

PATROLOGIÆ CURSUS COMPLETUS,

SEU

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA
OMNIVM SS. PATRVM, DOCTORVM, SCRIPTORVMQUE ECCLESIASTICORVM,

SIVE LATINORVM, SIVE GRÆCORVM,

QUI AB AËVO APOSTOLICO AD ÈTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS
ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 863) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORVM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBVS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA;

DISSERTATIONIBVS, COMMENTARIIS, VARIISQVE LENTIONIBVS CONTINENTER ILLUSTRATA;
OMNIBVS OPERIBVS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBVS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS AUCTA;

INDICIBVS PARTICULARIBVS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBVS, DONATA;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARVM PAGINARVM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBVS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBVS, ADORNATA;
OPERIBVS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBVS, AMPLIFICATA;

INNUMERABILIBVS INDICIBVS LÖCUPLETATA; SED PRÆSERTIM DUOBVS IMMENSIS ET GENERALIBVS, ALTERO
SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUIUS NON SOLUM TALIS TALIS PATER, VERUM AUTEM UNUSQUISQUE
PATRUM, ABSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR;
ALTERO SCRIPTURÆ SACRAE, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET
IN QUIBUS OPERIBVS SUORVM LOCIS SINGULOS SINGULARVM LIBRORVM SCRIPTURE VERSUS,

A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CETERISQUE OMNIBVS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERVM RECUSORVM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINVM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO OPERIS DECURSU CONSTANTE
SIMILIS, PRETIJ EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORVM FRAGMENTORVM OPUSCULORVMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORVM,
PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBVS ET MSS. AD OMNES ÈTATES,
LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBVS, COADUNATORVM.

SERIES GRÆCA

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCAE
A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,
Bibliothecæ cleri universæ,

SIVE

CURSUUM COMPLETORVM IN SINGULOS SCIENTIE ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA; LATINA,
JAM PENITUS EXARATA, VIGINTI ET DUCENTIS VOLUMINIBVS CONSTAT, CENTUMQUE ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA
DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCVM TEXTUM CUM VERSIONE LATINA LATERALIS COMPLECTITUR, ET
FORSAN CENTUM VOLUMINVM EXCEDET NUMERUM. POSTERIOR AUTEM VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET IDEQUE IN-
TRA QUINQUAGINTA CIRCITER VOLUMINA RETINEBITUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE
MEDE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMLmodo EMITUR: UTROBIQUE VERO, UT PRETIJ HUJUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR,
COLLECTIONEM INTEGRAM GRÆCAM VEL LATINAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM, CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLITU-
DINEV NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA æQUABUNT.

PATROLOGIÆ GRÆCO-LATINÆ TOMUS II.

S. CLEMENS ROMANUS, S. BARNABAS, S. MATTHIAS, S. BARTHOLOMÆUS, APOSTOLI. ANACLETUS PAPA
S. HERMAS, ANONYMUS AUCTOR TESTAMENTI XII PATRIARCHARVM, ANONYMUS AUCTOR
EPISTOLÆ AD DIOGNETUM, CLERI ACHAIÆ EPISTOLA DE MARTYRIO S. ANDREÆ.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORVM VULGO D'ENFER NOMINATAM
SEU PETIT-MONTROUGE.

BR

60

M33

t. 2

cop. 3

SÆCULUM I.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ

ΠΑΠΑ ΡΩΜΗΣ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ

S. CLEMENTIS I,

PONTIFICIS ROMANI,

OPERA OMNIA,

CUM GENUINA, TUM DUBIA ET ALIENA, QUAE GRÆCÆ IN PROPRIO IDIOMATE, VEL, DEPERDITO
TEXTU GRÆCO, SYRIACÆ ET LATINE TRANSLATA TANTUM EXISTANT
ET EJUS NOMINE CIRCUMFERUNTUR;

ACCEDUNT

S. BARNABÆ APOSTOLI EPISTOLA CATHOLICA, S. HERMÆ PASTOR,
ET ALIE ÆVI APOSTOLICI RELIQUE.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,
BIBLIOTHECA CLERI UNIVERSÆ
SIVE

GURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIAS ECCLESIASTICAS RAMOS EDITORE.

TOMUS SECUNDUS.

VENEUNT DUO VOLUMINA 20 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SÆU PETIT-MONTROUGE.

1857

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO II CONTINENTUR.

S. CLEMENS I PONTIFEX ROMANUS.

Homiliae viginti.	1
Epitome de gestis S. Petri.	46
Liturgia.	60

S. BARNABAS APOSTOLUS.

Epistola catholica.	727
---------------------	-----

S. MATTHIAS APOSTOLUS.

Fragments.	783
------------	-----

S. BARTHOLOMÆUS APOSTOLUS.

Sententia brevis.	785
-------------------	-----

ANACLETUS PAPA.

Epistolæ et decreta.	789
----------------------	-----

SANCTUS HERMAS.

Pastor.	892
---------	-----

ANONYMUS

Testamenta duodecim patriarcharum.	1025
------------------------------------	------

ANONYMUS ALTER.

Epistola ad Diognetum.	1167
------------------------	------

PRESBYTERI ET DIACONI ACHAIE.

Epistola de martyrio S. Andreæ.	1187
---------------------------------	------

ΤΑ ΚΛΗΜΕΝΤΙΑ. CLEMENTINA.

Βίβλος ἔχουσα διμιλίας διαφόρους ἀπὸ φωνῆς τοῦ ἀγίου Πέτρου τοῦ ἀποστόλου, συγγραφεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀγίου Κλήμεντος· ἡ λεγομένη Κλημέντια, τουτεστὶν Κλήμεντος συγγράμματα. Περιέχει δὲ ἡ αὐτὴ βίβλος τὰδε πραλόγους τρεῖς, διμιλίας εἰκοσι. — *Liber continens multos diversosque sermones, a sancto Petro apostolo prolatos, conscriptus per beatum Clementem, et CLEMENTINA appellatus, hoc est Clementis Scripta. Com plectitur autem ista: Prologos tres atque Homiliae viginti.*

J. B. Cotelerius e tenebris eruit, Latine vertit notisque illustravit

TESTIMONIA VETERUM DE CLEMENTINIS.

(COTELERIUS, *Patres apostolici*, I, 603.)

I.

S. ATHANASIUS, sive quis alius, in *Synopsi sacræ Scripturæ, sub finem.*

Τῆς Νίας πάλιν Διαθήκης ἀντιλεγόμενα ταῦτα,
κτλ. Κλημέντια. Ἐξ ὧν μετεφράσθησαν ἐκλεγέντα
τὰ ἀληθέστερα καὶ θεόπνευστα ταῦτα τὰ ἀναγινω-
σθέντα, καὶ τὰ ἔξης.

Iterum volumina Novi Testamenti quibus contra-
dicitur, sunt hæc, etc. *Clementina*. Ex quibus ve-
riora et a Deo inspirata, electa atque translata sunt.
Hæc sunt quæ leguntur, etc.

II.

Chronicum quod Alexandrinum vocant, Editionis Raderi p. 64.

Ἄργει δὲ περὶ τούτου Πέτρος δὲ ἀπόστολος εἰς τὰ
Κλημέντια, et cætera quæ posuimus supra (t. I) in
testimoniis veterum de Recognitionibus; ubi etiam vide
aliam locum.

Dicit autem de hoc (Nembrodo) Petrus apostolus
in *Clementinis*, etc.

III.

NICEPHORUS CALLISTI, Historiæ Ecclesiasticæ lib. III, cap. 18.

Παραγράφεται δὲ δὲ Παμφίλου καὶ τὰ μικρὰ (l. μα-
κρὰ) τούτου συγγράμματα· δὲ φησι Πέτρου καὶ Ἀ-
πολονὸς διάλογον εἶναι, δὲ μηδὲ σώζειν τὸν ἀκριβῆ τῆς
ἀποστολικῆς ὅρθοδοξίας χαρακτῆρα, φησιν. Ἐγὼ δὲ, εἰ
μὲν τὰ νῦν παρ τὴν Κλημέντια δονομάζομενα λέγει,
οὐ πιθομαι· ταῦτα γάρ τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ εὐπαρά-
δεκτα· εἰ δὲ ἔτερά εἰσι παρ ταῦτα, λέγειν οὐκ ἔχω.

Reprobatur autem Eusebius Pamphili etiam longa
bus (Clementis) scripta, quæ Petri et Apionis ait
esse Dialogum; quæ nec servare accuratum aposto-
licæ orthodoxiæ characterem dicit. Ego vero, scilicet
quidem ea intelligit quæ nunc apud nos *Clementina*
nominantur, non assentior: ea enim Ecclesiæ mul-
tum accepta sunt: si vero præter ea sint aliqua alia,
non habeo dicere.

IV.

Auctor Collectaneorum de dogmatibus fidei ex scriptoribus ecclesiasticis, ms. in celeberrima bibliotheca
Claromontana, etiam memoratus a doctissimo viro Philippo Labbe, in conspectu novæ editionis S. Da-
masceni; caput I, « Περὶ τῆς ἐτριάδος καὶ ἐτριάδος θεολογίας » inchoat per testimonium Clementi-
norum, hoc pacto:

Τοῦ ἀτίου Πέτρου τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστό-
λων, ἐκ τῶν Κλημεντιών.

Ἐπειδὴ δὲ φάσσας εἶπον χειραγωγίαν εἶναι τῶν
νοητῶν, τὰ αἰσθητὰ, πρὸς τὸ οἷον δόψις χρησαμένους
ἀπολῆ καὶ βεβαίαν τὴν τῆς θεολογίας ἔκθεσιν ποιη-
σθεῖσας· φέρε διαβάθμηρα χρησώμεθα τῇ εἰκόνῃ πρὸς
εὑσεβεῖν τὸν ἀρχετύπον. Ὁ λογικὸς ἀνθρωπὸς κατ' εἰ-

Sancti Petri principiis apostolorum; ex *Clementinis*.

Quandoquidem vero jam dixi, sensibilia manu-
ductionem esse ad intelligibilia, ut quasi via usi,
tutam firmamque theologiae expositionem faciamus;
age, obiter utamur imagine ad inveniendum arche-
typum. Rationalis homo, factus ad imaginem et si-
militudinem Dei, fert in seipso symbolice factoris

sui imitationem. Habet enim in se Patrem, et Filium, et Spiritum. Et aio quo modo. Mens quidem locum Patris obtinet; Filii vero, qui ex mente gignitur sermo interior; at quæ auditur vox prolationis, Spiritum repræsentat. Et sicut nunquam existit ante sermonem internum mens quæ illum gignit: ita nec ante Deum Verbum, qui genuit illud, Pater. Et iterum, sicut sermo sensibilis non existit ante sensibilem nostrum spiritum, ita nec Deus Verbum, ante divinum ac vivissimum Spiritum; sicut et superius exemplum demonstravit. *Paucisque interjectis:* Si enim, lux quidem, cum sit solis progenies; similiusque splendor, oculi; aut fons, id quod fluvium producit, nunquam tamen exstitit, neque sol ante lucem, neque oculus ante splendorem, neque ante fluvium fons; simul enim ac intellexeris solem, simul et cum illo intelliges ex eo progenitam lucem; et simul ac intelliges oculum, simul et cum eo intelliges ex ipso procedentem splendorem; quemadmodum et fluvium una cum fonte intelligimus: eodem quoque modo cogitandum est de Patre, Filio, et Spiritu sancto.

Reliqua vide in Notis. — Cotelerii judicium de Clementinis præmittit Gallandius Dissertationi sue quæ sequitur.

DE CLEMENTINIS GALLANDII DISSERTATIO PROÆMIALIS.

(Vet. Patrum Bibliotheca, t. II, Venetiis, 1766, in-fol., Proleg., p. lv.)

I. CLEMENTINORUM opus non incelebre: quippe antiquis Ecclesiæ scriptoribus memoratum atque excerptum. *Varia hujus operis partitio.*

II. Licit erroribus scateat, fructu tamen haud caret ejus lectio, multiplicis in primis doctrinae causa, atque ad primarum hæreseon dogmata melius cognoscenda. In multis similia sunt Recognitionibus Clementina; quæ interpolationem quoque passa esse videntur. Quid Omnia!

III. Auctor Recognitionum et Homiliarum Clementinarum, unus et idem esse videtur. Erat ex secta Nazariorum. Longe aliter sentit de Filio Dei ac Ebionitæ.

IV. Duplicem in Christo naturam agnoscit.

V. Omnia per eum creata esse docet.

VI. Illius cum Ebionitis pugna, ex pluribus aliis principiis perspicitur.

VII. De tempore quo scriptum Homiliarum opus existimatur. Quo pacto adornata isthac editio.

I. Hoc est de Clementinorum opere JOANNIS BAPTISTÆ COTELERII judicium (*Patres apostolici*, I, 606):

« Inter multa apocrypha quæ Clementi Romanò veteres tribuerunt, quorumque causa eum videtur primum historicorum ecclesiasticorum constituere Sozomenus (1), non incelebre istud est: excerptum enim a Joanne Damasceno; nominatim vero memoratur in *Synopsi Athanasiana*, *Chronico Alexandriano*, *Historia ecclesiastica* Nicephori, Anastasii presbyteri vel alterius *Collectaneis*, et Niconis *Pandecte inferiori* citanda ad Homil. XII, cap. 25, atque in *Epitomen per Metaphrastem redactum* est. Conspectum autem suis ab Epiphanio (2), Anastasio

Antiocheno (3), Maximo (4) et Cedreno (5) colligitur, si cum Clementinis nostris (6) citata eorum loca conferuntur. Quin etiam Clementina forte nominaverat Nicephorus CP. in *Stichometria seu Canone Scripturarum*: et ubi nunc legitur, apud Scaligerum et Croium, *Κλημέντιος Αβ'*, in *Criticis autem sacris* tom. VIII: *Κλημέντιος Αβ'*, hoc est, Anastasio Bibliothecario interprete, *Clementis* (xxxii), ibi primitus scriptum erat *Κλημέντιος Αβ'*, aut *Κλημέντια κθ'*. Etenim *Synopsis dicta*, quam Nicephorus sequitur, *Κλημέντια* habet. Si autem recte *Αβ'*, vel dices variam olim fuisse hujus operis, ut *Recognitionum*, divisionem; fretus au-

(1) Sozom., *Hist.* lib. I, cap. 1.

(2) Epiph., *Hær.* xxvi, n. 16.

(3) Anastas., *Quæst.* XX, pag. 242.

(4) Max., Serm. 53 et 55.

(5) Cedren., *Compend. hist.*, pagg. 170-173.

(6) Clement., hom. IV, n. 16; hom. II, 32; hom. IV, 4; hom. XI, 8, 11; hom. III, 38 et seq.

charitate Francisci Turriani (qui illud nactus manu scriptum, in epistola ad Hosium cardinalem præliminari *Defensionis pro canonibus apostolorum et epistolis pontificum*, citat ex libro viii locum quem hie leges homil. xviii, 15, et *Defensionis* lib. v, cap. vii, e libb. vi et viii loca homil. xi, 22, et hom. xvi, 12; in *Explanationibus* vero ad *Constit. apost.*, lib. ii, cap. 56, laudat e lib. vii locum hom. xviii, 8), vel dices, cum hocce volumine conjunctum fuisse alium ejusdem farinæ librum, verbi gratia illum qui Petri et Apionis disputationes complecerebatur.

¶ Quod si malis corrigere *zō*, intelligere poteris viginti homilia, epistolam Petri ad Jacobum cum contestatione, ac epistolam Clementis ad eundem Jacobum. Poteris etiam epistolam Petri separando a contestatione, credere omissam fuisse epistolam Clementis. Certe ex Epiphano (7), Rufino (8), Photio (9) et Sylloge hac nostra constat, Clementi ascripta apocrypha de peregrinationibus, sermonibus, actibus et disputationibus Petri; deque recognitione Clementis ejusque parentum ac fratrum, varie coascripta fuisse, interpolata, corrupta atque permista; et quibusdam libris præfigi solitam epistolam Petri ad Jacobum, aliis Clementis ad eundem alii utramque; cum tamen idem opus sequeretur, incipiens, Ἐγώ Κλήμης. Quo etiam sit, ut triginta duo Nicephoriani libri complexi forsitan fuerint libros decem *Recognitionum*.

II. ¶ Et vero quæ damus Clementina, licet nugis, licet erroribus scateant, a semichristiana philosophia, et heresi, præcipue Ebionitica, profectis; nos sine fructu tamen legitur, tum propter elegantiam sermonis, tum multiplicis doctrinæ causa, tum denique ad melius cognoscenda primarum heresicon dogmata. In multis autem similia sunt Clementina Recognitionibus: unde probabiliter existimat Turriano, ea esse aliam editionem Ἀναγνώσεων, de qua Rufinus in præstatione; quamquam auctor *Synopseos Periodos* Petri a Clementinis distinguit. Sed et interpolationem factam esse in homiliis istis, idque non semel, conjicio ex his: 1. e simili sorte congenitorum apocryphorum; 2. quod ea quæ in *Chronico Alexandrino* et *a Maximo* preferuntur, non parum diversa sint, nec non quæ a Damasco interdum; 3. ex hac Eunomianorum corruptela: Ἐρ δρχῆ κτισας ὁ Θεὸς τὸν οὐφαρὸν καὶ τὴν γῆν, ἔκτισε καὶ τὸν νῦν· quæ Turrianus in præstatione Graeca ad *Constitutiones apostolicas* addidit ex Ammonio; 4. quia locus e ms. bibliothecæ Claramontanae relatus inter testimonia veterum alium a nostro scriptorem magisque pium sapit; cum forte cuius fragmentum *De Spiritu sancto*

(7) Epiph., *Hær.* xxx, n. 15.

(8) Rufin., præfat. ad libb. *Recognit.* et lib. *De adulter.* libb. *Origen.*

(9) Phot., codd. cxii, cxvii.

(10) Niceph., *Hist. eccl.* lib. iii, cap. 18.

(11) Maran., *Diribit. D. N. J. C.*, lib. ii, cap. 7,

C. habes infra, in Appendice monumentorum ad *Recognitiones Clementis*, num. 4; 5. denique Nicephorus dicit (10), Κλημέντια esse τὴν ἐκκλησίᾳ εὑπαράδεκτα · id vero laudis nequaquam tribuisset Κλημεντοῖς, nisi incidisset in ea repurgata. Idem judicium fero de scholiaste vetere, cujus mentio fit in adnotationibus V. C. Henrici Valesii ad Euseb. *Hist.* lib. iii, cap. 38. Sed fortassis Nicephorus et scholiastes ille viderant tantum Simeonis Metaphrastæ *Epitomen*, aut alias ej similem. Cæterum quod in *Synopsi Athanasii*, *Clementina* referantur cum libris Novi Testamenti quibus contradicuntur, apud Nicephorum vero CP. cum apocryphis, ratio est lacuna manifesta Athanasiani codicis. Eam tu et ex contextu facile agnosces, et per Nicephorium ac Anastasiom complebis.

B. ¶ 'Ομιλιαι idem sunt atque κηρύγματα et διάλεξεις, colloquia, sermones, prædications, dissertationes, Epist. ad Jacobum, cap. 2; Epitom., num. 145; *Clementinorum* i, 20. » Hactenus Cotelerius,

III. Verum quo plenius dignoscatur *Clementinorum* auctor, simulque in primis ab impia Ebionismi labi purgetur, qua ipsum fuisse inquinatum perhibent nonnulli cum veterum tum recentiorum, operæ pretium fuerit disquisitiones hac de re a viro docto perscriptas hic in medium adducere, quas inspexisse studiosum lectorem haud pœnitentebit, Sic igitur præstantissimi operis auctor (11): « Homiliarum et *Recognitionum Clementinorum* tanta est similitudo, ut nonnullis unum et idem esse opus, sed non semel editum videatur. Hunc scriptorem circumcisum fuisse, et Mosaicæ legis in ipsa religione Christiana observantem, nemini dubium esse arbitror. Nam cum in *Recognitionibus* tum in Homiliis Petrus plurimis in locis inducit lustrationes Judajicas aut ipse usurpans, aut aliis præcipiens, nec cum ethnici baptismō nondum initiatis comedens. Post epistolam Petri ad Jacobum, inducitur Jacobus graviter sanciens, ut libri *Prædicacionum Petri*, nisi fideli circumcisio, nemini committantur. Vide *Recognit.* lib. iv, cap. 3; lib. v, cap. 36, et lib. viii, cap. 1, et homil. i, cap. 19; x, capp. 1 et 26; xi, capp. 28, 29, 30, 31; xiii, capp. 4 et 9.

D. ¶ Citavit hos libros Origenes (12): quod quidem corum antiquitatem demonstrat. Scripti saeculo se cundo exeunte, ac post annum 170, si eorum pars ex Bardesane mutuatus est, que ab Eusebio (13) ex libro Bardesanis deprompta, totidem verbis leguntur lib. ix *Recognit.*, cap. 19.

¶ Epiphanius, qui hos libros Clementi omnino suppositos non videbat, ab Ebionitis corruptos existimavit (14); eorumque persidis manibus tribuit

§ 4, pagg. 250-254.

(12) Origen., tom. III, in *Gen. Philocal.* cap. §3, et in *Matt.* xxvi, 6.

(13) Euseb., *Præp. evang.*, lib. vi, cap. 20

(14) Epiph., *Hær.* xxx, § 15.

quæcumque parum congruere cum Clementis doctrinâ videbantur. Cotelerius homilias Clementinas hæresis Ebioniticae notis signatas existimat. Tillemontius nullam ad rem utiles putat, nisi forte ad cognitionem Ebionitarum doctrinæ. Videtur eorum opinioni favere, quod sœpe auctor Homiliarum, præsertim vero homil. II, cap. 38, falsa veris permista suis in sacris Scripturis pronuntiat: quod quidem de Scripturis judicium Ebionitis usitatum et solemne fuit, ut recte observat Cotelerius. Sed cum ipse Philo de formatione Evæ ex Adami costa pronuntiare non dubitet (15), *Quod ea de re dictum est, fabulosum esse*; liquet hanc temeritatem Ebionitarum propriam non suis, sed dum a Judæis excoxitam, quo facilius Scripturæ loca quorum subabsurda species videbatur, expedirent. Quanquam fatendum est multo audacius et ineptius loqui auctorem Homiliarum, quam Philonem. Sed quod evidenter probat hunc scriptorem, etsi circumcisus et legis retinende studiosus fuit, minime tamen Ebionitam suis; ea de Filio Dei in Homiliis et in *Recognitionibus* statuit, quæ ab Ebionitarum hæresi prorsus abhorreant.

« Nemo est qui non perspiciat immanem hujus scriptoris ab Ebionitis discrepantium, si legat quæ homil. I, cap. 7, a pseudo-Clemente narrantur, audisse se Romæ sub Tiberio, cum quidam publice clamaret: *Viri Romani, audite: Filius Dei adest in Judea.* Addit se his auditis moleste tulisse neminem ex tanta hominum multitudine, tam magno accepto nuntio dixisse: *In Judeam proliciscar, ut cognoscam, utrum iste hæc proferens vera loquatur; nempe ὅτι Υἱὸς Θεοῦ ἐπιδεδημηκεὶ τῇ Ἰουδαϊᾳ,* « *Filiū Dei in Judeam advenisse.* » Tanta admiratio ob nuntiatum Filii Dei in Judeam adventum, cum ejus præexistentiam præclare exprimit (nemo enim dixerit Isaiam prophetam advenisse in Judeam), tum magnum aliquod mysterium animo observari demonstrat, quod a Socinianis et Arianis commentis longe discrepet.

« Cum hac Filii Dei notione mirifice quadrat quod verus Prophetæ (quo nomine Christum designat) visus esse Abraham dicitur lib. I *Recogn.*, cap. 33. Similiter Mosi apparuisse narratur cap. 34. Quicunque verum ab eo non didicerunt, hi illud non invenisse et querentes obiisse dicuntur, homil. II, cap. 6: "Οσοι ποτὲ ἀλήθευαν γνῶνται ἐπεθύμησαν, παρὰ δὲ τούτον μαθεῖν αὐτὴν οὐκ εὑτύχησαν, μὴ εὑρότες, ζητοῦντες ἀτελεύτην." »

« Simon Magus homil. xvii, cap. 4, ut probet Deum ante incognitum a Christo nuntiatum, his verbis utitur: *Nemo novit Patrem, nisi Filius;* tum addit: *Εἰ οὐρανὸς Υἱὸς ἦν ὁ παῖς, ἀπὸ τῆς αὐτοῦ παρουσίας, οἷς ἐθύλετο τὸν πάστον ἀγρωστὸν ἀπεκάλυψεν.* « *Si ergo qui advenit, ipse Filius erat, post suum adventum, quibus voluit, eum qui cunctis incognitus erat, revelavit.* » Hæc Simo-

nis Magi ratiocinatio, e Christianorum principiis petita, argumento est Christum ab eis, non ut similem hominem, qui Filius Dei nominetenus dicatur, sed ut ipsum Dei Filium, qui in hunc mundum e cælo venerit, adoratum suis.

IV. « Duplicem Christi naturam demonstrant quæ Petrus huic Simonis arguento respondet homil. xviii, cap. 43: *Πρῶτον μὲν γὰρ δύναται ὁ λόγος εἰρῆσθαι πρὸς πάντας Ἰουδαίους, τοὺς πατέρας τούτοις εἶται τὸν Χριστὸν τὸν Διοβόλον αὐτὸν δὲ τὸν Χριστὸν Υἱὸν δρῆσαι, καὶ Υἱὸν Θεοῦ μὴ ἐγράψειν. Διὸ καὶ οἰκεῖως εἰρηται· Οὐδεὶς ἔτρων τὸν Πατέρα· ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, τὸν Δαβὶδ πάντες ἐλεγον. Τὸ δὲ ἐπάξιατα εἰπεῖν· Ως οὐδὲ τὸν Υἱὸν τις οἰδει· ἐπειδὴ αὐτὸν Υἱὸν οὐκ ἡδεισταί. Καὶ τὸ εἰπεῖν· Οἵς ἀριστότεροι οἱ Υἱοὶ ἀποκαλύψαι φρεστῶς εἰρηται. Ο γὰρ ἄλλος ἀρχῆς ὁ Υἱός, μόνος ὀρθοθη, ίνα οἰς βούληται ἀποκαλύψῃ. Enimvero primum potest testimonium esse dictum ad omnes Judæos, qui pušabunt patrem Christi esse Davidem, eos non cognovisse Christum Filium (hominis) et Filium Dei. Quare apte dictum est, Nemo novit Patrem, quia pro Deo omnes Davidem dicebant. Et quod subjungit, Nec filium quis novit, quia eum Filium esse nesciverunt. Et quod ait, Quibus voluerit Filius revelare, recte habet. Qui enim ab initio Filius est, solus destinatus est, ut quibus cupit revelet. Accurata sane de Filii æternitate, ejusque ex Patre generatione disputatio. Dei et hominis Filius, ab initio Filius dicitur: et ut pateat quantum inter Patrem et creatorem, inter Filium et rem creatam intersit, Deum Judæi quatenus Patrem Christi, ignorasse dicuntur, quamvis eum ut creatorum omnium probe novissent.*

« Multa in eamdem sententiam libri *Recognitionum* suppeditant. Lib. I, cap. 45, hæc leguntur: *Cum esset Filius Dei et initium omnium, factus est homo.* Et cap. 69: *Nolite putare nos duos ingeniitos dicere Deos, aut unum divisum esse in duos, vel, sicut impii dicunt, eundem masculum et feminam sui effectum: sed Filium Dei unigenitum dicimus, non ex alio initio, sed ex ipso ineffabiliter naturi. Similiter etiam de Paracleto dicimus.* Et lib. III, cap. 48: *Noster autem Magister, qui est Filius Dei et hominis, manifeste bonus est: quod autem vere sit Filius, quibus oportuit dictum est et dicetur.* Hiuc cap. 2 ejusdem libri indignantur Simon, Deo Filium attribui tanquam animali.

V. Omnia a Filio creata esse, multis locis confirmatur: *Υἱοῦ ἐστι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν διακοσμήσατος*, ait Petrus, homil. xviii, cap. 6, τὸ φυσικόν τὸν πατέρα. *Ad Filiū cali et terræ constitutorem spectat revelare cui vult ipsius Patrem in absconditis positum.* Et homil. XVI, cap. 11 et 12, obiciendi Simoni duos esse creatores, eo quod dixerit Deus, *Faciamus*, sic respondet Petrus: *Eis*

(15) Philo, lib. II *Ley. Allegor.*, tom. I, pag. 70, edit. Londin. 1742.

*εστιν δὲ τῇ αὐτοῦ σοζίᾳ εἰπών· Ποιήσωμεν δὲ
θρωπόν. Ἡ δὲ σοζίᾳ, ὡς περὶ θεών πνεύματι, αὐτὸς
δὲ συνέχωρεν. Ἡνῶτα μὲν ὡς φυγὴν τῷ Θεῷ
ἔκτενεται δὲ ἀπὸ αὐτοῦ, ὡς χειρὸς ἐμμενεργοῦσα
τὸ πᾶν. Unus est qui Sapientiae suae dixit: Facia-
mus hominem. Huic vero Sapientiae tanquam pro-
prio spiritui semper ipse congaudebat. Unita quidem
est Deo, ut anima: ab eo autem extenditur ut man-
us, universitatem producens. Hinc in his verbis
homil. xi, cap. 22: Τὸ πνεῦμα ἀπὸ τοῦ τὰ διὰ
τελεκρήτος Θεοῦ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐκστάσεως
ἔχει, legendum puto ἐκτάσεως Spiritus a Deo
qui omnia fecit, initium habet extensionis. Aqua per
Unigenitum facta dicitur lib. vii Recognit., cap. 8.
Vide cap. 7 eiusdem libri, et capp. 34 et 40,
lib. viii. Ex quibus patet pseudo-Clementem,
quamvis multis Judaismi reliquis implicatus
esset, idem tamen ac ceteros scriptores ecclae-
siasticos de mundi per Filium creatione sensisse;
contra quam placet Socinianis, qui hanc doctrinam,
Christianis circumcisio penitus ignotam, a philo-
sophis religionem amplectentibus inductam fin-
gunt.*

« Multis aliis rebus declaratur hujus scriptoris
cum Catholicis verborum et sententiaram simili-
tudo. Omnia nosse dicitur Christus homil. viii,
cap. 21. Solus animas illuminare posse, solus ve-
ritatem retegere, homil. ii, cap. 4. Solus Patrem
immutabiliter videre, hom. xvii, cap. 16. Τὸ τὸν
ἀρπάξας Πατέρα θεῖν Yἱον μόνον ἔστιν. Nam Pa-
tern immutabiliter videre, solius Filius est. Eadem
habent libri Recognitionum, praesertim lib. v,
cap. 10, ubi haec legimus: *Hic ergo est verus Pro-
pheta, qui in Iudea nobis apparuit, ut audistis:
qui stans publice sola jussione faciebat cæcos videre,
curdos audire; fugabat dæmones, ægris sanitatem
redebat, et mortuis vitam. Cumque nihil ei esset
impossibile, etiam cogitationes hominum pervidebat:
quod nulli est possibile, nisi soli Deo.*

« Neque etiam illud principium prætermittendum
est, quod huic scriptori cum ceteris scriptoribus
ecclæsiasticis commune est: deos coli non licere,
clam̄ summi et omnipotentis Dei ministri dicantur;
sed soli Patri, et Filio et Spiritui sancto hunc
honorem deferendum: in quo quidem insanis no-
tam effugere non potest, si Filium et Spiritum
sanctum in rebus creatis numerabat. Primum docet
homil. i, cap. 15 et 16, et Recognit. lib. v, cap. 19.
Alterum multis locis testatur. De cultu Patris et
Fili sic loquitur Petrus lib. x Recognit. cap. 47:
*Quid enim est in quo adversari prædicationi nostræ
quis debet? aut in quo contra veri honestique fidem
sermo prædicationis nostræ deprehenditur? qui dicit
honorandum esse Deum et Patrem omnium condito-
rem, ejusque Filium: qui solus eum et voluntatem ejus
nominat, cuique soli de omnibus credendum est quæ
recepit: solus enim est lex et legislator et judex*

(16) Justin., Dial. cap. 47.

(17) Hieron., Epist. 80, ad August.

A justus. Unum et eundem cultum sanctissimæ Tri-
nitati adhiberi docent, quæ leguntur homil. iii,
cap. 72: Σοῦ τῷρες ἐστιν δόξα αἰώνιος, ἅμαρτος.
Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἀγγέλῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς σύμ-
παντας αἰώνας. Αμήν. Ad te enim pertinet aeterna
gloria, laus, Patri et Filio et Spiritui sancto, in
omnia aeterna. Amen. Hinc homil. ix, cap. 23, bap-
tismus administrari dicitur: *Τρισμαρτὶς ἐπορ-
μαστὶ, εἰ Ter beata invocatione: » quod de tribus
Personis intelligendum patet ex his verbis lib. i
Recognit., cap. 63: Ad ultimum autem, inquit Pe-
trus, admonui eos, ut priusquam progrederemur ad
gentes prædicare eis agnitionem Dei Patris, ipsi re-
conciliarentur Deo, suscipientes Filium ejus. Aliter
enim nullo modo eos ostendi posse salvati, nisi per
Spiritum sancti gratiam trinæ invocationis dilutum bap-
tismate properarent.*

VI. « Ibidem Jesus vocatur *Christus aeternus*.
Quod ut intelligatur, quam vim et sententiam ha-
beat, observandum est ita Jesum vocari, ut oppo-
natur Simoni qui se Christum et Stanton dicta-
bat. *Ἄρτι τοῦ ὄρτως Χριστοῦ ἡμῶν ἐαυτὸν ἀτα-
τοπεύει. εἰ Pro vero Christo nostro se ipsum præ-
dicat, » inquit Aquila homil. ii, cap. 22. Porro co-
nomine majorem se mundi creatore, ibidem declara-
rat. Cap. 24, sic querenti Do-itheo: *Dic mihi, si
tu es Stans, ut adorem te;* respondet Simon: *Ego
sum;* et statim Dositheus cecidit, et adoravit eum.
Nicetas cap. 28, sic eundem Simonem alloquitur:
Deus esse non potes: time eum, qui vere Deus est.
Similiter adoratur Simon, lib. ii Recognit., cap. 11.
In eodem libro, cap. 14, per ridiculum vocatur *in-
corrumpibilis Deus*. Non dubium ergo quin pseudo-
Clemens, cum Jesum verum et aeternum Christum
esse contendit, omnia ei tribuat quæ sibi Simon
per summum nefas arrogabat.*

« Non dissimulandum est nonnulla his in libris
occurrere quæ de Christo dicta minus commode,
et Rusino visa sunt Eunomii commentis simillima,
et Epiphanius adduxerunt, ut Ebionitis a quibus
hos libros interpolatos putabant, sententiam Arianæ
gemellam affingeret contra totius antiquitatis testi-
monium, imo contra suum ipsius, qui Christum
ab Ebionitis simplicem hominem haberi declarat.
Sed cum haec imitati sint Origenes, Methodius et
Lactantius, erit tempus de his agendi magis oppor-
tunum, cum solvendis sanctorum Patrum diffici-
lioribus locis operam dabimus.

« Ex his autem quæ attulimus, facile perspicitur
hunc scriptorem non modo nihil habere quod Ebio-
nitarum errorem redolcat, sed etiam de Filiis aeterni-
tate, omnipotencia et vera ex Patre generatione
recte sentire. Quare quæ de Nazareis Justinus (16),
Hieronymus (17) et Augustinus (18) testantur, eos
nimis Filii divinitatem agnoscisse; ea quis in
dubium revocet, cum et tantis auctoribus nitantur,
et in scriptore legis observationem audacter do-

(18) August., lib. De hæres.

cente et prædicante, conceptis verbis legantur? A Præter legis observationem et fidei in Christum Deum, illud etiam huic scriptori cum Nazaræi communè est, quod Pharisæos acriter interdum insectatur, ut homil. xi, capp. 28 et 29 et *Recognit.* lib. i, cap. 54. » Huc usque doctissimus Maranus.

VII. Unum tamen est, quod hic moneamus. Nimirum, sub harum disquisitionum initium opinatus est V. C. *Recognitionum* et Homiliarum unum et idem opus esse, sed non semet editum, quod pridem insinuaverat Cotelerius ac post annum 170 litteris traditum. Verum antequam hæc describeremus, de *Recognitionibus* jam fuerat nobis demonstratum, illas demum scripto non fuisse consignatas ante annum 216. *Clementinorum* autem auctorem circa annum Christi 250 floruisse, cum Joanne Millio existimabamus, quo ejus Homilias editas fuisse censei (19) sub idem tempus quo suam *Harmoniam* prescribebat Ammonius Alexandrinus.

Cæterum Cotelerii editionem typis excudendam curavimus. Notis Cotelerianis ea passim intexuimus quæ animadvertis eruditus Davisius, ad textum potissimum emendandum comparata: paucula etiam ex Joanne Clerico adjecimus: utraque vero ex iterata Patrum Apostolicorum editione Amistælodamensi desumpsimus. Epistolæ sub Clementis nomine Jacobo inscriptæ Græcum exemplar stitimus inter duplum versionem, alteram Rufini, alteram Cotelerii: eique præterea nonnullas doctissimi Coutantii annotationes ex ejus *Epistolis Romanorum pontificum* subjecimus: qui et illud observat (20), eamdem Epistolam, postquam a Rufino Latinitate donata est, quibusdam antiquis Canonum collectionibus insertam fuisse. Hinc haud miratur, illam anno 441 a concilio Vasensi 1. can. 16, ac subinde a Nicolao I, Joanne VIII, aliisque Clementis nomine fuisse laudatam: qua quidem in re adnotanda præverat Cotelerius.

(19) Mill., Prolegom. ad N. T. Gr., § 670

(20) Coutant., Append. ad *Epist. Rom. pontif.*, p. 5, § 6.

CLEMENTIS ROMANI

QUÆ FERUNTUR

HOMILIÆ VIGINTI

NUNC PRIMUM INTEGRÆ.

Textum ad codicem Ottobonianum constituit, versionem Cotelerii passim correxit, eamque absolvit, selectas virorum doctorum notas suasque subjunxit Albertus Rud. Max. DRESEL, phil. Dr.

(GOTTINGÆ, SUMPTIBUS LIBRARIE DIETERICHIANÆ. MDCCCLIII, in-8°.)

LECTURIS S.

Duo præstanti doctrina viri, J. B. Cotelerius et J. Clericus, in Homiliis, quæ Clementis Romani nomine circumferuntur, edendis, complures in iisdem emendandis atque interpretandis tanta cum diligentia ac laude versati sunt, ut multorum judicio aliis, quod agerent, reliquise viderentur aut paucum aut nihil. Verum enimvero, qui ita statuerunt, haud mediocriter errant. Nam quicunque illorum libros excusit accuratis, quantum iis ad perfectionem, quam in hoc genere expetimus, desit, facile animadvertis. Ex nova quoque, quæ reprehemerit desiderabatur, Schwægleri editione id satis superque probari patet. Adhuc hæc erant. Ac illæ quidem, quid unius tantum codicis supellectile et auctoritate ingenium ursque critica efficere posset, non absque successu ostenderunt. Itaque cum rel post tot tantasque virorum doctorum elucubrationes atque commentationes scriptoris nostri ratio etiam tunc ea esset, ut in primis ejus textus restitutione in integrum egret, si e fonte haurire vellemus limpidiori puriorique, factum est ut auxilium inventaretur et eo, quo Cotelerius usus est, validius, et cuiusvis judicii acumine superiorius. Nam Græcos Vaticanæ bibliothecæ codices perlustranti mihi contigit, ut quindecim abhinc annis in ms. inciderem non solum Parisino libro, cui, quæ hactenus Homiliarum innotuerant, debemus, longe præstantius, verum etiam integrarius, quippe quod et eatum partem tam diu frustra requisitam præberet. Ac fuit quidem, cum mihi quoque tempus, quæ feliciter inveneram, digne elaborandi propitius concessum fore arbitrarer, si infinitus labor criticus scriptis Patrum apostolicorum emendandis a me suscepitus requiescendi initium concessisset. Quam spem grave infortunium secessit. Nam medici cujusdam Monacensis incuria atque inscitia altero oculo captus, altero debilitatus,

quantum valetudinis viriumque supererat, ad ea contuli, quæ majoris momenti mihi erant absolvenda atque perficienda. Quo facto ad Clementem Romanum reversus jam in limine cognovi, ob recentiorum librorum, qui in auxilium vocandi essent, Romæ penuriam, justis hominum transalpinorum desiderii me non ita satisfactum esse, ut in summa faciendi voluntate erat et alioqui fieri potuisset. Hæc similiaque cum reputarem, timens ne quid indignum hac cætate mihi excideret, eo fere ventum est, ut a Clemente Romano evulgando desisterem. Attamen amicis, ne inventa mihi oblivione denuo sepelirentur, iterum iterumque adhortantibus tandem censescedendum. Jam enim persuasum mihi est, quæ Homiliis critica adminicula tum e codice reperto, tum ex editione principe attuli, si partem hactenus ineditam addas, coram iis, penes quos hujus rei judicium est, equiparare ea posse quantis notulis explanatoris adhuc indigere videantur. Ac mentione editionis principis facta non satis mirari possum, quomodo Schwegleri diligentiam et sagacitatem summa necessitas effugerit, eam vel accuratissime revisendi, quo vulneribus in tribus J. Clerici edd. an. 1698, 1700, 1724 textui ejus inficiis medela afferretur. Iстic nimurum — sileo levioris momenti menda — multæ voces omissæ, plures contra Paris. libri auctoritatem sine ulla causa tacite mutata, plurimæ perperam corruptæ. Quæ quidem pœnis exceptis non solum a novissimo editore repetita, sed nova errorum congerie aucta sunt. Is enim Clerici recensionem textum editionis pr. genuinum putans, centies Cotelerio hanc illamve lectionem seu bonam seu prævam affinxit, de qua ille ne somniare quidem ausus est. Taceo reliqua, quæ ab aliis intelligi malo, quam a me dici. Ne multa : en tibi recensionem Homiliarum prioribus accuratiorem ei, si integratatem spectas, omnibus numeris absolutam. Neque vero illa, quæ novæ huic editioni ornamento est, glorior integritate : aliis quoque invenire potuisset, quæ mihi invenire contigit, quamvis ad unum omnes ea adhuc præterierint. Atqui ea humanæ vitæ conditio est, ut plures negetur, quin eo aliquis quæsitum eat quo lubentissime velit, secundum Græcum illud :

Οὐ κατὸς ἀρδεῖς ἐς Κόρινθον ἔσθ' οὐ κλοῦς.

Scripsi Romæ Kal. Jul. 1852.

CLEMENTIS ROMANI HOMILIARUM CODICES MSS.

1. In *Defensione pro Canonibus apostolorum et Epistolis pontificum* Franciscus Turrianus e ms. quodam Græca citat, quæ in Clementis R. Homiliis reperiuntur. Alia Metaphrasten olen, alia ad Ottoboniani lectionem aut prope accidunt, aut nihil ab ea differunt. Nibilosecius prorsus aliud est ac nostrum et Parisinum. Id satis unus ille locus probat in epistola Turriani ad Hosium cardinalem allatus, quem hic habes in Hom. xvii, 45.

2. « Cotelerius exemplar suum accurate, imo religiose, ne litterula quidem mutata, descripsit ex eo codice Homiliaruun, qui unus, quantum sciam, temporis injurias pertulit, Parisiensi Regio 4648 (nunc 1196, si recte auguror ex Catal. cod. mss. Bibl. Reg. Par. 1740, tom. II, in quem numeri Coteleriani non convenient). In subsidium adhibuit Clementinam Epitomen, quam et ipsam e cod. Reg. 7 descripsit in opere suo, primus post Turnebum, publici juris fecit. Præterera excussit codd. Reg. 148 et 804, qui continent eamdem Epitomen, sed paulo auctiorem ex Homiliarum fragmentis (cf. quæ adnotavimus ad 11, 5 [infra, col. 33] et 333, 18 [col. 295]. Iis subsidiis Cotelerius ita usus est, ut haud pauca codicis sui menda in margine editionis suæ posset emendare. » Ita Schweglerus in *Præfatione*. Ego quidem dubito cum Cotelerius in describendo codice Paris. ubivis illa sive atque religiose usus fuerit, qua in hoc genere opus est : id quod ex multis locis cum nostro ejusdem familiae manuscripto accurate collatis luce clarius appetat. Codex Paris. quanquam in fronte exhibit : Βιβλος ἔχουσα δμιλας διαφόρους ἀπὸ φωνῆς τοῦ ἀγίου Πέτρου τοῦ ἀποστόλου, συγγραφεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀγίου Κλήμεντος, η λεγομένη Κλημέντια, τοτέστιν Κλήμεντος συγγράμματα. Περιέχει δὲ η αὐτὴ βιβλος τάδε προλόγους τρεις, δμιλας είκοσι, μετιλια τamen desinit in Hom. xix, 14.

3. Codex ms. qui ad novam Homiliarum editionem conficiendam criticum penum mihi aperuit vel uberrimum, earumque finem hucusque desideratum unicus largitur, ad eam pertinet Vaticanae bibliothecæ partem, quæ Ottoboniana nominatur. Chartaceus est, formæ quartæ, insigniturque numero 443. Exaratus esse videtur ineunte sæc. XIV, nitida quidem Græca manu, sed ob inusitatas siglas, quibus utitur, passim ambigua et subobscura, nec ubique faciliter lectu. Quamlibet paginam, si tituli occurront nulli, versus viginti septem explent. In primo Codicis folio albo appositus legitur numerus 443; in sequenti :

Clemens Romanus de Peregrinationibus S. Petri fol. 2.

Eiusdem Clementis Peregrinationum Epitome fol. 161.

Gregorii Nysseni oratio in illud Pauli : Cum subjecta fuerint
illi omnia, tunc et ipse filius, etc., fol. 255.

P.

X

19.

In utraque pagina subsequentis folii numerum I in fronte ferentis exstat fragmentum Clementinorum proemii, quod incipit : Αύτοὺς φρονιμώτερον ἐπιχειροῦσιν desinitque in vñb. Θλλω οἰκδήποτε. Hoc fragmentum alia manu, eaque sæc. xv exaratum et aliunde excisum puto. Jam invenitur alterum folium album numero carens. In folio, quod sequitur numero 2 distincto, cum prævia inscriptione incipit Epistola Petri ad Jacobum data, cui reliqua Clementina aunctuntur. Quæ occurrunt inscriptiones itidemque litteræ initiales Homiliarum sicuti quorundam commatum minio rubro pictæ sunt. Singularum Homiliarum numerus Græcis litteris exprimitur, tertia excepta et decima, ubi est διμλία τρίτη et διμλία δεκάτη. (Cfr. specimen scripturæ ligno incisum in tabula infra annexa.) Ad oram codicis quamplurimæ glossæ prima manu conscriptæ apparent, nullius quidem momenti, si paucas excipias. Adnotavi quæ utiles esse potuerunt. Pluris facienda sunt conjecturæ manu recentiori margini distincto charactere appositæ. Habes quoque ad oram notulas rubras : καναρινα usque ad καναρινα, easque prima manu tam indistincte tamque inepte conscriptas, ut nullibi cum textu quadrent. Prima invenitur initio Epistolæ Clementis ad Jaecobum ex adverso, ultima in margine hom. I, 6, sub finem. Nullæ capitum sectiones. Orthographia haud raro soleat: *xplttora, κυβερνήτης, γυμνίτεύοντες, θεώτητι, γρομόρως, πεισθεσθαι, ἐπιστηται, ὑποργεῖται, αἱρῶται, ἀρπάται, καιρόται, π.κερόται, ὑψέξειται, λοιποῦται, λυποῖται, ηὐχαριστησαται, γεροπαθεῖται, πρερωθεῖται, ἄδειται, π.ἄδηται*. Multas, quæ etiam in hoc codice reperiuntur, lacunas uncis criticis inclusi conjectandoque explevi.

LITTERÆ EXPLICATAE.

- O, Ott. — Codex Ottobonianus 445.
 C, Ci — Cotelerius, Cotelerii (Ed. Lut. Paris. 1672.)
 D — Davisius.
 Cl — Clericus (Ed. Amstelædami 1721.)
 S, Si — Schwæglerus Schwægleri (Ed. Stuttgariæ 1847.)

CLEMENTIS ROMANI

QUAE FERUNTUR

HOMILIAE VIGINTI.

I. ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΠΕΤΡΟΥ ΠΡΟΣ ΙΑΚΩΒΟΝ¹. A

ΠΕΤΡΟΣ ΙΑΚΩΒΟ, τῷ κυρίῳ καὶ ἐπισκόπῳ τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας, ὑπὸ τοῦ τῶν δλων Πατρὸς, διὰ Ιησοῦ Χριστοῦ, εἰρήνη εἶη πάντοτε².

I. Εἰδὼς σε, ἀδελφέ μου, εἰς τὸ κοινῇ πᾶσιν ἡμῖν συμφέρον σπεύδοντα προθύμως, ἀξιῷ καὶ δέομαι, τῶν ἐκῶν κηρυγμάτων ἃς ἐπεμψά σοι βίθους μηδενὶ τῶν ἀπὸ τῶν ἔθνων μεταβούνται μήτε δμοφύλω πρὸ πειράς, ἀλλ᾽ ἐάντις δοκιμασθεῖς ἄξιος εὐρεθῇ, τότε αὐτῷ κατὰ τὴν ἀγωγὴν παραδοῦναι, καθ' ἣν καὶ τοῖς Ἐβδομήκοντα ὁ Μωϋσῆς παρέδωκε τοῖς τὴν καθέδραν αὐτοῦ παρελθοῦντιν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ καρπὸς τῆς ἀσφαλείας μέχρι τῶν δεῦρο φαίνεται. Τὸν γάρ αὐτὸν οἱ πανταχῷ ὅμοιεντες³ τῆς μοναρχίας καὶ πολιτείας φυλάσσουσι κανόνα, κατὰ μηδένα τρόπον ἀλλως φρονεῖν ἢ τῶν εἰς⁴ τὸ παλλὰ νευούσων Γραφῶν ἔξιδευθῆναι δυνηθέντες. Κατὰ γάρ τὸν παραδοθέντα αὐτοῖς κανόνα τὰ τῶν Γραφῶν ἀσύμφωνα⁵ πειρώνται μεταρρυθμίζειν, εἰ δή τις τυχόν μήτε εἰδὼς τὰς παραδόσεις ναρκῇ πρὸς τὰς τῶν περιφητῶν πολυσήμους φωνάς· οὐδὲν οὐδὲν διδάσκεται ἐπιτρέπουσιν, ἐὰν μή πρότερον μάθῃ⁶ τὰς δεῖ ταῖς Γραφαῖς χρῆσθαι· διὰ τοῦτο παρ' αὐτοῖς εἰς θεόδ, εἰς νόμος, μία ἀλπίς.

II. Τίνα γοῦν⁷ τὸ δόμοιον καὶ παρ' ἡμῖν γένηται τὰς Ἐβδομήκοντα, ἡμῶν ἀδελφοῖς τὰς βίθους μου τῶν κηρυγμάτων δός μετὰ τοῦ δόμοιον τῆς ἀγωγῆς μυστηρίου, ἵνα⁸ καὶ τὸν διοικητὸν τοῦ δικαίου⁹ τοὺς δικαιοδοξασθαι μέρος ἐφοδιάζωσιν¹⁰. ἐπειὶ ἐὰν

B

VARIE LECTIONES.

¹ In Homiliarum codice Bibliothecæ Ottobonianæ aequæ atque in cod. Cotelerii prior proœmii pars inscribitur: Περὶ τοῦ μήτε διδόναι τὰ συντάγματα αὐτοῦ τινὶ τῶν ἀπὸ τῶν ἔθνικῶν διὰ τοὺς παρατηροῦντας, nisi quod in cod. C παραπούοντας. ² εἰρήνη εἶη dedi ex conjectura, ἐν εἰρήνῃ C, ἐν εἰρήνῃ (sic) εἴη O. Cfr. Ep. Clem. ab Jacobum salut. ³ Lectionem ὁμοιεντες erui accentu duce ex O. Exstat et in var. lect. ap. Turrianum Pro Epistolis pontificum iv, 1, v, 23. De Turriani codice vide, quæ Cotelerius notavit in judicio de Clementinorum opere. δόμοθνοι idem. ⁴ ή τῶν εἰς conjectura librariorum in marg. O, ὑπὸ τῶν id. in textu cun C. ⁵ ἀσύμφωνα C, ex conject., σύμφωνα id. in textu, ut O. ⁶ πρό O. ⁷ μάθοι C, minus recte. Qui medio syn coind. descripserunt, ad unum omnes iotaçismum sequentes ideoque oī diphthongum eodem modo pronuntiantes ac vocalem n, conjunctivo cum optativo perperam misto locos numero fere innumerabiles corrupserunt. ⁸ γοῦν accessit ex O et Turr. Deinde C post ἡμῶν ἀδελφοῖς comma ponit, totumque locum ita verit: Quo igitur simili modo apud nos fiat nostris fratribus, ac illis Septuaginta. S verba illa traxit ad membrum sequens. In O post ἀδελφοῖς; commate non distinguuntur, neque ante ἡμῶν. ⁹ ἵνα O c. Turr. et var. lect. ap. C, in cuij. textu deest. ¹⁰ ἐφοδιάζειν, ἐφοδιάζωσι C O. Importunum illud ἐφοδιάζειν videtur in textum irrepisse e margine. ubi notatum fuerat a non incurioso lectore, tanquam insigne verbum. Cfr. hom. II, 38 C.

VARIORUM NOTÆ.

(21) *Epist. Petri ad Jacobum.* Recte observat Photius Epistolam Petri ad Jacobum pertinere non posse ad Opus cuius initium sit, Ἐγώ Κλήμης, sive quod Clementis nomen preferat. Ego vero existimo prætentam epistolam aliam esse ab illa Photio memoria, quoniam illa erat de actibus Petri, a Petro ipso

scriptis, et ad Jacobum postulantem missis: hæc vero superiore posterior est, nec de postulatione Jacobi mentionem facit, sed per eam Jacobus monetur, ut prædicationes Petri a Petro missas, caute tradat. Varias lectiones apposui ex Turriano Pro Epistolis pontificum lib. iv, init., et lib. v, cap. 23. Cor.

multas in opiniones dividetur. Porro illud non quasi sim propheta scio, sed quod jam initium mali ipsius viderim. Siquidem nonnulli ex gentibus legalem meam rejecerunt prædicationem, inimici hominis legi contrariam quamdam et nugacem doctrinam amplexi. Atque haec superstite me tentaverunt aliqui, variis interpretationibus verba mea transformare, ad eversionem legis; quasi ego etiam ita sentiam, non audeam tamen libere profleri: quod absit! Id enim repugnare est Dei legi, a Moyse prolatæ, et a Domino nostro testimonium habenti de perpetua sua duratione: quoniam sic dixit: *Cælum et terra transibunt: iota unum aut unus apex non præteribit a lege*^a. Illud autem dixit, ut omnia evenirent. At illi nescio quo modo sensum meum compertum habentes, quæ ex me audierunt verba, melius me qui ea locutus sum, aggrediuntur interpretari; dicentes iis quos instituunt, id esse sententiam meam, quod ego ne quidem cogitavi. Si autem me adhuc vivo talia ementiri audent, quanto magis post me idem audebunt facere, qui post me erunt?

τολμῶσι καταψεύδεσθαι, πόσῳ γε μᾶλλον μετ' ἐμὲ

III. Ne igitur quid hujusmodi contingat, eapropter oravi et deprecatus sum, mearum prædicatio-
num quæ ad te misi volumina nemini ante pericu-
lum factum tradas, neque tribuli, neque alienigenæ;
verum si quis post probationem dignus repertus
fuerit, tunc ipsi ex institutione Moysis concedas,
juxta quam Septuaginta viris qui cathedram illius
excepérunt, dedit: ut sic fidem servent et ubique
veritatis canonem tradant, cuncta interpretati ad
traditionem nostram, et ne ipsi ab imperitia pertra-
cti, ab animi conjecturis in errorem inducti, alios
in eamdem perditionis foveam adducant. Et quidem
quæ mihi videbantur, pulchre tibi significavi: quod
vero tibi placebit, Domine mihi, decenter exsequere.
Vale.

CONTESTATIO PRO IIS QUI LIBRUM ACCIPIUNT.

I. Itaque Jacobus, lecta epistola, convocavit pre-
sbyteros, cumque illis legisset, ait: necessario et
congruenter de veritate stabienda noster admonuit
Petrus, ut prædicationum suarum nobis missos li-
bros nemini temere concedamus, tantum viro bono

^a Marc. XIII, 31; Matth. V, 18.

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ Ita O c. Turr. ως δὲ προφῆτης C. ¹² Μωϋσέος O. ¹³ Ιάκωβος ¹⁴ τὴν ἐπιστολὴν, μετε-
χαέσατο τὸν πρεσβυτέρον, καὶ αὐτοὶς ἀναγνοῦς
ἔφη· Αναγκαῖς καὶ πρεπόντως περὶ τῆς ἀληθείας
ἀσφαλέσθαι δὲ ήμετερος ὑπέμνησε Πέτρος, διπλανοὶς

¹⁵ ἔρμηνεύειν addunt O et Turr., deest in præfa-
tionis Fragmento. ¹⁶ Πρὸ οὐδὲ lacuna in Fragmento. ¹⁷ οἱ ομ. Fragn. Tum τολμήσουσιν O et Fragn.

c. Turr., ποιήσουσιν C. ¹⁸ Μωϋσέος O et Fragn.

¹⁹ Ιάκωβος O. ²⁰ Nulla in O et Fragn.

VARIORUM NOTÆ.

(22) Νόμιμος κήρυγμα, etc. Cave tibi ab Ebionismo. Cot.

(23) Διαμαρτυρία. Redolet, mea quidem sententia, hujusmodi contestatio χρύψιν primorum hæreticorum, quam illi didicerant a paganis, et a Judæis Essenis. Videsis præcipue Irenæum lib. I, cap. 23;

Tertullianum initio Operis *adversus Valentianos*; Porphyrium, *De abstinentia*, lib. IV, cap. 13; et Veterum Valentem citatum a Seideno tum in *Marmoribus Arundelianis*, p. 151, tum *De diis Syris*, p. 55; itemque Julianum Firwicum, in *Præsat.* lib. VII *Ma-
thæeos*. Id.

τῶν αὐτοῦ κηρυγμάτων διαπεμφθείσας τὴν βίσιλους μηδὲν μεταδώσωμεν ὡς ἔτυχεν, ή ἀγαθῷ τινι καὶ εὐλαβεῖ, τῷ καὶ διδάσκειν αἰρουμένῳ ἐμπειριόμω τε θντι πιστῷ (24), καὶ ^{το} ταῦτα μὴ πάντα δύοι, ἵνα, ἐὰν δὲ τοῖς πρώτοις ἀγνώμων φωραθῇ, τὰ δεύτερα μὴ πιστευθῇ. Διὸ μὴ Ελαττον ἔτεσιν ἐξ δοκιμαζέσθω καὶ εἰδ' οὕτως, κατὰ τὴν Μωϋσέων ἀγωγήν, ἀγαγόντα αὐτὸν ἐπὶ ποταμὸν ἥ πηγὴν (25), διπερ ἐστὶ τῶν ὄντων, Ἐνθά τι τῶν ^{το} δικαίων γίνεται ἀναγέννησις, μὴ ὅρκίσαι, ἐπειδὴ μὴ ἔξεστιν, ἀλλὰ στῆναι αὐτῷ κελεῦσαι πρὸς τῷ ὄνται καὶ ἐπιμαρτύρασθαι, ὡς καὶ αὐτοὶ ἀναγεννώμενοι κελευσθέντες ἐποιήσαμεν τοῦ μὴ ἀμφρεγίν χάριν.

II. Λεγέτω δε· Μάρτυρας θύοιμι οὐρανὸν, γῆν,
νδῶρ, ἐν οἷς τὰ πάντα περιέχεται, πρὸς²² τούτοις δὲ
πασὶ καὶ τὸν διὰ πάντων διήκοντα ἀέρα **7** οὐ μέν
οὐκ ἀπαντένει, ὡς δεῖ ὑπῆκοος ἔσομαι τῷ τὰς βίθους
μοι²³ τῶν κτηρυγμάτων διδόντι, καὶ αὐτὰς τὰς βίθους,
δεὶς θν μοι δῷ, οὐ μὴ μετεῖδῶ τινι κατ' οὐδένα τρόπον,
οὐ γράψας, οὐ γεγραμμένον δούς, οὐ γράφοντες²⁴ ἀνα-
διδόντες, οὐκ αἰτήσας, οὐ δὲ ἄλλου, οὐ δὲ ἄλλης τινὸς ἀγω-
γῆς ή δόλου ή μηχανῆς, ή ἀμελῶς²⁵ φυλάσσον τῇ τι-
θῶν τῇ νεύων τῇ διλλώ οἰκῳδή ποτε τρόπῳ τῇ ἐπινοίᾳ ἐτέρῳ
αὐτῷ μεταδιδούς. Πλὴν ἐὰν²⁶ δοκιμάσω τινὰ δξιον,
ώς αὐτὸς ἐκριθην, τῇ καὶ πλείον δοκιμάσας, πλὴν οὐκ
Ἐπειτον ἔτεσιν ἔξ- τῷ τε²⁷ εὐλαβεῖ καὶ ἀγαθῷ, διδά-
σκειν ἐπαναιρουμένῳ, ὡς παρέλαβον, παραδόσω, καὶ
ταῦτα ἐπὶ τῇ τοῦ ἐπιστόποντος μον²⁸ γνώμῃ ποιησάμε-
νος.

III. "Αλλως δέ ούδ' ἀν τέκνον ἡ διδελφίδες²⁰ ή φίλος
ἢ βλλας πάντα ποτε γένους μοι ἀνήκειν, ἐάνπερ ἀνά-
ξιος ἦ, τοῦδε μὴ μεταδοῦναι χάριν, ὡς οὐ προσῆ-
κεν²¹. Οὗτος ἐπιβούλην φορθήσομαι, οὐ δύρωις καλα-
χευθήσομαι· ἀλλ' εἰ καὶ δόξειε μοι ποτε τὰ διδόμενά
μοι τῶν κτηρυγμάτων βιβλία μὴ ἀληθῆ εἶναι, οὐδὲ οὐ-
τῶν μεταδώσω, ἀλλ' ἀπόδωσα. Ἀποδημῶν δὲ σὺν
ἐμῷ αὐτά κοριτσίων, ἀπέρ ποτε τύχω κεκτημένος. Εἰ δὲ
μὴ βουληθῶ μετ' ἔμαυτοῦ²² αὐτά περιφέρειν, ἐπὶ²³
τῆς οἰκίας μου εἶναι αὐτὰ οὐκ ἔσσω, ἀλλὰ τῷ ἐπι-
εκάπω μου τῷ τὴν αὐτὴν ἔχοντι πίστιν καὶ ἀπὸ τῶν

VARLÆ LECTIONES.

²⁰ καὶ οὐ O ultima voce subnotata. ²¹ τῶν inserui c. O et Fragm. ²² πρόθO et Fragm. Tum δὲ ἀπασιν C. ²³ Ita Ouob. ms., ut maluit S, qui quidem edidit μον c. C. Tum ἀτάξ μον S, αὐτάς μοι C. ²⁴ S proponit γράψοντι. Lectionem vulg. confirmant O et Fragm. Dein οὐδὲ ἄλλου, οὐδὲ ἄλλης O. ²⁵ ἀμελοῖς Fragm. Dein dedi ἡ τιθῶν ἡ νεύων c. O et Fragm., quo evitetur tautologia Clericis lectionis ἡ τι προστίθεται (ἡ τιθῶν C) ἡ νεύων, et enuntiationis simis habeat, ad quod quadret. ²⁶ ἀν C. ²⁷ τότε C. ²⁸ μον subjunxi c. O. ²⁹ Scribendum, ut videtur, οὐδὲ ἀν τέχνον ἡ ἡ ἀδελφός. In sequentibus excidit verbum, a quo pendeat infinitivus μεταδοῦναι S. Lectionem vulg. exhibet O. ³⁰ S conj. προσῆκον. ³¹ Ita S, μεθ' εἰστοῦ O c. C.

VARIORUM NOTÆ.

(24) Ἐμπεριόμω τε δητὶ πιστῷ. Quasi incircumcisus non posset esse fidelis et Christianus : quem errorem Ebionitæ aliquie hæretici errabant. Cor.

(25) Αγαρότα αὐτὸν ἐπὶ ποταμῷ η πηγὴν. In
baresi Ebionitarum S. Epiphanius cap. 17: "Οταν
γάρ τις ἐξ αὐτῶν θή νόσῳ περιέπεσῃ, καὶ ὑπὸ ἐρπετοῦ
βληθεῖ, χάτεσιν εἰς τὴν θάνατον, καὶ ἐπικαλεῖται τὰς
πανουργίας τὰς ἐν τῷ Ἡλέᾳ, τούς τε οὐρανού καὶ τῆς
γῆς, τους τε ἀδός καὶ τοῦ θανάτου, τῶν τε ἀνέμων καὶ
ἄγριμων τῆς δικαιοσύνης, φασί, καὶ τοῦ δρόμου καὶ

A et religioso, qui que docere voluerit, ac sit fidelis circumcisus; eosque non cunctos simul: quo, si in prioribus improbus inventus fuerit, posteriores in fidem suam non accipiat. Quare non minus annis sex comprobetur: sicutque postea, secundum Moysis institutionem, qui libros traditurus est adducat eum ad flumen aut fontem, qui est aqua viva, ubi iustorum sit regeneratio; et non quidem ad jusjurandum adicat, quoniam non licet, sed jubeat ipsum astare juxta aquam, et contestari, sicut et cum renascemur, jussi fecimus, nos non peccaturos.

B II. Dicat autem : Testes habeam cœlum, terram,
aquam, quibus omnia continentur, atque insuper
his omnibus ærem quoque, qui universa pervadit
ac sine quo non respiro, quod semper obediens ero
illi, qui hos mihi prædicationum libros largitur,
quodque hos libros, quos mihi dederit, nemini ullo
pacto tradam, non scribam, non scriptos dabo,
non scripturo dedam; non ipse, non per alium, nec
per aliam quamdam rationem, vel fraudem vel ma-
chinam; aut indiligenter custodiā, vel alteri sis-
tens vel permittens, aut alio quocunque modo vel
consilio ea scripta alteri concedens. Nisi si aliquem
probavero dignum, quemadmodum ipse judicatus
sum, vel adhuc magis exploravero, certe non minua
annis sex: pio et hono, docendi munus capessenti,
sicut ego accepi, tribuam, idque ex episcoli mei
sententia faciam.

III. Aliter neque si filius sit aut frater, aut amicus, aut alio quolibet modo ad genus meum pertinens, si indignus existiterit; ejus gratia non tradam; ut non deceat. Nec vero insidias formidabo; non muneribus deliniar. Sed et si aliquando donata mihi prædicationum volumina non esse vera mihi videbuntur, neque sic largiar, sed reddam. Cum autem peregre profectus fuero, ipsa portabo mecum, quæcunque possedero. Quod si voluerim ea mecum circumferre, in domo mea esse non permittam, sed episcopo meo eamdem fidem præfertenti

έλαχον. Καὶ δρχεται λέγειν, Ιοηθῆτε μοι, καὶ ἀπαλλάξατε ἀπ' ἐμού τὸ ἄλγημα. Quoties enim aliquis illorum in mortuum incidit, aut a serpente morsus est, ad aquas descendit; et appellaciones omnes quas Elxai complexus est, invocat, coli, videlicet, ac terre, salis et aqua, ventorum, et angelorum, ut vocant, justitia; panis item et olei. Tuncque ita dicit: Adeste mihi, ac dolorem a me depellite. Qui et legendus haeresi 19 Ossenorum, cap. 1, conferendumque cum iis quae hic habes num. 2 et 4. Id.

et ab iisdem proficiscenti commendabo. Si vero contigerit me ægrotare ac mortem vereri, si absque liberis fero, similiter agam. Sed et si moriar, filium habens indignum aut nondum capacem, pariter faciam. Scilicet committam meo episcopo, ut si puer adultus fide dignus fuerit, ille tanquam paternum depositum filio reddat, juxta modum contestationis.

IV. Quod autem ita facturus sim, iterum secundo contestor cœlum, terram, aquam, quæ omnia complectuntur, insuperque his omnibus cuncta pervagantem aerem, sine quo non spiro, quod perpetuo obtemperabo ei, qui libros mihi prædicatio- num tribuit, et observabo secundum universa quemadmodum contestatus sum, aut adhuc magis. Itaque mihi pacta servant pars erit cum sanctis: agenti vero contra ea quæ pactus sum inimica mihi sit rerum universitas et cuncta peragrana æther quique est super omnia Deus, quo melior, quo major nullus. Si etiam in cognitionem veniam alterius Dei, hunc quoque nunc juro, me aliter non actu- rum, sive ille existat, sive ille non existat. Ad hæc omnia, si fallam, ero execrandus, vivens et mor- tuus, atque æterno puniar supplicio. Et post hoc panem ac sal cum largitore sumat.

V. Hæc Jacobo dicente presbyteri timore impaluerunt. Conspicatus ergo Jacobus quod vehementer metuerent, ait: Audite me, fratres et conservi. Si libros unicuique temere præbuerimus, illique a vi- ris quibusdam audacibus corrumpantur, aut interpretationibus pervertantur, sicut jam quosdam fe- cissem audiisti, restabit ut qui plane veritatem quæ- runt, semper errent. Quocirca præstat, ut libri apud nos maneant, tradamusque eos cum omni supra- dicta cautelone iis qui pie vivere aliquosque salvos facere cupiunt. Ac si aliquis post hanc contestatio- nem aliter agat, merito in æternum supplicium incidet. Quia enim ratione qui aliorum perditionis causa exstitit, ipse non peribit? Cum ergo presby- teri sententia Jacobi delectati fuissent atque dixi- sent: Benedictus sit qui te, ut cunctorum præscius, pulchre nobis constituit episcopum: hæc, inquam, cum dixissent, surgentes precati sumus univer- sorum Patrem ac Deum; cui gloria in sæcula. Amen.

EPISTOLA CLEMENTIS AD JACOBUM.

CLEMENS JACOBO domino et episcoporum epi- scopo, regenti autem Hierosolymam sanctam Nebræo-

INTERPRETATIO RUFINI.

CLEMENS JACOBO fratri Domini, et episcopo episcorum, regenti Nebræorum sanctam Ecclesiam,

VARIÆ LECTIONES.

³³ παρακαθήσομαι Ο. ³³ Ita Ο et ex conject. C. νομῆσαι id. in textu. ³⁴ ἀποδώσει Ο. ³³ μαρτυρίας Ο. ³³ πρό Ο. ³³ καὶ C. ³³ ὅσα C. Subinde scripsi ἢ καὶ c. Ο, ut jam conj. S. εἰ καὶ C. ³³ οὐδὲ εἰς C. ³³ ὑπόντων C. Postea εἴτε Ο. ³³ δέ C. Tum φεύσομαι Ο c. S. φεύσωμαι C. ³³ οὐδατος Ο. ³³ ἀγωνιάσαντες C. ³³ φίλοι Ο. Deinceps ἔτυχεν παρασχώμεν C. ³³ Ita S. αὐτοὶ C. αὐται Ο. ³³ εὐσεβῶς adjeci c. Ο. ³³ Πατέρι C. ³³ Post hæc in Ο subscriptio: ὄρχος. ³³ ἀπὸ Ρώμης Ο rubro charactere in marg. salutationi exadversum, et C. ³³ fratri domini versio Latina Rufini.

VARIORUM NOTÆ.

(26) Duplex est circa hanc epistolam opinio veterum. Prima Rufini prefatione ad *Recognitiones*,

A αὐτῶν δρμωμένῳ παρακαθήσομαι ³³. El δὲ καὶ τύχοι με νοσῆσαι ³³ καὶ τὸν θάνατον ὑποπτεῦσαι, ἐὰν ἀτεκνος ὁ, ὁμοίως ποιήσω. 'Αλλ' εἰ καὶ τελευτῶ, τέκνον ἔχων οὐκ ἕξιον ἢ μηδέπω δυνάμενον, ὁμοίως ποιήσω. Τῷ γάρ ἐπισκόπῳ μου παρακαθήσομαι, ἵνα εἰ μὲν τύχοι ἐφ' ἡλικίας γενόμενος ἕξιος εἶναι τῆς πίστεως, ὡς πατρών παρακαθήσῃ τῷ τέκνῳ ἀποδώσῃ ³³ κατὰ τὸν τῆς διαμαρτυρίας ³³ λόγον.

IV. "Οτι δὲ οὔτως ποιήσω, πάλιν τὸ δεύτερον διαμαρ- τύρομαι οὐρανὸν, γῆν, θάρω, ἐν οἷς τὰ πάντα περιέχε- ται, πρός ³³ τούτοις ἄπασι καὶ τὸν διὰ πάντων διήκοντα δέρα, οὐ δινεούσιον ἀναπτύνεω, ὡς ἀεὶ ὑπήκοος ἔσομαι τῷ τάς βίθους μοι ³³ τῶν κηρυγμάτων διδόντι, καὶ φυλέξω κατὰ πάντα ὡς ³³ διεμαρτυράμην, ἢ καὶ τι πλείον. Φυλάσσοντι οὖν μοι τὰς συνθήκας μέρος ἔσται μετὰ τῶν δσίων, ποιήσαντι δὲ παρ' ἀ συνεθέμην, ἔχορδν εἴη μοι τὸ πᾶν καὶ διὰ πάντων διήκων αἰθήρ καὶ διὰ πέρι τὰ διὰ Θεός, οὐκ χρείτων, οὐκείων οὐδεὶς ³³. 'Αλλ' εἰ καὶ εἰς ἑτέρου Θεοῦ ἐπίνοιαν ³³ (γένεναμι, κάκείνον νῦν δμνυμι ὡς οὐκ ἀλλως ποιήσω, εἰτ' ἔστιν, εἰτ' οὐκ ἔστιν. Πρός τούτοις δ' ³³ ἄπασιν εἰ φεύσο- μαι, κατάθεμα ἔσομαι Φίζων καὶ θανάτῳ κολασθήσομαι κολάσει. Καὶ μετὰ τούτο δρου καὶ δλατος ³³ μετὰ τοῦ παραδιδόντος μεταλαβέτω.

V. Ταῦτα τοῦ Ἱακὼν εἰπόντος ὥχρισαν ἀκα- νισμένοι ³³ οἱ πρεσβύτεροι. Συνιδὼν οὖν διάλογος, διτε λιαν πεφρόντωται, ἔφη: 'Ακούσατε μου, ἀδελφοί καὶ σύνδουλοι ³³. 'Εὰν τάς βίθους πᾶσιν ὡς ἔτυχε παράσχωμεν, καὶ αὐταὶ ³³ ὑπὸ τολμηρῶν ἀνδρῶν τινῶν νοθευθῶσιν ἢ ταῖς ἐρμηνείαις διαστραφῶσιν, ὡς ἡδη τινάς τηκούσατε πεποιηκότας, ἔσται λοιπὸν καὶ τοῖς δηταῖς τὴν ἀλήθειαν ζητοῦσιν δεὶ πλανᾶσθαι. Διὸ δικεινον παρ' ἡμῖν αὐτάς εἶναι, καὶ μεταδιδόνται μετὰ πάσης τῆς προειρημένης ἀσφαλείας τοὺς θέ- λουσι ζῆν εὐσεβῶς ³³ καὶ ἀλλους σώζειν. Εἰ δέ τις μετὰ τὸ οὔτως διαμαρτύρασθαι ἀλλως ποιήσει, εὐλόγιας αἰωνίᾳ ὑποπεσεῖται κολάσει. Τίνι γάρ λόγῳ ἀλλων ἀπαλείας αἰτίος γενόμενος αὐτός οὐκ ἀπολεῖ- ται; τῶν οὖν πρεσβυτέρων ἐπὶ τῇ τοῦ Ἱακὼν γνώμῃ ἡσθέντων καὶ εἰπόντων Εὐλόγηται δι σε ὡς πάντα προειδόντων καλῶς ἡμῖν καταστήσας ἐπίσκοπον· καὶ ταῦτα εἰπόντων αὐτῶν ἐγερθέντες προσηγέμενα τῷ τῶν δλων Πατέρι ³³ καὶ Θεῷ. Ὅ τι δόξα εἰς τοὺς αἰωνας. 'Αμήν ³³.

D

10 ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΠΡΟΣ ΙΑΚΩ- ΒΟΥ ³³ (26).

ΚΛΗΜΗΣ ΙΑΚΩΒΩ, τῷ κυρίῳ ³³ καὶ ἐπισκόπων

τησκόπων (27), διέποντι δὲ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἄγιαν Ἐβραίων²⁸ Ἐκκλησίαν, καὶ τὰς πανταχῇ θεοῦ προνάρθρους εἰρήνης καὶ διαχώνιος καὶ τοῖς λοιποῖς ἀπασιν ἀδελφοῖς, εἰρήνη εἴη²⁹ πάντοτε.

I. Γνώριμον ἔστω σοι, κύριέ μου, διτὶ Σίμων, διὰ³⁰ τὴν ἀληθῆ πίστιν καὶ τὴν ἀσφαλεστάτην ἀντοῦ τῆς διδασκαλίας ὑπόθεσιν τῆς Ἐκκλησίας θεμέλιος³¹ εἶναι δρισθεὶς καὶ δι' αὐτὸν τοῦτο ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ ἀδευδεῖ στόματι μετονομασθεὶς Πέτρος· τῇ ἀπαρχῇ τῶν Κυρίου ἡμῶν· δὲ τῶν ἀποστόλων πρῶτος, ψ. πρώτῳ³² δὲ Πατήρ τὸν Γίλον ἀπεκάλυψεν· δὲν δὲ Χριστὸς εὐόλως ἐμακάρισεν· δὲ κλητὸς καὶ ἐκλεκτὸς καὶ συνέστιος καὶ συνδοιπορος· δὲ καλὸς³³ καὶ ἀδόκιμος μαθητῆς· δὲ τῆς δύσεως τὸ στοτεινότερον τοῦ κόσμου μέρος ὡς πάντων ἰκανώτερος φωτίσαι κελευσθεὶς καὶ κατορθώσαις δυνηθεὶς,— καὶ δὴ μέχρι ποῦ μηκύνω τὸν λόγον, μὴ βουλόμενος **¶¶** σημῆναι τὸ λυποῦν³⁴, δὲξ ἀνάγκης καὶν βραδὺ πάντως εἰπεῖν με δεῖ; — οὗτος αὐτὸς, διὰ τὴν ἀμετέρον πρὸς ἀνθρώπους στοργὴν σαφῶς,

A rum Ecclesiam, omnesque quæ ubique Dei providentia pulchre fundatæ sunt, cumque presbyteris ac diaconis et cæteris omnibus fratribus, pax sit semper.

I. Notum tibi sit, domine mihi, quod Simon, qui propter veram fidem et firmissimam doctrinam suæ basim Ecclesiæ fundamentum esse definitus est, atque ob id ab ipso Jesu ore non fallaci transnominalis est Petrus; primitiæ Domini nostri; apostolorum primus, cui primo Pater Filium revelavit; quem Christus merito beatum prædicavit; vocatus et electus et convictor et comes; bonus ac probatus discipulus; qui Occidentis obscuriorē mundi plagam, ut omnium magis idoneus, illustrare præceptus est, atque id recte persicere potuit. Sed quousque sermonem protraho, nolens significare quod triste est, quod necessario, licet tarde, omnino dicere me oportet? Hic ipse, ob immensam erga homines charitatem, clare, palam, repugnante licet

INTERPRETATIO RUFINI.

in Hierosolymis; sed et omnes Ecclesias quæ ubique Dei providentia fundatæ sunt; cum presbyteris et diaconibus, et cæteris omnibus fratribus, pax sit semper.

I. Notum tibi facio, Domine, quia Simon Petrus, qui veræ fidei merito et integræ prædicationis obtenuit fundamentum esse Ecclesiæ definitus est; qua de causa etiam Domini ore divino cognominatus est Petrus; qui fuit primitiæ electionis Domini; apostolorum primus; cui et primo Deus Pater Filium revelavit; cui et Christus competenter beatitudinem contulit; qui et vocatus est, et electus, conviva Domini, et comes effectus, tanquam bonus et probatissimus discipulus; qui Occidentis obscuriorē mundi plagam, velut omnium potentior, illuminare præceptus est, quique et integre potuit implere præceptum. Sed quousque sermonem protraho, fugiens indicare quod triste est; quod quidem necesse est, licet tarde, proferre? Hic denique ipse Petrus, qui pro imensa charitate, quam erga omnes homines gerebat, palam cum omni fiducia, adversante etiam tyranno, totius mundi bonum prædicare non destituit, et regem omnium sæculorum per orbem terræ, et usque ad ipsius Romanæ hujus urbis notitiam, ut etiam ipsa salvaretur, invexit: hic, inquam, pro pietate pati volens præsentem vitam finivit.

VARIÆ LECTIONES.

²⁸ Ἐβραίων om. var. lect. ap. C. et O. ²⁹ εἰς var. lect. ap. C. ³⁰ διά c. O. Deest in textu Codicis, qui quidem subjunxit: *Sapple διά ex Vita S. Clementis, prout habetur in codice Regio 804. Ea Vita ex illo codice sæpe a nobis citabitur, continet autem tum Clementinam Epitomen, impressa auctiorem, additis non paucis ex opere Clementinorum, sed innoxiiis, tum plurima ex Epistola hac, tum Martyrium Clementis, quod edendum curavimus.* Et Ruf. legit ut O. ³¹ Ita O etex conject. C. in cuj. textu θέμενος. Et cod. Reg. 804 et Ruf. θεμέλιος. Cfr. hom. xvii, 19. ³² πρῶτον O, cui et primo Ruf. ³³ ὡς καλὸς Ruf. ³⁴ λοιποῦ O.

VARIORUM NOTÆ.

eam post Recognitionum libros suisse scriptam; et altera Photii cod. 412, 413, esse dedicationem Operis quod actus Petri, et disputationes cum Simone, nec non recognitionem Clementis ejusque patris ac fratrum complectebatur. E quibus duabus sententiis posteriorē malim amplecti: partim ex auctoritate ms. hujuscemodi nostri Clementinorum, et alterius codicis de quo infra: partim ab RR. PP. Carmelitarum Excalceatorum libro, in quo inter Rufini prefationem et Recognitiones collocatur epistola: tum denique quia declaratur ad finem epistolæ, post eam sequi librum de Clemente dissecentem, ejusque peregrinationibus cum Petro, aliisque usque ad pueritiae cogitationes, ac de sermonibus atque actibus Petri, ita inscriptum, Κλήμεντος τῶν Πέτρου ἐπιδημιῶν κηρυγμάτων ἐπιτομῆς. Laude Rufino, *Clementis Itinerarium prædicationis Petri*. Idem autem habent argumentum Recognitiones et Clementina; idemque titulus præfigitur, Grecus, Clementinorum hec milis, Latinus, Recognitionibus cod. Thuan. Sed objici potest pro Rufino: Epistole num. penult. præcipit Clementi, ut Jacobo narret etiam mortem Petri; qua de morte nihil dicitur in Recognitionibus. Respondeo, de Recognitionibus, nos habere Opus imperfectum, sive eo

modo relictum ab auctore, seu potius injuria temporum amissum. Quod vero ad Clementina spectat, similiter aio, abesse a ms. Regio finein operis, ibique forsan actum suisse de morte apostoli Petri. Addi potest quod horum apocryphorum scriptor vel plura promiserit quam peregerit, vel promissis satisficerit alio libro, forte Periodis Petri. Cor.

(27) Επισκόπων ἐπισκόπῳ. Consule Savaroneum ad Sidonii epistolam 1, libri vi; in qua Lupus episcopus Tricassinus appellatur Pater patrum et episcopus episcoporum et alter sacerdoti sui Jacobus. Sed et Arnobio in psalmum cxxxviii Petrus est Episcopus episcoporum; Rufino *Historie Eusebianæ* lib. ii, cap. 1, Jacobus, apostolorum episcopus; Gracis abbatis et monachis multis in concilio Lateranensi sub Martino I, secretario 2, Martinus papa, sacerdos sacerdotum et Pater patrum; auctori *Quæstionum ad orthodoxos* apud Justinum, cap. 149, Paulus, Πατέρων πατήρ ut et Gregorius Nyssenus concilio Niceno II, actione 6, et Clemens noster Anastasio Sinaitæ, quæst. 96, p. 526. Denique a Maximo in *Disputatione cum Pyrrho*, Clemens Alexandrinus, philosophus philosophorum dicitur. Id.

malo, futarum bonum toti mundo ut indicaret regem, hucusque Romam veniens, et Deo placita doctrina salvans homines, ipse praesentem vitam per vim cum morte commutavit.

II. In ipsis autem diebus, quibus brevi moriturus erat, congregatis fratribus, subito apprehensa manu mea consurgens, coram ecclesia dixit: Audite me, fratres et conservi: Quoniam, sicut edocutus sum ab eo, qui misit me, Domino et magistro Iesu Christo, dies mortis meae appropinquit, Clementem hunc episcopum vobis ordino; cui meam sermonam cathedram credo; qui mihi ab initio usque ad finem comes exstitit, sicque omnes sermones meos, audivit: breviter dicam, qui in omnibus temptationibus meis particeps, in fide perseverans inventus est: quem plus ceteris expertus sum religiosum, humanum, castum, eruditum, temperantem, bonum, justum, patientem, et scientem fortiter ferre nonnullorum catechumenorum ingratum animum. Quocirca ipsi tradidit ligandi et solvendi potestatem, ut quocunque in terris ordinaverit, sit decretum in celis. Ligabit enim quod ligari oportet, et solvet quod oportet solvi, tanquam qui Ecclesiae regulam noverit. Ipsum ergo audite, ut scientes quod, qui contristaverit veritatis praesidem, peccat in Christum, et universorum Patrem irritat: quapropter non vivet. Ceterum ipsum praesidem oportet inmedi locum tenere, non autem ferre bestiae furorem habere.

III. Hac illo dicente, ego procidens rogabam eum, cathedrae honorem et potestatem deprecans. At ille

A δημοσίῃ, ἐπὶ τοῦ ἐνεστῶτος πονηροῦ²⁸, τὸν ἐσόμενον ἀγαθὸν διὰ τῷ κόσμῳ μηνύσαι βασιλέα, μέχρις ἐνταῦθα τῇ Ῥώμῃ²⁹ γενόμενος, θεοδουλήτω διδασκαλίᾳ σώζων ἀνθρώπους, αὐτὸς τοῦ νῦν βίου βασιλέως τὸ ἔτην μεταλαξεν (28).

II. Πρὸς αὐτὰς δὲ ταῖς ἡμέραις αἷς ἡμελλε τελευτὴν, συνθροισμένων τῶν ἀδελφῶν, αἰφνιδίως λαβόμενός μου τῆς χειρὸς ἐγερθεὶς ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ἔφη· Ἀκούσατε μου, ἀδελφοί καὶ σύνδουλοι· Ἐπει, ὡς ἐδιδάχθην ἀπὸ τοῦ με ἀποστεῖλαντος Κυρίου τε καὶ Διδασκάλου Ἰησοῦ Χριστοῦ, αἱ τοῦ θανάτου μου ἡγείκασιν ἡμέραι, Κλήμεντα (29) τούτον ἐπίσκοπον ὑμῖν χειροτονῶ (30), ὃ τὴν ἐμὴν τῶν λόγων ποτενώ καθέδραν, τῷ ἀπὸ ἀρχῆς μοι μέχρι τοῦ τέλους συνοδεύσαντι καὶ οὕτως πασῶν μου τῶν δημιουρῶν ἐπακούσαντι· συνελὼν ἐρῶ, δεὶς ἐπὶ πειρασμοῖς μου κοινωνήσας τῇ πίστει προσκαρτερῶν³⁰ εὐρέθη· δν πλεῖον³¹ πάντων πεπειραμένοι θεοσεῖδη, φιλάνθρωπον, ἀγνόν, πολυμαθῆ, σώφρονα, ἀγαθὸν, δίκαιον, μαρτύριον, καὶ γενναίως εἰδότα φέρειν τὰς ἐνίων τῶν κατηχουμένων ἀχαριστίας. Διὸ αὐτῷ μεταδιδώμει τὴν ἐξουσίαν τοῦ δεσμεύειν καὶ λύειν, ἵνα περὶ παντὸς οὗ ἀν χειροτονήσῃ ἐπὶ τῆς³² τῆς ἔτης ἔσται δεδογματισμένον ἐν οὐρανοῖς. Δῆσει γάρ δεῖ δεθῆναι, καὶ λύσει δεῖ λυθῆναι, ὡς τὸν τῆς ἐκκλησίας εἰδὼς 12 κανόνα. Αὐτοῦ οὖν ἀκούσατε, ὡς γνόντες διτὸν³³ ἀληθείας προκαθεζόμενον λυπῶν εἰς Χριστὸν ἀμαρτάνει, καὶ τὸν Πατέρα τῶν ὅλων παροργίζει· οὐ εἰνεκεν οὐ ζήσεται. Καὶ αὐτὸν οὖν δεῖ τὸν προκαθεζόμενον λατροῦ τόπον ἐπέχειν³⁴, οὐ θηρίου ἀλλού θυμὸν ἔχειν.

III. Αὐτοῦ ταῦτα λέγοντος, ἐγὼ προσπεσὼν ἐπεδέδημην³⁵ αὐτοῦ, παραιτούμενος τὴν καθέδρας τιμὴν

INTERPRETATIO RUFINI.

II. In ipsis autem diebus, quibus vita finem sibi imminere præsensit, in conventu fratrum positus, apprehensa manu mea repente consurgens, in auribus totius Ecclesiae hæc protulit verba: Audite me, fratres et conservi mei: Quoniam sicut edocutus sum ab eo qui misit me Domino et Magistro meo Iesu Christo, dies mortis meæ instat, Clementem hunc episcopum vobis ordino; cui soli meæ prædicationis et doctrinæ Cathedram credo; qui mihi ab initio usque ad finem comes in omnibus fuit, et per hoc veritatem totius meæ prædicationis agnoverit, qui in omnibus temptationibus meis socius exstitit, fideliter perseverans; quem præ ceteris expertus sum Deum colentem, homines diligentem, castum, descendit studiis deditum, sobrium, benignum, justum, patientem, et scientem ferre nonnullorum etiam ex his qui in verbo Dei instruuntur injurias. Propter quod ipsi tradidit a Domino mihi datum potestatem ligandi et solvendi, ut de omnibus quibuscumque decreverit in terris, hoc decretum sit et in celis. (31) Ligabit enim quod oportet ligari, et solvet quod expediat solvi, tanquam qui ad liquidum Ecclesiae regulam noverit. Ipsum ergo audite, scientes quia quicunque contristaverit doctorem veritatis, peccat in Christum, et Patrem omnium exacerbat Deum, propter quod et vita carebit. (32) Ipsum autem qui præstet ceteris, oportet medici vicem agere, et non ferre bestiae furore commoveri.

III. Haec eo dicente, ego procidens ad pedes ejus, rogabam, excusans me, et declinans honorem cathedrae, vel potestatem. At ille respondens: Pro hoc, inquit, ne me rogaveris: hoc enim fieri statutum est

VARIÆ LECTIOINES.

²⁸ πονηροῦ αἰώνος Ruf. et cod. Reg. 804. Tum ἐσομένου (futuri sæculi) conj. C. Dein dedi μηνύσαι c. O et Ruf., μηνύσας C. ²⁹ Leg. τῆς Ῥώμης S. ³⁰ προσκαρτερῶν O. ³¹ πλεῖον C. ³² τῆς adjunxi c. O. ³³ τῆς C, δ τὸν τῆς maluit S. Et Epit. c. 145 ut O. ³⁴ ἀπέχειν Cl. contra codd. auctoritatem. Deceptus est S de lectione Cotelerii. ³⁵ ἐξεδμην O.

VARIORUM NOTÆ.

(28) Αὐτὸς τοῦ βίου βασιλέως τὸ ξῆρ μετήλλαξεν. Secutus est auctor Epistolæ errorem eorum qui Petro Jacobini superfluisse arbitrabantur: quales exstisset constat ex Chronico Alexandrino, in quo Jacobi mors confertur ad aenum primum Vespasiani. Cout.

(29) Κλήμεντα. Qui modestiæ ac verecundiæ leges non ignorat, indigne profecto feret, virum qui Clementem inducere non erubuit, subnexa et alia

quæ passim per totam epistolam efferruntur, de se nullo pudore narrantem. Cout.

(30) Χειροτονῶ. Epitom. 145: χειροτονῶ σῆμα. Versio Rusini, ordino: ubi tamen qui dicitur Abdias, ordinabo videtur legisse, χειροτονῶ in futuro 2. Cout.

(31) Citatur in Epist. Leodiensem adversus Pagham II.

(32) Citant Leodienses ibid.

τα καὶ ἔξουσίαν. Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· Περὶ τούτου με μή “ ἄξιον· τοῦτο γάρ γενέσθαι δέδοκτα μοι, καὶ ταύτη μᾶλλον εἰ παρατῇ· διτὸς ἡ τοιαύτη καθέδρα οὐ φίλομαθροῦντος τοιμηροῦ χρείαν ἔχει, ἀλλ’ εὐλαβοῦς τὸν τρόπον καὶ πολυμαθοῦς”⁽³³⁾ τὸν λόγον. Αὖτις δὲ τὸν χρείττονα (34), δις ἐμοὶ σου πλεῖστην συνώνδευσε, καὶ τῶν λόγων ἐπήκουε, καὶ τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας ἴκεμεθήκεν, καὶ οὐκ ἀναγκάσω σε καλῶς ποιεῖν οὐ θελοντα· ἀλλ’ οὐ δυνήσεις⁽³⁵⁾ νῦν τὸν σου χρείττονα παρατείνει· οὐ γάρ δις ἐμοῦ (35) τῶν σωζομένων οὗτον ἡ⁽³⁶⁾ χρείττων ἀπαρχή. Πλὴν καὶ τὸ ἔτερον λόγισαι, διτὸς εἰ⁽³⁷⁾ τὸν κινδύνον τῆς ἀμαρτίας φοβούμενος οὐκ ἀναδέχῃ τῆς Ἐκκλησίας τὴν διοίκησιν, εἴ⁽³⁸⁾ ίσθι εἰδὼς διτὸς πλείστην ἀμαρτάνεις, διτοῖς τοῖς θεωρεῖσιν, ὥσπερ πλέουσι καὶ κινδυνεύουσι, βοηθεῖν δινάμενος, οὐ θέλεις, διασκοπῶν μόνον τὸ ίδιον καὶ οὐ τὸ κοινῇ πᾶσαν συμφέρον. **13** Ὄτι δὲ τὸν κινδύνον πάντας ἀναδέξασθαι σε δεῖ, ἐμοῦ τοῦτο ἄξιον μή παυομένῳ εἰς τὴν τῶν πάντων βοήθειαν (36), δρῶντις ἐπίστασαι⁽³⁹⁾. Οσῳ οὖν μοι ταχύτερον συνευδοκήσεις, τοσούτην με τῆς ἀθυμίας κουφίσεις.

IV. Οἶδα δὲ καὶ αὐτὸς, ὃ Κλήμης⁽⁴⁰⁾, λύπας καὶ ἀθυμίας καὶ κινδύνους καὶ φόγους τοὺς ἔξι ἀπαιδεύτων ἔγινον σοι δωρούμενος, οὓς δυνήσῃ γενναῖας φέρειν, ἵνα πᾶν τῆς ὑπομονῆς τὸν ἐκ Θεοῦ σοι μέγαν ἀποδιδόμενον μισθόν. Ἀλλὰ καὶ δικαίως συνενθυμήθητι μοι, πότε σου τῆς ἔνυμαχίας χρείαν ἔχει ὁ Χριστὸς, νῦν δε τὸ κονγρός κατὰ τῆς αὐτοῦ νύμφης πόλεμον ἤρατο, ή εἰς τὸν ἐπιόντα χρόνον, διτὸς νικήσας βασιλεύει⁽⁴¹⁾.

INTERPRETATIO RUFINI.

mihi; et eo magis quod excusas: quia hæc cathedra eum qui cupit eam et audacter expedit, non requirit, sed ornatum moribus et in verbo Dei eruditum. Quod si esset alius melior, qui mihi adjutor tam sedulus assiliisset, si quis tam plene doctrinæ meæ rationem cepisset, sed et ecclesiasticas dispositiones a me tam plene didicisset, habens alium talem, non te cogarem bonum opus suscipere nolentem. Superfluum ergo est alium quærere; cum primitias eorum, qui ex gentibus per me salvantur, et præcipue hujus urbis, te primum obtulerim Deo. Sed et illud intuere; quia si periculum peccati timens, suscipere refugis Ecclesiæ gubernacula; certus esto quia amplius peccas, qui populum Dei, velut in fluctibus positum et pericitantem, cum possis juvare, subterfugis, tui tantummodo habens considerationem, et non quod in commune omnibus expedit providens. Sed certus esto quod necesse est te suscipere omne periculum, quia nec ego pro salute omnium, ab obsecrando cessabo. Quanto ergo citius mihi acquiesceris: tanto me citius moeroris et tristitia labore relevabis.

IV. Novi autem etiam ipse, o Clemens, quod tibi conciliem molestias et moerores et pericula et probra^a ab ineruditæ plebe importanda; quæ fortiter poteris ferre, respiciens ad patientiæ magnam mercedem tibi a Deo reddendam. Sed et illud mecum juste considera: quando tuo auxilio opus est Christo, nunc cum inimicus adversus sponsam ejus commovet bellum, an in futuro tempore, quando jam Christus post victoriam triumphabit, nec ultra ullius opera indigebit? Quis non etiam parvi sensus intelligat, quod istud est temporis, in quo operam tuam Christus requirit? Tota igitur mente in præsenti necessitate præbe operam tuam, et auxilium in præliis exhibe regi opimo, remuneraciones magnificas post victoriam reddituor. Libenter ergo suscipe episcopatus officium,

VARIÆ LECTIONES.

[“] μή με C. [“] φιλομαθοῦς var. leot. Turriani et cod. Reg. 804. Cfr. Hom. iii, 65. Tum πλέον O. [“] ἐγνήστη O, qui dein χρέττονα. [“] Ita O et duo cod. Regii, et C ex Turr. Pro Epist. pontif. ii, 14. Dein λόγισαι O. [“] εἰ deest in cod. Hom. Paris. [“] οὐ C. [“] Ita S ex Ruf., ἐπίσταμαι C et O. [“] Κλήμη 0 constanter. [“] βασιλεύει O.

VARIORUM NOTÆ.

(33) Πολυμαθοῦς τὸν λόγον. Eodem modo Turrianus proemio Latino ad *Constitutiones apostolicae*. At in *Prolegomenis Græcis* in easdem, φιλομαθοῦς τὸν λόγον, quemadmodum codex Regis. Cot.

(34) Δις δὲ τὸν χρέττονα. Infra in Clementina homilia 3, cap. 65, rursum Petrus Zacc'hæum sic alloqui singitur: *Sin vero non vis bonus Ecclesiæ equitatu custos, alium pro te indica qui te sit doctior*

A respondit: Hac de re noli me orare: hoc enim fieri statutum est, eoque magis quod excusas; quia hæc cathedra non opus habet temerario sedendi in ea cupido, sed viro moribus sancto et in doctrina eruditio. Porro da mihi præstantiorem, qui plus te mecum peregrinatus fuerit, et sermones meos audierit, ac Ecclesiæ administrationem didicerit; et non cogam te, nolentem bene agere. Sed non poteris nunc meliorem quam tu es exhibere. Tu namque inter eos qui per me ex gentibus servati sunt, locum optimarum primitiarum obtines. Sed et alind reputa: quod si peccati periculum metuens Ecclesiæ gubernationem non suspicis, certus esto te amplius peccare, qui, cum possis Dei cultoribus, vélut navigantibus et periclitantibus, succurrere, B id facere recusas, quod tuum est duntaxat considerans, et non quod in commune omnibus expedit. Quod autem periculum omnino suspicere te oportet, me id rogare non cessante in cunctorum subsidium, optime novisti. Quanto ergo citius mihi assensus fueris, tanto me tristitia levabis.

IV. Novi autem etiam ipse, o Clemens, quod tibi conciliem molestias et moerores et pericula et probra^a ab ineruditæ plebe importanda; quæ fortiter poteris ferre, respiciens ad patientiæ magnam mercedem tibi a Deo reddendam. Sed et illud mecum juste considera: quando tuo auxilio opus est Christo, nunc cum malus adversus sponsam illius bellum suscepit, an in sequenti tempore, quando Victoria parta regnabit, nullo amplius subsidio indi-

VARIÆ LECTIONES.

et fidelior; sed non dabis. Ex utroque autem loco discimus, a prioribus Ecclesiæ sacerulis hanc in ea obtinuisse regulam, quæ digniores ac præstantiores ecclesiasticis ministeriis præfici jubet. Cot.

(35) Σὺ γάρ, x. τ. λ. Scriptor noster Clementem ex Hebreis natum non sentiebat. Id.

(36) Ἐμοῦ τοῦτο ἄξιον, x. τ. λ. Clarum est hæc ad preces sanctorum mortuorum non spectare, sed Rufinus obscurius convertit. Cot.

gens? Nonne etiam exigui ingenii viro claret, quod in praesenti tempore? Omnibus ergo animi viribus in hoc praesentis necessitatis tempore festina opem ferre bono regi, magnas remunerationes post victoriā reddere solito. Læto igitur animo episcopatum suscipe, opportune eo magis quod Ecclesiæ dispositionem a me didicisti, ad fratum qui ad nos conseruerunt salutem.

V. Verumtamen et breviter coram omnibus et propter omnes, quæ ad eam dispositionem pertinent, in mentem tibi revocabo. Te quidem oportet irreprehensibiliter vivere, et maximo studio omnes vitæ occupationes abjecere, ut non sis fidejussor, neque advocatus, neque ullo alio implicitus sacerulari negotio. Non enim judicem et cognitorem pecuniarum vel negotiorum rerumque ad hanc vitam pertinentium constituere te vult Christus, ut, praesentibus hominum curis detentus, tempus non habeas ad separandos juxta veritatis modum homines bonos a malis. Verum illa quidem ii sibi invicem exhibeant qui discunt, et te a sermonibus salvos facere valentibus non avocent. Quemadmodum enim tibi impium est, sacerulares curas suspicere, relicto eo quod facere jussus es: ita singulis laicis peccatum est, si sibi invicem etiam in mundanis necessitatibus præsto non sint. Equidem si cuncti non cogitent facere, uti tu, in rebus in quibus id decet, securæ et tranquille vivas, a diaconis edoceantur; quo solius Ecclesiæ sollicitudinem geras, tum ad scite C eam administrandam, tum ad tradendos sermones veritatis.

VI. Nam si curis sacerularibus occupatus fueris, et ipsum et auditores decipies. Conducibilia enim

A tῷ βραχὺν ἔχοντι νῦν¹⁸ δῆλον, οὐ νῦν; Πάσῃ οὖν προαιρέσει ἐν τῷ τῆς παρούσης ἀνάγκης χρόνῳ τάχυνον ξυμμαχῆσαι βασιεῖ ἀγαθῶ, μισθίους μεγάλους μετὰ νίκην ἀποδιδόναι πεφυκότι. Χαίρων οὖν ἐπισκόπησον, εὐκαίρως ταῦτη μᾶλλον, ὡς διοίκησιν Ἐκκλησίας παρ'¹⁹ ἐμοῦ μεμαθηκώς, εἰς τὴν τῶν ἡμίν προφευγόντων ἀδελφῶν σωτηρίαν.

V. Πλήρην καὶ βραχέα σε²⁰ ἐπὶ πάντων διὰ πάντας τὰ τῆς διοικήσεως ὑπομνῆσαι θέλω. Σὲ μὲν χρή ἀνεπιλήπτες βιοῦντα σπουδῇ μεγίστῃ πάσας τὰς τοῦ²¹ βίου ἀσχολίας ἀποστείσθαι, μήτε ἐγγυητὴν γινόμενον μήτε²² συνήγορον μηδὲ ἐπέρι τινι βιωτικῷ παρεμπεπλεγμένον πράγματι. Οὐ γάρ κριτήν καὶ δικαστὴν χρημάτων ἢ ἀσχολημάτων καθεστάναι σε θέλει τῶν νῦν βιωτικῶν πραγμάτων ὁ Χριστὸς, ἵνα, συνεχόμενος εἰς τὰς νῦν τῶν ἀνθρώπων φροντίδας, μὴ εὐσολῆσις χωρίζειν λόγῳ ἀληθείας ἀνθρώπων τοὺς κρείττονας ἀπὸ τῶν χειρόνων. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οἱ μανθάνοντες ἀλλήλοις παρεχέτωσαν²³, καὶ ἀπὸ τῶν σώζειν δυναμένων λόγων μὴ ἀπασχολείτωσαν²⁴. Ός γάρ οὐις ἀσθέες ἔστι, τὰς βιωτικὰς φροντίδας ἀναδέξασθαι, καταλειψάντα²⁵ ποιεῖν δὲ εκελεύσθης, οὗτως ἐκάστω πλεικῶς ἀμαρτία ἔστιν, ἐὰν μὴ ἀλλήλοις καὶ ἐν ταῖς βιωτικαῖς χρείαις παρίστανται. Καὶ σὲ δὲ περὶ ὧν χρή ἀμέριμνον εἶναι οἱ πάντες ποιεῖν ἐὰν μὴ νοῶσιν, παρὰ τῶν διαχόνων μανθανέτωσαν. ἵνα μόνης τῆς Ἐκκλησίας τὴν φροντίδα ἔχῃς, πρός τε τὸ διοικεῖν ἀντίκην καλῶς καὶ τὸ τοὺς τῆς ἀληθείας λόγους παρέχειν.

VI. Επει, ἐὰν βιωτικὰς μερίμνας ἀσχοληθῆς, καὶ σεαυτὸν καὶ τοὺς ἀκροατὰς ἐνεδρέύσεις τὰ γάρ συμ-

INTERPRETATIO RUFINI.

eo maxime quod ecclesiasticas dispensationes a me probabilitè didicisti; ut salus eorum, qui per nos confugerunt ad Deum, nequaquam vacillet.

V. Verumtamen et breviter te de ipsius dispensationis ordine coram omnibus commonere necessarium duco. Te quidem oportet irreprehensibiliter vivere; et summo studio niti, ut omnes vitæ hujus occupationes abjicias; ne fidejussor existas, ne advocatus litium fias, neve in ulla aliqua occupatione prorsus inveniaris mundialis negotii occasione perplexus. Neque enim judicem aut cognitorem sacerularium negotiorum hodie te ordinare vult Christus; uti ne præfocatus praesentibus hominum curis non possis verbo Dei vacare, et secundum veritatis regulam secernere bonos a malis. Ista namque opera, quæ tibi minus congruere superius exposuimus, exhibeant sibi invicem discentes, id est laici, et te nemo occupet ab his studiis, per quæ salus omnibus datur. Sicut enim tibi impietatis crimen est, neglectis verbi Dei studiis, sollicitudines suspicere sacerulares; ita unicuique laicorum peccatum est, nisi invicem sibi etiam in his quæ ad communis vitæ usum pertinent, operam fideliter dederint. Te vero securum facere ex his, quibus non debes vacare, omnes communiter elaborent. Quod si forte a semetipsis hoc laici non intelligunt, per diaconos edocendi sunt; ut tibi solius Ecclesiæ sollicitudines derelinquant; quo ipsam, ut dignum est, dispensare sufficias, et veritatis verbo abundantius possis et studiosius deseruire.

VI. Si enim mundialibus curis fueris occupatus, et te ipsum decipies, et eos qui te audiunt. Non enim poteris quæ ad salutem pertinent, plenius singulis quibusque cæteris distinguere: et ex eo sit ut tu, tanquam qui non docueris quæ ad salutem hominum pertinent, deponaris, et discipuli per ignorantiam pereant. Idcirco ergo tu quidem ad hoc solum vacato, uti opportune et sine intermissione doceas eos verbum Dei per quod salutem consequi possint. Illi vero cum tanta reverentia tua verba suscipiant, tanquam qui sciant legatum te et praeconem esse veritatis, et quodcumque ligaveris super terram, esse ligatum et in cælo, et quodcumque solveris, etiam ibi esse solvendum (Matth. xvi, 19), quoniam quidem

VARIAE LECTIONES.

¹⁸ βραχὺ (βραχὺν conj. S) νοῦν ἔχοντι C. ¹⁹ οὐ addidi c. O. Pronomen deesse recte vidit S. βραχίας Cod. Clementinorum Parisiens. βραχέας conj. C. ²⁰ τοῦ accessit ex O. Tuū ἀποστείσθαι O c. Cod. 804, ἀποστείσθαι Cod. Clement. Paris. constanter. De hac scripturæ discrepantia C consuli jubet Salmas. Not. ad Inscript. Herodis, p. 64 seq. Clr. Constit. apost. II, 6. Can. apost. 16. ²¹ παρασχέτωσαν C. Subinde S: Scribendum haud dubie, nisi forte totum aliquod membrum excidit, σὲ δ' vel καὶ σ. Rufini interpretatio hæc est: « et te nemo occupet ab his studiis, per quæ salus omnibus datur. » ²² ἀποσχολήτωσαν C, ἀποσχολείτωσαν cod. 804, ἀποσχολείτωσαν S. ²³ καταλειψάντα cod. 804.

φέροντα μεριδιάς ειν δὲ τὴν ἀσχολίαν οὐ δυνηθεῖς⁸¹, καὶ οὐ, ὡς μή διδάξας τὸ συμφέρον, κολασθῆσῃ, οἱ δὲ μὴ μαθόντες ἀγολας αἰτίᾳ ἀπολοῦνται. Διὸ σὺ μὲν αὐτοῖς⁸² εὐσχολῶν⁸³ προκαθέσθητε, πρὸς τὸ εὐκαλποῦς παρέχειν τοὺς σώζειν αὐτοὺς δυναμένους λόγους,
15 καὶ οὕτως ἐπαπούετωσάν⁸⁴ σου, εἰδότες δὲ τὸ τῆς ἀποθέτης πρεσβύτης δὲν δῆση ἐπὶ γῆς, δέδεται καὶ ἐν οὐρανῷ, δὲν δὲν λύσῃ, λέλυται. Σὺ δὲ δῆσεις δὲ δὲν δέδηται, καὶ λύσεις δὲ δὲν λυθῆται (37). Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὸν προεστῶτα ταῦτα ἔστι καὶ τὰ τούτος δημοι.

VII. Τὰ δὲ κατὰ τοὺς πρεσβυτέρους ἔστω τάδε. Πρὸ πάντων τοὺς (38) νέους πρὸς γάμον ζευγνύσσονταν ἐν τάχεις⁸⁵, προλαμβάνοντες τῆς νεαζούσης ἐπειρυίας τὰ παγιδεύματα. Ἀλλὰ μηδὲ τῶν ἡδη γερήσαν περὶ γάμου ἀμελήτωσαν· ἐνίοις γάρ καὶ γηράσασιν ἀλκαλία⁸⁶ ἔνεστιν ἐπιθυμία. Ἰνα οὖν μή τι πορνεία, νομῆμη λαθούσα καθ'⁸⁷ ὑμῶν⁸⁸, εἰς ὑμᾶς τὸν αὐτὸν ἐμβαλλή⁸⁹ λοιμὸν, προσφαλλέσθε καὶ ἐρευνᾶτε, μή πως τὸ τῆς μοιχείας λανθανόντως ἐν ὑμῖν ἀνατρήθῃ πῦρ. Πολὺ γάρ δεινὸν ἡ μοιχεία, τοσοῦτον δυνατὸν τὰ δευτερεῖα ἔχειν αὐτὴν τῆς κολάσεως· ίτι τὰ πρωτεῖα τοῖς ἐν πλάνῃ οὖσιν ἀποδίδοται, ἐν σωφρονίσιν. Διὸ δὲν δημεῖς, ὡς Ἐκκλησίας πρεσβύτερος, ἐξασκήσατε τὴν Χριστοῦ νῦμφην εἰς σωφροσύνην νῦμφην δὲ λέγω τῆς Ἐκκλησίας τὸ σύστημα. Εἴνα γάρ σωφρων καταληφθῇ ὑπὸ νυμφῶν βασιλεύων, τιμῆς μεγίστης τεύξεται, καὶ δημεῖς με-

A præbere per occupationem non valens, et tu quasi qui utilia non docueris punieris, et qui non edocti erunt, ignorantiae causa peribunt. Quocirca tu quidem fac ut absque occupatione illis præsideas, quo tempestive sermones quibus salvari possint præbeas: sicut te audiant, scientes, legatus veritatis quodcumque ligaverit super terram, ligatum esse et in cœlo, et quodcumque solverit, solutum esse. Tu autem ligabis quæ ligari oportet, et solves quæ solvenda sunt. Atque ad te quidem, qui præses, quæ pertinent, ista sunt, et his similia.

VII. Quæ vero ad presbyteros spectant, ista sint. Ante omnia juvenes nuptiis cito jungant, laqueos ferventis in juventa cupiditatis præveniendo. Sed nec de conjugio jam senum curam abjiciant: nam in nonnullis, etiam cum senuerint, valida inest cupiditas. Ne igitur fornicatio, adversum vos grassandi occasione accepta, pestem in vos invehat, præcavete, et conquirite, ne forte in vobis occulte adulterii ignis fuerit accensus. Multum quippe grave peccatum est adulterium; in tantum ut secundum in pœnis obtineat locum; quandoquidem primus debetur iis qui in errore degunt, quamvis temperanter vivant. Quare vos, velut Ecclesiæ presbyteri, Christi sponsam ad castitatem exerceete. Sponsam autem dico Ecclesiæ corpus et congregationem. Si enim pudica inventa fuerit a sponsu rege, maximum honorem consequetur; νασκε

INTERPRETATIO RUFINI.

et tu, ut dixi, quæ oportet ligabis, et quæ expedit solves. Ad te quidem qui præses ista sint monita, et his similia.

VII. Ad presbyteros vero sint ista. Ante omnia ut pudicitias studentes, adolescentes nuptiis jungant; quo calorem ferventis ætatis conjugalī lege præveniant. Sed ne in provectionibus quidem curam habere huiusmodi negligant; quia in multis, etiam cum senuerit corpus, concupiscentia viget. Ne forte ergo fornicationis labes, occasione accepta, tanquam venenum pessimum serpat in vobis, cavere et antevenire necessarium est, ne quod in vobis adulterii occultum calescat incendium. Et quid in omnibus peccatis adulterio gravius? Secundum namque in pœnis obtinet locum; quoniam quidem primum illi habent, qui aberrant a Deo, etiam si sobrie vixerint. Propter quod vos, o presbyteri, Ecclesiæ excolite, et adornate sponsam Christi ad pudicitiam. Sponsam autem dico omnem Ecclesiæ congregationem: quæ si pudica fuerit inventa ab sposo suo, ingentibus ab eo donis et munieribus honorabitur, et vos velut ministri sponsæ, et amici sponsi, ingenti gaudio ac lætitia perfruermi: si vero sponsa haec reperta fuerit commaculata peccatis; ipsa quidem, tanquam indigna, trudetur a regalibus toris; vos autem poenas dabitis, si forte per vestram negligentiam vel desidiam obrepserit contagio sœva peccati.

VARIA LECTIONES.

⁸¹ ἀντρῆς Ο. ⁸² Ita Ο et cod. Reg. 804, αὐτός Σ. ⁸³ εὐσχολῶν conj. C, cuij. coll. ut Ο εὐσχολεῖν. ⁸⁴ ἐπαπούετωσαν C. ⁸⁵ Cfr. Const. apost. iv, 11. Epiph. Panar., p. 142. Hom. Clem. iii, 68. ⁸⁶ ἄκματα Ο, in cuij. marg. man. rec. παραπλήσια ἐν τῷ γ' τῶν Διατάξεων, κεφ. χς'. ⁸⁷ καθ' ὑμῶν Ο. ⁸⁸ ἐμβάλλεται Ο.

VARIORUM NOTÆ.

(37) Σὺ δὲ δῆσεις, etc. Citatur ἐκ τῶν Κλημεν-
τίων ms. Regio 940. Legi cap. 2, in epistola Ni-
colai tom. III Bibliothecæ sanctorum Patrum, et
apud Balsamonem: *Magnus quoque Petrus ad Cle-
mentem: Tu quidem ea ligabis quæ ligare oportet, et
solles quæ solvenda sunt.* Martyrium S. Dionysii
Aegyptiaci: "Οὓς πρὸ τοῦ τὸν μακάριον Πέτρον
ἢ τῆς νίκης τοῦ μαρτύρου καταξιωθῆναι τῆς ἐν τῇ
τὸν οὐρανῷ βασιλείᾳ συνδιαγωγῆς, τῷ μακάριῳ Κλή-
μεντι τὴν ἔξουσίαν τῆς Ἐκκλησίας παρέθετο, λέγων.
Μέτερ παρὰ τοῦ Κυρίου μονὸν Ιησοῦ Χριστοῦ λύσαι
καὶ δῆσαι ἐμοὶ δεδώρηται ἔξουσία, οὗτα καὶ τὴν αὐ-
τὴν ἔξουσίαν αἰωνίων δωροῦμαι σοι καὶ δέδωμι, ἵνα
ἐν τῷ δῆση ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένος ἐν τοῖς οὐ-
ρανοῖς. Σοτ.

(38) Τοὺς τέσσας πρὸς γάμον ζευγνύσσωσιν ἐν

C τάχει. Constitut. apostol., iv, 11. Item B. Chrysostomus, homil. 59 in Genesim his elegantibus et acconciatis verbis: Μή τοινυν ἀμελῶμεν τῶν νέων, ἀλλ' ἰδότες τῆς καμίνου τὴν πυράν, πρὶν ἡ εἰς ἀστέλ-
γειαν ἐγκυλισθῆναι, σπουδάζωμεν κατὰ τὸν τοῦ Θεοῦ
ὑμῶν αὐτοὺς συνάπτειν πρὸς γάμον. Ήνα καὶ τὰ τῆς
σωφροσύνης αὐτοῖς διατηρήται, καὶ μηδεμίαν λύμην
δέξωνται ἐξ ἀκολασίας, ἔχοντες ἀρκούσαν παραμυ-
θίαν, καὶ δυναμένην τῆς σαρκὸς τὰ σκιρτήματα κα-
ταστέλλειν, καὶ κολάσεως ἐκτὸς εἶναι. Verum Ebioni-
tarum hæreseος Clementinis inspersæ mos fuit,
adolescentulos ad nuptiās ante ætatem cogere, teste
S. Epiphanius, Panar. p. 142, quem morem a Iudeis
accepterant. Ilorum de ταχυγαμίᾳ lege Georgium
Syncellum, Chronographiæ p. 84. Id.

grandi letitia, velut invitati ad nuptias, fruemini. Si vero in peccato reprehensa fuerit, ipsa quidem ejicietur; vos autem penas dabitis, si forte per vestram negligentiam peccatum commissum fuerit.

VIII. Quocirca ante omnia de pudicitia solliciti estote. Quippe apud Deum admodum grave quid censetur fornicatio. Ceterum species fornicationis multæ sunt, ut et ipse Clemens vobis enarrabit. Attamen primum adulterium est, virum non sola sua uti uxore, et uxorem non solo suo uti viro. Si quis castus exsisterit, humanus etiam fieri potest; propter quod æternam consequetur misericordiam. Quemadmodum autem adulterium magnum malum est, ita humanitas maximum bonum. Idcirco diligite omnes fratres vestros sanctis et misericordibus oculis, orphanis quidem parentum, viduis autem virorum curam exhibentes ^a, præbentes alimoniam cum omni liberalitate; ætate vigentibus conjugium providentes; atque inter illos iis qui artem nesciunt, commenti per vitæ instituta occasiones ad vivendi necessitatem; artifici ope-ram, debili misericordiam.

IX. Scio autem vos hæc facturos, modo charitatem vestra in mente statueritis: ad quam introducendam unus est modus accommodatus, mensæ et salis in commune perceptio. Quare studete inter vos frequentius convivia agitare, quantum potestis, ne charitatem amittatis: causa enim est beneficentiaz, beneficentia vero salutis. Cuncti ergo cunctis in Deo fratribus communem vestrum præbete victum, scientes quod, temporalia dando, æterna consequimini. Multo magis nutrite esurientes,

^a Eccli. iv, 10.

INTERPRETATIO RUFINI.

VIII. Idcirco igitur ante omnia sobrietatis et pudicitiae sollicitudinem gerite. Valde enim apud Deum grave crimen dicitur fornicatio: cuius species sunt quidem plures, sicut et ipse vobis Clemens diligenter exponet. Verumtamen prima species adulterii est, virum propria solummodo uxore non esse contentum, et mulierem non proprio tantum servare se viro. Si ergo castus fuerit quis, potest et humanus et misericors fieri, per quod et ipse æternam a Deo misericordiam consequatur. Sane sicut adulterium venenum cunctis malis perniciosus est, ita amor fraternus et charitas totius boni fastigium tenet. Et ideo diligite omnes fratres vestros, et cum religione et misericordia respicite ad omnes. Orphanis exhibete vosmetipsos parentes. Viduis, virorum curam impendite, cum omni castitate (σωφροσύνῃ), quæ necessaria sunt præbentes. Juniores tamen viduas (ταῖς ἀχμαῖς) nuptiis copulate. His qui ignorant artificia, exquirite honestas aliquas occasiones, quibus victimum necessarium querant: artificibus vero operam provideite, debilibus misericordiam facite.

IX. Scio autem hæc omnia facturos vos, si charitatem præ cæteris et ante omnia in vestro corde figatis: cuius charitatis et recipienda et habenda maximum erit somentum, si frequenter inter vosmetipsos communem cibum vestrum mensamque faciatis. Et in quantum unusquisque prævalet, cerebris panes ac sales suos cum suis fratribus sumat. Per haec enim præcipue charitas comparatur, et causa totius boni in hujusmodi communione consistit. Ubi autem pax et bonitas, ibi et salus. Propter quod communes facite cibos vestros, cum his qui secundum Deum fratres sunt; quia per hæc temporalia officia, pacis et charitatis fructibus, gaudia æterna merebimini. Multo autem sollicitius esurientes rescite, et sitiensibus potum date, nudis vestimentum; ægros visitate; et eos, qui in carcere sunt, prout possibile est, juvate; peregrinos satis promptly in domibus vestris suscipe. Et ne omnia nunc singillatim dicam, omnia bonum, ipsa per se si in vobis fuerit charitas, facere vos docebit: sicut e contrario eos, qui a salute alieni sunt, omne malum facere, odium docet.

VARIAE LECTIONES.

^{aa} O c. Ruf. perfuermini, ἀπολαύοντες C. ^{bb} ἐκθλητός ἐστι O. ^{cc} Ita O et cod. Reg. 804, δώσητε C. Subinde et πως O et Ruf., μή πως C. ^{dd} δέ om. O, in cuij. marg. mai. rec. én τῷ σ' τῶν Διατάξεων, χεφ. κη^η. ^{ee} τὸν C. ^{ff} μέγα καὶ κακόν O, qui paulo post om. ἀγαθόν. ^{gg} σωφροσύνῃς Ruf. Idem et juniores tamēn viduas nuptiis copulate, ^{hh} quasi legerit ταῖς ἀχμαῖς S. ⁱⁱ τέκνοις O c. cod. 804 et Turrianī libro. Vulgatam lect. exhibit et Ruf. In marg. Ottobouiani: én τῷ ν' χεφ. β'. ^{jj} τῆς Cl, quem S male confundit c. Cot. ^{kk} ή accessit ex O. Deinde ἀλῶν O et cod. 804, ἄλλων C in textu.

εἰρήνης παρέχετε ποτὸν³⁹, γυμνοῖς ἔνδυμα, τοὺς νο-
σούντας ἐπισκέπτεσθε, τοῖς ἐν φυλακαῖς ἐπιφανε-
μένοις⁴⁰, ὡς δύνασθε, βοηθεῖτε, τοὺς ἔνοντας μετὰ πά-
σης προθυμίας εἰς τοὺς ἑαυτῶν οἰκους λαμβάνετε.
Πλὴν, ἵνα μὴ τὸ κατ' εἶδος λέγω, πᾶν καλὸν τὴν φιλαν-
θρωπία ὑμᾶς ποιεῖν διδάξει, ὥστερ ἡ μισανθρωπία
τοῦ μη βουλομένοις σώζεσθαι τὴν κακοπραξίαν ὑπο-
δίκυνται.

X. Οἱ πράγματα ἔχοντες ἀδελφοὶ ἐπὶ τῶν ἔξου-
τῶν κοσμικῶν¹ μὴ κρινέσθωσαν, ἀλλ' ὑπὸ τῶν τῆς
Ἐκκλησίας πρεσβυτέρων⁽³⁹⁾ συμβιβάζεσθωσαν παντες
τρόπῳ, ἐτοίμως αὐτοῖς πειθόμενοι. Πλὴν καὶ τὴν
πλεονεξίαν οὕτως φεύγετε, ὡς προφάσει προσκαίρου
πέρδους ἀπὸ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ζημιοῦν δυναμέ-
νη. Ζυγά, μέτρα, σταθμί², τὰ τῶν ῥοπῶν δίκαια
ἴτιμελῶς φιλάσσετε, πρὸς τὰς παρακαταθήκας εὐ-
γνωμονεῖτε. Πλὴν ταῦτα καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια
μέχρι τέλους ποιεῖν ὑπομενεῖτε, ἐὰν ἀχώριστον
μηδὲν περὶ τῆς ἐκ Θεοῦ γινομένης κρίσεως ἐν ταῖς
κράξις ἔχητε. Τίς γάρ ἀν ἀμαρτήσῃ, πεπληρωφορη-
μένος³ δις ἐκ Θεοῦ δικαίου, τοῦ νῦν **18** μόνου⁴
μαρτυρίου καὶ ἀγαθοῦ, ἐπὶ τῇ τοῦ βίου συντελεῖᾳ
ώρισθη γενέσθαι⁵ κρίσις, ἵνα οἱ ἀγαθοὶ τοῦ λοιποῦ
τῶν ἀπορήτων ἀγαθῶν διδίως ἀπολαύσωσιν, οἱ δὲ
ἀπρεπῶλοι εὑρεθέντες ὡς κακοὶ, ἀπόρρητους κολά-
τεις τεύχωνται⁶ τὸν αἰώνα. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως
ἡγενούνται, εἰ μὴ δ τῆς ἀληθείας προφήτης ἐνδρκων εἰρή-
ναι ἕστεσθαι, τάχα διὰ εὐλογον ἦν ἀμφιβάλλειν.

XI. Διὸ προφήτους ἀληθοῦς⁸ δοὺς μαθηταὶ, ἀπο-
ῆκοντο τὴν διχόνιαν ἐξ ἡς γίνεται τὴν κακοπραξία,
τροχήμως τὸ εὐποιεῖν ἀναδέξασθε. Εἰ δὲ περὶ τῶν
ἀριμένων ἕστεσθαι ἀμφιβάλλεις τις ὑμῶν, μὴ αἱ-

INTERPRETATIO RUFINI.

X. Si qui ex fratribus negotia habent inter se, apud cognitores saeculi non judicentur, sed apud presbyteros Ecclesiæ quidquid illud est dirimatur, et omni modo obediant statutis eorum. Super omnia autem avaritiam fugite, quæ homines, occasione præsentis lucri, ab æternis separat bonis. Pondera, mensuras, stateras, pro locis (tòπων) quibusque æquissima custodite; deposita fideliter restituite. Quæ omnia, et si qua sunt his similia, ita demum sollicite et diligenter implebitis, si futurum Dei judicium, sine intermissione, in vestro corde volvatis. Quis enim peccare poterit si semper ante oculos suos Dei judicium ponat? quod in fine mundi certum est agitandum, ut tandem qui in hac vita hene egere, consequantur reposita bona; peccatores autem ut consequantur præparatas et reconditas poenas. De quibus ita fateramur dubitare omnino non possumus; siquidem haec omnia ita esse ventura, verus nobis propheta predixerit.

XI. Unde et vos, qui estis veri prophetæ discipuli, abjecite a cordibus vestris ante omnia, discordias et animorum dissensiones, ex quibus omne opus malum procedit, et benignitatem ac simplicitatem tota mente servate. Quod si forte alicujus cor, vel livor, vel infidelitas, vel aliquod malum ex his quæ superius memoravimus, latenter irreperitur, non erubescat qui animæ suæ curam gerit confiteri haec huic qui prætest, ut ab ipso per verbum Dei, et consilium salubre curetur; quo possit ille integra, et operibus bonis, poenas æterni ignis effugere, et ad perpetuæ vitæ præmia pervenire.

VARIÆ LECTIONES.

"τὸν Ο. Cfr. Hom. III, 69. ¹⁰⁰ Ita O : Legebamus primum ἐπιφερόμενοι, sed propius inspe-
cto ms. scriptum esse deprehendimus ἐπιτρεψόμενοι pro ἐπιφανόμενοι quod exhibet cod. 804, utique legi
debere patet ex epistolæ nostræ cap. 12, et ex Hom. XI, 4; XII, 32. C. ¹ κοσμικῶν adjunxi ex marg. O.
ubi scriptum est: "Ιώσας λεῖται κοσμικῶν κατὰ τὸ ἐν τῷ κεφ. μετ' τοῦ β' βιβλίου τῶν Διατάξεων. Apud
cognitores saeculi. Ruf. Cfr. Hom. III, 69. ² στάθμια O. Totum locum Rufinus ita interpretatur: pondera,
mensuras, stateras, pro locis quibusque æquissima custodite, unde appareat pro ῥοπῶν legisse eum tòπων,
quod idem est in cod. Reg. 804 (et in O). Cotelerius non post στάθμια, sed post ῥοπῶν interponxit:
ego τὰ τῶν ῥοπῶν δίκαια in unum conjunxi. S. ³ πεπληρωφορημένος O. ⁴ μόνου haud dubie mutandum
in μόνον. In hoc tantum ævo, ait auctor epistolæ, Deus se exhibet μαρτυρίου καὶ ἀγαθὸν, in altero ævo
exercet δικαιοσύνην. S. ⁵ γενέσθαι ὥρισθη C. ⁶ τεύχονται O. ⁷ εἰρήνης O. ⁸ Ita O c. Ruf., ἀληθῶς C

VARIORUM NOTÆ.

(39) Ταῦτα... πρεσβυτέρων. Hoc ipsum Clement. homil. 5, cap. 67, ita explicatur: Si (fratres) de illis in quibus iniuria afficiuntur, cupiant judicari,

apud presbyteros concilientur, et presbyteri concilia-
tionem ad episcopum referant. Cour.

igit, non erubescat confiteri, si quidem curam habet animæ suæ, et a præposito satislet ipsi; sin vero recte credidit, confidens vivat, quasi qui magnum condemnationis ignem effugerit, et in æternum bonorum Dei regnum sit ingressurus.

XII. Porro Ecclesiæ diaconi episcopo sint, scilicet oberrando, oculi; singulorum Ecclesiæ hominum opera perscrutantes, quis peccato proximus sit, quo a præside admonitione præventus peccatum forte non perficiat. Ecclesiæ desertores corrigan, ut non desistant congregati audire sermones, quo animi molestias, quæ passim cordi ex mundanis casibus et pravis colloquiis incident, verbo veritatis possint purgare; si etenim multo tempore in culti manent, ignis materia sint. Quinetiam diaconi corpore ægros perquirant et ignorantem plebi indicent, ut appareant atque visitent; et necessaria ex præsidio sententia præbeant. Hoc vero quamvis clām eo fecerint, non peccabunt. Ista equidem et illis similia diaconis curæ sint.

μένου γνώμῃ παρεχέτωσαν. Τοῦτο δὲ καὶ λάθρα οὐν καὶ τὰ τούτοις ὅμοια οἱ διάκονοι προνοήτωσαν¹⁰.

XIII. Qui alios in religione instituunt, ipsi prius instructi alios instruant: quia de hominum animis agitur. Oportet quippe ad multas discentium sententias et voluntates aptari eum, qui verbum Dei subministrat et docet. Sit ergo necesse est catechista valde doctus, irreprehensibilis, multa exper-

INTERPRETATIO RUFINI.

XII. Diaconi vero Ecclesiæ, tanquam oculi sint episcopi, oberrantes et circumiustrantes cum verecundia, actus totius Ecclesiæ, et perscrutantes diligenter, si quem videant vicinum fieri præcipitio, et proximum esse peccato; ut referant hæc ad episcopum, ut commoneri ab eo possit is, qui in præcipitio lapsurus est, ut revocetur et non corruat in peccatum. Negligentiores quoque, et eos qui rarius ad audiendum verbum Dei accedunt, nec sollicite ad episcopi tractatum convenienti, ipsi commoneant et hortentur. Si enim assidui sint ad audiendum, non solum vita æternæ ex salubri commonitione capient lucra, verum et quæcumque illæ sunt tristitia vel merores, qui ex præsentis vita necessitatibus, et clavis temporum veniunt, quæque malorum sermonibus, in corde suo velut jacula defixa circumferunt, abjicientur omnia, prædicatione veritatis, et vita æternæ doctrina et eruditio purgata. Alioquin si multo tempore auditum subtrahant a verbo Dei, ut remaneant in cultu viatorum, sine dubio spinis erunt ac sentibus occupati: et quid aliud, nisi ad ignem, talis hæc terra præparabitur? De his ergo, ut diximus, diaconibus cura sit. Sed et eos qui secundum carnem ægrotant, sollicite perquirant, et plebi, si forte ignorat, indicent de his; ut et ipsi visitent eos, et quæ necessaria sunt præbeant eis, cum conscientia ejus qui præstet; quod tamen, etiamsi clam fecerint, non peccabunt. Sed et de peregrinis similiter episcopo suggestant resolvendis; et cætera his similia, quæ ad cultum Ecclesiæ, et disciplinam ejus pertinent, diaconis curæ sint.

XIII. Qui catechizant, hoc est, qui verbo instruant incipientes, primo oportet ut ipsi instructi sint: de anima enim agitur hominum: et oportet eum qui docet, et instruit animas rudes, esse talem, ut pro ingenio discentium semetipsum possit aptare, et verbi ordinem pro audientis capacitate dirigere. Debet ergo ipse apprime esse eruditus et doctus, irreprehensibilis, maturus, impavidus (ἀδειλος); sicut ipsi probabilitis fore Clementem hunc post me. Multum est autem, si ego nunc de singulis, que uniusquisque habere debeat, prosequar. Verumtamen illud est quod præ ceteris ab omnibus vobis cupio in commune servari, ut concordiam teneatis; per quod solum potestis portum quietis intrare, et civitatem Regis summi, quæ pax nominatur, habitare.

VARIÆ LECTIONES.

⁹ ἀδεῖαν ἀγαθὴν C. ¹⁰ cum verecundia Ruf., quasi legerit σὺν αἰδοῖ. Cfr. Const. apost. II, 44, Hom. III, 67. S. ¹¹ οἱ addidi c. O. ¹² τελεύτη C. ¹³ Expungendum τούς, nisi alia corruptela in reliquis late. S. ¹⁴ Ita O et Ruf. prædicatione veritatis, λόγια C. ¹⁵ ώχερσεύσωσι O. ¹⁶ Ἰνα C. ¹⁷ Ita O c. S. ἀμαρτάνωσιν C. Tum addidi οὐν c. O. ¹⁸ πρωσείτωσαν O. ¹⁹ κατηχείτωσαν O. ²⁰ φυχῆς C. ²¹ πέπειρόν C. Subinde ἀδειλον (impavidus) Ruf., quod commendat S. ²² Lectionem εἰσεσθε, ut ipsi experientini, largitus est O. Ita Cotelerii conjectura non opus est, qui infinitivo ἔσεσθαι exp esso, post αὐτὸν deesse δοκιμάσετε vel quid simile opinabatur. Sicut ipsi probabilitis fore Clementem hunc post me. Ruf.

VARIORUM NOTÆ.

(40) Συνετῶς δεμόδεσσι. Hac de re Clement. homil. 3, cap. 67, istud constituitur: Diaconi circumambulantes considerent fratrum corpora et animas. Atque episcopo denuntient. Quocirca, lib. II

Const. apost., cap. 44, legimus: Sit diaconus episcopi auris et oculus et os, cor pariter et anima: ut episcopus in pluribus quam par est ac minutioribus negotiis non occupetur. COUT.

Κίμεντα μετ' ἐμῷ κατηγεῖν μέλλοντα. Πολὺ γάρ τις οὐτοὶ ἐμῷ νῦν τὸ κατ' εἶδος λέγειν. Πλὴν ἔαν δημοκρήτης, δινῆσεσθε εἰς τὸν τῆς ἀναπαύσεως ἐνεργῆται λιμένα, ἐνθα μεγάλου Βασιλέως ἐστὶν εἰρηνικῇ²³ πόλις.

XIV. Εούσε²⁴ γάρ ὅλον τὸ πρᾶγμα τῆς Ἐκκλησίας νῆ²⁵ μεγάλη, διὰ σφρόδρου²⁶ χειμῶνος ἀνδρας φερούσῃ τὸ πολλῶν τόπων ὄντας καὶ μίαν²⁷ τὴν²⁸ ἀγαθῆς βασιλείας πόλιν οἰκεῖν θελοντας. Ἐστω μὲν οὖν ὑμῖν ἡ ταῦτης Δεσποτῆς θεός, καὶ παρεικάσθω διὰ μὲν χυ-
νερήτης²⁹ Χριστῷ, διὰ πρωρεὺς ἐπισκόπῳ, οἱ ναῦται πρεσβυτέροις, οἱ τοιχαρχοὶ διακόνοις, οἱ ναυτοτόλογοι ταῖς κατηχοῦσιν, τοῖς ἐπιβάταις τὸ τῶν ἀδελφῶν πῖθος, τῷ βυθῷ δὲ κόσμος, αἱ ἀντίπνοιαι τοῖς πει-
ραμάζοντος³⁰, οἱ δὲ διωγμοὶ καὶ οἱ κίνδυνοι καὶ αἱ³¹ πι-
ποδαπαταὶ θλιψεῖς ταῖς τρικυμίαις, τὰ δὲ ἀπόγεια³² τῶν χειμάρρων καὶ τὰ φυσημάτα ταῖς τῶν πλάνων καὶ τῶν φευδοπροφητῶν ὀμιλίαις, τὰ δὲ ἀκρωτήρια καὶ τὰ τραχέα τῶν τόπων τοῖς ἐν ὑπεροχαῖς δεινά ἐπικατάσταις, διθάλασσοι δὲ καὶ θηριώδεις τό-
τοις ἀλογίστοις καὶ ἐνδοιάζουσι περὶ τῶν τῆς³³ ἀρετῶν ἐπαγγελμάτων. Οἱ ὑποκριταὶ τοῖς πειρα-
ταῖς παρεικασμένοι νοεῖσθωσαν· πλὴν Ισχυρὸν ἐλιγγα
καὶ ταρταρίαν³⁴ Χάρυβδιν καὶ φόνια προσρήγματα κιθανώδεις διατάσσεις μόνας³⁵ τὰς ἀμαρτίας εἰναι κακές. Τινα οὖν οὐρίᾳ³⁶ πλέοντες εἰς τὸν λιμένα τῆς ἐπικιομένης πόλεως ἀκινδυνότερον ἐνεργῆτε³⁷, Ιπρίδης εὐχεσθε³⁸ εὐχαῖς δὲ ἐπήκοοι γίνονται ταῖς εὐ-
χρατίαις.

IV. Εὔσταθετωσαν³⁹ οὖν οἱ ἐπιβάται ἔδραιοι ἐπὶ τῶν ίδιων καθεζόμενοι τόπων, ἵνα μὴ τῇ ἀταξίᾳ σει-
ρὸν⁴⁰ ἢ ἐπερολινίαν παρέχωσιν. Οἱ ναυτοτόλογοι τοὺς μαθητὰς ὑπομιμησκέτωσαν. Οἱ διάκονοι μηδὲν ἀμε-
λεῖσσοι⁴¹ ὃν ἐπιστεύθησαν, οἱ πρεσβύτεροι

A tus et perspicuus; sicut ipsi experiemini fore Cle-
mentem, post me catechista officio functurum. Lou-
gum enim est nunc me singula recensere. Verum
si concordiam tenueritis, poteritis portum quietis
attinere, ubi Regis summi exstat urbs pacifica.

XIV. Similis namque est totus Ecclesiae status navi magnæ, quæ per validam tempestatem fert vi-
ros diversorum locorum unam boni regni civitatem incolendi cupidos. Sit ergo vobis navis Dominus
Deus : et assimilentur gubernator quidem Christo, præ-
repta episcopo, naute presbyteris, præfecti late-
rum diaconis, naustologi catechistis, vectoribus
universa fratrum multitudo, mari mundus, venti
adversi temptationibus, persecutions vero et peri-
cuta et omnigenæ afflictiones decumanis fluctibus,
B ex continentि venientes torrentes et flatus sermoni-
bus seductorū ac pseudoprophetarum, at promon-
toria et loca confragosa judicibus dignitate
eminētibus et crudelia minantibus, loca autem bi-
maria et fera iis hominibus qui ratione carent ac
de promissionibus veritatis dubitant ; hypocritæ pi-
ratis similes habeantur : sed et validum vorticem
et tartaream Charybdin et cruenta fragmina et mor-
tiferas subversiones sola esse peccata existimare.
Quo igitur vento secundo navigantes in urbis spe-
rate portum absque gravi periculo deferamini,
orate precibus quæ exaudiri dignæ sint : preces au-
tem tales fiunt bonis operibus.

XV. Itaque in quiete firmi maneat epibatæ, in
propriis locis sedentes, ne perturbato ordine con-
cussum et ad alterum latus inclinationem excitent.
Naustologi de mercede commoneant. Diaconi nihil
eorum quæ ipsis credita sunt negligant. Presbyteri

INTERPRETATIO RUFINI.

XIV. Similis namque est omnis Ecclesiae status navi magnæ, quæ per undosum pelagus, diversis e-
locis et regionibus viros portat, ad unam potentis regis urbem properare cupientes. Sit ergo navis hujus
dominus ipse omnipotens Deus, gubernator vero sit Christus; tum deinde proretæ officium episcoporum
impleat; presbyteri nautarum, diaconi dispensatorum teneant locum: hi qui catechizant nautilogis con-
ferantur; epibatis autem, totius fraternitatis multitudo sit similis: ipsum quoque mare hic mundus
habeatur; ventorū vero varietates et turbinum, diversis temptationibus conferantur; persecutions ac
tribulations et periculū, fluctibus exsæquentur; terreni vero spiritus, qui vel de torrentibus, vel de con-
vallis spirant, pseudoprophetarum et seductorū seu pravæ doctrinæ verba ducantur; promontoria
vero et loca confragosa, hi qui in potestatiibus sæculi sunt judges, et pericula minantur ac inmortes;
bubalassa vero loca, quæ duplicitibus undæ fallacis æstibus verberantur, dubiis mente et de promissionum
veritate nutantibus conferantur, atque his qui irrationali fidem nostram ratione discutiunt: hypocritæ
vero et dolosi, piratis similes habeantur. Jam vero rapidus vortex et tartarea Charybdis, et sexis illis
nausfragia, ac mortiferæ subversiones, quid aliud æstimanda sunt, quam peccata? Restat igitur ut hæc
navis cursu prospero, tuta possit portum desiderata urbis intrare: ita Deo preceum fundere convenit na-
vigationes ut mereantur audiri: audiri autem a Deo ita demum merebitur quis, si orationes ipsæ bonis
operibus et bonis operibus adjumentur.

XV. Sed ante omnia, cum quiete et silentio epibatæ, id est laici, in suis unusquisque resideant locis;
ne forte per inquietudinem et inconditos inutilesque discursus, si passim vagari cœperint, vel ab officio
nautarum impedian, vel in alterum latus per inquietudinem eorum navis pressa demergatur. Naustologi
de mercedibus commoneant: et nihil omnino quod ad diligentiam, vel disciplinam pertinet, diaconi
negligant. Presbyteri velut nautæ, aptent singula ad instructionem navis diligenter, et instruant quæ in
suo tempore requirenda sunt. Episcopus tanquam proreta vigilanter et sollicite gubernatoris verba custo-
diat Christi. Salvator Dominus, gubernator Ecclesiae suæ, diligatur ab omnibus, et ipsius solius præ-
cepit ac jussis credit et obediat omnis Ecclesia: Deo quoque indesinenter supplicetur a cunctis de-

VARIÆ LECTIONES.

²³ εἰρήνη Ο. ²⁴ Ο in marg. man. rec. ἐν τῷ β' τῶν Διατάξεων, ἐν κεφ. ν'. ²⁵ σφρόδρως Ο. ²⁶ τινά
C. Postea ἐστω μὲν ἡμῖν Ο. ²⁷ χιθερύντης Ο. ²⁸ περισταγμοῖς Ο. ²⁹ αἱ adjunxi ex O. ³⁰ Ιτα οἱ ex
οπεκτυρα C, ἀπόγαμ id. in textu. Τινι ταῖς ὀμιλίαις Ο c. S, αἱ — ὀμιλίαι: C. τῶν ἀντε φευδοπροφητῶν ac-
cessui ex O. ³¹ τῶν Ο. ³² Ιτα S, ταρταρέα C, ταρταραίαν O. ³³ Conjectaverim νεώς. S. Tum pos-
ταρταρέας O πραβει αἰτίας. ³⁴ οὐρίᾳ Ο. ³⁵ Εὔσταθετωσαν C. Postea οἰκτίων προ Ιδίων Ο. ³⁶ ἀμελήσωσαν C.

velut nautæ diligenter præparent unicuique neces-
saria. Episcopus tanquam proreta vigilanter solius
gubernatoris doctrinam secum reputet. Christus ac
Salvator ut gubernator diligatur, solusque in iis
quaæ dicit credatur. Cuncti vero Deum de prospera
navigatione orient. Navigantes omnem angustiam
exspectent, ut qui magnum ac turbidum pelagus
transfrent, mundum scilicet: interdum quidem
affliti, persecutionem patientes, dissipati, esurientes,
sipientes, nudi, coangustati; rursus autem in-
terdum adunati, congregati, quieti; sed et nau-
seantes, vertigine affecti, vomentes, hoc est conli-
entes delicta tanquam morbidam bilem, peccata
dico ex amaritudine profecta et mala ex inordinatis
cupiditatibus accumulata, quaæ per confessionem
veluti evomentes a morbo allevamini, recipientes
salutarem ex sedulitate sanitatem.

XVI. Cuncti tamen scitote, plus vobis omnibus
episcopum laborare; quoniam unusquisque vestrum
suam patitur molestiam, ille vero suam et singulo-
rum. Quocirca, o Clemens, ita præside, ut unicui-
que pro viribus sis adjutor, qui omnium sollicitu-
dinibus onustus es. Unde quod hanc dispensatio-
nem suscipis, scio me gratiam accipere, non dare;
sed confide et fortem te præsta, tanquam qui scias
quod tibi Deus, in requietis portum appellant, re-
tribuet summum bonorum, mercedem stabilem,
quandoquidem pro universorum salute majorem
suscepisti laborem. Adeo ut si multi ex fratribus
te ob supremam justitiam odio habuerint, eorum
quidem odium nullatenus te lædet, justi autem Dei
amicitia multum tibi conduceat. Itaque nitere laudem
injustitia partam depellere, per justam vero admi-
nistrazioneam sectari utilem laudem ex Christo pro-
venientem.

A ὡσπερ ναῦται καταρτιζέτωσαν ἐπιμελῶς τὰ χρῆσοντα
ἐκάστω. Ὁ ἐπίσκοπος ὁς πρωρεὺς ἐγρηγορῶς τὸν
κυβερνήτου μόνου τοὺς λόγους ἀντιβαλέτω. Ὁ Χρι-
στὸς ^{οὐ} καὶ ^{οὐ} Σωτὴρ, κυβερνήτης φιλείσθω, καὶ μό-
νος περὶ ὅν λέγει πιστεύεσθω. Οἱ δὲ πάντες τῷ Θεῷ
περὶ τοῦ οὐρίᾳ ^{οὐ} πλέιν προσευχέσθωσαν. Οἱ πλέον-
τες πᾶσαν θλίψιν προσδοκάτωσαν ὡς μέγαν ^{οὐ} καὶ
ταραχώδη βυθὸν παραπλέοντες τὸν κόσμον ὅτε, ^{οὐ}
μὲν ἀμυμοῦντες, διωκόμενοι, σκορπιζόμενοι, πεινῶν-
τες, διψῶντες, γυμνητεύοντες ^{οὐ}, στενοχωρούμενοι·
καὶ πάλιν ὅτε ^{οὐ} μὲν ἔνουμενοι, συναυλιζόμενοι, ἡσυ-
χάζοντες· ἀλλὰ καὶ ναυτιῶντες, ἀλιγγιῶντες, ἀπε-
μῶντες ^{οὐ}, τουτέστιν ἐξομολογούμενοι τὰ παραπτώ-
ματα ὥσπερ νοσοτοιοὺς χολὰς, τὰς ἐκ πικρας ἄμαρ-
τίας λέγω καὶ τὰ ἐξ ἐπιθυμιῶν ἀτάκτων σωρευθέντα
B κακά, ἀτινα τῷ διμολογῆσαι ὥσπερ ἀπεράσαντες ^{οὐ}
κουφίζεσθε τῆς νόσου, προσέμενοι τὴν ἐκ τῆς ἐπιμε-
λεῖς αὐτήριον ὑγείαν.

XVI. Πλήρης γινώσκετε πάντων ὑμῶν πλεῖστον
κάμινοντα τὸν ἐπίσκοπον, ὃτι ἔκαστος ὑμῶν τὴν αὐτοῦ
θλίψιν πάσχει, αὐτὸς δὲ τὴν αὐτοῦ καὶ τὴν ἔκαστου.
Διδ, ὁ Κλήμης, ἐκάστῳ κατέ τὸ δυνατὸν προκαθέ-
σθητι βοηθός, τὰς πάντων φορτισθεὶς φροντίδας.
Οὐθεν τὸ σε οἰκονομεῖν ^{οὐ} διαδέξασθαι, κάριν οἶδα
εἰληφώς, οὐ δεδωκώς· ἀλλὰ θάρρει ^{οὐ} καὶ γενναλώς
φέρε, ὡς εἰδὼς ὅτι ἀποδώσει σοι ὁ Θεὸς εἰς τὸν λε-
μένα τῆς ἀναπαύσεως κατανήσαντι τὸ μέγιστον τῶν
ἀγαθῶν, ἀναφαίρετον μισθὸν, καθ' ὅτι ^{οὐ} ὑπὲρ τῆς
τῶν πάντων σωτηρίας τὸν μείζονα ἀνεδέξω κάματον.
Οὔτε ἔάν σε πολλοὶ τῶν ἀδελφῶν διὰ τὴν ἐπ' ἄκρον ^{οὐ}
δικαιοσύνην μισθίσασιν, τὸ αὐτῶν μὲν μίσος οὐδέν σε
βλάψει, ἢ δὲ τοῦ δικαίου Θεοῦ φιλία πολύ σε ὀνήσει ^{οὐ}.
Οὔτε πειρῶ τὸν ἐξ ἀδελφίας γινόμενον ἔπαινον ἀποσε-
εσθαι, διὰ δὲ δικαίων διοικησιν τὸν ἐκ Χριστοῦ ἐπε-
φελή θηρεύειν ἔπαινον.

INTERPRETATIO RUFINI.

prosperitate ventorum; ut navigantes omnem tribulationem, et omne periculum superent, tanquam in
mare profundum mundi istius, et vitæ humanæ pelagus navigantes: in quo et esuriendum sit et sitiendū,
nuditatem quoque ferendam; morbos etiam corporis, et ægritudines tolerandas; insuper et homi-
num insidiis ac dolis sæpe laborandum: quippe qui et dispergendo se nonnunquam noverint, sed ali-
quando etiam congregandos; vomitus quoque et suggillationes ferendas, cum ex confusione peccatorum,
et rejectione criminum, velut male congregati in visceribus sellis, jactura facienda est, et abjicienda
prorsus e corde omnis intrinsecus latens amaritudo peccati, si qua forte ex desideriis iniquis, velut ex
cibis noxiis congregata est; quam utique cum eyomuerit quis et abjecerit, ingentis ægritudinis libera-
bitur morbo, si tamen post vomitum quaæ ad sanitatem pertinent sumat.

XVI. Verumtamen scitote cuncti, quod supra omnes vos laboret episcopus: quia unusquisque vestrum
suum proprium fert laborem; ille vero, et suum, et singulorum. Propter quod, o. Clemens, tanquam qui
omnibus præses te noveris, singulos prout potueris juva, et singulorum labores leva, qui et singulorum onus
ac sollicitudinem portas. Unde et ego nunc hanc tibi injungens dispensationem, scio quia accipio gratiam
magis quam præsto; sed esto confidens, et fortiter ferens; certus quia laboris tui meritum recipies, cum
ad portum quietis incolumem hanc provexeris nave; ibi mercedes et præmia pro omnium salute suscipes.
si hic pro omnium incolumitate vigilaveris. Itaque si te multi ex fratribus, propter rigorem justitiae odio
habuerint, ex hoc quidem non læderis, sed ex hujuscemodi odiis amor tibi conciliabitur Dei. Et ideo satage,
et refuge ne lauderis ab iniquis, et ne a pessime agentibus diligaris; sed potius, ut propter justam
dispensationem et æquissimam regulam disciplinæ, a Christo collaudari merearis.

VARIE LECTIONES.

^{οὐ} τοῦ Χριστοῦ Ruf. interpunctione mutata. ^{οὐ} δ. C. Excidisse fortasse ὡς post αὐτήριο suspicatur S.
οὐρίᾳ O. ^{οὐ} μέγα C. ^{οὐ} Ita O c. S. δὲ C. ^{οὐ} γυμνητεύοντες O. ^{οὐ} Ita S. δὲ C. δὲ O. δὲ μὲν νιτιοσε
in textum irrepsisse putat S. Tum συναλιζόμενοι C. ^{οὐ} lege ἀπεμοῦντες, vel, cum O, ἀπερώντες. ^{οὐ} ἀπε-
μοῦντες C. Dein προσέμενοι pro προσέμενοι var. lect. ap. C. ^{οὐ} θάρρει O. ^{οὐ} καθό τι O. ^{οὐ} Ita O et οὐ
conject. C, in cuij. textu ἐπαχρον. Subinde μισθίσουσιν idem. Et Ruf. odio habuerint, ut C. ^{οὐ} ἀνήσει C.

XVII. Ταῦτα εἰπὼν καὶ τὰ^{⁹⁰} τούτων πλεονα πά-
ις τῷ πλήθει προσεμβολέψας, εἶπεν· Καὶ ὑμεῖς δὲ,
ἀγαπητοὶ μου ἀδελφοὶ καὶ σύνδουλοι, τῷ προκαθεξο-
μένῳ ἀλήθειᾳ κατὰ πάντα ὑπείχατε, τοῦτο^{⁹¹} εἰδό-
τε, ὅτι ὁ τοῦτον λυπήσας Χριστὸν, οὐ τὴν καθεδραν
πειποτενται, οὐκ ἐδέξατο, καὶ ὁ^{⁹²} Χριστὸν μὴ δεξά-
μενος ὡς ἀθετήτας τὸν Πατέρα λογισθῆσεται, διὸ τῆς
ἀγᾶς βασιλείας ἀποδηθῆσεται. Οὐ εἰνεκεν πειρᾶ-
σθε, κατὰ πάσας συνδόους ἔρχεσθαι^{⁹³}, ἵνα μὴ ᾧς
λειποτάκται ὑπὸ τῆς τοῦ ταξιάρχου ἀθυμίας ἀμαρ-
τίας ἔχθλημα λάβητε. Διὸ πρὸ πάντων οἱ πάντες τὰ
ὑπὲρ αὐτοῦ φρονεῖτε, τοῦτο^{⁹⁴} εἰδότες ὅτι δι' ἔκαστον
ὑμῶν δι πονηρὸς αὐτῷ μόνῳ τὸ^{⁹⁵} 23 πλειόν ἔχθρα-
νων προσπολεμεῖ. Τμεῖς οὖν πειρᾶσθε τῇ πρὸς αὐ-
τὸν στοργῇ καὶ τῇ πρὸς ἀλλήλους εὐνοίᾳ διατελεῖν
καὶ αὐτῷ ἐπακούειν, ἵνα καὶ αὐτὸς χουφίζηται καὶ
ἥμεις σωθῆναι δυνηθῆτε.

XVIII. Ἐνια δὲ καὶ ἀφ' ἑαυτῶν νοεῖν δρεῖτε, διὰ
τὸ αὐτὸν μὴ δύνασθαι ἐν φανερῷ λέγειν διὰ τὰς ἐπι-
βούλις οἰον ἐδίνει ἔχθραντη τινὲς, μὴ ἀναμένετε αὐτὸν
εἰπεῖν, τῷ δὲ μὴ προσαμιλλάσθε, ἀλλὰ φρονίμως
ἴπεσθε^{⁹⁶} αὐτοῦ τῷ βουλῆματι, ἔχθροι γινόμενοι οἵς ἔχ-
θραίνει, καὶ μὴ διμιούντες οἵς μὴ διμιεῖται. Ἰνα ἔκα-
στας, ἐπιδικαζόμενος τοῦ πάντας φίλους ἔχειν, αὐ-
τὸν διαλλέττων σώζεται, τῆς αὐτοῦ ἐπακούων διμι-
έται. Εἰ δέ τις φίλος μενεῖ^{⁹⁷} οἵς αὐτὸς ἔχθραντει, καὶ
ἰδεῖ οἵς αὐτὸς οὐχ διμιεῖται, εἰς ἐστι καὶ αὐτὸς τῶν
διθερείεν^{⁹⁸} θελθντων τὴν Ἐκκλησίαν τῷ γάρ σώματι
επών ὑμῶν^{⁹⁹}, τῇ γνώμῃ μὴ ὃν μεθ' ὑμῶν, καθ' ὑμῶν
ἴστην, παλλῷ κείρων τῶν ἔξωθεν φαινομένων ἔχθρῶν,
μετὰ δοκούστης φιλατεις σκορπίζων τοὺς ἔσω.
μετοιοῦσι qui extra inimici apparent, quippe qui cum apparente amicitia eos qui intra sunt dispergat.

INTERPRETATIO RUFINI.

XVII. Hæc cum dixisset, et his similia quamplurima, rursum respiciens ad populum, dixit: Sed et vos, charissimi fratres et conservi mei, huic qui præsidet vobis ad veritatem docendam, in omnibus obedite, scientes quod si quis hunc contristaverit, Christum, qui ei docendi creditur cathedram, non recipit; et tanquam qui Christum non suscepere, nec Deum Patrem suscepisse judicabitur; et ideo nec ipse suscipietur in regno cœlorum. Propter quod satagite, ad omnem collectam et congregationem semper convenire; ut non velut negligentes et desides, a Christo judice condemnemini. Convenientes vero semper ad Clementem, omnes date operam pro ipso sentire, et summo studio favorem vestrum erga ipsum dependere; scientes quod propter singulos vos ipsum magis solum infestat inimicus, et in ipsum majora suscitabat bella. Oportet ergo vos summo studio nitiri, ut omnes erga illum vincere amoris innexi, plenissimum erga eum inhæreatis affectu. Sed et vos quoque ipsi, unanimes in omni concordia perdurate; quo facilius etiam illi obediere omnes pariter in consensu et unanimitate possitis, per quod et vos salutem consequi, et ille possit obtemperantibus sibi promptius impositi oneris pondus evehere.

XVIII. (41) Quædam etiam ex vobis ipsis intelligere debetis, si qua sint quæ ipse, propter insidias hominum malorum, non potest evidenter et manifestius proloqui: verbi gratia, (42) si inimicus est alicui pro actibus suis; vos nolite exspectare ut ipse vobis dicat; cum illo nolite amici esse; sed prudenter observare debetis, et voluntati ejus absque commonitione obsecundare et averttere vos ab eo, cui ipsum sensisti aversum; sed nec loqui his, quibus ipse non loquitur; ut unusquisque qui in culpa est, dum cupit omnium vestrum amicitias reparare, festinet cito reconciliari ei, qui omnibus præest, et per hoc redeat ad salutem, cum obediere coepit monitus præsidentis. Si vero quis amicus fuerit his quibus ipse amicus non est, et locutus fuerit cum his quibus ipse non loquitur, unus est et ipse ex illis qui exterminare Dei Ecclesiam volunt; et cum corpore vobiscum esse videatur, mente et animo contra vos est; et est multo nequior hostis hic, quam illi qui foris sunt, et evidenter inimici suūt: hic enim per amicitiarum speciem, quæ inimici sunt gerit, et Ecclesiam dispergit ac vastat.

VARIÆ LECTIÖNES.

^{⁹⁰} τὴν Ο. ^{⁹¹} τοῦτο. Cfr. Hom. III, 66, C. ^{⁹²} ὡς C. ^{⁹³} καὶ (εἰς in marg.) πάσας συνδόους ἔρχεσθαι C. ἐν-
τάξαις συνδόους συνέρχεσθαι var. lect. ap. eudem. Rufinus propter quod satagite ad omnem collectam
et congregationem semper convenire. Tum S. mavult: ἀπὸ τῆς τοῦ ταξιάρχου ἀστιλας.. Cfr. Hom. III, 69.
^{⁹⁴} τοῦτο C. ^{⁹⁵} ἔπεισθαι Ο. ^{⁹⁶} μὲν δὲ C, male. ^{⁹⁷} ὀλεθρεύειν Ο. ^{⁹⁸} ἡμῖν Ο. Tum idem ἡμῶν, καθ' ἡμῶν,
καθ' ἡμῶν pro ὑμῶν, καθ' ὑμῶν.

VARIORUM NOTÆ.

(41) Hæc citantur in concilio Vasensi I, can. 6. leg. Capitul. I. vii, c. 561.

(42) Citant concilium Metense sub Stephano V, c. 42; Joannes VIII, Ep. 234; Gregorius VII, l. viii, ep. 21.

XIX. Atque his dictis in medio coram omnibus manus mihi imponens in sua cathedra sedere me erubescensem compulit. Cumque sedissem, hoc statim mihi dixit: Rogo te coram omnibus astantibus fratribus meis, ut postquam ex hac, quemadmodum mihi necesse est, vita migravero, Jacobo fratri Domini mittas in epitome, describasque etiam usque ad cogitationes pueritiae tuæ, et quo modo ab initio usque nunc me comitatus es, sermonibus a me per civitates prædicatis et actibus meis intendens: deinde in fine mortis quoque meæ occasio nem, sicut dixi, declarare non pigebit. Neque enim ea res valde ipsum contristabit, gnarum me pie id persolvisse, quod omnino perpeti necesse erat: maxima vero afflicetur consolatione, cum didicerit quod post me non ineruditus vir nec vivis locorum ignarus sermonum Ecclesiaeque regulam nesciens docentis acceperit cathedram. Imperiti enim ac seductoris sermo audientis vulgi animas interimit.

XX. Unde ego, domine mi Jacobe, bis ab eo dictis pollicitus non tardavi, sicut jussus sum, magnam partem sermonum per civitates habitorum, qui jam tibi descripti sunt ac per ipsum missi, in libris breviter comprehendere, quasi indicandi gratia, sique ad te destinare, cum hac inscriptione: *Clementis Epitome prædicationum Petri in peregrinationibus.* Cæterum exponere ut jussus sum incipiam.

INTERPRETATIO RUFINI.

XIX. Et cum hæc dixisset, in medio, coram omnibus, manus mihi imposuit, et in cathedra sua, ingenti verecundia fatigatum sedere me compulit. Cumque sedissem, haec ad me rursum locutus est: Depreco te, Clemens, coram omnibus qui præsentis sunt, ut postequam, sicut naturale debitum est, vitæ præsentis finem fecero, Jacobo fratri Domini describas breviter, vel quæ ad initium fidei tuæ spectant, vel etiam quos ante fidem animos gesseris; sed et qualiter mihi ab initio usque ad finem, comes itineris et actuum fueris; quæque per singulas civitates me disputante sollicitus auditor exceperis; quique in prædicationibus meis verborum fuerit ordo vel actuum; sed et qui me finis in hac urbe reppererit, sicut dixi, omnia quam potes brevissime comprehensa, ad ipsum te destinare non pigeat. Nec verearis ne forte multum de meo exitu contristandus sit, cum me id pro pietate sustinere non ambigat: erit autem ei grande solatium, si didicerit quod post me non imperitus vir aliquis, aut indoctus, atque ignorans divini verbi mysterium, et ecclesiastici ordinis disciplinam, vel doctrinæ regulam nesciens, suscepit cathedram meam. Scit enim quia si indoctus et inscius officium doctoris accipiat, sine dubio discipuli et auditores ignorantia tenebris obvoluti, in interitum demergentur.

XX. Unde et ego, mi domine Jacobe, cum hæc ab eo præcepta suscepimus, necesse habui implere quod jusserset, indicans tibi, et de his ipsis simul, et de illis breviter comprehendens, quæ per singulas quasque urbes digrediens, aut in prædicationis sermone protulerit, aut in gestorum virtute perfecerit; quamvis tibi, de his plurima jam, et plenius ante descripta, ipso jubente transmiserim; sub eo titulo quem ipse præcepit affligi, id est Clementis Itinerarium Prædicationis Petri. Sed et nunc jam exponere quæ præcepit incipiam.

VARIA LECTIONES.

⁴³ Planius Epit. c. 147: Αξιω σε ἐπὶ πάντων μου τῶν συμπαρόντων ἀδελφῶν, δηπνίκα τοῦ ἐνταῦθα μεταστῶ βίου, ως ἡ τοῦ Θεοῦ κέχρις πρόνοια, πάντα τῷ κυρίῳ Ἱακώβῳ τῷ ἀδελφῷ τοῦ Κυρίου μου ἐν ἐπιτομῇ ἀναγραφάμενον διαπέμψαι, κ. τ. λ. ⁴⁴ ἐξ πατέδος σου cod. 804 et Epit. l. c. S. ⁴⁵ Ita O. c. cod. 804 et Epit. l. l., τὰ τέλει C. ⁴⁶ ως προεῖπον om. O. ⁴⁷ Ita de conject. C, cuius textus et O. exi. πλάνος. — ⁴⁸ ἀντιτεί C. ⁴⁹ δικνήσω O. ⁵⁰ ἐπιγράψας cod. 804 et Epit. c. 147, quod præstat.

VARIORUM NOTÆ.

(43) Έκ πατέων σου. Notat Cotelerius in uno codice Græce haberi ἐκ πατέων σου. Pluris refert expendere qua ratione libri *Recognitionum*, qui sub Clementis ad Jacobum fratrem Domini scribentis consili sunt, inchoentur. Incipiunt nempe ab his verbis: *Ego Clemens, in urbe Romana natus, ex prima aetate pudicitia studium gessi; dum me animi intentio velut vinculis quibusdam sollicitudinis et mororis lunexum teneret. Inerat enim mihi cogitatio (incertum sane unde initium sumpserit); crebro enim ad memoriam meam conditionem mortalitatis adducens,*

C etc. Unde non absurde colligas pseudo-Clementem libris illis id præstare, quod modo præcipitur; cum ab ipsis pueritiae suæ cogitationibus Jacobo pandendis exordium sumat. Quocirca minime assentientem videtur Rufino, qui epistolam hanc libris *Recognitionum tempore posteriore censem*. Cour.

(44) Καὶ υπ' αὐτὸν διατεχνήσετω. Quasi Petrus ad Jacobum misisset sermones et actus suos, hoc est, librum forsitan *Actuum et dissertationum Petri*, eum qui a Photio inveniri non potuit. Sed Rufinus solens more suo turbat. b.

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ
ΤΩΝ ΠΕΤΡΟΥ ΕΠΙΔΗΜΙΟΝ ΚΗΡΥΓΜΑΤΩΝ ΕΠΙΤΟΜΗ.

CLEMENTIS

DE PRÆDICTIONIBUS PETRI INTER PEREGRINANDUM EPITOME.

25 ὉΜΙΛΙΑ Α'.

I. Εγώ Κλήμης, Ρωμαίων πολίτης ὁν, καὶ τὴν ερότην τὸν εἰκαναν αὐφρόνως ζῆσαι δεδύνημαι¹⁷, τῆς ἐννοιας μου ἔχει παιδὸς ἀπασχολούσης τὴν ἐν ἐμοὶ ἐπιθυμίαν εἰς τε ἀδυμίας καὶ πόνους. Συνῆν γάρ μοι ιητημές οὐκείσα πόθεν τὴν ἀρχὴν λαβὼν, περὶ θανάτου πυκνὰς ποιούμενος ὑπομνήσεις, ὅτι ἄρα θανάτου οὐκ είμι καὶ οὐδὲ μνήμην τις ποιήσαι μού ποτε, τοῦ ἀπειρού χρόνου πάντων¹⁸ τὰ πάντα εἰς λήθην φέροντος, ἔσθμαι δὲ οὐκ ὁν, οὐκ ὄντας¹⁹ εἰδῶς, οὐ γνωστῶν, οὐ γινωσκόμενος, οὐ γεγονώς, οὐ γινόμενος· καὶ ἔπειτα²⁰ ποτε γέγονεν δὲ κόσμος, καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι τὸν ἔτες δῆν; εἰ γάρ δῆν ἀεὶ, καὶ ἔσται· εἰ δὲ γέρων, καὶ λυθήσεται· καὶ μετὰ λύσιν τὸ ἄρα ἔσται τόλιν, εἰ μή τάχα σιγῇ καὶ λήθῃ; καὶ²¹ τάχα ἔσται τοι, δῆν νοῆσαι οὐ δυνατόν.

II. Ταῦτα τε καὶ τὰ τούτοις δημοια οὐκ οἶδα πόθεν ἔτεντας ἐνθυ μούμενος, δδυνηράν εἰχον λύπην τοσοῦτον, ὃς ὥχριακότα με τήκεσθαι· καὶ **26** τὸ δεινότατον, εἰ ποτε ἀπώσασθαι τὴν φροντίδα ὡς ἀνωφελῆ ἰσθενεσάμην, ἀκμαιότερον μοι μᾶλλον τὸ πάθος ἐγίνετο, καὶ τὴν θύμην ἐπὶ τούτῳ, οὐκ εἰδῶς σύνοικον παλὴν ἔχων ἔννοιαν, ἀθανασίας ἀγαθὴν²² αἰτίαν μοι γενησμένην²³, ὃς ὑστερον τῇ πειρᾳ ἐπέγνων καὶ θεψ τῷ πάντων δεσπότῃ ηγαρίστησα. Υπὸ γάρ τῆς τοῦ ἀρχαῖς θλιβούσης με, ἔννοιας εἰς τὴν τῶν πραγμάτων ζῆτησιν καὶ εὑρεσιν ἡναγκάσθην ἐλθεῖν· καὶ τότε ἐταλάνιζον οὓς τὴν ἀρχὴν δι' ἀγνοιαν μαχαρίζειν ἐκινδύνευον.

III. Έχει παιδὸς οὖν τὴν ήλικίας ὁν ἐν τοιούτοις λογισμοῖς, χάριν τοῦ μαθεῖν τι βέβαιον, εἰς τὰς τῶν φιλοσόφων ἐξοίτων διατριβάς· καὶ οὐθὲν ἔτερον ἔωρων, ή δηγμάτων ἀνασκευάς καὶ κατασκευάς καὶ ἔρεις καὶ φιλονεικίας καὶ συλλογισμῶν τέχνας καὶ λημμάτων ἐπινοίας· καὶ ὅτε²⁴ μὲν ἐπεκράτει, φέρε λέγειν, ὅτι θάνατος ἡ ψυχὴ, ὅτε δὲ δητὶ θνητή. Εἴ ποτε οὖν ἐπεκράτει λόγος διτὶς θάνατος, ἔχαιρον δόπτες δὲ δητὶ θνητή, θάνατον²⁵ πλείον δὲ²⁶ θεύμουν, δητὶ οὐδὲ δόπτερον εἰς τὸν ἐμὸν βεβαιῶσαι νοῦν θεύναμην· πλὴν²⁷ συν-

A

HOMILIA PRIMA.

I. Ego Clemens, civis Romanus, primam ætatem pudice ac temperanter vivere valui, cum a pueritia mens mea atque cogitatio inhaerentem mili cupiditatem avocaret ad mores et molestias. Inerat enim consideratio, nescio unde oborta, quæ crebro mortis commonebat: quod utique post mortem non sim, neque usquam mei mentionem quisquam facturus sit, scilicet immenso tempore cunctorum cuncta in oblivionem adducente, sim autem non existens, eos qui sunt non cognoscens; nec cognoscens, nec cognitus; quiique aliquando non fuerim, et tunc non sim? Et an factus sit mundus; et antequam fieret, quidnam fuerit? Nam si semper exstitit, semper erit: si autem factus est, etiam dissolvetur: et post dissolutionem quid erit iterum, nisi forte silentium et oblivio? Et forsitan erit aliquid, quod nunc cogitare est impossibile.

II. Haec atque his similia, nescio unde, indesinenter cogitans, acerbam adeo tristitiam, ut pallerem ac tabescerem: et quod molestissimum, si quando eam sollicitudinem tanquam inutilem repellere cogitarem, vehementer multo me urgebat affectus: eamque rem ægre ferebam, nesciens quod contubernalem præclararam habarem eam cogitationem, quæ mihi bona immortalitatis foret causa, quemadmodum postea experientia agnovi, et Deo cunctorum Domino gratias egi. Cum enim me ab initio illa consideratio premeret, ad rerum inquisitionem et inventionem venire coactus sum: tuncque miseros judicavi, quos principio per ignorantiam bestios prædicare ausus fueram.

III. Igitur cum a puerili ætate in hujusmodi degenerem cogitationibus, quo aliquid certi addiscerem, ad philosophorum adventabam scholas; nihilque aliud cernebam, quam dogmatum destructiones et astructiones, item lites et contentiones, et syllogismorum artificia, necnon sumptionum excoquitationes: et interdum quidem prævalebat, verbi gratia, animam esse immortalē, interdum autem mortalem esse. Si quando igitur sermo de illius immortalitate obtinebat, lætabar; cum vero

VARIE LECTIONES.

¹⁷ Scripserim c. Ο δεδυνημένος, sed obstat καὶ copula præcedens. Nominativus absolutus primæ periodi epigraphes modo toti narrationi eleganter præfigeretur. ¹⁸ πάντως conj. S. ¹⁹ Fortasse οὐ τὰ δυτα προσθετα S. Tum οὐ γάρ γεγονώς Ο pr. man. ²⁰ ἄρα C. ²¹ καὶ ή O. ²² ἀγαθῆς C. ²³ γενομένην C. τῷ αριτε πάντων excidit e recensione Clerico-Schwiegleriana. ²⁴ ὅτε μὲν — ὅτε δὲ S O, δητὶ μὲν — δητὶ δὲ C. ²⁵ Ita locum sanavi ex O. Prope accedit Epitome, quam admonente Cotelerio S in auxilium vocavit. Tbd. δητὶ θνητή, θάνατον²⁶ πλείον δὲ τηθύμουν desunt in textu Ci. ²⁷ Rufinus clarius: sed hoc tantum intelligebam, quod sententiæ ac definitiones rerum non pro natura sui ac veritate causarunt, sed pro ingenitis defendantium falsæ imaginarentur aut rere.

serno de mortalitate, tristis eram : magis autem rursus animum despondebam, quod neutrum possem menti meæ insigere : verum reputabam mecum, sententias controversiarum pro viribus propugnatorum veras aut falsas existimari, non autem tales videri, quales revera sunt. Jam igitur animadvertis comprehensionem non oriri ex rebus ad agitandum propositis, sed pro ingenio disputantium statui dogmata, adhuc magis hisce de rebus perplexus hærebam : quare ex animæ profundo gemebam; neque enim poteram firmi aliquid decernere, neque de istis sollicitudinem valebam depellere, etsi, quemadmodum dixi antea, id vellem; quoniam, cum mihi frequenter quietem imperarem, nescio quo modo latenter horum cum voluptate subibat me cogitatio.

IV. Et iterum hæsitans dicebam apud me : Quid inaniter labore, cum manifesta sit res? Quod si quidem post mortem non ero, nunc, quando sum, contristari me non oportet. Quocirca tristitiam ad illum diem reservabo, in quo, cum futurus non sim, non contristabor. Si autem ero, cur nunc mihi superfluo inest tristitia? Statimque postea alia me subiit cogitatio. Dicebam quippe : Annon illuc pejus quidpiam eo quod me nunc cruciat, passurus sum, si pie non vixero, ac secundum quorundam philosophorum sermones Pyriphlegethonti tradendus sum et Tartaro, quemadmodum Sisyphus vel Tityus vel Ixion vel Tantalus, atque in inferno æternum puniar? Iterumque replicaham dicens: Sed ista non sunt. Rursusque aiebam : At si sunt. Cum igitur, inquietam, incertam res sit, multo magis extra periculum est pie me vivere. Et quo pacto justitia gratia, ad incertam respiciens spem, potero corporis voluptates comprimere? Sed nec quidnam sit justum Deo acceptum, plene certoque novi, nec utrum anima immortalis sit cognosco, an mortalitatem neque ulla certa ratio invenitur, neque hos mentis motus sedare possum.

V. Quid igitur me facere oportet, nisi hoc? In *Egyptum* proficiscar, et adytorum hierophantis ac prophetis amicus efficiar; magoque quæsito et invento multa pecunia persuadebo, ut animæ evocationem, quam necromantia vocant, faciat, tanquam videlicet ego de aliquo negotio scisciter : erit autem interrogatio, ut discam utrum anima sit immortalis. At responsio animæ de sua immortalitate non ex loquela ipsius aut mea auditione erit mihi comperta, sed ex sola visione ; ut his ipsis

enόσουν δτι αι δδέξαι τῶν ὀποθέσεων παρὰ τὸς ἐκδικοῦντας Φευδεῖς ή ἀληθεῖς ὑπόλαμβάνονται, καὶ οὐχ ὡς ἔχουσιν ἀληθείας φάλονται. Ἐπιστήσας οὖν ἥδη ποτὲ δτι ού παρὰ τὰς ἐκδικούμενας **27** ὄποθέσεις ή κατάληψις γίνεται, δὲλλα παρὰ τοὺς ἐκδικοῦντας αι δδέξαι ἀποφέρονται **17**, δτι μᾶλλον ἐλιγγιῶν ἐν τοῖς πράγμασιν. Διὸ ἐκ τοῦ τῆς ψυχῆς βάθους ἐστέναζον οὔτε γάρ τι βεβαιώσαι οἵστε τ' **18** ἡμην, οὔτε τὴν τῶν τοιούτων φροντίδα ἀποσείσασθαι ἐδύναμην, καίπερ βουλόμενος, ὡς **19** φθάσας εἰπον· δτι ἐμαυτῷ πυκνότερον ἴσυχάζειν ἐπιτάσσοντος, οὐκ οἴδη ὅπως **20** λανθανόντως μεθ' ἥδονῆς δ τῶν τοιούτων με εἰσήρχετο λογισμός.

B

IV. Καὶ πάλιν ἀπορούμενος ἔλεγον ἐμαυτῷ· Τι ματιοποῶ, σαφοῦς θντος τοῦ πράγματος; δτι ει μὲν θανὼν οὐκ είμι, νῦν θντα με λυπεῖσθαι ού προσήκεν **21**. Διὸ τηρήσω τὸ λυπεῖσθαι εις τὴν τότε, δτε οὐκ ὅν ού λυπηθήσομαι. Ει δ' ἄρα είμι, τι νῦν ἐκ περισσοῦ μοι πρόσεστι τὸ λυπεῖσθαι; Καὶ εὐθέως μετὰ τοῦτο ἔτερός με εἰσήγει λογισμός. "Ἐλεγον γάρ· Μή τι **22** γε τοῦ νῦν με λυποῦντος ἔκει κείρον παθεῖν έχω, μή βεβικῶς εὐσεβῶς, καὶ παραδοθήσομαι κατ' ἔνιων φιλοσόφων λόγους Πυριφλεγέθοντι καὶ Ταρτάρῳ ὡς Σίσυφος ή Τίτυδς **23** ή Ἱέλων ή Τάνταλος, καὶ Εσομαὶ έν διδου τὸν εἰλινα κολαζόμενος; Πάλιν **24** τε ὀνθυπέφερον, λέγων· Ἄλλ' ούκ ἔστι ταῦτα. Καὶ πάλιν ἔλεγον· Ει δὲ ἔστιν; Ἀδήλου **25** ούν θντος τοῦ πράγματος, ἔλεγον, ἀκινδυνότερον ἔστι μᾶλλον εὐσεβῶς βιώσαι με. Καὶ πῶς **26** δυνήσομαι τοῦ δικαίου χάριν, εις ἀδηλον ἐλπίδα ἀφορῶν, τῶν τοῦ σώματος κρατεῖν ἥδονῶν; Ἄλλ' οὐδὲ τι ποτὲ ἔστι δίκαιον ἀρεσκον **27** θεῷ πεπληροφόρημαι, οὔτε ει η ψυχὴ ἀθάνατος ή θνητὴ γινώσκω· οὔτε τις λόγος βέβαιος εὐρίσκεται, οὔτε τῶν τοιούτων λογισμῶν ἴσυχάζειν δύναμαι.

V. Τι οὖν χρή ποιεῖν ή τοῦτο **28**; Εις Αἴγυπτον πορεύσομαι, καὶ τοῖς τῶν ἀδύτων ιεροφάνταις τε **29** καὶ προφήταις φιλιωθήσομαι, καὶ μάγον ζητήσας καὶ εὐρών χρήματα πολλοῖς πείσω, δπως ψυχῆς ἀναπομπήν, τὴν λεγομένην νεκρομαντείαν **30** ποιησθή, ἐμοῦ ὡς περὶ πράγματος τίνος πυνθανομένου ή δὲ πεύστις θνται περὶ τοῦ μαθεῖν ει ἀθάνατος η ψυχή. Ή δὲ τῆς ψυχῆς ἀπόκρισις, δτι ἀθάνατος ἔστιν, οὐκ ἐκ τοῦ λαλῆσαι ή καὶ ἀκούσαι ἔσται **31** μοι γνῶναι, ἀλλ' ἐκ τοῦ δρθῆναι μόνον, ίνα, αὐτοῖς δρθαλμοῖς ίδων αὐτήν,

VARIA LECTIONES.

27 Hic quoque legendum est ἀποφαίνονται, ut *Epit. cap. 3 C.* **10** τέ *C.* Subinde οὐδέ pro οὔτε *O.* ὡς οἱν. *O.* **20** οἰδά πως *C.* Tum id. μοι p. με. **21** προσήκει *Epit. c. 4.* Fortasse εις τηνικαῦτα p. εις τὴν τότε *Csr. Epit. I. c. S.* **22** ἔλεγον γάρ, ει μή *C.* **23** Τίτυος *C.* **24** καὶ πάλιν τε *O.* **25** ού δήλου *C.* **26** δίκαιον καὶ δρεκον *C.* **27** Schwieglero in invito ita interprunctionem mutavi, non invita indeole lingua Græcæ. Edd. distinguunt : Τι οὖν χρή ποιεῖν; ή τοῦτο, εις, x. τ. λ. **28** τέ accessit ex *O.* ubi pr. man. scripsaret ιεροφάντες. **29** νεκρομαντεία *O.* Legendū τῇ λεγομένῃ νεκρομαντείᾳ : ars enim mortuos evocandi νεκρομαντεία dicitur; vid. *Recogn. 1, 5* (per eam, quam necromantiam vocant) *D.* Sed et minus apte νεκρομαντεία vocari queat magica ipsa evocatio, quomodo dixerit Cicero, *Tusc. q. 1, 16*: *Inde ea, quae meus amicus Appius νεκρομαντία faciebat.* Stephanus legebat : *In eis ea, quae —νεκρομαντία faciebat.* *Ce-* **30** έστιν *O.*

εὐτάρκη καὶ ικανήν ἀπόφασιν ἔχω, ἐκ τοῦ μόνον εἰνῆς, διὰ τοῦτον καὶ οὐκ ἔτι δυνήσεται τὰ τῶν ἴσθμαλών ίδια τὰ τῆς ἀκοῆς ἀνατέρψαι ἄδηλα ρήματα. Ὅμως καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν σκέψιν ἀντέβαλόν^{οι} τινες συνήθει φιλοσόφῳ, διὸ συνεδούλευε μοι, τόπῳ μὴ τολμᾶν, κατὰ πολλοὺς τρόπους. Εἴτε γάρ οὐκ εἰσακούσεται, φησίν, ἡ ψυχὴ τῷ μάγῳ, σὺ τοῖς ^{γράφεις} ταῦτα ποιεῖν ἀπαγγείλειν τοῖς νόμοις ὡς ἀντιτράξεις δυσσυνειδήτως βιώσεις^{οι} εἰ δὲ ἀπακούσεται, μετὰ τοῦ δυσσυνειδήτως σε βιοῦν, οἶμαι τὰ τῆς εὐσεβείας σοι μηκέτι προχωρεῖν, οὐ εἶνεκεν καὶ ^{οὐ} ἐτόλμησας. Εγχραίνειν γάρ τὸ θεῖον λέγουσιν ἐπὶ τοῖς τῇ λύσει θανάτων σωμάτων σκύλλουσι τὰς ψυχάς. Ἐγὼ δὲ ταῦτα ἀκούσας, δικηρότερος^{οι} μὲν πρὸς τὸ τοιούτον ἐγχειρῆσαι ἐγένομην, τῆς δὲ ἀπαρχῆς μου οὐκ ἐπαυσάμην βουλῆς, ἀλλ’ ὡς ἐμποδισθεὶς τὴν ὄρμήν ἥθυμουν.

VI. Καὶ ίνα μῆι σοι τὰ τοιαῦτα μακρῷ διηγήσωμαι λόγῳ, ἐν τοσούτοις λογισμοῖς καὶ πράγμασιν ὑντος μου, φῆμη τις τὸ τέρέμα, ἐπὶ τῆς Τιβερίου Καίσαρος βασιλείας, ἐξ ἑαρινῆς τροπῆς τὴν ἀρχὴν λαμβάνουσα, τῆς οὖν ἔκάστοτε καὶ ὡς ἀληθῶς ἀγαθὴ θεοῦ ἀγγελος διέτρεχε^{οι} τὸν κόσμον, τὸ τοῦ θεοῦ βούλημα στηγή στέγειν^{οι} μὴ δυναμένη. Ἐκάστοτε οὖν πλειῶν καὶ μείζων ἐγένετο^{οι}, λέγουσα, ὡς τὶς ποτε ἐν Ἰουδαίᾳ, ἐξ ἑαρινῆς τροπῆς λαβὼν τὴν ἀρχὴν, Ἰουδαίοις τὴν τοῦ ἀδίστου θεοῦ εὐαγγελίζεται βασιλείαν, ἡς ἀπολάύειν λέγει ἐάν τις αὐτῶν προκατορθώσῃ^{οι} τὴν πολιτείαν τοῦ δὲ πιστεύεσθαι αὐτὸν χάριν, διὰ τεινότητος γέμων ταῦτα πνέειν, πολλὰ θαυμάσια σημεῖα τε καὶ τέρατα διαπράττεται κελεύσει μόνῃ, ὡς παρὰ θεοῦ εἰληφών τὴν ἔξουσιαν καφούς γάρ ποιεῖ ἀκούειν, τυρπούς ἀναβλέπειν, **30** κυλόντος ποιεῖ περιπατεῖν, κυλόντος ἀνωρθοῖ^{οι}, πέσαντον ἀπελαύνει, πάντα δαμάνων φυγαδεύεις^{οι} ἀλλὰ καὶ λεπροὶ φωροὶ· ἐκ διαστήματος μόνον ἐνορῶντες αὐτῷ λύμενοι ἀπαλλάσσονται, νεκροὶ δὲ προσφερόμενοι ἐγείρονται, καὶ οὐδέν εἰσιν δὲ μόνατει ποιεῖν. Καὶ διηγέρει μᾶλλον ὁ χρόνος προσκοπεῖν, πολὺν μείζων διὰ πλειόνων τῶν ἐπιδημούντων καὶ^{οι} **βεβαιοτέρα** ἐγίνετο, οὐκ ἔτι φῆμη λέγω, ἀλλὰ τὸ πράγματος ἡ ἀλήθεια. **Ηδη** γάρ ποτε καὶ συστήματα κατὰ τόπους ἐγίνετο βουλῆς καὶ σκέψεως^{οι}, τὸ τίς δὲ εἴη διφανεῖς καὶ τί βούλεται λέγειν.

VII. Καὶ δὴ ποτὲ τις πρὸς αὐτῷ τῷ ἔτει ἐν^{οι} φιλικωρινῇ τροπῇ δημοσίᾳ στάς ἐδός λέγων· **Ἄνδρες Ρωμαῖοι,** ἀκούσατε· δ τοῦ θεοῦ Υἱὸς ἐν Ἰουδαΐᾳ πάρεστιν, ἐπαγγελλόμενος πᾶσι τοῖς βουλομένοις ἥντιν αἰώνιον, ἐάν τοις^{οι} κατὰ γνώμην τοῦ πέμψαντος εἰπεῖν Πατρὸς βιώσωσιν. Διὸ μεταβάλλεσθε τὸν τρόπον ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ κρείττονα, ἀπὸ τῶν

A oculis illam videns sufficientem ac ilionem habeam declarationem quod existat, ex eo solo quod apparuerit; nec amplius incerta auditus verba oculorum poterunt firmitatem evertere. Attamen hanc quoque deliberationem cuidam philosopho, necessario meo, edisserui, qui consilium mihi dedit, id ne auderem, multas ob rationes. Sive enim, inquit, mago nou obtemperabit anima, tu, tanquam qui legibus ista facere prohibentibus repugnaveris, male tibi conscientis vives: sū vero obedierit, præterquam quod mala in conscientia vives, non amplius tibi bene cessura existimo ea quae ad pietatem pertinent, cuius ergo ista ausus es. Nam Deum aiunt odio eos prosequi, qui animas mortuorum a corporibus separatas divexant. Ego autem his auditis segnior quidem ad illud aggrediendum effectus sum, a consilio tamen quod initio ceperam non destiti, sed velut ab impetu desiderii retardatus dolebam.

B VI. Ac ne ista tibi longo sermone explicem, cum in talibus cogitationibus et negotiis ego versarer, sub imperio Tiberii Cæsaris fama quædam sensim, a verna tempestate initio sumpto passimque crevit, et revera bonus Dei nuntius mundum peragravit, Dei voluntatem silentio tegere non valens. Ubique igitur amplior et major fiebat, referens quod quidam in Judæa, principio sumpto a verno tempore, æterni Dei regnum Judæis annuntiavit, quo fruiturum esse ex illis dicitur, qui vitam rectam emendatamque ducat: quo ætatem credatur ipsum divinitatis plenum hæc loqui ac inspirare, multa mirabilia, signa et prodigia edit sola jussione, quasi qui a Deo acceperit potestatem; surdos enim facit audire, cæcos videre, pedibus debiles ambulare, claudos recta incedere: omnem morbum depellit, omnem dæmonem fugat; sed et leprosi scabri, eo minus tantum viso, sanati abeunt, mortui vero oblati suscitantur, nihilque est quod facere nequeat. Atque quo plus temporis præteribat, eo major firmiorque per complures advenientes existebat, non amplius, inquam, fama, sed rei veritas. Jam vero et cœtus per loca fiebant consultationis et deliberationis causa, quisnam esset qui apparuisset, et quid vellet dicere.

C D VII. Cæterum eodem anno, autumni tempore quidam publice stans clamavit, dicens: **Viri Romani, audite;** **Dei Filius in Judæa adest, cunctis volentibus promittens vitam æternam, si vitam duixerint ex voluntate Patris qui misit illum.** Quocirca mores mutate, a deterioribus ad meliora transite, a temporalibus ad æterna: agnoscite unum esse Deum,

VARIAE LECTIONES.

Α ἀντέβαλλόν **C.** **οἱ καὶ μιτανδινοὶ in ταῦτ’ vel ἔχειν.** **S.** οὐ ἔνεκεν τὰ τοιαῦτα ἐτόλμας **Epiſ.** c. 5. **Quæ sequuntur in Epiſ.** c. 5, ita leguntur: **Ἐγχραίνειν γάρ τὸ θεῖον λέγουσιν ἐπὶ τοῖς σκύλλουσι τὰς ψυχὰς μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος ἔχειν τὸν διάλυσιν.** **οἱ διήρχοτε C.** **οἱ Ia O c. Epiſ. c. 6. στηγῶν, στέγειν C.** στηγῶν καὶ στέγειν **S.** **auctore Gallandio.** **οἱ ἐγίνετο O.** **προσκατορθώσει C.** **Tum deest δέ in O.** **τοῦ κυλίνδρου· χωδὸν ὄρθος O.** **οἱ om̄. O.** qui antea scr. μείζον (sic). **οἱ Locus haud dubie corruptus.** **Possit σκέψεως Epiſ. c. 5, addit. ἐνεκα.** Sed maxime offendit τὸ: **scribe saltēm τοῦ S.** **οἱ ἐν prætermis- tient Cl. et S.** **Dele τὰ, nam prorsus redundant D.** **ἔτι τὰ κατὰ γνώμην — πράξωσιν Epiſ. c. 7. S.**

qui in celis est, cujus mundum injuste habitatis ante justos illius oculos: verum si convertamini et iuxta voluntatem ejus vivatis, in aliud saeculum sublati aeternique effecti inestabilibus ipsius bonis perfruemini; sin vero morem non gesseritis, animae vestrae post dissolutionem a corpore in ignis locum conjicientur, ubi aeternum puniit inutili ducentur poenitentia. Nam tempus penitentiae praesens est ista singulorum vita. Porro his ego auditis moleste ferebam, nullum ex tanta hominum multitudine, tam magno accepto nuntio, dixisse: In Iudeam profisciscar ut cognoscam utrum iste haec proferens vera loquatur, nempe Dei Filius in Iudeam advenisse, propter bonam aeternamque spem, qui voluntatem Patris a quo missus est manifestet: namque quod eum aiunt praedicare, non est exiguum: quorumdam enim animas affirmat, utpote immortales, immortalibus bonis fructuras; aliorum vero, in ignem inextinctum projectas, aeternum puniendas esse.

VIII. Haec de aliis cum dicere, etiam mecum his verbis locutus sum: Quare alias vitupero, qui in eodem crimen negligenter versor? Verum ad Iudeam properabo, postquam res meas composuero. Ita vero cum statuisse, multum in dilatione tempus praeterit, bujusce vitae negotis vix explicari valentibus. Tandem itaque considerata vita natura, quod spe implicans festinantibus insidietur, quin etiam quantum temporis abreptum fuerit mihi spebus jactato, quodque sic occupati homines morimur, cuncta mea, prout erant, reliquens ad portum properavi, et in portum veniens atque in altum subiectus ventis adversantibus, pro Iudea Alexandriam appuli, ubi ventorum importunitate detentus ad philosophos ventitabam, atque eum rumorem sermonesque illius qui Romae visus fuerat referebam. At illi responderunt: Eum quidem, qui Romae apparuit, nescimus, de illo autem qui in Iudea dedit ac Filius Dei a fama dicitur, et audivimus a multis qui illinc veniunt, et de omnibus miraculis quae loquendo facit accepimus.

IX. Cumque dicere: Cuperem incidere in aliquem qui eum vidisset, statim duxerunt me, alienates: Est hic quidam, qui non solum vidit eum, sed et ea ex regione oriundus est, vir Hebraeus, nomine Barnabas, qui se quoque ait unum esse ex illius discipulis, et hic sedens rerum ab ipso promissarum sermones volentibus ultro refert. Et quidem cum iis progressus sum. Ac veniens cum

A proskaiarion ἐπὶ τὰ αἰώνια· γνῶτε² ἔνα Θεὸν εἶναι τὸν ἐπουράνιον, οὐ τὸν κόσμον ἀδίκως οἰκεῖτε³: προσθεν τῶν αὐτοῦ δικαιῶν ὁρθαλμῶν· ἀλλ' ἐδὲ μεταβάλλησθε καὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ βούλησιν βιώσητε, εἰς ἔτερον αἰώνα ἐνεχθέντες καὶ ἀδίκοι γινόμενοι, τῶν ἀποφρήτων αὐτοῦ ἀγαθῶν ἀπολαύσετε⁴. ἐὰν δὲ ἀπειθήσητε, αἱ ψυχαὶ ὑμῶν μετὰ τὴν τοῦ σώματος λύσιν εἰς τὸν τόπον τοῦ πυρὸς βληθήσονται, ὅπου ἀδίκως κολαζόμεναι ἀνωφέλητα **31** μετανοήσουσιν. Οὐ γάρ τῆς μετανοίας καιρὸς ἡ νῦν ἐκάστου ζωὴ τυγχάνει. Ἔγὼ μὲν οὖν ταῦτα ἀκούων τιχθόμην, ὅτι οὐδεὶς ἐκ τοσούτων ὅχλων, τηλικαύτην ἀγγελίαν ἀκούσας, εἰρηκεν· Εἰς Ἰουδαίαν πορεύσομαι, ἵνα ἴῶν εἰ ταῦθ' οὐτος λέγων ἀλληθεύει, ὡς διτὶ Γίδες Θεοῦ ἐπιδεδήμηκε τῇ Ἰουδαίᾳ, ἀγαθῆς καὶ αἰωνίας ἐλπίδος χάριν, τὴν τοῦ ἀποστελλαντος Πατρὸς βούλησιν ἐκφαίνων· ἐπειδὴ καὶ διπερ λέγουσιν αὐτὸν κηρύσσειν, οὐκ ἔστι μικρόν· ὃν μὲν γάρ τὰς ψυχὰς διαβεβαιοῦται αἰωνίους οὐσίας αἰωνίων ἀπολαύσειν ἀγαθῶν, ὃν δὲ ἐν πυρὶ ἀσθέστῳ φιρθείσας⁵ τὸν αἰώνα κολασθήσεσθαι.

B VIII. Ταῦτα ἔγων λέγων περὶ ἀλλων καὶ ἐμαυτῷ ὥμιλησα λέγων· Τί δὲλους μέμφομαι, ἐν τῷ αὐτῷ τῆς ἀμελείας ὑπάρχων ἐγκλήματι; Ἄλλ' εἰς Ἰουδαίαν ὀρμήσω, πρότερον τὸν ἐμὸν διαθεὶς βίον. Καὶ δὴ οὗτος⁶ βουλευσαμένου μου, πολὺς ὁ τῆς παραλήκης ἐγενήθη χρόνος, τῶν βιωτικῶν πραγμάτων δισεκλύτων δυτῶν. Πέρας γοῦν συννοήσας ὡδέ⁷ ποτε τὴν τοῦ βίου φύσιν, ὅτι ἐλπίδι ἐκπλοκῶν τοὺς σπεύδοντας ἐνεδρεύει, οὐ μήν ἀλλὰ καὶ ὃν ποτε εἰσεκλάπην χρόνον ἐλπίσι: δονούμενος, καὶ διτὶ οὗτως ἀσχελούμενοι οἱ δινθρωποι ἀποθνήσκομεν⁸, τὰ πάντα μου, ὡς ἔτυχεν, ἀφεὶς εἰς Πόρτον⁹ ὄρμησα, καὶ εἰς λεμένα ἐλθόντες¹⁰ καὶ ἀναγθεῖς ἀνέμων **32** ἐκθραίσαντι τοῦ εἰς Ἰουδαίανεις Ἀλεξανδρειαν ἦνέχθην· καὶ ἀνέμων ἀπορίᾳ¹¹ πιστεύθεις ἔκει συνεφοίτων τοῖς φιλοσόφοις, καὶ τὰ τῆς φήμης καὶ τοῦ¹² ἐν Ρώμῃ φανέντος Ελεγχον τοὺς λόγους. Οἱ δὲ¹³ ἀπεκρίναντο, διτὶ· Τὸν μὲν ἐν Ρώμῃ φανέντα οὐκ ἴσμεν, περὶ δὲ τοῦ ἐν Ἰουδαίᾳ γενομένου καὶ Γίδος Θεοῦ ὑπὸ τῆς φήμης λεγομένου, καὶ παρὰ πολλῶν τῶν κάκεθεν ἐληγυσθέων τικούσαμεν, καὶ περὶ πάντων ὃν λαλῶν ἐποιεὶ θαυμασίων ἐμάθομεν.

C IX. Έμοῦ δὲ εἰπόντος, Ἡθελόν τινι συντυχεῖν τῶν ἀερακότων αὐτὸν, εὐθὺς ἤγραν με λέγοντες, ἔστι τις ἐνταῦθα, οὐ μόνον Ιστορίας αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκείθεν γῆς ὑπάρχων, ἀνήρ Ἐβραῖος, ὄντος Βαρνάβας, δς καὶ ἔνα τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ἐστὸν εἶναι λέγων, καὶ ἐνταῦθα που καθεζόμενος τῆς ἐκείνου ὑποσχέσεως τοὺς λόγους τοῖς βουλομένοις ἐτόμως λέγει. Καὶ δὴ συνῆλθον αὐτοῖς. Καὶ ἐλθὼν, σὺν τῷ παρε-

VARIÆ LECTIONES.

² γνῶτες Ο. ³ Ita O c. Epit., ἀπολαύσητε C. κατὰ τὴν τ. σ. p. μετὰ τὴν τ. σ. tacite edidit Cl. repetiūt-
que S. Codd. lectionem in Annos. cr. pro conjectura adnotans. ⁴ ἐπειδὴ adjunxi c. O et Epit. ⁵ φιρθείσας
Ο, qui dein κολασθήσεται, nota marginali correctum in vulg. ⁶ οὗτος C. ⁷ ὡδέ D, δ δή O, c. C. Tum
ἐκπλέκων C, qui tamen ἐμπλέκων conj. ⁸ Errat Schwieglerus de Colelerio, ἀποθνήσκομεν eum edidisse
asserens: tu Clericum (ed. 1624) intellige. ⁹ πόρτον O, πόντον C. Jam Clericus: Forte πόρτον, portam,
nempe Romanum: vide Martyr. Ign. c. 6, et Epit. c. 78. Tum εἰς τὸν λιμένα C. ¹⁰ τέ om. O. ¹¹ καὶ
τοῦ O, et ex conject. D, μετὰ τοῦ C. ¹² οἱ τ' O. Tum addidi τὸν αὐτὸν μέν c. O. Ita legendum esse recte
υδεσνεν S.

επόντι ὅχλῳ ἔστην ἐπακούων τῶν λόγων, καὶ συνε-
ών τάληθῇ¹³ οὐ διαλεκτικῇ τέχνῃ λέγοντα, ἀλλὰ
ἀκάκις καὶ ἀπαρασκευάστως ἐξτιθέμενον, ἢ τε
ἥκουσε καὶ ἐνώραχε τὸν τοῦ Θεοῦ φανέντα Υἱὸν πε-
ποηκάντες τε καὶ εἰργάκεναι. Πολλοὺς δὲ μάρτυρας
τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων¹⁴ θαυμασίων τε καὶ λόγων,
καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ παρεστῶτος δχλου, παρείχεν.

X. Επειδὴ δὲ πρὸς τὰ ἀπανούργως λεγόμενα οἱ
ἄγλοις τὸ ἄστεον¹⁵ διετίθεντο, **33** οἱ ἐκ παιδείας κοσμι-
κῆς ὁρμώμενοι φιλόσοφοι γελάντιν καὶ χλευάζειν
ἐπεῖδεντο¹⁶, σκώπυτοντες καὶ διασύροντες θράτες
ἀμέτρηροι, ὡς μεγάλοις ὅπλοις κεχρημένοι τοῖς συλλο-
γισμοῖς. Οὐ δὲ ἀπωθούμενος αὐτῶν τὸν λῆρον οὐ συν-
τέργεν αὐτῶν τῇ πανούργῳ πεύσει¹⁷, ἀλλ' ἀκατα-
πλήκτων ἐλεγενούντες ἀφίστατο. Καὶ ποτέ τις αὐ-
τοῦ ἐπίθετο, διὸ τί κάνωντες ἐγένετο, καὶ¹⁸ βραχύτα-
τον δινέντο, ἔξι πόδας ἔχον, ἔχει¹⁹ καὶ πτερά, ἐλέφας δὲ,
τὸ μέγιστον τῶν ζώων, ἀπτερος δινός, τέσσαρας μόνοντες
ἔχει πόδας. Οὐ δὲ μετὰ τὴν πεύσιν τὸν ἐμποδισθέντα
ἀναλογὸν λόγον, ὡς πρὸς τὴν πεύσιν ἀποχρινάμε-
νος²⁰, τὸν αὐτεὖ ἀπ' ἀρχῆς προκείμενον ἀνελάμβανε
λόγον τούτῳ μόνῳ προσιμιῷ χρώμενος καθ'²¹ ἐκάστην
ἐγκοπήν· Ἡμεῖς τοῦ πέμψαντος ἡμᾶς τοὺς λόγους καὶ
τὰς θαυμασίους πράξεις εἰπεῖν ὑμῖν μόνον ἔχομεν
ἴνωντες, καὶ ἀντὶ τῆς λογικῆς ἀποδείξεως μάρτυρας
παρέχομεν ὑμῖν τῶν ἐξ ὑμῶν²² παρεστῶτων πολ-
λοὺς, ὃν ἐγὼ τὰ²³ εἶδη μέμνημαι, ὡς ἐμψύχους εἰκό-
νας, ἰκανὰς μαρτυρίας. Λοιπὸν τῆς²⁴ ὑμετέρας ἐστὶν
ἴκνωταις, ὑπελεκτεῖν δὲ ἀπειθεῖν. Τοῦ δὲ λέγειν ὑμῖν τὸ
ευμέρερον οὐ παύσομαι, διτὶς ἐμοὶ μὲν ζημία τὸ σιωπᾶν,
ὅπερ δὲ τὸ ἀπειθεῖν βλάβη. Ἀλλὰ καὶ τῶν εἰκατῶν **34**
ὑμῶν προβλημάτων τὰς ἀποδείξεις²⁵ ἀποδοῦναι τὴν
θυμὸν, εἰ φιλαληθῶς ἐπυνθάνεσθε. Κώνωπος δὲ καὶ
ἔπειτας τὴν αἰτίαν τῆς διαφόρου δημιουργίας νῦν
ὑμῖν οὐκ ἔστιν εἰπεῖν²⁶ εὐκαιρον τοῖς τῶν διω-
δημοῦσι Θεόν.

XI. Ταῦτα αὐτοῦ λέγοντος, ὡς ἐκ συμφωνίας ἀτα-
κτον ἥριεσαν γέλωτα, κατασιωπᾶν καὶ ἀπορεῖν αὐ-
τὸν πειρώμενοι ὡς βάρβαρον τινα δαιμονῶντα. Ἐγὼ
δὲ ταῦτα δρῶν, ζῆλῳ οὐκ οἰδ²⁷ διπάς ληφθεὶς, εὐσεβεῖ
θυμῷ τοῦ λοιποῦ σιγῆν οὐκ ἐκαρτέρουν, ἀλλὰ μετὰ
ταρφτήσιας ἔθοιν λέγων· Εὐλόγως δὲ θεὸς ὑμῖν²⁸
ἀπετάληπτον τὴν αὐτοῦ βούλησιν ἔθετο, ἀναξίους
προτίθενται, ὡς ἐκ²⁹ τῶν τοὺς κριτικὸν νοῦν ἔχον-
τες πληρωφορῶν φαίνεται. Ἐπει τὸ γάρ νῦν τῆς αὐτοῦ
θυμάτως κήρυκες ἐξεπεστάλησαν, οὐ γραμματικὴν

Astante multitudine steti sermones audiens; atque intellexi vera eum non dialectica arte dicere, sed sine malitia et præparatione exponere quæ audierat et viderat a Dei Filio, qui conspectus fuerat, facta et dicta. Multos autem testes miraculorum et sermonum, ab ipso editorum, ex ipsa etiam assistente plebe producebat.

XII. Quandoquidem vero ad dicta minime subdola populus libenter attendebat, ex eruditione sacerulari prodeentes philosophi ridere eum ac subsannare aggressi sunt, immodica audacia cavillantes atque probris incessentes, et quasi armis validis utentes syllogismis. At ille, ineptias eorum repellens, versutæ ipsorum interrogationi non occurrebat; sed intrepide a sermone suo non desistebat. Et aliquando quidam rogabat eum, cur ita factus esset culex, ut, cum minimum quid sit, et sex pedes habeat, insuper et alas gerat; elephas vero, animalium maximum, cum careat alis, quatuor tantum pedes habeat. Ille autem post interrogationem, abruptum resumens sermonem, quasi ad percontationem respondisset, propositum sibi ab initio sermonem repetiuit, hoc solo utens procēmio per singulas interpellationes: Nobis demandatum solummodo est, ut vobis sermones et mirabilia gesta illius qui misit nos, referamus; ac pro logica demonstratione testes vobis producimus eorum qui ex vobis hic astant complures quorum ego facies recordor, velut vivas imagines, idonea testimonia. Cæterum in vestra potestate situm est, obsequi, vel fidem non habere. Ego certe non cessabo vobis exponere quod utile est: quoniam mihi quidem damnum est, tacere; vobis vero, non credere, noxa. Sed et futilium verstrarum quæstionum demonstrationes dare poteram, si veritatis studio interrogassetis. Verum causam diversæ creationis culicis et elephantis nunc vobis aperire intempestivum esset, qui Deum omnium rerum ignoratis.

XI. Hæc eo dicente quasi ex communi consensu petulantem risum emiserunt, illum nitentes ad silentium et ad angustias redigere tanquam barbarum quemdam insanum. Quæcum cum ego intuerer, zelo nescio qua ratione correptus, per iram piam amplius lacere non sustinui, sed cum fiducia clamavi dicens: Jure Deus voluntatem suam incomprehensibilem vobis esse voluit, indignos præsciens, sicut ex præsentibus dat plene intelligere iis qui mentis iudicio utuntur. Quia enim nunc ejus voluntatis

VARIÆ LECTIONES.

¹³ ταληθῆς Ο. Tum ἀπλῶς p. ἀκάκις conj. S, ut Ruf. et Epit. c. 9. Cæterum cfr. infra ἀπανούργως.
¹⁴ Λεγε γενομένων D. ¹⁵ τὸ δέσμος οἱ δχλοι C. ¹⁶ ἐπεῖδελλοντο C. ¹⁷ Ita C, in calce edit. et S in τεχνῃ;
 τενέστος C, πεύση Ο, πανούργῳ omisso. ¹⁸ Dele καὶ, quod versus insequenti perperam omissum hic
 irreparat S. ¹⁹ Leg. καὶ ἔχει vel καὶ ἔχον S. Epit. c. 10: διτὶς τὸ κάνωντες ἐγένετο, καὶ βραχύτατος δινός, ἔξ
 πόδας ἔχων καὶ πτερά φέρει. ²⁰ S. proponit ἀποχρινούμενος. ²¹ Fort. leg. ἐξ ὑμῶν τῶν S. ²² τὰ excidit
 ap. Cl. et S. Tum D legi vult εἰκόνας, ἰκαναῖς μαρτυρίας λοιπὸν — ὑπελεκτεῖν, x. τ. λ. At nihil mutau-
 dum, cl. Epit. c. 10. Verba ἰκανὰς μαρτυρίας appositionis locum obtinunt. • Producō vobis homines
 multis, testes locupletes, cum sint quasi εἰκόνες ἐμψύχοι., S. ²³ τῆς addidi c. O. ²⁴ ἀπολύσεις scribendum
 esse putat Cl. Tum ἐδύναμην C. ²⁵ εἰπεῖν οὐκ ἔστιν C. Tum τὸν τῶν p. τῶν var. lect. in Epit. c. 10.
²⁶ τοὺς οἱ. Eliam Rec. 1, 9, vobis. ²⁷ ἐξ O.

præcenes missi sunt, non grammaticam profites artem, sed simplicibus et sinceris verbis consilium ipsius demonstrantes (adeo ut quilibet qui audierit, intelligat quæ dicuntur) neque cum affectu quadam invido, se ipsum cunctis præbere nolent, adestis vos, ut, præterquam quod non intelligitis quod vobis expedit, damno vestro veritatem rideatis, quæ apud barbaros ad vestram condemnationem versatur, quamque ad vos advenientem non vultis hospitio recipere propter libidines vestras, et verborum illius vilitatem, ne arguamini, quod temere philologi estis seu amatores sermonum, non autem veritatis amatores philosophi. Quousque ergo discitis loqui, qui pulchre loqui nescitis? Multa quippe verba vestra unius verbi pretio non sunt aestimanda. Quid autem dicet Græca vestra multitudo, unanimis facta, si judicium futurum est, ut iste ait? Quare, Deus, voluntatem tuam non prædicasti nobis? Nonne audietis, si omnino responsionem accipietis, hæc: Ego, cum omnes futuras voluntates ante constitutionem mundi cognoscerem, unicuique pro merito suo latenter prævius occurri; quod autem id ipsum ita se habeat volens iis qui ad me confugerunt, plene manifestare, cur ab initio, a primis generationibus voluntatem meam palam non siverim prædicari, nunc circa sæculi finem præcones mei consili mihi, qui et irridetur, et contumeliis affecti deluduntur ab iis qui nequaquam volunt adjuvari, quique meam amicitiam vehementer repudiarunt. O magnam injuriam! mortis enim periculum subeunt prædicatores; idque per eos homines qui ad salutem vocantur.

XII. Porro illud injuste factum adversus præcones meos a principio apud omnes futurum erat, si a principio ad salutem vocati fuissent qui indigni sunt. Quod enim nunc ab iis injurioso fit, in defensionem sit justæ meæ providentiæ, quod præclare doctrinam honore dignam nolui inutiliter ab initio ad contumeliam publice exponere, sed eam statui, ut venerandam, silentio tegi; non quidem apud eos qui principio digni erant, quibus et tradidi, sed apud istos et consimiles, ut cernitis, indig nos, odio me prosequentes, seque nolentes diligere. Et vero nunc, omittentes hunc hominem irridere, a me ipsius reprobationem audite, vel qui volet mihi percontanti respondeat. Ac ne velut pe-

A ἐπαγγελμενοι τέχνην, ἀλλ' ἀπλοὶς καὶ ἀπανούργως λόγοις ²⁸ τὴν αὐτοῦ βούλησιν ἐκφαίνοντες, ὡς πάνθ' ὄντινασιν ἀκούσαντα νοεῖν τὰ λεγόμενα, καὶ οὐ μετὰ ἔξεώς τινος φθονερᾶς, παρέχειν πᾶσιν ἑαυτὴν μὴ βουλομένης ²⁹. πάρεστε ὑμεῖς, πρὸς τῷ μὴ νοεῖν τὸ ὑμῶν συμφέρον, ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ βλάβῃ γελᾶν τὴν εἰς τὴν ὑμετέραν καταδίκην ἐν βαρδάροις πολιτευομένην ἀλήθειαν, ἣν καὶ ὑμῖν ἐπιδημήσασαν ἔνισται οὐ βούλεσθε, διὰ τὰς ἀσελγείας ὑμῶν, καὶ τὸ λιτὸν τῶν λόγων αὐτῆς, ἵνα μὴ ἐλεγχθῆτε, 35 ὅτι εἰκῇ ³⁰ φιλόλογοι ἔστε, καὶ οὐ φιλαλήθεις φιλόσοφοι· μέχρι μὲν οὖν πότε λαλεῖν μανθάνετε, οἱ τὸ καλῶς ³¹ λαλεῖν οὐκ ἔχοντες; Πολλὰ γάρ ὑμῶν ρήματα ἔνδει οὐκ ἀξια λόγου. Τι ἄρα ἔρει ὑμῶν τὸ Ἑλληνικὸν πτῆθος μία ψυχὴ γενόμενον, εἴπερ ἔσται ³² κρίσις, ὡς οὗτος λέγει; Διὰ τί, ὦ Θεὲ, τὴν σὴν βούλησιν οὐκ ἐκήρυξας ἡμῖν; Οὐ πάντως ἀκούσεσθε, εἴπερ ἀποκρίσεως καταξιωθῆσθε, τάδε ³³: Ἐγὼ, πάσας τὰς ἐσομένας πρὸς καταβολῆς κόσμου εἰδὼς προαιρέσεις, ιδίως ³⁴ ἐκάστη πρὸς τὸ αὐτοῦ ἀξιον λανθανόντως προσπήντησα· τοῦτο δὲ αὐτὸν ὅτι οὔτως ἔχει, βουληθεῖς τοὺς προσπεψυγότας μοι πληροφορησαι, διὰ τὸ ἀπαρχῆς ἐκπροτέρων γενεῶν τὴν ἐμὴν βούλησιν δημοσίᾳ οὐκ εἴσασα κηρυχθῆναι, νῦν πρὸς τῷ τέλει τοῦ βίου ³⁵ κήρυκας ἐμῆς βουλῆς ἀπέστειλα, οἵ ³⁶ καὶ γελῶνται: καὶ οὐδεις δικαίωνται ὑπὸ τῶν μηδὲν ὀφελεῖσθαι θελόντων καὶ ἐπιτεταμένως τὴν ἐμὴν φιλαίλαν παρατησαμένων. Οὐ μεγάλης ἀδικίας! μέχρι πόνου ³⁷ κινδυνεύουσι κήρυκες, καὶ ταῦτα ὑπὸ τῶν εἰς σωτηρίαν καλουμένων ἀνδρῶν.

C

XII. Τοῦτο δὲ τὸ ἀδίκως γενόμενον κατὰ τῶν ἐμῶν κηρύκων ἀπ' ἀρχῆς 36 ἀν εἰς πάντας ἐγίνετο, εἴπερ ἀπ' ἀρχῆς εἰς σωτηρίαν ἐκαλούντο οἱ ἀνάξιοι. Τὸ γάρ νῦν γενόμενον ὑπὸ αὐτῶν ἀδίκως εἰς ἀπολογίαν τῆς ἐμῆς δικαίας γίνεται προνοίας, διὰ ταῦτα τὸν τιμῆς ἀξιον λόγον ἀπ' ἀρχῆς δημοσίᾳ εἰς οὐρινούς θεῖναι: οὐκ ἡδουλήθην ³⁸ ἀνωφελῶς, ἀλλὰ σιγασθαι αὐτὸν ὡς τελμιον ἐδουλευσάμην, οὐκ ἀπὸ τῶν ἀπ' ἀρχῆς ἀξιων, οἵς καὶ μετέωκα, ἀλλ' ἀπὸ τούτων καὶ τῶν τοιούτων, ὡς ὅρατε, ἀναξίων, τῶν ἐμὲ μισούντων καὶ ἐαυτοὺς φιλεῖν μὴ βουλομένων. Καὶ νῦν γε παρέντες γελᾶν τὸν ἀνδρα τοῦτον, ἐμοῦ πρὸς τὸ τούτου ἐπάγγελμα πυνθάνεσθε, ή πυνθανομένῳ μοι ³⁹ δι βουλόμενος ἀποκρινάσθω. Καὶ μή ⁴⁰ ὡς ἀσελγεῖς κύνεσ ὑλάσσοτε, φόρε

D

VARIÆ LECTIONES.

²⁸ λόγοις transcripsi ex O, quo Si conjectura διπλῶς καὶ ἀπανούργως superflua redditur. Cf. Rec. 1, 9. Tum πάντα ὄντινανουν C, πάντα ὄντινασιν S. ²⁹ βουλόμενοι conjectit amanuensis ad oram cod.O, cuius textus βουλομένης, ut C. Ibidein πρὸς τῷ O et S c. Epit., πρὸς τὸ C. ³⁰ Ita O c. Epit., εἰ καὶ C, qui εἰςκατοι conj. ³¹ καίως accessit ex O et Epit. Deinde πολλὰ γάρ παρ' ὑμῶν O. ³² Εστι O. ³³ Ita O εις S auctore D, τὰ δέ C. ³⁴ Ita S auctore D, εἰδὼς C, deest in O, εἰς absque damno deesse potest. Ep. 2 κ. πρ. εἰδὼς ἐκάστη. Ad oram cod. O hinc scholia: πάσας τὰς ἐσομένας πρὸς καταβολῆς κόσμου εἰδὼς προαιρέσεις ὁ Θεὸς ἐκάστω πρὸς τὸ αὐτοῦ ἀξιον λανθανόντως προσπήντησεν. Εἰ ex adverso: Θεὸς ἀπολογούμενος ἐν ἥμερῃ τῆς κρίσεως πρὸς τοὺς ἀπίστους. ³⁵ τοῦ βίου verit C, quasi perinde esset ac τοῦ αἰώνος, sententia postulante, sed sine exemplo, quod quidem sciām. Cl. ³⁶ οἱ C, quod S recte mulavit in oī. Αἱ non omittente debebat καὶ γελῶνται. In marg. cod. O alia manus adnotavit: οὐκ εἰσὶ ταῦτα ἐν τῇ ἔτερᾳ ἐκδόσει. ³⁷ Ita O et nonnulli codi. Epitomes, φθόνου C. ³⁸ ἐδουλήθην C ³⁹ πυνθανομένων δι βουλόμενος C. ⁴⁰ μή accessit ex O. Tum ὑλάκτετε C, qui et μύοντες p. βύοντες.

εἰςάκιψ βύνοντες τῶν σῶζεσθαι θελόντων τὰς ἀκοδὲς, καὶ θεοστυγεῖς, καὶ τὸν σῶζοντα λογισμὸν εἰς διποίαν ἀπασχολοῦντες. Πῶς συγγνώμης τυχεῖν δυνήσεσθε, τὸν τὴν θειότητα¹¹ τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελλόμενον ὑμῖν εἰπεῖν ὅντες, καὶ ταῦτα ἀνθρώπων διηρῆται, εἰ καὶ μηδὲν ἀλήθευοντα¹², διὰ τὴν ἀγαθὴν εὐτοῦ πρὸς ὑμᾶς ἀποδέξασθαι προαιρεσιν;

XIII. Ταῦτά μου λέγοντος καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα, πάλις τῶν δχλων ἐγίνετο θρύλλος: καὶ οἱ μὲν ὡς τὸν Βαρνάβαν ἔλεούντες συνήραντο μοι· οἱ δὲ ἡλίθιοι ὄντες δεινῶς κατ’ ἐμοῦ ἔβρυχον τοὺς ὄδόντας. Ἐπεὶ δὲ ἦν ποτὲ ἐπέρα κατειλήφει, τῆς χειρὸς λαβὼν τὸν Βαρνάβαν, μή θέλοντα **37**, βίᾳ εἰς τὴν ἐμὴν ἥγον οἰκίαν, ἵνα καὶ μένειν αὐτὸν ἐποίησα, ἵνα μὴ τις αὐτῷ γέρεις ἐπιβάλῃ. Καὶ ἡμερῶν δλίγων διατρίψας, καὶ τοῦ ἀληθοῦ λόγου βραχέα κατηγήσας με δλίγον, ἃ¹³ ἐν δλίγαις ἡμέραις, σπεύδειν ἐλέγειν εἰς Ἰουδαίαν. τῆς κατὰ τὴν θρησκείαν ἐορτῆς χάριν, καὶ τοῦ λοιποῦ τοῖς ἁεωτοῦ ὁμοεθνέσι συνεῖναι θέλων.

XIV. Φανερὸς δὲ ἦν μοι ἀποναρκήσας. Ἐμοῦ γάρ εἰποντος Σύ μοι μόνον τοὺς τοῦ φανέντος ἀνδρὸς οὓς ἡκουσας¹⁴ ἐκτίθου λόγους, κάγιν τῷ ἐμῷ κοσμήσας λόγῳ τοῦ Θεοῦ κηρύξω τὴν βούλησσαν, καὶ εἰθ' οὕτως ἐνδέδειλος ἀλίγων τιμερῶν συμπλεύσω¹⁵ σοι· λίστην γάρ ποθοῦ ἐπὶ τὸν τῆς Ἰουδαίας γενέσθαι τόπον· τάχα δὲ καὶ συνικήσω ὑμῖν τὸν πάντα μοι τῆς ζωῆς βίον¹⁶. δὲ τοῦτα ἀκούσας ἀπεκρίνατο· Σύ εἰ μὲν ιστορήσαι τὰ ἡμέρα καὶ μαθεῖν τὸ συμφέρον θέλεις, ἐξ αὐτῆς μοι σύμπλευσον· εἰ δὲ μὴ βούλεις, τὰ ἄλλα¹⁷ σημεῖα τῆς οἰκήσεως μοι καὶ ὡν θέλεις ἐγώ σοι σήμερον ἔρω¹⁸. Ἰνα δὲ βούλεις ἐλθὼν ἐπιστῆς ἡμῖν· ἐγὼ γάρ εἴρην πορεύομαι εἶπι τὰ ἐμαυτοῦ. Καὶ δὴ ἀδυσώπητον οἵων συνῆθον αὐτῷ μέχρι τοῦ λιμένος· καὶ μαθὼν παρ’ αὐτοῦ ἀπέρ πλέοντος σημεῖα τῶν οἰκήσεων, ἔργη αὐτῷ· Εἰ μὴ διειπέτει τις αὐτοῖς τις ἀπαίτω ὁφειλόμενόν μοι, ἐξ αὐτῆς διν σοι συνέπειον· πλὴν τάχιν σε καταλύματα. Καὶ ταῦτα εἰπάνω, καὶ¹⁹ παραθέμενος αὐτὸν τοῦ πλοίου ἡγουμένοις ὑπέστρεψον λυπούμενος, μεμνημένος τοῦ καλοῦ καὶ συνήθους φίλου.

38 XV. Ἡμερῶν δὲ διατρίψας, καὶ τὸ χρέος οὐδὲν λαβεῖν δυνηθεῖς, τάχισος ἔνεκα ἀμελήσας τοῦ περιειδέντος, ὡς ἐμποδίου δυτος, καὶ αὐτὸς εἰς Ἰουδαίαν ἀπέπλευσα, καὶ δεκαπέντε²⁰ ἡμερῶν εἰς Καισάρειαν κατήντησα τὴν Στράτωνος. Ἐπιβάντος δέ μοι τῆς τῆς καὶ ξενίαν θηρωμένου, ἔμαθον διειπέτει τις λεγόμενος, τοῦ ἐν Ἰουδαίᾳ εἰσφανέντος ἀνδρὸς τοῦ σημεῖα καὶ τέρατα πεποιηκότος δοκιμώτας διάρκων μαθητής, αὖριν Σίμωνι τῷ ἀπὸ Γιτθῶν Σαμαρεῖς ζῆτησιν ποιεῖται λόγων. Ἐγὼ δὲ ταῦτα ἀκούας ἐδεήθην τὴν τούτου μοι μηνυθῆναι μονῆν· καὶ ἑταῖρος ἔμαθον καὶ τῷ πιλῶντι ἐπέστην. Θεασάμεναι δὲ οἱ ἐν τῷ οἰκῳ ἀντέβαλον²¹ τις τε ὧν καὶ πόθεν

VARIAE LECTIONES.

¹¹ θειότητα C. ¹² ἀληθὲς λέγοντα O. Subsequens διὰ addidit S, auctore Rusino, Rec. 1, 9. ¹³ δσον Liber Regius 804, quoniam præstat. ¹⁴ Βιβλ. οὐδὲ ἡκουσας om. O. Idem κατά p. κάτην. ¹⁵ συμπλεύσωσι, omissis om. O. ¹⁶ ἔργον εἰς Epit. c. 13. Vid. Hom. II, 28 D. ¹⁷ ἐπει τε τὰ C. ¹⁸ γνωριώ C et Ep. ¹⁹ καὶ εἰσιτιν ap. Cl. et S. ²⁰ διὰ δεκαπέντε conj. C, ut est in cod. Reg. 804 et Epit. c. 14. ²¹ θεασάμενον δὲ οἱ ἐν τῷ οἰκῳ ἀντέβαλον Ο, ἀντέβαλον reliq. omissis C, οἱ δὲ ἀντέβαλον S ex cod. 804, qui addidit οἱ δὲ οἱ τῷ οἰκῳ.

A tulantes canes latretis, incomposito strepitu, aures salvari desiderantium obstruentes injusti ac Deo exosi, et servatricem cogitationem avocantes ad incredulitatem. Quo pacto véniam consequi poteritis, eum qui vobis naturam Dei referre promittit, contumelia afficentes; idque hominem, quem oportuerat, etsi nihil vere loquentem, propter bona ipsius erga vos voluntatem, grata suscipere?

XIII. Quæ cum dicerem, aliaque his consentanea, multum in plebe ortum est murmur: atque alii quidem tanquam Barnabam miserantes mihi favebant: alii vero qui erant stolidi, graviter in me stridabant dentibus. Cumque iam vespera advenisset, Barnabæ manu apprehensa, eum nolente vi ad meam duxi domum; ubi et feci manere, ne quis ei manus injiceret. Paucosque dies commoratus, nonnulla veræ religionis mihi tradidit rudimenta, quod paucis post diebus properare se diceret ad Judæam propter festum, velletque deinceps cum suis popularibus degere.

XIV. Videbatur autem mihi esse plane percussus. Cum enim ego dicerem: Tu mihi tantum hominjs illius qui apparuit, quos audiisti expone sermones, et ego oratione mea illos exornans, Dei consiliū praedicabo, sicque postea una navigabo intra paucos dies: admidum enim cupio ad Judæam regionem pervenire: ac forte vobiscum per totam vitam habitatbo. Ille his auditis respondit: Tu, si quidem videre nostra, et quod expedit vis discere, mecum statim navigato; si nolis, reliqua signa domicilii mei et quorum volueris tibi hodie dicam, ut quando volueris venire, nobis occurras: ego enim cras ad mea me recipiam. Videns itaque inexorabilem esse, comitatus sum eum usque ad portum; acceptisque ab eo signis quæ dixerat domiciliorum, dixi illi: Nisi cras aliquid quod mihi debetur repetitus essem, jamjam tecum navigarem; cito tamen te assequar. Et, his dictis, commendatoque eo navis ductoribus, reversus sum tristis, memor boni et concordis amici.

XV. Aliquot autem dies moratus, ac totum debitum recipere non valens, propter festinationem reliquo neglecto, quod impedimento esset, ipse quoque in Judæam enavigavi, et quintodecimo die Cæsaream Stratonis adveni. Cumque terram tetigisse, et hospitium investigarem, accepi quemdam nomine Petrum, viri illius qui in Judæa conspectus est, quique signa et prodigia fecit, probatissimum discipulum, crastino die cum Simone ex Gitthis Samaritano esse disputatum. Quibus auditis, rogavi illius mansionem mihi indicari: et simul atque didici, præsto sui ad fores. At illi in domo, cum me videreut, inter se conferebant, quisnam essem, ac

unde venirem. Et ecce Barnabas egressus, statim ut vidit, complexus est me, multum gaudens ac lacrymans; apprehensaque manu mea, introduxit in locum ubi erat Petrus, dixitque mihi: Hic est Petrus, quem maximum in Dei sapientia tibi denuntiabam, cui assiduo de te loquebar. Ultro igitur ingredere; quoniam quae in te bona sunt, vere illi enarravi, simulque manifestum feci propositum tuum, ita ut ipse etiam te videre aveat. Magnum ergo ei inunus te manibus meis offero. Quod cum dixisset, oblato me, ait: Hic est Clemens, Petre.

XVI. At bonus Petrus, simul ac nomen audivit, prosiliit et osculatus est, ac sedere me fecit, statimque dixit: Recite fecisti, praeconem veritatis Barnabam hospitem excipiendo, magno animo in veri Dei honorem, furorem imperitæ multitudinis non veritus. Beatus eris. Quemadmodum enim tu veritatis legatum ita cum omni honore exceperisti hospitio, ipsa quoque te veritas hospitem, suæ urbis civem constituet: tuncque magnopere lætaberis, quia nunc parvam fœneratus gratiam, bonorum dico sermonum voluntatem, bonorum æternorum, quæque auferri nequeunt, hæres efficeris. Nec vero laborem subeas referendi mihi mores tuos: siquidem omnia tua nobis edisseruit, qui mentiri nescit, Barnabas, fere quotidie bonam tui mentionem faciens. Utque tibi, tanquam sincero amico, id quod res est, breviter dicam: nisi tibi aliquid impedimento est, iter nobiscum habe, ac percepse sermoneas veritatis, quos per singulas civitates, ipsam usque Romam, habiturus sum. Tu porro, si aliquid cupis, effare.

XVII. Et ego quid ab initio propositi gesserim exposui, et quo modo quæstionibus inexplicabilibus exhaustus fuerim, cæteraque quæ tibi principio autem declaravi, uti ne eadem iterum scribam. Duxi autem: Paratus quidem sum tecum profisci; hoc enim nescio quomodo cupio lætus: verum prius volo certior de veritate fieri, ut sciam utrum anima mortalis sit, an immortalis; et si sempiternasit, an ob ea quæ hic gessit, judicari debeat: item an et quid sit justum ac Deo gratum: præterea factusne sit mundus, et quare factus; et utrum non dissolvetur, an dissolvetur, et an mejor futurus, an nec futurus omnino: ac ne singula prosequar, hæc atque consequentia dixi me velle edoceri. At ille ad ea respondit: Breviter tibi, o Clemens, rerum scientiam exhibeo; et jam nunc audi.

A ήκω. Καὶ ίδοὺ Βαρνάβας ἐκδέξ δῆμα τῷ ίδειν⁵⁹ περιπλάκη μοι, πολὺ χαίρων καὶ δαχρύων· καὶ λαζόμενός μου τῆς χειρὸς εἰσέφερεν ἑνθα ἦν δὲ Πέτρος, λέγων μοι: Οὗτός ἐστι Πέτρος, δὸν μέγιστον ἐπὶ τῇ τοῦ Θεοῦ σοφίᾳ ἐπηγγειλάμην⁶⁰ σοι, ω̄ ἀπαύστως σε ἀντέβαλλον. Ός εἰσιθι ἐκ ταυτομάτου, δτι τὰ κατὰ σὲ καλῶντα ἀμευδῶς ἀντέβαλλον⁶¹, δῆμα καὶ τὴν προαιρεσιν ἔξέφηγα⁶², ω̄ς αὐτὸν γλίχεσθαι καὶ ίδειν σε. Μέγα οὖν αὐτῷ δῶρόν σε διὰ τῶν ἡμῶν προσφέρω χειρῶν. Καὶ τοῦτο εἰπών, προσενέγκας ἔφη: Οὗτός ἐστι Κλήμης, Πέτρε.

B **39** XVI. Όδε ἀγαθὸς, προσπῆδης αἱμα τῷ ἀκοῦσας τὸ δνομα, κατεψήλησεν, καὶ ἐγκαθιστῆναι⁶³ με ποιήσας ἔξαυτῆς ἔφη: Καλῶς ἐποίησας τὸν τῆς ἀληθείας κήρυκα ξενίσας Βαρνάβαν, εἰς τιμὴν τοῦ δντων⁶⁴ Θεοῦ, μεγαλοφρόνως, οὐκ αἰδεσθεὶς, οὐ φοβηθεὶς τὸν τῶν ἀποιδεύτων ὅχλων θυμόν. Μακάριος ἔστι. Ός γάρ σύ⁶⁵ τὸν τῆς ἀληθείας πρεσβευτὴν οὐτως ἔξενίσας πάσῃ τιμῇ, καὶ αὐτῇ σε ἀληθεία ξένον δντα τῆς ίδιας πόλεως καταστῆσει πολίτην καὶ τότε χαρήσῃ μεγάλως, δτι βραχεῖλαν νῦν ἐδάνεισας⁶⁶ χάριν, προαιρεσιν λόγων καλῶν λέγω, καὶ ἀδίλων καὶ ἀναφαιρέτων ἀγαθῶν ἔσῃ κληρονόμος. Καὶ μὴ κάμεν ἀντιβάλλειν μοι τὸ σὸν ήθος· πάντα γάρ τὰ κατὰ σὲ δὲ ἀμευδῆς⁶⁷ τὴν ἀντέβαλε Βαρνάβας, σχέδον καθ' ἡμέραν τὴν ἀγαθὴν σου⁶⁸ ποιούμενος μνήμην. Καὶ ίνα σοι ἐν ἐπιτομῇ, ω̄ς γνησίῳ φιλῳ⁶⁹, τὸ προκείμενον ἐρώ, εἰ μήσοι τι κεποδίζει, συνδέουσον τὴν μελέτην, μεταλαμβάνων τῶν τῆς ἀληθείας λόγων, ών⁷⁰ κατὰ πόλιν ποιεῖσθαι μέλλω, μέχρι Τάγμας αὐτῆς. Καὶ σὺ δὲ εἰ τι βούλει λέγε.

C XVII. Κάλγ⁷¹ ἔξειθέμην τὴν ἕξ ἀρχῆς μοι προαιρεσιν, καὶ ω̄ς εἰς ζητήσεις ἀπόρους ἐκενούθην, καὶ πάντα δσα σοι τὴν ἀρχὴν προεδήλωσα, ω̄ς **40** ίνα μὴ τὰ αὐτὰ πάλιν γράφω. Ἐλεγον δέ· Σοὶ μὲν ἐτοίμως ἔχω συνοδεύειν τοῦτο γάρ, οὐκ οἶδα⁷² δπως, χαίρων θελω· πλὴν περὶ ἀληθείας πρώτων πληροφορηθῆναι θελω, ίνα γνῶ, εἰ τῇ⁷³ ψυχῇ θνητῇ τυγχάνει, ή ἀθάνατός ἐστιν· καὶ εἰ⁷⁴ δίδιος οὖσα, περὶ ὧν ἐπράξεν ἐνταῦθα ἔχει χριθῆναι· καὶ εἰ⁷⁵ τὶ ποτέ ἐστι δίκαιον ή ἀρεσκον θεῷ· καὶ εἰ γέγονε κόσμος, καὶ διὰ τὶ γέγονε, καὶ εἰ οὐ λυθῆσται, καὶ εἰ λυθῆσται· καὶ εἰ κρείττων ἐσται, ή οὐδὲ ἔσται· καὶ ίνα μὴ τὸ κατ' εἶδος λέγω, D ταῦτα τε⁷⁶ καὶ τὰ τούτοις ἐπόμενα μαθεῖν εἰπον θέλ λειν. Ό δε πρὸς ταῦτα ἀπεκρίνατο· Συντόμως σοι, ω̄ Κλήμης, τὴν δντων γνῶσιν παρέξομαι· καὶ τὰ νῦν ἔξαυτῆς ἔκουσον.

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁹ Ita S et Epit. εἰδεῖν C. O. ⁶⁰ ἐπηγγειλάμην C. ⁶¹ In ms. Clementinorum scriptum habetur ω̄ς αἴσοι ε quo formari potest ω̄ς εἴσει ingredere igitur, ut vertit Rutilius: εἴσει p. εἰσισι [imō polius εἰσιθι]: vel ω̄ς εἰση, ut cognoscas. C ω̄ς (seq. parvula lacuna) ἐκ ταυτομάτου ὅτι πάντα τὰ κατὰ σὲ, x. τ. λ., ἀντέβαλον O. ⁶² Ita S. ἔξεφανα C. O. Deinde leg. ω̄ς γλίχεσθαι καὶ αὐτὸν S. ⁶³ ἐγκαθεσθῆναι O, καθεσθῆναι C, καθισθῆναι: S. ⁶⁴ δντος C. Lecio nostri codicis jam placuit Schwieglero. Cfr. Hom. II, 28; III, 3. ⁶⁵ Vbh. ω̄ς γάρ σύ ομ. O; σε p. σύ Cl., non C, ut perperam asserit S. In O deinde ξενίσας πάσῃ τιμῇ, ἀνθ⁷⁷ δν αὐτῇ καὶ σὲ ἡ ἀληθεία. ⁶⁶ δανείσας S. auctore D, ut Epit. c. 15. Tum scripti λόγων καλῶν (καὶ O) λέγω, καὶ ἀδίλων ε. O, λόγων καλῶν (I. λέγω), ἀδίλων C. ⁶⁷ ἀμευδῆς O. ⁶⁸ οὐδεὶς C. O. ⁶⁹ φιλῳ prætermisit S c. Cl. ⁷⁰ τὸν τῆς ἀληθείας λόγων, δν C. ⁷¹ Ἐγώ C. Idem μου p. μοι. ⁷² οἶδ' C. ⁷³ η accessit ex O. ⁷⁴ Ita O c. Epit. c. 16, εἰ ἀθάνατός ἐστι, καὶ C. ⁷⁵ καὶ εἰ — sc. ἀδίλος οὖσα ἔχει χριθῆναι. Propterea ε̄ committit distinxit post εἰ. ⁷⁶ τε subiunxi c. O.

XVIII. Η τοῦ Θεοῦ βουλὴ ἐν ἀδήλῳ γέγονε κατὰ παῖδες τρόπους. Τὰ μὲν πρῶτα εἰσαγωγὴ κακῆ, συντροφία πονηρᾶ, συνήθεια δεινῆ, δύμιλία οὐ καλῆ, πρᾶπτος οὐχ ὅρθι¹⁰. διὰ ταῦτα πλάνη, εἰτα ἀφοδία, ἀποτία, πορνεία, φιλαργυρία, κενοδοξία, καὶ ἄλλα ταῦτα μυρία κακά, ὡσπερ καπνοῦ πλῆθος, εἰς¹¹ ίνα οἰκονομίας τὸν κόσμον, τῶν ἔνδοθεν οἰκούντων ἀνθρώπων ἐπεθέλωσαν¹² τὰς δράσεις, καὶ¹³ οὐκ εἰσαγανταὶ θεοὺς ἀπειλήσαντας ἐκ τῆς διαγραφῆς τὸν δημιουργῆσαντα νῆσος θεὸν, καὶ τὸ τούτῳ δοκοῦν¹⁴ γνωρίσαι. Διὸ τοῖς φιλαλήθεις¹⁵ ἔσωθεν χρῆ ἐκ στέρνων βοήσαντας ἐπιχωρίουν πρωτακέσσασθαι, φιλαλήθεις¹⁶ λογισμῷ, ίνα τις, ἵνας ὁν τοῦ εἴκου τοῦ πεπλησμένου καπνοῦ, προσώπου ἀνοίγῃ θύραν, διὰς δυνηθῇ τὸ μὲν ἔκτος τοῦ φίλου φῶν εἰσκρηνῆναι τῷ οἰκῳ, δὲ ἵνας τοῦ πυρὸς ἀνεβηθῆναι καπνός.

XIX. Τὸν μὲν οὖν βοηθὸν ἀνδρα τὸν ἀληθῆ προφήτηντα, δε μόνος φωτίσαι: ψυχὰς ἀνθρώπων δύναται, οὐτοὶ ἐν αὐτοῖς δρθαλμοῖς δυνηθῆναι ἡμᾶς ἑνιδεῖν¹⁷ τῆς εἰκόνου σωτηρίας τὴν δόδον. "Αλλῶς δὲ ἀδύνατον, ὡς οἰσθα καὶ σὺ μικρῷ τάχιον εἰπών, ὡς πᾶσα ἡ¹⁸ ὑπόθεσις ἀνατεκνάζεται: καὶ κατασκευάζεται, καὶ πρὸς τὴν τοῦ ἐπειδικοῦντος δύναμιν ἡ αὐτὴ ἀληθῆς καὶ ζεῦς νομίζεται· ὡς μηρέτι τὰς ὑπόθεσεις φανεσθαι διειστεί, ἀλλὰ παρὰ τοὺς ἐπειδικοῦντας φαντασίαν λαμβάνειν τοῦ εἰναις ή μή εἶναι ἀληθεῖς ή ψευδεῖς. Τούτου ἵνεκεν¹⁹ προφήτου ἀληθοῦς δόδον τὸ τῆς εὐσεβείας λέπιθη πράγμα, ίνα ἡμῖν ἐρῇ²⁰ τὰ δυταὶς ἔστιν, καὶ οὐ, δεῖ περὶ πάντων πιστεύειν. "Μότε πρῶτον χρῆ τὴν προφήτην πάσῃ τῇ προγνητικῇ ἐξετάσει δοκιμάσαντα καὶ ἐπιγνῶντα τὰ²¹ ἀληθῆ, τοῦ λοιποῦ τὰ πάντα εἰπὼν πιστεύειν, καὶ μηρέτι τὸ καθ' ὃν ἔκαστον τῶν τοῦ αὐτοῦ λεγομένων ἀνακρίνειν, ἀλλὰ λαμβάνειν εἰπὲ βέβαια δύτα, δοκούσῃ μὲν πίστει, ληφθέντα δὲ αφαίει πρίσει· ἀποδεῖξει γάρ μισθῷ τῇ ἀπαρχῆς καὶ²² ἀπρίσῃ²³ ἐξετάσει τῇ πανταχόθεν τὰ δύλα ὅρθῳ εἰπεῖται λογισμῷ. Διὸ πρὸ πάντων τὸν ἀληθῆ προφήτην ἴητεν δεῖ, διτις δικαιούσαν τούτου βέβαιην τι προστείναι ἀνθρώπους ἀδύνατον.

XX. Καὶ ἡμῶς ἀνέπαινος με, ἐκθέμενος μοι τις ἔστι πᾶς; εὐρίσκεται, καὶ ἀληθῶς εὐρέτων μοι παρασχὼν εἰτὸν, τῶν παρὰ δρθαλμοῖς δρισμένων ἐμφανεστέραν τῇ τοῦ προφήτου ὀμοιλίᾳ τοῖς ὡστὶ δεῖξας τὴν ἀληθειαν, δε τετλαγέντα με θευμάτειν, πάντας τῶν πᾶσι ζητούμενον εἰπούσαν τειμένων οὐδεὶς ἐνορᾷ. Πλὴν τράχεις τὸν περὶ προφήτου λόγον, αὐτοῦ καλεύσαντος²⁴, ἐπὶ τῆς Κασσαρείας τῆς Σεράτωνος διαπεμφθῆναι εἰπακήσει²⁵ τὸν τόμον, παρὰ σοῦ ἐνταλήν ἔχειν εἰ-

XVIII. Dei voluntas multas ob rationes occulta sunt. Primum quidem prava institutio, convictus vitiosus, consuetudo perniciosa, mala colloquia, non recta opinionum anticipatio, et capropter error; dein contemptus, incredulitas, fornicatio, avaritia, inanis gloria, aliaque similia innumera mala, velut ingens fūmus unam domum mundum incalentia intus habitantium hominum visum offuscarunt, nec siverunt aspicere, atque mundi creatorem Deum intelligere ex iis in quibus ipse se pinxit, neque cognoscere quod ei placet. Quocirca oportet ut veritatis studiosi intus ex pectore clament, auxiliūque advovent, ratione studium veritatis decente; quo aliquis intra domum fumo plenam consistens accedit fortesque aperiat, ut lumen solis extra positum in domum possit introrūtti, ignis vero sumus, qui intro est, ejici.

XIX. Hunc igitur adjutorem hominem, verum prophetam dico, qui solus anima hominum potest illuminare, quo ipsis oculis viam aeternae salutis inspicere possumus. Aliter enim fieri nequit, ut nosti, tuque paulo ante dicebas, quod nempe omne argumentum destruitur et astruitur, atque idem juxta propugnatoris facultatem verum et falsum existimatur; adeo ut sententiae, quales sint, non jam appareant, sed per disputatores speciem accipiunt veritatis aut falsitatis. Quocirca totum pietatis negotium vero propheta indiguit, ut nobis quae sunt quemadmodum sunt diceret, ac quo modo de omnibus oporteat credere. Quare oportet primum, comprobato per omnem propheticam inquisitionem propheta, cum cognitum erit verum esse, de cætero universa ipsi credere, nec amplius singulatim ejus dicta discutere, sed ea firma certaque presumere; per fidem quidem, ut videtur, per uidubitatum tamen judicium suscepita: per unam enim ab initio demonstrationem atque exactam disquisitionem, undique collectam, cuncta ratione recta assumpta sunt. Quare ante omnia verus propheta querendus est; quoniam sine ipso firmi quid apud homines nequit consistere.

XX. Similique satisfecit mihi, exponens, quis sit, et quo pacto inventiatur; vereque inventu facilem eam mihi praebuit; atque per sermones de propheta auribus meis veritatem clariorem iis, quae per oculos cernuntur, reddidit; adeo ut obstupescimus mirarer, quo modo ea quae omnes querunt, eorum posita nemo videat. Itaque jussu ipsius de verō propheta conscripsi librum, quem de Cæsarea Stratonis ad te mitti voluit, dicens se a te habere in

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ εἰσαγωγῆς κακῆς συντροφίας πονηρᾶς, συντροφίας πονηρᾶς, συντροφίας δεινῆς, δύμιλίας οὐ καλῆ, προλήψεις οὐχ ὅρθη Ο. ¹¹ Ita Ο., ές Σ., εἰς ίνα οἰκονομίας ἀληθόντα, τὸν κόσμον, τὸν ἔνδοθεν, κ. τ. λ. Ερι. c. 17. Ruffin. Rec. I, 15: Universam domum hujus mundi replevit. Αν ίνα οἰκονομίας τοῦ πρωτακέσσασθαι τὸν δημιουργὸν συγχατανοῦσαι Σ. ¹² φιλαλήθεις Ο. ¹³ καὶ ομ. Ο., qui exh. εἰλαν. Tum τὸν δημιουργὸν συγχατανοῦσαι Σ. ¹⁴ φιλαλήθεις Σ. ¹⁵ φιλαλήθεις Σ. Tum S proponit ἔκτος p. ἑντός. ¹⁶ Ita S, suffragante Ο., ἑνιδεῖν Σ. ¹⁷ ἀδικητική ο. ¹⁸ εἰπεκεν Σ. ¹⁹ ἐρει Ο. ²⁰ τὰ addidi c. Ο. ²¹ καὶ ομ. Ο. ²² καλεύσαντα Ο., ex quo accersit τῆς απειλῆς Σεράτωνος. ²³ Manifesta est hujus loci corruptela. Ruffinus ita interpretatur: Unde jubente eo — librum — conscripsi, eumque ad te ipso jubente transmisi. Dicebat enim, mandatum se accepisse abs te, ut — transmitteret. Unde crediderim corrigendum esse ἐποίησα et εἰπόντος. Si anacoluthia cor- datur, inserendum saltem οὐ post κατεύσαντος. ²⁴

mandatis, singulorum annorum allocutiones et actiones descriptas ad te destinare. Cæterum uno ac primo die, solummodo jam incipiens de veritatis propheta, in omnibus certum me reddidit; posteaque ita insit: Considera deinceps quas contra adversarios habiturus sum disputationes; et inferior si recessero, non vescor ne forte tu de tradita tibi veritate ambigas; ut qui scias, me quidem superatum videri, non autem nobis a propheta traditam doctrinam. Spero tamen neque in disquisitionum sermonibus inferiora relaturum me, apud homines mente præditos, amatores, inquam, veritatis, qui discernere valeant quinam sermonum persuasorii sunt, artificiosi et jucundi, quinam vero inulti simplicesque, in sola quam proferunt veritate confidentes.

XXI. Postquam hæc dixisset, respondi : Jam gratias Deo ago, quia sicut volui plenitudinem certitudinis accipere, ita et mihi tribuit. Cæterum quod ad me attinet, noli amplius esse sollicitus, quoniam dubitabo nunquam ; in tantum, ut etiam si tu ipse velis aliquando me a fide prophetæ avertere, rem impossibilem perficere non poteris, adeo quod accepi, mente teneo. Neque vero existimes, magnum a me promitti, hoc ipsum, quod nunquam sim habens : sed neque ipse ego, nec ullus hominum auditis sermonibus de propheta ambigere unquam de vera doctrina poterit, cum prius audierit intellexeritque quid sit propheticæ reprobmissionis veritas. Quare confide de Deo placitæ sententiæ. Omnis quippe devicta est ars malitiæ. Nam adversus prophetiam nihil possunt neque verborum artificia, neque sophismatum excogitationes, non syllogismi, non alia quæpiam machinatio ; si veri prophetæ auditor veritatem omnino appetit, non autem veritatis prætextu respicit aliud quidpiam. Itaque, domine mi Petre, anxius ne sis, quasi maximum donum homini sensu carenti tradideris. Sentient enim gratiam dediti, eique qui circa traditum verum non poterit decipi. Novi quippe id unum esse ex iis, quæ aliquis cupierit cito accipere, non autem tarde consequi. Scid igitur non contempnendum esse obcereritatem, quod datum mihi est, quodque est incomparabile ac solum tutum.

XXII. Hæc postquam locutus sum, Petrus dixit : Gratiam Deo habeo, et pro salute tua, et pro meo commodo atque oblectamento. Vere siquidem gaudeo, sciens te quænam sit prophetæ magnitudo cognovisse. Quoniam ergo, ut dixisti , neque si ipse ego aliquando, quod absit ! voluerim te ad aliud dogma transferre, idoneus ad te persuadendum fu-

VARIÆ LECTIONES.

^α εν D, ή C, O. ^β οὐχί C. ^γ Ita S, μή τε C, O. Tum ἔξεπδοται O, mendose. ^δ τε O, c, S, γε C. ^ε ἀμέριμνον O. ^ϛ τοσουτον expungendum. S. Tum βουληθείς ποτε O. ^ϛ Ita O, τηδυνήσ C, σε ἀδυνα-^{τησαι} νει ἢν ἀδυνατήσαις proposuit S. ^ϛ τι Ο. Tum μέ σοι D, μοι σύ C. Rusinus : *tibi me*. Deinde τοῦτο C. ^ϛ αὐτό Ο. ^ϛ τὸν — λόγον C. ^ϛ ἀλτητας O, in marg. eadem man. correctum in ἀλγθεῖς. Dein τις ἐστιν C. ^ϛ κατάστητε O. ^ϛ ἐδύνητας C. ^ϛ ἐνεστίν O. ^ϛ ἀτυχεῖν (perdere) conj. D, ut evitetur tautologia. Fortasse verba illa loco suo movenda sunt, ut legatur versu insequenti διὰ τὸ τάχος κατά μή βρο-^{δεώς τυχεῖν.} S. ^ϛ Ita O, c, S, τῆς κατά περὶ ἐμῆς C. ^ϛ Ita O, c, S, πρωφτητας C. ^ϛ ως ἐψης om. O. ^ϛ Ita O, c, S, σύ C.

Α πών, τάς καθ' ἔκαστον ἐνιαυτὸν δμιλίας τε καὶ πράξεις; γράφοντα διαπέμπειν σοι. "Ομως ἐν μιᾷ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ ἀρχήν ήδη μόνον ποιούμενος περὶ τοῦ τῆς ἀληθείας προσφήτου, περὶ πάντων με ἐπιληγορόρτησεν· καὶ εἰδότως ἔφη· Ἐνόρα τοῦ λοιποῦ τὰς ἐξ ἑμοῦ πρὸς τοὺς ἐξ ἐναντίας γινομένας ζητήσεις· καὶ εἰ τὸ οὗτον ἀπενέγκωμαι, οὐ δέδια μή πως σὺ περὶ τῆς παραδοθείστος σοι ἀληθείας· διαχριθῆς, εὐ⁸⁴ εἰλὼς δὲ ἐγὼ τοῦτον θεοῖς, οὐχ⁸⁵ ἡ ψόθεσίς η διὰ τοῦ προφήτου παραδοθεῖται ήμιν. Πλὴν ἐπίκια μηδὲ⁸⁶ ἐν τῷ ἔξεταστικῷ λόγῳ τὸ οὗτον ἀπενέγκασθαι πρὸς τοὺς νοῦν ἔχοντας, φιλαλήθεις 43 λέγω, οἵτινες δύνανται γνωρίζειν τῶν λόγων τίνες εἰσὶ πιθανοί, ἐντεχνοί τε καὶ ἐπιτερπεῖς, τίνες τε⁸⁷ λιτοί καὶ ἀπλοί, μόνη τῇ δὲ⁸⁸ αὐτῶν ἀληθείᾳ πεποιθέτες.

ΧΙΙ. Ταῦτα αὐτοῦ εἰπόντος, ἀπεκρινάμητον· Ἡθὴ εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ· ὡς γάρ ἐδουλόμην πληροφορθῆναι, οὗτοις μοι καὶ παρέσχεν. Πλὴν τὰ περὶ ἐμοῦ τοσούτον ἀμέριμνος⁸⁸ ἴστι, διτοιούσι τὸν πονητήν, τοσούτον⁸⁹, δυσονείδες σὺ βουληθεῖς ποτὲ τῆς προφητεικῆς ὑποθέσεως ἔκστῆσαι με, ἀδυνατῶν οὐ δυνήσῃ⁹⁰, τοσούτον οἶδα διπλήν φα. Καὶ μή τοι⁹¹ νόμιζε καὶ σοι μέγα ἐπαγγέλλεσθαι, τοῦτοντοῦ μή ἐνδοιάσαι ποτέ· ἀλλ' οὐτόντος⁹² ἐγώ οὔτε τις ἀνθρώπων τῶν⁹³ περὶ προφήτου λόγων ἐπακούσας ἐνδοιάσαι ποτὲ δυνήσεται περὶ τῆς ἀληθοῦς⁹⁴ ὑποθέσεως, πρότερον ἐπακούσας καὶ νοήσας, τί ἔστι προφητεικῆς ἐπαγγελίας ἀλήθεια. Διδούσι τῷ θεο-
C δουλήτῳ δόγματι. Πᾶσα γάρ τέχνη κακίας νενίκηται. Ήρδες γάρ προφητείαν οὐδὲν δύνανται οὔτε τέχναι λόγων, οὔτε σοφισμάτων ἐπίνοιαι, οὐδὲ συλλογισμοί, οὐδὲ ἄλλη τις μηχανή· ἔάν γε διπλούσας προφήτου ἀληθοῦς ἀληθείας δυτικῶν ὥργεται, καὶ οὐ προφάσει ἀληθείας ἔπερθιν τι περιστέπεται. Όστε⁹⁵, κύριέ μου Πέτρε, μή ἀθύμει, ὡς ἀναισθήτῳ τὸ ~~ἄλλο~~ μέγιστον δωρησάμενος ἀγαθόν. Αἰσθομένῳ γάρ χάριτος ἐδωρήσω⁹⁶, καὶ μή διναμένω ἀπατηθῆναι ἀπὸ τοῦ δοθέντος ἀληθοῦς. Οἶδα γάρ διτοιούσι⁹⁷ ὧν βούλεται τις καὶ ταχέως λαβεῖν καὶ βραδέως μή τυχεῖν⁹⁸. Οἶδα οὖν μή καταφρονεῖν τοῦ δοθέντος μοι, διὰ τὸ τάχος, ἀσυγκρίτου καὶ μόνου ἀσφαλοῦς.

D ΞΗΙΙ. Ταῦτα μοῦ εἰπόντος, ὁ Πέτρος ἐφη· Χάριν
δμωλογῶ τῷ Θεῷ καὶ περὶ τῆς σῆς σωτηρίας καὶ περὶ
τῆς ἐμῆς ⁹⁹ ἀπολαύσεως. Ἀληθῶς γὰρ θίδομαι εἰδὼς
ὅτι ἐπέγνως τί ποτ' ἔστι προφητείας ¹⁰⁰ μέγαθος.
Ἐπει οὖν, ὡς ἐφῆς¹, οὐδὲ ἀν αὐτὸς ἐγώ θελήσω ποτὲ,
διπερ ἀπει, εἰς ἔτερόν σε μεταστῆσαι δύγμα, οὐχ ²
ἰκανὸς ἔσομαι πεῖσαί σε, ἀρξαὶ τοῦ λοιποῦ ἀπὸ τῆς

έμριον παρεῖναι μοι ἐν ταῖς τῶν ἀντικειμένων ἡγέτης στιν. "Εστι δέ μοι ἡ αὐτιὸν πρὸς Σίμωνα Μάγον. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, καὶ τροφῆς εὐτὸς μεταλαβοῦντά, καὶ μεταλαβεῖν ἔκπλευσεν. Εὐλογής δὲ ἐπὶ τῆς τροφῆς καὶ εὐχαριστήσας, μετὰ τὸ κορεσθῆναι καὶ αὐτοῦ τούτου τὸν λόγον μοι ἀποδοὺς, ἐπήγαγε λέγων Δάρη σοι ὁ Θεός κατὰ πάντας ἔξομοιωθῆναι μοι, καὶ βαπτισθέντα τῆς αὐτῆς μοι μεταλαβεῖν τραπέζης. Ταῦτα εἰπὼν, ἡσυχάζειν μοι προσέταξεν. "Ηδη γάρ ταῦτα καὶ τὸν ὑπὸν ἀπῆτε τὴν σώματος φύσις.

ΟΜΙΛΙΑ Β'.

45 I. Τῇ μὲν οὖν ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ ἑγένετο Κλήμης, οὗ τῆς νυκτὸς οὐσῆς διεπνισθεὶς⁴, καὶ μαθὼν τὸν Πλίθον ἐγρηγορήσας καὶ τοῖς συνοῦσι περὶ θεοτεσείας⁵ ἐνελέγμενον· οἱ ἡσαν δεκαέξι. ὧν καὶ τὰ δύνματα, ὡς ἔκάστον⁶ ἐξῆς χρόνος μαθύν, ἔκθεισαι ἐδουλεύσαμεν, ὅπως ἐπιτρέψῃς καὶ τίνες ἡσαν· ὧν πρῶτος Ζαχαρίας ὁ ποτε τελώνης, καὶ Σοφανίας⁷ ὁ ἀδελφὸς εὐτῶν, Ιωνᾶς⁸ τε καὶ τὸ τούτου σύντροφος Μιχαήλας, προστάτης δὲ Θωμᾶς καὶ Ἐλείσερος⁹ οἱ διδύμοι, ἀλλὰ καὶ Λινέας¹⁰ καὶ Λάζαρος οἱ ἱερεῖς, προσέτη μήν τε καὶ Ειρηναῖος, Βενιαμίν τε καὶ¹¹ ὁ τοῦ Σεφρᾶ, ἡμίων γε ᾿Ρούβηλος¹² (45) καὶ Ζαχαρίας οἱ οἰκοδόμοι, Ἀνανίας τε καὶ Ἀγγαῖος οἱ Ιαμμηνοὶ¹³, ἔτι τε Νικήτης καὶ Ἀκέλιας οἱ ἑταῖροι· πλὴν ἐπεισῶν καὶ τροπτροφέντας ἐκάθεσθην, αὐτοῦ κελεύσαντος.

II. Οὐδὲ τὸν προκειμένον ἐκκάψας λόγου¹⁴, ὥστε τῷ ἀπαλογύμενος, ἐπληροφόρει τίνος ἔνεχεν οὐκ ἐξύπνισθε με, ὅπως τῶν λόγων ἐπακούσων, αἰτίαν τιθέμενος τὸν ἐκ τοῦ πλοῦ σκυλόμην¹⁵ ἐκείνον περιθῆναι μου θέλων, ἦργάζειν εἰλασεν. Ὁπόταν γάρ¹⁶ ἡ ψυχὴ περὶ τὸ ἑπτὸν τῷ σώματι ἀσχολεῖται¹⁷, τὰ πρωτερόμενα μεθήματα οὐ κατ' ἀξίαν προσέτεται. Τούτου **46** ἔνεκα ἐναλέγεσθα: οὐ βούλομαι, οὗτος πάντα διά τινα συμφορὴν ἀντικειμένοις, ή ἀμέτρως¹⁸ δργιζομένοις, ή πρὸς ὕστερον ἔρωτος ἐκτετραμμένοις, ή τὸ σώμα καταπεπηράνεσθαι¹⁹, η ὑπὸ βιωτικῶν φροντίδων περιωθουμένοις, ή ἀλλοις τιοι πάθεσται ὀχλουμένοις, οἵς ἡ ψυχὴ, ἡ ἐργα, ὑποκίττουσι, καὶ τῷ σώματι πάσχοντι συνείγεται, καὶ τὴν αὐτῆς²⁰ φρόνησιν ἀσχαλεῖ.

III. Καὶ μὴ λεγέτωσαν²¹. Οὐ χρὴ οὖν παραμυθίας

A turus sum, incipe deinceps ex crastina die mihi in quæstionibus contra adversarios agitandis adesse Crastina autem est mihi adversus S̄imonem. Magum Atque his dictis, et ipse cibum sunipsum, meque privatim jussit sumere. Benedicto autem cibo, actisque gratiis, postquam expletus fuit, illius quoque rei ratione mihi reddita, subiunxit dicens: Det tibi Deus, ut in omnibus mihi similis efficiaris, utque baptizatus ejusdem mecum particeps fias mensa. Quibus dictis, quiescere me præcepit. Jam enim et somnum natura corporis expetebat.

HOMILIA II.

I. Sequenti ergo die ego Clemens, cum adhuc nocte esset, e somno excitatus, ubi intellexissem Petrum vigilare, et cum iis qui una erant de cultu Dei disserere (erant autem sedecim, quorum et nomina, quippe qui singula sequenti tempore didicimus, exponere co constitui, ut quinam fuerint addiscas; quorum primus Zacchaeus, oīn publicanus, et Sophonias frater ejus, Josephus illiusque sodalis Michæas, præterea Thomas et Eliezerus gemini, sed et Æneas Lazarusque sacerdotes, insuperque adhuc Elisæus, et Benjamin Saphra filius, itidem Rubilus et Zacharias architecti, Ananias et Aggeus Jammeni, necnon Nicetas et Aquila socii), etiam ingressus, cum salutassem, eo jubente consedi.

II. Ille autem, institutum sermonem interrumpens, quasi se purgando rationem reddidit, cur non ex parte fecisset me, qno verba ipsius audirem, easam reddens navigationis molestiam, quam a me conceperit dum vult, quiescere permisit. Etenim quando anima circa id quod corpori deest occupatur, doctrinam oblatam non prout pars est amplectitur. Quapropter sermocinari nolo cum iis, qui aut calamitatis cuiuspiam causa contristantur admodum, aut immodece irascuntur, aut in amoris rabicitate vertunt se, aut corporis labore defatigati sunt, aut a euri sacerularibus vexantur, aut aliis turbanter affectibus; in quibus hominibus anima, quæcum admodum dixi, concidens, et cum corpore ægrante condolens, vacat sua prudentia.

III. Neque dicat aliquis, Non igitur oportet con-

VARIÆ LECTIONES.

¹ τοῦτα C. Τυπον μεταλαβεῖν O. ² Ο scr. διεπνοισθείς. ³ θεολογίας O. Dein δέκα ζεῖ C. ⁴ ἔκάστου O. Σιρόντας O. Ιδειν ἰώσηπος. ⁵ Ἐλείσερ O. ⁶ Ita S, ex consilio Clerici. Cfr. Act. ap. ix, 3, 34. Ἐνέας C. Λινέας O. ⁷ καὶ οι. O. idem γερούσιος p. γε Ῥούβηλος. ⁸ Forte scribendum Ιαμμηνοί, a Jamnia, ut iidem sint Jamneni, qui Jamnitæ II Mach. xii, 9. At lectio Epitomes Ἀμμηνοί exponi potest per civitatem nomine Amma, de qua Jos. xix, 30. C. ⁹ τοῦ προκειμένου ἐκκάψας λόγου O. ¹⁰ πλοῦς κυλίνθη O. ¹¹ γάρ restitui c. O. et ex Supplendis Cot. ¹² Corrigi ἀσχολήται S. ¹³ ἀμέτρως O. ¹⁴ Vbb. η τὸ σώμα καταπεπονημένοις accesserunt ex O. ¹⁵ Ita S, αὐτῆς C. O. ¹⁶ λεγέτω τις C.

VARIORUM NOTÆ.

(45) Ῥούβηλος. Nomen Ruben a Græcis varie exprimitur. Dicunt Ρουβήν, Ρουβέν, Ρουβίμ, Ρουβήρ, Ρουβέμ, Ρουβήλος et Ρούβηλος. Unde lectio duplex Constituit. apostol. lib. vi, cap. 3. Ρουβηλίται et Ρουβηλίται, nisi si imperiti libri:ii mutave-

rint posterius in prius, ut suspicor factum. Sic etiam in Vita Elisei Ρουβήρ εριπιανόν, Ρουβίνον Chronicæ Alexandrinæ p. 376. Ρουβήμ in membranis Regiis cod. 1996, et in Dorothei Synopsi Rubi. Cot.

solationes et admonitiones iis admovere, qui mali A aliquid habent ac gerunt. Aio, quod si quidem aliquis proficit, adhibeat; sin minus, tempori concedat. Scio etenim, cuncta habere suum tempus. Quare oportet sermones qui animum roborant hominibus ante vexationem tradere; ut si quid forte pravi acciderit, mens prius armata recta ratione possit id quod illatum est perferre. Tunc quippe ei qui per bonum consilium opitulatus est, mens in ipso conflictationis articulo solet concurrere.

IV. Cæterum audivi, Clemens, Barnabam tibi Alexandriæ omnino exposuisse doctrinam de prophetia; an id verum nou est? Et ego respondi: Ita est, admodum præclare id fecit. Et Petrus: Non igitur necesse est, ut hoc tempus in iis enarrandis que nosci insumatur, cum ad alios sermones, quos ignoras, nobis possit inservire. Et ego dixi: Recte sis, Petre. Id tamen mibi pro munere concede, qui semper tecum manere constitui, sermonem de prophetia explicare assiduo lubenter audienti. Absque illo enim, sicut a Barnaba accepi, veritas disci non potest.

V. Petrus, eo responso valde delectatus: jam, inquit, finem accepit quæ ad te pertinet emendatio, ut qui cognoscas magnitudinem indubitate prophetiarum, sine qua impossibile est cuiquam id consequi quod summe juvat. Nam cum in rebus multa et varia bona sint ac esse possint, quod omnia beatitudine superat, vel vita æterna, vel perpetua sanitas, vel perfecta mens, vel lumen, vel gaudium, vel immortalitas, vel si quid aliud est aut existere potest excellens in rerum natura: id non aliter possidere est, nisi prius res quemadmodum existant cognoscantur; ea vero scientia contingit nunquam, nisi agnito antea propheta veritatis.

VI. Propheta autem veritatis ille est, qui omnia omnino scit, præterita ut fuerunt, præsentia ut sunt, futura ut erunt; qui est impeccabilis, et misericors; cuique soli edisserenda veritatis provincia demandata est. Lege, et invenies eos qui a seipsis veritatem se nactos fuisse existimarunt. Id quippe prophetæ proprium est, veritatem indicare; quemadmodum soli proprie competit, diem inducere. Quocirca quotquot veritatem desiderarunt cognoscere, et ab hoc eam discere non obtinuerunt, ea non inventa, in disquisitione obierunt diem. Nam qui veritatem quererit, a sua ignorantia accipere eam quo modo poterit? Licit enim repererit, cum illam non cognoscat, quasi absentem præteribit. Sed nec ab alio similiter ignaro, quamvis scientiam repromittat, veritatem tenere poterit: nisi quod solam disset viæ conversationem, quæ

καὶ νοοθεσίας προσφέρειν τοῖς φαῦλον τι πράττουσιν. Φημι, εἰ μὲν ἀνύει τις, προσφερέτω εἰ δὲ μή, τῷ καιρῷ εἰξάτω. Ἐγὼ γάρ οἶδα ²⁰ ὅτι πάντα καιρὸν ίδιον ἔχει. Διὸ χρὴ τοῖς ἀνθρώποις τοὺς τὴν ψυχὴν φωνούντας λόγους πρὸ τῆς κακῶσεως ἐπιδιδόνται, ἵνε εἰ ποτε ἐπέλθοι ²¹ τι φαῦλον, οὐ νῦν πρωτείσματος ὀρθῷ τῷ λογισμῷ τὸ ἐπενεχθὲν ὑποστῆναι δυνηθῇ. Τότε γάρ καὶ τῷ διὰ γνώμης ἀγαθῆς βοηθήσαντι παρὰ τὴν ἀκμὴν τοῦ πολέμου οἴδεν οὐ νῦν συντρέχειν.

IV. Πλὴν ἔμαθον, ότι Κλήμης, ὡς ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ὁ Βαρνάβας τὸν περὶ προφητείας λόγον τελείως τοις ἔξεσθεος· ἥ γάρ οὖν; Κάγὼ ἀπεκρινάμην· Ναί, καὶ πάνυ καλῶς. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐκοῦν οὐκ ἀναγκαῖον, τὸν νῦν χρόνον δυνάμενον ἡμῖν ὑπηρετεῖν εἰς ἐπέρους λόγους οὓς οὐκ ἐπίστασαι, εἰς οὓς ἐπίστασαι ποιεῖσθαι τὴν ἀσχολίαν. Κάγὼ ²² ἔφην· Ὁρθῶς ἔφης, Πέτρε. Εμοὶ δὲ τοῦτο χαρίζου πάντοτε τοις συνείναις χρήναται, τὸν περὶ ²³ τοῦ ²⁴ προφήτου λόγον ἢδεις ἀκούοντι συνεχῶς ὑφηγεῖσθαι. "Ανευ γάρ αὐτοῦ, ὡς ἔμαθον παρὰ Βαρνάβα, τὴν ἀλήθειαν μαθεῖν ἀδύνατον.

V. Ὁ δὲ Πέτρος, ἐπὶ τούτῳ μεγάλως ἡσθεὶς, ἀπεκρίνατο· Ἡδη μὲν ἡ πρὸς σὲ διόρθωσις τέλος εἰληφεν, ἐπεγνωκότα ²⁵ τῆς ἀπταστού προφητείας τὸ μέγεθος, ἥς δινει λαβεῖν τινι τὸ ἐν ὑπεροχῇ συμφέρον ἀδύνατον. Πολλῶν γάρ καὶ διαφόρων ἀγαθῶν δυτῶν ἐν τοῖς οὖσιν ἥ ἔσεσθαι δυναμένοις, τὸ πάντων μακαριώτατον, εἴτε ἀδύνατός ἐστι· ζωὴ ²⁶, ἥ παράμονος ὑγίεια, ἥ τελείος νῦν, ἥ φῶς, ἥ χαρὰ, ἥ ἀφθαρσία, ἥ καὶ ἄλλο τι: δὲν τῇ τῶν δυτῶν φύσει ὑπερέχον ὑπάρχει καλὸν ἥ ὑπάρχει δύναται τοῦτο — οὐκ ἄλλως ἔστιν αὐτὸν κτήσασθαι μή πρότερον γνόντα τὰ δυτὰ ὡς ἔστιν τῆς δὲ γνώσεως οὐκ ἄλλως τυχεῖν ἔστιν, ἐὰν μή πρότερον τις τὸν τῆς ἀλήθειας προφήτην ἐπιγνῷ.

VI. Προφήτης δὲ ἀλήθειας ἐστὶν ὁ πάντοτε πάντας εἰδὼς, τὰ μὲν γεγονότα ὡς ἐγένετο, τὰ δὲ γινόμενα ὡς γίνεται, τὰ δὲ ἐσόμενα ὡς ἔσται, ἀναμάρτητος, ἐλεήμων, μόνος τὴν ἀλήθειαν ὑφηγεῖσθαι πεπιστευμένος. Ἀναγίνωσκε, καὶ εὑρήσεις τοὺς ἀφ' ἑαυτῶν ²⁷ τὴν ἀλήθειαν εὑρεῖν νομίσαντας ²⁸. Τοῦτο γάρ προφήτου ίδιον, τὸ τὴν ἀλήθειαν μηνύειν, δωσπερ ἡλιον ίδιον τὸ τὴν ἡμέραν φέρειν. Διὰ τοῦτο δοις ποτὲ ἀλήθειαν γνῶναι ἀπαθύμησαν, παρὰ δὲ τούτου μαθεῖν αὐτὴν οὐκ εὐτύχησαν, μή εὐρόντες, ²⁹ ζητοῦντες ἐτελεύτησαν. Ὁ γάρ τὴν ἀλήθειαν ζητῶν παρὰ τῆς ἑαυτοῦ ἀγνοίας λαβεῖν πῶς δινόντατο; Καὶ γάρ εὐρη ³⁰, οὐκ εἰδὼς αὐτὴν ὡς οὐκ οὖσαν παρέρχεται. Οὐτε' αὐτὸν ἀπέρου, τοῦ δομοίως ἔξι ἀγνωσίας γνῶσιν ἔχοντας ἐπαγγελλομένου ³¹, διληθεῖας κρατεῖν δυνατός ἐσται ³², πλὴν πολλεῖας μόνης, καὶ ταῦτα ἐκείνης τῆς διὰ τὸ εὔλογον γνωρισθῆναι δυναμένης, ητίς ἀκάστη, ἐκ

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ Eccle.iii, 1. ²¹ ἐπέλθη (sic) Ο. ²² ἐγώ C. ²³ τοῦ inserui c. Ο. ²⁴ Prima man. script. in O εἰληφεν τὴν τούτῳ ἐπεγνωκότα. ²⁵ Prius ἡ ζωὴ in O. ²⁶ Ita Ο. c. S, ἀπὸ ἑαυτῶν C. ²⁷ Post νομίσαντας ἐξεδίσse aliquia videntur. Supple ἐνερευθῆναι (cf. c. 7) vel simile aliiquid. S. ²⁸ εὔροι C. ²⁹ δομοίως ὡς ἔξι ἀγνωσταρέχειν τὸν C. ³⁰ δυνατόν ἐστι Ο.

τοῦ μὴ θελειν ἀδικεῖσθαι, τοῦ μὴ δεῖν ἄλλον ἀδικεῖν τὴν γνῶσιν παρίστησιν.

VII. Πάντες μὲν οὖν δοῦλοι ποτὲ ἔξτησαν τὸ ἀληθὲς, τὸ δύνασθαι εὑρεῖν ἑαυτοὺς πιστεύσαντες⁸¹, ἐνηρεύθησαν. Τοῦτο δπερ πεπόνθασι καὶ οἱ τῶν Ἑλλήνων φιλόσοφοι, καὶ βάρβαροι οἱ σπουδαιότεροι. Ἐκ στοχασμῶν γάρ ἐπιβάλλοντες τοῖς δρατοῖς περὶ τῶν ἀδήλων ἀπεργήναντο, τὸ δπει, ποτὲ παραστάν⁸² αὐτοῖς, τοῦτο ἀληθῆς εἶναι νομίσαντες. Ός γάρ εἰδότες ἀληθείαν, οἱ ἀληθείαν ἔτι ζητοῦντες, τῶν παρισταμένων αὐτοῖς ὑπολήψεων δὲ μὲν ἀποδοκιμάζουσιν, δὲ δὲ⁸³ κρατύνοντες, ὡσπερ εἰδότες, μὴ εἰδότες ποιὰ μὲν ἔστιν ἀληθῆ, ποιὰ δὲ φευδῆ· καὶ δογματίζουσι⁸⁴ περὶ ἀληθείας οἱ ἀληθείαν ἐπιζητοῦντες⁸⁵, οὐκ εἰδότες δὲ δὲ ἀληθείαν ζητῶν παρὰ τῆς αὐτοῦ πλάνης μαθεῖν αὐτὴν οὐ δύνανται. Οὔτε γάρ, ὡς ἔφην, παρεστηκανταν αὐτὴν ἐπεγνῶναι δύνανται⁸⁶, ἢν ἀγνοεῖς.

VIII. Πειθεῖ δὲ ἔκαστον ἀφ' ἑαυτοῦ ζητοῦντα μαθεῖν οὐ πάντως τὸ⁸⁷ ἀληθὲς, ἀλλὰ τὸ τέρπον. Ἐπει τοῦ ἄλλον δῆλο τοῦ τέρπει, ἀλλού δῆλο κρατεῖ ὡς ἀληθὲς⁸⁸. Τὸ δὲ ἀληθὲς ἔστι τὸ δοκοῦν τῷ προφήτῃ, οὐ τὸ ἔκαστῳ τοῦ⁸⁹. Πολλὰ γάρ δὲν ἦν, εἰ τὸ τέρπον ἀληθὲς ἦν, δπερ ἔστιν ἀδύνατον. Διὸ τοῦτο καὶ οἱ τῶν Ἑλλήνων φιλόλογοι, οὐ φιλόσοφοι, διὰ στοχασμῶν τοῖς πράγμασιν ἐπιβάντες, πολλὰ καὶ διάφορα ἐδογμάτισαν, τὴν οἰκείαν τῶν ὑπόθεσεων ἀκολουθίαν ἀληθείαν εἶναι νομίσαντες, οὐκ εἰδότες, δὲ τούτων φευδεῖς ἀρχὰς ἑαυτοῖς δρισαμένων, τῇ μὲν⁹⁰ ἀρχῇ αὐτῶν τὸ τέλος συμφωνίαν εἰληφεν.

IX. Οθεν δεῖ, πάντα παρελόμενον, μόνη τῷ⁹¹ τῆς ἀληθείας πιστεύειν ἑαυτὸν προφήτη, δην πάντες πρέπει δύναμεθα, εἰ προφήτης ἔστιν, καὶ πάνυ ἀμαθεῖς ὅμεν, καὶ σοφισμῶν ίδωται⁹², καὶ γεωμετρίας ἀπειρούς, καὶ μουσικῆς ἀκμήτοι. Εὔκολωτέραν⁹³ γάρ τὴν περὶ αὐτοῦ εὑρεσιν δὲ θεδε τέθεισε⁹⁴ πᾶσιν, ὡς πάντων κτηδεμών· ἵνα μήτε βάρβαροι ἔξασθενται αὐτὸν, μήτε Ἑλληνες ἀδυνατῶσιν εὑρεῖν. Ρᾳδία μὲν οὖν τῇ περὶ αὐτοῦ εὑρεσις ὑπάρχει. Ἔστι δὲ ἥδε.

X. Εἰ προφήτης ἔστιν, καὶ δύναται εἰδέναι ὡς ἐγένετο⁹⁵ δὲ ὁ κύριος, καὶ τὰ δὲν αὐτῷ γινόμενα, καὶ τὰ εἰς τέλος; ἐσόμενα⁹⁶ ἐὰν ἡμῖν ἦτι προειρηκώς, 50 ζεις τέλος ἐγνώκαμεν γεγενημένον⁹⁷, καλῶς αὐτῷ δὲ τῶν ἡδη γεγενημένων καὶ τὰ ἐσόμενα ἔσεσθαι πιστεύσομεν, οὐ μόνον ὡς γινώσκοντες, ἀλλὰ καὶ προγνώσκοντες. Τίνι οὖν, καὶ βραχὺν νοῦν ἔχοντες, οὐ φαίνεται, ὡς χρή τούτῳ παρὰ πάντας πιστεύειν τὰ τῷ Θεῷ δόξαντα, δὲ μόνος παρὰ πάντας ἀνθρώπους⁹⁸ καὶ μή μαθὼν ἐπισταται; Διὸ, ἀν τῷ τοιούτῳ, λέγω

A scilicet propter consensum cum ratione sciri potest, quæque singulos, ex eo quod nolunt injuria affici, docet non oportere alteri injuriam sacer.

VII. Quotquot igitur verum quæsierunt, se credentes illud per ipsosmet inventuros, decepti sunt. Idque Græcis philosophis et barbarorum sapientibus confit. Nam, conjecturis considerantes visibilia, de rebus obscuris pronuntiarunt; quod sibi quoquo modo videbatur, id verum esse arbitrati. Quasi enim gnari veritatis, qui adhuc eam quærunt, opinionum quæ sese offerunt alias abjiciunt, alias retinent, ac si cognoscerent; ignari quæ vera sint, quæ falsa; et de veritate decernunt, qui veritatem inquirunt, nescientes quod qui veritatem quærerit, a suo errore non potest eam addiscere. Neque enim, ut dixi, præsentem eam potest recognoscere, quam ignorat.

VIII. Porro eum, qui a seipso quærerit discere, persuadet non sane quod verum est, sed quod delectat. Quando igitur aliud oblectat, alterum alteri pro vero tenetur. Verum autem id est, quod prophetæ videtur, non vero quod unicuique placet. Nam si verum esset quod delectat, multa esset id quod uniuersum est; quod fieri nequit. Propterea Græcorum philologi, non philosophi (*amatores sermonum, non sapientia*), per conjecturas res aggressi multa et varia docuerunt: rati propriam hypotheseon consequentiam esse veritatem; nec scientes quod, cum sibi falsa principia definiuerint, cum principio eorum finis concordavit.

IX. Unde oportet, omnia prætereundo, soli veritatis prophetæ se ipsum credere, de quo omnes dijudicare possumus, an sit propheta, etsi valde simus imperiti, ac in sophismis rudes et ignari geometriæ, atque in musica non initiati. Deus quippe, ut omnium curator, cunctis facilissimam fecit illius inventionem: quo ad eum reperiendum neque barbari essent invalidi, neque Græci impotentes. Itaque facilis est de ipso inventio. Hæc autem est.

X. Si propheta est, et potest scire quo modo factus sit mundus, quæque in eo consistunt, quæque aliquando erunt: si aliquid nobis prædictum, quod scimus evenisse, recte ei ex iis quæ jam facta fuerunt, futura quoque credimus fore, tanquam non solum scienti, verum et præscienti. Cui ergo quanquam exiguum ingenium habenti, non appetet de consiliis Dei ei præ omnibus credendum qui solus præ omnibus hominibus ea novit, licet non didicerit? Quare tali, præcognitionem, inquam, habenti per

VARIAE LECTIONES.

⁸¹ In cod. 804 post πιστεύσαντες additur μὴ δεῖμενοι τῆς θείας διδαχῆς. ⁸² Ita O c. S., ποτὲ τὸ παραστάν C. ⁸³ οὐ μὲν — δὲ δὲ C. ⁸⁴ Fortasse ἔτι ζητοῦντες, ut supra S. ⁸⁵ Vbi. οὔτε γάρ, ὡς ἔφην, παρεστηκανταν αὐτὴν ἐπεγνῶναι δύνανται non leguntur in O. ⁸⁶ τὸ inserui c.O. ⁸⁷ Λεγε ἀλλού δῆλος κρατεῖ ὡς ἀληθῆς D. ⁸⁸ εἶσει O. Tum addidi εἰ c. eodem et ex conjectura Ci. ⁸⁹ μὲν om. O. ⁹⁰ τῷ non omittere arbilebat Cl. et S. ⁹¹ ίδωτων O. ⁹² Ita S., εὔκολωτέραν C., εὔκωλοτέραν O. ⁹³ Ita O, c. S., τέθησεν C. ⁹⁴ η excidit ap. S. Idem περὶ αὐτοῦ ex conjectura Ci., cuius text. περὶ αὐτούς, ut C. ⁹⁵ ἐμένετο edidit Cl., non C., ut minus accurate scr. S. ⁹⁶ Ita O, c. S., γεγενημένων C. ⁹⁷ ἀνθρώπους om. O.

diviritatem spiritus quae in ipso existit, si quis A nolit veri cognitionem tribuere, et eam alteri cui-piam tradit, nonne mentis inops est, qui ascribat non prophetæ scientiam quam noluit prophetæ concedere?

XI. Quare ante universa omni iudicio oportet per propheticam promissionem prophetam querere; eoque cognito reliquis doctrinæ ejus sermonibus adhaerere sine ulla dubitatione, atque considerando de bonis quae sperantur, juxta primum iudicium vivere; sciendo videlicet, quod qui ea verba protulit, ita natura comparatus est, ut mentiri nequeat. Quamobrem si de cætero aliquid ab eo dictorum nobis non recte dictum videatur, scire oportet, non ab eo prave dictum esse, sed nos id quod bene dictum erat, non intellexisse. Neque enim ignorantia recte cognitionem dijudicat: sicuti nec scientia vere potest judicare præscientiam; verum præscientia ignorantibus tribuit scientiam.

XII. Quocirca, amice Clemens, si quae ad Deum pertinent cognoscere cupis, ab isto solo potes discere, quia solus novit veritatem. Aliorum enim si quis aliquid cognoscit, ab eo, aut ab ejus discipulis traditum accepit. Est autem ejus sententia et vera prædicatio: Deum unum esse, cuius mundus opus est, quiq[ue] justus cum sit, aliquando certe unicuique pro actionibus retribuet.

XIII. Necesse quippe est ut qui asserit Deum natura omnino esse justum, etiam credat immortales esse hominum animas. Quoniam ubi erit justitia ejus, quando aliqui, cum pie vixissent, interdum male habiti per vim et medio sublati sunt, quidam vero, ubi omnino impii extisset, atque vite luxui ac deliciis indulsissent, communi tamen hominum morte obierunt? Quandoquidem igitur, absque ulla contradictione, Deus, bonus cum sit, justus etiam est, nec aliunde justus esse cognoscetur, nisi anima post separationem a corpore sit immortalis, ut malus quidem, in inferno positus, tanquam qui hic bona receperit, ibi pro iis quae deliquerit, puniatur, bonus autem, hic pro delictis castigatus, illuc quasi in sinu justorum constitutus honorum heres. Quoniam igitur Deus justus est, constat inter nos, iudicium quoque fore, et animas esse immortales.

XIV. Si quis vero, quemadmodum Simoni Samaritano placet, Deo justum esse nolit concedere, cui jam tribuere potest ut justus sit, vel esse possit? Nam si id cunctorum radix non habet, prorsus

δε τῷ πρόγνωσιν ἔχοντι διὰ τὴν ἐν αὐτῷ τοῦ πνεύματος θειότητα, τὸ ἀληθὲς εἰδέναι μή διδόναι τις θεῖοι, τινὶ ἑτέρῳ δοὺς εἰδέναι, οὐκ ἐνδεῆς ὑπάρχει φρενῶν, ἀποδεδωκὼς τῷ μή προφήτῃ & προφήτῃ εἰδέναι δοῦναι οὐκ ἔδουλήθη:

XI. "Οὐτε πρὸ πάντων πάσῃ χρίσει διὰ τῆς προφητικῆς ἐπαγγελίας τὸν προφήτην ζητεῖν δεῖ, καὶ γνόντα, τοῖς λοιποῖς τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ λόγοις ἀνενδοίστως ἐπεσθαι, καὶ θαρροῦντα περὶ τῶν ἐλπιζομένων, πολιτεύεσθαι τῇ πρώτῃ χρίσει, γνόντα οὖν ¹⁹, ὅτι διατάπανων πρὸς τὸ φεύγασθαι φύσιν οὐκ ἔχει. Διὸ, ἐάν τι τοῦ λοιποῦ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ῥηθέντων δοκῇ ἡμῖν ²⁰ μή καλῶς εἰρήσθαι, εἰδέναι χρὴ ὅτι οὐκ αὐτῷ ²¹ εἰρήσται κακῶς, ἀλλὰ αὐτῷ ἡμεῖς καλῶς ἔχον οὐκ ἐνοήσαμεν. "Ἄγνοια γάρ γνῶσιν οὐκ δρθῶς κρίνει, ἀτε δὴ οὗτες γνῶσις πρόγνωσιν ἀληθῶς κρίνειν πέψυκεν· ἀλλ' ²² ἡ πρόγνωσις τοῖς ἀγνοοῦσι παρέχει τὴν γνῶσιν.

XII. "Οθεν, ὡς φίλε Κλήμης, εἶγε τὰ τῷ Θεῷ διαφέροντα γνῶναι θέλεις ²³, **51** παρὰ τούτου μόνου μαθεῖν ἔχεις, ὅτι μόνος οἶδε τὴν ἀληθειαν. Τῶν γάρ ἄλλων εἰ τις ἐπίσταται τι, παρὰ τούτου, ή τῶν τούτου μαθητῶν λαβὸν ἔχει. Ἔστι δὲ ²⁴ αὐτοῦ τὸ τε βούλημα καὶ ἀληθὲς κήρυγμα, ὅτι· εἰς Θεός, οὐ κόσμος ἔργον, οὐδὲ δίκαιος ὁν, πάντως ἐκάστῳ πρὸς τὰς πράξεις ἀποδώσει ποτέ.

XIII. Ἀνάγκη γάρ, πάσῃ φύσει ²⁵ δίκαιοι εἶναι λέγοντα τὸν Θεὸν, καὶ τὰς ἀνθρώπων φυχὰς ἀθανάτους εἶναι πιστεύειν. Ἐπει, ποῦ τὸ ²⁶ δίκαιον αὐτοῦ, ὃπου τινὲς, εὐσεβῶς βιώσαντες, κακουχιζόντες ἐνίστε βιαίως ἀνγρέθησαν, ἕνιοι δὲ, ἀσεβεῖς πάνυ γεγενημένοι, ἐν πολυτελεῖ βίῳ τρυφήσαντες, τὸν κοινὸν ἀνθρώπων θάνατον ἐτελεύτησαν; Ἐπει οὖν χωρὶς πάσης ἀντιλογίας δὲ Θεός ἀγαθὸς ὁν καὶ δίκαιος ἐστιν, οὐκ ἄλλως δὲ δίκαιοι εἶναι γνωσθῆσαται, ἐὰν μή ἡ φυχὴ μετὰ τὸν χωρισμὸν τοῦ σώματος ἀθάνατος ἦ, ἵν' δὲ μὲν ²⁷ κακὸς, ἐν δόῃ γενόμενος, ὡς ἐνταῦθα τὰ ἀγαθὰ ἀπολαβὼν, ἐκεῖ περὶ ὧν ἡμαρτε κολασθῆ, ὃ δὲ ἀγαθὸς, ἐνταῦθα περὶ ὧν ἡμαρτε κολασθεῖς, ἐκεῖ ὡς ἐν κολποῖς δικαίων, ἀγαθῶν ²⁸ γληρονόμος καταστῇ. Ὅτι τοινυιν δὲ Θεός δίκαιος, πρόδηλον ἡμῖν ἐστιν ὅτι καὶ χρίστες ²⁹ γίνεται καὶ φύκαλ ἀθάνατοι τυγχάνουσιν.

XIV. Εἰ δέ τις, ὡς τῷ Σαμαρεῖ Σίμωνι δοκεῖ, τὸ δίκαιοι εἶναι ³⁰ Θεῷ **52** μή θεῖοι δοῦναι. ·τινι· ἔτι τοῦτο ³¹ δοῦναι δύναται, ή καὶ τὸ γενέσθαι δύνασθαι; Τῆς γάρ βίζης τῶν ὅλων τοῦτο οὐκ ἔχούσης, ἀνάγκη

VARIÆ LECTIONES.

¹⁸ τὸ O. ¹⁹ γνόντα, οὖν C, cuius conjecturam γνόντα οὖν, ὅτι exhibet O; γνόντα ὅτι S. ²⁰ δμῖν O, quocum dedi μή καλῶς. Deest μή ap. C, qui propter conj. κακῶς. S οὐ καλῶς. ²¹ αὐτὸ C. Tum deest κακῶς in O. ²² ἀλλά O. ²³ θέλης C. ²⁴ Ita O, e. S., τε C. ²⁵ γάρ πᾶσα, φύσει C. ²⁶ ποῦ τὸ O et Epit. c. 23, τούτῳ C. Cfr. etiam hom. iii, 17 sub finem. ²⁷ ἵνα μὲν C, τὸ μὲν δὲ S Dein ἀδει O. ²⁸ O add. ὃν αὐτε ἀγαθῶν. Tum ἐπει τοίνυν p. δι τοίνυν Epit. c. 23, quod unice rectum. Ἐπει protasis resumit. S. ²⁹ χρίστες O. ³⁰ τὸ δίκαιοι εἶναι C, τὸ δίκαιοι εἶναι Epit. c. 25. Notum est illud loquendi genus ex ns¹ Peripateticorum, de quo expounderit Trendelenburgius in Museo Rhenano 1828, in-4°, 457 seqq. (quæ comtempatio inscripta est: *Das τὸ ἐντὶ εἶναι, τὸ ἀγαθὸ εἶναι bei Aristoteles, ein Beitrag zur arist. Begriffsslehre und zur griech. Syntax*) et ad Arist. *De anim.* p. 471 seqq., deinde Wallz ad Arist. Org. 67, C, 12. Vide infra hom. x, 19; Θεῷ εἶναι, xvi, 17: ἀπειρῷ εἶναι S. ³¹ τοῦτο τις C.

πάτη νοεῖν, διτὶς ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσεις ὡς ἐν καρποῖς εὑρεῖν ἀδύνατον. Εἰ δὲ ἔστιν ἡ εὐρεῖν ἐν ἀνθρώποις, πόσῳ μᾶλλον ἐν Θεῷ; εἰ δὲ οὐδαμοῦ, οὗτοι παρὰ Θεῷ, οὗτοι παρὰ ἀνθρώποις ἔστιν εὑρεῖν τὸ δίκαιον, πάντως οὐδὲ τὸ δίκιον. Ἀλλ᾽ ἔστι τὸ δίκαιον. Δικαιοσύνης γάρ οὖσης τὸ ἀδίκον ἀλέγεται· ὥσπερ παραβαλλομένης τῆς δικαιοσύνης αὐτῇ καὶ ἐναντίως ἔχειν εὐρίσκομένης, ἀδίκα λέγεται.

XV. Ἔνθεν γοῦν διδάσκων δὲ Θεὸς ^{οὐ} τοὺς ἀνθρώπους πρὸς τὴν τὸν θνητὸν ἀλήθειαν, εἰς ὅν αὐτὸς, δηῶς καὶ ἐναντίως διεῖπε πάντα τὰ τῶν ἀκρων, ἀπρῆγτος ^{οὐ} αὐτὸς εἰς ὅν καὶ μόνος Θεὸς, ποιήσας σύραντον καὶ γῆν, ἡμέραν καὶ νύκτα, φῶς καὶ πῦρ, ήμιν καὶ οὐσήν, ζωὴν καὶ θάνατον. Μόνον δὲ ἐν τοῖς αὐτεξήστοις τὸν ἀνθρώπον ἐποίησεν, ἐπιτηδεύτερα ἔχοντα δίκαιον ἢ ἀδίκον γενέσθαι· ώς καὶ τὰς τὸν συζυγῶν ἐνήλλαξεν εἰκόνας, μικρὰ τὰ πρώτα παραβέμενος αὐτῷ, μεγάλα δὲ τὰ δεύτερα, οἷον κόσμον, αἰώνα. Ἀλλ᾽ ὁ μὲν παρὼν κόσμος πρόσκαιρος, δὲ ἑστόμενος ἀδίκος. Πρώτη διγνοια, δευτέρα γνῶσις. Οὐτοις καὶ τοὺς τῆς 53 προφητείας ἡγεμόνας ^{οὐ} διέταξεν. Ἐπεὶ γάρ ὁ παρὼν κόσμος θῆλας ἔστιν, ὡς μῆτρα τέκνων τίκτων ψυχᾶς, δὲ ἑστόμενος αἰώνιος ἄρρεν ἔστιν, ὡς πατήρ ἀποδεχμένος τὰ αὐτοῦ τέκνα· διὰ τοῦτο οἱ ^{οὐ} ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ προφῆται ἐπομένως, ὡς τοῦ μέλλοντος αἰώνος δυτες υἱοί, ἀνθρώπων ^{οὐ} τὴν γνῶσιν ἔχοντες, ἐπέρχονται. Τοῦτο δὲ τὸ μυστήριον εἰ τίσταντο οἱ ἐν θεοσεβεῖς ἀνθρώποι, οὐκ ἀν ποτε ἐπιλανθήσαν, ἀλλὰ καὶ νῦν ἀν ἐγνώκεισαν διτὶς ὁ ^{οὐ} Σίμων, δὲ νῦν πάντας θρυλλῶν, πλάνης καὶ ἀπάτης Ιστὶ συνεργός. Οὐ δὲ λόγος τοῦ προφητικοῦ κανόνος οὕτως ἔχει.

XVI. Ήτος ἐν ἀρχῇ δὲ Θεὸς εἰς ὅν, ὥσπερ δεξιὰ καὶ δευτερά, πρῶτον ἐποίησε τὸν οὐρανὸν, είτα τὴν γῆν, καὶ οὕτως κατὰ τὸ ^{οὐ} ἔξῆς πάσας τὰς συζυγίας συνεστήσατο· ἐπὶ μέντοι ἀνθρώπων οὐκ ἔτι οὕτως, ἀλλὰ πάσας ἐναλλάσσει τὰς συζυγίας. Ήτος γάρ ἀπ' αὐτοῦ τὰ πρῶτα κρείττονα, τὰ δεύτερα ἡττονα, ἐπ' ἀνθρώπων τὸ ἐναντίον εὐρίσκομεν, τὰ πρῶτα κείρονα, τὰ δεύτερα κρείττονα. Αὐτίκα γοῦν ἀπὸ Ἀδάμ τῷ κατ' εἰκόνα Θεοῦ γενομένου ἐγένετο τις πρῶτος ἄντος Καΐν, δεύτερος δίκαιος Ἀδέλ. Πάλιν δὲ ἀπὸ τοῦ ιατὸς ὑμᾶς λεγομένου Δευκαλίωνος (46) πνευμάτων εἰκό-

A necessere est cogitare, illud quoque in hominum natura, tanquam in fructibus non posse reperi. Si autem inveniatur in hominibus, quanto magis in Deo? Quod si justitia nusquam, neque apud Deum, neque apud homines reperitur, plane neque reperietur iniquitatis. At justitia existit. Nam, extante justitia iniquitatis quoque dicitur: quae ita vocatur, quasi cum ea justitia comparetur, eique inveniatur contraria.

B XV. Inde igitur Deus homines rerum veritatem docens, qui ipse unus est, bisariam et contrario divisit omnia extrema, cum ipse ab initio unus sit ac solus Deus, qui fecit cœlum et terram, diem ac noctem, lucem et ignem, solem et lunam, vitam atque mortem; in his autem solum hominem liberum condidit, aptitudine præditum ut justus vel iniquus fiat: cui et alternavit conjugationum imagines; primo illi apponens parva, deinde vero magna; sicut mundum, ævum. Et quidem hic mundus temporalis est, at futurus aeternus. Prima est ignorantia; secunda cognitio. Sie enim prophetæ ductores ordinavit. Quia enim praesens mundus semina est, quasi mater liberorum procreans animas, futurum ævum mas est, tanquam pater liberos suos excipiens; propterea in hunc mundum prophetæ consequenter veniunt tanquam filii futuri sæculi, notitiam habentes hominum. Porro hoc mysterium si cognovissent homines pii, nunquam aberrassent, sed et nunc deprehendissent, Simonem qui omnes conturbat, erroris ac fraudis esse cooperarium. Sermo autem prophetice regulæ ita habet.

C XVI. Ut in principio Deus, qui unus est, tanquam dextra et sinistra, primo fecit cœlum, deinde terram, ita deinceps omnes conjugationes constituit. In hominibus autem non amplius sic; sed cunctas alternat conjugationes. Ut enim ab eo prima meliora sunt, secunda deteriora; contrarium apud homines nanciscimur, prima pejora, secunda præstantiora. Itaque statim ab Adamo, qui secundum Dei imaginem factus fuerat, primus ortus est iniquus Cain, secundus justus Abel. Iterum vero ab eo, quem vos Deucalionem vocatis, spirituum duæ imagines missæ

VARIÆ LECTIONES.

^a Post διτὶς sine dubio excidit ἐν S. ^{οὐ} δὲ ἔστιν O. c. S. δὲ ἔστιν C. ^{οὐ} τὸ δίκαιον cod. 804. ^{οὐ} δὲ Θεὸς διδάσκαλῶν C. ^{οὐ} ἀπ' ἀρχῆς O. ^{οὐ} ἡγεμόνας C. ^{οὐ} οἱ adjunxi c. O. Idem ἐπόμενοι. ^b ha plane scriptum exstat in cod. Ottob. — Ms. ανων, ut in eo soei per compendium scribi nomen ἀνθρώπων. Non temere tamen hoc loco aliquis leget aut corriget αἰώνιον. C. — Fortasse totum colon, transpositis verbis, sic legitur: Διὰ τοῦτο ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ προφῆται ἐπομένως, οἱ δυτες υἱοί ἀνθρώπων, ὡς τοῦ μέλλοντος αἰώνος τὴν γνῶσιν ἔχοντες, ἐπέρχονται. Veri prophetæ prophetis falsis semper succedunt (ἐπομένως ἐπέρχονται) secundum regulam syzygiarum. Atque illi quidem etiam aliis locis appellantur υἱοί ἀνθρώπων, ιη γεννητοὶ γυναικῶν, cfr. hom. ii, 17; iii 22 seqq. 26. S. ^{οὐ} δὲ add. c. O., in quo τῆς διαθενοῦς ἀριστερᾶς p. πλάνης καὶ ἀπάτης. ^{οὐ} κατὰ τὸ οὐν. O.

VARIORUM NOTÆ.

(46) Τοῦ καθ' ὑμᾶς λεγομένου Δευκαλίωνος. Natus est Iulus in nomine Deucalionis apud Theophilum Antiochenum lib. iii, ad Autolycum p. 129,

quasi Noe hominibus sui temporis dixerit, Δεῦτε, καλεῖ ὑμᾶς δὲ Θεός εἰς μετάνοιαν. Cfr.

sunt, impuri, inquam, et puri, nemper niger corvus, et deinde columba alba. Item ex principe gentis nostrae Abramino duo primi nati sunt, primus Ismael, postea Isaac qui a Deo benedictus est. Ex eodem similiter Isaaco duo adhuc extiterant, impius Esau, et pius Jacob. Ad hunc modum ordine primus, ut mundo primogenitus, pontifex, deinde legislator.

XVII. Ita etiam quæ ventura erat conjugatio circa Eliam, sponte dimissa est ad aliud tempus, commenta se alias opportune seipsa fruitorum. Quare primus venit, qui *inter natos mulierum*; deinde secundus advenit, qui *inter filios hominum*. Hunc secundo ordinem fieri poterit, ut intelligatur ad quam seriem pertineat Simon, qui ante me primus venit ad gentes; et ad quam ego pertineo, qui veni post illum, et successi velut lumen tenebris, velut ignorantiae scientia, velut morbo sanitas. Ita quippe, ut nobis dixit verus propheta, primo venire oportet falsum evangelium ab impostore quodam, et sic deinde, post sancti loci eversionem, verum Evangelium ad correctionem futurorum hæresem clam mitti. Et post haec, circa finem, iterum primus veniet Antichristus, tuncque verus Christus noster Jesus apparbit; post quem, orto sole aeterno, cuncta tenebrarum evanida sicut.

XVIII. Cum ergo, sicut dixi, conjugationis canone quidam nesciant, inde ignorant qualis existat Simon, qui ante me prodiit. Nam si cognoscere tur, non ei haberetur fides. Jam vero quia ignoratur, non recte creditur: et qui opera inimicorum facit, diligitur, et hostis quasi amicus receptus fuit, et qui est mors, velut salvator desideratus est, et qui ignis, lumen existimatus, quique seductor est, auditur quasi vera prædicans. His auditis ego Clemens: Quisnam est, dixi, iste tantus deceptor, scire vellem. Et Petrus respondit: Si cupis discere, licet tibi cognoscere ab iis a quibus et ego cuncta illius accurate rescivi.

XIX. Justa quædam apud nos est, Syrophœnissa, genere Chananitis, cuius filiola gravi morbo detinebatur; quæque ad Dominum nostrum accessit, clamans et supplicans ut filiolæ suæ mederetur. At ille, etiam a nobis rogatus, dixit: Non licet sanare gentes, quæ canibus ideo similes sunt quod diversis utuntur et cibis et operibus, cum regni mensa filiis Israelis tradita sit. Illa vero postquam id audiisset, et per illud quod de ejusdem mensæ micis cadentibus (velut canis) particeps facta fuit, mutasset

A νες δύο Σέβι ἀπεστάλησαν, ἀκαθάρτου λέγω καὶ καθαροῦ, δ τε κόρας δ μέλας, καὶ τι λευκή περιστερά δευτέρα. Καὶ ἀπὸ μὲν τοῦ ἀρχηγέτου τοῦ ἔθνους ήμῶν Ἀδραὰμ δύο πρώτοι γεγνασιν, πρώτος Ἰσμαὴλ, εἰτα Ἰσαὰκ δ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εὐλογημένος. Ἀπὸ δὲ τοῦ ¹⁸ αὐτοῦ Ἰσαὰκ δομίως πάλιν δύο, Ἡσαῦ δ ἀστερής καὶ Ἰακὼβ δ ἀστερῆς. Οὕτως τῇ τάξει ¹⁹ πρώτος, ὡς πρωτότοκος τῷ κόραμ, δ ἀρχιερεὺς, εἰτα δ νομοθέτης ²⁰.

XVII. Ὁμοίως τι γάρ πρὸς Ἡλίαν ²¹ συζυγία δρεπλουσαὶ ἐλθεῖν ἔκδυσα ἀπελειψθη εἰς ἕτερον καιρὸν, ἐλλοτες εὐκαίρως αὐτὴν ἀπολαύειν ²² βουλευσαμένη. Διὸ καὶ δ ἐτι γεννητοῖς γυναικῶν πρώτος ἦλθεν, εἰτα δ ἐτι υἱοῖς ἀνθρώπων δεύτερος ἐπῆλθεν. Ταύτη τῇ τάξει ²³ ἀπολουθοῦντα δυνατὸν ἦν νοεῖν τίνος ἐστι Σίμων, δ πρὸς ἐμοῦ εἰς τὰ ἔθνη πρώτος ἐλθὼν, καὶ τίνος ὁν τυγχάνω, δ μετ' ἐκείνην ἐληλυθὼς, καὶ ἐπελθὼν ὡς σκότῳ φῶς, ὡς ἀγνοΐᾳ γνῶσις, ὡς νόσῳ Ιασις. Οὕτω δὴ, ὡς δ ²⁴ ἀληθῆς ἡμῖν προφῆτης εἰρηκεν, πρώτον ψευδὲς δει ἐλθεῖν εὐαγγέλιον ²⁵ ὑπὸ πλάνου τινὸς, καὶ εἰδος οὗτος μετὰ καθαρεσιν τοῦ ἀγίου τόπου Εὐαγγέλιον ἀληθὲς κρύψα διαπεμφθῆναι εἰς ἐπανόρθωσιν τῶν ἐσομένων αἱρέσεων· καὶ μετὰ ταῦτα πρὸς τῷ τέλει πάλιν πρῶτον Ἀντιχριστὸν ἐλθεῖν δεῖ, καὶ τότε τὸν ²⁶ δύτικος Χριστὸν ἡμῶν Ἰησοῦν ἀναφανῆναι, καὶ μετὰ τοῦτον ²⁷, αἰώνιου φωτὸς ἀνατείλαντος, πάντα τὰ τοῦ σκότους ἀφανῆγενθαι.

XVIII. Έπει οὖν, ὡς ἔφην, τὸν κανόνα τῆς συζυγίας ἀγνοούσι τίνες, ἔνθεν οὐκ ἐπίστανται τὶς τυγχάνει δ ἐμοῦ προοδεύσας Σίμων. Εἰ γάρ ἐγινώσκετο, οὐκ ἂν ἐπιστεύετο. Νῦν δὲ ἀγνοούμενος οὐδὲ ὅρθως προστείται ²⁸ καὶ δ τὰ μισούντων ποιῶν ἡγάπτηται, καὶ δ ἔχθρος ὡς φίλος ἀποδέδεχται, καὶ θάνατος ὁν ὡς σώζων πεπόθηται, καὶ πῦρ ὁν φῶς νενόμισται, καὶ πλάνος ὁν ὡς ἀληθεύων ἀκούεται. Ταῦτα ἀκούσας ἐγὼ Κλήμης· Τις δρα τυγχάνει, ἔφην, οὗτος δ τοσοῦτος ὁν ἀπατεών ²⁹, μαθεῖν θελον. Καὶ δ Πέτρος ἔφη· Εἰ θέλεις μαθεῖν, πάρεστι σοι τὸ γνῶναι, παρ' ὃν κάγω τὰ κατ' αὐτὸν πάντα ἡκρίβωκα.

XIX. Ιούστα τις ἐν ἡμῖν ἐστι: Συροφοινίκισσα, τὸ γένος Χανανίτις, ἡς τὸ θυγάτριον ὑπὸ χαλεπῆς νόσου συνείχετο, ἡ καὶ τῷ Κυριῷ ἡμῶν προσῆλθε βοῶσα καὶ ἰκετεύουσα, δπας αὐτῆς τὸ θυγάτριον θεραπεύσῃ. Ο δέ, καὶ ὑφ' ἡμῶν ἀκινθεῖς, εἰτεν· Οὐχ ἔξεστιν ιδεῖναι τὰ ἔθνη, ἐπικότα κυστὶν, διὰ τὸ διαφόροις χρῆσθαι ³⁰ τροφαῖς καὶ πράξειν, ἀποδεδομένης τῆς κατὰ τὴν βασιλείαν ³¹ τραπέζης τοῖς ³² ιερατήι. Η δὲ τοῦτο ἀκούσασα, καὶ τῆς αὐτῆς τραπέζης, ὡς κύνων, ψιχῶν ἀποπιπτόντων συμμεταλαμβάνειν ³³,

VARIÆ LECTIONES

¹⁸ τοῦ accessit ex O. ¹⁹ οὗτος τῇ τάξει C, in marg. οὗτος τ. pro conjectura; οὗτος (sic) τῇ τάξει O. Dein πρωτότοκος C. ²⁰ Aaron et postea Moyses. Exod. vi. 20, vii. 7, Num. xxvi, 59, et I Paralip. vi, 3, xxiii, 13. C. ²¹ De Joanne Baptista dicto Elia Matth. xi, 14; xvii, 12, 13; Luc. i, 17. C. ²² ἀπολαβεῖν O. Tum inserui δ c. eodem. Cfr. Matth. xi, 11. Credner, Beitrage I, 286, 305. ²³ Ita O, ut jam proposuerat D. Tum scripsi ἦν ex conject., δ C, ἦν O. ²⁴ δ adjunxi c. O. ²⁵ Cfr. Baur., Paulus p. 219. S. ²⁶ τοῦτο C. ²⁷ πεπίστευται C. ²⁸ Ita δε conject. C, in cuij. textu ἀπαταίων, ut O. ²⁹ χρῆσθαι O, c. S, χρᾶσθαι C. Cfr. tamen Lob. Phryn., p. 61. S. ³⁰ βασιλείου O. ³¹ Post συμμεταλαμβάνειν δεστι δερμένη sequentis ob vocis ὄμοιοτέλευτον. D.

56 μεταθεμένη δπερ ἡγν. τῷ οδόμοιώς διαιτᾶσθαι τοῖς τῇ βασιλείᾳ υἱοῖς, τῆς εἰς τὴν θυγατέρα, ὡς ἡξίωσεν, ἐνηγκάσθεις. Οὐ γάρ ἀν ἀνικήν οὖσαν καὶ ἐπὶ τῇ αὐτῇ πολιτείᾳ ^{τῷ} μένουσαν δὲ τὴν ἀρχήν διὰ τὸ μὴ εἶναι θεραπεύειν ^{τῷ} ὡς ἐθνικήν μείνασαν ἐθεράπευσεν.

XX. Αὕτη οὖν, τὴν νόμιμον ^{τῷ} ἀναδεξαμένη πολιτείαν ὑπὸ τοῦ λίδου ἀνθρός ἐναντία φρονοῦντος ἡμίν μετὰ τῆς Ιαθείσης θυγατρὸς λίδων οἰκουν ἐκβέβληται. Η δὲ εὐγνωμονοῦσα πρὸς τὰς συνθήκας, καὶ ἐν περιουσίᾳ βίου ὑπάρχουσα, αὕτη ^{τῷ} μὲν χήρα ἔμενεν, τὸ δὲ θυγάτριον αὐτῆς ἀνδρὶ τινὶ εὐγνωμονοῦντι πρὸς τὴν ἀληθῆ πίστιν καὶ πένητι θνητοῖς συνηγράψασθαι. Η δὲ καὶ τῆς θυγατρὸς προφάσει γάμου στερηθείσα, ἵνα ταῦτας ὀνόμασμάν καὶ παιδεύσασα, εἰς οὐδὲν ἴηγε τὸν. "Ατινα τῷ μάγῳ Σίμωνι ἐκ παιῶν συμπαθεύειντα, πάντα τὰ κατ' αὐτὸν ἐκμεμαθήκασθαι ^{τῷ}. Τοσούτη γάρ αὐτῶν ἡν τὴ φιλία, ὡς καὶ συστεῦσαι εἴπει ἐν πάσιν οἷς βούλοιτο ^{τῷ} αὐτοῖς ἔνοῦν.

XXI. Οὗτοι τῷ ἐνταῦθα ἐπιδημήσαντι Ζαχαρίῳ συντυγόντες, καὶ τοῦ τῆς ἀληθείας δι' αὐτοῦ μεταλλάξαντες λόγου, ἐπὶ τοῖς πρώτοις νεωτερισμοῖς μεταμεληθέντες, ταχέως τοῦ Σίμωνος καταγνόντες, πάντα ἀντῷ συνεπόντες, ἀμαρτίας ἀναθρεψάμενης αὐτοὺς **57** προσελθόντες ρο, δὲ αὐτοῦ συσταθέντες μοι, καὶ ἐκτοτε πάντοτε σύνεισιν ^{τῷ τῷ} μοι, τῶν τῆς ἀληθείας ἀπολαύσοντες μαθητῶν. Ταῦτα εἰπὼν δὲ Πέτρος, μεταπεμψάμενος, ιεμένεντα αὐτοῖς ^{τῷ} πάντα μοι τὰ ^{τῷ} κατὰ τὸν Σίμωνα ἀπρόσιν ἐκτίθεσθαι. Οἱ δὲ τὸν Θεόν μαρτυράμενοι μηδὲν φέύσασθαι ἔξετίθεντο.

XXII. Ής πρῶτος δὲ Ἀκύλας ἥρξατο λέγειν οὕτως· Ἄκουσον, ὡς φιλατεί τὴν ἀδελφὴν, διπας ἀκριβῶς πάντα τὰ κατὰ τὸν ἄνδρα εἰδῆς, τίνος τε ὁν, καὶ τίς καὶ πόθεν, τίνα τὸ ἐστιν ἀ πράττει, καὶ πῶς μι δεῖ τί. Σίμων οὗτος πατρὸς μὲν ἐστιν Ἀντωνίου, μηρὸς δὲ Ραχὴλ, Σαμαρεὺς τὸ Εθνος, ἀπὸ Γιτθῶν ^{τῷ} πάτρης, τῆς πόλεως ἀπεχούστης σχοίνους ξε. Οὗτος, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῇ πρὸς Αἴγυπτον γεγονὼς, Ἐλληνικῇ παδεῖται πάνυ ἐξασκήσας ἐσανθην καὶ μαγείᾳ πολὺ δυνητεῖς καὶ φρενωθεῖς ^{τῷ}, θέλει νομίζεσθαι ἀνωτάτη τις ἐνεδύναμις καὶ αὐτοῦ τοῦ τὸν κόσμον κτίσαντος Θεοῦ. Ενίστε δὲ καὶ Χριστὸν ἐσαντὸν αἰνισσόμενος, Ἔστωτα ^{τῷ} προσαγορεύει. Ταύτη δὲ τῇ προσαγορείᾳ ^{τῷ} κέχρηται, δὲ δὴ στησόμενος δὲι, καὶ αἰτίαν φθορᾶς, ὃστε ^{τῷ} τὸ σῶμα πεσεῖν, οὐκ ἔχων. Καὶ οὐτε Θεόν, τὸν πίσσαντα τὸν κόσμον, ἀνώτατον εἶναι λέγει, οὐτε ^{τῷ} καρπὸς ἐγερθῆσθαι πιστεύει. **58** Τὴν Ἱερουσαλήμ ἀρνεῖται, τὸ Γαριζὲν ^{τῷ} δρός ἀντεισφέρει. Ἀντὶ τοῦ

A quod erat, utpote eodem ac filii regni usa rictu, filiae sanitatem quam petierat obtinuit. Neque enim ethnicam, atque eodem in vita genere permanenter, sanitate donasset qui id initio non fecerat, quod non licet in ethnica facere.

XX. Illa ergo, vitam, quae juxta legem ducitur, amplexa, a suo viro, contraria nobis sentiente, cum sanata filia e domo propria ejecta est. Diligens autem ea quae pepigerat, et abundans opibus, ipsa quidem mansit vidua, filiam vero suam viro ad veram fidem propenso ac pauperi conjugem dedit. Cuinque propter filiam nuptiis se abstineret, duos pueros emens ac educans pro liberis habuit. Qui B pueri una cum Simone Mago a teneris annis educati, cuncta illius didicerunt. Tanta quippe inter eos erat amicitia, ut cum illo in omnibus concurrent, in quibus vellet se illis adunare.

XXI. Hi Zacchæum ibi agentem nacti, ac veritatis sermonem ab eo discentes, acta de prioribus facinoribus pœnitentia, breve Simonem damnantes, ut omnium illius sibi consci, statim ac ego eo profectus sum, accesserunt ad me una cum eorum educatrice, et a Zacheo mihi sunt commendati, atque ex eo tempore mecum semper commorantur, præceptorum veritatis participes. Hæc cum dixisset Petrus, vocatis illis præcepit, ut mihi omnia ad Simonem pertinentia diligenter exponerent. At illi, Denuo attestati, se nullatenus mentituros, enarrarunt.

XXII. Et prior Aquila coepit ita dicere: Audi, charissime nobis frater, ut accurate cognoscas omnia viri illius, cuiusnam sit, et quis ei unde, et quænam sint quæ facit, et quo modo, quamque ob causam. Hic Simon patre quidem Antonio, matre vero Rachele ortus est; natione Samaritanus, ex Gitthis, vico qui sex schœnis ab urbe distat. Is, Alexandria ad Nilum versatus, Græca disciplina cum multum se exercuerit, et arte magica polleat, mente elatus, se vult existimari esse virtutem supremam, ipso quoque Deo mundi conditore superiorem. Interdum vero se Christum significans, Stantem appellat. Nam autem appellationem usurpavit, quasi qui exsitus semper sit, nec habeat corruptionis causam, ut corpore concedat. Neque vero Deum, mundi creatorem, supremum esse ait; nec mortuos excitatumiri credit. Hierosolymam negat, montemque Garizimum substituit. Pro vere

VARIÆ LECTIONES.

"^{τῷ} Ο. ^{τῷ} τὴν αὐτὴν πολιτείαν Ο. ^{τῷ} μὴ θεραπεύειν scribendum esse conj. D. Aut etiam verba θεράπευτην μείνασαν πιπτάντα sunt in τοῦτο μὴ ποιήσας. S. Tum θενικήν, θενικήν μείνασαν ἐθεράπευτεν C. ^{τῷ} αὐτῇ οὖν αὐτῇ ἡ νόμιμον Ο. ^{τῷ} Ita S, αὐτῇ C, O. ^{τῷ} ἐκμεμαθήκασιν Ο, c. S, ἐκμεμαθήκασιν C, quod ipse postea emendavit. Tum depropensi ἡ ex O. ^{τῷ} βούλοιτο Ο, c. S, βούλοιτο C. ^{τῷ} ἐπιδημῆ Ο. ^{τῷ τῷ} αὐτοὺς προσελθόντες ἐκτοτε σύνεισιν Ο, interpositis verbis omissis. ^{τῷ} ἐκλέυσε πάντα sine αὐτοῖς Ο. ^{τῷ} τὰ ον. C. ^{τῷ} δεειται in O. Cotelérium edidisse μετὰ τ. δν. male nota S: in Clericum animadvertisendum era. ^{τῷ} Ita Rui. et O., γένος, ἀπὸ Γετθῶν C. Et Epit. c. 25 Γετθῶν, var. lect. ibidem Γετθῶν. ^{τῷ} Vbi. τῷ πρό. Αἴγυπτον γεγονὼς Ἐλληνικῇ παδεῖται recepi ex O. ^{τῷ} φενορωθεῖς Ο, qui subinde θέλει cum Epit. c. 25, θέλειν C. ^{τῷ} ἐσθὶ τε Ο. Cfr. Bauprii Gnosin p. 404 seq. 308. S. ^{τῷ} προσαγορεῖ C. ^{τῷ} ὃστε inscribit. S. ex Epit. I. c. ^{τῷ} Ita S, ex Epit. I. c., οὐ C, O. Deinde ἐγρήγορθαι p. ἐγγέρθαι c. O. ^{τῷ} Γαριζεν C.

Christo nostro seipsum prædicat. Legem propria præsumptione aliter interpretatur. Et judicium dicit quidem fore verum non exspectat; persuasum enim habens, Deum non esse judicatum, usque ad Deum ipsum impietatem suam ausus est extendere. Unde nonnulli, nescientes quod pietate erga Deum ut prætextu abutens, veritatem occulte deprædat, qui ut credenti credunt eam, quæ quomodo conunque ab eo dicitur, spem ac judgmentem, pereunt.

XXIII. Ut autem ipse religionis opinionem invaderet, factum est ita. Joannes quidam existiuit, qui singulis diebus baptizaret, quique Domini nostri Jesu secundum conjugationis rationem fuit præcursor: et quemadmodum Dominus habuit duodecim apostolos, duodecim mensium solis gerentes numerum, similiter is triginta viros principes habuit, menstruam lunæ rationem implentes. Quo in numero una quædam erat mulier dicta Helena; ut ne hoc quidem absque mysterio esset. Cum enim mulier dimidium sit viri, imperfectum tricenarii constituit numerum, sicut et in luna, cuius incessus non perfectum mensis cursum conficit. Porro horum triginta Joanni primus ac probatissimus erat Simon: qui quidem quo minus post mortem Joannis princeps declaratus sit, hoc in causa fuit.

XXIV. Nam ipso peregre in Aegyptum prosector, propter magiæ exercitationem, Joanne occiso, Dositheus quidam principatum appetens, cum ipsius Simonis mortem falso annuntiasset, factus est sectæ successor. At Simon paulo post reversus, et eum locum tanquam proprium affectans vobisimenter, nactus Dositheum locum quidem non repetiit, sciens hominem qui contra ipsius voluntatem occupaverat principatum, non depositum iri. Quare per simulatam amicitiam brevi quidem in secundum a Dositheo locum irrepsit. Non multos autem post dies, intra numerum triginta condiscipulorum collocatus, cœperit Dositheo derogare, tanquam qui non germane doctrinam traderet. Idque eum asserebat non invidia sacre, sed inscientia, et aliquando Dositheus, Simonis artificiosam sentiens obtrectationem, eo tendentem, ut aboleretur plurimorum opinio, neque amplius ipse putaretur esse Stans, furore commotus, cum ad scholam solito convenisset, virga Simonem inventum verberat: at per

A δντως¹¹ Χριστοῦ ἡμῶν ἐαυτὸν ἀναγορεύει. Τὰ δὲ τοῦ νόμου ἑδρὶ προλήψεις ἀλληγορεῖ¹². Καὶ κρίσιν ἔσεσθαι μὲν λέγει, οὐ προσδοκᾷ δέ· οὐ γάρ ἀν ὑπὸ Θεοῦ κριθῆσεσθαι πεπεισμένος¹³, μέχρι αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἀσεβεῖν ἐτόλμα. "Οθεν ἐνιστ., μὴ εἰδότες δτι, προκαταλύμματι¹⁴ τῇ θεοσεβείᾳ κεχρημένος, ὑποσυλφά τὰ τῆς ἀληθείας, καὶ τὴν ὅπις ποτὲ ὑπ'¹⁵ αὐτ.· ἐλπίδα καὶ κρίσιν λεγομένην ἔσεσθαι, ὡς πιστῷ¹⁶ πιστεύοντες ἀπόλλυνται.

XXIII. Τὸ δὲ παρεισελθεν αὐτὸν εἰς τὸν τῆς ἀσεβείας¹⁷ λόγον γέγονεν οὕτως· Ἱωάννης τις ἐγένετο ἡμεροβαπτιστής¹⁸, διὸ καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ κατὰ τὸν τῆς συζυγίας λόγον ἐγένετο πρόδος· καὶ ὥσπερ τῷ Κυρίῳ γεγόνασι δώδεκα ἀπόστολοι, τῶν τοῦ ἡλίου δώδεκα μηνῶν φέροντες τὸν ἀριθμὸν, ὥσπερτος καὶ αὐτῷ ἔξαρχοι ἀνδρες γεγόνασι τριάκοντα, τὸν μηνιαῖον τῆς σελήνης ἀποπληροῦντες λόγον. Ἐν τῷ ἀριθμῷ μία τις ἡν γυνὴ λεγομένη Ἐλένη, ἵνα μηδὲ τοῦτο ἀναικονύμητον ἦ (47). "Ημισυ γάρ ἀνδρός οὔσα ἦ¹⁹ γυνὴ, ἀτελὴ τὸν τῆς τριακοντάδος τέθεικεν ἀριθμὸν, ὥσπερ καὶ τῆς σελήνης²⁰, ἡς ἡ πορεία τοῦ μηνὸς²¹ οὐ τέλειον ποιεῖται τὸν δρόμον. 59 Τούτων δὲ τῶν τριάκοντα τῷ Ἱωάννῃ²² πρῶτος καὶ δοκιμώτατος ἦν δὲ Σίμων, διὸ καὶ τοῦ μὴ δρᾶσαι αὐτὸν μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ²³ Ἱωάννου αἰτίαν ἔσχε ταύτην.

XXIV. Ἀποδημούντος γάρ αὐτοῦ εἰς Αἴγυπτον ἐπὶ τὴν τῆς μαγείας ἐπάσκησιν, τοῦ Ἱωάννου ἀναιρέθεντος, Δοσιθέος²⁴ τις, τῆς ἀρχῆς ὀρεγόμενος, θάνατον αὐτοῦ φεύδη καταγγεῖλας, διαδέχεται τὴν αἱρεσίν. Ὁ δὲ Σίμων, μετ' οὐ πολὺ ἐπελθῶν καὶ τοῦ τόπου ὡς ιδίου μεγάλως ἀντεχόμενος, τῷ Δοσιθέῳ συντυχών τὸν μὲν τόπον οὐκ ἀπῆτει, εἰδὼς δὲ τὸ φθάσας τῆς ἀρχῆς παρὰ προαίρεσιν οὐ καθαιρεῖται. Διὸ μετὰ προσποιητοῦ φύλας ἐπ' ὀλίγον μὲν εἰς τὸν δεύτερον τοῦ Δοσιθέου τόπον δίδωσιν ἐαυτὸν. Ταγεῖς δὲ μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας τοῖς τριάκοντα συμμαθηταῖς, ὑποδιαβάλλειν ἤρξατο τὸν Δοσιθέον, ὡς μὴ παραδιδόντα γνησίως τὰ μαθήματα. Καὶ τοῦτο ποιεῖν Ἐλεγεν αὐτὸν οὐχ ὡς φθονοῦντα, ἀλλ' ὡς²⁵ ἀγνοοῦντα. Καὶ ποτε δὲ Δοσιθέος, ὑπαισθύμενος τὴν τοῦ Σίμωνος ἔντεχνον διαβολήν, λύουσαν²⁶ αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν πολλοὺς ὑπόνοιαν, τοῦ μὴ αὐτὸν εἶναι νομίζειν τὸν Ἐστῶτα, θυμῷ ἐπὶ τὴν συνήθῃ²⁷ παραγονόμενος διατριβὴν, ράδον παίει εὑρὼν τὸν Σίμωνα· ἡ δὲ, ὥσπερ καπνοῦ 60 τοῦ Σίμωνος διελθεῖν

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ δντος Ο. ¹² ἀλληγορεῖς Ο. ¹³ πεπιστευμένοις Ο. ¹⁴ προκαταλήμματι C, προκαλύμματι D. Σæterum πρόλημμα eodem sensu occurrit. Cfr. hom. viii, 23. S. ¹⁵ ὑπὸ Ο. ¹⁶ πιστῶς C. ¹⁷ αὐτὸν τὸν τῆς θεοσεβείας C. ¹⁸ ἡμεροβαπτισθεῖς Ο. ¹⁹ ἡ adjunxi c. O. ²⁰ Legatur ἡ σελήνη, quod postulat orationis series. D. ²¹ μὴ Ο. ²² τῷ Ἱωάννῃ ομ. Ο. ²³ τοῦ ομ. Ο. ²⁴ Δοσιθέος Ο, constanter, Δωσιθέος C. Idem subinde τις, ut voluit S, τε C. ²⁵ ὡς addidi c. O. ²⁶ Lege φύουσαν, quæ de illo apud multos suspicionem crearet. D. Rutini versio (Recogn. II, 44) hæc est: Verum Dositheus, ubi sibi derogari sensit a Simone, verens ne opinio sua obscuraretur apud homines, qui eum putabant ipsum esse Stantem. Cum hac interpretatione constare potest lectio vulgata, modo αὐτοῦ τὴν μινετον in τὴν αὐτοῦ. Eodem sensu προσεκλύει legitur hom. III, 2, ἐκλύειν xvii, 6. Quid ὑπόνοια signiliceat, intelligitur ex seqq. S. ²⁷ συνήθειαν Ο.

VARIORUM NOTÆ.

(47) Ἰτα μηδὲ τοῦτο ἀραικεράμητερ ἦ. Simili modo corona quæ Simonis Magi dicebatur, imper-

fectam referebat rotunditatem, ad modum lunæ in cornua coenitis, ut nemo ignorat. Cot.

ένος σύμμα. Ἐπὶ τούτῳ²⁸ καταπλαγεὶς δὲ Δοσίθεος λιγὲς αὐτῷ· Εἰ σὺ εἶ²⁹ δὲ Ἐστώς, καὶ προσκυνῶ³⁰ σ. Τοῦ Σίμωνος εἰπόντος· Ἐγώ εἰμι, δὲ Δοσίθεος, ἐκτὸν γνοὺς οὐκ δυτὰ τὸν Ἐστῶτα, πεσὼν προσκύνησεν, καὶ τοῖς εἰκοσιενέας ἔξαρχοις συγκαταβαλὼν ἐκατὸν εἰς τὸν ἑαυτοῦ τῆς ὑπονοίας τόπον ἐστηρίζει τὸν Σίμωνα, καὶ οὐτις μετ' οὐ πολλάς ἡμέρας δὲ Δοσίθεος, ἐκείνου στάντος, αὐτὸς πεσὼν ἐτελέσθησεν.

XXV. Οὐ δὲ Σίμων, τὴν Ἐλένην παραλαβὼν, ἐκείνης ἀρέρχεται³¹, καὶ μέχρι τοῦ δεῦρο, ὡς δρῦς, ἀναστατεῖ τοὺς δχλους. Αὐτὴν δὲ τὴν Ἐλένην ἀπὸ τῶν ἀντατῶν³² οὐρανῶν κατεντυχέναι λέγει τῷ κόσμῳ, κυρίαν οὔσαν, ὡς παμμήτορα³³ οὐσίαν καὶ σοφίαν, Β ἃς ἔνεκεν, φησίν, Ἐλληνές τε καὶ βάρδαροι ἐμαργέσσαντο, εἰκόνα φαντασθέντες ἀλτθείας (48). Ἡ γάρ οὖτας οὐτα τότε παρὰ τῷ πρωτίστῳ ὑπῆρχε Θεῖ. Πλὴν τουατά τινα Ἐλληνικοὶ μύθοις συμπεπλασμένα πιθανῶς ἀλληγορῶν ἀπάτῃ πολλοὺς, ἔξαιρέτως πολλὰ τερατώδη θαυμάσια ποιῶν, ὡς εἰ μὴ ἔδειμεν δι: μαρτίζει ταῦτα ποιεῖ, τιπατήθημεν δὲν καὶ αὐτοί. Ἀλλ' ἐπειδὴ συνεργοὶ αὐτοῦ ἡμεν τὸ καταρχάς³⁴, δὲ τὰ τουατά ποιῶν τὸ τῆς θεοσεβείας οὐτοὶ ἡδίκει μέρος, νῦν **61** δὲ πολυμανῆς³⁵ τοὺς ἐν θεοσεβείᾳ δικαζῆν³⁶ ἐπιχειρεῖν ἥρξατο, ἀπέτημεν αὐτοῦ.

XXVI. Καὶ γάρ μιαιφονεῖν ἥρξατο, ὡς αὐτὸς ἔτι ὡς φύξι³⁷ φύλωις ἔξεργηνε³⁸, δὲτι παιδίου ψυχὴν τοῦ λόιου θύματος χωρίσας ἀπορθῆτοις δρκνις, συνεργὸν πρὸς τὴν τὸν αὐτῷ δοκούντων φαντασίαν, τὸν δὲ³⁹ παΐδα διεγράψας ἐπὶ εἰκόνος, ἐνδοτέρηφ οἰκιψ ὅπου αὐτὸς ὅτοι ἀντεθειμένην ἔχει, φάσκων, ποτὲ τούτον ἐξ θύρας πλάσας⁴⁰ θελαῖς τροπαῖς καὶ τὸ εἶδος ἀναγράφας ἀποδεδωκένται⁴¹ πάλιν τῷ ἀέρι. Τὴν δὲ πρᾶξιν δημηγενεῖς οὐτως πεποιηκένται. Πρῶτον τὸ⁴² ἀνθρώπου τούμα λέγει, τραπέντες εἰς θερμὴν φύσιν, τὸν περικείμενον αὐτῷ σικύας δίκην ἐπισπασάμενον συμπειν⁴³ θέρα, εἴτα ἐνδοθεν τῆς τοῦ πνεύματος ίδεας⁴⁴ γενόμενον αὐτὸν τρέψας εἰς ὄνδωρ⁴⁵ ὑπὸ δὲ τῆς⁴⁶ συνεχίας τοῦ πνεύματος χυθῆναι μὴ δυνάμενον, εἰς αἴματος φύσιν μετατρέπειν ἔκσακε τὸν ἐν αὐτῷ ἀέρα, θ δὲ αὐτὰ πῆξαν τὰς σάρκας ποιῆσαι εἰθ⁴⁷ οὐτως

A **corpus Simonis**, quasi per sumum, visa est virga transire : super quo obstupesfactus Dositheus ait ad eum : Dic mihi si tu es Stans, ut adorem te. Cumque Simon respondisset, Ego sum, Dositheus, videntes se non esse Stantem, eccecidit et adoravit eum ; atque in numerum viginti novem principum viorum se dejiciens, in eum locum qui ei opinione tributus fuerat constituit Simonem : sicutque non multo post Dositheus, illo stante, ipse concidens, defunctus est.

XXV. Simon vero, accepta Helena, circuit ; et usque ad præsens, ut vides, turbas decipit ac commovet. Helenam vero dicit de supremis cœlis in mundum deductam suisuisse, atque esse dominam, quasi cunctorum genitricem essentiam ac sapientiam : pro qua, inquit, Græci et barbari conflixerunt, imaginem opinantes veritatis ; que enim re vera est, tunc apud illum primum omnium habebat Deum. Et hæc atque alia his similia, ex Græcis fabulis conficta, persuasibiliter interpretans, decipit multos : cum præcipue edat multa prodigiosa miracula ; ita ut, nisi cognovissemus, illa eum per magiam efficere, ipsi quoque suissemus decepti. Illius equidem adjutores principio eramus, quando, ista faciens, religionis partes injuria non afficiebat. Jam vero, cum vesanus cœperit imponere velle viris religiosis, ab eo recessimus.

XXVI. Etenim cœde se inquinare cœperat ; sicut ipse adhuc amicis nobis velut amicus patescit, quod cum pueri ἀnimam a proprio corpore separasset insanis adjuramentis, futuram alijutricem ad eorum quæ ipse vellet representationem, puerisque in imagine delineato, consecratam haberet imaginem in æde interiori, ubi ipse dormiret : dicens se aliquando hunc ex aere formasse, divinis conversionibus, et, imagine ejus depicta, rursus aeri redidisse. Rem vero ita factam interpretatur. Ait quod primo hominis spiritus, versus in naturam calidi, circumstantem aerem, sicut cucurbitula facit, attractum imbibit : quem deinde intra spiritus formam positum ipse Simon in aquam vertit ; cumque aer in spiritu consistens ob spiritus continuo latem effundi nequerat, eumdem convertit in san-

VARIÆ LECTIÖNES.

³⁷ τούτου Ο. ³⁸ εἰ οι. Ο. ³⁹ Ita Ο, c. S., προσκύνω C. ⁴⁰ περιέρχεται C. ⁴¹ ἀντατῶν C. ⁴² Ita D, suffragante O, πτυμητέρο C. ⁴³ κατ' ἀρχάς O. ⁴⁴ Ita S, ex Epit. c. 27. πολυμανεῖς C, πολὺ μανεῖς O. ⁴⁵ ἀπατῶν O, c. C, ἀπατῶν Cl et S, qui conjecturam suam in recensione Coteleriana jam evulgatam invente posuissest. ⁴⁶ ὃν φίλος scribendum esse conjectaverim ex Epit. c. 27 : ὃς αὐτὸς ἔτι φίλοις οὕτων ὅλης ἔξεργηνεν. S. ⁴⁷ Ita S, ἔξεργανεν C, O. ⁴⁸ δὲ οι. O. ⁴⁹ Fortasse leg. πλάσαι S. ⁵⁰ Post ἀποδεδωκένται C exhi. λέγει, quod ejeci c. O. ⁵¹ τοῦ C, qui deinceps θερμοῦ. ⁵² Ita O et ex conject. C, συμπειν id. in textu. ⁵³ εἰδέας C. Tum S αὐτὸν in versione falso refert ad Simonem, cum referendum sit ad aet. rem. Quare frustra conjicit, scribendum esse infra πίξαντα p. πίξαν. ⁵⁴ τῇ; addidi c. O. Tum εἰς αἴματα.

VARIORUM NOTÆ.

(48) Alludit noster ad eorum sententiam, qui non Helenam, sed ejus duntaxat imaginem Troje luisse statuerunt, cum Græci barbarique sibi militias, ejus causa, clades facerent. Vid. Plat. *De Rep.* II, [586, C: ὁπερὴ τὸ τῆς Ἐλένης εἰδωλον ὑπὸ τὸν

ἐν Τροῖς Στησίχορός φτισι γενέσθαι περιμάχητον ἀγνοῖς τοῦ ἀληθοῦς]. Sext. Eurip. adv. Matth. vii. 280, 255 et Barnesium ad Eurip. Her. v. 35. D. Add. et Schol. ad Lycophr. v. 115, et interpr. ad Herod. II, 112 seqq. S. DRESSEL.

guinem : et ex sanguine concreto carnem fecit ;
sicque postea carne solidata, hominem non e terra,
sed ex aere protulit. Atque hunc in modum sibi
persuadens potuisse a se creari novum hominem,
aut se eum , resolutis conversionibus , rursam acri-
redidisse. Quæ cum aliis diceret , credebatur ; a
nobis vero , qui adfueramus ejus mysteriis , pie non
credebatur. Quapropter , damnata , impietate abces-
simus ab eo.

XXVII. Hæc cum Aquila dixisset, frater ejus Nicetas ait: Necessæ est, frater noster Clemens, eam conummemorare, quæ ab Aquila prætermissa sunt. Primo equidem Deus testis est, nos in nullo opere impio eum adjuvisse, sed, illo faciente, tantum spectasse; et quandiu opera innoxia edebat, deleclabamur sane; quando autem quæ per magiam siebant, per divinitatem se facere, ad pios homines decipiendos, dixit, non amplius eum passi sumus, quamvis multa nobis promitteret; primum quidem fore ut templum nobis et statuæ erigerentur, atque dii existimaremur, et a populis coleremur, et a rebus magnificaremur, atque donaremur publicis honoribus, nec non infinita vi pecuniaæ ditesceremus.

XXVIII. Hæc, et alia quæ putantur majora, nobis pollicebatur, modo ut cum eo viventes pravum ejus molimen taceremus, quo fraus ei succederet; attamen assensi non sumus: quinimo consilium dedimus, ut ab ista vecordia desisteret, dicentes ei: Nos, Simon, amicitiæ, quam tecum a pueritia contraximus, memores, teque amantes, utilia consumillimus: cessa ab hujusmodi audaci facinore: deus esse non potes; time eum qui vere Deus est; cognosce te esse hominem, breveque esse tempus vitæ tue. Quanquam admodum locuples vel etiam rex evadas, exiguo vitæ spatio pauca sunt quibus fruens: et quæ impie parta sunt, cum cito fugiant, æternum supplicium homini sceleroso comparant. Quare auctores tibi sumus, Deum verecaris, a quo iudicari debet uniuscujusque anima pro iis quæ hic gessit.

XXIX. Hac ille audiens risit. Cumque diceremus : Cur nos irrides , qui tibi utilia suademus ? Rideo , inquit , stultam opinionem vestram , quod credatis immortalem esse animam hominis . Et ego respondi : Non miramur , o Simon , si fallere nos conaris ; sed obstupescimus , qua ratione etiam te ipsum decipihas . Effare mihi , Simon , etsi aliorum memo compertum habeat animam esse imortalē , tu tamen et nos habemus ; tu quidem , ut qui eam a corpore humano diremisti , qui collocutus es , qui imperasti ; nos vero , ut qui adfuius , et imperium audivimus , et quod jussum est vidimus

Α τῆς σαρκὸς παγείσης. Ανθρωπὸν οὐκ ἀπὸ γῆς, ἀλλὰ ^{οὐ}
ἐξ ἀέρος ἀναδεῖξα. Καὶ οὕτως ἔστοντὸν πείσας καὶ νὸν
Ανθρωπὸν **62** δύνασθαι ποιῆσαι, τὰς τροπὰς ἀναλύων
πάλιν ἀποδεδουχέναι ἔλεγε τῷ δέρῃ. Καὶ ταῦτα μὲν
ἄλλοις λέγων ἐπιστεύετο, ὃφ' ἡμῶν δὲ τῶν ἐπὶ τε-
λετῇ συμπαρόντων ενεσθῶς ἡπιστεύετο. Αἰδ., ἀσεβείας
καταγνώντες, ἀπέστημεν αὐτοῦ ^{οὐ}.

Β ΞVII. Ταῦτα τοῦ Ἀκύλα εἰπόντος, διδέλφος αὐτοῦ
Νικήτης ἔφη· Ἀναγκαῖον ἐστιν, διδέλφε τὴν πόλιν
μητρικήν, τὰ παραλειψθέντα τῷ Ἀκύλᾳ ἐμὲ ὑπομνήσαι.
Πρῶτον μὲν γάρ μάρτυς δ Θεδί, ὡς οὐδέν τινεὶς
τυνειργασάμεθα ἀσεβές, ἀλλ' ὅτι, αὐτοῦ πράσσοντος,
Ιστορήσαμεν⁴⁸. καὶ μέχρις ὅτε ἀδιλαθῇ ποιῶν ἐπε-
δείκνυτο, καὶ ἐτερόπεμθα· ὅτε δὲ τὰ μαγεία γινόμενα
θειώτητι⁴⁹ ποιεῖν πρὸς ἀπάτην θεοσεῖδῶν ἔλεγεν, οὐκ-
έτι⁵⁰ αὐτοῦ τὴν εισχόμεθα, καίτοι πολλὰ ἐπαγγελλο-
μένου τὴν πόλιν, πρῶτον μὲν ναὸν καὶ ἀνδριάντας τὴν πόλιν
κατασκευασθῆναι;⁵¹, καὶ θεοὺς νομισθῆναι, καὶ ὑπὸ⁵²
ὅλων προσκυνηθῆναι, καὶ ὑπὸ βασιλέων δοξασθῆναι,
καὶ δημοσίων τιμῶν καταξιωθῆναι καὶ χρήματιν ἀπε-
ριστίστοις πλαυτῆσαι.

ΧΧVIII. Ταῦτά τε καὶ τὰ τούτοις μείζονα^{⁹⁹} νομί-
ζόμενα τὴν ὑπέσχετο^{⁹⁹}, μόνον ἵνα συνόντες αὐτῷ τὸ
τῆς ἐγχειρήσεως κακὸν σιωπῶμεν, ἵνα αὐτῷ τὰ τῆς
ἀπάτης προκόπτῃ, καὶ δῆμος οὐ συνεθέμεισθα, ἀλλὰ
καὶ αὐτὸν **63** τῆς τοιαύτης ἀπονοίας παύεσθαι^{⁹⁹}.
Συνεδουλεύσαμεν, λέγοντες αὐτῷ· Ἡμεῖς, Σίμων,
τῆς ἐκ πατῶν φιλίας πρὸς σὲ μεμνημένοι, στέργον-
τές σε^{⁹⁹}, τὰ συμφέροντα συμβουλεύομεν παῦσαι τῆς
τοιαύτης τάλμης· θεὸς εἰναι οὐ δύνασαι· φοβήθητε
τὸν δυνάμων Θεόν· γνῶθι δὲι ἀνθρώπος εἰ καὶ δὲι σου
μικρός ἐστιν ὁ τῆς ζωῆς χρόνος. Κανὸν μεγάλα^{⁹⁹} πλου-
τῆς ή καὶ βασιλεύσης, τῷ τῆς ζωῆς σου μικρῷ χρόνῳ
δλίγα τυγχάνει πρὸς ἀπόλαυσιν, καὶ ἀσεβῶς πορε-
σθέντα, εὐθέως φεύγοντα, αἰωνίαν κόλασιν περιπο-
εῖται τῷ τετολμηκότι. Διὸ φοβεῖσθαι σοι τὸν Θεόν
συμβουλεύομεν, ὡφ' οὐ κριθῆναι ἔχει τῇ ἐκάστου ψυχῆ-
περ ὃν Ἑπραξεν ἐνταῦθα.

XXIX. Ὁ δὲ, ταῦτα ἀκούσας, ἐγέλασεν. Ἡμῶν δὲ εἰπόντων· Τί ἡμῶν τά σοι συμφέροντα συμδουλεύοντων καταγελᾶς; Ἐφη· Γελῶ ὑμῶν τὴν μωρὰν ὑπὸ ληψίν, ὅτι πιστεύετε ἀθάνατον εἶναι τὴν τοῦ ἀνθρώπου ψυχήν⁹⁷. Κάγὼ ἔφη· Οὐ θαυμάζομεν, ὡς Σίμων, εἰ ἡμᾶς ἀπατῶν ἐπιχειρεῖς, ἀλλ' ἐκπεπλήγμεθα τίνε λόγῳ καὶ ἐαυτὸν ἀπατᾶς. Λέγε μοι, ὡς Σίμων, εἰ καὶ τῶν ἀλλών οὐδεὶς πεπληροφόρηται ἀθάνατον εἶναι τὴν ψυχήν, ἀλλ' οὖν γε σὺ καὶ ἡμεῖς, σὺ μὲν ὡς ἀνθρώπειον σώματος χωρίσας αὐτὴν καὶ προσομιήσας καὶ ἐπιτάξας, ἡμεῖς δὲ ὡς συμπαρόντες καὶ τὴν ἐπιταγὴν ἀκούσαντες καὶ τὸ κελευσθὲν⁹⁸ ἐναργῶς λοτο-

VARIAE LECTIONES.

⁴⁴ ἀλλ' Κ. ⁴⁵ ἀπέστημεν ἀπ' αὐτοῦ Κ. ⁴⁶ Ἰστορήκαμεν C. ⁴⁷ απειπόμεθα in O. ⁴⁸ θεῖται C.
⁴⁹ οὐχὶ ξι: C. ⁵⁰ Ita Epit. c. 29 et O., ναῶν ἀνδριάντας ἡμῶν κατεῖνωθῆναι C. ⁵¹ μείζονα addit Epit.
⁵² 29, quam seq. S. ⁵³ Non Cot., ut S parum accurate aινοτα, sed Cι eιdilid ὑπέχετο. ⁵⁴ πάυσασθαι C.
⁵⁵ Ita cod. 804 et O., τε C. ⁵⁶ μέγα C. ⁵⁷ τὴν τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴν C, qui deinceps ἀπατᾷ ἡμᾶς. ⁵⁸ Ita
¹⁾, c. S., κελευθέν C. Ante Σίμων addidi καὶ ὁ c. O.

γένεσις. Καὶ δὲ Σίμων ἔφη· Ἐγὼ μὲν οἶδα τί λέγετε, ὁμεῖς δὲ οὐκ οἴδατε περὶ τίνων διαλέγοντες. Καὶ δὲ Νικήτης ἔφη· Επεὶ οἶδας, λέγε, εἰ δὲ μὴ οἶδας, μὴ δέξαι τὴν ἡμᾶς τῷ λέγειν σε μὲν εἰδέναι, τὴν δὲ μὴ, ἀπατᾶσθαι δύνασθαι. Οὐ γάρ ἐσμεν οὐτως νήπιοι, ίνα πενοῦργον ἐνσπείρης ἡμῖν⁴⁹ ὑποψίαν τοῦ νομίζειν σε τι τῶν ἀπόρρητων εἰδέναι, καὶ οὕτως ἐπιθυμίᾳ καὶ σομένους ἡμᾶς ὑποχειρίους λαβών ἔχῃς.

XXX. Καὶ δὲ Σίμων ἔφη· Ὄτι μὲν ἔχωρισα ψυχὴν ἀνθρώπειον σώματος, οἶδα ὑμᾶς εἰδότας, διτὶ δὲ οὐχ τῇ τοῦ τεθνεῶτος ψυχῇ ὑπουργεῖ, ἐπεὶ μὴ ὑπάρχει, ἀλλὰ δαίμων τις, ὑποκρινόμενος αὐτὸς εἶναι ψυχὴν ἐνεργεῖ, οἶδα ὑμᾶς ἀγνοοῦντας. Καὶ δὲ Νικήτης ἔφη· Πολλὰ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ⁵⁰ ἡκούσαμεν ἀπίστα, τούτου δὲ τοῦ λόγου ἀνοητέρεον οὐ προσεδοκήσαμεν ἀκούειν. Εἰ γάρ δαίμων ὑποκρίνεται τοῦ τεθνεῶτος εἶναι⁵¹ τὴν ψυχὴν, τις τῆς ψυχῆς χρεία γίνεται. ίνα χωρισθῇ τοῦ σώματος; Οὐκάντοι δὲ παρόντες ἡκούσαμέν σου, τοῦ στήνους τὴν ψυχὴν ὅρκίζοντος; Πῶς δὲ καὶ ἄλλου ὅρκαζεμένου, ἔτερος μὴ ὅρκισθεις ὡς φορηθεὶς ὑπακούει; Οὐκ ἔξετασθε;⁵² δέ καὶ σὺ ὑφ' ἡμῶν ποτε, διὰ τί ἔνιοτε καὶ πάνονται αἱ παρεδρίαι⁵³ (49), ἔφης· Ὄτι ψυχὴ, πληρώσασα τὸν ὑπὲρ γῆς χρόνον, δν ἔμελλεν ἐν σώματι διατελεῖν, εἰς ἥδην πορεύεται· προστείθης δὲ λέγων, διτὶ τῶν ἰδίων θανάτων τελευτῆστων αἱ ψυχαὶ, ἐπειδὴ αὐτόθι εἰς ἥδην χωρήσασαι φρουροῦνται, οὐκ ἔνθπως ἐλθεῖν ἀφίενται (50);

65 XXXI. Ταῦτα τοῦ Νικήτου⁵⁴ εἰπόντος, Ἀκύλας εἰπεῖς πάλιν ἔφη· Ἐβούλομήν παρὰ σοῦ τοῦτο μόνον μαθεῖν, Σίμων, εἴτε ψυχὴ, εἴτε δαίμων ἐστὶ τὸ ὅρκιζόμενον, τί φοβούμενον οὐ παραπέμπεται τοὺς ὅρκους; Καὶ δὲ Σίμων ἔφη· Κόλασιν γάρ παρακούσασα, οἶδε μέλειν πτερεῖν. Καὶ δὲ Ἀκύλας ἔφη· Οὐκοῦν, εἰ ὅρκιζόμενη ψυχὴ ἔρχεται, καὶ χρείας γίνεται. Εἰ οὖν αἱ ἔνοχες ἀδίάνατοι γίνονται, καὶ χρείας πάντως γίνεται. Ποτε⁵⁵ καὶ τοὺς ἐπὶ κακῷ πράξεις ὅρκισθέντας πατέσκεσθῆναι, παρακούσαντας, φῆς⁵⁶, πῶς οὐ πεφθησαι σὺ ἀναγκάζειν, τῶν ἀναγκαζομένων ἐπὶ παρακαλούμενών; Τὸ γάρ ἥδη σε μὴ παθεῖν ἐφ' οἵς ξέρασσες οὐ θαῦμα⁵⁷, ἐπεὶ μήτι πρεστίσις ἐστὶν, ίνα σὺ μὲν δίκην δῆκς περὶ ὧν τηνάγκασας, τὸ δὲ⁵⁸ ἀναγκασθὲν ὑπὸ συγγράμμην γένεται, ὡς τῆς κακῆς πράξεως τὸν ὅρκον προτιμήσαν. Οὐ δέ, ταῦτα⁵⁹ ἀκούσας, ὥργι-

A clare. Et Simon dixit: Ego quidem scio quid dicatis, vos autem nescitis de quibus loquamini. Et dixit Nicetas: Quandoquidem scis, edisse: quod si nescis, ne existimes decipi nos posse, dum ait te quidem scire, nos autem nequaquam. Adeo enim stolidi non sumus, ut nobis vafram inferas suspicionem, qua existimemus aliquid incensibulum cognosci a te, atque sic nos, cupiditate detentos, in tuam potestatem redactos teneas.

XXX. Respondit Simon: Quod quidem disjunxit animam ab humano corpore, novi vos scire: quod vero non anima defuncti ministret, cum non existat, sed aliquis dæmon, qui se simulat esse animam, operetur, novi vos ignorare. Et Nicetas excepit: In vita nostra multa incredibilia audivimus, hoc tam sermone amentiorem nos audituros non speravimus. Nam si dæmon singit se esse animam mortui, quis fuit animæ usus, ut a corpore separaretur? Nonne ipsi præsentes audivimus te, cum animam e corpore adjurando evocares? Et qua ratione, uno adjurato, alter non adjuratus tanquam veritus obedit? Nonne etiam tu aliquando a nobis rogatus, cur interdum cessarent assensiones, respondisti: Quia anima, completo super terram tempore quod in corpore peractura erat, ad inferos vadit; ac subiunxisti animas eorum qui propria morte obierunt, quoniam in inferis hinc sécedentes custodiuntur, difficiliter permitti venire?

XXXI. Hac Nicetas cum protulisset, ipse Aquila iterum dixit: Cuperem a te id unum discere, Simon, sive anima sit, sive dæmon id quod adjuratur, cuiusnam metu adjurationes non contemnit? Et Simon respondit: Etenim pœnas persolutaram se intelligit, si non obtemperet. Atque Aquila excepit: Itaque si anima adjurata venit, etiam judicium fit. Si ergo animæ sunt immortales, omniuo et judicium est. Quamobrem si eos quoque, qui in malis actionem sunt adjurati, tumque non obtemperarunt, condemnandos ait, quo modo tu non timuisti cogere, cum, qui coguntur, propter contumaciam pœnas iuant? Nam te jam non esse multatum pro iis, quae designasti, eo evenit, quoniam judicium nondum est, ut tu quidem pœnas des eorum ad quae coegisti, quod autem coactum est, veniam accipias,

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁹ ἀντεπέρης ἐν ἡμῖν C. ⁵⁰ τούτῳ εὐθυγάντι ε. O. ⁵¹ εἶναι τοῦ τεθνεῶτος C. ⁵² ἐξητάσθης O. ⁵³ προσερπεῖς O. ⁵⁴ νικήτη O. ⁵⁵ ὡστ' ἀν S., ὡς ἀν S., c. Cl. ⁵⁶ φῆς add. Epit. c. 32, quam seq. S. ⁵⁷ οὐ θεαμα accessit ex O et Epit. c. 32. ⁵⁸ Adsunt in O post δέ vñb. ταῦτα ἀκούσας expuncta. Tum id. συγγράμμης. ⁵⁹ τούτων C.

VARIORUM NOTÆ.

(49) *Alī xarēdrīai.* Inter spiritus paredros animæ mortuorum ponebantur. Præter Recognitiones lib. II, cap. 13, et lib. III, cap. 44, testem damus Justini Martynum Apologia II, p. 65: Νεκρομαντεῖται μὲν γάρ, καὶ αἱ διαφθόρων πάιδων ἐποπτεύεις, καὶ τηγάνων ἀνθρώπων κλήσεις, καὶ οἱ λεγόμενοι πάρκαις μάγοις ὄντειροπομποὶ καὶ πάρεδροι, καὶ τὰ γινόμενα ὑπὸ τῶν ταῦτα εἰδότων, πεισάτωσαν ὑμᾶς διτὶ

καὶ μετὰ θάνατον ἐν αἰσθήσει εἰσὶν αἱ ψυχαὶ. Cor.

(50) Οὐκ εὐκόπως ἀλλεῖρ ἀγλεῖραι. Unde Tertullianus De anima cap. 57: Publica jam littera est, quae animas etiam justa aestate sopitas, etiam proba morte disjunctas, etiam prompta humatione dispuncas, evocaturam se ab inferum incolatu pollicetur. Vide si lubet Porphyrium lib. II De abstinentia, cap. 47; Servium ad Aenid. IV, 386. Id.

quia malo facinori adjuramentum prætulerit. Simon A σθη, θάνατον ἡμῖν ἀπειλήσας, εἰ μὴ τὰ ὑπ' αὐτοῦ vero his auditis, ira percitus, mortem, nisi quæ gesserat taceremus, minatus est.

XXXII. Postquam Aquila hæc dixit, ego Clemens interrogavi, quænam essent miracula quæ saceret. Illi vero responderunt mihi: Facit ut statuas ambulant: in igne volutans se, non uritur; interdum volat, ex lapidibus panes facit, serpens fit, in capram transformatur, duas facies ostendit, in aurum convertitur, portas occlusas aperit, ferrum solvit, in conviviis simulacula formarum omnigenum exhibit; facit ut in domo vasa sponte ferri ad ministerium videantur, nec cernantur qui ferunt. Ista memorantes audiens mirabar. Testabantur autem multa talia se vidisse ipsi qui aderant.

XXXIII. His ita enarratis, præclarus Petrus et ipse cœpit dicere: Considerare vos oportet, fratres, regulæ conjugationis veritatem, a qua regula qui non recesserit, non poterit errare. Quoniam scilicet, ut diximus, omnia cernimus sese habere bipartito ac contrarie, et quemadmodum primo est nox, deiude dies, et priu[m] ignorantiæ, postea cognitio, et primo morbus, inde sanitas; ita priu[m] error mundum occupat, sicque post veritas supervenit, ut medicus morbo. Statim itaque ac Deo amica gens nostra ab Ägyptiorum vexatione liberanda fuit, prius per eam virgam quæ in serpentem versa fuerat, quæque tradita erat Aaroni, morbi facti sunt, sicque postea precibus Moysis sanitates sunt inductæ. Et C nunc quoque, cum gentes ab idolorum cultu liberari deberent, iterum malitia, quasi ipsa imperans, anticipavit, suumque velut serpentem misit in adiutorium, videlicet quem cernitis Simonem, qui mira facit ad stuporem ac deceptionem, non tamen signa salutaria ad conversionem ac salutem. Quocirca vos oportet, ex miraculis quæ sunt, factores attendere, quis cujusnam sit operarius. Si inutilia miracula edit, malitia est minister; sin vero utilia, boni est præses.

XXXIV. Porro inutilia miracula sunt, quæ edidisse Simonem dixistis, quod, inquam, statuas faciat ambulare, quod supra carbones ignitos volutet se, quod draco fiat, in capram transformetur, quodque in aere volet, ac similia alia, que cum ad sannandos homines non sunt, ad multos fallendos natura comparata sunt. Miracula vero misericordis veritatis humanitatis plena sunt, qualia Dominum

XXXII. Taῦτα τοῦ Ἀκύλα εἰπόντος, ἐγὼ Κλήμης ἐπιθύμητην, τίνα δέρα ἔστιν δι ποιεῖ θαυμάσια. Οἱ δὲ Ελεγόντων μοι, διτι ἀνδριάντας (51) ποιεῖ περιπατεῖν καὶ ἐπὶ πῦρ κυλιόμενος οὐ καίεται· ἐνίστε δὲ καὶ πέταται· καὶ ἐπὶ λίθων ἄρπους ποιεῖ· δῆρις γίνεται, εἰς αἴγα μεταμορφώνται, διπρόσωπος γίνεται, εἰς χρυσὸν μεταβάλλεται· θύρας κεκλεισμένας ἀνοίγει, σιδηρὸν (56) λύει, ἐν δείπνοις εἰδῶλα παντοδαπῶν ἰδεῖν⁷⁰ παρίστησιν· τὰ ἐν οἰκίᾳ σκεύη ὡς αὐτόματα φερόμενα πρὸς ὑπηρεσίαν βλέπεσθαι ποιεῖ, τῶν ϕερόντων οὐ βλεπομένων. Ταῦτα αὐτῶν λεγόντων ἀκούων ἐθαύμαζον. Ἐμαρτύρουν δὲ πολλὰ⁷¹ τὰ τοιαῦτα αὐτοὶ παρόντες⁷² ιστορηκέναι.

XXXIII. Τούτων οὗτως φηθέντων δικαῖος Πέτρος καὶ αὐτὸς τοῦ λέγειν ἥρξατο· Συνορᾶν ὑμᾶς δεῖ, διδέλφοι. τοῦ τῆς συζυγίας κανόνος τὴν ἀλήθειαν, οὐ μὴ ἀφεστάμενός τε οὐκ ἔχει πλανηθῆναι. Ἐπει τὸ δέρα, ὡς ἔφαμεν⁷³, δυτικῶς καὶ ἐγαντίως πάντα ἔχοντα δρῶμεν, καὶ ὡς πρώτη τοῦ, εἴτα ἡμέρα, καὶ πρώτον δγνοια, εἴτα γνῶσις, καὶ⁷⁴ πρώτον νόσος, εἴτα λασις, οὕτως πρώτος τὰ τῆς πλάνης τῷ βίῳ ἔρχεται, εἴθι οὕτως τὸ διληθὲς ἐπέρχεται, ὡς τῇ νόσῳ διατρόπος. Αὔτικα γοῦν τοῦ θεορίους ἡμῶν ἔθνους ἀπὸ τῆς τῶν Αἰγυπτίων κακουγίας μέλλοντος λυτροῦσθαι, πρῶτον διὰ τῆς ὁφιωθείσης βάσιδον, ήτις τῷ Ἀαρὼν ἐδόθη, αἱ νόσοι ἐγίνοντο, καὶ εἴθι οὕτως εὐχαῖς Μωϋσέως⁷⁵ αἱ λάσιες ἐπεσέροντο. Καὶ νῦν δε τῶν ἔθνων μελλόντων ἀπὸ τῆς κατά⁷⁶ τὰ εἰδῶλα λυτροῦσθαι θρησκείας, η κακία πάλιν, ὡς αὐτῇ βασιλεύουσα, προλαβοῦσα⁷⁷ πρῶτον τὸν θαυμῆς ὀστεόπερ δῆριν ἐπεμψε σύμμαχον, διὸ δρᾶτε Σίμωνα, ποιοῦντα θαυμάσια πρὸς κατάπληξιν καὶ⁷⁸ διπάτην, οὐ σημεῖα λατικὰ πρὸς ἐπιστροφὴν καὶ σωτηρίαν. Διὸ καὶ δυμᾶς ἀπὸ τῶν γινομένων τεράτων τοὺς ποιοῦντας νοεῖν δεῖ, τις τίνος ἔστιν ἐργάτης. Ἐὰν ἀνωφελῆ ποιῇ τέρατα, κακίας ἔστιν ὑπουργός· ἐὰν δὲ ἐπωφελῆ πράττῃ, τοῦ ἀγαθοῦ ἔστιν ἡγεμόνιον.

XXXIV. Τὰ μὲν οὖν ἀνωφελῆ ἔστι στημένα, δοσα αὐτοὶ Σίμωνα εἰρήκατε πεποιηκέναι· λέγω δὲ τὸ ἀνδριάντας αὐτὸν ποιεῖν περιπατεῖν, καὶ τὸ ἐπ' ἀνθράκων αὐτὸν πεπυρωμένων⁷⁹ κυλίεσθαι, καὶ δράκοντα γίνεσθαι, εἰς αἴγα μεταμορφώθηναι, εἰς δέρα πτῆναι, καὶ δοσα τοιαῦτα τίνα, εἰς λασιν ἀνθρώπων μὴ γινόμενα, προσαπατθεῖν⁸⁰ φύσιν ἔχει πολλούς. Τὰ δὲ τῆς οἰκτίρμονος ἀληθείας σημεῖα ἔστι φιλάνθρωπα, ἀτενε-

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁶ εἰδεῖν C. ⁷⁷ πολλοὶ C. ⁷⁸ Hanc constructionem non admittit lingua Græca, nam scribi debuit αὐτοὺς παρόντας. Sed facilior est emendandi ratio: prorsus enim legendum αὐτόθι παρόντες D. Sed potest etiam lectio cod. Reg. ferri, est enim ordo verborum πολλοὶ αὐτὸν παρόντες ἐμαρτύρουν τὰ τοιαῦτα (neiπρε πάντοις) ιστορηκέναι. Cl. Fortasse pro αὐτῷ ponendum est adverb. loci αὐτῇ (idem ac τῇδε) vel αὐτῷ. ⁷⁹ Cfr. cap. 15 seqq. ⁸⁰ καὶ om. C. ⁸¹ Μωϋσέος O. ⁸² μετά tacite scripsit Cl, repetitique S contra codic. auctoritatem. ⁸³ προλαβοῦς O. ⁸⁴ O in textu πεπληρωμένων, in marg. ead. man. correclunt in πεπυρωμένων. ⁸⁵ πρὸς ἀπατὴν C.

VARIORUM NOTÆ.

(51) Ἀνδριάντας, etc. Anastasius Quæstiōne 20, p. 242. Cedrenus Synopseos pag. 175. Nicephorus Hist eccl. lib. II, cap. 27. Cot.

ἴκουσατε τὸν Κύριον πεποιηκότα, κάμε μετ' ἐκείνον **A** εὐχαῖς κατορθοῦντα ὧν ^{οὐ} οἱ πλεῖστοι παρεστήκατε, οἱ μὲν νόσων παντοίων ἀπολαγέντες, οἱ δὲ ^{οὐ} δαιμόνων, οἱ δὲ ὄρθωθέντες χείρας, οἱ δὲ πόδας, οἱ δὲ τοὺς ὁρθαλμοὺς ἀπολαβόντες, οἱ δὲ τὰς ἀκοὰς καὶ ὅλα ὅσα ἀνθρώπος ποιεῖ δύναται, φιλανθρώπου πνεύματος θεοῦς ^{οὐ} γενόμενος.

XXXV. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ὑπὸ τὸν δρυὸν ἐπειτιῶν ἡμίν **Zachæus** προσαγορεύσας ἔφη Πέτρῳ· Ἀνατίθεται Σίμων τὴν ζῆτησιν εἰς τὴν αὔριον ἡμέραν· ἡ γάρ σήμερον τὸ δὲ ἐνδεκα ἡμέρῶν αὐτοῦ τυγχάνει. **68** Σάββατον (52). Καὶ πρὸς τοῦτον δὲ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Δέγε Σίμωνι· Ἐπει τελείως θέλεις ^{οὐ}, μετὰ τοῦ γινώσκειν, διὰ τοῦ ἡμεῖς, διὰ βούλει, θεοφίλει. Προνοίᾳ ἀπαντᾷ ἐποίμως ἔχομεν. Καὶ δὲ μὲν **B** **Zachæus** ταῦτα ἀκούσας ἀντιβάλλειν ἔξηει τὴν ἀπόκρισιν.

XXXVI. Οἱ δὲ, ιδόν με ἀθυμοῦντα καὶ τὴν αἰτίαν ταῦθιμενος καὶ μαθὼν παρ' ἐμοῦ οὐκ ἀλλοθέν ποθεν εἴσαν ἡ ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ζῆτησιν ἀναβολῆς, ἔφη· Ἀγαθῆ (53) Θεοῦ προνοίᾳ δὲ προειληφώς διοικεῖσθαι τὸν κόσμον, ὡς φίλε Κλήμης, αὐτὸς οὐκ ἀγνεθεῖται ἐπὶ τοῖς ὄπας ποτὲ ^{οὐ} ἀπαντῶσι πράγμασιν, ἀποδεκακῶς ἐπειδὴς ὑπὸ τῆς τοῦ κρείττονος οἰκονομίας συμφερόντως τὴν ἔκβασιν τὰ πράγματα ^{οὐ} λαμβάνει· διὸν δίκαιον αὐτὸν εἶναι γηνὸς καὶ εὐσυνειδήτως βιούς, τὸ προσπίπτον ^{οὐ} λυπτήρων οἰδεν ὄρθηψ τῷ λογισμῷ ἀποστείσθαι ^{οὐ} τῆς ψυχῆς, διὰ τοῦ πρὸς ἀγαθοῦ τινος ἀγνώστου συντελούμενον ἐλθεῖν ἔχει. Καὶ νῦν δὲ τοῦ μάγου Σίμωνος ἡ τῆς ζῆτησεως ὑπέρθετις μή σε λυπεῖτω. Τοιας γάρ ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας εἰς τὴν σὴν γέγονεν ὥφελειαν. Διὸ ὡς ιδίως σοὶ δηντι· ^{οὐ} οὐκ ὀχνήσω μέγεν.

XXXVII. Τῶν ἡμετέρων τινὲς ἔταιροι ^{οὐ} τῷ Σίμωνι προσποιητῶς σύνεισιν, ὡς πεισθέντες τῇ ἀθεωτάτῃ ^{οὐ} αὐτοῦ πλάνῃ, δπως, μανθάνοντες αὐτοῦ **69** τὰς βουλὰς, ἐκφαίνωσιν ἡμῖν, πρὸς τὸ δύνασθαι δεινῷ ἀνδρὶ εἰκείως συναρμόσασθαι. Καὶ νῦν παρ' αὐτῶν ἔμαθον, ἃς μέλλει ζῆτησεως ποιεῖσθαι τοὺς λόγους· καὶ γηνὸς ἐπὶ τούτω τῷ μὲν Θεῷ γῆγαρίστητα ^{οὐ}; οὐ δὲ ἐμακά-

fecisse audiisti, meque post illum prece edidisse, quibus multi adsuisti, alii multiplicibus morbis aut dæmonie liberati, alii vel manibus vel pedibus strati, alii visu vel auditu donati: et quæcumque alia edere potest vir ad spiritum hominum amantem pertinens.

XXXV. Καὶ cum dixisset Petrus, sub auroram ad nos ingressus **Zacchæus** salutans Petro ait: Differt Simon disputationem in diem crastinum; nam hodiernus inter undecim dies ipsius Sabbatum est. Ad quem Petrus respondit: Dic Simoni: Quando demum voles: et scias, nos paratos esse tibi, cum volueris, divina Providentia occurtere. Evidem **Zacchæus**, his auditis, responsum ut daret, egressus est.

XXXVI. Petrus vero, me videns tristem, causamque rogans, cum a me audiisset non aliunde oratione quam ex disputationis dilatione, ita locutus est: Qui mundum optima Dei providentia gubernari existimat, amico Clemens, is non ægre fert quomodocunque occurrentia negotia, secum repulans, quod per Numinis dispensationem res congruenter exitum sortiuntur: unde sciens Deum esse justum, et bene sibi conscientis vivens, accidentem molestiam novit ab animo recta ratione abjecere, quoniam ea in fine ad aliquod bonum ignotum perveniet. Et nunc igitur disputationis cum **C** Simone Mago dilatio te non contristet. Fortassis enim a Dei providentia in tuam utilitatem contigit. Quocirca, cum mihi sis amicus peculiaris, non tardabo tibi narrare hæc.

XXXVII. Nostri quidam sodales cum Simone versantur simulate, quasi impiissimo illius errori adhæreant, quo, illius consiliis compertis, nobis ea declarant, sicutque cum viro callido apte et congruentiter possimus agere. Atque nunc ab illis accepi, qua de re in disputatione locuturus sit: ob quam notitiam Deo gratias egi: te vero beatum judico, quod

VARIÆ LECTIONES.

^{οὐ} ὡν non pendet a παρεστήκατε, ut perperam vertit **C**, sed ab οἱ πλεῖστοι, et referri debet ad ὅμελη, quod latet in ἰκούσατε. S. ^{οὐ} δὲ ap. C deesse, male excidit ap. Cl et S. ^{οὐ} ἐπὶ τέλει, ὡς θέλεις conj. D, ἐπιτέλει, ὡς θέλεις conj. Cl, ^{οὐ} πειτελεώς θέλεις O. ^{οὐ} δὲ prætermisit S. ^{οὐ} δπως ποτέ O. ^{οὐ} τὰ πρ. τ. Ἐκδ. C. ^{οὐ} Ita D, accedente O, προπίπτον C. ^{οὐ} Ita O, c. S, ἀποστείσθαι C. ^{οὐ} Ita O, c. D; ιδίως οὖν τε conj. C, in cui. textu ιδίως οἴοντι. ^{οὐ} Επεροι O. ^{οὐ} ἀθεωτάτη U, c. S; ἀθεοτάτη C. ^{οὐ} ηγάρισθη O, qui postea ὑπέρθετι.

VARIORUM NOTÆ.

(52) Η τῷ σήμερον τὸ δὲ ἐνδεκα ἡμερῶν αὐτὸν τυγχάνει Σάββατον. In Recognitionibus suis Quænamus vel aliter legit, vel præve interpretatus est. Differt, inquit, Simon certaminis diem in undecimam mensis presentis, que est post septem dies: lib. I, cap. 20. Loci porro obscuri ac difficultilis hic queat esse sensus: hodiernus enim dies Sabbathum ipsius Simonis est, quod singulis quibusque undecim diebus recurrit. Sed de isto Sabato Simoniano legisse me memoria non teneo. Cor.

(53) Ἀγαθῆ. E Clementinis loca multa excerptis Iuanus Damascenus, ut referret in sacra s. Electa.

D Hoc ego præstantissimum opus, Parallelis ejusdem Patris nec omnino simile, nec proorsus dissimile, tractavi quidem pro libito in *Bibliotheca PP. soc. Jesu*, editis ac ineditis libris instructissima; sed quia maximè otio immensique laboris erat cuncta investigare cum ad Clementem, tum ad Ignatium spectantia, pauca solummodo subnotavi, quæ primo conspectu sese obtulerunt. Itaque a voce Ἀγαθῆ usque ad Ἀλεξῆν ἔχει, inibi natus sum cap. IIer πατέρεις παρθ Θεού, etc., sub hec titulū, Κλήμεντος Πώμης. Id.

dilata fuerit disputatio; nam sermonum, qui ab ipso ad imperitorum judicium proferentur, tu, ante disputationem a me instructus, poteris esse auditor firmus ac stabilis.

XXXVIII. Multa quippe mendacia contra Deum accepit Scriptura, hac ratione: cum propheta Moyses ex Dei consilio septuaginta electis legem cum explicationibus tradidisset, ut et ipsi eos qui vellent e populo instituerent, non multo post scripta lex recepit quædam falsa contra unicum Deum, creatorem cœli et terræ omniumque in iis contentorum; id auso diabolo facere ob justam quamdam rationem. Atque hac ratione et judicio accidit, ut deprehenderentur qui auderent contra Deum scripta lubenter audire, quive amoris causa erga Deum adversus ipsum dicta non modo non crederent, sed neque omnino sustinerent audire, etsi vera forent, multo tutius rati periclitari ob fidem boni ominis, quam ob sermones infastos ac blasphemos vivere cuin prava conscientia.

XXXIX. Itaque Simon capitula contra Deum in Scripturis tentandi gratia apposita vult, ut audio, in medium progressus adducere, quo a charitate erga Deum, quotquot miseros poterit, abigere valeat. Palam eniū dicere nolumus, in Scripturas ea capitula intrusa esse; nam conturbaremus imperitam plebem, et ita improbi hominis Simonis voluntatem faceremus. Nondum enim discernendi vi prædicti, aut fugient nos velut impios, aut, quasi non solum blasphema capitula falsa sint, etiam a doctrina nostra secedent. Quare necesse habemus, assentiri falsis capitulis, et de iisdem vicissim interrogando ad angustias illum redigere; benevolis autem et candidis, post experimentum fidei, seorsim tradere solutionem capitulorum dictorum adversus Deum, quas quidem unam ac brevem viam et rationem habet. Ista autem est.

XL. Omne dictum vel scriptum contra Deum mendacum est. Quod autem id vere, non vero solum honoris gratia dicamus, sed etiam veritatis, paulo post procedente sermone certam rationem afferam. Unde tu, charissime Clemens, contrastari

A risca ἐπὶ τῇ τῆς ζητήσεως ὑπερβέσει τῶν γὰρ μελλόντων²² λόγων ὑπ' αὐτοῦ πρὸς διάκρισιν τῶν ἀγνοούντων λέγεσθαι, σὺ, πρὸς τῆς ζητήσεως ἐφοδιασθεὶς ὑπ' ἐμοῦ, ἀπίτως ἀκροστής γενέσθαι δυνήσῃ.

XXXVIII. Πολλὰ γὰρ φευδῆ κατὰ τοῦ Θεοῦ προέλαθον αἱ Γραφαὶ (54) λόγῳ τούτῳ· τοῦ προφήτου Μωϋσέως²³ γνώμῃ τοῦ Θεοῦ ἐκλεκτοῖς τισιν ἔδομηκοντα τὸν νόμον σὺν ταῖς ἐπιλύσεσι παραδεδωκότες πρὸς τὸ καὶ αὐτοὺς ἐφοδιάζειν τοῦ λαοῦ τοὺς βουλομένους, μετ' οὐ πολὺ γραφεὶς ὁ νόμος προσέλαβε τινα καὶ φευδῆ κατὰ τοῦ μόνου²⁴ Θεοῦ, τοῦ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς δημιουργήσαντος, τοῦτο τοῦ πονηροῦ δικαίῳ τινὶ λόγῳ²⁵ ἐνεργῆσαι τετολμηκότος. Καὶ τοῦτο γέγονε λόγῳ καὶ χρίσει, ὅπως ἐλεγχθῶσι, τίνες τολμῶσι τὰ κατὰ τοῦ Θεοῦ²⁶ γραφέντα φιληκόν ἔχειν, τίνες τε στοργῇ τῇ πρὸς αὐτὸν τὰ κατ' αὐτοῦ λεγόμενα μὴ μόνον ἀποτελεῖν, ἀλλὰ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἀκούειν ἀνέχεσθαι, καὶ ἀληθῆ τυγχάνῃ, πολλῷ χρήναντες ἀτφαλέστερον περὶ εὐφῆμου πίστεως κινδυνεύειν, ή ἐπὶ βλασφήμοις λόγοις δυστυνειδήτως²⁷ βιοῦν.

XXXIX. Οὐδὲν Σίμων τὰς κατὰ τοῦ Θεοῦ ἐν ταῖς Γραφαῖς πειρασμοῦ **70** χάριν προσκειμένας περικοπὰς αὐτὰς, ὡς μανθάνων, βούλεται, ἐλθὼν εἰς μέσον, λέγειν, ὅπως τῆς πρὸς τὸν Θεόν στοργῆς δύσσαι ταλαιπώρους ἀποστῆσαι δυνηθῇ. Δημοσίᾳ γὰρ αὐτὰς λέγειν προσκεισθαι ταῖς βίβλοις οὐ βούλδεθα, ἐπει πτύραντες²⁸ ἀμάθεις δγλούς²⁹ τοῦ πονηροῦ Σίμωνος τὸ θελημα ποιοῦμεν. Μήπως³⁰ γὰρ τὸ διαχριτικὸν ἔχοντες φεύγονται τὴμᾶς ὡς ἀσεβούντας; ή ὡς οὐ³¹ μόνον τῶν βλασφήμων περικοπῶν φευδῶν οὐσῶν, ἀποστῆσονται τοῦ λόγου. Διὸ ἀνάγκην ἔχομεν, συγκατατιθέμενοι ταῖς φευδέσι περικοπαῖς, περὶ αὐτῶν ἀντιπονθανόμενοι, εἰς ἀπορίαν αὐτὸν μὲν φέρειν, τοῖς δὲ εὐγνωμονοῦσται τῶν κατὰ τοῦ Θεοῦ φθεισῶν περικοπῶν, μετὰ πείραν πίστεως, ιδίᾳ παράχειν τὴν³² ἐπιλυσιν, ητις μίαν καὶ σύντομον ἔχει τὴν δόδον. Εστι δὲ ἡδε.

XL. Πάντα λεχθὲν ή γραφὲν κατὰ τοῦ Θεοῦ φευδός εστιν. Οτι δὲ ἀληθῶς τοῦτο οὐ μόνον εὐφῆμας ἔνεκεν λέγομεν, ἀλλὰ καὶ ἀληθεῖας, μετὰ βραχὺ προϊόντος τοῦ λόγου πληροφορήσω. Οὐθενὶ σὺ, φιλατεῖ μοι Κλήμης, ἐπὶ τῷ τὸν Σίμωνα πρὸς τὴν ζητησιν μίαν

VARIÆ LECTIONES.

²² τῶν μελλόντων γάρ Ο. ²³ Μωϋσέος Ο. ²⁴ μόνου Ο. ²⁵ Ita legendum jam vidit D. Cfr. infra cap. 40, 45; hom. iii, 6, νόμου C. ²⁶ λόγῳ om. O. ²⁷ τοῦ Θεοῦ Ο, c. S , τὸν Θεόν C. ²⁸ Ita Ο, c. S , διστυνθεῖταις C. ²⁹ Ita C in marg., in cuij. lexiū ἐπιτύραντες, ut Ο. ³⁰ ἀρ. δγ. αὐτοῦ C, ἀ. δ., διεν αὐτοῦ Ο. ³¹ μῆτω Ο. ³² οὐ om. O. Mox οὐσῶν ἀλλὰ ἀποστῆσονται λόγου C. ³³ Errat S de C, qui exh. τὴν ut Ο, ταῖς Cl.

VARIORUM NOTÆ.

(54) Πολλὰ γὰρ φευδῆ κατὰ τοῦ Θεοῦ προσέλαθον αἱ Γραφαὶ. Falsa veris permista suisse in sacris Scripturis dicitur passim hoc in Apocrypho, impie iurta ac stulta: ex veterum hereticorum deliramentis, qui, teste S. Ireneæ lib. ii, cap. 2, cum ex Scripturis arguerentur, in accusationem convertebantur ipsarum Scripturarum, quasi non recte haberent, neque essent ex auctoritate, et quia varie essent dictæ. Sic apud S. Epiphanius Ebionæi Moysis Pentateuchum integrum non admittunt, sed quædam illius rejiciunt, majoremque legis partem

contumelii incessum; Abrahamum quidem cum Isaaco, Jacobo, Moyse et Aarone, usque ad Jesum Nave filium recipientes, sed postea Samsonem, Samuelēm, Davidem, Salomonem, Eliam, Eliseum, Isaiam, Jeremiam, Danièlem, Ezechielem, alios, omnesque prophetas detestati. Ptolemaïta vero Pentateuchum cum legibus divinis humana mandata complecti affirmant. Et Appelleiani a Christo volunt suisse indicatum, quid in sacrī litteris ab ipso dictum fuerit, quid a deniurgo. Lege de Ebionæis Methodiū Comitrium. or. 8. p. 110. Cfr.

τὴν ἐνετῶσαν ὑπερθέσθαι: τῆμέραν οὐκ ὀφείλεις λυ-
πεῖσθαι. Σήμερον γάρ πρὸ τῆς ζητήσεως προεφο-
δεῖσθμενος περὶ τῶν ἐν ταῖς Γραφαῖς προσκειμένων
τερπιστῶν, ἐπὶ τῆς ζητήσεως περὶ τοῦ μόνου Θεοῦ⁹ καὶ
ἀγαθοῦ, τοῦ καὶ τὸν κύρσων πεποιηκότος, **71** δια-
χριθῆναι οὐκ ὀφείλεις· ἀλλὰ καὶ θαυμάσεις ἐπὶ τῆς
ζητήσεως, πως οἱ ἀσεβεῖς, τὰ πλήθη τῶν ὑπὲρ Θεοῦ
εἰρημένων ἐν ταῖς Γραφαῖς παραλιπόντες¹⁰, τὰ κατ'
εἰς τὸν εἰρημένα περιβλεπόμενοι χαίροντες φέρουσιν
καὶ σύντοις οἱ ἀκροαταὶ ἀγνοίας αἰτίᾳ, τὰ κατὰ τοῦ Θεοῦ
πιστεύσαντες, τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἀπόδηλοι¹¹ γίνον-
ται. Διὸ σὺ προφάστει ὑπερθέσεως τὸ μυστήριον τῶν
Γραφῶν μαθών, κερδήσας εἰς Θεὸν μὴ ἀμαρτάνειν,
ἀπαρεβλήτως χαρήσῃ.

XLI. Κάτικα Κλήμης ἀπούσας ἐφηγὸν· Ἀληθῶς χαί-
ρω καὶ χάριν ὁμολογῶ τῷ κατὰ πάντα εὑεργέτῃ
Θεῷ· πλὴν αὐτὸς οἶδεν διτις ἀλλοι τις φρονεῖν οὐδὲν
ποιεῖται, ή¹² τὰ πάντα ὑπὲρ Θεοῦ φρονεῖν. “Οθεν μὴ με
ὑπολάβῃς ὡς ἀμφιβάλλοντα τοῖς ὑπὸ Θεοῦ ῥηθεῖ-
σιν¹³ ή καὶ ῥηθησομένοις¹⁴ πυνθάνεσθαι, ἀλλ’ ἵνα
μαθὼν καὶ αὐτὸς ἀλλοι εὐγνωμόνως¹⁵ μαθεῖν θέλον-
τα διδάξαι δυνηθῶ. Διὸ λόγε μοι, τίνα ἔστι τὰ προ-
κειμένα¹⁶ ψευδῆ ταῖς Γραφαῖς καὶ πῶς, διτις διντας
ψευδῆ τυγχάνει. Καὶ δὲ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Καὶ εἰ
μή μου ἐπύθου, ἐγὼ τῇ τάξις ἔξιν τῶν λόγων παρ-
εῖχον τὴν ἀπόδειξιν, ήν ὑπεσχόμην. Πλὴν ἀκουσον,
καὶς αὐτοῦ πολλὰ καταφεύδονται αἱ Γραφαὶ, ὡς εἰση-
δυταγχάνων αὐταῖς.

XLI. Παραδείγματος δὲ ἔνεκεν¹⁷ τὰ ῥηθησομένα
εἰς ἄρκειας ἔξει. Οὐκοῦ¹⁸ οἷμαι δὲ, ὃ φιλεῖ Κλήμης, εἰ
ἐνυήσεται τις, καὶν βραχεῖάν τινα πρὸς Θεὸν στορ-
γὴν καὶ εὐγνωμοσύνην ἀποσάζων, παραδέξασθαι¹⁹ ή
καὶ ἀπούσαι τὰ κατ’ αὐτοῦ λεγόμενα. Πῶς δὲ ἔστιν
αὐτὸν τινα μοναρχικὴν ψυχὴν ἔχειν (55) καὶ δισον
γενέσθαι, προειληφότα διτις πολλοῖς εἰσι θεοὶ καὶ οὐχ
εῖς; Εἰ δὲ καὶ εῖς, ἐν πολλοῖς ἀποτήμασιν εὐρίσκων
αὐτὸν, τις δισος²⁰ σπουδάσει γενέσθαι, τὴν τῶν
ἴδων ἀρχὴν διὰ τὰ δύο τῆς φύσεως ἀποτήματα, ἐλ-
πίσεις μὴ ἐπέρχεσθαι τὰ ἀλλων ἀδικήματα;

XLI. Διὸ ἀπείρη²¹ πιστεύειν, διτις δὲ τῶν διων Δε-
σπότης, δις οὐρανὸν ἔκτισε καὶ γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν
αὔτεσσι, ἐτέροις συνάρχει, ή διτις ψεύδεται· εἰ γάρ ψεύ-
δεται, καὶ τις διηθεῖει; ή διτις πειράζεις ὡς ἀγνοῶν,
καὶ τις προγνωσκει; Εἰ δὲ ἐνθυμεῖται καὶ μετα-
ρελάται²², καὶ τις καθ’ τέλειος καὶ γνώμη ἔμμονος;
Εἰ δὲ ζηλοῖ, καὶ τις ἀσύγχριτος; Εἰ δὲ σκληρύνει
καρδίας, καὶ τις σορθεῖ; Εἰ δὲ τυφλός καὶ κωφός,
καὶ τις δέδωκεν ὅρψην καὶ ἀκούειν; Εἰ δὲ ἀποτερεύει
συμβαλεῖει, καὶ τις δικαστῶνην νομιστεύει; Εἰ δὲ
ἔμπατεῖει, καὶ τις εἰλικρήν; Εἰ δὲ ἀδύνατεῖ, καὶ τις

A non debes, quod Simon ad disputationem unius
bunc diem intermiscerit. Hodie enim ante disputa-
tionem instructus de capitulis Scripturæ appositis,
inter disputandum de uno Deo et bono, mundique
creatore, hésitare non debes: sed et in discepta-
tione miraberis, quo pacto impii plurima in Scri-
pturis pro Deo dicta relinquunt, et respicientes ad
ea, quæ contra ipsum scripta sunt, haec lati profe-
runt, sicqne auditores ignorantiae ergo, quæ contra
Deum sunt, credentes, ab illius regno ejiciuntur.
Quocirca tu, occasione dilationis Scripturarum
mysterium discens, lucratus non peccare in Deum,
incomparabili gaudio afficeris.

XLI. Et ego Clemens, eo audito, dixi: Revere-
gaudeo, et gratias habeo beneficio prorsus Deo, qui
etiam scit me aliud sentire non posse, nisi cuncta
pro eo. Quocirca ne credas, me, quasi de Dei ver-
bis vel de iis quæ dicturus es dubitem, interrogare;
sed ut audiendo ipse quoque alium candide audire
desiderantem docere valeam. Idcirco expone mihi
quænam sint mendacia in Scripturis existantia, et
quo modo vere mendacia sint. Ac Petrus respondit:
Licet me non interrogasses, ego ordinem prose-
quens sermonum exhibuisse demonstrationem,
quam promiseram. Igitur audi, quo pacto multa in
Deum mentiantur Scripturæ, quemadmodum eas
legendo intelliges.

XLI. Exempli autem gratia, quæ dicentur, suf-
ficien. Et vero, amice Clemens, uescio an quis-
quam, qui vel exiguum erga Deum charitatem et
benevolentiam conseruet, poterit recipere vel etiam
audire quæ contra eum dicuntur. Qua enim ratione
is idem animam monarchicam habeat et sancte vi-
vat, qui est præventus opinione, multos esse deos,
non unum? Vel si unus est, eum in multis defectibus
inveniens quis nitetur esse sanctus, quando qui-
dem sperabit, omnium principium Deum propter
naturæ suæ vitia, non vindictam sumpturum de
aliorum delictis?

XLI. Quare absit, ut credatur, quod omnium
rerum Dominus, qui cœlum ac terram omniaque
illis contenta condidit, cum aliis imperet, aut quod
mentiatur: nam si mentitur, quis verum dicit? aut
quod tentet, quasi ignorans: quis enim præcognoscet? Si autem considerat, et pœnitentia ducitur, ec-
quis mente perfectus atque consilio stabilis? Si
semulatur, quis incomparabilis? Si indurat corda,
quis erudit? Si cœcitatatem et surditatem inducit, quis
dedit visum et auditum? Si fraudare suadet, quis
justitiam administrat? Si illudit, quis est sincerus?

VARIÆ LECTIONES.

*τὴν Ο. *Θεοῦ ascripsi ex Ο. *παραλείποντες C. *ἀπόδηλοις C. *ἢ om. Ο, qui deinde φρονῶν. *ῥή-
μαστιν C. ὑπὸ σοῦ ῥηθεῖσιν scribendum censem D. *ῥηθησομένων Ο. *γνωμόνως Ο. Idem δύνηθ. *Ιτα
Ο et S ex conject., προκείμενα C. Post τῶς S crediderit aliquid excidisse, velut τινα μάθω. *ἔνεκα Ο.
*αὐτὸν τις, οὐχ διτις Ο. Tum legendum esset αὐτὸν, οὐ τις δισος. *Διετις μὲν ἀπείρη Ο. *μεταμέλεται Ο.

VARIORUM NOTÆ.

vel qui monarchiæ et unius principati faveat.
Cor.

(55) Μοναρχικὴν ψυχὴν ἔχειν. Monarchicum
appellat, vel eum qui dominetur in corpus,

RATIOS. Gr. II.

Si invalidus est, quis est omnipotens? Si injustus est, quis justus? Si mala creat, quis bona facit? Si mala facit, quis bona?

XLIV. Si vero montem pinguem appetit, cuiusnam erunt cuncta? Si mentitur, quis verax est? Si in tabernaculo habitat, quis immensus? Si desiderat nidorem, sacrificia, vietimas et libationes, quis nullius indigens, quis sanctus, quis purus, quis perfectus? Si luminibus ac lucernis delectatur, quis luminaria in celo constituit? Si in caligine ac tenebris et procella atque sumo versatur, quis tanquam lumen maximum ænum illuminat? Si cum tubis et vociferationibus et jaculis et sagittis advenit, quis est omnium exspectata tranquillitas? Si ipse bella diligit, quis pacem vult? Si mala ipse condit, quis facit bona? Si durus ipse, quis humanus? Si fidelis non est in promissis, cui credetur? Si malos amat et adulteros et homicidas, quis erit justus iudex? Si eum pœnitit, quis est constans? Si denique malos eligit, quisnam admittit bonos?

XLV. Quocirca, o fili Clemens, inhibe te, ne aliud de Deo sentias, quam quod ipse solus sit Deus et Dominus et pater bonus ac justus creator, patiens, misericors, nutritor, beneficis, humanitatis legislator, castitatis consiliarius, æternus, æternitatis auctor, incomparabilis, in bonorum animis habitans, imperceptus et perceptus, qui in infinito magnum ænum tanquam centrum fixit, qui cœlum expandit et terram compegit, aquam recondidit, astra in celo disposita, terram fecit scatere fontibus, fructus produxit, montes in altum sustulit, mari terminos dedit, ventos ac flatus ordinavit; quique corpori ambienti in immenso pelago, per spiritum consilii sui, securitatem tribuit.

XLVI. Hic noster iudex est, in quem intuendo oportet animas nostras emendare, omnia pro eo cogitare, ipsi benedicere; atque pro certo habere, quod sua patientia improbitatem cunctorum in publicum adducens solus existit bonus. Isque in fine universi unicuique facinorum contra rationem admissorum iustus præsidebit iudex.

XLVII. His ego Clemens auditis dico: Vere illud religio est, vere illud pietas. Iterumque aio: Cuiprem igitur scire, quapropter eo modo scripti sunt libri sacri. Memini quippe te dixisse id factum ad coarguendos eos qui aliquid, quod dictum sit adversus Deum, temere credituri erant. Sed quoniam concedis nobis, quærere ex te uti lubet, interrogare audemus, te jubente. Si quis, charissime Petre, in animum induxerit dicere nobis: Veritatem continent quæ in Deum dicta ac scripta sunt, licet tibi videantur falsa: quo modo illi respondebimus?

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷ δε deest in O. ¹⁸ κνίσης C., quam formam S tacite commutavit in κνίσης, ut scr. O. Vide Dindor - sium in Hom. Tum proœchussex O. ¹⁹ διλοιγμῶν C. ²⁰ ἀστοργος αὐτός C. ²¹ ἔστι O. ²² Ad oram cod. Ottob. al. man. γρ. κέντρων. ²³ Κι ἀσφαλής post βουλῆς Metaphrasten redolet, abundatque; ἀσφαλές conj. S. Beest in O ²⁴ In O pr. m. in marg. ἔχον. Eadem: varietas occurrit infra c. 52. ²⁵ ἀληθῶς τοῦτο O. ²⁶ Ρησε ²⁷ οἱ Πρᾶβετ τό. ²⁸ Vbb. πυνθάνεσθαι σου ως βουλδμεθα accesserunt ex O. ²⁹ κάν om. O, qui tum scr. δοκετ

A πάντα δύναται; Ει δὲ ἀδικεῖ, καὶ τις δίκαιος; Ει δὲ κακὰ κτίζει, καὶ τις ἀγαθὰ πράξει; Ει δὲ καὶ ¹⁷ καὶ ποιεῖ, καὶ τις ἀγαθά;

XLIV. Ει δὲ τὸ πλον δρος ἐπιθυμεῖ, καὶ τίνος τὰ πάντα; Ει φεύδεται, καὶ τις ἀληθεύει; Ει ἐν σκηνῇ οἰκεῖ, καὶ τις ἀχώρητος; Ει δὲ ὁρέγεται ²³ κνίσης ¹⁸ καὶ θυσιῶν καὶ θυμάτων καὶ προχύσεων, καὶ τις ἀπροσδεής καὶ τις ἀγιος καὶ τις καθαρὸς καὶ τις τέλειος; Ει λύχνοις καὶ λυχνίαις τέρπεται, καὶ τις τοὺς φωτοτῆρας ἔταξεν ἐν οὐρανῷ; Ει ἐν γνόφῳ καὶ σκήτῳ καὶ θυέλλῃ καὶ καπνῷ σύνεστιν, καὶ τις φῶς ὃν φωτίζει τὸν μέγιστον αἰώνα; Ει διὰ σαλπίγγων καὶ ἀλαλαγμῶν ¹⁹ καὶ βολίδων καὶ τοξευμάτων προσέρχεται, καὶ τις ἡ τῶν δλων προσδόκιμος γαλήνη; Ει πολέμους αὐτὸς ἀγαπᾷ, καὶ τις εἰρήνην θέλει; Ει τὰ κακὰ αὐτὸς κτίζει, καὶ τις ἀγαθὰ δημιουργεῖ; Ει αὐτὸς ἀστοργος ²⁰, καὶ τις φιλάνθρωπος; Ει αὐτὸς πιστὸς οὐκ ἔστι περὶ ὃν ὑποσχεται, καὶ τις πιστεύθησται; Ει αὐτὸς πονηρὸς καὶ μοιχοὺς καὶ φονεὺς ἀγαπᾷ, καὶ τις ἔσται ²¹ δίκαιος κριτής; Ει αὐτὸς μεταμελεῖται, καὶ τις βέβαιος; Ει αὐτὸς κακοὺς ἐκλέγεται, καὶ τις ἀγαθοὺς προσέτεται;

XLV. Διδ, ὡ τέκνον Κλήμης, ἐπεχε, μή ἄλλο τι φρονήσῃς περὶ τοῦ Θεοῦ, ἥδις αὐτὸς μόνος ἔστι Θεὸς καὶ Κύριος καὶ πατήρ ἀγαθὸς καὶ δίκαιος δημιουργὸς, μακρόθυμος, ἐλεήμων, τροφεὺς εὐεργέτης, φιλανθρωπίαν νομιστεύων, ἀγνείαν συμβουλεύων, αἰώνιος, αἰώνιους ποιῶν, ἀσύγκριτος, ταῖς τῶν ἀγαθῶν ψυχαῖς οἰκιζόμενος, ἀχώρητος καὶ χωρούμενος, δὲν ἀπείρου τὸν μέγαν αἰώνα ως κέντρον ²² πήξας, δὲν οὐρανὸν ἐφαπλώσας καὶ γῆν πλάσας, ὅντωρ ταμεύσας, διστρα ἐν οὐρανῷ διαθεὶς, πηγὰς γῆς βρύσας, καρποὺς ἐκφύσας, δρη ὑψώσας, θάλασσαν περιορίσας, ἀνέμους τε ²³ καὶ πνεύματα διατάξας, δὲν περιέχον σῶμα ἐν ἀπείρῳ πελάγει πνεύματι βουλῆς ²⁴ ἀσφαλισάμενος.

XLVI. Οὗτος ἡμῶν δικαστής, εἰς ὃν ἀποβλέποντας χρή τάς ἐστων κατορθοῦν ψυχάς, πάντα ὃν πέρ ²⁵ αὐτοῦ νοοῦντας, αὐτὸν εὐφημοῦντας, πεπειμένους ὅτι τῇ αὐτῷ μακροθυμίᾳ πάντων τὴν προπέτειαν εἰς φανερὸν ἀγων μόνος ἀγαθός ἔστιν. Καὶ οὗτος ἐπὶ τέλει τοῦ παντὸς ἐκάστῳ τῶν τετολμηκότων δὲ μή ἔχρην δίκαιος προκαθεσθεται κριτής.

XLVII. Ταῦτα ἐγὼ Κλήμης ἀκούσας, ἔφην. Ἀληθῶς τοῦτο θεοσέβεια, τοῦτο ἀληθῶς ²⁶ εὐσέβεια. Πάλιν τε ἔφην. Ἡθελον μαθεῖν οὖν, διὰ τι οὐτως ἐγράφησαν αἱ Βίβλοι. Μέμνημαι γάρ ως ἔφης, ὅτι εἰς Ελεγχον τῶν μελόντων τολμάν πιστεύειν τι ²⁷ λεγόμενον κατὰ τοῦ Θεοῦ. Πλήν ἐπει καρπίῃ ἡ μηλ πυνθάνεσθαι σου ως βουλδμεθα ²⁸, πυνθάνεσθαι τολμῶμεν, σου κελεύσαντος: εἴ τις βουληθεὶη, φιλατε Πέτρε, λέγειν ἡμῖν - Ἀληθῆ ἔστι τὰ γεγραμμένα, κάν ²⁹ σοι φεύδη δοκῇ ταῦτα κατὰ τοῦ Θεοῦ ῥηθέντα· πῶς ἀποκριθῶμεν αἰνῶ;

XLVIII. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Εὐ¹⁹ εἶπας πυ-θόμενος, εἰς γάρ την ἀφάλειαν ἔσται· τῷτον ἄκουον. Τοπειδὴ πολλὰ ἔστι τὰ ύπο τῶν Γραφῶν **75** εἰρημένα κατὰ τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸ ἐπειγόν τῆς ὥρας διὰ τὴν ἑσπέραν²⁰, ἵνα δὲ βούλῃ λόγον πύθου καὶ ἐπιλύσομαι, δεῖξας αὐτὸν ψευδῆ· οὐχ²¹ δτι μόνον κατὰ τοῦ Θεοῦ εἰρηται· ἀλλὰ δτι διντας ψευδῆς ἔστιν. Κάγὼ ἀπεκρίμην· Μαθείν θέλω πῶς τῶν Γραφῶν (56) ἀγνοεῖν τὸν θέδν λεγούσων²², σὺ γινώσκοντα αὐτὸν ἀποδεῖξαι δύνασαι.

XLIX. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Εὔκριπτος ἐλεγχθῆναι δυνάμενον προέτεινας ἡμῖν· τῷτον ἄκουον, πῶς οὐδὲν ἀγνοεῖ Θεός, ἀλλὰ καὶ προγινώσκει. Ο δὲ πυνθάνομαι του, πρῶτον ἀπόκριναι μοι· ὅτας Βίβλους γράφας καὶ εἰπὼν πῶς ὁ κόσμος ἐκτίσθη καὶ ἔτι οὐ προγινώσκει οὐδὲν Θεός, ἀνθρώπος ἦν, ή οὐ; Κάγὼ διηγήσας ἀνθρώπῳ· Ανθρώπος. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Ανθρώπῳ οὖν διντι, πόθεν δυνατὸν ἦν εἰδέναι ἀψεῦδως, πῶς ὁ κόσμος ἐκτίσθη, καὶ διὰ δοῦ Θεός οὐ προγινώσκει;

L. Κάγὼ αἰσθόμενος ἡδη τὴν ἐπίλυσιν ὑπομειδιῶν ἔφην· Ότι προφήτης ἦν. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Εἰ οὖν ὁ προφήτης, ἀνθρώπος ὁν, οὐδὲν τὴν τὴν ηγνότει, διὰ τὸ ἀπὸ Θεοῦ εἰληφέναι τὴν πρόγνωσιν, πῶς ἀν²³ ἀντὸς δ δεδωκάς ἀνθρώπῳ τὸ προγινώσκειν, Θεός ὁν, τὴν τὴν ηγνότει; Κάγὼ ἔφην· Ὁρθῶς ἔφης. Καὶ ὁ Πέτρος· Εἴτι οὖν, έφη, εἰς αὐτὸν συνδιαπόρησόν μοι. Ήμολογημένου τοῦτον δὲ οὐδὲν πάντα προγινώσκει, ἀνάγκη πᾶσα, τὰς λεγούσας αὐτὸν Γραφὰς ἀγνοεῖν ψεύδεσθαι, τὰς δὲ γινώσκειν αὐτὸν λεγούσας ἀληθεύειν. Κάγὼ ἔφην· Ανάγκη εὗτας ἔχειν.

76 LI. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Εἰ οὖν τῶν Γραφῶν μὲν ἔσται ἀληθῆ, ἀλλὰ ψευδῆ, εὐλόγως ὁ Διδάσκαλος ἡμῶν εἰλεγεν· Γίνεσθε τραπεζῖται²⁴ δόκιμοι· ὡς τῶν ἐν τοῖς Γραφαῖς, τινῶν μὲν δοκίμων δυντων λόγων, τινῶν δὲ²⁵ κιεδήλων. Καὶ τοῖς ἀπὸ τῶν ψευδῶν Γραφῶν πλανημένοις οἰκείως τῆς πλάνης ἐξέφηνε²⁶ τὴν αλτίσιαν λέγων²⁷. Διὰ τούτο πλανᾶσθε, μή εἰδότες τὰ ἀληθῆ τῶν Γραφῶν (57). Οὐδὲν τούτοις ἀγνοεῖτε καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Κάγὼ ἔφην· Πάντα καλῶς.

VARIÆ LECTIÖNES.

²⁸ Εὐ²⁹ Ο, suffragante Ο, σύ C. ³⁰ Malim διὰ τὸ ἐπειγόν τῆς ὥρας πρὸς τὴν ἑσπέραν, sede præpositum mutata D. ³¹ οὐχ C, οὐχ S. ³² λεγούσων τὸν Θεόν. C. ³³ οὖν C. ³⁴ Ita O, c. S., τραπεζῖται C, qui refert ad hom. iii, 50, xviii, 20. Epiph. hær. 44, 2, et ad notas suas in Consit. ap. ii, 36. Adde secundum S, quae præbenit Credner, Beiträge I, 295, 327. Heinichen Euseb. Hist. eccl., tom. III, Excurs. ix. p. 389. ³⁵ οὐδὲ S, Ο, τε C, non C, uti vult S, sed C deinceps πλυνομένοις. ³⁶ Ita S, εξέφανε C, Ο. ³⁷ Cfr. Marc. xii, 24, Matth. xxii, 29.

VARIORUM NOTÆ.

(56) Πῶς τῶν Γραφῶν. In Eclogis Damasceni, de quibus paulo ante dicebamus, cap. Pierū τοῦ ἀφευκτον εἶναι· τὸν θέδν καὶ ἀπειρογραπτον, εtc. Ἐρωτησις Κλήμεντος πρὸς τὸν ἄντον Πέτρον. Πῶς τῶν Γραφῶν λεγούσων ἀγνοεῖν τὸν θέδν, ὡς τὴν πέρι τὸν ἀλλὰ καὶ ζῆτος ἐμψαλνει, σὺ λέγεις πάντα αὐτὸν γινώσκειν; Αποκρισίς. Ὁ τὰς Βίβλους γράφας, καὶ εἰπὼν πῶς ὁ κόσμος ἐκτίσθη, ἀνθρώπος ἦν, ή οὐ; Αποκρισίς Κλήμεντος. Ἀνθρώπος ἦν. Ἐρωτ. Πέτρος. Ἀνθρώπῳ οὖν διντι πόθεν δυνατὸν εἰδέναι ἀψεῦδως πῶς πρὸς ἀνθρώπουν ὁ κόσμος ἐκτίσθη; Ἀποκρ. Ότι προφήτης ἦν. Πέτρος· Εἰ οὖν προφήτης ἀνθρώπος ὁν, διὰ τὸ ἀπὸ Θεοῦ εἰληφέναι πρόγνωσιν, οὐδὲν ἀγνοεῖ, πῶς αὐτὸς δ δεδωκάς ἀνθρώπῳ τὸ προγινώσκειν, Θεός ὁν, τὴν τὴν ηγνότει, ἀλλῷ (I. δ ἀλλῷ) δεσμοτεξεν; Κλήμης· Ὁρθῶς ἔφης. Πέτρο. Εἰ οὖν οὐ Θεός

A **XLVIII.** Excepit Petrus : Tu bene interrogasti. Verum audi; erit enim in tuam cautionem. Quandoquidem multa sunt a Scripturis in Deum dicta, quia tempus urget ob vesperam, unum quod voles dictum sciscitare; et solvam, falsumque esse ostendam, non solum quod contra Deum prolatum sit, sed quod revera sit falsum. Et ego respondi: Velim discere quo pacto, cum Scripturæ Deum dicant in ignorantia versari, tu ipsum scientem esse poteris demonstrare.

B **XLIX.** Respondit Petrus : Dictum proposuisti refutatu facile. Attamen ausculta quemadmodum nihil ignorat Deus, sed et præscit. Quod vero te rogo, primum mihi responde: qui libros sacros scripsit, dixitque qua ratione mundus fuerit conditus et quod Deus non præsciat, homo erat, nec ne? Et ego: Homo, inquam. Iterum Petrus : Ergo qui erat homo, unde certo scire poterat qua ratione mundus fuerit conditus, et quod Deus non præsciat?

C L. Καὶ εἰσθόμενος ἡδη τὴν ἐπίλυσιν ὑπομειδιῶν ἔφην· Ότι προφήτης ἦν. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Εἰ οὖν ὁ προφήτης, ἀνθρώπος ὁν, οὐδὲν τὴν τὴν ηγνότει, διὰ τὸ ἀπὸ Θεοῦ εἰληφέναι τὴν πρόγνωσιν, Θεός ὁν, τὴν τὴν ηγνότει; Κάγὼ ἔφην· Ὁρθῶς ἔφης. Καὶ ὁ Πέτρος· Εἴτι οὖν, έφη, εἰς αὐτὸν συνδιαπόρησόν μοι. Ήμολογημένου τοῦτον δὲ οὐδὲν πάντα προγινώσκει, ἀνάγκη πᾶσα, τὰς λεγούσας αὐτὸν Γραφὰς ἀγνοεῖν ψεύδεσθαι, τὰς δὲ γινώσκειν αὐτὸν λεγούσας ἀληθεύειν. Κάγὼ ἔφην· Ανάγκη εὗτας ἔχειν.

D **LI.** Petrus addidit: Si ergo in Scripturis alia vera sunt, alia falsa, recte Magister noster dixit: *Estate probi trapezitæ; cum nempe quedam in Scripturis dicta proba sint, quedam adulterina.* Et hominibus, qui ob falsas Scripturas errabant, proprie erroris indicavit causam, dicens: *Ideo erratis, nescientes vera Scripturarum; propter quod ignoratis et virtutem Dei.* Et ego dixi: *Omnino præclare.*

LI. Petrus addidit: Si ergo in Scripturis alia vera sunt, alia falsa, recte Magister noster dixit: *Estate probi trapezitæ; cum nempe quedam in Scripturis dicta proba sint, quedam adulterina.* Et hominibus, qui ob falsas Scripturas errabant, proprie erroris indicavit causam, dicens: *Ideo erratis, nescientes vera Scripturarum; propter quod ignoratis et virtutem Dei.* Et ego dixi: *Omnino præclare.*

D μόνος πάντα, ὡς ἀποδέδειχται, προγινώσκει, ἀνάγκη πᾶσα τὰς λεγούσας αὐτὸν Γραφὰς ἀγνοεῖν τι, μή νοεῖσθαι παρά τιναν, πῶς ταῦτα εἰργται περὶ Θεοῦ τοῦ διδάσκοντος ἀνθρώπων γνῶσιν. Qui locus admidum observari debet, ob manifestam in eo interpolationem. Cor.

(57) Μή εἰδότες τὰ ἀληθῆ τῶν Γραφῶν, etc. Mirare hic quoque impudentiam hæreticam, in pervertendis sacræ Scripturæ testimoniis. Nam Marci xii, 24, habetur duntaxat: Διὰ τούτο πλανᾶσθε, μή εἰδότες τὰς Γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Matth. vero xxii, 29: πλανᾶσθε, etc. Quod autem Ebionæ Evangelium Mauthæi, quo solo utebantur, mutationibus. additionibus, mutationibus adulteraverint, locuples testis est Epiphanius. I.

LIII. Respondit Petrus: Recte itaque noui credo A adversus Deum, nec adversus justos in lege memoratos, impiam præsumens opinionem. Ut enim mihi persuadeo, neque Adamus transgressor fuit, quem Dei manus parturierunt: neque Noe ebrius, qui præ omni mundo justus inventus est: neque Abrahamus tres simul habuit uxores, qui propter castitatem donatus est liberorum multitudine: neque Jacobus quatuor duxit, quarum et duæ sorores, qui duodecim tribuum pater exsilit, et Magistri nostri adventum futurum designavit. Moyses non erat homicida, nec ab idolorum sacerdote didicit judicare, qui omnibus sæculis legem Dei prophetauit, et ob rectam intelligentiam testimonium fidelis dispensatoris accepit.

LLII. Sed et horum similiumque solutionem in tempore tibi exhibeo. De cætero, quoniam, ut viides, instat vespera, quæ hodie dicta sunt, sufficient. Attamen quoties voles, de quibus placebit, siden ter percontare: nos lati confessim explicabimus. Quibus dictis surrexit. Sicque sumpto cibo in somnum versi sumus; nox enim advenerat.

HOMILIA III.

I. Post duas igitur dies, tertio autem illuce scente quo disputandum erat cum Simone, ego Clemens exprefactus comitesque, sub secundum gallorum cantum invenimus lucernam-adhuc lucen tem, Petrum vero genibus flexis orantem. Completa igitur prece, conversus cernensque nos ad audiendum paratos dixit:

II. Scire vos volo, quod qui ex nostro consilio manent cum Simone, ut inepta illius addiscentes nobis subjiciant, quo ad variam ejus malitiam ap pare nos possimus, ipsi miserunt, et nobis ista declararunt: Simon hodie, quemadmodum promisit, paratus est, venire coram omnibus, ut ostendat ex Scripturis: hunc qui cœlum et terram omniaque in iis existantia condidit, non esse Deum supremum; sed alium existere quemdam incognitum et supernum, ut in ineffabilibus exsistentem Deum deorum, qui duos miserit deos, ex quibus alter mundi creator, alter legis dator. Atque hæc dicere molitur, ut rectam fidem eorum subvertat, qui unum ac solum Deum creatorem cœli et terræ adoraturi sunt.

III. Hæc audiens quo modo non moleste tulisse? Quocirca et vos mecum consistentes fratres scire volui, non mediocriter animo me dolere, dum vi deo, diabolum quidem ad homines tentandos vigi lare, homines vero plane negligere salutem suam.

VARIÆ LECTIONES.

²⁸ Vbb. πάνυ καλῶς. Kal δέ Πέτρος ἀπεχρίνατο des. in O. ²⁹ προλαμβάνει: O, in cuij. marg. al. πιανη. ³⁰ θόθα κατὰ νόμου λεγόμενα. ³¹ Ξένον O. Vid. supra c. 46. ³² Melius συνῆν S. ³³ Vbb. πολυτεχνίας — δέλφαλι desiderantur in O. ³⁴ εἰδώλου C. ³⁵ ἀλλ' ὅτε δέ C. ³⁶ ἔτεροι C. ³⁷ τὰ transcripsi ex O, qui vocaſuſaſa διγνωſtον καὶ non exhibet. ³⁸ προσεκλύſſe: C. ³⁹ δημᾶς O.

LII. Kal δέ Πέτρος ἀπεχρίνατο ²⁸. Οὐκοῦν εὐλόγως οὔτε κατὰ τοῦ Θεοῦ πιστεύω, οὔτε κατὰ τῶν ἐν τῷ νόμῳ ἀναγραφέντων δικαίων, διεθῶς φρονεῖν προ λαμβάνων ²⁹. Ός γάρ πέπεισμαι, οὔτε Ἀδάμ παρα βάτης ἦν, δέ υπὸ τῶν τοῦ Θεοῦ χειρῶν κυνοφορθεῖς: οὔτε Νῶe μέθυσος ἦν, δέ υπὲρ ³⁰ πάντα τὸν κόσμον δίκαιος εὑρεθεὶς: οὔτε δέ Ἀδραδάμ τρισὶν ἀμα συ νήει ³¹ γυναῖκιν, δέ διὰ σωφροσύνην πολυτεχνίας κα ταξιωθεὶς: οὔτε Ιακὼb τετράσιν ἐκοινώνει, ὃν δύο καὶ ἀδελφαὶ ³² ἐτύγχανον, δέ δεκαδύο φυλῶν ὑπάρχεις πατήρ καὶ τὴν τοῦ Διδασκάλου ἡμῶν παρουσίαν ἐσή μανεν ἐλθεῖν· οὐ Μίωσῆς φονεὺς ἦν, καὶ παρὰ τερέως εἰδώλων ³³ κρίνειν ἐμάνθανεν, δέ παντὶ ³⁴ τῷ αἰώνι τὸν Θεοῦ νόμον προφητεύσας καὶ δι' ὁρθῆν φρόνησιν πιστὸς οἰκονόμος μαρτυρθεὶς.

B. LIII. Πλήjην καὶ τούτων τοι τὴν ἐπίλυσιν μετὰ τῶν δημοίων ἐπὶ κατεροῦ παρέξω. Τοῦ δὲ λοιποῦ, ὡς ὁρθές, ἐπειδὴ ἐσπέρα κατειληφεν, τὰ σῆμαρον ῥυθμένα αὐ τάρκως ἔχετω. "Ἀλλοτε δὲ εἰ ³⁵ βούλει, περὶ ὧν θέ λεις, θαρρῶν ἡμῶν πυνθάνου, καὶ ἡμεῖς χαρούντες δάκνως ἐπιλύσομεν. Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐγήγερται. Καὶ οὕτως τροφῆς μεταλαβόντες εἰς ὅπον ἐτράπη μεν. Κατειλήφει γάρ τη νύξ.

ΟΜΙΛΙΑ Γ.

I. Δύο μὲν οὖν διελθουσῶν ἡμερῶν, ἐπιφωσκούστης δὲ τρίτης, πρὸς τὸ διαλεχθῆναι τῷ Σίμωνι ἔκυπνισθεὶς ἐτῶ Κλήμης καὶ οἱ συνδύντες ἐταῖροι ³⁶ ὑπὸ τὰς δευτέρας τῶν ἀλεκτρυόνων φινάς, εὑρομεν τὸν μὲν λύχνον ἔτι φαίνοντα, τὸν δὲ Πέτρον γονυκινῆ προσευχόμενον. Συντελέσας οὖν τὴν δέησιν, ἐπιστραφεὶς καὶ ίδων ἡμᾶς πρὸς τὸ ἀκούσαι ἐτοίμως ἔχοντας, ἔφη:

II. Γινώσκειν δημᾶς θέλω, διτοι οἱ καθ' ἡμετέραν προ νταν συνόντες τῷ Σίμωνι, διτοι τὰς βουλάς αὐτοῦ μανθάνοντες ὑποδάλλωσιν ἡμῖν, ήντα δυνάμεθα πρὸς τὴν τῆς κακίας αὐτοῦ ποικίλαν ἀρμόσασθαι, αὐτοὶ πέμψαντες ἐδήλωσαν ἡμῖν λέγοντες· Σίμων σῆμαρον, καθαὶ συνετάξατο, ἐτοιμός ἐστιν ἀπὸ τῶν Γραφῶν ἐπὶ πάντων ἐλθῶν ἄποδεικνύειν, μὴ τοῦτον ³⁷ εἰναὶ θεὸν ἀνώτατον, δέ οὐρανὸν ἔκτισε καὶ γῆν καὶ πάντα τὰ ³⁸ ἐν αὐτοῖς, ἀλλὰ δὲλλον τινὰ διγνωστὸν καὶ ἀνώτατον, ὡς ἐν ἀπορήτοις δυτια θεῶν· δέ δύο δημεμψε θεοὺς, ἀφ' ὧν δὲ μὲν εἶς ἐστιν ὁ κόσμον κτέσας, δὲ δὲτερος δὲ τὸν νόμον δους. Καὶ ταῦτα μηχα νταται λέγειν, διτοι τῶν τὸν ένα καὶ μόνον μελλόντων σέβειν θεὸν, δέ οὐρανὸν ἔκτισε καὶ γῆν, τὴν ὁρθῆν προεκλύσῃ ³⁹ πιστὸν.

III. Ταῦτα ἀκούσας πῶς οὐκ ἀν τὴθύμησα; Διδ καὶ δημᾶς ⁴⁰, τοὺς συνόντας μοι ἀδελφοὺς, εἰδέναι τὴθέλησα. ὡς οὐ μετρίως τὴν ψυχὴν δλγῶ, ἐνορῶν τὸν μὲν πο ντηρὸν πρὸς δοκιμὴν ἀνθρώπων ἐγρηγορότα, τοὺς δὲ ἀνθρώπους τῆς ἐστιν τὸν σωτηρίας πάνυ ἀμελοῦντας.

Ἐμηχανήσατο γάρ τοις ἀπὸ ἔθνων μέλλουσι περὶ τῶν ἐπιγείων ἕρδων πείθεσθαι ^{νο} ὅτι οὐκ εἰσὶ θεοί, ἐτέρων πολλῶν θεῶν δῆξας εἰσενεγκεῖν, ὅπως ἐάν πάνταντες τῆς κάτω ^{νο} πολυθεομανίας, ἐτέρως ή καὶ χείρων κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ μοναρχίας λέγειν ἀπατηθῆσονται: ἵνα μηδέποτε τὰ τῆς μοναρχίας προτιμήσαντες οὐπάντησιτε ἐλέους τυχεῖν δυνηθῶσιν. Ταύτης δὲ τῆς τάλμης ἔνεκα δ Σίμων ταῖς φευδέσι τῶν Γραφῶν περικοπαῖς ὠπλισμένος πολεμεῖν ἡμῖν προσέρχεται. Καὶ τὸ δεινότερον, ὅτι ἁφ' ὧν οὐ ^{νο} πεπίστευκε προφῆτῶν τοιαῦτα δογματίζειν κατὰ τοῦ δυτικοῦ Θεοῦ οὐ πεψένθεται.

IV. Καὶ ἡμῖν μὲν τοῖς ἐκ προγόνων παρειληφθεῖσι τὰ πάντα κτίσαντα **79** σέβειν Θεού, ἔτι δὲ καὶ τῶν ἀπετέρην δυναμένων βίθιλων τὸ μυστήριον, ὡδὲν δυνήσεται, τοῖς δὲ ἀπὸ ἔθνων, τὴν πολύθεον ὑπελήφτειν σύντροφον ἔχουσιν, καὶ τῶν Γραφῶν τὰ φευδῆ οὐκ εἰδότιν, πολὺ δυνήσεται: οὐ μόνον αὐτὸς, ἀλλ' εἰ καὶ ἄλλος τις τοῖς ἀπὸ ἔθνων κατὰ τοῦ Θεοῦ κενόν ^{νο} τινα δύμοιον διερκεψι, πλουσίως κεκοσμημένον ὑφῆγήσεται: μῆθον, πιστευθῆσεται, τῷ ἐπιτάθμῳ τὸν νοῦν αὐτῶν τὰ κατὰ τοῦ Θεοῦ λεγόμενα θεισθῆναι λαμδάνειν ^{νο}. Σπάνιοι δέ τινες οἱ μὲν αὐτῶν ἔσονται, ᾧς ἐκ πλήθους ὄλιγοι, οἵτινες δι' εὐγνωμοσύνην οὐ θελήσουσι κατὰ τοῦ τὰ πάντα κτίσαντος Θεοῦ κακὸν λέγον αὐτὸδ ^{νο} καὶ ἀκοῦσαι μόνον· οἷς μόνοις ἀπὸ ἔθνων οὕτωι σωθῆναι γενήσεται. Μή οὖν ἡμῖν ^{νο} τις τὸν Σίμωνα παντελῶς μεμφέσθω, ή καὶ ἄλλον τινά· οὐδὲν γάρ ἀδίκως γίνεται, δησο καὶ τὰ τῶν Γραφῶν φευδῆ εὐλόγως πρὸς δοκιμὴν ἔχοντα τυγχάνει.

V. Κάργω Κλήμης ἀκούσας ἐφην· Πώς λέγεις, κύρε, καὶ τὰ τῶν Γραφῶν φευδῆ εὐλόγως πρὸς δοκιμὴν ἀνθρώπων ἔχειν; Ζέ δὲ ἀπεκρίνατο· Τὰ φευδῆ τῶν Γραφῶν αἰτήματι κακίας δικαίων τινὶ λόγῳ γραφῆναι συνεγράφθη. Εὐλόγως δὲ ^{νο} λέγω οὐτως. Ἐν ταῖς θεολογίαις δὲ πονηρὸς τοῦ ἀγαθοῦ τὸν Θεὸν οὐκ ἔλαττον ἀγαπῶν ἐν λόγῳ ἀπολείπεται τοῦ ἀγαθοῦ, δησο καὶ τῶν ἀγνοίας αἰτίᾳ ἀσεβούντων οὐ συγγιγώσκων, στοργῇ τῇ πρὸς τὸ ἀσεβούμενον, **80** τὸν ἀσεβούντων ἐπιμνημεῖ τὸν θλεθρον, δὲ ^{νο} τὴν θασιν αὐτοῖς προστέρειν. Οὐ γάρ ἀγαθὸς ίσθιας πάντας θέλει ^{νο} ταῖς πεταμελεῖαις, οὓς εἰ δὲ μόνους τοὺς ἔγνωκτας τὸν Θεόν τοὺς δὲ ἀγνοοῦντας οὐκ ιάται, οὐχ δι τοῦ θέλει, ἀλλ' δι τοῦ θέστιν τὰ ἡτοιμασμένα τοῖς οὐδεὶς τῆς φατλείας ἄγαθὰ τοῖς διὰ τὸ ἀδιάκριτον ἀλόγοις ζώις παρεκπαθεῖσι παρασχεῖν.

VI. Τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου Θεοῦ, τοῦ τὸν κόσμον πεποιηκότος καὶ τῆς κτίσαντος καὶ πάντα παρεσχηκότος, τοιαύτῃ πέρυχεν φύσις, παντὸς ἡδη ποτὲ ^{νο} ἐντὸς δρῶν θεοσεβείας δυτος, καὶ μη βλασphemοῦντος αὐτοῦ τὸ ἄγιον Πνεῦμα, στοργῇ τῇ πρὸς αὐτὸν εἰς

A Gentilibus enim, qui terrena simulacra credituri erant non esse deos, machinatus est introducere opiniones de multis aliis diis; ut si a terrestri multorum deorum cessarent insania, alia vel pejori fraude contra Dei monarchiam ac unitatem loqui compellerentur, ne, doctrinam de uno principatu maximi facientes, unquam possint consequi misericordiam. Illoc ob audax facinus Simon falsis Scripturarum sectionibus armatus venit ad nos oppugnandos. Qundque gravissimum est, ista adversus Deum verum ex prophetis, quibus tamen non credit, docere non veretur.

IV. Et quidem adversum nos, qui a majoribus cultum omnium conditoris Dei accepimus nec non Scripturarum decipere valentium mysterium, nihil poterit: contra vero gentiles, in multorum deorum opinione nutritos, ignorantesque Scripturæ mendacia, valebit plurimum: non modo ipse, sed et si, quis alias ethiicis vanam aliquam in Deum fabulam, similem somnio opulerterque ornatam enarraverit, credetur; quod a pueritia mens eorum solita est sermones adversus Deum suspicere. Rari autem inter eos erunt, ut e multitudine pauci, qui ob æquum animum nolent malo in omnium conditorem Deum sermoni vel aurem duntaxat præbere; quibus solis ethnicis salvari continget. Nemo igitur nobis de Simone penitus conqueratur, vel de quoquam alio. Nihil enim injuste accidit; quandoquidem et Scripturarum mendacia jure ad hominum probationem posita sunt.

V. Quo auditio ego Clemens dixi: Qua ratione, ais, domine, et Scripturarum mendacia merito ad hominum probationem posita fuisse? Ille vero respondit: Mendacia Scripturarum, ex malitia postulatione, justa ratione permissa sunt scribi. Merito autem dico sic. In theologia et religione malus, non minus diligens Deum quam bonus in uno tantum a bono superatur, quod nolens parcere iis, qui ex ignorantia impii sunt, amore in illud quod non collitur, irreligiosorum desiderat interitum, bonus vero ipsis offerre sanitatem. Vult enim cunctos penitentia sanare: servat autem eos tantum qui Deum cognoscunt; at eos qui eum ignorant non sanat, non quod nolit, sed quia non licet bona filii regni præparata tribuere hominibus, qui ob discretionis privationem assimilati sunt brutis animalibus.

VI. Unius ac solius Dei, qui mundum fecit et nos creavit et omnia præbuit, ea natura est, ut animam cuiuslibet intra pietatis limites positi et sanctum ejus Spiritum non blasphemantis, ad se, charitate erga hunc hominem, adducat, per respectum

VARIÆ LECTIONES.

^{νο} πεισθεσθαι Ο. ^{νο} κάτω non omittere debebat S. Subinde O, πολυθεομανίας. ^{νο} οὐ non est in O. ^{νο} κατέντων Ο, qui deinde θεέρω c. D. (νο εἶρω C), sed statim πλουσίω (πλουσίω C, πλουσίως de conjectura). Κεκοσμηθέντα p. κεκοσμημένον Ο. ^{νο} Ita O et C in marg. λαμβάνει in textu. ^{νο} αὐτό C mutari vult in εὐτὸν vel αἴτοι. Frustra. Cfr. boin. iii, 9. S. ^{νο} ὥμῶν C. ^{νο} δέ om. O. ^{νο} οὐδέ p. δέ O. Tum προσφέρει sc. ἐπιθυμεῖ S, c. Η, προσφέρων C, O. ^{νο} θέλει πάντας O. ^{νο} Ita S, c. D., Ille conj. εἰδήστος, C. O. οὐδήποτε. Subinde ἐντὸς δρῶν O in textu, ad oram man. al. Ιωας ἐκτός C elidit ἐντὸς δρῷ. Tum βλασphemοῦντος scr. O.

sui in illam amoris. Licet peccatrix sit, ita compa- A
rata est, ut, postquam condigne de actis punita fuerit, salutem consequatur. Si quis vero Deum negaverit, aut alia quadam ratione in eum verbo existiterit impius, ac postea egerit pœnitentiam, castigabitur quidem pro iis quæ in eum deliquit, salvus autem erit, quia conversus dilexit. Fortassis etiam pietatis ac orationis magnitudo vel et poenas effugiet, cum homo pro delicti venia ignorantiam ei pœnitentiam attulerit. Qui autem non ducuntur pœnitentia, per ignis supplicium finem quoque accipient, etsi in reliquis omnibus sint sanctissimi: verum, ut dixi, certo tempore plurimum igne æternō vexati, extinguentur. Non enim amplius semiperni esse possunt, postquam impie se gesserunt erga æternū ac solum Deum.

VII. Impietas autem in illum est, in ea circa religionem opinionē mori, qua dicatur aliud esse Deum, seu ut majorem, seu ut minorem, vel quomodo cuncte præter eum qui vere est. Nam qui vere est, ille est, cujus formam humanum gerit corpus: propter quam rem cœlum et omnia astra, quamvis secundum essentiam præstantiora, servire sustinuerunt ei, qui secundum essentiam minor est, propter Numinis formam. Tantum Deus hominem præ omnibus beneficio affectit: ut intuitu plurimorum beneficiorum, illorum auctorem diligens, per dilectionem eam et in secundo ævo salvus esse possit.

VIII. Sufficiens ergo est ad salutem charitas ho-

A
autem⁴⁰ φέρειν τὴν ψυχὴν, ὃντες αὐτὸν εἰς αὐτὴν⁴¹ ἔρωτος ιδέα. Καὶ ἀμαρτιλός ἦ, μετὰ τὸ κατ' ἀξίαν κολασθῆναι ὡν ἐπράξει⁴² σώζεσθαι φύσιν ἔχει. Εἰ δὲ τις αὐτὸν ἀρνήσεται⁴³ ἢ ἐτέρως πως λόγῳ εἰς αὐτὸν ἀσεβήσει, ἐπειτα μετανοήσει⁴⁴, κολασθῆσεται μενέφῶν εἰς αὐτὸν ἡμαρτεν, σωθῆσεται δὲ, διτεπτέκας ἡγάπησεν. Ἰσως δὲ ἡ τῆς ἑυσεβείας ὑπερβολὴ⁴⁵ καὶ τῆς ἑκεσίας ἢ καὶ τοῦ κολασθῆναι ἀπολυθῆσεται, συγγνώμης⁴⁶ τῆς ἀμαρτίας μετὰ τῆς μετανοίας δεδωκώς **81** τὴν ἄγνοιαν. Οἱ δὲ μὴ μετανοήσαντες διὰ τῆς τοῦ πυρὸς κολάσεως καὶ τὸ τέλος ἔχουσιν (58), κανὲν ἐν τοῖς λοιποῖς ἥπασιν δισώτατοι ὡσιν ἀλλ', ὡς Ἐφην, μεμετρημένου αἰώνος τὸ πέμπτον⁴⁷ πυρὶ αἰωνίῳ κολασθέντες ἀποσθεθήσονται. Εἶναι γάρ εἰς ἀεὶ οὐκ εἴτε δύνανται οἱ⁴⁸ εἰς τὸν ἀεὶ καὶ⁴⁹ μόνον ἀσεβήσαντες Θεόν.

VII. Ἡ δὲ εἰς αὐτὸν ἀσέβεια ἔστι τὸ ἐν τῷ τῆς θεοσεβείας λόγῳ δύτα τελευτὴν⁵⁰ λέγοντα ἀλλον εἴναι Θεὸν, ἢ ὡς κρείττονα, ἢ ὡς ἡττονα, ἢ δόπις ποτὲ λέγοντα παρὰ τὸν δυτικὸν ὁντα. Ὁ γάρ δυτικὸς ὁντὸς ἔστιν, εἰ τὴν μορφὴν τὸ ἀνθρώπου βαστάξει σῶμα, οὐ εἰνεκεν δούρανδς καὶ πάντες οἱ ἀστέρες ὑπέμειναν δουλεύειν, κατ' οὐσίαν κρείττονες δύτες, τῷ κατ' οὐσίαν χείροι, διὰ τὴν τοῦ Κρείττονος μορφὴν. Τρούτον δὲ Θεὸς ὑπὲρ πάντας⁵¹ εὐηργέτηκε τὸν ἀνθρωπὸν, ἵνα εἰς τὸ πλῆθος τῶν εὐεργεσιῶν τὸν εὐεργέτην ἀγαπήσας ὑπὸ αὐτῆς ἀγάπης καὶ εἰς τὸν⁵² δεύτερον αἰώνα διασωθῆναι δυνηθῇ.

C VIII. Αὐτάρχης οὖν (59) εἰς σωτηρίαν τὸν Θεὸν
VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰ Ita S., εἰς αὐτὸν C., O. ⁴¹ αὐτὸν O. ⁴² Ita edidi c. O., ὡν ἐπράξεν κολασθεῖσαν C., repugnante grammatica; κολασθῆναι jam proposuit D. S eo inclinat, ut credat, excidisse aliquid posι κολασθεῖσαν, velut ἐπιστρέψαν, cfr. hom. III, 6. xi, 16. Frusta. ⁴³ ἀρνήστηται C. Idem ἀσεβήσῃ. ⁴⁴ μετανοήσῃ C. Tum ἔφ' ὁ (sic) O. ⁴⁵ τῇ τῆς εὐσ. ὑπερβολῇ conj. D., ἢ τῇ τῆς εὐσ. O. Qua lectione recepta legerim: ἢ τῆς εὐσ. ὑπερβολῇ καὶ τῆς ἑκεσίας ἡττον κακῶς παθήσεται, ἢ καὶ τοῦ κολασθῆναι ἀπολυθῆσεται. ⁴⁶ συγγνώμης (pro peccati venia) conj. D. Legendum potius foret ex Si opinione ἀντὶ vel ὑπὲρ συγγνώμης, nisi totus locus corruptelæ manifestus esset. ⁴⁷ περιττόν. C in imagine. ⁴⁸ οἱ om. O. ⁴⁹ καὶ ante μόνον excidit ap. S. ⁵⁰ Minus accurate scr. S., C exhi. τελευτῶν, quod est ap. Cl. ⁵¹ Malim πάντα. S. ⁵² τὸν adjunxi c. O.

VARIORUM NOTÆ.

(58) Διὰ τῆς τοῦ πυρὸς κολάσεως καὶ τὸ τέλος⁵³ εξουσιῶν. Ad explicationem erroris hoc loco contenti et infra cap. 59, et hom. vii, 7; xvi, 10, maxime facient, præter Justinum Dialogi p. 223 et 224; Irenæus lib. II, cap. 64; Arnobium lib. II, p. 66 et 109, Heraldinæ editionis; verba Originis de Heraclione haeretico Valentiniiano, tom. XVIII in Joannem p. 253, si ut mihi videntur accipienda, intelligentur: Οὐκ οἶδα δὲ δύπις, inquit, εἰς τὸ, Ἡμελλεν ἀποθήσκειν, κινηθεῖς οἰται ἀνατρέπεσθαι τὰ δόγματα τῶν ὑποτιθέμενῶν ἀθάνατον εἶναι τὴν ψυχὴν, εἰς τὸ αὐτὸν συμβάλλεσθαι ὑπολαμβάνων καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα ἀπόλλυσθαι ἐν γεέννῃ. Καὶ οὐκ ἀδύνατόν γε εἶναι ἡγεῖται τὴν ψυχὴν ὁ Ἡρακλέων, ἀλλ' ἐπιτηδείως ἔχουσαν πρᾶς σωτηρίαν, αὐτὴν λέγων εἰναι τὸ ἐνδύμογον ἀφθαρτὸν φύσιτόν, καὶ ἀθανατὸν θυητὸν δύτα (est duplex lectio, prava et recta; ideoque expunge δύτα quod solum habet Liber Regis) κατεποθῇ (lege cum eodem ms. καταποθῇ) ὁ θυητὸς αὐτῆς εἰς νίκος (ms. νεῖκος). Quæ vertunt: Nescio autem quo modo motus in ea verba, erat enim moriturus (Joan. IV, 47), existimet subverti eorum opinionem qui animam immortalem ponunt; eodem conjici existimans tum animam, tum corpus et interire in gehenna: nec immortalem esse existimat He-

racleon animam, sed apte habentem ad salutem, ipsam dicens esse corruptibile illud, quod induit incorruptibilitatem; et mortale, quod induit immortalitatem, cum mors ipsius animæ absorpta fuerit in victoriā (I Cor. xv, 53, 54). Mea vero sententia est, Heraclionem, ut probaret animam esse mortale, assumptissime oraculum Christi (Math. x, 28): Φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπόλλεσαι ἐν γεέννῃ. Sed potius timete eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam. Quasi eo significaretur animam in igne inferni funditus interire. Quocirca illud: εἰς τὸ αὐτὸν συμβάλλεσθαι ὑπολαμβάνων καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα (seu, ut rectius in codice Regio, καὶ τὸ ψυχὴν καὶ σῶμα) ἀπόλλυσθαι ἐν γεέννῃ, qui mihi credet interpretabitur sic: Ad idem conferre existimans etiam illud, Animam et corpus perire. Ceterum aliis multis Clementinorum locis aperte doceatur immortalitas animarum cum suppliciorum perennitate; potissimum homil. II, cap. 13, et homil. II, cap. 11, adeo ut necesse sit pseudo-Clementem istum vel pugnantia scripsisse, vel hic suisse interpolatum. Cot.

(59) Αὐτάρχης οὖν. Eclogæ Damasceni, sæpe numero memoratæ, et memorandæ, capite Περὶ ἀγά-

ἀνθρώπων στοργή. Εἰδὼς δὲ ⁷³ ὁ πονηρὸς, ἡμῶν ὀπευδόντων τοὺς ἀπὸ θύνων πιστεύειν μέλλουσιν ἐνδεκατίαν θεοῦ ἐν ψυχαῖς σπείρειν τὴν ἀθανατοποιεῖν πρὸς αὐτὸν ἀνθρώπων ⁷⁴ στοργὴν, αὐτὸς δὲ πονηρὸς κατὰ τῶν ἀγνοούντων ἵκανον δπλον ἔχων πρὸς δλεθρον σπουδάζει πολλῶν θεῶν ἥ καὶ ἐνδεκατίας ἐγκατέστησε πολλῆψιν, ἵνα συλλαβόντες καὶ συμπεισθέντες δὲ μὴ θέμεις, ἀποθανόντες ὡς ἐπὶ μοιχείας ἐγκατήματι, τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἀποβληθῶσιν.

IX. Ἀξιος οὖν τῆς ἀποβολῆς πᾶς κατὰ τῆς τοῦ θεοῦ μοναρχίας αὐτὸν μόνον καὶ ἀκούσας τι τοιοῦτον θελήσας. Εἰ δὲ ὡς Γραφαὶ τεθαρρηκάς κατὰ τοῦ θεοῦ τολμᾶτες τις καὶ ἀκούειν, πρῶτον ἔκεινο μοι συνενθυμεῖτω ⁷⁵, διτε, ἀν τις εὐλογον ἔαντε δόγματος ὡς βούλεται ἀναπλάσῃ, ἐπειτα αὐταὶς ἐγκύψῃ ⁷⁶, δυνατὸς ἔσται πολλὰς ὑπὲρ οὐκ ἐπλάσατο δόγματος ἀπ' αὐτῶν μαρτυρίας φέρειν· τῷς οὖν ἐπὶ ταύταις κατὰ τοῦ θεοῦ θαρρεῖν ἔστιν, ἐν αἷς ἥ πάντων βουλὴ εἰσευρέσκεται;

X. Αὔτικα γοῦν Σίμων αἰρίον ἡμέν συζητεῖν ⁷⁷ μέλλουν δημοσίᾳ κατὰ τῆς τοῦ θεοῦ μοναρχίας τολμᾶ ⁷⁸, θελων πολλὰς ἔξι αὐτῶν τῶν Γραφῶν φωνὰς ἐνεγχεῖν, διτε ⁷⁹ πολλοὶ εἰσὶ θεοί, εἰς δέ τις οὐχ δ τὸν κόσμον κτίσας, ἀλλὰ ⁸⁰ τούτου ἀνώτερος καὶ διμῶς τὰς ἀποδείξεις ἐγγράφους ἔχει παρασχεῖν. Καὶ ἡμεῖς δὲ ἔξ αὐτῶν πολλὰς περικηπάς δεῖξαι σαφῶς ἔχομεν, διτε εἰς ἔστιν δ ⁸¹ θεὸς οὗτος δ τὸν κόσμον κτίσας, καὶ ἀλλος ⁸² οὐκ ἔστι πλὴν αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ εἰ τις δίλλως πως εἰπεῖν θελήσει, ἔξει καὶ αὐτὸς ἔξ αὐτῶν ὡς βούλεται ⁸³ περὶ ὧν βούλεται τὰς ἀποδείξεις παρασχεῖν. Πάντα γάρ αἱ Γραφαὶ λέγουσιν, ἵνα μηδεὶς τῶν ἀγνωμάδων ἄταχτῶντων τὸ ἀληθὲς εὑροι, ἀλλ' δ βούλεται, τοῦ ἀληθεῖς τοῖς εὐγάγωμοις τετερημένου. Εὐγνωμοσύνη δὲ ἔστιν τὸ ⁸⁴ πρὸς τὸν τοῦ εἶναι ἡμᾶς αἴτιον ἀποσώζειν στοργήν.

XI. Οθεν πρὸ πάντων εἰδέναι δρεῖται, διτε οὐδαμόθεν αὐτὴν εὐρίσκει, εἰ μὴ ἀπὸ προφήτου ἀληθείας. Προφήτης δὲ ἀληθής ἔστιν δ πάντα πάντοτε εἰδέναι, ἔτι δὲ καὶ τὰς πάντων ἐννοίας, ἀναμάρτητος ὡς περὶ τῆς προγνώσεως αὐτοῦ μὴ ἀπλῶς διαλαμβάνειν, ἀλλ' εἰ δύναται ἄνευ ἑτέρας προφάσεως συνεπάνται αὐτοῦ ἥ προβηκοσις. Ἐν γάρ οἱ λατροὶ προλέγουσιν, ὑποδειλημένην ὅλην ἔχοντες τοῦ νοτοῦντος τὸν σφυγμὸν, καὶ οἱ μὲν πτηνά, οἱ δὲ θύματα, καὶ ἄλλαι ὅλας πολλὰς διαφόρους ὑποδειλημένας ἔχοντες προλέγουσιν, καὶ προφῆται οὐκ εἰσίν.

XII. Εἰ δὲ βουληθεῖται τις λέγειν, τὴν διὰ τῶν τοιού-

D δὲ addidi c. O., δὲ εἰδὼς conj. D. ⁷³ ἀνθρώπων accessit ex O. ⁷⁴ Ita S., συνενθυμήτω C., συνενθυμήτω O. ⁷⁵ ἐγκύψῃ O., c. S., ἐγκύψει C. Subinde δυνατόν O. ⁷⁶ συνζητεῖν C. ⁷⁷ τολμᾶν O. ⁷⁸ εχ-

VARIÆ LECTIONES.

πρὸς τὸν τοῦ εἶναι ἡμᾶς αἴτιον, ἀποσώζειν στοργήν-
ὑφ' ἡς καὶ εἰς δεύτερον καὶ ἀγήρῳ αἰώνα διασωζόμενα.
Inf. cap. 10. Col.

VARIORUM NOTÆ.

πάκη καὶ φόνου περὶ θεόν, εtc. Τοῦ ἀγίου Κλήμεντος ἐπιστέπου Πάρμης. Αὐτόροχης εἰς σωτηρίαν ἥ εἰς θεόν ἀνθρώπων ἀγάπη. Εὐγνωμοσύνης γάρ ἔστι, τὸ

A minum erga Deum. Videns autem malus festinare nos, ut in eorum animis, qui ex gentibus credituri sunt, inseminemus immortalitatis operatricem charitatem hominum in unum ac solum Deum, ipse, inquam, diabolus, contra imperitos sufficienter ad necem armatus, nititur multorum deorum sive unius tanquam præstantioris opinionem inserere: quo homines, tenendo ac credendo quæ non licet, moriantur quasi in adulterii criminis, et a regno Dei ejiciantur.

B IX. Itaque dignus est qui abhiciatur, quicunque contra Dei monarchiam vel tantum quid simile audire voluerit. Si vero, quasi Scripturis confidat, contra Deum vel audire aliquis audet, primo illud mecum consideret: si quis dogma aliquod sihi probabile pro voluntate confinxerit et postea Scripturas fuerit intuitus, ex iis poterit multa testimonia proficitio suo dogmate proferre; quo modo igitur in iis adversus Deum considerare fas sit, in quibus cunctorum placitum invenitur?

X. Nunc ergo Simon, cras nobiscum publice disceptaturus, contra Dei monarchiam aggreditur, multasque ex ipsis Scripturis voces afferre vult, de eo quod multi dī sint et unus quidam, non quidem creator mundi, sed illo superior. Similique argumenta ex Scripturis exhibebit. Et nos quoque ex iis ipsis multa evidētia capitula ostendere possumus, quod unus sit Deus hic qui orbem condidit, nec aliis sit præter eum. Sed et si quis alio quocunque modo dicere voluerit, habebit etiam is ex ipsis, prout volet et de quibus volet, probationes dare. Omnia quippe Scripturae dicunt: ne ullus eorum, qui ingratu quærunt, inveniat veritatem, sed inveniat quod cupit; veritate gratis hominibus reservata. Gratitudo autem est, servare charitatem erga eum qui existendi nobis auctor fuit.

C XI. Unde ante omnia scire oportet, non aliunde inveniri veritatem, quam a veritatis propheta. Propheta autem verus is est qui omnia omnino, atque etiam cunctorum cogitationes novit, estque impeccabilis, ut qui de Dei iudicio sit certissimus; quocirca nos debemus de ejus præscientia non simpliciter judicare, sed si absque alia causa constere potest præscientia ipsius. Quædam enim prædicunt medici, quia subjectam materiam habent ægrotantis pulsum; item alii aves, alii victimas, alii alias multas et varias materias subjectas dum habent, prædicunt, nec sunt prophetæ.

D XII. Quod si quis dicere voluerit, præscientiam

per has prædictiones similem esse præscientiæ veræ et nativæ, multum fallitur. Illæ enim præsentia tantum indicant, idque si veraces fuerint. (Quin et mihi eæ prosunt : demonstrant enim esse præscientiam.) At illius, qui solus et verus est, præscientia non solum præsentia cognoscit, sed et ad futurum usque æcclium infinitam extendit prophetiam : nec ulla indiget ut intelligatur, nec obscura et dubia prædictit, ita ut verba alium prophetam exigant interpretem, sed clara profert et simplicia ; quemadmodum Doctor noster, cum esset propheta, inuato ac perpetuo spiritu omnia omnino noverat.

XIII. Ideo fidenter futura exposuit, casus dico, loca, terminos. Nam cum sit inculpatus propheta, immenso animæ oculo omnia occulta spectat et novit. Si vero et nos, ut multi, admittamus verum quoque prophetam non semper, sed interdum, quando habet spiritum, tunc ideo prescire ; cum autem non habet, ignorare ; si ita existimemus, et decipiemus nos et aliis insidiabimur. Nam id ad eos pertinet, qui a spiritu inordinato furiose concitantur et ad aras bacchantur atque ingurgitantur nimore.

XIV. Etenim prophetiam ostentare volenti si concedatur, ut, cum mendax deprehensus fuerit, tunc crederatur spiritu prophetiae sancto caruisse, non facile arguetur falsus esse propheta ; nam in paucis iis, in quibus, utpote multa loquens, veritatem attigerit, creditur spiritum possidere ; etsi prima ultima dicat, et ultima prima, præterita ut futura, futura ut præterita, item consequentiam non habentia, vel ex aliis compilata et transformata, nec non quædam imminuta, informia, stulta, dubia, inopinata, obscura, totam clamantia conscientiae pravitatem.

XV. At præceptor noster non talibus iusus est præstigiis, sed, ut supra retuli, propheta qui erat, innato ac perpetuo spiritu omnia penitus cognitus, clare, ut antea dixi, exposuit, casus, loca, præstituta tempora, modos, terminos. Sic igitur de templo prædictis : *Videtis has adificationes?*

VARIA LECTIONES.

²⁴ D legi vult πρόδρομον. Recte. ²⁵ ἐπίστηται O. ²⁶ Ita D, καὶ C, O. ²⁷ δῆτα D, ἀρρήτα C, O. Sic infra c. 26 : δῆτα προφητεύει, σαφῆ λέγει. ²⁸ ψυχῆ (sic) O. Tum λανθάνωντα conj. C, ac ita vertit. ²⁹ παραδεξώμεθα C. ³⁰ Ita O c. S, ἐνθουσιούντων C. ³¹ οὐτε τε C, O, οὐτε D. Proximum καὶ add. e. O. ³² ή υπ. O. ³³ προεφητεύσατο C. ³⁴ ἐπιστάμενος C. Deinde ὡν p. ὡς O. ³⁵ Ita D, προέλεγεν C, O.

VARIORUM NOTÆ.

(60) Υπὸ πνεύματος ἀταξίας. Scribendum crediderim ὑπὸ πνευμάτων ἀταξίας ; a spiritibus inordinatis, qui ad aras inebriantur et ingurgitantur nimore. Credebat veteres deos participes suisse Aolongos τε, κυίστης τε. Tὸ γὰρ λάχομεν γέρας ἡμεῖς, ut ait Jupiter apud Homerum *Iliad.* Δ. 49. Postea vero philosophi malos dæmonias sanguinis et nidoris pavulo gaudere statuebant. Infra cap. 59, Tὸ ἐπὶ κυίστη σωρκῶν ἡσθναι οὐκ ἀγαθῶν. Vide modo Porphyriū *De abstinentiā* lib. II, cap. 42; et *Tertullianum Apol.* cap. 22, 23. DAVIS.

(61) Περὶ τοῦ ἀταξίατος, etc. Auctor *Operis imperfecti in Malthacum*, ad cap. xxiv, vers. 15.

A των προρόβησεων ²⁴ τῇ διντας ἐμψύτῳ προγνώσει ὁμοίαν εἶναι, πολὺ τὴν τηράτητα. Τὸ γάρ τοιαυτά παρόντα μηνες μόνον, καὶ ταῦτα εἰ ἀληθεύει : ἄλλως δέ μοι καὶ αὐτὰ εὔχρηστε, πρόγνωσιν γάρ εἶναι συνιστησιν. Ή δὲ τοῦ μόνου καὶ ἀληθοῦς πρόγνωσις οὐ μόνον τὰ παρόντα ἐπίσταται ²⁵, ἀλλὰ καὶ μέχρις αὐτοῦ μελλοντος αἰώνος ἀπέραντον ἔκτενει τὴν προφητείαν, καὶ οὐδενὸς δεῖται πρὸς ἐπίγνωσιν, μὴ ²⁶ προφητεύων ἀμαυρά καὶ ἀμφίβολα, ἵνα ὅλου προφήτου χρείαν ἔχῃ τὰ λεγόμενα πρὸς ἐπίγνωσιν, ἀλλὰ δῆτα ²⁷ καὶ ἀπλᾶ, ὡς περ ²⁸ διδάσκαλος ἡμῶν καὶ προφήτης ὧν ἐμψύτῳ καὶ δενδρῷ πνεύματι πάντα πάντοτε ἡμίστατο.

XIII. Διδ τεθαρρήκτως ἔξετίθετο περὶ τῶν μελλόντων ἔσεσθαι, λέγω δὲ πάλι, τόπους, δρους. Προφῆτης γάρ ὧν ἀπταιστος, ἀπειρωψ ψυχῆς ²⁹ ὀρθαλμῷ πάντα κατοπτεύων ἐπίσταται λανθάνων. Εἰ δὲ παραδεξώμεθα ³⁰ ἡμεῖς, ως οἱ πολλοί, δτι καὶ δ ἀληθής προφῆτης οὐ πάντοτε, ἀλλὰ ἐνίστε, δτε ἔχει τὸ πνεῦμα, καὶ διὰ τοῦτο προγνώσκει, ὅπτε δὲ οὐκ ἔχει, ἀγνοεῖ, — ἐάν οὐτας ὑπολάβωμεν, καὶ ἔστους ἀπατῶμεν καὶ ἄλλους ἐνεδρεύσωμεν. Τὸ γὰρ τοιοῦτον μανικῶς ἐνθουσιωντων ³¹ ἔστιν ὃπλο πνεύματος ἀταξίας (60), τῶν παρὰ βωμοῖς μεθυντῶν καὶ κνίσσης ἐμφορουμένων.

XIV. Τινὶ γάρ προφητείαν ἐπαγγέλλεσθαι θέλοντι ἔν διηγωρηθῇ πιστεύεσθαι ἐν οἷς φεύστης φωρᾶται, δτι τότε τὸ τῆς προγνώσεως ἀγιον οὐκ εἰχεν πνεῦμα, οὐκ εὐλεγχος ἔσται φεύστης ὑπάρχων προφῆτης : ἐν οἷς γάρ ως πολλὰ λέγων ὅληγ ἐπιτυχάνει, τότε τὸ πνεῦμα ἔχειν πιστεύεται, δτι τε ³² τὰ πρώτα ἐσχάτα λέγει, καὶ τὰ ἐσχάτα πρώτα, τὰ γεννόμενα ως ἐσόμενα, τὰ ἐσόμενα ως ἡδη γεγονότα, ἀλλὰ καὶ ἀνακόλουθα, ἡ ³³ καὶ ἐξ ἄλλων ὑφηρημένα καὶ μεταμεμφωμένα, ἀ δὲ μεμειωμένα, ἀνείδεα, ἀνόητα, ἀμφίβολα, ἀδόξα, ἀδηλα, πάσσης κεκραγότα δυσσυνειδησίας.

XV. Ό δὲ ἡμέτερος διδάσκαλος οὐδέν τι τοιοῦτο ἐγοητεύσατο ³⁴, ἀλλ', ως φθάσας εἰπον, προφῆτης ὧν ἐμψύτῳ καὶ δενδρῷ πνεύματι πάντοτε ἐπιστάμενα ³⁵ τεθαρρήκτως ἔξετίθετο, ως προέλεγον ³⁶, σαφῶς, πάλι, τόπους, ἐμπροθέσμους, τρόπους, δρους. Αὐτίκα γοῦν περὶ τοῦ ἀγιάσματος (61) προέλεγων

D Fuit enim exercitus alienigenarum, et Romani imperatoris stans circa Hierusalem, quæ usque tunc fuerat sancta. Hoc et Petrus apud Clementem exponit. Leg. Recognitionum lib. I, cap. 39, 64, 65. Sed et futura aperuit illis omnium; verba sunt Lactantii lib. IV, cap. 21, quæ Petrus et Paulus Romæ prædicaverunt; et ea prædicatio in memoriam scripta permansit; in qua cum multa alia mira, tum etiam hoc futurum esse dixerunt, ut post breve tempus immitteret Deus regem, qui expugnaret Judæos, et civitates eorum solo adæquaret, ipsos autem same sitique consectos ob sideret, etc. Cot.

ἴρητος· Ὁράτε τὰς οἰκοδομὰς ταύτας; Ἐμήν ὑμῖν ἀλέτω^ο, μήδος ἔχει μήδος οὐ μὴ ἀφεθῇ ὁδός, διὸ οὐ μὴ καθαιρεθῇ· καὶ οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ τερεὰ αὐτῆς, καὶ τὸ^η καθαιρεῖσις ἀρχήν λήψεται. Ἐλεύσονται τὸν καὶ καθιεῖσιν ἐταῦθα, καὶ περιχαρακώσουσι· καὶ τὰ τέκτα ὑμῶν ἐταῦθα κυπαρισφάξουσιν. Ὅμως καὶ τὰ ἐξῆς εἰρήκεις σαφεῖ φωνῇ, διτίνα αὐτοῖς ὄφθαλμοῖς· ίδειν^ο ἔχομεν· ίνα ἐφ' ὅν δὲ λόγος ἐφρέθη, καὶ τὸ δργὸν γένηται. Πρόδε γάρ πίστιν ἀκουόντων τὸν λόγον τῆς ἀποδείξεως δὲ τῆς ἀληθείας ποιεῖται προφῆτης.

XVI. Πλήν πολλοῖ εἰσι τῆς πλάνης κήρυκες, ἔνα^ο τὸν τῆς κακίας ἡγεμόνα ἔχοντες· ϕὸς λόγῳ δὲ^ο τῆς ἀληθείας καὶ αὐτὸς εἰς ὅν τῆς εὐσεβείας ἡγεμὼν ἐν ιδίοις καυροῖς τοὺς πάντας καθαρούς εὐρεθέντας ἔχει προφῆτας. Ήδὲ πολλὴ τῶν πεπλανημένων αἰτία γέγονεν αὐτὴ^ο· τὸ μὴ πρότερον νοῆσαι τὸν τῆς συζύγιας λόγον, ὃν ίδιᾳ ὑμῖν ἐκάστοτε οὐ παύσομαι ἐκτεθέμενος κεφαλαιωδῶς· πολὺ γάρ τὸ κατ' εἶδος λέγειν. Τμεῖς οὖν τῶν λεγομένων γένεσθε μοι φιλαλθεῖς κριταί.

XVII. Τοῦδε λέγειν ἀρξομαι· ἥδη. Θεοῦ τοῦ τὰ κάντα πεποιηκότος τὸ μέγα καὶ δύοιν τῆς προγνώσεως αὐτοῦ τνεῦμα εἰ μὴ τῷ ὑπὸ χειρῶν αὐτοῦ κυριορθοθέντι ἀνθρώπῳ δώμη τις ἐσχηκέναι, πῶς ἔτι ἐτέρῳ τῷ^ο ἐκ μυστηρίων σταγήνοις γεννηθέντι δὲ πονέμων οὐ τὰ μέριστα ἀμαρτάνει; Καὶ οὐκ οἷμαι αὐτὸν συγγνώμης τυγχάνειν^ο, καὶν ὅπο νόθου Γραψῆς κατὰ τοῦ πάντων Πατρὸς δεινὰ νοεῖν ἀπατηθείη· δὲ γάρ εἰκόνα, καὶ ταῦτα αἰώνιοι βασιλέως, ὑδρίσας, τὴν ἀμαρτίαν εἰς ἐκείνον ἀναφερομένην ἔχει, οὐπερ καθ' ὅμοιωσιν ἢ εἰκὼν ἐτύγχανεν οὖσα. Ἀλλὰ, φησίν, ἀμαρτήσαντα πεπτέλειπε τὸ θεῖον πνεῦμα. Οὐκοῦν συνήμαρτεν· καὶ τῶς δὲ τοῦτο λέγων οὐ κινδυνεύει· Ἀλλὰ μετὰ τὸ ἀμαρτῆσαι εἰλήφει τὸ πνεῦμα. Ἀδίκοις δρα δέδοται· καὶ ποῦ τὸ δίκαιον; Ἀλλὰ δίκαιοις καὶ ἀδίκοις ἐπιχρηγεῖται. Τοῦτο πάντων ἀδικώτατον. Οὕτως πᾶν δεῦτρα, καὶ μυρίαις ἐπινοίαις βοηθῆται, τὸν Ελεγχον καὶν ἐν μακρῷ χρόνῳ λαβεῖν ἔχῃ^ο.

XVIII. Μή ἀπατάσθε. Ὁ Πατήρ ἡμῶν οὐδὲν ἤγνωε. Οὐπέτε καὶ δημοσίᾳ κείμενος νόμος, ἄγνοιας^ο ἐγκλήματες διὰ τοὺς ἀναξίους σκέπτων αὐτὸν, τοὺς^ο ἀληθείας γιγανόμενους ἐπ' αὐτὸν ἀναπέμπει λέγων· Ἐξετασθεὶς τὸν πατέρα σου καὶ ἔρει σοι, τοὺς πρεσβύτερους σου, καὶ ἀραγγειλοῦσθ^ο σοι. Τούτον ἔχρην^ο τὸν πατέρα ζητῆσαι, τούτους τοὺς πρεσβύτερους ἐπιζητῆσαι^ο. Ἀλλ' οὐκ ἐξήτησας, τίνος ἐστίν δὲ τῆς βασιλείας χρόνος, τίνος ἡ^ο τῆς προρητείας καθέδρα, καίτοι αὐτοῦ ἐκείνον μηνύντος τῷ λέγειν· Ἐπὶ τῆς παθέδρας Μωϋσέως ἐκάθησαρ^ο οἱ Γραμματεῖς καὶ εἰ Φαρισαῖοι· πάντα οὐρ δσα λέτωστον ὑμῖν,

^a Matth. xxiv, 2, 34; Luc. xix, 43. ^b Deut. xxxii, 7. ^c Matth. xxiii, 2, 3.

VARIÆ LECTIONES.

^ο λέγω ομ. Ο. ^η Inseruit ή c. Ο. ^ο ίδειν Ο c. S, εἶδειν C. ^ο Ιτα O c. D, Ιτα C. Cfr. hom. vii, 3. ^ο δὲ depropensi ex O. Ibidem εἰς ὅν καὶ αὐτὸς C. ^ο αὐτῇ S, Ο, αὐτῇ C. ^ο Ιτα S. Cfr. hom. iii, 28. τῷ C, Ο. ^ο τυγχάνην Ο, pr. man. ^ο Lege ἔχει S. ^ο Ιτα O et ex conject. C, euj. textus ἀγνοῖα. Cfr. hom. ii, 48 ετ 38. ^ο τῆς Ο. ^ο ἐρουστ Ο. ^ο Vocabula τούτους τοὺς πρεσβύτερους ἐπιζητῆσαι: recepi ex Ο. Matth. xxiii, 2. ^ο ἐκάθειται Ο, ex quo adjunxi οὐγ.

Amen dico vobis, lapis super lapidem non relinqueretur hic, qui non destruatur: et non præteribit generatio hæc, quin destructio initium sumat. Venient enim et sedebunt hic et vallo circumdabunt, et filios vestros jugulabunt hic^ο. Pariter clara voce sequentia pronuntiavit quæ ipsis oculis videntis: ut in quibus sermo dictus fuit, et res eveniret. Nam veritatis propheta ob auditorum fidem sermonem demonstrationis facit.

XVI. Verumtamen multi sunt erroris præcones, unum habentes malitiæ ducem: qua ratione qui unus veritatis juxta ac pietatis dux est, propriis temporibus omnes puros inventos habebit prophetas. Præcipua vero erroris multorum causa hæc est, quod non prius conjugationis doctrinam intellexerunt, quam vobis seorsum non cessabo frequenter et summatim exponere. Longum enim est singula dicere. Vos igitur dicendorum mibi estote veritatis amantes judices.

XVII. Jam vero dicere incipiām. Si quis homini, a Dei omnium auctoris manibus formato, non concesserit, magnum et sanctum præscientiae illius spiritum possidere, quo modo, si alteri ex impura stirpe nato id tribuerit, non plurimum aberrabit? Nec illi puto veniam dandam, licet ab adulterina Scriptura in fraudem inductus sit, ut adversus omnium Patrem dura cogitaret. Qui enim imaginem, eamque æterni Regis, afficerit injuria, peccato se implicabit, in eum referendo, ad cuius similitudinem imago illa facta est. Sed, inquit, post peccatum reliquit illum divinus Spiritus. Igitur cum illo peccavit: et quo pacto, qui hoc dicit, non periclitatur? Sed postquam peccavit, accepit spiritum. Injustis ergo traditur: et ubi justitia? Sed justis ac injustis suppeditatur. Id omnium injustissimum est. Sic quodlibet mendacium, mille licet adjuvet excoitationibus, confutationem demum sortietur.

XVIII. Ne decipiamini. Parens noster nihil ignoravit. Quandoquidem et publice posita lex, qua illum ignorantiae culpa ob indignos onerat, propter veritatis cupidos ad eumdem remittit, dicens: Interroga patrem tuum et dicet tibi, seniores tuos et annuntiabunt tibi^ο. Hunc oportebat patrem, hos seniores quædere. Sed non quæsiisti, cujusnam sit tempus regni, cujusnam prophetiarum cathedra. Quamvis ipse scipsum significet dicendo: Super cathedram Moysis sederunt Scribe et Pharisæi: omnia igitur, quæcumque dixerint vobis, audite illos^ο. Illos autem dixit, velut eos, quibus credita erat

clavis regni, hoc est cognitio, quæ sola potest apere vita portam, per quam solam in vitam æternam datur ingredi. Sed ait: Sane clavem quidem possident, at intrare volentibus non præbent.

XIX. Propter hoc, inquam, ipse e cathedra surgens, velut pater pro filiis, quæ a sæculo in occulto dignis sunt tradita prædicans, misericordiam usque ad ipsas gentes extendens, misertusque omnium animarum, proprium sanguinem neglexit. Futuri quippe sæculi rex esse consecutus circa hoc sæculum, quod lege accepit regnum, accuratus est in promissis. Quodque eum maxime contristat, hoc est, quoniam ab iis per ignorantiam oppugnatur, propter quos tanquam filios bellum suscepit. Verum tamen etiam osores dilexit, slevit incredulos, benedixit conviciantibus, et oravit pro inimicis. Neque solum ista ut pater fecit, sed et discipulos suos, affectos ut erga fratres, similia facere docuit. Hoc pater, hoc propheta; hoc rationi est consuetaneum, illum suis filiis imperare, ut per patris erga filios amorem, perque insitum honorem filiorum erga patrem, oriri possit æterna pax. Cum enim bonus imperat, apud subjectos verum gaudium ob imperatorem nascitur.

XX. Verum ad primum veritatis sermonem rededo. Si illi homini, qui Dei manibus productus fuit, nolit quis concedere ut sanctum Christi spiritum habuerit, quo pacto, si alteri ex impura stirpe nato cumdem concesserit habere, non plurimum impius est? Maxime vero pius fuerit, si alteri quidem eum spiritum non tribuerit, sed ei soli assignarit, qui ab initio sæculi, formas una cum nominibus mutans, percurrit sæculum, donec nactus sua tempora, propter labores Dei misericordia unctus, requiem in æternum possideat. Hic honore donatus est imperandi et dominandi omnibus, quæ versantur in aere, terra et aquis: ad hæc ipsius a quo homo factus est statum habuit, animæ infragile vestimentum, quo immortalis esse posset.

XXI. Idem, qui solus verus propheta est, unicuique animali apte ad naturam, sicut ejus creator, propria imposuit nomina. Quod enim nominavit,

A ἀκούετε αὐτῶν. Αὐτῶν δὲ, εἶπεν, ὡς τὴν κλεῖδα τῆς βασιλείας πεπιστεμένων, ἣς εἰσὶ γνώσις, ή μόνη τὴν πύλην τῆς ζωῆς ἀνοίξαι δύναται, δι' ἣς μόνης εἰς τὴν αἰώνιαν ζωήν εἰσελθεῖν εἰστιν. Ἀλλὰ ναὶ, φησὶν, χρατοῦσι μὲν¹⁰ τὴν κλεῖν, τοὺς δὲ βουλομένους εἰσελθεῖν οὐ παρέχουσιν.

XIX. Διὰ τοῦτο, φημι, αὐτὸς τῆς καθέδρας ἐγερθεὶς¹¹, ὡς πατὴρ ὑπὲρ τέκνων, τὰ ἀπ'¹² αἰώνιος ἐν κυριτῷ ἀξίοις παραδίδομενα κηρύσσων, μέχρις αὐτῶν ἔθνων τὸν Ἐλεον ἔκτεινων καὶ ψυχᾶς πάντων ἐλεῶν, ίδιουν αἴματος ἡμέλει. Μέλλοντος γάρ αἰώνιος βασιλεὺς εἶναι κατηξιμένος πρὸς τὸν νῦν ἐμπρόθεσμος¹³ παρειληφότα νόμῳ τὴν βασιλείαν. Καὶ τὸ μέγιστον ὅπερ αὐτὸν λίαν ἐλύπει εἰσὶ τοῦτο, ὅτι ὑπὲρ ὧν ὡς τέκνων τὴν μάχην ἐποιεῖτο, ὑπ' αὐτῶν ἀγνοίας αἰτίᾳ ἐπολεμεῖτο. Καὶ δῆμας ἡγάπα καὶ τοὺς μισουντας, καὶ ἐκλαίει¹⁴ τοὺς ἀπειθοῦντας, καὶ εὐλόγει τοὺς λοιδοροῦντας, ὥστε ὑπὲρ ἐχθραινόντων. Καὶ οὐ μόνον ταῦτα ἐποιεῖ ὡς πατὴρ, ἀλλὰ καὶ τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς¹⁵, ὡς πρὸς ἀδελφοὺς ἔχοντας, τὰ δῆμοια ποιεῖν ἐδίδασκεν. **¶** Τοῦτο πατὴρ, τούτῳ προφήτῃς τοῦτο εὐλογὸν τὸ αὐτὸν ίδιων τέκνων βασιλεύσαι, ἵνα τῇ ἐκ πατρὸς πρὸς τέκνα στοργῇ καὶ τῶν τέκνων πρὸς τὸν πατέρα ἐνδιαβέτω τιμῇ αἰώνιος¹⁶ εἰρήνη γενέσθαι δυνηθῇ. Τοῦ γάρ εὐλόγου βασιλέύοντος, ἐπὶ τοὺς βασιλευούμενους ἀληθῆς χαρὰ περὶ τοῦ βασιλεύοντος γίνεται.

XX. Πλὴν ἐπὶ τὸν πρῶτον τῆς ἀληθείας ἐπάνειμι¹⁷ λόγον. Εἳν τῷ ὑπὸ χειρῶν Θεοῦ κυοφορηθέντι ἀνθρώπῳ τὸ διγονον Χριστοῦ μή δῷ τις ἔχειν πνεῦμα, πῶς ἐτέρῳ τινὶ ἐκ μυσαρᾶς σταγόνος γεγενημένῳ διδοὺς ἔχειν οὐ τὰ μέγιστα ἀσεβεῖ; Τὰ δὲ μέγιστα εὔσεβει¹⁸, ἐὰν ἐτέρῳ μὲν μή δῷῃ¹⁹ ἔχειν, ἐκείνον δὲ μόνον ἔχειν λέγοι, δὲ ἀπ' ἀρχῆς αἰώνος (62) δῆμα τοῖς δύναμισι μορφὰς ἀλλάσσων τὸν αἰώνα τρέχει, μέχρις δὲ ίδιων χρόνων τυχών, διὰ τοὺς καμάτους Θεοῦ ἐλεῖς χρισθεῖς, εἰς δὲ²⁰ ἔξει τὴν ἀνάπαυσιν. Οὗτος ἀρχεῖν τε καὶ κυριεύειν πάντων τῶν ἐν ἀέρι καὶ γῇ καὶ²¹ ὅνταις τετέληται· πρὸς τούτοις δὲ αὐτοῦ τοῦ²² πεποιηκότος τὸν ἀνθρώπον τὴν πνοήν ἔσχεν, ψυχῆς δρῆστον περιβολήν, διὰς ἀθάνατος εἶναι δυνηθῇ.

XXI. Οὗτος αὐτὸς μόνος ἀληθῆς ὑπάρξας προφήτης (63) ἐκάστῳ κώνῳ κατ' ἄξιαν τῆς φύσεως, καθὼς δὲ πεποιηκὼς αὐτὸν²³, οἰκείως τέθεικε τὰ δύναματα.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶ Ita O c. marg. Ci, in cui. textu χρατοῦμεν. Cfr. Luc. xi, 52; Matth. xxii, 43. Credner, Beitr. I, 317.
¹⁷ Explanavit hunc locum et a Schliemannio vindicavit Baurius Annal. Theol. Tübinger. 1844, p. 5οδ. S.
¹⁸ ἀπὸ Ο. ¹⁹ Legendum, si quid video, ἐμπροθέσμως. At deest aliquid. Οὐ νῦν ἐμπροθέσμως παρειληφόντων τὴν βασιλείαν est diabolus. Cf. hom. xv, 7. — Etiam Neander, ut postea cognovi, hunc locum sic explicat, Gnost. Syst. p. 411. Post βασιλείαν excidisse putat τὴν μάχην ἐποιεῖτο, quod idem in verso insequenti legitur. S. ἐμπροθέσμων Ο. ²⁰ τελαίτε C. ²¹ τοὶς αὐτοῦ μαθηταῖς Ο. ²² αἰώνια C. ²³ ἐπόρα μοι C, ἐφόρα μοι S. ²⁴ εὐσεβῆ C et S, licet nostram lectionem commendet. ²⁵ δῷ Ο. Dein ἀπ' ἀρχῆς S, O, ἀπαρχῆς C. ²⁶ εἰσαετε C. ²⁷ καὶ c. Ο, deest in cod. Hom. Paris. teste C. ²⁸ τοῦ adjunxi c. Ο. Item deinceps palmariam largitus est lect. ἀρρήκτον p. ἀρρήκτον Vulg. ²⁹ Ita C, O, αὐτὸς legendum censet S.

VARIORUM NOTÆ.

(C2) Ος δικ' ἀρχῆς αἰώνος, etc. Hæc conferas velim cum Epiphaniō, hæresi 30, quæ est Ebionitærum cap. 3. Cor.

(63) Μόνος ἀληθῆς ὑπάρξας προσήτης. Inferius viii, 10. Id quoque observatum in Ebionitæis et

Sampsæis seu Elcesæis ab Epiphanio, quod Christum in Adamo ponenter. Vide eum vol. I, p. 53, 127, 162, 461, 462. Periculose Methodius Concrii orat. 3. Io.

Εἴ τι γάρ ἐπωνύμασεν, τοῦτο ἦν καὶ ἔχ τοῦ πεποιηθότος δνομα τῷ γεγενημένῳ. ⁸⁹ Διὸ πῶς ἔτι φυτοῦ χρεῖαν εἶχε προσλαβεῖν, ἵνα τί ποτέ ⁹⁰ ἔστιν ἐδὴ καλὸν ή κακὸν, εἰ ἐνετέλλετο μή φαγεῖν; Ἀλλὰ ταῦτα πατεύουσιν οἱ ἄκριτοι, οἱ διογον θηρίον Θεοῦ τοῦ ⁹¹ κτίσαντος αὐτούς τε καὶ τὰ πάντα ἐνεργητικώτερον ⁹² τετενῆσθαι οἰηθέντες.

XXXII. Πλήτιν τούτων ⁹³ σύζυγος συνεκτίσθη θήλεια φύσις, πολὺ ἀπόδεσσα αὐτοῦ, ὡς οὐσία μετουσίας ⁹⁴, ὡς τὸν σελήνη, ὡς φωτὸς τὸ πῦρ. Αὕτη τοῦ νῦν κόσμου ὡς θήλεια δύμοιο ἀρχουσα, πρώτη προφῆτις εἶναι πεπίστευται, μετὰ πάντων τῶν ἐν γεννητοῖς γυναικῶν προφῆτεαν ἐπαγγελλομένη. Οὐ δὲ ἔτερος, ὡς οὐδὲ ἀνθρώπου ςροτην ὅν, καὶ τὰ διαφέροντα ὡς διέρεντι τῷ μέλλοντι αἰώνι προφῆτεις ⁹⁵.

XXXIII. Δύο οὖν ἡμῖν γεννικαὶ ἔστωσαν προφῆτεαι· η μὲν ἀρσενικὴ ⁹⁶, καὶ διωρίσθω, διτὶ ή μὲν πρώτη δρατην οὖσα δευτέρα τοῦ λοιποῦ τέτακται κατὰ τὸν τῆς προδόσου λόγον, ή δὲ δευτέρα θῆλυς οὖσα πρώτη ὥρισθη Ἑρχεσθαι ἐν τῇ τῶν σύζυγων προελεύσει. Ή μὲν οὖν ἐν γεννητοῖς γυναικῶν οὖσα, ὡς θήλεια τοῦ νῦν κόσμου ⁹⁷ ἐπαγγελλομένη ⁹⁸, ἀρσενικὴ εἶναι πιστεύεσθαι θέλει. Διὸ κλέπτουσα τὰ τοῦ ἀρσενοῦ στέρματα, καὶ τοὺς ίδιοις τῆς σαρκὸς στέρμασιν ἐπισκέπτουσα ⁹⁹, ὡς δλα ιδια συνεχρέπει τὰ γεννήματα, ¹⁰⁰ τοῦτο ἔστι τὰ χρήματα ¹⁰¹, καὶ τὸν παρόντα ἐπίγειον πλούτον ὡς προΐκα δώσειν ἐπαγγέλλεται, τῷ ταχεῖ τὸ βραδύ ¹⁰², τὸ βραχὺ τῷ μείζονι ὑπαλλάξαι θέλουσα.

XXXIV. Πολλοὶς μέντοι θεοὺς λέγειν καὶ ἀκούειν οὐ μόνον τολμῶσα, ἀλλὰ καὶ αὐτῇ γενέσθαι πιστεύουσα, καὶ ἐλπῖδι τοῦ γενέσθαι, δ μὴ ἔχει φύσιν, καὶ δ ἔχει προσαπολλόνουσα, καὶ ὡς θήλεια ἐμμηνίους ¹⁰³ γνομένη προφάσει θυσιῶν αἰμάσσεται, καὶ οὕτως τοὺς φάνοντας αὐτῆς μολύνει. Ἐπάν δὲ συλλαβοῦσα τοὺς προσταύρους τίκτη ¹⁰⁴ βασιλεῖς, τοὺς αἵμα πολὺ χέοντας ἐτείρει πολέμους. Τοὺς δὲ παρ' αὐτῆς μαθεῖν ¹⁰⁵ ἀλήθειαν ὁρεγομένους τῷ τὰ πάντα λέγειν ἐναντία καὶ πολλὰς καὶ διαφόρους παρέχειν ὑπουργίας, ζητοῦντας δὲ ¹⁰⁶ καὶ μηδὲν εὑρίσκοντας μέχρις αὐτοῦ θανάτου καθίστησιν. Ἀπ' ἀρχῆς γάρ ἀνθρώποις τυφλοῖς θανάτου κεῖται πρόφασις· πλάνα γάρ καὶ ἀμφίβολα καὶ λοξὰ προφῆτεύουσα τοὺς πιστεύοντας ἀπετέξῃ.

XXXV. Διὸ ¹⁰⁷ τῷ πρωτοτόκῳ αὐτῆς ἀμφοτερίζοντες ἐπέθηκεν ὁ νόμος δνομα ¹⁰⁸, καλέσασα Κάιν· δ διχῆ ἔχει τῆς ἐρμηνείας τὴν ἐκδοχήν. Ἐρμηνεύεται γάρ

A hoc et erat nomen rei creatae ex creatore. Itaque quo modo adhuc necesse habuit arborem attingere, ut sciret quidnam sit bonum vel malum, si mandatum accepit non edendi? Verum hæc credunt qui iudicio carent, qui arbitrantur brutum animal potentius fuisse Deo, ipsorum omniumque conditore.

XXXVI. Cæterum cum eo conjux creata est natura feminæ, multum eo deterior; distans ab eo, tanquam substantia ab accidenti, tanquam a sole luna, tanquam a luce ignis. Illa huic mundo velut feminæ simili imperans, prima prophetissa esse meruit, et cum omnibus qui inter natos mulierum sunt prophetiam annuntiat. Alter vero, quasi filius hominis, mas est, et futuro sæculo velut masculo egregia prophetat.

XXXVII. Duæ igitur nobis sint generales prophetiae: altera quidem mascula; ut certum sit quod prima mascula est, et ut secunda deinceps ratione progressus collocatur, secunda vero, quæ est feminæ, prima in conjugationum adventu venire definita est. Ea ergo, cum inter natos mulierum sit, ut semina præsenti mundo annuntiatrrix, mascula esse credi vult. Quare semina masculi suppilans, suisque carnis seminibus obtegens tanquam omnia sua comproducit germina, hoc est opes: et terrestres has divitias quasi dotem daturam se pollicetur, et tardum cum veloci, parvum cum magno vult commutare.

C

XXXVIII. Et vero multos deos non solum dicere et audire sustinuit, sed et ipsa talem se futuram credit: atque spe evadendi, quod natura non poterat, etiam quod habebat perdidit; et quasi semina in menstruis sacrificiorum occasione cruentatur, sive tangentes eam inquinat. Cum autem concepit, ac temporales reges genuit, bella suscitat quæ multum sanguinis fundunt. Porro cupidos discendæ ab ea veritatis, quod contraria omnia dicit, et multa et varia præbet ministeria, querere semper nihilque invenire usque ad mortem facit. Ab initio enim cæcis hominibus posita est mortis occasio; falsa siquidem et dubia et obliqua prædict, sive tangentes decipit.

D

XXXIX. Quocirca primogenito suo lex ambiguum imposuit nomen, et Cainum vocavit. Quod nomen dupli interpretationis sensu accipitur. Exponitur

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁰ ποτ. O. Lectionem κακὸν, εἰ ἐνετέλλετο μή φαγεῖν: erui ex notula marginali cod. O, in ejus textu legitur, ut ap. C: κακὸν; ἐνετέλλετο; Ultimum interrogandi signum in punctum mutavit S. ⁹¹ τοῦ πρætermisit S. ⁹² ἐνεργητικώτερον O. ⁹³ Quod S adnotat, C edidisse τούτο, intellige de Cl. ⁹⁴ Sensus effigilit, ut voluit D: ὡς οὐσίας μετουσία. ⁹⁵ Ita O, ut iam recte viderunt D et Neander, πρωτεύει C. ⁹⁶ ἀρσενικὴ C. ⁹⁷ τὸ νῦν κόσμῳ D. ⁹⁸ ἐπαγγελλομένου O. Subinde διέρεντι C. ⁹⁹ ἐπισκέπτουσα O. ¹⁰⁰ δρήματα C. ¹⁰¹ τὸ βραδύ, quod deest in cod. Paris. et O, addidit S auctore D. C voluerat: τῷ ταχεῖ τὸ βραδύ, τῷ μείζονι τὸ ήτον ὑπαλλ. x. τ. λ. ¹⁰² ἐν μηνοῖς C. ¹⁰³ Ita O c. S, τίκτει C. ¹⁰⁴ Ita et O in lexi, μαθῆ in marg. Cum eodem omisi C. τὰ ante ἐναντία. Articulum delendum esse jam notavit S. ¹⁰⁵ αἰεὶ C. ¹⁰⁶ Δι' ὅ C. ¹⁰⁷ Dedi ἐπέθηκεν ὁ νόμος δνομα logices ratione inductus, ἐπέθηκεν δνομα C. ¹⁰⁸ ἐπέθηκεν ὁ νόμος O.

enim et possessio et *amulatio*, quod in futuris A emulaturus esset vel mulierem, vel possessiones, vel amorem parentum erga illam. Quod si nullum eorum sit, etiam sic recte possessionis nomen sortitus est. Nam cum primum possedit, quod et ipsi commodum fuit. Fuit autem homicida et mendax, et cum peccatis quiescebat neque a principatu voluit. Sed et qui ex illius successione progressi sunt, primi adulteri extitere; et psalteria citharae temperabant, nec non bellicorum armorum excusores facti sunt. Idcirco et posteriorum prophetia, adulteris et psalteriis plena, clam per voluptates ad bella concitavit.

XXVI. Qui vero inter filios hominum insitam prophetiam animae propriam obtinebat, expresse ut masculus, futuri saeculi spem indicans, filium suum vocavit Abel, quod absque ulla ambiguitate vertitur *luctus*. Filiis enim suis tribuit flere fratres suos qui decepti fuerint. Non mentitur, dum promittit illis consolationem in futuro saeculo. Ait unum solum Deum rogandum esse: deos nec ipse dicit, neque alteri dicenti credit. Bonum quod habet servat, ampliusque auget. Sacrificia, sanguinem, libationes odit: castos, puros, sanctos diligit. Exstinguit orarum ignem, bella abolet, docet pacem, castitatem praecipit, peccata expiat, nuptias sancit, continentiam concedit, omnes ad pudicitiam adducit, misericordes facit, justitiam decerat, eorumque perfectos consignat, et requietis seruionem profert; certa prophetat, clara dicit, ignem supplicii aeternum frequenter commemorat, regnum Dei assidue annuntiat, coelestes divitias ostendit, gloriam perpetuam pollicetur, peccati indulgentiam opere demonstrat.

XXVII. Quid opus est verbis? Mas totus veritas est, semina tota seductio: qui autem ex masculo et femina ortus est, partim mentitur, partim vera praedicat. Femina enim, proprium sanguinem velut rubrum ignem albo masculi cingens semine, alienis fulcimentis imbecillitatem ossium suorum fibrat: ac temporario carnis flore delectata brevibus-

A καὶ πτησίς¹³ (64) καὶ ζῆλος, ὡς ζηλοῦν αὐτοῦ μέλλοντος ἐν τοῖς ἔσομένοις ἢ γυναικαὶ ἢ κτήματα ἢ τὴν τῶν γονέων πρὸς αὐτὴν στοργὴν (65). Εἰ δὲ ἄρα ΦΙ μηδὲν τούτων γένηται, καὶ οὕτως τὸ κτῆμα λέγεσθαι καλῶς ἐπιτέτευκται. Αὐτὸν γάρ πρῶτον ἐκτῆσατο, διπερ αὐτῇ¹⁴ καὶ ἐχρήσιμευσεν. Φονεὺς γάρ ἦν καὶ φεύστης καὶ μετὰ ἀμαρτιῶν ἰσχυάζειν μηδὲ ἐπὶ τῷ ἀρχειν θέλων. Τοι μήν καὶ οἱ ἀπὸ τῆς τούτου διαδοχῆς προεληθύστες πρῶτοι μοιχοὶ ἐγένοντο· καὶ φατηρία καὶ κιθάρας ἡμέρασαν¹⁵, καὶ χαλκεῖς ὅπλων πολεμικῶν ἐγένοντο. Διὸ καὶ ἡ τῶν ἐγγόνων προφητεία, μοιχῶν καὶ φατηρίων γέμουσα, λανθανόντως διὰ τῶν ἡμιπαθειῶν ὡς τοὺς πολέμους ἐγέρει.

XXVI. Οὐ δέ ἐν οἰοῖς ἀνθρώπων προφητείαν Ἐμφυτὸν φυχῆς ιδίαν ἔχων, ῥητῶς ὡς ἄρσην¹⁶ τοῦ μέλλοντος αἰώνος τὰς ἀπλίδας μηγύων, τὸν αὐτοῦ οἰδὸν προστηρόμενον Ἀβέλ, διὰν πάσης ἀμφιβολίας Πέρθος ἐρμηνεύεται. Πενθεὶν γάρ τοῖς αὐτοῦ οἰοῖς παρέχει τοὺς ἐξαπατωμένους ἀδελφοὺς αὐτῶν. Ἀψευστελ¹⁷ αὐτοῖς ἐν τῷ μέλλοντι αἰώνι τὴν παράκλησιν ὑποσχυνούμενος¹⁸. Θεὸν ἔνα μόνον αἰτεῖν λέγει· θεοὺς οὔτε αὐτὸς¹⁹ λέγει, οὔτε ἀλλῷ λέγοντι πιστεύει. Καλὸν δὲ θέλει τηρεῖ καὶ ἐπὶ πλεονά αἰνεῖ. Θυσίας, αἵματα, σπονδᾶς μισεῖ· ἀγνοὺς, καθαροὺς, δύσις ἀγαπᾷ. Πῦρ βωμῶν σέννυσιν, πολέμους καταργεῖ, εἰρήνην²⁰ διδάσκει, σωφροσύνην ἐντάλλεται, τὰς ἀμαρτίας καθαίρει, γάμου νομιστεύει, ἐγκράτειαν συγχωρεῖ, εἰς ἀγνελαν πάντας διγει, ἐλεημονικοὺς ποιεῖ, δικαιοσύνην νομιστεύει, τοὺς ΦΩ τελείους αὐτῶν σφραγίζει, καὶ τὸν τῆς ἀναπάυσεως λόγον ἐκφαίνει, ῥητὰ προφητεύει, σαφῇ λέγει, πῦρ αἰώνιον κολάσεως πυκνῶς ὑπομιμήσκει, βασιλείαν θεοῦ συνεχῶς καταγγέλλει, πλούτον οὐράνιον μηνύει, δέξαν ἀναφέρετον ὑπισχύειται²¹, τῆς ἀμαρτίας τὴν ἀφεσίν ἐργά δείκνυσιν.

XXVII. Καὶ τί δεῖ λέγειν; Οὐ ἄρσην²² ὅλως ἀλήθεια, ἢ θήλεια δῆλη πλάνη, δὲ ἐξ ἄρσενος καὶ θηλείας γεγονός ἢ μὲν φεύστηται, δὲ δὲ ἀλήθευει. Ή γάρ θήλεια, ιδίῳ αἴματι ὕστερ ἐρυθρῷ πυρὶ περεβάλλουσα τὸ τοῦ ἄρσενος λευκὸν σπέρμα, ἀλλοτρίοις ἐρείσμασιν διστέων τὸ ἀσθενὲς αὐτῆς συνίστησιν, καὶ τῷ τῆς σαρκὸς προσκαίρῳ διθεῖ τέρπουσα, καὶ βρα-

VARIÆ LECTIONES.

¹³ Ita O, et ex conject. C, cuij. cod. xiiii. s. καὶ θάρατος C, qui postea scr. δι' δ. ¹⁴ ἄρσην O. ¹⁵ οὐα lectione recepta scribendum esse videtur: Πενθεὶν γάρ τοῖς αὐτοῦ οἰοῖς παρέχει τοὺς ἐξαπατωμένους ἀδελφοὺς αὐτῶν, ἀψευστεῖν αὐτοῖς, x. τ. Λ. Εον spectat C conjectura ἀψευδή, quiam S parum intellexit. ¹⁶ Ita conj. C, idem in textu ut O: ὑποσχυνούμενος. Deinceps λέγειν, θεούς C; λέγων, θεούς S c. D. ¹⁷ αὐτούς O. ¹⁸ εἰρήνην in O additur ad oram. ¹⁹ Ita D probant, O, οὐ ποσχεῖται C. Εἰ ὑπόσχεται legi posse notat Cl. ²⁰ Non C, sed Cl & σρεν: unde S corrigendus. Tum δῆλος O.

Cfr. Gen. iv, 4. ¹⁴ Ita O, c. D, αὐτὴ C. ¹⁵ καὶ ἀψευστεῖν O. Quia lectione recepta scribendum esse videtur: Πενθεὶν γάρ τοῖς αὐτοῦ οἰοῖς παρέχει τοὺς ἐξαπατωμένους ἀδελφοὺς αὐτῶν, ἀψευστεῖν αὐτοῖς, x. τ. Λ. Εον spectat C conjectura ἀψευδή, quiam S parum intellexit. ¹⁶ Ita conj. C, idem in textu ut O: ὑποσχυνούμενος. Deinceps λέγειν, θεούς C; λέγων, θεούς S c. D. ¹⁷ αὐτούς O. ¹⁸ εἰρήνην in O additur ad oram. ¹⁹ Ita D probant, O, οὐ ποσχεῖται C. Εἰ ὑπόσχεται legi posse notat Cl. ²⁰ Non C, sed Cl & σρεν: unde S corrigendus. Tum δῆλος O.

VARIORUM NOTÆ.

(64) Ἐρμηνεύεται κτῆσις. Ratio etymologiae de-claratur Gen. iv, 1, hincque apud multos Patres. Sed paululum detorquet S. Ambrosius lib. i De Abele et Caino cap. 1. Cain dictus est acquisitio, quod omnia sibi acquireret: post Philonem; cuius lxx sunt initio libri de sacrificiis Abelis et Caini; Káin ἐπικαλούμενος κτῆσις, παρὰ τὸ πάντα κτῆσθαι δοκεῖν, ut mittam alia ejusdem libri. Quod deteriorius potiori insidiori soleat p. 461. Notandum autem est, Euan hic et apud Chrysostomum ac Irocopium, imponere nomen Caino; cap. vero 42,

D Adamum, ut et in Theodorito, Eucherio, atque Isidorō: iuxta illud B. Augustini xv, De civitate Dei, c. 47: Cain autem interpretatur possessio; unde dictum est quando natus est, sive a patre, sive a matre ejus: Acquisivi hominem per Deum. » Cor.

(65) Ή τὴν τῷρέων χρόνον αὐτὴν στοργὴν. Facile erat corrigeri Αβέλ. Sed nos in istis Apocryphis οὐργε quidquam mutamus. Quis enim scit an non alludatur ad aliquam fabulam de uxore Abelis, aut alia muliere? Id.

χείας ἡδοναῖς τοῦ λογισμοῦ τὴν ἴσχυν ὑποσυλῶσσα, οὓς πλεονάς εἰς μοιχείαν δίγει, καὶ οὕτως τοῦ μέλλοντος καλοῦ στερίσκει νυμφίου. Νύμφη γάρ ἐστι δὲ τῆς ^{τοῦ} ἀνθρώπου, ὅπόταν τοῦ ἀληθοῦς ^{οὐ} προφήτου λευκῷ ἀργφ ἀληθείας σπειρόμενος φωτίζηται τὸν νοῦν.

XVIII. Διὸ ^{οὐ} ἐνδεικόντων τοῦ τῆς ἀληθείας προφήτου ἀκούειν δεῖ, εἰδότα διτὶ ὁ παρ' ἔτερου σταρεῖς λόγος, μοιχείας ἐγκλημα λαβὼν ^{οὐ}, ὃς ὑπὸ νυμφίου ^{οὐ} τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐκβάλλεται. Τοῖς δὲ τὸ μυστήριον εἰδόσιν ὑπὸ ψυχικῆς μοιχείας καὶ θάνατος γίνεται. Ὁπόταν ^{οὐ} ἡ ψυχὴ ὑφ' ἔτερων σταρεῖ, τότε ὡς παρεύσασα ^η μοιχευσαμένη ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἐγκατελείπεται. **Θζ** καὶ οὕτως τὸ ἔμψυχον σῶμα, τοῦ ζωτικοῦ πνεύματος χωρισθέντος, εἰς ^{οὐ} γῆν ἀναλύεται, καὶ τοῦ ἀμαρτήματος ἡ κατ' ἀξίαν κόλασις ἐν τῷ τῆς χρίσεως καιρῷ ἀποδίδοται τῇ ψυχῇ μετὰ τὴν τοῦ σώματος ἀνάλυσιν ὥστερ ἐπ' ἀνθρώπων ἡ ἐπὶ μοιχείᾳ φωραθεῖσα πρῶτον τῶν ὄκων ἐκβάλλεται, εἰς ^{οὐ} οὔτερον ἐπὶ καταδίκῃ κρίνεται.

XIX. Τοῦ Πέτρου τοῦτον μέλλοντος ἡμῖν τελείως ἐκράινειν τὸν μυστικὸν λόγον ^{οὐ}, Ζαχαρίας ἡκε λέγων· Ἡδη λοιπὸν, ὁ Πέτρε, καιρὸς πρὸς τὸ ἐκβάντα διαλεχθῆναι σε. Ιοῦνς γάρ ἐπὶ τῆς αὐλῆς συναθροισθεὶς ἀναμένεις σε δχλος, οὐ ἐν μέσῳ ὡς πολέμαρχος ὑπ' αὐτοῦ δορυφορούμενος ἔστηκε Σίμων. Ὁ δὲ Πέτρος ἀκούσας, εὐχῆς χάριν ὑποχωρεῖν ^{οὐ} μοι κελεύσας ὡς μήπω εἰληφθεῖ τὸ πρὸς σωτηρίαν βάπτισμα, τοῖς ἡδη τελείοις ἔφη· Ἐγερθέντες εὑξάμενα, ἵνα δὲ θεός τοῖς ἀνεκλείποτοις αὐτοῦ οἰκτιρμοῖς συνεργήσῃ μοι δρμῶντι πρὸς σωτηρίαν τῶν ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντων ἀνθρώπων. Καὶ τοῦτ' ^{οὐ} εἰτὸν εὐξάμενος, ἐξῆιε εἰς τὸν ὑπαιθρὸν τῆς αὐλῆς τόπον μέγαν δυτα, ἐνθα συνεληλυθότες ἡσαν πολλοὶ τοῦ ἐποτεῖσαν χάριν, τῆς διακρίσεως ^{οὐ} αὐτοῦ ἐπὶ τὸ σπεύδειν τοῦ ἀκούεγυ σπουδαιοτέρους πεποτεκυάσας.

XXX. Στὰς οὖν, καὶ ίδων μετὰ πάσης ^{οὐ} ἡσυχίας τὸν πάντας λαὸν εἰς αὐλὸν ἀπενίκοντα, Σίμωνα δὲ τὸν Μάγον εἰς μέσον ἐστῶτα, τοῦ λέγειν ἡράτοι οὕτως· Εἰρήνη εἴη πᾶσιν ὑμῖν τοῖς ἐτοίμασ ^{οὐ} ἔχουσι δεξιάς δεδόντας **Θζ** τῇ τοῦ Θεοῦ ἀληθείᾳ, ἦν αὐτοῦ μεγάλην τε καὶ ἀσύγκριτον ἐν τῷ νῦν κόσμῳ ὑπάρχουσαν δωρεὰν δὲ ἀποστολαὶς ἡμᾶς, τοῦ ἐν ὑπεροχῇ συμφέροντος ἀρετῆς ὑπάρχων προφήτης, ταύτην ἡμῖν ἐνετείλατο προφέτεις προστηρόπλας πρὸς τῶν τῆς διδασκαλίας ἡμῶν ὑμῖν ἐπιφθέγγεσθαι, ἵνα, ἐὰν ἡ τις ἐν ὑμῖν εἰρήνης τέκνον, διὰ τῆς διδασκαλίας ἡμῶν καταλάβῃ αὐτὸν ἡ εἰρήνη, εἰ δὲ ταύτην λαβεῖν ὑμῶν τις μή θελοι, τότε ἡμεῖς ἀποτινάξαμενοι εἰς μαρτυρίαν τῶν ποδῶν ἡμῶν τὸν ἐκ τῶν δδῶν κονιορθὸν, δη διὰ τοὺς καμάτους βαστάξαντες ^{οὐ} ἡνέγκαμεν πρὸς ὑμᾶς ἐπως ασθῆτε, εἰς ἔτερων ἀπίλωμεν οἰκίας καὶ πόλεις.

^a Matth. x, 12; Marc. vi, 41; Luc. x, 5.

VARIÆ LECTIONES.

^{οὐ} C. hæc vertit, quasi legi voluerit πᾶς δ. S. Tum δπότ' δν Vulg. ^{οὐ} ἀληθοῦ O. ^{οὐ} Δ. δ C. ^{οὐ} ήτα O c. D., λαβεῖν C. ^{οὐ} In O esse videtur μοιχείας. ^{οὐ} δπότ' δν C. ^{οὐ} τὰ εἰς O. Legerim τότε εἰς. ^{οὐ} Ci τοῦτον απε λόγον omisi c. O. ^{οὐ} ὑποχωρῆσαι C. Dein ὡς μήπω μοι pro ὡς μήπω O. ^{οὐ} ταῦτ' C. ^{οὐ} D. vocem διάκρισις verti vult per excellentiam vel eminentiam, cl. I Cor. iv, 7. ^{οὐ} πολλῆς C. ^{οὐ} ξείλωμα edit. C. et S contra auctoritatem codd. ^{οὐ} κάμπους βαστάσαντες O.

XXXI. Ac vere dicimus vobis : tolerabilius erit A in die judicii, manere in terra Sodomorum et Gomorrhæ, quam in loco incredulitatis; primo quidem, quia quod rationi convenit, ex vobis non intellexistis; secundo, quoniam cum de nobis audiissetis, non venistis ad nos; tertio, quia etiam cum venissemus, nobis non credidistis. Quare gratificantes vobis ultro, oramus, ut pax nostra veniat super vos. Si ergo eam habere vultis, oportet vos alacri animo suspicere, ut injuriam non faciatis et vobis factam feratis fortiter : quod hominis natura non sustinehit, nisi prius eminentis boni acceperit notitiam, id autem est, cognoscere justam ejus qui cuncta exsuperat naturam, quod punit, ut injuria affectos ulciscatur, et pios beneficis in sempiternum afficit.

XXXII. Vos igitur, ut gratos Dei servos deceat, ex vobis quod rationi consentaneum est intelligentes, vitam ei placentem amplectimini, ut sic, amantes cum et ab eo amati, quod bonum est possideatis perpetuo. Illud enim ipse solus maxime potest præstare, qui non existentia ad existentiam adduxit, cælum creavit, terram compegit, mare conclusit, quæ in inferis sunt recondidit, cunctaque replevit aere.

XXXIII. Hic solus unam ac primam simplicemque substantiam quadrupliciter et contrarie convertit : ac deinde commiscens mille inde produxit mista, quo contrarias in naturas mutatae ac permista res vitæ voluptatem per oppositionem procurarent. Ipse etiam solus populos angelorum et spirituum putu voluntatis condidit, iisque implevit cœlos : sicut et quod videmus firmamentum decoravit stellis, quibus semitas definitivit cursumque ordinavit : terram, propter frugum incrementum, compegit : mare autem conclusit, habitationem in siccis locis secerendo : quæ apud inferos sunt recondidit, animalium locum nuncupans; cuncta vero replevit aere, ut omnia animalia respirationem vitæ necessariam haberent liberam.

XXXIV. O magnam Dei ac prudentem manum, in omnibus omnia facientem ! Infinita quippe volatilium multitudo per eum exstitit, adeoque varia, respectu alterius omnino diversa, dico autem colores, rostra, ungues, aspectum, sensus, voces, cæteraque omnia. Quot autem etiam sunt variae plantarum species, coloribus, qualitatibus, odoribus innumeris distinctæ ! Quot vero terræ et aquæ animalia, quorum impossibile est recensere figuræ, formas, situs, colores, vivendi rationes, sensus

XXXI. Kal ἀληθῶς ὑμῖν λέγομεν ἀνεκτότερον ἔσται γῆ⁶⁶ Σοδόμων καὶ Γομόρρας ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῷ τῆς ἀπειθείας τόπῳ ἐνδιατελεῖν πρώτον μὲν, διὰ τὸ εὐλογὸν ἀφ' ἑαυτῶν (66) οὐκ ἐνοήσατε· δεύτερον, διὰ, ἀκούσαντες τὰ καθ' ἡμᾶς οὐκ ἤλθετε πρὸς ἡμᾶς· τρίτον, διὰ καὶ ἐλθοῦσιν ἡμῖν τὴν ἡπειρήσατε. Διὸ⁶⁷ φειδόμενοι ὑμῶν προτίχα εὐχόμεθα⁶⁸ τὴν εἰρήνην ἡμῶν ἐλθεῖν ἐφ' ὑμᾶς. Εἰ οὖν ταύτην ἔχειν θέλετε, δεῖ ὑμᾶς προθύμως τὸ μὴ ἀδικεῖν ἀναδέξασθαι, καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι γενναῖς φέρειν, διπέρ αὐτοῦ πάντας φύσις οὐκ ἀν ποσταί⁶⁹, ἐὰν μὴ πρότερον τοῦ ἐν περοχῇ συμφέροντος τὴν γνῶσιν λάβῃ, διπέρ ἔστιν τὸ εἰδέναι τοῦ πάντας ὑπερέχοντος τὴν δικαίαν φύσιν, διὰ ἀδικουμένους ἐκδικῶν⁷⁰ τιμωρεῖ, καὶ τοὺς εὔσεβούντας εἰς ἀεὶ εὐεργετεῖ.

B

95 XXXII. Υμεῖς οὖν ὡς Θεοῦ δοῦλοι εὐγνώμονες, ἀφ' ἑαυτῶν τὸ εὐλογὸν νοοῦντες, τὴν αὐτῷ ἀρέσκουσαν ἀναδέξασθε πολιτεῖαν, ἵνα οὕτως αὐτὸν φιλοῦντες καὶ φιλούμενοι ὑπ' αὐτοῦ εἰς ἀεὶ τὸ συμφέρον ἔχοιτε⁷¹. Αὐτῷ γάρ μόνῳ τὸ παρασχεῖν δυνατώτατὸν ἔστιν, τῷ τὰ μὴ θυτὰ εἰς τὸ εἶναι συστησαμένῳ, οὐρανὸν δημιουργήσαντι, τὴν πιλάσαντι, θάλασσαν περιορίσαντι, τὰ ἐν ἄρῃ ταμιεύσαντι καὶ τὰ πάντα ἀέρος⁷² πληρώσαντι.

XXXIII. Οὗτος μόνος τὴν μίαν καὶ πρώτην⁷³ μονοειδῆ οὐδικὰ τετραχῶς καὶ ἐναντίως ἐτρέψεν· εἰτα μίξας κράσεις ἐξ αὐτῶν ἐποιήσεν, ἵνα εἰς ἐναντίας⁷⁴ φύσεις τετραμμέναι καὶ μεμιγμέναι τοῦ ζῆν ἡδονὴν ἐκ τῆς ἀντισυγγένειας ἐργάσωνται. Όμως⁷⁵ αὐτὸς μόνος δῆμους ἀγγέλων καὶ πνευμάτων βουλῆς νεύματες δημιουργήσας, ἐπλήσει τοὺς οὐρανούς· ὡς καὶ τὸ φαινόμενον στερέωμα ἀστροῖς ἐκδισμησεν, οἷς καὶ τρίβους ὥρισε καὶ δρόμον ἐτάξεν· γῆν ἐπέλισσεν εἰς καρπῶν αἵξησιν· θάλασσαν δὲ περιώρισεν, ἐν ἀνύδροις οἰκησιν ἀφορίσας· τὰ ἐν ἄρῃ ταμιεύει, ψυχῶν χῶρον δονομάσας· τὰ δὲ πάντα ἐπλησσεν ἀέρος, ἵνα πάντα τὰ ζῶα πρὸς τὸ ζῆν ἀδεῶς ἀναπνέειν ἔχοι⁷⁶.

XXXIV. Ω τῆς μεγάλης Θεοῦ φρονίμου χειρὸς, τῆς ἐν πᾶσι πάντα⁷⁷ ποιούσης ! μυρίος γάρ δύλος πτηνῶν ὑπ' αὐτοῦ γεγένηται, καὶ οὗτος ποικίλος, πρὸς τὸν ἐτερὸν κατὰ⁷⁸ πάντα ἐξηλασγμένος, λίγω D δὲ τὰ τε χρώματα, ράμφη, δνυχας, βλέμματα, γνώμας, φθέγματα καὶ τὰ λοικά πάντα. Πόσαι δὲ καὶ φυτῶν διάφοροι ἰδεῖσι, χρώματι καὶ ποιότησι καὶ δόμαις ἀπειρόις⁷⁹ διωριζόμεναι ! Πόσα δὲ τῆς χέρσου ζῶα καὶ τῶν ἐν ὑδασιν⁸⁰, ὃν ἀδύνατον εἰπεῖν σχήματα, μορφὰς, θέσεις, χρώματα⁸¹, βλους, γνώμας,

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ τῇ Ο. ⁶⁷ δι' δ. C. ⁶⁸ Ita Ο et S c. Epit. c. 33, εὐχόμεθα C. ⁶⁹ ὑποσταί Ο c. S., ὑποστεί C. ⁷⁰ ἐκδικῶν Ο c. D, ἐδικεῖν C. ⁷¹ Leg. ξῆτε S. ⁷² ἀρεὶ C. ⁷³ Fortasse scriendum πρώτως S. ⁷⁴ ἐναντίος Ο. ⁷⁵ Ita S. δμως C. Ο. ⁷⁶ ἐχη (sic) Ο. ⁷⁷ Cl κατά sine causa ac facile mutavit in μετά, quod repetit S. ⁷⁸ ἀπειρω Ο. ⁷⁹ Scribe τὰ ἐν ὑδασι D. ⁸⁰ χρώμα C.

VARIORUM NOTÆ.

(66) Πρῶτον μὲν διὰ τὸ εὐλογον ἀφ' ἑαυτῶν, etc. Respicit ad decantatissimos Illeiodi versus. Operum et dierum v. 291 et seq. Cor.

φύσεις, δχλον· έτι τε οἱ δρέων πλήθη καὶ ὑψη, λιθων
διαφοράς, μυχοὺς ⁸¹ φορεοὺς, πηγὰς, ποταμοὺς,
λίμνας, θαλάσσας, λιμένας, νήσους, ὄλας, οἰκουμένην
τε πᾶσαν καὶ δοκήσας τόπους.

XXXV. Πόσα δὲ καὶ δῆλα δύνωστα τυγχάνει, στοχασμὸν ἀνθρώπων ἐκπεφευγότα! Τῶν δὲ ἐν καταλήψει
θντων τίς ἀνθρώπων ἔνα δρὸν οἶδεν! Λέγω δὲ, πῶς
οὐρανὸς εἰλεῖται, πῶς ἀστρα φέρεται, καὶ τίνας ἔχουσι
τὰς μορφὰς καὶ τοῦ ἡγη τὴν σύστασιν, τίνες τε οἱ
τούτων ἀερώδεις τρίβοι. Πόθεν τε καὶ τὰ ἀνέμων
πνεύματα περιωθεῖται, καὶ διαφόρους ἔχει τὰς ἐνερ-
γείας. Πῶς ⁸² ἀνελεπῶς βρύουσιν αἱ πηγαὶ, καὶ
ἔνναντος ⁸³ ποταμῷ γινόμενοι εἰς θάλασσαν καταντῶ-
σιν, καὶ οὗτε οὖν ἔρχονται κενοῦνται ⁸⁴, οὗτε δηοῦ
ἀπέρχονται πληροῦσιν. Μέχρι ποῦ τοῦ ἀπεράντου
ταράσσου τὸ διπειρὸν βάθος· ἐπὶ τίνι ἄστρᾳ ἐπαυρεῖται
ἢ πάντα περιέχων οὐρανός, πῶς ⁸⁵ νέφη ἐξ ἀέρος
θρύει, καὶ εἰς ἀέρα συμπίνεται· τίς φύσις βροτῶν καὶ
ἀστραπῶν, χεινῶν, χαλάζης, διμήλης, κρυστάλλων,
καπαγλῶν, διμρῶν, νεφῶν αἰωρουμένων· καὶ πῶς
φυτά, ζῶντα πλάσσει· καὶ ταῦτα διαφοραῖς ἀναριθμή-
τοις πάσῃ ἀκριβέτᾳ σύνεχῶς ἀποτελούμενα ⁸⁶

XXXVI. Οὐμάς ἔάν τις τὸ πᾶν ἀκριβῶς λογισμῷ
τυντεῖ ⁸⁷, εὑρῆσει δι' ἀνθρωπὸν τὸν Θεὸν πεποιηκότα.
Οἱ τὰς διμορφὰς καρπῶν ἔνεκα γίνονται, ἵνα ἀνθρωπὸς
μεταλάβῃ ⁸⁸, καὶ ζῶντα τραφῇ, διπας ἀνθρώπῳ χρησι-
μεύῃ· καὶ ἥλιος φαίνει καὶ ⁸⁹ τὸν ἀέρα εἰς τέσσαρας
τρέπεις τρέπει, ἵνα ἔκαστος καὶρὸς τὰ ἰδια ἀνθρώπῳ
παρατηῇ· καὶ πηγαὶ βρύουσιν ⁹⁰, ἵνα πόδια ἀνθρώ-
παι δοθῆσθαι. 'Αλλ' ἔτι μήτη κατὰ τὸ δυνατὸν τίς ἐπὶ⁹¹
τῆς κτίσεως κυριεύει; Οὐχὶ ἀνθρωπὸς, δις σοφίαν
εἴλεται, τὴν γεωργεῖν, θάλασσαν πλεῖν, νηκτὰ,
πορνὰ, θηρία ἀγρεύειν, ἀστρῶν δρόμον λογιστεύειν,
τὴν μεταλλεύειν, θάλασσαν σθίειν, πόλεις ἐγείρειν,
βασιλεῖς ⁹² δρίζειν, νόμους τάσσειν, δικάζειν, θεὸν
δόρατον νοεῖν, ἀγγέλων δύναματα γνωρίζειν, δαίμονας
ἀπελαύνειν, νόσους φαρμακάταις πειράσθαι πάνειν,
κατὰ δὲ ιοδίων ἀρπετῶν ἐπαυιδᾶς εὐρίσκειν, ἀντι-
πιθεῖας ἐπινοεῖν;

XXXVII. Εἰ δὲ εὐγνωμονεῖς ⁹³, ἀνθρώπε, νενοηκάς
τὸν ἐν πᾶσιν εὐεργετήσαντά σε Θεὸν, καὶ ἀθάνατος
διῆς, τῶν διὰ σὲ κτισθέντων δι' εὐγνωμοσύνην ⁹⁴ τὸ
διερμένειν ἔχόντων. Καὶ νῦν δὲ γενέσθαι δύνασαι
ἐπιθετος, ἔάντι πιγνῶς δι Ελαθερ., ἔάν ἀγαπῆσης δι
κτελεπτεῖς ⁹⁵, ἔάν αὐτῷ μόνῳ προσεύχῃ, τῷ ⁹⁶ σῶμά
σου καὶ ψυχὴν κολάσαις καὶ σώσαις δυναμένῳ ⁹⁷. Διὸ
πρὸ πάντων ἐννοοῦ, δις: οὐδεὶς αὐτῷ συνάρχει, οὐδεὶς
τῆς αὐτοῦ κοινωνεῖ δύνασθαι, τοῦτο δὴ λέγεται
Θεός. Μόνος γάρ αὐτὸς καὶ λέγεται καὶ ἔστιν.

VARIAE LECTIONES.

⁸¹ μύχος C. πηγάς p. πηγάς O. ⁸² πόθεν C. ⁸³ δέναντος C. ⁸⁴ κενοῦνται C. ⁸⁵ Ila marg. Ci., cuij. ⁸⁶ τεχνίας πάποτελουμένη, ut O. ⁸⁷ συνέδη O c. S., συνέδη C. ⁸⁸ μεταλάβη om. O. ⁸⁹ ἵνα τ. ἀέρα εἰς τ. τ. τρέπῃ, καὶ ἵνα, x. τ. λ. C. ⁹⁰ βρύουσιν S., O., βρύωσιν C. ⁹¹ Lege βασιλείας Cl. ⁹² εὐγνωμόνεις O. ⁹³ κατ-
εἰλεῖται C. ⁹⁴ τό C. ⁹⁵ δύνασθαι εἰς τ. τ. τρέπεις C. ⁹⁶ οὐδεὶς αὐτῷ συνάρχει, οὐδεὶς θεός. Dein διατεῦ p. ἐννοοῦ Cl., γον C., ut falso annotavit S.

A ac instinctus, naturas, multitudinem . ut nec mon-
tium frequentiam et altitudines, lapidum diversi-
tates, antra terribilia, fontes, fluvios, paludes,
maria, portus, insulas, silvas, universumque orbem
habitabilem, una cum locis iuhabitabilibus.

XXXV. Quanta vero et alia ignorantur, humani-
que animi aciem fugiunt! Eorum autem quae
cognoscuntur, quis hominum vel unam novit des-
criptionem! Quo modo, inquam, cœlum volvitur;
quo modo astra decurrunt, et quas habent formas
undeque vivunt, ac quænam eorum æriæ semitæ.
Item unde ventorum flatus obtruduntur, variasque
habent vires. Quo modo indesinenter fontes scatent
et fluii perpetui ad mare descendunt; et nec unde
B veniunt vacuitas sit, nec quo abeunt plenitudo.
Quousque pervenit immensi tartari infinitum pro-
fundum. Super quo suspenditur cœlum, quod
omnia continet. Qua ratione nubes ex aere diffluunt,
et in aerem imbibuntur. Quæ natura tonitruum et
fulgurum, nivium, grandinis, nebulæ, glaciei et
crystallorum, procellarum, imbrium, nubiumque
suspen sarum. Et quo pacto plantæ fermentur et
animalia, atque hæc innumeris diversitatibus om-
nique diligentia continue confecta.

XXXVI. Itaque qui universum accurate conside-
raverit, inveniet, hominis causa id factum fuisse a
Deo. Nam imbres propter fruges sunt, ut homo su-
mat et bestiæ nutritantur, quo homini inserviant;
sol apparet ac lucet, et aerem in quatuor anni tem-
pestates vertit, ut unaquæque tempestas quæ habet
homini largiatur; fontes scaturiunt, ut potus præ-
beatur hominibus. Ad hæc, quisnam, quantum fieri
potest, dominatur in creaturam? Nonne homo? qui
industriam accepit colendi terram, navigandi mare,
capiendi pisces, aves, feras; expendendi astrorum
cursum, scrutandi terram, findendi mare, condendi
urbes, designandi reges, ferendi leges, judicandi,
Deum invisibilem cognoscendi, sciendi nomina an-
gelorum, expellendi dæmones, tentandi remediis
morbos sedare, inveniendi incantationes adversum
venenatos serpentes, animadvertisendi rerum mutuo-
se abigentium repugnantiam.

XXXVII. Quod si gratum te præstas, homo, et
intelligis tibi in omnibus beneficium Deum, etiam
immortalis evades, resque tua causa conditæ ob
gratitudinem perseverare habebunt. Et vero nunc
incorruptus fieri potes, si quem ignorasti agnoscas,
si quem reliquisti diligas, si ei uni supplices, qui
corpus tuum et animam supplicio afficere et servare
potest. Quare ante omnia cogita, neminem cum illo
imperare, neminem cum eo communem habere ap-
pellationem, id nempe quod vocatur Deus. Solus

enim ipse et dicitur et est : alium vero neque arbitrari neque dicere licet : et eum, qui id ausus fuerit, perpetua manet animæ poena.

XXXVIII. Quæ cum Petrus dixisset, Simon extra turbam voce magna insit : Quid astantem tibi imperitam multititudinem vis mentiendo decipere, dum persuades ei, deos nec arbitrari licitum esse, nec dicere, cum publici Judæorum libri multos esse deos asseverent? Et vero nunc coram omnibus ex iis libris tecum disputare volo de eo, quod deos existere sit existimandum : et prius de eo Deo quem protulisti, ostendens eum non esse supremum ac omnipotentem, quia improvidus futurorum est, imperfectus, indigens, non bonus, multis millibus gravibusque subjectus affectibus. Unde hac re demonstrata ex Scripturis, quemadmodum ego assero, restat, ut sit aliis in Scriptura non commemoratus, præscius futurorum, perfectus, non indigens, bonus, ab omnibus malis affectibus liber. Ille autem, quem loqueris, mundi opifex contrariis oppositus est.

XXXIX. Statim ergo qui ad ejus similitudinem factus est, Adamus, etiam cæcus creator et cognitionem boni vel mali non habuisse traditur, et transgressor invenitur, et ejicitur e paradise morteque multctatur. Simili quoque modo, qui fixit illum; quandoquidem undique non videt, in Sodomorum exitio ait : *Venite et descendentes videamus, an secundum clamorem ipsorum, qui ad me veniunt, perficiant; sin minus ut sciam⁹* ^a; en, ignarum se ostendit. Et cum dicit de Adamo : *Ejiciamus eum, ne forte extensa manu sua attingat lignum vitæ, et comedat, et rivet in æternum⁹* ^b; dicendo, ne forte, ignorat; addendo autem, ne forte comedens vivat in æternum, invidet quoque. Cum scriptum est : *Secum reputavit Deus, quod fecisset hominem, et poenitentia ducitur et ignorat*: nam illud, secum reputavit, consideratio est, qua aliquis ob eorum quæ cupit ignorationem finem diligenter explorare

^a Gen. xviii, 21. ^b Gen. iii, 22.

A "Άλλον δὲ οὗτος νομίσας, οὗτος εἰπεν ἔχεστιν· εἰ δέ τις τολμήσειν, διδίως τὴν ψυχὴν κολασθῆναι ἔχει.

XXXVIII. Τοῦ Πέτρου ταῦτα εἰπόντος, ὁ Σίμων (67) ἔξω τοῦ ἀγάληνος μεγάλης ἐφη· Τί Φιεύδεμονς ἀπατῶν θέλεις τὸν παρεστῶντά σοι Ιδιώτην ὄχλον, πείθων αὐτὸν θεοὺς μήτε νομίζειν, μήτε λέγειν ἔξον εἶναι, τῶν παρὰ Ιουδαίοις δημοσίων βίβλων πολλοὺς θεοὺς εἶναι λεγούσῶν; Καὶ νῦν δὲ μετὰ πάντων ἀπ' αὐτῶν σοι τῶν βίβλων περὶ τοῦ δεῖν θεοὺς νομίζειν συζητῆσαι ^c θέλω· πρότερον περὶ οὐδὲν ἔφης θεοῦ, δεῖξας μὴ αὐτὸν εἶναι τὸν ^d ἀνωτάτῳ καὶ πάντα δυνάμενον ^e, καθὸδος ἀπρόγνωστός ἐστιν, ἀτελῆς, ἐνδεής, οὐκ ἀγαθός, καὶ πολλοὶς μυρίοις ^f χαλεποῖς ὑποκείμενος πάθεσιν. "Οθεν τούτου δειχθέντος ἀπὸ τῶν Γραφῶν, ὡς ἔγω λέγω, ἔτερος ἀγράφως ^g περιλείπεται εἶναι, προγνωστικός, τέλειος, ἀνενδεής, ἀγαθός, πάντων χαλεπῶν ^h ἀπηλαγμένος παθῶν. "Ον δὲ σὺ φῆς δημιουργὸν, τοῖς ἐναντίοις ἀντικείμενος ⁱ τυγχάνει.

XXXIX. Αὐτίκα γοῦν δικαῖος ὁ καθ' ὅμοιωσιν αὐτοῦ γεγονὼς Ἀδάμ καὶ τυφλὸς κτίζεται (68) καὶ γνῶσιν ἀγαθοῦ ἢ κακοῦ οὐκ ἔχων παραδέδοται, καὶ παραβάτης εὑρίσκεται καὶ τοῦ παραδείσου ἐκβάλλεται καὶ θανάτῳ τιμωρεῖται. Ὁμοίως τε καὶ διλάσας αὐτὸν, ἐπειδὴ μὴ πανταχόθεν βλεπει, ἐπὶ τῇ Σοδόμων καταστροφῇ (69) λέγει· Δεῖτε καὶ καταβάτες Ιδίωμεν, εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν τὴν ἔρχομένην πρός με συντελοῦντας εἰ δὲ μὴ, Ιτα γρῶ καὶ ἀγνοοῦντα ἔαυτὸν δεικνυσιν. Τῷ ^k δὲ εἰπεῖν περὶ τοῦ Ἀδάμ· Ἐκβάλωμεν αὐτὸν, μήπως ἐκτείνας τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἀψηται τοῦ ἔνδου τῆς ζωῆς καὶ σάρξ καὶ ζήσεται ^l εἰς τὸν αἰώνα· τῷ εἰπεῖν μήπως, ἀγνοεῖ· τῷ δὲ ἐπαγαγεῖν, μὴ πως φαγὼν ζήσεται ^m εἰς τὸν αἰώνα, καὶ φθονεῖ (70). Καὶ τῷ γεγράφει· "Οτι ἐτεθυμήθη ὁ Θεὸς, διτι ἐκοίησε τὸν ἀδερπατορ, καὶ μετανοεῖ καὶ ἀγνοεῖ τὸ γέροντεθυμηθῆν σκέψεις ἐστιν, ἢ ⁿ τις δέ ἀγνοιαν δύει-

VARIÆ LECTIONES.

"νομίζειν καὶ συζητῆσαι C. ^o τὴν C. ^p Scripsi δυνάμενον, ut τὸν art. habeat, quo refetur; δυναμένην C. O. Post δυναμένην in Epit. c. 36 additur πρόνοιαν. S δύναμιν excidiisse putat. Tum καθ' ὅC. ^o Delevi Ci καὶ ante μυρίοις c. O. ^p Fortasse leg. ἀγράφος S. ^o ὑποκείμενον O. Haud male. ^o αὐτὸν C, αὐτὸν S. ^p τῷ Epit. c. 35, τῷ C, O. Tum ἔαυτὸν O. ^o ζήσεται S. Tum τὸ εἰπεῖν — τὸ δὲ C. ^o ζήσεται S. Tum τὸ γεγράφθαι C. ^p ή D, ^o C, O et Epit. Illud exprimit versio Ci.

VARIORUM NOTÆ.

(67) Ο Σίμων. In Cedreno p. 170, 171. Sed et notabiliter Moses Bar-Cepha Commentariorum de Paradiso parte iii, cap. 1: Objicit Simon Magus, inquiens: *Deus ille qui Adamum condidit, impotens erat atque imbecillus: neque enim efficere potuit, ut maneret Adamus, qualem esse volebat, etc., per locum caput, quod concludit his verbis: Porro de Stemonæ Mago illud scire præsum est, esse qui dicant, ipsum in speciem quidem assensisse Mosis legi, sed plures interim deos posuisse, quorum unus sit imbecillus atque impotens, is qui Adamum fixit sicutque: alter vero hoc superior, major, potentior. Alios autem putare Simonis Magi sententiam suisse, mundum a mala causa ortum esse; atque ideo illum hujusmodi*

D absurdia turpiaque dictu collegisse, quibus apud eos qui in vera fide durarent, mundi auctorem Deum suggestaret: propterea corporum quoque resurrectionem perfide illum negasse. Tom. I Bibliothecæ Patrum. Cot.

(68) Τυφλὸς κτίζεται. Meminit Philastrius hæreticorum quorundam, qui Adamum et Evam dicebant cæcos suis antequam gustassent de arbore; posteaque aperuisse oculos, et vidiisse nuditatem suam. Id.

(69) Ξει τῇ Σοδόμων καταστροφῇ. Vide locum Glyca in Nota 73 infra. Id.

(70) Καὶ φθονεῖ. Moses Bar-Cepha capite superius citato. Id.

λεται τὸ τέλος ἀκριβῶσαι θέλει, η ἐπὶ τῷ μὴ κατὰ γνώμην ἀποδάντι μεταμελομένου^a. Καὶ τὸ γεγράφθαι· Καὶ ὁ ὄστρακτη Κύριος σύμηρ^b 100 εἰνωδίας, ἐνδεοὺς ἔστιν, καὶ τὸ ἐπὶ χνίσῃ^c ταρχῶν ἡσθῆναι, οὐκ ἀγαθοῦ. Τὸ δὲ πειράζειν, ὡς γέγραπται· Καὶ ἐκείραστε Κύριος τὸν Ἀβραὰμ, κακοῦ καὶ τὸ τέλος τῆς ὑπομονῆς ἀγνοοῦντος.

XL. Ὁμῶς^d δὲ Σίμων πολλὰ ἀπὸ τῶν Γραφῶν δέοντες δεικνύειν τὸν Θεόν παντὶ πάθει ὑποκείμενον. Καὶ δὲ Πέτρος πρὸς^e ταῦτα ἔφη· Εἰ μηδὲν ἀγαπᾶ δὲ κακὸς καὶ πάνυ μοχθηρὸς ἐφ' οὓς ἀμαρτάνει ἑαυτὸν ἐλέγχειν, ἀπόκριναι μοι. Καὶ δὲ Σίμων ἔφη· Οὐκ ἀγαπᾷ. Καὶ δὲ Πέτρος ἔφη· Πῶς^f οὖν κακὸς καὶ μοχθηρὸς εἶναι δύναται δὲ θεός, εἰπερ αὐτοῦ λημματι^g τὰ κατ' αὐτοῦ κακὰ δημοσίᾳ γραφέντα προστέθη; Καὶ δὲ Σίμων· Ἐνδέχεται μή^h κατὰ προαιρεσιν αὐτοῦ ὅφ' ἐτέρας δυνάμεως τὸν κατ' αὐτοῦ γραφῆναι Ἐλεγχον. Καὶ δὲ Πέτρος ἔφη· Πρῶτον οὖν τοῦτο ζητήσωμεν. Εἰ μὲν ὑπὸ τῆς ἑαυτοῦ βουλῆς ἑαυτὸν ἡλεγχεῖν, ὡς φάντας συκωμολόγησας, μοχθηρὸς οὐκ ἔστιν, εἰ δὲ ὅφ' ἐτέρας δυνάμεως, ζητητέον καὶ παντὶ σθένει ἑξεταστέον, μή τις αὐτὸν μόνον ἀγαθὸν ὑπερέστηται τοῖς κακοῖς ὑπέβαλενⁱ.

XLI. Καὶ δὲ Σίμων· Πρόδηλος εἰ δεύγων, ἀπὸ τῶν Γραφῶν τὸν κατὰ Θεοῦ σου ἀκούσαις Ἐλεγχον. Καὶ δὲ Πέτρος· Αὐτός μοι φαίνεται τοῦτο ποιῶν. Οὐ γάρ τάξιν ζητήσεως φεύγων ἐξέτασιν ἀληθῆ γενέσθαι^j οὐ δυούλεται. Οθεν^k 101 ἐγὼ τῇ τάξιν χρώμενος, καὶ βουλόμενος πρῶτον τὸν συγγραφέα νοηθῆναι, πράσηλος εἰμι τὴν εὑθείαν ὀδύνειν θέλων. Καὶ δὲ Σίμων· Ὁμολόγησον πρῶτον, εἴγε τὰ κατὰ τοῦ δημιουργοῦ γεγραμμένα ἀληθῆ ἔστι, καὶ οὐκ ἔστι τῶν ὅλων ἀνώτερος, κατὰ τὰς Γραφὰς πάσῃ ὑποκειμεῖος μοχθηρός, καὶ ὑπερον ζητήσαμεν τὸν συγγράψαντα. Καὶ δὲ Πέτρος· Ινα μὴ δόξω, ἀντιλέγειν τοῦ τῆς ἀταξίας μὴ θέλων^l, ζητεῖν, ἀποκρίνομαι. Τέγρος φτημι διτὶ εἰ τὰ κατὰ τοῦ Θεοῦ γεγραμμένα ἀληθῆ εἶη, οὐτω τὸν θεόν δείχνωσι μοχθηρόν. Καὶ δὲ Σίμων ἔφη· Πῶς τοῦτο συστῆσαι δύνασαι;

XLII. Καὶ δὲ Πέτρος· Οτι ταῖς αὐτὸν κακῶς λεγούσαις φωναῖς^m τὰ ἐναντία γέγραπται, οὐⁿ εἰνεκεν εὐοστὸν διάτερον βεβαιωθῆναι δύναται. Καὶ δὲ Σίμων· Πῶς οὖν, τῶν Γραφῶν τῶν μὲν αὐτὸν κακὸν λεγούσαις^o, τῶν δὲ ἀγαθὸν, τὸ ἀληθὲς ἔστιν ἐπιγνῶνται; Καὶ δὲ Πέτρος· Οσαι τῶν Γραφῶν φωναὶ συμφωνοῦσι τῇ ω̄τε αὐτοῦ γενομένῃ κτίσει, ἀληθεῖς εἰστιν ὅσαι δὲ διναντίαι, φεύδεις τυγχάνουσιν. Καὶ δὲ Σίμων ἔφη· Πῶς δύνασαι ἐναντιουμένας διεῖσαι τὰς Γραφὰς; Καὶ δὲ Πέτρος ἔφη· Τὸν Ἀδὰμ τυφλὸν λέγεις γεγενῆθαι, διπερ οὐκ ἦν. Οὐ γάρ δι τυφλῷ ἐντελλό-

A vult, aut convenit eam ob rem pœnitenti, quia non secundum sententiam contigit. Quod etiam scriptum est, et odoratus est Dominus odorem suavitatis^p, indigentis est, et nidore carnium delectari, non est boni. Tentare autem, sicut scriptum est: Et tentavit Dominus Abraham^q, mali est, ac ejus qui ignoret exitum patientiae.

B XL. Sicque Simon multis ex Scriptura locis assumptis videbatur probare, Deum omni perpessioni esse obnoxium. Et Petrus ad hæc dixit: An qui malus ac plane improbus est, nullatenus velit se ipse arguere in iis quæ peccat, responde mihi? Respondit Simon: Minime velit. Excepit Petrus: quo modo igitur malus ac improbus esse potest Deus, cum ipsius voluntate opprobria in illum conscripta publice apposita sint. Ac Simon: Fieri potest ut illius reprehensio contra ipsius sententiam ab alia virtute sit scripta. Dixit Petrus: Primum ergo hoc queramus. Si suo quidem consilio se reprehendit, ut tu prius ultro confessus es, improbus non est; sin vero alia virtute, inquirendum est ac omnibus virtibus examinandum, num quis enim, qui solus bonus existat, omnibus malis subjecerit.

C XLI. Et Simon: Manifestum est te reprehensionem Dei tui ex Scripturis nolle audire. Ac Petrus: Tu ipse id facere mihi videris. Qui enim ordinem quaestione fugit, examen verum fieri non vult. Unde ego, qui ordine utor, et volo primum considerari scriptorem, manifeste cupio recta via incedere. Tum Simon: Primo fatere, an vera sint quæ scripta sunt in mundi opificem nec sit omnium supremus, cum juxta Scripturas omni nequitiae subjaceat, et postea scriptorem queramus. Petrus autem: Ne videar inquirere, nolens confusioni tuæ contradicere, respondeo. Ego aio quod, etiam si quæ aduersus Deum scripta sunt, essent vera, non tamen etiam sic Deum ostenderent esse improbum. Et Simon dixit: Quo modo potes hoc astruere?

D XI.III. At Petrus: Qnoniam contraria scripta sunt iis vocibus quæ Deo obloquuntur: quapropter neutrum potest certum ac firmum reddi. Tum Simon: Qua ergo ratione verum cognoscere licet, cum ex Scripturis aliæ Deum malum dicant, aliæ bonum? Et Petrus: Quacunque Scripturarum verba cum creatione ab ipso facta concordant, vera sunt, quacunque vero cum ea pugnant, falsa. Excepit Simon: Qui ostendere potes sibi contrarias esse Scripturas? Respondit Petrus: Adamum dicas cæcum formatum suisse; quod tamen ille non

^a Gen. viii, 21. ^b Gen. ix, 1.

VARIÆ LECTIONES.

^c μεταμελομένου, quod spectat ad σχέψις D, μεταμελημένω C, μεταμελουμένου Epit., μεταμελομένῳ O. ^d Ιτα S. Idem est Ottoboniani χνίσει, C χνίσῃ. ^e Ιτα S, δρώα C, O. Post γραφῶν Epit. c. 58 adjungit κακῶς διελαμβάνων. ^f πρὸς πρætermisit S. c. Cl. ^g Σubnotatum est ταυτὸν in O, ad cuij. oram al. man. Ιων. πῶς. ^h Ιτα O c. D, λειμματι C, θελήματι Epit. Tum προετέθη Epit. ⁱ μή S, ex Epitome; deest in C, O. ^j ὑπελάσσει Epit. ^k Ιτα S c. var. lect. Epitomes θέλειν C, D. ^l γραφαῖς O. ^m τοῦ S c. Cl. πῶς. ⁿ λεγούσῶν κακῶς O.

erat. Non enim cæco præcipiens ostendisset, ac dixisset : *De ligno autem scientia boni et mali ne gustetis.* Et Simon : *Cæcam dixit mentem ipsius.* Ac Petrus : *Qua ratione mente cæcus esse poterat, qui, antequam gustasset fructum, convenienter creatori ipsius propria omnibus animalibus imposuit nomina?* Simon vero : *Si Adamus prænotionem habuit, quare non prænovit serpentem uxorem ejus decepturum?* Rursum Petrus : *Si prænotionem non habuit Adamus, quomodo filii suis, simul ac nati sunt, nomina imposuit secundum futuras actiones?* et primum vocavit, Cain, quod exponitur *aemulatio*, qui etiam *aemulatione ductus interfecit fratrem suum Abel*, quod nomen vertitur *luctus* : super eosquidem primo hominum occiso parentes luxerunt.

XLIII. Quod si Adamus, qui Dei opus erat, prænotionem habuit, multo magis qui condidit eum Deus. Et falsum est quod sicut scriptum secum reputavit Deus, quasi usus fuerit ratiocinatione propter ignorantiam : porro autem et hoc : *Tentavit Dominus Abraham*^a, ut cognosceret an is sustineret : et illud : *Descendentes videamus, an secundum clamorem ipsorum, qui venit ad me, perficiant: sin minus, ut sciam*. Ac ne sermonem longius protraham, quotquot voces ei objiciunt ignorantiam, vel aliquod aliud malum, per alias voces contraria affirmantes evertuntur ac falsæ probantur. Quod autem revera præscit, ideo dicit Abraham : *Sciendo scies, quod peregrinum erit semen tuum in terra non sua; et in servis utem illud et affligentem depriment eos quadringentis annis: gentem autem, cui servient, ego judicabo: post haec vero exibunt huc cum multo apparatu: tu autem abibis ad patres tuos cum pace, nutritus in senectute bona: quarta vero*

^a Gen. xxii, 1. ^b Gen. xi, 7.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ Ita S, γεύσθε Κ, γεύσεσθαι Ο. ¹⁰ τό Ο. ¹⁰ Ottoboniani μέλλοντα ἀπατᾶν superflua reddit Di conjecturam ἀπατήσοντα. Αὐτοῦ (αὐτοῦ S) ἀπατᾶν C. ¹¹ δικ ομ. Ο. ¹¹ ἐπέθηκεν dresst ap. C, ἐπιτέθειν C in marg. ex Epit. ¹² τὸν ομ. Ο. ¹² τῷ addidi c. Ο. ¹² γρησάμενος coij. D. ¹² Vbi, ἔτι μὴ c. Ο additis superflua sit conjectura Ci, qui ejiciendum esse εἰ putabat. ¹³ Ita S, ἀγνοας C, Ο.

VARIORUM NOTÆ.

(71) *Ἐπιθετικόν*. Clementinianis sua interserit Gedrenus : in quo (id obiter monebo) p. 171, l. 51, perperam scriptum habetur, δικ τὴν γνῶσιν διδιχθόρον παρέσχεν, εἰνα recte apud eundem p. 5, l. xl, δικ τὴν γνῶσιν διδιχθόρον παρέσχεν. Cot.

(72) *'Απατάν διχιν.* Lege ex Epitomes cap. 40, ἀπατήσοντα διχιν. Davis.

(73) *Εἰ πρόγνωσιν εἶγεν δ' Ἀδάμ.* Hinc vel ex Epitome Michael Glycas Annalium parte iii, p. 235 : 'Ο μέντοι Σίμων καὶ τάδε πρὸς τοὺς ἄλλους τῷ κορυφαῖς διαλέγομενος ἐλεγεν' Εἰ πρόγνωσιν εἶγεν δ' Ἀδάμ, διὰ τὸ πρόγνωσιν τὴν τοῦ δφεως ἀπάτην; καὶ δικ Πέτρος Εἰ πρόγνωσιν οὐκ εἶγε, πῶς τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ πρὸς τὰς ἐσομένας πράξεις, ἀμα τῷ γεννηθῆναι ἐπέθηκεν ὄνδρατα; τὸν μὲν γάρ, Καίν ὑπόμασεν, δικτοιος ζηλώσας γάρ ἀνείλε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν δὲ, Ἀδέλ, ἀκάλεσεν, δικτοιος πέρθος. Εἴτε αὐτῷ γάρ φονεύσεις ἐπένθησαν οἱ γονεῖς αὐτοῦ. Εἰ δὲ τὸ πλάσμα προεγίνωσκε, πολλῷ μᾶλλον δι πλάστης αὐτῷ εἰ καὶ δι παράφρων ἐκείνος, ἀπὸ τοῦ εἰπεν τὴν Γραφὴν, διτι ἐπείραζεν δι Θεός τὸν Ἀδραάμ, καὶ διτι κα-

Α μενος ἐδείκνυε λέγων. Ἀπὸ δὲ τοῦ ἔνδου τοῦ γνώσκειν καὶ δι τοηροῦ μὴ γεύσεσθε ¹⁰. Καὶ δι Σίμων Τυφλὸν ἐλεγε τὸν νοῦν αὐτοῦ. Καὶ δι Πέτρος Πῶς καὶ τὸν νοῦν τυφλὸς εἶναι ἐδύνατο, δι πρὸ τοῦ γεύσασθαι τοῦ φυτοῦ συμφώνως τῷ κτίσαντι **102** αὐτὸν οἰκεῖα πᾶσι τοῖς ζώοις ἐπιθετικοῖς ὄνδρατα (71); Καὶ δι Σίμων Εἰ πρόγνωσιν εἶγεν δ' Ἀδάμ, διὰ τὸ οὐ προέγνω τὸν ¹⁰ τὴν γνῶσιν αὐτοῦ μέλλοντα ἀπατᾶν ¹⁰ έφιν (72); Καὶ δι Πέτρος Εἰ πρόγνωσιν μὴ εἶχεν δ ¹¹ Ἀδάμ (73), πῶς τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ πρὸς τὰς ἐσομένας πράξεις, ἀμα τῷ γεννηθῆναι, τὰ ὄνδρατα ἐπέθηκεν ¹¹, τὸν μὲν πρῶτον καλέσας Καίν, δι ἐρμηνεύεται ζηλος, δικ καὶ ζηλώσας ἀνείλε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν ¹² Ἀδέλ, δι ἐρμηνεύεται πέρθος (74) · εἴτε αὐτῷ γάρ τῷ ¹² πρώτῳ φονεύθεντι επένθησαν (75) οἱ γονεῖς.

XLIII. Εἰ δὲ Ἀδάμ ἔργον Θεοῦ ὑπάρχων πρόγνωσιν εἶγεν, πολὺ μᾶλλον διημιουργήσας αὐτὸν Θεός. Καὶ φεύδος ἔστι τὸ γεγράφθαι ἐπεθυμήθη δι Θεός, ως λογισμῷ χρησαμένου ¹³ διὰ τὴν ἀγνοιαν. Εἴτε μήν ¹⁴ καὶ εἰ ἐπείραζε Κύριος τὸν Ἀδραάμ, ἵνα γνῷ εἰ ὑπομένει. Καὶ τὸ γεγραμμένον· Καταβάτες ίδωμεν εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν, τὴν ἐρχομένην πρὸς μὲν, συντελοῦνται εἰ δὲ μὴ, ἵνα τῷ. Καὶ ἵνα μὴ εἰς πολὺ μηκύνω τὸν λόγον, δισε ποτὲ φωναὶ ἀγνοιαν ¹⁵ αὐτοῦ καταλέγουσιν ή διλοτε χαλεπὸν, θν' ἐτέρων φωνῶν τὰ ἐναντία λεγουσῶν ἀνασκευαζόμεναι φεύδεται εἶναι ἐλέγονται. Οτι δὲ ἐντας προγνώσκει, λέγει τῷ Ἀδραάμ· Γινώσκω τὴν οὐκί, διτι πάροικοι ἔσται τὸ σπέρμα σου ἐπ τῇ οὐκί ίδηται, καὶ δουλώσονται αὐτὸν, καὶ **103** κακώσονται καὶ ταπεινώσονται αὐτὸν τετρακόσια εἴη· τὸ δὲ έθος φ δι δουλεύονται κριτῶ ἐπωμέτρα δὲ ταῦτα ἐξελεύσονται ὡδε μετὰ ἀποσκευῆς πολλῆς, σὺ δὲ ἀπελεύσῃ πρὸς τὸν πατέρας σου

ταῦτα: εἴτε Σόδομα δψομαι, ἐλεγεν ἀγνοιαν ἔχειν τὸν Θεόν. Cot.

(74) *Κάιτη, ζηλος.* Ἀδέλ, πέρθος. Εἰ cap. 25, 26, parique modo apud Euseb. *Præpar. evangel. lib. ii.* cap. 6, aliosque. Additur a Hieronymo, Caini nomen significare lamentationem; Abelis vero, vaporēm (perperam in Beda ediderunt pavorem), vanitatem, miserabilem. Ambrosius lib. i, *De Abele et Caino* cap. 1. *Abel, qui omnia refert ad Deum;* ex Philone Judæo tractatu: *Quod deterius potiori insidiari soleat;* Ἀδέλ, ἀναφέρων ἐπὶ Θεόν πάντα, et de sacrificiis Abelis et Caini; δικτοιος ἀναφέρεται γάρ ἐπὶ Θεόν. Legi quoque ista in *Interpretationibus nominum Hebraicorum*, cod. Reg. 772, 938, 1004: Ἀδέλ, ἀπὸ Θεοῦ. Καίν, κτῆμα, η ζηλοτυπία. Ἀδέλ, ἀτμίς, η πένθος, η ἀναφέρων, η σχολισμα. Ἀδέλ, διπὸ Θεοῦ, η ἀναφέρων ἐπὶ Θεόν, η ἀτμίς, η πένθος. Καίν, ζηλοτυπία. Id.

(75) *Ἐπέρθησαν.* Per totos quidem annos centum, si nugivendulis fides. Vide Cl. J. A. Fabricii *Cod. pseud. l. V.* p. 109 et seq. Davis.

μετ' εἰρήνης, γραφεὶς δὲ τὴν καλῶν τετάρτην δὲ τετραγῆνος ὀντας· οὐκοῦ τὰς ἀπαγγελίας αἴτιον τοῖς τοῦ Ἀμορφάων ἔσται τοῦ.

XLIV. Τί δὲ, οὐχὶ καὶ Μωϋσῆς²⁰ τὰ ἀμαρτήματα τοῦ λαοῦ προσημαίνει, καὶ τὴν διασπορὰν τὴν εἰς τὰ Εθνη προδηλοῖ; Εἰ δὲ Μωϋσεῖ²¹ αὐτὸς δέδωκε προτιμώσειν, πῶς αὐτὸς οὐκ εἰχεν; Ἐχει δὲ. Εἰ δὲ ἔχει, ὥσπερ καὶ ἐδείξαμεν, περισσόν ἔστι τὸ γεγραμμένον· ἐτεθυμήθη, καὶ, μετεμελήθη· καὶ τὸ, παταβάς δημομα, εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῷ²²· καὶ δια τοιαῦτα· ἀ τινα πρὸ τοῦ γενέσθαι, ὡς ἀποβαίνειν ἡμελεγεν, προγνωσθέντα, οἰκονομίᾳ σοφῇ ἀμεταμέλητον²³ λαμβάνει τὴν ἔκβασιν.

XLV. Τὸ δὲ θυσιῶν αὐτὸν μὴ δρεχθῆναι, φαίνεται ἐκ τοῦ τοὺς ἐπιθυμήσαντας κρεῶν ἀμα τῷ γεύσασθαι ἀναιρεθῆναι, καὶ χωσθέντας ἐπὶ τῷ τάφῳ βουνὸν ἐκθυμιῶν προσαγορευθῆναι. Ὁ δὲ τὴν ἀρχὴν ἐπὶ θύσει ζώων χαλεπάνων, θύεσθαι αὐτὰ μὴ θελων, θυσίας ὡς ἐπιθυμῶν οὐ προσέτασσεν, καὶ ἀπαρχάς²⁴ οὐκ ἀπῆτε. Ἄνευ γάρ θύσεως ζώων οὔτε θυτίᾳ τελοῦνται, οὔτε²⁵ ἀπαρχαὶ δοθῆναι δύνανται. Πῶς δὲ σκότῳ καὶ γνόφῳ καὶ **104** θυέλλῃ²⁶ συνείναι δύνατὸν²⁷ (καὶ γάρ τοῦτο γέγραπται) τῷ καθαρὸν συστήσαντι οὐρανὸν, καὶ φῶς φαίνεν δημιουργήσαντι τὸν ἡλιον, καὶ πᾶσι τοῖς ἀναριθμήτοις διστροῖς²⁸ ἀμεταμέλητον δρίσαντι τῶν δρόμων τὴν τάξιν. Οὕτως, ὡς²⁹ Σίμων, τὸ τοῦ Θεοῦ χειρόγραφον, λέπτω δὲ τὸν οὐρανὸν, καθαρὸν καὶ βεβαλαν τὴν τοῦ πεπονικότος δείκνυσι γνώμην.

XLVI. Οὕτως αἱ τοῦ τὸν οὐρανὸν κτίσαντος Θεοῦ δέσμαλοι φωναὶ καὶ ὑπὸ τῶν σὺν αὐταῖς ἐναντίων φωνῶν δικυροῦνται, καὶ ὑπὸ τῆς κτίσεως ἐλέγχονται· οὐ γάρ ὑπὸ χειρὸς προφητικῆς ἐγράφησαν· διὸ³⁰ καὶ τῷ τοῦ τὰ πάντα κτίσαντος Θεοῦ χειρὶ ἐναντίαι φανοῦνται. Καὶ δὲ Σίμων ἔφη· Πῶς τούτο ἀποδεῖξαι δύνη;

XLVII. Καὶ δὲ Πέτρος· Ὁ τοῦ Θεοῦ νόμος (76) διὰ Μωϋσέως³¹ διδόμηκοντα συφός ἀνδράσιν ἀγράψως ἐδίθη παραδεδόθαι, ἵνα τῇ διαδοχῇ πολιτεύεσθαι δύνηται. Μετὰ δὲ τὴν Μωϋσέως³² ἀγάληψιν ἐγράψη ὁπός τινος, οὐ μήτε οὐδὲ Μωϋσέως³³; Ἐν αὐτῷ γάρ τῷ νόμῳ γέγραπται· Καὶ ἀπέθαρτο Μωϋσῆς, καὶ διστράστησεν αὐτὸν ἐγγὺς οἰκου Φοτόρο, καὶ οὐδεὶς οὐδὲ τὴν ταφὴν αὐτοῦ ἔως τῆς σήμερος. Οἶδόν τε δὴν ἀποθανόντα Μωϋσῆν γράφειν, ἀπέθαρτο Μωϋσῆς; ἐπειὶ ἐν τῷ μετὰ Μωϋσέα³⁴ χρόνῳ, ὡς γε ἐτη που πεντακόσια ἥ καὶ πρός, ἐν τῷ κτίσθεντε ναῷ κείμε-

²⁰ Μωϋσῆς U. ²¹ Μωϋσῆς O. ²² Vbb. εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὔτῶν accesserunt ex O. ²³ ἀμεταμέλητα C.

²⁴ Neander conjecturauit ἀπαρχάς (Gnost. syst. p. 382) confirmat O., ἀπ' ἀρχῆς C. Ad oram cod. Ottob. καὶ κατὰ τὸν νόμον. ²⁵ οὐτε²⁶ αἱ C, οὐδὲ²⁷ αἱ S. ²⁸ σκότος καὶ γνόφος καὶ θυέλλα O. ²⁹ Ita S, auctore D, ἐδίνατο C, O. Hanc lectionem retinet Neander Gnost. syst. p. 398, et addit ἐπὶ post γέγραπται. Cfr. Psal. XVII. ³⁰ ἡλιον πᾶσιν, τοῖς ἀν. διστροῖς C. ³¹ δ C, ὡ S. ³² δ C. Tum addidi τῇ c. O. ³³ Μωϋσέος O. ³⁴ Μωϋσέος O. ³⁵ Μωϋσῆν O.

VARIÆ LECTIONES.

(76) Ὁ τοῦ Θεοῦ νόμος. Apud Epiphanius, Ptolemaeus hereticus Pentateuchi quædam tribuit Deo, alia Moysi, alia denique senioribus populi. In eodem Na-

A generatione revertentur huc : neandum enim complete sunt peccata Amorrhæorum usque ad præsens tempus ^a.

XLIV. Quid vero, nonne et Moyses delicta populi prænuntiat et dispersionem in gentes prædicti? Si autem Deus Moysi præscire concessit, quo modo præscientiam ipse non habeat? Habet profecto. Quod si habet, ut et ostendimus, modum excedit quod scriptum est: Secum reputavit, et, pœnitentia ductus est; et illud: Descendens video an secundum clamorem eorum, aliaque ejusmodi, que prius, quam accidissent, præcognita quemadmodum evenitura erant, prudenti administratione non pœnitendum sortita sunt exitum.

B **XLV.** Sacrificia autem ab eo non expeti, appetet ex eo quod, qui carnes desideraverant, simul ac gustarunt imperfecti sunt; iisque in sepulcro agrestis, locus appellatus est *tumulus concupiscentiarum*. Qui ergo ab initio immolationem animalium ægre tulit, quia ea mactari solebat, sacrificia, quasi appeteret, non præcepit, nec primitias exegit. Nam sine animalium jugulatione nec sacrificia celebrantur, nec primitiae offerri possunt. Quo modo autem poterat in tenebris, et caligine, et procella versari (hoc etenim scriptum est), qui purum serenumque constituit cœlum, et solem ut lucem exhiberet creavit, atque omnibus innumerabilibus stellis cursuum irrevocabilem ordinem definivit. Ita, Simon, Dei chirographum, cœlum inquam, purum et stabilem opificis ostendit sententiam.

XLVI. Sic voces erga conditorem cœli Deum calumniosæ per voces contrarias similiter dictas infirmantur, et a creatione arguuntur, neque enim ex manu prophetica scriptæ sunt; quare omnia Creatoris manui contraria deprehenduntur. Et Simon dixit: quo pacto id poteris ostendere?

XLVII. Respondit Petrus: Dei lex per Moysen septuaginta viris sapientibus absque scripto data est, ut ceteris traderetur, utque per successionem observari posset. Post Moysis vero assumptionem scripta est ab aliquo, non autem a Moyse. In ipsa enim lege scriptum est: *Et mortuus est Moyses, et sepelierunt eum prope domum Phogor: et nemo cognovit sepulcrum ejus usque in præsentem diem* b. Potuitne mortuus Moyses scribere, *mortuus est Moyses?* Quandoquidem tempore post Moysen, quasi quingentis annis aut circiter, in exstructo

^a Zarrei asserunt Moysen aliam accepisse ac scriptissime legem ab ea quæ vulgo circumfertur. De loco autem Deut. xxxiv 5, consulendi sunt interpretes. Cfr. Psal.

VARIORUM NOTÆ.

templo posita lex reperitur, et post alios similiter quingentos annos remansit: sicutque sub Nabuchodonosore periit incendio. Et tamen post Moysen scripta, et saepe perperita etiam Moysis præscientiam professa est, quia ille ejus abolitionem prævidens non composuit eam: qui autem compositerunt quod abolitionem non præviderent, in ignorantia sunt deprehensi, ideoque prophetæ non erant.

XLVIII. Tum Simón: Quandoquidem, quæ ad Deum pertinent, ut dixisti, intelligenda sunt ex comparatione ad creationem, quo modo reliqua legis, quæ ex Moysis traditione et vera sunt, sed falsis perniciosa, dignosci possunt? Ad hæc Petrus: Quod-dam, inquit, capitulum in scripta lege secundum Dei providentiam salubriter commemoratum est, ut clare appareret, quænam e scriptis vera sint, quænam falsa. Et Simon: Quodnam illud sit, nobis indica.

XLIX. Respondit Petrus: Jam dico. Scriptum est in primo legis volumine, circa finem: *Non deficit princeps de Juda, neque dux de femoribus ejus; donec veniat cuius est: et ipse exspectatio gentium*^a. Si quis ergo eum, qui venit post defectum principis ac ducis de Juda, quicunque a gentibus exspectandus erat, potest cognoscere, ille per capitulum et per ea, quæ evenierunt, agnosceret verum esse illum qui ve-nit, cuius doctrinæ acquiescens sciet, quænam in Scripturis vera sint et quænam falsa. Ac Simon: Intelligo, quod Jesum vestrum dicis quasi a Scriptura prophetatum: id ergo ita habere concedatur. Dic itaque quo modo vos docuerit discernere Scripturas.

L. Et Petrus: Quod vera cum falsis mixta fuerint, memini ab eo, cum Sadduceos accusaret, dictum ita: *Ideo erratis, nescientes vera Scripturarum, propter quod ignoratis virtutem Dei*^b. Si autem objicit, eos vera Scripturarum nescire, falsa quoque Scripturarum esse appareat. Sed et dicendo: *Estate probi trapezite, ostendit, in Scripturis et probos contineri sermones et adulterinos. Cumque ait: Quare non intelligitis quod in Scripturis rationi consonum est?* firmorem reddit animum hominius qui candide intelligere vult.

Ll. Quod autem Scripturarum propositum ad

^a Gen. xlvi, 10. ^b Matth. xxii, 29.

Λ νος εύρισκεται, καὶ μεθ' **105** ἔτερά του πεντακόσια ἡτη φέρεται, καὶ ἐπὶ τοῦ Ναβουχοδονόσωρ οὔτως ἐμπρησθεὶς ^c ἀπολλυται. Καὶ δῆμος μετὰ Μωῦσην γραφεῖς καὶ πολλάκις ἀπολωλῶς τὴν τοῦ Μωῦσέως ^d πρότρωστν καὶ οὕτος ὥμολόγησεν, διτὸν ἀφανισμὸν αὐτοῦ προειδὼς οὐκέτι ἔγραψεν· οἱ δὲ γράψαντες τῷ τὸν ἀφανισμὸν μήτη προεγνωκέναι ἐπ' ἄγνωστας ἐλεγχθέντες, προφῆται οὐκέτι ἔσαν.

XLVIII. Καὶ δὲ Σίμων· Ἐπειδὴ τὰ περὶ Θεοῦ, ὡς ἔφης, ἐκ τῆς πρὸς τὴν κτίσιν παραδολῆς ἔστιν νοῆσαι, πῶς τὰ λοιπὰ ἐν τῷ νόμῳ, ἐκ παραδόσεως Μωῦσέως ^e οὕτως καὶ ἀληθῆ τυγχάνοντα καὶ τοῖς ψευδεσί μεμιγμένα ἐπιγνῶναι ἔστι δυνατόν; Καὶ δὲ Πέτρος ἔφη· Περικοπὴ τις ἐν τῷ γραφέντι νόμῳ μετὰ τὴν ^f τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν ἀπταίστως ἐπεμνημονεύσθη, διτὸν δὲν ταφῶς δεῖξαι τῶν γεγραμμένων ποιά ἔστιν ἀληθῆ, ποιά δὲ ψευδῆ. Καὶ δὲ Σίμων· Τίς ἔστιν αὕτη, μήνυσσον τὴν.

XLIX. Καὶ δὲ Πέτρος ἔφη· Αὐτίκα ἔρω. Γέγραπται ἐν τῷ πρώτῳ τοῦ νόμου βιβλίῳ πρὸς ^g τοὺς τελευταῖς· Οὐκ ἐκλείψει ἀρχῶν ἐξ Ἰουδα, οὐδὲ ἡγουμερος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, διὸς ἀντὶ Ελθη ὃν ἔστιν καὶ αὐτὸς προσδοκεῖ ἀθρῶν. Εάν τις οὖν τὸν, μετὰ τὸν ^h ἐξ Ἰουδα ἐκλείψαι τερχοντα καὶ ἡγούμενον, ἀληθύσθα ταῦτα καὶ ὑπὸ ἑθνῶν προσδοκᾶσθαι μέλλοντα νοῆσαι: δυνηθῆ, οὕτως τὴν περικοπὴν ⁱ ἐκ τῶν ἀποτελεσθέντων ἀληθῆ τὸν ἀληθύσθατα **106** ἐπιγνῶναι· οὐ τῇ διδασκαλίᾳ πειθόμενος γνώσεται τίνα ἔστι τῶν Γραφῶν τὰ ἀληθῆ, τίνα δὲ τὰ ψευδῆ. Καὶ δὲ Σίμων· Συνήημα διτὸν ^j Ἰησοῦν ὑμῶν λέγεις, ὡς αὐτὸν ὑπὸ τῆς Γραφῆς προφητευθέντα· δεδόσθω τοιγαροῦν οὕτως ἔχειν. Λέγε τοινυν, πῶς ὅμδες διαχρίνειν τὰς Γραφὰς ἐδίδαξεν;

L. Καὶ δὲ Πέτρος· Οτι μέμικται τὰ ἀληθῆ τοῖς ψευδεσίν, μέμνημαί που αὐτὸν αἰτιώμενον τοὺς Σαδουκαίους εἰπεῖν· Διὰ τοῦτο πλανᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰ ἀληθῆ τῶν Γραφῶν, οὐ ^k εἰλέξετε ἀγρούτες τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Εἰ δὲ τὰ ἀληθῆ τῶν Γραφῶν ἀγνοεῖν αὐτοὺς ὑπέβαλεν, δῆλον ὡς οὗτων ψευδῶν. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ φῆναι· Γιρεσθε τραπεζίται ^l ἐσκίμιοι, ὡς δοκίμων καὶ κιβδήλων λόγων οὗτων. Καὶ τῷ ^m εἰπεῖν· Διὰ τοῦτο τοῖς τελοῖσι τῶν Γραφῶν (77); βεβαιότερον τοῦ αὐθαιρέτως εὐγνωμονοῦντος τίθησι τὸν νοῦν ⁿ.

Ll. Τὸ δὲ καὶ τῶν Γραφῶν προκείμενον ^o ἐπει-

^a ἐμπρησθέν Ο. ^b Μωῦσέος Ο. Ita constanter. Tum οὕτως mavult S. ^c Μωῦσέος Ο, qui deinde τυγχάνονται. ^d τὴν om. Ο, qui tum scr. προνολέαπταίστω. ^e πρὸ Ο. ^f τὸν om. C. ^g Locus mancus. Suppleri potest hoc modo: Δυνήσεται οὕτος διὰ τὴν περικοπὴν, x. τ. λ. C. Locum mancum esse non puto, sed non-nihil corruptus est, atque hac ratione sanandus: νοῆσαι: δυνηθῆ, οὕτος τῇ περικοπῇ ἐκ τῶν, x. τ. λ. D. ^h τὸν πρ̄τερον S. ⁱ τοῦ S. c. Cl. sine codd. auctoritate. ^j Ita Ο. c. S., τραπεζίται Cl. ^k τῷ S, Ο, τῷ C. ^l τὸν (id est Ιησοῦν) Ο. ^m προκείμενον C.

VARIORUM NOTÆ.

(77) Διὰ τοῦτο τοῖς τελοῖσι τῶν Γραφῶν. Verba cuiusdam apocryphi. Forte Evangelii Ebionitarum. Cot.

γεωματεῖς καὶ διδασκάλους πέμπειν, ὡς τοῦ ὄντος νόμου εἰδότας τὰ ἀληθῆ, δῆλον ἔστιν. Τὸ δὲ καὶ εἰπεῖν αὐτὸν· Οὐκ ἡλθορ καταλῦσαι τὸν νόμον, καὶ φαίνεσθαι αὐτὸν καταλύοντα, σημαίνοντος ἦν, δτι, ἡ κατέλυσεν, οὐκ ἦν τοῦ νόμου. Τὸ δὲ καὶ εἰπεῖν· Οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελένσοται, λύτα δὲ ἐν ἡ μία κεραίᾳ οὐ μή παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου· τὰ πρὸ οὐρανοῦ καὶ γῆς παρερχόμενα ἔστημεν μὴ δυταὶ τοῦ δυτικῶν νόμου.

107 *LIII.* Τέπει οὖν οὐρανοῦ καὶ γῆς ἔτι συνεστάτων παρῆλον θυσίαι, βασιλεῖαι, αἱ ἐν γεννητοῖς γυναικῶν προφητεῖαι, καὶ δσα¹⁰ τοιάντα, ὡς οὐκ ὄντα Θεοῦ προστάγματα, ἔνθεν γοῦν λέγει· Πᾶσα φυτεῖα, ηγετὸς ἐφύτευσερ δ Πατὴρ ὁ οὐρανίος, ἐκριώθησται. Διὰ τοῦτο αὐτὸς ἀληθῆς ὁν προφήτης Ελεγεν· Ἐτῶ εἰμι ἡ πύλη τῆς ζωῆς· δοὶ ἐμοῦ εἰσερχόμετος εἰσέρχεται εἰς τὴν ζωὴν· ὡς οὐκ οὐσιῶν ἑτέρας τῆς σώζειν δυναμένης διδασκαλίας. Διὸ¹¹ καὶ ἐδός λέγων· Δεῦτε πρὸς μόνοντες οἱ κοπιῶντες, τουτότιν, οἱ τὴν ἀληθειαν ζητοῦντες καὶ μὴ εὐρίσκοντες αὐτὴν. Καὶ πάλιν· Τὰ ἐμὰ πρόβατα ἀκούει¹² τῆς ἡμῆς φωνῆς. Καὶ ἀλλοτε· Ζητεῖτε καὶ εὑρίσκετε, ὡς μή προδῆλως κειμένης τῆς ἀληθείας.

LIII. Ἀλλὰ καὶ ἐξ οὐρανῶν¹³ μάρτυς φωνὴ ἡκούσθη λέγουσα· Οὐρανὸς ἔστιν δ Υἱός μου¹⁴ δ ἀγαπητὸς, εἰς δοὺς εὐδόκησα, τούτου ἀκούετε. Καὶ πρὸς τούτους ἐπιπλείον αὐτοὺς¹⁵ πεπλανημένους ἐλέγεισι θέλων τοὺς προφήτας, παρ· ὃν δὴ μεμαθητέναι ἐβεβαίουν, ἐπιθυμοῦντας ἀληθείας καὶ μὴ μεμαθηκότας τελευτήσαντας ἀπεφήκατο εἰπών· Πολλοὶ ψροφῆται καὶ βασιλεῖς ἐπεθύμησαν θεῖεν δ ὑμεῖς βλέπετε, καὶ ἀκούσαις δ ὑμεῖς ἀκούετε, καὶ ἀμήρ λέτω ὑμᾶς, οὗτε εἰδοί¹⁶, οὗτε ήκουσαν. Ἐτι μὴν Ελεγεν· Ἐτῶ εἰμι περὶ οὐ Μωϋσῆς προερχήσευσερ εἰπάν· Προφήτην ἔτερει¹⁷ ὑμῖν Κύριος δ **108** Θεὸς ἡμῶν, ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὥσπερ καὶ ἐμέ, αὐτοῦ ἀκούετε κατὰ πάτρα· δεὶς δὲ¹⁸ μὴ ἀκούσῃ τοὺς προφήτους ἐκείνους, ἀποθανεῖται.

LIV. Οθεν ἀδύνατον ἔστιν δινευ τῆς τούτου διδασκαλίας ἀληθεῖσαντας οὐσιώσῃ ἐπιστῆναι, καὶ τὸν αἰώνα τις ζητᾷ, ἔνθα τὸ ζητούμενον οὐκ ἔστιν· ἢ δὲ καὶ ἔστιν ἐν τῷ Ἱησοῦ ἡμῶν λόγῳ. Πλὴν τάληθη¹⁹ τοῦ νόμου εἰδὼς Σαδδουκαῖος πυνθανομένοις, καθ' δν λόγον Μωϋσῆς ἐπὶ τὸ συνεχώρησεν γαμεῖν, ἔφη· Μωϋσῆς κατὰ τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ὑμῖν. Ἀπ' ἀρχῆς τὰρ οὐτως οὐκ ἔτερετο. Οὐ τὰρ ξτίσας δακτροῦς τὸν ἀνθρώπον, ἀρσεν καὶ θηλυκὸν εἴσοισεν αὐτόν.

^a Matth. xxii, 2.

^b Matth. v, 17.

^c Matth. xxiv, 35; v, 48.

^d Matth. xv, 13.

^e Joan. x, 9.

^f Matth. xi, 28.

A scribas et doctores remittit, clarum est remittere tanquam ad eos qui veræ legis veracognoscebat. Quod etiam ipse ait: Non teni solvere legem²⁰, et tamen conspicitur solvere, id significantis est, ea quæ solvit non pertinuisse ad legem. Sed et dicens: Cælum et terra transibunt, sed iota unum aut unus apex non præteribit a lege²¹; manifestavit, veræ legis non esse illa quæ ante cœlum et terram transierunt.

LIII. Quando igitur cœlo et terra adhuc stantibus transierunt sacrificia, regna, prophetiae, quæ internatos mulierum, et quæ his similia, quasi quæ non essent Dei mandata; inde ergo ait: Omnis plantatio, quam non plantavit Pater cœlestis, eradicabitur²². Propter hoc ipse, verus propheta, dixit:

B Ego sum porta vitæ: qui per me introit, introit in vitam²³, quia non est alia doctrina, quæ possit salvum facere. Quocirca clamabat, dicens: Venite ad me, omnes qui laboratis²⁴, hoc est, qui quærunt veritatem, nec invenitis eam. Et iterum: Oves meæ vocem meam audiunt²⁵. Et alias: Quæritis et invenietis²⁶; quod veritas clare non sit posita.

LIII. Sed et de cœlis testis vox audita est, dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui: ipsum audite²⁷. Et adhuc magis demonstrare volens ipsos prophetas errasse, a quibus se didicisse affirmabant, eos mortuos esse in desiderio et non in cognitione veritatis pronuntiavit, his verbis: Multi prophetæ et reges cupierunt videre quæ vos videtis et audire quæ vos auditis: et amen dico vobis, neque viderunt neque audierunt²⁸. Dicit præterea: Ego sum de quo Moyses prophetavit, dicens: Prophetam suscitatibit vobis Dominus Deus noster ex fratribus vestris, sicut me; ipsum in omnibus audite. Qui autem non audierit prophetam illum, morietur²⁹.

LIV. Quare impossibile est, sine ipsius doctrina salutiferæ insistere veritati, quamvis in æternum quis quærat, ubi quod quæritur non consistit, constituit autem et consistit in Iesu nostri sermone. Itaque cum sciret vera legis, Sadduceis interrogantibus, qua ratione Moyses matrimonium cum septem contrahere permisisset, respondit: Moyses ad duritiam vestram permisit vobis. Ab initio enim non fuit sic. Qui enim ab initio creavit hominem, masculum et feminam fecit eum³⁰.

^g Joan. x, 27.

^h Matth. viii, 7.

ⁱ Matth. xvii, 5.

^j Matth. xiii, 47; Luc. x, 24.

^k Joan. v, 46; Act. iii, 22.

^l Matth. xxii, 23; xix, 8, 4.

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ δυτος C. ²¹ δὲ add. c. O. ²² δσα excidit ap. Cl et S. ²³ δι' δ. C. πρὸς μέ om. O. ²⁴ ἀκούουσι (sic) O. ²⁵ οὐρανοῦ O. ²⁶ μου δ Υἱός C. ²⁷ τοὺς οὐ. ²⁸ Ita O c. S, ίδον C. ²⁹ ἐγείρη O. ³⁰ καὶ O. ³¹ τὰ ἀληθῆ O, in cuius marg. monetur: νόθα κατὰ νόμου.

LV. Iis vero qui arbitrantur, quemadmodum docent Scripturæ, Deum jurare, dicit: *Sit sermo vester, est, est; et non, non; quod enim his abundantius est, a malo est*^a. Et iis qui dicunt, Abrahamum, Isaacum et Jacobum esse mortuos, ait: *Non est Deus mortuorum, sed viventium*^b. Iis autem qui Deum putant esse tentatorem, sicut aiunt Scripturæ, dicit tentatorem esse diabolum, qui et tentavit eum. Iis vero qui Deum suspicantur non præscire, infit: *Scit enim Pater vester celestis, quia his omnibus indigetis, antequam petatis eum*^c. Et iis qui juxta Scripturas credunt Deum non omnia cernere: *Orate, inquit, in abscondito, et Pater vester, qui videt abscondita, reddet vobis*^d.

LVI. Existimantibus porro Deum non esse bonum, ut aiunt Scripturæ, ita locutus est: *A quo ex vobis filius petet panem, nunquid lapidem porrigit ei?* Aut et pisces petet, nunquid serpentem ei porrigit? Si ergo vos, cum sitiis mali, noster bona dona dare filiis vestris, quanto magis Pater celestis dabit bona potestib[us] se et facientibus voluntatem suam^e? Asserentibus autem, eum in templo esse, dixit: *Nolite jurare per cælum, quia thronus Dei est, neque per terram, quia scabellum est pedum ejus*^f. Et præsumentibus, Deum sacrificiis delectari, ait: *Deus misericordiam vult, et non sacrificia, agnitionem suam, et non holocausta*^g.

LVII. Ad eos autem, qui secundum Scripturas Deum esse malum credunt, ait: *Ne me dicatis bonus, unus enim bonus est*^h. Et rursus: *Estate boni et misericordes, sicut Pater, qui in cælis est, qui solem oriri facit super bonos et malos, et pluviam demittit super justos et injustos*ⁱ. Ad eos vero, qui in eam fraudem inducti sunt, ut cum Scripturis censeant multos esse deos, sic loquitur: *Audi Israel, Dominus Deus tuus Deus unus est*^j.

LVIII. Itaque Simon, intelligens quod Petrus eum cogeret Scripturis uti quemadmodum docuit Jesus, inquisitionem noluit versari circa sermonem de Deo, licet Petrus rogatu ipsius consilium mutasset, inquisitionemque concessisset per interrogationem ac responsionem fieri. Cæterum disputatio per tres dies duravit. Quarto autem illucescente, Simon nocte versus Tyrum Phœniciacæ profugit. Nec multis

^a Matth. v, 37.

^b Matth. xxii, 32.

^c Matth. vi, 8, 32.

^d Matth. vi, 6.

^e Matth. vii, 9-11; Luc. xi, 11-13.

LV. Tois δὲ νομίζουσιν, ὡς αἱ Γραφαὶ διδάσκουσιν, δτι ὁ Θεὸς δύναται, ἐφη· Ἔστω ὑμῶν τὸ ρῆτον, καὶ ^{τὸ} τὸ σθ, σθ τὸ τῷ περισσόν τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ἔστιν. Καὶ τοῖς λέγουσιν δτι Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ ^{τὸ} Ἱακὼβ ἀπέθανον ^{τὸ}, ἐφη· Οὐκ ἔστιν Θεὸς τερπών, ἀλλὰ ζώτων. Τοις δὲ οἰομένοις δτι ὁ Θεὸς πειράζει, ὡς αἱ Γραφαὶ λέγουσιν, ἐφη· ὁ πονηρός ἔστιν ὁ πειράζων, δ καὶ αὐτὸν πειράσας· τοῖς δὲ ^{τὸ} ὑπολαμβάνουσιν, δτι ὁ Θεὸς οὐ προγινώσκει, ἐφη· Οἴδε τῷ πατήρῳ ὑμῶν ^{τὸ} ὁ οὐρανίος δτι χρήστε τούτων ἀπάρτων, πρὶν αὐτὸν δέωσετε. Τοις δὲ πιστεύουσιν, ὡς αἱ **109** Γραφαὶ λέγουσιν, δτι μὴ πάντα βλέπει, ἐφη ^{τὸ}. Ἐρ τῷ ϕρυπτῷ εὑθεῖσθε, εἶπε ^{τὸ}, καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν, δ βλέπων τὰ κυρπτὰ, ἀποδώσει ὑμῖν.

LVI. Toiς δὲ οἰομένοις αὐτὸν μὴ ἀγαθὸν εἶναι, ὡς αἱ Γραφαὶ λέγουσιν, ἐφη· Τίτα ὑμῶν ^{τὸ} αἰτήσεις τίδες ἀρτον, μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ; δ καὶ ἰχθὺν αἰτήσει, μὴ δριν ἐπιδώσει αὐτῷ; εἰ οὖν ὑμεῖς, πονηροὶ ὄντες, οἰδατε δόματα ἀραβὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσω μᾶλλον ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐρανίος δῶσει ἀραβὰ τοῖς αἰτούμενοις αὐτὸν καὶ τοῖς ποιοῦσι τὸ θελημα αὐτοῦ; Τοις δὲ αὐτὸν ^{τὸ} διαβεβαιούμενοις ἐν ναῷ εἶναι, ἐφη· Μὴ δύσσητε τὸν οὐρανὸν, δτι ὅρόν ἔστι τοῦ Θεοῦ ^{τὸ}, μήτε τὴν γῆν, δτι υποσύδιον τὸν ποδῶν αὐτοῦ ἔστιν. Τοις δὲ προλαμβούσιν, δτι θυσῶν δρέγεται ὁ Θεὸς, ἐφη· Ὁ Θεὸς βλεος θέλει καὶ οὐ θυσίας, ἐπιτρωσιν αὐτοῦ καὶ οὐχ ὀλοκαυτώματα.

LVII. Toiς δὲ πειθομένοις κακὸν αὐτὸν εἶναι, ὡς αἱ Γραφαὶ λέγουσιν, ἐφη· Μή με λέγετε ^{τὸ} ἀραβόν· δ τῷ ἀραβὸς εἰς ἔστιν. Καὶ πάλιν ^{τὸ}. Γίνεσθε ἀγαθοί καὶ οἰκτήροις, ὡς ὁ Πατὴρ ὁ ἐτοῖς οὐρανοῖς, δς ἀρατέλλει τὸν ἥλιον ἐπ' ἀραβοῖς καὶ πονηροῖς, καὶ φέρεις ^{τὸ} τὸν ὑετὸν ἐπὶ δικαιοῖς καὶ ἀδίκοις. Τοις δὲ ἡπατημένοις πολλοὺς θεοὺς ὑπονοεῖν, ὡς αἱ Γραφαὶ λέγουσιν, ἐφη· Ἄκουε, Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ Θεός σου ^{τὸ} Κύριος εἰς ἔστιν.

110 LVIII. Οὐμας ὁ Σίμων, συνιδὼν δτι Πέτρος αὐτὸν συνάγει ταῖς Γραφαῖς χρῆσθαι ὡς Ἰησοῦς ἐδέδαξεν, εἰς τὴν ^{τὸ} περὶ Θεοῦ λόγον ἔξετασιν γενέσθαι οὐκ τῇθλησεν, κατοι το γε μεταθεμένου τοῦ Πέτρου, ὡς αὐτὸς Σίμων τῇσιστεν, πρὸς πεύσιν καὶ ἀπόκρισιν γενέσθαι τὴν ἔξετασιν. Πλὴν τὴν ζήτησις τριῶν ἐπεκράτησεν τὴν ἡμερῶν (78). Ἐπιφωτούσης δὲ τῆς τετάρτης νύχιος ὡς ἐπὶ Τύρον τῆς Φοινίκης ἐξώρμησεν. Καὶ οὐ

ⁱ Matth. v, 34, 35.

^g Matth. ix, 13; xii, 7.

^h Matth. xix, 17; Luc. xviii, 49

^j Luc. vi, 36; Matth. v, 45.

^k Marc. xii, 29.

VARIÆ LECTIONES.

^a καὶ inserui c. O. ^b καὶ om. O. hic et post Ἱακὼ. ^c Ita conj. C., ἀπέθανεν id. in textu, ut O. Vbb. οὐκ ἔστιν—ώς αἱ Γραφαὶ λέγουσιν, ἐφη des. in O. ^d δὲ prætermiserunt Cl et S. ^e ὑμῶν om. O. Tum ἀξιώστη C. ^f ἐφη om. C. ^g Ita S., εἰπών C. O. ^h ὑμῶν excidit ap. Cl et S. ⁱ Repetuntur Vbb. δὲ αὐτὸν in O. ^j Θεοῦ ἔστιν Cott. ^k λέγε O. ^l Credner, Beitr. I, 309 S. ^m φέρε O, mendose. ⁿ ὑμῶν C. ^o Ita S., τὸν C. O.

VARIORUM NOTÆ.

(78) Ἡ ζήτησις τριῶν ἐπεκράτησεν ἡμερῶν. Constit. apostol. lib. vi, cap. 8: Καὶ τρίτον ἐπ' αὐτῶν διαλεχθεὶς αὐτῷ. Cott.

cit ut subjecti per bonum ordinem fruantur pace : A qui vero omnes volunt imperare, nec tui soli cedere, ob divisionem penitus concidant necesse est.

LXII. Sed et te persuadeant quæ ante oculos posita obversantur. Scilicet nunc, cum multi per omnem terram sint reges, assidue bella oriuntur. Unusquisque enim occasionem ad bellum sumit ex alterius imperio. Si autem unus esset mundi imperator, ille desinente bellandi causa aeternam obiuneret pacem. Denique iis qui vitam perpetuam consequentur, unum Deus in illo saeculo constituit universi regem, ut per monarchiam pax exoriatur stabilis. Debent itaque cuncti unum tanquam viæ ducem sequi, sive Dei imaginem honorare : is autem duxor scire debet viam, qua intratur in sanctam civitatem.

LXIII. Quem vero alium ex astantibus eligam, quam Zacchæum, apud quem et Dominus noster ingressus mansit, judicans dignum esse qui salvatur? Quo dicto manum praesenti Zacchæo injiciens, cogebat eum in sua cathedra sedere. At Zacchæus accidens ad pedes ejus rogabat uti principatu ipsum liberaret : simulque pollicebatur ac dicebat : Quaecunque qui præst facere debet, faciam, tantum mihi dona non habere hoc nomen : vereor enim principatus nomen induere, quoniam acerba invidia et periculo abundat.

LXIV. Dixit Petrus : Si hoc vereris, noli princeps vocari, sed constitutus (seu praefectus), eam quippe appellationem Dominus concessit per hæc verba : *Beatus ille homo, quem ejus dominus constituet super familiarium conservorum suorum*^a. Quod si omnino refugis agnoscere pro eo qui habeat gubernandi potestatem, ignorare videris, professam præsidentis potestatem multum valere ad persuadendam flectendamque plebem. Ei quippe tanquam potestatem adepto credunt singuli, conscientiam pro magna necessitate habentes. Quid vero, nonne et certo scis, te non ut principes gentium imperare debere, sed ut servum ministrare hominibus, ut patrem tueri injuria affectos, ut medicum visitare, ut pastorem custodire, uno verbo, cunctas pro eorumdem salute suscipere curas? An putas ignorare me, D^b quales te compellam labores sumere, dum te volo a plebe judicari, cui placere nemo ullo studio potest; cum maxime fieri queat, ut, qui bene operatur, Deo gratus existat. Quocirca oro te, ut alacri-

^a Matth. xxiv, 44; Luc. xii, 44.

VARIÆ LECTIONES.

^b Legendum τῷ δέ S. ^c αἰτίᾳ var. lect. ap. Turrian. *Pro epist. pontif. v. 9.* ^d πεσεῖν C. ^e γενέσθαι C. ^f γένηται O. Ita legendum esse notat S, quanquam et ipse repetit lect. Ci γεγένηται. ^g θεῶν deest ap. C. ^h τῷ conj. D.—Seq. τὴν add. e. O. ⁱ διαχηδόμενος conj. D, ἀνώμενος νει διδίκαιων ulῶν conj. Cl. Ego scribendum putaverim ἀδικούμενος S. ^j Θεὸν δὲ εὗ πράττοντα πείθειν C. ^k διὰ Θεόν

VARIORUM NOTÆ.

(79) *Kαὶ αἰτίᾳ διαιρέσεως.* Habet Turrianus lib. v, *Pro epistolis pontificum cap. 9*, αἰτίαν, ~~ministrum~~ bene. *Çor.*

A εἰκόνει, τοὺς ὑπεικονιας αἰτίᾳ εὐταξίας εἰρήνης ἀπολαύειν τῇθήσιν· τὸ δὲ ^m πάντας φιλαρχοῦντας ἐνī μόνῃ ὑπεῖξαι μηθὲ λειπεῖν, καὶ αἰτίᾳ ⁿ διαιρέσεως (79) πάντας καὶ περιπεσεῖν ^o ἔχουσιν.

LXII. Ἀλλ' ἔτι μήν πειθέτω τὰ παρ' ὅφθαλμοῖς τιθέμενα ^p, πῶς νῦν πολλῶν κατὰ πᾶσαν τὴν γῆν ὄντων βασιλέων συνεχῶς πόλεμοι γίνονται. Ἔχει γάρ ἔκστασις προφασιν εἰς πόλεμον τὴν ἑτέρου ἀρχήν. Ἐάν δε εἰς ἡ τοῦ παντὸς τὴν τραχείαν, οὐ εἰνεκεν πολεμεῖ οὐκ ἔχων ἀδίων τὴν εἰρήνην ἔχει. Πέρας γοῦν ὁ Θεός τοῖς καταξιουμένοις αἰωνίου ζωῆς ἔνα τὸν τότε αἰώνιον βασιλέα τῶν παντὸς καθίστασιν, ἵνα αἰτίᾳ μοναρχίας ἀπιτωτος εἰρήνη γένηται ^q. Χρή οὖν ἐνī τινι ὡς ὀδηγῷ τοὺς πάντας ἐπεσθαι, ὡς εἰκόνα Θεοῦ πρατιμῶντας, τὸν δὲ ὀδηγὸν εἶναι τῆς εἰς τὴν ἀγίαν πόλιν εἰσιούσης εἰσά-
B δου ἐπιστήμονα.

LXIII. Τίνα δὲ ἄλλον αἱρήσομαι τῶν παρόντων, ἢ Ζαχχαῖον, πρὸς **¶13** δὲν καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν ^r εἰσιών ἀνεπαύσατο, τοῦ σώκεσθαι κρίνας ἀξίον εἶναι; Καὶ τοῦτο εἰπὼν, παρεστῶτε τῷ Ζαχχαῖῳ ἐπιβαλλὼν τὴν χεῖρα, ἐδάκτετο ἐπὶ τὴν αὐτοῦ καθεσθῆναι καθέδραν. Οὐ δὲ Ζαχχαῖος προσπεσὼν τοῖς ποσὶν αὐτοῦ ἐδέετο, διπος τοῦ δρυχειν αὐτὸν ἀπολύσῃ. μετὰ τοῦ ὑπισχνεῖσθαι καὶ λέγειν, διτε ὀπόσα ποτὲ χρή τὸν δρυχοντα ποιεῖν, ποιήσω, μόνον μοι τὸ δνοματα τοῦτο μή ἔχειν χάρισαι· εὐλαβοῦμαι γάρ τὸ τῆς ἀρχῆς ἐνδύσασθαι δνοματα πικροῦ γάρ φθόνου καὶ κινδύνου γέμει.

C L^sXIV. Καὶ δέ Πέτρος ἐφη· Εἰ τοῦτο εὐλαβή, δρυχων μὲν μή καλοῦ, ἀλλὰ δι καθεστῶς, τοῦτο τοῦ Κυρίου δεδωκότος λέγεσθαι, τῷ εἰπεῖν Μακάριος δι ἀνθρωπος ἐσεῖτος, δι παταστήσει δι κύριος αὐτοῦ ἐπει τῆς θεραπείας τῶν συνδούλων αὐτού. Εἰ δὲ παντελῶς οὐ θέλεις γνωσθῆναι διτε ἔξουσιαν διεικήσεως ἔχεις, ἀγνοεῖν μοι ἔσικας, διτε δι μολογουμένη τοῦ προκαθεζομένου ἔξουσίαν πολὺ τι δύναται πρὸς δυσταπίαν τοῦ πλήθους. Ός ^t γάρ εἰληφθεὶ τὴν ἔξουσίαν ἔκαστος πειθεῖται, ὡς μεγάλην ἀνάγκην τὴν συνεδησιν ἔχων. Τί δὲ οὐχὶ καὶ ἀσφαλῶς γινώσκεις, διτε οὐχ ὡς οἱ δρυχοντες τῶν ἔθνων δρυχειν ἔχεις, ἀλλ' ὡς δοῦλος αὐτοῖς ὑπηρετῶν, ὡς πατήρ ἀδικουμένοις ^u, ὡς λατρὸς ἐπισκεπτόμενος, ὡς ποιήσων φυλάσσοντας, συνελῶν ἐρῶ, τὰς πάσας ὑπὲρ τῆς αὐτῶν σωτηρίας φροντίδας ἔχων; Οτι οἱ ἀγνοεῖν με, οἵους καμάτους ἀναδέξασθαι σε βιάζομαι, ὑπὸ δχλων κρίνεσθαι **¶14** σε ἀξιῶν, οἰς ἀρέσαι τινι ἀμήχανον; Θεῷ δὲ εὗ πράττοντα ^v δυνατώτατον. Διδ δέομαι προδύμως ἀναδέξασθαι, διὰ Θεὸν ^w, διὰ Χριστὸν, ὑπὲρ τῆς ἀδελφῶν

σωτηρίας, ὑπὲρ αὐτῶν⁸ οἰκονομίας καὶ σῆς ὥφε- A ter episcopatum suscias, propter Christum, pro fratum salute, pro eorumdem gubernatione, et tua utilitate.

LXV. Καὶ τὸ ἔτερον δὲ λόγισαι, δτι, ὡσπερ κάματον καὶ κίνδυνον ἔχει τὸ τὴν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν οἰκονομεῖν, τοσύτῳ μείζων ὁ μισθός· ἀλλ' ἐπι μήν καὶ τῇ κολασίᾳ μείζων τῷ δυναμένῳ καὶ ἀπειθίσαντι. Βούλομαι οὖν, πολυμαθέστερον εἰδώς σε τῶν παρεστώτων, δανείζειν⁹ καλάς γνώμας, δις παρὰ τοῦ Κυρίου πεπίστευσαι· Ἰνα, Εὐ, δοῦλε ἀγαθὸς καὶ πιστός, ἀκούσῃς, καὶ μὴ¹⁰ ὀστερό δὲ τὸ ἐν ἀποκρύψας τάλαντον. Ἑγχήμα λαβάν κολάσεις ὑπεύθυνος ἀναφανῆσε. Εἰ δὲ μὴ βούλεις ἀγαθὸς φύλαξ καταστῆναι¹¹ τῆς Ἐκκλησίας, ἔτερον ἀντὶ σοῦ μήνυσον, σοῦ πολυμαθέστερον καὶ πιστότερον. Ἀλλ'¹² οὐ δώσεις σὺ γάρ καὶ τῷ Κυρίῳ συνῆς, καὶ τὰς θαυμασίους πράξεις ἴστορησας, καὶ διοίκησιν Ἐκκλησίας μεμάθηκας.

LXVI. Καὶ σοῦ μὲν ἔργον ἔστι κελεύειν & δεῖ, τῶν ἀδελφῶν¹³, ὑπέκειν καὶ μὴ ἀπειθεῖν. Ἄπειξαντες μὲν οὖν σωθῆσονται, ἀπειθίσαντες δὲ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ¹⁴ κολασθήσονται, δις ὁ προκαθεζόμενος Χριστοῦ τόπον πεπίστευται. Διὸ οἵτινες τῇ θρησκείᾳ τοῦ προκαθεζομένου εἰς Χριστὸν φέρεται, **115** ἀπὸ δὲ Χριστοῦ εἰς Θεόν¹⁵ ἀναφέρεται. Τοῦτο δὲ εἰρηκα, οὐα καὶ αὐτοὶ οἱ ἀδελφοὶ τῆς πρὸς σὲ ἀπειθείας τῶν κίνδυνον αὐτῶν¹⁶ μὴ ἀγνοῶσιν, δις δὲ σοὶ κελεύσαντις ἀπειθῆσῃ, Χριστῷ ἀπειθεῖ¹⁷, Χριστῷ δὲ ἀπειθίσας θεὸν παροργίζει.

LXVII. Χρή οὖν τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς πόλιν ἐν ὅψει οἰκοδομουμένην¹⁸, φιλόθεον διείχειν τάξιν καὶ διοίκησιν καλήν. Πρὸ πάντων δὲ ἐπίσκοπος ὡς δρχων περὶ ὄντων λέγει ἀκούσθων οἱ πρεσβύτεροι τὰ κελεύσμενα γίνεσθαι¹⁹ σπουδαζέτωσαν οἱ διάκονοι ἐκπειρερχόμενοι τῶν ἀδελφῶν τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχάς ἐπισκεπτέσθωσαν, καὶ τῷ ἐπισκόπῳ ἀντιτιθαλλέτωσαν· οἱ λοιποὶ πάντες ἀδελφοὶ τὸ ἀδικεῖσθαι ἀναδεχέσθωσαν²⁰ εἰ δὲ κρίνεσθαι θέλουσι περὶ ὄντων ἀδικοῦντας, ἐπὶ τῶν πρεσβύτερων συμβιβάζέσθωσαν· τὸν δὲ συμβιβασμὸν οἱ πρεσβύτεροι τῷ ἐπισκόπῳ προσαναφέρετωσαν.

LXVIII. Νέων δὲ μὴ μόνον κατεπειγέτωσαν²¹ τὸν γάμον, ἀλλὰ καὶ τῶν προβενηκότων, μὴ πάς ζέουσα ἢ δρεῖς προράσεις πορνείας ἢ μοιχείας λοιμὸν προσενέχῃ²² τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ὅπερ πᾶσαν γάρ ἀμαρτίαν ἢ τῆς μοιχείας ἀσέβεια θεῷ ἐστύγηται, δις οὐ μόνον αὐτὸν τὸν ἀμαρτησάντα ἀναιρεῖ, ἀλλὰ καὶ τοὺς συνεστιώμενους καὶ συναμιλωμένους· λύσσῃ γάρ ξοκεῖν, δις τῆς ἴδιας μανίας μεταδίδονται φύσιν ἔχει. Σαντροσύνης οὖν χάριν σπευδέτωσαν τοὺς γάμους ἐπιτελεῖν μὴ μόνον οἱ πρεσβύτεροι, ἀλλὰ καὶ **116** οἱ πάντες ἢ γάρ τοῦ μοιχησμένου ἀμαρτία ἐπὶ τοὺς πάντας ἐλθεῖν βάλεται. Τὸ²³ οὖν σπεύδειν σωφρονεῖν τοὺς

C

LXIX. Oportet ergo ut Ecclesia, velut civitas in excuso ædificata, Deo dignum habeat ordinem præclarumque administrationem. Ante omnia episcopus, velut rector, in iis quæ dicit audiatur; presbyteri current sacerdoti quæ jubentur; diaconi circumambulantes considerent fratrum corpora et animas, atque episcopo denuntient; reliqui omnes fratres affici injuria suscipiant libenter; quod si de iis, in quibus injuria afficiuntur, cupiunt judicari, apud presbyteros concilientur, et presbyteri conciliacionem ad episcopum referant.

LXX. Non modo autem juvenes ad matrimonium compellant, sed et natu proiectos, ne servens cupiditas per fornicationem vel adulterium pestem in Ecclesiam inferat. Super omne enim peccatum impietas adulterii odio a Deo habetur: quia non solum interficit ipsum peccatorem sed et convergentes ac congressos. Rabiei quippe est similis, quandoquidem a natura habet, ut suam communitet insaniam. Ergo propter castitatem festinent nuptias conciliare non modo presbyteri, verum etiam omnes; nam moechi delictum ad omnes necessario venit. Prima ergo misericordia est, fratres ad pu-

^a Matth. xxv, 21.

VARIÆ LECTIONES.

⁸ ὑπὲρ τῆς αὐτῶν C. ⁹ δανείζει O. ¹⁰ μὴ non omittere debebat S. e.. Cl. ¹¹ D legi vulli κατασταθῆναι. ¹² ἀλλά O. ¹³ τοὺς ἀδελφούς O. ¹⁴ τοῦ Κυρίου C. ¹⁵ τοῦ Χρ. εἰς τὸν Θεόν C. ¹⁶ Ita D approbante O; αὐτῷ C, qui conj. αὐτὸν. ¹⁷ Ita S, ἀπειθή C, O. ¹⁸ οἰκοδομημένην C, φωδομένην S. ¹⁹ γίνεσθαι C. ²⁰ Post κατεπειγέτωσαν repetuntur in O vbb. τὸν δὲ συμβιβασμὸν εχρινεῖται προσενέχοι C. ²¹ τοῦ C.

dicitiam impellere, quoniam animæ est medela, at cibus corporis est recreatio.

LXIX. Cæterum si fratres vestros diligatis, nihil eorum auferetis, imo vestra communioabitis: esurientes nutritis, sipientibus præbebitis potum, induetis nudos, visitabilitis ægrotantes, carcere inclusis succurretis pro viribus, peregrinos in vestra tecta suscipietis lubenter, neminem odio prosequemini. Quo modo autem pie vivere oporteat, vos attentos vester docebit animus. Verum ante omnia, si et vobis dicere necesse sit, frequenter convenite, utinam singulis horis, alioquin conventus statim diebus. Nam si hoc feceritis, intra muros estis asyli; perditionis quippe initium est ista desertio. Ne igitur quis, prætextu quod animo erga fratrem pusillo ac iniquo sit, desistat convenire. Si enim aliquis vestrum a congreagatione destiterit, cum iis reputabitur qui Christi dissipant Ecclesiam, et ut ejus discipulorum inimicorum princeps punietur atque cum adulteris ejicietur; nam tanquam adulter, per spiritum in ipso existentem, prætextu quodam sumpto, scipsum separavit, et malo locum contra se dedit, ut ovem raperet, nimirum extra caulas inventam.

LXX. Porro episcopum vestrum audite, omnemque ei honorem tribuere ne cassetis: scitote quod per illum adducimini ad Christum, et a Christo ad Deum. Adduenti ergo multipliciter retribuite. Honorate Christi thronum. Quandoquidem et Moysis cathedram honorare jussi estis, quamvis in ea praesidentes peccatores habentur. Atque hæc quidem vobis sufficenter sint dicta. Zæchæo autem quaque ratione inculpate vivat, superfluum puto dicere; cum etiam illius qui me docuit probus sit discipulus.

LXXI. Verum, fratres, nonnulla ut audiatis exspectare non oportet, sed ex vobis ipsis quod æquum est intelligere. Zæchæus solus, se totum quo vobis vacet tradens, cum ventrem habeat, sibiique non provideat, quo modo potest cibum necessarium comparare? Nonne vero justum est, ut omnes vos victus ejus curam geratis, neque exspectetis ut petat a vobis? hoc etenim mendico convenit, potius autem peribit fame, quam id facere sustineat. Et qua ratione vos pœnas non dabitis, si non reputaveritis, dignum esse operarium mercede

A ἀδελφοὺς, τοῦτο πρῶτη ἐλεμοσύνῃ φυχῆς γάρ θατὶ θεραπεια· τὴν γάρ τροφὴ τοῦ σώματος ἀνάπτωσίς θατίν.

— LXIX. Όμως ἐὰν ἀγαπήσητε τοὺς ἀδελφοὺς ὑμῶν, οὐδὲν αὐτῶν ἀφαιρήσεσθε, ὃν δὲ ἔχετε μεταδώσετε²⁰. πεινῶντας γάρ θρέψετε, διψῶσι ποτὸν παρέξετε²¹, γυμνοὺς ἐνδύσετε, νοσοῦντας ἐπισκέψεσθε, τοῖς ἐν εἰρκταῖς ὡς δυνατὸν βοηθήσετε, ξένους εἰς τὰ ἐστῶν στηνῶματα προθύμως ἀποδέξεσθε, μηδένα μισήσετε. Ός δὲ δεῖ εὔσεβεν, εὐγνωμονοῦντας ὑμᾶς δὲ ὑμέτερος διδάξει νοῦς. Πρὸ δὲ πάντων, εἰ καὶ δεῖ ὑμῖν λέγειν, συνεχέστερον συνέρχεσθε, εἴθε²² καθ' ὥραν, ἐπει γε ἐν ταῖς νεομισμέναις τῆς²³ συνόδῳ ἡμέραις. Ἐάν γάρ τοῦτο ποιῆτε²⁴, ἐντὸς τειχῶν ἀσυλίας ἔστε· ἀρχὴ γάρ ἀπωλείας ἀποταξία. Μήτε οὖν προφάσει μικρούχιας; τῆς²⁵ πρὸς ἀδελφὸν ἀπολειπέσθω τις τοῦ συνεδρεύειν. Ἐάν γάρ τις ὑμῶν²⁶ ἀπολειψθῇ τοῦ συνάγεσθαι, τῶν σκορπιζόντων τὴν Χριστοῦ ἔκκλησίαν λογισθήσεται, καὶ ὡς τῶν κατὰ τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν ὑπάρχας κολασθήσεται καὶ²⁷ μετὰ μοιχῶν ἀποβληθήσεται²⁸. ὡς γάρ μοιχὸς ὑπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ πνεύματος προφάσει **¶¶¶** τινὸς ἁυτὸν ἀφώρισεν, καὶ τῷ πονηρῷ κατ' αὐτὸν χώραν ἔδωκε πρόσθιτον ἀρπάσαι²⁹, ὡς μανδρῶν ἔξα εὐρεθέν.

LXX. Πλὴν τοῦ ἐπισκόπου ὑμῶν ἀκούετε, καὶ τιμῆν πᾶσαν αὐτῷ ἀπονέμοντες μὴ κάμητε, εἰδότες³⁰ διτὶ προφάσει τῇ πρὸς αὐτὸν εἰς Χριστὸν φέρετε, ἀκεῖ δὲ Χριστοῦ εἰς Θεὸν ἀναφέρετε³¹. καὶ τῷ προσενέγκαντι πολυπλασίως ἀνταποδίδοτε³². Θρόνον οὖν Χριστοῦ τιμήσετε³³. διτὶ καὶ Μωϋσέως καθέδραν τιμᾶν ἐκεινούσθητε, καὶ οἱ προκαθεζόμενοι ἀμαρτωλοὶ νομίζωνται³⁴. Καὶ ταῦτα μὲν ὑμῖν αὐτάρκειας εἰρηται· αὐτῷ δὲ, πῶς ἀμέμπτις βιοῦν, περιττὸν ἡγούμαται λέγειν, ὅπότε τοῦ κάμψι διδάξαντος δόκιμος ὑπάρχῃ μαθητής.

LXXI. Πλὴν, ἀδελφοί, ἔνιας οὐ χρή ἀναμένειν ἀκούειν, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ἁυτῶν τὸ εὐλογὸν νοεῖν. Ζαχαρίας μόνος³⁵ ὑμῖν δῆλος ἁυτὸν ἀσχολεῖν ἀποδεικώκως, κοιλίαν ἔχων καὶ ἁυτῷ μὴ εὐσχολῶν, πῶς δύναται τὴν ἀναγκαίαν πορίζειν τραφῆν; οὐχὶ δὲ εὐλογὸν ἔστι πάντας ὑμᾶς τοῦ ζῆν αὐτοῦ πρόσθιαν³⁶ ποιεῖν, οὐκ ἀναμένοντας αὐτὸν ὑμᾶς αἰτεῖν, τοῦτο γάρ προσαποτύντος ἔστιν μᾶλλον δὲ τεθνήσεται λιμῷ, ή τοῦτο ποιεῖν ὑποσταῇ³⁷. **D** **118** Ήως δὴ καὶ δικεῖς οὐ δίκην ὑφέξετε, μὴ λογισάμενοι διτὶ ἀξιός ἔστιν δὲ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ; καὶ μὴ λεγέτω τις· οὐκοῦν δωρεάν παρασχεθεὶς λόγος

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ μεταδῶστε **C.** Tum idem θρέψητε. ²¹ παρέξετε (lege παρέξητε **D**) **C**, qui deinde ex h. ἐνδύσσετε — ἐπισκέψησθε — βοηθήσετε — ἀποδέξασθε — μισήσητε. ²² συνδέσθε, εἴθε p. συνέρχεσθε, εἴθε O. ²³ ταῖς O. ²⁴ Ita O c. S., ποιεῖτε C. Tum ἀσυλίας p. ἀσυλίας O. ²⁵ Ita O c. S. τῇ C. ²⁶ ὑμῶν O pr. man. ²⁷ Vbb. καὶ ὡς τῶν κατὰ τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν ὑπάρχας κολασθήσεται, accesserunt ex O. Subsequens καὶ addidi ex conjectura. ²⁸ θρέψητε O, qui tum μοιχὸν. ²⁹ ἀρπάσαι S. Tum εὐρεθέντα C. ³⁰ Ιδότες O. ³¹ C legi vult φέρεσθε εἰ ἀναφέρεσθε, atque hanc scripturam in versione Latina secutus est. Rectius D propositus φέρεται εἰ ἀναφέρεται (sc. ἡ τιμῆ), cfr. supra c. 66, ubi idem legitur iisdem pene verbis. Præterea cum Cl scribendum προφάσει τῆς (sc. τιμῆς) πρὸς αὐτὸν. Vertendum itaque: Scientes, quod sub specie honoris in ipsum (episcopum) collati fertur (honor ille) in Christum et a Christo ad Deum referuntur S. ³² ἀνταποδίδοται O. ³³ τιμήσατε C. Tum Μωϋσέος O. ³⁴ Ita O c. Turriano l. c., νομίζονται C. ³⁵ Fortasse legendum μόνοις S. Tum δὲ οὓς O. ³⁶ ἀντορόνοιαν p. αὐτοῦ πρόσθιαν O. ³⁷ Ita O c. S., ὑποστέη C.

πωλεῖται; Μή γένοιτο. Εἰ τις γάρ ἔχων, πόθεν ζῆν, πώλει τὸν λόγον, εἰ δὲ μὴ ἔχων τοῦ ζῆν χάριν λαμβάνει τροφὴν, ὡς καὶ ὁ Κύριος ἐλαβεν ἐν τε δείπνοις καὶ φίλοις, οὐδὲν ἔχων, διεσαῦθις τὰ πάντα ^{τῷ} ἔχων, οὐχ ἀμαρτάνει. Ἀκολούθως οὖν τιμάτε πρεσβυτέρους, κατηχητὰς, διακόνους χρησίμους, χήρας εὗ βενιακαίας, δρφανούς ὡς Ἐκκλησίας τέκνα· ἀλλὰ καὶ θύτε χρεία τινὸς πόρου πρός τι ^{τῷ} ἀνάγκαιον γένοιτο, διμα οἱ πάντες συμβάλλεσθε. Εἰς ἀλλήλους εὔσεβετε, μὴ ὄκνουντες πᾶν διτοῦν ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας ὑπομένετε.

LXXII. Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐπέθηκε χείρα τῷ Ζαχαρίῳ λέγων· Δέσποτα καὶ Κύριε τῶν δῶν, δι Πατήρ καὶ Θεός, σὺ διαφύλαξον ποιμένα μετὰ ποιμνῆς. Σὺ τῇ πρόφασις, σὺ τῇ δύναμις. Ἡμεῖς τὸ βοηθούμενον, σὺ δὲ βοηθός, δι Ιατρὸς, δι σωτῆρος, τὸ τείχος, τῇ ζωῇ, τῇ ἐπιτελείᾳ, τῇ καταφυγῇ, τῇ χαρά, τῇ προσδοκίᾳ, τῇ ἀνάπτυξι· συνελών ἔρων· σὺ ἡμῖν τὰ πάντα. Πρὸς αἰώνιον ὑπαρξίαν σωτηρίας συνέργησον, ρῦσαι, φύλαξον. Πάντα δύνασαι. Σὺ γάρ Ἄρχων ἀρχόντων, καὶ Κύριος κυρίων, Δεσπότης βασιλέων. Σὺ δέξ εἶνασθιν τῷ προκαθεξμένῳ, λύειν ἢ δεῖ λύειν, καὶ δεσμεῖν ἢ δεῖ δεσμεῖν. Σὺ σόφισον σὺ ὡς δὲ δργάνου ^{τῷ} δὲ αὐτοῦ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ σου ὡς καλὴν **119** νύμφην διεψύλαξον. Σοῦ γάρ ἐστιν δόξα αἰώνιος, ὑμνος, Πατέρι καὶ Γάϊῳ Πνεύματι ^{τῷ}, εἰς τοὺς σύμπαντας αἰώνας. Ἀμήν.

LXXIII. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, μετὰ ταῦτα ἐφη· "Οσοι πατέταις θήγηναι θέλετε, ἀπὸ τῆς αὐριον τηστεύειν ἀξεπεῖθε, καὶ καθημέραν ^{τῷ} χειροθετεῖσθε, καὶ περὶ ὃν θέλετε πυνθάνεσθε. "Ετι· γάρ τιμερῶν δέκα δύμην ἐπιμεῖναι θέλω. Μετὰ δὲ τρεῖς τιμέρας βαπτίζειν ἀρχάμενος, ἐμὲ φωνήσας καὶ Ἀκύλαν καὶ Νικήτην ^{τῷ} ἐητῇ Μέλλοντι ἐπὶ τὴν Τύρον ὅρμαν μεθ' ^{τῷ} τιμέρας τοτὲ βούλημαι ἔξαυτῆς δύμᾶς ἀπελθόντας, παρὰ τῇ Χανανίτεδι ^{τῷ} Βερνίκῃ (80) Ιούστης θυγατρὶ λανθανόμενης ἐπιξενωθέντας, παρ' αὐτῆς τὰ κατὰ τὸν Σίρουν ἀκριβῶς μαθόντας ^{τῷ} γράψαι μοι. Πολὺ γάρ με συμβάλλεται, ἵνα πρὸς αὐτὸν ἀρμόσωμαι. Διὸ ἐξετῆς πορεύεσθε μετ' εἰρήνης. Καὶ δὴ ^{τῷ} βαπτίζοντα εἰπὼν ἀσπαντες, καθὼς ἔχειντεν, εἰς Τύρον αὐτὸν προσέξαμεν τῆς Φοινίκης.

ΟΜΙΛΙΑ Δ.

I. Καισαρείας δὲ τῆς Στράτωνος ἔξιν ἐγὼ Κλήρος, δια Νικήτης τε ^{τῷ} καὶ Ἀκύλας, εἰς Τύρον τῆς Φοινίκης εἰσέβαλλον, καὶ κατ' ἐντολὴν **120** Πέτρου τῷ ἀποστολαντος ήμᾶς, ἔξενιθμεν παρὰ Βερνίκῃ

^a Luc. x. 7.

VARIÆ LECTIONES.

^{τῷ} λάθος C. ^{τῷ} εἰς αὐθις πάντα C. ^{τῷ} τι addidi c. O. ^{τῷ} Vbb. δι' δργάνου, quæ male exciderant e textu Schwegleriano, reposui c. O. In eodem seq. inendum δι' αὐτῶ. ^{τῷ} Πατρὸς καὶ Γίον καὶ ἀγίου Πνεύματος. O. ^{τῷ} καθ' τιμέραν C. ^{τῷ} Νικήταν O. ^{τῷ} καθ' O. ^{τῷ} Χανανίτεδι ^{τῷ} μαθόντας textui dedi ex O. ^{τῷ} δις O. ^{τῷ} τε add. c. O. ἀμα Νικήτῃ καὶ Ἀκύλᾳ εἰς Τύρον τῆς Φοινίκης ἐπορευόμεθα Cod. Reg. 804.

VARIORUM NOTÆ.

(80) *Berneiki*. Idem nomen Bernices seu Berenice, mulieri αἰρόθρούσῃ, quam sanavit Christus, tribuitur ab alio fabulatorie Joanne Antiocheno Ma-

lala, apud Damascenum orat. 3, pro sacris imaginibus. Cot.

A sua ^a? Nec dicat aliquis an ergo gratis datus sermo venditur? Absit! Nam si quis, qui habet unde vivat, accipit, hic vendit sermonem: non peccat vero, si non habens accipiat cibum ad victum, sicut et Dominus in coenis et apud amicos accepit, qui nihil habebat, in posterum tamen omnia possidebit. Convenienter igitur honorate presbyteros, catechistas, diaconos utiles, viudas recte viventes, orphanos velut filios Ecclesiam. Sed et cum ad necessarium opus erit pecunia, omnes pariter conferte. Mutuo exerceite pietatem, nec pigeat omnia pro salute vestra sustinere.

LXXII. Quibus dictis, manum Zacchæo imposuit, dicens: Here ac Domine omnium, Pater et Deus, tu pastorem cum grege custodi. Tu causa, tu potestas. Nos sumus ii qui adjuvantur; tu adjutor, medicus, servator, murus, vita, spes, refugium, gaudium, expectatio, requies; breviter dicam, tu nobis omnia es. Ad consequendam salutem aeternam opitularc, libera, custodi. Cuncta potes. Tu enim es Princeps principum, et Dominus dominorum, Herus regum. Tu antistiti da potestatem solvendi quæ oportet solvere et ligandi quæ ligare oportet. Tu doce. Tu per eum tanquam per instrumentum Ecclesiam Christi tui velut pulchram sponsam tutare. Ad te enim pertinet aeterna gloria, laus, Patri et Filio et Spiritui sancto, in omnia secula. Amen.

LXXIII. Quæ cum dixisset, postea infit: Qui-cunque baptizari vultis, ex crastino die jejunare incipite, ac interrogate de quibus volueritis. Adhuc enim decem dies volo vobiscum manere. Post tres autem dies, cum baptizare coepisset, vocavit me et Aquilam et Nicetam, et dixit: Tyruna profecturus post septem dies volo vos statim abire, et apud Chananaeum Berenicen Justæ filiam clam hospitari, atque diligenter eam percontatos mihi prescribere quæ ad Simonem pertinebunt. Multum enim prodierit mihi, ut ad id me præparem. Quapropter jamjam cum pace pergit. Igitur deserentes eum baptizantem, quemadmodum jusserset, in Tyrum Phoeniciæ præcessinus eum.

HOMILIA IV.

I. Cæsarea ergo Stratonis egressus ego Clemens simulque Nicetas et Aquila in Tyrum Phœniciaæ intravimus, et juxta Petri mandatum, qui miserat nos, hospitati sumus apud Berenicen, Justæ Cha-

namque filiam, quae lubentissime nos suscepit; atque A multo erga me honore et dilectione erga Aquilam et Nicetam concertans, ut familiaris gaudens ac confidens, magna nos humanitate prosecuta est, nosque ad corpus curandum comiter incitavit. Intuitus ergo, quod hortaretur ut ficeremus breves inducias. Recite, inquam, agis, dum charitatis implore munia festinas. At ipsi præferri debet timor erga Deum nostrum; veremur enim, qui pro multis animabus contendimus, recreationem nostram anteponere earum saluti.

II. Audimus enim quod Simon Magus, in disputatione quam cum domino nostro Petro Cæsareæ habuit superatus, statimque aufugiens, hic multa perpetrat mala. Apud omnes enim sibi obvios Petrum falso calumpnians, multorum abripit animas. Nam cum ipse sit magus, eum magum appellat: et cum sit impostor, impostorem eum proclamat; cumque in disputatione per omnia victus cesserit ac fugerit, viciisse se profitetur; frequenterque præcipit Petrum non esse audiendum, quasi vide-licet sollicitus, ne a pessimo illudantur mago.

III. Hæc accipiens dominus noster Petrus præmisit nos futuros verborum illius exploratores: ut si ita habeat, ipse scribentibus nobis edoceatur, et adveniens arguat eumdem cominus de columniis erga se. Quando igitur pro multorum animabus periculum nobis adjacet, ideo, corporis nostri refectione ad breve tempus neglecta, a te quæ hic degis certo scire volumus, an vera sint quæ audi- vimus: jamque nobis singula edissere.

IV. Berenice vero rogata: Hæc quidem, inquit, eo modo se habent, quo audivisti: cætera vero ejusdem Simonis, quæ forte ignoratis, audite: phantasmatum enim et spectra ac simulacra in medio foro quotidie ostendens totam obstupefacit civitatem: et procedente eo statuæ moventur, ac multæ umbræ præeunt, quas ipsas dicit esse animas defunctorum. Multos autem, qui eum præstigiatorem nitebantur ostendere, cum sibi conciliasset, tum postea, prætextu convivii, mactato bove ipsisque in escam dato, variis implicuit morbis, dæmoni-

B θυγατρὶ τῆς Χαγανάτιδος⁵⁰ Ιούστης⁵¹ ήτις ἀσμενέστατα ἡμᾶς ἀπέδεκατο, καὶ πολλὴ μὲν τῇ πρὸς μὲ τιμῇ ἀγωνίσσει, στοργῇ δὲ τῇ πρὸς Ἀκύλαν καὶ Νικήτην, διὰ χαρὰν ὡς συνήθης παρθησιαζομένη ἐφιλοφρονεῖτο, καὶ πρὸς τὴν τοῦ σώματος θεραπεΐαν ἡμᾶς δεκτεῖκῶς κατήπαιγεν. Συνιδῶν οὖν δὲ: βραχεῖαν ἡμῖν ὑπέρθεσιν ποιεῖσθαι ἐπέτρεπεν, ὅρθως μὲν ἔφην, ποιεῖ, ἐπιστεύουσα τὰ τῆς ἀγάπης ἀποτληρῶσας⁵² μέρη. Προτιμητός δὲ ταύτης ὁ πρὸς τὸν Θεὸν ἡμῶν φόβος⁵³ δέδι- μεν⁵⁴ γὰρ ὑπὲρ πολλῶν ψυχῶν τὸν ἀγῶνα ἔχοντες τῆς ἐκείνων σωτηρίας προτιμᾶν τὴν ἡμετέραν ἀνάπτωσιν.

II. Πυνθανόμεθα⁵⁵ γὰρ δὲ Σίμων ὁ Μάγος, ἐπὶ τῆς ἐν Καισαρείᾳ πρὸς τὸν κύριον ἡμῶν Πέτρον ζητήσεως ἡττηθεὶς, παραχρῆμα ἀποδράς ἐνταῦθα πολλὰ κακὰ διαπράσσεται⁵⁶. Πλαστὸς γὰρ τοῖς ὑπεναντίοις παρὰ τὴν ἀλήθειαν λοιδορῶν τὸν Πέτρον τὰς τῶν πολλῶν συναρπάζει ψυχάς. Μάγος τε⁵⁷ γὰρ αὐτὸς ὁν, μάγον ἐκείνον ἀποκαλεῖ, καὶ πλάνος αὐτὸς ὁν, πλάνον ἐκείνον ἀποκηρύσσει, καὶ ἐν ταῖς ζητήσεσιν ἐπὶ πάντων τὸ ἥπτον ἀπενεγκάμενος καὶ ψυχῶν αὐτὸς φάσκει νεικηκέναι⁵⁸, καὶ τοῦ Πέτρου μὴ δεῖν ἀκούειν πυκνότερον ἐντέλλεται, ὡς δῆθεν κηδόμενος, ἵνα μὴ ὑπὸ δεινοῦ καταγοητευθῶσι μάγους.

III. Ταῦτα οὖν μαθῶν ὁ κύριος ἡμῶν Πέτρος. προ- απέστειλεν ἡμᾶς **121** ἐξεταστὰς τῶν λεχθέντων αὐτῶν ἐσομένους⁵⁹ ἵνα εἰ σύντως ἔχοι, γραψάντων ἡμῶν αὐτὸς μάθοι⁶⁰, καὶ ἐπελθὼν ἐξελέγκῃ αὐτὸν ἐκείνον διντεκρυψε⁶¹ ἐφ' ὃν αὐτὸν διέβαλλεν. Ἐπεὶ οὖν ὑπὲρ πολλῶν ψυχῶν δικίνδυνος ἡμῖν πρόκειται, τούτου ἔνεκεν, τῆς τοῦ σώματος ἡμῶν ἀναπαύσεως πρὸς βραχὺ ἀμελήσαντες, παρὰ σοῦ τῆς ἐνταῦθα διαιτωμένης βουλόμεθα ἀψευθῆς μάθειν, εἰ ἀπερ τῷκούσαμεν ἀληθῆ τυγχάνει· καὶ λέγοις ἂν ἥδη ἡμῖν ἔκαστα.

IV. Η Βερνίκη δὲ ἀξιωθεῖσα⁶². Ταῦτα μὲν οὕτως. ἔφη, ἔχει ὡς τῷκούσατε, τὰ δὲ ἄλλα τὰ κατ'. αὐτὸν τὸν Σίμωνα, ἀπερ τοσαντείτε, ἀκούσατε· φαντάσματά τε γὰρ καὶ ίνδαματα ἐν μέσῃ τῇ ἀγορῇ φαίνεσθαι ποιῶν δὲ ἡμέρας πᾶσαν ἐκπλήττει τὴν πόλιν (81), καὶ προίστος αὐτοῦ ἀνδριάντες κινοῦνται, καὶ σκιαὶ πολλαὶ προτηγοῦνται, διπερ αὐτὸς⁶³ ψυχὰς τῶν τεθνήκτων εἶναι λέγει (82). Πόλλοις δὲ γόττα αὐτὸν ἐλέγχειν πειραμένους διαλλάξας πρὸς θαυμὸν, ἐπειθ' θυτερον⁶⁴ προφάσεις εὑωχίας, θυῶν θύσας καὶ ἐστιάσας αὐτοὺς, διαφόροις νόσοις περιέβαλεν καὶ

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁰ Χαγανάτιδος C. ⁵¹ ἀποτληροῦν C. ⁵² Ita S suffragante O, in cuij. marg. sec. man. notavit Ιωας δει. Apud C δέδεμεν. ⁵³ Ita O c. S. πυνθανόμεθα C. ⁵⁴ κακὰ τὰ πράσσεται O. Subinde C: Malim in omnibus enim contrariis. ⁵⁵ τε inserui c. O. Idem om. Vbh. ἀποκαλεῖ, καὶ πλάνος αὐτὸς ὁν πλάνον ἐκείνον. ⁵⁶ νεικεῖται O. ⁵⁷ μάγη C. Tum ἐκείνων O. ⁵⁸ ἀξιωθεῖ O. Idem om. conject. Ci. ἔχει, in cuij. textu ἔχειν. ⁵⁹ αὐτὸς S ex cod. Reg. 804 et Epit. c. 45, αὐτάς C, O. Deest vox apud Anastasium, Cedrenum et Nicephorus. ⁶⁰ ξαυτὸν εὐθύτερον C.

VARIORUM NOTÆ.

(81) Excerptum hæc Anastasius Sinaita, Cedrenus et Nicephorus. Quorum locus apposuit et discrepantiam orationis enotavit Schliemannus. Clem. p. 341, S. BLESSEL.

(82) Αὐσκερο αὐτὰς ψυχὰς τῷρ τεθηρητῷρ εἰναι λέγει. Memoratus codex, αὐτός, ut in Epitome.

Videndi, Anastasius, Cedrenus, Nicephorus: primus quæst. 20, p. 242; secundus Compendii historici p. 173, tertius Hist. eccl. lib. II, cap. 27. Ac forte in loco Cedreni rectius scribetur: καὶ ἐστιάσας αὐτοὺς, διαφόροις καὶ διστάτοις νόσοις καὶ δαμοσιν ὑπέβαλε. COT.

δείμοσιν ὑπέβαλεν καὶ ίνα μὴ πολλά λέγω, πολλοὺς οὐκακώσας θεδις εἶναι ὑπόληφθεῖς, πρὸς τῷ^{οἱ} φοβερὸν εἶναι καὶ προτείμηται.

V. Οθεν οὐχ οἷομαι δυνήσεσθα τινα τοσοῦτον ἀναγθὲν πῦρ σβέσαι. Οὐδὲ γάρ ἐνδοιάζει τις περὶ ὧν ἐκείνους ἐπαγγέλλεται, ἀλλὰ τοῦτο οὕτως **122** ἔχειν δεσδενοῦται ἔκαστος. Διὸ τοῦ μὴ κινδυνεύειν ὅμας χάριν παρακαλῶ μηδὲν ἐγχειρῆσαι πρὸς αὐτὸν, πρὶν ἢν Πέτρος Ἐλθῇ, διὸ μόνος δυνήσεται πρὸς^{οἱ} τοσαύτῃ γυναστείαν, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δοκιμώτατος ὑπάρχων μαθητῆς, ἀνταγωνίσασθαι. Τοσοῦτον γάρ περδόημαι τὸν ἀνδρα, ὃς, εἰ μὴ καὶ ἀλλοτε πρὸς τὸν κύριόν μου Πέτρον διαλεχθεὶς τὸ δέσποτον ἀπηγέρχατο, συνεδούλευσα ἀν μόνιν καὶ αὐτὸν πειθεῖν σὺν Πέτρον, μὴ πειρᾶσθαι ἀντεξεῖται τῷ Σίμωνι.

VI. Κάγὼ Ἐφῆν· Ὁ κύριος ἡμῶν Πέτρος εἰ τὴν δὲ αὐτὸς μόνος κατισχύει τῆς ἐκείνου δυναστείας, οὐχ ἀν τῆς ἡμᾶς προπέμπων ἐνετέλλετο, λανθανόντως τὰ κατὰ Σίμωνα διαμαθάνοντας αὐτῷ γράφειν. Ὁμως ἐπεὶ ἐπέρα κατειλήψει, ἀλλὰν μεταλαβόντες ὑπνώσαμεν. Εὐθεν δὲ τις τῇ Βεροίᾳ συνήθης ἐλθὼν Ἐφη, τὸν Σίμωνα εἰς τὴν Σιδῶνα ἐκπεπλευκέναι, τῶν δὲ αὐτοῦ μαθητῶν καταλειπόντεναι Ἀππίνα, τὸν **Πλειστονίχην**^{οἱ}, δινδρα Ἀλεξανδρέα, γραμματικὸν τὴν ἐπιστήμην, δὲν πρὸς πατέρος μοι φίλον δύτα^{οἱ} ἐγένεν, καὶ Ἀννουβιῶνα τὸν Διοσπολίτην τινὰ ἀπτρολόγον, καὶ Ἀθηνόδωρον τὸν Ἀθηναῖον τῷ Ἐπικώρῳ^{οἱ} ἀρεσκόμενον λόγῳ. Ἡμεῖς δὲ, τὰ κατὰ τὸν Σίμωνα μαθόντες, ἐωθεν πάντα γράφαντες καὶ Πέτρῳ διαπέμψαντες, εἰς περίπατον ἀπετραπόμεθα.

VII. Καὶ Ἀππίων ἀπηντήσατο^{οἱ} ἡμῖν, οὐ μόνον μετὰ τῶν προειρημένων **123** ἐταίρων^{οἱ} τῶν δύο, ἀλλὰ καὶ μεθ' ἐτέρων ἀνδρῶν ὡς τριάκοντα, καὶ ἄμα τῷ ιδεῖν με προσαγορεύσας καὶ καταφιλήσας Ἐφῆντος^{οἱ} Κλήμης, περὶ οὐ ὅμιν τῆς τε εὐγενείας καὶ τῆς ἐλευθερωτρεπείας^{οἱ} πολὺν ἐποιούμην λόγον, οἵτινες πρὸς γένους Τιβερίου Καίσαρος ὅν καὶ πάσης Ἑλληνικῆς παιδείας^{οἱ} ἐξησκημένος, δηνὸν βαρδάρου τινὸς, τὴν προσηγορίαν Πέτρου, τὰ τῶν^{οἱ} Ιουδαίων παιτεῖν καὶ λέγειν ἡπάτηται. Οθεν ἀξιῶ συναγωνίσανται μοι πρὸς τὴν διόρθωσιν αὐτοῦ^{οἱ} καὶ ἐφῶρῶν αὐτοῦ πυνθάνομαι. Λεγέτω μοι, ἐπειδὴ πρὸς τὸ εὐσεβεῖν ἐαυτὸν ἀποδέδωκεναι νομίζει, πῶς οὐχὶ τὰ μέριτα ἀσεβεῖ, καταλιπὼν^{οἱ} μὲν τὰ πάτρια, ἀποκλίνας δὲ εἰς ἔθη βάρβαρα.

VIII. Κάγὼ^{οἱ} ἀπεκρινάμην· Τὴν μὲν πρὸς ἐμὲ σου ἀγαθὴν προαιρεσιν ἀποδέχομαι, τὴν δὲ ἀγνωσίαν ἀποσέδωμαι. Η μὲν^{οἱ} γάρ προαιρετις ἀγαθή, διτι, ἐν οἷς δοκεῖς^{οἱ} καλοῖς, ἐν τούτοις εἶναι με θέλεις· ἡ δὲ γνῶσις οὐκ ὄρθως ἔχουσα φιλας προφάσεις ἐνείρευεν ἀγωνίζεται. Καὶ δ' Ἀππίων Ἐφῆ· Ἀγνωστα

VARIÆ LECTIONES.

^{οἱ} Ιτα O c. D., τὸ C. ^{οἱ} Post πρὸς est αὐτὸν in O expunctum. ^{οἱ} Πλειστονίχον O. ^{οἱ} δυτικά O et ex conject. C., in cuij. textu δυ. Davisii notulam eo spectantem S non intellexisse videatur. Tum Διοσπολίτην S, O, Διοσπολίτην C. ^{οἱ} Ita ex conject. C., qui in textu Ἐπικώρῳ ut O. ^{οἱ} ἀπηντήσαντα O. ^{οἱ} ἐτέρων O. Idem καθ' ἐτέρων. ^{οἱ} Ita intellige lectionem Οὐωνονίαν ἐλευθερωτρεπείας cum eod. Reg. 804, ἐλευθερωτρεπείας C. ^{οἱ} Repone πάσαν Ἑλληνικὴν παιδείαν, uti semper loquuntur idonei scriptores. Vide Epit. c. 46. D. ^{οἱ} τῶν inserui c. O. ^{οἱ} Ita O c. Cl et S, καταλιπὼν (sic) C. Dein δοκεῖ eod. Reg. 804. ^{οἱ} Ἐγώ C. ^{οἱ} ἡμᾶς p. ἡ μέν O. ^{οἱ} δοκεῖ O.

A busque subjicit : ac ne plura proloquar, multos affligendo deus esse creditur, et, præterquam quod formidabilis est, etiam honore afficitur.

V. Quocirca non puto a quoquam ignem tantum accensum posse extingui. Nemo enim in dubium vocat quæ ille pollicetur, sed singuli confirmant rem ita se habere. Quare ea gratia, ut vos in periculum non veniatis, hortor ne quidquam tentetis adversus eum, ante quam Petrus venerit, qui cum sit Domini nostri Iesu Christi probatissimus discipulus, poterit solus contra tantam potentiam dimicare. Tantum quippe metuo hunc hominem, ut, nisi alias cum domino meo Petro disceptans discessisset inferior, consilium dedisset vobis, ipsum quoque Petrum persuaderetis ne cum Simone disputare niteretur.

B VI. Et ego respondi : Si dominus noster Petrus ignoraret quod ipse solus adversus ejus potentiam prævalet, non utique præmittendo nos mandasset, ut clam Simonis gesta discentes ei scriberemus. Porro cum nox venisset, sumpto cibo dormivimus. Mane vero aliquis Berenices familiaris veniens dixit, Simonem in Sidonem navigasse, ex suis autem discipulis reliquisse Appionem Plistonicem, virum Alexandrinum, arte grammaticum, paternum meum amicum mihi cognitum, et Annubionem quemdam Diospolitam, astrologum, atque Athenodorum Atheniensem Epicureæ sectæ addictum. Nos autem edocit res Simonis mane cuncta cum scripsissemus et ad Petrum misissemus, ad ambulatiōnem convertimus gradum.

C VII. Et occurrit nobis Appion, non solum cum prædictis duobus sociis, sed et cum aliis viris triginta circiter. Ac simul atque me vidit, salutans et osculatus ait : Hic est Clemens, de quo multum ad vos sermonem habui, de illius nobilitate ac moribus liberalibus; quod vir ex genere Tiberii Cæsaris, et in omni Græca disciplina exercitatus, a barbaro quodam, qui vocatur Petrus, fraude compulsus esset ad peragendos ac prædicandos Judæorum ritus. Quare rogo, ut me in illo corrigendo adjuvetis; et coram vobis eum interrogo. Respondeat mihi, quandoquidem arbitratur, quod se, ut pietatem coleret, dediderit, quo modo non maxime impius sit, qui patrios dereliquerit, declinaverit vero ad barbaros mores.

D VIII. Et ego respondi : Tuam quidem in me præclaram voluntatem habeo acceptam; at ignorantem amolior. Scilicet, præclara quidem voluntas est, quod in iis, quæ tibi bona videntur, me versari cupis : verum cognitio non recte habens prætextu amicitiae insidiari nititur. Dixit Appion :

Num ignoratio tibi videtur, patrios ritus servando sentire cum Græcis? Et ego respondi: Qui vitam pie agere statuit, non omnino debet servare patria instituta, sed servare quidem, si pia sint, abficere vero, si sint impia. Usu enim venire solet, ut aliquis, patre impio natus, velit vivere pie, patris mores sequi nolens. Excepit Appion: Quid ergo? patrem tuum aīs malæ vitæ exstissem? Respondi ego: Non quidem erat malæ vitæ, sed malæ opinionis. Et Appion: Quæ illius fuerit mala sententia, cupio audire. Et ego dixi: Quod falsis ac pravis Græcorum fabulis habuit fidem. Atque Appion sciscitatus est: Quænam sunt hæ Græcorum falsæ ac pravæ fabulæ? Respondi: Non recta de diis opinatio; quam, si æquo animo fers, cum discendi cupidis audies.

IX. Quare ante dissertationem jam secedamus in quietiorem aliquem locum, ubi vobiscum disseram. Quod autem velim seorsum colloqui causa hæc est, quia non accidunt sincere plerique, neque etiam omnes philosophi, ad judicandum de rebus. Multos siquidem novimus, eorum quoque qui de se ob philosophiaæ professionem magnifice sentiunt, inani gloria duci, aut lucri cupiditate non autem, virtutis amore indui pallio: qui, si non invenerint id propter quod philosophantur, vertunt se ad cachinnos. Ob istos ergo aptum aliquem locum eligamus, in quo soli simus.

X. Tum quidam ex illis, vir dives, qui agrum possidebat frondibus elegantissime ornatum, dixit: Quandoquidem vehementer adurit arsus, paululum a civitate ad hortos meos secedamus. Et progressi conserunt, ubi pura erant gelidorum latitum fluenta, et arborum omnigenum tegmen viride. Ibi ego lubens sedi, et reliqui circa me; qui silentes, pro voce qua me rogaturi erant, per fixos in me oculos clare videbantur quam promiseram demonstrationem poscere. Itaque sic loqui cœpi:

XI. Multa est, viri Græci, differentia inter veritatem atque consuetudinem. Veritas enim sincere quæsita invenitur: consuetudo autem, quæcunque assumatur, seu vera, seu falsa, temere a se ipsa confirmatur; neque cum vera est, laetatur is qui as-

A σοι ¹⁸ είναι δοκεῖ, τὰ πάτρια Ἑθη φυλάσσοντα τὰ Ἐλλήνων φρονεῖν; Κάγω ἀπεκρινάμην. Τὸν εὐσέβειν ¹⁹ προαιρούμενον οὐ πάντας φυλάσσειν δεῖ τὰ πάτρια, ἀλλὰ φυλάσσειν μὲν ἐὰν ἡ εὐσέβη, ἀποστείσθαι: **124** δὲ ἐὰν ἀσεβῆ τυγχάνῃ. Ἐνδέχεται γάρ τινα πατρὸς ἀσεβοῦς δυτα, εὐσέβειν βουλόμενον, τῷ μὴ τοῦ πατρὸς ἀκολουθεῖν σεβάσματα ²⁰. Καὶ δὲ μὲν Ἀππίων ἀπεκρίνατο. Τί οὖν; τὸν σὸν πατέρα ἔφης κακοῦ βίου γεγονέναι; Κάγω ἔφην· Κακοῦ μὲν οὐκ ἡνί βίου, κακῆς δὲ ὑπολήψεως. Καὶ δὲ Ἀππίων· Τί; ἡνὶ κακῇ αὐτοῦ ὑπόνοια ἀκούσαι θέλω. Κάγω ἔφην· Οτι τοῖς ²¹ τῶν Ἐλλήνων ψευδέσι καὶ ²² κακοῖς ἐπίστευε μύθοις. Καὶ δὲ Ἀππίων ἐπύθετο. Τίνες εἰσὶν οὗτοι τῶν Ἐλλήνων οἱ ψευδεῖς τε ²³ καὶ κακοὶ μῦθοι; Κάγω ἔφην· Ή περὶ θεῶν οὐκ ὄρθη δόξησις, ἥν ἐὰν μακροθυμῆσι, ἀκούση μετὰ τῶν φιλομαθῶν.

IX. Διὸ πρὸ τῶν διαλόγων εἰς τινα ἡσυχώτερον ²⁴ ὅποιωρήσωμεν ἡδη τόπον ἐνταῦθα ὑμίν διαλεχθύσομαι. Τοῦ δὲ ιδιολογεῖσθαι με βούλεοθαι αἰτίᾳ γέγονεν αὐτη ²⁵, ἐπειδὴ οὐχ οἱ πολλοὶ οὐδὲ οἱ φιλοσοφῶντες αὐτοὶ ἀπαντεῖς γνησίως προσέρχονται τῇ τῶν δυτων χρίσει. Ισμεν γάρ πολλοὶς καὶ τῶν ἐπὶ φιλοσοφίᾳ μεγαλοφρονύντων ²⁶ κενοδοξοῦνται, ἥ γρηματισμοῦ χάριν περιθελημένους τὸν τρίβωνα καὶ οὐκ αὐτῆς ἀρετῆς ἔνεκεν, οἵπερ, ἐὰν μὴ εὑρωσι δι' ὅ φιλοσοφοῦσιν, ἐπὶ τὸ χλευάζειν τρέπονται. Διὰ δὴ τοὺς τοιούτους ἐπιτήδειόν τινα πρὸς τὸ ιδιάζειν τόπον ἐπιλέξωμενα.

C X. Καὶ τις ἐν αὐτοῖς πλούσιος ἀνήρ, καὶ διὰ τοῦτος χώρῶν τινα **125** περὶ ἐσυτὸν κεκτημένος παραμήκην φύλλων ²⁷, ἔφη· Ἐπειδὴ σφόδρα καῦμα ἐπιφλέγει, βραχὺ τῆς ²⁸ πολέως εἰς ἐμὸν χρηστούς ὑποχωρήσωμεν. Καὶ δὴ προσίστες ἐκαθέζοντο, ἔνθα ἥν καθαρὰ ψυχρῶν ναμάτων φεύματα καὶ δένδρων παντοίων χλοερὰ σκέπη. Ἔνθα ἐγὼ ἀσμένως ἐκαθεζόμην καὶ οἱ λοιποὶ περὶ ἐμὲ, καὶ ἡσυχάζοντες, ἀντὶ τῆς μελλούσης ἀξιοῦ με φωνῆς, διὰ τοῦ ἀτενίζειν εἰς ἐμὲ δῆλοι ἡσαν τῆς ὑποσχέσεως ²⁹ τὴν ἀπόδειξιν ἀπαιτοῦντες. Καὶ δὴ οὗτως λέγειν ἡρξάμην.

XI. Πολλὴ τις, ὡν ἀνδρες Ἐλληνες, ἡ διαφορὰ τοῦ γάρ τοις ³⁰ ἀληθείας τε καὶ συνθετίας. Η μὲν γάρ ἀληθήθεια γνησίως ζητουμένη εύρισκεται, τὸ δὲ θεῖος, διόποιον ἀν παραληγότη, εἴτε ἀληθής εἴτε ψευδές, ἀκριτικῶς ὁφελεῖται, καὶ οὗτος ἀληθής ³¹ θεῖος

VARIÆ LECTIONES.

¹⁸ ἀγνωσίας sine σοι Ο. ¹⁹ ἀσεβεῖν Ο in textu, ἵσως εὐσέβειν al. man. in marg. ²⁰ Ila scripsi c. O νερούν μὴ τῷ ordine inverso, μὴ θέλειν τῷ τοῦ πατρὸς ἀκολουθεῖν C. Tum μὲν post δ om. O. ²¹ τοῖς deest in O. ²² καὶ om. O. ²³ τε inservi c. O. ²⁴ ήτι O c. S, ἡσυχώτερον C. ²⁵ αὐτη S, O, αὐτη C. ²⁶ μάγα φρονούντων Ο. ²⁷ παμμισθῶν φύλλων C. Prior vox dubio procur est barbaria, nec satis liquet quid sit reponendum. Forte παμμικτῶν φύλλων, nam postea παντοῖων δένδρων meminit. D. Crediderim legi posse παμμισθῶν φύλλων, ut signiflicant arbores per omnes menses foliis abundantes, etiam media æstate. Cl. Præterea conjectaverit aliquis παμμιρίων. Sed maxime placet, quod proposuit Lobeckius Aglaoph. p. 107, παμπλούστων φύλλων S, παμμισθῶν φύλλων O. Cotelerius vocem παμμισθῶν in calce editionis suis mutavit in παμμισθῶν. ²⁸ Ila O c. S, βραχὺ τῇ C, qui conjectit βραχὺ τι. ²⁹ ὑποθέσσεως S. ³⁰ Ila conj. C, in cuius textu ἀληθές. Et O. ἀληθές, in marg. al. man. ἵσως ἀληθές.

VARIORUM NOTÆ.

(83) Διαφορὰ τυγχάνει. Totum caput eodem modo habetur in Eclogis Damasceni capite Περὶ συνθετίας πονηρᾶς, etc., nisi quid omittitur vox

εἰνῷ διδεται: δι παραλαβὼν, οὗτε φευδεῖ ἀχθεται. Οὐ γάρ ^{οὐ} κρίσει, ἀλλὰ προλήψει δι τοιοῦτος πεπίστευκεν, γνώμῃ τῶν πρὸ αὐτοῦ ἐπ' ἀδήλω τύχῃ ^{οὐ} τὴν ιδίαν ἀπειδόντας ἐλπίδα. Καὶ οὐχ ἔστι ρᾴδιας ἀποδύσασθαι τὴν πάτεριν ^{οὐ} περιβολὴν, καὶ πάνυ αὐτῷ δεινώντας μωρά καὶ καταγέλαστος οὔσα.

XII. Αὐτίκα γοῦν ἐγὼ τὴν πᾶσαν Ἑλλήνων παιδείαν κακοῦ δαίμονος **126** χαλεπωτάτην ὑπόθεσιν εἰναῑ λέγω. Οἱ μὲν γάρ αὐτῶν πολλοὺς θεοὺς εἰστηγήσαντο, καὶ τούτους κακοὺς καὶ παντοπαθεῖς· ἵνα δὲ τὰ δημοικ πράττειν θέλων μηδὲ αἰδῆται^{οὐ}, διπερ ἔστην ἀνθρώπους θίσιν, παράδειγμα ἔχων τῶν μυθολογουμένων θεῶν τοὺς κακοὺς καὶ ἀσέμνους βίους· τῷ δὲ μηδὲ αἰδεῖσθαι οὐδὲ ἐλπίδα μετανοίας δι τοιοῦτος ἐμφαίνει. "Ἄλλοι δὲ εἰμιμένην εἰστηγήσαντο, τὴν λεγομένην γένεσιν^{οὐ}, παρ' ἣν μηδὲν πάσχειν τις ἡ ποιεῖν δύναται^{οὐ}. "Ομοίως οὖν καὶ τούτῳ τῷ πρώτῳ ταύτην ἐστιν. Νομίσας γάρ τις διτοι παρὰ γένεσιν οὐδεὶς οὗτε πάσχειν οὗτε ποιεῖν τι δύναται^{οὐ}, ρᾴδιως ἐπὶ τῷ ἀμαρτάνειν ἔρχεται, καὶ ἀμαρτών οὐ μεταμελεῖται ἐφ' οἵς ἡσθίηται, ἀπολογίαν φέρων διτοι ὑπὸ γενέσεως αὐτὰ ποιεῖν ἔξιναγκάζετο· καὶ ὡς τὴν γένεσιν κατορθῶσαι^{οὐ} μὴ δυνάμενος, ἐφ' οἵς ἔξιμαρτάνει οὐδὲ τῷ αἰδεῖσθαι ἔχει.

XIII. Άλλοι δὲ ἀπερονότητον φοράν εἰσηγοῦνται, ὡς εἰτομάτως τῶν πάντων περιφερομένων, οὐδενὸς ἐφεστηκότος^{οὐ} δεσπότου. Ταῦτα δὲ οὕτω νομίζειν, ὡς αἱρήσαμεν, πασῶν δοκῶν τυγχάνει οὔσα χαλεπωτάτη. Ή; γάρ οὐκ δυτοι τοῦ ἐφεστῶτος καὶ προνοούμενου καὶ ἔκαστω τὸ κατ' ἀξίαν^{οὐ} **127** ἀπονέμοντος, πᾶν διτοι δύνανται διὰ τὴν ἀρδοῖαν εὐκόλως δρῶσιν^{οὐ}. "Οθεν εὐ ρᾴδιως, ἡ τάχα οὐδὲ ὅλως οἱ τὰ τοιαῦτα φρονοῦνταις σωσφρονίζονται· τὸν γάρ ἐπιστρέφοντα κτλνδυνον οὐ προτρέπονται.^{οὐ} 'Ο δὲ τῶν, ὡς ὑμεῖς φατε (84), βαρδάρων Τουδαίων λόγος εὐσεβεστατός ἐστιν, ἔνα Πατέρα καὶ Ἀγαμούργὸν τούδε τοῦ παντὸς εἰσηγούμενος, τῇ φύσει ἀγαθὸν καὶ δίκαιον ἀγαθὸν μὲν, ὡς μεταμελεύμενος γαριζόμενον τὰ ἀμαρτῆματα, δίκαιον δὲ, ὡς ἔκαστο μετὰ τὴν μετάνοιαν^{οὐ} κατ' ἀξίαν τῶν πεπραγμένων ἐπεξιόντα.

XIV. Οὗτος δὲ λόγος, εἰ καὶ μῆθος ὃν τυγχάνει, εὐ-

C **D** **E** **F** **G** **H** **I** **J** **K** **L** **M** **N** **O** **P** **Q** **R** **S** **T** **U** **V** **W** **X** **Y** **Z**

VARIÆ LECTIONES.

^{οὐ} γάρ οι. ^{οὐ} τύχῃ οι. Joan. Damascenus, qui totum caput repetit in *Ecclesiasticis*: atque delendam etiam vocem censem D. S. Tum add. ιδίαν c. O et ex Supplendiis Cotelerii. ^{οὐ} πατρῶν Joan. Dam. Tum διενύνται S. δεῖνται C, O. ^{οὐ} ΙΙα O c. S. αἰδεῖται C. ^{οὐ} Cfr. hom. xiv, 3, 4. Γένεσις σιγῆσθαι in libro nostro astrologicum cœli statum sive constellationem, in qua quis natus est, τὸ τῆς γενέσεως διάθημα. Hom. xiv, 6. Astrologia est τῆς γενέσεως ἐπιστήμη. Hom. xiv, 5, S. ^{οὐ} ΙΙα D, τι— δύνασθαι C, O. Epit. c. 49 : καὶ παρ' αὐτὴν οὗτε πάσχειν τινὰ δυνατὸν εἶναι φάστι, οὗτε ποιεῖν. ^{οὐ} ΙΙα scripsi c. O. οὐδεὶς οὗτε πάσχειν ἔχει C, qui οὗτε ποιεῖν εκ Epit. reponendum esse recte vidit; οὐδεὶς οὗτε ποιεῖν οὗτε πάσχειν ἔχει S. ^{οὐ} ΙΙα O c. S. καθορθῶσαι C. ^{οὐ} ἀφεστηκότος O, in marg. al. man. ἐφεστηκότος. ^{οὐ} καταξιαν O. Tum δύνανται cod. Reg. 804, δύνασθαι C. O. ^{οὐ} δράσει O. ^{οὐ} μὴ μετανοοῦντι cod. Reg. 804 et Epit. c. 50, quod præstat. Tum καταξιαν O. Idem deinde ἐπεξιόντα c. cod. Reg. 804. (Epit. c. 50), επαξιόντα C.

VARIORUM NOTÆ.

(84) Ής ὑμεῖς φατε. Non soli gentiles appellabant Iudeos et Christianos, barbaros; sed et ipsi Iudei atque Christiani eo se nomine donasse repenteantur. Disces ex Josepho in prologo librorum *De bello Judeico*. Justino Martyre *Apologia* 2, Tatiano *Oratione ad Graecos*, Clemente Alex. multis in locis, et Origene in tomis *contra Celsum*. Ethnicorum vero assertorum illustria sunt testimonia duo: alterum Ame-

lii Platonicus, qui apud Eusebium *Præparat. evang.* lib. xi, cap. 49, et Cyrillum lib. viii *contra Julianum* p. 283; per barbarum intelligit Joannem evangelistam. Aliud Porphyrii in Opere aduersus Christianos: Πριγένης δὲ Ἐλλην ἐν Ἑλλησι παιδεύσεις λόγοις, πρὸς τὸ βάρδαρον ἐκώστει τὸ μητρα. *Hist. eccl.* Eusebii lib. vi, cap. 19. *Cot.*

pia sit, vita non esset inutilis. Singuli namque dum expectant futurum erga se Dei cuncta intuentis iudicium, ad temperate vivendum majorem impetum capiunt. Quod si adeo vera sit doctrina, aeterno supplicio liberat eum qui vitam moderatam traduxit, simulque pro beneficio largitur futura a Deo bona aeterna et ineffabilia.

XV. Sed ad primam revertor Graecorum ac gentilium opinionem, quae deos fabulatur multos, et omnibus obnoxios perturbationibus. Ac ne in res certas multum insumiam temporis, dum uniuscujusque eorum qui apud vos dii nominantur impios actus recenseo, cunctos quidem non dicam illorum amores, Jovis, Neptuni, Plutonis, Apollinis. Bacchi, Herculis, ac singulorum, quos neque ipsi ignoratis, utpote in Graecorum litteris instituti, quas vitas edociti estis, ut tanquam deorum aemulatorum similia peragatis.

XVI. Sed ab ipso maximo rege Jove ordiar; illius quidem pater Saturnus, liberis suis, ut soletis referre, devoratis, et adamantiua falce demessis patri Coelo genitalibus, pietatis erga parentes et amoris in liberos iis qui deorum mysteria aemulantur ostendit exemplum. Ipse vero Jupiter patrem suum vincitum in Tartaro conclusit, et alios deos punit. Pro iis autem, qui nefandam patrare volunt obscenitatem, Metis cum genuisset absorpsit: porro Metis erat semen: infantem enim absorberi impossibile. In defensionem vero eorum qui puerorum indulgent amorphibus, rapit Ganymedem; adulteris autem in adulterio opem ferens, ipse saepe moechus inventitur. Ad sorores etiam ducendas invitat, congre- diens cum sororibus, Junone, Cerere, Venere coelesti, quam nonnulli Dodonam vocant; iis vero qui cum filiabus commisceri cupiunt, cum Proserpina congressus exemplum improbum ex fabulis efficitur. Alia quoque innumera impie gessit, ut ab impiis hominibus propter exasperantem intemperantiam fabulosum dogma de illius divinitate persuasum fuerit.

XVII. Homines quidem indoctos aequum videatur circa has opiniones haud multum indignari. Iis autem, qui in litteris instituti fuerunt, quidnam dicere oportet? qui grammatici et sophistæ esse gestientes has actiones diis dignas esse affirmant. Cum enim ipsi incontinentes sint, fabularum accepto praetextu, quasi numinum imitatores, libere perpetrant turpia.

A σεθῆς γε ὁν, οὐκ ἀσύμφορος ἀν εἴη τῷ βίᾳ. Ἐκαστος γάρ προσδοκίᾳ τοῦ κριθήσεσθαι ὑπὸ τοῦ παντεπίπτου Θεοῦ πρᾶξι τὸ σωφρονεῖν μᾶλλον τὴν δρμήν λαμβάνει. Εἰ δὲ καὶ ἀληθῆς εἴη δὲ λόγος, ἀπήλλαξε μὲν τὸν σωφρόνως βεβιωκότα τῆς αἰώνου κολάσεως, προς ευεργέτηκε¹⁰⁰ δὲ τοῖς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀΐδοις τε καὶ ἀπόρθητοις γιγνομένοις ἀγαθοῖς.

XV. Πλὴν ἐπάνειμι ἐπὶ τὴν πρωτίστην τῶν Ἑλλήνων δέξαν, τὴν πολλοὺς καὶ παντοπαθεῖς θεοὺς εἶναι μυθολογοῦσαν¹. Καὶ ἵνα μὴ εἰς τὰ οὐρανά² πολὺν ἀναλίσκω χρόνον, ἐκάστου τῶν λεγομένων θεῶν τὰς ἀστερεῖς πράξεις εἰσηγούμενος, πάντας μὲν οὐκ ἀνεπιμελεῖς αὐτῶν τοὺς ἔρωτας, τοῦ Διός τε καὶ Ποσειδῶνος, Πλούτωνός τε καὶ Ἀπόλλωνος, Διονύσου τε καὶ B 128 Ἡρακλέους³ καὶ τῶν καθ' ἵνα ἔκαστον, ὃν οὐδὲ αὐτοὶ ἀγνοεῖτε, ἐκ παιδείας Ἑλληνικῆς ὄρμώμενοι, οὓς ἐπαιδεύθητε βίους, ἵνα ὡς ζηλωταὶ τῶν θεῶν τὰ δύοις πράττητε.

XVI. Ἀπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ βασιλικωτάτου Διὸς δρκομαί, οὗ δὲ μὲν πατήρ Κρόνος τὰ δῖαι τέκνα, ὡς λέγετε, καταπιὼν, τῇ⁴ ἐξ ἀδάμαντος δρπῃ τοῦ πατρὸς Οὐρανοῦ τὰ μόρια θερίσας, τῆς πρὸς γονεῖς εὐσεβείας καὶ τῆς πρὸς τέκνα φιλίας τοῖς τὰ μωτικὰ τῶν θεῶν ζηλοῦσι τὸν ὑπογραμμὸν⁵ ἔδειξεν. Αὐτὸς δὲ δὲ Ζεὺς τὸν αὐτοῦ πατέρα δῆσας καθείρειν εἰς Τάρταρον, καὶ τοὺς δόλους κολάζει θεούς. Τοῖς δὲ ἀρρήγουργειν θελούσι τὴν Μῆτιν γεννήσας κατέπιεν· ἦν δὲ ἡ Μῆτις γονή· βρέφος γάρ καταπιεῖν ἀδύνατον. Ὅπερ δὲ ἀπολογίας παιδεραστῶν Γανυμῆδην⁶ ἀρπάζει· μοιχοῖς δὲ ὑπὲρ μοιχείας βοηθῶν αὐτὸς πολλάκις μοιχῆς εὑρίσκεται· ἀδελφοφθορεῖν⁷ δὲ προτρέπει ἀδελφαῖς συνελθῶν, Ἡρά καὶ Δήμητρι καὶ τῇ οὐρανίᾳ Ἀφροδίτῃ, ἦν τινες Δωδώνην⁸ λέγουσι· τοῖς δὲ θυγατράσι μίγνυσθαι βουλομένοις Περσεφόνη συνελήσθιν παράδειγμα πονηρὸν ἐκ 129 τῶν μύθων γίνεται. Ἀλλα τε⁹ μυρία ἱσένθησεν, ἵνα ὑπὸ τῶν δυσσεδῶν διὰ τὴν διερδάλλουσαν ἀκρασίαν θεός¹⁰ εἴναι δὲ μῆδος διηγματισθή.

XVII. Ιδιώταις ἔχοις περὶ τῶν τοιούτων ὑπολήψεων ἀγανακτεῖν μετρίως εὐλογον. Τοῖς δὲ ἐκ παιδείας ὄρμωμένοις τί δεῖ καὶ λέγειν; ὃν τινες D γραμματικοὶ καὶ σοφισταὶ ἀξιούντες εἴναι τὰς τοιαύτας πράξεις θεῶν ἀξίας εἴναι βεβαιοῦσιν. Αὐτοὶ γάρ, ἀκρατεῖς δύνεται, ταύτης τῆς μυθικῆς προφάσεως λαβόμενοι, ὡς δὲ μιμηταὶ τῶν κρειττόνων διεμένα διαπραττόμενοι παρήσιαζονται.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁰ προσευηργέτηκε Ο. ¹ Vbb. τὴν πολλοὺς καὶ — μυθολογοῦσαν des. in O. Adnotat S, C edidisse πανταπαθεῖς, quod quidem non nisi de Clerico recte intelligitur. ² ἀσφαλή C. ³ Ila S, Ἡρακλέως C. ⁴ Ἡρακλέος Ο, qui subinde scr. καθένα. ⁵ Sede pronominum mutata, scribendum: οὖς (sc. ἔρωτας) οὐδὲ αὐτοὶ ἀγν., παιδ. ἐλλ. δρμ., ὃν ἐπαιδεύθητε βίους. D. ὅμα τῇ cod. Reg. 804. ⁶ πρὸς τὰ τέκνα C. ⁷ τῶν ὑπογραμμῶν cod. Reg. 804. ⁸ Γανυμῆδην Ο. ⁹ ἀδελφοχτονεύ C, ἀδελφογαμεύ Epit. c. 51, ἀδελφοχοτεύ conj. S ex analogia vocis ἀδρενοχοτεύ. ¹⁰ Leg. Δώδωνη. Ήσεν νονται haud raro (v. Jacobii Lex. Myth. p. 260), illa nunquam Venerem significat. Eamdem conjecturam proposuisse video Valckenarum Dialr. ἐπειρ. p. 163 edit. Lips. Infra hom. v, 13 eodem iterum meendo legitur Κύπρις, ἦν καὶ Δωδώνην λέγουσιν, ubi vide quæ adnotavit Cl. Etiam Epitome c. 51, habet Δωδώνην S. ¹¹ γέ C. ¹² Fortasse θεός. S. ¹³ Ila S, O c. cod. Reg. 804, ὃ τινες C, qui conj. oī τινες.

XVIII. Διὰ τοῦτο αὐτῶν πολλῷ ἐλαττον οἱ κατ' ἄγρον βιοῦντες ἐξαιμερτάνουσιν, οὐκ εἰσηγμένοι¹⁰ . τονηρῶς δι' ὧν εἰσήχθησαν οἱ ταῦτα τολμῶντες, ἐκ ταύτης κακῆς ἀσεβείν μεμαθηκότες. Οἱ γάρ ἐκ παιδῶν διὰ τῶν τοιούτων μύθων μανθάνοντες γράμματα, έτι ἀπαλῇ οὖσῃ τῇ ψυχῇ τὰς τῶν λεγομένων θεῶν ἀσεβεῖς πράξεις εἰς τὸν αὐτῶν συμφύνουσι νοῦν· διθεν, εἰπεῖν θείσης τῆς ἡλικίας, ὡς κακά σπέρματα καταβατήσαντα τῇ ψυχῇ τελεσφοροῦσιν· καὶ τὸ πάντων χαλεπώτατον, διτι οὐδὲ¹¹ ἐκκοπῆναι φύδιας ἔστι τὰ ἐνεργίαις αὐτοῖς πράξεις, δόπταν¹² ἀνδρωθεῖσιν αὐτοῖς χαλεπά εἶναι νοῆται. Ἐν οἵς γάρ (85) ἔκαστος ἐκ ταύτων διτιέσται, τούτοις ἐμμένειν ἤδεται, καὶ οὐτως, τῆς συνηθείας οὐ πολὺ ἐλαττον πρὸς τὴν φύσιν δυναμένης, δυσμετάβλητοι γίνονται πρὸς τὰ μή ἀπ' ἀρχῆς αὐτοῖς καταβληθέντα τῇ ψυχῇ καλά.

XIX. Διὸ κρή καὶ τοὺς νέους μή τοις διαφεύγουσιν ἀσκεῖσθαι¹³ μαθήμασιν, καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς ἀκρίτης διτιες ἐπιμελῶς ὑποστέλλεσθαι τῆς Ἑλλήνων ἐπακούειν μυθολογίας. Πολὺ γάρ ἀμαθίας χειρονά ἔστι τὰ παρ' αὐτοῖς μαθήματα, ὡς ἐκ τῶν κατ' ἄγρον οἰκουμένων, διὰ τὸ μή παιδευθῆναι τὰ παρ' Ἑλλησιν ἐλαττον ἀμαρτανόντων, ἀπεδείξαμεν. Φευκτέον δὴ τοὺς τοιούτους μύθους αὐτῶν καὶ τὰ θέατρα καὶ τὰ βιβλία· εἴθε δινατεῖν ἥν, καὶ τὰς πόλεις. Κακῶν γάρ μαθήματων γέμοντες καὶ πνέοντες τοῖς¹⁴ συναμιλημένοις, ὥσπερ λύσσαν¹⁵, τοῖς πλησίον μεταδιδάστην τε πεπόνθασιν αὐτοῖς. Τὸ δὲ χαλεπώτατον, διτις παρ' αὐτοῖς πλειον πεπαιδευται, πολλῷ τοῦ¹⁶ κατὰ φύσιν οὗτος¹⁷ φρονεῖν ἐκτέτραπται.

XX. Τινὲς δὲ τῶν παρ' αὐτοῖς καὶ φιλόσοφοι εἰναι ἀξιώντες τὰ τοιαῦτα ἀμαρτήματα ἀδιάφορα¹⁸ τίθενται, καὶ τοὺς ἐπὶ ταῖς τοιαύταις πράξεις χαλεπανταντας ἀνοήτους λέγουσιν. Οὐδὲ γάρ ἔστιν, φασι, τὰ τοιαῦτα τῇ φύσει ἀμαρτήματα, δισ θεοῖς ἀπηγρευται νόμοις ὑπὸ τῶν κατ' ἀρχὰς γενομένων σοφῶν, διὰ τὸ εἰδέναι, διτι οἱ ἀνθρώποι εὐριπότειψι φυχῇ ἐπὶ τὰς τοιούτοις μεγάλως ἀχθόμενοι πρὸς ἀλλήλους πόλεμον αἰρονται. Ὄν ἐνεκα νόμον θέντες οἱ εοφοι τὰ τοιαῦτα ὡς ἀμαρτήματα ἀπηγρευσαν. Γελοίον¹⁹ δὲ οὖτας ὑπαλαμβάνειν. Πώς γάρ οὐχ ἀμαρτήματά εἰσι τὰ θυρύδων 131 καὶ φύνων καὶ ταραχῆς πάσης²⁰ εἴτια; ή γάρ οὐκ ἐκ μοιχείας ἀνακύπτουσι βίων περιγραφατ, οἷκων ἀναστάσεις, μαγείας, δόλοι, ἀπορίαι²¹ καὶ ἄλλα πλειω κακά;

XXI. Ἀλλὰ διὰ τί, φησιν, δ ἀνήρ, ἐὰν ἀγνοῇ τὴν

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ εἰσηγούμενοι Ο. ¹¹ Ιτα S , οὐτα C, O. ¹² δόπται²² Ἀν C. Tum νοῆται Ο c. S , νοῖται C. ¹³ ἀσκεῖσθαι var. lect. ap. Joan. Dam. accedente O , quiam lectionem merito commendat C, ἀρχεῖσθαι idem in textu. ¹⁴ Δελέ τοις S. ¹⁵ λύσσας Ο. Tum μεταδιδόουσιν C. ¹⁶ Ιτα S , τῷ C , το Ο. Reponendum puto : πολλῷ τὸν καταφύσιν οὗτος φρονῶν ἐκτέτραπται.Ο. ¹⁷ Ιτα Ο c. D , οὐτως C. ¹⁸ Ιτα et Ο, sec. man. in margine, καὶ ἀμφορεα in textu. ¹⁹ Inde a verbis γελοιον δὲ Clemens suo nomine refutat eam sententiam, quam antea exposuerat. S. ²⁰ πάσης παραχῆς Ο. ²¹ Βλβ. οἷκων ἀναστάσεις, μαγείας, δόλοι, ἀπορίαι accesserunt ex Ο ; var. lect. ap. C post περιγραφατ add. οἷκων καταλύσεις, μαγείας, δόλοι, ἀπορίαι.

VARIORUM NOTÆ.

(85) Εν οἷς γάρ..... μυθολογίας. Subjunguntur capiti 11 a S. Damasceno, a quo citantur cum quibusdam parvi momenti varietatibus, si demas

hanc, omnino certe amplectendam ἀσκεῖσθαι, exerceri, pro ἀρχεῖσθαι. Cot.

cit ut subjecti per bonum ordinem fruantur pace: A qui vero omnes volunt imperare, nec nisi soli cedere, ob divisionem penitus concidant necesse est.

LXII. Sed et te persuadeant quae ante oculos posita obversantur. Scilicet nunc, cum multi per omnem terram sint reges, assidue bella oriuntur. Unusquisque enim occasionem ad bellum sumit ex alterius imperio. Si autem unus esset mundi imperator, ille desinente bellandi causa aeternam obtineret pacem. Denique iis qui vitam perpetuam consequentur, unum Deus in illo saeculo constituit universi regem, ut per monarchiam pax exoriatur stabilis. Debent itaque cuncti unum tanquam viam ducem sequi, sicque Dei imaginem honorare: is autem duxor scire debet viam, qua intratur in sanctam civitatem.

LXIII. Quem vero alium ex astantibus eligam, quam Zaccchaeum, apud quem et Dominus noster ingressus mansit, judicans dignum esse qui salveretur? Quo dicto manum praesenti Zaccchaeo injiciens, cogebat eum in sua cathedra sedere. At Zaccchaeus accidens ad pedes ejus rogabat ut principatu ipsum liberaret: simulque pollicebatur ac dicebat: Quaeunque qui praest facere debet, faciam, tantum mihi dona non habere hoc nomen: vereor enim principatus nomen inducere, quoniam acerba invidia et periculo abundat.

LXIV. Dixit Petrus: Si hoc vereris, noli princeps vocari, sed constitutus (seu praefectus), eam quippe appellationem Dominus concessit per haec verba: *Beatus ille homo, quem ejus dominus constituet super familitium conservorum suorum* ^a. Quod si omnino refugis agnoscere pro eo qui habeat gubernandi potestatem, ignorare videris, professam praesidentis potestatem multum valere ad persuadendam flectendamque plebem. Ei quippe tanquam potestatem adepti credunt singuli, conscientiam pro magna necessitate habentes. Quid vero, nonne et certo scis, te non ut principes gentium imperare debere, sed ut servum ministrare hominibus, ut patrem tueri injuria affectos, ut medicum visitare, ut pastorem custodire, uno verbo, cunctas pro eorumdem salute suscipere curas? An putas ignorare me, a quales te compellam labores sumere, dum te volo a plebe judicari, cui placere nemo ullo studio potest; cum maxime fieri queat, ut, qui bene operatur, Deo gratus existat. Quocirca oro te, ut alacri-

^a Matth. xxiv, 44; Luc. xii, 44.

VARIÆ LECTIONES.

^{oo} Legendum τῷ δέ S. ^{οο} αἰτίαν γρ. lect. ap. Turrian. *Pro epist. pontif. v.*, 9. ^{οο} πεσεῖν C. ^{οο} γινόμενα C. ^{οο} γένηται O. Ita legendum esse notat S, quanquam et ipse repetit lect. Ci γεγένηται. ^{οο} ήμῶν deest ap. C. ^{οο} τῷ conj. D.—Seq. τὴν add. c. O. ^{οο} διαχηδόμενος conj. D. ἀνιώμενος vel ἀδίκων ulῶν conj. CL Ego scribendum putaverim ἀδίκουμενος S. ^{οο} Θεὸν δὲ εὑ πράττοντα πελθεῖν C. ^{οο} διὰ θεὸν om. O.

VARIORUM NOTÆ.

(79) *Kai αἰτία διαιρέσεως.* Habet Turrianus lib. v, *Pro epistolis pontificum cap. 9*, αἰτίαν, minus bene. Cot.

ευτηρίας, ὑπὲρ αὐτῶν⁹ οἰκονομίας καὶ σῆς ὥφε- τερ εἰσινεῖται, πρότερον δὲ λόγισατ, διτοι, ὁσπερ κάμα- τον καὶ κίνδυνον ἔχει τὸ τὴν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν εἰσονμεῖν, τοσούτῳ μείζων δὲ μισθός· ἀλλ' εἴ τι μήν καὶ ἡ καλατος μείζων τῷ δυναμένῳ καὶ ἀπειθαντι. Βούλομαι οὖν, πολυμαθέστερον εἰδώς σε τῶν παρεστῶν, διανείξειν¹⁰ καλάς γνώμας, δις παρὰ τοῦ Κυρίου πεπίστευται· Ἰνα, Εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, ἀκούσης, καὶ μή¹¹ ὡσπερ ὁ τὸ ἐν ἀποκρύψας τάλαν- τον, ἔγκλημα λαβὼν κολάσει ὑπεύθυνος ἀναφανῆ¹². Εἰ δὲ μή βούλει ἀγαθὸς φύλαξ καταστῆγαι¹³ τῆς Ἐκ- κλησίας, ἔτερον ἀντὶ σοῦ μήνυσον, σοῦ πολυμαθέστε- ρον καὶ πιστότερον. Ἀλλ'¹⁴ οὐ δώσεις σὺ γάρ καὶ τῷ Κυρίῳ συνῆς, καὶ τὰς θυμασίους πράξεις ιστόρη- σας, καὶ διοικησιν Ἐκκλησίας μεμάθηκας.

LXVI. Καὶ σοῦ μὲν ἔργον ἔστι κελεύειν & δεῖ, τῶν ἀδελφῶν¹⁵, ὑπείκειν καὶ μή ἀπειθεῖν. Τοπείζαντες μὲν οὖν σωθῆσονται, ἀπειθαντες δὲ ὑπὸ τοῦ Χρι- στοῦ¹⁶ καλασθῆσονται, διτοι ὁ προκαθεξόδων Χριστοῦ τόπον πεπίστευται. Διὸ ήτοι τιμῇ ἡ ὑδρίας τοῦ προκα- θεζόμενου εἰς Χριστὸν φέρεται, 115 ἀπὸ δὲ Χριστοῦ εἰς Θεὸν¹⁷ ἀναφέρεται. Τοῦτο δὲ εἰρηκα, ίνα καὶ αὐτοὶ οἱ ἀδελφοὶ τῆς πρὸς σὲ ἀπειθείας τὸν κίνδυνον αὐτῶν¹⁸ μή ἀγνωστον, διτοι δέ ἂν σοι κελεύσαντις ἀπειθῆσῃ, Χριστῷ ἀπειθεῖ¹⁹, Χριστῷ δὲ ἀπειθασας θεὸν παροργίζει.

LXVII. Χρή οὖν τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς πόλιν ἐν ὑψεις οἰκοδομουμένη²⁰, φιλόθεον ἔχειν τάξιν καὶ διοικησιν καλήν. Πρὸ πάντων δὲ ἐπίσκοπος ὡς δρόχων περὶ ὅν λέγει ἀκριψέων· οἱ πρεσβύτεροι τὰ κελεύσμενα γί- νεσθαι²¹ σπουδαζέτωσαν· οἱ διάκονοι ἐκπειρεχόμε- νοι τῶν ἀδελφῶν τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς ἐπισκε- πτέσθωσαν, καὶ τῷ ἐπίσκοπῳ ἀντιβαλλέτωσαν· οἱ λοι- τοὶ πάντες ἀδελφοὶ τὸ ἀδικεῖσθαι ἀναδεχέσθωσαν· εἴ δὲ κρίνεσθαι θέλουσι περὶ ὅν ἀδικοῦνται, ἐπὶ τῶν πρεσβύτερων συμβιβάζέσθωσαν· τὸν δὲ συμβιβασμὸν εἰ πρεσβύτεροι τῷ ἐπίσκοπῳ προσαναφέρετωσαν.

LXVIII. Νέων δὲ μή μόνον κατεπειγέτωσαν²² τὸν γάμον, ἀλλὰ καὶ τῶν προθεντῶν, μή πως ζέουσα ἡ δρεξις προφάσει πορνείας ἢ μοιχείας λοιμὸν προσ- ενέγκῃ²³ τῇ Ἐκκλησίᾳ. Τοπερ πᾶσαν γάρ ἀμαρτίαν ἡ τῆς μοιχείας ἀσέβεια θεῷ ἐστύγηται, διτοι οὐ μόνον αὐτὸν τὸν ἀμαρτησαντα ἀναιρεῖ, ἀλλὰ καὶ τοὺς γαν- σινεστιώμενους καὶ συναμιλωμένους· λύσσῃ γάρ ἔσκεν, διτοι τῆς ίδιας μανίας μεταδίδοντας φύσιν ἔχει. Σωτρούνης οὖν χάριν στευδέτωσαν τοὺς γάμους ἐπι- τελεῖν μή μόνον οἱ πρεσβύτεροι, ἀλλὰ καὶ 116 οἱ πάν- τες ἡ γάρ τοῦ μοιχησαμένου ἀμαρτία ἐπὶ τοὺς πάν- τας ἔλθειν βιάζεται. Τὸ²⁴ οὖν σπεύδειν σωφρονεῖν τοὺς

A ter episcopatum suscipias, propter Christum, pro fratribus salute, pro eorumdem gubernatione, et tua utilitate.

LXV. Aliud etiam reputa, quod, sicut labore et periculo non caret, gubernare Ecclesiam Christi, eo major est merces, sed et major poena ei qui potest, recusat tamen. Cupio igitur, qui te sciām astantium eruditissimum, fœnori des pulchras sententias, quae tibi a Domino traditæ sunt; ut audias: *Euge serve bone et fidelis*^a, et non, quemadmodum qui unum talentum abscondit, opprobrium feras, et obnoxius supplicio declareris. Sin vero non vis bonus Ecclesiæ constitui custos, alium pro te indica, qui te sit doctior ac fideliior. Sed non dabis, tu enim et cum Domino versatus es ac vidisti mirabilia opera, et Ecclesiæ administrationem didicisti.

LXVI. Tuæ igitur partes sunt, jubere ea, quæ oportet; partes fratrum, subjicere se et non refragari. Subjicientes ergo se salvi sient: refragantes vero a Christo punientur; quoniam qui præsidet, Christi locum accepit. Quare præsidentis sive honor sive contumelia ad Christum refertur, et a Christo ad Deum. Id autem prolocutus sum, ut ipsi quoque fratres non ignorent, quanto in periculo versentur qui tibi non obtemperabunt. Nam qui tibi jubenti non obtemperabit, Christo non obediet, et dum non obedit Christo, Deum ad iram incitat.

LXVII. Oportet ergo ut Ecclesia, velut civitas in excelsa ædificata, Deo dignum habeat ordinem præclarumque administrationem. Ante omnia episcopus, velut rector, in iis quæ dicit audiatur; presbyteri current fieri quæ jubentur; diaconi circumambulantes considerent fratrum corpora et animas, atque episcopo denuntient; reliqui omnes fratres affici injurya suscipiant libenter; quod si de iis, in quibus injurya afficiuntur, cupiunt judicari, apud presbyteros concilientur, et presbyteri conciliacionem ad episcopum referant.

LXVIII. Non modo autem juvenes ad matrimonium compellant, sed et natu proiectos, ne servens cupiditas per fornicationem vel adulterium pestem in Ecclesiam inferat. Super omne enim peccatum impietas adulterii odio a Deo habetur: quia non solum interficit ipsum peccatorem sed et conve- scentes ac congressos. Rabiei quippe est similis, quandoquidem a natura habet, ut suam communiceat insaniam. Ergo propter castitatem festinent nuptias conciliare non modo presbyteri, verum etiam omnes; nam mœchi delictum ad omnes necessario venit. Prima ergo misericordia est, fratres ad pu-

^a Matth. xxv, 21.

VARIÆ LECTIONES.

⁹ ὑπὲρ τῆς αὐτῶν C. ¹⁰ δανίζει O. ¹¹ μή non umittere debebat S. e.. Cl. ¹² D legi vñli κατασταθῆναι. ¹³ ἄλλα O. ¹⁴ τὸν ἀδελφούς O. ¹⁵ τοῦ Κυρίου C. ¹⁶ τοῦ Χρ. εἰς τὸν Θεόν C. ¹⁷ Ita D approbante O; αὐτῷ C, qui conj. αὐτόν. ¹⁸ Ita S, ἀπειθῇ C, O. ¹⁹ οἰκοδομημένην C, φωδο- μημένην S. ²⁰ γινέσθαι C. ²¹ Post κατεπειγέτωσαν repeluntur in O vñb. τὸν δὲ συμβιβασμὸν expuncta- ἔοι προσενέγκοι C. ²² τοῦ C.

dicitiam impellere, quoniam anima est medela, at cibus corporis est recreatio.

LXIX. Cæterum si fratres vestros diligatis, nihil eorum auferatis, imo vestra communicabitis: esurientes nutrietis, sitiensibus præbebitis potum, inducitis nudos, visitabitis ægrotantes, carcere inclusis succurretis pro viribus, peregrinos in vestra tecta suscipietis lubenter, neminem odio prosequemini. Quo modo autem pie vivere oporteat, vos attentos vester docebit animus. Verum ante omnia, si et vobis dicere necesse sit, frequenter convenite, utinam singulis horis, alioquin conventus statim diebus. Nam si hoc feceritis, intra muros estis asyli; perditionis quippe initium est ista desertio. Ne igitur quis, prætextu quod animo erga fratrem pusillo ac iniquo sit, desistat convenire. Si enim aliquis vestrum a congregatione destiterit, cum iis reputabitur qui Christi dissipant Ecclesiam, et ut ejus discipulorum inimicorum princeps punietur atque cum adulteris ejicietur; nam tanquam adulter, per spiritum in ipso existentem, prætextu quodam sumpto, seipsum separavit, et malo locum contra se dedit, ut ovem raperet, nimirum extra caulas inventam.

LXX. Porro episcopum vestrum audite, omnemque ei honorem tribuere ne cassetis: scitote quod per illum adducimini ad Christum, et a Christo ad Deum. Adduenti ergo multipliciter retribuite. Honorate Christi thronum. Quændoquidem et Moysis cathedralm honorare jussi estis, quamvis in ea præsidentes peccatores habeantur. Atque hæc quidem vobis sufficienter sint dicta. Zaccæo autem quaque ratione inculpate vivat, superfluum puto dicere; cum etiam illius qui me docuit probus sit discipulus.

LXXI. Verum, fratres, nonnulla ut audiatis exspectare non oportet, sed ex vobis ipsis quod æquum est intelligere. Zaccæus solus, se totum quo vobis vacet tradens, cum ventrem habeat, si bius non provideat, quo modo potest cibum necessarium comparare? Nonne vero justum est, ut omnes vos victus ejus curam geratis, neque exspectatis ut petat a vobis? hoc etenim mendico convenit, potius autem peribit fame, quam id facere sustineat. Et qua ratione vos pœnas non dabis, si non reputaveritis, dignum esse operarium mercede

A διδελφοὺς, τοῦτο πρώτη ἐλεγμοσύνῃ φυχῆς γάρ θεῖς θεραπείᾳ· ἡ γάρ τροφὴ τοῦ σώματος ἀνάπτωσις ἔστιν.

LXIX. Όμως ἐὰν ἀγαπήστε τοὺς ἀδελφοὺς ὑμῶν, οὐδὲν αὐτῶν ἀφαιρήσεσθε, ὃν δὲ ἔχετε μεταδώσετε²⁰. πεινῶντας γάρ θρέψετε, διψῶσι ποτὸν παρέξετε²¹, γυμνοὺς ἐνδύσετε, νοσοῦντας ἐπισκέψεσθε, τοῖς ἐν εἰρκταῖς ὡς δυνατὸν βοηθήσετε, ἔνους εἰς τὰ ἐστῶν σκηνώματα προθύμως ἀποδέξεσθε, μηδένα μισήσετε. Ός δὲ δεῖ εὔσεβεν, εὐγνωμονοῦντας ὑμᾶς δὲ ὑμέτερος διδάξει νοῦς. Πρὸ δὲ πάντων, εἰ καὶ δεῖ ὑμῖν λέγειν, συνεχέστερον συνέρχεσθε, εἰθε²² καθ' ὥραν, ἐπει γέ ἐν ταῖς νεονομισμέναις τῆς²³ συνόδου ἡμέραις. Έάν γάρ τοῦτο ποιήσετε²⁴, ἐντὸς τειχῶν ἀσυλίας ἔστε· ἀρχῇ γάρ ἀπολείας ἀποταξία. Μήτε οὖν προφάσει μικροφυχίας τῆς²⁵ πρὸς ἀδελφὸν ἀπολειπέσθω τις τοῦ συνεδρεύειν. Έάν γάρ τις²⁶ ὑμῶν ἀπολειψθῇ τοῦ συνάγεσθαι, τῶν σκορπιζόντων τὴν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν λογισθήσεται, καὶ ὡς τῶν κατὰ τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν ὑπάρχας κολασθήσεται καὶ²⁷ μετὸς μοιχῶν ἀποβληθήσεται²⁸. ὡς γάρ μοιχὸς ὑπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ πνεύματος προφάσει **¶¶¶** τινὸς ἐστὸν ἀφώρισεν, καὶ τῷ πονηρῷ κατ' αὐτοῦ χώραν ἔδωκε πρόστατον ἀρπάσαι²⁹, ὡς μανδρῶν ἔξι εὑρεθέν.

LXX. Πλὴν τοῦ ἐπισκόπου ὑμῶν ἀκούετε, καὶ τιμὴν πᾶσαν αὐτῷ ἀπονέμοντες μὴ κάμητε, εἰδότες³⁰ ὅτι προφάσει τῇ πρὸς αὐτὸν εἰς Χριστὸν φέρετε, ἀλλὰ δὲ Χριστοῦ εἰς Θεὸν ἀναφέρετε³¹. καὶ τῷ προσενήγκαντι πολυπλακίας ἀνταποδίδοτε³². Θρόνον οὖν Χριστοῦ τιμήσετε³³. ὅτι καὶ Μωϋσέως καθέδραν τιμὴν ἔκελεύσθητε, καὶ οἱ προκαθεζόμενοι ἀμαρτωλοὶ νομίζωνται³⁴. Καὶ ταῦτα μὲν ὑμῖν αὐτάρκως είρηται· αὐτῷ δὲ, τῷς ἀμέμπτως βισūν, περιττὸν ἡγοῦμαι λέγειν, ὅπότε τοῦ κάμει διδάξαντος δόκιμος ὑπάρχῃ μαθητής.

LXXI. Πλὴν, ἀδελφοί, ἔνιασον χρῆ ἀναμένειν ἀκούειν, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ἐαυτῶν τὸ εἶλογον νοεῖν. Ζαχαρίος μόνος³⁵ ὑμῖν δῆλος ἐστὸν ἀσχολεῖν ἀποδεδωκὼς, κηπίαν ἔχων καὶ ἐαυτῷ μὴ εὐσχολῶν, πῶς δύναται τὴν ἀναγκαλαν πορίζειν τροφήν; οὐχὶ δὲ εὐδογὸν ἔστι πάντας ὑμᾶς τοῦ ζῆν αὐτοῦ πρόνοιαν³⁶ ποιεῖν, οὐκ ἀναμένοντας αὐτὸν ὅμας αἰτεῖν, τοῦτο γάρ προσαιτοῦντος ἔστιν μᾶλλον δὲ τεθυηται λιμῶν, οὐ τοῦτο ποιεῖν ὑποστατή³⁷. **¶¶¶** Ήῶς δὴ καὶ ὑμεῖς οὐ δίκην ὑφέξετε, μὴ λογισάμενοι ὅτι ἀξίδες ἔστον δ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ; καὶ μὴ λεγέτω τις· οὐκοῦν δ ὀωρεὰν παρασχεθεὶς λόγος

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ μεταδώστε C. Tum idem θρέψητε. ²¹ παρέχετε (lege παρέξητε D) C, qui deinde εκh. ἐνδύστε — ἐπισκέψησθε — βοηθήσητε — ἀποδέξασθε — μισήσητε. ²² συνδέχεσθε, εἰθε O. ²³ ταῖς O. ²⁴ Ita O c. S., ποιεῖτε C. Tum ἀσυλίας p. ἀσυλίας O. ²⁵ Ita O c. S. τῇ C. ²⁶ ὑμῶν O pr. man. ²⁷ Vib. καὶ ὡς τῶν κατὰ τῶν Χριστοῦ μαθητῶν ὑπάρχας κολασθήσεται, accesserunt ex O. Subsequens καὶ addidi ex conjectura. ²⁸ βληθήσετε O, qui tum μοιχὸν. ²⁹ ἀρπάσαι S. Tum εὑρεθέντα C. ³⁰ Ιδότες O. ³¹ C legi vult φέρεσθε et ἀναφέρεσθε, atque hanc scripturam in versione Latina secutus est. Rectius D proposuit φέρεται et ἀναφέρεται (sc. ἡ τιμὴ), cfr. supra c. 66, ubi idem legitur iisdem pene verbis. Præterea cum Cl scribendum προφάσει τῆς (sc. τιμῆς) πρὸς αὐτὸν. Vertendum itaque: Scientes, quod sub specie honoris in ipsum (episcopum) collati fertur (honor ille) in Christum et in Christo ad Deum referunt S. ³² ἀνταποδίδοται O. ³³ τιμήσατε C. Tum Μωϋσέος O. ³⁴ Ita O c. Turriano l. c., νομίζονται C. ³⁵ Fortasse legendum μόνοις S. Tuni δῶλως O. ³⁶ αὐτοπρόνοιαν p. αὐτοῦ πρόνοιαν O. ³⁷ Ita O c. S., ὑποστέη C.

παλεῖται; Μή γένοιτο. Εἴ τις γάρ ἔχων, πόθεν ζῆν, οὗτος παλεῖ τὸν λόγον, εἰ δὲ μὴ ἔχων τοῦ ζῆν γάριν λαμβάνει τροφὴν, ὡς καὶ δοκίμιος θάσθεν ἐν τε δεῖπνοις καὶ φύλοις, οὐδὲν ἔχων, δὲ εἰσαῦθις τὰ πάντα ἔχων, οὐχ ἀμαρτάνει. Ἀκολούθως οὖν τιμάτε πρεσβυτέρους, κατηχητάς, διακόνους χρηστούς, κήρας εὐθενικούς, δραφανούς ὡς Ἐκκλησίας τέκνα· ἀλλὰ καὶ διάτε χρεῖα τινὸς πόρου πρός τι ἄναγκαιον γένοιτο, δῆμα οἱ πάντες συμβάλλεσθε. Εἰς ἀλλήλους εὔσεβείτε, μὴ ἀνούντες πᾶν δτιοῦν ὑπὲρ τῆς ἁυτῶν σωτηρίας ὑπομένειν.

LXXII. Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐπέθηκε χείρα τῷ Ζαχγάρῳ λέγων· Δέσποτα καὶ Κύριε τῶν ὅλων, δοκίμιος καὶ θεός, σὺ διαφύλακόν ποιεῖνα μετὰ τούτους. Σὺ δὲ πρόφασις, σὺ τὴν δύναμις. Ήμεῖς τὸ βοηθούμενον, εἰ δὲ βοηθός, δὲ λατρός, δὲ σωτήρ, τὸ τεῖχος, τὴν ζωήν, τὴν καταφυγήν, τὴν χαράν, τὴν προσδοκίαν, τὴν ἀνάπτυξιν· συνελών ἐρῶ σὺ τὴν δύναμιν τὰ πάντα. Πρὸς αἰώνιον ὑπαρχεῖν σωτηρίας συνέργησον, ῥῦσαι φύλαξον. Πάντα δύνασαι. Σὺ γάρ Ἀρχῶν ἀρχόντων, καὶ Κύριος κυρίων, Δεσπότης βασιλέων. Σὺ δέξεσθαί τῷ προκαθεζομένῳ, λύειν δὲ λύειν, καὶ δεσμεῖν δὲ δεσμεῖν. Σὺ σφύσον· σὺ ὡς δὲ δργάνου¹⁰ δὲ αὐτοῦ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ σου ὡς καλὴν **119** νῦμφην διεψύλαξον. Σοῦ γάρ ἔστιν δόξα αἰώνιος, ὑμνος, Πατρὶ καὶ Γάψι καὶ ἀγῶνι Πνεύματι¹¹, εἰς τοὺς σύμπαντας αἰώνας. Ἀμήν.

LXXIII. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, μετὰ ταῦτα ἐφη· "Οσοι πάτερες οἰδητοὶ θέλετε, ἀπὸ τῆς αἰώνιον νηστεύειν δέξασθε, καὶ καθημέραν¹² χειροθετεῖσθε, καὶ περὶ ὧν θέλετε πυνθάνεσθε. "Εἴ γάρ ἡμερῶν δέκα ὅμιλοι ἐπιμεῖναι θέλω. Μετὰ δὲ τρεῖς ἡμέρας βαπτίζειν ἀράμενος, ἐμὲ φωνήσας καὶ Ἀκύλαν καὶ Νικήτην¹³ ἦγε· Μέλλων ἐπὶ τὴν Τύρον ὀρμῆν μεθ'¹⁴ ἡμέρας ἐπὶ τὰ βούλαιμα εἶξαντες ὑμᾶς ἀπελθόντας, παρὰ τῇ Στανανίτειδι¹⁵ Βερνίκῃ (80) Ιούστης θυγατρὶ λανθανόντας ἐπιξένωθάντας, παρ' αὐτῆς τὰ κατὰ τὸν Σίρωνα ἀκριβῶς μαθόντας¹⁶ γράψαι μοι. Πολὺ γάρ τοι συμβάλλεται, ἵνα πρὸς αὐτὸν ἀρμόσωμαι. Διὸ ἐξετῆς πορεύεσθε μετ' εἰρήνης. Καὶ δὴ¹⁷ βαπτίζοντα εἰπὼν ἔσταντες, καθὼς ἐκέλευσεν, εἰς Τύρον αὐτὸν προσῆκαν τῆς Φοινίκης.

'ΟΜΙΛΙΑ Δ'.

I. Καὶ σαρεῖας δὲ τῆς Στράτωνος ἔξιν ἔγω Κλήρος, δῆμα Νικήτης τε¹⁸ καὶ Ἀκύλας, εἰς Τύρον τῆς Φοινίκης εἰσέβαλλον, καὶ κατ' ἐντολὴν **120** Πέτρου τῷ ἀναστέλλαντος ἡμᾶς, ἐξενίσθημεν παρὰ Βερνίκῃ

¹⁰ Lact. x, 7.

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ λάθος C. ¹² εἰς αὐθίς πάντα C. ¹³ τι addidi c. O. ¹⁴ Vhb. δι' ὀργάνου, quae male exciderant e textu Schwegleriano, reposui c. O. In eodem seq. inendum δι' αὐτῶν. ¹⁵ Πατρὸς καὶ Γίου καὶ ἀγίου Πνεύματος O. ¹⁶ καθ' ἡμέραν C. ¹⁷ Νικήταν O. ¹⁸ καθ' O. ¹⁹ Χανανίτειδι ²⁰ μαθόντας textui dedi ex O. ²¹ δις O. ²² τε add. c. O., ἀμα Νικήτῃ καὶ Ἀκύλᾳ εἰς Τύρον τῆς Φοινίκης ἐπορεύμεθα Cod. Reg. 804.

VARIORUM NOTÆ.

(80) *Berriana*. Idem nomen Bernices seu Berenices, mulieris αἱρεθρούση, quam sanavit Christus, tribuitur ab alio fabulatorio Joanne Antiocheno Ma-

lala, apud Damascenum orat. 3, pro sacris imaginibus. Cor.

A sua? Nec dicat aliquis an ergo gratis datus sermo venditur? Absit! Nam si quis, qui habet unde vivat, accipit, hic vendit sermonem: non peccat vero, si non habens accipiat cibum ad victimum, sicut et Dominus in cœnis et apud amicos accepit, qui nihil habebat, in posterum tamen omnia possidebit. Convenienter igitur honorate presbyteros, catechistas, diaconos utiles, viduas recte viventes, orphanos velut filios Ecclesie. Sed et cum ad necessarium opus erit pecunia, omnes pariter conferte. Mutuo exercete pietatem, nec pīgeat omnia pro salute vestra sustinere.

B **LXXII.** Quibus dictis, manum Zacchæo imposuit, dicens: Here ac Domine omnium, Pater et Deus, tu pastorem cum grege custodi. Tu causa, tu potestas. Nos sumus ii qui adjuvāntur; tu adjutor, medicus, servator, murus, vita, spes, refugium, gaudium, expectatio, requies; breviter dicam, tu nobis omnia es. Ad consequendam salutem æternam opitulare, libera, custodi. Cuncta potes. Tu enim es Princeps principum, et Dominus dominorum, Herus regum. Tu antistiti da potestatem solvendi quæ oportet solvere et ligandi quæ ligare oportet. Tu doce. Tu per eum tanquam per instrumentum Ecclesiam Christi cui velut pulchram sponsam tutare. Ad te enim pertinet æterna gloria, laus, Patri et Filio et Spiritui sancto, in omnia sæcula. Amen.

LXXIII. Quæ cum dixisset, postea infit: Qui-cunque baptizari vultis, ex crastino die jejunare incipite, et singulis diebus manus impositionem accipite, ac interrogate de quibus volueritis. Adhuc enim decem dies volo vobis manere. Post tres autem dies, cum baptizare cœpisset, vocavit me et Aquilam et Nicetam, et dixit: Tyrum prosectorus post septem dies volo vos statim abire, et apud Chananaeum Berenicen Justæ filiam clam hospitari, atque diligenter eam percontatos mihi prescribere quæ ad Simonem pertinebunt. Multum enim prodierit mihi, ut ad id me præparem. Quapropter jamjam cum pace pergit. Igitur deserentes eum baptizantem, quemadmodum jusserset, in Tyrum Phœniciae præcessimus eum.

HOMILIA IV.

D I. Cæsarea ergo Stratonis egressus ego Clemens simulque Nicetas et Aquila in Tyrum Phœniciae intravimus, et juxta Petri mandatum, qui miserat nos, hospitati sumus apud Berenicen, Justæ Cha-

nançex aliam, quæ libentissime nos suscepit; atque multo erga me honore et dilectione erga Aquilam et Nicetam concertans, ut familiaris gaudens ac confidens, magna nos humanitate prosecuta est, nosque ad corpus curandum comiter incitavit. Intuitus ergo, quod hortaretur ut saceremos breves inducias, Recite, inquam, agis, dum charitatis implore munia festinas. At ipsi præferri debet timor erga Deum nostrum; veremur enim, qui pro multis animabus contendimus, recreationem nostram anteponere earum saluti.

II. Audimus enim quod Simon Magus, in disputatione quam cum domino nostro Petro Cæsaræ habuit superatus, statimque ausfigiens, hic multa perpetrat mala. Apud omnes enim sibi obvios Petrum falso calumpnians, multorum abripit animas. Nam cum ipse sit magus, eum magum appellat: et cum sit impostor, impostorem eum proclamat; cumque in disputatione per omnia victus cesserit ac fugerit, viciisse se propositetur; frequenterque præcipit Petrum non esse audiendum, quasi vide-licet sollicitus, ne a pessimo illudantur mago.

III. Hæc accipiens dominus noster Petrus præmisit nos futuros verborum illius exploratores: ut si ita habeat, ipse scribentibus nobis edoceatur, et adveniens arguat eumdem cominus de calumniis erga se. Quando igitur pro multorum animabus periculum nobis adjacet, ideo, corporis nostri refectione ad breve tempus neglecta, a te quæ hic degis certo scire volumus, an vera sint quæ audi-
vimus: jamque nobis singula edissere.

IV. Berenice vero rogata: Hæc quidem, inquit, eo modo se habent, quo audivisti: cætera vero ejusdem Simonis, quæ forte ignoratis, audite: phantasmata enim et spectra ac simulacra in medio foro quotidie ostendens totam obstupefacit civitatem: et procedente eo statuæ moventur, ac multæ umbræ præseunt, quas ipsas dicit esse animas defunctorum. Multos autem, qui eum præstigiatorem nitebantur ostendere, cum sibi conciliasset, tum postea, prætextu convivii, mactato bove ipsisque in escam dato, variis implicuit morbis, dæmoni-

A θυγατρὶ τῆς Χανανίτιδος⁸⁰ Ιούστης· ἡτοι ἀσμενίστατα ἡμᾶς ἀπεδέξατο, καὶ πολλῇ μὲν τῇ πρὸς μὲ τιμῇ ἀγωνῶσα, στοργῇ δὲ τῇ πρὸς Ἀκύλαν καὶ Νικήτην, διὰ χαρὰν ὡς συκῆθης παρθησιαζομένη ἐφιλοφρονεῖτο, καὶ πρὸς τὴν τοῦ σώματος θεραπεῖται ἡμᾶς δεκτικῶς κατήπειγεν. Συνιδὼν οὖν ὅτι βραχεῖαν ἡμῖν ὑπέρθεσον ποιεῖσθαι ἐπέτρεπεν, ὁρῶς μὲν, ἔφη, ποιεῖς, ἐποπεῖδουσα τὰ τῆς ἀγάπης ἀποπληρῶσας⁸¹ μέρη. Προτιμητός δὲ ταύτης δὲ πρὸς τὸν Θεόν ἡμῶν φόβος δέδημεν⁸² γάρ ὑπὲρ πολλῶν ψυχῶν τὸν ἀγῶνα ἔχοντες τῆς ἔκεινων σωτηρίας προτιμᾶν τὴν ἡμετέραν ἀνάπτωσιν.

II. Πυνθανόμεθα⁸³ γάρ ὅτι Σίμων ὁ Μάγος, ἵνα τῆς ἐν Καισαρείᾳ πρὸς τὸν κύριον ἡμῶν Πέτρον ἤτησες· ἡτηθεὶς, παραχρῆμα ἀποδράς ἐνταῦθα πολλὰ κακὰ διαπράσσεται⁸⁴. Πᾶσι γάρ τοις ὑπεναντίοις παρὰ τὴν ἀλήθειαν λοιδορῶν τὸν Πέτρον τὰς τῶν πολλῶν συναρπάζει ψυχάς. Μάγος τε⁸⁵ γάρ αὐτὸς ὁν, μάγον ἔκεινον ἀποκαλεῖ, καὶ πλάνος αὐτὸς ὁν, πλάνον ἔκεινον ἀποκηρύσσει, καὶ ἐν ταῖς ζητησεσιν ἐπὶ πάντων τὸ διττὸν ἀπενεγκάμενος καὶ ψυχῶν αὐτὸς φάσκει νενικηκέντι⁸⁶, καὶ τοῦ Πέτρου μὴ δεῖν ἀκούει πυκνότερον ἐντέλλεται, ὡς δῆθεν σηδόμενος, ἵνα μὴ ὑπὸ δεινοῦ καταγοητευθῶσι μάγου.

III. Ταῦτα οὖν μαθὼν ὁ κύριος ἡμῶν Πέτρος πραπέστειλεν ἡμᾶς **121** ἐξεταστὰς τῶν λεχθέντων αὐτῷ ἐσομένους· ἵνα εἰ οὖτας ἔχοι, γραψάντων ἡμῶν αὐτὸς μάθοι⁸⁷, καὶ ἐπειθών ἐξελέγῃ αὐτὸν ἔκεινον ἐντικρικὸς ἐφ' ὁν αὐτὸν διέβαλλεν. Ἐπειδὲ οὖν ὑπὲρ πολλῶν ψυχῶν δικινδυνός ἡμῖν πρόκειται, τούτου ἔνεκεν, τῆς τῶν σώματος ἡμῶν ἀναπαύσεως πρὸς βραχὺ ἀμελήσαντες, παρὰ σοῦ τῆς ἐνταῦθα διαιτωμένης βουλόμεθα ἀκέντηδως μαθεῖν, εἰ διπέρ τικούσαμεν ἀληθῆ τυγχάνει· καὶ λέγοις διηδή τημὲν ἔκαστα.

IV. Ἡ Βερνίκη δὲ ἀξιωθεῖσα⁸⁸. Ταῦτα μὲν οὕτως, ἔφη, ἔχει ὡς τικούσατε, τὰ δὲ ἄλλα τὰ κατ' αὐτὸν τὸν Σίμωνα, διπέρ τικούσατε, ἀκόυσατε· φαντασματά τε γάρ καὶ ινδάλματα ἐν μέσῃ τῇ ἀγορᾷ φανεοῦσθαι ποιῶν δι' ἡμέρας πᾶσαν ἐκπλήσσει τὴν πόλιν (81), καὶ προτόντος αὐτοῦ ἀνδριάντες κινοῦνται, καὶ σκιαὶ πολλὰ προηγοῦνται, διπέρ αὐτὸς⁸⁹ ψυχὰς τῶν τεθνήκτων εἰναι λέγει (82). Πολλοὺς δὲ γόττα αὐτὸν ἐλέγχειν πειρωμένους διαλλάξας πρὸς έκανθην, ἐπειδή οὔτερον⁹⁰ προφάσει εὐναχίας, βούν θύσας καὶ ἐστιάσας αὐτὸν, διαφόροις νόσοις περιέβαλεν καὶ

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁰ Χανανίτιδος C. ⁸¹ ἀποπληροῦν C. ⁸² Ita S suffragante O, in cuij. marg. sec. man. notavit Ιων. δει. Apud C δέδειμεν. ⁸³ Ita O c. S. πυνθανώμεθα C. ⁸⁴ Ita S ex cod. Reg. 804 et Epit. c. 45, αὐτάς C, O. Deest vox apud Anastasium, Cedrenum et Nicephorus. ⁸⁵ έκαντο εὐθύστερον C.

⁸⁶ κακὰ τὰ πράσσεται O. Subinde C : Malim in om.

⁸⁷ πῦρον contrariis. ⁸⁸ τε inserui c. O. Idem om. Vbb. ἀποκαλεῖ, καὶ πλάνος αὐτὸς ὁν πλάνον ἔκεινον O.

⁸⁹ τε νενικηκέντι O. ⁹⁰ μάθη C. Tum ἔκεινων O. ⁹¹ ἀξιωθεῖ O. Idem om. conject. C. ἔχει, in cuij. texta

ἔχειν. ⁹² αὐτάς S ex cod. Reg. 804 et Epit. c. 45, αὐτάς C, O. Deest vox apud Anastasium, Cedrenum et Nicephorus. ⁹³ έκαντο εὐθύστερον C.

VARIORUM NOTÆ.

(81) Excerptum hæc Anastasius Sinaita, Cedrenus et Nicephorus. Quorum locos apposuit et discrepantiam orationis enotavit Schliemannus. Clem. p. 341, S. BLESSEL.

(82) Αὐτέρας αὐτάς γυνάς τῷν τεθνηκότων εἰναι λέγει. Memoratus codex, αὐτός, ut in Epitome.

Videndi, Anastasius, Cedrenus, Nicephorus: primus quæst. 20, p. 242; secundus *Compendium historicum* p. 173, tertius *Hist. eccl. lib. II, cap. 27*. Ac forte in loco Cedreni rectius scribetur: καὶ ἐστιάσας αὐτὸν, διαφόροις καὶ διστάτοις νόσοις καὶ δακρυστινοῖς ὑπέβαλε. COT.

ώμοσιν ὑπέβαλεν καὶ ἵνα μὴ πολλὰ λέγω, πολλοὺς Α πικάσας θεὸς εἶναι ὑποληφθεῖς, πρὸς τῷ⁶¹ φοβερὸν ἅπει καὶ προτετίμηται.

V. Όθεν οὐκ οἰόμαι δυνήσεσθαι τινὰ τοσοῦτον ἡαρὴν πῦρ σέρσαι. Οὐδὲ γάρ ἐνδοιάζει τις περὶ ὧν ιενός ἐπαγγέλλεται, ἀλλὰ τοῦτο οὗτως 122 ἔχειν ἀνεβαινούται ἔκαστος. Διὸ τοῦ μὴ κινδυνεύειν ὑμᾶς γέρων παρακαλῶ μηδὲν ἐγχειρῆσαι πρὸς αὐτὸν, πρὶν ἂν Πέτρος Ἐλθῇ, διὸ μόνος δυνήσεται πρὸς⁶² τοσαύτην δυναστείαν, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀκιμάτας ὑπάρχων μαθητῆς, ἀνταγωνίσασθαι. Τοσοῦτον γάρ πεφόρημαι τὸν δινόρα, ὡς, εἰ μὴ καὶ δλῶτε πρὸς τὸν κύριόν μου Πέτρον διαλεχθεῖς τὸ δέσποτον ἐπινέγκατο, συνεδούλευσα ἀνύμνι καὶ αὐτὸν πειθεῖν ἂν Πέτρον, μὴ πειρᾶσθαι ἀντεξέταξθαι τῷ Σίμωνι.

VI. Κάγὼ Ἐφην· Ὁ κύριος ἡμῶν Πέτρος εἰ τὴνότις αὐτὸς μόνος κατισχύει τῆς ἐκείνου δυναστείας, οὐχ δὲ ἡμᾶς τροπέμπων ἐνετέλλετο, λανθανόντως τὰ κατὰ Σίμωνα διαμανθάνοντας αὐτῷ γράφειν. Ὁμως ἐπεὶ ἐπέτρα κατεύληψε, ἀλλῶν μεταλαβόντες ὑπώσπου. Εἴθεν δὲ τις τῇ Βερνίκῃ συνήθης ἐλθὼν ἔφη, τὸν Σίμωνα εἰς τὴν Σιδῶνα ἐκπεπλευκέναι, τῶν δὲ αὐτοῦ μαθητῶν καταλειπόντεναι Ἀππίωνα, τὸν Πλειστονίκην⁶³, ἀνδρα Ἀλεξανδρέα, γραμματικὸν τὴν ἐπιστῆμην, δὲν πρὸς πατέρας μοι φιλον δύτα⁶⁴ ἐπέγνων, καὶ Ἀννούσιῶνα τὸν Διοσπολίτην τινὰ ἀστραδόγον, καὶ Ἀθηνώδωρον τὸν Ἀθηναῖον τῷ Ἐπικούρῳ⁶⁵ ἀρεστοχμενὸν λόγῳ. Ημεῖς δὲ, τὰ κατὰ τὸν Σίμωνα μαθόντες, Εἴθεν πάντα γράψαντες καὶ Πέτρῳ διεπέμψαντες, εἰς περίπατον ἀπετραπόμεθα.

VII. Καὶ Ἀππίων ἀπηντήσατο⁶⁶ ἡμῖν, οὐ μόνον μετὰ τῶν προειρημένων 123 ἐτάρων⁶⁷ τῶν δύο, ἀλλὰ καὶ μεθ' ἐτέρων ἀνδρῶν ὡς τριάκοντα, καὶ ἄμα τῷ ὕδειν με προσταγορεύσας καὶ καταψήλησας Ἐφη· Οὐράς ἔστι Κλήμης, περὶ οὗ ὑμῖν τῆς τε εὐγενείας καὶ τῆς ἐλευθεροπρεπείας⁶⁸ πολὺν ἐποιούμην λόγον, οἵτις ἀνὴρ πρὸς γένους Τίβεριον Καίσαρος ὃν καὶ πάσης Ἑλληνικῆς παιδείας⁶⁹ ἐξησηκμένος, ὑπὸ βαρδάρου τινὸς, τὴν προστηγορίαν Πέτρου, τὰ τῶν⁷⁰ Ἰουδαϊκῶν παιδείων καὶ λέγειν ἡπάτεται. Όθεν ἀξιῶ συναρτίσασθαι μοι πρὸς τὴν διόρθωσιν αὐτοῦ· καὶ ἐφ' ὑπέρντων αὐτοῦ πυνθάνομαι. Λεγέτω μοι, ἐπειδὴ πρὸς τὸ εὐτελεῖν ἔκαντὸν ἀποδεδωκέναι νομίζει, πῶς οὐχὶ τὰ μέρια τὰ διεσεῖδε, καταλιπὼν⁷¹ μὲν τὰ πάτρια, ἀπολάντας δὲ εἰς ἔθη βάρβαρα.

VIII. Κάγὼ⁷² ἀπεκρινάμην· Τὴν μὲν πρὸς ἐμέ σα ἀγαθὴν προσάρεστιν ἀποδέχομαι, τὴν δὲ ἀγνωσταν ἀποστίμωμαι. Η μὲν⁷³ γάρ προσάρεταις ἀγαθή, διτ., ἐν εἰς δοκεῖς⁷⁴ καλοῖς, ἐν τούτοις εἶναι με θέλεις· ἢ δὲ τηλεῖς οὐκ ὄρθως ἔχουσα φύλας προφάσεις ἐνεκρέσιν ἀγωνίζεται. Καὶ δὲ Ἀππίων Ἐφη· Ἀγνωσία

A busque subjicit : ac ne plura proloquar, multos affligendo deus esse creditur, et, præterquam quod formidabilis est, etiam honore afficitur.

V. Quocirca non puto a quoquam ignem tantum accensum posse extingui. Nemo enim in dubium vocat quæ ille pollicetur, sed singuli confirmant rem ita se habere. Quare ea gratia, ut vos in periculum non veniatis, hortor ne quidquam tentetis adversus eum, ante quam Petrus venerit, qui cum sit Domini nostri Iesu Christi probatissimus discipulus, poterit solus contra tantam potentiam dimicare. Tantum quippe metuo hunc hominem, ut, nisi alias cum domino meo Petro disceptans discessisset inferior, consilium dedisset vobis, ipsum quoque Petrum persuaderetis ne cum Simone disputare niteretur.

B VI. Et ego respondi : Si dominus noster Petrus ignoraret quod ipse solus adversus ejus potentiam prævalet, non utique præmittendo nos mandasset, ut clam Simonis gesta discentes ei scriberemus. Porro cum nox venisset, sumpto cibo dormivimus. Mane vero aliquis Berenices familiaris veniens dixit, Simonem in Sidonem navigasse, ex suis autem discipulis reliquisse Appionem Plistonitem, virum Alexandrinum, arte grammaticum, paternum meum amicum mihi cognitum, et Annubionem quemdam Diospolitam, astrologum, atque Athenodorum Atheniensem Epicureas sectæ addictum. Nos autem edocti res Simonis mane cuncta cum scripsissemus et ad Petrum misissemus, ad ambulacionem convertimus graduni.

C VII. Et occurrit nobis Appion, non solum cum prædictis duobus sociis, sed et cum aliis viris triginta circiter. Ac simul atque me vidit, salutans et osculatus ait : Hic est Clemens, de quo multum ad vos sermonem habui, de illius nobilitate ac moribus liberalibus; quod vir ex genere Tiberii Cæsaris, et in omni Græca disciplina exercitatus, a barbaro quodam, qui vocatur Petrus, fraude compulsus esset ad peragendos ac prædicandos Judæorum ritus. Quare rogo, ut me in illo corrigendo adjuvetis; et coram vobis eum interrogo. Respondeat mihi, quandoquidem arbitratur, quod se, ut piatem coleret, dediderit, quo modo non maxime impius sit, qui patrios dereliquerit, declinaverit vero ad barbaros mores.

D VIII. Et ego respondi : Tuam quidem in me præclararam voluntatem habeo acceptam; at ignorantem amolior. Scilicet, præclara quidem voluntas est, quod in iis, quæ tibi bona videntur, me versari cupis : verum cognitione non recte habens prætextu amicitiae insidiari nititur. Dixit Appion :

VARIA LECTIONES.

⁶¹ Ια Ο. c. D., τὸ C. ⁶² Post πρὸς est αὐτὸν in O expunctum. ⁶³ Πλειστονίκον O. Davisii notulam eo spectantem S non intellexisse videtur. Tum Διοσπολίτην S, O, Διοσπολίτην C. ⁶⁴ Ια ex conject. C., qui in textu Ἐπικούρῳ ut O. ⁶⁵ ἀπηντήσατο O. ⁶⁶ ἐτέρων O. Idem καθ' ἐτέρων. ⁶⁷ Ια intellige lectionem Οὐωνονίαν ἐλευθερωπρεπείας cuius eod. Reg. 804, ἐλευθερωπρεπείας C. ⁶⁸ Repone πᾶσαν Ἑλληνικὴν παιδείαν, uti semper loquuntur idonei scriptores. Vide Epit. c. 4b. D. ⁶⁹ τῶν inserui c. O. ⁷⁰ Ια O. c. Cl et S, καταλεπάνω (sic) C. Dein θεντ eod. Reg. 804. ⁷¹ Εγώ C. ⁷² ἡμᾶς p. ἡ μὲν O. ⁷³ δοκεῖν O.

Num ignoratio tibi videtur, patrios ritus servando sentire cum Græcis? Et ego respondi: Qui vitam ple agere statuit, non omniō debet servare patria instituta, sed servare quidem, si pia sint, abjicere vero, si sint impia. Usu enim venire solet, ut aliquis, patre impio natus, velit vivere pie, patris mores sequi nolens. Excepit Appion: Quid ergo? patrem tuum aīs malā vitā extitisse? Respondi ego: Non quidem erat malā vitā, sed malā opinionis. Et Appion: Quā illius fuerit mala sententia, cupio audire. Et ego dixi: Quod falsis ac pravis Græcorum fabulis habuit fidem. Atque Appion sciscitatus est: Quānam sunt hæ Græcorum falsæ ac pravæ fabulae? Respondi: Non recta de diis opinatio; quam, si æquo animo fers, cum discendi cupidis audies.

X. Quare ante dissertationem jam secedamus in quietiorem aliquem locum, ubi vobiscum disseram. Quod autem velim seorsum colloqui causa hæc est, quia non accedunt sincere plerique, neque etiam omnes philosophi, ad judicandum de rebus. Multos siquidem novimus, eorum quoque qui de se ob philosophiæ professionem magnifice sentiunt, inani gloria duci, aut lucri cupiditate non autem, virtutis amore indui pallio: qui, si non invenerint id propter quod philosophantur, vertunt se ad cachinnos. Ob istos ergo aptum aliquem locum eligamus, in quo soli simus.

X. Tum quidam ex illis, vir dives, qui agrum possidebat frondibus elegantissime ornatum, dixit: Quandoquidem vehementer adurit aestus, paululum a civitate ad hortos meos secedamus. Et progressi considerunt, ubi pura erant gelidorum latitum fluenta, et arborum omnigenum tegmen viride. Ibi ego lubens sedi, et reliqui circa me; qui silentes, pro voce qua me rogaturi erant, per fixos in me oculos clare videbantur quam promiseram demonstrationem poscere. Itaque sic loqui coepi:

XI. Multa est, viri Græci, differentia inter veritatem atque consuetudinem. Veritas enim sincere quæsita invenitur: consuetudo autem, quæcunque assumatur, seu vera, seu falsa, temere a se ipsa confirmatur; neque cum vera est, lœtatur is qui as-

soi¹⁰ εἰναι δοκει, τὰ πάτρια ἔθη φυλάσσοντα τὰ Ἑλλήνων φρονεῖν; Κάγω ἀπεκρινάμην. Τὸν εὐσέβειν¹¹ προαιρούμενον οὐ πάντως φυλάσσειν δεῖ τὰ πάτρια, ἀλλὰ φυλάσσειν μὲν ἐὰν ἡ εὐσέβη, ἀποστέλλειν: **124** δὲ ἐὰν ἀσεβὴ τυγχάνῃ. Ένδέχεται γάρ τινα πατρὸς ἀσεβοῦς δητα, εὐσέβειν βουλόμενον, τῷ μὴ τοῦ πατρὸς ἀκολουθεῖν σεβάσματα¹². Καὶ δὲ μὲν Ἀππίων ἀπεκρίνατο. Τί οὖν; τὸν οὖν πατέρα ἔφης κακοῦ βίου γεγονέναι; Κάγω ἔφην· Κακοῦ μὲν οὐκ ἦν βίου, κακῆς δὲ ὑπολήψεως. Καὶ δὲ Ἀππίων. Τίς ἦν ἡ κακὴ αὐτοῦ ὑπόνοια ἀκούσαι θέλω. Κάγω ἔφην· Οτι τοῖς¹³ τῶν Ἑλλήνων φευδέσι καὶ¹⁴ κακοῖς ἐπίστευε μύθοις. Καὶ δὲ Ἀππίων ἐπίσθετο. Τίνες εἰσὶν οὗτοι τῶν Ἑλλήνων οἱ φευδεῖς τε¹⁵ καὶ κακοὶ μῦθοι; Κάγω ἔφην· Ή περι θεῶν οὐκ ὄρθη δόκησις, ἦν ἐὰν μακροθυμῆς, ἀκούσῃ μετά τῶν φιλομαθῶν.

IX. Διὸ πρὸ τῶν διαλόγων εἰς τινα ἡσυχώτερον¹⁶ ὑποχωρήσωμεν ἥδη τόπον· ἐνταῦθα ὑμῖν διαλεχθήσομαι. Τοῦ δὲ ίδιολογεῖσθαι με βούλεσθαι αἰτίᾳ γέγονεν αὐτῇ¹⁷, ἐπειδὴ οὐχ οἱ πολλοὶ οὐδὲ οἱ φιλοσοφῶντες αὐτοὶ διπάντες γνησίως προσέρχονται τῇ τῶν δητῶν χρίσει. Ισμεν γάρ πολλοὺς καὶ τῶν ἐπιφύλαξις μεγαλοφρονούντων¹⁸ κενοδοξοῦγτας, ἢ χρηματισμοῦ χάριν περιβεβλημένους τὸν τρίβωνα καὶ οὐκ αὐτῆς ἀρετῆς ἔνεκεν, οἵτε, ἐὰν μὴ εὑρωσι δέ, διὰ φιλοσοφοῦσιν, ἐπὶ τὸ χλευάζειν τρέπονται. Διὰ δὴ τοὺς τοιούτους ἐπιτήδειόν τινα πρὸς τὸ ίδιαζειν τόπον ἐπιλεξόμεθα.

C. Καὶ τις ἐν αὐτοῖς πλούσιος ἀνήρ, καὶ διὰ τοῦτος¹⁹ οὗτος τὸν τῆς²⁰ ιδιολογίαν τοῖς²¹ παμμήνων φύλλων²², ἔφη· Ἐπειδὴ σφόδρα καῦμα ἐπιφέγεται, βραχὺ τῆς²³ πολεως εἰς ἐμὸν καὶ ἡγεμόνης χήπους ὑποχωρήσωμεν. Καὶ δὴ προτόντες ἐκαθέζοντο, ἔνθα ἦν καθαρὰ φυχρῶν ναμάτων δέματα καὶ δένδρων παντόνων χλοερὰ σκέπη. Ἐνθα ἔγων ἀσμένως ἐκαθεζόμην καὶ οἱ λοιποὶ περὶ ἐμὲ, καὶ ἡσυχάζοντες, ἀντὶ τῆς μελλούσης δέξιον με φωνῆς, διὰ τοῦ ἀτενίζειν εἰς ἐμὲ δῆλοι ἤσαν τῆς ὑποσχέσεως²⁴ τὴν ἀποδειξιν ἀπαιτοῦντες. Καὶ δὴ οὗτως λέγειν ἡρέματην.

XI. Πολλὴ τις, ὁ ἀνδρες Ἑλλήνες, ἡ διαφορὰ τιγχάνει (83) ἀληθείας τε καὶ συνθείας. Ή μὲν γάρ ἀληθεία τιγητουμένη εὑρίσκεται, τὸ δὲ ἔθος, δόπον ἀν παραληφθῆ, εἴτε ἀληθεῖς εἴτε φευδεῖς, ἀκριτῶς ὑφ' οὗτοῦ χρατύνεται, καὶ οὗτε ἀληθεῖς²⁵ διτι-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ ἀγνωσίας sine soi O. ¹¹ ἀσεβεῖν O in textu, ἵσως εὐσέβειν al. man. in marg. ¹² Ita scripsi c. O verborum μὴ τῷ ordine inverso, μὴ θέλειν τῷ τοῦ πατρὸς ἀκολουθεῖν C. Tum μὲν post δ om. O. ¹³ τοῖς deest in O. ¹⁴ καὶ om. O. ¹⁵ τε inserui c. O. ¹⁶ Ita O c. S, ἡσυχώτερον C. ¹⁷ αὐτῇ S, O, αὐτῇ C. ¹⁸ μέγα φρονούντων U. ¹⁹ παμμιούσων φύλλων C. Prior vox dubio procuel est barbara, nec satis liquet quid sit reponendum. Forte παμμικτῶν φύλλων, nam postea παντοίων δένδρων meminit. D. Crediderim legi posse παμμήνων φύλλων, ut signilicentur arbores per omnes nienses foliis abundantes, etiam media æstate. Cl. Præterea conjectaverit aliquis παμμιρίων. Sed maxime placet, quod proposuit Lobeckius Aylaoph. p. 107, παμμιούσων φύλλων S, παμμιούσων φύλλων O. Cotelerius vocem παμμιούσων in calce editionis sua mutavit in παμμιούσων. ²⁰ Ita O c. S, βραχὺ τῇ C, qui conjectit βραχὺ τι. ²¹ ὑποθέσεως S. ²² Ita conj. C, in cuius textu ἀληθεῖς. Et O. ἀληθές, in marg. al. man. ἵσως ἀληθεῖς.

VARIORUM NOTÆ.

(83) Διαφορὰ τιγχάνει. Totum caput endem modo habetur in Eclogis Damasceni capite Pieri συνθείας πονηρᾶς, etc., nisi quod omittitur vox

τύχη, ei πατρίαν scribitur, item rectius ἀληθεύοντας. Cot.

αὐτῷ ἥδεται ὁ παραλαβὼν, οὗτε φευδεὶ ἀγθεται. Οὐ γάρ ^{οὐ} κρίσει, ἀλλὰ προλήψει ὁ τοιοῦτος τεπίστευκεν, γράμμη τῶν πρὸ αὐτοῦ ἐπ' ἀδήλῳ τύχῃ ^{οὐ} τὴν ἴδιαν ἐπιδεδωκόν ἐλπίδα. Καὶ οὐκ ἔστι φρόνιμος ἀποδύσασθαι τὴν πάτριον ^{οὐ} περιβολὴν, καὶ πάνυ αὐτῷ δειπνήται μωρά καὶ καταγέλαστος οὔσα.

XII. Αὐτίκα γοῦν ἐγὼ τὴν πᾶσαν Ἑλλήνων παιδείαν κακοῦ δαίμονος **126** χαλεπωτάτην ὑπόθεσιν εἰλεῖται λέγω. Οἱ μὲν γάρ αὐτῶν πολλοὺς θεοὺς εἰσηγήσαντο, καὶ τούτους κακοὺς καὶ παντοπαθεῖς· ίνα ὁ τὰ δύοις πράττειν θέλων μηδὲ αἰδῆται ^{οὐ}, διπερ ἔστιν ἀνθρώπους ἐδιον, παράδειγμα ἔχων τῶν μυθολογουμάτων θεῶν τοὺς κακοὺς καὶ δασμένους βίους· τῷ δὲ μηδὲ αἰδεῖσθαι οὐδὲ ἐπίδια μετανοίας ὁ τοιοῦτος ἐμφαίνεται. Ἀλλοι δὲ εἰμαρμένην εἰσηγήσαντο, τὴν λεγομένην γένεσιν ^{οὐ}, παρ' ἣν μηδὲν πάσχειν τις ^{οὐ} ποιεῖν δύναται ^{οὐ}. Ὁμοίως οὖν καὶ τοῦτο τῷ πρώτῳ ταῦτον ἐστιν. Νομίσας γάρ τις διτε πάρα γένεσιν οὐδεὶς οὗτος πάσχειν οὔτε ποιεῖν τις δύναται ^{οὐ}, φρόνιμος ἐπὶ τῷ δημαρτάνειν ἔρχεται, καὶ δημαρτῶν οὐ μεταμελεῖται, ἢρ' οἵς ἡσένηκεν, ἀπολογίαν φέρων διτε ὑπὸ γενέσεως αὐτὰ ποιεῖν ἐξηγαγάκετο καὶ ὡς τὴν γένεσιν κατορθῶσαι ^{οὐ} μηδὲν δυνάμενος, ἐφ' οἵς ἐξαμαρτάνει οὐδὲ τὸ αἰδεῖσθαι ἔχει.

XIII. Ἀλλοι δὲ ἀπρονόητον φορὰν εἰσηγοῦνται, ὡς εὐτομάτως τῶν πάντων περιφερομένων, οὐδενὸς ἐφεστηκότος ^{οὐ} δεσπότου. Ταῦτα δὲ οὕτω νομίζειν, ὡς εἰρήκαμεν, πασῶν δοξῶν τυγχάνει οὖσα χαλεπωτάτη. Ή γάρ οὐκ ὅντος τοῦ ἐφεστῶτος καὶ προνοούμενου καὶ ἕκαστῷ τῷ κατ' ἄξιαν ^{οὐ} **127** ἀπονέμοντος, πᾶν διτε δύνανται διὰ τὴν ἀροβίαν εὐκόλως δρῶσιν ^{οὐ}. Ὅθεν τὸ φρόνιμος, ἡ τάχα οὐδὲ δλωσοι τὰ τοιαῦτα φρονοῦντες οὐκορονίζονται· τὸν γάρ ἐπιστρέφοντα κλίνουν οὐ προρίνεται. Ὁ δὲ τῶν, ὡς ὑμεῖς φατε (84), βαρδάρων Τουρκῶν λόγος εὐσεβέστατός ἔστιν, ἵνα Πατέρα καὶ Δημούρητον τούτε τοῦ παντὸς εἰσηγούμενος, τῇ φύσει ἀγαθὸν καὶ δίκαιον ἀγαθὸν μὲν, ὡς μεταμελέμενος γαριζόμενον τὰ ἀμαρτήματα, δίκαιον δὲ, ὡς τέλον μετὰ τὴν μετάνοιαν ^{οὐ} κατ' ἄξιαν τῶν πεπραγμάτων ἐπεξίόντα.

XIV. Οὗτος δὲ λόγος, εἰ καὶ μῦθος διν τυγχάνει, εὐ-

A sumit, neque cum falsa, contristatur. Non enim iudicio, sed præsumpta opinione is credit, incerta fretus fortuna, majorum scilicet placito suam ipsius spem confisus. Nec facile est exuere hæreditarium sententiæ amictum, licet ei penitus ostendatur stultus ac ridiculus.

XII. Jam igitur ego universam Græcorum doctrinam dico esse perniciosissimam mali dæmonis disciplinam. Alii enim illorum induxerunt multos deos, eosque malos omnibusque obnoxios perturbationibus: ut qui similia patrare velit, non erubescat, quod est hominis proprium, dum pro exemplo habet labulosorum deorum pravos et in honestos mores; ex eo autem quod neque erubescit, paenitentia nec spem ostendit. Alii vero fatum seu genesis inverxerunt, praeter quam nemo quidquam vel facere vel pati potest. Similiter ergo et hoc idem est cum primo. Existimans enim aliquis, neminem praeter genesin quidquam vel pati vel facere posse, facile ad peccandum accedit, et post peccatum non dicitur paenitentia impie gestorum, assertique pro defensione, quod a genesi ita facere coactus sit: et quasi qui nequeat corrigere genesin, neque verendum habet in peccatis.

XIII. Alii vero introducunt providentiæ expertem casum, ac si omnia sponte sua circumferantur, domino nullo presidente. Hæc autem ita censere, ut diximus, omnium sententiarum est perniciosa. Tanquam enim nullus sit præses ac provisor singulisque pro merito distributor, omne quod fieri potest, facile ob metus vacuitatem perpetrant. Quare vix, ac ne vix quidem, qui ista opinantur, honestam ducunt vitam: quia ingruens, quo converti poterant, periculum non prævident. At vero doctrina eorum, quos barbaros Judæos vocatis, maxime est pia; quæ unum Patrem et Opificem totius hujus mundi inducit, natura bonum ac justum: bonum quidem, ut qui paenitentibus veniam delictorum concedat, justum autem, ut qui unicuique post paenitentiam pro factorum ineritis irroget.

XIV. Hæc doctrina, etiam si fabula esset, cum

VARIÆ LECTIONES.

^{οὐ} γάρ om. O. ^{οὐ} τούχ om. Joan. Damascenus, qui totum caput repetit in Eclogis: atque delendam eam vocem censem D. S. Tum add. Iōsia c. O. et ex Supplendiis Cotelerii. ^{οὐ} πατρώναι Joan. Dam. Tum τεκνώνται S. δεικνύται C. O. ^{οὐ} Ita O. c. S., αἰδεῖται C. ^{οὐ} Cfr. hom. xiv, 3, 4. Γένεσις significat in libro nostro astrologicum eælii statum sive constellationem, in qua quis natus est, τὸ τῆς γενέσεως διάτημα. Hom. xiv, 6. Astrologia est τῆς γενέσεως ἐπιστήμη. Hom. xiv, 5. S. ^{οὐ} Ita D., τι — δύνασθαι C. O. Epit. c. 49 : καὶ παρ' αὐτὴν οὐτε πάσχειν τινὰ δύναται φασιν, οὐτε ποιεῖν. ^{οὐ} Ita scripsi c. O., οὐδεὶς οὗτος πάσχειν έχει C., qui οὗτος ποιεῖν ex Epit. reponendum esse recite vidit; οὐδεὶς οὗτος ποιεῖν οὔτε πάσχειν έχει S. ^{οὐ} Ita O. c. S. καθορθῶσαι C. ^{οὐ} ἀφεστηκότος O., in marg. al. man. ἐφεστηκότος. ^{οὐ} καταξίαν O. Tum δύνανται cod. Reg. 804, δύναται C. O. ^{οὐ} δράσεις O. ^{οὐ} μηδὲν μετανοοῦνται cod. Reg. 804 et Epit. c. 50, quod præstat. Tum καταξίαν O. Idem deinde ἐπεξίοντα c. cod. Reg. 804. (Epit. c. 50), ταξίοντα C.

VARIORUM NOTÆ.

(84) Ός ὁμεῖς φατε. Non soli gentiles appellabant Judæos et Christianos, barbaros; sed et ipsi Iudei atque Christiani eo se nomine donasse representerunt. Discit ex Josepho in prologo librorum *De bello Iudaico*. Justino Martire Apologia 2, Tatiano Oratione ad Græcos, Clemente Alex. multis in locis, et Origene in tomis *contra Celsum*, *Ethnicorum* vero *ækatorum* illustria sunt testimonia duo: alterum Ame-

lii Platonici, qui apud Eusebium *Præparat. evang.* lib. xi, cap. 19, et Cyrillum lib. viii *contra Julianum* p. 283; per barbarum intelligit Joannem evangelistam. Aliud Porphyrii in Operे adversus Christianos: Ωριγένης δὲ Ἐλλην ἐν Ἐλλησι παιδευθεὶς λόγοις, πρὸς τὸ βάρβαρον ἐκύκειτε τόλμημα. *Hist. eccl.* Eusebii lib. vi, cap. 19. Cot.

pia sit, vita non esset inutilis. Singuli namque dum exspectant futurum erga se Dei cuncta intuentis iudicium, ad temperate vivendum majorem impetum capiunt. Quod si adeo vera sit doctrina, aeterno supplicio liberat eum qui vitam moderatam traduxit, simulque pro beneficio largitur futura a Deo bona aeterna et ineffabilia.

XV. Sed ad primam revertor Graecorum ac gentilium opinionem, quae deos fabulatur multos, et omnibus obnoxios perturbationibus. Ac ne in res certas multum insummam temporis, dum uniuscujusque eorum qui apud vos dii nominantur impios actus recenseo, cunctos quidem non dicam illorum amores, Jovis, Neptuni, Plutonis, Apollinis. Bacchi, Herculis, ac singulorum, quos neque ipsi ignoratis, utpote in Graecorum litteris instituti, quas vidas edociti estis, ut tanquam deorum emulatores similia peragatis.

XVI. Sed ab ipso maximo rege Jove ordiar; illius quidem pater Saturnus, liberis suis, ut soletis referre, devoratis, et adamantina falce demessis patri Cœlo genitalibus, pietatis erga parentes et amoris in liberos iis qui deorum mysteria emulantur ostendit exemplum. Ipse vero Jupiter patrem suum vincitum in Tartaro conclusit, et alios deos punit. Pro iis autem, qui nefandam patrare volunt obscenitatem, Metin cum genuisset absorpsit: porro Metis erat semen: infantem enim absorberi impossibile. In defensionem vero eorum qui puerorum indulgent amorphibus, rapit Ganymedem; adulteris autem in adulterio opem ferens, ipse sæpe mœchus inventitur. Ad sorores etiam ducendas invitat, congre- diens cum sororibus, Junone, Cerere, Venere coelesti, quam nonnulli Dodonam vocant; iis vero qui cum filiabus commisceri cupiunt, cum Proserpina congressus exemplum improbum ex fabulis efficitur. Alia quoque innumera impie gessit, ut ab impiis hominibus propter exasperantem intemperantiam fabulosum dogma de illius divinitate persuasum fuerit.

XVII. Homines quidem indoctos æquum videatur circa has opiniones haud multum indignari. Iis autem, qui in litteris instituti fuerunt, quidnam dicere oportet? qui grammatici et sophistæ esse gentientes has actiones diis dignas esse affirmant. Cum enim ipsi incontinentes sint, fabularum acceptio prætextu, quasi numinum imitatores, libere perpetrant turpia.

A σεβής γε ὧν, οὐκ ἀτύμφορος ἀν εἰη τῷ βίῳ. Ἐκαστος γάρ προσδοκιά τοῦ κριθῆσεσθαι ὑπὸ τοῦ παντεπόπου Θεοῦ πρᾶξι τὸ σωφρονεῖν μᾶλλον τὴν δρμήν λαμβάνει. Εἰ δὲ καὶ ἀληθῆς εἴη δὲ λόγος, ἀπῆλλαξε μὲν τὸν σωφρόνας βεβιωκότα τῆς αἰώνου κολάσεως, προς ευεργέτηκε¹⁰⁰ δὲ τοῖς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀδίστοις τε καὶ ἀπόρρητοις γιγνομένοις ἀγαθοῖς.

XV. Πλὴν ἐπάνειμι ἐπὶ τὴν πρωτίστην τῶν Ἑλλήνων δέξαν, τὴν πολλοὺς καὶ παντοπαθεῖς θεοὺς εἶναι μυθολογοῦσαν¹. Καὶ ἵνα μὴ εἰς τὰ Θαφῆ² πολὺν ἀναλίσκω χρόνον, ἔκαστος τῶν λεγομένων θεῶν τὰς ἀσεβεῖς πράξεις εισηγούμενος, πάντας μὲν οὐκ ἀνεπιμι εὐτῶν τοὺς ἔρωτας, τοῦ Διός τε καὶ Ποσειδῶνος, Πλούτωνός τε καὶ Ἀπόλλωνος, Διονύσου τε καὶ

B 128 Ἡρακλέους³ καὶ τῶν καθ' ἓνα ἔκαστον, ὧν⁴ οὐδὲ αὐτοὶ ἀγνοεῖτε, ἐκ παιδείας Ἑλληνικῆς δρμώμενοι, οὓς ἐπαιδεύθητε βίους, ἵνα ὡς ζηλωταὶ τῶν θεῶν τὰ δμοια πράττητε.

XVI. Ἀπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ βασιλικωτάτου Διὸς ἄρξομαι, οὗ δὲ μὲν πατήρ Κρόνος τὰ δῖα τέκνα, ὡς λέγετε, καταπιών, τῇ⁵ ἐξ ἀδάμαντος ἀρπῃ τοῦ πατρὸς Οὐρανοῦ τὰ μόρια θερίσας, τῆς πρὸς γονεῖς εὐσεβείας καὶ τῆς πρὸς τέκνα φιλίας τοῖς τὰ μυστικὰ τῶν θεῶν ζηλοῦσι τὸν ὑπογραμμὸν⁶ ἔδειξεν. Αὐτὸς δὲ ὁ Ζεὺς τὸν αὐτοῦ πατέρα δῆσας καθεῖρξεν εἰς Τάρταρον, καὶ τοὺς ἄλλους κολάζει θεούς. Τοῖς δὲ ἀρρήτουργειν θέλουσι τὴν Μῆτιν γεννήσας κατέπιεν· ἥν δὲ ἡ Μῆτις γονή· βρέφος γάρ καταπιεῖν ἀδύνατον. Ὅπερ δὲ ἀπολογίας παιδεραστῶν Γανυμήδην⁸ ἀρπάζει· μαρχοῖς δὲ ὑπὲρ μοιχείας βοηθῶν αὐτὸς πολλάκις μοιχδες εὑρίσκεται· ἀδελφοφθορεὶν⁹ δὲ προτρέπει ἀδελφαῖς συνελθῶν, Ἡρά καὶ Δήμητρι καὶ τῇ οὐρανίᾳ Ἀφροδῖτῃ, ἥν τινες Δωδώνην¹⁰ λέγουσι· τοῖς δὲ θυγατράσι μίγνυσθαι βουλομένοις Περσεφόνη συνεληγεθίων παράδειγμα πονηρὸν ἐκ **129** τῶν μύθων γίνεται. "Ἄλλα τε¹¹ μυρία ἡσένηκεν, ἵνα ὑπὸ τῶν δυσσεῖῶν διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀκρασίαν θεός¹² εἶναι ὁ μῦθος δηγματισθῆ.

XVII. Ιδιώταις ἔχοις περὶ τῶν τοιούτων ὑπολήψεων ἀγανακτεῖν μετρίως εὔλογον. Τοῖς δὲ ἐκ παιδείας δρμωμένοις τὶ δεῖ καὶ λέγειν; ὧν τινες¹³ **D** γραμματικοὶ καὶ σοφισταὶ ἀξιωντες εἶναι τὰς τοιαύτας πράξεις θεῶν ἀξίας εἶναι βεβαιοῦσιν. Αὐτοὶ γάρ, ἀκρατεῖς δητες, ταύτης τῆς μυθικῆς προφάσεως λαζόμενοι, ὡς δὲ μιμηταὶ τῶν κρειττόνων δεσμενα διαπραττόμενοι παρέρχονται.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁰ προσευηργέτηκε Ο. ¹ Vbb. τὴν πολλοὺς καὶ — μυθολογοῦσαν des. in O. Adnotat S., C edidisse πανταπαθεῖς, quod quidem non nisi de Clerico recte intelligitur. ² ἀσφαλῆ C. ³ Ita S., Ἡρακλέως C., Ἡρακλέος Ο., qui subinde scr. καθένα. ⁴ Sede pronominum τιτατα, scribendum: οὖς (sc. ἔρωτας) οὐδὲ αὐτοὶ ἀγν., παιδ. ἔλλ. δρμ., ὧν ἐπαιδεύθητε βίους. D. ⁵ ἀμα τῇ cod. Reg. 804. ⁶ πρὸς τὰ τέκνα C. ⁷ τῶν ὑπογραμμῶν cod. Reg. 804. ⁸ Γανυμήδην Ο. ⁹ ἀδελφοχατονεύ C, ἀδελφογαμεύ Epit. c. 54, ἀδελφοκοιταν conj. S ex analogia vocis ἀρφενοχοτεύ. ¹⁰ Leg. Δωδώνη. Ήσεν vox haud raro (v. Jacobii Lex. Myth. p. 260), illa nunquam Venerem significat. Eamdem conjecturam proposuisse video Valckenorum Diatr. in Eurip. p. 163 edit. Lips. Infra hom. v. 13 eodem iterum μεντοί legitur Κύπρις, ἥν καὶ Δωδώνην λέγουσιν, ubi vide quæ adnotavit Cl. Eliam Epitome c. 51, habet Δωδώνην τ. S. ¹¹ γέ C. ¹² Fortasse θεός. S. ¹³ Ita S., O c. cod. Reg. 804, φ τινες C., qui conj. οἱ τινες.

XVIII. Διὰ τοῦτο αὐτῶν πολλῷ ἔλαττον οἱ κατ' ἄγρον βιοῦντες ἐξαιμαρτάνουσιν, οὐκ εἰσηγμένοι.¹⁴ παντρῶς δι' ὃν εἰσήχθησαν οἱ ταῦτα τολμῶντες, ἐκ παιδείας κακῆς ἀσεβείν μεμαθήκοτες. Οἱ γάρ ἐκ παιδῶν διὰ τῶν τοιούτων μύθων μανθάνοντες γράμματα, εἰς ἀπολῆ οὖσῃ τῇ ψυχῇ τὰς τῶν λεγομένων θεῶν ἀσεβεῖς πράξεις εἰς τὸν αὐτὸν συμφύουσι νοῦν· δθεν, ἐπευηθείστης τῆς ἡλικίας, ὡς κακὰ σπέρματα καταβαίθεντα τῇ ψυχῇ τελεσφοροῦσιν· καὶ τὸ πάντων χαλεπώτατον, διὰ οὐδὲ¹⁵ ἐκκοπῆναι φρέδων ἔστι τὰ ἐνέργειῶμένα ἀσεβῆματα, ὅπόταν¹⁶ ἀνδρωθείσιν αὐτοῖς χαλεπά εἶναι νοῆται. Ἐν οἷς γάρ (85) ἔκαστος ἐκ παιδῶν ἐθίζεται, τούτοις ἐμμένενοι θίεται, καὶ οὗτας, τῆς συνηθείας οὐ πολὺ ἔλαττον πρὸς τὴν φύσιν δυνατής, δυσμετάλητοι γίνονται πρὸς τὰ μὴ ἀπ' ἄρχης αὐτοῖς καταβληθέντα τῇ ψυχῇ καλά.

130 XIX. Διὸς χρή καὶ τοὺς νέους μὴ τοῖς διαφείρουσιν ἀσκεῖσθαι¹⁷ μαθήματιν, καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς ἀκμῆς θντας· ἐπιμελῶς ὑποστέλλεσθαι τῆς Ἑλλήνων ἐπακούεν μυθολογίας. Πολὺ γάρ ἀμαθίας χειρόνα ἔστι τὰ παρ' αὐτοῖς μαθήματα, ὡς ἐκ τῶν κατ' ἄγρον οἰκουμένων, διὰ τὸ μὴ παιδεύθηναι τὰ παρ' Ἑλλησιν ἔλαττον ἀμαρτανόντων, ἀπεδείξαμεν. Φευκτέον δὴ τοὺς τοιούτους μύθους αὐτῶν καὶ τὰ θέατρα καὶ τὰ βιβλία· εἴτε δυνατόν ἦν, καὶ τὰς πόλεις. Κακῶν γάρ ραθήματων γέμοντες καὶ πνέοντες τοῖς¹⁸ συναμμέλειμνοις, ὕστερ λύσσαν¹⁹, τοῖς πλησίον μεταδιδόντες τὸν πεπόνθασιν αὐτοῖς. Τὸ δὲ χαλεπώτατον, δοτις παρ' αὐτοῖς πάλιον πεπαιδευται, πολλῷ τοῦ²⁰ κατάγουσιν οὕτος²¹ φρονεῖν ἐκτέτραπται.

XX. Τινὲς δὲ τῶν παρ' αὐτοῖς καὶ φιλόσοφοι: εἰναις ἀξιούντες τὰ τοιαῦτα ἀμαρτήματα ἀδιάφορα²² τίθενται, καὶ τοὺς ἐπὶ ταῖς τοιαύταις πράξεις χαλεπανθεντας ἀνοήτους λέγουσιν. Οὐ γάρ ἔστιν, φασι, τὰ τοιαῦτα τῇ φύσει ἀμαρτήματα, δσα θεοῖς ἀπηγόρευται νόμοις ὑπὸ τῶν κατ' ἀρχὰς γενομένων σοφῶν, ἐπειδὴν εἰδέναι, διὰ οἱ ἀνθρώποι εὑριπίστηψε ψυχῇ ἐπὶ τοῖς τοιούτοις μεγάλως ἀχθόμενοι πρὸς ἀλλήλους πόλεμον αἱρονται. Ὄμην ἐνεχα νόμον θέντες οἱ σφόδροι τὰ τοιαῦτα ὡς ἀμαρτήματα ἀπηγόρευσαν. Γελοίον²³ δὲ οὗτως ὑπολαμβάνειν. Πῶς γάρ οὐκ ἀμαρτήματα εἰσὶ τὰ θορύβων **131** καὶ φύνων καὶ ταραχῆς πάσσης²⁴ εἴτια; ή γάρ οὐκ ἐκ μοιχείας ἀνακύπτουσι βίων περιγραφαῖ, οἰκων ἀναστάσεις, μαγεῖαι, δόλοι, ἀπορίαι²⁵ καὶ ἄλλα πλείω κακά;

XXI. Ἀλλὰ διὰ τί, φησίν, δ ἀνήρ, ἐὰν ἀγνοῇ τὴν

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴ εἰσηγούμενοι Ο. ¹⁵ Ita S, οὗτας C, O. ¹⁶ ὅπότε διὰ C. Tum νοῆται Ο c. S, νοεῖται C. ¹⁷ ἀσκεῖσθαι var. lect. ap. Joan. Dam. accedente O, quam lectionem merito commendat C, ἀρχεῖσθαι idem in textu. ¹⁸ Delē τοῖς S. ¹⁹ λύσσας O. Tum μεταδιδούστην C. ²⁰ Ita S, τῷ C, τοὶ O. Reponendum puto: πολλῷ τὸν καταφύσιν οὕτος φρονῶν ἐκτέτραπται. ²¹ Ita O c. D, οὗτως C. ²² Ita et O, sec. man. in margine, καὶ διάφορα in textu. ²³ Iudee a verbis γελοίον δὲ Cleinens suo nomine refutat eam sententiam, quam antea exposuerat. S. ²⁴ πάσσης παραχῆς C. ²⁵ Vñb. οἰκων ἀναστάσεις, μαγεῖαι, δόλοι, ἀπορίαι accesserunt ex O; var. lect. ap. C post περιγραφαῖ add. οἰκων καταλύσεις, μαγεῖαι, δόλοι, ἀπορίαι.

VARIORUM NOTÆ.

(85) Εὐ οἰς γάρ..... μυθολογίας. Subjunguntur capitiū tū a S. Damasceno, a quo citantur cum quibusdam parvi momenti varietatibus, si demas

hanc, omnino certe amplectendam ἀσκεῖσθαι, exerceri, pro ἀρχεῖσθαι. Cot.

adulterare, zelotypia non effertur, non irascitur, non tumultuatur, non bella ciet? Itaque ista non sunt natura mala, verum iniqua hominum opinio gravia ea facit. Ego autem aio, quod, quamvis illa non accidente incommoda, ex consuetudine cum adulterio sit, ut vel maritus deseratur, vel et uxor insidias struat, vel labore viri parta moeche prebeat; utque peregre profecto conjugi, cum illa ex adultero conceperit, metu reprehensionis uteri fetum nitatur labefacere, fiatque infanticida, vel, dum perdit, ipsa simul pereat. Quod si, cum ea manente viro, ex moeche concipiens parit, educatus puer patrem nescit, eum vero qui non est, esse putat; sive que moriens, qui pater non est, alieno filio bona sua derelinquit. Quanta autem et alia mala ex adulterii natura oriri solent! Nescimus tamen malorum occulta. Quemadmodum enim rabiosus canis, quos tangit, interimit, occultissimam rabiem communicaens, ita et adulterii absconditum malum, etsi ignoretur, posteritatis procurat excisionem.

XXII. Verum hoc nunc relinquamus. Illud certe scimus omnes, plerumque eam ob causam homines effrenate irasci, propterea bella exorta, factas domorum eversiones, ac urbium expugnationes, aliaque innumera. Quare ego ad sanctum Judaeorum Deum sanctamque eorumdem legem confugi; cum sicut certo iudicio habuisse, quod ex Dei iusto iudicio et lex fixa sit ac definita, et anima omnino pro meritis eorum, quae gessit, aliquando recipiet.

XXIII. Hæc cum dixisset, Appion orationi subiecit: Quid enim? nonne, inquit, et Graecorum leges mala prohibent, et adulteros puniunt? Ego respondi: Ergo Graecorum dii, quod contraria legibus faciunt, supplicium merentur. Quo modo autem et coercere me potero, dum existimo deos ipsos primos una cum adulterio cuncta flagitia perfecisse, nec poenas dedisse, quas ideo magis dare debebant, quia non serviunt cupiditati? Quod si cupiditati obnoxii fuerunt, quo pacto dii erant? Et Appion: Sint nobis pro scopo non dii sed judices, in quos respiciendo, peccare metuemus. At ego excepti: Non simile est, o Appion. Qui enim ad hominem respicit, sp̄e latendi audet peccare: qui vero Deum omnium inspectorem mete loco animæ sua propo-
suit, gnarus quod eum latere non possit, clam quoque peccare supersedebit.

XXIV. Quæ cum audisset Appion, dixit: Intellexeram, ex quo accepi tibi cum Judais esse consuetudinem, te mutavisse sententiam. Praeclare enim a quodam dictum est: *Corrumptus mores bo-*

⁹ Cor. xv, 33. Est Menandri versus, qui legi debet: *Φθείρουσιν ἡθη χρήσθ' ὅμιλαι κακαῖ*.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ οὐτως C. ¹¹ πάντες O. Tum ἐπὶ τοῦτο var. lect. ap. C. Subsequitur mendum τάς p. τούς in O. ¹² τας add. c. O., qui subinde exh. ἐπὶ τούτω c. D., ἐπὶ τούτω C. ¹³ ἀγαθῷ Epit. c. 51. Subinde τῷ Ιουδαίων C. ¹⁴ ἀσφαλῇ C. ¹⁵ καταξίαν O. ¹⁶ ἐπέκειντο O. In codem desiderantur vbb. καὶ δ' Ἀππίων. ¹⁷ οὐκ ἔθ' C. Isa O est ἄπαντι inter ὁ εἰ Ἀππίων expunctum. ¹⁸ σέ om. O.

A έαυτοῦ γυναικα μοιχευομένην, οὐ ζηλοῖ, οὐ θυμοῦται, οὐ θορυβεῖ, οὐ πολεμεῖ; Οὖτες οὐκ ἔστι τῇ φύσει τὰ τοιαῦτα κακά, ἀλλὰ ἡ ἀλογος ἀνθρώπων δι-
κησις ταῦτα δεινοποιεῖ. Ἐγὼ δὲ φημι, διτι, καὶ μή τὰ δεινὰ ταῦτα συμβαίνῃ, ἐνδέχεται συνηθεῖται τῇ πρὸς τὸν μοιχὸν ἥ τὸν ἀνδρα ἀπολιπεῖν, ἥ καὶ συνοικοῦσαν ἐπιστουλεῖσθαι, ἥ τὰ τοῦ ἀνδρὸς κόπῳ πεπο-
ρισμένα τῷ μοιχῷ παρασχεῖν· καὶ ἀπόδημοντος τοῦ ἀνδρὸς συλλαβοῦσαν ἐκ τοῦ μοιχοῦ, διτι τὸ αἰδεῖσθαι τὸν Ἐλεγχον, τὸ κατὰ γαστρὸς φθείραι θελῆσαι, καὶ γενέσθαι τεκνοκτόνον, ἥ καὶ φθείρουσαν συμφθαῆ-
ναι. Εἰ δὲ, συνόντος τοῦ ἀνδρὸς, ἐκ μοιχοῦ συλλαβοῦσα τέχοι, ἀνατραφεῖς δὲ παις τὸν μὲν πατέρα ἀγνοεῖ, τὸν δὲ οὐκ ὄντα νομίζει, καὶ οὕτως δὲ μὴ πατήρ τελευτῶν ἀλλοτρίῳ παιδὶ τὸν ἔαυτοῦ καταλείπει βίον. Πόσα δὲ καὶ ἀλλα κακά ἐκ τῆς μοιχείας φυσικῶς ἀνακύπτειν φιλεῖται καὶ οὐκ ἴσμεν τὰ κρύψια τῶν κακῶν. ¹⁹ Μόπερ γάρ δὲ λασῶν κύνων τούτους ἀναιρεῖ ὄντερ ἀν φάνη, τῆς ἀφανεστάτης λύσσης μεταδιδούς, οὕτως δὲ καὶ τῆς μοιχείας τὸ κρύψιον κακὸν, καὶ ἀγνοήται, τῆς διαδοχῆς τὴν ἐκκοπὴν ἔκεργάζεται.

132 **XXII.** Ἀλλὰ τοῦτο μὲν γῦν ἡμῖν παραλεί-
φω. Ἐκείνο δὲ ἀπαντεῖς ²⁰ ίστεμεν, ὡς ἐπίκπαν ἐπὶ τούτῳ τοὺς ἀνδρας ἀνεπισχέτως δυσχεραίνοντας, πο-
λέμους τε ²¹ ἐπὶ τούτῳ ἐγγεγρέμουνται, καὶ οἰκαν γε-
νομένας ἀνατρόπας, καὶ πολεων ἀλώσεις, καὶ ἀλλα μυρία. Διὰ τοῦτο ἐγὼ τῷ ἀγρῷ ²² τῶν Ιουδαίων Θεῷ καὶ νόμῳ προσέφυγον, ἀποδεδωκώς τὴν πίστιν ἀσφα-
λεῖς ²³. τῇ κρίσει, διτι ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ δικαίας κρίσεως καὶ νόμος ὄντοςται, καὶ τῇ φυκῇ πάντως τὸ κατ' ἀξίαν ²⁴ ὃν ἐπράξειν ὀπουδήποτε ἀπολαμβάνει.

XXIII. Ταῦτα μου εἰπόντος, δ' Ἀππίων ἐπήνεγκε τῷ λόγῳ. Τί γάρ, οὐχὶ καὶ οἱ Ἑλλήνων, ἔφη, νόμοι τὰς φαῦλας ἀπαγορεύουσιν, καὶ τοὺς μοιχοὺς κολάζουσιν; Κάγὼ ἔφην. Οὐκοῦν οἱ Ἑλλήνων θεοὶ τὰ ἐναντία τοῖς νόμοις πράξαντες κόλασιν διελουσιν. Πώς δὲ καὶ σωφρονίσειν ἐμαυτὸν δυνήσομαι, ὑπολαμβάνων, διτι οἱ θεοὶ αὐτοὶ πρῶτοι ἀμα τῇ μοιχείᾳ τὰ καλεπά πάντα διεπράξαντο, καὶ δίκην οὐ δεδώκασι, ταῦτη μᾶλλον διελουντες διδόναι, ὡς μὴ δουλεύοντες ἐπιθυμίᾳ; εἰ δὲ ὑπέκειντο ²⁵, πῶς ἡσαν θεοί; Καὶ δ' Ἀππίων - "Ἐστωσαν ἡμῖν σκοποὶ μηκέτι θεοί, ἀλλ' οἱ δικασταί, εἰς οὓς ἀφορῶντες, φοβηθούμεθα ἀμαρτάνειν. Κάγὼ ἔφην. Οὐκ ἔθ' ²⁶ δομοιν, δ' Ἀππίων. Ό μὲν γάρ πρὸς ἀνθρώπων ἔχων τὸν σκοπὸν ἐλπίδι τοῦ λαθεῖν τολμήσει ἀμαρτάνειν, δὲ θεὸν παντεπόπτην τῇ έαυτοῦ ψυχῇ **133** δρισάμενος, εἰδὼς αὐτὸν λαθεῖν μὴ δύνασθαι, καὶ τὸ λάθρα ἀμαρτεῖν παραιτήσεται.

XXIV. Ταῦτα δὲ Ἀππίων ἀκούσας ἔφη. "Ηδειν ἔξι διτι ήκουσα Ιουδαίοις σε ²⁷ προσομιλοῦντα, τὸ λα-
λοιώσθαι τὴν γνώμην. Καλῶς γάρ είρηται τίνε - Φθείρουσιν διθη κρητεύειν διμιλαι κακαῖ. Κάγὼ ἔφην -

Οὐκοῦν ἐπανορθοῦσιν ήθη διχρησταὶ διμίλιαι καλαῖ. Καὶ δὲ Ἀππίων ἔφη· Σήμερον πεπληροφορήμην τὴν σὴν ἐπιγνῶναι ἔνστασιν· διὸ σὺν πρώτῳ εἰπεῖν συνεχωρήσαμεν. Αὔριον δὲ ἐνταῦθα, εἰς τοὺς φίλους ἔστιν, ἕτερα τῶν αὐτῶν φίλων συνελθόντων ἀποδεῖξω, διτὶ οἱ θεοὶ ἡμῶν οὗτε μοιχοὶ δύνεται τυγχάνουσιν, οὗτε φονεῖς, οὗτε παῖδων φθορεῖς, οὐκ ἀδελφαῖς ή θυγατρέσται πλησιάσαντες· ἀλλ' οἱ ἀρχαῖοι, τὰ μυστήρια μόνους τοὺς φιλομαθεῖς εἰδέναι θέλοντες, μύθοις οἵς εἰρηκας αὐτὰ προεκάλυψαν ²⁸. Ζῆνα γάρ τὴν ζέουσαν οὐσίαν εἶναι φυσιολογοῦσιν, Κρόνον δὲ τὸν χρόνον, καὶ Ρέαν τὴν δεῖ φέουσαν τοῦ ²⁹ ὄντας φύσιν. Πλὴν, ὡς ὑπερσχόμην, αὔριον, τὸ καθ' ἔκαστον ³⁰ εἴδος ξενίθεν ὑμίν συνελθοῦσιν ἀλληγορίσας, τὴν τῶν δυνάτων ἀλίθεεις ἐκρανών. Κάγω πρὸς ταῦτα ἔφην· Αὔριον, ὡς ὑπέσχου, οὗτως ποίησον· ήδη δὲ ἐντεῦθεν καὶ πρὸς αὐτὰ, διὰ μέλλεις λέγειν, ἀκουσον.

XXV. Αἱ τῶν θεῶν πράξεις εἰ μὲν, ἀγαθαὶ οὖσαι, πακοῖς μύθοις προεκαλύφθησαν, πολλὴ τοῦ σκεπάσαντος δείκνυται κακία, διτὶ τὰ σεμνὰ **134** ἀπέκριψε πακοῖς διηγήμασιν, ἵνα μήτις αὐτῶν ζηλωτὴς γένηται· εἰ δὲ ἀληθῶς ἀσεβὴς διεπράξαντο, ἔχρην τούναντίον ἀγαθοῖς μύθοις ³¹ αὐτὰ ἐπισκέπτειν, ἵνα μή οἱ ἀνθρώποι, ὡς εἰς κρείττονας ἀφορῶντες, ἀμαρτάνειν ἐπιχειρῶσιν ἐκείνοις παραπλήσια. Ταῦτά μου εἰπόντος, οἱ παρόντες φανεροὶ ἦσαν ἀρχὴν λαμβάνοντες τῆς πρὸς τοὺς ὑπὸ ἐμοῦ λεχθέντας λόγους ἀγάπτης. Καὶ γάρ συνεχῶς καὶ ἐσπουδασμένως ἀξιοῦντες πάντις τῷ ὑπερβατικῷ θεῖον ἀπηγόλαμψαν.

'ΟΜΙΛΙΑ Ε'.

I. Τῇ μὲν οὖν ἐν Τύρῳ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ, καθὰ συνταξίδιμεθα, εἰς τὸν ἡσύχιον τόπον ³² ἐλθὼν, τοὺς μὲν ἐτέρους μετά τινων καὶ ἀλλων ίδιων καὶ προστορεύσας, Ἀππίωνα δὲ μὴ ἐκρακώς, ἥρδμην τοῦ μὴ παρεῖναι ἐκείνον τὴν αἰτίαν. Καὶ τις ἔφη, δυσαρέστως αὐτὸν ἀπ' αὐτῆς ἐσπέρας ἐσχηκέναι τὸ σωμάτιον. Ἐμοῦ δὲ φήσαντος, εὐλογον εἶναι παραχρῆμα δρμῆσαντας ἐπισκέψασθαι αὐτὸν, σχεδὸν οἱ πάντες ἤδην πρότερον διαλεχθῆναι με αὐτοῖς, εἰδίθοις αὐτῶν πάκτεινον ἐπισκέψασθαι δύνασθαι ³³ αὐτὸν. Μιᾶς οὖν πάντων γνώμης γενομένης, λέγειν ἡρξάμην.

II. Τέχθες ³⁴, ἐντεῦθεν ἀπαλλαγεῖς, ὡς φίλοι, δρμογῶ διτὶ, πάντις φροντίζων ὑπὲρ τῆς πρὸς Ἀππίωνα μελλούσης ἐσεσθαις ζητήσεως, ὅπου τοχεῖν **135** οὐκ ἐλύναμην. Ἀγρυπνοῦντος δέ μου εἰσέδραμε τὸ ἐν Ρώμῃ πρὸς αὐτὸν μοι μεμηχανημένα. Ἡν δὲ τοιαῦτα· Ἐκ παιδὸς ἐγώ Κλήμης ἀλτηθείας ἐρῶν, καὶ ζητῶν τὰ ψυχῆς διαφέροντα, καὶ εἰς ἀνασκευάς καὶ κατασκευάς διπάνων τοὺς χρόνους, καὶ μηθὲν τέλειον εὑρεῖν δυνάμενος, ὅποι τῆς ἀνοίας ἐξώκειλα ³⁵ εἰς νόον. Καὶ δὴ ἐμοῦ κατακειμένου, δὲ Ἀππίων ἐπιδημεῖ τῇ Ρώμῃ, πατρικὸς διν μοι φίλος, καὶ ἐπιτενύται ἐμοὶ, καὶ κλινήρη μαθών πρὸς ἐμὲ εἰσέρχεται, ὡς ιατρικῆς οὐκ ἀμύτος, καὶ πυνθάνεται τῆς

nos colloquia mala. Excepī ego: Igitur mores malos colloquia bona corrigunt. Dixit Appion: Hodie abunde mibi sit, tuum certo aguovisse institutum: quare primus ut loquereris permisimus. Cras vero hic, si tibi videtur, iisdem amicis convenientibus ostendam, quod dili nostri neque adulteri sunt, neque interfectores, neque liberorum interemptores, neque sororum vel filiarum vitiatores; at veteres, dum mysteria a solis discendi cupidis volunt intelligi, ea fabulis quas dixisti occultaverunt. Jovem enim serventem esse substantiam, physica ratione asserunt: Saturnum autem tempus; et Rheam semper fluentem aquæ naturam. Verumtamen, ut pollicitus sum, cras vobis mane convenientibus, singulas species allegorice exponens rerum manifestam faciam veritatem. Ad hæc ego dixi: Crastina die, ut promisisti, ita facito. Jam vero hinc et adversus ea quæ dicturus es audi.

XXV. Deorum gesta si, bona cum essent, malis fabulis obiecta sunt, magna ejus qui lexit ostenditur malitia, quod honesta pravis occultarit narrationibus, ne quis eorum fieret imitator. Quod si dili vere gesserant impia, contra oportebat illa bonis fabulis velare, ne homines, velut qui in numero respicerent, illis consimilia niterentur peccare. Hæc me dicente, qui aderant, non obscure videbantur incipere dictos a me sermones amore prosequi. Etenim frequenter et studiose rogantes, ut omnino postridie venirem, digressi sunt.

C

HOMILIA V.

I. Sequente igitur apud Tytum die, quemadmodum pacti eramus, in quietum locum adveniens, ceteros quidem cum quibusdam et aliis intuitus cum salutasse, Appionem vero non viderem, causam cur ille non adesset rogavi. Et aliquis respondit, illum ex ipsa vespera ægrotō jacuisse corporculo. Cumque ego dixisset, æquum esse ut statim profecti eum visitaremus, sere cuncti deprecati sunt, ut prius eis edissererem; sic enim postea posse fieri ut illum inviseremus. Quia ergo una erat omnium voluntas, loqui coepi.

II. Heri hinc abiens, o amici, multum, fateor, sollicitus de futura adversus Appionem disceptatione somnum capere non potui. Vigilante autem me occurserunt, quæ Romæ contra illum commentus sui. Sunt autem hæc. A puero ego Clemens veritatis studiosus, quærenisque animæ utilia, et in confutationes ac probationes tempus insumens, nihilque valens veri invenire, in morbum ex mentis impotentia deveni. Cumque decumberem, Romanus advenit Appion, paternus amicus, et apud me hospitatur: audiensque in lecto me jacere, ad me ingressus est, tanquam medicæ artis non imperitus; atque rogit causam decubitus. Ego vero hominem

VARIE LECTIONES.

²⁸ προεκάλυψεν Ο, mendose. ²⁹ τοῦ ομ. Ο. ³⁰ καθέκαστον scr. Ο. ³¹ μύθοις add. c. Ο. Idem ἐπισκέπτειν, p. ἐπισκέπτειν. ³² τόπον nou est in Ο. ³³ δύνασθαι textui reddidi, postquam omissum erat a Cl et S. ³⁴ χέρις Ο. ³⁵ ἐξώκειλον Ο.

non ignorabam summo Judæos prosequi odio; adeo ut et contra eos multos scripserit libros; nunc certe Simonem ipsum in amicitiam admisit non quidem ob discendi studium ac eruditionem, sed quia novit eum esse Samaritanum et Judæorum hostem, adversus quos etiam sit progressus, ideo eum sibi conciliavit, quo possit aliquid ab illo contra Judæos discere.

III. Hæc ego sciens de Appione, simul ac causam morbi petiti, respondi simulaq[ue], me juvenum more affectum dolere animo. Ad hanc ille dixit: Fili, tanquam patri consilii narras, quinam sit animi tui morbus. Cumque iterum sistic vehemens ducerem susprium, quasi veritus fateri amorem, silendo et vultum demittendo suspicionem dedi ejus quod indicari volebam; at ille revera me mulierem deperire persuasus dixit: Nihil in vita est, cui non possit adhiberi remedium. Ipse enim ego, adhuc juvenis, cum in amorem incidisem elegantissimæ mulieris, non modo impossibile judicabam illa frui, verum neque salutare unquam sperabam: et tamen nactus aliquem Ægyptium, magicis in artibus peritissimum, et contracta cum eo amicitia, amorem meum declaro: ac non solum ille se mibi ad cupita omnia tradidit; sed largissime mihi gratificans, etiam carminis per quod potitus sui scientiam non invidit: atque per illius hominis occultam demonstrationem, persuasus magistri munificentia, et semel potitus, amare cessavi.

IV. Unde si et tu tale quid hominum more patris, mihi consilii depone curas. Intra enim septem dies omnino te mulieris faciam compotem. His ego auditis, meum respiciens ad scopum, aio: Ignosc mihi non penitus credenti magiam extare: multos quippe jam expertus sum, multa pollicitos ac mentitos. Autamen movet me ac in spem adducit promissio tua. Vereor autem, dum cogito, forte dæmones interdum magis ad mandata non obedire.

V. Respondit Appion: Mihi concede, ut hæc plus quam tu cognoscam. Ne tamen nihil videaris ex me audivisse de eo quod dixisti, disce, qua ratione cogantur dæmones obsequi mandatis magorum; nam sicut fieri non potest, ut miles duci contradicat, et sicut ipsi duces non possunt imperatori non obtemperare (si quis enim præpositis resistat, omnino pœnas solvet), ita fieri nequit, ut dæmones angelis ducibus suis non subserviant; per quos adjurati cedunt trementes, ut qui bene noverint se non obsecutos omnino puniri. Ipsi quoque angeli,

A κατακλίσεως τὴν αἰτίαν. Ἐγὼ δὲ τὸν ἀνδρα οὐν ἀγνοῶ⁴⁴ πάνυ Ἰουδαίους δι' ἀπεχθεὶς ἔχοντα, ὃς καὶ πολλὰ βιβλία κατ' αὐτῶν συγγεγραφέναι⁴⁵ καὶ αὐτὸν Σίμωνα νῦν οὐ διὰ φιλομάθειαν⁴⁶ εἰς φιλαν προσεμένον, ἀλλ' ἐπειδὴ Σαμαρέα αὐτὸν οὐδὲ μησιούδαιόν τε δυτα καὶ κατὰ Ἰουδαίων προεληυθότα, διὰ τοῦτο αὐτὸν προσφειώσατο, ἵνα δύνατο κατὰ Ἰουδαίων τι παρ' αὐτοῦ μανθάνεν.

III. Ταῦτα ἐγὼ προειδὼς⁴⁷ περὶ τοῦ Ἀππιώνος, ἅμα τῷ πυθέσθαι αὐτὸν τὴν αἰτίαν τῆς νόσου πρεποτητικῶν⁴⁸ ἀπεκρινάμην, διτι τὰ νέων πάσχω καὶ ἀλγῶ τὴν ψυχήν. Οἱ δὲ πρὸς ταῦτα ἔφη: Τέκνον, ὃς πατρὶ θαρσήσας λέγε, τίς σου τῆς ψυχῆς ἡ νόσος; Ἐμοῦ δὲ προσποιητικῶς⁴⁹ πάλιν ἀναστενάξαντος, ὃς δὴ περὶ ἕρωτος εἰπεῖν αἰδούμενον, διά γε τῆς σιωπῆς 136 καὶ τοῦ κατανεύειν⁵⁰, περὶ οὐκ ἥθελον ἐνδείκνυσθαι, παρεῖχον τὴν ὑπόνοιαν· δὲ, ἐφάν⁵¹ με γυναικὸς ἀληθῶς ἀναπεισθεῖς, ἔφη· Οὐδέν δέτιν ἐν τῷ βίῳ βοηθείας τυχεῖν μή δυνάμενον. Καὶ γάρ αὐτὸς, διτι νέος ἡμην⁵², ἐρασθεὶς γυναικὸς ἀξιολογωτάτης, οὐ μόνον αὐτῆς⁵³ τυχεῖν ἡγούμην ἀδύνατον εἶναι, ἀλλ' οὐδὲ προσαγορεῦσαί ποτε ἥλπιζον· καὶ δημως, περιτυχών τινι Αἴγυπτιψ, πάνυ τὰ μάγων ἀκριδοῦντι, καὶ φιλωθεὶς ἐκφαίνω μου τὸν ἕρωτα, καὶ οὐ μόνον ἐαυτὸν μοι παρεῖχε πρὸς πᾶν δὲ έβουλόμην, ἀλλὰ δακιλέστερον πρὸς με φιλοτιμούμενος καὶ τὴν ἐπαοιδὴν, διτι ἡς ἔτυχον, διδάσκειν οὐκ ἐφθόνησεν· ἐκ δὲ τῆς ἐκείνου λαθράκας ὑποδείξεως, πεισθεὶς τῇ τοῦ διδάξαντος ἀφθονίῃ, καὶ ἄπαξ ἐπιτυχόν, ἐπισάμην τοῦ ἕρωτος.

IV. Οθεν, εἰ καὶ σὺ τοιοῦτον τι πέπονθας ἀνθρώπινας, θάρσησον ἡμῖν πρὸς τὸ ἀμέριμνον· ἐντὸς γάρ ἡμερῶν ἐπτὰ πάντως αὐτῆς ἐπιτυχεῖν σε ποτῆσα. Ταῦτα ἀκούσας ἐγὼ, εἰς τὸν ἐμὸν⁵⁴ σκοπὸν ἀποδέπτων, ἔφην· Σύγγραψθι μοι μή πάνυ πιστεύοντι μαγεῖαν ὑφεστάναι· πολλῶν γάρ πολλὰ ἐπαγγελμούμενων καὶ διαφευσαμένων ἥδη πεπείραμαι. Πλὴν δυσωπεῖ⁵⁵ με καὶ εἰς ἐλπίδας ἄγει τὴ σὴ ὑπότσχεις. Δέδοικα δὲ ἐνθυμούμενος, μή δρα οἱ δαίμονες τοῖς μάγοις ἐνίστητε πρὸς τὰ κελεύμενα οὐχ ὑπείχουσιν.

V. Καὶ δὲ Ἀππέιων ἔφη· Ταῦτα ἐμοὶ σου μᾶλλον συγχώρει εἰδέναι. 137 Πλὴν ἴνα μή δοκῇς, πρὸς δὲ ἔφης, μηδὲν ἀκηκόεναι παρ' ἐμοῦ, μάθε πῶς ἀνάγκην ἔχουσιν οἱ δαίμονες τοῖς μάγοις ὑπείχειν περὶ ὃν κελεύονται· ὡς γάρ ἀδύνατον ἐστι στρατιώτην ἀντειπεῖν τῷ ἡγουμένῳ, αὐτοῖς τε τοῖς ἡγουμένοις οὐχ οἶντε τε παρακοῦσαι βασιλέως· (εἰ γάρ τις ἀντερεῖ τοῖς ἐφεστηκόσιν, πάντως τιμωράς ἀξιοῦται·) οὗτος δέδυνατον ἐστι τοὺς δαίμονας μή ὑπουργεῖν⁵⁶ τοῖς αὐτῶν ἡγουμένοις ἀγγέλοις, καθ' ὧν ὁρκιζόμενοι φρίτοντες εἰκουσιν, εὐ εἰδότες διτι ἀπειθῆσαν-

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁴ D legi vult ἀγνοῶ. At oratio est ἀνακόλουθος, cum verbo προϊδών resumatur participium ἀγνοῶν. Alioquin scribendum esset ἡγνουν. S. ⁴⁵ ἀναγεγραφέναι C. ⁴⁶ Εἰσὶ C. O. αὐτὴν post φιλομάθειαν. Τυπ προσεμένον D, προσεμενεν C, O. ⁴⁷ προειδὼς scripsi ex conject., προϊδών C, προϊδὼς O. Τυπ τὸ O, c. D, τοῦ C. ⁴⁸ προσποιητῶς C. ⁴⁹ προσποιητῶς C. ⁵⁰ κατὰ νεύειν C. ⁵¹ Ita O, et ex conject. C, qui ἔρων in textu. Vbb. *Nihil in vita est—unquam spe (rabam)* Cotelierianæ versioni redididi, cum excidissent aρ. S. ⁵² Ita O in marg., καντ in textu. Idem ἀξιολογώτατος. ⁵³ αὐτὴν, S. invitata grammatica. ⁵⁴ ἐμοῦ C. ⁵⁵ Ita O c. S., δουσωπεῖ C. ⁵⁶ ὑποργεῖν O.

εις⁵⁸ πάντως κολάζονται. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἄγγελοι, κατὰ τοῦ κρείττονος ὑπὸ μάγων ὀρκιζόμενοι, ὑπέκουσιν, μῆτρας ἀπειθεῖσας κρίθεντες ἀπόλυτοι. Εἰ γάρ μὴ πάντα ἔμψυχα ὄντα καὶ λογισμένα προεώρησαν τοῦ τοῦ κρείττονος δίκην, σύγχυσις ἀνὴγένει, τῶν πάντων στασιαζόντων πρὸς ἀλληλα.

VI. Κάγὼ ἔφην· Οὐκοῦν ὅρθως ἔχει τὰ ὑπὸ ποιητῶν καὶ φιλοσόφων λεγόμενα⁵⁹, ὡς ἐν ᾧ δου αἱ ψυχαὶ τῶν ἀσεβῶν, κριθεῖσαι ἐφ' οἷς ἐτδημησαν, κολάζονται, οἵον· Ἰεζονος καὶ Ταντάλου Τίτου τε καὶ Σισύφου καὶ τῶν Δαναοῦ θυγατέρων καὶ δοις ποτὲ διλοι ἐνταῦθα ἡσένησαν; Καὶ πῶς, εἴητε ταῦθ' οὐτως μὴ ἔτι⁶⁰⁻⁶¹, δυνατὸν ἀν μαγείαν ὑφεστάναι; Τοῦ δὲ εἰπόντος, οὗτως τὰ ἐν ᾧ δου ἔχειν, ἐγὼ ἐπυθόμην· Διὰ τι δὴ καὶ αὐτοὶ μαγεύειν⁶² οὐ πεφοδήμεθα, ἐπὶ μοιχείας πεπεισμένοις τὴν ἐν ᾧ δου δίκην; μοιχείᾳ⁶³ γάρ βιάσασθαι τὴν μὴ θέλουσαν οὐ συντίθεμαι εἶναι δίκαιον. Εἰ δέ τις αὐτὴν 138 πειθεῖν ἐπαγγέλλεται, πρὸς τοῦτο, μετὰ τοῦ καὶ χάριν διμολογεῖν, ἑτοίμας ἔχω.

VII. Καὶ δὲ Ἀππίων ἔφη· Οὐ δοκεῖ σοι ταῦτα εἶναι, εἴτε μαγεία σύντηξις ἐπιτύχοις⁶⁴, εἴτε πείσας λόγοις; Κάγὼ ἔφην· Οὐ πάντως ὅμοιον πολὺ γάρ ἀφέστηκεν ἀλλήλων ἀκάτερον δὲ μὲν γάρ δικουσαν γυναικαῖς τῇ τῆς μαγείας βίᾳ ἐπαναγκάσας, ὡς ἐπιθυμεύσας οὐφρονί, χαλεπωτάτην ὑπάρχει τὴν δίκην· δὲ λόγῳ πείσας, καὶ ἐπὶ τῇ αὐτῆς ἐκουσίᾳ καὶ βουλῇ ποιησάμενος τὴν αἰρεσιν, οὐκ ἐδιάσατο. Ἡττον δὲ οἷμαι καλασθήσασθαι τὸν πεπεικότα τοῦ βιασαμένου· τοιγάρον, εἰ μὲν πείσας δύνασαι, χάριν ἔξω ἐπιτυχών, ἀλλὰς δὲ ἡδιόν⁶⁵ μοι τεθνάναι μᾶλλον, ή τὴν μὴ βουλευτῆν διαίωσις ἐπαναγκάσαι.

VIII. Καὶ δὲ Ἀππίων, ἀληθῶς διαπορῶν, ἔφη· Τι με χρή πρὸς σὲ λέγειν; Ποτὲ μὲν γάρ ὡς ὑπὸ Ἐρωτοῦς ἐνοχλούμενος εὐχῇ ἐπιτυχεῖν, ποτὲ δὲ ὡς οὐκ ἔρων⁶⁶ τῆς ἐπιθυμίας προτιμέστερον φόδον, καὶ οἷς πείσας μὲν ὡς ὀνταμάρτητος ἐσεσθαι ἀνεύθυνος, βίᾳ δὲ τῇ τῆς μαγείας ἐπιτυχών διφέρειν⁶⁷ δίκην. Ἀλλ' ἀγνοεῖς ὡς τὸ τέλος παντὸς πράγματος κρίνεται, διὶ γέγονεν, οὐ τὸ πῶς γέγονε δοκιμάζεται. Καὶ σὺ δέ, ἐμν μοιχεύσῃς, οὐ δῆπουν, μαγείᾳ μὲν δυνηθεῖς, ὡς ἀσεβῆς⁶⁸ κριθῆσῃ, πείσας δὲ, τῆς κατὰ τὴν μοιχείαν ἀμαρτίας ἀπολυθῆσῃ; Κάγὼ ἔφην· Διὰ τὸ ἐρῶν πάντως μοι προειμένου 139 τυχεῖν τῆς ἐρωμένης, διάγκη μὲν μοι ἐλέσθαι θάτερον, αἰρήσομαι δὲ, εἰ οὐδόν τε, καλαχεύσαι μᾶλλον, ή μαγεῦσαι. Ἀλλ' οὐδὲ καλαχείᾳ πειθεῖν αὐτὴν ῥάδιον πάνυ γάρ ἔστιν ή γυνὴ φιλόσοφος.

IX. Καὶ δὲ Ἀππίων ἔφη· Ταύτη μᾶλλον ενελπίει με πειθεῖν⁶⁹ αὐτὴν δυνήσεσθαι, ὡς αὐτὸς θέλεις, εἰπερ γε προσομιλῆσαι αὐτῇ δυνάμεθα. Κάγὼ ἀπεκρινάμην· Ἄδύνατον. Καὶ δὲ Ἀππίων ἐπύθετο, εἰ

A per Deum ab magis adjurati, obediunt, ne inobsequientia rei pereant. Nisi enim cuncta anima et ratione prædicta justitiam Numinis præviderent, oriretur confusio, omnibus nempe mutua seditione laborantibus.

VI. Et ego dixi: Vera itaque sunt quæ a poetis et philosophis narrantur, in inferis animas impiorum judicari, et pro facinoribus puniri? Exempli gratia animas Ixionis, Tantali, Tityi, Sisyphi et Danai filiarum, nec non alios omnes quicunque hic vixerunt impie. Ac quomodo, si haec non ita se habent, poterit magia subsistere? Cumque ille respondisset, ita esse de inferis, ego interrogavi: et cur ipsi magiam exercere non timeamus, qui certi sumus de penitenti adulterii apud inferos? Stupro siquidem nolentem feminam comprimere, justum esse non assentior. Sed si quis persuasurum se illum pollicetur, ad id ego sum paratus, insuperque habebo gratiam.

VII. Excepit Appion: Nonne tibi videtur idem esse, sive per magiam ea potiatis, sive per verbum suadelam? Respondi ego: Non omnino par est: multum quippe distat unum ab altero; qui enim invitam mulierem per vim magiae cogit, tanquam insidiator pudica gravissimas dabit penas: qui vero sermone persuasit, atque in ejus arbitrio ac voluntate posuit electionem, is non intulit vim. Minus autem, opinor, punietur qui suasit, quam C qui coagit. Quocirca si quidem persuadere potes, gratiam habebo compos factus: aliter vero dulcius mihi mori quam nolentem vi adigere.

VIII. Et Appion vere dubius animi dixit: Quid me tibi effari oportet? Interdum euim quasi amoris impatiens frui desideras; interdum vero, quasi non ames, metum anteponis cupidini, et existimas, quod, si persuaseris, impune tanquam qui non peccaveris evades; sin vero per magicam vim compos volti fias, penas dabis. Sed ignoras, cuiuscunque negotii finem judicari, et factum, non modum expendi. Et vero tu si adulterium commiseris, nunquid, per magiam compos, tanquam impius condemnaberis, per suasionem vero, ab adulterii peccato absolveris? Et ego respondi: Cum amem, omninoque mihi proponam frui amata, ne cessesse quidem est ut alterum eligam, malum vero, si facultas est, adulatio uti, quam magia. Sed nec blanditiis facile erit mulierem ad consensum adducere, valde enim sapientiae studiosa est.

IX. Et Appion: Eo magis, inquit, bona me spes habet, posse ei persuaderi, quemadmodum cupis, si cum ea colloqui detur. Ego respondi, illeri nequit. Appion autem sciscitus est, num posset ad eam

VARIA LECTIONES.

⁵⁸ ἀπειθήσαντες Cl., Ottoboniani ἀπειθήσαντες idem valet, ἀπειθήσαντες C. ⁵⁹ φλεγόμενα O., mendose. ⁶⁰⁻⁶¹ Olegit in indicativo ἔχει. ⁶⁰ μαγείαν C. Tum ἐπὶ μοιχείᾳ O. ⁶¹ Leg. μαγείᾳ c. D., cl. capp. 7 et 8. ⁶² ἐπιτυχών C. Verum jam vidit S. Idem παίσας mendose. ⁶³ ἡδιόν S. O., ἡδιόν C. ⁶⁴ αἰρῶν O. ⁶⁵ ἐρέξιν O. ⁶⁶ ἀσεβῆς C. ⁶⁷ εἰ addidi c. O : quam particulam deesse jam suspicatus est S. ⁶⁸ Ita S., πείσειν C. O.

scribi. Et ego dixi id quidem fieri posse. Tum Appion : Jam nocte hac conscribam libellum, moechiae laudem; quem tu a me acceptum ad eam mittes; et spero quod flexa consentiet. Atque Appion compositam eam epistolam mihi dedit, de qua nocte ista cogitavi quamque opportune recordatus sum me habere una cum aliis libellis, quos mecum deferre. Hæc cum narrassem, astantibus ostendi epistolam, cupidisque audire recitavi. Legens autem dixi : Hæc est, o viri, Græcorum disciplina, quæ largam præbet ad audaciter peccandum occasionem. Epistola vero ita habebat.

X. Amator amatæ (absque nominibus propter leges a stultis hominibus sanctitas) jussu Amoris, antiquissimi omnium pueri, salutem dicit. Cognovi te animum ad studium sapientiæ applicare, et ob virtutem æmulari meliorum vitam. Quinam vero meliores sint, quam inter omnia dii, et inter homines philosophi? Illi namque soli sciunt quænam ex actionibus natura sint malæ aut bonæ, et quænam per legum decreta tales, cum non sint, habeantur. Jam ergo adulterium, quod dicitur, nonnulli actionem malam esse crediderunt, licet omnimode bona sit; nam ad generis multiplicationem jussu Cupidinis exercetur. Est autem Cupido deorum omnium antiquissimus; absque enim Cupidine non elementorum, non deorum, non hominum, non brutorum animantium, non cæterorum omnium congressus vel generatio fieri potest; omnes etenim Amoris sumius instrumenta. Sed ipse per nos opifex, ad cunctorum quæ gignuntur animas adveniens. Unde non quando ipsi volumus, sed quando ab eo jubemus, illius voluntatem facere desideramus. Quod si, qui ejus voluntate cupimus, cupiditatem propter id quod vocatur pudicitia nitamur comprimere, quo modo dum omnium deorum hominumque antiquissimo refragamur, non maximam impietatem admittemus?

XI. Universa itaque ipsi aperta sint ostia, et omnes molestæ ac asciitiae solvantur leges, zelotypis hominibus positæ, qui mente capti, nec volentes æquum intelligere, insuperque et dictos adulteros suspiciati, a Jove ipso per Minoem et Rhadamanthum juste illuduntur latis legibus. Nam Amorem animis accendentem coercere non possumus. Neque enim voluntarius est amantium affectus. Ipse itaque Jupiter, harum legum lator, innumeris concubuit cum mulieribus; et quidem præpter quosdam sapientes viros beneficus in liberorum procreatione factus nonnunquam congressum suum hominibus donavit, apud eos vero, qui gra-

A ἐπιστεῖλαι αὐτῇ δυνατὸν ἔστιν. Κάγῳ ἔφην· Δυνατὸν τοῦτο γε. Καὶ δὲ Ἀππίων ἔφη· "Ετι^ο τῇ νυκτὶ ταύτῃ συγγράψω βιβλίον, μοιχεὰς ἑγκώμιον, ὅπερ σὺ παρ' ἐμοῦ λαβὼν διατέμψεις αὐτῇ, καὶ ἐλπίζω ὅτι ταύτησα συνθήσεται. Καὶ συγγράψας ὁ Ἀππίων ἀκείνῳ τῷ βιβλίον ἐδίδου ἐμοὶ, περὶ οὐ καὶ ἐν τῇ νυκτὶ^ο ταύτῃ ἐνενόησα, καὶ εὐκαίρως^ο ἔγειται αὐτὸν ὑπεμήσθην, σὺν ἀλλοις βιβλίοις οὓς μετ' ἐμαυτοῦ^ο ἐπιφέρομαι. Διηγησάμενος δὲ ταῦτα ἔδειξα τοῖς παρούσις τοῦ βιβλίον, καὶ βουλομένοις ἐπακούσαι ἀνέγνων, καὶ δὴ ἀναγνοὺς ἔφην· Αὕτη ἔστιν, θυρεῖς, ἡ τῶν Ἑλλήνων παιδεῖα, γενναῖσαν ὑπόθεσιν ἔχουσα πρᾶς τὸ ἀδεῶς ἐξαμαρτάνειν. Τὸ δὲ βιβλίον ἦν οὗτως ἔχον.

B X. Οἱ ἐρῶν τῇ ἐρωμένῃ (ἀνωνύμως δὲ τοὺς ἐκ τῶν ἀνθρώπων νόμους) ἐπιταγαῖς Ἐρωτος τῶν πάντων πρεσβυτάτου παιδὸς χάριν^ο. **140** Ἔγκων σε φιλοσοφίᾳ^ο προσανέχουσαν, καὶ ἀρετῆς ἔνεκα τῶν τῶν χρειτόνων ζηλοῦσαν βίον. Τίνες δὲ ἀν εἰεν χρειτονες, η θεοὶ μὲν ἀπάντων, ἀνθρώπων δὲ οἱ φιλόσοφοι; Οὔτοι γάρ μόνοι ἴσασιν, τῶν ἔργων ποιὰ μέν ἔστιν φύσις: κακά τῇ καλά, ποιὰ δὲ τῇ τῶν νόμων θέσει, οὐκ δυτα, νομίζεται. Αὕτικα γοῦν τὴν λεγομένην μοιχείαν πρᾶξιν τινες ὑπειλήφασιν εἶναι κακήν, καίτοι καλήν κατὰ πάντα ὑπάρχουσαν· εἰς γάρ τὴν τοῦ βίου πολυγονίαν ἐπιταγαῖς Ἐρωτος γίνεται. Ἐρως δὲ ἔστιν δὲ πάντων θεῶν πρεσβύτατος^ο μένει γάρ δὴ Ἐρωτος οὐ στοιχείων, οὐ θεῶν, οὐκ ἀνθρώπων, οὐ ζώων ἀλλγων, οὐ τῶν λοιπῶν ἀπάντων μεξις η γένεσις^ο γενέσθαι δύναται· πάντες γάρ τοι δργανά ἐσμεν τοῦ Ἐρωτος. Αὔτδε δὲ^ο δ δι' ἡμῶν τεχνίτες παντες τοῦ γεννωμένου ψυχαῖς ἐπιδημῶν ἔστι νοῦς. Ζεῦν οὐκ αὐτοὶ θέλοντες, ἀλλ' ὅταν ὑπ' αὐτοῦ κελευσθῶμεν, τὸ ἀκείνου βούλημα ποιεῖν ἐπιθυμοῦμεν. Οἱ δὲ^ο ἀκείνου βούλῃ ἐπιθυμοῦντες, χάριν τῆς λεγομένης σωφροσύνης κρατεῖν τῆς ἐπιθυμίας ἐπιχειρήσωμεν^ο, πῶς τῷ πάντων πρεσβυτάτῳ θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων ἀντιπράττοντες^ο οὐ τὰ μέγιστα ἀσεβήσωμεν;

C XI. Ἀλλὰ πᾶσαι μὲν ἀνεψχθωσαν^ο αὐτῷ θύραι, πάντες δὲ μοιχηροὶ **141** καὶ θεοὶ λυέσθωσαν νόμοι, ζηλοτύποις ἀνθρώποις κείμενοι, οἵτινες, ὑπὸ ἀνοίας κρατοῦμενοι καὶ τὸ εὐλογὸν νοεῖν μη βουλόμενοι, προσέστι δὲ καὶ τοὺς λεγομένους μοιχοὺς ὑφρώμενοι, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Διός διά γε τοῦ Μίλων καὶ τοῦ Παδαμάνθιος^ο εὐλόγως θεοῖς παίζονται^ο νόμοις. Ἐρωτα γάρ ἐπιδημήσαντα ψυχαῖς οὐκ ἔστιν ἐπισχεῖν. Οὐ γάρ ἔστιν ἔκούσιον τὸ τῶν ἐρώντων πάθος. Αὕτικα γοῦν δὲ Ζεὺς αὐτὸς, δὲ τούτων νομοθέτης, μυρίαις συνήλιθεν γυναιξίν, καὶ ὑπ' ἐντον μὲν σοφῶν εὐεργέτης πρᾶς τεκνοποιῶν, ἐντονε τὴν αὐτοῦ μεξιν^ο ἀνθρώποις δωρούμενος παρ' οὓς δὲ

VARIÆ LECTIONES.

^ο ἐπὶ conj. D. ^ο καὶ omittere non debet S c. Cl. ^ο Hanc Ci conjectoram confirmat O, εὐκαίρος C in textu. ^ο Ita S, μεθ' ἔαντο C, O. ^ο Leg. γατέρων S. ^ο Ita O, et ex conject. C, φιλοσοφίᾳ id. in textu. ^ο γέννησις C. ^ο δὲ add. c. O. ^ο δὲ C. Vel hic legendum Ei pro OI, vel infra τὰν ρονδινού ἀντέχαριν. Ed. RATH. ^ο ἐπιχειρήσωμεν O. ^ο Post ἀντιπράττοντες in O legitur ἀνεψχθωσαν, quod ex sequentibus perperam irrepsit. ^ο ἀνεψχθωσαν O, ut jam proposuit S; ἀνεψχθησαν C. ^ο Παδαμάνθιος O. ^ο Ita O c. S; παίζονται C. ^ο πρᾶς τεκνοποιῶν ἔνοτηθη, τὴν αὐτοῦ μεξιν legendum censem D.

ἐπεὶ τῇ χάριτι ἡ πίστα ^α, ἀγνοούμενος μετεμόρφωστὸν τὴν ίδεαν, ἵνα μήτε αὐτοὺς λυπῇ, μήτε τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ τεθέσις νόμοις ἀντιπράττειν δοκῇ. Δεῖ οὖν, τῇ φιλοσοφίᾳ προσανέχουσαν, καλοῦ βίου χάριν μιμεῖσθαι τοὺς διμολογουμένους χρείττονας· ὧν αἱ μίξεις περὶ τούς γεγόνασιν.

XII. Καὶ ὑπὲρ τοῦ μῆτρον τῶν χρόνων παραναλίσκειν μάτην εἰς τὰς ἀποδεξίεις τὰς πλειόνας, ἀπ' αὐτοῦ τὸν δῆμον, τοῦ πατρὸς θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων, ἄρχομαι τὰς ἐνίων μηγένειν κοινωνίας· πασῶν γάρ ὑπομητήνται διὰ τὸ πλήθος ἀδύνατον. "Ἄκουε τοῖνυν αἵτους τοῦ μεγάλου Διός, διὰ τὴν τῶν ἀνοήτων ἀνδρῶν ζηλοτυπίαν, τὰς διὰ τῆς μεταμορφώσεως λανθανούσας κοινωνίας. Ἐν πρώτοις γάρ τῆς διαφόρου μίξεως τῇ ὑπονοούμενῃ ^β 142 τῆς μοιχείας ἀμαρτίαν σφοδίς λῦσαι θέλων, ὅποτε ἔμελλε γαμεῖν καὶ ὡς ἐπὶ πρώτῃ εὐνῇ κατὰ τοὺς πολλοὺς μοιχεῖς εἰδὼν, οὐ γινόμενος ^γ, διὰ τῆς δοκούσσης, ὡς ἔφην, ἀμαρτίας τὸν ἀνεμάρτητον γάμον ἐπορίσατο. Ἀδελφὴν γάρ αὐτοῦ Ἡραν οὐσαν γαμεῖτ, δομοιωθεὶς ^δ κόκκυρος ^ε πειρῷ, ἐξ ἣς Ἡβῆ τε καὶ Ἰλιθῆ (86) ἐγένετο. Τὴν Μῆτραν γάρ χωρὶς τῆς πρὸς τινὰ μίξεως ἀποκύπεσται, ὡς καὶ Ἡρα τὸν Ἡφαιστον.

XIII. Ετις δὲ μίγνυται ἀδελφῇ τῇ ἐξ Οὐρανοῦ καὶ θαλάσσης αὐτῷ γενομένῃ (87) ἀπὸ τῆς Κρόνου ἐκτομῆς, Ἐρως καὶ Κύπρις, ἣν καὶ Δωδώνην (88) λέγουσιν^ζ μίγνυται δὲ καὶ Ἀντιόπη τῇ Νυκτέω, Σατύρῳ παρεικασμένος, ^η 143 ἐξ ἣς Ἀμφίων καὶ Ζῆθος γεγόνασιν. Ἀλχμήνῃ τε ^η τῇ Ἀμφιτρύωνος τυνάκι συνέρχεται, δομοιωθεὶς τῷ Ἀμφιτρύῳ τῷ γενέντοι, ἐξ ἣς Ἡρακλῆς ἐγένετο. Καὶ Αἰγινῇ τῇ

A tiam non intelligebant, clam mutabat forma, ut nec illos contristaret, nec a se positis legibus visideretur derogare. Quae ergo philosophia in cunctis, praecellarat vita gratia imitari debes eos qui ex confessio optimi sunt; quorum infiniti extiterunt concubitus.

XII. Et ne tempus frustra impendam in plures demonstrationes, ab ipso Jove, deorum ac hominum parente, incipiam quorundam indicare complexus: cunctos enim memorare, ob multitudinem impossibile est. Audi ergo magni ipsius Jovis ob stolidorum hominum zelotypiam clancularios per transformationem coitus. In primis enim variæ mistionis sive moechia subdolum peccatum dum sapientibus solvere vult, quando uxorem ducturus fuit, et ut in primo concubitu juxta plures moechos sentiens, ibi cum fuit, per creditum, ut dixi, peccatum contraxit inculpatum matrimonium. Nam Junonem sororem suam in uxorem accepit, assimilatus avi cuculo, ex qua natæ sunt Hebe et Iliithya. Metin namque absque illa penitus mistione peperit, sicut et Juno Vulcanum.

XIII. Adhuc vero cum sorore miscetur, progenita ex Cœlo et Mari, vel ex Saturni virilibus exectis (unde Cupido et Cyparis), quam et Dodonam vocant; miscetur etiam cum Antiope Nyctei filia, similis factus Satyros; ex qua orti Amphion et Zethus. Congreditur cum Alcmena Amphitryonis uxore, specie Amphitryonis mariti sumpta: unde genitus Hercules. Et cum Aegina filia Asopi consuescit,

VARIÆ LECTIONES.

^α Ita O. c. S., ἡ πίστα C. Cæterum totus locus corruptus est. D. eum sic vult restituī: ἡ πίστα ἀχθομένοις, μετεμορφούτο x. t. λ., quod interpretatur: *Apud eos vero, quos hocce beneficium moleste ferre novit, formam mutavit.* Ci versio, quam ego retinui, constare cum græcis verbis nullo modo potest. Quæ sit loci sententia, appareat ex seqq. S. Fort. leg. ἡ πίστα τοῦ. Ed. PATROL. ^β Vbh. τῆς διαφόρου μίξεως τῇ ὑπονοούμενῃ largitum est exemplar Ott. ^γ Retinui Ci textum et versionem, etsi ille corruptelæ manusstus, hæc perversa et in Græcis quidem verbis consentanea sit. At ego nihil video medelæ ex conjectura. Haud enim acquiescere possum in ea emendatione, quam D. propositus, dum scribi jubet κατὰ τ. π. μοιχεῖς ἐστῶς, οὐ γινόμενος, quod vertit: *Ut multi censem, moechia similis, non revera tamen moechus factus.* Malim scribere μοιχεῖς τὸ εἶδος οὐ γινόμενος. S. ^δ δομοιωθεὶς O. ^ε Ita O. c. marg. Ci, cuius textus χόκκυτος. Deinde lιθη C. in textu. Eileithyia Oi in marg. ^η τέ inserui c. O. Idem om. τῷ αὐτῷ Ἀμφιτρύῳ.

VARIORUM NOTÆ.

(86) Εξ ἣς Ἡβῆ τε καὶ Ἰλιθῆ. Apollodorus lib. I. *Bibliotheca*: Ζεὺς γαμεῖ Ἡραν, καὶ τεκνον Ἡβῆν, Ειλειθυιαν, Ἀργην. Ilithye autem nomen Graece variis modis pingi solet, per I, EI, E, H, in prima syllaba, i, ei, η, in secunda, ui, ei, in tertia, ei per accentum vel acutum in antepenultima, vel circumflexum in penultima, aut acutum: sed usitator meliorque scriptura est Eileithyia. Vide Etymologicum magnum. Addo, in Theopompi loco rectius apud Suidam voce Καταπλήξ, legi Eileithyia, quam apud Harpocrationem eadem voce, Eileithaea. Cot.

(87) Ita O. c. marg. Ci et D. γενομένης C in textu. Qui quidem adnotat: « Non repugnabo, si quis intelligere voluerit executionem, quam fecisse, non quam passus esse dicitur Saturnus. Utrumque enim tradunt fabulae, Saturnum et genitalia patri Uranio seu Cœlo abscedisse, et genitalibus privatum fuisse per Jovem filium.» Schol. Apoll. Rhod. IV, 985: Τιμαῖος δὲ ἐκ τοῦ δρεπάνου, φέξετεμνεν τοῦ θύρων τὰ αἰδηλὰ δι Κρόνος, ή δὲ Ζεὺς τὰ τοῦ Κοδ-

D. vnu. Tum ἐκτομῆς (ἐξ ἣς Ἐρως καὶ Κύπρις) ἦν scribi vult D. Recte. Idem verba ἐξ Οὐρανοῦ πατεῖται esse putai in ἐκ Κρόνου. Licet enim, ait, ex demessis Cœli virilibus et in mare projectis orta feretur Venus, quemadmodum docet noster hom. vi, 2 (ἐκ τῆς ἀποτομῆς τοῦ Οὐρανοῦ — ἡ Ἀφροδίτη ἐγένετο), ea tamen Jovis non soror, sed amita censeatur, nisi scriberetur ἐκ Κρόνου. Confirmat hanc scripturam auctor *Recogn.* I, 20: Jupiter desecta Saturni genitalia in mare projectit. Mirari aliquis possit, Cyprum loco nostro venditari pro illia Aphrodites: at idem legitur *Recogn.* I. c.: ... Aphrodites, quam apud nos Venerem appellant, ex cuius concebitu, quæ erat utique soror, hunc ipsum Jovem serunt genuisse Cyprin, ex qua aiunt et Cupidivem natum. S.

(88) Nemo unquam Venerem aut Cyprin Dodonam vocavit, sed mulki Dionæ filiam dixerunt. Namque legerim Διώνης sc. θυγατέρα. Cl. Chr. Hom. iv 16.

mutatus in aquilam; ex qua nascitur *Aeacus*. Cum Amalthea vero Phoci concubuit, speciem ursi referens. Et in Acrisii Danaeu forma auri influxit; ex qua exortus evolavit Perseus. Propter Callistonem Lyconis filiam in serum leonem versus est, aliumque peperit Arcadem. Europam Phoenicis per taurum initit; ex qua procreati sunt Minos et Rhadamanthys et Sarpedon. Eurymedusam Acheloi, formica factus; ex qua Myrmidon. Hersae nympham, mutatus in vulturem, ex qua veteres illi sapientes qui in Sicilia. Imam terrigenam apud Rhodum in iubrem transformatus vitavit; e qua suscepit Paragaeum, Cronium, Cyatum; cum Cassiopeia se junxit, assimilatus marito ejus Phoenici; de qua illi natus est Anchinius. Ex Nemesi Thestli filia, quae et Leda putatur, in cynum seu anserem mutatus genuit Helenam, et iterum in stellam conversus Castorem et Pollucem produxit. Utque Lamia potiretur, transformatus est in upupam.

XIV. Idem Mnemosynen, pastori similis factus, matrem fecit Musarum. Semelem Cadmi filiam, mutatus in ignem, dicit; ex qua Barchum procreat. Ipse, forma draconis accepta, Proserpinam filiam comprimit, quae et uxor fratri sui Plutonis esse existimatur. Et cum aliis pluribus etiam non mutata forma concubuit; hominibus, qui zelotypiam quasi de peccato non habent, sed probe sciunt quod saepe ac honorifice cum mulieribus eorum mistus generet, iis inquam hominibus donans Mercurios, Apollines, Bacchos, Endymiones et alios, quorum mentionem fecimus, ex ejus concubitu forma praestautissimos.

XV. Sed ne tempus in narrationem infinitam et inexplicabilem impendam: omnium cum Jove deorum multos munificosque invenies concubitus. At stulti homines adulteria deorum vocant: qui tandem ne quidem a consuetudine cum masculis tanquam turpi abstinuerunt, sed et illam ut honestam consecrati sunt. Ipse etenim Juppiter Ganymedis amore dicitur; Neptunus Pelopis; Apollo Cinyrae, Zephyri, Hyacinthi, Phorbantis, Hylae, Admeti,

A 'Ασωποῦ⁹⁰ πλησιάζει, γενόμενος ἀετός, ἐξ ής⁹¹ Αλαχόδης τίτανει. Αμαλθείᾳ δὲ τῇ Φώκου διοιωθεὶς ἔρκη τηνευνάζεται. Καὶ Δανάῃ τῇ Ἀκρισιού χρυσὸς ἐπερβήνη, ἐξ ής Περσεύς ἀνέπτη⁹². Καλλιστοῖ τῇ Λυκάνον τηγριώθη λέων, καὶ ὄλλον τίκτει Ἀρχάνα. Εύρωπῃ τῇ Φοίνικος διὰ ταύρου συνῆλθεν, ἐξ ής Μίνως καὶ Ραδάμανθυς καὶ Σαρπιδὼν⁹³ ἐξέψυσεν⁹⁴. Εύρυμεδούσῃ τῇ Ἀχελόου, μύρμηξ γενόμενος, ἐξ ής Μυρμιδῶν⁹⁵. Ἐρσαίου νύμφῃ, γενόμενος γύψ, ἐξ ής οἱ ἐν Σικελίᾳ πάλαι σοφοί. Είματ τῇ⁹⁶ γηγενεῖ ἐν Τρόδῳ διὰ διμέρου συνῆλθεν, ἐξ ής Παργαῖος, Κρήνιος, Κύτος· καὶ Κασσιόπειαν⁹⁷ ἐνύμφευσεν, διοιωθεὶς τῷ γημαντι Φοίνικι, ἐξ ής Ἀγχίνιος⁹⁸ αὐτῷ ἐξέψυ. Νεμέσει τῇ⁹⁹ Λέα¹⁰⁰ θεστίου, τῇ καὶ Λέα¹⁰¹ νομισθείσῃ, κύκνος ή χήν γενόμενος Ἐλένην ἐτεκνώσατο, καὶ αὐθίς, ἀστήρ γενόμενος, Κάστορα καὶ Πολυδεύχην ἐξέψυνεν¹⁰⁰. Λαμίᾳ ἐπεμορφώθη ἐπού.

XIV. Μνημοσύνην, αὐτὸς εἰκασθεὶς ποιμένι, Μουσῶν ἀποφανεὶς μητέρα· Σεμέλην τὴν Κάδμου πυρσάνων¹ γαμεῖ, ἐξ ής Διόνυσον τελεῖ. Περσεφόνην αὐτὸς ἐκνυμφεύει τὴν θυγατέρα, αὐτὸς² διοιωθεὶς δράκοντι, καὶ τῇ³ γυναικὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Πλούτωνος εἶναι νομισθείσῃ. Καὶ ἄλλας πολλαῖς καὶ δίχα μεταμορφώσεως μίγνυται, ζῆλον τῶν ἀνδρῶν οὐκ ἔχοντων ὡς ἐφ' ἀμαρτίᾳ, δὲλλ' εὖ εἰδότων ὅτι ἀφθογά ταῖς γυναιξὶν αὐτῶν κοινωνῶν γεννᾷ, χαριζόμενος αὐτοῖς Ἐρμεῖς, Ἀπόλλωνας, Διονύσους, Ἐνδυμίωνας καὶ σοσὶς ἄλλους εἰρήκαμεν, ἐκ μίξεως αὐτοῦ κάλλι διαπρεπετάτους.

XV. Καὶ ίνα μὴ εἰς ἀπειρον⁴ ἐξήγησιν τὸν χρόνον δαπανῶ, πάντων μετὰ Διὸς θεῶν ἀφθόνους εὐρήσεις κοινωνίας· οἱ ἀνόητοι δὲ μοιχεῖας λέγουσι τῶν θεῶν, μηδὲ τῶν ἀρέβηντων τὰς μίξεις φυλασσομένων ὡς αἰσχράς, δὲλλὰ ἐπιτηδευόντων καὶ τοῦτο ὡς εὐπρεπές. Αὐτίκα γοῦν αὐτὸς δὲ Ζεὺς Γανυμήδους⁵ ἐράθη. Ποσειδῶν Πέλοπος· Ἀπόλλων Κινύρου⁶, Ζαχύνθου, Ιάγο⁷ Υακίνθου, Φόρβαντος, Ύλα, Ἀδμήτου, Κυπαρίσσου⁸, Ἀμύκλα, Τρωίου, Βράγχου Τυμναίου, Πάρου Πε-

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁰ Ita O, et C ex conjectura, Ἀστραποῦ in textu. Vulgo enim *Aeginæ* pater Asopus, non *Asculapius* perhibetur. ⁹¹ ὡς O, mendose. Deinde Αμαλθείᾳ O, et ex conject. C, cuius textus *Αρκλετεῖς*. At ex quibus fontibus sua hauserit auctor *Homiliarum*, nescire me fateor. Magis etiam mireris ea, quae tradit auctor *Recogn.* x, 22: *Mantheam Phoci* (stuprat) mutatus in ursum, ex qua nascitur *Arctos*. S. ⁹² Ita scripsi cum O. Emendationem ἀνέπτη prius vidit D, Καλλιστοῖ S; ἀνέπτη et Καλλιστῷ C. Tum Λυκάνος O. ⁹³ Σαρπιδὼν O. ⁹⁴ ἐξέψυ O. ⁹⁵ Μυρμηδῶν O. Recte C. Θερσαίου mutari vult in Αἴτνῃ (cfr. *Recogn.* x, 22: *Thaliām Αἴτναm Nympham*, mutatus in vulturem, ex qua nascuntur apud *Siciliam Palisci*), ei πάλαι σοφοὶ in Παλικοῖ. Conferas, quae deiderunt *Servius* et *Heynius ad Virg. Aen. ix*, 584. S. ⁹⁶ εἰμάτη O. Leg. Ιμαλία, cl. *Diod. Sic.* v, 55: ἐτι δή Ζεύς λέγεται ἐρασθῆναι μιᾶς τῶν Νυμφῶν, Ιμαλίας δονομαζομένης, καὶ τρεῖς ἐξ αὐτῆς τεχνῶσαι παιδας, Σπαρταῖον (al. Παρταῖον), Κρήνιος, Κύτος. S. ⁹⁷ Ita conjectit C, qui exhi. Οὐστίαν in textu; Καστίαν O. ⁹⁸ *Commutavi Ottobonianī ἀγχίνιοιν Ἀγχίνιος*. Apud C, Ἀγχίνιος. S proponit Ατύμνιος, ⁹⁹ τοῦ adjunxit c. O. qui exhi. θεστίου ut cod. *Hom. Parisin. θεστίου conj. C*. Tum δονομαζθείσῃ p. νομισθείσῃ παντού *Valckenarus Diatr. in Eurip. reliq. p. 68. Ed. Lips.* ¹⁰⁰ Leg. ἐξέψυσεν S. Deinde Λαμίᾳ conj. C, cuius textus Δαρμίᾳ, in O διχρέτῃ. ¹ πωροτίνων dedi ex conjectura, πωροτέων C, πωροτέων S, πωροτέων O. Tum in eodem νῦ τελεῖ bis exarata appareat. ² Fortasse αὐθίς. S. ³ Verba καὶ τῇ x. τ. λ. ad sequentem periodum trahere voluerat *Cotelerius*; at scribendum auctore *Davysin* καὶ τῇ (sc. Περσεφόνη) γυναικα — νομισθείσαν. S. ⁴ Ita marg. Ci, qui in textu ἀπορού, ut O. ⁵ Γανυμήδους O. ⁶ Κινύρου O. ⁷ Κυπαρίσσου O. Deinceps scripsi Τυμναῖον (*Tymnaion* O), Τυμνόν ex conject. C, cuius cod. Τυμναῖο.

τινῶς (89), Ὄρφέως· Διόνυσος δὲ Λαονίδος, Ἀμπέλου, Τύμνειου^a, Ἐρματροδίου, Ἀχιλλέως^b· δὲ Ἀσκληπίου Ἰπποτοῦ· καὶ Ἡφαιστος Πηλέως· Πάντες δὲ Δάφνιδος^c· δὲ Ἐρμῆς Περσέως, Χρύσου, Θέρσου, Θύρσου· Ἡρακλῆς δὲ Ἀδόντου (90), Δρύσος, Ἰοχάστου, Φιλοκτήτου, Ὑλα, Πολυφήμου, Αἴμονθος, Χώνου, Εὑρυσθέως^d.

XVI. Πάντων οὖν σοι τῶν ἐπισήμοτέρων θεῶν ἐκ μέρους τοὺς ἔρωτας παρεθέμην, φιλάττη, ἥν^e εἰδῆς, διὰ μόνις ἀνθρώποις τοῖς ἀνοήτοις περὶ τοῦτο γίνεται ζητούσπια. Διὸ καὶ θνητοὶ τυγχάνουσιν, καὶ λυπήρῶς τὸν βίον διατελοῦσιν, διὰ τὰ δόξαντα τοῖς θεοῖς παλλαῖστοι διὰ τὸν αὐτῶν ζῆτον κακά εἶναι ἀπεφίνετο. Μακαρία οὖν ἔσῃ τοῦ λοιποῦ, μιμουμένη θεοὺς καὶ οὐκ ἀνθρώπους· Ἀνθρωποι γάρ, τὴν νομιζομένην σωφροσύνην ἰδόντες^f σε διψυλάσσουσαν, διὰ τὸν πατέρος ἐπανιοῦσι μὲν, οὐκ ὡφελοῦσι δέ· θεοί^g δὲ, ἐξομοιουμένην σε ἔστοις δρῶντες, καὶ ἐπανιεύονται καὶ ὡφελήσουσιν.

XVII. Λόγισται γάρ μοι, πόσας ἡμεικάντο ἐρωμένας ὡν τὰς μὲν κατηστέρισαν, τινῶν δὲ καὶ τέκνα καὶ συνεργούντες εὐηργέτησαν. Αὔτικα γοῦν Ζεὺς κατηστέρισεν Καλλιστώ, τὴν λεγομένην Ἀρκτον μιχράν, ήν καὶ Κυνόσουραν^h 146 προσαγορεύουσι τινες (91). Ποσειδῶν δελφῖνα διὰ τὴν Ἀμφιτρίτην ἐνέταξε τῷ οὐρανῷ· καὶ Ὁρίωνα, τὸν Εὐρυάλης τῆς Μήνων, δὲⁱ Εὐρύπην τὴν μητέρα τῶν δαστρῶν κατηξίωσεν· Διόνυσος τὸν Ἀριάνης στέφανον. Ζεὺς τὸν ἀετὸν συνεργήσαντα ἐπὶ τῇ Γανυμήδους ἀρπαγῇ, καὶ αὐτὸν τὸν Γανυμήδην τὸν Υδροχόου τιμῆ ἔταξεν· καὶ ταῦρον δὲ^j Εὐρύπην ἐτίμησεν. Ἀλλὰ καὶ Κάστορα καὶ Πολυδεύκην καὶ Ἐλένην Λήδηρα χαριζόμενος ἐποίησεν ἀστέρας· καὶ Περσέα διὰ Δανάόν· καὶ Ἀρκάδα^k διὰ Καλλιστώ· παρθένον, τὴν καὶ Δίκην, διὰ Θέμιν· Ἡρακλέα δὲ^l Ἀλκμήνην. Καὶ οὐκέτι μηκύνω πλέον· μαχρὸν δὲ τὸ κατ' εἰδῶς λέγειν, δσους διὰ πολλὰς ἐρωμένας εὐηργετήκασιν οἱ θεοὶ ταῖς πρὸς ἀνθρώπους κοινωνίαις, διὰ οὓς ἀνόητοι ὡς κακάς πράξεις ἀπαγορεύουσιν, οὐκ εἰδότες διὰ τὴν ή μεγάλη ἐν ἀνθρώπαις ἀπολαυσισκότες.

XVIII. Τί δέ; καὶ τῶν σοφῶν οἱ περιβόητοι οὐχ

Cyparissi, Amyclæ, Troilli, Branchi Tymnæi, Pari Potniensis, Orphei; Bacchus vero Laonidis, Ampeli, Hymenæi, Hermaphroditæ, Achillis; Æseulapius autem Hippolyti; Vulcanus Pelei; Pan Daphnidis; at Mercurius Persei, Chrysæ, Thersi, Odrysæ; Hercules denique Abderi, Dryopis, Iocasti, Philoctetis, Hyæ, Polyphemi, Hæmonis, Choni atque Eurysthei.

XVI. Omnia itaque illustriorum deorum tibi amores ex parte proposui, charissima, ut agnosceres, apud solos homines stolidos oriri ea ex re zelotypiam. Quare et mortales sunt, vitamque in tristitia transigunt: quia quæ a diis judicantur bona, ipsi zelo suo ducti mala esse censem. Igitur deinceps eris beata, si deos imiteris, non homines. Nam homines, intuiti te servare quam putant castitatem, propter affectum proprium laudant quidem, at non adjuvant: dii vero, cum te spectabunt sibi similem, simul laudabunt ac opem ferent.

XVII. Cogita enim mihi, quam multas remanerati fuerint amicas: ex quibus alias quidem retulerunt in numerum stellarum, aliarum vero et liberos et adjutores beneficiis affecerunt. Jam ergo Jupiter Callistonem stellam fecit, quæ vocatur Ursa minor, quamque Cynosuram appellant nonnulli. Neptunus in cœlo collocavit Delphium, Amphitrites gratia: et Orionem ex Euryale, Minois filia, natum propter matrem Euryalen astris donavit. Bacchus coronam Ariadnæ. Jupiter aquilam, qua in rapiendo Ganymede usus fuerat: ipsumque Ganymedem in Aquarii honore constituit: ac taurum honoravit ob Europam. Quin et Castorem, Pollucem ac Helenam, Ledæ gratificans, stellas fecit: et Perseum, propter Danaen: et Arcadem, propter Callistoneum: virginem, quæ et Dice, ob Themim: Herculem, propter Alcmenam. Et ne adhuc magis producam sermonem; longum enim est singula referre, in quo aliis, multarum amicarum ergo, benefici exstiterint dii, per humanos complexus; quos stulti ut mala opera prohibent, ignari voluptatem maximum esse inter homines commendum.

XVIII. Quid vero? Nonne et sapientium cele-

VARIÆ LECTIONES.

^a Ita O. c. marg. Ci, cuius textus 'Τύμνειου'. ^b Ἀγχιλέως O. ^c Δάφνι O. ^d Εὑρυσθέως C, Εὑρύθεως O. ^e ἵνα C. ^f ἰδότες O. Idem διψυλάττουσαν. ^g Ita O, et ex conject. C, in cuius textu θεοῖς. ^h κυνὸς οὐράν C. ⁱ Ita O et C ex conject., 'Ἀρκα cod. Hom. Parisiensis. Dein τὴν O, et ex conject. C, qui τῇ in textu, τε in marg. Cot.

VARIORUM NOTÆ.

(89) Βράγχου Τυμραίο πάρου κοτυιθώς. Ita in ms. Unde confici queat, Βράγχου Τυμνίου, Πάρου Ποτνίας. Branchi Tymnii, Pari Potniensis; aut Βράγχου Ατυμνίου, Πάρου Ποτνίας; aut quid simile. Erant enim Branchidae in agro Milesio, testimoniis Herodoto, Strabone, Pausania; et Miletum ac Tymnum in Caria ponit Stephanus: quare Branchus Tymnus forsitan dictus fuerit, quem multi Thessalum faciunt. Atymnum autem amatum esse ab Apolline tradit Nounus Dionysiacorum lib. xix et xxxix. Verum in his corruptis atque ignorabilibus

D plura nihil necesse. Cot.

(90) Ἡρακλῆς δὲ Ἀδόντου. Apollodorus lib. II. De diis, Abderum appellat Ἡρακλέους ἐρώμενον, Hercutis amasium; Ἡρακλέος φίλον Tzetzes Chiliane 2. In Stephano Byzantino: Ἀδόνηρα, ἀπὸ Ἀδόντου τοῦ νεοῦ Ἡρίμου, Ἡρακλέους ἐρώμενον. Cot.

(91) Καλλιστώ, τὴν λεγομένην ἀρκτον μαχρὸν καὶ κυνὸς οὐράν προσαγορεύουσιν τινες. Apud alias Callisto nomine 'Ἀρκτον μεγάλης, Ursæ majoris gaudet; ad distinctionem Ursæ minoris, seu Cynosuræ. Ib.

berrimi voluptatem maximi fecerunt, et cum quiibus placuit mulieribus comansi sunt? Inter quos primus ille Graeciae magister, de quo ipse Apollo pronuntiavit: *Omnium hominum Socrates sapientissimus*; nonne in civitate optimis legibus gubernata, Lacedaemon, communes uxores proponit? et sub pallio pulchrum occultat Alcibiadem? Et vero Socratus Antisthenes de mœchia quæ dicitur non repellenda scribit. Sed et hujus discipulus Diogenes, an non palam ac libere cum Laide concubitus, ea mercede ut illam serat humeris? Nonne Epicurus effert voluptatem? Nonne Aristippus unguentis delibutus totum se Veneri addicit? Nonne Zeno promiscuum innuens coituim, dicit deum esse in omnibus, ut intelligentibus exploratum sit, cum quovis misceatur aliquis, cum semetipso misceri, frustraque prohiberi vocata adulteria, vel concubitus cum matre aut filia aut sorore aut liberis? Chrysippus autem in amatoriis epistolis et Argivæ imaginis meminit, apponens ad Jovis pudenda os Junonis.

XIX. Scio, hæc veritatis ignaris terribilia et turpissima videri, at non Graecorum diis ac philosophis, non Bacchi et Cereris mysteriis. Verum super his omnibus, ne cunctorum deorum et philosophorum vitiis referendis tempus insumam, duo tibi sint maximi scopi, inter deos quidem Jupiter, inter homines autem philosophos Socrates. Reliqua vero ex iis, quorum his litteris mentionem feci, intelligens, cave ne amatorem tuum contristes: quoniam sicut quæ diis et heroiibus feceris contraria, impietas dannaberis, congruensque feres supplicium. Si vero omni te præbueris amatori, tanquam deos imitata ab iis beneficium repor-

A ἡδονὴν προκρίνουσιν, καὶ αἱ ἐδουλήθησαν ἐμῆγησαν; ὃν πρῶτος¹⁷ ὁ τῆς Ἑλλάδος διδάσκαλος, περὶ οὐντὸς δοῦλος ἦφη· Ἀιδρῶν ἀπάντως Σωκράτης σοφώτατος· οὐκ ἐν τῇ εὐνόμωτάτῃ πόλει, τῇ Λαχεδαίμονι (92), κοινὰς προτίθησι τὰς γυναικας, 147 καὶ ὑπὸ τῷ τρίβωνι τὸν καλὸν Ἀλκιβιάδην καλύπτει (93); καὶ δοῦλος Σωκρατικὸς δοῦλος Ἀντισθένης περὶ τοῦ δεῖν τὴν λεγομένην μοιχείαν μή ἀποστέσθαι¹⁸ χράφει. Ἀλλὰ καὶ δοῦλον μαθητῆς Διογένης Λαδίος¹⁹ οὐκ ἐπὶ μισθῷ τῷ φέρειν αὐτὴν ἐπ' ὅμιλον δημοσίᾳ κοινωνεῖ μετὰ παρθητας; Οὐκ Ἐπίκουρος ἡδονὴν προκρίνει; Οὐκ Ἀριστοπότος μυρισθεὶς δόλον αὐτὸν Ἀφροδίτῃ χαρίζεται; Οὐ Ζήνων διδιαφορεὶν αἰνισσόμενος διὰ πάντων τὸ θεῖον εἶναι²⁰ λέγει, ίνα γνώριμον τοῖς συνετοῖς γένηται, ίνα φ²¹ ὅν τις μιγῇ, ὡς ἐστι τῷ μήγνυται, καὶ περισσὸν τὸ ἀπαγορεύειν τὰς λεγομένας μοιχείας, ή μίξεις μητρὸς ή θυγατρὸς ή κατέλφης ή πατέδων; Χρύσιππος (94) δὲ ἐν ταῖς ἐρωτικαῖς ἐπιστολαῖς καὶ τῆς ἐν Ἀργει εἰκόνος μέμνηται, πρὸς τῷ τοῦ Διδασκαλού φέρων τῆς Ἡρας τὸ πρόσωπον²².

XIX. Ολδα διτι ταῦτα τοῖς²³ ἀληθείας ἀμυντοῖς φοβερά καὶ αἰσχιστα καταφαίνεται, ἀλλ' οὐ τοῖς²⁴ Ἑλλήνων θεοῖς καὶ φιλοσόφοις, οὐ τοῖς Διονύσου καὶ Δήμητρος²⁵ μυστηρίοις. 'Αλλ' ἐφ' ἀπασι τούτοις, ίνα μή πάντων θεῶν καὶ φιλοσόφων τοὺς βίους λέγων παράναλσκω τοὺς χρόνους, διὸ ἐστωσάν σοι μέγιστοι σκοποί, θεῶν μὲν Ζεὺς, ἀνδρῶν δὲ φιλοσόφων Σωκράτης. Τὰ δὲ λοιπά, ὃν σοι γράμψας ὑπέμνησα, συνέσας ἐπεγέ, μήποτε ἐραστὴν σου 148 λυτῆσῃς· ἐπεὶ ὡς θεοῖς καὶ ἥρωσιν²⁶ τὰ ἐναντία πράξασα, ἀσεβῆς χριθεῖσα, τὴν προστήκουσαν ὑφέξεις τιμωρίαν. Ἐάν δὲ παντὶ ἐραστῇ ἐστητη παρασχῆς, ὡς θεοὺς μιμουμένη τῆς παρ' αὐτῶν τεύχη εὐεργετίας. Τέλος λειπά, φιλάτη,

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷ πρῶτον Ο. ¹⁸ Ita. O. c. marg. Ci, cuij. textus ἀποστέσθαι. ¹⁹ Λαδίοι om. Ο. Dedi ἐπὶ μισθῷ τῷ c. endem, ἐπὶ τε μισθῷ τῷ C, ἐπὶ τῷ μισθῷ τοῦ D. ²⁰ ίέναι conj. C. ²¹ Leg. διτι φ. S. ²² C refert ad Theoph. ad Autol. iii, p. 422. ²³ τῆς C. ²⁴ τῆς Ο. ²⁵ Δημήτρας C. Subinde μυσταῖς conj. S, qui et lectionem Ottob. Δήμητρος proposuit. ²⁶ ἔρωσιν Ο, ἥρωσιν D.

VARIORUM NOTÆ.

(92) Ἐρ τῇ εὐνόμωτάτῃ πόλει τῇ Λαχεδαίμονι. Observat Theodoritus sermone *De legibus*, Platonem hac in parte suspixisse Lycurgi leges. Cot. — Observavit quidem Theodoritus *Thérap.* ix, p. 125, *Platonem* ex imitatione Lycurgi τὰς εὐνόμους εἰς τοὺς γάμους παρανομίας suæ Reip. civib[us] induluisse. Vides etiam Ciceronem apud Nonium, v. *Proprium*. Sed ἐν τῇ Λαχεδαίμονι κοινὰς προστίθενται γυναικας nullo modo dici potest Socrates: nam Lacedaemoniorum non fuit legislator; at suam πόλιν λόγῳ ξετισεν, eaque statuit, quæ tali Reip. convenire videbantur. Aut ergo vehementer erravit noster, aut, ejectis vocibus τῇ Λαχεδαίμονι, legendum: Οὐκ ἐν τῇ εὐνόμωτάτῃ πόλει κοινὰς προστίθενται τὰς γυναικας. Vide Platonem lib. v, *De rep.*, p. 322, ed. Cantabr. Davis. — Suspicari quis possit plura hinc excidisse verba et collatam Platonicam rempublicam cum Spartanis, hoc circiter sensu: "Ωστερ Λυκούργος ἐν τῇ Λαχεδαίμονι τὰς παρθένους γυμνάς, ὠσαύτως κοινὰς προτίθενται τὰς γυναικας." Ut Lycergus Lacedaemonie virginis nudas: ita et propositi mulieres communes. CLER. — S. Verba τῇ Λαχεδαίμονι, quæ sciolū cujusdam manum redolent, expungenda esse censeo c. D: ἡ εὐνόμωτάτῃ πόλις haud dubie signi-

ficat Platoni rempublicam, in qua Socrates disputatione præstet. Ita saepè legitur apud Aristotelem δοῦλος Σωκράτης ἐν τῇ πολιτείᾳ, cfr. *Polit.* II, 1, 2 ("Οστερ ἐν τῇ πολιτείᾳ τῇ Πλάτωνος ἔκει γάρ δοῦλος Σωκράτης φησὶ δεῖν κοινὰ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναικας εἶναι"). II, 2, 11. III, 3, 1 (ἐν τῇ πολιτείᾳ διώρικεν δοῦλος Σωκράτης περὶ γυναικῶν κοινωνίας). IV, 3, 12. V, 10, 4. VIII, 7, 8. Stahr. Minus bene suspicatur Cl. excidisse aliqua, atque lotum locum sic esse restituentum: "Ωστερ Λυκούργος ἐν τῇ Λαχεδαίμονι τὰς παρθένους γυμνάς, ὠσαύτως κοινὰς προτίθενται τὰς γυναικας. DRESEL.

(93) Καὶ ὑπὸ τῷ τρίβωνι τὸν καλὸν Ἀλκιβιάδην καλύπτει. Videantur Luciani *Amores*. Cot.

(94) Χρύσιππος. *Præter Diogenem Laertium*, Theophilus Antiochenus lib. iii ad *Autolycum* p. 122: Χρύσιππος δὲ δοῦλος φιλαρήσας τῶν οὐχ εὐρίσκεται, σημαίνων τὴν Ἡραν στόματι μιαρῷ συγγνεθεῖ τῷ Διτ.; et p. 118, 119, e ms. Regio: Τὴν τὴν Ἡραν ίδειν ἀδελφὴν μή μόνον τὸν Διτα γαμεῖν, ἀλλα καὶ διὰ στόματος ἀνάγνου ἀφρητοποιεῖν; ubi editio-nes nullio sensu: ἀδελφὴν αὐτῶν μή μόνον τὸν διὰ γάμου. Id.

μεμνημένη περὶ ὧν σοι ἐξέφηνα μυστηρίων, διὰ ταῦτα γραμμάτων μοι τὴν σήν δεῖξον προαίρεσιν. Ἐφίστωσον μοι.

XX. Ἔγὼ τοίνυν τότε²⁷ λαβὼν τὸ βιβλίον τοῦτο περὶ τοῦ Ἀππιώνος, ὡς δυντως διαπέμψων αὐτὸν τῇ ἑρωμένῃ, ἐπλαστάμην ὡς ἔκεινης πρὸς ταῦτα ἀντιγράφετος, καὶ τῇ ὑστεραὶ²⁸ ἐλθόντι αὐτῷ ἐπέδωκα τῷ Ἀππιώνι ὡς δῆθεν τὴν παρ' ἔκεινης ἀντιγραφὴν, οὐτως ἔχουσαν.

Ἀπτίγραφον ἐκποτολῆς²⁹ πρὸς Ἀππιώνα ὡς καὶ τῇς ἑρωμένης.

XXI. Θαυμάζω πῶς, ἐπὶ σοφίᾳ με ἐπαινέσας, ὡς ἀντῆται γράφεις. Εἰς γὰρ σὸν πάθος³⁰ πεῖσαι με θελήσας ἐκ τῶν περὶ τοὺς θεοὺς μυθολογιμάτων ἐκποτολῶ τὰ παραδείγματα, Ἐρωτὰ τὸν πάντων³¹ πρεσβύτατον, ὡς ἔφης³², ἐπὶ πάντων θεῶν καὶ ἀνθρώπων, βλασphemῆσαι μὴ φοβηθεῖς, δπως τὴν ἐμὴν φθείρης ψυχὴν, καὶ τὸ ἐμὸν σῶμα περιυδροῖσης. Ἐρωτεῖς γὰρ θεῶν σύν έστιν ἀρχηγέτης, δὲν ταῖς ἐπιθυμίαις. Εἰ γὰρ ἔκανεν ἐπιθυμεῖ, αὐτὸς³³ 149 ἔστιν ἐαυτοῦ πάθος καὶ κιλασίς, καὶ θεὸς οὐκ ἀν εἴη δὲ πάσχων ἔκινεν· εἰ δὲ ἄκουεν ἐρεῖ τῆς μίζεως, καὶ τὰς ἡμετέρας διερχόμενος ψυχῆς ὥστερ δι' ὀργάνων τῶν ἡμετέρων σωμάτων εἰς τὰς τῶν νοτῶν φέρεται συνουσίας, δὲ τοῦτον ἔρειν ποιῶν καὶ φέρων μείζων αὐτοῦ τυγχάνει· καὶ πάλιν αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ φέροντος ἐτέρῳ πόδῳ φερομένου, μείζων ἀλλος δὲ φέρων ἐκείνον εὑρίσκεται· καὶ εἰς ἀπέραντον ἐπαναφορὰν³⁴ τῶν ἔρεντων γίνεται, δὲστιν ἀδύνατον. Οὐτως οὐκέτι οὔτε δὲ φέρων, οὔτε δὲ φερόμενος, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ ἔρεντος τὸ ἐπιθυμητικόν ἔστι πάθος, ἐλπίδι αὐξόμενον καὶ ἀπογνώσει μειούμενον.

XXII. Οἱ δὲ χρατεῖν αἰσχρᾶς ἐπιθυμίας μὴ βουλδηνεος τῶν θεῶν καταψεύδονται, ἵνα περὶ ὧν πράττουσιν, τοὺς θεοὺς ὡς προτέρους δράσαντας ὑποδεικνύντες, ἀπαλλάσσονται³⁵ τῆς μέμφεως. Εἰ γὰρ παθητοίας ἔνεχεν, καὶ οὐκ ἀσελγείας, οἱ λεγόμενοι θεοὶ τὰς μοιχείας ἐπετέλουν, τί καὶ τοῖς ἀρσεσιν ἐμίγνυντο³⁶; Ἄλλα χαριζόμενοι, φησὶν, ταῖς ἑρωμέναις κατηστέριζον³⁷ αὐτάς. Οὐκούν πρὸ τούτου οὐκέτιστον διατέρες, μέχρις διε ταῖς εἰσελγείας προφάσεις οὐδὲ μοιχῶν δὲ οὐρανὸς ἀστροῖς ἐκομῆθη; Πώς δὲ καὶ οἱ τῶν κατηστέρισμένων³⁸ ἔχοντος ἐν ᾧ δου κολάζονται, δι τε Ἀτλας βαρούμενος, καὶ δὲ Τάνταλος ἔχει³⁹ ἀνιώμενος, καὶ δὲ Σίσυφος ἐρειδῶν πέτραν, Τίτος τὰ στελάγχην διορυττόμενος, Τίξιον περὶ τροχὸν ἀπαύστως κυλινδόμενος; 150 πῶς δὲ καὶ οἱ ἔρεσται θεοὶ δυτες, οὓς ἐμίλαναν, κατηστέριζον⁴⁰, ἐιστοῖς⁽⁹⁵⁾ τοῦτο μὴ χαριστάμενοι;

XXIII. Οὐκέτι διὰ τὴν θεοῖς, ἀλλὰ τυράννων αἰνίγμα-

VARIE LECTIONES

²⁷ Τότε adjunxi c. O. ²⁸ Ita O c. marg. Ci, in cui. textu ὑστερέσq. ²⁹ ἐπιποτολῇ O. ³⁰ πάθος om. O. ³¹ παίδεων O. ³² Vbb. ὡς ἔφης des. in O. Subinde ἐπὶ τῆς C, ἐπιθεῖς in marg. ³³ ἐπαναφορά conj. Cl. ³⁴ Ita O c. S. ἀπαλλάσσονται C. ³⁵ ἐμίγνυντο O c. S, ἐμιγνοίντο C. ³⁶ κατηστέριζον C. ³⁷ κατεστήριζον C. ³⁸ διῆσεi O. ³⁹ κατεστήριζον C.

VARIORUM NOTÆ.

(95) Leg. αὐτοῖς, sc. τοῖς ἑρωμένοις. Cur, inquit, dīi mulieribus a se adamatis, quas inter astra retu-

lerunt, non id quoque largiti sunt, ut eorum posteros (τηγόνους) a pœnis inferni liberarent? S.

A tabis. Ceterum, charissima, memor a me relatorum mysteriorum mibi per litteras tuam indica voluntatem. Vale.

XX. Ego igitur hoc libello ab Appione tum accepto, quasi vere missurus ad amatam, tanquam illa rescriptsset confinxī, et postridie venienti tradi di Appioni velut mulieris rescriptum, quod ita habet:

Rescriptum ad epistolam ad Appionem tanquam ab adamata.

B XXI. Miror qua ratione, cum me de sapientia laudes, tanquam stultam compellas. Nam dum cupis ad tuum me adducere affectum, ex deorum fabulis sumpsisti exempla, Amorem, (quem omnium antiquissimum dixisti, et supra cunctos deos et homines) non veritus infamare, quo meum corrumperes animum, meumque contumelia afficeres corpora. Amor enim non est deorum princeps ac dux, is qui in cupiditatibus versatur; nam si sponte cupidus, ipse est sui perpessio et supplicium, nec deus est, qui voluntarie patitur: sin. vero invitus appetit concubitum, et nostras pervadens animas tanquam per corporum nostrorum instrumenta fertur ad congressum eorum quæ sub intelligentiam cadunt, qui eum inducit ad amandum, major est eo: iterumque cum hic qui inducit in alium educatur amorem, major aliis qui hunc inducit reperitur, et in infinitum amantium numerum fit progressus; quod fieri non potest. Igitur neque est qui inducit, neque qui inducitur; sed est ipsius amantis affectus concupiscens, qui spe augetur et desperatione minuitur.

XXII. Qui vero turpem nolunt cupiditatem coercere, de diis mendaciter fingunt; ut in iis quæ perpetrant deos primos esse auctores ostendendo culpa liberentur. Si enim suscipienda sobolis gratia et non libidinis ergo, qui dīi vocantur, adulteria commiserunt, cur cum masculis quoque misdebandunt? Sed ut gratificarentur, inquit, mulieribus adamatis, illas in astra converterunt. Igitur antea astra non erant, usque dum lasciviae occasione cœlum stellis exornaretur? Et quomodo in stellas relatarum liberi ac nepotes apud inferos puniuntur? Atlas gravatus pondere, Tantalus enectus siti, Sisyphus petram retinens, Tityus pertusus viscera, Ixion circa rotam inde sinenter volutatus. Quomodo vero ut amatores dīi eos, quos polluerant, inter astra retulerunt, sibi autem id muneris non sunt largiti?

D XXIII. Non ergo erant dīi, sed tyrannorum ve-

Ianina. Saturni namque in Caucasiis montibus, non in cœlo, sed in terra, sepulcrum ostenditur, hominis seri ac liberorum voratoris. Item lascivi Jovis, fabulosi, qui similiter Metin filiam deglutivit, in Creta cernitur sepulcrum, et in Acherusia palude Plutonis ac Neptuni, Solis vero Astris, et Lunæ Carris; Mercurii apud Hermopolin, Martis in Thracia, Veneris apud Cyprum, Liberi apud Thebas, aliorumque aliis in locis. Itaque eorum qui dii vocatione, sepulcra comparent. Homines euini erant, iisque improbi et magi. Alter siquidem non facili suissent monarchæ ac domini. Jupiter, inquam, fabulosus et Bacchus, nisi per transformationem, quos et quas volebant, ad id quod volebant compulissent (98).

XXIV. Quod si eorum æmulanda est vita, non modo illorum adulteria, sed et mensas imitemur. Nam Saturnus liberos suos absorpsit, pariterque Jupiter suam filiam. Et quid opus est verbis? Pelops omnium deorum epulum fuit. Unde et nos ante nefarium conjugium deorum peragamus epulum simile; sic euim dignum fuerit conjugio epulum. Verum id nemo facere sustinuerit, ut nec ego moechari. Ad hæc vero mihi amoris velut potentis dei minaris indignationem. Amor deus non est, qualis videtur; sed est cupiditas, quæ ex temperamento animalis, propter successionem vita, accidit per omnium officios providentiam, ne universum genus aliquando deficiat, sed ut occasione voluptatis ex morituri hominis substantia iterum alias nascatur, legitimo productus matrimonio; quo patrem suum cognoscat, quem in senectute nutriat: quod facere nequeunt qui ex adulterio geniti sunt, cum naturalem non habeant erga genitores benevolentiam.

XXV. Quandoquidem igitur et propter legitimam progeniei incrementum, sicut dixi, amoris oritur cupiditas, oportet ut parentes, de castitate solliciti, liberos suos, antequam veniat cupiditas, erudiant in librī, qui bonam mentem ingenerare valeant, eos-

A ματα. Κρόνου γάρ ἐν τοῖς Καυκασίοις δρεσιν (96), οὐχ ἐν οὐρανῷ, ἀλλ' ἐν γῇ τάφος τις δεῖχνυται, ἀνδρὸς ἀγρίου καὶ τεκνοδόρου. Ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀστεροῦ Διὸς, τοῦ μυθικοῦ ⁴⁹, τοῦ δομοίως τὴν θυγατέρα Μῆτιν καταπιόντος, ἐν Κρήτῃ θεωρεῖται τάφος· καὶ ἐν τῇ Ἀγερουσίᾳ δὲ λίμνη Πλούτωνος καὶ Ποσειδῶνος (97). Ἀλλοι δὲ ἐν Ἀστροῖς καὶ Σελήνης ἐν Καρκοῖς· Ἐρμοῦ δὲ ἐν Ἐρμουπόλει· Ἀρεως⁵⁰ ἐν Θράκῃ· Ἀφροδίτης ἐν Κύπρῳ· Διονύσου ἐν Θήβαις· καὶ τῶν ἄλλων ἐν ἄλλοις τόποις. Πλὴν φαίνονται αὐτῶν τῶν λεχθέντων οἱ τάφοι. Ἀνθρώποι γάρ ἡσαν, καὶ ταῦτα μοχθηροὶ καὶ μάγοι. Οὐδὲ γάρ ἄλλως μονοχράτορες ἔγεγόνεισαν, Ζεὺς λέγω δὲ μυθικὸς καὶ Διόνυσος, εἰ μὴ τῇ μεταμορφώσει, ὃν ήθελον ἐπεκράτουν⁵¹, εἰς δέπερ αὐτοὶ ἥθελον.

B XXIV. Εἰ δὲ τούτων δεῖ ζηλοῦν τοὺς βίους, μὴ μόνον τὰς μοιχείας, **151** ἀλλὰ καὶ τὰς ⁵² τραπέζας αὐτῶν μιτώμεθα. Οὐ γάρ Κρόνος τὰ αὐτοῦ τέκνα κατέπιεν, καὶ Ζεὺς δομοίως τὴν αὐτοῦ θυγατέρα. Καὶ τί δεῖ λέγειν; Πλέον πάντων θεῶν δεῖπνον ἔγενετο. "Οθεν καὶ τίμεις πρὸ τῶν διθεμίτων γάμων δομοῖον δεῖπνον τοῖς θεοῖς ἐπιτελέσωμεν". οὕτω γάρ ἀν εἴη τὸ δεῖπνον τῶν γάμων δέξιον. Ἀλλὰ τούτο οὐκ ἀν υποστατὴν ⁵³ ποτὲ, ᾧ οὐδὲ ἐγὼ τὸ μοιχήσασθαι. Πρὸς τούτοις δέ μοι Ἐρωτος ὡς δυνατοῦ θεοῦ ἀπειλεῖς χάλον. "Ἐρως θεὸς οὐκ εστίν, οἶος δοκεῖ, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ ζώου κράσεως πρὸς διαδοχὴν τοῦ βίου, κατὰ πρόνοιαν τοῦ τὰ πάντα ἐνεργήσαντος, συμβανουσα ἐπιθυμία, ἵνα τὸ πᾶν γένος μηδεπάποτε ἐπελείπῃ" ⁵⁴, ἀλλὰ προφάστει τὸνοῦτος ἐκ τῆς τοῦ μέλλοντος τελευτὴν οὐσίας πάλιν ἄλλος γένηται, νομίμῳ προεκτεψικῷ ⁵⁵ γάμῳ, ὅπως τὸ ⁵⁶ γηροτροφεῖν τὸν αὐτοῦ πατέρα γνῶσῃ. δέπερ ποιεῖν οἱ ἐκ μοιχείας γεγονότες οὐκ ἀν ἐδύναντο, φύσιν στοργῆς πρὸς τοὺς γεννήσαντας οὐκ ἔχοντες.

XXV. Ἐπει οὖν διαδοχῆς ἔνεκεν καὶ ⁵⁷ γηνησίας ἐπανέχεσσε, ὡς ἔφη, ἡ ἐπιθυμία συμβαίνει ἡ ἐρωτικὴ, χρή τοὺς γονεῖς, σωφροσύνης προνοούμενους, τοὺς αὐτῶν παῖδας πρὸ τῆς ἐπιθυμίας διὰ τῶν σωφρονιζόντων βιβλίων προπαιδεύειν ⁵⁸, καὶ τοῖς κρείττοντεν

VARIÆ LECTIÖNES.

⁴⁸ μυθού O. ⁵⁰ Ἀρεως O. ⁴⁹ Ita O c. S., ἀπεκράτουν C. ⁵² Vbb. Τὰς μοιχείας, ἀλλὰ καὶ περιττούτην in O post ἀλλὰ καὶ ⁵³ υποστατὴν dedi ex conject., υποστητὴ C, υποστητὴ S. qui legi vult υποστητὴ, υποστητὴ O. ⁵⁴ μὴ δὲ πάντας ἐπιλέπτη O. ⁵⁵ Ita O c. S., προεκτεψικός C. ⁵⁶ τὸ O, et C ex conjectura, τὸ μὴ in texu. ⁵⁷ καὶ add. O. ⁵⁸ Ita O c. S., προσταδεύειν C.

VARIORUM NOTÆ

(96) *Ἐρ τοῖς Καυκασίοις δρεσιν.* Et hom. vi, cap. 21. Hinc Cæsarius Response ad interrogacionem 112, Prōs δὲ τοῖς Καυκασίοις (l. Καυκασίοις) δρεσιν Κρόνος, μᾶλλον δὲ δύνος ὑπὸ τῶν δύνων προσεκυνθῆσθαι, ἀνακράζων καὶ δύκαμενος καθ' Ἑλλήνων. In Eriphanii Ancorato cap. 108: Ζεὺς Κρονίδης, διαταράσσως τὸν ίδιον αὐτοῦ πατέρα ἐν τῷ Καυκασίῳ δρει. Sed apud Clementem Alexandriū Protreptici p. 18, 19, Saturnus in Sicilia sepultus suisse dicitur. Cot.

(97) Post καὶ Ποσειδῶνος Lobeckius Aglaoph. p. 576 excidisse censem ἐν Τήνῳ. S. In hom. vi, 21, ἐν Πάτραις p. ἐν Ἀτροῖς. Et τὸ ιερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Πάτραις memorat Pausanias in Archaicis. Ad lectionem Ἀστροῖς propius accedit Ἀτροῖς. Tὰ Ἀτρα autem seu al. Ἀτρα oppidum est inter Eu-

D phratem ac Tigrim. Legi quoque posset Patáreis, ob Apollinem Patareum. Sed Ἀτροῖς certa lectio est, quia hom. vi, 31, Sol jacere dicitur in Mesopotamia, hoc est inter duos memoratos fluvios. C. Ἀτροῖς probat Lobeck l. c. S. Ad oram codicis nostri posita est manu recentiori emendatio bis verbis, ὡς ὥλμαι καρπίνοις. Ego autem legérēim Κάρφας, ex hom. vi, 21, ubi habetur τὸ Κάρπας. Certo ad Carras deus Lunus colebatur, testantibus Herodiano et Spartiano in Anton. Caracalla; Luna, testante Ammiano l. xxiii. Κάρφας autem Theodoreto H. E. iii, 21, et Sozomeno vi, 53, sunt Κάρπας. C.

(98) Viro maxime inter cooperatores nostros Graecos perito, sic vertere placeret: nisi transformantes se in ea quæ vellent, ea quæ ipsi vellent assequerentur. Judicet lector eruditus. Ed. PATROL.

σθντος προεδίζειν λόγους· δτι δευτέρα φύσις ή συν-
ήθεια· πρὸς τούτοις δὲ πυκνῶς αὐτοὺς τὰς κολάσεις
152 ὑπομιμήσκειν τὰς ἐκ τῶν νόμων, ἵνα, ὡσπερ
χαλινῷ τῷ φόδῳ χρώμενοι, ταῖς ἀπότοις μὴ συντρέ-
χωντι ἤδοναι;⁵⁰ προσήκει δὲ καὶ πρὸ τοῦ τὴν ἐπι-
θυμίαν ἐπακμάσαι γάμῳ τὸ φυσικὸν τῆς ἡλικίας
εἰπροφορεῖν πάνος, πρότερον πείσαντας εἰς εἶδος
τέρας γυναικὸς μὴ ἀτενίζειν.

XXVI. Ο γάρ νοῦς ἡμῶν, δόποταν⁵¹ τὰ πρῶτα τῇ
τέρῃ τὸ εἶδος τῆς ἔρωμένης ἀπομάζεται, ὡσπερ
ἐν κατόπτρῳ ἐνορῶν δεῖ τὴν μορφὴν, διὰ τῆς μνή-
μης βασανίζεται· καὶ μὴ τυγχάνων μὲν τῆς ἐπιθυ-
μίας, τῆς ἐπιτυχίας μελετῷ τὰς ὁδοὺς, ἐπιτυχῶν δὲ,
μῆλον εὑρεται, ὡσπερ τὸ πῦρ τῆς ὑλῆς εὐποροῦν,
καὶ μάλιστ' δὲ⁵² διὰ τῇ ψυχῇ τοῦ ἐρύντος πρὸ τοῦ
πάθους προσενετεπωμένος μὴ προῦπάρξῃ φόδος.
Ὕπερ δέων πῦρ κατασέννυσιν, οὔτες καὶ φόδος
τῆς ἀλόγου ἐπιθυμίας ἐστὶ σκεπτήριος. "Οθεν ἐγώ ἔχ
τις Ιουδαίον τὰ θεῶν πρέποντα καὶ⁵³ νοεῖν καὶ
ποιεῖν ἐκμαθοῦσα, εὐάλωτος πρὸς μοιχείαν ὑπὸ φευ-
λῶν μύθων οὐδὲ γίνονται. Θέλοντι⁵⁴ δὲ σοι καὶ σπου-
δάζοντι σωφρονεῖν, φλεγμαίνοντη⁵⁵ ψυχῇ πρὸς
Ἑρωτα, βοηθοί θεός καὶ τὴν ἱασιν παρασχοῖ.

XXVII. Ἐπεικούσας δὲ δ 'Αππίων τῆς ὑποκρίτου
ἀντιγραφῆς, ἔφη· Μή τι ἀλόγως Ἰουδαίους μισῶ;
νῦν γοῦν ταύτην⁵⁶ τίς ποτε συντυχὼν Ἰουδαίος, **153**
καὶ εἰς τὴν Θρησκείαν μεταγαγάνων ἀνέπεισε σωφρο-
νεῖν, καὶ ἀδύνατον ἐστὶ τοῦ λοιποῦ αὐτῆς⁵⁷ εἰς κοι-
νωνίαν ἐτέρου τινὸς συνελθεῖν, δτι οἱ τοιοῦτοι τὸν
θεὸν ὃς παντεπόπτην τῶν πράξεων προβλέμενοι σφρ-
δρα σωφρονεῖν ἐγκαρπεροῦσιν, ὃς λαθεῖν μὴ δυνά-
μεναι.

XXVIII. Ταῦτα ἀκούσας, ἔφην τῷ Ἀππίωνι· Νῦν
ακ τὰς ἀληθῆ ὄμοιογήσω. Ἐγώ γυναικὸς οὐχ ἡρά-
σθην οὐδὲ δόλλοι τινὸς, πάνυ μου τῆς ψυχῆς δεδαπα-
νημένης πρὸς ὅλλας ἐπιθυμίας καὶ πρὸς ἀληθῶν⁵⁸
ἐνηρμάτων εὐρεσιν. Καὶ μέχρι τοῦ νῦν, πολλὰς γνώμας
εἰμισθῶν διεσκοπήσας, πρὸς οὐδένα αὐτῶν ἐνευσα,
ἢ τρὸς τὸν Ἰουδαίων μόνον, ἐμπόρου τινὸς αὐτῶν
ιδίας πιπράσκοντος ἐνταῦθα τῇ Ῥώμῃ ἐπιδεδημη-
τήσας, καὶ ἐκ τινος συντυχίας ἀγαθῆς ἀπλούστερον
καὶ τὸ μναρχικὸν φρόνημα παραθεμένου.

XXIX. Ἀκούσας δέ μου τῆς ἀληθείας δ 'Αππίων,
ἢ ἀλόγως μεσῶν τὸ Ιουδαίων, καὶ τι ποτὲ ἐστὶν αὐ-
τῶν τὸ πιστὸν οὗτε εἰδῶς οὗτε εἰδέναι θέλων, ἀκριτῶς
ἴρησθεις τῇ σωπῇ⁵⁹ ἐξ αὐτῆς ἥδη τῆς Ῥώμης ἀπηλ-
λάσσετο· καὶ ἔκτοτε νῦν πρῶτον αὐτῷ συντευχήκως,
τὸν ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου θυμὸν ὑποτεύων εἰκότως-
πάθη⁶⁰ ἐργάζομαι, τι διὰ ξεῖνον⁶¹ περὶ τῶν λεγομένων θεῶν, ὃν οἱ βίοι, παντοπαθεῖς
ἔνται μιθολογούμενοι, πρὸς τὴν τοῦ ὀμβοῦ μίμησιν
ἴστηδες ἀδονται δημοσίᾳ, ὃν πρὸς τοὺς ἀνθρωπίνους πά-
θεστιν, ὃς ἔφην, καὶ οἱ κατὰ τόπον δείκνυνται τάφοι.

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁰ ἤδονῆς Ο. ⁵¹ ὅποτ' ἀν C. ⁵² καὶ inserui c. O. ⁵³ δέ σοι καὶ σπουδάζοντι σωφρονεῖν θοηθοί θεός, καὶ φλεγμαίνοντη ψυχῇ τὴν ἱασιν παράσοι. D. S. lexum vulgatum posse retinere existimat, diuinmodo scribatur φλεγμαίνοντης ψυχῆς. ⁵⁴ Ήτα Ο. c. Β., φλεγμαίνοντη C. Tum παράσοι Ο. ⁵⁵ D. legi vult ταύτη (sc. γυναικί). ⁵⁶ αὐ-
τὴν ομ. Θ. ⁵⁷ πρὸς τῶν ἀληθῶν C. ⁵⁸ λέγει Cl. οὐν C, ut parum accurate asserit S.

A que probis præassuefacient sermonibus, quia con-
suetudo est altera natura: ad hæc autem frequen-
ter in eorum memoriam revocent legum pœnas:
quo metu tanquam freno usi absurdis non consenti-
ant voluptatibus. Convepit ergo ut, antequam fer-
vat cupiditas, naturali ætatis affectui per connub-
ium satisfiat; persuadecamusque illis prius, ne for-
mam alterius mulieris contemplentur.

B XXVI. Etenim mens nostra, cum primum sibi
impresserit cum voluptate adamatae imaginem,
quasi in speculo semper formam intuens, per me-
moriam torquetur, et si quidem voto non fruitur,
potiendi artes meditatur; sin autem fruitur, crescit
cupiditas, sicut ignis materia abundans, præsertim
que quando in amoris animo timor ante affectum
impressus non præexistit. Nam sicut aqua exstinguit
ignem, ita etiam timor vim habet extinguendi
pravam cupiditatem. Quocirca ego, ut quæ a quo-
dam Judæo didicerim et cogitare et facere quæ
Deum decent, per falsas fabulas in stuprum adduci
non possum. Tibi vero, cupienti ac studenti caste
vivere, animæque ad amorem flagranti, Deus auxi-
lium præbeat, atque tribuat medicinam.

C XXVII. Audito autem fictio rescripto, Appion
dixit: An sine ratione Judæos odi? Nunc ergo hanc
aliquis Judæus nactus, adductamque ad suum cul-
tum, in castitate degere persuasit, et deinceps im-
possibile est ut ea in cuiusdam complexus veniat,
quia isti, Deum tanquam omnium operum inspe-
ctorem sibi proponentes, pudicitiam admodum re-
tent, velut qui non possint latere.

D XXVIII. Quæ cum audivissem, dixi Appioni: Jam
tibi verum fatebor. Ego mulierem non amavi neque
quid hujusmodi; animus quippe meus in alia om-
nino consumitur desideria, scilicet, in reperiendis
veris dogmatibus. Et hoc usque animo ad varias
philosophorum opiniones adjecto, ad nullum illorum
inclinavi, nisi ad Judæorum religionem, cum ex illig
mercator aliquis linteorum hic Romam advenisset,
et bono quodam casu mihi simpliciter sententiam
de uno Dei principatu commendasset.

XXIX. Appion vero, a me accepta veritate, qui
legem Judæorum inique oderat, nec quæ esset illo-
rum fides sciebat aut volebat scire, absque judicio
iratus clam statim Roma discessit, et ex eo nunc
primum illum nactus, iram temporis illius merito
vereor. Attamen coram vobis interrogabo, quid di-
cere habeat de vulgaribus diis, quorum vita, quas
omnibus vitiis subjectas referunt fabulæ, palam de
industria ad imitationem canuntur, quorumque
præter humanos affectus, ut dixi, etiam sepulcra
per loca ostenduntur.

XXX. Ista cum a me alii ante audivissent, et A consequentia desiderarent discere, convenerunt me, ut Appionem invisuri. Et vero eum jam lotum invenimus, mensa parata. Quare pauca examinavimus circa doctrinam de diis. Ille vero nostram, opinor, intelligens voluntatem, crastina die se aliquid de diis dicturum promisit, eumdemque nobis indicavit locum, in quo esset locuturus. Nos autem cum promissione, gratiis illi actis, singuli domum reversi sumus.

HOMILIA VI.

I. Tertio autem die ad præfinitum Tyri agrum cum familiarissimis ego veniens Appionem nanciscor, in medio Anubionis et Athenodori sedentem, unaque plures alios eruditos viros, qui nos opperiebantur. Attamen nihil veritus salutans consedi ex adverso Appionis, qui non multo post loqui cœpit: Volo, primum incipiens hinc, jam cito venire ad quæstionem. Ante quam tu, illi Clemens, adesses nobis, Anubion hic et Athenodorus, qui heri una cum aliis audierunt te disserentem, narraverunt mihi, quo modo Romæ tibi ut amanti occurrens multa contra deos mentitus fuerim, illos prædicans paedicones, lascivos, stupratores matrum, sororum, filiarum, innumerisque obnoxios adulteriis. Sed te oportuit, fili, scire me talia non ex animo scripsisse, sed amore tui vera occultasse; qua si nunc desideras, audi a me.

II. Antiquorum hominum sapientissimi, omnem veritatem per laborem edocti, indignos divinarumque disciplinarum non cupidos celarunt scientiæ traditionem. Neque enim ex Cœlo illiusque matre Terra progeniti sunt duodecim liberi, quemadmodum fabula enumerat, mares quidem Oceanus, Cœus, Crius, Hyperion, Japetus, Saturnus; feminæ vero Theia, Themis, Mnemosyne, Ceres, Tethys, Rhea. Neque Saturnus adamantina falce exsecta patri Cœlo virilia, ut fertis, in mare projecit; sed neque ex Cœli exsectione per fusi sanguinis guttas orta est Venus. Neque etiam Saturnus ex Rhea priuo sibi genitum Plutonem absorbut, propter Prometheus oraculum veritus, ne ex eo concubitu natus infans fortior ipso existeret, privaretque ipsum regno. Non secundo genitum Neptunum similiter absorpsit. Non post hos natum Jovem mater Rhea occultavit, nec expertenti Saturno lapidem ad devorandum tradidit. Non is devoratus prius absorptus trusit et coegit exire, primum quidem, qui primus absorptus fuerat, Plutonem, postea Neptu-

XXX. Ταῦτα οἱ ἔπειροι προακούσαντες ἐμοῦ καὶ μαθεῖν τὰ ἔχῆς ποθοῦντες, **154** συνῆλθόν μοι, ὡς ἐπισκέψμενοι Ἀππίωνα. Καὶ δὴ λελουμένον αὐτὸν ἥδη κατελαμβάνομεν ἐφ' ἑτοίμῳ τραπέζῃ. Διόπερ⁵⁰ ὅλγος ἡ κριβολογησάμεθα εἰς τὸν περὶ θεῶν λόγον. Οὐ δέ, οἵματι, συνεῖς ἡμῶν τὴν προσάρεσιν, εἰς τὴν ἐπιοῦσαν ἔχειν⁵¹ τι εἰπεῖν ὑπέσχετο περὶ θεῶν, καὶ τὸν αὐτὸν προεδήλωσεν ἡμῖν τόπον, ὡς ἐκεῖ διαλεξόμενος. Ημεῖς δὲ σὺν τῇ ὑπόσχεσι, χάριν διμολογήσαντες αὐτῷ, οἴκαδε ἔκαστος ἀπεχωρήσαμεν.

'ΟΜΙΛΙΑ Γ'.

I. Τρίτη δὲ ἡμέρᾳ εἰς τὸ πρώτωριτμένον τῆς Τύρου χωρὸν σὺν τοῖς οἰκειοτάτοις ἐλθὼν ἔγαγε⁵², εὑρίσκω τὸν Ἀππίωνα, Ἀνοιδίωντος τε καὶ Ἀθηνόδωρον καθεζόμενον μέσον, καὶ μετὰ πολλῶν ἄλλων τῶν ἐκ παιδείας ἀνδρῶν ἡμᾶς ἀναμενόντων. Καὶ δύμις οὐδὲν⁵³ καταπλαγεῖς, προσαγορεύσας ἀντικαθέξομαι τῷ Ἀππίωνι, δς μετ' οὐ πολὺ λέγειν ἥρξατο. Βούλομαι πρῶτος ἀρξάμενος ἐντεῦθεν ἥδη ταχέως ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ ζητούμενον. Πρὸ τοῦ σὲ, τέκνον Κλήμης, ἡμῖν παρεῖναι, Ανοιδίων οὐτος⁵⁴ καὶ Ἀθηνόδωρος, οἱ χθὲς ἀμαρτίας ἀλλοις ἐπακούσαντές σου διαλεγομένου, ἀφηγησάντο μοι⁵⁵ πῶς ἐν τῇ Ῥώμῃ, συνεργόμενος⁵⁶ σοι ὡς ἐρῶντι, πολλὰ τῶν θεῶν κατεψευσάμην, εἰπὼν αὐτοὺς παιδεραστάς, δεσλεγεῖς, μιγνυμένους μητράσιν, ἀδελφαῖς, θυγατράσιν, καὶ μυρίαις μοριεύασις ἐνεχομένους⁵⁷. **155** Άλλ' ἔχρησιν σε, ὦ τέκνον, εἰδένας, δι τοιαῦτα περὶ θεῶν φρονῶν⁵⁸ Ἔγραφον, ἀλλὰ στοργῇ τῇ πρὸς σὲ τὰ ἀληθῆ λέγειν ἀπεκρυπτόμην, ἀπερ, εἰ νῦν ἔθλεις, παρ' ἐμοῦ ἀκουσον.

II. Τῶν πάλαι ἀνδρῶν οἱ σοφώτατοι, πᾶσαν ἀλήθειαν αὐτοὶ καμάτῳ⁵⁹ μεμαθηκτές, τοὺς ἀναξίους καὶ μὴ δρεγμένους θείων μαθημάτων ἀπεκρύψαντο τὴν ἐπιστήμην λαβεῖν. Οὔτε γάρ ἀπ' Οὐρανοῦ καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Γῆς γεγόνασι παιδεῖς δύσκεα, ὡς δομῆθος καταριθμεῖ· ἀρρένες μὲν, Ὁκεανός, Καίος, Κρίος⁶⁰, Ὑπερίων, Ἰαπετός, Κρόνος· θήλειαι⁶¹ δὲ, Θεά, Θέμις, Μηνημοσύνη, Δημήτηρ, Τηθύς, Ῥέα. Οὔτε τῇ ἐξ ἀδάμαντος ἀρπῇ τὰ αἰδοῖα Κρόνος Οὐρανοῦ τοῦ πατρὸς ἐκτεμῶν, ὡς φατε, εἰς βυθὸν ἀπέβριψεν· ἀλλ' οὐδὲ ἐκ τῆς ἀποτομῆς τοῦ Οὐρανοῦ σταγόνων δύνετος αἰματος τῇ Ἀφροδίτῃ ἐγένετο. Οὐδὲ αὖ Κρόνος τῇ Ῥέᾳ μιγεῖς καὶ γεννήσας Πλούτωνα πρῶτον κατέπιεν, διά τινα Προμηθέως θεσμὸν δεδώκεις, μήποτε γεννηθὲν ἐξ αὐτοῦ βρέφος, γενναιότερον αὐτοῦ γενόμενον, ἀφέληται αὐτὸν τῆς βασιλείας⁶². Οὐδὲ τὸν Ποσειδῶνα δεύτερον γεννήσας δύοισι κατέπιεν· οὐ μετὰ τούτους τὸν Δία γεννηθέντα τῇ μήτηρ κατακρύψασα τῇ Ῥέᾳ ἀπαιτήσαντι τῷ Κρόνῳ καταπιεῖν λίθον⁶³ ἀντέδωκεν. Ος, οὐ καταποθεῖς, τοὺς προκαταποθέντας θλίψας ἔξεωσεν⁶⁴, ὡς προελθεῖν πρῶτον μὲν

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁰ δι' ὅπερ C. ⁵¹ D proponit ἡκεῖν. ⁵² ἔγώ γε C. ⁵³ οὐδέ O. ⁵⁴ Ita O et C ex conject., οὐτεις in textu. ⁵⁵ ἀφηγησατό μοι S, mendose. ⁵⁶ συνεργόμενος C, συνεργόμενος S. ⁵⁷ ἀνεχομένους C. ⁵⁸ φρονῶν desideratur in O. ⁵⁹ Pro Ci καμάτων D legendum censem διὰ καμάτων: conjectura jam superflua. ⁶⁰ Ita S, auct. D. Cfr. Hes. *Theog.* 134, 375, χρίσ C, O. ⁶¹ θῆλαι Ο. Tum. id. θεα sine accentu, θεα conj. C. Cfr. Hes. *Theog.* 135, 371. Apollod. 1, 2, 4. Dein τυθύς O. ⁶² Lege τὴν βασιλείαν S. ⁶³ λίθον addidi c. O, quam vocem decesse jam monuit D. Cfr. *Recogn.* x, 19, δι in exordio sequentis periodi addidi c. O. ⁶⁴ Ita S, ἔξωσεν C, ἔξοσεν O.

156 τὸν πρῶτον καταποθέντα Πλούτωνα, ἐπ' αὐτῷ δὲ¹⁶ "Ποσειδῶνα, καὶ τρίτον τὸν Δία. Οὐδέ γε, ὡς φασιν, μητρὸς προνοιά διασωθεὶς ὁ Ζεὺς, καὶ εἰς σύρανθν ἀναβὰς, τὸν πατέρα τῆς βασιλείας καθεῖλεν. Οὐ πατέρος¹⁷ ἀδελφοὺς ἔκβλασεν. Ούκ εἰς πόθον γυναικῶν θνητῶν κατῆλθεν. Ούκ ἀδελφαῖς ή θυγατράσιν, οὐκ ἀδελφῶν γυναιξίν, οὐ παισὶν αἰσχρῶς συνεγένετο. Οὐδὲ Μῆτιν γεννήσας κατέπιεν, ἵνα ἀπί¹⁸ ἐγχεψάλου μὲν τὴν Ἀθηνᾶν ἀναφύσῃ ἐκ τῆς Μῆτιδος, ἐκ δὲ τοῦ μηροῦ τὸν Διόνυσον τέκῃ, δὸν ὑπὸ Τιτάνων ἐσπαράχθαι λέγουσιν. Οὐ δεῖπνον ἐπὶ τῷ Θετίδος καὶ Πηγέλεως γάμῳ συντελεῖ. Οὐ τὴν Ἑριν τῶν γάμων ἀπέωσατο. Οὐκ αὐτῇ¹⁹ ή Ἑρις, ἀτιμασθεῖσα, μάχην καὶ στάσιν τοῖς²⁰ ἑταωμένοις ἐπενόησεν. Οὐ μῆλον χρύσεον ἔκ τῶν Ἐσπερίδων κήπων λαδοῦσα ἐπέγραψεν, δῶρον τῇ κατῆ. Ἐπειτα μυθολογοῦσιν ὡς Ἡρα τε καὶ Ἀθηνᾶ καὶ Ἄφροδίτη εὑρίσκουσι τὸ μῆλον, καὶ φιλονεικοῦσι: Ἐρχονται πρὸς²¹ τὸν Δία· αἵς αὐτὸς μὲν οὐκ ἔκρινεν, δί' Ἐρμοῦ δὲ πρὸς τὸν ποιμένα Πάριν κριθεομένας περὶ κάλλους ἔξεπεμψεν. Ἄλλ' οὔτε ἐκριθεσαν θεατ, οὔτε δὲ Πάρις τῇ Ἄφροδίτῃ τὸ μῆλον ἀπέδωκεν. Οὐκ Ἄφροδίτη, τιμηθεῖσα, τῷ τῆς Ἐλένης αὐτὸν ἀντεῖμησε γάμῳ. Οὐ γάρ δὲ τῇ τῆς θεᾶς τιμῇ²² πρόδρασις ἐγένετο παμφύλου πολέμου, καὶ ταῦτα ἐπ' ὀλέθρῳ τοῦ τὴν τιμὴν ἀπειληφότος καὶ ἀγχιστεύοντος τῷ τῆς Ἄφροδίτης γένει. Ἄλλ' ὡς ἔτην, ὡς τέκνων, ἔχει τινὰ 157 λόγον τὰ τοιαῦτα οἰκεῖαν καὶ φιλόσοφον, ἀλληγορικά φρασθῆναν δυνάμενον· ὅστε σε ἀκούσαντα θαυμάσαι. Κάγω Ἐφηγόδομαι μή με ἀναβαλλόμενος βασανίσῃς. Καὶ δὲ Ἐφηγόδεν διστηθῆς, οὐ γάρ ὑπερθήσομαι, ἀλλ' ἀρξομαι φῆ λέγειν.

III. Ἡν ποτε δτε οὐδὲν πλὴν χάρος καὶ στοιχείων ἀπάκτων²³ ἔτι συμπεφορημένων μίξις ἀδιάκριτος, τοῦτο καὶ τῆς φύσεως ὄμοιογούσης, καὶ τῶν μεγάλων ἀνθρώπων οὐτως ἔχειν νενοήκτων. Καὶ μάρτυρα τῶν μεγάλων ἐν σοφίᾳ τὸν μέγιστον "Ομηρον αὐτὸν σοι παρέδομαι, εἰπόντα περὶ τῆς ἀνέκαθεν συγχύσεως"

"Ἄλλ' ὑμεῖς μὲν πάντες²⁴ ὕδωρ καὶ γαῖα γέρουσθε"²⁵.

ὅς ἐκεῖθεν ἀπάκτων τὴν γένεσιν ἐσχηκτῶν, καὶ μετ'²⁶ ἀνάλυσιν τῆς ὑγρᾶς καὶ γηίνης οὐσίας εἰς τὴν τρύπην πάλιν ἀποκαθισταμένων φύσιν, δὲστι χάρος. Ήσθιος δὲ ἐν τῇ θεογονίᾳ λέγει·

Ἔτοι μὲν πρώτιστα χάρος ἐγένετο²⁷

Τὸ δὲ ἐγένετο (98') δηλονότι²⁸ γεγενῆσθαι ὡς γενητὰ

VARIE LECTIENES.

98 δε transcripsi ex O. 16 πατέρος C. 17 ἐπ' O. 18 οὐχ αὐτῇ C, οὐχ αὐτῇ (sic) Cl, οὐχ αὐτῇ O. 19 τὴν O. 20 ἐπὶ O. 21 Ita scripsi c. O. qui quidem pr. man. in lexiū exh. τῇ τῆς θεᾶς τιμῇ, ap. C. ἡ τ. θ. τιμῇ. 22 Leg. ἀπάκτως. D. 23 Ita O. c. S., γένησθε C. Cfr. Iliad. vii, 99. 24 μετά O. 25 V. Hes. Theog. 116. S. 26 δῆλον δτι C.

VARIORUM NOTÆ.

98') Τὸ δὲ ἐγένετο. Eodem modo Hesiodus intellegitur apud Philonem Iudeum libro Περὶ ἀρθαράστας κόσμου, p. 491. Verba Philonis digna sunt quae hic leguntur: Πατέρα δὲ τοὺς Πλατωνικοῦ δόγματος ίκανούς τοὺς Ήσίοδον, γενητὸν καὶ ἀφθαρτὸν οἰκεῖον τὸν κόσμον ὑπὲκείνου λέγεσθαι· γενητὸν

μὲν, δτι φησίν· "Ηπου μὲν πρώτιστα χάρος γένεται", αὐτὰρ ἐπειτα Γαῖα ἐνρύστερνος, πάντων ἔδος ἀσφαλές ατεί. "Ἄρθαρτον δὲ, δτι διάλυσιν καὶ φθορὰν οὐ μεμήνυκεν αὐτοῦ. Σοτ.

A num, tertium Jovem. Neque, ut aiunt, matris consilio servatus Jupiter, ac in cœlum ascendens, patrem regno depulit. Nec patris fratres suppicio affectit. Non in amorem devenit mortalium seminarum. Non cum sororibus vel filiis, non cum fratribus uxoribus, non cum pueris turpiter concubuit. Neque filiam suam Metim deglutivit, ut a cerebro quidem Minervam produceret ex Metide, ex femore vero gigneret Bacchum, quem a Titanibus ferunt discerptum fuisse. Non coenam in Thetidis et Pelei nuptiis celebravit. Non discordiam expulit e nuptiis. Non discordia probro affecta pugnam et seditionem epulantibus commenta est. Non accepto ex hortis Hesperidum malo aureo inscripsit: *Donum pulchræ.* Postea fabulantur, quod Juno, Minerva et Venus malum invenerint et contendentes venerint ad Jovem, quas ipse quidem non judicaverit, per Mercurium vero miserit ad pastorem Paridem, de pulchritudine judicandas. Sec nec deæ judicatae fuerunt, neque Paris Veneri pomum tradidit. Non Venus, honorem consecuta, Paridem Helenæ conjugio vicissim honoravit. Neque enim deæ honor causa suisset belli inter tot gentes, idque in perniciem ejus qui honore affectus fuerat, quique ad genus Venieris jure propinquitatis pertinebat. Verum sicut dixi, o fili, hac rationem quamdam habent propriam et philosophicam, quæ per allegoriam potest explicari, adeo ut tu, cum audieris, admiraris. Et ego dixi, oro ne me mora torqueas. Ille respondit, nihil timeas. Non enim differam, sed jam C incipiam loqui.

III. Exstitit aliquando tempus, cum nihil erat, præter chaos et elementorum confusorum, adhuc aggestorum, misturam promiscuam. Id enim fateatur natura, atque ita habere, asserunt viri magni. Et inter sapientia præstantes præstantissimum, Homerum, tibi afferam, dicentem de prima confusione:

Vos equidem cuncti tellus fatis et unda:

tanquam hinc omnia ortum habeant, atque post substantias humidæ ac terrenæ dissolutionem in primam iterum restituantur naturam, hoc est in chaos. Hesiodus vero in *Theogonia* dicit:

Primo nempe Chaos factum fuit:

Per illud, *factum fuit*, clarum est quod significet, ea

ut genita ortum habuisse, non autem ut ingenita semper exstisset. Orpheus autem chaos ovo comparat, in quo primorum elementorum erat confusio. Hoc Hesiodus chaos proponit, quod Orpheus ovum dicit genitum, ex infinita materia productum, sa- etiunque ita :

IV. Cum materia quatuor genera complectens haberet animam, et totum immensum quoddam profundum semper fluere ac temere ferretur et innumeras imperfectas mistiones subinde profunderet, atque ideo illas ob confusionem solveret, nec non biaret, quasi ad generationem animalis non posset compingi, aliquando contigit, ut illud infinitum pelagus, per propriam naturam concussum motu naturali, ordinate ab eodem ad idem instar vorticis fluere, substantiasque misceret; sicutque mirum in modum, quod omnium optimum ac maturissimum erat atque ad generationem animalis aptissimum, velut in fornace per medium decurreret universitatem, et per cuncta serentem vorticem iret ad profundum, circumfusumque spiritum attraheret; nec non quasi in maximam secunditatem conceptum ficeret discretam compositionem. Quemadmodum enim in humido fieri solet bulla, ita orbiculatum undique comprehensum est corpus. Deinde ipsum in seipso conceptum, a divino qui assumpserat spiritu subiectum, in lucem prodiit maximum hoc gerinen seu fetus, tanquam ex omni immenso profundo progenitum opificium animatum, simile ovis per rotunditatem et avibus per celeritatem.

V. Saturnum igitur mihi puta esse tempus, Rheam vero illud humidæ substantiæ, quod fluit: quia per tempus versata omnis materia, velut ovum, cælum quod rotundum est quodque omnia complectitur, peperit. Quod ovum principio secunda medulla plenum fuit, quippe quod posset elementa et omnigenas species procreare, attamen omnigenam ex una substantia unaque specie tulit imaginem. Sicut enim in pavonis fetu unus quidem ovi videtur color, potestate autem mille in se habet perficiendi animalis colores: ita et quod ex immensa materia genitum est ovum animatum, ex subjecta semperque fluente materia commotum, omnimodas exserit mutatio- nes. Intra enim circumferentiam aliquod animal, quod est masculofemina, per inexistentis divini spiritus providentiam formatur, quod Phanemet

A σημαίνει, σύ τὸ δεὶ εἰναι ὡς ἀγένητα. Καὶ Ὁρφεὺς ^{οὐ} δὲ τὸ χάρος ὥφ παρεικάζει, ἐν φῶ τῶν πρώτων στοιχείων ἦν ἡ σύγχυσις. Τοῦτο Ἡσίοδος χάρος ὑποτίθεται, διπερ Ὁρφεὺς ὧδη λέγει γενητὸν, ἐξ ἀπείρου τῆς ὄλης προβεβλημάνον, γεγονός δὲ οὗτος ^{οὐτ}.

B 158 IV. Τῆς τετραγενοῦς ὄλης ἐμψύχου οὖσης, καὶ διού ἀπείρου τινὸς βυθοῦ δεὶ φέοντος (99), καὶ ἀκριτῶς φερομένου, καὶ μυρίας ἀπελεῖς χράσεις εἰς ἀλλοτε ἅλλως ^{οὐ} ἐπαναχέοντος, καὶ διὰ τοῦτο αὐτάς ἀναλύοντος τῇ ἀταξίᾳ, καὶ κεχηνύτος καὶ ^{οὐ} εἰς γέννησιν ζώου δεῖηνα μὴ δυναμένου, συνέδη ποτὲ αὐτοῦ τοῦ ἀπείρου πελάγους, ὃντὸς ιδίας φύσεως περιωθουμένου κινήσει φυσικῆ, εὐτάκτως ρυῆναι ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτό, ὕστερον Πιτίγγα, καὶ μίξαι τὰς οὐσίας, καὶ οὗτως ἐξ ἀκουστοῦ ^{οὐ} τῶν πάντων τὸ νοστιμώτατον, διπερ πρὸς γέννησιν ζώου ἐπιτηδεύσατον ἦν, ὕστερον ἐν χώνῃ κατὰ μέσου ρυῆναι τοῦ παντὸς, καὶ ὃντὸς τῆς πάντα φερούστης Πιτίγγος χωρῆσαι εἰς ^{οὐ} βάθος; καὶ τὸ περικείμενον πνεῦμα ἐπιταπέσασθαι, καὶ ὡς εἰς γονιμώτατον συλληφθὲν ποιεῖν κριτικὴν σύστασιν. "Μόστερ γάρ ἐν ὑγρῷ φιλεῖ γίνεσθαι πομφόλυξ, οὐτις σφαιροειδὲς πανταχόθεν συνελήφθη ^{οὐ} χύτος. "Ἐπειτα αὐτὸν ἐν ξανθῷ κυηθὲν, ὃντὸς τοῦ παρειληφτός ^{οὐ} θειώδους; πνεύματος ἀναφερόμενον, προέκυψεν εἰς φῶς μέγιστόν τι τοῦτο ἀποκύμηται, ὡς ἀνέκ παντὸς τοῦ ἀπείρου βυθοῦ ἀποκεκυμένον ἐμψύχον δημιούργημα, καὶ τῇ περιφερείᾳ τῶν ὡῶν προσεοικός, καὶ τῷ τάχει τῆς πτήσεως.

C 159 V. Κρόνον οὐντὸν χρόνον μοι νόει, τὴν δὲ Ἄρεαν τὸ φέον τῆς ὑγρᾶς οὐσίας· διτὶ χρόνῳ φερομένη ἡ ὄλη ἀπασα ὕστερον ὧδη τὸν πάντα περιέχοντα σφαιροειδῆ ἀπεκύησεν οὔρανόν· διπερ κατ' ἀρχὰς τοῦ γονίμου μυελοῦ πλήρες ἦν, ὡς δὲ ^{οὐ} στοιχεῖα καὶ χρώματα παντοδαπάκ ἐκτεχεῖν δυνάμενον, καὶ δύμας παντοδαπήν ἐκ μιᾶς οὐσίας τε καὶ χρώματος ἔνδος ἐφερε τὴν φαντασίαν. "Μόστερ γάρ ἐν τῷ τοῦ ταώ γεννήματι· μὲν τοῦτο ὡς χρώμα δοκεῖ, δυνάμεις δὲ μυρία ἔχει ἐν ξανθῷ τοῦ μέλλοντος τελεσφορεῖσθαις χρώματα, οὗτως καὶ τὸ ἐξ ἀπείρου ὄλης ἀποκυμήθεν ἐμψύχον ὧδην, ἐκ τῆς ὄποιειμένης καὶ δεὶ φερούστης ὄλης κινούμενον, παντοδαπάκ ἐκφαίνει τροπάς. "Ἐνδοθεν γάρ τῆς περιφερείας ζῶντι ἀρθενόθλην εἰδοποιεῖται προνοΐᾳ τοῦ ἐνόντος ἐν αὐτῷ θειού πνεύματος, δην φάνηται Ὁρφεὺς καλεῖ, διτὶ αὐτοῦ φανέντος τὸ πᾶν ^{οὐ}

VARIÆ LECTIONES.

^{οὐ} Cf. Lobeck *Aglaoph.* p. 475 seqq.; Brandis *Hist. philos. Græc. rom.* I. 60, 67. S. ^{οὐτ} οὗτος S. ^{οὐ} χράσεις ^{οὐ} διλλαζεῖ, deleat præpositione, legi virū D. ^{οὐ} ὡς C. ^{οὐ} ξεάστου scribit D, probante Lobeckio *Aglaoph.*, p. 475. Quod C vertit *mirum in modum*, nescio unde hanc interpretationem hauserit. S. Sequens τῶν inscrui c. O. ^{οὐ} εἰς excidit ap. Cl et S. ^{οὐ} πονειλήθη mavult Lobeck l. l. p. 475. S. Tum χύτος conj. C; ^{οὐ} πλήρες ήνωσαν C.

VARIORUM NOTÆ.

(99) Ἀπείρον τινὸς βυθοῦ δεὶ φέοντος. Et qui- busdam interpositis: αὐτοῦ τοῦ ἀπείρου πελάγους, etc. Pertinent huc loca *Recognitionum* lib. x, cap. 17 et 31, etc. Itemque verba Porphyrii libro *de antro Nymphaarum*, sublinet: Πέντος δὲ, καὶ θάλασσα καὶ κλύδων, καὶ παρὰ Πλάτωνι τῇ ὄλει καὶ σύστασις. Cœ-

terum et apud Platonem materiæ congeries, pontus, mare ac procellarum aëtus appellatur. Nicephorus in *Synesium* p. 385: Βυθὸν δὲ φασι τὴν ὄλην. At que hinc Bythus Valentinianorum. Vide in *Chronographia* Georgii Syncelli p. 29. Cot.

αίστον θλασμέν, τῷ φέγγει τοῦ διαπρεπεστάτου τῶν στοκχείων πυρὸς ἐν τῷ ὑγρῷ τελεσφορούμενου. Καὶ αὐτὸν ἀπίστον, διτι καὶ ἐπὶ λαμπυρίδων (100), δείγματος εἶναι ^{οὐ}, τὸ φύσις ἡμῖν ὅρφων ὑγρῶν φῶς ἐδωρήσατο. πλι gratia, natura nobis concessit humidum lumen contemplari.

VI. Τὸ μὲν οὖν πρωτοσύστατον ὡδὸν ὑποθερμανθὲν ὑπὸ τοῦ ἔσωθεν ζώνων φῆγνυται, ἐπειτα δὲ μορφωθὲν ^{οὐ} προέρχεται ὁποῖον τι καὶ ὄρφεὺς λέγει.

... χραντίου ^{οὐ} σχισθέντος πολυχαρδός ὠοῦ (1).

160 καὶ οὐτωμεγάληδυνάμεις αὐτοῦ τοῦ προεληλυθότος φανέντος, τὸ μὲν κύτος ^{οὐ} τὴν ἀρμονίαν λαμβάνει καὶ τὴν διακόσμησιν ἴσχει, αὐτὸς δὲ ὕστερος ἐπ' ἀκρωτείας οὐρανοῦ προσκαθέζεται, καὶ ἐν ἀπορθήσις τὸν ἀπειρον περιλαμπτῶν αἰώνα. Ἡδὲ τοῦ κύτους (2) ἐνδοθεν γόνιμος ὑποκειφθεῖσα ὑλὴ, ὡς ἐν πολλῷ τῷ χρόνῳ ὑποκειμένη ἡμένη φυσικῶς ^{οὐ} ὑποξέουσα ἡ θερμότης, τὰς ^{οὐ} πάντων διέκρινεν οὐσίας. Τὸ μὲν γάρ κατάτερον αὐτῆς πρώτον ὕστερος ὑποστάθμη ὑπὸ τοῦ βάρους εἰς τὰ κάτω ὑποκεχώρηκεν ^{οὐ}, διὰ τὴν ὀλόκλητην καὶ διὰ τὸ ἐμβριθές καὶ πολὺ τῆς ὑποκειμένης οὐσίας πλῆθος Πλούτωνα προστηγόρευσαν (3), διὸ τε καὶ νεκρῶν βεστίλα εἶναι ἀποφηγάμενοι.

VII. Ταύτην μὲν οὖν τὴν πρώτην καὶ πολὺ ^{οὐ} βυταράν καὶ τραχεῖαν οὐσίαν ὑπὸ Κρόνου τοῦ χρόνου καταποθήνει λέγουσι φυσικῶς, διὰ τὴν κάτω ὑπονόστησιν αὐτῆς. Μετὰ δὲ τὴν πρώτην ὑποστάθμην τὸ συρῆνον ὑδωρ καὶ πρώτῃ ἐπιπολάσαν ὑποστάσεις Ποσεῖδην προστηγόρευσαν. Τὸ δὲ λοιπὸν τρίτον τὸ καθαρώτατον καὶ κορυφαιστότον διεισχέεις θνῶν πῦρ Σῆμα ὑνδμασαν, διὰ τὴν ἐν αὐτῷ ζέουσαν φύσιν· ἀνθερές γάρ διὰ τὸ πῦρ πρὸς μὲν τὰ κάτω ὑπὸ χρόνου τοῦ Κρόνου οὐ κατεποθή, ἀλλ' ὡς ἔφην, ἡ πυρώδης οὐσία ζωτικῇ τε καὶ ἀνωφερῆς οὐσίᾳ εἰς αὐτὸν ἀνέπτη **161** τὸν ἀέρα, διὸ καὶ φρονιμώτατός (4) ἐστι διὰ τὴν καθα-

A Orpheus vocat, quia cum apparuisset, universum ex ipso fulsit, nimurum splendore ignis clementorum excellentissimi in humiditate perfecto. Neque id incredibile, quandoquidem et in cicindelis, exempli gratia, natura nobis concessit humidum lumen contemplari.

VI. Ovum igitur quod primo constitut, cum calcatum esset, rumpitur ab intus posito animali: postea vero forma accepta prodit illa species, quam et Orpheus describit:

... *disrupta testa ovi quod cuncta tenebat;*

B sicque per magnam illius qui prodiit ac apparuit potestatem, moles quidem cohærentiam accipit et ordinem digestionemque consequitur, ipse autem velut in vertice cœli præsidet, et in arcanis immensum illustrat sæculum. Molis vero intus secunda relictæ materia, ut etiam per multum tempus usque ad naturale subjectum calor servesciens cunctorum discrevit substantias. Insimum etenim illius, primo tanquam fæx, pondere ipso in inferiora cessit, quod propter gravitatem et pondus et subjectæ substantiæ copiam Plutonem appellaverunt, quem inferorum mortuorumque regem pronuntiarunt.

VII. Hanc itaque primam multoque sordidam atque asperam substantiam a Saturno seu tempore fuisse devoratam aiunt; convenienter naturæ, scilicet ob illius substantiæ recessum ad inferiora. Post primum vero sedimentum confluentem aquam et primæ fæci supernatantem Neptuni nomine donarunt. Tertium autem reliquum, purissimum ac eminentissimum, quod nempe esset ignis lucidus, nominaverunt Jovem, propter servitiam ipsius naturam. Cum enim ignis in sublime seratur, cum inferioribus quidem a tempore Saturno non est absorptus, sed quemadmodum dixi, ignea substantia,

VARIÆ LECTIONES.

^{οὐ} ἔνεκα C. ^{οὐ} μορφωθῆς O. ^{οὐ} χραντίου c. O., χραμαίου cod. Ci, in cuij. marg. conject. χραμείου p. χραμείου S : ἀχμαίου ex conject. scr. Lobeck l. l. p. 479. Ἡρκαπατίου conj. Hermannus ap. Loh. In collectione sua fragmentorum Orphicorum Hermannus hoc fragmentum prætermisit. Deinde post σχισθέντος Lobeck addit ὑπέρ. ^{οὐ} κύτος O. ^{οὐ} ὑποκειμένης ἡμένης φυσικῆς C. ^{οὐ} τὰς O et ex conject. C, τῆς id. in textu. S. Ceterum tota periodus haud sana. Sensus flagit, ut legatur τὴν... γόνιμον ὑποληφθεῖσαν ἦν... ἡ θερμότης εἰς τὰς π. δ. οὐσίας. ^{οὐ} πολλήν C. ^{οὐ} πολλήν C.

VARIORUM NOTÆ.

(100) Λαμπυρίδων. *Lucentes vespere per arva cinctæ. Ita appellant rusticæ stellantes volatus, Græco-tero lampyridas, incredibili benignitate naturæ. Plinius lib. xviii, cap. 26. Cot.*

(1) Πολυχαρδός ὠοῦ. Rutilius, *Recognit.* x, 17, 50: *Ori immanis: Υπερμεγεθὲς ὠον, Athenagoras, Legatione pro Christianis*, p. 48. In Hesychio, et Theocriti Scholiaste, πολυχαρδός πολλὰ χωρούσαν, πληντηρῶν. De ovo autem isto didicerat Orpheus ab Αἴγυπτοις, qui ex ore Dei prodidisse dicebant ovum, hoc est mundum, ut legere est apud Eusebium, *Præparat. evang.* lib. iii, cap. 11, p. 115. Sed et πρωτονόου ὠον meminit Helladius Besantinou codice 279 Photianæ Bibliotheca. Hic, πρωτοσύστατον ὠον. Vide nos superius ad *Recognit.* x, 17. Videnda quoque Phoenicum Theologia, *Præparat. evang.* lib. i, cap. 10, p. 33. Id.

(2) Η δὲ τοῦ κύτους. Periodus imperfecta vel corrupta. Quid si minima mutatione reponatur, τὰς πάτων διέκρινεν οὐσίας? Iste sensus emerget: Mo-

D lis vero intus secunda relictæ materia, ut et multo in tempore usque ad naturale subjectum calor subservefaciens, cunctorum substantias discrevit. Vide cap. 12. Id.

(3) Καὶ πολὺ τῆς ὑποκειμένης οὐσίας πληθος, Πλούτωνα προστηγόρευσαν. Nam Πλούτωνα deduci solet a πλούτος et πλούτος a πολύς. Cujus etymologiaz Platonis rationes varias habes in *Etymologicō magno*, Platoni *Cratylō*, Ciceronis lib. ii *De natura deorum*, Eusebii *Præparat. evang.* lib. iii, cap. 11, ejusdem *Oratione de laudibus Constantini*; item apud Lucianum, Fulgentium, Cornutum aliasque. Id.

(4) Intelligentiam aeri primus assignavit Diogenes Apolloniates. Καὶ μοι δοκεῖ, ait apud Simplic. in *Phys.* fol. 33, τὸ τὴν νόησιν ἔχον εἶναι ὁ ἀρχαλεόμενος. Plura dabunt Brandis., *Hist. phil. Græc. Rom.* i, 280. Panzerbieder, *De Diog. Apoll.*, fragm. IV-VI. S. — DRESSEI.

ut pote vitalis et in altum tendens, in aerem evolavit, qui et prudentissimus est propter puritatem. Suo igitur calore Jupiter, hoc est substantia servida, haurit quod relictum est in subiecto humido, scilicet tenuissimum divinumque spiritum, cui Metis nomen dedere.

VIII. Ad ætheris autem verticem veniens, et ab eo imbibitum, velut humidum sicco permistum, quando perpetuum indidit palpitationis motum, gignit intelligentiam, quam et Palladem a palpito cognominant; quæ est artificiosissima prudentia, qua usus æthereus artifex universum mundum fabricatus est. Ab ipso autem penetrante Jove, seu servidissimo æthere, aer ad hæc usque loca pervenit, quem Junonem nuncupant. Atque ideo ex ætheris purissima substantia delapsa, tanquam semina ratione puritatis, comparatione præstantioris soror Jovis rite existimata est, ut quæ ex eadem substantia genita sit; uxor vero, quod velut mulier subiectæat.

IX. Sumitur autem Juno quidem pro aeris bona temperie, quare et secundissima est: Minerva vero, quam et Palladem vocant, cum ob summum calorem nihil possit producere, credita est virgo. Similiterque interpretantur Dianam, quam pro insimo aeris recessu accipiunt, quamque, quia ob summum frigus sterilis est, similiter virginem appellavere. Liberum vero, tanquam qui mentem turbet, nominant turbidam eam inebriantemque compagem, quæ a superioribus inferioribusque vaporibus oritur. At aquani terra in seriore, cum natura sit una et omnes terrestres meatus trajiciat atque in multa dividatur, quasi concisam, Osirin nuncuparunt. Et vero sumunt Adonin pro pulchris temporibus, Venerem pro concubitu et generatione, Cererem pro terra, Proserpinam pro seminibus, et Bacchum quidam pro vite.

X. Atque omnia hujusmodi pariter aliquam ejusdem generis habere allegoriam existimato. Apollinem vero puta esse circumeuntem solem, Jovis sicutum, quem et Mithram vocaverunt, qui anni am-

Aρότητα. Τῇ οὖν ίδιᾳ θερμότητι ὁ Ζεύς, τούτους ἡ ζέουσα οὐσία, τὸ καταλειψθὲν ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ὑγρῷ, τὸ ισχυρότατον καὶ θεῖον ἀνιμάται πνῦμα, διπερ Μῆτιν ἐκάλεσαν.

VIIH. Κατὰ χορυφῆς δὲ αὐτοῦ ἐλθὸν τοῦ αἰθέρος καὶ συμποθὲν ὑπ' αὐτοῦ, ὥστερ υγρὸν θερμῷ μιγῆν, τὸν ἀεικίνητον παλμὸν ἐμποιῆσαν, γεννᾷ τὴν σύνεσιν, ἣν καὶ Παλλάδα ἐπονομάζουσαν διὰ τὸ πάλλεσθαι⁽⁵⁾, τεχνικωτάτην οὖσαν φρόνησιν, ἢ χρώμενος τὸν πάντα ἐπεχνήσατο κόσμον διαθέριος τεχνίτης. Ἀπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ διήκοντος Διὸς, τοῦ θερμοτάτου αἰθέρος, διὰρ μέχρι τῶν ἐνταῦθα διικνεῖται τόπων, ἣν ἐπονομάζουσιν Ἡραν. Καὶ διὸ δὴ τῆς τοῦ αἰθέρος καθαρωτάτης οὐσίας ὑποθενηκία, ὡς θήλεια τὴν καθαρότητα, πρὸς σύγκρισιν τοῦ κρείττονος ἀδελφῆς Διὸς κατὰ τὸ εἰκόνα ένομισθη, ὡς ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας γεγενημένη· γαμετὴ δὲ διὰ τὸ ὡς γυναῖκα ὑποκείσθαι.

IX. Παραλαμβάνεται δὲ ἡ μὲν Ἡρα πρὸς ἀρέος⁶ εὐκρατίαν, διὸ¹⁰ καὶ γονιμωτάτη ἐστίν· ἡ δὲ Ἀθηνᾶ, ἣν καὶ Παλλάδα λέγουσιν, διὰ τὸ ἄκρως θερμὸν γένεσιν τίνος ποιῆσαι μὴ δυναμένη, παρθένος ἐνομίσθη· δύοις¹¹ 162 δὲ καὶ Ἀρτεμίς ἐρμηνευομένη, ἣν εἰς τὸν κατώτατον μυχὸν τοῦ ἀρέος παραλαμβάνουσιν, καὶ δι' ἀκρότητα κρύσους ἄγονον οὖσαν δύοις παρθένον ἐκάλεσαν. Διόνυσον δὲ ὡς φρενῶν θολωτικὸν¹² ὀνομάζουσας τὴν ἀπὸ τῶν διων τε καὶ κάτω ἀτμῶν θολεράν καὶ μεθύουσαν σύστασιν. Τὸ δὲ κατωτέρω τῆς γῆς ὑδωρ, ἐν δὲ τῇ φύσει, καὶ διὰ πάντων τῶν χερσαίων πόρων διείρον¹³, καὶ εἰς πολλὰ διαιρούμενον, ὥστερ συγκοπτόμενον, Ὁσιριν ἐκάλεσαν. Λαμένουσι δὲ καὶ Ἀδωνιν εἰς ὕδατος καιρούς, Αφροδίτην εἰς μίξιν καὶ γένεσιν, Δήμητρα εἰς γῆν, Κόρην¹⁴ εἰς σπέρματα, καὶ Διόνυσόν τινες εἰς διμπελον.

X. Καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα δύοις τοιαύτην τινὰ ἀλληγορίαν ἔχοντα νοεῖ μοι· Ἀπόλλωνα δὲ ἡλιον τὸν περιπολοῦντα εἶναι ινόμιζε⁽⁶⁾, γονὴν δυτα τοῦ Διὸς, δην καὶ Μήθραν ἐκάλεσαν, ἐνιαυτοῦ συμπληροῦντα

VARIA LECTIONES.

³ θερμότητα Ο. ⁴ ισχυρότατον Κ. ⁵ Ιτα Δ, δην ήμετ τι Κ, ὄνθματι Ο. ⁶ καὶ Ο. ⁷ Κιρ. Lobeck Agl. p. 550 seqq. S. ⁸ ὡς Ο. ⁹ θερῶν Ο. ¹⁰ δι' ο. ¹¹ θολωτού Κ. Cum Ο omisi; Ci τὴν ante θολεράν. ¹² διέρπων conj. D, διῆκον conjectare possint alii secundum S. ¹³ Δημητραν εἰς τὴν (leg. γῆν), Κόρην Κ, Δήμητρα εἰς γῆν, Κόρην S, Δήμητρα καὶ τὴν Κόρην Ο.

VARIORUM NOTÆ.

(5) Παλμὸν... πάλλεσθαι. *Palpitare, vibrare*. Vulgare Etymum. Parimodo Apollinem ἀπὸ τοῦ ἀερὸς πάλλειν τὰς ἀκτίνας dictum vult Plato, teste Macrobio lib. i. *Saturnal.*, cap. 17: ἀπὸ τῆς τῶν ἀκτίνων πάλσεως. Porphyrius apud Eusebium, *Præparat. evang.* lib. iii, cap. 11: ἀπὸ τῶν πάλλειν τὰς ἀκτίνας τὰς ίδιας. In Etymologico. Est enim Minerva virtus solis, Porphyrio in cap. eodem Macrobii. Alii per Minervam summum ætheris cacumen intelligent, apud Macrob. lib. iii, cap. 4; idque convenit cum his nostri Operis verbis, κατὰ χορυφῆς ἐλθὸν τοῦ αἰθέρος, et cum iis quæ Cornutus, Martianus, multique de Minerva scripsere. Minervam alii ætherium verticem, et summatis ipsius esse summam dixerunt. Arnobius, lib. III: *Æthe-*

Dris partem superiorem Minervam tenere dicunt. Et: Minervam summum æthera esse dixerunt. Augustinus, *De civitate Dei* lib. iv, cap. 10, et lib. vii, cap. 16. Potest etiam hic πάλλεσθαι sumi in sensu passivo, juxta illud Etymologici: Παλλάς· ἡ Ἀθηνᾶ. Η παρὰ τὸ ἀναπεπάλθαι ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς. Cot.

(6) Απόλλωνα δὲ ἡλιον τὸν περιπολοῦντα εἴραι νόμιζε. Allusio ad aliud Apollinis veriloquium apud Platonom in Cratyle, Ἄπολλων quasi ἀπολῶν, hoc est δύοπολῶν: aut ad hæc Macrobiana: *Cleantes* ὡς ἀπ' ἀλλωρ καὶ ἄλλων τόπων τὰς ἀνατολὰς ποιουμένου, quod ab aliis atque aliis locorum declinationibus faciat ortus. *Cornificius* arbitratur Apollinem nominatum ἀπὸ τοῦ ἀναπολεῖν, id est, quia intra circumatum mundi, quem Græci πόλον appellant, impetu le-

περίσσον (7). Αύταὶ δὲ αἱ μεταμορφώσεις¹⁶ τοῦ πανταχῆ διήκοντος Διὸς αἱ πολλὰ νοεῖσθαάν σοι τροπαὶ, τὰς δὲ μυρίας αὐτοῦ¹⁷ γυναικας ἐνιαυτοὺς ἢ γενέδες ἔπινεν. Ἀπ' αὐτοῦ γάρ τοῦ αἰθέρος ἡ δικνουμένη¹⁸ τὸν¹⁹ ἄέρα δύναμις, ἐκάστῳ ἐνιαυτῷ καὶ γενεῇ συνουσιάζουσα, διαρόως αὐτὸν τρέπεται, καὶ οὕτως γεννᾷ²⁰ φυτεῖσι τὰ ὥραια. Καὶ ταῦτας μὲν λέγονται οἱ 163 ὥραιοι χαρποὶ, αἱ δὲ πρὸς τοὺς διφονας δεῖξεις²¹ αἱ κατ' ἐνίους καιροὺς ἀκαρπαῖς.

XI. Ταῦτα τούς Ἀππιώνος ἀλληγοροῦντος, σύννους ὃν ἦν δέδοξα τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένοις μὴ παρακολουθεῖν. Διὸ²² τὸν λόγον ἐγκόψας ἔφη μοι· Εἰ μὴ παρακολουθεῖς οἵς λέγω, τί καὶ τὴν ἀρχὴν διαλέγομαι; Κάγὼ ἀπεκρινάμην· Μή με ὑπολάμβανε ἀναισθῆτας ἔχειν τῶν ὑπὸ σοῦ λεγομένων. Πάνω γάρ αὐτὰ συνίημι, δις δὴ οὐ πρῶτον αὐτῶν ἀκηκοώς. Ἰνα δὲ γνῶς δὲι οὐκ ἀγνῶ τὰ ὑπὸ σοῦ λεγόμενα, τὰ μὲν σοὶ φήθέντα ἐπιτεμοῦμαι, τῶν δὲ παραλειφθέντων σοι κατ' ἀκολουθίαν, ὡς παρ' ἑτέρων ἤκουσα, ἀποπληρώσω τὰς ἀλληγορίας. Καὶ δὲ Ἀππιών ἔφη· Ποίησον οὕτως ὡς λέγεις.

XII. Κάγὼ ἀπεκρινάμην· Παρίημι νῦν ἐπ' ἀκριβές λέγειν τὸ εἰ τῆς ἀπείρου Οὐλῆς γατ'²³ ἐπιτυχίαν κράσεως ἀποκυηθὲν Ἐμψυχον ὄντον, οὐ φαγέντος κατά τινας ἀρβενθήτως ἔξθιορεν Φανῆς. Καὶ πάντ' ἔκεινα ἐπιτέμοματ, μέχρις οὗ τὸ φαγὲν κύτος τὴν ἀρμονίαν Εἰσανεν, ὑπαλειφθείσης αὐτοῦ μυελώδους ὄλης²⁴ καὶ τὸν λόγον τῶν ὑπ'²⁵ αὐτῆς ἔνδοθεν γενομένων ἐπικεφαλαῖων²⁶ μετὰ τῶν ἀκολούθων ἐπιτρέχων. Ἐγενήθη γάρ, οὓς λέγεις, ἐκ Κρόνου καὶ Τέας, ὅπο τε χρόνου καὶ ὥλης, τὰ μὲν πρῶτα Πλούτων, ὡς ἡ²⁷ κατὰ παραγωγῆς αὐτοῦ παστάθμη· δεύτερα δὲ Ποσειδῶν ἡμίσειά²⁸ ἔστιν 164 ὑγρὰ οὔσα ἐπιπολάσσασα τῇ κάτω ὀλκοτάτῃ²⁹ φύσει. Ή δὲ τρίτη ἀνωτάτῃ τε καὶ αἰθήρ οὖσα, δεύτερη ἐστὶ Ζεὺς, ἣτις³⁰ οὐ κατε-

A bitum complet. Ipsæ autem Jovis ubique pervadentis transformationes multæ a te intelligentur temporum conversiones. Plurimas vero illius seminas annos vel ætates reputa. Vis enim quæ ab ipso æthere per aerem vadit, cum singulis annis ac ætibus congressa varie illum convertit, siveque gignit aut corruptit fruges. Et filii quidem dicuntur fructus maturi: apparitiones autem ad stultos vocantur quorundam temporum sterilitates.

XI. Quæcum Appion allegorice exponeret, ego cogitabundus visus sum dicta ab eo non assequi. Quocirca sermonem interrumpens dixit mihi: Si quæ loquor non assequeris, cur et omnino dissero? Respondi ego: Noli suspicari me non percipere sensum verborum tuorum. Plane enim ea intelligo, ut qui non nunc primum audierim. Quo autem cognoscas, quæ profers a me non ignorari, quæ quidem dixisti, in compendium redigam, quæ vero omisi, eorum ordine, ut ab aliis acceperī, supplebo allegorias. Et Appion: Fac, inquit, ita ut dicis.

XII. Et ego subjeci: Prætereo nunc accurate referre ovum animatum, ex infinita materia per adēptam temperationem progenitum, quo disruptio juxta nonnullos exsiliit Phanes masculo-semina. Et cuncta illa præcido, usque dum rupta moles coherentiam accepit, remanente illius medullosa materia. Et sermonem de iis quæ intus ab ea facta sunt abbrevians, cum consequentibus percurro. Natus enim est, ut dicas, ex Saturno et Rhea, id est, ex tempore et materia, primo quidem Pluto, velut sacer quæ infra cessit: secundo autem Neptunus dimidia est humida substantia, inferiori naturæ ponderosissimæ supernatans. Tertia vero soboles suprema est atque æther, scilicet Jupiter, quæ absorpta non

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶ μεταμορφώσεις O in textu, μεταμορφώσης al. man. ad oram. ¹⁷ αὐτῶν O. ¹⁸ διηνουμένη Cl et S, qui conj. δικνουμένη, ut jam evulgvaverat C. ¹⁹ τῶν O. ²⁰ ἀρρένας μίξεις palmaria est conject. Ci. ²¹ δι- δι C. ²² κατά O. ²³ Leg. fort. ἐπ'. S. ²⁴ ἐπὶ κεφαλαίων O. ²⁵ ἡ add. c. O. ²⁶ Ποσειδῶν ἡμίσεια scripti ex conjectura. Ποσειδῶν, δὲ ἡ τις C, Ποσειδῶν δὲ τημις (sic) O, Ποσειδῶν, δοτις legi vuli D. ²⁷ Ita S, ἀντιτάτη C, O. Comparativus ὀλκότερος occurrit hom. ix, 15. Tum ὁπερ C, διπερ vel δοτερ jam proposuit S. ²⁸ ητις (sic) O.

VARIORUM NOTÆ.

tus ad ortus refertur. Quo loci nota connecti in versione binas lectiones, ἀναπολάς et ἀνατολάς, ἀνατολέν et ἀνατολέν, cum originis ratio posteriorem excludat. Cot.

(7) Οὐ καὶ Μίθρας ἐκάλεσαν, ἐνιαυτοῦ συμ-
πληροῦντα περιόδον. Hanc in rem singularis est
locus Hieronymi ad caput iii Amosi prophete. Basiliades omnipotentem Deum portentoso nomine appellat "Αἴραξας, et eundem secundum Graecas litteras,
et etiam cursus numerum dicit in solis circulo conti-
nenti: quem ethnici sub eodem numero aliarum litterarum
recutunt Mīthrap, seu potius Mēthrap, aut quod
alii legunt Mīthron: ut idem numerus constet: ni-
mirum 365, qui in "Αἴραξας, et in Μεθρας ac Μή-
θρης inveniuntur. De Mithra aliis multa subministra-
bant. Ego vero duntaxat proponam doctis exami-
nanda verba corrupta et obscura Porphyri lib. iv
De abstinentia, cap. 16, ubi ex Pallade scriptore
rationem reddens cur Mīthra mysteriis initiati no-
minibus animalium appellarentur, ait: Τὴν κοινὴν
φορὰν οἰεσθαι, ὡς πρὸς τὴν τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου
ἀντιτίνειν τὴν δὲ ἀληθινὴν ὑπόληψιν καὶ ἀκριβῆ

περὶ τῶν ἀνθρωπίνων φυχῶν αἰνίττεσθαι, δις παντοδιποτὶς περιέχεσθαι τώματι λέγουσι. Καὶ γάρ Λατίνων τινὲς τῇ σφράν διαλέκτῳ διπρούς, καὶ σκώπρους, λασόρους τε καὶ μερόύλους καλεῖν. Quid, amabo, sibi volunt voces, σκώπρους, λασόρους? Scilicet dumne est σκρώψους εἰ λάρους, quod conjectaham? ut primum sit Scrophæ cognomen, proprium familiæ Romanæ Tremelliorum, in Varrone et Macrobiō; posterius vero, prænomen Lartis. Nam Lar Herinini consulis, Tolumnii Velentium regis, et Porsennæ regis Clusinorum prænomen, Græcis est Λάρος: putaveruntque forsitan Græcorum nonnulli non mediocri errore, deduci hoc vocis a laro ave. Hæc si vera non videbuntur, alia libenter accipiemus. Restat ut Latinum interpretationem subnectamus. Vulgaris existimare, hoc ad zodiaci circulum respicere: veram tamen opinionem et accurratam esse, quæ censem illud de animabus humanis aliquid subinuere, quas omne genus corporibus circumdatus aiunt. Etenim Latinos (f. Λατίνους) aliquos sua lingua Apros et Scrofas, Lares (pro Lartes) atque Merulas appellare. Id.

suit, sed cum esset calida vis, haberetque naturam eursum vergentem, sicut impetu quodam in superiore ac maxime principalem ætherem evolavit.

XIII. Saturni autem vincula sunt coeli ac terræ compages, ut alios interpretantes audivi. Abscissio vero membrorum genitalium est elementorum sejunctio ac discretio: quoniam omnia a sua natura abscissa fuerunt et separata, ut singula seorsum collocarentur: nec amplius gignit tempus, sed quæ per illud genita sunt, naturali ordine faciunt successiones. At quæ ex pelago emersit Venus, est humidi secunda substantia, cum qua mistus calidus spiritus coitus cupidinem indit, et mundi perficit venustatem.

XIV. Convivium autem nuptiale, cum Jupiter cœnam celebravit propter Thetidem Nereidem et eximium Peleum, hanc habet allegoriam, ut scias, Appion, etiam sine te ista nos audiisse. Convivium itaque mundus est; duodecim vero illi regionum cœli fulcimenta sunt, quæ signa vocant: Prometheus, providentia, per quam omnia facta sunt: Peleus, limus, qui e terra ad hominis generationem excogitatus est, ei cum Nericide, id est aqua, commixtus. Ex amboru vero mistura, aquæ et terræ, primus non genitus, sed formatus est perfectus; et quod uberibus labia non admoverit, Achilles nuncupatus fuit; est autem ille robur, quod propter amorem cupiditatis, Polyxenæ, ut quæ a veritate aliena sit ac peregrina appetat, serpentis veneno interficitur, irrerente morte ex sagitta per calcaneum et vestigium.

XV. Juno igitur, Minerva, Venus, Discordia, malum, Mercurius, judicium et pastor hanc habent significationem. Juno, honestas: Minerva, fortitudo: Venus, voluptates: Mercurius, sermo rerum interpres: pastor Paris, impetus expers rationis et barbarus. Si ergo in flore ætatis intellectus, animæ pastor, barbarus sit, qui utilia deserens, fortitudi-

A πόθη, ἀλλὰ θερμῇ οὖσα ισχὺς καὶ ἀνωφέρη ἔχουσα τὴν φύσιν, ὥσπερ ὑπὸ τίνος φύσιτης εἰς τὸν ἄνω ἡγεμονικώτατον ἀνέπτη αἰθέρα.

XIII. Δεσμά δὲ τὰ Κρόνου ἐστὶν ή σύμπτηξις οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὡς καὶ δλλων ἀλληγορούντων ἀκήκοα· ή δὲ ἀπόκροτη τῶν μορίων ὃ τῶν στοιχείων χωρισμὸς καὶ διάκρισις, ὅτι πάντα ἐκ τῆς ίδιας φύσεως ἀπετμήθη καὶ ἀφωρίσθη²⁷, καθ' ἕαυτὰ τετάχθαι ἔκαστον καὶ οὐκ ἔτι γεννᾷ χρόνος, ἀλλὰ τὰ γεννηθέντα δι' αὐτοῦ νόμῳ φύσεως ποιεῖται τὰς διαδοχάς. Ή δὲ τοῦ βυθοῦ ἀνακύψασα Ἀφροδίτη, η ἐκ τοῦ ὑγροῦ γόνιμος οὐσία, η τὸ θερμὸν πνεῦμα μιγήν τὸν τῆς μίξεως ποιεῖται ἔρωτα, καὶ τελεσιουργεῖ τοῦ κόσμου τὸ κάλλος.

XIV. Τὸ δὲ συμπόσιον τὸ γαμήλιον, ἔνθα τὸ δεξιόν εἶτει Ζεὺς, ὑπέρ τε τῆς Νηρείδος²⁸ Θέτιδος καὶ τοῦ καλοῦ Πηλέως ἀλληγορίαν ἔχει ταύτην, ἵνα γνῷς ὅτι καὶ ἄνευ σου, Ἀππίων²⁹, τὰ τοιαῦτα τὴν οὐράνιαν. Τὸ μὲν δὴ συμπόσιον δὲ κόσμος³⁰: οἱ δὲ δύνεκα, τὰ³¹ οὐράνια τῶν μοιρῶν 165 περιστηρίγματα, ἢ τινα ζώδια καλοῦσιν· Προμηθεὺς δὲ προμήθεια, ὥφ' ής τὰ πάντα ἐγένετο· Πηλεὺς πηλὸς δὲ ἀπὸ γῆς εἰς ἀνθρώπου γένεται περινοθεῖς³² καὶ μιγεῖς τῇ Νηρείδi, τουτέστιν ὑδατεῖ. Ἐκ δὲ τῆς τῶν δύο μίξεως, ὑδατος τε καὶ γῆς, δι πρώτος, οὐ γεννηθεῖς, ἀλλὰ πλασθεῖς τέλειος καὶ³³ διὰ τὸ μαζίς χελή μή προσενεγκεῖν Ἀχιλλέας προσηγορεύθη (8). ἔστι δὲ αὐτὸς καὶ³⁴ ἀκμή, ήτις ἐὰν ἐπιθυμίαν, Πολυξένην (9), ὡς ἀληθείας ἀλλοτρίαν οὔσαν καὶ ξένην³⁵, ἐπιθυμῆι, ἵψης διφερεῖς ἀναιρεῖται, βέλει κατὰ πτέρναν καὶ κατὰ ἔγος ἐνέρποντος τοῦ θανάτου.

XV. Ἡρα τοῖνυν καὶ Ἀθηνᾶ καὶ Ἀφροδίτη καὶ Ἔρις καὶ μῆλον καὶ ἔριστας καὶ ποιμῆν τοιούτοιν τινα νοῦν ὑπαίνεται· Ἡρα σεμνότης· Ἀθηνᾶ δὲ ἀνδρεῖα· Ἀφροδίτη αἱ τρονατές· Ἔρις δὲ ἐρυηνευτικὸς λόγος: δὲ ποιμὴν Πάρις ἡ ἀληθίστος δρυὴ καὶ βάρβαρος. Ἐὰν οὖν κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας δὲ τὴν φυχὴν ποιμανῶν λογισμὸς τύχῃ ἐν

VARIÆ LECTIONES.

²⁷ ἀφορίσθη O. Tum leg. καὶ καὶ ἕαυτὰ τέταχται, ἔκαστον. S. ²⁸ Νηρείδος O. ²⁹ Ἀππίων S. ³⁰ τὰ adj. c. O. D: Cotelerii versionem non satis capio. Legendum videtur οὐράνιοι τῶν Μοιρῶν περιστηρίγματα, duodecim cælestes (sive dii) sunt Parcarum fulcimenta. Astrologos enim ex Zodiaci signis fata nascentium prædictisse nemini latet. Vide Achil. Tat. Isag. ad Arat. Phæn. c. 23, p. 145. ³¹ Scribe παραληφθεὶς cum Davisio, vel quod ego prætulerim, παραπλασθεὶς vel simile aliquid S. ³² καὶ male omisiit S. c. Cl. Tum προσενέγκειν O. ³³ Cotelerius legi vult καὶ ἀκμή, ήτις ἐρδὶ ἐπιθυμίαν, quod etiam vertendo expressit. At ea scriptura neque Græca est, neque Cotelerii versio ex ea elicetur. Quare Davisius locum corruptissimum ita restituendum esse putavit: ἔστι δὲ αὐτὸς καὶ ἀκμή, ή τις ἐὰν ἐπιθυμῇ ἔχειν Πολυξένην, quod interpretatur: Est vero ipse in ætatis flore, quo tempore si quis ducere cupiat Polyxenam. Parum apte. Meo quidem iudicio sic scribendum: ἔστι (non ἔστι) δὲ αὐτὸς καὶ ἀκμὴν ἔχει, ἔχειν ἐπιθυμῶν Πολυξένην, — ἀναιρεῖται, (vel etiam καὶ ἀκμὴν ἡλικίας ἐπιθυμῶν Πολυξένην: nam verbum ἐπιθυμεῖν a scriptoribus ætatis inferioris cum accusativo conjungi notum est cf. Hom. xvii, 12). S. ³⁴ Virgulam delevi post ξένην et addidi ἐπιθυμῆι c. O, in quo ἐπιθυμεῖ.

¶

(8) Διὰ τὸ μαζοῖς χελῆ μή προσενεγκεῖται, Ἀχιλλεὺς προσηγορεύθη. Verba ex verbis Apollodori lib. iii Bibliothecæ: Ὄνδρασεν Ἀχιλλέα, ὅτι τὰ χελῶν μαστοῖς οὐ προσηγεγκε. Latine rem sic expressit Tertullianus, De pallio cap. 4: Quandoquidem labiis vacuerat ab uberum gusto; ubi consulenda Notæ magni illius Salmasii, qui tamen in eo audiendus non est, quod Etymologici verba sollicitat, non an inadvertens ināis duplē conjungi originationem, hanc a χελῇ et aliam in Eustathio quoque a χιλός

D seu χιλή. Sed haec levia sunt, nec digna quæ nos morentur. Cor.

(9) ἔστι δὲ αὐτὸς καὶ ἀκμὴν ήτις ἐὰν ἐπιθυμίαν Πολυξένην. Sensus constabat, si modo legas: ἔστι δὲ αὐτὸς καὶ ἀκμὴν, ή τις ἐὰν ἐπιθυμῇ ἔχειν Πολυξένην. Est vero ipse in ætatis flore, quo tempore si quis ducere cupiat Polyxenam. Videlicet, Paris cum Diphobō Achillem juvenem peremit, dum Polyxenæ conjugium speraret. Davis.

βάρδαρος, καὶ παραλιπών τὰ συμφέροντα, ἀνδρείαν ποτὲ καὶ σωφροσύνην παρασάμενος, μόνας ἔληται τὰς ήδους καὶ μόνη τῇ ἐπιθυμίᾳ τὴν νήσην ἀποδῆ, ὡς παρ' αὐτῆς τὰ τέρποντα ἀντιλαμβάνων, ἐπ' ὀλέθρῳ ἑκατοῦ τε **166** καὶ τῶν αὐτοῦ δὲ μῆδος κρίνας τὴν τέρψιν λήψεται. Ἐρις δὲ ἐστίν ²⁰ ἡ φιλονεικοῦσα κχία. Τὸ δὲ τῶν Ἐσπερίδων χρυσοῦν μῆλον δὲ πλούτος ἀν εἶη, δεῖ ἀντοῦ καὶ τοὺς σώφρονας, ὥσπερ τὴν Ἡραν, πρὸς βραχιάν ²¹ ἐφίσταται ²², καὶ τοὺς ἀνδραίους, ὥσπερ τὴν Ἀθηνᾶν, εἰς τὰ μῆδα αὐτοῖς πρέποντα φιλονεικοτέρους ²³ ἀπεργάζεται, καὶ ψυχῆς κάλλος, ὥσπερ Ἄφροδίτην, προφάσει τρυφῆς ἀπολύει. Συντόμως ἔρωτος πάντας εἰς κακήν ἔριν ἀνερεθίει δὲ πλοῦτος.

XVI. Ὁ δὲ τὸν τοῦ πλούτου ἡγεμόνα καὶ φύλακα δέξιν ἀνελὼν Ἡρακλῆς δὲ γῆσιος καὶ φιλότοφός ἐστι τοὺς (10), δεῖ ²⁴ πάσης κακίας γυμνὸς ὃν ἐκπεινοῦστεί τὸν κόσμον, ἐπιδημῶν ταῖς ψυχαῖς καὶ σωφρονίζων τοὺς ἐντυγχάνοντας, λέγω δὲ ἀνθρώπους ἐοικότας λέουσι τολμηροῖς ἢ ἐλάφοις δειλαῖς ²⁵ ἢ κάπτοις ἀγριοῖς ἢ ὑδραις πολυτρόποις. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ δύλα πάντα, δσα ἀθλῆσαι λέγεται Ἡρακλῆς, νοερδὲ ἀρετῆς ἐστιν αἰνῆγματα. Αὐτάρκως δὲ ²⁶ νῦν ἔχετω τὰ εἰρημένα. Εἰς γάρ ἔκαστον εἰπεῖν οὐδὲ δ σύμπας χρήνος ἀρέσει ²⁷.

XVII. Πλὴν, θαυμάζω πῶς ταῦτα σαφῶς καὶ εὐσεῶς καὶ ὡρελίμως ἀκαλύπτωκατ τῇ εὐθείᾳ δηλοῦσθαι δυνάμενα, οἱ πλαγίοις ἀποκρύψαντες αἰνῆγματα καὶ μάδοις αὐτὰ προκαλύψαντες κακοῖς ὑπὸ σοῦ ἐμφρονεῖς καὶ σφοτοὶ εἶναι λέγονται, οἵτινες ὥσπερ ὑπὸ κακοῦ προσχέντες δαίμονος σχέδον **167** τοὺς πάντας ἐντρευσανταν ἀνθρώπους. Η γάρ οὐκ ἐστι ταῦτα αἰνῆγματα, ἀλλ' ἀληθῆ τῶν θεῶν ἀμαρτήματα, καὶ ἐλέγχειν αὐτοὺς οὐκ ἔδει, οὐδὲ τὴν ἀρχὴν αὐτὰ τοῖς ἀνθρώποις εἰς μίμησιν προτιθέναι· ἢ αἰνῆγματωδῶς ἐλέγχθη ²⁸ τὰ ὑπὸ τῶν θεῶν ψευδῶς πεπραγμένα ²⁹, καὶ ἡμαρτον, ὡ Ἀπτίλων, ὅτι οἱ ὑπὸ σοῦ ὄνομαζόμενοι σφοτοὶ τὰ σεμνὰ ἀσέμνοις μύθοις καλύψαντες ἀμαρτεῖν τοὺς ἀνθρώπους προετέβησαντο, καὶ ταῦτα ὑδρίσαντες οὓς καὶ θεοὺς εἶναι ἐνόμισαν.

XVIII. Διόπερ ³⁰ μῆδοφοὺς, ἀλλὰ κακοὺς δαίμονας τῶν τοιούτους νόμιζε, οἵτινες κακάς ὑποθέσεις ἔργων παλῶν προεδάλοντο, ἵνα οἱ θέλοντες μιμηταὶ γενέθλει τῶν κρεετόνων τὰς τῶν λεγομένων θεῶν ζηλῶσι. **D** Tum reposui νῆσοι. ἀλλὰ κακοὺς in Ed. Schwegleriana omissa.

VARIAE LECTIONES.

²⁸ ἐστίν ομ. O. ²⁹ Leg. ἐπιθυμίαν. Non enim Junonem socrudem, sed ejus potius cupidam fecit τῶν Ἐσπερίδων μῆλον. D. ³⁰ ἐφίσταται D, ἐφίσταται C, παράγειν ἐπίσταται O. ³¹ φιλονεικοτέρους O. ³² δεῖ O c. S. & C. ³³ δειλοῖς C. ³⁴ δέ excidit ap. Cl et S. ³⁵ Malim ἀρέσειν. S. ³⁶ ἐλέγχθηται O. ³⁷ Sensus postulare videtur ἀσέμνως πεπραγμένα, rere facta. D. Nequaquam. Recte sibi opponuntur τὰ ἀληθῆ τῶν θεῶν ἀμαρτήματα, εἰ ὑπὸ τῶν θεῶν ψευδῶς, sive οὐκ ἀληθῶς πεπραγμένα. S. Idem Ἀπτίλον. ³⁸ Δι' δὲ C. Tum reposui νῆσοι. ἀλλὰ κακοὺς in Ed. Schwegleriana omissa.

VARIORUM NOTÆ.

(10) Οὐσία ἀκελῶν Ἡρακλῆς, δ τησίους καὶ φιλότοφός ἐστι τοῦς, εἰς. Cornutus: Ἡρακλῆς δέ ἐστιν δὲ ἐν τοῖς δαιτοῖς λόγος, etc. In Collectaneis Constantini Porphyrogenete, excerpta ex Joannis Antiocheni Historia Chronica, ipso initio: "Οτε τὸν Ἡρακλέα τὸν τῆς Ἀλκμήνης, φιλότοφον ἰστορούσιν, etc. Tria loca integra confitit opere prelium

A nem repellens ac temperantiam, solas eligat voluntates, solique cupiditati tradat victoriam, ut qui ab ea vicissim dulcia consequatur, ad sui suorumque perniciem, qui non recte judicari, oblectationem præferet. Discordia vero est contentiosa malitia. Hesperidum autem pomum aureum divitiae sint, quæ interdum etiam temperantes, ut Junonem, ad sordidam impellunt, et fortes, ut Mibervam, ad ea quæ illos non decent contentiosiores reddunt, animique pulchritudinem, sicut Venerem, prætextu deliciarum pessimum dant. Uno verbo dicam: cunctos ad malam discordiam instigant divitiae.

B **XVI.** Porro Hercules, qui divitiarum ducem et custodem serpentem interimit, intellectus est sincerus et philosophicus, qui omnis sceleris purus mundum circuit, ad animas adveniens, et obvios castigans, homines dico, leonibus audaceibus similes vel timidis cervis vel feris apris vel hydris multiplicibus. Itemque cætera omnia, quæ debellasse dicitur Hercules, innuant viam animi. At nunc quæ dicta sunt sufficient. Ad singula enim referenda omne non satis esset tempus.

C **XVII.** Cæterum miror cur, cum hæc clare, pie ac utiliter, aperta rectaque via potuissent declarari, ii qui illa obliquis celaverunt ænigmatibus atque turpibus occultarunt fabulis, dicantur a te cordati ac sapientes existisse. Qui sane velut a malo producti dæmonie omnes fere homines seduxerunt. Aut enim hæc non sunt ænigmata, sed peccata deorum vera, tum non oportuit illos ostendere, neque principio ea hominibus proponere imitanda: aut ænigmatice ostensa sunt, quæ a diis vere facta non fuerant, et deliquerunt, Appion, quos vocas sapientes, dum honesta in honestis fabulis velantes ad peccandum homines incitarunt, idque cum contumelia eorum, quos et credebant deos.

XVIII. Quocirca non sapientes, sed dæmones pravos istos existima, qui mala operum bonorum argumenta prætenderunt, ut ii qui cuperent præstatiorum fieri imitatores, vulgatorum deorum

fuerit: quorum ultimum seiciter emendavit ad oram libri sui δ μαχαρίτης Joannes Tarinus, vir summo ingenio, summa eruditione, summa virtute. Ubi enim legitur, ἐντησεῖς τὸν τινὰ τῆς φαύλης ἐπιθυμίας, apposuit Iōn. Iōs autem, hoc est venenum, optime quadrat ad fabulam illic relatam draconis ab Hercule occisi. Cot.

semularentur gesta, quæ pridie disserens non oscului, parricidia, inquam, liberorum cædes, impios cum matribus, filiis, sororibus concubitus, indigna adulteria, masculorum initus, et impuras nefandasque libidines, cum innumeris aliis ejusdemmodi illicitis commisionibus. Inter quos homines maxime impii sunt, qui hæc facinora cupiunt videri vera, quo similia facientes non erubescant. At si pie agere voluissent, oportuit, sicut modo dixi, ut, etsi dii vere admisissent de iis decentata flagitia, propter reverentiam erga deos obtempererent res inhonestas fabulis quibusdam decentioribus, et non e contrario, quemadmodum aitis, bonis eorum operibus malas et turpes admovearent formas quæ etiam allegorice explicatae multo cum labore vix possunt intelligi: et quando a nonnullis fuerunt intellecta, illis quidem pro magna molestia præbuerunt non errare, cum licuisset molestia et labore non premi; eos vero qui aberrarunt, funditus perdiderunt. Laudo itaque illos, qui fabulas ad honestiores trahunt allegorias, ut qui ex Jovis capite prudentiam prosiliisse innuant. Certe illud mihi videtur probabilius, inventa esse contumeliosa hæc ab improbis hominibus, qui honorem divinum abstulerunt.

XIX. Porro omnium deorum non invenimus poetam allegoriam esse consequentem. Statim ergo in mundi dispositione poetae aliquando dicunt naturam, aliquando mentem ducem existisse totius opificii. Etenim ex natura primam ortam esse elementorum motionem ac commisionem, at per mentis providentiam dispositam fuisse. Et quidem illi, affirmantes orbem a natura conditum, cum id nequeant certo demonstrare propter artificiosum mundi opus, innectunt quoque mentis providentiam, ut et eos qui omnino sapiunt possint abripere. Nos autem ad illos dicimus: Si mundus a natura fortuito operante factus est, quomodo jam proportionem ac ordinem accepit, cum id a sola excellente prudentia fieri queat, atque comprehendendi a sola scientia hæc pernoscere ac perlicere valente? Quod si universa a prudentia acceperunt compaginem et dispositionem, quod necessario aliter se habere non potuit, quo pacto adhuc possibile fuit, ut hæc casu fieri contingere?

XX. Qui ergo deorum gesta turpioribus allegorias voluerunt explicare, velut, Metin a Jove fuisse absorplam, ii in angustias inciderunt, ignari quod, qui de diis ex obliquo Iphysicas protulerunt interpretationes, deorum quoque ipsorum existentiam

Α πρᾶξεις, ἃς διαλεγόμενος τῇ πρὸ ταῦτης ἡμέρᾳ οὐκ ἀπεκρυψάμην, λέγω δὲ πατροφοίας, τεκνοκτονίας⁴⁶, μίξεις ἀσεβεῖς μητέρων, θυγατέρων, ἀδελφῶν, μοιχείας τε⁴⁷ ἀπρεπεῖς καὶ ἀρένομοιξίας καὶ μιαρᾶς ἀρρητουργίας, πρὸς ἄλλαις μυρίαις τοιαύταις ἀθεμίτοις μίξεσιν⁴⁸. Ὡν ἀσεβέστατοι⁴⁹ οἱ ταῦτα ἀληθῆ δοκεῖν εἶναι θέλοντες, ἵνα τὰ δημοτικοὶ ποιῶντες μὴ αἰδῶνται⁵⁰. Οὐπέρ εἴη εὐσεβεῖν ἐκούλοντο, ἔχρην αὐτοὺς, διπερ ἀρτίως εἶπον, εἰ καὶ δυτικοὶ οἱ θεοὶ τὰ περὶ αὐτῶν φόδμενα διεπράξαντο κακά, τιμῇ τῇ⁵¹ 168 πρὸς θεοὺς εὐπρεπεστέροις τισι μύθοις τὰ ἀσεμνα⁵² ἐπισκέπτειν, καὶ μὴ τούναντίον, ὡς φατε, καλῶν αὐτοῖς πράξεων γεγενημένων κακά καὶ ἀσεμνα περιβάλλειν σχήματα, ἢ τίνα καὶ⁵³ ἀλληγορούμενα καὶ διὰ καμάτων μόγις νοηθῆναι δύναται: καὶ ὅταν νοηθῇ τισιν, ἐκείνοις μὲν ἀντὶ τοῦ πολλοῦ μόχθου παρέσχον τὸ μὴ πλανηθῆναι, ἔξδη δὲ⁵⁴ μὴ μοχθῆσαι, τοὺς δὲ πλανηθέντας ἄρδην ἀπώλεσαν. Πλὴν τοὺς εἰς τὸ σεμνότερον ἀλληγορούντας αὐτάς⁵⁵ ἀποδέχομαι, ὥσπερ τοὺς ἐκ τῆς Διὸς κεφαλῆς αἰνιξαμένους ἀναπτηδῆσαι τὴν φρόνησιν. Ισαῖς δὲ ἐκεῖνοι μοι πιθανώτερον, διτι ύπο⁵⁶ μοχθηρῶν ὄνδρων, δέξαν θεῶν ἀπενεγκαμένων, ἐκείναι ἐτολμηθῆσαν⁵⁷ αἱ θύραις.

XIX. Ἀπάντων δὲ τῶν θεῶν τὴν ποιητικὴν ἀλληγορίαν οὐκ ἀκδούσθιον εὐρίσκομεν. Λύτικα γοῦν ἐπὶ τῆς διακοσμήσεως τῶν δλων ποτὲ μὲν φύσιν λέγουσιν ποιηταὶ, ποτὲ δὲ νοῦν⁵⁸ ἀρχηγὸν γενέσθαι τῆς δῆλης δημιουργίας. Ἐκ φύσεως μὲν γάρ τῶν στοιχείων τὴν πρώτην κλίνην καὶ σύμμικτην γεγονέναι, ὑπὸ δὲ τῆς τοῦ νοῦ προνοίας διακεκοσμήσθαι⁵⁹. Καὶ ἀποφηνάμενοι μὲν οἱ μὲν⁶⁰ φύσει δεδημιουργήσθαι τὸ πᾶν, μὴ δυνάμενοι δὲ⁶¹ ἀνεπιλήπτως τούτο ἀποδεικνύνται διὰ τῆς δημιουργίας ἔντεχνον, παρεμπλέκουσι⁶² 169 καὶ τοῦ νοῦ τὴν πρόνοιαν, ὡς συναρπάσαι καὶ τοὺς πάνι σφοῖς δυνάμενοι. Ήμεῖς δέ φαμεν πρὸς αὐτούς: Εἰ μὲν ἐξ αὐτομάτου φύσεως δικόσμος γέγονεν, πῶς ἔτι ἀναλογίαν καὶ τάξιν εἰπήσειν, ἀπερ ύπο μόνης ὑπερβαλλούσης φρονήσεως γενέσθαι δυνατόν ἐστι, καὶ καταληφθῆναι ύπο ἐπιστήμης τῆς μόνης ταῦτα ἀχριδῶν δυναμένης; Εἰ δὲ φρονήσει τὰ πάντα τὴν σύγκρασιν καὶ διακόσμησιν εἰληφεν, διπερ ἀνάρχη μὴ ἀλλως ἔχειν, πῶς ἔτι ἐκ τοῦ αὐτομάτου συμβῆναι ταῦτα γενέσθαι δυνατόν ἦν,

XX. Οἱ τοίνυν τὰ θεῖα ἐπὶ τὸ αἰσχρὸν ἀλληγορῆσαι⁶³ θελήσαντες, οἷον τὴν Μῆτιν καταποθῆναι ύπο Διὸς, εἰς ἀπορίαν ἐμπεπτώκασιν, οὐ συνιέντες, διτι οἱ πλαγίως φυσιολογήσαντες περὶ θεῶν καὶ τὸ εἶναι θεοὺς ἀνηρήκασιν, τὰ εἰδὴ αὐτῶν διὰ τῆς ἀλληγο-

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁶ τεκτον (sic) τεκνοκτονίας Ο, priore voce subnotata. ⁴⁷ τε inserui c. Ο. Tum ἀρένομοιξίεις C. ⁴⁸ D. conj. πράξειν. ⁴⁹ ἀσεβέστεροι C. ⁵⁰ Ita O c. S, αἰδοῦνται C. ⁵¹ τῆς Ο. ⁵² μὴ σεμνά C. ⁵³ δχήματα, & τίνα C, σχήματα jam D recte conject. ⁵⁴ δέ om. Ο, sed πρεβετ suhsequens μή, quond non est in textu Ci. Idem μή in marg. ⁵⁵ αὐτούς C, αὐτά S. ⁵⁶ ύπο S, deest ap. C et in O. ⁵⁷ Ita O c. S, ἐτῶ μητραν C. Aliam πρæterea emendandi rationem proponit D, qui scribi vult μοχθηρῶν ὄνδρων — ἐκεῖναι τόλμαι ἡσαν αἱ θύραις. ⁵⁸ S. Notum est Anaxagore πάντα διεκόσμησε νοῦς ap. Simpl. Phys. fol. 53 b. Schaubach, Anax. fragm. fr. VIII, De Stoicis cfr. Diog. Laert. VII, 134, 137. ⁵⁹ Ita O c. S, διακόσμησις C. ⁶⁰ ἀποφηνάμενος μὲν φύσει Ο. Tum δεδημιουργῆσθαι S, Ο, δεδημιουργεῖσθαι C. ⁶¹ δέ S, Ο, μὲν C. ⁶² ἀλληγορή θ.

ρίας εἰς τὰς τοῦ κόσμου ὄντις διαλύσαντες. Ήθα-
νάτερον οὖν λέγειν, ὅτι οἱ ὑπ' αὐτῶν ἀδόμενοι θεοὶ¹
κακοὶ τινες γεγόνασι μάγοι, οἵτινες ἀνθρώποι δυτες
μαχθηροὶ, μαγεῖαι μεταμορφούμενοι γάμους διέλυνον,
βίους διέφειρον, τοῖς δὲ πάλαι, οὐκ εἰδότι τὸ ποτ'
ἴστι² μαγεία, δι' ὧν ἐπραττον ἐδόκουν εἶναι θεοί·
ῶν κατὰ πολεις καὶ οἱ μόροι καὶ οἱ τάφοι φα-
ντωνται.

XXI. Αὐτίκα γοῦν, ως καὶ ἀλλοτε εἶπον, ἐν τοῖς
Κακασίοις δρεσι: Κρόνου τινὸς σῆμα³ ἀνθρώπου
διέκνυται, τυράννου ἀγρίου καὶ τεχνοκτόνου. **170** Ο δ'
ἐκάνουν οὐδές, Ζεὺς τὸ διονομα, χειρῶν γενόμενος, μα-
γεῖαι δυνάμει κοσμοκράτωρ ἀναφανεῖς πολλοὺς δια-
λύει γάμους, καὶ τὸν πατέρα σὺν τοῖς θεοῖς⁴ καλά-
ζει, καὶ οὕτως τελευτήσαντος τὸν τάφον Κρῆτες
ἔπιδεικνύσιν⁵ ἐν δὲ τῇ Μεσοποταμίᾳ κείνται Ἡλίος
μὲν τις ἐν "Ατροις"⁶, Σελήνη δὲ τις ἐν Κάραις.
Ἐρμῆς ἐν Αἰγύπτῳ τις ἀνθρώπος· Ἀρης ἐν Θράκῃ·
Ἀφροδίτη ἐν Κύπρῳ· Ἀσκληπιὸς⁷ ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ
ἄλλων πολλῶν τοιούτων φαντονται τάφοι.

XXII. Οὕτω προφανῶς τοὺς ὄρθως νοοῦσιν ἀνθρώποις
γεγενῆσθαι ὡμολόγηνται. Καὶ οἱ μὲν συγχρονοῦντες
αὐτοῖς, ὑπαειθόμενοι αὐτοὺς θυητοὺς γεγονέναι, ἀμε-
λέτερον αὐτοῖς ἀποθανοῦσι προσείχον, δὲ πολὺς
χρόνος δόξαν θεῶν αὐτοῖς περιέθηκεν. Καὶ μὴ θαύ-
μαζε, εἰ καὶ⁸ Ἀσκληπιὸν καὶ Ἡρακλέα γενόμενοι
ἔγειτηθησαν, ή κατὰ Διόνυσον ή καὶ⁹ ἄλλον τινὰ
τὸν τότε, διου καὶ Ἐκτορα ἐν Ἰλίῳ καὶ Ἀχιλλέα ἐν
Λευκῇ τῇ νήσῳ οἱ ἔκει προσκυνοῦσιν, Πάτροκλον
Ὕπονύμιοι, τὸν Μακεδόνα Ἀλέξανδρον Ρόδιοι.

XXIII. 'Αλλὰ καὶ παρ' Αἰγυπτίοις ἔτι καὶ νῦν ἀν-
θρώπος ὡς θεὸς πρὸ τοῦ θανάτου προσκυνεῖται (11).
Καὶ τοῦτο μὲν ἡτοῖν ἔστιν ἀτένημα, διὶς ζῶντος ἀν-
θρώπου θείας τιμᾶς νομίζουσιν Αἰγύπτιοι, ἀλλὰ τὸ
πάνταν γελοπότανον, διὶς καὶ πτηνὰ καὶ ἐρπετὰ καὶ
χῶντα πάντα προσκυνοῦσιν. Οὐδὲν **171** γάρ κρίσει
νοοῦσιν ή ποιοῦσιν οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων. Τὸ δὲ¹⁰
πάνταν αἰσχυστὸν ιδέ μοι, τὸν δὲ¹¹ αὐτῶν δυτα πατέρα
θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων λέγουσι. Λήδη¹² συνεσχημα-
τισμένον, δη¹³ πολλοὶ Δία ἀγαράψαντες ἐν πίνακι
δημοσίῃ ἀνατιθέσιν. Πρὸς δὲ τὴν ἐκδικίαν ταύτης
τῆς ὕδρεως ἥθελον, εἰ τὸν τοῦ καιροῦ βασιλέα αὐτῶν

A sustulerunt, eorum genera per allegoriam in mundi
substantias dissolvendo. Verisimilis ergo est di-
cere quod ab iis decantati dii quidam fuerunt im-
probi magi, qui cum essent homines nequam, per
magiam transformati matrimonia diremerunt, vita
rationes vitiarunt, veteribus autem, qui nesciebant
quid esset magia, propter illa quæ faciebant, dii
esse visi sunt, quorum interitus et sepultra per
urbes cernuntur.

XXI. Jam ergo sicut alias retuli, in Caucasiis
montibus ostenditur Saturni cujusdam hominis
tumulus, feni tyranni ac liberorum intersectoris.
Cujus filius, Jupiter nomine, patre pejor, per ma-
gice vim mundi dominus declaratus, multa dis-
solvit matrimonia, patrenque cum patruis suppicio
afficit; sicque mortui bustum Cretenses ostendunt.
In Mesopotamia vero jacent Sol quidam Atris, et
quædam Luna Carris, Mercurius in Ægypto aliquis
homo, Mars in Thracia, Venus in Cypro, Æsculapius
in Epidauri, et aliorum multorum similiūm vi-
sunt sepultra.

XXII. Atque ita eos homines fuisse, aperte con-
fitebuntur quotquot recte judicabunt. Et quidem,
qui eadem cum ipsis vixerunt ætate, intelligentes
eos homines exstissee, intelligentius attenderunt:
longum vero tempus opinionem quod dii essent illis
adjecti. Neque mireris, si decepti fuerint, qui vixe-
runt temporibus Æsculapii et Herculis aut Bacchi
aut alterius cuiusvis tunc florentis, cum et Hecto-
rem in Ilio, et Achillem in Leuce insula incole-
adorent, Patroclum Opuntii, Alexandrum Macedo-
nem Rhodii.

XXIII. Sed et apud Ægyptios nunc quoque homo
ante mortem ut deus colitur. Atque hæc quidem
minor est impietas, quod homini vivo divinos ho-
nores decernunt Ægyptii, verum quod maxime est
ridiculum, eorumdem cultus est erga aves, ser-
pentes, cunctaque animalia. Nihil enim ex judicio
cogitat vel faciunt hominum plerique. Rem vero
omnium turpissimam mihi vide: eum, qui juxta
illos deorum hominumque est pater, aiunt cum
Leda fuisse nequiter conjunctum, quem Jovem
multi depingentes in tabula publice consecrant. Ad
D cuius contumeliae vindictam, vellem, regem suum

VARIA LECTIONES.

¹⁰ ποτέ ἔστιν C. Tum vbb. μεταμορφούμενοι γάμους διέλυνον, βίους διέφειρον repetuntur in O. expuncta.
¹¹ Hanc C. conjecturam expr. S., σχῆμα μερόντη Hori. codex.
¹² Ita D, θεοῖς C, O. Clr. c. 2: οὐ τετέρος ἀδελφοὺς ἔκδλασεν.
¹³ ἐπιδεικνύσιν O. μέντις ἐν ἀτραῖς O. Ci commata post τις recte delevit S. Deinceps Αἰγύπτων τις Θ.
¹⁴ Malim δὲ S. Tum lōd O. c. S, εἰδέ C.
¹⁵ Αἴδη om. Subinde: Αἱ συνεῖναι σχηματισμένον, C in notis.
¹⁶ Leg. δ. De re clr. Müller Archæol. § 128, 1, 351, 4. Tum χῆνα γράψαντες clr. hori. v, 13, scribi vult Valckenarius, Diatr. in Eurip. reliq., p. 68, ed. Lips. Is vir doctissimum totum locum sic restituit: Τὸν δὲ¹⁷ αὐτῶν δυτα πατέρα θεῶν τε καὶ ἀν-
θρώπων, δη οἱ πολλοὶ Δία λέγουσιν, Λήδη συνεσχημα-
τισμένον.
S.

VARIORUM NOTÆ.

(11) Παρ' Αἰγυπτίοις ἔτι καὶ rūr ἀνθρώπος ὡς
θεὸς χρό τοῦ θαράτου προσκυνεῖται. Et hom. ii.
c. 6. Eleganter, ut omnia, Minucius Felix: *Ægypti*
sane hominem sibi quem colant eligunt, illum
utrum propitiari, illum de omnibus consulunt, illi
ticticas cedunt: et ille, qui ceteris deus, sibi certe

homo est, velit nolit; nec enim conscientiam suam
decipit, si fallit alienam. Idem traditer a Porphyrio.
Περὶ τῆς τῶν ἐμβύχων ἀπογῆς, lib. iv, num. 9, ci-
tantque Porphyriūm Eusebius lib. iii *Præparat.*
evang. cap. 4, 12, ac Theodoritus, sermone *contra*
Græcos. Cot.

temporalem in turpi complexu pictum (de illo sa- cientes quod de Jove facere audent) palam proponerent, quo vel ab ira temporarii imperatoris, idque hominis, discerent per suum supplicium, quemadmodum oporteat convenientem deferre honorem. Ista autem tili refero, non quasi ipse jam cognoscam eum, qui vere est Deus, sed aequo animo profiteor, quod licet non noverim quid sit Deus, attamen quod sit Deus clare mihi videor scire.

XXIV. Principio itaque quatuor prima elementa non possunt esse Deus, quae ab alio facta sunt: non mistura, non temperies, non generatio, non omnis haec que ambit visibilis moles, neque quod ad inferos confluxit sedimentum; non supernatans aqua, non servida substantia, non aer qui ab ea hucusque protenditur. Nam quatuor elementa, si a se invicem separata fuerunt, non potuerunt absque magno artifice ad animalis generationem misceri, sin vero semper mutuo fuerunt conjuncta, sic quoque ab artifice mente ad proprietatem membrorum et partium animalis adaptantur, quo possint singulorum ad singula servare proportionem, et habitudinem recte conformatam obtineant, utque interiora omnia convenientem accipiant coherentiam. Similiter et uniuscujusque propria loca cum omni elegantia mens artifex disponit. Compendio dicam: et in omnibus aliis, quae animal habens debet, nihil deest magno huic animali totius orbis.

XXV. Ita necessario intelligi debet quemdam esse ingenitum artificem, qui elementa vel distantia conjunxerit, vel præsentia mutuo ad animal producendum affabre miscuerit, unumque perficerit ex cunctis opus. Fieri enim non potest, ut absque majori quadam mente sapientissimum opus absolutatur. Sed nec amor esse potest cunctorum opifex; non cupiditas, non vis, non quid aliud ejusmodi; quae omnia, casui obnoxia, venire et abire solent. Neque etiam quod ab alio movetur Deus est, neque quod a tempore aut natura mutatur ac in nihilum resolvitur.

XXVI. Quæ cum ad Appionem proloquerer, e Cæsarea advenit Petrus, et concursus multitudinis in Tyro facti sunt, festinantis ipsi occurtere gratiamque adventus profiteri. Et Appiou quidem cessit cum Anubione, et Athenodoro solis; reliqui vero omnes Petro obviam ituri prodivimus. Primus autem ego ante portas eum excipiens ad hospitium duxi. Ubi cum fuimus, plebem quidem dimisimus, ei vero roganti, ut acta narrarem, nihil abscondidi; sed Simonis indicavi calumnias et portentosas

A γράφαντες ἐπὶ αἰσχρᾶς πλοκῆς, ὀσπρεὶ ἐπὶ τοῦ Διὸς τετολμήκασι ποιῆσαι, οὐτω ποιήσαντες ἀνέθεσαν δημοσίᾳ, ἵνα κἄν ἀπὸ τῆς ὁργῆς τοῦ προσκαρπού βασιλέως, καὶ ταῦτα ἀνθρώπου δυτος, μάθωσι κολασθέντες, ὡς δεῖ τὴν δέουσαν ἀπονέμειν τιμῆν. Ταῦτα δὲ σοι λέγω, οὐχ ὡς αὐτὸς ἥδη ἐπιγνοὺς τὸν δυτικὸν Θεὸν⁷¹, δλλ' εὐγνωμονῶν δμολογῶ, εἰ καὶ τὸ θεός οὐχ οἶδα, δλλ' οὖν γε σαφῶς δτι θεός⁷² νομίζω εἰδέναι.

XXIV. Αβτίκα γοῦν τὰ πρῶτα τέσσαρα στοιχεῖα Θεὸς είναι οὐ δύναται⁷³, τὰ ὑπὸ ἄλλου γενόμενα· οὐχ ἡ μίξις, οὐχ ἡ κρᾶσις, οὐχ ἡ γένεσις, οὐ τὸ πᾶν περιέχον δραπὸν κύτος· οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φθῇ συρρέουσα ὑποστάθμη· οὐ τὸ ἐπιπολάζον ὕδωρ· οὐχ ἡ ζέουσα οὐσία· οὐχ ὁ ἔξ αυτῆς μέχρι τῶν ἐνταῦθα διήκων ἄτηρ. Τὰ τε γάρ στοιχεῖα τέσσαρα, εἰτε ἀλλήλων διεστάλχει, δινευ τινὸς μεγάλου τεχνίτου μιγῆναι πρὸς ζώου γένεσιν οὐκ ἐδύνατο, 172 εἰτε δὲς ἀλλήλοις συνήππε⁷⁴, καὶ οὐτως ὑπὸ τεχνίτου νοῦ πρὸς τὸ οἰκεῖον τῶν τοῦ ζώου μελῶν καὶ μερῶν συναρμόζεται, ἵνα τὴν ἐκάρτου πρὸς ἔκαστον ἀναλογίαν ἀποσώζειν δύνηται, καὶ τὴν ἔξιν εὐπεργραφὸν ἔχῃ, καὶ τὰ ἔνδοθεν πάντα τὴν προσήκουσαν ἀρμονίαν λαμβάνῃ· δμοις τε⁷⁵ καὶ τοὺς οἰκείους τόπους ἐκάστου μετὰ πάσης εὐμορφίας δ τεχνίτης νοῦς ἀκριβοῦ. Συνελύν ἐρῶ· καὶ τὰ ἄλλα, δσα ποτὲ ζῶον δεῖ ἔχειν, οὐδὲν ἐνέλιπε⁷⁶ τῷ μεγάλῳ τούτῳ ζῷῳ τῆς δλης περιφορᾶς.

XXV. Οὐτως ἀνάγκη τινὰ είναι νοεῖν⁷⁷ ἀγέννητον τεχνίτην, δς τὰ στοιχεῖα ἡ διεστῶτα συνήγαγεν⁷⁸, ἡ συνόντα ἀλλήλοις πρὸς ζώου γένεσιν τεχνικῶς ἐκέρασε καὶ ἐν ἐκ πάντων ἔργον ἀπετέλεσεν. Ἀδύνατον γάρ δινευ τινὸς οὐκ μείζονος πάνυ εοφύνειν ἔργον ἀπατελεῖσθαι. Οὐδὲ μὴν ἔρως⁷⁹ είναι δύναται πάντων τεχνίτης, οὐκ ἐπιθυμία, οὐκ ἴσχυς, οὐκ ἄλλο τι τοιούτον, ἢ τινα παθητὰ συμβαίνειν καὶ ἀποβαίνειν πεψυχεν. 'Αλλ' οὐδὲ τὸ οὐρφέτερον φερδμενόν ἐστι θεός, οὐδὲ γε τὸ ὑπὸ χρόνου ἡ φύσεως ἀλλοιούμενον καὶ εἰς τὸ μηχεῖτι είναι ἀναλυόμενον.

XXVI. Ταῦτά μου διαλεγομένου πρὸς τὸν Ἀπίπλωνα, ἀπὸ Καισαρείας 173 ἐπέστη Πέτρος, καὶ συνδρομαὶ τῶν ὄχλων ἐγένοντο ἐν τῇ Τύρῳ, σπειδόντων ὑπαντέλιν αὐτῷ καὶ χάριν τῇ ἐπιδημίᾳ δμολογεῖν. Καὶ δ μὲν Ἀπίπλων ὑπεχώρει μετ' Ἀνουσίωνος⁸⁰ καὶ Ἀθηνοδώρου μόνων; οἱ δὲ ἄλλοι πάντες ὡς ἀπαντήσομεν,⁸¹ τῷ Πέτρῳ ὥρμήσαμεν. Πρώτος δὲ ἔγω πρὸ τῶν πυλῶν ἀποδεξάμενος αὐτὸν ἐπὶ τὴν Ἱεράνην ἤγον. 'Ως δὲ ἐγενόμεθα, τοὺς μὲν ὄχλους ἀπελύσαμεν, αὐτῷ δὲ ἀξιώσαντί με τὰ πραχθέντα λέγειν οὐδὲν ἀπεκρι-

VARLE LECTIONES.

⁷¹ θεός Ο. ⁷² Ita Ο c. S, θεός C. ⁷³ δύνανται Ο. Tum ἀπ' ἄλλου S. ⁷⁴ τὰ τε γάρ στοιχεῖα τὰ δὲ είτε δὲς ἀλλήλοις συνήπτον Ο, inter mediis vocabulis omis s. ⁷⁵ τε S, τὸ C, O. ⁷⁶ δσα ποτε ζῶον δεῖ ᔁχειν, οὐδὲν ἐνέλιπε C. ⁷⁷ νοῦν Ο. ⁷⁸ τὰ στοιχεῖα ἥδιστως ἡ συνήγαγεν Ο, συνήγαμεν εκ Cotelerio minus accurate notat S, cum exstet ap. Cl. ⁷⁹ Secundum Parmenidem et Empedoclem. Cf. Karsten, *Parmenid. reliq. v. 131. Emped. reliq.*, p. 546 sqq. Arist. *Metaph. I, 4, 1. S.* ⁸⁰ 'Αννουσίωνος Ο. Tum μόνον C. ⁸¹ ἀπαντήσομεν Ο, ad viam correctum in ἀπαντησάμενοι.

πεδίην, διλλ' ἐμήνυον τάς τε τοῦ Σίμιωνος διαβολὰς καὶ τάς τερατώδεις φαντασίας ὅπ' αὐτοῦ γεγενημένας, καὶ δοὺς ἐπεμψεν νόσους¹² μετὰ τὴν ἐκ τῆς βουθυτίας διστασιν, καὶ διτὶ ἐκ τῶν νοσούντων οἱ μὲν εἰπόθεν¹³ κατέμειναν ἐν τῇ Τύρῳ, οἱ δὲ τῷ Σίμιωνι δικα τῷ ἐκδιλλεῖν συνεξεληλύθεισαν¹⁴ εἰς τὴν Σιδώνα, ὡς ὅπ' αὐτῷ¹⁵ θεραπευθόδομενοι, καὶ διτὶ ἐμάνθηνον μηδένα αὐτῶν ίσεσις τετυχηκέναι ὅπ' αὐτῷ¹⁶. καὶ τὴν πρὸς Ἀππίωνά μοι γεγενημένην διάλεξιν τῷ Πέτρῳ διηγησάμην. 'Ο δὲ στοργῆς καὶ προτροπῆς χάριν ἐπαινέσας με καὶ εὐλογήσας, δὲλῶν μεταλαβὼν, διὰ τοὺς καμάτους τῆς ὁδοιπορίας τῇ ἀναγκαιοτάτῃ ἥτυχε τοῦ ὑπονού ἐκπέτρεπεν.

'ΟΜΙΔΙΑ Ζ' (12).

I. Τῇ¹⁷ τετάρτῃ δὲ ἡμέρᾳ τῆς ἐν Τύρῳ ἡμῶν ἐπιθημίᾳς, ὅπο τὴν 174 δρόμον προεληυθέτη τῷ Πέτρῳ ἀπήντων πλησιόχωροι τούς διλγοὶ καὶ αὐτῆς Τύρου τάμπαλλοι, καὶ ἐπεφώνουν λέγοντες, 'Ο Θεὸς διὰ σοῦ ἡμᾶς ἐλεεῖτω, διὰ σοῦ θεραπευέτω. 'Ο δὲ Πέτρος ἔστη ἐπὶ λίθῳ τινὶς ὑψηλοῦ πρὸς τὸ δύνασθαι πάσιν δρᾶσθαι, καὶ προσαγορεύσας θεοσεῖνος νόμῳ οὕτως θῆξε.

II. Θεῷ τῷ κτίσαντι τὸν οὐρανὸν καὶ τὸ σύμπαν οὐ λεπτεῖ πρόφασις πρὸς σωτηρίαν τῶν σώζεσθαι θελήντων. 'Οθεν μηδὲ ἐπὶ τοῖς δωκοῦσι φαύλοις ὅπο προπετεῖταις τις αὐτὸν ὡς μὴ¹⁸ φιλάνθρωπον αἰτιάσθω. Τῶν γάρ συμβαινόντων ἀνθρώπων¹⁹ τὰ τέλη ἀνθρώπων μὲν δηγνωστα, ὡς ἐπὶ κακῷ ὑποπτευθεῖν²⁰, Θεῷ δὲ ὡς ἀποδημενα εὐτυχῶς γνώριμα. Αὔτεκα γοῦν Σίμιων ἀριστερὰ τοῦ θεοῦ δύναμις ὡν καὶ τῶν τὸν θεὸν οὐκ εἰδότων ἐπὶ κακοποιίᾳ τὴν ἔξουσίαν ἔχων νόσους ὑμᾶς περιβαλεῖν ἡδυνήθη, αἰτινες διὰ τὴν τοῦ θεοῦ ἀγαθήν πρόνοιαν γενέσθαι συγχωρηθεῖσας ἡγάγκασαν ὑμᾶς, τὸν ἰδεῖναι δυνάμενον τεριβλεψάμενος καὶ εὐρόντας, προφάσει τῆς τοῦ σώματος θεραπείας τὰ θεῷ δωκοῦντα ἀναδεξαμένως, πεισθῆναι φρονεῖν, ἵνα οὕτως ἄμα τοῖς σώμασι θετήσομένοις καὶ τὰς ψυχὰς σώας ἔχητε.

III. Μανθάνω οὖν, ὡς βουθυτήσας ἐστίσιν²¹ ὑμᾶς τὸ μέση τῇ ἀγορᾷ, καὶ οὕτως ὑμεῖς οἶκῳ πολλῷ παρενθέτες ἄμα τοῖς πονηροῖς δαίμονος τὸν ἀρχοντα εἰς τὸν ἐπιλοφρονεῖσθε, καὶ οὕτως ὑμῶν οἱ πλειστοὶ ὅπο τὸν παθῶν 175 κατελήφθησαν, ἀγνοίας αἰτίᾳ καθ' ἕποτεν ίδίας χερσὸν ἐπισπασάμενοι τὸ τοῦ δέλθερου ἔισος. Οὐ γάρ ἀν τὴν καθ' ὑμῶν ἔσχον ἔσουσίν οἱ δάκιμονες, εἰ μὴ πρότερον τῷ ἀρχοντι τούτων δρᾶσθαι τοις ἐγεγόνετε. Οὗτως γάρ ἀπαρχῆς²² ὅπο τοῦ τάντα κτίσαντος θεοῦ δυσὶν ἐκάστοτε ἀρχουσι, δεξιῷ

A prästigias ab ipso editas, quotque morbos immiserit post illud ex immolato bove convivium, et quod ex ægrotis alii quidem illic apud Tyrum permanserint, alii vero simul ac ego egressi sint cum Simone in Sidonem, tanquam ab eo sanabdi, quodque audierim nullum eorum ab ipso sanatum fuisse; sed et meam adversus Appionem disputationem Petro retuli. At ille præ amore et exhortandi gratia in me laudem ac benedictionem consultit; et cibo sumpto se somni quieti, quæ ob iūneris ; fatigationem maxime erat necessaria, trahidit.

HOMILIA VII.

I. Quarto vero die nostri apud Tyrum adventus sub diluculum egresso Petro processerunt obviam non pauci sinitimi, ac ex ipsa Tyro quamplurimi, et acclamabant dicentes : Deus per te nostri misereatur, per te nos curet. Petrus vero stetit in excelso lapide, ut ab omnibus posset conspici, cumque religioso more salutasset ita exorsus est :

II. Deo creatori cœli et mundi non deest occasio ad salutem eorum qui servari volunt. Quocirca neque in iis, quæ videntur mala, aliquis per Lemeritatē illum velut hominum non amantem insimulet. Eorum enim, quæ mortali accident, fines quidem hominibus incogniti sunt, ac de malitia suspecti, Deo autem cogniti, ut cessuri feliciter. Itaque Simon, qui sinistra Dei virtus est, potestatemque habet ad malevolentiam in eos qui Deum nesciunt, vos potuit morbis implicare, qui morbi per bonam Dei providentiam evenire permissi coegerunt vos, ut, quæsito eo qui sanare valeret et invento, occasione corporalis medelæ placita Deo susciperetis atque crereretis, ut sic una cum servatis corporibus et animas habeatis salvas.

III. Audio utique, eum bove mactato convivium vobis in medio dedisse foro, sicque vos multo vino abrepti una cum pravis dæmonibus principem eorum complexi estis, atque ita vestram plurimi morbis capti sunt, per ignorantiam in se propriis manibus attracto perniciei gladio. Neque enim adversum vos dæmones bahuisent potestatem, nisi prius cum eorum principe suissetis epulati. Principio siquidem illa per universorum conditorem Deum lex præfinita est duobus utrinque ducibus,

VARIÆ LECTIONES.

¹² ὁσιος Ο. ¹³ αὐτόθι C. ¹⁴ Ita O. c. S., συνεξεληλύθησαν C. ¹⁵ ὅπ' αὐτοῦ C. ¹⁶ ὅπ' αὐτοῦ τετυχηκέναι C. ¹⁷ τῇ πρεξιῇ c. O. Idem postea τὸν δρόμον. ¹⁸ ἐπὶ οἱ. O. ¹⁹ μὴ deest in O. ²⁰ ἀνθρώπων C, ἀνθρώποις in παρηγ. Vocem ἀνθρώπων delendam censet D, συμβαινόντων πατῶν προπονεῖται S : conjecturæ jām supersunt. ²¹ ὁσπετενόμενα O. Tum idem ἀποδημενα c. D, ἀποδημενα C, idem f. ἀποδημενα vel ἀποσωζόμενα in παρηγ. ²² εἰστίσιν Epit. c. 54. ²³ ἀπ' ἀρχῆς O.

VARIORUM NOTÆ.

(12) Ποιητικὴ septimæ alteram inscriptionis partem ap. C. obviam EN ΤΥΡΩ Δ', quæ scholion redoleat, omisi c. O. ΝΕΡΙΣ.

dextro et sinistro, ut non habeat alter illorum protestatem, nisi prius conviva cuiuspiam fuerit, quem beneficio vel injuria cupit afficere. Sicut ergo perceptis sacrificiis, quae dæmonibus fuerant oblatæ, venistis in servitatem illius qui malitia princeps est, ita si ab iis abstinueritis et ad Deum per bonum dextrumque principem consugeritis, honoribus sacrificii expertibus facientes quæ vult, probe scilicet, quod cum corporis sanitatem animas quoque possidentibus sanas. Ipse namque solus, per sinistram occidens, per dextram potest vitam largiri; pariterque et percutere, et jacentem erigere ^a.

IV. Propterea primum a præcursori Simone decepti ratione animæ mortui estis Deo et corpore suistis afflicti, potestis autem similiiter iterum per pœnitentiam, utdixi, Deo placita amplexi et corpore convalescere, et animam recuperare. Porro Deo placita sunt: eum precari, petere ab illo tanquam ab eo qui cuncta æqua lege tribuit, dæmonum mensa sese abstinere, non gustare carnem demortuam, sanguinem non attingere, ab omni illuvie mundari. Reliqua autem uno verbo, quæcunque Judæi, erga Deum religiosi homines, audierunt, et vos cuncti audite, in multis corporibus unam mentem adepti: quæ unusquisque sibi desiderat bona, eadem et de proximo statuat ^b. Sic autem unusquisque vestrum bonum cogitaverit, si ista apud se repeatat: Non vis interfici? alterum non interficias; non vis uxorem tuam ab alio constuprari, alterius nuptam ne constupra; non vis quidpiam rerum tuarum furto auferri? nihil alterius furare. Atque ita ex vobis ipsis quod ratione consentaneum est intelligentes atque facientes, Deo chari effecti consequemini sanitatem: alioquin et in præsenti sæculo corporibus torquebimini, et in futuro puniemini animabus.

V. Hæc a Petro paucis diebus edocti et sanati baptizati sunt. Deinde inter cætera illius miracula reliqui omnes in medio foro passim in cinere et sacco sedebant, agentes pœnitentiam de prioribus delictis. Et qui Sidonem incolebant, ista audientes similia fecerunt, miseruntque ad Petrum supplicatores, quod ipsi propter morbos non possent ad illum venire. Igitur Petrus cum per paucos dies Tyri commoratus esset cunctosque illius civitatis homines instruxisset, et liberavisset omnigenis morbis, ac instituisset ecclesiam, atque ex presbyteris, qui eum sequebantur, ipsis episcopum constituisse, Sidonem appulit. At Simon, audiens quod adventaret Petrus, confestim ad Berytum aufugit cum Appione et sociis.

^a Deut. xxxii, 39; I Reg. II, 6. ^b Matth. vii, 12.

VARIE LECTIONES.

^{cc} Ita D, δεξιὸν τε καὶ εὐωνύμων C, δεξιῶν τε καὶ εὐωνύμων O. ^{cc} μή O et de conject. C, in cuius textu deest. ^{cc} Ita ex conject. Ci, ἐστίν uterque Hom. codex. ^{cc} αἱματα O. ^{cc} Hanc Ottoboniāni lectionem commendat C ex conject., sed exh. ἀπολέψθαι in textu. Deinde ως ol c. O, δοοι (f. δσα) C, οο' ol S. ^{cc} D emendat βουλέσθω ^{cc} Τοιαῦτα C. ^{cc} Forte leg. καὶ ἐπι. Vulgatam saltem scripturam haud sanam esse facile appetit. S. ^{cc} τῷ S. ^{cc} μετά O. Idem deinde έντου.

A τε καὶ εὐωνύμῳ ^{cc}, ὡρίσθη νόμος, μὴ ^{cc} ἔχειν ἐκάπερον αὐτῶν ἔξουσιαν, ἐὰν μὴ πρότερον τινὶ διοτράπεζος γένηται, ὃν εὐποιῆσαι ἡ κακῶσι βούλεται. "Ποτερ οὖν δαιμονιστὸν ἀποδεδομένον θυμάτων μεταλλόντες τῷ τῆς κακλᾶς ἡγεμόνι κατεδουλώθητε, οὐτως, ἀν τούτων παυσάμενοι τῷ Θεῷ διὰ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ δεξιοῦ ἡγεμόνος προσφύγητε, ἀθύτοις τιμαῖς ποιοῦντες δὲ βούλεται, εὐ λότε στὶ τῷ σώματος λάσται καὶ τὰς ψυχὰς ὑγιαινοῦσας ξένεται. Αὔτος γάρ μόνος διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἀναιρῶν διὰ τῆς δεξιῆς ζωοποιῆσαι δύναται· δομοις δὲ καὶ πατάξαι, καὶ ἀναστῆσαι κείμενον.

IV. Διὰ τοῦτο πρῶτον ὑπὸ τοῦ προδρόμου Σίμωνος προαπατήθητε, Θεῷ τὰς ψυχὰς ἀπετάντες καὶ τὰ σώματα ἀπατάχθητε· δύνασθε δὲ δομοις τὸ δεύτερον,

B διὰ τῆς μετανοίας, ὡς ἔφη, τὰ Θεῷ ἀρέσκοντα ἀναδεξάμενοι καὶ τὰ σώματα ἀναρρώσαι καὶ τὰς ψυχὰς ἀναλαβεῖν. "Εστι δὲ τὰ ἀρέσκοντα τῷ Θεῷ τὸ αὐτῷ προσεύχεσθαι· αὐτὸν αἰτεῖν ^{cc} ως πάντα νόμῳ κριτικῷ διδόντα· τραπέζης δαιμόνων ἀπέχεσθαι· νεκρᾶς μὴ γενέσθαι σαρκός· μὴ ^{cc} 176 φαύειν αἱματος ^{cc} · ἐκ παντὸς ἀπολέψθαι ^{cc} λύματος· τὰ δὲ λοιπά ἐν λόγῳ, ως οἱ Θεὸν σένδοντες ἤκουσαν Ιουδαῖοι, καὶ ὑμεῖς ἀκούσατε ἀπαντες, ἐν πολλοῖς σώμασι μίλων γράμμην ἀναλαβόντες· διπερ ἔκαστος ἐστῷ βούλεται καλά, τὰ αὐτὰ βούλευέσθω ^{cc} καὶ τῷ πλήσιον. Οὐτως δ ἀν δύμῶν ἔκαστος νοήσετε τὸ καλὸν, εἰ ἐστῷ διαλεχθῆται τὰ τοιαῦτα· Οὐ θέλεις φονευθῆναι, ἔτερον μὴ φονεύσῃς· οὐ θέλεις τὴν στὴν ὑφ' ἐτέρου μοιχευθῆναι γυναικα, τὴν ἐτέρου μὴ μοίχευε γαμετήν· οὐ θέλεις τὶς τῶν σῶν κλαπῆναι, ἐτέρου μὴ κλέπτε μηδέν. Καὶ οὐτως ἀφ' ὑμῶν αὐτῶν τὸ εὐλογὸν συννοοῦντες καὶ ποιοῦντες, Θεῷ προσφιλεῖς γενόμενοι, ἐπιτεύξεις τῆς λάσταις, ἐπει καὶ ἐν τῷ παρόντι αἰώνι βασισθήσεσθε τὰ σώματα, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι καλασθήσεσθε τὰς ψυχάς.

C V. Ταῦτα ^{cc} ὑπὸ τοῦ Πέτρου ἐν δλγαῖς ἡμέραις κατηχθήντες καὶ ιαθήντες ἐβαπτίσθησαν. "Ἐπειτα^{cc} τοῖς λοιποῖς αὐτοῦ θαύμασιν οἱ λοιποὶ πάντες ἐν μέσαις ταῖς ἀγοραῖς πανδημεῖ ἐπὶ σποδοῦ καὶ σάκκῳ ἐκαθέζοντο, μετανοοῦντες ἐπὶ τοῖς πρότερον ἡμαρτημένοις. Καὶ οἱ ἐν Σιδῶν ταῦτα ἀκούσαντες τὰ δόμοια ἐποίησαν, καὶ ἵκεταις πρὸς τὸν Πέτρον ἀπέστελλον, ως αὐτοὶ διὰ τὰς νόσους πρὸς αὐτὸν ἐλθεῖν μὴ δυνάμενοι. 'Ο Πέτρος δὲ ἡμερῶν οὐ πολλῶν ἐνδιατρίχας τῇ^{cc} Τύρῳ, καὶ κατηχήσας τοὺς ἐν αὐτῇ ^{cc} 177 διαντας, καὶ παντοδαπῶν αὐτοὺς ἀπαλλάξας παθῶν, ἐκκλησίαν τε συστησάμενος, καὶ ἀπὸ τῶν ἐπομένων αὐτῷ πρεσβυτέρων ἐπίσκοπον αὐτοῖς καταστῆσας, ὅρμησεν εἰς Σιδῶνα. 'Ο δὲ Σίμων μαθὼν ἤκοντα τὸν Πέτρον εὐθὺς ἀπέδρα εἰς Βηρυτὸν μετ'^{cc} · 'Αππίωνος καὶ τῶν αὐτοῦ ἑταίρων.

VII. Τοῦ δὲ Πέτρου εἰσιόντος εἰς τὴν Σιδῶνα, πολ- **A** λοδὸς ἐν κλίναις φέροντες πρὸς αὐτοῦ ἐπέθεσαν. Ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς ἔφη· Μή τοινυν νομίστε ἐμὲ τὶ δύνα- σθαι πρὸς ὑμετέραν λασιν, ἀνδρα θυητὸν καὶ αὐτὸν παλλοῦς πάθεσιν ὑποπεσεῖν δυνάμενον· ὑφῆγεισθαι δὲ ὑμῖν τὸν τρόπον δι' οὗ σωθῆναι δυνήσεσθε οὐ φθονῶ, καὶ αὐτὸς παρὰ τοῦ τῆς ἀληθείας Προφήτου μαθὼν τὰς προφητικές οὐδεὶς πρὸς καταβολῆς κό- σμου ὀρισμοὺς, λέγω δὲ ἐπὶ ποιαῖς κακαῖς πράξεις τοὺς ἀνθρώπους ἐταξεῖν ὑπὸ τοῦ τῆς κακίας ἡγεμόνος κακοῦσθαι, ὅμοιας δὲ⁴ ἐπὶ ποιαῖς ἀγαθαῖς πράξειν ὥριτε πρότερον πιστεύσαντας αὐτῷ λιμένῳ τὰ σώματα σῶζεσθαι, ἐπειτα καὶ τὰς ψυχὰς ἐπανορθοῦ- σθαι· πρὸς τὸ ἀνάλεθρον.

VIII. Ταύτας τοίνυν τάς τε ἀγαθὰς καὶ κακὰς πρᾶ- **B** ξες εἰδὼς προμηνύω ὑμῖν ὡς⁵ ὁδοὺς δύο, ὑποδει- κνύων διὰ ποιας μὲν βαδίζοντες ἀπόλλυνται, ποιαν⁶ δὲ ὕδεινοντες ἀποσώζονται, Θεῷ δόησούμενοι. Ἡ μὲν οὖν τῶν ἀπολλυμένων ὁδὸς πλατεῖα, μὲν καὶ ὅμαλω- τάτη, ἀπολλύουσα δὲ διενε τοῦ πόνου, ἡ δὲ τῶν σω- ζομένων στενὴ μὲν καὶ τραχεῖα, σώζουσα δὲ πρὸς τῷ τέλει τοὺς διαπορευθέντας ἐπιπόνως. Τούτων δὲ τῶν δύο ὁδῶν προκαθέζεται **178** ἀπιστία καὶ πε- **C** στίς· καὶ ὕδεινοι διὰ μὲν ἀπιστίας οἱ τάς ἡδονὰς προκρίναντες, δι' ἀς [ποιοῦντες δὲ οὐκ ἀρεστὸν τῷ Θεῷ καὶ ἀμελήσαντες εἰς τὸ σῶσαι ψυχὴν τῷ λόγῳ, ἐλάθοντο ἡμέρας χρίσεως], οὐδὲ ζητεῖν τὸ συμφέ- ρον οὐ διεφύλαξαν. Ἀγνοοῦσι μέντοι ὡς οὐκ ἀνθρω- πίνοις δύοις τὰ θεοῦ βούληματα· πρῶτον μὲν γάρ εἰδε τὰ πάντα διανοήματα, καὶ οὐκ ἐν τῷ ἐγχειρῆ- σαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἐννοῆσαι ἔκαστος εἰθύνε- ται. Παλῶ⁷ δὲ ἡτον ἀσεβοῦσιν οἱ ἐγχειροῦντες καλὰ νεῖν καὶ ἀποτυχάνοντες, τῶν μηδὲ ὅλως ἐγχειρούντων τοῖς καλοῖς. **“Οὐτὶ αὐτῷ τῷ Θεῷ ἔδοξεν, τὸν ἐν γνώσει τῶν καλῶν παραπίποντα,”** κατὰ λόγον τῶν ἀνθρω- πίνων παραπτωμάτων, μετρίως κολασθέντα⁸ σωθῆ- ναι. Οἱ δὲ τὴν ἀρχὴν καὶ τοῦ γνῶναι τὸ κρείττον ἐντημέλητες, καὶ μυριά ἔτερα πράξαντες καλά, ἐν τῷ δὲ αὐτὸς ὥριτος θρησκείᾳ μὴ γένωνται, ἀμελείας Ἑγ- γλῶντα λαβόντες τῇ μεγίστῃ ἀποσθεθήσονται κολά- στι παντελῶς⁹.

VIII. Ἡ δὲ ὅπ’ αὐτοῦ δρισθεῖσα θρησκεία ἐστιν αὕτη· Τὸ μόνον αὐτὸν σέβειν, καὶ τῷ τῆς ἀληθείας ρόνῳ πιστεύειν προφήτῃ, καὶ εἰς ἀφεσιν ἀμαρτιῶν βασιλείσθηναι, καὶ οὕτως διὰ τῆς ἀγνοτάτης βαφῆς **D** ἀναγενθῆναι· Θεῷ διὰ τοῦ σώζοντος ὄντας· τρα- πέζης δαιμόνων μὴ μεταλαμβάνειν, λέγω δὲ εἰδωλο- θύτων, νεκρῶν, πνικτῶν, θηριαλῶτων, αἴματος· μὴ ἀκαθάρτων **179** βιοῦν, ἀπὸ κοιτῆς γυναικὸς λούε- σθαι, αὐτάς μέντοι καὶ ἀφεδρον φυλάσσειν, πάντας δὲ σωφρονεῖν, εὐποιεῖν, μὴ ἀδικεῖν· παρὰ τοῦ πάντα διναμένου θεοῦ ζωὴν αἰώνιον προσδοκῆν· εὑχαῖς καὶ δεξιστι συνεχέστιν αἰτουμένους αὐτὴν λαβεῖν. Τοιαῦτα

^a Matth. vii, 13.

VARIE LECTIONES.

^o τε C. ^o Vbb. ὑμῖν ὡς bis leguntur in O. ^o ποιᾳ C. ^o Lacunam in cod. Ottob. posī δι’ ἀς obviam ver- lis expiere tentavi, quae praecedunt uncis inclusa. ^o πολλῷ O. ut conj. C. in cui. textu πολλῶν. ^o τῶν ἐν τ. τ. κ. παραπτωτῶν C. Aut post ἔδοξεν aitendum ἐπὶ vel περὶ, aut scribendum τοὺς — παραπίποντας censuit D. ^o κολασθέντας C. ^o παντελῶς O, quod et S propositum legendum, παντελεῖ C.

VI. Cæterum cum Petrus Sidonem ingressus es- set, multos in lectis allatos coram ipso posuerunt. Ille autem dixit ad eos: Ne vero existimetis me aliquid posse ad curationem vestram, qui sim ipse quoque homo mortalis, et in multa possim inci- dere adversa: docere autem vos modum quo salvi esse possitis, non gravabor, qui ipse elian a veri- tatis Propheta didici præfixos a Deo ante mundi constitutionem terminos, in qualibus, inquam, ma- lis operibus disposuerit ut homines a malitia duce affligantur, sed similiter in qualibus bonis operi- bus decreverit ut, qui in eum velut medicum cre- diderint, prius corpore curentur, deinde et anima instaurent ad salutem.

VII. Has ergo cognoscens bonas et malas actiones prænuntio vobis quasi duas ostendens vias, per quam quidem gradientes pereant, per quam vero incidentes salventur, ducti a Deo. Via igitur pereun- tium lata est et planissima, perditque absque labore; at via servatorum angusta est et aspera, tandemque liter facientes servat cum labore multo¹⁰. Cæterum his duabus viis præsident incredulitas et fides, pro- filiciscuntur autem per incredulitatem quidem qui vo- luptates prætulerunt, propter quas [quod Deo dispi- cet facientes neque curam animæ salutis gerentes diei judicii oblitū sunt] neque quod utile est cura- verunt querere. Itaque ignorant, Dei consilia similia non esse humanis. Primo etenim novit Deus cogitationes omnium, et non ob solam operationem, sed et propter cogitationem unusquisque judicatur. Multo autem minus impii sunt, qui nituntur bona in- telligere et aberrant, quam qui nullatenus aggrediuntur bona. Quia Deo placuit, ut qui in cognitione boni lapsus fuerit, juxta rationem humanorum lapsuum, modice castigatus servetur. At qui em- nino intelligere neglexerunt, etsi operentur innu- mera alia præclara, ideo quod in religione a Deo definita non exstiterint, indiligentiae sumpto cri- mine per maximum penitus interibunt suppli- cium.

VIII. Porro ab eo definita religio hæc est: Eum solum colere, ac soli credere Prophetæ veritatis, in remissionem peccatorum baptizari, sicutque per intinctionem purissimam renasci Deo in aqua salu- tari; nihil sumere de mensa dæmonum, hoc est de idolothytis, mortuis, suffocatis, a bestia captis, sanguine; non impure vivere, lavari post concubi- tum cum muliere, feminas vero custodire etiam le- gem purgationis, cunctos autem temperantes esse, benefacere, non afflicere injuria; a Deo omnipotente exspectare vitam æternam; petendo illius adeptio- nem orationibus et precibus continuis. Hæc et in

Sidone Petro suadente, cum paucis diebus multi ibi quoque p̄sonitiam egissent, ac credidissent, atque sauti essent, ecclesiam instituit; et postquam aliquem ex presbyteris, qui eum consecabantur, constituisset illis episcopum, Sidone egresus est.

IX. Statim autem ac Berytum pervenit, terrae motus factus est, atque plebs accedens ad Petrum: Fer opem, inquietabat; timuimus enim, dixerunt, ne unnes omnino periremus. Tunc Simon, commento excogitato, una cum Appione, Anubione, Athenodoro ceterisque sodalibus publice multitudini adversus Petrum clamabat: Fugite, o viri, hunc hominem; magus est: mihi credite; et terrae motum is vobis fecit, ipse morbos excitavit, ut vos perterritat, quasi ipse sit Deus. Atque multa ejusmodi pars Simonis contra Petrum fuxit, velut eum qui humanas vires supergrederetur. Cumque plebs se in silentio tenuisset, Petrus subridens terrorem incutiente libertate dixit: Viri, quae ab istis dicuntur, fateor me posse Deo volente efficere: ad haec paratus sum, nisi mihi habueritis fidem in his quae loquor, universam vestram funditus everttere civitatem.

X. Cumque turba timore esset commota atque promisisset se quod ab ipso imperaretur facturam: Nemo vestrum, inquit Petrus, neque commercium cum istis magis habeat, neque cum iis jungatur. Plebs autem simul ac breve mandatum audivit, fustibus sumptis eos persecuta est, donec penitus urbe pepulisset. Et ingressi quicunque ex iis agrotabant et a dæmonibus vexabantur, se ad pedes Petri projecerunt. Ille vero haec cernens eorumque stuporem volens solvere ad eos inuit:

XI. Ego, si terrae motus et quidquid volo possem facere, non dico quod Simonem cum sociis suis exterminassem (non enim ad hominum internecionem missus fui), sed cum milii amicum reddidisse, ne veræ detrahens meæ prædicationi multis impedimento esset ad salutem. Quod si mihi credite, ipse est magus, ipse calumniator, ipso malitia minister in eos qui nesciunt veritatem. Atque ideo peccatoribus ægritudines potest efficere, cum eos peccatores adjutores habeat potestatis contra ipsos. Ego autem Dei omnium auctoris servus sum, dextrique ejus Prophetæ discipulus. Quocirca qui sum illius apostolus, vera prædico; bono enim ministrans etiam morbos depello; nam secundus missus sum, quandoquidem præcedit morbus, sequitur vero sanatio. Per illum ergo maleficum magum, Deo increduli, agrotasti; per me autem, in modo in eum creditis, sanabimini. Sic enim experimento

A καὶ ἐν τῇ Σιδῶνι τοῦ Πέτρου παρεινοῦντος, ἡμέραις δὲ λίγαις πολλῶν κάκει μετανοησάντων καὶ πιστεύσαντων, καὶ θεραπευθέντων ἐκκλησίαν συνέστησεν, καὶ τῶν συνεπομένων αὐτῷ πρεσβυτέρων τινὰ καταστῆσας αὐτοῖς ἐπίσκοπον, ἔξις τῆς Σιδῶνος.

B IX. Ός δὲ εὐθὺς ἐπέδη τῆς Βηρυτοῦ, σεισμὸς ἐγένετο· καὶ οἱ ὅχλοι προσιόντες τῷ Πέτρῳ Βοήθει, Ἐλεγον· πεφοδήμεθα γάρ, Ἐφασαν, μή ἀρα δρόη πάντες ἀπολώμεθα. Τότε δὲ Σίμων, τολμήσας δῆμα τῷ Ἀπτείωνι· καὶ Ἀνουσίωνι· καὶ Ἀθηνοδόρῳ· καὶ τοῖς λοιποῖς ἑταῖροις αὐτοῦ, δημοσίᾳ τοῖς ὅχλοις κατά τοῦ Πέτρου ἔδρα· Φεύγετε, ἀνδρες, τὸν ἀνδρα τοῦ τοῦ· μάργος ἐστι· πιστεύσατε, καὶ τὸν σεισμὸν αὐτὸς ἐποίησεν ὑμῖν¹², καὶ τὰς νόσους ἐκίνησεν αὐτὸς, ήνα δῆμας καταπλήξηται¹³, ὡς αὐτὸς ὁν θεός. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα ως ὑπὲρ δύναμιν ἀνθρωπίνην δυναμένου τοῦ Πέτρου κατεψεύδοντες οἱ περὶ τὸν Σίμωνα. Ἡσυχίαν δὲ αὐτῷ¹⁴ παρασχόντων τῶν ὅχλων δὲ Πέτρος βραχὺ δύπομειδάσας καταπλήκτικὴ τῇ παρθέσι¹⁵. Ἀνδρες, εἰπεν, ἄπερ οὗτοι λέγουσιν, θεού θελοντος, ποιεῖν δυνατὸς εἶναι δύμολογῷ. πρὸς δὲ τούτοις ἔτοιμος εἴμι, ἔδω μή πειθοῦσθε¹⁶ μοι περὶ ὧλέγω, τὴν πᾶσαν ὑμῶν ἔκδικοθεύσαι πόλιν.

C 180 X. Τῶν δὲ ὅχλων φοβηθέντων καὶ¹⁷ ποιήσειν ἐπαγγειλαμένων, διπερ ἀν' αὐτοῦ κελεύσανται. Μηδεὶς ὑμῶν, ἔφη δὲ Πέτρος, μήτε δημιείτω τούτους τοῖς γόησιν, μήτε δαμαγγύσθω. Οἱ δὲ ὅχλοι δῆμα τῷ ἀκοῦσαι τοῦ κελεύσματος τοῦ συντόμου¹⁸ ἤγλα λαβόντες ἀδίκων αὐτοὺς, ἔως αὐτοὺς παντελῶς τῆς πολεως ἔξιλασαν. Καὶ εἰσελθόντες οἱ νοσοῦντες αὐτῶν καὶ δαιμονῶντες πρὸς ποιτούς τοῦ Πέτρου ἔστησαν. Οἱ δὲ ποιτεύετε¹⁹, αὐτὸς ἐστι μάργος, αὐτὸς διάσθολος, αὐτὸς κακίας ὑπηρέτης κατὰ τῶν ἀγνοούντων τὸ ἀληθές. Καὶ διὰ τοῦτο ἀμαρτάνουσι²⁰ νόσους ἐνεργεῖν δύναται, συνεργοὺς ἔχων τὸν ἀμαρτάνοντας τῆς κατ' αὐτῶν δυνάμεως. Ἐγὼ δὲ θεού²¹ τοῦ πάντα πεποιηκότος εἰμι δοῦλος, τοῦ δεξιοῦ αὐτοῦ Προφήτου μαθητής. Διὸ ἐκείνου ἀπόστολος ὁν ἀληθεύειν ἀγαθῶν γάρ δύνετος· ἐπεὶ προηγεῖται μὲν νόσος, ἐπειτα²² δὲ λασις. Δι' ἐκείνου μὲν οὖν τοῦ 181 κακοποιοῦ μάργου τῷ θεῷ ἀποστήσαντες ἐνοσήσατε²³, διὸ ἐμοῦ δὲ, ἔάν τε αὐτῷ πιστεύσητε, λαθήσεσθε· οὖν

VARIÆ LECTIONES.

¹² ἡμῖν; O. ¹³ Ita O c. D., καταπλήξῃ τε C. Tum δὲ πολλὰ p. πολλὰ idem; qui deinceps conj. ὡς ὑπέρ, in textu ὥσπερ, in O ὡς πέρ. ¹⁴ αὐτῷ O c. D., αὐτῶν C. ¹⁵ Ita O c. S., πειθοῦσθε C. ¹⁶ Ci ἐτέρων ante ποιήσειν omisi c. O. Si retinere velis, legendum auct. S., aut μή ἐτέρως, aut, quod præstat, ἔτοιμως. Epit. c. 58, habet προδύμως. Ci versio ferri non potest. ¹⁷ συντόμως cod. Reg. 804. ¹⁸ ποιεῖν εἰ ἔδυνάμην C. ¹⁹ Hanc Ci conjecturam confirmat O, ἐτέρων cod. Hom. Parisin. ²⁰ Ita O c. D., πιστεύεται C. ²¹ ἀμαρτάνουσι D, O, ἀμαρτανόντας C. ²² ἐγὼ δὲ τοῦ θεού C. ²³ Ita D, ἐπειτα C, O. ²⁴ In O prius scriptum erat ἐνοσήσατε. Deinde idem om. te.

γέρ τοῦ δυνατοῦ τὴν πεῖραν²⁰ λαβόντες, ἐπὶ τὸ εὐ-
πλεῖ τραπόμενοι, καὶ τὰς ψυχὰς ἀνασῳζῆναι δυνη-
θέρπε.

III. Ταῦτα αὐτοῦ λέγοντος, οἱ πάντες γονυπετεῖς
πρὸ τῶν αὐτοῦ ἔκειντο ποδῶν. Ὁ δὲ εἰς οὐρανὸν
ἀράς τὰς χεῖρας, καὶ τῷ Θεῷ προσευξάμενος ἴασατο
τὰς πάντας ἐκ μόνης εὐχῆς. Οὐχ ὀλίγων δὲ ἡμερῶν
παραμελεῖνας τοῖς Βηρυτοῖς, καὶ πολλοὺς τῇ μο-
ναρχίᾳ²¹ θρησκείᾳ συνεθίσας²² καὶ βαπτίσας, ἀπὸ
τῶν ἐπομένων αὐτῷ πρεσβυτέρων ἔνα ἐπίσκοπον
αὐτᾶς καταστήσας, εἰς τὴν Βίθλον²³ ἔξει. Καὶ
τενθμενος ἐκεῖ καὶ μαθών ὅτι Σίμων οὐδὲ μᾶς²⁴
ἡμέρας αὐτοῖς προσέμεινεν, ἀλλ’ εὐθέως εἰς Τρί-
πολιν ὥρμησεν, ὀλίγων ἡμερῶν αὐτοῖς ἐπιμείνας,
καὶ θεραπεύσας οὐκ ὀλίγους, καὶ ταῖς Βίθλοις αὐτοὺς
ἐνασκήσας, κατ’ ἱγνος τοῦ Σίμωνος εἰς τὴν Τρίπολιν
ἐπορεύετο, μεταδιώκειν αὐτὸν μᾶλλον, οὐχ ὑπορεύ-
τιν προηρημένος.

‘ΟΜΙΛΙΑ Η’.

I. Εἰς δὲ τὴν Τρίπολιν εἰσόντες τῷ Πέτρῳ, οἱ φι-
λομαθέστεροι ἔχοντες τὸν Τύρου καὶ Σιδώνος, Βηρυτοῦ
τε καὶ Βίθλου, καὶ ἐκ τῶν πλησιοχώρων **182** πολλοὶ^C
συνεισήσαν. Οὐχ ἤκιστα δὲ τῶν ἀπὸ αὐτῆς τῆς πό-
λεως δῆλων συνέδρομαι ἐγίνοντο, Ιστορεῖν βουλομένων
εἰπόντων. Συνετύγχανον οὖν ἡμῖν ἐν τοῖς προαστείοις
οἱ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκπεμφθέντες ἀδελφοί, τὰ τέ ἄλλα τὰ
πεπά τὴν πόλιν καὶ τὰ πραττόμενα τῷ Σίμωνι ἔξα-
χρεῖσσαι, δπῶς ἀλιθόντες ὑφηγήσωνται. Ἀποδεξά-
μενοι αὐτὸν ἐπὶ τὴν Μαρούνον²⁵ ἤγον οἰκίαν.

II. Ὁ δὲ ἐπ’ αὐτῷ τῷ τῆς^D ἔνιας πυλῶνι ἥδη γε-
γονός, ἐπιστραφέοις τοῖς δῆλοις ὑπέσχετο, μετὰ τὴν
ἰεπούσαν περὶ θεοσεβείας αὐτοῖς διαλεχθῆναι. Εἰσελ-
θόντος δὲ αὐτοῦ, οἱ πρόδοι τοῖς συνεληλυθόσας ἔνιας
τρύπεταιζον. Οὐχ ἀπελείποντο δὲ οὐδὲ οἱ ἀποδεχό-
μενοι καὶ ἔνιας τοῖς τῶν ἀξιούντων προθυμίας.
Τούτων δὲ^E οὐδὲν εἰδὼς ὁ Πέτρος, ἀξιωθεὶς ὑφ-
ῆμῶν τροφῆς μεταλαβεῖν, ἔφη, μὴ μεταλήψεσθαι
πρότερον αὐτὸς, πρινή^F τοὺς συνεληλυθότας αὐτῷ
διατελεῖσθαι. Ἀποκρινομένων δὲ ἡμῶν, ὅτι
ἔρθη τούτῳ^G οὐτας γεγενῆσθαι, προφάσεις τῆς πρὸς σὲ
στροφῆς σπουδῇ πάντας^H αὐτοὺς ὑποδέξαμένων, ὡς
τοὺς μὲν ἁσχηκότας οὓς ἔνιασιν^I ὑπερβαλλόντως
λειτουργούσι· ὁ Πέτρος, ἀκούσας καὶ ἡσθεὶς τῆς
ἔρετος φιλανθρωπίας^J, εὐλογήσας αὐτοὺς ἐξῆλθεν,
καὶ θαλάσσῃ λουσάμενος εἰσῆλθεν^K, καὶ σιτίων σὺν
ταῖς πράσσοις μεταλαβόντων, ἐσπέρας ἐπικαταλαβούσης
διατασσεν.

III. Ταῦτα δὲ τὰς δευτέρας τῶν ἀλεκτρυόνων φωνὰς
διητινούσις εὗρεν ἡμᾶς ἐγρηγορότας^L, ἡμεν δὲ σὺν
αὐτῷ οἱ πάντες ἐκκαΐδεκα, αὐτὸς ὁ Πέτρος, **183**
πάτρῷ^M ὁ Κλήμης, Νικήτης τε καὶ Ἀκύλας, καὶ οἱ
χριστινούσαντες δώδεκα. Προσαγορεύσας οὖν ἡμᾶς
ἔφη· Σήμερον τοῖς ἔξω μὴ σχολάζοντες ἀλλήλοις
ἐστρένειν εὐσχολοι. Διὸ ἐγὼ μὲν ὑμῖν τὰ μετὰ τὴν

VARIE. LECTIONES.

²⁰ πεῖραν C. ²¹ Alius preferet συνεθίσας, nec immerito C; συνεθίσας O. ²² Βύθλον Epi. c. 58.
οὐδεμαδές O. ²³ Μαρούνον Epi. c. 59. ²⁴ δέ om. O. ²⁵ πρὶν ή C. ²⁶ Fort. leg. πάντων. S. ²⁷ ἔνιασιν
ον O. ²⁸ Μαίαν τῇ δέεται φιλανθρωπία. S. ²⁹ εἰσελθόν C. ³⁰ ἀγρηγορίας O. Tum ξεῖ καὶ δέκα C.

facto illius qui potens est, ad bene faciendum
conversi, etiam secundum animas salvi esse po-
teritis.

XII. Quæ cum dixisset, cuncti ad genua acci-
dentes jacebant ante pedes illius. At ille, sublati
in cœlum manibus, Deumque comprecatus, cun-
ctos precatione sola curavit. Non paucos autem
dies apud Berytios commoratus, cum multis reli-
gioni erga unum Deum consuefisisset, nec non
baptizasset, uno ex presbyteris qui eum seque-
bantur ipsis in episcopum constituto, in Byblum
abiit. Quo cum pervenisset, comperto quod Simon
ne uno quidem die illos exspectasset, sed statim in
Tripolim evasisisset, paucos dies apud eos moratus,
curatisque multis, ac in Scriptura exercitis, ad
Tripolim per vestigia Simonis processit, certus
eum insequi, non subterfugere.

HOMILIA VIII.

I. Cum autem Petrus Tripolim ingredereτο,
qui descendī erant cupidiores ex Tyro, Sidone,
Beryto ac Byblo, et multi ex finitimis simul intra-
runt. Maximi etiam ex ipsa civitate hominum con-
cursus flevant, desiderantium videre illum. Igitur
obviam facti sunt nobis in suburbis, qui ab ipso
ideo missi fuerant, ut profecti explorarent nar-
rentque tum urbis alias res, tum Simonis gesta.
Et excipientes illum in domum Maroonis duxer-
unt.

II. Is vero jam forces hospitii lenens, conversus,
multitudini promisit, se post diem crastinum de
cultu Dei illis verba facturum. Ingresso autem eo,
qui præmissi fuerant, hospitia iis qui simul vene-
rant ordinabant. Nec vero qui hospitio suscipie-
bant, alacritate erant inferiores iis qui hospitia
postulabant. Quorum cum nihil sciret Petrus, ro-
gatus a nobis, cibum sumere, nequaquam se sum-
pturum dixit, nisi prius qui eum fuerant comitati
interquiescerent. Respondentibus autem nobis, Id
jani ita factum est, eis, propter amorem erga te.
omnes ipsos studiose suscipientibus, adeo ut, qui
non habuerunt, quos hospitio reciperen, supra
modum fuerint contristati, Petrus audita re, dele-
ctatus prompta humanitate, benedictis iis egressus
est: cumque lavisset in mari, ingressus est, et
postquam cibum cum præcursoribus sumpsisset,
nocte adveniente somno se dedit.

III. Sub secundum vero gallorum cantum exper-
factus nos invenit vigilantes; eramus autem omnes
cum eo sedecim, ipse Petrus et ego Clemens, Nicetas
et Aquila, atque duodecim qui prægressi fuerant. Sa-
lutatis ergo nobis dixit: Hodie quia aliis oceupati non
sumus, nobis vacemus. Quocirca ego quidem vobis
quæ apud Tyrum post digressum vestrū gesta

sunt, enarrabo : vos autem mihi quæ hic a Simeone perpetrata sunt, diligentius exponite. Cum igitur nos mutuo specialibus narrationibus donassemus, ingressus est quidam e familiaribus, hunc nuntium Petro afferens: Simon, ubi didicit te advenisse, versus Syriam profectus est, turbæ autem, quæ unam hanc noctem velut annum tempus opinantur, nec possunt præstitutum a te diem exspectare, pro foribus stant, et per cœtus ac circulos de Simonis calumniis inter se invicem colloquuntur, qui cum eas in spem adduxisset, atque pollicitus esset quod te multis de criminibus præsentem esset convicturus, cognito adventu tuo se noctu in sumpcam conjecerit: sed et te audire desiderant; nescio enim unde rumor incidit, quasi hodie sis ad illos locuturus. Ne igitur multum fatigati præter rationem dimittantur, quid tibi faciendum sit, ipse cognoscis.

IV. Et Petrus, admiratus vulgi studium, respondit: Videlis, fratres, quo pacto Domini nostri verba manifesto impleantur. Memini enim eum dicere: *Multi venient ab oriente et occidente, a septentrione et meridie, et recumbent in sinibus Abraham, Isaaci et Jacobi*^a. Sed et *Multi*, inquit, *vocati, pauci vero electi*^b. Quod ergo ipsi veniant vocali, id adimpletum est. Quia vero hoc non est eorum proprium, sed est Dei qui eos vocavit ac fecit venire, in eo solo mercedem non consequuntur, quoniam ipsorum proprium non est, sed ejus qui permovit. Quod si post vocationem bona opera faciant, quod eorum est proprium, tunc pro eo recipient mercedem.

V. Neque enim Hebrei, Moysi credentes, et quæ ab eo dicta sunt non custodientes, salvantur, nisi quæ sibi dicta sunt custodian. Nam quod Moysi crediderint, non ex illorum ortum est voluntate, sed ex Dei qui Moysi dixit: *Ecce ego accedo ad te in columna nubis, ut audias populus quando loquor ad te, et tibi credant in aeternum*^c. Cum ergo Hebreis et iis, qui ex gentibus vocati sunt, a Deo datum sit credere veritatis doctoribus, relictumque sit singulorum proprio iudicio, bona opera exercere, merces bene operantibus justè rependitur. Neque enim Mosis, neque Christi adventu opus fuisset, si a se ipsis quod rationi consentaneum est voluissent intelligere: sed nec magistris credendo eosque dominos vocando salus acquiritur.

VI. Et ideo ab Hebreis quidem qui Moysem

^a Matth. viii, 11; Luc. xiii, 29. ^b Matth. xx, 16.

A ἀπὸ Τύρου^d ἔξοδον γεγενημένα διηγήσομαι, ὑμεῖς δὲ^e ἐμοὶ τὰ ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Σίμωνος πεπραγμένα καὶ ἀκριβέστερον ἐξηγήσασθε^f. Ἀμειψαμένων οὖν ἀλλήλους ταῖς ἐν μέρει διηγήσοιν, εἰσήσῃ τις τῶν συνῆθων ἀπαγγέλλων Πέτρῳ· δτι Σίμων μαθὼν σε πειδημήσαντα τὴν ἐπὶ Συρίᾳ ὥρμησεν ὅδον, οἱ δὲ διχοὶ τὴν μίαν ταύτην νύκτα ὡς ἐνιαυτοῦ χρόνον τὴν γῆσαμενοι, καὶ ἀναμένειν τὴν δοθείσαν ὑπὸ σοῦ προθεσμίαν μὴ δυνάμενοι, πρὸ τῶν θυρῶν ἐστήκασιν, κατὰ συντάξεις^g καὶ συλλόγους ἀλλήλοις περὶ τῆς τοῦ Σίμωνος διαβολῆς διαλαλούντες, δτι μετεωρίας αὐτοὺς, καὶ ἐπὶ πολλοῖς κακοῖς σε ἐλέγχειν ἐλθόντα ὑποσχόμενος, ἐπιδημήσαντα γνόντα νύκτωρ ἔψυγεν· πλὴν ἐπιθυμοῦσιν αὐτοὶ ἀκούσαι σου. Οὐκ οἶδα πόθεν φῆμη τις ἐπέκεσσεν, ὡς μέλλοντός σου σῆμερον αὐτοῖς διαλέγεσθαι. Ἰνα ὅμη μὴ ἐπὶ πολὺ καμόντες ἀλόγως διαλύνωνται, τι χρή σε ποιεῖν, αὐτὸς γινώσκεις.

IV. Καὶ ὁ Πέτρος, θαυμάσας τῶν διχῶν τὴν σπουδὴν, ἀπεκρίνατο· Ὁράτε, ἀδελφοί, πῶς οἱ τοῦ Κυρίου ἡμῶν λόγοι ἐμφανῶς τελοῦνται. Μέμνημαι γάρ αὐτοῦ εἰπόντος· Πολλοὶ ἐλεύσονται ἀπὸ ἀρατολῶν καὶ δυσμῶν, ἀρκτον τε καὶ μεσημέριας, καὶ ἀτακτιθήσονται εἰς κόλπους Ἀβραδύ καὶ ¹⁸⁴Ισαάκ καὶ Ἰακώβ. Ἄλλα καὶ πολλοὶ, φησὶν, καὶ τοι, διλητοὶ δὲ ἐκλεκτοί. Τὸ μήν τοῦν ἐλθεῖν αὐτοὺς κληρούντας πεπλήρωται. Ἐπει δὲ^h οὐκ αὐτῶν ἔστι τοῦτο ίδιον, ἀλλὰ τοῦ καλέσαντος αὐτοὺς θεοῦ καὶ ἐλθεῖν πεποιηκότος, ἐπὶ τούτῳ μόνῳ μισθῷ οὐκ ἔχουσιν, δτι μὴ αὐτῶν ίδιον, ἀλλὰ τοῦ ἐνεργήσαντος. Ἐδῶ δὲ μετὰ τῷⁱ κληρῷνται καλὰ πρᾶξασιν, δπερ ἔστιν αὐτῶν ίδιον, τότε ἐπὶ τούτῳ μισθῷ ἔχουσιν.

V. Οὐδὲ γάρ Ἐβραῖοι Μωϋσε^j πιστεύοντες, καὶ τὰ δι' αὐτοῦ φρήντα μὴ φυλάσσοντες, σώζονται, ἐάν μὴ τὰ φρήντα αὐτοῖς φυλάξασιν. Ὄτι καὶ τὸ^k Μωϋσε^l πιστεῦσαι αὐτοὺς οὐχὶ τῆς αὐτῶν βουλῆς γέγονεν, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ τοῦ εἰρηκότος Μωϋσε^m. Ίδον παραγγελματικῶν πρόδη σὲ στύλῳ τερραφίῃ. Ἰτα ἀκούσῃ ὁ λαὸς λαλούντας μου πρόδη σὲ, καὶ σοι πιστεύσωσιν εἰς τὸν αἴλοντα. Ἐπει οὖν Ἐβραίοις τε καὶ τοῖς ἀπὸ ἐθνῶν κεκλημένοις τὸ διδασκάλοις διδητεῖς πιστεῦσαι ἐκ θεοῦ γέγονεν, τῶν κατὰν πράξεων ίδιᾳ κρίται ἐκάστῳ ποιεῖν ἀπολελειμμένων, διμισθῶν τοῖς εὗ πράσσουσι δικαίως ἀποδίδοται. Οὔτε γάρ ἀν Μωϋσέως, οὔτε τῆς τοῦ Ἰησοῦ παρουσίας χρέα ἦν, εἰπερ ἀφ' ἐαυτῶν τὸ εὐλογον νοεῖν ἐδούλοντο, οὐδὲ ἐν τῷ πιστεύειν διδασκάλοις καὶ κυρίους αὐτοὺς λέγειν, ἡ σωτηρία γίνεται.

VI. Τούτου γάρ (13) ἔνεκεν ἀπὸ μὲν Ἐβραίων τὸν

ⁱ Εκδ. xix, 9.

VARIÆ LECTIONES.

^a ἀπὸ τοῦ Τύρου C. ^b τε O, qui subinde ἐμοὶ τὰ c. S, τὰ ἐμοὶ C. Proximum καὶ non est in O. ^c διηγήσασθε O. ^d συστάσεις C. ^e ἐπει δέ S, O, ἐπειδή C. Tum τοῦτο c. O, ut proponit S, τὸ C. ^f μετὰ τὸ O, ut Epit. c. 62, μετὰ τοῦ C in τεττῃ. Ad oram Ottoboniani: νοθα, ei paulo post: νοθευόμενα, quod ad subsequentia spectat. ^g Μωϋσῆς O. ^h τὸ O, ut mavult S, τῷ C. Tum Μωϋσῆς O. ⁱ Μωϋσῆς O.

VARIORUM NOTÆ.

(13) Τούτου τὰς κ. τ. λ. Vide ne nugatori Ebionæ fidem habeas. Cot.

Μωυσῆν^ο διδάσκαλον **185** εἰληφότων καλύπτεται: Τῷ Ἰησοῦν, ἀπὸ^ο δὲ τῷ Ἰησοῦ πεπιστευκότων ὁ Μωϋσῆς ἀποκρύπτεται. Μίας γάρ δὲ ἀμφοτέρων διδάσκαλίας οὐσίας τὸν τούτων τινὶ^ο πεπιστευκότα δὲθές ἀποδέχεται. Ἀλλὰ τὸ πιστεύειν διδασκάλῳ ἔνεκα τοῦ ποιεῖν τὰ ὑπὸ τοῦ^ο Θεοῦ λεγόμενα γίνεται. “Οτι δὲ τοῦ^ο οὐτας ἔχει, αὐτὸς δὲ Κύριος ἡμῶν λέγει: Ἐξομολογοῦμα^ο σοι, Πάτερ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, δι τὸ πλέκρυγας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν^ο καὶ πρεσβυτέρων, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ τηπλοὺς θηλάζουσιν. Οὐτας αὐτὸς δὲθές τοῖς μὲν ἐκρυψεδιδάσκαλον, ὡς πρεγνωκότιν ἀ δεῖ πράττειν, τοῖς δὲ ἀπεκάλυψεν, ὡς ἀγνοοῦσιν ἀ χρή ποιεῖν.

VII. Οὗτε οὖν Ἐβραῖοι περὶ ἀγνοίας Ἰησοῦ καταδεκάσσονται, διὰ τὸν κρύψαντα, ἕάν γε πράττοντες τὰ διὰ Μωϋσέως^ο, δὴ τὴν ἀγνοίαν μὴ μισθωσιν· οὔτε^ο αὐτὸς ἀπὸ^ο θεών ἀγνοήσαντες τὸν Μωϋσῆν διὰ τὸν καλύψαντα καταδικάσσονται, ἕάν περ καὶ οὗτοι πράσσοντες τὰ διὰ τοῦ Ἰησοῦ βρήδεντα μὴ μισθωσιν δὴ τὴν ἀγνοίαν. Καὶ οὐκ ἐν τῷ τοὺς διδασκάλους κυρίους καλεῖν, τὰ δὲ δούλων μὴ ποιεῖν, ὥφελοῦνται τινες. Τούτους γάρ ἔνεκεν δὲ Ἰησοῦς ἡμῶν πρός τινα πυκνότερον Κύριον αὐτὸν λέγοντα, μηδὲν δὲ ποιοῦντα ὃν αὐτὸς προσέταξε^ο, ἔφη· Τί με λέγεις, Κύριε, Κύριε, καὶ οὐ ποιεῖς δὲ λέγω; Οὐ γάρ ὥφελή σει τινὰ τὸ λέγειν, διὰτὰ τὸ ποιεῖν. Ἐκ παντὸς **186** οὖν τρόπου καλῶν ἔργων χρεῖα. Πλὴν εἰ τις^ο καταξιθεῖ τοὺς ἀμφοτέρους ἐπιγνῶναι ὡς μιᾶς διδασκαλίας ὑπὸ αὐτῶν κεκηρυγμένης, οὗτος ἀνήρ ἐν θεῷ πλούσιος κατηρίθμηται, τὰ τε ἀρχαῖς νέα τῷ χρόνῳ, καὶ τὰ καινὰ παλαιὰ δύνται νενοηκός.

VIII. Ταῦτα τοῦ Πέτρου λέγοντος, οἱ δῆλοι, ὥσπερ ὑπὸ τίνος κληθέντες, εἰσῆσαν ἔνθα δὲ Πέτρος ἦν. Οὐ δὲ τὸν πολὺν δῆλον ίδων ὥσπερ ποταμοῦ ἡσυχοῦν βεῦμα πρόδως προτρέποντα, ἔφη τῷ Μαροόνῃ· Ήσοῦ σοι τόπος ἐνταῦθα μᾶλλον τοὺς δηλους χωρεῖν διλάμενος; τοῦ δὲ^ο Μαροόνου εἰς τόπον διπλιθρού πεπυμένον προάγοντος αὐτὸν, εἰποντο οἱ δῆλοι. Οὐ δὲ Πέτρος ἐπὶ τίνος βάσεως ἀνδριάντος οὐ πάνυ ὑπῆλης^ο, ἐπιστάς, ἀμα τῷ τὸν δῆλον θεοσεβεῖ Εἴει προστροφεῦσαι, εἰδὼς πολλοὺς ἐκ τῶν παρεστώτων ἔγλων ὑπὸ δαιμόνων τε καὶ πολλῶν παθῶν ἐκ πολλῶν χρόνων ἐνοχλουμένους, βρύχοντάς τε μετ' οἰωνῆς καὶ πίπτοντας μεθ' ἵκεσίας, ἐπιτιμήσας αὐτοῖς καὶ ἡσυχίαν ἔχειν προστάξας καὶ τὴν λασιν μετὰ τὸ διαλεχθῆναι ὑποσχόμενος, τοῦ λέγειν ἡρέστο οὖτας.

IX. Ἀρχόμενος τὸν ὑπὲρ θεοσεβείας λόγον ποιεῖσθαι τοῖς παντελῶς ἀγνοοῦσι τὰ^ο πάντα, καὶ ὑπὸ τῶν τοῦ ἀντικειμένου τῆμιν Σίμωνος διαβολῶν ἐσπιλωμένοις τὸν νοῦν, ἀναγκαῖον ἡγησάμην πρῶτον, ὑπὲρ τοῦ μὴ δεῖν μέμφεσθαι τὸν τὰ πάντα πεποιη-

^a Matth. xi, 25. ^b Matth. vii, 21. ^c Matth. xiii, 52.

VARIE LECTINES.

^a Nihil mutandum. Cf. Lob. Phryn. p. 456. Habemus in Clementinis etiam dativum Μωυσῆ hom. xvii, 418. S. ^b ἀπὸ D, Ο , ὑπὸ C. Tum in Ο, τοῦ, man. sec. supra τῷ ante Ἰησοῦ, ἀρ. C τῶν. ^c τινά C. ^d τοῦ οὐν. Ο. ^e ἐξομολογοῦμεν Ο. ^f ἐκρύψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν C. καὶ copula etiam adest in l. c. N. T. ^g Μωϋσέος Ο. ^h ἀπὸ Ο. ⁱ προσέταξεν C. ^j εἰτις Ο c. Cl, ή τις C. ^k δὲ οὐν. Tum τόπον Epit. e. 62, τὸν C, Ο. Deinde αὐτὸν om. Ο ^l Ita Ο c S, ὑψηλῆς C. ^m τὰ δεῖst in O.

pare, non aliunde incipiens, quam ab ista quæ
providenter ab eo opportune subjecta fuit occasio,
ut cognoscatur quod recta ratione complures a mul-
tis daemonibus obsessi sunt et a diversis difficilibus-
que morbis comprehensi, ut per hoc quoque appa-
reat justitia Dei. Et qui per ignorantiam illum ac-
cuserunt, si nunc, discentes quid sentiendum sit,
per bonam prædicationem et bona opera a priori
crimine se revocent, causam mali facinoris igno-
rantiae, ut veniam consequantur, ascribentes.

X. Ita vero habet : Cum Deus, qui solus bonus est, cuncta bene creasset ac homini ad imaginem suam factu tradidisset, is homo conditoris sui spirans divinitatem, cum esset verus propheta et universa cognosceret, in honorem Patris qui omnia illi concederat, et ob salutem ex se futurorum filiorum, tanquam germanus pater benevolentiam erga aseignendos liberos conservans, quos cuperet ad eorum utilitatem diligere Deum et a Deo diligi, iter quod ad illius duceret amicitiam demonstravit, do- cuitque quibusnam hominum ! actionibus solus omniumque Dominus Deus delectetur : et ostensis, quæ illi placerent, legem æternam cunctis sanxit, quæ nec ab hostibus consumi posset, nec ab ullo simpio interpolanda esset, nec uno in loco absconderetur, sed a cunctis posset legi. Erant ergo illis, ex obedientia legis, cuncta affatim, fruges pulcherrimæ, anni completi, sine tristitia, sine morbis, cum saluberrima aeris temperie tuto donati.

XI. At illi, quia nondum mala experti fuerant,
ad ipsum bonorum donum sensu destituti, per cibo-
rum et deliciarum abundantiam ad ingratii animi
vitium declinaverunt, ut arbitrarentur non existere
Providentiam, quod nullo praecedente justitiae labore
bona ut mercedem recepissent, utpote nullo ex
ipsis in casum aliquem vel morbum aut ullam ne-
cessitatem delapsi : adeo ut, quemadmodum solent
homines a prava aberratione afflicti, Deum, qui eos
poterat sanare, despicerent. Verum enimvero sta-
tim post contemptum, ex metus vacuitate et secura
voluptate procedentes, velut ab harmonia quadam
consequenter adaptata, justa eos invasit punitio,
qua bona quidem ut noxia expulit, mala vero ut
adjutura contra induxit.

XII. Nam ex cœli incolis spiritibus ii, qui inflam regionem habitant angeli, offensi ingratu hominum erga Deum animo postulant, in vitam hominum venire liccat, ut vere homines facti, per

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁰ Θεόν Ο, ut legi jubet et C, in ejus. lexī θεοῦ. ⁵⁰ καὶ C. ⁵¹ ἀνακαλέσονται C. ⁵² γενωμένῳ Ο. ⁵³ τοῖς excidit ap. Cl (eidd. 1698, 1724) et S. ⁵⁴ μήτε πολέμων C, μήτ' ὑπὸ πολεμίων D, μήτε πολεμίων conj. S, μήτε πολέμῳ O. ⁵⁵ τὴν C. ⁵⁶ δι' ἀμαρτίᾳ, Ο, S : Locus multifariam corruptius. Dativus ἐντοῖς φε- fendit contra leges linguas Graecę, et quid iāσθαι sibi velit, difficile est intellectu; denique περιβλέπεσθαι non idem significat, quod despicer. Conjectaverim esse scribendum ἀδεῖν τὸν τιμωρεύοντα δυνάμενον τα- ραβλέμνωντα θεόν. ⁵⁷ γάρ om. O, ad ejus oram monetur : νοθεύεται. ⁵⁸ ἔνοικουντων Cl (1698 et 1724), ἀποικούντων S.

κότα θεδν^ο τὸν λόγον ποιήσασθαι, τὸν 187 οὐκ ἀλλο-
θεν ἀρχόμενος, ἢ ἀπ' αὐτῆς τῆς κατὰ πρόνοιαν ὑπ' αὐ-
τοῦ εὐκάίρως ὑποβληθείσης προφάσεως· ἵνα γνωσθῇ,
ὡς εὐλόγις οἱ πολλοὶ ὑπὸ πολλῶν δαιμόνων συνεγέ-
θησαν καὶ ὑπὸ ἀλοκότων παθῶν κατελήφθησαν,
ὅπως καὶ ἐν τούτῳ τὸ τοῦ Θεοῦ δίκαιον φανῇ. Καὶ
οἱ δι' ἄγνοιαν μεμφόμενοι αὐτὸν, κἀν^ο νῦν μαθόντες
ὡς δεῖ φρονεῖν, δι' εὐφημίας τε καὶ εὔποιες τοῦ
προτέρου ἐγκλήματος ἔαυτοὺς ἀνακαλέσωνται^ο,
αἰτίαν τοῦ κακοῦ τολμήματος τὴν ἄγνοιαν εἰς τὴν
συγγνώμην προθέμενοι.

Χ. Ἐχει δὲ οὕτως· Τοῦ μόνου ἀγαθοῦ θεοῦ τὰ πάντα καλῶς πεποιηκότος καὶ παραδέδωκότος τῷ κατ' εἰκόνα αὐτοῦ γενομένῳ¹⁰ ἀνθρώπῳ, δι γεγονός τῆς τοῦ πεποιηκότος αὐτὸν πνέων θειότητος, ἀληθῆς Β προφήτης ὁν καὶ εἰδὼς τὰ δόλα, εἰς τιμὴν τοῦ πάντα αὐτῷ δωρησαμένου Πατρὸς καὶ εἰς σωτηρίαν τῶν ἐξ αὐτοῦ γενομένων οὐλῶν, ὡς πατήρ γνήσιος πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτοῦ γενομένους παῖδας ἀποσύζων τὸ εἶνον, βουλόμενος αὐτοὺς πρὸς τὴν συμφέρον αὐτοῖς φιλεῖν Θεὸν καὶ φιλεῖσθαι ὑπ' αὐτοῦ, τὴν πρὸς φιλαν αὐτοῦ ἄγονταν ἔξεργην δόδον, διδάξας ποίας ἀνθρώπων πράξεσιν δι μόνος καὶ πάντων δεσπότης θεὸς εὐφραίνεται, καὶ τὰ ἐκείνων δοκοῦντα ἐκφήνας νόμον αἰώνιον ὥρισε τοῖς¹¹ δόλοις, μῆθ' ὑπὸ πολεμιῶν ἐμπρησθῆναι δυνάμενον, μῆθ' ὑπὸ ἀσεδοῦς τίνος ὑπονοοεύομένον, μῆτε ἐνὶ τόπῳ ἀποκεχρυμμένον, ἀλλὰ πάσιν ἀναγνωσθῆναι δυνάμενον. Ἡν οὖν αὐτοῖς ἐκ τῆς πειθαρχίας τοῦ νόμου πάντα ἀφθονα, τὰ τῶν καρπῶν κάλλιστα, τὰ 188 τῶν ἐπών τέλεα καὶ ἀλυπτα καὶ ἀνοσα, μετὰ πάσης τῆς τῶν ἀέρων εὑρασίας ἀδεῶς δεδωρημένα.

XI. Οι δὲ ἐπει μὴ πρῶτον τῶν κακῶν ἐπειράσθησαν, πρὸς αὐτήν⁶⁵ τῶν ἀγαθῶν δωρεὰν ἀναισθῆτις ἔχοντες, ὅποι τῆς ἀρθρόνου τροφῆς καὶ τρυφῆς εἰς ἀχαριστίαν ἑξετρέποντο, ὡς νομίσται, αὐτοὺς μηδὲνι πρόνοιαν, ἐπει μὴ πρότερον καμόντες ἐπὶ δικαιασύνης ὡς μισθὸν τὰ ἀγάθα εἰλίχθεσαν, ἀτε μηδενὶς αὐτῶν ἢ πάθει τινὶ ἢ νόσῳ ἢ δλλῃ τινὶ ἀνάγκῃ ὑπαπεσόντος· ἵνα, ὡς ἀνθρώποις φίλον ἐστὶν ὑπὸ τῆς κακῆς διαμαρτίας⁶⁶ κακωθεῖσιν, ἔστιοι τὸν λασθανόναμενον περιβλέψωνται Θεόν. Ἀλλὰ γάρ εὐθέως μετὰ τὴν ἐκ τῆς ἀφοβίας καὶ ἀδεοῦς τρυφῆς καταφρόνησιν, ωσπερ ἐξ ἀρμονίας τινὸς ἀκολούθως ἐφηρ-
D μοσμένης, δικαία τις αὐτοῖς ἀπήντησε τιμωρία, τὰ μὲν γάρ⁶⁷ ἀγαθὰ ὡς βλάψαντα ἀπωθοῦσα, τὰ δὲ κακὰ ὡς ὕσελθισαντα ἀντεισέρουσα.

ΧΠ. Τῶν γὰρ τὸν οὐρανὸν ἐνοικουντῶν⁶⁸ πεντάματων
οἱ τὴν κατωτάτων χώρων κατοικοῦντες ἀγγελοι, ἀχθε-
σιέντες ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων εἰς Θεὸν ἀχαριστίζ,
αἰτοῦνται εἰς τὸν ἀνθρώπωπαν ἐλθεῖν βίον, ίνα δυτικός

θνητοις γενδμενοι, ἐπὶ πολιτειὰ πλεον: τοὺς εἰς αὐτὸν ἀχαριστήσαντας ἐλέγξαντες αὐτόθι τῇ κατ' ἀξίᾳν ἐντοστον ὑποδάλωσι τιμωρίῃ. Ὄπότε δὲ **189** αἰτήσαντες θλαδον, πρὸς πᾶσαν ἔαυτοὺς μετέβαλον⁹ φύσιν, ἵτε θειωδεστέρας δυντες οὐσίας καὶ ρρᾶις πρὸς πάντα μετατρέπεσθαι δυνάμενοι. Καὶ ἐγένοντο λίθοις τίμιοις, καὶ μαργαρίτες περιβλεπτοις, πορφύρα τε εἰς υψόν καλλιστη, καὶ χρυσὸς ἕνδοξος, καὶ πᾶσα¹⁰ πάντιμος ὑλὴ. Καὶ τῶν μὲν εἰς χειρας, τῶν δὲ εἰς κάλπαν ἐνέπιπτον, καὶ ὑπ' αὐτῶν ἐκόντες ἐκλέπτοντο. Μετεβάλλοντο δὲ καὶ εἰς τετράποδα καὶ εἰς ἑρπετά, νηκάτε καὶ πτηνά, καὶ εἰς πάντες ἡθελον.¹¹ Ατίνα¹² καὶ οἱ παρ' ὑμῖν ποιηταὶ ἀφοίας αἰτίᾳ ὡς ἔτυχεν δύοιν, ἐνī¹³ τοίνυν τὰς πάντων πολλὰς καὶ διαφόρους πράξεις ἀπονέμοντες.

XIII. Πλὴν δὲ ταῦτα γενδμενοι τοὺς διαρράσαντας αὐτοὺς πλεονέκτας ἡλεγχαν, καὶ εἰς τὴν ἀνθρώπων φύσιν ἔαυτοὺς μετέβαλον¹⁴, ἵνα δίσις πολιτευόμενοι καὶ τὸ δυνατόν τοῦ πολιτεύεσθαι δεῖξαντες τοὺς ἀχαρίστους¹⁵ εὐθύναις ὑποδάλωσιν, ἐπειδὴ δυνατὰ τὰ πάντα ἄνθρωποι ἐγίνοντο καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἔσχον τὴν ἀνθρωπίνην, ὑπὸ ταύτης κρατούμενοι εἰς γυναικῶν μῆτριν διλιθον, ἀλις συμπλακέντες καὶ μιασμῷ παγέντες καὶ τῆς πρώτης δυνάμεως παντελῶς κενωθέντες τὰς ἐκ πυρὸς τραπέντα μελήν εἰς τὸ πρώτον αὐτῶν τῆς¹⁶ θύλαις φύσεως ἀμίαντον μετασυγχρίναι ὥκη ἔισχυνται. Τῷ γάρ βάρει τῷ ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας εἰς σάρκα, τελευτήσαντος αὐτοῦ τοῦ¹⁷ πυρὸς, τὴν ἀσεβοῦσαν ὕδεσσιν δύον κάτω σαρκὸς γάρ αὐτοὶ δεσμοὶς πεπεδήμων: **190** κατέσχηνται¹⁸ καὶ Ισχυρῶς δέδενται, οὐ διεκενεις οὐρανοὺς ἀνελθεῖν οὐκέτι ἐδυνήθησαν.

XIV. Μετὰ γάρ συνουσιαν, δὲ¹⁹ τὸ πρώτον ἐγίνοντο ἀπατηθέντες καὶ παρασχέντες μηκέτει δυνηθέντες, διὰ τὸ δόλλο τι: μετὰ μιασμὸν ἔαυτοὺς²⁰ ποιῆσαι μὴ δύνασθαι, ἀρέσκειν τε ταῖς ἐρωμέναις βουλόμενοι, ἀλλ' ἔαυτῶν τοὺς τῆς γῆς μυελοὺς ὑπέδειξαν, λέγω δὲ τὰς ἐκ μετάλλων ἄνθη, χρυσὸν, χαλκὸν, ἀργυρὸν, σῖτρον καὶ τὰ δρυοις, σὺν τοῖς τιμωτάτοις ἀπασινίσθαις. Σὺν τούτοις δὲ τοῖς μαγευθεῖσιν²¹ λίθοις καὶ τὰς τέχνας τῶν πρὸς ἔκαστα πραγμάτων παρέδονται²², καὶ μαγείαν συνυπέδειξαν²³ καὶ ἀστρονομίαν ἀπάξανται, δυνάμεις τε ρίζῶν καὶ δοσα ποτὲ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἐννοίας εὑρεθῆναι διδύνατον, ἔτι δὲ χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ καὶ τῶν δόμοιων χύσιν, τάς τε τῶν ἐσθῆτων²⁴ ποικιλίας βαρφάς. Καὶ πάνθ' ἀπλῶς, δισαπεριπόσιον καὶ τέρψεως ἔστι γυναικῶν, τῶν ἐν σφράζεται διθέντων δαιμόνων ἔστιν εὐρήματα²⁵.

XV. Έκ δὲ τῆς νόθου μίζεως αὐτῶν ἄνθρωποι ἐγίνοντο νόθοι, πολλῷ γε τῶν ἀνθρώπων κατὰ κορυφὴν μείζους, οὓς οἱ²⁶ μετὰ ταῦτα γίγαντας ὡνόμασαν, οἱ δρακοντόποδες δύντες καὶ πρὸς Θεὸν πόλεμον ἀράμενοι, ὡς οἱ βλάσφημοι τῶν Ἑλλήνων ἄδουσι μόνιμοι, διὰ τηρώντων τὸν τρόπον, καὶ μείζους μὲν

VARIÆ LECTIONES.

⁹ μετέβαλον C. ¹⁰ πᾶσι O. ¹¹ ἀπέρ O. Postea c. eodem alioz, ut voluit S., αἰτίαν vulgo. ¹² ενεὶ O absque spiritu et accentu. ¹³ μετέβαλον C. ¹⁴ Vbb. δεῖξαντες τοὺς ἀχαρίστους desiderantur in O. ¹⁵ Mendum τῆς S. male attribuit Cotelerio: exstat ap. Cl. ¹⁶ αὐτῶν C. ¹⁷ κατέχονται C. ¹⁸ Ita O et C ex conject., enī id. in textu. ¹⁹ αὐτοὺς C. ²⁰ μαγευθεῖσιν O. ²¹ Ita O c. S., παροδῶσαν C. ²² μαγείας ὑπέδειξαν C. ²³ ἐσθητῶν O. ²⁴ εὐρήματα O. ²⁵ οἱ inserui c. O. Dein τοῦτο C.

A multam conversationem redargutis qui in Deum ingrati fuerant, confessim unumquemque merito aslicerent suppicio. Quando igitur quod petierant accepérunt, in omnem se mutarunt naturam, ut qui divinioris essent substantiae, facileque in omnia possent converti. Et facti sunt lapis pretiosus, et margarita conspicua, et purpura si quæ pulcherrima, et aurum insigne, ac omnis magnifica materia. Atque in aliorum quidem manus, in aliorum vero sinum inciderunt, et ab iis sponte rapiebantur. Sed et transformati sunt in quadrupedes et serpentes, pisces et aves, ac in quocunque volebant. Quæ vestri etiam poetæ, quod nihil timeant, pro libito canunt, uni nempe omnium multa et varia opera tribuentes.

B **XIII.** Cæterum quando hæc facti raptores suos avaros ostenderunt, et in hominum naturam mutaverunt se, quo sancte viventes et vitam sanctam esse possibile monstrantes ingratos prenisi subderent: quoniam, inquam, vere omnino homines existebant et habebant concupiscentiam humanam, ab ea subjugati in seminarum concubitum lapai sunt, quibus commissi, et placido confixi, atque a prima virtute vacuati penitus, ex igne conversa membra in primam naturæ suæ puritatem non valuerunt instaurare. Nam per pondus ex carnali concupiscentia ortum, ipso igne desinente, per impiam viam infra incesserunt. Siquidem, carnis vinculis compediti, detenti sunt ac fortiter ligati, propter quod non potuerunt amplius in caelos ascendere.

C **XIV.** Etenim post concubitum, quod ante fuerant repetere jussi uic amplius valentes præstare, quoniam aliud non poterant post inquinamentum facere, et adamatis mulieribus placere cupientes, pro se ipsis viscera terræ ostenderunt, decus, inquam, metallorum, aurum, æs, argentum, ferrum et similia, cum omnibus pretiosis lapidibus. Cum his autem præstigiosis gemmis tradiderunt et artes ad singula pertinentes, et magicas scientias monstraverunt, et astronomiam docuerunt, item stirpium vires, nec non quæcunque humana mens non potuisse invenire, adhuc et auri argenteique ac similiūm fusionem, atque vestium diversas tinturas. Denique omnia prorsus, quæ ad ornatum et oblectationem mulierum spectant, dæmonum in carne ligatorum sunt inventa.

XV. Ex adulterina autem illarum conjunctione nati sunt homines spurii, multo hominibus statura maiores, quos postea gigantes nominaverunt, non anguipedes et adversus Deum bellum adorti, ut impiaæ Græcorum decantant fabulæ, sed seri moribus, et hominibus quidem mole corporis maiores,

utpote ex angelis orti, angelis vero minores, ut ex feminis geniti. Deus ergo, cernens illos ad feritatem exasperatos, quibusque ad satietatem mundus non sufficeret (nam ad hominum proportionem et ad usus humanos conditus est orbis), ne victus inopia ad naturae repugnantem esum animalium conversi insontes esse viderentur, quasi id ex necessitate auderent, illis Deus omnipotens manna pluit ex varia cupiditate, atque omni desiderato fructi sunt; at illi, ob spuriam naturam puro cibo non delectati, solum sanguinis gustum appetebant. Quare et primi carnes degustarunt.

XVI. Qui vero cum illis degebant homines, tunc primum idem emulatione ducti fecerunt. Ita vel boni vel mali non nascimur, sed sumus; et assuefacti vix retrahimur. Porro cum brutæ animantes tunc desicerent, nothi homines etiam humanas ederunt carnes: non enim jam longe aberant a violanda sua carne, qui prius in aliis speciebus carnem gustaverant.

XVII. Per multum vero sanguinem fusum purus aer impuro fœdatus vapore et insalubris factus ipsum spirantes reddidit morbis obnoxios, ut deinceps homines immaturi morerentur. Terra autem ideo valde polluta tunc primum animalia venenata et nocentia fecit ebullire. Cunctis ergo ad deteriora propter feros dæmones vergentibus, Deus illos tanquam malum fermentum tollere decrevit, ne a malo semine per seriem unaquaque ætas præcedenti assimilata, pariterque impia, futurum salvandorum hominum sæculum aboleret. Quapropter postquam uni viro justo, cum tribus ex illo natis cumque illorum uxoribus atque filiis, ut in arca evaderent prænuntiasset, aquam diluvii immisit, ut omnibus consumptis, mundus purgatus ei, qui in arca servatus fuerat, in secundum vitæ humanæ principium purus redderetur. Atque ita evenit.

XVIII. Quia ergo mortuorum gigantum animæ humanis animabūs erant majores, ut quæ ex ratione corporum excellerent, tanquam novum genus novum nomen acceperunt. Quibus superstitionibus in mundo, quo modo vivendum, a Deo per angelum sancita est lex. Cum enim essent genere spuriæ, ex igne angelorum et mulierum sanguine, et ideo proprium quoddam genus essent concupituri, justa aliqua lege præoccupati sunt. Missus enim ad eos

A ἀνθρώπων τὰ μεγέθη, ἐπειπέρ εξ ἀγγέλων ἁγένοντο, ἀγγέλων **191** δὲ ἑλάττους, ἐπειπέρ εκ γυναικῶν γεγέννητο⁸⁶. Οὐν Θεὸς, εἰδὼς αὐτοὺς πρὸς τὸ θηριώδες ἔξιγγιαμένους, καὶ πρὸς τὴν ἑαυτῶν πλησμονὴν τὸν κόσμον οὐκ ἔχοντας⁸⁷ (14) αὐτάρκη (πρὸς γάρ ἀνθρώπων ἀναλογίαν ἐδημιουργήθη καὶ χρῆσιν ἀνθρωπίνην), ἵνα μὴ ἐνδεικτὴ τροφῆς⁸⁸ ἐπὶ τὴν παρὰ φύσιν τῶν ζώων βορᾶν τρεπόμενοι ἀνεύθυνος δοκῶσιν εἶναι, ὡς δὲ ἀνάγκην τοῦτο τετολμηκότες, μάννα αὐτοῖς δὲ παντοδύναμος Θεὸς ἐπώμβρισεν⁸⁹ ἐκ ποικίλης ἐπιθυμίας, καὶ παντὸς οὐπέρ τεούλοντο ἀπῆλανον· οἱ δὲ⁹⁰ ὑπὸ νόθου φύσεως, τῷ καθαρῷ τῆς τροφῆς οὐκ ἀρεσκόμενοι, μόνης τῆς τῶν αἰμάτων γεύσεως ἐγλίχοντο. Διὸ καὶ πρῶτοι σαρκῶν ἐγεύσαντο.

XVI. Οἱ δὲ σὺν αὐτῷ; ἀνθρώποι τὸ δύμοιον τόποις πρῶτον ποιεῖν ἔκβλασαν. Οὗτοις εἴτε ἀγαθοὶ εἴτε κακοὶ οὐ γεννώμεθα⁹¹, διλλὰ γινόμεθα· καὶ θεισθέντες δυσαποσπάστως ἔχομεν. Τῶν δὲ ἀλόγων ζώων τότε ἐπιλιπόντων, οἱ νόθοι ἀνθρώποι καὶ ἀνθρωπίνων σαρκῶν ἐγεύσαντο⁹², οὐκέτι γάρ αὐτοῖς ἦν μακρὰν, τὴν ἴσην διαφθεῖραι σάρκα, πρότερον ἐν ἐτέραις μορφαῖς αὐτῆς⁹³ γευστάμενοι.

XVII. Ἐπὶ δὲ τῇ πολλῇ τῶν αἰμάτων ρύσι τὸ καθαρὸς διτράχαθάρτιον ἀναθυμιάσει μιανθεῖς καὶ νοσήσας τοὺς ἀναπνέοντας αὐτὸν νοσώδεις ἀπειργάζετο⁹⁴, ὡς τοὺς ἀνθρώπους λοιπὸν ἀώρους ἀποθνήσκειν. Ήδὲ γῆ ἐκ τούτων **192** σφόδρα μιανθεῖσα πρῶτον τότε τὰ ιοβόλα καὶ λυμαντικὰ ζῶα ἔξερασεν. Τῶν οὖν πάντων πρὸς τὸ χειρὸν χωρητάντων διὰ τοὺς θηριώδεις δακτυονας, δ Θεὸς αὐτοῖς ὥσπερ κακὴν ζύμην ἐξελεῖν ἐθουλεύετο, ἵνα μὴ ἀπὸ σπορᾶς κακῆς⁹⁵ κατ' ἀκολουθίαν ἔκάστη γενεὰ τῇ πρὸ αὐτῆς ἔξομοιούμενη, δημοίως ἀσεβοῦσσα, τὸν ἐσδμενον αἰῶνα σωζόμενον ἀνδρῶν κενώσῃ. Τούτου δὴ ἔνεκεν ἐν την δικαίῳ μετὰ τῶν ἐξ αὐτοῦ τριῶν, σὺν ταῖς αὐτῶν γυναιξὶν, δῆμα τοῖς ιοτοῖς⁹⁶, ἐν λάρνακι διασώζεσθαι προσαγγελας ὅνδωρ εἰς κατακλυσμὸν ἐπέκλυσεν, ἵνα πάντων ἀναλιθέντων δέ κόσμος κατεκκαθαρισθεὶς αὐτῷ τῷ ἐν λάρνακι διασωθέντι εἰς δευτέραν βίου ἀρχὴν καθαρὸς ἀποδοθῇ. Καὶ δὴ οὕτως ἐγένετο.

XVIII. Ἐπει οὖν αἱ τῶν τεθνεώτων τιγάντων φυγαὶ τῶν ἀνθρωπίνων⁹⁷ ψυχῶν μείζους ἤσαν, διε δὴ καὶ τοῖς σώμασιν ὑπερέχουσαι, ὡς⁹⁸ καὶν γένος καὶνψ καὶ τῷ ὄνδρατι προστηγορεύθησαν. Οἵς ἐπιλοίποις τῷ κόσμῳ ως δεὶ βιοῦν, ὑπὸ Θεοῦ δὲ⁹⁹ ἀγγέλου νόμος ὠρίσθη. Οὔτες γάρ νόθοι τῷ γένει εἰκαστοί εἰσιν, πρὸς δὲ¹⁰⁰ τοῖς ιοτοῖς¹⁰¹ τοῖς ιοτοῖς¹⁰² τοῖς ιοτοῖς¹⁰³ τοῖς ιοτοῖς¹⁰⁴ τοῖς ιοτοῖς¹⁰⁵ τοῖς ιοτοῖς¹⁰⁶ τοῖς ιοτοῖς¹⁰⁷ τοῖς ιοτοῖς¹⁰⁸ τοῖς ιοτοῖς¹⁰⁹ τοῖς ιοτοῖς¹¹⁰ τοῖς ιοτοῖς¹¹¹ τοῖς ιοτοῖς¹¹² τοῖς ιοτοῖς¹¹³ τοῖς ιοτοῖς¹¹⁴ τοῖς ιοτοῖς¹¹⁵ τοῖς ιοτοῖς¹¹⁶ τοῖς ιοτοῖς¹¹⁷ τοῖς ιοτοῖς¹¹⁸ τοῖς ιοτοῖς¹¹⁹ τοῖς ιοτοῖς¹²⁰ τοῖς ιοτοῖς¹²¹ τοῖς ιοτοῖς¹²² τοῖς ιοτοῖς¹²³ τοῖς ιοτοῖς¹²⁴ τοῖς ιοτοῖς¹²⁵ τοῖς ιοτοῖς¹²⁶ τοῖς ιοτοῖς¹²⁷ τοῖς ιοτοῖς¹²⁸ τοῖς ιοτοῖς¹²⁹ τοῖς ιοτοῖς¹³⁰ τοῖς ιοτοῖς¹³¹ τοῖς ιοτοῖς¹³² τοῖς ιοτοῖς¹³³ τοῖς ιοτοῖς¹³⁴ τοῖς ιοτοῖς¹³⁵ τοῖς ιοτοῖς¹³⁶ τοῖς ιοτοῖς¹³⁷ τοῖς ιοτοῖς¹³⁸ τοῖς ιοτοῖς¹³⁹ τοῖς ιοτοῖς¹⁴⁰ τοῖς ιοτοῖς¹⁴¹ τοῖς ιοτοῖς¹⁴² τοῖς ιοτοῖς¹⁴³ τοῖς ιοτοῖς¹⁴⁴ τοῖς ιοτοῖς¹⁴⁵ τοῖς ιοτοῖς¹⁴⁶ τοῖς ιοτοῖς¹⁴⁷ τοῖς ιοτοῖς¹⁴⁸ τοῖς ιοτοῖς¹⁴⁹ τοῖς ιοτοῖς¹⁵⁰ τοῖς ιοτοῖς¹⁵¹ τοῖς ιοτοῖς¹⁵² τοῖς ιοτοῖς¹⁵³ τοῖς ιοτοῖς¹⁵⁴ τοῖς ιοτοῖς¹⁵⁵ τοῖς ιοτοῖς¹⁵⁶ τοῖς ιοτοῖς¹⁵⁷ τοῖς ιοτοῖς¹⁵⁸ τοῖς ιοτοῖς¹⁵⁹ τοῖς ιοτοῖς¹⁶⁰ τοῖς ιοτοῖς¹⁶¹ τοῖς ιοτοῖς¹⁶² τοῖς ιοτοῖς¹⁶³ τοῖς ιοτοῖς¹⁶⁴ τοῖς ιοτοῖς¹⁶⁵ τοῖς ιοτοῖς¹⁶⁶ τοῖς ιοτοῖς¹⁶⁷ τοῖς ιοτοῖς¹⁶⁸ τοῖς ιοτοῖς¹⁶⁹ τοῖς ιοτοῖς¹⁷⁰ τοῖς ιοτοῖς¹⁷¹ τοῖς ιοτοῖς¹⁷² τοῖς ιοτοῖς¹⁷³ τοῖς ιοτοῖς¹⁷⁴ τοῖς ιοτοῖς¹⁷⁵ τοῖς ιοτοῖς¹⁷⁶ τοῖς ιοτοῖς¹⁷⁷ τοῖς ιοτοῖς¹⁷⁸ τοῖς ιοτοῖς¹⁷⁹ τοῖς ιοτοῖς¹⁸⁰ τοῖς ιοτοῖς¹⁸¹ τοῖς ιοτοῖς¹⁸² τοῖς ιοτοῖς¹⁸³ τοῖς ιοτοῖς¹⁸⁴ τοῖς ιοτοῖς¹⁸⁵ τοῖς ιοτοῖς¹⁸⁶ τοῖς ιοτοῖς¹⁸⁷ τοῖς ιοτοῖς¹⁸⁸ τοῖς ιοτοῖς¹⁸⁹ τοῖς ιοτοῖς¹⁹⁰ τοῖς ιοτοῖς¹⁹¹ τοῖς ιοτοῖς¹⁹² τοῖς ιοτοῖς¹⁹³ τοῖς ιοτοῖς¹⁹⁴ τοῖς ιοτοῖς¹⁹⁵ τοῖς ιοτοῖς¹⁹⁶ τοῖς ιοτοῖς¹⁹⁷ τοῖς ιοτοῖς¹⁹⁸ τοῖς ιοτοῖς¹⁹⁹ τοῖς ιοτοῖς²⁰⁰ τοῖς ιοτοῖς²⁰¹ τοῖς ιοτοῖς²⁰² τοῖς ιοτοῖς²⁰³ τοῖς ιοτοῖς²⁰⁴ τοῖς ιοτοῖς²⁰⁵ τοῖς ιοτοῖς²⁰⁶ τοῖς ιοτοῖς²⁰⁷ τοῖς ιοτοῖς²⁰⁸ τοῖς ιοτοῖς²⁰⁹ τοῖς ιοτοῖς²¹⁰ τοῖς ιοτοῖς²¹¹ τοῖς ιοτοῖς²¹² τοῖς ιοτοῖς²¹³ τοῖς ιοτοῖς²¹⁴ τοῖς ιοτοῖς²¹⁵ τοῖς ιοτοῖς²¹⁶ τοῖς ιοτοῖς²¹⁷ τοῖς ιοτοῖς²¹⁸ τοῖς ιοτοῖς²¹⁹ τοῖς ιοτοῖς²²⁰ τοῖς ιοτοῖς²²¹ τοῖς ιοτοῖς²²² τοῖς ιοτοῖς²²³ τοῖς ιοτοῖς²²⁴ τοῖς ιοτοῖς²²⁵ τοῖς ιοτοῖς²²⁶ τοῖς ιοτοῖς²²⁷ τοῖς ιοτοῖς²²⁸ τοῖς ιοτοῖς²²⁹ τοῖς ιοτοῖς²³⁰ τοῖς ιοτοῖς²³¹ τοῖς ιοτοῖς²³² τοῖς ιοτοῖς²³³ τοῖς ιοτοῖς²³⁴ τοῖς ιοτοῖς²³⁵ τοῖς ιοτοῖς²³⁶ τοῖς ιοτοῖς²³⁷ τοῖς ιοτοῖς²³⁸ τοῖς ιοτοῖς²³⁹ τοῖς ιοτοῖς²⁴⁰ τοῖς ιοτοῖς²⁴¹ τοῖς ιοτοῖς²⁴² τοῖς ιοτοῖς²⁴³ τοῖς ιοτοῖς²⁴⁴ τοῖς ιοτοῖς²⁴⁵ τοῖς ιοτοῖς²⁴⁶ τοῖς ιοτοῖς²⁴⁷ τοῖς ιοτοῖς²⁴⁸ τοῖς ιοτοῖς²⁴⁹ τοῖς ιοτοῖς²⁵⁰ τοῖς ιοτοῖς²⁵¹ τοῖς ιοτοῖς²⁵² τοῖς ιοτοῖς²⁵³ τοῖς ιοτοῖς²⁵⁴ τοῖς ιοτοῖς²⁵⁵ τοῖς ιοτοῖς²⁵⁶ τοῖς ιοτοῖς²⁵⁷ τοῖς ιοτοῖς²⁵⁸ τοῖς ιοτοῖς²⁵⁹ τοῖς ιοτοῖς²⁶⁰ τοῖς ιοτοῖς²⁶¹ τοῖς ιοτοῖς²⁶² τοῖς ιοτοῖς²⁶³ τοῖς ιοτοῖς²⁶⁴ τοῖς ιοτοῖς²⁶⁵ τοῖς ιοτοῖς²⁶⁶ τοῖς ιοτοῖς²⁶⁷ τοῖς ιοτοῖς²⁶⁸ τοῖς ιοτοῖς²⁶⁹ τοῖς ιοτοῖς²⁷⁰ τοῖς ιοτοῖς²⁷¹ τοῖς ιοτοῖς²⁷² τοῖς ιοτοῖς²⁷³ τοῖς ιοτοῖς²⁷⁴ τοῖς ιοτοῖς²⁷⁵ τοῖς ιοτοῖς²⁷⁶ τοῖς ιοτοῖς²⁷⁷ τοῖς ιοτοῖς²⁷⁸ τοῖς ιοτοῖς²⁷⁹ τοῖς ιοτοῖς²⁸⁰ τοῖς ιοτοῖς²⁸¹ τοῖς ιοτοῖς²⁸² τοῖς ιοτοῖς²⁸³ τοῖς ιοτοῖς²⁸⁴ τοῖς ιοτοῖς²⁸⁵ τοῖς ιοτοῖς²⁸⁶ τοῖς ιοτοῖς²⁸⁷ τοῖς ιοτοῖς²⁸⁸ τοῖς ιοτοῖς²⁸⁹ τοῖς ιοτοῖς²⁹⁰ τοῖς ιοτοῖς²⁹¹ τοῖς ιοτοῖς²⁹² τοῖς ιοτοῖς²⁹³ τοῖς ιοτοῖς²⁹⁴ τοῖς ιοτοῖς²⁹⁵ τοῖς ιοτοῖς²⁹⁶ τοῖς ιοτοῖς²⁹⁷ τοῖς ιοτοῖς²⁹⁸ τοῖς ιοτοῖς²⁹⁹ τοῖς ιοτοῖς³⁰⁰ τοῖς ιοτοῖς³⁰¹ τοῖς ιοτοῖς³⁰² τοῖς ιοτοῖς³⁰³ τοῖς ιοτοῖς³⁰⁴ τοῖς ιοτοῖς³⁰⁵ τοῖς ιοτοῖς³⁰⁶ τοῖς ιοτοῖς³⁰⁷ τοῖς ιοτοῖς³⁰⁸ τοῖς ιοτοῖς³⁰⁹ τοῖς ιοτοῖς³¹⁰ τοῖς ιοτοῖς³¹¹ τοῖς ιοτοῖς³¹² τοῖς ιοτοῖς³¹³ τοῖς ιοτοῖς³¹⁴ τοῖς ιοτοῖς³¹⁵ τοῖς ιοτοῖς³¹⁶ τοῖς ιοτοῖς³¹⁷ τοῖς ιοτοῖς³¹⁸ τοῖς ιοτοῖς³¹⁹ τοῖς ιοτοῖς³²⁰ τοῖς ιοτοῖς³²¹ τοῖς ιοτοῖς³²² τοῖς ιοτοῖς³²³ τοῖς ιοτοῖς³²⁴ τοῖς ιοτοῖς³²⁵ τοῖς ιοτοῖς³²⁶ τοῖς ιοτοῖς³²⁷ τοῖς ιοτοῖς³²⁸ τοῖς ιοτοῖς³²⁹ τοῖς ιοτοῖς³³⁰ τοῖς ιοτοῖς³³¹ τοῖς ιοτοῖς³³² τοῖς ιοτοῖς³³³ τοῖς ιοτοῖς³³⁴ τοῖς ιοτοῖς³³⁵ τοῖς ιοτοῖς³³⁶ τοῖς ιοτοῖς³³⁷ τοῖς ιοτοῖς³³⁸ τοῖς ιοτοῖς³³⁹ τοῖς ιοτοῖς³⁴⁰ τοῖς ιοτοῖς³⁴¹ τοῖς ιοτοῖς³⁴² τοῖς ιοτοῖς³⁴³ τοῖς ιοτοῖς³⁴⁴ τοῖς ιοτοῖς³⁴⁵ τοῖς ιοτοῖς³⁴⁶ τοῖς ιοτοῖς³⁴⁷ τοῖς ιοτοῖς³⁴⁸ τοῖς ιοτοῖς³⁴⁹ τοῖς ιοτοῖς³⁵⁰ τοῖς ιοτοῖς³⁵¹ τοῖς ιοτοῖς³⁵² τοῖς ιοτοῖς³⁵³ τοῖς ιοτοῖς³⁵⁴ τοῖς ιοτοῖς³⁵⁵ τοῖς ιοτοῖς³⁵⁶ τοῖς ιοτοῖς³⁵⁷ τοῖς ιοτοῖς³⁵⁸ τοῖς ιοτοῖς³⁵⁹ τοῖς ιοτοῖς³⁶⁰ τοῖς ιοτοῖς³⁶¹ τοῖς ιοτοῖς³⁶² τοῖς ιοτοῖς³⁶³ τοῖς ιοτοῖς³⁶⁴ τοῖς ιοτοῖς³⁶⁵ τοῖς ιοτοῖς³⁶⁶ τοῖς ιοτοῖς³⁶⁷ τοῖς ιοτοῖς³⁶⁸ τοῖς ιοτοῖς³⁶⁹ τοῖς ιοτοῖς³⁷⁰ τοῖς ιοτοῖς³⁷¹ τοῖς ιοτοῖς³⁷² τοῖς ιοτοῖς³⁷³ τοῖς ιοτοῖς³⁷⁴ τοῖς ιοτοῖς³⁷⁵ τοῖς ιοτοῖς³⁷⁶ τοῖς ιοτοῖς³⁷⁷ τοῖς ιοτοῖς³⁷⁸ τοῖς ιοτοῖς³⁷⁹ τοῖς ιοτοῖς³⁸⁰ τοῖς ιοτοῖς³⁸¹ τοῖς ιοτοῖς³⁸² τοῖς ιοτοῖς³⁸³ τοῖς ιοτοῖς³⁸⁴ τοῖς ιοτοῖς³⁸⁵ τοῖς ιοτοῖς³⁸⁶ τοῖς ιοτοῖς³⁸⁷ τοῖς ιοτοῖς³⁸⁸ τοῖς ιοτοῖς³⁸⁹ τοῖς ιοτοῖς³⁹⁰ τοῖς ιοτοῖς³⁹¹ τοῖς ιοτοῖς³⁹² τοῖς ιοτοῖς³⁹³ τοῖς ιοτοῖς³⁹⁴ τοῖς ιοτοῖς³⁹⁵ τοῖς ιοτοῖς³⁹⁶ τοῖς ιοτοῖς³⁹⁷ τοῖς ιοτοῖς³⁹⁸ τοῖς ιοτοῖς³⁹⁹ τοῖς ιοτοῖς⁴⁰⁰ τοῖς ιοτοῖς⁴⁰¹ τοῖς ιοτοῖς⁴⁰² τοῖς ιοτοῖς⁴⁰³ τοῖς ιοτοῖς⁴⁰⁴ τοῖς ιοτοῖς⁴⁰⁵ τοῖς ιοτοῖς⁴⁰⁶ τοῖς ιοτοῖς⁴⁰⁷ τοῖς ιοτοῖς⁴⁰⁸ τοῖς ιοτοῖς⁴⁰⁹ τοῖς ιοτοῖς⁴¹⁰ τοῖς ιοτοῖς⁴¹¹ τοῖς ιοτοῖς⁴¹² τοῖς ιοτοῖς⁴¹³ τοῖς ιοτοῖς⁴¹⁴ τοῖς ιοτοῖς⁴¹⁵ τοῖς ιοτοῖς⁴¹⁶ τοῖς ιοτοῖς⁴¹⁷ τοῖς ιοτοῖς⁴¹⁸ τοῖς ιοτοῖς⁴¹⁹ τοῖς ιοτοῖς⁴²⁰ τοῖς ιοτοῖς⁴²¹ τοῖς ιοτοῖς⁴²² τοῖς ιοτοῖς⁴²³ τοῖς ιοτοῖς⁴²⁴ τοῖς ιοτοῖς⁴²⁵ τοῖς ιοτοῖς⁴²⁶ τοῖς ιοτοῖς⁴²⁷ τοῖς ιοτοῖς⁴²⁸ τοῖς ιοτοῖς⁴²⁹ τοῖς ιοτοῖς⁴³⁰ τοῖς ιοτοῖς⁴³¹ τοῖς ιοτοῖς⁴³² τοῖς ιοτοῖς⁴³³ τοῖς ιοτοῖς⁴³⁴ τοῖς ιοτοῖς⁴³⁵ τοῖς ιοτοῖς⁴³⁶ τοῖς ιοτοῖς⁴³⁷ τοῖς ιοτοῖς⁴³⁸ τοῖς ιοτοῖς⁴³⁹ τοῖς ιοτοῖς⁴⁴⁰ τοῖς ιοτοῖς⁴⁴¹ τοῖς ιοτοῖς⁴⁴² τοῖς ιοτοῖς⁴⁴³ τοῖς ιοτοῖς⁴⁴⁴ τοῖς ιοτοῖς⁴⁴⁵ τοῖς ιοτοῖς⁴⁴⁶ τοῖς ιοτοῖς⁴⁴⁷ τοῖς ιοτοῖς⁴⁴⁸ τοῖς ιοτοῖς⁴⁴⁹ τοῖς ιοτοῖς⁴⁵⁰ τοῖς ιοτοῖς⁴⁵¹ τοῖς ιοτοῖς⁴⁵² τοῖς ιοτοῖς⁴⁵³ τοῖς ιοτοῖς⁴⁵⁴ τοῖς ιοτοῖς⁴⁵⁵ τοῖς ιοτοῖς⁴⁵⁶ τοῖς ιοτοῖς⁴⁵⁷ τοῖς ιοτοῖς⁴⁵⁸ τοῖς ιοτοῖς⁴⁵⁹ τοῖς ιοτοῖς⁴⁶⁰ τοῖς ιοτοῖς⁴⁶¹ τοῖς ιοτοῖς⁴⁶² τοῖς ιοτοῖς⁴⁶³ τοῖς ιοτοῖς⁴⁶⁴ τοῖς ιοτοῖς⁴⁶⁵ τοῖς ιοτοῖς⁴⁶⁶ τοῖς ιοτοῖς⁴⁶⁷ τοῖς ιοτοῖς⁴⁶⁸ τοῖς ιοτοῖς⁴⁶⁹ τοῖς ιοτοῖς⁴⁷⁰ τοῖς ιοτοῖς⁴⁷¹ τοῖς ιοτοῖς⁴⁷² τοῖς ιοτοῖς⁴⁷³ τοῖς ιοτοῖς⁴⁷⁴ τοῖς ιοτοῖς⁴⁷⁵ τοῖς ιοτοῖς⁴⁷⁶ τοῖς ιοτοῖς⁴⁷⁷ τοῖς ιοτοῖς⁴⁷⁸ τοῖς ιοτοῖς⁴⁷⁹ τοῖς ιοτοῖς⁴⁸⁰ τοῖς ιοτοῖς⁴⁸¹ τοῖς ιοτοῖς⁴⁸² τοῖς ιοτοῖς⁴⁸³ τοῖς ιοτοῖς⁴⁸⁴ τοῖς ιοτοῖς⁴⁸⁵ τοῖς ιοτοῖς⁴⁸⁶ τοῖς ιοτοῖς⁴⁸⁷ τοῖς ιοτοῖς⁴⁸⁸ τοῖς ιοτοῖς⁴⁸⁹ τοῖς ιοτοῖς⁴⁹⁰ τοῖς ιοτοῖς⁴⁹¹ τοῖς ιοτοῖς⁴⁹² τοῖς ιοτοῖς⁴⁹³ τοῖς ιοτοῖς⁴⁹⁴ τοῖς ιοτοῖς⁴⁹⁵ τοῖς ιοτοῖς⁴⁹⁶ τοῖς ιοτοῖς⁴⁹⁷ τοῖς ιοτοῖς⁴⁹⁸ τοῖς ιοτοῖς⁴⁹⁹ τοῖς ιοτοῖς⁵⁰⁰ τοῖς ιοτοῖς⁵⁰¹ τοῖς ιοτοῖς⁵⁰² τοῖς ιοτοῖς⁵⁰³ τοῖς ιοτοῖς⁵⁰⁴ τοῖς ιοτοῖς⁵⁰⁵ τοῖς ιοτοῖς⁵⁰⁶ τοῖς ιοτοῖς⁵⁰⁷ τοῖς ιοτοῖς⁵⁰⁸ τοῖς ιοτοῖς⁵⁰⁹ τοῖς ιοτοῖς⁵¹⁰ τοῖς ιοτοῖς⁵¹¹ τοῖς ιοτοῖς⁵¹² τοῖς ιοτοῖς⁵¹³ τοῖς ιοτοῖς⁵¹⁴ τοῖς ιοτοῖς⁵¹⁵ τοῖς ιοτοῖς⁵¹⁶ τοῖς ιοτοῖς⁵¹⁷ τοῖς ιοτοῖς⁵¹⁸ τοῖς ιοτοῖς⁵¹⁹ τοῖς ιοτοῖς⁵²⁰ τοῖς ιοτοῖς⁵²¹ τοῖς ιοτοῖς⁵²² τοῖς ιοτοῖς⁵²³ τοῖς ιοτοῖς⁵²⁴ τοῖς ιοτοῖς⁵²⁵ τοῖς ιοτοῖς⁵²⁶ τοῖς ιοτοῖς⁵²⁷ τοῖς ιοτοῖς⁵²⁸ τοῖς ιοτοῖς⁵²⁹ τοῖς ιοτοῖς⁵³⁰ τοῖς ιοτοῖς⁵³¹ τοῖς ιοτοῖς⁵³² τοῖς ιοτοῖς⁵³³ τοῖς ιοτοῖς⁵³⁴ τοῖς ιοτοῖς⁵³⁵ τοῖς ιοτοῖς⁵³⁶ τοῖς ιοτοῖς⁵³⁷ τοῖς ιοτοῖς⁵³⁸ τοῖς ιοτοῖς⁵³⁹ τοῖς ιοτοῖς⁵⁴⁰ τοῖς ιοτοῖς⁵⁴¹ τοῖς ιοτοῖς⁵⁴² τοῖς ιοτοῖς⁵⁴³ τοῖς ιοτοῖς⁵⁴⁴ τοῖς ιοτοῖς⁵⁴⁵ τοῖς ιοτοῖς⁵⁴⁶ τοῖς ιοτοῖς⁵⁴⁷ τοῖς ιοτοῖς⁵⁴⁸ τοῖς ιοτοῖς⁵⁴⁹ τοῖς ιοτοῖς⁵⁵⁰ τοῖς ιοτοῖς⁵⁵¹ τοῖς ιοτοῖς⁵⁵² τοῖς ιοτοῖς⁵⁵³ τοῖς ιοτοῖς⁵⁵⁴ τοῖς ιοτοῖς⁵⁵⁵ τοῖς ιοτοῖς⁵⁵⁶ τοῖς ιοτοῖς⁵⁵⁷ τοῖς ιοτοῖς⁵⁵⁸ τοῖς

τῷ Θεῷ^{οὐ} διγγελός τις, τὴν αὐτοῦ βουλήν μηνύων καὶ λέγων·

XIX. Τάδε δοκεῖ τῷ παντεπόπτῃ Θεῷ, μηδενὸς ἀθρώπων ὑμᾶς χυρεύειν, μηδὲ παρενοχλεῖν μηδενί, ἵνα μή τις ἔκὼν ἐστὸν ὑμίν καταδουλώσῃ, **193** προσκυνῶν ὑμᾶς καὶ θύων καὶ σπένδων καὶ τῆς ὑμετέρας μεταλαμβάνων τραπέζης, ἥ ἔτερόν τι ὅν εὐ χρή ἔκτελῶν, ἥ αἷμα χέων, ἥ σαρκῶν νεκρῶν¹⁰⁰ γεύσεμενος, ἥ θηρίου λειψάνου ἥ τιμητοῦ ἥ πνικτοῦ ἥ δόλου τινὸς ἀκαθάρτου ἐμπιπλάμενος¹. Τῶν δὲ νόμων ἐμῷ προσφεγγόντων οὐ μόνον οὐ φάσετε, ἀλλὰ καὶ τιμῆν δώσετε, καὶ ἐκ προσώπου φεύξεσθε². ‘Ο τι γάρ εἰ μὲν αὐτοῖς δικαίοις οὖσι καθ' ὑμῶν δοκῇ, τοῦθ' ὑμᾶς δεῖσε παθεῖν. Ἐδώ δὲ τινες τῶν³ ἐμοὶ προκειμένων ἔξαμάρτωσιν, ἥ μοιχευσάμενοι⁴ ἥ μαγευσάντες ἥ ἀκαθάρτως βιώσαντες ἥ δόλῳ τι τῶν ἐμοὶ μηδὲν κακῶντων πράξαντες, τότε ἐξ ἐμῆς κελεύσεως πάροξεν τι αὐτοὺς ὑφ' ὑμῶν ἥ φ' ἔτέρων δεῖσει· οἵς καὶ μετανοήσατιν, τὴν μετάνοιαν κρίνας, εἰτε ἀξία⁵ ἐστι συγγνώμης εἴτε καὶ οὐ, τὴν ἀπόφασιν πικήσουσι. Ταῦτα οὖν μημονεύειν καὶ ποιεῖν⁶ ὀφείλετε, εὐ εἰδότες, διτοι οὐδὲ αἱ ἐνθυμήσεις ὑμῶν λαθεῖν αὐτὸν δυνήσονται.

XX. Τοιαῦτα παρακελευσάμενος αὐτοῖς ὁ διγγελός ἀπηλλάχη. Τιμές δὲ εἰτι τούτον ἀγνοεῖτε τὸν νόμον, διτοι προσκυνῶν τις δαίμονας ἥ θύων ἥ τραπέζης αὐτοῖς λοικωνῶν ὑπόδουλος αὐτοῖς γενόμενος, ὡς ὑπὸ κακῶν δεσποτῶν πάσης τῆς ἐξ αὐτῶν μεθέξει τιμωρίας⁷ καὶ διὰ τὴν ἄγνοιαν ταύτην τοῖς αὐτῶν βωμοῖς προστραφέντες καὶ αὐτῶν ἐκπληριωθέντες ὑπὸ τὴν αὐτῶν **194** ἔξουσιαν γεγόνατε, καὶ παντὶ τρόπῳ ὑδρεύόμενοι τὰ σώματα ἀγνοεῖτε. Εἰδέναι δὲ ὑμᾶς γάρ εἰτι οὐδενὸς⁸ οἱ δαίμονες ἔχουσιν ἔξουσιαν, ἐὰν μη πρότερόν τις αὐτοῖς ὀδοιδαιτοις⁹ γένηται. Ὁπότε εἰδέτε ἀυτῶν ἄρχων παρὰ τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατ' αὐτῶν κτινόμενον¹⁰ νόμον ποιεῖν τι δύναται, διδεῖ ἔξουσίαν τινὸς οὐκ ἔχει μη προσκυνήσαντος αὐτόν· ἀλλ' εἰδέτε λαθεῖν τις παρ' αὐτῶν δύναται τι ὅν θέλει, ἀλλ' οὐδὲ βλαβήναι οὐδὲν, ὡς ἔκειθεν δύνασθε¹¹ μαθεῖν.

XXI. Τῷ γάρ τῆς εὐσεβείας ἡμῶν βασιλεῖ προσῆκετε δὲ πρόσκαιρος βασιλεὺς, καὶ¹² οὐ βλαβῶν, οὐ κατέργην, ἀλλὰ προτέρων καὶ ἀναπειθῶν, εἰτι τὸ πεισθῆναι ἐπὶ τῇ¹³ ἔκάστου κείται ἔξουσία. Πρωτεύθων οὖν, ὡς τῶν παρόντων ὃν¹⁴ βασιλεὺς, τῷ τῶν μελλόντων βασιλεῖ ἔφη· Πίδαι αἱ τοῦ νῦν κάτιμοι βασιλεῖαι ὑπόκεινται ἐμοὶ, εἰτι τε δὲ χρυσὸς καὶ δέργυρος καὶ πᾶσα ἡ τρυφὴ τοῦ κόσμου τούτου ὡς τοῖς ἐμαῖς ἐστὶν ἔξουσιαι· διδοῖ πεσῶν προσκύνηται μοι, καὶ δώσω σοι πάντα ταῦτα. Ταῦτα δὲ ἐλεγέντεν εἰδὼς, διτοι μετὰ τὸ¹⁵ προσκυνῆσαι καὶ τὴν κατ' αὐτοῦ εἶχεν ἔξουσιαν, καὶ οὕτω¹⁶ τῆς μελλούσης διάτης καὶ βασιλείας αὐτὸν¹⁷ ἀφῆρε. Καὶ πάντα εἰδὼς οὐ μόνον αὐτὸν οὐ προσεκύνησεν, ἀλλ' οὐδὲ τῶν

A est a Deo quidam angelus, illius voluntatem declarans, his verbis :

XIX. Hæc visa sunt omnium inspectori Deo, vos in neminem hominum dominari, neque ulli molestiam inferre, nisi quis volens se vobis in servitatem subjicit, adorans vos, et sacrificans, et libans, et vestræ cœnæ particeps, aut quidpiam aliud quod non deceat perficiens, vel fundens sanguinem, vel gustatis mortuis carnibus, vel feræ reliquiis, secto, suffocato, aut alio immundo repletus. Eos vero qui ad legem meam confugunt, non modo non tangitis, sed et honore donabitis, et coram fugietis. Quodcunque enim ipsis, utpote justis, contra vos placuerit, id vos necesse erit pati. Quod si nonnulli ex illis, qui mihi adhaerent, aberrarint, vel adulterantes, B vel magiam exercentes, vel impure viventes, vel aliquid aliud eorum quæ mihi displicent operati, tunc oportebit, ut ipsi ex jussu meo aliquid patiantur aut a vobis, aut ab aliis. Quibus et pœnitentiis, pœnitentiam ponderans, an ea veniam mereatur nec ne, sententiam pronuntiabo. Hæc ergo reducere in memoriam et facere debetis, probe gnari, quod nec cogitationes vestræ eum latere poterunt.

XX. Hæc postquam illis suasisset angelus, abiit. Vos autem adhuc illam ignoratis legem, quod qui colit dæmones, vel sacrificat, vel cum illis mensa communicat, sub servitutem eorum redactus, tanquam a malis dominis omnes ex illis feret pœnas. Et propter hanc ignorantiam, qui ad eorum aras perniciose accessistis atque iis expleti estis, venitis sub eorum potestatem : et cum corpora omni modo fuerint contumeliae objecta, nescitis. Scire autem vos oportet, in nullum dæmones habere potestatem, nisi quis prius conviva eorum fuerit. Quandoquidem neque princeps illorum aliquid potest facere contra legem a Deo in eos latam. Quare nullius habet potestatem, qui non ipsum adoraverit. Sed nec quis potest aliquid eorum, quæ cupit, ab illis consequi, neque etiam lædi ullatenus, ut isthinc discere potestis.

XXI. Nam ad nostrum pietatis regem accessit aliquando temporalis rex, non vi facta, neque enim licebat, sed hortans et suadens, quia persuaderi in uniuscujusque situm est arbitrio. Accedens ergo, ut rerum præsentium rex, ad futurarum regem dixit : Omnia præsentis mundi regna mihi subjacent, et præterea aurum et argentum omnesque istius mundi deliciæ sub mea sunt potestate, quare cadens adora me, et dabo tibi ea omnia. Hæc porro dicebat, quia noverat, quod post adorationem habuisset in illum potestatem, sicque et futuro honore ac regno privasset. At qui omnia sciebat, non modo illum non adoravit, sed nec quidquam illius donorum voluit accipere. Se enim cum suis oppi-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ ὑπὸ αὐτοῦ p. ὑπὸ τοῦ Θεοῦ O. ¹⁰⁰ νεκρῶν πρætermiserunt Cl (edd. 1695, 1724) et S. Subinde γεύσεμενος Θ e. S., γεύσεμένος C. Tum διητοῦ p. τιμητοῦ C. ¹ ἐμπιπλάμενος C. ² Ita O e. S., φεύξεσθε C. Subinde διτοι Ο. ³ τῶν ομ. O. ⁴ ἔξαμαρτωσιν, ᥥ μοιχησάμενοι C. ⁵ ἀξία (sic) O. ⁶ ποιεῖν excidit ap. S. ⁷ ὑπόδουλον O. ⁸ κείμενον O. Tum διτοι δ. C. ⁹ δύνασθαι C. ¹⁰ καὶ transcripsi ex O. ¹¹ τῇ S, O, τοῦ C. ¹² δι. Cl, non C, ut falso scribit S. ¹³ τοῦ O. ¹⁴ οὕτως C. ¹⁵ Ita S, έτατόν C, O.

gneravit, quod est, non licere posthac quicquam ab ipso traditorum vel tangere. Respondit ergo : *Scriptum est, Dominum Deum tuum reverberis, et illi soli servies*^a.

XXII. Cæterum impiorum rex, cum regem piorum ad suam adducere voluntatem plurimum conatus esset nec potuisse, finem fecit, et in reliqua vita illum nitebatur captare. Vos vero præsumitam ignorantes legem ob mala opera sub illius estis potestate. Quocirca corpore et anima maculam geritis : et in præsenti quidem a morbis et dæmonibus illudimini, in futuro autem animabus puniemini. Hoc vero non vos soli ab ignorantia passi estis, sed et nonnulli ex nostra gente, qui in malis operibus a malitia duce occupati, postea velut ad cœnam a patre filii nuptias celebrante invitati, non obedierunt^b. In locum autem eorum, qui propter occupationem denegaverant, qui filio nuptias celebrabat pater per veritatis Prophetam jussit nobis, ut progressi ad exitus viarum, id est ad vos, indueremus puram vestem nuptialem, quæ est baptisma, quod in remissionem sit peccatorum vestrorum, et ut bonos in Dei cœnam inducat ex pœnitentia, licet initio ab epulis absuerint.

καὶ^c τοὺς ἀγαθοὺς εἰς τὸ Θεοῦ δεῖπνον εἰσάγειν^d ἐκ τῆς μεταμελείας, εἰ καὶ τὴν ἀρχὴν ἀπελέφθησαν τῆς εὐωχίας.

XXIII. Si vultis itaque ut sicut vestimentum divini spiritus, emitimini primo exuere sordidam præsumptionem vestram, quæ est immundus spiritus, et impurum amiculum. Non potestis autem alia ratione deponere, nisi prius in bonis actionibus baptizemini : atque ita puri corpore et anima effecti futuro perpetuo regno fruemini. Igitur nec idolis credite, nec mensæ eorum impuræ participes estote, non occidite, non adulterate, non odio prosequimini quos non decet, non furtum facite, neque omnino capessite ulla prava facinora. Alioquin futurorum spe privati in præsenti quidem sæculo a malis dæmonibus et a gravibus morbis vexabimini, in futuro autem ignis æterni feretis supplicium. Quæ ergo hodie vobis dicta sunt, sufficiant. De cætero qui vestrum morbis afflictamini, ad recipiendam sanitatem manete, ex aliis vero, qui vultis, cum pace abite.

XXIV. Haec cum dixisset, omnes permanerunt, alii ut curarentur, alii ut viderent eos qui sanitatem reciperent. Petrus autem duntaxat imponens illis manus et precatus sanavit : adeo, ut qui subito cu-

^a Matth. iv; ^b Luc. iv. ^c Matth. xxii.

VARIE LECTIONES.

^a δεδομένων in text. recepi c. O. ^b αὐτῷ non legitur in O. S. Tum fort. leg. ἔτι τι. Deinde C non recte vertit *oppigneravit* et *ab ipso traditorum*. Vertere debebat : *oppigneravisset et ipsi traditorum*. ^c ἀσεδῶς O. in marg. sec. man. τῶς εὐερῶν. ^d καὶ δυνηθεῖς C. ^e τοῖς μὲλλουσιν C. ^f ὑπὸ O. ^g οὐκ add. c. O. ^h κακῶν καὶ C. ⁱ εἰσάγει C. ^j εἰ βούλεσθε O et (secundum Clericum) C ex conjectura, textus Ci εἴσοδεσθε. ^k Ita O et Epis. c. 4, ἀπολαύσῃς C. ^l μὴ δεκασταῖς O. ^m οἱ μὲν accessit ex O.

A ὑπὸ αὐτοῦ δεδομένων^a λαβεῖν τι τὴν ἡθέλησεν· ἔστιν τὸν γάρ σὺν τοῖς ἔστιν κατενεχύραζεν, διπερ ἐστὶν, μή ἔξειναι τοῦ λοιποῦ τῶν αὐτῶν^b ἀποδοθέντων μηδὲ φάνσαι 195 ἔτι. Ἀποκρινάμενος οὖν ἔφη. Γέρραπται, Κύριοι τὸν θεόν σου φοβηθήσῃ, καὶ αὐτῷ λατρεύσεις μόρφῳ.

XXII. Πλὴν ὁ τῶν ἀσεδῶν^c βασιλεὺς κατὰ πολλὰ τὸν τῶν εὐερῶν βασιλέα πρὸς τὸ ἔστιν βούλημα παράγειν πειρώμενος καὶ μή δυνηθεῖς^d ἐπαύσατο, πρὸς τὰ λοιπὰ τῆς πολιτείας θηρεύειν αὐτὸν ἐπιχειρῶν. Τομεῖς δὲ τὸν προορισθέντα νόμον ἀγνοοῦντες διὰ τῶν κακῶν πράξεων ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν αὐτοῦ ἐγένεσθε. Διὸ σῦντα καὶ ψυχὴν ἐμιάνθητε καὶ ἐν μὲν τῷ παρόντι ὑπὸ τε πατῶν καὶ δαιμόνων ἐνυδρίζεσθε, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι^e τὰς ψυχὰς καλασθομένας^f ξέστε. Τούτο δὲ οὐχ ὑμεῖς μόνοι ὑπὸ ἀγνοίας πεπόνθατε, ἀλλὰ καὶ τινες τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, οἵτινες ἐπὶ κακαῖς πράξεσιν ὑπὸ τοῦ τῆς κακίας τηγεμόνος προληφθέντες, ἐπειτα ὥσπερ ἐπὶ^g δεῖπνον ὑπὸ πατρὸς υἱῷ τελοῦντος γάμους κληθέντες οὐχ^h ὑπῆκουσαν. Ἄντι δὲ τῶν ἀπειθεσάντων διὰ τὴν Πρόδηψιν διὰ τοὺς γάμους τῷ υἱῷ τελῶν πατήρ διὰ τοῦ προφήτου τῆς ἀληθείας ἐκέλευσεν ἡμῖν, εἰς τὰς διεξδους τῶν δδῶν ἐλθοῦσιν, δὲ στι πρὸς δημάς, καθαρὸν ἔνδυμα γάμου περιβάλειν, διπερ ἐστὶ βάπτισμα, δε εἰς δρεσσον γίνεται τῶν πεπραγμένων ὑμῖν κακῶν, καὶ τοὺς ἀγαθοὺς εἰς τὸ Θεοῦ δεῖπνον εἰσάγεινⁱ ἐκ τῆς μεταμελείας, εἰ καὶ τὴν ἀρχὴν ἀπελέφθησαν τῆς εὐωχίας.

196 XXIII. Ἐνδυμα σὸν εἰ βούλεσθε^j γενέσθαι θείου Πνεύματος, σπουδάσατε πρῶτον ἐκδύσασθαι τὸ βυπαρὸν ὑμῶν πρόλημμα, διπερ ἐστὶν ἀκάθαρτον πνεῦμα, καὶ μιαρὸν περίθλημα. Τούτο δὲ οὐχ ἄλλως ἀποδύσασθαι δύνασθε, ἐὰν μή πρότερον ἐπὶ καλαῖς πράξεσι βαπτισθῆτε· καὶ οὕτω καθαροὶ ὄματά τε καὶ ψυχὴ γενέσμενοι τῆς ἐσομένης δίδιου βασιλείας ἀπολαύσετε^k. Μήτε οὖν εἰδώλοις πιστεύετε, μήτε τραπέζῃς αὐτοῖς κοινωνεῖτε μιαρᾶς, μή πονεύστε, μή μοιχεύσετε, μή μισθίστε οὖς μή δίκαιοιν, μή κλέπτετε, μήδὲ κακαῖς^l τισὸν δλῶς πράξειν ἐπιβάλλεσθε. Επει τῶν ἐσομένων ἀγαθῶν στερηθέντες τῆς ἐλπίδος ἐν μὲν τῷ παρόντι ὑπὸ τε κακῶν δαιμόνων καὶ χαλεπῶν παθήματων συνελασθεσθε, ἐν δὲ τῷ ἐσομένῳ αἰῶνι δίδιών καλασθεσθε πυρί. Τὰ μὲν οὖν σῆμερον ὑμῖν ῥθέντα αὐτάρκως ἔχει. Λοιπὸν δὲ, ὑμῶν οἱ μὲν^m ὑπὸ παθημάτων ὄχλοιςμενοι πρὸς τὴν Ιασιν παραμείνατε, τῶν δὲ δλῶν οἱ βούλομενοι μετ' εἰρήνης πορεύεσθε.

XXIV. Ταῦτα αὐτοῦ εἰπόντος οἱ πάντες παρέμειναν, οἱ μὲν τοῦ θεραπευθῆναι κάριν, οἱ δὲ τοῦ ἰστορῆσαι τοὺς τῆς θεραπείας ἐπιτυγχάνοντας. Ὁ δὲ Πέτρος τὰς χειρας αὐτοῖς ἐπιθεῖς ὠδον καὶ εὐξά-

μνος ίάσατο· ώς τοὺς μὲν παραχρῆμα θεραπευθέντας γενέσθαι περιχαρεῖς, τοὺς δὲ ιστορήσαντας ὑπερθεμάσας τε καὶ εὐφημήσαντας τὸν Θεὸν βεβαίᾳ ἐλάσιν πιστεύσας, ἅμα τε τοῖς²⁰ θεραπευθεῖσιν ἐπὶ τὰ δικαῖαν ἀπίειναι, ἐντολὴν **197** ἔχοντας πρωτερον τῇ ὑπεραιᾷ συνελθεῖν. Ἀπελθόντων δὲ αὐτῶν, ἐκεῖ μείνεις δὲ Πέτρος μετὰ τῶν²¹ συνήθων, τροφῆς μεταλεῖν διανέπειν έισατὸν τῷ ὑπνῷ.

ΟΜΙΛΙΑ Θ.

I. Τῇ μὲν οὖν²² ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ δὲ Πέτρος ἅμα τοῖς ξιάρους ἔξιών καὶ ἐπὶ τὸν πρὸ μιᾶς τόπον ἐλθὼν καὶ ιππεῖς ἥρξατο λέγειν· Ὅθεδς τοὺς πάλαι ἀνθρώπους ἀσεβάντας πάντας ὑπάρχειρας, ἐκ πάντων ἐν εὔσεβῃ εὑρών, ἐν λάρνακι μετὰ τριῶν αὐτοῦ²³ νιῶν καὶ γυναικῶν σωθῆναι ἐποίησεν. Ὁθεν συνιδεῖν Εἰτε αὐτοῦ τὴν φύσιν, δχλου μὲν ἀσεβώντων μὴ²⁴ φροντίζουσαν, ἐνδὸς δὲ εὐσεβούς σωτηρίας οὐκ ἀμελεῖσαν. Πλασῶν οὖν μεῖζων²⁵ ἐστὸν ἀσέβεια τὸ τὸν μνὸν πάντων καταλείψαντα Δεσπότην, πολλοὺς τοὺς οὐκ δυτας ὡς δυτας²⁶ σέδειν θεούς.

II. Ἐλύν αὐν (ἴμουν ὑμίν ὑφηγουμένου καὶ δεικνύντος, ὅτι τοῦτο ἐστὶ τὸ μέγιστον ἀμάρτημα, δ πάντας διμᾶς ἀπολέσαι δύναται) τὸν ὑμέτερον ὑποδράμη²⁷ νοῦν, δια τούς ἀπόλλυσθε, πολλοὶ δυτες δχλοι, ἡπάτησθε. ἔχετε γάρ τοῦ πάλαι κατακλυσθέντος κόσμου ἢ ὑπὸδειγμα²⁸ καίτοις ἔκεινων μὲν τὸ ἀμάρτημα πολὺ ἔτεστον ἦν τοῦ καθ' ὑμᾶς. Ἐκείνοις γάρ εἰς **198** τοὺς ὄμοιούς²⁹ τούς δέ εἰς τὸν τῶν δλων ἀσεβεῖτε θεὸν, ἀντ' αὐτοῦ ἢ καὶ σὺν αὐτῷ δύψυχα ἀγάλματα σέβοντες, καὶ τὸ θεῖον αὐτοῦ δνομα πάσῃ ἀναισθήτῳ ὅλῃ ἐπιρρήθετε. Πρῶτον μὲν οὖν δεδυντογήκατε, μὴ γνωρίσαντες τὴν διαφορὰν τὴν μεταξὺ μοναρχίας καὶ πολιτείας, διτοις δὲ τὸν μοναρχία (15) δμονοίας ἐστὶ παρεκτική, ἡ δὲ πολιτεία πολέμων ἔξεργαστική. Τὸ γάρ ἐν ἔχεται τῷ οὐ μάχεται, τὰ δὲ πολλὰ πρόφασιν ἔχει τὴν³⁰ πρὸς ἔτερον μάχην ἐπιχειρεῖν.

III. Αὐτέκα γοῦν, εὐθὺς³¹ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν, ἐν Νῷε τριάκοντα καὶ πεντήκοντα ἐπιγήσας ἐτῇ μετὰ τῶν ἐξ αὐτοῦ γενομένων δχλῶν ἐν δμονοῖς διετέλει, τῷ μήνῳ Θεοῦ κατ' εἰκόνα ὑπάρχεις βασιλεύς. Μετὰ δὲ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν πολλοὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ βασιλείας ὑρέχθησαν, καὶ πρὸς τὸ βασιλεῦσαι σπεύδοντες τὸ πῶς δυνηθείη ἔκαστος ἐπενόει. Καὶ δὲ μὲν πολέμων, δὲ δὲ δόλων, ἔτερος πειθοί³², καὶ δόλος ἄλλως, ὃν εἰς τις ἀπὸ γένους ὧν Χάρη, τοῦ ποιήσαντος τὸν³³

²⁸ Gen. ix. 28.

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ ήτα S., βεβαίας ἐλπίδος πιστεύειν, ἅμα τοῖς C., βεβαίας ἐλπίδι πιστεύειν, ἅμα τοῖς O. ²¹ μενόντων πρ. μετὰ τῶν C. ²² οὖν add. c. O. Tum id. ἑταῖροις, ut legi vult C., cuius text. ἔτεροις. ²³ αὐτοῦ adjuvixi ε. O. ²⁴ οὐ O. ²⁵ ήτα O. c. S., μεῖζον C. ²⁶ Vbb. ως δυτας ap. S non existant. ²⁷ ὑποδράμη log. censem D. suffragante O. ἀποδράμη C. Postea δχλοι; O. ²⁸ δμοίως O. ²⁹ Fortasse leg. τοῦ. S. ³⁰ εὐθὺς C. Tum τοῦτο καὶ pro τριάκοντα C., qui quidem genuinam Ottobonianum Lect. jam vidit exstare in Gen. ix. 28. ³¹ ήτα O. c. S., πειθοί C. ³² τῶν assumpsi ex O. Tum S : leg. Mesraim, cfr. Rec. iv, 27 : Ex quibus nomen Chām nomine, cvidam ex filiis suis, qui Mesraim appellabutur. Chron. Alex. p. 62. Ra.l. : εὗτος Μεσραιμ ὁ Αἰγύπτιος—οἰκήτωρ γίνεται Βάκτρων.

VARIORUM NOTÆ.

(15) Ἡ μὲν μοναρχία, etc. Usque ad finem φαίνεται. In scriptio Damasceno exstant ecloga πέρι

ἀναρχίας. (Parallelorum lib. 1, cap. 22.) Vide superius homil. 3, cap. 62. Cor.

A rati fuerant, lætarentur, qui autem viderant, magnopere mirarentur, simulque laudarent Deum, ac firma spe crederent, atque una cum iis qui sanati fuerant, ad sua abiirent, mandato accepto, ut matruius postridie convenirent. Cumque discessissent, ibi manens Petrus una cum familiaribus, cibo sumpto, se somno refecit.

HOMILIA IX.

I. Sequenti quidem die Petrus una cum sedatibus egressus et ad locum præcedentis diei veniens ac consistens coepit dicere : Deus homines olim inipios cunctos cum per aquam perdidisset, ac unum ex omnibus pium invenisset, in arca eum cum tribus filiis et eorum uxoribus salvum fecit. Unde appetit divina natura, quæ impiorum quidem negligit multitudinem, unius vero pii salutem non despicit. Cunctarum ergo maxima est impietas, solum omnium dominum relinquere, et multis qui non sunt, quasi sint, deos venerari.

II. Si ergo (dum vobis enarrō ac ostendo, id maximum esse peccatum, quod vos omnes possit perdere) vestrae menti subveniat, vos non perituros, quia plurimi estis, erratis ; habetis quippe mundi olim diluvio inundati exemplum ; et vero illorum peccatum multo erat minus vestro. Illi namque in pares impie se gesserunt, aut occidendo, aut adulterando : vos autem in omnium Deum estis impii, pro eo vel cum eo inanima colentes simulacra, sacramque ejus nomen projicieutes ad omnem sensu carentem materiam. Primo itaque infeliciter vobis cessit, quod differentiam inter unius ac multorum principatum ignoratis, quoniam unius principatus concordiae faciendæ vim habet, principatus vero multorum effector bellorum est. Quod enim est unum, secum non pugnat ; quæ vero sunt multa, occasio habent se invicem aggrediendi certamine.

III. Statim itaque post diluvium Noe annis trecentis et quinquaginta superstes^a in concordia cum filiorum vixit multitudine, sicutque solius Dei ad imaginem rex. Post mortem vero illius multi posterorum regnum appetierunt, et regnandi studio unusquisque modum excogitavit quo posset regnare. Hie quidem bello, alias dolo, alter suada et alias aliter. E quibus unus exstitit de genere Chām, patris Mesraimi, ex quo Mesraim Egyptiorum

et Babyloniorum et Persarum gentes creverunt. A Μεστρέμ εξ ούπερ τὰ Αγυπτίων καὶ Βαβυλωνίων καὶ Περσῶν ἐπλήθυνε φῦλα.

IV. Ab hoc genere oritur aliquis, per successiōnem in magicis institutus, nomine Nebrodus, qui ut gigas contraria Deo sentire elegit : eum Græci Zoroastren appellaverunt. Hic post diluvium, regni cupidus, cum magnus esset magus, regnantis nunc mali quæ mundum dirigit stellam magicis artibus coegerit ad sibi dandum imperium. Illa vero, utpote princeps et illius quod adigebatur habens potestatem, cum ira ignem regni effudit, ut et adjuratiōnem admitteret et eum qui prima coegerat puniret.

V. Ex hoc igitur e cœlo in terram decidente fulgure, sublatus e medio Nebrodus magus propter rem quæ contigerat, Zoroastres nominatus est, quod in eum viva irruisset astri defluxio. Sed stulti homines illius temporis, putantes propter amicitiam erga Deum fulmine arcessitam fuisse animam illius, corporis reliquiis defossis, templo quidem sepulcrum honorarunt apud Persas, ubi acciderat ignis de-lapsio, ipsum vero tanquam deum coluerunt. Hoc exemplo et reliqui ibi eos qui fulmine obierunt, velut amicos Dei sepultos templis honorant, eriguntque simulacula propriam mortuorum speciem referentia. Inde æmulati sunt idem qui per loca imperium tenebant, quorum plerique sepultra eorum quos amaverant, licet fulmine non interiissent, honorantes templis et statuis, arasque dedicando, præceperunt illos velut deos adorari. Multo autem post propter longum tempus a posterioribus vere dii esse crediti sunt.

B V. Ex taύτης οὖν τῆς ἐξ οὐρανοῦ χαμαὶ πεσούσης ἀστραπῆς ὁ μάγος ἀναιρεθεὶς Νεβρὼδ, ἐκ τοῦ συμβάντος πράγματος (18) Ζωροάστρης μετωνομάσθη, διὰ τὸ (19) τὴν τοῦ ἀστέρος κατ' αὐτοῦ ζῶσαν ἐνεχθῆναι φοίν. Οἱ δὲ ἀνήροι τῶν τότε ἀνθρώπων, ὡς διὰ τὴν εἰς Θεὸν φιλίαν (20) κεραυνῷ μεταπεμφεῖσαν τὴν ψυχὴν νομίσαντες, τοῦ σώματος τὸ λειψανόν κατερύξαντες, τὸν μὲν τάφον ναῦψ ἐτίμησαν ἐν Πλέσαις, ἔνθα ἡ τοῦ πυρὸς 200 καταφορὰ γέγονεν, αὐτὸν δὲ ὡς θεὸν ἐθρήσκευσαν. Τούτῳ τῷ (21) ὑποδείγματι καὶ οἱ λοιποὶ ἐκεῖσε τοὺς κεραυνῷ θνήσκοντας ὡς θεοφύλες θάπτοντες ναοῖς τιμῶσιν (20), καὶ τῶν τε θνεάτων ίδιων μορφῶν ἴστασιν (22) ἀγάλματα. Ἐντεύθεν δομοίς ἐξήλωσαν καὶ τῶν κατὰ τόπους οἱ δυναστεύοντες (23), ὃν οἱ πλείστοι τῶν αὐτοῖς ἡγαπημένων καὶ μὴ κεραυνῷ θνήσκοντων τοὺς τάφους ναῦψ καὶ ἕοντος τιμῶντες καὶ βωμοὺς ἀνάπτοντες ὡς θεοὺς προσκυνεῖσθαι προσέταξαν. Πολλῷ (24) δὲ θεοροῦ, διὰ τὸν πολὺν χρόνον, ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων δινικῆς θεοῦ εἶναι ἐνομίσθησαν.

VARIE LECTIONES.

(23) Imo potius ώρονομοῦντα S. (24) ἥγαγασε C. (25) S. C. verit illius, quod adigebatur, hoc est τοῦ πυρὸς. Rectius : illius, qui adegerat. (26) τιμωρήσητε O. (27) δοιλαν O, cui voci subiuncta in marg. respondet φύλαν man. sec. (28) τῷ, quod S omisit, textu reddidi c. O. (29) ιστώσιν O. (30) δυναστεύσαντες C, quia lectio etiam pr. man. apparet in marg. codicis O. (31) Ita O et ex conject. C, in cuij. textu πολλῶν. Tum μεταταγενεστέρων O.

VARIORUM NOTÆ.

(16) Rec. IV, 27 : Hunc gentes, quæ tunc erant, Zoroastren appellaverunt, admirantes primum magice artis auctorem, cuius nomine etiam libri super hoc plurimi habentur. Hic ergo astris multum ac frequenter intentus et volens apud homines videri deus, velut scintillas quasdam ex stellis producere et hominibus ostentare coepit, quo rudes atque ignari in stuporem miraculi traherentur; cupiensque augere de se hujusmodi opinionem, sæpius ista moliebatur, usquequo ab ipso dæmonе, quem importunius frequentabat, igni succensus concremaretur. DRESSEL.

(17) Τὸ τῆς βασιλείας προσέχεε πᾶρ. Vide cap. 6. Ignem regni Zoroastreum commemorant post Chronici Alexandrini dicti auctorem p. 88, Michael Glycas Annalium parte II, p. 129; Georgius Cedrenus in Compendio Historiarum p. 13, et Suidas voce Ζωροάστρης. Quin etiam rem ignotam non fuisse Ammiano Marcellino ostendunt ea quæ de magis dicit lib. xxiii, p. 253 : Feruntque, si justum est credi, etiam ignem cælitus lapsum apud se sempiternis foculis custodiri, cuius portionem exiguum ut faustum praesisse quondam Asiaticis regibus dicunt. Atque hinc videtur originem sumpsissæ mos ferendi.

ignem ante Persarum reges; quos postea imitati sunt imperatores Romani. COT.

(18) Antinoum Hadriani respicere videtur auctor Homiliarium. S. DRESSLER.

(19) Tό adjunxi c. O. Cfr. Recogn. iv, 28: ε Hinc enim et nomen post mortem ejus Zoroaster, hoc est vivum sidus, appellatum est ab his, qui post unam generationem Græcæ linguæ loquela fuerant repleti. Ad quem locum plura dedit Cl. Cfr. præter ea Diog. Laert. Proem. § 8: Δείνων ἐν τῇ πέμπτῃ τῶν ιστοριῶν μεθερμηνεύμενόν φησι τὸν Ζωροάστρην ἀστροβύτην εἶναι. Φησι δὲ τούτο καὶ ὁ Ερμόδωρος, ubi vide, quæ adiuvaverunt Mer. Casaubonus et Menagiūs. S. ID.

(20) Καὶ οἱ λοιποὶ ἐκεῖσε τοὺς κεραυνῷ θνήσκοντας, ὡς θεοφύλες θάπτοντες, ναοῖς τιμῶσιν. Mos quippe erat, isque testatissimus, ut κεραυνοπλῆγες, sacro fulminis igneicti, non cremarentur, sed quo loco existinci fuerant eodem terra condarentur : locum autem sacrum censebant, templum vocabant, et aris, sacrificiis, ceteroque cultu dignabantur. Testimonia proferre non necesse habeo. Sed ad vocem θεοφύλες, vide nos supra in Recognit. IV, 28. COT.

VI. Ὁμως τῆς ἀπάρχης ¹¹ μιᾶς οὖσης βασιλείας **A** πολλαὶ διαιρέσεις τοῦτον ἐγένοντο τὸν τρόπον. Πέρσαι πρώτοι τῆς ἔξ οὐρανοῦ πεσούσης ἀστραπῆς λαβόντες ἄνθρακας τῇ οἰκείᾳ διεφύλαξαν τροφῇ, καὶ ὡς θεὸν οὐράνιον προτιμήσαντες τὸ πῦρ ὃς πρώτοι προσκυνήσαντες ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πυρὸς πρώτη βασιλείᾳ ¹² τετίμησαν. Μεθ' οὓς Βαβυλώνιοι ἀπὸ τοῦ ἑκεὶ πυρὸς ἄνθρακας κλέψαντες καὶ διατίσαντες εἰς τὰ ἁυτῶν, καὶ προσκυνήσαντες, καὶ αὐτοὶ ἀκολούθως ἔβασιλευσαν. Αἴγυπτοι δὲ δομοίς πράξαντες, καὶ τὸ πῦρ οὐδὲ διαλέκτῳ Φθάτ ¹³ καλέσαντες, δὲ ἔρμηνεύεται Ἡφαιστος (21) [ἢ] 201 Ὀσιρις], οὗ τῷ δύναμι καὶ δι παρ' αὐτοῖς πρώτος βασιλεύσας προσαγορεύεται. Τούτον μὲν οὖν τὸν τρόπον χρησάμενοι καὶ οἱ κατὰ τόπον βασιλεύσαντες, καὶ ἰδρυμα ποιήσαντες καὶ βασιλεῖς εἰς τιμὴν τοῦ πυρὸς ἀνάβαντες, τῆς μὲν βασιλείας οἱ πλείστοι ἀπεσάσθησαν.

VII. Τοῦ δὲ τὰ ἔδανα σέβειν οὐκ ἐπάύσαντες, διὰ τὴν κακὴν τῶν μάργων ἐπίνοιαν, εὑρόντων αὐτοῖς προφάσεις, κρατεῖν αὐτοὺς πρὸς τὴν ματαίαν λατρείαν διναμένας· ἰδρύσαντες γάρ αὐτὰ μαγικαὶ τελεσταῖς ἀρπτές αὐτοῖς ὥρισαν ἐκ τε θυμάτων, επονδῶν, αὐ-

B VI. Ceterum cum initio unum esset regnum, multæ divisiones ad hunc factæ sunt modum. Primi Persæ delapsi e cœlo ignis prunas sumptas proprio conservarunt alimento, atque ignem ut cœlestem deum colentes, tanquam qui primi adorassent, ab ipso igne primo regno decorati sunt. Post quos Babylonii, de igne ibi posito prunas surati, cum in patriam detulissent atque adorassent, et ipsi consequenter regnarunt. Item Ἀgyptii, postquam similiter fecissent, atque ignem lingua sua Phthac appellasset, quod idem est ac Vulcanus [vel Osiris], cujus nomine et primus apud illos rex appellatur. Pari igitur modo usi et qui per loca regnaverunt, et statuam ac delubrum facientes, atque aras in ignis honorem accedentes, a regno quidem plerique deciderunt.

VIII. A cultu tamen simulacra non cessarunt, propter malas magorum execogitationes, illis causas invenientium, quæ eos in vano cultu retinerent. Nam simulacula magicis cæremoniis erigentes festa instituerunt ex sacrificiis, libationibus, tibiis, et

VARIAE SECTIONES.

" ὥπαρχης Ο , qui conim̄ ponit post οὖσης. " πρώτοι βασιλείας C. " Φθάτ Ο , legat , qui voluerit . Φθάτ, ex Suida. Cl. Lacunam cod. Ott. post Ἡφαιστος explevi duce Jamblico De myster. Ἀgypt. viii, 3. Ἐλλήνες δὲ εἰς Ἡφαιστον μεταλαμβάνουσι τὸν Φθάτ, τῷ τεχνικῷ μόνον προσδάλλοντες— ἀγαθῶν δὲ ποιητικὸς ἀν.

VARIORUM NOTÆ.

(21) Τὸ πῦρ ιδίᾳ διαλέκτῳ Φθάτ καλέσαντες, δὲ ἔρμηνεύεται Ἡφαιστος. Leget qui voluerit Φθάτ, ex Suida. Φθάτ, inquit, δὲ Ἡφαιστος παρὰ Μεμφίτις. Καὶ παροιμία, εἰ Φθάτ σοι λελάχησεν· οἱ δὲ Ἀράτας φασιν, ὡς σταφὶς ἀσταφὶς, σταχὺς ἀσταχύς. At voce Ἀράτας, Aphtham Bacchum interpretatur, memoriæ forsitan errato. Verba enim Eusebii sunt, Prepar. evang. lib. iii, cap. 11, ex Porphyrio: Τὸν δὲ θεὸν τούτον (Κυνῆ, τὸν δημιουργὸν) ἐκ τοῦ σόματος προτείσαται φασιν (Αἴγυπτοι) ὧδη, ἔξ οὐ γεννάσθαι θεὸν, δην αὐτοὶ προσαγορεύουσι. Φθάτ, οἱ δὲ Ἐλλήνες, Ἡφαιστον. Hunc porro deum Cneiph, ophiōsean, ex ore ovum effusisse narrant Ἀgypti, ex eoque natum esse deum, qui ab iis Phtha, Ἡφαιστος (Vulcanus) a Graecis nominetur. Addo præceptorum discipulum, Porphyrio Jamblichum, qui libro De mysteriis. ubi de Ἀgyptiorum opinione circa Deum sicut deos, ita loquitur, ex versione Ficini (non autem Scutelli segmento 8, cap. 3): Secundum vero aliū ordinem (Mercurius) præponit deum Emēph diūs caelestibus, tanquam ducem, quem ait intellectum esse seipsum intelligentem, atque in se intelligentias convertentem. Huic unum imparabile anteponit, quod appellat primum exemplar, aut expressionem, aut opificem, quod Icthon appellat: in quo est primum intelligens, et intelligibile primum, quod solo silentio colitur. Præter hoc autem rerum apparentium opificio aliū dices præsumt. Nam opifex intellectus, qui et territis est dominus, atque sapientia, quatenus in generationem progrediens occultam latentium rationum potentiam traducit in lucem, Anum Ἀgyptiaca lingua vocalur: quatenus autem sine mendacio per agit omnia, et artificiose simili cum veritate, Phtha nuncupatur. Graeci vero hunc Vulcanum nominant, artificiosum duntaxat considerantes. Quantum vero effectus est bonorum, appellatur Osiris, aliasque denominatiores habet propter potentias actionesque differentes. Quorum enī Graeca ex codicibus Regius 1208, 2416, 2422: Κατ' ἀλλα τάξιν προτάττει (Ἐρμῆς) θεὸν Ἡμίφ (Ι. Κυνῆ), τῶν ἐπουραγίων θεῶν ἡγού-

μενον· δην φησιν νῦν εἶναι αὐτὸν ἁυτὸν νοοῦντα, καὶ τὰς νοήσεις εἰς ἁυτὸν ἐπιστρέφοντα. Τούτοι δὲ τὸν ἀμερές, καὶ δην φησι πρῶτον μάργενα προτάττει, δην καὶ Εἰκόνων ἐπονομάζει. Ἐν ὧ δὴ τὸ πρῶτὸν ἐστι νοοῦν, καὶ τὸ πρῶτον νοητὸν, δὴ καὶ διὰ στρῆς μόνης θεραπεύεται. Επὶ δὲ τούτοις τῶν ἐμφανῶν δημιουργίας ἀλλοι προεστήκασιν ἡγεμόνες. Οὐ γάρ ὅμιουργικος νοῦς καὶ τῆς ἀληθείας προστάτης, καὶ σοφία ἐρχόμενος μὲν ἐπὶ γένεσιν, καὶ τὴν ἀφανῆ τῶν κεκρυμμένων λόγων δύναμιν εἰς φῶς ἄγων, Ἄμοῦν κατὰ τὴν τῶν Αἴγυπτίων γλώσσαν λέγεται· συντελῶν δὲ ἀμενῶν ἔκαστα, καὶ τεχνικῶς μετ' ἀληθείας φασίν· (I. Φθάτ) Ἐλλήνες δὲ εἰς Ἡφαιστον μεταλαμβάνουσι τὸν Φθάτ, τῷ τεχνικῷ μόνον προσδάλλοντες. Ἀγαθῶν δὲ ποιητικὸς ἀν., Ὀσιρις κέκληται. Καὶ ἀλλας δὲ ἀλλας δύναμεις τε καὶ ἀνεργείας ἐπωνυμίας ἔχει. Denique nomen proprium Χομαεφά γεγις Θεοῖοrum, exponitūr κόσμος φιλοράτος, apud Georgium Syncellum Chronographia p. 109. Habent autem hic præclaras etymologiam Ἡφαιστος ο Φθάτ, qui hujusmodi deductionibus oblectantur. Nam si quisquam est parum fidens ingeniosæ arti, eamque suspectam magis habens, quam certam, is ego sum. Cor.—Φθάτ, aut plenius Ἀράτ vocasse videntur Ἀgyptii Ἡφαιστον, quæ vox ex Ἀgyptia detorta, quod apud eos ΤΕΝ aphah, ut apud Hebrewos, coquere significarit; quod artis coquendorum metallorum eum putarent inventorem fuisse. CLER.—Longe a veritate aberrat Cler. Nihil prorsus est commune voci Ἀgyptiacæ cum Hebraico quod allegat verbo. Veram genuinamque significationem nominis Φθάτ habes in Jablonski Pantheo Ἀgypt. p. 50. «Est vero, ait doctissimus ægyptiologus, interpretatio hæc adeo facilis et obvia, adeoque se sponte et ultro offert, ut qui mediocres tantum in studio linguae Ἀgyptiacæ progressus fecit, aberrare hic plane nequeat. Nam Φθάτ significat definientem, decernentem, ordinantem. Sic etiam interpretatur cel. Lacrozius, in Thes. epistolico, tom. III, p. 159, tempe: Constitutor sive ordinator rerum. D. BACH.

plausibus, quorum gratia decepti stulti homines, A quamvis regno sno sublato, a concurrentibus non desistunt superstitionibus: in tantum veritati propter voluptatem errorem præferunt. Qui et post crapulam ad aras contractam emittunt ululatus, nimirum anima ex profundo, velut in somniis, ipsis praenuntiante futuram de talibus operibus vindictam.

VIII. Cum ergo multæ in vita præterierint religiones, adsumus boni negotiatores religionis a majoribus nobis traditæ et servatae, eam vobis apportantes, quasi semina stirpium ostendentes, ac sub vestra ponentes censura et potestate. Quod vobis placebit, eligite. Si ergo nostra delegeritis, non solum dæmones et morbos ab iis immissos poteritis effugere, sed fugatis utrisque et a dæmonibus suppliciter rogati etiam futuri bonis perpetuo fruemini.

IX. Alioquin contra in hac quidem vita per dæmones atrocibus morbis illudemini; quando autem animæ vestræ e corpore migrabunt, in æternum pœnas solvent, profecto non quod Deus condemnat, sed quod mala opera hoc mereantur judicium. Nam dæmones potestate per ipsis traditum cibum accepta, vestris manibus in vestra immittuntur corpora. Ubi enim latuerunt multo tempore, etiam cum anima commiscentur. Et propter negligentiam eorum, qui sibi providere aut non cogitant, aut non volunt, eorumdem anima, cuin a corpore separatur, dæmoni unita necessario ab eo in loca quæ ipse vult desertur. Quodque gravissimum est, quando in omnium consummatione dæmon primo in expiationis ignem traditus fuerit, necesse est, ut ei quidem permista anima infandum in modum vexetur, dæmon vero gaudeat. Illa siquidem, quæ ex lumine est, extraneam ignis flamمام non ferens torqueatur; hic autem, qui in generis sui est substantia, valde lætatur, cum animæ ab ipso deglutitur vinculum factus sit ruptu difficillimum.

X. Quod autem dæmones gestiunt in corpora hominum intrare, hæc causa est. Cum sint spiritus et appetant cibos et potus ac libidinem, nec possint capere, quia, cum spiritus sint, indigent organorum ad usum necessariorum, in hominum ingrediuntur corpora, ut tanquam ministrantia membra nasci quæ cupiunt possint obtinere, sive cibos, per dentes hominis, sive libidinem, per genitalia illius.

VARIE LECTIONES.

¹⁵ παρελθουσῶν Ο. ¹⁶ διὰ excidit e recens. Clerico-Schwegleriana. ¹⁷ Fort. leg. τῆς πλάνης S. Conjectaverim παραδοθέσαν καὶ φυλαχθεῖσαν θρησκείαν, cl. Rec. iv, 14. S. ¹⁸ Βιβλ.χρίστει καὶ ἔξουσίᾳ — έλαv μὲν οὖν τὰ ἡμέτερα des. in O. ¹⁹ μόνον O. conj. etiam S., μόνος C. ²⁰ τοιῶτα p. αὐτοὶ αὐτά C. εἰ Ita S., εἰςκρίνεται C. O. ²¹ ἀνακτρανταὶ S., O., ἀνακτρανταὶ C. ²² αὐτοὶς O. ²³ ἐπάν S., O., ἐπ' ἄν C. ²⁴ συμποθείστης D., O., συμπαθείστης C., qui conj. συμπαγέσίστης. ²⁵ τοῦ δὲ scribit Schliemannus Clem. p. 166, 569. Recite. Cf. Hom. iv, 9. S. Dein deest τῶν in O. ²⁶ καὶ S., O., desideratur ap. C. D legi vult πνεύματα δντα δεῖσθαι.

VARIORUM NOTÆ.

(22) Cotelerius hæc male vertit: *vera non audet Deus condemnare.* Eodem modo τὰ ἀληθῆ (= τὰληθῶς) usurpatum hom. xi, 12, 29; xiv, 7. S.. DRESSEL.

τῶν δὲ τῶν ^{οὐ} ἀνθρώπου δόδυτων, εἰτε συνουσίας, ^A δὲ τῶν ἐκείνου αἰδοίων. "Οθεν πρὸς τὴν τῶν δαιμόνων φυγῆν ἡ ἔνδεια καὶ ἡ νηστεῖα καὶ ἡ κακουχία οἰκειότατόν ἐστι; βοήθημα. Εἰ γάρ τοῦ μεταλαμβάνειν χάριν εἰσέρχονται εἰς ἀνθρώπου σῶμα, δηλοντεῖς ^{οὐ} κακουχίας φυγαδεύονται. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἔνια δεινότερα τυγχάνοντα προσφιλευτικάσαντα, καίτοι τιμωρούμενα, τῷ τιμωρουμένῳ προσμένει σώματι, διὰ τοῦτο χρή προσφεύγειν Θεῷ εύχαῖς καὶ δεήσεσιν, ἀπεχομένους τάσσεις ^{οὐ} ἀκαθάρτου προφάσεως, ὅπως ἡ τοῦ Θεοῦ χεὶς εἰς θανάτου ἐπιψάσσαι δυνηθῇ, ὡς δηγοῦ καὶ τιστεύοντος.

XI. Δεῖ δὲ καὶ ἐν ταῖς εὐχαῖς τὸ ^{οὐ} Θεῷ προσπεφευγέναι ὁμολογεῖν, καὶ διαμαρτύρασθαι ^{οὐ} τὴν τοῦ δαιμόνως οὐκ ἀπάθειαν, ἀλλὰ βραδυτῆτα ^{οὐ} πάντα γὰρ τῷ πιστεύοντι γίνεται, ἀπιστοῦντι δὲ οὐδέν. "Οθεν εὔτοι δαίμονες, εἰδότες ὃν ἐπικρατοῦσι τῆς πίστεως τὴν ποιεῖται, ἀναλογούσαν ἐπιμετροῦσιν αὐτῶν τὴν ἐπιμονήν. Διὰ τοῦτο τοῖς ἀπιστοῦσιν ἐπιμένουσιν, τοῖς δὲ δυσπίστοις ἐμβραδύνουσιν, τοῖς δὲ παντάπασι πιστεύσασι καὶ εἰν **204** πράττουσιν οὐδὲ πρὸς φοτῆν δραστηριάντας. Ή γάρ ψυχὴ τῇ πρὸς Θεὸν πίστεις ὡς εἰς θάνατος φύσιν τραπεῖσα τὸν δαίμονα ὡς σπινθῆται πρὸς ἀποσύννεσιν. Κάματος οὖν ἐστιν ἐκάστω ἐννοηθῆναι: ^{οὐ} τὴν τοῦ θαυματοῦ δαίμονος φυγήν. Ἀνακριμένοις γάρ ταῖς ψυχαῖς, ὅπως τις τῆς αὐτοῦ σωτηρίας ἀμελήσῃ ^{οὐ}, ἐνθυμήσεις πρὸς δὲ βούλονται ^{οὐ} ὑποδάλλουσιν εἰς τὸν ἐκάστον νοῦν.

XII. "Οθεν πολλοί, οὐκ εἰδότες πόθεν ἐνεργοῦνται, ταῖς τῶν δαιμόνων κακαῖς ὑποδάλλομέναις ἐπινοιᾶσις ὡς τὰς τῆς ψυχῆς αὐτῶν λογισμῷ συντίθενται. Διὸ πρὸς τοὺς σώζειν αὐτοὺς δυναμένους ἐλθεῖν ὀκνηρότερην γίνονται, καὶ αὐτοὺς ^{οὐ} ἀντῶν τῶν τῶν τὴν ἐνεργεύσαντων δαιμόνων ἀναλισκόμενοι ἀγνοοῦσιν. Ὑπὸ μὲν οὖν τῶν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν ἐνδομυχούντων δαιμόνων ἐπιδίδονται αὐτοῖς ἐνθυμεῖσθαι, ὡς οὐ δαίμονος ἐνολοῦντος, ἀλλὰ σωματικῆς νόσου, οἷον ἡ ὄλης δριμείας, ἡ χολῆς, ἡ φλέγματος, ἡ αἴματος ἀμετρίας ^{οὐ}, ἡ μήνιγγος φλεγμονῆς, ἡ δάλου τινός. Εἰ δὲ καὶ τούτο τὸν, οὐδὲ αὐτὸν ἀπήλαχται δαίμονος εἶδος εἶναι. Ή γάρ καθόλου καὶ γεώμης ψυχή, αἰτίᾳ (23) πάντων τῶν βρωτῶν διεκνούμενη, ὑπὸ τῆς πλειόνος τροφῆς ἐπὶ πλειόν προστληφθεῖσα, αὐτῇ μὲν ὡς συγγενεῖ ἐνουταῖς τῷ πνεύματι, διπέρ **205** ἐστὶν ἀνθρώπου φυγή, τὸ δὲ τῆς τροφῆς ὑλόδες τῷ σώματι ἐνωθεῖ ὡς δεινὸς αὐτῷ ὑπολείπεται ίδε. Διὸ ἐπὶ πάντων καλὸν ἡ αὐτάρκεια.

XIII. Τινὲς δὲ τῶν κακούργων δαιμόνων ἄλλως ἐνεργεύουσιν. Τὴν ἀρχὴν οὐδὲ ὅτι ^{οὐ} εἰσὶν ἐμφανίνοντες,

^B Unde ad fugandos dæmonas abstinentia et jejunium et afflictio aptissimum est auxilium. Si enim ad fruendum ingrediuntur in corpus hominis, patet illos sugari afflictione. Verum quia quidam molestiores, ubi contendent, quamvis fuerint castigati, tamen in castigato corpore permanent, ideo ad Deum oportet confugere precibus et orationibus, atque omni impura occasione abstinendo, ut Dei manus in illius sanitatem possit accedere, tanquam puri ac fidelis.

XI. Oportet autem in precibus confiteri confusisse nos ad Deum, atque attestare dæmonis non indolentiam, sed tarditatem; cuncta enim fideli sunt, infideli vero nihil. Unde ipsi dæmones, scientes eorum quos obtinunt fidei quantitatem, ex proportione suam metiuntur mansionem. Quocirca in infidelibus perseverant, in iis autem qui ægre credunt immorantur; cum iis vero, qui penitus considererunt et sancte vivunt, nec ad momentum temporis possunt consistere. Anima quippe per fidem in Deum quasi in aquæ naturam conversa, dæmonem velut scintillam ignis extinguit. Labor itaque est unicuique, ut intelligat dæmonis sui fugam. Siquidem cum animabus conjuncti, quo aliquis salutem suam negligat, cogitationes ad quæ volunt in cuiusque mentem injiciunt.

XII. Quare multi, nescientes unde inspirantur, pravis dæmonum suggestionibus tanquam animæ suæ considerationi consentiunt. Quapropter ad illos adeundos, qui ipsos servare possint, sunt segniores; eosque, ab insidiantibus dæmonibus capti, ignorant. Itaque per latentes in eorum animabus dæmones datur illis intelligi, se non a dæmonе vexari, sed a corporis morbo, exempli gratia vel ab acri materia, vel a bile, vel a pituita, vel a nimio sanguine, vel ab inflammata cerebri membrana, vel ab alio quopiam. Quod etsi esset, neque ipsum desineret esse dæmonis species. Universalis enim ac terrestris anima, propter omnes cibos penetrans, ex nimio alimento nimis assumpta, ipsa quidem unitur spiritui tanquam affini, hoc est hominis animæ; quod autem in nutrimento crassum est, cum corpore unitum ut grave illi relinquitur venenum. Quocirca in omnibus bona est frugalitas.

XIII. Alii vero malitiosorum dæmonum insidiantur aliter. Nullatenus enim manifestant se, ne contra

VARIÆ LECTIONES.

^{οὐ} τοῦς C. Tum id. δόδυτας εἰ τὰ ἐκείνου αἰδοῖα. ^{οὐ} δηλον ὅτι C. ^{οὐ} Ci τε ante πάστης omisi c. O. ^{οὐ} τῷ C. ^{οὐ} διαμαρτύρεσθαι O. ^{οὐ} βραδύτερα C. Tum δὲ om. O. ^{οὐ} ἐννοηθῆναι C. Deinde τοῦ ἐν αὐτῷ p. τοῦ ζευτοῦ O. ^{οὐ} ἀμελήσει O. ^{οὐ} βούλονται O., ut voluit S. βούλεται C. ^{οὐ} Ita S. τοὺς absque accentu cod. Ci, qui καὶ τούτους proposuit, τοὺς O. ^{οὐ} ἀμετρία O. ^{οὐ} Pro ὅτι S. legi vult δλως. Tum inserui εἰσὶν c. O. Deinde ἡ delendum putat S.

VARIORUM NOTÆ.

(23) S: ἡ διὰ conj. Neander *gnost.* *Syst.* p. 418. Vocabūlū q̄dū explicavit Crednerus in *commentatione sua de Essenis et Ebionis* (Winer, *Zeitschr. für*

wiss. *Theol.* 1829) p. 282. τῷ, ante βρωτῷ adscripti c. O. DRESEL.

illos ad libeatur diligentia, opportune autem occasione iræ, amoris aut alterius cuiuspiam repente seu gladio, seu laqueo, seu præcipio, seu alio quodam contumeliam inferunt corpori, et in fine punitioni subjiciunt deceptas ab ipsis eorum animas, quibuscum suere permisti, sicut diximus, abeundo in ignem expiatorium. Alii vero homines aliter insidias passi non accedunt ad nos, decepti malignorum dæmonum inspirationibus, tanquam a diis ipsis ista propter religionem erga eos patientur, possint vero per sacrificia in gratiam cum iis redire, quodque non debeant nobis accedere, sed contra fugere ac odio prosequi. Sicque oderunt ac refugiunt eos, qui illorum potius miserentur, quique illos ad beneficia insequeuntur.

XIV. Dum igitur nos odio habent et fugiunt, insidiis appetuntur, ignari unde ipsis contingat, ut contraria saluti suæ sentiant. Neque enim nos, si nolint ad salutem propendere, cogere eos possumus, quia tantam nunc non habemus in ipsos potestatem, neque ipsi a seipso pravam dæmonis inspirationem possunt intelligere: nesciunt enim unde sibi malorum suggerantur cogitationes. Sunt autem illi, quos dæmones qua volunt forma apparentes, terrent. Interdum vero ægrotis remedia præscribunt. Atque ita ab iis, quos prius deceperunt, deorum honorem reportant. Et quod dæmones sint, multos latet, non tamen nos, qui eorum scimus mysterium, quam ob causam hæc faciant, ut in somniis se transforment adversus illos qui in eorum sunt potestate, et alios quidem terreant, alios vero moneant oraculis et poscant sacrificia, ac secum vesci jubeant, quo illorum deglutiant animas.

XV. Quemadmodum enim tetri serpentes suo halitu passeris attrahunt, sic et dæmones eos, qui mensæ illorum participes sunt, per cibos et potus cum mente eorum temperati ad suam trahunt voluntatem, transformantes se in somnis juxta formas simulacrorum, ut errorem augeant. Nam simulacrum neque animal est, neque divinum habet spiritum; qui vero apparuit dæmon, specie abusus est. Quot similiter homines per somnium ab aliis visi sunt et inter vigilandum obvii facti, factaque comparatione cum somni viso, non consonuerunt? Adeo ut insomnium hoc jam non sit apparitio, sed accessio vel dæmonis vel animæ^a, quæ ex præsentibus et cupiditate

^a Congruentius Græco verteretur: quæ instanti timori vel cupiditati formas attribuit. EDIT. PATROL.

VARIÆ LECTIÖNES.

^{oo} ή τε C, ήτε S. ^{oo} καθιστᾶσιν C, καθιστᾶσιν S. ^{oo} ἡ πατημένους O. ^{oo} Ita S, qui οὐτως conj., δμως C, O. ^{oo} ἐλεῶντας C. ^{oo} τοὺς δαίμονας dedi ex conject., τοῦ δαίμονος C, qui conj. τοῦ δαίμονας, ut est in O, τὸ δαίμονες S. ^{oo} συμπίνωντας S, O, συμπίνουσιν C. ^{oo} δ' αὐτῶν p. ίδιον αὐτῶν O. ^{oo} εἰδέας C. ^{oo} Ita C ex conject. in marg., πόστις id. in textu, ut O. ^{oo} Ita in marg. C, qui in textu ὑπερσυναντήσαντες, ut O. ^{oo} ἐπιφανεῖται O. ^{oo} τὰ melius abesset. S. Deinde παροῦσι C ex conject., παρία in textu.

VARIORUM NOTÆ.

(24) Cotelerius in versione vehementer labitur. Cæterum Græca quoque haud sana sunt. Fortasse verba εἰσὶν δὲ mutanda sunt in ἄλλον δὲ cui emendationi fidem facit Recognitionum liber, cuius paraphasis hæc est: *Aliis etiam dæmones in visu per*

A δπως ἡ κατ' αὐτῶν σπουδὴ μὴ γένηται, εὐκαλρως δὲ δργῆς προφάσει, ἔρωτος, ἢ δὲ λου τινὸς, ἢτοι ^{oo} ἔιφει, ἢ βρόχψ, ἢ κρημνψ, ἢ ἐπέρω τινὶ τὸ σῶμα αἰφνιδίως ἐνυπρίζουσιν, κατ εἰς τέλος κολασθησομένας καθεστῶσι ^{oo} τῶν ἀνακεχραμένων τὰς ἡ πατημένας ^{oo} αὐτοῖς ψυχὰς, ὡς ἐφαμεν, εἰς τὸ καθάρσιον χωρήσαντες πῦρ. "Αλλοι δὲ ἄλλως ἐνεδρεύσμενοι οὐ προσίσαντις ἡμῖν, ταῖς τῶν κακούργων δαιμόνων ἐνθυμήσεσιν ἀπατῶμενοι, ὡς ὑπὸ μὲν τῶν θεῶν αὐτῶν ταῦτα πάσχοντες διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀμέλειαν, θυσίαις δὲ αὐτοὺς διαλάσσειν δυνάμενοι, κατ δὲ μὴ χρή αὐτοὺς ἡμῖν προσιέναι, ἀλλὰ τονναντοὺς φεύγειν καὶ μισεῖν. Κατ δύμως ^{oo} μισοῦσι καὶ φεύγουσι τοὺς μᾶλλον ἐλεοῦντας ^{oo} καὶ ἐπ' εὐεργεσίᾳ αὐτοὺς διώκοντας.

B XIV. Μισοῦντες οὖν καὶ φεύγοντες ἡμᾶς ἐνεδρεύονται, οὐκ εἰδότες πόθεν αὐτοῖς τὰ ἐναντία τῇ αὐτῶν σωτηρίᾳ φρονεῖν γίνεται· οὔτε γάρ τιμεις αὐτοὺς μὴ βουλομένους πρὸς σωτηρίαν νεῦσαι βιάσασθαι δυνάμεθα, ἐπει μὴ τοσαύτην νῦν κατ' αὐτῶν ἔχομεν ἔξουσίαν, οὔτε αὐτοὶ ἀφ' ἐαυτῶν τὴν κακὴν τοῦ δαίμονος ἐνθύμησιν νοῆσαι δύνανται, οὐ γάρ ισασιν θέντες αὐτοῖς ²⁰⁶ αἱ τῶν κακῶν ἐνθυμήσεις ὑπεδάλονται. Εἰσὶν δὲ (24) οὗτοι, οὓς οἱ δαιμονες καθ' ἡς βούλονται μορφὰς ἐπιφανύμενοι φοδοῦσιν. "Εσθ' ὅτε δὲ καὶ τοῖς νοσοῦσι θεραπείας συντάσσουσιν, καὶ οὕτως τοῖς προηπατημένοις θεῶν δόξαν ἀποφέρονται. Καὶ τοὺς δαίμονας ^{oo} εἴναι τοὺς πολλοὺς λανθάνουσιν, ἀλλὰ οὐχ ἡμᾶς τοὺς εἰδότας αὐτῶν τὸ μυστήριον, τίνος ἔνεκα τοιαῦτα πράττουσιν, ἐαυτοὺς κατ' δύναρ καθ' ὧν τὴν ἔξουσίαν ἔχουσι μεταμορφοῦντες, καὶ οὓς μὲν φοδοῦσιν, οὓς δὲ χρηματίζουσι καὶ θυσίας ἀπαιτοῦσι καὶ συνεστιθεῖσι κελεύουσιν, ίντα αὐτῶν τὰς ψυχὰς συμπίνωσιν ^{oo}.

XV. Ή γάρ οἱ δεινοὶ δρεῖσι τοῖς αὐτῶν πνεύμασι τοὺς στρούθους ἐπισπῶνται, οὕτω καὶ αὐτοὶ τοὺς μεταλαμβάνοντας τῆς αὐτῶν τραπέζης, διά γε τῶν βρωτῶν καὶ ποτῶν ἀνακραβέντες δύτων τῷ νῷ, εἰς τὸ ίδιον αὐτῶν ^{oo} ἐπισπῶνται βούλημα, μεταμορφοῦντες ἐαυτοὺς κατ' δύναρ κατὰ τὰς τῶν ἔοδάν τοις ίδεας ^{oo} ίντα τὴν πλάνην αὐξήσασιν. Τό γάρ ξάδανον οὗτες ζῶντις ἔστιν, οὔτε θείον ἔχει πνεῦμα, δὲ δρόσεις δαίμων τῇ μορφῇ ἀπεχρήσατο. Πόσοι ^{oo} κατ' δύναρ δμοῖς δὲλλοις δικθησαν, καὶ διπάρ συναντήσαντες ^{oo} ἀλλήλοις πρὸς τὸ κατ' δύναρ ἀντιδάλλοντες οὐ συνεφῶντας; ὥστε οὖν Ετι ²⁰⁷ δύναρ ἐπιφάνεια ^{oo} ἐκείνῳ ἔστιν, ἀλλ' ἡ δαίμονός ἔστιν ἡ ψυχῆς τὰ ^{oo} ἐπιγεννήματα τοῖς παριοῦσι φόνοις καὶ ἐπιθυμίᾳ ἀπο-

diversas imagines apparentes interdum minas intendunt, interdum sanitates pollicentur (iv, 19). Cfr. infra c. 14. S. Post οὗτοι commate distinxit, assumpsique οὓς ex O. DRESSEL.

διδόσης τα; Ιδέας ^ο. ἡ γάρ, φόδιψ τὸν νοῦν πληγέται, δι^ε ^ο ὀνέιρων τὰς Ιδέας ἀποχύσκει. Εἰ δὲ τὰ διάνα οἰσθε ὡς ἔμπνοις ὑπάρχοντα τὰ τοιαῦτα διεργεῖν δύνασθαι, ἐπὶ ζυγοῦ ἐπιστήσαντες αὐτὰ, ίσου δυτος τοῦ κανόνος, τὸ ἀντίρροπον ἐπὶ τῆς ἑτέρας πλάστιγγος θέντες, ἀξιώσατε αὐτὰ ἡ δλκότερα γενέσθαι ἡ κουφότερα, καὶ οὕτως ἐὰν γένηται, ἔμπνοις ιστον ἀλλ' οὐ γίνεται· εἰ δὲ ἔσται, οὕτω τὸ τοιοῦτο θέος ἔστιν. Καὶ γάρ δακτύλῳ δαίμονος τοῦτο γενέσθαι δύνεται. Καὶ ταύληκες κινοῦνται, καὶ θεοῖοι λέγονται.

XVI. Οὐτὶς δὲ πρὸς τὰς προτίθεις ἡ ἐκάστου ψυχὴ Ιδέας ^ο δαιμόνων ἀπεικονίζει, καὶ οὐχ οἱ λεγόμενοι θεοὶ ἐπιφαίνονται, σαφές ἔστιν ἐκ τοῦ Ιουδαϊκοῦ ἡ πιπαίνεσθαι. Ἀλλ' ἐρει τις· Πῶς οὖν χρηματίζουσι τὰ μέλλοντα προστημάνοντες; καὶ τοῦτο φεύδεται. Δεδέσθω δὲ ἀλήθειαν ^ο εἶναι, οὕτω τὸ τοιοῦτο θέος ἔστιν· οὐ γάρ εἰ τις ^ο μαντεύεται, θέος ἔστιν· διτις καὶ πύθωνες μαντεύονται, ἀλλ' ὑφ' ἡμῶν ἡς δαίμονες ἐκριζάμενοι φυγαδεύονται. Ἀλλ' ἐρει τις· Τούτοις θεραπείας προστάσσουσιν. Ψεῦδος ἔστιν· δεδέσθω δὲ οὕτως ἔχειν, οὕτω τὸ τοιοῦτο θέος ἔστιν· καὶ γάρ Ιατροὶ λύνται πολλοὺς, καὶ θεοὶ οὐκ εἰσίν. Ἀλλά φησιν· Ιατροὶ οὐ πάντας λύνται ἔκεινους, ὃν τὴν πρόνοιαν ποιοῦνται, οἵτοις δὲ καὶ χρηματίζοντες ^ο λύνται. Ἀλλ' Ιασαντοὶ οἱ δαίμονες τὰ δυτικὰ πρὸς ἔκαστον πάθος προσοικειωμένα ^ο βοηθήματα· διὸ Ιατροὶ ἐπιστήμονες λαθοῦνται δυνάμενοι, καὶ ταῦτα τὰ ^ο ὑπὸ ἀνθρώπων λαθῆναι δυνάμενα, ἀλλὰ παὶ μαντικὴ δύνται καὶ εἰδότα πότε ἔκαστον ἐξ αὐτομάτου θεραπεύεται, τότε συντάτσουσι τὰς θεραπείας, ^C ήτοι ταύτους ἐπιγράφωσιν.

XVII. Ἐπειδὴ τὸ ^ο μετὰ πολὺν χρόνον χρηματίζουσι τὰς Ιάσεις; διὰ τὸ δὲ, εἰ πάντα δύνανται, διευ τὸν προσφέρειν τις ^ο τὴν Ιασιν οὐ ποιοῦνται; τίνος δὲ ἔνεκεν, τιοὶ μὲν εὑδαμένοις θεραπείας προστάσσουσιν, ἐντοῖς δὲ ἔσθι δέ τοις καὶ οἰκειοτέροις οὖσιν οὐ χρηματίζουσιν; οὔτε τις δύνται ἐξ αὐτομάτου θεραπεία μέλιγγίνεσθαι, ἐπαγγέλλονται, ήταν έαυτοὺς ἐπιγράψων. Ἀλλοι δὲ νοσήσαντες καὶ εὐδάμενοι ἐξ αὐτομάτου ὑγιάντες, οὓς ἐπεκαλέσαντο, ἐπέγραψαν, καὶ διαθήματα ἐποίησαν. Οἱ μέντοι γε μετ' εὐχήν διεργάζονται τὰς ἀποτυχίας ἀγαθεῖναι οὐ δύνανται. Πλὴν εἰ οἱ συγγενεῖς τῶν τεθνεώτων ήτοις ^ο ἐξ αἰτῶν τινες δινέζητησαν ^ο τὰς ἀποτυχίας, πλεοναστὸν εὐρήκειτε τὰς ἀποτυχίας τῶν ^ο ἐπιτευγμάτων. Ἀλλ' οὐδεὶς προειλημμένος αὐτοῖς τὸν κατ' αὐτῶν πιεγχον ἐκφέναι θέλει, αἰδούμενος ή φοβούμενος, ἀλλὰ τούτωντον, τὰ πιστὰ αὐτῶν ἀποτήματα συγχρίβεται.

^ο XVIII. Πόσοι δὲ καὶ καταψύχονται χρημα-

* Legere mallem cum Cotelero curari, et in Graeco λαθῆναι. EDIT. PATROL.

VARIA LECTIONES.

^ο Ιδέας C. ^ο διά C. ^ο εἰδέας C. ^ο Ita scriptura cod. Ottob. explicanda esse videtur. Accusativo opus esse, jam vidit S. ἀλήθεια vulgo. ^ο Fort. leg. τις S. ^ο προσωκεώμενα O. ^ο τὰ δειτ S. Tum λαθῆναι C., iασθῆναι Cl. Labitur Schweglerus quod ad lectionem Coteleroi. — Deinde μαντικὰ δύνται καὶ εἰδότα ad dæmonias referendum est, de quibus sacerde, quasi τὰ δαιμόνια præcesserit, neutro genere loquitur auctor homiliarum Supra c. 10, et infra c. 19, 20. S. ^ο δύνανται p. διὰ τὸ O. Tum idem πολὺν χρόνον χρηματίζουσι. ^ο τις O. ^ο ἢ addidit D. ^ο συνεζήτησαν C. Post ἀποτυχίας perperam puncto majori distinxerat. Verum restituit D. Tum εὐρήκειτε S, O, εὐρήκητε C. ^ο τὴν O.

A formas seu ideas exprimit: illa enim timorementem perculta per quietem ideas parit. Si autem existimatis statuas, utpote vivas et spirantes, ista posse efficere, in æquilibri statera imponite eas et in altera lance par pondus collocate, tuncque rogate illas ut aut graviores flant aut leviores, atque si ita evenerit, vivunt: sed non eveniet: quod etsi fieret, nondum hujusmodi res esset numen. Etenim dæmonis digitus id effici potest. Et vermes moventur, nec tamen dicuntur dii.

B XVI. Quod autem ex anticipatione anima uniuscujusque ideas dæmonum effingat, non vero qui dicuntur dii appareant, clarum est ex eo quod a Judæis non cernuntur. Sed objicit aliquid: Quo modo igitur responsa dant, futura prænuntiantes? Et hoc falsum est; sed verum esse concedatur, nondum id deus est. Non enim, si quid vaticinatur, deus est. Nam et Pythones præsagiunt, verum a nobis, ut dæmones, eradici fugantur. At dicet quispiam: Nonnullis remedia tribuunt. Falsum est; sed ita habere concedatur, nondum id est deus. Etenim medici multos curant, nec dii sunt. Sed, inquit, medici non omnes illos sanant, quorum curam suscipiunt, hi vero et per oracula sanant. At sciunt dæmones, quæ vero ad unumquemque morbum apta sunt remedia. Quare cum sint periti medici, mederi valentes, idque morbis, qui ab hominibus possunt cognosci, cumque vates sint, sciantque quando quisque morbus ex se ipso cureretur, ita dant remedia, ut sibi eventum attribuant.

C XVII. Alioquin cur post multum temporis promittunt curationes? Cur vero si cuncta possunt, absque rei alicuius admotione non reddunt sanitatem? Quam etiam ob causam nonnullis quidem precantibus remedia imperant, quibusdam vero, interdumque magis familiaribus, non dant responsa? Scilicet quando sanitas ultro recuperanda est, pollicentur, ut sibi sanationem vindicent. Alii vero ægroti, post preces casu recepta sanitatem, iis quois invocaverant adscripterunt et donaria appendebant. Qui autem post votum decepti exspirarunt, infortunia non possunt dedicare. Quod si mortuum affines vel eorum aliqui, quoties voti sui compotes facti non fuerint, indagarent, plura inveniretis adversa quam prospera. Sed nullus iis præoccupatus eorum redargutionem vult eloqui, reveritus aut metuens, imo contra, explorata illorum criminum occultauit.

D XVIII. Quam multi vero et oracula ementiuntur

curationesque ex iisdem factas, quas juramehitis quoque confirmant? Quot autem mercede ipsos se tradiderunt, qui commentis quibusdam nonnulla sponte passi atque ita prædicantes cum e morbo per remedium convaluerint, oraculo promissam suisse sanitatem asserunt, ut stolidum cultum stabiliant? Quam multa porro ex illis principio per magicam artem peracta sunt, ut per somnia et oracula prædicerentur? attamen longo tempore hæc quoque fraudus desiit. Quot autem jam ista lirmare cupientes præstigiis utuntur? Cæterum si quid vaticinatur vel curat, non id statim deus est.

XIX. Nam Deus omnia potest. Is enim est bonus ac justus, nunc in cunctos patiens, ut qui voluerint, pœnitentia de malis a se commissis acta et vita pie transacta, eo die quo universa judicabuntur pro merito percipient. Quapropter nunc incipite, propter bonam cognitionem, persuasi a Deo, resistere vestris pravis cupiditatibus et cogitationibus, quo possitis primam, quæ humano generi tradita fuit, salutarem observantium revocare. Sic enim vobis continuo orientur bona, quibus acceptis ab experientia malorum deinceps cessabit. Sed ei qui dedit agite gratias, eum pacis rege perpetuo ineffabilium bonorum regnum habituri. In præsenti vero, perenni lumine vel fonte aut etiam mari loti in ter beata invocatione non solum latentes in vobis spiritus poteritis expellere, sed ipsi non amplius delinquendo et Deo indubitate credentes aliorum malos spiritus ac truculentos dæmones gravesque morbos abigetis. Et interdum ubi solum inspexeritis vos, fugient. Agnoscent enim eos qui se tradiderint Deo. Quare honorantes eos ac veriti fugiunt, sicut heri vidistis, quo modo cum egodistulisse post allocutionem orare pro iis qui morbis afflictabantur, dæmones propter honorem religionis exclamarunt et ne parvo quidem tempore potuerunt sustinere.

XX. Nolite ergo arbitrari, nos alterius esse naturæ, ideoque dæmonas non timere. Unius enim ejusdemque vobiscum suinus naturæ, at non religionis. Quare vobis non multum, sed omnino meliores vos quoque fieri similes non invidemus, immo contra consilium damus, gnari quod hi omnes eos qui Deo conjuncti sunt, ignotum mirumque in modum honorant ac metuunt.

XXI. Sicut enim Cæsaris tribuno subjecti milites propter eum, qui potestatem dedit, ei qui potestatem accepit, honorem deferunt, in tantum, ut qui præpositi sunt dicant huic, veni, et veniat, et alteri, vade, et vadat^a: sic et qui se Deo tradiderit

^a Matth. viii, 9.

VARIÆ LECTIONES.

⁸ Ita O c. S. xεχρηματεῖσθαι C. ⁹ νῦν transcripti ex O. ¹⁰ οὐκ εἰ τι Ο c. D. οὐχί τι C. ¹¹ καλῶς, quod exh. cod. Reg. 804, deest in utroque Hom. codice. Metamorphēntes καὶ κατὰ τὸ ἀρέσκον αὐτῷ βιώσαντες habet Epit. c. 66. ¹² τῶν adjungunt cod. Reg. 804 et Epit. c. 66. ¹³ παραδοθεῖσαν ἐντολὴν cod. Reg. 804. ¹⁴ οὐ αὐτῆς O. Dein πείραν D, πείρα C, D. ¹⁵ Ita O et C ex conject., basiliæusūntes id. in textu, ἀπολαύοντες Epit. l. c. ¹⁶ δενάριον C. ¹⁷ Fortasse leg. ἐπόντων: sola presentia propelluntur vertunt Recognit. iv, 32. S. ¹⁸ χθές O. Tum fortasse leg. ἐπιθεμένου, S. ¹⁹ οὐ μᾶς S, O, οὐ μεῖς C. ²⁰ ἔρχεται O. ²¹ πορεύεσθαι O.

A τισμὸς καὶ θεραπείας ἐξ αὐτῶν ἀποτελεσθεῖσας, καὶ ταύτας βεβαιοῦνται μετὰ δρκῶν; πόσοι δὲ ἐπὶ μισθῷ ἑαυτοὺς ἔξεδωκαν, δο' ἐνīν τὸ ἐπικεκανόν πάσχειν τινὰ ἀναδεξάμενοι, καὶ οὕτως κηρύξαντες, αὐτῶν τὸ πάθος ἀντιπαθεῖσα ἀποκατασταθέντες, xεχρηματεῖσθαι^b. τὴν θεραπείαν λέγουσιν, ἵνα τὸ ἀνατοθητὸν ἐπιγράψωσι σέβασμα; πόσα δὲ αὐτῶν ἐκ καταρχῆς μαγικῇ τέχνῃ ἐτελέσθη, ἵνα δειροπολῆ καὶ χρηματίζῃ; καὶ οἵμως μακρῷ χρόνῳ καὶ ταῦτα διεργάσεν. Πόσοι δὲ νῦν τὰ τοιαῦτα κρατοῦντειν θέλοντες γηρτεύουσιν; Πλήγη οὐκ εἴ τι^c μαντικόν ἔστιν ἡ θεραπευτικὴν, τούτο θεός ἔστιν.

XIX. Οὐ γάρ Θεὸς πάντα δύναται. Ἐκεῖνος γάρ ἔστιν ἀγαθὸς καὶ δίκαιος, νῦν πᾶσι μακροθυμῶν, ἵνα οἱ βουλόμενοι ἐφ' οὓς ἐπραξαν κακοῖς μεταμεληθέντες^B καὶ καλῶς^d πολιτευσάμενοι, ἐν τῷ μέρᾳ^e τὰ πάντα κρίνεται τῶν^f κατ' ἀξίαν ἀπολαύσωσιν. Διὸ νῦν ἀρέσθε, ἀγαθῆς γνώσεως αἰτίᾳ Θεῷ πειθόμενοι, ἀντιλέγειν ὑμῶν ταῖς κακαῖς ἐπιθυμίασις καὶ ἐννοίας, ἵνα δυνηθῆτε ἀνακαλέσασθαι τὴν πρώτην τῇ ἀνθρωποτητὶ παραδοθεῖσαν¹⁰ σωτήριον θρησκείαν. Οὕτω γάρ ὑμῖν ἔξαυτῆς¹¹ ἀνατελεῖ τὰ ἀγαθὰ, ἢ τινα λαβόντες πείραν τῶν κακῶν τοῦ λοιποῦ καταλείψετε. Ἀλλὰ τῷ δεδωκότι¹² 210 εὐχαριστήσατε, μετὰ τοῦ τῆς εἰρήνης βασιλέως εἰσαει τῶν ἀπορρήτων βασιλεύοντες¹³ ἀγαθῶν. Εν δὲ τῷ παρόντι, δενάρῳ¹⁴ ποταμῷ¹⁵ τῇ πηγῇ ἐπει γε κανὸν θαλάσση ἀπολουσάμενοι ἐπὶ τῇ τρισμακαρίᾳ ἐπονομαστὰ οὐ μόνον τὰ ἔνδομα μιχοῦντα ὑμῖν πνεύματα ἀπελάσαι δυνήσεθε, ἀλλ' αὐτοὶ μηκέτι ἀμαρτάνοντες καὶ Θεῷ ἀνενδοιάστας πατεύοντες τὰ δλῶν κακὰ πνεύματα καὶ δαιμόνια χαλεπὰ σὺν τοῖς δεινοῖς πάθειν ἀπελάσετε. Εὐλογεῖ δὲ μόνον ἐνιδόντων¹⁶ ὑμῶν φεύξονται. Ισαῖα γάρ τοὺς ἀποδεδωκότας ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ. Διὸ τιμῶντες αὐτοὺς πεφοβημένοι φεύγουσιν, ὁσπερ ἔχθες¹⁷ ἐωράκατε, πῶς ἐμοὶ ἀναθεμένου μετὰ τὴν προσομίλαν εἶξασθαι ὑπὲρ τῶν παταγόντων αὐτὰ τὰ πάθη, τῇ πρὸς τὴν θρησκείαν τιμῇ ἀνέκραγεν, βραχεῖαν ὥραν στέξαι μὴ δυνηθέντα.

XX. Μή οὖν νομίστε διτις ἡμεῖς ἀλλης φύσεως δητες κατὰ τούτο δαίμονας οὐ φοβοῦμεθα. Τῆς γάρ αὐτῆς ὑμῖν ἐσμεν φύσεως, ἀλλ' οὐ θρησκείας. Διὸ ὑμῶν οὐ πολὺ, ἀλλὰ τὸ πᾶν κρείττονες δητες καὶ ὑμᾶς¹⁸ τοιούτους γενέσθαι οὐ φθονοῦμεν, ἀλλὰ τοὺς ναυτίον συμβουλεύομεν, εἰδότες διτις τοὺς Θεῷ προσοκειμένας ταῦτα πάντα ἀγνῶστως προτιμῷ καὶ φοβεῖται.

XXI. Οὐνπερ γάρ τρόπον Καίσαρος χιλιάρχῳ οἱ ὑποκείμενοι στρατιῶται διὰ τὴν τοῦ δεδωκότος ἔξουσίαν τὸν εἰληφότα οἴδασι τιμᾶν, τοσούτον²¹¹ ὥστ' ἀν τοὺς ἐφεστῶτας λέγειν τούτω, ἐλθε, καὶ ἐρχεται¹⁹, καὶ ἀλλψ, πρεσεύου, καὶ πορεύεται²⁰ οὕτως

καὶ δὲ θεῷ ἐκαύτον ἀποδοὺς, πιστὸς ὁν, δαίμοσί τε καὶ δάμεσι μόνον λέγων ἀκούεται, καὶ ὑποχωροῦσι δαιμονες, πολὺ ἵσχυρότεροι δύντες τῶν κελευσθντων. Ἀφράτη φύτεροι δύναμει τὸν ἔκστου νοῦν δὲ θεὸς ὑποτάσσει φύτεροι. Οὓς γάρ τὸν Καίσαρα πεφρήγησι δύτες ἀνθρώπον πολλοὶ τήγεμόνες μετὰ πασῶν τῶν παρεμβολῶν καὶ πολεων, τῆς ἔκστου καρδίας¹⁰ τὸν διανεκόνα προτιμᾶν στευδούστης. Θεοῦ γάρ βουλῇ τὰ πάντα δεδουλωμένα φόδω τὴν αἰτίαν οὐκ οἴεντες οὖτω καὶ τὸν θεῷ προσφέγοντα καὶ τὴν δικαίαν πίστιν ὥστε εἰκόνα αὐτοῦ ἐν τῇ αὐτοῦ βασιλεύοντα καρδίᾳ πάντα τὰ παθοποιὰ πνεύματα τιμῆς καὶ φεύγει, φυσικῇ τινι δῷψι πεφοδημένα.

XXXI. Ἀλλ' ὅμως καὶ¹¹ πάντες δαίμονες μετὰ τάπιων τῶν παθῶν ὑμᾶς φεύγωσιν, οὐκ ἔστιν ἐν τούτῳ μόνῳ¹² χαίρειν, ἀλλ' ἐν τῷ δὲ εὐαρεστίᾳ τὰ δύναματα ὑμῶν ἐν οὐρανῷ ὡς ἀεὶ ζώντων ἀναγραφῆναι. Οὗτω καὶ τὸ θεῖον ἄγιον Πνεῦμα χαίρει, στὶς τὸν θάνατον νενίκηκεν ἀνθρώπος· τὸ γάρ¹³ δαίμονας φυγαδεύειν εἰς τὴν ἄλλου Ιασιν γίνεται. Ταῦτα δὲ λέγομεν, οὐχ ᾧς ἀρνούμενοι τὸ μὴ δεῖν ἄλλοις βοηθεῖν, ἀλλ' ὅτι μὴ χρή ἐπὶ τούτῳ τυφωθέντας ἐκαύτων ἀμελεῖν. "Εἰσθι δέ δὲ¹⁴ τίνας ἀνόμους ἀνδρας¹⁵ δαίμονες φεύγουσι δὲ δύνομα τίμιον· καὶ ἐνεδρεύονται δὲ τὰ πελάσας καὶ διστορήσας. 'Ο μὲν ἀπελάσας, ὡς διὰ δικαιοσύνην προτιμηθεὶς, οὐκ εἰδὼς τοῦ δαίμονος τὸ κακῶργον· ἀμα τε γάρ τὸ δύνομα τετίμηκεν, καὶ τῇ φυγῇ τὸν ἀσεβὴν εἰς οἰλησιν δικαιοσύνης περιβαλλοῦ τοῦ μὴ μετανοεῖν τὴπάτησεν. 'Ο δὲ ίστορήσας, ὡς εὐερεῖ συγχρησάμενος τῷ ἀπελάσαντι, πρὸς τὴν ἕρειν πολιτείαν σπεύσας ἀπόλυται. 'Ἐνιστε δὲ καὶ τὸς μὴ θεῷ προσκειμένους δρκους φεύγειν ὑποχρεούσαι, ἵνα ἀπατήσαντες αὐτούς, δὲ τὸ θέλουσιν, ἀνέλαστον¹⁶.

XXXII. Καὶ τοῦτο οὖν ὑμᾶς εἰδέναι βουλδμεθα, στὶς ἐκκαὶ τις ἐκαύτον ἔκών¹⁷ δαίμοσι δοῦλον ἔκδηψ, ὡς τάχιν εἶπον, δαίμων τὴν κατ' αὐτοῦ ἐξουσίαν οὐκ ἔχει. 'Ενα σόν θεὸν σέβειν ἐλέμενοι καὶ τραπέζης δαιμόνων ἀποσχίμενοι καὶ σωφροσύνην μετὰ φιλανθρωπίας καὶ δικαιοσύνης ἀναδεξάμενοι καὶ τρισμαχρίζεπονομασίᾳ εἰς ἀφεσιν ἀμαρτιῶν βαπτισάμεναι, τούς¹⁸ διστον δύνασθε ἐπὶ τὸ τέλειον τῆς ἀγνείας ἐκαύτοις ἐπιδιδόναι¹⁹, δύνασθε κολάσεως ἀιδίου ρυθμέντες αἰωνίων ἀγαθῶν κληρονόμοι καταστῆναι. Ταῦτα εἰπὼν τοὺς ὑπὸ παθῶν ὀχλουμένοις πρωτιέναι ἐκέλευσεν, καὶ οὕτως πολλοὶ περίρρητοι τῶν ἔχθες²⁰ θεραπευθέντων συνεληλυθέτες προσῆσαν²¹. 'Ο δὲ τὰς χειρας αὐτοῖς ἐπιμεῖς καὶ εὐέξαμενος ἐκαύτης Ιασάμενος, ἐντειλάμενος²² τοῖς²³ ἄλλοις ἀρθρίτερον²⁴ συνεδρέειν, αὐτὸς λουσάμενος καὶ τρισῆς μεταλαβόν, ὑπνωσεν.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ Post καρδίας C. inserendum putat τοῦ vel θεοῦ. Cfr. e. g. hom. xi, 24. Fortasse τῶν διων μιτandum in τῷ θεῷ S. ¹¹ Ita O c. marg. Ci, in cuius textu καὶ ¹² μόνον O. ¹³ Ita locum corruptum aliquę manūcum sanavi c. O. Ap. C est οὕτω τὸ θεῖον ἄγιον. Ita conject. θεοῦ ἄγιον vel θεοῦ ὄντας non opus est. ¹⁴ δὲ subnotular in O, ad cuij. oram διά. ¹⁵ θελήσωσιν ἀνελάσιν C. ¹⁶ ἔκών addidi c. O, subinde ἔκδω S, τεκδώ C, O. ¹⁷ Ita S, τὸ C, O. ¹⁸ ἐπιδιδόντες O. ¹⁹ χθές O. ²⁰ Ita O c. S, προσῆσαν C. ²¹ ὁρθριώτερον C et S, qui hic et infra mavult ὁρθριάτερον.

A estque fidelis, dæmonibus ac morbis duntaxat loquens auditur, et recedunt dæmones, qui multo fortiores sunt jubentibus. Ineffabilis quippe vi Deus mentem singulorum subdit cui vult. Nam quemadmodum Cæsarem, qui homo est, metuunt duces plurimi cum omnibus castris et urbibus, singulorum corde imaginem Domini cunctorum venerari properante: Dei siquidem voluntate omnia timore in servitutem redacta causam nesciunt: ita et eum qui ad Deum confugit, et fidem justam, velut illius imaginem, in corde portat, cuncti morborum auctores spiritus honorant et fugiunt, naturali quadam ratione perterriti.

XXII. Attamen licet cuncti dæmones cum omnibus morbis vos fugiant, in eo solo non est gaudendum, sed in eo quod propter beneplacitum nomina vestra in cœlo, tanquam semper viventium, descripta sunt. Sic etiam sanctus Dei Spiritus gaudet, quod homo mortem vicerit; nam quod dæmones fugantur, in alterius sanitatem sit. Haec vero dicimus, non quasi negemus aliis esse succurrendum, sed quia non oportet, ut eam ob rem elati negligamus nos. Contingit autem aliquando, ut dæmones viros quosdam impios fugiant propter venerandum nomen, tuncque insidiis appetuntur et qui expellit et qui cernit: qui expellit, quasi propter justitiam fuerit honoratus, nesciens dæmonis malitiam; simul enim ac nomen honore prosecutus est, et fuga sua impium in opinionem justitiae injecit, atque ita ad pœnitentiam non agendam fraude induxit. Qui vero cernit, dum commercium habet cum expellente tanquam cum homine pio, ad similem vivendi rationem festinans perit. Interdum vero et eos, qui ad Deum non referunt adjurations, fuge simulat, ut deceptos, cum velint, intermant.

XXIII. Et hoc igitur vos scire volumus, quod nisi quis sponie se ipsum dæmonibus servum tradat, quemadmodum dixi modo, dæmon non habet potestatem in eum. Itaque unius Dei cultum amplexi, dæmonum mensa abstinentes, temperantiam cum humanitate ac justitia consecrati et ter beata invocatione in remissionem peccatorum baptizati, pro viribus ad puritatis perfectionem vos tradendo, potestis ab æternis eripi damnatione, et bonorum æternorum constitui hæredes. Quæ postquam dixisset, eos qui ægritudinibus vexabantur jussit accedere, et ita multi propter eos, quos hesterno die curatos viderant, congregati accesserunt. Ille vero impositis super eos manibus et precatus confessum sanavit, præcepitque cum iis, tum aliis, ut majori mane convenirent: atque lotus, ciboque sumpto, sombo se tradidit,

HOMILIA X.

I. Tertio itaque apud Tripolim die maturius e somno suscitatus Petrus ingreditur in hortum, ubi ingens erat aquæ receptaculum, in quod continua plurima fluebat unda. Ibi lotus sicque postea pre-catus consedit: nos vero circumsedentes ac in eum respicientes, quasi qui aliquid desideraremus audire, animadvertisens dixit:

II. Multa mihi videtur esse differentia inter ignoratos et errantes. Qui enim ignorat, videtur mihi similis esse homini ad præclaram civitatem pergere neleenti, inscritia bonorum ibi positorum; qui vero errat, homini scienti quidem civitatis bona, sed qui in itinere suscepto semitam mutaverit ideoque aberrarit. Ad eum igitur modum puto magnam esse differentiam inter idolorum cultores et eos qui in vera religione peccant. Nam idolorum cultores vitam æternam nesciunt, quam ideo nec appetunt: quod enim ignorant, non possunt diligere. Qui autem unum Deum colere sibi proposuerunt, et æternam vitam bonis datam edocti sunt, si quid contra voluntatem Dei aut crediderint aut fecerint, assimilantur iis qui ex suppliciis civitate eruperunt, ut venirent ad urbem felicitatis, atque itinere a recta via aberrarunt.

III. Hæc cum nobis edissereret, ingressus est is qui ad hujusmodi referenda destinatus erat ex nostris, ut nuntiaret illi: magna hominum multitudo, domine mi Petre, pro foribus stat. Ejus ergo permisso intravit magna hominum frequentia. Ille vero surgens et in basi hesterna positus, cum religionis ritu salutasset, dixit: Dei, creatoris cœli et terræ omniumque iis contentorum (ut verus nos docuit propheta) ad imaginem et ad similitudinem homo factus, constitutus est ut imperaret ac dominaretur, dico autem in ea quæ sunt in aere, terra et aquis, quemadmodum ex ipsa re cernere est. Nam industria sua quæ in aere versantur dejicit, quæ in profundo degunt extollit, quæ terram incolunt venatur, quamvis robore multum eo præstantiora, elephantes inquam et leones ac his similia.

IV. Quandiu ergo justus existit, omnibus malis superior fuit, ac velut in corpore immortali experimentum doloris capere non poterat. Ubi autem peccavit, sicut die hesterno et illum præcedente ostendimus, tanquam factus servus peccati cunctis perpessionibus subjacuit et omnibus bonis justo judicio privatus est. Haud enim æquum fuisse, ut reliquo datore data apud ingratos manerent. Unde per exsuperantem misericordiam, quo una cum prioribus futura quoque æterna perciperemus bona,

A

'ΟΜΙΛΙΑ Γ' ॥

I. Τῇ μὲν οὖν ἐν Ἰτριπόλει τρίτῃ ἡμέρᾳ δρῦμον²² ἔξι πηνου ἐγερθεὶς ὁ Πέτρος εἰς τὸν ἄπων εἰσῆγε²³, Ἐνθα δὴ ὑδροχοεῖν μέγα, εἰς δὲ διηνεκῶς πλούσιον ἔρρεεν ὑδωρ. Ἐκεὶ λουσάμενος, εἴθ' οὐτας εὐέργαμενος ἐκαθέσθη, ἡμᾶς δὲ περικαθέζομένους καὶ εἰς αὐτὸν ἀπενίστητας ὥσπερ ἀκοῦσαι τι βουλομένους συνεῖς, ἔφη.

II. Πολλή μοι δοκεῖ εἶναι διαφορὰ τῶν ἀγνοούντων πρὸς τοὺς πεπλανημένους. Οὐ γάρ ἀγνοῶν δοκεῖναι μοι δοκεῖ ἀνδρὶ ἐπὶ εὐθηνούμενην πόλιν μὴ δρῦμῳ²⁴ βουληθέντι, διὰ τὸ ἀγνοεῖν τὸ ἐκεῖ καλλί, δὲ πεπλανημένος μαθόντι μὲν τὰ κατὰ τὴν πόλιν ἀγαθά, ἐν δὲ τῷ δρῦμῳ κατὰ τὴν ὅδον τρίβον παραλλάξαντι καὶ διὰ τοῦτο πλανωμένῳ. Οὕτως οὖν μοι δοκεῖ πολλὴν διαφορὰν εἶναι τῶν εἰδῶλα σεβόντων πρὸς τοὺς ἐν θεοσεβείᾳ ἀλωμένους. Οἱ τε γάρ εἰδῶλα σέβοντες ἀγνοοῦσι τὴν αἰώνιον ζωὴν, οὐ εἴτεκεν οὐδὲ δρέγονται αὐτῆς· δὲ γάρ μη ἵσταντι, ἀγαπᾶντι οὐ δύνανται. Οἱ δὲ τὸν **214** ἐνα Θεὸν σέβειν ἐλόμενοι καὶ αἰώνιον ζωὴν τοῖς ἀγαθοῖς δεδομένην μεμαθηκότες, ἐάν τι παρὰ τὰ δοκοῦντα τῷ Θεῷ ή πιστεύσωσιν ή ποιήσωσιν, ἐοίκασι τοῖς τὴν²⁵ μὲν πόλιν τῆς τιμωρίας ἐκβεντήκοτιν, ἐλθεῖν δὲ εἰς τὴν εὐθηνούμενην²⁶ [ἐπιθυμοῦσιν], καὶ ἐν τῇ δῷψῃ τῆς εὐθείας πλανηθεῖσιν.

III. Ταῦτα αὐτοῦ διαλεγομένου ήμεν εἰσῆγε τις τῶν ἡμετέρων δὲ ἐπὶ τῷ ἀπαγγέλλειν αὐτῷ τὰ τοιαῦτα καθεστηκῶς λέγων²⁷: πολλοὶ δούλοι, κύριέ μου Πέτρε, πρὸ τῶν θυρῶν ἐστήκασιν. Ἐπιτρέψαντος οὖν αὐτοῦ πολὺς ἐπιστήθεντος δούλος. Όδε ἐγερθεὶς καὶ τῇ ἔχθες²⁸ βάσαις ἐπιστάς, τῷ τῆς θεοσεβείας ἔθει προσαγορεύσας, ἔφη· Θεοῦ τοῦ τὸν οὐρανὸν κτίσαντος καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς πεποιηκότος, ὡς δὲ ἀληθῆς ήμεν εἰρηκε²⁹ προφήτης, δάνθρωπος κατ' εἰκόνα καὶ καθ' δομοίσιν γεγονὼς ἄρχειν τε καὶ κυριεύειν κατεστάθη, λέγω δὲ τῶν ἐν ἀέρι καὶ γῇ καὶ ὕδασιν, ὡς³⁰ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος ἐστι συνιδεῖν, διτῇ ἐκατοῦ συνέσεις τὰ μὲν ἐν ἀέρι φέρει κάτω, τὰ δὲ βυθῷ ἀνάγει ἄνω, τὰ δὲ γῇ ἀγρεύει, καὶ τοι γε κατ' ἀλκήν αὐτοῦ πολλῷ μείζονα δυτα, λέγω δὲ ἐλέφαντας καὶ λέοντας καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια³¹.

IV. Οτε μέν τοι δίκαιος ἐτύγχανεν, καὶ πάντων παθημάτων ἀνώτατος **215** ἦν, ὡς ἀθανάτῳ σώματι τοῦ ἀλγεῖν περίαν λαβεῖν μὴ δυνάμενος, διτε δὲ ἡμαρτεῖν, ὡς ἔχθες³² καὶ τῇ πρὸ αὐτῆς ἐδείξαμεν, ὡς δούλος γεγονὼς τῆς ἀμαρτίας πάσιν ὑπέπεσε τοῖς παθήμασιν, πάντων καλῶν δικαία κρίσει στερηθεῖς. Οὐ γάρ εὐλογὸν ἦν, τοῦ δεδωκότος ἐγκαταλειφθέντος τὰ δούλετα παραμένειν τοῖς ἀγνώμοσιν. Οθεν ἐξ ὑπερβαλλούσης αὐτοῦ εὐσπλαγχνίας πρὸς τὸ ἀπολαθεῖν³³ ἡμᾶς ἄμα τοῖς πρώτοις καὶ τὰ ἐσόμενα αἰώνια

VARIÆ LECTIONES.

²¹ δεκάτη Ο. ²² δρῦμον Cl et S. ²³ εἰσῆγε S, O, εἰσῆγε C. Τυποῦ δρυοχοεῖν S, δρυοχοῖον C, O. ²⁴ δρῦμον Ο in textu, quod in marg. ead. man. correxit in δρῦμῳ. Subinde βουληθέντι ex conject. Ci, cuij. textus βουλεσθαι, ut O. ²⁵ τὴν ομ. Ο. Tum idem ἐκβεντήκοσιν, ut conj. C, in cuij. textu ἐκβεντήκοδσι. Subinde inserui δὲ c. O. ²⁶ εὐθηνούμενόν Ο, cuij. lacunæ subsequenti inscripti [ἐπιθυμοῦσιν]. Deinde τῆς εὐθείας id. c. D, τὴν εὐθείαν C. ²⁷ τῶν ἡμετέρων ἐπὶ τῷ ἀπαγγελεῖν αὐτῷ, δὲ τὰ τοιαῦτα καθεστηκῶς λέγειν C. ²⁸ χθές Ο. ²⁹ ὡς ἀληθῆς εἰρηκεν ἡμῖν C. ³⁰ Vbb. δόσισιν ὡς bis exarata sunt in O. ³¹ Ita Ο c. Cl, τῶν τούτοις παραπλήσιων C. ³² χθές Ο. ³³ πρὸς τὸ ἀπολαθεῖν C ex conject., πρὸς τῷ ἀπολαθεῖν id. in textu.

έγαθα, τὸν αὐτοῦ ἐπεμψε προφήτην. Ο δὲ προφήτης ἡμᾶς λέγειν ἡμῖν⁴⁴ & δεῖ φρονεῖν καὶ ποιεῖν ὑπετελατο. Ἐλεσθε οὖν, δὲπ τῇ ὑμετέρᾳ κείται ἔρωσις. “Α μὲν οὖν δεῖ φρονεῖν, ἐστι ταῦτα· τὸν πάντα πεποιηκότα σέβειν Θεόν· δὲν ἀπολάθητε τῷ νῷ, ἀπ’⁴⁵ αὐτοῦ ἀπολήψεσθε ἄμα τοῖς πρώτοις καλοῖς καὶ τὰ ἔσδενα αἰώνια ἀγαθά.

V. Πείται οὖν ἕαυτοὺς πρὸς τὰ συμφέροντα δυνήσεσθε, ἐάνπερ τῷ ἐμφαλεύοντι ἐν τῇ ὑμετέρᾳ καρδίᾳ δεινῷ δημειῶντες λέγητε· Κύριος τὸν θεόν φοβηθήσῃ, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύεις· Ἐν πάντας οὖν λογισμοῦ συμφέρει τὸ αὐτὸν μόνον φοβεῖσθαι, οὐχ ὡς ἀδικον, ἀλλ’ ὡς δίκαιον. Καὶ γάρ ἀδικον τις φοβεῖται, μὴ ἀδικος ἀναιρεθῆ, καὶ τὸν δίκαιον, μὴ⁴⁶ ἀμαρτία φωρεῖται τιμωρθῆ. Δύνασθε οὖν ἐν τῷ πρὸς αὐτὸν φόβῳ πολλῶν τῶν ἐπιθλαδῶν⁴⁷ ἀπαλλαγῆναι φόβων. Ἔνα γάρ τὸν πάντων κύριον καὶ ποιητὴν ἔχει μὴ φοβῆσθε⁴⁸, πάντων τῶν κακῶν δοῦλοι ἐπὶ τῇ 216 ἕαυτῶν βλάση ἔσεσθε, λέγω δὲ δαιμόνων καὶ κακημάτων καὶ πάντων οἴη⁴⁹ δὴ τινι τρόπῳ βλάπτειν δυναμένου.

VI. Θαρσήσαντες οὖν πρόσιτε⁵⁰ τῷ Θεῷ, οἱ τῇ ἀρχῇ ἐπὶ τῷ πάντων ὅρχειν καὶ κυριεύειν γεγενημένοι, οἵ τινες ἔχετε αὐτοῦ ἐν μὲν τῷ σώματι τὴν εἰκόνα, δομοίς τε ἔχετε ἐν τῷ νῷ τῆς γνώμης τὴν δομούτητα. Ἐπεὶ οὖν ἀλόγοις ζώοις ζοιωθάτε⁵¹ πράξαντες ἐκ τῆς ψυχῆς [ὑμῶν]⁵² τὴν ἀνθρώπου ψυχὴν ἀπαλέσσατε, ὥσπερ χοῖροι γενόμενοι δαιμόνων αἰτήματα ἐγένεσθε. Ἐάν οὖν τοῦ Θεοῦ νόμον ἀναδέξῃσθε⁵³, ἀνθρώποι γίνεσθε. Οὐ γάρ οἶον ἀλόγοις ἔστιν εἰπεῖν· Οὐ φορεύεται, οὐ μοιχεύεται, οὐ κλέψει, καὶ τὰ ἔτῆς. Αἰδοὶ μὴ φθονήστε ἕαυτοῖς εἰς τὴν πρώτην ἀνακαλούμενοι εἰσελθεῖν εὐγένειαν⁵⁴. Δυνατὸν γάρ ἐστι, ἐάν τῷ Θεῷ (25) διὰ τῶν ἀγαθῶν πρᾶξεων ἔρμηναθῆτε⁵⁵. Καὶ διὰ τὴν δομούτητα υἱοὶ ἔκεινοι εἴναι λογισθέντες πάντων δεσπόταις ἀποκαταστῆναι δυνήσεσθε.

VII. Αρξάσθε οὖν ἀποδύνεσθαι τῶν κενῶν εἰδώλων τῶν ἐπιθλαδῶν φόβους, δπως τὴν ἀδικον φύγητε δουλείαν. Δεσπόταις γάρ γεγνασιν ὑμῶν ἔκεινοι, οἱ καὶ εἰς δούλους ὑμῖν διχρηστοι τυγχάνουσιν. Λέγω δὲ περὶ ὑλῆς τῶν ἀπύχων ἀγαλμάτων τῶν μηδὲ πρὸς τὰ δουλεύειν ὑμῖν χρησιμεύοντων. Οὔτε γάρ ἀκούει, οὔτε βλέπει, οὔτε αἰσθάνεται, ἀλλ’ οὐδὲ μὴ⁵⁶ κινηθῆναι 217 δύναται. Εἰ γάρ βιούλεται τις ὑμῶν οὐτως ὅρξῃ⁵⁷ ὡς ὄρξη, καὶ ἀκούειν ὡς ἀκούει, καὶ αἰσθάνεσθαι καὶ κινεῖσθαι; ἀλλ’ ἀπείτη τοιαύτη λοιδορία λοιδορεῖν πάνθ⁵⁸

^a Matth. iv, 40. ^b Exod. xx, 13; Matth. xix, 18.

VARLÆ LECTIONES.

⁴⁴ δὲ προφήτης ἡμᾶς πρὸς ὑμᾶς λέγειν ὑμῖν Ο. ⁴⁵ Ita D, δπ' C, O. ⁴⁶ Fort. addendum ἐφ' post μὴ S. ⁴⁷ ἐπιθλαδῶν Ο in lexī, ἐπιθλαδῶν in marg. ⁴⁸ Ita S, φοβεῖσθε C, O. ⁴⁹ φ C. ⁵⁰ Ita O et C ex conject., id. προστίτε in textu. ⁵¹ Ita conj. C, cuij. textus ζοιωτε, ut O, S: Porro ἐξ addidi de conject., cum nullum aliud remedium invenire potuisse. C emendat τῇ ψυχῇ. ⁵² τῆς ψυχῆς p. τῆς ψυχῆς [ἢ ὑμῶν] C, sine lacuna. ⁵³ ἀναδέξασθε O. ⁵⁴ ἀγένειαν O. ⁵⁵ ἔξομοτοθῆτε O. ⁵⁶ μὲν Cl et S, qui legit vult αὐτὴν—conjectura ap. C iam tū expressa, accedente O. Subinde ἦ γάρ p. ει γάρ conj. S.

VARIORUM NOTÆ.

(25) Εἳτε τῷ Θεῷ. Ήστιν εαρις cum 25, et homil. seq. 4 ac homil. xii, 26, delibat simul Damascenus εαρι. Περὶ ἀγαθοεργῶν καὶ ἀγαθοποιῶν. Cot.

hominem quemlibet, qui Dei circumfert imaginem, et etiam si similitudinem perdiderit.

VIII. Deos igitur vestros aureos et argenteos vel ex alia factos materia in primam suam naturam restituere, in pocula dico et pelves et reliqua omnia quae vobis ad ministerium possunt esse utilia; atque haec vobis initio data bona reddi poterunt. Sed forsitan dicetis, non permitunt nobis id facere præpositorum leges. Bene, quia leges, et non ipsorum futilium numinum quae non est virtus. Quia ergo ratione deos existimastis, qui humanis legibus defenduntur, a canibus servantur, a populis custodiuntur? et hoc si idola fuerint aurea vel argentea vel ænea: nam lapidea aut fictilia ipsa sui vilitate muniuntur, quia nemo hominum lapideum vel fictilem furari avet Deum. Adeo ut magno subjiciantur periculo, qui ex pretiosiore materia constant dii vestri. Et quo modo dii sunt, qui furto auferuntur, qui conflantur, appenduntur, qui custodiuntur?

IX. O miserorum mortalium mentes, qui mortuis magis mortua verentur! Neque enim possum ea mortua dicere, quae nunquam vixerunt. Nisi forte sepulcra sunt antiquorum hominum. Interdum enim ingressus aliquis loca ignota nescit, utrum quae videt tempa sint hominum mortuorum monumenta, an vocatorum deorum: interrogans vero et audiens, ea esse deorum, adoravit pudore non suffusus, quod, nisi percontando didicisset, propter æquam similitudinem velut mortui præteriisset scuplcrum. Sed non oportet ut in hac superstitione multam afferam probationem. Facile enim est volunti intelligere, quod nihil sit, nisi quis forte nullatenus videat. Attamen vel nunc audi simulacrum non audire, ac intellige, non intelligere. Nam illud mortalis hominis manus fecerunt. Si autem, qui fecit, obiit, quo modo ab illo factum non destruetur? Cur itaque adoras mortalis opus, omnino sensu destitutum? cum, qui mentem habent, ne animalia quidem adorent, nec elementa a Deo condita colant atque adulentur, cælum dico, solem, lunam, astra, terram, mare et cuncta iis contenta:

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁴ Ita C. c. D., δις οὖν C. ⁴⁵ φιάλοις O. ⁴⁶ χρήσιμον O. ⁴⁷ ἐπὶ O, ut mox ὑπὸ δχλων. ⁴⁸ Nisi vocibus transpositis legas ἔκτὸς εἰ μὴ τάφοι omnino rescriperim εἰκός τάφοι. Tempa fuisse mortuorum sepulcra, ex Clementis *Proterepotikō* docet Euseb. *Præp. evang.* II, 6; Cyril. in *Juli. x.*, p. 34; Theodoret. *Therapeut.*, VIII, p. 115. Ed. Sylb. D. εἰ μὴ ἔκτὸς C, O. ⁴⁹ Ita O c. E., Θεόν C, Θεόν conj. D. C, cum totum locum perperam distinxisset, corrigerem voluerat οὐκ αἰδέσθη. Debetbat saltem scribere ἔδεσθη. At quæ sit verborum conjunctio, recte explanavit D, quem ego secutus sum. S. ⁵⁰ μεμαθήξει C. Tum id. Ισον. ⁵¹ πρὸς τῆς conj. C, πρὸς τὴς eterque hom. codex. ⁵² Fort. ἀπτρα, γῆν, ex *Recogn.* V, 16, C. ⁵³ μὴ δεῖν conj. D.

VARIORUM NOTÆ.

(25) Πῶς δὴ καὶ θεοί εἰσιν, κλεπτόμενοι, χωρεύμενοι, σταθμούμενοι, φρουρούμενοι. *Recognitio-*num I. v. c. 15: Qui ergo furari possunt, qui ab hominibus custodiri, qui conflari et appendi et malleis cardi; isti hominibus sensum habentibus dii debent videri? quasi Rutilus præter φρουρούμενοι legerit φρουρούμενοι. Urgentur autem eadem ista argumenta a sanctis Patribus, iis præsertim qui adversus gentes, et apologetis pro Christianis scripserunt. Deus æreus

A δοντινούν ⁵⁴ ἀνθρωπον, εἰκόνα περιφέροντα θεού, εἰ καὶ τὴν δμοιότητα ἀπώλεσεν.

VIII. Τοὺς γοῦν θεοὺς ὑμῶν τοὺς χρυσέους καὶ ἀργυρέους δὴ καὶ ἔξ ἄλλης τινὸς ὑλῆς γεγενημένους, εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν φύσιν ἀποκαταστήσατε, εἰς τε φιάλας ⁵⁵ λέγω καὶ λεκάνας καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, δια διμὲν πρὸς ὑπηρεσίαν χρήσιμα ⁵⁶ εἶναι δύναται· καὶ ταῦτα ὑμὸν ἀπαρχῆς δοθέντα ἀγαθὰ ἀποκατασταθῆναι δυνηθήσεται. Ἀλλ' ἵσως ἐρεῖτε· Οὐκ ἐώσιν τὴν τοῦτο ποιῆσαι οἱ τῶν ἐφεστώτων νόμοι. Καλῶς, ὅτι νόμοι, καὶ οὐκ αὐτῶν τῶν εἰκαλῶν σεβασμάτων ἡ μῆτρα οὔσα δύναμις. Πῶς οὖν αὐτοὺς θεοὺς νενομίκατε, ὅπ' ⁵⁷ ἀνθρωπίνων νόμων ἐκδικουμένους, ὑπὸ κυνῶν φρουρουμένους, ὅπ' δχλῶν φυλασσομένους; καὶ ταῦτα ἐὰν χρύσεα δὴ ἀργύρεα δὴ χάλκεα· τὰ γάρ λίθινα δὴ ὀστράκινα ὑπὸ τῆς ἀτιμίας φυλάσσεται, ὅπις οὐδεὶς ἀνθρώπων λίθινον δὴ ὀστράκινον δρέγεται κλέψας θεον. Ποτε μεγάλῳ κινδύνῳ ὑπόκεινται οἱ ἐπολυτελεστέρας ὑλῆς γεγενημένοι δύμῶν θεοί. Πῶς δὴ καὶ θεοὶ εἰσιν, κλεπτόμενοι, χωρεύμενοι, σταθμούμενοι, φρουρούμενοι (25);

IX. Τῶν ταλαιπώρων ἀνθρώπων φρένες, νεκρῶν νεκρότερα δεδιάτων ⁵⁸ 218 οὐδὲ γάρ νεκρὰ αὐτὰ λέγειν δύναμαι, τὰ μηδέποτε ζῆσαντα, ἔκτὸς εἰ μὴ ⁵⁹ τάχοι ἀρχαίων ἀνθρώπων εἰσὶν. Ἔντος γάρ ἐπιθάς τις ἀγνώστοις τόποις οὐκ οἶδεν, οὓς δρᾶς ναοὺς πότερόν ποτε νεκρῶν ἀνδρῶν μνήματά ἔστιν, ή τῶν λεγούμενων θεῶν πυθόμενος δὲ καὶ ἀκούσας δις θεῶν ⁶⁰, προσεκύνησεν οὐκ αἰδεσθεὶς, δις εἰ μὴ ἔξετασας μεμαθήκοις ⁶¹, διὰ τὸ ίσον τῆς δμοιότητος, ὃς νεκροῦ μνημείον ἀν παρεληλύθει. Πλὴν οὐ χρή με πρὸς τῆς ⁶² τοιαύτης δεισιδαιμονίας πολλὴν παρέχειν ἀπόδειξιν. Ἄρδινον γάρ ἔστι τῷ θέλοντι νοῆσαι, δις οὐδέν τοις, ἔκτὸς εἰ μὴ τις οὐ βλέπῃ. Πλὴν καὶ νῦν ἀκουούσον, δις οὐκούτε, καὶ νόσον, δις οὐ νοεῖ. Χειρες γάρ αὐτὸν θανόντος ἀνθρώπου ἐποίησαν. Εἰ δὲ ὁ ποιήσας ἐπελεύτησεν, πῶς τὸ δὲ αὐτοῦ γεγονός οὐ λυθήσεται; Τί οὖν θνητοῦ ἔργον προσκυνεῖς, παντελῶς ἀνασθηταν δις; δόπτε οἱ λογισμοὺς ἔχοντες οὐδὲ τὰ ζῶα προσκυνούσται, οὐδὲ στοιχεῖα τὰ ὑπὸ θεού γεγενημένα κολακεύουσιν, λέγω δὲ οὐρανὸν, ἥλιον, σελήνην, ἀστραπὴν ⁶³, θάλασσαν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, ὅρθως κριτούντες, μηδὲ ⁶⁴ τὰ δὲ αὐτοῦ γενόμενα προσκυνεῖν,

vel fargenteus, de immundo vasculo, ut særpius factum Ägyptio regi, conflatur, tunditur malleis, et incudibus figuratur. Quæ verba magni oratoris Minuci Felicis eo protuli, ut monerem iis inserendam esse virgulan post særpius: neque enim særpius Amasis rex ex immundo vasculo idolum fecit, sed semel, referente Herodoto in Euterpe cap. 172. Sensus itaque est, et særpius id factum, et factum quoque Ägyptio ab rege. Cor.

ἀλλὰ τὸν τούτων δημιουργὸν καὶ πάροχον σέδειν θεόν. Ἐπὶ τούτῳ γάρ καὶ αὐτὰ χαίρει, διὰ τὴν τοῦ πατριοῦ πάντων δικαιούσεως τιμὴν οὐδεὶς αὐτοῖς προσῆψεν.

219 X. Αὐτοῦ γάρ μόνου ἐστὶν ἡ ἔντιμος δόξα τῶν μάνων ἀγενήτου. διεῖ¹⁷ τὰ λοιπὰ πάντα γενητὰ τυγχάνει. Ής οὖν τοῦ ἀγενήτου ίδιον τὸ Θεός εἶναι, οὐτως πᾶν δικαιοῦν γενέμενον Θεός τῷ δοντιὶ οὐκ ἐστιν. Πρὸ πάντων οὖν ἐννοθῆναι διφεύλετε τὴν τοῦ ἐν ὑμῖν ἀπειπόντος δρεως κακούργον ἐπίνοιαν, διὰ φρονίμως ἡμᾶς ἀπατᾷ ὑποσχέσεις κρείττονος λογισμοῦ, ἔρπων ὑμῶν ἐκ τοῦ ἐγχεφάλου εἰς τὸν κνητιαῖον μυελὸν (26) καὶ μέγα κέρδος ἥγονύμενος τὴν ὑμετέραν ἀπάτην.

XI. Εἰδὼν¹⁸ γάρ τὸν ἀπαρχῆς νόμον, διεὶς ἐὰν ὑμᾶς εἰς ὑπόνοιαν τῶν¹⁹ δῆποτε λεγομένων θεῶν ἐνέγκῃ, μόνων ήνα εἰς τὸ τῆς μοναρχίας ἀγαθὸν ἀμάρτητε²⁰, κέρδος αὐτῷ γίνεται ἡ ὑμῶν καταστροφή. Λόγῳ δὲ τούτῳ δεὶς γῆν ήσθιε καταδικασθεῖς, τὸν δι' ἀμαρτίαν εἰς γῆν λυθέντα, γῆν γενέμενον, ἐσθίειν ἔχει ἔξουσίαν, τῶν φυκῶν ὑμῶν εἰς τὴν τοῦ πυρὸς αὐτοῦ γαστέρα κχωρουσῶν. Ιναὶ οὖν ταῦτα πάθητε, πᾶσαν τὴν καθ' ὑμῶν ὑμῖν ὑποβάλλει οὕτοιν.

XII. Ἀπ'²¹ αὐτοῦ γάρ πᾶσαι αἱ κατὰ τῆς μοναρχίας ἀπατηλοὶ τῷ νῷ ὑμῶν ἐπὶ βιάζῃ ἐνσπείρονται θυλήψεις. Πρῶτον μὲν ἵνα μή τοὺς²² τῆς θεοσεΐας ἀκούσαντες λόγους τὴν τῶν κακῶν αἰτίαν ἀπελάστητε ἀγνοίαν, **220** προφάστεις γνώσεως ἐνεδρεύει, διὸς τὰ μὲν²³ πρώτα μιᾶς τῇ κατὰ πάντων προλήψει χρόμενος, ἢ τις ἐστὶ τὸ νομίζειν καὶ²⁴ κακῶς βενουλεύσθαι²⁵, διεὶς ἐὰν μή τις ἀκούσῃ τοῦ τῆς θεοτεοίας λόγου, οὐκ ἐστιν ἔνοχος τῇ κρίσει. Διὸ καὶ οὗτως ἀπατώμενοι τινες ἀκούσειν οὐ θέλουσιν, ἵνα ἀγνοῶσιν, οὐκ εἰδότες διτὶ ἀγνοίας αὐτῇ καθ' αὐτὴν²⁶ ἰστανθεὶς θανάσιμον ἐστιν φάρμακον. Οὐ γάρ, εἰ τις περιστάλλοι: θανασίμου φαρμάκου ἀγνοῶν, οὐκ ἀποθνήσκει. Οὗτως φυσικῶς αἱ ἀμαρτίαι ἀναιροῦσι τὸν ἀμαρτάνοντα, καὶ ἀγνοῶν πράσον²⁷ ἀ μὴ δεῖ.

XIII. Εἰ δὲ ἐπὶ παρακοῇ λόγων κρίσις γίνεται, πάλιν μὲν δ Θεός δλοθρεύσει τοὺς μή θελήσαντας τὴν εἰς αὐτὸν θρησκείαν ἀναδέξασθαι. Οὐ γάρ μὴ θέλων μαθεῖν ἵνα μή ἔνοχος ἦ, ἡδη ὁς εἰδὼν κρίνεται. Τέγω γάρ δ μή ἀκούσαι θέλει: ὥστε οὐδὲν δύναται πρᾶς ἀπολογίαν ἐπίνοια²⁸ πρὸς καρδιογνώστην D

VARIÆ LECTIÖNES.

¹⁷ διεῖ. O. ¹⁸ Participium εἰδῶς arcte connectendum est cum enuntiatione antecedenti, cum qua grammaticae coheraret. S. Tum ἀπ' ἀρχῆς O. Idem præp. εἰς bis exhibet. ¹⁹ τῶν S. ὃν C. O. Tum ἐνέγκῃ μόνον, ἵνα S., quod in Adnott. cr. emendari vult in ἐνέγκῃ, μόνον ἵνα. Atqui ita jam ediderunt C et Cl. ²⁰ Ita C in marg., ἀμάρτητ in textu, ut O. Tum γίνεται C. O. ²¹ Ἀπ' ex conject. Cl. deest in utroque Hom. cod. ²² Scripsi ἵνα μή τοὺς, duce libro Ottob., in quo habes ἵνα τοὺς μή, x. τ. λ., ἵνα τοὺς C. Qui cum μή deesse recte monuisset, non exspectares lect. μή τοὺς in edit. Schweg. evulgatam. ²³ Fort. scrib. γνώσεως ἐνεδρεύει ἀλληλού, τὰ μὲν, x. τ. λ. Cl. Recogn. v. 18: Occasione alterius scientiae. ²⁴ καὶ add. S. ²⁵ Ita O c. S., βενουλεύεσθαι C. ²⁶ καὶ αὐτὴν C. ²⁷ Ita O c. Joan. Damasc. (Mss. cap. IIερι ματομαθῶν), qui hoc caput et sequens excerptis: καὶ—πράσσει cod. Hom. Parisin.. καὶ ἀγνοῶν πράσσει C. ²⁸ Callidius Recogn. v. 18. Fort. leg. ἀγγέλοια S.

VARIORUM NOTÆ.

(26) Ἔρχων δρῶν ἐκ τοῦ ἐγχεφάλου εἰς τὸν πυραυλοῦ μυελόν. Ruslinus ex sensu magis quam ad verbum: Serpit per sensus vestros; atque ab ipso vertice incipiens, per interiores dilabitur medullas, Recognit. v. 17. Quid si allusum ad id quod

A recte judicantes, nec ab ipso creata coli debere, sed eorum opificem et largitorem Deum esse adorandum. In hoc quippe et ipsa gaudent, cum honorem creatoris nemo ipsis attribuit.

X. Ad ipsum enim solum pertinet eximia gloria, qui solus increatus est, quoniam reliqua omnia creaturæ sunt. Sicut ergo increati proprium est, Deum esse, ita quidquid creatum est, Deus vere non est. Ante omnia ergo intelligere debet malignum vos intus decipientis dæmonis commentum, qui perite seducit vos promissione mentis melioris, serpiente e cerebro vestro in dorsi medullam, et lucrum magnum computat deceptionem vestram.

^B XI. Scit enim primam legem, quod, si vos in opinionem vulgatorum deorum inducat, solummodo ut contra monarchiæ bonum peccatis, lucrum ipsi flat vestra subversio. Hac vero ratione, quod terram edere condemnatus fuerit, eum qui peccati causa in terram resolutus est, terram factum protestat habet manducandi, animabus vestris in igneum illius ventrem abeuntibus. Ut ergo ista perpetiamini, omnem vobis contrariam suggestit opinionem.

XII. Ab ipso enim cunctæ quæ contra Dei monarchiam sunt, sententiæ fallaces perniciose inserviunt menti vestræ. Primo quidem, ne pietatis verba audientes malorum causam ignorantiam expellatis, insidias prætextu cognitionis struit: suggerens primum et una in omnes utens præsumptione, quæ est ut, malo accepto consilio, putetur, quod si quis non audierit veræ religionis sermonem, non sit reus judicio. Quare ita decepti quidam nolunt audire, ut ignorant: nescientes ignorantiam ipsam per se esse validum venenum ac lethale. Nam si quis mortiferum pharmacum per ignorantiam sumat, non ideo non moritur. Sic peccata naturaliter interimunt peccatorem, licet ex ignorance faciat quæ non oportet.

XIII. Si autem de eo erit judicium, quod non sit obeditum sermoni, multo magis Deus eos perdet, qui noluerint ejus religionem suscipere. Nam qui noluit discere, ne esset reus, jam ut peritus judicatur. Agnovit enim quod noluit audire, adeo ut istud commentum nullatenus ad excusationem va-

giunt, ex humanorum cadaverum medulla corrupta serpentes nasci? qua de re Plutarchus in Cleomene extremo : seu potius ad id quod in Plinio legitur lib. x, cap. 66, anguem ex medulla huminis spinæ gigni? Cot.

leat apud cordis cognitorem Deum. Quocirca fugite
vafram cogitationem, vestræ menti a serpente sug-
gestam. Ut vero aliquis vere ignarus præsentem
vitam finierit, culpa non carebit, quod in toto vitæ
tempore non agnoverit beneficiorum ciborumque
agitorem, et, velut sensu carens, multumque in-
gratus, indignus servus e regno Dei rejicietur.

XIV. Subjicit iterum vobis nequissimus serpens existimationem, ut hoc cogitatis ac dicatis, hoc ipsum quod plerique vestrum dicunt: Scimus et nos, unum esse omnium Dominum, sed et isti dii sunt. Sicut enim unus est Cæsar, habet autem sub se administratos, consulares, praefectos, tribunos, centuriones, decanos: eodem modo, cum unus sit magnus Deus, instar Cæsaris, et isti, ad similitudinem minorum potestatum, dii sunt, ei quidem subjecti, nostri tamen gubernatores. Audite igitur, qui ex hac susceptione per eum velut gravi veneno estis infecti, pravam intelligo allati exempli suspicionem ut sciatis quid bonum et quid malum; nondum enim perspexistis, quoniam nec quæ proponitis intelligitis.

XV. Si enim dicitis, quod ad similitudinem Cæsar is Deus in locum subjectarum potestatum habet quos putatis deos, neque sic vestrum sequimini exemplum. Nam si sequeremini, id scire oportuit, quia sicut non licet nomen Cæsar is dare alteri, dico autem vel consuli vel præfecto vel tribuno vel alteri cuiquam (etenim qui dederit non vivet et qui acceperit occidetur), ita ex exemplo Dei nomen alteri nefas est imponi, alioquin et qui tentaverit vel accipere vel tradere interibit. Quod si contumelia homini illa pœnas dat, multo magis, qui alios deos dicunt, tanquam in Deum contumeliosi æterno subjiciuntur supplicio. Et merito, quia nomen quod in monarchiam ejus vobis ad honorandum traditum est, omni qua potuistis affecisti contumelia. Non enim vere nomen ejus est Deus: at vos, qui illud quondam accepistis, traxistis contumeliose, quod vobis concessum fuit; ut quemadmodum eo usi fueritis, id ad verum illius nomen referatur. Vos autem illud omni exposuistis opprobrio.

XVI. Itaque vestrorum *Ægyptiorum* primi, qui de rerum coelestium scientia gloriantur et de astrorum natura se jactant judicare, illud nomen per malam in se latentem opinionem omni ejus ignominiae, quantum in ipsis fuit, subjecerunt. Nam alii eorum bovem qui dicuntur *Apis colendum* tra-

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁰ ἵνα δέ C. ἐὰν p. ἵνα proponit S. ξ ⁷¹ αὐτοῦ conj. D. Tum ἐπιχορηγηθεισῶν D ex conject., approbante O, ἐπικουρηθεισῶν C. ⁷² Fortasse leg. ἔτι vel ἐπί S. ⁷³ ἀποδοντιμοστα S. ⁷⁴ δέ scribit Schliemannus Clem. p. 136, 569. S. Tum δόλο p. τούτῳ conj. S. Cfr. Recogn. v, 19: *aliam... opinionem.* ⁷⁵ τὸν τὸ
αὐτὸν οὐ, τοῦτο οὐ C, qui conject. τοῦτο δ. Correxi interpunctionem Ci. ⁷⁶ Καίσαρ O. ⁷⁷ δεκάρχους C.
⁷⁸ Ita S, αὐτοὶ C, O, isti, Recogn. I. c. ⁷⁹ Lect. Ottob. suspicatus est S, expressit tamen ταῦτην τὴν
ὑπόνοιαν c. C. Tum ἀπαλειφθέντες ιδεῖν, ἀπαλειφθέντες S. ⁸⁰ Fortasse leg. ωσέ S. ⁸¹ τοῦτο C. ⁸² τὸν C.
⁸³ πεισθεῖς εἴτε λαβεῖν εἴτε O. ⁸⁴ ἐπί ἀνθ. σοι. C, ἀπ' id. in textu, ut O. ⁸⁵ ἡμίν O. ⁸⁶ τὸν ὡς C quod
deleri vult D, τοῦτο S. Jam nihil mutandum. ⁸⁷ αὐτό add. c. O. ⁸⁸ αὐτούς O et C ex conject., αὐτού
ιδεῖν in textu S. Fort. scribendum αὐτοὺς αὐτό. ⁸⁹ ἀπην O.

Θεδν. Διδ φεύγετε τοῦ δφεως τὴν πανοῦργον ὑποβαλ-
λομένην ὑμῶν τῷ νῷ ἐνθύμησιν. Ἰνα δὴ ^{το} καὶ δι-
τως ἀγνοήσας τις τὸν παρόντα βίον τελευτήσῃ, ἔγ-
κλημα ἔχει, ὅτι βιώσας χρόνον οὐκ ἔγνω τις αὐτῷ τε
καὶ τῶν αὐτῷ ^{το} ἐπικυρηγθεισῶν τροφῶν ὑπῆρξεν
εὐεργέτης, καὶ **221** ὅτι: ^{το} ὡς ἀναίσθητος καὶ ἀχά-
ριστος πολὺ ἀνάξιος δοῦλος τῆς τοῦ Θεοῦ ἀποδοκιμά-
ζεται ^{το} βασιλείας.

XIV. Ηλίαν τε⁸² ύποβάλλει υἱόν δεινός ὄφις ύποδηλ-
ψιν, τοῦτο νοεῖν καὶ λέγειν τοῦτο αὐτὸν, δ⁸³ σχέδον οἱ
πλειστοις ύμῶν λέγουσιν· "Ισμεν καὶ ήμεις ὅτι εἰς
ἔστιν δὲ πάντων Κύριος, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ θεοί εἰσιν.
"Οὐπερ γάρ τρόπον εἴς ἔστιν δὲ Καΐσαρ⁸⁴, ἔχει δὲ
ὑπὲρ αὐτὸν τοὺς διοικητάς, ὑπατικούς, ἐπάρχους, χι-
λιάρχους, ἔκατοντάρχους, δεκαδάρχους⁸⁵, τὸν αὐτὸν
τρόπον ἔνδος θντος τοῦ μεγάλου Θεοῦ ὥστεπερ Καΐσαρας
καὶ οὗτος⁸⁶ κατὰ τὸν τῶν ὑποκειμένων ἔξουσιῶν λό-
γον θεοί εἰσιν, ὑποκείμενοι μὲν ἐκείνῳ, διοικοῦντες
δὲ ἡμᾶς. "Ακούσατε οὖν οἱ ταύτη τῇ ὑπονοίᾳ⁸⁷ ὡς
δεινῷ ἀπολειφθέντες ἵψη υπὲρ αὐτοῦ, λέγω δὲ τὸν πα-
ραδείγματος τὴν κακήν ὑπόνοισιν, ὅπως εἰδῆτε τί⁸⁸
καλὸν καὶ τί πονηρόν· οὕτω γάρ ἀνεβλέψατε, ὅτι οὐδὲ
τοῖς προβαλλομένοις ὑψῷ ύμῶν ἔνορᾶτε.

XV. Εἰ γάρ φατε, ὡς εἰς ^{οὐ} τὸν τοῦ Καλισπὸς λόγον τὸν Θεὸν ἔχειν τὰς ὑποκειμένας ἔξουσιας, τοὺς λεγομένους Θεοὺς, οὐδὲ οὕτως τῷ ὑμῶν στοιχεῖ παραδείγματι. Εἰ γάρ ἐστοιχεῖτε, ἐχρῆν τοὺς ^{οὐ} εἰ-
δέναι, διτὶ, ὡς οὐκ ἔξεστι τὸ Καλισπὸς ὄνομα ἐτέρῳ δο-
ναι, λέγω δὴ ἡ ὑπάτω τῇ ἐπάρχῳ **222** ἡ χιλιάρχῳ ἡ ἐπά-
ρχῳ τινὶ (ὅτι διδοὺς οὐ ζήσεται, καὶ δι λαμβάνων ἀναι-
ρεθήσεται), οὕτως ἐκ τοῦ ὑμετέρου παραδείγματος τὸ ^{οὐ} Θεοῦ ὄνομα ἐτέρῳ δοθῆναι οὐκ ἔξεστιν ἐπειδὴ καὶ
δι πειραθεὶς ἤτε λαβεῖν ἦτε ^{οὐ} δοῦναι ἀπολιτυται. Εἰ
δὲ δὴ ἡ ἐπ' ἀνθρώπου ^{οὐ} ὅντες δίκην παρέχει, πολλῷ
μᾶλλον οἱ ἐτέρους θεοὶς λέγοντες ὡς Θεὸν ὅντες αἰτιών
αἰτιών λέγονται κολάσει. Καὶ εὐλόγως, διτὶ τὸ εἰς
τὴν αὐτοῦ μοναρχὴν παραδοθὲν ὑμῖν ^{οὐ} τιμῆν ὄνομα
πάσῃ τῇ δημονῆθητε ὑπεβάλετε ὅντες· οὐ γάρ τὸ δικαίως
ἐστὸν αὐτοῦ ὄνομα Θεὸς, ἀλλ' ὑμεῖς τέως ^{οὐ} παρε-
ληρότες ὅντες διδόθη ὑμῖν, ἵνα ὡς ἀν αὐτῶν χρή-
σθητε, εἰς τὸ δικαίως αὐτοῦ ὄνομα λογισθῇ. ὑμεῖς δὲ
αὐτὸς πάσῃ ὅντες ὑπεβάλετε.

D XVI. Αὐτίκα γοῦν τῶν Αἰγυπτίων ὑμῶν οἱ ἀρχηγέται, οἱ περὶ μετεωρολογίας αὐχεύντες καὶ τῶν διστρων τὰς φύσεις διακρίνειν ἐπαγγελλόμενοι, ὑπὸ κακῆς αὐτοῖς ἐνδομιχούστης ὑπονοίας πάσῃ αὐτῷ ἀτιμίδηςσον τὸ κατ' αὐτοὺς^α ὑπέβαλον. Οἱ μὲν τάραντῶν παρέδοσαν βοῦν τὸν λεγόμενον "Απιν"^β σέβειν,

οι δὲ τράγον, οι δὲ αἰλουρον, οι δὲ δριφτον^ω, ἀλλὰ καὶ λύκον καὶ κρόμμυα καὶ γαστρῶν πνεύματα καὶ δχετούς⁽²⁷⁾ καὶ ἀλόγων ζώων μέλη. Καὶ ἄλλοις μυρίοις πάντας αἰσχροῖς ἀποτήμασιν.

223 XVII. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος ἐγέλασεν ὁ παρεστηκὼς δχλος. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη πρὸς τὸν γέλωτα· Γελάτε ὑμεῖς τὰ ἔκειναν, οὐκ εἰδότες πολλῷ μᾶλλον ὑπ' ἔκειναν γελώμενοι. Πλὴν τὰ ἀλλήλων γέλατε, τὰ γάρ τοια ὑπὸ συνθεταῖς κακῆς εἰς ἀπάτην ἀφέντες οὐ βλέπετε. "Οτι δὲ δηντῶς ὀρῶς¹⁰⁰ κατανέλατε τῶν Αἰγυπτίων, σύμφημι, ἐπειδὸν καλογαρίας ζώων λογικοὶ ὄντες προσκυνοῦσιν, τὰ πάντας θνήσκοντα. Πλέον δὲ κάκεινοι ὑμῶν καταγελῶντες λέγουσιν, ἀκούστε· Ἡμεῖς, φασὶν¹, εἰ καὶ θνήσκοντα προσκυνοῦμεν, ἀλλὰ γε² καὶ ζήσαντά ποτε, ὑμεῖς δὲ τὰ μηδὲν τοιαῦτα σέβεσθε. Πρὸς τούτους, φασὶν, τοῦ ἑνὸς Θεοῦ τιμῆν θέλοντες τὴν μορφὴν καὶ μὴ εὐρόντες ποιεῖστεν, πάσαν μορφὴν προτιμᾶν εἰδόμεθα· καὶ ὅμως τοιαῦτά τινα λέγοντες ὀρθότερον ὑμῶν οἴονται φρονεῖν.

XVIII. Διδ καὶ ὑμεῖς ἀποκρίνεσθε³ πρὸς αὐτούς· Ψεύδεσθε, οὐ γάρ τιμῇ τῇ πρὸς τὸν δηντῶν Θεὸν αὐτὰ σέβεσθε, πλεον γάρ ἀν μορφὴν προσκυνεῖτε οἱ πάντες, οὐκ ᾧς ἐποιεῖτε· οἱ μὲν γάρ ὑμῶν κρόμμυον⁴ ὑπονοήσαντες εἶναι τὸ θεῖον καὶ γαστρὸς πνεύματα σένοντες πολεμοῦσιν⁵· καὶ οὕτως ὅμοιως οἱ πάντες ἐν τι προτιμήσαντες τὰ ἀλλῶν ψέγετε. Διατρόψει δὲ γνώμῃ τοῦ αὐτοῦ ζώου μελῶν δε μὲν ἀλλο σέβει, ἐπερος δὲ τὸ⁶ **224** ἔτερον. Πλὴν αὐτῶν ἔτι τὰ τοῦ ὄρθοῦ λογισμοῦ πνεύματες, αἰδούμενοι ἐπει τῷ προδήλῳ αἰσχρῷ, εἰς ἀλληγορίας αὐτὰ⁷ ἀγενί πειρῶνται, δι' ἔτερας ἀπονοίας τὰ τῆς ἀπάτης αὐτῶν θανάσιμα κρετενεῖν βουλόμενοι. "Ομῶς καὶ⁸ τὰς ἀλληγορίας διηλέγχαιμεν⁹ ἀν, εἰπερ ἔκει ήμεν, ὃν τὸ τοσοῦτον μωρὸν ἐπεκράτησε πάθος, οὐ¹⁰ μεγίστην τῇ ἐπινοίᾳ ἐμπιῆται νόσον. Οὐ γάρ χρή τὴν ἐμπλαστρὸν προσέρειν ἐπει τὸ ὑγιεινὸν μέρος τοῦ σώματος, ἀλλ' ἐπει τὸ πάσχον. Ἔτει οὖν ὑμεῖς διὰ τοῦ γελάσαι τὰ Αἰγυπτίων ἐφάνητε μὴ παθόντες¹¹ τὰ ἔκειναν, περὶ δὲ¹² ὑμεῖς¹³ πεπονθατε, εἰλογον ἥν παρόντα με ὑμίν, ἐπει τοῦ ἑνὸν ἐν ὑμῖν πάθους παρέχετεν.

XIX. Ο Θεὸν σέβειν αἰρούμενος πρὸς πάντων εἰδένεις δρεμεῖς, τι μόνον τῆς Θεοῦ φύσεως ἴδιον ἔστιν, δὲ μᾶλλον προσεῖναι ἀδύνατον, ἵνα, εἰς τὸ ἴδιωμα αὐτοῦ ἀποδέλπων καὶ παρ' ἐτέρῳ αὐτῷ μὴ εύρισκων, ἐτέρῳ τῷ¹⁴ θεῷ εἶναι μὴ ἀπατηθῆ δοῦναι ποτε. "Ἔστι δὲ ἴδιον Θεοῦ, τοῦτον μόνον εἶναι, οὐκ πάντων ποιητὴν, οὕτως

VARIÆ LECTIONES.

^ωδρῆν Ο. Τοῦ id. Ισχύν καὶ κρύμμα. S. Plura congesit de hac ἈEgyptiorum superstitione C. ad Recogn. v. 20. ¹⁰⁰ ὀρῶς δηντῶς Ο. ¹¹ Ita S., φησὶν. C. Ο. ¹² ἀλλ' οὖν Ο. ¹³ Ita S., ἀποκρίνασθε C. Ο. ¹⁴ κρόμμων Ο. Τοῦ καὶ οἱ p. καὶ legi vult S. ¹⁵ ποιοῦσι Ο. Τοῦ δηντῶν p. δηντῶν conj. S. ¹⁶ τὸ textui reddidi postquam omissum erat a S. Idem proponit τινές p. ἔτι. ¹⁷ αὐτὰ Ο et in marg. C., αὐτάς id. in textu. Τοῦ ἐπινοίας p. ἀπονοίας Ο. ¹⁸ δὲ μὲν p. δηντῶς καὶ Ο. ¹⁹ διηλέγχαιμεν Ο. Idem om. τὸ ante τοσοῦτον. Quod si retineri velis, lege saltem τοσοῦτον μωρὸν ἐπεκράτησε τὸ πάθος. ²⁰ οὐδὲ S. deest in O, C, δωτε Galland. ²¹ πεθόντες C. ²² Τοῦ δηνεῖς Ο, et ex conject. C., qui in textu ὑμᾶς. ²³ τῷ C., τῷ S., qui lect. Ottob. jam suspicatus est. Idem interpungendum censuit ut interpunimus c. Ο. Ap. C puncto distinctum est post τοτίν.

VARIORUM NOTE.

(27) Rufinus : cloacas. Verti etiam potest canales, rives, aquas decurrentes ac semper fluentes, juxta illud Cæsarii Resp. ad Interrog. 19: Παρ' Ἐλλησι

A didere, alii hircum, alii felem, alii serpentem, sed et pisces et cepas et ventris crepitus et cloacas et brutarum animantium membra. Et mille aliis subdiderunt illud nomen pravis turpitudinibus.

B XVIII. Ille dicente Petro, risit quæ astabat multitudine. Et Petrus ad risum dixit: Ridetis illorum sententiam, nescientes multo magis vos ab illis irrideri. Attamen alii aliorum res deridetis, nam proprias, per malam consuetudinem in fraudem inducti, non cernitis. Quod vero recte Ἀgyptios irrideatis fateor: quandoquidem animalia ratione parentia ipsi ratione prædicti adorant, eaque omnino mortalia. Quo modo autem et illi vos deridendo loquantur, audite. Nos, inquit, etsi mortalia adoremus, tamen quæ aliquando vixerunt: at vos quæ nunquam vixerunt colitis. Ad hæc, aiunt, unius Dei honorare volentes formam, nec invenientes qualis ea sit, omnem formam colendam censuimus. Porro hujusmodi quædam locuti rectius vobis se putant sentire.

XVIII. Quapropter et vos iis respondete: Falsum dicitis, non enim in honorem veri Dei colitis illa, quia omnes omnem adoraretis formam et non ut facitis. Nam qui vestrum cepam esse numen existimant, et qui colunt ventris crepitus, inter se bella gerunt, similique modo cuncti, unum quid maximi facientes, cæterorum cultum improhatis. Variante quoque sententia ex membris ejusdem animalis unus unum veneratur, alius aliud. Sed et inter illos aliqui, qui adhuc aliquid bonæ mentis refinent, erubescentes de manifesta turpitudine nitentur cuncta ad allegorias trabere, et per alias demeniam volunt erroris sui confirmare mortiferum virus. Cæterum confutaremus et allegorias, si illic essemus, quarum adeo invaluit stulta affectio, ut maximum animo creaverit morbum. Non enim oportet emplastrum inferre in partem corporis sanam, sed in morbidam. Quandoquidem igitur vos, ridendo Ἀgyptiaca, declarastis vos idem quod illi non pati, circa id in quo vos ægrotatis, æquum est ut ego coram vobis remedium vestri morbi præbeam.

XIX. Qui Deum colere vult, ante omnia scire debet quid solum divinae naturæ proprium sit, quod alteri non possit inesse; ut in proprietatem ejus respiciens, eamque non reperiens apud alium, nunquam fraude inducatur ad tribuendam alteri divinitatem. Est autem proprium Dei: illum solum

κρήναι καὶ κρόμμυα καὶ γαστρὸς πνεύματα μεμηνότες ἐκεῖδιόνται C. Tum ἔχθροις p. αἰσχροῖς C. DRESSEL.

esse, ut omnium creatorem, ita et optimum. Potentius quippe est quod facit eo, quod sit; magnitudine, quod infinitum est, finitis; specie pulcherrimum; felicitate beatissimum; mente perfectissimum. Similiter autem et in aliis ipse incomparabiliter eminent. Cum ergo, sicut dixi, Dei sit proprium, cunctis esse meliorem, ab ipso autem factus sit, qui omnia complectitur mundus, penitus necessario dici debet, nullam rerum ab eo creatarum posse cum ipso conferri et exequari.

XX. Porro mundus, qui non est incomparabilis et eximius atque omni ex parte nullo indigens, Deus esse nequit. Sin vero totus mundus, in quantum conditus fuit, Deus esse nequit, quanto magis illius partes non recte Dei nomen accipient? Partes autem dico, quos vocatis deos, nimirum ex auro, argento, aere, lapide, vel alia quacunque materia factos, insuperque mortalis manus opificia. Attamen videamus praeterea, qualiter per os hominis importunus serpens deceptos inductionibus inficiat.

XXI. Dicunt enim multi: In nostris numinibus nou aurum neque argentum nec lignum aut lapidem adoramus: scimus namque et nos ista nihil esse, praeter inanimam materiem et mortalis hominis artificium, sed spiritum qui in illis residet, deum asserimus. Vide ista proferentium malignitatem: nam quia, quod apparet, convinci facile potest, quod nihil sit, ad id quod non videtur confundunt, quasi in re incerta nequeant confutari. Nobiscum tamen ex parte isti consistuntur, quod dimidium simulacrorum suorum deus non sit, sed sensu carens materia. Superest igitur, ut probent, qua ratione credamus in illis versari divinum spiritum. Verum id ita esse nobis nequeunt demonstrare, quia non est. Et ipsis apparuisse non credimus. Nos illis ea divinum spiritum non habere per argumenta probabimus, ut veritatis studiosi, auditam confutatione opinionis ea spiritu praedita affirmitis, a rabioso errore se avertant.

XXII. Primo quidem si ea velut spiritum habentia colitis, etiam antiquorum hominum sepulcrum adoratis, quos in confessio est divinum non habuisse spiritum. Ita neque in hoc vera loquimini. Porro si vere spirarent vestra numina, per se moverentur, vocem emitterent, araneas insidentes ablegarent, insidiatores suos et fures abigerent, donarium prædones facile comprehendenderent. Jam vero nihil horum faciunt dii, sed instar reorum custodiuntur, præsertim qui sunt pretii majoris, quemadmodum principio diximus. Quid enim, nonne

A καὶ κρείττονα. Κρείττον ἐστι δυνάμεις μὲν τὸ ποιῶν τοῦ ποιουμένου¹⁴, πρὸς μέγεθος τὸ ἀπειρον τοῦ περασμένου· πρὸς εἶδος τὸ εὐμορφότατον, πρὸς εὐδαιμονίαν τὸ μακαρώτατον, **225** πρὸς νοῦν τὸ τελείωτατον¹⁵. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς ἀλλοις αὐτὸς¹⁶ ἀπαραβλήτως τὴν ὑπεροχὴν ἔχει. Ἐπει οὖν, ὡς ἔχην, έδιον θεοῦ τὸ αὐτὸν εἶναι τῶν ὅλων κρείττονα, ὑπ' αὐτοῦ δὲ ὁ πάντα περιέχων γέγονε κόσμος, ἀνάγκη πᾶσα λέγειν, μηδὲν¹⁷ ὑπ' αὐτοῦ γεγονότων, μηδὲν¹⁸ ὑπ' αὐτοῦ γεγονότων, μηδὲν¹⁹ ὑπ' αὐτοῦ γεγονότων.

XX. Οὐ δὲ μή ἔχουν τὸ ἀπαράβλητον καὶ ἀνυπόθελητον καὶ πάντη πάντοθεν ἀνενδεξες αὐτὸς εἶναι οὐ δύναται. Εἰ δὲ ὁ πᾶς κόσμος τοῦτο εἶναι οὐ δύναται, καθὸ γεγένηται, πόσῳ²⁰ γε μᾶλλον τὰ μόρια αὐτοῦ οὐκ ἀν εὐλόγως κληθεῖται θεός; Μόρια δὲ λέγων τοὺς ὑπ' Β ὑμῶν λεγομένους θεούς, ἐκ²¹ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, χαλκοῦ τε καὶ λίθου ἢ καὶ ἐξ ἀλλης ὄλης ἡστενοσοῦ²² γεγονότα, καὶ ταῦτα ὑπὸ θυητῆς χειρὸς δεδημιουργημένα. Ὁμως δὲ πρὸς ταῦτα ἰδωμεν²³, οὐα δι' ἀνθρώπου στόματος δε εἰνδες θρις φαρμάσει τοῖς ἐπειγομοῖς²⁴ τοὺς ἔξαπατωμένους.

XXI. Λέγουσι γάρ οἱ πολλοί· Τῶν σεβαζμάτων ήμῶν σέδουμεν οὐ τὸν χρυσὸν οὐδὲ τὸν ἀργυρὸν οὐδὲ ξύλον ἢ λίθον ἴσμεν γάρ καὶ ἡμεῖς ὅτι ταῦτα οὐδέν ἐστιν ἢ ἀψυχος ὄλη καὶ ἀνθρώπου θυητοῦ τέχνης ἀλλὰ τὸ κατοικοῦν ἐν αὐτοῖς πνεῦμα, τοῦτο θεὸν λέγομεν. Ὅρα τῶν ταῦτα λεγόντων τὴν κακοθείαν. Ἐπει γάρ τὸ φαινόμενον εὐέλεγκτόν ἐστιν, ὅτι οὐδέν **226** ἐστιν, κατέψυχον ἐπὶ τὸ ἀστρατον, ὡς ἐπ' ἀδήλωτον ἐλεγχθῆναι μή δυνάμενοι. Πλὴν συνομολογουσιν ήμὲν οἱ τοιοῦτοι ἐπὶ μέρους, ὅτι τὸ ήμισυ τῶν καρ' αὐτοῖς ἰδρυμάτων θεὸς οὐκ ἐστιν, ἀλλ' ἀναίσθητος ὄλη. Λοιπὸν δὲ περιλεπεται δεῖξαι αὐτοὺς²⁵, πῶς πιστεύομεν ὅτι θεὸν ἔχει πνεῦμα. Ἀλλ' ἐπιδεῖξαι²⁶ ήμὲν οὐ δύνανται ὅτι ἐστιν, ἐπει μή ἐστιν. Καὶ αὐτοῖς ἐώραχέναι οὐ πιστεύομεν. Ἡμεῖς αὐτοῖς ὅτι θεὸν οὐκ ἔχει πνεῦμα²⁷, τὰς ἀποδείξεις παρέχομεν, δπως τοῦ δοκεῖν αὐτὰ ἐμπνονα εἶναι οἱ φιλαλήθεις²⁸ τὸν Ἐλεγχον ἀκούσαντες τῆς λυσσάνδους ὑπονοίας²⁹ ἀποτραπῶνται.

XXII. Τὸ μὲν δῆ πρῶτον, εἰ ὡς ἐμπνονα ὄντα σέβεσθε αὐτὰ, καὶ³⁰ αἰωνίων ἀρχαίων τάφους προσκυνεῖτε, τῶν δόμολογουμένων οὐδὲν³¹ πνεῦμα θεῖον ἐσχηκότων. Οὔτως οὐδὲ κατὰ τοῦτο ἀληθεύετε. Πλὴν εἰ ὄντας ἐμπνοα ἦν τὰ σεβάσματα ὄμιῶν, ἀρ' ἐστῶν ἀν ἐκινεῖτο, φωνὴν ἀν ἔχειν, τὴν ἐπ' αὐτοῖς ἀράχην ἀπεσείτο, τοὺς αὐτοῖς ἐπιθουλεῦσαι θέλοντας καὶ κλέπτοντας ἀπεωθεῖτο διν, τοὺς τὰ ἀναθήματα ἀποσυλῶντας συνελάμβανεν διν ῥῷδιας. Νῦν δὲ τούτων οὐδὲν ποιοῦσιν, ἀλλ'³² ὡς κατάδικοι, καὶ μάλιστα οἰτιμώτεροι αὐτῶν, φρουροῦνται, ὡς καὶ

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴ κρείττονα διστιν διστιν τοῦ ποιειν τοῦ λοιποῦ C, κρείττον διστιν διστιν τοῦ ποιοῦν τοῦ ποιουμένου O, quam ultimam vocem converti in ποιουμένου. Tum περασμάτων μ. περασμάτων C, περασμάτων S c. Cl. ¹⁵ τελεύτατον C. ¹⁶ αὐτὸς S. ¹⁷ Vbb. ὑπ' αὐτοῦ δὲ ὁ πάντα περιέχων γέγονε κόσμος, ἀνάγκη πᾶσα λέγειν, μηδὲν non existant in O. ¹⁸ ἀνενδεξες θεὸς εἶναι οὐ δύναται, καθ' ὃ γεγένηται πόσῳ C. ¹⁹ ἐκ ομ. O. ²⁰ Ita scripsi duce Ottob., qui habet τινοσοῦν. Αρ. C τινος οὖν. Nostrum jam vidit S. ²¹ ἰδωμεν O c. S, εἰδωμεν C. ²² ὑπειγομοῖς C. ²³ αὐτοῖς O. ²⁴ ἐπειδεῖξαι O. ²⁵ πνεῦμα ascripsi ex O. ²⁶ φιλαλήθεις C. ²⁷ ἀπονοίας conj. D. Subinde ἀποτράπονται O. ²⁸ Leg. τι κα! (cur etiam). S. Subinde ἀνθρώπων p. αἰωνίων conj. C. ²⁹ δόμολογουμένως ὡς οὐδέ C. ³⁰ ἀλλά O.

τὴν ἀρχὴν εἰρήκαμεν. Τί δὲ οὐ φόρους καὶ τέλη ὑπὲρ αὐτῶν ἀπαιτοῦσιν ὑμᾶς οἱ ὄνταί σται, ὡς πολλὰ καρπίζομένους τῶν ἔχει; τί δὲ οὐ πολλάκις ὑπὸ πολεμίων²¹ δηρητάγησαν **227** καὶ συντριβέντες διενεμήθησαν; Οὐχὶ καὶ τῶν ἔξω θρησκευόντων αὐτοὶ πλέον οἱ ἵερεις, ἐπὶ τῇ ἀρχῆσσαν θρησκείᾳ ἔστων κατεγνώστες, τῶν ἀνθεμάτων πολλὰ ὑφαιροῦνται;

XXXIII. Ναὶ, φησίν, ἀλλὰ προνοίᾳ αὐτῶν ἐφωράθησαν. Ψεύδος ἔστιν. Πόσοις γάρ οὐκ ἐφωράθησαν αὐτῶν; Εἰ δὲ διὰ τὸ ἐνίους συνειλήφθαι δύναμιν αὐτῶν²² ἔχειν λέγουσιν, πεπλάνηται. Καὶ γάρ τῶν τυμβωρύχων τινὲς μὲν εὑρίσκονται, τινὲς δὲ λανθάνουσιν, καὶ οὐ δῆπον γε τῇ τῶν νεκρῶν δυνάμει²³ οἱ συλληφθέντες ἐφωράθησαν. Τοιωτόν τι καὶ περὶ τοὺς κλεπτομένους καὶ συλλαμένους θεοὺς ἔστιν τοῦν νοεῖν. Ἀλλὰ, φησίν, οὐ πεφροντίκασιν τῶν ἔστων αὐτῶν οἱ ἐν αὐτοῖς δυτες θεοί. Τί οὖν αὐτὰ δύμεις τημελεῖτε σμήχοντες καὶ πλύνοντες καὶ καθαρούντες, στεφανοῦντες, ἐπιβύντες; Διὸπερ ἐντεῦθεν συνιοῦστε μηδὲν²⁴ ὄρθῳ λογισμῷ ποιοῦντες. Ός γάρ τοις νεκροῖς; ἐπικάλετε, οὕτω καὶ τοῖς θεοῖς ὑμῶν ἐπιβύετε καὶ σπένδετε.

XXXIV. Οὐκέτι μέν τοι τοῦτο οὐδὲ τῷ τοῦ Καλασσαρος καὶ τῶν ὑπὸ αὐτὸν ἔκουσιῶν συμφωνεῖ παραδείγματι, δεοικητὰς αὐτοὺς λέγειν, δόπτες δύμεις αὐτῶν τὴν πάσσαν ποιεῖσθε πρόνοιαν, ὡς προείπον, κατὰ πάντα τριμελοῦντες ὑμῖν²⁵ τὰ ἴδρυματα. Αὐτὰ γάρ οὐδὲν δυνάμενα οὐδὲν ποιεῖ. Ἐπεὶ εἴπατε ἡμῖν, τί δεοικουσιν, τί ποιοῦσι τοιοῦτον, δοπίζοντας οἱ κατὰ τόπον ἥγονυμενοι; τί δὲ ἐνεργοῦσι τοιοῦτον, δοπίζοντας τοὺς θεοὺς ἀστέρες; εἰ μὴ **228** τι φαίνουσιν, ὡς ὁ Ἰλιος, οἵς λύχνους δύμεις ἀπετετε; Μή²⁶, ὡςπερ τὰ νέρη ὑπερόπους φέρει, καὶ αὐτοὶ φέρειν διμέρους δύνανται, οἱ μηδὲ ἔστων καὶ νεῖν δυνάμενοι, ἐάν μὴ δινθρωποι ἐπιλέσσωνται; Ή καρποὺς παρέχονται τοὺς αὐτοὺς τῇ γῇ τοῖς πόνοις ὑμῶν, οἵς θυσίας²⁷ χορηγεῖτε; Οὕτως οὐδὲν δύνανται.

XXXV. Εἰ δὲ καὶ ποιεῖν τις ἔδύναντο, οὐχ ἀν αὐτῶν ὄρθως θεοὺς ἐλέγετε, δόπτες οὐδὲ τὰ στοιχεῖα δυναμέειν ἔξεστι θεούς, δέ’ ὧν τὰ ἀγαθὰ χορηγεῖται. Ἀλλὰ τὸν μόνον τάξαντα αὐτὰ, πρὸς τὴν ἡμετέραν χρῆσιν ἔκτελεν τὰ πάντα, καὶ κελεύσαντα ἀνθρώπῳ ὑπηρετεῖν, μόνον ὄρθῳ λόγῳ θεὸν ὀνομάζομεν. Οὐ²⁸ τοις εὐεργεσίαις δύμεις μὴ αἰσθανόμενοι τὰ ὑμῖν δοῦλα ἀπονεμηθέντα στοιχεῖα καθ’ αὐτῶν δεσπόζειν ἀνηγορεύετε. Καὶ τι περὶ στοιχείων δεῖ λέγειν; Ὁπότε καὶ δύσυχα ἀγάλματα πεποιηκέτες οὐ μόνον προσκυνεῖτε, ἀλλ’ ὡς δοῦλοι κατὰ πάντα αὐτοῖς ὑποτετάχθαις ἀξιούτε. Διὰ τοῦτο, δι’ ὧν παρεφρονήσατε²⁹, δαιμόσιν ὑποχειρισι γεγόνατε. Πλὴν διὰ τῆς εἰς αὐτὸν τὸν θεὸν ἐπιγνώστεως ἐκ τῶν καλῶν πράξεων δύνασθε

A principes a vobis tributa et vectigalia pro iis exigunt, quod multum inde emolumenit capitum? Nonne saepe ab hostibus rapti sunt, et post fracturam distributi? Nonne plus quam cultores, qui extra sunt, ipsi plerumque sacerdotes, se de inutili cultu damnantes, subripiunt multa donaria?

XXXIII. Ita est, dicet aliquis, sed deorum providentia isti homines deprehensi sunt. Falsum est. Quot enim eorum non sunt deprehensi? Quod si ex quorundam comprehensione deos potestatem habere concludunt, errant. Etenim ex sepulcrorum effessoribus noanulli inveniuntur et nonnulli latenter, neutquam tamen mortuorum potestatis est, quod illi capiantur. Pari modo de furibus deorum debemus censere. Sed, dicetur, curam non gerunt simulacrorum suorum, qui in eis resident dii. Cur ergo vos ea curatis, abstergentes, lavantes, purgantes, coronantes et sacrificiis colentes? Quocirca inde reputate, vos recta ratione non agere. Quemadmodum enim mortuos defletis, ita et diis vestris sacrificatis et libatis.

XXXIV. Evidem non amplius illud convenit cum exemplo Cæsaris et potestatum sub illo positarum, deos dicere administratores, quandoquidem iis omnem curam impenditis, sicut jam dixi, in omnibus vobis foventes simulacula. Ipsa enim cum nihil possint, nihil faciunt. Alioquin dicite nobis, quidnam administreat, quid hujusmodi agant, quale agunt locorum praefecti? Quid vero tale operentur, quale Dei astra? An lucent sicut sol, quibus lucernas accenditis? Possuntne ut nubes imbretem ferunt ita et ipsi pluviam dare, qui ne ipsos quidem se movere valent, nisi ab hominibus prehendantur? Num terræ pro laboribus vestris eos ipsos præbent fructus, quibus ei sacrificia exhibetis? Sic nihil possunt.

XXXV. Sed etsi valerent aliquid facere, non recte eos diceretis deos, quoniam nec licet elementa deos appellare, per quae suppeditantur bona. Sed eum solum recta ratione Deum nominamus, qui unus elementa ordinavit, ut ad nostrum usum cuncta persicerent, quiique præcepit inservire homini. Cuius vos beneficium non sentientes, quae vobis serva tributa sunt elementa, dominos vestros renuntiasti. Et quid de elementis loquor? Cum inanimata quoque signa, quae fabricasti, non modo adoretis, sed et velut servi omnino illis subjici cipiatis. Ideo per Clementiam vestram redacti estis in dæmonium potestatem. Verum per agnitionem Dei et bona opera potestis iterum beri effici, et dæmo-

VARIÆ LECTIONES.

²¹ *Ila C. in marg., πολέμων in lectioni, ut O.* ²² *αὐτούς S O, ἔαντούς C.* ²³ *δύναμιν, O mendose.* ²⁴ *μηδὲ C.* ²⁵ *ὑμῶν C.* ²⁶ *Lc. 9. 5.* ²⁷ *παρέχονται; τὸν πρόπον τῆς γῆς τοῖς πόνοις ὑμεῖς θυσίας conjectit et versione expressit C.* ²⁸ *παρέχονται, ὃν τρόπον ἡ γῆ; τοῖς πόνοις, x.t.l.* D ²⁹ *παρέχονται, οἵς αὐτοῖς τῆς γῆς τοὺς (vel πόνους), x.t.l. proposuerit S.* ³⁰ *οὐ add. C. O.* ³¹ *διὰ τοῦτο ἔαντούς δὲ ὧν π. C. Si ἔαντούς retineri velis, I. gendūm esse videtur auctore S. : ὑποχειρίους πεποιηκατε, ut accusativus ἔαντούς habeat, unde pen-deas, aut etiam καθ' ἔαντούς corrigendum.*

nibus velut servis imperare, ac sicut filii Dei constituti aeterni regni haeredes.

XXVI. His dictis, jussit dæmoniacos et morbis occupatos ad se adduci, quibus oblatis manus imponens ac precatus incolumes eos dimisit, admonens illos reliquamque turbam, ut hoc in loco assidui essent, per dies quibus immoratus dissereret. Postquam ergo alii abscessere, Petrus ubi in aquis quæ ibi fluebant corpus diluisset, una cum volentibus humi sterni jussit sub arborum densa fronde propter umbram, et uniuersumque ordine fecit recumbere: atque ita cibum sumpsimus. Cum ergo iuxta Hebræorum solitam fidem benedixisset et gratias egisset Deo pro sumpta recreatione, quia multum adhuc diei supererat, percontari de quibus vellemus permisit. Et vero nostrum, qui vi-ginti eramus, unicuique speciatim interroganti dedit solutionem. Vespere autem jam facto, in latissimam hospitii ædem ingressi cum ipso illic omnes dormivimus.

HOMILIA XI.

I. Itaque quarto apud Tripolim die Petrus sur-gens nosque inveniens vigilantes, ubi salutasset, abiit ad aquæ fluentis locum, ut lotus oraret. Idem nos quoque consequenter fecimus. Post communes vero preces, cum sedis somus, de castitate disse-ruit. Et postquam dies illuxit, plebi ingressum per-misit. At, multitudine ingressa atque pro more sa-lutata, cœpit dicere:

II. Quandoquidem multa adversum vos a vobis profecta incuria mens plurimas et noxiæ superstitionum opiniones germinavit, et facti estis velut terra defectu agricolæ silvescens, multo ad purgationem indigetis tempore, ut traditum vobis sermo-nem verum tanquam præclaram sementem mens suscipiens pravis sollicitudinibus non suffocet, nec ad salutifera opera reddat infructuosum. Quare oportet, ut qui salutis suæ curam suscipiant, fre-quentiissime audiant quo peccata ex multo tempore aucta brevi quod restat tempore per continuam di-ligentiam ad expiationem possint referri. Cum ergo unicuique incertus sit sue vita terminus, festinate multas e cordibus vestris extrahere spinas, non vero paulatim, neque euim repurgari poteritis, quia estis ager horrens.

III. Non aliter vero multum studium suscipere ad purgationem vestram sustinebitis, nisi vobis irati increpetis vos ob ea in quibus, velut inutiles servi, insidiis petiti estis et malis vestris cupidita-tibus consensistis, at justam iracundiam in men-

A δεσπόται γενέσθαι πάλιν, καὶ δαιμοσιν ὡς δυῖοις ἐπιτάξαι, καὶ ὡς οὐδὲ Θεοῦ αἰώνιου βασιλείας κληρονόμοι καταστῆναι.

XXVI. Ταῦτα εἶπὼν ἐκέλευσε τὺς δαιμονῶντας καὶ νόσους ἐγκατειλημένους **229** αὐτῷ προσφέ-reσθαι, προσενεχθεῖσι δὲ τὰς χεῖρας ἐπιθεῖς καὶ προσευξάμενος ἀπέλυσεν αὐτὸὺς ὑγιαίνωντας, ὑπομινήσκων αὐτοὺς καὶ τοὺς λοιποὺς ὅχλους ἐνταῦθα παρεδρεύειν, θσων δὲ ἡμερῶν ἐπιδημῶν διαλέγγειται¹⁰. Τῶν οὖν ἄλλων ἀναχωρησάντων δέ Πέτρος ἐν τῷ ἐκεὶ ὑδροχοεἴ¹¹ λουσάμενος σύν τοῖς θελήσασι, χαμαὶ στρωθῆναι κελεύσας ὑπὸ τινα πυκνὴν τῶν δένδρων κόμην διὰ τὴν σκιάν, κατ' ἀξίαν ἔκαστον κατακλιθῆναι ἐποίησεν· καὶ οὕτως τροφῆς μετελάθομεν. Εὐλογίσας οὖν καὶ ἐπευχάριστής τῷ Θεῷ ἐπὶ τῷ εὐ-φρανθήναι κατὰ τὴν Ἐβραιῶν συνήθη πίστιν¹², έτι πολλῆς οὐδης ὥρας πυνθάνεσθαι ἡμᾶς περὶ ὧν θέλομεν ἐπέτρεψεν. Καὶ δημιαὶ εἰκοσιν¹³ οὖσιν ἡμῖν ἐν μέρει ἐκάστῳ πυθομένων ἐπέλυσεν. Ἡδη δὲ ἐπέρεας ἐπικαταλαβούσης εἰς τὸν εὐρύτατον τῆς ἔνιας οἰκον εἰσελθόντες, ἀμα αὐτῷ ἐκεὶ οἱ πάντες ὑπνώσαμεν.

'ΟΜΙΛΙΑ ΙΑ'.

I. Τῇ μὲν οὖν τετάρτῃ ἐν Τριπόλεις ἡμέρᾳ δὲ Πέτρος ἐγερθεὶς καὶ ἐγρηγορότας ἡμᾶς¹⁴ εὐρὺν, προσ-agoreύσας ἔξεις εἰς τὸ ὑδροχοεῖον, ὅπως λουσάμενος εἰηται. Ὁμοιως τα καὶ ἡμεῖς ἀκολούθως ἐποιησαμεν. Συνευξαμένοις οὖν καὶ προκαθεσθεῖσι τὸν περὶ τοῦ δειν ἀγνεύειν ἐποιείτο **230** λόγον. Καὶ ἐπειδὴ λοιπὸν ἡμέρα ἐγεγόνει, τοῖς δόχλοις εἰσελθεῖν ἐπέτρεψεν. Εἰσελθόντος δὲ τοῦ δόχλου πολλοῦ¹⁵, συνήθως προσαγορεύσας λέγειν ἡρέστο·

II. Ἐπειδὴ πολλή τῇ καθ' ὑμῶν ὑφ' ὑμῶν γενομένη ἀμελεΐδη δοῦνες τὰς πολλὰς καὶ βλαβεράς τῶν θρησκεῶν ὑπονοίας ἔκέψασεν, καὶ γεγνάτες ὁσπερ γῆ¹⁶ ἀπορίᾳ γεωργοῦ χερσεύσασα, πολλοῦ πρὸς κάθαρσιν δεῖσθε χρόνου, ἵνα τὸν μεταδιδόμενον¹⁷ ὑμῖν λόγον ἀληθῆ ὁσπερ καλὸν σπόρου δοῦνες λαβόν μή κακαῖς φροντίσεις συμπνίξας ἀκαρπον καταστήσῃ¹⁸ πρὸς τὰ σώμεν δυνάμενα ἔργα. Διὸ χρή τοὺς πε-φροντικτὰς τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας συνεχέστερον ἐπακούειν, δπως τὰ¹⁹ ἐκ μακρῶν χρόνων ἀποτήματα πληθυσθέντα βραχεῖ τῷ περιειπομένῳ χρόνῳ συνεχεῖ σπουδῇ πρὸς κάθαρσιν ἀναλογῆσαι δυνηθῆ. Ἐπειδὴ²⁰ οὖν ἔκαστος ἀδηλον ἔχει τοῦ ίδιου χρόνου τὸ τέλος, σπεύσατε τὰς πολλὰς τῶν καρδιῶν ὑμῶν ἔξελεν ἀκάνθας· μή κατ' ὀλίγον· οὐ γάρ δυνήσεσθε καθαρθῆναι, ἐπὶ πολὺ γάρ ἐχερσεύσατε.

III. Οὐκ ἄλλως δὲ τὸ πολὺ τῆς σπουδῆς πρὸς κάθαρσιν ὑμῶν ἀναδέξασθαι ἡπομενεῖτε²¹, ἐὰν μή τις αὐτοῖς ὄργισθεντες ἐπιπλήξητε περὶ ὧν ὡς ἀχρεῖοι δοῦλοι²² ἐνηδρεύθητε συνθέμενοι ταῖς κακαῖς ὑμῶν ἐπιθυμεῖσας, ἵνα τὴν δικαίαν²³ ὑμῶν ὁρήτην τῷ νῷ

VARIÆ LECTIÖNES.

¹⁰ διαλέγεσθαι Ο. ¹¹ Ita Ο. c. S., ὑδροχοῖο C. ¹² πίστιν ομ. Ο. ¹³ εἰκοσι. C. ¹⁴ ἡμᾶς S, Ο., ὑμᾶς C. Τοῦ ἔξεις S, Ο. ἔξεις C. Dein ὑδροχοεῖον S, ὑδροχοῖο C., ὑδροχοεῖον Ο. ¹⁵ Ita Ο., εἰτε οὐπιστεί. D. πολλούς C. ¹⁶ γῆ Cl.: errat S de lectione Ci. ¹⁷ In Ο prius erat διδόμενον p. μεταδιδόμενον. ¹⁸ καταστῆσει C. ¹⁹ τα om. Ο. ²⁰ ἐπει C. ²¹ Ita et S leg. censel, quanquam dedit ὑπομένετε c. C. ²² δοῦλοι θραγίτας sensu add. c. Ο. ²³ κακίαν O. Deinceps ὄργην add. S ex conject. Ci. Τωι χερσευσάσθη C, χερ-σευόντη S.

ἀς πῦρ χερζευσάτη ἀρούρῃ ἐπιφείναι: **231** δυνητικής. Εἰ μὲν οὖν οὐκ ἔχετε δίκαιον πῦρ, τὴν κατὰ τῶν κακῶν ἐπιθυμιῶν ὄργην λέγω, μάθετε ἀπὸ τῶν κακῶν ^{αὐτόν} ἐνηδρεύθητε, καὶ πρὸς ποίαν κόλασιν κατηρτίσθητε, καὶ ὑπὸ τίνος ἡπατήθητε, καὶ σύντας ὑμῶν ὁ νοῦς νῆψας, καὶ ὥσπερ πῦρ ὑπὸ τῆς τοῦ πέμψαντος ἡμᾶς διδασκαλίας ἐξαφθεῖς εἰς ὄργην, τὰ κακὰ ^{αὐτής} τῆς ἐπιθυμίας ἀναλῶσαι δυνηθῇ. Πιστεύσατε μοι, διότι θελήσαντες πάντα κατορθώσαι δυνήσσεσθε.

IV. Θεοῦ τοῦ ἀρράτου ἐστὲ εἰκόνων. "Οθεν οἱ εὔσεβειν βουλόμενοι μὴ τὰ εἰδῶλα λεγέτωσαν Θεοῦ εἰκόναν ^{αὐτήν} εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο δεῖν αὐτὰ σέβειν. Εἰκὼν γάρ θεοῦ δὲ ἀνθρώπως. 'Ο εἰς θεὸν εὔσεβειν θέλων ἀνθρώπων εὐεργετεῖ, διὰ εἰκόνα θεοῦ τὸ ἀνθρώπου βαστάζει ὁμοιότητα οὐκέτι πάντες, ἀλλ' ^{αὐτήν}, ἀγαθῆς φυχῆς ὁ καθαρὸς νοῦς. Πλὴν ὡς ἡμεῖς οἴδαμεν τὸν ἀνθρώπων κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὅμοιωσιν γεγονότα τοῦ θεοῦ, εἰς τούτον ὑμᾶς εὔσεβειν ^{αὐτήν} λέγομεν, ίνα εἰς θεὸν, οὐπέρ ἐστιν εἰκόνων, ἢ χάρις λογισθῆ. Τιμήν οὖν τῆς τοῦ θεοῦ εἰκόνοις, διπέρ ἐστὶν ἀνθρώπων, προσφέρειν δεῖ οὐτως, πεινῶντις τροφὴν, διέλυντι ποτὸν, γυμνητεύοντι ^{αὐτήν} ἔνδυμα, νοσοῦντι πρόσωπαν, ξένην στέγην, καὶ τῷ ἐν εἰρκτῇ δυτὶ ἐπιφαινόμενον ^{αὐτήν} βοηθεῖν ὡς δυνατόν ἐστιν. Καὶ ίνα μὴ τὸ κατ' εἶδος λέγω, πάντα δσα ἑαυτῷ τις θέλει καλά, ὠσαύτως ἀλλαχρήζοντι παρεχέτω, καὶ **232** τότε αὐτῷ εἰς τὴν τοῦ θεοῦ εἰκόνα εὔσεβησαντι δύναται ἀγαθὸς λογισθῆναι μισθός· φέλγωντο καὶ ταῦτα ποιεῖν μὴ ἀναδέξαται ^{αὐτήν}, ὡς ἀμελήσας τῆς εἰκόνος κολασθῆσται.

V. Οἵον οὖν ἔστι λέγειν ποτὲ, διὰ εὔσεβεις τῆς εἰς θεὸν χάριν πάσαν μορφὴν ^{αὐτήν} σεβόμενοι, τὸν ἀνθρώπου τὴν δυτῶν εἰκόνα θεοῦ δύτα ἐν πᾶσιν ἐνυδρίζεται ^{αὐτήν}, φονεύοντες, μοιχεύοντες, κλέπτοντες καὶ κατὰ πάλλα διτιμάζοντες; Ἐχρῆν δὲ μηδ' ἐν ^{αὐτήν} κακὸν πράττειν, δι' δὲ ἀνθρώπως λυπεῖται ^{αὐτήν}. νῦν δὲ τὰς πράττετε, δι' ἀλλὰ ^{αὐτήν} ἀνθρώπως ἀθυμεῖται, ἀδικία γάρ καὶ ἀθυμία γίνεται. Διὰ τοῦτο φονεύετε ^{αὐτήν} καὶ ἀφαιρεῖσθε τὰ αὐτοῦ, καὶ δσα διλλα δύτε, ἀπέρ παθεῖν οὐ θέλετε. Τιμής δὲ ἐρπετῷ τινι κακούργῳ πρὸς κακίαν ἀπετηθέντες ὑπονοίζοντες πολυθέουν γνώσεως, εἰς μὲν τὴν ίνας εἰκόνα, διπέρ ἐστιν ἀνθρώπως, ἀσεβεῖτε, εἰς δὲ τὴν ἀντίστητα εὔσεβειν δοχεῖτε.

VI. Τινὲς δὲ λέγουσιν, εἰ μὴ ήθελεν αὐτὰ εἶναι, τίκαν ἦν, ἀλλ' ἀνηρείτο ^{αὐτήν} διν. Φημὶ κάγω, τοῦτο πάντας ἔσται, δταν πάντες τὴν αὐτῶν πρὸς αὐτὸν διέλαντο προαίρεσιν, καὶ οὐτως ἀλλαγὴ τοῦ νῦν γενθῆσται κόσμου. Πλὴν εἰ καὶ οὐτως ἡθέλετε ^{αὐτὸν} πατήσαις, ίνα μηδὲν τῶν προσκυνούμενων **233** ὑπῆρχε.

VARLÆ LECTIONES.

^αHaud male D corrigit ὑπὸ ποίων κακῶν ut infra hom. xi, 11. ^βIla conj. C, qui exhibet κατά in textu, ut O. ^γεἰκόνας leg. censet S. ^δἄλλα O. ^εδιεσθεῖν ὑμᾶς p. ὑμᾶς εὔσεβειν O. ^ζγυμνητεύοντι O. ^ηIla O c. S. (cfr. hom. xii, 32), ἐπιφαινόμενοι C. ^ηἀναδέξητε O. ^ηAddendum ἔστε post μορφὴν. S. Tum τοῦ p. τὴν O. Forsai scribendum est τὴν τοῦ δυτῶν θεοῦ εἰκόνα ίντα. ^ηἐνυδρίζοντες C. ^ημηδέν p. μηδ' ἐν O. ^ηλυπεῖται O. ^ηδὲ S, O, ζC. Tum καὶ δν p. καὶ idem. Dein. τοῦ p. τοῦ O. ^ηIla S, φονεύεσθε C, O. Tum ἀφαιρεῖσθαι O. Deinde ἔστιν p. τοῦ conj. D. ^ηἀνηρείτο O. Postea ascripsi πάντες c. eodem. ^ηοὐτως, εἰ θέλετε C. Ac D scribendum putabat πλὴν εἰ καὶ οὐτως θέλετε αὐτὸν ποιῆσαι. Verumtamen si sic vultis eum facere S. Mea quidem sententia delendum ei posui πλὴν.

A tem vestram, quasi ignem in arvum silvescens, possitis immittere. Si ergo non habetis justum ignem, iram dico adversus cupiditates malas, animadvertisse a qualibus bonis per insidias abstracti fueritis, ad quale supplicium præparati et a qua re seducti. Atque ita mens vestra sobria facta, et quasi ignis a doctrina ejus qui misit nos incensus ad iracundiam, poterit cupiditatem consumere. Mihi credite, modo velitis, poteritis emendare cuncta.

IV. Dei qui corni nequit imago estis. Unde qui pie vivere cupiunt, ne dicant idola esse Dei imaginem, ideoque coli ea oportere. Nam Dei imago, homo est. Qui in Deum pie se gerere vult, homini beneficit, quia Dei imaginem portat hominis corpus; similitudinem vero non omnes gerunt, sed bona anima pura mens. Autamen, quia nos scimus hominem factum fuisse ad imaginem et ad similitudinem Dei, hortamur sitis erga illum pii, ut in Deum, cuius est imago, gratia referatur. Honorem ergo imaginis Dei, id est homini, deferre oportet hunc in modum, præbendo esurienti cibum, sitiensi potum, nudo indumentum, æstro providentiam, peregrinectum, in carcere positu visitationem ac pro viribus auxilium. Et ne singula recensem: quæcumque aliquis sibi desiderat bona, alteri indigentem pariter tribuat. Tuncque ipsi, in Dei imaginem pietatem exercenti, bona potest imputari merces: qua ratione, si ista facere recuset, quasi qui contempserit imaginem, punietur.

V. An igitur dici potest, propter pietatem erga Deum coli omnem formam, si hominem, veram Dei imaginem, in omnibus contumelia afficitis, occidendo, adulterando, furando, in multis aliis indigne accipiendo? Oportebat autem ne unum quidem malum committere, per quod homo contristetur; nunc vero cuncta facitis quibus homo angitur. Injuria enim etiam anxietas fit. Ideo interficitis et res illius austertis et quæcumque alia scitis, quæ non vultis pati. Vos autem a maligno quodam serpente ad malitiam decepti, per suspicionem sententiae multos deos inducentis, in vera quidem imagine seu homine impii estis, in rebus vero sensu destitutis pii vobis videmini.

VI. Nonnulli autem dicunt, si noluisset Deus ea esse, utique non exstitissent, sed fuissent sublata. Ego quoque fateor, id omnino futurum, quando omnes suam erga Deum ostenderint voluntatem, tumque hujus mundi fore mutationem. Verumtamen, etiam si vultis illum ita facere ut nihil eorum

quæ adorantur supersit, dicite nobis quid rerum non adorastis? Nonne alii ex vobis solem, alii lunam, alii aquam, terram alii, vel montes, vel arbores, vel semina, alii etiam hominem, ut in Aegypto, adorant? Oportuit ergo Deum nihil relinquere, sed neque e vos ipsos, ut nihil esset quod coleretur, neque quod uolueret. Vere hoc fieri optat qui intra vos latet pessimus serpens, nec parcit vobis. Sed non ita erit. Nihil enim peccat illud, quod adoratur, vim quippe patitur ab adoratore. Nam licet ab omnibus hominibus injustum feratur judicium, at non a Deo. Siquidem æquum non est, ut idem supplicium recipiat, qui patitur et qui facit, præterquam si ille ultra admittat solius honore dignissimi honorem.

VII. Sed, inquit, oportebat eos qui adorant a vero Deo perire, ne aliis hoc saceret. Verum auerit Deo sapientior, ut ei, tanquam prudentior, consilium des? Novit quid faciat. Tolerat enim omnes impios, velut misericors et benignus pater, sciens, ex impiis pios fieri. Et multi e cultoribus rerum impurorum ac sensu carentium, conversi, ea colere cessarunt et delinquere, atque apud verum Deum per preces Græcorum quoque muli salvali sunt.

VIII. At Deus principio oportebat efficere, ut nullatenus de talibus cogitaremus. Hæc dicentes ignoratis, quid sit libertas arbitrii, et qua ratione sit possibile vere bonos esse. Quia qui suo proposito bonus est, vere est bonus, qui vero ab alio coactus fit bonus, vere non est, quoniam non propria electio ne est quod est. Cum ergo uniuscujusque libertas perficiat vere bonum, et vere malum perpetret, in unoquoque fieri quod inimicum vel quod amicum est, per rerum operumque occasiones molitus est Deus. Non, inquit, sed quidquid cogitamus ipse nos facit cogitare. Desinite. Cur amplius blasphematis, qui hoc dicitis? Si enim omne, quod cogitamus, ab ipso menti nostræ inspiratur, ipsum dicitis causam fornicationum, libidinum, avaritiae omnisque blasphemias. Cessate maledicere, qui debetis benedicere, eique omnem impertiri honorem. Nec dicitis: Deus honore non indiget. Quamvis enim ille nullius indigeat, attamen debuistis, respicioendo

A χεν, εἴπατε τὴν ήμέν, τῇ τῶν δυτιῶν οὐκ ἐθρησκεύσατε, Οὐχ οἱ μὲν ὑμῶν τὸν ἡλιον, οἱ δὲ σελήνην, οἱ δὲ ὄνδρω, οἱ δὲ γῆν, οἱ δὲ τὰ δρῦ, οἱ δὲ φυτά, οἱ δὲ τὰ σπέρματα, οἱ δὲ καὶ ἀνθρώπουν, ὡς ἐν Αἰγύπτῳ, προσκυνοῦσιν; Ἐχρῆν οὖν τὸν Θεὸν μηδὲν ἔᾶσαι, ἀλλὰ μηδὲ ὑμᾶς⁷⁰, Ινα μηδὲν ἀντὶ τὸν προσκυνούμενον, μήτε τὸ προσκυνοῦν. Ἀληθῶς τοῦτο γενέσθαι βούλεται⁷¹ δὸν ὑμῖν δεινὸς ἐνδομοχῶν⁷² δψις, δς οὐ φείδεται ὑμῶν. Ἄλλ' οὐχ οὔτεως ἔσται⁷³. Οὐδὲν γάρ ἀμαρτάνει τὸ προσκυνούμενον⁷⁴ βίαν γάρ πάσχει ὑπὸ τοῦ προσκυνεῖν αὐτὸ θέλοντος. Εἰ γάρ ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων ἀδικος γίνεται χρίσις, ἀλλ' οὐχ ὑπὸ Θεοῦ. Οὐ γάρ δίκαιον ἔστι τὴν αὐτὴν τιμωρίαν ἀναδέξασθαι τὸν πάσχοντα καὶ τὸν διαθέμενον, ἐκτὸς εἰ μὴ αὐτὸς ἔκών ἀναδέξηται⁷⁵ τὴν τοῦ μόνου τιμωτάτου τιμήν.

B VIII. Ἄλλα, φησίν, ἔχρην αὐτὸς τοὺς προσκυνοῦντας ἀναιρέσθαι ὑπὸ τοῦ δυτιῶν Θεοῦ, Ινα δὲλλος τοῦτο μὴ πιστῇ. Ἄλλ' οὐχ⁷⁶ εἰ σοφίτερος τοῦ Θεοῦ, Ινα αὐτῷ ὡς φρονιμώτερος γνώμην δῆσ. Οἶδεν δὲ ποιεῖ. Πᾶσι γάρ ἐν ἀσεβείᾳ οὖσι μακροθυμεῖ, ὡς ἐλέμην καὶ φιλάνθρωπος πατήρ, εἰδὼς δὲτι καὶ ἐξ ἀσεβῶν εὐσεβεῖς γίνονται. Καὶ αὐτῶν τῶν σεβόντων τὰ αἰσχρὰ καὶ ἀναισθῆτα πολλοὶ νήψαντες τὰ μὲν⁷⁷ αὐτὰ σέβειν καὶ ἀμαρτάνειν ἐπαύσαντο, τῷ δὲ δυτιῶν Θεῷ πρὸς ταῖς εὐχαῖς [ἔχόμενοι πολλοὶ]⁷⁸ καὶ Ἐλληνες ἐσώθισαν.

C 234 VIII. Ἄλλα τὴν⁷⁹ ἀρχὴν Εδει ποιῆσαι τὴν μηδὲ διλας περὶ τοιούτων ἐνθυμεῖσθαι⁸⁰. Ταῦτα λέγοντες ἀγνοεῖτε τί ἔστι τὸ αὐτεξούσιον, καὶ πῶς δυνατόν (28) ἔστιν ἀγαθοῖς τῷ δυτιῶν εἶναι. "Οτι δὲδικ προαιρέσει ὁν ἀγαθὸς δυτιῶν ἔστιν, δὲ δὲ διψέρου ἀνάγκη⁸¹ ἀγαθὸς γενόμενος δυτιῶν οὐκ ἔστιν, δὲτι μὴ διδικ προαιρέσεις ἔστιν δὲ δυτιῶν. Ἐπει οὖν τὸ δικάστου ἐλεύθερον ἀποτελεῖ τὸ δυτιῶν ἀγαθὸν, καὶ δεικνύει τὸ δυτιῶν κακὸν, ἐν ἐκάστῳ γενέσθαι ἔχθρον η φίλον διὰ τῶν ὑποθέσεων δ Θεὸς ἐμηχανήσατο. Οὖ, φησίν, ἀλλὰ πᾶν δὲνθυμούμεθα, αὐτὸς τὴν μηδέ τοιούτην ποιεῖ νοεῖν. Παύσασθε. Τι πλείον βλασφημεῖτε οἱ τοῦτο λέγοντες; Εἰ γάρ πᾶν δ τι ἀν⁸² ἐνθυμηθῶμεν, ἀπ' αὐτοῦ ἐνεργούμεθα, αὐτὸν αἰτιον λέγετε πορνεῖων, ἀσελγειῶν, πλεονεξιῶν καὶ πάσης βλασφημίας. Παύσασθε δυσφημοῦντες, οἱ εὐφημεῖν καὶ πᾶσαν τιμὴν αὐτῷ ἀπονέμειν διφέλοντες. Καὶ μὴ λέγετε. Οὐκ ἐπιδικάζεται, δ Θεὸς τιμῆς. Εἰ γάρ αὐτὸς οὐδενὸς ἐπιδικάζεται, ἀλλ' οὖν γε ὑμᾶς⁸³ ἔχρην εἰς τὸ δίκαιον ἀφορῶντας

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁰ μὴ δὲ τὴν μηδέ Ο. ⁷¹ βούλεται γενέσθαι C. ⁷² Ita O et ex conject. C., in cuij. textu ἐνδομοχῶν. ⁷³ ἔστι U. ⁷⁴ ἀναδέξηται O. ⁷⁵ Ita O c. S., ἀλλὰ οὐκ C. ⁷⁶ τὸ μὲν C. Tum δυτιῶν p. δυτιῶν Cl. Falsus est S de C. ⁷⁷ Lacuna end. Οὐλιονianī ita expleta, sententiārum nexus, ap. C. perturbatus, jam logices rationi respondet. ⁷⁸ ἀλλ' οὐ O, qui signūm interrogandi habet post τὴν μηδέ. ⁷⁹ ἐνθυμεῖσθε O. ⁸⁰ Ita S., ἀνάγκης C. O. ⁸¹ δια excidit ex utraque Clerici editione et ap. S. ⁸² Ita Cl. τὴν μηδέ O c. C. Idem deinde πάσιν τὴν μηδέ, Cl. πᾶσιν τὴν μηδέ.

VARIORUM NOTÆ.

(28) Καὶ πῶς δυνατόν. Ista Clementis sic apud Maximum proferuntur: Οὐ δυνατόν τινα ἀγαθὸν εἰναι βεβαίως, εἰ μὴ κατὰ προαιρέσιν οἰκεῖαν. Ο γάρ διψέρου ἀνάγκης ἀγαθὸς γενόμενος, οὐκ ἀγαθός. "Οτι μὴ διδικ προαιρέσεις ἔστιν, δὲ δυτιῶν. Τὸ γάρ ἐκάστου ἐλεύθερον, ἀποτελεῖ τὸ δυτιῶν ἀγαθὸν, καὶ δεικνύει τὸ δυτιῶν κακὸν. Οὐθὲν διεί τῶν ὑποθέσεων τούτων, ἐμηχανήσατο δ Θεὸς φανερῶς τὴν ἐκάστου διάθεσιν. Fieri non potest ut quisquam sit constanter bo-

nus, nisi ex animi sui proposito proprio. Qui enim ab altero ex necessitate factus est bonus, bonus non est; quia non ex instituto sit, quod est. Libera enim cuiusque voluntas, quod revera bonus est efficit, et revera malum ostendit; unde Deus per istas occasiones voluit cuiusque affectionem patesfacere. Quare, inter Clementis Romani alia, leguntur in Eclogis Jo. Damasceni mss. collegi Claromontani cap. De hæmine et libertate. Cot.

τὸν πᾶσιν ὑμᾶς εὐεργετήσαντα εὐχαρίστω ἀμεί-
ψασθεὶς φωνῇ.

IX. Ἀλλὰ, φησὶν, χρείττον ποιοῦμεν, ἅμα αὐτῷ
καὶ πᾶσιν εὐχαριστοῦντες. Ἀλλὰ ταῦτα λέγοντες
οὐκ ἔστε τὴν καθ' ὑμῶν ἐπιβούλην. Ός γάρ, ὁπόταν
ἴνα κάμνοντας πολλοὶ λατροὶ θεραπεύειν ἐπαγγέλλων-
ται²⁹ μηδὲν 235 δυνάμενοι, εἰς δέ τις δυνάς λαθαῖς
δικάμενος τὴν αὐτοῦ ἀντίδοτον μὴ προσφέρει, λογισά-
μανος δὲ, ἢν αὐτὸς θεραπεύῃ, ἀλλοὶ ἐπιγράφονται,
οἵνα καὶ δὲ Θεὸς, μετὰ πολλῶν ἀξιούμενος τῶν μη-
δὲν δυναμένων, οὐχ εὐεργετεῖ. Τί οὖν, φησὶν, δὲ Θεὸς
ἴτι τούτῳ ἀγανακτεῖ, ἐάν γε αὐτοῦ θεραπεύοντος
ἕνας ἐπιγράφηται³⁰; Φημὶ, εἰ καὶ μὴ ἀγανακτεῖ,
ἄλλον γε οὐ θέλει³¹ τῆς ἀπάτης συνεργός γενέσθαι.
Αὐτοῦ γάρ εὐεργετήσαντος καὶ τὸ μηδὲν ποιῆσαν εἰδω-
λιν ὡς δυνηθὲν πιστοῦται. Ἀλλὰ κάγὼ φημὶ σοι,
εἰ³² μὴ φυσικῶς ἡδίκητο πρὸς ἀναίσθητα ἐπτοημέ-
νος⁽²⁹⁾, θεωρῶν καὶ τοῦτο ὑπομεμένηκε· διὸ νήψα-
ται⁽³⁰⁾ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τὰ εἰλογα νοεῖν. Οὐ Θεὸς
γάρ ἀνενθῆς ὡν αὐτὸς οὐδὲν δεῖται, οὔτε βλάπτε-
ται. Ήμῶν γάρ ἔστι τὸ ὀψελεῖσθαι ή βλάπτεσθαι.
Οὐπερ γάρ τρόπον Καῖσαρ³¹ (31) οὗτος βλασφημού-
μενος βλάπτεται, οὔτε εὐχαριστούμενος ὠφελεῖται,
ἀλλὰ τοῦ εὐχαριστοῦντος μὲν γίνεται τὸ ἀκίνδυνον,
τοῦ δὲ βλασφημοῦντος δλεθρος, οὕτως οἱ Θεὸν εὐφη-
μούντες αὐτὸν μὲν οὐδὲν ὠφελοῦσιν, ἕαυτοὺς δὲ
σώζουσιν δρμοίς καὶ οἱ βλασφημοῦντες αὐτὸν μὲν
οὐδὲ διδικοῦσιν, αὐτὸν δὲ δλοθρεύονται.

X. Ἀλλὰ, φησὶν, οὐχ δρμοίς ἐπ' ἀνθρώπου καὶ
θεῶν. Σύμφημι κάγὼ, 236 δὲ οὐχ δρμοίς. Μείζων
γάρ ή κόλασις ὡς μείζον³² ἀσεβήσαντι, ήττων δὲ τῷ
εἰς τὸν ἱερόν ἀμαρτήσαντι. Ός οὖν πάντων μείζων
δὲ Θεός, οὕτως μείζονα ὑφέξει κόλασιν δὲ εἰς αὐτὸν
ἀκονίσας, ὡς εἰς μείζονα ἀμαρτήσας, οὐκ αὐτοῦ
εἰσόχειρος ἀμυνομένου, ἀλλὰ πάσης τῆς κτίσεως ἐπὶ
τούτῳ ἀγανακτούσης καὶ φυσικῶς ἐπεξερχομένης. Οὐ
γάρ δύνεται τῷ βλασφημικῷ οὐχ ἡλίος τὸ φῶς, οὐ γῆ
τὸς καρποὺς, οὐ πηγὴ τὸ θέραρ, οὐκ ἐν ἄδη τῇ ψυχῇ
δὲ τοῖς καθεστῶτας δρχῶν τὴν ἀνάπαυσιν, ὅποτε καὶ
νῦν ἐπὶ τῆς τοῦ κόσμου προθεσμίας ὑφεστώσης
παραγανακτεῖ πάσα τὴν κτίσις. Διὸ οὔτε³³ τελείους

VARIÆ LECTIONES.

³² Ητο Ο. c. S. ἐπαγγέλλονται C. Particulam δέ seq. utriusque homi. codd. auctoritas tuerit: quapropter
non delenda ut censem S. ³³ ἐπιγραφῇ C. ³⁴ λέγει Cl. et S contra codd. auctoritatem. Schwegleri con-
jectura θελει vulgata lectio est ap. C. ³⁵ εἰ O et ex conject. C. in cuij. texu ή. ³⁶ Καῖσαρ Ο. ³⁷ τῷ εἰς
μείζονα conj. D. τῷ μείζονα scr. Schliemannus Clement. p. 250, 569. ³⁸ Ετι: conj. C. ³⁹ Colelerio post διὸ
οὐτε decesser videtur οὐρανός. Forte tamen scripsit noster διὸ οὔτε νέφη τοὺς θεοὺς παρέχει. Videsis Eustathium in Hexaem. p. 5. Ego sane, quid sibi velint τέλει θεοί, non capio.D.

VARIORUM NOTÆ.

(29) Per me licet sensu activo sumere ἐπτοημέ-
νος ac vertere: Nisi naturaliter injuria afficeret-
tur, qui ad sensu destituta attonitus stupet. C.
Recte: nam alias non intelligitur, quid sibi velit
φυσικῶς ἡδίκητο. C. fr. C. 40. S. DRESSEL.

(30) Υπομεμένηκε, δι' δν ἡδατε C. Lectio ex O.
allata locum πινα παραγέλλει prius laborantem ita
dilocidat, ut conjecturam non amplius opus sit. Id.

(31) Οὐ περ τὸν τρόπον Καῖσαρ. Σαρε dictie
Eclogæ cap. Περὶ βλασφημούντων καὶ μεγαλοβρημο-
νώντων καὶ πταιόντων εἰς τὸν Θεόν ἐξ ἀνοίκας. Τοῦ

A sequitatem, eum, qui omnibus vos cumularit bene-
ficiis, grata remunerari voce.

IX. Sed, inquit, melius facimus, qui ei omnibus
similiter simul gratias agimus. Verum hæc dicendo
non intelligitis structas vobis insidias. Quemadmodum
enim, quando unum ægrum multi medici, qui
nihil possunt, promittunt curare, unus, qui revera
potest mederi, remedium suum non porrigit, secum
reputans, quod, etsi ipse sanaverit, attribuetur aliis:
ita et Deus, una cum multis qui nihil possunt ro-
gatus, non præstat beneficium. Quid ergo, inquit,
Deus ideone indignatur, si, cum ipse curet, ascri-
batur alteri? Respondeo, licet non indignetur, atta-
men non vult esse erroris adjutor. Postquam enim
ipse benefecit, etiam idolum, quod nihil egit, tan-
quam efficax fidem accipit. Sed et ego tibi dico,
nisi propria et naturali injuria afficeretur, quando
una cum sensu non habentibus timetur ac ado-
ratur, forte hoc etiam sustineret; quapropter curat
vobis, ut rationi consentanea pro salute vestra
intelligatis. Deus enim sibi sufficiens nullo indiget,
neque laeditur. Nostrum quippe est juvari aut laedi.
Nam sicut Cæsar neque maledictis laeditur, neque
gratiarum actionibus juvatur, sed, qui gratias agit,
securitatem habet, qui maledicit interitum: ita qui
Deum laudibus prosecuntur, ipsum nequaquam
adjuvant, sibi vero ipsis salutem afferunt, parique
modo, qui conviciis appetunt, ei quidem non fa-
ciunt injuriam, ipsi vero pereunt.

X. Sed, inquit, non similiter in homine et Deo.
Et ego fateor, quod non similiter. Majus enim sup-
plicium ut magis impio: minus autem ei, qui in
minorem peccavit. Sicut ergo maximus omnium est
Deus, ita maximas dabit poenas, qui in eum impius
exstiterit, quoniam adversus maximum deliquit.
Neque Deus propria manu ulciscetur, at omnis
creatura in ea re indignabitur et naturaliter vindici-
cabit. Non enim blasphemus dabit lucem sol, non
fructus terra, non aquam fontes, non tribuet animæ
in inferis requiem, qui ibi constitutus est princeps:
quando nunc quoque, adhuc subsistente præsinito
mundi tempore, ægre fert universa creatura. Ideo-

άγιου Κλήμεντος Ρώμης. Όν τρόπον δὲ βασιλεὺς,
οὔτε βλασφημούμενος βλάπτεται, οὔτε εὐχαριστούμε-
νος ὑπὲρ τὸ ἀξίωμα μεγαλύνεται· ἀλλὰ τοῦ εὐχαρι-
στοῦντος μὲν γίνεται τὸ ἀκίνδυνον, τοῦ δὲ βλασφη-
μοῦντος δὲ δλεθρος· οὕτως οἱ Θεὸν μὲν εὐφημούντες,
αὐτὸν μὲν οὐ μεγαλύνουσιν ὑπὲρ τὴν οἰκεῖαν δόξαν,
ἕαυτοὺς δὲ σώζουσιν· οἱ δὲ βλασφημούντες, αὐτὸν μὲν
οὐ βλάπτουσιν, ἕαυτοὺς δὲ δλοθρεύουσι. Καὶ μείζων
ἡ κόλασις, δῶν μείζων η δασέσθια, ὡς καὶ πάντων
χρείττων δὲ Θεόν, ὑπὲρ οὐ πᾶσα τὴν κτίσις ἀγανακτεῖ.
Cot.

que nec cœlum sufficiens mittit imbrevis, neque A terra fructus dat, unde plurimi pereunt. Ipse etiam aer furore accensus ad pestem producendam convertit se. In bonis tamen, quibus fruimur, misericordia sua Deus ad benignitatem erga nos cogit creaturam. Ita vobis, qui cunctorum opificem inhonestatis, omnis creatura succenset.

XI. Nam etsi per solutionem a corpore effugiatis rationem, quo modo animam vestram, quæ immortalis est, per mortem poteritis fugere? Immortalis enim est etiam impiorum anima, quibus melius esset, non immortalem eam habere. Nam per ignem inextinctum cruciata perpetuo suppicio, neque moriens, in malo suo finem non habet accipere. Sed forsitan dicet vestrum aliquis: Terres nos, Petre. Docete igitur nos, quo pacto lacentes proferamus vobis res quemadmodum sunt, aliter enim vobis eas non possumus indicare. Quod si tacuerimus, decipiemini a malis per ignorantiam; sin vero loquimur, suspecti sumus, quasi vos falsam ob causam terreamus. Quo pacto igitur malum eum insectabimus, qui intra animam vestram latet, callideque vobis inimicas Deo subserit opiniones praetextu amicitiae erga Deum? Reconciliemini vobiscum; namque pro vestra salute fit ad eum cum bonis operibus persugium. Inimicitia quædam ad Deum est, quæ in vobis cum ratione pugnat cupiditas; quia suspicione prudentiae corroborat inscitiam.

XII. Alii vero dicunt: Deus nostri curam non gerit. Hoc quoque falsum est. Nam si vere curam non gereret, neque solem suum oriri facaret super bonos et malos, neque pluviam suam demitteret super justos et injustos^a. Dicunt alii: Magis pii sumus, qui et ipsum et simulacra colimus. Non puto, ei, qui ita loquitur, si diceret regi: Eudem tibi tribuo honorem, quem mortuis et abjecto simo: non puto, inquam, ei bene cessurum. Sed inquiet aliquis, simum vocas nostra numina? Ita aio. Utilitia enim vobis ea reddidistis, dum in deos ascribitis. Cum forsitan illorum materia ad aliquid aliud,

^a Matth. v. 45.

VARIE LECTIONES.

¹¹ δινερι c. O. ¹² ἔξιν conj. D. Ego malum κράσιν, quod propius accedit ad lectionem vulgatam, et sicut accipit ex Rusini interpretatione hac: aeris temperies temeratur. S. ¹³ ἐπάρσομεν O. ¹⁴ Ita D, τῇ... φύλις C. O. ¹⁵ γίνεται om. O. ¹⁶ Fort. scribendum ἔχθρα, vel addendum ἡ post Θεῷ S. ¹⁷ τις add. c. O. ¹⁸ τῇ reposui, postquam exciderat ap. Cl. et S. Subinde ἐδρέμενη O. ¹⁹ ἀπαλλάξει C.

VARIORUM NOTÆ.

(52) Αθάρατος γάρ η ψυχή. Ut Clementis sententia citatur a Maximo, Locorum communium sermoni 53, ut Clementis Romani, in Damasco ms. cap. Pieri ψυχῆς καὶ νοῦ, ad hunc modum: Αθάρατοι πάσαι αἱ ψυχαὶ, καὶ τῶν ἀσεβῶν, αἱς ἀμεινὸν ἦν μὴ ἀφέροντος εἶναι. Κολαζόμεναι γάρ ὑπὸ τοῦ ἀσεβέστου πυρὸς ἀπεράντω τιμωρίᾳ, καὶ μὴ θνήσκουσαι, ἐπὶ κακῷ τῷ ἑαυτῶν τέλος λαβεῖν οὐκέτι ξενοῖσιν. Immortales omnes animae sunt, etiam impiorum, quibus melius esset non esse corruptioni non obnoxias. Nam per ignem inextinctum cruciata perpetuo suppicio, nec morientes, suo ipsarum malo sui finem accipere non possunt. Recognitionum lib. v, cap. 28: Immortales namque sunt etiam impiorum animæ,

οὔτε τοὺς παρέχει, οὔτε γῆ τοὺς καρποὺς, δὸς οἱ πλειονες λυμανονται. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς δ¹¹ ἀτρούμων ὑπεκκαιόμενος πρὸς λοιμώδη πρᾶξιν^b μεταβάλλεται. Πλὴν δοσων ἀπολαύσουμεν ἀγαθῶν, τῷ αὐτοῦ ἐλέῳ εἰς τὴν ἡμετέραν φιλανθρωπίαν βιάζεται τὴν κτίσιν. Οἱ των ὑμίν τοῖς ἀτιμάζουσι τὸν διώμουρθὸν τὴν πᾶσα κτίσις χαλεπαίνει.

XI. Καν γάρ τῇ τοῦ σώματος λύσει τὴν κόλασιν ἐκφύγητε, πῶς τὴν ψυχὴν ὑμῶν ἀφθαρτὸν οὔσαν δὲ τῆς φθορᾶς φυγεῖν δυνήσεσθε; ἀθάνατος γάρ η ψυχὴ (32) καὶ τῶν ἀσεβῶν, οἵς ἀμεινὸν ἦν μὴ ἀφθαρτὸν αὐτὴν ἔχειν. Κολαζόμενη γάρ ὑπὸ τοῦ ἀσεβέστου πυρὸς ἀπεράντω τιμωρίᾳ, καὶ μὴ θνήσκουσα, ἐπὶ κακῷ τῷ αὐτῆς τέλος λαβεῖν οὐκέτι ξενοῖσιν. Κολαζόμενη γάρ ἡ θεραπεία τοῦ θανάτου, οὐκέτι τὴν φοβοῦντες ὑμᾶς ὑποπτεύμεθα. Πῶς οὖν ἐπέκτωμεν^c τῷ εἰς τὴν ὑμετέραν κακῷ ἐνδομυχῦντι καὶ πανούργως ὑποστέροντι ὑμῖν τὰς Θεῷ ἔχθραινούσας ὑπονοίας προφάσει τῆς πρὸς Θεὸν φιλίας^d; Διαλάγητε ἑαυτοῖς^e ὑπὲρ γάρ τῆς ὑμῶν σωτηρίας γίνεται^f ἡ μετὰ εὐποιίας πρὸς αὐτὸν καταψυγή. Ἔχθρα^g Εἴτε Θεῷ ἐν ὑμῖν ἀλογος ἐπιθυμία, ὑπονοέῃ γάρ φρονήσεως τὴν ἀγνοιαν κρατούνει.

XII. "Αλλοι δὲ λέγουσιν· Οὐ πεφρόντικεν ἡμῶν ἡ Θεός. Καὶ τοῦτο φεῦδος ἔστιν. Εἰ γάρ δυτικοὶ οὐκέτι φρόντιζεν, οὐκέτι ἀν οὐδὲ τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνέτελλεν ἐπὶ ἀγαθοὺς καὶ πονηροὺς, οὔτε τὸν ὑετὸν αὐτοῦ ἐφερεν ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. "Ετεροι δὲ λέγουσιν Εὔσεβοτεροι ἐσμεν, καὶ αὐτὸν καὶ τὰ ἀγάλματα σέβοντες. Οὐκ οἱ με, εἰ τοῦτο λέγων τις^h ἐρεῖ βασιλεὺς. Τὴν θηγην σοι ἀπονέμω τιμὴν, οἵαν καὶ τοῖς νεκροῖς καὶ τῇⁱ ἐδρέμενῃ κοπρίῃ· οὐκ οἰομαι εἰ καλῶς ἀπαλλαγήσεται^j. 'Αλλ' ἐρεῖ τις· Κοπρίαν λέγεις τὰ σεβάσματα ἡμῶν; Ναὶ φημι, δικρηστα γάρ ὑμῖν αὐτὰ ἐποίησατε, εἰς τὸ σέβειν καταριθμήσαντες, τῆς οὐ-

σίας αὐτών ήσως εἰς¹⁰⁰ ἀλλο τι ἢ εἰς **238** χρῆσιν πάκρου, εὐχρηστησάστης. Νῦν δὲ οὐδέ¹ εἰς τοῦτο χρησμένει, ὅτε μετασχηματίσαντες προσκυνεῖτε. Πώς δὲ καὶ² εὐσεβέστεροι εἶναι φατε, οἱ πάντων ἀσεβέστεροι, ταύτη ἀντῆ³ τῇ μιᾷ καὶ ἀσυγχρήτῳ ἀμαρτίᾳ φυγῆ; Μέθορον ὀφειλοντες τῷ δλῆθε⁴, ἐὰν ἐπιμείνητε; Ή; γάρ εἰ τις υἱὸς πολλὰ εὐεργετούμενος ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἔτέρῳ τινὶ τῷ μὴ πατέρι τὴν ὄφειλομένην τῷ πατέρῳ⁵ τιμὴν, πάντως ἀποκληρονόμος γίνεται· εἰπὲ δὲ κατὰ γνώμην τοῦ πατρὸς βιοὺς εὐχαριστῇ εἰπεῖς εὐεργετίας, εὐλόγως κληρονόμος γίνεται.

XIII. Ἀλλοι δὲ λέγουσιν· Ἀσεβεῖν μέλλομεν, ἐὰν τὰ παραδόθεντα ἡμῖν ἐκ πατέρων σεβάσματα καταλείψουμεν⁶. δύμικον γάρ ἐστι τῷ παραθήκην φυλάξαι. Οὐκοῦν τούτῳ τῷ λόγῳ καὶ ληστοῦ τις ἢ πατρὸς ἢ τῷ εἰσγρούσιν, οὐκ ὁφειλει διὰ τοῦτο νήψας τὸ κρείττον εἴπειν, ίνα μὴ ἀσεβήσῃ, καὶ μὴ τὰ ίσα τοῖς γονεῦσι πάντα ἀμαρτάνῃ⁷. Πώς δὴ ἀνθητοι οἱ λέγοντες· Ταῦτα προσκυνοῦμεν, ίνα μὴ αὐτῷ ὀχλῶμεν; ὡς ὁχλουμένῳ θεῷ ἐφ' οἷς εὐφημεῖται, μὴ ὀχλουμένῳ δὲ ἐφ' οἷς ἀμαρτισμένος βλασφημεῖται. Διέτ τι οὖν, δόπταν ἴσπορη οὐδὲν γένεται, πρὸς οὐρανὸν τὰ πάντα ἀφορῶντες εἴχεις; καὶ λιτάς ἀπονέμετε; καὶ δόταν ἐπιτύχητε, τάχιστον ἐπιλανθάνεσθε; ἀμήσαντες γάρ δὴ τρυγήσαντες εἰδένεις τῷ; μηδὲν⁸ οὐσιν εἰδάλοις τὰς ἀπαρχὰς **239** ἀπονείτε, τάχιστον ἐπιλανθάνειν τοῦ εὐεργετήσαντος θεοῦ. Καὶ οὐτως εἰς ἀλση⁹ καὶ εἰς τοὺς ναοὺς γενθεὶς θυσίας ἐπιτελοῦντες εὐωχεῖσθε. Διὰ τοῦτο οἱ μὲν ὄμων λέγουσιν· Παρηγορίας καὶ τοῦ εὐωχεῖσθαι κάρον καλῶς ταῦτα ἐπινεόνται.

XIV. Ω ἀνόητοι! οὐ μᾶς τοῦ λεγομένου γίνεσθε¹⁰ ίκανοι κριταί. Εἰπερ γάρ καὶ ἔχρηγη ἐνταῦθα εἰς εὐφράσιαν σώματος ἐαυτὸν δοῦναι ποιὰ εὐωχίζει, ὅμινον ἥν τι ἐν ποταμοῖς¹¹ καὶ ὄλαις καὶ ἀλεσεῖν, ίδια εἰλαπίναι καὶ συμπόσια καὶ κατάτσιοι τόποι, ἥ ἐπι ἀπονοια δαιμόνων, καὶ χειρῶν τοματ, καὶ αἰδίων ἀποκοτατ, καὶ οἰστροι, καὶ μανίαι, καὶ τριχῶν πέμπαι, καὶ κόμποι, καὶ ἐνθουσιασμοὶ, καὶ δλολυγατ, τὰ πάντα ἔκεινα τὰ μεθ' ὑποκρίσεως εἰς κατάπληξιν ἀντικτῶν γινόμενα, διπλας τὰς ὄμων¹² ὀφειλομένας ἦχεις καὶ εὐχαριστίας καὶ νεκρῶν νεκροτέροις προσεύχητε;

XV. Καὶ διὰ τι τοις χαίροντες ταῦτα ποιεῖτε; Επειδὴ οὐ θεῖεις οὐδὲν δὲ ἐμφωλεύων εἰπεῖν έργοις¹³, δες ἐνέσπειρον ὧδην τὴν ἀκαρπον ἐπιθυμίαν, λέγων ὑπομνήσω. Σχεῖ δὲ οὐτως· Παρὰ τῇ τοῦ θεοῦ θρησκείᾳ κηρύσσεται νήψειν, σωρονεῖν, ὄργης κρατεῖν, ἀλλότρια μὴ νοσφίζεσθαι, δικαιώσι βιοῦν, ἐπιεικῶς¹⁴, εὔτελος, πράσις, κολάζειν ἐαυτὸν μᾶλλον ἐν ταῖς θείαις, ἥ **240** μὴ ἔχοντα ἔτερου ἀδίκως ἀγελόμε-

A vel ad simum, suisset utilis. Nunc vero neque ad hoc prodest, quando a vobis transfigurata colitis. Quia autem ratione vos et magis pios dicitis, qui omnium estis impiissimi, hoc ipso uno et incomparabili peccato interitum animæ merentes coram illo, qui verus est, si perseveretis. Exempli gratia si quis filius, plurima beneficia a patre consecutus, alteri qui pater non sit debitum patri honorem deferat, plane exhaeredabitur. Cum vero ex sententia patris vivens gratias de beneficiis egerit. merito hæres relinquetur.

XIII. Alii vero dicunt, impii erimus, si nobis a patribus tradita numina dereliquerimus: idem enim est ac depositum servare. Igitur hac ratione, si aliquis ortus sit ex patre latrone aut obscenō, non debet filius frugi esse, melioremque vitam amplecti, ne impius evadat, peccetque eadem cum parentibus non agendo. Quam stulti autem sunt, qui dicunt: Hæc adoramus, ne Deo simus molesti! Quasi Deo molesta sint ea quibus laudatur, non molesta vero, quibus ingrate accipitur et inflammatur. Cur ergo, cum imbris acciderit remora, in cœlum omnino intuiti preces ac supplicationes assignatis? et quando obtinuistis, cito obliviscimini. Facta enim messe aut vindemia, statim ad idola, quæ nihil sunt, primitias desertis, celeriter Dei immemores, beneficii auctoris. Sicque in memoribus et in templis positi saerifacia celebratis, atque genio indulgetis. Quapropter nonnulli ex vobis dicunt: Solatii et bonæ tractationis causa præclare ista excogitata sunt.

XIV. O stolidi! Vos hujus dicti estote justi iudicces. Si enim oportebat hic se ad corporis voluptatem alicui tradere oblectationi, melior erat ea, quæ in flaviis et silvis et lucis, ubi computationes et convivia et loci umbrōsi, quam uiri dæmoniacā amentia, et manuum sectiones, abscissiones verendorum, rabidus furor, insania, sparsi crines, strepitus stridoresque, afflatus fanatici, ululatus, omniaque illa quæ cum simulatione ad terrorē amentium sunt, ut debitas illis preces et gratiarum actiones offeratis, idque iis, qui mortuis magis sunt mortui.

XV. Et cur lèti ista facitis? Quoniam intus latens serpens vobis non vult edicere, qui infructuosam inseruit cupiditatem, dicam ego atque memorabo. Ita autem habet: Apud religionem Dei prædicatur agere sobrie, sibi temperare, iram tenere, non subripere aliena, juste vivere, cum bono jure, tranquille, leniter, se in indigentia potius continere ac reprimere, quam cum non habeas, alterius bonis

VARIÆ LECTIÖNES.

¹⁰⁰ εἰς, quod deest in utroque Hom. cod., addidit D. Subinde scripsi ἀλλο τι ἢ εἰς c. O. ut conj. D , ἀλλο π., εἰς C , quod mutari voluit in ἀλλοτε, εἰς. Tum εὐχριστησάστης O. ¹ οὐδέ om. O. ² καὶ inserui c. O. ³ τὰ δλῆθε C. Subinde ἐλύ μὴ ἐπιμείνητε O. ⁴ ἀποδῶ C. ⁵ λειψωμεν C. ⁶ Βλb. καὶ μὴ τὰ ίσα τοῖς γονεῦσι πάντα ἀμαρτάνῃ textui reddidi, cum prætermissa essent in ed. Schwegleriana. Subinde πῶς δὲ S. μηδέν. ⁷ ίτα O , ut conj. S , καὶ οὐτως εἰς ἀελ. Καὶ C. ex conject., εἰσαὶς cod. ipsius, in cuij. marg. ίσασι. ⁸ Ref. Rec. v, 30: In templis aut lucis. ⁹ γίνεσθε S, οὐ γίνεσθε C, O. ¹⁰ ίτα explicandum esse videtur Ottoboniū δημίουν ἥν οἱ ἐν ποταμοῖς, ap. C δημιεῖν τὴν ποταμοῖς. ¹¹ ὄμων S , αὐτῶν C, O. ¹² δρις om. O. ¹³ ηστικούς O.

injuste ablatis expleri. Apud vocatos autem deos contraria peraguntur. Et nonnulla in admirationem justitiae denuntiatis, quæ licet omnia præcepta exsequemini, una Dei ignoratio sufficit ad punitionem vestram. Cæterum convenientes ad loca quæ vos iis assignatis, alacriter inebriamini, et aras accenditis, quarum nidor vagatus cæcos surdosque spiritus vi sua ad odoratus locum ducit. Sieque ibi alii fanaticis furoribus, alii absurdis cibis repletur, ad libidinem vertuntur alii, ad furtu alii et adulteria. Nam fusi illic sanguinis vapor et vini libatio etiam satiat impuros spiritus, qui intra vos occultati omnia hæc reddunt suavia, atque per somnia vos falsis spectris irretiunt, innumerisque perpersionibus puniunt. Nam occasione sacrarum, ut vocant, hostiarum repleti estis truculentis dæmonibus, qui caute vos inscios perimunt, ut non sentiatis factas insidias. Prætextu siquidem cuiuspiam injuria vel calamitatis, amoris, iræ, mœstitiae, aut laqueo aut aqua suffocant, e loco præcipiti dejiciunt, homicidio sui, aut apoplexia, aut alio morbo e vita cogunt migrare.

XVI. Ex nobis autem nullus tale quid potest pati , sed a nobis dæmones torquentur, quandoquidem in aliquem ingressi, ut tardius egrediantur, rogant nos. Sed dicet aliquis : In has perpessiones incident interdum etiam quidam Dei cultores. Aio id fieri non posse. Ille enim, de quo loquor, cultor Dei est , qui vere est Dei cultor, non qui duntaxat dicitur. Qui autem vere est, traditæ sibi legis perficit opera. Si quis impie egerit, pius non est. Quemadmodum si alienigena legem servet, Judæus est ; qui vero non servat, est gentilis. Judæus enim, Deo credens, legem implet, per quam fidem etiam alia mala montibus similia et gravissima transfert ». Qui vero non exsequitur legem, clarum est, quod non credendo in Deum sit transfuga, ideoque peccator velut nequaquam Judæus propter peccatum a calamitatibus subigitur, quæ ad puniendos peccatores constitutæ sunt. Nam consilio Dei, quod ab initio sancitum fuit, illius cultores juste propter delicta poena consequitur. Quod sit, ut, postquam poena de peccato velut debito per vexationem rationem repetierit, conversos homines in cunctorum judicio puros repræsentet. Sicut enim improbis præsentes deliciæ in damnum futurorum bonorum edunt, ita supplicia lapsis in peccatum Judæis mittuntur ad exactionem , ut recepta hic delicti poena a futura illic æterna damnatione liberentur.

^a Matth. xvii, 49.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶ παραγγέλλεται Ο. ¹⁷ ἐνθουσιασμῷ C, ἐνθουσιασμῷ D. ¹⁸ αὐτῇ C. Lectionem Ottobonianum præsagivit S. ¹⁷ ἐνδομοχιοῦντα Ο. ¹⁹ παρακαλοῦσιν C. ²⁰ ὃν prætermisit S. e. Cl. ²⁰ Sede vocabuli mutata lego : Ἐὰν δὲ τ. v. πρ. Ι. ἐστ. μὴ πράξεις δὲ Ἰουδαῖος, Ἔλλην· Ο γάρ πιστεύων Θεῷ ποιεῖ τὸν νόμον. Hoc modo elegans nasci videtur antithesis. D. ²¹ δῆλον ὅτι C. Tum λειποτάχει Ο. ²² οὐκ Ο. ²³ Ita Ο. c. S. πραστήσει C. ²⁴ ἀπολαύοντες D., qui insuper exemplis comprobavit, vocem ἀπολαύειν conjungi posse cum casu accusativo, atque haud raro sumi in malam partem. S. ἀπολαύοντες C, Ο.

A νον χορεσθῆναι. Παρὸ δὲ τις λεγομένοις θεοῖς τὰ
- έναντια γίνεται. Καὶ ἔνια εἰς κατάπληξιν δικαιουόντις
- παραγγέλλετε¹⁵, ἀπέρ εἰ καὶ πάντα ποιεῖτε τὰ παρ-
- αγγέλματα, μία ἡ πρὸς θεὸν δύνοια ἰκανή τυχάνει
- πρὸς τὴν καθ' ὑμῶν τιμωρίαν. Πλὴν συνερχόμενοι
- εἰς τοὺς ύψοφύρους αὐτοῖς δοθέντας τόπους ήδεις με-
- θύσκεσθε καὶ βιωμούς ἀνάπτετε, ὃν τὴν κνίσσα φεμο-
- μένη καὶ τὰ τυφλὰ καὶ κωφὰ πνεύματα διὰ τῆς
- ἔκουσας ἄγει εἰς τὸν τῆς δσφρήσεως αὐτῶν τόπον.
- Καὶ οὕτως τῶν ἔκει οἱ μὲν ἐνθουσιασμῶν¹⁶, οἱ δὲ
- βρωτῶν ἀλλοκότων ἐμπικτηλανται, οἱ δὲ ἐπὶ τὸ διελ-
- γανεῖν τρέπονται, οἱ δὲ ἐπὶ κλοπάς καὶ φόνους. Η
- γάρ τοι τοῦ ἔκει αἴματος ἀναθυμίασις καὶ ἡ τῶν οἰκιών
- σπονδὴ καὶ αὐτὰ¹⁷ κορεῖ τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα, δ
- τινα ἐνδομυχούντα¹⁸ εἰς ύμᾶς φιληδόνιας ἔχειν τὰ
- ἔκει ποιοῦσιν, καὶ δι' οὐείρων ύμᾶς φαντασίας φευ-
- δέσι πειριβάλλουσιν, καὶ μυρίοις παθήμασι τιμωροῦ-
- σιν. Προφάσει γάρ τῶν λεγομένων λεροθύτων χαλε-
- πῶν δαιμόνων ἐμπιπλασθε, οἱ καὶ φρονίμιας ύμᾶς
- λανθάνοντες ἀναιροῦσιν, ἵνα μή συνήτης ύμων τὴν
- ἐπιβουλήν. Προφάσει γάρ τινος ἐπτηρείας ἡ Ἐρωτος ἡ
- δργῆς ἡ λύπτης ἡ ἀγχόνη ἡ ὄνdatαι πνίξαντες ἡ ἀπό-
- χρημανού ρίψαντες ἡ αὐτοχειρία ἡ ἀποπληξία ἡ ἐπέρω-
- τιν πάθεις τοῦ ζῆν μεθιστάσιν.

XVI. Ἡμῶν δὲ οὐδεὶς τοιούτον τι παθεῖν δύναται,
ἄλλ' αὐτοὶ υἱὸι ἡμῶν κολάζονται, δρόσταν εἰς τινὰ εἰσ-
ιόντες βραδέως ἔξινενται ἡμᾶς παρακαλῶσιν¹⁹. **241**
Ἄλλ' ἐρεῖ τις: Ἰσως τοιούτοις πάθεσιν καὶ θεοσεῦν
τινες ὑποτίπτουσιν. Φημὶ δὲ τοῦτο ἀδύνατον. Θεοσε-
ῦντος γάρ οὗτός ἐστιν· δῆν ἐγώ φημι, δὲ δυντας θεοσε-
ῦντος, οὐχ δὲ μόνον λέγηται, δὲ δὲ δυντας ὃν τοῦ δυ-
ντος αὐτῷ νόμου ἐκτελεῖ τὰς πράξεις. Ἐάν τις
ἀσεβήσῃ, εὑρεθήσεται οὐκ ἐστιν. Ὁνπερ τρόπον ἐὰν δὲ
ἄλλοφυλος τὸν νόμον πράξῃ, Ἰουδαῖός ἐστιν· μὴ
πράξας δὲ, Ἑλλην. Ὁ γάρ Ἰουδαῖος πιστεύειν θεῷ
ποιεῖ τὸν νόμον²⁰, διὸ τις πιστεώς καὶ τὰ δόλλα τὰ δρεσιν
ἐοικότα καὶ βαροῦντα μεθίστησι πάθη. Ὁ δὲ μὴ
ποιῶν τὸν νόμον δηλοντί²¹ ἐκ τοῦ μὴ πιστεύειν θεῷ
λιποταχτεῖ, καὶ οὕτως ᾧ οὐχ²² Ἰουδαῖος ἀμαρτωλὸς
διὰ τὴν ἀμαρτίαν ἐπικρατεῖται ὑπὸ τῶν εἰς τὸ τιμω-
ρεῖν τοὺς ἀμαρτάνοντας καθεστώτων παθῶν. Βουλῇ
Θεοῦ τῇ ἀπαρχῇ ῥιστείσῃ δικαίως τοῖς σένουσιν
αὐτὸν παραπτωμάτων χάριν ἡ τιμωρία ἐπεται, δ
γίνεται, ἵνα ᾧ διελημμα διὰ τῆς βασάνου ἀπαιτήσασα
D τὴν ἀμαρτίαν τοὺς ἐπιστρέψαντας καθαροὺς ἐν τῇ
τῶν δλων παραστήσῃ²³ κρίσει. Ως γάρ τοις κακοῖς ἡ
ἐνταῦθα τρυφή εἰς ζημιλαν αἰωνίων ἀγαθῶν γίνεται,
οὕτως αἱ τιμωρίαι τοῖς παραπίπτουσιν Ἰουδαῖοις
πέμπονται εἰς ἐκπραξίν, ἵνα ἐνταῦθα ἀπολαύσοντες²⁴
τὸ παράπτωμα τῆς ἐκεί ἀπάλλαγῶσιν αἰωνίας κοι-
σεως.

242 XVII. Υμεῖς δὲ ταῦτα εἰπεῖν οὐ δύνασθε, ἀ τὸν γάρ πιστεύετε τὰ ἐκεῖ εἶναι ως ἡμεῖς λέγομεν, μέχρι οὗ, ὅπου πᾶσιν ἡ ἀνταπόδοσις γίνεται. Οὐ ἔνεκαν ἀγνοοῦντες τὸ συμφέρον· ὑπὸ τῶν προσκαίρων ἴδιων μὴ λαβεῖν τὰ αἰώνια ἐνεδρεύεσθε. Διὸ ἡμεῖς τοῦ συμφέροντος ὑμῖν τὰς ἀποδείξεις ποιεῖν πειρώμεθα, ἵνα πληροφορθεῖντες περὶ τῶν τῆς θεοσεβείας ἐπαγγελμάτων διὰ τῶν ἀγαθῶν πράξεων δυνηθῆτε σὺν τοῖν τὸν ἀλυπτὸν αἰώνια κληρονομῆσαι. Μέχρι μὲν οὖν τυρκούστε²⁸ ἡμᾶς, μὴ χαλεπελνετε ἡμῖν²⁹ ως φευγόμενοι περὶ ὧν ὑμῖν θέλομεν καλῶν. Τὰ γάρ τινα νομισθέντα ἀληθῆ τε καὶ ἀγαθά, ταῦτα ὑμῖν τέρειν οὐκ ἐφθονήσαμεν, ἀλλὰ τούναντίον ἐσπεύσαμεν οὐτεληρωνόμους ὑμᾶς ποιῆσαι ἀγαθῶν, ὧν ἡμεῖς νεμόμενοι³⁰. Οὕτω γάρ χρή πρὸς τοὺς ἀπίστους λέγειν. Οὐτοις δὲ ἀληθεύμενοι διντας περὶ ὧν λέγομεν, οὐκ ἔνιας δινησθείσεις εἰδόνται, ἐὰν μὴ πρότερον φιλαληθῶς ὑπεκύψηστε.

XVIII. Διὸ ἐπὶ τοῦ παρόντος, κανὸν τὰ μυρία ὑμᾶς ἐν ὑμῖν ἐνδεμούχων³¹ δρῖς, κακοὺς ὑποβαλὼν λογισμὸς καὶ ἀπογλίας, ἐνεδρεύειν θέλῃ³², ἀλλ’ οὐν γε ὑμεῖς ὀφελεῖτε ταῦτη μᾶλλον προσφιλονεικοῦντες αὐτῷ συνεχὸς ἡμῶν³³ ἐπακούειν. Δεῖ γάρ συνεδρεύοντας ὑμᾶς τὰς σφόδρας ἡπατημένους εἰδέναι, πῶς χρή ἐγένετο εἴπερ. Ἀλλως δὲ ἀδύνατον. Ἐπάδειν δὲ³⁴ λέγω, τῷ λογισμῷ ἀντιτάσσεσθαι ταῖς κακαῖς αὐτῶν συμβούλιαι³⁵ μεμνημένους, διτοις οὐ ποσεῖτε γνώσεως ἀπὸ ἄρρης τῷ κόσμῳ θάνατον ἔξειργάσατο³⁶.

XIX. Οὐθενὸς δὲ τῆς ἀληθείας προφήτης πολὺ τὸν κόσμον πεπλανημένον εἰδὼς καὶ τῇ κακῇ συνθέμενον οὐκέτι τὴν πρόδεις αὐτὸν εἰρήνην, ως ἐπὶ πλάνης συνοῦσαν³⁷. διτοις εἰς τέλος ἐπιφέρει πᾶσι τοῖς πρὸς κακάν τοις ὁμογνωμανοῦσιν, παραθείται³⁸ ἀντὶ εἰλήνης, τοῖς νήψασιν ὕστερ πῦρ ἐμβαλὼν τὴν κατὰ τὸν ἐνεδρεύοντας δργήν μαχαίραν ἐοικυῖαν, προτίνας δὲ³⁹ λόγον ἀναιρεῖ τὴν δέγνοιαν τῇ γνώσει, ὑπερετέμνων καὶ χωρίζων ζῶντας ἀπὸ τῶν νεκρῶν. Τίς μὲν οὖν κακαῖς ὑπὸ τῆς νομίμου γνώσεως νικημένος πόλεμος συνεῖχε τὸ πάν. Σωτηρίας γάρ χάριν οὐδὲς ὑπείχας ἀπειθοῦς ἔχωρίζετο πατρὸς, ή καὶ τοτὲ τέκνου, η τεκούσα θυγατρός, ή θυγάτηρ μητρός, καὶ ἀπαξ οὐ⁴⁰ συγγενεῖς συγγενῶν καὶ φίλοις ανθίσθων.

XX. Καὶ μή τις λεγέτω· Πῶς τοῦτο δίκαιον, χωρὶς εἰς γονεῖς τέκνων καὶ τέκνα γονέων; Δίκαιον καὶ πάν. Εἰ γάρ συνόντες, μετὰ τοῦ μηδὲν αὐτοὺς ὀφελεῖν, καὶ συναπάλλυντο αὐτοῖς, πῶς οὐ δίκαιον, καὶ⁴¹ χωρισθῆναι τὸν σώζεσθαι θέλοντα ἀπὸ τοῦ μὴ θίνοντος, συναπολέσθαι δὲ⁴² βουλομένου; πρὸς τούτους οὖν αὐτοὶ οἱ τὸ κρείττον νενοηκότες χωρισθῆ-

^a Matth. I, 34.

A XVII. Vos vero hæc dicere non potestis, quia non creditis, quæ illuc sunt esse quemadmodum dicimus, dico autem, ubi cunctis fiat retributio. Quocirca quod est utile ignorantibus, a temporariis voluptatibus, ne æterna accipiatis, decipimini. Quare nos conamur, commodi vobis probationes afferre, ut plene certi de pietatis promissionibus per bona opera possitis nobiscum sæculi quod tristitia vacat hæredes existere. Donec igitur cognoscatis nos, ne nobis succenseatis, tanquam mentiamur circa bona quæ vobis cupimus. Quæ enim putavimus vera et bona, ea ad vos afferre non invidiimus; sed contra festinavimus, reddere vos bonorum, quæ novimus, cohæredes. Ita quippe ad infideles loquendum est. Quod autem plene veros proferamus sermones, non aliter poteritis scire, nisi prius cum veritatis studio audiatis.

B XVIII. Quapropter nunc, licet serpens, quem in tuis habetis latentem, mille vobis tendat insidias, pravas subjiciendo cogitationes et impedimenta, attamen eo magis obsistere ei debet, et assidue nos audire. Oportet enim, ut vos, qui fuistis valde decepti, convenientes cognoscatis, quo modo ille incantandus sit. Aliter vero fieri nequit. Incantare autem dico, mente repugnare pravis dæmonum consiliis memores, cum promissione scientiæ mundo ab initio mortem procreasse.

C XIX. Unde veritatis propheta, sciens mundum errasse plurimum, et malitiæ consensisse intuitus, non expetivit pacem cum illo, ut ex errore consistenter; sed usque ad finem cunctos in malitia consentientes oppugnat, et veritatem in locum erroris proponit, ac resipiscentibus velut ignem immittit iram adversus insidiatorem, quæ gladio similis est ^a, objectoque sermone ignorantiam cognitione interimit, quasi scindens ac separans vivos a mortuis. Itaque dum malitia per legitimam cognitionem vincebatur, bellum cuncta tenuit. Nam propter salutem filius credens a patre incredulo separavit se, vel pater a filio, genitrix a filia, filia a matre, atque omnino propinquai a propinquis et amici a familiaribus.

D XX. Neque dicat aliquis: Quomodo id justum fuerit, separari parentes a liberis, liberos a parentibus. Justum est, et valde. Nam si una morati, præterquam quod nihil eis proderant, etiam cum illis peribant, quo pacto æquum non est separari eum, qui salvari vult, ab eo qui non vult, sed una perire cupit. Ad hæc, non illi, qui quod præstat

VARIÆ LECTIONES.

^a γνωρίζετε C. ^b διμῶν Cl. Fallitur S. de lectione Ci. ^c νεονήχαμεν C. ^d Ita O et ex conject. C. in cuius lexīn ἐνδομοιχῶν. ^e Ita S, θέλει C. Ambigo de scriptura libri Ottob. non plena. ^f ὑμῶν O. ^g δέ om. O. ^h Vbb. μεμνημένους, διτοις οὐ ποσεῖτε γνώσεως ἀπὸ ἄρρης τῷ κόσμῳ θάνατον ἔξειργάσατο largitus est O. ⁱ Non continuo pacem mundo in erroribus posito dedit. Recogn. vi, 4. Unde conjectaverim esse scribendum συνεπτῶτα S. ^j Post παραθείτες deest aliiquid, supple ἀληθείαν vel similem aliquam vocem. Cfr. Recogn. vi, 4: Sed ignorantiae ejus ruinis scientiam veritatis opposuit. Deinde ego post πλάνης commate dislinxi, non, ut C., post νήψατιν S. ^k δέ add. c. O. ^l at O. ^m καὶ accessit ex O. ⁿ καὶ O.

intelligunt, vellent separari, imo simul manere, aliosque meliorum expositione juvare. Unde increduli, dum nolabant audire, ipsi contra eos pugnabant per separationem, persecutionem, odium. Qui vero ista sustinebant, miserati eos, qui ipsis per ignorantiam insidiabantur, doctrina prudentiae orabant pro vexatoribus suis, scientes causam delicti esse ignorantiam. Ipse enim Magister clavis confixus orabat Patrem, ut ejus intersectoribus dimitteret peccatum, dicens : *Pater, dimille illis peccata sua.* Non enim sciunt quae faciunt ^a. Imitantes ergo Magistrum et ipsi in iis quae patiebantur orabant pro afflictoribus, quemadmodum edociti fuerant. Sic non odio parentum separabantur, quandoquidem et pro iis, qui nec erant parentes, nec propinquui, sed inimici, preces continuas fundebant, eosque, prout jussi erant, nitebantur diligere.

XXI. Mihi autem dicite vos, quo modo parentes diligatis? Evident si velut justitiam semper intuiti, bene est : sin vero temere, non amplius bene. Potestis enim parvam ob causam eorum hostes fieri. Quod si gnari diligitis, dicite, quid sint parentes. Respondebitis : originis auctores. Cur ergo cunctarum rerum originem Deum non amatis, si justo iudicio hoc suscepistis facere ? Sed et jam dicetis, illum non novimus. Quare igitur non percontati colitis sensu destituta ? Quid vero ? etsi difficile erat vobis cognoscere quid sit Deus, at quid non sit Deus, non potuistis non scire, ut reputaretis, neque lignum, neque lapidem, neque res, neque aliud quid ex corruptibili constans materia Deum esse.

XXII. Nonne enim ferro cœlata sunt simulacula, et ferrum quod sculpsit igne emollitum est, et ignis aqua exstinguitur? An non vero aqua per spiritum movetur, atque spiritus a Deo cunctorum opifice initium existantia habet? Sic enim dixit Moyses propheta: *In principio crearit Deus cœlum et terram: terra autem erat invisibilis et incomposita et tenebrae erant super abyssum, et spiritus Dei ferebatur super aquas.* Qui spiritus, dicente Deo, velut manus ipsius cuncta fecit, lucem separavit a tenebris, et post cœlum invisible visible expandit, ut superiora ab angelis lucis habitarentur, inferiora vero ab homine una cum omnibus propter ipsum factis administrarentur.

XXIII. Nam propter te hominem Deus aquam quæ supra faciem terre erat jussit secedere, ut tibi terra fructus posset producere : et fecit meatus, quo fontes tibi præberet, ac apparerent flumina.

^a Luc. xxiii, 34.

VARIÆ LECTIONES.

³⁸ ἐλεωντες, ἑαυτούς C, ἐλεοῦντες ἑαυτούς S. ³⁹ τὰ transcripti ex O. ⁴⁰ γονέων μὲν διτῶν ἔχθρων δι- γενεμένων ἐποιοῦντο τὰς εὐχάς O. ⁴¹ πειρώνται O. ⁴² ἡμῖν, τί ἔστιν C. ⁴³ ἐπορεύθησαν, καὶ ὁ τορεύεις; C. Cf. Turrian. *Pro epist. pontif. lib. v, cap. ult.* ⁴⁴ αὐτό om. O. ⁴⁵ ἐκστάσεως C. ⁴⁶ χωρίων O. ⁴⁷ ἐξαπλώσας O. ⁴⁸ παράσχοι O.

Ανα: **244** ήθελον, ἀλλὰ συνεῖναι καὶ ὥφελεῖν αὐτοὺς τῇ τῶν κριτέτων υἱογῆγησει, ὅθεν οἱ ἀπειθεῖς ἐπακούειν αὐτῶν μή θέλοντες αὐτοὶ αὐτοὺς ἐπολέμουν, χωρίζοντες, διώχοντες, μισσοῦντες. Οἱ δὲ ταῦτα πάσχοντες, ἐλεσοῦντες αὐτοὺς³⁹ ὑπὸ ἀγνοίας ἐνέδρευομένους, διδασκαλίᾳ φρονήσεως ηγούντο ὑπὲρ τῶν τὰ⁴⁰ κακά αὐτοὺς διατιθεμένων, τὴν ἀγνοιαν τοῦ ἀμάρτηματος αἰτίαν εἶναι μεμαθηκότες. Αὗτος γάρ διδασκαλος προστηλωθεὶς ηγετο τῷ Πατρὶ, τας αὐτὸν ἀναιροῦσιν ἀφεθῆναι τὸ ἀμάρτημα, εἰπάν· **Πάτερ,** δέξεις αὐτοῖς τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν, οὐ τῷ οἴδασιν δὲ ποιοῦσιν. Μιμηταὶ οὖν γινόμενοι τοῦ Διδασκάλου καὶ αὐτοὶ, ἐν οἷς ἐπασχόν, ὑπὲρ τῶν διατιθεμένων τηγοντο, ὡς ἐδιάχθησαν. Οὗτως οὐ γονεῖς μισσοῦντες ἔχωρίζοντο, ὅπότε καὶ ὑπὲρ τῶν μη γονέων μηδὲ συγγενῶν, ἔχθρων δὲ γενομένων, ἐποίουν συνεχεῖς εὐχάς⁴¹ καὶ ἀγαπᾶν πειρώνται· ὡς ἔκειται οὐδηστησαν.

XXI. Είπατε δέ μοι ὑμεῖς, πῶς τοὺς γονεῖς ἀγαπᾶτε; εἰ μὲν ὡς τὸ δίκαιον δεῖ σχοτοῦντες, συνέχομαι, εἰ δὲ ὡς ἔτυχεν, οὐκέτι, δύνασθε γάρ καὶ μικρῷ προφάσει τούτων γενέσθαι ἔχθροι. Εἰ δὲ εἰδότες ἀγαπᾶτε, εἴπατε ὑμεῖς, τί εἰσι ⁴³ γονεῖς. Ἐρεῖτε· Γένους ἀρχηγέται. Διὰ τί οὖν τὸ τῶν ὅλων γένος οὐκ ἡγαπήσατε, εἰπέρ δικαίων φρονήματι τοῦτο ποιεῖν ἐπειλεσθε; Ἀλλ' ἔτι καὶ νῦν ἐρεῖτε· Οὐχ ἐωράκαρεν αὐτὸν. Διὰ τί οὖν μὴ ζητήσαντες τὰ ἀναίσθητα κολακεύετε; Τί δέ; εἰ καὶ δύστοκον ἦν ὑμῖν **245** γνῶναι τί Θεός, τὸ μέντοι τί οὐ Θεός μή εἰδέναι οὐκ ἐδύνασθε, ἵνα λογίσσομε διτι Θεός ἐστιν οὐ κύλον, οὐ λίθος, οὐ καλός, οὐκ ὄλλο τι ἐκ φθαρτῆς γεγονός ὅλης.

C ΧΧΙΙ. Ἡ γὰρ οὐχ ὑπὸ σιδῆρου ἐτορεύθησαν καὶ
δι τορεύσας⁴⁴ σιδῆρος ὑπὸ πυρὸς ἐμαλάχθη, καὶ τὸ
πῦρ αὐτὸν⁴⁵ σθέννυται ὑπὸ ὑδατος; τὸ δὲ ὑδωρ οὐχ
ὑπὸ πνεύματος τὴν κίνησιν ἔχει, καὶ τὸ πνεῦμα ἀπὸ
τοῦ τὰ δόλα πεποιηκότος Θεοῦ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐκτά-
σεως⁴⁶ ἔχει; Οὗτως γὰρ δι προφήτης εἰρήκε Μωϋσῆς·
Ἐρ δρκῇ ἐποιησεν δ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν
γῆν, η δὲ γῆ ην δόρατος καὶ ἀκατασκειαστε·
καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου· καὶ πνεῦμα θεοῦ
ἐπεγέρετο ἐπάνω τοῦ ὑδατος. Ὁπερ καὶ λέγοντος
τοῦ Θεοῦ, τὸ πνεῦμα, ὡσπερ χείρ αὐτοῦ τὰ πάντα δη-
μιουργεῖ, φῶς ἀπὸ σκότους χωρίζειν⁴⁷, καὶ μετὰ τὸν
ἀδρατὸν οὐρανὸν τὸν φαινόμενον ἐφαπτλώσαν⁴⁸, ἵνα
τὰ ἄνω τοῖς τοῦ φωτὸς ἀγγέλοις οἰκηθῆ, τὰ δὲ κάτω
ὑπὸ ἀνθρώπου ἄμα τοῖς δι' αὐτὸν γενομένοις πᾶσι

ΧΙΠ. Διά γάρ σε τὸν ἀνθρωπὸν ὁ Θεὸς ἔκθλευσε τὸ
ἐπὶ προσώπου τῆς γῆς ὑποχωρῆσαι λόδωρ, ἵνα καρποὺς
ἡ γῆ σοι προτείνηκαι δυνηθῇ, καὶ τρηδόνας ἐποίη-
σεν, ἵνα σοι παράσγῃ ὕπηγάς καὶ ποταμῶν ρεῖματα.

φανῇ καὶ ζῶα ἐκδρασθῆ⁵⁰, συνελὼν ἡρῷ, ἵνα πάντα οὐ παρεστήναι δύνηθῇ. Ἡ γάρ οὐ διὰ σὲ ἀνεμοὶ πρὸς καρπῶν ἐπίγονην πνέωσι⁵¹ καὶ ὑετοὶ φέρονται; **246** καὶ τροπαὶ γίνονται; Αὐτίκα γοῦν ἥλιος καὶ οὐλὴν ἄμα τοῖς ἀλλοῖς ἀστροῖς⁵² διὰ σὲ τὰς ἀνατολὰς καὶ δύσεις ἐκτελοῦσιν, καὶ ποταμοὶ καὶ λίμναι ἔμα ταῖς πάσαις πηγαῖς⁵³ ὑπηρετοῦσιν. “Οὐδενὶ οὐ τῷ ἀναισθήτῳ ὕστερη ἡ μείζων ἐδόθη τιμὴ, οὕτως ἀχαριστήσαντι ἡ μείζων διὰ πυρὸς καλασίς προπομπαῖς, ὅτι γνῶναι οὐκ ἤθελησας δὸν πρὸς πάνταν ἔδει γνῶναι.

XXIV. Καὶ⁵⁴ νῦν δὲ ἐκ τῶν ἡττόνων ἐπίγρωθι τὴν τῶν ὅλων αἰτίαν, λογισάμενος ὅτι τὰ πάντα τὸ ὑπὲρ ποιεῖ, τὸ δὲ ὑπὸρ ύπὸ πνεύματος κινήσεως τὴν γένεσιν λαμβάνει, τὸ δὲ πνεῦμα ἀπὸ τοῦ τῶν ὅλων θεοῦ τὴν ἀρχὴν ἔχει. Καὶ ὥτας ἔδει λογισασθαι, ἵνα ἐπὶ λόγῳ εἰς Θεὸν κατανῆσαι δύνηθῇς, διὰ πνεύματος τὸ γένος⁵⁵, καὶ πρωτογόνῳ ἀναγεννηθεῖς ὑδατὶ καὶ⁵⁶ κληρονόμῳς καταστῆσαι τῶν πρὸς ἀγθαρσαν γεννησάντων σε γονέων.

XXV. Διὸς ἐτοίμως πρόσελθε ὡς υἱὸς πατρὶ, ἵνα τῶν διαπτημάτων σου δὲ Θεὸς τὴν ἀγνοιαν αἰτίαν.⁵⁷ Εἰ δὲ καὶ μετὰ τὸ κληθῆναι οὐ θέλεις ἡ βραδύνεις, δικαιῶθεν ἀπολῆ κρίσει, τῷ μὴ θελῆσαι μὴ θεληθεῖς· καὶ μὴ τοι νομίσῃς, ὅτι ἐὰν⁵⁸ πάντων τῶν τοτε γενομένων εὐσεβῶν εὐσεβέστερος γένηται, ἀδάπτηστος δὲ ἔσται, ἐπίδοσις τυχεῖν δυνήσῃ ποτέ. Ταῦτη γάρ μὲν πλείονα ὑψηλέσσις καλασίν, ὅτι καλὸς ἔργα οὐκ ἐπάγεις· καλῶς. Καλὴ γάρ εὐποιεῖα, ὁπόταν ὡς Θεὸς ἐκείνεις γίνηται. Σὺ δὲ εἰ οὐ θέλεις, **247** ὡς ἐκείνῳ ἔδοξεν, βαπτισθῆναι, τῷ μὴ θελήματι ὑπηρετῶν ἰχθύαντες τῇ ἐκείνου βουλῇ.

XXVI. Ἀλλ' ἵνως ἔρει τις· Τί συμβάλλεται πρὸς εὐτείσιν τὸ βαπτισθῆναι ὑδατί; Πρώτον μὲν, ὅτι δὲ δέκαν Θεῷ πράττεις· δεύτερον δὲ, ἐξ ὑδατοῦ ἀναγεννηθεῖς· Θεῷ, αἰτίᾳ φόδου⁵⁹, τὴν ἐξ ἐπιθυμίας πάντων σοι γενομένην καταλάσσεις⁶⁰ γένεσιν, καὶ εἴτες σωτηρίας τυχεῖν δύνῃ· διλῶς δὲ ἀδύνατον. Ήντας γάρ την δύναμεν δὲ προφήτης εἰπόν⁶¹· Ἄμητον ὑμέραν λέτω, ἐάντα μὴ ἀναγεννηθῆτε ὑδατὶ λεπτοί, εἰκὸνα Πατρὸς, Υἱοῦ, ἀγίου Πνεύματος, σὺ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλεῖαν τῶν οὐρανῶν. Διὸ προσέλθετε. Ἔστι γάρ τι ἐκεῖ ἀπαρχῆς εἰπῆμον, ἐπιφερόμενον τῷ ὑδατί, καὶ⁶² τοὺς βαπτισθέμένους ἐπὶ τῇ τρισμαχαριᾳ ἐπονομασίᾳ καὶ⁶³ ρύεται τῆς ἐσωμένης κολάσεως, ὃστερ δῶρα προσφέρον τῷ Θεῷ ὡς ἀπὸ τοῦ βαπτισμάτος αὐτῶν τῶν βα-

⁵⁰ Joan. iii., 5.

VARIÆ LECTIONES.

⁵¹ Ια Ο ει ετ conject. C, cuij. textus ἐκδρασθῇ. ⁵² πάνεοντι ascripsi c. O. ⁵³ ἀστροῖς om. O. ⁵⁴ πάνεοντι p. πάσαις πηγαῖς C, qui conj. θαλάσσαις. Lectio Ottoboniani quilibet conjecturam reddit superfluum. ⁵⁵ Καὶ C. ⁵⁶ ἐπιγνῶς αὐτὸ γ. C, ἐπιγνῶς οιωτοῦ γ. D. ⁵⁷ καὶ om. O. ⁵⁸ καὶ scr. Schliemannus Clem., p. 226, 569. S. ⁵⁹ Ια Ο c. S, αἰτίᾳ φόδῳ C. Ηαεν vbb. non sunt in codice Turriani, neque agno scuntur a Rusino; quare ea D esse putat a mala manu. S. ⁶⁰ ἀποτέμνῃ alia man. O. Ια et Turrianus; Rof. Rec. vi, 9 : amputatur. ⁶¹ Cfr. Schw. Mont. p. 184; Nachap. Zeitalter I, 218 sq.; Zeller : Ann. Theol. Tubing. 1843, p. 613; 1847, p. 132; Frank. Würtemb. St. tom. XVIII, p. 71 sq., XIX p. 179; Hilgenfeld : D. Clem. Rec. u. Rom. p. 166; D. Ev. Joh. p. 151; Krit. Unters. p. 358; Ritschl : Ann. Theol. Iub. 1851, p. 514. ⁶² καὶ Ο c. D, qui locum ita vult restituti: Καὶ τοὺς βαπτ. ἐπὶ τῇ τρ. ἐπον. δύεται καὶ τῆς ἐσ. καλ. Apud C καὶ deest ante τοὺς βαπτιζομένους, S δὲ τοὺς βαπτιζομένους. ⁶³ καὶ om. O. ⁶⁴ ὡς δὲ D, δὲ τὸν C, δταν O.

A unde, et animalia exirent, uno verbo ut omnia se tibi possent offerre. Aut non propter te venti spirant, ad fructuum productionem, et imbres deferrunt, et anni tempestates flunt? Jam vero sol et luna cum aliis stellis propter te oriuntur et occidunt, fluvii et stagna cum omnibus fontibus tibi subserviunt. Unde tibi sensu carenti quemadmodum major præstitus est honor, ita ingratu major præparata est ignis poena, quod scire nolueris, quem ante omnia oportuit cognoscere.

XXIV. Sed vel nunc ex minoribus agnosce cunctorum causam, considerans, quod omnia aqua producit, aqua vero a spiritu accipit motus originem, spiritus autem ab universorum Deo initium habet. Atque B ita oportet reputare quo per rationem ad Deum possis pervenire, ut agnoscens tuum genus et regeneratus aqua primigenita etiam haeres efficiaris parentum qui te ad incorruptionem genuerunt.

XXV. Propter quod prompte, tanquam filius ad patrem, accede, ut Deus causam peccatorum tuorum ponat ignorantiam. Quod si postquam vocatus es, non vis, aut cunctaris, justo Dei iudicio peribis, et quia tu noluisti, nolet te Deus Nec vero putas, quod et si omnium, qui unquam fuerunt pīli, piissimus sis, non fueris autem baptizatus, spem adipisci aliquando poteris. Eo enim maiores dabis poenas, quod bona opera non bene feceris. Præclarā enim res est, bona operari, quando juxta mandatum Dei sit. Tu vero, si, ut illi placet, nolis baptizari, tuæ voluntati obsequens illius consilie repugnas.

XXVI. Sed aliquis forsitan dicet: Quid consert ad pietatem, aqua baptizari? Primo quidem, quia id quod Deo placuit facis. Secundo vero per aquam Deo renatus, timoris causa primam nativitatem quam ex concupiscentia traxisti permutas, sicque salutem consequi potes: aliter autem impossibile est. Ita enim nobis juravit propheta dicens: Amen dico vobis, nisi renati fueritis aqua viva, in nomine Patris, Filii, Spiritus sancti, non introibitis in regnum celorum^a. Quocirca accedite. Ibi namque est aliquid ab initio misericors, quod fertur super aquam, et eos qui in ter heata invocatione baptizati sunt eripit de futuris suppliciis, et quae post baptismum facta sunt a baptizatis bona opera Deo offert quasi donum. Quare confugite ad aquam.

hæc enim sola vim ignis potest extinguere. Ad quam qui nondum vult venire, adhuc rabidum gerit spiritum, cuius gratia non vult pro sua salute adire aquam vivam.

XXVII. Accede igitur, sive justus sis, sive in-justus. Nam tibi, si justus es, solum deerat baptizari in salutem, sin injustus in remissionem eorum, quæ in ignorantia prius perpetrasti. Si vero injustus, relinquitur, ut baptismatis bona operis juxta impietatis proportionem. Quapropter, sive justus es sive iniquus, festina nasci Deo, quia dilatio affert periculum; nam incertum est præstitutum morti nostræ tempus. Patri, qui te ex aqua genuit, similitudinem per bona opera ostende. Tanquam veri studiosos verum Deum honora ut patrem. Honor autem ejus est, ut ita vivas, sicut ipse, qui justus est, desiderat. Porro justi voluntas est, injustitiam non facias. Et est injustitia, occidere, adulterare, odisse, fraudare, cæteraque his similia, quorum multæ sunt species.

XXVIII. Verumtamen istis adjiciendum est aliquid, quod quidem cum reliquis hominibus non est commune, sed proprie competit religioni Dei. Dico autem, in puritate degere, ad uxorem suam quando in purgatione est non accedere: hoc quippe jubet Dei lex. Quid vero? Nisi puritas in religione Dei esset consecrata, vos ut canthari cum voluptate voiveremini. Quare, tanquam homines aliquid amplius brutis animantibus habentes, nimirum esse rationales, cor quidem a malis purgate per celestem intellectum, lavacro autem corpus diluite. Nam inter vere bona est mundities. Non quasi cordis puritatem præcedat castitas corporis, sed quia post bonum sequitur quod mundum est. Etenim magister noster quosdam nostrorum Pharisæorum et Scribarum, qui sunt separati, et legis instituta, ut Scribæ, plus cæteris cognoscunt, redarguebat tamen velut hypocritas, quod ea sola quæ ab hominibus videntur puriscent, cordis vero puritatem quam solus Deus aspicit relinquerent.

XXIX. Hac ergo ipsa voce usus est, revera ad hypocritas inter eos loquens, non vero ad omnes. Nam præcepit, ut quibusdam obediatur, quod iis commissa fuisset Moysis cathedra ^a. Verum ad hypocritas dixit: *Væ vobis Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia mundatis calicis et paropsidis quod cæterius est, intus, autem ea plena sunt squaloris. Pharisæi cæce, munda prius calicis et paropsidis*

^a Matth. xxiii, 2.

VARIA LECTIÖNES.

^a Ita S., autou C. O. ^b Vbb. addixw δὲ πρὸς τὴν βαπτισῆναι αἱρέσσεται εἰς οὐκ. marg. man. rec. τῷ πρὸ τοῦ. ^c πεπραγμένων C. Subinde addixw δὲ add. S. c. Rufino Rec. vi¹, 9: *injusto vero.* ^d διδεῖλον O. ^e οὐδατί O. ^f Arist. Hist. anim. v, 19, 552, a, 17: *Οἱ δὲ κάνθαροι ἦν κυλίουσι κόπρον, τὸ ταύτη φωλεύουσι τὸν χειμῶνα.* S. Tum ἀνεκυλίσθε π. ἀν ἐκυλίσθε C. ^g λογικὸν C., τῷ λογικὸν εἶναι conj. S. ^h πλύνατε C. Tum τὸ ἀληθές O. Deinceps fuit lacuna in O inter καθαρεύειν εἰ δτι, quam al. man. partim explevit verbis οὐχ ὡς inscriptis. ⁱ ἀλλὰ ὡς C. ^j διμείν C. ^k διμείν C. Ottoboniani lect. præsagivit S. λέγων add. c. O. Idem p. ἐλέγεν lacunam præbat. ^l διμείν C. ^m διμείν C. ⁿ διμείν C.

VARIORUM NOTÆ.

(33) Αφωρισμένοι. Id significat nomen Φαρισαῖοι. Suspecta autem Ebionismi et Judaismi sent quæ his capitibus dicuntur de lavatione Cor.

τετρηπον καὶ τῆς παροψίδος τὸ ἔσωθεν, ἵτα γέ-
νηται καὶ τὸ ἔξω αὐτῶν¹¹ καθαρό. Καὶ ἀληθῶς·
φωτισθέντος γάρ τοῦ νοῦ τῇ γνώσει, ὁ μαθὼν δύναται
ἀγαθὸς εἶναι, ψ παρέπεται τὸ καθαρὸν γενέσθαι·
ἐκ τῆς ἑω̄ γάρ διανοίας ἡ τοῦ ἔξω σώματος ἀγα-
θὴ γίνεται πρόνοια. Ός ἀπὸ γε τῆς κατὰ τὸ σώμα
ἀνασθήσιας τῆς δεινοίας πρόνοια γενέσθαι οὐ δύνα-
ται, οὐτας δὲ καθαρὸς καὶ τὸ ἔξω καὶ τὸ ἔξω καθάρου
250 δύναται· δὲ τὰ ἔξω καθαίρων πρὸς ἀνθρώ-
που¹² τὸν ἐπιανον ἀφορῶν τοῦτο ποιεῖ, καὶ ἐπαίνη
τὸν ἴστορούντων παρὰ τῷ Θεῷ οὐδὲν ἔχει.

XXX. Τίνι δὲ οὐ φαίνεται, διτὶ χρείττον ἔστι γυ-
ναικὶ ἐν γυναικείοις οὖσῃ μή συνελθεῖν, ἀλλὰ κα-
θαρίσῃ καὶ βαπτισθείσῃ; Ἀλλὰ καὶ μετὰ κοινω-
νίαν βαπτίζεσθαι δεῖ. Εἰ δὲ τοῦτο ποιεῖν δύνεται,
ἀναπολιστεῖ πᾶς τὰ τῆς ἀγνείας μέρη μετεδιώκετε,
ὅτε ἀνασθήτοις εἰδώλοις ἐθρησκεύετε¹³. Αἰσχύνθητε
τὸν ἐνταῦθα, δπου ἔχρην, οὐ τὸ πλεῖον λέγω, ἀλλὰ
μόνον καὶ δλον τὸ τῆς ἀγνείας ἀναδέξασθαι, ὅντηρό-
τεροι γίνεσθε. Νοήσατε οὖν τὸν ἐκεῖ ὑμᾶς πεποιη-
τία, καὶ διανοῆσασθε τις ἔστιν δὲ ἐνταῦθα ὅντες
πρὸς ἄγνείαν. ὑμένιν ἐμβάλλων.

XXXI. Ἀλλ᾽ ἔρει τις ὑμῶν· Χρή οὖν ἡμᾶς ποιεῖν
ὅτα ἐν εἰδώλοις ἐποιοῦμεν; Φημὶ σοι, οὐχ δλα, ἀλλ᾽
ὅτα καλῶς ἐποιεῖτε, καὶ ἐνταῦθα πλεῖον. "Ο τι γάρ
διν καλῶς γίνηται ἐν τῇ πλάνῃ, ἀπὸ τῆς ἀληθείας
ἡργαται, ὡς, εἰ καὶ τι ἐν τῇ ἀληθείᾳ κακῶς γένοιτο,
ἀπὸ τῆς πλάνης ἔστιν. Ἀπολάβετε οὖν ὑμῶν παν-
ταχθέν τὰ ἑδια, μή τὰ ἀλλότρια, καὶ μή λέγετε·
Εἴ τι ποιοῦταις οἱ πεπλανημένοι καλὸν, ποιεῖν οὐκ
ἔχειδομεν. Τούτῳ γάρ τῷ λόγῳ, ἐὰν μή φονεύῃ τις
εἰδώλα σέβων, φονεύειν ὀφειλομεν, διτὶ δὲν πλάνῃ ὣν
οὐ φονεύει¹⁴;

XXXII. Οὐχί· ἀλλὰ¹⁵ τὸ πλεῖον, ἐὰν οἱ ἐν πλάνῃ
μή φονεύωσιν, **251** ἡμεῖς μή¹⁶ ὀργιζόμεθα· ἐὰν
δὲ ἐν πλάνῃ μή μοιχεύῃ, ἡμεῖς τὴν ἀρχὴν μηδὲ
ἴνυμθωμεν¹⁷. ἐὰν δὲ ἐν πλάνῃ τὸν ἀγαπῶντα
ζητεῖ, ἡμεῖς καὶ τοὺς μισοῦντας· ἐὰν δὲ ἐν πλάνῃ
διανείη τοῖς ἔχουσιν, ἡμεῖς καὶ τοῖς μή ἔχουσιν.
Ἄπαξαπλῶς ὀφειλομεν οἱ τὸν ἀπειρον αἰώνα ἐλπί-
ζοντες κληρονομεῖν, τῶν τὸν παρόντα μόνον εἰδότων,
τῶν ὑπὸ αὐτῶν γενομένων καλῶν κρείττω¹⁸ ποιεῖν,
εἰδέτες, διτὶ, ἐὰν αὐτῶν τὰ ἔργα τοῖς ἡμετέροις ἐν
ἥμερῃ κρίσεως ἀνακριθέντα ἵστα¹⁹ τῇ εὐποίᾳ
εἰρθῆ, καὶ ἡμεῖς ἐναιχυσθῆναι ἔχομεν, αὐτοὶ δὲ,
διτὶ πλάνην τὰ κατ' αὐτὸν²⁰ ποιήσαντες, ἀπολέσθαι.
Τὸ δὲ αἰχυσθῆναι κατὰ τοῦτο εἰρηκα, διτὶ μή πλεῖον
ἴπαχθωμεν αὐτῶν ὡν γαλ πλεῖον ἐγνώκαμεν. Εἴ δὲ
αἰχυσθῆναι ἔστιν, τὴν εὐποίαν αὐτοῖς ἵστην δεῖξα-
τες²¹ καὶ οὐ πλεῖον, πόσῳ γε²² μᾶλλον, ἐὰν αὐτῶν
τῆς εὐποίας τὸ ἥπτον δεῖξωμεν;

¹¹ Matth. xxiii, 25.

VARIÆ LECTIONES.

"αὐτοῦ Ο. ¹⁶ ήτα Ο. c. S., ἀνθρώπους C. ¹⁷ ἐθρησκεύετε S, O, θρησκεύετε C. ¹⁸ Post φονεῖται puncto disinguuit C. ¹⁹ Οὐχί ἀλλο C, οὐχί ἀλλα S, et Ruf. Rec. vi, 13 non ita est, sed. Dein ἐάν S, ήτα Ο. c. C, qui conj. ήτα εἰ οι. ²⁰ μή Ο εἰ ex conject. C, in cuij. cod. deest. Tum μή μοιχεύῃ Ο, μοιχεύει C, qui quidem recte μή deesse vidit. ²¹ ἐπιθυμηθωμεν conj. C, quod non Græcum est. Lectio vulg. recte se habet. S. ²² χρείττον C. ²³ ήτα Ο et in marg. C, δισα in textu. ²⁴ καθ' αὐτῶν C. καθ' αὐτοὺς leg. putat S. ²⁵ ήτα scripsi ratione habita lect. Ottob. δείχαντα, ap. C δείχαντες. Verum jam vidit S. ²⁶ πῶς γε C.

A interius, ut et illorum exteriora munda sint. Et vere. Nam mente per scientiam illustrata, qui didicit potest esse bonus; quam rem consequitur puritas, quia ex interiori intellectu sit exterioris corporis bona provisio. Quemadmodum ex corporis neglectu mentis provisio fieri nequit, ita qui purus est, et quod exterior est et quod interior potest purare: qui vero exteriora purgat, ad hominum laudes aspiciens, id agit, ac propter cernentium laudes nihil a Deo recipit.

XXX. Cui vero non appareat, melius esse ad mulierem menstrua patientem non accedere, sed ad purificatam et lotam? Oportet etiam post con-
cubitum lavari. Quod si hoc facere vos piget,
B animo repetite, quo pacto castimonia munia pro-
sequebamini, quando sensus expertia idola cole-
batis. Erubescite, quod hic, ubi oportuit, non dico maiorem, sed singularem et integrum ample-
cti castitatem, segniores estis. Cogitate igitur eum, qui vos illic constituerat, et intelligitis quis hic vobis segnitem ad castimoniam immittat.

XXXI. Sed dicet aliquis vestrum: Oportet ergo nos facere quæcumque apud idola egimus. Aio tibi: Non omnia, sed quæcumque hene faciebatis, atque hic majorem in modum. Quidquid enim bene sit in errore, a veritate pendet, sicut et si quid male sit in veritate, ex errore venit. Recipite igitur quæ undique ad vos pertinent, non quæ sunt aliena, et ne dicatis: Si quid boni faciunt qui errant, facere nos non debemus. Hac siquidem ratione, si non occidat idolorum cultor, debemus occidere, quia qui in errore versatur non occidit?

XXXII. Minime: imo potius, si illi qui errant homicidium non faciunt, nos ne irascamur: si errans non moechatur, nos primitus ne quidem concupiscamus: si ille amantem amat, nos etiam inimicos diligamus: si ille mutuum dat iis qui habent, nos etiam non habentibus. Omnino sane debemus, qui æterni sæculi hæreditatem speramus, in bonis operibus superare eos, qui præsens tantum sæculum norunt: gnari quod, si opera illorum cum nostris operibus in die judicii collata paris meriti reperiantur, confusio nobis erit, et illi per errorem quod ad futurum sæculum operati interibunt. Fore autem nobis confusione, in eo dixi, quod non amplius fecerimus quam illi, quibus amplius intelleximus. Quod si confusio erit, si in operibus bonis nos illis æquales ostendemus, non superiores, quanto magis, si in iisdem operibus nos inferiores exhibuerimus?

XXXIII. Quod autem vere in die judicii cum bonis operibus errantium comparentur actiones cognoscentium veritatem, nos docuit qui nescit mentiri, dicens ad eos quidem qui negligebant venire et audire illum : *Regina Austri surget cum generatione ista, et condemnabit eam, quia venit a finibus terrae audire sapientiam Salomonis, et ecce plusquam Salomon hic, et non creditis* ^a. Ad eos vero e populo, qui nolebant ad illius prædicationem agere pœnitentiam, dixit : *Viri Ninivitæ surgent cum generatione hac et condemnabunt illam, quia audientes egerunt pœnitentiam ad prædicationem Jonæ, et ecce plus hic, et nemo credit* ^b. Sicque ad omnem eorum impietatem opponens ethnicorum bene operantes, in condemnationem eorum qui in vera religione honorum operum æqualia non faciebant errantibus, admonebat cordatos, ut non solum bonitatem gentilium æquarent operibus, sed etiam vincerent. Mibi autem fluxit hic sermo, occasione accepta ex eo, quod oportet servare tempus purgationis et post concubitum corpus ablueri, nec insiciari hanc castimoniam, licet qui a veritate aberrant, illam exsequantur : quandoquidem qui in errore bene agunt, et veræ religionis homines condemnant, et non salvantur, quia castitatem colunt propter errorem, non vero propter pietatem in verum Patrem ac Deum cunctorum.

XXXIV. Quod cum dixisset, turbas dimisit, et ex more cum familiaribus cibo sumpto quievit. Ita ergo faciens et quotidie disserens, accessiones firmas legi Dei adduxit, putatos deos cum credita genesi confutans, ostendensque temerarium rerum casum nequam esse, sed mundum ex Providentia gubernari.

XXXV. Completis ergo tribus mensibus, cum per dies jussisset me jejunare, ducens ad fontes maris vicinos ut in perenni aqua baptizavit. Sic igitur fratribus nostris feriatis ac letis pro mili a Deo concessa secunda nativitate, Petrus paucis post diebus conversus ad presbyteros coram omni Ecclesia præcepit, dicens : Qui misit nos Dominus noster et propheta, narravit nobis, quemadmodum diabolus quadraginta diebus cum eo collocutus, nihilque contra valens, promiserit se ex suis sectatoribus apostolos ad fraudem faciendam missurum. Quare ante omnia memores estote illum apostolum vel magistrum vel prophetam fugere, qui

^a Matth. xii, 42. ^b Luc. xi, 32.

XXXIII. Ότι δὲ ὅντας ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ταῖς τῶν πεπλανημένων εὐποίαις αἱ τῶν ἀλήθειαν ἔγνωκτων Ισάζονται πράξεις, αὐτὸς ἡμᾶς ὁ ἀλευθῆς ἐδίδαξεν, εἰπών πρὸς μὲν τοὺς ἀμελοῦντας ἐλεῖν καὶ ἐπαπούειν αὐτοῦ· *Βασιλίσσου νότου ἐτροφήσεται μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακριεῖ αὐτὴν*, δτὶ ^c ἡλιθερ ἀπὸ τῶν περάτων τῆς ἥπερ ἀκούστων τὴν σοφίαν Σολομῶνος· καὶ ἵδιον πλεῖστον Σολομῶνος ὠδεῖς, καὶ εὐ πιστεύετε. Πρὸς δὲ **252** τοὺς ἐν τῷ λαῷ μὴ θέλοντας μετανοῆσαι ἐπὶ τῷ κηρύγματι αὐτοῦ εἶπεν· *Ἄνθρες Νινεύιται* ^d ἐτροφήσονται μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτὴν, δτὶ ἀκούσαντες μετενόησαν εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωρᾶ· καὶ ἵδιον πλεῖστον ὠδεῖς, καὶ οὐδεὶς πιστεύει. Καὶ οὕτως πρὸς πᾶσαν ἀσέβειαν αὐτῶν **B** ἀντιπαραθεὶς τοὺς ἀπὸ τῶν ἑθνῶν ^e πεποιηκότας, εἰς κατάκρισιν τῶν ἐν θεοσεβείᾳ μηδὲ τὸ ίσον καλὸν τοῖς πεπλανημένοις πεποιηκότων, τοὺς ἔχοντας λογισμὸν ἐνουσθεῖς, μὴ μόνον σα τοῖς ἔθνεσι τὰ καλὰ λειώσας ποιεῖν, ἀλλὰ τὸ πλεῖον. Ό δὲ λόγος μοι ἐρρόη, πρόφασιν λαδῶν ἐκ τοῦ δεινοῦ φυλάσσειν τὴν ἀφέδρον, καὶ ἀπὸ κοινωνίας βαπτίζεσθαι, μὴ ἀρνεῖσθαι τὴν τοιαύτην ἀγνείαν, καὶ οἱ πεπλανημένοι αὐτὴν πράττωσιν ^f, δτὶ εἰς κατάκρισιν τῶν ἐν θεοσεβείᾳ εἰσὸν οἱ ἐν πλάνῃ ποιοῦντες καλῶς μετὰ τοῦ μὴ σώζεσθαι· δτὶ ἡ τιμὴ τῆς ἀγνείας αὐτῶν ἐστι διὰ τὴν πλάνην, καὶ οὐ διὰ θρησκείαν τοῦ ὅντας Πατρὸς, καὶ θεοῦ τῶν ὅλων.

XXXIV. Τούτο δὲ εἰπών, ἀπέλυσε τοὺς ὄχλους, καὶ συνήθως ἀλῶν σὺν τοῖς φιλτάτοις μεταλαβόν, ἡσύχασεν. Οὕτως οὖν ποιῶν καὶ διαλεγόμενος ἐκάστοτε, προσαγωγάς (34) κατὰ τὸ βέβαιον προσέφερε τῷ τοῦ Θεοῦ νόμῳ, τοὺς νομιζομένους μετὰ τῆς νομιζομένης γενέσεως ἐλέγχων, καὶ δτὶ αὐτοματισμὸς μὲν οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ κατὰ Πρόνοιαν διοικεῖται ὁ κόσμος.

XXXV. Τριῶν ὄντων μηνῶν πληρωθέντων, νηστεύσαι μοι κελεύσας ἡμερῶν, **253** ἀγαγών με εἰς τὰς ἐν τῇ θαλάσσῃ πλησίον οὖσας πηγὰς, ὡς εἰς ἀνένανον ^g ἐδάπτησεν θνάτωρ. Οὕτως οὖν εὐναχηθέντων τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν ἐπὶ τῇ θεοδωρήτῳ μοι ἀναγεννήσει, μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας τοῖς πρεσβυτέροις ἐπιστρέψων ἐπὶ πάσης τῆς Ἐκκλησίας ἐνετείλατο λέγων· Ό ἀποστέλλας ἡμᾶς Κύριος ἡμῶν καὶ προφῆτης ὑφηγήσατο ἡμῖν, ὡς ὁ πονηρὸς τεσσαράκοντα ἡμέρας διαλεχθεὶς αὐτῷ καὶ μηδὲν δυνηθεὶς πρὸς αὐτὸν, ἐκ τῶν αὐτοῦ ἐπηκόων ^h ἐπηγγέλλετο πρὸς ἀπάτην ἀποστόλους πέμψαι. Διὸ πρὸ πάντων μέμνησθε ἀπόστολον ⁱ ἢ διδάσκαλον ἢ προφήτην φεύγειν

VARIÆ LECTIONES.

^a δτὶ om. O. ^b Νινεύιτα O. ^c Post ἑθνῶν addendum sort. εῦ vel καλῶς post πεποιηκότας S, πράττωσιν S O, πράττουσιν C. ^d Ita O c. S, ἀέναον C. ^e Leg. ὑπηκόων S. ^f ἀποστόλους O. ^g Τοῦ addidi φεύγειν ex conjectura, inseriptique lacunæ in O obviae voc. [ἀκριδῶς]. Taceit C de cod. Parisiensi.

VARIORUM NOTÆ.

(34) *Προσαγωγάς προσέφερεν.* Ad verbum sic verte; *Divinae legi firmas adduxit accessiones;* hoc est, homines nonnullos Ita convertit, ut in poste-

rum divinæ revelationi ex animo crederent et adhærerent. Davis.

μὴ πρότερον [ἀκριβῶς] ἀντιβάλλοντα αὐτοῦ τὸ κῆρυγμα Ἰακὼβοῦ τῷ λεχθέντι ἀδελφῷ τοῦ Κυρίου μου καὶ πεπιστευμένῳ ἐν Ἱερουσαλήμ τῇ Ἐβραιῶν δέπιν Ἐκκλησίαν, καὶ μετὰ ^{οὐ} μαρτύρων προσελήνθητα πρὸς ὑμᾶς, ἵνα μὴ ἡ κακία ἡ τῷ Κυρίῳ προσιαλεχθεῖσα ^{οὐ} ἡμέρας τεσσαράκοντα, μηδὲν διηθεῖσα, ὑστερον, ὡς ἀστραπὴ ἔξ οὐρανοῦ ἐπὶ γῆς πεσοῦσσα, καθ' ὑμῶν ἐκπέμψῃ κήρυκα, ὡς οὖν ^{οὐ} ἡμῖν τὸν Σίμωνα ὑπέβαλε προφάσει ἀληθείᾳς ἐπὶ ὀνόματι ^{οὐ} τοῦ Κυρίου ὑμῶν κηρύζοντα, πλάνην τε ἐνσπείροντα ^{οὐ}. Οὐ χάριν ὁ ἀποστελλας ἡμᾶς· ἐφη· Πολλοὶ ἐλεύθορται πρός με ἐπὶ ἐνδύμασι^{οὐ} 254 προβάτων, ἕναθε δὲ εἰσι λύκοι ἄρκαρες· ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐξιγρύσσεσθε ^{οὐ} αὐτούς.

XXXVI. Καὶ ταῦτα εἰπών τοὺς μὲν προπομποὺς ^{οὐ} ἐπέμψεν εἰς Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας, ἐκεῖ τὴν ἐπομένην ἐπιμένειν εἰπών. Τῶν οὖν πορευθέντων ὁ Πέτρος πολλῶν πεπεισμένων δικλωνούσθων, πάθη, δαίμονας ἀπελάσας, καὶ εἰς τὰς ἐν τῇ Βαλασσῇ πλησίους αἴγας βαπτίσας, καὶ εὐχαριστίαν κλάσας^{οὐ}, Μαρονή τὸν ἀπόδεξάμενον αὐτὸν, ἥδη λοιπὸν τέλειον ἦντα, ἐπισκοπὸν καταστήσας καὶ πρεσβυτέρους δώδεκα ὄριας καὶ διακόνους δεῖξας καὶ χηρικά συστησάμενος, ὑπέρ τε τοῦ κοινοῦ καὶ ^{οὐ} συμφέροντος τῆς Ἐκκλησίας τῇ τάξει προσομιλήσας, καὶ τῷ ἐπισκόπῳ Μαρονή πειθεσθαί συμβουλεύσας, ἥδη τριῶν μηνῶν ἀπρωθέντων τοῖς ἐν Τριπόλει τῆς Φοινίκης ἀποταξάμνοις, τὴν ἐπὶ Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας ἐπορεύετο ἔλλον, πάντων ἡμᾶς προπεμπόντων μετὰ τῆς προστάντης εἰμῆς^{οὐ}.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΒ.

I. Εκδάντας οὖν τὴν Τρίπολιν τῆς Φοινίκης, ὡς ἐπὶ Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας ἐλθεῖν, αὐτῆς ἡμέρας ἐν Ὁρθοσίᾳ ἐμείναμεν ἐλθόντες. Καὶ 255 διὰ τὸ πλησίον εἴας ἡ ἐξήλθομεν πόλεως, πάντων σχεδὸν προαγκωτῶν τοῦ κηρύγματος, μιᾶς ἡμέρας ἐκεῖ μείναντες, ἀπήραμεν εἰς Ἀκάραδον ^{οὐ}. Πολλῶν δὲ τῶν συνοδοπορούντων ἡμῖν διητῶν, ὁ Πέτρος Νικήτη καὶ Ἀκύλας προσωμίλει λέγων· Ἐπειδὴ πολὺς ὅγλος τῶν συνοδοπορῶντων οὐ μικρὸν φθόνον ἡμῖν εἰσίουσι κατὰ πάνιν ἐπισπάται, ἀναγκαῖως ἐσκεψάμην φροντίσαι, τὸς μήτε οὗτοι λυπηθῶσι καλυθέντες συνεῖναι ἡμῖν, μήτε ἡμεῖς, περιθλεπτοὶ γενιόμενοι, φθόνῳ τῷ τῆς κακίας ὑπόπεσσωμεν. Τούτου ἔνεκεν βούλομαί σε τὸν Νικήτην καὶ Ἀκύλαν προσδέειν μου κατὰ συστήματα δύο σπωράδην, μανθάνοντες ^{οὐ} τὰς τῶν ἐθνῶν εἰσέρχεθαι αὐλαῖς.

II. Οἶδα δὲ ὅτι ἀθυμεῖτε, τοῦτο ποιεῖν ἀκηκοότες,

^a Matth. vii, 15.

VARIAE LECTIONES.

^{οὐ} μὴ μετὰ conj. Schliemannus Clem. p. 535, et S. Tum μαρτυρίων suspicatus est C. Idem subinde προσελήνθητι, ex conject. προσεληνθότα. In O προσεληνθότων. ^{οὐ} προδιαλεχθεῖσα C. Tum μ' p. 0. ^{οὐ} νῦν leg. cens. Schliem. Clem. p. 90 et S. ^{οὐ} ὀνόματος O. Deinde τε S, δὲ C. 15. Tum addidi εἰσι c. eodem cond. ^{οὐ} ἐπιγινώσκετε C. ^{οὐ} προπόμπους C. ^{οὐ} τῇ om. O. ^{οὐ} Ita O et in marg. C, cuij. cod. καλέσας. Liber Oitob. constanter Μαρονών. ^{οὐ} ή O. Tum τῇ τάξει D, τὴν τάξιν C. 0. Epit. c. 69 hæc exhibet: Υπέρ τε τοῦ κοινοῦ καὶ συμφέροντος καὶ περὶ τῆς κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν τάξεως. ^{οὐ} Vbi. πάντων ἡμᾶς προπεμπόντων μετὰ τῆς προσηκόσης τιμῆς accesserunt ex O. ^{οὐ} Αντάρανθον O. ^{οὐ} λανθάνοντας vel λανθανόντως εοιη. et verit. C. te addi vult S.

A non prius prædicationem suam doctrinamque accurate contulerit cum Jacobo, dicto Domini mei fratre, cui creditum est Ecclesiæ Ilebræorum Hierosolymitanæ regimen, nec ad vos venerit cum testibus. Ne forte malitia, quæ cum Domino per quadraginta dies disceptavit, nec quidquam potuit, deinceps velut fulgur e coelo in terras delapsa contra vos mittat præconem, sicut nobis immisit Simonem, prætextu veritatis in nomine Domini nostri prædicantem atque errorem seminantem. Quia de causa qui misit nos, dixit: *Multi reniens adversus me in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces: a fructibus eorum cognoscetis eos* ^a.

B ^c XXXVI. Atque his dictis, eos qui ad præcedendum fuerant ordinati, in Antiochiam Syriæ emisit, iubens ut ibi tempus securum exspectarent. Iis itaque profectis, Petrus ingenti hominum multitudo ad fidem adducta, morbos, ægritudines, dæmones expulit, in fontibus maris vicinis baptizavit, et eucharistiam fregit: cumque Marooneum hospitem suum, jam omnino perfectum, in episcopum constituisse, duodecim presbyteros designasset, fecisset diaconos, quæ ad ordinem viduarum pertinent statuisse, pro communi bono ac de eo, quod Ecclesiæ ordini conducebat, esset collocutus, et consilium dedisset ut episcopo Marooni obedirent, jam tribus mensibus completis, vale dixit Tripolitanis Phœniciæ, et iter versus Antiochiam Syriæ ingressus est, C omnibus debito cum honore nos comitantibus.

HOMILIA XII.

I. Egressi ergo Tripolim Phœnices, ut Antiochiam Syriæ veniremus, eo die Orthosiam profecti ibi mansimus, et quia est prope urbem, e qua egressi fueramus, cum omnes fere prædicationem evangelicam prius audiissent, unum diem illic commemorati, Antaradum abiimus. Quia vero multi erant nobiscum iter facientes, Petrus Nicetam et Aquilam allocutus est dicens: Quandoquidem magna comitantium multitudo non parvam invidiam nobis per urbes intrantibus conflat, necessario curandum esse judicavi, ut neque ipsi contristentur, dum prohibentur esse nobiscum, neque nos, dum sumus spectabiles, incidamus in malitiæ invidiam. Quocirca volo te Nicetam atque Aquilam ante me iter habere, per duos globos sparsim, et clam gentium ingredi civitates.

II. Vobis autem, scio, molestum est, quod id fa-

clendum audierit, duorum non integrorum dierum spatio a me separari. Vos igitur cognoscere volo, quod nos, qui persuasimus, vos qui credidistis multo amplius diligimus, quam vos diligatis nos persuasores. Itaque mutuo amore flagrantes incolumentis curam geramus pro viribus, non citra rationem facientes quae cupimus. Ad hanc vero nulla die a me disputante aberitis. Per singulas enim quasque insigniores provinciarum civitates proposui, sicut etiam vos scitis, per dies residere et disceptare. Nunc ergo in Laodiceam nobis proximam præcedite, et post biduum et triduum, quantum ad propositum meum spectat, attingam vos. Ad portas autem vos soli recipite me, metu murmuris, ut sic absque strepitu etiam ingressi una vobiscum simus. Et inde similiter, cum dies ibi aliquot transegerimus, alii pro vobis ulterius per vices præcedent et hospitia præparabunt.

III. Hæc dicente Petro, necessario acquieverunt, dicentes: Non valde nos, domine, contristat hoc agere, quoniam a te jubetur. Primo quidem, quia Dei providentia delectus es, dignus qui cuncta præclare cogites atque consula. Ad hæc vero, quia plerumque per biduum tantum necessitate præcedendi a te aberimus: illud autem spatium quamvis longum sit, dum te non videmus dominum nostrum Petrum, attamen cogitamus, multo molestius laturos, qui longius præmissi sunt, utpote jussos te diutius per urbes exspectare, et anxiis quod aspectu desiderabilis vultus tui per multum tempus sint privati. Et nos non minus illis tristes facere quemadmodum jubes propter utilitatem non moramur. Et his dictis præcessere, accepto mandato, ut in primo hospitio alloquerentur multititudinem simul iter agentem, quo sparsim et a se mutuo divisi ingrederebantur civitates.

IV. His igitur profectis, ego Clemens valde gavisus sum, quod me secum esse voluissel. Atque hæc ad eum verba prolero: Gratias ago Deo, quod me non emiseris, ut alios: nam præ dolore enectus fuisset. Ille vero: Quid autem, inquit, si quæ necessitas exegerit mitti te aliquo doctrinæ gratia, tu quia aliquandiu a me utiliter eris separatus, ideo morieris? Nonne potius, tecum reputans, ferenda esse quæ propter necessitatem tibi imposita sunt, æquo animo sustinebis? Aut ignoras, amicos una esse recordatione, licet corporibus separantur, sicut nonnulli corpore præsentes, quod eorum non recordentur, animo peregrinantur ab amicis?

A ἀπολειπόμενοι¹⁰ μου διάστημα οὐδὲ διαρέων δύο. Εἰδέναι οὖν διάδεις θέλω, διτὶ πολλαπλάσιον ἀγαπῶμεν τὴν τοὺς πεισαντες διάδεις τοὺς πεισθέντας, ἢπερ¹¹ διάδεις διάδεις τοὺς πεπεισθέτας. Ἀλλήλους οὖν στέργοντες, τῷ¹² μῆτρὶ ἀλόγῳ ποιεῖν δὲ θέλωμεν, τῆς ἀσφαλείας, διστον τὸ ἐφ' ἡμῖν, φροντίζωμεν. Πρὸς τούτους δὲ οὐδεμιᾶς ἡμέρας διαλεγομένου μου ἀπολιμπάνεσθε¹³. Εἰς γὰρ τὰς ἐπισημετέρας τῶν ἐπαρχῶν πόλεις προήρημα, ὡς ἔστε καὶ διάδεις, ἡμέρῶν ἐπιμένειν καὶ διαλέγεσθαι. Καὶ τὸ νῦν εἰς τὴν ἐγγυτέραν ἡμῖν λαοδίκειαν προδέξατε, καὶ μεθ' ἡμέρας δύο ή τρεῖς, διστον ἐπὶ τῇ ἡμῇ προαιρέσει, καταλήψομαι διάδεις. Ἐπὶ δὲ τῶν πυλῶν ἐκδέξασθε με διάδεις μόνοι, 256 διὰ τὸν θρύλον¹⁴, ἵνα οὕτως ἀφορητὶ συνεισελθόντες δημα ώμην. Κάκεθιν διοιώσω μετὰ τὸ ἐπιμείναι τὴν ἡμέραν διλοι ἀνθ' ὑμῶν εἰς τὰ ἐπέκεινα κατὰ ἐφημερίας πρόσεισιν, τὰς ἔντας ἔτοιμάζοντες.

III. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ἡναγκάσθησαν συθέσθαι λέγοντες· Οὐ πάντα ἡμᾶς, κύριε, λυπεῖ τούτο πράττειν, διὰ τὸ οὐδὲ σοῦ κελεύεσθαι. Πρώτον μὲν, διτὶ πάντα καλῶς νοεῖν¹⁵ τε καὶ συμβουλεύειν δῖος ὃν ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας ἐξελέγης πρὸς τούτους δὲ ἐπὶ¹⁶ τὸ πολὺ ἡμέρῶν δύο ἀνάγκῃ τοῦ προάγειν ἀπολιμπάνομεθά σου· καὶ αἴται μὲν πολλαὶ πρὸς τὸ μῆτρας τὸν κύριον ἡμῶν δρῦν Πέτρον, πλήν λογιζόμεθα, διτὶ πλεῖον λυπηθήσονται οἱ πολὺ μακρὰν προπεμπόμενοι, ὡς ἐπὶ πλεῖον ἀναμένειν σε κατὰ πόλιν κεκελευσμένοι¹⁷, ἀνιώμενοι ἐν τῷ ἐπὶ πλεῖον ἐστερῆσθαι τοῦ δρῦν σου τὸ περιπόθητον πρόσωπον. Καὶ διάδεις οὐχ Ἑλαττον¹⁸ ἐκείνων ἀθυμοῦντες, ὡς κελεύεις διὰ τὸ συμφέρον ποιεῖν οὐκ ἀντιλέγομεν. Ὁμῶς¹⁹ ταῦτα εἰπόντες προῆξαν, ἐντολὴν ἔχοντες, ἐν τῷ πρώτῳ πανδοχεῖῳ προσομιλήσας τῷ συνοδοιποροῦντι δηλῶ, διποις σποράδην διλήλων γενόμενοι εἰς τὰς πόλεις εἰσέρχονται.

IV. Πορευθέντων οὖν αὐτῶν, ἐγὼ Κλήμης μεγάλως ἔχαιρον, διτὶ σὺν 257 αὐτῷ με ἐκέλευσεν εἶναι. Καὶ ἀποκριθεὶς εἰπον· Εὔχαριστῶ τῷ Θεῷ, διτὶ με οὐκ ἐκπίσταλκας, ὡς τοὺς ἑτέρους, ἐπειδὴ²⁰ δύσυνώμενος δὲ διαπεφωνήκειν. Ο δὲ²¹ ἐφη· Τί δέ; εἰ καὶ χρεῖα τις; Εσται πεμψθῆναι σέ που²² μαθημάτων χάριν, σὺ, διὰ τὸ πρὸς ὀλίγον ἀπολιμπάνεσθαι μου συμφερόντως, διὰ τοῦτο τεθνήσῃ; Οὐχὶ δὲ, προσομιλήσας σεσωτῷ φέρειν τὰ διὰ τὴν ἀνάγκην σοι προσταγέντα²³, εὐθύμως ὑποστάσις²⁴; Η οὐκ οἰσθα διτὶ σύνειστιν οἱ φίλοι ταῖς μνήμαις, καὶ τοῖς σώμασιν ἀπολιμπάνωνται²⁵, ὡς ἔνιοι, συνόντες τοῖς σώμασιν, διμημοσύνης αἰτίᾳ ταῖς φυχαῖς²⁶ ἀποδημοῦσι τοῖς φίλοις;

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ ἀπολειπόμενοι C. ¹¹ ή εἰπερ p. ἥπερ C. Lectionem in O obviam prævidit D. ¹² Ιτα O c. D, τὸ C. Tum οὐλομετρικό O. ¹³ ἀπειλημπάνεσθε O. ¹⁴ θλύλλον O. ¹⁵ ποιεῖν εἰδ. Reg. 804 εἰ Ruf. ¹⁶ ἐπειδὲ O. Tum ἀνάγκη τοῦ προάγειν conj. C, ἀνάγκη τοῦτο προάγειν id. in textu, ut O, ἀνάγκη τοῦ πράττειν τοῦτο εἰδ. Reg. 804. Epitomes c. 71 hæc habet: Ἐπειτα δὲ, διτὶ ὡς ἐπιπολὺ ἡμέρῶν δύο ἀνάγκη τοῦτο πράττειν τὴν τούτους διαπολιμπάνομένους σου. Fortasse nostro loco post τούτους δὲ αἰδενδεῖν διτὶ secundum S. ¹⁷ κεκελευσάμενοι O. Tumι ἐστερῆσαι τὸ δρῦν C, iniunus recte. ¹⁸ Ἑλαττονα O. ¹⁹ Ιτa S, δημως C, O. ²⁰ ἐπειδὲ O. ²¹ ή O, πονδοσε. ²² ποιεῖται γενι S. ²³ προσταγέντα cod. Reg. 804 εἰ O, προσταδέντα C. in textu, προστεθέντα in marg. ²⁴ Ιτa O c. cod. Reg. 804, ὑποστέγης C. Tum οἰσθα C, O. Post εἰ O exh. εἰ. ²⁵ ἀπολιμπάνωνται C. Tum ἔνιοι O, c. cod. Reg. 804 εἰ Epit. c. 72, ἔνιοις C. ²⁶ Ιτa cod. Reg. 804 εἰ Epit. L c., τὰς φυχάς C, O.

V. Κάγω ἀπεκρινάμην· Μή τοίνυν νομίσῃς, κύριε, Α δει τὰ λύπης πάσχειν ἡμελλον ἀνοήτως, ἀλλὰ καὶ πάνυ ὁρῷ τινι λογισμῷ· Ἐπει γάρ σε, κύριέ μου, ἀντὶ πάντων ἔχω, πατρός τε καὶ μητρός καὶ ἀδελφῶν καὶ συγγενῶν, αἵτιον μοι γενόμενον διὰ τὸν Θεὸν τῆς σωζούσης ἀληθείας, ἀντὶ πάντων ἔχων σε παραμυθίας τῆς μεγίστης τυγχάνω. Πρὸς τούτοις, δεδιώκας μου καὶ τῆς ἀχμῆς τὴν ἐξ φύσεως ἐπιθυμίαν, ἡγωνίων, μή πως ἀπολειθεῖς σου, δινθρωπος ὁν νεώτερος, δισπερ²⁷ νῦν οὗτως ἐντάσσεις ἔχω, ὡς δὲν μή κατά τινα χθονὸν Θεοῦ ἀποστῆναι σου ἀδύνατον εἶναι²⁸, ἡττων **258** ἐπιθυμίας ἰσομικη. Ἀλλ' ἐπειδὴ πολλῷ διετίνον καὶ ἀτραπαλέστερον συνεῖναι μέσοι, τούτῳ, ψ²⁹ ὁ νοῦς μου αἰδεῖσθαι εὐλόγως προεῖη φεν, διὸ πάντη σοι³⁰ συνεῖναι εὐχομαί. Πρὸς τούτοις δὲ μέμνημαί σου ἐν Καισαρείᾳ εἰπόντος· Εἴ τις βούλεται μοι συνοδεῦσαι, εὐσεβῶς συνοδεύετω³¹. Εὐσεβῶς δὲ ἔχεις, τὸ μηδένα λυπεῖν κατὰ Θεὸν, οἷον ἀπολιπόντα³² γονεῖς, γυναῖκα διμόρφων, ή ἐτέρους τινάς τῇ θεοσεῖδι προσκειμένους. Οὐδεν ἐγὼ κατὰ πάντα ἐπιτιθείως εἰμι σοι συνοδοπόρος, ψεύτης καὶ τὰ μάγιστρα χαρίζη, τὰς δούλων μοι ὑπηρείας συγχωρεῖς πολεῖν.

VI. Καὶ δὲ Πέτρος, ἀκούσας, γελοιάζων ἔφη· Τί οὖν κεῖται, Κλήμης, μή ὁπ' αὐτῆς ἀνάγκης σε εἰς δούλων μοι ταγήκαι τόπον; Ἐπει τίς τὰς καλὰς καὶ πολλὰς σινόντας μετὰ τῶν ἐπομένων μοι δακτυλῶν καὶ ὑποδήσεων φυλάξει; Τίς δὲ καὶ τὰ ἱδέα καὶ πολυτελῆ ἔψε³³ προετοιμάσει, διτίνα, ποικιλὰ δύτα, πολλῶν καὶ τεχνῶν³⁴ δεῖται παγετρίων, καὶ πάντα ἐκείνα δοσα ἐκτεθηλυμένων³⁵ ἀνθρώπων ὡς θηρίῳ μεγάλῳ τῇ C ἐπιθυμίᾳ ἐκ πάσης πλεονεξίας πορισθέντα ἐτοιμάζεται; Πλὴν ἡ³⁶ τοιαύτη σε προαίρεσις ὑπεισῆλθεν, ξους μή συνέντα καὶ τὸν ἐμὸν ἀγνοοῦντα βίον, διτί δραχμάνων καὶ ἐλαῖαις χρώματι, καὶ σπανίως λαχάνως, καὶ διτί ἴματίον μοι καὶ τριβώνιον³⁷ ὑπάρχει τοῦτο³⁸ αὐτὸς δὲ περιβέβλημα, καὶ ἐτέρου χρείαν οὐκ ἔχω οὐδὲ **259** δλῶν τινῶν. Ἐν γάρ τούτοις καὶ περισσεύομαι. Ο νοῦς γάρ μου, τὰ ἐκεί πάντα δρῶν αἰώνια ἀγαθά, οὐδὲν τῶν ἐνταῦθα περιδέπεται. Πλὴν, σοῦ μὲν τὴν ἀγαθὴν προαίρεσιν ἀποδέχομαι, καὶ θαυμάζων ἐπιτίνω, πῶς ἀνήρ ἐκ πολυτελῶν ἔθῶν ὑπάρχων φύσιῶν τοῖς ἀναγκαῖοις τὸν σεαυτοῦ ὑπῆλλαξις βίον. Ήμεῖς γάρ ἐκ πατέρων, ἐγὼ τε καὶ Ἄνδρέας δούναμος καὶ κατὰ Θεὸν ἀδελφὸς ὁν ἐμὸς, εὐ μόνον τὸ δραντὶς ἀνατραφέντες, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ πενίας καὶ κακουχίας εἰς ἐργατιαν³⁹ ἐθισθέντες, εὑμαρώς νῦν τὰς τῶν δδῶν φέρομεν σκύλστεις. Οὐδεν, εἰ ἐπείθου

V. Et ego respondi: Noli autem putare, domine, quod istum mororem insipienter sim perpessurus, quinimo adinodum recta ratione. Quoniam enim te, domine mi, pro omnibus habeo, pro patre, matre, fratribus et cognatis, qui per Deum auctor mihi suisti agnoscendae servatricis veritatis, in locum omnium habens te maxima fruor consolatione. Præterea veritus juventutis meæ naturalem concupiscentiam anxius eram, ne forte, qui homo juvenis sum, disjunctus a te (qui nunc ita animum induxi, ut absque divina quadam æra non possim a te divelli), a cupiditate vincerer. Sed quia multo melius ac tutius est, me manere apud te, hominem quem animus meus merito revereri instituit, idcirco omnino tecum esse opto. Ad haec memini te apud Cæsaream dixisse: Si quis vult me comitari, pie comitetur. Pie autem dicebas, neminem tristitia secundum Deum afficere, velut relinquendo parentes, uxorem unanimem, aut alios veræ religioni addictos. Unde ego prorsus tibi sum aptus itineris comes, a quo si maximam velis inire gratiam, ministeria servorum obire mihi concedes.

VI. Hoc auditio, Petrus subridens ait: Quid ergo putas, Clemens, quod non ipsa necessitate tu in servorum locum mihi redigeris? Nam quis elegantes ac multas sindones cum adjunctis annulis et calceis mihi custodiet? Quis vero et suavia exquisitaque opsonia præparabit, quæ cum varia sint, multos ac peritos postulant coquos: et omnia illa, quæ apud effeminas homines cupiditati, tanquam immani bestiæ, per omnem quæsita luxum ac fraudem parantur? Sed forsitan hoc te subiit propositum, quia non intellexeris atque ignores vitæ meæ rationem, qui pane solo et olivis uitor, rareque oleribus, quique vestimentum ac pallium habeo hoc ipsum quo amictus sum, et alio opus non habeo, neque ulla re. Nam in his etiam abunde mihi est. Mea quippe mens cernens illic omnia bona æterna, nihil eorum quæ hic sunt aspicit. Attamen tuum egregium approbo institutum, mirorque ac laudo, quo modo cum sis vir in vita sumptuosa educatus, facile vivendi rationem immutaveris et ad sola necessaria traduxeris. Nos enim a puerō, ego et Andreas, qui ejusdem mecum sanguinis est, meusque secundum Deum frater, non solum in pupillatu educati, verum etiam propter inopiam et ærumnas ad laborem assuefacti, expedite nunc iti-

VARIÆ LECTIONES.

²⁷ δοπερ Η, δοπερ Σ. Ο. Τυμ ὡς δὲν μή D, κἄν C, Ο, ώς — εἰ μή — Epit. c. 73; ώς κἄν σονj S. Dein ερπάπτοστηνai O. c. Epit. l. c., ἀποστείν C. ²⁸ ἡτα Epit. el C. O. ²⁹ τούτ...ς (sic) pro τούτῳ ψ O. ³⁰ πάντοτε σοi O. ³¹ εὐσεβῶς συνοδεύετω om. O. Idem λυπεῖν c. cod. Reg. 804, λυπουν C, λυπῆσαι Epit. c. 73. ³² ήtia Epit. l. c., ἀπολιπών C. O. ³³ δψα Epit. c. 74 et O, δψη C. ³⁴ τεχνικῶν epit. ³⁵ ἐκτεθηλυμένων S. ³⁶ πλὴν εἰ cod. Reg. 804 et O. Τυμ συνέντα epit. ³⁷ τουτο C. ³⁸ ἐργατιαν cod. Reg. 804 et O.

VARIORUM NOTÆ.

(35) *Triboniar. Tribunarium dicitur non semel in Narratione de Apollonio Tyrio, Auguste Vindelicorum edita, protribonarium: Ne despicias tribunarii perpetualem. Est autem tribonion seu triibonion grammaticorum filius τὸ παλαιὸν καὶ τετραμμένον τὸ*

ιμάτιον κατατετριμένον φάκος· παλλὸν. In Ausonio, epigramm. 52, *tribon. Paulo ante Liber Regis, πλὴν εἰ τοιαύτη. El sub finem capitilis, ἐργαστείαν. Cot.*

nerum vexationes ferimus. Quare si crederes mihi, A μοι, ἐμοὶ δὲν συγχεωρήκεις, ἀνδρὶ ἐργάτῃ, σὺ τὸ δούλων ἀποπληροῦν μέρη·

VII. At ego hæc audiens contremui et collacrymavi, quod tales habuisset orationem vir, quo cuncti hujus ætatis homines ratione scientia ac pietatis minores sunt. Tum ille lacrymantem me videns causam lacrymarum percontabatur. Et ego respondi: Quid tantum peccavi, ut mihi hujusmodi proferres sermonem? Et Petrus exceptit: Si malum est, quod dixi, ut serviam tibi, tu prior peccasti, hoc mihi postulans facere. Et ego: Non est, inquam, simile: me enim hoc agere decet omnino, te autem, qui es Dei præco et nostras servas animas, id mihi facere grave est. Et Petrus respondit: Acquiescerem tibi, cum Dominus noster, qui ad salutem totius mundi venit, unusque omnium est nobilissimus, servitatem sustinuerit, ut nos suaderet non erubescere fratribus nostris servorum exhibere ministeria^a, quamvis admodum nobiles simus. Tum ego dixi: Si putem, quod te sim superaturus oratione, stultus sum: verumtamen ago gratias providentia Dei, quia parentum loco habere te merui.

VIII. Et Petrus interrogavit: Nemone vere ex genere tibi superest? Respondi: Sunt quidem multi et potentes viri, atque ex prosapia Cæsar. Nam patri meo, utpote una educato, cognatam Cæsar ipse junxit uxorem, de qua tres liberi orti sumus, duo quidem ante me, qui cum essent gemini, admodum sibi invicem similes erant, ut ipse pater aiebat mihi: ego enim neque illos neque genitricem valde novi, sed quasi per somniū obscuram eorum formam recolo. Mater ergo mea Matildia dicebatur, pater autem Faustus, fratrum vero alter Faustinus vocabatur, alter dicebatur Faustinianus. Cum igitur tertius ego post eos natus essem, māter (quemadmodum pater meus reserbat) somnium vidi, quod nisi confessim duobus filiis suis geminis assumptis urbem Romam fuisse egressa, et absuisset annis duodecim, ipsa cum iis letho pessimō esset interitura.

IX. Pater igitur, qui liberorum amans erat, cum servis et ancillis, ac dato sufficienti viatico, in na-

^a Matth. xx, 28.

VII. Έγὼ δὲ ἀκούσας σύντρομας ἐγενόμην καὶ ἐπιδακρυς, οἷον λόγον εἶπεν ἀνὴρ, οὗ πάντες οἱ τῆς νῦν γενεᾶς ἀνθρώποι τῷ τῆς γνώσεως καὶ εὐσεβείας λόγῳ ἤτους^b τυγχάνουσιν. Οὐ δέ, ίδών με σύνδακρυν, τῶν δακρύων ἐπύθετο τὴν αἰτίαν. Κάγὼ ἔφην· Τί τοιοῦτον ἡμαρτον, ἵνα μοι τοιούτον^c εἴπης λόγον; Καὶ δὲ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Εἰ μὲν κακῶς εἰρηκα τὸ δουλεῦσαι σοι, σὺ πρώτος ἡμαρτεῖς, τοῦτο^d ἐμοὶ ποιῆσαι ἀκίνησας. Κάγὼ ἔφην· Οὐχ ὅμοιον ἔστιν· ἐμοὶ μὲν γάρ τούτῳ ποιεῖν πρέπει πάνυ, σοι δὲ τῷ τοῦ Θεοῦ κήρυξι τὰς ἡμετέρας σώζοντι φυχὰς χαλεπὸν τοῦτο ποιεῖν ἐμοὶ. Καὶ δὲ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Συνεθέμην δὲν σοι, ἐπειδή^e δὲ Κύριος ἡμῶν, ὁ ἐπὶ σωτηρίᾳ^f 260 παντὸς τοῦ κόσμου ἐλληνιθῶς, μόνος ὑπὲρ πάντας εὐγενῆς ὁν, δουλείαν ὑπέμεινεν, ἵνα ἡμᾶς πεισθήσῃ αἰδεῖσθαι τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν τὰς δούλων ποιεῖν ὑπηρεσίας, καὶ πάνυ εὐγενεῖς τυγχάνωμεν. Κάγὼ ἔφην· Εἰ μὲν νομίζω σε νικῆσαι^g λόγῳ, ἀνόητός είμι, πλὴν χάριν ἔχω τῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ, διτι σε εἰς γονέων τόπον ἔχειν κατηξιώθην.

VIII. Καὶ δὲ Πέτρος ἐπυνθάνετο· Οὐδεὶς δέ σου^h ἀληθῶς πρὸς γένουςⁱ ὑπάρχει; Κάγὼ ἀπεκρινάμην· Εἰσὶ μὲν πολλοὶ καὶ μεγάλοι ἀνδρες, Καίσαρος πρὸς γένος δύτες. Οθεν τῷ ἐμῷ πατρὶ ὡς καὶ συντρόφῳ αὐτὸς Καίσαρ συγγενίδα^j προστηρμόσατο γυναῖκα, ἀφ' ἣς τρεῖς ἐγενόμεθα σιοὶ, δύο μὲν πρὸ ἐμοῦ, οἱ καὶ δίδυμοι δύτες πάνυ δμοῖοι ἀλλήλοις ἐτύγχανον, ὡς αὐτὸς δὲ πατήρ ἔλεγε μοι. Ἐγὼ γάρ οὖτε αὐτούς, οὔτε τὴν τεκοῦσαν πάνυ ἐπίσταμαι, ἀλλ' ὥσπερ δὲ δινείρων ἀμαυρῶν αὐτῶν τὸ εἶδος ἀναφέρω. Ή μὲν οὖν μήτηρ μου Ματτιδία^k (36) ἐλέγετο, δὲ πατήρ Φαῦστος, τῶν δὲ ἀδελφῶν καὶ αὐτῶν δὲ μὲν Φαῦστίνος ἐκαλεῖτο, δὲ Φαῦστινιανὸς ἐλέγετο. Εμοῦ οὖν τρίτου ἐπιγενηθέντος αὐτοῖς, ή μήτηρ δύτερον ἐωράκει, ὥσπερ δὲ πατήρ μου ὑπῆρχετο, διτι, ἐδὲ μή, τοὺς διδύμους σιοὺς αὐτῆς ἔχαυτῆς παραλαβοῦσα, τὴν Ῥωμαίων πρὸς ἀποδημίαν ἐξέλθη^l πόλιν ἐπ' ἑτη δίδεκα^m, πανθεῖρι μόρῳ ἄμα αὐτοῖς ἀποθανεῖν ἔχει.

261 IX. Οὐ μὲν οὖν πατήρ, φιλότεκνος ὁν, σύν τε δούλοις καὶ δούλαις ἐφοδιάσας ἰκανῶς καὶ εἰς

D

VARIÆ LECTIONES.

^b Ita Epit. c. 75 et O. ἡμέτονες cod. Reg. 804, ἡμέτον C. ^c Post τοιούτον repetuntur vbb. ἡμαρτον ἵνα μοι τοιούτον in O. ^d τούτο C. ^e Ruſinus hæc ita interpretatur: *Acquiescerem tibi, nisi Dominus noster — passus esset, quasi legerit εἰ μή S.* ^f νικήσειν Epit. ^g τοι Epit. c. 76, quod præferendum esse videtur. Cfr. hom. xii, 45. ^h Ita O. e. Epit. l. c. et cod. Reg. 804. Huc accedit ed. pr. Cotelerii, cuius πρὸς γένους in utraque Clerici ed. permutatum est cum πρὸς γένος. Unde Schweligerus emendandus. ⁱ αὐτὸν Καίσαρ συγγενὴ O. nobilis adæque familia Ruſinus, quasi legisset συνεγενίδα C. ^j Ita O. c. C et cod. Reg. 804, Matthidia Recogn. et Epit. ^k ἔξιλθος C. ^l έξιλθος C. ^m έξιλθος C. Ruf., epit. c. 76. Tum πανωλεθρῷ O et Epit. l. c. In cod. Reg. 804 έχοι p. έχει.

VARIORUM NOTÆ.

(36) *Matthidia*. Sic quoque sæpe dictus dicendus que codex. At in *Recognitionibus* et *Epitome*, impressis manuque exaratis, *Matthidia*, *Matthidia*, quo modo apud Nicephorum, et *Græci* in *Menæo*. Ex-

cipe tamen membranas *Recognitionum* penes P. Petitum: exhibent enim *Matthidia*. Chronologus Alti-siodorensis monachus *Mattidiam* vocat. Ultima capitis voce codex, έχοι. Cot.

πλιόν ἐμβαλδμενος⁵⁰, εἰς τὰς Ἀθήνας ἀμά παιδευ- θησαντος ἔξεπεμψεν⁵¹, ἐμὲ δὲ μόνον υἱὸν εἰς παραμυθίαν ἔσχε μεθ' ἔστωτον. Καὶ ἐπὶ τούτῳ⁵² εὐχαριστῶν πολλά, ὅτι κάμελ δὲ νεαρος μὴ κεκελεύκει ἀμά τῇ μητρὶ τὴν Ῥωμαίων ἐκβῆναι πόλιν. Περαιωθέντος ὧν ἐνιαυτῷ δὲ πατήρ ἔπεμψεν εἰς Ἀθήνας χρήματα τοῖς αὐτοῖς, ἀμά τε καὶ μαθεῖν⁵³ τὸ πῶς διάγουσιν. Οἱ δὲ ἀπελθόντες οὐχ ὑπέστρεψαν. Τρίτῳ δὲ ἐνιαυτῷ δὲ πατήρ ἀθυμῶν ἐπέρους δμοιών ἔπεμψε⁵⁴ μετ' ἔφοδιών, οἵτινες τετάρτῳ ἐνιαυτῷ ἡλον ἄγγελοντες, μήτρες μου τὴν τεκουσαν ἢ τοὺς ἀδελφούς ἐωρακέναι, μήτρες μήτρας αὐτοὺς⁵⁵ Ἀθήναις ἐπιθημητέναι, μήτρες ἀλλού τινὸς τῶν σὺν αὐτοῖς ἀπεληλύθετων καὶ Ἰχνος⁵⁶ εὑρηκέναι.

I. Ό μὲν οὖν πατήρ, ταῦτα ἀκούσας, καὶ ὑπὸ παλῆς λύπης ἔκβαμδος γενόμενος, καὶ οὐκ εἰδὼς πῶς ὀρμήσας ἐπὶ ζῆτησιν αὐτῶν γένηται, ἐμέ τε παραλεών καὶ εἰς πόρτον καταβάς, πολλῶν πυκνώτερον ἰενθάνετο, ποῦ ἔκαστος αὐτῶν εἶδεν⁵⁷ ἢ ἡ ξουσίαν ἀπὸ τεσσάρων ἐτῶν⁵⁸ γενόμενον ναυφράγιον. Καὶ θλος ἀλλαχῆ Ἐλεγεν. Ό δὲ ἀντεπυθάνετο, εἰ ἐωράκιστο πῶμα γυναικὸς μετὰ βρεφῶν ἐκβεβρασμένον. Τὸν⁵⁹ οὖν πολλὰ **262** λεγόντων ἐωρακέναι πώματα κατὰ πολλοὺς τόπους⁶⁰, δὲ πατήρ ἀκούων θεάναιν. Πλὴν ὑπὸ σπλάγχνων θορυβούμενος ἀλδητος ἰενθάνετο, ὅτι τοσούτον μέγεθος θαλάττης ἔρευναν ἐπειράτο. Πλὴν συγγνωστὸς ἦν⁶¹, ὅτι τῇ πρὸς τοὺς ζῆτουμένους στοργῇ ἐλπίσιν ἐδουκολεῖτο καναῖς. Καὶ δῆποτε ὑπὸ φροντιστὰς ποιήσας με καὶ εἰς Ῥώμην καταλείψας διωδελαστῇ, ἀντὸς, δακρύων εἰς πόρτον κατελθὼν καὶ εἰς πλοίον ἐμβάς, δαναχθεὶς, ἐπὶ τὴν ζῆτησιν ἐπορεύθη. Καὶ ἔκτοτε εἰς τὴν σῆμαρον ἡμέραν οὗτον γράμματα ἐδεξάμην παρ' αὐτοῦ, ὅτι εἰ ζῇ εἰτε⁶² τέθηνχε σαφῶς ἐπίσταμαι. Μᾶλλον δὲ ὑπονοῶ διτε καὶ αὐτὸς τέθηνχε που⁶³, ἢ ὑπὸ λύτης νυκηθεὶς ἢ ναυαγίᾳ περιπεσών. Τεύτου⁶⁴ δὲ δεῖγμα, ὅτι θῆδη λοιπὸν ἔκτοτε εἰκοστὸν ἔτος ἔστιν, ἢ⁶⁵ ής⁶⁶ οὐδεμίλιαν τινὰ περὶ αὐτοῦ ἀλήθειαν ἔχουσα.

II. Ό δὲ Πέτρος, ἀκούων ταῦτα, ὑπὸ συμπαθείας λύτησεν, καὶ εὐθέως τοῖς συνοῦσι γνησίοις ἐψήφισε ταῦτα εἰ τις πεπόνθειεν⁶⁷ θεοσεβῆς, οὐλα δὲ τούτου τέκνουθε πατήρ, εὐθέως τῷ τῆς θεοσεβείας λόγῳ τὴν αἰτίαν προστήπτεν ἐπιγράφων τὸν πονηρόν⁶⁸. οὐτω καὶ τοῖς ταλαιπώροις ἔθνεσι συμβαλίνει πάσχειν, καὶ ἀγνοοῦμεν οἱ θεοσεβεῖς. Ταλαιπώρους δὲ αὐτοὺς εὐλόγως εἰρηκα, ὅτι ἐνταῦθα ἀλώνται καὶ τῆς ἐκεῖ ἐλπίδος οὐ τυγχάνουσιν. Οἱ **263** γὰρ ἐν θεοσεβείᾳ πάσχοντες τὰ θλιβερὰ εἰς ἐκπράξιν παραπτωμάτων πάσχουσιν.

VARIÆ

⁵⁰ ἐμβαλδμενος C. ⁵¹ ἔξεπεμψας O. mendose. οἱ περι plena est, neque certa. ⁵² Post μαθεῖν excidit fortasse γλυπτόμενος, quod addit Epit. S. ⁵³ ἐπειράτης δμοιών C. ⁵⁴ αὐτούς Recogn. vii, 9, αὐταῖς C. O. Tum μήτρē S, μηδέ C. O. ⁵⁵ Ἰχνος O. ⁵⁶ Ita O e. S. Ibea C. Tum ξουσαν O. ⁵⁷ ἐνιαυτῶν O. In eodem deest ναυφράγιον. Cod. Reg. 804 et Epit. scr. ναυάγιον Sed hom. xv, 3 legitur ναυαγία. Tum δὲ π. ἀλλος O. ⁵⁸ τὴν O. ⁵⁹ τόπους O c. cod. Reg. 804. τρόπους C. ⁶⁰ οὖν O. Tum πρό p. πρός idem. ⁶¹ ή C. ⁶² που om. O. Tum ναυφράγιος C. ⁶³ τούτου S, et Epit. τούτο C. O. ⁶⁴ ἀφ' οὐ Epit., ἀφ' ὧν O, qui tum om. τινά, scribitque ἀλήθεια. ⁶⁵ πεπόνθεις S. In O esse videtur πέπονθος ἐν θεοσεβείᾳ p. τ. θεοσεβῆς. ⁶⁶ τῷ πονηρῷ cod. Reg. 804 et Epit. Sed εἰρ. hom. ix, 16, 17, 18. Ad oram Ottobonianam hoc scholion exstat: Ισαὶ δὲ προάπτειν πρὸς τὴν σύνταξιν ἐπιγράφων τὸν πονηρόν.

A vēm conjectos Athenas etiam erudiendos misit; me vero solum filium ad consolationem secum retinuit. Atque eam ob rem ingentes gratias ago, quod me quoque somnium non jusserrit una cum matre urbe Roma excedere. Anno igitur completo, pater ad suos Athenas misit pecuniam, simulque sciscitatum quo modo agerent. Qui vero abierunt, non reversi sunt. Tertio autem anno mōstus pater alios ablegavit similiter cum rebus ad victimum necessariis, qui quarto anno regressi nuntiant, neque meam matrem se, neque fratres vidisse, sed neque ipsos Athenas pervenisse, neque usquam alicujus, qui cum ipsis fuerant, vel vestigium a se repertum.

X. Pater ergo hæc audiens et multa tristitia obstupefactus, nesciensque quo tenderet ac illos quæreret, assumpto me, ac in portum descendens, multos frequentius percontabatur, ubi quisque eorum vidisset vel audiisset a quatuor annis naufragium contigisse. Atque varii vario in loco accidisse referebant. Ille vero iterum rogabat, num vidissent corpus mulieris cum pueris a mari ejectum. Cumque illi multa se multis locis cadavera vidisse dicerent, pater audiens ingemiscebatur. Verum naturali affectu perturbatus præter rationem sciscitabatur, qui tantam mari vastitatem scrutari conaretur. Attamen venia dignus erat, quod charitate erga eos, quos quærebant, spebus lætaretur inanibus. Denique ne sub magistris positum, annos natum duodecim, Romæ reliquit, et ipse flens descendit ad portum, navique consensa subvectus ad inquisitionem profectus est. Atque ex eo tempore usque in hodiernum diem neque litteras ejus acceperī, neque si vivat aut defunctus sit certo novi. Sed magis suspicor illum quoque obiisse, aut tristitia victimum, aut naufragio involutum. Cui rei argumento est, jam ab eo tempore vigesimum annum esse, ex quo nihil de eo veri audiverim:

XI. Petrus vero hæc audiens, commiserationis affectu lacrymas fudit: statimque ad familiares qui aderant ait: Hæc si quis in Dei cultu positus pertulisset, quæ hujus pertulit pater, confessum religioni attribuisset causam, et diabolo ascripsisset. Ita etiam miseris gentilibus contingit pati, et ignoramus qui pii erga Deum sumus. Miseres autem eos dixi merito, qui et hic vagantur in erroribus et a spe futura fraudantur. Dei enim cultores cum incommoda patiuntur, ad expiationem delictorum perfserunt.

LECTIONES.

⁵⁰ ἐπὶ τοῦτο var. lect. ap. C. Scriptura Ottoboniana- ni nec plena est, neque certa. ⁵¹ Post μαθεῖν excidit fortasse γλυπτόμενος, quod addit Epit. S. ⁵² ἐπειράτης δμοιών C. ⁵³ αὐτούς Recogn. vii, 9, αὐταῖς C. O. Tum μήτρē S, μηδέ C. O. ⁵⁴ Ἰχνος O. ⁵⁵ Ita O e. S. Ibea C. Tum ξουσαν O. ⁵⁶ ἐνιαυτῶν O. In eodem deest ναυφράγιον. Cod. Reg. 804 et Epit. scr. ναυάγιον Sed hom. xv, 3 legitur ναυαγία. Tum δὲ π. ἀλλος O. ⁵⁷ τὴν O. ⁵⁸ τόπους O c. cod. Reg. 804. τρόπους C. ⁵⁹ οὖν O. Tum πρό p. πρός idem. ⁶⁰ ή C. ⁶¹ που om. O. Tum ναυφράγιος C. ⁶² τούτου S, et Epit. τούτο C. O. ⁶³ ἀφ' οὐ Epit., ἀφ' ὧν O, qui tum om. τινά, scribitque ἀλήθεια. ⁶⁴ πεπόνθεις S. In O esse videtur πέπονθος ἐν θεοσεβείᾳ p. τ. θεοσεβῆς. ⁶⁵ τῷ πονηρῷ cod. Reg. 804 et Epit. Sed εἰρ. hom. ix, 16, 17, 18. Ad oram Ottobonianam hoc scholion exstat: Ισαὶ δὲ προάπτειν πρὸς τὴν σύνταξιν ἐπιγράφων τὸν πονηρόν.

XII. *Ista postquam dixisset Petrus, unus ex nostris audacia sumpta pro omnibus rogavit eum, ut die crastina maturius in Aradum, oppositam Insulam, quae triginta, opinor, nec totis stadiis distat, navigaremus, ad videndas ibi duas columnas vitæ maximam molam habentes. Petrus ergo, ut erat clementissimus, concessit, dicens: Cum e navi egressi fueritis, ne una multi procedatis ad speciationem eorum quæ cupitis: nolo enim civium concursus ad vos fieri. Atque sic navigantes momento horæ in insulam delati sumus. Et descendentes ex scapha eo progressi sumus, ubi erant columnæ vitæ; simulque cum columnis alias aliud ex Phidiæ operibus spectabat.*

XIII. *Unus autem Petrus necesse non putavit quæ ibi erant iuvare, sed attentius considerans mulierem quamdam, extra pro foribus sedente et vietus gratia mendicantem: Mulier, inquit, quod tibi membrum deest, ut tantam contumeliam suscepis, petendi, inquam, stipem et non potius manus tuis, quas a Deo acceperisti, operans quotidianum cibum queris? At illa suspirans respondit: Utinam mihi quidem essent manus, quæ possent laborare! nunc autem mihi solam manuum speciem servant, cum sint emortuæ, morsibus meis vexatae. Et Petrus interrogavit: Quæ vero fuit causa, ut grave hoc malum sustineres? Tum illa respondit: Animi imbecillitas, nec aliud quidquam. Si enim fortis animo fuisse prædicta, erat præcipitum, erat pelagus, unde me dejiciens poteram malis dolorem unihī afferentibus finem imponere.*

XIV. *Tum Petrus int̄: Et quid? Putasne mulier, quod qui semelipsos perimunt, omnino a suppliciis liberantur, annon polius animæ eorum, qui ita moriuntur, majoribus puniuntur apud inferos poenis, propter sui homicidium? At illa: Utinam, inquit, persuasum mihi esset, revera in inferis animas vivas reperiri; utique contemptis poenis mori eligarem, ut horam saltem unam viderem milii exoptatissimos. Et Petrus dixit: Quidnam sit, quod te excruciet, scire velim, mulier. Si enim me docueris, pro ea gratia certam te faciam de animæ vita apud inferos, et pro præcipitio vel profundo medicamentum tradam ut sine cruciatu valeas vitam committare.*

XV. *Tunc mulier, quæ ambiguum sermonem non intelligeret, promissione gratariter accepta caput dicere lunc in modum: Genus quidem et patriam*

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰ Ita O c. S. ὥρθιτερον C. ⁴¹ ὑμᾶς O c. cod. Reg. 804 et Epit. c. 80, ἡμᾶς C. ⁴² οὐτως C.
⁴³ Ita S, ὅμως C, O. ⁴⁴ ἄλλο ἀλλότι O. ⁴⁵ ἴστορια O, in quo deinde θυρωρῶν. ⁴⁶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ C.
⁴⁷ πορίζεις C. ⁴⁸ πεποιηκέναι O. ⁴⁹ ἡ C. ⁵⁰ Μή τῇ p. μῆτι C. ⁵¹ O bis exh. Ἐφη. ⁵² εἰδῶ O.
⁵³ δώσω S, O, δῶ C. ⁵⁴ Fort. εἰπαῖσα S.

VARIORUM NOTÆ.

(37) *Insulam Aradum, urbi Antærado ex adverso sitam, memorauit Herod. vii, 98. Strab. xvi, 753. Casaub. SCHWEGL.*

(38) *Videtur τὸν βίον esse interpretatio τοῦ ζῆν. Est autem ἀμφιβολού, quia quod Petrus intelligebat de mutatione vitæ in melius, id Matthiæ de com-*

A XII. *Taῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντες εἰς τις τῶν ἐν ἡμῖν τολμήσας ἀντὶ πάντων παρεκάλεσεν αὐτὸν, αὔριον ὥρθιτερον ⁴⁰ (37) εἰς Ἀραδον, τὴν κατέναντι νῆσον, εἰσπλεύσαι, τράκοντα, οἶμαι, οὐδὲ ὅλους ἀπέχουσαν σταδίους, ὡς ἐπὶ ιστορίᾳ τῶν ἔκει ἀμπελίνων δύο στύλων μέγιστα ἔχοντων πάχη. Ὁ οὖν πειθήνος Πέτρος συνεχώρησεν εἰπών· Ἐπάν τοῦ πλοίου ἐκβῆτε, μή ἂμα πολλοὶ εἰσέρχεσθε εἰς τὴν θεωρίαν ὧν ἐπιθυμεῖτε· οὐ γάρ βαύομενοι στρέμματα γίνεσθαι εἰς ὑμᾶς ⁴¹ τῶν πολεων. Καὶ οὗτως ⁴², πλεύσαντες χοπῆ ὥρας, κατήγορημεν εἰς τὴν νῆσον. Ἐκβάντες δὲ τοῦ σκάφους, εἰσήσιμεν ἐνθα οἱ ἀμπελίνοι στύλοι ἤσαν, ὅμῶς ⁴³ ἂμα αὐτοῖς ἄλλος ἄλλο τι ⁴⁴ τῶν Φεδίου ἐργῶν ἔθεώρει.*

B XIII. *Πέτρος δὲ μόνος οὐκ ἀναγκαῖον ἤγγιστο ἐπὶ τὴν τῶν ἔκει ιστορίαν ⁴⁵ γενέσθαι, γυναῖκι δέ τινι ἔξι πρὸ τῶν θυρῶν καθεξόμενῃ καὶ τροφῆς χάριν μετατούσῃ πυκνὰ, κατανοήσας, Ἐφη· Γύναι, τί σοι τῶν μελῶν λείπει, ὅτι τοσαύτην ὕδρον ἀνεδέξω, λέγω δὴ τὸ προσαιτεῖν, καὶ μή μᾶλλον ταῖς ὑπὸ Θεοῦ ⁴⁶ σοι δεδωρημέναις χεροῖν ἐργαζομένη τὰς ἐφημέρους πορίζη ⁴⁷ τροφάς: Ἡ δὲ, στενάξασα, ἀπεκρίνοτο· Εἴθε γάρ ἡσάν μοιχεῖρες ὑπουργεῖν ⁴⁸ 264 δυνάμενα! νῦν δέ μοι σχῆμα μόνον χειρῶν φυλάξσουσιν, νεκρά τυγχάνουσαι, ὑπὸ δηγμάτων ἐμῶν βεβασανισμέναν. Καὶ δὲ Πέτρος ἐπύθετο· Τίς δὲ ἡ αἰτία τοῦ σε τὸ χαλεπὸν τούτῳ πεπονθέναι ⁴⁹; Ἡ δὲ ἀπεκρίνοτο· Ψυχῆς ἀσθένεια καὶ πλέον οὐθέν. Εἰ γάρ ἀνδρεῖον είχον φρόνημα, ἦν κρημνὸς, ἦν ⁵⁰ βυθός, διεν ἐματήη τίβιασσα, τῶν δύδυνωντων με ταύσασθαι ἡδυμάτην κακῶν.*

C XIV. *Καὶ δὲ Πέτρος Ἐφη· Τί οὖν; ⁵¹ οἰτε, γύναι, διε πάντως οἱ ἀναιροῦντες ἁυτοὺς κολάσσεως ἀπαλλασσονται, ή μήτε ⁵² χειροίς κολάσεις ἐν ἥδῃ αἱ τῶν οὐτως θυντούσιν φυχαὶ περὶ τῆς αὐτοκτονίας κολάζονται; Ἡ δὲ Ἐφη ⁵³. Εἴθε ἐπετείσμην, ὅτις ὄντως ἐν ἥδῃ φυχαὶ εὑρίσκονται ζῶσαι, καὶ ἡγάπων, τῆς κολάσεως καταφρονήσασα, θανεῖν, δικαστοὺς ἐμοὺς περιποθήτους ίδω ⁵⁴ καὶ μίαν ὥραν! Καὶ δὲ Πέτρος Ἐφη· Τί ἄρα ἐστὶ τὸ λυποῦν σε, μαθεῖν ήθελον, τύναι. Εἳν γάρ με δωδέκης, ἀντὶ ταύτης τῆς χάριτος πληροφορήσω σε, ὅτι ἐν ἥδῃ ζῶσιν αἱ φυχαὶ, καὶ ἀντὶ κρημνοῦ ή βυθοῦ φάρμακον δώσω ⁵⁵, διπας ἀδασανίστως τοῦ ζῆν τὸν βίον (38) μεταλλάξαι δυνιθῆς.*

D XV. *Καὶ ἡ γυνὴ, τὸ ἀμφιβόλως δηθὲν μή συνεῖσα, ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ἡθείσα, τοῦ λέγειν ήθεζατο οὐτως· Γένος μὲν καὶ πατρίδα εἰπεῖν ⁵⁶, οὐκ 265 οἵμαι πεισαι*

mutatione vitæ cum morte interpretabatur. Lege cap. 18. Cor. Fallitur C, cum τὸν βίον interpretationem esse censem τοῦ ζῆν, nam βίον ζῆν dicunt Plato optimique scriptores alii. Licet igitur hæc voces in Epit. cap. 82 et infra c. 18 noui existent, omnino tamen sunt retinendæ. Davis.

ποτε δυνηθῆναι τενα. Πλὴν καὶ σοὶ τί διαφέρει τοῦτο μεῖν, ἢ μόνον ^{εἰς} τὴν αἰτίαν, ἡς ἔνεκεν δύναμένη δηγματεῖς ἐμάς ἐνέκρωσα χεῖρας· πλὴν τὰ κατ' ἵματήν, ὡς δύνατὸν ἀκούσαι σε, διηγήσωμαι. Ἐγώ, πάντα εὐγένης ὑπάρχουσα, δυνάτου ^{εἰς} τινᾶς προσταγῆς ἀνδρὶ πρὸς γένους αὐτῷ ὑπάρχοντι ἐγενόμην γυνή. Καὶ μετὰ δίδυμα τέκνα ἔσχον ἔπειρον υἱόν. Ὁ δὲ τὸν ἐμοῦ ἀνδρὸς ἀδελφὸς μανεῖς οὐκ ἐλάττον τράση μη τῆς ταλαιπωρίου ^{εἰς}, σφόδρα σωφρονεῖν ἀγαπάσσος. Καὶ βουλομένη ^{εἰς} μήτε τῷ ἐραστῇ συνθέσθαι, μήτε τῷ ἐμῷ ἀνδρὶ ἀναθέσθαι τὸν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ πρὸς ἐμὲ ἔρωτα, ἐλογισάμην, ἵνα ^{εἰς} μήτε μοιχαμένη ἐμαυτὴν μιανῶ, μήτε τοῦ ἐμοῦ ἀνδρὸς τὴν κοίτην ὑδρίσω, μήτε τῷ ἀδελφῷ τὸν ἀδελφὸν πολέμους καταστήσω, μήτε δῶν γένος μέτην εἰς ὄντεισι μόνον πᾶσιν ὑποβαλῶ ^{εἰς}. ὡς ἔφην, ἐνοιτάμην τὴν πολιν μετὰ τῶν ἐμῶν διδύμων παιδῶν ἐκβῆναι ἐπὶ χρόνον τινά, ἔως δὲ ὁ μιαρὸς ἥρος πεινότας τοῦ ἐπὶ τῇ ἐμῇ ὕδρει κολακεύοντός με. Τὸν μέντοι ἔπειρον υἱὸν παρὰ τῷ πατρὶ μεῖναι εἰς ταραμύλαν κατελίπον.

XVI. Πλὴν ^{εἰ}, ἵνα ταῦτα οὕτως γένηται, ἐπενόησα δύειρον πλέονταί σι, ὡς δή τινος νύκτωρ ἐπιστάντος με καὶ εἰρήκοτος· Γύναι, ἔχαυτῆς ^{εἰς} ἀμα ^{εἰς} τοῖς διδύμοις σου τέκνοις ἐπὶ χρόνον τινά, μέχρις ὅτε μηρύσω ἐπανείθειν σε ἐνταῦθα, ἔκβηθι τὴν πόλιν· ἐπεὶ ἀμα ἀνδρὶ καὶ πᾶσι σου τοῖς τέκνοις **266** αἰφνιδίως κακῶς τελευτήσεις. Ὁμῶς οὕτως ἐπόίησα. “Αμα γάρ τῷ τοῦ δύειρον φεύσασθαί μι τῷ ἀνδρὶ, αὐτὸς, περίφορος γενίμενος, μετὰ τῶν ἐμῶν ^{εἰς} δύο υἱῶν, δούλων τα καὶ παιδισκῶν καὶ χρημάτων συγχων κατὰ πλοῦν εἰς Ἀθήνας με ἐξέπεμψεν, ἐκπαιδεῦσαι τοὺς υἱοὺς, οἱ μέργιαι ἀν, ἔφη, τῷ χρηματίσαντι δόξῃ ἐπανιέναι σε τρὶς ἐμὲ. Ὅμηρος ἀμα τέκνοις ἡ τάλαινα πλέοντα ἵνα ἐμέμων ἀταξίας εἰς τούτους ἀπορθίσεις ^{εἰς} τοὺς τίκους, νυκτὸς τῆς νηδὸς διαλυθείσης, ναυαγίῳ ^{εἰς} πεμπέσα. Πάντων δὲ θανόντων, ἡ ἀτυχής ἐγὼ μόνη ἵνα ἀφρόδοι κύματος φτιπισθεῖσα ^{εἰς}, ἐπὶ πέτρας ἐβρίση, ἐψ’ ἡς καθεσθεῖσας ἡ ἀθλία ἐπλόποι τοῦ τὰ ^{εἰς} τέκνα μὲν ὄντα εὑρεῖν, εἰς τὸν ^{εἰς} βυθὸν ἐμαυτὴν οὐκ ἐβρίση τότε, ὅτε, τὴν ψυχὴν μεμεθυσμένην τοῖς κύμασιν ἤρωσα, τοῦτο ποιῆσαι φρδίως ἐδυνάμην.

XVII. Πλὴν ἐπειδὴ δρθρὸς ἐγένετο, μεγάλα βιώσα καὶ γερά κωκύους τα ^{εἰς} περιελεπόμην, ζητοῦσα τῶν ἴμων ταλαιπώρων βρεφῶν τὰ νεκρά σώματα. Ἐλεήτης οὖν με οἱ ἐπιχώριοι, γυμνήν ιδόντες, ἐνδύσαντες με τὸ πρώτον, τὸν βυθὸν ἀνηρεύων, τὰ ἐμὰ ζητώντες τέκνα. Καὶ ἐπεὶ μηδὲν ηὔρισκον ^{εἰς} ὃν ἐζήτων, παραμυθίας χάριν τινὲς τῶν φιλοξένων γυναικῶν προσελθοῦσα διηγοῦντο ἐκάστη τὰ ξευτῆς κακά, ἵνα τῇ ^{εἰς} τὸν ἡμοίων συμφορῷ παραμυθίας τύχω, δημοσίᾳ μὲν μᾶλλον ἐλύπει. Οὐ γάρ ἔφην οὕτω **267** κακή

VARIÆ LECTIONES.

^{εἰς} μήτην Ο. ^{εἰς} δυνάτου Epit. ^{εἰς} ταλαιπωρίας Ο. ^{εἰς} βουλομένη S., βουλομένης C. O. Subinde p̄t̄s O εἰ Epit., μή C. ^{εἰς} ἵνα om. O. ^{εἰς} ὑποβαλῶ O. ^{εἰς} οὕτως ταῦτα C. ^{εἰς} εἰς αὐτῆς O con-stanter. ^{εἰς} ἐμῶν deest in O. ^{εἰς} ἀπορθίσεις O. ^{εἰς} ναυαραγίῳ C. Subinde περιέπεσον cod. Reg. 804. ^{εἰς} φτιπισθεῖσα cod. Reg. 804, εἰ Epit. c. 84. ^{εἰς} τὰ inserui c. O. ^{εἰς} τὸ S. ^{εἰς} Βλβ. φρδίως ἐδυνάμην — γερά κωκύους desiderantur in O. ^{εἰς} Vide de hoc augmento etsi rarissimo Lobeckium ad Phryn. p. 136. S. εὑρισκον O et Epit. ^{εἰς} τῇ ascripsi ex O. Deinde δὲ μᾶλλον με C. Eliam in Epit. δ δη p. 136.

A si proferrem, nou arbitror me posse alicui persuadere. Sed et quid ad te attinet id cognoscere, nisi tantum causam, ob quam dolore affecta morsibus manus meas mortuas reddidi. Tamen mea, quoad audire potes, referam. Ego admodum nobilis, principis cuiusdam viri imperio, nupsi viro qui erat illius propinquus: et post duos geminos liberos alium suscepit filium. Sed frater mariti mei, magna correptus insania, adainavit me miseram, quæ castæ vivere cupiebam admodum. Cumque nec velle amatori consentire, nec viro meo amore fratri ejus erga me exponere, statui, ut neque adulterans polluerem me, nec viri mei torum contumelia afficerem, neque fratrem fratris redderem inimicum, neque totam familiam, quæ magna erat, in opprobrium cunctis darem; statui, inquam, urlie cum meis geminis pueris ad quoddam tempus discedere, donec et impurus amor illius, qui mihi ad dedecus meum assentabatur, finem accepisset. At alterum filium, ut apud patrem in solarium maneret, reliqui.

XVI. Verum quo hæc ita fierent, in animum induxi, somnium fingere, quasi aliquis mihi noctu astutisset ac dixisset: Mulier, confestim una cum geminis tuis pueris urbe discede ad aliquod tempus, donec rursus indicavero, ut redeas huc; alioqui cum marito cunctisque tuis liberis de repente peribis male. Atque ita feci. Statim enim ut somnium evanescitum viro enarravi, extimuit, et me cum duobus meis filiis cumque servis et ancillis atque multa pecunia Athenas per navem misit, ut natos erudirem, Quoad, inquit, visionis auctori placuerit te redire ad me. Cæterum ego misera una cum liberis navigans ventorum vi projicior in hæc loca, et navi noctu dissoluta in naufragium iucidi. Cumque omnes interissent, una ego infelix, magnis agitata fluctibus, in saxum ejecta sum: ubi cum infornata sedarem, spe reperiendi natos meus vivos in profundum me non præcipitavi tune, quando animum habens doloris fluctibus ebrium hoc facere facile poteram.

XVII. Verum postquam dies exortus est, cum clamore magno et miserabili ululatu circumspiciebam, quærens infeliciū natorum cadavera. Igitur miseratione commoti incolæ, nudam intuiti, cum primo me induisset, scrutati sunt maris profundum, quærendo natos meos. Et quia nihil inveniebant eorum quæ indagabam, nonnullæ hospitales mulieres consolandi me gratia accesserunt, et suas singulæ enarrabant miseras, ut similiū calamitate solarium caperem: quod me magis contrista-

bat : Non enim, inquietabam, adeo mala sum, ut ex aliorum calamitatibus consolationem accipiam. Et cum me multæ hospitio cuperent recipere, una quædam paupercula hic ihabitans extorsit mihi tugurio ejus succedere, dicens : Confide, mulier : etenim vir meus, homo nauta, in mari adhuc juvenis obiit : atque ex eo die, quamvis multi me sollicitarint ad nuptias, ego desiderio viri mei malui in viduitate agere. Erunt ergo communia, quæcunque manibus querere poterimus.

XVIII. Et ne longa ac minus utili narratione utar, habitavi cum ea, propter amorem ejus erga maritum. Sed non multo post mihi infelici lace-ratæ morsibus resolutæ sunt manus, illa vero quæ me suscepserat, tota morbo quodam occupata et colligata domi jacet. Quoniam ergo mulierum, quæ prius miserabantur, elanguit affectus, ac ego et illa clausa domi ambæ debiles et calamitosæ sumus, ex multo tempore hic, ut vides, sedeo, stipem pe-tens, et, si quid forte accépero, etiam ad illam pariter miseram ad cibum defero. Atque hactenus meæ quidem res sufficienter sunt dictæ. Tu nunc quid moraris implere quod promiseras, te daturum medicamen? quo etiam illi obitum cupienti tradam, et sic ego quoque possim, ut ais, vitam commu-tare.

XIX. Hæc dicente muliere, Petrus multa cogitatione stare suspensus videbatur. Et ego superveniens : Dudum, inquam, per omnia loca discurrens quærebam te : et nunc, quid agimus? At Petrus præcepit mihi, ut ad naviculum præcederem, ibi-que illum oppererer. Et quia contradici ei impe-ranti non poterat, quod jussit feci. Ipse vero, sicut mihi cuncta posterius enarravit, suspicione qua-dam exigua corde pulsatus interrogabat mulierem, dicens : Refer mihi, semina, genus et civitatem ac filiorum nomina, et jam medicamentum tibi do. At illa vim sustinens neque volens referre et me-dicamenti accipiendi cupida flinxit alia pro aliis, et ait, se quidem esse Ephesiam, virum autem Si-culum, sed et filiorum nomina similiter immutavit. Tum Petrus, existimans eam verum proferre, ait : Heu! mulier, putabam grande aliquod gaudium ho-dierno die me apportaturum, suspicabar enim te esse quamdam mulierem, quam sentiebam, cujus-que res audivi et probe novi. At illa adjurabat, di-cens : Rogo, mihi referas, ut sciam, an sit ulla inter mulieres me infelicio.

XX. Tum Petrus mentiri nesciens præ miseratione erga illam verum cœpit dicere : Est sane qui-dam adolescens, sectator meus, piorum religiosorumque sermonum cupidus et Romanus civis, qui mihi narravit, quod patrem habuerit et duos ge-

A είναι, ώς ¹⁰⁰ ταῖς ἀλλων συμφοραῖς παραμυθίας τύχω. Καὶ δὴ εἰς ξενίαν πολλῶν με ἀγειν ἀξιουσῶν¹, με τις τῶν ἐνταῦθα πενιχρὰ πολὺ βιασαμένη εἰς τὸ ἑα-τῆς ἐλθεῖν ἡγάγκασε σκήνωμα, εἰπούσα μοι· Θάρψει, γύναι, καὶ γάρ δὲ μόδις ἀνήρ ναύτης ὃν κατὰ θάλασ-sαν² τέθηκεν, ἐν τῇ νεαζούσῃ τυγχάνων ἡλικια· καὶ ἔκτοτε, πολλῶν με ἀξιούντων, πρὸς γάμον ἦν χρησ-ειν εἰλόμην, τὸν ἐμὸν ποθοῦσα ἀνδρα. Ἐσται δὲ ἡμῖν κοινὰ διὰ χειρῶν ἀμφότεραι πορίζειν δυνάμεθα.

XVIII. Καὶ ἵνα μή σοι μηκύνω τοὺς οὐκ ἀναγκαῖους λόγους, συνώχησα αὐτῇ διὰ τὴν φιλανδρίαν. Καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐμοῦ τῆς ταλαιπώρου αἱ χεῖρες ὑπὸ τῶν δηγ-μάτων³ παρεβίθασαν, καὶ τῇ ὑποδεξαμένη με γυνῆ, δὴ δὲ πάθους τινὸς συνδεθεῖσα, ἐπὶ τῆς οἰκίας ἔρθη-πται. Ἐπειονδὲ τῶν πάλι τυγανικῶν ἔλεος παρήκμα-σεν, ἐγὼ δὲ καὶ τὴν οἰκον ἀμφότεραι ἐπιστεῖς τυγχάνομεν, ἐκ πολλῶν χρόνων ἐνταῦθα, ὡς ὁρᾶς, καθέζομαι προσαιτοῦσα, καὶ ὃν δὲ εὐπορήσω⁴ καὶ τῇ συνταλαιπώρῳ⁵ εἰς τροφάς κομίζω. Καὶ τὰ μὲν ἐμὰ δὲπὶ τοσούτον αὐτάρκως εἰρήσθω. Λοιπὸν σὺ κω-λύει⁶ τὴν ὑπόσχεσιν πληρώσαι τοῦ δούναι τὸ φάρ-μακον; δπως γάκενη ἐπιθυμούσῃ θανεῖν δῶ, καὶ οὐ-τῶς κάγω τοῦ ζῆν, ὡς ἔφης, μεταλλάξαι δυνηθῶ.

XIX. Ταῦτα τῆς γυναικὸς εἰπούσης, ὑπὸ λογισμῶν πολλῶν δὲ Πέτρος **268** μετέωρος ἐδόκει ίστασθαι. Ἐγὼ δὲ ἐπειθῶν ἔφην· Ἐκ πολλοῦ σε περιερχόμε-νος ζητῶ· καὶ τὰ νῦν τὶ ποιοῦμεν; Ὁ δὲ Πέτρος προσέταξε μοι προδόξαντι μένειν αὐτὴν ἐπὶ τοῦ σκί-φους. Καὶ ἐπειδὴ ἀντειπεῖν οὐκ ἦν αὐτῷ κελεύσαντι, ἐποίησα τὸ προσταχθέν. Ὁ δὲ Πέτρος μικρῷ τινι ὑπο-ψίᾳ, ὡς αὐτός μοι πάντα ὑστερον διηγήσατο, παλλ-μυνός τὴν χαρδίαν ἐπινθάνετο τῆς γυναικὸς, λέγων· Εἰπέ μοι, γύναι, τὸ γένος καὶ τὴν πόλιν καὶ τῶν τέ-κνων τὰ ὄντα, καὶ τῇδε διδώμει σοι τὸ φάρμακον. Ἡ δὲ, βίαν πάσχουσα καὶ εἰπεῖν οὐ θέλουσα, τὸ δὲ φάρ-μακον λαβεῖν ἐπιθυμοῦσα, ἐσοφίσατο ἀλλα ἀντὶ ἀλλῶν εἰπεῖν· καὶ δύμας ἔφη, αὐτὴν μὲν Ἐφεσίαν εἶναι, τὸν δὲ ἀνδρα Σικελὸν, δύμας καὶ τῶν τριῶν τέκνων ἥλατες τὰ ὄντα. Καὶ δὲ Πέτρος, νομίσας αὐτὴν ἀληθεύειν, ἔφη· Οὔποι, γύναι, ἐνόμιζον μεγάλην τινὰ χαρὰν τὴν σῆμερον ἀγειν ἡμέραν, ὑποπτεύσας σὲ τινὰ εἶναι, τὴν ἐνόμιζον, τῆς τὰ πράγματα ἀκούσας ἀκριβῶς ἐπίστα-μαι. Ἡ δὲ ἔξωρικής λέγουσα· Δέομαι, εἰπέ μοι, ἵνα εἰδῶ εἰ ἔστι τις ἐν γυναιξὶν ἀθλιωτέρα ἐμοῦ.

XX. Καὶ δὲ Πέτρος, φεύδεσθαι οὐκ εἰδώς, ὑπὸ ἀλέοντος πρὸς αὐτὴν τὸ ἀληθὲς λέγειν ἤρξατο. Ἐμοὶ τις λοιπὸν ἥδη⁷ νεανίας ὃν παρέπεται, τῶν τῆς θεοse-θείας ὀρεγόμενος λόγων, Ρωμαίων ὑπάρχων πολίτης, δοτὶς μοι διηγήσατο⁸, πῶς, πατέρα ἔχων καὶ ἀδελφοὺς

VARIAE LECTIONES.

¹⁰⁰ ὡς Ο et ex conject. C, in cuij. textu deest. ¹ ἀξιουσῶν Ο. ² θάλατταν Ο. ³ δειγμάτων Ο. ⁴ Ιτα O c. Epit., εὐφορήσω C ⁵ ταλαιπώρῳ Ο. ⁶ S. Leg. τὶ σε κωλύει. Cfr. e. g. hom. XIII, 5. Epit. habet σὺ μὴ κωλύσῃς. ⁷ ἥδη οὐ. Ο. ⁸ διηγεῖται C.

διδύμους, οὐδένα τούτων δρῷ. Ἡ τε γάρ μήτηρ, φησίν, ὡς ὁ πατὴρ διηγεῖτο μοι⁹, δυνειρὸν ίδουσα, τὴν Τρομάλων τόλιν ἐπὶ χρόνον τινὰ ἔξι λιθεν μετὰ τῶν διδύμων αὐτῆς **269** τέκνων, οὐα μή κακῷ μόρφωτελευτήσῃ, καὶ σὺν αὐτοῖς ἔκβασα, οὐχ εὑρίσκεται. Ὁ δὲ ταύτης μὲν ἀνὴρ, αὐτοῦ δὲ πατὴρ, καὶ αὐτὸς εἰς ἐπιζήτησιν αὐτῆς ἔκβατ¹⁰ οὐχ εὑρίσκεται.

XXI. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ἐπιστήσασα ὡς ὑπὲκτήξεως ἀπέψυκεν τὴν γυνῆν. Ὁ δὲ Πέτρος προσέλθων καὶ ἐπισχὼν νήσειν αὐτὴν παρεκελεύσατο, ὥραλγεν αὐτὴν πειθών τι ποτέ ἔστιν δὲ πάσχει. Ἡ δὲ, ὑσπερ ἐκ μέθης τὸ λοιπὸν τοῦ σώματος παρεκείσα, ὑπέστρεψεν ¹¹ ἔσαυτὴν, ὑποστῆναι δυνηθεῖσα ¹² τὸ μήτερος τῆς ἐλπιζομένης καρδῖας, καὶ τρίψασα αὐτῆς τὸ πρόσωπον. Ποῦ Εστιν, Ἐφη, αὐτὸς δὲ νεανίας; Σὺ δὲ, ἢν δὲν συνιδὼν τὸ πρᾶγμα, Ἐφη· Εἰπέ μοι τὸ πρᾶτον, ἀλλὰς γάρ τούτον ίδειν οὐκέτι έχεις. Ἡ δὲ τικνίδων ¹³· Ἐγώ, φησίν, εἰμι τὴν τοῦ νεανίσκου μήτηρ. Καὶ ὁ Πέτρος Ἐφη· Τί τούτῳ δνομα; Ἡ δὲ φησίν Κλήμης. Καὶ ὁ Πέτρος εἶπεν· Αὐτὸς ἔστιν, καὶ αὐτὸς ἡν δὲ πρὸ μικροῦ μοι λαλήσας, φῶναμένειν μὲν τῷ εἰδού προσέταξα. Ἡ δὲ προσπεσοῦσα τῷ Πέτρῳ παρεκάλει, σπεύδειν ἐπὶ τὸ πλοίον ἐλθεῖν. Καὶ ὁ Πέτρος· Εἴ μοι τηρεῖς τὰς συνθήκας, καὶ τοῦτο ποτέ. Ἡ δὲ Ἐφη· Πάντα ποιῶ, μόνον μοι τὸ τέκνον τὸ μονογενὲς δεῖξον. Δέξαι γάρ δὲ αὐτοῦ τὰ δύο μου τὰ ενταῦθα τεθνήκοτα δρᾶν τέκνα. Καὶ ὁ Πέτρος Ἐφη· Οὐαν αὐτὸν ίδης, ήσύχασον μέχρις ἀν τῆς νήσου ἐκβάμεν. Ἡ δὲ Ἐφη· Οὐτας ποιήσω.

270 XXII. Λαδύμενος οὖν τῆς χειρὸς αὐτῆς δὲ Πέτρος ἤγειν ¹⁴ ἐπὶ τὸ πλοίον. Ἐγώ δὲ, ίδων αὐτὸν γιργαντούντα γυναικα, ἐγέλασα, καὶ προσελθών, εἰς τῷ αὐτοῦ, ἀντ' αὐτοῦ χειραγωγεῖν αὐτὴν ἐπειρώμην. Καὶ ἀμαρτία μετασχαθεῖ με τῆς χειρὸς αὐτῆς, ὀλούξας ὡς μήτηρ μέγα καὶ περιπλακεῖσα, σφόδρα πετρεψει με τὸν ιδὸν αὐτῆς ¹⁵. Ἐγώ δὲ, ἀγνῶν ὅλον τὸ πρᾶτον, ὡς ματινομένην ἀπεσιόμην· αἰδούμενος δὲ καὶ τὸν Πέτρον, ἐπικραινόμην.

XXIII. Ὁ δὲ Πέτρος Ἐφη· Έα, τὶ ποιεῖς, τέκνον Κλήμης, ἀποσείδμενος τὴν σὴν δντως τεκοῦσαν; Εγώ δὲ, τούτο ἀκούσας περιθάρυς γενόμενος καὶ καταπεσώσῃ τῇ τεκούσῃ προσπεσών κατεψφλουν. Καὶ γάρ ἡμι τῷ ῥῆθηναι μοι τοῦτο ἀμαρύως ¹⁶ πως τὸ εἶδος ἀκελούμην. Πολλοὶ μὲν οὖν δῆλοι συνέτρεχον ἴστορῆσαι τὴν προσαιτήτριαν γυναικα, λέγοντες ἀλλήλοις, δις αὐτὴν ἐπέργων δὲ οὐδεὶς, ἀνὴρ ἀξιόλογος. Βουλομένος οὖν ἡμῖν ἔξαυτῆς σὺν τῇ μητρὶ τῆς νήσου ἐκβαίνειν τὴν μήτηρ Ἐφη· Τέκνον μοι ποθεινόν, εἰλογόν θειν ἀποτάξασθαι τῇ ὑποδεξαμένη με γυναικί, ητίς, πεντρῷ οὖσα καὶ δῆλη παρειμένη, ἐπὶ τῆς οἰκίας ἔφθιται. Ὁ δὲ Πέτρος ἀκούσας ἔθαύμασεν ¹⁷, καὶ πάντας οἱ περιστῶτες δῆλοι, τῆς γυναικὸς τὸ ἀγαθὸν φρόνημα. Καὶ εὐθέως ἐκέλευσεν δὲ Πέτρος τοῖς πορευθῆναι καὶ τὴν γυναικα ἐπὶ κλίνης κομίσαι. Καὶ

VARIE LECTIONES.

⁹ Βθ. διηγεῖτο μοι non sunt in O. ¹⁰ Αντε ἐκβ σ in O est ἔκβασου expuncium. ¹¹ ὑπέστρεψεν Ο. ¹² δυνηθῆναι C, perperam. ¹³ Vocab. η δὲ σπεύδουσα des. in O. ¹⁴ ἤγειν O et Epiit. c. 90, ηγειρεν C. ¹⁵ αὐτῆς οὐδέν C. ¹⁶ Ια O c. S, ἀμαρύως C, qui in marg. conj. ἀμαρύως ἀν vel ἀμαρύωσαν. ¹⁷ ἔξαυτης εν C.

A minos fratres, ex quibus nullus ei compareat. Nam mater, inquit, sicut mihi edisseruit pater, somnio viso Romana urbe ad tempus excessit cum geminis suis natis, ne misera morte interiret, atque cum illis egressa non invenitur. Vir autem illius, hujus vero pater, et ipse ad querendam eam profectus nequaquam reperitur.

XXI. Hæc cum dixisset Petrus, mulier, quæ animum intenderat, stupore exanimata est. Tum Petrus accedens, eamque tenens, ad se rediret bortatus est, suasingue ut fateretur quidnam esset quod ei contigerat. Illa vero, velut ex ebrietate toto corpore resoluta, quo posset magnitudinem sperati gaudii sustinere, semelipsam reparavit: simulque africans vultum: Ubi est, inquit, ille adolescentis? At Petrus jam intelligens reū totam: Dic, inquit, mihi tu prior, aliter enim eum non videbis. Tum illa festinans ait: Ego sum adolescentis mater. Et Petrus: Quod ei nomen est? Illa vero: Clemens, ait. Petrus: Ipse est et ipse erat qui paulo ante mecum loquebatur, quem jussi me in navi expectare. Tunc illa procidens ad pedes Petri rogabat, ut ad navem festine procederet. Petrus autem: Si mihi, inquit, servas fidem, hoc quoque agam. At illa respondit: Omnia faciam, tantum mihi ostende unicūm meū natūm. Putabo enim per ipsum geminos meos liberos, qui hic mortui sunt, videre. Ac Petrus dixit: Cum videris eum, quieta mane, usque quo egrediamur ab insula. Illa exceptit: Sic faciam.

XXII. Et accepta manu ejus Petrus ducebat eam ad navem. Quem ego videns manu ducere mulierem risi. Accedens tamen, honoris erga eum gratia, pro ipso manu illam ducere cœpi. Simil autem ac manum ejus contigi, ut mater, ululatu ingenti reddito, in amplexus meos irruit meque filium suum vehementer deosculata est. At ego ignorans omne negotium quasi insanientem repellebam: sed et reveritus Petrum me coercui.

XXIII. Tum Petrus dixit: Eheu, quid agis fili Clemens, repellis eam quæ vere mater tua est? Ego vero, ubi hoc audivi, lacrymis obortis concidi supra jacentein matrem et osculabar eam. Simil enim ac id mihi dictum fuit, subobscure genitricis formam revocabam. Multitudo interim concurrebat plurima ad videndam mendicam mulierem; dicebantque mutuo: Agnoven eam filius, vir eximius. Itaque cum vellemus confessim cum matre ex insula exire, mater ait: Fili, mihi exoptate, aequum est ut vale dicam mulieri quæ me suscepit, quæ egens et tota paralytica domi jacet. His auditis, Petrus et omnes, qui plurimi aderant, admirati sunt bonum seminæ consilium. Et continuo jussit Petrus abire quosdam, ac deferre mulierem in lectulo. Cumque fuisset allata, positusque fuissest lectus, cuncta ple-

be audiente Petrus ait : Si veritatis ego sum praece, ad fidem eorum qui assistunt, ut sciant unum esse Deum opificem mundi, surgat continuo sana. Et statim ut haec dixisset Petrus, mulier surrexit sanata et procidit ad pedes Petri, atque amicam suam ac familiarem osculata percontabatur quid istud esset. At illa breviter omne ei recognitionis negotium exposuit, et qui audierunt obstupesci sunt. Tuncque mater hospitem curatam videns rogavit, ut ipsa quoque sanitatem acciperet. Ille autem manu iunposita ipsam etiam curavit.

XXIV. Sieque postea Petrus de Deo ac de Dei religione sermonem habuit et in fine addidit : Si quis haec vult diligenter cognoscere, Antiochiam, ubi per multos dies residere statui, veniens, quæ ad salutem suam pertinent discat. Non enim, qui negotiandi aut militandi causa patriam relinquere soleatis et ad loca multum dissita abiire, propter æternam salutem vel trium dierum iter suspicere noletis. Itaque post Petri concessionem ego mulieri, quæ sanata fuerat, coram omni populo mille drachmas ad victimum dedi et commendavi eam cuidam bono viro, primario oppidi, qui sponte id cum gaudio facere proposuit. Sed et aliis multis pecuniam distribui, gratiasque egi illis mulieribus, quæ matri quoniam solarium præbuerant : et post hæc una cum matre, Petro, cæterisque sodalibus Antaradum enavigavi, atque ita ad hospitium processimus.

XXV. Ubi cum essemus et sumpsissemus cibum ac de more gratias egissemus, atque adhuc tempus superesset, ego dixi Petro : Humanitatis opus, domine mi Petre, exercuit mea mater, quæ hospitæ mulieris recordata fuerit. Respondit Petrus : Itane, o Clemens, vere existimasti, humanitatis opus factum a tua genitrice, quando ei quæ ipsam ex naufragio receperat gratiam retulit : an ut matri plurimum gratiareris, hunc dixisti sermonem ? Si enim non ut rem gratam faceres, sed ut veritatem loquereris, effatus es, videris mibi ignorare quænam sit magnitudo humanitatis, quæ est amor in quemlibet, quatenus hominem, et absque ullo naturali affectu. Sed nec hospitem, quæ matrem tuam e naufragio suscepit, ausim hominum amantem appellare. Misericordia enim commota, impulsa est ad bene fa-

A διμῶς ἐνεχθείσης καὶ τεθεῖσης τῆς χλινῆς, πάντων τῶν δύχων ἀκούωντων, ἔφη δ Πέτρος· Εἰ δὴνθεῖς κῆρυξ ἔγώ τυγχάνω, εἰς τὴν τῶν παρεστῶν πίστιν, ἵνα γνῶσιν ὅτι εἰς ἐστι Θεός, δ τὸν κόσμον **271** ποιήσας, ἔξαυτῆς ἐγερθήτω ὑγιής. Καὶ ἄμα τῷ εἰπεῖν Πέτρον ταῦτα ἡ γυνὴ ἡγέρθη ὑγιασθείσα, καὶ τῷ Πέτρῳ προσέπεσεν, καὶ τὴν συνήθη φιλην καταφιλησα επινθάνετο τί εἴη τοῦτο. Ή δὲ δόλον αὐτῇ¹⁸ τὸ πρᾶγμα τοῦ ἀναγκωρισμοῦ συντόμως διηγήσατο, καὶ οἱ ἀκούσαντες κατεπλάγησαν. Τότε καὶ ἡ μήτηρ, τὴν ξενοδόχον θεραπευθείσαν θεωρήσασα¹⁹, παρεκάλει καὶ αὐτῇ λάσεως τυχεῖν. Ο δὲ, ἐπιθείς τὴν χείρα, καὶ αὐτὴν ἐνεράπευσεν.

B **XXIV.** Καὶ εἰδότως δ Πέτρος περὶ Θεοῦ καὶ τῆς αὐτῷ διαφερούσης θρησκείας διμήσας, προσθεὶς ἐπὶ τέλει, ὅτι· Εἴ τις βούλεται ταῦτα ἀκριβῶς μαθεῖν, εἰς Ἀντιόχειαν, ὃντου πλειόνων ἡμερῶν περιμένειν ἐκρινα, ἐλθὼν τὰ πρὸς τὴν αὐτοῦ σωτηρίαν μανθανέτω. Οὐ γάρ δὴ εἰ²⁰ ἐμπορίας ἔνεκα ἡ στρατεία; πατρίδας καταλιμπάνειν οἰδατε καὶ εἰς μαχροὺς ἀπέρχεσθαι τόπους, διὰ δὲ αἰώνιον σωτηρίαν μηδὲ τριῶν ἡμερῶν ὅδὸν πορευθῆναι θελήσετε²¹. Μετὰ μὲν ὅν τὴν προσομοίλαν Πέτρου ἔγω τῇ ὑγιασθείσῃ γυναικὶ ἐπὶ παντὸς τοῦ δύχου χύλας δραχμάς εἰς τροφὰς ἐδωρησάμην, παραθέμενος αὐτὴν ἀγαθῶν τοιν ἀνδρί, πρώτην τῆς πόλεως θντι, φύσει μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιεῖν προηρημένῳ. Εἳ δὲ καὶ ἀλλαῖς πολλαῖς²² ἀργυρίᾳ διανείμας, ταῖς ποτε τὴν μήτερα παραμυθησαμέναις εὐχαριστήσας, **272** διέπλευσα εἰς Ἀντάραδον, ἄμα τῇ μητρὶ καὶ Πέτρῳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἑταῖροις²³· καὶ οὕτως εἰς τὴν ξενίαν ὥρμησαμεν.

XXV. Γενομένων δὲ ἡμῶν²⁴ καὶ τροφῆς μεταλλέσθων καὶ συνήθως εὐχαριστησάντων, ἐτι ὥρας οὕτης, ἔφην ἔγώ τῷ Πέτρῳ (39)· Φιλανθρωπίας ἔργον, κύριε μου Πέτρε, ἡ ἡμή ἐποίησε μήτηρ, τῆς ξενοδόχου ὑπομνησθείσα γυναικός. Καὶ δ Πέτρος ἀπακρινατο· Ἄρα γε, ὁ Κλήμης, ἀληθῶς νενόμικας φιλανθρωπίας ἔργον πεποιηκάναι τὴν σὴν τεκοῦσαν, καὶ δ τὴν ἀπὸ ναυαγίου²⁵ αὐτὴν ὑποδεξαμένην τημείσατο, ἡ ὡς μητρὶ μεγάλα²⁶ χαριζόμενος τούτον εἰρήκας τὸν λόγον ; Εἰ δὲ οὐχ ὡς χαριζόμενος, ἀλλ' ὡς ἀληθεύων ἔφης, ξοκάς μοι ἀγνοεῖν τί ποτε²⁷ ἐστι²⁸ φιλανθρωπίας μέγεθος, ἢτις ἐστὶν ἡ ἀνευ τοῦ φυσικῶς πειθοντος, ή²⁹ πρὸς οἷον δήποτε στοργή, καθὸ δινθρωπὸς ἐστιν. Ἀλλ' οὐδὲ τὴν ξενοδόχον τὴν ἀπὸ ναυαγίου ἀποδεξαμένην²⁹ τὴν σὴν τεκοῦσαν οὕπω φιλανθρωπων εἰπεῖν τολμῶ. Υπ' ἐλέου γάρ κολακευθείσα,

VARLÆ LECTIONES.

¹⁸ αὐτῆς Ο. ¹⁹ ιστορήσεσα C. ²⁰ εἰ addidit S de conjectura, εἰ γάρ Epit. Subinde ἐμπορίας Ο. Τυπον στρατηγίας p. στρατειας idem. ²¹ Ila S, θελειν eterque Hom. cod., θελετε om. Reg. 804, προθυμήσεσθε Epit. ²² ἀλλοις πολοις C. ²³ Ila O c. Epit., ἐτέροις C. ²⁴ Epit. addit ἐπὶ τὸ αὐτό. ²⁵ ναυαργαίου C. ²⁶ μεγάλω O. ²⁷ ποτε ἐστι C. ²⁸ ή om. O. ²⁹ ὑποδεξαμένην O.

VARIORUM NOTÆ.

(39) Ξερηρ ἔτω τῷ Πέτρῳ. Hęc verba usque ad ista ποια δ' οὐκ ἦr, citantur a Nicone monacho Palestino in Pandecte interpretationum divinorum mandatorum, serm. 24 et 39, cum hoc titulo: Τὰ Κλημέντια, et 'Ex τῶν Κλημεντῶν, hoc est

ex Opere dicto *Clementina*. Ornata bibliothecam Regiam optimus liber, qui collectus est ex divinis Scripturis, sacris canonibus, testimoniis sanctorum Patrum, aliasque monumentis ecclesiasticis, nec nou legibus civilibus. Cor.

ἰστέπιστο²⁰ εἰδεργέτες γενέσθαι γυναικῶς ναυαγίων περιποιήσης, τέκνα πενθοῦσης, ξένης, γυμνῆς, μεμονομένης²¹ καὶ σφόδρα ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς δλοφυρομένης. Ἐν τοσάνταις οὖν αὐτῆς συμφοραῖς²² οὖσῃς, οἷς καὶ ἀσεῶν ίδιν οὐκ ἀν τὸν ἡλέτην; “Ωστε οὖπα φιλανθρωπίας²³ ἔργον πεποιηκυα φαίνεται οὐδὲ τὴν ξενιάχος γυνή, ἀλλὰ ὑπ’²⁴ ἔλεου τοῦ ἐπὶ μυρίας συμφοραῖς πρὸς εὐεργεσίας κεκινημένη²⁵. πόσῳ γε μᾶλλον ἡ ἡ τεκοῦσα, βίου εὐπορήσασα καὶ τὴν²⁶ ξενοδόχην ἀμειψαμένη, φιλανθρωπίας ἔργον οὐκ ἐποίησεν, ἀλλὰ ζηλίας; Πολλὴ δὲ διαφορὰ μεταξὺ φιλίας καὶ φιλανθρωπίας, διτὶ ή μὲν φιλία ἐξ ἀμοιβῆς γίνεται, ή ἐξ φιλανθρωπίας δίνεται τοῦ φυσικῶς πειθόντος πάντα ἄνθρωπον, καθὼδ δινθρωπός ἐστι, φιλοῦσα εὐεργετεῖ. Εἰ μὲν οὖν ἡ ἐλεήσασα ξενοδόχον καὶ ἐχθροὺς ἀδικήσας; ἔλευστα²⁷ εὐεργετεῖ²⁸, φιλανθρωπός ἀν τὸν ἡ²⁹ διά τι φιλητὴ ἐχθρός, καὶ διά τι ἐχθρὸς ἡ φιλητὴ³⁰ τοῦ τινὸς αἰτίου φιλητὴ ἐστιν ἡ ἐχθρός, οὐ τὸν ἄνθρωπον.

ΧΙVI. Κάγὼ ἀπεκρινάμην. Οὐ δοκεῖ σοι οὖν φιλανθρωπος εἶναι καν τὴν ξενοδόχος, ξένην ἢ οὐκ ξέπιστο εὐεργετήσασα; Καὶ δὲ Πέτρος: Ἐλεήμονα μὲν αὐτὴν εἰπεῖν ἐπίσταμαι, φιλανθρωπον δὲ οὐ ταῦτα λέγειν, Διτὶ δὴ οὔτε τὴν τεκοῦσαν φιλότεκνον· οὐδὲν γάρ καὶ ἀνατροφῆς στέργειν πέπισται. Ήτο καὶ δὲ τὸν ὑπὸ τῆς συνηθείας κολακεύεται καὶ εἴη;³¹, καὶ δὲ φίλος ὑπὸ τῆς ἀμοιβῆς, οὗτω καὶ δὲν διὰ τῆς συμφορᾶς. Πλὴν ἔγγυς δὲ ἐλεήμον τῷ φιλανθρώπῳ, διτὶ δίνεται τοῦ τι θηρόσθαι λαβεῖν²⁷ εἰπεῖται. Πλὴν οὖπα φιλανθρωπός ἐστιν. Κάγὼ ἔφην· Τοῦ τοιούτου οὐν πρᾶξεις φιλανθρωπός εἶναι τις δύναται; Καὶ δὲ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Ἐπει τὸν δικριμένον ἀκοῦσαι, τι ποτε³² ἐστί³³ φιλανθρωπίας ἔργον, οὐκ ὀκνήσας λέγειν. Φιλανθρωπός ἐστιν δὲ καὶ ἔθροις εὐεργετῶν. “Οτι δὲ οὕτως ἔχει, δικουσον. Φιλανθρωπία ἐστὶν ἀρρενθῆλυς, ἃς τὸ θῆλυ μέρος ἐλεημονία λέγεται, τὸ δὲ ἄρρεν αὐτῆς ἀγάπη πρὸς τὸν περίσσον ὄντας, πλησίον δὲ ἀνθρώπῳ ἐστὶν διά τις ἀρρωπος, οὐχ δὲ τις³⁴ αὐτίρωπος, δινθρωπός γάρ ἐστι τοι δικῆς καὶ δι ἀγαθῆς καὶ δι ἐχθρῆς καὶ δι φίλος. Ιτὸν τὸν φιλανθρωπίαν ἀσκοῦντα μιμητὴν εἶναι τοι θεοῦ, εὐεργετοῦντα δικαίους καὶ ἀδίκους, ὡς αὐτὸς ἀθεὸς πάσιν ἐν τῷ νῦν κόσμῳ τὸν τε ἥλιον καὶ τοὺς ἵετας αὐτοῦ παρέχων³⁵. Εἰ δὲ οὐλεῖς ἀγαθῶνς μὲν εργετεῖν, κακούς δὲ μηκέτι, ή καὶ κολάζειν, κριτοῦ³⁶ τὸν πράττειν ἐπιχειρεῖς³⁷, οὐ τὸ τῆς φιλανθρωπίας οὐδέποτε εἶχεν.

καὶ οὐδὲν διδάσκεις ημᾶς³⁸, οὐ φιλανθρωπίας οὐδέποτε εἶχεν.

ΧΙVII. Κάγὼ ἔφην· Ἄρα γε καὶ δι θεός, μέλλων τοι κρίνειν, ὡς διδάσκεις ημᾶς³⁹, οὐ φιλανθρω-

A ciendum mulieri naufragium: passæ, natos lugenti, peregrinæ, nudæ, destitutæ, multumque calamitates suas lamentanti. In tantis ergo adversitatibus versantem quis videns, etiam ex impiis, non miseratus fuisset? Quare nequaquam humanitatis opus nec mulier hospita videtur peregisse, sed ad benefaciendum moxa fuisse misericordia ex plurimis adversis orta. Quanto magis parentis tuae, facultatibus abundans et hospitam remunerata, non humanitatis opus effecit, verum charitatis seu amicitiae? Multa enim intercedit differentia inter charitatem et humanitatem, quia charitas quidem ex remuneratione est, humanitas vero absque ulla naturali propensione hominem omnem, quia homo est, diligit ac beneficiis afficit. Itaque si hospes, quæ misera est, etiam B hostes male de ea meritos miserata beneficio afficeret, humana esset: sin vero propter quid amica est vel inimica et propter quid inimica vel amica, hæc alicuius rei, quæ causa sit, amica est vel inimica, non autem hominis.

XXVI. Et ego respondi: Non ergo tibi videtur esse humana saltem hospes, quæ in peregrinam quam non noverat beneficium contulit? Tum Petrus: Eam quidem misericordem appellare novi, hominum autem amantem non audeo dicere, quandoquidem nec matrem amantem liberorum, quippe quæ a partus doloribus et ab educatione ad diligendum compulsa sit. Nam sicut qui cupidine inflammatur, a consuetudine mulcetur et concubitu, qui amore seu amicitia prosequitur, a remuneratione: ita et qui miseretur, a calamitate. Attamen misericors humano vicinus est, quoniam absque muneris ullius captatione ad præstandum beneficium fertur. Nondum tamen humanus est. Et ego dixi: Ob quas igitur actiones humanus quis esse potest? Respondit Petrus: Quia video te cupidum audiendi, quodnam sit humanitatis officium, non pigebit dicere. Humanus est, qui etiam inimicis bene facit. Quod autem ita habeat, audi. Humanitas est masculofemina, cuius semina pars misericordia dicitur, quod vero in illa est masculum, dilectio erga proximum nominatur, proximus autem homini est quilibet homo, et non hic vel iste homo; homo enim est etiam malus et bonus, hostis pariter ac amicus. Oportet ergo eum qui humanitatem colit, imitatorem Dei esse, et de justis atque injustis bene mereri, sicut ipse Deus cunctis in hoc mundo solem imbruesque suos præbet. Quod si velis hos punire, judicis munus implere niteris, non

XXVII. Et ego dixi: Igitur Deus, qui aliquando judicaturus est, ut nos doces, non est humanus?

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ εἰπεῖτο Ο, qui subinde scr. εὐεργέτης. Tum ναυφραγίων C. ²¹ μεμονομένης Ο. ²² Υος δλοφυρομένης Ο. ²³ ὑπ’ Ο. c. S, ὑπό C. ²⁴ Ita Epit. κεκινημένου οὐδενός Ο. ²⁵ τὴν πρæterinisis S. c. Cl. ²⁶ ἔλεωσα C. ²⁷ εὐεργέτει S. ²⁸ εἰ δέ Epit., εἰ δέ C, οὐδέ. ²⁹ ποτέ ἐστιν C. ³⁰ διτὶ εἰς p. διτὶ C. ³¹ Nonnulli Epitomes codd. παρέχει ut legendum censem D. Tum θελγ. C. ³² επιχειρεῖς πράττειν C. ³³ Ita Epit. 95, τότε uterque Hom. cod. ³⁴ ημᾶς οὐ. Ο.

Ac Petrus : *Pugnantia loqueris. Nam quia judicabit, ideo humanus est. Diligens enim ac miseratus injuria affectos, plectit eos qui injuriam intulerunt. Et ego : Itaque, inquam, si ipse bonis benefacio et injuriosos quia injurii erga homines fuerunt castigo, humanus sum.* Et Petrus respondit : Si una cum prænotione haberes quoque judicandi potestatem recte id faceres, per acceptam quidem potestatem, condemnans eos quos Deus creavit, per prænotionem vero, inculpate, in judicando tum alias tanquam justos absolvens, tum alias tanquam injustos damnans. Et ego dixi : *Recte locutus es ac vere; fieri enim nequit, ut qui prænotione caret, recte judicet. Interdum quippe nonnulli videntur boni, qui illicita clami perpetrant, nonnulli vero boni hostium calumnia mali esse creduntur.* Sed et si quis potestate torquendi præditus judicet, neque sic juste omnino habebit judicare. Quidam enim homicidæ, quæstionis tormenta perferentes, dimissi sunt velut innoxii, alii vero, qui erant innocentes, cum tormenta ferre non potuissent, contra se mentiti velut rei supplicio affecti sunt.

XXVIII. Tum Petrus : *Atque hæc, inquit, modica sunt, audi vero majus. Cum aliqui homines peccant vel bene agunt, eorum quæ nunc operantur alia quidem ipsorum propria sunt, alia vero aliena, æquum autem est unumquemque pro delictis propriis dare poenas, aut pro meritis propriis mercedem ferre. Fieri autem nequit ut quispiam, nisi solus propheta prænotionem habens, ab aliquo gesta sciat, quænam ejus propria sint et quænam non sint.* *Videt enim cuncta quæ flunt. Et ego : Velle, inquam, audire, quo modo ex criminibus aut bonis operibus alia quidem sunt propria, alia vero aliena.*

XXIX. Respondit Petrus : *Veritatis propheta dixit : Opertet ut veniant bona. Beatus autem, inquit, per quem veniunt. Similiter necesse est ut etiam veniant mala : vix autem illi per quem veniunt.*^a Porro si per malos veniunt mala et per honos bona inferuntur, ut proprium unicuique inesse debet bonum vel malum, et ex iis quæ prius operatus est; quod veniunt secunda bona vel mala, quæ,

^a Matth. xviii; Luc. xvii.

VARII LECTIONES

⁴⁷ κρίνει C. ⁴⁸ τιμορεῖται O, ultimis tribus litteris subnotatis. Vbb. τοὺς ἡδικηκότας εὐεργετῶ in eodem desunt. ⁴⁹ Vbb. τὰς βασάνους ἀθῶις δυτες desiderantur in O. ⁵⁰ νῦν om O c. cod. Reg. 804, et Epit. ⁵¹ ἔχοντα p. ἔχοντι τὰ O. ⁵² δὲ τῆς adjunxi ex O. ⁵³ εἶναι, quod deest ap. Joan. Damascenum Parall. sacr. 1, 28, ubi nostra excerpta leguntur, deleri vult D. Fortasse τὸ post ἔχαστρη mutandum in ὧς, atque verba τέξ ὧν προέπραξεν infra collocanda post ἐλθεῖν secundum S. ⁵⁴ S : διὰ τὸ scribit Neander Gnost. syst. p. 413. Idem post αἱρέσεως excidisse contendit μῆ.

VARIORUM NOTÆ.

(40) *Πρότρωσις* hoc loco non est *prænotio*, ut verit C, sed cognitio præteriorum, τῶν πρότερον γεγονότων γνῶσις. Cf ad Epit. c. 95. Πρότρωσις significat (coll. c. 38) scientiam absolutam, qualem habet verius propheta, qui est δὲ πάντα πάντοτε εἰδὼς, coll. hom. II, 5; III, 11. S. DRESSEL.

(41) *Kai* δὲ Πέτρος ἀπεκρίνατο. Apud Joannem Damascenum ms. Eclogarum capite Περὶ ἀγγέλλοντος κτι μετάζοντος ἀποκρισιν, quod est Parallel-

A πός ἔστιν; *Kai* δὲ Πέτρος. Τούναντίον λέγεις. Ἐπει γάρ κρινεῖ⁴⁷, διὰ τοῦτο φιλάνθρωπος ἔστιν. Φιλῶν γάρ καὶ ἐλεῶν τοὺς ἡδικημένους, τιμωρεῖ⁴⁸ τοὺς ἡδικηκότας. Κάγὼ ἔφην. Οὐκ οὖν, εἰ κάτιν ἀγαθῶν μὲν εὐεργετῶ, τοὺς δὲ ἀδικοῦντας καθ' ὅ ἀνθρώπους ἡδικησαν τιμωρῶ, **275** φιλάνθρωπος εἰμι; *Kai* δὲ Πέτρος ἀπεκρίνατο. Εἰ μετὰ τοῦ πρότρωσιν (40) ἔχειν εἰχεις καὶ τοῦ κρίνειν ἔξουσίαν, δρθῶς ἀν τοῦτο ἐποιεῖς, διὰ μὲν τὸ εἰληφέναι τὴν ἔξουσίαν καταδικάζων οὖς δ Θεὸς ἐδημιούργησε, διὰ δὲ τὴν πρότρωσιν ἀπταστας ἐν τῷ κρίνειν οὖς μὲν ὡς δικαίους δικαῖουν, οὖς δὲ ὡς ἀδίκους καταδικάζων. Κάγὼ ἔφην. Ὁρῶς ἔφης καὶ ἀληθῶς ἀδύνατον γάρ τινα πρότρωσιν οὐκ ἔχοντα δρθῶς κρίναι. Ἔνιοτε γάρ φανονται τινες ἀγαθοί, ἀθέμιτα κρύψαντα διαπρασσόμενοι, ἔνιοι δὲ ἀγαθοί ὑπὸ διαβολῆς ἔχθρῶν κακοὶ ὑπολαμβανόμενοι. Ἄλλ' εἰ καὶ τοῦ βασανίζειν καὶ ἀνακρίνειν ἔξουσίαν τις ἔχων δικάζει, οὐδὲ οὗτως τὸ πάντως δικαίως αὐτῷ δικάζαι εἴγινετο. Ἔνιοι γάρ, φονεῖς δυτες, τὰς βασάνους ὑπομείναντες, ὡς ἀθῶις, ἀπελύθησαν, ἕτεροι δὲ, ἀθῶι δυτες⁴⁹, τὰς βασάνους μὴ ὑπομείναντες, διατῶν καταψεύσαμενοι, ὡς αἰτιοὶ ἐκολάσθησαν.

XXVIII. *Kai* δὲ Πέτρος. Μετρίως, ἔφη, ἔχει καὶ ταῦτα, τὸ δὲ μεῖζον ἀκουσσον. Ἐνικον ἀνθρώπων ἀμαρτανόντων ἡ εὐπραττόντων, ὃν νῦν⁵⁰ ποιοῦσιν δὲ μὲν ίδια αὐτῶν ἔστιν, δὲ ἀλλοτρια, δικαίων δὲ ἔκαστον ἐπὶ τοῖς ίδιοις ἀμαρτήμασι τιμωρεῖσθαι ή ἐπὶ τοῖς ίδιοις κατορθώμασιν εὐεργετεῖσθαι. Ἀδύνατον δέ τινι, πλὴν προφήτῃ μόνῳ πρότρωσιν ἔχοντι, τὰ⁵¹ **276** ὑπὸ τίνος γινόμενα εἰλέναι, πολά ἔστιν αὐτοῦ ίδια, ποιά δὲ οὐκ ἥν· πάντα γάρ δι' αὐτοῦ γινόμενα βλέπεται. Κάγὼ ἔφην. Ἐδουλόμην μαθεῖν πῶς τῶν ἀδικημάτων ή κατορθωμάτων δὲ μὲν ίδια, δὲ ἀλλοτρια.

XXIX. *(41) Kai* δὲ Πέτρος ἀπεκρίνατο, διει δὲ τῆς⁵² ἀληθείας προφήτης ἔφη. Τὰ ἀγαθὰ ἐλθεῖν δεῖ, μακάριος δὲ, φησι, δι' οὐ ἔρχεται. Ὁμοίως καὶ τὰ κακὰ ἀράρηται, διλθεῖται οὐαλ δὲ δι' οὐ ἔρχεται. Εἰ δὲ διὰ κακῶν κακά ἔρχεται, καὶ διὰ ἀγαθῶν ἀγαθά φέρεται, προεῖναι δεῖ ἔκαστη τὸ ίδιον, τὸ ἀγαθὸν εἶναι⁵³ ή κακὸν, καὶ έξ ὧν προέπραξεν, διὰ τοῦ⁵⁴ ἐλθεῖν τὰ δεύτερα ἀγαθὰ ή κακά, ἀτινα ίδια αὐτοῦ τῆς αἱρέσεως ὄντα, ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοιας προελθεῖν ψυχονόμηται. Σοτ.

τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας διελθεῖν⁵⁵ φύκονδμηται. Ἐπει⁵⁶ κριτικής αὐτή θεῷ, ὡσπερ ἐπ' ἀγάνων τὸν διὰ πάσης κακουχίας διεληλυθότα καὶ διμεμπτον εὑρεθέντα, ἐκινόν ζωῆς αἰώνιου καταξιούσθαι. Οἱ γάρ ἐν ἀγα-
νῖ; ίδιᾳ βουλῇ προκόψαντες ὑπὸ τῶν ίδιᾳ βουλῇ ἐν κατί⁵⁷ παραμεινάντων πειράζονται, διωκόμενοι, μισούμενοι, λοιδορούμενοι, ἐπιβουλευόμενοι, τυπό-
μενοι, πλεονεκτούμενοι, διαβαλλόμενοι⁵⁸, ἀγγαρεύ-
μενοι, ἐπηρεάζομενοι, πάντα ἔκεινα πάσχοντες,
δέ ὅν εὐλόγως δοκεῖ τὸ δργίζεσθαι γίνεσθαι⁵⁹ καὶ
τρὶς ἀμυναν δρμαῖ.

277 XXX. Ό δὲ διδάσκαλος εἰδὼς, ὅτι οἱ ταῦτα δίκαια ποιῶντες ἐκ προτέρων ἀμαρτημάτων κατά-
κατοι εἰσιν, καὶ ὅτι διὰ καταδίκων τὸ τῆς κακίας τείχη ταῦτανεργεῖ, τοὺς μὲν ἀνθρώπους, καθό⁶⁰ δι-
θροντο εἰσον, καὶ δι' ἀμαρτίας δργανα γινομένους κατί⁶¹, ἐλεεῖ συνεδούλευσεν⁶², ὡς φιλανθρωπίαν ἀπονοῖ, καὶ τὸ δυον ἐπ' αὐτοῖς ἔστιν, ἀδικουμένους καὶ ἀπολύτους⁶³ τῆς καταδίκης τοὺς ἀδικοῦντας, ἵνα ὡσπερ οἱ νήφοντες τοῖς μεθύσουσι βοηθῶσιν, εὐχαῖς,
ηροτείαις, εὐλόγιαις, μὴ ἀνθιστάμενοι, μὴ ἀμυνόμε-
νοι, ἵνα μὴ ἐπὶ τὸ πλείον αὐτοῖς ἀμαρτεῖν ἀναγκά-
ωσιν. Τοῦ γάρ παθεῖν πάντως κεκριμένου τινὸς⁶⁴, οὐκ εἴλογον ἀγανακτεῖν ἐκείνῳ, δι' οὐ τὸ παθεῖν γί-
νεται, λοιδόμενον, ὅτι, εἰ καὶ ἐκείνος οὐκ ἐκακού-
γησεν αὐτὸν, διὰ τὸ πάντως κακουχήθησαν μέλλειν ὃ⁶⁵ ἐπέρω τὸ παθεῖν ἥν. Τί οὖν ἀγανακτῶ τῷ δια-
θεμάνῳ, ἐμοῦ πάντως παθεῖν κεκριμένου; Ἀλλ' ἐτι
μή, εἰ τὰ αὐτὰ τοῖς κακοῖς προφάσει ἀμύνης ποιῶ-
μεν, περὶ τὸ πρώτον, δεύτεροι τὸ αὐτὸν τοῖς κακοῖς⁶⁶
οἱ ἄγαθοι πράσσομεν. Καὶ ὡς ἔφην, οὐ χρή ἀγα-
νακτεῖν, ὡς εἰδότα⁶⁷ ὅτι Θεοῦ προνοίᾳ οἱ κακοὶ τοὺς ἀγαθούς τιμωροῦσιν. Οἱ οὖν τοῖς⁶⁸ τιμωροῦσιν χα-
λεπίνοντες, ὡς τοὺς ἀποστόλους Θεοῦ ὑδρίζοντες,
ἀμφέποντες τιμώντες δὲ καὶ τὰ ἐναντία τοῖς ἀδικεῖν
κακούμενος **278** διατιθέμενοι αὐτοῖς, εἰς τὸν Θεὸν
ὅν τοις βουλευσάμενον εὔσεβοῦται.

XXXI. Κατέγω πρὸς ταῦτα ἀπεκρινάμην· Οὐκοῦν οἱ
δικαιοῦντες οὐκ εἰσὶν αἵτιοι, ὅτι κρίσει Θεοῦ ἀδικοῦσι
τὰς δικαιούς. Καὶ δὲ Πέτρος ἔφη· Καὶ πάντα ἀμαρ-
τώντων, πρὸς γάρ τὸ ἀμαρτάνειν ἐαυτοὺς ἀποδεδω-
κέσεις· “Οθεν εἰδὼς ἀπ' αὐτῶν⁶⁹ ἐκλέγεται τιμωρεῖν
τὰς ἐπὶ τοῖς προτέροις ἀμαρτήμασι μεταμεληθέντας
δικαίους, ἵνα τοῖς μὲν δικαιοῖς διὰ τῆς τοιαύτης τι-
μωρίας τὰ πρὸ τῆς μετανοίας πραγθέντα ἀφεθῇ
κακός. Τοῖς δὲ τιμωροῦσιν ἀσεβέσι κακουχεῖν ἐπιθυ-
μοῖσι καὶ μετανοεῖν μὴ θέλουσιν εἰς ἀναπλήρωσιν
κακῶν⁷⁰ κολάσσεως δικαιούς κακουχεῖν συνεχωρήθη·

A cum a propria hominis sint voluntate, ut exoriantur, divina instituit Providentia. Itaque hoc est Dei judicium, ut qui per omnem vexationem, velut in agone, transierit et inventus fuerit inculpatus, is donetur vita æterna. Nam qui in bonis propria voluntate profecerunt, ab iis qui sua quoque voluntate in mala tractatione perseverant, tentantur, exagitantur, odia, convicia, insidias, verbera, fraudes, calumnias, vim patiuntur, afficiuntur contumeliis, cunctaque illa perferunt, per quæ justa videtur esse ira et ultio.

B XXX. Magister vero sciens, quod qui hæc injuste faciunt, ex prioribus peccatis rei sunt, quodque per sonentes spiritus malitia ista efficit, hominum, quatenus homines sunt, etsi propter peccata facti fuerint malitia instrumenta, misereri suasit suis, tanquam misericordiae cultoribus, utque, quantum in se est, injuria affecti injuriam facientes a damnatione absolvant; quo velut sobrii ebris succurrant, per orationes, jejunia, benedictiones, non resistendo, non vindicando, nec eos cogant amplius peccare. Cum enim aliquis omniō ad patiendum condemnatus est, noui est æquum ut illi irascatur per quem patitur, secum reputans, quod, etsi ille non afflississet eum, tamen quia omnino affligi debet, per alium pati sibi contingere. Cur ergo indignor adversus auctorem, qui plane ad perpessionem sum destinatus? Sed et adhuc, si eadem cum improbis prætextu ultionis faciamus, præterquam quod primi non sumus, secundi idem facimus ac mali, nos qui boni dicimur. Et quemadmodum aiebam, indignari non oportet, cum scias a malis bonos per Dei providentiam castigari. Qui ergo ultores ægre ferunt, tanquam qui a Deo missos contumelia afficiant, delinquent; qui vero in pretio habent, et contrarie sentiunt erga eos, qui ipsis injuriā inferre putantur, in Deum qui ita statuit pii sunt.

C XXXI. Et ego ad hæc dixi: Itaque qui faciunt injuriam, rei non sunt, quoniam Dei judicio injuria justos afficiunt. Respondit Petrus: Valde peccant, quippe qui se ad peccandum dedant. Unde sciens Deus ex iis illos punire deligit, qui de prioribus peccatis juste agunt pœnitentiam, ut justis quidem per has pœnas dimittantur quæ ante pœnitentiam fecerunt mala. Impiūs vero qui castigant et vexare cupiunt, nec pœnitentiam volunt agere, ad impleanda delicta permittitur justos castigare et affligere. Nam absque Dei voluntate neque passer in la-

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁵ προσλθεῖν, quod preferendum, cod. Joan. Damasceni, δι' αὐτοῦ ἐλθεῖν conj. Neander I. c.
⁵⁶ Ita Oliboniani ἐπί interpretor, ἐπὶ οὐν C, ἐπει οὐν D. Deinde αὐτή θεῷ C, αὐτή θεῷ (cum hæc ita se habeat, Dei hoc judicium) D. ⁵⁷ Ita O c. cod. Reg. 804, κακουχίᾳ C. ⁵⁸ διαβαλλόμενοι, μισούμενοι· λοιδο-
ριμενοι· ultimiis duabus vocibus expunctis p. διαβαλλόμενοι O. ⁵⁹ δοκεῖ τὸ δργίζεσθαι γίνεσθαι cod. Reg. 804. Tum δμυνον O. ⁶⁰ καθό O. ⁶¹ συνεδούλευσεν C. ⁶² ἀδικουμένοις ἀπολύτους cod. Reg. 804. ⁶³ τινός cod. Reg. 804. ⁶⁴ δι' C. ⁶⁵ Vbb. προφάσει — τοῖς κακοῖς non sunt in O. Ex Col. versione liquet, illum
rescribendum statuisse παρὰ τὸ μὴ πρώτοι, δεύτεροι. Sed adjectione particulæ negantis haud opus est. D. Tum πράσσομεν S, O, πράσπωμεν C, πράσοντες cod. Reg. 804. ⁶⁶ εἰδότας cod. Reg. 804, τε διὰ C, O.

queum incidere potest. Sic justorum etiam capilli A ἀνευ γάρ τῆς τοῦ Θεοῦ βουλῆς οὐδὲ στρουθὸς ἐν παγίδι¹⁰ ἐμπεσεῖν ἔχει. Οὗτως δικαίων καὶ αἱ τρίχες τῷ Θεῷ ἐναρθμιοὶ εἰσιν.

XXXII. Ille autem justus est, qui propter rectam rationem pugnat cum natura. Verbi gratia, cunctis a natura insitum est, diligentes diligere : justus conatur etiam diligere inimicos et conviantibus benedicere, ac præterea orare pro hostibus, injuriam inferentes miserari. Quocirca se priorem injuria affici patitur, item maledicentibus benedicit, verberantibus condonat, cedit persequentibus, salutat eos qui non salutant, cum non habentibus communicat quae habet, irascentem flectit, inimicum conciliat, contumacem bortatur, incredulum instituit, lugentem consolatur, exagitatus sustinet, ingrate acceptus non indigne fert, propensus est ad diligendum proximum tanquam se, paupertatem non timet, verum sua non habentibus dividens fit pauper. Sed nec peccantem ulciscitur. Qui enim proximum velut se diligit, quemadmodum ipse, cum peccavit, scit nolle in se animadverti, ita nec peccatores castigat, et sicut vult demulceri, benedici, honorari, omniumque delictorum veniam accipere, hoc ipse proximo facit^a, quem velut se amat. Uno verbo, quod sibi cupit, cupit et proximo. Hæc enim est Dei ac prophetarum lex, hæc veritatis doctrina. Itaque charitas erga omnem hominem perfecta pars est mascula humanitatis. At misericordia pars est illius feminæ. Quæ est esurientem alere, potum sipienti dare, nudum vestire, visitare languentem, hospitem recipere, carcere conclusum pro viribus invisere et juvare, omnino denique calamitosi misereri.

XXXIII. Ego vero audito hoc dixi : Hæc quidem facere possumus, at inimicis benefacere omnesque eorum injurias tolerare, ut insit in humana natura, impossibile puto. Tum Petrus respondit : Recte locutus es. Cum enim humanitas causa sit immortalitatis, multo constat. Dixi ego : Quo modo igitur mente potest concepi ? Respondit Petrus : Humanitas, dilectæ Clemens, acquiri potest, si quis plene sibi persuadeat, inimicos, dum quos oderunt vexant ad tempus, æterni supplicii liberationem illis producere : sicutque ilii etiam ut benefici admodum diligentur. Porro via humanitatem accipiendo, amice Clemens, unica est, nimirum timor Dei. Nam qui timet Deum, non quidem potest principio diligere proximum tanquam se : etenim ad hoc præceptum non accedit anima ; at timore erga Deum amantium opera potest peragere, sicutque postea, ubi opera di-

B ἀνευ τῷ φύσει μαχόμενος. Οἶον¹¹, πᾶσι πρόσεστιν ἐκ φύσεως φιλοῦντας φιλεῖν δίκαιος πειράται καὶ ἔχθρος ἀγαπᾷν καὶ λοιδοροῦντας εὐλογεῖν, εἴ τι μήν καὶ ὑπέρ ἔχθρῶν εὐχεῖσθαι, ὀδικούντας ἐλεῖν¹². Αὐτὸς καὶ προαδικεῖσθαι¹³ ἀπέχεται, καὶ δικαῖος καταρωμένους εὐλογεῖ, τύπτουσι συγχωρεῖ, διώκουσιν ὑποχωρεῖ, μή ἀσπαζομένους ἀσπάζεται, τοῖς οὐκ ἔχουσιν ὧν ἔχει κοινωνεῖ, δργιζόμενον πειθεῖ¹⁴, τὴν ἔχθρὸν διαλάσσει, τὸν ἀπειθῆ παρακαλεῖ, τὸν ἀπίστον¹⁵ κατηγεῖ, τὸν πενθοῦντα παραμυθεῖται, ἐπηρεάζόμενος στέγει, ἀχαριστούμενος¹⁶ οὐκ ἄγαν απεῖται. Εἰς δὲ τὸ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον ὡς ἐαυτὸν ἀποδεδωκὼς, πενίαν οὐ πεφόηται, ἀλλὰ τὸ ἐαυτοῦ μερίζων τοὺς οὐκ ἔχουσι πένης γίνεται. 'Ἄλλ' οὐδὲ μήν ἀμαρτάνοντα¹⁷ τιμωρεῖ. 'Ο γάρ τὸν πλησίον ἀγαπῶν ὡς ἐαυτὸν, ὡς αὐτὸς ἀμαρτήσας οὐδὲ τιμωρηθῆναι μή θέλειν, οὗτως οὐδὲ τοὺς ἀμαρτάνοντας τιμωρεῖ. Καὶ ὡς θέλει κολακεύεσθαι καὶ εὐλογεῖσθαι καὶ τιμάσθαι καὶ πάντα τὰ¹⁸ ἀμαρτήματα αὐτῷ συγχρεῖσθαι, τοῦτο αὐτὸς τῷ πλησίον ποιεῖ, ὡς ἐαυτὸν ἔκεινον ἀγαπῶν. 'Ἐνι λόγῳ, δ θέλει ἐαυτῷ, θέλει καὶ τῷ πλησίον. Οὗτος γάρ εστι Θεοῦ νόμος καὶ προφητῶν, αὐτῇ¹⁹ τῆς ἀληθείας ἡ διδασκαλία. Καὶ ταῦτα μὲν ἀγάπη ἡ πρὸς πάντα δινθραπον τελεῖα τὸ δρῦν μέρος ἔστιν τῆς φιλανθρωπίας, τὸ δὲ ἀλλεῖν τὸ θῆλυ μέρος ἔστιν αὐτῆς. 'Οπερ ἐστὶ πεινῶντα θρήψαι καὶ ποτὸν δικψῶντα παρασχεῖν καὶ γυμνὸν ἐνδύσαι καὶ νοσοῦντα ἐπισκέψασθαι καὶ ξένον θέξανται, τῷ²⁰ ἐν εἰρκτῇ κατὰ τὸ δυνατὸν ἐπιφαινόμενον βοηθεῖν, ἀπαξιπλῶς τὸν ἐν συμφοραῖς ἐλεῖσαι.

XXXIII. Έγὼ δὲ ἀκούσας ἐφην· Ταῦτα μὲν δυνατὸν πράττειν ἔχθροὺς δὲ εὐεργετεῖν, πᾶσαν αὐτὸν δινθρέροντα ἐπήρειαν, οὐκ οἷμαι²¹ δυνατὸν δινθραπεῖα προσεῖναι φύσει. Καὶ δὲ Πέτρος ἀπεκρίνατο· 'Ορθῶς ἔφης· ἀθανασίας γάρ αἰτίᾳ οὕτως ἡ φιλανθρωπία πολλοῦ δίδοται. Καγὼ ἔφην· Πῶς²² οὖν²³ σύνεστιν ἐν νῷ λαβεῖν; Καὶ δὲ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Ταῦτην, ὡς φίλε Κλήμης²⁴, λαβεῖν ἔστιν, ἐδὲ πληροφορηθῆ τις, διτὶ οἱ ἔχθροι πρὸς καιρὸν²⁵ κακουχοῦνται; οὐδὲ μισοῦσιν, αἰωνίου κολάσεως ἀπαλλαγῆς; αὐτοῖς αἴτιοι γίνονται· προσέτει δὲ αὐτοὺς ὡς εὐεργέτας σφρόδρα ἀγαπήσουσιν. 'Η δὲ δόδις τοῦ ταύτην λαβεῖν, ὡς φίλε Κλήμης²⁶, μία τις ἔστιν, ἥπερ ἐστὶ φόδος Θεοῦ. 'Ο γάρ Θεὸν φοβούμενος τὸν πλησίον ὡς ἐαυτὸν ἀγαπῶν μὲν καταρχὰς οὐ δύναται· ἐπειδὴ τὸ τοιοῦτον κελεύειν οὐ προσέρχεται τῇ ψυχῇ· τῷ μέντοι πρὸς Θεὸν φόδων τὰ ἀγαπῶντα ποιεῖν δύναται, καὶ εἰθ²⁷ οὕτως πρί-

^a Matth. vii, 42.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ ἐμπαγίδι cod. Reg. 804. Cfr. Luc. xii, 6, 7. ¹¹ Fort. addendum εἰ post οἶον. cfr. hom. xvi, 40. S. ¹² ἐλεῖ O. ¹³ προαδικεῖσθαι D. προσαδικεῖσθαι C. O. πρὸς ἀδικεῖσθαι alter cod. Ci. in quo sublin. le ἀνέγεται, ut exh. O. ¹⁴ δργιζόμενος ποθεῖ cod. Reg. 804. ¹⁵ ἀχαριστούμενος O. ¹⁶ ἀμαρτάνοντας cod. Reg. 804. ¹⁷ τὰ inserui c. O. ¹⁸ αὐτῇ S, O, αὐτῇ C, αὐτῇ Cl. ¹⁹ τῷ Ο c. D. τὸν O. ²⁰ οἵμαι O. ²¹ οὖν O et ex conject. C, in ejus. textu οὐ. ²² Κλήμη O. ²³ πρόσκαιρον O. ²⁴ Κλήμη O constantier. ²⁵ εἰπὶ τὸ τοιοῦτο κελεύειν C. Tum ἡ ψυχὴ p. τῇ ψυχῇ legi vult S.

ἔντι τὰ διγάπτης τὸ ἀγαπᾶν ὡς νύμφη οὐσα προσφέ-
ρεται ὡς νυμφίῳ τῷ φόδῳ· καὶ οὐτως τοὺς φιλανθρώ-
πους τίκτουσα λογισμοὺς ἀθάνατον τίθησι τὸν κεκτη-
μένον, ὡς εἰκόνα Θεοῦ^{**} ὅμοιαν, ὑπὸ φθορᾶς ὑδρι-
σθῆναι μὴ δυναμένην τὴν αὐτοῦ φύσιν. Ὁμῶς τὸν
τῆς φιλανθρωπίας ἐκθεμένου ἡμῖν λόγον, ἐσπέρας
ἐπικαταλαβούστες, εἰς ὑπὸν ἐτράπημεν.

'ΟΜΙΛΙΑ ΙΓ'.

I. Ὅρθρου δὲ γενομένου δὲ Πέτρος εἰσιών^{ογ} Ἐφη·
Ὥ μὲν Κλήμης μετὰ τῆς αὐτοῦ μητρὸς Ματτιδίας^{ογ}
καὶ τῆς ἡμῆς γυναικὸς ἄμφι ἐπὶ τοῦ ὁγκίστας **281**
υπεξίσθισαν. Καὶ ὅμῶς οὐτως ἐγένετο. Ὅρμούντων
τοῦ ἡμέρας δόδον, ἐπύθετο μου τὴν μήτηρ,
πῶς δὲ πατήρ διάγει. Κάγω Ἐφη· Ἐπὶ τὴν ζή-
τησίν σου καὶ τῶν διδύμων ἀδελφῶν μου Φαυστίνου
καὶ Φαυστινιανοῦ ἔκδας, ἀνεύρετος ἐστιν. Οἷμαι
δὲ τοῦ πλείστου τελευτῆσαι αὐτὸν, οὐ ναυφραγίᾳ
περιποσθῆται, ή ἐν δῶρῳ σφαλέντα^{ογ}, ή ὑπὸ λύπης μα-
ραγέντα. Ἡ δὲ ἀκούσασα καὶ ἐπιδιαχρυσ ἐγενόμην
ἰστένακε λυπηθεῖσα, τῇ δὲ πρός ἐμὲ εὐρέσει^{ογ} χαί-
ρουσα τὴν ἐν τῆς ὑπομήσεως λύπην μετρίως ἀπῆμ-
νυνεν. Ὁμῶς οὖν κατηγήσαμεν εἰς Βαλανίας. Τῇ
δὲ ἐπώῃ ἡμέρᾳ^{ογ} εἰς Πάλιον ἥλθομεν, κάκεζθεν εἰς
Γέρασιν^{ογ} τῇ δὲ ἐτέρᾳ κατηγήσαμεν εἰς Λασόκειαν.
Καὶ ίδος πρὸ τῶν θυρῶν Νικήτης καὶ Ἀκύλας ἀπήν-
των τοῦν, καὶ καταφιλήσαντες τὸν, ἐπὶ τὴν ξενίαν.
Ὥ δὲ Πέτρος καλήν καὶ μεγάλην πόλιν ίδων· "Ἄξιον,
ἴρη, ἐνταῦθα τιμερῶν ἐπιμενεῖν. Ως γάρ ἐπίπαν τὸ
εὐθός δυνατώτερὸν ἔστι τίκτειν^{ογ} τοὺς ζητουμένους.
Ὥ μὲν οὖν Νικήτης καὶ Ἀκύλας ἐπονθάνοντό μου,
τοῦ εἰη αὐτῇ τῇ ξένῃ γυνῇ. Κάγω Ἐφη· Ἐμή μήτηρ,
τῇ ἐπηγόνων μοι δὲ Θεὸς διὰ Πέτρου τοῦ κυρίου μου
ἴωρθεστο.

II. Ταῦτα μου εἰπόντος, δὲ Πέτρος πάντα αὐτοῖς
τοῖς κερατίλων ἐξέθετο, ὡς ὅμα τῷ^{ογ} αὐτοὺς προο-
βεῖσι τῷ^{ογ} Κλήμης τὸ ἐμὸν γένος αὐτῷ^{ογ} **282** ἐξεύ-
πη, καὶ τῆς μητρὸς τὴν ἐκ τῆς τοῦ διείστου πλα-
τῆς^{ογ} προφάσεως μετὰ τῶν διδύμων αὐτῆς τέκνων
γενέντην ἀποδημίαν, ἕτι τε καὶ τοῦ πατρὸς τὴν ἐπὶ^{ογ}
τίτησιν αὐτῆς ἀποδημίαν. ἐπειτα καὶ ὡς αὐτὸς Πέ-
τρος μετὰ τὸ ἀκούσαι ταῦτα εἰσελθὼν εἰς τὴν νῆσον
καὶ τῇ γυναικὶ συντυχὼν καὶ προστιθέντων διδύμων
τέκνων, καὶ οὓς^{ογ} ἐν βυθῷ ὑπενοεῖτο τεθνηκέναι.

III. Τούτων οὖν κεφαλαιῶδες φῆθέντων ὑπὸ Πέ-
τρου, δὲ Νικήτης καὶ δὲ Ἀκύλας ἐκπλαγέντες ἐλεγον·

VARIÆ LECTIÖNES.

^{**} Leg. Θεῷ, ut et hom. xviii. 19, ubi idem mendum repetitur. D. ^{ογ} εἰσιών δὲ Πέτρος C. ^{ογ} Ματθί-
δία O. ^{ογ} ἐπὶ τὴν cod. Reg. 804. Subinde in O esse videtur βαλανίας. ^{ογ} Ita uterque Hom. cod. et
Epit., σφραγέντα melius conj. C. ^{ογ} εὐρέστιν O. ^{ογ} ἡμέρᾳ om. O, qui deinde scr. εἰς πάλταν. Tum id.
νήσοις c. cod. Reg. 804, et Epit. ^{ογ} Ita O et ex conject. C, qui in textu τίκτει. ^{ογ} τῷ ad junxi c. O.
^{ογ} λαβῆς conj. D. At lectio vulgata nulla eget emendatione, si c. O legas πλαστῆς προφάσεως pro Ci-
πρατῆς καὶ προφάσεως. S verum jam vidit. ^{ογ} Pro [τό] lacuna parvula in O. Nil certi constat de cod.
Parisensi. Tum ἀνατροφήν conj. C, cuius textus ἀνατροφήν, ut O. ἀνατροφήν etiam legit interpres.
^{ογ} οὐς var. lect. ap. C, ὡς bene uterque Hom. cod. Dein τεθνηκότων p. τεθνηκέναι O.

nium, verumne est hoc, an est somnium? Tum Petrus ait: Nisi dormimus, verum est. At illi paululum remorati et cogitabundi dixerunt: Nos sumus Faustinus et Faustinianus, et ab initio, cum narrare cœpisti, alter alterum insipientes, plarimum circa nos considerabamus, num ad nos pertinerent quæ dicebantur, reputantes multa similia accidere in vita hominum, quo circa tacuimus, licet cor nostrum palpitaret. Intuiti autem in fine sermonis, dicta pertinere ad nos, tunc nos declaravimus. Et postquam hoc dixissent, lacrymantes ad matrem accedebant, eamque dormientem nacti protinus complecti volebant. Petrus vero prohibuit, dicens: Sinite me, adducam vos et exhibebo matri, ne forte multo et subito gaudio in animi stuporem incidat, utpote quæ etiam dormiat, spiritumque somno habeat occupatum.

IV. Igitur ubi somnum ad satietatem cepit ac expperita est mater, Petrus, adductis illis, cœpit ei de Dei cultu disserere prius dicens: Scire te volo, mulier, religionis nostræ observantiam. Nos unum colimus Deum, qui fecit quem cernis mundum: illius et legem servamus, quæ in primis continet, ipsum solum colendum esse, sanctificandum nomen ejus, parentes honorandos, colendam temperantiam, et pie vivendum. Ad hæc non vivimus indifferenter, nec e gentilium mensa cibum sumimus, neque cum iis possumus comedere, quod imipuram vitam agunt. Verum cum eis persuaserimus sentire ac facere ea quæ ad veritatem spectant, et baptizaverimus eos in ter beata quadam nominis invocatione, tunc una cum eis vescimur. Alioquin etiam si pater sit, aut uxor, aut proles, aut frater, aut quisvis aliis naturali amore eharus, nusquam audemus ac possumus cum ipso cibum sumere. Hoc quippe religionis causa præcipue facimus. Ne ergo tibi injuriosum videatur, si tecum filius cibum non capiat, usque quo non eadem cum illo sentias et agas.

V. Quibus illa auditis: Et quid, inquit, vetat hodie me baptizari? quæ prius quam te viderem, illos quos vocant deos aversata sim, per hanc ratiocinationem, quia mihi multa fere quotidie ipsis immollanti in adversis rebus non adsuerunt. De adulterio autem quid verbis opus est? cum neque quando dives eram, deliciae me in hoc deceperint, neque subsecuta paupertas potuerit ad eo veniendum cogere, quod pudicitiam meam velut maximum decus capesserem, cuius gratia in tantam calamitatem de-

A Ἀρά γε, Δέσποτα καὶ Κύριε τῶν ἀπάντων, τοῦτο ἀληθὲς ή δινειρός ^{οὐ} ἔστιν; Καὶ οἱ Πέτρος ἤρη· Εἰ μὴ κοινόμενα ^{οὐ}, ἀληθὲς τυγχάνει. Οἱ δὲ, βραχὺ μείναντες καὶ σύννοι ^{οὐ} γενόμενοι, ἐφασαν· Ἡμῖς ἔσμεν Φαυστίνος καὶ Φαυστινιανὸς, καὶ ἀπαρχῆς οὐ διαλεγομένου ἀλλήλοις ἐμβέποντες πολλὰ περὶ ἑαυτῶν κατεστοχαζόμεθα, μὴ δῆρα οὐχ ἥμιν διασφέρῃ ^{τὰ} λεγόμενα, λογιζόμενοι ὅτι πολλὰ παρόμοια γίνεται: ἐν τῷ βίῳ διδοῦται παλλόμενοι τὰς καρδίας. Πρὸς δὲ τὸ τέλος τοῦ λεγομένου ἀποδέκαντες ^{οὐ}, ὅτι ἥμιν διασφέρει τὰ λεγόμενα, τότε ἔκποντος **283** ὡμολογήσαμεν. Καὶ τοῦτο ^{οὐ} εἰπόντες μετὰ δακρύων, ἐπεισῆλθον τῇ μητρὶ, καὶ κοιμώμενην εὔροντες ἤδη περιπλέκεσθαι ^{οὐ} ἐδούλοντο. Ὁ δὲ Πέτρος ἐκάλυψεν αὐτοὺς εἰπών· Ἐάσατε με, προσαγάγω ὑμᾶς παραστήσαι τῇ μητρὶ, μὴ πως ὑπὸ τῆς πολλῆς αἰτινίδιου χαρᾶς εἰς ἔκστασιν ἔλθοι φρεγῶν, ἀπέ δὴ κοιμώμενη καὶ τὸ πνεῦμα ὑπὸ τοῦ ὑπνου ἀπηγχολημένον ἔρουσα.

IV. Οὓμως ἐπεὶ κόρον ἔσχεν ὑπνου, διεγρθεῖσῃ τῇ μητρὶ δὲ Πέτρος ἤρετο περὶ τῆς θεοσεβείας αὐτῇ διαλέγεσθαι πρότερον λέγων ^{οὐ}. Γενώσκειν σε θέλω; γύναι, τῆς ἡμετέρας θρησκείας τὴν πολιτείαν. Ήμεῖς ἔνα θεὸν σέδομεν, τὸν πεποιηκότα διὸ δρῆς κόσμον, καὶ τούτου φυλάσσομεν τὸν νόμον, περιέχοντα τὸν πρύτοις, αὐτὸν σέδειν μόνον καὶ τὸ αὐτοῦ ἀγιάσειν διομα, τιμᾶν τε γονεῖς καὶ σωφρονεῖν, βιοῦν τε σεμνῶς ^{οὐ}. Πρὸς τούτοις δὲ ἀδιαφόρως ^{οὐ} μὴ βιοῦντες τραπέζης ἐθῶν οὐκ ἀπολαύομεν, ἀπέ δὴ οὐδὲ συνεστιάσθαι αὐτοῖς δυνάμενοι, διὰ τὸ ἀκαθάρτως αὐτοὺς βιοῦν. Πλὴν διόταν αὐτοὺς πεισωμεν τὰ τῆς ἀληθείας φρονεῖν τε καὶ ποιεῖν, βαπτίσαντες αὐτοὺς τρισμαχαρίζ τινὶ ἐπονομασίᾳ, τότε αὐτοῖς συναυλιζόμενα ^{οὐ}. Ἐπεὶ οὖδ' ἀν ^{οὐ} πατήρ τυγχάνῃ, ηγούη, η τέκνον, η ἀδελφός, η ἀλλος τις ἐκ φύσεως στοργήν ἔχων, συνεστιάσθαι αὐτῷ τολμᾶν δυνάμεθα. Θρησκείᾳ **284** γάρ διαφερόντως ^{οὐ} τούτο ποιοῦμεν. Μή οὖν ὑδρινή τὴν ἡγήσῃ τὸ μὴ συνεστιάσθαι σὸι τὸν οὐδὲ, μέχρις δὲ μὴ τὰ αὐτῷ αὐτῷ φρονήσῃς ^{οὐ} καὶ ποτῆς.

V. Ή δὲ ἀκούσασα ἤρη· Τί οὖν κωλύει σῆμερον με ^{οὐ} βαπτισθῆναι; ήτις πρὸ τοῦ σε ἰδεῖν τοὺς λεγόμενους θεοὺς ἀπεστράψη, λογισμῷ τούτῳ, διτελέπων οὐ. Τοῦ αὐτούς **C** ^{οὐ} διαφέρειν τούτων σχεδὸν καθ' ἡμέραν ^{οὐ} οὐσίση αὐτοῖς ἐν ταῖς ἀναγκαῖς οὐ παρεστάθησάν μοι. Περὶ δὲ μοιχείας τοῦ δεῖ καὶ λέγειν; διότε οὐδὲ τὸ ἐπιλούσιον, τρύφη με τοῦτο ^{οὐ} ἡπάτησεν, οὐδὲ η μετὰ ταύτην πενία ἐπὶ τούτο ἐλθεῖν ἀναγκάσαι δεδύνηται, ἀντιποιούμενην ^{οὐ} μωροῖς σωφροσύνης ὡς μεγίστου κάλλους ^{οὐ}, ης ἐνεκενεις τοσαύτην ἥλθον περίστασιν. Ἄλλ' οὐδὲ οἷμαί ει;

VARIÆ LECTIONES.

^{οὐ} δινειρόν **O.** ^{οὐ} **Ita** et **Epit.**, μανύμεθα (*insani sumus*). **Rufin.** *Recogn.* vii, 28. ^{οὐ} **Ita** **S.**, σύννοες **C.** **O**, quam formam ille librarius deberi putat: esse enim alatis inßimæ, que **Loh.** *Phryg.* p. 453 huius vitiū attulerit exempla. ^{οὐ} διαφέρει **O** et **C** in *Corrigendis*, διαφέρει in *textu*. ^{οὐ} ἀποδέψαν **O**. **Tum** αὐτούς **C**, αὐτούς **S.** ^{οὐ} τοῦτο **C.** ^{οὐ} περιπλέπεσθαι **O** mendose. ^{οὐ} ἤρετο προσαγάγων λέγειν **C**, *intermediis* omissionis. ^{οὐ} ἡδέως **O**, supra σεμνῶς, ap. **C** ἡδέως. Hanc lectionem corruptela laborare recte vidit **S**, qui proposuit ἀγίως. ^{οὐ} διαφόρως cod. **Reg.** 804. ^{οὐ} **Ita** **O** c. **Epit.**, συναλιζόμεθα **C.** ^{οὐ} **Ita** **O** c. cod. **Reg.** 804 et **Epit.**, οὐδαμοῦ **C**. Deinde τυγχάνῃ **O** c. **Epit.**, τυγχάνει **C**, τέκνον ομ. **O**. ^{οὐ} διαφέροντες *conj.* **S.** ^{οὐ} **Scrispsi** διη τὴν αὐτὰ αὐτῷ φρονήσις **c.** **O**, ἀν τὰ αὐτῷ φρ. **C**, qui deesse αὐτά recte suspicatus est, ἀν τὰ αὐτὰ φρ. **Epit.** ^{οὐ} με σῆμερον **C.** ^{οὐ} καθημέρων **O**. Subinde θυούσῃ **Epit.**, θυούσης **C**, **O**. αὐτούς πατοῖς **O**. ^{οὐ} πρὸς τούτο **Epit.**, quond in *textu* ponit vult **D. Frustra**. Cf. e. g. *Xen. Anab.* v, 7, 41. ει τις ἔξαπτηθῆγαι οἰεται ταυτα **S.** ^{οὐ} ἀντιποιούμενης **Epit.** ^{οὐ} καλοῦ **O**.

κύριε μου Πέτρε, ἀγνοεῖν, διτὶς ἡ πλείων ἐπιθυμία ἔξι
εὐθυμιῶν γίνεται. "Οθενέγώ ἐν εὐθυμίᾳ σωφρονήσασα,
ἐν δυσθυμίᾳ πρὸς τὴν διδούσαν οὐκ ἀποδίδωμι.
Αλλὰ μηδὲ νῦν μου κακουχίας ἀπηλάχθαι νομί-
ζῃς"¹⁰ τὴν ψυχήν, τὴν ποσῶν παραμυθίας τυχοῦσαν
ἢ τὴν Κλήμεντος ἐπίγνωσιν. Ἀντεισερχομένη γάρ
ἡ ἐκ τῶν δύο τέκνων μου βαρύθυμία¹¹ καὶ τὴν πο-
σῶν ἀμαυροῦ χαράν. Λιπεῖς γάρ τιμᾶς οὐ τοσοῦτον τὸ
ἐν τῇ θαλάσσῃ τούτους παραπολέσθαι, οὗτον τὸ χωρὶς
τῆς θείας εἰς Θεὸν εὐσεβείας διατίθαρηναι μετά γε
τῶν ψυχῶν αὐτοῖς καὶ τὰ σώματα¹². Ὁ δὲ τούτων πα-
τέρ, **285** ἐμδές δὲ σύμβοιος, ὃς παρὰ Κλήμεντος
ἰμαθον, ἐπὶ τε τὴν ἐμήν καὶ¹³ τῶν οὐτῶν ζήτησιν ἐκ-
θεῖ, τοσοῦτος ἐτειν ἀφανῆς ἑστὶν· πάντως δὲ ἐτε-
ίνησεν. Καὶ γάρ οἱ ταλαπίωρος ὑπὸ σωφροσύνης με-
τέστην φύλακενος ἦν. "Οθεν πάντων τῆς ἡμέρας τῶν¹⁴
ἴκαροντα αὐτῷ τηγαπτημένων στερηθεὶς οἱ γέρων
ιπτει μεγίστης ἀθυμίας διεξώντης.

VI. Τῆς μητρός ταῦτα λεγούσης, κατὰ τὴν Πέτρου
παραίνεται¹⁵, ἀκούοντες οὐκέτι στέγειν ἐδύναντο οἱ
παῖδες, ὅλ' ἐγερθέντες περιεπλέκοντο αὐτῇ, πολλὰ
διεκρίνονται καὶ καταφιλοῦντες. Ἡ δὲ ἔφη· Τί θέλεις
τούτο εἶναι; Καὶ οἱ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Παράστη-
σον, φίλην, γενναῖαν τὸν νοῦν σου, διπάς τῶν σῶν
ἀπλαύσῃς τέκνων. Οὗτοι γάρ εἰσι Φαυστίνος καὶ
Φαυστίνων, οἱ νιοί σου, οὓς ἐν βυθῷ τεθνάναι Ελε-
γεῖς. Ήλις δὲ ζῶσιν, ἐπὶ βυθοῦ¹⁶ θανόντες ἐν τῇ
χαλάστατῇ ἐκείνῃ νυκτὶ, καὶ πῶς νῦν δὲ μὲν αὐτῶν
ζωτήρις λέγεται, δὲ δὲ Ἀκελάς, αὐτοὶ σοι εἰπεῖν
ἐπήρονται· σὺν σοι γάρ τιμεῖς μαθεῖν ἔχομεν. Ταῦ-
τα τὸν Πέτρου εἰπόντος, οἱ μητηρ, χαρεῖσα σφόδρα,
ἰπτει ἐκλύσεως δλίγουν διεφώνει. "Οτε δὲ αὐτὴν ἀν-
τηράμεθα, ἐκαθέσθη, καὶ ἐκατῆς γενομένη ἔφη·
Παρακαλῶ, τέκνα μου ποθεινά, εἰπατε τὴμεν τὰ
μετά τὴν χαλαπήνην ἐκείνην νύκτα συμβάντα υμῖν.

286 VII. Καὶ οἱ Νικήτης, τοῦ λοιποῦ Φαυστίνος¹⁷,
ἥριτο λέγειν· Τῆς αὐτῆς ἐκείνης νυκτὸς τοῦ πλοίου,
οὐ εἰσθα, διαλυσμένου, τὴμας ἀνδρες τινὲς, ἐν τῷ
ἥντο ληγεῖσιν μή φοδούμενοι, ἀνελκοντο¹⁸, καὶ ἐν
αὐτῇ θέντες καὶ κώπταις ἐλαύνοντες, ὅτε μὲν παρὰ
τῆνερον, ὅτε δὲ καὶ τροφάς μεταπεμπόμενοι εἰς τὴν
Στρατονοῦ ἡγον Καισάρειαν κάκει δακρύσοντας¹⁹ τὴμας
καὶ φόδρω τε καὶ πληγαῖς, διπάς μή τι προπετὲς λα-
λήσωμεν τῶν αὐτοῖς μή δοκούντων, ἔτι τε²⁰ καὶ τὰ
θύματα τὴμαν δλλάξαντες, παλῆσαι τὴμαν θυμηθόσαν. Γυνή
ὲπ τοῦ Ιουδαίας²¹ προστήνυτος, ἀξιόλογος πάνυ, δύναμας
τούτη, ώντας μένην τὴμας εἰς τέκνων ἐφύλασσεν τόπον,
καὶ πάσῃ Εὐλητικῇ παιδείᾳ μετὰ σπουδῆς ἐξεπαίδευ-
ση. Ήμεῖς δὲ ἐφ' ἡλικίας ἐμφρόνες γενόμενοι καὶ τὴν,

A veni. Sed nec te arbitror, domine mi Petre, igno-
rare, majorem cupiditatem ex leta fortuna oriri.
Unde ego quæ in secundis rebus temperate vixi, in
afflictione me voluptatibus non tradam. Neque vero
nunc animum meum existimes ægritudine esse li-
berum, qui non nihil consolationis per Clementis
agnitionem nactus fuerit. Succelens namque tristitia
ex duorum liberorum interitu nata etiam hoc
aliquantum gaudium obscurat. Etenim non tam
circa eos dolemus, quod in mari obliterint, quam
quod extra divinam religionem mortui, perierint
corpore et anima. Pater autem eorum meusque vir,
quemadmodum per Clementem comperi, ad quæ-
rendum me ac liberos progressus, tot annis non
compareret: prorsus vero interiit. Etenim infelix ob
continentiam diligebat me, et erat amans liberorum.
Quare cunctis nobis, a se super omnia dilectis, or-
batus serenæ præ maximo dolore occubuit.

VI. Matrem vero hæc locutam liberi audientes,
non amplius secundum Petri admonitionem se conti-
nere potuerunt: sed surgentes complexi sunt eam,
et cum multis lacrymis osculati. At illa dixit: Quid
hoc sibi vult? Respondit Petrus: Advoca fortiter,
o femina, animum tuum, ut natis tuis fruaris. Isti
enim sunt Faustinus et Faustinius, filii tui, quos
in profundo periisse dicebas. Quo modo autem vi-
vant in illa horribili nocte mortui in pelago, et quo
modo nunc alius ipsorum Nicetas et alius Aquila
nominetur, ipsi tibi exponere poterunt; et una tecum
etiam hos audiemus. Ubi hæc Petrus dixit,
mater, vehementer gavisa, deliquio propinquum
exanimata est. Postquam vero illam refecit, levamus,
sed sit, atque in semetipsam regressa ait: Obscro-
vos, dulcissimi filii, dicite nobis, quæ accide-
rint vobis post illam perniciem et crudellem
noctem.

VII. Tum Nicetas, qui et nunc Faustinus, cœpit
dicere: In illa ipsa nocte, cum navis, quemadmo-
dum nosti, fuisse resoluta, viri quidam, qui in
mari latrocinari non verentur, cœperunt nos, et
navicule imposuerunt, et remigando aliquando
ad terram deferebant, aliquando et cibos accerse-
bant, sicutque Cæsaream Stratonis per luxerunt: ibi-
que nos in lacrymas effusos fame, metu, verbe-
ribus affligentes, ne quid temere contra suam
sententiam loqueremur, immutatis etiam nostris
nominibus, vendiderunt. Porro mulier quædam
apud Iudeos proselyta, honesta admodum, Justa
nomine, cum nos emisset, habuit loco filiorum,
atque omnibus Græcis disciplinis studiose eruditiv.

VARIE LECTIONES.

" νομίστεν ο. ¹⁰ ἀπώλεια C, qui conj. ἀπωλείας ἀθυμία. In Epit. ἀθυμία. ¹⁰ Cfr. Epit. c. 102. Ap. C hæc periodus ita sonat: Παρανέσωμεν (παρανιάσωμεν vel παρανιάωμεν id. ex conject., παραμυθίσσωμεν — ἐμαυτὴν var. lect. ap. ευαδεμ, παρακαλέσομαι D) γάρ περι αὐτῶν ὅτε (οὐχ ἔτι proponit C, ad Epit. referens) ἐν θαλάσσῃ διερώντας, ἀλλ' οὐχ (οὐχ addidit D) ὅτι πρὸς τούτους ἐκτὸς τείχων θρησκειῶν φθαρέντες τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς ἀπώλοντο. ¹⁰ καὶ τὴν C. ¹¹ τῶν addidi c. O. ¹¹ Vbh. κατὰ τὴν Πέτρου παραίνεται post οὐκέτι rectius collocat Epit. ¹² βυθοῦ conjectura ad orani Ottoboniani, in cui. λεκτικοῦ σου, ut C. τέκνα μου ποθεινά, τέκνα γλυκύτατα, τέκνα καρόλας καύσων τῆς ἐμῆς, εἰπατε μοι ο. ¹³ Vbh. τοῦ λ. Φαυστίνος ομ. O. ¹⁴ δινελαντο C. ¹⁴ δάκνοντες conj. D, affligentes nos fame. Καὶ in Recogn. C decesse aliiquid putat. ¹⁵ δὲ C. ¹⁶ Ιουδαίος C.

Nos vero per zetatem prudentes facti, et religionem amavimus, et litteris gnaviter operam dedimus, ut eum reliquis gentibus disputantes, eas de errore possemus arguere. Sed et perdidicimus philosophorum decretā, maxime quæ a pietate in Deum alienissima sunt, Epicuri, inquam, et Pyrrhonis, quo magis possemus confutare.

VIII. Cæterum una cum Simone quodam mago educati, ratione amicitiae in fraudem fere inducti suimus. Fertur enim quædam de aliquo homine fama, qui ubi apparuerit, universa piorum multitudo in regno vivet perpetuo ac citra molestiam. Sed haec tibi, mater, diligentius in tempore exponentur. Nos interim cum pene jam deciperemur a Simone, quidam collega domini nostri Petri, Zachæus nomine, accedens monuit ne falleremur a 'Mago, et Petro advenienti nos obtulit, ut ab ipso perfecte quæ spectant ad cultum Dei doceremur. Quare etiam te oramus, mater, ut quæ nos consecuti sumus bona, illa et tu percipias, quo possimus cibum et mensam habere communem. Ea igitur causa fuit, o genitrix, propter quam existimasti nos obiisse, quod in ea difficillima nocte a piratis in pelago rapti sumus, tuque nos periisse credidisti.

IX. Postquam haec dixisset Faustinus, mater nostra procidit ad pedes Petri, rogans et obsecrans, ut et ipsam et hospitam suam evocatam sine mora baptizaret. Uti et ne una, inquit, dies excludatur, ex quo natos meos recepi, in qua cum eis non sumpserim cibum. Cumque nos eadem quæ mater comprecaremur, Petrus ait: Quid putatis, me in misericordem esse solum, quod nolim vos matris convivio sociari, hodie illam baptizans? Sed necesse est eam vel una die ante baptismum jejunare: et hoc, quia omnino quemdam pro se locuta est sermonem, quem ego idoneum fiduci illius interpretem habeo: alioqui multis ipsam diebus oportebat lustrari.

X. Et ego: Dic nobis, inquam, qualem protulerit sermonem, qui fidem illius patescerit. Respondebit Petrus: Ille sermo est, quo rogavit ut hospita et benefica simul baptizaretur cum ipsa. Non autem rogaret, ut illi quam diligit præstaretur haec gratia, nisi prius erga baptismum tanquam erga magnum munus esset affecta. Unde ego reprehendo plurimos, qui cum baptizati fuerint, et credere se dicant, nihil tamen dignum fide agant, neque eos quos diligunt (uxores, inquam, vel filios, vel amicos) ad hoc hortentur. Nam si crederent, vi-

θρησκείαν ἡγαπήσαμεν, καὶ τὰ τῆς παιδείας ἐφιδονήσαμεν, ὅπως πρὸς τὰ λοιπὰ ἔθνη διαλεγόμενοι ἐλέγχειν αὐτά περὶ πλάνης δυνάμεθα. Άλλὰ καὶ τὰ φιλοσόφων ἡχριδώσαμεν, ἐξαιρέτως δὲ τὰ ἀθεότατα, λέγω δὴ τὰ Ἐπεικούρου καὶ Πύρρωνος, οὐα μᾶλλον ἀνασκευάζειν δυνάμεθα.

VIII. Σίμωνι δέ τινι μάγῳ σχεδόν σύντροφοι γενέμενοι, φιλίας δὲ δόδῳ ἀπατηθῆναι ἐκινδυνεύσαμεν. Εστι δὲ τις περὶ ἀνθρώπου τινὸς λόγος, οὐ φανέτος ἐν βασιλείᾳ τῶν θεοσεβησάντων δχλος; διαθανάτως καὶ ἀλύπως 287 βιώσας ἔχει ὅμως ταῦτα μέν σοι, μῆτερ, ἐπὶ καιροῦ ἀκριβέστερον ἐκτεθῆσατε; Πλὴν μέλουσιν τιμᾶν ἀπατᾶσθαι υπὸ τοῦ Σίμωνος; ἑταῖρος τις τοῦ χωρίου τιμῶν Πέτρου, Ζαχχαῖος λεγόμενος, προστηκάμενος ἐνουθέτησε μῇ ἀπατηθῆναι τῷ Μάγῳ, ἐπελθόντι δὲ τῷ Πέτρῳ προσῆγαχεν, ὅπως πληροφορήσῃς τιμᾶς 288 πείσῃ περὶ τῶν τῇ θεοσεβείᾳ διαφερόντων. Διδούσι τοι τούτης τούτων τοῦτα μεταλάβησις, δόπως κοινῶν 27 ἀλῶν καὶ τραπέζης μεταλαβεῖν δυνηθῶμεν. Αὕτη οὖν ἐστιν ἡ αἰτία, τεκούσα, δι' ἣν ἐγδυμίζεις τιμᾶς τεθνάναι, τῷ 289 ἐκείνῃ τῇ χαλεπωτάτῃ νυκτὶ υπὸ πειρατῶν ἀρθῆναι ἐν πελάγει, εἰς δὲ νομίζειν τιμᾶς ἀπολωλέναι.

IX. Ταῦτα τοῦ Φαύστινου εἰπόντος, ἡ μήτηρ ἡμῶν προσέπεσε τῷ Πέτρῳ, δεομένη καὶ ἀξιούσα, ὅπως αὐτὴν τε καὶ τὴν ξενοδόχον αὐτῆς μεταπεμψάμενος ἐξαυτῆς βαπτίσῃ, οὐα, φησι, μηδεμία τις τιμέρα δικαιορος γένηται, ἀφ' ἣς τὰ ἐμαυτῆς ἀπέλαδον τέκνα, καθ' ἣν ἀν οὐ 290 συνεστιαθήην αὐτοῖς. Ταῦτα οὖν καὶ τὴν ἡμῶν τῇ μητρὶ συμπαρακαλεσάντων, ὁ Πέτρος ἔφη: Τί νομίζετε, ἐγὼ μόνος δισπλαγχνός 291 εἰμι, διτι μὴ βούλομαι υἱὸν συνεστιαθῆναι: 292 τῇ μητρὶ, βαπτίσας αὐτὴν σῆμερον; ἀλλὰ καὶ μίαν ἡμέραν πρὸ τοῦ βαπτισθῆναι νηστεῦσαι αὐτὴν δεῖ. Καὶ ταῦτα ἐπει ἀπώλ. 288 τινα υπὲρ ἐκαυτῆς ἐφθέγξατο λόγον 293, δην ἐγὼ τῆς πίστεως αὐτῆς ικανὸν ἐμρηνέα συνείδον: ἐπει πολλῶν ἡμερῶν αὐτὴν ἀγνισθῆναι 294 ἐσει.

X. Κάγκω ἔφην: Εἰτέ τιμὴν τίνα ἐφθέγξατο λόγον, δος 295 τὴν πίστειν αὐτῆς ἐξέφηγεν 296. Καὶ δὲ Πέτρος ἔφη: Ή ἀξιώσις αὐτῆς τοῦ συμβαπτισθῆναι 297 αὐτῇ τὴν ξενοδόχον καὶ εὐεργέτιν. Οὐκ ἀν δὲ τοῦτο τῇ υπὲρ αὐτῆς ποθουμένῃ δοθῆναι παρεκάλει, εἰ μὴ πρότερον αὐτὴ διετέθη 298 ὡς ἐπὶ μεγάλῃ τῇ τοῦ βαπτισματος δωρεῇ. Οὐθενὶ ἐγὼ πολλῶν καταγινώσκω, διόπτων 299, βαπτισθέντες καὶ πιστεύειν λέγοντες, μηδὲν ἀξιον πίστεως ποιῶσι, μηδὲ οὐς ἀγαπῶσιν, λέγω δηγυναῖκας αὐτῶν ἢ οὐεὶς ἡ φιλούσι, πρόδε τοῦτο προστρέπωνται. Εἰ γάρ πεπιστεύκασι ζωὴν αἰώνιον σὺν

VARIE LECTIONES.

²⁹ Ita Epit., λέγω δέ C, O. ³⁰ φιλίας O. ³¹ Recogn. VIII, 33: Fertur enim in religione nostra sermo de Propheta quodam per quem immortalis et beata vita credentibus danda promittitur. Hunc ergo nos promittamus Simonem. Sed haec tibi, mater, opportunius exponentur. ³² δχλον C, qui conj. δχλος, in O δχλων. ³³ μῆτερ S, O, μῆτερ C. ³⁴ ἐκτελήσεται S, c. Cl. ³⁵ τιμᾶς πληροφορήσας C. ³⁶ μερῶν O. ³⁷ κοινῇ C. ³⁸ τοις εονιj S, salis bene. ³⁹ ἐν ἡ μῆτρ. καθ' ἣν ἀν οὐ C. Subinde συνεστιασθεῖν Epit. c. 106 ει O, συνεστιασθην C. Τυπ ταῦτα S, ταῦτα C, O. ⁴⁰ εὐσπλαγχνός O. Alia man. premissit μῇ in marg. ⁴¹ Ita O c. S. συνεστιασθῆναι C. ⁴² λόγον om. O. ⁴³ ἀφελλησθῆναι C. ⁴⁴ δ C, ψ D. ⁴⁵ ἐξέφηγεν D, ἐξέφανεν C, O. ⁴⁶ Βαπτισθῆναι: O. Cum eod. audidi καὶ post ξενοδόχον. ⁴⁷ Ita O c. S, διεθέτη C. ⁴⁸ διόπτη ἄν C.

nam aeternam cum bonis operibus a Deo propter baptismum donari, absque dilatione, quos diligenter, ad eum suscipiendum exhortarentur. Sed dicit vestrum quis: Diligunt eos, ac de iis sunt solliciti. ki stultum est. Nam cur tandem eos agrotare vi- dentes, aut in mortis viam abduci, aut quedam alia molesta sustinere, gemunt atque miserantur? Ita si credidissent ignem aeternum manere eos qui Deum non colunt, non cessarent minore vel tanquam de intidelibus dolere, dum eos cernunt incredulos, certi futurae illorum pœnae. Nunc ergo hospitam accersitam interrogabo, num legem nostram velit amplecti, et prout consequens fuerit agemus.

XI. At vestra mater, quoniam, ut decet fidelem, in baptismum animata est, vel uno die ante baptismum jejunet. Illa vero jurabat, dicens: Duobus superioribus diebus, dum narro mulieri recognoscens eventum, præ multo gaudio cibum capere nequivi; nisi quod hesterna die paulum aquæ sumpsi. Juramento autem testimonium præbuit uxor Petri, dicens: Vere nihil gustavit. Et Aquila, magis vero deinceps Faustinus, ait: Nihil ergo obstat quia baptizetur. Tum Petrus subridens, respondit: Sed non est hoc jejuniū baptisini, quod non propter illum susceptum est. Et Faustinus exceptit: Sed forte volens Deus matrem nostram tec una die, agnitis nobis, separari a consortio mensa nostræ, præordinarit hoc jejuniū. Sicut enim pudicitiam servavit in ignorantia, faciens quod veritatem decet, ita et nunc Deus forsitan proridit, eam ante unum diem jejunare pro vero baptismo, ut a primo die agnitionis nostræ nobiscum posset saltem seu cibum capere.

XII. Tum Petrus: Non nos, inquit, vincat malitia, prætextum nacta Providentiam et matris affectionem: sed magis vos et ego vobissemus hodie in jejuniō permaneamus; et cras baptizabitur. Neque enim hodiernæ diei hora ad baptismum apta est. haque sic fieri omnes consensimus.

XIII. Ilac ergo vespera cuncti fruiti sumus Petri doctrina, qui nobis ostendit per occasionem matris, quoniam modo pudicitiae fines sint boni, fines vero mox exilia, et ita natura comparati, ut toti generi perniciem inferant, etiam si non statim, tamen licet tarde. In tantum autem, inquit, pudicitia Deo placet, ut etiam his, qui in errore sunt positi, nonnulli gratias pro illa in præsenti conferat vita. Nam

A ἔργοις καλοὶς δωρεῖσθαι τὸν Θεὸν ἐπὶ τῷ βαπτίσματι⁹⁹, ἀνυπερθέτως οὖς ἡγάπων προετρέποντο βαπτισθῆναι. Ἀλλ' ἐρεῖ τις ὑμῶν· Ἄγαπῶσιν αὐτοὺς καὶ φροντίζουσιν αὐτῶν. Τούτο εἰηθές ἐστιν. Ἐπει τί δὴ ποτε νοσοῦνται; δρῶντες, ἢ ἀπαγομένους τὴν ἐπὶ θάνατον¹⁰⁰, ἢ δὲλα τινὰ χαλεπὰ πάσχοντας, δόύρονται καὶ ἐλεοῦνται¹⁰¹; Οὖτος εἰ πεπιστεύκεισαν αἰώνιον πῦρ μένειν τοὺς¹⁰² τὸν Θεὸν μὴ σέβοντας, οὐκ ἀν ἐπαύσαντο νοικετοῦντες, ἢ καὶ ἀπειθοῦντας δρῶντες, ὡς περὶ ἀπίστων ὅδυνώμενοι, τὴν κατ' αὐτῶν κόλασιν πεπληροφορημένοι. 289 Καὶ τὰ νῦν τὴν ξενοδόχων πέμψας ἐπαναχρινῶ¹⁰³ εἰ τὸν νόμον τὸν δι'¹⁰⁴ ήμῶν ἀγαπῆν αἰρεῖται· καὶ οὕτως ἀκολούθως ἡ δεῖ πράξομεν.

B XI. Ἡ δὲ μήτηρ ὑμῶν, ἐπειδὴ πιστῶς διάκειται περὶ τοῦ βαπτίσματος, καὶ μίαν πρὸ τοῦ βαπτίσματος νηστευσάτω τὴν θέραν. Ἡ δὲ ὥμνυεν. Δύο τὸν διελθουσῶν ἡμέρῶν, τῇ γυναικὶ τὰ κατὰ τὸν ἀναγνωρισμὸν διηγουμένη, ὑπὸ τῆς πολλῆς χαρᾶς τρεψῆς μεταλαβεῖν¹⁰⁵ οὐκ τὸν θύμηθην, ἢ ἔχθες μόνον βραχέος ὄντας. Ἐμαρτύρησε¹⁰⁶ τε τῷ δρκῷ τὴν γυνὴ Πέτρου λέγουσα· Ἀληθῶς οὐκ ἔγεύσατο. Καὶ ὁ Ἀκύλας, μᾶλλον δὲ τοῦ λοιποῦ Φαυστίνος¹⁰⁷, ἔφη· Οὐκοῦν οὐδὲν καλύει αὐτὴν βαπτισθῆναι. Καὶ δὲ Πέτρος γελάσας ἀπεκρίνατο· Ἀλλ' οὐκ ἔστι τούτῳ νηστείᾳ βαπτίσματος, δὲ¹⁰⁸ μὴ δὲ αὐτὸν γέγονεν. Καὶ δὲ Φαυστίνος ἀπεκρίνατο· Ισως οὖν ὁ Θεὸς, βουλόμενος τὴν μητέρα μηδεμίαν ἡμέραν μετὰ τὸν ἀναγνωρισμὸν χωρίσαι τῆς ἡμετέρας τραπέζης, πρόκρυψανόμησεν τὴν νηστείαν. Ής γάρ ἐσωρθρόνες ἐν ἀγνοΐᾳ τὸ πρέπον τῇ ἀληθεῖᾳ ποιήσασα, οὕτω¹⁰⁹ καὶ νῦν ὁ Θεὸς ισως ψυχονόμησεν αὐτὴν πρὸ μιᾶς νηστεῖσαι¹¹⁰ ὑπὲρ τοῦ ἀληθους βαπτίσματος. Ήνα ἀπὸ πρύτης ἡμέρας τοῦ γνωρίσαι ήμᾶς σὺν ἡμῖν ἀλλον μεταλαβεῖν ὑνηθῆ.

290 XII. Καὶ δὲ Πέτρος ἔφη· Μή ἡμᾶς νικάτω τῇ κακίᾳ, περδοφασιν εὑροῦσα τὴν πρόνοιαν καὶ τεκούσης στοργήν ἀλλὰ μᾶλλον ὑμεῖς κάγὼ σὺν ὑμῖν διαμείνωμεν τὴν σῆμερον ἐν νηστείᾳ¹¹¹, καὶ αὔριον βαπτισθῆσεται. Οὐδὲς γάρ τὴν σῆμερον ἡμέρας ἐπιτήδειός ἐστιν εἰς βάπτισμα. Καὶ διμῶς οὕτως γενέσθαι οἱ πάντες συνευδοχήσαμεν.

XIII. Αὔτης οὖν τῆς¹¹² ἐπέρας τῆς Πέτρου εἰ πάντες διδασκαλίας ἀπελαύσομεν, δειχνύντος ἡμῖν ἐκ τῆς κατὰ τὴν μητέρα προφάσεως, τίνι λόγῳ τὰ τέλη τῆς σωφροσύνης καλά, τὰ δὲ τῆς μοιχείας χαλεπά ὄντα ὅλῳ γένει¹¹³ θλεθρον ποιεῖν φύσιν ἔχει, καὶ μὴ ταχέως, ἀλλ' οὖν γε καὶν βραδέως. Ἐπὶ τοσούτοις δὲ, φησιν, τὰ τῆς σωφροσύνης ἀρέσκει τῷ Θεῷ, διε¹¹⁴ καὶ τοῖς ἐν πλάνῃ οὖσι βραχεῖάν τινα ὑπὲρ

VARIAE LECTIONES.

⁹⁹ Vbb. ἐπὶ τῷ βαπτίσματι recepi ex O. ¹⁰⁰ θανάτῳ C. ¹⁰¹ ἐλεῶσιν C. ¹⁰² ἐπει τοὺς var. lect. ap. C. ¹⁰³ ἀναχρινῶ C. ¹⁰⁴ τὸν δὲ om. var. lect. ap. C. ¹⁰⁵ τροφῆς μὴ μεταλαβεῖν O, qui om. vbb. οὐκ ἡδυνήθη. ¹⁰⁶ Ila conij. C. cuij. textus μαρτυρήσει ut Epil., μαρτυρήσο O, ἐμαρτύρει nonnulli codd. Epil. ¹⁰⁷ Φαυστίνων O. ¹⁰⁸ ἡ C. Tum Φαυστίνων p. Φαυστίνος O. ¹⁰⁹ ἡμέραν τῆς ἡμῶν ἐπιγνώσεως χωρίσαι τὴν τραπέζην, προκρυψανόμησεν τὴν νηστείαν. Ής γάρ ἐσωρθρόνες ἐν ἀγνοΐᾳ, τὸ πρέπον τῇ ἀληθεῖᾳ ποιήσασα, οὕτως C. ¹¹⁰ ὥκονόμησεν πρὸ μιᾶς νηστεῖσαι αὐτὴν ἐν ἀγνοΐᾳ C. ¹¹¹ τὴν σῆμερον διαμείνωμεν C. Epitome ut O. ¹¹² τῆς inserui c. O. ¹¹³ χαλεπὰ ὄντα ὅλῳ γένει p. χαλεπὰ ὄντα ὅλῳ γένει O. Tum id. πέτρε p. δύσιν ἔχει. ¹¹⁴ Fortasse ὥστε, vel ὅσον — ἀπονέμειν S.

futura beatitudo illis solum retribuitur, qui baptizati sunt propter spem in eum, quique pudicitiam et justitiam servant. Quemadmodum vidistis quae matri vestrae contigerunt, bona, inquam, quae in fine obtinuit. Forte enim si adulterasset, e medio fuisset sublata. Quocirca pudicam miseratus Deus necem ei imminenter avertit, et ablatos liberos reddit.

XIV. Verum fortasse dicet aliquis : Quot ob pudicitiam periere ? Dico : Quia non senserunt. Certe enim oportet ut, quae sentit aliquem vel amasium vel amaiorem, fugiat statim commitionem cum eo, tanquam ignis flammam, vel canem rabidum. Quemadmodum fecit quae vos peperit, revera pudicitiae bonum diligens. Propter quod servata vobis cum regni sempiterni accepit cognitionem. Mulier quae pudice cupit vivere, scire debet, sibi a malitia invideri, multosque se amoris causa habere insidiatores. Uno autem pudicitiae affectu casta permanens, sumpta de omnibus victoria salutem consequetur. Etenim licet quis cunctas excoluerit virtutes, ob unicum adulterii peccatum dabit penas, inquit propheta.

XV. Mulier pudica, Dei voluntatem faciens, primae suae creationis praeclarâ est commemorationis ; quia Deus qui unus est, homini uni unam creavit mulierem. Adhuc vere amplius manet pudica, si creationis non oblitiscatur, futurum supplicium prevideat, nec ignoret aeternorum honorum amissionem. Pudica mulier, iis delectata qui volunt salvi fieri, est pium exemplum cultoribus Divinitatis : utpote bonae vitae lex. Quae cupit pudice agere, occasiones maledicti amputat : si vero non data occasione tanquam ab inimico male audit, a Deo benedicitur ac vindicatur. Pudica Deum desiderat, Deum diligit, Deum oblectat, Deo gloriam desert ; hominibus occasionem obloquendi non praebet. Mulier pudica excellenti dignitate replet Ecclesian, atque bono odore : et praeterea magistrorum laus est, adjutrixque pudicitiam colentibus.

XVI. Pudica mulier tanquam sponso Filio Dei ornatur, vestita sacro lumine. Ipsi autem decus in anima est, honesta vita. Unguentum vero olet, bonam famam. Praecclare amicta est, pudorem induit, atque pretiosis margaritis redimita, castilicis sermonibus. Candida autem est, ut animo illustrata. In optimum intuetur speculum, quae in Deum aspiciat. Pulchra ornatu utitur, timore erga Deum animam instituens. Egregia mulier, non quae auro irretita est, sed quae a temporariis cupiditatibus soluta. Pudica mulier a magno Rege desideratur, despontur, custoditur, diligitur. Pudica non pra-

A αὐτῆς ἐν τῷ νῦν βίῳ ἀπονέμει χάριν (ἢ γάρ εἰσι σωτηρία μόνοις τοῖς διὰ τὴν εἰς αὐτὸν ἐλπία βαπτισθεῖσι καὶ σωφρόνις δικαιοπραγοῦσιν ἀποδίδοται). Οὐσπερ ἐγνώκατε ἐπὶ τῆς ὑμετέρας μητρὸς γενόμενα, λέγω δὴ τὰ ἐπὶ τέλει καλά. Ἰσως δὲ εἰ ἐμοιχήσατο, ἀνήρητο ἄν. Διὸ σωφρονήσασιν ἐλέῖσας δὲ Θεὸς τὸν κατ' αὐτῆς ἀπέστρεψεν φύνον, καὶ τὰ ἀφαιρεθέντα τέκνα ἀπέδωκεν.

XIV. Ἀλλ' ἔρει τις Ἰσως · Πόσοι διὰ σωφροσύνης ἀπώλοντο ; Φημὶ ἀναισθησίας αἰτίᾳ· χρὴ γάρ τὴν αἰσθανομένην ἢ ἐρωμένου ^{οὐ} τινὸς ἢ ^{οὐ} **291** ἐραστοῦ παρ' αὐτὸν φυγεῖν τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπιμένεις, ὡς πῦρ φλέγον ἢ λυσσοῦντα ^{οὐ} κύνα· δινπερ τράπου ἐποίησεν ἢ ὑμᾶς τεκοῦσα, τὸ τῆς σωφροσύνης δυτικὸς ἀγαπήσασα καλόν. Διὸ ^{οὐ}, φυλαχθεῖσα σὸν ὑμῖν ^{οὐ}, αἰώνιου βασιλείας ἔλαβε τὴν ἐπίγνωσιν. Ἡ σωφρονεῖν βουλομένη γυνὴ εἰδέναι διφειλεῖ, διτὶ φθονούμενη ὑπὸ κακίας προφάσεις ἔρωτος πολλοὺς ἔχει τοὺς ἐπιθύμους. Μιᾶ δὲ τῇ πρὸς τὸ σωφρονεῖν ἐνστάσει σεμνὴ μείνασσα, τὴν κατὰ ^{οὐ} πάντων νίκην λαβοῦσα σωθῆναι ἔχει. Καὶ γάρ εἰ πάντα καλὰ διαπράξαιταις τις, μιᾶς τῇ πρὸς τὸ μαιχήσασθαι ἀμαρτίᾳ κολασθῆναι δεῖ ^{οὐ}, δὲ προφήτης ἔφη.

XV. Ἡ σωφρων γυνὴ, τὸ τοῦ Θεοῦ θελημα ποιοῦσα, τῆς αὐτοῦ πρώτης κτίσεως ἀγαθὴ ὑπόμνησις γίνεται· διτὶ εἰς ὃν δὲ Θεὸς ἔνι ^{οὐ} ἀνθρώπῳ μίλιν ἔκτισε γυναῖκα. Εἳ δὲ μᾶλλον σώφρων μένει, ἐὰν τῆς κτίσεως ^{οὐ} μὴ ἐπιλανθάνηται, καὶ τὴν κόλασιν προβλέπῃ, καὶ τῶν αἰώνιων ἀγαθῶν τὴν ζημίαν μὴ ἀγνοήῃ. Ἡ σώφρων γυνὴ, ἐπὶ τοῖς σιωπεσθαι θέλουσιν ὑδομένη, παράδειγμα εὐσεβεῖς τοῖς θεοσεβοῦσι τυγχάνει· ἀγαθοῦ γάρ βίου νόμος ἐστίν. Ἡ σωφρονεῖν θέλουσα τὰς προφάσεις τῆς λοιδορίας ἐκκόπτει, ἐὰν δὲ μὴ παρέχουσα πρόφασιν λοιδορεῖται ^{οὐ} ὡς ὑπὸ ἔχθροῦ, ὑπὸ Θεοῦ εὐλογεῖται καὶ ἐκδικεῖται. Ἡ σώφρων τὸν Θεὸν ποιεῖ, τὸν Θεὸν φιλεῖ, τὸν Θεὸν τέρπει, τὸν Θεὸν δοξάζει· ἀνθρώποις πρόφασιν πρὸς λοιδορίαν οὐ παρέχει. Ἡ σώφρων γυνὴ τὴν Ἐκκλησίαν ἀγαθὴ τιμῇ μαρτύρει καὶ ἐπὶ σεμνότητι **292** δοξάζει· ἐτί δὲ καὶ διδασκάλων ἐπαιγνός ἐστιν, καὶ συνεργὸς αὐτοῖς σωφρονοῦσι τυγχάνει.

XVI. Ἡ σώφρων γυνὴ ὡς νυμφίων τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ ^{οὐ} κοσμεῖται, ἐνδεδυμένη τὸ σεμνὸν φῶς. Ἐστὶ δὲ αὐτῇ κάλλος ἢ ^{οὐ} ἐν τῇ ψυχῇ εὑνομία. Μύρου δὲ πνέει τῆς ἀγαθῆς φήμης. Καλὰ φόρεα τημφίεσται ^{οὐ}, τὴν αἰδῶν καὶ τιμίους μαργαρίτας περικείται, τὸν σωφρονίζοντας λόγους. Λευκὴ δὲ τυγχάνει, διτὸν ^{οὐ} τὰς φρένας ἢ λελαμπρυμένη. Καλῷ ἐσόπτερῳ ὁρᾶται, εἰς τὸν Θεὸν ἐμβλέπουσα ^{οὐ}. Καλῷ κόσμῳ φρῆται, τῷ πρὸς Θεὸν ^{οὐ} φόρῳ τὴν ψυχὴν νουθετοῦσα. Καλὴ δὲ γυνὴ, οὐχ ἢ χρυσῷ πεπέδημένη, ἀλλ' ἢ τῶν προσκαίρων ἐπιθυμιῶν λελυμένη. Ἡ σώφρων γυνὴ μεγάλῳ βασιλεῖ περιπόθητός ἐστιν, αὐτῷ μεμνήστευ-

VARIÆ LECTIÖNES.

^{οὐ} γενομένου p. ἢ ἐρωμένου O. ^{οὐ} ἤ add. D. Tum τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπιμένειν O. ^{οὐ} λυσσῶντα O, hene. ^{οὐ} δι. ὅ C. ^{οὐ} ἡμῖν C. ^{οὐ} ὑπὸ C. ^{οὐ} δὴ O, δειν conj. C. ^{οὐ} Ila D. ἐν C, O. ^{οὐ} κτήσεως O. Deinde λαθόνη C. ^{οὐ} λοιδορῆται O. ^{οὐ} νυμφίων νιψ Θεοῦ C. ^{οὐ} ἢ ascripsi ex O. Fort. legendum autēς καλλος ἢ ἐν κ. τ. λ. secundum S. ^{οὐ} φορεῖ ἡμφίεσται C. ^{οὐ} ὅτ' ἀν C. ^{οὐ} ἐμβλέπουσα O. ^{οὐ} Θεόν S add. ex conject. Ci.

ται, αιτεψη τετήρηται, δηλ' ^{οι} αύτοῦ ἡγάπηται. 'Η σώρων εἰς τὸ θέλεσθαι προφάσεις οὐ παρέχει, ἢ τῷ εἰτῆ; ἀνδρί. 'Η σώφρων ὑπὸ ἐτέρου θελομένη λυπήται. 'Η σώφρων τὸν ἄνδρα ἐνδιαθέτως φιλεῖ, καὶ καταφίλει, καὶ κολακεύει, ἀρέσκει, δουλεύει, πρὸς τὰν αἰτεψη πειθεῖται, παρέκτος ^{οι} τοῦ ἀπειθεῖν θεῷ. 'Η γάρ πειθομένη θεῶν ἄνευ φιλάκων καὶ τὴν ἕγκρην αποφρονεῖ καὶ τὸ σῶμα καθαρεύει.

XVII. Ανόητος οὖν πᾶς ἀνὴρ ὁ τὴν ἔαυτοῦ γυναῖκα χωρίσων φόδου Θεοῦ. "Οτις ἡ θεὸν μὴ φοδουμένη οὐδὲ τὸν ἄνδρα φοδεῖται. Ἐὰν θεὸν τὸν ἀδράτα βέλεσθαι μὴ φοδηται, πρὸς τὸν μὴ ὄρῶντα πῶς σωφρονήσει ^{οι}; **293** πῶς δὲ σωφρονήσεις ἡ μὴ συνεργμένη πρὸς τοὺς σωφρονίζοντας ἀκούειν λόγους; τοῖς δὲ καὶ νοικεσταῖς τύχοι; πῶς δὲ σωφρονήσεις διεν φιλάκων, ἐὰν τὴν ἐσμένην κρίσιν τοῦ ^{οι} θεοῦ μὴ ἀνδαχθῇ, μηδὲ τὴν ἐπὶ μικρῷ ἡδονῇ αἰώνιον ζημίαν ταλροφορηθῇ; διὸ τούναντίον ἀκούσαντας αὐτὴν τῆς τὸν σωφρονίζοντα ἀεὶ εἰσέρχεσθαι ^{οι} λόγους ἀνήγαντον, καλάκευσαν.

XVIII. Πολὺ δὲ χρεῖττον, εἰ καίραγωγήσας ἤξεις· ίπα καὶ αἵρεις σωφρωνίας γένη· θελήσεις γάρ σωφρωνίας θελεῖται, ἵνα γνώσῃ ^{οι} σεμνοῦ γάμου τὸ τέλος, καὶ αὐτὴς εἰς ἀγαπᾶς, λέγω δὴ ^{οι} πατήρ γενέταις, ίπα τέκνα φιλεῖν καὶ ὑπὸ ιδίων φιλεῖνται τέκνων. 'Ο" σώφρωνα γυναῖκα ἔχειν θέλων καὶ αὔτες σωφρονεῖ, τὴν ὁφειλομένην εὐνήν ἀποδίδωσιν, ταύτῃ συνεπιθέται, ταύτῃ σύνεσται, σὺν αὐτῇ πρὸς τὸν σωφρονίζοντα ἔρχεται λόγον, οὐ λυπεῖ, οὐκ εἰκῇ μάχεται, ἔαυτὸν μιστὸν οὐ ποιεῖ, ἀ δύναται καλὰ παρέχει, ὃν μὴ ἔχει, τὴν κολακεῖδα τὸ λεῖπον ^{οι} ἀποκληρίται. 'Η σώφρων γυνὴ (42) κολακευθῆναι οὐκ ἀναμένει, κύριον τὸν ἄνδρα γνωρίζει, πενομένου ^{οι} τὴν πενίαν δέρει, πεινῶντες συμπεινέται, ἀποδημούντι συντρόπηται, λυπούμενον παραμυθεῖται, καὶ πρέπεια μάχηνα ἔχῃ, ὡς μηδὲν ἔχουσα οὐδέκειται. 'Ο δὲ **294** τὴρ καὶ πένητα ἔχῃ γυναικα, μεγάλην προτίχια γενέσιν αὐτῆς τὴν σωφροσύνην. 'Η σώφρων γυνὴ αἰτερχεῖται βρωμάτων καὶ ποτῶν χρῆται, ίπα μὴ λιπαθέντος τοῦ σώματος τῷ βάρει ^{οι} πρὸς ἐπιθυμίας ἀλμούς κατασπάσῃ τὴν ψυχήν. 'Αλλ' ἔτι μήν σὺν τοῖς οὐκ ιδίᾳζει, καὶ τοὺς γέροντας ὑποπτεύει, γένεταις ἀτάκτους ἀπωθεῖται, θεῶν μόνων ἔαυτὴν ἀπονέμεται οὐ στάλλεται, σεμνούς λόγους ἀκούσουσα ἥδεται, τοῖς δὲ μὴ ἐπὶ σωφροσύνῃ ^{οι} λεγομένους ἀπωθεῖται.

VARIE LECTIONES.

^{οι} ὑπὸ C. ^{οι} παρ' ἔκτος C. ^{οι} πρὸς τὸν μὴ ὄρῶντα πῶς σωφρονήσεις co.l. Hom. Parisin., πῶς τὸν ἀδράτον προτίχα σωφρ. conj. C, et ex his collatis lectionibus suam versionem compōsuisse videtur interpres; πρὸς τὸν ἄνδρα δρατὸν παρέσται σωφρονήσαι; conj. D. Praeterea aliquis possit conjicere πῶς τῷ ἄνδρι ἀδράτος (vel ἀφύλακτος) οὐσα σωφρ. S. τοὺς τὴν ἀδράτον προτίχειν σωφρονίσει O. Tum lege πρὸς τὸ τούς. D. ^{οι} τοῦ om. O, qui pergit θεῶν τρίσιν μὴ διδ. ^{οι} ^{οι} Ερχεσθαι O. ^{οι} Post γνώσῃ in' O. existat τε subnotatum. ^{οι} δέ O. ^{οι} ή O. ^{οι} λυπούν C. ^{οι} Malim ἀναπληροὶ S. ^{οι} Ita O et cod. Tur. (Cir. Turr. Const. apost., p. 93), πενομένῳ C. ^{οι} τὸ βάρος vel τὰ βάρη conj. D. ^{οι} σωφροσύνης C.

VARIORUM NOTÆ.

(42) *H σώφρων γυνὴ.* Adi ad Constitutiones apostolicas Turriani Latine taurum impressas Antwerpia pag. 93, in margine. Ulpianus: *Quid enim tam*

humanum est, quam ut fortuitis casibus mulieris muritum, vel uxorem viri participem esse? Cot.

A bet occasione ut appetatur, nisi viro suo. Pudicus ab alio cupita, dolet. Pudica marito desert sincerum ac suavem amorem, blanditur, placet, servit; in omnibus ei obsequitur, nisi quando inobsequens foret Deo. Nam quae Deo credit ac obtemperat, absque custodibus et animo casta et corpore pura est.

XVII. Amens ergo est omnis maritus, qui uxorem suam a timore Dei separat. Quoniam, quae non timet Deum, nec maritum metuit. Si Deum inaspectabilia cernentem nequaquam vereatur, quo modo illum qui ea non videt verebitur? An gratuito castitatem colet? Quia vero ratione casta erit, quae non convenit ad audiendos casticos sermones? Et quo pacto instruetur? Quo modo etiam temperanter se geret absque custodibus, si futurum Dei iudicium non edoceatur, neque sibi plene persuadeat æternum ob exiguum voluptatem supplicium? Quare contra invitam coge, ut ad doctrinam castitatis electricem semper accedat, vel aluationibus vince.

XVIII. Multo autem melius erit, si manū eam ducens venias, quo ipse etiam pudicus fias; desiderabis enim fieri, ut cognoscas finem honesti ac venerandi matrimonii, neque pigebit, si cupis esse, inquam, pater, tuos liberos diligere, et ab iis diligi. Qui mulierem pudicam habere vult, et ipse pudice vivit, ac debitum persolvit concubitum, cum ea vescitur, moratur, ad castissimam doctrinam venit; non contristat, non temere litigat, se non facit odiosuni, quae potest bona præstat, quando vero non habet, assentatione quod deest supplet. Mulier pudica adulacionem non exspectat, virum pro domino habet ac dominum vocat, eo paupere fert paupertatem, cum esuriente esurit, cum peregrinante peregrinatur, tristem consolatur, quamvis majorem habuerit dotem, tanquam nihil habens subjicitur. Maritus autem licet pauperem uxorem duxerit, magnam dotem putet pudicitiam ipsius. Mulier pudica nimio non utitur cibo ac potu, ne cibus, pinguefacto corpore, pondere animam trahat ad cupiditates illicitas. Præterea cum juvenibus nequaquam sola manet, ac senes reveretur; incompatitos risus removet; se soli Deo tradens non decipitur; honesta verba audiens delectatur, ea vero, quae ad pudicitiam non tendunt, repellit.

XIX. Testis est Deus : multa homicidia unum adulterium; et quod grave est, homicidiorum illius horror ac iniustas non cernitur. Nam fuso sanguine corpus mortuum jacet, et calamitatis magnitudine omnes stupent. At nec animarum per adulterium, cum sint magis horribiles, quia tamen ab hominibus non videntur, aggressoribus occasionem indesidis impetus praebent. Cognosce, homo, cuius spiritum habeas ad vivendum, et ne illum patiaris pollui. A solo adulterio polluitur Dei spiritus : atque ideo ille ad ignem trahit hominem qui polluit. Festinat enim contumeliosum tradere aeterno supplicio.

XX. Haec cum diceret Petrus, videretque bonam pudicamque Maitidiam flere praegaudio, arbitratus dolere eam de toleratis casibus, ait : Confide, mulier. Cum multi multa mala pertulerint propter adulterium, tu propter pudicitiam passa es, ideoque non interiisti. Sed et si obiisses, anima salutem suisses consecuta. Patriam Romam pudicitiae ergo reliquisti : sed hac occasione invenisti veritatem, aeterni regni diadema. In mari periclitata es, at non mortua ; verum licet mortua suisses, ipsum tibi pelagus propter pudicitiam suisset morienti baptismus ad animam salutem. Ad paucum tempus orbata es liberis, qui cum e legitimo essent semine, inventi sunt in meliore sorte. Fame pressa mendicasti cibum : sed stupro tuum corpus non foedasti. Corpus affixisti : at servasti animam. Adulterum fugisti, ne mariti cubile maculares : verum qui sugam vidi Deus, propter pudicitiam locum viri supplebit. Ad tristitiam et solitudinem redacta, privata es ad breve tempus tum marito, tum liberis : sed huius omnes tibi relinquendi erant per mortis necessitatem : praestat autem, quod propter castitatem volens privata es, quam si invita postea periisses in peccatis.

XXI. Multo igitur melius est, priora molestia esse ac dura. Etenim quando adsunt, spe quod præteribunt, non admodum contristant, imo potiorum expectatione gaudium praebent. Ante omnia autem scire te volo, quantum pudicitia Deo placeat. Mulier pudica est Dei electio, Dei beneplacitum, Dei gloria, Dei filia. Tot prærogativas habet pudicitia. Nisi lex esset, ut ne justus quidem absque baptismo in-

XIX. Μάρτυς Θεός, πολλοὶ φόνοι μοιχεία (43) μία^{ος}, καὶ τὸ δεινὸν, ὅτι τῶν φόνων αὐτῆς τὸ φοβερὸν καὶ ἀσέβεις οὐ βλέπεται. Ὅτι, αἰματος χυθέντος, νεκρὸν κεῖται σῶμα, καὶ τὸ τῆς συμφορᾶς δεινὸν πάντας ἐκπλήσσει. Τῆς δὲ μοιχείας^{ος} οἱ τῆς ψυχῆς φόνοι φερόντεροι θντες, ἐπει μὴ ἀνθρώποις βλέπονται^{οι}, τοῖς τολμῶσιν ἀσκοντον τὴν ὄρμην παρέχουσιν· γνῶθι, ἀνθρώπε, τίνος τνοὴν ἔχεις πρὸς τὸ ζῆν, καὶ οὐ μὴ αὐτὴν μιανθῆναι θελήσῃς. Ὅποι μοιχείας μόνης μιανται τὴ Θεοῦ πνοή· καὶ διὰ τοῦτο αὐτὴ τὸν μιάναται εἰς πῦρ κατασπᾶ, Σπεύδει γάρ τὸν ὑδριστὴν αἰωνίῳ παραδοῦναι κολάσεις.

XX. Ταῦτα λέγων ὁ Πέτρος, τὴν^{οο} ἀγαθὴν καὶ σύφρονα Ματτιδίαν^{οο} ὑπὸ χαρδὸς δακρύουσαν ίδον, ὡς ἐπὶ ὑποσχέσει τῶν γεγονότων λυπήνηγαν νομίσας, ἔφη· Θάρσει, γύναι· πολλῶν πολλὰ κακὰ παθόντων διὰ μοιχείαν, 295 σὺ διὰ σωφροσύνην πέπονθας, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐτελεύτησας (44). Εἰ δὲ καὶ τεθῆκεις, σεσωμένην ἀν εἶχες τὴν ψυχήν. Πατρίδα Ψώμην ἐλειπεις διὰ σωφροσύνην ἀλλὰ τῇ ταύτῃ προφάσει ἀλήθειαν εἴρεις, τὸ διάδημα τῆς ἀνδρὸς βασιλείας. Ἐν βυθῷ κεκινδύνευκας, καὶ οὐκ ἐτελεύτησας, καὶ εἰτε^{οο} τετελευτήκεις, αὐτός σοι ὁ βυθὸς διὰ σωφροσύνην θνητούσῃ βάπτισμα ἐγίνετο πρὸς ψυχῆς σωτηρίαν. Τέκνων ἀπελειφθῆς πρὸς ὅλην, ἀτίνα γνησίας θντα σπόρδες ἐν τοῖς κρείττονισ εὑρηται. Λιμώττουσα τροφὰς πραστήσας^{οι}, ἀλλὰ πορνείᾳ σῶμα σὸν οὐκ ἐμίανας. Σῶμα σὸν ἔβασαντας, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν ἔσωσας. Μοιχὸν ἔψυχες, ἵνα μὴ κοίτην ἀνδρὸς μιάνηται^{οι}, ἀλλὰ διὰ τὴν^{οι} σωφροσύνην ὁ τὴν ψυχὴν εἰδῶς Θεός τὸν ἀνδρὸς ἀποτληρώσει τόπον. Λυπήθείσα καὶ μονωθείσα πρὸς ὅλην ἀνδρὸς καὶ τέκνων ἀπελειφθῆς, ἀλλὰ τούτους πάντας ἀπολιπεῖν^{οι} εἶχες προθεσμίᾳ θανάτου^{οι} κρείττον δὲ οἵτις διὰ σωφροσύνην ἔκούσα ἀπελειφθῆς, η^ο εἰπερ ἄκουσα μετὰ χρόνον ἐφ' ἀμαρτίας αὐταῖς ἀπωλύσου.

XXI. Πολλῷ οὖν διμειον τὰ πρωτεῖα^{οι} είναι θλιβερά. Καὶ γάρ οἵτε πάρεστιν, ἐλπίδι τοῦ παρελθεῖν οὐ πάνυ λυπεῖ, προσδοκίζει τοῦ κρείττονος καὶ γαρεῖν παρέχει. Πρὸ πάντων δὲ εἰδέναι σε Θέλω, πάσιν τὸ σωφρονεῖν ἀρέσκει Θεῷ. Η σύζυγων γυνὴ Θεοῦ ἐκλογή, Θεοῦ εὐδοκία, Θεοῦ 296 δόξα, Θεοῦ τέκνων. Τοσούτων ἀγαθῶν αἴτιον. οἱ δίκαιοι καὶ ἀδίκτιον οἱ σωφροσύνη. Εἰ μὴ οἵτις νόμος δὴν, μηδὲ δίκαιοιν ἀδίκτιον^{οι} εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ

VARIÆ LECTIONES.

^{οο} μία μοιχεία C ^{οο} τῇ δὲ μοιχείᾳ conj. D. ^{οο} Ita D, βλέπεται C, O. ^{οο} τὴν αἰλυκήι c. O. ^{οο} Ματτίδιαν O. ^{οο} εἰ O. ^ο προστήδι O. ^ο μιανής C. ^{οο} τὴν ομ. O. ^ο ἀπολείτειν C. ^ο In O esse videtur μανθάνειν. ^ο διδιδιτ D. Subinde ἡτερ p. εἰπερ O. ^ο Tum idem om. αύταῖς scribitique ἀπωλλύου, c. S. ^ο ἀπολλύου C. ^ο πρωτεῖα O. ^ο Ita O et ex conject. C, in cui. textu τοσούτων ἀγαθῶν. S insuper conjectit τοσούτων ἀγαθῶν αἴτιον. ^ο δίκαιοιν καὶ ἀδίκτιον O. Cfr. hom. xiii, 13.

VARIORUM NOTÆ.

non verum. Cot.

(44) In Clementinorum ms. hic ad marginem recentiori inanu scriptum cernit : "Οτι ει και θνητη αδικτιον, δια την σωφροσυνην θνηταισιοντο. Parique modo infra, δικαιοινται μεν εις έργων, η δια σωφροσυνην, η δι ειλημοσυνην, η δια δικαιοισμην, οι ταυτα μετερχομενοι. Βασιλειαν δε Χριστου μόνοι οι βασιτεζμενοι εις άγιαν Τριάδα, x. τ. λ. Quae omnia ad Pelagia nam heresim pertinere videntur; ut et nonnulla alia Clementi ascriptis operibus inspersa. Cot.

(43) *Moiχεία*. De adulterio emendes velim locum S. Methodii, in opere *De libero arbitrio*, Combeſſianæ editionis, p. 353: "Ετερος προσην, δι τοῦ πλησιον γυναικα παιζειν θιελε, ληστεύων γάμον ἀλλοτριον, καὶ ἐπι παράνομον κοίτην τραπήναι: παρορμῶν, τον γεγαμῆστα, γήσισιν (ινο ἀγνήσιον vel μη γηνήσιον) πατέρα γίνεσθαι θέλων. Hoc est: Aderat alius, qui proximi uxori cupiebat illudere, alienum matrimonium prædatus, ei incitans eam ut ad concubitum illicitum verteretur, e marito volens facere patrem

θεού εἰσελθεῖν, τάχα που τῶν ἔθνων οἱ πεπλανημέ-
νοι: διὸ σωρόσυνην μόνον σωθῆναι ἔδύγαντο. Διὸ
τοῦτο λίσταν ἀλυμῷ περὶ τῶν ἐν πλάνῃ σωφρονούστων,
ὅτι ἄνευ ἐλπίδος ἀγαθῆς σωφρονεῖν ἐλόμενοι πρὸς τὸ
βαπτισθῆναι ὀχνηρῶς ἔχουσιν. Διὸ οὐ σώζονται· ὅτι
δόγμα θεοῦ κεῖται, ἀδάπτιστον εἰς τὴν αὐτοῦ βασι-
λεῖαν μὴ εἰσελθεῖν. Ταῦτα αὐτοῦ εἰπόντος καὶ τούτων
πλείσια, εἰς ὅπνον ἐτράπημεν.

'ΟΜΙΛΙΑ ΙΔ'.

I. Ὁρθριατέρον ¹⁰ δὲ πολλῷ τοῦ καθημέραν δὲ Πέ-
τρος διυπνισθεὶς εἰσῆι πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἔξυπνος Ἐφη-
θαστίνος καὶ Φαυστινιανὸς ὅμα Κλήμεντι μετὰ τῶν
εἰκόνων ἀκολουθησάτωσάν μοι ¹¹, ὅπως ἐν σκεπτικῷ ¹²
τῆς θαλάσσης τόπῳ ἐλθόντες ἐν ἀκατασκόπῳ βαπτίσαις
εὐτῆνυνθωμεν. Πλὴν ἐπὶ τῶν αἰγαλῶν ¹³ γενομένων
ἡμῶν, μετὰ τῶν πετρῶν τινων γαληνοῦ καὶ ¹⁴ καθαροῦ
τόπου εὐπορησάντων ἐδάπτισεν αὐτὴν. Ἡμεῖς δὲ οἱ
θελόροι, τῶν γυναικῶν χάριν ὅμα ἀδελφῷ καὶ ἀλλοις
τινῶν ὑποχωρήσαντες καὶ λουσάμενοι, **297** ἐλθόντες
ἐπὶ ¹⁵ τὰς γυναικας παρελάθομεν. Καὶ οὕτως ἐν κρυ-
ψών τόπῳ πορευθέντες εὐχόμεθα. Ἐπειτα δὲ Πέτρος
τὰς γυναικας διεκ τὸν δχλὸν προέπεμψεν, δι' ἀλλης ὅδου
ἐπὶ τὴν ἑνίαν ἐλθεῖν κελεύσας, ἀνδρῶν τε μόνοις ἡμῖν
εὑκέντιοι τῇ μητρὶ καὶ ταῖς αὐταῖς γυναιξῖ ¹⁶ ἐπέτρε-
ψεν. Ἐλθόντες οὖν εἰς τὴν ἑνίαν καὶ ἀναμένοντες
αὐτὸν ἐλθεῖν ἀλλήλοις διελεγόμεθα. Μετὰ δικανίας δὲ
ἡρας δὲ Πέτρος ἐλθὼν, τὸν ἄρτον ἐπ' εὐχαριστίᾳ κλά-
σις καὶ ἐπιθετές δλας, τῇ μητρὶ πρῶτον ἐπέδωκεν,
καὶ ¹⁷ μετ' αὐτὴν ἡμῖν τοῖς υἱοῖς αὐτῆς. Καὶ οὕτως
εἰπεῖ τοινειστάθημεν καὶ τὸν Θεὸν εὐλογήσαμεν.

II. Τότε λοιπὸν δὲ Πέτρος, τὸν δχλὸν εἰσεληλυθότα
ἴλιον καὶ καθεσθεῖς καὶ παρακαθεσθῆναι ἡμᾶς κελεύ-
σας, ὑργεῖται τὰ πρώτα πειθῶν τὴν ἡμᾶς, τίνι λόγῳ
προεπίμψας ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος καὶ αὐτὸς
ἥραντας ἐπῆλθεν. Τὴν δὲ αἰτίαν ἐλεγε τοιαύτην.
Ἄμα τῷ ὑμᾶς, φησιν, ἀποστῆναι, γέρων συνεισῇει
ἰρήτας, περιέργως ¹⁸ κλέπτων ¹⁹ ἔσαυτὸν, καὶ προ-
κατακοπήσας ἡμᾶς, ὡς αὐτὸς ὑστερον ὡμολόγει,
τοὺς δὲ δεῖν τὸ ἀν πράττοιμεν εἰς τὸν σκεπτικὸν τόπον
εἰσεθόντες, λάχθα ἐκθάς ἡχολούθησεν· καὶ ²⁰ ἐν εὐ-
κάρπῳ τόπῳ προσελθὼν καὶ προσαγορεύσας Ἐφῆ· Ἐκ
πάλου σοις ἀκολουθῶν καὶ συντυχεῖν θέλων ἥδονύμην,
μήπως ᾧ περιέργω μοι χαλεπαίνης· νῦν δὲ τὰ ἐμὸι δ
λούντα ἀληθῆ, εἰ βούλει, λέγω. Κάγω ἀπεκρινά-
μην **298** Λέγε ἡμῖν δπερ τοι δοκεῖ καλὸν εἶναι, καὶ
ἀπεξέζημενά σε, καὶ τῷ δηντὶ μὴ καλὸν ἢ τὸ λεγόμε-
νον, ἐπειπερ ἀγαθῆς προσαιρέσει τὸ δοκοῦν σοι καλὸν
εἰπεῖν ἥθελησας.

III. Καὶ δὲ γέρων τοῦ λέγειν ἥρξατο οὕτως Θαλάσ-
ση ὑμᾶς λελουμένους εἰς ²¹ τὸν ἀπόχρυφον τόπον

A grediatetur in regnum Dei, forte qui erant in genu-
tibus, propter solam pudicitiam possent salvari.
Quocirca vehementer anxius sum de iis qui in er-
rore vivunt pudice, quod sine bona spe pudicitiam
consectati, ad baptismum recipiendum se gerant
segniter. Quare salvi non sunt; quia Dei decretum
positum est, ne in ipsius regnum ingrediatur expers
baptismi. Quæ postquam protulit, et his plura, ad
somnum conversi sumus.

HOMILIA XIV.

I. Multo autem maturius, quam quotidie solebat,
Petrus expperectus ad nos ingressus est, quos ex-
pergefecit, ac dixit: Faustinus et Faustinianus
unaque Clemens cum suis me sequantur, ut ve-
nientes ad obiectum maris locum clam possimus
eum baptizare. Itaque ubi fuimus in littore, inter
saxa quadam, quæ tranquillum et mundum locum
præbehant, baptizavit illam. Nos autem fratres, mu-
lierum gratia, una cum fratre et aliis nonnullis se-
cessimus et lavimur; ac profecti ad mulieres rece-
pimus ipsas. Sieque in locum occultum progressi
illie precati sumus. Postea Petrus mulieres ob mul-
titudinem præmisit, jubens ut per alteram viam
irent ad hospitium, solisque virorum nobis permisit
matrem ac mulieres comitari. Venientes ergo ad
diversorium et præstolantes adventum illius collo-
quebamur invicem. Post multas vero horas Petrus
regressus panem in eucharistiam fregit, et cibo po-
sito matri primum dedit, ac post eam nobis filii
ejus. Atque ita cum ea comedimus, Deumque lau-
dibus prosecuti sumus.

II. Tum deinde Petrus, ingressum populum vi-
dens, cum sedisset, nosque jussisset assidere,
enarravit primo ac docuit, qua ratione nobis post
baptismum præmissis ipse tarde rediisset. Causam
vero hanc dicebat: Simul atque vos, inquit, dis-
cessistis, senex operarius advenit, curiose occultans
se, nobisque prius observatis (sicut ipse postea
fassus est), ut videret, quidnam ingressi locum ob-
iectum ageremus, clam exiit et secutus est, atquo
in opportuno loco conveniens me ac salutans ait:
Jam diu te sequens et alloqui cupiens, verebar no
mihī tanquam curioso irascereris, nunc autem quia
mihī videntur vera, si vis profero. Et ego respondi;
Dic nobis quod tibi videtur esse bonum, et lauda-
bimus te, licet re vera, quod dixeris, bonum non
suerit, quoniam prudenti consilio id, quod tibi
visum est bonum, volueris proloqui.

III. Tum senex ita cœpit dicere: In mari vos
lavisse vidi, et post hoc ad secretum secessisse .

VARIE LECTIONES.

" Ita O. c. S., δρθρίτερον C. Cfr. hom. xii, 12; xvi, 21; xvii, 1; xix, 1. Tum καθ' ἡμέραν idem.
" ἀκολουθησάτωσάν μοι O. ¹² σκεπτικῷ O, et posthac. Tum id. Τὰ τοῦ βαπτίσματος σχεδιάσωμεν (in
marg. παρενθέν καὶ νόδον) p. ἐν ἀκατασκόπῳ βαπτίσαι αὐτὴν δυνηθωμεν. ¹³ τὸν αἰγαλῶν C. ¹⁴ καὶ
Eph. 110 et O. deest in textu Cj. ¹⁵ ἐπὶ supplevi ex O. ¹⁶ καὶ ταῦταις ταῖς γυναιξῖ O, καὶ ταῖς δλας
γ. conj. S. ¹⁷ καὶ add. c. O. Ex eodem reposni ἡμῖν, quod trapiſti S. Tum συνεστιάθημεν C. ¹⁸ πε-
ριέργως Ephit. ¹⁹ κλέπτων O. Sequens καὶ ex Ephit. et O, deest ap. C. ²⁰ καὶ inserui c. O. ²¹ ὑπό O.

locum : accedens ergo , et observans de occulto , A quid in secretum ingressi ageretis , cum orantes inspexisset , secessi : et vos miseratus opperiri coepi , usquequo egressos alliquerer , ac docere ne erretis . Quia neque Deus est , neque providentia , sed genesi omnia subjacent , sicut ego ex iis , quae mihi acciderunt , manifestissime comperi , in disciplina matheseos jam pridem diligenter eruditus . Noli ergo errare , fili . Sive enim ores , sive non , quae genesis tua continet , haec tibi accident necessario . Nam si preces possent aliquid , vel bona opera , ipse inter feliciores essem . Ac nunc , nisi te decipit haec paupercula mea vestis , dictis meis non diffidas . Cum olim in magna bonorum abundantia versarer , multa tum diis immolabam , tum egenis largiebar : attamen dum oro et pie vivo , fatum non potui effugere . Et ego dixi : Quaenam sunt , quae tibi contigerunt ? Ille vero respondit : Non necesse est nunc dicere : forte in fine audies , quisnam ego cum essem , et ex quibus ortus , in quales incurrerim vitæ calamitates . Sed nunc , manifestissimum .

IV. Ego dixi : Si genesi cuncta subsunt , hocquid ita esse persuasum habes , tecum pugnantia cogitas et consulis . Etenim si contra natale ne sentire quidem possumus , cur frustra laboras , id fieri consulendo , quod esse nequit ? Quinetiam si natalitas subsistit , noli in eo navare operam , ut persuadeas mihi , ne eplam astrorum etiam Dominum , qui et si velit non fieri aliquid , fieri nequit . Semper enim , quod subest , ei , quod praest ac ducit , pareat necesse habet . Certe venefaci eos , qui dii putantur , genesi dominante superfluum est . Neque enim preter id , quod fato placet , quidquam sit , neque ipsi quidpiam facere possunt , qui universalis genesi suæ sint subjecti . Si genesis existit , repugnat , id quod non est primum , imperare : aut subjectum esse non potest ingenitum , cum , si potest ingenitum , nihil habeat se antiquius .

V. Haec cum inter nos loqueremur , ingens astigit hominum multitudo . Tuncque ad eos respiciens dixi : Ego cum genere meo accepi a majoribus cultum Dei , et praecptum habeo ne ortui adhæream , astrologiaæ inquam disciplina : idecirco ad eam animum non applicui . Unde astrologiaæ quidem non sum peritus : quorum autem peritiam habeo , illa exponam . Quia genesin ex ipsa geneseos scientia confutare nequeo , volo alia ratione ostendere , per Dei providentiam res administrari , et unumquemque secundum ea quae faciat , præmium vel pœnas esse nacturum : sive nunc , sive posthac , nihil mea

A οὐ ποχωρήσαντας ιδῶν , προσελθίν τὸν κατεσκόπουν τὸ τί δὲ ἐν ἑρυφαῖρι εἰσιόντες πράττουτε , καὶ ἐπειδὴ εὔχομένους εἶδον ²¹ , ὑπεχώρησα . ἐλεῖσας δὲ ὑμᾶς ἀνέμεντα , ὅπως ἔξιοῦς ²² προσομιλήσας πείσω μὴ ἀπατᾶσθαι . Οὗτε γάρ Θεὸς ἔστιν , οὗτε πρόνοια , ἀλλὰ γενέσει τὰ πάντα ὑπόκειται , ὡς ἐγὼ ἐφ' οἷς πέπονθα πεπληροφόρημαι , ἐκ πολλῶν ²³ ἀκριβῶν τὸ μάθημα . Μή οὖν ἀπατῶ , τέκνον . Εἴτε γάρ εὐχῇ , εἴτε μῆ , τὰ ἐκ τῆς γενέσεως πάσχειν ἀνάγκην ἔχεις : εἴ γάρ εύχαι τις ἐδύναντο ²⁴ τὸ εἰν ποιεῖν , αὐτὸς δὲ ἐν τοῖς χρέοσιν ἡμην . Καὶ νῦν εἰ μῆ σε ἀπατᾷς ἡ πενιχρά μου αὐτῇ ἔσθις , οὐκ ἀπιστήσεις ²⁵ οἵσις λέγω . Ἐν πολλῇ βίου ποτὲ ὅν περιουσίᾳ , πολλὰ καὶ θεοῖς θύουν , καὶ δεομένοις παρεῖχον , καὶ ὅμως εὐχόμενος τε καὶ εὐτελῶν τὴν πεπρωμένην ἐκφυγεῖν οὐκ τὸν τίμηθον . Κάγὼ B ἐφην· Τίνα ἔστιν ἢ πέπονθας ²⁶ ; δὲ ἀπεκρίνατο Οὐκ ἀνάγκη λέγειν νῦν , τίσις ἐπὶ τέλει ἀκούσῃ , τίς τε ὁν ἐγὼ καὶ τίνων , ἐν πολαῖς βίου περιστάσεις γέγονα . Νῦν δὲ διτι γενέσει τὰ πάντα ὑπόκειται , πληροφορηθῆναι σε θέλω .

omnia subjici genituræ , volo tibi esse persuasissimum .

299 IV. Κάγὼ ἐφην· Εἰ γενέσει τὰ πάντα ὑπόκειται , καὶ τοῦθ' ²⁷ οὐτως ἔχειν ²⁸ πεπληροφόρησαι , σεσυτῷ ἐναντίᾳ νοῶν συμβούλεύεις . Εἰ μὲν γάρ ²⁹ παρὰ γενέσειν οὐ δύνατόν οὐδὲ τὸ φρονεῖν , τί ματαιωπονεῖς , συμβούλεύων γενέσθαι δὲ γενέσθαις ἀδύνατόν ἔστιν ; ἀλλ' εἴτε μήν εἰ γένεσις ὑφέστηκεν , μή σπεῦδε πειθεῖν ἐμὲ μή σέβειν τὸν καὶ τῶν ἀστρων δεσπότην , οὐ θέλοντος καὶ μή γενέσθαι τι , γενέσθαις ἀδύνατον ³⁰ . Αλλετο γάρ τὸ ὑποκείμενον τῷ ἥγουμένῳ πειθεῖσθαι ἀνάγκην ἔχει . Τὸ μέντοι τοὺς νομιζομένους θεοὺς σέβειν , γενέσεως ἐπικρατούσης , περιττὸν ἔστιν . Οὗτε γάρ παρὰ τὸ δοκοῦν τῇ πεπρωμένῃ τι ³¹ γίνεται , οὗτε αὐτοὶ τι ποιεῖν δύνανται , τῇ καθόλου αὐτῶν ὑποκείμενοι γενέσει . Εἰ γένεσις ἔστιν , ἀντίκειται τὸ μή πρῶτον δρχεῖν , ἢ ³² ὑποκείσθαι οὐ δύναται τὸ ἀγένητον , ὡς ἀγένητον ἔμαυτον πρεσβύτερον μηδὲν ἔχον .

V. Τοιαῦτα πρὸς ἀλλήλους λεγόντων ἡμῶν , πολὺς παρέστη δχλος . Καὶ τότε ἐγὼ εἰς τὸν δχλον ἀποβλήπτων ἐφην· Ἐγὼ καὶ τὸ ἐμὸν φύλον ἐκ προγόνων θέλω σέβειν παρειληφόντας καὶ παράγγελμα ἔχων γενέσει μή προσανέχειν , λέγω δὴ τῷ τῆς ἀστρολογίας μαθηματι , διὰ τοῦτο οὐ προσέσχον . Οὐθεν ἀστρολογίας μὲν οὐκ εἰμι Ἑμπειρος , ὃν δὲ εἰμι , διφηγήσομαι . Ἐπειδὴ ³³ γένεσιν ἀπ' αὐτῆς τῆς κατὰ τὴν γένεσιν ἐπιστήμης ἀνασκευάζειν οὐ ³⁴ δύναμαι . **300** βούλομαι ἀλλα τρόπῳ ἀποδεῖξαι , διτι κατὰ Πρόνοιαν διοικεῖται τὰ πράγματα , καὶ ἔκαστος , πρὸς ἀπράττεις , τιμῆς ἢ κωλάσεως τεύξεται . εἴτε δὲ ³⁵ νῦν εἴτε αὐθίς , οὐδέν

VARIAE LECTIONES.

²¹ εἶδον S. O. , ἔδον C. ²² ίτα O et ex conject. C. in cuij. textu ἔξιοῦσι . ²³ πολλοῦ C. ²⁴ δύνανται C. ²⁵ ίτα O c. S. , ἀπιστήσης C. ²⁶ πέπονθε O. ²⁷ τοῦτο C. ²⁸ ἔχον C. ²⁹ γάρ πρατερμ. S. c. Cl. ed. 1638 et 1724. ³⁰ ίτα O c. Epit. et marg. Ci. δύνατόν in textu , quod ut sanam lect. repetivit S. , dummodo οὐ θέλοντος referas ad ἐμέ . ³¹ τι O. c. Epit. , deest in textu Ci. ³² ή εἰ τὸ ἀγένητον cod. Reg. 804 , desunt in utroque Hom. cod. ³³ ἐπειδὴ γάρ cod. Reg. 804. ³⁴ οὐ add. D ex conject. c. nonnullis Epitomes codicibus . Verba ἐπειδὴ γένεσιν ἀπ' αὐτῆς τῆς κατὰ τὴν γένεσιν ἐπιστήμης ἀνασκευάζειν οὐ δύναμαι . desiderantur in O. ³⁵ δὲ transcripsi ex O.

μη διαφέρει, πλήγη δτι πάντως ἀπολαύσει ἔκαστος ὃν ἐπρᾶξεν. Ή δὲ ἀπόδειξις τοῦ μη εἶναι γένεσιν, Εἰτι αὕτη. Τῶν παρεστώτων εἴ τις ὁ φθαλαῖμων ἐστέρρηται, ή κυλλήν ἔχει³⁷ τὴν χείρα, ή χωλὸν τὸν πόνα, ή ἔτερόν τι περὶ σῶμα, δὲ ὑποστροφὴν πρὸς οὐλὸν πάλιν οὐχ ἔχει, καὶ παντὸς λατρικοῦ³⁸ ἐπαγγελμάτος ἔκτος ἐστιν, διὸ οὐδὲ ἀστρολόγοι λασθαὶ ἐπαγγέλλονται, διὶ μὴ ἀπὸ τοῦ μακροῦ αἰώνος τοιοῦτον τι γέγονεν· ἐγὼ δὲ Θεοῦ δεηθεὶς τὴν λασιν παράσχω³⁹, ὅπότε ἐκ γενέσεως κατόρθωσιν τὸ τοιοῦτο⁴⁰ οὐδέποτε λαβεῖν τὸ δυνήθη· τούτῳ οὕτως γενομένου ὡς ἀμαρτάνουσιν οἱ τὸν πάντα δημιουργῆσαντα θεὸν βιατριμούντες; Καὶ δὲ γέρων ἀπεκρίνατο· Βλασφημεῖν γάρ ἐστι τὸ λέγειν γενέσις ὑποκείσθαι τὰ πάντα; καὶ γάρ ἀπεκρινάμην· Καὶ πάνυ. Εἰ γάρ πᾶσαι αἱ τῶν ἐνθρόπων ἀμαρτίαι καὶ ἀσέβειαι καὶ ἀσέλγειαι ἐξ ἀτέρων γίνονται, οἱ δὲ ἀστέρες ταῦτα ποιεῖν ὑπὸ θεοῦ ἐπάγγελταν, ἵνα πάντων χαλεπῶν ἀποτελεστικοὶ γένονται, αἱ πάντων ἀμαρτίαι εἰς αὐτὸν ἀναφέρονται, τὸν τὴν γένεσιν θέντα ἐν τοῖς ἀστροῖς.

VI. Καὶ ὁ γέρων ἀπεκρίνατο· Ἀλλῆώς μεγάλως⁴¹ ἐγής, ἀλλὰ πάσῃ σου **301** τῇ ἀπαροβλήτῳ πόδειξει
ἡ ἑκάτη ἐμποδίζει συνέδησις. Ἐγὼ γάρ ἀστρολόγος
ὢν καὶ Ρόμπτην πρῶτον οἰκήσας, εἴτα⁴² φιλικωθεὶς τινι
πρὸς γένους δύντις Καισαρος, αὐτοῦ τε καὶ τῆς συμβίου
τὴν γένεσιν ἀκριδῶς⁴³ ἡπιστάμην, καὶ Ιστορήσας
ἀκολούθως τὰς πράξεις ἀποτελεσθείσας αὐτῶν τῇ
γενέσει ἔργων⁴⁴, σοι λόγων πειθεσθαι οὐ δύναμαι. Ἡν
γάρ τῆς γενέσεως αὐτῆς τὸ διάθεμα, ποιοῦν μοιχάδας,
ἴωναν δούλων ἐρώσας, καὶ ἐπὶ ξένης ἐν ὄντεσι θνη-
σκούσσας. Οὐ καὶ οὕτως⁴⁵ γέγονεν. Ἐρευθείσα γάρ τοῦ
ἴωνος δούλου, καὶ μή τέρερουσα τὸν ψύγον, φυγόσα σὺν
εὐτῷ, ἐν ἀλλοδαπῇ ὅρμησασα καὶ κοίτης αὐτῷ κοι-
κωθεσσα, κατὰ Θάλασσαν⁴⁶ διεφθάρη.

VII. Κάρω ἀπεκρινάμην· Καὶ πῶς ἅδα⁴⁷ γιγνώσκεις ὅτι ἡ φυγοῦσα ἐν ἀλλοδαπῇ γενομένη τὸν δούλον ἔγημεν, καὶ γῆμασα⁴⁸ ἐτελεύτησον; Καὶ διέφερον Ἀστακῶν οὖσα τάληθῆ, οὐχ ὅτι ἔγημεν, ὅποτε αὐλή ὅτι ἦρα ἐγίνωσκον, ἀλλὰ μετὰ τὴν αὐτῆς ἀπαλλαγῆς καὶ⁴⁹ ἀδελφόδε τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐμόι διηγήσαντο τὰ κατὰ τὸν αὐτῆς ἔρωτα, καὶ⁵⁰ ὡς επιμῆς ὃν, ἀπε δὴ καὶ⁵¹ ἀδελφὸς, οὐκέτι ἐδουλήθη μιᾶς τῆς κοτετν., καὶ πῶς βουλομένη καὶ αἰδουμένην αὐτῆντοι τὸν φύγον τὰ τάλαια (οὐκέτι γάρ αὐτήν μέμφασθαι, ὅτι ἐκ γενέσεως ταῦτα ποιεῖν τε⁵² καὶ πάσχειν ἤτραχάζετο⁵³) δινειρόν εἶτε ἀληθῆ εἴτε φευδῆ ἐπλάσαστο οὐκέτι ἔχω λέγειν. Ἐλεγε γάρ αὐτήν **302** εἰρηκέναι· Ήτος ὅτι ἐν δράματι ἐπιστάς τις ἐκέλευσε μοι ἄμα τέλαιος ἔξαυτῆς τὴν Ἄριαλιν ἐκδῆναι πόλιν. Οἱ δὲ ἀντρὶ σῶν εσθιαὶ αὐτήν σὺν τοῖς υἱοῖς σπεύδων αὐτίκα αὐτοὺς παιδευθησομένους⁵⁴ εἰς τὰς Ἀθήνας· ἔξεπιμψέ σὺν τῇ μητρὶ καὶ δούλοις, τρίτον δὲ νεώτερον υἱὸν

VARIÆ LECTIONES.

²⁸ Έχει addunt Epit. et cod. Reg. 804. In O est : ἦ κυλλήν τὴν χείρα ἔχοι. ²⁹ λέται O. ³⁰ παρασκῶ C., παρέξω Epit., παρασχῆσαι εονj. S. Subinde ὀπότε δὲ ἐκ O. ³¹ τοιούτον O. ³² μεγάλως omiserunt C. O. ³³ εἴτα add. C. O. Subinde φιλαθεῖς C. ³⁴ ἀκριβῶς receperit ex O. ³⁵ ἀχολούμως τῇ γενέσει C. O. ³⁶ οὕτω C. ³⁷ οἰνωνήσασα αὐτῷ, θαλάσσῃ p. κοίτης αὐτῶν τὰς πράξεις ἀποτελεθείσας ἔργων C. ³⁸ οὕτω C. ³⁹ οἰνωνήσασα αὐτῷ, θαλάσσῃ p. κοίτης αὐτῶν τὰς πράξεις ἀποτελεθείσας ἔργων C. ⁴⁰ πῶς p. καὶ πῶς ἄρα D. ⁴¹ γημάσασα O. ⁴² δὲ C. ⁴³ καὶ καὶ O. ⁴⁴ καὶ καὶ O. Tum receperi τὴν ex O, qui ser. μάναι. ⁴⁵ τε add. c. O. ⁴⁶ τιγχαζέτο, O. ⁴⁷ παιδεύθησμένας O.

interest : nisi quod omnino unusquisque fructum eorum quæ gesserit percipiet. Demonstratio autem, non esse genesin, hæc est. Ex astantibus si quis oculis sit orbatus, aut n:utilam habeat manum, vel pedem claudum, vel in corpore aliiquid aliud, quod et redire ad integratatem non valeat, et sit supra omnem magicam artem : quem neque astrologi se profiteantur sanaturos, quoniam ab omni sæculo nihil tale contigit : ego vero Deum precatus sanitatem præbuerò , quandoquidem id nullatenus potuit per genesin corrigi : hoc ita facto, nonne errant qui in cunctorum opificem Deum maledicta et blasphemias conjiciunt ? Respondit senex : Scilicet, id est maledicta conferre, dicere genituras subjici universa ? Excepi ego : Omnino est. Nam si omnes hominem errores et impietates et impudicitiae ex stellis oriuntur, stellæ autem ad ea facienda a Deo constitutæ sunt, quo cunctorum flagitorum sint effectrices, omnium peccata ad eum referuntur, qui in astris posuerit genesin.

VI. Et senex respondit : Admodum vere locutus es ; sed omni tuae incomparabili probationi mea obstat conscientia. Ego enim , qui astrologus sum , et Romæ primum habitavi , amicus postea factus cuiusdam qui erat ex genere Cæsar , viri illius uxorisque ejus genitaram accurate notam habui ; cumque viderim res , prout serebat eorum genesis , revera evenisse , sermone a te nequeo persuaderi . Habet enim mulier talem constellationem , quæ adulteras facit , et servos proprios amare , in peregrinatione et in aquis defungi : quod et ita factum est. Incidit namque in amorem servi sui , et opprobrium non serens fugit cum ipso ; ac peregre profecta , illique commista , periit in mari.

VII. Et ego respondi : Unde igitur scis, quod illa fugiens, in alieno solo posita, servo nupserit, et post nuptias fuerit defuncta ? Et senex : Certissime, inquit, scio, revera non quod nupserit servo, quandoquidem neque quod cum amaret, agnoveram : sed postquam profecta est, etiam frater viri ejus mili enarravit omnem illius amorem; quod ipse, qui honestus erat, utpote frater, voluerit totum maculare, et quo modo volens, ac ipsum atque opprobrium verita illa infelix (neque enim imputandum ei est, quia eam genesis facere illa et perpetri compulit) fluxerit somnium, verumne an falsum, non habeo dicere. Aiebat siquidem ipsam dixisse : Astitit mili quidam per visum, qui jussit me cum liberis sine mora urbe Roma egredi. At vir pro salute ejus filiorumque sollicitus confessim eos erudiendos Athenas misit cum matre et servis : habens vero tertium filium, qui erat junior, sibi

enim retinuit; is enim, qui responsa in somnis de-
derat, cum eo manere illum permisera. Cæterum
multo elapso tempore ab ea litteras non accepit;
cumque sepe Athenas misisset, assumptio me, qui
ei omnium essem conjunctissimus ac fidissimus,
ad eam quærendam profectus est. Multos equidem
cum ipso in peregrinatione labores alacriter tuli,
memor quod in prisca sua felicitate me omnium
habuisset socium, ac supra omnes amicos dilexis-
set. Itaque Roma solvimus, siveque in has Syriae
partes devenimus et appulimus ad Seleuciam. Al-
que ita e navi egressis nobis, ille non multos post
dies præ animi dolore obiit, ego autem luc veniens,
victum ab eo tempore ad hunc usque diem mani-
bus comparo.

VIII. His a sene dictis intellexi ex oratione ejus,
senem, quem obiisse dixerat, illum ipsum esse pa-
trem vestrum. Nolui ergo de vestris rebus cum
eo sermonem conferre, donec communicassem vo-
biscum. Nisi quod ubi hospitium ejus didicissem,
mequinque indicassem, explorandi causa, hoc tan-
tum percontatus sum, quod esset seni nomen? ille
autem, Faustus, inquit; item quod nomen geminiis
filiis? ille vero respondit, Faustinus et Faustinianus;
et quodnam tertio filio? At ille dixit, Cle-
mens; denique quo 'nomine vocaretur eorum ma-
ter? et ait, Mattidia. Ego igitur ex miseratione col-
laerymans, dimissa turba, veni ad vos, ut post cibi
communem perceptionem haec vobiscum commu-
nicarem. Porro ante cibum sumptum nolui narrare,
ne forte victi dolore baptismi diem in luctu duce-
retis, quando etiam angeli efferruntur laetitia. Ille
Petrus cum diceret, omnes una cum matre lacry-
mis nos dedidimus. Quos ille lacrymantem videns,
ait: Nunc unusquisque vestrum, pro timore erga
Deum, fortiter quæ memorata sunt ferat. Neque
enim hodie vobis interierit pater, sed jam olim, sicut
vos conjectura recte facta dixistis.

IX. Ista Petro loquente mater ferre non valens
clamavit et dixit: Ilei mihi, o vir; tu nos diligens
mori voluisti; nos vero vivimus, et lucem aspicimus,
et adhuc capimus cibum. Nondum autem hoc
uno ejulatu finito, ecce senex ingreditur, et simul
atque clamoris causam sciscitari vellet, respiciens
ad uxorem: Ilei, inquit, quidnam hoc est? Quam
video? Accedens vero et diligentius aspiciens ac
visus complexus est. Ambo autem præ gaudio re-
pentino defecerunt exclamare nisi, et alter alteri
loqui cupientes vocem non potuerunt emittere, nec
continere inexpletam letitiam. Verum non multo

A ἔχων ἔσχε παρ' ἑαυτῷ⁵³, ὡς δὴ τοῦ χρηματίσαντος
κατ' οὐντρ συνεῖναι αὐτὸν αὐτῷ ἐπιτρέψαντος. Πολ-
λοῦ δὲ χρόνου διελθόντης οὖν Ἐλαβε γράμματα παρ'
αὐτῆς. Αὐτὸς πολλάκις πέμψας εἰς Ἀθήνας, ἐμὲ πα-
ραλαβὼν ὡς πάντων αὐτῷ γνησιώτερον διτα, ἐπὶ
τὴν Ἑγείσιν αὐτῆς⁵⁴ ἐπορεύθη. Πολλὰ μὲν οὖν αὐτῷ
καὶ κατὰ τὴν ἀποδημίαν συνέκαμπνον⁵⁵ προθύμως,
μεμνημένος ὅτι τῆς πάλαι αἰτοῦ εὑδαιμονίας κοινωνὸν
με πάντων εἶχεν, ὑπὲρ πάντας αὐτοῦ με τοὺς φίλους
ἀγαπῶν⁵⁶. Καὶ δὴ ἀπεπλεύσαμεν αὐτῆς Ρώμης, καὶ
οὗτως εἰς τὰ ἐνταῦθα τῆς Συρίας ἐγενόμεθα μέρη⁵⁷,
καὶ εἰς Σελεύκειαν παρεβάλομεν⁵⁸, καὶ οὗτως ἐκβάν-
των τημῶν τοῦ πλοίου μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας ἐκεῖνος
μὲν⁵⁹ ἀθυμῶν ἐτελεύτησεν. Ἐγὼ δὲ ἐνταῦθα ἐλθὼν,
τὰς διὰ τῶν χειρῶν τροφὰς ἔκτοτε καὶ εἰς δεῦρο πο-
B ρίζομαι⁶⁰.

VIII. Ταῦτα τοῦ γέροντος εἰπόντος, σύνοιδα⁶¹, δις,
διν ἐλεγεν γέροντα τεθνάναι⁶², οὗτος αὐτὸς δὴ, ἐξ ὧν
Ἐλεγεν, δι πατήρ δι ύμετερος. Οὐκ ἐδουλήθη τούτῳ⁶³ τὸ
καθ' οὐδές αὐτῷ συναντιβαλεῖν, μέχρις ἂν ύμιν προ-
ανάθωμα. 303 Πλὴν τὰ κατὰ τὴν ξενίαν αὐτοῦ κα-
ταμαθὼν καὶ τὴν ἐμήν δὲ⁶⁴ μητρύσας, ἀκριβεῖας ἔνεκα,
τοῦτο μόνον ἐπιύδηρην, τι δύομα τῷ γέροντι; Ὁ δὲ
Ἐφη, Φαῦστος. Τι δὲ τοῖς διδύμοις οὐτεῖς; Ὁ δὲ ἀπε-
κρίνατο, Φαυστίνος καὶ Φαυστινιανός. Τι δὲ τῷ τρίτῳ
οὐτῷ; Ὁ δὲ εἶπεν, Κλήμης. Τι δὲ τῇ τούτων μητρὶ⁶⁵
δύομα; Ὁ δὲ Ἐφη, Ματθίδια⁶⁶. Ὅποι συμπατέλειας
οὖν ἐγώ σύνδαχρυς γενόμενος, ἀπολύσας τοὺς δχίους
ἡλθον πρὸς ύμᾶς, ἵνα μετὰ τὴν ἀλῶν κοινωνίαν ταῦτα
C προσανάθωμαι ύμιν. Ηρδ δὲ τοῦ ἀλῶν μεταλαβεῖν ει-
πεῖν ὑμῖν οὐκ ἐδουλήθην, μή πως ὑπὸ λύπης νικη-
θέντες ἐν τῇ τοῦ βαπτισμάτος ἡμέρᾳ πενθοῦντες δι-
τελέστε, ὅποτε καὶ διγελοι χαίρουσιν. Ταῦτα τοῦ
Πέτρου λέγοντος, ἀδαρύσσομεν οἱ πάντες μετὰ τῆς μη-
τρός. Ὁ δὲ δακρύσσοντας ιδών ἡμᾶς⁶⁷ Ἐφη· Μέν ἔκα-
στος ύμῶν φύσιψ τῷ πρὸς τὸν Θεὸν γενναίως φερέω
τὰ λεχθέντα. Οὐ γάρ δὴ σῆμερον ύμιν ἐτελεύτησεν ὁ
πατήρ, ἀλλὰ καὶ ἔκπαλαι⁶⁸, ὡς ύμεις στοχαζόμενοι
εἰρίχατε.

IX. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ἡ μητηρ μὴ φέ-
ρουσα βοῶσα Ἐφη· Οἴμοι⁶⁹ δὲνερ, ἡμᾶς ἀγαπῶν κρι-
στει μὲν αὐτὸς ἐτελεύτησας, ήμεις δὲ ζῶντες φώς δρῶ-
μεν, καὶ τροφῆς δρτί⁷⁰ μεταλαμβάνομεν. Οὕπω δὲ
τῆς μιᾶς ταύτης ὀλολυγῆς παυσαμένης, ίδού καὶ⁷¹ δ
γέρων εἰσῆιε, καὶ ἄμα τῷ βούλεσθαι αὐτὸν τῆς χρυ-
γῆς τῇ αἰτίαν πυνθάνεσθαι εἰς τὴν γυναικα ἐμβλέ-
ψας 304 Ἐφη· Οἴμοι⁷² τι θέλει τοῦτο εἶναι; τίνα δρῶ;
προσελθὼν δὲ καὶ ἀκριβεῖστερον ἐνιδῶν καὶ δραθεῖς
περιεπλέκετο. Οἱ δὲ ὑπὸ χαρᾶς αἰφνιδίου διεφῶνον
ἀμφότεροι. Καὶ λαλεῖν ἀλλήλοις βουλόμενοι, ἀφαίτι
συσχεθέντες ἐκ⁷³ τῆς ἀπλήστου χαρᾶς οὐκ ἐδύναντο.

VARIÆ LECTIONES.

⁵³ ἔσχε παρ' αὐτῷ C. Tum δὲ p. δῆ Cl. Errat S de C, qui et ipse δῆ. ⁵⁴ αὐτῆς assumpti ex O. ⁵⁵ συν-
χαμον C. ⁵⁶ ἀγαπῶν Epit., ἀγαπῶντα C, O. ⁵⁷ μέρη ἐγένομεθα C, insequente καὶ omissio. ⁵⁸ παραβαλό-
τες suspicatur S. ⁵⁹ Adū. ἐκεῖνος μέν ex O, quoūom omisi ἑαυτὸν ἀποδούς ante τὰς διά. ⁶⁰ ἔκτοτε μέχρι
τοῦ δεῦρο πορέων ερωφάς C. ⁶¹ συνιδῶν O. ⁶² τεθνάναι γέροντα C. Sequens οὗτος adscripti c. O. Dein δ
ὑιέτερος πατήρ C. ⁶³ οὖν οὐ. O. ⁶⁴ δέ inserui c. O. ⁶⁵ Ματθίδια O. ⁶⁶ ἡμᾶς ίδών C. ⁶⁷ ἐγ πάλαι
O. ⁶⁸ Ita Epit. et O., οἵμωι C. Tum μὲν αὐτός accessit ex O. ⁶⁹ δρτί addl. c. O, qui οὐ. seq. δέ
καὶ recepi c. O. ⁷⁰ Ita Epit. et O., οἵμωι C. ⁷¹ συσχεθέντες, καὶ C. Tum in O. ἐδύσαντο, ad oram p.
τελένταντο.

χρειάν. Πλήγ μετ' οὐ πολὺ πρὸς αὐτὸν τὸ¹⁸ μῆτηρ· Τέμο σε, Φαῦστε, τὸν κατὰ πάντα μοι¹⁹ γλυκύτατον. Ήλος δραζεῖς, δὸν ὡς τεθνεῶτα μικρῷ πρόσθεν²⁰ ἴωσαμεν; πλὴν ὅπερ εἰσιν ἡμῶν υἱοί, Φαυστίνος, θαυμαῖνδες καὶ Κλήμης. Ταῦτα εἰπούστης, ἡμεῖς οἱ τρεῖς προσπεσόντες αὐτῷ καὶ καταχιλοῦντες ἀμαυρῶν τοὺς τὴν μορφὴν αὐτοῦ ἀνεφέρομεν.

X. Ταῦτα βλέπων δὲ Πέτρος ἔφη· Σὺ εἰ Φαῦστος, διατηρεῖς ἀνὴρ καὶ τῶν αὐτῆς παιδῶν πατήρ; δὲ ἔφη· Εἶρη εἰμι. Καὶ δὲ Πέτρος· Πῶς οὖν μοι τὰ σεαυτοῦ²¹ ὡς περὶ ἄλλου διηγήσω, πόνους εἰπών καὶ λύπην καὶ ταρόν; καὶ δὲ πατήρ ἀπεκρίνατο· Πρὸς γένους ὑπάρχων Καίσαρος, καὶ περίφωρος μήτραν γενέσθαι, ἐλλῷ τινὶ²² τὴν ἐξῆγησιν ἐνετυπωσάμην²³, ἵνα αὐτὸς ἡστίς εἴμι μήτρ νοηθῶ. Μῆδεν γάρ ὅτι, εἰ ἀναγνώριμος γένωμαι, οἱ κατὰ τόπον ἥγούμενοι ταῦτα μαθήσεονται²⁴; Καίσαρι κεχαριτωμένα παύντες, καὶ τὴν τοῦ βίου πάλαι εὐδαιμονίαν μοι²⁵ περιθυσιν, ἡπερ ὅλῃ προθέσει πρότερον ἀπεταξάμην. Οὐ γάρ ἡδυνάμην, περὶ 305 τῶν ἐμοὶ ἥγαπημένων τὰ μέγιστα ὡς περὶ θανόντων χρίνας, πρὸς τὴν τοιούτην ἐρυθρὴν ἁυτὸν ἀποδιδόναι.

XI. Καὶ δὲ Πέτρος ἔφη· Ταῦτα μάνι ἐποίησας ὡς ἰδουλεύων. Περὶ δὲ γενέσεως ἄρα Φευδόμενος διισχυρίζου, ἢ ὡς ἀληθεύων ἐθεαίστους²⁶; Καὶ δὲ πατήρ ἔφη· Οὐ δευσομάς πρὸς σὲ, ἀληθῶς ὡς ὡστῆς γενέτεως ἐθεαίστους. Εἰμὶ γάρ οὐκ ἀμύντος τοῦ θεωρήματος πλὴν ἀλλὰ καὶ²⁷ συνῆγο μοί τις, ἀστρολόγον δριστούς, ἀνὴρ Αἰγύπτιος, Ἀννουβίων δύνματι, ἵνα εἰ ταῖς ἀποδημίαις κατ’ ἀρχάς μοι φιλιωθεῖς²⁸ ὃν τῆς ἡμῆς συμβίου μετὰ τῶν τέκνων θάνατον ἔβησον. Καὶ δὲ Πέτρος ἔφη· Οὐκοῦν ἔργῳ πέπεισαι τὸν²⁹, ὅτι οὐ συνέστηκε τὰ κατὰ τὴν γένεσιν; Καὶ δὲ πατήρ ἀπεκρίνατο· Ἀνάγκη με πάντα τὰ ὑποτρέψαντα μου³⁰ εἰς τὸν νοῦν ἔχτισθαι σοι, ἵνα πρὸς αὐτὸν ἀκούων μανθάνειν ἔχω τούς σου τούτων ἐλέγχους. Ἄλλα καὶ³¹ πολλὰ πταίει οἶδα τοὺς ἀστρολόγους, πολλὰ δὲ καὶ ἀληθεύειν. Ὑποπτεύων οὖν μῆτρας ἢ μὲν ἀκριβούσιν, ἀληθεύοντας, ἢ δὲ πταίουσιν, ἀκριβέστεροι πάσχουσιν, ὡς ὑπονοεῖν με, τὸ μὲν μάθημα τωντάναι, αὐτὸν δὲ διὸ³² ἀμαθίαν φεύδεσθαι μόνην³³, ἡδὲ μὴ πάντας³⁴ περὶ πάντων ἀκριβοῦν δύνασθαι. 306 Καὶ δὲ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Ἀπεχε³⁵, μή πως, περὶ τῶν ἀληθεύουσιν, ἐπιτυγχάνουσιν, καὶ οὐχὶ ἀκριβοῦντες λέγουσιν. Ἀνάγκη γάρ πᾶσα ἐκ πολλῶν τῶν ἴστορων ἀποδαλεῖν τινά. Καὶ δὲ ζέρων ἔφη· Πῶς ἐντοῦ περὶ³⁶ τούτου πληροφορηθῆναι, τὸ εἴτε συνιστηκεν τὸ κατὰ τὴν γένεσιν, ἢ οὐ;

XII. Ἀμφοτέρων οὖν σωπώντων ἔφην ἔγω³⁷.

VARIE LECTIONES.

¹⁸ ἢ μὲν p. πρὸς αὐτὸν ἡ C. ¹⁹ πάντοιμοι p. πάντα μοι O. ²⁰ τάχιον C. ²¹ τοὺς ἑαυτοῦ p. τὰ σεαυτοῦ O. ²² Ita O c. Epit. 119, εἰς ἄλλου τινός C, ἐπ' ἄλλου τινός S. ²³ Ita O et Epit., ἀνατυπωσάμενος C. ²⁴ εἰς τοὺς p. αὐτός O. Idem ἐπιγνωθῶ ἄδοι p. νοηθῶ. Μῆδεν. ²⁵ ἡγούμενοι ἀκούσαντες, ἀνακαλέσαντες C. ²⁶ Sequens κατίinservi c. O. ²⁷ βίου μοι εὐδαιμονίαν C, qui pergit περιθήσουσιν, ὅπερ ἀπεταξάμην. ²⁸ ἐθελεῖσθαι. ²⁹ θεωρήματος· πλὴν C, θεωρήματος, πλὴν S. ³⁰ μοτι. ³¹ τοῖς δὲ τούτου ἐλέγχους. ³² Άλλα καὶ (S) des. in O. τοῖς δὲ τούτου ἐλέγχους C in textu, in marg. τοὺς — ἐλέγχους. Epitome exhibet: Τινα παρὰ σοῦ πάλιν τάληθη μάθω καὶ βέβαια. ³³ πταίειν οἶδα x. τ. λ. Unde Davisius: Μανθάνειν ἔχω τοῖς δῆ σου ἐλέγχοις τάληθη. Καὶ πολλῶν πταίειν, x. τ. λ. ³⁴ μόνην οι. O. ³⁵ πάντως O. ³⁶ επεχε var. lect. in Epit. ³⁷ Ita O. c. Epit., πρὸς C. ³⁸ ἔγω τειστιν ap. Cl. et S.

A post-mater quidem ad eum : Habeo te, Fauste, omni modo mihi suavissimum. Et qua ratione vi vis, de cuius morte paulo ante audivimus? Cæterum hi sunt filii nostri, Faustinus, Faustinianus et Clemens. Quæ cum dixisset, nos tres in ipsum incumbentes, eumque deosculati, formam illius obscure recolumus.

X. Hæc videns Petrus, ait : Tu es Faustus, hujus vir, ejusque liberorum pater? Ille vero : Ego sum, inquit. Et Petrus : Quare ergo tua mihi tanquam de alio enarrasti, labores referens et dolorem et exsequias? Tumi pater respondit : Cum sim ex genere Cæsaris, cumque nolle deprehendi, de alio quadam narrationem effinxi, ut ipse quis esset non intelligerer. Sciebam enim quod, si suissem recognitus, loci præsides eo auditio, ut Cæsari rem gratam facerent, me essent revocaturi, et prioris vitæ felicitate circumdaturi, cui ex toto animo antea renuntiaveram. Qui enim ne ob mortem charorum creditam ad maxima damnaveram, non poteram vitæ delicias indulgere.

XI. Et Petrus dixit : Hæc quidem fecisti quemadmodum placuit. Sed de genitura mentiensne affir-
mabas, aut veluti verum dicens asserebas? Respon-
dit pater : Non mentiar apud te. Tanquam vere sit
genesis, confirmabam. Non enim rudis sum in my-
steriis hujus disciplinæ : sed et mecum versatus est
quidam Egyptius, astrologorum præstantissimus,
nomine Annubion, qui in peregrinationibus, ab initio mihi amicus effectus, uxoris meæ ac liberorum
mortem indicavit. Dixit Petrus : Nunquid jam re ipsa persuasum habes, genesis non consistere?
Pater respondit : Necessæ est ut omnia, quæ men-
tem meam subeunt, tibi exponam, quoad ea audiens
possim discere tuas corum refutationes. Sed enim ani-
madverti errare astrologos, in multis etiam vere lo-
qui. Suspicio igitur eos forte in iis, quæ explorata ha-
bent, vere dicere, in iis autem, in quibus errant,
id ignorantia pati; quare conjecto constare quidem
disciplinam, illos autem per solam inscitiam falsa
prædicare, eo quod non omnes possint de omnibus
habere scientiam. Et Petrus dixit : Cave ne cum
verum proferunt, casu assequantur et non tanquam
certo scientes dicant. Omnino enim necessæ est, ex
multis dictis evenire nonnulla. Tum senex ait : Qua
ergo ratione certitudo hac in re esse potest, an
constet genesis, necne?

XII. Cum igitur uterque taceret, ego dixi : Quia ma-

thematisca disciplinas penitus novi, dominus autem et pater non item, si ipse Annubion adesset, coram patre disputationem haberem. Ita quippe res palam venire posset, dum artis peritus adversus ejusdem artis hominem questionem agitaret. Respondit pater: Ubi ergo potest cum Annubione congressus et colloquium haberi? Et Petrus ait: Antiochiae: ibi enim audio esse Simonem Magum, quem Annubion assectatus non deserit. Quando ergo illic fuerimus, si eos nanciscamur, disceptatio fieri poterit. Et postquam de multis disserimus, propter recognitionem lati et Deo gratias agentes, nocte superveniente ad somnum nos contulimus.

A Ἐπειδὴ τὸ μάθημα ἀκριβῶς ἐπίσταμαι, δὲ κύριος καὶ ὁ πατὴρ οὐχ οὕτως, ἥθελον, εἰ αὐτὸς Ἀνουβίων παρῆν, ἐπὶ τοῦ πατρὸς ποιήσασθαι ⁴⁹ λόγον. Οὗτῳ γὰρ ἂν τὸ πρᾶγμα εἰς φωνερὸν ἐλθεῖν τὸνάτο, τεχίτου πρὸς διμετρικὸν τὴν ζῆτησιν ἐσχηκότος. Καὶ δὲ πατὴρ ἀπεκρίνατο: Ποῦ οὖν δυνατὸν ἐστιν Ἀνουβίωνι συντυχεῖν; Καὶ δὲ Πέτρος ἔφη: Ἐν Ἀντιοχείᾳ γάρ μανθάνων Σίμωνα τὸν Μάχρον δυτικὸν, ψ. Ἀνουβίων παρεπόμενος ἀχριστὸς ἐστιν. Επεὶ ⁵⁰ οὐκ ἔχει γενώμεθα, ἐάν γε καταλάβωμεν αὐτοὺς, τὴν ζῆτησιν γενέσθαι δύναται. Καὶ διμῶς πολλὰ διαλεχθέντες καὶ ἐπὶ τῷ ἀναγνωρισμῷ χαρέντες ⁵¹ καὶ θεῷ εὐχαριστήσαντες, ἐπικαταλαβούσης, εἰς ὅπων ἐτράπημέν.

IIOMILIA XV.

I. Exerto autem mane, pater cum matre nostra tribusque filiis ingressus in locum ubi erat Petrus, cum salutasset, sedet, deinde nos quoque, illo iubente. Ac Petrus patrem intuitus ait: Percepio te idem sentire quod uxor ac liberi, ut et hic cum eis convivas, et illic, post animæ a corpore disjunctionem, simul cum eisdem sis omni molestia liber. An non enim te atque illos maxime contristaret, si una non essetis? Et pater: Omnino sane. Tum Petrus: Si ergo hic invicem separatos esse molestia afficit, nonne, quando post mortem erit omnino necesse vos non esse simul, multo magis te contristabit, te quidem, qui vir sapiens es, ratione tuæ opinionis disjungi a tuis, illos vero multo magis dolere, quod sciant te alia sentientem æternum supplicium ob veri dogmatis negationem manere?

II. Et pater dixit: At non ita est, o amice, ut apud inferos puniantur animæ, quoniam anima simul atque a corpore discesserit, in aerem dissolvitur. Excepit Petrus: Itaque, usque dum hac de re tibi persuadeamus, responde mihi, nonne tibi videatur, te quidem, qui futuras penas non credis, nequaquam dolere, illos vero, qui credunt, de te necessario angi? Tum pater: Recte dicens. Petrus autem: Et quare maximo de te mœrore non eos liberabis, religioni assentiens, non pudore inquam, sed æquitate, de iis quæ tibi a me dicuntur audiendo et judicando, utrum ea ita habeant, nec ne. Ac si quidem ita est, ut dicimus, et hic una cum charissimis delectaberis et illic cum eisdem requiem consequeris. Quod si in sermonum tuorum disceptatione ostenderis, quæ a nobis asseruntur, falsam esse fabulam, etiam sic præclare facies, illos idem tecum sentientes accipiens, efficiesque ut desistant vana spe inniti, et liberabis falsis terroribus.

III. Et pater: Multa mihi videris dicere rationi

B

ΟΜΙΛΙΑ ΙΕ'.

I. Ὁρθρου δὲ γενομένου ὁ πατὴρ μετὰ τῆς μητρὸς ἡμῶν καὶ τῶν τριῶν οἰών εἰσελθὼν, ἐνθα ὁ Πέτρος ἦν, προσαγορεύεται ἐκαθέσθη, ἐπειτα **307** καὶ τιεῖ, αὐτοῦ κελεύσαντος. Καὶ δὲ Πέτρος τῷ πατρὶ προσεμβλέψας ἔφη: Σπεύδω διμόφρονά σε γενέσθαι γυναικί καὶ τέκνοις, ὅπως αὐτοῖς καὶ ἐνταῦθα διμοδικτος ἐστι, κάκει μετὰ τὸν ἀπὸ τοῦ σώματος τῆς ψυχῆς χωρισμὸν συνῶν ἄλυπος ἔσῃ ⁵². "Η γὰρ οὐ τὰ μέγιστα σε λυπεῖ καὶ αὐτοὺς τὸ μὴ ἀλλήλοις συνενθαῖ: Καὶ δὲ πατὴρ· Καὶ πάνυ γε. Καὶ δὲ Πέτρος: Εἰ οὖν καὶ ⁵³ ἐνταῦθα τὸ ἀλλήλων κεχωρίσθαι λυπεῖ, μετὰ θάνατον πάντως ὑφειλόμενον ὑμῖν μετ' ἀλλήλων μὴ εἶναι, πόσῳ γε μᾶλλον λυπήσεις ⁵⁴, σὲ μὲν ἀνδρας σφὸν δυτικαὶ τῷ τῆς γυναικὸς σου λόγῳ ⁵⁵ τῶν σῶν κεχωρίσθαι, αὐτοὺς δὲ πολὺ μᾶλλον δύσυνθαῖ τῷ εἰδέναι, δτὶ σε δλλα φρονοῦντα αἰώνιος μένει κόλαστις, ῥῖτοι δόγματος ἀποφάσει;

II. Καὶ δὲ πατὴρ ἔφη: Ἄλλ' οὐκ ἔστιν; Ὅ φιλατε, τὸ ἐν ἄρδου ψυχὰς κολάζεσθαι, αὐτῆς ἀμα τῷ ἀποστῆναι τοῦ σώματος εἰς ἀέρα λυομένης. Καὶ δὲ Πέτρος ἔφη: Μέχρις οὖν ὅτε ἀν ⁵⁶ περὶ τούτου πείσωμέν ⁵⁷ σε, ἀπόκριναι μοι, οὐ δοκεῖ σοι, σὲ μὲν ἀπιστοῦντα τὴν κόλασιν μὴ λυπεῖσθαι, ἐκείνους δὲ πεπεισμένους ἀνάγκην ἔχειν περὶ σοῦ ἀνιᾶσθαι; Καὶ δὲ πατὴρ: Ἀκολούθως λέγεις. Καὶ δὲ Πέτρος: Διὰ τὸ δὲ αὐτοὺς οὐκ ἀπαλλάξεις μεγίστης περὶ σοῦ λύπης, τῇ θρησκείᾳ συνθέμενος, οὐ δυσωπίζ λέγω, ἀλλ' ἐγκωμασύνη, περὶ τῶν λεγομένων σοι ὑπ' ἐμοῦ ἀκούων, καὶ κρίνων εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει, ή οὐ; καὶ εἰ μὲν οὕτως ἔχει ὡς λέγομεν, καὶ ὡδε συναπολαύσεις **308** τοὺς φιλάτεις, κάκει συναναπαύσῃ: εἰ δὲ ἐν τῇ τῶν λόγων σοι ⁵⁸ σκέψει δεῖξῃς τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα μῆδον τινὰ φευδηί εἶναι, καὶ οὕτως καλοῖς ποιήσεις, αὐτοὺς διμογνώμονάς σοι εἰληφώς, καὶ τοῦ κεναῖς ἐλπίσιν ἐπεριέσθαι παύσεις, καὶ φευδῶν φόδων ἀπαλλάξεις.

III. Καὶ δὲ πατὴρ: Πολλὰ φανῇ μοι εἰλογα λέγων.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁹ Ιτα Ο. c. Epit., ἐποιησάμην C. Supra ἐθέλων leg. censei S. ⁵⁰ είναι p. τὸν μάγον δυτικαὶ οὐχι χαράς πληρωθέντες O. ⁵¹ μετὰ τὸν ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος συνόντα ἔλυπον ἐσεσθαι C. In Epit. 422, συνῶν ἐν εὐφροσύνῃ διάγρης. ⁵² καὶ αὐτ. c. O. ⁵³ μᾶλλον οὐ λυπήσεις C. ⁵⁴ Ιτα Epit. ετ O. ὄγως σοι C. ⁵⁵ δικαὶ om. O. ⁵⁶ Ιτα S, πείσομεν C, O. ⁵⁷ σοι. interposui c. O.

Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη⁹. Τί οὖν ἐστὶ τὸ κρατοῦν σε, μὴ εἰς τὴν ἡμετέραν πίστιν ἐλθεῖν, λέγε, ἵνα εἰς αὐτὸν λέγειν ἀρξόμεθα¹⁰. Πολλὰ γάρ ἐστι τὰ κρατοῦντα· τῶν μὲν πεπισμένους ἀσχολιάν¹¹ ἀγορασμῶν, πράξεων, γεωργιῶν, ψροντίδων, καὶ ὅτα τοιαῦτα· ἀπιστοῦντας¹² δὲ, ἀφ' ὧν εἰ καὶ σὺ, ὑπολήψεις τοῦ νομίσματος, ἢ θεοὺς τοὺς οὐκ δύνας εἶναι, ἢ τὸ γενέσει τὰ πάντα ὑποκεῖσθαι ἢ αὐτοματισμῷ, ἢ τὰς ψυχὰς θητὰς εἶναι¹³, ἢ καὶ τὸν ἡμέτερον λόγον ψευδῆ ὡς οὐκ οὐσίας προνοίας.

IV. Έγώ δὲ προνοίᾳ Θεοῦ τὰ πάντα διοικεῖσθαι ἐκ τῶν περὶ σὲ γενομένων¹⁴ εἶναι λέγω, τοσούτοις ἐστι τὴν διάτασιν σοῦ τε καὶ τῶν σῶν γενέσθαι. Επεὶ γάρ σὺν σοὶ ὅντες ἴσως τῶν τῆς θεοσεβείας λόγων¹⁵ οὐκ 309 ἀντίκρυσαν, φύκονομοθή σὺν μητρὶ ἡ ἀποδημία καὶ ναυάγιον¹⁶ καὶ θανάτου ὑπόντα καὶ ἀπρασίας· ἔτι τε καὶ ἐκπαιδευθῆναι αὐτοὺς τὰ Ελλήνων καὶ¹⁷ ἀθεα δόγματα, ἵνα μᾶλλον ὡς εἰδότες ταῦτα ἀνατρέψειν δύνατον ὥστιν· ἐπὶ τούτοις τὸ φύλος τὸν τῆς θεοσεβείας λόγον, καὶ ἐμοὶ ἐνωθῆναι δυνηθῆναι, πρὸς τὸ συλλαβέσθαι¹⁸ μου τῷ πηρύγματι· ἀλλ’ ἔτι μήτη συνελθεῖν καὶ τὸν ἀδελφὸν Κλήμεντα, καὶ οὕτως τὴν μητέρα ἐπιγνωσθῆναι, καὶ ὑπὸ θεραπείας τῆς θεοτητος¹⁹ πληροφορηθῆναι, καὶ μετ’ εὐ πάλιν εὐθὺς τὰ δίδυμα τέκνα²⁰ ἐπιγνωσθέντα καὶ ἐπιγνόντα καὶ τῆς δλλῆς ἡμέρας σοὶ συντυχεῖν, καὶ τοὺς σὺν αὐτολαβεῖν. Τοσαύτην οὖν ταχείαν ἀρμονίαν πανταχθεν σύνδραμοῦσαν εἰς ἔνα γνώμης σκοτὸν οὐκ οἷμα ἀπρονόητον εἶναι.

V. Καὶ ὁ πατὴρ τῷ Πέτρῳ ἤρξατο λέγεν· Μή^C οὐκέτι, φιλτατέ μοι Πέτρε, ἐν ἐννοίᾳ μη ἔχειν περὶ τοῦ ὑπὸ σοῦ κτηρισμούντον λόγου. Πέρας²¹ γοῦν τάττες τῆς παρερχούσας νυκτὸς πολλὰ τοῦ Κλήμεντος προτρέπομέναι μοι²² τῇ ὑπὸ σοῦ κτηρισμούντη ἀηδεῖσθαι, ἀπεκρινάμην· Τί γάρ καινότερον ἐνέλεσθαι δύναται τις παρ’ οἱ ἀρχαῖοι παρήνεσαν; Ή τὸ τέρμα γελάσας ἔφη· Πολλὴ διαφορὰ, πάτερ, μεταξὺ τῶν τῆς²³ θεοσεβείας 310 λόγων καὶ τῶν τῆς φιλοσοφίας. Ο γάρ τῆς ἀληθείας λόγος²⁴ ἀπόλετον ἔχει τὴν²⁵ ἐκ προφητείας, δὲ τῆς φιλοσοφίας τούτηντας παρέχων ἐκ στοχασμῶν δοκεῖ παριστάντιν²⁶ τὰς ἀποδείξεις. Καὶ δύως ταῦτα εἰπὼν δείγματος χέριν τὸν περὶ φιλανθρωπίας μοι λόγον ἔξεθετο²⁷, ὥπερ αὐτῷ ὑφηγήσω²⁸, δες ἀδικύτατός μοι μᾶλλον

A consentanea. Tum Petrus : Effare ergo, inquit, quid te contineat, ne ad nostram venias fidem, ut circa illud incipiamus loqui.¹ Multa quippe sunt quae retinent, fideles quidem occupationes mercaturæ, rerum gerendarum, agriculturæ, sollicitudinum et similia, incredulos vero, ex quibus tu quoque es, creditæ opiniones, vel deos qui revera non sunt, existere, vel cuncta genesi aut casui temerario subjacere, vel animas mortales esse, vel et doctrinam nostram esse falsam, nulla nimis existente providentia.

B IV. Ego vero cuncta per Dei providentiam gubernari afflirmo ex iis quæ tibi acciderunt, quod tot annos tu ac tui suis separati. Quia enim, si tecum mansissent, forte non audiissent sermones veræ religionis, provisa est peregrinatio cum matre, item naufragium et mortis suspicio et venditio; præterea illos erudiri in Græcis ac impiis dogmatibus, ut melius tanquam periti possent ea evertere; ad hæc dilexisse pietatis doctrinam et mihi potuisse aduenari, ad percipiendam prædicationem mean; sed et adhuc convenire fratrem Clementem, sieque agnoscí matrem, et recuperata sanitatem plene persuaderi de cultu divinitatis, nec multo post statim genitios filios, agnitos et agnoscentes, sequenti quoque die tibi occurrere, teque tuos recipere. Tantam igitur adeoque celarem coherentiam, undeque concurrentem ad unam consilii metam, non puto absque providentia contigisse.

V. Et pater coepit dicere Petro : Ne arbitraris, charissime Petre, me prædicatam a te doctrinam in mente non habere. Denique hac præterita noete, cum Clemens multis hortaretur me ad amplectandam veritatem quam prædictas, respondi : Quid enim novi præcipere quis potest præter id quod antiqui monuerunt? At illo, postquam leniter risit, ait : Magnum discrimen est, pater, inter religionis ac philosophiæ sermones. Nam sermo veritatis ex prophetia demonstratur, philosophiæ autem sermo, elegantiam exhibens orationis, ex conjecturis videatur afferre demonstrationes. Hisque dictis exempli gratia doctrinam de humanitate mihi exposuit, quam ei enarravera, quæ mihi profecto maxime iniqua videbatur. Et quo modo, dicam. Aequum

VARIÆ LECTIONES.

⁹ ἔτη deest in O. Tum scripsi κρατοῦν σε, μὴ εἰς C. eodem, κρατοῦν σε εἰς C., μὴ alios inserere notans in margine. Hic et infra C var. lect. apposuit duorum codd. Regiae Bibliothecæ 148 et 804 Clementinam Epitomen continentium, sed vulgata longiore ex Clementinorum laciniis. Non omnes repetivi, cum sint plepare, ut recte notat S., non tam lectionis variætates, quam interpretamenta. ¹⁰ Vbi. λέγε, τνα εἰς αὐτὸν λέγειν ἀρξόμεθα non leguntur in O. ¹¹ ἀσχολιατε bene C. Tum πράσσεις conj. D. Frustra : πράξεις apud scriptores scitatis inferioriori sunt munera officii. S. ¹² ἀπιστοῦντας D., ἀπιστοῦντας C., O. Codices Regii 148 et 804 hæc habent : Ἀπιστοῦσι δὲ πολλοί, ὡς καὶ σὺ ὑπολαμβάνεις. Καὶ γάρ ἡ θεοὺς τοὺς οὐκ δύνας εἶναι λέγετε ἢ, x. τ. λ. ⁹ εἶναι accessit ex O. ¹⁰ Ita var. lect. ap. C et Epit., λεγομένων C, O. ¹¹ τὸν — λόγον C. ¹¹ νευργαγίω C in lexī, ναυρράγιον ex conject., ναυάγιον var. lect. in marg. Tum πράστις vel περάστις: p. ἀπρασίας conj. C., ἀφασίας (stupores) legi vult D. In duobus Ci codd. et in O des. vbi. καὶ ἀπρασίας. ¹² καὶ om. var. lect. ap. C. ¹³ συλλαμβάνεσθαι var. lect. ap. C. Cotelerius hæc perperam interpretatur : συλλαμβάνεσθαι τινι significat succurrere alicui. Debebat vertere : ad adjuvandam prædicationem meam. S. ¹⁴ τὴν θεοτητα O. Idem εὑθύς. ¹⁵ τέκνα deest in O. Tum τῇ δλλῇ ἡμέρᾳ var. lect. ap. C. ¹⁶ τέρας Cl. Falsa notat S. de C., qui exhibet πέρας. ¹⁷ προτρέπομέναι με bene C. Tum add. συνθέσθαι e. O et var. lect. ap. C. ¹⁸ τῶν τῆς recipi c. O., var. lect. ap. C et Epit. 125. ²⁰ λόγος accessit ex O. ¹⁹ τὴν add. c. O., var. lect. ap. C et Epit. ²¹ περιστᾶν C., παριστᾶν S. ²² ἔξεθετο λόγον C. ²³ Cfr. tom. xlii, 25 seqq.

aiebat esse, et ei qui maxillam tuam perculis, A alteram quoque opponere, et ei qui auferit tuum pallium, tradere et maforte, et cum eo, qui ad unum milliare adigit, per duo proficisci, atque alia similia ^a.

VI. Respondit Petrus : Atqui hoc existimasti ini- quum, quod æquissimum est. Ac si lubet audi. Et pater dixit : Prorsus lubet. Tum Petrus : Num tibi videtur, cum duo reges inimici sunt et divisas re- giones tenent, si quispiam ex iis, qui subjecti sunt alteri, in alterius regione deprehendatur, ideoque mereatur mortem, et colapho, non autem capite punitus, poenam evadat, num videtur humanus, qui veniam dedit ? Et pater ait : Admodum. Dixit Pe- trus : Quid vero, si is ipse etiam alicui proprium vel aliud quid auferat, et in furto comprehensus si duplum det, cum quadrupli sit debitor, insuperque mortis, qui nempe in adversarii finibus captus sit, nonne tibi videtur, humanum esse eum, qui duplum accepit et mortem illi remisit ? Et pater ait : Clarum est. Ac Petrus : Quid vero, nonne oportet, ut, qui in alterius regno versatur, idque pessimi ho- stis, vitam conservandi gratia omnibus aduletur, et vi ad gentibus magis cedat, non salutantes salutem, inimicos sibi conciliet, cum irascentibus non con- tendat, sua omni audacter petenti prebeat et faciat quæcumque sunt hujusmodi ? Tum pater : Cuncta potius merito sustinebit, si his vitam præ- fert.

VII. Et Petrus : Nonne igitur ii, quos dicebas affici injuria, ipsi sunt finium transgressores, in quantum versantur in regno alterius, et in tantum defraudatores sunt, in quantum possident ? Sed qui videntur facere injuriam, unicuique ex contraria parte tanta gratificantur, quanta eis permittunt habere. Hæc quippe ad eos pertinent, qui præsen- tia elegerunt. Et adeo humani sunt, ut illis vitam donent. Atque exemplum ita quidem habet. Audi jam ipsam rem. Veritatis propheta adveniens docuit nos, quod omnium creator ac Deus duobus quibus- dam duo regna distribuit, bono et malo, dans malo quidem regnum hujus mundi cum lege, ita ut ha- beat potestatem injuriosos puniendi, bono autem largitus futurum perpetuum sæculum. Unumquemque vero hominum liberum fecit, quique habeat pot- estatem se tradendi cui velit, aut præsenti malo, aut futuro bono. Ex quibus, qui præsentia eligunt, potestatem habent ut divites sint, in deliciis ac voluptatibus vitam agant, et similia omnia pro viri- bus percipient. Nam futurorum bonorum nullum

^a Luc. vi, 29; Matth. v, 39.

VARIA LECTIONES.

^{ss. 26} Vid. Suicer *Thesaur.* s. v. Credner, *Beitrage* 1, 308. S. Tum adjunxi ἐν ε. l. O. ²⁷ ὡς p. δ πατήρ O. ²⁸ Ita optime S. δρεῖλον absurdē O. *Epit.* barbarice ὀφειλώς ²⁹ μήν om. O. ³⁰ τί ascripsi ex O et *Epit.* ³¹ ἄλλο τι C. Insequens καὶ inserui c. O. ³² ὀφειλών S, O, δρεῖλώς C, qui notat : Poena quadrupli, in furto sanctior legibus plurimi. ³³ τοὺς ἑτέρους βασιλέως ὅντας p. τὸν (ἐν C add. ex conject.) ἑτέρου βασιλέα ὅντα O. ³⁴ Fortasse ἥδεως. S. ³⁵ Ita O c. S, ὑποστέη C. *Cfr hom.* iii, 51, 71, XII, 4. ³⁶ οὐκον C. ³⁷ καθά C. ³⁸ ὠπτιν οἱ p. εἰστιν. c. δ' C, ωσιν; οἱ S. ³⁹ Ita O c. S, χαρίζονται C. ⁴⁰ δέ O. ⁴¹ προργήτης παράγε C. ⁴² ίδιον O.

έφαντο. Καὶ τὸ πῶς ἐρῶ. Δικαιον ἔφασκεν εἶναι καὶ τῷ τύποντι αὐτῷ τὴν σιαγόνα παρατιθέναι καὶ τὴν ἑτέραν, καὶ τῷ αἴροντι αὐτῷ τὸ ιμάτιον προ- διδόναι καὶ τὸ μαφόριον ³⁸⁻³⁹, ἀγγαρεύοντι δὲ μίλιον ἐν συναπέρχεσθαι δύο, καὶ ὅσα τοιαῦτα

VI. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο. Ἀλλ' ἐνόμισας ὅδι- κον δι τὸ δικαιότατόν ἐστιν. Εἰ σοὶ φίλον ἔστιν, ἀκούον. Καὶ δι πατήρ ⁴⁰ Ἐφη· Πάνυ μοι φίλον. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐ δοκεῖ σοι, δύο ἑχθρῶν βασιλέων ὑπτιών καὶ διγηρέμενας τὰς χώρας ἔχονταν, εἰ τις ἔκ τῶν τοῦ ἑνὸς ὑπτρχῶν ἐν τῇ τοῦ ἑτέρου χώρᾳ φωραθείη, καὶ διὰ τούτο θάνατον δψεῖλων ⁴¹, ἐὰν ῥαπτίσματι καὶ μή θανάτῳ τῆς τιμωρίας ἀπολυθῇ, οὐ φαίνεται μήν ⁴² δι- πολύσας φιλάνθρωπος εἶναι; Καὶ ὁ πατήρ Ἐφη· Καὶ τάνυ. Καὶ ὁ Πέτρος Ἐφη· Τί δέ, εἰ καὶ δύον εἰ ⁴³ B τίνος αὐτὸς οὗτος ἀφέληται, ή καὶ ἀλλότριον ⁴⁴, καὶ ἐπὶ τούτῳ συλληφθεὶς ἐὰν διπλάσιον δῷ, τετραπλά- σιον δψεῖλων ⁴⁵, καὶ τὸ θανεῖν, ὡς ἐν 311 τοις τοῦ ἑναντίου ἀλούς δροῖς, οὐ δοκεῖ σοι ὅτι δι λαβῶν τὸ διπλάσιον καὶ θανάτου αὐτὸν ἀπολύτας φιλάνθρωπος τυγχάνει; Καὶ δι πατήρ Ἐφη· Φαίνεται. Καὶ δι Πέτρος· Τί δέ; οὐ χρή τὸν ἐν ἑτέρου βασιλείᾳ δύτα ⁴⁶, καὶ ταῦτα πονηροῦ τίνος ἑχθροῦ, τοῦ ζῆν χάριν πάντας κολακεύειν, καὶ ἀγγαρεύοντας ἐπὶ πλείον ὑπέκειν, μή προσαγορεύοντας προσαγορεύειν, ἑχθροὺς διαλ- λάσσειν, δργιζομένοις μή φιλονεικεῖν, τὰ ἑαυτοῦ ἀδεῶς ⁴⁷ παντὶ αἰτοῦντι παρέχειν, καὶ δοσα τοιαῦτα; Καὶ δι πατήρ· Πάντα μᾶλλον εὐλόγιας ὑποστατή ⁴⁸, εἴπερ τούτων τὸ ζῆν προχρίνει.

VII. Καὶ δι Πέτρος· Οὐκούν ⁴⁹ οὐδὲ διδικεῖσθαι Μεγες, αὐτοὶ παρορισταὶ τυγχάνουσιν, καθό ⁵⁰ ἐν ἑτέρου εἰσι βασιλείᾳ, καὶ τοσοῦτον πλεονέκται εἰσίν, δοσον κεκτη- μένοι εἰσίν; Οἱ δὲ ⁵¹ ἀδικεῖν νομιζόμενοι τοσοῦτα ἔκαστων τῷ ἐξ ἑναντίας δντι χαρίζονται ⁵², δοσ ἀν- αυτοῖς ἔχειν συγχωρῶσιν. Αὐτῶν γάρ ἐστι ταῦτα τῶν τὰ παρόντα ἐλομένων. Καὶ εἰς τοσοῦτον φιλά- θρωποι εἰσίν, ὡς τὸ ζῆν αὐτοῖς συγχωρεῖν. Καὶ τὸ μὲν παράδειγμα οὕτως ἔχει. "Ακούεις δὴ ⁵³ αὐτὸν τὸ πρᾶγμα. Ό τῆς ἀληθείας παρὼν προσφήτης ⁵⁴ ἐδίδα- σκεν ἡμᾶς, δι τὸν διλον δημιουργὸς καὶ Θεὸς δυσ- τισιν ἀπένειμε βασιλείας δύο, ἀγαθῶν τε καὶ πονηρῶν, δοὺς τῷ μὲν κακῷ τοῦ παρόντος κόσμου μετὰ νόμου τὴν βασιλείαν, ὡστ' ἂν ἔχειν ἔξουσίαν κολάζειν τοὺς ἀδικοῦντας· τῷ ⁵⁵ 312 δὲ ἀγαθῷ τὸν ἐσόμενον δίδων" ⁵⁶ D αἰῶνα. Ἐκαστον δὲ τῶν ἀνθρώπων ἐλεύθερον ἐποιή- σεν ἔχειν τὴν ἔξουσίαν ἔαυτον ἀπονέμειν φι βθύλεται, ή τῷ παρόντι κακῷ ή τῷ μέλλοντι ἀγαθῷ. "Ον οἱ ἐλόμενοι τὰ παρόντα ἔξουσίαν ἔχουσι πλούτειν, τρυ- φὴν, ἥδεσθαι, καὶ πᾶν δὲ τι ἀν δύνωνται. Τῶν γάρ ἐσομένων ἀγαθῶν οὐδὲν ἔξουσιν. Οἱ δὲ τὰ τῆς μελ-

λογίσις βασιλείας κρίναντες λαβεῖν, τὰ ἐνταῦθα οὐκέτι πάντα αὐτοῖς νομίζεσθαι⁴⁵ οὐκέτι πάντα μόνου καὶ δρπού καὶ τούτων μηδὲ μάρτυραν πορτούμενων πρὸς τὸ ζῆν (ἐπειδὴ ξνοὶ⁴⁶ ἀποθανεῖν οὐκέτι πάντα), Εἴτε δέ καὶ περιβολαῖον ἄνδρας, γυμνὸν γάρ έσταντας οὐκέτι πάντας⁴⁷ οὐρανοῦ.

VIII. Εἰ μὲν οὖν τὸν ἀκριβῆ τοῦ πράγματος λόγον ἀκούσας θέλεις⁴⁸, οὐκέτι πάχιον εἰρήκας, ἀδικεῖσθαι, αὐτὸς μᾶλλον ἀδικοῦσιν. Οὐτις αὐτοὶ μὲν οἱ τὰ ἔπομέντα ἐδόμενοι ἔν τοις παροῦσι σύνεισι τοῖς κακοῖς⁴⁹, κατὰ πολλὰ τῶν ίσων αὐτοῖς ἀπολαύοντες, αὐτοὺς τε τοῦ ζῆν, τοῦ φωτὸς, τοῦ 313 δρπού, τοῦ ἡστού, τοῦ ἴματου καὶ ἀλλων τοιούτων τινῶν. Οἱ δὲ ἀλλεινοὶ ὑπὸ σοῦ νομισθέντες τοῖς ἐσομένοις ἀγαθοῖς ἀνθράποις⁵⁰ οὐδὲν συνυπάρχουσιν. Καὶ δὲ πατήρ πρὸς τούτα οὐταντα πάπεριντα· Νῦν με δέ⁵¹ πέπεικας οὐτι οἱ ἀλλοῦντες αὐτοὶ ἀδικοῦνται, οἱ δὲ ἀδικούμενοι μᾶλλον πλεονεκτοῦσιν, Εἴτε μᾶλλον ἀδικώτατον δὲν⁵² μοι φένεται τὸ πρᾶγμα, οὐτι οἱ μὲν δοκοῦντες ἀδικεῖν πούλα τοῖς τὰ ἐσόμενα ἐλομένοις συγχωροῦσιν· οἱ δὲ δοκοῦντες ἀδικεῖσθαι αὐτοὶ ἀδικοῦσιν, οὐτι τὰ δομοιαὶ οὐ παρέχουσιν ἔκει τοῖς ἐνταῦθα αὐτοῖς συγκεχωρηθεῖσιν, ή αὐτοὶ⁵³ αὐτοῖς συνεχώρησαν. Καὶ δὲ Πέτρος· Ήδε τοῦτο ἀδικον, διὰ τὸ ἔχουσιαν ἔχειν ἔκαστον τὰ περὶν αἰρεῖσθαι η τὰ μέλλοντα, εἴτε μικρὰ εἰς, εἴτε μεγάλα. Ήδε γάρ κρίσις καὶ βουλῇ δὲδόμενος οὐκ ἀδικεῖται, λέγω δὴ⁵⁴ οὐδὲν τὰ μικρὰ ἔλληται, ἐπειδὴ πρέπει τὰ μεγάλα. Προέκειτο γάρ αὐτῷ καὶ τὰ μικρά. Καὶ δὲ πατήρ Ἐφραὶ· Ὁρθῶς Ἐφραὶ, καὶ γάρ εἰρηται τινὶ Έλλήνων σοφῷ· Αἰτία ἐλομένων, Θεὸς θυσίας (45).

Eunum dictum est a quodam inter Græcos sapiente:

IX. 'Αλλ' έτι μήν καὶ τοῦτον μοι δίελθε τὸν λόγον. Μέμνημαι τὸν Κλήμεντα εἰπόντα μοι, οὐτι τὰ διδικτή-

VARIÆ LECTIONES.

"λαβεῖν, τὰ Ο., λαβεῖν τῶν C. Locum mendosum Schliemannus Clem. p. 239 sic emendat: τοῖς δὲ — χρήσαι λαβεῖν, τὰ ἐντ. ὡς ἀλλ. βασ., ίδια διτα αὐτοῖς — ίδωρ μόνον καὶ δρπον — περιβόλαιον ἔν — ήσο μαίμ: οἱ δὲ βασιλέως ίδιοι διτες οὐδενὸς ἔχουσιαν ἔχουσιν, εἰ μή, x. τ. λ., vel οὐδὲν αὐτοῖς ληγίζεσθαι ήσταιν ἔχουσιν ἔκτες, x. τ. λ. S. " νομίζεσθαι exhib. etiam O., sed ad oram: "Ισως νοσφίζεσθαι η εἶται νομίζεσθαι. " Schliemannus l.c. scribit ἔχοντι" at nihil mutandum cl. Lobeck Phryg. p. 5. S. "εἴτε οἱ O. " Fort. πάντις ἐφορωτος. S. " θέλεις O. Subinde qū; O. et ex conject. C., in cuij. textu εἰ. " Cotelerius reponit καλοῖς, eamque lectionem in sua versione dedit expressam. Sed sana est vulgata. Mēdium sp̄s̄c̄p̄t̄us est vir doctissimus, quod τοῖς κακοῖς non masculinam, ut par erat, sed neutram potesitatem tribuerit, D. Neque O approbat Ci conjecturam καλοῖς, cum exhibeat κακοῖς. Tum ἀπολαύοντες O. c. D., ἀπολαύοντες C. Cfr. hom. xi, 16. " Lege ἐν τοῖς ἐσομένοις τοῖς ἀγ. ἀνδ., quemadmodum supra kgethatur ἐν τοῖς παροῦσι γίνεταιν τοῖς κακοῖς S. " οὐδὲν O. " οὐδὲν C. " Furtasse οὐτοι. S. " δῆ S. & C. O.

VARIORUM NOTÆ.

(45) Καὶ τὴν εἰρηται τινὶ Έλλήνων σοφῷ· αἰτίᾳ ίδωρ θεός ἀνατίος. Pari modo apud Lucianum de mercede conductus in fine: Μέμνησο τοῦ σοῦ λέγοντος, ως θεός ἀνατίος, αἰτίᾳ δὲ ἐλομένου. Εἰ τις εἰςδομένην τοῦ πονηροῦ προσφερτιν περιστατεῖται, οὐδὲν τοῖς κακοῖς non masculinam, ut par erat, sed neutram potesitatem tribuerit, D. Neque O approbat Ci conjecturam καλοῖς, cum exhibeat κακοῖς. Tum ἀπολαύοντες O. c. D., ἀπολαύοντες C. Cfr. hom. xi, 16. " Lege ἐν τοῖς ἐσομένοις τοῖς ἀγ. ἀνδ., quemadmodum supra kgethatur ἐν τοῖς παροῦσι γίνεταιν τοῖς κακοῖς S. " οὐδὲν O. " οὐδὲν C. " Furtasse οὐτοι. S. " δῆ S. & C. O.

D prima contra Julianum p. 68: Ἀνατίον γάρ παντάπασι κακῶν τὸ θεῖον, ἀγαθὸν τῇ φύσει τυγχάνον, καὶ τοῦ προελομένου τὰ τῆς κακίας. Justa itaque censu a Ammonio Hermiae Commentario in librum Aristoteles De interpretatione: Καθάπερ ὁ ἀπαιδεύτως παρ' Οὐμήρῳ λέγων.

"Εγὼ δὲ οὐκέτις εἰμι,

"Αλλὰ Ζεὺς, καὶ Μετρία, καὶ ἡεροφοίτις Ἐρινύς. II. T. 86, 87. Cot.—Par huic impia vox illa Diana ad Theseum, cum inscius, V. nere ita volente, perdidit filium Hippolytum, apud Euripidem:

"Ἀνθρώποιτι δὲ,

"Θεῶν διδόντων, εἰκότες ἐξιμαρτάνειν.

V. 1433, 1434. DRACH.

flictiones ad peccatorum remissionem pati. Et Petrus : Recte ita habet. Nos enim, qui futura maluimus, quæ plura possidemus, seu vestes, seu cibos, seu potionis, seu alia quæsiā, peccata possidemus, quia nihil debemus habere, ut paulo ante sermone declaravi. Omnibus possessiones peccata sunt. Earum qualitercunque privatio ademptio est delictorum. Dixit pater : Recte habet, quemadmodum divisisti duos fines duorum regum, ut quis quod vult eligat ex iis quæ in alterutrius sita sunt potestate: Quid vero, an et afflictiones juste patimur? Et Petrus : Justissime. Quandoquidem enim eorum qui salvantur terminus est, sicut dixi, ut nemo aliquid habeat, multis autem multæ suppetunt possessiones, quæ aliter et peccata, ideo per eximiam Dei humanitatem afflictiones inducuntur iis qui non pure vivunt, ut propter aliquantam erga Deum charitatem per temporaria supplicia æternis penitentias liberentur.

X. Tum pater : Quid enim, nonne multos impios videmus pauperes? An propterea et illi inter eos qui salutem consequentur numerandi sunt? Et Petrus : Nequaquam omnino. Non enim probanda est inopia, si, quæ non oportet, appetat. Sic quoque nonnulli voluntate divites opum sunt pauperes, et tanquam facultatum cupidi puniuntur. Sed nec quod aliquis sit pauper, statim justus est. Potest quippe pauper esse pecunia, at eam cupere, aut id facere quod præcipue non oportebat. Nam vel idola colit, vel blasphemat, vel fornicatur, vel indifferenter vivit, perjurus, mendax, aut infidelis. Cæterum Magister noster fideles pauperes beatos prædicavit ^a, eosque non velut aliquid largientes : neque enim habebant; sed quia, cum nihil peccarent, ub id solum, quod inopie ergo eleemosynam non faciebant, condemnari non poterant. Tum pater : Vere prorsus secundum propositam quæstionem res videntur recte habere : quare statui totam ordine audire doctrinam.

XI. Et Petrus : Itaque deinceps studenti tibi discere quæ ad nostram religionem pertinent debo ordinis exponere doctrinam, ab ipso incipiens Deo, et ostendens ipsum soluni dici debere Deum, alias

^a Matth. v, 3.

VARIE LECTIOINES.

^b παθήματα Ο. ^c ἔσθῆτα C. ^d Εἰ γάρ ἐν πᾶσι τὰ κτήματα προξενεῖν οἶδε τοῖς ἔχουσιν ἀμαρτήματα p. πᾶσι: τὰ κτήματα ἀμαρτήματα Ο. Idem scr. ὀπώστοτε. ^e Ita O c. S, διείλας C. Occurrat forma εἰλάμψη (Lob. Phryn. p. 183), non autem, quantum sciam, aoristus act. εἰλα. S. Tum p. τὰ sensus postulat εἶναι, esse in cuiusvis potestate. D S maluerit δυνος. ^f Dedi χαλ τὰ πάθη c. O, κατὰ πᾶσιν (lectio monstruosa) C, παντάπασιν S ex conjectura. ^g τὸ D, τοῦ C, O. ^h Ita O c. S, ὑπάρχη C. Tum omisi Ci τὰ ante ἄλλως c. O. ⁱ τοτῶς Cl et S. ^j δέ Cl et O, δή C. ^k εἴτα αἰδ. c. O. ^l ή τοῦ πένητος πενία, ἐὰν δρέγεται (δρέγηται var. lect. ap. C.) ὡν οὐ χρή. ὥστε (ώσπερ conj. S) τινὲς τῇ προαιρεσει πλουτοῦσιν C. ^m Credner, Beitr. i. 307. S. ⁿ Ita S δὲ μηδὲν ἀμαρτάνοντες C et O qui οιω. seq. καὶ a S additum. τὴν ἐλ. S, O, τῆς ἐλ. C. ^o ἔχουσι O.

VARIORUM NOTÆ.

(46) ^a Η κεκτήμεθα πλεῖστα, etc. Duriusculæ sunt haec adversus divitias dicta : unde a Metaphraste molliuntur Epitome cap. 127. Certe apud Epiphaniūm hæresi 30, cap. 17, Ebionæ gloriabantur se esse ac vocari πτωχούς. Inveni autem usurpatum communia

A ματα καὶ τὰ πάθη ^b εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν πάσχομεν. Καὶ ὁ Πέτρος· Ὁρθῶς ἔχει καὶ οὕτως. Πημεὶς γάρ οἱ ἔλδιμενοι ^c 314 τὰ ἔσθμενα, δὲ κεκτήμεθα πλεῖστα (46), εἴτε ἔσθήματα ^d εἴτε βρώματα, εἴτε ποτά, εἴτε δὲ τινὰ, ἀμαρτίας κεκτήμεθα, διὰ τὸ δεῖν μηδὲν ἔχειν, ὡς μικρῷ τάχιον διεῖλον τὸν λόγον. Πᾶσι τὰ κτήματα ἀμαρτήματα ^e. Η τούτων ὅπως ποτὲ στέρησις ἀμαρτιῶν ἔστιν ἀφαίρεσις. Καὶ δὲ πατήρ Ἐφη· Ἀκολούθως ἔχει, καθὼς δύο διείλεις ^f δρους τῶν δύο βασιλέων, τὰ ἐφ' ἔκστω τῶν ὑπὸ τὴν ἔξουσιαν αὐτῶν δυτῶν αἰρεῖσθαι δὲ βούλεται. Τί δὲ καὶ τὰ πάθη ^g εἰ δικαίως πάσχομεν; καὶ δὲ Πέτρος· Δικαιότατα. Ἐπει τὸ γάρ τῶν σωζομένων δρος ἔστιν, ὡς Ἐφην, τὸ ^h μηδὲν μηδὲν ὑπάρχειν, ὑπάρχει ⁱ δὲ πολλὰ πολλοῖς κτήματα, καὶ ἄλλως ἀμαρτήματα, τούτου χάριν ἐξ ὑπερβαλλούσης θεοῦ φιλανθρωπίας ἐπάγεται τὰ πάθη τοῖς μη εἰλικρινῶς πολιτευομένοις, ένα διὰ τὸ ποσῶς ^j φιλόθεον προσκαίροις τιμωρίας αἰλιών τωθῶσι κηλάστευν.

X. Καὶ δὲ πατήρ· Τί δὲ ^k οὐ πολλοὺς ἀσεβεῖς δρᾶμεν πένητας; Εἴτα ^l παρὰ τοῦτο καὶ οὕτω τῶν σωζομένων εἰστιν; Καὶ δὲ Πέτρος· Οὐ πάντως. Οὐ γάρ ἀποδεκτὴ ἡ πενία δὲν μὴ προσῆκεν δρεγομένη. Ήπει τινὲς τῇ προαιρέσει πλουτοῦσι πενόμενοι ^m χρήμασιν, καὶ ὡς πλεονεκτεῖν ἐπιθυμοῦντες τιμωροῦνται. ⁿ 315 Αλλ' οὐδὲν ἐν τῷ πένητα εἶναι τινὰ πάντως δικαίως ἔστιν. Δύναται γάρ πτωχὸς μὲν τοῖς χρήμασιν εἶναι, ἐπιθυμεῖν δὲ ἢ καὶ πράττειν δὲ προηγουμένων οὐ χρή. "Η γάρ εἰδωλα σέβει, ἢ βλασφημεῖ, ἢ πορνεύει, ἢ ἀδιαφόρως ζῇ, ἢ ἐπιορκῶν, ἢ ψευδόμενος, ἢ ἀπίστως βιούς. Πλήτιον δὲ διδάσκαλος ήμῶν πιστοὺς πένητας ἐμακάρισεν ^o, καὶ αὐτοὺς οὐχ ὡς παρεσχήκτας τι, οὐδὲ γάρ εἰχον, ἀλλ' ὡς μηδὲν ἀμαρτάνοντας ^p, καὶ ἐπὶ μόνην τῷ τὴν ἐλεημοσύνην μὴ ποιεῖν, διὰ τὸ μη ἔχειν, καταδικασθῆναι οὐχ ἔχοντας ^q. Καὶ δὲ πατήρ· Ἀλλοῦς πάνυ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν δρθῶς ἔχειν τὰ πράγματα φαίνεται, διὸ καὶ προαιρέσεως ἐγενόμην τῇ τάξει παντὸς ἐπακοῦσαι τοῦ λόγου.

XI. Καὶ δὲ Πέτρος· Οὐκοῦν τοῦ λοιποῦ σπεύδοντι σοι τὰ κατὰ τὴν ἡμετέραν θρησκείαν μαθεῖν, διφέμω τῇ τάξει τὸν λόγον ἔκθειναι ἀπ' αὐτοῦ ἀρχόμενος τοῦ θεοῦ, καὶ δεικνύναι δὲ τινὰ μόνον δεῖ λέγειν θεού,

verborum istorum in Vita Nili junioris, quam Roma edendam curavit Matthæus Laryophilus p. 149, hoc pacio: Μάθετε, ἀδελφοί, τούτο, διε τὴν πραγμάτων ὄπωσδήποτε στέρησις, ἀμαρτημάτων ἔστιν ἀφεσις. Σοτ.

έρους δὲ μήτε λάγειν⁶⁹ μήτε νομίζειν, καὶ ὅτι δὲ περὶ τοῦ ποιῶν αἰωνίως ἔχει κολασθῆναι, ὡς εἰς αὐτὸν τὸν δὲν δεσπότην ἀσεβήσας τὰ μέγιστα. Καὶ ταῦτα εἰπάντων καὶ τοῖς ὑπὸ παθῶν δχλούμενοις καὶ νοσοῦσι καὶ δαιμονῶσι⁷⁰ τὰς χειρας ἐπιθείεις καὶ εὑξάμενοις καὶ λασάμενοις ἀπέλυσε τοὺς δχλούς. Καὶ εἰδὸν τοὺς εἰσών τῶν συνήθεστέρων⁷¹ ἀλῶν μεταλαβόντες.

316 ὉΜΙΛΙΑ ΙΓ'.

I. Οὐρθρους δὲ ἔξιών δὲ Πέτρος καὶ ἐπιστάς ἐπὶ τὸν αὐτὴν τοῦ διαλέγεσθαι τόπον δχλον πολὺν συνεστῶτα εἶναι⁷². Καὶ ἀμαντῷ μέλλειν διαλέγεσθαι αὐτὸν εἰσήσει τοὺς αὐτοὺς διακόνων λέγοντας. Σίμων ἀπὸ Ἀντιοχείας ἐληλυθὼν ἐπεὶ⁷³ αὐτῆς ἐσπέρας, μαθὼν ὑποχρόμενόν τον περὶ μοναρχίας ποιεῖσθαι λόγον⁷⁴, ἕπαρκες ὅτι μετά γε⁷⁵ Ἀθηνοδώρου τοῦ Ἐπικουρείου διαλεγομένῳ σοι ἐπελθεῖν, πρὸς τὸ ἀντιλέγεντον δημοσὶ πᾶσι τοῖς ὑπὸ σοῦ διάνυσποτε ὑπὲρ μοναρχίας λεγομένοις λόγοις. Ταῦτα τοῦ διακόνου λέγοντος, θεοὺς αὐτὸς εἰσήσει: Σίμων μετὰ Ἀθηνοδώρου καὶ διλαλῶν τῶν τῶν ἑταίρων⁷⁶, καὶ πρὸ τοῦ τοῖς τὸν Ηὔρων φέγγασθαις αὐτὸς προλαβὼν ἔφη.

II. Έμαθον εὑς ὑπέρσχου ἔχθες⁷⁷ τῷ Φαύστῳ, εἰς τὴν σήμερον δεῖξαι τῇ τάξει τὸν λόγον ποιούμενος, καὶ ἀπὸ αὐτοῦ ἀρχόμενος τοῦ τῶν δλων δεσπότου, ὅτι αὐτὸν μόνον δεῖ λέγειν Θεὸν⁷⁸, δλλοὺς δὲ μήτε λάγειν μήτε νομίζειν, ὅτι δὲ παρὰ τοῦ ποιῶν αἰωνίως κολασθῆναι ἔχει. Πρὸ πάντων δὲ ἀληθῶς καταπέληγγοις σου τὴν ἀπόδοιαν⁷⁹, ὅτι ἡλπισας εἰς τὴν σὴν βούλησιν μεταπεισας ἀνδρα σοφὸν, καὶ ταῦτα πρεσβύτην. Ἄλλος οὐκέτε εὑπεύξῃ τῶν σῶν βουλευμάτων, τοῦτο μὲλλον, παρόντος ἐμοῦ, καὶ τοὺς 317 ψευδεῖς αὐτελέγοντος λόγους. Ἰσως γάρ ἐμοῦ μή παρόντος ἥκτην ἀν δ σοφὸς γέρων, ιδιώτης ὁν τῶν παρὰ Ιουδαίοις δημοσίᾳ πεπιστευμένων⁸⁰ βίβλων. Καὶ τὸν τοὺς πολλοὺς ὑπερθήσομαι λόγους, ἵνα τῆς ὑποχέτευς σου τάχιστον τὸν ἐλεγχον ποιήσωμαι. Διδέ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν τὰς Γραφὰς εἰδότων, δὲ ὑπέρσχου λέγειν, ἄρξαι. Εἰ δὲ τὸν ἐλεγχον αἰδούμενος ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν τῷ⁸¹ ὑπόσχεσιν παραλιπεῖν θέλεις, αὐτάρκης καὶ οὐκας δὲ ποδειξις ὅτι ψεύδης⁸², καθ' ὅτι ἐπὶ τῶν τὰς Γραφὰς εἰδότων εἰπεῖν οὐκ ἐτόλμησας. Καὶ νῦν δὲ τοῖς ἀναμένω λέγειν, μέγιστον ἔχων μάρτυρα τῆς ὑποχέτευς σου τὸν παρεστῶτα γέροντα; Καὶ ταῦτα εἰπάντων ἐμβλέψας τῷ πατρῷ ἔφη· Εἰπέ μοι; ἀνδρῶν τάντων τιμωτάτων, οὐχὶ οὗτος δὲ ἀνήρ ὑπέρσχετο σοι δεῖξαι σήμερον, ὅτι εἰς ἐστί Θεὸς καὶ οὐ χρή ἐτερόν τοι λέγειν η νομίζειν Θεὸν⁸³, δὲ παρὰ ταῦτα πάντα, ὡς τὰ μέγιστα διμαρτάνων, αἰωνίως κολασθῆναι ἔχει; Ή γάρ οὐκ ἀποκρίνη μοι;⁸⁴

III. Καὶ δὲ πατήρ ἔφη· Καλῶς δὲ τὴν μαρτυρίαν

A vero nec dici nec existimari, hominem autem, qui secus fecerit, perpetuo supplicio multandum, ut qui in ipsum universorum Dominum maxime impius extiterit. Atque his dictis, cumque aliqua perpessione infestatis, ægrotantibus et dæmoniacis imposuisset manus, item precatus esset ac eos curasset, dimisit populum. Et postea ita ingressus, solito admodum cibo percepto, se somno dedit.

HOMILIA XVI.

I. Mane vero egressus Petrus, cum venisset ad locum, in quo disserere solebat, ingentem hominum multitudinem convenisse vidit. Et simul ac ipse jam esset locuturus, introivit quidam ex ejus diaconis, dicens: Simon, qui ab Antiochia ipsa ve-spera venit, audiens te promississe de monarchia seu principatu unius verba esse facturum, paratus est una cum Athenodoro Epicureo tibi disserenti intervenire, ut palam impugnet omnia quæcunque pro monarchia a te quomodo cunque proferentur verba. Haec dicente diacono ecce ingressus est Simon cum Athenodoro aliisque nonnullis sodalibus: et, ante quam Petrus aliquid proferret, ipse anti-cipans ait:

II. Comperi, te heri Fausto pollicitum esse, quod hodie habito sermone ordine essem ostensurus, et incipiendo ab ipso universorum domino, eum solum dicendum esse Deum, alias vero neque dicendos, neque existimandos, quoniam, qui secus fecerit, perpetuo supplicio multabitur. Ante omnia autem vere recordiam tuam demiratus sum, quod speraveris te posse in tuam sententiam adducere virum sapientem, ad haec senem. At quæ vis non obtinebis, me potissimum præsente tuosque redarguentem falsos sermones. Forte enim absente me deceptus fuisset sapiens senex, cum imperitus sit librorum qui Iudeis palam sunt traditi. Et nunc multis verbis supersedebo, ut citius præmissionem tuam confutem. Quocirca coram nobis Scripturarum peritis quod pollicitus es incipe dicere. Sin autem reprehensionem veritus coram nobis vis præmissum omittere, etiam sic sufficiens erit probatio, quod fallas, quandoquidem coram hominibus Scripturas callentibus non ausus sis loqui. Et vero jam eur-exspecto ut dicas, qui maximum habeo testem pollicitationis tuæ astantem senem? Et post haec verba patrem intuitus, ait: Dic mihi, virorum præstantissime, nonne iste homo tibi pollicitus est ostensurum se hodie unum Deum esse, nec alium dicendum aut habendum Deum, illum autem, qui secus fecerit, tanquam peccatorem maximum perpetuo supplicio multandum esse? An enim non respondes mihi?

III. Respondit pater: Neque a me testimonium

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁹ λαγέγειν (sic) O. ⁷⁰ δαιμονιῶσι C. ⁷¹ συνήθων O, δ, ἀπὸ C, O. ⁷² λέγων O. ⁷³ γε om. O. Tum εἰσίρων om. O. ⁷⁴ χές O. ⁷⁵ Θεὸν adili:li cum O et Epit. ⁷⁶ πρόνοιαν C, ὑπόνοιαν Epit. ⁷⁷ πεπιστευμένων O, qui deinde τὰ νῦν. ⁷⁸ στὴν Cl et S invitisi codd. ⁷⁹ Ita O c. D, ψευδής C, qui conj. ψεύδεις Epit. ψευδῆ τὰ ὑπερσχημένα. Cfr. infra c. 8. ⁸⁰ Θεόν O. ⁸¹ η γάρ οὐκ; ἀποκρίναι μοι conj. D.

postulares, Simon, si antea Petrus negasset. Nunc autem non verebor dicere quae dicenda sunt. Arbitror te ira constitutum ac inflammatum velle disputationem suspicere : porro neque convenit te hoc facere, neque nos tali praebere aurem, quoniam id pugnam videre est, et non ad veritatem juvari. Atque nunc, ex Graeca eruditione sciens, quo modo gerere se debeant disceptantes, commonebo. Uterque vestrum dogma suum exponat, et alternis verba flant. Quod si solus Petrus explicet suam sententiam, tu vero tuam reticcas, fieri potest, ut aliquis a te prolatu sermo et tuam et illius opinionem premat, atque ut uterque vestrū, licet revera sit illo sermone victus, non videatur tamen superatus, sed is solus, qui suam opinionem exposuit, ille vero, qui non exposuit, non videatur pariter esse superatus, immo superasse existimetur. Et Simon respondit : Faciam quemadmodum dicas : verum valde timeo, ne jam ipsius verbis occupatus non sis judex veri studiosus.

IV. Et Pater respondit : Ne me cogas temere ac iudicata causa tibi assentiri, ut judex videar veritatis animans. Quod si vera audire cupis, tua potius sententia praecoccupatus sum. Ac Simon : Quomodo es praecoccupatus, qui nescis quid sentiam ? At pater : Facile est illud cognoscere : ei quoniam pacto, audi. Pollicitus es, a te falsi convictum iri Petrum, qui unum esse Deum asserat. Ceterum qui promittit se falsi redargutur assertorem unius Dei, is non idem affirmat ac ille evidentissime vera loquens. Si enim idem diceret cum eo, qui ementita loquitur, ipse quoque esset mendax : si vero contraria dicere se ostendit, tunc verus est. Non alia ergo ratione prædicatorem unius Dei esse mendacem pronuntias, nisi quia multis deos esse censes. Atqui multis deos esse ego quoque aio. Ideo igitur, quod tu, ante disceptationem dico, et pro te potius sum occupatus. Quare non debes de me esse anxius, sed Petrus, quia adhuc contra atque ille sentio. Propterea post disputationem vestrā spero, quod veri studiosus judex, deposita anticipatione, prævalenti consensurū sim orationi. Haec cum pater dixisset, sensim clamor quidam laudationis a populo exortus est, quoniam ita pater esset locutus.

V. Porro Petrus dixit : Ego, sicut controversiae arbiter pronuntiavit, agere sum paratus : jamque absque ulla mora meam de Deo sententiam explicabo. Unum ego esse Deum assero, conditorem cœli et terræ omniumque iis contentorum. Ac aliud neque dicere, neque extimare licet. Tum Simon : Ego autem aio, a Scripturis quae apud Judæos ereduntur, dici multis deos, nec de eo succensere

A παρ' ἐμοῦ ἀπῆτεις, Σίμων, εἰ πρότερον ἤρνεῖσθαι διεβολέας. Νῦν δὲ οὐκ αἰδεσθήσομαι λέγειν ἀδεῖ λέγειν. Οἴμαι σε δργῆ πεπρησμένον διαλεχθῆναι θέλειν, ὅπερ ἀνοίκειόν σοι τοῦτο ποιεῖν, καὶ τὴν τοιώντον ἐπακούειν, ὅτι μάχην ἔστιν 318 ἰστορήσαι, καὶ οὐ πρὸς ἀλήθειαν ὠφελεῖσθαι. Καὶ νῦν ἐξ Ἑλληνικῆς παιδείας, ὡς χρή τοὺς ζητοῦντας ποιεῖν, εἰδὼς ὑπομήνωσ. Ἐκάπερος ὑμῶν τὸ ἔαυτοῦ δόγμα ἐκθέσθω, καὶ εἰς ἔτερον οἱ λόγοι γενέσθωσαν εἰς. Ἐὰν δὲ Πέτρος μόνος ἐκθῆται τὸ ἔαυτοῦ φρόνημα, σὺ δὲ τὸ συντάξις, ἐνδέχεται τινα λόγον διπλοῦ φρόνημα, σὺ δὲ μὴ ἐκθέμενον διοικίας ἡττημένον διηγήσαι μὴ πρόδηλον εἶναι, ἀλλὰ καὶ B νενικήκεντα νομίζεσθαι. Καὶ δὲ Σίμων ἀπεκρίνατο. Ποιήσω ὡς λέγεις, ἀθυμῶ δὲ μήπως ἡδη προειδημένος αὐτοῦ τοῖς λόγοις οὐ φιλαλήθης ἐσῃ κριτής.

IV. Καὶ δὲ πατήρ ἀπεκρίνατο. Μή με βιάζου ἀκριτῶς συνθέσθαι σοι, ἵνα δέξω φιλαλήθης εἶναι κριτής, εἰ δὲ τάληθη ἀκοῦσαι θέλεις εἰς, τῷ σῷ φρονήματι μᾶλλον προειλημματι. Καὶ δὲ Σίμων. Πῶς προειληφεῖς, οὐκ εἰδὼς δ φρονῶ; Καὶ δὲ πατήρ. Τοῦτο μέδιον διτον εἰδέναι, καὶ πῶς, δικούσον. Ἐλέγειν εἰς πέσσον Πέτρον ἔνα Θεὸν λέγοντα εἶναι, ὅτι φεύδεται, δὲ τὸν εἰς ἔνα λέγοντα φεύσματος ἐλέγειαι ἐπαγγελλόμενος, πάντως εὐδηλον ὡς ἔκεινος ἀληθεύων, οὐ τὸ αὐτὸν λέγει. Εἰ γάρ τῷ καταψευδομένῳ τὸ αὐτὸν 319 λέγει, καὶ αὐτὸς φεύδεται, εἰ δὲ τὰ ἐναντία λέγων ἀποδίκνυσιν, τότε ἀληθεύει. Οὐκ δὲ λαλῶς οὖν τὸν ἔνα Θεὸν εἶναι λέγοντα φεύστην λέγεις, εἰ μή τι δια τοις πολλούς δοξάζεις εἰς θεούς. Θεούς δὲ πολλούς εἶναι κάγειν λέγω. Τὸ αὐτὸν οὖν σοι πρὸ τῆς ζητήσεως λέγων, σοι μᾶλλον προειλημματι. Καὶ κατὰ τοῦτο ἀγωνιζόντες περὶ ἐμοῦ οὐκ ὀφελεῖς, ἀλλὰ Πέτρον, διτον δικημήναν τὰ ἐναντία φρονῶ. Μεταπέραν δὲ τὴν ὑμετέραν ζητησιν ἐλπίζω φιλαλήθης ὡς κριτής, πρόδηλον ἀποδυσάμενος, τῷ ἐπικρατοῦντι συνθέσθαι λόγῳ. Ταῦτα τοῦ πατρὸς εἰπόντος ἥρεμα βοή τοις επιστόντος ἐκ τῶν δικῶν ἐγένετο ἐπὶ τῷ οὔτε τὸν πατέρα διαλεχθῆναι.

D V. Καὶ διμῶς δὲ Πέτρος ἔφη. Ἐγώ, ὡς δὲ τῶν λόγων μεστής εἰρηκεν, ποιεῖν ἔτοιμός εἰμι, καὶ ἡδη ποτὲ πρὸ πάσῃς ἀναβολῆς τὸ ἐμὸν περὶ Θεοῦ ἐκθήσομαι φρόνημα. Κάγω ἔνα Θεὸν εἶναι λέγω, τὸν πεποιηκότα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὸ ἐν αὐτοῖς πάντα. Ἀλλον τε οὔτε λέγειν, οὔτε νομίζειν ἔξεστιν. Καὶ δὲ Σίμων. Ἐγώ δέ εἰς φημι τάξις πεπιστευμένας Γραφὰς περὶ Ιουδαίος πολλούς λέγειν θεούς, καὶ μὴ χαλ-

VARIAE LECTIONES.

^ε δ. om. O. ^ε Ita O et ex conject. C., qui πεπιστευμένον in lexī, δργῆς πεπλησμένον Epis. 434 approbat. ^ε δι τοις τε O. Item c. cod. Reg. 804 τοιούτων p. τοιούτον. Tum ὑπακούειν C. ^ε καὶ ὑφ' ἐτέρῳ κρίνονται τοὺς λόγους δοτέον O. ^ε Clerici mendūm θέλειν repetit S. ^ε ἔαυτον C. ^ε ἡττουμένον O. ^ε εἰ γάρ τάληθη βούλει: μαθεῖν O. ^ε ἐλέγχειν S. ^ε τὸν adjunxi e. O., qui om. φεύσματος. ^ε ὡς ἀληθεύων, τὸ αὐτὸν p. πάντως εὐδηλον ὡς ἔκεινος ἀληθεύων, οὐ τὸ αὐτό C. ^ε δοξάζεις C. ^ε φημι O. Lectio nūpēlātēs λέγων, σοι εις lem cod. ja: in cuj. lexī λέγω σοι. ^ε ὅπερ C. ^ε δὲ om. O.

ταῦταν ἐπὶ τούτῳ τὸν Θεὸν, τῷ αὐτὸν διὰ τῶν Γρα-
φῶν αὐτῷ πολλοὺς θεοὺς¹⁰⁰ εἰρηκέναι.

VI. Αὐτίκα γοῦν ἐν τῇ πρώτῃ φωνῇ τοῦ νόμου φα-
νεται καὶ ἔντοψῃ **320** αὐτοὺς δύμοισι¹ λέγων. Οὗτως
γάρ γέραπται, ὡς ὅτι τῷ πρώτῳ ἀνθρώπῳ, ἐντολὴν
ἔχοντα παρὰ τὸν Θεού, ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ
παραδεῖσα φαγεῖν, ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ τινώσκειν κα-
ὶν καὶ πονηρὸν μή φαγεῖν, ὁ δόφις διὰ τῆς γυναικὸς
ἐπὶ ὑποσχέσει τοῦ γενέσθαι αὐτοὺς θεοὺς φαγεῖν αύ-
τινς τείσας, ἀναβλέψας ἐποίησεν· καὶ εἰδήστως δ
θεὸς ἀναβλέψας αὐτοῖς ἐφη· Ἰδού τέρτοντες Ἀδάμ,
ὅς εἰς ἔξι² ημῶν· Ὁ μὲν οὖν δόφις εἰπών· "Ἐσσεσθε
ἄς θεοι, ὡς δυτῶν θεῶν εἰρηκὼς φανεται· ταύτῃ
μὲν δὲ³ καὶ Θεὸς ἐπεμπρύτησεν εἰπών· Ἰδού
τέρτοντες Ἀδάμ ὡς εἰς ἔξι⁴ ημῶν. Οὗτως δ τοὺς
πολλοὺς εἰπών δόφις εἶναι θεοὺς οὐκέτεσσι. Πάλιν
δὲ τὸ γεγράφθαι⁵· Θεοὺς σὺν κακολογήσεις καὶ
ἀρχοτας τοῦ λαοῦ σου σὺν κακῷ ἔρεις, πολλοὺς
τηρεῖν θεοὺς, οὓς οὐδὲ κακολογεῖσθαι θέλει. Ἀλλὰ
καὶ δόλοι που γέραπται· Εἰ ἐτόλμησε θεὸς ἐτε-
ρες εἰσελθεῖν, καὶ λαβεῖν ἔντοψην θύτος ἐκ μέσου
θύτου, ὡς ἦτώ Κύρως ὁ Θεός. Τῷ⁶ εἰπεῖν, εἰ
ἐπέλυσε θεὸς ἐτέρος, ὡς δυτῶν ἐτέρων εἰρήκεν.
Καὶ δίλοι⁷· Θεοὶ οἱ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν
οὐκέτοιςαν, ἀπολέσθωσαν· ως μή τῶν πεποιη-
κότων ἀπολύσθαι μελλόντων⁸. Καὶ δλλῇ που λέγει·
"Ἐγεγεινατέ, μή πορευθεὶς λατρεύσῃς θεοῖς ἐτέ-
ροι, οἵ οὐκέτοιςαν οἱ πατέρες σου, ὡς δυτῶν **321**
θεῶν ἐτέρων, οἵ καὶ μή ἔξακολουθεῖν αὐτοὺς λέγει.
Καὶ πάλιν· Ὄρδινα θεῶν ἐτέρων οὐδὲ δραθίστεται
τοι τὸν κατέλεων σου. Καὶ ἐνταῦθα πολλοὺς θεοὺς
λέγει, ὃν τὰ ἐνδιματα δονομάζεσθαι οὐ θέλει. Καὶ πάλιν
γέραπται· Κύριος δ Θεός σου, οὐτος θεὸς τῶν
θεῶν. Καὶ πάλιν· Τίς δμοίσ τοι, Κύριος, ἐτ θεοῖς;
Καὶ πάλιν· Θεὸς θεῶν Κύριος. Καὶ πάλιν· Ὅ θεός
ἐστη ἐν συναγωγῇ θεῶν, ἐν μέσῳ δὲ θεοῖς διακρί-
ται⁹. Οθεν θαυμάζω πῶς τισσότων φωνῶν ἔγγράφως
μαρτυρούσων πολλοὺς εἶναι θεοὺς, σὺ διαβεβαίωσαι¹⁰·
μή δειν μήτε λέγειν μήτε εἶναι θυμίζειν. Λοιπὸν πρὸς
τίσαρψ βρήθεντα εἴτε¹¹ ἔχεις εἰπεῖν, ἐπὶ πάντων λέγε.

VII. Καὶ δ Πέτρος ἐφη· Συντομώτερον δικούει
εἰς δ εἰρηκας. Αὔτος δ νόμος δ πολλάκις εἰπών
θεούς, αὐτὸς τῷ Ιουδαϊκῷ δικλῷ λέγει· Ἰδού Κυριον
τοῦ θεοῦ σου δ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πάρτα
δια διτελεῖται αὐτοῖς, συμπεριλαβὼν, ὅτι εἰ καὶ εἰσὶ D
θεοί, ὥπερ αὐτούς εἰσιν, τουτέστιν ὑπὸ τῶν τῶν¹² Ιου-
δαίων θεοί. Καὶ πάλιν· Ὄτι Κύριος δ θεὸς σου,

A Deum, quoniam ipse per Scripturas suas plures deos prolocutus est.

VI. Statim ergo in prima legis voce illos similes ac
se prædicare dignoscitur. Ita enim scriptum est,
quod, cum primo homini præceptum suisset a Deo, ut
de cunctis arboribus paradisi comederet, non come-
deret tamen de arbore cognoscendi bonum et malum,
serpens per mulierem, promittendo illis divinitatem,
comedere persuasos fecit aspicere, sive postquam
aspergerunt, Deus istis dixit: Ecce Adam factus es
quasi unus ex nobis^a. Itaque serpens, quando
dixit: Eritis sicut dii^b, quasi dii existant, locu-
lus apparuit, eo magis quod Deus sunum addiderit
testimonium, iis verbis: Ecce Adam factus est
quasi unus ex nobis. Ita qui multos esse deos asse-
ruit serpens, mentitus non est. Præterea per illud
quod scriptum est: Diis non detrahes, et principibus
populi tui non maledic^c, plures deos significat,
quibus nec maledici vult. Sed et alibi scriptum est:
Si ausus est Deus alius ingredi, et accipere sibi
gentem de media gente, sicut ego Dominus Deus^d.
Illiud: Si ausus est Deus alius, tanquam sint alii,
dixit. Et alias: Dii, qui cælum et terram non fece-
runt, pereant^e: velut non perituri sint illi qui fece-
runt. Et alio loco ait: Attende tibi, ne vadens ser-
vias diis aliis, quos ignoraverunt patres tui^f: tan-
quam alii dii sint, quos sequi non debeant, loquitur.
Et iterum: Nomina deorum aliorum non ascendent
in labia tua^g. Hic quoque multos deos dicit,
quorum non vult proferri nomina. Rursumque scri-
ptum est: Dominus Deus tuus ipse est Deus deo-
rum^h. Et adhuc: Quis similis tibi, Domine, in
diisⁱ? Ac rursus: Deus deorum Dominus^k. Iterumque:
Deus stetit in synagoga deorum, in medio
autem deos dijudicat^l. Unde miror, qua ratione,
tot Scriptuarum vocibus multos esse deos testanti-
bus, tu affirmaveris non oportere nec dicere, nec
esse existimare. De reliquo, si quid adversus; clare
dicta habes effari, coram omnibus eloquere.

VII. Respondit Petrus: Breviter audi ad ea quæ
objecisti: Eadem lex, quæ sæpe deos nominat,
ipsa Judaico populo ait: En, Domini Dei tui est
cælum cœli, et omnia quæ in eis sunt^m, dans com-
prehendere, quod licet dii existant, sub eo sunt, id
est, sub Deo Iudeorum. Et iterum: Quia Dominus
Deus tuus ipse est Deus in cælo sursum et in terra

^a Jos. xxiii, 7, apud LXX.

^b Deut. x, 17.

^c Psal. lxxxv, 8.

^d Psal. xliv, 1.

^e Psal. lxxxi, 4.

^f Deut. x, 14.

^g Deut. x, 14.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁰ Pro vīb. καὶ μή χαλεπάγειν — πολλοὺς θεούς lacuna est in O. Ex C reposui τῶν ante γραφῶν
τοι εἰ S omissum. ¹ Ita Θ et ex conject. S. in cuius textu Ci δύμοις. Tum apposui γάρ ex O.
² εἰ addidi c. O. ³ δὲ O, D, ἡ C. ⁴ εἰ adjecti c. O. ⁵ πάλιν τοῦ (τὸ Cl.) γεγράφθαι: C. ⁶ τὸ C. ⁷ Vīb.
τοι ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν ως τῶν, quæ desunt in utroque Hom. cod., add. C ex seq. c. 8. ⁸ πε-
ποιησες, ἀπολέσθωσαν p. πεπ. ἀπ. μελλόντων O. ⁹ διακρίνει O. ¹⁰ διαβεβαίουσαι O. ¹¹ εἰ textui reddidi
c. O; prætermissemus erat a Cl ei S. ¹² τῶν add. c. O.

deorum, et non est alius præter eum ^a. Et alibi Scriptura dicit Judæorum populo: *Dominus Deus tuus ipse est Deus deorum* ^b, ita ut, quamvis dii existant, sub Judæorum Deo sint. Et aliis verbis de eo ait Scriptura: *Deus magnus et verus, qui non accipit personam, neque sumet munera, facit judicium pupillo et viduæ* ^c. Scriptura Deum Judæorum nuncupando magnum et verum et facientem judicium, alios pusillos nec veros denotavit. Sed et altero quodam in loco Scriptura dicit: *Vivo ego, dicit Dominus, non est alius Deus præter me. Ego primus, ego novissimus, præter me non est Deus* ^d. Ac rursum: *Dominum Deum tuum timebis, et illi soli servies* ^e. Et adhuc: *Audi Israel, Dominus Deus vester Dominus unus est* ^f. Sicque multa testimonia cum juramento consignant, Deum uniuersum esse, et præter illum non esse Deum. Unde miror, qua ratione, cum tot loca testentur unum esse Deum, tu multos esse affirmes.

Θαυμάζω, πῶς τοσούτων μαρτυρουσῶν φωνῶν ἔνα εἶναι θεόν

VIII. Et Simon: Principio ea mihi tecum fuit conditio, ut ex Scripturis convincerem te mendacii, dicentem nequaquam multos vocari debere deos. Quocirca multis Scripturarum vocibus ostendi, ab ipsis Scripturis divinis plures pronuntiari deos. Tum Petrus: *Ipsæ, quæ multos deos pronuntiant, Scripturæ, eadem adhortatae nos sunt his verbis: Nomina deorum aliorum non ascendent in labia tua* ^g. Sic præter id, quod scriptum est, non locutus sum, Simon. Et Simon: Audi ad hoc et tu Petre. Peccare mihi videris, qui diis detrahis, cum Scriptura dicat: *(Diis) non detrahes, principibus populi tui non maledices* ^h. Ac Petrus: Non pecco, Simon, consequenter Scripturis perditionem eorum prænotans: ita enim scriptum est: *Dii qui cælum et terram non fecerunt, pereant* ⁱ, atque sic ille locutus est, non quasi quidam dii fecerint ea, et non pereant, quemadmodum interpretatus es. Unus enim declaratur Creator eo quod initio scriptum est: *In principio creavit Deus cælum et terram* ^k. Nec dixit: *Dii*. Et alibi ait: *Et opera manuum ejus annuntiat firmamentum* ^l. Atque in alio loco scriptum est: *Cosli ipsi peribunt, tu autem permanebis in æternum* ^m.

IX. Dixit Simon: Ad hoc quod ego multos esse deos ostendi ex Scripturis, quarum verba manifesta exhibui, tu itidem vel plura testimonia ex iisdem Scripturis attulisti, probans unum esse Deum, eumque Judæorum. Et ad id quod dixi: *Non oportet*

^a Deut. iv, 39.

^b Deut. x, 18.

^c Ibid., 17.

^d Deut. iv, 39.

^e Deut. vi, 13.

^f Ibid., 4.

Αὐτὸς Θεὸς ἐν τῷ οὐρανῷ ἀντιτίθεται, καὶ ἐν τῇ γῇ κατατίθεται, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος πλὴν αὐτοῦ. Καὶ ἀλλή που λέγει ἡ Γραφὴ τῷ Ἰουδαίων ὄχλῳ· Κύριος δὲ Θεὸς σου, οὐτὸς Θεὸς τῶν θεών, ὥστεⁱⁱ διὰ τοῦτο εἰσὶ θεοί, ὑπὸ τὸν Ἰουδαίων θεόν εἰσιν. Καὶ ἀλλή που περὶ αὐτοῦ λέγει ἡ Γραφὴ· Ὁ Θεὸς ὁ μέτας καὶ ἀληθινός, διὸ οὐ λαμβάνει εἰςⁱⁱⁱ πρόσωπον, οὐδὲ μὴ λάθη δῶρον, ποιῶν χριστὸν³²² ὄρφανον καὶ χήραν. Μέγαν δὲ καὶ ἀληθινὸν καὶ χριστὸν ποιοῦντα τὸν τῶν^{iv} Ἰουδαίων ἡ Γραφὴ εἰποῦσα θεόν, τοὺς ἀλλούς μικροὺς καὶ οὐκ ἀληθινοὺς ἔστημανεν. Ἀλλὰ καὶ ἀλλή που λέγει ἡ Γραφὴ· Ζῶ ἦτο, μέτει Κύριος, οὐκ ἔστι Θεὸς ἔτερος πλὴν ἐμοῦ. Ἐγὼ πρῶτος, ἦτορ μετὰ ταῦτα, πλὴν ἐμοῦ Θεὸς οὐκ ἔστιν. Καὶ πάλιν· Κύριος τὸν θεόν σου φοβηθῆσθαι, καὶ αὐτῷ Β μυρῷ λατρεύεσθαι. Καὶ πάλιν· Ακούεις Ἰσραὴλ, Κύριος δὲ Θεὸς ὑμῶν^v Κύριος εἰς ἔστιν. Καὶ δύος πολλαὶ φωναὶ μεθ' ὅρκου ἐπισφραγίζουσιν, ὅτι εἰς^{vi} ἔστιν ὁ Θεὸς, καὶ πλήν αὐτοῦ οὐκ ἔστι θεός. Οὐθὲν δὲ πολλοὺς εἶναι λέγεται.

VIII. Καὶ δὲ Σίμων· Ὁ λόγος τὴν ἀρχὴν ἡνὶ μοι πρὸς σὲ, ἀπὸ Γραφῶν ἐλέγχαι σε, ὅτι φεύδῃ λέγων μὴ πολλοὺς^{vii} δεῖν φθέγγεσθαι θεούς. Οὐθὲν πολλὰς ἐγγράφους ἔδειξα φωνάς, ὅτι αὐταὶ αἱ θεῖαι Γραφαὶ πολλοὺς φθέγγονται θεούς. Καὶ δὲ Πέτρος· Αὐταὶ αἱ πολλοὺς φθεγγόμεναι θεούς Γραφαὶ, αὐταὶ παρῆνται τῷ μηνὶ εἰποῦσαι· Ὁρόματα θεῶν ἐπέρωτον ἀραβήσεται ἐπὶ τῷ γειτονῷ σου. Οὗτως οὐ παρὰ τὸ γεγραμμένον ἔφην, ὁ Σίμων. Καὶ δὲ Σίμων· Ακούσον πρὸς αὐτὸν καὶ σὺ, ὁ Πέτρος· Αμαρτάνειν μοι δοκεῖς, ὅτι αὐτῶν καταλέγεις, τῆς Γραφῆς λεγούσης· οὐ κακολογήσεις, καὶ ἀρχοντας^{viii} τοῦ λαοῦ σου οὐ κακῶς ἐρεῖς. Καὶ δὲ Πέτρος· Οὐχ ἀμαρτάνω, Σίμων, ἀκολούθως ταῖς Γραφαῖς τὴν ἀπάλειαν αὐτῶν προσημάνων· ³²³ οὐτως γάρ γέραπται· Θεοί, οἱ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν· καὶ τοῦτο εἰ πάντα οὐκ ᾖ; ἐνίων πεποιηκότων, καὶ μὴ ἀπολυμένων, ᾖς ἡρμήνευσας^{ix}. Δηλούται γάρ εἰς δὲ πεποιηκότων τῷ ἀπαρχῆς γεγράφθαι· Ἐρ ἀρχῇ ἐποίησεν δὲ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Καὶ οὐκ εἰπεν· Οἱ θεοί. Καὶ δὲ πολλὴ που λέγει· Ποιῆσιν δὲ γειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα. Καὶ ἐν ἐπέρωτῷ τόπῳ^x γέγραπται· Οἱ οὐρανοὶ αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμερεῖς εἰς τὸν αἰώνα.

D IX. Καὶ δὲ Σίμων ἔφη· Πρὸς τὸ ἐμὲ δεῖξαι πολλοὺς εἶναι θεούς ἀπὸ τῶν Γραφῶν, φωνάς σαφεῖς παρέστησα, σὺ δὲ τοσαύτας^{xi} ἡ καὶ πλειόνας φωνάς ἀπὸ τῶν Γραφῶν ἐνήνοχας, δεικνύών ὅτι εἰς^{xii} ἔστι θεός, καὶ οὐτὸς Ἰουδαίων. Καὶ πρὸς τὸ εἰπεῖν με· Οὐδὲ

^g Jos. xxiii, 7, apud LXX.

^h Exod. 22, 28.

ⁱ Jer. x, 11.

^k Gen. x, 1.

^l Psal. xviii, 2.

^m Psal. ci, 26

VARIÆ LECTIONES.

ⁱⁱ ὡς Ο. ⁱⁱⁱ εἰς om. Ο. ^{iv} τῶν accessit ex Ο. ^v ἡμῶν C. ^{vi} πολλοὺς Ο ex conject. D, αὐτά C. ^{vii} ἀρχοντας O, ex quo accessit seq. σου. ^{viii} ἐρμήνευσας C. Tum τῷ Ο c. S, τῷ C. Subinde ἀπὸ ἀρχῆς Ο. ^{ix} Textui reddidi τόπῳ a Cl et S omisssum. ^x γραφῶν. ἀς συζητεῖς παρέστησα, σὺ δὲ καὶ αὐτάς C.

πεκαλογείρ θεούντ, ἐπήγαγες πρὸς τὸ δεῖξαι, διὶ μὲν ἀποτελέσθαι στούντος ἔχουσιν. Πρὸς δὲ τὸ εἰπεῖν με, διὶ δεῖ θεοὺς λέγειν καθὸ¹⁰ καὶ αἱ Γραφαὶ αὐτοὺς λέγουσιν, καὶ πρὸς τούτοις¹¹ ἔδειξας, διὶ μὴ δεῖ αὐτῶν δύναματα φθέγγεσθαι, τῷ τὴν αὐτὴν Γραφὴν εἰπεῖν¹², ὃνδηματα θεῶν ἑτέρων μὴ φθέγγεσθαι. Ἐπεὶ οὖν αὐταὶ¹³ αἱ Γραφαὶ πολλοὺς λέγουσιν εἶναι θεοὺς, καὶ δῆλοτε ἔνα μόνον εἶναι, καὶ δὲ μὲν μὴ κακολογεῖσθαι, δὲ δὲ κακολογεῖσθαι, **324** πρὸς τοῦτο τὸ δὲ λογίσασθαι, ἢ διὶ αὐταὶ ἡμᾶς αἱ Γραφαὶ πλανῶσιν;

I. Καὶ δὸς Πέτρος ἔφη· Οὐ πλανῶσιν, ἀλλ᾽ ἐλέγχουσιν, καὶ εἰς φανερὸν ἔγουσι τὴν ἐν ἐκάστῳ κατὰ τοῦ θεοῦ ἐνδημογένεσαν¹⁴ ὥσπερ δημοσιευτέον προαίρεστον. Πολλοῖς γέρ καὶ διαφόροις τύποις ἐοικεῖσι τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν ἔχων, περιβλέψαμενος αὐτὰς καὶ πάντα εὑρών ἐν αὐταῖς, ὅπου θεῶν εἶναι θέλει¹⁵, τὴν, ὡς ἔφην, κηρῷ ἐοικεῖσι προαίρεσιν ἐπιβαλὼν ἀπομάσσεται. Ἐπεὶ οὖν δὲ¹⁶ ἀνθρώπηται τις περὶ θεοῦ φρονεῖν, ἐν αὐταῖς εὑρίσκει, τούτου χάριν δὲ μὲν πολλῶν θεῶν ίδεας¹⁷ ἀπομάσσεται ἀπὸ αὐτῶν, καὶ ἡμεῖς τὴν τοῦ δυτικῶν¹⁸ ἀπεμάζεμεθα ίδεαν¹⁹, ἐκ τῆς ἡμετέρας μορφῆς τὸν ἀληθῆ ἐπιγνόντες τύπον. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐνδοθεν ἡμῶν ψυχὴ τὴν αὐτοῦ εἰκόνα πρὸς ἀθανασίαν τημφίεσται. Ταῦτης τὸν γεννήτορα ἐδὲ καταλίπω, δικαίῃ χρίσει καὶ αὐτῇ με καταλιπεῖν ἔχει, αὐτῷ τῷ²⁰ τολμήματι γνωρίσσας ἀδικον, καὶ ὡς ἀπὸ δικαίου δικαίως καταλεῖται με. καὶ οὕτως τὴν ψυχὴν μετὰ κόλασιν, τῆς ἀπὸ αὐτῆς ἀπολειφθεὶς²¹ βοηθείας, φθαρήσομαι. Εἰ δὲ ξενὸς Εἰερος, περῶντος ἐνδυσάστω τέτεραν ίδεαν²², τέτεραν μορφὴν, ἵνα διεῖ τῆς τοῦ σώματος καινῆς μορφῆς τὸν κανὸν ἐπιγνωτὸν θεόν. Εἰ δὲ καὶ τὴν μορφὴν ἀλλάξῃ²³, μὴ τὸ **325** καὶ τῆς ψυχῆς τὴν οὐσίαν; Εἰ δὲ καὶ²⁴ ἀλλάξῃ, οὐκ ἔτει ἐγώ εἰμι, δῆλος γενόμενος καὶ μορφῇ καὶ οὐσίᾳ. Ἀλλους οὖν πλαττέτω, εἰ δῆλος ἐστίν. Οὐκ ἔτι δέ. Εἰ δὲ ἦν, ἐπλασεν δὲν. Ἐπεὶ οὖν οὐκ ἐπλασεν, ὡς οὐκ ὁ τὸν δυτικὸν τῷ δυτικού καταλιπέτω, οὐδὲις γάρ ἔτιν, ἢ μόνη γνώμῃ Σίμωνος. Ἐγώ δὲλον θεόν οὐ παραδέχομαι, πλὴν τὸν κτίσαντά με μόνον.

II. Καὶ δὸς Σίμωνος· Ἐπεὶ πυκνότερον σε δρῶ τὸν λόγον ποιούμενον ὑπὲρ τοῦ πλάσαντός σε θεοῦ, μάθε ταρ' ἐμοῦ, πῶς καὶ εἰς αὐτὸν ἀσεβεῖς. Οἱ πλάσαντες δύο φαίνονται, εἰς τὴν Γραφὴν λέγει· **Καὶ εἰπεῖ δὲ θεός· Ποιήσωμεν ἀνθρώπων κατ' εἰκόνα τὴν μετέραν καὶ καθ' ἄριστον²⁵.** Τὸν ποιήσωμεν δύο σημαίνει, ἢ πλείστας, πλὴν οὐχ ἔνα.

III. Καὶ δὸς Πέτρος ἀπεκρίνατο· Εἴς ἔτιν δὲ τῇ αὐτῷ σοφῇ εἰπάντων· Ποιήσωμεν ἀνθρώπων. Η δὲ σο-

* Gen. 1, 26.

A *diis maledicere, subjunxisti, ut declarares unum esse creatorē, quod quinon crearunt, perire habent.* Cumque dixerim, nominando esse deos, quoniam et Scripturæ eos nominant, etiam ad hæc demonstrasti, non oportere eorum nomina proferre eo quod eadem Scriptura dicat, nomina deorum aliorum non esse pronuntianda. Quandoquidem ergo eadem Scripturæ multos dicunt esse deos, et alibi, unum solum esse, et aliquando, iis non maledicendum, aliquando maledicendum, ex hoc quid concludere debemus, nisi quod ipsæ nos decipiunt Scripturæ?

B X. Petrus respondit: Non decipiunt, sed redargunt, ac in publicum proferunt malam erga Deum voluntatem, in unoquoque instar serpentis latitantem. Multis enim ac variis typis similes jaent. Unusquisque ergo ceræ consimilem habens voluntatem suam, dum Scripturas perlustrat, cunctaque in illis invenit, qualēm Deum esse vult, talem exprimit immissa voluntate, quæ, ut dixi, assimilatur ceræ. Quia ergo quidquid vult aliquis de Deo sentire, in Scripturis offendit, ea gratia ille quidem multorum deorum imagines ex iis effingit, at nos Dei veri speciem expressinus, ex nostra formaverum agnoscentes exemplar. Sed et nobis insita anima illius imagine ad immortalitatem induita est. Ejus parentem si relinquo, justo judicio ea quoqueme relinquet, ipso facinore indicans injustum, et, ut quæ veniat a justo, juste me deseret, sieque animam post punitionem perdam, deliciente auxilio ab ea orto. Si autem est aliud Deus, primum aliām speciem induat, aliam formam, ut per corporis novam figuram novum agnoscam Deum. Sed et si figuris figuram mutet, nunquid et animæ substantiam? Quodsi eam quoque mutaverit, non amplius ego sum, qui alias factus sui tum figura, tum substantia. Alios ergo creet, si alias est. Porro non est. Si enim esset, creasset utique. Cum ergo non creaverit, tanquam qui non existit, revera existentem existenti relinquat. Nullus quippe est, nisi sola Simonis opinione. Ego alium Deum non recipio, præter eum solum qui me condidit.

C XI. Tum Simon: Quia video te frequentius sermonem facere de Deo qui te creavit, disce a me quecumadmodum in ipsum etiam impius sis. Apparet duos D esse creatores, sicut ait Scriptura: *Et dixit Deus: Faciamus hominem ad nostram imaginem et similitudinem* ^a. *Faciamus duos significat, aut plures, certe non unum.*

XII. Et Petrus respondit: Unus est, qui sapientiæ suæ dixit: *Faciamus hominem.* Huic vero sapientiæ,

VARIÆ LECTIONES.

^a καθ' δὲ C. ¹¹ τοῦτο O. Tum δεῖ σονj. C., qui in textu δεῖν ut O. ¹² εἰπεῖν om. O. ¹³ C. vertit quasi legi voluerit αἱ αὐταὶ S. ¹⁴ Ita O. c. Cl. ἐνδημοιχοῦσαν C. Vid. Hom. xi, 6 et 11. ¹⁵ λέγει Cl. et S., mendose. ¹⁶ δὲ τὸ O. Deinceps βούλεται C. ¹⁷ εἰδέας C. ¹⁸ δυτικῶν C. ¹⁹ εἰδέαν C. ²⁰ τῷ inserui c. O. ²¹ ἀπολειφθεὶς; conjectavit C., ἀπολειφθεὶς idem in textu, ut O. ²² εἰδέαν C. Deinde dedi ἴνα — ἐπιγνωτὸν δὲ C. rectum jam vidit S. ²³ ἀλλάξῃ O. ²⁴ Deesse videtur ταῦτην post εἰ δεῖ καὶ S. οὐκέτι ετ. O. ²⁵ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὅμοιωσιν τὴν μετέραν C.

tanquam proprio spiritui, ipse semper congaudebat. Unita quidem est Deo, ut anima, ab eo autem extenditur, velut manus, universitatem producens. Propter hoc vero et unus homo conditus est, ab eo autem etiam sexus femineus processit. Cumquic unitas sit genere, dualitatem facit. Nam per extensionem et contractionem unitas dualitas esse censetur. Itaque recte facio deferendo omnem honorem uni Deo, tanquam parentibus. Dixit Simon: Quid vero, et si Scripturæ alios deos aiunt, non admittes?

XIII. Petrus respondit: Si Scripturæ, si prophetæ deos dicunt, in tentationem audientium dicunt, ita quippe scriptum est: *Si surrexerit apud te propheta, dans signa et prodigia, et evenerit signum illud ac prodigium, dixerit vero tibi: Eamus et colamus deos alienos, quos nescierunt patres tui, non audietis prophetam illum: in primis sint manus tuæ ad lapidandum eum. Tentavit enim te avertere a Domino Deo tuo. Quod si dixeris in corde tuo: Quo modo fecit signum hoc vel prodigium, cognoscons cognoscas, quia tentator tentavit, ut sciat an timeas Dominum Deum tuum.*^a Et vero quia tentator tentavit, dictum est, aliter autem id post transmigrationem in Babylonem apparet. Neque enim qui cuncta novit Deus, sicut ex multis ostendi licet, tentavit, ut ipse sciret, quia præscit omnia. Si vero cupis, de ea re verius faciamus; et demonstrabo Deum præscium esse. Illum autem ignorare, cum falsum sit, id quoque ad tentationem scriptum ostenditur. Ita nos, o Simon, neque ab ullo alio scandalum pati possumus, nec ad multos deos admittendos fraude inducimur, nec ulli sermoni assentimur contra Deum dicto. *Nisi* δυνάμεθα^b. οὗτοι πολλοὺς θεοὺς ἀποδέξασθαι πατάρωμεθα.

XIV. Scimus enim ipsi quoque, angelos a Scripturis vocatos esse deos. Dico autem exempli gratia eum, qui in rubo locutus est, et qui cum Jacobo luctatus est, item eum, qui natus est Eummanuel, quicunque dictus fuit Deus fortis. Sed et Moyses deus Pharaonis exstitit, revera tamen homo erat. Et præterea idola gentium. Nobis autem unus est Deus, unus creaturarum auctor omniumque exornator, cuius Christus filius est, cui credentes ex Scripturis falsa agnoscimus. Atque adhuc ex patribus instructi de iis quæ in Scripturis vera sunt, unum solum novimus creatorem cœlorum et terræ, Deum Judæo-

^a Deut. xiii, 4.

VARIÆ LECTIONES.

^b ή δὲ σοφίᾳ p. ή δὲ σοφίᾳ, ή C. ^c μία C. Tum ἔκτασιν O et ex conject. C, in cuius textu ἔκτασιν. In O στολὴν p. συστολὴν. ^d εἰ deest in O. ^e αἰδόντων O. ^f διδόντων C. Sei. σων οὐν. O. ^g ἐπειράσεν S. ^h Scripti βούλει c. O invito Schweglero, qui commendat vulgatam βούλην ex ejus opinione conjunctivum. Cfr. hom. xix, 6. Tum add. τὸν ante λόγον c. O. ⁱ Post δυνάμεθα Schliemannus Clem. p. 119, 569, addit φέρεται, emendatione superflua. S. ^j τῶν S, O, τὸν C.

VARIORUM NOTÆ.

enim fuerunt pseudoprophetæ in populo Judaico. Cot.

(47) Η δὲ σοφίᾳ, etc. Redolere hæc Ebionismum fatebitur mecum qui ea contulerit cum Epiphanius, dictæ hæreseos cap. 3, 16, 17 et 29. Cot. — Confer quæ de divina sapientia dicta sunt Prov. viii, 22 seqq. DRACI.

(48) Μετὰ τὴν εἰς Βαβυλῶνα μετουκεκλαρ. Tunc

A φίλα(47), ή δὲ σοφίᾳ πενεύματι αὐτὸς δεῖ συνέχαιρεν, ήνωται μὲν ὡς ψυχὴ τῷ Θεῷ, ἔκτείνεται δὲ ἀπ' αὐτοῦ, ὡς Χεὶρ, δημιουργοῦται τὸ πᾶν. Αἱα τοῦτο δὲ καὶ εἰς θνήτωρος ἐγένετο, ἀπ' αὐτοῦ δὲ προῆλθε καὶ τὸ Θῆλυ. Καὶ μονάς^k θύσα τῷ γένει δυάς ἐστιν. Κατὰ γάρ ἔκτασιν καὶ συστολὴν ἡ μονάς δυάς εἶναι νομίζεται. Πότε ἐν Θεῷ, ὡς γονεῦσιν, ὁρθῶς τοιω τὴν πεσαν προσανφέρων τιμήν. Καὶ δὲ Σίμων ἐψή. Τι δέ, εἰ^l καὶ αἱ Γραφαὶ ἐπέρους θεοὺς λέγουσιν, οὐ παραδέξῃ;

326 XIII. Καὶ δὲ Πέτρος ἀπεκρίνατο: Εἴτε αἱ Γραφαὶ εἰτε περοφῆται θεοὺς λέγουσιν, εἰς πειρασμὸν τῶν ἀκούοντων^m λέγουσιν. Οὕτω γάρ γέγραπται. Εἳς ἀναστῆ ἐν σοι προσήτης, διδοὺςⁿ σημεῖα καὶ τέρατα, καὶ διληθῇ τότε σημεῖον ἐκεῖνο καὶ τὸ τέρας, ἐρει^o δὲ σοι· Πορευθέτες λατρεύσωμεν θεοῖς ἐτέροις, οἵς οὐκ ἥδειναρ οἱ πατέρες σου, οὐκ ἀκούσεοθε τοῦ προφήτου ἐκείνου· ἐν εκρώτοις ἐστωσαρ αἱ γειρές σου λιθοβολήσας αὐτόν. Ἐκείρασε τάρ σε ἀποστῆραι ἀπὸ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου. Εἳς δὲ εἰπῆς ἐν τῷ καρδιᾷ σου· Πῶς ἐποίησε τὸ σημεῖον ἐκεῖνο ἡ τὸ τέρας, γιρώσκων γνώση, διτὶ δὲ πειράζων ἐκείρακεν, ιδεῖν^p, εἰς γοῦνη Κύριον τὸν Θεόν σου. Οὐτὶ δὲ ὁ τειράζων ἐκείρακεν, εἰρητο, ἐπέρως δὲ μετὰ τὴν εἰς Βαβυλῶνα μετοικεσίαν (48) φαίνεται. Οὐ γάρ δὲ ὁ τὰ πάντα γινώσκων Θεὸς, ὡς ἐκ πολλῶν ἔστι δεῖξαι, ἐκείρακεν^q, ἵνα γνῷ αὐτός, δὲ τὰ πάντα προγινώσκων. Εἰ δὲ βούλει^r, περὶ τούτου τὸν λόγον ποιησάμεθα, καὶ δεῖξω προγινώσκοντα τὸν Θεόν. Τὸ δὲ ἀγνοεῖν αὐτὸν ψεῦδη μὲν, καὶ τούτῳ πρὸς πειρασμὸν γραφὲν ἀποδέδειχται. Οὕτως ἡμεῖς, ὡς Σίμων, οὗτε ἀπὸ Γραφῶν οὗτε ὑψῷ ἐπέρους τινὸς σκανδαλισθήτωμεθα, οὐδὲ λόγῳ τινὶ κατὰ τὸν Θεόν λεγομένῳ συντιθέμεθα.

XIV. Ισμεν γάρ καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τῶν Γραφῶν ἀγγέλους θεοὺς λεχθέντας. 327 Λέγω δὲ ὡς δὲ ἐπὶ τῆς βάσου λαλήσας, καὶ τῷ Ἰακὼν παλαίσας· ἀλλὰ καὶ τὸν γεννάμενον Ἐμμανουὴλ καὶ τὸν λεγόμενον Θεὸν Ισχυρόν(49). Ἄλλα μήν καὶ Μωϋσῆς Θεὸς Φαραὼ ἐγενήθη, τῷ δὲ θνήτωρος ἦν. Εἴτε δὲ καὶ τὰ εἰδώλα τῶν ἔθνων. Ἡμῖν δὲ εἰς Θεὸς, εἰς δὲ τὰς κτίσεις πεποιηκάς καὶ διακοσμήσας τὰ πάντα· οὐ καὶ δὲ Χριστὸς υἱὸς, ψιθύμενοι ἀπὸ τῶν Γραφῶν τὰ φευδῆ ἐπιγινώσκομεν. Εἴτε δὲ καὶ ἐκ πατέρων ἐφοδιαζόμενοι τῶν Γραφῶν τὰ ἀλληλή ἔνα μόνον αἴδαμεν τὸν πεποιηκότα τούς τε οὐρανοὺς καὶ τὴν γῆν, Θεὸν Ιουδαίων καὶ πάντων τῶν^s

σέβειν αὐτὸν αἱρουμένων. Τοῦτον καὶ θεοφίλε λογισμῷ ἀληθῆς δογματίσαντες οἱ πατέρες παρέδωσαν ἡ τίμιν, ἡνὶ εἰδῶμεν, ὅτι εἰ τι κατὰ τοῦ Θεοῦ λέγεται, φεύδες ἔστιν. Ἀλλὰ καὶ ὑπερβαλλόντως τι ἐρώ· εἰ τοῦτο οὗτως ὡς ἐφηνούχες ἔχει, ἐμοὶ γένοιτο καὶ τοῖς τάληθὲς ἀγαπῶσιν, περὶ εὐφημίας τοῦ πεποιηκότος ἡμᾶς Θεοῦ πινδούνειν.

XV. Ταῦτα δὲ Σίμων ἀκούσας ἔφη· Ἐπειδὴ καὶ τῷ τε σημεῖᾳ καὶ τέρατα διδόντι προφήτῃ, ἄλλον δὲ θεὸν λέγοντι φῆς μή δεῖν πιστεύειν, μετὰ τοῦ εἰδόντος δὲ τι καὶ θέντον δρεῖτε, οὐκοῦν καὶ διδάσκαλός σου σημεῖα καὶ τέρατα δεδωκὼς εὐλόγως ἀνηρέθη. Καὶ δὲ Πέτρος ἀπεκρίθη· Οὐ δέ Κύριος τίμιων οὐτε θεοὺς εἶναι ἐφέγέρθη πάρ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα, οὐτε ἐκαυτὸν δέ θεὸν εἶναι ἀνηρέθειν, Γίνοντες δὲ θεού τοῦ τὰ πάντα διακοσμήσαντες, 328 τὸν εἰπόντα αὐτὸν εὐλόγως ἐμακάρισεν. Καὶ δὲ Σίμων ἀπεκρίθη· Οὐ δοκεῖ σοι οὖν τὸν ἀπὸ θεοῦ θεὸν εἶναι; καὶ δὲ Πέτρος ἔφη· πῶς τοῦτο εἶναι δύναται, φάσσον τίμιν. Τοῦτο γάρ τι μέτις εἰπεῖν σοι οὐ δυνάμεται, ὅτι μή τικούσαμεν παρ' αὐτοῦ.

XVI. Πρὸς τούτοις δὲ, τὸν Πατρὸς τὸ μή γεγεννηθεῖστί εἴπεν, Υἱού δὲ τὸ γεγεννηθέντα· γεννητὸν δὲ ἀγεννητῷ καὶ αὐτογεννητῷ⁵¹ οὐ συγχίνεται. Καὶ δὲ Σίμων ἔφη· Εἰ καὶ τῇ γενέσει οὐ ταυτὸν ἔστιν; Καὶ δὲ Πέτρος ἔφη· Οὐ μή κατὰ πάντα τὸ αὐτὸν⁵² διὰ τοῦτος αὐτῷ πάσας ἔχειν προσωνυμίας οὐ δύναται. Καὶ δὲ Σίμων· Τοῦτο λέγειν ἔστιν οὐκ ἀποδεικνεῖν. Καὶ δὲ Πέτρος· Διὰ τί οὐ νοεῖς, ὅτι τὸ⁵³ μὲν εἰσογένητον τυγχάνει τῇ καὶ ἀγένητον, τὸ δὲ γεννητὸν δὲ τὸ αὐτὸν⁵⁴ λέγεσθαι οὐ δύναται, οὐδὲ ἂν τῆς εἰτῆς οὐσίας δὲ γεγεννημένος τῷ⁵⁵ τεγεννηκτεῖ [ἀδελφῷ]. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο μάθε· Τὰ ἀνθρώπων σώματα ἦντας ἔχει ἀθανάτους, τὴν τοῦ Θεοῦ πνοήν ἡμφιεσμένας, καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ προελθοῦσαι⁵⁶ τῆς μὲν αὐτῆς οὐσίας εἰσὶ (50), θεοὶ δὲ οὐκ εἰσὶν. Εἰ δὲ θεοὶ εἰσὶ,

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁰ ἀληθές δν. C. ⁵¹ παρέδωσαν O. Idem εἰδῶμεν. ⁵² ἀληθές C. ⁵³ δὲ om. O. ⁵⁴ αὐτὸν C. ⁵⁵ αὐτὸν γεννητῷ O. ⁵⁶ ταῦτα O. ⁵⁷ τῷ αὐτῷ (sic) O. ⁵⁸ δὲ S. ⁵⁹ Ita D., δντα αὐτόν C., δν, τὰ αὐτά J. ⁶⁰ τῷ C. Vix |αὐτῷ| a me addita explet lacunam cod. O. ⁶¹ προελθοῦσι O. Idem εἰσὶ c. Cl., ἔστιν C. Ad oram libri Otiob. κατὰ τὸν Ὄριγένη.

VARIORUM NOTÆ.

(50) Τὴν τοῦ Θεοῦ χρόνην ἡμψιεσμένας, εἰ τῆς δὲ θεός. Εἰπεὶ γάρ εἰς τὴν μέσην καὶ κοινότερον καλούμενην ζωὴν ὀπωντες τοῦ περὶ τῆς πνεύματος, τὴν καλούμενην σωματικώτερον πνοὴν ζωῆς, ζωοποιούμενα διὰ τοῦ πνεύματος ὑπολαμβάνων ἀπὸ ἔκεινου εἰλήφθαι τὸ πνεῦμα λέγεσθαι τὸν θεόν, πρὸς τὴν ἀληθινὴν ζωὴν ἡμᾶς ἀγοντα. Τὸ πνεῦμα γάρ κατὰ τὴν Γραφὴν λέγεται ζωοτοεῖν φανερὸν ὅτι ζωτοῖσιν, οὐ τὴν μέσην, ἀλλὰ τὴν θειοτέραν. Ναμ participium ὀπωντες Græcum non est; ὑπότος vero, quod legitur videtur Perionius, sensu careat: itemque ὀριῶντες Ferrariorum. Scripterim ego ὀριῶντος, ac verterim ad hunc modum: Tali quid mihi videtur et de illo: Spiritus est Deus (Joan. iv, 24). Nam quia cum spiritus noster spectet ad medium et vulgarius appellatur vitam, quae magis corporaliter vocatur status vitae, vivificatur a spiritu; inde sumptum suis arbitror, ut Deus qui nos ducit ad veram vitam, spiritus dicatur. Spiritus enim, secundum Scripturam, dicitur vivificare: plane non vivificatione media, sed ea quae divinior est. Cor.

A rum omniumque qui eum voluerint colere. Ille pia consideratione verum majores præscripserunt ac tradiderunt nobis, ut sciamus, si quid contra Deum proferatur & mendacium esse. Sed et aliquid supra modum loquar: Si hoc non se habet quemadmodum dixi, mihi et veritatis amatoribus continget, ut in Dei creatoris nostri laudibus periculum subeamus.

XV. His auditis Simon ait: Quandoquidem etiam signa ac prodigia danti prophetæ, alium vero deum prædicant, dixisti non oportere credi, imo notum habere, illum mereri mortem, igitur et Magister tuus, qui signa et prodigia dedit, merito interfactus est. Et Petrus respondit: Dominus noster neque deos esse præter cunctorum opilicem pronuntiavit, B neque se Deum esse prædicavit, sed eum, qui ipsum dixerat Filium Dei constitutoris omnium, jure appollavit beatum. Respondit Simon: Non ergo tibi videtur, eum, qui ex Deo est, Deum esse? Et Petrus dixit: Qua ratione id esse possit, nobis effare. Hoc quippe nos tibi non possumus dicere, quoniam ab illo non audivimus.

XVI. Ad hæc, Patris est, non suisse genitum, Filii vero, genitum esse. Genitum autem cum ingenuo vel per se genito non confertur. Dixit Simon: Nonne ob generationem idem est? Excepit Petrus: Qui per omnia idem non est cum aliquo, non potest easdem omnes cum eo habere appellations. Et Simon: Hoc dicere non est probare. Tum Petrus: Quare non intelligis, quod ille quidem per se genitus est, vel et ingenitus, hic vero, quia est genitus; idem dici nequit, neque si ejusdem substantiae genitus cum eum gignente. Sed et hoc disce: Hominum corpora habent animas immortales, Dei spiritum induitas, quæque a Deo profectæ ejusdem quidem substantiae sunt, non sunt tamen dii. Sin vero dii sunt, hac ratione cunctorum hominum animæ, mor-

tuorum, vivorum, gigantorum, dii erunt. Quod si amore contentionis erga me dixeris, eas quoque esse deos, quid hoc jam magni erit Christo, dici Deum? Id enim habebit, quod omnes habent. Xeristō, τῷ Θεῷ λέγεσθαι; τοῦτο γάρ ἔχει, δ καὶ πάντες ἔχουσιν.

XVII. Nos Deum dicimus, cuius proprium in alio esse nequit. Velut enim qui infinitus est undique, propter hoc dicitur immensus, et omnino est necessare, eum immensum ideo vocari, quia non potest alias ut ipse esse infinitus, (sin autem aliquis hoc dixerit possibile, errat; nec enim duo undique infinita simul existere possunt, terminaretur enim alterum ab altero), itaque natura comparatum est, unum esse Ingenitum. Quod si in figura est, sic quoque unum est incomparabile. Quare et Altissimus vocatur, quia, omnium supremus, cuncta sibi subiecta habet.

XVIII. Et Simon: Num nomen illius ineffabile est, Deus, quod omnes appellant; quoniam adeo ei de nomine contendis, ne alii detur? Respondit Petrus: Scio, hoc non esse illi nomen ineffabile, sed nomen quod ex convento hominum dicitur, quod si alteri dederis, etiam illud quod non effertur possis alteri tribuere, et id quidem ratione voluntatis. Nomen, quod dicitur, indicto prægreditur. Hoc modo contumelia et in illud quod nondum protulatum est redundat, quemadmodum honor cogniti in adhuc incognitum refertur.

XIX. Et Simon dixit: Scire velim, Petre, an vere credas hominis formam ad formam Dei esse effectam. Et Petrus: Vere, o Simon, ita habere plane nulli est. Ac Simon: Quomodo potest mors corpus solvere, maximo sigillo conformatum? Tum Petrus: Dei justi est forma. Cum ergo coepit inique agere, insita species fugit, sicque corpus dissolvitur, ut forma non amplius appareat, ne justi Dei forma ab injusto corpore habeatur. Atqui solutio non fit circa sigillum, sed circa sigillatum corpus. Porro absque eo, qui signavit, signatum non solvitur. Sic citra judicium neque mori licet. Et Simon: Quæ ergo sunt necessitas, Dei formam homini e terra excitato tradere? Ac Petrus: Factum est propter humanitatem Dei creatoris. Quandoquidem ratione substantiæ cuncta præstantiora sunt humana carne, æther inquam, sol, luna, sidera, aer, aqua, ignis, uno verbo cætera omnia, quæ ad ministerium hominis facta, licet substantia potiora, tamen lubenter sustinent ei qui substantia deterior

A τούτῳ τῷ λόγῳ πάντων ἀνθρώπων, τῶν τε ἀποδεκόντων καὶ ὄντων καὶ γενησομένων⁵⁰ αἱ φυγαὶ θεοὶ⁵¹ τυγχάνουσιν. Εἰ δὲ προσφιλούεικαν μοι ἑρεῖς, καὶ αὐτὰς θεοὺς εἶναι, καὶ τί τούτο ἔτι⁵² μέγα καὶ

329 XVII. Ἡμεῖς θεὸν λέγομεν, οὐ ἐστιν θεὸν τὸ⁵³ ἄλλῳ προσείναι μὴ δυνάμενον. Ποτέρε γάρ ἀπειρος ὁν πανταχόθεν διὰ τοῦτο λέγεται ἀπέραντος, καὶ ἀνάγκῃ πᾶσα, ἐτέρου μὴ δυναμένου ὡσαύτως ἀπειρου εἶναι, μὴ εἶναι ἴδιον τὸ καλεῖσθαι ἀπέραντον⁵⁴, (εἰ δέ τις λέγει δυνατὸν εἶναι φεύδεται· δύο γάρ πανταχόθεν ἀπειρα συνυπάρχειν οὐ δύνανται· περαιοῦται· γάρ τὸ ἔπειρον ὑπὸ τοῦ ἐτέρου), οὕτως⁵⁵ φύσις ἐστιν, ἐν εἶναι τὸ Ἀγένητον. Εἰ δὲ ἐν σχήματι ἐστιν, καὶ οὕτως ἐν ἐστι τὸ⁵⁶ ἀσύγκριτον. Διὰ τοῦτο καὶ Ὑψιστος λέγεται, διὰ πάντων ἀνώτερος ὁν τὰ πάντα αὐτῷ ὑποκείμενα ἔχει.

XVIII. Καὶ δὲ Σίμων· Μή γάρ τοῦτο ἐστιν αὐτοῦ ἀπόρρητον δυνομα, τὸ Θεός, ὅπερ πάντες λέγουσιν, διὰ τοσοῦτον καὶ περὶ δύναματος δισχυρίζῃ, ἵνα μὴ διλῶ δοθῇ; Καὶ δὲ Πέτρος ἔφη· Ἐπίσταμαι διὰ τοῦτο οὐκ ἐστιν αὐτῷ τὸ⁵⁷ ἀπόρρητον δυνομα (50°), ἀλλὰ τὸ κατὰ συνθήκην ἀνθρώπων λεγόμενον, ὅπερ εἰ ἐτέρῳ δύστει, καὶ τὸ μὴ λεγόμενον ἐτέρῳ προσάψεις, καὶ⁵⁸ τῷ τῆς προαιρέσεως λόγῳ. Τὸ λεγόμενον δυνομα τῷ μὴ λεγομένου πρόσδοξος ἐστιν. Τούτῳ τῷ λόγῳ ἡ ὑδρίς καὶ εἰς τὸ μήπω δρθὲν λογίζεται, φέλγως ἡ πρὸς τὸ ἐγνωσμένον τιμῆτες τὸ μήπω ἐγνωσμένον ἀναφέρεται.

XIX. Καὶ δὲ Σίμων ἔφη· Ἡθελον εἰδέναι, Πέτρε, εἰ ἀληθῶς πιστεύεις, **330** διὰ τὸ διατετύπωται. Καὶ δὲ Πέτρος· Ἄληθῶς, ὁ Σίμων, οὕτως ἔχειν πεπληροφρηματι. Καὶ δὲ Σίμων· Πῶς θάνατος τὸ σῶμα λύει δύναται, σφραγίδι μεγίστη διατετυπωμένον; Καὶ δὲ Πέτρος· Θεοῦ δικαίου ἐστὶ μορφὴ. Ἐπάν οὖν ἀδικεῖν ἀρηταί, ἢ ἐν αὐτῷ ἴδεα⁵⁹ φεύγει, καὶ οὕτω τὸ σῶμα λύεται, ἵνα τὸ μορφὴ ἀφανῆς γένηται, ὅπως μὴ δικαίου μορφὴν θεοῦ⁶⁰ διδίκιον ἔχῃ σῶμα. Ἡ μέντοι λύσις οὐ περὶ τὴν σφραγίδα γίνεται, ἀλλὰ περὶ τὸ σφραγίσθεν σῶμα. “Ανευ δὲ τοῦ σφραγίσαντος τὸ σφραγίσθεν οὐ λύεται. Οὕτως ἀνευ κρίσεως οὐδὲ τὸ ἀποθανεῖν ἔξεστιν. Καὶ δὲ Σίμων· Τίς οὖν ἀνάγκη ἦν, τὴν τοιούτου μορφὴν τῷ ἀπὸ γῆς ἐγερθέντι δοῦναι ἀνθρώπῳ; Καὶ δὲ Πέτρος· Διὰ τὴν τοῦ⁶¹ πεποιηκότος θεοῦ φιλανθρωπίαν γέγονεν· ἐπεὶ γάρ τῷ κατ’ οὐσίαν λόγῳ πάντα κρείττονα τυγχάνει τῆς ἀνθρώπου ταρκής, λέγω δὴ⁶² τὸν αἰθέρα, τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, τοὺς ἀστέρας, τὸν ἀέρα, τὸ ὄντα, τὸ

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁰ γεννηθησομένων C. ⁵¹ θεοὶ add. c. O. Tum moι S, O, μοι C. ⁵² ξτι om. O, τὸ p. τῷ legi vult S. ⁵³ τὸ ίδιον C. ⁵⁴ Ως αὐτὸς ἀπειρος εἶναι, τὸ καλεῖσθαι ἀπέραντος C. Schliemanni conjecturam ἀπειρου (Clem., p. 144, 569) a Schweglero vilipendam confirmat cod. O. ⁵⁵ οὕτως S, O, ὄντως C. ⁵⁶ καὶ conj. S. ⁵⁷ τὸ O et ex conject C, in cui. textu τε, S τι. ⁵⁸ Dedi προσάψεις, καὶ c. O, προσάψας C, προσάψεις D. ⁵⁹ εἰδέα C, qui deinde οὕτως. ⁶⁰ θεοὺς μορφὴν C. ⁶¹ Pro διὰ τὴν τοῦ in O occurruunt hæc verba alia manu expuncta: τοῦτο διὰ τὴν τοιούτου μορφὴν τῷ ἀπὸ γῆς ἐγερθέντι δοῦναι ἀνθρώπῳ. Tum repetitur καὶ δὲ Πέτρος. ⁶² δῆ S, δὲ C, O.

VARIORUM NOTÆ.

(50°) Απόρρητον δρομα. Hoc est nomen Tetragrammaton, Iehoua, quod Græcis Patribus etiam dicitur ὄρθρητον, ἄφραστον. S. Greg. Naz. vero multo felicius, οὗτος νῦν καταληπτὸν, οὕτως λόγῳ δητὸν. De

huiusmodi SS. nomine diffuse disseverinus in opere nostro *De l'harmonie entre l'Eglise et la Synagogue*, t. II, pag. 518 et seqq. Drach.

τῷ, ἐν λόγῳ καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, ἀ τινα εἰς ὑπηρεσίαν ἀνθρώπου γενέμενα καὶ κατ' οὐσίαν χρέοττονα ἦταν ἡδέως ὑπομένει δουλεύειν τῷ κατ' οὐσίαν χείρον, διὰ τὴν τοῦ Κρείττονος μορφήν. Ής γάρ οἱ πάντες¹¹ ἀνδριάντα βασιλέως τιμῶντες τὴν τιμὴν ἀναχερομένην ἔχουσιν εἰς ἐκεῖνον, οὐπερ δὲ πηλὸς τὴν τιμὴν ἀπὸ τῆς γενομένης ἀνθρώπων χαίρουσσα δουλεύειν,

331 XX. Ἰδε¹², οἴψ Θεῷ, Σίμων, ἀχαριστεῖν τὴν πεῖσαι θέλεις· καὶ βαστάζει σε τῇ γῇ, ἵσως δὲ λιτὸν¹³ βουλομένη, τίς σοι τὰ δύοια φρονεῖν τολμήσῃ¹⁴. Πρώτος γάρ αὐτὸς ἐτολμήσας, δημητρίησεν πρώτος ἐφθῆξα, ἀ πρώτως ἡκούσαμεν. Πρώτοι καὶ μόνοι ἡμεῖς ἐπὶ τῇ¹⁵ τοιαύτῃ σου ἀσεβεῖ τὴν ἀπειρον τοῦ Θεοῦ μακροθυμίαν ἰστορήσαμεν, καὶ οὐκ ἀλλού τινὸς, ἢ τοῦ κτίσαντος τὸν κόσμον, εἰς ὃν ἀσεβεῖν ἐτολμήσας. Καὶ χάσματα γῆς οὐκ ἐντήθη, καὶ πῦρ ἀπὸ οὐρανοῦ οὐ κατεπέμψθη, καὶ εἰς ἐμπρησμὸν ἀνδρῶν οὐκ ἐπεξῆλθεν, καὶ ὑετὸς ὁλὴ τεπέχει¹⁶, καὶ θηρῶν πλῆθος ἀπὸ δρυμῶν ὡς ἐπέμψθη, καὶ ἐπὶ αὐτοὺς ἡμᾶς διὰ ἐνα ἀμαρτάνων ὡς ἐπὶ μοιχείας πνευματικῆς, τῆς κατὰ σάρκα χείρονος¹⁷ ὑπαρχούστης, ἢ Θεοῦ ὄργη ἀλέθριος οὐκ ἤξεται. Οὐ γάρ ἐστιν δὲ¹⁸ τότε ἐπεξελθῶν τὰ ἀμαρτήματα οὐρανοῦ καὶ γῆς κτίστης Θεός; Ἐπει ταῦτα νῦν τὰ μέγιστα βλασφημούμενος τὰ μέγιστα ἐπεξῆργετο. Ἀλλὰ τούναντον μακροθυμεῖ, εἰς μετάνιαν καλεῖ, συντελοῦντα βέλη πρὸς συντέλειαν τῶν ἀσεβῶν ἐν τοῖς θησαυροῖς ἀποκειμένα ἔχων, ἀ τινα ἐπαγῆσει ὡς ζῶα ἔμψυχα, ὅταν¹⁹ ἀνταποκρίναι κρίσιν τοῖς αὐτοῦ προκαθεσθῇ. Διὸ φοβηθῶμεν θεὸν δίκαιον, οὐ τὴν μορφήν πρὸς τιμὴν τὸ²⁰ ἀνθρώπουν βαστάζει σῶμα.

332 XXI. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος δὲ Σίμων²¹ ἀπεκρίνατο· Ἐπειδὴ ὁρῶ σε σοφῶς αἰνισσόμενον τοῦ γεγραμμένα κατὰ τοῦ Δημιουργοῦ ἐν ταῖς²² βίβλοις οὐκ ἀληθῆ τυγχάνει, αύριον ἀπὸ τῶν τοῦ ἀνατακάλου σου λόγων δεῖξω τὸν²³ δημιουργὸν μή ἀνάτατον λέγοντα εἶναι²⁴ Θεόν. Καὶ δὲ Σίμων ταῦτα εἰπὼν ἐξῆλθεν. Οὐ δὲ Πέτρος τοῖς παρεστῶσιν δηλοῖς ἐτῇ· Ο Σίμων καὶ μηδὲν ἔτερον περὶ Θεοῦ βλάψαι τιμᾶς δυνηθῆ, ἀλλ’ οὐν γε²⁵ ἐμποδίζει οὐδὲν ἀκούειν τοὺς τὴν ψυχὴν δυναμένους καθαίρειν λόγους. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος²⁶ πολὺς ψιθυρισμὸς ἐγένετο τῶν δηλῶν λεγόντων· Τίς δὲ ἀνάγκη ἔξιν αὐτὸν ἐνταῦθα εἰσιντα τὰς κατὰ τοῦ Θεοῦ βλασφημίας λέγειν; Καὶ δὲ Πέτρος ἀκούσας ἐφη· Γένοιτο μέχρι Σίμωνος ἀρκετὸν γενέσθαι τὸν κατὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς πειρασμὸν ἀνθρώπων λόγον. Ἔσονται²⁷ γάρ, ὡς δὲ Κύριος εἴπειν, ψευδαπόστολοι, ψευδεῖς προφῆται, αἵρετεις, φιλαρχίαι· αἱ τινες, ὡς στοχάσθαι, ἀπὸ

A est servire, propter Numinis formam. Nam siue qui luteam imperatoris statuam honorant, honorem relatum habent in imperatorem, cuius lutum figuram representat, sic universa creatura homini de terra orta tuta inservit, ad Dei honorem respiciens. μορφὴν τυγχάνει ἔχων, οὕτω²⁸ καὶ τὴν πᾶσα κτίσις εἰς τὴν ἐκεῖνον ἀφορῶσα τιμὴν.

XX. Vide, Simon, quali Deo ut simus ingrat; persuadere cupis: et terra portat te, fortassis scire volens, quis similia ac tu sentire audeat. Primus enim ausus es, quod nullus in animum induxit: primus locutus es ea, quae primum audivimus. Primi ac soli nos super tanta tua impietate immensam Dei patientiam cognovimus, nec alterius cujuspiam, quam illius qui mundum creavit, in quem sustinuisti esse impius. Et terrae hiatus factus non est, atque ignis e coelo non est emissus nec in hominum conflagrationem exiit, et imber non est suspensus, ac multitudo ferarum non est, e saltibus immissa, atque in nos ipsos propter unum peccatorem, ob spirituale adulterium, quod carnali pejus est, non conversa est perniciosa Dei ira. An enim non est, qui tunc vindicabat peccata, cœli ac terræ conditor Deus? alioquin et nunc maximis appetitus conviciis maxime ulcisceretur. Sed contra, patiens est, ad paenitentiam vocal, qui consummatio tela ad impiorum exterminationem habet in thesauris reposita, quæ, tanquam viventia animalia, tunc demittet, cum præsederit ad retribuendum hostibus suis iudicium. Quocirca timeamus justum Deum, cuius formam in honorem hominis corpus gerit.

XXI. Quæ postquam Petrus dixit, respondit Simon: Quandoquidem video te callide significare, ea quæ in libris adversus Creatorem scripta sunt, non esse vera, crastino die ex Magistri tui verbis ostendam, ab eo dici, creatorem non esse supremum Deum. Et Simon his dictis abiit. At Petrus astanti plebi ait: Simon, quamvis in nullo alio circa Deum nos possit lēdere, at certe vobis impedimento est, ne audiatis sermones qui valent purgare animalia. Hæc Petro proferente ingens exortus est susurrus multitudinis, dicentis: Quæ vero necessitas, sinendi eum hoc ingredientem blasphemias contra Deum loqui? Et Petrus audiens dixit: Utinam non ultra Simonem protenderetur doctrina contra Deum, ad hominum tentationem illata. Erunt enim, sicut prolocutus est Dominus, pseudoapostoli, falsi prophetæ, hæreses, affectationes dominandi, quæ, sicut conjicio, a Simone Deum blasphemante sumen-

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ πάλιν Ο. ¹² οὕτως C. ¹³ Ιτα O c. S., εἰδε C. ¹⁴ ιδεν S. Ο εἰδενγ C. ¹⁵ τολμήσει Ο. Malim τολμήσαι. Tum adjeci αὐτός c. O. ¹⁶ τῇ adscripti ex O. ¹⁷ τῆς κατὰ σάρκα χείρονος D. ἀρροβαντε Ο, κατὰ σάρκα χείρων C in textu, χείρονος in marg. ¹⁸ ὁ om. Ο, interpungens post ἐστιν. ¹⁹ Ιτα O et ex conject. C, in cuij. textu δυτα. ²⁰ τοῦ C. ²¹ ποτε ἐν p. ἐν ταῖς C. Ad oram cod. Ott. νῦν κατὰ νόμου. ²² τὸ C. ²³ λέγοντα εἶναι idem quod λέγειν. Alioquin aliiquid mutandum esset in textu S. ²⁴ γε om. Ο. ²⁵ εἰπόντος om. Ο. ²⁶ Cfr. Credner Beitr. I, 291, 518 S.

VARIORUM NOTÆ.

• Legendum τοῖς ἀχθοῦσις αὐτοῦ, si versioni Latinae siles. EDIT. PATROL.

tes exordium, ad eadem cum Simone contra Deum proferenda cooperabuntur. Atque hæc pronuntians cum lacrymis, manu advocavit multitudinem, quæ cum accessisset, manus imposuit, et precatus est, sieque dimisit, monens convenire maturius. Ista inquiens ac suspirans ingressus est, nec cibo sumpto ivit cubitum.

HOMILIA XVII

I. Sequenti ergo die Petrus, cum Simone disceplaturus, maturius expperrectus oravit. Simulque ac precem finivit, Zacchæus ingressus est ac dixit : Simon extra sedet, cum quibusdam suis, circiter triginta, disserens. Et Petrus ait : Sinatur loqui, donec multitudo conveniat, tuncque incipiamus quæstionem, ut sic, auditio quæ ab eo dicta fuerint, ad ea aptantes nos, egressi disputemus. Atque eo modo factum est. Egressus igitur nec multo post reversus Zacchæus Petro retulit sermones Simonis contra ipsum.

II. Dixit autem : Accusat te, Petre, quasi malitia ministrum, et magia multum valentem, ac hominum animas deterius idolatria fascinantem. Et quidem quod magus sis, hoc visus est asserre argumentum, dicendo : Conscius mihi sum, me ne unius quidem verbi recordari ex iis quæ cum eo disputaturus apud me perpendi. Nempe quando ipse disserit, et ego mentem applico, ut revocem in memoriam, quænam sint quæ cogitavi descendens ad colloquium cum eo, nec quidquam eorum, quæ dicit audio. Quando ergo nihil ejusmodi cum ullo alio patior, quam cum illo solo, qua ratione non sum ab eo incantatus ? Illud vero, quod, quæ docet pejora sint idolatria, clarum erit mentem habenti, postquam indicavero. Nulla enim alia utilitas est, quam ut anima omnigenis idolis libera reddatur. Nam speciem imaginata timore ligatur, et credens se aliquid pati, elanguet, et alienatur, seu a dæmonio insanit, ac dæmoniaco furore corrupta multis sobria videtur.

III. Id vobis Petrus præstat, pollicendo sapientes facere. Prætextu siquidem unius Dei videtur quidem liberare vos multis anima carenib; idolis, quæ non multum nocent cultoribus, quod ipsis oculis cernuntur esse lapidea, vel ænca, vel aurea, vel ex alia quadam inanima materia. Quare cum anima sciat, id quod cernitur, nihil esse, non simil modo per aspectabile a timore potest imaginata.

VARIA LECTIONES.

⁵¹ τὸ αὐτὸν S. probante O. ⁵² Ita S., ἐπιτιθόνων C. Ambigo de Ottoboniani scriptura truncata. Deinde ὁρθριατέρον S. O., ὁρθρίτερον C. προσάρχεσθε p. συνέρχεσθαι O. ⁵³ Ita O c. S., ὁρθρίτερον C. ⁵⁴ Pro ἔκσθω lacuna in O. ⁵⁵ δ του (sic) p. δτε O. Tum p. οὐτως lacuna in eodem. ⁵⁶ κατὰ Πέτρου D, τῷ Πέτρῳ C, O. Deleri hæc vib. vult C. ⁵⁷ εἰδωλολατρίας O. ⁵⁸ Ita O et ex conject. C, in ejus. lexili ἐπακούων. ⁵⁹ ἀ conj. C, approbante O; dñest in cod. hom. Parisiensi. εἰδωλολατρίας O. ⁶⁰ ὡφεληθῆναι ζετιν S. ⁶¹ κατ φρονοῦσαι εὐπαθεῖν τι μαραίνεται κατ ἄλλοιούται ή δαιμονιφ. C. ⁶² δραματικό O. ⁶³ χαλκέα Ο. ⁶⁴ τῷ S, O, τῷ C.

VARIORUM NOTÆ.

(51) Ἀπὸ Σιμωνος τὴν ἀρχὴν λαβοῦσαι. Hoc una voce lassant ecclesiastici scriptores, adeo ut personatus iste Petrus de eo, quod jam factum vi-

A τοῦ τὸν Θεὸν βλασphemouστος Σιμωνος τὴν ἀρχὴν λαβοῦσαι (51) εἰς τὸ ⁵² τὰ αὐτὰ τῷ Σιμωνι κατὰ τῷ Θεοῦ λέγειν συνεργήσουσιν. Καὶ ταῦτα εἰπὼν μετὰ δακρύων, τῇ χειρὶ προσεκαλεῖτο τοὺς δχλους, οἵς προσεθύνοιτάς χειρας ἐπιτιθεις ⁵³ καὶ εὐχόμενος ἀπέλινεν, λέγων **333** ὁρθριατέρον συνέρχεσθαι. Ταῦτα εἰπὼν καταστενάζων εἰσελθών οὗτε τροφῆς μεταλάβων ὑπωστεν.

'ΟΜΙΛΙΑ ΙΖ:

I. Τῆς μὲν οὖν διλῆς ἡμέρας δ Πέτρος πρὸς Σιμωνα ζητεῖν μέλλων ὁρθριατέρον ⁵⁴ ἐξυπνισθεὶς τῆς καταστάσεως, καὶ ἅμα τῷ παύσασθαι δ Ζαχαρίας εἰσῆι λέγων · Σιμων ἔξω καθέζεται, μετὰ ίδιων αὐτοῦ τινῶν ὡς τριάκοντα διαλεγόμενος. Καὶ δ Πέτρος ἔρη· Ἐάσθω ⁵⁵ λαλεῖν, μέχρις δτε ⁵⁶ πλήθος γένεται, καὶ τότε ζητεῖν ἀρχάμεθα, ἵνα οὐτως ἡμεῖς τὰ ὑπάντων λεγόμενα ἀκούσαντες, πρὸς αὐτὰ ἀρμοσάμενοι, ἐξελθόντες διαλεγθῶμεν. Καὶ δὴ οὐτως ἐγένετο. Ἐκδις οὖν καὶ μετ' οὐ πολὺ εἰσελθών δ Ζαχαρίας ἀντέβαλλε τῷ Πέτρῳ τοὺς ὑπὸ Σιμωνος κατὰ Πέτρου ⁵⁷ ὥρθεντας λόγους.

B II. Ἐλέγει δέ · Αἰτιᾶταί σε, Πέτρε, ὡς κακίας διτα ὑπηρέτην, καὶ μαγείᾳ πολὺ δυνάμενον, καὶ εἰδωλολατρείας ⁵⁸ χειρὸν τὰς τῶν ἀνθρώπων φαντασιῶντα ψυχάς. Εἰς τὸ μὲν οὖν μάγον εἶναι σε ταῦτην ἐδόκει φέρειν ἀπόδειξιν, λέγων · Σύνοιδα ἐμαυτῷ, δτι ὃν κατ' ἐμαυτὸν σκέπτομαι, ἐλθὼν σκητεῖν αὐτῷ, οὐδὲ ένα μνημονεύω λόγον. Αὐτοῦ γάρ διαλεγομένου, καμοῦ τὸν νοῦν ἀσχολούντος εἰς τὸ ἀναπολῆσαι, τίνα έστιν δ ἐλογισάμην **334** ἐλθὼν λέγειν πρὸς αὐτὸν, οὐδὲ διτοῦν ὃν λέγει ἐπακούων ⁵⁹. Ἐπει οὐν ἐπ' ἄλλου τινὸς τοιοῦτο τι οὐ πάσχω, ή ἐπ' αὐτοῦ μόνου, πῶς οὐχὶ μαγεύσμενος ὑπ' αὐτοῦ τυγχάνων ; Τὸ δὲ δτι, δ ⁶⁰ διν διδάσκῃ, εἰδωλολατρείας χειρὸνά ἔστιν, τῷ γε νοῦν ἔχοντι, ἐμοῦ μηνύσαντος σαρκὲς έσται. Οὐδὲν γάρ ἔτερον ὡφεληθῆναι έστιν ⁶¹, ή τὸ τὴν ψυχὴν εἰδώλων παντοδαπῶν ἐλευθέραν γενέσθαι. Φανταζομένη γάρ εἰδος δεσμεῖται φῶνι, καὶ φροντίδι τοῦ πατέντος τι μαραίνεται, καὶ ἀλλοιούμενη δαιμονιφ. ⁶², καὶ δαιμονιώτα τοῖς πολλοῖς σωφρονεῖν δοκεῖ.

C III. Τοῦτο ὑμῖν Πέτρος ὑποσχέσει τοῦ σωφρονίεν παρέχει. Προφάσει γάρ ἐνδις Θεοῦ δοκεῖ μὲν οὐδὲ πολλῶν ἀψύχων ἀπαλλάσσειν εἰδώλων, δι οὐ πάντοις σέδοντας ἀδικεῖ, τῷ αὐτοῖς δρθαλμοῖς; ⁶³ ὁρθοῦται λίθινα δντα ή χάλκεα ή χρυσεα ⁶⁴ ή κατὰ διλῆς τινὸς ἀψύχου ὅλης. Διδ τῷ ⁶⁵ εἰδέναι, δτι τὸ βλεπόμενον οὐδὲν έστιν, οὐχ ὁμοίως τῷ δρατῷ ὑπὸ φύσου φαντασιῶνθαι δύναται ή ψυχή. Πλάνω δὲ διεδασκαλίζει.

D derat, quasi futuro conjecturam fecerit. Vide sis Ireneum lib. i, c. 23, 2; lib. iii, *Præf.* et Eusebium *H. E.* lib. ii, 13. Davis.

εἰς φοβερὸν θεὸν ἀποδέπουσα τῶν κατὰ φύσιν ἔκβαθμεται. Καὶ ταῦτα ἐγὼ λέγω, οὐχ ὅτι ὑμᾶς εἰδῶλα οὐδεὶν παραίω, ἀλλ᾽ ὅτι Πέτρος φοβερῶν ίδεων ² δικῶν ἀπαλλάσσειν ὑμῶν τὰς ψυχάς, φοβερωτέρᾳ δέ ³ τὸν ἔκαστον ὑμῶν ἐνθουσιάν ποιεῖ νοῦν, Θεὸν ἐν μορφῇ εἰστηγούμενος, καὶ ταῦτα ἀκριώς δίκαιον, **335** φέπεται τὸ φοβερὸν καὶ τῇ συννούσῃ ψυχῇ τὸ φρικῶδες, δυνάμενον καὶ τῶν ὀρθῶν λογισμῶν ἐκλύσαι τοὺς τόνους. Ἐν γάρ τοιούτῳ καθεστῶς χειμῶνι δὲ νοῦς ὡς βιθὺς ἥπ⁴ ἀνέμου σφρόδοροῦ θολοῦται τὸ λαμπτρόν. Διὸ εἰ ἐπί ὧφελειᾳ δύμῶν προσέρχεται, μῆιμνον τοὺς ἐξ ὀψύχων μορφῶν ἡπίως ⁵ γινομένους φόβους ἐκλύειν δοκῶν φοβερὸν Θεοῦ ἀντεισφερέτω μορφὴν. Μορφὴν δὲ ἔχει Θεός ⁶; Εἰ δὲ ἔχῃ, ἐν σχήματι ἐστιν. Ἐν σχήματι δὲ ὁν πῶς οὐ περιόριστός ἐστιν; Περιόριστος δὲ ὁν ἐν τόπῳ ἐστιν. Ἐν τόπῳ δὲ ὁν ἡττεων ἐστι τοῦ περιέχοντος αὐτὸν τόπου. Ηττων δέ τινος ὁν πῶς πάντων ἐστιν δὲ ⁷ μείζων ἢ κρείτων ἢ ἀνώτατος; Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως.

ΙV. "Οτι δὲ ἀλλήθως οὐδὲ τὰ ὑπὸ τοῦ Διδασκάλου αὐτοῦ ἥρθεντα πιστεύει, φανερόν ἐστιν. Τὰ γάρ⁹ ἔναντι αὐτῶν κηρύσσεται. Ἐκείνου γάρ εἰπόντος τινί, ὡς μανθάνω· Μή με λέγε ἀμαθόν, διὸ γάρ ἀμαθός εἰς ἐστιν. Ἀγαθὸν δὲ εἰπών οὐχ ἔτι ἐκείνον λέγει τὸν δίκαιον, διὸ αἱ Γραφαὶ κηρύσσουσιν, δις ἀποκτείνει¹⁰ καὶ ζωποιεῖ, ἀποκτείνει μὲν τοὺς ἀμαρτίνοντας, ζωποιεῖ δὲ τοὺς κατὰ γνώμην αὐτοῦ βιώντας. Ότι δὲ ἕντας οὐ τὸν Δημητρίου γρὺν ἔλεγεν ἀγαθὸν, τῷ διανοθῆναι δυναμένῳ σαφές ἐστιν. Τοῦ γάρ δημιουργοῦ ἐγνωσμένου καὶ τῷ πλασθέντι Ἀδέαμ, καὶ τῷ εὐναρεστήσαντι αὐτῷ¹¹ Ἐνώχ, καὶ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν δικαιῷ δραθέντι Νέω, δομοίως καὶ τῷ Ἀβραὰμ 336 καὶ Ισαὰκ καὶ Ἰακὼν, ἀλλὰ καὶ Μωϋσῆ καὶ Ἰητοῦ καὶ ὄλη τῷ κόσμῳ, διδιδάσκαλος αὐτοῦ Πέτρος Ἰησοῦς ἐλθὼν¹² ἔλεγεν¹³ Οὐδεὶς ἔγρω τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱός, ὃς αὐτὸς τὸν Υἱόν τις οἶδε¹⁴ εἰ μὴ ὁ Πατήρ, καὶ οἱς ἀν βούλησαι ὁ Υἱός ἀποκαλύψῃ. Εἰ σὸν αὐτὸς Υἱὸς ἦν δι παρών, ἀπὸ τῆς αὐτοῦ παρουσίας οἵς ἔδουλετο τὸν πᾶσιν ἀγνωστον ἀπεκάλυπτεν. Καὶ οὕτως τοῖς πρὸ αὐτοῦ πᾶσιν δηνεστος ἦν δι Πατήρ, οὐχ οὕτως¹⁵ ὡν δι πᾶσιν ἰκρωσμένος.

V. Καὶ τοῦτο εἰπὼν Ἰησοῦς οὐδὲ αὐτὸς ἐστῶ
συμφωνεῖ. Ἐνίστη γάρ ἀλλαὶ φωναῖς τῶν ἀπὸ τῶν
“Γραψῶν φοβερὸν καὶ δίκαιον συνιστῆσι θεόν λέ-
γον· Μή φοβηθῆτε ἀπὸ τοῦ ἀποκτεινούτος”¹⁶ τὸ
σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν¹⁷ μὴ δυναμένου τι ποιῆσαι·
ζεῦσθετα δὲ τὸν δυνάμενον καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν
εἰς τὴν τέεραν τοῦ πυρὸς βαλεῖν. Ναι λέγω

^a Matt. xix. 17.

b Deut. xxxii, 39.

VARIE LECTIONES.

⁸ εἰδεῶν Κ. ⁹ εἰδέχ. Κ. ¹⁰ ὑπό Ο. ¹¹ τὴν πιούς Ο. Tum recepi φόδους c. cod. et ex conject. Ci, in cuius cod. deest. ¹² ὁ Θεός Ο. articulo quidem subnotato. ¹³ ἡ Κ. ¹⁴ δέ Ο. ¹⁵ ἀποκτέννει Ο, et paulo post. ¹⁶ αὐτῷ om. Ο. ¹⁷ Πέτρος ισῶν ἐλθῶν p. Πέτρου Τησοῦς ἐλθῶν Ο; quæ quidem vbb. neola subnotata sunt. ¹⁸ Cfr. Creidner, *Beitr.* 1., 248, 314. Schwegler, *Nachapost.-Zeitalter* 1., 254, 20. S. ¹⁹ εἰδεῖς Ο. Dein βούληται S, Ο, βούλεται C. ²⁰ οὗτος Ο. ²¹ τὸν Ο. ²² ἀποκτέννοντος Ο. ²³ τὸν ψυχήν p. τῇ ἐπιγραφῇ Ο. Tum inserui δέ c. codem.

tionibus deludi. At fallaci doctrina decepta dum
terribilem Deum respicit, ex iis quæ natura habet
excidit funditus. Atque hæc dico, non quod idola
cole suadeam, sed quia Petrus, dum videtur ani-
mas vestras eripere formidabilibus speciebus, men-
tem uniuscujusque vestrum formidabili idea reddit
fanaticam, Deum in forma introducens, eumque
summe justum, quam ideam sequitur terror, et
animæ cogitantis horror, valens etiam rectæ ratio-
nis vigorem solvere. In hac quippe procella animus
constitutus velut mare a vehementi vento infusa-
tur et splendorem perdit. Quocirca si ad utilitatem
vestram advenit, ne, dum videtur timores vestros ex
inanimatis formis leniter ortos resolvere, in locum
eorum terribilem Dei formam inducat. An vero
Deus habet formam? Quod si habet, in figura con-
sistit. In figura autem consistens, quo modo non
est circumscriptus? Et circumscriptus, in loco ver-
satur. Cæterum in loco existens, minor est conti-
quo pactio major est omnibus, aut præstantior, aut

IV. Quod autem vere neque a Magistro suo dicta sunt credat, manifestum est. Nam contraria ei prædicat. Scilicet ille, sicut audio, cuidam dixit : *Ne me dicas bonum, bonus enim unus est* ^a. Bonum vero aiens, non amplius illum inquit, qui justus est, quemque Scripturæ prædican, qui *occidit*, et *vivere facit* ^b, occidit quidem peccatores, vivere autem facit eos, qui secundum ejus voluntatem agunt. Porro quod revera Creatorem non dixit bonum, ei qui poterit considerare clarum erit. Cum enim Creator notus fuerit et Adamo qui ab eo formatus est, et Enoch qui ei placuit, et Noe qui ei justus esse apparuit, similiter et Abrahamo, Isaaco, Jacobo, sed et Moysi, ac populo, totique mundo, magister ipsius Petri; Jesus, veniens dixit : *Nemo novit Patrem, nisi Filius, sicut nec Filium quis novit, nisi Pater, et quibus vult Filius revelare* ^c. Si ergo, qui advenit, ipse Filius erat, post suum adventum quibus voluit eum, qui enctis incognitus erat, revelavit. Sieque omnibus ante eum ignotus erat Pater, proindeque non est ille omnibus cognitus.

V. Atque hoc dicens Jesus neque ipse secum consentit. Interdum enim aliis Scripturarum vocibus timendum ac justum commendat Deum, aiens: *Nolite timere eum, qui occidit corpus, animæ autem nihil potest facere, sed timete eum qui potest et corpus et animam in gehennam ignis mittere. Utique dico vobis. hunc timete* ^a. Quod autem vere hunc ti-

c Matt. xi, 27.

d Matth. x, 28.

VARIÆ LECTIONES.

mendum esse dixerit ut justum Deum, ad quem et injuria affectos ait clamare, parabolam ad eam rem proferens interpretationem subjungit, dicens : *Si ergo iudez iniquitatis ita fecit, quod sapissime rogaretur, quanto magis Pater faciet vindictam clumanium ad se die ac nocte?* An, quia patiens est erga illos, putatis quod non faciet? *Profecto, dico vobis, faciet, et cito*^a. Cæterum qui vindicantem et remunerantem dicit Deum, justum eum natura confirmat, et non bonum. Præterea constitutus Dominus cœli et terræ^b. Quod si Dominus est cœli et terræ, admittitur esse Conditor; qui autem Conditor est, justus est. Aliquando bonum dicendo, aliquando justum, neque sic consonat. Tertium vero quid sapiens illius discipulus heri affirmabat, operationem visione potiorem esse, ignarus, evidentiā posse esse humanam, certum vero esse apud omnes, visionem ad Divinitatem pertinere.

VI. Hæc atque his paria, Petre, Simon extra stans dum multititudini edisserit, plures mihi videbatur conturbare. Quocirca exi statim, et vi veritatis falsos ejus dissolve sermones. Quibus a Zæchæo dictis, Petrus pro more precatus egressus est, cumque in eodem loco, in quo superiori die, constitisset, ac ex religionis consuetudine populum salutasset, ita cœpit loqui : *Dominus noster Jesus Christus, utpote verus Propheta (quemadmodum in tempore ea quoque de re demonstrationes afferam), circa ea, quæ ad veritatem spectant, breves fecit sententias, propter hæc duo, primum, quia adpios loquebatur, scientes ab eo per sententiam prolatā credere. Neque enim nova erant ad eorum consuetudinem, quæ dicebantur. Secundo autem, quia habens præfinitum prædicationis tempus probationibus non utebatur, ne in sermones omne illud tempus insumeret, sicque ei contingenteret, ut dum occuparetur in interpretationibus paucorum verborum, quæ cum labore animi possent intelligi, doctrinam veritatis non multum promoveret. Itaque de quibus solebat pronuntiabat, ut populo valenti intelligere, ex quibus nos etiam sumus, qui quando (id quod raro accidit) ab eo dicta non percipiebamus, seorsum sciscitahamur, ne quid eorum quæ dicebat nobis esset obscurum.*

VII. Sciens ergo, nos cuncta ab eo prolatā cognoscere, ac posse demonstrationes præbere, quando misit nos ad imperitas gentes, ut eos baptizaremus in remissionem peccatorum^c, præcepit, ut prius

A ὑμῖν, τοῦτοι φοβίθητε. "Οτι δὲ δικαὶος τούτου φοβίθηται Εἰλεγεν ὡς δίκαιοις Θεὸν, πρὸς δὲ καὶ δίκαιου μένους φοβὴν λέγει, παραδολὴν εἰς τοῦτο εἰπὼν ἐπάγει τὴν ἔρμηνεαν λέγων· *Εἰ σὺν δὲ κρήτῃς τῆς ἀδικίας ἐποίησεν οὐτως, διὰ τὸ ἐκάστοτε ἀξιωθήσαι, πόσῳ μᾶλλον δὲ Πατὴρ ποιήσει τὴν ἐκδικησιν τῶν βοώντων πρὸς αὐτὸν ἡμέρας καὶ τυχεός;* ἢ "διὰ τὸ μακροθυμεῖν αὐτὸν ἐπ' αἰτοῖς δοκεῖτε διτε οὐ ποιήσει; *Ναὶ*^d, λέγω ὑμῖν, ποιήσει, καὶ ἐτάχει. Ο δὲ ἐκδικοῦντα **337** καὶ ἀμειδόμενον λέγων Θεὸν δίκαιον αὐτὸν τῇ φύσει συνίστησιν, καὶ οὐκ ἄγαθὸν. "Ετι δὲ καὶ ^e ἔξομολογεῖται τῷ Κυρίῳ οὐρανοῦ καὶ γῆς. Ει δὲ Κύριος ἐστιν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁμολογεῖται δημιουργὸς, δημιουργὸς δὲ ὧν δίκαιος ἐστιν. Ποτὲ μὲν ἀγαθὸν λέγων, ποτὲ δὲ δίκαιον, B οὐδὲ οὐτως συμφωνεῖ. Τρίτον δὲ διαφόρον αὐτοῦ μαθῆτης ἔχθες^f διισχυρίζετο, ἐνάργειαν ὀπτασίας θεωτέραν εἶναι, οὐκ εἰδὼς διτε ή ἐνάργεια ^g ἀνθρωπεῖα εἶναι δύναται, ή δὲ ὀπτασία θεότητος εἶναι ὁμολογεῖται.

VI. Ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, Πέτρε, οἱ Σίμων τοῖς δηλοῖς ἔξω ἐστῶς καὶ ^h διαλεγόμενος, ταράσσειν μοι δοκεῖ τοὺς πλείονας. Διδ ἔξαυτῆς ἔξιθι, ἀληθείας δυνάμεις τοὺς αὐτοῦ φευδεῖς ἐκλύων λόγους. Ταῦτα τοῦ Ζαχαρίου εἰπόντος δὲ Πέτρος συνήθως εὐέξαμενος ἔξιθι, καὶ εἰς τὸν πρὸ μιᾶς τόπον στὰς, καὶ τῷ τῆς θεοεσεῖας ἔθει προσαγορεύσας τὸν δηλούν, τοῦ λέγειν ἥρξατο οὐτως· Ἀληθῆς ὧν προφήτης δέ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸςⁱ, ὡς ἐπὶ καιροῦ καὶ περὶ τούτου πληροφορήσω, περὶ τῶν τῇ ἀληθείᾳ διαφέροντων συντόμως τὰς ἀποφάσεις ἐποιεῖτο, διὰ δύο ταῦτα^j, διτε θεοεσεῖς ἐποιεῖτο τὸν λόγον, εἰδότας τὰ ἀποφάσεις ὑπ' αὐτοῦ ἐκφερόμενα πιστεύειν οὐδὲ γάρ ἡν ἔνα τῆς αὐτῶν συνηθείας τὰ λεγόμενα. Δεύτερον δὲ διτε προθεσμίαν ἔχων κηρύξαι τῷ τῆς ἀποδείξεως οὐκ ἔχρητο λόγων, **338** ινα μὴ εἰς λόγους^k τὸν πάντα τῆς προθεσμίας δαπανῷ^l χρόνον, καὶ οὐτως αὐτῷ συμβήσεται, εἰς δὲ γάρ λόγων ἐπιλύσεις ἀσχολουμένῳ, τῶν ὑπὸ πόνου ψυχῆς νοεῖσθαι δυναμένων, τοὺς ἀληθείᾳ διαφέροντας μη ἐπὶ πλείον εἰσφέρειν ^m λόγους. Ἐπειδὴ περὶ ὧν ἥθελεν ἀπεφανέτο, ὡς λαῷ νοεῖν δυναμένῳ, ἀφ' ὧν ἔτινεν καὶ ἥμεῖς, οὐ δύτε κατὰ τὸ σπάνιον οὐκ ἐνοήσαμέν τιⁿ τῶν ὑπ' αὐτοῦ φηθέντων, ίδει ἐπινθανόμεθα, μη ἡμῖν τι τῶν ὑπ' αὐτοῦ φηθέντων ἀνόγτον^o ή.

VII. Εἰδὼς οὖν ἡμᾶς πάντα εἰδότας^p τὰ ὑπ' αὐτοῦ φηθέντα καὶ τὰς ἀποδείξεις παρασχεῖν δυναμένους, εἰς τὰ ἀμαθῆ θενη ἀποστέλλων ἡμᾶς, βιαπτίζειν αὐτοὺς εἰς ἀφεσιν ἀμαρτιῶν, ἐνετελλατο ἡμῖν πρότερον δι-

^a Luc. xviii, 6. ^b Matth. xi, 25. ^c Matth. xxviii, 19.

VARLÆ LECTIONES.

^d εἰ Ο. ^e Ita Ο εἰ ex conject. C, in cui. textu καὶ. Excudit ap. Cl et S. ^f καὶ οὐν. Ο. ^g χθές Ο. Tum ἐνάργειαν conj. Cl., ἐνέργειαν C, O. ^h ἐνάργεια ex conject. Cl., ἐνέργεια C, O. ⁱ καὶ melius abesset. S. ^j Χριστός add. c. O. ^k Post ταῦτα excudit fortasse πρῶτον μέν. S. ^l λόγον Ο. ^m δαπανᾷ Ο. ⁿ ἐκφέρειν proponit S. ^o τι deesse vidit S : jam accessit ex O. Postea μὴ c. Credner. Beitr. 1, 297; ἵνα uterque hom. col., ἵνα μὴ conj. C. ^p μὴ ἀνόγτον p. ἀνόγτον O. ^q εἰδότες πάντα C.

άλιται αὐτούς· ἀρά' ὁν ἐντολῶν αὐτη²² πρώτη καὶ μεγάλη τυγχάνει, τὸ φοβηθῆναι Κύριον τὸν Θεὸν καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύειν. Θεὸν δὲ φοβεῖσθαι ἔκεινον εἶπεν, οὐδὲν οἱ ἄγγελοι²³ τῶν ἐν τῷ οὐρανῷ ἐστήκασι θεωροῦντες τὸ πρόσωπον τοῦ Πατέρος διαπαντός. Μορφὴν γάρ ἔχει (52), διὰ πρώτων καὶ μόνον κάλλος καὶ πάντα μελή, οὐδὲν διὰ χρῆσιν· οὐδὲ γάρ διὰ τοῦτο διφθαλμοὺς ἔχει, ἵνα ἔκειθεν βλέπῃ²⁴. πανταχόθεν γάρ δρᾶ, τοῦ ἐν ἡμῖν βλεπτικοῦ πνεύματος ἀπαραβλήτως λαμπρότερος, ὃς πρὸς σύγχρισιν αὐτοῦ τὸ ἥλιον φῶς λογισθῆναι σκότος. Ἀλλ' οὐδὲ διὰ τοῦτο ὅταν ἔχει, ἵνα ἀκούῃ, πανταχόθεν γάρ ἀκούει, νοεῖ,
κινεῖ²⁵, ἐνεργεῖ, ποιεῖ. Τὴν δὲ καλλίστην μορφὴν ἔχει δὲ δινθρωπὸν, ἵνα οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ²⁶ αὐτὸν
ἴστεν δυνηθῶσιν, ἵνα χαρῶσι δι' ἣ τινα²⁷ ταῦτα ὑπέμενον. Τῇ γάρ αὐτοῦ μορφῇ ὡς ἐν μεγίστῃ σφραγίδι τὸν δινθρωπὸν διεπυάσατο, διπλῶς ἀπάντων ἀρχῆς καὶ κυριεύης, καὶ πάντα αὐτῷ δουλεύη. Διὸ κρίνεται εἰναι τὸ πᾶν αὐτὸν, καὶ τὴν αὐτοῦ εἰκόνα τὸν δινθρωπὸν, αὐτὸς ὀράτος, ή δὲ αὐτοῦ εἰκὼν ὁ δινθρωπὸς ὀράτος²⁸, διὰ τὸν σέβειν θέλων τὴν ὀράτην αὐτοῦ τιμῆς εἰδίνα, διπλῶς ἐστὶν δινθρωπός. Οὐ τι ἀν σὸν τις ποιήσῃ²⁹ δινθρώπῳ, εἴτε ἀγαθὸν εἴτε κακόν, εἰς ἔκεινον διαφέρεται. Διὸ καὶ ἡ ἔξ αὐτοῦ κρίσις πᾶσι κατ' ἀξίαν ἀπονέμουσα ἐκάστῳ προελέυσεται³⁰. Τὴν γάρ αὐτοῦ μορφὴν ἔκδικει.

VIII. Ἀλλὰ³¹ ἐρεῖ τις· Εἰ μορφὴν ἔχει, καὶ σχῆμα ἔχει καὶ ἐν τόπῳ ἐστίν· ἐν τόπῳ δὲ ὁν καὶ ὑπ' αὐτοῦ περιεχόμενος ὡς ἥττων, πῶς ὑπὲρ πάντα³² ἐστὶ μέγας; Ικός δὲ καὶ πανταχῇ είναι δύναται, ἐν σχήματι δὲν; Πρὸς τὸν ταῦτα λέγοντα πρώτων ἐστὶν εἰπεῖν· Τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ αἱ Γραψαὶ³³ φρονεῖν τείθουσι· καὶ πιστεύειν ἡμεῖς δὲ ἀλληλεῖς γινώσκομεν τὰς³⁴ ἀποφάσεις³⁵ μαρτυρουμένας ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐ κατὰ κέλευσιν τὰς

^a Mauth. xviii, 10. ^b Mauth. v, 8.

VARIÆ LECTIONES.

" In O. c. Cl , αὐτῇ C. ³⁶ ἄγγελοι οἱ C. ³⁷ βλέπεται O. ³⁸ δνομα pro σῶμα O , sed in marg. pr. man. γρ. ξυμα. ³⁹ κινεῖται deest in O. ⁴⁰ τὴν καρδίαν O. ⁴¹ διὰ τίνα O. ⁴² ὀράτος addidi c. O : quia emendatio Davisi conject. ὀράτη p. δ δινθρωπος superfluum redditi. ⁴³ ποιήσει: C. Subinde δινθρωπὸν O. ⁴⁴ Cotelerius hoc verit, quasi legi voluerit προελέυσεται. S. ⁴⁵ Ἀλλ' C , qui deinde exh. Ξηρ. ⁴⁶ πάντας O. ⁴⁷ αἱ γραψαὶ εἰ καὶ S addidit auct. C. Post πιστεύειν in O lacuna sequitur, cui al. man. inscripsit οἱ περὶ σίμων. Vacuum tamen hoc additamento non expletur. ⁴⁸ ἀποφάσεις ex margine Ottoboniam in text. posui.

VARIORUM NOTÆ.

(52) *Morphὴν γάρ ἔχει, etc.* Hic fuisse, et alibi locorum istius apocryphi faveatur Anthropomorphitam errori : quem antiquissimum ostendit Origenes cum in fine libri priimi in *Epistolam ad Romanos*, tum apud Theodoritum quæstione 20, in *Genesim*. Et vero notatu dignissimus est posterior locus : quippe ex quo colligi datur tibrum Melitonis Sardensis Περὶ ἐνσώματον Θεοῦ memoratum Eusebii *Hist. eccl.* lib. iv, cap. 26, et Hieronymo Catalogi cap. 24, non fuisse de Deo incarnato, sed de Deo corporeo. Ait Origenes : Προδιαληπτέον πρότερον, τὸν συνισταται τὸ κατ' εἰκόνα, ἐν σώματι, ή ἐν ψυχῇ. Τὸν δὲ πρότερον οἱ χρώνται οἱ τὸ πρώτων λεγοντες· ὃν ἔστι καὶ Μελίτων, συγγράμματα καταλειπόντας περὶ τοῦ ἐνσώματον εἰναι τὸν Θεόν. Μέλη γάρ θεοῦ δνομαζόμενα ευρίσκοντες, etc. Prius dis-

D cuiriendum est, ubi consistat illud : Ad imaginem, in corpore, an in anima. Et in primis, videamus, quibus utantur qui prius asserunt : e quorum numero est Melito, qui scripta reliquit de eo quod Deus corporeus sit. Membra enim Dei appellata cum reperiunt, etc. Gennadius cap. 4 libri *De ecclesiasticis dogmatibus* : *Nihil* in Trinitate credamus corporeum, ut vult Melito et Tertullianus : *nihil* corporaliter effigiatum, ut *Anthropomorphus* et *Audianus* : *nihil* sibi invisible, ut *Origenes*; *nihil* creaturis visible, ut *Fortunatus*. Posteriora verba, etsi extra rem, ideo prioribus subiunxi, ut monerem voces a creaturis quae post sibi invisible ponuntur in libris editis, esse variam lectionem ad creaturis quod sequitur. Certe absunt a mass. etiam meo, et ab Alcuini *Confessione*, sensumque interturbant. Cot.

jussum necesse est ut vobis demonstremus ita habere. Ac primum de loco dicam. Et Dei locus est, quod non existit, Deus autem existens est, quod autem non existit, cum eo quod existit non comparatur. Quo modo enim locus ens esse potest? nisi si secundum spatum sit, velut caelum, terra, aqua, aer, et si aliquod aliud est corpus, quod illius repleat inane: quod ideo inane dicitur, quia nihil est. Hoc enim, *nihil*, nomen ei est magis proprium. Nam quod dicitur inane, instar est vasis quod nihil continet, praeter ipsum vas vacuum. Itaque cum inane sit, non locus est, sed in quo ipsum versatur vacuum, si quidem vas sit. Omnino enim oportet, ut quod existit, in eo sit quod nihil est. Id autem quod non existit voco illud, quod a nonnullis locus appellatur, cum nihil sit. Et quo pacto nihilum cum ente confertur? nisi forte econtrario, ut ens quidem non sit, id autem quod non existit, locus dicitur. Sin vero etiam est aliquid, cum multa exempla ad probationem exire ex me festinent, uno solo uti volo, ut ostendam, non statim continentem contento esse praestantius. Sol figura orbicularis est, et ab aere totus ambitur, attamen hunc illustrat, calefacit, secat: et, si ab eo absit, hic tenebris involvitur, et quaecumque hujus pars solis expers est tanquam mortua frigescit, item ab illius ortu iterum illuminatur, atque, ubi ab illo sotus fuerit, tunc majori ornatur decoro. Et haec ille facit per sui communicationem, circumscripam habens substantiam. Quid ergo adhuc impedit Deum, ut solis omniumque crearem et Dominum, quo minus in figura, forma et pulchritudine existens, participationem sui in infinitum extensam habeat?

IX. Unus est ergo Deus revera, qui in praestantissima forma praesidel, bisque est superiorum ac inferiorum cor, quod et a se velut a centro profundit vitalem et incorpoream virtutem, omnia cum astris ac regionibus caeli, aeris, aquae, terra, ignis, et si quid aliud est, ostenditurque esse substantia infinita altitudine, interminata profunditate, immensa latitudine, ter in infinitum vivificam et pro-

A ἀποδείξεις ὑμῖν τούτων οἰντας ἔχειν ἀνάγκη παρέχειν. Πρῶτον δὲ περὶ τόπου ἐρῶ. Καὶ Θεοῦ τόπος¹⁷ ἐστι τὸ μή δν, Θεὸς δὲ τὸ δν τῷ μή δν τῷ δντι οὐ συγχρέται. Πῶς γάρ τόπος ὃν εἶναι δύναται; Ἐκτὸς εἰ μή δευτέρα χώρα εἴη, οἷον οὐρανὸς, γῆ, θάρη, καὶ εἰ ἄλλο τί ἐστι σῶμα, δὲ δὲν καὶ αὐτὸς πληροῦ τὸ κενόν, διὰ τοῦτο κενόν λέγεται, διὰ οὐδέντος εἰτιν. Τοῦτο γάρ αὐτῷ, τὸ οὐδέτερον διοράμα. Τὸ γάρ λεγόμενον κενόν τι ποτὲ ὡς σκεῦός ἐστιν οὐδὲν ἔχον, πλὴν αὐτὸς τὸ σκεῦος· κενόν δὲ οὐκ αὐτὸς τόπος, ἀλλ' ἐν φύσει τοῦτο τὸ κενόν, εἰπερ¹⁸ σκεῦος ἐστιν. Ἀνάγκη γάρ πάσα τὸ δν ἐν τῷ μηδὲν δντι εἶναι. Τοῦτο δὲ, τὸ μή δν, λέγω δὲ πότινων τόπος λέγεται, οὐδέντος δν. Οὐδέν δὲ δν τῷ δντι πῶς συγχρέται; Ἐκτὸς εἰ μή ἐν τοῖς ἐναντίοις, ἵνα τὸ μὲν δν μήδη, τὸ δὲ μή δν τόπος λέγηται¹⁹. Εἰ δὲ καὶ ἐστι τι, πολλῶν παραδειγμάτων σπειδόντων ἐξ ἐμοῦ προελθεῖν εἰς ἀπόδειξιν ἐνι μόνῳ χρήσασθαι θέλω, ἵνα δεῖξω, διὰ τοῦτον θερμάνει, τοῦτον τέμνει, καὶ ἀπῆλεύει, σκότῳ²⁰ Ζεὺς περιβάλλεται, καὶ οὐδὲν αὐτὸν μέρους ἀπὸν²¹ γένηται, ὡς νεκρούμενον φύγεται, ὑπὸ δὲ τῆς αὐτοῦ ἀνατολῆς πάλιν φωτίζεται, καὶ διὰ τοῦτον περιθάλπηται²², καὶ κάλλει τῷ μελέονι κοσμεῖται. Καὶ ταῦτα ποιεῖ τῇ αὐτοῦ μετουσίᾳ (55), τὴν οὐσίαν περιωρισμένην²³ ἔχων. Τι οὖν ἔτι καλύπτει τὸν Θεόν, ὡς τούτον καὶ πάνταν δημιουργὸν καὶ Δεσπότην δντα, αὐτὸν μὲν ἐν σχήματι καὶ μορφῇ καὶ κάλλει δντα, τὴν ἀπ' αὐτοῦ μετουσίαν ἀπειράς ἐκτεταμένην ἔχειν²⁴;

IX. Εἰς οὖν ἐστιν διδυτικός Θεός, διὸς ἐν κρείττονι μορφῇ προκαθέτεται, τοῦ δινω τε καὶ κάτω διὸς²⁵ [καθ]υπάρχων καρδία, καὶ ἀπ' αὐτοῦ ὁσπερ ἀπὸ κέντρου βρύσουσα τὴν ζωτικὴν καὶ δισώματον δύναμιν, τὰ πάντα σὺν τε διστροῖς καὶ νόμοις²⁶ οὐρανοῦ, ἀέρος, θερματος, γῆς, πυρὸς καὶ εἰ ἄλλο τι ἐστιν, δεκτώνται οὐσία διπειρος εἰς ὑψος, ἀπέραντος εἰς βάθος, ἀμέτρητος εἰς πλάτος, τρισεπάπειρος²⁷ τὴν ἀπ' αὐ-

VARIÆ LECTIONES.

²⁶ τῆμιν Ο. ²⁷ Ο interpusgit: ἐρῶ καὶ Θεοῦ τόπος, εἰ περὶ p. σκεῦος κενόν δὲ οὐκ αὐτὸς ἐστι τόπος, ἀλλ' ἐν φύσειν αὐτὸς τὸ κενόν, εἰπερ C. ²⁸ Ιτα O c. S. λέγεται C. ²⁹ σκότῳ Cler., non Cot., ut minus accurate assent. ³⁰ ἀπὸν S., λαμπρὸν C., λαμπρὸν O. Davisius ita locum corruptum emendat, ut scribat δὲ αὐτοῦ μέρος ἀμοιρὸν (ego malim ἀλλαμπτές) γένηται. S. ³¹ παραθάλπηται C. ³² περιωρισμένην O c. S., περιωρισμένην C. ³³ Ιτα O et in marg. C., qui in lexi exhi. ξει. ³⁴ διὸς O et ex conject. C. cuij. cod. διὸς. Sequitur in O parvula lacuna, quam excipit ὑπάρχων sine spiritu. Ego propterea scripsi [καθ]υπάρχων. S. censet, vocem διὸς esse delendam. atque ejus loco infra post δύναμιν addendum præposuisse εἰς. De sententia referit ad Baurium Dreieinigkeitsslehre I, 152. ³⁵ νομοῖς conj. C., μόνοις eterque Hom. cod. ³⁶ τρίς (Cod. τρεῖς) ἐπ' ἀπειρον τον. C. pro qua conjectura S. proponit τριπλῶς vel τρισῶς vel τρισθῶν, interpuñonem, qua C. sensum loci perturbavit, pravissimam cum iure arguens. Ad oram cod. Ottob. notatur: Εἴ τοις τῶν ιῶν ἔστι νοεῖν τὸ παρὰ τῷ ἀγίῳ Παύλῳ ἐν τῇ πρὸς τοὺς Ἐφεσίους Ἔπιστολῇ, τί τὸ πλάτος καὶ μῆκος καὶ βάθος καὶ ὑψος. Μᾶλλον δὲ ἐκ τῶν του Διονυσίου κεφ. θ. Εἰ: διὰ δὲ θεός ὡς ἐν ἀπειρῷ μέσος ἐστι τοῦ παντὸς ὑπάρχων σρος, συμφωνεῖ τοῦτο τῷ Διονυσίῳ ἐν κεφαλαίν περὶ τελείου καὶ ἐνδιάλογον περὶ τοῦ θεοῦ καὶ πάσαν μὲν ἀπειρίαν δρίζον. Ex adverso: Ἀπειρος αἰώνιοι εἰκῶν τοῦ Θεοῦ. Εἰς τούτο δρᾶ τὸ τῆς Σοφίας ἐν β' κεφ. Καὶ εἰκόνα τῆς δειδότητος ἐποίησαν αὐτὸν, ἥγουν ἀνθρωπον. Postea: Καὶ διονύσιος οὐτως ἐφη. Καὶ ἐξ αὐτῆς δηλοντει τῆς θείας ζωῆς καὶ αἰ ψυχὴ τὸ δινώθρον ἔχουσιν.

VARIORUM NOTÆ.

(53) Metouσια. Est μετουσία hic consortium, ac præsentia ad locum. Cot.

τῶν Ἰωάννεων καὶ φρόνιμον **342** ἐκτείνουσα φύσιν. Τὸν οὖν τὸν ἄξενον πανταχόθεν ἀπειρον¹⁰ ἀνάγκη εἶναι καρδίαν, ἔχον τὸν δυντὸν ὑπὲρ πάντα ἐν σχήματι, δις, ὃν πότε' ἀν. ἦ, ὡς ἐν ἀπειρῷ μέτος ἐστιν, τοῦ παντὸς ὑπάρχων ὅρος. Ἀπ' αὐτοῦ οὖν ἀρχόμενοι αἱ ἐκτάσεις¹¹ ἔξι ἀπέραντων ἔχουσι τὴν φύσιν. Ἐν δὲ μὲν ἀπ' αὐτοῦ λαβὼν τὴν ἀρχὴν διικνεῖται¹² εἰς ὕψος ἐνναν, δὲ δὲ εἰς βάθος κάτω, δὲ δὲ ἐπὶ δεξιῶν, δὲ δὲ λατέν, δὲ δὲ ἐμπροσθεν, δὲ δὲ διπλεύεν, εἰς οὓς αἵνις ἀποδέπτων ὡς εἰς ἀριθμὸν πανταχόθεν ἴσον¹³ χρονικὸς ἔξι διαστήμασι συντελεῖ¹⁴ τὸν κόσμον, αὗτὴς ἀνάπτωσις ὡν καὶ τὸν ἀσφρόν ἀπειρον αἰώνα εἰκνα ἔχων, ἀρχὴ ὧν καὶ τελευτή. Εἰς αὐτὸν γάρ τὰ ἔξι ἀπειρά τελευτή, καὶ ἀπ' αὐτοῦ τὴν εἰς ἀπειρον ἐκτασιν¹⁵ λαμβάνει.

X. Τοῦτο ἔστιν ἐνδομάδος μυστήριον. Αὔτος γάρ ἐστιν ἡ τῶν ὅλων ἀνάπτωσις, δις¹⁶ τοῖς ἐν μικρῷ μιμούμενοις αὐτοῦ τὸ μέγα αὐτὸν χαρίζεται εἰς ἀνάπτωσιν. Αὔτος ἔστιν μόνος, πή μὲν καταληπτός, πή δὲ ἀκαταληπτός, πή δὲ ἀπέραντος¹⁷, τάς ἀπ' αὐτοῦ ἐκτάσεις ἔχων εἰς ἀπειρον. Οὕτως¹⁸ γάρ καταληπτός ἐστι καὶ ἀκαταληπτός, ἔγγυς καὶ μακράν, ὡς ὧν κάκει, ὡς **343** μόνος ὑπάρχων. Καὶ διὰ¹⁹ τοῦ πανταχόθεν ἀπειρον νοὸς τὴν μετουσίαν ἔχων, ἢν τάνιον ἀναπνέουσαι αἱ ψυχαὶ, τὸ ζῆν ἔχουσιν· καὶν χωρισθῶσι τοῦ σώματος, καὶ²⁰ τὸν εἰς αὐτὸν εὑρεθῶσι πόδον ἔχουσαι, εἰς τὸν αὐτὸν κόλπον φέρονται, ὡς²¹ ἐν χειμῶνι ὥρας οἱ ἀτμοὶ τῶν ὁρῶν ὑπὸ²² τῶν τοῦ ἡλίου ἀκτίων ἐλαχόμενοι φέρονται πρὸς αὐτὸν ἀθάνατος. Όλαν οὖν στοργὴν συλλαβεῖν δυνάμεθα, ἐὰν τὴν εὐμορφίαν αὐτοῦ τῷ νῷ κατοπτεύσωμεν! Ἀλλως δὲ ἀμέγχανον. Ἀδύνατον γάρ κάλος ἀνευ μορφῆς εἶναι, καὶ πρὸς τὸν αὐτοῦ ἔρωτα ἐπισπόσθαι τίνα, ή καὶ ἀκεῖν θεὸν ὁρᾶν εἴδος οὐκ ἔχοντα.

XI. Τινές δὲ τῆς ἀληθείας ἀλλότριοι δύντες, καὶ τῇ κακῇ ευμμαχοῦντες, προφάσει δοκιογίας ἀσχημάτιστον αὐτὸν λέγουσιν, ἵνα ἀμφορφος καὶ ἀνείδεος²³ ὣν μηδενὶ δρατεῖς, ή, διπλας μή περιπόθητος γένηται. Νοῦς γάρ εἴδος οὐχ ὁρῶν θεοῦ κενός ἐστιν αὐτοῦ. Πάκ δὲ²⁴ καὶ εὐχεταί τις, οὐκ ἔχων πρὸς τίνα καταστῆγε, εἰς τίνα ἔρεστος²⁵; ἀντιτυπίαν γάρ οὐκ ἔχων εἰς τὴν ἐκβαθύρεύεται. Ναὶ, φησὶν, οὐ χρή θεὸν φοβεῖσθαι, ἀλλὰ ἀγαπᾶν. Φημὶ κάγω. Ἀλλὰ τοῦτο παρέξει ἐκστῆσης εὐποίεις εὐσυνειδησία. Ἡ δὲ εὐποίεια **344** τὸν φοβεῖσθαι γίνεται. Ἀλλ' ὁ φόδος, φησὶν, ἐκπλήσσει τὴν ψυχήν. Ἀλλ' ἔγω φημὶ διτοι οὐκ ἐκπλήσσει, οὐλ' ἐξυπνίζει καὶ ἐπιστρέφει. Ποιῶς δὲ ὁρθῶς

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ Aliam hujus loci interpretationem proposuit Neander, *Gnost. syst.*, p. 396. Interpungit enim non post καρδίαν, sed post εἶναι, ut ἀπειρον praedicti locum obtineat. S. In cod. Ottobonianum interpungitur post ἀπειρον εἰς καρδίαν. ¹¹ Ita margo C. ἐκτάσεις eterque Hom. cod. ¹² Ι. διικνεῖται O in marg., διεκνεῖται in textu, ut C. ¹³ ίσον C. ¹⁴ συνετέλει O. ¹⁵ Ita O et in marg. C, ἐκτάσιν in textu. ¹⁶ ὡς C. Deinde τὸ c. O, ut legi vult Neander, *Gnost. syst.*, p. 397; τι C. ¹⁷ Vbb. πᾶς δὲ ἀκαταληπτός, πᾶς δὲ ἀπέραντος accesserunt ex O. ¹⁸ οὗτος C. ¹⁹ διά addidi auctore Davisio. Retinet vulgata lectio Neander, I. c., p. 397, dum ad τὴν μετουσίαν supplet διδοὺς S. Deinde scripai μετουσίαν ἔχων ἢ c. O, μετουσίαν, ἢν C, μετουσίαν, ἢ S. auctore D, qui etiam mavult πάντως p. πάντων, interpunctione facta non post αἱ ψυχαὶ, sed post ἀγαπητέουσιν (ἀναπνέουσα C, O). ²⁰ καὶ εἰ O. ²¹ O in marg. καὶ cum signo ad locum ante ὡς referente. Ego maluerim ὡς καὶ. S. leg. censet χειμῶνος ὥρα. ²² ἀπό C. et S. Distinctionem forte præponendam esse vocι ἀδύνατοι putat C, ut per hyperbaton referatur ad animas, τε virgulam ponendam post ἐλάχομενοι. S. illam vocem a librario quodam ascriptam esse opinatur. In O ad oram γάθα περὶ μορφῆς θεοῦ, ad sequentia spectans. ²³ ἀνίδεος O. ²⁴ πῶς δὲ om. O. ²⁵ ἔρεστος O.

ter Deum vercri, nisi nos homines multa alia metueremus : dico autem similium insidias, ad hæc feras, serpentes, morbos, calamitates, dæmones aliaque infinita. Qui ergo a nobis postulat, ut non timeamus Deum, nos iis liberet, quo neque ea metuamus. Quod si non potest, quid impedit, quo minus per unum erga justitiam timorem mille eripiamur terroribus, et per brevem erga Deum fidem innumeras et nostras et aliorum perpessiones transferamus, insuperque accipiamus bonorum mercerem, atque propter timorem cuncta consipientis Dei, nihil mali agentes, etiam in hac vita degamus cum pace ?

XII. Sic grata in verum Dominiuni servitus reliquos omnes. in libertate constituit. Si ergo potest quis absque timore Dei non peccare , ne timeat. Licit enim charitate erga eum, quod ipsi dispiceat, non facere. Etenim, ut timeatur, scriptum est, et, ut diligatur, præceptum est, quo unusquisque pro temperie sua convenienti utatur remedio. Timete ergo illum, quia est justus. Sive igitur veriti, sive diligentes, ne peccetis. Utinam autem timens aliquis illicitis cupiditatibus dominetur, aliena non desideret, humanitatem exerceat, temperans sit, justè agat. Video enim nonnullos in timore ejus imperfectos plurima peccare. Itaque metuamus Deum, nec tantum quia justus est. Nam injuria affectorum misertus injuriam inferentes punit. Sicut igitur aqua extinguit ignem, ita et timor cupiditatem malorum evertit. Qui timoris vacuitatem docet, neque ipse timet; qui vero non timet, neque iudicium fore credit, cupiditates auget, magus est, alios in iis, quæ ipse facit, criminatur.

XIII. His auditis, Simon interrumpens ait : Scio ad quem ista dicas : sed ne ego eadem ad te redargendum loquens tempus impendam in quæ nolim, ad nobis definita responde. Gloriatuſ es, ac dixisti, te abunde intelligere Magistri tui res, quoniam præſens vidisti ac audiisti eum evidenter, nec posſe quempiam alium simile quid per spectrum aut visionem habere. Quod vero hoc falſum sit ostendam. Qui clare audit aliquem, non omni ex parte persuadetur de dictis. Habet enim mens ejus cogitare, num ille mentiatur, utpote homo, secundum quod appetat. At visio, simul ac contigit, fidem facit certenti, quod Divinitas sit. Ad hoc mihi primum reſponde.

XIV. Et Petrus ait : Aliud proposuisti dicere, et aliud locutus es. Proposuisti enim, quod possit aliquis audiens plus intelligere et in rerum fidem ve-

VARIAE LECTIONES.

¹⁰ δῆ S. Tum δέ p. τε C. ¹¹ De hoc loquendi modo D. consert hom. xviii, 12. Tum εἰ δ' Ο. S. mavult πρόδε τῶν, propter αὐτὸν, quod sequitur. ¹² καὶ adjunxi c. O. ¹³ κακόν C. ¹⁴ τοῖς λοιποῖς conj. C., τῆς λοιπῆς (sc. δουλείας) commendat D., τοῦ λοιποῦ proponit S. ¹⁵ Ita O c. marg. Ci, in cuij. lexiū (Ed. 1672) μή φοβεῖσθαι. ¹⁶ In O αὐτό rec. man. correctum in vulg. Idem doceat. ¹⁷ φοβεῖσθαι οὖν αὐτὸν ἔστιν C. ¹⁸ Usus requirit τοῦ — φόβου S. ¹⁹ ἀπόκριναι conj. C., ἀποκρύσσεσθαι uterque Hom. cod. ²⁰ Iu Ci, ἐνεργεῖα C. O. ²¹ δρόθηναι C. θείτης p. θείστης commendat S. Cfr. hom. xvii, 5. ²² ἔφη φε. O. ²³ ἀπεκρίνω O. ²⁴ In O τίνα διά, quas voces excipit unius versus lacuna; jam sequitur: παρ' ὀπτασίας. Item cod. unius vocis vacuum præbet inter ἑναργείας et ἐπιβαλών. Utramque lacunam conjectando ex-
plicvi.

Α έλεγετο μή δειν Θεὸν φοβεῖσθαι, εἰ μὴ πολλὰ ἔτερα οἱ ἀνθρώποι ἐφοδούμεθα, λέγω δὲ ^{τό} τὰς ἐκ τῶν ὁμοίων ἐπιθυμουλάς, ἔτι τε θηρία, ἐρπετά, νόσους, πάθη, δαλμονας καὶ ἄλλα μυρία. Οὐ σῦν ἡμᾶς ἀξίων μὴ φοβεῖσθαι Θεὸν, τούτων ἡμᾶς ῥυσάσθω, ἵνα μηδὲ ταῦτα φονώμεθα. Εἰ δὲ οὐ δύναται, τί ἡμῖν φθονεῖ^{τό}, ἐνι τῷδε, τῷ πρὸς τὸ δίκαιον, μυρίων ἀπαλλαγῆναι φόβων, καὶ ^{τό} βραχείᾳ τῇ πρὸς αὐτὸν πίστει μυρία πάθη καὶ ἐστῶν καὶ ἄλλων μετατιθέναι δυνατὸν γενέσθαι, μετὰ τοῦ καὶ ἀμοιβήν ἀγαθῶν προσδέχεσθαι, καὶ εἰτικό φόβου τοῦ πάντα ὄρωντος Θεοῦ μηδὲν κακῶν ^{τό} πράσσοντας καὶ ἐν τῷ παρόντι ἐν εἰρήνῃ διατελεῖν.

XII. Ούτως ἡ πρὸς τὸν δυτικὸν εὐγῆνόμων δουλεία τοὺς λοιποὺς⁷⁰ πάντας ἐλευθέρους τίθησιν.
Εἰ μὲν οὖν τινι δυνατὸν ἔστι, ἀνευ τοῦ φοβεῖσθαι τὸν Θεὸν μὴ ἀμαρτάνειν, μὴ φοβεῖσθαι⁷¹. Ἐκεῖστι γάρ ἀγάπη τῇ πρὸς αὐτὸν διάτῳ μὴ δοκῇ⁷² μὴ πράττειν. Καὶ τὰρ φοβηθῆναι γέγραπται, καὶ ἀγαπᾶν παρήγεται· ἵνα πρὸς τὴν αὐτοῦ ἔκαστος χρᾶσιν ἐπιτελέσῃ χρήσηται φαρμάκῳ. Φοβεῖσθε οὖν αὐτὸν⁷³, διτοι δίκαιος ἔστιν. Εἴτε 345 οὖν φοβούμενοι, εἴτε ἀγαπῶντες, μὴ ἀμαρτάνετε. Γένοιτο δὲ φοβούμενον τινα ἤδονῶν ἀνθρώπων κρατεῖν δύνασθαι, ἀλλότρια μὴ ἐπιθυμεῖν, φιλανθρωπίαν ἀσκεῖν, σωφρονεῖν, δικαιοπραγεῖν. Ὁρῳ γάρ τινας ἀτελεῖς τῷ πρὸς αὐτὸν φόβῳ⁷⁴ πλεῖστα ἀμαρτάνονται. Φοβηθῶμεν οὖν τὸν Θεὸν, μὴ μόνον διτοι δίκαιος ἔστιν. Ἐλεών γάρ τοὺς τὴν ικανήμονος τιμωρεῖ τοὺς τὴν ιδικήρχατας. Ός οὖν ὑδωρ πῦρ σθέννυσιν, οὔτως καὶ φόνος τὴν τῶν κακῶν ἐπιθυμίαν ἀναιρεῖ. Ὁ ἀφοβίαν διδάσκων οὐδὲ⁷⁵ αὐτὸς φοβεῖται, δὲ μὴ φοβούμενος οὐδὲ κρίσιν ἔσεσθαι πιστεύει τὰς ἐπιθυμίας αὗξει, μαγεύει, ἀλλους ἐφ' οἷς αὐτὸν ποάσσει διαβάλλει.

XIII. Ταῦτα δὲ Σίμων ἀκούων ἐπικεκόμας ἔφη· Οὐαὶ πρὸς τίνα ταῦτα λέγεις, ἀλλ' ἵνα μή αὐτὸς τὰ αὐτὰ λέγων πρὸς τὸ ἐλέγχειν σε δαπανῶ τὸν χρόνον εἰς τὴν θέλω, πρὸς τὰ ὄρισμένα τὰ ήμενα ἀπόκριναι⁸⁴. Ἐπεγγεῖλω, ἴκανῶς νενοηκέναι σε τὰ τοῦ Διδασκάλου σου λέγων, διὰ τὸ παρόντα ἐναργεῖς⁸⁵ ὁρῆν καὶ ἀκούειν αὐτοῦ, καὶ ἐτέρῳ τινὶ μή δυνατὸν εἶναι ὁράματι ἢ ὀπτασίᾳ ἔχειν τὸ δημοιον. ‘Οτι δὲ τοῦτο φεύδος ἐστιν, δεῖξω. Οἱ ἐναργῶς ἀκούων τινὸς οὐ πάντι πληροφορεῖται ἐπὶ τοῖς λεγομένοις. Ἐχεις γάρ δὲ νοῦς αὐτοῦ λογίσασθαι, μή ἄρα φεύδεται, ἀνθρωπος ὁν τὸ φαινόμενον. Ἡ δὲ ὀπτασία δῆμα τῷ δύψθεντι⁸⁶ πίστιν παρέχει τῷ δρῶντι, διὰ θειότης ἐστίν. Πρὸς τοῦτο μοι πρῶτον ἀπόκριναι.

346 XIV. Καὶ δὲ Πέτρος ἐψή⁸⁷. Εἰς δὲ προτείνας εἰπεῖν, εἰς ἔτερον ἀπεκρίνου⁸⁸. Προστένας γάρ ὡς μᾶλλον δύνασθαι τινὰ⁸⁹ πλείον νοεῖν | καὶ πιστεῖν

λαμβάνεσθαι] παρ' ὄπτασίας ἀκούοντα, ή γάρ παρὰ τῆς ἐναργείας [ἀκούοντα], ἐπιτιθαλὼν δὲ ἐπειθεὶς ἡμᾶς, δι: ἀσφαλέστεράς ἔστιν δὲ ὑπὸ ὄπτασίας ἀκούων τοῦ παρ' αὐτῆς³⁰ ἐναργείας ἀκούοντος. Πέρας γοῦν διὰ τοῦτο ἐμοῦ ἴχανώτερον ἔφαστες εἰδέναι τὰ τοῦ Ἰησοῦ, ὡς ὑπὸ ὄπτασίας αὐτοῦ ἀχήκως τὸν λόγον. Πλὴν ἐγώ εἰς τὸ ἀπαρχῆς προταθὲν ἀποκριναίμην³¹. Ὁ προφήτης, δι: προφήτης ἔστιν, πληροφορήσας πρῶτον περὶ τῶν ἐναργῶν ὑπὸ αὐτοῦ λεγομένων, ἀσφαλῶς πιστεύεται, καὶ³² ἀλήθης ὁ προεπιγνωσθεῖς, καὶ, ὡς δὲ μανθάνων θέλει, ἔξετασθεῖς καὶ ἀνακριθεῖς ἀποκρίνεται. Ὁ δὲ ὄπτασία πιστεύων ή δράματι καὶ ἐνυπνίῳ, ἐπιστραής ἔστιν. Ἀγνοεῖς γάρ τινι πιστεύει. Ἐνδέχεται γάρ αὐτὸν ἢ δαίμονα κακὸν εἶναι, ή πνεῦμα πλάνον, τὸν τῷ λέγειν ὑποκρινόμενον εἶναι δὲ μή ἔστιν. Εἰ δὲ ἄρα³³ τις βουληθείη πυνθάνεσθαι τὸ τις ἢ δὲ φανεῖς, δύναται λέγειν ἔστιντες διούλεται. Καὶ οὕτως ὡς πονηρὸς ἀστράψας, μείνας δόσον θέλει, ἀποσέβεννται, μή παραμείνας τῷ πυνθανομένῳ εἰς ἀνάκρισιν δόσον ἥθελται. Διὰ δὲ ἐνυπνίων ὅρῶν τις³⁴ οὐδὲ πυνθάνεσθαι δύναται περὶ ὧν βούλεται. Οὐ γάρ ίδιας ἔξουσίας ἔστιν δὲ λογισμὸς τοῦ κοιμωμένου. "Ἐνθεν γοῦν παῦλα 347 τιμεῖς ὑπὲρ ἐπιθυμοῦντες³⁵ μαθεῖν κατ' ἵνα περὶ ἑτέρων πυνθανόμεθα, ή καὶ μή πυνθανόμενοι περὶ τῶν μή διαφερόντων ἡμῖν ἀκούομεν, καὶ διηπνισθέντες ἀθυμοῦμεν, δι: περὶ ὧν ἐπεθυμοῦμεν³⁶ μαθεῖν, οὗτε ἡκούσαμεν, οὗτε ἔξητάσαμεν³⁷.

XV. Καὶ δὲ Σίμων ἔφη· Εἰ φῆς τὰς ὄπτασίας μή εἰνας ἀληθεύειν, ἀλλ' οὖν γε τὰ δράματα καὶ τὰ ἐνύπνια θεόπεμπτα δύναται οὐκ φεύδεται, περὶ ὧν δὲν εἰπεῖν θέλει. Καὶ δὲ Πέτρος ἔφη· Ὁρθῶς ἔφης, δι: θεόπεμπτα δύναται φεύδεται. "Ἀδηλον δὲ εἰ δὲ ίδιων³⁸ θεόπεμπτον διάρκεται θνείρον. Καὶ δὲ Σίμων· Ἐάν δὲ δὲν ἐνρακώς ἔχεις, ἀληθεῖς ἐνράκεν. Καὶ δὲ Πέτρος· Ὁρθῶς ἔφης. Τις³⁹ δὲ δίκαιος, εἰ δράματος χρήξῃ⁴⁰, ίνα μάθῃ δὲν μαθεῖν, καὶ ποιῇ δεῖ ποιεῖν; Καὶ δὲ Σίμων· Τούτο μοι δές, δι: μόνος δὲ δίκαιος δράματα ἀληθές ίδειν δύναται, καὶ ἀποκρίνομαι σοι εἰς αὐτό. Ἐμοὶ γάρ κέχρεται, δι: ἀσεβῆς ἀληθῆ θνείρον οὐχ δρᾷ. Καὶ δὲ Πέτρος· Τούτο φεύδος ἔστιν, καὶ περὶ τούτου ἀγράφως καὶ ἐγγράφως ἀποδεῖξαι δύναμαι, πεῖσαι δὲ οὐκ ἐπαγγέλλομαι. Ὁ γάρ πρὸς ἔρωτα μοχθηρὸς νεύσας γυναικὸς εἰς ἑτέρας κατὰ πάντα καλῆς πρὸς⁴¹ συμβίωσιν νίμωμον τὸν ἔστιντον οὐ μετατίθησι νοῦν. Ἔνιοτε καὶ ἔστιντος συνειδότες τὴν κρείτινα, προειλημμένοι 348 ἀγαπῶσι τὴν κείρονα. Τοιοῦτον τι καὶ σὺ πάσχειν ἀγνοεῖς. Καὶ δὲ Σίμων ἔφη· Παρελόμενος ταῦτα, εἰς δὲ πηγγεῖλων λέγε. Ἐμοὶ γάρ δύναντον εἶναι δοκεῖ ἀπειδεῖς ἀνθρώπους ὑπὸ θεοῦ φύδηποτε θνείροπολεῖσθαι τρόπῳ.

XVI. Καὶ δὲ Πέτρος ἔφη· Μέμνημαι ἀμαυτοῦ, ὡς ἐπηγγειλάμην δεῖξαι, καὶ ἀγράφως καὶ ἐγγράφως

A nire per visionem, quam per evidentiam, aggressus autem suadebas tuiorem esse eum, qui in visione audit, illo, qui audit per evidentiam. Denique ideo te potentiores dicebas res Jesu cognoscere, quam ego, ut qui ipsius verba per visionem audiisses. Verum ego ad id, quod primitus propositum est, respondebo. Prophetā, quia propheta est, primo certitudinem dans de iis, quae clare dicit, tuto creditur, præcognitus verus esse, ac, quemadmodum qui docetur cupit, inquisitus et interrogatus respondet. Qui vero visioni eredit aut spectro et insomnio, incertus est. Ignorat enim cui credit. Nam potest esse aut malus dæmon, aut spiritus fallax, qui in verbis simulat esse quod non est. Sin autem quis velit percontari, quisnam sit qui apparuit, potest sibi, quidquid vult dicere. Sicque tanquam malus, ubi coruscavit, mansitque quantum voluit, extinguitur, nec permanet cum sciscitante ad interrogationem, quantum hic vult. Per insomnia vero qui videt, neque percunctari potest, de quibus lubet. Neque enim in propria potestate sita est cogitatio dormientis. Inde igitur vigilando nos discendi avidi, multa in somnis de aliis quærimus, vel non requiri entes audimus res ad nos nequaquam pertinentes, et e somno excitati doleamus, nos de iis quæ scire avebamus neque audiisse neque explorasse.

XV. Ac Simon : Si dicas visiones non omnino vera prædicare, attamen visa et insomnia, quæ a Deo mittuntur, falsa non sunt in rebus quas vult proloqui. Petrus ait : Recte dixisti, quod non falsa proferant quæ a Deo mittuntur. Verum incertum est, an qui vidit somnum a Deo missum conspexit. Tum Simon : Si justus sit ille qui vidit, verum intuitus est. Et Petrus : Probe locutus es. Quis vero justus, si viso indigeat ad discenda quæ discere oportet, et facienda quæ fieri debent? Atque Simon : Hoc mihi concede, quod solus justus verum visum possit cernere, et ad illud tibi respondeo. Mibi enim exploratum est, verum somnum ab impio non videri. Tum Petrus : Hoc falsum est. Atque ea de re sine Scripturis et per Scripturas possum afferre demonstrationem, persuadere autem non polliceor. Nam qui in amorem pravæ mulieris propendet, in alterius undique præclaræ dilectionem ad legitimum convictum non transfert animum. Et aliquando, qui sunt sibi concii præstantioris semina, occupati deteriori diligit. Tale quid tu quoque pateris ac ignoras. Dixit Simon : His sublati, loquere quæ promisi. Mibi namque videtur impossibile, ut impiorum homines a Deo somnia ullo modo cernant.

XVI. Et Petrus : Mei, inquit, sum memor, quod promiserim ostendere, et ea de re abaque Scriptu-

VARIE LECTIONES.

³⁰ παρ' αὐτοῦ τῆς Ο. ³¹ ἀποκρίνομαι Ο. ³² καὶ inserui c. Ο. ³³ δὲ τὸ παρεπιθυμοῦντες π. δρῶν τις Ο. ³⁴ οἱ παρεπιθυμοῦντες π. δρῶν τις Ο. ³⁵ οἱ παρεπιθυμοῦντες C. ³⁶ ἐπιθυμοῦντες C. ³⁷ ἔξητάσαμεν conj. Schliemannus, Clem., p. 191, 569. S. ³⁸ εἰδών Ο. ³⁹ Pro τις Ο. πραζεῖ lacunam. ⁴⁰ χρήξει Ο. Tum ποιῇ ex conject. Ci ποιεῖν eterque hom. cod. ⁴¹ Non legiū πρός in Turriani epistola prolininari ad Hosium, ubi locum citat. C. Deest etiam in Ottob.

ris ac per Scripturas demonstrationem exhibere. Et nunc loquentem audi. Novimus multos (si quidem aequo animo accipis, alioquin astantes judices habeo) idolorum cultores et adulteros ac omnino peccatores conspexisse visa atque vera somnia, non nullos vero dæmonum visiones. Non enim dico a mortalium oculis videri posse incorpoream Patris aut Filii speciem, quia maximo lumine resplendet. Unde ab homine in carnem converso non cerni, non est invidens Dei, sed miserantis. Nam qui viderit, vivere non potest. Luminis quippe exsuperantia cernentis dissolvit carnem, præterquam si Dei infabili virtute caro vertatur in luminis naturam, quo possit lumen videre, aut luminis substantia in carnem mutetur, ut possit videri a carne. Nam Patrem intueri absque conversione, ad solum Filium pertinet. Ad justos autem non simil modo. In resurrectione enim mortuorum, quando corporibus mutati in lumen erunt angelis aequales, tunc poterunt cernere. Denique et si angelorum aliquis, ut videatur ab homine, missus fuerit, mutatur in carnem, ut per carnem cerni possit. Incorpoream siquidem virtutem non solum Filii, sed nec angeli nemo potest cernere. Sin vero nonnullus visionem consperxerit, mali dæmonis eam esse intelligat.

XVII. Cæterum et ab impiis visa et insomnia vera conspici, manifestum est, atque ex Scripturis possum demonstrare. Denique in lege scriptum est, quemadmodum impius Abimelechus, cum justi Abrahami uxorem vitiare cuperet, a Deo audierit in somno, sicut ait Scriptura, ne illam tangeret, quod cohabitaret cum viro. Sed et Pharaon, homo impius, somnium vidit de frumenti abundantia et sterilitate, cui cum Joseph explicaret, a Deo asseruit venisse somnum. Nabuchodonosor autem, idolorum cultor, qui jussit ut Dei cultores mitterentur in ignem, somnium vidit, quod omnium seculorum longitudinem complectebatur. Nec dicat aliquis: At nullus impius visum per vigiliam cernit. Falsum est. Ipse certe Nabuchodonosor, qui jusserrat tres viros in ignem mitti, cum in fornace quartum intueretur, ait: Quartum video, velut Filium Dei. Et tamen qui visiones et spectacula et insomnia conspicerunt vera, impii erant. Sic non statim ex eo, quod quis cernat visa et insomnia, omnino pius est. Nam pio in mente innata et pura scatet veritas, non quæ per somnum affectatur, sed quæ per intelligentiam bonis conceditur.

VARIÆ LECTIONES.

¹ τάρ̄ transcripsi ex O. Tum εἰδέαν C. ² ἐῶντος C. ³ Ιτα S, δίκαιαι C, O. In O nota marginalis, φεῦγε νόθα ταῦτα, ad Vbb. antecedentia spectans. ⁴ ὅτι δν C. ⁵ ἀλλ' αιδ. c. O. Ex eodem accessit ιδεῖν. ⁶ Ιτα S, qui confert Schaefer Gregor. Corinth. 990, θίγειν C, O. ⁷ εὐφημίας καὶ δ ὁ p. εὐφορίας καὶ ἀφορίας ψ δ O. ⁸ ἐγρηγορόν O. ⁹ Ιτα O et marg. Ci, qui in textu exh. τεταρτώτατον. ¹⁰ σπουδαζόμενον O c. D, σπουδαζόμενα C.

VARIORUM NOTÆ.

(54) *Aσαρχον.* Nota ἀσαρχον, non ἀσώματον, propter id quod scribebamus paulo ante, ad caput 7 hujus homiliæ; Deo enim tribuerunt nonnulli

corpus tenuem, velut lumen, non autem corpus carnem. Cot.

350 XVIII. Οὐτως γάρ κάμοι ἀπὸ τοῦ Πατρὸς **A** ἀποκαλύψθη δὲ Υἱός. Διὸ οἶδα τίς δύναμις ἀποκαλύψεως, ἀφ' ἑαυτοῦ μαθών. Ἀμα γάρ τῷ τὸν Κύριον εἰπεῖν¹⁹, Τίς αὐτὸς λέγουσις; καὶ ἄλλους ἄλλο τι λέγοντας αὐτὸν ἀκηκόστος ἐμοῦ, ἐπὶ τῆς καρδίας ἀνέβη· οὐκ οὖσαν πᾶς εἶπον· Σὺ εἶ δὲ Υἱός τοῦ Ἰωτοῦ Θεοῦ. Τὸν δὲ μακαρίσαντά με μηνύσαι μοι, τὸν ἀποκαλύψαντα Πατέρα εἶναι, ἐμὲ δὲ ἔκτοτε μαθεῖν, διὰ τὸ ἀδιάκτως, ἀνευ ὀπτασίας καὶ ὀνείρων μαθεῖν ἀποκαλύψεις ἐστιν. Καὶ ἀληθῶς οὖτως ἔχει. Ἐν γάρ τῇ ἐν τῷ μηνὶ ἐκ Θεοῦ τεθείσῃ σπερματικῶς [καρδίᾳ]²⁰ πᾶσα ἐνεστίν ἡ ἀλήθεια, Θεοῦ δὲ χειρὶ σκέπτεται καὶ ἀποκαλύπτεται, τοῦ ἐνεργοῦντος²¹ τὸ κατ' ἀξίαν ἔκάστου εἰδότος. Τὸ δὲ ἔκαθεν δι' ὀπτασῶν καὶ ἐνυπνίων δηλωθῆναι τι, διὰ οὐκ ἐστιν ἀποκαλύψεως, ἀλλὰ δργῆς, φανεται. Πέρας γοῦν γέγραπται ἐν τῷ νόμῳ διὰ δργῆς οὐτεὶς δὲ θεὸς Ἄρειον καὶ Μαριάμ Ἐφῆ· Ἐάρ ἀναστῇ προφητησεῖς ἐξ ὑμῶν, δι' ὀραμάτων καὶ ἐνυπνίων αὐτῷ τραπέσθησομι, αὐχὲ οὐτως δεὸς ὁ ᾿Αδωνᾶς τῷ θεράποντὶ μου, διὰ τὸν εἰδεῖν καὶ οὐ δι'²² ἐνυπνίων λαλήσω πρὸς αὐτὸν, ὡς εἰτις λαλήσει ςρός τὸν ἐαυτοῦ φίλον. Ὁρᾶς πᾶς τὰ τῆς δργῆς δι' ὀραμάτων καὶ ἐνυπνίων, τὰ δὲ **351** πρὸς φύλον στόμα κατὰ στόμα, ἐν εἰδεῖ, καὶ οὐ δι' αἰνιγμάτων καὶ ὀραμάτων καὶ ἐνυπνίων²³, ὡς πρὸς ἔχθρον.

XIX. Εἰ²⁴ μὲν οὖν καὶ σοὶ δὲ Ἰησοῦς ἡμῶν δι' δργάματος ὀφεῖς ἐγνώσθη καὶ ὡμιλησεν, ὡς ἀντικειμένῳ ὁργίζεινος, διὸ δι' ὀραμάτων καὶ ἐνυπνίων ἡ καὶ δι' ἀποκαλύψεων ἐξωθεν οὖσῶν ἐλάλησεν. Εἴ²⁵ τις δὲ δι' ὀπτασίαν πρὸς διδασκαλίαν σοφισθῆναι δύναται; Καὶ εἰ μὲν ἔρεις· Δυνατόν ἐστιν, διὰ τὸ ὅλη ἐνιαυτῷ²⁶ (55) ἐγρηγορόσι παραμένων ὡμιλησεν διδασκαλος; πῶς δέ σοι καὶ πιστεύσομεν αὐτὸν, καὶ διὰ διηθῆ σοι; Πῶς δέ σοι καὶ διηθῆ, δόπτε²⁷ αὐτοῦ τὰ ἐναντία τῇ διδασκαλίᾳ φρονεῖς; Εἰ δὲ ὑπὸ ἐκείνου μᾶς ὥρας ὀφεῖς καὶ μαθητευθεὶς ἀπόστολος ἐγένουν, τὰς ἐκείνουν φωνὰς κήρυσσε, τὰ ἐκείνουν ἐρμήνευε, τοὺς ἐκείνουν ἀποστόλους φύλει, ἐμοὶ τῷ συγγενούμενῷ αὐτῷ μὴ μάχουν. Πρὸς γάρ στερεάν πέτραν δντα με, βεμέλιον Ἐκκλησίας, ἐναντίος ἀνθέστηκάς μοι²⁸. Εἰ μὴ διητικείμενος ἦς, οὐκ ἀν με διαβάλλων τὸ δι' ἐμοῦ κήρυγμα ἐλοιδόρεις²⁹. Ἰνα, δημάρτιον Κυρίου αὐτὸς ταρὸν ἀκήκοα, λέγων μὴ πιστεύωμαι, δῆλον διε τὸς ἐμοῦ καταγνωσθέντος καὶ ἐμοῦ³⁰ εὐδοκιμοῦντος. "Η εἰ καταγνωσμένον με λέγεις, Θεοῦ τοῦ ἀποκαλύψαντος

^a Matth. xvi, 16.

^b Num. xii, 6; Exod. xxxiii, 11.

VARIÆ LECTIONES.

²⁸ ἔστι Ο. ²⁹ Post τεθείσην Schliemannus, Clem., p. 490, 569, addit καρδίᾳ, conjectura secundum Schweglerum parum probabili, elegantissima quidem ex mea opinione. Etiam parvula lacuna, quam in ms. Ottob. habes post σπερματικῶς deesse aliquid satis probat. ³⁰ Cotelerii interpretatio nou potest constare cum textu Græco, nisi post ἐνεργοῦντος addatur particula κατ. At nihil mutandum. Tu verte: Qui operatur tantum, quantum meretur unusquisque sciens. S. ³¹ διά C. ³² Vbb. τὰ δὲ πρὸς — καὶ ἐνυπνίου desiderantur in O. ³³ εἰ S. O, Ἡ C, de quo salitut S. ³⁴ Clr. Neander, Kirch. Gesch., 1, 2, 625; Hilgenfeld, Hall. altg. Liu. Ztg., Nr. 80, p. 659; Baur, Kanon. evang., p. 363 S. ³⁵ ὡρθησαν πότε Ο. ³⁶ ἐναντίως ἀνεθέτηκας με O. ³⁷ Ita Ο c. S, ἐλοιδόρης C. ³⁸ Leg. μῆ. Cotelerii versio stare non potest. S. Sequens εἰ om. Ο. ³⁹ Ιερον καταγνωσμένον et anteia καταγνωσθέντος c. S, καταγνωσμένον et καταγνωσθέντος C.

VARIORUM NOTÆ.

(55) Ο.λογ ἐριαντῷ. Quasi Christus unum dūnataat annum prædicaverit, et cuin apostolis convi-

xerit, juxta sententiam minus veram multorum ex antiquis, hereticorum pariter et Catholicorum. Cot.

B XVIII. Sic enim et mibi a Patre revelatus est Filius. Quare novi, quæ sit revelationis vis, a me ipso edoctus. Nam simul ac Dominus interrogavit, quem eum dicere, et ego alios aliud quid esse eum respondentes audivi, in cor meum ascendit, nec vero scio, qua ratione dixerim: Tu es Filius Dei rivi^a. Ille autem beatum me prædicens indicavit mihi, eum, qui revelaverat, Patrem esse, atque ex eo tempore didici, revelationem esse, quando absque præceptore et visione ac somniis eruditum. Ac vere ita habet. Siquidem in corde, quod in nobis posuit Deus, universa instar seminis inest veritas, legitur vero ac revelatur manu Dei operantis ac singulorum meritum cognoscentis. Extrinsecus autem per visiones et insomnia aliquid declarari, apparet non esse revelationis, sed iræ. Denique in lege scriptum est, Deum iratum Aaroni et Mariæ dixisse: Si surrexerit propheta ex vobis, per visiones ac insomnia ei apparebo, non autem sic, quemadmodum Moysi famulo meo, quoniam in specie, non autem per insomnia loquar ad hanc, velut si quis loquatur ad amicum suum^b. Cernis quo modo, quæ ex ira, per visa sint et insomnia, quæ vero ad amicum, os ad os, in specie, et non per ænigmata visa et insomnia, sicut ad inimicum.

C XIX. Itaque si tibi etiam Jesus noster in viso conspectus apparuit ac locutus est, tanquam adversario iratus, ideo per visa et insomnia, vel quoque per extrinsecas revelationes disseruit. An vero potest aliquis per visionem institui ad doctrinam? Quod si dicas posse, quare per aenam integrum cum vigilantibus permanens collocutus est Dominus? Et quo pacto tibi hoc ipsum credamus, quod tibi apparuerit? Et quo modo tibi apparuerit, cum contraria illius doctrinæ sentias? Sin vero, ab illo per unam horam visitatus ac edocitus, factus es apostolus, voces illius prædicta, illius scita interpretare, illius apostolos ama, mihi qui cum eo versatus sum ne bellum indicas. Nam contra me, firmam petram et Ecclesiae fundementum, adversarius restiusti^c. Nisi esses adversarius, profecto de me detrahens, prædicationem meam probris non insectareris, ut, qui dico quæ ipse astans a Domino audivi, non credar, quasi scilicet condemnationem merear, quamvis laudari debeam. Aut

^a Matth. xvi, 18.

^b Matth. xvi, 18.

si me reum dicas, Deum qui mihi Christum revealavit accusas, et in eum qui me propter revelationem beatum praedicavit invehiris. Sed si quidem vere cupis adminiculari veritati, primum a nobis discere, quae nos ab eo didicimus, et factus veritatis discipulus fias noster adjutor.

XX. His auditis Simon dixit: Absit ut ego vel illius vel tuus sim discipulus. Neque enim ignoror, quae cognoscere oportet: ea vero tanquam discutitur interrogabam, ut agnoscerem, an posses ostendere visionem evidenter esse ineffaciorem. At tu quemadmodum voluisti locutus es, nec demonstrasti. Et nunc, veniens eras ad sermonem de Deo, quem Creatorem affirmas, probabo illum non esse supremum ac bonum, tuum quoque Magistrum eadem mecum dixisse, te autem arguam non intellexisse. Atque post haec dicta exiit, nolens audire ad ea quae proposuerat.

HOMILIA XVIII.

I. Mane autem, cum Petrus ad disputationem processisset, Simon anticipans dixit: Heri discedens promisi tibi, me hodie redditum, disceptaturum, ac ostensurum, quod mundi opifex non sit supremus Deus, sed hic alias sit, utpote solus bonus, et hoc usque incognitus. Statim ergo, Creatorem eumdem et legislatorem esse dicis, nec ne? Si igitur legislator est, justus est, si justus, non est bonus, bonus si non est, alium praedicavit Jesus dicendo: *Ne me dicas bonus. Nam bonus unus est, Pater, qui in celis habita.*^a Porro non est consonum, ut legislator justus sit ac bonus. Ait Petrus: Primum dic nobis, in quibus actionibus bonum putas esse bonum, et in quibus justum esse justum, ut sic ad scopum vera destinemus. Et Simon: Tu prius effare, quid arbitris bonum, quid justum.

II. Tum Petrus: Ne contentiosius disputans tempora insumam, dum juste postulo ut meis respondreas propositionibus, quemadmodum tibi videtur, ipse ad interrogata responsiones afferam. Ego aio bonum esse eum, qui largitor est, sicut video a Creatore fieri, qui praebet solem bonis et malis, atque imbreum justis ac iniquis.^b Et Simon dixit: Hoc iniquissimum est, eadem justis atque injustis praebere. Ac Petrus: Tu ergo deinceps nobis edisse, quo modo agens bonus esset. Simon: Te oportet dicere. Petrus: Ego dicam. Si nempe eadem praebens bonis ac justis et praeterea malis ac iniquis, secundum te nec justus est, tu eum, si bonis

^a Matth. xix, 17. ^b Matth. v, 45.

VARIÆ LECTIONES.

^a Leg. καταφρονεῖς. Quod Cotelerius in versione dedit, id e Græcis verbis non efficitur. S. καταφέρῃ O. ^b Malim εἰ S. ^c μοι, εἴτε C. ^d εἰδῶ C. Tum διπταῖαν ἐνεργείας O in lexīn, Ic. διπταῖας ἐνέργειαν al. man. in marg., quod præstat; διπταῖαν ἐνεργείας C., διπταῖαν ἐνέργειας Cl. ^e ἀνεργεστέραν conj. Cotel. Debet scribere ἀνεργεστέραν. Ego malim διπταῖας ἐνέργειαν S. Dein εἰπες p. εἰπας C. ^f καὶ inserui c. O. ^g χθές O. ^h ἀνωτάτα O. Sequens καὶ in eodem deest. ⁱ οὐ S. O., οὐχ C. ^j O bis exh. δικαιος. ^k προ... (sic) O; at ead. man. lacunam in marg. ita explore tentavit: Ισως προτιμένων, quod man. recentior correxit in μᾶλλον δὲ — προτιμέων. ^l Vбл. [ἐκεῖνον ἐν τοιούτοις], ascripsi ex conjectura pro vacuo Ottob. ^m ποιουν τά O. ⁿ Leg. ἀγαθοῖς καὶ πονηροῖς; ita legit interpres bene. Ed. PATRUL. ^o εἰ C. ^p εἰ S. c. Cl.

A moi τὸν Χριστὸν κατηγορεῖς, καὶ τοῦ ἐπὶ ἀποκαλύψει μακαρίσαντός ^q 352 με καταγέρεις ^r. Ἀλλ' ἐπεὶ ^s περ ἀληθῶς τῇ ἀληθείᾳ συνεργῆσαι θέλεις, μάθε πρῶτον παρ' ἡμῶν, & ἡμεῖς παρ' ἐκείνου ἀμδόμονεν, καὶ μαθητὴς ἀληθείας γεγονὼς γενοῦ ἡμῖν συνεργός.

XX. Ταῦτα δὲ Σίμων ἀκούσας ἔφη· Ἀπείρι μοι τὸ εἴτε ^t ἐκεῖνον, εἰτε σου γενέσθαι μαθητήν. Οὐδὲ γάρ ἀγνοῶ δὲ διεὶς γινώσκειν δὲ ὡς μανθάνων ἐπιθύμην, ίνα τῶν ^u εἰ δύνασαι ὀπτασίας ἐνέργειαν ἐνχρεστέραν ^v δεῖξαι. Σὺ δὲ ὡς ἡθελήσας, εἴπας, οὐκ ἐδίξας. Καὶ νῦν αὐτρίον σοι εἰς τὸν περὶ Θεοῦ, οὐδὲσπιρήγη δημιουργοῦ, ἐλθὼν καὶ διαλεχθεὶς δεῖξω μὴ αἰτεῖν εἰναι ἀνώτατον καὶ ^w ἀγαθὸν, καὶ τὸν σὸν δὲ Διάτακτον τὰ αὐτά μοι εἰρηκέναι, σὲ δὲ μὴ νενοτρέψαι οὐ διέγκω. Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐξῆι, εἰς δὲ προέτεινεν οὐ θελήσας ἀκούσαι.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΗ'.

I. Ὁρθρου δὲ, προελθόντος τοῦ Πέτρου εἰς τὸ διαλεχθῆναι, δὲ Σίμων προλαβὼν ἔφη· Ἐχθὲς ^x ἀπαλλασσόμενος εἰς τὴν σῆμερον ὑπεσχόμην σοι ἐπανελθὸν καὶ συζητήσας δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἔστιν δὲ τὸν κόσμον δημιουργῆσας ^y 353 ἀνώτατος ^z Θεὸς, ἀλλ' ἐπερεις, δὲ καὶ μόνος ἀγαθὸς ὁν καὶ μέχρι τοῦ δεῦρο ἀγνωστὸς ἔστιν. Αὐτίκα γοῦν τὸν Δημιουργὸν αὐτὸν καὶ νομοθέτην φῆς εἶναι, η οὐ ^{aa}; Εἰ μὲν οὖν νομοθέτης ἔστιν, δίκαιος τυγχάνει, δίκαιος δὲ ὁν ἀγαθὸς οὐκ ἔστιν. Εἰ δὲ οὐκ ἔστιν, ἔτερον ἐκήρυξεν δὲ Ιησοῦς τῷ λέγειν· Μή με λέγε ἀγαθὸν. Ο γάρ ἀγαθὸς εἰς ἔστιν, δὲ Πατὴρ ἐγ τοῖς οὐρανοῖς. Οὐ συμφωνεῖ δὲ τῷ νομοθέτῃ δίκαιῳ δοῦτι καὶ ἀγαθῷ. Καὶ δὲ Πέτρος ἔφη· Πρῶτον ήμεν εἰπὲ, ἐπὶ ποιας πράξεις δοκεῖ σοι δὲ ἀγαθὸς εἶναι, ἐπὶ ποιας δὲ καὶ δίκαιος ^{bb}, ίνα οὕτως κατὰ σκοποῦ τοὺς λόγους πέμπωμεν. Καὶ δὲ Σίμων. Σὺ πρῶτον εἰπὲ, τι σοι δοκεῖ τὸ ἀγαθὸν, η καὶ τὸ δίκαιον.

II. Καὶ δὲ Πέτρος· Ινα μὴ ἐριστικώτερον διαλεγόμενος δαπανῶ τοὺς χρόνους, ἀπατῶν δίκαιων τῶν ἐμῶν προτάσσεων ^{cc} σε τὰς ἀποκρίσεις ποιεῖσθαι, ὃς εοι δοκεῖ αὐτὸς ὁν ἐπιθύμην ποιήσομαι τὰς ἀποκρίσεις. Ἐγὼ φημι ἀγαθὸν εἶναι τὸν παρεκτικὸν [^{ἐκεῖνον} ἐν τοιούτοις], ^{dd} οἷον ὡς αὐτὸν δρῶ ποιοῦντα ^{ee} τὸν Δημιουργὸν, παρέχοντα τὸν ἥλιον ἀγαθοῖς ^{ff} καὶ τὸν δεῦτον δίκαιοις καὶ δίκαιοις. Καὶ δὲ Σίμων ἔφη· Τούτο δίκαιώτατον, δητι τὰ αὐτὰ δίκαιοις καὶ δίκαιοις παρέχει. Καὶ δὲ Πέτρος· Σὺ οὖν ήμεν τοῦ λοιποῦ λέγε, πῶς ποιῶς ἀγαθὸς δὲν ἔναι. Καὶ δὲ Σίμων· Σὲ δεῖ λέγειν. Καὶ δὲ Πέτρος· ^{gg} 354 Εγὼ λέξω. Ο ^{hh} μὲν τὰ αὐτὰ παρέχων ἀγαθοῖς καὶ δίκαιοις, ἔτι ⁱⁱ τε κακοῖς καὶ δίκαιοις,

καὶ οὐδὲ δίκαιος ἐστιν, καὶ εἰ ἀγαθοῖς ἀγαθὸς παρέχειν, κακοῖς τε κακά, δίκαιον δὲ αὐτὸν εὐλόγως θεγέτ. Ποιὲ οὖν ἐτι πράξεις χρώμενος δὲ ήν, εἰ μὴ ταῦτη χρῆται δόρυ, κακοῖς μὲν παρέχουν τὰ πρόσκαιρα, τὸν δρα μεταβάλλωνται, ἀγαθοῖς δὲ αἰώνια, ἔν τε δημιεύσιν; Καὶ οὖτες τῷ^{οὐ} μὲν πᾶσι παρέχειν, διαφόροις δὲ χαρίζεσθαι τὸ δίκαιον αὐτοῦ ἀγαθὸν ἐστιν, καὶ μακρόθυμον ταῦτη μᾶλλον, εἰ ἀμαρτιῶσι μὲν μετανοοῦσι χαρίζεται τὰ ἀμαρτήματα, εὗ πράξητ δὲ καὶ ζωὴν αἰώνιον ὑπογράψει. Κρίνων δὲ εἰς τοὺς, καὶ τὸ κατ' ἀξίαν ἀπονέμων ἕκαστῳ δίκαιος ἐστιν. Εἰ μὲν οὖν ταῦτα δρῦντος οὖτες ἔχει, δημολόγησον εἰ δὲ οὐ δοκεῖ σοι δρῦντος ἔχειν, διέλεγχον^{οὐ}.

III. Καὶ δὲ Σίμων ἔφη· Ἀπαξ ἔφην· πᾶς νομοθέτης, εἰς τὸ δίκαιον ἀφορῶν, δίκαιος ἐστιν. Καὶ δὲ Πέτρος· Εἰ ἀγαθὸς ἐστι μὴ θεῖναι νόμον, δίκαιον δὲ τὸ θέσθαι, καὶ οὐτες δὲ Δημιουργὸς ἀγαθὸς ἐστι καὶ δίκαιος· ἀγαθὸς μὲν, ἐτι ἀπὸ τῶν χρόνων Ἄδαμ μέχρι Μωϋσῶς^{οὐ} ἐγγράφως οὐ φαίνεται τεθεικὼς τὸν νόμον· ἀπὸ δὲ Μωϋσέως εἰς τοὺς δεῦρο χρόνους, ὡς γέγραπται, καὶ δίκαιος ἐστιν. Καὶ δὲ Σίμων· Ἀπὸ τῶν τοῦ διδάσκαλου σου φρωτῶν δεῖξον^{οὐ}, διτι τοῦ αὐτοῦ ἐστιν, ἀγαθὸν εἶναι καὶ δίκαιον^{οὐ}. Ἐμοὶ γάρ διδύνατον φαίνεται, τὸν νομοθέτην ἀγαθὸν δυτα τὸν αὐτὸν καὶ δίκαιον^{οὐ} 355· εἶναι. Καὶ δὲ Πέτρος· Οτι τὸ ἀγαθὸν αὐτὸν καὶ δίκαιον ἐστιν, ἐπάκουον. Αὐτὸς δὲ Διδάσκαλος τημῶν τῷ εἰπόντι Φαρισαῖον· Τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω; πρῶτον ἔφη· Μή με λέτε διεθέντε· δὲ τὰρ ἀγαθὸς εἰς ἐστίν, δὲ Πατήρ δὲ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· εὐθὺς^{οὐ} ἐπέδειξα λέγει· Εἰ δὲ θελήσεις εἰς^{οὐ} τὴρ ζωὴν εἰσελθεῖν, τήρησον τὰς τριταῖς. Τοῦ δὲ εἰπόντος· Πολας; εἰπεν τὰς^{οὐ} τοῦ νόμου παρέπεμψεν. Οὐκ δὲ ἔτερόν τινα ἀγαθὸν σημαίνων ἐπὶ τὰς τοῦ^{οὐ} δίκαιου ἀνέπεμπεν ἐντολάς. Οτι δὲ τὸ δίκαιον δόλο ἐστιν, καὶ τὸ ἀγαθὸν ἔτερον, καὶ αὐτὸς δημολογῶ, ἀλλ' διτι τοῦ αὐτοῦ ἐστι τὸ ἀγαθὸν εἶναι καὶ δίκαιον^{οὐ}, ἀγνοεῖς. Ἀγαθὸς γάρ ἐστι μετανοῶσι μὲν^{οὐ} νῦν μακρόθυμων καὶ ὑποδεχόμενος αὐτοὺς, δίκαιος δὲ ἐστιν, διτι^{οὐ} κρίνων τὰ κατ' ἀξίαν ἕκαστῳ ἀπονέμῃ.

IV. Καὶ δὲ Σίμων ἔφη· Πῶς οὖν ἐγνωσμένου τοῦ Δημιουροῦ, τοῦ καὶ τὸν Ἄδαμ πλάσαντος, καὶ τοὺς κατὰ νόμον δίκαιοις ἐγνωσμένου, προσέτι δὲ^{οὐ} δίκαιοις καὶ ἀδίκοις καὶ δλω τῷ κόσμῳ, διδάσκαλός σου μετὰ πάντας ἐκείνους ἐληλυθὼς λέγει· Οὐδεὶς δητω τὸν Πατέρα εἰ μὴ δὲ Υἱός, ὃς οὐδὲ τὸν Υἱὸν τοὺς οἰδεις, εἰ μὴ δὲ Πατήρ, καὶ οἰς δὲ βούληται δὲ Υἱός ἀποκαλύψαι; Ταῦτα δὲ οὐκ δὲ Ελεγεν, εἰ μὴ Πατέρα τινά ἐν ἀπορήτοις διτι^{οὐ} ἀνήγγειλεν^{οὐ}^{οὐ}. Καὶ οὐκ ὑψιστον δὲ νόμος λέγει, ἀφ' οὐ οὐτε ἀγαθὴ οὐτε

^a Lue. xviii, 18.

^b Matth. xix, 17.

VARIÆ LECTIONES.

^a τὸ οὐ. ^{οὐ} ἔχη, δημολόγησον C. Vbb. εἰ δὲ οὐ δοκεῖ σοι δρῦντος ἔχειν διέλεγχον descripsi ex O. ^{οὐ} Μωντέος O. Sic deinde. ^{οὐ} δεῖξω O. ^{οὐ} Ita Cl, ἀγαθῷ εἶναι καὶ δίκαιοις C. O. ^{οὐ} καὶ δίκαιον καὶ p. καὶ δίκαιον O. ^{οὐ} Addε δὲ post εὐθὺς S. ^{οὐ} εἰς add. c. O. Tum tῆρει p. τήρησον idem. ^{οὐ} ἐπὶ τὰς O et ex conject. C, in ejus textu ἐπιτάξις Tum id. ἐπεμψεν p. παρέπεμψεν. ^{οὐ} τοῦ adjecti c. O. ^{οὐ} Ita Cl, ἀγαθῷ εἶναι καὶ δίκαιοις C. O. ^{οὐ} μὲν inserui c. O. Tum ἀποδεχόμενος C. ^{οὐ} δὲ δὲ τοῦ οὐτε διεσπειρεν C. ^{οὐ} δὲ τοῦ οὐτε διεσπειρεν C.

A bona tribueret, inalisque mala, justum merito praedicares. Quali ergo adhuc actione utendum ei esset, si non uteretur hac via, malis quidem dans temporalia, si forte convertantur, bonis vero sempiterna, modo perseverent. Sicque largiendo cunctis, praestantioribus autem gratiam faciendo, justitia ejus bona est, et eo magis magnanima, si peccatoribus quidem penitentiam agentibus peccata condonat, bene operantibus autem etiam vitam aeternam definit. Judicans vero in fine, et pro merito singulis retribuens, justus existit. An itaque haec recte se eo modo habeant, profitere; sin minus tibi ita esse videtur, refuta.

B III. Respondit Simon : Semel dixi : omnis legislator, ad justitiam respiciens, justus est. Et Petrus : Si boni est, non ferre legem, justi vero, ferre, ita etiam Creator bonus est ac justus. Bonus quidem, quoniam a temporibus Adami usque ad Mose scriptam legem tulisse non cernitur, justus vero, quoniam a Mose usque ad hanc aetatem tulit, sicut scripta est. Tum Simon : Ex tui praeceptoris vocibus ostende, ejusdem esse, bonus esse ac justum. Mihi quippe videtur impossibile, ut legislator, qui bonus sit, idem justus existat. Et Petrus : Quod bonus ipsum quoque justum sit, audi : Doctor noster querenti Pharisæo : Quid faciens vitam aeternam possidebo; primum respondit : Ne me dicas bonus. Nam bonus unus est, Pater qui est in caelis; et statim intulit haec verba : Si autem volueris in vitam ingredi, serua mandata. Illib autem aiente Quæ? ad legis mandata remisit. Non certe alium quemdam bonus significans ad justi remisisset eum præcepta. Aliud vero esse justum, et aliud bonus, etiam ipse confiteor. Sed ignoras ad eumdem pertinere, bonus esse ac justum. Bonus enim est, dum penitentibus nunc aequanimus est eorumque susceptor, justus autem est, quandoquidem judicans pro merito singulis retribuet.

C IV. Et Simon : Quo modo ergo, inquit, cum cognoscatur Creator, qui et Adamum formavit, et a justis sub lege viventibus agnitus est, sicut etiam a justis et a toto mundo, Magister tuus, qui post eos omnes venit, ait : Nemo novit Patrem, nisi Filius, sicut nec Filius quis novit, nisi Pater, et quibus voluerit Filius revelare. Ista autem non dixisset, si non annuntiasset quemdam Patrem in arcans existentem, quem et altissimum lex appellat, a quo neque bona neque mala audita est vox.

^c Matth. xi, 27.

^d Thren. iii, 38.

(quemadmodum in Lamentationibus Jeremias testatur), qui secundum numerum filiorum Israel, quando ingressi sunt in Aegyptum septuaginta, et secundum terminos gentium eas circumscripsit septuaginta linguis, et Filio suo, qui et Dominus vocatur et cœlum ac terram constituit, Hebræos partem dedit, eumque Deum deorum esse definit: deorum autem dico, qui alias gentium acceperunt portiones. Leges igitur prodierunt ab omnibus dictis diis ad suas portiones, quæ sunt reliquæ gentes. Pari autem modo et a Filio cunctorum Domino apud Hebræos posita lex processit. Hoc vero ita habere definitum est, ut si quis ad alicujus legem confugerit, ad illius partem pertineat, cuiuscepit legem servare. Nemo cognovit altissimum in arcanis positum Patrem, sicut nec Filiū ejus, quod Filius sit. Statim ergo tu, quæ propria sunt ignoti Altissimi, tribuens Filio, ignoras quod Filius sit, qui est Pater Iesu Christi apud vos dicti.

V. His a Simone prolati Petrus ait ad eum: Potesne, quod ita credas, ipsum contestari, non quem nunc in arcanis prædictas, sed quem credis, nec consenseris? Alia enim pro aliis decernens nugas agis. Quocirca si contestaris, a te credi quæ loqueris, tibi respondebo. Sin vero perseveras disceptare mecum de iis quæ non credis, per inane me cogis percutere. Et Simon dixit: A quodam ex discipulis tuis audivi [hæc ita esse constituta]. Excepit Petrus: Ne falsum testeris. Respondit Simon: Ne mihi convicium facias, protervissime. Tum Petrus: Usque quo protuleris eum qui dixit, mendax es. At Simon: Existima me hæc finxisse vel ab alio audiri, ad ea responde mihi. Nam si everti non potuerint, compererim esse veritatem. Et Petrus: Si est humanum figmentum, non respondeo ad illud: sin autem bujusce rei opinione tanquam veræ detineris, id ipsum mihi confitere, et habeo ego quoque aliquid quod de eo dicam. Simon: Prorsus arbitror hoc ita habere. Tu si quid ad illa habes dicere, responde.

A κακὴ 356 τὸ κούσμην φωνὴ (ώς ἐν τοῖς Θρήνοις καὶ Τερεμίας μαρτυρεῖ), ὅστις κατ' ἀριθμὸν (56) τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, οἱ εἰσῆλθον εἰς Ἀἴγυπτον, οἱ εἰσιν ἔδομήκοντα, καὶ πρὸς τὰ δριτά τῶν ἑθνῶν περιγράφεις γλώσσαις (57) ἔδομήκοντα, τῷ αὐτοῦ Γῆς τῷ καὶ Κυρίῳ λεγομένῳ, καὶ “οὐρανὸν καὶ γῆν διακομήσαντι, τοὺς Ἐβραιοὺς ἔδωκε μερίδας, καὶ αὐτὸν θεῶν θεῶν εἶναι διώρισεν, θεῶν δὲ “λέγω, οἵ τινες τὰς δόλλας τῶν ἑθνῶν εἰλήφασι μερίδας. Νόμοι οὖν προῆλθον ἀπὸ τε πάντων τῶν λεχθέντων θεῶν ταῖς αὐτῶν μερίσιν, ἡ τινά ἔστι τὰ λοιπά δόλλα ἔθνη. Ὄμοις δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ τοῦ πάντων Κυρίου ὁ παρὰ Ἐβραιοὺς κείμενος προῆλθε νόμος. Τοῦτο δὲ οὕτως ἔχειν ὠρίσθη, ἵνα, εἰ τις νόμῳ τινὸς προσφύγῃ, ἀπὸ τῆς ἐκείνου γένηται μερίδος, οὐδὲ δὴ καὶ τὸν νόμον πράττειν ἀνεδέξατο. Οὐδεὶς ἔγνω τὸν ἐν ἀπορρήτοις ὑψιστὸν Πατέρα δύτα, ὡς οὐδὲ τὸν τούτου Υἱὸν, ὃτι Υἱός ἔστιν. Αὐτίκα γοῦν σὺ τὰ τοῦ ἀπορρήτου “Ὑψιστοῦ ίδια διδοὺς τῷ Υἱῷ οὐκ οἰδας ὃτι Υἱός ἔστιν (58), Πατήρ οὐ πάρχων τοῦ Ἰησοῦ τοῦ καθ' ὑμᾶς λεγομένου Χριστοῦ.

V. Ταῦτα τοῦ Σίμωνος εἰπόντος δὲ Πέτρος ἔφη πρὸς αὐτὸν· Δύνασαι αὐτὸν ἐκείνον διαμαρτύρασθαι, ὅτι οὗτος πιστεύεις, οὐχ δν νῦν ἐν ἀπορρήτοις 357 λέγεις, δόλλον διατείνεις, οὐχ διαμαρτύρεις; “Ἄλλα γάρ ἀντ' δόλλων δρίζων φυλαρεῖς. Διδέ ἐὰν διαμαρτύρῃς, δὲ λαλεῖς, ταῦτα πιστεύεις, ἀποκρίνομαι σοι. Εἰ δὲ ἐστηκας συζητῶν ἐμοὶ δὲ μη πιστεύεις, κατὰ κενοῦ με παίξειν ἀναγκάζεις. Καὶ δὲ Σίμων ἔφη· Παρά τινος τῶν οῶν μαθητῶν ἀκήκοα ταῦτα οὗτος δρισθῆναι]”⁵⁸. Καὶ δὲ Πέτρος ἔφη· Μή γε φευδομαρτύρεις. Καὶ δὲ Σίμων ἔφη· Μή με λοιδόρει, προπετέστατε. Καὶ δὲ Πέτρος Μέχρις ἂν εἶπῃ τὸν εἰπόντα, φεύστης εἰ. Καὶ δὲ Σίμων Νόμιζε ἐμὲ ταῦτα πλάσαι δὲ καὶ παρὰ δόλλου με “ἀκηκοέναι· πρὸς ταῦτα μοι ἀπόκριναι. Ἐάν γάρ ἀνατραπῆναι μη δυνηθῇ, ἔμαθον τοῦτο εἶναι τὴν δόληθειαν. Καὶ δὲ Πέτρος· Εἰ ἀνθρώπινόν ἔστι πλάσμα, οὐκ ἀποκρίνομαι εἰς αὐτό· εἰ δὲ ὑπὸνοικεὶ αὐτῶν κεχράτησαι ὡς ἀληθοῦς, τοῦτο αὐτό μοι δομάλγησον, καὶ ἔχω τι καὶ αὐτὸς περὶ τούτου λέγειν. Καὶ δὲ Σίμων· Ἀπέξ μοι δοκεῖ δὲ τοῦτο οὗτος ἔχειν. Σὺ πρὸς ταῦτα εἰ ἔχεις τι λέγειν, ἀπόκριναι.

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁸ Reposi καὶ a Cl et S prætermissum. ⁵⁹ δῆ S. ⁶⁰ Ita O et ex conject. C, in cui. textu ἀκείνων. ⁶¹ ἀπορρήτου om. O. ⁶² Vbb. [ταῦτα οὗτας δρισθῆναι] lacuna inscripti, quæ in ms. Ottob. h. l. occurrit. ⁶³ με adjunxi c. O. Deinde ἀνατραπῆσαι Cl et S. ⁶⁴ Post δοκεῖ in O est εἶναι subiogatum. Cum eodem textui reddidi οὗτως, quod ap. S exciderat. Deinde εἰ ἔχεις O, ἔχεις C, εἰ δηλεῖς conj. S.

VARIORUM NOTÆ.

(56) “Οστις κατὰ ἀριθμὸν, x. τ. λ. Pari modo Clemens Alexandrinus, Strom., I, p. 338, linguarum numerum refert ad numerum Israëlitarum qui una cum Jacobo patre suo ingressi sunt in Aegyptum: cum is numerus ab aliis vulgo soleat adaptari ad eorum numerum, qui turrim Babylonicam extruxerunt. At Procopius Gazæus, in Deuteron., xxxii, 8, utraque conjungit, quemadmodum hic. Vide Nilum lib. III, epist. 416: lxx (al. 72) viri seniores, super quos cecidit spiritus Dei, lxx (al. 72) nationum linguis in hoc mundo diffusas ostendunt; ex quibus multi credentes, gratiam sancti Spiritus acceperunt. Isidori verba in Allegoriis sacrae Scripturæ. Qui

D libellus titulum habet in Codice meo ms. De significationibus Veteris et Novi Testimenti. Cot.

(57) Γλώσσας conj. C., quod recte improbat Davisius. Gentes enim, ait vir doctissimus, suis septuaginta, totidemque linguis, communis erat Hebræorum sententia. De septuaginta nationibus conferas, quæ Coteleteriis adnotavit ad Recogn., II, 42. Gieseler, Entstehung der schriftl. Evang., p. 128; Schneckenburger, Ueber den Ursprung des ersten kuron. Evang. p. 13. Egit præterea de loco nostro Neander, Gnost. syst., p. 378. S. DRESSEL.

(58) Οὐκ οἶδας ὃτι Υἱός ἔστιν, Πατήρ οὐ πάρχων τοῦ καθ' ὑμᾶς λεγομένου Χριστοῦ.

VI. Καὶ ὁ Πέτρος ἐφη· Εἰ τοῦτο οὗτος ἔχει¹¹, τὰ Αράπιστα ἀσεβεῖς· Εἰ γάρ Υἱὸς ἐστι, τοῦ οὐρανὸν καὶ γῆν δικαιομήσαντος, τὸ ψυχόλεται ἀποκαλύπτειν¹² τὸν ἐν ἀπορρήτοις αὐτοῦ Πατέρα, σὺ μέγιστα, ὡς ἐρηγ, ἀσεβεῖς ἀποκαλύπτων οὓς ἔκεινος οὐκ ἀπεκάλυψεν. Καὶ ὁ Σίμων· Ἄλλα αὐτός με βούλεται ἀποκαλύπτειν. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐ νοεῖς ἀλέγω, Σίμων. Πλὴν **358** ἀκίνασας σύνεις. Τῷ¹³ εἰπεῖν· Οἶς ἀλλ' θούληται¹⁴ ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψει, οὐ διδασκαλίᾳ τινὰ τούτον μαθεῖν λέγει, ἀλλὰ ἀποκαλύψει μόνον. Ἀπεκάλυψες ἐστι τὸν πάσας καρδίας ἀνθρώπων ἀπορρήτων κείμενον κεκαλυμμένον, ἀνευ φωνῆς τῆς αἵτιού βουλῇ¹⁵ ἀποκαλυπτόμενον. Καὶ οὐτοις γίνεται γῆναι, οὐ διδαχθέντα, ἀλλὰ συνέντα. Τῷ μέντοι συνέντι¹⁶ οὐκ ἔξεστιν, ἀλλως τοῦτο ἀποδεῖξαι, ἵνα μηδὲ αὐτὸς ἐδιάχθη, οὐτε ἀποκαλύψαι δύναται, τοῦ μὴ αὐτὸς ἐστεν ὁ Υἱὸς, ἐκτὸς εἰ μὴ ἔαυτὸν λέγει εἷναι τὸν Υἱόν. Σὺ δὲ οὐκ εἰ ὁ ἔστως Υἱός. Εἰ γάρ Υἱὸς δέ, πάντως ἀν δῆλος¹⁷ τῆς τοιαύτης ἀποκαλύψεως τοὺς ἀξίους. Σὺ δὲ οὐκ οἶδας. Εἰ γάρ ἡπίστασο, τὰ τῶν ἐπισταμένων ἀν ἐποίεις¹⁸.

VII. Καὶ ὁ Σίμων ἐφη· Ὁμολογῶ, οὐ συνῆκα τὰς λέγεις, τὰ τῶν ἐπιστημένων ἀλλ' ἐποίεις¹⁹. Καὶ ὁ Πέτρος· Εἰ οὐ συνῆκας, οὐδὲ τὸν ἐκάστου νοῦν εἰδέναι δύνῃ, καὶ εἰ ἀγνοεῖς²⁰, οὐδὲ τοὺς ἀξίους τῆς ἀποκαλύψεως ἐπιστασαι, οὐκ εἰ Υἱός· ὁ δὲ Υἱὸς οἴδεν· διὸ, οὐκ εἰδέναι, ὡς ἀξίους οὖσιν, ἀποκαλύπτει. Καὶ ὁ Σίμων ἐφη· Μήτη ἀπατῶ, οἶδα τοὺς ἀξίους, καὶ Υἱὸς οὐκ εἰμι. Τούτῳ μάντοι, τί ποτ' ἔστιν, οἶς θούληται ἀποκαλύπτει, οὐ συνῆκα ὡς λέγεις· τὸ δὲ μὴ συνέντι οὐκ ὡς μὴ εἰδὼς εἰπον, ἀλλ' ὡς εἰδὼς **359** δη; οἱ περεστῶτες οὐ συνῆκαν, ἵνα αὐτὸς σαφέστερον εἴπης, ὅπως νησίωσιν ὅντες ἐνεκεν καὶ τὴν Ἑρετικὸν ποιούμεθα. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἐγὼ σαφέστερον αὐτὸν εἰπεῖν οὐ δύναμαι, σὺ αὐτὸς ὡς νοήσις φράσον. Καὶ ὁ Σίμων· Ἐγὼ τὰς αὐτὰς ἀνάγκην ἔχω λέγειν. Καὶ ὁ Πέτρος· Φαίνη μοι, Σίμων, μὴ συνέις αὐτὸν, καὶ δομαλογεῖν μὴ θέλων, ἵνα μὴ ἐν ἀγνοίᾳ φωραθεῖς²¹ ἐλεγχθῆσι μὴ ὅντες οὐδὲ Υἱός. Τούτῳ γάρ αἰνίσσομαι, καὶν σαφῶς αὐτὸν εἰπεῖν μὴ θέλεις· ώστε ἐγὼ μὲν τὰς σάς βουλὰς ἔξ ὅντες θέλεις, προφρήτου ἀληθοῦς μαθητῆς ὄντος, οὐ προφήτης. Σὺ δὲ καὶ τὰ σαφῶς λεγόμενα μὴ συνιῶν Υἱὸν ἐντὸν εἰπεῖν θέλεις, ἀνθειστῶν²² τὴμν. Καὶ ὁ Σίμων· Ἐρώ σου πᾶσαν πρόφαστον· ὡμολογῶ, αὐτὸν οὐ συνέπει, τί ποτ' ἔστιν, καὶ οἶς ἀλλ' θούληται²³ ὁ Υἱὸς ἀποκαλύπτει. Λέγε τοινυν αὐτὸν σαφέστερον.

VIII. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἐπειδὴ καὶν σχήματι αὐτὸν ὡμολόγησες μὴ συνένται, πρὸς δὲ πυνθάνομαι σου,

VARIA LECTIONES.

¹¹ ἔχη C. ¹² Explanavit hunc locum contra Schleiemannum Baurius, *Annal. theol.*, Tüb., 1844, p. 552. S. ¹³ τῷ S. τῷ C. O. ¹⁴ Ιτα O. c. S. , βούλεται C. ¹⁵ τῆς—βούλῆς C. , ταῖς—βούλαις S. , auctore Dav. ¹⁶ συνέντι C. ¹⁷ ηδεῖς O. Ad verb. οἶδας notaat S : Nihil mutandum. Cfr. Lob., *Phryni.*, p. 236. ¹⁸ ἐποίεις S. O. , ἀποίης C. , ποιήσης conj. D. ¹⁹ Ιτα O. c. S. , ἐποίης C. , ποιήσης conj. D. ²⁰ S referit ad Lob., *Phryni.*, p. 359. Tum ἀγνοεῖς S. O. , ἀγνοῆς C. ²¹ Ιτα O. c. D. , φωραθῆς C. Pro ἔστως legitur in O ἐτ cum parvula lacuna, ead. man. in marg. Ιων.; επερος. ²² ἀνθειστῶς C. Tum ἀρω O. ²³ βούληται S. O. , βούλεται C.

VARIORUM NOTÆ.

Vest Simon Magus Deum creatorem esse filium ignoti dei sui, patrem vero Iesu Christi nostri. Hoc monui, quia aliter acceptum a viro docto Franciso

Turiano in *Explanationibus ad Constitutiones apostolicas.* Cot.

rogo, mihi responde, ac disces. Dic mihi : ais Filium, quicunque sit, justum esse, vel non? Respondit Simon : Justissimum. Et Petrus : Cum autem justus sit, cur non omnibus revelat, sed quibus vult? Ac Simon : Quoniam qui justus est, justis revelare vult. Petrus : Nonne igitur necesse est ab eo cognosci mentem singulorum, ut revelet dignis? Simon : Omnino necessarium est ita habere. Tum Petrus : Itaque ille solus merito revelare definitus est, qui solus uniuscujusque mentem novit, et non tu, qui ne ea quidem quae a nobis dicuntur potes intelligere.

X. Id Petrum dicens tem populus laudibus prosecutus est. At Simon, in lapsu deprehensus, præ pudore erubuit, atque fricata fronte dixit : Jam me magum siunt a Petro non tantum victimum, sed et rationibus pressum. Non autem licet quis rationicationibus prematur, abruptus veritatem in ipso victimam habet. Neque enim infirmitas defendantis veritas est superantis. Attamen aio tibi, me omnes astantes judicavisse dignos, qui in arcanis Patrem cognoscerent. Quare cum palam ipsis revelo, tu per invidiam mihi illos beneficio afficerem cupienti succenses.

X. Dicit Petrus : Quoniam, ut præsenti multitudini gratum saceres, ita locutus es, ego dicam non grata, sed vere. Dic mihi, quo modo dignos esse cognoscis astantes universos, quandoquidem tibi indicanti ne unus quidem præbuit assensum? Nam quod me contra te laudaverint, non est consentientium tibi, sed mihi, cui et laudem tanquam bene locuto tribuerunt. Verum quia Deus, utpote justus, singulorum mentem dijudicat, quod tu dixisti verum esse, id noluit per sinistram dextris dari, qua ratione, qui aliquid a fure accipit, et ipse reus est. Itaque eam ob causam quod a te afferebatur, noluit eos accipere, sed per Filium, qui ad revelandum præstitutus est. Cui enim convenit Patrem revelare, præterquam soli Filio, quia is tali revelatione dignum cognoscit? Sic non est hoc docere aut doceri, sed ineffabili manu ei revelari, qui illud scire dignus sit.

XI. Et Simon : Multum, inquit, conductit ad victoriam ei, qui bellum gerit, propriis uti armis. Quod enim quis amat, etiam sincere potest defendere : sincere autem defensum non vulgarem vim habet. Ideo deinceps quod vere sentio exponam. Aio quamdam in arcanis virtutem esse, cunctis ignorantiam, ipsi quoque mundi opifici, sicut et ipse Jesus dixit, nesciens quid loqueretur. Interdum enim ex multiloquio aliquis scopum veritatis attingit, ignorans quid dicat. Intelligo autem et de illo, quod pronuntiavit: *Nemo novit Patrem.* Et Petrus : Ne

A ἀπόχριναί μοι, καὶ μαθήσῃ. Λέγε μοι φῆς τὸν Γένον δίκαιων εἶναι, δοτις ποτ' ἔστιν, ή οὐ; Καὶ ὁ Σίμων Ἐφη· Δικαιότατον. Καὶ ὁ Πέτρος· Δίκαιος δὲ ὁν διὰ τοῦ μὴ πᾶσιν ἀποκαλύπτει, ἀλλ' οἵς βούλεται; Καὶ ὁ Σίμων· Οτι δίκαιος ὁν τοῖς ἀξίοις ἀποκαλύπτειν βούλεται. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐκοῦν¹⁸ ἀνάγκη αὐτὸν εἰδέναι τὸν ἔχαστον γοῦν, ἵνα ἀξίοις ἀποκαλύπτῃ; Καὶ ὁ Σίμων· Ἀνάγκη πᾶσα¹⁹ οὕτως ἔχειν. **360** Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐκοῦν αὐτὸς μόνος εὐλόγων²⁰ ἀποκαλύπτειν ὡρίσθη, μόνος τὸν ἔχαστον γοῦν εἰδὼς, καὶ οὐδὲ δημητρίου τὰ ὑψηλῶν λεγόμενα δυνάμενος συνιέναι.

IX. Τοῦτο τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ἀπὸ μὲν τῶν δηλων ἐπαινος ἐγένετο. Ὁ δὲ Σίμων κατάφωρος γεγονὼς, αἰδεσθεὶς ἡρυθράσε, καὶ τὸ μέτωπον τρίχες ἐφη· Ἀλλ' ἐμὲ μάγον λέγουσιν ὑπὸ Πέτρου νικώμενον²¹, ἀλλὰ καὶ συλλογιζόμενον. Οὐκ εἰ τις δὲ συλλυγίσθει, συναρπασθεὶς τὴν ἐν αὐτῷ ἀλήθειαν νεικημένην ἔχει. Οὐ γάρ ἡ ἀσθένεια τοῦ ἐκδικοῦντος ἀλήθειά ἔστι τοῦ νικωμένου²². Πλὴν φημὶ σοι, διτι ἐγὼ τοὺς παρεστῶτας πάντας ἀξίους ἔκρινα γνῶναι τὸν ἐν ἀπορήσιοις Πατέρα. Διὸ δημοσίῃ μοι αὐτοῖς ἀποκαλύπτοντος, σὺ αὐτὸς²³ διὰ φθόνου ἐμοὶ τῷ εὑεργετεῖν αὐτοὺς θέλοντι χαλεπαίνεις.

X. Καὶ ὁ Πέτρος Ἐφη· Ἐπειδὴ ἀρεσκόντως τεις παρεῖσαν δηλοὶς οὕτως ἔφης, ἐγὼ ἐρῶ οὐκ ἀρεσκόντως, ἀλλ' ²⁴ ἀληθῶς. Λέγε μοι, πῶς ἀξίους ἐπίστασαι τοὺς παρεστῶτας πάντας, ὅπου σοι ἐκφαίνονται οὐδὲ εἰς συνέθετο; τὸ γάρ ἐμοὶ ποιήσαθαι κατὰ σοῦ τὸν ἐπαίνον οὐκ ἔστι συγκαταθεμένων σοι, ἀλλ' ²⁵ ἐμοὶ, φά καὶ τὸν ἐπαίνον ὡς ὀρθῶς εἰρηκότι ἀπένειμαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Θεὸς δίκαιος ὁν βραβεύει τὸν ἔχαστον γοῦν, δ φῆς ἀληθὲς εἶναι. **361** οὐκ ἀν ἐδουλήθη διὰ τῆς ἀριστερᾶς τοῖς δεξιοῖς τοῦτο δοθῆναι, φά λόγῳ δ παρὰ κλέπτου τι λαβὼν καὶ αὐτὸς ὑπεύθυνός ἔστιν. Μότε τούτου ἐνεκεν τὸ ὑπὸ σοῦ φερόμενον οὐκ ἡθέλησεν αὐτοὺς λαβεῖν, ἀλλὰ διὰ τοῦ εἰς τὸ ἀποκαλύπτειν²⁶ ὥρισμένου Γίοῦ. Τίνι γάρ εὐλογόν ἔστιν ἀποκαλύπτειν τὸν Πατέρα, ή Γίον μόνῳ, διὰ τὸ εἰδέναι τῆς τοιαύτης ἀποκαλύψεως τὸν ἀξίον; Οὐτως οὐκ ἔστι τοῦτο διδάξαι ή διδαχθῆναι, ἀλλ' ἀφράσιμοι εἰσὶ τὸποκαλυψθῆναι τῷ τούτῳ εἰδέναι ἀξίω.

XI. Καὶ ὁ Σίμων Ἐφη· Πολὺν συμβάλλεται πρὸς νικην τῷ πολεμοῦντι τὸ ίδιοις χρήσασθαι ὄπλοις. Ο γέρων φιλεῖ τις, καὶ γνησίως ἐκδικεῖν δύναται, γνησίως δὲ ἐκδικούμενον οὐ τὴν τυχοῦσαν ισχὺν ἔχει. Διὸ τοῦ λοιποῦ ὅπερ δυτικῶς φρονῶ ἐκθῆσομαι. Φημὶ τίνα δύναται μιν ἐν ἀπορήσιοις εἶναι ἀγνωστὸν πᾶσι, καὶ αὐτῷ τῷ δημιουργῷ, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς εἰρηκεν, οὐκ ἐπιστάμενος δ ἐφθέγξατο. Ἐκ πολυλαλίδες²⁷ γάρ ἐνιστάει, εὔστοχει τις πρὸς τὸ ἀληθὲς, οὐκ εἰδὼς δ λέγει. Λέγω δὲ καὶ περὶ τούτου, οὐ εἰρηκεν. Οὐδεὶς διγραφεῖ τὸν Πατέρα. Καὶ ὁ Πέτρος· Σὺ τὰ ἔκεινον εἰδέναι μηκέτι

VARIÆ LECTIONES.

¹⁸ οὐκ οὖν C. ¹⁹ Post πᾶσα in O. repeatuntur vbb. αὐτὸν εἰδέναι τὸν ἔχαστον γοῦν ἵνα, sed expunclia. ²⁰ εὐλόγως deest in O. ²¹ νικώμενος O. Deinde οὐκ εἰ τις O. εἰ D., οὐχὶ τις C. ²² Fort. νικηφόρου S. ²³ αὐτὸς conj. C., αὐτοῖς id. in textu ut O. Deinde χαλεπαίνεις O εἰ ex conject. C., cuij. textus χαλεπαίνει. ²⁴ ἀλλά O. ²⁵ ἀλλά O. ²⁶ Pro litteris ποκα vocis ἀποκαλύπτειν in O spatiū apparet vacuum. Ita pau post. ²⁷ πολυλογίας O.

ικαγγίλου. Καὶ δὲ Σίμων ^{από} τὰ ἔκεινου οὐχ ἐπαγ-
γέλλει πιστεύειν, εἰς δὲ τὰ ἐπιτευχθέντα ^{οὐ} αὐτῷ
διάτροφαι σοι. Καὶ δὲ Πέτρος· Ἰνα μή σοι δῶ πρόδρο-
μον εἰ; φυγῆ, ζητήσω σοι ὡς θέλεις. Πλὴν μαρτύρο-
μαι τάνας δι τοῦ οὐδὲ δι τοῦ ἑφτῆ λόγον οὐ πιστεύεις.
Οὐδὲ ^{οὐ} γάρ δὲ φρονεῖς. Καὶ **362** Ἰνα μή με δόξῃς
ζείειναι, ἀνοίξομαι σοι τὰ σά, ἵνα εἰδῆς ^{οὐ} δι τοῦ πρὸς
εἴδητα διαλέγη.

III. Ήμεῖς, ω Σίμων, ἐκ τῆς μεγάλης δυνάμεως,
ἴτι τε καὶ τῇ χυρίᾳ λεγομένης, οὐ λέγομεν δύο ἀπε-
στέλλα ἀγγέλους, τὸν μὲν ἐπὶ τῷ κτίσαι κόσμον, τὸν
ἄλλο τῷ θέσθαι τὸν νόμον· οὐδὲ δι τοῦ αὐτῶν ^{οὐ} ἔκαστος
ἴδειν, ἐφ' οὓς ἐποίησεν, ὡς αὐτὸς ὁν αὐθέντης, αὐ-
τὴν ἤγειρεν· οὐδὲ ^{οὐ} δι τοῦ ^{οὐ} στηθόμενος διτικείμε-
νι. Μάλιστα, πῶς ἀπιστεῖς, καὶ τὴν ὑπόθεσιν ταῦτην.
Τὴν ἡγείδην δύναμιν ἐν ἀπορήτοις εἶναι, ἀγνοίας γέμει.
Τὴν γάρ ἀτηνωμοσύνην τῶν ὅπ' αὐτῆς ἀποσταλέντων
ἄγειν οὐ προεγίνωσκεν. Καὶ δὲ Σίμων, τοῦ Πέτρου
τάκτα λέγοντος, μεγάλως ὀργισθεὶς ἐπέκοψε λέγοντα,
εἰπὼν· Τί φλυαρεῖς, τολμητές καὶ πάντων προπετέ-
σται, ἐπ' δχλῶν εὐμαθῆ ^{οὐ} ἐκφαίνων ἀτεχνῶν τὰ
ἐπέφθητα; Καὶ δὲ Πέτρος· Τί φθονεῖς εὐεργετεῖσθαι
τοὺς παρόντας δικρατάς; Καὶ δὲ Σίμων· Οὐκοῦν ^{οὐ}
δικολογεῖς τὴν τοιαύτην ἐπίγνωσιν εὐεργεσίαν εἶναι;
Καὶ δὲ Πέτρος· Ὁμολογῶ. Τὸ γάρ φεῦδος γνωσθὲν
εἰρητεῖ, ἀγνοίας αἰτίᾳ μή περιπετεῖν αὐτῷ. Καὶ δὲ
Σίμων· **363** Φαίνη μοι μή δύναμενος εἰπεῖν εἰς ἀ-
ρχανταναί σοι. Λέγω δὴ ^{οὐ} δι τοῦ καὶ δι διδάσκαλός σου
ἢ ἀπόρθητος τινὰ λέγει εἶναι Πατέρα.

III. Καὶ δὲ Πέτρος ἐφη· Ἀποκρινοῦμαι εἰς διθέ-
ιες περὶ τοῦ· Οὐδεὶς διγρώ τὸν Πατέρα, εἰ μή δὲ
πᾶς, οὐδὲ τὸν Υἱόν τις οἰδει, εἰ μή δὲ Πατήρ, καὶ
εἰς ἄν βούληται δὲ Υἱὸς ἀποκαλύψῃ ^{οὐ}. Πρώτον
μὴ θεωράω, πῶς, τοῦ λόγου τούτου μυρίας ^{οὐ} ἔχον-
ται ἐνδοχάς, σὺ τὸ ἐπικινδυνότερον ἐξελέξω μέρος, πρὸς
ἔργων τοῦ Δημιουργοῦ καὶ τῶν ὅπ' αὐτοῦ πάντων
τῆς εἰρῆσθαι τὸν λόγον. Πρώτων μὲν γάρ δύναται
ἴδειος εἰρῆσθαι πρὸς πάντας Ἰουδαίους, τοὺς πατέρα
καὶ οὐτας εἶναι Χριστοῦ τὸν ^{οὐ} Δαβὶδ, καὶ αὐτὸν δὲ
τὸν Χριστὸν υἱὸν διητα, καὶ Υἱὸν θεοῦ μή ἐγνωκέναι ^{οὐ}.
Διὰ τοῦτο εἰρηται· Οὐδεὶς διγρώ τὸν Πατέρα,
τοῦ δι τοῦ θεοῦ τὸν Δαβὶδ πάντες ἐλεγον, τὸ δὲ
τελέστηται εἰπεῖν, ὡς οὐδὲ τὸν Υἱόν τις οἰδει, ἐπει-
δὴν τὸν δι τοῦ θεοῦ δικαίωνται, δρθῶς εἰρηται· δι γάρ
τον ἀρχῆς ὁν Υἱὸς μόνος ὡρίσθη, ἵνα οὖς βούλεται
ἐπικαλύψῃ. Καὶ οὐτως δύναται Ἄδαμ δι πρωτόπλα-
τας αὐτὸν μή ἀγνοεῖν, οὐδὲ Ἐνώχ δι εὐαρεστήσας μή

A amplius profitearis, te illius doctrinam cognoscere.
Et Simon: Ejus doctrinam non profiteor me cre-
dere, at de iis, in quæ casu incidit, edissero tibi.
Tum Petrus: Ne dem tibi pretextum ad fugam,
quæstionem tecum habebo sicut vis. Verumtamen
omnes testor, quod neque illum, quem nunc dixisti,
sermonem credas. Novi namque tuam sententiam.
Et ne me arbitreris falsum dicere, significabo tibi
tua, ut scias te cum sciente disceptare.

B XII. Nos, o Simon, ex magna virtute, quæ et do-
mina vocatur, non dicimus missos suis duos an-
gelos, unum quidem ad creandum mundum, alium
vero ad serendam legem, neque quod uterque ve-
niens eorum, quæ fecit, se supremum auctorem
predicaverit, neque quod stans sit status ut ad-
versarius. Audi quo modo bac etiam in re incredul-
lus sis. Virtus, quam in artanis aīs esse, ignorantiae
plena est. Nam ingratum animum ab ipsa missorum
angelorum non prescivit. Ac Simon, Petro hæc di-
cente, vehementer iratus loquentem interruptus di-
xitque: Quid blateras, temerarie omniumque pro-
tervissime, et coram populo docili temere patescas
arcana? Et Petrus: Cur invides astantibus audito-
ribus hoc beneficium? Simon: Non igitur confite-
ris, hujusmodi agnitionem beneficium esse? Petrus: Fato-
cor. Nam mendacium cognitum eo beneficio
afficit, ut in illud per ignorantiam non incidamus.
Simon: Videris mihi non posse respondere ad ea
quæ tibi proposui. Aio autem, quod et Magister
tuus quedam dicit esse in arcanis Patrem.

C XIII. Et Petrus dixit: Respondebo ad id quod vis,
de illo: Nemo novit Patrem, nisi Filius, neque Fi-
lium quis novit, nisi Pater, et quibus voluerit Filius
revelare. Primo quidem miror, qua ratione, cum
hoc dictum innumeros habeat sensus, tu periculoso-
rem elegeris partem, aiens prolatum suis in
ignorantiam Creatoris omniumque sub eo positorum.
Enimvero primum potest testimonium dictum
esse in omnes Iudeos, qui patrem Christi puta-
bant Davidem esse, atque Christum ejus filium,
qui que Filium Dei non cognoverant. Quare apte
dictum est: Nemo novit Patrem, quia pro Deo om-
nes Davidem aiebant: et quod subjungit, sicut nec
Filiū quis novit, dictum est, quia eum Filium esse
nesciverunt, et quod ait: Quibus voluerit Filius re-
velare, recte habet, qui enim ab initio est Filius, solus
destinatus est, ut quibus cupit revelet. Et sic non
potest Adamus, primus creatus homo, illum igno-
rasse, neque Enoch, qui placuit, nesciisse, nec Noe,

VARIÆ LECTIÖNES.

^α Vbb. καὶ δὲ Σίμων οι. O. ^β ἐπιτευχθέντα C, ἐπιτευχμένα S. ^γ οἶδεν O. ^δ έδης O. ^ε αὐτῶν
scripsi ex conject., ut sequentia stare possint, ξανθόν C. O. Tum add. ὡς ante αὐτός c. O.
Lectioem utriusque Hom. cod. ὃν αὐθέντης αὐτὸν S frustra mutavit in ὡς αὐθέντην αὐτός. ^ζ Vbb. οὐδὲ
τοῦτο, κ. τ. λ. absque distinctione in ms. Id est: Neque stans, alteri oppositus et aduersarius, status
ei. Quem sensum ut potui expiscatus sum, partim ex orationis serie, partim ex aliis hōrum apocrypho-
rum locis, hom. II, 22, 24; III, 2; xviii, 1. Epit. c. 25. Recogn., II, 7; III, 47. C. Mihi quidem, coll. præser-
vata loca hom. II, 22, nostra sic videtur esse restituenda: οὐδὲ δι τοῦ σὺ coll. hom. xviii, 7)
τοῦτο στροφόμενος δει καὶ μή κεισθενος (vel πεσούμενος). S. Co lex Ott. confirmat lectionem a C exhibi-
tam. ^η ἀμαθῶς C. ^η οὐκ οὖν C. ^η δη S, δε C, O. ^η ἀποκαλύψει O c. D, ἀποκαλύψει C. ^η μαρτίος
O. ^η τὸν O et in marg. C, τοῦ in textu. ^η Leg. ἐγνωκέτας. Idem propositus Schliemannus, Clem., p. 200,
l. 9 S. ^η δησαν Ο, qui tuin scribit βούλεται.

justus, non agnoveris, nec Abrahamus, amicus, non intellexisse, nec Isaacus non perceperisse, neque Jacobus, qui luctatus est, non credidisse, denique non potest fieri, quin cunctis in populo dignis ille fuerit revelatus.

XIV. Sin vero, sicut sis, Deus nunc revelandus est cunctis, ut cognoscatur, per Jesum, quo modo non iniquissimum dicas, illos quidem non cognovise, qui mundi fuerunt septem columna, qui que justissimo Deo accepti esse potuerunt, et veru nunc tot impios ex gentibus omnino cognoscere? Illi, cunctis hominibus præstantiores, digni habiti non sunt qui cognoscerent? Et quo modo id bonum est, quod non est justum? nisi si eum bonum appellare volueris, non qui justi operantes beneficiis afficit, sed qui amat iniquos, quamvis non credant, adeo, ut iis et abscondita revelet, quæ justis noluerit revelare. Nam hujusmodi res nec bono, nec justo competit, sed piorum osori. Num tu, Simon, es Stans, qui ista sic uondum dicta proferre audes?

XV. Et Simon super eo indignatus ait: Tuum Magistrum reprehende, dicente: Confiteor tibi, Domine cœli et terræ, quia quæ erant occulta sapientibus, revelasti ea parvulis lactentibus^a. Ac Petrus: Sic quidem, inquit, non prolatum sunt ea verba; dicam tamen prius, quasi ita prolatum sit, ut tibi visum fuit. Dominus noster, tametsi dixisset: Quæ erant occulta sapientibus, ea parvulis revelavit Pater, neque sic alium Deum et Patrem præter mundi Creatorem credebatur significare. Possunt enim ipsius Creatoris arcana esse, quæ significat, cum estiam Isaías dicat: Aperi am os meum in parabolis, si eructabo abscondita a constitutione mundi^b. Prophetam igitur consideris, qui occulta non ignorabat, quæ Jesus a sapientibus abscondita esse affirmat, revelata vero parvulis? Quo pacto autem Creator ignoravit, cum propheta ipsius Isaías non ignoraverit? Porro Jesus noster revera non dixit: Quæ erant abscondita, sed, ut videtur, asperius locutus est, dixit enim: Abscondisti haec a sapientibus, et revelasti ea parvulis lactentibus^c. Dicit: abscondisti, quasi aliquando ea cognita fuerint illis. Nam apud eos reposita erat clavis regni cœlorum, hoc est, arcanorum notitia.

^a Matth. xi, 25.

^b Psal. LXXVII, 2; Matth. XIII, 35.

εἰδέναι, οὐτε Νῦν δὲ καίς μή ἴπποτασθαι, οὐτε Ἀράχημ δέ φύλος μή συνιέναι, οὐτε Ἰσαάκ μή νενοχέναι, οὐτε Ἰακὼβ δὲ παῖασς μή πεπιστευέναι καὶ πᾶσιν ταῖς ἐν τῷ λῷ ἀξίοις μή ἀποκεκαλύφθαι.

364 XIV. Εἰ δὲ, ὡς φῆς, έσται διὰ τὸ εἰδέναι διὰ τοῦ Τισοῦ νῦν πᾶσιν ἀποκαλύπτεσθαι, πῶς οὐκ ἀδικώτων λέγεις, ἐκάπερ μὲν^d μή ἐγνωκέναι, ἐπειδὴ στόλους ὑπάρχαντας κόσμῳ, καὶ δικαιοστάτῳ Θεῷ εὐαρεστήσαι δυναμένους, καὶ τοσούτους δὲ νῦν ἀπὸ τῶν ἔθνων ἀσεβεῖς ἔντας κατὰ πάντα γῆνας; οὐτοὶ πάντοτε χρείτονες^e γῆνας οὐ κατηξιώθησαν; καὶ πῶς ἐστὶ τοῦτο ἀγαθὸν, δὲ μή δίκαιον ἐστιν; ἐκτὸς εἰ μή ἀγαθὸν θέλεις^f λέγειν οὐ τὸν εὐεργετοῦντα τοὺς δικαιοπραγγεῖτας, ἀλλὰ τὸν ἀγαπῶντα τοὺς δίκαιους^g, τὸν μὴ πιστεύωντα, οἵς καὶ τὰ ἀπόρρητα ἀποκαλύπτειν, δὲ δικαίοις ἀποκαλύψαι οὐκ τίθεται. Τὸ γάρ τοιούτον οὐτε ἀγαθῷ, οὐτε δικαίῳ προστήκει, ἀλλὰ τῷ εὐεσθεῖς μεμιστήκει. Μή τι σὺ εἶ, Σίμων, δὲ ταῦτα οὐτως μή ποτε ἥρθεντα εἰπεῖν ἀποθραυσμένος;

XV. Καὶ δὲ Σίμων ἐπὶ τοῦτῳ ἀγανακτήσας ἐφη· Τὸν δὲ Διδάσκαλον αἰτῶ εἰπόντα^h: Ξέξολογούμαι σοι, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, δι τοῦ ἡραρχεῖτα σοφοῖς, ἀπεκτίνησας αὐτὰς τηποὶς θηλάζουσιν. Καὶ δὲ Πέτρος· Οὐτώ μὲν, Ἐφη, δὲ λόγος οὐκ ἐλέχθη· ἐρώ δὲ πρῶτον, ως οὐτως εἰρημένων ὥσπερ σοι ἔδοξεν. Ο Κύριος ἡμῶν, εἰπερ καὶ εἰρήκει· "Α τινα δὲ κρυπτὰ σοφοῖς, ταῦτα τηποὶς ἀπεκτίνησεν δὲ Πατήρ, οὐδὲ οὐτως ἄλλον Θεον καὶ Πατέρα σημαντεν ἐνομίζετο παρὰ τὸν κτίσαντα τὸν κόσμον. Ἐνδέχεται γάρ αὗτον εἶναι τοῦ δημιουργοῦ τὰ κρυπτὰ δὲ Ελεγεν, τῷ καὶ τὸν 365 Ἡσαΐαν (59) εἰπεῖν· Ἄροξωⁱ τὸ στόμα μου^j ἐν παραβολαῖς, καὶ διερεύξομαι κεκρυμμένα ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Τονούν^k προφήτην διολογεῖς, δὲ τὰ κεκρυμμένα οὐκ τὴνει, ἀ τινα δὲ Ἰησοῦς ἀπὸ σοφῶν ἀποκεκρύφθαι^l λέγει, νηπίοις δὲ ἀποκεκαλύφθαι; Πώς δὲ δὲ δημιουργὸς τὴνει, τοῦ προφήτου αὐτοῦ μή ἀγνοοῦντος τοῦ^m Ἡσαΐου; Ο δὲ Ἰησοῦς ἡμῶν τῷ δοκοῦν τραχύτερον εἰρήκει, εἰπε γάρⁿ: Ἀπεκάλιψας αὐτὰς τηποὶς θηλάζουσιν. Τὸ δὲ εἰπεῖν, ἀπεκρύψας, ως ποτε ἐγνωσμένων αἰτοῖς. Παρ' αὐτοῖς γάρ δὲ κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἀπέκειτο, τουτέστιν τὴν γῆνας τῶν ἀπόρρητων.

^c Matth. xi, 25; Luc. x, 21.

VARIÆ LECTIONES.

^d μὲν excidit ap. Cl (ed. 1698, 1724) et S. ^e χρείτονος C, χρείτονες id. in mark. χρείτονως Ο; οὐτοὶ πάντες τὰ χρείτονα, x. t. λ. proposuit S. ^f θέλεις Ο. ^g Voc. τοὺς ἀδίκους exciderunt ap. S. Tuni ως p. οἰς conj. D. ^h Credner, Beitr., i, 313. S. ⁱ De Isaia cfr. Credner, Beitr. i, 303. S. εἰπεῖν ἀνοῖξων (ἀνοιξον cod.) C ex conject., τνοεῖν ἀνοῖξων Ο. ^j μου om. O. Idem ἐρεύνομα. ^k νῦν p. τὸν οὐν C. ^l ἀποκεκρύφθαι (sic), κεκρύφθαι C. ^m τοῦ assumpsi ei O. Tum δτινα δὲ Ησαΐα, in marg. δτινα οὐκ δὲ in texiu, quod eliam in O esse videtur. ⁿ Recete notat C, ad denda esse h. I. vbb. ἀπεκρύψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ, coll. verbis sequentibus hom. VIII, 6.

VARIORUM NOTÆ.

(59) Τὸν Ἡσαΐαν. Locus merito notandus; quia confirmat quod ex Hieronymo ad Matthei caput xiii, et ad Psalmum LXXVII, atque ex Anonymo ad eundem Psalmum, relato in Expositione Graecorum Patrum in Psalmos, veteres codices

non paucos, Matthei XIII, 35, insigni mendo scriptum habuisse, Græce διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου, Latine per Isaiam prophetam, pro διὰ Ἀσάρ των προφήτου, per Asaph prophetam, vel pro διὰ προφήτου, per prophetam, quo modo nunc legimus. Cor.

XVI. Καὶ μὴ λέγε· Ἡσένησεν εἰς τοὺς σοφοὺς ἀρίστας αὐτὰς ἀπ' αὐτῶν. Μή γένοιτο τοῦτο ὑπολάθειν. Οὐ γάρ ἡσένησεν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπέκρυπτον¹⁰ τὴν γνῶν τῆς βασιλείας, καὶ οὗτε αὐτὸς εἰσῆλθον, οὗτε τοι; βουλομένοις εἰσελθεῖν παρέσχον, τούτους ἔνεκεν κατὰ τὸ δίκαιον, ὡς ἀπέκρυψαν αὐτὸς τὰς ὁδοὺς ἀπὸ τῶν θελήτων, οἵτινες καὶ ἀπ' αὐτῶν ἀπέκρυψη τὰ δικόρητα, ἵνα, ὡς ἐποίησαν, διοιώσῃς καὶ αὐτοῖς γένηται, καὶ φέρεταις, τοῦ δὲ μηδέποτε τοῦ γνῶντος, 366 δ¹¹ μὴ οἶδεν, ὀφελεῖταις, τοῦ δὲ μηδέποτε, καὶν δοκῇ ἔχειν, ἀχρειταις, καὶν ἐν τοῖς ἀλλοῖς η̄ σοφός, καὶ δίδοται τοῖς ἀξίοις, καὶν ἐν τοῖς χρόνοις τῆς μαθητείας ὡς νήπιον.

XVII. Εἰ δέ τις ἔρει· Οὐδὲν ἦν ἀπόκρυφον τοῖς νοι; Ἰσραὴλ, διὰ τὸ γεγράφθαι (60). Οὐδέπερ σε Ἐλαθερ, Ἰσραὴλ, μηδὲ γάρ εἰπεῖς, Ἰακὼβ, ἀπέκρυψη η̄ ἀλλές διτέλεσθαι¹². συνιέναι ὀφελεῖταις τις διτέλεσθαι τὴν βασιλείαν¹³ ὁδὸς, η̄ τις ἔστι πολιτεία, οὐκ ἀπέκρυψη. Διὰ τοῦτο γάρ καὶ λέγει· Μή γάρ εἰπεῖς διτέλεσθαι τὴν βασιλείαν¹⁴ ἀπόκρυψη η̄ ὁδὸς. Ὁδὸς δὲ η̄ πολιτεία ἔστιν, τῷ καὶ τὸν Μωϋσῆν λέγειν· Ἰδού τέτευκα πρὸ προσώπου σου τὴν ὁδὸν τῆς ζωῆς, καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ θαράτου. Καὶ διτέλεσθαις αὐτῷνος εἰπεῖν· Εἰσέλθετε διὰ τῆς στεγῆς καὶ τεθλυμμένης ὁδοῦ, δι' η̄ς εἰσελεύσεσθε εἰς τὴν ζωήν. Καὶ ἀλλαχοῦ που, ἐρωτήσαντάς τινος· Τί σογίας ζωήρ αἰώνιοι κληρογομήσω¹⁵; τὰς τοῦ νόμου ἐντολὰς ὑπέδειξεν.

XVIII. Έκ δὲ τοῦ εἰπεῖν τὸν Ἡσαΐαν ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ· Ἰσραὴλ δέ με οὐκ ἔγρω, καὶ διλαός με οὐ συνήκει, οὐ παρὰ τοῦτο καὶ διτέλεσθαις ἀλλον πάρ τὸν ἐγνωσμένον Δημιουργὸν¹⁶ ἥνιστετο θεού, ἀλλὰ τὸν ἐγνωσμένον ἀγνωστὸν Ελεγεν ἐπέρω αἰνῆμα, ὡς τὴν διάθεσιν, τὴν δικαίαν τοῦ ἐγνωσμένου θεοῦ, διλαός ἀγνοῶν ἡμάρτανεν, καὶ ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ 367 χριθῆσεσθαι οὐχ ὑπελάμβανεν. Διὰ τοῦτο μετὰ τὸ εἰπεῖν· Ἰσραὴλ δέ με οὐκ ἔγρω, καὶ διλαός με οὐ συνήκει, ἐπαγαγῶν λέγει· Οὐαὶ θύτος ἐμαρτιώτ, διλαός¹⁷ πλήρης ἀμαρτιῶν. Τῇ γάρ πρὶς τὸ δίκαιον αὐτοῦ ἀγνοεῖ¹⁸, ὡς ἔφην, μηδ φοβούμενοι πλήρεις ἐγένοντο ἀμαρτιῶν, μόνον ἀγαθῶν, οἷς μηδ ἐπεξερχόμενον αὐτῶν τὰς ἀμαρτίας, εἴναι ὑπὲληφθεῖς.

XIX. Καὶ τινες μὲν οὕτως ἡμάρτανον, ἐκ τῆς διτέλεσθαις ἀκρίτους ὑπολήψεως. Ἐτεροὶ δὲ ἐκ τῶν

A XVI. Neque objicias: Impius exstitit circa sapientes, occultans ea ab illis. Absit suspicari hoc. Non enim impius exstitit: sed postquam absconderunt cognitionem regni, et neque ipsi ingressi sunt, neque volentibus intrare concesserunt^a etiam ob causam juste, quemadmodum ipsi vias abscondita sunt arcana, ut, quemadmodum fecerunt, similiter et illis fieret, et, qua mensura mensi sunt, aequali iis mensuraretur^b. Nam digno cognoscendi debetur id quod nescit: ab indigno autem, licet videatur habere, ausertur^c, quamvis in aliis sit sapiens, et dignis datur, tametsi tempore quo discunt parvuli sint.

B XVII. Quod si aliquis dicat: Nihil erat Israelites occultum, quia scriptum est: Nihil te latuit, Israel; non enim dicas, Jacob, abscondita est via a me^d, intelligere debet quis quae ad regnum pertinent abscondita fuisse ab illis, ut viam quae inducit in regnum, quae est ratio bene vivendi, non fuisse absconditam. Ideo etenim ait: Non enim dicas, abscondita est a me via. Via autem bona vite ratio est, ut etiam ex his Moysis verbis colligitur: Ecce posui ante faciem tuam viam vita et viam mortis^e. Et Magister concordi voce dixit: Intrate per angustum et arctum viam, per quam in vitam ingrediemini^f. Et alibi, interrogante quodam: Quid faciens vitam eternam possidebo^g? legis mandata ostendit.

C XVIII. Ex eo autem quod Isaias in persona Dei dicit: Israel autem me non cognovit, et populus me non intellexit^h; non ideo Isaias alium, præter cognitum Creatorem, significavit Deum, sed cognitum ignotum dixit alia occulta significatione, quia populus, justam cogniti Dei dispositionem ignorans, peccaverat, nec se a bono Deo judicandum censuerat. Propterea postquam dixit: Israel auem me non cognovit, et populus me non intellexit, subjungit: Vae genti peccatrici, populo pleno peccatisⁱ! Nam ob ignorantiam justitiae divinæ, ut aiebam, non timentes, pleni facti sunt peccatis, bonum duntaxat, ut peccata eorum non vindicaturum, Deum arbitrati esse.

D XIX. Et nonnulli quidem ita peccaverunt ex opinione, non fore judicium, propter Dei bonitatem.

^f Matth. vii, 13, 14.

^g Luc. xviii, 18; Matth. xix, 16.

^h Isa. 1, 3.

ⁱ Ibid. 4.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ ἀπέκρυψον C. ¹¹ τῶν Ιων C. ¹² τὸ γνῶντας, δ O, τοῦ γνῶντας, τὸ C, quod D mutavit in δ. ¹³ εἰς τὴν βασιλείαν εἰσφέρουσα C. ¹⁴ ἀληρονομήσει O. ¹⁵ δημιουργὸν non exstat in O. ¹⁶ Pro voce λαός lacuna est in O cum accentu gravi. In eod. bis scribitur γάρ, ultimum expunctum. ¹⁷ τῇ ἀγνοωσίᾳ (sic) p. δημοσίᾳ O. Tunc idem φοδούμεν, sequente lacuna pro litteris αι.

VARIORUM NOTÆ.

(60) Διὰ τὸ γεγράφθαι. Nota in apocrypho Opere indiligentem, seu potius temerariam plerumque divinorum elogiorum allegationem. Cot.

Alii vero contra. Nam Scripturarum adversus Deum voces iniquas et falsas rati veras esse, veram ipsius divinitatem ac virtutem nescierunt. Quapropter, quasi ipse ignorat, et cædibus gaudeat, et sacrificiorum donis pravos dimittat, præterea et decipiat et mentiatur, cunctaque iniqua faciat, ipsi, ut Deum imitati, peccando pie agere crediderunt. Quare immutabiles ad melius exsisterunt, et admoniti non conversi sunt. Nihil enim verebantur, quasi per hæc opera Deo essent similes.

XX. Cæterum ad eos, qui Deum talēm putant, merito quis asserat dictum fuisse : *Nemo novit Patrem, nisi Filius, sicut nec Filius quis novit, nisi Pater*.^a Et jure. Nam si cognovissent, nunquam libris revera ad temptationem scriptis contra Deum. credentes peccassent. Sed et alio quodam in loco ait, volens apertius eis ostendere causam cur errarent : *Ideo erratis, nescientes vera Scripturarum, propter quod ignoratis et virtutem Dei*.^b Quocirca oportet ut omnīs homo, qui salvus esse desiderat, fiat (quemadmodum dixit Magister) index librorum ad temptationem scriptorum. Ita enim locutus est : *Estone probi, trapezites. Opus autem est trapezitis, quia probis adulterina permista sunt.*

XXI. His a Petro dictis, Simon se percussum sermone de Scripturis simulans, tanquam affonitus dixit : Absit a me et ab amicis meis, tuos audire sermones. Et quandiu quidem nesciebani te ista de Scripturis sentire, sustinebam et colloquebar, nunc autem abscedo. Oportuerat sane principio me recessisse, quoriam audivi te dicentem : Ego contra mundi Conditorem nihil cuilibet loquenti credo, nec angelis, nec prophetis, non Scripturis, non sacerdotibus, non doctoribus, non ulli alteri, quamvis signa quis edat et prodigia, quamvis in aere insigniter fulgeat, vel per visa aut per insomnia reuelat. Quis ergo te potest a sententia deducere, seu bene seu male, ut aliud quid sentias præter quæ visa sunt tibi, qui adeo enixe ac immote in tuo iudicio permanes.

XXII. Et Petrus ad Simonem hæc loquentem ac egressurum ait : Adhuc audi a me hoc, et vade quo cupis. Simone vero converso ac remanente, Petrus : Novi, inquit, quo modo tunc audiens percusus sis, quia dixi : Quicunque contra Deum mundi creatorem quodlibet locutus fuerit, non credo. Nunc audi insuper majus aliquid : Si revera qui mundum creavit Deus eo animo esset, quo Scripturæ denotant, quin adeo, si incomparabiliter

^a Matth. xi, 27. ^b Marc. xii, 24.

VARIE LECTIONES.

¹⁰ Θεῷ legi vult D. ¹⁰ δι' δ C. Tum ἀμετάθετοι Ο et ex conject. C., ἀμετάθετον idem in textu. ¹⁰ Ο exh. με expunctum post αὐτόν. ¹¹ λέγοι Ο c. S, λέγων C. ¹¹ πλανδοθαι Ο. Tum εἰνεκεν C hom. II. 51; III, 50. ¹² ποιηθεῖς Ο. ¹² τὰ νῦν p. νῦν Ο. ¹³ μεταπέτις (seq. lacuna) αται p. μεταπέτισαι δύναται Ο. ¹⁴ καλδε εἴτε κακός Ο. ¹⁴ οὐτως C. Subinde χαλ (seq. lacuna) ται τῇ p. καλ ἀκινήτως τῇ Ο. ¹⁵ δι Σ, δι Ο et in textu C, qui conj. δι: δι. Subinde εἰπεν Ο. Idem ἀν δι c. S, ἀν ει C. ¹⁶ τοῦ C. Lectionem Οὐρωποιανι conj. etiam S. ¹⁶ τοιούτον Ο, τυγχάνῃ idem c. S, τυγχάνει C.

A ἐναντίων. Τας γάρ κατὰ τοῦ Θεοῦ τῶν Γραφῶν φωνᾶς, ἀδικους οὐσας καὶ φευδεῖς, ἀληθεῖς ὑπολαβθεῖντες, τὴν δυτικὰ αὐτοῦ θειότητα καὶ δύναμιν οὐκ ἔδεισαν. Διόπερ ὡς ἀγνοοῦντος αὐτοῦ καὶ φύοις χαίροντος καὶ θυσιῶν δώροις τοὺς πονηροὺς ἀφίέντος, έτι δὲ καὶ ἀπατῶντος καὶ φευδομένου καὶ πάντα διδικα ποιοῦντος, αὐτοὶ ὡς δμοια Θεοῦ¹⁰ ποιεῖσαντος, δμαρτάνοντες, Ισχυρίζοντο εὔσεβεν. Διὸ¹⁰ καὶ ἀμετάθετοι εἰς τὸ χρείττον ἡσαν, καὶ νουθετούμενοι οὐκ ἐπεστρέφοντο. Ήν γάρ ἐφοδοῦντο, ὡς τῷ Θεῷ διὰ τῶν τοιούτων πράξαν δικομοιούμενοι.

B **XX.** Πρὸς δὲ τοὺς τοιούτον αὐτὸν¹⁰ νομίζοντας εἶναι εὐλόγως ἂν τις λέγοι¹¹ εἰρῆσθαι. Οὐδεὶς ἔγρα τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱός, ὃς οὐδὲ τὸν Υἱόν τις οἴσει, εἰ μὴ ὁ Πατήρ. Καὶ εἰκότως. Εἰ γάρ ἡπισταντο, οὐκ ἂν ταῖς δυτικὰς πρὸς πειρασμὸν κατὰ τοῦ Θεοῦ γραφεῖσας βίθιοις πιστεύοντες **368** ἡμάρτανον. Ἀλλὰ καὶ ἀλλαχῆ που λέγει, θέλων σαφέστερον αὐτοὺς τὴν αἰτίαν τῆς πλάνης αὐτῶν ὑποδεῖξαι. Διὰ τοῦτο πλανάσθε¹², μὴ εἰδότες τὰ ἀληθῆ τὸν Γραψῶν, οὐ εἰνεκα ἀγροεῖτε καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Διὸ δεῖ πάντα διθρωπον σωθῆναι θέλοντα γενέσθαι, ὡς διδασκαλος εἰπεν, κριτήν τῶν πρὸς πειρασμὸν γραφεῖσῶν βίθιλων. Οὐτως γάρ εἰπεν· Γίνεσθε τραπεζίται δόκιμοι. Τραπεζίτων δὲ χρεῖα, δι τοῖς δοκίμοις καὶ τὰ κιθέδηλα ἀναμεμιγμένα.

C **XXI.** Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, δίλμων ἐπι τοῖς φηθεῖσι περὶ τῶν Γραφῶν προσποιησάμενος ἐκπελῆχθαι, ὡς πτονθεὶς¹³ ἐφη· Ἀπειή μοι καὶ τοῖς ἐμὲ φιλοῦσιν, τῶν σῶν ἐπακούειν λόγων. Καὶ μέχρι μὲν δὲ οὐκ ἔδεισεν σε ταῦτα περὶ τῶν Γραφῶν φρονοῦντα, ήγειρχόμην καὶ διελεγόμην, νῦν¹⁴ δὲ ἀφίσταμαι. Ἐδει μέντοι τὴν ἀρχὴν ὑποχωρῆσαι με, δει τηνούσα σου λέγοντος· Ἔγω κατὰ τοῦ κτίσαντος τὸν κόσμον οὐδὲν οὐδενὶ πιστεύων λέγοντι, οὐτε ἀγγέλοις, οὐτε προφήταις, οὐ Γραφαῖς, οὐχ ιερεῦσιν, οὐ διδασκάλοις, οὐκ ἀλλωρ οὐδενὶ, καὶ σημειά τις καὶ τέρατα ποιῇ, καὶ δὲν ἀρέι ἐπιφανῶς ἀστράπτῃ, η δι' ὅραμάτων η δι' ἐνυπνίων ἀποκαλύπτῃ. Τίς οὖν σε μεταπέτισαι δύναται¹⁵, εἴτε καλῶς εἴτε κακῶς¹⁶, ἐπερόν τι φρονεῖν παρὰ τὰ δόξαντά σου, Ισχυρῶς οὐτω¹⁷ καὶ ἀκινήτως τῇ σεαυτοῦ γνώσει ἐνδιαιμένοντα.

D **XXII.** Καὶ δι Πέτρος ταῦτα εἰπόντι τῷ Σίμωνι, ἐκβαίνειν μέλλοντι, ἐφη· Ἐτι τούτο μου ἀνούσιον, καὶ πορεύου δποι θέλεις. Τοῦ δὲ Σίμωνος ἐπιστραφέντος καὶ ἐπιμενάντος, δι Πέτρος ἐφη· Όδα πῶς τότε ἀκούων κατεπλάγης, δι¹⁸ εἰπον· Οὐσις ποτ' ἄν δι κατὰ τοῦ τὸν κόσμον κτίσαντος Θεοῦ λέγων διτοιν, οὐ πιστεύω. Τὸ¹⁹ δὲ ἐπι τούτου μείζον νῦν ἔκουσον. Εάν τῷ δητι δι τὸν κόσμον κτίσας θεὸς τὴν γνώμην τοιούτος²⁰ ὧν τυγχάνῃ, διότον αι Γραφα-

καταλέγουσιν, καὶ εἰ δόλως πως ἀπαραβλήτως κακός; Αἴτιον, ὡς οὐτε αἱ Γραφαὶ εἰπεῖν ἴχυσαν, οὐτε δόλος τοις καλὸν ἐνοῦσαι δυνατός ἐστιν, ὁμοίως ἔγων οὐκ ἀποστήσομαι τοῦ²¹ αὐτὸν μόνον σέβειν, καὶ τὸ αὐτοῦ βούλημα ποιεῖν. Εἰδέναι γάρ σε θέλω καὶ πεπεῖσθαι, ὅτι δὲ εἰς τὸν αὐτοῦ ποιητὴν οὐκ ἔχων στοργὴν, οὐδὲ εἰς ἄτερον ἔχειν ποτὲ δύναται. Εἰ δὲ ἔχει²² πρὸς ἄτερον, παρὰ φύσιν ἔχων, ἐκ πονηροῦ τὸν τῶν ἀδίκων ἔρωτα ἔχων ἀγνοεῖ, ὡς μηδὲ ἔκεινον βεβειώς φυλάξῃ δυνάμενος. Καὶ εἰ δρά ἐστι τις ἄτερος ὑπὲρ τὸν ἀρμούρην, ἀποδέξεται²³ με ὡς ἀγαθὸς ταύτη μᾶλλον, ὅτι τὸν ἔμδον ἀγαπῶ πατέρα, σὲ δὲ οὐκ ἀποδέξεται εἰδὼς, ὅτι τὸν φύσει σου ποιητὴν, οὐ γάρ λέγω πατέρα²⁴, κατέλιπτες ἐπ' ἐλπίδι μείζονι, οὐ ψροντίσας τοῦ εὐλόγου. Οὕτως εἰ καὶ αὐτοῦ κρείττονα εὐρήσῃς²⁵, οἶδεν 370 ὅτι καὶ αὐτὸν καταλείψεις ποτὲ, καὶ μᾶλλον ὅτι μὴ γέγονεν σου πατήρ, ὅποτε καὶ τὸν δυτικὸν πατέρα κατέλιπες.

XXIII. Ἄλλος ἔρεις· Οἶδεν διτὶ οὐκ ἔστιν ἔτερος ὑπὲρ εἰδῶν, καὶ διὰ τοῦτο καταλειφθῆναι οὐ δύναται. Χάρις οὖν τῷ μὴ εἶναι· τὰ δὲ τῆς γνώμης οἶδεν ἔτοιμα πρὸς ἀγνωμοσύνην. Εἰ δὲ εἰδὼς ἀγνώμονά σε ἀποδέχεται, ἐμὲ δὲ εὐγνώμονα ἐπιστάμενος οὐ προσίεται. ἀλλοιστός ἐστι κατὰ τὸν σὸν λόγον, τῷ εὐλόγῳ μὴ καχρημένος. Οὕτω πονηρίας, ὡς Σίμων, ὑπουργὸς ὃν ἀγνοεῖς. Καὶ δὲ Σίμων ἀπεκρίνατο· Πόθεν οὖν τὸ πονηρὸν πέψυκεν, εἰπὲ τὴν. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἐκειδὴ σήμερον, ἔφη, ἐκβαίνειν ἔφθασας, καὶ ἔφης τοῦ λοιποῦ ὡς βλασφήμου μὴ ἀκούειν ἐμοῦ, αὐτριον, εἴγε θέλῃς²⁶ μαθεῖν, ἐλθόντι ὑφῆγησομαι²⁷, καὶ ὡς θέλεις ἔμεσασθηναὶ με συγχωρήσω ἀνευ φιλονεικίας. Καὶ δὲ Σίμων ἔφη· Ως δὲ μοι δόξῃ ποιήσω. Καὶ τοῦτο²⁸ εἰπὼν ἐπορεύθη. Τῶν δὲ συνεισελθόντων αὐτῷ οὐδὲς συνεῖπλεν, ἀλλὰ τοῖς ποσὶ προσπεσόντες Πέτρου ἥξουν, ἐπὶ τῷ²⁹ συνηρπάσθαι τῷ Σίμωνι συγγνῶμης τυγχάνειν, καὶ ἀποδεχθῆναι μετανοοῦντας. Οὐ δὲ Πέτρος προσέμενος³⁰ αὐτούς τε τοὺς μεταμελομένους καὶ τοὺς δόλους δηλους, ἐπέθηκε τὰς χειρας³¹ εὐχόμενος, καὶ λόμενος αὐτῶν τοὺς πάσχοντας, καὶ οὕτως³² ἀπολύτων παρήγγελεν αὐτοῖς, περὶ τὸ δρθρὸν ταχύνειν. Καὶ τοῦτο³³ 371 εἰπὼν καὶ εἰσελθὼν μετὰ τῶν συνήθων τὰ εἰωθότα πρὸς τὴν ἐπείγουσαν ἡσυχίαν ἐποίησεν, καταλαβούσης ἐσπέρας.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΩΝ.

I. Τῆς δὲ δόλης τὴν μέρας³⁴ δρθριαίτερον προελθὼν δὲ Πέτρος, καὶ ιδών τὸν Σίμωνα σὺν δόλοις πολλοῖς ἀναμένοντα αὐτὸν, προσαγορεύσας τὸν πλῆθος ἡρέστο διαλέγεσθαι· Ἀμα δὲ τῷ δρεξασθαι δὲ Σίμων ἐκκόψας ἔφη· Τὰ μακρά σου ταῦτα παρεὶς προσίμια εἰς τὸ προκείμενον πυνθανομένη μοι ἀπόχριναι³⁵. Ἐπειδὴ συννοῶ

VARIAE LECTIONES.

²¹ τοῦ Ο , ut legi voluit S , τὸν C . ²² ἔχη C . ²³ Ita O c. S: hic et paulo post, ἀποδέξηται C utrovis. ²⁴ Ρησι πατέρα Vbb. στὸ δὲ οὐκ ἀποδέξεται εἰδὼς διτὶ τὸν φύσει σου ποιητὴν, οὐ γάρ λέγω πατέρα repetuntur in O. Tum idem φροντῶν p. φροντίσας. ²⁵ εὐρήσεις O. Clr. Lob., Phryne., p. 721 S. ²⁶ θέλεις O. ²⁷ διηγήσωμαι C. ²⁸ τοῦτο C. ²⁹ τῷ S, O , τὸ C. ³⁰ ὡς δ (seq. lacuna) προσέμενος p. δ δὲ Πέτ. προσέμενος O. ³¹ Pro ὡς χειρας lacuna in O. ³² καὶ οὕτως bis legitur in O. ³³ τοῦτο C. Tum τὴν συνήθη πρὸ τῶν συνήθων .. ³⁴ ἡμετέρας O. Subinde δρθριαίτερον idem c. S , δρθριαίτερον C. ³⁵ ἀποκριθῆται O.

telligo (sicut ex iis quæ ab initio audivi habeo A se, ὃς ἀφ' ὧν ἀπ' ἀρχῆς ἐπανηκοῶς ἐπίτεμαι, δι τοῦ compertum) quod nihil aliud tibi propositum sit, quam omni machina ostendere, Creatorem esse unum inculpatum Deum, tantoque flagres desiderio sententiam confirmandi, ut et quædam Scripturarum capitula, quæ aperte illum accusant, falsa dicere audeas, ea de causa institui hodie probare, impossibile esse ut omnium conditor sit inculpatus. Probationem vero inchoare possum jam, siquidem ad id, quod sciscitabor a te, mihi respondeas.

II. Ais aliquem malitiæ principem esse, nec ne? Nam si dixeris non esse, ex multis, iisque a Magistro tuo prolatis, habeo ostendere quod sit. Si vero æquo animo confessus fueris esse malum, consequenter sermonem faciam. Et Petrus : Fieri nequit, ut vocem Magistri mei denegem, quare fateor malum esse, quia sæpe illum existere testatus est qui cuncta vere prædicavit Magister. Statim itaque constitetur, per quadraginta dies collocutum tentavisse ipsum ^a. Et alibi novi eum dixisse : Si Satanam Satanam ejiciat, adversus se divisus est ; quo modo ergo steterit regnum ^b? Et quod viderit Satanam sicut fulgor cadentem de celo, declaravit ^c. Atque alibi ait : Qui vero malum semen seminat, est diabolus ^d. Et iterum : Nolite dare occasiōnem malo. Quin etiam consilium dedit his verbis : Sit vestrum, Est, est, ac Non, non; quod autem hic abundantius est, a malo est ^e. Sed et in oratione quam tradidit, dictum habemus : Libera nos a malo ^f. Et alio quodam in loco denuntiavit dicere impiis : Discedite in tenebras exteriores, quas paravit Pater diabolo et angelis ejus ^g. Ac ne in longum producam orationem, sæpius scio Magistrum meum docuisse esse diabolum. Quocirca ego quoque fateor illum existere. De cætero, si quid habes consequenter dicendum, sicut promisisti, eloquere.

III. Et Simon : Quoniam igitur æquo animo confessus es malum existere, ex Scripturis, dic nobis, quo modo factus sit, si factus est, et a quo, et quare. Ac Petrus : Ignosce mini, Simon, non audeo dicere quod scriptum non est. Vei si tu scriptum affirmas, ostende. Sin vero, quatenus non legitur, etiam tu id non potes ostendere, cur de rebus non scriptis pronunciandi subimus periculum? Si enim non cre-

^a Marc. i, 43.

^b Matth. xi, 26.

^c Luc. x, 18.

^d Matth. xiii, 39.

μηθὲν ἔτερον σοι πρόκειται, ἢ πάσῃ μηχανῇ τὸν Δημιουργὸν αὐτὸν δεῖξαι μόνον διμεμπτονεῖναι θεὸν, καὶ τοσοῦτον προαιρέσεως ^h πόθον ἔχοντα διτσυρίζεσθαι, ὃς καὶ ἐνὶ τῶν Γραφῶν περικοπὰς σαφῶς καταλεγούσας αὐτὸν τολμᾶν φευδεῖς λέγειν· οὐ εἰνεκεν προήργηματι σήμερον ἀποδεῖξαι, διτι διδύνατον ἐστιν αὐτὸν πάντων δημιουργῶν δύνα διμεμπτον εἶναι. Τῆς δὲ ἀποδεῖξεως ἡδη δρᾶσθαι δύναται, ἐάν γε πρὸς ὅ πυνθάνομαι σου, ἀποχρίνῃ μοι.

II. Φήσ τινα κακίας ἡγεμόνα εἶναι, ἢ οὐ; Ἐάν γάρ ⁱ εἰπῆς μὴ εἶναι, 372 ἐκ πολλῶν καὶ τῶν τοῦ Διδασκάλου σου ἀποδεῖξαι ἔχω, διτι ἐστιν· εἰ δὲ εὐγνωμονῶν διμολογήσης ^j εἶναι τὸν πονηρὸν, ἐπομένως ποιήσω τὸν λόγον. Καὶ δὲ Πέτρος· Ἀδύνατόν ἐστι μοι φωνὴν τοῦ ἐμοῦ ἀρνήσασθαι Διδασκάλου, διτι καὶ διμολογῶ εἶναι τὸν πονηρὸν, διτι πολλάκις αὐτὸν ὑπάρχειν διπάντες ἀλληθεύσας εἰρηκε Διδάσκαλος. Αὐτίκα γοῦν διμολογεῖ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας διατελεῖντα τεπειρακέναι αὐτόν. Καὶ ἀλληλοι τοις οἴδα αὐτὸν εἰρηκάτε· Εἰ δὲ Σατανᾶς τὸν Σατανᾶν ἐκβάλλει ^k, ἐφ' ἐαν τὸν ἐμπροσθή, καὶς οὖν οὐτοῦ στήκη ^l ἡ βασιλεία; Καὶ διτι ἐώρακε τὸν πονηρὸν ὡς ἀστραπὴ πιστώντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐδήλωσεν. Καὶ ἀλλοι ἐφεντο· Οὐ δὲ τὸ κακὸν σπέρμα σπείρας ἐστὶν ὁ διμέλος. Καὶ πάλιν· Μή δύτε (61) πρόσαστιν τῷ πονηρῷ· Ἀλλὰ καὶ συμβουλεύων εἰρηκεν· Εστω ὑμῶν τὸν τοντον, τοντον, καὶ τὸ οὖ, οὖ· τὸ δὲ περισσόν τοις τοις τῷ πονηρῷ ἐστίν. Ἀλλὰ καὶ ἐν διπάντων εὐχῇ ἔχομεν εἰρημένον· Ρῦσα ημᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Καὶ ἀλληλοι εἰπεῖν ὑπέσχετο τοῖς ἀσεβοῦσιν ^m. Ὑπάρχετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἔξωτερον, δητοιμάσετε διπάντη τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Καὶ ἵνα μὴ εἰς πολὺ μηκύνω τὸν λόγον, πολλάκις οἴδα τὸν Διδασκάλον μου εἰπόντα εἶναι 373 τὸν πονηρὸν. Διτι ⁿ κάρῳ σύμφημι αὐτὸν ὑπάρχειν. Λοιπὸν εἰ τι ἔχεις ἐπομένως λέγειν, ὡς ὑπέτσχου, λέγε ^o.

III. Καὶ ^p δὲ Σίμων· Ἐπει σὺν εὐγνωμονήσας ὡμολόγησας εἶναι τὸν πονηρὸν, ἀπὸ Γραφῶν, ἡμῖν ^q λέγε τὸ πῶς γέγονεν, εἰπερ γέγονεν, καὶ ὑπὸ τίνος, καὶ διτι τί. Καὶ δὲ Πέτρος· Σύγγνωθί μοι, Σίμων, μὴ τολμῶντι εἰπεῖν δ μὴ γέγραπται. Εἰ σὺ φῆς γεγράφθαι, δεῖξον. Εἰ δὲ, καθά μὴ γέγραπται, οὐδὲ συδεῖξαι δύνη, διτι τί περὶ τῶν μὴ γραφέντων ἀποφαινόμενοι ^r κινδυνεύομεν; Εἰ ^s γάρ οὐ πεπιστεύκαμεν κριθήσ-

^e Matth. v, 37; Jac. v, 12.

^f Matth. vi, 43.

^g Matth. xxv, 30.

VARIÆ LECTIONES.

^h προαιρέσιν C. ⁱ Vbb. πρὸς δ (c. I.) — ἐὰν γάρ non leguntur in O. ^h διμολογήσεις O. ^h ἐκβάλλεις O. c. textu N. T., ἐκβάλλῃ C. ^h στήκει O. ^h Ita locum corruptum restitui c. O. διγονον ὑπέχειν (dictum præbere = dicere) Idem significat ac εἰπεῖν. Utitur autem forma Medii non sine malitia. Lectio Ci a S repetita εἰπε· ὑπέσχετο τοῖς ἀσεβοῦσιν monstrum est. ^h Pro διτι lacuna in O. ^h Pro λέγε lacunam præber O. ^h ἡ (sic) O. ^h καὶ C. ^h δι C.

VARIORUM NOTÆ.

(61) Testimonium forsitan Ebionitici evangelii, affine dicto apostolico : Μήτε δίδοτε τόπον τῷ διαβόλῳ, Ephes. iv, 27. Evidet observavi, nec in Clementinis nec in Recognitionibus, quæ apocryst-

pha sæpe diximus ab Ebionitæ suis depravata. Paulum apostolum citatum inveniri. C. De dicto illo vide, quæ nos exposuimus Nachapost. Zeitalt. II, 391. S. μὴ δῶ τε O. DRESSEL.

τοι, μή⁷⁷ μόνον περὶ ὧν ποιούμεν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ περὶ ὄντων πιστεύοντες λαλοῦμεν, καὶ διὰ τοῦτο τολμηρότερον περὶ Θεοῦ διαλεγόμεθα; Ὁ δὲ Σίμων, συνεῖτο πρὸς τὴν ἀπόνοιαν αὐτοῦ εἰρήκεν, ἔφη· Τέλος ἡσαν κινδυνεύειν, σὺ δὲ, ἦν φῆς βλασφημίαν, πρόσφασιν πρὸς ὑποχώρησιν μή λάμβανε. Συννοῶ γάρ σε βουλήμενον ὑποτέλεσθαι, ὅπως τὸν ἐπὶ τῶν δχλῶν Ελεγχὸν ἐκφύγῃς, ὃτε μὲν ὡς δεδιώκεις βλασφημίας ἀκούσαι, ὃτε δὲ ἐπειδὴ μή γέγραπται πῶς καὶ⁷⁸ ὑπὸ τίνος καὶ διὰ τί γέγονεν δικαιορία, ὃτι μή χρή πλείον τῆς Γραφῆς τοιμάντι λέγειν δόδι καὶ ὡς εὐλαβῆς τούτο μόνον βιβαίος, διτὶ ἔστιν. Ταῦτα δὲ μηχανόμενος σεαυτὸν⁷⁹ ἐπεπάτης, οὐχ εἰδὼς διτὶ, εἰ βλασφημία ἐστὶ περὶ⁸⁰ πονηροῦ ἀχρισοῦν, ἢ αἰτίᾳ περὶ ἐμὲ τὸν κατήγορον τηγάνει,⁸¹ οὐ περὶ σὲ τὸν συνηγοροῦντα τῷ Θεῷ. Καὶ εἰ ἀγραφόν ἐστι τὸ ζητούμενον, καὶ διὰ τοῦτο ἔτι τοῦ⁸² θέλεις, εἰσὶ τίνες ὁδοὶ ἵκαναι, δυνάμεναι σχῆμα της Γραφῶν δεῖξαι τὰ ζητούμενα. Αὐτίκα γοῦν εἰς ἀνάγκη τὸν⁸³ πονηρὸν, διν καὶ σὺ φῆς ὑπάρχειν, ἢ γενητὸν εἶναι ἢ ἀγένητον;

IV. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Ἀνάγκη Καὶ ὁ Σίμων· Οὐκοῦν εἰ γενητός ἐστιν, ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ τὰ πάντα πεπαρτόντος γέγονε Θεοῦ, ἢ ὡς ζῶν γεννηθεῖς, ἢ οὐσιῶδες προβληθεῖς, καὶ ἔξω τῇ χράσει συμβεβηκός⁸⁴. Εἰ γάρ ἐκτὸς ἦν αὐτοῦ ἢ ὑλὴ ἔμψυχος οὖσα ἢ ἔνεργος, θεν γέγονεν, ἢ δι’ αὐτοῦ τοῦ⁸⁵ Θεοῦ, ἢ ἀφ’ ἴστοι, ἢ καὶ τέξεις οὐχ ὄντων συμβέβηκεν, ἢ τῶν πρὸς τοὺς, ἢ αἰτίας την. Πάσης οὖν ὁδοῦ, ὡς οἷμα, ἐντὶς διηρημένης πρὸς τὴν εὑρεσιν αὐτοῦ, ἀνάγκη μὲν εἰς αὐτῶν⁸⁶ ὁδεύουσιν εὑρετὸν αὐτὸν εἶναι. Ξέστηρον δέ εἰσιν τὰ ζητοῦντα γένεσιν, καὶ εὑρόντα τὸ αἴτιον ὑπὸ μέμψειν αὐτὸν εἶναι νοεῖν. Ηγάρ; πῶς οὐ⁸⁷ δοκεῖ;

V. Καὶ ὁ Πέτρος· Τέμοι δοκεῖ, ἐὰν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τοῦ γενούμενος, μήπως δεῖν τὸν ποιητὴν⁸⁸ ποιήσαντα μέμψειν εἶναι, μήπως τὸ χρήσιμον αὐτοῦ πάντα ἀναγκαῖσταν⁸⁹ εὐρεθεῖται εἰ δὲ καὶ μή γεγονὼς ἐπιχειρεῖται⁹⁰,⁹¹ 375 ὡς ἀεὶ ὥν, οὐδὲ ἐν τούτῳ διηρημένος μεμπτὸς, ἢ μή τῶν δλῶν ἔστιν δὲ κρείτην⁹², εἰ καὶ ἀνάρχων ἀρχῆς τέλος ἐπιθεῖναι διὰ τὸ μή γεγονεῖ⁹³ ἔχειν οὐδεδύνηται, ἢ δυνατὸς ὅν οὐχ ἀναισθίσθη, δικιών χρίνας ἀρχήν μή εἰληφθεῖ τέλος εἰδίνω, καὶ κακῷ πεφυκότι⁹⁴ συγγράνει, διὰ τὸ μή τοι γενέσθαι μή δύνασθαι, καὶ εἰ τοῦ γενέσθαι τὸ οὐδεμίνιον⁹⁵ εἴριον⁹⁶. Εἰ δὲ ἀγαθὸν ποιῆσαι θέλων μή δύ-

A dimus judicium fore, nonne duntaxat de iis quae operamur, non vero de iis quae credentes loquimur, ac ideo audacius de Deo disserimus? At Simon, animadvertis Petrum adversus vesaniam suam dixisse, ait: Me sine periclitari, tu vero, quam ait blasphemiam, praetextum ad secessum ne accipias. Intelligo enim, vis subtrahere te, quo effugias reprehensionem coram populo, interdum vero, quia non scriptum est, quo modo et a quo et quare factus sit malus, quoniam non oportet audere plus dicere, quam Scripturæ: quocirca velut religiosus duntaxat asseris eum existere. Porro hæc commentus te ipsum decipis, nesciens quod, si blasphemia est, de malo diligenter inquire, culpa circa me accusatorem est, non circa te defensorem Dei. Ac B si scriptum non est, quod queritur, ideoque recutas querere, sunt quædam idoneæ viæ, quæ possunt non minus, quam Scripturæ, quæsita demonstrare. Statim ergo, nonne necesse est, malum, quem et tu fateris existere, aut factum esse aut insectum?

IV. Et Petrus respondit: Necesse est. Ac Simon: Iggit si factus est, ab ipso cunctorum creatore factus est Deo, vel tanquam animal genitus, vel secundum substantiam prolatus, vel extra per temptationem effectus. Nam si extra Deum erat materia animata aut inanima, unde factus est, vel per ipsum Deum, vel a seipso, vel ex non extantibus contigit, vel est de numero relativorum, vel semper fuit. Omni ergo via, ut puto, hic divisa ad illius inventionem, necessario per unam quamdam earum prægredientibus obvius erit. Singulas igitur oportet percurrere, querendo ortum, et auctore invento culpas obnoxium esse eum intelligere. Nonne? quo modo tibi videtur?

V. Et Petrus: Mibi videtur, quod, licet a Deo factus appareat, non tamen ideo culpandus sit conditor, nam forte utilitas illius maxime omnium reputatur necessaria. sin vero infectus ostendatur, velut semper existens, neque in hoc creator accusandus vel non omnium est optimus, si potestati principium non habenti finem imponere nequit, quia eam non habet naturam: aut, si potest, non eum perimit, quoniam iniuum judicat, initium non habenti finem imponere, item ei qui natura malus est non parcere, quod aliud esse non possit, quamquam esse cupiat. Si vero bonum eum volens facere non

VARIÆ LECTIÖNES.

¶ C. Tum οὐχὶ post ἀλλ' add. D. οὐδὲ καὶ deest in O. οὐδὲ ταῦτά εἰ C ex conject., διτὶ ἢ in textu, διτὶ εἰ ἢ O. οὐδὲ περὶ om. O. οὐδὲ τὸ οὐδὲ τὸ ο. Tum idem γεννητόν, εἰ ποστεατηρον—γενητός—γεννηθεῖς. οὐδὲ τοῦ adjunxi c. O. Tum [συμ]βέβηκεν C. οὐδὲ ταῦτα αὐτῶν οὐδὲ ταῦτα αὐτῶν excidit ex utraque Clerici edit. et apud S. οὐδὲ ποιητὴν transcripsi ex O. In eodem μέμψει τριῶν litterarum p. μέμψειν. οὐδὲ ταῦτα αὐτῶν εἰρήκει O. Tum αἰτία C. Deinde ἐπειδὴ O et ex conject. C, in cuij. textu εἴτι p. ἢ μή, quod εἰ O. Ita O c. marg. C. i. in textu exih. δικριτόν. Subinde δὲ καὶ p. εἰ καὶ O. Tum ἐπειδὴ C. εἰ τοῦ C. idem δεδύνηται et ἀνατρέπει αὐτὸν], quod S recte correxit in ἀνατρέπει, x. τ. λ. In O ἀνερεῖται. οὐδὲ ταῦτα αὐτῶν εἰρήκει O.

VARIORUM NOTÆ.

(77) Συμβεβηκός, [ἢ] C, qui adnotat: Superiores Regii oræ ad hunc finem laceræ sunt usque scripturam. Paucæ ergo, quæ deerant, supplevi et uncis inclusi. Præsens autem locus videri queat multilis, si conferatur cum simili in cap. 9. Deinceps addidi oīsa c. O. DRESSEL.

potuerit, sic quoque bonus est, quia vult nec potest A tamen; et in quo potestate caret, omnium est potentissimus, quoniam alteri posse non competit. Quod si alius quis potentiam habet, et non emendat, in eo quod potentia praeditus non corrigit, malus esse intelligitur, non coercens eum, quasi ejus operibus delectetur. Sin autem nec ille potest, melior est, qui, cum ea potestate destitutus sit, tamen pro viribus nos beneficiis afflere non neglligit.

VI. Et Simon : Quando de singulis quae proposui locutus fueris, tibi malitiæ auctorem declarabo; tum et ad quæ dixisti respondebo tibi, quemque ait Deum inculpatum, culpa subjacere ostendam. Ac Petrus : Quoniam ex iis, quæ ab initio loqueris, animadverto te nihil aliud conari, quam uti Deum, tanquam malitiæ principem, culpa subjicias, statui per omnes quas volueris vias te comitando manifestare, Deum extra omnem culpam esse. Dixit Simon : Ista profers, velut amans Deum quem arbitraris, sed verax non es. Et Petrus : Tu vero profers, sicut malus, odio prosequens Deum quem ignoras, blasphemias dimittens voces. Simon : Memor esto, quod me malitiæ principi comparaveris. Petrus : Fateor, falsus sum, comparans te malo. Coactus enim fui, quoniam non inveni tibi aequalem, aut pejorem quam tu. Eam ob causam te malo comparavi : nam etiam malitiæ principe multo pejor es. Nam malum nemo ostendere potest Deo obloqui; te vero confidenter detrahere cuncti, quotquot adsumus, videmus. Ac Simon : Qui veritatem anquirit, nulli ullo modo debet gratificari aliquid præter id quod est. Alioqui cur et principio anquirit? Quid vero, nonne ego quoque possum, omisso rerum diligenti examine, in laudes Dei, quem ignoro, omne meum tempus impendere?

VII. Tum Petrus : Non adeo beatus es, ut eum laudibus ac hymnis efferas, sed nec hoc bonum facere potes. Nam eo plenus es. Sic enim, qui mentiri nescit, noster doctor prædicavit : *Ex abundantia cordis os loquitur*, ^a. Unde tu, abundans mala voluntate propter ignorantiam, detrahis de solo bono Deo, neendum pro merito eorum quæ effutiisti paterris. Si judicium fore non credis, forte et neque Deum putas existere. Unde, tantam ejus non capessens patientiam, te magis ac magis ad recordiam extendis. Et Simon : Ne speres quod me timore dimoturus sis, ne a te quæram exemplorum veritatem. Ego enim adeo veritatis sum appetens, ut ejus

^a Matth. xii, 34.

ναιτο, καὶ σὺντως ἀγαθός ἐστιν, διτι θέλει μὲν, οὐ δύναται δέ· καὶ ἐν φῶ ἀδυνατεῖ πάντων ἐστὶ δυνατότης, διτι μὴ ἑτέρῳ τὸ δυνατὸν καταλείπεται. Εἰ δὲ ἐστὶ τις ἔτερος δυνατός, καὶ μὴ κατορθῶν ^b, ἐν φῶ δυνατός ὁν μὴ κατορθοῖ, πονηρός ὁν ὡμολόγηται, μὴ παύων αὐτὸν, ὡς τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γινομένοις ἤδηνεν. Εἰ δὲ οὐδὲ αὐτὸς δύναται, κρείττων ^c δι πρὸς τῷ ἀδυνατεῖν κατὰ τὸ δυνατὸν εὑρεγετεῖν ἡμᾶς ^d οὐκ ὅκων.

VI. Καὶ δὲ Σίμων· "Οταν ^e εἰς ἔκαστον ὁν προβεινα διαλεχθῆσι, σοι τῆς κακίας τὸν αἴτιον δεῖξω. Τότε ^f σοι καὶ πρὸς Ἀιρηναῖς ἀποκρινοῦμαι, καὶ ὃν φῆς Θεὸν διμερπτον, ὑπὸ μέμψιν εἶναι ἀποδεῖξω. Καὶ δὲ Πέτρος· Ἐπειδὴ ἀφ' ὁν ἀπὸ ἀρχῆς φθείργη συνοῦ σε μηδὲν ἔτερον σπουδάζοντα, ἢ ὡς κακίας ἡγε-
B μόνα τὸν Θεὸν ὑποβάλλειν μέμψει, προφητηματικάς αἵς ^g 376 βούλεις ^h δόδοις συνοδεύων δεῖξαι τὸν ⁱ Θεὸν πάσης μέμψεως ἔκπος ὄντα. Καὶ δὲ Σίμων ἔφη Ταῦτα ὡς ἀγαπῶν Θεὸν δν νενόμικας λέγεις, ἀλλ' οὐκ ἀλληβεύεις. Καὶ δὲ Πέτρος· Σὺ δὲ ὡς κακὸς μισῶν Θεὸν, δν ἡγνόησας, βλασφήμους ἀφίης ^j φωνάς. Καὶ δὲ Σίμων· Μνημόνευ ὅτι με κακίας ἡγεμόνι παρείκασας. Καὶ δὲ Πέτρος· Ὁμολογῶ, ἐψευσάμην παρείκασέ σε τῷ πονηρῷ, ἡναγκάσθην γάρ ἐπὶ τῷ μὴ εὐρεῖ τὸν σοι ^k ἵστον ἢ καὶ χείρονα. Τούτου ἔνεκα τῷ πονηρῷ σε παρείκασα. Σὺ γάρ ^l καὶ τοῦ τῆς κακίας ἡγεμόνος πολλῷ πονηρότερος τυγχάνεις. Τὸν γάρ πονηρὸν οὐδεὶς κατειπόντα Θεοῦ δεῖξαι δύναται, σὲ δὲ τολμηρῶς καταλέγοντα οἱ πάντες παρόντες ἴστορούμεν. Καὶ δὲ Σίμων· Οἱ ἀλήθειαν ^m ζητῶν οὐδὲν οὐδὲν ὁρεῖται παρὰ τὸ δν χαρίζεσθαι. Ἐπειδὴ τοι καὶ τὴν ἀρχὴν ζητεῖ; Τί δὲ καὶ ἐγώ οὐ δύναμαι, παρεὶς ἀκριδῶν τὰ πράγματα, εἰς ἔγκώμιον οὖ μὴ ἐπίσταμαι Θεοῦ τὸν πάντα μου δαπανῶν χρόνον;

VIII. Καὶ δὲ Πέτρος· Οὐτε τοσοῦτον ⁿ εῖ μακάριος αὐτὸν ὑμεῖν, οὗτε μὴν τὸ ἀγαθὸν τοῦτο ποιῆσαι δύνασαι. Αὐτὸν γάρ πλήρης ἀν ἡς. Οὐτω γάρ δὲ ἀκενδῆς ἡμῶν εἰπε διδάσκαλος· Ἐκ περισσεύματος καρδίας στόμα λαλεῖ. "Οθεν σὺ ^o περισσεύμενος προαιρέσει κακῇ, ἀγνοίᾳ αἰτίᾳ, καταλέγεις ^p 377 τοῦ μόνου ἀγαθοῦ Θεοῦ, καὶ μήπω ^q κατ' ἀξίαν πάσχων ὁν ἐτόλμησας λέγειν. Εἰ κρίσιν οἰεις ^r μὴ ἔτεσθαι, τάχα δὲ μηδὲ ^s εἶναι Θεὸν νομίζεις. "Οθεν τῆς ^t τοσαῦτης αὐτοῦ μακροθυμίας οὐκ ἀντελαμβανόμενος ἐπὶ πλειον πρὸς ἀπόνοιαν αὐτὸν ἔκτείνεις. Καὶ δὲ Σίμων· Μή ἔλπιζε φόρῳ δυσωπήσειν με, μὴ ζητεῖν τὰ παραδειγμάτων τὰ ἀληθῆ. Ἐγὼ γάρ τοσοῦτον

VARIA LECTIONES.

^a Ita O c. C., κατορθοῦν utraque Clerici editio. Errat S de C. ^b οἱ κρείττων O et margo C, κρείττων textus. Tum τὸ p. τῷ C. ^c ἡμᾶς εὑρεγετεῖν C. ^d δὲ ἀν C. Idem διαλεχθῆς ex conject., διαλεχθεῖς in textu, ut O. ^e Ita O et ex conject. C., in cuij. textu πότε. ^f βούλεις dedi c. O p. vulg. forma solei βούλη. ^g τὸν adjunxi c. O. ^h ἀφεις C ἀφῆς (sic) id. ex conject., ἀφεις S. Deinceps ἡγεμόνι O ei ei conject. C., qui in textu exh. ἡγεμόνα. ⁱ Lectionem Ottobonianum σοι (σὸν C) S. quoque proposuī video. Proximum καὶ om. O. ^j ἐπει γάρ p. σὺ γάρ C. ^k ἀλήθειαν (sic) O. ^l Ita O c. S in marg. τοσοῦτος in textu. In margine utriusque edit. Clerici : s. τοσοῦτο. Unde lapsus Schwiegleri. ^m Pro μήπω lacuna in O. In eodem pr. man. scripserat προαιρέστη. ⁿ Pro μήπω lacuna in O. ^o οἱ [κρί]σιν οἱγ C ή x. οἴη S. Τερque post ξεσθαι ponit punctum. ^p μηδὲ καὶ C, μηδὲ σὺ mavult S.

έλησεις δρέγομαι, ώς αύτῆς ἔνεκα μή δικῆσαι με ^{οὐ} εἰ τὸ κινδυνεύειν ἀναδέχεσθαι. Πλὴν πρὸς τὰ ἀπαρτῆσαι τῷ ὑπὲρ ἐμοῦ προταθέντα, εἴγε εἰπεῖν ἔχεις, ἤδη λέγε.

VIII. Καὶ ὁ Πέτρος : Ἐπειδὴ τολμᾶν ἡμᾶς ἀναγκάζεις, τὰς τοῦ Θεοῦ τέχνας ἀκριβῶς ἐφευρόντας λέγων, καὶ ταῦτα ἀνθρώπους τοὺς μηδὲ τῶν διοικῶν τὰς τέχνας ἀκριβῶςαι δύναμένους, διὰ τοῦν τοὺς παρεπόντας, ἀντὶ τῆς ἔνεσεστάτης σιγῆς, περὶ ὧν θέλεις διαλεχθῆσομαι. Συνυμολογῶ σοι εἰναὶ τίνα κακίας ἥγειρνα, οὐ ^{οὐ} τὴν γένεσιν ή ^{οὐ} Γραφὴ οὔτε ἀληθὲς, οὔτε φευξὲς εἰπεῖν ἐτόλμησεν. Πλὴν συνδιαπορήσωμεν πολλαχῶς τὸ πῶς γέγονεν, εἴπερ γέγονεν, καὶ τῶν ἀνθρώπων τὸ εὐφημότερον ἐλώμεθα, ἐπεὶ ἐκ τῶν εἰστῶν λαμβάνεται τοῦτο βεβαίως, διὸ μὲν ὅτι Θεῷ τὸ εὐφημότερον πρέπει δοῦναι, ταῦτη μᾶλλον, πασῶν ἴνστων καθαρθεῖσῶν, καὶ ἄλλης ἵκανῆς καὶ ἀκεντητέρας παρακειμένης ὑπάψιλας. Πλὴν ἡδη σοι πρὸ τῆς **378** ζητήσεως ὑπισχνοῦμαι, διτε πᾶσα δόδες ζητήσεως διμερπτον. αὐτὸν μόνον δύναται δεῖξαι τὸν θεόν.

IX. Ιηταγ, ὡς ἔφης, ὁ πονηρὸς εἴγε γενητός ^{οὐ} εἰστιν, ή ὡς ζῶν γεγένηται: ^{οὐ}, ή οὐσιωδῶς ὑπὲρ αὐτοῦ προβέληται, ή ἔξω κέχραται, ή τῇ κράσει συμβέβηκεν αὐτοῦ ή προσαίρεσις, ή δινευ κράσεως καὶ θεοῦ βουλῆς συνέδη γενέσθαι ἔξι οὐκ δυτῶν, ή ὑπὸ θεοῦ ἐκ τοῦ μηδαμῆς ^{οὐ} μηδαμῶς γέγονεν, ή ἐκτὸς ήν θεοῦ ή ὑλὴ ἀψύχος οὐσα ή ἔμψυχος δθεν γέγονεν, ή ξυτῶν δημιουργῆσας, ή ὑπὸ Θεοῦ γεγονὼς, ή τῶν πρὸς τὶς εἰστιν, ή αἰτεῖ ήν, εἰπεῖν γάρ αὐτὸν μὴ εἶναι οὐ δυνάμεθα, συνυμολογήσαμεν γάρ αὐτὸν ὑπάρχειν. Καὶ ὁ Σίμων· Καλῶς πάσας αὐτοῦ τὰς δόδοις διεῖλες, τὸ κεράλαιον αὐτοῦ. Λοιπὸν ἐμόν εἰστι τὴν διαίρεσιν ἀνακρίναντα δεῖξαι σοι τὸν δημιουργὸν ὑπὸ μέρκυριν ήτα. Σοῦ δὲ ἔργον ἀποδεῖξαι αὐτὸν, ὡς ὑπέσχησαι ^{οὐ}, τάπῃς μέμψεως ἐκτὸς δυτῶν θαυμάζω δὲ εἰ δυνήσῃ. Πρῶτον μὲν γάρ ὁ πονηρὸς ^{οὐ}, εἰ διπο τοῦ Θεοῦ ζῶν γεγένηται: ^{οὐ}, ἀκολούθως τῆς αὐτῆς τοῦ προβάλλοντος κακίας τυγχάνει. Καὶ ὁ Πέτρος ^{οὐ}. Οὐ πάντως. ὑπώμεν γάρ πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων ἀγαθούς δυτῶν, καὶ κακοὺς ^{οὐ} γεννήσαντας, ἀλλούς δὲ ὑπάρχοντας τακοὺς ^{οὐ}, καὶ ἀγαθούς ἐσχηκότας, ἐτέρους δὲ κακούς δυτῶν, καὶ ἀγαθούς προβάλλοντας, ἀλλούς δὲ ἀγαθούς ὑπάρχοντας, καὶ **379** κακούς τε καὶ ἀγαθούς ^{οὐ} τεκνώσαντας. Αὐτίκα γοῦν ὁ πρῶτος δημιουργηθεὶς ἀνθρώπος ἐγέννησε τὸν ἀδεικον Κάιν καὶ τὸν δίκαιον Ἀδελ. Πρὸς ταῦτα ὁ Σίμων ἔφη· Ἄνοιτως ποιεῖς περὶ θεοῦ διαλεγόμενος καὶ ^{οὐ} ἀνθρωπίνοις χρώμενος παραδείγματιν. Καὶ ὁ Πέτρος· Σὺ οὖν ἡμῖν λέγε περὶ θεοῦ, ἀνθρωπίνοις μή χρώμενος παραδείγμασιν, μετὰ τῶν μέντοι ποιηθῆναι δύνασθαι τὰ λεγόμενα ἀλλ' οὐ

A causa non pigeat me etiam periculum suscipere. Porro ad ea, quae primius a me tibi sunt propo- sita, siquidem habes dicere, jam dico.

VIII. Et Petrus : Quoniam nos cogis, ut audeamus divinas artes diligenter inquirentes exponere, idque nos homines, qui nec similium artes valeamus exacte cognoscere, astantium certe causa, pro maxime pio silentio, de quibus cupis disseram. Fateor tecum quendam esse malitiæ principem, cuius ortum Scriptura neque vere, neque falso ausa est indicare. Cæterum una multis quæramus modis, quo pacto factus sit, si factus est, et eorum quæ videbuntur, quod honestius erit ac religiosius, eligamus : quandoquidem jure hoc firmiter sumitur, id quidem decere Deo tribuere quod laudabilius est, eo magis, cum cunctis suspicionibus purgatis alia idonea minusque periculosa in promptu sit opinio. Verum jam tibi ante disceptationem profiteor, quod omnes investigationis viæ inculpatum eum solum possunt ostendere Deum.

IX. Itaque, ut dixisti, malus sic factus est, aut ut animal genitus est, aut secundum substantiam ab ipso est prolatus, aut extra temperatus fuit, aut per temperationem contigit ipsius voluntas, aut sine temperatione et Dei consilio accidit fieri ex non existentibus, aut a Deo nullo penitus modo factus est, aut extra Deum erat materia inanima vel animata, unde ortum habet, aut seipsum creavit, aut a Deo factus est, aut de relativorum est numero, aut semper fuit; nam eum non esse, dicere non possumus, quia in eo quod existat consensimus. Et Simon : Bene cunctas ejus vias divisisti et summam ejus. Superest ut ego divisionem perpendens ostendam tibi Creatorem culpæ affinem esse. Tuum vero est demonstrare, sicut professus es, eum omni culpa carere. Miror autem si poteris. Primum equidem malus, si a Deo ut animal genitus est, consequenter ejusdem malitiæ est cum prolatore. Et Petrus : Non necessario. Cernimus enim multos homines, qui, etsi boni, malos tamen genuerunt, alios vero, qui mali sunt, et bonos suscepserunt, alios autem, qui mali bonos simul ac malos producunt, alios denique, qui cum boni sint, et malos et bonos procreant. Statim ergo primum creatus homo genuit iniquum Cainum et justum Abelem. Ad hæc dixit Simon : Stolidè facis, dum de Deo disserens etiam humana adhibes exempla. Et Petrus : Tu igitur nobis de Deo loquere, humana nec utere exemplis, ita tamen ut quæ dicas possint intelligi; sed nequaquam poteris.

VARIÆ LECTIONES.

^{οὐ} με om. O. ^{οὐ} [οὐ] C. ^{οὐ} ή inserui c. O. ^{οὐ} τὸ O. Tum εὐφημώτερον δουνται πρέπει C. ^{οὐ} ει C., γεγένηται O. Tum idem ζωή, in marg. man. rec. Ιωάς ζύον. ^{οὐ} ήτα O ει ex conject. C., γεγένηται id. in textu, γεγένηται Cl. Errat S de lectione codicis Cotelerii. ^{οὐ} Θεοῦ, [ή] μηδαμοῦ C., qui postea legendum esse putabat ἐκ p. ή, cum in msr. post θεοῦ appararet ει cum initio littera x. Ήτερού O. ^{οὐ} Pro τηρός, ει lacuna in O. ^{οὐ} ήτα O ει ex conject. C., in cuius textu γεγένηται. ^{οὐ} [ή] Ητέρος C. ^{οὐ} [κακ]ούς C. ^{οὐ} [κακ]ούς ὑπάρχοντας C. ^{οὐ} Post ἀγαθούς C addit vult τε καὶ κακούς, et illa verit. ^{οὐ} καὶ inserui c. O. Idem scr. παρθεγμασιν.

X. Jam ergo, quid principio dixisti? Si ex Deo A malus genitus est, ejusdem cum eo existens substantia, etiam Deus malus est. Cumque ostenderim per illud quod ipse tradidisti exemplum, ex bonis malos oriri atque ex malis bonos, non admisiisti, humanum prolocutus exemplum esse. Unde et nunc neque ego Deum genitum esse recipio, quia gignere hominum est, non Dei. Sed nec bonus vel malus, justus vel injustus esse potest Deus, neque etiam prudens, aut animal, aut quaecunque alia possunt inesse hominibus, nam ista hominum sunt. Et si non oportet inter querendum de Deo, dare ei quae hominibus insunt bona, nihil restat intelligere aut loqui, nisi solum quærenda ipsius voluntas, quam ipse nobis permisit considerare, ut, quando judicabimus, inexcusabiles simus in iis quæ cognoscentes non servavimus.

XI. Et Simon audiens dixit: Non extorquebis a me, ut, de substantia ejus silens, de sola ejus inquiram voluntate. Datur enim et de illius substantia intelligere ac loqui, ex bonis, inquam, quæ hominibus insunt. Exempli gratia, homini incit vivere ac mori; sed Deo non mori, at vivere, et vivere in perpetuum. Adhuc insitum est hominibus, bonos esse et malos: Deo, esse incomparabiliter bonum. Et ne multum sermonem protraham: eorum, quæ habent homines, præstantiora in eternum possidet Deus. Ait Petrus: Dic mihi, Simon, adest hominibus, gignere malos et bonos, ac facere mala et bona? Simon respondit: Adest. Excepit Petrus: Quoniam ita affirmasti, eorum, quæ habent homines, præstantiora oportet Deo tribuere: cum ab hominibus gignantur mali et boni, Deus solos bonos potest gignere: præterea, cum homines faciant mala et bona, ipse solum bona facere oblectamento habet. Atque ita de Deo, an non, quæ hominum sunt dicere aut tacere est, vel ex iis, quæ homines obtinent, bonis, æquum est ei largiri postiora? Sicque omnium honorum solus est auctor.

XII. Et Simon: Igitur si Deus solorum bonorum auctor est, quid deinde intelligere debemus, nisi quod malum alia quædam generit potestas, aut forte ingenitum sit. Et Petrus: Neque alia virtus genuit malum, neque malitia ingenita est, quemadmodum ad finem ostendam. Nunc enim propositum est mihi demonstrare, ut initio promisi, Deum omni modo esse inculpabilem. Concessimus ergo, Deum ex iis, quæ insunt hominibus, præstantiora citra comparationem habere. Ex quo fit, ut productor sit quatuor substantiarum, calidi,

X. Λύτικα γοῦν τί τὴν ἀρχὴν Ἐλεγες; Εἰ ἐκ θεοῦ δ πονηρὸς γεγένηται⁴, τῆς αὐτῆς αὐτῷ ὅν οὐσίας, καὶ πονηρὸς ἔστιν. Ἐμοῦ δὲ δεῖξαντος ἐξ οὐπερ⁵ αὐτὸς ἐδώκας παραδείγματος, ὅτι ἐξ ἀγαθῶν κακοὶ γίνονται καὶ ἐκ κακῶν ἀγαθοί, οὐ παρεδέξω, ἀνθρώπουν φήσας εἶναι τὸ παραδείγμα. "Οθεν καὶ νῦν ἐγὼ οὐδὲ τὸ γεγενῆσθαι⁶ θεὸν παραδέχομαι, ὅτι τὸ γεννῆσθαι ἀνθρώπων ἔστιν, οὐ θεοῦ. 'Αλλ' οὐτε ἀγαθός τοι κακός, ή δίκαιος ή δόκιμος εἶναι δύναται δ θεός, οὐτε μήτη⁷ φρόνεμος ή ζῶν ή δοσα ἄλλα ἀνθρώπους προσείναι δύναται· ἀνθρώπων γάρ τὸ τοιάντα. Καὶ εἰ μὴ κρήτης ητούντας περὶ θεοῦ διδόναι αὐτῷ τὰ ἀνθρώπους προσόντων καλῶν. Οἷον πρόσεστον ἀνθρώπῳ τὸ ζῆν καὶ τὸ τεθνάναι, ἀλλὰ τῷ θεῷ οὐ τὸ τεθνάναι, ἀλλὰ τὸ ζῆν, καὶ τὸ ζῆν αἰωνίως. 'Ἐτι μήτη πρόσεστον ἀνθρώπῳ τὸ κακοῖς εἶναι καὶ ἀγαθοῖς, τῷ δὲ θεῷ η ἀσυγκρίτω⁸ ἀγαθῷ εἶναι. Καὶ ἴνα μὴ ἐπὶ⁹ πολὺ μητρικών τὸν λόγον, τῶν προσόντων ἀνθρώπων τὸ κρείττονα αἰωνίως πρόσεστοι τῷ θεῷ. Καὶ δὲ Πέτρος Ἐφη· Λέγε μοι, Σίμων, πρόσεστον ἀνθρώπῳ γεννᾶν κακούς καὶ ἀγαθούς, καὶ ποιεῖν κακά καὶ ἀγαθά; Καὶ δ Σίμων Ἐφη· Πρόσεστον. Καὶ δ Πέτρος Ἐφη· Ἐπειδή τοι τὸν ἀνθρώπων προσόντων τὰ κρείττονα ἀπονέμειν δεῖ τῷ θεῷ· ἀνθρώπων γεννώντων¹⁰ κακούς καὶ ἀγαθούς, δ θεός ἀγαθούς μόνος γενήσαι δύναται, ἐτι τε τῶν ἀνθρώπων ποιούντων¹¹ κακά καὶ ἀγαθά, αὐτὸς μόνον τὰ ἀγαθά ποιῶν τέρπεται. Οὕτω περὶ θεοῦ, ή οὐ δὴ τὰ ἀνθρώπων προσόντων λέγειν καὶ σιωπᾶν ἔστιν, ή τῶν ἀνθρώπων προσόντων καλῶν¹² εὐλογὸν ἔστιν, ἡ τῶν ἀνθρώπων προσόντων καλῶν¹³ εὐλογὸν ἔστιν, ή τῶν ἀπονέμειν αὐτῷ τὰ κρείττονα; Καὶ οὕτως πάντων καλῶν μόνος ἔστιν αἴτιος.

381 XII. Καὶ δ Σίμων· Οὐκοῦν, εἰ δ θεός μόνον τῶν καλῶν αἴτιος ἔστιν, τοῦ λοιποῦ τῇ ἔστι νοεῖ, ή ὅτι τὸν¹⁴ πονηρὸν ἐτέρα τις ἐγένηταις ἀρχή, ή δέρ¹⁵ ἀγέννητον¹⁶ ἔστιν. Καὶ δ Πέτρος· Οὐτε ἐτέρα τις δύναμις ἐγένηταις τὸν πονηρὸν, οὐτε ἀγέννητος ἔστιν τὸ κακόν, ὡς ἐπὶ τέλει δεῖξω. Νῦν γάρ ἀποδεῖξαι μοι πρόκειται, ὡς ἀπ' ἀρχῆς ὑπεσχόμην, ὅτι κατὰ πάντα¹⁷ τρόπον δ θεός ἀμεμπτός ἔστιν. Δεδώκαμεν οὖν ὅτι δ θεός τῶν ἀνθρώπων προσόντων τὰ κρείττονα ἀσυγκρίτως ἔχει. Διδ καὶ ἐνδέχεται αὐτὸν προβολέα γενέσθαι τῶν τεσσάρων οὔστων, θερμοῦ

VARIAE LECTIOMES.

⁴ Ita O et ex conject. C, cuij. textus γεγένηται. ⁵ έ[ξ οὗ] περ C. Idem παραδείγματος]. ⁶ Legendum τεγενηκέναι, aut etiam θεόν μεταλλοῦνται in αὐτόν (sc. τὸν πονηρόν). S. ⁷ μέν τι. Falsus est S de C. φρόνημος scr. O. ⁸ περὶ D O, πρὸ C. ⁹ ἀνθρώπων O. ¹⁰ Ita S, τὸ ἀσυγκρίτω Ο, τῷ ἀσυγκρίτω C, τῷ ἀσυγκρίτω conj. idem. ¹¹ εἰς C. ¹² ης p. οὕτως Ἐφης Ο ε. πρενία lacuna. Idem προσόντων ἀνθρώπων. ¹³ In O γενν cum seg. lacuna p. γεννώντων. ¹⁴ [ποιούντων] C. Idem μόνος p. μόνον τά. ¹⁵ πήρε, ή οὐ, διὰ τὰ (τῶν ex conject.) ἀνθρώπων προσόντων καλῶν] p. περὶ θεοῦ ή οὐ δὴ τὰ ἀνθρώπων προσόντων λέγειν καὶ σιωπᾶν ἔστιν, ή τῶν ἀνθρώπων προσόντων καλῶν C. ¹⁶ τὸν S. οὐδὲ τό¹⁷ εἰ ἀρά γεννῶν Ο, ἀγέννητός παντοῦ S ¹⁸ πάντα addidit S ex conject. C.

λέγω¹⁹ καὶ ψυχροῦ, ὅγροῦ τε καὶ ἔξηροῦ. [Ἐφ]υ μὲν ἡγε-
ώς πρῶτα ἀπλῆ καὶ ἀμιγῆ δύτη²⁰ πρὸς οὐθέτερον
ἔχει τὴν δρεῖν, προδηληθέντα δὲ ὅπλο τῷ Θεῷ καὶ
(63) ἔξω χραθέντα γενέσθαι ζῶν, προσάρτεσιν ἔχον²¹
ἀλιθρεύσαις κακούς. Καὶ οὖτως ἐξ αὐτοῦ πάντων γε-
γενημένων²², δι πονηρὸς οὗτε ἀλλοθέν ἐστιν, οὔτε
ἐπί αὐτοῦ τοῦ πάντα πεποιηκότος Θεοῦ τὴν κακίαν
εἰληφεν, παρ' ὧν πάραρχειν ἀδύνατον ἐστιν, στι αἱ μὲν
οὐσίαι, οὐθέτεραι²³ οὔσαι, πεψιλοκρινημέναι ἐξ αὐ-
τῶν προσβέληνται, 382 καὶ ἔξω αὐταῖς χραθεῖσαις
ὑπὸ τῆς αὐτοῦ τέχνης βουλήσεις συμβέβηκεν ἡ πρὸς
τὸν τῶν κακῶν δλεθρὸν ἐπιθυμία· ἀγαθοὺς δὲ ἡ
συμβεβηκυῖα κακία ἀλιθρεύσαις εὐ δύναται, οὐδὲ εἰ
βιαλητή, νέμενος γάρ κατὰ τῶν ἀμαρτανόντων τὴν
ξεουσίαν ἔχει²⁴. Ἀγνοῶν²⁵ οὖν τὰ ἔκαστα τῶν τρό-
πων τὴν κατ' αὐτῶν λαμβάνεις διάπειραν, καὶ διελέγ-
έται τιμωρεῖ. Καὶ δι Σίμων²⁶ ἐφῆ· Δυνατός οὖν ὑπάρ-
χει δι θεός κιρρὸν²⁷ τὰ στοιχεῖα, καὶ ποιεῖν κρά-
τος πρὸς ἄς βούλεται γενέσθαι προσάρτεις²⁸,
καὶ τὶ μὴ ἀγαθῶν προσαρτεῖται ἐποίει τὴν ἔκαστου
κράτους;

XIII. Καὶ δι Πέτρος· Νῦν²⁹ ἡμῖν δι λόγος πρόκειται
δεῖξαι πῶς ἐγένετο δι πονηρὸς, εἴπερ γέγονεν, καὶ ὅπο
τις· τὸ δὲ εἰ ἀμέμπτως, ὅπόταν διεξιῶ³⁰ τὸν νῦν
ἡμῖν προκείμενον λόγον. Τότε τὸ πῶς καὶ διὰ τί ἐγέ-
νετο δεῖξιν, καὶ διὰ τί ἀμέμπτος δι πεποιηκῶς πληροφο-
ρίᾳ. Πλὴν ἐφαρμεν ὑπὸ Θεοῦ προβεβλῆσθαι τὰς³¹
τέτταρες οὐσίας. Καὶ οὖτως βουλῆς τοῦ συγχρίναν-
τος³² συμβεβηκεν ὡς ἡθελήσειν τὴν κακῶν προ-
άρτεις³³. Εἰ γάρ παρὰ τὴν προσάρτεσιν αὐτοῦ ή
τις ἄλλης τινὸς οὐσίας ή καὶ προφάσεως συμβεβη-
κει³⁴, 383 οὐκ ἡν δι τῷ Θεῷ τὸ τῆς βουλῆς βέβαιον·
μήπως αὐτοῦ μὴ βουλομένου ἡγεμόνες δεῖ³⁵ κακίας
συμβησταὶ προσπολεμοῦντες αὐτοῦ τοῖς βουλήμα-
τοι³⁶. Ἀλλὰ ταῦτα οὐτως ἔχειν ἀδύνατον. Οὐδὲν γάρ
ἔνον³⁷ καὶ ταῦτα ἡγεμονικὸν ἐκ συμβεβηκότος γε-
νήσθαι δύναται· ἀνάγκη γάρ πᾶν τὸ γινόμενον ὑπὸ³⁸
τοῦ γίνεσθαι.

XIV. Καὶ δι Σίμων³⁹ Τί δὲ εἰ τὸ⁴⁰ δλη αὐτῷ σύγχρονος
οὐτος καὶ ισοδύναμος ὡς ἔχθρα προσδέλλεις αὐτῷ τὴν ἡγε-
μόνης, ἐμποδίζοντας αὐτοῦ τοῖς βουλήμασιν. Καὶ
δι Πέτρος· Εἰ δὲ ἀτέλες⁴¹ ἐστιν ἡ ὥλη, οὐδὲ ἔχθρα τινὸς

A inquam, et frigidi, humidi et sicci. Ita autem com-
paratum est ut ea, cum sint prima simplicia et
misturæ experitia, ad neutrum habeant appeten-
tiā, prolata vero a Deo atque extra temperata
exstiterint animal, voluntate habens perdendi
malos. Sicque, cunctis ex eo genitis, malus neque
aliunde est, nec ab ipso omnium creatore Deo
malitiam desumpsit (apud quem existere impossi-
ble est), quia substantiæ neutrae existentes exacte
ac distincte ab eo productæ sunt, iisque extra
temperatis ab ipsius arte voluntarie contigit deside-
rium pessundandi improbos; bonos autem quæ acci-
dit malitia perdere non potest, neque si vellet. Nam
legitime contra peccatores habet potestatem. Ignor-
ans igitur singulorum mores diabolus facit adver-
sum illos experientiam, et convictos punit. Tum
Simon dixit: Qui ergo potest Deus miscere ele-
menta, et temperationem facere ad quas vult esse
voluntates, cur non bonorum appetente secil unius-
cujusque temperiem?

XIII. Et Petrus: Nunc nobis demonstrandum est
quo modo factus fuerit malus, si quidem ortum
habuit, et a quo: illud vero, utrum citra culpam,
exponam, postquam finiero mihi nunc proposi-
tum sermonem. Tum quo modo et cur factus sit
ostendam, etiam quod inculpatus sit creator. plene
certum dabo. Verum diximus prolatas a Deo suis
quatuor substantias. Atque ita ex consilio coag-
mentantis contigit ut voluit malorum electio. Si
enim præter illius voluntatem, aut ex alia quapiam
substantia vel et causa evenisset, non utique Deo
firum fuisse propositum, atque metuendum, ne
forte accideret, ut eo nolente principes semper
malitiæ adversarentur ipsius consiliis. Sed haec
ita haberi nequeunt. Nullum quippe animal et
præterea principale ex accidenti fieri potest.
Necessæ enim est, ut omne, quod fit, ab alio
fiat.

XIV. Ac Simon: Quid vero, si materia, ipsi
tempore et potestate æqualis, profert ei, ut quæ
sit iniuncta, principes decretis illius obstantes?
Et Petrus: Si materia æterna est, neque ulli est

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹ τε π. λέγω C. Pro [έφ]υ εστι ταῦτα in O. ²⁰ [δοῦτα] C, qui tum scr. οὐθ' ἔτερον ἔχει (f. ξειν), —
οὐδὲν ἔτερον ἔχειν S, οὐθέτερον ἔχει O. Subinde δρε[ξι]ν C. ²¹ Εὔον O et ex conject. L, in cuius textu
ἴκον. ²² γεγενημένων Ο. ²³ οὐθ' (sic) ἔτεραι C, ὡς ἔτεραι p. οὐθέτεραι: S. ²⁴ τὴν ἔξουσίαν p. τὴν
ἔξουσίαν ἔχει C, ξειν ἔξουσίαν S. ²⁵ ἀγνοῶντων p. ἀγνῶν οὐν (deleto puncto post ἔξουσίαν) conj. et verit
l. Tum τὸν ἔκαστου τρόπουν p. τὰ ἔκαστα τῶν τρόπων Ο. λαμδάγει ἐμπειρίαν edidit C. ²⁶ τιμωρεῖ καὶ
δι Σίμων C. ²⁷ ὑπάρχ[ων συγ]κιρνάν C, qui tum exh. xρδ[σιν] p. χράτεις. Jam sequitur in O πρὸς δ
βούλεται πρὸς ἄς βούλεται p. πρὸς ἄς βούλεται. ²⁸ προ[αρέ]ταις C. Tum προαρέταις supplevit idem,
προαρέταις D, ut exaratum legitur in O. ²⁹ νοῦν O. Tum add. δεῖξαι c. eodem. ³⁰ διεξίω Ο. πάτε
p. τὰ C et S. ³¹ τὰς adjunxi c. O. ³² βούλ (seq. lacuna) γχρίναντος p. βούλης τοῦ συγχρίναντος O, qui
tum scr. προσάρτεσιν p. προσάρτεσι. ³³ πεστιν c. antecedente lacuna p. προσάρτεσιν O. ³⁴ [συμβεβηκει] C.
[χρίσιμος p. βούλης idem. ³⁵ αἰεὶ C. Tum συμβούσται O, συμβούσται C. ³⁶ [βούλ]ήμασιν C. ³⁷ ζῶν
C. ³⁸ ἡ add. c. O. ³⁹ εἰ O, et ex conject. C, in cuij. textu εἰς.

VARIORUM NOTÆ.

(63) ξειν C. Tum ζωῆν O, al. man. mutatum in
ζωῆν. Hoc pertinet ad illud adulterii genus, quod
Recognitionibus insertum suisce dicit Rulinus in
prosculo De adulteratione librorum Origens, ut
liberum diaboli ceterorumque dæmonum non vro-

positi voluntatisque malitia, sed excepta ac separata
creaturæ producerit qualitas. Neque vero dubito,
qui per Rulimum novò adulterio vetus obductum
fuerit. Eum videlicet Recogn. viii, 55, 56. Cot.

inimica; quod enim semper existit, etiam perpessio-
nis expers est, expers autem perpessionis beatum
est, beatum vero existens inimicitarum capax esse
nequit, cum propter aeternam creationem non vere-
atur quoquam privari. Quo modo autem non potius
diligit creatorem materia, cum fructus procreans
apparet, ut nutrientur omnia ab ipso condita?
Nonne potius eum ut sibi superiorem timet, quo-
modo et terrae motibus tremens confitetur, et
perturbatis undis Domino naviganti a marique
serenitatem imperanti haud cunctanter obediens
acquievit b? Nonne etiam dæmones simul territi
ac venerabundi egressi sunt, alii vero eorum, ut
in pores intrare sibi licet, prius petendum putab-
ant, quippe qui absque illius consensu ne in sues
quidem ingrediendi haberent potestatem c?

XV. Et Simon: Quid vero, si anima quidem
privata indolem habeat mala ac bona ingnignendi?
Respondit Petrus: Hac ratione neque bona est,
neque mala, quia animæ ac sensus expers agit
sine consilio. Quare et hoc intelligi potest, quo-
modo animæ expers procreet anima tamenq[ue]m
prædicta, et quamvis sensu carens corpora artificiosa
cum animalium tum plantarum operari vi-
deatur. Tum Simon: Quid vero, si Deus animam
ei indiderit, nonne reus fit ipse illorum, quæ sibi
gignit malorum? Et Petrus: Si Deus eam anima-
vit secundum suam voluntatem, ejus spiritus eam
operator, neque Deo inimica ultro existere potest,
neque aqua pollere potentia; aut fieri nequit,
ut quocunque per eum fiat, secundum ejus gigna-
tur voluntatem. At dices: Ipse est auctor mali,
si per eam operetur mala. Ast qualia intelligis mala?
Reptilia veneno infecta, et plantas letiferas, vel dæmo-
nes, vel etiam alia, quæ hominibus nocere queant?
Quæ quidem ejusmodi mala non essent, si homo non
peccavisset, unde mors supervenit. Nam cum homo
peccati expers existebat, venenum reptilium non
operabatur, neque nocivarum plantarum vires, ne-
que dæmones injurias inferebant, neque aliud ma-
lum natura ei insitum erat; verumtamen immor-
talitatis, ut dixi, ob peccatum jactura facta, aptus
ad quamvis calamitatem recipiendam redditus est.
Si autem dices: Cur igitur humana natura initio
mortis capax est redditu? tibi respondeo: Propter
liberum ipsius arbitrium. Si enim non essemus
morti obnoxii, ob spontaneum peccatum nos im-

a Matth., xxvii, 52; viii, 23.

b Matth. viii, 26; Luc. viii, 26.

VARIÆ LECTIONES.

[“] ait C. [“] διδίκιον κτήσει conj. C, διδιότητι proposuit D, δι’ διδιότητα manuit S. [“] Post ἐμψυχον
O repetit οὐσα exponitum. [“] O commate distinguit post ἐρπετά et iobida. [“] Lacunam codicis exci-
piunt litteræ λεπόν (sic). [“] Pro ἀναμαρτήτου lacuna
“ Ita man. rec. ad oram codicis, in cui. textu κακόν.

VARIORUM NOTÆ.

(64) Hucusque ms. Cotelerii. At tria jam peracta
sunt lustra, ex quo in cod. Ottobonianio inveni reli-
quiam Clementinorum partem (inde a vbb. hom. xix,
14, φανεται καρποὺς ἔκφύουσα εἰς τροφὴν πάν-

τον εστιν. Τὸ γὰρ δεῖ δὲ οὐ καὶ ἀπαθές εστιν, ἀπαθές
δὲ οὐ μακάριον εστιν, μακάριον δὲ οὐ ἔχθρας δεκτι-
κὸν γενέσθαι οὐ δύναται, διδίκιον κτήσει [“] στερηθῆναι
τίνος μή πεφοβημένη. Πῶς δὲ οὐχ! μᾶλλον ἀγαπᾷ
τὸν δημιουργὸν ή ὑλη, διότε (64) φανεται καρποὺς
ἔκφύουσα εἰς τροφὴν πάντων τῶν ὑπ’ αὐτοῦ γενεν-
μένων; Πῶς δ’ οὐχ ὡς κρείττονα πεφόδηται, ως καὶ
διὰ τῶν σεισμῶν τρέμουσα δομολογεῖ, καὶ ως μεγάλα
κυματουμένη τῷ Διδασκάλῳ πλέοντι καὶ γαλήνην ἐπι-
τάξαντι τάχιστα πεισθείσα τήσυχασεν; Τί δὲ καὶ οἱ
δαιμονες οὐ μετὰ τοῦ φοβεῖσθαι καὶ προτιμῶν ἔξ-
έναινον, ἀλλοι δὲ εἰς χοίρους εἰσελθειν 384 πρότερον
παρακαλοῦντες τέλουν, ως μηδὲ τοῦ εἰς χοίρους
εἰσελθειν ἀνευ τῆς αὐτοῦ συγχωρήσεως ἔξουσιαν
ἔχοντες;

B

XV. Καὶ δὲ Σίμων. Τί δὲ εἰ διψυχος οὖσα φύσιν ἔχει
διμφύειν τὰ κακά καὶ τὰ ἀγαθά; Καὶ δὲ Πέτρος. Κα-
τὰ τὸν λόγον τοῦτον οὔτε ἀγαθὴ ἔστιν, οὔτε κακὴ,
οὐτὶ μή προαιρέσει πράττει διψυχος οὖσα καὶ ἀναισθή-
τος. Διὸ καὶ ἐνταῦθα διειδεῖν εστιν, πῶς διψυχος οὖσα
ἐμψυχος [“] προβάλλει, καὶ ἀναισθήτος οὖσα τεχνικά
σχῆματα, τὰ τε ζώων καὶ φυτῶν δημιουργούσα φα-
νεται. Καὶ δὲ Σίμων. Τί δὲ εἰ δ Θεὸς αὐτὸς ἐνεψύ-
χωσεν αὐτὴν, οὐκ αὐτὸς αἴτιος ἔστιν ὡν αὐτὴ τίκτει
κακῶν; Καὶ δὲ Πέτρος. Εἰ δ Θεὸς αὐτὴν ἐνεψύχωσε
κατὰ τὴν αὐτοῦ βούλησιν, τὸ αὐτοῦ πνεῦμα αὐτὴν
ἐργάζεται, καὶ οὐκέτι τῷ Θεῷ ἔχθρον τε ἔστιν ή ισο-
δύναμον. ή ἀδύνατον, οὐτὶ πάντα τὸ γινόμενον ὑπ’ αὐ-
τοῦ, ως θέλει, γίνεται. ‘Αλλ’ ἔρεις. Αὐτὸς τῆς κακίας
αἴτιος, εἶπερ αὐτὸς δι’ αὐτῆς ἐργάζεται τὰ κακά.
Ποιὰ ἀρέταις τὰ κακά; Ἐρπετά ιοβίδα [“] καὶ βο-
τάνια θανατίμους, ή δαίμονας, ή καὶ ἄλλα τινὰ τῶν
ἀνθρώπων ὀχλεῦν δυναμένων; Ἀπερ τὰ [γῦν κα]λε-
πά [“] οὐκ ἀν ἦν, εἰ μή ἡμαρτήκει ὁ ἀνθρώπος, οὐ
εἶνεν θάνατος παρεισῆλθεν ἀναμαρτήτου [“] γέρες θν-
τος τοῦ ἀνθρώπου οὐχ ἐρπετῶν διδούς εἰργάζετο, οὐ
τῶν κακῶν βοτανῶν αἱ ἐνέργειατ, οὐ δαιμόνων ὄχλη-
σεις ἐγίνοντο, οὐδὲ 385 ἀλλο τι πάθος αὐτῷ προ-
εῖναι φύσιν εἶχεν δι’ ἀμαρτίαν δὲ ἐκπεισών τοῦ ἀθά-
νατος είναι, ως ἔφην, παντὸς πάθους γέγονε δεκτικός.
Εἰ δὲ ἔρεις. Διὰ τί οὖν κατ’ ἀρχὰς ἐγένετο ή ἀνθρω-
πεια φύσις θανάτου δεκτική; Φημί σοι. Διὰ τὸ αὐ-
τεκρούσιον. Εἰ γὰρ οὐκ ἤμεν θανάτου δεκτικοί, ἐπὶ
αὐτεξουσιών ἀμαρτήματι τιμωρεῖσθαι ως ἀθάνατος
οὐκ ἐδυνάμεθα. Καὶ οὐτως διὰ ἀπαθές πλεόν τι,
καὶ τῇ προαιρέσει ήμεν κακοί [“], ή καὶ δικαιοσύνη

c Matth. viii 31.

των usque ad hom. xx, 23 ὅρμησεν Ἀντιθέσιν
ἔσπενσεν) hactenus incognitam, quam nunc pri-
mum evulgavi. Lacunas quæ occurruunt, conjectan-
do explevi uncisque inclusi. DRESSEL.

έησθενει, τῶν κακάς ἔχοντων προαιρέσεις ἀπαθείας A mortales puniri non possemus. Et hoc modo, si αἰτίᾳ τιμωρθῆναι μή δυναμένων. ex consilio mali essemus, etiam justitia ob in-dolemiam magis immittueretur, cum qui mala soveant consilia immunitatis causa pénis affici non possent.

XVI. Καὶ ὁ Σίμων πρὸς ταῦτα Ἐφη· Περὶ πονηροῦ εἰ: Εἴχω ἔτερον λέγειν. Ή δτι: Εἰς οὐκ ὄντων αὐτὸν ἐποίησεν ὁ Θεός, καὶ κατὰ τοῦτο κακὸς ὁ ποιήσας, δις τὸ μὴ ὄν ἐποίησεν εἶναι, καὶ ταῦτα δυνάμενος αὐτὸν ἀγαθὸν ποιῆσαι τῷ τὸν γινόμενον μηδὲν πρὸς κακίας προαιρέσιν ἰδίαν κεκτῆσθαι φύσιν. Καὶ ὁ Πέτρος· Τὸ εἰς οὐκ ὄντων αὐτὸν ποιῆσαι προαιρέσιν ἔχοντα, ὅμοιον ἐστιν φροσειρήκαμεν λόγῳ, δτι πρὸς τὸ χαίρειν αὐτὸν κακοῖς τὴν κρᾶσιν ποιήσας αὐτὸς φαίνεται τοῦ γεωμένου. Μήδες οὖν οὐσῆς τῆς ἀμφοτέρων ἐπιλύσεως, τὸ διὰ τὸ χαίρειν αὐτὸν ἐπ' ὀλέθρου κακῶν ἐποίησεν ὑστερὸν ἐροῦμεν. Καὶ ὁ Σίμων· Εἰ αὐτεξουσίους ἐποίησε καὶ τοὺς ἀγγέλους, δὲ πονηρὸς ἀπέστη τοῦ δίκαιοις εἶναι, καὶ διὰ τὸ ἀρχῇ τετίμηται; Οτιμήσας, δὲ οὐ¹ τετίμηκεν, ὡς κακοῖς χαίρων φαίνεται. Καὶ ὁ Πέτρος· Εἰ ἀποστάτα αὐτὸν ὁ Θεὸς ἀρχεῖν τῶν θυμὸν κατέστησε 386 νόμῳ, τὴν τιμωρίαν ἐπάγειν τοὺς ἀμαρτάνουσι κελεύσας αὐτῷ, οὐκ ἀδικός ἐστιν. Εἰ δὲ οἱ καὶ ἀποστάτα τετίμηκεν, τὸ χρήσιμον διτιμήσας προεῖδεν, δτι καὶ ἡ τιμὴ πρόσκαιρος, καὶ δτι δίκαιον τοὺς κακούς ὑπὸ κακοῦ ἀρχεσθαι καὶ ἀμαρτάνοντας ὑπὸ αὐτοῦ τιμωρεῖσθαι.

XVII. Καὶ ὁ Σίμων· Μήτι: ἀεὶ δὲν καὶ οὗτως ἀναιρεῖται τὰ τῆς μοναρχίας, συναρχούσῃς καὶ ἔτέρας τῆς κατὰ τὴν ὑλήν δυνάμεως; Καὶ ὁ Πέτρος· Εἰ διάφοροι εἰσι ταῖς οὐσίαις, διάφοροι εἰσι καὶ ταῖς δυνάμεσιν, καὶ δικρίτων ἔργοι τοῦ ἱερονομού. Εἰ δὲ τῆς αὐτῆς εἰσὶν οὐσίας, τότε Ισόνυμοι τυγχάνουσιν, καὶ δόμοις ἀγαθοὶ οἱ κακοὶ. Οτι δὲ οὐκ εἰσὶν Ισοδύναμοι, οὐ τῆς αὐτῆς οὐσίας² φαίνονται· ὥπλον τοῦ Δημιουργοῦ η̄ ὑλὴ εἰς οἷον ἡθέληστα κόσμου τὴνέργηθα. Καὶ μήτι: γε ἐστιν εἰπεῖν, δτι ἀεὶ ἡ οὐσία, οὔσα ὑλὴ³ ὡς Θεοῦ ταμείον. Οὐ γάρ ἐστιν εἰπεῖν, δτι⁴ ἡν̄ [ταμείον], δτε ἀκτήμων ἡν̄ ὁ Θεός, διὰλλα ἀεὶ ἡν̄ μόνος ἀρχῶν αὐτῆς. Διὸ καὶ ἀδίσιος μό-[νος]⁵, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ ὑποθέσει καλῶς ἀν λέγοιτο δηνος καὶ τοῦ ἀρχοντος καὶ τοῦ [ἀδίσου.] Καὶ ὁ Σίμων Ἐρή· Τί οὖν ἔστων ἐποίησεν δι πονηρὸς; Καὶ οὗτως ἀγαθὸς ὁ Θεός, δτι, εἰδὼς αὐτὸν ἐπὶ κακῷ ἐσθμενον, γνώμενον αὐτὸν οὐκ ἀνείλεν, δτε ὡς ἀτελῆς ἀναιρεθῆναι δυνατός ἦν; Εἰ γάρ ἔξαίφνης συμβένηκε καὶ ταῦτα τέλεος, καὶ διὰ ταῦτα τέλεος 387 καὶ διὰ ταῦτα προσπαλεῖται τῷ δημιουργῷ, ὡς ἔξαίφνης Ισοδύναμος αὐτῷ γεγονὼς.

si subito simul cum eo factus fuerit, et id quidem finitus eoque perfectus, ob ipsam causam bellaretur contra creatorē, cui nimirum ab initio par natus erat potentia.

XVIII. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἀδύνατα λέγεις· καὶ γάρ καὶ ὀλίγον γινόμενον αὐτὸν ὡς ἔχθρον ὑπὸ αὐτοῦ προαιρέσει ἀνελεῖν τὸ δύνατον. Καὶ προγινώσκων γίνεσθαι αὐτὸν οὐ καλὸν, οὐ⁶ συνεγώρει, εἰ μὴ πρὸς αὐτῷ χρή-

XVI. Ad hæc Simon : De malo aliud quid dicere habeo. Nimirum si Deus eum ex nihilo fecit, hac quoque ratione creator est malus, utpote qui non existentem ejusmodi fecerit, quamvis liceret, eum facere bonum, si genitum ita creasset, ut propria natura propensitatem ad malum non possideret. Tum Petrus : Quod fecerit ex nihilo propensitate prædictum non distert ab illo, quod supra diximus, eum quia malis gauderet mistione composita causam esse videri eorum, quæ proveniunt. Cum eadem sit utriusque solutio, posthac explicabimus, cur ita ordinatum sit, ut malorum pernicie gaudere videatur. Et Simon : Si et angelos liberæ potestatis fecit, malus autem justus esse destitit, cur imperio honorabatur? Nimirum is qui honoravit, ob quem honoravit, malis gaudere videtur. Tum Petrus : Si post defectionem Deus, ut similibus regnaret, lege constituit ei præcipiens, ut poenas peccatoribus infligeret, non ideo injustus est. Quod si etiam post defectionem eum honoravit, utile inde proventurum prævidit, qui honoravit; nam et honor temporalis est, et justum malos a malo regi atque peccatores ab eo puniri.

XVII. Tum Simon : Si sempiternus non fuit, an non eo ipso et monarchia et reliqua ex materia provenientis potentia consortium deletur? Et Petrus : Si substantiis differunt, differunt etiam facultatibus, et potentior imperat inferiori. Sin autem ejusdem sint substantiae, eadem potentia prædicti existunt, et quidem simili modo vel boni sunt vel mali. Sed cum pari potentia non utantur, ejusdem quoque substantiae non esse videntur; materies enim a Creatore impensa fuit, in qualē mundi formam ille voluit. Neque contendit potest, semper exstitisse substantiam, quippe quæ, ut materies, fuerit Dei cella penaria. Non enim licet dicere, eam suisce cellam penariam, cum inops esset Deus; at vero semper is exstitit solus illius dominus. Quam ob rem et æternus solus, ideoque bene ea diceretur esse vere existentis et dominiatque sempiterni. Tum Simon : Quid, inquit, si semetipse creaverit malus? An Deus et hoc modo bonus est, ut, etsi cognitum habebat, versaturum eum in malo, non deleverit, qui non absolutus extingui poterat? Etenim finitus eoque perfectus, ob ipsam causam bellaretur contra creatorē.

XVIII. Excepit Petrus : Dicis, quæ fieri non possunt; neque enim eum paulo ante genitum ut ini-micum e consilio ipse extinguere potuit. Ac cum prævideret, eum non bonum futurum, nou sibi as-

VARIÆ LECTIÖNES.

¹ Leg. sortasse δι’ ὄν. ² Vbb. οὐ τῆς αὐτῆς οὐσίας addidi de conjectura. ³ οὔσα οὐχ ὑλὴ ο. ⁴ διτιμήσανται in cod. ⁵ μο (sine accentu) seq. lacuna ο. ⁶ οὐ adjunxi ex conjectura.

sociasset, nisi cognovisset, ita cum sibi fieri utilem. Neque subito per semetipsum perfectus evadere potuit. Nam is qui nondum erat, formare se ipse non potuit, neque perfectus facultatem habet ex nihilo oriundi, neque eum ortum aequa potentia præditum recte aliquis dixerit. Respondit Simon : An non forte illorum est, quæ ad finem aliquem creabantur ? Hoc modo malignum non est malum perenne, ut aqua quidem igni, bona autem suo tempore terræ sienti ; quomodo et ferrum bonum in agricultura, malum autem ad necem perpetrandam : etiam desiderium ad matrimonia incunda haud pravum, ad adulterium autem noxiūm ; ut et occidere nefas, quamvis pulchrum ex occidentis consilio ; et avaritia malum, quamvis dulce avaro, et, quæcunque sunt hujusmodi, eodem se modo habent. Sed hac ratione neque malum est malum, neque bonum contingit esse bonum, cum alterum operetur alterum. Qui autem id, quod male fieri videtur, auctorem delectat, ei vero dolores creat, qui patitur ? Et si quis ob nimium sui amorem quantum fieri potest sese oblectans male facere putatur, cui non res esse videtur injusta, si ob illum amorem per justum judicem gravius patiatur ?

XIX. Et Petrus : Ipsi viriliter nos castigare debemus, quando libido ad alterius noxam vult impellere, scientes quippe malum delere posse improbos, ut qui ab initio eorum acceperit potestatem. Neque hoc malum iis qui mala perpetrarunt ; ast pœnam animas eorum post peremptionem exspectantem pro male prædispositis omni cum jure aliquis dicat duram. Quare, ut dixi, evitetur oportet alia iniustitia pro brevi voluptate, ne ob parvam lætitiam æterna luatur poena. Tum Simon : An forte non existit, quod natura malum est aut bonum, sed modo differt et more ? Ita apud Persas mos est matrimonium incundi cum matribus, sororibus, filiabus, alias autem ducere sævissimum appellatur. Unde malorum non definitorum Dei judicium non esse potest pro omnibus. Et Petrus dixit : Hoc subsistere nequit : nam omnibus execrandus videtur coitus cum matribus, si etiam Persæ, qui partiuncula sunt generis humani, iniquitatem exosi eorum moris non capiant. Ita et Britanni palam coram omnibus coeunt sine pudore ; alii humana carne vescuntur sine fasto ; alii ea que canes et alia nefanda perpetrant. Hoc modo non judicandum est de sensu secundum naturam perverso. Nam et occidi malum est, etiam si non omnes ita dicant, cum nemo ipse sibi dolores parere velit, nec pœna ob furtum sibi inficta ullus delectetur. Si quis ergo nullatenus concedit peccatum exsistere, necessario et tertium judicium ob ea recte exspectandum est. Quæcum Petrus dixisset,

A σιμὸν γινόμενον ἡπίστατο. Καὶ τέλεος ἀξιώμης ἐφ' ἑαυτοῦ γενέσθαι οὐχ οἶδε τε ἥν. Ἐαυτὸν γάρ-δ μῆτων πλάττειν οὐκ ἔδύνατο, καὶ τέλεος οὗτος ἐξ οὐκ ὄντων γενέσθαι· τι οὐσίαν ἔχειν⁵³ δύναται, καὶ γεννητὸν ὑπάρχοντα τῷ δεῖ ισοδυναμεῖν οὐκ ὅρθως δινέποι τις. Καὶ ὁ Σίμων· Μήτι οὖν τῶν πρός τι ἔστιν ; Καὶ οὕτως πονηρὸν οὐκ⁵⁴ ἔστι κακὸν μένον ὡς ὑδωρ πυρί, ἀγαθὸν δὲ τῇ εὐκαίρως δικύωσῃ γῆ· ὕσπερ γὰρ οὐλῆρες εἰς μὲν γεωργίαν καλδεῖ, εἰς δὲ φύνους κακός· καὶ ἡ ἐπιθυμία δὲ εἰς μὲν γάμους οὐ κακή, εἰς δὲ μοιχείαν καλεπή· ὡς καὶ τὸ φονεῦσαι κακὸν, ἀλλὰ τῷ φονεύσαντι πρός διβούλευτα καλὸν, καὶ ἡ πλεονεξία κακὸν, ἀλλὰ τῷ πλεονεκτοῦντι ἤδη· καὶ διὰ τοιαύτας τυγχάνει τοῦτον περιέχει τὸν τρόπον. Τούτῳ δὲ τῷ λόγῳ οὔτε τὸ κακὸν κακὸν ἔστιν, οὔτε τὸ ἀγαθὸν ἀγαθὸν τυγχάνει· ἐκάτερον γάρ τὸ ἔτερον ἐργάζεται. Μήτι γε⁵⁵ τὸ δοκοῦν κακῶς γίνεσθαι εὐφράτει μὲν τὸν ποιοῦντα, κολάζει δὲ τὸν πάσχοντα ; Καὶ εἰ δικον δοκεῖ τὸ ἑαυτὸν ἀγαπήσαντα εὐφράτειν ὡς δυνατὸν ἔστιν, καὶ διὰ τοῦτο καλεπὰ 388 πεισθεῖν ὑπὸ δικαίου δικαστοῦ περὶ τοῦ ἑαυτὸν ἡγαπητέναι, τινὶ⁵⁶ οὐκ δικον φαίνεται ;

XIX. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἐαυτὸν χρὴ κολάζειν τότε τῇ ἐγκρατείᾳ, δταν ἡ ἐπιθυμία πρὸς ἔτέρου βλάβην δρυμῆσαι θάλῃ, εἰδότα δτι⁵⁷ δ πονηρὸς τοὺς μὲν κακοὺς ἀνελεῖν δύναται, ἀπ' ἀρχῆς τὴν κατ' αὐτῶν εἰληφός ἔχουσίαν. Καὶ οὕτω τοῦτο κακὸν τοῖς κακὰ πράξαν, C ἀλλὰ τὸ μετὰ τὴν ἀνατρεσίν τὰς ψυχὰς αὐτῶν καλαζομένας διαμένειν, τοῦτο διτας εἴναι καλεπτὸν δικαίους τῶν κακῶς προδιωρισμένων ὅρθως ἔχειν ἐποι τις⁵⁸. Οὐ εἰνεκεν παραιτεῖσθαι χρή, ὡς Ἐφην, βραχείας γάριν ἡδονῆς ἀλλον δικον πρὸς τὸ μὴ αὐτὸν τινὰ διλγῆσης χάριν ἡδονῆς ἀδιλψι περιβαλεῖν κολάζει. Καὶ ὁ Σίμων· Μήτι οὖν ἔστι τῇ φύσει πονηρὸν ἡ ἀγαθὸν, ἀλλὰ νόμῳ διαφέρει καὶ ἔθει ; [Οὔτω]⁵⁹ παρὰ Πέρσας ίδιον τὸ γαμεῖν μητέρας, ἀδελφάς, θυγατέρας, ἀλλας δὲ ὕσπερ καλεπάταντον ἀγορεύεται. Οθεν τῶν κακῶν μὴ ὡρισμένων πᾶσι τὴν ἐκ Θεοῦ κρίσιν προσδοκεῖν οὐκ ἔστιν. Καὶ ὁ Πέτρος Ἐφη· Οὐ δύναται τοῦτο συστῆναι· πᾶσι γάρ φαίνεται, δτι τὸ μητέρας μήγανθει μυσαρὸν, καὶν Πέρσας, μόριον ὑπάρχοντες τοῦ πατέντος, ὑπὸ κακοῦ ἔθους τῆς μυσαρᾶς αὐτῶν πράξεως τὸ δινομον μὴ ἀντιλαμβάνωνται⁶⁰. Ως καὶ Βρεττανοὶ ἐμφανῶς ἐπὶ πάντων κοινωνοῦσιν, καὶ οὐκ αἰδοῦνται· καὶ ἀλλοι σάρκας ἀνθρώπων ἐσθίουσιν, καὶ οὐ μαστονται· 389 καὶ ἔτεροι τὰ κυνῶν καὶ ἀλλα ἀρρήτα πράσσουσιν⁶¹. Οὐτας οὐ χρὴ αἰσθῆσεις ὑπὸ ἔθους τοῦ κατὰ φύσιν ἐκτραπεῖση τὰς κρίσεις ποιεῖσθαι. Καὶ γάρ τὸ φονεύηντα κακὸν ἔστιν, καὶ μὴ πάντες λέγωσιν, δτι μηδεὶς αὐτοπαθεῖν θέλει, καὶ κλοπῆς οὐδεὶς ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ κολάζεις ἤδεται. Καὶ οὖν ἐνδὲ οὐ-

VARIÆ LECTIONES.

⁵³ Έχει Ο. ⁵⁴ οὐκ adjunxi ex conjectura. ⁵⁵ Ita leg. notat Ο in margine, μῆτοι γε in textu. ⁵⁶ τινι Ο. ⁵⁷ δτι ascripsi ex conjectura. ⁵⁸ Δικαίως τὸν κακῶς προδιωρισμένον (sic) ὅρθως ἔχειν εἰπόντος Ο. ⁵⁹ Supra lacunam, quam explevi ναρ. [οὐτω] signa apparent. Fortasse legendum [η] nonne et signum interrogandi ἐν fine enuntiationis ponendum. ⁶⁰ ἀντιλαμβάνονται Ο. ⁶¹ καὶ ἔτεροι κυνῶν καὶ ἀλλοι ἀρρήτα πράσσουσιν Ο.

ἴητε διμολογουμένου είναι ἀμαρτήματα, ἐξ ἀνάγκης; A respondit Simon : Dic mihi, an de malo ita tibi vivat τρίτην κρίσιν πρὸς τὰ ἀμαρτήματα ὁρθῶς ἔστι deatur?

Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ὁ Σίμων ἀπεκρίνατο· Οὐτως σοι δοκεῖ τὰ κατὰ τὸν πονηρὸν εἶναι;

Εἰπε μοι.

XX. Καὶ ὁ Πέτρος· Μεμνήμεθα τοῦ Κυρίου τὴν καὶ Διδασκάλου, ὡς ἐντελλόμενος εἶπεν τῷ μὲν· Τὰ μυστήρια ἔμοι καὶ τοῖς οἰοῖς τοῦ οἴκου μου φυλάξατε. Αὐτὸν καὶ τοὺς αὐτοῦ μαθηταῖς κατ' ἴδιαν ἐπέλευς τῆς τὸν οὐρανὸν βασιλείας τὰ μυστήρια ^{οὐ}. Σοὶ δὲ, πολεμοῦντι τῷ μῆδε καὶ μηδὲν ἔτερον διασκοποῦντι, ἢ τὰ ἥμετερα εἰτε ἀληθῆ ἦντα, εἰτε φευδῆ, τὰ ἀπόρρητα λέγειν, ἀσεβεῖν ἔστιν. Ἀλλ᾽ ί να μὴ δέξωται τινες τῶν παρεστῶν, ὅτι ἀδύνατῶ πρὸς τὰ ὑπὸ σου ῥηθέντα ἀποκρίνασθαις (προφάσεως διαμηχανώματι), ἐρῶ πρότερον πυνθανόμενός σου, εἰ τὸ μὴ ἀληθὲν ἦν, τί διν ἔστιν τῇρος καὶ στοργῆς. Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Οὐδέν. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἐρά γε τὸ πονηρὸν τὸ ἀλγεῖν ἔστι καὶ τὸ θενεῖν; Καὶ ὁ Σίμων· Φαίνεται. Καὶ ὁ Πέτρος ^{οὐ}. Οὐχ δρᾶ ὑπάρχει τὸ πονηρὸν ἀεὶ, ἀλλ᾽ οὐδὲ μήν ὑπάρχει δύναται· τὸ γάρ ἀλγῆσαι καὶ θενεῖν τῶν συμβανόντων ^{οὐ} ἔστιν, ὃν οὐδέτερόν ἔστι παρούσης ^{οὐ} εὐθενεῖας. Τί ^{οὐ} γάρ ἔστιν ἀλγεῖν τὸ ἀναρμοστεῖν; Τί δὲ θάνατος ἢ χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος; Οὐτὸν ἀνάρμονίας οὖστις τὸ ἀλγεῖν ἔστιν· τὸ γάρ θενεῖν οὐδὲ ἄλλος τῶν ὑπαρκτῶν ἔστιν, ὅτι θάνατος οὐδέν ἔστιν, ὡς ἔφην, ἢ χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος, οὐ συρράντος, τὸ μὲν σῶμα φύσει ἀναίσθητον διὰ λέσται, ἢ δὲ ψυχὴ αἰσθητῇ οὐσα ζῶσα ὑπάρχει. Οὐθενὸν ἀρμονίας οὖσης οὐχ ἀλγεῖν ἔστιν, οὐχ ἀποθανεῖν, ἀλλ᾽ οὐδὲ μήν βοτάναι θανάσιμοι, οὐχ ἐρπετὰ λοβδά, οὐδὲ δέλλο πι τοιόντον, οὐ τὸ τέλος θάνατος. Οὐθενὸν ἀθανασίας ἐπικρατούσης εὐλόγως πάντα γεγονότα φανήσεται. Οὐτέ καὶ οὗτας ἔσται, ὅποταν δικαιούντης αἰτίᾳ διθρωπὸς ἀθανάτης γένηται τῆς τοῦ Χριστοῦ εἰρηνῆς] ἐπικρατούσης βασιλείας· ὅτε αὐτοῦ καὶ ἡ κράτις εἰκρατός ἔστιν, ί να μὴ ὁρεῖται [φύη] ὀρμάς· ἐν τε καὶ γνῶσις ἀπταιστος, ί να μὴ τι τῶν κακῶν ὡς ἀγαθὸν π[ικροποιοῦν] ^{οὐ} τε ἀλγοῦν ἔσται, ί να μὴ θητὸς ^η.

XXI. Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Ταῦτα μὲν ὁρθῶς ἔφης· πλὴν ἐν τῷ νῦν κόσμῳ οὐ δοκεῖ σοι παντὸς πάθους δεσπισθεῖς εἶναι διὰ διθρωπος; Λέγω δὲ ἐπιθυμίας, δρόπης, λύπης καὶ τῶν τοιούτων. Καὶ ὁ Πέτρος· Καὶ ταῦτα τῶν συμβανόντων ἔστιν, οὐ τῶν δεὶς θντων, χρησίμως δὲ τῇ ψυχῇ συμβαίνοντα νῦν εὑρεθῆσεται. Ήτε γάρ ἐπιθυμία ἐκ τοῦ πάντα καλῶς δημιουργήσαντος συμβαίνειν τῷ ζῷῳ γεγένηται, ί να ὑπὸ αὐτῆς ἀγέμενον πρὸς κοινωνίαν τὴν ἀνθρωπότητα ^{οὐ} πληνῆν, ἀφ' ἣς πληνὸς ἐκλογῆς κρειττόνων γίνεται ^{οὐ} πρὸς αἰώνιον ζῆσθαι ἐπειτίδειον ^{οὐ}. Πλὴν δινευτὸν διθυμίας τὴν πρὸς γνωτά κοινωνίαν οὐδεὶς διὰ ἀνεξέπιστο· νῦν δὲ προφάσεις ἡδονῆς ὡς ἔστιν καριζόμενος διὰ διθρωπος τὸ ἔκεινον βούλημα ποιεῖ. Πλὴν

^a Marc. iv, 34.

VARIÆ LECTIONES.

^b Cfr. hom. xvii, 6. ^c Vbi. καὶ ὁ Πέτρος desiderantur in O. ^d συμβενόντων O, qui deinde in textu δεσπισθεῖας, in margine γρ. εὐθενεῖας. ^e τὸ O. ^f Scripsi π[ικροποιοῦν] οὐ analogiam cum seq. paracrisio, nisi π[ικροποιόν] usui melius respondisset. ἀλγῶν p. ἀλγοῦν O. ^g ἀνθρωπότηταν O. ^h ἐπιτῆθεν O.

XX. Tum Petrus : Recordamur, Dominum nostrum et Magistrum nobis præcepisse : Mysteria mihi et filiis domus meæ custodite. Quare et discipulis suis seorsum regni cœlestis mysteria explicabat ^a. At impium esset, si revelaremus tibi ineffabilia, adversanti nobis et nihil aliud dispiacenti quam dicta nostra sive vera sive falsa. Attamen ne circumstantium aliqui credant, me non posse respondere a te prolatis (similitudine utor), respondebo, quando ex te audivero, quid significet ^b malus, si non dolere erat. Et Simon dixit : Nihil. Tum Petrus : Num dolere et mori malum est? Respondit Simon : Ita esse videtur. Et Petrus : Non igitur malum semper exstitit, sed ne exstissem quidem potest; nam dolere et mori accidentium sunt, quorum neutrum præsenti saluti est conjunctum. Quid enim est dolere nisi non congruere? Quid autem mors, nisi separatio animæ a corpore? Neque igitur, si harmonia exsistit, dolor intrat; nam mori ne omnino quidem exsistentium est, quia mors nihil aliud est, ut dixi, quam separatio animæ a corpore, quæ cum evenit, corpus quidem sensu expers dissolvitur, anima autem sensu affecta vivere pergit. Quare neque dolor adest neque mors, ubi harmonia existit, sed ne plantæ quidem letiferæ sunt, neque reptilia venenata, neque aliud horum quidquam, quorum finis est mors. Unde omnia recte creata videntur prævalente immortalitate. Et hoc ita eveniet, quando justitia gratia homo immortalis sit, regno Christi pacifice prævalente, quandoquidem temperamentum ejus mite est, ne acres procreet cupiditates, insuper etiam sapientia non erronea, ut nihil malorum tanquam bonum ad servitutem vel dolorem ferat, ita ut ille non sit mortalis.

XXI. Respondit Simon : Hæc quidem recte dixisti. At homo in hoc mundo nonne tibi cujusvis mali capax esse videtur? Dico autem cupiditatis, iracundiae, luctus et hujuscemodi. Et Petrus : Et hæc quidem sunt accidentium, non æternorum; verumtamen animæ utiliter conjuncta jam invententur. Etenim cupiditas ab illo, qui omnia bene creavit, opifice animali unita est, qua ad mistionem impulsu multiplicet humanum genus, cuius electa meliorum multitudo idonea redditur ad vitam æternam. Præterea sine cupiditate coitum cum muliere nemo faceret; jam vero voluptatis specie homo sibi ipse gratificans illius facit voluntatem. Itaque si quis cupiditate ad legitimum utitur connubium,

impius non agit, sed in adulterium prorumpens impietatem committit, ideoque castigabitur, ut qui male usus sit eo, quod bene fuerit ordinatum. Simili modo etiam iracundiae concessa a Deo est vis nos aggrediendi, ut ea excitemur ad peccatorum ultionem. Verumtamen iminodice qui ea uititur, injuste agit, recte ea utens justum peragit. At lucui quoque subjecti sumus, quo doloris esse possimus participes obitus propinquorum, mulieris, vel liberorum, vel fratrum, vel genitorum, vel amicorum aliorumve. Commiserationis enim expertes hominis naturam exuissemus. Simul reliqua omnia apta esse reperientur, si considerentur modo a me indicato.

XXII. Tum Simon : Cur autem et homines præmature moriuntur, et morbi periodici veniunt, insuper et dæmones, insanæ et calamitates multi-formes magna castigandi facultate præditæ existere pergunter? Excepit Petrus : Quia homines omnino libidini suæ indulgentes inconsiderate cocunt, et ita seminibus alieno tempore sparsis ex naturæ indole innumerabilia procreantur mala. Debebant potius reputare, ut tempus defilsum sit ad plantandum et seminandum aptum, ita et constitutos fuisse dies ad coitum idoneos. Hinc certe aliquis Moysis traditis peritus populum ob peccata accusans, noviluniorum secundum lunam et sabbaturum filios appellabat. At vero in principio mundi homines et longævi erant morbique immunes. Sed usi negligenter derelicti, filii illorum vicissim ob ignorantiam, ut non licuit, miscentes se, innumerabilibus calamitatibus liberos suos reddiderunt obnoxios. Quare et magister noster de illo, qui a nativitate cæcus erat et per eum vidit, interrogantibus, utrum hic peccaverit an genitores ejus, ut cæcus nasceretur, respondit : Neque hic in aliquo peccavit, neque ejus genitores, sed ut in eo manifestaretur Dei potestas, quæ ignorantia peccata sanat ^a. Ac profecto ignorantia causa ejusmodi res eveniunt, quod videlicet ignoretur quando conjugi uti oporteat, et an libera sit a menstrua pollutione. Jam vero calamitates, quarum antea mentionem fecisti, ex ignorantia proveniunt, non e malo peracto. Concede insuper non peccantem et accipe non patientem, atque etiam alios patiënti immunes ad ei serviendum aptos invenies. Exempli gratia Moyses propter pietatem totius vitæ tempus consummavit mali expers, et Ægyptios ob peccata patientes precibus sanavit.

XXIII. Tum Simon : Hæc quidem ita sese habent. Sed inæqualitas inter homines nonne tibi vindetur injustissima? Alter enim mendicat, alter divitiis abundat, alter ægrotat, alter nimia valetudine fruitur, et quæ hujusmodi innumerabilia in humana

A èán τις τῇ ἐπιθυμίᾳ χρῆται πρὸς νόμιμον γάμον, οὐκ ἀσεβεῖ, πρὸς μοιχείαν δὲ ὅρμῶν ^b δυσσεβεῖ, καὶ διὰ τοῦτο τιμωρεῖται, ὅτι τῷ ^c καλώς τεθέντι ἔχρηστο κακῶς. Ἐτι τε διοικᾶς ἡ ὄργη ἐν ἡμῖν ἔξαπτεσθαι φύσιν ἔχειν εἰληφε παρὰ Θεοῦ, ἵνα πρὸς διμυναν ἀμαρτημάτων ὑπ' αὐτῆς ἐλκύμενο. Πλὴν ἀμέτρωφ αὐτῇ τις χρησάμενος ἀδικεῖ, κατ' ἀξίαν δὲ χρώμενος τὸ δίκαιον ἐκτελεῖ. Ἀλλὰ καὶ λύπης ἐσμεν δεκτικοί, ἵνα τὸ συμπαθητικὸν ἔχωμεν ἐπὶ τε θανάτῳ οἰκείων, γυναικὸς ἢ τέκνων ἢ ἀδελφῶν ἢ γονέων ἢ φίλων ἢ διλων τινῶν. Ἐπειτέρ, εἰ τὸ συμπάσχειν οὐκ εἰχομεν, ἀπάνθρωποι ἀν εἰμεν ^d. Ὁμῶς καὶ τὰ ἄλλα πάντα οἰκείων εὐρεθῆσται ἔχοντα, ἐάν γε δι' ὁ Ελεγον ^e ἐ[πι]-νοηθῇ.

XXII. Καὶ δὲ Σίμων. Διὰ τὸ δὲ καὶ ὄντος τελευτῶν, καὶ περιοδικῶν νόσοι γίνονται, ἵνα μήν καὶ δαμονες καὶ μανίαι καὶ πάθη παντοδαπὰ καλάζεν μεγάλως δυνάμενα ὑπάρχει; Καὶ δὲ Πέτρος : Ὄτι οἱ ἀνθρώποι τὰ πάντα αὐτῶν τῇ ἡδονῇ χαριζόμενοι ἀπαρατηρήτως κοινωνοῦσιν καὶ οὕτως ἡ τῶν σπερμάτων καταβολὴ ἀκαίρως ἐπιδοθεῖσα φυσικῶς τὰ μυρία ἐκφύει κακά. Ἐχρῆν δὲ αὐτοὺς λογίζεσθαι, ὅτι, ὡς τοῦ φυτεῦσαι καὶ σπείραις καιρὸς ἐπιτήδειος ὥρισται, οὕτω καὶ τοῦ κοινωνῆσαι ἐπιτηρήσιμοι ἡμέραι προσφελεύονται. **392** Ἔνθεν γοῦν τις ἐκ τῆς Μωϋσέως παραδόσεως μεμαθηκὼς, αἰτιώμενος τὸν λαὸν ἐπὶ ἀμαρτιας, υἱοὺς νεομηνῶν τῶν κατὰ σελήνην καὶ σεβάτων ἀπεκάλει. Ἀλλὰ καὶ κατ' ἀρχὰς τοῦ κόσμου οἱ ἀνθρώποι πολυετεῖς τε ἡσαν καὶ ἀνοσοι. Ὁπότε δὲ C ἀμελήσαντες τὴν παρατήρησιν ἀπέλιπον, ἔκτοτε κατὰ διαδοχὴν υἱοὶ ἀγνοίας αἰτίᾳ [ἐώς] μή δειν κοινωνοῦντες ὑπὸ μυρία πάθη τὰ ἔσωτῶν τιθέσαι τέκνα. Ὅθεν καὶ [Διδάσκαλος ἡμῶν περὶ τοῦ ἐκ γενετῆς πηροῦ καὶ ἀναδέψαντος παρ' αὐτοῦ ἐξετάζων ἐρωτήσαν], εἰ ^f οὗτος ἡμαρτεν ἢ οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἵνα τυφλὸς γεννηθῇ, ἀπεκρίνατο· οὔτε οὕτως τε ἡμαρτεν, οὔτε οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἀλλὰ ἵνα δι' αὐτοῦ φανερωθῇ ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ τῆς ἀγνοίας ἡμέντη τὰ ἀμαρτήματα. Καὶ ἀληθῶς ἀγνοίας αἰτίᾳ τὰ τοιαῦτα γίνεται, ἵνα τῷ μή εἰδεναι πότε δεῖ κοινωνεῖν τῇ γαμετῇ, εἰ καθαρὰ δὲ ἀφέδρου τυγχάνει. Πλὴν δὲ προειρήκας πάθη τές ἀγνοίας ἔστιν, οὐ μέντοι ἐκ πονηροῦ εἰργασμένου. Προσέτι δὲ δοξεῖ τὸν μή ἀμαρτάνοντα καὶ λάβε τὸν μή πάσχοντα, καὶ πρὸς τὸ μή πάσχειν καὶ ἀλλούς αὐτὸν θεραπεῦσαι δυναμένους εὑρήσεις ^g. Αὐτέκα γοῦν Μωϋσῆς διὰ εὐσέβειαν ἀπαθής τὸν πάντα τῆς ζωῆς διετέλεσε χρόνον, καὶ τοὺς Αἴγυπτίους δι' ἀμαρτιας πάσχοντας εὐχαῖς ἴστο.

XXIII. Καὶ δὲ Σίμων : Ἐστω μὲν ταῦτα οὕτως ἔχειν. Οὐ δοκεῖ σοι ἀδικωτάτη ἡ ἐν ἀνθρώποις ἀνωμαλία; Ὅτι μὲν γάρ πένεται, δεῖ δὲ πλουτεῖ, **393** καὶ δεῖ μὲν νοσεῖ, καὶ [βέ δὲ] ὑγιαίνει, καὶ δύμως τοιαῦτα τινα μυρία ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ. Καὶ δὲ Πέτρος :

^a Joan. ix, 2, 3.

VARIÆ LECTIÖNES.

^b δρμῶ O. ^c τὸ O. ^d ἀν εἰ (subnotatum) εἰμεν O. ^e λέγον (sic) O. ^f εν absque spiritu O, qd dein ἐγεννήθη. ^g εῦρης O, qui dein διό p. διά.

Οὐ συνορᾶς, ὡς Σίμων, δτι πάλιν ἔκτος τοῦ σκοποῦ οὐδένας λόγους πέμπεις; Περὶ πονηροῦ γάρ ήμῶν διαιτομένων, σὺ ἔκτεροπήν τοιήσας περὶ τῶν δοκούντων ἀποπημάτων τὸν λόγον εἰσηγήσω. Πλὴν καὶ εἰς αὐτὸν ἐρῶ. 'Ο κόσμος δργανόν ἔστι τεχνικῶς γεγονός⁷⁸, ἵνα τῷ ἐσομένῳ ἄρρενι αἰώνιος ἡ θήλεια τίκτῃ δικαίους αἰώνιους οὐτούς. Οὐχ ἐδύνατο δὲ εὔσεβες⁷⁹ ἐνταῦθα ἀποτελεσθῆναι, εἰ μὴ ἡσαν οἱ ἐνδεεῖς οἵς ἐπικουρήσουσιν. 'Ομοίως τε καὶ διὰ τοῦτο εἰσὶ καὶ νοσοῦντες, ὃν προνοήσουσιν. Καὶ τὰ ἔχεις τοῦτον περιέχει τὸν λόγον. Καὶ δὲ Σίμων. Οὐκοῦν ἡτύχηται τοῖς ταπεινοῖς; Πρὸς γάρ τὸ ἀποτελεσθῆναι δικαίους αὐτοὶ κακουχοῦνται. Καὶ δὲ Πέτρος· Εἴ δὲ αἰώνιος ταπεινωτις αὐτῶν, ἀτυχία ἀν δὲ μεγίστη. 'Αλλὰ πρὸς τῷ κλήρῳ τὰ ταπεινώματα καὶ ὑψώματα ἀνθρώπωις γίνεται. 'Ω δὲ ἀν μὴ ἀρέσκῃ δὲ κλήρος, ἔνεστιν ἐκκλήτως χρησάμενον καὶ νομίμως διαδικαστάμενον τὸν ὑπὸ αὐτοῦ ὑπαλλάξαι βίον. Καὶ δὲ Σίμων. Τίς οὖτος δὲ κλήρος, καὶ ἐκκλήτος; Καὶ δὲ Πέτρος· Τοῦτο τέτρον λόγου ἐκτίγησις ἔστιν. Πλὴν ἐὰν ἐπιτρέψῃς, δεῖξαι σοι δυνάμενα, πῶς ἀναγεννηθεὶς καὶ τὴν γένεσιν ὑπαλλάξεις καὶ νομίμως βιώσας αἰώνιου τεύχης αντηρίας.

XXIV. Καὶ δὲ Σίμων 'ταῦτα ἀκούσας ἔφη· Μήτι νομίσῃς, ὡς ἐπειδὴ εἰς ἐκαστὸν κεφάλαιον ζητῶν [αὐτὸν] συνετιθέμην ὡς πληροφορούμενος ἔφη⁸⁰ ἔτερον ἐρχόμενον κεφάλαιον; ἀλλ' ἀγνοίας σοι τὸ τοιούτον πειθεσθαι παρεῖχον, ἵνα ἐπ' ἄλλο Ελθης κεφάλαιον, ὅπως πάσης ἀγνοίας σου μαθὼν μὴ στοχαζόμενος καταγινωσκα σου. 'Αλλὰ πεπληρωφορημένος[νων] νῦν δὴ⁸¹ τριῶν ἡμερῶν μοι συγχώρησον, καὶ ἐλθὼν δεῖξω σε μηδὲν εἰδότα. Ταῦτα τοῦ Σίμωνος εἰπόντος καὶ ἔξεναι μελλοντος δὲ ἐμὸς ἔφη πατήρ· Βραχέα μου, Σίμων, ἐπακούσας, ὡς σοι φίλοιν ἔστιν, πορεύον. Μέμνημαι, ὡς τὴν ἀρχὴν πρὸ τῆς ζητήσεως, ὡς μήπω πειράν μου λαβὼν, προλήψεις μου κατέφερες. Καὶ νῦν δὲ ἐπαλλήλως ἀκούσας τῆς ζητήσεως καὶ Πέτρον⁸² ἐν ὑπεροχῇ γνοὺς καὶ αὐτῷ τὸ ἀληθεύεν νῦν δοὺς, τί σοι φαίνομαι ὁρθῶς κρίνειν εἰδὼς, ή οὐ; Εἰ μὲν γάρ ὁρθῶς κρίναντά με φαίνεις, μὴ συνθῇ, ἵνα μὴ φαίνῃ⁸³ προειλημμένος, δὲ καὶ μετὰ δομολογίαν ἤτων⁸⁴ συνθέσθαι μὴ θέλων. Εἰ δὲ δρός μὴ ὁρθῶς τὸν Πέτρον ἐν ὑπεροχῇ τῆς ζητήσεως ἀπεφαινόμην, σὺ τὴν ἀληθίαν πείσον, πῶς οὐκ ὁρθῶς ἐκρίναμεν, ή τοῦ ζητείν αὐτῷ ἐπὶ πάντων μὴ παύσῃ, ἐπειδὴ σοι ἐκάστοτε ἥττωμένῳ καὶ συντιθέμενῳ. 'Η δὲ τὸ αἰδεῖσθαι ἔχεις ἀπὸ πάντων τῶν ἀκροατῶν ἀντὶ μεγίστης τιμωρίας καταγινωσκομένῳ καὶ ἀσχημονοῦντι ὑπὸ συνειδήσεως⁸⁵ τὴν σεαυτοῦ ἀλγεῖν φυγῆν· τὸ γάρ νενικῆσθαι· Ἐργῷ εἰδέσμεν, τὸν δὲ ἐπαγγελλόμενόν σου λόγον ἡκούσαμεν. Πέρας γοῦν οὐκ οἴμαι, οὐ ἐπὶ τὴν ζητήσιν⁸⁶ ἐλθεῖν, ὡς ὑπέσχου, ἀλλὰ πρὸς τῷ δοκεῖν μὴ αἰτιάσθαι⁸⁷ ἐξιών ἐπανελθεῖν ὑπέσχησαι⁸⁸.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁸ γεγονός ο. ⁷⁹ Ita scrib. monet amanuensis codicis O in margine, ἀσεβεῖς in textu. ⁸⁰ τοῦ ο. ⁸¹ νῦν δὲ ο. ⁸² πέτρος ο., qui deinde καὶ τὶ π. τι. ⁸³ ἵνα μὴ φαίνη dedi ex conjectura, δὲ σὺ φαίνῃ ο. ⁸⁴ ηταῖον ο. ⁸⁵ συνειδήσεως ο. ⁸⁶ αἰτιάσθαι ο. ⁸⁷ ὑπέσχηται ο.

A vita reperiuntur alia. Et Petrus : Nonne vides, Simon, te iterum extra propositum sermones mittere? Nonis enim de malo colloquentibus, digrediens disceptationem de iis tu introducis, quæ sibi contradicere videntur. Nihilominus tibi respondebo. Mundus est opus artificiose factum, ut masculo in æternum futuro semina pariat justos ac æternos filios. At pii hic ad perfectionem venire non possent, nisi pauperes exsisterent, quibus auxilium ferrent. Simili modo et ægrotantes adsunt, quibus provideant. Et eo spectant reliqua. Tum Simon : Quid ergo, pauperes nonne infelices sunt? Male nimur pauciuntur, ut justi ad perfectionem veniant. Et Petrus : Si eorum humilitas esset æterna, infortunium esset maximum. Sed humiliationes et exaltationes hominibus sorte attribuuntur. Cui autem sors non placet, illi licet vitam, qua electa utitur, recte dijudicatam per semetipsum commutare. Tum Simon : Quænam est illa sors, et ea quidem electa? Et Petrus : Hoc aliud disquisitionis argumentum est. Verumtamen, si non vetueris, tibi ostendere possumus, quomodo generatione commutata iterum natus tu recte vivendo æternam salutem adipisci valeas.

XXIV. Quibus auditis Simon respondit : An non intelligis, quomodo capitulatim disquires tibi ad proximum progredienti caput consenserim quasi satisfactus? Sed dedi occasionem insciām tibi persuadendi, ut ad aliud capitulum progressus tota ignorantia tua cognita non conjectans te dijudicem. Sed tres cum jam præterierint dies, mecum dissere et continuando ego ostendam te nihil scire. Hæc cum Simon locutus esset et exire vellet, pater meus dixit : Paululum me ausculta, Simon, et postea, si lubet, profiscere. Memini te initio disputationis, quasi me non cognoveris, divinationes meas contempsisse. Sed jam cum alterius partis disquisitionem audiverim, recte tibi statuere videor an non, si Petrum te superiorem crediderim, eumque verum dicere constear? Si quidem recte me censere dicis, noli pacisci, ne videaris quamvis præoccupatus vel ex consensu et victus nolle concedere. Sin Petrum in disputatione superiore esse non recte ostendebam, persuade nobis, quomodo non recte censuerimus, aut noli cessare a disquisitione coram omnibus, cum tibi alterutrum eligere licebit, aut superari aut componere. Sed tu fortasse pudere coram omnibus auditoribus maximam putas poenam ei, qui dijudicatus est, quia partes male egerit; et ex conscientia dolorem patiar; nam victimum te esse re ipsa scimus, cum orationem a te prolatam audivimus. Præterea quoque non credo te venisse ad disputationem, quemadmodum promiseras, sed, ne arguaris, redditurum te exiens promisiisti.

XXV. Ac Simon, cum hæc audisset, præ ira A dentibus stridens tacite abiit. Petrus autem cum non paucum temporis dici superesset, ægrotis ad sanandum manibus impositis, multitudinem dimisit, cumque familiaribus domum ingressus consedit. Tum comitum unus, cui Sophoniæ nomen: Benedictus, inquit, sit Deus, qui te, Petre, elegit, ut probi sapientiæ acquiescere possent. Nam vere magnifice et cum patientia contra Simonem disputasti. Nunc a te petimus, ut et nobis de malis colloquaris, sperantes genuiniorem te nobis facturum sermonem, non autem jam hæc hora, sed cras, si tibi placet: etenim parcendum tibi est ob labores, quos in disquisitione pertulisti. Respondit Petrus: Scire vos volo, inter ipsos labores eum acquiescere, qui lubenter laborat, cum, qui invitus operetur, in ipsa quiete vel maxime labore. Itaque maximam mihi recreationem præbetis, si me de iis colloqui facitis, quæ mihi in deliciis sunt. Ita de consilio ejus satisfacti et lassitudini indulgentes rogamus ut in noctem differret, quemadmodum nos ei erat cum familiaribus colloquendi. Ac postea cibo sumpto ad somnum conversi sumus.

HOMILIA XX.

I. Ubi noctu surrexit, nobis expergesfactis consedit secundum morem et dixit: Interrogate me, de quibus lubet. Tum Sophonias primus ei dicere incœpit: Explica nobis discere cupientibus, quid C reapse de malo sit sentiendum. Et Petrus: Jam, inquit, in disputatione cum Simone habita id demonstravi, licet variis in capitulis non perspicue apparuerint, quæ de eo disserui; multa quippe capitula quibus vis deesse videtur æquo veritati, etiam multititudini notitiam aliquam veri suppeditant: ita ut si nunc vobis dicam, quæ tum Simoni dixi per multa capitula, nolite credere, vos eodem modo honorari ac illum. Et Sophonias: Recte, inquit, dicitis; nam si nunc nobis ex multis tunc perhibitis capitulis definis, quod verum sit clarius ostendes.

II. Tum Petrus: Iusti audite, inquit, veritatem de recta mali harmonia. Deus duobus regnis definitis duo quoque æva constituit, malo præsentem mundum assignans, quia brevis temporis spatium permanet celeriterque transit, bono autem se datum promisit mundum futurum, grandem quippe atque æternum. Ac hominem creavit libero arbitrio prædictum, ut facultate polleret inclinandi ad agenda, quæ ei placerent. Et corpus ejus tripartitum est, cum originem ducat ex femineo; nam affectum est cupiditate, ira, luctu et quæ ad ea pertinent. Simili modo spiritus cum non trium generum sit, sed triplex, ortus ex masculo et capax est ratiocinandi, cognoscendi, metuendi et eorum,

XXV. Τοῦ δὲ Σίμωνα ταῦτα ἀκούσας ὑπὸ δρῆγος τοὺς δόδντας βρύξας, σωπῶν ἐπορεύθη. Ὁ δὲ Πέτρος ἦτι ὥρας οὐκ διλήγεις οὔσης τὸν πολὺν δχλὸν χειροθετήσας πρὸς θασίν καὶ ἀπολύτας, μετὰ τῶν συνηθεστέρων εἰσιών οἵκοι ἐκαθέσθη. Καὶ δὴ τις τὸν ἀκολούθων Σοφωνίας⁸⁸ δνομα ἔφη· Εὐλόγηται, Πέτρε, δὲ Θεός, δὲ ἐκλεξάμενός σε καὶ σοφίας ἀναπάυσεως μὲν ἔνεκεν τῶν εὐγνωμόνων· διληθῶς γάρ μεγάλως καὶ ἀνεικάκως διειλέχθης⁸⁹ πρὸς Σίμωνα. Καὶ τοῦτον δὲ περὶ πονηρῶν διαλεχθῆναι σε δέξιούμεν, ἐλπίζοντες γηγενώτερόν σε τῆς τὴν πονηρῶν περι αὐτοῦ ἐκφάναι λόγον, καὶ ταῦτα οὐκ αὐτῆς ὥρας, ἀλλ' αὐριον, εἴ τοι φίλον ἔστιν· συγγινώσκομεν γάρ τοι διὰ τοὺς ἐκ τῆς ζητήσεως καμάτους. Καὶ δὲ Πέτρος· Ελένεται ὑμᾶς θέλω, διτέ δὲ μετὰ ἡδονῆς ποιῶν τι ὑπὸ αὐτῶν τῶν καμάτων ἀναπάυεται, μή ποιῶν δὲ ἀ βιούλεται ὑπὸ αὐτῆς τῆς ἀναπάυσεως κάμνει τὰ μέγιστα. Ποστε μοι τὰ μεγάλα τῆς ἀναπάυσεως χαρίζεσθε τὰ ἐμοὶ φίλα διαλέξεσθαι πιούντες. Πλὴν ἐπὶ τῇ πραιτέρεσσι αὐτοῦ ἐξαρκεσθέντες καὶ τοῖς καμάτους συγγινόντες εἰς τὴν νύκτα⁹⁰, ὡς αὐτῷ Θεός ἦν πρὸς τοὺς γηγενώτερους] λέγεσθαι, τὴν ὑπέρθεσιν γενέσθαι τῇξισταμεν. Καὶ δὴ ἀλών μεταλαβόντες εἰς θυντὸν [ἔτερά] πημένεν.

396 'ΟΜΙΛΙΑ Κ'.

I. Νύκτωρ δὲ διαναστὰς καὶ διυπνήσας ἡμᾶς, καθεσθεὶς συνήδως ἔφη· Πινθάνεσθέ μου, περὶ ὧν βούλεσθε. Καὶ δὲ Σοφωνίας αὐτῷ πρῶτος ἡρέστο· Πῶς δυτῶς δὲ περὶ πονηροῦ λόγος ἔχει, ἐπιθυμουμούσιν ἡμῖν μαθεῖν ὑφῆγησαι. Καὶ δὲ Πέτρος· Ἡδη μὲν, ἔφη, καὶ διὰ τῆς πρὸς Σίμωνα διαλέξεως ἐξέφρηνα, τῷ δὲ σύν ἐτέροις κεφαλαῖσι τὰ περὶ αὐτοῦ εἰρηκέναι οὐ πάνυ σαφῶς ἐφωτίσθη· πολλὰ γάρ κεφάλαια ισοδυναμεῖν δοκοῦντα τῷ δληθεῖ αὐτοῦ τοῦ δληθοῦς τοῖς πλεοῖσι παρέχει τινὰ γνῶσιν· διστε, ἐὰν νῦν ὅμιν εἴπω, δὲ τότε μετὰ πολλῶν εἰρηκεν κεφαλαῖων τῷ Σίμωνι, μή οἰθῆτε ἵση αὐτῷ τεμῆτε μῆσθαι. Καὶ δὲ Σοφωνίας· Ὁρβῶς, ἔφη, λέγεις· εἰ νῦν γάρ τοῦτον ἐκ πολλῶν τῶν τότε εἰρημένων κεφαλαῖων ἀφορίζεις, αὐτὸν τὸ ἀλλόθες ποιήσεις φανερύτερον.

II. Καὶ δὲ Πέτρος· Ακούσατε, ἔφη, τοιγαροῦν τῆς περὶ τοῦ πονηροῦ ἀρμονίας τὴν ἀλήθειαν. Ὁ Θεὸς δύο βασιλείας δρίσας καὶ δύο αἰώνας συνεστήσατο, δικρίνας τῷ πονηρῷ δεδόσθαι τὸν παρόντα κόσμον διὰ τὸ μικρὸν τε αὐτὸν εἶναι καὶ παρέρχεσθαι ὁδέως, τῷ δὲ ἀγαθῷ σώσειν ὑπέσχετο τὸν μέλλοντα αἰώνα, διτε δὴ μέγαν δυτα καὶ ἀλίσιον. Τὸν οὖν ἄνθρωπον αὐτεξούσιον ἐποίησεν, ἐπιτιθειώτητα ἔχοντα νεύειν πρὸς δὲ βιούλεται πράξεις. Καὶ τὸ μὲν σῶμα αὐτοῦ ἐστι τριμερὲς, ἐκ θηλείας ἔχον τὴν γένεσιν. **397** Ἐχει γάρ ἐπιθυμιαν, δρήγην, λύπην καὶ τὰ τούτοις ἐπέμενα. Τὸ δὲ πνεῦμα καὶ αὐτὸν οὐ τριτογενὲς δν, ἀλλὰ τριμερὲς, ἐκ τοῦ δρέφενος ἔχει τὴν γένεσιν, καὶ δεκτικόν ἐστι λογισμοῦ, γνώσεως, φόρου καὶ τῶν τού-

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸ Σοφωνίας Ο, ut etiam infra constanter. ⁸⁹ Nolui scribere διελέχθης. ⁹⁰ νύκταν Ο.

τοις ἐποίηναν. Ἐκατέρα δὲ τῶν τριάδων μίαν ἔχει ηγέταν, ὡς εἶναι τὸν ἀνθρώπον ἐκ φυραμάτων δύο, θηλεῖας τε καὶ δρῆσιν. Διὸ δὴ καὶ δύο αὐτῷ δόλιον προετέθησαν, νόμου τε καὶ ἀνομίας· δύο τε βασιλεῖαι ὥρισθησαν, ἡ μὲν οὐρανῶν λεγομένων, ἡ δὲ τῶν ἐποίησιν βασιλεύοντων. Ἀλλὰ καὶ δύο βασιλεῖς ἐτάχθησαν, ὃν δὲ μὲν τοῦ παρόντος καὶ προσκαλεούσου κόσμου νόμῳ βασιλεύειν χειροτονεῖται, διὸ καὶ ἐπ’ ὀλέθρῳ πονηρῶν χαίρειν ἐκράθη· δὲ ἔτερος, καὶ αὐτὸς βασιλεὺς ὑπάρχων τοῦ ἐσομένου αἰώνος, στέργει πᾶσαν ἀνθρώπων φύσιν, ἐν τοῖς παρούσι τὴν παρέρησιν ἔχειν οὐ δυνάμενος, [ἀλλ’] ὡς τίς ποτὲ ἐστὶ λανθάνειν πειρώμενος τὰ συμφέροντα συμβουλεύει.

III. Τῶν δὲ δύο τούτων [δὲ ἔτερος] τὸν ἔτερον ἐκβάσται, Θεοῦ κελεύσαντος. "Ἐκαστος δὲ τῶν ἀνθρώπων ἕξουσίαν ἔχει, [ἐκείνη] φαίνεται, νῷ βούλεται, πελνεῖσθαι πρὸς τὸ πράσσειν ἀγαθὰ ἢ κακά. Πλὴν ἐὰν τὰ ἀγαθά τις πράσσειν ἔληται, τοῦ ἐσομένου ἀγαθοῦ βασιλεῶς γίνεται κτήμα· εἰ δὲ φαῦλος πράξειει τις, τοῦ παρόντος⁸⁸ γίνεται πονηροῦ ὑπηρέτημα. "Ος δὲ ἀμφιτρίας χρίσει δικαῖος τὴν κατ’ αὐτοῦ λαβὼν ἕξουσίαν καὶ πρὸ τοῦ μέλλοντος αἰώνος θελήσας αὐτῇ χρῆσθαι⁸⁹ ἐν τῷ νῦν βίῳ κολάζων ἔδεται, καὶ **398** ὡς λίπιος χαριζόμενος ἐπιθυμιάτης τὴν τοῦ Θεοῦ βούλησιν ἐκτελεῖ. "Ο δὲ ἔτερος ἐπὶ δικαίων ἕξουσίᾳ χαίρειν⁹⁰ δημιουργηθεὶς, δίκαιον εδρῶν μεγάλως εὐφραίνεται, αἰώνιαν αὐτὸν ἀδίλιψις ζωῆς, καὶ αὐτὸς δὲ ὡς ἔαντι χαριζόμενος τὴν ὑπὲρ τούτων εἰς Θεὸν ἀναφέρει χάριν. "Εἶστι δὲ παντὶ ἀδίκῳ μεταμεληθέντι σώζεσθαι, καὶ παντὶ δικαίῳ ἀνδρὶ ἐπὶ τελευταῖς ἀμαρτίας δίκην ὑπέχειν. Πλὴν οἱ δύο ἡγεμόνες οὗτοι ταχεῖαι χειρές εἰσι Θεοῦ προλαμβάνειν ἐπιθυμοῦσαι, τὸ αὐτοῦ θέλημα ἐπιτελεῖν. "Οτι δὲ τούθι οὔτως ἔχει, εἰρηται καὶ τῷ νόμῳ ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· Ἐγὼ ἀποστέω καὶ ζῆτο ποιήσω πατέξω, κατέω λίσσομαι. Ἀληθῶς γάρ ἀποκτείνει⁹¹ καὶ ζωογονεῖ. Ἀποκτείνει μὲν διὰ τῆς ἀριστερᾶς, τοῦτ’ ἔστι διὰ τοῦ ἐπὶ κακῶσι τῶν ἀσεβῶν χαίρειν κραθέντος πονηροῦ. Σώζει δὲ καὶ εὐεργετεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς, τοῦτ’ ἔστι διὰ τοῦ ἐπ’ εὐεργεσίᾳ καὶ σωτηρίᾳ δικαίων χαίρειν δημιουργηθέντος⁹² ἀγαθοῦ. Εἰσὶ δὲ οὗτοι τὰς οὐσίας ἔχοντες οὐκέτι τοῦ Θεοῦ· οὐδὲ γάρ ἔστιν ἐτέρα τις ἄρχη. Οὐ μὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ὡς ζῶα προεβλήθησαν, διμόδοξοι γάρ αὐτῷ ήσαν· οὐτε συμβεβηκότων αὐτομάτων παρὰ τὴν αὐτοῦ βούλην γεγονότες. Ἐπεὶ τὸ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ μέγιστον ἀνήρητο δν. Ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ μὲν προβέβηνται· τὰ πρώτιστα στοιχεῖα τέσσαρα τὸ τε θερμὸν καὶ ψυχρὸν, ὑγρὸν τε καὶ ξηρὸν. "Οὐδὲν δὴ καὶ πατήρ τηγάνει πάστης οὐσίας οὖσης τηλόμητος τῆς κατὰ τὴν κράτον· Εἴσω γάρ κραθεῖσιν αὐτοῖς ὡς τέκνον ἡ προαιρεσίς ἐγενήθη. "Ο οὖν πονηρὸς πρὸς τῷ⁹³ **399** τοῦ ἐνεστῶτος κόσμου τέλεις δημιουργήσας ἀμέμπτως τῷ Θεῷ, ἀτε δὴ οὐ μιᾶς οὐ-

τις ἔχει τοῦτο. Utrique autem triadum eadem radix est, ita ut homo duabus commissionibus, seminei cum masculo, compositus sit. Quapropter etiam duæ viæ, æquitatis ac iniuriantis, propositæ, duo quoque regna definita sunt, alterum cœlorum appellatum, alterum eorum, qui nunc in terra regnant. Ac similiter duo reges constituti sunt, quorum alter præsenti ac temporaneo mundo regnare et pernicie malorum gaudere loge tenet; alter autem, rex et ipse, futuri quidem ævi, universam diligit naturam humanam: qui libertatem agendi etsi in præsenti non habet, nihilominus de utilibus suadendis latenter sollicitus est.

III. Horum duorum, Deo ordinante, alter alterius ^B vim insert. Quisque autem hominum facultatem habet, eorum cui vult obediendi ad bona perficienda aut mala. Ac si quis bona facere sibi eligit, proprietas redditur futuri boni regis; sin quis iniqua perpetret, præsentis mali fit adjutor. Qui quidem cum propter peccata justo iudicio eum puniendi acceperit facultatem et ante ævum æternum ea utili cupiat, in hac vita castigando gaudet et quasi suo ipsius desiderio gratificans Dei voluntatem perficit. Alter vero conditus, ut justorum imperio gaudeat, bono quodam invento magnopere lætatur, cumque vitæ æternæ salvat, et ipse vero quasi sibi indulgens amorem erga eos in Deum refert. Attamen quivis injustus converti potest atque salvari, quilibet vir justus peccata commissa poena luere. Hi quidem duo duces veloces Dei manus sunt ad antcipandum promptæ, ut ejus voluntatem exsequantur. Quod ita se habere, dictum est etiam in lege ex ipsius Dei persona: *Ego occidam et ego vivere faciam; percutiam et ego sanabo*^a. Nam vere occidit et vivificat. Occidit autem sinistra, id est per malum, qui lætari tenetur impiorum exitio. Vivificat autem et benefacit dextra, id est per bonum, qui ita creatus est, ut beneficentia et salute justorum gaudeat. At hi facultate pollentes non extra Deum existunt; alius enim extra eum principatus est nullus. Neque autem ex Deo ut animalia projecti sunt, cum aqua pollerent potestate ac ille: neque extiterunt per semetipsos contra illius voluntatem geniti, cum ita summum imperium ei toleraretur. Sed ex Deo quidem projecta sunt priora quatuor elementa, calidum et frigidum, humidum et siccum. Quare etiam pater est cuiusvis materiæ, ut quæ mistura eveneatur secundum ejus sententiam; commixtis enim ipsis consilium extra nascebatur ut fetus. Malus igitur in sine præsentis mundi integre coram Deo vivens, cum jam non pertineat ad solam iniquitatis substantiam, instauratus potest bonus fieri. Etenim jam non amplius male agit,

^a Deut. xxxi, 39.

VARIE LECTIOINES.

⁸⁸ παρένοντος Ο. ⁸⁹ Βιη. αὐτῇ χρῆσθαι add. ex conjectura. ⁹⁰ χάριν Ο. ⁹¹ ἀποκτέννει scr. Ο. Ita es subinde. ⁹² δημιουργηθέντα Ο. ⁹³ τὸ Ο.

quamquam malus est, cum lege facultatem acce- Α σις ὁν τῆς πρὸς κακίαν μόνης, μετασυγχριθεῖς ἡγε-
perit male agendi.

IV. Quæcum Petrus locutus esset, Michaelas, qui et ipse ex comitum numero erat, interrogavit : Unde igitur sit, ut homines delinquent? Respondit Petrus : Quia ignorant se pro iis, quæ male egerrint, in judicio penitus daturos esse pœnam. Unde, quemadmodum alias dixi, etiam problem habentes cupiditati indulgent, ut evenit in occisione tenerorum infantium vel in alio decipiente peccato. Nam, ut modo indicavi, se judicatum iri nescientes, quia nihil est, quod ipsos terreat, properant ad libidini temere atque illicite satisfaciendum. Ideo non Deus injustus est, quippe qui cupiditatem ad vitam propagandam bene ordinaverit; at ipsi sceleratissimi, quippe qui abusi sint eo, quod in cupiditate bonum est. Ita censeri debet etiam de ira; qua qui recte utitur, ut licitum est, non impie agit, sed ultra modum progrediens judicio obnoxius peccat.

V. Iterumque Sophonias exceptit : Longanimitas tua, domine mi Petre, nobis animum addit, ob maiorem firmitatem de aliis multis te interrogandi. Quare omnino cum fiducia te exploramus. Memini quippe Simonem heri tecum disputantem asseruisse, malum, si a Deo genitus sit, consequenter esse dehere ejusdem essentiaz ac genitorem, ideoque bonum, neque malum. Ac tu respondisti, nequaquam rem ita sese habere, cum multi ex bonis gignerentur mali, sicuti ex Adam duo exstitissent, alter bonus, alter malus. Simoni autem arguenti, te exemplis uti humanis, respondisti, neque illud, Deum gignere, eo modo esse admittendum, quippe quod exemplum et ipsum sit humanum. Ego autem Sophonias Deum gignere admitto, malum gignere eum non concedo, etiamsi inter homines boni gignant malos. Nec tamen credo, me absurde alia eorum, quæ hominum sint, Deo attribuere, alia non, cum alterum, gignere, concesserim, non ita alterum, dispari modo gignere. Nam homines liberos ut par est dissimiles ipsorum consiliis hanc ob causam procreant. Cum quatuor partibus componantur, secundum varia anni tempora varie eorum corpora vertuntur, ita ut in corpore humano secundum quodvis tempus id, quod anni temporis proprium sit, crescat aut decrescat congruentem misturam delens. Nam semina temperatorum non semper ita permanentium alias aliter commissa segregantur, eaque secundum temporis mistionem et consilia sequuntur sive bona sive mala. At tale quid de Deo non est statuendum. Nam cum immutabilis sit atque æternus, quando creare vult, procreatūm ejusdem modi ac creatōrem esse oportet, quod ad substantiam scilicet et mentem. Sed si quis eum quoque

σις ὁν τῆς πρὸς κακίαν μόνης, μετασυγχριθεῖς ἡγεθός γενέσθαι δύναται. Οὐδὲ γάρ νῦν κακόν τι ποιεῖ, καὶ τοι κακός ὁν, νομίμως κακουχεῖν εἰληφώς τὴν ἔξουσίαν.

IV. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, Μιχαήλ, καὶ αὐτὸς τῶν ἀκολούθων τις ὁν, ἐπιθέτο· Πόθεν οὖν τοῖς ἀνθρώποις τὸ διμαρτάνειν; Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Ἐκ τοῦ ἀγνοεῖν, διτι περὶ ὁν πράσσουσι κακῶς, κριτισσεῖς γενομένης πάντως κολασθῆναι ἔχουσιν. Οὐδεν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν, ὡς ἀλλοτε εἴ[πον], διαδοχὴν βίου ἔχοντες, ταῦτην πληροφοροῦσιν, ὡς ἐνυχεῖν τιμέ[ρων] παῖδων φθορᾶ, ή ἀλλη τινὶ κολακευούσῃ ἀμαρτίᾳ. Τῷ γάρ ἀγνοεῖν, διτι κρίνονται, ὡς φθάσας εἴπον, διὰ τὸ ἀφοβον τὴν ἐπιθυμίαν οὐ νομίμως πληροῦν ἐπειγονται. Ποτε οὐχ ὁ θεὸς κακός, ὁ καλῶς θεὶς τὴν ἐπιθυμίαν, ίνα διαδοχὴ βίου γένηται, ἀλλ' αὐτοὶ ἀσεβέστατοι, οἱ τῷ καλῷ τῆς ἐπιθυμίας χρησάμενοι κακῶς. Οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῆς δργῆς ἔστι λογίσασθαι, διτι δικαίως μὲν αὐτῇ τις χρησάμενος, ὡς ἔξεστιν, εὐσεβεῖ, παρὰ δὲ τὸ μέτρον ἐξελθὼν καὶ ἕαντφ τὴν κρίσιν λαβὼν ἀσεβεῖ.

V. Καὶ ὁ Σοφωνίας πάλιν ἔφη· Ἡ μαραθούμια σου, κύριέ μου Πέτρε, παρθησίσαις ήμεν χαρίζεται, ἀκριβείας χάριν κατὰ πολλὰ πυνθάνεσθαι σου. Αὐτὸς θαρροῦντες παντὶ τρόπῳ τὴν ἐξέτασιν ποιούμενα Μέμνυμια τοινυν, ὡς χθὲς Σίμων πρὸς σὲ τὴν ἄντησιν ἔχων ἔφη, διτι ὁ πονηρὸς, εἰ ἀπὸ τοῦ θεοῦ γεγένηται⁹⁶, ἀκολούθως τῆς αὐτῆς τῷ προβαλόντι τυγχάνει οὔσιας, **400** καὶ ἀγαθὸς θφειλεν είναι, καὶ οὐχὶ κακός. Σὺ δὲ ἀπεκρίνω, μὴ πάντως οὗτας ἔχειν, καθότι πολλοὶ ἔξ ἀγαθῶν κακοὶ γεννῶνται, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Ἀδάμ διποιοὶ τινες δύο ἐγεννήθησαν, ὁν δὲ μὲν ἦν κακός, δὲ ἀγαθός. Τοῦ δὲ Σίμωνος αἰτιασμένου, διτι ἀνθρωπίνοις ἐχρήσω παραδείγμασιν, ἀπεκρίνω, διτι τούτῳ τῷ λόγῳ οὐδὲ τὸ γεννῆσαι θεὸν παραδέξασθαι δεῖ· ἀνθρώπων γάρ καὶ τούτῳ τὸ παράδειγμα. Ἐγὼ δὲ Σοφωνίας τὸ μὲν γεννῆσαι θεὸν παραδέχομαι, τὸ δὲ κακὸν γεννῆσαι οὐ προσέμει, καὶ τῶν ἀνθρώπων οἱ ἀγαθοὶ κακοὺς γεννῶσι. Καὶ μὴ τοι νομίσας με ἀλόγως τῶν ἀνθρώποις διαιφέροντων ἔνια μὲν τῷ θεῷ ἀποδίδονται, ἔνια δὲ οὐ, ἐπειδὴ τὸ μὲν γεννῆσαι διδωμι, τὸ δὲ ἀνόμιοιν αἰτοῦ γεννῆσαι οὐχ ἀποδίδωμι. Οἱ μὲν γάρ ἀνθρωποι κατὰ τὸ εἰκὸς ἀνομοίους ταῖς ἕαυτῶν γνώμαις γεννῶσιν ιδίους διὰ τοιάντην αἰτίαν. Ἐκ τεσσάρων γάρ συνεστῶτες μερῶν κατὰ τὰς διαιφόρους τροπὰς διαιφόρως τρέπονται τὰ σώματα, ὡς καὶ⁹⁷ ἐν ἀνθρωπείων σώμασι καθ' ἔκαστον καιρὸν τὸ τῆς τροπῆς ίδιον αὐξανόμενον η ἐλαστούμενον τὴν σύμμετρον κρᾶσιν ἀθετεῖ. Τοῦ γάρ συγχραμάτων⁹⁸ οὐχ ὡσαύτως ἀεὶ διαιμενόντων τὰ στέρματα διλλοτε ἀλλην ἔχοντα κρᾶσιν ἀποκρίνονται, οἵτι πρὸς τὴν τοῦ καιροῦ κρᾶσιν καὶ αἰγνῶμαι ἔπονται εἰτε ἀγαθαῖ, εἰτε κακαῖ. Ἐπὶ δὲ τοῦ θεοῦ οὐχ ἔστι τι τοιούτον λογίσασθαι· ἀτρεπτον γάρ καὶ ἀεὶ ὁν, δι[σταγ]⁹⁹ προβάλλειν βουληθείη, ἀνάγκη

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁶ γεγένηται Ο. ⁹⁷ καὶ ὡς π. ὡς καὶ Ο. ⁹⁸ Ita ad oram cod., συγγραμάτων in textu. ⁹⁹ ζε' (sic) seq. lacuna Ο. Fortasse scribendum ὅπῃ ἀν vel ὅπως ἀν.

πάσα τὸ προβαλλόμενον αὐτῷ ὡσαύτως [εἶναι] τὰ σάντα τῷ γεγενηκότι, τὴν τε **401** οὐσίαν λέγω καὶ τὴν γνώμην. Εἰδὲ θελήσειε τις καὶ αὐτὸν τρεπτὸν λέγειν, οὐκ οἶδα, πῶς καὶ ἀθάνατον εἰπεῖν δύναται αὐτὸν.

VI. Ταῦτα δὲ Πέτρος ἀκούσας καὶ βραχὺ ἐπὶ συνιδίας γεννέμενος ἔφη· Οὐκ οἶμαι, τινὰ δύνασθαι περὶ πονηροῦ διαλεγμένον μή αὐτοῦ τοῦ πονηροῦ τὸ θελήμα παιεῖν. “Οὐθεν τούτῳ αὐτῷ εἰδὼς, οὐκ οἶδα τι πράξω, πάτερν σιωπήσω ή λαλήσω. Εἰ μὲν σιωπήσαιμι, γέλωτα πρὸς τοὺς πολλοὺς δρῆσαιμι δὲν, διτις ἀλήθειαν ἐπαγγελλόμενος κηρύσσειν τὸν περὶ κακίας λόγον ἄγνω· εἰ δὲ εἰποιεῖμι, φοδοῦμαι, μηδέποτε οὐκ ἀρέσκῃ θεῷ ζητεῖσθαι τὸ κακὸν, ἀλλὰ τὸ ἀγαθὸν μόνον. Πλὴν καὶ ὑμῖν εἰς τὸν Σοφωνίου λόγον τὰς ἐμάς ὑπολήψεις ποιήσω φανερωτέρας. Συντίθεμαι κάτω, διτις οὐ πάντα τὰ ἀνθρώπων ἀποδιδόναι δεῖ τῷ Θεῷ. Αὐτίκα γοῦν οἱ ἀνθρώποι οὐκ ἔχοντες τὰ σώματα τρεπτὰ οὐ τρέπονται, ἀλλὰ χρόνῳ ὑπὸ τῶν τροπῶν ἀλλοιούσθαι ρύσιν ἔχουσιν. ‘Ο δὲ Θεὸς οὐχ οὔτες· ὑπὸ γάρ τοῦ ἐμφύτου τενέματος αὐτοῦ ἀπορρίτω δυνάμει, ὅποιον ἀρρώστηται, γίνεται τὸ σῶμα. Καὶ ταύτη μᾶλλον ἔστι πιστεύσαι, ή καὶ δὴ παρ’ αὐτοῦ τοιαύτην εἰληφάς φύσιν ὑπὸ τοῦ αὐτὸν διήκοντος ἀσωμάτου νοῦ εἰς δρόσον τραπεῖς καὶ παχυνθεῖς γίνεται ὕδωρ, ὕδωρ δὲ παγὴν λίθοι καὶ γῆ, καὶ λίθοι δὲ συρρίξαντες πῦρ ἔξαπτουσιν. Τοιούτον κατὰ μεταβολὴν καὶ τροπὴν δὴ ἀὴρ ὕδωρ τὰ πρώτα γεγονός εἰς πῦρ ἔληξε διὰ τῶν τροπῶν, καὶ τὸ δύγρόν εἰς τὴν ἐναντίαν φύσιν μετετράπη. Τί δέ; οὐχὶ καὶ τὴν Μωϋσέως ^{οὐ}ράδον δὲ Θεὸς ἐτρεψεν εἰς ζῶν, ποιήσας δφνι, δὲ πάλιν μετέστρεψεν εἰς **402** ράδον; καὶ δι’ αὐτῆς δὲ τῆς τραπείσης ράδου τὸ Νεῖλον ὕδωρ ἐτρεψεν εἰς αἷμα, δὲ καὶ πάλιν μετέστρεψεν εἰς ὕδωρ; Ἀλλὰ καὶ τὸν ἀνθρώπον, χοῦν δντα, ἐμφυσήματι πνοῆς μετέστρεψεν εἰς σάρκα, καὶ πάλιν μετέστρεψεν εἰς χοῦν. Οὐχὶ δὲ Μωϋσῆς αὐτὸς σάρκη ὃν εἰς μέγιστον ἐτράπη φῶς, ὡς μὴ δυνηθῆναι τοὺς ιεροὺς Ἰσραὴλ ἀντιθέσαι αὐτῷ; Πολλῷ οὖν μᾶλλον δὲ Θεὸς ἔστεντον τρέπειν, εἰς δὲ βούλεται, δυνατώτατος ἔστιν.

VII. Ἄλλ’ ἵσως τις τὸν ὑμῶν ἐνόησεν, διτις δὲλλος μὲν δὲλλου γενέσθαι τι δύναται, αὐτὸς δὲ τις τὸν ἔστεντον, εἰς δὲ βούλεται, μετατρέπειν οὐ δύναται, καὶ διτις τρέπεσθαι τοῦ γηρῶντος ἔστι καὶ ἀποθανεῖν [φύσιν] ἔχοντος, ἀλλὰ περὶ ἀθανάτων τούτῳ οὐ χρή νομίζειν. Ή γάρ οὐκ ἀγγελοι ἀγήρως ^{οὐ} [ὑπάρχοντες] καὶ πυρῶνος οὐσίας εἰς σάρκα μετετράπησαν, καὶ οἱ παρὰ τῷ Ἀδραδὶμ [ξενι]σθέντες, ὃν καὶ τοὺς πόδας οὓς διοσυνίων ἀνθρώπων ἀνθρώποι ἔνιψαν; Ἀλλὰ καὶ τῷ Ἰακώβῳ ἀνθρώπῳ δντις ἀγγελος ἐπάλαισεν εἰς σάρκα τραπεῖς, ἵνα αὐτῷ συγχρωτισθῆναι δυνηθῇ. Καὶ διώς παλαισας ἐπὶ τὴν ίδιαν αὐτοῦ φύσιν βουληθεὶς ἐτράπη. Ήδη εἰς πῦρ μεταβαλλόμενος τοῦ Ἰακώβου ^{οὐ} τὸ πλατύνευρον οὐκ ἔκσυσε μὲν, ἔφλεξε δὲ καὶ χωλὸν ἐποίησεν. Ο δὲ ἐτερόν τι γενέσθαι, διτις

A mutabilem dicere velit, haud sane intelligo, quomodo eum immortalem affirmare queat.

VI. Quibus auditis cum Petrus paululum cogitabundus sedisset, respondit: Non credo posse aliquem de malo loqui, nisi faciat simul mali voluntatem. Quare, cum hoc ipsum sciam, dubito, quid faciam, utrum sileam an loquar. Si enim taceam, risum apud multos moveam, ut qui, veritatem me explicaturum professus, de malitia loqui nesciam; sin loquar, timeo ne Deo displiceat disquisitio de malo instituta, quippe cui non nisi disquisitio de bono placeat. Attamen quæ ad Sophonias interrogationem respondi; etiam clarius vobis explicabo. Ego quoque concedo, non omnia quæ homini m sint, Deo esse attribuenda. Jam quidem homines, quibus corpora immutabilia sunt, non mutantur, sed indeolem habent cum anni tempore variandi. At non ita Deus; nam illius spiritu ei innato arcana vi corpus fit, quale ipse vult. Quid eo magis credendum, cum aer per eum, id est per incorpoream mentem in eum diffusam, facultatem acceperit, ut in liquorem versus et concretus aqua fiat, aqua autem concreta mutetur in lapides et terram, et lapides conficti ignem accendant. Hoc modo aer post translationem et commutationem primum quidem aqua factus per conversiones cessabat in ignem, et humidum in contrariam naturam mutabatur. Quid vero? Nonne Deus etiam Moysis virgam in animal vertit, serpentem faciens, quem iterum in virgam mutavit? Et ipsa illa virga aquam Nili convertit in sanguinem, quem redire fecit in aquam. Sed hominem quoque, qui limus erat, spiritu inflato in carnem ^{er}it. quam iterum mutavit in limum. Sed nonne et Moses, qui caro erat, in maximum permutatus est ignem, ita ut filii Israelis eum aspicere non possent? Multo magis igitur Deus semetipsum mutare in quodcumque ei placet potentissimus est.

VII. At fortassis vestrum aliquis existimat, alium quidem fieri aliquid posse per alium, sed ipsum in quodlibet se convertere non valere, esequere etiam commutari senescentis et morti obnoxii, id quod non censendum sit de immortalibus. Nonne enim angeli quoque perennes atque igneæ substantiae caro facti ab Abraham hospitio excepti sunt, quorum vel pedes ut ejusdem hominum essentiae homines lavabant? Sed etiam cum Jacobo, qui homo erat, angelus luctabatur, in carnem commutatus, ut posset cum eo conversari. Similiter postquam luctatus erat, ex voluntate sua propriam iterum induit naturam. Jam vero in ignem transformatus Jacobi nervum femoris non quidem combussit, sed inflammavit claudumque fecit. At-

VARIA LECTIONES.

^{οὐ} Μωϋσέος ο. ^{οὐ} Codicis scripturam ἀγήρως mutare nolui. ^{οὐ} Ιακώβου ο.

tamen is , qui ex voluntate aliud fieri nequit , utpote subditus ipsius naturæ , mortalis est ; sed qui suæ ipsius naturæ imperans potis est fieri quidquid et quandocunque vult , ita ut novus eveniat , est immortalis . Quare multo magis Dei potestas essentiam corporis quando et in quocunque vult convertit , et similis substantiæ , non autem æquæ , commutatione peracta procreat . Ita creator et in aliam essentiam commutata in se revertere potest , cum ex illius mutatione filius progenitus sine creatoris voluntate aliud quid fieri non possit , nisi ille annuat .

VIII. Hæc cum Petrus dixisset , Michæas et ipse ex comitum numero unus : Vellim , inquit , a te dicere , num etiam bonus eodem modo genitus sit , quo malus : si enim aequo modo facti fuerint , fratres mihi esse videntur . Respondit Petrus : Non geniti fuerunt simili modo , si me ab initio dixisse recordaris , mali quadruplicem substantiam corporis secundum genera divisam a Deo procreatam , sed extra eam secundum creatoris voluntatem ad mistionem consilium malis gaudens esse temperatum . Ac ita statuendum substantiam quadruplicem ex Deo prolatam ejus quidem esse creaturam , et ipsam sempiternam . Cur autem extra essentiam ab eo temperatam congregiens propositum malis gaudens postea gignebat ? Et bac quidem ratione neque a Deo , neque ab alio quodam creatum , sed ne ex eo quidem prolatum , neque sponte progressum est , neque semper fuit , ut ante mistionem essentia , sed mistura secundum Dei voluntatem extra exstiterit . Quæ quidem ita sese habeant opertere , æpe affirmavimus . Sed bono ex optima Dei commutatione nato , nec extra existenti mistione , filium esse contingit ei , qui est . Verum hæc cum scripta non sint , sed nonnisi conjecturis confirmata , haud plane ea ita se habere a nobis comprobetur . Nam alias mens ea , quæ jam omnino præoccupavit , perquirere cessaret . Atque præterea memini , hujusmodi res non omnibus , sed solis experientia probatissimis mihi esse revelandas . Neque sine difficultate de iis mutuo aliquid affirmetis , neque audeatis pronuntiare cum certitudine ineffabilium cognitionem , sed in silentio tantum remaneat cogitabundi ; nam inter loquendum forsitan , qui loquitur , peccat inscitia , pœnamque dabit , cum etiam ad sententiam , pronuntiaverit silentio veneranda .

IX. Quæ cum Petrus dixisset, Lazarus, qui et ipse erat unus ex comitibus: Dic nobis, inquit, quomodo hæc consentiant: qui rationi consentaneum esse potest, malum ipsum a Deo justo ad impios vindicandos constitutum postea inter an-

Θέλει, μή δυνάμενος, ως ὑποκείμενος τῇ αὐτῷ φύσει, θνήτος ἔστιν· δυνάμενος δέ τις γενέσθαι, οὐτε θέλει, δθέλει, ως αὐτῆς τῆς φύσεως δεσποτεύων, εἰς τὸ νεκρῶν ὑπόστρεψαν, ἀθάνατος ἔστιν. Ὅτεν πολὺ μᾶλλον ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις, οὐτε θέλει **ΔΟΞ** τοῦ σώματος τὴν οὐσίαν εἰς δθέλει μετατρέπει καὶ ὁμοούσιον μή παρούσῃ τροπῇ προβάλλει, Ισοδύναμον δὲ οὖ. Ὄτι δὲ μὲν προβάλλων καὶ εἰς ἔτεραν οὐσίαν τραπέντα πάλιν ἐφ' ἕαυτὸν τρέπειν δύναται¹, δ δὲ προθλητές τῆς ἐξ ἐκείνου τροπῆς τε καὶ τέκνον ὑπάρχων ἀνευ τοῦ προβάλλοντος βουλῆς ἄλλο τι γενέσθαι οὐ δύναται, ει μὴ ἐκείνος θέλει.

VIII. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, Μιχαήλ^{ος}, καὶ αὐτὸς εἶς τῶν ἐπομένων ἑταῖρων, Ἐβουλόδημην, Ἡρῷ,
καὶ αὐτὸς μαθεῖν παρὰ σοῦ, εἰ ὥσπερ δὲ τονῆρος γέ-
γονεν, οὗτοι γεγένηται καὶ δὲ ἀγαθός. Εἴ δὲ δύοις
γεγόνασιν, ἀδελφοὶ εἴναι μοι δοκεῖ. Καὶ δὲ Πέτρος:
Οὐχ δύοις γεγόνασιν, εἶπερ μέμνησαι ὃν ἐν ἀρχῇ
εἶπον, ὅτι τοῦ πονηροῦ ἡ τετραγενῆς τοῦ σώματος
οὐσία πεψυλοκρηνήμενή ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προεδίθη,
Ἐξω δὲ αὐτῆς κατὰ τὴν τοῦ προβαλόντος βούλητι ἐκφά-
θη^ο πρὸς τὴν κράσιν ἡ κακοῖς χαίρουσα προαίρε-
σις. Ὡς νοεῖν, ὅτι Θεοῦ μὲν τέκνον ἡ τετραγενῆς ἐξ
αὐτοῦ προδληθείσα οὐσία, ἢ καὶ αὐτῇ οὐσία ἀει. Διὰ
τοῦ δὲ ἔξω ὑπὸ αὐτοῦ κραθείσης οὐσίας ἡ συμβεβη-
κυῖα κακοῖς χαίρουσα προαίρεσις ἐπεγίνετο; καὶ οὐ-
τῶς οὔτε ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται, οὔτε ὑψὸς ἐτέρου
τινὸς, ἀλλὰ οὔτε ὑπὸ αὐτοῦ προεδέληται, οὔτε αδ-
τομάτως προελήλυθεν, οὔτε δει τὴν, ὡς ἡ πρὸς τῆς
συγκράσεως οὐσία, ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ βούλησιν
Ἐξω τῇ κράσει ~~καὶ~~ συμβεβηκεν. Καὶ δοτὶ ἀνάγκης τούθ
οὐτῶς ἔχειν, πολλάκις εἰρήκαμεν. Ὁ δὲ ἀγαθὸς
ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ καλλίστης τροπῆς γεννηθεὶς καὶ
οὐκ ἔξω κράσει συμβεβηκὼς τῷ δοτὶ υἱός ἐστιν. Πλὴν
ἐπει ταῦτα ἄγραφα τυγχάνει καὶ στοχασμοῖς πεπ-
στωμένα, μη πάντως ἡ[μίν] οὐτῶς ἔχειν βεβαιούσθω.
Εἰ δὲ μή γε, δο νοῦς ὡς πάντως προεληφώς [τὸ δλη-
θῆ]ς τοῦ ζητεῖν πάνεται. Κάκενά μοι μνημονεύ-
εται^ο, δοτὶ τὰ τοιαῦτα [με πᾶσιν] οὐ δει λέγειν, ἀλλὰ
τοῖς μετά πειραν δοκιμωτάοις. Οὐ δὲ πρὸς ἀλλήλους
ῥᾳδίως ἴσχυρίζεσθαι δει τὰ τοιαῦτα, οὐδὲ τολμᾶν
θρεπτεῖτε λέγειν ὡς ἀκριβοῦντες τὴν τῶν ἀπορρήτων
εὑρεσιν, ἀλλὰ σιωπῶντας χρή ἐνθυμεῖσθαι μόνον·
ἐν γάρ τῷ λέγειν ίσως οὐχ ὡς ἔχων^ο δὲ φεγγάμενος
ἀμαρτησεται, καὶ δίκην ύφεξεις ὡς τολμήσας, καὶ
πρὸς ἁνυδὸν, φθέγξασθαι τὰ σιγῇ τετιμημένα.

ΙΧ. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, Λάζαρος τις τῶν δικολούθων καὶ αὐτὸς ἔφη· Τὴν συμφωνίαν ἡμῖν εἰπέ· πώς δυνατὸν, εἴλογον εἶναι, τὸν ὑπὸ Θεοῦ δικαίου καταστάνει πονηρὸν ὅστε τῶν ἀσεβῆσάντων εἶναι τιμωρὸν, τοῦτον αὐτὸν ὑστερὸν μετὰ τῶν αὐτοῦ ἀντέλων σὺν τοῖς

VARIAE LECTIONES

³ δι το μὲν προβάλλων καὶ εἰς ἑτέραν πάλιν οὐσίαν ἐφ' ἀντεῖν τραπέντα δύναται Ο. ² Cfr. supra c. 4.
¶ And dubie aliud nomen reponendum est ex illis quae habes hom. II, c. I. ³ χραθεὶση Ο. ⁴ τι; p. διὰ
τι Ο. ⁵ οὐδέποτε Ο. ⁶ μηνυμονεύετε Ο. ⁷ Εχον Ο.

μαρτωλοῖς εἰς τὸ σκότος τὸ κατώτερον πέμπεσθαι; καὶ γὰρ καὶ τοῦτο μέμνημαι εἰρηκότος αὐτοῦ τοῦ Ἰδασκάλου. Καὶ ὁ Πέτρος· κἀγώ, Ἐφη, δομοιογῶ, διτὶ ἡ πνηρὸς πονηρὸν οὐδὲν ποιεῖ κατὰ τοῦτο, καθὸ τὸν διδύτηνα αὐτῷ νόμον ἔκτελε. Καὶ τοι προσάρεστιν ἔχων κακήν, δύμας φόδιψ τῷ πρὸς τὸν Θεὸν οὐδὲν ἀδίκως γράτεται. Διαβάλων δὲ διδάσκαλους ἀληθείας εἰς ἐντὸρ τῶν ἀκρίτων καὶ διάδολος δ' αὐτὸς ὀνομάζεται. Τὸ δὲ τὸν ἀκευδῆ διδάσκαλον **405** ἡμῶν εἰπεῖν, εἰπὼν τε καὶ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ σὺν τοῖς ἀπατηθεῖσιν ἀμαρτωλοῖς εἰς τὸ σκότος τὸ κατώτερον ἀπελθεῖν, τοιοῦτόν τινα ἔχει λόγον. Ὁ πονηρὸς σκότῳ χαλαρεῖν κατὰ τὴν κρᾶσιν ⁸ γεγονός, μετὰ τῶν ὄμοδούντων ἀγγέλων εἰς τὸ τοῦ Ταρτάρου σκότος κατελθὼν ἰδεται· φίλον γάρ πυρὶ τὸ σκότος. Αἱ δὲ τῶν ἀνθρώπων ψυχαὶ φωτεῖς καθαροῦ σταγόνες οὖσαι, ὥπερ ἀλλορύμφους πυρὸς οὖσις συμπινόμεναι καὶ φύσιν τοῦ ἀποθανεῖν οὐκεὶς ἔχουσαι, κατ' ἀξίαν κολάζονται. Εἴ δὲ ὁ πῆς κακίας τήγεμών, ἀνθρωπος ἀν, οὐ πέμπεται εἰς τὸ σκότος ὡς μὴ τούτῳ χαίρων, τότε οὐ δύναται ⁹ ἡ κακοὶς αὐτοῦ χαίρουσα κρᾶσις μετασυγκριθῆναι εἰς ἀγαθὸν προσάρεστιν. Καὶ οὗτος ἀγαθὸς συνεῖναι κρηθεται ταῦτη μᾶλλον, ὅτι, κακοὶς χαίρουσαν λελογχὸς κρᾶσιν, αἰτίᾳ τοῦ πρὸς τὸν Θεὸν φόδου οὐδὲν περὶ τὸ δοκοῦν τῷ τοῦ Θεοῦ νόμῳ διεπράξατο. Καὶ μήτι γε τὸ τὴν τοῦ ἀρχιερέως Ἀαρὼν ῥάβδον γενέθει τὸν καὶ πάλιν ἀντιτραπῆναι εἰς ῥάβδον, τοῦτο εἰς τὴν τοῦ πονηροῦ ὑπερον τοῦτον γενησομένην τῆς τροπῆς μετασύγκρασιν ¹⁰ μυστηριωδῶς. ἡ Γραφὴ ἀσθμένην προεδήλωσεν;

X. Μετὰ δὲ τὸν Λάζαρον Ἰωακὴφ, δος καὶ αὐτὸς εἰς τῶν ἀκαλούθων, Ἐφη· Ὁρθῶς πάντα εἴρ[η]κας]. Καὶ μοι τοῦτο βουλομένῳ μαθεῖν παράσχου· διὰ τὸ πᾶσαν αὐτῶν λόγων [μεταδίδως]; οἱ μὲν πειθοῦνται, οἱ δὲ ἀπειθοῦνται. Καὶ ὁ Πέτρος, Οὐ γάρ εἰσιν, Ἐφη, οἱ λόγοι ἐπικαλά, ίνα πάντας **406** ἀκούσας τις πιστεύῃ. Τῷ δὲ τίνας μὲν πειθεσθαι, τινὰς δὲ μὴ, συντάκτεις δείκνυται τὸ αὐτεξουσιον. Ταῦτα εἰπόντα τοῖντες εὐλογήσαμεν.

XI. Καὶ δὴ μέλλουσιν ἡμῖν ἑστιάσθαι ὑπεισέδραμετις λέγων· Ἀπίπιν δὲ πλειστονίκης σὺν Ἀννουσίωνι τὴν ἀρτίως ἀπὸ Ἀντιοχείας, καὶ ξενίζεται παρὰ Σίμωνι. Ὁ δὲ πατὴρ ἀκούσας καὶ χαρεῖς ἔφη Πέτρῳ· Εἴ μοι ἐπιτρέπεις, πορεύομαι προσαγορεύσαν Ἀπίπινα καὶ Ἀννουσίωνα ἐκ πρώτης ἡλικίας φίλους μοι· γεγενημένους. Τυχὸν γάρ Ἀννουσίωνα πείσω, Κλήμεντις διαλεχθῆναι περὶ γενέσεως. Καὶ ὁ Πέτρος, Ἐπιτρέπω, Ἐφη, καὶ ἐπαίνω τὰ φίλων τε πληροῦντα μέρη. Ιπτὴν ἐνόει μοι, ὡς κατὰ πρόνοιαν Θεοῦ πανταχόθεν συντρέχει τὰ πρὸς τὴν σὴν πληροφορίαν οἰκεῖαν ἀποτελοῦντα τὴν ἀρμονίαν. Τοῦτο δὲ εἶπον διὰ τὴν Ἀννουσίωνος χρησίμως σοι γενομένην ἐπιδημίαν. Καὶ ὁ πατὴρ· Ἀληθῶς συνορῶ τοῦτο ἔχον. Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐπορεύθη πρὸς Σίμωνα ¹¹.

XII. Ἡμεῖς δὲ οἱ συνόντες τῷ Πέτρῳ δὲ ὅλης νυκτὸς

^a Matth. xxv, 41.

A gelos suos cum peccatoribus in infimas tenebras mitti, ^a? Namque et hoc ipsum Magistrum asseruisse memini. Tum Petrus: Et ego, inquit, affirmo malum nihil mali facere, quatenus perficit quae ei iussa sunt. Quamvis ad mala inclinet, nihilominus timore Dei nihil mali facit; sed quia magistros veritatis ad incertos decipiendos calumniatur, et ipse appellatur diabolus. Quod autem verax noster Magister dixit, illum atque angelos suos cum seductis peccatoribus in infimas tenebras abire, ita intelligentium est. Malus secundum missionem ita creatus, ut tenebris gaudeat, cum angelis conservis in Tartarum descendens latetur; nam igni gratae sunt tenebrae. Sed hominum animæ, quæ puri luminis stillæ sunt, ignis quidem essentia aliis generis absorptæ, immunes tamen naturæ moriundi, secundum quod meruerunt puniuntur. Si autem malitia dux, ut homo, non mitteretur in tenebras, ac si eis non gauderet, mistio ejus malis gaudens in boni consilium converti non posset. Et ita bonus ibi interesse eo magis judicabitur, cum missionem malis gaudentem nactus propter timorem Dei nihil contra ejus legem perficerit. Ac nonne commutatione virgæ summi sacerdotis Aarons in serpentem et reversione ejus in virginem Scriptura mystice præsignificavit spectare eam ad futuram mali conversionis commissionem?

C

X. Post Lazarum Joseph, et ipse unus comitum, dixit: Recte omnino locutus es. Et mihi discere cupienti hoc explicata: cur eosdem omnibus sermones impertiris, cum aliis quidem persuadeatur, alii autem non credant? Et Petrus: Sermones, inquit, haud sane incantamenta sunt, quibus, qui audit, omnino credit necesse est. Quod aliis persuadetur, aliis non, manifestam probat arbitrii libertatem. Hæc elocuto nos omnes benediximus.

XI. Et cum nos ad edendum præpararemus, ingressus est quidam nuntians: Appion plistonices cum Annubione nuper Antiochia venit, hospesque receptoris est a Simone. Quibus auditis pater gavisus Petro dixit: Si mihi permittis, ibo salutatum Appionem et Annubionem, quippe qui a prima ætate fuerint mihi amici. Fortasse etiam Annubioni persuadebo, ut de genesi cum Clemente disputet. Et Petrus: Permitto, inquit, et laudo, amici officio te velle satisfacere. Verumtamen reputa, quomodo ex Dei providentia ad plenam persuationem tuam harmonice perficiendam omnia undique concurrant. Hoc autem dico, quia Annubionis adventus tibi expedit. Et pater: Reim ita sese habero et ego profecto video. Quibus dictis, ad Simonem profectus est.

XII. Nos autem, qui cum Petro eramus, continuo

VARIÆ LECTIONES.

⁸ χαίρουσαν τὴν κρᾶσιν p. χαίρειν κατὰ τὴν κρᾶσιν O. ⁹ χαίρων. Τὸ δὲ δύναται p. χαίρων, τότε γένεται O. ¹⁰ Malum μετασύγκρισιν. ¹¹ Ad Annubionem. Ruf. Recogn. x, 52.

Interrogando ob voluptatem atque suavitatem dictorum totam noctem vigiles permansimus. Et cum jam auroresceret, Petrus me ac fratres meos intrens, dixit: Hæsito, quid patri vestro visum sit. Hoc Petro dicenti pater intervenit, reperitque eum nobis de se loquenter. Quem cum mœrentem videret, post salutationem ad se ipsum excusandum exposuit, quam ob causam foris dormisset. Nos vero eum intuentes expavimus, vultum quidem Simonis videntes, vocem autem Fausti patris nostri audiens. Et cum eum fugeremus atque exhorresceremus, obstupuit pater, quod tam austere ac inimice cum eo ageremus. Solus autem Petrus formam ejus naturalem vidit nobisque dixit: Cur execrantes refugitis a patre vestro? Cui nos una cum matre respondimus: Simon iste nobis esse videtur, vocem habens patris nostri. Et Petrus dixit: Vobis quidem vox ejus præstigiis non mutata sola cognoscitur; verum oculis meis non fascinalis vultus quoque, qualis est, appareat, non Simonis, sed Fausti patris vestri. Tum jam patrem respexit eique dixit: Propria facies illis in te non appetet, sed Simonis præterissimi nobisque iniunicissimi.

XIII. Hæc Petro loquente advenit quidam ex iis, qui Antiochiam præmissi fuerant, eique dixit: Scire te volo, mi domine, Simonem, Antiochiae publice multa prodigia edentem, magum te appellare ac præstigiatorem, incolasque ad tantum excitasse odium, ut quivis desiderio anhelet vel carnis tuis vescendi. Quapropter nos, præmissi cum fratribus nostris Simoni a te adjunctis, cum civitatem vehementer contra te commotam videremus, occulte convenitus, quid fieri oporteret considerantes. Et cum incerti hæsitaremus, Cornelius centurio, quem Cæsarea Dominus a daemone liberavit, ab imperatore ad provinciæ præfectum missus supervenit. Qui a nobis clam accersitus ac de causa mœstitiæ nostræ certior factus et ut juvaret rogatus promissime promisit se eum fugaturum, si quidem ceptum ipsi adjutaremus. Cumque polliciti essemus sedulo nos omnia facturos: Ego, inquit, per multis meos amicos evulgabo me venisse ad eum capiendum, cum Cæsar multis magis sublatiss de eo certior factus me ad id misisset, ut et ipsum eodem modo, quo prius præstigiatores, puniret. Et qui ex vestris cum eo versantur, quasi occulte undicunque audierint, referant ei, me ad capiendum eum esse emissum. Quibus auditis fortasse pavore correptus ausfigiet. Cum aliud quid facere cogitaremus, simul ita evenit. Etenim cum et ex multis alienis clam nuntiantibus, tanquam ingens beneficium ipsi conseruent, et insuper ex familiaribus nostrorum simulatis illud audivisset et hanc esse suorum sententiam putaret, sibi cendum esse cognovit. Antiochia igitur ausfigiens cum

A ἐπαλλήλως πυνθανόμενοι ὑπό τε ἡδονῆς καὶ χαρᾶς τῶν λεγομένων νήφοντες ἐνυκτερεύσαμεν. Ἡδη δὲ πιὸ νυκτὸς ὑπαυγαζομένης, Πέτρος ἐμβλέψας ἐμοὶ τε καὶ τοὺς ἀδελφοὺς μου, ἔφη· Διαπορῶ, τί ἔδοξε τῷ ὑμετέρῳ πατρί. Καὶ λέγοντος τοῦτο ἤκειν δὲ πατήρ αὐτόθι, τὸν Πέτρον ἥμαν περὶ αὐτοῦ διαλεγόμενον καταλαβάν· καὶ ἀνύμοντα ἰδὼν προσαγορεύσας ἀπελογίσατο, δι' ἣν αἰτίαν ἔξω κεκομηται. Ἡμεῖς δὲ ἐμβλέποντες αὐτῷ ἔξεστήκειμεν, τὸ εἶδος Σίμωνος ὅρώντες, φωνῆς δὲ τοῦ πατρὸς ἥμαν ἀκούοντες Φαύστου. Καὶ 407 δὴ φευγόντων ἥμαν αὐτὸν¹² καὶ στυγούντων ἔξεπέπληκτο δὲ πατήρ ἐπὶ τῷ οὔτως ἀπηνῶς καὶ ἐχθρῶς αὐτῷ χρῆσθαι. Μόνος δὲ Πέτρος τὴν κατὰ φύσιν αὐτοῦ ὅρων μορφὴν πρὸς ἥμας ἔφη· Τίνος ἐνεκα βδελυσσόμενοι ἀπωθάσθε τὸν ὑμέτερον πατέρα; Ἡμεῖς δὲ καὶ ἡ μῆτρα ἔφαμεν· Σίμων ἥμαν οὗτος φαίνεται φωνὴν ἔχων τοῦ ἥμετέρου πατρός. Καὶ δὲ Πέτρος ἔφη· Ὅμην μὲν τὴν ἀμάργευτον αὐτοῦ φωνὴν γνώριμός ἐστιν, ἐμοῦ δὲ τοῖς ἀμαργεύτοις ὄφθαλμοῖς καὶ τὸ εἶδος αὐτοῦ ὡς ἔστιν ὀρατὸν, διτὶ μῇ ἐστι Σίμων, ἀλλὰ Φαῦστος δὲ ὑμέτερος πατήρ. Τότε δὴ προσεμβλέψας καὶ τῷ πατρὶ ἔφη· [Ἴδιον σου εἶδος αὐτοῖς οὐ φαίνεται, ἀλλὰ Σίμωνος τοῦ ἀσεβεστάτου καὶ ἥμαν [ἐχθρίστου]].

XIII. Ταῦτα τοῦ Πέτρου διαλεγομένου ἐπεισῆσθε τις τῶν προδόντων ἀπὸ τῆς Ἀντιοχείας [ὑποστραφεῖς] λέγων Πέτρῳ· Εἰδέναι σε θέλω, κύριέ μου, δητὶ Σίμων ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ δημοσίᾳ πολλὰ τεράστια ποιῶν μάργον σε¹³ δονομάζων καὶ γύντα καὶ πρὸς τοσοῦτον αὐτοὺς μίσος παρεσκεύασεν, ὃς γλίχεσθι πάντα δινθρωπον τῶν¹⁴ C ἐκεῖ ἐπιδημησάντων σαρκῶν αὐτῶν ἀπογεύεσσανθαί σου. Οὐθενὶς δὲ τοιούτοις πρόδοιοι μετὰ τῶν ὑπὸ σου τῷ Σίμωνι ὑποβεδηλημένων ἀδελφῶν ἥμαν, πολὺ κατὰ σου βρύχουσαν τὴν πόλιν ἐωρακότες, κρύφα εἰς τὸ αὐτὸν γενθεῖσι σκοποῦμεν¹⁵, τὶ χρὴ ποιεῖν. Καὶ δὴ ἐν ἀπορίᾳ ἥμαν δυτῶν ἐπεδήμησε Κορνήλιος ἐκατόνταρχος, ὑπὸ Καίσαρος πεμφθεὶς πρὸς τὸν τῆς ἐπαρχίας γηγόμενον, δην ἐν Καισαρείᾳ δαιμονῶντα 408 λάσπον δύο Κύριος. Οὗτος μεταπεμφθεὶς ὁδῷ ἥμαν κρύφα καὶ τῆς ἀθυμίας τὴν αἰτίαν παρ' ἥμαν μαθὼν καὶ βοηθεῖν ἀξιωθεῖς προθυμότατα ὑπέσχετο φονῆσας φυγαδεύειν αὐτὸν, ἔαν γε αὐτοῦ τῷ ἔγχειρι μάτι τὸ πουργήσαμεν. Ἡμῶν δὲ ἑτοίμως πάντα ποιήσειν ὑποσχομένων ἔφη· Ἐμοῦ διὰ πολλῶν φίλων κρύφα εἰς σύλληψιν αὐτοῦ ἐληπθέναι περισκοποῦντος καὶ ζητεῖν αὐτὸν φάσκοντος, καθέτι Καίσαρ πολλοὺς μάργους ἀνελῶν καὶ τὰ κατ' αὐτὸν μαθὼν ἐμὲ ἐπὶ τὴν αὐτοῦ ζήτησιν ἐπεμψεν, δπως καὶ αὐτὸν ὡς καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ μάργους καλάσσῃ. Καὶ οἱ ὑμέτεροι οἱ συνόντες αὐτῷ ὡς δὴ κρύφα ποθεὶς ἀκηκούτες προσαναφέρετωσαν, ὃς ἐμοῦ ἐνεκα τοῦ συλλαβεῖν αὐτὸν ἀπεσταλμένου. Καὶ τυχόν ταῦτα¹⁶ ἀκούσας φονῆθεις φεύξεται. Επει τοιντὸν ἐπερόν τι ποιεῖν ἐπανήσαμεν, δημῶς οὐτῶς ἐγένετο. Υπό τε γάρ πολλῶν τῶν ἔξω εἰς τὰ μεγάλα αὐτῷ χαριζομένων λάθρα λεγόντων, ἔτι δὲ καὶ τῶν ἐνδον ὑποβεδηλῶν ἥμετέρων ἀκηκοώς καὶ ὡς παρ' ἰδίων γνώμην εἰληφάς ὑπο-

VARIÆ LECTIONES.

¹² Ita scripsi c. Ruf. x, 53, αὐτῶν ο. ¹³ τε ο. ¹⁴ τῇ ο. ¹⁵ σκοποῦ καὶ ο. in quo subiecte repetuntur vbb. πολὺ κατὰ σου βρύχουσαν. ¹⁶ αὐτὸν ο.

στιλασθεις έγνω. Ἀποδράς οὖν τῆς Ἀντιοχείας μετὰ ἀθηναδώρου ἐνθάδε ἐλήλυθεν, ὡς ἀκηρύκαμεν. Διὸ συμβούλευμάμεν σοι μήπω ἐπιδῆναι τῆς πόλεως ἔκεινης, μέχρις δὲν εἰδωμεν, εἰ τῆς κατὰ σοῦ διαβολῆς ἔκεινου ἀπόντος ὑπαλήσαι δυνήσονται.

XIV. Ταῦτα τοῦ προδόου ἀπαγγελμάντος, δὲ Πέτρος τῷ πατέρι προσεμβάψας ἔφη· Ἀκούεις, Φαῦστε, ὃντα Σίμωνος τοῦ Μάγου ἡ μεταμόρφωσίς σου γέγονεν, ὡς ἡδη φαίνεται. Καὶ σαρος γάρ νομίσας ἐπὶ κακῷ **Ἄλλῳ** αὐτὸν ἡτεῖν, φοβηθεὶς ἐψυγε τὴν ἑαυτοῦ σοι περιθεὶς μορφὴν, δπως ἀποθανόντος σου τοὺς σοὶ τέκνους ἡ λύπη γένηται. Ταῦτα δὲ πατήρ ἀκούων, πλακῶν καὶ ὀδυρόμενος ἔφη· Ὁρθῶς ἐστοχάσω, Πέτρε· Ἀννουβίων¹⁷ [γάρ οικείδες] μού με φιλῶν μυστηρῶν τὴν ἐπιβούλην ἔξεγνεν. Καὶ οὐκ ἐπίστεν[σα ὁ ταλαίπωρος], ἐπειδὴ τοῦ παθείν ήμην δίξιος.

XV. Ταῦτα τοῦ πατρὸς εἰπόντος μετ' οὐ πολὺ [Ἀννουβίων ἥλθε] πρὸς ἡμᾶς τὴν Σίμωνος ἡμέν δηλῶν φυγὴν, καὶ ὡς αὐτῆς νυκτὸς ἐπὶ Ιουδαίαν ὥρμησεν. Εἶπε δὲ τὸν πατέρα ἡμῶν κοπτόμενον καὶ μετὰ ὀδυρόμων λέγοντα· Οἶμοι, οἶμοι δὲ τάλας, μάγον αὐτὸν ἀκούων ἡπίστουν. Οὐ ταλαίπωρος πρὸς μίαν ἡμέραν ἐπαγωθεὶς συμβίω καὶ τέκνοις ταχέως ἐπὶ τὴν πράξιν τῆς ἀγνοίας ἥλθον συμφοράν. Καὶ τῇ μήτῃρι ὀμορομένη τὰς τρίχας κατέτιλλεν. Ἡμεῖς δὲ περὶ τῆς τοῦ πατρὸς ἀλλοιώσεως ἀδημονοῦντες ἐστένομεν, δι τοὺς ἡγησαντας μή δυνάμενος. Ἀννουβίων δὲ ταῦτα ἀκούων καὶ δρῶν ἀγανῆς ἐστη. Οὐ δὲ Πέτρος ἡμέν τοὺς τέκνοις ἐπὶ πάντων ἔφη· Πιστεύσατέ μοι, οὗτος ἐστι Φαῦστος δὲ πατήρ ὑμῶν. Διὸ δὴ κελεύω ὑμέν, ὡς πατρὶ προσέχειν. Παρέξει γάρ διθέδες πρόφρασίν τινα, δι τῆς τὴν Σίμωνος ἀποδυσάμενος μορφὴν τὴν τοῦ πατρὸς ὑμῶν προδῆλως ἀναβείει πάλιν¹⁸. Ταῦτα ἡμέν εἰπον καὶ τῷ πατέρι προσδέψας ἔρη· Εγώ σα ἐπέτρεψα, προσαγορεύσαι Ἀππίωνα καὶ Ἀννουβίωνα, ἐπειδὴ ἐκ ταῖς σοὶ φίλους εἶναι διμολογεῖς, οὐχὶ Σίμωνι τῷ Μάγῳ συνομιλεῖν.

Ἄλλῳ XVI. Καὶ δὲ πατήρ, Ἡμαρτον, ἔφη, διμολογῶ. Καὶ Ἀννουβίων Καὶ αὐτὸς ἦγὼ, ἔφη, σὺν αὐτῷ δέομαί σοι, συγγνῶναι γέροντι εὔγενει καὶ ἀγαθῷ τηπατηράνῳ. Παίγνιον γάρ γέροντος δὲ δυστυχῆς τοῦ περιθότου. Πλὴν ὡς γέγονε¹⁹ φράσω. Οὐ ἀγαθὸς γέρων ἥλθε προσαγορεύσων ἡμᾶς. Ἐτυγχάνομεν δὲ αὐτῆς ἔρες κατὰ ταῦτα οἱ ἐκεῖ παρόντες ἀκούοντες Σίμωνος, δι τοῦ πατέρος ἀλλῶν αὐτὸν ἐλθόντα συμμετασχεῖν ὑμῖν ποιήσατε· ἕγὼ δὲ μύρον τι σκευάσω, ἵνα δειπνήσας καὶ ἀναλαβον τι ίδιων χρίσας πρόσωπον τὴν ἐμήν πάσιν ἔχειν δόξῃ²⁰ μορφὴν. Ὅμεις δὲ βοτάνης τινὸς διλῆς προσεναλειψάμενοι ὑπὲ μού οὐκ ἀπατηθήσετε δι τῆς τένης²¹ αὐτοῦ μορφῆς, πλὴν τοὺς ἄλλοις πᾶσιν δὲ Φαῦστος δόξει εἶναι Σίμων.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷ Ἀννουβίων (sic) Ο. ¹⁸ πάλαι Ο. ¹⁹ γέρων Ο. ²⁰ Λαοδικεία Ο. ²¹ ἐπέστρεψε addidi ex conjectura. Cfr. Ruf. x, 58. ²² δόξει Ο. ²³ Sic barbarice in archetypo. Si ἔνης iegeris; una littera mutata, sensui et grammaticis forte erit consultum. Ed. PATR.

A Athenodoro huc venit, ut audivimus. Itaque tili suademos, ne ad oppidum illud ascendas, donec viderimus, num illo egresso populus calumniæ contra te disseminatæ oblivisci possit.

XIV. Quæ cum is, qui præcessit, nuntiasse, Petrus in patrem nostrum respiciens dixit: Audis, Fauste, metamorphosin tuam per Simonem Magum factam esse, ut am appareat. Nam cum putaret, ad pœnam se a Cæsare quæri, territus fugit ac suum tibi vultum affinxit, ut te morte sublato siliis tuis tristitia pareretur. Ac pater, hæc audiens, lacrymans et ejulans exclamavit: Recte divinasti, Petre! Etenim Annubion amicus me diligens sub mysterio quodam insidias collocatas mihi indicavit. Verum ego infelix non credebam, nam dignus eram qui paterer.

XV. His a patre dictis, haud multo post Annubion ad nos venit, Simonem fugisse nuntians et illa nocte Judæam petiisse. Ac cum patrem nostrum inveniret afflictum et cum lacrymis dicentem: O me miserum, qui magum esse illum audiens non crediderim! Per unam diem ab uxore et filiis recognitus ad priorem erroris miseria in celeriter infortunatus reversus sum. Mater vero plangens capillos evulsit. Nosque de patris permutatione stupentes ingenuimus, nec quid rei esset intelligere potuimus. Annubion autem hoc videns stabat silentio desixus. Tum Petrus nobis siliis coram omnibus dixit: Mihi credite, hicce est Faustus pater vester. Propterea vos hortor, ut habeatis eum quomodo patrem. Deus enim præbebit occasionem aliquam, qua Simonis vultu exuto patris vestri evidenter recuperare possit effigiem. Quibus ad nos dictis patrem intuens: Ego tibi, inquit, permisi, ut Appiensem et Annubionem salutatum ires quia eos a pueris tibi amicos esse asserebas, non ut Simoni Mago conversareris.

XVI. Et pater: Peccavi, inquit, fateor. Ac Annubion: Ego quoque, inquit, simul cum eo te rogo ut seni generoso et bono decepto ignoscas. Namque infelix ludibriū factus est decantati illius hominis. Sed jam narrabo quomodo acciderit. Bonus hic senex venit ad nos salutandos. Contigit autem ut illa hora cum Simone essemus, qui ipsa nocte fuga se salvare volebat, cum audisset, adesse quosdam in hac Laodiceæ civitate, qui ex imperatoris præcepto eum quererent. Et postquam omnem suum fuorem contra Faustum ingressum converterat, ita ad nos locutus est: Illum, qui advenit, mensæ consortem vobiscum faciat, ego vero unguentum quoddam componam, quo suam ipsius faciem post cœnam perunctus omnibus meum vultum circumferre videatur. Vos autem herbae cujusdam succo a me prius peruncti non sallemi de commutato illius vultu; at cæteris omnibus Faustum esse videbitur Simon.

XVII. Quæ cum ille prædictisset: Quodnam, inquam, tibi lucrum veniet ex hujuscemodi machinatione? Ac Simon respondit: Primum quidem, illo capto, qui me querunt, investigatione contra me inita desistent. Si vero etiam manu regia sublatus fuerit, magnopere lugebunt filii ejus, qui me deroicto ad Petrum sese contulerunt, eique collaborant. Jam enim tibi, Petre, verum consilteor, timore Simonis me esse impeditum, quominus Fausto hac significarem. Verum enimvero ne tempus quidem Simon nobis dedit secretius colloquendi; alias pravum Simonis consilium ei patefecisset. Interea media nocte exsurgens Simon Judæam fuga petiit cum comitibus Appione et Athenodoro. Tunc ego valitudinis incommoda finxi, ut domi remanens post illorum profactionem celeriter eum ad suos remitterem, si forte apud vos aliquo modo posset occultari, ne a Simonis investigatoribus captus ejus loco regio odio periret. Itaque nocte intempesta eum ad vos misi, sollicitusque noctu perveni, ut eum videarem ac velocius redirem, priusquam supervenirent, qui Simonem comitati sunt. Et conversus ad nos: Ego Annubion, inquit, patris vestri verum video vultum, quippe qui a Simone perunctus fuerim, sicuti antea enarravi, ut vera Fausti facies meis oculis appareret. Unde stupeo atque admiror Simonis magiam, quod vos circumstantes patrem vestrum non agnoscitis. Flentibus autem patre et matre nobisque ipsis de communi calamitate, commiseratione commotus flebat et Annubion.

XVIII. Tum Petrus patri vultum se restituturum nobis promisit ad eum dicens: Audivisti, Fauste, quæ ad nos spectant. Si facta in te vultus imago utilis nobis fiat et tu nos adjuveris ad ea, quæ mandabo, tunc propriam tibi restituam faciem, si prius feceris quæ tibi jussero. Ac patri dicenti: Quæcunque possum, lubenter perficiam, si modo meis effigiem meam reddas, Petrus respondit: Ipse auribus tuis audisti ex iis, qui a me præmissi Antiochia redierunt, quomodo Simon illic versatus multitudinem vehementer contra me excitarit, magum et cæle pollutum, deceptorem et præstigiatorem me nuncupans, ita ut vehementer cupiant illic omnes vel carnibus meis vesci. Fac ergo quæ tibi præcipiam, et, Clemente apud me relicto, cum uxore tua et Faustino ac Faustiniano, filiis tuis, duc nos Antiochiam. Erunt autem tecum et alii quidam, quos ad adjuvandum meum consilium idoneos credidero.

XIX. Quando igitur simul cum iis Antiochiæ versaris et Simon quidem esse videris, palam prædicta pœnitentiam tuam, atque dic: Ego Simon vobis

A XVII. Ἐκείνου δὲ ταῦτα πραλέγοντος ἔφην· Τί νῦν σοι ἐξ τῆς τοιαύτης μηχανῆς ἔστι κάρδος; Καὶ δὲ Σίμων ἔφη· Πρῶτον μὲν συλλαβόντες αὐτὸν οἱ ἡμὲν ζητοῦντες παύσονται τῆς κατ' ἡμῖν ζητήσεως. Εἰ δὲ καὶ ὑπὸ βασιλικῆς χειρὸς ἀναιρεθείη, μέγιστον τὸν θοῖς ἔξουσιν οἱ τούτου παῖδες, οἱ τινες ἐμὲ καταπόντες, προσφυγόντ[ες τῷ Πέτρῳ] συνεργοῦσιν. Νῦν γάρ σοι, ὦ Πέτρε, διμολογῶ τὰ ἀληθῆ, δις ἐφοδούμηντὸν [Σίμωνα, τῷ 411 Φαύ]στῳ τοῦτο μηγύειν¹⁹. ἀλλ' οὐδὲ καὶρον ἡμῖν δὲ Σίμωνας ἀδίδου πρὸς τὸ Ιδιάζεν· [εἰ μὴ]²⁰ αὐτῷ τὴν ἐκ τοῦ Σίμωνος κακήν ἀν ἔφην βουλήν. Πλὴν ἐν μέσῃ γε νυκτὶ ἀναστὰς δὲ Σίμων τὴν²¹ ἐπὶ Ιουδαίαν ἐποιεῖτο φυτὴν, προπεμπόμενος ὑπὸ τε Ἀππιώνος καὶ Ἀθηνοδώρου. Τότε ἐγὼ δυσπάστος ἔχειν τὸ σῶμα ὑπεκρινάμην, δπως μέίνας μετὰ τὸ Β ἐκείνους πορευθῆναι εὐθὺς αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔπειτα ἐπανελθεῖν ποιήσω, εἰ που δύναιτο παρ' ὑμένιν κρυπτόμενος λανθάνειν μῆτας ὑπὸ τῶν Σίμωνος ζητοῦντων ὡς Σίμων ληφθεὶς ὑπὸ βασιλικῆς δργῆς ἀποδάνη. Ἀωρίας οὖν αὐτὸν ἔξαπέστειλα πρὸς ὑμᾶς, καὶ κηδύμενος αὐτοῦ νύχιος ἥλθον ὀψόμενός τε αὐτὸν καὶ τάχιον ἀπελευθόμενος, πρὶν τοὺς πέμψαντας [τὸν Σίμωνα] ἐπανελθεῖν²². Καὶ προσθλέψας ἡμῖν ἔφη· Εἴγω Αννουδίων τὴν τοῦ πατρὸς ὑμῶν ἀληθῆ μορφὴν ἐνώπιον εἶπεν²³ αὐτοῦ τοῦ Σίμωνος, ὡς "προειδηγησάμην"²⁴, Ινα τοῖς ἐμοῖς ὁφθαλμοῖς ἡ ἀληθῆς Φαύστου φαίνηται μορφή. Ἐκπεπλήγμένος οὖν σφόδρα θαυμάζω τὴν Σίμωνος μαγείαν, δις ἐστῶτες τὸν ὑμέτερον οὐ γνωρίζετε²⁵ πατέρα. Κλαιώντων δὲ τοῦ τε πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς καὶ ἡμῶν αὐτῶν ἐπὶ τῇ κοινῇ πάντων ἡμῶν συμφορᾷ, συμπαθήσας καὶ δὲ Ἀννουδίων ἐδάκρυσεν.

C XVIII. Τότε καὶ δὲ Πέτρος τῆς τοῦ πατρὸς μορφῆς τὴν ἀποκατάστασιν 412 ἡμῖν ἐπηγγείλατο εἰπών πρὸς αὐτὸν· Ἡκουσας, ὦ Φαῦστε, τὰ καθ' ἡμᾶς. "Οταν οὖν ἡμῖν χρήσιμος ἡ περικειμένη σοι πλάνος μορφὴ γένηται καὶ ὑπουργήσῃς ἡμῖν, πρὸς δὲ κελεύομεν, τόπε κάτιον την ἀληθινήν σου μορφὴν ἀποδύσων πρότερον ποιήσαντι τὰ παρ' ἐμοῦ σοι λεγόμενα. Τοῦ δὲ πατρὸς εἰπόντος· Πᾶν δὲ τι ἄν μοι δυνατὸν ἢ προθυμότατον ποιήσω, μόνον τὴν ἡμήν τοῖς ἐμοῖς ἀπόδοσις μορφὴν δὲ Πέτρος ἀπεκρίνατο· αὐτὸς ἴδιος ὡσὶν ἀκήκοας τῶν προδόνων μου ἀπὸ Ἀντιοχείας ἐλληνισθών καὶ εἰπόντων, ὡς ἐκεὶ γεγονώς δὲ Σίμων ισχυρῶς τοὺς δχλους δ κατ' ἐμοῦ παρώξυνε, μάχον καὶ μιαζόνον, πλάνον τε καὶ γόντα ἀποκαλῶν ἐπὶ τοσούτον, ὡς γλύχεσθαι πάντας τοὺς ἐκεὶ τῶν ἡμῶν ἀπογεύσασθαι σαρκῶν. Ποιήσεις οὖν, ὡς ἐγὼ λέγω, καταλιπὼν Κλήμεντα παρ' ἐμοὶ καὶ προαγαγὼν ἡμᾶς εἰς Ἀντιοχειαν μετὰ τῆς συμβίου σου, Εἰτε δὲ Φαυστίνον καὶ Φαυστινιανού τῶν οἰών σου. Συνέσονται δέ σοι καὶ ἀλλοι τινὲς, οὓς ἐγὼ κρίνω δυνατούς ὑπουργῆσαι τῷ ἐμῷ θελήματι.

D XIX. Μετὰ τούτων ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ [γενόμενος], ἐν δοσῷ ὡς Σίμων φαίνη, δημοσίᾳ κήρυξον τὴν σεατοῦ μετα[μέλειαν εἰπών]. Εγὼ Σίμων ταῦτα ὑμν

VARIE LECTIONES.

¹⁹ δις ἐφοδούμην τότε, τῷ Φαύστῳ τοῦτο μηγύειν Ruf. ²⁰ Codicis lacuna desinit in litt. μῶν. Την ἐφόνη p. ἀν ἔφην idem. Alius conjectaverit: [ἰασι συνόντων τὸ] μῶν αὐτῷ τὴν ἐκ τοῦ Σίμωνος κακήν ἀν ἐφάνη βουλήν. ²¹ τὸν O. ²² ἐπανελθόν O. ²³ ὧν προδιηγήσαμεν p. ὡς προειδηγησάμων O. ²⁴ γνωρίζω O.

πηρύσσων διμολογῶν²⁹, ἀδίκως καταψεύσασθαι τὰ τοῦ Πέτρου· οὐ γάρ] ἔστι πλάνος, οὐ μιαιφόνος, οὐ γῆρας, οὐδὲ ὅσα ποτὲ φαῦλα περὶ αὐτοῦ λέγων Ἐρθανον ὑπὸ θυμοῦ ἐλαυνόμενος. Δέομαι ὑμῶν αὐτὸς ἑγώ, διὸ τοῦ πρὸς ὑμᾶς μίσους αἰτίας αὐτῷ γεγονώς, παύσασθε μισθίσσετες αὐτὸν· τοῦ γάρ ὑπὸ Θεοῦ πρὸς σωτηρίαν κόσμου ἀπεσταλμένου ἀληθοῦς προφήτου **413** ἀληθῆς ἔστιν ἀπόστολος. Διὸ καὶ αὐτὸς συμβούλευών, αὐτῷ ὑμᾶς πειθεούσας περὶ ὧν κηρύσσω, ἐπεὶ πᾶσα ύμῶν ἡ πόλις δρῆγη ἀπολεῖται. Δι’ ἣν δὲ αἰτίαν ὅμην ταῦτα ὠμολόγησα, εἰδέναι ὑμᾶς θέλω. Ταύτης τῆς νυκτὸς διγγελοὶ με τοῦ Θεοῦ, τὸν ἀσεβῆ, ὃς ἔχθρὸν δντα τῷ τῆς ἀληθείας κήρυκι, δεινῶς ἐμαστίγουν. Παρακαλῶ οὖν, μηδὲ διὸ αὐτὸς ἑγώ διλλοτε ἐπειθῶν κατὰ Πέτρου ἐπιχειρῶν λέγω, μη ἀποδέξῃσθε με. Ἐξομολογῦμαι τῷ ὄμιν· ἑγὼ μάγος, ἑγὼ πλάνος, ἑγὼ γῆρας. Ἔξεστι γάρ Ιωάς, μετανοίᾳ ἀπολῦσαι τὰ προπετραγμένα ποι ἀμαρτήματα.

XX. Ταῦτα τοῦ Πέτρου ὑποτιθεμένου, Οἶδα, ἐφῆ δι πατήρ, δι τι βούλει. Διὸ μὴ κάμνε. Ἐμοὶ γάρ οὐχ ἔτεν μελήσει ἐκεῖσε ἐλθόντι διαλεχθῆναι, διὸ περὶ σοῦ διαλέγεσθαι. Καὶ διὸ Πέτρος πάλιν ὑπετίθετο· ὅταν οὖν ᾧστις τὴν πόλιν μεταβαλομένην τοῦ μίσους, ἐκαθυμοῦσαν δὲ ίδειν ὑμᾶς, πέμψας δήλωσόν μοι, καὶ αὐτῷ δὲ ἐπικαταληφύμεθά σε. Γενόμενος δὲ ἐκεῖ αὐτῇ μερον τὴν ἀλλοτρίαν σου μορφὴν ἀπελάσας τὴν σὴν ταῖς σαῖς καὶ πᾶσι τοῖς ἀλλοῖς ἀπλανῶς φαίνεσθαι τοκτίσω. Ταῦτα εἰπών συνεῖναι αὐτῷ τοὺς ιτούς, ἀδελφοὺς δὲ ἐμοὺς ἐποίησε καὶ Ματθιδίαν³⁰, τὴν μητέρα ἡμῶν, καὶ τῶν γηγειτέρων τινάς συναπέρχεσθαι ἐκέλευσεν. Ἡ δὲ μήτηρ συναπελθεῖν αὐτῷ ὀκνηρῶς εἴδε λέγουσα³¹. Μοιχάς γάρ εἶναι δοκῶ τῇ Σίμωνος συνοῦσα μορφῇ. Εἰ δὲ ἀρά συναπέρχεσθαι αὐτῷ ἀναγκασθήσομαι, ἀδύνατον ἐπὶ τῆς αὐτῆς τύχης κλίνης³² συγκατακλιθῆσθαι. Οὐκ οἶδα δὲ, εἰ καὶ συναπελθεῖν αὐτῷ πειθήσομαι. Ὁκνοῦσαν δὲ αὐτὴν ἀπελθεῖν **414** δι’ Ἀννουσίων προέτρεψεν αὐτὴν εἰπών· Πείσθητι ἐμοὶ τε καὶ Πέτρῳ καὶ αὐτῇ δι τῇ φωνῇ. δι τι [Φαῦστός] ἔστιν, δι σύμβολος, δι οὐκ ἔλαττον σου ἀγαπῶ. Καὶ αὐτὸς αὐτῷ συμ[πορεύσομαι]. Ταῦτα τοῦ Ἀννουσίων εἰπόντος, δι μήτηρ συνελθεῖν ὑπέσχετο.

XXI. Οὐ δὲ Πέτρος [ἔφη]· Δικαιάτα δι Θεος τὰ πράγματα ἡμῶν οἰκονομεῖ. Ἐχομεν γάρ μεθ’ ἡμῶν Ἀννουσίων[α διστρολ]όγον. Οὗτος γάρ ἡμεν ἐπιδημήσασι τῇ Ἀντιοχείᾳ περὶ γενέσεως τοῦ λοιποῦ ὡς φίλος γηγειτέρων διαλεχθῆσται. Καὶ δὴ τοῦ πατρὸς ὑπὸ νύκτοις μεθ’ ὧν ἐκέλευσε Πέτρος σὺν τῷ Ἀννουσίων ὥρμήσαντος ἐπὶ τὴν πλησίον Ἀντιόχειαν, δρθρου τῆς διλῆς ἡμέρας πρὶν προελθεῖν Πέτρον ἐπὶ τῷ διαλέγεσθαι, ἐπανῆλθον εἰς τὴν Λαοδίκειαν τὸν Σίμωνα προπέμψαντες Ἀπτίων καὶ Ἀθηνᾶντος ἐπιζητοῦντες τὸν πατέρα. Οὐ δὲ μαθῶν ἐκέλευσεν αὐτοὺς εἰσέρχεσθαι. Εἰσθάντων δὲ καὶ καθεισθέντων καὶ, Ποῦ Φαῦστος; εἰπόντων, ἀπεκρίνατο Πέτρος· Οὐκ Ισμεν· αὐτῆς γάρ ἐσπέρας πρὸς ὑμᾶς ἔλιθων οὐκέτι ταῖς οἰκείοις ἐφάνη· χθὲς δὲ δρθρου καὶ

VARIAE LECTIONES.

²⁹ διμολογούν Ο. ³⁰ Ματθιδίαν Ο. ³¹ λέγουσα supplevi ex conjectura. [Legi εἴχε pro εἰδε.] ³² an leg. τύλης καὶ κλίνης?

A annuntio atque fateor me iniuste de Petro mentitum esse; non enim ille est deceptor, aut cæde pollutus, aut præstigiator, aut quæ alia cuncta de eo mala protuli furore incitatus. Obsecro ego vos ipse, qui odii vestri contra eum noxius sum auctor, ut id deponatis; nam ille est veri ad salutem mundi a Deo missi prophetæ verus apostolus. Quapropter et ipse suadeo ut ei credatis in iis de quibus loquor, ne forte oppidum vestrū funditus pereat. Verum enīm vero scire vos volo, cur haec confitear. Dei angeli me impium, quod inimicus essem nuntio veritatis, hac nocte vehementer flagellarunt. Hortor ergo ne mibi credatis, etiamsi alias veniens Petrum caluninier. Confiteor enim vobis: egometipse sun magus, ego deceptor, ego præstigiator. Sic forsitan licet peccata prius a me commissa pœnitentia delere.

B XX. Quæ cum Petrus patri mandasset: Intellico, inquit, quid velis. Quare ne ultra labores. Nam curæ mihi erit, cum illic venero, ut de te loquar, quæ annuntiare me oportet. Deinde Petrus mandatis subjunxit: Quando autem urbem odio desistere vides ac desiderio nos videndi capi, nuntium mihi mitte, et statim ad te properabimus. Et cum eu venero, alienam formam a te fugabo, tuamque tuis et aliis omnibus clare apparere faciam. Quibus dictis filios ejus, meos fratres, et Mattidiam matrem nostram et sodalium quosdam una cum eo proficisci C jussit. Sed mater invita cum eo abire videbatur dicens: Profecto adultera mihi esse viderer, si vultui Simonis essem conjuncta. Itaque si cogor, ut cum eo abeam, fieri tamen non poterit, ut in eodem lectulo jaceam. Nescio tamen, an vel persuaderi mihi possit, ut simul cum eo proficiscar. Tum Annubion præter voluntatem abeuntem ita hortatus est: Crede mihi et Petro et voci ipsi, esse eum Faustum conjugem tuum, quem ego non minus diligo quam tu ipsa. Ego et ipse cum eo proficiscar. Quæ cum Annubion dixisset, mater se una cum reliquis ventram promisit.

D XXI. At Petrus: Deus rebus nostris optime consultat; habemus enim nobiscum Annubionem astrologum. Illic cum nobis de genesi ut amicus disputabit familiaarius, quando Antiochiae erimus. Et cum pater sub noctem cum iis, quos Petrus ordinaverat, simul cum Annubione perrexisset ad vicinam Antiochiam, mane sequentis dici, antequam Petrus ad disputandum egressus esset, Landiceam venerunt Appion et Athenodorus, Simonis comites, patrem quærentes. Qua re cognita, introire eos jussit. Qui cum ingressi essent atque consedissent, ac ubi Faustus esset quæsiissent, Petrus respondit: Nescimus; nam ex vespero illo, quo ad vos ivit, nulli suorum rursus apparuit. Hoc autem mane et Simon cum quæserebat, cumque nihil responderemus, nescio quid

ei in mentem venerit, Faustum se esse contestanti. Quod cum nemo crederet, flens et dolens minabatur, occisurum semetipsum et versus mare properavit.

XXII. Quæ cum Appion ejusque comites audissent, ipsis edito plangebant dientes: Cur eum non excepistis? Et cum Athenodorus mihi dicere vellet: Iste Faustus erat, pater tuus, Appion præveniens: Comperimus, inquit, a quodam, incidisse eum in Simonem exhortantem, ut Petro relicto comes sibi fieret, eique promisso, veritatem se revelaturum, ipso Fausto eum obsecrante, filios suos se posthac nunquam velle videre, quippe qui Judæi facti essent. Quæ cum audissemus, eum quærendi causa hic venimus. Sed quia hic non reperitur, verum dixisse videtur, qui retulit, quæ vobis prius enuntiavimus. Ego autem Clemens, perspecto Petri consilio, seminandi in illos suspicionem, seuem apud ipsos sibi esse querendum, ut timore repleti fuderent, ad adjuvandum ejus consilium concurri Appioni dicens: Audi, Appion charissime: Nos, quæ bona esse credimus, etiam patri tradere studemus. Quæ si accipere nolit, sed potius nos exsecrans fugit, durius aliquid eloquar: etiam nos de eo non curamus. Quæ cum enuntiassem, quasi crudelitatem meam ægre ferentes abierunt et Simonis vestigia, ut crastino die comperimus, quam celerrime in sequentes Judæam petierunt.

XXXIII. Interea cum decem præteriissent dies, venit quidam Antiochia a patre missus nuntians, quomodo palam Simonem cum ipsius vultu accusans Petrumque laudibus extollens toti Antiochenorum civitati desiderium injecerit illum videndi. Ex quo omnes cupere dixit, eum secum habere. Nonnullos autem ob nimium erga Petrum amorem in patrem sævientes Fausto ut Simoni adeo manus injicere velle. Propterea eum timentem, ne perimeretur, statim misse, qui Petrum rogaret, ut ad eum festinaret, si vivum vellet et amori civitatis superabundanti opportune appareret. Quibus cognitis Petrus ad deliberandum in concione multitudinem coegit, et, episcopo ex comitibus ordinato, postquam per tres dies Laodiceæ baptizaverat atque sanaverat, ad vicinam Antiochiam pergere properavit.

A Σέμων αὐτὸν ἐξήτησεν, καὶ ἐπεὶ μηδὲν ἀπεκρινάμενα πρὸς αὐτὸν, οὐκ οἶδα, τί ἔδοξεν ²² αὐτῷ Φαῦστον ἐαυτὸν εἰπόντι. Μή πιστεύεις δαχρύων καὶ κοπτόμενος ἀποκτενειν ἐαυτὸν ἀπειλήσας ὡς ἐπὶ θάλασσαν ὥρμησεν.

XXII. Ταῦτα ἀκούοντες ὅ τε Ἀππίων καὶ οἱ οὖν αὐτῷ ἐπολαῦξαντες ἐκδίψαντο λέγοντες· Διὰ τίού παρεδέξασθε αὐτὸν; Καὶ ἄμα τῷ βουλευθεὶ τὸν Ἀθηνᾶδωρον εἰπεῖν μοι· Φαῦστος ἦν, ὁ πατὴρ σου, ὁ Ἀππίων **415** ὑποφθάτας αὐτὸν εἰπεν· ἐμάδομεν παρά τινος, ὃς εὑρὺν αὐτὸν δὲ Σίμωνος ἔβρυμησα. Ιἴνα τὸν Πέτρον καταλιπὼν αὐτῷ συνοδειπορήσῃ ὑποσχυνούμενῳ ἀποκαλύπτειν] τὰ ἀληθῆ, αὐτοῦ Φαῦστου παρακαλέσαντος αὐτὸν, ὃς μὴ ήθελεν ὅρφην τοὺς αὐτοῦ υἱοὺς Ιουδαίους τεγνημένους. Ήμεῖς δὲ ταῦτα ἀκούσαντες τούτου ἐνεκεν ἥλθομεν ζητοῦντες αὐτὸν.

B Επειδὴ δὲ ἐνταῦθα οὐκ ἔστι, φαίνεται ἀληθεύειν ὃ εἰπὼν ἡμῖν, ὡς οὖν παρ' αὐτοῦ ἀκούσαντες εἰρήκαμεν ὑμῖν. Ήγώ δὲ Κλήμης, συννοήσας τὴν τοῦ Πέτρου προαίρεσιν, ὃς μπόνοιαν αὐτοῖς ἐνστέραι θέλει, ὡς τὸν γέροντα ζητεῖν μέλλων παρ' αὐτοῖς, ίνα φοηθέντες φύγωσιν, συνέδραμον αὐτοῦ τῷ βουλήματι, καὶ πρὸς τὸν Ἀππίωνα, "Ἀκουσον, Ἐφην, φύτατε μοι Ἀππίων" ἡμεῖς τὰ νομισθέντα ἡμῖν καλλίως πατρὶ δύονται ἐστεύσαμεν. Εἰ δὲ αὐτὸς οὐκ ἐδουλήθη λαβεῖν, ἀλλὰ τούναντίον βδελυξάμενος ἡμᾶς ἐφυγεν, τραχύτερόν τι ἐρώ· οὐδὲ ἡμεῖς αὐτοῦ φροντίζομεν. Εμαῦ ταῦτα εἰπόντος ὡς ἐπ' ὥμοδητι δυσχεράντες ἀπῆσαν, καὶ ὡς ἐμάδομεν τῆς ἀλλῆς ἡμέρας ²³ [ὡς τάχιστα] κατ' ἔνην Σίμωνος ἐπὶ τὴν Ιουδαίαν ὥρμησαν.

XXXII. Πλὴν ἡμερῶν δέκα διελθουσῶν [ἥκε τις] εἰς τῆς Ἀντιοχείας παρὰ τοῦ πατρὸς ἀγγελῶν ²⁴ ἡμῖν, πῶς ὁ πατὴρ δημο[σίᾳ] αὐτοῦ μορφῆς κατηγορῶν, Πέτρον εὔλογῶν τὴν πάσαν Ἀντιοχέων πόλιν εἰς πάθον μετέθηκεν. Καὶ ἐκ τούτου πάντας ἐπιθυμεῖν αὐτὸν. ιδεν ἀπήγγελεν ²⁵: ἐνίους δὲ καὶ χαλεπαίνοντας αὐτῷ ὡς Σίμωνι διὰ τὴν πρὸς Πέτρον ὑπερβάλλουσαν **416** στοργὴν καὶ χείρας θέλειν ἐπιβαλεῖν τῷ Φαῦστῳ ὡς Σίμωνι. Διὸ μήπως ἀναιρεθῇ δεδοικθεῖται, ἐξαυτῆς ἀλθεῖν πέμψαντα ἀξιοῦν τὸν Πέτρον, σπαῖς αὐτῷ ζῶντα ἐπικαταλάβῃ, καὶ τῇ πόλει ἀκμαζούσῃ πόθῳ τῷ πρὸς αὐτὸν εὔκαρπῳ ἐπιφανῇ. Πέτρος δὲ ταῦτα ἀκούσας πρὸς τὸ ἐκκλησιάζειν πλειστους συαγαγών καὶ ἐπίσκοπον ἐκ τῶν ἀκολούθων καταστήσεις, βαπτίσας καὶ λατάμενος ἡμερῶν ἐπιμείνας τριῶν. τῇ Λαοδικείᾳ ἐπὶ τὴν πλησίον δρυμήσειν ²⁶ Ἀντιόχειαν ἐστεύσεν.

VARIÆ LECTIONES.

²² δόξαν Ο, qui deinde εἰπὼν p. εἰπόντι. ²³ ἡμῶν Ο. ²⁴ ἀγγέλων Ο. ²⁵ ἀπήγγελλο Θ. ²⁶ Fortasse legendum ὅρμησαι. Post ἐστεύσεν in cod. O puncto distinguitur apponiturque ἀμήν. Quo intelligitur, amanuensem opus suum pūlavisse empiño absolutum, quamvis vetus Rūsini versio Recognitionum enarrando ulterius progreliatur.

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΡΩΜΗΣ (1),

**ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ, ΕΠΙΔΗΜΙΩΝ ΤΕ ², ΚΑΙ ΚΗΡΥΓΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΑΙ ΚΟΡΥΦΑΙΟΥ
ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ ΠΕΤΡΟΥ ΕΠΙΤΟΜΗ, ΕΝ ³ Η ΚΑΙ Ο ΑΥΤΟΥ ΣΥΜΠΕΡΙΕΙΔΗΤΑΙ ΒΙΟΣ,
ΠΡΟΣ ΙΑΚΩΒΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ.**

CLEMENTIS

EPISCOPI ROMANI,

De actibus, peregrinationibus et prædicationibus sancti apostolorumque principis Petri, Epitome, in qua ejusdem Clementis vita continetur, ad Jacobum Hierosolymorum episcopum.

(Clementius, *Patres apostolici* • 755.)

MONITUM.

Ex homiliis *Clementinorum*, et *Recognitionum* libris, tum ex Epistola Clementis ad Jacobum, Clementis Martyrio, atque Narratione Ephraimi, composita fuit ista *Epitome*, per eos homines qui doctrinæ ac pietatis suæ esse duxerunt, quidquid superfluum, falsum, periculosum videbatur, id omne aut tollere, aut mutare et corrigere. Ter autem lactam suismodi compendiariam compagem invenio in miss. codicibus Regiae bibliothecæ. Prima compago est hæc, a me post Turnebum edita, post Perionium versa, extans in Regiis libris numero septem. Secunda continetur exemplari 148, estque superiori paulo auctior; per additamenta scilicet a *Clementinis* petita, quæ ad oras posuimus. Tertiam codex 804 complectitur. Longe ea præcedentibus est auctior, ex assumentis itidem *Clementinorum*, necnon Epistolæ ad Jacobum, interdum cum Paraphrasi: et connexum habet Martyrium Clementis, subjunctum vero Ephraimi Opusculum cuius breviate collectionis cunctas varietates et additiones cum nullæ margines capere possent, plerasque omnes præterire eoacti sumus. Porre unius trium dictarum editionum auctorem Simeonem Metaphrasatem extendit marginalis nota posita in ms. Photio quondam Maxini Margunii. Testatur enim Hoeschelius eo in codice, ad Phœtianam capite 113, *Myriobiblio* censuram, de opere continente tum Petri acta et cum Simone Mago disputationes, tum Clementis ad suos recognitionen, μυριῶν δὲ ἀποτημάτων ἡ πραγματεῖα γέμει, ascriprium cerni hoc, ἀλλ' ἐπηγορθωκώς ταῦτην δὲ Μεταφραστῆς πλούτον καὶ ταυτότητα τῇ του Θεοῦ Εκκλησίᾳ ἀπέδειχτο. Cur vero suspicere priorem potius editionem quam duas alias ad Metaphrasatem pertinere, causa est, quod in multo pluribus Græcorum menologiis et hagiologiis appareat.

ΚΛΗΜΗΣ ΙΑΚΩΒΩ (2) τῷ κυρίῳ, καὶ ἐπισκόπῳ, τῷ τὴν Ἱερουσαλήμ³ ἀγίᾳν τῶν Χριστιανῶν Ἐκκλησίαν διέποντι, καὶ τὰς πανταγή Θεοῦ προνοιάς ἔδρυθεις ⁴ καλῶς Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Ἐκκλησίας, σὺν τε πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις καὶ τοῖς λοιποῖς ἀπαστιν ἀδελφοῖς, εἰρήνη εἶη πάντοτε.

I. Γνώριμον ἔστω σοι, κύριέ μου, ὅτι ἐγὼ Κλήμης Τρωμαίων πολίτης ὁν, καὶ τὴν πρώτην ἡλικίαν δυνθεὶς ζῆσαι σωφρόνως, λογισμὸν τε δεξάμενος, οὐκ

CLEMENS JACOBO domino et episcopo, et episcoporum episcopo, regenti Hierosolymam sanctam Christianorum Ecclesiam, atque Christi Dei nostri Ecclesias, quæ ubique Dei providentia præclare fundatae sunt; una cum presbyteris, et diaconis, et ceteris omnibus fratribus, pax sit semper.

I. ⁵-¹⁰⁰ Notum tibi sit, domine mihi, quod ego Clemens, qui civis Romanus sum, et prima in vita ætatem pudice ac moderate transigere valui, cuius

VARIÆ LECTIONES.

²⁷ al. καὶ περιόδων τοῦ. Al. ἐπιδημιῶν κηρυγμάτων. ²⁸ al. αἵ. ²⁹ al. διέποντε δὲ τὴν ἐν Ιερ. ⁴⁰ al. ἔδρυνθεισας. ⁴¹-¹⁰⁰ *Clementina*, hom. 1, c. 1, etc. *Recogn.* I. 1, c. 1, etc.

VARIORUM NŪTÆ.

(1) *Κλήμεντος ἐπισκόπου Ρώμης*. Titulus hoc pacto conceperius exstat in duobus scriptis libris: Κλήμεντος ἐπισκόπου Ρώμης Ἰακώδη ἐπισκόπῳ Ιερουσαλύμων, περὶ τῶν πράξεων καὶ περιόδων τοῦ ἡγίου καὶ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου, αἷς καὶ δὲ αὐτοῦ βίος συμπεριείληπται. Additur in templo: Κλήμεντος τῶν Πέτρου ἐπιδημιῶν κηρυγμάτων Ἐπιτομή. Quod habet inscriptio *Clementinorum*, quod-

que solum pro titulo exhibet unum exemplar. Alio modo quatuor codices: Βίος τοῦ ἡγίου ιερομάρτυρος (vel μάρτυρος) Κλήμεντος ἐπισκόπου Ρώμης, μαθητοῦ τοῦ ἡγίου ἀποστόλου Πέτρου. Cor.

(2) *Κλήμης Ἰακώδη*. Superscriptionem cuius sex primis vocabulis quæ eam sequuntur sumpsit compactator ex Epistola ad Jacobum. Iu.

qui nō percepissem cogitationem, quæ nescio unde in me irrepserat, crebrasque mihi de morte commentationes pariebat, cum laboribus et anxietatibus vivebam. Reputabam enim nūm, cum mortuus fuero, non ero, nullusque erit unquam qui me mentionem faciat, tempore nimis cuncta oblivioni tradente? Cum autem non fuero, an quodammodo futurus sum, eos qui nō sunt cognoscentis; nec cognoscens, nec cognitus; qui que non fuerim, non sim? Et aliquandone factus sit mundus; et ante quam fieret, quidnam erat? Nam si semper fuit, semper etiam erit: sin vero ortum habet, quidnam erit iterum? quod nunc impossibile mihi

II. Hæc atque his similia, nescio unde, indesinenter animo volutans, perpetuo semper mœrore affliciebar, in tantum ut pallerem ac tabescerem: et quod gravissimum erat, si quando harum rerum sollicitudinem abjicere tanquam vanam cogitarem, vehementius multo me premebat affectus: et eam rem moleste serebam, nesciens quod contubernalem haberem præclaram cogitationem, quæ immortalitatis mihi causa exstitit, ut postea ex rerum exitu agnovi, et Deo cunctorum effectori gratias egī. Cum enim ab initio me illa cogitatio vexaret, ad rerum inquisitionem venire coactus sum: et quos principio per ignorantiam beatos prædicabant, postea veluti miseros non cessavi lugere.

III. Igitur cum a puero in hujusmodi versarer considerationibus, ad philosophorum adventabam scholas, ut inde aliquid certi discerem: sed et sic, nihil aliud ab eis studiose coli videbam, quam dogmatum destructiones et adstructiones, contentionesque, et syllogismorum artificia, itemque summptionum excogitationes: et aliquando quidem prævalebat, verbi gratia, quod anima immortalis sit; aliquando vero, quod mortalitatis. Et quidem quando ea opinio, quæ animum facit immortalem, superior erat, gaudebam: quando autem ea, quæ mortalem ceaseret, mœrore affliciebar: rursumque magis animum despondebam, quod nec utriusque partis quispiam mentem meam poterat confirmare: tantum intelligebam sententias controversiarum, pro viribus prægnatorum, vel falsas, vel veras judicari, non vero prout ipsæ se habent in scipsis revera, comprehendendi: propter quod plus adhuc in negotiis certuabam dubitatione, ac ex animæ profundo gemebam: neque enim de hujusmodi curam rejicere poteram, licet valde cuperem, ut jam supra indicavi; neque firmum quid valebam retinere.

IV. Iterum ergo angustiis hæsitationis pressus, dicebam apud me: Quid inaniter labore, cum manifesta sit res? Quod, si quidem post mortem non ero; nunc, quando sum, contristari non oportet: quo circa tristitiam ad illud tempus reservabo, quo, cum futurus non sim, non contristabor: si autem forte ero, cur mihi nunc superflue inest tristitia?

A οἶδα πάθεν ἐπεισελθόντα μοι, καὶ περὶ θανάτου πυκνὰ ποιούμενον ὑπομνήσεις, πόνοις τὸ λοιπὸν καὶ ἀσυμίαις συνέχων. Ἀρα γὰρ, ἐλογιζόμην, ὅτι θανὼν οὐκ εἴμι; καὶ οὐδὲξ ἔσται μοι ποτὲ μνῆμην ποιούμενος, τοῦ χρόνου πάντα τῇ λήθῃ παραδιδόντος; ἀρα δὲ μὴ ὧν, πῶς ἐσομαι;¹ τοὺς οὐκ δυτας εἰδώς, οὐ γινώσκων, οὐ γινωσκόμενος, οὐ γεγονώς, οὐ γινόμενος; Καὶ ἀρά ποτε² γέγονεν δὲ κόσμος, καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι τὸ δρά καὶ ἥν; Εἰ γὰρ ἥν ἀεὶ, καὶ ἔσται· εἰ δὲ γέγονε, καὶ λυθήσεται πάντως· καὶ μετὰ λύσιν ἀρά τι ἔσται πάλιν; δὲν ἀδύνατόν μοι νοῆσαι, omnino etiam dissolvetur: et post dissolutionem est mente concipere.

B II. Ταῦτά τε καὶ τὰ τούτοις δημοια, οὐκ οἶδα ποθέν, ἀπαύστως διενθυμούμενος, ἀπαυστὸν εἶχον δεῖ τὴν λύπην, καὶ τοσοῦτον, ὡς ὠχριακά με τήκεσθαι· καὶ τὸ δεινότατον, εἴποτε καὶ ἀπώσασθαι τὴν περὶ τούτων φροντίδα, ὡς ματαίαν, ἐλογισάμην, ἀκματερόν μοι μᾶλλον τὸ πάθος ἐγίνετο· καὶ τὴν δύμην ἐπὶ τούτῳ, οὐκ εἰδὼς σύνοικον καλήν ἔχων Ἐννοιαν, ἀθανασίας αἰτίαν μοι γενομένην, ὡς ὑστερὸν ἔγκων ἀπὸ τοῦ τέλους, καὶ θερή τῷ πάντων ηγαρίστησα ποιητή·. Ὑπὸ γὰρ τῆς καταρχάς με πιεζούστης ἐννοίας, ἡγακάσθην εἰς τὴν τῶν πραγμάτων ἐλθεῖν ζῆτησον· καὶ οὓς τὴν ἀρχὴν δὲ ἄγνοιαν μακαρίζειν ἐκινδύνευον, ὑστερὸν ταλανίζειν οὐκ ἐπαυσάμην.

C III. Ἐκ παιδὸς οὖν ἐν τοιούτοις ὥν λογισμοῖς, εἰς τὰς τῶν φιλοσόφων ἐφοίτων διατριβάς, ὧστε τὶ βέβαιον ἐκεῖθεν μαθεῖν. Ἄλλα καὶ οὕτως οὐδὲν ἔτερον παρ' αὐτοῖς τὸ σπουδαζόμενον³ ἐώρων, ἢ δογμάτων ἀνασκευάς καὶ κατασκευάς, Ἔριδάς⁴ τε καὶ συλλογισμῶν τέχνας, καὶ δῆ καὶ λημμάτων ἐπινοίας· καὶ ποτε μὲν ἐπεκράτει, φέρε λέγειν, ὅτι ἀθάνατος ἡ ψυχή· ποτὲ δὲ, ὅτι θνητή. Καὶ δτι μὲν λόγος ἐπικρατῶν ἦν, ὅτι ἀθάνατος ἡ ψυχή, ἔχαιρον· δτε δὲ ὅτι θνητή, θνιώμην· πλέον δὲ πάλιν τὴν δύμουν, δτι οὐδὲ ὁποτέρων⁵ τις τὸν ἐμὸν βεβαιώσαι νοῦν ἡδύνατο. Πλὴν ἐνενόουν δτι αἱ δέξαι τῶν ὑποθέσεων, παρὰ τοὺς ἐκδικοῦντας, ἡ ψευδεῖς, ἡ ἀληθεῖς ἀποφαίνονται, καὶ οὐκ ὡς ἔχουσιν αὐταὶ ἐφ' ἐαυτῶν ἀληθεῖας καταλαμβάνονται· παρ' ψ⁶ καὶ ἔτι μᾶλλον ἐν τοῖς πράγμασιν ίλιγγιῶν, καὶ ἀπὸ τοῦ τῆς ψυχῆς βάθους ἐστέναζον οὔτε γὰρ οἵτις τε ἥν ἀποδαλέσθαι τὴν περὶ τούτων φροντίδα, καίτοι γε σφόδρα βουλόμενος, ὡς ἥδη φθάσας ἐγώρισα, οὔτε βέβαιον τι καταλαβεῖν ἡδυνάμην.

D IV. Πάλιν γοῦν ἀπορούμενος Ἐλεγον ἐμαυτῷ· Τί ματαιοποῶ, σαφοῦς δυτος τοῦ πράγματος; "Οτι εἰ μὲν θανὼν οὐκ εἴμι, νῦν δυτας με λυπεῖσθαι οὐ προσήκει.. Διδ τηρήσω τὸ λυπεῖσθαι τηνικαῦτα, ὅτι οὐκ ὡν οὐ λυπηθήσομαι· εἰ δὲ ἄρα εἴμι, τὲ νῦν μοι ἐκ περισσοῦ προτείστη τὸ λυπεῖσθαι; Καὶ εὐθέως μετὰ τούτο ἔτερος ἐπεισῆι μοι λογισμός. Ἐλεγον γὰρ, μή τι γε

VARIÆ LECTIONES.

¹ Deest in uno ms ² al. ἀρά ποτε. ³ al. τῶν σπουδαζομένων. ⁴ al. δρεῖς. ⁵ al. ὁποτέρεις. ⁶ al. τρεψό.

ἥρα τοῦ νῦν με λυποῦντος χείρονα ἐκεῖ πείσομαι, μὴ βεβωκάως εὐσεβῶς, καὶ παραδοθήσομαι κατ' ἑνίνων φιλοσόφων λόγους, Πυριφλεγέθοντι καὶ Ταρτάρῳ, ὡς Σίτυφος, ἢ Τίτυδς, ἢ Ἰξίων, ἢ Τάνταλος, καὶ έσομαι ἐν ᾧ δου τὸν εἰλῶνα κολαζόμενος; Πάλιν δὲ ἀνθυπέφερον λέγων, ὡς ἀδήλους δυτος τοῦ πράγματος, ἀκινδύντερόν ἐστι μᾶλλον εὐσεβῶς βιώνατο με, καὶ τῶν τοῦ σώματος χρατεῖν ἥδονῶν, εἰ καὶ μὴ ἀκριβῶς, διτι ποτέ ἐστι δίκαιον καὶ ἀρέσκον Θεῷ, πεπληροφόρημαι, οὐτε εἰ ἡ ψυχὴ ἀθάνατος, ἢ θνητή.

V. Τούτων οὖν τῶν λογισμῶν στρεφόντων μου τὴν φυχὴν, εἰς Αἴγυπτον πορεύσομαι, εἰπον, καὶ τοὺς τῶν θάντων λεροφάντας καὶ προφήτας φιλιαθῆσομαι, καὶ μάγον ζητήσας καὶ εὑρών, χρήματι πείσω πολλοῖς, ψυχῆς ἀναπομπὴν τὴν λεγομένην νεκρομαντίαν¹³ ἔργασσοθαί, ἐμοῦ δῆθεν ὡς περὶ πράγματός τινος πυνθάνεσθαι βουλομένου ἢ δὲ πεῦσις ἔσται, περὶ τοῦ μαθεῖν ἄρα εἰ ἀθάνατος ἡ ψυχὴ. Τούτο δὲ πάντως οὐχ ἐκ τοῦ ἀποκρίνασθαι: διτι¹⁴ ἀθάνατος ἐστιν, ἐστι¹⁵ μοι γάνναι, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ὅφθηγαι μάνον διτι. ἔστιν. Ἰδών γάρ αὐτὴν αὐτοὶ δημασιν, Ικανὴν ἔξω πληροφορίαν, καὶ οὐκέτι πιστότερα ὅφθαλμῶν ὕτα ποιήσομαι. Οὐμάς φιλοσόφων τινὶ τῶν συνήθων, καὶ ταύτην ἐκπονήσην τὴν γνῶμην, δὲ συνεδουλεύει μοι μὴ λυστεῖλες εἶναι τούτο τολμῆσαι δυσὶν ἔνεκα. Εἰ τε γάρ, Ἑρῆ, πάντως οὐδὲ ὑπακούσεται ἡ ψυχὴ τῷ μάγῳ, καὶ οὐ τοὺς ταῦτα ποιεῖν ἀπαγορεύουσι νόμοις ὡς ἀντιρρέξας, δυσσυνειδήτως βώσεις¹⁶ εἰ δὲ καὶ εἰπακούσεται, μετὰ τοῦ δυσσυνειδήτως σε βιοῦν, οἵμαι καὶ τὰ τῆς εὐεσθείας μηρέτι σοι προχωρεῖν, οὐ ἔνεκεν τὰ τοιαῦτα ἐτόλμας. Ἐχθραίνειν γάρ τὸ θεῖον λέγουσιν ἐπὶ τοῖς σκύλοις τὰς ψυχὰς μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος ἐκείνων διάλυσιν. Ἔγὼ δὲ ταῦτα ἀκούσας, δικηρόσερος μὲν ἐπὶ τὸ ἔγχειρμα ἐγενόμην· ἀλλὰ τῆς προτέρας ἐννοίας ἐκείνης παντάπασιν ἀποστῆναι οὐκ ἦδονάμην.

VI. Καὶ ίνα μὴ σοι τὰ τοιαῦτα μακρὸν ἀποτείνω λόγου, ἐν τοσούτοις λογισμοῖς καὶ πράγμασιν δυτος μου, φῆμη τις ἡρέμα, Τιβερίου Καίσαρος τὰ Ρωμαϊκὰ διέποντος στήπτρα, Ξαρος ἡδη ἀρχομένου, τηνίκαν δόπται τὴν ἡμέραν, καὶ ὡς ἀληθῶς ἀγαθὴ Θεοῦ ἀγγέλος δῆξε τὸν κόσμον, τὸ τοῦ Θεοῦ στήπη, βούλημα στέγειν οὐ δυναμένη¹⁷ μᾶλλον δὲ καὶ πλείων ἐκάστης ἡμέρας καὶ μεζων ἐγίνετο, λέγουσα ὡς τις ποτε ἐν Ιουδαίᾳ ἐξ ἑαρινῆς τροπῆς λαβὼν τὴν ἀρχὴν, Ιουδαίαν¹⁸ τὴν τοῦ ἀδέλφου Θεοῦ εὐπαγγελέεται βασιλεῖαν, ἃς ἀπολαύειν μέλλει¹⁹, ἐάν τις αὐτῷ ἀριστηγ δὲ πάντων ἐπιδεξῆται πολιτείαν τοῦ δὲ πιστεύσθαι αὐτῷ χάριν, διτι θεότητος γέμων ταῦτα διδάσκει, πολλὰ θαυμάσια, τέρατά τε καὶ σημεῖα ἐργάζεται, ἥματι μόνῳ κακοφούς ἀκούειν ποιῶν, τυφλοὺς ἀναβάλεπτιν, χαλοὺς περιπατεῖν, καὶ πᾶσαν νόσον ἀπε-

A Statimque postea alia me subiit cogitatio. Dicebam quippe: ne forte ibi pejora eo quod nunc me cruciat patiar, si non vixero pie; ac secundum quorundam philosophorum sententias tradat Pyriphlegethon et Tartaro, quemadmodum Sisyphus, vel Tityus, vel Ixion, vel Tantalus, atque in inferno æternum puniar? Rursus autem excipiebam, dicens: in re quæ incerta est, tutius multo est me pie vivere, et voluptates corporis vincere, quamvis absolute et certo pleneque non sciain quidnam justum sit ac Deo gratum, nec utrum immortalis sit anima, an mortalis.

B V. His itaque cogitationibus animum meum versantibus: In Aegyptum proliciscar, dixi, et adytorum hierophantis, ac prophetis amicus efficiar, magoque quæsito ac invento, multa pecunia ei persuadebo, ut animæ evocationem, quam necromantiam vocant, faciat, tanquam videlicet de negotio aliquo percontari velim: porro erit percontatio, ut discam utrum anima sit immortalis. Id autem prorsus cognoscam, non ex eo quod respondebit se esse immortalem, sed ex eo duntaxat quod illam existere video: nam oculis meis cernens eam, satis magnam habebo certitudinem, nec jam plus fidam auribus, quam oculis. Verumtamen cum philosopho quadam ex familiaribus meis hoc quoque consilium communicavi: is vero monuit me, non expedit ut id auderem, duas ob causas. Si enim, inquit, plane mago non obedierit anima, tu quoque, ut pote qui legibus hæc agere velantibus adversatus fueris, inale tibi conscient vives; sin autem parauerit, præterquam quod vives male tibi conscient, etiam quæ ad prius cultum pertinent (cujus rei gratia talia aggressus fueris), non jam tibi bene cessura existimo. Divinitatem enim ait infestam esse iis, qui animas, postquam a corporibus suis dissolutæ sunt, vexant. Ego vero his auditis, segnior quidem ad propositum factus sum, sed illa superiori cogitatione omnino non poteram absistere.

D VI. Ac ne de his tibi longum sermonem faciam, cum in talibus considerationibus ac negotiis versarer, Tiberio Cæsare Romana sceptra tractante, post initium veris, fama quædam sensim diebus singulis percrebuit, et revera bonus Dei nuntius mundum pervasisit, Dei voluntatem silentio tegere non valens: sed et per singulos dies amplior et maior siebat, sic referens: Quidam in Iudea, initio suum a verno tempore, æterni Dei regnum inibi prædicat, quod percepturus sit, qui optimam per omnia vitam ipsi exhibebit: ut autem credatur, eum divinitatis plenum docere ista,¹⁷ multa mirabilia, prodigia et signa edit, solo verbo faciens audiire surdos, cæcos videre, claudos ambulare; et oinomē morbum depellit, omnemque dæmonem fugat: quinetiam leprosi eminus tantum intuentes

VARIE LECTIOINES.

¹³ al. νεκρομαντίαν. ¹⁴ al. αὐτὴν ὅτι. ¹⁵ al. ξεστι. ¹⁶ al. Ιουδαίων. ¹⁷ al. λέγει. ¹⁸ I. Recogn. I., v. c. 10.

eum, sanati abeunt, mortui oblati suscitantur, nihilque est quod facere nequeat. Atque quo plus temporis præteribat, eo major ac firmior per complures illinc advenientes existebat, non amplius, inquam, fama, sed ipsa rei veritas. Jam vero et cœtus per loca siebant, ut consultaretur ac dispiceretur, quisnam esset is, qui apparuisset, et quid vellet dicere.

VII. Cum autem annus ad autumnum jam vergeret, homo quidam stans in loco publico: *Vir, inquit, Romani, audite: Dei Filius in Iudea adest, cunctis volentibus promittens vitam æternam si fecerint quæ jubet is qui misit illum.* Quapropter convertimini a deterioribus ad meliora, a temporariis ad æternas; et agnoscite Deum, qui in tribus Personis unus est, cuius mundum injuete incolinis ante justos ejus oculos. Verum si convertamini, et secundum voluntatem illius vivatis, in aliud sæculum sublati, æternique effecti, ineffabilibus ejus bonis perfruemini: sin vero morem non gesseritis, postquam ex hac vita migrabitis, in locum ignis conjiciemini, ubi æternum puniti, frustra ducemini poenitentia: nam poenitentia tempus in præsentia uniuscujsque vita consistit. Hæc igitur ille dixit. Ego vero cum audissem, ægre cerebam quod ne mo ex tanta multitudine, audita tam magna nuntiatione, dixisset: *In Iudeam proficiscar, ut videam an iste vera loquatur, dum ait, Dei Filium advenisse in Iudeam, propter sempiternam ac bonam spem, qui Patris a quo missus est voluntatem annuntiet: quandoquidem et id quod aiunt eum prædicare, non est exiguum: quorumdam enim animas affirmat, ut potे immortales, immortalibus etiam ac æternis bonis fruituras; quorumdam vero, in ignem inextinctum projectas, æternum puniendas.*

VIII. Cum ita erga ceteros affectus essem, hæc quoque ad meipsum dicebam: *Quare vero alios incuso, qui in eodem cum illis criminè negligenter vedor? nec, dispositis prius rebus meis, in Iudeam vado, testis eorum omnium futurus ipse?* Itaque dum hoc consilium agitarem, multum interim temporis terebatur, negotiis hujus saouli me ad se pertrahentibus, nec valente me ab iis expediri. Sed tandem, cum vitam considerassem, quam instabilis sit ac inæqualis, cumque dein omne præteritum tempus in memoriam revocassem, quod modo subblandiente mihi semper spe, hucusque permanuisse, quodque sic omnes homines occupati moriuntur; cuncta mea prout erant relinquens, confessim

A λαύνει, καὶ πάντα δαιμόνα φυγαδεύει ἀλλὰ καὶ λεπρὸν ἐκ διαστήματος μόνον ἐνορῶντες αὐτῷ, λύματα ἀπαλλάσσονται, νεκροὶ προσφέρομενοι ἔξεγερονται, καὶ οὐδέν ἔστιν δική δυνατός εἶναι ποιεῖν. Καὶ δοῦ γε μᾶλλον δικῆρος προέχοντες, πολὺ μείζων¹⁰ διὰ πλειόνων τῶν ἐπιδημούντων καὶ βεβαιοτέρᾳ καθίστατο, οὐκ ἔτι φήμη λέγω, ἀλλ' αὐτῇ τοῦ πράγματος ἡ ἀλήθεια. Ἡδὴ γάρ ποτε καὶ συστήματα κατὰ τόπους ἐγίνετο, βουλῆς καὶ σκέψεως ἑνεκα, τὸ τοιοῦτον δικῆρον εἶναι, καὶ τοιούτον βούλεται λέγειν.

B VII. Ἀρτὶ δὲ τοῦ ἔτους πρὸς τὸ φεντικωρινὸν ἀποκλίνοντος, ἀνήρ τις δημοσίᾳ στάς, Ἄνδρες, Ἐφη, Ρωμαῖοι, ἀκούσατε· δι τοῦ Θεοῦ Γίδας ἐν Ἰουδαΐᾳ¹¹ πάρεστιν, ἐπαγγελόμενος πᾶσι τοῖς βουλομένοις ζωὴν αἰώνιον, ἐὰν τὰ κατὰ γνώμην τοῦ πέμψαντος αὐτὸν¹² πράξεωι. Διδ μεταβάλλεσθι ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ χρείττονα, ἀπὸ τῶν προσκαίρων ἐπὶ τὰ αἰώνια, καὶ γνῶτε τὸν ἐν τρισιν Ὅποστάσεσιν ἐνα Θεόν¹³, οὐ τὸν κόσμον ἀδίκως οἰκεῖτε ἐμπροσθεν τῶν αὐτοῦ δικαιων δρθαλμῶν. Ἄλλ' ἐὰν μεταβάλλησθε¹⁴, καὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ βιώσητε βούλησιν, εἰς ἕτερον ἐνεχθέντες¹⁵ αἰώνα, καὶ ἀδιοί γινόμενοι, τῶν ἀπορρήτων αὐτοῦ ἀγαθῶν ἀπολαύσετε· ἐὰν δὲ ἀπειθήσῃτε, μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀποδίωσιν, εἰς τὸν τόπον τοῦ πυρὸς ἐμβοληθῆσθε, διπού ἀδίκως κολαζόμενοι, ἀνόνητα μεταμηληθῆσθε. Ο γάρ τῆς μετανοίας καιρός, τῇ νῦν ἐκάστου ζωῆς τυγχάνει. Ταῦτα μὲν οὖν ἔκεινος ἐλεγεν. Ἐγὼ δὲ ἀκούων τὴν δικῆρην, ὅτι μηδεὶς ἐκ τοσούτων πλήθους τηλικαύτην ἀγγελίαν ἀκούσας, Εἰς Ἰουδαίαν, εἴπε, πορεύσθηται, ἵνα ἴδω, εἰ οὗτος ἀληθεύει λέγων, ὃς δρα Γίδας τοῦ Θεοῦ ἐπιδεδήμηκε τῇ Ἰουδαΐᾳ αἰώνιας τε καὶ ἀγαθῆς χάριν ἀλπίδος, τὴν τοῦ πέμψαντος Πατρὸς βούλησιν καταγγέλλων· ἐπειδὴ καὶ διπερ λέγουσιν αὐτὸν χηρύσσειν, οὐκ ἔστι μικρόν· ὃν μὲν γάρ τὰς φυχὰς διαβεβαιοῦται, αἰώνιους οὖσας, αἰώνιων ἀπολαύσεσθαι καὶ τῶν ἀγαθῶν· ὃν δὲ ἐν πυρὶ ἀσέστι φιεῖσας, εἰς αἰώνα¹⁶ κολασθῆσθαι·¹⁷

C VIII. Οὕτω περὶ τῶν λοιπῶν ἔχων, τοιαῦτα καὶ πρὸς ἐμαυτὸν ἐλεγον· Τί δὴ ποτε μέμφομαι τόνδε δίλον. ἐν τῷρ τῆς ἀμελείας ὃν ἔκεινοις ἐγχλήματι, καὶ ὡς πρότερον τὸν ἐμὸν διαθεὶς βίον, εἰς Ἰουδαίαν ἀφεκνοῦμαι, μάρτυς τῶν τοιούτων αὐτοῦ γενησόμενος; οὕτως οὖν βουλευσαμένῳ, πολὺς δι μεταξὺ διετρέπεται χρόνος, τῶν βιωτικῶν με πραγμάτων πρὸς ἄποτε περισπώντων, καὶ δισεκλύτων μοι γινομένων. Τέλος γοῦν συννοήσας τὸν βίον διπού διστατός ἔστι καὶ ἀνώμαλος, εἴτα καὶ τὸν προτοῦ χρόνον ἀπαντα διαμημονεύσας, διπού ἀποδαινούστης με ἀεὶ τῆς ἀλπίδος εἰς δεύτερο παρέμενα, καὶ ὅτι οὕτως ἀσχολούμενοι πάντες δινθρωποι θνήσκομεν, τὰ πάντα μου ὡς ἐτυχεν ἀφέτις, εἰς Πόντον (3) εὐθὺς ὥρμησα, καὶ εἰς τὸν λιμένα

VARIE LECTIONES.

¹⁰ al. μεῖζον. ¹¹ al. inser. vñv. ¹² al. inser. πατρός. ¹³ Τὸν ἐν τρισιν Ὅποστάσεσιν ἐνα Θεόν. ¹⁴ Πιστοποίησιν. ¹⁵ al. μεταβάλλησθε. ¹⁶ al. ἀναχθέντες. ¹⁷ al. αἰώνα.

VARIORUM NOTÆ.

(3) Forte Ἰόρτον, Portum; nempe, Romanum. Vide *Martyrium Ignatii*, n. vi, et *infra*, n. lxxviii CLER.

ἀλιθών τε καὶ ἀναγθεῖς, ἀνέμων ἀντίπονάις, ἀντὶ τοῦ εἰς Ἰουδαίαν κατέβαι, προσώκειλα τῇ Ἀλεξανδρεῖ. Ἐκεὶ δὲ συνεργότων τοῖς φιλοσόφοις, πνευμάτων ἐπηρεάς ἡδη μοι τὸν πλοῦν ἐπεχούσης, καὶ τὰ πέρι τῆς φήμης, ἣν ἐφανεῖς ἐν Πώμῃ διήγγειλε, καὶ τίνα γε ἀ καταγγέλλοι, δαφῶς ἔκαστα καταλέγειν ἤξιον. Οἱ δέ, Φανέντα μὲν, εἶπον, ἐν Πώμῃ τοιόνδε τινὰ διῶς οὐκ ἴσμεν· περὶ δὲ τοῦ ἐν Ἰουδαίᾳ γενομένου, καὶ Υἱοῦ Θεοῦ ὑπὸ τῆς φήμης κηρυττομένου, παρὰ πολλῶν τῶν ἐκεῖνων ἐληλυθότων, ἤκουσαμεν, καὶ περὶ πάντων ὦν ἐποίει καὶ φιλῷ τῷ φίματι θαυμασίων ἐμάθομεν.

X. Ἐμοῦ δὲ εἰπόντος· ἐδουλόμην τινὶ τῶν¹⁶ ἐώρακότων αὐτὸν συγγενέσθαι, καὶ δοσα ποθῷ μαθεῖν ἀκοῦσαι περὶ αὐτοῦ, ὑπολαβόντες ἐκεῖνοι, "Ἐστι τις ἐνταῦθα, φαστὸν, οὐ μόνον ἴστορήσας αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκείθεν τῆς ὑπάρχων, ἀνὴρ τίμιος ὄντος; Βαρνάβας, δες ἵνα καὶ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ἕαυτὸν ἔναι λέγει, καὶ ἐνταῦθα που καθεζόμενος, τὰ παρ' ἐκείνου ὑπεσχημάτη τοὺς τῶν τοιούτων ἀξίοις, ἐτοιμώς τῷ βουλομένῳ διέξεισι. Καὶ δῆτα τὸν τόπον καταλαβὼν εἰς δὲ ὁ ἀνὴρ εἰώθει καθέζεσθαι, καὶ μέρος καὶ αὐτὸς τοῦ περιεστηκότος πλήθους γενόμενος, ἔστην ἐπακούων τῶν λεγομένων, καὶ συνενδόνυ τάληθη οὐ διαλεκτικῇ τινὶ τέχνῃ διδάσκοντα τοῦτον, ἀλλ' ἀπαρασκευάστως οὕτω καὶ ἀπλῶς ἐκτιθέμενον, ἢ τε ἤκουσε καὶ ἐώρακε τὸν θεοῦ φανέντα Γίδην πεποιηκέναι τε καὶ εἰρητέναι. Πολλοὺς δὲ μάρτυρας τῶν ὑπὸ αὐτοῦ λεγομένων θαυμασίων τε καὶ λόγων, ἐξ αὐτοῦ τοῦ παρεστῶτος ὅχλου παρείχετο.

X. Ἐπει δὲ πρὸς τὰ παρ' αὐτοῦ ἀπανούργως λεγόμενα ἡδέως οἱ ὄχλοι διέκειντο, οἱ ἐκ παιδείας κομικῆς ὄρμώμενοι φιλόσοφοι, χλευάζειν αὐτὸν καὶ τελέντι ἐπειρῶντο, σκώπτοντες ἀμέτρῳ θράσει, καὶ διασύροντες, καὶ οἴσα μεγάλοις δπλοῖς τοῖς συλλογισμοῖς κατ' αὐτοῦ χρώμενοι. Ὁ δὲ ἀπαθούμενος αὐτῶν τὸν ἱηρὸν, οὐ συνέτρεχεν αὐτῶν τῇ πανούργῳ πεύσει, ἀλλὰ καὶ ἀκατάπληκτος ὃν λέγειν οὐκ ἀφίστατο. Καὶ ποτὲ τις διαπαίζων δῆθεν αὐτὸν ἐπυνθάνετο· Διὰ τοῦ ὡν, ὡν νέε διδάσκαλε, κώνωνψ ἐγένετο, καὶ βραχύτατος ὡν, ἐξ πόδας ἔχων καὶ πτερὰ φέρει· ἐλέφας δὲ τὸ μέγιστον ζῶν ἀπτερος ὡν, τέσσαρας μόνους ἔχει πόδας; Ὁ δὲ τὴν διδασκαλίαν πρὸς τὴν ἐρώτησιν μικρὸν ἐπισχών, οὐδεμιᾶς μέντοι τῷ ἐρωτήσαντε πρὸς ταῦτα μεταδοὺς ἀποκρίσεως, τὸν ἀπ' ἀρχῆς αὐτῷ προκειμένον αὐθίς ἀνελάμβανε λόγον· τούτῳ μόνῳ προοιμίῳ καθ' ἔκάστην ἐγκοπήν χρώμενος· Ἡμεῖς τοῦ πέμψαντος ἡμᾶς τοὺς λόγους καὶ τὰς θαυμασίους πράξεις εἰπεῖν ὑμῖν μόνον ἔχομεν ἀντολήν, καὶ ἀντὶ τῆς λογικῆς ἀποδείξεως μάρτυρας παρέχομεν ὑμῖν τῶν ἐνταῦθα παρεστώτων πολλούς· λοιπὸν τῆς ὑμετέρας ἔστιν ἔξουσίας, ὑπεικειν ἢ ἀπειθεῖν. Τοῦ δὲ λέγειν ὑμῖν τὸ συμφέρον, οὐ παύσομαι, διτι ἐμοὶ μὲν ζῆμεια τὸ σωτῆραν, ὑμῖν δὲ τὸ ἀπειθεῖν βλάβη. Ἐδυνάμην μὲν οὖν καὶ εἰκαλων ὑμῶν προβλημάτων ἀποδοῦναι τὰς ἀποδείξεις, εἴγε φιλαλήθιας ἐώρων ὑμᾶς περὶ τούτων πυνθανομένους· κώνωπος δὲ καὶ ἐλέφαντος τὴν αἰτίαν τῆς διαφόρου δημιουργίας, νῦν

A ad mare properavi; et in Pontum venens, atque subvectus, ventis adversantibus, pro Iudea ad quam deferri cupiebam, Alexandriam appuli. Ibi autem ad philosophos ventitabam (ventorum quippe vis adhuc navigationem inhibebat), petebamque ut singula clare enarrarent de eo rumore, quem is qui Romæ conspectus fuerat annuntiasse, ac quænam ille divulgasset. At illi responderunt: Talis quispiam an Romæ visus fuerit, plane nescimus; de eo autem qui in Iudea degit, et Filius Dei esse a fama prædicatur, audivimus a multis qui illinc venerunt, et intelleximus de mirabilibus omnibus quæ solo etiam verbo edidit.

B IX. Et cum dicerem cupere me in colloquium venire cum aliquo eorum qui illum vidissent, atque de eo audire quæcumque scire cuperem; excipientes illi dixerunt: Est hic quidam, qui non solum vidit eum, sed et ex ea regione oriundus est, eximius, nomine Barnabas, qui se etiam ait unum esse ex discipulis illius; et hic alicubi sedens, quæ ab illo promissa sunt, talium dignis, ei qui velit narrat ultro. Et quidem ad locum in quo vir sedere solitus erat veni, atque ipse quoque pars sui circumstantis multitudinis, stetique audiens quæ dicebat: ac intellecti vera eum non dialectica ulla arte docere, sed adeo sine præmeditatione ac simpliciter expōnere quæ audierat et viderat Dei Filium, qui apparuit, fecisse ac dixisse. Multos autem testes verborum ac mirabilium quæ ab ipso proferebantur, ex ipsa assistente plebe producebat.

C X. Verum quia ad ea quæ ab ipso candide dicebantur, libenter populus acquiescebat; philosophi, utpote qui ex hujusc mundi disciplina prodierant, ludificari eum ac ridere ordiebantur, immodica audacia cavillantes atque probris incessentes, et adversus eum utentes syllogismis tanquam armis potentibus. At ille ineptias eorum repellens, versute ipsorum interrogationi non occurrebat, verum imperterritus non desinebat loqui. Et aliquando quidam jocabundus rogabat eum: Quare, o nove doctor, ita factus est culex, ut minimus existens, et sex pedes habens, insuperque alas gerat; elephas vero, maximū animal, cum careat alis, quatuor tantum pedes habeat? Ille autem doctrina ad interrogationem paulisper cohibita, nullo tamen de his dato responso ad eum qui interrogaverat, sermonem quem ab initio sibi proposuerat resumpsit; hoc solo utens procēmio in unaquaque interpellatione: Nobis demandatum solummodo est, ut vobis sermones ac mirabilia facta illius qui misit nos enarremus; ac pro demonstratione dialectica, testes vobis producimus eorum qui hic adstant multos: ceterum in vestra potestate est, obsequi, vel illdem non habere. Ego certe non cessabo vobis exponere quod utile est: quoniam mihi quidem damnum est, facere; vobis vere noxa, non credere. Evidem possem reddere rationes futilium vestrarum quæstionum, si videtur vos de istis

veritatis studio percutari : verum causam diversæ A ὑμῖν οὐχ εὔχαιρον εἰπεῖν τός²⁶ τῶν δλων ἀγνοοῦσι creationis culicis et elephanti, nunc vobis aperire intempestivum esset, qui Deum omnium rerum ignoratis.

XI. Hæc eo dicente, illi communī consensu, multum ac petu' antem risum emiserunt, ad stuporem ac consilii inopiam nitentes eum redigere, veluti barbarum quemdam ac insanum. Quæ cum ego intuerer, animo cœpi incalescere, ac zelo ne-scio qua ratione corruptus, tacere non potui, sed cum fiducia dixi : Jure Deus, o homines, voluntatem suam incomprehensibilem volvis fecit, indignos vos præsciens, sicut in præsentiarum dat plene intelligere iis qui mentis judicio utluntur. Quandoquidem enim nunc ejus voluntatis præcones missi sunt, qui non arte aliqua et verborum rhetorico ornatu, sed simpliciter tantum et absque calliditate consilium ejus repræsentant, adeo ut quilibet qui audierit, intelligat quæ dicuntur; adestis vos, ut non intelligatis quod vobis expedit, utque damno vestro rideatis veritatem, quæ inter barbaros ad vestram condemnationem versatur, quamque ad vos advenientem non vultis hospitio recipere, propter libidines vestras, et verborum illius vilitatem, ne arguamini, inconsulto philologi esse, amatores sermonum, non autem veri philosophi, sapientiae studiosi. Quousque ergo discitis loqui, qui bene loqui nescitis? Multa enim verba quæ profertis, unius verbi pretio non sunt æstimanda. Quid autem et dicet Græca vestra multitudo, unanimis aliquando facta, si judicium futurum est, ut iste ait? Quare, Deus, voluntatem tuam non prædicasti nobis? Nullatenus audiemini: vel forte et aliquam responsionem reportabitis, hujusmodi: Ego cum omnes futuras voluntates, ante constitutionem mundi cognoscere, unicuique pro merito suo latenter prævius occurri: quod autem id ipsum ita se habeat, volens iis qui ad me confugent, plene manifestare, cur ab initio, a primis generationibus voluntatem meam palam non siverim prædicari; nunc circa finem sæculi, præcones mei consilii misi; illi vero et irridentur, et contumeliis affecti deluduntur ab iis qui nequaquam volunt adjuvari, neamique amicitiam vehementer repudiarunt. O magna injuriam! invidiæ etiam periculum subeunt

salutem vocantur.

XII. Quæcum dicere, aliaque his consentanea, multum in plebe ortum est murmur: atque alii quidem Baruabam miserantes, mihi favebant; alii vero, qui erant stolidi, graviter in me stridebant dentibus. Porro cum jam vespera advenisset, Bar-

XI. Ταῦτα αὐτοῦ λέγοντος, ἐκ συμφωνίας ἔκεινοι πολὺν καὶ δτακτὸν ἡφίεσσν γέλωτα, εἰς ἀμπηκανὰν αὐτὸν ἐμβάλλειν πειρώμενοι, καθάπερ βάρβαρον τινὰ καὶ μαινόμενον. Ἐγὼ δὲ ταῦτα ὄρων, διαθερμανομαῖ τὴν ψυχὴν, καὶ ζῆλῳ οὐκ οἰδ' ὅπως ληθεῖς, σιγῇν οὐχ ὑπέμενον, ἀλλὰ μετὰ παρθησίας, εὐλόγως, εἶπον, ὁ Θεὸς ὑμῖν, ὡς οὗτοι, ἀκατάληπτον τὴν αὐτοῦ βούλησιν θέτο, ἀναξίους ὑμᾶς προϊδόν, ἐξ ὧν νῦν τοὺς χριτικὸν νοῦν ἔχοντας πληροφορῶν φαίνεται. Ἐπει γάρ νῦν τῆς αὐτοῦ βούλησεως χήρυκες ἔξαπεστάλησαν, οὐ τέχνῃ τινὶ καὶ ἥτορεις λόγων, ἀλλ' ἀπλῶς οἵτω καὶ ἀπανούργευτας²⁷ τὴν αὐτοῦ βούλησιν παριστῶντες, ὡς πάντα ὀντιασοῦν τὸν ἀκούσαντα νοεῖν τὰ λεγόμενα, πάρεστε νῦν ὑμεῖς πρὸς τῷ νοεῖν τὸ ὑμῖν συμφέρον, ἐπὶ τῇ ὑμετέρῃ βλάβῃ γελᾷν τὴν ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ καταδίκῃ πολιτευσαμένην ἐν βαρβάροις ἀλήθειαν, ἦν καὶ ὑμῖν ἐπιδημήσασαν ξενίσαι: οὐ βούλεσθε, διὰ τὰς ἀσελγειὰς ὑμῶν, καὶ τὸ λιτὸν τῶν λόγων αὐτῆς, ἵνα μὴ ἐλεγχθῆτε, διτε εἰκῇ φιλόλογοι ἔστε, καὶ οὐκ ἀλήθεις φιλόσοφοι. Μέχρι μὲν οὖν ποτε λαλεῖν μανθάνετε, οἱ τὸ καλῶς λαλεῖν οὐκ ἔχοντες (4); Πολλὰ γάρ παρ' ὑμῶν ῥῆματα. ἐνδει οὐκ ἔξια λόγου. Τί δὲ ἔρα καὶ ἔρει ὑμῖν²⁸ τὸ Ελληνικὸν πλῆθος μία ψυχὴ ποτε γενέσθεν, εἴπερ ἔσται χρίσις ὡς οὗτος φησι; Διὰ τοῦ θεὲς, τὴν σὴν βούλησιν οὐκ ἔκχρυξας ἡμῖν; Οὐ πάντως ἀκούσεσθε, εἴπερ τινὲς ἔρα καὶ ἀποκρίσεως καταξιωθήσεσθε, ὡς, ἐγὼ πάσας τὰς ἐπομένας πρὸς καταδοῆς κόσμου προαιρέσεις εἰδῶς, ἔκάστῳ πρὸς τὸ αὐτοῦ ἄξιον λανθανόντως προαπήγνησα· τοῦτο δὲ αὐτὸ διτε οὔτες ἔχει, βούληθεις τοὺς προτερεψυγάς μοι πληροφορῆσαι, διὰ τὶς ἀπαρχῆς ἐκ προτέρων γενεῶν τὴν ἐμὴν βούλησιν δημοσίᾳ οὐκ εἰεσα κηρυχθῆναι, νῦν πρὸς τῷ τέλει τοῦ βίου²⁹ κήρυκας ἐμῆς βούλης ἀπέστειλα, οἱ καὶ γελῶνται, καὶ ὑδρίζομεν χλευάζονται ὑπὸ τῶν μηδὲν ὀφελεῖσθαι βούλομένων, καὶ ἐπιτεταμένως τὴν ἐμὴν φιλίαν παρατησαμένων. Ω μεγάλης ἀδικίας, διτε μέχρι φύσιον³⁰ κτινδυνεύουσιν οἱ τοῦ θεοῦ κήρυκες, καὶ ταῦτα ὑπὸ τῶν εἰς σωτηρίαν καλουμένων ἀνόρων.

prædicatores Dei, idque per eos homines, qui ad

D XII. Ταῦτα μου λέγοντος καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα, πολὺς τῶν δχλων ἐγένετο θρύλλος· καὶ οἱ μὲν οἱ τὸν Βαρνάβαν ἐλεοῦντες συνῆράν μοι· οἱ δὲ τὴν δυνεῖς, δεινῶς κατ' ἐμοῦ ἔδρυχον τοὺς ὁδόντας. Ἐπει δὲ ἡδη καὶ ἡ ἐσπέρα κατέλαβε, τῆς χειρὸς λαβὼν τὸν

VARIE LECTIONES.

²⁶ al. add. τόν. ²⁷ al. ἀπανούργας. ²⁸ I. ὑμῶν ex mss. ²⁹ Verit Coileterius, quasi periinde esset ac τοῦ αἰῶνος, sententia postulante, sed sine exemplo, quod quidem sciām. CLER. ³⁰ al. φύου.

VARIORUM NOTÆ.

(4) Οἱ τὸ καλῶς λατεῖν οὐκ ἔχοντες. Verte: Qui bene loqui non potestis; quia boni nihil dicideant. CLER.

Βαρνάδαν, καὶ μὴ βουλόμενον βίᾳ εἰς τὴν ἐμὴν ἥγον
οἰκίαν, ἔνθα καὶ μένειν αὐτὸν ἐποίησα, ἵνα μὴ τις
ἀπὸ χειρας ἐπιβάλῃ¹¹. Καὶ τῷρες ὀλίγας σὺν
ἔμοι διατρίψας, καὶ τοῦ ἀληθινοῦ λόγου βραχέα με
κατήγορος¹²· σπεύδειν¹³ γάρ Ἐλεγεν εἰς Ἰουδαίαν
ἀφίκεσθαι τῆς ἑορτῆς χάριν, ὡς καὶ τοῦ λοιποῦ
συνεῖναι τοῖς αὐτοῦ δμοεύθεσιν ἔθέλων.

XIII. Ἐμοῦ δὲ λίαν τῆς ἑκείνου γλώττης χρεμα-
μένου, καὶ σφρόδρως ἐγκειμένου, καὶ οὐκ ἀνιέντος,
ἄλλα τὴν λοιπὴν ἀπαιτοῦντος διδασκαλίαν, καὶ λέ-
γοντος· σὺ μόνον οὓς ἱκουστις τοῦ φανέντος Θεοῦ
ἐκτίθου μοι λόγους, κάχγω τῷ ἐμῷ λόγῳ κοσμήσας,
τοῦ Θεοῦ κηρύξω τὴν βούλησιν. Εἴθ' οὕτως καὶ ἐντὸς
ἀλίγων ἡμερῶν συνεκπλεύσω σοι. Λίαν γάρ ποθῶ
παρὰ τὸν τῆς Ἰουδαίας γενέσθαι τόπον. Τάχα δὲ καὶ
συνοχήσω ὑμῖν τὸν πάντα μου τῆς ζωῆς χρόνον.
Ἄλλας τούτων ἀκούσας, εὐθὺς ἀπεκρίνατο· Σὺ εἰ μὲν
Ιστορῆσαι τὰ ἡμέτερα καὶ μαθεῖν τὸ συμφέρον ἐθέ-
λεις, ἔξαυτῆς μοι, φησί, σύμπλευσον· εἰ δὲ μὴ βού-
λει, ἄλλα τὰ σημεῖα τῆς οἰκήσεώς μου, καὶ ὡν θέλεις
ἔγω σοι σήμερον γνωριῶ, ἵνα ὅτε καὶ βούλεις παρ-
γενόμενος εὑρητής ἡμᾶς· ἔγω γάρ αὐτοῖς ἐπὶ τὰ ἐμαυ-
τοῦ πορεύσομαι. Καὶ δὴ ἀδυστήπτον οὕτως ἰδὼν τὸν
Βαρνάδαν, συνῆλθον αὐτῷ μέχρι καὶ τοῦ λυμένος·
καὶ μαθὼν παρ' αὐτοῦ ἄπειρον Ἐλεγε σημεῖα τῶν οἰκή-
σεων, φημὶ πρὸς αὐτόν· Ό; εἰ μὴ αὔριον ἔμελλον
ἀπατῆσαι τι τῶν ὀφειλομένων μοι, ἔξαυτῆς ἂν καὶ
συνέπλεόν σοι· πλὴν ἀλλὰ τάχιόν σε καταλήψωμαι.
Ταῦτα εἰπών, καὶ παραθέμενος αὐτὸν τοῖς τοῦ πλοίου
ἡγουμένοις, διέστρεφον μετὰ λύπης, μεμνημένος τοῦ
καλοῦ καὶ συνήθους φίλου.

XIV. Ἡμέρας δὲ διατρίψας, καὶ τὸ χρέος δι' δ
καὶ ἐπεσχέθην οὐχ ὅλον λαβεῖν δυνηθεὶς, ἀμελήσας
τοῦ περιλειπομένου διὰ τὸ ταχὺ τὸν ἀνόρα καταλα-
βεῖν, ὡς ἐμποδίου μοι γενομένου, καὶ αὐτὸς εἰς
Ἰουδαίαν ἀπέπλευσα, καὶ διὰ πεντεκαλέδεκα ἡμερῶν,
τῇ Στράτιων ἐπιδημῶ Καισαρείᾳ. Ἐπιβάντος δέ
μου τῆς γῆς, καὶ ξενίαν ἐπιζητούντος, μανθάνω Πέ-
τρον τινὰ λεγόμενον, τοῦ ἐν Ἰουδαίᾳ φανέντος Ἱησοῦ
Χριστοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ σημεία καὶ τέρατα τε-
ποτηκάτος, τὸν δοκιμώτατον μαθητήν, αὔριον Σίμων
τῷ ἀπὸ Γιτθῶν¹⁴ Σαμαρεῖ, μέλλειν οὖν πρὸς δια-
λέξεις. Ἔγὼ δὲ ταῦτα ἀκούσας, ἐδεήθην τὴν τούτου
μου μηνυθῆναι μονήν. Καὶ ὅμως ἔμαθον, καὶ τῷ πυ-
λῶνι ἐπέστην. Θεασάμενος δὲ οἱ ἐν τῷ οἰκεῖ, ἀντι-
έλλοντες ἡσαν, τίς τε εἰμι, καὶ πόθεν ἦκω. Καὶ ἴδού
Βαρνάδας ἔκβάς, ἀμα τῷ¹⁵ ίδειν περιεπλάκη μοι,
παλὸν χαίρων καὶ δαχρύων. Καὶ λαδόμενός μου τῆς
χειρὸς εἰσῆγεν εἰς τὴν οἰκίαν. Εἶτα καὶ τὸν Πέτρον
ὑποδεικνύς, οὗτος ἐστιν, Ἐλεγε, Πέτρος, ὃν μέγιστον
ἐπὶ τῇ τοῦ Θεοῦ τοσούτῃ ἐπηγγελλόμην σοι, Κλήμη,
ψάκντα τε καὶ τὰ κατὰ σὲ καία καὶ τὴν προσάρεστιν
ἀεὶ διηγούμην, ὡς ἐντεῦθεν γλίχεσθαι καὶ αὐτὸν ἔσεν
σε, καὶ τὴν σὴν ἐπιποθεέν συντυχίαν. Μέγα οὖν αὐτῷ
δώρον σε διὰ τῶν ἐμῶν προσφέρω χειρῶν. Καὶ
τοῦτο εἰπών, προσαγαγών, ἔφη· οὕτως ἐστι Κλήμης,
Ἑλέτρε.

VARIAE LECTIONES.

¹¹ al. ἐπιβάλῃ ¹² al. κατηγήσας. ¹³ Deest in al.¹⁴ al. Γιτθῶν. ¹⁵ al. τοῦ.

A nabæ manu apprehensa, eum licet nolentem, vi ad
meam domum duxi, ubi et feci manero, ne quis
ei manus injiceret. Paucosque dies mecum mora-
tus, nonnulla vere religionis rudimenta me docuit:
aiebat enim quod properaret venire ad Iudeam
propter festum, ut qui vellet in posterum cum suis
popularibus degere.

XIII. Ego vero cum valde ab illius lingua pen-
derem, ac vehementer instarem, nec desisterem,
sed reliquam doctrinam postularem, ac dicerem:
Tu tantum mihi expone Dei qui apparuit, quos au-
disti, sermones; et ego oratione mea eos ornans,
voluntatem Dei prædicabo, sicque postea intra
paucos dies navigabo tecum: admodum enim cupio
ad Iudeæ regionem venire: ac forte vobiscum toto
B vite meæ tempore habitatō; ille his auditis, illico
respondit, ac dixit: Tu, si quidem videre nostra,
et quod expedit cupis discere; mecum statim na-
vigate: sin vero non vis navigare, ego hodie signa
domicilii mei, eorumque quos convenire desideras
indicabo; ut quando volueris venire, nos invenias:
ego namque cras ad mea me conferam. Et vero
cernens Barnabam adeo esse inexorabilem, comi-
tatus sum eum usque ad portum, acceptisque ab
eo signis quæ dixerat domiciliorum, aio ad illum:
Nisi cras repeatendum mihi esset aliquid eorum
quæ mihi debentur, profecto jamjam tecum na-
vigarem; attamen cito te assequar. Ilis dictis,
commendatoque eo navis ductoribus, r̄versus
sum cum tristitia, memor boni ac concordia
amicī.

XIV. Aliquot autem dies moratus, et debitum,
propter quod retentus fueram, non totum accipere
valens; ut celeriter hominem attingerem, neglecto
quod supererat, quia mihi esset impedimento; ipse
quoque in Iudeam enavigavi, et quintodecimo die
Cæsaream Stratonis advenio. Cumque terram teti-
gissem, et hospitium quærerem, audio quendam
nomine Petrum, Iesu Christi Dei Filii, qui in
Iudea apparuerat et signa atque prodiga ediderat,
probatissimum discipulum, crastino die cum Si-
mone ex Gitthis Samaritano venturum ad disputa-
tionem. Quæ ego audiens rogavi indicari mihi illius
mansionem. Et statim ac didici, præsto fui ad fo-
res. Intuiti autem qui in domo erant, inter se
conferebant quisnam essem, ac unde proficiserem.
Et ecce Barnabas egressus, statim ut vidit com-
plexus est, multum gaudens ac lacrymans; appre-
hensaque manu mea, in domum introduxit. Deinde
Petrum ostendens: Hic est, inquit, Petrus, quem
maximum in Dei sapientia tibi denuntiabam, o
Clemens, cuique omnia quæ in te sunt bona et
propositum tuum semper narrabam, ut ex eo ipse
etiam cupiat videre te, tuamque congressiōnem
expetat. Magnum igitur ei munus te manibus meis
offerō. Quod cum dixisset, obtulit me. et dixit: Ille
est Clemens, Petre.

XV. At Petrus, postquam nomen audivit, memoria repetens Barnabæ narrationes, confestim, eo habitu quo erat, prosiliit, meque benigne ac germane exosculatus, atque assidere faciens: Recite fecisti, inquit, qui veritatis præconem Barnabam hospitio exceperis in veri Dei honorem; admodum excelso te gessisti animo, qui imperitorum furorem non fueris veritus. Revera enim beatus es tu, quod veritatis legatum ita omni cum honore suscepseris hospitem: pro quibus factis, ipsa quoque veritas te qui hospes es, suæ urbis civem designabit, tuncque magnopere lætaberis; quia parvam gratiam nunc sceneratus, bonamque doctrinæ voluntatem, eris hæres commodorum æternorum, bonorumque quæ auferri non possunt. Nec vero laborem subeas referendi mibi mores tuos: omnia enim quæ ad te pertinent, amator iste veritatis Barnabas indicavit, fere quotidie bonam tui mentionem faciens. Et ut tibi, tanquam vero amico, breviter rem aperiam; nisi tibi aliquid impedimento est, iter nobiscum habe, ac percipe sermonem veritatis, quem per singulas civitates habiturus sum, Romam usque ipsam.

XVI. Ego vero ad illum: Paratus quidem sum profisci tecum, inquam: hoc namque nescio quo modo constitui letus: verum cupio prius certior de veritate fieri; ut sciam, utrum anima immortalis sit, an mortalis; et si est sempiterna, num ob ea quæ hic gessit, judicari debeat; item, quidnam sit justum ac Deo gratum; præterea, factusne sit mundus, et quare factus; et an sit dissolvendus, necne, an melior futurus, an nec futurus omnino, ac, ne singula prosequar, hæc atque his similia vellent discere. Ille autem, divino spiritu cognoscens quid sibi vellent ea verba, cituni responsum dedit, ut et cito me ad veritatem revocaret. Atque ego, inquit, breviter tibi, o Clemens, rerum scientiam exhibeo: et jam nunc audi.

XVII. Dei voluntas multas ob rationes hominibus occulta fuit. Primo quidem quod illi detinrentur prava institutione, convictu vitioso, consuetudine perniciosa, malis colloquiis, non recta opinionum anticipatione, atque eapropter errore; deinde contemptu, incredulitate, fornicatione, avaritia, inani gloria, aliisque similibus; quæ cum in mundum, tanquam plurimus sumus in unam dominum, intraverint, intusque habitantium hominum visum offuscarint, eos non sinunt aspicere, neque mundi creatorem Deum intelligere ex iis in quibus ipse se pinxit, nec cognoscere quod ei placet. Quocirca oportet veritatis studiosi, intrinsecus ex animæ profundo, ad auxilium vera ratione vocent Deum solum, Dominum autem nostrum et Salvam-

A XV. Ό δὲ ἡγίκα τοῦ ὀνόματος ἤκουεν, εἰς μνήμην ἐλθὼν τῶν Βαρνάβα διηγημάτων, ἔξιτάτῳ τε ὡς εἶχεν εὐθὺς, καὶ προσηνώς με καὶ γησίων καταφῆσας, καὶ παρακαθισάμενος· Καλῶς ἐποίησας, Ἐψη, τὸν τῆς ἀληθείας κήρυκα ἔενίσας Βαρνάβαν εἰς τιμὴν τοῦ ὄντος²⁰ Θεοῦ, καὶ λίαν μεγαλοφρόνως, οὐκ αἰδεσθεῖς τὸν²¹ τῶν ἀπαιδεύτων θυμόν. Μακάριος γάρ ὡς ἀληθῶς σὺ, τὸν τῆς ἀληθείας πρεσβευτὴν οὗτῳ ἔενίσας πάσῃ τιμῇ· ἀνδρὸν αὐτῇ καὶ σε τῇ ἀληθείᾳ ἔνον δύτα, τῆς ἴδιας πόλεως καταστῆσαι πολίτην· καὶ τότε χαρήσῃ μεγάλως, διτι βραχεῖαν νῦν χάριν δανείσας καὶ ἀγαθὴν λέγων προσίρεσιν, καλῶν ἀδιῶν καὶ ἀναφαιρέων ἀγαθῶν ἕστη κληρονόμος. Καὶ μὴ κάμνε ἀντιβάλλων μοι τὸ σὸν δόγμα· πάντα γάρ τὰ κατὰ σὲ διφλακήθης οὖτος ἀντήρ δι Βαρνάβας ἀπῆγειλε, καθ' ἡμέραν σχεδὸν τὴν ἀγαθὴν σου μνήμην ποιούμενος. Καὶ ἵνα σοι, ὡς γησίωφ φίλωφ, δηλώσω κατ' ἐπιτομὴν τὸ προκείμενον, εἰ μὴ σοι τι ἐμποδίζει, συνδευσον δημίν, μεταλαμβάνων τὸν²² τῆς ἀληθείας λόγον, δι²³ κατὰ πόλειν ποιεῖσθαι μὲλλει μέχρι Πάρμης αὐτῆς.

XVI. Έγώ δὲ πρὸς αὐτόν, Σοὶ μὲν ἐτοίμως ἔχω συνδεύειν, εἶπον· τοῦτο γάρ οὐκ οἴδε ὅπως χαίρων προφητηματι· πλὴν περὶ ἀληθείας βούλομαι πρῶτον τηληροφορηθῆναι, ἵνα γνῶ, εἰ τῇ ψυχῇ ἀθάνατος, τῇ θνητῇ· καὶ εἰ ἀδιός οὖσα, περὶ ὧν ἔπραξεν ἐν ταῦθι, ἔχει χριθῆναι· καὶ τί ποτέ ἔστι δίκαιον τῇ ἀρέσκον Θεῷ, καὶ εἰ γέγονε κόσμος, καὶ διὰ τοῦ γέροντος, καὶ εἰ λαθήσεται· καὶ εἰ οὐ λαθήσεται, καὶ²⁴ χρείτων ἔσται, τῇ οὐδὲν ἔσται· καὶ ἵνα μὴ τὸ κατ' εἰδός λέγω, ταῦτα τε καὶ τὰ τούτοις ἐπόμενα μαθεῖν ήσελον. Οἱ δὲ,²⁵ τί ταῦτα βούλεται τὰ δρῆματα τῷ θείῳ πνεύματι γνῶντες, ταχεῖαν τὴν ἀπόχρισιν ἐποιεῖτο, ἵνα καὶ ταχύ με πρὸς τὴν ἀληθείαν ἐπαναγάγηται²⁶. Καὶ, Συντόμως ἔγω σοι, Ελεγεν, ὁ Κλήμης, τὴν τῶν δυτῶν γνῶσιν παρέξομαι· καὶ τὰ νῦν ἔξι αυτῆς ἄκουε.

XVII. Ή τοῦ Θεοῦ βουλὴ κατὰ πολλοὺς τρόπους ἐν ἀδηλῷ γέγονε τοῖς ἀνθρώποις· Πρῶτα μὲν διὰ τὸ χρητηθῆναι αὐτοὺς εἰσαγωγὴ κακῆ, συντροφίᾳ πονηρῷ συνηθεῖς δεινῇ, ὅμιλῷ κακῇ²⁷, προλήψεις οὐκ ὀρθῇ, καὶ διὰ ταῦτα πλάνη· ἐπειτα ἀφοβίᾳ, ἀπιστίᾳ, πορνείᾳ, φιλαργυρίᾳ, κενοδοξίᾳ, καὶ ἄλλοις τοιούτοις, ἢ δὴ καθάπερ καπνῷ πλῆθος εἰς ἔνα οἰκον ἐπεισθόντα τὸν κόσμον, καὶ τῶν ἔνδοθεν οἰκούντων ἀνδρῶν ἐπιθολώσαντα τὰς ὀράσεις, ἀναβλέψαι αὐτοὺς οὐκ ἐδ, καὶ τῇ διατραφῇ τὸν δημιουργῆσαντα κατανοῆσαι Θεὸν, καὶ τὸ τούτῳ δοκούν γνωρίσαι. Διὸ χρὴ τοὺς φιλαλήθεις ἔσωθεν ἐκ βάθους ψυχῆς ἐκκαλέσασθαι πρὸς ἀπικουρίαν ἀληθεῖ λογισμῷ τὸν μόνον Θεὸν, Κύριον δὲ ἡμῶν καὶ Σωτῆρα Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ παρ' αὐτῷ γνῶσιν λαβεῖν, ἵνα τις ἐντὸς ὧν ἐν τῷ

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ Lege τοῦ δυτῶν Θεοῦ, ejus, qui revera Deus est, ut infra, num. xxix. CLER. ²¹ al. inser. οὐ φοβηθεῖς. ²² al. τῶν. ²³ al. λόγων, ὧν. ²⁴ al. xxii εἰ. ²⁵ al. δὲ Πέτρος πρὸς ταῦτα ἀπεκρίνατο. Συντόμως σα ω. ²⁶ al. ἐπαγάγηται. ²⁷ οὐ καλῇ.

άκηρ τῷ πεπλησμένῳ καπνοῦ, τῷ κόσμῳ τούτῳ, οὐκέτι, προσώπῳ ἀνοίξαι δυνηθῇ θύραν, ὡς τὸ μὲν ἔκτὸς τοῦ ἡλίου φῶς εἰσκριθῆναι τῷ οἰκῳ, τὸν δὲ ἐντὸς τοῦ πυρὸς δυτικὰ ἐκβληθῆναι καπνὸν· ὅπως διαβλέψαντες οἱ ἀνθρώποι πιστεύσωσιν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Γίδην τὸν πρὸ τῶν αἰώνων ἐξ αὐτοῦ ἀφράστως γεννηθέντα, καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον τὸ ἐξ αὐτοῦ ἀφρήτως ἐκπορευόμενον, ἓνα Θεὸν γνωρίζοντες ἐν τρισὶν Τύποστάσεσιν, ἀναρχον, ἀτελεύτητον, αἰώνιον, ἀδιον, ἀκτιστον, ἀτρεπτον, ἀναλοίωτον, ἀπλοῦν, ἀσύνθετον, ἀσώματον, ἀδρατον, ἀναφῆ, ἀπεργραπτον, ἀπεριληπτον⁴⁴, ἀπειρον, ἀκατανόητον, ἀγαθὸν, δίκαιον, παντοδύναμον, πάντων κτισμάτων δημιουργὸν, παντοκράτορα, παντεπόπτην, πάντων προνοητὴν, ἔξουσιαντὴν, καὶ κριτὴν· καὶ οὐτως ἀναγεννηθέντες δι' ὑδατός τε καὶ πνεύματος, συγχληρονόμοι καταστῶσι τῶν πρὸς ἀφθαρτίαν ἀναγεννηθέντων υἱῶν τοῦ Θεοῦ. provisorem omnium, dominatorem, ac judicem; atque ita aqua et spiritu renati cohæredes constituantur filiorum Dei renatorum ad incorruptionem⁴⁵.

XVIII. Διὸ πρὸ παντὸς ζητήματος καὶ αὐτὸς, ὁ Κλήμη, ἑτοίμας ὡς υἱὸς πατρὸς πρόσταλε, ἵνα καὶ τῶν ὀρωμένων καὶ τῶν ἀρότων ἀψευδῶς τὴν γνῶσιν θεὸς παράσχῃ σοι. Εἰ δὲ καὶ μετὰ τὸ κληθῆναι οὐ θέλεις, ή βραδύνεις, δικαὶος θεοῦ κρίσεις ἀποκληρος⁴⁶ ἐσῃ, τῷ μὴ θελῆσαι μὴ θεληθεῖς. Καὶ μὴ τοι νομίσῃς δὲι καὶ τάντων τῶν ποτὲ γενομένων εὐσεβῶν εὐσεβίστατος γένη⁴⁷, μὴ φθάσεις⁴⁸ δὲ τελειωθῆναι διὰ βαπτίσματος, ἐλπίδος ἀγαθῆς τυχεῖν δυνήσῃ ποτε. Ταύτη γάρ πλείονα μᾶλλον ὑψέξεις τὴν κόλασιν, δὲι ψυλοῖς ἔργοις οὐκ ἔχρησα καλῶς⁴⁹. Οὐδὲ γάρ καλὸν τὸ καλὸν, δ φασιν (5), δταν μὴ καλῶς γίνηται. Σὺ δὲ εἰ οὐ θέλεις ὡς τῷ Θεῷ δοκοῦν βαπτισθῆναι, τῷ αὐτῷ μᾶλλον ὑπηρετῶν θελήματι, ἔχθραινεις πάντως τῇ ἐκείνου βουλῇ. 'Αλλ' ἵσως ἐρεις· Καὶ τί συμβάλλεται πρὸς εὐσέβειαν τὸ βαπτισθῆναι με ὑδατί; Πρῶτον μὲν δτι τὸ δέξαν θεῷ πράττεις. Δεύτερον δὲ, δτι δὲι δύτατος καὶ πνεύματος ἀναγεννᾶσαι (6) θεῷ καὶ τὴν ἐξ ἐπιθυμίας πρώτην σοι γενομένην καταλάβεταις γέννησιν· καὶ οὐτωσιντηρίας τυχεῖν δυνήσῃ, ἄλλως δὲ ἄρα δόδύνατον. Οὐτω γάρ ὁ ἐπὶ σωτηρίᾳ τοι ἀφθαρτός τοῦ γένους ἡμῶν ἐνανθρωπήσας θεὸς Αδρατος εἰπεν ἡμῖν· Ἄμητος λέγω ὑμῖν, ἐστι μὴ ἀραιτηρθῆτε διὸ δύτατος καὶ πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλεῖαν τῶν οὐρανῶν. Διὸ πρόσταθε τῷ βαπτίσματι· τοῦτο γάρ μόνον τὴν τοῦ πυρὸς

A torem Jesum Christum, et ab eo cognitionem accipiunt; ut aliquis intus positus in domo sumi plena, in hoc, inquam, mundo, accedens possit aperire fores; quo lumen solis, quod extra est, intromittatur in domum; ignis vero fumus, qui intro est, ejiciatur⁵⁰; ut homines, cum perspexerint, credant in unum Deum Patrem omnipotentem, et in unigenitum ejus Filium ex eo ante aeternam inenarrabili modo genitum, et in Spiritum sanctum ex eodem ineffabilis ratione procedentem; atque unum Deum cognoscant in tribus Personis, principio parentem, finis expertem, aeternum, perpetuum, inveniatum, immutabilem, variationi non obnoxium, simplicem, non compositum, incorporeum, invisibilem, intactilem, incircumscripsum, incomprehensibilem, infinitum⁵¹, non valentem perspici, bonum, justum, potentem omnia, creaturarum omnium opificem, omnipotentem, inspectorem cunctorum, atque ita aqua et spiritu renati cohæredes constituantur filiorum Dei renatorum ad incorruptionem⁵².

XVIII. Quapropter ante omnem quæstionem tu quoque, o Clemens, prompte tanquam filius ad patrem accede, ut et visibilium et invisibilium cognitionem vere tibi præbeat Deus. Quod si postquam vocatus es, non vis, aut cunctaris; justo Dei iudicio exhaeres eris; et quia noluisti, nolet te Deus. Neque vero existimes, quod etsi omnium qui unquam fuerunt pii, piissimus sis, baptismi autem consummationem non fueris assecutus, bonam spem adipisci aliquando poteris. Eo enim majores pœnas dabis, quod bonis operibus non bene usus sis. Nam, ut aiunt, bonum non bonum est, quando non bene agitur. Tu vero si, quemadmodum Deo placet, nolis baptizari, ac tu^z potius voluntati obsequeris; profecto illius consilio repugnas. Sed forte dices: Et quid ad pietatem conseret, si aqua baptizer? Primo quidem, quia id quod Deo placuit facis. Secundo vero, quia per aquam et spiritum renasceris Deo, atque primam nativitatem quam ex concupiscentia traxisti permutas: siveque salutem consequi poteris; aliter autem fieri nequit. Ita enim, qui propter salutem et immortalitatem generis nostri incarnatus est Deus Sermo, dixit vobis: Amen, dico vobis; nisi renati fueritis aqua et spiritu, D non introibitis in regnum cœtorum⁵³. Quocirca ad baptismum accede: siquidem hic solus vim ignis

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁴ Recogn. 1, 69. ⁴⁵ al. ἀκταλήπτων. al. ἀπεριληπτων, ἀκατάληπτων. ⁴⁶ Clement. hom. II, c. 26, etc. Rec. I. vi, c. 8, etc. ⁴⁷ ἀποκληρωση. ⁴⁸ al. εὐσεβέστερος γένη, ἀδάπτιστος δὲ ἡς, ἐλπίδος τυχεῖν. ⁴⁹ al. φθάσης. ⁵⁰ al. δτι καλὴ ἔργα οὐκ ἐποίησας καλῶς. Καλὴ γάρ εὐποιει, ὅπότ διὸ ὁ Θεὸς ἐκελεύεται. ⁵¹ Joan. III, 5.

VARIORUM NOTÆ.

(5) Ο φασιν. Deuter. xvi, 20: *Juste quod ius tuum est persequeris. Sapient. vi, 11: Οι φυλάξαντες ὅσιας τὰ δικαια διωθήσονται. Ad verbum in Vita Lucæ junioris tomo II. Auctarii Combebisianni pag. 265, τὸ γάρ καλὸν, οὐ καλὸν, φασιν, δταν μὴ καλῶς γίνεται, et apud Gregorium Nazianzenum, orat. 33, p. 531, τὸ καλὸν οὐ καλὸν, δταν μὴ καλῶς γίνηται. Parique modo Zonaras al. Caouenii Gangrenseum*

14, et Balsamon in Responsis ad Marci interrogations cap. 6, necnon Origenes in Catena Lucæ ms. ad cap. 1. vers. 6, ubi tamen in edita a Corderio nomine Simeonis apponitur, nescio an ob Σή quod ad marginem codicis Regii appetat, estque σημείωσι. Cor.

(6) Ἀναγεννᾶσαι. Lege ἀναγέννητο in Indicativo. CLER.

potest extinguere. Neque differ; quoniam dilatio solet afferre periculum, propterea quod incertum sit præstitutum morti nostræ tempus.

XIX.¹¹ Postquam hæc dixisset, Evidem, inquam, modo gratias ago Deo Patri, et unigenito ejus Filio, et sancto ejusdem Spiritui, quia ut certus fieri volui, ita et mihi tribuit. Cæterum de me deinceps securus esto. Nunquam enim dubitabo de ullo eorum quæ a te prolata sunt. Igitur, Domine mi Petre, ne animo anxi sis, tanquam non sentienti homini maxima bona donaveris. Scio quippe hoc tale et adeo magnum esse, ut quilibet illud et celeriter velit accipere. Sentio enim mihi velociter datum charisma. Ilæc postquam locutus sum; Petrus dixit: Gratiam habeo Deo, et pro salute tua, et pro commido meo. Itaque per trium mensium dies jejuna, et baptismum accipies. Incipe ergo a die crastina. Erit autem mihi cras cum Simone Mago disputatio. Neque ambigas, mihi adesse in adversantium controversiis. His dictis, ipse etiam cibum sumpsit, meque jussit privatim sumere. Benedictio autem cibo, actisque gratiis, subjunxit, dicens: Det tibi Deus, ut in omnibus mihi similis efficiaris, utque baptizatus, ejusdem tecum particeps sis mensæ. Eoque pronuntiato, quiescere me præcepit: jam enim et tempus ad somnum vocabat.

XX.¹² Sequenti ergo die, ego Clemens, cum adhuc nox esset, e somno excitatus, ubi intellexi Petrum vigilare, et cum iis qui una erant de cultu Dei disserere (erant autem numero sexdecim; quorum hæc sunt nomina: Zacheus, qui olim publicanus, et Sophonias frater ejus; Josephus, illiusque sodalis Michaelis; præterea Thomas et Eliezerus gemini; Eneas sacerdos; Lazarus sacerdos, quem a mortuis excitavit quatriuanum Dominus noster Jesus Christus; Elisæus, Benjamin filius Saphræ, itidem Rubilus et Zacharias architecti, Ananias et Aggæas Ammeni; necnon Nicetas et Aquila socii): ego quoque ingressus sum, et postquam salutassem, jubente eo consedi.

XXI. Ille autem institutum sermonem interrumperet, et quasi se purgans, rationem reddidit cur non exercefecisset me, quo verborum ipsius esse auditor: cuius rei causam, navigationis molestiam assignabat: illam enim concoqui volens, me quiescere permisit. Siquidem quando anima, inquit, circa id quod corpori deest occupatur, vel aliqua calamitate premitur, non multa cum diligentia solet attendere iis quæ dicuntur. Et propter hoc nolo

A ὅρμην σθέσαι δύναται. Καὶ μὴ ἀναδάλλου· διὸ τις ἀναδολὴ κίνδυνον οἴδε φέρειν, διὰ τὸ ἄνδην εἶναι τοῦ θανάτου τὴν προθεσμίαν.

XIX. Ταῦτα ἔκεινοι εἰπόντος, Ἐγώ μὲν, ἐφην, ήδη εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καὶ τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ Σῷῳ, καὶ τῷ Πνεύματι αὐτοῦ τῷ ἁγίῳ, διὸ ἀξιούλημην πληροφορηθῆναι, οὕτω μοι καὶ παρέσχε. Πλὴν περὶ ἐμοῦ τὸ λοιπὸν διφροντις ἐστο. Οὐδέ ποτε γάρ ἐνδύσας¹³ πρός τι τῶν ὑπὸ σοῦ λαλήθεντων ὥστε, κύριέ μου Πέτρε, μὴ ἀθύμει, ὡς ἀναισθῆτη μέγιστα δωρούμενος ἀγαθό. Οἶδα γάρ διὸ τοιούτον ἐστι καὶ οὕτω μέγιστον, οἷον ἄν τις καὶ ταχέως λαβεῖν βούλοιτο. Αἰσθάνομαι γάρ τοῦ δοθέντος μοι διὰ τάχους χαρίσματος. Ταῦτα μου εἰπόντος, δ Πέτρος ἔφη· Χάριν ὄμολογῶ τῷ Θεῷ, καὶ περὶ τῆς σῆς σωτηρίας, καὶ περὶ τῆς ἐμῆς ἀπολαύσεως. Πλὴν νήστευσον τριῶν μηνῶν ἡμέρας, καὶ λαμβάνεις τὸ βάπτισμα. "Αρέσαι τοῖνυν ἀπὸ τῆς αὔριον. "Εστι δέ μοι τῇ αὔριον πρὸς Σίμωνα τὸν μάγον διάλεξις. Καὶ μὴ ὀχλάσῃς παρεῖναι μοι ἐν ταῖς τῶν ἀντικειμένων ζητήσεσι. Ταῦτα εἰπὼν, καὶ τροφῆς αὐτὸς μεταλαβὼν, ίδιᾳ κάμε μεταλαβεῖν ἐκέλευσεν. Εὐλογήσας δὲ ἐπὶ τῆς τροφῆς καὶ εὐχαριστήσας, ἐπήγαγε λέγων· Δώῃ σοι ὁ Θεὸς κατὰ πάντα ἐξομοιωθῆναι μοι, καὶ βαπτισθέντι¹⁴ τῇ αὐτῆς μοι κοινωνῆσαι τραπέζης. Οὕτως εἰπὼν, ἡσυχάζειν μοι προσέταξεν· Ἦδη γάρ που καὶ διαρδεὶς πρὸς ὑπόνοιν ἐκάλει.

XX. Τῇ μὲν οὖν ἐπιούσῃ ἐγώ Κλήμης, ἔτι τῇ νυκτὶς ἔχούσης, διῦπνισθεὶς, καὶ μαθών τὸν Πέτρον ἐγρηγορότα, καὶ τοῖς συνοῦσι περὶ θεοεσθείας διαλεγόμενον, οἱ ἡσαν ἔκκαιδεκα τὸν ἀριθμὸν, ὃν καὶ τὰ ὄντα εἰσὶ ταῦτα, Ζαχαρίας ὃ ποτε τελώνης, καὶ Σωφωνίας¹⁵ ὃ ἀδελφὸς αὐτοῦ, Ἰώσηφος τε καὶ ὁ τούτου σύντροφος Μιχαήλς, προσέτι δὲ θωμᾶς καὶ Ἐλιέζερος οἱ δίδυμοι, καὶ Ἐνέας ὁ Ιερεὺς, καὶ Λάζαρος ὁ Ιερεὺς, διὰν ἀνέστησεν ἐκ νεκρῶν τετραήμερον ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ Ἐλισσαίας, Βενιαμίν ὁ τοῦ Σαφρᾶ, δόμιος γε 'Ρεύμιος καὶ Ζαχαρίας οἱ οἰκοδόμοι, Ἄνανιας¹⁶ τε καὶ Ἀγγαῖος¹⁷ οἱ ἀμυηνοὶ¹⁸. Ετι τε Νικήτης καὶ Ἀχιλλεὺς εἰσῆλθον κάτω· καὶ προσαγορεύσας ἐκαθίσθην, ἐκείνου κελεύσαντος.

XXI. Ό δὲ τὸν προκείμενον ἐκκόψας¹⁹ λόγον, ὑπεράπλοθυμενος, ἐπληροφρεὶ τίνος ἔνεκεν οὐκ ἀκρύπτει με, διποις ἀχροστῆς τῶν αὐτοῦ γένωμαι λόγων· καὶ τούτου αἰτίαν τὸν ἐκ τοῦ πλοῦ σκυλιὸν ἐποιείτο· ἔκεινον γάρ πεφθῆναι θέλων²⁰, μὲ τουτάζειν ἀφῆκεν. Ὁπότ' δὲν γάρ (7) ἡ ψυχὴ, φησι, περὶ τὸ λείπον ἀσχολήται τῷ σώματι, εἴτε τινὶ συφορᾷ συνέχεται, οὐ μετὰ πολλῆς εἰώθει προσέκειν ἀχριθεῖς τοῖς λεγομένοις. Τούτου δὲ ἔνεκεν οὐδὲ

VARIÆ LECTIÖNES.

¹¹ Clement. hom. 1, c. 21, etc. Recogn. l. 1, c. 18, etc. ¹² al. ἐνδοιάσω. ¹³ al. βαπτισθέντα. ¹⁴ Clement. homil. II, c. 1, etc. Rec. l. II, c. 1, etc. ¹⁵ Σωφωνίας. ¹⁶ Λεγε Αἰνείας, ill ad Clementinæ diximus. Cler. ¹⁷ al. Ἀγγαῖος. ¹⁸ al. ιαμμηνοὶ et ἀμηνοὶ et ιαμμινοὶ. ¹⁹ al. ἐγκόψας. ²⁰ al. πεφθῆναι μοι θέλων.

VARIORUM NOTÆ.

(7) Ὁπότεν ταῦτα. Excerptam sententiam hanc, ut Κλήμεντος πάπα Τόμης, legere est in ms. Regio 1500. Cler.

βαύλομαι διαλέγεσθαι τοῖς ἡ λύπη κατεχομένοις, ἡ λύπη κατεχομένοις, ἡ τὸ σῶμα πεπονηκόσιν, ἡ βιωτικαῖς φροντίσιν, ἡ ἐπέρφ πάθει τινὶ διενοχλουμένοις.

XXII. Καὶ μὴ λεγέτω τις, δτι οὐ χρή παραμυθίας καὶ νουθείας λόγους προσάγειν τοῖς φαῦλον τι πράττουσι. Φημὶ γάρ, ὡς εἰ μὲν ἀνύει τις προφερέτω· εἰ δὲ μὴ, τῷ καιρῷ τέως παραχωρεῖτω. Καιρὸς γάρ, ὡς Σολομῶντι δοκεῖ, πατεῖ πράγματι. Διὸ χρή τοὺς τὴν ψυχὴν ρωνύντας λόγους, πρὸ τῆς κακώσεως ταῖς ἀνθρώποις ἐπάγειν· ἵνα εἴ ποτε τις φαῦλον ἐπέλθῃ, πρωτεισμένος δονῦς, δρῦθ τῷ λογισμῷ δυνηθεῖται ἢ ἐπενεχθεὶν ὑποστῆναι. “Οθεν, ὡς φίλε Κλήμη, εἶγε τῷ θεῷ διαφέροντα γνῶναι θέλεις; παρὰ τοῦ Κύρου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ διδάσκοντος” ἀνθρώπον γνῶσιν, παρὰ τούτου μόνου μαθεῖν ἔχεις, δτι μόνος οἶδεν ἀληθείαν. Τῶν γὰρ ἄλλων εἴ τις ἐπίσταται τι, παρὰ τούτου μόνου, ἡ τούτου μαθητῶν λαβὼν ἔχει.

XXIII. Ἔστι τε αὐτοῦ τὸ βούλημα, δτι εἰς Θεὸς ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν, οὐδὲ κόσμος ἔργον δέ πάς, δεὶς δικαιοῦ ὥν, πάντως ἔκάστη πρὸς τὰς πράξεις ἀποδώσει ποτε. Ἀνάγκη γάρ πᾶσα. φύσει δίκαιον εἶναι λέγοντα τὸν θεόν, καὶ τὰς ἀνθρώπων ψυχὰς ἀθανάτους εἶναι πιστεύειν. Ἐπει τοῦ τὸ δίκαιον αὐτοῦ; δπου τινὲς εὐεσδός βιοτεύσαντες, καὶ κακουχηθέντες, βιαίως ἀνηρέθησαν· ἔνιοι δὲ ἀσεβεῖς παρὰ πολὺ γεγενημένοι, ἵνα πολυτελέρ βίου τρυφήσαντες, τὸν κοινὸν ἀνθρώπων ἐτελεύτησαν θάνατον. Ἐπει οὖν χωρὶς ἀπάσσης ἀντιλογίας δοθεὶς ἀγαθὸς ὥν, δίκαιοις ἔστιν, οὐκ ἀλλως δὲ δίκαιος εἶναι γνωσθεῖσαι, ἐὰν μὴ τῇ ψυχῇ μετὰ τὸν χρυσιμὸν τοῦ σώματος ἀθάνατος ἦ, ἵνα μετὰ τὸ ἀπολαθεῖν τὸ ίδιον σῶμα ἐν τῇ ἀναστάσει, δὲ μὲν κακὸς, ὡς ἐνταῦθα τὰ ἀγαθὰ ἀπολαβὼν, ἔκει περὶ ὥν ἔμαρτε κολασθῇ· δὲ ἀγαθὸς, ἐνταῦθα περὶ ὥν ἔμαρτε κολασθεῖς, ἔκει ὡς ἐν καλοῖς δίκαιοιν, κληρονύμος τῶν ἀγαθῶν καταστῇ· ἐπει τοίνους δοθεὶς δικαιοῖς, πρόδηλον ήμεν ἔστιν, δτι καὶ χρίσις γίνεται, καὶ εἰ ψυχὴν ἀθάνατον τυγχάνουσιν. Εἰ δέ τις, ὡς τῷ Σαμαρεῖ δοκεῖ Σίμωνι, καὶ οὐχ ὡς δ τῆς ἀληθείας βούλεται λόγος, τὸ δίκαιον εἶναι μὴ θέλοι δοῦναι θεῷ, τίνεται τοῦτο τις δοῦναι δύναται;

XXIV. Ταῦτα ἀκούσας ἔγω Κλήμης, καὶ τις ἄρα τιγχάνει, ἐφην, οὗτος δν λέγουσι Σίμωνα Σαμαρετην, μαθεῖν θιθελον. ‘Ο δὲ Πέτρος· Εἰ θέλεις μαθεῖν, ἐγή, πάρεστι σοι τοῦ γνῶναι παρ’ ὅν κάγγι πάντα τὰ κατ’ αὐτὸν ἐπιθόμην. Καὶ μεταπεμψάμενος ἐκέλευσεν Ἀκύλαν τε καὶ Νικήτην πάντα μοι ἀκριβῶς τὰ κατὰ τὸν Σίμωνα διηγήσασθαι. Οἱ δὲ τὸν θεόν μαρτυράμενοι μηδὲν παρεχεκλίναι τῆς ἀληθείας, οὕτω τὰ κατ’ αὐτὸν ἐξετίθεντο. Καὶ πρῶτος Ἀκύλας ἤρξατο λέγειν οὔτε· ‘Ἀκουσον, ὡς φίλατε ἀδελφὲ, δπως καὶ αὐτὸς

A sermocinari cum iis qui aut ægritudine detinentur, aut immoderate irati sunt, aut corpore ægrotant; aut sacerdotalibus curis, vel alio quopiam affectu obturbantur.

XXII. [“] Neque dicat aliquis, non oportere consolationis et admonitionis verba iis admoveare, qui mali aliquid habent ac gerunt. Aio enim, quod si quidem aliquis proficit, adhibeat; sin minus, interim tempori cedat. Tempus enim est, ut Salomon videtur, omni rei [“]. Quare oportet sermones qui animam confirmant, hominibus ante vexationem inferre; ut si quid forte pravi acciderit, mens prius armata, recta ratione possit id quod illatum est, perferrere. Unde, amice Clemens, si cupis quæ ad Deum pertinent cognoscere, a Domino et Deo et Salvatore nostro Iesu Christo, qui humanum genus docet scientiam; ab eo solo discere potes; quia solus novit veritatem. Aliorum enim si quis aliquid cognoscit, ab eo uno, aut ab ejus discipulis traditum accepit.

XXIII. [“] Est autem ejus sententia: Deum unum esse in tribus personis, cuius totus mundus opus est, quique justus existens, aliquando certe unicuique pro actionibus retribuet. Necesse quippe omnino est, ut qui asserit Deum natura esse justum, etiam credat immortales esse hominum animas. Quoniam ubi erit justitia ejus? quando aliqui, cum pie vixissent, tamen male habiti, per vim e medio sublati sunt: quidam vero, postquam valde impii exstitissent, atque vitæ luxui ac deliciis indulsissent, communi tamen hominum morte obierunt. Quandoquidem igitur absque ulla contradictione Deus, bonus cum sit, justus etiam est; nec aliunde justus esse cognoscetur, nisi anima post separationem a corpore, sit immortalis; ut quando in resurrectione suum corpus recuperarit, malus quidem, tanquam qui hic bona reperit, ibi pro iis quæ deliquit puniatur; bonus autem, hic pro delictis castigatus, illic quasi in sinu justorum, hæres bonorum constitutatur: quandoquidem igitur Deus justus est, constat inter nos, judicium quoque fore, et animas esse immortales. Si quis vero, quemadmodum Samaritano Simoni placet, et non ut veritatis doctrina vult, Deo concedere nolit, justum esse, cui jam aliquis id tribuere potest?

XXIV. His auditis, ego Clemens, Et quisnam est, dixi, iste quem aiunt, Simon Samaritanus, scire velle. Respondit autem Petrus: Si cupis discere, licet tibi ab iis cognoscere, a quibus et ego cuncta illius intellexi. Vocatisque Aquila et Nicta, præcepit eis, ut mihi omnia ad Simonem pertinentia diligenter enarrant. At illi, Deum attestati se nullatenus a veritate declinaturos, hunc in modum res ejus exposuerunt. Ac prior Aquila cœpit ita dicere: Audi, charissime frater, ut tu

VARIÆ LECTIONES.

[“] Clement. hom. II, c. 12, etc. [“] Eccl. III, 1. [“] al. τινα. [“] Deest in al. [“] Deest in al. [“] I. Recogn., l. viii, c. 6.

quoque accurate cognoscas omnia viri illius; cu-
jusnam sit, et quis, et unde; et quænam sint quæ
facit, et quo modo, quamque ob causam.

XXV. ²⁰ Simon igitur patre quidem Antonio, ma-
tre vero Rachele ortus est; natione Samaritanus, ex
Githis, vico qui non minus quam sex schoenis ab
urbe Samaritanorum distat. Illic Alexandriae Ægypti
commoratus, ac in Græca doctrina plurimum
exercitatus, et arte magica pollens, atque insolentia
elatus, se vult existimari esse virtutem s:pre-
mam, ipso quoque superiorem Deo qui totum
orbem produxit. Interdum vero se Christum signifi-
cans, Stantem appellat. Eamque appellationem
usurpavit, quasi qui semper constiturus sit, nec
babeat corruptionis causam qua corpore concidat.
Nec vero Deum mundi conditorem, supremum esse
ait: nec mortuos aliquando excitatum iri credit.
Hierosolymam negat, montem Garizimum substi-
tuit. Pro vere Christo Deo nostro, seipsum prædi-
cat. Legem, propria præsumptione aliter interpre-
tatur; et judicium fore quidem dicit, verum non ex-
spectat.

XXVI. Ut autem ipse religionis opinionem in-
vaderet, factum est ita. Joannes quidam exstitit
qui singulis diebus baptizaret: et quemadmodum
Domino fuerunt duodecim discipuli, duodecim
mensium solis gerentes numerum; sic ei quoque
fuerunt triginta viri principes, menstruam lunæ
rationem implentes; inter quos et una quædam
erat mulier, vocata Helena; ut ne hoc quidem abs-
que præmeditatione esset. Cum enim mulier dimidi-
dium sit viri, imperfectum tricenarii constituit nu-
merum; sicut et in luna, cuius incessus non
perfectum mensis cursum conficit. Porro horum
triginta, Joanni primus ac probatissimus erat Si-
mon.

XXVII. ²¹ Post mortem autem Joannis, Simon,
assumpta Helena, oberrat, plebem conturbans, di-
censque eam Helenam de supremis cœlis in terras
delatam esse: cuius gratia, inquit, Græci et bar-
bari bellum gesserunt, imaginati speciem veritatis:
et edens multa prodigiosa miracula; ita ut nisi co-
gnovissemus eum illa per magiam efficere, ipsi
quoque fuissemus decepti. Nunc autem quando ve-
sanus ille voluit etiam impondere hominibus reli-
giosis, ab eo secessimus. Etenim cæde se inquinare
cœperat; sicut nobis adhuc amicis velut amicus pa-
tefecit; quod cum pueri animam a suo corpore se-
parasset, infandis quibusdam adjuramentis futuram
adjudicem ad eorum quæ ipse vellet repræsentatio-

A ἀκριβῶς πάντα τὰ κατὰ τὸν ἀνδρα εἰλῆς, τίνος τε ὁν,
καὶ τίς, καὶ πόθεν, καὶ τίνα ἔστιν ἡ πράξει, καὶ
ὅπως, καὶ διὰ τί.

XXV. Σίμωνος ²² πατρὸς μὲν ἐστιν Ἀντινόος, μη-
τρὸς δὲ Παχὴλ, Σαμαρεὺς τὸ γένος ²³, ἀπὸ Γετθῶν ²⁴
τῆς κώμης, οὐ μείον ἢ σχοῖνους ἔξ τῆς Σαμαρέων
πολιεις ἀπέχουστης. Οὗτος ἐν Ἀλεξανδρεἴ τῇ πρὸς
Αἴγυπτον γεγονὼς, Ἐλληνικῇ τε παιδεἴ πάντα ἐκ-
τὸν ἐξασκήσας, καὶ τῇ μάγῳ τέχνῃ πολλὰ δυνηθεὶς,
καὶ εἰς ἀπόνοιαν ἐπαρθεὶς, θέλει νομίζεσθαι τις εἶναι
δύναμις ἀνωτάτω ²⁵, καὶ αὐτοῦ τὸν κόσμον πάντα
παραγαγόντος Θεοῦ. Ἐνίστε δὲ καὶ Χριστὸν ἐκανὸν
αἰνιττόμενος ²⁶ προσαγορεύεις (8). Καὶ τάπερ δὴ τῇ
προστηγορίᾳ κέχρηται, ὡς δὴ συστησμένος τε ἀεί, καὶ
φθοράς αἰτίαν, ὅπετε τὸ σῶμα πεσεῖν, οὐκ ἔχων. Καὶ
οὔτε θεὸν τὸν κτίσαντα τὸν κόσμον, ἀνώτατον λέγει
εἶναι· οὔτε νεκροὺς ἐγγέρθαις ²⁷ πιστεύει ποτέ. Τὴν
Τερουσαλήμ ἀρνεῖται, τὸ Γαριζεν δρός ἀντεισφέρει.
Ἀντὶ τοῦ ὄντος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ἐκανὸν ἀνα-
γορεύει. Τὰ δὲ τοῦ νόμου ἴδια, προσλήψεις ²⁸ ἀλτ-
γορεῖ, καὶ κρίσιν ἔσεσθαι μὲν λέγει, οὐ προσδοκεῖ
δέ.

XXVI. Τὸ δὲ παρεισελθεῖν αὐτὸν τῆς ²⁹ θεοτεοῖς
λόγον, γέγονεν οὖτως. Ἰωάννης τις ἐγένετο ἡμερ-
οβαπτιστής· καὶ ὥσπερ τῷ Κυρίῳ γεγόναστι ἀνέδεκα
μαθηταὶ τὸν τοῦ ἡλίου διωκέαμμην φέροντες ἀριθμὸν,
οὔτω καὶ αὐτῷ ἕξαρχοι γεγόνασιν ἀνδρες τριάκοντα,
τὸν μηνιαῖον τῆς σελήνης λόγον ἀποπληροῦντες, ἐνοῖς
καὶ μία τις ἦν γυνὴ καλούμενη Ἐλένη, ἵνα μηδὲ τούτῳ
ἀνοικούμητον ³⁰. Ἡμίσου γάρ ἀνδρὸς οὔτα τὴν γυνὴ,
ἀτελὴ τὸν τῆς τριάκοντάδος τίθησιν ἀριθμὸν· ὥσπερ
ἄρα καὶ τῆς σελήνης, ἃς ἡ πορεία τοῦ μηνὸς οὐ τέ-
λειον ποιεῖται τὸν δρόμον. Τούτων δὲ τῶν τριάκοντα,
τῷ Ἰωάννῃ πρώτος καὶ δοκιμώτατος ἦν ὁ Σίμων.

XXVII. Μετὰ δὲ τὴν τελευτὴν Ἰωάννου, τὴν
Ἐλένην δὲ Σίμωνα παραλαβών, περιέρχεται, τοὺς ἡγεμο-
ναστατῶν, αὐτὴν τε τὴν Ἐλένην λέγων ἀπὸ τὸν
ἀνωτάτων οὐρανῶν κατενεγένηνται τῷ κόσμῳ· ἡς ἐνεκά³¹
Ἐλληνές τε, φησι, καὶ βάρβαροι ἐμαχέσαντο, εἰκόνα
φαντασθέντες ἀληθείας· καὶ πολλὰ τερατώδη θυμά-
σια ποιῶν, ὡς εἰ μή ἔδειμεν διτι μαχεῖσθαι ταῦτα ποιεῖ,
τηπατήθημεν δὲν καὶ αὐτοῖς. Νῦν δὲ στέ τολματής ³²
ἀπατᾶν ἔθελε καὶ τοὺς ἐν θεοτεοῖς, ἀπέστημεν ἀπ'
αὐτοῦ. Καὶ γάρ μιασφονεῖν ἥρξατο, ὡς αὐτὸς ἔτι φιλοις
οὔσιν ἡμῖν οἵα φιλοις ἔξεφανεν, ὅτι παιδίου ψυχὴν τοῦ
ἰδίου σώματος χωρίσας, ἀπορθήτοις δρκοῖς τισί, συ-
εργὸν πρὸς τὴν τῶν αὐτῷ δοκούντων φαντασίαν, τὸν
παιδαδιαγράψας ἐπὶ εἰκόνος, ἐν τινι ἐνδοτέρῳ οἰκιᾳ, καθ'

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ Clement. hom. II, cap. 18, 21, etc. ²¹ Σίμωνος οὖν. al. Σίμωνος οὔτος, ut Clementin. II, 22. Cot. ²² al. Εθνος. ²³ al. Γηθῶν et Γητῶν. ²⁴ al. ἀνωτάτη. ²⁵ al. Clement. inser. ἐστῶτα. ²⁶ al. ἐγερθῆσθαι. ²⁷ Clement. hom. II, c. 25. Recognit. I. II, c. 12, etc. ²⁸ al. πολὺ μανεῖς et πολυμανεῖς.

VARIORUM NOTÆ.

(8) Χριστὸς ἐντὸν αἰτιούμενος προσαγορεύει. Mirum in nullo exemplari ante proσαγορευει ρωνὶς ἐστῶτα, quod et Clementinū habent. et sequentia

postulant. Ali vocem non intellexit metaphrasites? Vide nos ad Recognit. I. LXXXII. Cot.

διαντὸς ὑποκλ., ἀνατεθειμένην ἔχει. Διὸ, ἀσέβειάν αὐτοῦ καταγόντες, διάπεστημεν ἀπ' αὐτοῦ.

XXXVIII. Ταῦτα τοῦ Ἀκύλα εἰπόντος, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Νικήτης· Ἀναγκαῖον, ἀδελφὸς Κλῆμη, ἔφη, τὰ παραεἰρέντα τῷ Ἀκύλῳ ἐμὲ ὑπομνήσαι. Πρῶτον μὲν γάρ ὁ Θεὸς μάρτυς, ὃς οὐδὲν αὐτοῦ ἡμεῖς συνεπραγμένα ἀσεβεῖς, ἀλλ’ ὅτι αὐτοῦ πράσσοντος ἴστορήσαρεν. Καὶ μέχρις ὅτε ἀδιλαθῆ ποιῶν ἐπεδίκνυτο, ἐπερόμεθα· ὅτε δὲ τὰ μαρτυρία τινὶ γινόμενα, θεότητι τοιεν πρὸς ἀπάτην θεοσεβῶν ἐλεγεν, οὐκ ἔτι αὐτοῦ ἡνεγκέμεθα, καί τοι πολλὰ τὴν ἐπαγγελλομένου· ἕρων μὲν ναὸν καὶ ἀνδριάντας ἥμῶν κατασκευασθήναι, καὶ θεοὺς νομισθῆναι⁴⁰, καὶ ὑπὸ βασιλέων⁴¹ βούσθηναι, καὶ δημοσίων τιμῶν καταξιωθῆναι, καὶ χρήματιν ἀπεριορίστοις πλουτῆσαι.

XXXIX. Ταῦτά τε καὶ τὰ τούτοις μείζονα νομιζόμενα, τὴν ὑπέσχετο, μόνον ἵνα συνόντες αὐτῷ τὸ τῆς ἐγερθεώς κακὸν σιωπῶμεν, ὅπως αὐτῷ τὰ τῆς ἀπάτης προκόπτῃ. Καὶ διώκεις οὐ συνεθέμεθα· ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τῆς τοιαύτης ἀπονοίας παύσασθαι συνενοιλέντας, λέγοντες αὐτῷ· Πάντας τῆς τοιαύτης τὸλμη· Θεὸς εἶναι οὐ δύνασαι· φοβήθητι τὸν δυτικὸν Θεόν· γνῶθι διτὶ ἀνθρωπος εἰ, καὶ διτὶ σου μικρός ἔστιν ὁ τῆς ζωῆς χρόνος. Κανὸν μέγα πλουτήσεις, τὴν καὶ βασιλεύσης, τῷ μικρῷ σου χρόνῳ τῆς ζωῆς δλίγα τυγχάνειν πρὸς ἀπολαυσιν· καὶ ἀσεβῶς ζήσαντα αἰωνία κάλασις περιμένει. Διὸ φοβεῖσθαι⁴² τὸν Θεὸν συμβούλεύομεν, ὅτι ὁ κριθῆναι ἔχει τὴν ἔκάστου ψυχὴν περὶ ὅν ἐπράξειν.

XXX. Οἱ δὲ ταῦτα ἀκούσας, ἐγέλασσεν. Ήμῶν δὲ εἰπόντων· Τί τῶν⁴³ τὰ σοι συμφέροντα συμβούλευνταν καταγέλεις; ἐκεῖνος· Γελῶ ὑμῶν, ἔφη, τὴν μαράν ὑπόληψιν, δτε πιστεύετε ἀθάνατον εἶναι τὴν τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴν. Κάγω ἔφην· Οὐ διαμάζομεν, οἱ Σίμων, εἰ ἀπατᾶν ἡμᾶς ἐπικειρεῖς, ἀλλ’ ἐκπληττόμενοι⁴⁴ τίνει λόγων καὶ σεαυτὸν ἀπατᾶς. Λέγε οὖν ἡμῖν, οἱ Σίμων, εἰ καὶ τῶν ἀλλών οὐδεὶς πεπληροφόρηται ἀθάνατον εἶναι τὴν ψυχὴν, ἀλλ’ οὐν γε σὺ καὶ ἡμεῖς; οὐ μὲν, ὡς ἀνθρωπεῖον σώματος χωρίσας αὐτήν, καὶ προσομήσας καὶ ἐπιτάξας· τῇρεις δὲ, ὡς συμπαρόντες, καὶ τὴν ἐπιταγὴν ἀκούσαντες, καὶ τὸ κελευθὲν⁴⁵ διηρῆταις ἴστορησαντες. Καὶ ὁ Σίμων· Εἴγω μὲν οἴδα τί λέγετε· ὑμεῖς δὲ οὐκ οἴδατε περὶ τίνος⁴⁶ διαλέγεσθε. Καὶ ἦγὼ Νικήτης ἔφην· Ἐπειδὲ οἴδας, λέγε· εἰ δὲ μή οἴδας, μὴ δόκει ἡμᾶς τῷ λέγειν σὲ μὲν εἰδέναι, ἡμᾶς δὲ μή, ἀπατᾶσθαι δύνασθαι. Οὐ γάρ ἐσμεν οἵτινας, οἵτινοι πονηροὶ γονοὶ ἐνστέρηγες τὴν ὑποψίαν, καὶ τῷ⁴⁷ νομίμειν σὲ τὶ τῶν ἀποδρήτων εἰδέναι, ⁴⁸ ὑποχειρίους λάθεις⁴⁹.

XXXI. Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Ὅτι μὲν ἔχωρισα ψυχὴν ἀνθρωπεῖον σώματος, οἴδα ὑμᾶς εἰδότας· δτε δὲ οὐχ

VARIE LECTIONES.

⁴⁰ Clement. hom. II, c. 27, etc. ⁴⁰ al. inser. καὶ ὑπὸ δχλῶν προσκυνηθῆναι. ⁴¹ al. βασιλέως. ⁴¹ al. post μείζονα abest a duobus mss. Cor. ⁴² al. φοβεῖσθαι σοι εἰ σε. ⁴² al. ημῶν. ⁴³ al. ἐκπιτάχγμεθα. ⁴³ al. κελευθέν. ⁴⁴ al. τίνων. ⁴⁴ al. τοῦ. al. ἐκ τοῦ. Cor. ⁴⁵ al. πρεπον. καὶ οὕτως ἐπιθυμίᾳ κολαζεμένους ἡμᾶς. ⁴⁶ al. λαθῶν ἔχεις.

A nein; puer in imagine delineato, consecrata habet imaginem in quadam interiori sede, in qua ipse caperet somnum. Quapropter, damnata ejus impietate, abscessimus ab eo.

XXVIII. ⁴⁰ Hæc cum Aquila dixisset, frater ejus Nicetas: Necessæ est, frater Clemens, inquit, ea me commemorare, quæ ab Aquila prætermissa sunt. Primum equidem Deus testis est, nos in nullo opere impio adjuvisse eum; sed illo faciente, tantum spectasse. Et quandiu opera innoxia edebat, delectabamur: quando autem quæ per magiam liebant, per divinitatem se facere, ad pios homines decipiendos, dixit, non amplius eum passi sumus, quamvis multa nobis promitteret; primum quidem, fore ut templum et statuæ nobilis exstruerentur, diique existimaremur; item a regibus magnificaremur atque douaremur publicis honoribus; nec non infinita pecuniae ditesceremus.

XXIX. Hæc, et alia quæ putantur majora, nobis pollicebatur, modo ut cum eo viventes, pravum ejus molimen taceremus, quo fraus ei succederet. Attamen assensi non sumus: quinimo consilium dedimus, ut ab ista recordia desisteret; dicentes ei: Cessa ab hujusmodi audaci facinore. Deus esse non potes: time eum qui vere Deus est; cognosce te esse hominem, breveque esse tempus vite tuæ. Quanquam admodum locuples, vel etiam rex evaseris, exiguo vitæ tuae spatio pauca sunt quibus frueris: et viventem impie, æterna poena manet. Quare auctores sumus, Deum verearisi, a quo judicari debet uniuscujusque anima, pro iis quæ hic gessit.

XXX. Hæc ille audiens, risit. Cumque diceremus: Cur eos irrides, qui tibi utilia suadent? Ille: Rideo, inquit, stultam opinionem vestram, quod creditis immortalem esse hominis animam. Et ego respondi: Non miramur, o Simon, si fallere nos conaris, sed obstupescimus, qua ratione etiam te ipse decipias. Effare igitur nobis, Simon; licet aliorum nemo compertum haberet, animam esse immortalē; tu tamen et nos habemus: tu quidem, ut qui eam a corpore humano diremisti, qui colluctus es, qui imperasti: nos vero, ut qui adsuimus, et imperium audivimus, et quod jussum est vidi mus clare. Ad hæc Simon: Ego quidem scio quid dicatis; vos autem nesciis qua de re loquamini. Ac ego Nicetas dixi: Quandoquidem scis, edissere: quod si nescias, ne existimes decipi nos posse, dum ait, te quidem scire, nos autem nequaquam. Adeo enim stolidi non sunus, ut nobis vafram inseras suspicionem; redigasque nos in tuam potestatem, existimantes aliiquid ineffabilem cognosci a te.

XXXI. Respondit Simon: Quod quidem disjunxerim animam ab humano corpore, novi vos scire:

quod vero non anima defuncti ministret, sed alius quis dæmon, qui se animam esse simulat, novi vos ignorare. Et ego Nicetas excepti: In vita multa incredibilia audivimus: hoc tamen sermone amen-tiorem nos unquam audituros non speravimus. Nam si dæmon singit se animam mortui esse, quinam erat animæ usus, ut a corpore separaretur? Nonne ipsi præsentes audivimus te, cum animam e cor-pore adjurando evocares? Et qua ratione, uno ad-jurato, alter non adjuratus, tanquam veritus obe-dit? Nonne etiam tu aliquando a nobis rogatus, quam ob causam interdum cessarent assessiones, respondisti: Quia anima, completo super terram tempore quod in corpore peractura erat, ad inferos vadit: ac subjunxisti, animas eorum, qui propria morte obierunt, quoniam in inferis hinc secedentes custodiuntur, non facile permitti ve-nire?

XXXII. Hæc Nicetas cum protulisset, Aquila iterum dixit: Cuperem a te id unum discere, Si-mon; sive anima sit, sive dæmon, id quod adjurat; cuiusnam tandem metu, adjurations non con-temnit? Et Simon: Poenas, inquit, persoluturam se intelligit anima, si non obtemperet. Aquila vero: Itaque si anima adjurata venit, etiam judicium flet. Si ergo animæ sunt immortales, oratione et judicium erit. Quamobrem si eos quoque qui in malam actionem sunt adjurati, tumque non obtem-perarunt, condemnandos ait; quo modo tu non timuisti, eos cogere, cum qui coguntur, propter contumaciam puniantur? Nam te jam non esse mulctatum pro iis quæ designasti, mirum non est: eum judicium nondum sit, ut tu quidem poenas des eorum ad quæ coegisti; quod autem coactum est, veniam accipiat, quia malo facinori adjuramentum prætulerit. Simon autem, his auditis, ira per-citus, mortem, nisi taceremus, nobis minatus est.

XXXIII. Postquam Aquila hæc dixit, ego Cle-mens interrogavi, quænam essent miracula quæ faceret. Illi vero responderunt: ²³ Facit ut statue ambulent, in igne volutans se, non uritur, interdum volat, ex lapidibus panes facit, serpens sit, in capram transformatur, duas facies ostendit, in aurum convertitur, portas occlusas aperit, ferrum solvit, in conviviis simulacra formarum omnigenum exhibet, facit ut in domo vasa sponte ferri ad ministerium videantur, nec cernantur qui ferunt. Ista me-morantes audiens, mirabar: testabantur autem ipsi talia se vidisse.

XXXIV. ²⁴ His ita enarratis, venit Zacchæus, et ista Petro significavit: Jam nunc, Petre, tempus est, ut ex eas ad disserendum eum iis qui conve-neantur. Multa enim turba in atrio congregata te op-

A ἡ τοῦ τεθνεῶτος ψυχὴ ὑπουργεῖ, ἀλλὰ δαίμονις τις ὑποκρινόμενος ²⁵ εἶναι ψυχὴ ²⁶, οὐδὲ ὑμᾶς ἀγνοοῦ-ται· Καὶ ἐγὼ Νικήτης ἔφην· Πολλὰ ἐν τῷ βίῳ τῆς τάξις μετέπειτα· τοῦ δὲ τοιούτου λόγου ἀνοηστέφον οὐ προσεδοκήσαμεν ἀκοῦσαί ποτε. Εἰ γάρ δαίμονις ὑποκρίνεται ἡ τοῦ τεθνεῶτος εἶναι ψυχὴ, τις ἄρα τῆς ψυχῆς χρέα, τοῦ χωρισθῆναι τοῦ σώματος; Οὐκ αὐτοὶ δὲ παρόντες τῆς τάξις μετέπειταν σου, τοῦ σκήνως τὴν ψυχὴν ἔξορκίζοντος; πῶς δὲ καὶ δόλου ὀρκίζο-μένου, ἔτερος μὴ ²⁷ ὀρκισθεῖς, ὡς φοβηθεῖς, ὑπα-κούει; Οὐκ ἄρα δὲ καὶ αὐτὸς ἔξεταζόμενος ποτὲ πρὸς ἡμῶν, τίνος χάριν ἔνιστε καὶ παύονται αἱ προσεδρεῖαι, εἱρηκας, ὅτι ψυχὴ πληρῶσα τὸν ὑπὲρ γῆς χρόνον δν ἐμέλειν ἐν σώματι διατελεῖν, εἰς ἄλλην πορεύεται· προσετίθεις δὲ λέγων, ὅτι τῶν Ἰδίων θανάτῳ τελευτησάντων αἱ ψυχαὶ, ἐπειδὴ πρὸς ἄλλην αὐτοῖς χωρήσασαι φρουροῦνται, εὔκόπτως ²⁸ ἐλθεῖν ἀριένται;

XXXII. Ταῦτα τοῦ Νικήτου εἰπόντος, Ἀκύλας αὐτὸς πάλιν ἔφη· Ἐδουλόμην παρὰ σου τοῦτο μόνον μαθεῖν, Σίμων, εἴτε ψυχὴ, εἴτε δαίμονις ἐστὶ τὸ ὀρκίζομενον, τί δὲ καὶ φοβούμενον οὐ παραπέμπεται τοὺς ὄρκους; Καὶ ὁ Σίμων· Κόλασιν, φησι, παρα-κούσασα οἵδε μέλλειν παθεῖν. Καὶ ὁ Ἀκύλας· Οὐκοῦν εἰ ²⁹ ὀρκίζομένη ψυχὴ ἔρχεται, καὶ κρίσις ἄρα γίνεται. Εἰ οὖν αἱ ψυχαὶ ἀθάνατοι, πάντας ἐστὶ καὶ κρίσις. "Μόστε εἰ καὶ τοὺς ἐπὶ κακῇ πράξεις ὀρκισθέντας, εἴτα καὶ παρακούσαντας καταδικασθήναι φῆσι, πῶς οὐ πεφόδησαι σὺ τούτους καταναγκάζειν, τῶν ἀναγκαζούμενων ἐπὶ παρακοῇ κολαζό-μενων; τὸ γάρ δῆῃ σε μὴ παθεῖν ἐφ' οὓς ἔδρασας, οὐ θάυμα· ἐπειδὴ μήπω κρίσις ἐστίν, ἵνα σὺ μὲν δι-κηγόρος περὶ ὧν τὴν ἀναγκασσας, τὸ δὲ ἀναγκασθὲν ὃν συγγνώμην γένηται, ὡς τῆς κακῆς πράξεως τὸν ὄρκον προτιμήσαν. 'Ο δὲ τούτων ἀκούσας ὥργισθη, θάνα-τον, εἰ μὴ σιωπῶμεν, ἡμῖν ἀπειλήσας.

XXXIII. Ταῦτα τοῦ Ἀκύλα εἰπόντος, ἐγὼ Κλήμης ἐπιθόμην· τί δὲ ἄρα ἐστὶν ἡ ποιεῖ θαυμάσια. Οἱ δέ· Ἄνδριάντας, εἶπον, ποιεῖ περιπατεῖν· καὶ κυ-λιόμενος ἐπὶ πῦρ οὐ καίεται· ἔνιστε δὲ καὶ πέτασαι, καὶ ἐκ λιθων ἄρτους ποιεῖ, οἵρις γίνεται, εἰς αἵρα μεταμορφοῦται, διπρόσωπος γίνεται, εἰς χρυσὸν μεταβάλλεται· θύρας κεκλεισμένας ἀνοίγει, σίδηρον λύει, ἐν δείπνοις εἰδῶλα παντοδαπῶν ἰδεῶν παρ-ιστησι· τὰ ἐν τῇ οἰκίᾳ σκεύη ὡς αὐτῷ ματα φερόμενα πρὸς ὑπηρεσίαν ὀρδεσθαι ποιεῖ, τῶν φερόντων οὐ βλεπομένων. Ταῦτα λεγόντων, ἀκούων ³⁰ ἐθαύμα-ζον· ἐμαρτύρουν δὲ τὰ τοιαῦτα αὐτοὶ ἴστορικ-· νατ ³¹.

XXXIV. Τούτων οὗτων βρηθέντων, ἦκε Ζαχαρίας τοιαῦτα τῷ Πέτρῳ διασαφῶν· Ἦδη λοιπὸν, Ὁ Πέτρος, κατρός πρὸς τὸ ἐκβάντα σε διαλεχθῆναι τοῖς συνε-θούσι. Πολὺς γάρ ἐπὶ τῆς αὐλῆς συναθροισθεὶς ἀν-

VARIÆ LECTIONES.

²³ al. inser. ἐπειδὴ μὴ ὑπάρχει· vel ἐπειδὴ μηδὲ ὑπάρχει. ²⁴ al. inser. αὐτὸς. Al. αἰδ. ἐνεργεῖ. ²⁵ al. δ μῆ. ²⁶ al. οὐχ εὐκόλως. Clement. οὐχ εὐκόπιος. ²⁷ al. ἡ. ²⁸ l. s. Recogn. ii, 9. Anast., Cedren., Niceph. ²⁹ al. αὐτῶν. ³⁰ al. inser. παρόντες. ³¹ Clement. hom. iii, cap. 29, etc. Recogn. l. ii, c. 19, etc.

μάνις σε δηλώς, οὗ ἐν μέσῳ καθάπερ τις πολέμαρ-
γος⁹⁹ ὅπ' αὐτῶν δορυφορούμενος ἔστηκε Σίμων. Ὁ
& Πέτρος ἀκούσας, εὐχῆς χάριν ὑποχωρήσαὶ μοι κε-
λεύσας¹⁰⁰ μήπω τὸ σωτήριον βάπτισμα δεξαμένω,
ταῖς δῇ τελείσις: Ἀναστάντες, Ἐφη, εὐξέμεθα, ἵνα
θεός τοῖς ἀνεκλείπτοις αὐτοῦ οἰκτιρμοῖς συνεργήσῃ
μοι ὄρμῶντι πρὸς σωτηρίαν τῶν ὅπ' αὐτοῦ κτισθέν-
των ἀνθρώπων. Καὶ τοῦτο εἰπὼν, εὐξάμενος ἔξεις
εἰς τὸν ὑπαίθρον τῆς αὐλῆς τόπον μέγαν δυτα, ἐνθα
συνελήλυθες ἡσαν πολλοί, ἵνα ἀκούστατα γένωνται
τῶν λεχθησομένων. Στὰς οὖν καὶ ἴδων μετὰ πάσης
ἵστιας τὸν πάντα λαὸν εἰς αὐτὸν ἀτενίζοντα, Σί-
μωνα δὲ τὸν Μάγον εἰς ἀέσον ἔστωτα τοῦ λέγειν
ἥρετο οὐθώς

XXXV. Εἰρήνη εἶη πᾶσιν ὑμῖν τοῖς ἀτοίμως
ἔργοις δεξιάς διδόναι τῇ τοῦ Θεοῦ ἀληθείᾳ, ἥν αὐτοῦ
μεγάλη τε καὶ ἀσύγχριτον ἐν τῷ νῦν κόσμῳ ὑπάρ-
χουσαν δωρεάν, δὲ ἀποστέλλας ἡμᾶς Κύριος Ἰησοῦς
Χριστὸς δὲ Γίδες τοῦ ζῶντος Θεοῦ, ταύτην ἡμῖν ἐνε-
τείλατο τὴν προστηγορίαν, πρὸ τῶν τῆς διδασκαλίας
ἡγον ὅμιν ἐπιφέγγεσθαι· ἵνα ἐάν τις ἡ ἐν ὑμῖν
εἰρήνης τέκνον, διὰ τῆς διδασκαλίας ἡμῶν καταλάβῃ
εἰπὼν ἡ εἰρήνη· εἰ δὲ ταύτην λαβεῖν ὑμῶν τις μὴ
θέλοι, τότε καὶ ἡμεῖς ἀποτινάξαμενοι τὸν κονιορτὸν
τῶν ποδῶν ἡμῶν εἰς μαρτύριον, εἰς ἑτέρων ἀπίλω-
μεν² οἰκίας καὶ πόλεις. Καὶ ἀληθῶς ὑμῖν λέγομεν·
Ἀνεκτέρετον ἔσται γῇ Σοδόμων καὶ Γορδόβρας ἐν
ἡμέρᾳ κρίσεως, ἥ τῷ τῆς ἀπειθείας τόπῳ ἐνδιατρί-
βειν πρώτον μὲν, ὅτι ἀφ' ἐαυτῶν οὐχ οἷον τε γε-
γίνεται τὴν ἀληθείαν ἐπιγνῶναι· δεύτερον, ὅτι τὰ
καθ' ἡμᾶς ἀκούσαντες, οὐχ ἤλθετε μέχρις ἡμῶν·
τρίτον, ὅτι καὶ ἐλθοῦσιν ἡμῖν ἤπειθησατε. Διὸ
φειδόμενοι ὑμῶν, προτίκα εὐχόμεθα τὴν εἰρήνην ἡ-
μῶν ἐλθεῖν ἐφ' ὅμαδες. Εἰ οὖν ταύτην ἔχειν ἐθέλετε,
ἴει ὑμᾶς προθύμως τοὺς περὶ τῆς εὐσεβείας δέξασθαι
ἡγον, καὶ τὴν Θεῷ ἀρέσκουσαν πολιτείαν ἐπανε-
λέσθαι, ἵν' εὐεσθῶς καὶ δικαίως ζήσαντες, τῶν
ἀνθρώπων ἀγαθῶν γένησθε κληρονόμοι.

XXXVI. Καὶ τοῦ Πέτρου ταῦτα εἰπόντος, καὶ
περὶ τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ διδάξαντος, καὶ πόσα παρὰ
τῷ Θεῷ τῷ ἀνθρώπῳ τὰ ἀγαθὰ ἐδωρήθη, καὶ παρ-
εισάντων πολλὰ περὶ μοναρχίας, δὲ Σίμων ἔξω τοῦ
ἐκλον βοῆς μεγάλη Ἐφη· Τί Φευδόμενος ἀπατᾷ θέλεις
τὴν παρεστῶτά σοι ἴδιαντην δχλον, πειθῶν αὐτοὺς,
θεοὺς μήτε ὀνομάζειν, μήτε λέγειν ἔξδν εἰναι; τῶν
περὶ Ιουδαίοις δημοσίων βίβλων πολλοὺς θεοὺς
λεγουσῶν. Καὶ νῦν δὲ μετὰ πάντων ἀπ' αὐτῶν σοι
τῶν βιβλῶν περὶ τοῦ δεῖν θεοὺς νομίζειν, συζητήσας
βούλομαι· πρότερον περὶ οὗ ἐφῆς Θεοῦ, δεῖξας μὴ
εἰπὼν τὴν ἀνωτάτων καὶ πάντα δυναμένην Πρόδνοιαν,
καὶ δὲ ἀπρόγνωστός ἐστιν, ἀτελῆς, ἐνδεής, καὶ ὅλως
αὐτὸς ἀγαθός. Ἀμέλει καὶ τούτου δειχθέντος ἀπὸ τῶν
Γραφῶν, ὃς ἔγω λέγω, ἔτερος ἀγράφως περιλείπεται
εἶναι θεός, προγνωστικός, τέλειος, ἀνενδεής, ἀγαθός,

A peritur; in quorum medio tanquam aliquis belli
dux ab iis protectus ac stipatus constituit Simon.
Hoc auditio Petrus, cum orationis gratia secedere
me jussisset, qui nondum consecutus fueram salu-
tare baptismū; ad jam perfectos ac baptizatos,
Surgentēs, inquit, oremus, ut Deus pro suis per-
petuis miserationibus opituletur mihi prodeunti ob
salutem hominū ab ipso creatorū. Utque hoc
dixit, oratione facta, exiit in atrii locum subdia-
lem et magnum, quo multi convenerant, ut fierent
auditores eorum quæ dicenda essent. Stans ergo,
cernensque universum populum summo cum silen-
tio oculos in ipsum conjicere, ac Simonem Magum
in medio stare, hunc in modum loqui cœpit:

XXXV. ¹ Pax sit omnibus vobis, qui parati estis
dexteras dare veritati Dei; quam, magnum nempe
ac incomparabile ejus munus in hoc mundo ut in
salutationem vobis ante sermones doctrinæ accla-
memus præcepit nobis qui misit nos Dominus
Jesus Christus, Filius Dei vivi; quo si aliquis inter
vos sit filius pacis, per doctrinam nostram pax
eum complectatur; si quis autem vestrum eam
accipere nolit, tunc et nos excusso pedum nostro-
rum pulvere in testimonium, ad aliorum domos ac
civitates abeamus². Ac vere dicimus vobis: Tole-
rabilius erit in die judicii, fuisse in terra Sodomo-
rum et Gomorrhæ, quam in loco incredulitatis:
primo quidem, quia non potuistis ex vobis agno-
scere veritatem: secundo, quoniam de nostris cum
audieritis, non veniatis usque ad nos: tertio, quia
etiam nobis ad vos profectis non credidistis. Quare
gratificantes vobis, ultro oramus, ut pax nostra
veniat super vos. Si ergo eam habere vultis, oportet
vos alacri animo suscipere habitos de pietate
sermones, atque Deo placitam amplecti vitam; ut,
pia justaque vita transacta, æternorum bonoruin
hæredes sitis.

XXXVI. ³ Quæ cum Petrus dixisset, ac de ope-
ribus Dei docuisset, quantaque bona a Deo homini
sint donata; atque multa monuisset de monarchia,
id est unius Dei principatu, Simon extra turbam
voce magna infit: Quid astantem tibi imperitam
multitudinem vis mentiendo decipere, dum per-
suades eis, deos nec nominare licitum esse, nec
dicere? cum publici Judæorum libri multos deos
asseverent? Et vero nunc coram omnibus, ex iis
libris tecum disputare volo de eo, quod deos exis-
ttere sit existimandum: et prius de eo Deo quem
protulisti, ostendo eum non esse supremam ac omni-
potentem Providentiam; quia improvidus futuro-
rum est, imperfectus, indigens, ac omnino non
bonus. Quo, nimirum, demonstrato ex Scripturis,
quemadmodum ego assero, restat ut sit aliud Deus

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹ al. πολεμάρχης. al. ταξιαρχος. ¹⁰⁰ al. inser. μιχρόν. ¹ Recogn. I. II, c. 30. ² Mauth. x, 42.
Marr. vi, 11; Luc. x, 5. ³ al. ἀπιλῶνται. ⁴ Clement. hom. III, c. 58, etc. I. s. Rec. II, 37.
Cedren.

in Scriptura non commemoratus, praescius futuro-
rum, perfectus, non indigens, bonus, ab omni-
bus malis liber : ille autem quem loqueris, mundi ope-
rex, contrariis oppositus est.

XXXVII. Statim ergo, qui ad ejus similitudinem factus est, Adamus, etiam cæcus creatur, propter quod et transgressor invenitur, aique a Deo ejicitur, morteque mulctatur. Simili quoque modo, qui finxit illum, quandoquidem cuncta non videt, in Sodomorum exitio, *Venite, inquit, et descendentes videamus, an secundum clamorem ipsorum, qui ad me venit, perficiant; sin minus, ut sciām⁹*, et ignorarum se ostendit. Quando autem dicit de Adamo : *Ejiciamus eum, ne forte extensa manu sua ultingat lignum rit⁹, et comedat, et vivet in eternum⁹*; invidet. Cumque scriptum est : *Secum reputavit Deus, quod fecisset hominem⁹*; et poenitentia ducitur, et ignorat : nam illud, *secum reputavit*, consideratio est, qua aliquis ob eorum quæ cupit ignorationem, finem diligenter explorare vult; aut est poenitentis de re quæ præter sententiam contigit. Quod etiam scriptum est : *Odoratus est Dominus odorem suavitatis⁹*; indigentis est, et nido carnium delectatum fuisse, non boni. Tentare autem, sicut scriptum est : *Tentavit Dominus Abramum⁹*; mali est, ac ejus qui ignoret exitum patientia.

XXXVIII. Sieque Simon, multis Scripturæ dictis, male assumptis probare nitebatur Deum periude ac homines omni perpessioni obnoxium esse. Tum Petrus : An, inquit, qui malus ac plane improbus est, nullatenus velit se ipse arguere in iis quæ peccat, responde mihi. Simon respondit : Minime velit. Et Petrus : Quo modo igitur malus ac improbus esse potest Deus, cum ipsius voluntate opprobria in illum conscripta, publice proposita sint? Ac Simon : Fieri potest, ut illius reprehensio citra ipsius sententiam ab alia Virtute sit scripta. Dixit Petrus : Primum ergo hoc quæramus. Si suo quidem consilio se reprehendit, ut tu prius ultiro confessus es, improbus non est : sin vero alia Virtute, inquirendum est ac omnibus viribus examinandum, num quis eum qui solus bonus existat, omnibus malis subjecerit.

XXXIX. Et Simon : Manifestum est te nolle au-
dire ex Scripturis reprehensionem Dei tui. Ac Pe-
trus : Ipse id facere mihi videris ; qui enim ordinem quæstionis vitat, examen verum fieri non vult. Unde ego qui ordine utor, et volo primum scripto-
rem considerari ; manifeste cupio recta via ince-
dere. Tum Simon : Primo fatere, an vera sint quæ scripta sunt in mundi opificem; nec sit omnium su-
premus, cum juxta Scripturas omni nequitiae sit obnoxius ; et postea scriplorem suscitemus. Petrus

A πάντων ἀπηλλαγμένος κακῶν· διὸ οὐ φῆσθαι μιουργὸν, τοῖς ἐναντίοις ἀντικείμενος τυγχάνει.

XXXVII. Αὐτίκα γοῦν δὲ καθ' ὅμοιωσιν εὐτῶ γε-
γονῶς Ἀδὰμ, καὶ τυφλὸς κτίζεται⁹, ἐφ' ὃ καὶ πα-
ραβάτης εύρισκεται, καὶ τοῦ Θεοῦ ἐκβάλλεται,
καὶ θανάτῳ τιμωρεῖται. Ὁμοίως τε καὶ δι πλάτες
αὐτὸν, ἐπει τὴν πάντα δρᾶ, ἐπὶ τῇ Σοδόμων κα-
ταστροφῇ. Δεῦτε, λέγει, καὶ καταβάτες Ιδαμον,
εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν τὴν ἔρχομένην
πρὸς μὲν συντελοῦνται, εἰ δὲ μή, ἵρα τρῶ· καὶ
ἀγνοῦντα ἐαυτὸν δείκνυσι. Τῷ δὲ εἰπεῖν περὶ τοῦ
Ἀδάμ· Ἐκβάλλωμεν αὐτὸν, μή πως ἐκτείνας τὴν
χείρα αὐτοῦ ἀληγται τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς καὶ
φέρῃ, καὶ ζήσει¹⁰ εἰς τὸν αἰώνα, φθονεῖ¹¹. Καὶ
τῷ γεγράφθαι, ὅτι· Ἐνεθυμήθη ὁ Θεὸς δι
ἐποιησε τὸν ἄνθρωπον· καὶ μετανοεῖ, καὶ ἀγνοεῖ
τὸ γέρεν ἐνεθυμήθη, σκέψις ἐστὶ, ἢ τις δὲ ἀγνοιαν
ῶν βούλεται, τὸ τέλος ἀκριβῶσαι θέλει, ἢ ἐπὶ τῷ
παρὰ¹² γνώμην ἀποβάντι μεταμελουμένου¹³. Καὶ
τὸ γεγράφθαι διτι¹⁴. Νοσηρόθητη Κύριος σομήρη
εὐωδίας, ἐνδοεῦς ἐστι, καὶ τὸ ἐπὶ κνήσησι σαρκῶ
ἡσθῆναι, οὐκ ἀγαθοῦ. Τὸ δὲ πειράζειν, ὡς γέ-
γραπται διτι¹⁵. Ἐπειράζεις Κύριος τὸν Ἀβραὰμ,
κακοῦ, καὶ τὸ τέλος τῆς ὑπομονῆς ἀγνοῦντος.

XXXVIII. Ὁμῶς δὲ Σίμων πολλὰ τῆς Γραφῆς κα-
κῶς ἐκλαμβάνων, δεικνύειν ἐσπευδε παντὶ πάθει τοῦ
ἀνθρώπους ὅμοιως τὸν Θεὸν ὑποκείμενον. Καὶ δὲ Πέ-
τρος· Εἴ μηδὲν¹⁶ ἀγαπᾷ, φησὶν, δι κακὸς καὶ πάνυ
μοχθηρὸς, ἐφ' οὓς ἀμαρτάνει ἐαυτὸν ἐλέγχειν, ἀπο-
κριναὶ μοι. Καὶ δὲ Σίμων. Οὐκ ἀγαπᾷ, ἐφ'· Καὶ δὲ
Πέτρος· Πῶς οὖν κακὸς καὶ μοχθηρὸς εἶναι δύναται
δι Θεοῦ, εἰπερ αὐτοῦ θελήματι τὰ κατ' αὐτοῦ δεῖν¹⁷
δημοσίᾳ γραφέντα προετέθη; Καὶ δὲ Σίμων· Ἐνδέχε-
ται μή κατὰ προαίρεσιν αὐτοῦ ὑφ' ἐτέρας Δυνάμεως
τὸν κατ' αὐτῶν γραφῆναι ἐλεγχον. Καὶ δὲ Πέτρος ἐτῇ.
Πρῶτον οὖν τοῦτο ζητήσωμεν. Εἰ μὲν ὑπὸ τῆς ἐαυτοῦ
βουλῆς ἐαυτοῦ ἡλεγχεῖν, ὡς φάσας σὺ πρότερον ὡμο-
λόγησας, μοχθηρὸς οὐκ ἐστιν· εἰ δὲ καὶ ὑφ' ἐτέρας
Δυνάμεως, ζητητέον καὶ παντὶ σθένει ἐξεταστέον, μή
τις αὐτὸν μόνον ἀγαθὸν δητα, ἐπὶ πᾶσι τοῖς κακοῖς
ὑπέλασε¹⁸.

XXXIX. Καὶ δὲ Σίμων· Πρόδηλος εἰ φεύγων ἀπὸ
τῶν Γραφῶν ἀκούει τὸν κατὰ τοῦ Θεοῦ σου Ελεγχον.
Καὶ δὲ Πέτρος· Αὐτός μοι φαίνεται τοῦτο ποιῶν· δι γάρ
τάξιν ζητήσεως φεύγων, ἐξεταστιν ἀληθῆ γενέσθαι οὐ
βούλεται. Οὐθενὸς τῇ τάξιν χρώμενος, καὶ βουλέ-
μενος πρῶτον τὸν συγγραφέα νοηθῆναι, πρόδηλος εἰμι
τὴν εὐθείαν δέοντα θέλων. Καὶ δὲ Σίμων· Ὁμολόγησον
πρῶτον, εἰ γε τὰ κατὰ τοῦ δημιουργοῦ γεγραμμένα
ἀληθῆ ἐστι, καὶ οὐκ ἐστιν δι τῶν διλων ἀνώτερος, κατὰ
τὰς Γραφὰς πάσῃ ὑποκείμενος μοχθηρίᾳ, καὶ οὐτε-

VARIAE LECTIOMES.

⁹ al. add. καὶ γνῶσιν ἀγαθοῦ τυχὸν ἥ κακοῦ μή ἔχων γνωρίζεται. ¹⁰ Forte τοῦ θείου παραδείσου, e dirino paradiiso. CLEER. ¹¹ al. παράδεισου. ¹² Gen. xviii, 21. ¹³ Gen. iii, 22. ¹⁴ Gen. vi, 6. ¹⁵ al. ζι. οη. ¹⁶ al. κατ. φθονεῖ. ¹⁷ al. μή κατά. ¹⁸ al. κατά. ¹⁹ al. μεταμελομένου. ²⁰ al. Κατ. ²¹ Gen. viii, 11. ²² al. Κατ. ²³ Gen. viii, 11. ²⁴ al. κακά. ²⁵ ὑπέβαλε Clements.

ρον ζητήσωμεν²² τὸν συγγράψαντα. Καὶ ὁ Πέτρος· Τίνα μὴ δέξαι²³, ἀποκρίνομαι. Ἐγώ φημι δὲ τὰ δοκοῦντά σοι ταῦτα κατὰ θεοῦ γεγράφθαι, ἀληθῆ μὲν εἰσιν· ἀλλὰ καὶ οὐτικά, οὕτω τὸν θεὸν δείχνυσι μοχθηρόν. Καὶ ὁ Σίμων· Πῶς οὖν, ἐφη, τούτο συστήσεις δύνασαι;

XL. Καὶ ὁ Πέτρος· Τὸν Ἀδὰμ τυφλὸν λέγεις γεννηῖναι, διπερ οὐκ ἔν. Οὐ γάρ ἀν τυφλῷ ἐντελλόμενος ἔδειχνε λέγων· Ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γυνώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν, μὴ τενύσθε. Καὶ ὁ Σίμων μεταβαλὼν· Τυφλὸν ἐλεγεις τὸν νοῦν αὐτοῦ. Καὶ ὁ Πέτρος· Πῶς καὶ τὸν νοῦν τυφλὸς ἡδύνατο εἶναι, διὰ τοῦ γεύσασθαι τοῦ φυτῶν, συμφώνως τῷ κτίσαντι αὐτὸν οἰκεῖα πᾶσαιν ἐπιθετεῖς τοῖς ζώοις ὄνδρατα; Καὶ ὁ Σίμων· Εἰ πρόγνωσιν εἶχεν Ἀδὰμ, διὰ τοῦ προέργων τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἀπατήσαντα δφιν; Καὶ ὁ Πέτρος· Εἰ πρόγνωσιν μὴ εἶχεν Ἀδὰμ, πῶς τοῖς οὐκις αὐτοῦ πρὸς τὰς ἐσομένας πράξεις ἅμα τῷ γεννηθῆναι, καὶ τὰ ὄνδρατα ἐπιτέθεις; τὸν μὲν πρώτον μάλιστας Κάιν, δὲ ἐρμηνεύεται ζῆλος, δεὶς καὶ ζηλώσας ἀνεῖ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν Ἀδελ, δὲ ἐρμηνεύεται οὐδέδος· ἐπ' αὐτῷ γάρ πρώτῳ φανεύθητι ἐπένθησαν οἱ γονεῖς. Εἰ δὲ Ἀδὰμ ἐργὸν θεοῦ ὑπάρχον πρόγνωσιν εἶχε, πολλῷ μᾶλλον δημιουργήσας αὐτὸν θεός. Εἰ δὲ, ὁ Σίμων, κακῶς νοῶν τὰς θείας Γραφὰς, φιμώθηται.

XLI. Τὸ δὲ γεγράφθι· Ἐνεθυμήθη ὁ θεὸς, ὡς λοιπῷ χρησαμένου διὰ τὴν ἄγνοιαν· ἦτι μὴ καὶ· Ξειράλε Κύριος τὸν Ἀβραάμ, ίνα γνῷ εἰ ὑπενήκῃ· καὶ τό· Καταβάτες Ιδωμενεὶς εἰ κατὰ τὴν πραυτὴν αὐτῶν τὴν ἀρχομένην πρὸς μὲν συντελοῦται· εἰ δὲ μὴ, ίνα γνῷ· καὶ ίνα μὴ εἰς πολὺ μητίνα τὸν λόγον, σαφῇ τὴν διάνοιαν καὶ διάγνωσιν αἱ μῆτρες ἔχουσιν αὐταῖς, μὴ καταγινώσκουσαι τοῦ θεοῦ ἄγνοιαν, καὶ τὴν τὴν τοῦτο διαφεύγῃ διάνοιαν²⁴. ὅτι οὐδὲν τῶν προγινώσκει, λέγει τῷ Ἀβραάμ· Γιγάντων τάσσῃ στις πάροικοι δύται τὸ σπέρμα σου ἐν τῇ οὐρᾳ Ιδαίᾳ· καὶ δουλώσουσιν αὐτὸν, κακώσουσι, καὶ ταξιεύσουσιν αὐτοὺς ἐτη τετραδόσια· τὸ δὲ ἔτος φέτα δουλεύσωσι κριτῶν δέρω· μετὰ δέ ταῦτα ἐκείνοις ταῦτα ὥδε μετὰ ἀποκενηῆς πολλῆς· σὺ δέ ἀπελεύσῃ πρὸς τοὺς πατέρας σου μετ' εἰρήνης, τραφεῖς δέ τὴν πατέρα καλῷ· τετάρτη δέ γερεῦ ἀποστραγήσονται ὥδε. Ταῦτα δὲ πάντας μετὰ πολλοὺς²⁵ δέρα συμβήσεον μᾶλλοντα γενεᾶς²⁶, προγινώσκοντάς ἔστι· καὶ σαρέστατα εἰδότος.

XLII. Η μὲν οὖν περὶ τούτων ζητήσις, καὶ εἰς τρίτην παρετένετο τὴν ἡμέραν, ἐπιφωσκούσης δὲ τῆς τετάρτης, φυγάς ὁ Σίμων εἰς Τύρον ὕσχετο. Καὶ οὐ μετὰ πολλὰς ἡμέρας ἀφίκοντο τινες ἐκείθεν ἐπαγγέλλοντες²⁷ τῷ Πέτρῳ, ὅτι· Σίμων μεγάλα θαυμάσια ἐν Τύρῳ ποιῶν, πολλοὺς τῶν ἐκεῖ κατέπληξε, καὶ στ

²² Mallem legere ἐλεγον, Latine, dixi. EDIT. PATROL.

VARIA LECTIONES.

²³ al. ζητήσωμεν. ²⁴ al. add. ἀντιλέγειν σου τῇ ἀταξίᾳ, μὴ θέλων ζῆτειν. ²⁵ Clement. hom. III, ε. 42, etc. ²⁶ Gen. II, 17. ²⁷ Gen. VI, 6. ²⁸ Gen. XXII, 1. ²⁹ Gen. XVIII, 21. ³⁰ al. ἀμθωνίαν. — ³¹ Gen. xv, 13. ³² al. καὶ τὰ πολλαῖς. ³³ al. γενεᾶς. ³⁴ Clement. hom. III, c. 58, etc. ³⁵ al. θεαγγέλλοντες.

A autem: Ne id de me videatur, respondeo. Ego aio, ista, quæ tibi censentur adversus Deum scripta, vera quidem esse; verum etiam sic, non ostendere Deum esse improbum. Qui ergo, inquit Simon, hoc potes astruere?

XL. ³⁶ At Petrus: Adamum dicas cæcum formatum esse; quod tamen ille non erat. Non enim præcipiens ostendisset, ac dixisset: *De ligno autem scientia boni et mali ne gustetis*³⁷. Et Simon invertens respondit: Cæcam dixit mentem ipsius. Ac Petrus: Qua ratione mente cæcus esse poterat, qui antequam gustasset fructum, convenienter creatori ipsius, propria omnibus animalibus imposuit nomina? Simon vero: Si Adamus prænotionem habuit, quare non prænovit serpentem qui ejus uxorem decepit? Rursum Petrus: Si prænotionem non habuit Adamus, quo modo filius suis, simul ac nati sunt, etiam nomina imposuit secundum futuras actiones? primum vocans, Cain, quod interpretatur *amulatio*; qui etiam, *amulatio* ductus interfecit fratrem suum Abel, quod interpretatur *luctus*; super eo siquidem primo occiso, parentes luxerunt. Quod si Adamus, qui Dei opus erat, prænotione præditus fuit; multo magis qui condidit eum Deus. Tu autem, o Simon, cum male intelligas divinas Scripturas, obturato ore tace.

XLI. Porro quod scriptum est: *Secum reputavit Deus*³⁸, quasi utatur ratiocinatione propter ignorantiam; et adhuc: *Tentavit Dominus Abrahamum*³⁹, ut cognosceret an is ferret patienter; illud etiam: *Descendentes videamus, an secundum clamorem ipsorum, qui venit ad me, perficiant; sin minus, ut sciam*⁴⁰: ac ne sermonem longius protraham, claram sensum ac intellectum habent ea testimonia, nec Deum de ignorantia arguunt; licet id tuam sufficiat intelligentiam. Quod autem revera præsciatis, ideo dicit Abraham: *Sciendo scies, quod peregrinum erit semen tuum in terra non sua; et in servitutem redigent illud, et affligent, et depriment eos quadringentis annis: gentem autem cui servient, ego iudicabo: post hæc vero exibunt huc cum multo apparatu: tu autem abibis ad patres tuos cum pace, nutritus in senectute bona: quarta vero generatione revertentur huc*⁴¹. Et sane ista quæ post multas generationes eventura erant, ostendunt quod præuoscat, et manifestissime ac certissime sciatis.

XLII. ⁴² Itaque de istis rebus inquisitio ad tertium quoque diem producta est. Quarto autem illucescente, Simon in Tyrum fuga se abripuit. Nec multis post diebus quidam illinc venerunt, ita renuntiantes Petro: Simon, magnas præstigias Tyri edendo, multos incolarum perculit; teque pluribus

calumniis odiosum effecit. Quæ postquam audivit Petrus, in sequenti nocte, omni populo congregato: ²² Quandoquidem, inquit, cum ego properarem ad gentes, quæ multos deos asserunt, ut prædicarem ac docerem unum esse Deum in tribus personis, creatorem cœli et terra, omniumque quæ in iis continentur, quo homines, dilecto eo, possent salutem consequi; præveniens diabolus, Simonem premisit, ut persuaderet hominibus cunctis, colere deos qui non sunt, utque recusarent credere in unum Deum qui universa condidit, tum visibilia, tum invisibilia; idcirco oportet me cito assequi eum, ne doctrina Simonis, diutius inimorata, omnes penitus invadat.

XLIII. Quare necesse est aliquis pro me locum meum suppleat. Atque cuncti Deum intente oremus, ut eum qui dignus sit, Deus designet. ²³ Quibus dictis, imposuit manus Zacchæo, et ait: Here Domine, Pater Domini Deique ac Salvatoris nostri Jesu Christi; per Spiritum tuum sanctum ac adorabilem, tu hunc tuere, qui pastor sit populi tui, quem elegisti. Hæc ubi dixisset, ad populum insit: Quicunque baptizari vultis, ex crastino die jejunare incipite. Post tres autem dies, cum baptizare coepisset, vocavit me Clementem, Nicetam, et Aquilam, ac dixit:

XLIV. Tyrum profecturus post septem dies, volo uti vos celeriter eo advenientes, et apud Chanaanæam Berenicen. Justæ filiam clam hospitati, omnia quæ ad Simonem pertinent investigetis, ac diligenter mibi perscribat. Quapropter jamjam cum pace pergit. Igitur relinquentes eum baptizantem, in Tyrum Phoeniciæ profecti sumus: ²⁴ et apud prædictam Chananaeam diversati, acceptique ab ea splendide ac honorifice, statim de Simone loculi sumus, his verbis: Simon iste Magus, in disputatione, quam cum domino nostro Petro Cæsarea habuit, superatus, statim eo habitu quo erat, huc se profugus contulit; atque in eum maledicta conjiciens simpliciorum animas abripit: cumque ipse magus sit, illum magum appellat; et cum sit impostor, apostolum impostorem proclamat; quiique in omnibus devictus fuit, seque in fugam turpiter conjectit, vicisse se profitetur.

XLV. Berenice autem, ipsa quoque ita rem habere testata est; et reliqua alia per se addidit. Phantasma enim, inquit, postquam is hoc advenit, et spectra ac simulacula quotidie in medio foro faciens, totam obstupescit civitatem: ²⁵ nam statuæ quidem moventur quando ipse pertransit; et vero ære umbræ ei præsunt, quas ei defunctorum animas nominat. Multos porro qui eum præstigiatorem dicebant, cum postea ad convivium vocasset, et bovem mactasset, ipsisque in escam dedisset; variis morbis implicuit; atque dæmones eis immisit: in summa, multos affligendo, deus esse existi-

A πολλὰς διαβολαὶς μισητὸν ἐποίησε. Ταῦτα ἀκούσας, ὁ Πέτρος, τῇ ἐπιούσῃ νυκτὶ πάντα τὸν λαὸν συναθροίσεις· Ἐπειδὴ, φησὶν, ὅρμῶντός μου εἰς τὰ ἔθνη τὰ παλλοὺς θεοὺς λέγοντα, κηρύξαι καὶ διδάξαι ὅτι εἰς ἑπτά Θεὸς ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν, δις οὐρανὸν ἔχτισε, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς πάντα, διπλῶς ἀγαπήσαντες αὐτὸν οἱ ἀνθρώποι σωθῆναι: διυνηθῶσι· προλαβόν διδάσκολος, Σίμωνα προαπέστειλεν, ἵνα πείσῃ πάντα ἄνθρωπον λατρεύειν τοῖς μὴ οὖσι θεοῖς, καὶ ἀρνήσωνται πιστεύειν εἰς Ἑνα Θεὸν τὸν ποιήσαντα πάντα, τὰ τε ὄρατα καὶ τὰ ἀόρατα· χρή με ταχέως αὐτὸν καταλαβεῖν, ἵνα μὴ ἡ διδασκαλία τοῦ Σίμωνος ἐγχρονίσασα, παντελῶς πάντων ἐπικρατήσῃ.

XLIII. Δεὶ οὖν ἀντ' ἐμοῦ τινὰ τὸν ἔμδν ἀναπληρώσαι τόπον. Καὶ πάντες τοῦ Θεοῦ ἔκτενῶς δειρῶμεν, διπλῶς τὸν δυνταῖς ἀναδείξῃ. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐπέθηκε χείρας τῷ Ζαχαρίῳ, καὶ φησί· Δέσποτα Κύριε ὁ Πατὴρ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διά τοῦ Πιεύματός σου τοῦ ἀγίου καὶ προσκυνητοῦ, σὺ διαφύλαξον τοῦτον, ποιμανεῖν τὸν λαὸν σου, δικαίως. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, πρὸς τὸν λαὸν ἔφη· "Οσοις βαπτισθῆναι θέλετε, ἀπὸ τῆς αὔριον νηστεύειν ἀρξασθε. Μετὰ δὲ τρεῖς ἡμέρας βαπτίζειν ἀρξάμενος, ἐμὲ Κλήμεντα φωνήσας καὶ Νικήτην καὶ Ἀκύλαν, ἔφη·"

XLIV. Μέλλοντί μοι πρὸς τὴν Τύρον δρμῆν μεθ' ἡμέρας ἐπτά, βούλομαι τὸ τάχος ὑμᾶς ἐκεῖ γενορένους, καὶ παρὰ τῇ Χανανίτιδι· ²⁶ Βερνίκῃ, Ιούστῃς θυγατρὶ λανθανόντων ἐπιξενωθέντας, τὰ κατὰ τὸν Σίμωνα πάντα διερευνησαμένους, ἀκριβῶς γράψαι με. Διὸ ἔκαυτῆς πορεύεσθε μετ' εἰρήνης. Καὶ δὴ βαπτίζοντα καταλιπόντες αὐτὸν, εἰς Τύρον τῆς Φοινίκης ἐπορεύμεθα· καὶ παρὰ τῇ προειρημένῃ Χανανίτιδι· ²⁷ καταγύθεντες, καὶ δαψιλοῦς ²⁸ παρ' αὐτῇ ἔκνιας ²⁹ καὶ φιλοτίμου τυχόντες, περὶ τοῦ Σίμωνος αὐτίκα διελεγόμεθα· Σίμωνον οὗτος δι Μάγος, εἰπόντες, ἐπὶ τῆς ἐν Καισαρείᾳ πρὸς τὸν κύριον ἡμῶν Πέτρον ἥητησες ἡττηθεῖς, φυγάς ἐνταῦθα ὡς εἶχεν εἰδίνης ἀπέδρα, καὶ λοιδορούμενος αὐτῷ, συναρπάξεις τὰς τῶν ἀπλουστέρων ψυχάς· καὶ μάγος ὡν αὐτὸς, μάγον ἐκείνον ἀποκαλεῖ· καὶ πλάνος ὡν οὗτος τὸν ἀπόστολον πλάνον ἀποκηρύττει ³⁰; καὶ διὰ πάντων αὐτὸς ἡττηθεῖς, καὶ φυγὴ αἰσχρῶς ἐσαυτὸν ἐπιτρέψας, φάσκει νενικηκέναι.

XLV. Ἡ Βερνίκη μὲν οὖν, οὗτα καὶ αὐτὴ ταῦτα ἔχειν εἴπει καὶ τἄλλα δὲ παρ' ἔκαυτῆς τὰ λειπόμενα προσετίθει. Φαντάσματα γάρ, ἔφη, μετὰ τὸ τῆδε αὐτὸν ἐπιστῆναι, καὶ ίνδαλματα καθ' ἔκαστην ἐν μέσῃ τῇ ἀγορᾷ ποιῶν, πάνταν ἐκπλήγτει τὴν πόλιν· ὡς ἀνδριάντας μὲν αὐτοῦ διερχομένου κινεῖσθαι, καὶ σκιάς πολλάκις ³¹ αὐτοῦ προηγεῖσθαι, δις καὶ τῶν τεθνηκότων ψυχάς αὐτὸς ὀνομάζει. Πολλοὺς δὲ αὐτὸν καὶ γόντα λέγοντας, θυτερον εἰς εὐωχίαν δῆθεν καλέσας, βοῦν τε θύσας, καὶ αὐτοὺς ἐστιάσας, διαφόρους περιέβαλε νόσοις. Καὶ δαίμονας δὲ αὐτοῖς ἐνῆκε· καὶ ὅλως πολλοὺς κακώσας, θεδεις εἶναι νενόμισται. Οὐεν-

VARIÆ LECTIIONES.

²² Rec. I. iii, c. 65, etc. ²³ Clement. hom. iii, c. 72, etc. ²⁴ al. Χανανίτιδε. ²⁵ Clement. hom. iv, c. 1, etc. ²⁶ al. Χανανίτιδ. ²⁷ al. δαψιλῶς. ²⁸ Deest in al. ²⁹ al. ἀνακηρύττει. ³⁰ Anastasius, Cōrenus, Nicephorus. ³¹ al. πολλάς.

εἰκασίας δυνήσεσθαι τινα, τοσοῦτον πῦρ ἀναφθὲν πάτασσέσαι. Διὸ τοῦ μὴ κινδυνεύειν ὑμᾶς ^{καὶ} χάριν παρακαλῶ, μηδὲν ἐγχειρίσῃτε πρὸς αὐτὸν, πρὶν ἢν δὲ ἀπόστολος Πέτρος ἀφίκηται, δες τοῦ Κυρίου καὶ θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δοκιμάτως ὑπάρχων μαθῆτῆς, δυνήσεται μόνος πρὸς τοσαύτην δυναστειλαν ἀπαγωνίσασθαι.

XLVI. Ταῦτα τῆς Βερνίκης εἰπούσης, τῇμεῖς ξώθεν πάντα τὰ κατὰ τὸν Σίμωνα γράψαντες, εἰς περίπατον ἀτραπόμεθα. Καὶ δὴ καὶ Ἀπίλων ὑπαντὶ ἡμῖν μεθ' ἐτέρων τριάκοντα, Ἀπίλων ἔκπινος, οὐ πρόσθεν ἐμνήσθημεν. Καὶ διπάτηρ ίδειν με, προσαγορεύσας τε καὶ καταστάμενος· Οὐτός ἐστι Κλήμης, ἐφη τοῖς μετ' αὐτοῦ, περὶ τοῦ ^{αἱ} πολὺν ἐν εὐγενείᾳ τε καὶ τρόπων ἀλευθερίᾳ πρὸς ὑμᾶς ἐπιστούμην λόγον· δτὶ ἀνήρ γένος τε ὁπὸς Καίσαρος Τίβεριου, καὶ πᾶσαν Ἑλληνικὴν παιδείαν ἔκπικτημένος, ὃπος βαρδάρου τινὸς τὴν προστηγορίαν Πέτρου, τὰ Χριστιανῶν ποιεῖν καὶ λέγειν ἡπάτηται. Οὐτὸς δέξιῶ, συναγωνίσασθε μοι πρὸς τὴν τούτου διόρθωσιν. Ἐφ' ὑμῶν γάρ αὐτοῦ πυνθάνομαι, καὶ λεγέτω μοι· ἐπειδὴ πρὸς τὸ εὔσεβεν ἐαυτὸν ἀποδεδωκέναι νομίζει, πῶς οὐχὶ καὶ τὰ μέγιστα ἀσεβεῖ, τὰ πάτρια μὲν καταλιπὼν, ἀποκλίνας δὲ εἰς ἔθη βάρδαρα καὶ ἄλλακτα.

XLVII. Κάγὼ πρὸς αὐτὸν· Τὴν μὲν πρὸς ἐμέ σου, φημι, ἀγαθὴν προσάρεστιν ἀποδέχομαι· τὴν δὲ ἀγνωστὰν ἀποστέομαι. Ή μὲν γάρ προσάρεστις ἀγαθή, δτὶ περένοις δοκεῖς καλοῖς, ἐν τούτοις εἶναι με θέλεις· δὲ γνώστις οὐκ ὅρθῶς ἔχουσα, προφάσεις γάρ φιλίας λανθάνεις πρὸς ἀπάτην τὴν μετατρέπειν. Καὶ δὲ Ἀπίλων· Οὐκοῦν ἀγνωσία σοι δοκεῖ τὰ πάτρια, ἐφη ^{καὶ}, φυλάττοντα, τὰ Ἑλλήνων φρονεῖν; Κάγὼ· Τὸν εὔσεβεν προηγημένον, ἀπεκρινάμην, οὐ πάντως φυλάσσειν τὰ πάτρια δεῖ· ἀλλὰ φυλάσσειν μὲν, ἐὰν δὲ εὔσεβη, ἀποστέοσθαι δὲ, μὴ οὕτως ἔχοντα. Ἐνδέχεται γάρ τινα πατρὸς ἀσεβοῦς ^{οὐ} δύντα, καὶ βουλόμενον εὔσεβεν, μὴ τὰ τοῦ πατρὸς ἔθελεν μιμεῖσθαι, καὶ κατ' ἄγνοις αὐτοῖς ἔπεσθαι. Καὶ δὲ Ἀπίλων· Τί οὖν; τὸν σὸν πατέρα φῆς οὐκ ἀγαθοῦ γεγονέναι βίου; Κάγὼ ἐφη, δτὶ· Κακοῦ μὲν αὐτὸν οὐκ ἀν εἴποιμι, τὰλλον δὲ τοῖς φευδέσι καὶ κακοῖς τῶν Ἑλλήνων ἐπίστευε μύθοις. Καὶ δέ· Τίνες οἱ μύθοι οὗτοι; φησίν. Ἐγὼ δὲ ὑπολαβὼν· Ή περὶ τὸν θεὸν, εἶπον, οὐκ ὅρθη δύκησις, ἥν ἔχων μαχροθυμῆις, μετὰ τῶν ἄλλων ἀκούσῃ φιλομαθῶν ^{καὶ}.

XLVIII. Διὸ πρὸς τῶν διαλόγων, εἰς τινὰ πλείονα παρεχόμενον ἡσυχίαν ὑποχωρήσωμεν τόπον. Καὶ δὴ προϊόντες ἐνθα ναμάτων ἦν ψυχρῶν καθαρὰ δέρματα, καὶ δένδρων παντοίων χλοερῶν τέρψις ^{καὶ}, ἐκαθεζόμεθα. Επειδὲ πάντες ἡσαν ὅρῶντες ἀτενῶς εἰς ἐμὲ, οὕτω τῷ πρὸς αὐτοὺς ἀρχομαι λόγου.

XLIX. Πολλὴ τις, ὡς ἀνδρες, διαφορὰ τυγχάνει ἀλπιθεῖας τε καὶ συνηθείας. Οἱ μὲν γάρ τῶν Ἑλλήνων πολλοὶ θεοὺς κακούς καὶ πολυπαθεῖς ἡγήσαντο, ἵνα οἱ τε ὅμιλοι πράττειν θέλοντες, ἐκείνους ἔχωσι τοῦ κακοῦ

• Λέγε περὶ οὐ. EDIT. PATROL.

VARIÆ LECTIONES.

^{καὶ} αἱ. ὑμῶν. ^{τοῦ} αἱ. ἔθη. ^{τοῦ} αἱ. μὴ πατρὸς εὔτεροῦς. ^{τοῦ} αἱ. φιλομαθῶς. ^{τοῦ} αἱ. τέρψεις. ^{τοῦ} I. Recogn.

A matus est. Quocirca non puto quemquam valitum extingueri tantum ignem accensum. Quare, ea gratia ut vos in periculum non veniatis, hortor ne quidquam adversus eum tentetis, antequam apostolus Petrus venerit, qui, Domini ac Dei nostri Jesu Christi probatissimus discipulus, poterit solus contra tantam potentiam dimicare.

XLVI. His a Berenice dictis, nos mane cuncta de Simone cum scripsissemus, ad ambulationem convertimus gradum. Et continuo Appion cum aliis triginta occurrit nobis, Appion is, cuius ante mentionem fecimus. Ac simul atque me vidit, salutans ac osculatus, Hic est, ait illis qui cum eo erant, Clemens, de quo multum ad vos sermonem habui, de illius nobilitate ac moribus liberalibus; quod B vir, ex genere Tiberii Cæsaris, et in omni Græca disciplina exercitatus, a barbaro quodam qui vocatur Petrus, fraude compulsus esset ad peragendos ac prædicandos Christianorum ritus. Quare rogo, adjuvate me in illo corrigendo. Nam coram vobis eum interrogo; ac respondeat mihi, quandoquidem arbitratur quod se ut pietatem coleret, dediderit, quo modo non et maxime impius sit, qui patrios dereliquerit, declinaverit vero ad barbaros atque alienos et monstruos mores.

XLVII. Et ego ad illum: Tuam quidem in me, inquam, præclaram voluntatem, acceptam habeo; at ignorationem amolior. Scilicet præclara quidem voluntas est, dum in iis, quæ tibi bona videantur, me versari cupis: verum cognitio non recte habet; ignoras euim quod prætextu amicitiae, nos in fraudem voces. Et Appion: Num ergo ignoratio tibi videntur, inquit, patrios ritus servando, cum Græcis sentire? Ad quæ ego respondi: Qui vitam pie agere statuit, non omnimodis debet patria instituta servare; sed servare quidem, si pia sint, alijcere vero, si ita se non habeant. Usu enim venire solet, ut aliquis patre impio natus, et volens vivere pie, nolit patris mores imitari, eosque ad vestigium consecari. Ad hæc Appion: Quid ergo? patrem tuum ait non bona vita fuisse. Respondi ego: Mala quidem eum vita fuisse non dixerim; nisi quod falsis ac pravis Græcorum fabulis habuit fidem. Et ille: Quænam, inquit, sunt istæ fabulæ? Ego vero excipiens, dixi: Non recta de Deo opinio, quam, si æquo animo fers, cum aliis discendi cupidis audies.

XLVIII. Quare ante dissertationem, secedamus in aliquem locum, qui majorem quietem præbeat. Et eo progressi, ubi pura erant gelidorum laticum fluenta, et viridulum omnis generis arborum oblectatio, consedimus. Cumque omnes me fixis oculis intuerentur, hunc in modum alloqui eos cœpi.

XLIX. ^{τοῦ} Multa est, o viri, differentia inter veritatem atque consuetudinem. Ex Græcis enim alii multos deos malos pluribusque perturbationibus obnoxios induxerunt; ut qui similia patrare veint,

illis malitiae patronos habeant. Alii vero fatum seu A genesiu et natale invexerunt; ac præter illud, neque pati neque facere quenquam posse aiunt; ut cum existimaverint neminem præter genesin quidquam vel facere vel pati posse, facile ad peccandum accedant, et post peccatum non ducantur poenitentia impie gestorum. Alii autem præsentem rerum statum providentia expertem esse decernunt; atque sua sponte universitatem banc ferri censem, Domino nullo præsidente: quod sane omnium est durissimum; ita Deum blasphemare, et ab omni universa natura expellere providentia, ut ei asseratur neminem esse qui præfectus sit, ac provideat, et universis pro merito attribuat. Quare qui ista opinantur, non facile honestam vitam ducunt: quia impendens periculum non prævident.

L. At vero doctrina eorum, quos barbaros vocatis, maxime pia est; quæ unum Deum, et opificem totius hujus mundi introducit; natura bonum ac justum: honum quidem, ut qui poenitentibus delicta condonet: justum autem, ut qui unicuique non pœnitenti, pro factorum meritis retribuat. Singuli namque, dum exspectant futurum erga ipsos Dei cuncta intuentis judicium, ad temperate vivendum majorem impetum capiunt: et qui vitam moderatam traduxit, æterno supplicio liberatur.

Ll. ⁴⁴ Porro, dum uniuscujusque eorum, qui apud vos dii nominantur, impios actus redarguo, Jovis, Neptuni, Plutonis, Apollinis, Bacchi, Herculis, ac singulorum (quos neque ipsi ignoratis, ut potest in Græcorum litteris instituti; quas vitas edociti estis, ut tanquam deorum æmulatorum similia peragatis) et ab ipso primum, si videtur, maximo rege Jove ordiar. ⁴⁵ Illius quidem pater Saturnus, liberis suis, ut fertur, devoratis, et adamantina falce demessis patri genitalibus, pietatis erga parentes, et amoris in liberos, iis qui deorum mysteria æmulantur specimina ac exemplaria præbuit. Ipse vero Jupiter patrem suum vincitum, in Tartarum præcipitavit, et alias deos punit. ⁴⁶ Pro iis autem qui nefandam patrant obscenitatem, Metin cum genuisset absorpsit: porro Metis erat semen; infans enim absorberi impossibile. In defensionem vero eorum qui puerorum indulgent amoris, Ganymedem rapit. Et adulteris in adulterio opem serens, ipse saepe moechus invenitur. Ad sorores etiam ducendas invitat, ipse congregiens cum sororibus, Junone, et Cerere, et Venere cœlesti quam nonnulli Dodonam vocant. Iis vero qui cum filiabus communisci volunt, cum Proserpina congressus, exemplum improbum ex fabulis efficitur. Alia quoque innunera impie gessit; ut ab impiis hominibus propter exsuperantem intemperantiam fabulosum dogma de illius

B συνηγόρους. "Αλλοι δὲ εἰμαρμένην εἰσηγήσαντο τὴν λεγομένην γένεσιν, καὶ παρ' αὐτὴν οὔτε πάσχειν τινὰ δυνατὸν εἶναι φασιν, οὔτε ποιεῖν· ἵνα νομίσαντες διπάρα γένεσιν οὐδεὶς οὔτε ποιεῖν, οὔτε πάσχειν ἔχει, ρύδιως ἐπὶ τὸ ἀμαρτάνειν ἔρχωνται, καὶ ἀμαρτάνοντες, μὴ μεταμελωνται ἐφ' οὓς ἡσεβήκασιν. "Αλλοι δὲ ἀπρονότα δογματίζουσι τὰ παρόντα, καὶ αὐτομάτας φέρεσθαι τὸ πᾶν εἰσάγουσι, μῆδενς ἐφεστηκότος δεσπότου· δ δὴ ⁵¹ καὶ πάντων ἐστὶ χαλεπώτατον, οὕτω τὸν Θεὸν βλασφημεῖν, καὶ τῆς τοῦ παντὸς ἐκβάλλειν προνοίας, ὥστε μηδὲ εἶναι λέγειν τὸν ἐφεστῶτα καὶ προνούμενον, καὶ ⁵² τὰ κατ' ἀξίαν τῷ παντὶ ἀπονέμοντα· θεν οὐ ρύδιως οἱ τὰ τοιαῦτα φρονοῦντες αὐτοφονίζονται. Τὸν γάρ ἐπερχόμενον κίνδυνον οὐ προρωνται.

B

L. Οδὲ τῶν, ὡς ὑμεῖς φατε, βαρβάρων λόγος, εὐσέβεστας ἐστιν, ἵνα Θεὸν δημιουργὸν τοῦδε τοῦ παντὸς εἰσηγούμενος, τῇ φύσει ἀγαθὸν καὶ δίκαιον· ἀγαθὸν μὲν, ὡς μεταμελομένοις συγχωροῦντα τὰ ἀμαρτήματα· δίκαιον δὲ, ὡς ἐκάστῳ μὴ μετανοοῦντι, κατ' ἀξίαν τῶν πεπραγμένων, ἀποδιδόντα. "Ἐκαστος γάρ προσδοκίζει τοῦ κριθῆσθαι ὑπὸ τοῦ παντεπόπου Θεοῦ, πρὸς τὸ σωφρονεῖν μᾶλλον τὴν δρμήν ⁵³ λαμβάνει καὶ διαφρόνως βεβιωκώς, τῆς αἰωνίου λυτροῦται κολασεως.

Ll. Εκάστον δὲ τῶν παρ' ὑμῖν λεγομένων θεῶν τὰς ἀσεβεῖς διελέγχων πράξεις, τοῦ Διὸς τε καὶ Ποσειδῶνος ⁵⁴, Πλούτωνός τε καὶ Ἀπόλλωνος, Διονύσου ⁵⁵ τε καὶ Ἡρακλέους, καὶ τῶν καθ' Ἑνα ἔκαστον (ὧν οὐδὲ αὐτὸς ἀγνοεῖτε, ἐκ παιδείας Ἐλληνικῆς ὀρμώμενοι, οὓς ἐπαιδεύθητε βίους, ἵνα ὡς ζηλωταὶ τῶν θεῶν, τὰ δμοια πράττητε), καὶ ἀπ' αὐτοῦ γε πρότερον, εἰ δοκεῖ, τοῦ βασιλικατάου Διὸς ἀρέομαι. Τοῦ δὲ μὲν πατήρ Κρόνος τὰ ίδια τέκνα, ὡς λέγεται, καταπιών, τῇ ἐξ ἀδάμαντος ἀρπῇ τοῦ πατρὸς τὰ μόρια θερίσας, τῆς πρὸς γονεῖς εὐσεβείας καὶ τῆς πρὸς τὰ τέκνα φιλίας, τοῖς τὰ μυστικὰ τῶν θεῶν ζηλοῦσιν, εἰκόνας καὶ τύπους παρέσχετο. Αὐτὸς δὲ διό Ζεὺς τὸν αὐτοῦ πατέρα δείσας ⁵⁶, κατέρραξεν εἰς Τάρταρον, καὶ τοὺς ⁵⁷ ἄλλους κολάξει θεούς. Τοῖς δὲ ἀρρήτουργεν ἐθέλουσι, τὴν Μῆτραν γεννήσας κατέπιεν, ἥν δὲ ἡ Μῆτρις γονή· βρέφος γάρ καταπιεῖν, ἀδύνατον. Ὅπερ δὲ ἀπολογίας παιδεραστῶν, Γανυμήδην ἀρπάζει. Καὶ μοιχοῖς ὑπὲρ μοιχείας βοηθῶν, αὐτὸς πολλάκις μοιχὸς εὑρίσκεται. Ἀδελφογαμεῖν ⁵⁸ δὲ προτρέπεται, ἀδελφαῖς αὐτὸς συνεισελθῶν, Ἡρά, καὶ Δῆμητρι, καὶ Ἀφροδίτῃ τῇ οὐρανίᾳ, ἥν τινες Δωδώνην λέγουσι. Τοῖς δὲ θυγατράσι μίγνυσθαι βουλομένοις, Περσεφόνῃ συνεληλυθῶν, παράδειγμα πονηρὸν ἐκ τῶν μύθων γίνεται. "Αλλα τε μυρία ἡσένηκεν, ἵνα ὑπὸ τῶν δυσεβῶν, διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀκρασίαν, καὶ θεὸς εἶναι τοῖς ίδιώταις δι μύθος δογματισθῇ. Τούτων οὐκ

VARIA LECTIONES.

⁵¹ al. δὴ που. ⁵² deest in al. ⁵³ al. ἀφορμήν. ⁵⁴ Rec. l. x. c. 17, etc. ⁵⁵ al. Ποσειδῶνος. ⁵⁶ al. Διονύσιον. ⁵⁷ Clementina, hom. v, c. 12, etc., hom. 6, c. 2. ⁵⁸ Epiphanius haer. 26, n. 16. ⁵⁹ al. δῆσας. ⁶⁰ Καὶ τοὺς. Lege ὅπου καὶ τοὺς ἄλλους, ubi et aliis Deus puniri: nam κατέρραξεν πον convenit cum κολάξει. Vide hac de re Hesiodi Theogoniam. CLER. ⁶¹ al. ἀδελφοχτονεῖν.

ἀ; ἐτυχεν ἑγώ καταγούς, τῷ μόνῳ ἀγαθῷ θεῷ προσ-
έπυρον, ἀποδεδωκώς τὴν πίστιν ἀσφαλεῖ τῇ κρίσει,
ὅτι ἐκ τῆς τοῦ θεοῦ δικαίας κρίσεως καὶ νόμου ὄρι-
σται, καὶ ἡ ψυχὴ πάντως τὸ κατ' ἀξίαν ὃν ἐπράξεν
ὅπου δή ποτε ἀπολαμβάνει.

LIII. Ταῦτα μου εἰπόντος, δὲ Ἀππίων ^{εἰς} ἐπήγεγκε τῷ
λόγῳ· Τί γάρ; οὐχὶ καὶ Ἐλλήνες καὶ Ἐλλήνων νό-
μοι ἀπαγορεύουσι τὰ τοιαῦτα, καὶ τοὺς μοιχούς τε
καὶ ἄλλως τὰ ἐναντία πράττοντας τιμωρεῖσθαι νομο-
θεῖσι; καγώ ἔφην· Οὐκοῦν οἱ Ἐλλήνων θεοὶ τὰ
ἐναντία τοὺς νόμοις διαπράξαμενοι, ἀλλασσούσι οὐ τὴν
τυχούσαν διφεύλουσι. Πῶς δὲ σωφρονίζειν ἐμαυτὸν
δινήσομαι, ὑπολαμβάνων δὲι οἱ θεοὶ αὐτὸν πρώτος
ὅμα τῇ μοιχείᾳ, τὰ χαλεπά πάντα διεπράξαντο, καὶ
δικῆν οὐδὲ δεδώκαστο, ταῦτη μᾶλλον διφεύλουτες δοῦναι,
ἄς μη δουλεύοντες ἐπιθυμίᾳ· εἰ δὲ ὑπέκειντο, πῶς
ἡστον θεοί; Καὶ δὲ Ἀππίων· Ἐστωσαν ἡμῖν τοκοποί
μητέρες ^{εἰς} θεούς, ἀλλὰ ^{εἰς} δικαστατούσι, εἰς οὓς ἀφορῶντες,
φορηθῆσθαι ἀμαρτάνειν. Κάγὼ ἔφην· Οὐκ ἔστιν
δικαίον, δὲ Ἀππίων. Ό μὲν γάρ πρὸς ἀνθρώπουν τὸν
σωπὸν ἔχων, ἐλπίδι τοῦ λαθεῖν, ἀμαρτάνειν πάντας
τολμήσειν· δὲ δὲ θεὸν παντεπότην τῇ ἐκείνου ψυχῇ^{οὐ}
διριζάμενος, εἰδὼς αὐτὸν λαθεῖν μή δύνασθαι, καὶ τὸ
λαθρὰ ἀμαρτάνειν παραιτήσεται.

LIII. Ταῦτα δὲ Ἀππίων ἀκούσας. Ἡδειν, ἔφη, ἐξ ὅτε
ἥκουσα Χριστιανοῖς σε προσομιλοῦντα, τὴλοιωσθαι ^{εἰς}
τὴν γνώμην. Καλῶς γάρ εἰρηταί τινι· Φθείρουσιν
ἡδη χρηστὰ διμιλλα κακα. Κάγὼ πρὸς αὐτὸν· Οὐκοῦν
ἐπεινορθοῦσιν ἥθη μή χρηστά διμιλλα κακαί. Ταῦτα
μου εἰπόντος, οἱ παρόντες φανεροὶ ἤσαν ὁσπερ
ἡδύμενοι τοῖς ὑπ' ἐμοῦ λεγομένοις· διθεν καὶ τῇ ὑστε-
ρᾳέ ἀξιώσαντες ἀφικέσθαι πάλιν, τὸ γε νῦν ἔχον
ὑπερχώρουν ^{εἰς}. Τῇ δὲ ἐπαύριον προεληυθότι τῷ Πέ-
τρῳ ἀπήντουν ^{εἰς} πλησιάρωρι τε οὐκ ὄλγοι, καὶ αὐ-
τῆς δὲ τῆς Τύρου πολλοὶ· καὶ ἐπεψώνουν λέγοντες·
Οὐθεὶς διὰ σοῦ ἡμᾶς ἐλεεῖτω ^{εἰς}, διὰ σοῦ ^{εἰς} θεραπευέ-
ται. Στάς οὖν ὁ Πέτρος ἐπὶ λίθου τινὸς ὑψηλοῦ πρὸς
τὸ δύνασθαι πᾶσι καταφανῆς εἶναι, καὶ προσαγροεύ-
ας θεοεσθεῖται νόρμῃ, οὗτος ἤρετο·

LIV. Θεῷ τῷ ποιήσαντι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν
καὶ τὴν θάλασσαν, οὐ λείπει πρόφασις πρὸς σωτηρίαν
τῶν σώματος· βιολομένων· δυνατὸς γάρ ἐστι καὶ τὰς
ψυχὰς ἡμῶν καὶ τὰ σώματα σώσαι. Μανθάνω οὖν, ὡς
βιούσθηται Σίμων ὁ Μάγος, εἰστίασεν διάδειν μέσῃ
τῇ ἀγρῷ, καὶ οἰκεῖ πολλῷ κορέσας, δλεθροῖς πάθεσι
καὶ διάίμοστος παραδέδωκεν. Ἀλλ' ὁσπερ οὖν τῶν δαι-
μονῶν ἀποδεδομένων θυμάτων μεταλαβόντες, τῷ τῆς
κακίας ἡγεμόνι ταπεδούλωθήσεται· οὗτος δὲν τούτων
παντάμενοι· τῷ θεῷ διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ προσέλθητε, εἴ τιστε, δὲι σὺν τῇ τοῦ σώματος
ἴστει, καὶ τὰς ψυχὰς ὑγιαινούσας ἔξετε, τῷ θεῷ
ἀρέσκοντα μετερχόμενοι· Εστι δὲ τὰ ἀρέσκοντα τῷ
θεῷ, τὸ αὐτῷ τε προσεύχεσθαι, καὶ τραπέζης δαιμο-

VARIA LECTIENES.

^{εἰς} Clement. hom. iv, c. 22, etc. ^{εἰς} al. Ἀππίων. ^{εἰς} al. μή ἔτι. ^{εἰς} al. ἀλλὰ το. ^{εἰς} al. τὴλοιωσθαι.
^{εἰς} Menander. l. 1; I Cor. xv, 33. ^{εἰς} Clement. hom. iv, c. 25. ^{εἰς} al. ἀνεχώρουν. al. ὑπανεχώρουν. ^{εἰς} al.
ἀπῆνται. ^{εἰς} al. ἐλεήτο. ^{εἰς} al. inscr. κατ.

A divinitate imperitis persuasum fuerit. ^{εἰς} His ego non
temere condemnatis, ad Deum qui solus bonus est
confugi; cum sīdem certo iudicio hābuisse, quod
ex Dei justo iudicio, et lex fixa sit ac definita, et
anima omnino pro dignitate eorum que gessit ali-
quando receptura sit.

LII. Hæc cum dixissem, Appion orationi subje-
cit: Quid enim? nonne Græci etiam, Græcorumque
leges ista prohibent; et adulteros, eosque qui alia
repugnantia committunt, puniri sanciunt? Et ego
respondi: Igitur Græcorum dii contraria legibus
facientes, non leve supplicium merentur. Quo modo
autem me coercere potero, dum existimo deos ipsos
primos una cum adulterio cuncta flagitia persecisse,
nec poenas dedisse, quas ideo magis dare debebant,
B quia non serviunt cupiditati: quod si ei obnoxii
fuerunt, quo pacto dii erant? Et Appion: Sint no-
bis pro scopo, non dii, sed judges; in quos respi-
ciendo, peccare metuemus. At ego excepti: Non est
simile, o Appion. Qui enim ad hominem collimat,
spe latendi, delinquare omnino audebit: qui vero
Deum omnium inspectorem metæ loco animæ suæ
propositi, gnarus quod eum latere non possit, clam
quoque peccare supersedebit.

LIII. Quæ cum audisset Appion, Intellexeram,
inquit, ex quo audivi tibi cum Christianis esse con-
suetudinem, mutavisse te sententiam. Praclare
enim a quodam dictum est: *Mores bonos colloquia
corrumptunt mala* ^{εἰς}. Et ego ad illum: Ergo mores
non bonos colloquia bona corrigit. ^{εἰς} Hæc me di-
cente, qui aderant, non obscure videbantur dele-
etari iis quæ a me dicebantur: unde et cuin rogas-
sent, ut postridie iterum conveniretur, impræsen-
tiarum discesserunt. Postero autem die, Petro egresso
processerunt obviam non pauci finitimi, ac ex Tyro
ipsa complures; et acclamabant, dicentes: Deus
per te nostri misereatur, per te nos cure! Stans
ergo Petrus in excelso lapide, ut omnibus posset
esse conspicuus, postquam religioso more salutas-
set, ita exorsus est:

LIV. Deo, conditori cœli, terra, ac maris, non
deest occasio ad salutem eorum qui servari cupiunt:
potest enim et animas nostras et corpora servare.
D Audio utique, Simonem Magum bove macato con-
vivium vobis in medio furo dedisse, ac vino multo
expletos perniciosis morbis ac dæmonibus tradi-
disse. At certe sicut perceptis sacrificiis quæ dæ-
monibus oblata fuerant, malitiæ duci servire coacti
estis: ita si, iis relictis, ad Deum, per Dominum no-
strum Ješum Christum, accesseritis, profecto sci-
tote, vos cum corporis sanitatem, etiam animas sa-
nas habituros esse; Deo placita consecrando.
Cæterum Deo placita sunt; eum precari, dæmonio-
rum mensa abstinere, sanguinem non attingere seu

gustare, ab omni inquinamento immaculatos se conservare; in multis corporibus una mente gradientes, quod unusquisque sibi vult, id et de proximo cogitare ac cupere. Ait enim: ¹³ Non vis interfici, alterum non interficias: non vis uxorem tuam ab alio constuprari, alterius nuptiam ne constupra: non vis quidpiam omnino rerum tuarum furto auferri, nihil alterius furare. Atque ita ex vobis ipsis quod rationi consentaneum est intelligentes, ac consecutati, Deo chari eritis, et sanitatem assequemini.

LV. ¹⁴ Hæc a Petro paucis diebus edoeti, deinde et curationem adepti, ad sacrum baptismum accesserunt. Quæ cum Sidonii audiissent, supplicaturos ad Petrum miserunt, et acciverunt eum ad se; quia neque ipsi propter morbos ad illum venire non poterant. Igitur Petrus postquam paucos dies Tyri commoratus esset, morbisque omnigenis eos liberavisset, et instituisset Ecclesiam, atque ex presbyteris qui eum sequebantur episcopum ipsis constituisset, Sidonem prefectus est. Rursusque Simon Magus, comperto jam adventare Petrum, ulti a fugit, et ad Berytum cum Appione ejusque sociis contulit.

LVI. Cæterum ubi Petrus Sidonem ingressus est, multos in lectis portaverunt, ac in conspectu ejus posuerunt. At Petrus ad eos: Ne existimetis, inquit, me aliquid posse ad curationem vestram, qui sum ipse quoque homo mortalis, ac multis perpessionibus obnoxius: docere autem vos modum quo salvi esse poteritis, non gravabor; utpote qui ipse quoque a Christo edocitus sim, et discipulus Boni Ihlus extiterim.¹⁵ Hæc et in Sidone Petro suadente iis qui convenerant, cum paucis diebus multi ibi quoque pœnitentia ducti fuissent, ac credidissent, dein et sanitatem donati essent, Ecclesiam instituit; et postquam aliquem ex presbyteris qui eum cœscentabantur constituisset episcopum, Sidone egreditur.

LVII. Statim autem ac Berytum pervenit, terræ motus factus est: atque plebs accedens ad Petrum, ut ferret opem rogabat. Timuimus enim, dicebant, ne funditus periremus. Tunc et Simon, audacia sumpta, et commento una cum Appione, Annubione, Athenodoro, cæterisque omnibus sodalibus excogitato, publice multitudini clamabat, Petrum ostendens: Fugite hunc, o viri, omni studio ac festinatione, fugite, dicens, Magus est, mihi credite; et terræ motum is ipse apud vos fecit, morbosque excitavit, ut vos perterreat. Deusque apud vos palam habeatur. Cumque populus se intra silentium tenuisset, Petrus subridens, plurima cum libertate: Viri, inquit, quæ ab istis dicuntur, me posse, Deo volente, efficere, fateor: ad hæc paratus

A νίνω ἀπέχεσθαι, μή φαύειν αἴματος, ἐκ παντὸς μιάσματος ἀσπλους ἔαυτοὺς συντηρεῖν, ἐν πολλοῖς σώμασι μιᾶς γνῶμῃ στοιχοῦντας, διπερ ἔκαστος ἔαυτῷ θέλει, τοῦτο καὶ περὶ τοῦ πλησίον φρονεῖν.¹⁶ Φησι· γάρ· Οὐ θέλεις φονευθῆναι, ἔτερον μὴ φονεύσῃς· οὐ θέλεις τὴν σὴν ὑφ' ἔτερου μοιχευθῆναι γυναῖκα, τὴν ἔτερου μὴ μοίχευε γαμετήν· οὐ θέλεις τι τῶν σῶν ὅλως κλαπῆναι, ἔτερον μὴ κλέπτε μηδέν. Καὶ οὐτως ἀφ' ὑμῶν αὐτῶν τὸ εὔλογον συννοοῦντες τε καὶ μετιόντες, θεῷ προσφιλεῖς ἔσεσθε, καὶ τῆς λάσεως ἐπιτεύξεσθε.

B LV. Τοιαῦτα ὥπε τὸν Πέτρον ἐν ὅλγαις ἡμέραις κατηγράψατε, εἴτα καὶ θεραπείας ἀξιωθέντες, τῷ Ιερῷ προσῆλθον βαπτίσματι. Ταῦτα καὶ Σιδώνιοι μαθόντες, ἵκετας πρὸς τὸν Πέτρον ἐπέτελον¹⁷, μετακλητὸν τοιοῦντες πρὸς αὐτοὺς, ἀτε διὰ τὰς νόσους ἀδυνάτως αὐτοὶ ἔχοντες πρὸς ἔκεινον φοτέν. Οἱ τρος τοινῦν ἡμέρας ὅλγας ἐνδιατρίψας τῇ Τύρῳ, καὶ παντοδαπῶν αὐτοὺς ἀπαλλάξας παθῶν, Ἐκκλησίαν τε συστησάμενος, καὶ ἀπὸ τῶν ἐπομένων αὐτῷ πρεσβυτέρων ἐπίσκοπον αὐτοῖς καταστήσας, ὄρμησεν εἰς Σιδῶνα· Σίμων δὲ πάλιν ὁ Μάγος ἤκοντα ἤδη τὸν Πέτρον μεμαθήκως, φεύγειν ἤγαπτα, καὶ πρὸς Βηρυτὸν ἔχωρει μετὰ Ἀππιώνος καὶ τῶν ἑταίρων αὐτοῦ.

C LVI. Τοῦ δὲ Πέτρου εἰσιόντος εἰς τὴν Σιδῶνα, πολλοὺς ἐπὶ κλινῶν φέροντες εἰς δύκιν ἐτίθεσαν. Οἱ δὲ Πέτρος πρὸς αὐτούς· Μή με νομίστε, Ἐφη, δύνασθαι τι πρὸς ὑμετέραν λατεῖν, δινθρωπὸν δύτα θυητὸν καὶ αὐτὸν, καὶ πολλοῖς πάθεσιν ὑποκείμενον. Ὕφηγήσασθαι δὲ ὅμιν τὸν τρόπον δι' οὗ σωθῆναι δυνατοί εἰσεσθε, οὐ φθονῶ¹⁸, ὡς δὲν καὶ αὐτὸς ὑπὸ Χριστοῦ διδαχθεὶς, καὶ μαθητής ἔκεινον τοῦ ἀγαθοῦ γενόμενος. Τοιαῦτα καὶ ἐν Σιδῶνι τοῦ Πέτρου παρανοῦντος τοῖς συνιοῦσιν, ἐν ὅλγαις ἡμέραις παλλῶν κάκει μετανοιᾷ χρησαμένων καὶ πιστεύσαντων, εἴτα καὶ θεραπείας ἀξιωθέντων, Ἐκκλησίαν συνέστησε, καὶ τῶν συνεπομένων αὐτῷ πρεσβυτέρων τιὰ καταστήσας¹⁹ ἐπίσκοπον, ἔξεισι τῆς Σιδῶνος.

D LVII. Ός δὲ εὑθὺς ἐπέβη τῆς Βηρυτοῦ, σεισμὸς ἐγένετο· καὶ οἱ δύκοι προσιόντες τῷ Πέτρῳ, βοηθεῖν ἐδέοντο. Πεφοδήμεθα γάρ, Ἐλεγον, μὴ καὶ παντελῶς ἀπολύμεθα. Τότε καὶ ὁ Σίμων τολμήσας Ἀππιώνι ὅμα καὶ Ἀνουσίων²⁰⁻²¹, Ἀθηνοδώρῳ τε, καὶ δοις ἕτεροι ἤσαν αὐτῷ προστηταιρισμένοι, δημοσίᾳ τοῖς δύκοις ἐόντα, Πέτρον ὑποδεικνύς· Φεύγετε τοῦτον, ὡς ἀνδρες, πάσῃ σπουδῇ, φεύγετε· μάγος ἐστι, λέγων, πιστεύσατε· καὶ τὸν σεισμὸν αὐτὸς οὗτος ἐν ὅμιν εἰργάσατο, καὶ τὰς νόσους ἐκίνησεν, ἵνα ὅμις καταπλήξῃ, καὶ θεδες ἀντικρυς παρ' ὑμῖν νομισθῇ. Ἡσυχίαν δὲ τοῦ λαοῦ παρασχόντος, ὁ Πέτρος βραχὺ ὑπομειδίασας, μετὰ πολλῆς μάλα τῆς παρέβησας· Ἀνδρες, Ἐφη, διπερ ὅμιοι λέγουσι, θεοῦ θέλοντος, παισὶν δυνατὸς εἶναι ὁμολογῶ· πρὸς δὲ τούτοις ἔταιρος εἰμι

VARIÆ LECTIONES.

¹³ Matth. vii, 12, l. Recogn. l. viii, c. 56. ¹⁴ al. deest in al. ¹⁵ Clem., hom. vii, c. 5, etc. ¹⁶ al. ἀπέστελλον, al. ἀπέστειλαν. ¹⁷ al. εὖ φρονῶ. ¹⁸ Clement. hom. vii, c. 8, etc. ¹⁹ al. inser. αὐτοῖς. ²⁰⁻²¹ al. Ἀνουσίων, melius. Tres scripti codices Ἀνουσίων, pro Ἀνουσίῳ. Anubio enim et Anubius idem nomen, ab Anubi Ἀgyptiorum deo deductum. Sub finem capitū unus scriptus, πεισθῆτε μοι. Cor.

(πειθησθέ^{ος} μοι περὶ ὃν λέγω) τὴν πᾶσιν ὑμῶν ἐκ βάσις αὐτῶν ἀναστρέψαι πόλιν.

LVIII. Τῶν δὲ ὄχλων ὑποπληξάντων· εἴτα^{ος} προθύμως ἐπαγγελλομένων τὸ ὑπ' αὐτοῦ κελευσμένα πράττειν, ὁ Πέτρος· Μηδεὶς ὑμῶν, ἔφη, τὸ ἔχοντος ὄμιλοις^{οι} μάργοις, μηδὲ^{οι} ὅλως εἰς λόγους ἐργάσθω. Οἱ δὲ ὄχλοις ἐπει ταῦτα ἤκουσαν, τοῖς περὶ τὸν Σίμωνα εὗδης ἐπειθεντο, καὶ πάντας ἐν ὅλῃ γραμματίας ποιήσαντες, οὐκ ἀνῆκαν αὐτοὺς παίοντες, ἵνας παντελῶς τῆς πόλεως ἔξειναν. Ἐπειτα προσώντες δοις νόσοις αὐτῶν καὶ δαιμονίοις προσεπάλαιον, πρὸ τῶν αὐτοῦ ποδῶν ἔκειντο. Ὁ δὲ εἰς οὐρανὸν ἄρας τὰς χεῖρας, καὶ τῷ Θεῷ προσευξάμενος, λάσατο πάντας ἐκ μόνης εὐχῆς. Οὐκ δὲ λίγας δὲ τινας ἡμέρας παραμείνας τοῖς Βηρυτίοις, καὶ πολλοὺς τῇ εἰς Πατέρα καὶ Γίδην καὶ ἄγον Πνεῦμα πίστει καταρτίσας τε καὶ βαπτίσας, ἀπὸ τῶν ἐπομένων αὐτῷ πρεσβυτέρων. Ξαν ἐπίσκοπον αὐτοῖς καταστήσας, εἰς τὴν Βύζιον^{ον} ἐξῆι.

LIX. Καὶ γενόμενος ἐκεῖ, καὶ μαθὼν ὅτι Σίμων εἰς Τρίπολιν ὥρμησεν, αὐτὸς βραχὺ παραμείνας αὐτοῖς, καὶ θεραπεύσας τῶν ἐν Βύζιῳ^{ον} πολλοὺς, καὶ τὴν εὔστειαν αὐτοὺς^{οι} ἐκδιδάξας, κατ' ἵγος τοῦ Σίμωνος εἰς Τρίπολιν ἐπορεύετο, μεταδιώκειν αὐτὸν μᾶλλον, οὐχ ὑποφεύγειν προηρημένος. Εἰς δὲ τὴν Τρίπολιν εἰσόντες τῷ Πέτρῳ, τῶν φιλομαθεστέρων πολλοὶ συνῆλθον ἐκ τῆς Τύρου, καὶ Σιδώνος, καὶ Βηρυτοῦ, καὶ Βύζιου^{ον}. οὐκ ἤκιστα δὲ καὶ τῶν ἀπ' αὐτῆς τῆς πόλεως ὄχλων πλείους συνέβρεον, ἰστορῆσαι Πέτρον βουλόμενοι. Ἐνιοὶ δὲ τῶν ἀδελφῶν, οἱ καὶ ἤσαν ὑπ' ἐκείνου προεκπεμφθέντες, διηγοῦντο ἡμῖν τὰ τε κατὰ τὴν πόλιν, καὶ τὰ πραττόμενα παρὰ Σίμωνος ἀκριῶς· ἀποδεξάμενοι τε ἡμᾶς, ἐπὶ τὴν Μαρούνου (9) ἤγον οἰκεῖαν.

LX. Ὁ δὲ Πέτρος ἐπ' αὐτῷ ἤδη τῷ τῆς ξενίας πυλῶν γεγονὼς, ἐπιστραφεὶς, τοῖς ὄχλοις ὑπέσχετο αὐτοὺς περὶ θεοσεβείας διαλεχθῆναι. Ἐπει δὲ καὶ εἰσῆλθε, μὴ μεταλαβεῖν πρότερον ἔφη τροφῆς, πρὸν ἦ τοὺς συνελτυσθέας διαναπαύει· ἀποκριναμένων δὲ ἡμῶν, διειπούθη πάντας αὐτοὺς διαναπαύσομεν^{ον}, ὁ Πέτρος ὀκνήσας καὶ εὐλογήσας ἡμᾶς, ἐξῆλθε, καὶ λουσάμενος ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ εἰσελθών, εἶτα καὶ αἰτίων μεταλεῖν, ἐσπέρας καταλαβούστης ὑπνωσεν.

LXI. Ἀρτὶ δὲ περὶ τὰς δευτεραίας τῶν ἀλεκτυριδῶν ὄδεξ ἀναστάς, καὶ εὐρών ἡμᾶς ἤδη ἐγρηγορότας, οἱ καὶ ἤμεν σὺν αὐτῷ πάντες ἐκκαλέσα, αὐτός φημι Πέτρος, καὶ γὼ Κλήμης, Νικήτης τε καὶ Ἀκύλας, καὶ εἰ προσδεύσαντες δώδεκα, μετὰ τὸ προσαγορεῦσαι πάντας, εἰσῆι τις τῶν συνήθων ἀπαγγέλλων αὐτῷ,

VARIÆ LECTIÖNES.

^{ον} al. πρæpon. ἐδν μή. al. πειθησθέ. ^{ον} al. πρæpon. καὶ. ^{ον} al. ὄμιλήτω. ^{ον} al. μηδ'. ^{ον} Clement. hom. vii, c. 42. ^{ον} al. Βίζιον. ^{ον} Clement., hom. vii, cap. ult., et hom. 8, c. 1, etc. Rec. l. iv, c. 1, etc. ^{ον} al. Βίζιον. ^{ον} al. αὐτοῖς. ^{ον} al. Βίζιον. ^{ον} Διαναπαύσομεν. Legi queat ex Clementinis et Recognitionibus, διανεπαύσαμεν. COT.

VARIORUM NOTÆ.

(9) Μαρούνον. Nomen est Syriacum sat notum, vel propter monachum illum, sive male, sive recte sentientem, a quo dicti Maronitæ. De eo Eutychius

Batricides, qui Monothelitam suisse vult, a quo recentiores Maronitæ dissentunt. CLER.

A sum (fidem mihi habete in his quæ loquor) universam vestram ab ipsis fundamentis evertre civitatem.

LVIII. Tum turba consternata est : dein prompto animo promittit se ab ipso imperata facturam ; et Petrus : Nemo vestrum, inquit, posthac cum magis commercium habeat, neque usquam in colloquium veniat. Vulgus autem postquam hæc audivit, confessim Simonem sociosque ejus adorti sunt ; cunctisque brevi vulneratis, eos verberare non destiterunt, donec penitus urbe expulissent.^{ον} Postea accedentes quicunque ex iis cum morbis ac dæmonibus collectabantur, ante pedes illius jacebant. Ille vero, sublatis in cœlum manibus, Deumque comprecatus, cunctos precatione sola curavit. Non paucos autem dies apud Berytios commoratus, cum multos fide in Patrem, Filium, et Spiritum sanctum consummasset, necnon baptizasset ; uno ex presbyteris qui eum sequebantur ipsis in episcopum constituto, in Byblum abiit.

LIX. ^{ον} Quo postquam pervenisset, comperto quod Simon in Tripolim evaserat, ipse breve tempus apud eos commoratus, curatisque multis Bybli incolis, ac doctrina pietatis eis tradita, ad Tripolim per vestigia Simonis processit ; certus eum insequi, non subterfugere. Porro cum Petrus Tripolim ingredetur, multi eorum qui discendi cupidiores erant, ex Tyro, Sidone, Beryto, ac Byblio concurserunt : ex ipsa etiam maxime civitate plerique omnes confluxere, desiderio videndi Petrum. Quidam autem fratum, qui et ab eo præmissi fuerant, enarrabant nobis accurate, tum statum urbis, tum Simonis gesta : et excipientes nos, in domum Maronis duxerunt.

LX. Petrus vero jam fores hospitii tenens, conversus, promisit multitudini, cras se de Dei cultu verba facturum. Ac postquam introit, non prius se quidquam cibi esse percepturum affirmavit, quam eos qui convenerant refecisset : nobis autem respondentibus, quod eos omnes studiose essemus refecturi, Petrus auditæ re, et laudatis ac benedictis nobis, exivit ; cumque lavisset in mari, ac ingressus esset, posteaque cibum sumpsisset, nocte D adveniente, somno se dedit.

LXI. Jam vero ad secundum gallorum cantum surgens, inveniensque nos jam vigilantes ; qui et eramus cum eo omnes sedecim ; ipse, inquam, Petrus, et ego Clemens, Nicetas et Aquila, atque duodecim qui prægressi fuerant ; postquam salutavisset omnes ; ingressus est quidam ex familiaribus,

hunc nuntium ei afferens : Simon Magus, ubi dicit te Tripoli esse, in Syriam ipse abiit : multitudine autem unam hanc noctem esse anni ambitum arbitrata, nec valens praestitutum a te tempus expectare, pro foribus stat, per cœlus et circulos de Simonis improbitate mutuo colloquens ; qui cum eos in spem adduxisset, atque pollicitus esset quod te presentem multis de criminibus esset convicturus, cognito adventu tuo se de nocte in fugam dererit : sed et eadem plebs te audire desiderat.

LXII. Et Petrus, admiratus vulgi studium, respondit : Videtis, fratres, quo pacto Domini nostri verba manifeste compleantur. Memini enim eum dicere : *Multi venient ab Oriente, et Occidente, et Aquilone, et mari, ac recumbent cum Abrahamo, Isaaco et Jacobo*⁹⁹. Sed et *Multi*, inquit, vocati; *pauci vero electi*¹⁰⁰. Itaque quod veniant, non est eorum proprium, sed est Dei qui vocavit : si vero post vocationem bona opera fecerint, hoc eorum erit proprium, et convenientem assequentur mercedis retributionem.¹⁰¹ Hæc dixit : cumque ingentem turbam videret, leniter velut placidum fluentum amnis affluere, Marooni ait : Ubi hic tibi locus est, qui hanc multititudinem capere possit? Et Maroone ducente eum in locum horto excultum ac subdialem, secutæ sunt et turbæ.

LXIII. Petrus autem, super basim statuæ non admodum excelsam stans; simul atque populum more religioso salutasset; cernens multos astan-tium, a dæmonibus jam diu molestatos; ac stridere cum ululatu, et procidere cum supplicatione; increpatis¹⁰² iis, silentiumque tenere jussis, pollicitus curationem post habitum sermonem, ita loqui coepit :

LXIV. Deus, qui solus bonus est, cunctaque præclare fecit, propter salutem generis humani, misit unigenitum Filium suum Dominum nostrum Jesum Christum, qui ei placita vulgaret, legemque daret æternam; ut illam perpetuo custodientes, et baptizati in remissionem peccatorum, vita sempiterna donemur.¹⁰³ Estimimi autem primo, ut sordidum indumentum vestrum, scilicet, infidelitatis, exuatis; quod non alia ratione potestis deponere, nisi prius in bonis actionibus baptizemini : atque ita, puri corpore ac anima effecti, futuro perpetuo regno fruemini. Itaque nec idolis credite, nec mensæ eorum participes estote; non occidite; non adultere, non flagrate odio mutuo; nec furtum facite; neque omnino aggredimini ulla prava facinora.

LXV. Hæc cum dixisset, atque ex Scripturis monuisset multa, omnes permanserunt; alii ut cu-rarentur, alii ut viderent eos qui sanitatem recipieren-t. Petrus autem duntaxat impónens illis manus, et comprecatus, unicuique immunitatem a morbo

A διτε Σίμων δ Μάγος μαθών σε τῇ Τριπόλει ἐπιδημήσαντα, τὴν ἐπὶ Συρίαν αὐτὸς ὑψετο· τὰ δὲ πλήθη τὴν μίαν ταύτην νύκτα ἐνιαυτοῦ περίσσον ἡγησάμενοι, τὴν δοθεῖσαν ὑπὸ σου προθεσμίαν οὐδενάμενοι ἀναμένειν, πρὸ τῶν θυρῶν ἐστήκασι, κατὰ συστάσεις καὶ συλλόγους, ἀλλήλοις περὶ τῆς τοῦ Σίμωνος μοχθηρίας διοικοῦντες, διὸ¹⁰⁴ μετεωρίσας κύντος, καὶ ὑποσχύμενος ἐπὶ πολλοῖς σε κακοῖς ἐλθόντα εἰλέγχειν, ἐπιδημήσαντα γνώντις, νύκτιωρ διέφυγε· πλὴν ἐπιθυμοῦσιν αὐτοῖς ἀκοῦσαί σου.

LXII. Καὶ δὲ Πέτρος θαυμάσας τῶν δχλῶν τὴν σπουδὴν, ἀπεκρίνατο· Ὁρᾶτε, ἀδελφοί, πῶς οἱ τοῦ Κύριου ἡμῶν λόγοι ἐμφανῶς τελειοῦνται. Μέμνημα γάρ αὐτοῦ εἰρηκότος, διτε Πολλοὶ ἐλεύσονται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ δυσμῶν, καὶ βορρᾶ καὶ θαλάσσης¹⁰⁵; καὶ ἀρακλιθήσονται μετὰ Ἀθραδύ καὶ Ἰσαάκ καὶ Ἰακὼβ. Ἄλλος καὶ πολλοὶ, φησι, κλητός, ὅλοι δὲ ἐκείνοι. Τὸ μὲν οὖν ἐλθεῖν οὐκ αἴτιον ἔστιν ίδιον, ἀλλὰ τοῦ κεκληθότος θεοῦ· ἐὰν δὲ μετὰ τὸ κληθῆναι τὰ ἀγαθὰ πράξασι, τοῦτο αὐτῶν ίδιον, καὶ τῆς προσηκούσης τεύξονται μισθαποδοσίας. Ταῦτα εἶπε, καὶ τὸν πολὺν δχλὸν ίδιὸν πράως καλάπερ ἥσυχόν τι φεῦμα ποταμοῦ ἐπιρρέοντα, ἔφη τῷ Μαροώνῃ· Ποῦ σοι τόπος ἔστιν ἐνταῦθα, τοὺς δχλους χωρὶν δυνάμενος; Τοῦ δὲ Μαροώνου εἰς κεκηπευμένον τόπον καὶ ὕπαθρον αὐτὸν ἀγοντος, εἴποντο καὶ οἱ δχλοι.

LXIII. Καὶ δὲ Πέτρος ἐπὶ τίνος βάσεως ἀνδράντος οὐ πάνυ μετεώρου στάς, ἀμα τῷ τὸν δχλὸν θεοσεβεῖ θέει προσαγορεύσαι, ίδιων πολλοὺς τῶν παρεστώντων ὑπὸ δαιμόνων τε καὶ πολλῶν¹⁰⁶ χρόνων ἐνόχλουμένους, βρύχοντάς τε μετ' οἰμωγῆς καὶ πίπτοντας μετὰ ίκεσίας, ἐπιτιμήσας αὐτοῖς καὶ ἥσυχαν ἔχειν ἐπιτάξας, καὶ τὴν ἴασιν μετὰ τὸ διαλεχθῆναι καθυποσχόμενος, τοῦ λέγειν ἥρξατο οὕτως·

LXIV. Οἱ μόνοις ἀγαθοὶ θεός, τὰ πάντα καλῶς πεποιηκῶς ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, ἔξαπέστειλε τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Γίδην τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὰ ἐκείνην δοκοῦντα ἐκφάναι, καὶ νόμον αἰώνιον δοῦναι, ἵνα φιλάσσοντες αὐτὸν διὰ παντὸς, καὶ βαπτισθέντες εἰς ἄρρεσιν ἀμαρτιῶν, τῆς αἰώνιου ζωῆς καταζωθῶμεν. Σπουδάστε δὲ πρότερον ἔκδυσασθαι τὸ δυτικὸν ὑμῶν ἐνδυμα τῆς ἀπιστίας, διπερ οὐκ ἀλλως ἀποδύσασθαι δύνασθε, εἰ μή πρότερον ἐπὶ καλαῖς πράξεις βαπτισθῆτε· καὶ οὕτω καθαροὶ σώματι καὶ ψυχῇ γενόμενοι, τῆς ἐσομένης ἀτέλους βασιλείας ἀπολαύσετε. Μήτε οὖν εἰδὼλοις πιστεύετε, μήτε τραπέζῃς αὐτῶν κοινωνεῖτε¹⁰⁷, μήτε φονεύετε, μήτε μοιχεύετε, μήτε μισεῖτε ἀλλήλους, μηδὲ κλέπτετε, μηδὲ κακαῖς τιστε πράξειςιν ἔλως ἐπιχειρεῖτε.

LXV. Ταῦτα εἰπόντος αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ τῶν Γραφῶν πολλὰ παρανέσαντος, οἱ πάντες παρέμειναν, οἱ μὲν τοῦ θεραπευθῆναι χάριν, οἱ δὲ τοῦ ιστορῆσαι τοὺς τῆς θεραπείας ἐπιτυχόντας. Οἱ δὲ Πέτρος τὰς χειρας αὐτοῖς ἐπιθεῖς μόνον, καὶ προσευξάμενος, τὴν ἀπα-

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹ al. ὅτι. ¹⁰⁰ Καὶ θαλάσσης. pro καὶ νότου. Luc. xiii, 29, ex psalm. cvi, 3, ubi videndi Interpret. Cor. ¹⁰¹ Matth. viii, 11; Luc. xiii, 29. ¹⁰² Matth. xx, 16. ¹⁰³ Clement., hom. viii, c. 8, etc. Rec., l. iv, c. 7, etc. ¹⁰⁴ al. πολλῶν παθῶν ἐκ πολλῶν. ¹⁰⁵ Clement., hom. viii, cap. 23. ¹⁰⁶ al. inser. μιαρδ.

ληγήν ἐκάστῳ τοῦ πάθους παρέσχετο· ὡς τοὺς μὲν παραχρῆμα θεραπευθέντας¹ ὑπερθαυμάσαι τε καὶ δίξιν ὑπέρτούτου προσενεγχεῖν τῷ Θεῷ. Βεβαίως οὖν πιστεύσαντες ἄμα τοῖς θεραπευθέσιν, ἐπὶ τὰς ἁυτῶν² ἀπῆσσον τοῦτο λαδόντες ἐντολὴν, ὥστε πρωταίτερον συνελθεῖν.

LXVI. Τῇ οὖν ἐπιούσῃ ὁ Πέτρος ἄμα τοῖς συνοικίσιν ἔταιρος ἔξιών, καὶ ἐπὶ τὸν τόπον πάλιν ἐλθών· Ὁ Θεός, Εἰλεγε πρὸς αὐτούς, πάντα δύναται. Ἐκεῖνος γάρ ἔτιν ἀγαθὸς καὶ δίκαιος, καὶ νῦν ἐπὶ πᾶσι μαχροβώμαν, ἵνα οἱ βουλόμενοι ἐφ' οἵς ἐπράξαν κακοῖς μεταμελθέντες, καὶ κατὰ τὸ ἀρέσκονταύτῳ βιώσαντες, ἐνήμερτά ἡ τὰ πάντα κρίνεται [Ισ. χρινεῖται], τῶν κατ' ἔλεαν ἔκαστος ἀπολαύσῃ. Διὸ νῦν ἀρραβωνεῖ γνώσεως ἀγαθῆς, Θεῷ πειθόμενοι, ἀντιλέγειν ταῖς ἁυτῶν³ ἀνάπτυχοις ἀποθυμίαις, ἵνα δυνθῆτε ἀνακαλέσασθαι τὴν πρώτην τῇ ἀνθρωπότητι νεμηθεῖσαν χάριν. Οὕτω γάρ οὐ μόνον ἔκαυτῆς ἀνατελεῖ τὰ ἀγαθά· καὶ τῷ δεδοκτῷ⁴ εὐχαριστήσετε⁵ εἰς ἀεὶ τῶν ἀπορρήτων ἐκολαύοντες ἀγαθῶν, ἀπολουσάμενοι τῇ μακαρίᾳ τῆς Τριάδος ἐπικαλέσει πρότερον, εἰ τις κηλίς, εἰ τις στοὺς ταῖς ὀμετέραις ἐπιπολάζει ψυχαῖς. Οὕτω γάρ οὐ μόνον τὰ ἐνδομοχοῦντα⁶ πνεύματα δύνιν ἀποδιώξαι δυνήσεσθε, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐτέροις ἐνοχοῦντα δαιμόνια, σὺν τοῖς δόλοις πάθεσσιν ἀπελάσετε. Ταῦτα εἰπὼν, τοῖς ὑπὸ τινῶν παθῶν ὅχλουμένοις ἐκέλευσεν αὐτῷ προσιέναι· καὶ χείρας αὐτοῖς ἐπιθεῖς, καὶ ἔκ-αυτῆς λασάμενος, ἐνετελλατο⁷ ὁρθριαίτερον συνελθεῖν.

LXVII. Τῇ δὲ τρίτῃ ἡμέρᾳ περὶ δρόμον ἀναστάς ὁ Πέτρος, καὶ προσευξάμενος, ἐκαθέσθη· ἡμᾶς δὲ περικαθέομένους, καὶ εἰς αὐτὸν ἀτενίζοντας, ὥσπερ ἀκοῦσαι τι βουλομένους, συνεῖς, Ἐγώ· Πρὸ πάντων, ὁ θεῖος, δὲ θεὸν σέβειν αἰρούμενος, εἰδέναι ὁφεῖται, ὅτι ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν οὗτος⁸ γνωρίζεται· ἔστι δὲ ίδιον αὐτοῦ καὶ ἔξαιρετον, τὸ πάντων κτισμάτων εἴναι δημιουργὸς⁹, πάντα περιέχων, πάντα τε περιφρίων, ὡς ὑπὲρ πάντα ὅν, καὶ πάντα δημιουργήσας. Ταῦτα εἰπὼν, καὶ πολλὰ περὶ θεοσεβείας διδάξας, ἐκέλευσε τοὺς δαιμονῶντας, καὶ νόσοις τισί κατειλημμένους αὐτῷ προσφέρεσθαι· προσενεγχεῖσι· δὲ τὰς χεῖρας ἐπιθεῖς, καὶ προσευξάμενος, ἀπέλυσεν ὑγιαίνωντας.

LXVIII. Τῇ δὲ ἐπιούσῃ πάλιν ἡμέρᾳ διαναστάς, καὶ προσευξάμενος, εἶτα καὶ σὺν τῷ μην καθεσθεὶς, λέγειν θῆρατο οὐτως· Τὸν μέλλοντα προσιέναι τῷ Θεῷ χρήσθειν, χρήσθειν, ὅργης κρατεῖν, ἀλλότρια μή καθηρίεσθαι, δικαίως βιοῦν, ἐπιεικῶς, εὐσταθῶς, τρόπῳ¹⁰ καλάζειν ἁυτὸν¹¹ ἐν ταῖς ἐνδείαις, ή μή ἔργα τέτρους ἀφελόμενον κορεσθῆναι· καθαρὸν εἶναι τῇ καρδίᾳ, καὶ ἀγνὸν τῷ σώματι, καὶ μὴ δημοιούσθαι τοῖς Φαρισαίοις, πρὸς οὓς ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐφῆσαν· Οὐαὶ οὐμῆτρ, γραμματεῖς καὶ

A præbuit : adeo ut qui subito curati fuerant, summopere mirarentur, simulque gloriam Deo pro ea re offerrent. Cum ergo firmiter credidissent, una cum iis qui sanati fuerant, ad sua abierunt, in mandatis accipientes, ut maturius convenientirent.

B LXVI. Sequenti ergo die Petrus una cum sodalibus qui cum eo erant egressus, rursusque ad eum locum veniens, dixit ad eos : Deus omnia potest¹². Is enim est bonus ac justus, nuncque in cunctos patiens; ut qui voluerint, poenitentia de malis a se commissis acta, et vita secundum id quod ei placet transacta, singuli in die quo universa judicabuntur, pro merito percipiant.¹³ Quapropter nunc incipite, bona cognitione, a Deo persuasi, vestris restere absurdis cupiditatibus; quo possitis primam, quæ humano generi tributa fuit, gratiam revocare. Sic enim vobis continuo orientur bona; et ei qui dedit agitis gratias perpetuo, ineffahilia bona possidentes; abluti prius in beata Trinitatis invocatione, si quis nævus, si quæ macula in animabus vestris exstet. Ita namque, non solum latitantes in vobis spiritus expellere poteritis, sed et dæmonia alios infestantia perpessionesque alias abigitis¹⁴. Quæ postquam dixisset, eos qui aliquibus ægritudinibus vexabantur ad se jussit accedere : impositisque manibus super eos, cum illos confessim sənasset, præcepit ut majori mane convenientirent.

C LXVII. Tertio autem die, Petrus diluculo surrexit, factaque prece sedidit : et, animadvertisens nos circumscendere, oculisque intentis eum aspicere, quasi aliquid audire cupientes, dixit¹⁵: Ante omnia, o amici, is qui Deum colere vult, scire debet, quod ille in tribus personis cognoscitur ; proprium autem illius ac præcipuum est, omnium creaturarum esse opificem, omnia continere, omniaque terminare, ut qui super omnia sit, cunctaque efficerit. His dictis, multisque de pietate erga Deum expositis¹⁶, jussit dæmoniacos, et morbis occupatos ad se adduci : quibus oblati, manus imponens, ac precatus, incolumes dimisit.

D LXVIII. Rursum autem sequenti die exsurgens, et comprecatus, cum deinde nobiscum sedisset, hunc in modum cœpit loqui :¹⁷ Qui ad Deum accedere desiderat, sobrius esse debet, debet sibi temperare, iram tenere, aliena non subripere ; juste vivere, cum bono jure, tranquille, leniter ; se, in indigentia potius continere ac reprimere, quam cum non habeat, alterius bonis ablatis expleri ; corde mundus esse, et purus corpore¹⁸; nec assimilari Pharisæis, ad quos Dominus et Deus noster

VARIÆ LECTIONES.

¹ al. πρεπον. γενέσθαι περιχαρεῖς, τοὺς δὲ ιστορήσαντας. ² al. ἐπανήσαν. ³ Clement., hom. ix, cap. 19. ⁴ Rec., lib. iv, cap. 32. ⁵ Deoſi in al. ⁶ al. εὐχαριστεῖτε. ⁷ Εὐχαριστήσετε. al. εὐχαριστήσητε. ⁸ Clement., hom. x, c. 19. Rec., l. v, c. 22. ⁹ al. ὁ εἰς θεός. ¹⁰ al. δημιουργὸς. ¹¹ Clement., hom. x, c. 26. Rec. l. v, c. 36. ¹² Clement., hom. xi, c. 15; Rec. l. v, c. 32. ¹³ al. inser. μᾶλλον. ¹⁴ Rec. l. vi, c. 10, etc. Clement., hom. xi, cap. 29, etc.

Jesus Christus dixit : Vnde vobis, Scribae et Pharisei hypocritae; quia mundatis calicis et paropsidis quod exterius est, intus autem ea plena sunt sordibus. Pharisae cæce, munda prius calicis et paropsidis interius, ut et illius exterius mundum fiat¹⁸. Vere enim qui interiora purgaverit, exteriora quoque purgare potest: qui vero exteriora purgat, ad hominum laudes aspiciens, id agit; sed apud Deum mercedem non habet.

LXIX. ¹⁹ His dictis, et aliis pluribus de castimonia; cum jam tres menses, quibus jejunare me præceperebat, completi essent, ducens me ad fontes maris vicinos perenni aqua baptizavit, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti: cuimque panem accepisset, benedixisset, ac fregisset; communicavit nos intemeratis ac vitalibus sacramentis. Atque ita feriati ac lœti fratres nostri pro mihi a Deo concessa secunda nativitate, gloriam et gratiarum actionem Deo detulimus. Et multa turba congregata, Petrus depulsis morbis, afflictionibus, ac dæmonibus, nec non baptizatis compluribus, ubi Marooneum hospitem suum, jam omnibus numeris absolutum, in episcopum constituisse, duodecim presbyteros designasset, diaconos fecisset; collocutus cum episcopo de communi bono ac utilitate, deque ecclesiastico ordine atque concentu, vale dixit Tripolitanis Phœnices, et iter versus Antiochiam Syriæ ingressus est.

LXXX. ²⁰ Egressi vero Tripolim Phœnicia, ut Antiochiam Syriæ veniremus; eo die Orthosiæ mansimus: et quia est prope urbem e qua egressi fueramus, cum omnes fere prædicationis evangelice sermonem prius audivissent; unum diem illuc commorati, Antaradum abiimus. Cum autem multi essent nobiscum iter facientes, Petrus Nicetam et Aquilam allocutus est, dicens: Quandoquidem magna comitantium multitudo, non parvam invidiā nobis per urbes intrantibus attrahit; necessario curandum esse judicavi, ut neque ipsi contristentur, dum prohibentur esse nobiscum; neque uos, dum sumus spectabiles, aliis efficiamur autores invidiæ. Quocirca volo te Nicetam, una cum Aquila, ante me iter habere, per duos globos, sparsim.

LXXI. Ista Petro dicente, responderunt Nicetas et Aquila: Non valde nos, domine, contristat id agere, quoniam a te imperatum est. Primo quidem, quia Dei providentia electus es, qui merearis cuncta præclare cogitare atque consulere: deinde vero quod ut plurimum biduo nos hoc facere necesse sit, a te absentes; illud autem spatium quanivis longum sit, dum te dominum nostrum non videamus, attamen ut jubes, quia utile est, non contradicimus. Hæc postquam dixerunt, antegressi sunt.

A Φαρισαῖοι ὑποκρίται· δτι καθαρίζετε τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος τὸ ἔξωθεν, έσωθεν δὲ γέμει ψύκου. Φαρισαῖοι τυφλὲ, καθάρισον πρώτον τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος τὸ έσωθεν, ίτα γέρηται καὶ τὸ ἔξω αὐτοῦ καθαρόν. Ἀληθῶς γὰρ δὲ καθάρας τὸ έσω, καὶ τὸ ἔξω καθάραις δύναται δὲ τὰ ἔξω καθαρών, πρὸς ἀνθρώπους ἐπαίνον ἀρπρῶν, τοῦτο ποιεῖ, παρὰ δὲ τῷ Θεῷ μισθὸν οὐκ ἔχει.

LXIX. Ταῦτα εἰπὼν καὶ ἔτερα πλεονα περὶ ἀγνομοῦ, τῶν τριῶν ἡδη μηκὺν πληρωθέντων, ὃν νηστεύσατ με ἐκέλευσεν, ἀγαγών με εἰς τὰς ἐν τῇ θαλάσσῃ πλησίον οὖσας πηγὰς, ὡς εἰς ἀένναν τὸν ἐδάπτισεν θύρων, εἰς τὸ δύναμα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος· καὶ λαβὼν ἀρτὸν εὐλογήσας²¹, καὶ **B** κλάσας, μετέωρεν ἡμῖν τῶν ἀχράντων καὶ ζωτικῶν μυστηρίων. Καὶ οὗτως εὐωχηθέντες οἱ ἀδελφοὶ ἡμῖν ἐπὶ τῇ θεοδωρήτῳ μού ἀναγεννήσει, δόξαν καὶ εὐχαριστίαν ἀποδεδώκαμεν²² τῷ Θεῷ· Πολλοῦ τε τὸν δύναμα συναθροισθέντος, νόσους, πάθη, δαιμονας ἀπελάσας δὲ Πέτρος, καὶ βαπτίσας πολλοὺς, Μαρούνη τὸν ἀποδεξάμενον²³ αὐτὸν, ἡδη λοιπὸν τέλειον²⁴ δντα, ἐπίσκοπον. καταστήσας, καὶ πρεσβυτέρους δώδεκα δρίσας, καὶ διακόνους δεῖξας, ὑπὲρ τε τοῦ κοινοῦ καὶ συμφέροντος, καὶ περὶ τῆς κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν τάξεως τε καὶ ἀρμονίας συλλαλήσας τῷ ἐπισκόπῳ, τοῖς ἐν Τριπολει τῆς Φοινίκης ἀποταξάμενος, τὴν ἐπὶ Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας ὅδον ἐπορεύετο.

C **LXXX.** Εκδάντες²⁵ δὲ τὴν Τρίπολιν τῆς Φοινίκης, ὡς ἐπὶ Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας ἐλθεῖν, αὐτῆς ἡμέρας ἐν Ὁρθωσίᾳ ἐμείναμεν· καὶ διὰ τὸ πλησίον εἶναι ἡς ἐξήλθομεν πόλεως, πάντων σχεδὸν προακηκόστων τὰ τοῦ κηρύγματος, μιᾶς ἡμέρας ἐκεῖ μείναντες, ἀπῆραμεν εἰς Ἀντάραδον. Πολλῶν δὲ τῶν συνοδοιπορούντων ἡμῖν δυτικῶν, δὲ Πέτρος Νικήτη καὶ Ἀκύλας προσωμίει λέγων· Ἐπειδὴ δὲ πολὺς δχλος τῶν συνοδοιπορούντων οὐ μικρὸν φθόνον εἰσιοῦσι κατὰ πόλιν ἡμῖν ἐπισπάται, ἀναγκαῖς ἐσκεψάμην φροντίσαι, διό τοι μήτε οὕτωι λυπηθῶσι κωλυθέντες συνεῖναι ἡμῖν, μήτε ἡμεῖς περιθλεπτοι γενόμενοι, φθόνου τοῖς διλοις καταστῶμεν αἴτιοι. Τούτου ἐνεκα βούλομαι σε τὸν Νικήτην ἄμα Ἀκύλα, προσδεύειν μου κατὰ συστήματα δύο σποράδην.

D **LXXI.** Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ἀπεκρίναντο Νικήτης καὶ Ἀκύλας· Οὐ πάνυ ἡμᾶς, κύριε, λυπεῖ τοῦτο πράττειν, διὰ τὸ ὑπὸ σοῦ προστετάχθαι. Πρῶτον μὲν, δτι πάντα καλῶς νοεῖν τε καὶ συμβουλεύειν δέξιος ὁν, ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας ἔξελέγης· Ἐπειτα δὲ, δτι ὡς ἐπιπολὺ ἡμερῶν δύο ἀνάγκη τοῦτο πράττειν ἡμᾶς ἀπολιμπανομένους σου· καὶ αὗται δὲ πολλαὶ πρὸς τὸ μή σε τὸν κύριον ἡμῶν καθορφν, πλὴν ὡς κελεύεις διὰ τὸ συμφέρον οὐκ ἀντιλέγομεν. Ταῦτα εἰπόντες, προσῆγον.

VARIE LECTIOINES.

¹⁸ Matth. xxiii, 25. ¹⁹ Clement., hom. x, c. 35. Rec., l. vi, c. 15. ²⁰ al. εὐχαριστήσας. ²¹ al. ἀποδεδώκασι. ²² al. ὑποδεξάμενον. ²³ Clement., hom. xii, c. 1, etc. Recogn., l. vii, c. 1, etc. ²⁴ al. οὐν.

LXXII. Πορευθέντων οὖν αὐτῶν, ἔγω Κλήμης Α Ἱαριον, διτὶ σὺν αὐτῷ με ἐκέλευσεν εἶναι. Ἀμέλει καὶ πρὸς αὐτὸν εἶπον Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ, διτὶ με οὐκ ἔκπαστειλας ὡς τούς ἑταῖρους²⁵, ἐπειδὴ δύνωμένος ήν διατεφωνήκειν. Οὐ δὲ ἔφη· Τί δαλ· εἰ κατὰ χρέα τοι; Στατικαὶ πεμφθῆναι σέ που, σὺ διὰ τὸ πρός διάγονον ἀπολιμάνεσθαί μου συμφέροντας, διὰ τοῦτο τεθνήσῃ; οὐχὶ δὲ προσομιλήσας σεαυτῷ, φέρειν τὰ διὰ τὴν ἀνάτηξην σοι προστατόμενα, εὐθύμως ὑποίστεις; Ηὐ οὐκ οὔτε, διτὶ σύνειστιν οἱ φύλοι ταῖς μνήμαις, καὶ τοῖς αὐμάσιν ἑκείνων ἀπολιμάνωνται, ὡς ἔνιοι συνόντες αἵστησι, μακρὸν ἀφεστήκασι ταῖς ψυχαῖς;

LXXIII. Κάτω ἀπεκρινάμην· Ἀλλὰ μή με νομίσῃς, κύριε, διτὶ τὰ λύπης πάσχειν ἔμελλον ἀνοήτως, διὰτοῦτο καὶ πάνυ δρῶθι ἔχοντι λογισμῷ. Ἐπειδὴ γάρ σε ἀντὶ πάντων εἰλόμην, πατρὸς καὶ μητρὸς, ἀδελφῶν ἄμα καὶ συγγενῶν, αἰτιῶν μοι γενέμενον διὰ τὸν θεῖον τῆς συζύγους ἀλλοβείας οὕτω καὶ ἡς ἔμελλον ἐκ πάντων ἀπολαύσειν παραμυθίας, διὰ σοῦ μάνον καρπῶματ. Δέδοικα τὸ δέλλως ἀπλειφθῆναι σου, μῆποτε διὰ τὴν ἐκ τῆς ἡλικίας ἀκμῆν, ἥττων ἐπιθυμίας γένομαι. Καὶ διὰ τοῦτο οὐτῶς ἐνστάσεως ἔχω, ὡς ἀποστῆναι σοι ἀδύνατον εἶναι, εἰ μὴ κατὰ τινὰ χρόνον θεοῦ τοῦτο γένηται. Καὶ γάρ μέμνημαί σου ἐν Καισαρείᾳ εἰπόντος· Εἴ τις μοι βούλεται συνοδεῦσαι, εὐθέως καὶ συνοδευεῖτω. Εὔσεβος δὲ ἔφης, τὸ μηδένα λαπήσαι κατὰ Θεὸν, οἶνον, ἀπολιπόντα γονεῖς, γυναῖκα, τρόπος δὲ, καὶ ἑτέρους τινάς τῶν εὐσεβεῖν ἐλομένων. Όθεν ἔγω κατὰ πάντα ἐπιτιθείσις εἰμὶ σοι συνοδός, ώφε καὶ τὰ μέγιστα χαρέζη, εἰ²⁶ τὰς τῶν δούλων ὑπηρεσίας ἐπιτρέποντι ποιεῖν.

LXXIV. Καὶ δὲ Πέτρος ἀκούσας, μετά τινός φησι πειδάματος· Τί οὖν οἰει, Κλήμη, μὴ ὅπ' αὐτῆς ἀνάγητος εἰς δούλων σε ταγῆναι τόπον; ἐπειδὴ τίς τὰς καλές μοι καὶ πολλὰς σινδόνας μετὰ τῶν ἐπομένων ἀπτυλῶν καὶ τῶν ὑποδημάτων φυλάξει²⁷? Τίς δὲ καὶ τὰ ἥβεα καὶ πολυτελῆ ὅψις προετοιμάσει; καὶ τινὰ πυλάδα δύτα πολλῶν δεῖται καὶ τεχνικῶν μαγείρων· καὶ πάντα ἑκεῖνα, δσα ὡς θηρίῳ μεγάλῳ τῇ ἐπιθυμίᾳ προευτρεπτήσεται. Πλὴν ἡ τοιαύτη σε προσάρσεις ἴπποιθλεν, Ιωας μὴ συνιέντα, καὶ τὸν ἐμὸν ἀγνοῦντα βίον, διτὶ δρτῷ μόνῳ καὶ ἐλαῖαις χρῶμαι, καὶ σπανίως²⁸ λαχάνοις· καὶ διτὶ ιμάτιον μοι καὶ τριῶν οὖν ἔστι τοῦτο²⁹ αὐτὸν, δὲ περιβέλλημαι, καὶ τέρπου χρέαν οὐκ ἔχω, οὐδὲ ἀλλῶν τινῶν· Ἐν γάρ πάντοις καὶ περισσεύομαι. Οὐ νῦν γάρ μου τὰ ἔκει τίνα δρῶν αἰώνια ἀγαθὰ, τῶν ἐνταῦθα οὐδενὸς ἐπιτρέπεται. Ομως σοῦ μὲν τὴν ἀγαθὴν προσάρσειν ἀπέδημαι, καὶ θαυμάζων ἐπαινῶ, πῶς ἀνήρ ἐκ πολυτελῶν ἔθιμων ὑπάρχων, βρέδιας τοῖς ἀναγκαῖοις τὸν πεντοῦ ὑπτήλαιας βίον. Ήμεῖς γάρ ἐκ παιδίων, ἔγως καὶ Ἀνδρέας δὲ σύναιμος, οὐ μόνον ἐν δρφανίᾳ παρέστης, διὰτοῦτο πενίας εἰς ἐργασίαν ἔθισθέντες³⁰, εὐμαρῶς φέρομεν νῦν τὰς μαχράς ταύτες ὁδοιπορίας. Όθεν εἰ ἐπείθου μοι, ἐμοὶ δὲ συγχωρήσεις τὰ δούλων ἀποπληροῦν σοι.

LXXII. His igitur profectis, ego Clemens gavisus sum, eum me secum esse voluisse. Itaque ad eum dixi: Gratias ago Deo, quod me non emiseris, ut sodales; nam præ dolore enectus fuisse. Ille vero: Quid autem, inquit, si quæ necessitas jusserit ut aliquo mittaris; tu quia aliquandiu a me utiliter eris separatus, ideo morieris? Nonne potius, tecum reputans, serenda esse quæ propter necessitatem iubebis, æquo animo seres? Aut nescis amicos una esse recordatione, licet corporibus inter se disjungantur; sicut nonnulli corporibus præsentes, animis procul sunt dissitti?

LXXIII. Et ego respondi: Verum ne de me arbitraris, domine, quod istum mœrem insipienter sim perpassurus, quinimo admodum recte se habente ratione. Quoniam enim te pro omnibus accepi, pro patre, matre, fratribus, et cognatis; qui per Deum auctor mihi fuisti, ut agnoverim servatricem veritatem: sic et consolatione, quam ab omnibus consecuturus fuisse, per te unum fruor. Vereor quippe omnino a te abesse, ne per ætatis fervorem, a cupiditate vincar. Et ideo ita in animum induxi, ut a te non possim discedere, nisi hoc divina quadam ira eveniat. Etenim memini te Cæsareæ dicere: Si quis vult mecum iter facere, pie quoque una iter habeat: pie autem dicebas esse, neminem tristitia secundum Deum afficere, veluti relinquendo parentes, uxorem, nec non alios piam vitam consecantes. Unde ego prorsus tibi sum aptus itineris comes, a quo et maximam inibis gratiam, si ministeria servorum obire permiseras.

LXXIV. Hoc auditio, Petrus, cum leni risu dixit: Quid ergo putas, Clemens, quod non te ipsa necessitas in servorum ordinem rediget? Nam quis mihi elegantes ac multas sindones seu vestes linteas, cum adjunctis annulis et calceis custodiet? Quis vero et suavia exquisitaque obsonia præparabit? quæ cum varia sint, multos ac solertes coquos postulant: et omnia illa, quæ tanquam immanni bestiæ, cupiditati apparantur. Sed forsitan hæc te subiit sententia, quod non intellexeris, quodque ignores vitæ mee rationem; qui solo pane et olivil utor, raroque oleibus; quique unum habeo vestimentum, ac pallium, hoc ipsum quo amictus sum, et alio opus non habeo, neque ulla re. Nam in his etiam abunde mihi est. Mea quippe mens cernens illic omnia bona æterna, nullius eorum quæ hic sunt curam suscipit. Tuum tamen egregium institutum approbo; mirorque ac laudo, quo modo vir in vita sumptuosa educatus, facile vivendi rationem immutaveris, et ad sola necessaria traduxeris. Nos quippe a puero, ego et Andreas frater, non solum in pupillari conditione educati, verum etiam propter inopiam ad laborem assuefacti, expedite nunc has longas ferimus peregrinationes. Quare, si crederes mihi, servorum officia me tibi impendere concederes.

VARIA LECTIONES.

²⁵ Clementina ei Recognitiones, ἑτέρους. Cot. ²⁶ al. εἰ μοι. ²⁷ al. διαφυλάξει. ²⁸ al. σπανίοις.
²⁹ al. το. ³⁰ al. ἐνθεύσαντες

LXXV. Id ego audiens, contremui et collacrynavi: quia talem habuisset orationem vir, quo cuncti hujus etatis homines ratione scientiae ac pie-tatis sunt inferiores. At ille, cernens me illacrymantem, causam rogabat. Ego autem ad illum: Et quidnam peccavi, inquam, ut hunc sermonem audi-rem? Statisque Petrus: Si male locutus sum, cum proposui servire tibi; tu prior deliquisti, qui prior in animo habuisti hoc agere. Et ego respondi: Non est similis ratio: siquidem me valde decebat id facere; te vero nullatenus, qui es Dei praece, cuique animas hominum pascere commissum est. Tum Petrus di-xit: Dominus noster, qui ad salutem totius mundi venit, quique unus supra cunctos veram et solam nobilitatem obtinet, servire ac ministrare susti-nuit²¹; ut doceret nos, ne indecorum putemus ser-vilia ministeria proximis exhibere, quamvis nobiles simus, quamvis plurimum eos antecellamus. Ego excep-i: Si existimem quod te oratione sim supera-turus, amens sim plane ac stultus: verumtamen gratias divinae Providentiae habeo, te loco parentum mihi donatum fuisse.

LXXVI. Tum Petrus: Verene, inquit, nullus tibi superest ex genere? Et ego respondi: Sunt quidem plures ac magni viri, ad Cæsarem genere attinentes. Nam patri meo, ut pote una educato, Cæsar uxorem cognatam junxit: ex qua tres liberi orti sumus; duo quidem ante me; qui et gemini cum essent, admo-dum inter se similes erant, sicut mibi narrabat pa-ter: ego quippe neque illos, neque genitricem valde novi, sed quasi per somnium obscuram eorum for-mam mihi repræsento. Igitur mater quidem mea Matuidia dicebatur, pater autem Faustus; fratres vero, alter Faustinus, alter Faustinianus vocaban-tur. Cum igitur post eos tertius ego natus essem, mater, quemadmodum pater referebat, somnum vi-dit, quod nisi confessim assumptis duobus filiis suis geminis, Roma decennium abesset, ipsa cum iis morte pessima esset interitura.

LXXVII. Pater igitur, qui liberorum amans erat, cum servis et ancillis, ac dato sufficiente viatico, in navem impositos, Athenas etiam erudiendos misit: me vero solum ad consolationem secum retinuit. Atque eam ob rem ingentes gratias ago, quod ne quoque somnum non jusserrit una cum matre, urbe Roma exceedere. Itaque eo anno transacto, pater suis Athenas misit pecuniam, simul cognoscere gestiens quo modo vitam agerant. Qui autem abierant, non redierunt. Tertio rursus anno pater anxius alios allegavit similiter cum rebus ad victimum necessariis: qui quarto anno redeunt ac nuntiant se nec matrem meam, nec fratres usquam vidisse, neque ullius eorum qui cum iis discesserant vel vestigium repe-risse.

LXXVIII. Hæc ergo audiens pater, et præ multo

LXXV. Έγώ δὲ ἀκούσας, σύντρομος ἐγενόμην καὶ ἐπίδακρυς, οἶον λόγον εἶπεν ἀνήρ, οὐ πάντες οἱ τῆς νῦν γενεᾶς δινθρώποι, τῷ²² τῆς γνώσεως καὶ εὐσέ-βειας λόγῳ²³, ήττους εἰσίν. Ὁ δὲ ίδων με σύνδα-κρυν, ἐπυνθάνετο τὴν αἰτίαν. Κάγὼ πρὸς αὐτὸν· Καὶ τί τοιοῦτον ἡμαρτον, φημι, Ινα καὶ τοιοῦτον ἀκούσαι με²⁴ λόγον; Καὶ δὲ Πέτρος εὔθυς· Εἰ κακῶς εἰργά-δουλεύσαί σοι προελόμενος, σὺ πρῶτος ἡμαρτες, πρῶτος τοῦτο καὶ ποιῆσαι προθυμηθεῖς. Κάγὼ ἐφη· Οὐχ διοιώς ἔχει. Ἐμοὶ μὲν γάρ καὶ λίαν προσήκει τοῦτο ποιεῖν· σοι δὲ οὐδαμῶς, ἅτε θεοῦ κήρυκι δυντι, καὶ φυχάς ἀνθρώπων ποιμανεῖν πεπιστευμένῳ. Καὶ δὲ Πέτρος, Ὁ Κύριος ἡμῶν, εἶπεν, ἐπὶ σωτηρίᾳ παν-τὸς τοῦ κόσμου ἐλληνιθῶν, μόνος τε ὑπὲρ πάντας τὴν ἀληθῆ καὶ μόνην εὐγένειαν ἔχων, δουλεύειν ἡγέ-σχετο, Ιν' ἡμᾶς πείσῃ, μηδὲν αἰσχύνης ποιεῖσθαι, τὸ δουλικᾶς προσφέρειν τοῖς πλησίον ὑπηρεσίας, καὶ εὐ-τενεῖς ὅμεν, καὶ πλεῖστον αὐτῶν διαφέρωμεν. Κάγὼ ἐφη· Εἴ λόγῳ σε νικήσειν οἴομαι, διδρῶν εἰμι κατὰ τὸ φανερὸν καὶ ἀνόητος· πλὴν ἀλλὰ χάριν οἴδα τῇ τοῦ θεοῦ προνοίᾳ, διτι περ εἰς γονέων μοῖραν ἔχειν σε κατηξίωματι.

LXXVI. Καὶ δὲ Πέτρος, Οὐδεὶς δὲ σοι ἀληθῶς, ἐψη, πρὸς γένους ὑπάρχει; Κάγὼ ἀπεκρινάμην· Εἰσαὶ μή πολλοὶ καὶ μεγάλοι ἄνδρες, Καίσαρι προσήκοντες κατὰ γένος. Ὁθεν τῷ ἐμῷ πατρὶ ὡς καὶ συντρόφῳ²⁵ Καίσαρ γυναικα συγγενῆ συνηρμόσατο· ἀφ' ἣς τρεῖς ἐγενόμεθα οὐτοί· δύο μὲν πρὸς ἐμοῦ, οἱ καὶ δίδυμοι δυτες, κομιδῇ διμοιοις ἀλλήλοις ἐτύγχανον, ὡς δὲ πα-τήρ ἐξηγεῖτο μοι. Ἐγὼ γάρ οὗτε αὐτοῖς, οὓς τὴν τι-κούσαν πάνυ ἐπισταμαι· ἀλλ' ὥσπερ δι' ὀνειρων ἀμυδρὸν αὐτῶν καὶ τὸ εἶδος ἀναφέρω. Ἡ μὲν οὖν μήτηρ μου Ματιδία ἐλέγετο· δὲ πατήρ, Φαῦστος· οἱ ἀδελφοί, δὲ μὲν Φαυστίνος, δὲ Φαυστινιανὸς ἐκαλεῖτο. Ἐμοῦ οὖν τρίτου ἐπιγενηθέντος αὐτοῖς, ἡ μήτηρ δινειρόν ἐωράκει, ὡς δὲ πατήρ ὑφηγεῖτο, διτι ἔαν μή τοις διδύμοις αὐτῆς οὐτοὺς ἔκαντες παραλαβοῦσα, τῆς Τρωμαίων ἀποδημήση πλεως ἐπὶ ἔτη δέκα, πανολεθρίῳ σὺν αὐτοῖς ἀποθανεῖται θανάτῳ.

LXXVII. Ό μὲν οὖν πατήρ φιλότεκνος ὢν, σὺν τε δούλοις καὶ δούλαις ἐφοδιάσας ἵκανως, καὶ εἰς πλοῖον ἐνθέμενος, εἰς τὰς Ἀθήνας δῆμα παιδευθησομένους ἐξέπεμψεν· ἐμὲ δὲ μόνον εἰς παραμυθίαν ἔσχε παρ'- ἔαυτῷ. Καὶ ἐπὶ τούτῳ εὐχαριστῶ πολλά, διτι κάμε δι-δινειρος μή κεκελεύκει δῆμα τῇ μήτηρ τὴν Τρωμαίων ἐκδήναι πόλιν. Τοῦ δὲ δινειρωτὸν τοίνυν ἔκεινον περι-ελθόντος, δὲ πατήρ ἐπεμψεν εἰς Ἀθήνας χρήματα τοῖς ἔαυτοῦ, μαθεῖν δῆμα γλιχόμενος πῶς δῆμος διάγουσιν. Οἱ δὲ ἀπελθόντες, οὐκ ἐπανῆλθον. Τρίτῳ δὲ πάλιν δινειρωτὸν δὲ πατήρ ἀθυμῶν, ἐτέρους ἐπεμψεν διμοιος σὺν ἐργοῖσι· οἱ τινες τετάρτῳ δινειρωτῷ ἔχον ἀπεγ-γέλλοντες, μήτε μου τὴν τεκούσαν, η τοὺς ἀδελφοὺς διλως ἐωράκεναι²⁶, μηδὲ ἀλλου τινδες τῶν σὺν αὐτοῖς ἀπεληλυθότων καὶ ἰχνος εὑρηκέναι.

LXXVIII. Ό μὲν οὖν πατήρ, ταῦτα ἀκούσας, καὶ

VARIÆ LECTIÖNES.

²¹ al. τῶν. ²² al. λόγων. ²³ al. ἀκούσαιμι. ²⁴ Μαθ. xx, 28. ²⁵ al. inser. αὐτοῦ. ²⁶ al. inser μήτε μήτιαταις Ἀθήναις ἀποδημηχέναι.

ὑπὸ πολλῆς λύπης ἐκθαμβωτὸς γενόμενος, καὶ οὐκ εἰδὼς ποὺ δρμήσα; κατὰ ζῆτησιν ἔκεινων ἐξέλθοι, ἐμὲ παραλαβόν, καὶ εἰς πόρτον ²⁷ καταβάς, πυκνότερον ἐπινθάνετο, ποὺ τις ἦσαι ἢ ἀκούσειν ἐντὸς τεσσάρων ἑναυτῶν ἀπαντήσαν ναυάγιον. Καὶ ἀλλος ἀλλαχῆ ἐλεγεν. Ὁ δὲ πάλιν ἀντεπυνθάνετο, εἰ ἐωράκασι σώμα γυναικὸς μετὰ βρεφῶν ἐκβενθριζμένον τῇ γῇ. Πολλῶν οὖν πολλὰ λεγόντων ἐωρακέναι πτώματα κατὰ διαφόρους καιρούς, ὁ πατὴρ ἀκούων ἐστέναξε. Πλήγη ὑπὸ τῶν σπλάγχνων νεικημένος ²⁸, ἀλγίστα ἐπινθάνετο, ταῦτον θαλάσσης βυθὸν πειρώμενος ἐρευνᾷ· ὅμως συγκριστὸς ἦν, ὅτι διὰ τὴν πρὸς τοὺς ζητουμένους σποργὴν, ἐλπίστιν ἐδουκολεῖτο κεναῖς. Καὶ δὴ ποτὲ ὑπὸ φρονισταῖς καταλιπών με καὶ ἐπιτρόποις, δωδέκατον ἥρη γεγονότα ἔτος, αὐτὸς δακρύων εἰς πόρτον κατῆλθε· καὶ εἰς πλοίον ἐμβὰς, εἰς ἐπιζῆτησιν ἔκεινων ἐξῆλευσε· καὶ ἔξ ἔκεινου μέχρι καὶ νῦν οὔτε γράμματα παρ' αὐτοῦ ἐδεξάμην, οὔτε ²⁹ ἐν ζῷσιν αὐτὸν ἔναι τῇ τεθνήκοσιν ὅλως ἐπίσταμαι. ᾧ ποτὴ δέ μοι πλείων πρὸς τοῦτο τῆς διανοίας, ὅτι τέθνηκε που, ἡ ὑπὸ τῆς ζητων γενόμενος, ἢ ναυαγικὴ περιπέσον· τούτου δὲ τεκμηρίῳ χρηματί, ὅτι ἔξ ἔκεινου ἥρη λοιπὸν εἰκοστὸν ἔτος ἐστιν, ἀφ' οὗ ἤγνος οὐδὲν ἀληθείας ἴμοι περὶ αὐτοῦ ἤκουοταί.

LXXIX. Ταῦτα ἀκούων ὁ Πέτρος, ὑπὸ συμπαθείας ἐδάκρυε καὶ εὐθέως τοῖς συνοῦσις γνησίοις εἶπεν. Εἴ τι; πέπονθεν εὔσεβης ἀνὴρ οὐα δ τούτου πατὴρ, εὐθέως ἀν τῷ τῆς θεοσεβείας λόγῳ, τῷ πονηρῷ ἐπέγραψε τὴν αἰτίαν. Οὕτω καὶ τοῖς ταλαιπώροις θύεσται συμβαίνει πάσχειν, καὶ ἀγνοοῦμεν οἱ θεοσεβεῖς. Ταὶς πλευροῦς δὲ αὐτοὺς εὐλόγως εἱρηκα, ὅτι καὶ ἐνταῦθα πλεωνται, καὶ τῆς ἔκειθεν ἐλπίδος ἀποτυγχάνουσι· τοις γάρ ἐν θεοσεβείᾳ τὰ λυπηρὰ πάσχουσιν, ἔκτισις αὐτὰ γίνεται τῶν παραπτωμάτων.

LXXX. Οὕτως εἰπόντος τοῦ Πέτρου, εἰς τις τῶν ἵημιν τολμήσας ἀντὶ πάντων παρεκάλεσεν αὐτὸν, εύριον δρθριαστέρον εἰς Ἀραδὸν ³⁰ τὴν κατέναντι νῆσον ἐκπλεῦσαι, τριάκοντα οἰλμαὶ οὐδὲ δύοις σταδίοις ἀπέχουσαν, ἐπὶ ιστορίᾳ τῶν ἔκεισται ἀμπελίνων δύο στῦλων μέγιστα πάχη φερόντων. Ὁ γοῦν πειθήνιος Πέτρος ἐπένευσεν, οὕτως εἰπών. Ἐπάν τοῦ πλοίου ἐκῆτε, μή ἀμα πάντες εἰσέρχησθε εἰς τὴν θεωρίαν ὃν ἐπιθυμεῖτε· οὐ γάρ βούλομαι οὐδὲς τὰς τῶν πολιτῶν δῆμεις πρὸς ἐσαυτοὺς ἐπιστρέψειν. Καὶ οὕτω πλεύσαντες, μιᾶς ὥρας κατήχθημεν εἰς τὴν νῆσον. Έκδίνεις δὲ τοῦ σκάφους εἰσήιμεν ἔνθα οἱ ἀμπέλινοι στῦλοι ἥσαν· διμῶς καὶ μετὰ τῶν στῦλων, ἀλλὰς μὲν ἐλλο τε τῶν Φειδίους ἔργων ἐθεώρει.

LXXXI. Πέτρος δὲ μόνος οὐκ ἀναγκαῖον ἡγήσατο ἐπὶ τὴν ιστορίαν τῶν ἔκει γενέσθαι· γυναικὶ δέ τινι ἐψε πρὸ τῶν θυρῶν καθεζόμενῃ, καὶ τροφῆς χάριν μεταπούσῃ ³¹, προσχών ἔφη· Γύναι, τί σοι τῶν οἰκείων ἐλλείπει μελῶν, ὅτι τοσαύτην ὅδριν ἀνεδέξω, λέγω δὴ τὸ προσαιτεῖν, καὶ μή μᾶλλον ταῖς ὑπὸ τοῦ

A dolore obstupesfactus, nesciensque quo eorum quærendorum causa tenderet, assumpto me, ac in portum descendens, frequentius sciscitabatur, ubi quispiam vidisset vel audiisset intra quatuor annos naufragium contigisse. Atque variis in loco accidisse referebant. Ille autem iterum rogabat, num vidissent corpus mulieris cum pueris in terram a mari ejectum. Cumque multi se multa diversis temporibus cadavera spectasse dicerent, pater audiens ingemiscebatur. Verum naturali affectu devictus, præter rationem percontabatur, qui tantum maris profundum scrutari conaretur: tamen venia dignus erat, quod charitate eorum quos quærebat, spebus lactabatur inanibus. Denique me sub magistris et procuratoribus relinquens, jam duodecim annos natum, ipse in portum flens descendit; navique consensa, ad illorum inquisitionem enavigavit: atque ex eo tempore usque adhuc nec litteras ab eo acceperit, nec inter vivos, an inter mortuos sit prorsus novi: eo tamen plus mens mea propendet ut existimem eum obiisse, vel tristitia superatum, vel naufragio involutum: qua in re hoc utor argumento, quod jam ab eo tempore vigesimus annus sit, ex quo nullum veritatis vestigium de eo acceperit.

LXXIX. Cum hæc audiisset Petrus, commiseratio-nis affectu lacrymas fudit, statimque ad familiares, qui aderant, dixit: Si quis piæ religioni deditus vir, ea pertulisset, quæ hujus pater; continuo religioni et diabolo ascripsisset causam. Ita etiam misericordibus pati contingit; et ignoramus, qui pii erga Deum sumus. Eos autem miseris merito appellavi; quia et hic in errore versantur, et spe futura excidunt. Quando enim viri religiosi afficiuntur incommodis, ea illis ad delictorum persolument cedunt.

LXXX. Hunc in modum locuto Petro, unus ex nostris, audacia sumpta, pro omnibus rogavit eum, ut postridie diluculo in Aradum oppositam insulam (quæ triginta, opinor, nec totis, stadiis distabat) navigaremus, ad videndas ibi duas columnas viteas, maximam molem continentes. Petrus ergo, qui erat morigerus, annuit, ita dicens: Cum ex nave egressi fueritis, ne una omnes procedatis ad spectacionem eorum quæ cupitis: neque enim volo ut civium oculos in vos convertatis. Atque sic navigantes, hora una in insulam delati sumus. Et descendentes ex scapha, eo progressi sumus ubi columnæ viteæ erant: simulque cum columnis, aliud quidem aliud quodpiam ex Phidiae operibus spectabat.

LXXXI. Unus autem Petrus necesse non putavit quæ ibi erant invisere: sed animadvertens mulierem quamdam extra pro foribus sedentem, et victus gratia mendicantem: Mulier, inquit, quoniam membrorum tuorum cares, quod tantam contumeliam suscepisti, mendicandi, inquam, ac non potius a

VARIÆ LECTIONES.

²⁷ Εἰς πόρτον. Romanum nempe, ad ostia Tiberis. Vide ad num. viii. CLER. ²⁸ al. κεκινημένος. ²⁹ al. ως. ³⁰ al. Ἀντάραδον. ³¹ al. ἐπιπούσῃ.

Deo tibi concessis manibus laborans, quotidianum cibum comparas? Illa vero profundum ac vehementem gemitum trahens, respondit: Utinam quidem mihi essent manus, quae certe possent operari: nunc autem mihi solam manuum figuram servant, ipsaque emortuæ sunt. Ac Petrus interrogavit: Quæ vero causa fuit, ut tam grave malum sustineres? At illa ad eum: Animi imbecillitas, nihilque aliud. Si enim forti animo fuisset prædicta, erat præcipitum, aut pelagus; quare me dejiciens, poteram malis dolorem afferentibus finem imponere.

LXXXII. Tum Petrus insit: Quid enim putasne, mulier, omnes sui intersectores, suppicio liberatum iri? an non potius animas eorum qui iā moriuntur, majori suppicio in inferis propter sui homicidium afficiendas? At illa: Utinam, inquit, persuasum mihi esset, revera in inferis animas vivas reperiri; utique nihil reputans poenas, mori eligere, quo vel exiguo tempore intuerer mihi exoptatissimos. Ad hæc Petrus: Et quidnam est quod te excruciat? Scire enim valde aveo. Ac me si certior feceris, tibi firma tradam documenta, quod animæ in inferis vivant; et pro præcipitio vel profundo, tibi dabo medicamen, per quod a vita sine dolore decedas.

LXXXIII. Et mulier, quæ sermonem non intelligeret, eumque duntaxat prout optabat arriperet, ita disserrere cœpit: Genus quidem et patriam si tibi exponerem, non arbitror me unquam posse persuadere: sed et quid ad te attinet id cognoscere? nisi tantum causam, ob quam dolore affecta, morsibus manus meas mortuas reddidi. Attamen mea, quoad audire potes, referam. Ego nobilissimis orta parentibus, potentis cuiusdam imperio, nupsi viro qui erat illius propinquus: et duos geminos liberos sustuli, tertiumque insuper edidi. Porro cum mariti mei frater formam meam deperiret, et amore meo summopere captus esset, atque misera ego caste vivere admodum cuperem, et neque vellem amatori consentire, neque etiam viro meo amorem fratris erga me exponere; cumque tecum reputassem, ut nec viri torum contumelia afficerem, nec fratrem fratris rediderem inimicum, et magnæ familiæ probrum inferrem; statui, ab urbe cum geminis meis pueris ad quoddam tempus abesse, donec impurus amor filii qui mihi ad dedecus assentabatur, finem acciperet: at alterum filium, ut apud patrem in solarium maneret, reliquendum censui.

LXXXIV. Verum quo hæc ita fierent, in animum induxi, somnium fingere, quasi aliquis mihi noctu astitisset, ac dixisset: Confestim una cum geminis tuis pueris, o mulier, Roma discede ad aliquod tempus, donec tibi rursus indicavero ut redeas; alioqui cum viro cunctisque tuis liberis derepente poribus male. Simul autem ac somniu[m]a ementitum

A Θεοῦ σοι δεδωρημένας χερσὶν ἐργαζομένη, τὰς ἑψη μέρους πορίζῃ τροφάς; Ἡ δὲ βύθιόν τι στενάξα καὶ περιπαθὲς, ἀπεκρίνατο· εἴδε γάρ ἡσάν μοι σχῆμα μόνον χειρῶν ἀποσώζουσι, νεκραὶ καὶ αὐταὶ τυγχάνουσαι. Καὶ δὲ Πέτρος, Τίς δὲ ἡ αἰτία, ἡρετο, τοῦτο σε τὸ χαλεπώτατον πεπονθέναι; Ἡ δὲ πρὸς αὐτὸν· Ψυχῆς ἀσθένεια, καὶ πλέον οὐδέν. Εἰ γάρ ἀνδρεῖον εἶχον φρόνημα, ἦν χρηματός, ἢ βιθός, θίνει ἐμαυτὴν δίψασα, τῶν δύσυντων με παύσασθαι ἥδυνάμην κακῶν.

B LXXXII. Καὶ δὲ Πέτρος ἔφη· Τί οὖν; οἵτι, γύναι, ὅτι πάντες οἱ ἀναιροῦντες ἑαυτοὺς κολάσσεις ἀπαλλάσσονται, ἢ ^α μή τῇ γέλρονι κολάσσει ἐν ἄρδου αἱ τῶν οὐτιῶν θυντοκόντων ψυχαὶ τῆς αὐτοκτονίας χάριν κολάζονται; Ἡ δέ, Εἴδε ἐπεπείσμην, ἔφη, οἵτι δύτις ἐν ἄρδου ^β ψυχαὶ εὑρίσκονται ζῶσαι· καὶ τὴν ἁπάντων δι πτήρος οὐδὲν ^γ θεμένη τὴν τιμωρίαν, ἀποθανεῖν, ὥστε τοὺς ἐμοὶ περιποθήτους θεάσασθαι καὶν βραχῶν. Καὶ δὲ Πέτρος πρὸς ταῦτα· Καὶ τί ἀρά ἔστι τὸ λυποῦν σε; Διψῶ γάρ ^δ μαθεῖν. Καὶ εἰ μὲ διδάξεις, πίστεις σοι παρέξω βεβαίας, διτὶ ἐν ἄρδου ζῶσιν αἱ ψυχαὶ, καὶ διτὶ χρηματός ἢ βιθοῦ, δρέξω σοι φάρμακον, δι τοῦ ζῆν ἀνεῳδύνως ἀπαλλαγῆσῃ.

C LXXXIII. Καὶ ἡ γυνὴ τὸ ἥρθεν οὐ συνεῖται, ἥδεις δὲ μόνον ἀρπάσασα τὸ λεχθέν, λέγειν ἡρετο οὐτιώς· Γένος μὲν καὶ πατρίδα σοι διηγήσασθαι, οὐχ οἷμα ποτε πείσειν ἐμαυτὴν δυνηθῆναι· πλὴν ἀλλὰ καὶ τοι τί διαφέρει τοῦτο μαθεῖν; Η μόνον τὴν αἰτίαν ἡς ἔνεκεν δύσυνωμένη, δηγματι τὰς ἐμάς ἐνέκρωσα χείρας. "Ομως τὰ κατ' ἐμαυτὴν ὡς δυνατὸν ἀκοῦσατε σε διηγήσομαι. Ἔγω πάντις ἐξ εὐγενῶν οὖσα, δυνατού τινὸς προσταγῆς, ἀνδρὶ πρὸς γένους αὐτῷ τυγχάνοντι ἐγενόμην γυνὴ καὶ διδύμως υἱοὺς ἔχουσα, καὶ τρίτον ἐπὶ τούτοις υἱὸν ἔσχον. Ὁ δὲ τοῦ ἐμοῦ ἀνδρὸς ἀδελφὸς ἐπιμανεῖς μου τῇ δύσῃ, καὶ τῷ ἐμῷ ἔρωτι κατ' ἄκρας ἀλοὺς, καὶ τοι σωφρονεῖν σφέδρα τῇς ταλαιπώρου φιλούσης, καὶ μήτε συνθέσθαι τῷ ἔραστῇ βουλομένης, μήτε δὲ τῷ ἐμῷ ἀνδρὶ πάλιν ἀναθέσθαι τὸν ἐπὶ ἐμοὶ τοῦ ἀδελφοῦ ἔρωτα, πρέπον εἶναι λογισαμένης, ὡς δι μήτε τὴν τοῦ ἀνδρὸς κοιτήν ὑδρίσω, μήτε τῷ ἀδελφῷ τὸν ἀδελφὸν ἐκπολεμώσω, καὶ τῷ ἐκείνου γένει μεγάλω δυτὶ διειδισμὸν ἐπαγάγω, τὴν πολιν

D ἐλογισάμην μετὰ τῶν ἐμῶν διδύμων πατέρων ἐπὶ χρόνον τινὰ καταλιπεῖν, ξώς καὶ δι μαρδὸς ἔρωτος παύσεται ^ε τοῦ πρὸς ὄντρον με κολακεύσαντος ^ζ. τὸν μὲν τοι ἔτερον υἱὸν παρὰ τῷ πατέρι μεῖναι εἰς παραμύθιαν ἔγων καταλιπεῖν.

E LXXXIV. Πλὴν ἵνα ταῦτα οὐτια γένηται, ἐπενδήσα καὶ διειδισμὸν πλάσασθαι, ὡς δὴ τινος νύκτωρ ἐπιστάντος μοι καὶ εἰπόντος· Ἐξαυτῆς ἀμα τοῖς διδύμοις σου τέκνοις, ὡς γύναι, ἐπὶ χρόνον τινὰ μέχρις διε μηνύσω σοι πάλιν ἐπανελθεῖν, ἔκβηθι τὴν Ἱωμαίων· ἐπει ἀμα ἀνδρὶ καὶ πᾶσι σου τοῖς τέκνοις, ἐκ τοῦ αἰφνίδιου κακῶν τελευτήσεις. "Αμα δὲ τῷ τὸν διειδισμὸν

VARIÆ LECTIONES.

^α al. deest in al. ^β al. ἄρδη. ^γ οὐδέν. ^δ al. τοῦ. ^ε al. παύσεται. ^ζ al. κολακεύοντος.

με ψένσασθαι ἱο τρόπος τὸν δινδρόν, αὐτὸς περίφροδος γενόμενος, τοὺς τε δύο υἱοὺς, δούλους τε καὶ παιδίσκας, καὶ χρήματα συχνὰ ἐν πλοιῷ ἐνθέμενος, εἰς Ἀδήνας ἔξεπεμψεν, ἐντελάμενος τοὺς υἱοὺς ἐκπαιδεῦσαι με, Μέχρις ἄν, φησι, τῷ χρηματίσαντι δόξῃ ἐπινέναι σε. Καὶ δὴ σὺν ὅμα τέκνοις ἡ τάλαινα πλέουσα, ὑπὸ ἀνέμων ἀταξίας εἰς τούτους ἀποβρίσεις τοὺς τόπους, νυκτὸς τῆς νηδὸς διαλυθεῖσης, νυαγίῳ περιεπέσομεν. Πάντων δὲ θανόντων, ἡ ἀτυχίης ἐγὼ μόνη ὑπὸ σφοδροῦ κύματος ριπισθεῖσα, ἐπὶ πέτρας ἔριψθη· ἐφ' ἣς καθεσθεῖσα ἐλπίδι τοῦ τὰ τέκνα με ζῶντα εὑρεῖν, εἰς τὸν βυθὸν ἐμαυτὴν οὐκ ἔριψα τότε, διε τὴν ψυχὴν εἶχον τοῖς τῆς λύπτης κύμασιν ἥδη μεμεθυσμένην, καὶ πρᾶξαι τοῦτο εὐπεπτὰς ἤδυνάμην.

LXXXV. Πλὴν ἐπειδὴ δρόμος ἐγένετο, μεγάλα βρῶσα, **B** καὶ γερά κωκώουσα περιεβλεπόμην, ζητοῦσα τῶν ἐμῶν ταλαιπώρων βρεφῶν τὰ νεκρὰ ὄματα. Ἐλεήσαντες οὖν με οἱ ἐπιχώριοι, καὶ γυμνὴν Ιδόντες, ἐνέδυσαν. Εἴτε καὶ τὸν βυθὸν ἀνηρεύνων, τὰ ἐμὰ τέκνα ζητοῦντες. Ἐπει ὃ δὲ μὴ εὑρισκον, παραμυθίας χάριν τινὲς τῶν φιλοξένων γυναικῶν προσελθούσαι, δηγοῦντο ἐκάστη τὰ ἔστηταις κακά, ἵνα τῇ τῶν δμοῖν τοις συμφορᾷ, παραμυθίας μέρος ἐν τοῖς ἐμοῖς εὑροιμι· δὴ με καὶ μᾶλλον ἐλύπει, καὶ τὴν ψυχὴν ἐπὶ πλεῖον κατησθίει, γυναικῶν καὶ ἀλλων ἀκούουσαν συμφοράς. Καὶ δὴ καὶ εἰς ἔνιαν πολλῶν με ἀγειν ἀξιουσῶν, μία τις τῶν ἐνταῦθα πενιχρὰ, πολλὰ βιασαμένη, εἰς τὸ ἔστηταις ἐλθεῖν ἀνέπεισε καταγάγειν, Θάρσει, λέγουσα· καὶ γάρ ὁ ἐμὸς ἀνήρ, ναύτης δὲ οὗτος ἦν, κατὰ θάλασσαν τέμνηκε πάνυ νεώτερος ὅν· καὶ ἐξ ἔκεινου πολλῶν με ἀξιουσῶν εἰς γάμον ἐλθεῖν, ἐγὼ πρεύειν εἰλόμην, τὸν ἐμὸν δινδρα ποθοῦσα· ἔσται δὲ κοινὰ ἡμῖν, δὲ διὰ χειρῶν ἀμφότεραι πορίζειν δυνάμενα. Καὶ ταῦτα μὲν ἐκείνη.

LXXXVI. Ἐγώδε, ἵνα μή σοι μηχύνω τοὺς ὑπὲρτούς τούλγους, συνώχησα ταύτη διὰ τὴν φιλανδρίαν. Οὐ πολὺ ὃν ἐν μέσῳ, καὶ τῆς ταλαιπώρου μὲν αἱ χεῖρες ἐμοῦ ὑπὸ τῶν δηγμάτων παρείθησαν, καὶ ἡ ὑποδεξαμένη με αὐτὴ γυνὴ ὑπὸ πάθους τινὸς δλη συνθεῖσα, σχεδὸν ἀκίνητος ἐπὶ τῆς οἰκίας ἔριπται. Ἐπει οὖν δι τῶν πάλαι γυναικῶν ἑλεος ἥδη παρήκμασεν, ἐγὼ δὲ καὶ ἡ κατ' οἰκον, ἀμφότεραις συμφοραῖς ἐπίσης κεχριμέναι, καθέζομαι νῦν, ὡς ὁρᾶς, ἐνταῦθα προσαττόσα, καὶ ὡν δὲν εὐπορήσω, κοινὰ ποιουμένη καὶ τῇ συνταλαιπώρῳ. Καὶ τὰ μὲν ἐμὰ τούτον ἔχει τὸν τρόπον. Λοιπὸν ^α οὐ μὴ κωλύσῃς τὴν ὑπόσχεσιν πληρώσου τοῦ δούναι τὸ φάρμακον, δπως καὶ τῇ συνοίκῃ θανεῖν ἐπιθυμούσῃ, τοῦ δοθέντος κοινωνήσω, αὐτῇ τε μετασχοῦσα, τῆς ζωῆς ταύτης θάττον ἀπαλλαγῆ.

LXXXVII. Ταῦτα τῆς γυναικὸς εἰπούσης, δ Πέτρος

VARIA LECTIONES.

^α al. διατέξασθαι. ^α al. inser. οὖν.

A viro narravi, timore magno commotus, me et duos filios, servosque et ancillas, atque multam pecuniam in navem imponens, Athenas misit, jussisque ut natorum eruditioni vacarem, Quoad, inquit, visionis auctori placuerit redire te. Itaque ego misera, una cum liberis navigo, et ventorum vi projicior in hæc loca, navique noctu dissoluta, in naufragium Incidimus. Mortuis autem omnibus, una ego infelix, magnis jactata fluctibus, in saxum ejecta sum: in quo sedens, quia me natos vivos reperturam sperabam, in pelagus me non dejeci tum, cum et animum habebam doloris fluctibus iam ebrium, et hoc facere facile poteram.

LXXXV. Verum ubi illuxit, plurimum clamans et miserabiliter ejulans, circumspiciebam, quærens infeliciū liberorum meorum cadavera. Igitur misericordia ducti regionis illius homines, et nudam intuīti, induerunt. Ac deinde maris profundum scrutati sunt, quærentes natos meos. Et quia non inveniebant, nonnullæ hospitales mulieres consolaudi mei gratia accesserunt, et sua singulæ mala enarrabant, ut similiū calamitate partem consolationis in meis adversitatibus nanciserer: quod certe me magis torquebat, animumque plus lacerasbat, dum aliarum mulierum calamitates audirem. Cæterum cum multæ me hospitio recipere cuperent, quædam ejus loci paupercula, multa vi adhibita persuasit ut ad suum domicilium pergerem: Conside, dicens, etenim vir meus erat ipse nauta, in mari admodum juvenis obiit, atque ab eo tempore, licet multi rogarint me ut nuptias contraherem, ego viri mei desiderio, agere in viduitate malui: erunt autem inter nos communia, quæcumque manibus ambæ poterimus comparare. Atque ipsa hactenus.

LXXXVI. Ego vero : Ne tibi sermonem de his in longum protrahem, cum ea habitavi, propter amorem quo maritum prosequebatur. Nec multum tempus intermedium fuit, quando et meæ manus, infelicitis mulieris, morsibus debilitatas sunt, et ea mulier quæ me suscepserat, morbo quadam tota occupata, sere immobilis domi jacuit. Quoniam ergo misericordia mulierum, quæ olim commiserescabant, jam vigorem amisit, ac ego, et illa clausa domi, ambæ miseriis ex æquo utimur; nunc, ut vides, hic sedeo stipem petens, et quæ mihi suppeditantur, communia facio cum illa pariter misera. Ac meæ quidem res hoc modo se habent. Superest, ut te non inhibeas in complendo eo quod promisisti, daturum te pharmacum; quo et cum contubernali, mortem optante, quod dederis communicem, et ego sumens, hac vita citius liberer.

LXXXVII. Hæc dicente muliere, Petrus cogita-

tionibus stare suspensus videbatur. Ego vero superveniens, et magistrum cum muliere colloquenter ita nactus: Jamdudum, inquam, oberrans quærebam te; et nunc quid faciendum est? Petrus autem imperavit, ut præcederem, ac in navi exspectarem. Et quia non licebat contradicere ei qui ita præceperat, quod fuerat jussum feci. At Petrus, ut ipse mihi cuncta postea exposuit, suspicione exigua in pectore pulsatus, interrogabat mulierem, dicens: Refer mihi, semina, genus et civitatem, atque etiam liberorum nomina, statimque medicamentum tibi tradam. Illa vero, quæ cogeretur, ac nollet quidem dicere, et tamen pharmacum accipere cuperet, id commenta est, ut pro aliis diceret alia, simulque se Ephesiam esse pronuntiavit, virum Sicutum; similiter quoque trium puerorum nomina B commutavit. Tum Petrus, arbitratus eam verum dicere: Heu, mulier, inquit, existimabam me inagnam lætitiam hodierno die allaturum, suspicatus te quamdam esse, cujus res audivi, et probe novi. At illa adjuravit eum, dicens: Oro te, refer mihi, quo sciam, utrum inter mulieres sit alia quæpiam me infelior.

LXXXVIII. Et Petrus, mentiri nesciens, et aliqui misericordia erga illam adductus, quod verum erat coepit dicere: Est mihi quidam juvenis, o mulier, sermonum ad cultum Dei spectantium cupidus, et civis Romanus, qui mihi narravit quo modo, cum haberet patrem, ac duos fratres geminos, neminem eorum videret. Nam mater, quemadmodum, inquit, mihi commemorabat pater, viso insomnio, ex urbe Roma ad quoddam tempus una cum geminis suis natis exivit, ne misera morte decederet; atque cum illis egressa, nunc non invenitur: ejus autem vir, pater vero meus, is quoque ad quærendam eam digressus, nec ipse inveniri potest.

LXXXIX. Ita cum Petrus dixisset, mulier, quæ ad ea animum applicerat, stupore exanimata est. Petrus autem, ut expurgiceretur ipsam hortatus, quidnam esset quod pateretur interrogavit. At illa, quasi ex ebrietate se recolligens, cum os fricuissest: Et ubi est, inquit, ubi memoratus juvenis? Intelligens autem rem Petrus: Tu mihi dic prius, inquit: aliter enim eum videre non poteris. Illa vero festinans, ait: Ego sum adolescentis mater, et nomen illi est Clemens. Quo Petrus auditio: Is ipse est, inquit, is ipse est; atque is erat, qui paulo ante accessit, et tecum locutus est, quemque in navi exspectare jussi. Tum illa ad Petri genua procedens, rogabat ut ad navem properaret. Et Petrus: Si mihi, inquit, servas pacta, hoc quoque agam. Illa autem respondit: Omnia faciam; tantum mihi filium unigenitum ostende: per eum quippe videre mihi videbor et duos meos qui hic mortui sunt natos. Ac Petrus: Sed cum videbis eum, quieta mane, donec ex insula egressi fuerimus.

A ὑπὸλογισμῶν ἵστασθαι μετέωρος ἐδόκει. Ἐγὼ δὲ ἐπιστάς καὶ τὸν διδάσκαλον τῇ γυναικὶ κοινολογύμενον οὕτω παταλαδών, Ἐκ πολοῦ σε περιερχόμενος, ἔφη, ἐξ-
τουν· καὶ τὰ νῦν, τί ποιητέον; Ὁ δὲ Πέτρος προσ-
ταξέ μοι προαγαγόντι μένειν ἐπὶ τοῦ πλοίου. Καὶ
ἐπειδὴ ἀντειπεῖν οὐκ-ἡν οὔτι κελεύσαντι, τὸ προ-
ταχθὲν ἐποίουν. Ὁ δὲ Πέτρος^ο μικρῷ τινὶ ὑποβίῃ,
ὡς αὐτὸς μοι πάντα ὑστερον διεγήσατο, παλλόμενος
τὴν καρδίαν, ἐπινθάνετο τῆς γυναικὸς λέγων. Εἰπέ
μοι, γύναι, τὸ γένος καὶ τὴν πόλιν, καὶ τῶν τέκνων
δὴ τὰ ὄνδρατα, καὶ παραχρῆμα δίδωμι σοι οἱ φάρ-
μακον. Ὁ δὲ βιαζομένη μὲν, καὶ εἰπεῖν εἰς θεῖλου-
σα, τὸ φάρμακον δὲ δύμας ἐφιεμένη λαβεῖν, ἐσφύσατο
ἀντὶ ἀλλῶν εἰπεῖν ἔτερα, καὶ δύμῶς αὐτὴν μὲν Ἐγε-
σίαν εἶναι ἔφησε, τὸν ἄνδρα δὲ Σικελὸν, διστάτως δὲ
καὶ τῶν τριῶν πατῶν ἡμειψε τὰ δύοντα. Καὶ δὲ
Πέτρος οἰηθεὶς αὐτὴν ἀληθεύειν, Οἴμοι, γύναι, φησιν,
ἐνόμιζον μεγάλην τινὰ χαρὰν τῇ σῆμερον διγενήτῳ,
ὑπολαδών σέ τινα εἶναι, ἃς τὰ πράγματα ἀκούσας
ἀκριβῶς ἐπίσταμαι. Ὁ δὲ ἐξώρκισε λέγουσα· Δέομαι
σου, εἰπέ μοι, ἵνα εἰδῶ εἰ ἔστι τις ἐν γυναιξὶν ἥλη
ἀθλιωτέρα ἐμοῦ.

LXXXVIII. Καὶ δὲ Πέτρος φεύδεσθαι οὐκ εἰδὼς, καὶ
ἄλλως ὑπὸ ἐλέους τοῦ πρὸς αὐτὴν ἀλκόμενος, τὸ ἀληθὲς
λέγειν ἤρξατο· Ἐμοὶ τις ἐστὶν νεανίας, ὡς τύναι, τῶν^ο
τῆς θεοσεβείας δρεγόμενος λόγων^ο, Ὡρμαλῶν ὑπάρ-
χων πολιτης, δοτὶς μοι δηγεῖται, πᾶν^ο πατέρα τε ἔχων
καὶ ἀδελφὸν δύο διδύμους, οὐδένα τούτων ὁρᾷ. Ἡτε
γάρ μήτηρ, ὡς ὁ πατήρ, φησι, δηγεῖτό μοι, δινειρο-
ΐδουσα, τῆς Ὡρμαλίων πόλεως ἐπὶ χρόνον τινὰ ἔξτιν
μετὰ τῶν διδύμων αὐτῆς τέκνων, ἵνα μή κακῶς τελευ-
τῇ θανάτῳ, καὶ σὺν αὐτοῖς ἐκβάσα νῦν οὐκ εὐρί-
σκεται· δὲ ταῦτας μὲν ἀνήρ, αὐτοῦ δὲ πατήρ, καὶ
αὐτὸς εἰς ἐπιζήτησιν αὐτῆς ἐκβάζει, οὐδὲ οὗτος^ο εὐ-
ρίσκεται.

LXXXIX. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντες, ἐπιστήσασα
τὸν νοῦν αὐτοῖς^ο, ὑπὸ ἐκπλήξεως ἀπέψυξεν ἡ γυνὴ. Ὁ δὲ Πέτρος νήρειν αὐτὴν παρακελευσάμενος, Τί ποτε
ἔστιν δὲ πάσχεις, διεπινθάνετο. Ὁ δὲ, ὡσπερ ἐκ μέθης
ἀνενεγκούσα, καὶ τὸ πρόσωπον τρίψασα· Καὶ ποῦ
ἔστιν, ἔφη, ποῦ^ο δὲ θρυλούμενος νεανίας; Συνεῖ δὲ
δὲ Πέτρος τὸ δράμα, Εἰπέ μοι σὺ πρῶτον, ἔφη· ἀ-
λλως γάρ ιδεῖν τοῦτον οὐ δύνασαι. Ὁ δὲ σπεύδουσα,
Ἐγὼ, φησιν, ἡ τοῦ νεανίσκου μήτηρ εἰμι, καὶ Κλή-
μης αὐτῷ διομα. Καὶ δὲ Πέτρος αὐτούς εστιν^ο,
εἰπεν, αὐτός εστι· καὶ οὗτος ἦν δὲ πρὸς μικροῦ προ-
ελθὼν καὶ λαλήσας μοι, δὲν καὶ ἀναμένειν ἐν τῷ πλοίῳ
προσέταξα. Ὁ δὲ προσπεσοῦσα τῷ Πέτρῳ, ἥξειν
σπεύδειν ἐπὶ τὸ πλοῖον. Καὶ δὲ Πέτρος, Εἰ μοι τηρεῖς,
ἔφη, τὰς συνθήκας, καὶ τοῦτο ποιήσω. Ὁ δὲ, Πάντα
ποιῶ, φησι, μόνον μοι τὸ τέκνον τὸ μονογενὲς γνώρισον,
δόξω γάρ δὲ^ο αὐτοῦ καὶ τὰ δύο μου τὰ ἐνταῦθα τεθνή-
κότα τέκνα δρᾶσιν. Καὶ δὲ Πέτρος· Ἀλλ' ἥταν αὐτὸν
τεῆς, ἥσυχασσον, μέχρις ἂν τῆς νήσου ἐκβῶμεν.

VARIA LECTIONES.

^ο al. τόν. ^ο al. λόγων. ^ο al. ώς. ^ο οὖτως. ^ο al. ἐστῆς εἰ αὐτῆς. ^ο al. ποῦ ἐστίν. ^ο deest in al.

XCI. Λαδύμενος οὖν τῆς χειρὸς αὐτῆς ὁ Πέτρος, Α ἤγειν ἐπὶ τὸ πλοῖον. Ἐγὼ δὲ ἰδὼν χειραγωγοῦντα γυναῖκα, ἐγέλασα. Καὶ προσελύθων, εἰς τιμὴν αὐτοῦ, ἀντὶ αὐτοῦ χειραγωγεῖν αὐτὴν ἐπειρώμην. Καὶ ἅμα τῷ ἀνθεῖ με τῆς χειρὸς αὐτῆς, ὀδολύνασα ὡς μῆτηρ μέγα, καὶ περιπλακεῖσα, σφόδρα κατεψήλει με τὸν αὐτῆς υἱόν. Ἐγὼ δὲ τὸ πρᾶγμα ὅπερ ἦν ἀγνοῶν, ὡς μαινομένην ἀπεσειόμην. Αἰδούμενος δὲ καὶ τὸν Πέτρον, πικρίας ἐπληρούμην.

XCI. Ὁ δὲ Πέτρος, Ἐα, φησὶν, δὲ Κλήμη. Τί γάρ καὶ ποιεῖς, οὕτω τὴν σε τεκούσαν ἀποσιδμένος; Ἐγὼ δὲ τοῦτο ἀκούσας, περίδακρυς γεννήμενος, καὶ καταπευσσῆ τῇ τεκούσῃ προσπεσών, κατεψήλουν. Καὶ γάρ δημιούργος μοι τοῦτο, ἀμυδρῶς πως τὸ εἶδος ἀνεκαλούμην. Πολλοὶ μὲν οὖν ὅχλοι συνέτρεχον ιστορῆσαι τὸ θαῦμα, καὶ πᾶσιν αὐτοῖς διὰ στόματος ἦν, ὅπως ἀνήρ εἴστως ἀξιόλογος, τὴν προσαίτιν γυναῖκα, μητέρα ἔσαυτοῦ ἀνεγνώρισεν. Β Βουλομένοις οὖν ἦμιν σὺν τῇ μητρὶ τῆς νήσου ἐκβαίνειν, ἥ μητηρ, Ὡ τέκνον μου ποθεινόν, εἶπεν, εὐλογὸν ἐστι συντάξουσα καὶ τῇ ὑποδεξαμένῃ^π γυναικί, ἥτις πενιχρὰ οὖσα, καὶ δὴ παρειμένη, ἐπὶ τῆς οἰκίας ἔρθιπται. Καὶ δὲ Πέτρος ἀκούσας ἔθαυμασε, καὶ^π πάντες οἱ περιεστράτες^π ὅχλοις τὸ τῆς γυναικὸς φρόνημα^π. Καὶ εὐθέως ἐκέλευσε τεινο πορευθῆναι, καὶ τὴν γυναικα^π ἐπὶ κλίνης κομίσαι, ἥς ἐνεγχείστης^π, τεθῆναι μὲν ἐπιτάπει τὴν κλίνην· αὐτὸς δὲ ὑπὸ ταῖς πάντων ἀκούει. Εἰ ἀληθείας κῆρυξ ἐγώ, Ἐφη, ἐγερθήτω ἐξαυτῆς ὑγιής, εἰς τὴν τῶν παρεστάτων πίστιν, ἵνα γῶσιν ὅτι εἰς ἔστι θεός ὁ τὸν κόσμον ποιήσας. Ο μὲν οὖν ταῦτα εἶπε· καὶ ἥ γυνὴ εὐθὺς^π ὑγιής ἀναστᾶσα τῆς κλίνης, τῷ Πέτρῳ προσέπεσεν· εἴτα καὶ τὴν συνήθη καὶ φύλην καταφιλήσασα, ἐπυνθάνετο τὸ εἶδον. Η δὲ δλον αὐτῇ τὸ πρᾶγμα τοῦ ἀναγνωρισμοῦ δηγήσατο, καὶ οἱ ἀκούσαντες κατεπλάγησαν. Τότε ἥ μητηρ τὴν ἔνοδον λαθεῖσαν παραδόξως ἰθούσα, παρεκάλει καὶ αὐτῇ θεραπεῖας τυχεῖν. Ο Πέτρος δὲ τὴν χεῖρα ἐπιθεῖς, καὶ αὐτῆν ἐθεράπευσεν.

XCII. Εἰθ^π οὕτως περὶ εὐσεβείας διαλεχθεὶς, ἐπὶ τῷ τέλει δὲ καὶ προσθείς· Θές εἰ τις βούλεται ταῦτα μαθεῖν ἀκριβῶς, εἰς Ἀντιόχειαν ἀφικθείμενος, ὅπου πλείους ἡμέρας ἔχειν παραμένειν^π, ἐκεῖ ταῦτα καὶ μαθανέτω. Εἰ γάρ ἐμπορίας ἔνεκεν ἥ στρατείας, οἰκίας^π καταλιμπάνειν οἴδατε, καὶ εἰς μαχροὺς ἀπειλεῖν τὸνούς^π, αἰώνας δὲ χάριν ζωῆς, οὐδὲ τριῶν ἡμερῶν ὄδον οἰχεῖσθαι προθυμησεούσε^π; Οὔτως εἰπών, τῶν λόγων κατέπαυσε. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐγὼ τῇ ὑγιασθεῖσῃ γυναικὶ ἐπὶ παντὸς τοῦ ὅχλου χιλίας δραχμάς εἰς τροφὰς δωρησάμενος, εἴτα καὶ παραθέμενος αὐτὴν ἀγαθῶς τινὶ ἀνδρὶ πρώτῳ τῆς πόλεως ὄντι, φύσει μετὰ χαρᾶς τοῦτο^π πράττειν προηρημένων· ἔτι δὲ καὶ ἔλλας πολλαῖς ἀργύρια διανείμας ταῖς ποτε τὴν μητέρα παραμυθησαμέναις· εὐχαριστήσας τῷ Κυρίῳ,

XC. Τενεντος ἐργος illius manum Petrus, eam ad navigium duxit. Quem ego videns manu deducere mulierem, risi : et accedens, in honorem illius, pro ipso manu ducere eam volui. Et simul atque tetigi manum ipsius, magno tanquam mater clamore edito, meque complexa, vehemente me filium suum deosculata est. Ego autem, ignorans quidnam rei esset, tanquam insanientem repellebam ; simulque reveritus Petrum, plenus eram amaritudine.

XCI. Tum Petrus : Sine, inquit, o Clemens. Quid enim agis, ita repellens eam quæ te peperit? Id cum ego audissem, multum lacrymans, et matri quæ se dejecerat accidens, osculabar. Nam statim ac id mihi dictum fuit, subobscure formam genitricis recolebam. Magna ergo hominum multitudo concurrit ad videndum miraculum ; iisque omnibus in ore erat, quo modo adeo memorabilis vir mulierem mendicam suam matrem recognovisset. Porro cupientibus nobis ex insula cum matre exire, dixit inater : Fili mi optatissime, æquum est, ut vale dicam mulieri quæ me suscepit, quæque pauper et tota paralytica, domi jacet. Quod audiens Petrus, cum ingenti quæ aderat multitudine, admiratus est mulieris prudentiam ; statimque nonnullis præcepit, ut irent, et mulierem in lectulo portarent. Quia illata, jussit quidem poni lectum ; ipse vero cunctis audientibus : Si, inquit, veritatis sum præco, surgat continuo sana, ad fidem eorum qui astant, ut cognoscant unum esse Deum opificem mundi. Atque hæc quidem ille dixit, confestimque mulier ex lecto surrexit sana, et procidit ad pedes Petri, ac postea familiarem et amicam deosculata, sciscitabatur quidnam hoc esset. Illa vero totum ei negotium recognitionis exposuit ; et cuncti qui audierunt obstupesci sunt. Tunc mater, hospitem mirabiliter sanatam cernens, rogavit, ipsa quoque medalam acciperet. Petrus autem, manu imposta, ipsam etiam curavit.

XCII. Et postea de pietate disseruit, atque in fine addidit : Si quis hæc vult diligenter cognoscere, Antiochiam veniat, ubi complures dies manere statui, et ibi discat ea. Si enim negotiationis causa vel militiae, relinquere domos soletis, et ad longos labores proficiisci, an non æternæ vitæ gratia, vel trium dierum iter aggredi in animum inducetis? Ita locutus, sermoni finem imposuit. Deinde autem ego, postquam mulieri quæ curata fuerat, coram omni populo, mille drachmas ad victimum dedi ; insuperque bono cuidam viro, civitatis primario, qui sponte id cum gaudio facere proposuit, commendavi eam : et præterea aliis etiam multis, quæ matri quondam solarium præbuerant, pecuniam distribui : gratiis Deo actis, Antaradum, cum matre,

VARIÆ LECTIONES.

^π al. inser. με. ^π al. ἀλλὰ καὶ. ^π al. περιεστῶτες. ^π al. ἀγαθὸν φρόνημα. ^π al. ἐνεγχείστης. ^π deest in al. ^π al. περιμένειν. ^π al. πατρίδας. ^π al. τόπους. ^π al. προθυμηθῆσεοθε ει προθυμηθῆσεοθε. ^π al. τούτῳ.

Pet^o. cæterisque sodalibus enavigavi; atque ita ad hospitium processimus.

XCIII. ⁸⁰ Cum autem una essemus et sumpsissimus cibum, restareque adhuc aliquid temporis, ego dixi Petru: Humanitatis opus, domine mi Petre, exercuit mater mea, quæ hospitæ mulieris recordata fuerit. Respondit Petrus: Itane, o Clemens, vere existimas, humanitatis opus factum a genitrice tua, quando ci quæ ipsam ex naufragio receperat gratias retulit; an ut matri gratificareris, hoc dixisti? Si enim non ut rem gratam facheres, sed ut veritatem loquereris effatus es, videris mihi ignorare quænam sit magnitudo humanitatis, quæ est amor in quemlibet, quatenus hominem, et absque ullo naturali affectu. Sed nec hospes quæ matrem tuam ex naufragio suscepit, humana a me dicetur. Misericordia enim compressa, impulsa est ad bene faciendum mulieri naufragium passæ, natos lugenti, peregrinæ, nuda, destituta, multumque calamitates suas lamentanti. In tantis ergo adversitatibus versantem, quis videns, non, etiam ex impiis, miseratus fuisset? Quare nequaquam humanitatis opus, nec mulier hospita erga eam peregisse videtur; sed ad beneficium mota fuisse misericordia ex plurimis adversis orta. Etenim parens tua, facultatibus abundans, et hospitam remunerata, non humanitas, verum amoris opus effecit. Multa autem intercedit differentia aliorem inter et humanitatem: quia amor quidem ex remuneratione est; humanitas vero absque ulla naturali propensione hominem omnem, quatenus homo est, diligit, ac beneficiis afficit. Itaque si ea hospes quæ miserta est, etiam hostes male de ea meritos miserata, beneficio afficeret, humana esset: sin vero propter quidamica est vel inimica; haec amica, alicujus rei quæ causa sit, amica est vel inimica, non autem hominis.

XCIV. Et ego respondi: Non ergo tibi videtur esse humana, saltem hospes, quæ in peregrinam quam non noverat, beneficium contulit? Tum Petrus: Eam quidem misericordem appellare novi, humanam autem non audeo dicere, quandoquidem nec matrem amantem liberorum: quippe quæ a partus doloribus et ab educatione ad diligendum compulsa sit. Quemadmodum enim qui cupidine inflammatur, a consuetudine muleetur; et qui amore prosequitur, a remuneratione: ita et qui miseratur, a calamitate. Attamen misericors humano vicinus est: quoniam absque ullo quæstu ac munere, ad præstandum beneficium fertur; sed nondum humanus est. Et ego dixi: Ob quas igitur actiones humanus quis esse potest? Respondit Petrus: Quia video te cupidum audiendi, quodnam sit humanitatis officium, non pigebit dicere. Humanus ille est, qui etiam erga inimicos placide ac

A διέπλευσα εἰς Ἀντάραδον δῆμα τῇ μητρὶ καὶ Πέτρῳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἑταίροις· καὶ οὐτως εἰς ἔντελαν ὥρμασμεν.

XCIII. Γενομένων δὲ τῆς ἡμέρας ἐπὶ τῷ αὐτῷ, καὶ τρόφης μεταλαβόντων, τεινομένης ἦταν τῆς ὥρας, ἤψη ἔγω τῷ Πέτρῳ· Φιλανθρωπίας Ἐργον, κόρει μου Πέτρε, ή ἐμή πεποιηκές μήτηρ, τῆς ἑνοδόχου ὑπομηθεῖσα γυναικός. Καὶ δὲ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Ἄρα γε, ὦ Κλήμη, ἀληθῶς νενόμικας φιλανθρωπίας ἔργον πεποιηκέναι τὴν σε τεκοῦσαν, καθ' ὃ ⁸¹ τὴν ὑπὸ ναυαγίου αὐτήν ὑποδεξαμένην τημένητο· ἢ ὡς μητρὶ χαριζόμενος τούτῳ εἰρηκας; Εἰ δὲ μητρὶ χαριζόμενος, ἀλλ' ὡς ἀληθεύων ἔφης, Εἰοκάς μοι ἀγνοεῖν τι ποτὲ ἔστι φιλανθρωπίας μέγεθος, η τις ἔστιν δινε τοῦ φυσικῶς πεθόντος ἡ πρὸς οἷον δῆμος στοργή, καθ' ὃ ἀνθρώπος ἔστιν. Ἄλλ' οὐδὲ ἡ ἑνοδόχος ἡ ὑπὸ ναυαγίου τὴν ⁸² τεκοῦσαν ὑποδεξαμένη, φιλάνθρωπος δὲ ⁸³ παρ' ἐμοὶ ⁸⁴ λέγοιτο. Τὸν γάρ ἐλέους καλαθεῖσα ἐπέπειστο ⁸⁵ γενέσθαι γυναικός εὐεργέτεις, ναυαγίῳ περιπεσούσῃς, τέκνα πενθούσῃς, ἔντης, γυμνῆς, μεμονωμένης, καὶ σφρόδρα ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς ὄλοφυρομένης. Ἐν τοσαύταις οὖν αὐτήν συμφοραῖς οὖσαν τις οὐκ ἀν ίδων ἐλεήσειε ⁸⁶ καὶ τῶν ἀσεβῶν; Ποτε οὐποι φιλανθρωπίας ἔργον οὐδὲ ἡ ἑνοδόχος γυνὴ πεποιηκύια πρὸς αὐτήν φαίνεται, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ ἐπὶ μυρίαις συμφοραῖς ἐλέους πρὸς εὐεργεσίαν κεκινημένη. Καὶ γάρ η σε τεκοῦσα βίου εὐπορήσασα καὶ τὴν ἑνοδόχον ἀμειψαμένη, οὐ φιλανθρωπίας, ἀλλὰ φιλίας ἐποίησεν ἔργον. Πολλὴ δὲ διαφορὰ μεταξὺ φιλίας τε καὶ φιλανθρωπίας· διτις η μὲν φιλία ἐξ ἀμοδῆς γίνεται, η φιλανθρωπία δὲ δινε τοῦ φυσικῶς πεθόντος, πάντα ἀνθρωπὸν, καθὸ δινθρώπος ἔστι, φιλοῦσα εὐεργετεῖ· εἰ μὲν οὖν η ἐλεήσασα ἑνοδόχος αὐτῇ, καὶ ἀδικήσαντας ἔχθροὺς ἐλεοῦσα εὐεργετεῖ, φιλάνθρωπος ἄν εἴη· εἰ δὲ διότι ⁸⁷ φιλητή ἡ ἔχθρα η φιλητη τοιαύτη ⁸⁸, τοῦ τινος αἰτίου φιλητή ἔστιν η ἔχθρα, οὐ τοῦ ἀνθρώπου.

XCIV. Κάγὼ ἀπεκρινάμην· Οὐ δοκεῖ σοι οὖν φιλάνθρωπος εἶναι κανὴ ἡ ἑνοδόχος, ἔντην ήν οὐκ ἡ πίστα τοῦ εὐεργετήσασα; Καὶ δὲ Πέτρος· Ἐλεήμονα μὲν αὐτήν εἰπεῖν ἐπίσταμαι, φιλάνθρωπον δὲ οὐ τολμῶ λέγειν, διτε δη μηδὲ τὴν τεκοῦσαν φιλότεκνον· ὑπὸ ὀδίνων γάρ καὶ ἀνατροφῆς στέργειν πέπειστα· ὕστερον γάρ δὲ ἔρων ὑπὸ τῆς συνθείας κολακεύεται, καὶ δὲ φιλος ὑπὸ τῆς ἀμοδῆς· οὐτως καὶ δὲ λεῶν, ὑπὸ τῆς συμφορᾶς. Πλὴν ἔγρυς δὲ ἐλεήμων τῷ φιλανθρώπῳ· διτις δινε τοῦ τι θηράσαι καὶ λαβεῖν, εὐεργετεῖν πελθεῖται· οὐποι δὲ καὶ φιλάνθρωπος. Κάγὼ ἀπεκρινάμην· Ἐπει τοίασι οὖν πράξεις φιλάνθρωπος τις εἶναι δύναται; Καὶ δὲ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Ἐπει δέρω σε γλιχόμενον ἀκοῦσαι, τι ποτὲ ἔστι φιλανθρωπίας ἔργον, οὐκ ὀκνήσω εἰπεῖν· φιλάνθρωπος ἐκείνος ἔστιν καὶ ἔχθρος τημέρως καὶ εὐεργετικῶς προσφερόμενος. Οτις δὲ οὐτως ἔχει, σαφῶς ἀκούει. Τὴν φιλανθρωπίαν ἐκ δύο μοι νοει συγκείσθαι μερῶν· ὅν τὸ μὲν αὐτῆς

VARIA LECTIONES.

⁸⁰ Clement., hom. xii, c. 25 etc. ⁸¹ al. καθός, al. καθ' διτις τὴν δπο. ⁸² al. inser. σ. ⁸³ deest in al. ⁸⁴ Παρ' ἐμοὶ. ⁸⁵ Unus liber παρ' ἐμοῦ, qui etiam κατακλασθεῖσα exhibet, ubi κολασθεῖσα. ⁸⁶ Cot. ⁸⁷ al. πέπειστο. ⁸⁸ τὴλέστε. ⁸⁹ al. διτις, al. διάτις. ⁹⁰ al. καὶ διά τις ἔχθρα τη φιλητη, η τοιαύτη.

λέμεροσύνη, τὸ δὲ ἀγάπη ἔστιν ἡ πρὸς τὸν πλησίον· οὐκέτιστον δὲ ἀνθρώπῳ ἔστιν, ὁ πᾶς ἀνθρωπός, οὐχ διεῖ εἰς ἀνθρώπος· ἀνθρωπός γάρ ἔστι καὶ κακὸς καὶ δικαδός, καὶ ἐχθρὸς καὶ φίλος. Χρή οὖν τὸν φιλανθρωπίαν ἀσκοῦντα, μιμητὴν εἶναι Θεοῦ, εὐεργετοῦντα¹⁰ δὲ δικαίους τε καὶ ἀδίκους, ὡς αὐτὸς δὲ θεὸς ἐν τῷ νῦν κόσμῳ τὸν τε ἅγιον καὶ τοὺς ὑστοὺς αὐτοῦ πᾶσας παρέχων¹¹. Εἰ! δὲ θέλεις ἀγαθούς μὲν εὐεργετεῖν, κακούς δὲ κολάζειν, κριτοῦ ἔργον πράττειν ἐπιχειρεῖς.

XCV. Κάγὼ ἔφην· Ἀρά γε καὶ δὲ θεὸς πότε¹² μέλλων χρίνειν, ὡς διδάσκεις ἡμᾶς, οὐ φιλάνθρωπός ἔστι⁽¹⁰⁾; Καὶ δὲ Πέτρος· Τούναντίον λέγεις. Ἐπειδὴ γάρ κρίνει, φιλάνθρωπός ἔστι· φιλῶν γάρ καὶ ἐλεῶν τοὺς ἡδικημένους, τιμωρεῖται τοὺς ἀδικήσαντας. Κάγὼ ἔφην· Οὐκοῦν, εἰ κάγὼ ἀγαθούς μὲν εὐεργετῶ, τοὺς δὲ ἀδικοῦντας καθ' δὲ ἀνθρώπους ἡδίκησαν τιμωροῦμαι, φιλάνθρωπός εἰμι. Καὶ δὲ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Εἰ μετὰ τοῦ πρόγνωσιν ἔχειν, ἐφείτο σοι καὶ τὸ τοῦ χρίνειν ἔξουσία, δρθῶς δὲ τοῦτο ἐποίεις· διὸ μὲν τοῦ εἰληφένται τὴν ἔξουσίαν, καταδικάζων οὓς δὲ θεὸς ἐθημούργησε· διὰ δὲ τὴν πρόγνωσιν⁽¹¹⁾ ἀπταίστως ἐν τῷ χρίνειν, οὓς μὲν ὡς δικαίους δικαιῶν, οὓς δὲ ὡς ἀδίκους καταδικάζων. Κάγὼ ἔφην· Ορθῶς ἔφης καὶ διηθῶς¹³ ἀδύνατον γάρ τινα πρόγνωσιν οὐκ ἔχοντας χρίνειν δρθῶς. Ἐνίστε γάρ φαίνοντα τινες ἀγαθοί, ἀθέμιτα κρύψα διαπραττόμενοι· ἔνιοι δὲ ἀγαθοί, ὑπὸ διαβολῆς ἐχθρῶν κακοὶ ὑπολαμβανόμενοι. Ἄλλ’ εἰ καὶ τοῦ βασανίσειν καὶ ἀνακρίνειν ἔξουσίαν τις ἔχων δικάει, οὐδὲ οὕτως ἔξει πάντως τὸ δικαίως δικάζειν· ἔνιοι γάρ φονεῖς δυντες, εἴτα τὰς βασάνους ὑπενεγκόντες, ἀφείθησαν ὡς ἀθώοι· ἔτεροι δὲ πάλιν ἀθώοι τυγχάνοντες, τὰς βασάνους οὐχ ὑπομείναντες, καὶ διὰ τοῦτο καταψευσάμενοι ἔστων, ὡς αἴτιοι ἐκολάσθησαν.

XCVI. Καὶ δὲ Πέτρος, Ἐγειρε μετρίως καὶ ταῦτα, ἔφη· τὸ δὲ μείζον ἄκουσον. Ένικαν ἀνθρώπων ἀμαρτινόντων ἢ εὑν πραττόντων, δὲ μὲν ὃν ποιοῦσιν θιά ἔστιν αὐτῶν, δὲ καὶ ἀλλότρια· δικαιοιον δὲ ἔκαστον ἐπὶ τοῖς ίδιοις ἀμαρτήμασι τιμωρεῖθαι, ἢ ἐπὶ τοῖς κατορθώμασιν ἀμοιβῆς ἀξιοῦσθαι· ἀδύνατον δὲ τινι πλήν προφήτῃ μόνῳ πρόγνωσιν⁽¹²⁾ ἔχοντι οὐ πάντος γενόμενα εἰδέναι σαφῶς, ποιὰ μὲν αὐτοῦ

VARLÆ LECTIONES.

¹⁰deest in al. ¹²al. παρέχει. ¹⁰Sic. F. leg. ποτε, Lat. vero aliquando loco sum. Ed. PATR. ¹²Matth. v, 45.

VARIORUM NOTÆ.

(10) Οὐ φιλάνθρωπός ἔστι. Melius vertisset nos-ter: *hominum amans*, quam *humanus*, ambiguitatis vitandæ causa. Sed ubique verba lectori adnumerat, non appendit. Vir doctus, qui ex ore Henr. Valesii excepit versionem Historicorum ecclesiasticorum, animadverterat virum summum interdum nimum a verbis abscedere, sed ipse nimis adhærens perpetuo βαρδούριζε, nec semper feliciter potestatem vocum Græcarum exprimit. Hoc obiter et semel, quod sexcenties dici potuit, hic adnotandum censui. CLER.

(11) Τὴν πρόγνωσιν. Hic vox πρόγνωσις non est prænotio; iudex enim prænosse delicia mīnime ne-

A munifice se gerit. Quod autem ita habeat, manifesto audi. Mihi cogita, humanitatem ex duabus partibus constare; quarum una quidem, misericordia sit; altera vero, dilectio in proximum: proximus autem homini est, quilibet homo, nedum unus homo; homo enim est, etiam malus, et bonus, hostis pariter ac amicus. Oportet ergo eum qui humanitatem colit, imitatorem Dei esse, et de justis atque injustis bene mereri; sicut ipse Deus in hoc mundo solem imbruesque suos cunctis præbet¹⁰. Quod si vis bonis quidem benefacere, manus vero punire, judicis munus implere niteris.

XCV. Et ego dixi: Igitur et Deus, qui tum judicaturus est, ut nos doces, non est humanus? Ac Petrus: Pugnantia loqueris. Nam quia judicat, humanus est: diligens enim ac miseratus *injuria affectos, injuriam inferentes plectit*. Et ego, Itaque, inquam, si ipse bonis benefacio, et injuriosos quia *injurii erga homines fuerunt castigo, humanus sum*. Et Petrus respondit: Si una cum prænotione concederetur tibi et *judicandi potestas*, recte id faceres: per acceptam quidem potestatem, condemnans eos quos Deus creavit; per prænotionem vero inculpate in *judicando*, tum *alios tanquam justos absolvens*, tum *alios tanquam injustos damnans*. Et ego dixi: Recte locutus es ac vere: fieri enim nequit, ut qui prænotione caret, judicet recte. Interdum quippe nonnulli videntur boni, qui illicita clam perpetrant: nonnulli vero boni, hostium calumnia mali esse creduntur. Sed et si quis potestate torquendi et quæstionem habendi præditus judicet, neque sic poterit omnino justè judicare: quidam enim, cum homicidæ essent, postea quæstionis tormenta sustinentes, dimissi sunt, velut innoxii; et alii rursus, qui innocentes erant, cum tormenta ferre non potuerint, ideoque contra sententiū fuisse, tanquam rei affecti sunt suppicio.

XCVI. Tum Petrus: Atque hæc, inquit, modica sunt; audi vero majus quidpiam. Quando aliqui homines peccant, vel bene agunt; eorum quæ operantur, alia ipsorum propria sunt, alia etiam aliena: aquum vero est unumquemque pro delictis propriis dare poenas, aut pro recte factis præmio donari. Fieri autem non potest, ut quispiam, nisi solus propheta, qui prænotionem habet, ab aliquo

cesse habet, sed tantum scire preterita; neque enim poenas sumit de futuris flagitiis, sed de præteritis. Igitur πρόγνωσις, apud hunc scriptorem, est hoc loco τῶν πρότερον γεγονότων γνῶσις, seu cognitio eorum quæ prius facta sunt ab iis, de quibus sententia fertur. An vero usquam alibi hæc vox hoc significatu occurrat, fatigor me ignorare. In.

(12) Πρόστρωσις. Hic quoque hac voce significatur τῶν γενομένων γνῶσις, ut sequentia verba ostendunt; neque enim cum prævisione futuroruū in prophetis conjuncta fuit cognitio præteriorum; ita ut posterior e priore sequeretur. CLER.

gesta certo sciat; quænam quidem ejus propria sint, quænam vero non sint. Et ego, Velle, inquam, audire, quo modo ex criminibus alia quidem sint propria, alia vero aliena. Et Petrus mihi respondit: Dominus noster Jesus Christus Filius Dei dixit: Oportet ut veniant bona. Beatus autem, inquit, per quem veniunt. Similiter necesse est, ut etiam veniant mala: vñ autem illi per quem veniunt⁸¹. Porro si per malos veniunt mala, et per bonos bona inferuntur; inasce unicuique oportet, sive bonum sive malum gesserit, ut et quod a Spiritu dictum fuit: Qui reddet unicuique secundum opera ejus⁸², verum sit prorsus ac indubium.⁸³ Sed tamen qui virtutem omnino affectat, debet, quemadmodum dixit Christus, inimicos quoque diligere; et præterea pro illis orare, et conviciantibus benedicere, et calumniantibus condonare⁸⁴. Sic enim diligens erit mandatorum custos; atque veniam omnium peccatorum ob charitatem erga proximum accepta, e vita discedet.

XCVII. ⁸⁵ His ego audit: Multa, inquam, facere possuimus: at inimicis benefacere, omnes eorum injurias tolerando, ut insit in humana natura, impossibile puto. Tum Petrus respondit: Recite locutus es. Cum enim humanitas causa sit immortalitatis, multo constat. Nam si quis certo sibi persuadeat, inimicos, dum quos oderunt vexant ad tempus, liberationis ab æterno supplicio illis auctores esse, eos tanquam beneficos complectetur. Aliter autem nemo potest hoc mandatum perficere, nisi valde Deum diligit, et in illius timore sit institutus. Ait enim: Initium sapientiae, timor Dei⁸⁶. Qui autem timore Dei imbutus fuerit, ad charitatem omnino perveniet, eodemque loco habebit proximum, quo seipsum. Ista postquam Petrus dixit, vespera succidente, ad somnum nos contulimus.

XCVIII. ⁸⁷ Exorto autem mane, ingressus Petrus, alt: Clemens cum matre sua Matthidia et mea uxore simul in curru consideant. Pergentibus autem nobis per viam quæ Balanæas ducit, interrogavit me mater, quo modo pater ageret. Dixi ego: Ad indagationem tui et geminorum liberorum Faustini et Faustiniani egressus, incompertus manet: puto autem eum mox obiisse; vel enim incidisse in naufragium, vel in via cecidisse vel dolore exidente tabem esse passum. Illa vero audiens, et in lacrymas effusa, ingemuit quidem, ac ægre habuit: verum quod me inveniaset, multum de mœrore de-

A ἐστιν ίδια, ποιὰ δὲ οὐκέ ἔστι. Κάγω Ἐφην· Ἐβουλόμην μαθεῖν πῶς τῶν ἀδικημάτων⁸⁸, τὰ μὲν ίδια, τὰ δὲ ἀλλότρια. Καὶ ὁ Πέτρος μοι ἀπεκρίνατο· Ο· Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Γῆς τοῦ Θεοῦ ἐστι· Τὰ ἀγαθὰ ἐλθεῖν δεῖ. Μακάριος δέ, φησι, δι' οὐκ ἐρχεται (13). Ομολως ἀνδρᾶν καὶ τὰ κακά ἐλθεῖν· οὐδὲ δὲ οὐκ ἐρχεται. Εἰ δὲ διὸ κακῶν ἐρχεται τὰ κακά, καὶ διὰ ἀγαθῶν ἀγαθὰ φέρεται, προσείναι δεῖ ἔκαστῳ⁸⁹, εἴτε ἀγαθὸν ἐπραξεν, εἴτε φαῦλον, ίνα καὶ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Πνεύματος· Ος ἀποδώσει ἔκαντε φατὰ τὰ δραγα αὐτοῦ, ἀληθὲς ἡ πάντως καὶ ἀναψιλογον. Πλὴν ἀλλὰ τὸν ἀρετῆς ὅλως ἀντιποιούμενον, δέον ἔστιν ὡς ὁ Χριστὸς εἰρήκε, καὶ τοὺς ἔχθροὺς ἀγαπᾶν· ἔτι μήτην καὶ ὑπὲρ αὐτῶν εὐχεσθαι, καὶ τοὺς λοιδοροῦντας εὐλογεῖν, καὶ τοῖς ἐπηρεάζουσι συγχωρεῖν. Οὐτω· γάρ ἀκριβῆς ἔσται φύλαξ τῶν ἐντολῶν, καὶ τὰ δικαστήματα πάντα διὰ τῆς εἰς τὸν πλησίον ἀγάπης συγχωρηθεῖς, ἀπελεύσεται.

XCVII. Τούτων ἀκούσας αὐτὸς, Πολλὰ⁹⁰ μὲν πράττειν⁹¹ δυνατὸν, Ἐφην· ἔχθροὺς δὲ εὑργετεῖν, πάσαν αὐτῶν ὑποφέροντα τὴν ἐπήρειαν, οὐκέ οἷμαι δυνατὸν ἀνθρωπείᾳ προσείναι φύσει. Καὶ ὁ Πέτρος, Ορθὼς Ἐφης, ἀπεκρίνατο. Ἀθανασίας γάρ αἰτία οὖσα ἡ φιλανθρωπία, πολλοῦ δίδοται. Εὖν γάρ πληροφρῆτις, δτι οἱ ἔχθροι πρὸς καιρὸν κακουχοῦντες οὖσι μισοῦσιν, αἰώνιον κολάσεως ἀπαλλαγῆς αὐτοῖς⁹² αἵτιοι γίνονται, ὡς εὐεργέτας αὐτούς ἀγαπήσουσιν. Ἀλλως⁹³ δὲ ἀδύνατον τινα τὴν τοιαύτην ἐντολὴν κατορθῶσαι, εἰ μὴ σφόδρα τὸν Θεὸν ἀγαπῶν εἶη, τῷ τούτου φόδρῳ παιδαγωγούμενος. Φησὶ γάρ· Αρχὴ σοφίας γένος Θεοῦ⁹⁴. Τῷ ἔκεινου δὲ φόδρῳ στοιχεωθεῖς τις, εἰς ἀγάπην ἔξει πάντως, καὶ οὕτως ἔξει καὶ τὸν πλησίον ὡς ἔστων. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ἐσπέρας ἐπικαταλαβούσης, εἰς ὑπὸν ἐτράπημεν.

XCVIII. Ορθρου δὲ γενομένου⁹⁵, εἰσών τὸ Πέτρος; Ἐφη· Ο μὲν Κλήμης μετὰ τῆς ἔστωτοῦ μητρὸς Μαθίδιας, καὶ τῆς ἐμῆς γυναικὸς, ἣμα ἐπὶ τοῦ ὄχτιμας τος καθεζέσθωσαν. Ορμώντων δὲ ἡμῶν τὴν ἐπὶ Βαλαναίας⁹⁶ ὁδὸν, ἐπύθετο μου ἡ μήτηρ, πῶς δὲ πετήσει. Κάγω Ἐφην· Επὶ ζήτησίν σου καὶ τῶν διδύμων οἰλῶν, Φαυστίνου τε καὶ Φαυστειναοῦ ἔξελθων, ἀνεύρετος μένει· οἷμαι δὲ τάχα καὶ τελευτῆς αὐτῶν, ἡ ναυαγίᾳ περιπεσόντα, ἢ ἐν ὅδῷ σφαλέντα⁹⁷, ἢ τηχεδόνι λύπτης μαρασμὸν ὑπομείναντα⁹⁸. Ή δὲ ἀκούσας καὶ ἐπίδαχρυς γενομένη, ἐστέναζε μὲν καὶ λυπηρῶς εἰχε· τῇ δὲ ἐμῇ εὑρέσει τὸ πολὺ τῆς λύπης;

VARIE LECTIONES

⁸⁰ al. add. ἡ κατορθωμάτων. ⁸¹ Matth. xviii; Luc. xvii. ⁸² al. add. τὸ ίδιον. ⁸³ Rom. ii, 6. ⁸⁴ Clement. hom. xii, cap. 32. ⁸⁵ Matth. v; Luc. vi. ⁸⁶ Clement. hom. xxi, c. 33. ⁸⁷ al. τ' ἀλλα. ⁸⁸ al. πρεπον. εἶναι. ⁸⁹ al. αὐτῆς. ⁹⁰ Prov. i, 7. ⁹¹ al. χωρίου. ⁹² Clement. hom. xiii. c. 4, etc., Recogna l. vii, c. 25, etc. ⁹³ διαγενομένου. ⁹⁴ al. Βαλανέας. ⁹⁵ Quid si σφαγέντα. ⁹⁶ al. ὑπομείναι.

VARIORUM NOTÆ.

(13) Τὰ ἀγαθὰ ἐλθεῖν δεῖ. Μακάριος δέ, φησι, etc. Vix crediderim, in exemplari Ebionitico Matthæi, ita leotum. Verisimilius mihi videtur citari hic textum loci, aut potius collectio-

nem Ebionitæ; quasi diceret: Ut dixit Christus oportere esse scandalata: sic etiam oportet esse bona; et quemadmodum dixit: Væ scandalorum auctori, ita et euge dicet rerum bonarum auctori. **Io.**

παρεμβείτο. Κατηντήσαμεν οὖν εις Βαλαναίας⁹⁷ (14), η πάλιν έπιστρεψαμεν καὶ τῇ ηπιόνυ μεταπλασίαν την θύραν Βαλαναίας ήταν. Τῇ δὲ ἑτέρᾳ κατηντήσαμεν εἰς Λαοδίκειαν. Καὶ ίδου πρὸ τῶν θυρῶν Νικήτης τε καὶ Ἀκύλας ἀπήντων ἡμῖν, καὶ καταφιλήσαντες ἡγον ἐπὶ τὴν ξενίαν⁹⁸. Οὐδὲ Πέτρος καλὴν καὶ μεγάλην πόλιν ίδων, ἄξιον, ἔφη, ἐνταῦθα ἡμέρας ἡμᾶς προσμεῖναι. Διανεῳχὼν γάρ ἐν τῷ πλήθει, καὶ τινας εὑρέσθαι τῆς τοῦ Χριστοῦ μερίδος ἀξίους. Ό μὲν οὖν Νικήτης καὶ Ἀκύλας ἐπινθάνοντο μου, τις δὲν εἶη ἡ ἔξιν ἀντηγονή. Κάγω ἔφην· Ἐμή μήτηρ, ην ἐπιγνώναλ μοι δὲν; διὰ Πέτρου τοῦ Κυρίου μου ἐδωρήσατο.

XCI. Ταῦτα μου εἰπόντος, διὰ Πέτρος αὐτοῖς ἐν χεραλίῳ πάντα ἔξειθετο, δσα τε παρὰ τῆς μητρὸς ἀκούστε, καὶ δοσα τρόπτερον παρ' ἐμοῦ μάθοι, περὶ τοῦ πεπλασμένου θυσίου περὶ τε τῆς ἐν τῷ πλοίῳ μετὰ καὶ τῶν οἰων ναυαγίας, καὶ δοτικού στερον διατίρεις ἀναζήτησιν τῆς γυναικὸς καὶ τῶν διδύμων αἵτης παιδίων ἐκβάσις, δχρι τῆς δεῦρο διέμεινεν δῆρων, κινδύνῳ τυχόν καὶ αὐτὸς θαλαττέψει περιπέσων.

C. Τούτων οὕτω κεφαλαιωδῶς βρηθέντων ὑπὸ τοῦ Πέτρου, διὰ Νικήτης καὶ Ἀκύλας καταπλαγέντες· Ἀρά γε, δέσποτα καὶ Κύριε τῶν ἀπάντων, εἴπον, ἀληθές, ἡ θνετός ἔστι ταῦτα; Καὶ διὰ Πέτρος, Εἰ μή κοιμάμεθα, ἔση, ἀληθές τυγχάνει. Οἱ δὲ βραγὴν μελναντες, καὶ ὥσπερ ἐπὶ συννοίας γενόμενοι, Ἡμεῖς ἐσμεν Φαυστίνους καὶ Φαυστίνιανδες, ἔφασαν· καὶ ἀπαρχῆς, σοῦ διελεγομένου, ἀλλήλοις ἐμβλέποντες, πολλὰ περὶ αὐτῶν κατεστοχαζόμεθα, μή ἄρα οὐχ ἡμῖν διαφέρῃ τὰ λεγόμενα, λογιζόμενοι δτι πολλὰ παρόμοια γίνεται ἐν τῷ βίῳ· διὸ καὶ ἐσωπῶμεν παλλόμενοι τὰς καρδίας. Πρὸς δὲ τὸ τέλος νῦν τῶν λεγομένων ίδόντες, καὶ γάρτες ἀκριβῶς, δτι περ ἡμῖν διαφέρει τὰ εἰρημένα, οτιε ἁυτοὺς δινωμολογήσαμεν. Καὶ τοῦτο εἰπόντες, μετὰ δακρύων ἐπεισῆλθον τῇ μητρὶ, καὶ κοιμώμενοι εὐρόντες, περιπλέκεσθαι ἡδη ἐβούλοντο. Οὐ δὲ Πέτρος ἐκάλυσεν αὐτοὺς, εἰπών· Ἔάσατέ με, αὐτὸς ἡμᾶς τῇ μητρὶ προσαγάγω, μήπως ὑπὸ τῆς πολλῆς αἰρέσθαι χαράς, καὶ εἰς ἔκστασιν Ἐλθοι φρεγών, δτε δη καὶ κοιμωμένη, καὶ τὸ πνεῦμα ὑπὸ τοῦ ὑπνου ἀπηχολημένον ἔχουσα.

CL. Όμως ἐπει κόρον ἔσχε τοῦ ὑπνου, διεγερθείσῃ τῇ μητρὶ, διὰ Πέτρος περὶ θεοσεβείας αὐτῇ διαλεχθεὶς πρότερον καὶ εἰπών· Γινώσκειν σε θέλω, γύναι, τῆς θυμέτέρας πίστεως τὴν ἀκρίβειαν. Ἔνα γάρ θεδν σέβομεν τὸν πρωτηχότα οὐρανὸν τε καὶ γῆν, καὶ δν ἴρες κόσμον· καὶ τούτου φυλάσσομεν τὸν νόμον, περιέχοντα ἐν πρώτοις αὐτὸν σέβειν μόνον, καὶ τὸ αὐτὸν ἀγάδειν ἔνομα, τιμᾶν τε γονεῖς καὶ σωφρονεῖν, διώντας ἀνεπιλήπτως, καὶ τραπέζης θυνικῆς μή μετέχειν, διὰ τὸ ἀκαθάρτως αὐτοὺς πολιτεύεσθαι. Ὁταν δὲ πέισωμεν αὐτοὺς τὰ τῆς ἀληθείας φρονεῖν τε καὶ

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁷ al. Βαλανέας. ⁹⁸ al. Πάλταν. ⁹⁹ al. οἰχλαν. ¹⁰⁰ I. Rec. l. x. c. 47.

VARIORUM NOTÆ.

(14) *Balanaeac*, etc. De situ horum Syriæ locorum vide quæ collegit Christoph. Cællarius. *Geogr. Ant. lib. iii, cap. 21. CLER.*

A trahebat. Pervenimus ergo Balanæas : et sequenti die Paltum ivimus, et inde Gabala; aliaque die Landiceam devenimus. Cum ecce ante portas occurrunt nobis Nicetas et Aquila ; et osculati, ducent ad hospitium. Petrus autem pulchram et magnam civitatem videns : *Æquum est*, inquit, nos hic aliquot dies commorari : fieri enim potest, ut in tanta multitudine quidam reperiantur Christi sorte ac partibus digni. Cæterum Nicetas et Aquila percontabantur me, quænam esset illa mulier extera. Et ego dixi : Mater mea est, quam ut agnoscerem, Deus mihi per dominum meum Petrum concessit.

XCI. Hæc postquam dixi; Petrus illis cuncta summatim exposuit; tum quæ ex matre audivisset, tum quæ antea ex me compumperisset; nimirum, de somnio conficto, de naufragio una cum liberis facto, et quemadmodum postea pater ad investigationem uxoris atque geminorum ejus natorum profectus, usque adhuc manserit ignotus, fortassis ipse quoque in mari discrimen delapsus.

B C. His ita capitulatim a Petro relatis, Nicetas et Aquila stupore percussi dixerunt: Here ac Domine omnium, verumne est quod narratur, an somnium? Et Petrus, Nisi dormiimus, inquit, res ita habet. At illi paululum morati, ac velut cogitabundi: Nos, inquierunt, sumus Faustinus et Faustinianus: atque ab initio tuæ narrationis, alter alterum inspicientes, plurimum circa nos considerabamus num quæ dicebantur ad nos pertinerent; reputantes, multa similia in vita contingere: quocirea et siluimus, cum cor nostrum palpitaret. Nunc vero in fine sermonis, videntes ac probe scientes, quæ a te dicta sunt, ad nos pertinere, tunc nos declaravimus. Atque hoc dicto, cum lacrymis properabant ad matrem, eamque dormientem nacti, protinus complecti volebant. Sed Petrus prohibuit, dicens: Sinite me; ipse vos ad matrem adducam; ne forte multo gaudio repente adveniente, in animi stuporem incidat; utpote quæ etiam dormiat, spirituunque somno habeat occupatum.

CI. Cæterum postquam somnum ad satietatem cepit, ac experrecta est mater, Petrus ad illam prius sermonem habuit de cultu Dei, ac dixit: Scire te volo, mulier, nostræ fidei disciplinam¹⁰⁰. Unum enim Deum colimus, effectorem cœli et terræ, et hujus quem vides mundi; ejusque legem servamus, quæ in primis continet, ipsum solum colendum esse, sanctificandum nomen ejus, honorandos parentes, temperanter vivendum et inculpate; nec mensam cum gentilibus communem habendum, quod impuram vitam degant. Cum autem eis persuasrimus

sentire ac facere ea quae ad veritatem spectant, A sacro baptismo in ter beata quadam nominis invocatione eis donato, tum demum una cum illis etiam vescimur. Alioqui nec si pater sit, aut mater, aut uxor, aut proles, aut frater, aut quisvis alias naturali amore charus, cum ipso cibum sumere licitum est nobis. Hoc quippe præsertim ob fidem agimus. Ne igitur contumeliam existimes, quod nunc tecum filius cibum non capiat, usquequo tu eadem nobiscum sentias et agas.

CII. His illa auditis, ait : Quid ergo impedit hodie me baptizari ? quæ et ante quam viderem te, eos qui dicuntur esse dii aversata sum, per hanc rationationem, quod cum multa fere quotidie ipsis immolare, mili in adversis rebus non adsuerint. De stupro autem quid oportet me dicere ? quandoquidem nec divitem deliciae me ad hoc pellexerint ; nec subsecuta paupertas eo venire me compulerit ; ut quæ pudicitiam velut maximum bonum capesserem ; cuius gratia et in tantam calamitatem deveni. Sed nec te arbitror, domine mi Petre, ignorare, majorem cupiditatem ex lata fortuna oriri : unde ego quæ in secundis rebus temperate vixi, in afflictione me voluptatibus non dedo. Neque vero nunc animum meum existimes ægritudine esse liberum, qui aliquantum consolationis nactus est per Clementis recognitionem. Sucedens namque tristitia ex duobus liberis meis nata, hoc qualecunque gaudium obscurat. Non enim adeo nos contristat, eos in mari male periisse, quam sine pietate erga Deum, C una cum animis interiisse eorum corpora. Pater autem eorum, meusque maritus, quemadmodum per Clementem comperi, ad quærendum me ac liberos progressus, tot annis non comparet : prorsus vero et ipse obiit. Etenim miser, ob continentiam diligebat me et erat amans liberorum : quare cunctis nobis, a se super omnia dilectis, orbatus senex, præ maximo dolore occubuit.

CIII. Matrem vero hæc locutam audientes liberi, non amplius, secundum Petri admonitionem, se continere potuerunt : sed exsurgentes, tum completebantur eam, et cum lacrymis deosculabantur. Ob quod mater attonita, quid hoc sibi vellet, præ stupore juxta atque ignoratione rerum, interrogabat. Statimque Petrus dixit : Advocta, o mulier, fortiter mentem tuam, ut natis tuis fruaris jucunde. Illi enim sunt Faustinus et Faustinianus, quos aiebas in pelago obiisse, quosque dum luges, vitam tuam is luctus non vitalem efficiebat. Qui vero alter eorum Nicetas, alter Aquila vocetur, ipsi auspicato dicant et doceant. Hæc Petro dicente, mater, gaudio immodico repleta, propemodum et spiritu defecit : attamen recolligens se, ac velut sui compos facta : Filii mei optatissimi, inquit, filii dulcissimi,

ποιεῖν, τοῦ λεροῦ βαπτίσματος ἀξώσαντες ἐν τρι- μαχαρίᾳ τινὶ ἀπονομασίᾳ, τότε δὴ αὐτοῖς καὶ συ- αυλιζόμεθα¹. Ἐπει οὐδὲ ἀν πατήρ ἡ μήτηρ τυγχάνῃ, η̄ γυνὴ, η̄ τέκνον, η̄ ἀδελφός, η̄ ἄλλος τις ἐκ φύσεως τὴν στοργὴν ἔχων, συνεστιδοθαί αὐτῷ θεμιτὸν ἥμιν. Πίστει γάρ διαφερόντως τοῦτο ποιοῦμεν. Μή δὲν θρι- ήγήσῃ, τὸ μὴ νῦν συνεστιδοθαί σου τὸν υἱὸν, ἀγρις δὲν² τὰ αὐτὰ ἥμιν φρονῇς καὶ ποιῆσαι.

CIII. Η δὲ ἀκούσασα, ἔφη· Τί οὖν καλύει με σῆμερον βαπτίσθην; Ἡτίς καὶ πρὸ τοῦ ίδεν σε, τοὺς λεγομένους θεοὺς ἀπεστράψην λογισμῷ τοιούτῳ, ὃς πολλὰ σχέδον καθ' ἡμέραν θυσίῃ μοι τούτοις, τη̄ ταῖς ἀνάγκαις οὐ παρεστάθησάν μοι. Περὶ δὲ μο- χείας τὶ δεῖ με καὶ λέγειν; διότε³ δὲν οὐδὲν πλουτού- σαν τρυφή με πρὸς τοῦτο ἡτάσθησεν οὐδὲ δὴ μετὰ ταῦτα πενία ἐπὶ τοῦτο γε ἐλθεῖν κατηγάκατεν, ἀπε- δὴ τῆς σωφροσύνης ὡς μεγίστου καλοῦ ἀντιποιουμέ- νης μου· η̄ς ἔνεκα, καὶ εἰς τοσαύτην ἡλίθων περίστα- σιν. Ἀλλ' οὐδὲ σε οἷμαι, κύριέ μου Πέτρε, ἀγνοεῖν, δὲτε η̄ πλεινων ἐπιθυμία ἐξ εὐθυμιῶν γίνεταις θεῖν ἐγὼ ἐν εὐθυμίᾳ σωφρονήσασα, ἐν δυσθυμίᾳ τρῆ- ηδονάς ἔσυτην οὐκ ἐκδίδωμι. Ἀλλὰ μηδὲ νῦν κακο- χίας ἀπηλλάχθαι νομίστης μου τὴν ψυχὴν, τὴν ποσῆς παραμυθίας τυχοῦσσαν, διὰ τὴν Κλήμεντος ἀναγνώρι- σιν. Ἄντεισερχομένη γάρ η̄ ἐκ τῶν δύο μοι τέκνων ἀλυμία⁴, καὶ τὴν ποσῶς ἀμαυροῦ χαράν. Λυπεῖ γάρ η̄μᾶς οὐ τοσοῦτον τὸ ἐν τῇ θαλάσσῃ τούτους παραπ- λασθαῖ, δοσον καὶ⁵ χωρὶς τῆς εἰς θεὸν εὐεσθείας δι- φθαρῆναι μετά γε τῶν ψυχῶν αὐτοῖς καὶ τὰ σώματα. Ο δὲ τούτων πατήρ, ἐμδὲς δὲ σύνευνος, ὡς παρὶ Κλήμεντος ἔμαθον, ἐπὶ τε τὴν ἐμήν καὶ τῶν υἱῶν ζήτησιν ἐκδέξ, τοσοῦτοις ἔτεσιν ἀφανῆς ἔστι· πάν- τας δὲ καὶ αὐτὸς ἐτελεύτησε. Καὶ γάρ δὲ ταλαιπωρε- διὸ σωφροσύνης με ἀγαπῶν, φιλότεκνος η̄ς θεῖν πάντων ήμῶν τῶν ὑπὲρ πάντα τὴγαπτημένων αὐτῷ στερηθεὶς δὲ γέρων, ὑπὸ μεγίστης ἀθυμίας διαπερ- νηκε.

CIII. Τῆς δὲ μητρὸς ταῦτα λεγούσης ἀκούοντες οἱ παῖδες, οὐκέτι κατὰ τὴν τοῦ Πέτρου παραίνεσιν ἡδύ- νετο στέγειν· ἀλλ' ἀναστάντες περιεπλέκοντο τὰ τε- στάτη, καὶ δάκρυσι⁶ κατεψίλουν. Ἐφ' ὧ δὴ καὶ η̄ μή- τηρ καταπλαγεῖσα, τὶ θέλοι τοῦτο εἶναι, ὑπὸ ἔκστά- σεως ὕσπερ καὶ ἀγνοίας τῶν γινομένων, ἤρωτα. Καὶ δὲ Πέτρος εὐθύς, Παράστησον, ω̄ γύναι, εἰρήκε, γεν- ναίως τὸν οὐν του· ὕστε τῶν σῶν τὸ δέσμος ἀπολαύσαν- τέκνων. Οὗτοι γάρ εἰσι Φαυστίνος καὶ Φαυστινιάνος, οὓς ἔλεγες ἐν βυθῷ τεθνάναι, καὶ ὅν τὸ πένθος ἀδιω- τὸν ἐτίθεις σου⁷ τὴν ζωήν. Πῶς δὲ αὐτοῦ δὲ μὲν Νική- της, δὲ δὲ Ἀκύλας καλείται, αὐτοὶ καλῶς λεγέτωσαν τε καὶ διδασκέτωσαν. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος η̄ μήτηρ ἀμέτρου πλησθεῖσα χαρᾶς, μικροῦ ἐν διπλε- λοίπει καὶ τὴν πνοήν ἀνενεγκοῦσα δὲ δύμας, καὶ ὕσπερ ἔσυτῆς⁸ γενομένη, Τέκνα μου ποθεινά, ἔρη-

VARIA LECTIONES.

¹ al. συναλιζόμεθα. ² al. πρεπον. μή. ³ al. βαρυθυμία. ⁴ al. τό. ⁵ al. οὖν δάκρυσι. ⁶ al. εἰ. ⁷ al. ἔφ' ἔσυτης. al. ἐν ἔσυτῃ.

έκνα γλυκυτάτα, τέκνα καρδίας καύσωνες τῆς ἡμῆς, οἵτινες δὴ τὰ κατὰ τὴν χαλεπήν ἔκεινην πάκτια συμβάντα ὑμῖν.

CIV. Καὶ ὁ Νικήτης αὐτίκα τὸν λόγον ἀναλαβὼν, ὅντας ἐφῆ· Ἡμῖν, ὡς μῆτερ, ὡς οἰσθα, τοῦ πλοίου κατὰ τὴν νύκταν διαρραγέντος, μᾶνδρες τινὲς ἐν τῷ βυθῷ ληστεύειν οὐ δεδούκτες, ἡμᾶς ἀνελόμενοι, καὶ τινὲς ἐνθέμενοι σκάφει, ἐπειτα δὲ κώπαις χρώμενοι, εἰς τὴν Στράτωνος ἥγον Καισάρειαν κάκει σφόδρα συνεχόμενος ἡμᾶς τῷ λιμῷ, πρὸς δὲ καὶ περιδεῖς ἤντας, μή τι καὶ προπετὲς καὶ τῶν αὐτοῖς οὐ δοκούντων φθεγξώμεθα, ἔκεινοι τὰ δύναματα ἡμῶν διαμελήσαντες, εἰς δουλείαν ἀθλίως ἀπέδοντο. Γυνὴ δὲ τις ἡμᾶς Ἰουδαίοις προσήλυτος ἀξιόλογος πάνταν, διοραματίσασαν ἡ θεοτητήν, ἐν τέκνων ἐψύλαττε μοίρᾳ, καὶ τάχις ἐλληνικῇ παιδείᾳ μετὰ σπουδῆς ἔξεπαίδευσεν. Ἡμεῖς δὲ γενόμενοι ἐφ' ἡλικίας Ἐμφρονες, καὶ τὴν θρησκείαν ἡγαπήσαμεν, καὶ τὰς παιδείας ἐριποπονήσαμεν, διπάς πρὸς τὰς περὶ πλάνης δυνατῶς ἔχωμεν, ἡχριβώσαμεν δὲ καὶ τὰ φύλοσφων, ἔξαιρέτως τὰ ἀθεώτατα. Λέγω δὴ τὰ Ἑπικούρου καὶ Πύρρωνος, ἵνα καὶ μᾶλλον ἀποκευάζειν δυνάμεθα.

CV. Σίμωνις δέ τινις Μάγιψ σχεδὸν γενόμενοι σύντροφοι, φύλας δόρψ ἀπατηθῆναι ἦδη ἔκινδυνεύομεν. Όμως ταῦτα, μῆτερ, ἐπὶ καιροῦ σοι ἀκριβέστερον λεπτήσαστα. Ήλὴν μέλλουσιν ἡμῖν ἀπατθεῖναι ὑπὸ τοῦ Σίμωνος, ἀταρός τις τοῦ κυρίου ἡμῶν Πέτρου Ζαχαρίου ἀγόμενος, προστηράμενος ἐνουσέτησε μῇ συνθέσθαι τῷ μάγῳ ἐπελθόντες δὲ τῷ Πέτρῳ προσῆγαγεν, διπάς ἡμᾶς πληροφορήσας πείσῃ περὶ τῶν τῇ θεοσεῖτι διαφερόντων. Διὸ καὶ σὺ, μῆτερ, εὐγέμεθα, ὡς ἡμεῖς κατηγώνθημεν ἀγαθῶν, τούτων καὶ αὐτὴν μετασχέν, διπάς κοινῶν ἀλῶν καὶ τραπέζης δυνηθῶμεν μεταλαβεῖν. Αὕτη οὖν ἔστιν ἡ αἰτία, δι' ἣν ἐνόμιζες ἡμᾶς τὸν τῇ θαλάσσῃ τεθνάναι ¹¹.

CVI. Ταῦτα τοῦ Φαυστίνου εἰπόντος, ἡ μῆτρος τῶν προσέπεσε τῷ Πέτρῳ, δεομένη καὶ ἀξιοῦσα, ἄποις αὐτήν τε καὶ τὴν ἔνοδον αὐτῆς μεταπεμψάμενος βαπτίσει· Ἰνα, φησι, μηδεμίᾳ τις διμοίρος ἡμέρα γένηται, ἀφ' ἣς τὰ ἐμαυτῆς ἀπέλαδον τέκνα, καθ' ἣν δὲν οὐ συνεστιαθείην αὐτοῖς ¹². Καὶ ἡμῶν δὲ τὰ δύοια τῇ μητρὶ συνικετεύονταν, ὁ Πέτρος ἐφῆ· Τί οἰσθε, μάνιος ἐγώ δισπλαγχνός εἰμι, διτοι μή βούλομαι συνεστιαθῆναι ὑμᾶς τῇ μητρὶ, σήμερον βαπτίσας αὐτήν ¹³; Οὐδὲ μὲν οὖν. Ἀλλὰ καν μίαν ἡμέραν πρὸ τοῦ βαπτισθῆναι νηστεῦσαι αὐτὴν δεῖ· ἐπειδὴ ταῦτα τὰ δύοις ἔσταις ἐφθέγξατο ἡ μῆτρος τόχα γάρ εἰ μή τούτο, πολλῶν ἡμερῶν αὐτὴν ἀγνισθῆναι θέμι ¹⁴.

CVII. Ἐρομένωρ οὖν μοι, τί δῆρα καὶ φθεγξαμένη τὴν πίστιν αὐτῆς ἐξέφρην ¹⁵, ὁ Πέτρος ἐφῆ ¹⁶. Ἀπόχρημ καὶ μόνον αὐτῆς ἡ ἀξιωσία τοῦ συμβαπτισθῆ-

CIV. Tum Nicetas, confessim resumptio sermone ita insit: Quando nobis, o mater, quemadmodum scis, navigium noctu disruptum est, homines quidam qui in mari predas agere non verentur, ceperunt nos, et scaphae imposuerunt; posteaque renis usi, duxerunt Cæsaream Stratonis: atque ibi vehementer fame compressos, ut metu affecti nihil praeceps, quodque iis displiceret loqueremur; illi, non minibus nostris mutatis, in servitutem misere trahiderunt. Porro mulier quædam apud Judæos proselyta, valde laudabilis, nomine Justa, cum nos emisset, habuit loco filiorum, omnibusque Græcis disciplinis studiose eruditivit. Nos vero per ætatem facti prudentes, et religionem amavimus, et litteris gnavoriter operam dedimus; ut cum reliquis gentibus disputantes, eas possemus de errore arguere ¹⁰. Perdidicimus etiam philosophorum decreta, maxime quæ a pietate in Deum alienissima sunt: Epicuri, inquit, et Pyrrhonis; quo et magis possemus confutare.

CV. Ceterum una cum Simone quodam Mago educati, ratione amiciis, in fraudem sere inducti fuimus. Verum ista tibi, mater, in tempore diligenter exponentur. Sed cum decipiendi esset per Simonem, familiaris quidam domini nostri Petri, Zacchæus dictus, accedens monuit ne mago assentiremus, Petroque advenienti obtulit, ut nos plene atque certo quæ spectant ad cultum Dei doceret. Quare etiam te oramus, mater, ut quæ nos consequenti sumus bona, illa et tu percipias; quo communis sale ac mensa uti possimus. Ea igitur causa est, propter quam nos in mari periisse existimasti.

CVI. Hæc cum Faustinus prolocutus fuisset, mater nostra procidit coram Petro, rogans et obsecrans, uti se suamque hospitem accersitam, baptizaret: Ut, inquit, ex quo natos meos renepi, nullus dies excludatur, in quo cum iis non sumpserimus cibum. Cumque nos eadem quæ mater comprecremur, Petrus ait: Quid putatis, unus ego immisericors sum, quod nolim vos cum matre vestra Divesci, hodie eam baptizans? Minime vero. Sed oportet, ut ipsa, ante quam baptizetur, saltem uno die jejunet: quandoquidem et nonnulla pro se locuta est mater: quod si non esset, multis diebus eam necesse fuisset expiari.

CVII. Interroganti ergo mihi, quidnam ea locuta, fidem suam indicasset, Petrus respondit: Si filia duntaxat illius postulatio de hospita et benefica,

VARIE LECTIONES.

¹ μετά. ² al. inser. ἔκεινην vel ταῦτην. ³ Recogn. I. viii, c. 7. ⁴ al. ada. τότε, ἐν ταῖς τῇ χαλεπωτάτῃ νυκτὶ ὅποι πειρατῶν ἀγόνται ἐν πελάγει. ⁵ al. μὴ συνεστιαθείσαι αὐτοῖς ταῦτα οὖν καὶ ἡμῶν τῇ μητρὶ συμπαρακαλεσάντων, ὁ Πέτρος ἐφῆ· τί νομίζετε ἐγώ, μάνιος. ⁶ al. deest in al. ⁷ al. ἀπλῶς. ⁸ al. ἐπειδὴ πολλῶν ἡμερῶν αὐτὴν ἀφελληγισθῆναι έδει. ⁹ Κάγω εἰπον· εἰπε ἡμῖν, τίνα ἐφθέγξατο λόγον, δι' τὴν. ¹⁰ Deest in al.

ut secum baptizaretur. Neque enim id dilectæ sua
tradi postulasset, nisi prius erga baptismum tan-
quam erga magnum donum suisset affecta. Quare
ego multos damnare non dubito; quod cum ipsi
baptizati fuerint, et profiteantur se credere, nihil
faciant dignum fide, neque eos quos diligunt (uxo-
res, inquam, et filios, atque amicos) ad hoc exhorten-
tur. Nam si crederent, vitam æternam cum bo-
nis operibus in baptismo a Deo donari, plane eos
quos diligenter, ad illum suscipiendum hortarentur.
Quando denique eos vident ægrotare, aut in mortis
viam abduci, aut alia molesta sustinere, gemunt,
ac ducuntur commiseratione. Ita si crederent,
ignem perpetuum manere eos qui Deum non co-
lunt, non cessarent monere, vel super illis plorare
et graviter dolere, dum eos cernunt non habere fi-
dem. Atque nunc hospitam evocatam interrogabo,
num legem nostram velit amplecti: et ita conse-
quenter quæ oportet faciemus. Mater autem vestra,
quoniam prout decet fidem, in baptisma anima-
ta est, ante baptismum jejunet uno die.

CVIII. At illa jurabat, se duobus superioribus
diebus, dum narrat mulieri recognitionis eventum,
præ multo gaudio cibum non cepisse; nisi pridie
dunitaxat paulum aquæ. Cui juramento et uxori Pe-
tri testimonium præbuit, dicens, vere eam nihil
gustasse. Et Aquila ait: Nihil ergo impedit, eam,
domine mi, hodierno die baptizari. Tum Petrus: At hoc, non est baptismi jejunium; quandoquidem
nec propterea factum est. Et Faustinianus: Sed
fortasse Deus volens matrem nostram ne uno qui-
dem post recognitionem die a nostra mensa sepa-
rari, hoc jejunium præstruxit. Sicut enim in igno-
ratione servavit pudicitiam, id quod veritatem de-
cet faciens, ita et nunc Deus forte providit, eam
ante unum diem, in ignorantia jejunare, pro vero
baptismo; ut a primo die quo nos agnovit, nobis-
cum posset etiam salem seu cibum percipere.

CIX. Tum Petrus: Ne nos, inquit, vincat mali-
tia, prætextum nacta Providentiam et matris amo-
rem; sed potius vos, et ego vobiscum, hodie in
jejunio permaneamus, et cras baptizabitur. Hunc in
modum locutus est Petrus, cunctique orationi D
assensi sumus¹⁸. Multo autem maturius quam
quotidie solebat, Petrus expperrectus, ad nos in-
gressus est, quos somno excitavit, ac dixit: Fau-

A ναὶ αὐτὴ τῇ ἑνοδόχῳ καὶ εὐεργέτιν¹⁹. Οὐκ ἀν δὲ
τοῦτο τῇ ὑπὸ αὐτῆς ποθουμένῃ δοθῆγαι²⁰ ἦσσον, εἰ
μή πρότερον αὐτὴ διετέθη ὡς ἐπὶ μεγάλῃ τῇ τῷ
βαπτίσματος δωρεῇ²¹. "Οθεν ἐγὼ πολλῶν ἔχω κατα-
γινώσκειν²², ὅπερ' ἀν αὐτοῦ βαπτισθέντες καὶ πι-
στεύειν ὁμολογοῦντες²³, μηδὲν ἄξιον πίστεως ποιῶσι,
μηδὲ οὖς ἀγαπᾶσι, λέγω δὴ γυναικας ἕστων καὶ
υἱοὺς ἄμα καὶ φίλους, εἰς τοῦτο προτρέπονται. Εἰ γὰρ
πεπιστεύκασι ζωὴν αἰώνιον σὺν ἥροις καλοῖς δωρεί-
σθαι τὸν Θεὸν²⁴ ἐπὶ τῷ βαπτίσματι, πάντως ἀν καὶ
οὓς²⁵ ἡγάπτων προστρέποντο βαπτισθῆναι. Ἐπει²⁶
τι δῆποτε νοσοῦντας δρῶντες, ή ἀπαγομένους τὴν
ἐπὶ θάνατον²⁷, ή ἀλλα τινὰ χαλεπά πάσχοντας, ὀδύ-
ρονται καὶ²⁸ κατελεούσιν. Οὕτως εἰ²⁹ ἐπεπιστεύ-
κεισαν αἰώνιον τῷ περιμένειν τοὺς τὸν Θεὸν μή σε-
βοντας, οὐκ ἀν ἐπαύσαντο νοσθεοῦντες, ή καὶ ἀπε-
θοῦντας δρῶντες, δακρύοντες ἐπὶ αὐτοῖς καὶ χαλεπῶς
ὅδυνώμενοι. Καὶ τὰ³⁰ νῦν τὴν ἑνοδόχον τέμψας
ἀναχρινῶ εἰ τὸν νόμον ἡμῶν ἀγαπᾶν αἱρεῖται· καὶ
οὕτως ἀκολούθως & δει πράξομεν. Ἡ δὲ μήτηρ ὑμῶν
ἐπειδὴ πιστῶς διάκειται περὶ τοῦ βαπτίσματος, νη-
στευσάτω ἡμέραν³¹ πρὸ τοῦ βαπτίσματος.

CVIII. Ἡ δὲ ὑμνες δύο τῶν διελθουσῶν ἡμερῶν
τῇ γυναικὶ³² διηγομένη τὰ κατὰ τὸν ἀναγνωρι-
σμὸν, ὑπὸ πολλῆς χαρᾶς, τροφῆς μὴ μεταλαβεῖν³³,
ή ἔθες μόνον βραχέος ὑποτοσ. Μαρτυρήσει³⁴ τε τῷ
ὅρκῳ καὶ τῇ γυνῇ Πέτρου λέγουσα, ὡς ἀληθῶς οὐκ
ἔγεύσατο. Καὶ δὲ Ἀκύλας ἔφη· Οὐκοῦν οὐδὲν καλύπ-
τε αὐτὴν³⁵, ω κύριέ μου, τὴν³⁶ σήμερον βαπτισθῆναι.
Καὶ δὲ Πέτρος· Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο νηστείᾳ βαπτί-
σματος³⁷, ἐπει μηδὲ δ' αὐτὸ³⁸ τοῦτο γέγονε. Καὶ
δὲ³⁹ Φαυστίνιανός⁴⁰: "Ισως οὖν δὲ θεὸς βουλόμενος
ἡμῶν τὴν μητέρα, μηδεμίαν μετὰ τὸν ἀναγνωρι-
σμὸν ἡμέραν τῆς ἡμετέρας⁴¹ χωρίσαι τραπέζης⁴²,
πρωρυκονόμητης τὴν νηστείαν. Μηδὲν γάρ εἰσωφρόντων
ἐν ἀγνοίᾳ, τὸ πρέπον τῇ ἀληθείᾳ⁴³ ποιήσασα· οὕτω
καὶ νῦν δὲ θεὸς ισως ψκονόμησεν αὐτὴν πρὸ μιᾶς την
ἀγνοίᾳ νηστεύσας, ὑπὲρ τοῦ ἀληθοῦς βαπτίσματος,
τῇ ἀπὸ πρώτης ἡμέρας τοῦ γνωρίσαι ἡμᾶς, μεταλα-
βεῖν σὺν τῷ μηδὲν καὶ ἀλῶν δυνηθεῖν.

CIX. Καὶ δὲ Πέτρος· Μή της⁴⁴, ἔφη, νικάτω ἡ
κακία πρόφασιν εὑροῦσα τὴν πρόνοιαν καὶ τὴν⁴⁵ τῆς
τεκούσης στοργήν⁴⁶· ἀλλὰ μᾶλλον ὑμεῖς, κάγὼ σὺν
ὑμῖν διαμεινῶμεν τὴν σήμερον ἐν νηστείᾳ⁴⁷, καὶ αὐ-
τοῖς βαπτισθεῖται. Οὕτως ἔφη Πέτρος, καὶ οἱ πάν-
τες τῷ λόγῳ συνευδοκήσαμεν⁴⁸. Ὁρθριώτερον δὲ
πολλῷ τοῦ καθ' ἡμέραν δὲ Πέτρος διῆτινθεῖται, εἰσ-
τει πρὸς τὴν μηδὲν πρόσθιας, καὶ διαναστήσας, Φαυστίνος, εἰπε⁴⁹,

VARIÆ LECTIONES.

¹⁸ al. αὐτὴν τῇ ἑνοδόχῳ καὶ εὐεργέτιδι. ¹⁹ al. παρεκάλει. ²⁰ al. αὐτὴ τῇ τοῦ βαπτίσματος προσῆλθε δω-
ρεῇ. ²¹ καταγινώσκω. ²² al. λέγοντες. ²³ Deest in al. ²⁴ al. ἀνυπερβέτως οὖς. ²⁵ al. add. ἀλλ' ἐρι τις
ὑμῶν· ἀγαπῶσιν αὐτοὺς καὶ φροντίζουσιν αὐτῶν. Τοῦτο εὐηθέσις ἐστιν. Ἐπει. ²⁶ al. θανάτῳ. ²⁷ al. ἐλεοῦσιν.
²⁸ al. πεπιστεύκεισαν. ²⁹ al. ὡς περὶ ἀπίστων ὕδυνώμενοι. Καὶ τά. ³⁰ al. inser. καὶ μίαν. ³¹ al. inser. Πέτρου vel τῇ ἑνοδόχῳ. ³² al. add. ἡδυνθήην. ³³ al. εμα-
ρτύρει. ³⁴ al. αὐτὴν βαπτισθῆναι. ³⁵ al. τῇ. ³⁶ al. δημη. ³⁷ Deest in al. ³⁸ Φαυστίνος. ³⁹ al. add.
ἀπεκρίνατο. ⁴⁰ al. χωρίσαι. Duo miss. χωρῆσαι. Cot. ⁴¹ al. τῆς ἡμῶν ἀπιγνωσεῶς χωρίσαι τῆς
τραπέζης. ⁴² al. τῆς ἀληθείας. ⁴³ al. ὑμᾶς. ⁴⁴ al. η. ⁴⁵ al. στοργή. ⁴⁶ al. νηστεύοντες. ⁴⁷ al. add.
οὐδὲ τῇ ωρᾳ τῆς σήμερον ἡμέρας ἐπιτήδειως ἐστιν εἰς τὸ βαπτίσμα. Καὶ δόμως οὕτω γενέθαι οἱ πάντες ευ-
ευδοκήσαμεν. ⁴⁸ Clement. hom. xiv, c. 1, etc. Rec. l. viii, c. 1, etc. ⁴⁹ al. ἐξυπίσια
ἔφη.

καὶ Φαυστινιανὸς ἄμα Κλήμεντι μετὰ τῶν οἰκείων ἀπολουθησάτωσάν μοι, ὅπως ἐν σκεπεινῷ τῆς θαλάσσης τόπῳ γενέμενοι⁵⁰, τὰ τοῦ βαπτίσματος σχέδιάμεν.

CX. Ἐπὶ τὸν αἰγαλὸν οὖν γενομένων ἡμῶν⁵¹, καὶ μετὰξ πετρῶν τινῶν γαληνοῦ καὶ καθαροῦ τόπου εὐπροηράντων, ἐδάπτισεν αὐτὴν εἰς τὸ δύομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Ήμεῖς δὲ⁵² καὶ σὺν ἡμῖν δοσὶ παρῆσαν, τῶν γυναικῶν χάριν ὑπερχρήσαμεν. Ἔπειτα δὲ Πέτρος τὰς γυναικας διὰ τὸν δχλὸν προέπεμψε δ' ἀλλῆς δόδυν ἐπὶ τὴν ἔστιν⁵³, μόνοις ἐκ τῶν ἀνδρῶν ἡμῖν συνεῖναι τῇ μητρὶ καὶ ταύταις ἐγκελευσάμενος. Ἐλθόντες οὖν⁵⁴ ἐπὶ τὴν ξενίαν, καὶ ἀναμένοντες αὐτὸν⁵⁵ ἀριθμένται, ἀλλήλοις διελεγόμεθα⁵⁶. Μετὰ ἴκανὰς δὲ ὥρας δὲ Πέτρος ἐλθὼν, καὶ ἀπτὸν λαβὼν, εὐχαριστήσας, εὐλογήσας, ἀγίσας, κλάσας, τῇ μητρὶ πρώτον ἐπέδωκε⁵⁷, καὶ μετὰ ταύτην, ἡμῖν τοῖς οἰκοῖς⁵⁸. Καὶ οὕτως αὐτῇ συνειστιάθημεν⁵⁹, καὶ τὸν διάδοτα τροφὴν θεδὼν εὐλογήσαμεν.

CXI. Τότε λοιπὸν δὲ Πέτρος, τὸν δχλὸν εἰσελθυόντα ἰδὼν, καθίσας αὐτὸς, καὶ⁶⁰ ἡμᾶς δὲ παρακαθεσθῆναι κελεύσας, ὑφτηγείτο τίνι λόγῳ προπέμψας ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος, αὐτὸς βραδύνας ἐπῆλθε. Τὴν δὲ αἰτίαν ἔλεγεν⁶¹ εἶναι τοιαύτην· Ἀμα τῷ ὑμᾶς, φησίν, ἀποστῆνα⁶² μου, γέρων τις συνήιτε⁶³ περιεργος, κλέπτων ἔστιν⁶⁴, καὶ βουλόμενος ἔργον⁶⁵, αὐτὸς μὴ ὀρδοῦσαι· καὶ προκατασκοπήσας ἡμᾶς, ὡς αὐτὸς ὑστερον ὀμολόγησε, πρὸς τὸ ἰδεῖν τί ἂν καὶ πράττοιμεν εἰς τὸν σκεπεινὸν τόπον γενόμενον, λάθρᾳ ἐκβάσει, τηλούθησεν. Είτα⁶⁶ ἐν εὐκαίρῳ τόπῳ⁶⁷ μοι προσελθὼν καὶ προσαγρεύσας ἔφη· Ἐκ πολλοῦ σοι ἀκολουθῶν καὶ συντυχεὶν ἔθελων⁶⁸, τὸ δοκοῦντα ἔμοι ἀληθῆ, λέγω, εἰ βούλει. Κάγὼ ἀπεκρινάμην· Λέγε ἡμῖν δπερ σοι δοκεῖ καλὸν εἶναι, καὶ ἀποδέξμεθά σε, καὶ τῷ δντι μὴ καλὸν ἢ τὸ λεγόμενον, ἐπει περ ἀγαθῇ προαιρέσει τὸ δοκοῦν σοι καὶ δντελεῖ τὴν θέλησας.

CXII. Καὶ δέ γέρων τοῦ λέγειν ἤρξατο οὕτως· Θαλάσσῃ διάδησε λελουμένους εἰς τὸν ἀπόκρυφον τόπον ὑποχρήσαντας ἰδῶν, προσελθὼν, λάθρᾳ κατεσκόπουν τὸ τί ἀν ἐν κρυψῇ⁶⁹ πράττοιτε. Καὶ ἐπειδὴ εὐχομένους εἶδον, ὑπεκώρησα, καὶ ἐλέγησα⁷⁰ ὡς διάδησενα, ὅπως⁷¹ πείσω μὴ ἀπατᾶσθαι· οὔτε γάρ θεος⁷² ἔστιν, οὔτε πρόνοια· ἀλλὰ γενέσει τὰ πάντα ὑπάκειται, ὡς ἔγω ἐφ' οἷς πέπονθα πεπληροφόρηματι, ἀκριδῶν ἐκ πολλοῦ τὸ μάθημα. Μή οὖν ἀπατῶ· εἴτε γάρ εὔχῃ, εἴτε⁷³ καὶ μή, τὰ ἐκ τῆς γενέσεως παθεῖν δι ἔχοις⁷⁴. Αἱ γάρ εὐχαὶ εἰ δύναντό τι, η τὸ εὖ ποιεῖν, αὐτὸς δν ἐν τοῖς κρείττονις ἥμην. Καὶ νῦν εἰ μὴ σὲ ἀπατᾷς τὴν πενιχρά μου αὐτὴ ἔσθης, οὐκ ἀπι-

A stinus et Faustinianus, unaque Clemens, cum suis me sequantur, ut venientes ad obiectum maris locum, baptismi ritus peragamus.

CX. Cum igitur suimus in littore, inter saxa quædam, quæ tranquillum et mundum locum præbebant, baptizavit eam in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Nos autem, et quotquot nobiscum aderant, mulierum gratia secessimus. Postea Petrus mulieres, ob multitudinem, præmisit, ut per alteram viam irent ad hospitium; jussique nos solos ex viris matrem easque comitari. Venientes ergo ad diversorium, et præstolantes adventum illius, colloquebamur invicem. Post sat multas vero horas Petrus regressus, accepit panem, gratias B egit, benedixit, consecravit, fregit, et matri primum dedit, ac post eam nobis ejus filiis. Atque ita cum ea comedimus, Deumque cibi largitorem laudibus prosecuti sumus.

CXI. Tum deinceps Petrus, ingressum populum videns, cum ipse consedisset, nosque jussisset asidere, docebat qua ratione nobis post baptismum præmissis, ipse tarde rediisset. Causam vero hanc esse dicebat. Simul atque vos, inquit, a me discessistis, senex quidam curiosus venit, occultans se, atque volens cernere nec ipse cerni: cumque nos prius observasset, sicut ipse postea fassus est, ut videret quidnam in obiecto loco positi ageremus, clam exiit, et secutus est. Postea in opportuno loco me conveniens, ac salutans, dixit: Jamdiu te sequens, et alloqui cupiens, verebar ne me tanquam curiosum ἥργε ferres: nunc autem quæ mihi vera videntur, si vis, profero. Et ego respondi: Eloquere nobis quod tibi videatur esse bonum; et laudabimus te, licet revera quod dixeris, bonum non fuerit; quoniam prudenti consilio, rem quæ tibi visa est bona, volueris proloqui.

CXII. Tum senex ita effari coepit: Vidi τοις, postquam in mari lavissetis, ad occultum locum secessisse; adii, clam speculatorum sum quidnam in abdito ageretis: cumque vos orantes aspexissem, secessi; et vestri misertus, exspectavi, ut persuaderem ne fallamini. Neque enim Deus est, neque Providentia: sed genesi cuncta subjacent; quemadmodum ex iis quæ mihi acciderunt, plene persuasus sum, jampridem mathesim diligenter edocitus. Ne ergo fallaris: sive enim preceris, sive non, ea quæ ortus portendit, necessario accident tibi. Nam si preces possent aliquid, aut bona opera, ipse inter primores essem. Ac nunc, nisi te decipit

VARIA LECTIONES.

⁵⁰ ἐλθόντες, βαπτίσαις αὐτὴν δυνηθῶμεν. Πλήν ἐπὶ τῶν αἰγαλῶν γενομένων. ⁵¹ al. deest in al. ⁵² al. ol. ἀδελφοῖς τῶν γ. χ. καὶ ἀλλοι τινὲς ὑπεχ. ⁵³ al. κελεύσας ἀνδρῶν τε μόνοις ἡμῖν σ. τ. μ. καὶ ταῖς αὐταῖς γυναιξίν. ⁵⁴ εθ. ⁵⁵ al. εἰς. ⁵⁶ al. ἐλθεῖν. ⁵⁷ al. διελεγόμεθα. ⁵⁸ deest in al. ⁵⁹ al. διελεγόμενα. ⁶⁰ al. καθεσθεῖς καί. ⁶¹ deest in al. ⁶² deest in al. ⁶³ al. συνεισθεῖς ἔργατης. ⁶⁴ al. ἔστιν, προχειρίζονται. ⁶⁵ al. βραδύμενος ὄρων. ⁶⁶ al. εἰσελθόντες είτα. ⁶⁷ deest in al. ⁶⁸ al. θελων. ⁶⁹ al. κρυψαί τοις εἰσιντας. ⁷⁰ deest in al. ⁷¹ al. inser. έξιοντι προσομιλήσας. ⁷² deest in al. ⁷³ al. ἀνάγκην ἔχεις.

hæc paupercula mea vestis, dictis meis non diffides. Cum olim in magna prosperitate vita versarer, multa tum diis immolabam, tum egenis largiebar: attamen dum oro, ac pie vivo, fatum non potui effugere. Atque ego ad illum: Et quænam sunt, quæ tibi contigerunt? Ille vero respondit: Non necesse est ut nunc dicam: forte autem in fine audiens, quisnam ego cum sim, et ex quibus natus, in quales incurrim vitæ calamitates. Sed nunc quod omnia subjiciantur genituras, volo tibi proferre argumenta.

CXIII. Et ego dixi: Si genesi cuncta subsunt, hocque ita esse persuasum habes; tecum pugnatio cogitas et consulis. Etenim si contra natale ne sentire quidem possumus, cur frustra laboras, id nobis consulendo, quod fieri omnino nequit? Quin etiam si nativitas subsistit, noli in eo navare operam, ut persuadeas mihi, ne colam astrorum Dominum, qui et si velit non fieri aliquid, fieri non potest; semper enim quod subest ei, quod præstet ac ducit, pareat necesse habet. Certe venerari eos qui dii putantur, genesi dominante, superfluum est. Neque enim præter id quod fato placet, quidquam fit; neque ipsi quidpiam facere possunt, qui universalis genesi suæ sint subjecti.

CXIV. Hæc cum inter nos loqueremur, ingens hominum multitudo ingressa est; ad quam Petrus respiciens, dixit: Ego et genus meum, accepimus a majoribus cultum Dei, et præceptum habemus ne ortui confidamus, astrologicas inquam disciplinas: idcirco ad eam animum non applicui. Quare astrologie non sum peritus: quorum autem periitiam habeo, ea exponam. Aio quippe, per Dei prævidentiam administrari omnia, et unumquenque secundum ea quæ fecit, præmium vel supplicium, esse nacturum. Sive autem nunc, sive et posthac, nihil mea interest: nisi quod omnino unusquisque fructum eorum quæ gesserit percipiet. Demonstratione autem, non esse genesim, hæc est: Ex astantibus, si quis oculis sit orbatus, aut manum habeat mutilatam, aut pedem claudum, aut in corpore aliquid aliud, quod a medicis curari non possit, neque ab astrologis, quoniam nec ab omni sæculo tale quid contigit, ego, Deum precatus, remedium præstabo. Ea vero re, quemadmodum aio, facta, nonne errant qui in cunctorum opificem Deum ma-

A στήσεις οἱ δέ λέγω. Ἐν πολλῇ βίου ποτὲ ὁν εὐθηγιδί^{τι}, πολλὰ καὶ θεοὶ ἔθυον, καὶ δεομένοις παρεχοντι καὶ δικαὶος εὐχόμενος τε καὶ εὐσεβῶν, τὴν πεπρωμένην ἐκφυγεῖν οὐ δεδύνημαι^{το}. Κάγὼ πρὸς αὐτὸν· Καὶ τίνα^{το} ἔστιν ἡ πέπονθας; Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· Οὐκ ἀνάγκη^{το} μοι λέγειν νῦν· Ιως δὲ, ἐπὶ τέλει ἀκούσῃ, τίς τε ὁν ἔγω, καὶ τίνων, ἐν πολαῖς βίου περιστάσεις γέγονα. Νῦν δὲ διτι γενέσει τὰ πάντα ὑπόκειται, πίστεις σοι παρασχεῖν βούλομαι^{το}.

CXIII. Κάγὼ ἔφην· Εἰ γενέσει τὰ πάντα ὑπόκειται, καὶ τοῦθ' οὕτως ἔχειν^{το} πεπληροφόρησαι, σαυτῷ τάναντια νοῶν συμβούλευεις. Εἰ μὲν γάρ παρὰ γένεσιν οὐ δυνατὸν οὐδὲ τὸ φρονεῖν, τι ματαιοπονεῖς συμβουλεύων^{το} ἥμιν, δ γενήσεθαι^{το} πάντως ἀδύνατον^{το}, Ἀλλ' ἔτι μήν εἰ γένεσις ὑφέστηκε, μή σπεῦδε πειθεῖν ἐμὲ μή σέβειν τὸν τῶν ἀστρών^{το} Δεσπότην, οὐδὲ λοντοντος καὶ μή γενέσθαι^{το}, γενέσθαι ἀδύνατον· ἀλλ' γάρ^{το} ἀν τὸ ὑποκείμενον τῷ ἡγουμένῳ πειθεῖσθαι ἀνάγκην ἔχει. Τὸ μέντοι τοὺς νομιζούμενους θεοὺς σέβειν, γενέσεως ἐπικρατούσης, περιττόν ἔστιν. Ήττε γάρ παρὰ τὸ δοκοῦν τῇ πεπρωμένῃ^{το} τι γίνεται, οὗτε αὐτοὶ τι ποιεῖν δύνανται, τῇ παθόλου αὐτῶν ὑποκείμενοι γενέσει^{το}.

CXIV. Τοιαῦτα πρὸς ἀλλήλους λεγόντων ἥμῶν, πολὺς ἐπεισῆλθεν^{το} δχλος· καὶ Πέτρος εἰς αὐτὸν ἐπιβλέψας ἔφη· Ἔγω^{το} καὶ τὸ ἐμὸν φῦλον, ἐκ προγόνων Θεὸν σέβειν παρειληφότες^{το}, καὶ παράγγελμα ἔχοντες^{το} γενέσεις μή προσανέχειν, φῆμι^{το} δη τῷ τῆς ἀστρολογίας μαθήματι. Διὰ τοῦτο καὶ οὐ προσέσχων. Ὅθεν ἀστρολογίας μὲν οὐκ εἰμὶ ἐμπειρος· ὃν δὲ εἰμι, ὑφηγήσομαι^{το}. Φῆμι γάρ διτι κατὰ θεοῦ πρόνοιαν διοικεῖται τὰ πάντα, καὶ ἔκαστος πρὸς ἡ πράττεται, τιμῆς ἡ κολάσεως τεύχεται. Εἴτε δὲ νῦν, εἴτε^{το} καὶ αὖθις, οὐδέν μοι διαφέρει· πλὴν διτι πάντως ἀπολαύσει ἔκαστος ὃν ἐπράξεν. Η δὲ ἀπόδειξις τοῦ μή εἶναι γένεσιν, ἔστιν αὐτή· Τῶν παρεστώτων εἴτε διφθαλμῶν^{το} ἐστέρρηται, ἢ πεπτηρωμένην ἔχει^{το} τὴν χείρα^{το}, ἢ χωλὸν^{το} ἄρα τὸν πόδα, ἢ ἐτερόν τι περὶ τὸ σῶμα^{το} λατροῖς οὐ θεραπευθῆναι δυνάμενον οὐδὲ ἀστρολόγοις, ἐπει μῆδε ἀπὸ τοῦ μαχροῦ αἰώνος τοιούτον τι γέγονεν, ἐγὼ τοῦ θεοῦ δεηθεὶς παρέξω τὴν θεραπείαν^{το}. Τούτου δὲ, ὡς ἔγω φῆμι, γενομένου^{το}, οὐχ ἀμαρτάνουσιν οἱ τὸν πάντα δημιουργήσαντα θεοὺς βλασφημοῦντες; Καὶ δέ γέρων ἀπεκρίνατο· Βλασφη-

VARIÆ LECTIÖNES.

^{το} al. περιουσίᾳ. ^{το} al. οὐκ ἡδυνήθην. ^{το} al. ἔφην τίνα. ^{το} al. πληροφορηθῆναι σ θέλω. ^{το} al. ἔχον. ^{το} al. ἐναντία. ^{το} al. γενέσθαι. ^{το} al. ἀδύνατόν ἔστιν. ^{το} al. καὶ τῶν ἀστέρων. ^{το} al. ad. τι. ^{το} deest in al. ^{το} deest in al. ^{το} Post γενέσει, additur in cod. 804, ex Clementinum xiv, 4: Εἰ γένεσις ἔστιν, ἀντικείται τὸ μή πρώτον ἀρχεῖν ή ὑποκείσθαι οὐ δύναται: τὸ ἀγέννητον ὡς ἀγέννητον, εἰτε διεσύνετον μηδὲν ἔχον. Liber vero cxlviii, hic interpolatus sicut, ad hunc modum: Εἰ γ. ε. α. καὶ τῷ πρώτῳ τὸ ἀρχεῖν. Επει ὑποκείσθαι αὐτῷ οὐ δύναται τὸ ἀγέννητον ὡς ἀγέννητον, εἰτε scilicet in vocibus καὶ τῷ πρώτῳ τὸ ἀρχεῖν εἰ ἐπει τι αὐτῷ οὐ. Cot. ^{το} al. ἐπισυνήλθεν Al. παρέστη. ^{το} al. τότε ἐγώ εἰς τὸν δχλον ἀποθλέπων, ἔφην. Ἔγω. ^{το} al. παρειληφώς. ^{το} al. ἔχον. ^{το} al. λέγω. ^{το} al. ἐπειδή γένεσιν ἀπ' αὐτῆς τῆς κατὰ γένεσιν ἐπιστήμης ἀνασκευασίειν οὐ δύναμαι, βούλομαι ἀλλω τρόπῳ ἀποδεῖται, διτι x. π. δ. τὰ πρόγματα. ^{το} al. deest in al. ^{το} al. διφθαλμόν. ^{το} al. κυλήτην χείρα ἔχει. ^{το} al. ἔχοι. ^{το} deest in al. ^{το} al. δ ὑποστροφὴν πρὸς λαστιν πάλιν οὐκ ἔχει, καὶ πάντοις λαστικοῖς ἐπαγγέλματος ἔστοις ἔστιν. Ων οὐδὲ ἀστρολόγοι λαστισταις ἀπαγγέλλονται: διτι μή δε ἀπό. ^{το} al. λαστιν. ^{το} al. διπτέ εἰ γενέσεως κατόρθωσιν τὸ τοιούτον οὐδέποτε λαστεῖν ἡδυνήθη. Τούτου οὕτω γενομένου.

μεν γάρ εστι, τὸ δέγειν γενέσεις ὑποκείει τὰ πάντα, καὶ τὸν γράπτον· Καὶ πάνυ. Εἰ γάρ καὶ πᾶσαι αἱ τῶν ἀνθρώπων ὁμαρτίαι καὶ ἀσέβειαι καὶ ἀσέλγειαι ἔξι ἀστέρων, ὡς σὺ φης, γίνονται· τὸ δὲ τοὺς ἀστέρας ταῦτα ποιεῖν ὑπὸ Θεοῦ τέτακται⁴, ἵνα πάντων χαλεπῶν ἀποτελεστικοὶ γένωνται, αἱ πάντων ὁμαρτίαι⁵ πάντως ἄρα καὶ εἰς αὐτὸν ἀναφέρονται τὸν τὴν γένεσιν ἐνθέντα⁶ τοὺς ἀστρούς.

CXV. Καὶ δὲ γέρων⁷ Ἀληθῶς⁸ ἔφη· ἀλλὰ πάσῃ σοι τῇ ἀπαραβλήτῳ ἀποδεῖξει ἡ ἐμὴ ἐμποδίζει συνελήσσος. Ἔγὼ γάρ ἀστρολόγος ὁν, καὶ Ῥώμην πρῶτον οἰκήσας⁹, εἴτε φιλιαθείς τινι πρὸς γένους δυντι Καίσαρος, αὐτοῦ τε καὶ τῆς συμβούλου τὴν γένεσιν¹⁰ ἀστρῶν ἡπιστάμην, καὶ ἴστορήσας ἀκαλούθως τὰς πράξεις ἀποτελεσθείσας¹¹ αὐτῶν τῇ γενέσει, λόγοις μόνοις¹² οὐκ ἔχω σοι πείθεσθαι. Ἡν γάρ τῆς γενέσεως αὐτοῖς¹³ τὸ διάθεμα, ποιῶν μοιχάδας, ίδιων διοίλων ἔρωσας, καὶ ἐπὶ ζένης ἐν διδασκαλίᾳ θητούσας· δὲ καὶ¹⁴ οὐτών γέγονεν. Ἐρασθείσας γάρ τοι ίδιου διοίλου, καὶ τὸν φύγον φέρειν οὐδὲ δυναμένη, φυγούσα τὸν¹⁵ ἀλλοδαπήν, καὶ κοιτήσας αὐτῷ κοινωνήσασα, κατὰ θύλασσαν διεφθάρη¹⁶.

CXVI. Κάγὼ ἀπεκρινάμην¹⁷. Καὶ πῶς¹⁸ ἄρα γιώσκεις δτι; ἡ φυγούσα, ἐπ' ἀλλοδαπῆς γενομένη τὸν διοίλων ἔγημε, καὶ γῆμασε ἐτελεύτησ; Καὶ δὲ γέρων· Ἀστραλῶς οἶδα τάληθη, οὐχ δτι; ἔγημεν, ὅποτε οὐδὲ δτι; ἡρα ἐγίνωσκον· ἀλλὰ μετὰ τὴν ἔκεινης¹⁹ ἀπαλλαγῆς δὲ ἀδελφὸς τοῦ ἀνθρὸς αὐτῆς, πάντα μοι τὰ κατὰ τὸν αὐτῆς ἔρωτα διηγήσατο, καὶ ὡς σεμνὸς ὁν, δτι; δη καὶ ἀδελφὸς, οὐκ ἐδουλήθη μιδναι τὴν κοίτην. Καὶ πῶς βουλομένη, καὶ αἰδουμένη²⁰ πάλιν αὐτὸν τε καὶ τὸν φύγον τὴν τάλαινα· οὐδὲ δτι; γάρ αὐτὴν μέρμψασα, δτι; ἐκ γενέσεως ταῦτα καὶ πάσχειν²¹ καὶ ποιεῖν ἡναγκάζετο· δινείρον εἴτε ἀληθῆ, εἴτε φευδῆ ιελάσαστο οὐκ ἔχω λέγειν. Ἐλεγε γάρ αὐτὴν εἰρηκέναι, δτι; δινείρον αὐτῆς τις επιστάς²² ἐκέλευσεν²³ ἐξαυτῆς ἀμά τέκνων τῆς²⁴ Ῥωμαίων ἐκβῆναι πόλεως²⁵. δὲ δὲ διηπέρα²⁶ δη τοῦ χρηματίσαντος ἐν δινείρῳ²⁷ συνεῖναι αὐτῷ²⁸ ἐπιτρέψαντος. Πολλού παρεληλυθός χρόνον²⁹, οὐκ οὐκ ἔλαβε γράμματα παρ' αὐτῆς, αὐτοῦ πολλάκις πέμψαντος εἰς Ἀθήνας, ἐκεὶ παραλιῶν ὡς πάντων αὐτῷ γησιώτατον δντα, ἐπὶ τὴν ζῆτησιν αὐτῆς ἐπορεύθη. Πολλὰ μὲν οὖν αὐτῷ καὶ κατὰ τὴν ἀποδημίαν συνέκαμπον³⁰ προθύμας, μετηρμόν δτι; τῆς πάλαι αὐτοῦ εὐδαιμονίας κοινωνόν με πάντων³¹ εἶχεν, ὑπὲρ πάντας αὐτοῦ με τοὺς

A ledicta et blasphemias conjiciunt? Respondit senex: Scilicet, id est maledicta conferre, dicere genitura subjici universa? Tum ego ad eum: Omnino est. Nam si omnes hominum errores, et impietas, et impudicitiae, ex stellis, quemadmodum tu aīs, oriuntur; ut autem ea faciant stellæ, a Deo constitutum fuit, quo cunctorum flagitorum effectrices sint; omnium certe delicta ad eum omnino referuntur, qui in astris posuerit genesim.

CXV. Et senex: Verum aīs; sed omni tuæ incomparabili demonstrationi mea obstat conscientia. Ego enim, qui astrologus sum, et Romæ pri-
B um habitavi, postea amicus factus cujusdam qui erat ex genere Cæsar, viri illius uxorisque ejus genituram probe callui; cumque viderim, res prout ferbat eorum genesis, evenisse, solis verbis a te nequeo persuaderi. Erat enim ortus mulieris positura, quæ efficeret adulteras, amore servorum suorum captas, et peregre in aqua pereentes: quod et ita contigit. Nam quæ servum suum deperiret, nec ferre posset opprobrium, solum fuga vertens, et cum eo concubens, in mari periit.

CXVI. Ego respondi: Et quoniam modo scis, illam fugientem, et in alieno solo positam servum nupsisse. ac interiisse post nuptias? Atque senex: Certo novi, revera non quod nupserit, cum nec amore captam esse scirem: verum postquam illa discessit, frater viri ejus omnem mihi illius amorem enarravit; quæd ipse, qui sanctus et honestus erat, utpote etiam frater, noluerit torum maculare; et quo modo volens, ac rursus ipsum atque dederat verita, illa infelix (non enim licitum est queri de ea, quoniam ex natali hæc cum facere tum perpeti cogebatur), somnium finxerit; verumne ait falsum, non habeo dicere. Aiebat siquidem ipsam dixisse quod in somnis quidam sibi astitit, qui eam jussit cum liberis illico urbe Roma excedere: at vir illam cum filii incolumem evadere satagens, confessum eos erudiendos Athenas misit cum matre et servis; tertium vero filium retinuit apud se, quia qui per somnum ediderat oraculum, cum eo manere permiserat. Multo autem elapsò tempore, ut ab ea litteras non accepit, cumque saepè Athenas misisset; assumpto me, qui ei omnium essent conjunctissimus ac fidissimus, ad quærendam illam profectus est. Multos euidem cum ipso in peregrinatione labores alacriter tuli, memor quod in prisca sua felicitate me omnium habuisset socium, ac supra omnes amicos dilexisset. Itaque Roma

VARIAE LECTIONES.

¹ al. ἀπεκρινάμην. ² al. deest in al. ³ γίνονται οἱ δὲ ἀστέρες ταῦτα. ⁴ al. ἐτάγησαν. ⁵ al. ὁμαρτίαι εἰς. ⁶ al. θέντα εν. ⁷ Clement., hom. xiv, c. 6, etc. Recogn., l. ix, c. 32, etc. ⁸ al. add. ἀπεκρινάτο. ⁹ al. inser. μέγα. ¹⁰ deest in al. ¹¹ deest in al. ¹² al. inser. ἔργων, σοι λόγω πείθεσθαι οὐ δύναμαι. ¹³ al. μόνον. ¹⁴ al. αὐτῆς. ¹⁵ al. deest in al. ¹⁶ al. μη φέρουσα, φυγούσα σὺν αὐτῷ, εν. ¹⁷ al. ὁρμήσασα, καὶ κοινωνήσασα αὐτῷ, θελάσσῃ διεφθάρη. ¹⁸ al. deest in al. ¹⁹ al. deest in al. ²⁰ al. αὐτῆς. ²¹ al. deest in al. ²² al. ποιεῖν καὶ πάσχειν. ²³ al. ὡς δτι; ἐν δρμήσασα, ²⁴ al. συνέκαμπον. ²⁵ al. αὐτήν. ²⁶ al. έσχε παρ' αὐτῷ. ²⁷ al. κατ', δινείρ. ²⁸ al. αὐτὸν αὐτῷ. ²⁹ al. δὲ χρόνον διελθόντος. ³⁰ al. συνέκαμπον. ³¹ al. πάντως.

continuo solvimus, sicutque in has Syriæ partes de- venimus. Nec multos post dies, ille quidem præ omni dolore migravit e vita; ego vero *huc* veniens, victimum ab eo tempore ad hunc usque diem manibus comparo.

CXVII. His a sene dictis, intelligens ex oratione ejus, senem quem dixerat, ipsum esse patrem ve- strum, nolui cum eis conferre sermonem ea de re, donec communicassem vobiscum: nisi quod cum hospitium ejus didicisset, meumque indicassem, explorandi causa, hoc tantum percontatus sum, quod esset seni nomen. Ille autem: Faustus, inquit; item quod nomen geminis filii; ille vero respondit: Faustinus et Faustinianus; et quodnam tertio filio; at ille, Clemens, dixit; denique quo nomine vocaretur eorum mater; et ait, Matridia. Ego igitur ex miseratione collacrymans, dimissa turba, veni ad vos, ut post cibi communem percepionem haec vobis eum communicarem. Porro ante cibum narrare, opportunum non censui; ne forte dolore victi, baptismi diem in luctu duceretis, quando etiam angeli effteruntur laetitia. Hac Petrus cum diceret, omnes una cum matre lacrymis nos dedidimus. Quos ille lacrymantem videns, ait: Nunc unusquisque vestrum, pro timore erga Deum, fortiter quæ memorata sunt ferat. Neque enim ho- die vobis interiit pater, sed iam oīūn, sicut vos, conjectura recte facta, dixistis.

CXVIII. Ista Petro loquente, mater ferre non valens, magno clamore edito: Hei mibi, o vir; quantum nos diligens, ipse quidem mori voluisti; nos vero vivimus, et lucem aspicimus, et adhuc capimus cibam. Nondum hoc uno ejuslato finito, ecce senes ingreditur; et simul atque clamoris causam sciscitari vellet, respiciens ad uxorem: Hei! inquit; quidam hoc est? Quam video? Accedens vero et diligentius aspiciens, ac visus, complexus est. Ambo autem præ gaudio repentino defecerunt exclamare nisi. et alter alteri loqui cupientes, vocem emittere non potuerunt, nec ob inexploram latitudinem reprimere se. Multoque post mater ad eum: Habeo te, Fauste, omni modo suavissimum. Et qua ratione vivis, de cuius morte paulo ante audivimus? Cæterum hi sunt filii, Fau- stinus et Faustinianus, ac exoptatus Clemens. Quæ cum dixisset, nos tres in ipsum incumbentes, eumque deosculati, formam illius obscure agno- vimus.

CXIX. Ille cum videret Petrus: Tu es Faustus, inquit, hujus vir, ejusque liberorum pater? Ille

A φίλους ἀγαπῶν. Καὶ δὴ ἀπεπλεύσαμεν αὐτῆς Ῥώμης, καὶ οὕτως εἰς τὰ ἐνταῦθα τῆς Συρίας ἐγενόμεθα μέρη. Καὶ οὐ μετά πολλὰς τιμέρας⁴⁰, ἐκεῖνος μὲν ἀθυμῶν ἐτελεύτησεν· ἐγὼ δὲ ἐνταῦθα ἔλιθόν, τὰς διὰ τῶν χειρῶν τροφὰς ἔκτοτε καὶ εἰς δεῦρο⁴¹ πα-ρίζομαι.

CXVII. Ταῦτα τοῦ γέροντος εἰπόντος, συνιδὼν ὅτι διὸ Ἐλεγε γέροντα⁴², οὗτος ἡν, ἐξ ὧν Ἐλεγεν, δι πατήρ δι ὑμέτερος, οὐχ ἐδουλήθην αὐτῷ⁴³ συναντιβαλεῖν, μέχρις δὲν ὑμῖν προσανθωματι. Πλὴν τὰ κατὰ τὴν ἔνταῦθα αὐτοῦ καταμαθών, καὶ τὴν ἐμήν⁴⁴ δὲ μηνύσας, ἀκριβεῖας ἔνεκα, τοῦτο μόνον ἐπιθύμην, τι πῷ γέροντι δνομα· δὲ ἐφη· Φαῦστος· τι δὲ τοῖς διδύμοις υἱοῖς· δὲ ἀπεκρίνατο· Φαυστίνος καὶ Φαυστίνιανός· τι δὲ τῷ τρίτῳ υἱῷ· δὲ, Κλήμης, εἶπε. Τι δὲ τούτων μητρὶ δνομα· Ματθίδια⁴⁵, φησίν. Ὑπὸ συμπαθείας οὖν ἐγὼ σύνδακρυς γενθέμενος, ἀπολύσας τοὺς δχλους, ἥλιον πρὸς ὑμᾶς, ἵνα μετὰ τὴν τῶν ἔλων⁴⁶ κοινωνίαν ταῦτα προσανθωματι ὑμῖν. Πρὸ δὲ τῶν ἔλων⁴⁷ εἰπεῖν ὑμῖν οὐ⁴⁸ δέον ἔκρινα, μή πως ὑπὸ λύπης νικηθέντες, ἐν τῇ τοῦ βαπτίσματος ἡμέρᾳ πενθοῦντες διατελέσητε, ὅπότε καὶ ἀγγελοι χαίρουσι. Ταῦτα τοῦ Πέτρου λέγοντος, ἐδακρύσμενοι οἱ πάντες μετὰ τῆς μητρός. Οἱ δὲ δακρύνοντας ἡμᾶς ἰδών, ἐφη· Νῦν ἐκα-στος ὑμῶν φόδιω τῷ πρὸς τὸν θεόν γενναίως φερέτω τὰ εἰρημένα⁴⁹. Οὐ γάρ δὴ σήμερον ὑμῖν ἐτελεύτησεν δι πατήρ, ἀλλὰ καὶ ἔκπαλαι, ὡς ὑμεῖς εἰρήκατε στο-χαζόμενοι⁵⁰.

CXVIII. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, τῇ μήτῃρ μὴ φέρουσα, μέγα ἀνέκραγεν⁵¹. Οἵμοι, ἀνερ,⁵² ὡς ἀγα-πῶν ἡμᾶς, χρίσει⁵³ μὲν αὐτὸς ἐτελεύτησας, ἡμεῖς δὲ ζῶντες τὸ φῶς ὁρῶμεν, καὶ τροφῆς⁵⁴ ἄρτι μετα-λαμβάνομεν. Οἴπω⁵⁵ τῆς μιᾶς ταῦτης διλογῆς παυ-σαμένης, ἰδού καὶ δέ γέρων εἰσήσει· καὶ ἀμα τῷ βού-λεσθαι αὐτὸν τῆς κραυγῆς τὴν αἰτίαν πυνθάνεσθαι, εἰς τὴν γυναικα ἐμβλέψας ἐφη· Οἴμοι, τί θέλει⁵⁶ τοῦτο εἶναι; Τίνα δρῶ; Προτελθών δὲ καὶ ἀκριβέστε-ρον ἐνιδῶν⁵⁷, καὶ δραθεῖς περιεπλέκετο. Οἱ δὲ ὑπὸ χαρᾶς αἰφνιδίου διεφύωντον ἀμφότεροι, καὶ λαλεῖν ἀλ-λήλοις βουλόμενοι, ἀφασίζ συσχεθέντες ἐκ τῆς ἀπλή-στου χαρᾶς ἐπέχειν⁵⁸ ἔαυτοὺς οὐκ τὴν τέλειαν. Καὶ μετὰ⁵⁹ πολὺ⁶⁰ πρὸς αὐτὸν τῇ μήτῃρ⁶¹. Ἐχω σε, Φαῦστε, τὸν κατὰ πάντα⁶² γλυκύτατον. Πῶς δρα-ζῆς, δην ὡς τεθνεῶτα μικρῷ⁶³ πρόσθεν τηκούσαμεν; Πλὴν οὐτοί εἶστε⁶⁴ οἱ νέοι, Φαυστίνος καὶ Φαυστί-νιανός, καὶ⁶⁵ δὲ ποθενδές Κλήμης. Ταῦτα εἰπούστης, ἡμεῖς οἱ τρεῖς προσπεσόντες αὐτῷ, καὶ καταφιλού-τες, τὴν ἐκείνου μορφὴν ἀμυδρῶς πως καταμανθά-νομεν⁶⁶.

CXIX. Α καὶ βλέπων δι Πέτρος· Σὺ⁶⁷ εὶ Φα-στος,⁶⁸ εἰπεν, δι ταῦτης ἀντήρ καὶ τῶν αὐτῆς παῖδων

VARIÆ LECTIÖNES.

⁴⁰ deest in al. ⁴¹ al. μέχρι τοῦ δεῦρο. ⁴² al. συνεῖδον μὲν δτι διὸ Ἐλεγε τεθνάναι γέροντα αὐτός. ⁴³ al. δὲ τὰ καθ' ὑμᾶς αὐτῷ. ⁴⁴ deest in al. ⁴⁵ δὲ ἐφη· Ματθ. ⁴⁶ al. ἀλῶν. ⁴⁷ al. τοῦ τῶν ἔλων μεταπλαστεῖν. ⁴⁸ al. οὐκ τὴν τέλειαν. ⁴⁹ al. λεγθέντα. ⁵⁰ al. σχολαζόμενοι. ⁵¹ βοῶσα ἐφη. ⁵² deest in al. ⁵³ deest in al. inser. δέ. ⁵⁴ al. θέλοι. ⁵⁵ al. τοῖς. ⁵⁶ al. κρατεῖν. ⁵⁷ al. μετ' οὐ. ⁵⁸ deest in al. ⁵⁹ al. add. ἐφη. ⁶⁰ al. πρεπον. μοι. ⁶¹ al. τεθνηκότα μικρῷ τάχιον τῇ. ⁶² al. ήμῶν. ⁶³ deest in al. ⁶⁴ κατεμανθ. ⁶⁵ al. ταῦτα β. δ. ξηρ. ⁶⁶ deest in al.

πατέρ; Ό δέ, Ἐγώ εἰμι, ἔφη. Καὶ ὁ Πέτρος· Πῶς οὖν μου τοὺς σεαυτοῦ ^α, ὡς περὶ ἀλλου διηγήσω πόνους, εἰπὼν καὶ λύπην καὶ τάφον; Καὶ ὁ πατὴρ ἀπεκρίνετο· Συγγενῆς ^β ὧν Καίσαρος, καὶ γενέσθαι κατάφωρος; ^γ οὐκ ἐθέλων, ἐπ' ἀλλῷ τινὶ τὴν ἑττῆγησιν ἀνετυπώμην, ἵν' αὐτοῖς ^δ στίς εἰμι μή ἐπιγνωσθῶ. Μήδειν γάρ δὲ εἰ ἀναγνώριμος γένωμαι, οἱ κατὰ τὸν τόπον ἥγούμενοι ταῦτα μαθόντες, ἀνακαλέσονται ^ε; Καίσαρι κεχαρισμένα ποιοῦντες, ^ζ καὶ τὴν τοῦ βίου ^η πάλιν εὑδαιμονίαν μοι περιθήσουσιν, διπέρ αὖτις προθέσει πρότερον ἀπεταξάμην ^η, ^η δινει τῶν ἐμοὶ τιμάτων τέκνων πολιτεύεσθαι ἢ ζῆν δλως μή ἀνεχόμενος.

CXX. Καὶ ὁ Πέτρος ^α. Ταῦτα μὲν ἐποίησας ὡς ἰθουλέσω. Περὶ δὲ γενέσεως δρα ψευδόμενος διῆσχυρού, ἢ ὡς ἀληθεύων ἐθεαίους; Καὶ ὁ πατὴρ· Οὐ θέμομαι, ἔφη, πρὸς αὐτὸν· ^β ὡς ἀληθῶς δρα οὐσῆς γενέσεως ἐθεαίουν. ^γ Ἐχω γάρ οὐκ ἀμύτιως τοῦ θεωρημάτος· πλὴν ^δ ἀλλὰ καὶ συνῆν μοι τις ἀστρολόγους ἀνὴρ ἀριστος Αἰγύπτιος, Ἀννουσίων δνομα ^η, ὅτις ἐν ταῖς ἀποδημίαις κατ' ἄρχας μοι φιλιαθεὶς ^η, τὸν τῆς ἐμῆς συμβίου μετὰ τῶν τέκνων θάνατον ἐδήλω. Καὶ ὁ Πέτρος ^η. Οὐκοῦν ἔργῳ πέπεισας ^η νῦν, ὅτι οὐ συνέστηκε τὰ κατὰ τὴν γένεσιν; Καὶ ὁ πατὴρ ἀπεκρίνατο· Ἀνάγκη με πάντα τὰ τὸν ἔμδν ὑπερβινοντα τοῦν κατὰ μέρος ἐκθέσθαι σοι, ἵνα παρὰ σοῦ τοῦν τάληθῆ μάθω καὶ βέβαια· πολλὰ ^η πταίειν οὐδὲ τοὺς ἀστρολόγους, πολλὰ ^η δὲ καὶ τῆς ἀληθείας εὗτοις ἐφικνεύεσθαι· ἀλλὰ μή πως ^η δὲ μὲν ἀκριδοῦσι, ἀληθεύουσιν· δὲ δὲ πταίουσιν, ἀμαθίᾳ πάσχουσιν· ὡς ὑπονοεῖν με, τὸ μὲν μάθημα συνεστάναι, τοὺς δὲ δι' ἀμαθίαν ψεύδεσθαι ^η μόνην, διὰ τὸ μή πάντας ^η περὶ πάντων ἀκριδοῦν δύνασθαι. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἀπεχε, ἔφη, μή πως ^η περὶ ὧν ἀληθεύουσιν, ὡς ἐπιτυχάνοντες ^η, καὶ οὐχὶ ὡς ἀκριδοῦντες δρα προλέγουσιν ^η. ἀνάγκη γάρ πέπαι τὰν πολλῶν τῶν λεγομένων ἀποδαίνεν τινά. Καὶ ὁ γέρων ^η. Πῶς οὖν ἐτοι περὶ τούτου με πιστωθῆναι, τὸ εἴτε ^η συνέστηκε τὸ κατὰ τὴν γένεσιν, ἢ οὐ;

CXXI. Ἀμφοτέρων οὖν σιωπώντων, ἔγω ^η Κλήμης· Επειδὴ δὲ μάθημα, ἔφην, ἀκριδῶς ἐπίσταμαι, δὲ δὲ κύριος καὶ ^η πατὴρ οὐχ οὕτως, ἔθελον εἰ αὐτὸς Ἀννουσίων πατῆρ, ἐπὶ τοῦ πατρὸς ποιήσασθαι ^η λόγον. Οὐτοῦ γάρ ἂν τὸ πρᾶγμα εἰς φανερὸν ἐθείν τδύνατο, τερψίτων πρὸς δύματεν τὴν ζήτησιν δισχηκότος. Καὶ ὁ πατὴρ ἀπεκρίνατο· Ποῦ οὖν δυνατόν ἐστιν Ἀννουσίων συντυχεῖν; Καὶ ὁ Πέτρος· Ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἔφη· οὐκέτι γάρ μανθάνω Σίμωνα τὸν Μάγον ^η ἐπιδημεῖν, ^η καὶ παρεπόμενος Ἀννουσίων, ἀχώριστος ἐστιν.

VARIA LECTIONES.

^α al. ξεντοῦ. ^β al. προσγενῆς ὑπάρχων. ^γ al. κατάφωρος. Al. περίφωρος μή θέλων, εἰς ἀλλου τοὺς τὴν. ^δ al. αὐτός. ^ε al. ἀκούσαντες, ἀνακαλέσαντες. ^η deest in al. ^η deest in al. ^η al. διπέρ ἔτει. ^η οὐ γάρ ἐδυνάμην περὶ τῶν ἐμοὶ ἡγαπημένων τὰ μέγιστα ὡς περὶ θανόντων κρίνας, πρὸς τὴν τοῦ βίου ξεντὸν ἀποδοῦναι δόξαν. ^η al. add. ἔφη. ^η al. ἀληθῶς ὡς οὔσης. ^η al. εἰμι γάρ οὐκ ἀμύητος. ^η deest in al. ^η al. δύναματ. ^η al. φιληθέει. ^η al. add. ἔφη. ^η deest in al. ^η al. διπέρχοντα μοι εἰς τὸν ξεντὸν ἐκτίθεσθαι σοι, ἵνα πρὸς αὐτὰ ἀκούσων, μανθάνειν ἔχω, πολλά. ^η πολλάκις. ^η al. ἀληθεύειν· διπέρ τε οὐν μήτας. ^η al. ἀκριδοῦντες λέγουσιν. ^η al. add. ἔφη. ^η al. πληροφορηθῆναι· εἴτε. ^η deest in al. ^η al. καὶ δ. ^η al. εποιησάμην. ^η al. δντα. ^η deest in al.

A vero ait : Ego sum. Et Petrus : Quare ergo tuos mihi labores, tanquam de alio enarrasti, referens et dolorem et exsequias? Tum pater respondit : Cum essem cognatus Cæsaris, et nolle deprehendi, de alio quodam narrationem effinxii, ut a vobis quis essem non agnoscerer. Sciebam enim, quod si recognitus essem, loci præsides, his compertis, ut rem gratiam Cæsari facerent, me essent revocaturi, et pristina felicitate circumdati; cui tota intentione antea renuntiavi, sine charissimis mihi liberis, in republica versari, aut vivere omnino non sustinens.

CXX. Tum Petrus : Hæc quidem fecisti quemadmodum placuit. Sed de genitura, singensne affir-
B mabas; an veluti verum dicens asserebas. Et pater : Non mentiar, inquit, apud te : tanquam vere sit genesis, confirmabam. Non enim rudis sum in mysteriis hujus disciplinæ : sed et mecum versatus est quidam astrologus, vir præstantissimus, Αἴγυπτος, nomine Annubion, qui in peregrinationibus ab initio mihi amicus effectus, uxoris meæ ac libero-rum mortem indicavit. Et Petrus : Numquid ergo nunc reipsa persuasum habes, genesin non consistere? Pater respondit : Necesse est ut omnia quæ per mentem meam transeunt, tibi exponam singulatim, quo a te vicissim vera discam et certa. Animadverti errare in multis astrologos, in multis quoque eos veritatem attingere : verum forte in iis quæ comperta habent, vere dicunt; in iis autem in quibus errant, id ignorantia patiuntur : quare suspicor, constare disciplinam; illos autem per solam inscitiam falsa predicare; eo quod non omnes possint de omnibus habere scientiam. Et Petrus : Cave, inquit, ne cum verum dicunt, veluti casu asse-
C quentes, et non tanquam certo scientes, prædicant. Omnino enim necesse est, ex multis dictis evenire nonnulla. Tum senex : Qua ergo ratione certus hac in re esse possum, an constet, nec ne, id quod ad genesim pertinet?

CXXI. Cum igitur uterque laceret, ego Clemens : Quia, inquam, mathematicas disciplinas penitus novi; dominus autem et pater non item; cuperem, si ipse Annubion adesset, coram patre disputatio-
D nem habere. Ita quippe res palam venire posset, dum artis peritus adversus ejusdem artis hominem quæstionem agitaret. Respondit pater : Ubi ergo potest cum Annubione congressus et colloquium haberi? Et Petrus : Antiochiae, inquit. Ibi enim audio Simonem Magum esse; quem Annubion as-

secatus, non deserit. Quando ergo illuc erimus, si a eos nanciscamur, coram eo disceptatio siet. Et postquam de multis disserimus, propter recognitionem gaudio repleti, Deoque magnam gratiam habentes, nocte superveniente, ad somnum nos contulimus.

CXXII. Exorto autem mane, pater cum matre tribusque filiis ingressus in locum ubi erat Petrus, cum salutasset, sedet; deinde nos quaque, illo jubente. Patremque intuitus Petrus: Percupio, inquit, te idem sentire quod uxor ac liberi; ut et hic cum eis convivas, et illuc post anima corpore disjunctionem, una cum eisdem in letitia degas. An non enim maxime te atque illos contristaret, si una non essetis? Excepit pater: Omnino sane. Tum Petrus: Si ergo, hic invicem separatos esse molestia afficit; hoc ubi post mortem plane flet, quanto magis molestum erit te quidem, qui vir sapiens es, ratione tuæ opinionis disjungi a tuis; illos vero multo magis dolere, quod sciant te alia sentientem, eternum supplicium ob veri dogmatis negationem manere?

CXXIII. Et pater dixit: At non ita est, o amice, ut apud inferos animæ puniantur; quoniam anima simul atque a corpore discedit, in aërem dissolvitur. Excepit Petrus: Itaque usque dum hac de re tibi persuadeamus, responde mihi: nonne tibi videtur, te quidem qui futuras poenas non credis, nequaquam dolere; illos vero, qui persuasum habent non parvam te manere calamitatem, plurimum engi? Tum pater: Recte dicas. Petrus autem: Et quare maximo de te moerore non eos liberabis? fidei assentiens; non pudore inquam, sed aequitate; de iis quæ tibi a me dicuntur audiendo, et judicando utrum ea ita necne habeant. Ac si quidem ita est, ut dicimus; et hic una cum charissimis delectaberis, et illuc cum eisdem requiem consequeris. Quod si in verborum tuorum disceptatione ostenderis, quæ a nobis afferuntur falsam esse fabulam; etiam illos idem tecum sentientes accipies, siveque pulchre facies. Ut enim vanu spe inniti desistant efficies, eosque falsarum rerum metu liberabis.

CXXIV. Et pater: Multa mihi videris dicere rationi conscientanea. Ac Petrus: Quid ergo impedit, nostræ te fidei assentiri? Non enim negotiis mercaturæ, actionum publicarum, agriculturæ, sollicitudinum; horum nullo retineris: potes autem intelligere, nihil eorum quæ sunt, fortuito, quasi nequaquam existat providentia, evenire. Cujuus quidem rei documentum manifestissimum, quæ tibi liberisque tuis ac uxori acciderunt. Nam si apud te

A Ἐπάν οὐκ ἔκει γενόμεθα, ἐάν γε καταλάβωμεν αὐτοὺς, τις ζήτησις ἐπ' ἔκεινον γενήσεται⁹⁸. Καὶ διὸς πολλὰ διαλεχθέντες, καὶ ἐπὶ τῷ ἀναγνωρισμῷ γαρδε⁹⁹ πληρωθέντες, καὶ θεῷ πολλὴν χάριν¹⁰⁰ διμολογοῦντες¹⁰¹, ἐπέρας καταλαβούστης, εἰς ὑπὸν ἐπέπημεν.

CXXII. Ὁρθροῦ δὲ γενομένου, δι πατῆρ μετὰ τῆς μητρὸς¹⁰² καὶ τῶν τριῶν οἰών εἰσελθόντων ἔνθα δι Πέτρος ἦν, καὶ προσαγορεύσας, ἐκαθέσθη ἐπείτα καὶ ἡμές, αὐτοῦ κελεύσαντος. Καὶ δι Πέτρος τὸν πατέρα¹⁰³ προσθέψας· Σπεύδω σε, ἔφη, διμόρφων γενέσθαι γυναικί καὶ τέκνοις, ὅπως αὐτοῖς καὶ ἐνταῦθα διμοδίαιτος ἦν, κάκει μετὰ τὸν ἄπο τοῦ σώματος τῆς ψυχῆς χωρισμὸν, συνὸν¹⁰⁴ ἐν εὐφροσύνῃ διάγης.¹⁰⁵ Η γάρ οὐ τὰ μέγιστα σε τε λυπεῖ καὶ αὐτοὺς τὸ μῆτ ἀλλήλοις συνεῖναι; Καὶ δι πατῆρ¹⁰⁶ ἔφη· Καὶ πάνυ γε. Καὶ δι Πέτρος· Εἰ οὖν ἐνταῦθα τὸ ἀλλήλων κεχωρίσθαι λυπεῖ, μετὰ θάνατον πάντως¹⁰⁷ γενόμενον, πόσῳ γε μᾶλλον¹⁰⁸ λυπήσει, σὲ μὲν δινδρα σοφὸν δυτα, τῷ τῆς γνώμης σου λόγῳ τῶν σῶν κεχωρίσθαι, αὐτοὺς δὲ πολὺ μᾶλλον διδυασθαι, τῷ εἰδέναι, δτε τε δλλα φρονοῦντα αἰώνιος μένει κόλασις, ῥητοῦ δόγματος ἀποφάσει;

CXXIII. Καὶ δι πατῆρ¹⁰⁹ ἔφη· Άλλ¹¹⁰ οὐκ ἔστιν, ὡφελατε, τὸ ἐν ἁδού ψυχάς¹¹¹ κολάζεσθαι, αὐτῆς ἀμα τῷ ἀποστῆναι τοι σώματος, εἰς ἀέρα λυομένης. Καὶ δι Πέτρος ἔφη· Μέχρις οὖν δτε περὶ τούτου πεισθέντες, ἀπόκριναι μοι· οὐ δοκεῖ σοι, σὲ μὲν τῇ κολάσει διαπιστοῦντα μῆτ¹¹² λυπεῖσθαι, ἐκείνους δὲ¹¹³ περὶ σού πεπεισμένους, ὡς δρα σού μικρὰν ἔχεις ἀνάγκην, τὸ περισσοῦ ἀνιᾶσθαι; Καὶ δι πατῆρ¹¹⁴ ἀκαλούθιος λέγεις. Καὶ δι Πέτρος· Διὰ τί δὲ αὐτοὺς οὐκ ἀπαλλάξεις μεγίστης περὶ σοῦ λύπης; τῇ πίστει συνθέμενος, οὐ διστριψτέλγω, ἀλλ' εὔγνωμοσύνῃ, περὶ τῶν τοῦ ἔμοι λεγομένων σοι ἀκούων, καὶ κρίνων εἰ ταῦτα οὗτας ἔχεις ή οὐ. Καὶ εἰ μὲν οὗτας ἔχεις ὡς λέγομεν, καὶ ὡς συναπολαύσεις τοῖς φιλτάτοις, κάκει συναντεύσῃ. Εἰ δὲ ἐν τῇ τῶν λόγων¹¹⁵ σοῦ σκέψῃ δεῖγης τὰ οὐρανά λεγόμενα φευδῆτινα μῆνον εἶναι, καὶ ὁμογνώμονάς σου λάδοις αὐτούς, καὶ οὕτω καλῶς ποιήσεις¹¹⁶ τοῦ τε γάρ κεναῖς ἐπερδεσθαι παύσεις, καὶ φόδρ¹¹⁷ αὐτούς φευδῶν ἀπαλλάξεις¹¹⁸.

CXXIV. Καὶ δι πατῆρ¹¹⁹. Πολλὰ φαίνη¹²⁰ μοι εὐλογα λέγων. Καὶ δι Πέτρος¹²¹· Τί οὖν ἔστι τὸ καλών συνθέσθαι σε τῇ ἡμετέρᾳ πίστει; Οὗτε γάρ ἀσχολίαις ἀγορασμῶν, οὔτε πράξεων, οὔτε γεωργιῶν, οὐ φροτίδων, οὐδὲν τούτων κατέχῃ δύνασται δὲ νοεῖν ὡς οὐκ αὐτομάτως ἐγένετο τι τῶν δυτων, οἷα προνοίς; οὐκ οἴσης. Καὶ τούτου δεῖγμα σαφέστατον, τὰ περὶ σὲ καὶ τὰ σὰ τέκνα καὶ τὴν γυναικα γεγενημένα. Εἰ γάρ περὶ σοι δυτες καὶ εἰς δεῦρο ἐτύγχανον, οὐκ ἐν

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁸ al. ὡς. ⁹⁹ al. γενέσθαι δύναται. ¹⁰⁰ al. πληρωθέντες. ¹⁰¹ al. εὐχαριστήσαντες, ἐπέρας. ¹⁰² al. διμολογοῦστες. ¹⁰³ al. inser. ἡμῶν. ¹⁰⁴ derst in al. ¹⁰⁵ al. τῷ πατέρι. ¹⁰⁶ al. συνόντα ἀλυπον ἐπεφθαι. ¹⁰⁷ deest in al. ¹⁰⁸ al. διπειστοῦντα τὴν κολάσιν μῆτ. ¹⁰⁹ al. αὐτοὺς δὲ πεπεισμένους, ἀνάγκην δεῖγην περὶ σού ἀνιᾶσθαι. ¹¹⁰ deest in al. ¹¹¹ al. οὗταις καλῶς ποιήσεις, αὐτούς διμογνώμονάς σοι εἰληφαίς, καὶ σου καναῖς. ¹¹² al. φόδρων. ¹¹³ deest in al. ¹¹⁴ al. φαίνει. ¹¹⁵ al. αἰδ. ἔφη.

τὴν τῆς εὐσέβειας λόγον ἐδέξαντο, οὐκ ἀν ἐπιγνῶνται σὴν ἀλήθειαν τηδύνηθησαν. Διὰ τοῦτο μετὰ τῆς ἀποδημίας, καὶ ναυάγιον ὥκωνυμηθη, καὶ πικροῦ θανάτου ὑπὸνοια· προστέι δὲ καὶ ἡ περὶ τὰ Ἑλληνικά τοῖν τὸν δισκήσεις, ἵν' ᾧ πρότερον αὐτὰ παιδευθέντες, εἴτε μεταβαλόντες πρὸς τὴν εὐσέβειαν, δυνατοῖς ὕστεροις αὐτά καὶ μετὰ πολλῆς ἀνασκευάζειν τῆς εὐσέβειας· καὶ ἂ κακῶς τηνικαῖτα κατὰ τῆς εὐσέβειας προσβάλλοντο, τούτοις καλῶς ὑπὲρ αὐτῆς καὶ ἣν καρῷ τῷ προστήκοντι χρήσαντο. Εἰση δὲ καὶ αἵτης σαφῶς ἀπὸ γε τοῦ μακροῦ τούτου ἀναγνωρισμοῦ, καὶ ὃν μεταξὺ σαφῶς¹¹ ἡ Πρώνια περὶ σὲ ἔχοντος, ᾧς ἄρα οὐδὲν τῶν γινομένων αὐτομάτης οὕτως καὶ εἰκῇ γίνεται· ἀλλ' ἐκείνη ἐστὶν ἡ ἐφεσίας καὶ τόδε τὸ πᾶν συγχρατοῦσα διηγεκῶς καὶ συνέχουσα, εἰ καὶ τὰ πολλὰ τὴν διάνοιαν ὑπερβαίνει τὴν ἡμετέραν.

CXXV. Ἐπεὶ τούτων ἤκουσεν ὁ πατὴρ, τὸν λόγον ἀκαλόντον, Μή νόμιζε, εἰρήκε, κύριέ μου Πέτρε, ᾧς πάντη μου διαπέφευγε τὸν νοῦν, ἡ περὶ τοῦ ὑπὸ σου πρωτομένου λόγου δύναμις· ἀλλὰ καὶ τοῦ παιδὸς Κλήμεντος πολλὰ δι' ὅλης νυκτὸς ὀμιλοῦντος μοι¹², ὡς συνθέσθαι τοὺς ὑπὸ σοῦ λεγομένους, καὶ πάντα τρίπον εἰς τοῦτο ἐνάγοντος· Τί δαί, πρὸς αὐτὸν ἐφῆν ἦν, δύναται τις ἐντέλλεσθαι τι κακινότερον, παρ' ὅ πρότερον οἱ ἀρχαῖοι παρήγενταν; Κάκενος ἡρέμα γέλασας Παλλὴ διαφορὰ, πάτερ, εἶπε, μεταξὺ τῶν τῆς θεοσέβειας λόγων καὶ τῆς φιλοσοφίας. Ὁ γάρ τοι ἀληθείας λόγος τὴν ἐκ προφητείας ἔχει βεβαίαν ἀποδεῖξιν· δὲ τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ συνθέσεως λόγων καὶ στοχασμῶν δοκεῖ παριστάνειν τὰς ἀποδεῖξεις. Καὶ δῆμος ταῦτα εἰπών, δείγματος χάριν τὸν περὶ φιλανθρωπίας λόγον ἐξέθετο, δὸν οὐ πολλῷ πρότερον αὐτῷ¹³ ὑπῆγεν, ᾧς ἀδικώτατος μοι μᾶλλον ἐφαντέοτο, καὶ τὸ πᾶν, ἔρω. Δίκαιον ἐφαπτεῖν εἶναι, καὶ τῷ τύπῳ αὐτοῦ τὴν σιαγόνα, παρατίθεναι καὶ τὴν ἀληθήν· καὶ τῷ αἴροντι αὐτοῦ τὸ ιμάτιον, προσδιόδουν καὶ τὸν χιτῶνα¹⁴, ἀγγαρεύοντι δὲ¹⁵ μίλιον ἐν, συνεπάρχεισθαι δύο· καὶ δοσα τοιαῦτα.

CXXVI. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Ἀλλ' ἐνόμεις ἀδεκον· καίτα¹⁶⁻¹⁸ γε δικαιότατον ἐστιν.¹⁹ Καὶ εἰ τοι φίλον ἐστὶν, ἤκουσον. Καὶ δεῖ ἐφη· Πάνυ μοι ρίσον. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐ δοκεῖ σοι, δύο ἀγθρῶν βασιλεῖς δύναται τὰς χώρας ἔχόντων, εἰ τοι τὰς τοῦ ἐνδέοντος ὑπηκόων ἐν τῇ τοῦ ἐπέρου χώρᾳ διαρθεῖη, καὶ διὰ τοῦτο θάνατον ὀφελοῖ²⁰, ἐδὲ φαίνεται καὶ μή θανέτω τῆς τιμωρίας ἀπολυθῆ, οὐ γίνεται δὲ ἀπολύτως φιλάνθρωπος εἶναι; Καὶ ὁ πατὴρ ἐφη· Καὶ πάνυ. Καὶ ὁ Πέτρος· Τί δαί²¹, εἰ καὶ δύον τι τινὸς αὐτὸς οὗτος ἀφέλλεται ἢ διλότριον, καὶ²² ἐπὶ τούτῳ²³ συλληφθεῖς ἐν²⁴ ἡ διπλάσιον δῷτερον²⁵ (15) ὀφελιών, καὶ τὸ θανεῖν ᾧς ἐν τοῖς

^a Luc. vi, 29; Matth. v, 39.

VARLÆ LECTIONES.

¹¹ al. σαφῶς. ¹² al. μου. ¹³ I. Rec. x, 48. ¹⁴ I. pnum. 93, etc. ¹⁵ al. δυπερ αὐτῷ. ¹⁶ al. τοδιδόντας τὸ τῷ ὀμιλοῦτον. ¹⁷ al. τε. ¹⁸⁻¹⁹ al. δτι. ²⁰ deest in al. ²¹ al. ὀφελον. ²² al. ἐφη· τί δτ. ²³ al. ἡ καὶ.

VARIORUM NOTÆ.

(15) Τετραπλόσιον. Pœna quadruplici in surto sanctitur legibus plurimis. Cor.

A hucusque mansissent, non suscepissent verbum pietatis, veritatem non potuissent agnoscere. Propter hoc, cum peregrinatione naufragium quaque provisum est, ac mortis acerba suspicio: prætereaque eorum in Græcis disciplinis exercitatio; ut qui illas prius edocili, et postea ad veram religionem conversi fuissent, expedite magna quecum facilitate possent easdem confutare; et quas aliquando male contra religionem objecerant, his bene et tempore convenienti pro religione uterentur. Tu quoque ex hac post longum tempus recognitione, et iis quæ interim aperte Providentia circa te constituit, manifesto intelliges, nihil eorum quæ sunt, casu ita et temere fieri, sed Providentiam praesesse, ac semper continere atque conservare hanc universitatem, licet multa superent menem nostram.

CXXV. Postquam hæc audivit pater, sermonem resumens: Ne arbitris, inquit, domine mi Petre, omnino ex mente mea vim doctrinæ a te prædicatæ excidisse: sed cum Clemens filius multum per totam noctem tecum colloqueretur, ut a te dictis assentire, omnique modo ad id impelleret: Quid vero, dixi ego ad ipsum, potestne aliquis præcipere quidpiam novum, præter id quod antea veteres monuerunt? At ille postquam leniter risit: Magnum, inquit, discriminem est, pater, inter religionis sermones, ac philosophiae. Sermo namque veritatis, ex prophetia firmam obtinet demonstrationem; philosophiae vero, ex compositione verborum et conjecturarum videtur demonstrationes afferre. Hisque dictis, exempli gratia, doctrinam de humanitate mihi exposuit, quam paulo ante ei enarraveras²⁶; quæ mihi profecto maxime iniqua videbatur. Et quo modo, dicam. Aequum aiebat esse et ei qui maxillam tuam percutit, alteram quoque opponere; et ei qui auferit tuum pallium, tradere etiam tunicam; et cum eo qui ad milliare unum adigit, per duo milliarria proficiisci, et alia similia^a.

D CXXVI. Respondit Petrus: Atqui hoc existimasti iniquum: quanquam æquissimum est. Ac si lubet, audi. Ille dixit: Prorsus lubet. Tum Petrus: Num tibi videtur, cum duo reges hostes existant, et divisas regiones teneant, si quispiam ex iis qui alteri subjecti sunt, in alterius regione sit deprehensus, ideoque mortein mereatur; at colapho, non autem capite punitus poenam evadat; num videtur humanus esse qui veniam dedit? Et pater ait: Admodum. Ad hæc Petrus: Quid vero, si is ipse ctiam aliquid proprium cuiquam vel alienum auferat; et in eo comprehensus, simplum aut duplum det, cum quadrupli

sectatus, non deserit. Quando ergo illic erimus, si eos nancisamur, coram eo disceptatio fiet. Et postquam de multis disseruimus, propter recognitionem gaudio repleti, Deoque magnam gratiam habentes, nocte superveniente, ad somnum nos contulimus.

CXXII. Exorto autem mane, pater cum matre tribusque filiis ingressus in locum ubi erat Petrus, cum salutasset, sedet; deinde nos quoque, illo jubente. Patremque intuitus Petrus: Percupio, inquit, te idem sentire quod uxor ac liberi; ut et hic cum eis convivas, et illic post animæ a corpore disjunctionem, una cum eisdem in letitia degas. An non enim maxime te atque illos contristaret, si una non essetis? Excepit pater: Omnino sane. Tum Petrus: Si ergo, hic invicem separatos esse molestia afficit; hoc ubi post mortem plane fiet, quanto magis molestum erit te quidem, qui vir sapiens es, ratione tuæ opinionis disjungi a tuis; illos vero multo magis dolere, quod sciant te alia sentientem, eternum supplicium ob veri dogmatis negationem manere?

CXXIII. Et pater dixit: At non ita est, o amice, ut apud inferos animæ puniantur; quoniam anima simul atque a corpore discedit, in aërem dissolvitur. Excepit Petrus: Itaque usque dum hac de re tibi persuadeamus, responde mihi: nonne tibi videtur, te quidem qui futuras poenas non credis, nequaquam dolere; illos vero, qui persuasum habent non parvam te manere calamitatem, plurimum engi? Tum pater: Recte dicas. Petrus autem: Et quare maximo de te moerore non eos liberabis? Idei assentiens; non pudore inquam, sed aequitate; de iis quæ tibi a me dicuntur audiendo, et judicando utrum ea ita necne habeant. Ac si quidem ita est, ut dicimus; et hic una cum charissimis delectaberis, et illic cum eisdem requiem consequeris. Quod si in verborum tuorum disceptatione ostenderis, quæ a nobis asseruntur falsam esse fabulam; etiam illos idem tecum sentientes accipies, sive pulchre facies. Ut enim vana spe inniti desistant efficies, eosque falsarum rerum metu liberabis.

CXXIV. Et pater: Multa mihi videris dicere rationi consentanea. Ac Petrus: Quid ergo impedit, nos trahit te filii assentiri? Non enim negotiis mercaturæ, actionum publicarum, agriculturæ, sollicitudinum; horum nullo retineris: potes autem intelligere, nihil eorum quæ sunt, fortuito, quasi nequaquam existat providentia, evenire. Cujus quidem rei documentum manifestissimum, quæ tibi liberisque tuis ac uxori acciderunt. Nam si apud te

A Επάν¹⁰ οὖν ἔχει γενόμεθα, ἐάν γε καταλάβωμεν αὐτοὺς, τὰς ζήτησις ἐπί¹¹ ἔκεινου γενήσεται¹². Καὶ δώμας πολλὰ διαλεγέντες, καὶ ἐπὶ τῷ ἀναγνωρισμῷ χαρᾶς¹³ πληρωθέντες, καὶ θεῷ πολλὴν χάριν¹⁴ δομολογοῦντες¹⁵, ἐσπέρας καταλαβούστης, εἰς ὅπον ἐτράπημεν.

CXXII. Ορθροῦ δὲ γενομένου, δι πατήρ μετὰ τῆς μητρὸς¹⁶ καὶ τῶν τριῶν οἰών εἰσελθόντων ἔνθα δι Πέτρος ἦν, καὶ προσαγορεύσας, ἐκαθέσθη¹⁷ ἔπειτα καὶ ἡμές, αὐτοῦ κελεύσαντος. Καὶ δι Πέτρος τὸν πατέρα¹⁸ προσβλέψας¹⁹. Σπεύδω σε, ἔφη, διδόντων γενέσθαι γυναικί καὶ τέκνοις, ὅπως αὐτοῖς καὶ ἐνταῦθα δομοδαιτοῖς²⁰ ἦσε, κακεῖ μετὰ τὸν ἀπὸ τοῦ σώματος τῆς ψυχῆς χωρισμὸν, συνῶν²¹ ἐν εὐφροσύνῃ διάγγεις²². Η γάρ οὐ τὰ μέγιστα σέ τε λυπεῖ καὶ αὐτοὺς τὸ μῆδις ἀλλήλοις συνείναι; Καὶ δι πατήρ²³ ἔφη²⁴. Καὶ πάνυ γε. Καὶ δι Πέτρος: Εἰ οὖν ἐνταῦθα τὸ ἀλλήλων κεχωρίσθαι λυπεῖ, μετὰ θάνατον πάντως²⁵ γενόμενον, πόσῳ γε μᾶλλον²⁶ λυπήσει, σὲ μὲν ἀνδρα σοφὸν δυτα, τῷ τῆς γνώμης σου λόγῳ τῶν σῶν κεχωρίσθαι, αὐτοὺς δὲ πολὺ μᾶλλον δύνασθαι, τῷ εἰδέναι, δτι σε δῆλα φρονοῦντα αἰώνιος μένει κόλασις, ῥητοῦ δόγματος ἀποφάσει;

CXXIII. Καὶ δι πατήρ²⁷ ἔφη²⁸: Ἄλλ' οὐκ ἔστιν, ὡφελατε, τὸ ἐν ἄδων ψυχάς²⁹ κολάζεσθαι, αὐτῆς ἀμα τῷ ἀποστῆναι τοῖς σώματος, εἰς ἀέρα λυομένης. Καὶ δι Πέτρος ἔφη³⁰: Μέχρις οὖν ὅτε περὶ τούτου πεισομένης, ἀπόκριναι μοι³¹ οὐ δοκεῖ σοι, σὲ μὲν τῇ κόλασι διαπιστοῦντα μῆδις λυπεῖσθαι, ἔκεινους δὲ³² περὶ σοῦ πεπεισμένους, ὡς ἀρά οὐ μικρὰν ἔχεις ἀνάγκην, ἐκ περισσοῦ ἀνιδούσαι; Καὶ δι πατήρ³³: Ἀχολούσθω λέγεις. Καὶ δι Πέτρος³⁴: Διὰ τί δὲ αὐτοὺς οὐκ ἀπαλλάξεις μεγίστης περὶ σοῦ λύπης; τῇ πίστει συνθέμενος, οὐ δυσωπή λέγω, ἀλλ' εὐγνωμοσύνῃ, περὶ τῶν δὲ³⁵ ἐμοῦ λεγομένων σοι ἀκούων, καὶ κρίνων εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει τῇ οὐ. Καὶ εἰ μὲν οὕτως ἔχεις ὡς λέγομεν, καὶ ὡδε συναπολαύσεις τοῖς φιλτάτοις, κακεῖ συναντεύσῃ. Εἰ δὲ ἐν τῇ τῶν λόγων³⁶ σοῦ σκέψει δεῖγης τὰ ὑπὸ τῆς μηδὲν λεγόμενα φευδῆ τινα μῦθον εἶναι, καὶ ὁμογνώμονάς σου λάδοις αὐτούς, καὶ οὕτω καλῶς ποιήσεις³⁷ τοῦ τε γάρ κεναῖς ἐλπίσαι ἐπεριδούσθαι παύσεις, καὶ φόδρῳ³⁸ αὐτοὺς φευδῶν ἀπαλλάξεις³⁹.

D CXXIV. Καὶ δι πατήρ⁴⁰: Πολλὰ φαίνη⁴¹ μοι εὗλογα λέγων. Καὶ δι Πέτρος⁴²: Τί οὖν ἔστι τὸ καλών συνθέσθαι σε τῇ ἡμετέρᾳ πίστει; Οὗτε γάρ ἀσχολίας ἀγορασμῶν, οὔτε πράξεων, οὔτε γεωργιῶν, οὐ φροτίδων, οὐδὲν τούτων κατέχῃ⁴³ δύνασται δὲ νοεῖν ὡς οὐκ αὐτομάτως ἔγενετο τι τῶν δυτῶν, οἵα προνοίς οὐκ οὖσης. Καὶ τούτου δεῖγμα σαφέστατον, τὰ περὶ σὲ καὶ τὰ σὰ τέκνα καὶ τὴν γυναικα γεγενημένα. Εἰ γάρ παρὰ σοι δυτες καὶ εἰς δεῦρο ἐτύγχανον, οὐκ ἐν

VARIÆ LECTIÖNES.

¹⁰ al. ὡς. ¹¹ al. γενέσθαι δύναται. ¹² al. πλησθέντες. ¹³ al. εὐχαριστήσαντες, ἐπέρχεται. ¹⁴ al. δομογήσαντες. ¹⁵ al. inser. τιμῶν. ¹⁶ deest in al. ¹⁷ al. τῷ πατρὶ. ¹⁸ al. συνόντα ἀλυπονέστατα. ¹⁹ deest in al. ²⁰ al. διεπλόμενον ὅμην μῆδις ἀλλήλων μῆδις εἶναι, πόσῳ. ²¹ al. inser. οὐ. ²² Clemens., loc. cit. c. 4, etc. ²³ al. ψυχῆν. ²⁴ al. ἀπιστοῦντα τὴν κόλασιν μῆδις. ²⁵ al. αὐτοῖς δὲ πεπεισμένους, ἀνάγκην ἔχειν περὶ σοῦ ἀνιδούσαι. ²⁶ deest in al. ²⁷ al. οὕτως καλῶς ποιήσεις, αὐτοῖς δομογήσαντες; σοι εἰληφεῖς, καὶ τοῦ κεναῖς. ²⁸ al. φόδρων. ²⁹ deest in al. ³⁰ al. φαίνει. ³¹ al. αἰδ. ἔφη.

τὸν τῆς εὐσέβειας λόγον ἐδέξαντο, οὐχ ἀν ἐπιγνῶνται τὴν δλῆθειαν τὸν θυμῆσαν. Διὰ τοῦτο μετὰ τῆς ἀποδημίας, καὶ ναυάγιον φύκουνθήσῃ, καὶ πικροῦ θανάτου ὑπὼντα· προστίτι δὲ καὶ τὴ περὶ τὰ Ἑλληνικὰ τούτων δισκηῖς, ὃν ὡς πρότερον αὐτὰ παιδευθέντες, εἴτε μεταβαλόντες πρὸς τὴν εὐσέβειαν, δυνατὸν ὡσιν τοιμᾶς αὐτὰ καὶ μετὰ πολλῆς ἀνασκευάζειν τῆς εὐκόλιας· καὶ δικαῖως τηνικαῖτα κατὰ τῆς εὐσέβειας προσύβαλλοντο, τούτοις καλῶς ὑπὲρ αὐτῆς καὶ ἣν καρῷ τῷ προστήκοντι χρήσαντο. Εἶσῃ δὲ καὶ αὗτὸς σαρώς ἀπὸ γε τοῦ μακροῦ τούτου ἀναγνωρισμοῦ, καὶ ὡς μεταξὺ σαφῶς¹¹ τὴ Πρόνοια περὶ σὸν ἄνθρωπον, ὡς ἄρα οὐδὲν τῶν γνωμένων αὐτομάτης οὕτως καὶ εἰκῇ γίγνεται· ἀλλ' ἐκείνη ἔστιν τὴ ἐφεστῶτα καὶ τόδε τὸ πάντα συγχρατοῦσα διηγεκῶς καὶ εὐέργεια, εἰ καὶ τὰ πολλὰ τὴν διάνοιαν ὑπερβαίνει τὴν ἡμετέραν.

CXXV. Έπει τούτων ἤκουσεν δὲ πατήρ, τὸν λόγον διαλαβὼν, Μήτη νόμιζε, εἰρήκε, κύριέ μου Πέτρε, ὡς τῶντη μου διαπέφευγε τὸν νοῦν, τὴ περὶ τοῦ ὑπὸ σοῦ κηρυτομένου λόγου δύναμις· ἀλλὰ καὶ τοῦ παιδὸς Κλήμεντος πολλὰ δὲ ὅλης νυκτὸς ὁμιλοῦντός μοι¹², ὡςτε συνθέσθαι τοὺς ὑπὸ σοῦ λεγομένους, καὶ πάντα τρίπον εἰς τοῦτο ἐνάγοντος· Τί δαλ, πρὸς αὐτὸν ἔφη ἦγε, δύναται τις ἐντέλλεσθαι τι κατινότερον, παρ' ὅπρότερον οἱ ἀρχαῖοι παρήγεσαν; Κάκεινος τὴρέμα γελάσας· Πολλὴ διαφορά, πάτερ, εἶπε, μεταξὺ τῶν τῆς θεοτεοῖς λόγων καὶ τῆς φιλοσοφίας. Ο γάρ της ἀληθείας λόγος τὴν ἐκ προφητείας ἔχει βεβαίαν ἐπιδείξιν· δὲ τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ συνθέσεως λόγων καὶ στοχασμῶν δοκεῖ παριστάνειν τὰς ἀποδείξεις. Καὶ δόμος ταῦτα εἰπάν, δείγματος χάριν τὸν περὶ φιλανθρωπίας λόγον ἐξέθετο, δὸν οὐ πολλῷ πρότερον αὐτῷ¹³ ὑπῆρχε, ὡς ἀδικιώτατὸς μοι μᾶλλον ἐφαίνετο, καὶ τὸ τῶν, ἔρω. Αἰκατον ἐφασκεν εἶναι, καὶ τῷ τύπῳ αὐτοῦ τὴν σιαγόνα, παρατίθεναι καὶ τὴν δλῆην· καὶ τῷ αἴροντι αὐτοῦ τὸ ιμάτιον, προσδιδόναι καὶ τὸν χιτῶνα¹⁴, ἀγγαρεύοντι· δὲ¹⁵ μιλιον ἐν, συντέργετθαι δύο· καὶ δοσ τοιαῦτα.

CXXVI. Καὶ δὲ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Ἀλλ' ἀνόμετος δόδικον· καίτοι¹⁶⁻¹⁸ γε δικαιάστατὸν ἔστιν.¹⁹ Καὶ εἰς τοις φίλοις ἔστιν, δικουσον. Καὶ δὲ Ἐφη· Πάνυ μοι γέλων. Καὶ δὲ Πέτρος· Οὐ δοκεῖ σοι, δύο ἐχθρῶν βασιλέων δύοντας καὶ διηρημένας τὰς χώρας ἔχοντας, εἰ τοις ταῦτα τοῦ ἐνδος ὑπηρέδων ἐν τῇ τοῦ ἐτέρου χώρᾳ φωραθεῖται, καὶ διὰ τοῦτο θάνατον ὀφείλοι²⁰, ἐὰν ράξιμοι· καὶ μή θανάτῳ τῆς τιμωρίας ἀπολυθῇ, οὐ φάνεται δὲ πολύτας φιλάνθρωπος εἶναι· Καὶ δὲ πατήρ Ἐφη· Καὶ πάνυ. Καὶ δὲ Πέτρος· Τί δαλ²¹, εἰ καὶ δύον τι τινὸς αὐτὸς οὗτος ἀρθέληται τῇ δλλότριον, καὶ²² ἐπὶ τούτῳ²³ συλληφθεῖται²⁴ ἐν²⁵ τῇ διπλάσιον δῷτερα πλάσιον (15) δοφείλων, καὶ τὸ θανεῖν ὡς ἐν τοῖς

¹⁸ Luc. vi, 29; Matth. v, 39.

VARLE LECTIONES.

¹¹ al. σοφῶς. ¹² al. μου. ¹³ I. Rec. x, 48. ¹⁴ I. num. 93, etc. ¹⁵ al. δυπέρ αὐτῷ. ¹⁶ al. τ. ποδιδόναι καὶ τὸ ωμαρότων. ¹⁷ al. τε. ¹⁸⁻¹⁹ al. δτι. ²⁰ deest in al. ²¹ al. ὀφείλων. ²² al. Ἐφη· τί δε. ²³ al. δι. ²⁴ al. εάν.

VARIORUM NOTÆ.

(15) Τετραπλάσιον. Ρέση quadrupli in surto sancitū legibus plurimis. Cot.

A hucusque mansissent, non suscepissent verbum pietatis, veritatem non potuisent agnoscere. Propter hoc, cum peregrinatione naufragium quoque provisum est, ac mortis acerbæ suspicio: prætereaque eorum in Græcis disciplinis exercitatio: ut qui illas prius edociti, et postea ad veram religionem conversi fuissent, expedite magna cum facilitate possent easdem consultare; et quas aliquando male contra religionem objecerant, his bene et tempore convenienti pro religione uterentur. Tu quoque ex hac post longum tempus recognitione, et iis quæ interim aperte Providentia circa te constituit, manifesto intelliges, nihil eorum quæ sunt, casu ita et temere fieri, sed Providentiam præsesse, ac semper continere atque conservare hanc universitatem, licet multa supererint mentem nostram.

CXXV. Postquam hæc audivit pater, sermonem resumens: Ne arbitraris, inquit, domine mi Petre, omnino ex mente mea vim doctrinæ a te prædicatae excidisse: sed cum Clemens filius multum per totam noctem tecum colloqueretur, ut a te dictis assentire, omnique modo ad id impelleret: ¹⁰ Quid vero, dixi ego ad ipsum, poteſtne aliquis præcipere quidpiam novum, præter id quod antea veteres monuerunt? At ille postquam leviter risit: Magnum, inquit, discriminem est, pater, inter religionis sermones, ac philosophiæ. Sermo namque veritatis, ex prophetia firmam obtinet demonstrationem; philosophiæ vero, ex compositione verborum et conjecturarum videtur demonstraciones afferre. Hisque dictis, exempli gratia, doctrinam de humanitate mihi exposuit, quam paulo ante ei enarravera¹¹; quæ mihi profecto maxime iniqua videbatur. Et quo modo, dicam. Aequum aiebat esse et ei qui maxillam tuam percutit, alteram quoque opponere; et ei qui auferit tuum pallium, tradere etiam tunicam; et cum eo qui ad milliare unum adigit, per duo millaria proficiisci, et alia similia¹².

CXXVI. Respondit Petrus: Atqui hoc existimasti iniquum: quanquam æquissimum est. Ac si lubet, audi. Ille dixit: Prorsus lubet. Tum Petrus: Num tibi videtur, cum duo reges hostes existant, et divisas regiones teneant, si quispiam ex iis qui alteri subjecti sunt, in alterius regione sit deprehensus, ideoque mortem mereatur; at colaphio, non autem capite punitus poenam evadat; num videtur humanus esse qui veniam docdit? Et pater ait: Admodum. Ad hæc Petrus: Quid vero, si is ipse etiam aliquid proprium cuiquam vel alienum auferat; et in eo comprehensus, simplum aut duplum det, cum quadrupli

sit debitor; insuperque mortis, qui nempe in adversarii finibus captus sit; nonne tibi videtur, humanum esse eum qui duplum accepit, et mortem remisit? Et pater respondit: ²³ Nunc persuasi mihi, eos qui injuriam faciunt, injuriam pati; eos autem qui injuria afficiuntur, potius injuriam facere. Quocirca amplius, mihi inquisitum appareat id ipsum quod sit: quoniam ii quidem qui videntur conferre injuriam, sibi ipsis potius nocuerunt, et multam iis qui injuria affecti sunt pararunt utilitatem: qui vero videntur injuriam sustinere, ipsi eam potius inferunt; quia licet plurimum ab illis comodi tulerint, eos pari gratia non remunerant. Et Petrus: Verum haec non contra infestantium, sed contra infestatum voluntatem contingunt.

CXXVII. Tunc pater laudata ea oratione, ait ad Petrum: Sed, domine mihi, hunc quoque sermonem mihi declara. Memini enim Clementem mihi dicere, nos injurias et afflictiones, ad peccatorum remissionem pati. Et Petrus: Recte habet, atque ita est. Quæ enim homines possidemus, plura appetentes: sive vestes, inquam, sive escas, sive potionis, sive alia quaeriam: non recte omnino facientes, possidemus; quia nihil habere debemus, uti paulo ante vobis dixi. Nam si in omnibus possessiones solent iis qui possident conciliare deficta; earum quounque modo privatio, ademptio est delictorum. Dixit pater: Recte habet. Petrus vero: Justissime. Quandoquidem enim eorum qui salvantur est, ut dixi, nihil habere; multis autem multæ suppeditunt possessiones; ea causa per eximiam Dei humanitatem castigationes inducuntur iis, qui secundum Dei voluntatem non vivunt; ut propter aliquantam erga Deum charitatem, temporaria supplicia perferentes, æternis paenitentias eximantur. Tum pater: Quid enim; nonne multos impios videamus pauperes? An propterea et illos dicemus in parte eorum esse qui salvantur? Et Petrus: Nequaquam omnino. Non enim probanda est inopia, quæ appetit ea quæ non decet: quia et Dominus noster Jesus Christus, Filius Dei vivi, beatos prædicans pauperes, Beati, inquit, pauperes spiritu: quoniam ipsis est regnum cælorum ^a. Tum pater: Vere prorsus secundum propositam quæstionem res videtur recte habere: quapropter in animo habeo totam ordinem audire doctrinam.

CXXVIII. Et Petrus: Itaque deinceps studenti tibi discere quæ ad nostram fidem pertinent, hanc doctrinam explicabo; ab ipso priuum incipiens Deo; et ostendens, ipsum solum dicendum esse Deum, alias vero nec dicendos, nec existimandos;

^a Matth. v, 3.

VARIE LECTIONES.

²³ al. inser. πρὸς ταῦτα. ²⁴ Clement., hom. xv, c. 8, etc. ²⁵ al. Εἴτε μᾶλλον ἀδικώτατον ὅλων μοι φαίνεται τὸ πρᾶγμα· δέτι. ²⁶ al. πολλὰ τοῖς ἔλουμένοις συγχωρούστων· οἱ δέ. ²⁷ deest in al. ²⁸ al. inser. δέ. ²⁹ al. μηδὲν ὑπάρχειν. ³⁰ al. εἰλικρινῶς. ³¹ al. προσταῖρων τιμωρῶν. ³² desunt in al. ³³ al. δέ. ³⁴ al. οὐ περὶ τοῦτο οὖν καὶ οὐτοῖς τῶν σωζόμενων εἰσίν; καὶ δέ. ³⁵ al. πλήν. ³⁶ deest in al. ³⁷ al. ἐγενήθη οὐ μέτρουσι, τῇ τάξει. ³⁸ deest in al. ³⁹ al. δέτι αὐτὸν μ. δε? ⁴⁰ al. καὶ τοῦτο εἰπών.

A τοῦ ἁναντίου ἀλούς ὅροις· οὐ δοκεῖ σοι δέ τις λαβὼν τὸ διπλάσιον καὶ θανάτου αὐτὸν ἀπολύσας, φιλάνθρωπος τυγχάνει. Καὶ δέ πατήρ ²⁰ ἀπεκρίνατο· Νῦν με πέπεικας δέτι οἱ ἀδικοῦντες αὐτὸν ἀδικοῦνται· οἱ δέ ἀδικούμενοι, μᾶλλον πλεονεκτοῦσι. Καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ πλέον ἀδικώτατον μοι φαίνεται γινόμενον δέτι ²¹ οἱ μὲν δοκοῦντες ἀδικεῖν, ἔστων δέλταφαν μᾶλλον, πολλὴν δὲ τοῖς ἀδικηθεῖσιν ἐπορίσαντο τὴν ὥρημένα· οἱ δέ δὲ δοκοῦντες ἀδικεῖσθαι, αὐτὸς ²² μᾶλλον ἀδικοῦσιν· δέτι καίτοι πλεῖστα παρ' ἔκεινων ὀψελθήντες, τοῖς δομοῖσις αὐτοὺς οὐκ ἀμειβοῦται. Καὶ δέ Πέτρος· Ἄλλ' οὐ παρὰ τὴν τῶν ἐπιφραζόντων, ἀλλὰ παρὰ τὴν δεχομένων ταῦτα γίνεται γνώμην.

CXXVII. Καὶ δέ πατήρ ἐπανέσας τὰ εἰρημένα, Β πρὸς τὸν Πέτρον φησίν· Ἄλλ', ω κύριε μου, καὶ τούτον μοι τὸν λόγον σαφήνισον. Μέμνημαι γάρ εἰρηκότος μοι Κλήμεντος, δέτι τὰ ἀδικήματα καὶ τὰ πάθη πρὸς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν πάσχομεν. Καὶ δέ Πέτρος· Ὁρῶς ἔχει, καὶ οὕτως ἐστίν. Α γάρ ἀνθρώποι κτύμεθα, τοῦ πλείονος ἐφίμενοι, εἴτε ιμάτια, γηπι, εἴτε βρύματα, εἴτε ποτά, εἴτε ἄλλα τινὰ, οὐ καλῶς πάντως ποιοῦντες κτύμεθα, διὰ τὸ δεῖν μηδὲν ἔχειν, οὓς μικρῷ πρόσθεν ὑμῖν εἰρηκα. Εἰ γάρ ἐν πᾶσι τὰ κτήματα προξενεῖν οἶδεν ἔχουσιν ἀμαρτήματα, ἢ τούτων ²³ δπως ποτὲ στέρησις ἀμαρτιῶν ἐστιν ἀφερεσις. Καὶ δέ πατήρ ἔφη· Ἀκολούθως ἔχει. Καὶ δέ Πέτρος· Καὶ δικαιότατα. Ἐπειδὴ γάρ τῶν σωζόμενων ἐστίν, οὓς ἔφη, τὸ μηδὲν ἔχειν ²⁴, ὑπάρχει δὲ πολλοὶς κτήματα, τούτου χάριν ἐξ ὑπερβαλλούσης Θεοῦ φιλανθρωπίας ἐπάγονται παιδεῖαι τοῖς μὴ ²⁵ κατὰ τὸ δοκοῦν Θεῷ πολιτευομένοις. Ινα διὰ τὸ ποσὸς φιλάθεον προσκαΐρους ὑπομένοντες τιμωρίας ²⁶, αἰώνιων ἀπαλλαγῶς κολάσσων. Καὶ δέ πατήρ· Τι! ²⁷ δαΐ! οὐ ²⁸ πολλοὶς ἀσεβεῖς ὀρῶμεν πένητας; Εἴτε παρὰ τοῦτο καὶ αὐτοὺς τῆς τῶν σωζόμενων εἶναι μερίσομεν; καὶ δέ ²⁹ Πέτρος· Οὐ πάντως. Οὐ γάρ ἀπαδεκτὴ ἡ πενία, ὅν μὴ προσῆκεν δρεγομένη· ἐπειδὴ ³⁰ καὶ δέ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς δὲ Γιός τοῦ ζωντος Θεοῦ, μακαρίζων ³¹ τοὺς πτωχούς· Μακάριοι οἱ πτωχοί, ἔφη, τῷ κτενύματι· δέτι αὐτῶν ἐστιν η βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Καὶ δέ πατήρ· Ἀληθῶς πάντι κατὰ τὴν ὑπόθεσιν δρθῶς ἔχειν τὰ πράγματα φαίνεται· διὸ καὶ προαιρέσεως ³².³³ ἔχω τῇ τάξει· παντὸς ἐπακοῦσαι τοῦ λόγου.

CXXVIII. Καὶ δέ Πέτρος· Οὐκοῦν τοῦ λοιποῦ σπεύδοντι σοι τὰ κατὰ τὴν ἡμετέραν πίστιν μαθεῖν ³⁴, πρῶτων τὸν λόγον ἐκθῆσομαι ἀπ' αὐτοῦ ³⁵ πρώτον ἀρχόμενος τοῦ Θεοῦ· καὶ δεικνύντος αὐτὸν μάρτυρα δεῖν ³⁶ λέγειν θεῖν, ἐτέρους δὲ μήτε λέγειν μήτε νομίζειν, καὶ δέτι ³⁷

παρὰ τοῦτο ποιῶν, αἰώνια κολασθῆσται, ὡς εἰς αὐτὸν τῶν δλων ἀσεβήσας Θεόν. Καὶ τοῦτο εἰπὼν, καὶ τοῖς ὑπὸ παθῶν δχλουμένοις, καὶ νοσοῦσι, καὶ δαιμονιώσι τὰς χείρας ἐπιθεῖς, καὶ τούτους εὐχῇ θεραπεύσας, τὴν ἐκκλησίαν διέλυσεν. Εἴθ' οὕτως εἰσειδὼν καὶ τῶν συνήθων ⁵² δλῶν μεταλαβὼν, ὑπνάστη.

CXXXIX. "Ορθρου δὲ ⁵³ πάλιν δέ Πέτρος ἔξιών, καὶ ἐπὶ ⁵⁴ τῶν συνήθη διαλέγεσθαι τέπον ⁵⁵ στάς, ἀτε καὶ πολλῶν συνδερματηκότων δχλῶν, ἀμα ⁵⁶ τῷ μέλειν διαλέγεσθαι αὐτὸν, εἰσῆγε τις τῶν αὐτοῦ διακόνων λέγων· Σίμων ἀπὸ Ἀντιοχείας εἰσεληλυθὼς ἀπ' αὐτῆς ἐπέφερες, μαθὼν ὑποσχόμενόν σε τὸν περὶ μοναρχίας ποιεῖσθαι λόγον, ἔποιμδς ἐστι μετά γε τοῦ Ἐπικούρεος Ἀθηναδώρου διαλεγομένων σοι ἐπελθεῖν, ὃς ἀντίστητος ⁵⁷ τοῖς ὑπὸ σοῦ περὶ μοναρχίας ὑπαγορευομένοις δημοσίᾳ παρὼν αὐτὸς ἀντιλέγοις ⁵⁸.

B

C

D

E

F

G

H

I

A hominemque qui aliter fecerit, æterno supplicio puniendum, ut qui in ipsum universorum Deum impius extiterit. Atque hoc dicto, cumq[ue] aliqua perpessione infestatis, ægrotantibus, et dæmoniacis imposuisset manus, ac eos euasset prece, concionem dimisit. Deinde ita ingressus, et solito cibo percepto, se somno dedit.

CXXXIX. ⁵⁹ Mane vero iterum egressus Petrus; cum stetisset in loco in quo disserere solebat, ingenique hominum multitudo concurrisset; simul ac ipse esset locuturus, introivit quidam ex ejus diaconis, dicens: Simon ab Antiochia ipso vespere ingressus, audies te promississe de monarchia, seu principatu unius, verba esse facturum, paratus est una cum Athenodoro Epicureo, tibi dissecenti intervenire; ut cuncta quæ a te de monarchia denuntiabuntur, publice ipse præsens impugnet.

CXXX. Illic dicente diacono, ecce et Simon cum Athenodoro aliisque nonnullis sodalibus ingreditur: et ante quam Petrus aliquid omnino loqueretur, ipse anticipans: Comperi, inquit, te heri pollicitum esse Fausto, quod hodie habito sermone, ordine essem ostensurus, primumque incipiendo ab ipso universorum Domino; eum solum dicendum esse Deum, alias vero neque dicendos neque existimandos; quique contra fecerit, æternas poenas daturum. Ante omnia ergo vere insauiam tuam demiratus sum, quod sperasti te posse in aliam sententiam adducere virum adeo sapientem, ad hæc senem. At spes ac voluntatem non obtinebis; utpote præsente me, tuosque falsos sermones redarguerem. Etenim forte me absente deceptus fuisse, cum imperitus sit librorum qui Iudeis palam sunt traditi. Nunc autem multa verba præteribo, ut citius præmissionem tuam infirmam esse convincam. Dic igitur quod pollicitus es. Sin autem reprehensionem veritus, coram nobis velis præmissum omittere; etiam sic sufficiens erit probatio, falsa esse qua promisiisti, quandoquidem coram hominibus Scripturas callentibus non ausus sis dicere. Et vero jam cur exspecto ut dicas, qui maximum habeo pollicitationis tuæ testem, hunc senem? Post hæc verba, cum patrem aspexisset, ait: Die mihi, virorum præstantissime, nonne iste tibi pollicitus est ostensurum se hodie, unum Deum esse, nec alium dicendum aut habendum Deum; ab eo autem qui aliter fecerit, immortale suppliū exactum iri?

CXXXI. Respondit pater: Recte a me testimoniū postulares, o Simon, si antea Petrus negavisset; nunc autem non verebor dicere quæ dicenda sunt: arbitror te ira repletum velle disputationem suscipere. Hoc porro neque te facere decet, neque oportet ut nos sic affectum audiamus; quoniam id

VARIÆ LECTIÖNES.

⁵⁰ al. καὶ εὐξάμενος, καὶ λατάμενος, ἀπέλυσε τοὺς δχλοὺς καὶ εἴθ' οὕτως εἰσιών, τῶν συνήθων. ⁵¹ Clementi, hom. xvi, c. 1, etc. ⁵² deest in al. ⁵³ al. καὶ ἐπιστάς. ⁵⁴ deest in al. ⁵⁵ al. δχλον πολὺν συνεῖστας εἰδεις καὶ ἄμα. ⁵⁶ al. δημοσίᾳ πάντει. ⁵⁷ al. ὑπὲρ μοναρχίας λεγομένων λόγοις ταῦτα. ⁵⁸ al. ἄλλον.

pugnam videre est, et non ad veritatem juvari. Sed A uterque vestrum dogma suum exponat; et ad alium judicem, verba habeantur; siveque prorsus invenientur dubitationis expers veritas. Placuit Simoni oratio, sequo ex ea facturam promisit. Verumtamen, inquit Fausto, timeo ne jam Petri verbis occupatus, non sis veri studiosus judex.

CXXXII. Et pater respondit: Ne me cogas temere ac indicta causa tibi assentiri, ut judex veritatis amans videar. Nam si vera audire cupis, tua potius sententia praecipitatus sum. Ac Simon: Quo modo es praecipitatus, qui nescis quid sentiam? At pater: Facile est illud cognoscere: et quoniam pacto, audi. Pollicitus es, a te falsi convictum iri Petrum, qui unum esse Deum asserat: ceterum qui promittit reprehensionem asserentis unum Deum, plane manifestum est quod is, vera loquens, non idem affirmet: si enim idem dicit cum eo qui ementita loquitur, et ipse profecto est mendax; si vero contraria dicere se ostendit, ex adverso sane verus est. Non alia ergo ratione predicatorum unius Dei esse mendacem pronuntias, nisi quia multos deos esse censes. Atqui multos esse deos ego quoque aio. Eadem igitur tecum doctrina ante disceptationem occupatus sum: et propterea nullatenus oportet te metuere de me, sed Petrum potius: etiamnum quippe contra atque ille sentio. Post vestram autem disputationem, spero fore ut veri studiosus judex, omni deposita anticipatione, praevalentem consensurus sim orationi. Hæc cum pater dixisset, sensim clamor quidam laudationis a populo exortus est, quoniam ita pater esset locutus.

CXXXIII. Porro Petrus suam de Deo sententiam exposuit: ⁴¹ pluraque de monarchia prolocutus, cum lacrymis manu advocavit multititudinem; qua accedente, tum manus imposuit, tum pro iis precatus est: pariterque omnes Deo benediximus. ⁴² Intro autem irruit aliquis, Simoni dicens: Appion Plistonices cum Annubione modo venit Antiochia. Quibus auditis, Simon exit statim, quasi predictos excepturus. Pater vero accedens ad Petrum: Si milii, inquit, concedis, domine mi; et ego cum eo proficiscar, ut salutem Appionem et Annubionem, meos a prima zitate amicos. Etenim forte Annubioni persuadebo ut cum Clemente disputet de genesi. Et Petrus: Concedo, inquit; laudo etiam, quod amicorum partes et officia impleas. Verumtamen mihi cogita, quo modo secundum Dei providentiam undique concurrant quae ad plene faciendam tibi fidem pertinent, aptum perficiencia concentum. Hoc autem dixi propter Annubionis adventum, tibi cum usus fuit obtinentem. Et pater: Vere, inquit, ego quoque conspicio id ita habere.

CXXXIV. Atque post hæc dicta, protectus est ad Simonem. Inventis autem Appione et Annubione,

καὶ οὐ πρὸς ἀλτθεῖσαν ὥχελεῖσθαι. Ἀλλ' ἔκαπερος ὑμῶν τὸ ἐαυτοῦ δόγμα ἔκβέσθω, καὶ οὐτὸς λόγους δοτέον· καὶ εἰτα πάντως ἀναμφίλογον τὰληθὲς εὐρεθῆσεται. Ἡρεσε τῷ Σίμωνι τὸ λεχθὲν, καὶ ποιήσειν ὑπέσχετο κατὰ ταῦτα. Πλὴν ἀλλὰ δέδοικα, τῷ Φαύστῳ Ἐφη, μή τας ἡδη προκατελημένος τοις Πέτρου λόγοις, οὐ φιλαλήθης γένη κριτής.

CXXXII. Καὶ δὲ πατὴρ ἀπεκρίνατο· Μή με βιάζων ἀκρίτως συνθέσθαι τοι, ὡς ἀν δέξιω φιλαλήθης εἶναι κριτής. Εἰ γάρ τὰληθῆ βούλει μαθεῖν, τῷ σῷ φρονήματι προειλημματι μᾶλλον. Καὶ δὲ Σίμων. Πῶς προειληψαι, οὐκ εἰδὼς δ φρονῶ; Καὶ δὲ πατὴρ. Τούτῳ ράδιόν ἔστιν εἰδέναι· καὶ τῶς, ἀκουσον· Ἐλέγξειν ὑπέσχου τὸν Πέτρον ἔνα θεόν λέγοντα εἶναι, δι τοι φεύγεται. Ο δὲ τὸν ἔνα λέγοντα ἐλέγξαι ἐπαγγελλέμενος, πάντως εὐδήλων ὡς ἔκεινος ἀληθεύων, οὐ τὸ αὐτὸν λέγει· εἰ γάρ τῷ καταψευδομένῳ τὸ αὐτὸν λέγει, καὶ αὐτὸς ⁴³ ζῆται φεύγεται· εἰ δὲ τὰ ἐναντία λέγων ἀποδείκνυσιν, μντικρυς ἀληθεύει. Οὐκ δὲ τοις οὐν τὸν ἔνα θεόν εἴναι λέγοντα φεύστην λέγεις, εἰ μή ⁴⁴ δι τοι πολλοὺς; αὐτὸς δοξάζεις θεούς θεούς δὲ πολλοὺς εἴναι καὶ ἔγω φημι· τῷ αὐτῷ οὖν σοι πρὸ τῆς ζῆτησεως λόγῳ κάγὼ προκατειλημματι· καὶ κατὰ τούτο περὶ ἔμοι σε τὸ παράπαν οὐ δεδοκίκεναι χρή, ἀλλὰ Πέτρον μᾶλλον· τυγχάνω γάρ αὐτῷ καὶ εἴ τι ἐναγτία φρονῶν. Μετὰ δὲ τὴν ὑμετέραν ζῆτησιν, ἀπίκω φιλαλήθης ὧν κριτής, πᾶσαν ἀποδυσάμενος πρόληψιν, τῷ ἐπικρατοῦντι συνθέσθαι λόγῳ. Ταῦτα τοῦ πατρὸς εἰπόντος, ἡρέμα βοή τις ἐπαίνου ἐκ τῶν δχλων ἐγένετο, ἐπὶ τῷ οὐτως τὸν πατέος διαλεχθῆναι.

CXXXIII. Καὶ δημαρχὸς Πέτρος τὸ ἐαυτοῦ περὶ θεοῦ ἐξέθετο φρόντιμα· καὶ πολλὰ περὶ μοναρχίας διαλεχθεῖς, μετὰ δαχρών τῇ χειρὶ προσεκαλείτο τοὺς δχλους· οἵς προσελθοῦσι, τὰς χειράς τε ἐπειθεῖ, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν τὴν τῆραν· καὶ δημού πάντες εὐλογήσαμεν τὸν θεόν. Ὑπεισέδραμε δέ τις λέγων πρὸς Σίμωνα· Ἀππιών ὁ Πλειστονίκης οὖν ⁴⁵ Ἀννουσίων ήταν ἀρτίως ἀπὸ Ἀντιοχείας. Καὶ ταῦτα ἀκούσας δὲ Σίμων, ἔξεισιν εὐθέως ⁴⁶ ὡς τοὺς εἰρημένους ὑποδεξέμενος· Ο δὲ πατὴρ ⁴⁷ προσελθὼν τῷ Πλέτρῳ· Εἴ μοι ἐπιτρέπεις, Ἐφη, κύριέ μου, πορεύομαι κάγὼ σὺν αὐτῷ προσαγορεύσων Ἀππιώνά τε καὶ Ἀννουσίωνα, ἐκ πρύτης τὸν ιλικίας φιλούσος μου ⁴⁸ γενομένους. Τυχὸν γάρ καὶ Ἀννουσίωνα πείσω Κλήμεντει διαλεχθῆναι περὶ γενέσεως. Καὶ δὲ Πέτρος· Ἐπιτρέπω, Ἐφη, καὶ ἐπαίνω τὰ φίλων στὸν πληροῦντα μέρη. Πλὴν ἐννόει μοι ὡς κατὰ πρόνοιαν θεού πανταχθὲν συντρέχει τὰ πρὸ τὴν πληροφορίαν, οἰκεῖαν ἀποτελοῦντα τὴν ἀρμονίαν. Τούτο δὲ εἰπον διὰ τὴν Ἀννουσίωνος χρησίμως σοι γενομένην ἐπιδημίαν ⁴⁹. Καὶ δὲ πατὴρ· Ἀληθῶς, Ἐφη, κάγὼ συνορῷ τοῦτο οὐτωστέον.

CXXXIV. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐπορεύθη πρὸς Σίμωνα. Καὶ εὑρὼν Ἀππιώνα τε καὶ Ἀννουσίωνα, καὶ

VARIÆ LECTIONES.

⁴¹ deest in al. ⁴² al. μή τε. ⁴³ Clement., hom. xvi, c. 21. ⁴⁴ Rec., l. x, c. 52, ctc. ⁴⁵ al. Ἀνουσίων. ⁴⁶ deest in al. ⁴⁷ al. ἀκούσας καὶ χαρεῖς. ⁴⁸ al. μοι. ⁴⁹ al. ἐπιτυχίαν.

προσαγορεύσας αὐτοὺς, ἐκάθισθη. Οὐ δὲ Σίμων ἀκού-
εις ἐπιδημήσειν τυάς ἐκ προσταγῆς βασιλικῆς ἐπι-
ζητοῦντας αὐτὸν, καὶ φάσκοντας καθ' ἓτε Καίσαρ
ταῦλος μάργους ἀνελών, εἴτα καὶ τὰ κατὰ Σίμωνα
πυθόμενος¹⁰, εἰς ἐπιζήτησιν αὐτοῦ πέμψειν, ὅπως
καὶ αὐτὸν¹¹ ὁμοίως κολάσῃ, πρὸς Ἀννούδινα καὶ
Ἀππίωνα Ἐφῆ· Φαῦστον πρὸς ἡμᾶς ἐλθόντα, μετα-
σχῶν ἄλλον ποιήσας σύν ἡμῖν· ἔγω δὲ μύρον τι κα-
τατευάσω¹², ἵνα δειπνήσας καὶ¹³ ἀλειψάμενος, τὴν
ἔμμην πᾶσι δόξῃ ἔχειν μορφὴν.

CXXXV. Καὶ τοῦ Σίμωνος ταῦτα εἰπόντος, Ἀπ-
πίων καὶ Ἀννούδινος φασὶ πρὸς αὐτὸν· Καὶ τι ἄρα
τοι κέρδος ἀπὸ τῆς μηχανῆς ἔσται ταύτης; Καὶ δὲ Σί-
μων Ἐφῆ· Πρῶτον μὲν συλλαβόντες αὐτὸν οἱ ἐμὲ ζη-
τῶντες, παύσονται τῆς κατ' ἐμοῦ ζητήσεως. Εἰ δὲ
καὶ ὑπὸ βασιλικῆς χειρὸς ἀνατρεθείη, μέγιστον πέν-
τος ἔμοισιν οἱ τούτου παῖδες, οἱ τινες ἐμὲ κατατίπον-
τες, Πέτρῳ προσπεφοιτήσασι¹⁴. Ἀππίων δὲ καὶ
Ἀννούδινος κατ' ἴδιαν πάντα τῷ Φαῦστῳ διαταφοῦσι,
καὶ τῇ ἐπιδουλήῃ φράζουσι. Καὶ δὲ Φαῦστος οὐκ ἀλη-
θεῖς εἶναι τοὺς λόγους νομίσας, συνδειπνήσας τῷ Σί-
μωνι, μετά γε τῶν ἑταίρων Ἀππίωντες καὶ Ἀννού-
δινος, ἐκ χειρὸς τοῦ Σίμωνος λαμβάνει τὸ μύρον,
καὶ τὸ ἴδιον ἀλειψάμενος πρόσωπον, τὴν τοῦ Σίμω-
νος¹⁵ εὔθυնος ὑπέδυν μορφὴν. Πλὴν ἐν μέσῃ τη̄ νυκτὶ
δικαστές δὲ Σίμων, τὴν ἐπὶ τῆς Ιουδαίας φυγὴν
ἰκατέτο.

CXXXVI. Ήμεῖς δέ γε οἱ τῷ Πέτρῳ συνόντες, δι'
ἄντες νυκτὸς ἀλλήλοις¹⁶ διομιλοῦντες, ὑπὸ τε τὸνοῦς
καὶ χαρδὸς τῶν λεγομένων, νήφοντες δενυκτερεύσα-
μεν. Ἐδην δέ πινος τῆς νυκτὸς ὑπαυγάζομέντης, δὲ Πέ-
τρος ἐμβλέψας ἐμοὶ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς, Ἐφῆ· Διαπορῶ
τι ἄρα γι τῷ ὑμετέρῳ πατέρῳ γέγονε¹⁷. Καὶ λέγοντος
ταῦτα, ίδού καὶ δὲ πατήρ ἡκε, τὸν Πέτρον ἥμιν περὶ¹⁸
τοῦ διαλεγόμενον ἤδη καταλαβὼν ἀθυμοῦντά τε
ἴδιαν, καὶ προσαγορεύσας, ἀπελογήσατο δὲ¹⁹ ἡν αἰτια-
ἴδια κεκοίμηται. Ήμεῖς δὲ ἐμβλέποντες αὐτῷ ἐξεστη-
καίμεν, τὸ εἶδος Σίμωνος ὀρῶντες, φωνῆς δὲ τοῦ πα-
τέρος ἡμῶν ἀκούοντες Φαῦστον. Καὶ δὴ φευγόντων
ἡμῶν αὐτὸν, δὲ πατήρ ἐξεπέληκτο²⁰. Μόνος δὲ Πέ-
τρος τὴν κατὰ φύσιν αὐτοῦ μορφὴν ἐνορῶν, πρὸς
ἥρη· Ἐφῆ· Τίνος ἐνεκεν τὸν ὑμέτερον ἀπωθεῖσθε πα-
τέρα καὶ ἀποστρέψεθε; Ήμεῖς δὲ πρὸς αὐτὸν καὶ
τὸ μῆτηρ· Ὅτι· Σίμων ἡμῖν οὕτος φαίνεται, φωνὴν
ἴδιαν τοῦ ἡμετέρου πατέρος. Καὶ δὲ Πέτρος· Οὐ, φράσιν·
οὐδὲν μὲν τὸ ἀμάγευτος αὐτοῦ φωνὴ γνώριμός ἐστι
μήτηρ· ἐμοὶ δὲ τοῖς ἀμαγεύτοις ὀφθαλμοῖς, καὶ τὸ
ἴδιον ἱποῖδιν ἐστι καθορᾶται· ἐπειδὴ μή Σίμων ἐστὶν
ἄντος, ἀλλὰ Φαῦστος ὁ ὑμέτερος δητας πατήρ. Τότε
τὸ προσεμβλέψας καὶ τῷ πατέρι λέγει· Τὸ γῆστιν
τοι εἴδος αὐτοῖς οὐ φαίνεται, ἀλλὰ Σίμωνος τοῦ ἀσ-
θετέτου καὶ ἥμεν ἔχθιστου.

CXXXVII. Ταῦτα τοῦ Πέτρου διαλεγομένου, ἐπεισῆγει

A ac salutatis, consedit. Simon vero audiens quosdam
jussu regio adventaturos, qui ipsum quererent,
qui dicerent, Cæsarem multis magis interse-
ctis, deinde et de Simone certiorum factum, ad in-
vestigationem illius misisse, ut in illum etiam animo
advertiset; ad Annubionem et Appionem insit:
Faustum, qui ad nos venit, facite cibum nobiscum
sumere; ego autem unguentum quoddam confi-
ciam, ut cœnatus et perungens se, cunctis habere
formam meam videatur.

CXXXV. Cumque hæc Simon dixisset, Appion
et Annubion aiunt ad illum: Et quodnam tibi lu-
crum ex hac machinatione adveniet? Respondit Si-
mon: Primo quidem, comprehenso illo, qui me
querent desistent ab indagatione contra me sus-
cepta. Quod si etiam a manu regia occisis fuerit,
maximum luctum habebunt ejus liberi, qui me de-
relicto ad Petrum se contulerunt. Appion vero et
Annubion privatim omnia Fausto aperiunt, insidiag-
que commemorant. Et Faustus vera non esse ea
verba arbitratus, cœnatus cum Simone et cum so-
dalibus Appione et Annubione, unguentum sumit
ex Simonis manu; ac unguens faciem suam, illico
induit formam Simonis. At media nocte exsurgens
Simon, in Judæam fugit se abripuit.

CXXXVI. Porro nos, qui cum Petro eramus,
per totam noctem inutuo colloquentes, præ volu-
ptate ac lœtitia ex iis quæ dicebantur orta, vigiles
pernoctavimus. Jam vero ubi sublucere cœpit, Pe-
trus me et fratres intuens, ait: Nescio quidnam
patri vestro contigerit. Dumque hæc dieeret, ecco
pater advenit, Petrum nobis de ipso jam loquentem
nactus: quem cum videret anxiū atque salutasset,
rationem et causam reddidit cur pernoctasset foras.
Nos autem respicentes eum, obstupuimus, qui Si-
monis speciem videremus, at vocem patris nostri
Fausti audiremus. Cumque fugeremus eum, pater
animo percultus est. Cæterum Petrus, qui unus na-
turalem ejus formam cernebat, ait ad nos: Quare
patrem vestrum repellitis et aversamini? Nos vero
et mater ad eum: Quoniam ille nobis videtur esse
Simon, vocem habens patris nostri. Tum Petrus:
Nequaquam, inquit: vobis quidem vox illius, quæ
magis vim non sensit, nota est sola; meis autem
non fascinatis oculis etiam effigies, qualem habet,
conspicitur: quandoquidem iste non est Simon,
sed Faustus, vere pater vester. Tuncque ad patrem
respiciens, ait: Germana species tua ipsa non ap-
paret, verum Simonis impiissimi ac nobis inimi-
cissimi.

CXXXVII. Ila Petro loquente, ingressus est qui-

VARIÆ LECTIÖNES.

¹⁰ al. μαθών. ¹¹ al. ὡς καὶ τοὺς πρὸς αὐτοῦ μάργους. ¹² al. σκευάσω. ¹³ al. ἀναλαβὼν τὸ ίδιον χρή-
ται πρόσωπον. ¹⁴ al. προστρυγόντες τῷ Πέτρῳ συνεργοῦσι. ¹⁵ deest in al. ¹⁶ al. ἐπαλλήλων πυνθανόμε-
ναι. ¹⁷ al. ἔδειξε. ¹⁸ al. αἰδοῦς τὸ οὕτον; ἀπηνῶς καὶ ἔχθρωδις; αὐτῷ χρῆσθαι.

dam ex iis qui præcesserant, Antiochia veniens, dixit que : Hæc scire te volo, domine mi Petre. Simon cum esset Antiochiae, publice multa portentosa faciens, nihil aliud operam dabat, quam ut te odiosum illis redderet, quem magum nominabat et præstigiarem, et cæde multa pollutum : propter quod adeo illos adversus te irritavit, ut omnes illius loci aveant ipsas carnes tuas ferino more deglutire. At nos, multum contra te fremere civitatem intuiti, venimus ut nuntiaremus tibi. Sed et quidam homo regius a Cæsare querendi Simonis gratia ad provinciæ præsidem missus, audiens illum fuga Iudeam petivisse, ipse quoque ad eum querendum abiit, ut ex Cæsaris præcepto pœnas de eo capiat.

CXXXVIII. Quibus auditis, Petrus ad Faustum patrem ait: Ipse auribus tuis audisti ex iis qui eum præcessissent venerunt Antiochia, quenadmodum Simon illic positus multitudinem adversus me vehementer concitarat; planum, et cæde pollutum, ad hæc magum ac præstigiarem, aliaque hujusmodi nuncupans. Igitur nunc facito statim, quod ego præcipio tibi: et, relicto Clemente apud me, ipse præcede ad Antiochenam urbem, una cum uxore Mathidia, atque Faustino et Faustiniano liberis: erunt etiam tecum alii quidam, qui meam voluntatem poterint exsequi: cum his Antiochiae consistens, dum formam Simonis jam circumseris, palam prædicta tuam pœnitentiam.

CXXXIX. Ista cum Petrus dixisset, Faustius qui mentis acumine pollebat: Novi, inquit, domine mi, quid hæc sibi velint verba; quare ne labora: mihi enim curæ erit, quando illic fuero imperata perlucere. Itaque noctu cum iis, quos Petrus juxaserat, digressus ab urbe pater, Antiochiam, propinquam civitatem, venit. Stansque in medio foro, dixit ad multitudinem: Ego Simon, ego hæc vobis pronuntio, et fateor me inique mentitum esse adversus Petrum. Non est impostor, non sanguinarius, non præstigiator, neque affinis ulli eorum scelerum quæ aliquando de eo prædicavi. Deprecor vos ego ipse, qui causa odii erga illum vestri existi, desinius odio illum prosequi. Nam Dei Filii qui propter mundi salutem venit, iste est verus apostolus. Quocirca et ipse ego vobis consiliarius in re quæ ad salutem vestram pertinet efficior, moneoque ut ei fidem habecatis, Deoque quem annuntiat creditatis: alioqui tota vestra civitas funditus peribit, ac vos cum illa. Cujus autem gratia hæc dixerim, etiam id vos scire volo. Hoc enim nocte angeli Dei me impium graviter flagellarunt quod veritatis pœnæconi essem inimicus. Hortor itaque, ne etiamsi ipse alio tempore veniens tentavero contra Petrum loqui, recipiatis me ac audiatis. Vobis quippe constitutor,

A τις τῶν προσδων ἀπὸ τῆς Ἀντιοχείας ἐληλυθός, λέγουν Εἰδέναι σε θέλω, κύριέ μου Πέτρε, δις Σίμων ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ ὅτε ὑπῆρχε, δημοσίᾳ πολλὰ τεράστια ποιῶν, οὐδὲν ἔλλο σπουδάζων ἦν, ἢ σε ματρὸν αὐτοῖς καταστῆσαι, μάγον τε ὄνομάζων, καὶ γότα, καὶ μιαρφόν· ἐφ' ᾧ καὶ τοσοῦτον αὐτοὺς ἡρέστιον κατὰ σοῦ, ὡς γλυκεσθαι τοὺς ἔκει πάντας, τῶν σαρκῶν αὐτῶν θηριωδῶς ἀπογεύσασθαι σου. Ἡμεῖς δὲ πολὺ κατὰ σοῦ βρύχουσαν τὴν πόλεν ἔωραχτες, ἥλθομεν ἀπαγγεῖλαι σοι. Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ Καίσαρος πεμφθεὶς τις βασιλικὸς πρὸς τὸν τῆς ἐπαρχίας ἡγούμενον, εἰς ἀναζήτησιν Σίμωνος, μαθὼν ὅτι φυγάς εἰς Ἰουδαίαν ὤχετο, καὶ αὐτὸς κατὰ ζήτησιν αὐτοῦ ἀπῆλθεν, ἵνα κατὰ τὴν πρόσταξιν Καίσαρος τιμωρήσῃς αὐτὸν.

B CXXXVIII. Ταῦτα ἀκούσας φησὶ πρὸς τὸν πατέρα Φαῦστον δέ Πέτρος· Αὐτὸς ἰδοὺς⁷⁰ ὡστὶ ἀκήκοας τῶν προσδων ἀπὸ Ἀντιοχείας εἰσεληλυθότων⁷¹, ὡς ἔκει γεγονός δὲ Σίμων, ἴσχυρῶς τοὺς δῆλους παρώντας ἔκει ἐμοῦ, πλάνον τε καὶ μιαρφόν, πρὸς δὲ καὶ μάγον καὶ γότα, καὶ τὰ τοιαῦτα καλῶν. Νῦν δὲ ἐπιτῆς ποίησον δὲ γάρ σοι ἐντέλλομαι· καὶ καταλιπὼν Κλήμεντα πάρ' ἐμοὶ, προλαβὼν αὐτὸς εἰς τὴν Ἀντιοχίαν κατὰ⁷² τῆς γυναικὸς Ματθίδιας, ἵτι δὲ Φαῦστινον καὶ Φαυστινιανοῦ τῶν υἱῶν· συνέσονται δὲ σα καὶ δῆλοι τινὲς, οἵ τινες δυνατοὶ ἔσονται ὑπουργῆσαι μου⁷³ τῷ βουλήματι· μετὰ τούτων ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ⁷⁴ γενόμενος, ἐν δοψι τὸν μορφὴν Ἐπὶ Σίμωνος περιφέρεις, δημοσίᾳ κήρυξον τὴν σεαυτοῦ μετάνοιαν.

C CXXXIX. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, δέκις δὲ εἰς τὸ νοῆσαι Φαῦστος Όδα, Ἐφη, κύριέ μου, τοι βούλεται τὰ δῆματα ταῦτα. Διὸ μὴ κάμνε· μιλήσει γάρ μοι ἔκεισε γενομένῳ⁷⁵ διατελέσαι τὸ προστατόμενον. Καὶ δὴ τὸ⁷⁶ ὑπὸ νύκτα δὲ πατήρ μεθ' ὧν ἐκέλευσε Πέτρος τὴς πόλεως ἐξόρμισας, ἐπὶ τὴν πλησίον Ἀντιοχείαν ἥλθε. Καὶ στάς ἐν μέσῳ τῆς ἀγορᾶς, εἰρήκε πρὸς τὸ πλήθος· Ἐγὼ Σίμων, ἐγὼ ταῦτα ὑμῖν κηρύσσω, καὶ δομολογῶ ἀδίκως καταψεύσασθαι Πέτρου. Ήδη ἐστι πλάνος, οὐ μιαρφόν, οὐ γότης, οὐδὲ δύστα ποτὲ φαῦστη περὶ αὐτοῦ ἐλεγον. Δέομαι δὲ μάῶν ἐγώ αὐτὸς, δὲ τοῦ πρὸς δῆμας μίσους αἵτιος αὐτῷ γεγονός, πάντας δὲ μιτοῦντες αὐτόν. Τοῦ γάρ πρὸς σωτηρίαν κόσμου ἐπιφανέντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἀψευδῆς δέστιν οὖτος ἀποστόλος. Διὸ καὶ αὐτὸς ἐγὼ σύμβουλος ὑμῖν τά γε πρὸς σωτηρίαν τὴν ὑμετέραν καθίσταμαι. Καὶ πάραν πειθεσθαι τούτῳ, καὶ πιστεύειν τῷ ὑπὸ αὐτοῦ κηρυσσόμενῳ Θεῷ· ἐπει πάσσος ὑμῶν ἡ πόλις ἀρδην ἀπολεῖται, καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῇ. Ὅτου δὲ χάριν εἰρήκα ταῦτα, καὶ τοῦτο ὑμᾶς εἰδέναι βούλομαι. Ταῦτη γάρ τῇ νυκτὶ διγγελοὶ με⁷⁷ Θεοῦ τὸν ἀσεβῆ, ὡς ἔχθρον δητα τῷ τῆς ἀληθείας κήρυκι, δεινῶς ἐμαστήσουν. Παρακαλῶ οὖν μηδὲ ἀν αὐτὸς ἐγὼ ἔλλοτε ἐλθὼν κατὰ Πέτρου ἐπιχειρῶ λέγειν, ἀποδέξῃσθαι με. Ἐξομολογοῦμαι γάρ ὑμέν, ὡς ἐγὼ μάγος, ἐγὼ πλάνος, ἐγὼ

VARIA LECTIONES.

⁷⁰ αἱ. οἰκεῖοις. ⁷¹ αἱ. ἐληλυθότων. αἱ. συνεληλυθότων. ⁷² leg. μετά. αἱ. inser. καὶ. ⁷³ αἱ. μει. ⁷⁴ αἱ. Αντιοχέων. ⁷⁵ αἱ. γενόμενον. ⁷⁶ αἱ. δῆτα. ⁷⁷ παύσασθαι. ⁷⁸ οὔτις in αἱ.

γῆς ἀλλὰ μετανοῶ, ἔξεστι γάρ θαυματονοίᾳ μοι τὰ κακά πεπραγμένα⁸⁷ μοι συγχωρηθῆναι.

CXL. Ταῦτα εἰπὼν ὁ πατὴρ δημοσιεῖ ἡ ᾧ ἐκ προσώπου τοῦ Σίμιωνος, καὶ Πέτρον εὐλογήσας, τὴν πᾶσαν Ἀντιοχέων πόλιν εἰς τὸν ἔκεινον πόθον μετέθηκε, καὶ πάντες ἐπιθυμεῖν αὐτοῦ δεινῶς ἐλεγον· Ἐνοι δὲ καὶ γαλεπανούντες αὐτῷ ἡσαν δῆθεν, οἴκα περ αὐτῷ ἔκεινον Σίμιωνι δότι, διὰ τὸ ὑπερβάλλον τῆς περὶ τὸν Πέτρον στοργῆς· καὶ χειρας ἐπιβαλεῖν ἐπεχειρουν. Καὶ δὲ μὴ παρ' αὐτῶν ἀνανεῳδῇ δεδοικών, ἕξαυτῆς ἐλθεῖν πάμφας τῆς τὸν Πέτρον, ὅπως αὐτὸν ἐπικαταλάβῃ ζῶντα, καὶ ἀκμαζούσῃ τῷ πρὸς αὐτὸν πόθῳ τῇ πάλει εὐκαίρως ἐπιφανῆ. Πέτρος δὲ τούτων ἀκούσας πρὸς τὸ ἐκπλησιάζειν πλείστους ἀγαγῶν⁸⁸, ἐπίσκοπόν τε καταστῆσας, καὶ ιασόμενος πολλοὺς καὶ βαπτίσας, δέμαρας ἐπιμελεῖς τρεῖς τῇ Λαοδίκειᾳ, ἐπὶ τὴν πλησίον ὄρμήσειν Ἀντιοχειαν ἐσπεύσε.

CXLI. Καὶ δὴ τὴν πόλιν καταλαβόντα, τὸ πλῆθος συδραμὸν ἄπαν μετὰ χαρᾶς ὑπεδέξατο, ὡς τῆς ἀληθείας κήρυκα καὶ ἀπόστολον. Προσευξάμενος δὲ καὶ χειρας αὐτοῖς ἐπιθεῖς, πάντας τοὺς κακῶν ἔχοντας ἀνέραπτευσεν, ἵνα τε Θεὸν ἐν τρισιν ὑποστάσεσιν εὐαγγελισάμενος, καὶ πολλὰ διδάξας αὐτοὺς περὶ μωναρχίας. Εἰτα πρὸς τὴν ξενίαν ἀπῆγειμεν. Γνωὺς δὲ διέρων διὰ Πέτρος παρῆν, προσδραμών, ἐκαύτον τε τῇ τῇ προσκαταβαλῶν, τὰ ἔκεινον κατησπάζετο ἤνην, ἀξιῶν τῷ θείῳ τελειωθῆναι βαπτίσματι, ὥστε τὸ ἀρχαῖον τε τῆς ψυχῆς κάλλος καὶ τὴν μωρφὴν τοῦ σώματος ἀπολαβεῖν διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ κοινωνίας τῶν ἀχράντων γενέσθαι τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων. Καὶ δὲ Πέτρος κατηχήσας αὐτὸν, εἰρηκώς τε πολλὰ τοπερὶ σωτηρίας, ἐπὶ τέλει δὲ καὶ τούτῳ εἰτάνων, ὡς δὲ Κύριος τὴν Ιησοῦς Χριστὸς δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῖς μαθηταῖς ἐντελλόμενος· Ὁ πιστεύσας⁸⁹, Ἐφη, καὶ βαπτισθεὶς, σωθήσεται· καὶ· Κατὰ τὴν πίστιν σου γενθήτω σοι ὡς θελεῖς. Ἐπειπερ δὲ καρδιῶν ἐπειρέαν τῇ, τροφῆς μεταλαβόντας⁹⁰⁻⁹¹, μετὰ τὴν συνήθη εὐχήν, δὲ πνικὸς⁹² ἐλάμβανε.

CXLII. Τῇ δὲ ἐπιούσῃ δρθριαίτερον πάλιν ἀναστὰς ὁ Πέτρος, καὶ προσευξάμενος, μετακαλεῖται σὺν ἡμῖν τὸν πατέρα, καὶ Σήμερον, ὡς ἀδελφοί, λέγει, μεγάλη γαρ τίνεται ἐν τῷ οὐρανῷ, ἐπὶ τῇ θεοδωρήτῃ ἀνατίνασι τοῦ καλοῦ γέροντος Φαύστου. Καὶ παραλαβόντας ἡμᾶς ἔξηγειμεν κατὰ ἀνατολὰς τῆς πόλεως, ἔνθα⁹³ ἦν ὑπάτα πολλά τε καὶ καθαρά, καὶ μόνον τὸν πατέρα ἴστων ίδει, κατηχήσας τε πολλὰ καὶ διδάξας αὐτὸν τὰ περὶ Θεοῦ καὶ τῆς διὰ σαρκὸς αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἐπιδημίας, ἐβάπτισεν αὐτὸν εἰς τὸ δνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος· καὶ ἀρτον λαβόν, ἐυχαριστήσας τε καὶ εὐλογήσας, τῶν ιερῶν αὐτῷ κοινωνεῖ μυστηρίων. Καὶ ἡμεν διμοῦ πάντες ἀγαλλώμενοι ἐν Κυρίῳ νύκτα τε καὶ μαθ' ἡμέραν, ἐπὶ τῇ τοῦ πατρὸς διὰ⁹⁴ τοῦ θείου πνεύματος ἀν-

A ego sum magus; ego impostor, ego præstigiator; sed penitent me, et fortassis per penitentiam ea que improbe gessi, mihi possunt condonari.

CXL. Hic cum pater publice, quasi ex persona Simonis dixisset, et Petrum lauasset, universam Antiochiensem civitatem ad illius desiderium traduxit, cunctique se cum vehementer exoptare asserabant: nonnulli vero etiam patri, tanquam is ipse esset Simon, succensabant, propter nimietatem amoris erga Petrum, et manus injicere conabantur. At ille veritus ne ab ipsis interficeretur, per legatum postulavit a Petro, continuo ut veniret, quo se nancisceretur vivum, et in urbem desiderio illius flagrantem opportune adventaret. Quibus auditis, Petrus plurimos ad agendum conventum adduxit, et episcopum constituit, multos curavit atque baptizavit, triduoque Laodiceæ præterea commoratus, Antiochiam propinquam civitatem adire festinavit.

CXLI. Et quidem cum ad urbem pervenisset, universus populus accurrens, cum gaudio ipsum exceperit, tanquam veritatis praconem et apostolum. Precibus autem fusis, et manibus super eos positis, universis male habentibus attulit medicinam: item unum Deum in tribus personis annuntiavit, pluribusque eos de unius numinis principatu docuit. Deinde ad hospitium nos receperimus. Intelligens autem senex Petrum adesse, accurrat, seque dejiciens in terram, illius pedes complectebatur, rogans ut divino baptismate consummaretur; quo antiquam animæ pulchritudinem, et formam corporis reciperet per baptismum, sicutque particeps intemperiorum Christi mysteriorum. Et Petrus, tradita ei Christianæ religionis doctrina, multisque de salute prolatis, tandem hoc addidit Dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei, in mandatis ad discipulos dixisse: Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salutis erit⁹⁵; et: Secundum fidem tuam fiat tibi sicut ris⁹⁶. Cunque tempus ad vesperam inclinaret, cibum sumpsimus; et post solitam preicationem, somnus nos occupavit.

CXLII. Sequenti vero die Petrus iterum maturius surgens, postquam oravit, patrem et nos accersivit; et: Hodie, inquit, fratres, magnum gaudium orietur in celo⁹⁷, propter divinum munus renascendiæ boni senis Fausti. Cumque nos assumpsisset, egressi sumus ad loca orientalia civitatis, ubi multæ erant aquæ ac puræ: solumque patrem seorsum sumens, multisque instituens, tradensque illi doctrinam de Deo ejusque in carne ad nos adventu, baptizavit eum in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti: cumque panem accepisset, gratias egisset ac benedixisset, sacra ipsi mysteria impertivit. Et eramus pariter cuncti in Domino noctu ac interdiu exultantes, tum de patris per divinum Spiritum instaurata nativitate, tum de auditione ora-

⁸⁷ Marc. xvi, 16. ⁸⁸ Matth. ix, 29. ⁸⁹ Luc. xv, 7.

VARIE LECTIONES.

⁹⁰⁻⁹¹ deest in al. ⁹² al. συναγαγῶν. ⁹³ deest in al. ⁹⁴ al. μεταλαβόντες. ⁹⁵ al. inser. ἡμᾶς. ⁹⁶ οὐαρεῖ. ⁹⁷ al. τιμᾶ.

culorum Petri. Cum igitur per aliquod tempus una ageremus, omnibus patuerunt res nostra, et in omnium ore versabamur, cunctique mirabantur de universis quae contigerant nobis, Deinde erga nos patrocinium, in nostra recognitione, celebrabant.

CXLIII. Fama igitur quoquaversus pervagante, Antiochiae praeses cuncta quae patri et matri acciderant resciscens, quodque ad Cæsarem cognitione attinerent, de his refert ad Tiberium. Quibus auditis, imperator jubet eos quamprimum Romam mitti: quod et factum est: illosque magno cum honore ac satellitio praeses ex Antiochia mittit ad Tiberium Cæsarem. Intuitus autem Cæsar patrem et matrem, agnitisque eis, super re obstupuit, patrisque cervicem complexus, acriter flavit. Cohibito autem luctu, ad senatum respiciens, ait: Gaudete mecum, omnes, et commune festum agamus, inventionem Fausti et Matthidiae: quod cum mortui putarentur, revixerunt, cumque periissent, reperti sunt. Postea et cum iis epulatus, multaque pecunia tradita, insuperque ipsos ad famulatum servis augens ac ancillis, plurimo comitatu et honore circumdebat. Qui etiam non exiguo tempore Rōmā æstatem egerunt; pie quidem viventes, suaque erogantes pauperibus, et consecutati omnes alias virtutes; donec in senectute bona, eis quae hic sunt reliqui, Christi regnum consecuti sunt; exemplar vita ac specimen ad virtutem accuratissimum, suam vitam Romanæ recipublicæ largiti.

CXLIV. Ceterum ego Clemens cum fratribus adhuc apud Petrum doctorem mansi, qui evangelicæ prædicationi insisiebat, et complures variis morbis ac perpessionibus curabat. Deinde ille uribus peragrat, Rōmam quoque pervenit; atque in qui concurrebant, verbum pietatis annuntiavit, multosque per baptiſtum adduxit ad Christi religionem, tam viros quam mulieres; adeo ut et brevi tempore nobilium mulierum clarissimis, quasque solent matronas nuncupare, propemodum universis persuaserit ad sanctum baptiſtum confugere, ac Deo credere.

CXLV. Porro cum ipsi jam vita relinquenda fuit, et proficiscendum ad magistrum Christum, Evangelii cursu consuminato (id quippe notum illi erat, quodque ipse etiam ad crucem, ut cum Magistro passionem et gloriam communem haberet, damnandus esset); una congregatis cunctis fratribus, apprehensa manu mea, stans in media con-

^a II Tim. iv, 7.

VARIAE LECTIÖNES.

⁹⁷ al. χαρισάμενος. ⁹⁸ al. ἐπιχορηγοῦντες. ⁹⁹ al. διήγειλε. ¹⁰⁰ al. τοῦτο.

VARIORUM NOTÆ.

(16) *Tiberiū.* Alter Nicephorus, *Hist. eccl.*, lib. ii, cap. 35. A cuius sententia discedit Freccius t. II, lib. ii, cap. 10. Est autem Nicephori sententia, hæc sub Nerone contigisse. Cot.

(17) *Kαὶ δὲ οὐλόρος ματρώρας οἰδε καλεῖται.* Legit Barthius lib. xxxii *Adversarijum* cap. 14: δις καὶ

A γεννήσει, καὶ τῇ ἀκροάσει τῶν Πέτρου λογίων. Χρόνον οὖν τινὰ ἔπι τὸ αὐτὸν διαγαγνώντων ἡμῶν, πᾶς δῆλα κατέστη τὸ καθ' ἡμᾶς· καὶ ἐν τοῖς ἀπάντων ἦμεν στόματι, καὶ πάντες ἐθαύμαζον ἐπὶ ταῖς τοῖς συμβεηκόσιν ἥμεν, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς βοήθειαν, ἐπὶ τῷ ἀναγκωρισμῷ ἥμῶν ἐμεγάλων.

CXLIII. Τῆς φήμης οὖν πανταχόσες διαθεσίσης, ἵ τῆς Ἀντιοχέων ἡγεμῶν πάντα τὰ συμβεηκότα ἐπὶ τε τῷ πατρὶ καὶ μητρὶ γνοὺς, καὶ ὅτι Καίσαρι κατὰ γένος προσῆκουσιν, ἀναφέρει ταῦτα τῷ Τίβεριῳ (16). Καὶ ὁ βασιλεὺς ἀκούσας, κελεύει τὸ τάχος ἀναπεμψθῆναι αὐτοὺς εἰς Ῥώμην· δικαίων· καὶ γέγονε· καὶ μετὰ πολλῆς τιμῆς καὶ δορυφορίας ὁ ἡγεμὼν ἐξ Ἀντιοχείας πρὸς τὸν Καίσαρα Τιβέριον αὐτοὺς ἀποστέλλει. Θεασάμενος δὲ ὁ Καίσαρ τὸν τε πατέρα, καὶ τὴν μητέρα, καὶ ἐπιγνοὺς αὐτοὺς, ἐξέστη ἐπὶ τούτῳ. Καὶ περιφίξας αὐτοῦ τῷ τραχτήλῳ, θερμῶς ἔκλαιεν. Ἐπισγὼν δὲ τοῦ πένθους, πρὸς τὴν σύγκλητον ἀποβλέψας· Συγχάρητέ μοι, Ἐφη, πάντες καὶ κοινὴν ἔργην πατώμεθα, τὴν ἀνεύρεσιν Φαύστου καὶ Ματθιδίας, τὸν νεκροὶ νομιζόμενοι ἀνέστησαν, καὶ ἀπολαύστε εὐρέθρον. Εἴτα καλεύωντος μετ' αὐτῶν καὶ χρήματα πολλὰ χρητάμενος⁹⁷, ἔτι δὲ καὶ παῖδας καὶ παιδίσκους εἰς ὑπηρεσίαν αὐτοῖς δεδωκός, θεραπεύει πλειστηραὶ ταῖς τιμῇ περιέβαλεν. Οἱ καὶ χρόνον οὖς τι βραχὺν τὸν Τίβηρα διῆγον, εὐσεβῶς μὲν βιοῦντες, καὶ πέντε τὰ δαυτῶν χορηγοῦντες⁹⁸, καὶ πᾶσαν ἀλλήν ἀρετὴν μετεργόμενοι, ἕως ἐν γῆραις καλῶς τὰ ἐνταῦθα λιπόντες, τὴν Χριστοῦ βασιλείαν τὴλάξαντο, ἀρχέτυπον βίου καὶ παρδείγματος πρὸς ἀρετὴν ἀκριβέστατον, τὸν ἐαυτὸν βίον τῇ Ῥωμαϊκῶν παρασχόμενοι πολιτείᾳ.

CXLIV. Ἐγὼ μέν τοι Κλήμης μετὰ τῶν ἀδελφῶν ἔτι παρὰ τῷ διδάσκαλῷ Πέτρῳ μεμενηκώς, ἔχομέν τοι τὸν ἀγρύγματος, καὶ πολλοὺς ἐκ ποικιλῶν νόσων καὶ παθῶν ιωμένων. Ἐπει τὰς πόλεις ἐκείνος ἀκείνου ἔρθασε καὶ εἰς Ῥώμην, καὶ τοῖς συνιοῦσι τὸν τῆς εὐτεβείας λόγον διήγειλε⁹⁹, καὶ πολλοὺς τὸν μέρει Χριστοῦ προστήγαγε διὰ τοῦ βαπτισμάτος, ἀνδρας τε καὶ γυναικας, ὡς καὶ τῶν εὐγενῶν γυναικῶν τές περιφανεστέρας, καὶ διὰ διάλογος ματρώνας οἵδε καλεῖν (17), ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ μικροῦ δεῖν πάσας προσδραμεῖν πειται τῷ ἀγρῷ βαπτίσματι, καὶ πιστεῦσαι θεῷ.

CXLV. Ἐμελλε δὲ καὶ αὐτὸς ἡδη τὸν βίον ἀποπινέν, καὶ πρὸς τὸν διδάσκαλον ἐκδημῆσαι Χριστὸν, τὸν τοῦ Εὐαγγελίου δρόμον τετελεκόν· ἐπει περ ἐγνωστὸ τούτῳ¹⁰⁰ καὶ ὅτι σταυρῷ μέλει καὶ οὗτος καταχριθῆναι, ἵνα τῷ διδάσκαλῷ καὶ πάθους κοινωνήσῃ καὶ δέξῃ· μιᾶς συνηθροισμένων τῶν, ἀδελφῶν πάντων, τῆς χειρός μου λαβόμενος, στὰς ἐν μέσῳ τη

ματρώνας διάλογος οἵδε καλεῖν, παρὰ qui le transpositione, verum minime necessaria. Per matronas intelliguntur honestas seminae, honesto nobilique loco natae; ut discere est ex Cedreno et Servio. Εορτὴ τῶν Ματρωναλῶν memoratur a Plutarcho in *Romanis* Vita. Id.

τεκλησίζει· Ἀκούσσατέ μου, ἔφη, τέκνα καὶ ἀδελφοί· τὸν μὲν ἐμοῦ δρόμου τὸ τέλος ἔγγυς· τοῦτο γάρ καὶ ήδη μοι ἔγνωσται· Κλήμεντα δὲ τοῦτον ἐπίσκοπον ὑμῖν γειροτονῶ σῆμερον, ώς καὶ τὴν ἐμὴν τῶν λόγων ἐπίστευσα^{1..3} καθέδραν, ὡς ἀπαρχῆς μοι καὶ μέχρι νῦν συνδεύσαντά, καὶ οὕτω πασῶν μου τῶν ὅμιλῶν ἐπεκούσαντα, δεὶς ἐν πᾶσι μοι τῶν πειρασμῶν κοινωνίεσσι, τῇ πίστει προσκαρτερῶν εὐρέθη· διὸ ἐγὼ ἀκριβέστατα πάντων οἰδα θεοσεβῆ καὶ φιλάνθρωπον, ἄγνον τε καὶ αὐτόρονα, ἀγαθὸν, δίκαιον, μακρόθυμον, καὶ γενναῖον εἰδότα φέρειν τὰς ἐνίων τῶν κατηχουμένων ἀχαριστίας. Διὸ αὐτῷ μεταδίδωμι τῆς ἔξουσίας τοῦ δεσμείν τε καὶ λύειν. Δῆσεις γάρ δεὶς δεθῆναι, καὶ λύσεις πάντων δεῖ λυθῆναι, ὡς τὸν τῆς Ἐκκλησίας κανόνα καλῶς εἰδόντας. Αὐτοῦ οὖν ἀκούσατε, εἰδότες διὸ τὸν ἀληθεῖας προκαθεξόμενον λυτῶν, εἰς Χριστὸν ἀμαρτάνει, καὶ τὸν πατέρα τῶν ὅλων παροργίζει θεόν· οὐ εἰνεκεν οὐ κατέσται. Καὶ αὐτὸν οὖν δεῖ τὸν προκαθεξόμενον, λατροὺν τόπον ἐπέχειν, οὐ θηρεουθέντον θυμόν.

CXLVI. Ταῦτα αὐτοῦ λέγοντος, ἐγὼ Κλήμης πεσῶν ήπι γῆς, πολὺς ἦν τοῦ διδασκάλου δεδμένος, καὶ τὸν θρόνον ὡς μάλιστα παραιτούμενος. 'Ἄλλ' ὁ θεός ἀπέτολος· Περὶ τούτου με μὴ ἀξίου, εἰπών, & γάρ δι θεὸς βούλεται⁴, τίς ικανὸς ἀνθρώπων διασκεδάσαι; Τίς πρὸς τὸ πλῆθος ἰδών· Καὶ ὑμεῖς, ἔφη, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, τὴν δρειλομένην ὡς πατέρι τιμῆν καὶ εὐπειθεῖν διὰ παντὸς ἀποδιδόνται τῷ ὑμῶν πατέρι μὴ Νομίσματε⁵· οὗτοι γάρ καὶ ὑμεῖς ποιμανεσθαντείς εἰσεστε, καὶ ποιμὴν οὗτος ἔσται, καὶ οὐ μισθωτές, τοῦ ποιμένου ἐπιμελούμενοι· 'Ἐπεσθε γάρ εἰδότες ὃς δ τὸν ποιμένα τε καὶ διδάσκαλον ἐν τοῖς κατὰ θεὸν λυτῶν, τὸ τοῦ θεού πνεύμα λυπεῖ, οὐ τὴν καθέδραν οὔτος καὶ τὸν τόπον ἐπέχει· καὶ δ τοὺς αὐτοῦ λόγους ἀθετῶν, Χριστὸν ἀθετεῖ, καὶ παραβάτης νόμου τύρισκεται. Πρὸς πάντων δὲ τὰ τῆς πίστεως ὑμῖν ὑγιῶς ἵχτεσταν καὶ βεβαίως, κινδύνῳ μηδὲν σαλευόμενά· ἐπειτα καὶ διὸς ὑμῶν καθαρὸς ἔστω, η καθαιρέσσθω· καὶ προηγουμένως δ τοῦ σώματος ἀγιασμὸς σπουδαίων οὐδὲνς γάρ τούτου χωρὶς, τὸν Κύριον ὑψεται. Τὸ εἰργυκόν τε καὶ ἡμερὸν ἀλλήλοις παντὶ τρόπῳ περιποιεῖσθω^{6..7}. Εἰ δὲ καὶ συμβαῖη ποτὲ ἀλλήλων μεταξὶ επινόντων, μη ἐπιθυμέατω ὑμὲν δ ἥλιος, οὕτως ἔχουσι. **Tεῦ**⁸ κρίνειν τὸν πλησίον εὐλαβεῖσθε· φαρισαΐδην γάρ τούτο, καὶ κρίσεως ἔνοχον. Τῆς φιλοξενίας καὶ τύποις μη ἐπικανθάνεσθε· τοῦτο γάρ ἐντολὴ τοῦ πρώτου Διδασκάλου καὶ Σωτῆρος^{9..10} θεοῦ. Τοῖς πτασίοις συγχωρεῖτε τὰ ἀμαρτήματα· οὕτως γάρ καὶ αὐτὸς ἀπαύστως^{11..12} ἐρέστε τὸ 'Ἄχες ήμūν τὰ ὀρειδήματα ήμων'. Ζυγά, μέτρα, καὶ σταθμία, μηδὲ ἐν¹³ διάκονον ἔστω. Οὕτω γάρ¹⁴ εὐνομουμένη πόλις, ἡ τοῦ **Math. xvii, 49.** **b** **Luc. x, 16.** **c** **Ephes. iv, 26.**

VARIAE LECTIONES.

^{1..3} al. πιστεύω. ⁴ al. βεβούλευται. ⁵ al. ἀλλαίποιτε. ^{6..7} al. περιποιεῖσθε. ^{8..9} al. τό. ^{10..11} al. πρεπον. ^{12..13} al. ἀποτασσως. ¹⁴ al. inser. ὑμῖν. ^{15..16} Εὐνομουμένη πόλις. Παρ' ἀνθρώποις τοῖς εὐνομουμένοις, θεωροῦ καὶ εἰργυκόν τοῖς εὐνομουμένοις. Άριδης κομικός, ἀκριβεῖς. **Civit.**

A cione et ecclesia: Audite me, inquit, filii et fratres: cursus quidem mei finis prope est: id enim et jam mibi est cognitum: Clementem autem hunc, episcopum vobis hodie ordinio; cui et meam sermonum cathedram credo; quoniam ab initio hucusque comes mihi fuit, siveque omnes audivit conciones meas; qui in omnibus particeps tentationum et periclitationum mearum factus, in fide perseverare inventus est; quem ego omnium certissime novi esse Dei cultorem, et hominum amantem, castum, ac temperantem, bonum, justum, patientem, et valentem fortiter ferre ingrata facinora nonnullorum qui Christiana imbuuntur doctrina. Quare illi trado potestatem ligandi et solvendi^a. Ligabit enim quod ligari oportet, et solvet omnino quod solvi debet; ut qui Ecclesiae canonem ac regulam probe cognoscat. Ipsum ergo audite; scientes, eum qui veritatis presidi molestiam exhibet, in Christum peccare, et Deum universorum patrem incitare ad iram; quapropter non esse victurum. Ipse itaque praeses debet medici locum obtinere, non bestiarum ratione carentis furorem.

CXLVI. Hæc eo dicente, ego Clemens procidentia in terram, multis eram in orando doctore, et insede quam maxime deprecanda. Sed divinus apostolus: Noli me, dixit, de hoc rogare: que enim Deus vult, quis hominum dissipare poterit? Postea ad multitudinem respiciens: Et vos, inquit, fratres charissimi, debitum ut patri honorem et obsequium per omnia deferre Patri vestro ne desinit: ita quippe et vobis recte regi seu pasci continget; atque iste erit pastor, non mercenarius, euramque gregis suscipiet. Nam scitote eum, qui pastori ac magistro negotium in rebus que ad Deum pertinent facessit, Dei Spiritum, cuius hic sedem et locum obtinet, contrastare: eumque qui sermones illius spernit, Christum spernere, et legis transgressorum inveniri^b. Ante omnia vero fides in vobis sana sit ac firma, nullo periculo fluctuans; deinde et vita vestra pura aut sit, aut efficiatur; præsertimque excolatur corporis sanctimonia; nemo enim absque ea Dominum videbit. Pax et quietes inter vos omni modo teneatur. Quod si forte scandalum et offensione inter vos acciderit, sol ita affectis vobis non occidat^c. Judicare de proximo cave tote: id si quidem Phariseorum est, et obnoxium judicio^d. Hospitalitatis et beneficentie ne obliviscamini: hoc est enim præceptio primi Magistri ac Salvatoris Dei. Iles qui offendunt peccata condonate: sic namque et ipsi sine fine dicetis illud: *Dimitte nobis debita nostra*^e. Inter trutinas, mensuras, pondera, ne vel unum minus æquum exstet. Ad hunc quippe modum civitas præclaris legibus gubernata, erit callo-

^a **Math. vii, 1.** ^b **Math. vi, 12.**

lica Dei Ecclesia. Qui negotia quædam inter se A habent, apud Ecclesiæ presbyteros judicentur; et quod bonum est contemplati, reconcilientur: neve ad tribunalia fratres trahitote; judicari enim ab extraneis ac ethniciis, id vero infidelium est; quandoquidem et, *Angelos judicabimus*^a, scriptum est. Super omnia, et ante omnia pastorem ita intuemini, ut me Petrum, qui a Deo electus est vobis in magistrum.

CXLVII. Ita cum perorasset, et coram omnibus manus mihi imposuisset, in sua cathedra sedere fecit: cumque sedisset, hoc mihi statim dixit: *Oro te coram omnibus qui adsunt, meis fratribus, ut quando ex hac vita migravero, quemadmodum Dei censuit providentia, omnia domino Jacobo fratri Domini mei compendiario describas et mittas, etiam usque ad pueritiae tuæ consilia, et quemadmodum ab initio ad hoc usque tempus tecum iter feceris, audiens sermones et actus a me prædicatos: deinde in fine, et mortis meæ causam, ut ante dixi, indicare ne omittas. Non enim hoc ei molestiam creabit; ut qui certo sciāt, me quod omnino pati debebam, pie reddidisse. Maximum autem solatium habebit, quando discesset, post me, non homini imperito ac vitalium verborum ignoro, sed Ecclesiæ cauonem omnium maxime scienti, cathedram doctoris creditam fuisse. Quocirca ego, domine mi Jacobe, cum magister Petrus hæc mihi præceperit; quod justum est, complere non veritus sum, et quasi in compendio tibi cuncta nota facere, ita inscripto operis argumento: Clementis, Petri peregrinationum et prædicationum Epitome.*

CXLVIII. Hæc itaque est plena coelestis gratia, Petri apostolorum principis peregrinationum narratio, quæ simul et compendiariam ejus doctrinam continet; et magni admirandique Clementis vitam, velut in tabula oratione exprimit; quemadmodum ipse ad Jacobum fratrem Domini scribens indicavit. Porro ardenter Clementis erga Deum amorem, et magnum illum pro pietate zelum, declarare possum: ea quæ dicta sunt, præsertim autem manifestabit omnium apertissime ipse per martyrium finis vitae.

CXLIX. Tertius enim post magnum Petrum in excelso Romanae Ecclesiæ throno sedens, ipsumque virtutis certamen suscipiens, magistri vestigiis insistebat, apostolicamque doctrinam ipse quoque a I Cor., vi, 3.

VARIÆ LECTIONES.

^{16.17} al. inser. ὅμδων. ¹⁸ deest in al. ¹⁹ al. inser. ἐν. ²⁰ deest in mss. ²¹ Αὕτη μὲν οὖν In uno veterum codicum præponitur titulus, Μαρτύριον τοῦ ἀγίου Κλήμεντος. Cot. ²² al. inser. καὶ. ²³ al. πρώτος. al. δεύτερος.

VARIORUM NOTÆ.

(18) *Tρίτος.* Infra Latine habes editam Passionem seu Vitam Clementis, post pseudo-Abdiam et apud Monbriliuum. Memoratur autem a Gregorio Turonensi, *Miraculorum lib. i. cap. 35*, et excerpitur per Freculfum, tom. II, lib. ii, cap. 10, ac per martyrologos. Joannem quoque diaconum sæculo nono scripsisse gesta Clementis papæ legimus in Sigerberto, *Descriptoribus ecclesiasticis* cap. 107, eumque

θεοῦ εσται καθολικὴ Ἐκκλησία. Οἱ πράγματά τινα μετ' ἀλλήλων ἔχοντες, ἐπὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας προσντέρων κρινέσθωσαν, καὶ τὸ καλὸν νοοῦντες συμβιβαζόσθωσαν· καὶ μὴ ἔλκετε εἰς δικαστήρια τῶν ἀδελφῶν. Ἀπίστων γὰρ τοῦτο, τοῖς ἕξ χρινεσθαι. Τέτοιοι καὶ, Ἀγρέλους κριτούμενοι, γέγραπται. Επὶ πᾶσι καὶ πρὸ πάντων, οὕτως ἐστὲ τὸν ποιέμενον^{16.17} δρῶντες, ὡς ἐμὲ Πέτρον, τὸν ὑπὸ θεοῦ προχειρισθέντα διηνέκτην εἰς διδάσκαλον.

B CXLVIII. Ταῦτα εἰπάνω, καὶ ἐπὶ πάντων μοι τὰς χεῖρας ἐπιθεὶς, εἰς τὴν αὐτοῦ με καθέδραν καθεσθῆναι: πεποίηκε· καθεσθέντες δὲ, τοῦτο μοι εὐθέως ἔφη· Ἀξιῶ σε ἐπὶ πάντων μοι τῶν συμπαρόντων ἀδελφῶν, ὅπηνίκα τοῦ ἐνταῦθα μεταστῶ βίου, ὡς ἡ τοῦ θεοῦ κέκρικε πρόνοια, πάντα τῷ Κυρίῳ Ἰακώβῳ τῷ ἀδελφῷ τοῦ Κυρίου μου, ἐν ἐπιτομῇ ἀναγραψάμενον διαπέμψαι, μέχρι καὶ τῶν ἐκ παιδός σου λογισμῶν, καὶ ὡς ἀπ' ἀρχῆς μέχρι νῦν μοι συνώδευσας, ἐπακούων τῶν κατὰ πόλιν ὑπὲρ ἐμοῦ κηρυχθέντων λόγων τε καὶ πράξεων· ἐπειτα πρὸς τῷ τέλει καὶ τὴν τοῦ θανάτου¹⁸ μοι πρόφρασιν, ὡς προείπον, δηλώσαι μὴ παραληπῆσαι. Οὐ γὰρ αὐτὸν λυπήσει τοῦτο, εἰδότα σαφῶς ὅτι οὐ πάντως ἔδει με παθεῖν, εὑσεδῶς ἀποδέδωκα. Μεγίστης δὲ παραμυθίας τεύξεται μαθὼν, ὅτι μετ' ἐμὲ οὐκ ἀμαθής ἀνήρ καὶ ζωωποιὸς ἀγνοῶν λόγους, Ἐκκλησίας δὲ κανόνα εἰδὼς μάλιστα, τὴν τοῦ διδάσκοντος ἐπιστεύθη καθέδραν. Οθεν ἐγώ, κύριε μωνάκων, τοῦ διδασκάλου Πέτρου ταῦτα μοι ἐπισκήψαντος, οὐκ ὥκνησα τὸ κελευσθὲν ἐκπληρώσαι, καὶ ὡς¹⁹ ἐπιτομῇ σου πάντα γνώριμα καταστῆσαι, ἐπιγράψας τὴν ὑπόθεσιν οὕτω· Κέλημεντος τῷ Πέτρου ἐπιδημῶν²⁰ καὶ κηρυγμάτων Ἐπιτομῇ.

CXLIX. Αὕτη μὲν οὖν²¹ ἡ πλήρης τῆς ἀναθεν γρίτος, τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου ἐπιδημιῶν διήγησις, ἐπίτομόν τε ὁμοὶ διδασκαλίαν αὐτοῦ ἔχουσα, καὶ τὸν τοῦ μεγάλου καὶ θαυμασίου Κλήμεντος βίον, καθάπερ ἐν πίνακι τῷ λόγῳ διατυπώσα, ὡς αὐτὸς οὗτος Ἰακώβῳ τῷ ἀδελφῷ θράψων, ἐγνώρισε. Τὸν δέν τοι διάπυρον αὐτοῦ πρὸς θεὸν ἔρωτα, καὶ τὸν πολὺν ἐκείνον ὑπὲρ τῆς εὐενείας ζῆλον, ἵστα μὲν²² τὰ ῥήθεντα δηλώσαι, δηλώσει δὲ μάλιστα πάντων σαφέστατα καὶ αὐτὸν διὰ μαρτυρίου τέλος.

D CXLIX. Τρίτος²³ (18) γὰρ μετὰ Πέτρων τὸν μέγαν τὸν ὑψηλὸν τῆς Ῥωμαϊκῶν Ἐκκλησίας θρόνον καθίσας, καὶ ἀρετῆς ἀθλὸν αὐτὸν δεξιάμενος, εἴπετο καὶ Ἑγκος τῷ διδασκάλῳ, καὶ ἀποστολικὴν διδασκαλίαν

librum aiunt extare in Casinensi Bibliotheca. De Graeco Martyrio, venisse in manus Nicephori Callisti colligere est ex illius lib. iii, cap. 18. Ceterum hic notari debet triplex lectio τρίτος, δεύτερος, πρώτος, originem duceus a diversis exscriptorum sententiis, quas retuli ad Constitut. apostol. lib. viii, cap. 46. Cot.

καὶ αὐτὸς ἐπεδέκεντο, καὶ τοῖς δμοῖσις διέλαμπε τρόποις, οὐχ Χριστιανοὶ μόνον εὐαρεστῶν, ἀλλὰ δὴ καὶ Ιουδαιοὺς καὶ αὐτοὺς Ἑλλησι, καὶ πάντα γινώμενος, ἵνα τοὺς πάντας καὶ οὗτων¹⁸⁻¹⁹ κερδάνῃ, καὶ τῷ Χριστῷ παραστῆσῃ, καὶ συνδήσῃ τῇ εὐσέβειᾳ. Ὄπως δὲ μὴ φιλή μόνον ὑπόληψίς εἶναι δοκῇ τὰ παρόντα, καὶ τὰς αἰτίας ἁρούμενον. Ἐλλησι μὲν γάρ διὰ τοῦτο τιμώμενος ἦν, καὶ ἡδέως αὐτῷ προσεῖχον ἐκεῖνοι, διὶ μὴ λοιδορούμενος αὐτοῖς, μηδὲ ἀποστρέφομενος, ἀλλ’ ὥσπερ ἀπολογούμενος, καὶ μαρτυρίας πάντοθεν παράγων ἀπὸ τῶν παρ’ αὐτοῖς βιδίλιων τε καὶ τραφῶν, ἐδέκεντο σαφῶς, δθεν τε οἱ ὑπ’ αὐτῶν νομιζόμενοι θεοὶ ὄρμηντοι, καὶ δηνοὶ γεγέννηνται, ἢ τε πράξειαν, καὶ εἰς οἴον Ἐλθοιεν τέλος, καὶ δπως τὸν βίον ἀθλίως κατέστρεψαν. Είτα καὶ ὡς οὐχ ἀποκέλεισται αὐτοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡ τῆς μετανοίας ὁδός, οὐδὲ παντάπαι τῆς σωτηρίας ἐξέπεσον· ἀλλ’ εἰ καὶ μόνον ἐπιστρέψαντας ἰδοι, καὶ τῆς προτέρας ἀπολείας, καὶ τῆς ἀπάτης ἀποσχομένους, καὶ συγγνώσται αὐτοῖς φιλανθρώπως, καὶ προσηνῶς ὑποδέξται, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν ἐτοιμάσει, καὶ ἀγαθῶν ἀξίωσει τῶν ἀπορθήτων.

CL. Ιουδαιοὶ δὲ πάλιν ἐντεῦθεν ἐδοκει χαρίζεσθαι, διὶ τε φίλους τοῦ Θεοῦ τοὺς ἔκεινων πατέρας ὑπέφαινε²⁰, καὶ διὶ τὸν παρ’ αὐτοῖς νόμον ἱερόν τε παρίστη καὶ θεῖον, καὶ οὗτε αὐτὸν παυθήσεσθαι, οὗτε τὴν πολιτείαν μετατεθῆσεσθαι, ἀλλὰ κλήρον αὐτοῖς ἔσεσθαι τὴν Παλαιστίνην διηνεκῆ, εἰ γε τὸν²¹ τοιοῦτον καὶ αὐτὸν νόμον τηρήσουσιν· ὥστε γενέσθαι αὐτὸν πατέρα τοσούτων ἐκγόνων, ὡς παριτοῦσθαι τὸ πλῆθος αὐτῶν τῷ πλήθει τῶν ἀστρων, καὶ ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ κληροδοτεῖσθαι πάντα τὰ ἔθνη· καὶ δ πρὸς τὸν Δαΐδειν αὐθις· Ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐκ τοῦ θρόνου σου· καὶ διὰ Ἡσαΐου πάλιν, διὶ· Ἡ Παρθέρος ἐτραστρεὶ λήγεται, καὶ τέξεται νήσον, καὶ καλέσουσι τὸ δρομα αὐτοῦ Ἐμμαρονῆ. Εἰ τοίνυν μή ἀθετοῦσιν, ἀλλὰ πίστει παραδέχονται ταῦτα, τῆς προτέρας αὐτοὺς τοῦ Θεοῦ προνοίας μὴ ἐκπεσεῖν, ἀλλ’ ἀνατάριπτον μένει παρ’ αὐτοῖς τὴν Παλαιστίνην διεβαίνοντο! Ἐλληνας μὲν²²⁻²³ οὗτω καὶ Ιουδαιοὺς δεξιῶς ἅγαν καὶ οἰκείως ὑπῆρχετο (19), χαριζόμενος τε αὐτοῖς δμοῦ, καὶ ἡρέμα πρὸς τὴν εὐσέβειαν ἐπαγόμενος.

CLI. Χριστιανοὶ δὲ πολλὰ²⁴ καὶ διλα τῆς τοῦ ἀνδρὸς περὶ αὐτοὺς κηδεμονίας δείγματα εἶχον. Μάλιστα δὲ τὴν εὐποίαν οἷος ἔκεινος, πένησι θησαυρίζων δεῖ ταῖς ἀπραλεστίν ἀποθήκαις, καὶ τῶν ἐπιδουλευόντων ἴσχυρούστας! Τούς τε γάρ ἐν ἐκάστῳ μέρει τῆς πόλεως ἐνδεξεῖς ἀπογραφάμενος, τῶν ἀναγκαλων αὐτοῖς καθ’ ἐκάστην ἡμέραν ἐποιείτο τὴν χορηγίαν· καὶ δσοι παρ’ αὐτῷ πάλιν τοῦ Θεοῦ κατηξιούντο βαπτίσματος, δημοσίων κύτους ἀπέλευ φόρων, καὶ παντελῆ παρεῖχεν

^a I Cor. ix. ^b Gen. xxxii, 17, 18. ^c Psal. cxxxii, 11. ^d Isa. vii, 14.

VARIAE LECTIOINES.

²²⁻²³ al. οὔτος. ²⁴ al. ἀπέζαινε. ²⁵ al. πρὸς Ἀθραίμ. ²⁶⁻²⁷ al. inser. οὖν. ²⁸ al. inser. μέν.

VARIORUM NOTÆ.

(19) Ὑπῆρχετο. Significat ὑπέργενθαι τινα, in aliquis mentem subire, eumque obsequio capere ac sibi devincere. Cot.

A præferebat, et similibus moribus effulgebat: non Christianis duntaxat placens, verum etiam Judæis ac ipsis gentilibus, et omnibus omnia factus, ut et sic omnes lucifaceret^a, Christoque præsentaret ac veræ religioni connectaret. Ut autem ista non videantur esse nuda tantum suspicio, etiam causas dicemus. Ethnicis enim ideo venerationi erat, ac in eum mentem libenter illi intendebant; quoniam non eos conviciis insectans, nec aversatus; sed quasi rationem reddens, et undique testimonia ex eorum libris ac scriptis adducens, clare ostendebat, unde et prediisse qui ab illis putantur dii, et ubi nati fuissent, quæ gessissent, quem habuissent exitum, utque misere vitam amisissent. Deinde non eis a Deo interclusum esse penitentiae viam; nec omnimodis salute excidisse; sed si vel solum illos videret redire, et a pristina perditione ac fraude recedere, veniam ipsis daturum humaniter, et benignè suscepturum, ac paraturum regium celorum, bonisque donaturum ineffabilibus.

CL. Judæis rursus inde gratum facere videbatur, quod patres eorum Dei amicos fuisse ostenderet, quodque legem eorum sacram esse doceret ac divinam; nec eam desitaram, nec eorum populum translatum iri, sed Palæstinam fore illis perpetuam hæreditatem, si tales legem servarent: esse Abramum patrem tot posteriorum, ut eorum multitudo stellarum multitudinem adæquet; et in ejus semine omnes gentes hæreditatem accipere^b; rursusque quod ad Davidem dictum est: *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam*^c: et iterum quod per Isaiam: *Virgo in utero concipiet, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus, Emmanuel*^d. Si ergo hæc non rejicerent, sed fide comprobarent, non eos pristina Dei providentia carituros; verum Palæstiniā apud illos stabilem mansuram affirmabat. Græcos quidem hoc modo, et Judæos valde soleret et accommodate subjiciebat; eos simul et demerens, et sensim ad veram religionem adducens.

CLI. Christiani vero multa et alia curæ viri illius erga ipsos documenta habebant. Præsertim vero in beneficentia quantus ille fuit! Qui pauperibus semper thesauros asservaret in tutis repositoriis quæque erant insidiatoribus fortiora. Egenos enim singularum urbis partium in tabulæ referens, quotidie illis suppeditabat quæ erant necessaria: iterumque quotquot ab eo fuerant divino baptismate do nat, eos a publicis liberabat tributis, et integrum

præbebat immunitatem. Sed et eos qui semper ad illum propter prædicationem atque doctrinam conveniebant, maximeque quos sciebat divitiis abundare, et largiri posse, hortabatur ne semel sancto baptismo purgatos sinerent publice a Judæis inopiae causa nutriti, splendidamque gratia vestem impura illa communione polluere. Per quæ illos ad explendam calamitosorum necessitatem adeo alacres reddebat, ut id duntaxat lucrum putarent, quod in eos impendissent.

CLII. Cum ergo ita ageret sanctus Clemens, et ita in omnium animis esset constitutus; atque adeo non tantum Christianos, sed etiam ipsos gentiles ac Judæos a sua anima et lingua pendentes haberet; per Sisinnum illum (erat autem is amicus Nervæ et unus ex familiaribus) odio et calumniis petebatur; quando conjugem Theodoram Sisinum sensit Clementis doctrinæ amore captam esse, et domum quidem, liberos ac virum negligere, totam vero Clementi adbærere, ad eum assiduo adventare, adeoque in animo suo semper illum spiritualiter ferre. At Theodora quæ suavitate linguæ ac verborum Clementis illecta erat, Christoque per illum crediderat, ardenter pietatem capesseebat, psallebat continue, nec ab ulla synaxi seu Christianorum congregatione aberat.

CLIII. Sisinus vero iniqua zelotypia simulatus, insidias adversus uxorem meditabatur, singulisque diebus armabatur ab eo affectu. Cumque eam aliquando abeuntem ad synaxim observasset, clam cum famulis ipse quoque in templum ingressus est, ut curiose inquireret, et animadverteret cuncta quæ in eo gererentur, quasque ob causas Theodora eo assidue proscisceretur. Ceterum admirabili Clemente solitam confessim sacrorum hymnorum orationem præfato, Sisinus caecus ac surdus illico effectus est, ita ut nec audire nec videre posset. Conversusque ad famulos: Prehendite me, inquit, et ad domum manu deducite: repentinum quippe malum aliquod in me irruens, neque audire neque cernere permittit.

CLIV. Itaque protinus manum ei porrigunt famuli, et abducunt ad domum. Exire autem non poterant, licet tota templi janua aperta esset: sed eum per totam ecclesiam ducebant, inter multitudinem canentium. Præcluserat enim eis exitum vis divina, prudentiorem reddere volens stultum illum. Circumeundo autem ubique per templum, uxori ejus precanti occurrunt. Et illa virum cum servis intuita, primo quidem oculos deflexit, verita ne ei ipse eam videret: nihil quippe adhuc eorum quæ gesta erant sciebat Theodora: postea autem uno ex famulis accersito, causam rogabat, propter quam ita cum illis maritus per templum oberraret. Ac ille ei omnia enarrat diligenter; tum quemadmodum post-

A ἀπέλειαν! Παρῆνται δὲ καὶ τοῖς ἐκάποτε διὰ τὸ κήρυγμα καὶ τὴν διδασκαλίαν πρὸς αὐτὸν συνιόντι, καὶ μάλιστα δους περιπτοὺς φέρει τῷ πλούτῳ καὶ πρὸς τὸ διδόναι δυνατῶν ἔχοντας, μή τοὺς ἄπαξ τῷ βαπτισματι τῷ ἀγίῳ καθαριζόντας, περιορᾶν δημοσίᾳ παρὰ τῶν Ιουδαίων τρεφομένους δι' ἀπορίαν, καὶ τὴν λαμπρὰν στολὴν τοῦ χαρίσματος, διὰ τῆς ἑναγοῦ ἐκείνης κοινωνίας μολύνοντας. Ἀφ' ὧν οὕτω προδύμως αὐτοὺς ἐποίει τοῖς βασανιζομένοις τὰ πρὸς τὴν χρείαν ἀποδιδόνται, ὡς τούτο γε μόνον κέρδος νομίζουν, δὲ ἀν εἰς αὐτοὺς ἀναλώσειν.

CLII. Οὕτω μὲν οὖν ὁ ἵερος Κλήμης Ἰχων, κατόπιν τῶν ἀπάντων ψυχαῖς κείμενος, καὶ οὐ Χριστιανός μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς Ἐλληνας καὶ Ιουδαίους τῆς οἰκείας καὶ ψυχῆς πάλιν ἐκείνος καὶ γλώττῃ ἀντρημένος, τῷ Σισιννῷ ἐκείνῳ φίλος δὲ οὗτος τῷ βασιλεῖ Νερούᾳ καὶ τῶν ἐπιτρόπεων) ἐμισεῖτο καὶ διεβάλλετο, ἐπειδὴ τὴν σύζυγον Θεοδώρων δὲ Σισίνιας ὑπῆρχαντο ἔρωτι τῆς ἐκείνου διδασκαλίας διλογιμήν· καὶ οἴκου μὲν καὶ πατέρων καὶ ἀνδρὸς ἀμελούσαν, δῆλην δὲ τῷ Κλήμεντι προσκειμένην, καὶ αὐτῷ συνέχως φοιτώσαν, καὶ τοῦτον ^{αὐτόν} πάλιν ἐπὶ τῆς οἰκείας ψυχῆς ἀεὶ πνευματικῶς περιφέρουσαν. Ἀλλ' ἡ μὲν Θεοδώρω τῇ σειρήνῃ τῆς τοῦ Κλήμεντος γλώττης καταθεῖται, καὶ τῷ Χριστῷ δι' ἐκείνου πιστεύσασα, θερμήτερον ἀντεποιεῖτο τῆς εὐσεβείας, καὶ διπλεῖς ἐψαλλει, καὶ οὐκ ἀπελιμπάνετο τῆς συνάξεως.

CLIII. Οἱ Σισίννιοι δὲ ὑπὸ τῆς ἀδίκου ζηλοτυπίας κανεντούμενος, ἐπιβουλήν κατὰ τῆς γυναικῶς ἐμείστα, καὶ ὑπὸ τοῦ πάθους καθ' ἐκάστην ὥπλικετο τῇ ἡμέρᾳ. Καὶ δῆ ποτε, τηρήσας αὐτὴν πρὸς τὴν σύναψιν ἀπιούσαν, λάθρᾳ μετὰ τῶν οἰκετῶν καὶ αὐτὸς εἰς τὸν ναὸν παρεισῆλθεν, ὥστε περιεργάσασθαι καὶ καταμαθεῖν τὰ ἐν αὐτῷ πάντα τελούμενα, καὶ ὃν χάριν ἡ Θεοδώρα συνεχῶς ἐκεὶ ἀφικνεῖται. Τοῦ θαυμασίου δὲ Κλήμεντος τὴν συνήθη παραχρῆμα τῶν ιερῶν ὑμνῶν εὐχήν προειπόντος, τυφλὸς εὐθὺς δὲ Σισίννιος ἐγένεται καὶ κωφός, ὡς μήτε ἀκούειν μήτε ὁρᾶν δύνασθαι. Καὶ πρὸς τοὺς οἰκέτας ἐπιστραφεῖς· Λάβετε μὲ, ἔφη, καὶ πρὸς τὴν οἰκείαν κειραγωγήσατε· ἀθρόν γάρ τι κατασκῆψαι εἰς ἐμὲ κακὸν οὔτε ἀκούειν, οὔτε βλέπειν ἀνήστι.

CLIV. Χείρα μὲν οὖν εὐθὺς ὁράγουσιν αὐτῷ οἱ οἰκέται, καὶ ἀπάροιστοι δῆθεν πρὸς τὴν οἰκείαν. Τέξει θεῖν δὲ οὐκ εἶχον, καίτοι γε πάστης τοῦ ναοῦ πολὺ ἀνεγγένης, ἀλλὰ διὰ πάστης αὐτὸν τε περιτῆγον τῆς ἐκκλησίας, ἀνὰ τὸ τῶν φόδνων πλῆθος. Ἀπέκλει γάρ τὴν Εξοδον αὐτοῖς δύναμις θειοτέρα, σωφρονέστερον τὸν ἀνόητον ἐκείνον ἐργάζομένην. Περιέντες τοίνυν πανταχοῦ τοῦ ναοῦ, ἐντυγχάνουσι περιστευχομένη τῇ αὐτοῦ συζύγῳ. Κάκινη τὸν ἀνδρα σὺν τοῖς οἰκέταις ίδούσα, πρῶτα μὲν ἐκκλίνει τὴν θέαν, δεδοκιλα μή καὶ οὔτος αὐτὴν ίδοι· οὐδὲν γάρ τέως τῶν πραχθέντων ἡ Θεοδώρα φέρει· ἐπειτα δὲ τῶν οἰκετῶν ἔνα μετακαλεσαμένη, τὴν αἰτίαν ἡρύτα, δι' ἣν οὕτω οὖν αὐτοῖς δὲ ἀνήρ ἀνὰ τὸν ναὸν περιέρχοιτο. Κάκινος

VARIAE LECTIOMES.

Deest in al.

αὐτῇ πάντα καταλέγει σύν ἀκριβεῖς· δηποτε μετὰ τὴν ἐξ-
ῆγη τοῦ οἴκου αὐτῆς ὑποχώρησιν, λάθρᾳ τὴν ἐκ-
λησίαν καὶ αὐτὸν καταλάθοιεν· καὶ ὅπως, τὴν εὐχήν
τοῦ πατριάρχου διατελέσαντος, τυφλὸς εὖθὺς ὁ νύριος
εὐτῶν γένοιτο καὶ κωφός. Καὶ ὡς προστάξει μὲν
αὐτοῖς χειραγωγῆσαι αὐτὸν ἐπὶ τὴν οἰκίαν, οὐδεμία
δὲ αὐτοῖς ἔξοδος, καίτοι πολλὰ καμοῦσι καὶ πανταχοῦ
τῆς ἐκκλησίας περιελθοῦσιν, ιύρισκεται.

CLV. Τούτων ἔκεινη ἀκούσασα, συνήκειν εἰθέως,
θέντη τὰν ὑπαν αὐτῷ καὶ τῶν ὀφθαλμῶν πήρωσις
ἡν· καὶ βοηθὸς ^α ἀληθῶς αὐτῷ γίνεται. Τραπείσα γάρ
εἰς εὐχήν αὐτίκα, καὶ δάκρυα μετὰ τῆς εὐχῆς θερμά
χέντα ^β, ἐδεῖτο τοῦ Θεοῦ, ὥστε τὴν ἔξοδον ἐπιτρα-
πῆναι τῷ Σισιννῷ, καὶ οἵκαδε ὑποστρέψαι ^γ αὐτὸν.
Καὶ πρὸς τοὺς οἰκέτας ἐπιστραφεῖσα· (ἥδε γάρ ὡς
οὐδὲ τὸν ἀνδρα περιέψεται πάντως ὁ ἔκεινης Θεός)·
Ἄγετε, φησί, τὸν κύριον ὑμῶν πρὸς ^δ τὸν οἰκον
χειραγωγῆσατε· καταλαμβάνω δὲ μετὰ βραχὺ αὐτῇ.
Ταῦτα ἔποι, καὶ φρδία τῇ ἔξοδος εὐθὺς τοῖς οἰκέταις
ἔγενετο. Καὶ διὰ τοῦ οἰκονικοῦ ὀφθαλμοῦς ἔτι καὶ ὑπα-
πηρωμένος, ἐχειραγωγεῖτο πρὸς τὴν οἰκίαν. Οἱ οἰκέ-
ται τούτους ἐθύόντες παρὰ τὴν Θεοδώραν, καὶ αὐθίς
ἦτος κωφὸν εἶναι καὶ τυφλὸν τὸν ἐαυτῶν ἀπαγγέλλουσιν
κύριον. Καὶ αὐτῇ συντονωτέρῃ πάλιν πρὸς τὸν Θεὸν
τῇ δεήσει καὶ θερμοτέροις ἐδεῖτο ^ε τοῖς δάκρυσιν,
ώστε τὸν ἀνδρὸν τοῦ πάθους ἀπαλλαγῆναι· ἥδη δὲ καὶ
τοῦ πατριάρχου τὴν Ιεράν ἐκτελέσαντος λειτουρ-
γίαν (20), πίπτει πρὸς τοὺς αὐτοῦ πόδας τὴν Θεοδώρα, καὶ
τὴν πήρωσιν τοῦ ἀνδρὸς ἀπαγγέλλει καὶ δεῖται καὶ ἵκε-
τεύει, καὶ δάκρυα τῶν ποδῶν καταχέει; θεραπεῦσαι τῷ
ἀνόρτῳ τὸ πάθος, καὶ μή οὕτω περιιδεν κακῶς ἔχοντα.

CLVI. Τούτων δὲ μακάριος Κλήμης ἀκούσας, καὶ
παθὼν ἐπὶ τῇ τῆς γυναικὸς συμφορῇ τὴν ψυχὴν, εἰς
δάκρυα καὶ αὐτὸς φανερὰ καταγέται, καὶ προτρέπε-
ται· τοὺς παρόντας κοινῇ τοῦ Θεοῦ δεήθηναι, ὥστε
λαθῆναι τῷ Σισιννῷ τὴν πήρωσιν. Τούτου δὲ γενομέ-
νον, θυρρούντως ἀπεισι μετὰ τῆς γυναικὸς ἐπὶ τὸν
οἰκον δ πατριάρχης, καὶ ἀνεψιμένους μὲν εὐρίσκει
τῷ ἀνδρὶ τοὺς ὀφθαλμούς, εἰς δὲ τὸ βλέπειν οὐδὲν τῶν
πεπηρωμένων ἀμεινον ἔχοντας. Κεκώφωτο ^ζ δὲ τὰ
ώτα, καὶ βαρυτάτῃ συμφορῇ περὶ τὸ σώμα ἐκέρητο.
Οὐδεμίδες οὖν ἐκ τῶν παρόντων ἔγενετο, καὶ κατέσχεν
οἱ μερῆ τὸν οἰκον. Ἄλλ’ δὲ μὲν Σισιννοῖς οὐκ ἥσθαντο
τῶν γεγενημένων. Πώς ^η, δις γε οὐκ ^η ἀκούειν οὔτε
δρῦν εἶχεν.

CLVII. Τηπεραγγήσας δὲ δὲοίς Κλήμης τῆς γυναι-
κὸς καὶ τοῦ οἴκου, ἱκέτης γίνεται τοῦ Θεοῦ, καὶ μετὰ δα-
χρίων ἐδεῖτο, καὶ περιπαθεῖς ἔξετεινε τὰς δεήσεις· Κύ-
ρε Τηροῦ Χριστὲ, λέων, δὸς τῶν οὐρανῶν κλεὶς δεδω-
κατὸς τῷ ἀποστολῷ σου Πέτρῳ, καὶ Ἀπερ ἀνοίξεις ἀνέψ-
ται, εἰπών, καὶ διπερ ἀν κλείσσης κέκλεισται, αὐτὸς
καὶ τοὺς πεπηρωμένους ὀφθαλμούς τοῦ ἀνδρὸς τούδε,

VARIAE LECTIONES.

^α al. ιησεη. ὡς. ^β al. χέασα. ^γ al. ἀναστρέψαι. ^δ al. καὶ πρὸς. ^ε al. ἐχρῆτο. ^ζ al. κεκώφητο. ^η al.
πῶς γάρ. ^η al. οὔτε. ^η Matth. xvi, 19.

VARIORUM NOTÆ.

(20) Τὴν Ιεράν ἐκτελέσαντος λειτουργίαν. La-
tina Versio edita. Post Mysteria facta; scripta duo-
rum codicum, Juliani et Herovalliani, factis et cele-

A quam illa domo exiisset, clam etiam ipsi ad eccle-
siam venissent, tum quo pacto cum patriarcha
orationem peregisset, dominus eorum statim cœcūs
et surdus factus esset; tum quo modo illis impe-
rasset quidem ut eum manu domum deducerent,
nullus autem ab ipsis exitus reperiatur, quamvis
multum laborassent ac ubique per ecclesiam obham-
bulassent.

CLV. His illa auditis, intellexit statim, unde illi
aurium et oculorum defectus accidisset; eique vere
auxiliatrix esicitur. Illico namque conferens se ad
preces, lacrymasque cum precatione acres fundens,
orabat Deum, ut Sisinnio exitus concederetur, isque
domum rediret. Et ad famulos conversa (noverat
enim quod nec virum despecturus esset omnino
Deus, quem ipsa colebat), Agite, inquit; dominum
vestrum ad domum manu ducite; ipsa vero paulo
post advenio. Hæc dixit, confessimque facilis exitus
exstitit famulis. Et Sisinnius oculis adhuc et auribus
captus domum manu ducebatur. Famuli autem
venientes ad Theodoram, iterum nuntiant dominum
suum adhuc surdum esse ac cæcum. Rursusque
ipsa contentioribus ad Deum precibus, lacrymisque
vehementioribus orabat, ut vir a morbo liberaretur.
Cumque jam patriarcha sacram perfecisset liturgiam,
procidit ad ejus pedes Theodora, et mariti
debilitatem pronuntiat, profusisque ad pedes lacry-
mis precatur ac obsecrat ut viri morbum curet, nec
ita eum male habentem despiciat.

CLVI. Quæ cum audiisset beatus Clemens, ac ex
animo mulieris calamitatem doleret; in lacrymas
ipse etiam manifestas prorumpit, eosque qui ad-
erant hortatur Deum in communi orare, ut a Sisin-
nio morbus depellatur. Quo facto, patriarcha con-
fiderenter domum cum muliere abit: et apertos qui-
dem nanciscitur viri oculos, ad videndum vero non
melius quam cæcorum dispositos. Sed et auribus
obsurduerat, atque pessime corpore erat affectus.
Ab iis ergo qui præsentes erant lamentatio orta est,
domumque ejus loco occupavit. Verumtamen Sisini-
nius quæ facta fuerant non intelligebat, scilicet ut
qui visu et auditu privatus esset.

D CLVII. Divinus autem Clemens, cum admodum
mulieris ac domus vicem doleret, Deo supplex fit,
et cum lacrymis precabatur, affectusque plenas ora-
tiones fudit, dicens: Domine Iesu Christe, qui claves
cælorum dedisti apostolo tuo Petro, et dixisti: Quæ
aperueris, aperta erunt, et quæ clauseris, clausa
erunt ^η; ipse et aperi cæcos viri hujus oculos ac

brasitis missis. In Paraphrasi vero libri Regii 804, καὶ
δὴ τῆς ἀπολύτως γενομένης. Ex Martyrion., 7.
Cor.

aures surdas; quia hoc etiam dictum tuum est, A Quaecunque petieritis, credentes, accipietis⁴⁴: et haec tua promissio permanet in æternum. Ista postquam oravit patriarcha, et qui aderant responderunt: Amen, illico oculorum auriumque vitium discussum est. Ac Sisinnius quasi ex somno expergesfactus, beatumque Clementem cum uxore stantem cernens, malam stultus sancto remunerationem dedit, præcepitque famulis ut statim patriarcham comprehendenderent, quo penas læsionis daret. Arbitrabatur enim præstigias quasdam esse; quod eum prius oculorum auriumque usu privari, posteaque aspicere et audire fecisset.

CLVIII. Igitur servi studiose exequi de illo quæ imperata fuerant nitebantur: non animadvertebant autem quod adjacentia saxa et ligna tangerent, ea que traherent ac ligarent, atque huc illucque insane circumducerent. Porro id etiam Sisinnio videbatur, ac ipse quoque existimabat patriarcham a famulis vinclum teneri. Is tamen nihil ab iniquis illis manibus patiebatur, nec levem tractionem perserens, nec mediis in malis agitatus. Posteaque ad illum dementem respiciens: Corde, inquit, induratus es, sic saxa et ligna movens, totamque in ea iram immittens, quæ paulo ante honorabas, et ut deos colebas. Ille vero: Sed ego te, inquit, male perdam; adeo ut multi præstigiatores hinc mutent mentem ac resipiscant, iudicemque plurimum lucrentur per quæ tu patieris gravissima.

CLIX. Hæc ille quidem, inflatus, apud eos qui aderant, proferebat, et glorians patriarcham vinculis subjecisse. At iste nec sic eum aversatus est; sed benedicta conjugi illius, et in bonas illas obsequentesque aures tanquam in agrum quemdam terræ profundæ ac pinguem demissis uberibus pietatis seminibus, abscessit, ei præcipiens antea ne precari desisteret, quoad virum ad veritatis cognitionem adduxisset. Cum ergo ferventius ad orationem incumberet Theodora, apparebat illi ad vesperam quidam vir venerabilis, et capillis canis; videbatur autem esse primus discipulorum Petrus, Magistri calidus amator; et ait ad eam: Propter te, o mulier, sanus erit Sisinnius; ut et vir, secundum fratrem meum Paulum, sanctus efficiatur per mulierem⁴⁵. Quibus quidem dictis, ille abiit.

CLX. Sisinnius vero statim et quasi ex compacio Theodora arcessita; erat autem utique hic finis visionis quæ ipsi apparuerat; apud eam amoris, cibi communis, convictus, ac reliquæ omnis communionis facit mentionem, eorumque omnium unam gratiam poscit, conjugemque rogat et obtestatur ut Deum oret, quo ipsi militantur quæ peccavit, salutisque viam demon-

καὶ τὰ ὡτα διάνοιξον, δτι οὖν καὶ τοῦτο τὸ βῆμα, τὸ Ἀπέρ⁴⁶ ἀν αἰτήσης πιστεύοντες, λιγέσθε· καὶ αὐτὴ σου τῇ ἐπαγγελίᾳ διαμένει εἰς τὸν αἰώνα. Ταῦτα τοῦ πατριάρχου προσευχαμένου, καὶ τῶν παρόντων τὸ ἀμήτη ἐπειπόντων, εὐθέως τῇ τῶν δρθαλῶν καὶ τῶν ὑπών πήρωσις διελένυτο⁴⁷. Καὶ δὲ Σισίννιος καθάπερ ἔξι ὑπὸ διαναστάς, καὶ τὸν μακάριον Κλήμεντα μετὰ τῆς γυναικοῦ ἐστάτω ιδών, κακὰς ὁ ἀνήτος τῷ ἀγιῷ χάριτας ἀπεδίδον. Καὶ κατασχεῖν εὐθέως τὸν πατριάρχην τοῖς οἰκέταις παρεκελεύετο, τοῦ δίκαιος ὑποσχεῖν αὐτὸν τῆς πηρώσεως. Φέτο γάρ τινα γοτεῖν εἶναι, δτι καὶ πηρωθῆναι πρότερον αὐτὸν, καὶ ἀναδέψαι, καὶ ἀκοῦσαι πάλιν ἐποίησεν.

CLVIII. Οι μὲν οὖν οἰκέται σπουδαῖς τὰ προσταγμένα ποιεῖν⁴⁸ αὐτὸν ἐπειρύνωτο· ἐλάνθινον δὲ ἄρα τῶν παρακειμένων λίθων, καὶ ἕνδαν ἀπόμενοι, καὶ σύροντες αὐτὰ, καὶ δεσμοῦντες, καὶ τῇδε κάκεστοι μανικῶς περιάγοντες. Τοῦτο δὲ καὶ τῷ Σισίννῳ ἐδόκει, καὶ δεσμώτην ὑπὸ τῶν οἰκετῶν γεγενῆσθαι τὸν πατριάρχην καὶ αὐτὸς φέτο. Ἐκεῖνος δὲ ἀπαθῆς ἀπὸ τῶν ἀδίκων ἐκείνων ἐτηρεῖτο χειρῶν, οὐδὲ μικρὸν ὑπομένων, οὐδὲ ἐν μέσοις τοῖς δεινοῖς θορυβούμενος, εἴτα καὶ πρὸς τὸν ἀνήτον ἐκείνον ιδών. Πεπτώρωσαι τὴν καρδίαν, ἔφη, λίθους οὖτα καὶ ἕνδα κινῶν, καὶ δλην κατ' αὐτῶν ἀφιεις τὴν ὅργην, δι μικρῷ πρόσθιν ἐτίμας, καὶ ως θεοὺς ἐθεράπευες. Ο δέ· Ἄλλ' ἔγω σε κακῶς ἀπολῶ, φησίν, ως καὶ με ταβαλεῖν πολλοὺς τῶν γοτῶν ἐντεῦθεν καὶ σωφροῦσαι, ἀφ' ὧν αὐτὸς τὰ ἔσχατα πείσῃ, τὰ μεγάλα ἐκείνους κερδάνατας.

CLIX. Ταῦτα δὲ μὲν φυσώμενος ὑπὸ τῶν παρόντων ἐλεγε, καὶ αὐχῶν, δτι καὶ δεσμοῖς ὑποβεβληκεν τὸν πατριάρχην. Ο δέ, οὐδὲ οὖτας αὐτὸν ἀπεστρέψτο, ἀλλὰ τὴν ἐκείνου σύζυγον εὐλογήσας, καὶ εἰς τὰς εὐγνώμονας ἐκείνας καὶ καταπειθεῖς ἀκόδας, ὥστερ εἰς βαθύγειόν τινα καὶ λιπαρὸν ἄρουραν δακτυλῆ σπέρματα τῆς εὐσεβείας καταβαλὼν⁴⁹, φέτο, μὴ ἀνείναι προσευχομένην πρότερον ἐντελάμενος, ίως καὶ τὸν ἀνδρα εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας χειραγγήσει. Τῇ εὐχῇ τοίνυν θερμότερον προσκειμένη τῇ Θεοδώρᾳ, ἐπιφανεῖται τις αὐτῇ πρὸς ἐπότεραν αἰδεσμος ἀνήτη καὶ πολὺς τὴν τρίχα ἐψήκει δὲ ἄρα δι πρώτος τῶν μαθητῶν εἶναι Πέτρος, δ τοῦ Διδασκάλου θερμὸς ἐραστής· καὶ φησὶ πρὸς αὐτήν· Διὰ σὲ, ω γύναι, ὑγιῆς ἔσται Σισίννιος, δπως ἀν κατ· ἀνήτη, κατὰ τὸν διδελφὸν μου Παῦλον, ἀγιασθῇ διὰ τὴν γυναικά. Ο μὲν οὖν, ταῦτα εἰπών, ἀπῆλθεν.

CLX. Ο Σισίννιος δὲ αὐτίκα καὶ ὥστερ ἐκ συνθηματος τὴν Θεοδώραν καλέσας· (ἥν δὲ ἄρα τοῦτο πέρας τῆς φανεῖσης αὐτῇ⁵⁰ δικέως·) τοῦ πόθου τε αὐτήν καὶ τῶν κοινῶν ἀλών, καὶ τῆς ἐστίας, καὶ τῆς λοιπῆς ἀπάσης κοινωνίας ἀναμιμήσκει, καὶ πάντων αὐτῶν μίαν ἀπαιτεῖ χάριν, καὶ λιπαρεῖ τὴν γυναικα καὶ ἰκτεύει, ὥστε δεηθῆναι τοῦ Θεοῦ ἀρξῖναι τε τὰ ἅματημένα, καὶ τὴν δόδην αὐτῷ ὑποδειξαι τῆς σωτηρίας.

VARIAE LECTIIONES.

⁴⁴ al. καὶ. ⁴⁵ al. Matth., xxii, 22. ⁴⁶ al. διαλένυτο. ⁴⁷ al. inser. εἰς. ⁴⁸ al. πρεπον. ἀπιάν. ⁴⁹ al. Cor. vii, 16. ⁵⁰ al. αὐτῆς.

Είτα κατήγορος αὐτὸς ἐστοῦ γίνεται, καὶ πάντα κατηγορεῖται δι' αὐτῆν καὶ παθεῖν ἀπαγγέλλει.

CLXI. Εγὼ γάρ εἰη λοτύπουν, φησίν, ἐπὶ τοῦ, ἐτι, τὸν σύνυγον ἐμὲ περιορῶσα, παρὰ τὸν ἔνον τοῦτον ἁφότας, τὸ τοῦ πατριάρχου προσθεῖς δνομα· καὶ τοὺς τῆς φύσεως θορύβους, καὶ τὰς ἐκ τῆς ζάλης⁵⁰ ταραχὰς οὐ φέρων, ἡναγκάστην πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἀποῦσαν ἐπιφυλάξαι σε, καὶ λόεν τὰ τελούμενα. Εἰσελθὼν τοῖνυν καὶ αὐτὸς κατόπιν εἰς τὸν ναὸν, καὶ περιέργοις ὀφθαλμοῖς τὰ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου γινόμενα θεωρῶν, δλητη τε αὐτῷ τὴν ἀκοὴν διανιστῶν, καὶ ἀκροατῆς εἰναι τῶν λεγομένων ἐθέλων, τὰς· θύεις τε ὅρους καὶ τὰ ὄντα πηροῦμαι. Εἰ καὶ πάλιν ἔκεινος, ἀτε Θεοῦ μεμητῆς ὅν, ἀναβλέψαι τε καὶ ἀκοῦσαι πεποίηκε· ἐγὼ δὲ ἀγαθοῦ τοσούτου ἀμνημονήσας, οὐ μόνον οὐκ ἀπέδωκα⁵¹ χάριτας αὐτῷ τῆς εὐεργεσίας, ἀλλὰ καὶ τερατεῖαν ὁ μάταιος τὸ θαῦμα εἰπών, τιμωρήσασθαι τε αὐτὸν ἐπεγέρσιν, δση μοι δύναμις, καὶ κατασχεῖν, οἷμοι, καὶ δεσμοῖς περιβαλεῖν ἐκέλευον τοὺς οἰκέτας· τεκνοῖς δὲ, κατέχειν τε αὐτὸν νομίζουσι καὶ εἰς δεσμὰ φέρειν, ἔύλα ἦν ἐν χεροῖ μόνον καὶ λίθοι. Τοῦτο δὲ καὶ αὐτῷ μοι ἐδόκει, καὶ οἴα ὑπ' αὐτῶν κατεχομένου τοῦ πατριάρχου, ἀπειλᾶς ἐγὼ χαλεπωτέρας ἐπῆγον. Διὰ τοῦτο δέομαι δ σὸς ἀνήρ, καὶ ταῦτην παρὰ γυναικὸς ἡμῆς αἰτῶ χάριν⁵², ὥστε πρώτα μὲν εὐμενῇ γενέσθαι⁵³ τὸν Θεόν, Ἑπειτα δὲ, καὶ αὐτὸν διαλλαγῆναι τὸν πατριάρχην.

CLXII. Τούτων ἀκούσασα Θεοδώρα, πρὸς τὸν δσιεν εὐδίς ἀφικενεῖται, καὶ δσα τε ἔδοι, καὶ δσα παρὰ τοῦ ἀνδρὸς ἀκούσεις, πάλιν ἀπαγγέλλει πάντα τῷ πατρέρῳ. 'Ο δὲ μὴ μελλήσας μηδὲν, αὐτίκα μάλα πρὸς τὸν Σισίννιον παραγίνεται· καὶ οὐχ ὃ τὸ πρότερον αὐτῷ ἐντυγχάνει, ἀλλὰ μεβ' δσης ἔκεινος τῷ πατριάρχῃ προσέβαλε τότε τῆς ἀγριότητος, μετὰ πλείονος εὐθεν νῦν τῆς τιμῆς ὑποδέχεται. 'Αθροαν τοῖνυν οὕτω καὶ παλλήν τὴν μεταβολὴν δ μέγας έδων, λόγους τε περὶ τῆς εὐεσθείας δεξιῶς ἀγαν αὐτῷ ὑποτείνει, καὶ θλον ὑποποιεῖται τὸν ἄνδρα. Καὶ πιστεύσας ἀπὸ ψυχῆς δ Σισίννιος τῷ Θεῷ, ἤψατο τῶν μαχαρίων ἔκεινων τοῦ πατριάρχου ποδῶν, καὶ τοιαῦτα μετὰ δακρύων ἀφίεται.

CLXIII. Εὐχαριστῶ σοι τῷ δληθεῖ καὶ μόνῳ Θεῷ, τῷ δὲ τοῦτο μοι τοὺς δφθαλμοὺς πεπηρωκότι τοῦ σώματος, δπας τοὺς τῆς ψυχῆς διανοίξεις, καὶ διαβλέψαι με πεπαρασκευάσσης πρὸς τὴν ἀλήθειαν· διὰ τοῦτο δὲ καὶ τῶν διτῶν τὴν ἐνέργειαν ἀποσέσαντι, δπας νηφούση διανοίᾳ, καὶ μηδενὸς τῶν ἔξωθεν δλως αἰσθανομένη, τὸ τῆς εὐεσθείας ὑποδέξωμαι κήρυγμα. Νῦν δὲ αὐτῆν τὴν ἀλήθειαν ἐμμαθήν, καὶ ἀκριβῶς τὰ τῶν Ἐλλήνων δέρναν, ἀπέτην διτε καὶ μόνον καὶ τερατεῖαν ἀπίθανον. Τοῦ τούτοις φαιδρότητης δση καὶ τὸν δην τὸν οἶκον, καὶ τῷ Χριστῷ πάντες ἐπίστευσαν. Τοῦ πάσχα δὲ δην ἐνισταμένου, ἀβαπτίσαντο μετὰ τοῦ Σισίννιον τάντες πατέρες δμοῦ καὶ μητέρες καὶ παῖδες, εἰς εἴκωσι καὶ τρισίς ἐπὶ τοὺς τετρακοσίους δντες. Τοῦτο πολ-

A stret. Postea ipse sui accusator efficitur, cunctaque se propter illam fecisse ac pertulisse commorat.

CLXI. Ego enim, inquit, zelotypia tui ducitus sum, quod me conjugi neglecto, ad hospitem hunc adventares, et addidit nomen patriarchæ; naturæque perturbationes ac ex fluctuatione ortos tumultus non ferens, coactus sum te cum ad ecclesiam ires observare, atque videre quæ agebantur. Ingressus ergo et ipse post te in templum, oculisque curiosis quæ a patriarcha gerebantur aspiciens, eique totas aures arrigens, ac eorum quæ dicebantur cpiens esse auditor, oculis pariter atque auribus captus sum. Et licet ille iterum, utpote Dei imitator, me cernere ac audire fecerit; ego tamen tanti B beneficij immemor, non solum grates ipsi ob beneficentiam non persolvi, sed et stolidus, cum miraculum dicerem esse præstigias, eum supplicio afficerem, quantum potui, conatus sum, jussique famulis, hei mihi! ut eumdem retinerent ac vinculis onerarent; illis vero qui tenere illum et in vincula ducere putabant, ligna duntaxat et lapides erant in manibus: id quod mihi etiam videbatur; et quasi ab eis patriarcha detineretur, minas gravissimas ego jactabam. Quocirca precor, vir tuus, hancque ab uxore mea gratiam peto ut primo quidem Deum mihi propitium efficias, deinde vero et me conciliies patriarchæ.

CLXII. His auditis, Theodora ad sanctum confessum venit, cunctaque quæ vidisset, et quæ a viro audiisset, rursum patriarchæ nuntiat. Ille nihil cunctatus, citissime ad Sisinnium prosciscitur: et non ut antea eum invenit, sed cum quanta ille ferociitate patriarcham tunc adortus fuerat, cum majore honore nunc eum excipit. Adeo igitur subitam et magnam mutationem vir magnus cernens, sermones de pietate admodum scite ei suggestit, totumque sibi comparat hominem. Cumque ex animo Sisinius Deo credidisset, tetigit beatos illos patriarchæ pedes, hæcque cum lacrymis prolocutus est:

CLXIII. Gratias ago tibi vero ac soli Deo, qui ideo mihi oculos corporis excæcasti, ut eos qui antī D mæ sunt aperires, meque saceres aspicere ad veritatem; ideoque etiam aurium vim compressisti, ut mente vigili nibilque penitus eorum quæ extra sunt sentiente, veræ religionis susciperem prædicacioni. Nunc vero mysteriis veritatis initiatus sum, certoque agnovi gentilium sacra fraudem tantum esse ac incredibilem vanitatem. Propter ista hilaritas et lætitia domum occupavit, omnesque Christo crediderunt. Paschate vero jam ineunte, baptizati sunt cum Sisinnio omnes, patres simul et matres et liberi, ad tres et viginti supra quadringentos. Hoc attraxit multos ex illustrioribus, qui magnis hono-

VARIA LECTIONES.

⁵⁰ al. τοῦ ζῆλου. ⁵¹ al. ἀποδέδωκα. ⁵² al. add. τὴν ἐμαυτοῦ σωτηρίαν. ⁵³ al. lasser. μοτ.

ribus præpollabant, quibusque imperator Nerva amicos maxime et consiliariis utebatur; atque pio cultui omnes assensi sunt.

CLXIV. Quæ cum videret pessimus per illud tempus comes officiorum Publius Tarquitianus moleste tulit, et gravia existimavit, consideransque quo modo pietatem ulterius progredientem compri-meret, ipsum primo Clementem tanquam eorum quæ siebant maxime auctorem statuit e medio tolle: et singularum Urbis regionum præfectis con-vocatis, iisque pecunia corruptis, seditionem adver-sus Clementem uti moverent eis proposuit, utque illius existimationem impeterent hortatus est, cu-piens amorem Urbis erga eum per hoc dissolvere, hominemque reddere insidiis facilem atque oppor-tuum.

CLXV. Conspirantes ergo aduersus eum impro-bissimi illi cives, mala ac fœda, ut ipsi arbitraban-tur, de illo diffundunt, multaque objiciunt crimina; præstigias ei attribuunt, et religionis eorum ever-sionem, aliaque plurima; atque dicunt ab ipso affici coniuncti et lacerari patrios deos: ut qui Jovem eminium deorum maximum, neque deum prorsus nominaret; Herculem vero Alcmenæ filium (quem illi suum conservatorem aiunt) impurum quemdam dæmonem et scelustum vocaret; charissimam et suavissimam Venerem, meretricem induceret; ali-que optimam jaculatoricem Dianam, sapientem Mer-curium deum sermonis, bellicosum Martem, Satur-numque ipsum, ex æquo omnes infamaret atque criminaretur nec non horum fana et aras everte-ret. Ad sumمام, aiebant: Vel diis sacrificet, aut vita statim privetur. Atque illi quidem, talia mo-ventes, petebant ut sibi ad mortem traderetur pa-triarcha. Ob quæ indignabantur quicunque pecunia venalem conscientiam non exhibuerant, loqueban-turque ad populum libere, dicentes: Quid mali a patriarcha gestum est? imo vero quæ beneficia per eum civitas non est consecuta? Deindeque sin-gula quæ mirabiliter ab eo facta fuerant recense-bant, et eorum quæ memorabant ipsos assumebant testes.

CLXVI. Mamertinus autem Urbi præfetus, adeo seditione agitatam civitatem videre non sustinens, ad hæc veræ religionis incremento Invidens, ad se arcessit beatum Clementem, verbisque tam genero-

A λοὺς ἐπεστάτατο τῶν ἐπιφανεστέρων, δους τε μακρὴ τῇ δόξῃ διέπρεπον, καὶ οἵς διασιλεὺς Νερούς φίλαις μάλιστα καὶ συμδουλοὶς ἔχρητο· καὶ τῇ εὐσεβείᾳ πάντες συνέθεντο.

CLXIV. Ταῦτα ὁρῶν ὁ πονηρότατος κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τῶν ὄφεικιών κόμης (21) Πούτλιος Τουρκουτιανὸς (22), ἐδυσχέραινε, καὶ δεινὰ ἐποιεῖ· καὶ σκοτῶν δπως ἀν ἐπίσχη περαιτέρω προδαίγουσαν τὴν εὐσέβειαν, αὐτὸν ἔγνω πρῶτον ἐκ ποδῶν ποιῆσαι [“] τὸν Κλήμεντα, οὐα τῶν παρόντων αἰτιώτατον [“] αὐτὸν δυτα· καὶ τοὺς ἐκάστου μέρους τῆς πόλεως προεσπότας συγκαλεσάμενος, καὶ χρήμασιν αὐτοὺς διαφέρεις, στάσιν τινὰ κινῆσαι κατὰ τοῦ Κλήμεντος αὐτοὺς ὑπετίθει, καὶ διαβαλεῖν αὐτοῦ τὴν ὑπόληψιν προετέπειτο· ταύτη καταλύει τὸ πρᾶξιν αὐτὸν τῆς πόλεως φίλων βιολόδουνος, καὶ πρᾶξις ἐπιβουλὴν εὐχερώτεον τὸν δῆμον παρασκευάσατο.

CLXV. Συστάντες οὖν ἐπ' αὐτὸν οἱ πονηρότατοι τῶν πολιτῶν ἐκεῖνοι, ψόγους τε, ὡς αὐτοὶ φροντο, καταχέουσιν αὐτοῦ πονηρούς, καὶ πολλὰς ἐπάγουσι τὰς αἰτίας, γονητεῖαν αὐτῷ περιάπτοντες, καὶ τῆς ἐκείνων θρησκείας ἀνατροπήν, ἀλλα τε πολλά, ἐξυδρίζειν αὐτὸν λέγοντες καὶ τοὺς πατρώους διασύρειν θεούς· τὸν μὲν ἀπάντων θεῶν [“] μέγιστον Δία, μηδὲ θεὸν ἀπλῶς ὄνομάζοντα· Ἡρακλέα δὲ τὸν Ἀλκεμήνης, δι ἐκείνων φασὶ σωτῆρα (23), ἐναγῆ τινα δαίμονα καὶ μιαρὸν ἀποκαλοῦντα· πόρνην τε τὴν φίλην Ἀφροδίτην εἰσάγοντα, καὶ τὴν ἔκβηδον Ἀρτεμίν, καὶ τὸν σοφὸν Ἐρμῆν τὸν τοῦ λόγου θεὸν, τὸν πολεμικὸν τε Ἀρεα, καὶ τὸν Κρόνον αὐτὸν, ἐπίσης βλασφημοῦντα πάντας καὶ διαβάλοντα, καὶ τὰ τεμένη τούτων καὶ τοὺς βα-μοὺς καταστρέφοντα. Κεφάλαιον τοῦ λόγου, [“] Η θυσά-τῳ τοῖς θεοῖς, Ελεγον, ἢ τῆς ζωῆς τὸ τάχος ἀπαλλα-γῆτω. Οἱ μὲν οὖν, τοιαῦτα κινοῦντες, ἔκδοτον τῆσιν τὸν πατριάρχην ἐπὶ θανάτῳ λαβεῖν. Εφ' οἷς τηγαν-κτουν πάντες δοι μὴ χρημάτων ὅνιον τὴν συνείδησην προετίθεσαν, καὶ λόγους πρᾶξιν δημονούντο· Τί τῷ πατριάρχῃ κακὸν ἐργασται, λέγοντες μᾶλλον δὲ ποιῶν οὐν ἡ πόλις παρ' αὐτῷ χαρίτων ἀπέ-λαυστεν; Εἴτα καὶ αὐτὰ ἔκαστα τῶν ὑπ' αὐτοῦ παραδόξως γεγενημένων ἀπηριθμοῦντο, καὶ μάρτυρας αὐτοὺς ἐποιοῦντο τῶν λεγομένων.

CLXVI. Μαρμεντίνος [“] δὲ ὁ τῆς πόλεως ἐπαρχος, μητέρων ἐπὶ πολὺ στασιάζουσαν οὔτα τὴν πόλιν ὁρᾷν, ἀλλας τε καὶ τῇ τῆς εὐσεβείας ἐπιδόσει βασιλάνων, διγει τὸν μακάριον Κλήμεντα πρᾶξις ἔκαντον, καὶ λόγους

VARIA LECTIONES.

[“] al. deest in al. [“] al. deest in al. [“] al. Θεόν.

VARIORUM NOTÆ.

(21) Τῶν ὄφεικιών κόμης. Historia Latina, Comes sacrarum, nempe largitionum, quæ est alia dignitas. Sic in concilio Ephesino memoratur Johannes κόμης τῶν σαχρῶν. Κόμης τῶν θεῶν λαργυτίων. Lex autem 3 C. Th. de metallis, est Juliani Augusti ad Rusticum comitem Officiorum. Sed tem-pore Nervæ Imperatoris nulli erant comites hujus-modi. Cot.

(22) Aliter Τορκουτιανὸς et Τουρκουτιανός. Latine in Editione Tarquinii pro Tarquitius; in ms. V. C. Vonis Herovalii: Tarquatus; ut sit vel Tarquatinus, vel Tarquitianus. Id.

(23) Σωτῆρα. Similiter apud Theodoreum, Ser-mone de martyribus: Ἡρακλέα σωτῆρα καὶ ἀλεξανδρον προστηγέρευον. Id.

τὴν γενναλαν οὐτω φυχήν κλέπτειν ἐπεχείρει, Ἐξ αὐτοῦ, λέγων, προελήμυθας βίζης τοῦτο πᾶς θῶν Ρώμαλων σὺ μαρτυρεῖ δῆμος, ἀλλ' ἀνθρωπίνην καὶ αὐτὸς πλάνην ὑπέστης, καὶ διὰ τοῦτο σὺδι σωτῆν ἡ πόλις δινέχεται. Φασὶ γάρ σὲ κατεστέραν εἰσάγειν θρησκείαν, καὶ τινὰ παρὰ τούς πατρίφους θεούς κηρύσσειν Χριστόν. Οὐθενὶς ἀποθέσθαι σε χρή τὴν περιττήν ταῦτην δεισιδαιμονίαν, καὶ μόνους αἰδεῖσθαι καὶ τιμῆν τῶν συνήθεις τῇ πόλεις θεούς. Καὶ διὰ πατριάρχης Ἐγχομαὶ τὴν σὴν στερβότητα, ἐφη, μεταδούναι μοι λόγου, καὶ προσχείν μου ταῖς ἀποκρίσεσιν, ἀλλὰ μὴ οὕτως ἀλλαγὴ στάσεις καὶ ματαίοις ἐπεισθαις θορύβοις. Οὐδὲ γάρ δεῖ στάσεως οὐδὲ θορύβων, διου σκοπῆσαι τε περιτῆς ἔστων σωτηρίας τινὲς, καὶ περὶ θεοῦ διαλεχθῆναι πρόσκειται. Οἱ ἐπαρχοὶ τοινύν τὸ τοῦ ἀνδρὸς γενναιόν καὶ στάσιμον ἐξ αὐτῶν εἰδίθησαν τὸν προσιτιμὸν καταμαθών, καὶ εἰκεῖν τε αὐτὸς καὶ ἀκούσαις πάρ' ἐκείνου πάλιν ὀκνήσας, καὶ ἀναβαλλόμενος τὴν διάλεξιν, Τραϊανῷ περὶ αὐτοῦ τῷ αὐτοκράτορι ἀναφέρει. Καὶ διὰ βασιλεὺς αὐτῷ οὐτις ἐπιλύει τὰ γεγραμμένα, ὡς ή θύσαι τὸν Κλήμηντα τοὺς πατρίφους θεούς, ἢ πέραν τοῦ Πόντου εἰς Ἑρημόν τινα πόλιν τῶν τῇ Σερσῶν παραχειμένων, ἀπὸ τῆς Ρώμης ἀδικῷ φυγῇ ἐλαθῆναι.

CLXVII. Τῆς ἀποφάσεως οὖν ταῦτας καταλαβούστης, ἐσκέπτετο Μαρμεντίνος διωκεῖν μὴ διὰ Κλήμης ἐληταὶ τὴν ὑπερορίαν, ἀλλ' αὐτῷ μᾶλλον καὶ τῷ βασιλεῖ πεισθεῖν καὶ θύσειν. Οὐδὲ γάρ ἐφέρε τηλικαύτην ἀνδρὸς ἀρετὴν ζημιούμενος. Τῷ δὲ τοσούτον ἐμέλησεν ^π ἐκείνοις πεισθῆναι, ἢ ^π δυσχερᾶντι πρὸς τὴν ὑπερορίαν, ὃν καὶ αὐτὸν ἐσπούδαζε πρὸς τὴν εὐσέβειαν τὸν ἐπερχόντας ἐπισπάσασθαι. Τοσαύτη γάρ τις ἄνωθεν τὸν Κλήμεντα περιίπτατο χάρις, καὶ οὕτως ἡ ἐκείνου γλώσσα κηρίου παντὸς καὶ μέλιτος γλυκύτερον ἐστάζειν, ὡς καὶ αὐτὸν ἔρωτι θερμῷ τοῦ ἀνδρὸς ληφθέντα τὸν Μαρμεντίνον, πολλὰ τε τῇ ἀποδημᾳ ἐπιστενάξαι, καὶ δέκιρας τῷ πατριάρχῃ ἐπιβαλεῖν, Ο Θεός, εἰπόντα, φὸν εἰλικρινῶν λατρεύεις, αὐτὸς σοι βοηθός ἐπὶ τῇ συμφορῷ παρασταίνῃ καὶ αὐτίκα πόλον εὐτρεπίσαι, διαρρῆ τε αὐτῷ τὰ πρὸς τὴν χρείαν ἐνθέσθαι, καὶ δεξιῶσας αὐτὸν, καὶ περιβαλεῖν, καὶ οὕτω μετὰ τῶν προσηκόντων ἀσπασμῶν ἀπολῦσαι. Ήολλοὶ δὲ αὐτῷ καὶ τῶν εὐλαβῶν τρικολούθησαν καὶ εἰς τὴν ὑπερορίαν γενόμενοι, καταλαμβάνουσιν ἐν τῇ τῶν μαρμάρων ἰστομίᾳ Χριστιανούς, περὶ ποι τοὺς χιλίους ^π ἢ καὶ πλείονας, πολὺν διὰ τὴν εὐσέβειαν ἐκεῖ χρόνον κατεχομένους. Οἱ καὶ περὶ τοῦ πατριάρχου πρότερον ἀπούσαντες, καὶ διὰ τῆς πόλεως ἀπελαθείς, ὑπερδρόις, πρὸς ἐκείνους καὶ αὐτὸς ἀγεταί, παραμυθίαν ἔσχον οὐ τὴν τυχούσαν τὴν ἐκείνου ἐπιθημίαν.

CLXVIII. Ότε γοῦν πρὸς αὐτοὺς κατελάμβανε, τοῦ τῶν χειρῶν ἔργου ἀφέμενοι καὶ τούτω προσελθόντες ματάδαχρύων, καὶ τῶν ἀγίων ἐκείνου ποδῶν ἀψάμενοι, καὶ τὰς καθαρὰς περιπτεξάμενοι χείρας, τὰς καταλαβούσας αὐτοὺς δινεκλαίσαντα συμφοράς, τὴν τῆς πατρίδος ἐκπιώσιν, τὴν διφιλον ἐπὶ ἔνης διαγωγήν,

A sum animum conatur fallere ac abducere, dicens : Ex nobili stirpe ortus es : hoc de te perhibet testimonium omnis populus Romanus, sed et ipse in humannum errorem incurristi, atque ideo neque Urbs tacere potest. Aiunt enim te novam inducere religionem, et contra deos patrios prædicare quemdam Christum. Quare oportet te abjicere superflnam hanc superstitionem, deosque tantum revereri et colere quos civitas solet. Ad hæc patriarcha : Oro; inquit, tuam gravitatem et constantiam, ut mihi concedas verba facere, ac meis responsionibus attendas; non autem adeo ratione destitutam seditionem, tumultusque vanos consecteris. Neque enim opus est seditione ac tumultibus, ubi cuiquam propositum est de salute sua considerare atque de Deo disserrere. Igitur præfectus, comperta ex ipso statim exordio constantia viri et fortitudine, veritus que tum ipse dicere, tum et ab eo audire, atque collocutionem detrectans, ad Trajanum imperatorem de illo referit. Et imperator ad istum modum ea quæ scripta erant dirimit: ut Clemens aut diis patriis sacrificet, aut trans Pontum in desertum aliquod oppidum eorum quæ Chersoni adjacent, Roma perpetuo exilio ablegetur.

CLXVII. Hac itaque sententia accepta, cogitabat Mamertinus quo modo Clemens non eligeret exsilium, sed potius pareret ipsi ac imperatori, atque immolare. Non enim sustinebat privari tanta viri virtute. Porro Clementi adeo curæ fuit obtemperare illis aut moleste ferre relegationem, ut etiam ad pietatem præfectum attrahere niteretur. Tanta quippe divinitus Clementem gratia circumdabat, sicut illius lingua omni favo ac melle dulcissimilabat, ut ipse quoque viri servido amore captus Mamertinus, plurimum ex ejus discessu ingemuerit, lacrymasque dederit patriarchæ, dicens : Deus, quem tu sincere colis, ipse tibi auxiliator in calamitate assistat; statimque navigium paraverit, impositis ei quæ ad usum sufficiebant; illumque dextera prehenderit, item complexus sit, atque ita cum salutationibus congruis dimiserit. Multi autem ex piis seculi sunt eum: et pervenientes ad locum exsilii, reperiunt in marmoris lapidicinis Christianos circiter mille, vel et plures; qui jam diu illic properaverunt cultum detinebantur. Hi curio de patriarcha prius audiissent, quod et ipse ab Urbe pulsus exsul ad eos duceretur, solatium non vulgare ceperunt ex ejus adventu.

CLXVIII. Itaque cum ad illos venit, ab opere manuum cessarunt, et ad eum cum lacrymis accesserunt; tactisque sanctis ejus pedibus, et puras manus deosculati calamitates ipsos complexas deflerunt, patris amissionem, insuavem in alieno solo vitam, rerum necessiariorum penuriam; quodque

VARIÆ LECTIONES.

^π al. ἐμέλησεν. ^π al. ἢ καὶ. ^π al. δισχιλίους.

omnium erat gravissimum , aquæ ipsius indigentiam. Si quis enim, aiebant, per totum diem opere manuum et labore maceratus , aquæ guttam exiguum sumere voluerit, quo miseriam ex fatigatione ortam sublebet; is non minus quam usque ad stadia quinque et quadraginta profectus , aquam portaverit. Ob hæc patriarcha particeps eorum doloris ac lacrymarum factus, dein et Deo gratiis actis, ei sufficienter animos illorum consolatus : Non ita, inquit, temere et sine causa hoc me Deus permisit expelli; sed ut et socius sim vestrarum perpessorum , et patientiae maxime ac tolerationis documentum.

CLXIX. Postea vero ad preces convertitur, et cum eis orat Deum, ut suis confessoribus fontem aquæ aperiat : quique percussit petram in deserto, et fluxerunt aquæ ⁶⁰, ipse etiam eis copiosam aquam suppeditat. Jam enim omnibus precationi inconsistentibus, patriarcha hoc atque illuc respiciens, agnum videt qui dextrum pedem attollebat, eoque quasi ostendebat subjectum solum : a nullo enim alio agnus visus est. Tum patriarcha conjectis oculis, ad locum monstratum cum iis qui aderant accedit, et ait : In nomine Domini nostri Jesu Christi, hic mihi, filii, fodite. Cumque tum ipsum locum in quo agnus stahat, tum quidquid circum erat fodissent, patriarcha, sumpto sarculo, locum quem agnus ostendebat, levi et ad superficiem iuctu pulsat; consternique terra emittit limpidam aquam et ad bibendum suavem, atque ea cum impetu effusa flu men repentinum efficit. Universis ergo, aquæ causa gaudientibus, patriarcha dixit : Fluminis impetus lætitias civitatem Dei ⁶¹⁻⁶⁴.

CLXX. Hinc tota ad eum confluebat civitas, et spiritalis illius doctrinæ dulcedine ad veram fidem cunctos impellebat; ut et multi quotidie baptizarentur numerosque ad quingentos pervenerit, ac vera religio in dies caperet incrementum. Nondum profecto annus in exilio erat emensus ac præteritus, et adfiscantur quidem, ab iis qui crediderant, Ecclesiæ numero quinque et septuaginta, idolorumque fauna et templa evertuntur; iisque adsitos lucos, multum terræ occupantes, ignis depascit, atque universa prosternitur dæmonum insania.

CLXXI. Tunc ergo invidiosus et gravis rumor ad imperatoris aures pervenit, referens Christianorum sectam in majorem multitudinem crescere, et singulis diebus augeri. Quam ob causam ille statim Aufidianum præsidem milit, qui non solum non ulterius progredi sectam sineret, verum et jam captos reduceret, avocaretque a pietate. Hic itaque postquam Chersonem venit, Christianosque con-

A τῶν ἀναγκαῖων τὴν ἀπορίαν, καὶ διάντων βαρυτατὸν ἦν, τὴν αὐτοῦ τοῦ ὑδατος ἔνδειαν. Εἰ γάρ τις δῆμη τὴν ἡμέραν τῇ τῶν χειρῶν ἔργασίῃ, καὶ τῷ χαρτῷ προστετηκὼς, Ἐλεγον, ὑδατος βραχεῖάν τινα σταγόνα λαβεῖν ἐθελήσειεν, ὥστε τὴν ἐκ τοῦ χώρου ἀναψύξαι ταλαιπωρίαν, οὐκ Ἐλεγον ὁ τοιοῦτος ή σταδίους πέντε καὶ τεσσαράκοντα προελθὼν διά, ὑδωρ κομίσαιτο. Πρὸς ταῦτα συναλγήσας τε αὐτοῖς διατριάρχης καὶ συνδαχρύσας, εἶτα καὶ τῷ Θεῷ εὐχαριστήσας, καὶ ἵκανῶς τὰς ἐκείνων ψυχὰς παραμυθοδάμενος, Ήγένησαν ὅτι τῶν ὑδωρούσιν ἐκβληθῆναι, ἀλλ' ὥστε καὶ κοινωνῶν ὑμίν γενέσθαι τῶν πεθημάτων, καὶ ὑπομονῆς μάλιστα καὶ καρτερίας ὑπόθεσιν.

CLXIX. Ἐπειτα μέντοι καὶ εἰς εὐχὴν τρέπεται, καὶ δεῖται σὺν αὐτοῖς τοῦ Θεοῦ, ὥστε τοῖς αὐτοῦ διμολογητας τηγήν ὑδατος διανοῖξαι: καὶ διατάξας πέτραν ἐν ἑρμῷ, καὶ ἐρρύσαν ὑδατα, αὐτὸς ἀφθονον καὶ αὐτοῖς τοῦ ὑδατος παρέχει τὴν χορηγίαν. Ἡδη γάρ πάκτων τῇ εὐχῇ προσκειμένων, διατριάρχης τῇδε κάκεισε περιθλεψάμενος, ἀμνῶν τινα ὅρδε ⁶⁵, τὸν δεξιὸν μετεπίζοντα πόδα, καὶ ὧστερ ἐκείνῳ ὑποδειχνύντα τὸ ὑποκείμενον ἐδαφος: οὐδενὶ γάρ ὁ ἀμνὸς τῶν ἀλλων τεθέστο. Καὶ συμβαλὼν τὴν ὑψιν διατριάρχης, τῷ ὑποδειχθέντι τόπῳ μετὰ τῶν παρόντων ἐφίσταται, καὶ φησιν· Ἐν ὄνδραις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐνταῦθα μοι, τέκνα, δρύσατε. Καὶ ἐπειδὴ αὐτὸν τε ⁶⁶ τὸν τόπον, εἰς δὲ ὁ ἀμνὸς ἴστατο, καὶ τὸ κύκλῳ πᾶν περιέστακαν, λαβὼν σκαφεῖον διατριάρχης, κρούει τὸν τόπον ἐνθα δὲ ἀμνὸς ὑποδείκνυν, κούφῳ τινὶ καὶ μετεύρῳ τῷ κρούματι: καὶ παραχρῆμα διειδές ὑδωρ ἡ γῆ καὶ ἡδὺ πιεῖν ἀναδίδωσι· καὶ τοῦτο, σὺν ὅρῃ ἐκχυθὲν, πεταμὸν ἀθρόον ποιεῖ. Πάντων οὖν καιρόντων ἐπὶ τῷ ὑδατι, διατριάρχης, Τοῦ ποταμοῦ τὰ ὄρμήματα εὐγραψούσι τὴν κόλει τοῦ Θεοῦ, ελεγεν.

CLXX. Ἐντεῦθεν δὲ πόλις περὶ αὐτὸν πᾶσα συνέρρεον, καὶ τῇ τῆς πνευματικῆς ἐκείνης διδασκαλίας γλυκύτητι πρὸς τὴν ἀληθῆ πίστιν πάντας ἐπήγετο, ὡς καὶ πολλοὺς δεῖται βαπτίζεσθαι, εἰς πεντακοσίους τε τὸν ἀριθμὸν ἀναβῆναι, καὶ τὴν εὐσέβειαν καθ' ἐκάστην ἐπιδιδόντας. Οὗτοι τοίνυν ἐνιαυτὸς τὴν ὑπεροπλαν ἐμπέτρει, καὶ οἰκοδομοῦνται μὲν ὑπὸ τῶν πιστευάντων ἐκκλησίαι τὸν ἀριθμὸν πέντε καὶ ἑδρομήκοντα, τεμένη τε εἰδῶλων καὶ ναοὶ καθαιροῦνται, καὶ τὰ παρεπιφύκετα τούτοις ἀλλη, ἐπὶ πολὺ γῆς διεκνούμενα, τὸ πῦρ κατανέμεται, καὶ πᾶσα τῶν δαιμόνων καταβάλλεται ἡ μανία.

CLXXI. Τηνικαῦτα οὖν ἐπιφθονός τε καὶ βαρεῖα φήμη τὰς τοῦ βασιλέως ἀκοὰς ὑποτρέχει, ἐπιδούνται τὰ Χριστιανῶν εἰς πλῆθος ἀριθμοῦ κρείττον, καὶ καθ' ἐκάστην αἱξεσθαι τὴν ἡμέραν διδάσκουσα. Ἐφ' ψ δῆ καὶ Αὐριδιανὸν αὐτίκα τὸν ἡγεμόνα ἐκείνος ἐκπέμπει, ὥστε μή μόνον μηδὲ περιστέρω προελθεῖν αὐτὰ συγχωρῆσαι, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἡδὺ χειρωθέντας ἐπαναγγείλειν, καὶ ἀποστῆσαι τῆς εὐσέβειας. Οὗτοι τοίνυν, τὴν Χερῶνα κα-

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁰ Num. xx, 6. Psal. lxxviii, 20. ⁶¹ al. inser. ἐστῶτα. ⁶²⁻⁶⁴ deest in al. ⁶⁵⁻⁶⁶ Psal. xlvi, 5.

ταλαδὸν, καὶ πολλοὺς τῶν Χριστιανῶν πολλαῖς βασάνις καὶ ποικίλαις ὑποβαλὼν, ἐπεὶ πάντας τῇ προθέσει μάρτυρας γεγενημένους ἔώρα, καὶ πρὸς μυρίους πάρεσκευασμένους θανάτους, τί ποιεῖ; Ἀπέχεται μὲν τοῦ πλήθους, δεδοικώς μὴ καὶ ἀπὸ τοῦ τέλους (24) μάρτυρας πλείους ἐργάστηαι· τὸν αἰτιον δὲ μόνον κολάζει, καὶ πάντας θυμὸν κατὰ τῆς μακαρίας ἔκεινης τοῦ Κλήμηντος ἀφίησι κεφαλῆς. Ἐπειδὴ δὲ πάντα ἦν αὐτῷ κοῦφα, καὶ εἰς οὐδὲν λογίζεμενα, καὶ ἀφ' ἦν αὐτὸν ἵκασε μᾶλλον πλείονα τοῖς ἀλλοῖς παρείχετο τὴν ἀσφάλειαν, σύντομον ἀπαλλαγὴν αὐτῷ τοῦ βίου καὶ ταχεῖαν ἐπινοεῖται, καὶ εἰς μέσην τὸν μάρτυρα τὴν θάλασσαν δραγῶν, καὶ ἀγκυραν σιδηρὸν τοῦ τραχῆλου ἐκδῆσας, καθίησι τῷ βυθῷ, δπως μηδὲ λείψανον ἔκεινον, φησὶν, ὑπολειψθείη Χριστιανὸς.

CLXXXII. Ἄλλ' ὁ μὲν ἕρβιπτο κατὰ τοῦ πελάγους· τὸ δὲ τῶν Χριστιανῶν πλήθος ἐπὶ τοῦ αἰγαίου ἐστώς, ἐθρήνουν ἐλειπόντες, ὡλοφύροντο, καὶ οἰκτροτάταις, φωναῖς ἀνακάλουν τὸν πατριάρχην. Κορνήλιος δὲ καὶ Φοίδος οἱ μαθηταὶ οἵας τὸ πάθος ἀπῆτε φωνάς καὶ αὐτοὶ βαύντες, καὶ οὐκ ἔχοντες δι τῆς συμφορᾶς ποιήσανται παραμύθιον, Εὔξωμεθα πάντες δμοθυμαδὸν, εἶπον, ὥστε κανὸν ἀναδειχθῆναι τὴν τὸ τοῦ μάρτυρος λείψανον. Καὶ προσευχομένων αὐτῶν, ὃ τῶν μεγάλων σου, Δέσποτα, τεραστίων^α, θαυματουργεῖται τι κανταῦθε^β Θεὸς τοῦ Μωάεως παραδοξότερον. Ὑποφέγγει μὲν γάρ τη θάλασσα προσωτέρῳ σταδίους σχεδὸν εὐκὲλάττους τῶν εἰκοσι. Προσελθόντες δὲ τὸ πλήθος δὲ ἡροῦ τοῦ ἐδάφους· τῆς θαυμαστῆς σου καὶ τούτῳ, Πριστέ, δυνάμεως· εὐρίσκουσι λίθον ἐν εἴδει ναοῦ παρὰ τῆς σῆς ἀπορρήτου σοφίας πεποιημένον, καὶ τὸ μαρτυρικὸν σώμα λαμπρῶς ἐν αὐτῷ κείμενον, καὶ τὴν βαρεῖαν ἔκεινην ἀγκυραν, ἔγγιετά που τοῦ λίθου καὶ αὐτὴν κειμένην.

CLXXXIII. Ἄλλ' ἀπεκαλύφθη Κορνηλίψ καὶ Φοίδωψ, ὡστε μῆτὸν λείψανον ἔκεινον μετακινῆσαι, καλῶς ἐν τῷ βυθῷ κείμενον· καὶ διτὶ καθ' ἔκάστην ἐνιαυτοῦ περιτροπὴν ἐν τῷ καιρῷ τῆς τοῦ μάρτυρος τελειώσεως, ὑποχωρήσει παρ' ὅλας ἐπὶ τὰ ἡμέρας τοῖς προσιοῦσι τὴ θάλασσα, πεζῇ καὶ βάδην αὐτοῖς μέχρι τοῦ λειψάνου τὴν πάροδον ἐπιτρέπουσα. Ὁπερ ἐτήσιως ἔξεινον καὶ εἰς δεύτερο τελεῖται, τὴν ἐπιδημίαν τῆς αὐτοῦ μνήμης (25) εἰσεν τίνα δρον ἔχον καὶ προθεσμίαν. Ἐντεῦθεν αἱρεσις παρ' αὐτοῖς πᾶσα, καὶ ἐλληνισμὸς καταλέλυται, τῶν ἐν τῇ τοῦ μάρτυρος μνήμῃ τελουμένων ἔκει σημείων καὶ τῶν θαυμάτων εἰς ἐπιγνωσιν πάντας χιραγαθούντων, καὶ καθαρῶς ἐναγόντων πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Οὐδὲν γάρ^γ ὑπὸ τίνος ἀνηκέστου κακοῦ πεζομένων, τῆς τοῦ ὄντας ἔκεινον μεταλήψεως καὶ

A plures tormentis multis ac variis afficit, quando omnes proposito et intentione martyres fuisse vidit, paratosque esse ad mille mortes, quid facit? Abstinet quidem a populo, veritus ne etiam ex primoribus multos ficeret martyres: solum vero auctorem reprimit, omnemque furorem immitit in beatum illud Clementis caput. Porro cum huic omnia essent levia et nullius momenti, quin potius ex eis quæ ipse patiebatur, ceteris præberet majorem fiduciam, brevem ei et celarem excogitat discessum e vita, atque adductu martyre in medium mare, anchoraque ferrea ad collum ejus religata, in profundum demittit: Ne, inquit, illius vel reliquiae remaneant Christianis.

B CLXXXII. Atque ille quidem in pelagum projectus est: Christianorum autem multitudo, in littore stans, lamentabatur, misere ejulabat, et miserandis admodum vocibus inclamabat patriarcham. Cornelius vero et Phœbus discipuli, quales voces id quod perferebatur postulabat, et ipsi per clamorem emitunt, nec habent quam infortunio afferant consolationem, atque aiunt: Oremus cuncti uno animo, ut nobis ostendatur martyris corpus. Et cum orarent, o magna tua miracula, Domine! ibi Deus aliquid majore admiratione dignum edit, quam quod Moses^α. Etenim mare procul recedit viginti fere stadia. Accedens autem plebs per siccum solum, hoc quoque mirabilis tuæ potentiaz, Christe! invenit lapidem, in forma templi ab inefabili tua sapientia effectum, et martyris corpus magnifice in eo jacens, gravemque illam anchoram proxime saxum et ipsam positam.

CLXXXIII. Sed Cornelio et Phœbo revelatum est, ne illinc transferrent corpus, quod præclare situm erat in profundo; ac fore ut per singulos annorum circuitus, tempore quo martyr morte consummatus est, mare adventuris cederet per septem integros dies, permitteretque illis aditum pedibus et lento gradu usque ad corpus. Quod annuatim ab illo tempore adhuc perficitur, habetque velut præsinitum terminum ac præstitutum tempus adventum commemorationis martyris. Hinc omnis apud eos hæresis, et Graeca religio eversa est; cum signa et miracula quæ ibi in memoria martyris eduntur, cunctos ad cognitionem adducant, et plane ad veritatem impellant. Nemini enim illorum qui insanabili aliquo malo premerentur, alia re quam aquæ illius perceptione

VARIA LECTIONES.

^α al. θαυμασίων. ^β deest in al. ^γ Exod. xiv. ^δ al. inser. τῶν.

VARIORUM NOTÆ.

(24) Απὸ τοῦ τέλους. Ex primoribus. Vel cum Perionio, tandem. Cot.

(25) Τῆς αὐτοῦ μνήμης. Intra Martyrii num. 25, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀδησεως αὐτοῦ. Acta, et Freculus die passionis ejus. Gregorio Turonensi: in die uolemnitatis ejus. Graci ad 24 Novemb. ἐν τῇ τοῦ

ἀγίου μνήμῃ. Male ergo apud Nicephorum III, 18, ista παράδοξον δέ τι τῆς μνήμης ἐνισταμένης αὐτῷ ἐπιγίνεται, verterunt sic: De quo supra opinionem præsentis memorie quiddam accidit. Lego ego αὐτοῦ, et explico: Editur autem miraculum, quoties aduental dies quo illius memoria celebratur. Cot.

et aspersione opus fuit ad morbi eum occupantis depulsionem.

CLXXIV. Sed hæc quidem talia sunt, et ita habent: illud vero longe magis, sufficiensque ad confirmanda præcedentia. Nam cum, ut superior oratio declaravit, in pelagus martyr immissus est, et in sinus aquarum projectus, atque mare longius abcessit, dum quasi sub pedem dat locum, et index corporis mirabiliter efficitur, ac volenti facit potestatem gradiendi per profundum; ingens certe Christianorum multitudo tunc ad corporis spectaculum properabat. Postea vero et maximus dies festus miraculum induxit; aut potius hoc miraculum diem festum effecit; quod non, semel editum, deinde desiit, sed per unumquodque anni curriculum perficiebatur eodem modo, piasque animas convocabat ad epulum. Cum equidem hæc ita essent, et omnes circa Chersonem Christiani ad misere rei solemnem diem quotannis concurrerent; ibi etiam Deus miraculum, anterioribus magis inopinatum et admirabile, operatur.

CLXXV. Nam vir quidam religiosus, una cum uxore, et prole mascula, miraculo jam edito, ad martyris corpus, ipsi quoque cum populo confluente profecti sunt. Igitur æquor e vestigio trajiciunt, templumque in sinu ejus positum attingunt, parentes manu puerum ducentes: cuunque intra tempulum fuerunt, et sanctum illum tumulum ambierrunt, tum alia sanctum precati sunt, tum pro nato rogarunt ea quæ parentes decebat. Precati ergo, ac sepulcrum serventer exosculati et complexi, ipsi quidem, jam peracta celebritate, cunctisque domum redeuntibus, retro iterum cum populo qui concurserat abscesserunt. Puer autem clam parentes, nescio quo modo solus apud sepulcrum relictus est; omnino id incomprehensibili Dei providentia disponente, ut magis honoraret eum qui animam et corpus pro ipso libenter dederat. Et aqua quidem ad propria remeans, profundum obtexit, iterumque effectum est pelagus.

CLXXVI. At parentes paulum a corpore digressi, ut jam filium secum non viderunt, ad investigacionem ejus vertunt se: ac retro conversi ut invenient puerum, cernunt mare rursus esse eam viam quæ ad corpus deinceps duceret: statimque consternantur, turbantur, commoventur, acrius ad natum indagationem prorumpunt: is autem in tumulo relictus fuerat. Cumque post multum laborem puerum non repererunt, sed in maris fundo desertus suisse ipsis visus est, uti revera erat, longum ac flebiliter vociferabantur, filium appellantes, et peccatora seriebant, atque deplorabant calamitatem quæ eos opprimebat. Tumque ad sanctum ea dicebant, quæ animus dolore fractus pronuntiaverit, mortem sibi pro rebus presentibus optantes: donec proximorum nonnulli, incidentes in eos lamentationibus

A τοῦ φαντισμοῦ πλέον ἐδέσεται, πρὸς τὴν τοῦ κατέχοντος αὐτὸν πάθους ἀπαλλαγήν.

CLXXIV. Άλλα ταῦτα μὲν δὴ τοιαῦτα καὶ οὕτως ἔχοντα· ἐκεῖνο δὲ καὶ λίαν πολλῷ μείζον, καὶ ἵκανόν τα πραλόντα πιστώσασθαι. Ἐπειδὴ γάρ, ὃς δὲ λόγος φύσας ἐδήλωσεν, εἰς πέλαγος δὲ μάρτυρ ἐφίετο, καὶ εἰς ὄντας μυχοὺς ἔβριπτο, ἢ τε θάλασσας ὑπέβαντο πορφυτέρω, καθάπερ ὑπὸ πόδα χωροῦσα, μηνυτῆς τοῦ λειψάνου παραδόξως γινομένη, καὶ βιθὺν πεζεύειν τῷ βουλομένῳ παρέχουσα· πολὺ μέντος πλῆθος τηγκαῦτα Χριστιανῶν πρὸς τὴν τοῦ λειψάνου θέαν ἤπειρον. Μετὰ δὲ ταῦτα καὶ ἡ μεγίστη ἕορτὴ τὸ θάυμα ἤγετο· ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ἐποίει τὴν ἕορτην, οὐ γεγονὸς ἄπαξ, εἴτα παντάμενον, ἀλλὰ καθ' ἐκάστην ἐνιαυτοῦ περίοδον δύσις τελούμενον, καὶ τὰς ἀσεβεῖς¹⁰ B ψύχας συγκαλοῦν εἰς ἑστίασιν. Ἐπεὶ τοινυν οὖτα ταῦτα, καὶ οἱ κατὰ Χερσόνηα πάντες Χριστιανοὶ πρὸς τὴν τοῦ θάυματος πανήγυριν ἐτησίως συνέτρεχον, θαυματουργεῖ τι κάνταυθα Θεός, τῶν προγεγονότων παραδοξότερον.

CLXXV. Άνηγρά τις θεοσεβῆς ἄμα γυναικὶ καὶ ἄρδενι τέκνῳ, τοῦ θαύματος ἥδη τελουμένου, πρὸς τὸ μαρτυρικὸν ἐκεῖνο καὶ αὐτοὶ σῶμα μετὰ τοῦ συρρέοντος πλήθους ἔχώρουν. Τὸ πέλαγος οὖν ἐκ ποδὸς διαβάντες, καὶ τὸν ἐν μυχῷ τούτου καταλαβόντες ναὸν, τῆς χειρὸς λαβόμενοι τοῦ παιδὸς οἱ πατέρες, ἐπεὶ τοῦ ναοῦ ἔνδον ἐγένοντο, καὶ τὴν ἄγιαν ἐκείνην περιστάντες σφρόν, τὰ τέ διλλὰ ἐδέοντο τοῦ ἀγέου, καὶ ὑπὲρ τοῦ παιδὸς ἐλιπάρουν ὅσα πατέρας εἰκός. Εὔξαμενοι οὖν καὶ θερμῶς τὸν τάφον περιπτυχάμενοι, αὐτοὶ μὲν τῇ τῆς πανηγύρεως τελεσθείσῃς, καὶ οἰκαδε πάντων ἐπανιόντων, διπέσω πάλιν μετὰ τοῦ συνδραμούντος¹¹ C πλήθους ἔχώρουν. Τὸ παιδίον δὲ τοὺς τεκόντας λαθόν, οὐκ οἶδ' ὅπως, μόνον παρὰ τῇ σορῷ κατελέλειπτο, πάντως τῆς ἀκαταλήπτου προνοίας τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ οἰκονομησαμένης, ἵνα τιμῆσῃ πλέον τὸν καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα δι' αὐτὸν ἥδεως προθέμενον. Καὶ τὸ μὲν ὄνδωρ, ἐπαναστρέφον εἰς τὰ οἰκεῖα, ἐκάλυπτε τὸν βυθὸν, καὶ πέλαγος ἤγινετο.

CLXXVI. Οἱ πατέρες δὲ μικρὸν ἀπὸ τοῦ λειψάνου προελθόντες, ὡς ἥδη τὸν παῖδα παρ' αὐτοῖς οὐκίς ἔώρων, εἰς ἔρευναν αὐτοῦ τρέπονται· καὶ ὄπισω στραφέντες, ὥπει τὸ παιδίον εὑρεῖν, πέλαγος δρῶσι πάλιν τὴν ἐπὶ τὸ λειψάνον ἔχῆς φέρουσαν· καὶ αὐτίκα θυριδοῦνται, ταράττονται, κλονοῦνται, θερμότερον δρμῶσι πρὸς τὴν τοῦ παιδὸς ζήτησιν· τὸ δὲ ἄρα ἦν ἐν τῇ σορῷ κατελειμμένον. Ἐπεὶ δὲ πολλὰ καρμόντες, τὸ παιδίον οὐκ εὔρον, ἀλλ' ἐν τῷ βυθῷ καταλειπόντες αὐτοῖς ἀνομίσθη, ὥσπερ ἄρα καὶ ἦν, μακρόν τε καὶ γορδύν ἀνέσων ἀνακαλούμενοι τὸν υἱὸν, καὶ τὰ στήθη ἐπαιον, καὶ τὴν κατασχοῦσαν αὐτοὺς ἀνυλοφύροντο συμφράν. Εἴτα καὶ πρὸς τὸν ἄγιον, οἴλα περ ἀν δύσνωμένη ψυχὴ φύεγκαιτο¹², Ἐλεγον, θάνατον ἐσυτοῖς ἀντὶ τῶν παρόντων εὑχόμενοι· ἕως τῶν πλησίον τινὲς περιπολίκες¹³ αὐτοῖς, ἐκλελυμένοις ὑπὸ τῶν θρήνων ἥδη,

VARIE LECTIUNES.

¹⁰ al. πολλοὺς ἐπὶ θέαν ἐπῆγετο, μετά. ¹¹ al. τὸν εσεβεῖς, ut legit interpres. ¹² al. συνδραμόντος. ¹³ al. περιπολίκες.

καὶ πολλὰ ἐπὶ τῷ πάθει καὶ αὐτοὶ ἔχεαντες δάκρυα, ταρεμψήσαντό τε αὐτοὺς, καὶ ὑφεναὶ τῆς μακρᾶς λίπης ἐποίησαν. Ἀλλὰ πρὸς τὴν οἰκίαν ἔχειν τῶν ἐπανεῖδντων, μείζον καὶ πάλιν τὸ πάθος ἐγίνετο, καὶ ἡμέτους δρθὲν τοῦ παιδὸς, εἴτε τινὰ τῶν ἔχειν ψυχήν τοὺς μνήμην τοῖς πατράσιν ἐλθόντα, χαλεπωτέραν αὐτοὺς ἐποιεῖ τὴν συμφοράν.

CLXXVII. Τοῦ ἐνιαυτοῦ δὲ ἥδη περιελθέντος, καὶ τῆς λαμπρᾶς ἕօρτης ἔχεινής ἔγεσθαι πάλιν μελλούσης, ἔκεντο τε αὐτοὺς ἐπὶ πλέον τὸ πάθος, καὶ σφοδρότερον πᾶν τοῦ παιδὸς ἀνεμίμνησκε. Καὶ δῆτα πρὸς ἀλλήλους, Ἱωμεν, φασι, πρὸς τὸν τάφον· ἴωμεν εἰ τι τοῦ παιδὸς ὑπολείπεται λείψαντον, εἰ πως κανὸν αὐτὸν κομισμέθα. Ταῦτα καὶ ὅσα τοῦ πάθους πρὸς ἔσαντος κοινολογησάμενοι, πρόερχονται τῆς οἰκίας πενθικῶς ἔσκευασμένοι, καὶ τὰς δράσεις ὑπὸ τῶν δακρύων ἐκτετράχοτες, καὶ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἀφτηνῦνται. Καὶ ὑποχωρεῖ μὲν εὐθέως ἡ θάλασσα, τῆς προθεσμίας καταλαβούσης. Ἀκολουθοῦσι δὲ αὐτὸτοι πρῶτοι, καὶ μετὰ πόδας ἔτεροι πάλιν, τῇ θαλάσσῃ καθάπερ δόληγῷ χρώμενοι. Καὶ τὸν αὐτόματας οἰκοδομηθέντα ναὸν ἔκεινον, μᾶλλον δὲ ὑπὸ τῆς σῆς, Δέσποτα, σοφίας δημιουργηθέντα καταλαβάντες, δρῶσι τὸ παιδίον, ὁ τοῦ θεύματος! ζῶν καὶ ἀλλόμενον (26) παρὰ τῷ ναῷ. Καὶ πρύνον¹⁴ μὲν ἀμφιβόλως εἰχον πρὸς τὰ δρώμενα, λογίζεμενοι μὴ σύχ δὲ πάτερ ἢ τὸ φαινόμενον. Ἐπει δὲ καὶ τοῖς γνωρίσμασι καὶ τοῖς σχήμασι πάντοθεν εἰς πίστιν αὐτοὺς τὸ παιδίον ἐνῆγε, καὶ τούτον ἔκεινον εἶναι τὸν υἱὸν ἐπίστευσαν, περιχυθέντες εὐθέως αὐτῷ, καὶ δρθαλμούς καὶ χεληνῆς προσφύντες. Ἑκλαύον τε μέχρι πολλοῦ, τὰ γλυκέα δῆταῦτα ὑψῷ ἥδονῆς προχέοντες¹⁵ δάκρυα, καὶ θερμῶς αὐτὸν ὠσπερ γυμνῇ τῇ ψυχῇ κατεψίλουν.

CLXXVIII. Ἐπειτά μικρὸν ἔαυτοὺς ἀναλαβόντες, ἥρανταν ἀκριβῶς ἔκαστα τὸ παιδίον, διπάς αὖτα παραδόξα διεισθήτη¹⁶, τίνος φυλάττοντος, τίνος τρέφοντος, τίνος θάλποντος, τίνος ζωγρούντος. Τὸ δῆ, τῇ μὲν λαιῷ χωρὶ τὴν σορὸν κατέχον, θατέρᾳ δὲ τὸν ἐν αὐτῇ κελευνὸν ὑποδειχνύνον, Οὐάμτοι καὶ τῆς ζωῆς πάροχος, θεογένης, καὶ τροφεὺς, καὶ φύλαξ, παρ' ἔαυτῷ γνησίως ἀεὶ με τηρῶν καὶ καλῶς τιθηνούμενος. Θαύματι αὖν οἱ τεκόντες ἀπορρήτῳ σὺν τὸνη ληφθέντες, τοὺς προτέρους θρήνους καὶ τὰ σκυθρώπα τοῦ πάθους ἔκεινα ρήματα, εἰς φαιδρότητα καὶ εὐχαριστίαν μετέβαλον, θαυμαστός, λέγοντες, ὁ Θεός ἐν τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ, καὶ ὅσα ἔχεις προστιθέντες. Ἐπανέρχονται τοῦν μακάριοι καὶ ζηλωτοὶ πρὸς τὴν οἰκίαν· ὃν ὡς νεκρὸν ἐπένθουν, καὶ τάφον αὐτῷ θαλαττίου γαστέρα

VARIÆ LECTIONES.

τὸ αἱ. πρῶτα. ¹⁴ αἱ. ἔχεοντες. ¹⁵ αἱ. περιεσθήη. ¹⁶ Psal. lxvn, 58.

VARIORUM NOTÆ.

(26) Ἀλλόμενος. Ex Ephraem. At Nicophorus, παραχαθῆμενον λάρνακι. In nis. 2421, ἐν τῇ τοῦ ἀγίου καθημένον λάρνακι. Gregorius, dormientem. Aspicit filium in eo loco, ubi eum dormientem reliquerat, in ipso adhuc sopore teneri. Aestimans autem eum esse defunctum, accessit cominus, quasi collectura cadaver exanimē: sed cum eum dormire cognō-

visset, excitatum velociter, spectantibus populis, in columnam levavit in ulnis, interrogans inter oscula, ubi per anni suissel spatia. Nescire se ait, si annus integer præteriisset: tantum dormisse suari sopore in unius noctis spatio æstimabat. Sic vetus clex. Cot.

dicabant, imo vero cujus nihil reliqui se inventu-
ros sperabant, eum secum incidentem habentes,
atque colloquenter spectantes, inexplicabilis vo-
luptatis rem parentibus, et ineffabilem suavitatem
suis ipsorum pectoribus instillabant.

CLXXXIX. Ita in honore habere solet communis omnium Dominus Christus eos sanctorum qui propter ipsum passi sunt, tantumque periculum suscep-
perunt, tali miraculorum exsuperantia, talibus splendoribus: quorum etiam nos compotes fieri contingat, gratia et humanitate Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri gloria, una cum sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

A θηρδές ἐπεφήμιζον, μᾶλλον δὲ οὐ μηδὲ λεκίσαντον εύρεν προσεδόκουν, τοῦτον μεθ' ἔσωτῶν βαδίζοντα ξυνότες, καὶ συλλαλοῦντα ὀρῶντες, & φατὸν τι χρῆμα πατράσιν εἰς ἡδονὴν, καὶ ἀπόδρητον γλυκύτητα τοῖς ἔκεινον σπλάγχνοις ἐναποστάζον¹⁸.

CLXXXIX. Οὕτω τιμῆν οἶδεν δὲ καινὸς ἀπάντων Δε-
σπότης Χριστὸς τοὺς δι' αὐτὸν παθόντας τῶν οἰκε-
τῶν, καὶ τοσοῦτον κίνδυνον ἀναδεξαμένους, τοιαύτη
θαυμάτων ὑπερβολῇ, τοιαύταις λαμπρότησιν· ὃν γέ-
νοιτο καὶ ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὐ τῷ Πατρὶ δῆλο
ἄμα τῷ ἀγιῷ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων.
‘Αμήν’¹⁹.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁸ al. ἐναποστάζοντα. Ἐναποστάζον. Est participium. Peronius legebat ἐναπέσταζον, quod et cum eo vertimus. Ibid. ¹⁹ al. νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰώνας. Αμήν. Al. νῦν καὶ δέ, καὶ εἰς.

LITURGIA

SANCTI CLEMENTIS ROMANI.

(RENAUDOT, *Liturgiarum Orientalium Collectio*, ed. 2, Francofurti, 1847, in-4°, t. II, p. 186.)

MONITUM.

Præter istam, nulla alia apud Orientales Clementi ascripta Liturgia reperitur in mss. codicibus, quod mirum sane videri posset, quando quidem in Clementinis Constitutionibus exstat integræ illius forma libro viii descripta. Verum quamvis illarum Constitutionum quas *Dascalia*, decurto *Διδασκαλίας* nomine, Syri et Arabes vocare solent, versiones et epitomæ plures reperiuntur in Collectionibus Canonum Arabicis, ultimi illius libri fragmenta tantum habent: et is liber in vetustissima Syriaca versione codicis Florentini non exstat. Neque apud Græcos, a quibus Constitutiones apostolicas Syri et alii acceperunt, memoria illa est Liturgiæ quæ Clementi tribueretur, quia scilicet in nulla Ecclesia celebri, et quæ aliis legem aut exemplum dare posset, forma rituum et orationum singularis, ex Clementinis expressa, in usu fuit. Ratio cur istam Jacobitas composuerint et Clementi attribuerint frustra quereretur, nisi dignitatis quæcum comparare huic officio conati sunt ex nomine viri apostolici, cuius memoriam inseruerunt aliquoties in diptychis suis, ut etiam in Confessione quam ordinandis sacerdotibus prælegi jubet Pontificalis Mediceus; et cuius aliquot testimonia in suæ opinionis patrocinium referunt in Collectaneis, de quibus sæpe dictum est. Non edita est in Missali Chaldaico, neque Gabriel Sionita in epistola ad Nilusium, aut Abraham Echellensis notis ad Hebed-Jesu, illius meminerunt, et pauci codices eam repræsentant (26°). Versio facta est ad bonæ notis codicem Colbertinum 3924.

Ut probetur Liturgiæ istam Clementis Romani opus non esse, multis verbis non opus est, cum ne levem quidem talis antiquitatis notam habeat, sed recentioris ævi non paucas, inter quas præcipua videatur esse, stylus ille a prima simplicitate degenerans, et vere Asiatica synonomous, epithetorum metaphorarumque congeries, per quam ad supremum elegantiæ culmen perveniri Orientales existimant. Id etiam probat additio aliquot verborum in forma consecrandi panis et calicis, ut in prima, quod pro multis fidelibus immolatur: in altera, *sanguis meus qui confirmat testamentum mortis meæ*: quæ formulæ magis recentioribus similes sunt, quam vetustis Græcis Syriacisque, quarum sententia ad verborum evangelicorum simplicitatem propius accedit. In invocatione Spiritus sancti id observandum, quod oratio que verba Christi sequitur præter aliarum morem prolixa est supra modum, ita ut majus omnino inter illa et invocationem, sit intervallo. Neque tamen interlocutio diaconi occurrit ut in Græcis posterioribus, nam eas additiones Græcis usurpatas, ignorant Orientales Ecclesiæ.

(26°) Allat., *Symmieta*, p. 291.

LITURGIA S. CLEMENTIS ROMANI.

Primum Oratio ante Pacem.

Deus qui es mare ineffabile charitatis, et abyssus imperscrutabilis pacis, fons bonorum, et largitor dilectionis, qui mittis pacem ad illos qui eam suscipiunt: aperi nobis hoc tempore mare charitatis tuæ et irriga nos fluentis ditissimis, ex ubertate gratiæ tuæ, et ex fontibus suavissimis benignitatis tuæ. Fac nos filios tranquillitatis et hæredes pacis, accende in nobis ignem charitatis tuæ, et fervorem amoris tui. Sere in nobis timorem tuum, et confirma infirmitatem nostram veritate tua. Constringe nos tecum, et nobiscum invicem, una, firmaque nec dissolubili concordia. Præsta etiam ut vacui dolo, et pori ab omni livore, salutemus invicem in osculo et amplexu pacis et charitatis non sicutæ, ut cum corde paro et anima munda, hic quidem arrhabonem vitæ membris nostris misceamus, et illic in futuro sæculo invitati simus ad festum illud perpetuum deliciisque abundantissimum: et triumphaliter celebremus te, o beate, in regno tuo, quod in æternum permanet, et unigenitum Filium tuum, et Spiritum tuum sanctum.

Populus. Amen.

Sacerdos. Pax.

Populus. Et cum spiritu tuo.

Diakonus. Det unusquisque pacem.

Populus. Omnes.

Diakonus. Post, etc.

Populus. Coram te Domine.

Sacerdos elevans vocem. Deus invisibilis, et incomprehensibilis, ineffabilis et infinite, qui in Sanctis sanctorum excelsis habitas, in secreto habitaculo, quod manibus factum non est, supra cœlos celorum, et supra quidquid superius illis est; qui destruis omnem altitudinem passionum extollentem se adversus scientiam tuam, et captivas omnem cogitationem ad formam humilitatis et adnihilationis tuæ. Tu beatissime; et dives donorum sublimium, aspice nos e cœlis tuis sublimibus et splendidis, et ex habitatione regni tui æterni. Mitte nobis dona gratiæ tuæ divinæ, inhabitacionem Spiritus tui sancti: quia tu dives misericordiarum et magnificus in donis, et amplissimæ clementiæ, tibi que gloriam et gratiarum actionem offerimus, et unigenito Filio tuo, etc.

Populus. Amen.

Sacerdos. Domine Deus potens, qui vides abscondita, et futura etiam penetras, fons vitæ et origo beata beatitudinis et bonitatis; largitor puritatis, et a quo sanctitas habet originem; thesaurus rerum pretiosarum, et fons sapientiæ: pater lucis æternæ, quæ est ante omnia sæcula in te essentialiter, equalis potentia et gloria. Te deprecamur sanctissime Domine, sanctifica mentes et cogitationes omnium nostrum, munda animas et corpora omnium nostrum, refrena inordinationem cogitationis.

A num nostrarum. Indue nos stola nova intertexta ornatu morum honestorum: et per Spiritum tuum sanctum perspicientem omnia, qui in omnibus mentibus puris habitat, et in animabus mundis sedem habet, sanctifica nos per gratiam, misericordiam, et amorem erga homines unigeniti Filii tui: per quem et cum quo te decet gloria, etc.

Populus. Amen.

Diakonus. Stemus decenter.

Populus. Misericordiæ.

Sacerdos. Charitas.

Populus. Et cum spiritu tuo.

Sacerdos. Sursum corda.

Populus. Habemus ad Dominum.

Sacerdos. Gratias agamus Domino.

Populus. Dignum et justum est.

Sacerdos. Te enim decet gloria et tibi debetur laudatio: te decet hymnus et exaltatio quocumque tempore, Patrem, Filium, et Spiritum sanctum, Deum verum, unius naturæ excelsæ, unius substantiæ, qui in personis tribus adoraris et laudaris ab omnibus, quæ per sapientiam creasti et ordinasti.

Sacerdos elevans vocem. Benedicinus te factorem sæculorum et creatorem naturarum, largitorem vitæ et Dominum creaturarum visibilium et invisibilium. Cœli cœlorum, et quæcunque in illis sunt, cum naturis igneis et spiritualibus te glorificant. Sol et luna cursibus suis te venerantur: stellæ splendore suo te prædicant: tonitrua sonis suis terrent, ad mandatum tuum: motus in aere virtutem tuam significant: aquæ in nubibus nutu tuo coguntur: terra et quæcunque super eam sunt, a te pendent, atque a te sustentantur: naturæ rationales, et ratione carentes, illæ quæ intelligentia, et quæ solo sensu prædictæ sunt, per te vivunt, et potestati regni tui obediunt. Habes, Domine, in cœlo illo excuso quod est scabellum sub pedibus tuis, ministros innumerabiles, et infinitum numerum laudantium te, qui in regionibus materiæ expertibus, laudi maiestatis tuæ, et ministerio tuo toti addicti sunt, personas scilicet, quæ ex igne et spiritu creatæ sunt: quæ canticis omnium musicæ generum, laudes tuas cum clamore celebrant, milleni et decies milleni, qui ab æterno fructus laudationis tibi deferunt,

*D*agmina et ordines spiritualium in suos ordines distributorum, qui hymnos jucundos tibi offerunt: cœtus angelorum, ordinesque archangelorum, qui tibi uni Deo laudem novam et indesinenter referunt: Throni et Dominationes in firmissima et non perturbabili securitate constituti, qui cantica triumphalia concinunt tibi, summopere timendo. Archangeli et virtutes, Potestatumque principes, qui gloria Thronorum exornantur, laudesque et encomia dignissima prout decet dirigunt ad inflatos gradus solii tui. Principatus spirituales qui coram te cum timore consistunt, indesinenter sanctificant tonitru sau-

titatis tuæ. *Curus igneus animalium quadruplici facie distinctorum; similitudinibusque diversis donorum gloriæ diversorum, decorum regni tui clamant: agmina Cherubim multis oculis præditorum, in circulum voces benedictionis in regionem tuam absconditam extollunt: Seraphim multis alis instructi, qui facies suas iisdem alis suis protegunt a splendore tuo, et pedes suos pennis quoque suis legunt, ut non adurantur ab ardore ignis tui inaccessibilis, et volantes undequaque laudant, et ad alterutrum alis plaudentes benedicunt, et alter alteri conformati glorificant: et unus ab altero hymnum suscipientes, oribus igneis, linguisque flammeis, una voce triplicata sanctificationis laudant, clamant, vociferantur, et dicunt.*

Populus. Sanctus, sanctus, sanctus.

Sacerdos inclinatus. Sanctus es Deus Pater, sanctus es Deus Fili, sanctus es Spiritus sancte, Trinitas sancta et indivisa, unus Deus solus et sanctus es, in natura: qui in Personis tribus adoraris, et in unitate substantiæ glorificaris. In quibusunque locis et mundi partibus, non sufficiunt ad extollendam virtutem majestatis tuæ. Qui plasmasti hominem ad imaginem majestatis tuæ, rationem que ipsi indidisti, præscripsistique tanquam limitem a Domino constitutum, ne præceptum tuum transgrederetur: qui cum errasset, contempsissetque legem tuam, sententiam mortis incurrit, et in exsilium infirmitatis depulsus est. Tu vero creator ejus, bonus et misericors, non abjecisti curam ejus, quam habebas, sed omnia ad salutem ejus instituisti, eo usque ut Filium tuum æternum et unigenitum tuum miseris in mundum, qui dispensationem suam salutarem propter eum explevit.

Elevans vocem. Cum ergo paratus esset, secundum voluntatem suam ad gustandas passiones, ad ascendendum in crucem et patibulum, morteunque subeundam pro vita totius mundi, ea vespera qua consummationem mysteriorum, et mirabilium perfecit, panem accepit in manus suas puras et sanctas, et gratias agens †, benedixit, † sanctificavit, † frexit, deditque initiatis hoc ejus mysterio, apostolis sanctis dicens: Accipite, et manducate ex eo, quia Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur et datur, ad veniam omnium fidelium plurimorum pro quibus immolatur, et dividitur, ad propitiationem delictorum, remissionem peccatorum et vitam æternam.

Populus. Amen.

Sacerdos. Post cœnam illam mysticam, miscuit calicem vitæ ex vino et aqua: et ad te, Deus Pater, oculos elevans, gratias egit, † benedixit, † sanctificavit, † et dedit turbæ discipulorum suorum electorum, apostolorumque sanctorum et dixit: Accipite, bibite ex eo vos omnes: Hic est sanguis meus, qui confirmat testamentum mortis meæ: qui pro vobis effunditur et pro multis datur, et dividitur ad propitiationem delictorum, remissionem peccatorum, et vitam æternam.

A *Populus. Amen.*

Sacerdos. Quando autem huic pani communicabis, et calicem hunc vitæ usurpabis, commemorationem mortis meæ facietis, memoriamque resurrectionis meæ perficietis donec veniam.

Populus. Mortis tuæ, Domine, memoriam agimus.

Sacerdos elevans vocem. Oculo intellectuali cordis describimus periodum dispensationis tuæ sapientissimæ, Christe Domine noster, et ea omnia quæ operatus es per incarnationem tuam salutarem pro salute nostra, commemoramus: generationem tuam ex Patre abscondito: nativitatem tuam ex Virgine inexplicabilem: ortum tuum eximium et præclarum: elevationem tuam in cruce salutarem et ad-

B *mirandam: adventum tuum mundo vitam præstantem, excitationem tuam plenam miraculo: resurrectionem tuam gloriosam, plenamque omni gudio: elevationem tuam in sublimia: excellentiamque sessionis tuæ ad dexteram genitoris tui; præterea etiam revelationem regni tui gloriosi, quæ futura est in adventu tuo secundo: quando tu cum gloria ineffabili exoriens, et in turbis igneis legionibusque flammeis circumgestatus, tanquam fulgor timendum et validum, ex sublimi gloriæ tuæ prodibis: quando statuetur solium terribile majestatis, et sedes electi tuis collocabuntur: quando populi et nationes congregabuntur, et ad locum judicii sistentur, ut suscipiat unusquisque secundum opus suum: atque retribuetur unicuique secundum actiones suas, quando libri aperientur, et opera, verba, et actiones discutientur: quando recitatuntur crimina, et tanquam sol splendidus, palam sicut abscondita, clarissime: quando mare ignis exundabit, æstuabitque fumus flammarum, descendetque fluvius ignis ardantis, ad probationem, et examen omnis carnis; quando angustiæ amarissimæ erunt iniquis: et præparata erunt bona et delicia justis: quando misericordia auferetur, et impii tradentur gehennæ, atque pii vitam novam in æternum hereditabunt. Quando vox valida audierit*

C *quæ partem unam ab altera separabit, transferetque agnos ad dexteram, et hædos ad sinistram. Te deprecamur plenum misericordia, Domine, in hora illa decretoria, multiplica clementiam tuam erga adoratores tuos, in tempore illo terribili, et tristitia pleno. Propitius esto erga animas servorum tuorum; in hora illa terroris, effunde misericordiam tuam super eos, qui per crucem tuam salvati sunt. In tempore illo timoris, miserere illorum qui contentur passiones tuas: tangat te cura illorum, qui fiduciam habent super amorem tuum erga homines, et parce peccatis eorum; commoveatur benignitas tua, erga illos qui invocant nomen tuum sanctum et remitte delicta illorum. Ne auferantur miserationes tuæ per iram tuam, neque desiciat nobis gratia tua, propter multitudinem malitiæ nostræ. Ne exclusas clementiam tuam, propter iniuriam nostram: ne mutetur natura tua, propter magnitudinem insipientiarum nostrarum. Non eligant nos angeli tui sancti,*

et tanquam fasciculos zizaniorum, in ignem nos projicant. Non increpes ministros regni tui propter sorores vestimentorum, neque tanquam contemptores majestatis tuæ nos in tenebras exterioreas ejicant. Ne extinguatur lumen lampadum nostrarum, ita ut extra fores thalami nuptialis tui remaneamus. Ne justitia tua nobis aduersetur, neque in tenebras exterioreas et stridorem dentium projecti cruciemur. Exhibe auxilium gratiæ tuæ erga malitiam nostram: effunde pelagus miserationis tuæ super nequitiam nostram, et ablue nostra crima. Emette abundantiam clementiae tuæ et amoris tui erga homines, et dele quæ in nobis odio digna sunt: contine, Domine, fortitudinem tuam, et blando erga nos aspectu mutetur indignatio tua, vultusque tui serenitatem demonstra nobis, ut victores in causa peccatorum nostrorum coram sede majestatis tuæ appareamus: numeremur etiam inter vocatos ad regnum tuum, et inter invitatos discubentes apud te collocemur, et splendore lucis tuæ eximiae cum voluptate persuamur. Propterea Ecclesia tua orat, et grec tuus deprecatur, et vocibus triumphalibus te interpellat, misericordiamque, et clementiam a te flagitat, et obsecrat te dicens.

Populus. Miserere.

Dicenus. Quam timenda est hæc hora.

Sacerdos. Nos quoque.

Sacerdos inclinatus dicit orationem Invocationis

Spiritus sancti.

Obsecramus te, sanctissime Deus, mitte ad nos ex habitaculo regni tui æterni, et ex regione praesentie tuæ excelsæ, Spiritum tuum sanctum, consubstantialem tibi, et operatione aequali (27), qui a te absque initio procedit, per unigenitum Filium tuum, et qui quocunque tempore datur illis qui tibi accepti sunt, eosque qui te vident et intelligent perficit et consummat: ut illabens, requiescensque, habitet super oblationes istas: quibus sanctificatis per viratem gratiæ tuæ perficiat hæc mysteria, atque illa suscepit.

Sacerdos. Exaudi me, Domine.

Populus. Kyrie eleison, Kyrie eleison, Kyrie eleison.

Sacerdos elevans vocem. Et panem quidem istum, efficiat, corpus vivificum, et corpus celeste et salutare, et corpus salvans animas nostras, et corpora

(27) Invocatio ejusdem sententiae est, ac omnes nique Syriæ, quarum nulla eam lectiōne representat, quam editores Missalis Chaldaicō elegerunt: sicut aliquos codices vidimus, quos ex commemoratione sancti Maroni et aliis indicis, Maronitarum orthodoxorum esse constabat, qui veterem et communem omnibus Liturgiis formam continebant. Invocatur Spiritus saucus ut illabatur cœlitus: ut requiescat, ut habet super dona proposita, et illis verbis exprimitur oratio, quorum vim jam superiori exposuimus, cum ad significandum illæpsum et glorificationem Spiritus sancti in Maria Virgine adhibeantur. Effectum exprimit Liturgia per verba duo τοις περισσι: et ταῦτα σακρια: quæ respondent Graeci τελεωθ̄αι et πονήσαι. Illud magis observatione agimus, quod in illa ipsa invocatione de Spiritu

A nostra, et corpus ipsius Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, ad propitiationem delictorum, remissionem peccatorum, et vitam æternam suscipientium.

Populus. Amen.

Sacerdos elevans vocem. Similiter et mistum quod in hoc calice est, efficiat et sanguinem purificantem et sanctificantem, et sanguinem vivificum et salutarem, et saanguinem salvantem animas et corpora nostra, sanguinem ipsius Dei magni et Salvatoris nostri Jesu Christi, ad propitiationem delictorum, remissionem peccatorum, et vitam æternam illum suscipientium.

Populus. Amen.

B Sacerdos elevans vocem. Ut per communionem horum sacramentorum vivificantium, ad delicias vitæ coelestis aditum habeamus, mereamurque evadere mortem secundam: neque tanquam rei ad iudicium subeundum præparemur coram throno gloriæ tuæ: et beatitudinem illam ab angelis annuntiatam pastoribus, spiritualem scilicet, in terra coelesti suscipiamus, ea in regione ubi tabernacula lucis fixa sunt: in domo nuptiali exornata, et in convivio vitæ spiritualis, cum illis victoribus, qui festum illic peragunt, feliciter celebremus te, et inter agmina eorum, canamus tibi gloriam et laudem.

Populus. Amen.

C Sacerdos inclinatus. Memento, Domine, Ecclesiæ tuæ sanctæ, confirma fundamenta ejus in fide recta, et conserva eam in tranquillitate perpetua, et in pace abundanti. Pastores et doctores orthodoxos, qui præsunt, in ea, castimonia morum exorna: præcipue vero dominum N. patriarcham: et dominum N. episcopum nostrum, et da illis ut cum decore pascant eam. Memento etiam, Domine, sacerdotum Ecclesiæ tuæ, et diaconorum templi tui, et omnium ordinum, qui ad ministerium tuum segregati sunt. Memento etiam, Domine, mei peccatoris insipientis, et pauperis servi tui, mei inquam peccatoris servi tui, quem nubes obscuræ delictorum circumdant. Per aspersionem hyssopi tui munda me, et tanquam nivem dealba me, purgatum a maculis et nœvis peccati. Memento, etiam, Domine, omnium fideliump qui in exiliis sunt, et eorum qui pro fide orthodoxa agonem sustinent.

D sancto dicitur qui a te absque initio procedit per unigenitum Filium tuum: quod non in aliis Liturgiis, imo nec precibus diversi generis, facile reperiatur. In Jacobi Syra et in quibusdam aliis dicitur qui a te procedit, et qui a Filio tuo, quæ ad essentiam spectant, aut τὰ οὐσιώδη accipit: quæ rectam de processione sancti Spiritus doctrinam ita exprimunt, ut a Graecis schismaticis rejiciantur. Non spernendum sane testimonium istud est, qualisunque tandem sit ista Liturgia: nam ab interpolatoribus nihil passam illam esse certissimum est. Atque ita constat non apud Latinos natam opinionem esse de processione Spiritus sancti a Patre et Filio, seu per Filium, quod idem esse Graeci agnoscent, cum in media Syria, inter eos qui alieni sunt a Romane Ecclesiæ communione, testes illius reperiantur.

Sacerdos elevans vocem. Et Ecclesiam tuam, Domine, quam possedisti ab initio, et redemisti per sanguinem unigeniti Filii tui benedic, et depelle ab ea conflictationes haereseon perniciosarum, quæ a spiritibus peccati suscitantur, et ad eam demergendam in abyssum impietatis, excitantur. Propulsa ab illa, Domine, scandala, et rixas, et præserva eam a virginis, flagellisque suis, atque a tentationibus, quibus per infirmitatem succumbat. Libera eam a fame amara, a captivitate, et mortalitate. Da etiam illi tempora tranquilla, et abundantia, præclarumque aeris temperiem, segetum fructuumque proventum, cum accumulatione omnium bonorum; quia tu bonus es, et super omnes largiter effundens munera tua, gratiamque tuam dispenses, tibique gloriam et gratiarum actionem offerimus.

Populus. Amen.

Sacerdos inclinatus. Memento, Domine, eorum qui in virginitate pure vivunt, conjugatorum castorum, orphanorum et viduarum, pauperum et egenorum, et eorum qui adjuvant Ecclesiam tuam. Illorum etiam qui addicti sunt ministerio sanctorum, et adjuvant necessitatem patientes: qui offerunt oblationes, et præclare operantur.

Populus. Kyrie eleison.

Sacerdos elevans vocem. E_t adjuva per dexteram tuam potentem, confirmaque brachio tuo forti, omnes qui in Ecclesia tua sancta catholica perpetuo oblationes offerunt, et memorie sanctorum tuorum communicant; qui eleemosynarum fructibus egenos abundanter sustentant, et indigentiam explent pauperum. Da illis abundantiam bonorum, pro dispositione cordium eorum: et pro donis temporalibus, da illis affluentiam benedictionum ditissimarum et inamissibilium: et pro possessionibus non permanentibus, præpara illis delicias beatas, et mercedem inconsuptionibilem, et munera amoris erga homines tui, bonaque uberrima haereditatis tuæ: quia tu bonus es, et dives in muneribus, largusque donorum tuorum: et tibi gloriam et gratiarum actionem offerimus.

Populus. Amen.

Sacerdos inclinatus. Memento, Domine, regum orthodoxorum (28), da illis victoriam de inimicis suis, et virtute omnipotenti tua rohora illos, et arma illos.

Elevans vocem. Ordines etiam militiae, copias bellicas, viresque regnum, quæ sub jugo servitutis crucis tuæ victricis inclinantur, et signum unigeniti Filii tui tenent, tanquam arma salutis, adjuva et salva, Domine. Conjurations gentium inimicarum

(28) **Memento,** Domine, regum orthodoxorum. In aliis hujus generis formulis, quales occurunt non pauce, quasdam tractas ex veteri disciplina suisse credibile est: istam non item. Nam planam et perspicuam orationem continet pro Christianis principibus, et inimicis fidei superiores flant divino auxilio, et pro infidelium debellatione, quod qua ratione Christianis moribus, legibus ipsorum Orientalium ecclesiasticis, et exemplis convenire possit, explicare facile non est. Nam orare pro principibus in-

A disperge et dissipate: regna profana, et haereses impias comprimer dextera tua potenti: hebeta gladium acutum, ne immineat cervicibus gregis tui: compescere captivitates, cædes, et bella a populis et haereditate tua: neque aspicias iniuriam eorum qui unigenitum Filium tuum dividunt: sed reliquorum memento, qui retinent fidem orthodoxam, et de illis atque nobis virtutem insuperabilem, et nobis et ipsis concede tempora quietis, et tranquillitatem salutis, per gratiam et misericordiam et amorem erga homines unigeniti Filii tui, per quem et cum quo te decet gloria et honor, etc.

Populus. Amen.

Sacerdos inclinatus. Eorum etiam omnium qui agonibus suis tibi placuerunt, et summam moribus suis gloriam consecuti sunt, fac bonam memoriam, Domine, hoc tempore: patrum patriarcharum, prophetarum, apostolorum, prædicatorum, annuntiatorum, evangelistarum, Joannis Baptiste, Stephani diaconi, et Genitricis Dei Mariæ, cum omnibus sanctis.

Elevans vocem. Eorum qui certamine athletico suo perfecti, et agone justitiae consummati sunt. Memento etiam, Domine, eorum, qui in singulis regionibus et civitatibus placuerunt tibi, qui exitum vita inculpatum habentes ex hoc mundo profecti, ad te pervenerunt, et ad coelestes domos elevati sunt: Patrum antiquorum et patriarcharum, principum familiarium, qui mysteria viderunt et revelationes penetraverunt, œconomorum spiritualium, prædictorum gloriosorum, et dilectorum tibi deprecatione, tibique acceptorum et dispensatorum domus tue. Propitius esto, Domine, iniuriantibus nostris, per orationes eorum. Da nobis ut cum fide orthodoxa, secundum exactam doctrinam eorum, sequamur illorum vestigia, simusque haeredes promissionum quæ ad eos factæ sunt, participesque meritis eorum; et cum eis lætemur, adepti coronas victoriae, atque inter agmina eorum canamus tibi gloriam et laudem et unigenito Filio tuo.

Populus. Amen.

Sacerdos inclinatus. Commemoramus coram te hoc tempore, Domine, pastores veros et doctores sinceros, omnes Patres electos et beatos, maxime vero Ignatium, Dionysium, cum reliquis dilectis tuis.

Elevans vocem. Eos qui super petram inconcussum confessionis apostolice, ædificaverunt, et stabiliverunt fidem, extenderuntque et dilatarunt tentorium Ecclesie tuæ, a finibus usque ad fines terræ: qui ædificaverunt ovile tuum in universa terra habitabili: qui in pratis spiritualibus, et fidelibus jubet Christiana religio, et testimonio multa veterum, ut Alexandrinæ Historiæ palam faciunt, et Ægyptiacæ quoque Liturgiæ, ad quæ videnta quæ notavimus. Neque ulli ex quo Muhammadiani rerum in Oriente potiti sunt, Jacobites, latini principes habuerunt, quales hac oratione designantur, quod notavit in Commentario ad hunc lecum Barsalibi, qui etiam abbreviari diptycha, hæc de causa testatur. Hæc igitur formula inter singulare et inusitatas videtur reponenda.

evangelicis fortitudinis tue, paverunt oves tuas rationales, et super aquas quietis deduxerunt agnos gregis tui : qui coram regibus et tyrannis praedicaverunt Evangelium tuum, et coram judicibus iniquis confirmaverunt religionem tuam : qui gentes in tenebris constitutas direxerunt atque illustraverunt. docueruntque illas quod in umbra erroris sederent, illisque demonstraverunt lumen scientiae tuæ. Qui semina bona fidei seminaverunt in terris animarum, et purgaverunt agros sylva spinarum et xizaniorum peccati : qui propriis passionibus reduxerunt captitatem populi tui a potestate duri et maligni, et sanguine cervicum suarum liberaverunt eam ab oppressione rebellis illius : Ut per deprecationes eorum propitiatorias, et per obsecrations eorum acceptabiles coram te, concedas nobis mores castos, et inculpabiles, fidem rectam, et incorruptam, vitam castam, neque perturbationi obnoxiam, dona sublimia et sancta, liberationem a temptationibus asperis : exitus paratos et insuperabiles, finem bonum et immutabilem, bona amplissima et promissa, delicias permanentes, hereditatem cum sanctis, fiduciam standi coram solo tuo terribili, quia tu misericors es, et largus in muniberibus, tibi que gloriam et laudem referemus, etc.

Populus. Amen.

Sacerdos inclinatus. Et ad altare tuum spirituale et sanctum, Domine, praesta quietem, memoriam bonam et felicitatem omnibus animabus, corporibus et spiritibus, patrum, fratribus et magistrorum nostrorum omnia, corporalium aut spiritualium, qui in regionibus quibuscumque, civitatibus, aut partibus defuncti sunt, aut suffocati in mari, vel fluminibus, aut in itiuere obierunt, et quorum memoria facta non est in Ecclesiis super terram constitutis. Tu, Domine, praesta illis memoriam bonam, qui defuncti sunt et ad te migraverunt, in fide orthodoxa, simul cum illis, quorum nomina in libro tuo vita consignata sunt.

Elevans vocem. Illis omnibus qui stadium vitae decurrentes, perfecti et praelari coram te apparuerunt et ex delictorum pelago liberali ad te per venerunt, patribus et fratribus nostris secundum carnem et spiritum : fratribus inquam nostris secundum corpus et secundum animam, quietem praesta, Domine, in sinu illo spirituali et magno. Da illis spiritum gaudii in habitaculis lucis et letitiae, in tabernaculis umbræ et quietis, et thesauris voluptatum, unde longe abest omnis moestitia, ubi

(29) *Ubi piorum animæ primicias ritæ absque labore expectant.* Locus iste, et quæ sequuntur ad communem Græcorum opinionem videntur referenda, qui animas piorum usque ad ultimi judicii diem celesti beatitudine non perfici existimant; qua de re, maxima Ferrariae et Florentiae contentio fuit, et de Purgatorio: quia duæ illæ questiones maximam inter se habent affinitatem. De hoc arguento fusa dictum est alibi ^a. Sane Græcorum de animalium post mortem conditione, absurdas opinia-

A piorum animæ primicias ritæ absque labore expectant (29), et spiritus justorum ad fluem promissa mercedis pariter attendant: in ea regione ubi operarii et fatigati paradisum aspiciunt, et invitati ad nuptias sponsum celestem desiderant: ubi vocati ad convivium, ut ascendant præstolantur, et ut stolam illam novam gloriæ accipiant, ardenter concupiscunt: unde absunt mœstitudines, et ubi gaudia reperiuntur: unus enim omnino et solus visus est non irretitus passionibus peccati, ex illis qui humano corpore indui fuerunt, scilicet Jesus Christus Dominus noster unigenitus Filius tuus, per quem nos etiam speramus misericordiam consequi, etc.

Populus. Quietem præsta.

B Sacerdos elevans vocem. Auspice, ignosce, et dele peccata nostra, Deus, quæ commisisimus per remissas cogitationes, et quæ a pueritia nostra ad senectutem usque, aperta et nota sunt, Deus noster: voluntaria sive involuntaria, ea præsertim quibus in sæculo sine fine, condemnatio præparata est. Da nobis ut quando justi in horrea tritici deferentur, et impii quasi palea comburentur, ut inter agmina sanctorum tuorum laudemus te, et cum angelis tuis canamus dicentes: Benedictus ille qui venit ad salutem nostram, et nunc venit ad innovationem nostram, ut in hoc sicut et in omnibus, ab omnibus glorificetur et laudetur nomen tuum honorandum et benedictum, et simul Domini nostri Jesu Christi, et Spiritus lui sancti, nunc, etc.

Populus. Sicut.

Sacerdos. Pax.

Populus. Et cum spiritu tuo.

Sacerdos. Misericordia Dei sint, etc.

Populus. Et cum spiritu tuo.

D Diaconus. Angelus, etc.

Sacerdos frangit oblatam. Diaconus dicit Catholicam.

Sacerdos dicit Orationem ante Pater noster.

Deus qui per spiritum tuum locutus es in prophetis, et prædicasti per apostolos doctrinam sufficientem ad inspirandam mentibus nostris sapientiam, et per eos comendasti illud quod sensus spirituales animæ purgaret, et quod ostia aperta capitis corporis nostri mundaret: obsecramus et deprecamur amorem erga homines tuum, et charitatem tuam eximiam, ut aperias aures cordium nostrorum ad audiendam Orationem Dominicam, quæ ipsa est quam Dominus et Deus noster unigenitus Filius tuus, initiatis mysterio suo et familiaribus suis

tiones, Orientalibus ignotas esse certissimum videatur. Quod vero beatorum animæ celestem gloriam plenam atque perfectam ad ultimum usque judicium expectent, scripsit Moses Barcepha in Tractatu de Paradiso, atque ita fieri potuit, ut auctor hujus Liturgie in eadem sententia fuerit, cum magna sit Mosis illius apud Jacobitas suos auctoritas. Nihil tamen obstat quin figurata hæc oratio, de plena consummataque beatitudine possit intelligi.

^a *Pero. t. V, l. viii, c. 9.*

tradidit, in qua consignata sunt præcepta et norma dirigendæ vitæ nostræ; et cum fiducia, qualis dilectos filios decet, invocemus te Deum Patrem cœlestem, oremus et dicamus: Pater noster, qui es in cœlis.

Populus. Sanctificetur, etc.

Sacerdos elevans vocem. Pater gratiæ, a quo procedit et oritur sanctitas sanctis, adveniat regnum tuum, quod superat omnia regna, ad salvationem nostram: et ne inducas nos in temptationem, aut in confusionem et afflictionem: sed libera nos a violentia diaboli et spirituum malignorum, et potentia deceptoris: quia tuum est imperium, gloria et potestas, et unigeniti Filii tui, et Spiritus tui sancti.

Populus. Amen.

Sacerdos. Pax.

Populus. Et cum spiritu tuo.

Diaconus. Ante, etc.

Populus. Coram te, Domine.

Sacerdos. Tibi soli inclinantur colla omnium in quibus anima vitæ est, et a te postulant remissionem omnium prævaricationum, quæ per negligenciam commissæ sunt. Tu autem per constantem misericordiam tuam dele et aufer omnes iniquitates nostras, et parce nobis per amorem tuum erga homines. Etiam præsta nobis, ut cum anime cauta præparatione, et cordis munditie, sanctis tuis communicemus, et sint nobis in pignus voluptatis in æternum permansuræ, per gratiam et misericordiam et amorem erga homines unigeniti Filii tui, per quem, etc.

Populus. Amen.

Sacerdos. Pax.

Populus. Et cum spiritu tuo.

Sacerdos. Sit.

Diaconus. Cum timore, etc.

Sacerdos. Sancta sanctis,

Populus. Unus Pater sanctus.

Diaconus. Stemus decenter.

Populus. Gratias agimus.

Sacerdos. Nunc, Domine, quando quidem invitatos ad regnum tuum fecisti nos, per susceptionem sacramentorum tuorum sanctorum et vivificantium, quibus dignos præstitisti nos, ita ut partem corporis

A et sanguinis sancti quæ in eis sunt, mereremur accipere, atque communicare ipsis: fecistique ut essemus hæredes sanctorum tuorum, oramus, obsecramus et deprecamur te, o clemens, ut non exquiras a nobis exactam illam observationem et castigationem, circa illa mysteria, ne condemnemur cum iis qui te non noverunt, ad cruciatus ignis inextinguibilis: sed per gratiam tuam, cum filiis nuptiarum tuarum quiescere nos jube, et cum agnis mundis in paradiſo fac nos discubere, ut cum illis et inter eos offeramus tibi gloriam et gratiarum actionem.

Populus. Amen.

Sacerdos. Pax.

B *Populus.* Et cum spiritu tuo.

Diaconus. Post.

Populus. Coram te, Domine.

Sacerdos. Coram te, Domine Deus noster, inclinamus colla animarum et corporum nostrorum, quia non sumus sufficiens, ad referendam gratiarum actionem majestati tuæ, quales deberemus retrahere ad gradus agendas tibi, sed has tantummodo, quis omnia dona quæcumque habemus, ex te sunt. Da nobis, Domine, voces sermonis dignitate animatas, ut sufficient ad condignam convenientemque tui laudationem. O clemens qui nobis licet etiam terra indigni simus, claves thesauri tui commendasti, et super regnum tuum nos cum auctoritate præposuisti, præsta nobis ut in toto decursu vitæ nostræ, puri coram te appareamus, et a vanitate mundana, a cogitationibus terrenis, a motibus passionum, et remissis cogitationibus, sensus nostros occultos et manifestos remove: atque per fortitudinem potentiae tuæ extende super nos dexteram tuam omnia complecentem, benedicte servis et adoratoribus tuis, qui salutem adepti sunt per nomen tuum sanctum, et fac nos tempora habitationis tuæ, et locum habitationis gloriæ tuæ: ut in die illo novo et æterno, in regno tuo latemur, et per te salvemur, et referamus tibi gloriam et gratiarum actionem, et Patri tuo et Spiriti sancto, nunc, etc.

Populus. Amen.

Diaconus. Benedic, Domine, etc.

ΜΑΡΤΥΡΙΟΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ

ΠΑΠΑ ΡΩΜΗΣ (30).

MARTYRIUM S. CLEMENTIS

PAPÆ ROMANI.

(COTELERIUS, *Patres apostolici*, I, 808, ex Siueone Metaphraste, die 24 Novembris.)

I. Τρίτον τῆς Ρωμαίων Ἐκκλησίας προέστη Κλή-
μης³⁰ δες τῇ ἐπιστήμῃ τοῦ ἀποστόλου Πέτρου ἀκολου-
θήσας, οὐτώ τοῖς τῶν τρόπων κόδιμοις διέπρεπεν, ὥστε
καὶ Ιουδαιοῖς καὶ Ἑλλησι καὶ πᾶσι τοῖς Χριστιανῶν
λαοῖς εὐαρεστεῖν. Ἡγάπων μὲν ^{οὐ} αὐτὸν οἱ Ἑλλη-
νες, ἐπειδὴ οὐ βδελυτόμενος, ἀλλὰ ἀπολογούμενος
ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς βιβλίων τε καὶ τελετῶν ἀπεδει-
νυε, ποῦ τε γεγένηνται, καὶ πόθεν ὅρμηντο οἱ παρ'
αὐτοῖς νομιζόμενοι καὶ λατρευόμενοι θεοί. ἀ τε πε-
τράχαστι, πῶς τε αὐθίς κατέληξαν, φανοτάταις ἀπο-
βεβεῖσι παρίστη· αὐτούς τε τοὺς Ἑλληνας συγχωρή-
σας παρὰ Θεού τυχεῖν, εἰπερ τῆς ἔκεινων λατρείας
ἀπόσχοντο, ἐδίδασκε.

II. Παρὰ δὲ Ιουδαιοῖς τοιούτῳ τρόπῳ χάριν ἐπορί-
ζετο· ἐπειδὴ τοὺς πατέρας αὐτῶν φίλους τοῦ Θεοῦ
ἀπεδίκνυε· τὸν τε νόμον αὐτῶν διγονού καὶ λερώτατον
ἀπέφερεν, καὶ πρῶτον τόπον ^{οὐ} τούτους παρὰ τῷ
Θεῷ κληρούσθαι, εἴπερ τοῦ ίδίου νόμου τὰ μυστήρια
τηρήσοντεν, ἐν τῷ τὴν ἐπαγγελίαν πρὸς Ἀβραὰμ μὴ
ἀρνεῖσθαι εἰς τὸν Χριστὸν πεπληρώσθαι· διότι ἐν τῷ
περόματι τοῦ Ἀβραὰμ κληροδοτεῖν δὲ Θεὸς καθυπ-
έχετο πάντα τὰ θέντη· καὶ διότε εἰπε πρὸς Δαβὶδ·

VARIÆ LECTIONES.

³⁰ In ms. Reg. 804: τρίτος (cod. 2421, δεύτερος) γάρ ἀπὸ Πέτρου τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων τῆς Ρωμαίων Ἐκκλησίας ἀριθμούμενος πρόδρος, τὴν τοῦ διδασκάλου ἐπιστήμην ἀκριβωδάμενος, καὶ τοῖς αὐ-
τῷ ἔχεστιν ἀπαρατρέπτως ἐπόμενος, πεπληρωμένος τε θείας σοφίας καὶ χάριτος, οὐτώ τοῖς τρόποις ἐκε-
κληρητο καὶ διέλαμψεν, ὥστε πάσι πάντα γινόμενος τοῦ σύνεσθαι πάντας ἔνεκα, Ιουδαιοῖς καὶ Ἑλλησι καὶ
τοῖς Χριστιανῶν λαοῖς πάσιν εὐαρεστεῖν, ὑπὸ πάντων τε ἀγαπώμενος, πάντας τῇ εἰς Χριστὸν ἀγάπη τοῦ συνδεῖν
ἐποιεῖσθαι σπουδὴν. Ἡγάπων, etc. Hoc est: Tertius enim post Petrum principem apostolorum, Romanæ Ecclesiæ numeratus antistès, Magistri disciplinam accurate observans, ejusque vestigiis indeflexe insistens, repletusque divina gratia et sapientia, sic moribus ornatus erat ac resulgebat, ut omnibus omnia factus
quod cuncti salvi fierent, Judæis, Græcis, Christianisque populis omnibus placaret; atque ab universis
munitis, conabatur cunctos charitate in Christum colligare. Diligebant, etc. Fuit autem codex 2421 non
pridem e Græcia missus ad Christianissimum regem, continentque Clementis martyrium eodem sere
vendo quo liber 804, sed cum prologo, et cum miraculi narratione vice Epilogi. Ibid. ^{οὐ} al. μὲν γάρ. ^{οὐ} al.
τῆς Παλαιοτίνης.

VARIORUM NOTÆ.

(30) De Clementis martyrio non memini me legere
in antiquioribus Ecclesiæ magistris: primusque
quod sciā Rutilius, scribens de adulteratione libro-
rum Origenis, Clementem nomine martyris dona-

vit. Clemens, inquit, apostolorum discipulus, qui Ro-
manæ Ecclesiæ post apostolos et episcopos et martyr
præfuit. Cot.

quod ad Davidem dixit. *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam*^a. Iterumque per Isaiam prophetam, quod *Virgo in utero concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel*^b.

III. A Christianis vero ideo et magis diligebatur, quia singularum regionum pauperes nominatum habebat scriptos; et eos quos baptismatis sanctimonia illustraverat, non sinebat publicam mendicitatem subire. Quotidiana autem prædicatione mediocres ac divites admonebat ne paterentur baptismio illuminatos pauperes, a Judæis aut gentilibus publicos cibos accipere, et vitam baptismatis consecratione mundatam, donis gentilium inquirari.

IV. His, eorumque pluribus virtutum floribus cum Deo, tum cunctis mente præditis hominibus placebat: nam mente parentibus placere non potest id quod Deo placere probatur. Atque ideo hominum rationis expertum contumelias veriti non sunt ii, quibus animo sedit, nequaquam timere illos qui plerisque displicant. Quo factum est, ut Sisinnum imperatoris Nervæ amicum non timuerit beatissimus Clemens sedis Romanæ episcopus.

V. Itaque cum per ipsius doctrinam conversa ad Deum uxor Sisinnii Theodora, sedulum Deo exhiberet ministerium, eam zelotypia ductus maritus laqueis involvere nitebatur, properantem ad ecclesiam. Et quidem illa ingrediente, ipse per alium introitum adveniens, cœpit curiose inspicere: et quando a sancto Clemente facta fuit oratio, dixitque populus: Amen; eo tempore Sisinnius cæcus et surdus effectus est, ut neque videre neque audire posset. Tunc ergo dixit servis suis: Prehendite me in manus vestras, et extra educite, quoniam oculi mei cæci facti sunt, et aures meæ in tantum obsurduerunt, ut nihil penitus audiire valeam.

VI. Tunc servi ejus circuibant cum illo per totam ecclesiam, in medio orantis populi, virorum pariter et mulierum, nec portas quas ingressi fuerant poterant contingere. Unde dum ipsi vagabundi oberrant, iterumque gyros agunt, ad Theodoram dominam suam, ubi Deo preces fundebat, pervenerunt cum domino suo. Quæ cum vidisset servos suos una cum domino eorum excæcato circumagentes, primo quidem declinavit aspectum eorum, putans quod aperitis oculis ipsam aspiceret. Dein misit unum e servis suis, ut sciret quid sibi vellent, cum domino circumeuntes. Illi dixerunt: Dominus noster, dum vult vide quod ei licitum non est, et alienum mysterium audire, excæcatus est, et surdus effectus; nobis autem imperavit, ut illum hinc quomodocunque edu-

^a Psal. cxxxi, 11. ^b Isa. vii, 14.

VARIÆ LECTIONES.

^α ^β al. καθ' ἔκαστον. ^γ al. κεκαθαρμένων. ^δ al. ἐφοδιῶσαν. ^ε al. ἀπαρεσκομένους πλείστους δυτας. ^Ϛ Conciōnior mihi videtur lectio duorum' mss. Τοὺς ἀπαρεσκομένους πλείστους δυτας, illas qui ἀργε̄ ferunt, suntque numero plures. ^Ϛ τοι. ^Ϛ al. πιστεύσασα. ^Ϛ al. ἀπιοῦσαν. ^Ϛ al. εἰσελθόντος; ^Ϛ al. λαβόντες αὐτὸν περιῆγον δι'. ^Ϛ al. εἰστήθον εὑρεῖν. ^Ϛ al. πλανιομένους καὶ χυκλεύειν. ^Ϛ al. τυφλωθέντα αὐτὸν. ^Ϛ al. αὐτοῦ. ^Ϛ al. μεταπεμψαμένη. ^Ϛ al. εἰπεν. ^Ϛ al. ἀπερ αὐτῷ οὐκ ἔξεστι.

A Ἐκ παροῦ τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐπὶ τοῦ ὅρόν σου. Καὶ αὐθὶς διὰ Ἰσαίου τοῦ προφήτου· "Οτι η παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται νήρ, καὶ κληθήσεται τὸ δρομα αὐτοῦ Ἐμμαρονῆ.

III. Παρὰ δὲ Χριστιανοῖς, διὰ τοῦτο καὶ μᾶλλον ἡγαπάτο, ἐπειδὴ τοὺς καθ' ἔκαστην ^Ϛ ^Ϛ βεγεώντα πληντας κατ' δυνομα εἶχε γεγραμμένους· καὶ οὖς τῷ τοῦ βαπτισμάτος ἀγιασμῷ ἐφώτιζεν, οὐ συνεχώρει δημοσίαν ἀπαίτησιν ὑπελθεῖν. Τῷ δὲ καθ' ἡμέραν κηρύγματι τούς τε μετρίους καὶ πλουσίους ἐνουθέτεις τοῦ μὴ ἀνέχεσθαι τοὺς πεφωτισμένους πένητας παρὰ Ιουδαίων ἡ Ἑλλήνων δημόσια δῆλα λαμβάνειν, καὶ βίον τῇ τοῦ βαπτισμάτος καθιερώσει κεκαθαρμένον ^Ϛ, χαρίσμασιν Ἑλλήνων χραίνεσθαι.

B IV. Τούτοις, καὶ τούτων πλείστοις ἀνδραγαθίας ἀνθεσι τῷ τε Θεῷ καὶ πλεῖστοις ἀνθρώποις ἔχεροστοις εὐηρέστει. Τοῖς γάρ ἀλογίστοις ἀρέσκειν ἀδύνατον, ὅπερ τῷ Θεῷ εὐάρεστον ἀποδείκνυται. Τούτου οὖν ἐνεκεν οὐκ ἐφόδησαν ^Ϛ τὰς ὕδρεις τῶν ἀλογίστων ἀνθρώπων ἔκεινοι, οἵς ἡ γάνωμη ἐτύγχανε τοὺς ἀπαρέσκοντας ^Ϛ πλείστοις ^Ϛ μὴ δειλιզην. Ότου χάριν περιῆ τῷ μακαριωτάτῳ Κλήμεντι τῷ τοῦ θρόνου Ψωμαίων ἐπισκόπῳ τὸν φίλον τοῦ βασιλέως Νερούα μὴ φοβεῖσθαι.

C V. Ἐπειδὴ τοίνυν τῇ αὐτοῦ διδασκαλίᾳ ἡ γυνὴ τοῦ Σισιννοῦ Θεοδώρα, ἐπιστραφείσα ^Ϛ πρὸς Θεὸν, σπουδαῖαν ἐτέλει τὴν λειτουργίαν, ταύτην δὲ ἀντὶρ ζηλοτυπήσας, παγιδεύσας κατηγωνίζετο, πρὸς τὴν ἐκκλησίαν σπεύδουσαν ^Ϛ. Καὶ δὴ εἰσερχομένης ^Ϛ, ἐκεῖνος δὲ ἐτέρας εἰσόδου καταφθάσας, ἤρεστο πολυπραγμονεύεν· καὶ ἡνίκα παρὰ τοῦ ἀγίου Κλήμεντος εὐχῇ γέγονε, τοῦ λαοῦ εἱρηκότος τὸ Ἀμήν, ὁ Σισιννος ἐν τούτῳ τῷ τοφλός τε καὶ κωφὸς ἀπετελέσθη, τοῦ μῆτρος δρῆν, μῆτρες ἀκούειν δύνασθαι. Τότε οὖν λάγει τὰς δουλοῖς αὐτοῦ· Λάβετε με εἰς τὰς χεῖρας ὑμῶν, καὶ ἔξαγάγετε ἔξω, διτι οἱ δρθαλμοὶ μου τυφλοὶ γεγόνασι, καὶ αἱ ἀκοαὶ μου εἰς τοσοῦτον ἐκωφώθησαν, διτι οὐδὲν τὸ σύνολον ἀκούειν δύναμαι.

D VI. Τότε οἱ παῖδες αὐτοῦ περιῆγον μετ' αὐτοῦ δι' ^Ϛ δῆλης τῆς ἐκκλησίας ἐν μέσῳ τοῦ εὐχομένου λαοῦ, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, καὶ τὰς θύρας διθεν εἰσέβησαν καταλαβεῖν ^Ϛ οὐκ ἐδύναντο. Όθεν ἐν τῷ περιέρχεσθαι αὐτοὺς πλανηθέντας, καὶ πάλιν χυκλεύειν ^Ϛ, πρὸς Θεοδώραν τὴν κυρίαν αὐτῶν ^Ϛ, νομίζουσα διτι περ τὴνεψυγμένοις δημασιν θεάσηται αὐτῆν. Καὶ πεμψάστης ^Ϛ ἔνα τῶν παίδων αὐτῆς πρὸς τὸ γῆναι τι ἅρα θέλοιεν μετὰ τοῦ κυρίου αὐτῶν περιέρχόμενοι, εἰπον ^Ϛ. Ό κύριος ἡμῶν, θελων δρῆν διτερ αὐτὸν οὐκ ἔξῆν ^Ϛ, καὶ ἀκούειν διλοτρίου μυστηρίου, ἀποτετύφλωται, καὶ κωφὸς

ἀπειργάσθη ἡμῖν τε ἐκέλευσεν, ἵνα τούτον ἐντεῦθεν¹⁰⁰ οὐκέτι οὐδὲν ἔτι ποιοῦν ἔξαγάγωμεν· καὶ οὐ συγκεχώρηται ἡμῖν αὐτὸν ἐντεῦθεν διποιοῦν ἐκφέρειν¹.

VII. Ἡνίκα δὲ τοῦτο² τὸ διήγημα ἡ Θεοδώρα ὑπεδέξατο³ παρὰ τοῦ παιδὸς, κατέστρωσεν⁴ ἕαυτὴν εἰς εὔχην, καὶ μετὰ δακρύων⁵ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐδέετο ἵνα δ ἀνὴρ αὐτῆς ἐκεῖθεν δυνηθῇ ἐξελθεῖν. Καὶ στραφεῖσα πρὸς τοὺς παιδας τοὺς συνόντας αὐτῷ, εἶπεν· Ἀπέλθετε, καὶ χειραγωγήσαντες τὸν κύριον ὑμῶν, ἀπαγάγετε εἰς τὸν οἶκον· ἐγὼ γάρ την εὔχην, ἣν ἡρέξαμη, οὐ μὴ καταλείπω, ἀλλὰ προσφέρω τὴν θυσίαν μου τῷ Κυρίῳ, καὶ πληρουμένων τῶν μυστηρίων, κατερθάνω ὑμᾶς. Τότε τοίνυν ἀπῆλθον οἱ παιδεῖς χειραγωγοῦντες αὐτὸν⁶, καὶ ἔξερχόμενοι, ἀπῆγαγον εἰς τὸν οἶκον· καὶ ὑποστρέψαντες πρὸς τὴν κυρίαν αὐτῶν, τυρλὸν ἀπήγγειλαν καὶ κωφὸν αὐτὸν εἰσέτι διαμειναί⁷. Ἡ δὲ Θεοδώρα ἐπὶ πλείον τῷ θεῷ δεήσεις καὶ δάκρυα ἔξεχεν, διπας τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς τὸ αὐτοῦ ἔλεος ἀντιλήφτηται. Καὶ δὴ τῆς ἀπολύσεως γεγονούσας προσέπεσε τῷ μακαρίῳ Κλήμεντι ἡ Θεοδώρα, λέγουσα⁸, τὸν ἄνδρα αὐτῆς περιεργάζομενον τὸν ἀπόρρητα τῶν μυστηρίων τοῦ Δεσπότου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τυφλώσει περιπεσεῖν τῶν ἀμφοτέρων ὁφθαλμῶν, τὸν τε ἐκτέρων ὑπειπούντων τὸ ἀκουστικὸν παραυτά ἀπολέσαι.

VIII. Τηνικαῦτα οὖν ὁ μακάριος Κλήμης, προχέας δάκρυα, προτρέπειν ἥρετο⁹ τοὺς συμπαρόντας, ἵνα ὑμοιομάδην παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτήσωνται, διπας τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς τὴν τε ἀκοήν χαράσσονται καὶ τὴν ὄρασιν· θεραπέως τούτουν ὁ μακάριος Κλήμης μετὰ τὴν εὐχῆν συνεπορεύθη τῇ γυναικὶ πρὸς τὸν ἐκείνης ἄνδρα, C καὶ εὗρεν αὐτὸν, ἀνενηγμένων τῶν¹⁰ ὅμματων, οὐδὲν¹¹ δρῶντα, οὔτε μὲν λόγου τὸ παράπαν, οὔτε τινὸς ἥγου ἀκούοντα· ἔνθα καὶ συμμιγεῖς δλοφυρμῶν¹² ἀπαντεῖς περιήχουν, οὐ τινὸς δ Σισίννιος παντάπασιν αὐτὸν τροχόστο.

IX. Τότε οὖν, κλίνας τὰ γόνατα πρὸς τὸν Θεὸν, ἦρη ὁ μακάριος Κλήμης· Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, ὁ τὰς χλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν δεδωκὼς τῷ ἀποστόλῳ σου, διδασκάλῳ δὲ ἐμῷ Πέτρῳ, καὶ εἰπών· Ἄξερ δὲ ἀπολέξῃς, ἥτερωνται, καὶ ἀπέρ κλείσῃς, κέλευσται, σὺ πρόσταξον ἵνα διανοιχθῶσι τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ^{13,14} καὶ ἀκοαί, καὶ οἱ ὄφθαλμοι, ὅτι σὺ εἶπας· Ἄξερ ἀπαλήσῃς τε πιστεύοντες, ἀηγεούσθε. Καὶ αὐτὴ σου ἡ παραγγέλλα διαμένει εἰς αἰώνα αἰώνων^{15,16}. Καὶ ἥνικα πάντες ἀπεκρίνοντο¹⁷, Ἐαμήν, διηνοίχθησαν¹⁸ οἱ ὄφθαλμοι Σισίννιος καὶ αἱ ἀκοαί. Καὶ ἴδων τὸν ἄγιον Κλήμεντα σὺν τῇ ἐαυτοῦ ιστάμενον γυναικὶ, ἔξεστη τῇ διαινίᾳ, λογιζόμενος τὸ ἄρα εἴτε τοῦτο, καὶ ὑποσῶν τούτο αὐτὸν γοντικαὶς τέχναις ἐμπεπτίχθαι, ἥρξετο χράσειν¹⁹ τοῖς δούλοις αὐτοῦ²⁰. Κρατήσατε Κλήμεντα τὸν ἐπίσκοπον· διὰ γάρ τοῦ εἰσελθεῖν πρὸς τὴν γυναικά μου, τῇ μαγικῇ αὐτοῦ τέχνῃ τὴν τήρασιν μοι ἐπήγαγεν.

^a Μαθ. xvi, 19. ^b Marc. xxi, 22.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁰ deest in al. ¹ al. ἐκβαλεῖν. ² deest in al. ³ al. ἤκουσεν. ⁴ al. ἐστρεψεν. ⁵ deest in al. ⁶ deest in al. ⁷ al. διαμένειν. ⁸ al. λέγουσα πάντα τὰ συμβάντα τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς, καὶ ὅτι τυρλὸς ἐστι τοῖς δοφθαλμοῖς καὶ κωφὸς τοῖς ὄφσι. Ταῦτα ἀκούσας ὁ μακάριος. ⁹ al. προστρέψατο. ¹⁰ al. αὐτῷ. ¹¹ al. μρένα. ¹² al. συμμιγή δλοφυρμόν. ^{13,14} al. τοῦ ἀνθρώπου τούτου. ^{15,16} al. αἰώνος. ¹⁷ al. εἴπον τό. ¹⁸ al. inser. εὐθέως. ¹⁹ al. κελεύειν. ²⁰ al. αὐτοῦ, καὶ λέγειν.

VII. Postquam autem hanc narrationem Theodora a puero suscepit, prostravit se in orationem, et cum lacrymis a Deo rogabat, ut inde vir ejus posset exire. Conversaque ad servos, qui cum eo erant: Abite, inquit, manu ducentes dominum vestrum, domum reducite: ego enim preces quas inchoavi non relinquam, sed offeram Domino sacrificium meum, completis vero mysteriis, vos assequar. Tunc igitur discesserunt famuli manu deducentes eum, et egressi reduxerunt domum: reversique ad dominam suam, illum nuntiaverunt cæcum et surdum adhuc permansisse. At Theodora magis magisque Deo deprecationes et lacrymas effudit, ut suo viro misericordia ejus subveniret. Atque facta dimissione, accidit beato Clementi Theodora, dicens, maritum suum dum abscondita mysteriorum Domini: Iesu Christi perscrutatur, incidisse in orbitatem amborum oculorum, statimque utriusque auris vim audiendi amisisse.

VIII. Tunc igitur beatus Clemens effusis lacrymis, hortari cœpit eos qui aderant, ut a Domino unanimiter postularent, viro ejus auditum redderet ac visum. Audacter itaque B. Clemens post orationem perrexit cum muliere ad virum ejus; et invenit eum apertis oculis nihil videre, neque etiam sermonem ullatenus, aut ullum sonum audire: ubi et permisti omnes ejulatibus perstrepebant; nec Sisinnius ullo modo audiebat.

IX. Tunc igitur genibus flexis ad Deum, dixit beatus Clemens: Domine Iesu Christe, qui claves regni celorum dedisti apostolo tuo, magistro autem meo Petro, et dixisti: Quæcunq[ue] aperies, aperta sunt, et quæcunq[ue] clausa sunt^a; tu præcipe ut aperiantur huic homini aures atque oculi; quoniam tu dixisti: Quæcunq[ue] petieritis credentes, accipietis^b. Et hæc tua promissio permanet in sæculum sæculi. Cumque omnes responderunt: Amen, aperti sunt oculi Sisinnii, itemque aures. Et videns sanctum Clementem stantem cum conjugi sua, mente excidit, reputans quidnam hoc esset; ac existimans id ipsum præstigiosis artibus et illusionibus effectum fuisse, cœpit clamare servis suis: Tenete Clementem episcopum: nam ut ingredenterur ad uxorem meam, magica sua arte mihi cæcitatem induxit.

X. Illi vero, quos jusserrat Clementem constrin- A gere ac trahere, ipsi columnas adjacentes ligabant et trahebant; aliquando quidem ex interioribus ad exteriora, aliquando vero ab exterioribus ad interiora: hoc autem ipsi etiam Sisinnio videbatur, quod sanctum Clementem ligatum tenerent ac trahebant. Ad quem S. Clemens dixit: *Duritia cordis tui in lapides conversa est: quia enim lapides putas esse deos, lapides trahere sortitus es.*

XI. Ille vero quasi vincio insultans, dicebat: *Ego te faciam in exemplum omnium præstigiatorum interimi.* Tunc sanctus Clemens, cum dedisset orationem, et uxori ejus benedixisset, abiit; hoc eidem mandans, ne ab oratione ullo modo cessaret, donec visitationem suam Dominus in virum ejus dignaretur ostendere. Flenti igitur et oranti Theodoræ, ad vesperam apparuit quidam vir canitie venerandus, dixitque: *Propter te sanus erit Sisinnius;* ut implatur quod dixit frater meus Paulus apostolus: *Sanctificabitur vir infidelis per mulierem fidem.* Itisque dictis discessit ab ejus aspectu. Unde indubium et perspicuum est, beatum Petrum apostolum illic apparuisse.

XII. Et vero statim Sisinnius vocavit ad se Theodoram, aitque illi: *Obsecro te ut roges Deum tuum, ne irascatur mihi. Zelotypia enim tui ductus adveni et ingressus sum post te in ecclesiam; et quia volui videre quæ celebabantur, auditorque esse eorum quæ dicebantur, visum pariter et auditum amisi.* Nunc vero quandoquidem hæc me recuperare fecit Clementis adventus, ora eum ut veniat ad me, meque faciat veritatem agnoscere. Etenim mihi servisque meis pro certo putabatur, quod Clementem cum ejus clericis ligarent, eumque distraherent: sed illi lapides et columnas ligasse, et hoc illucque traxisse nesciuntur.

XIII. Tunc Theodora profecta, narravit sancto Clementi omnia quæ viderat, et quæ a marito suo dicta fuerant. Veniens itaque sanctus ad Sisinium, eum honore susceptus est. A quo audivit quæcumque ad ædificationem animæ pertinebant: et creditit Deo, corroboratusque est: et coepit ad genua Clementis advolvi, et clamare:

XIV. Gratias ago vero Deo et omnipotenti, qui me ideo exceccavit ut videam, et ideo auditum abstulit ut auribus percipiam veritatem, quam aliquando deridebam per ignorantiam, et hoc quidem

^a I Cor. vii, 14.

VARIE LECTIONES.

²¹ al. κατασχεν. ²² al. κατέχουσι καὶ ἔλκουσι. ²³ al. inser. Ιδών. ²⁴ al. τοῦ ἀγίου καυγώματος. ²⁵ Exemplar 2124, εἰς τὸ αὐτοῦ ἐπισκοπεῖον ἀπίει. *Ad episcopium suum abiit. Cor.* ²⁶⁻²⁷ al. εἰσῆλθον. ²⁸ al. τελούμενα μυστήρια. ²⁹ al. ὅρκιαν καὶ ἀκοὴν. ³⁰ deest in al. ³¹ al. ἐπιγνῶναι. ³² al. στυλάριους. ³³ al. κατεφαίνοντο. ³⁴ al. ἐδηλώθη ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς. ³⁵ al. πολλῆς τεμῆς. ³⁶ al. ψυχῆς αὐτοῦ. ³⁷ al. ἐξ ὀλης ψυχῆς. ³⁸ al. ποσι. ³⁹ al. Θεῷ τῷ ἀληθινῷ. ⁴⁰ al. δικιασταὶ αὐτὸν. ⁴¹ al. ἦ τὴν ἀληθείαν ποτε δι' ἀγνοιαν κατεγέλων.

X. Ἐκεῖνοι δὲ, οἵς ἐκέλευσε τὸν Κλήμεντα κατασφίγγειν ²¹ τε καὶ σύρειν, αὐτοὶ τοὺς κειμένους στύλους δεσμοῦντες εἶλκον· ποτὲ μὲν ἐνδοθεν εἰς τὰ ἔξω, ποτὲ δὲ ἐκ τῶν ἔξω εἰς τὰ ἔσω· τοῦτο δὲ καὶ αὐτῷ τῷ Σισιννῷ ἐδόκει, ὅτι περ τὸν ἄγιον Κλήμεντα δεδέμενον εἴλκον τε καὶ κατείχον ²². Πρὸς δὲ ὁ ἄγιος Κλήμης ²³ ἐφη· Ἡ σκληρότης τῆς καρδίας σου εἰς λίθους ἐτράπη· ἐπειδὴ γάρ τους λίθους δοξάζεις εἶναι θεοὺς, λίθους σύρειν κεκλήρωσαι.

XI. Ἐκεῖνος δὲ, ὡς δῆθεν δεδεμένου κατακαυχόμενος ²⁴, ἐλεγεν· Ἔγώ σε ποιῶ εἰς ὑπόδειγμα πάντων τῶν γοῆτων ἀναιρεθῆναι. Τηνικαῦτα δὲ ἄγιος Κλήμης, δεδωκὼς εὐχῆν, καὶ εὐλογήσας τὴν ἐκείνου σύμβολον, ἀπώχετο ²⁵, τοῦτο ἐντειλάμενος αὐτῇ, μὴ παύσασθαι τὸ παράπαν τῆς προσευχῆς, μέχρις ἂν τὴν παρ' αὐτοῦ ἐπίσκεψιν δὲ Κύριος εἰς τὸν ἀνδρὸς αὐτῆς καταξιώσῃ ἀναδεῖξαι. Κλαπούσῃ τοίνυν καὶ εὐχομένῃ τῇ Θεοδώρᾳ, πρὸς ἐσπέραν ἐφάνη τις ἀνήρ τῇ πολιᾷ αἰδεῖτομος, καὶ εἶπε· Διὰ σὲ ὑγιῆς ἔσται· δὲ Σισιννίος· ὅπως πληρωθῇ ὅπερ ἐφη δὲ ἀδελφός μου Παῦλος δὲ ἀπόστολος· Ἀγιασθήσεται δὲ τῷρι τὸ ἄκιστος διὰ τὴν γυναικαν τὴν πιστήν. Καὶ ταῦτα επιπλόν, ἐπὶ τῆς ὄψεως αὐτῆς ἀνεγέρησεν. Οὐδὲν ἀναμοιβολον ὑπάρχει καὶ κατάδηλον τὸν μακάριον ἔκειται Πέτρον τὸν ἀπόστολον φανῆναι.

XII. Καὶ δὴ ἔκαυτῆς ἐκάλεσε πρὸς ἕαυτὸν δὲ Σισιννίος τὴν Θεοδώραν, καὶ λέγει αὐτῇ· Δέσμοι σου ἵνα ἐκτεύσῃς τὸν Θεόν σου, τοῦ μὴ δργισθῆναι μοι. Σὲ γάρ ζηλοτυπήσας, παρεγενόμην καὶ παρεισένην ²⁶⁻²⁷ κατήπιν σου εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Καὶ διὰ τὸ θέλειν μὲ δρᾶν τὰ τελούμενα ²⁸, καὶ ἀκροατὴν εἶναι τῶν λεγομένων, τὴν τε ἀκοὴν ἄμα καὶ τὴν δρασιν ²⁹ ἀπώλεσα. Νυνὶ δὲ, ἐπειδὴ ³⁰ τοῦ ταῦτα με ἀνακτήσασθαι ἡ τοῦ Κλήμεντος ἀπειργάσατο παρουσία, δεθῆται αὐτοῦ ὅπως ἐλθῇ πρός με, καὶ ποιήσῃ με τὴν ἀλήθειαν γνῶναι ³¹. Ἐπειλαὶ καὶ ἐμοὶ καὶ τοῖς παισὶ μου ἀσφαλῶς ἔνομιζετο τὸν Κλήμεντα δεσμεύειν σὺν τοῖς αὐτοῦ κληρικοῖς, καὶ τούτον περισύρειν· ἀλλ' οὗτοι λίθους τε καὶ στυλάρια ³² δεσμοῦντες, ἔλκειν τε καὶ ἀνθέλκειν καταφαίνονται ³³.

XIII. Τηνικαῦτα δὲ Θεοδώρα, πορευθεῖσα, διηγήσατο πάντα ἀπέρ εἶδε, καὶ ἀπέρ ὑπὸ τοῦ αὐτῆς συμβόλου ἐλατθῆν ³⁴, τῷ ἀγίῳ Κλήμεντι. Παραγένομέν οὖν δὲ ἄγιος πρὸς τὸν Σισιννίον, μετὰ τιμῆς ³⁵ ὑπεδέχθη. Παρ' οὐν ἀκτηκῶς ὅσπατερ πρὸς οἰκοδομήν τῆς ψυχῆς ³⁶ συνέτεινεν, ἐπίστευσε τῷ Θεῷ, καὶ ³⁷ ἐστερεώθη· καὶ ἤρξατο τοῖς γόνασι ³⁸ τὸν Κλήμεντος προσκυλινδεῖσθαι, καὶ βοῖν·

XIV. Εὐχαριστῶ τῷ ἀληθινῷ Θεῷ ³⁹ καὶ παντοχάτοι, δεῖ διὰ τοῦτο με τετύψωσεν, ἵνα δικιασταὶ ⁴⁰, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἀκοὴν ἀφέσθετο, ιν' ἐνωτείωμαι τὴν ἀληθείαν, ἃς ποτε δι' ἀγνοιαν κατεγέλων ⁴¹.

καὶ τούτο μὲν ἐνδιμίζον ψευδές ὑπάρχειν, διπερ ἦν ἀληθές, ἐδόκουν δὲ τὸ ἔμπαλιν ἀληθές, δὲ ψευδές ἐισύγχανε· τὸ σκότος ἐνθμίζον φῶς, καὶ τὸ φῶς σκότος ὑπελάμβανον. Ἀλλ' ἐκαθαρίσθη ὁ νοῦς μου ἐκ τοῦ μολυσμοῦ τῆς εἰδωλομανίας. Ἀληθῶς γάρ ἦνον ¹² τοὺς δαίμονας ἐξαπατήσαντας ¹³ τοὺς ἀνθρώπους· διπερ τῶν μὴ πιστεύσαντων τὸν Χριστὸν εἶναι θεὸν κυριεύσωσι πέτραι καὶ λίθοι, κωφοὶ καὶ ἀλατοὶ, ὡσπερ κάμοι ἐπεκράτησαν μέχρι τῆς δεύτερης. Ταῦτα καὶ τὰ παραπλήσια ¹⁴ τοῦ Σισινίου φάσκοντο; γάρ μεγάλη γέγονεν. Ἐπιστεύεσσι γάρ σὺν πάσῃ τῇ αὐτοῦ οἰκείᾳ· καὶ ἐπιδεωκώς τὸ οἰκεῖον δυναμα, προσεγγίζοντος ¹⁵ τοῦ Πάσχα, ἐβαπτίσθη ¹⁶. τριθμήσαν δὲ οἱ βαπτισθέντες ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἄμα πάντες ἀνδρες τε καὶ γυναῖκες σὺν τοῖς νηπίοις τετρακόσιοι εἶκοσι τρεῖς. Διὰ τοῦτον δὲ τὸν Σισινίον πολὺ τῶν περιφεραντῶν καὶ φίλων Νερούα τοῦ βασιλέως πρὸς ¹⁷ τὸν Θεόν ἐπεστράψησαν.

XV. Κατ' ἐκείνου δὲ τοῦ καιροῦ ¹⁸ δὲ κόμης τῶν ¹⁹ θεῶν ὀφικίων Πούθλιος Ταρκούτιανὸς, ἐωρακώς ἀντιθήμητον πληθὺν τῷ Χριστῷ πιστεύσασαν, προτελεόσατο τοὺς προστάτας τῶν βεγεώνων, ἐπιδεωκώς ²⁰ αὐτοῖς χρήματα, παρέσεισεν ²¹ αὐτοὺς ἵνα κινήσωσι τάραχον τῷ Χριστιανῷ ²² ὄνδρας.

XVI. Διοικοῦντος τοίνου Μαμερτίνου τοῦ ἐπάρχου τῶν πολιτεικῶν θρόνου ²³, στάσις γέγονε τοῦ Ῥωμαίων δῆμου ἐπ' ὄνδρας τοῦ Κλήμεντος· καὶ πρὸς ἀλλήλους συγχυθέντες, ἀλλοὶ ²⁴ μὲν Ἐλεγον· Τί γάρ κανὸν ἐπράξεν, ή τί τῶν καλῶν οὐ κατώρθωσεν; δοτεῖς γάρ ἀδρόστος παρ' αὐτοῦ ἐπεσκέψθη, λάσεως ἔτυχεν· δοτεῖς πρὸς αὐτὸν λελυπημένος ²⁵ ἀπῆλθε, γείρων ἀνεχώρησεν· οὐδένα ποτὲ ἔβλαψε, πάντας δὲ ὠφέλησεν. Ἀλλοὶ δὲ πνεύματι διαβολικῷ ἐκκυθίζεται, ἔκραζον· Γοητικαῖς τέχναις ταῦτα ποιῶν, τῶν θεῶν ἡμῶν τὴν λατρείαν ἀνατρέπει· τὸν Δία λέγει θέδν μὴ εἶναι. Ἡρακλέα δὲ τὸν ἡμέτερον φύλακα, ἀκάθαρτον εἶναι λέγει πνεῦμα· Ἀφροδίτην τὴν ὄστιαν ²⁶ θεῖν, πόρον γεγονέναι ὑποτίθεται· Τοτεῖαν δὲ τὴν μεγάλην θεῖν πυρὶ κατηγαλῶσθαι βιαστρημένη. Άσαυτως δὲ καὶ τὴν εὐαγεστάτην ²⁷ θεάν Ἀθηνᾶν, Ἀρτεμίν τε καὶ Ἐρέμην, ἄμα τε καὶ τὸν Κρόνον, καὶ τὸν Ἀρεα διαβάλλει. Πάντα τε τὰ δύνατα τῶν ἡμετέρων θεῶν, καὶ τοὺς ναοὺς καθυδρίζει. Η δύσει τοῖς θεοῖς ἡμῶν, ή αὐτές ἔξαλειψθεῖσαι.

XVII. Τότε Μαμερτίνος δὲ τῆς πόλεως ἐπαρχος, μὴ φέρων τοῦ δῆμου τὴν στάσιν, ἐκέλευσε πρὸς ἐνυπὸν ἀναχθῆναι ²⁸ τὸν μαρτυριώτατον Κλήμεντα· ἕπερ θεασάμενος, ἥρεστο λέγειν· Εἴς εὐγενοῦς μὲν φίλης προελτήθιας· διπερ ἡμῖν τὸν Ῥωμαίων πληθὺν προσμαρτυρεῖ ²⁹. ἀλλὰ τλάνην ὑπέστης· καὶ ὅτι τοῦτο οὐ φέρουσιν ³⁰· ἐπειδὴ οὐκ οἶδα τίνα Χριστὸν σέβη, καὶ ἐναντία τῶν ³¹ ἐν τοῖς ναοῖς

VARIÆ LECTIONES.

¹² al. ἐπέγνων. ¹³ al. ἐξαπατῶντας. ¹⁴ al. inser. τούτοις. ¹⁵ al. προσεγγίζαντος. ¹⁶ al. ἐβαπτίσθη αὐτοῖς καὶ πάντες οἱ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, τ. δ. ο. βάπτ. ἀνδρες. ¹⁷ al. ἐπιστεύσαν καὶ πρὸς. ¹⁸ Κατ' ἐκείνου δὲ τοῦ καιροῦ. Hinc incipitū apud Surium, Novembris xxiii. Cot. ¹⁹ deest in al. ²⁰ al. καὶ δεδωκώς. ²¹ al. ἐπεισεν. ²² al. Χριστιανῶν. ²³ ὑπάρχου τὸν πολιτεικὸν θρόνον. ²⁴ al. ἀλλοὶ ἄλλοι τοῦτον Ἐλεγον· τινὲς δὲ ἀντέλεγον· Τί γάρ. ²⁵ al. λυπουμένος. ²⁶ deest in al. ²⁷ deest in al. ²⁸ al. ἀγῆται. ²⁹ al. μαρτυρεῖ. ³⁰ al. φέρουσιν σ.ωπτῶν. ³¹ desunt in al.

A putabam falsum esse, quod verum erat; existimabam autem rursus verum, quod falsum erat: tenebras putabam lucem, et lucem tenebras arbitrabar. Sed purgatus est animus meus a sordibus insani idolorum cultus. Vere siquidem agnovi decipi a dæmonibus homines; ut in eos qui non credunt: Christum esse Deum, dominantur petræ ac lapides auditu carentes et voce, quemadmodum et mihi imperarunt usque in hunc diem. Ista similiaque Sisinnio proferente, gaudium magnum ortum est. Credidit enim cum omni domo sua; traditique suo nomine, appropinquante Paschate baptizatus est. Numerati autem sunt qui baptizati fuerunt de domo ejus, omnes simul viri et mulieres cum infantibus, quadringenti viginti tres. Carterum propter hunc Sisinnium multi illustrium, et amicorum Nervæ imperatoris ad Deum conversi sunt.

XV. In illo autem tempore comes sacrorum officiorum Publius Tarquitianus cum innumeram multitudinem Christo videret credisse, arcessivit præfectos regionum, et data eis pecunia persuasit ut tumultum commoverent adversus nomen Christianum.

XVI. Administrante igitur Urbis præfecturam Mamertino, seditio facta est populi Romani de nomine Clementis; atque inter se confusi, alii quidem dicebant: Quid enim mali fecit, aut quid non bona rei gessit? Quicunque enim ægrotus ab eo visitatus est, sanitatem est consecutus: quicunque ad eum tristitia affectus abiit, gaudens reversus est: nullum unquam læsit; imo profuit omnibus. Alii autem diabolico accensi spīitu, clamabant: Magicis artibus ista faciens, deorum nostrorum cultum evertit; Jovem negat esse deum: Herculem vero custodem nostrum, dicit esse immundum spiritum: Venerem deam sanctam, meretricem suisse docet: Vestam autem magnam deam, igne suisse consumptam calumniatur. Simili quoque modo sanctissimam deam Minervam, item Dianam, Mercurium, simulque Saturnum et Martem infamat. Atque omnia deorum nostrorum nomina, et templa contumeliis afficit. Aut sacrificabit diis nostris, aut ipse deleatur.

D XVII. Tunc Mamertinus Urbis præfector, non ferens populi seditionem, jussit ad se adduci beatissimum Clementem: quem intuitus, cœpit dicere: E nobili quidem radice prodisti; quod nobis Romana plebs attestatur: sed errorem subiisti: et ideo non ferunt; quia nescio quem Christum colis, contra deos qui in templis honorantur suscipis. Quocirca oportet ut deponas omnem superfluum

superstitionem, colasque deos eximos. Tunc beatus Clemens: Optarem, inquit, tux excellentia prudentiam ad meam defensionem attendere, et non propter imperitorum seditionem, sed propter meam doctrinam accusasse me. Nam si canes multi alitraverint nos ac disciderint, non possunt etiam auferre quod homines rationales sumus: ipsique remanent canes sine ratione oblatrantes. Etenim seditio semper ab imperitis prolicisci ostenditur, adeo ut nihil habeat tutum, nec etiam verum rectumque. Quamobrem queratur silentii occasio, in quo pro salute sua homo rationis particeps apud se consultare ac disserere incipiat, quo verum Deum inveniat, cui fidem suam digne commendet. καὶ διαλέγεσθαι ἀπάρεγται, ἵνα τὸν ἀλτηθῆ Θεὸν

ράθοι.

XVIII. Tunc Publius Tarquitianus, missa relatione ad Trajanum imperatorem, de nomine beati Clementis detulit, dicens: Hunc Clementem seditionis clamoribus populus non cessat querere; et fide digna probatio adversus illius gesta inveniri non potest. Tunc Trajanus imperator rescripsit, oportere eum vel consentire sacrificando, aut ultra mare et Pontum in desertum Chersoni adjacens oppidum relegari.

XIX. Cumque ex Trajani iussu res confirmata sunt, cogitabat apud se Mamertinus, quonam modo Clemens voluntarium non peteret exsilium, sed potius diis libamina exhiberet. Verum beatus Clemens contendebat ut ipsius quoque judicis animum ad fidem Christi adduceret, ipseque ostenderet, se eligere exsilium magis, quam timere. Tantam itaque gratiam Dominus Clementi praebuit, ut Mamertinus praefectus lugeret, ac diceret: Deus quem tu sincere colis, ipse tibi opem feret in hoc exsilii judicio: et constituit navem, cunctisque necessariis impositis, dimisit. Onerata autem est navis. Quintetiam e populo homines religiosi et quidem multi secuti sunt eum.

XX. Ubi autem pervenerunt ad exsilii locum, in opere cædendi marthoris, ultra duo millia Christianorum illic invenit, iam diu judicii sententia condemnatorum. Qui sanctum et celebrem episcopum Clementem intuiti, omnes concorditer cum gemitu ac fletu accedentes, dixerunt: Ora pro nobis, sancte pontifex, ut digni efficiamur promis-

A τῶν θεῶν ἀποδέχῃ. Διὸ ἀποθέσθαι σε δεῖ πᾶσαν τὴν περιττήν δεισιδαιμονίαν, καὶ τοὺς ἔξαιστους θεοὺς λατρεύειν⁶¹. Τότε δὲ μακάριος Κλήμης ἐγένετο. Ήγέρθη τὴν τῆς σῆς ὑπεροχῆς φρόνησιν προσανγείην μου τῇ ἀπολογίᾳ, καὶ μή διὰ στάσιν τῶν ἀπαιδεύτων, ἀλλὰ διὰ τὸν ἐμὸν λόγον γράψασθαι με. Ἐπει, ἐδώ κύνες ἡμᾶς πολλοὶ περιελάχωσι καὶ κατασχίσωσι, μή δύνανται ἀφελέσθαι καὶ τὸ εἶναι ἡμᾶς μὲν λογικοὺς ἀνθρώπους, ἐκείνους δὲ κύνες⁶² ἀλογίστως καθυλακτοῦνται. Καὶ γάρ τὴν στάσιν δεῖ παρὰ ἀπαιδεύτων προερχομένη διαδείκνυται, ὅπος μηδὲν ἀσφαλές⁶³ ἔχειν, μήτε μήτε ἀληθές. Οὐθεν τιγῆς ζητεῖσθαι πρόφασις, ἐν δὲ ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας δὲ λογικὸς ἀνθρώπος, καὶ καθ' ἑαυτὸν βουλεύεσθαι εὔροι, ψήφη τὴν ἑαυτοῦ πίστιν σεμνοπρεπῶς παρέθοι.

B XVIII. Τότε Πούθιλος δὲ Ταρκούτιανὸς⁶⁴, ἀποστεῖλας ἀνασφόρὸν Τραϊανῷ τῷ αὐτοχράτῳ, ἀντιγαγεῖ περὶ τοῦ δύναματος τοῦ μακαρίου Κλήμηνος: φάσκων· Τοῦτον τὸν Κλήμεντα στασιώδεις κρυγαῖς ζητῶν δὲ δῆμος οὐ παύεται· καὶ ἀξιόπιστος ἀποδεῖξεις εἰς τὰ κατ' αὐτὸν εὑρεθῆναι οὐ δύναται. Τριγενεῖται Τραϊανὸς δὲ αὐτοχράτῳ ἀντέγραψε, δέοντος αὐτὸν δὲ συναινεῖν θύοντα, δὲ πέραν τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ Πόντου ἐν ἐρήμῳ παρακειμένῃ τῇ Χερούνι⁶⁵ πόλει ἔξορισθῆναι⁶⁶.

C XIX. Καὶ ὅποτε τῷ τοῦ Τραϊανοῦ κελεύσματι ἐπεκυρώθη, συνεσκέπτετο δὲ Μαμερτίνος⁶⁷, ὅπως δὲ Κλήμης ἔκούσιον ὑπεροπίλαν μήτε αἰτήσται, ἀλλὰ μᾶλλον τοὺς θεοὺς σπονδάς ἐμπαρέξῃ⁶⁸. Ἄλλ᾽ δὲ μάκαρίος Κλήμης ἥγανθιζετο καὶ αὐτοῦ τοῦ δικαστοῦ τὸν λογισμὸν εἰς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ μεταγαγεῖν, καὶ ἑαυτὸν ἀποδεῖξαι προαιρεῖσθαι μᾶλλον τὴν ὑπεροπίλαν, δὲ δεδίπτεσθαι. Τοσαύτην τούτην δὲ Κύριος χάριν τῷ Κλήμεντι παρέσχετο, ὡστε κατούρεσθαι Μαμερτίνον τὸν ἐπαρχὸν⁶⁹, καὶ λέγειν· Οὐθέδες δὲ σὺ εἰλικρινῶς λατρεύεις, αὐτός σοι βοηθήσει ἐν ταύτῃ γραφῇ τῆς ὑπεροπίας· καὶ τῇφρισεν καῦν, καὶ πάντα τὰ ἀναγκαῖα⁷⁰ ἐπιβαλὼν, ἀπέλυσεν⁷¹. Ἐφορώθη δὲ δὴ καῦν. Οὐ μήτε ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ λαοῦ εὐλαβεῖς διηδρεῖ⁷², καὶ πολλοὶ τῷκαλούθεσαν αὐτῷ.

D XX. Ἡνίκα δὲ κατέλαβον⁷³ τὸν τόπον τῆς ὑπεροπίας, ἐν τῇ ἐργασίᾳ τῆς τῶν μαρμάρων λατομίας, περιστέρω δύο χιλιάδων Χριστιανῶν αὐτόθι⁷⁴ κατέλαβε, μακροχρονίῳ γραφῇ καταδικασθέντας⁷⁵. Οὐτινές, ἐωρακότες τὸν ἄγιον καὶ δολέμιον Κλήμεντα⁷⁶ ἐπίσκοπον, ἀπαντες δομοθυμαδὸν εἰς στεναγμὸν καὶ δύρημὸν⁷⁷ προσελθόντες ἐλεγον· Εὗξαι δὲ πέρα τοῦ

VARLÆ LECTIONES.

⁶¹ al. ἐξ ἔθους ἦμεν. ⁶² deest in al. ⁶³ Ασφαλές. ms. 2421 ἀφελές. Cot. ⁶⁴ al. Μαμερτίνος δὲ ἐπαρχος. ⁶⁵ deest in al. ⁶⁶ ibidem, συνελθεῖν, θύοντα, εἰτ., ἐρήμῳ πόλει παρακειμένῃ τῇ Χερούνι. Itaque in Actis Latinis præferenda est lectio, ultra mare et Pontum, communiori, ultra mare Pontum, pro quo Freculfus, trans mare Ponticum, quamvis aliter videatur Baronio. Vocem autem πόλεις (quae abest ab altero ms. 2347) jungunt cum voce ἐρήμῳ etiam Metaphrastes, Nicephorus, et Menapius: cum voce Χερούνι Acta Latina, quique ea sequuntur. Beda, Ado, Freculfus. Ibid. ⁶⁸ al. τὸ τοῦ βασιλέως Τραϊανοῦ κελεύσμα ἐπεκυρώθη, ἐσκέπτετο Μαμερτίνος. ⁶⁹ al. προσάρξῃ. ⁷⁰ al. ὑπαρχον. ⁷¹ al. πολ. τοῖς τὴν γρεῖσαν ἀναγκαῖα. ⁷² deus in al. ⁷³ deus in al. ⁷⁴ al. κατέλαβε. ⁷⁵ al. εύρεν αὐτόθι. ⁷⁶ Μαμερτίνος γραφῇ καταδικασθέντας, 2421 μακροχρονίῳ σχύντας (sic) ὑπεροπίαν, ei paulo positi, παραγενέσθαι τοῖς ἀπεκατέστησεν. Ibid. ⁷⁷ deus in al. ⁷⁸ μετὰ στεναγμῶν καὶ δύρημῶν.

ὅπει ἑράρχα, ίνα ἄξιοι ἀποδειχθῶμεν τῆς παρὰ τοῦ Χριστοῦ ἐπιγγελίας. Οὓς ἐγνωκώς⁷⁰ ὁ ἄγιος Κλήμης διὰ τοῦ Θεοῦ⁷¹ ὑπερορισθέντας, ἔφη· Οὐκ ἀπροσφόρως δὲ Κύριός με ἐνταῦθα ἀπεκατέστησεν, ίνα⁷² συμμέτοχος γενόμενος τῶν παθημάτων ὑμῶν, ἵνα παρηγορίας ὑποτύπωσιν καὶ ὑπομονῆς ἐμπαρέξω.

XXI. Ἐμαθε δὲ παρ' αὐτῶν, δτις ἀπὸ οἵ μιλιῶν τὸ ὄντωρ ἐπὶ τῶν ίδιων ὅμων ἐκδιμίζον. Αὐτίκα οὖν ὁ ἄγιος Κλήμης προετρέψατο αὐτοὺς, λέγων· Εὐξέρεται τὸν⁷³ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ίνα τοῖς ὁμοιογηταῖς τῆς αὐτοῦ πίστεως νομήν ὄντας διανοίξῃ· καὶ δὲ πατάξας τὴν πέτραν ἐν τῇ⁷⁴ ἐρήμῳ τοῦ Σινᾶ, καὶ ἐρήμουσαν ὄντα εἰς πλησμονήν, αὐτὸς ἦμιν τὸ ἀφθονον νῦμα παράσχοι, διποτας τῇ αὐτοῦ χρηγίᾳ εὐφρανθῶμεν. Καὶ δῆ τῆς ἰκεσίας πληρωθείστης, ἐνθεν κάκεθεν περιεθέψατο· καὶ εἶδεν⁷⁵ ὄμνων ἴσταμενον⁷⁶, δις τὸν δεξιὸν πόδα ἐκούφισεν, οὐαὶ τὸν τόπον τῷ ἄγιῳ Κλήμεντι ὑποδειχνύς. Τότε δὲ ἄγιος Κλήμης, συννοήσας⁷⁷ τὸν Κύριον εἶναι, ὃν μόνος αὐτὸς τεθέατο⁷⁸ καὶ ἔτερος παντελῶς οὐδεὶς, ἐπορεύθη πρὸς τὸν τόπον, καὶ εἶπεν· Ἐν ὄντματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος κρούσατε ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ. Καὶ ἐπειδὴ πάντες ἐν κύκλῳ τοῖς σκαπανίοις ἐσκαφάν, καὶ οὐκ αὐτὸν τὸν τόπον ἐν φόρῳ ἀμνὸν⁷⁹ ἔστη, λαβὼν μικρὸν σκαλίδιον ὄχηρος, ἐλαφρῷ κρούσματι⁸⁰ τὸν τόπον τὸν ὑπὸ τὸν πάλαι τοῦ ἀμνοῦ, ἐτύψεν⁸¹. διθεν παραχρῆμα πηγὴν ὑπερβλουόντας⁸² ταῖς φλεψὶν εὐπρεπεστάτη ἀνεφάνη· ήτις, σὺν ὀρμῇ ἐκχυθείσα, ποταμὸν ἀπετέλεσε. CΤηνικαῦτα δὲ ἄγιος πάντων ἀγαλλιωμένων,⁸³ ὑπακουεῖται τὸν ποταμὸν τὰ ὄρμάτα εὐεργάτουσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ.

XXII. Διὰ ταύτην οὖν τὴν φήμην, προσέδραμε πᾶσα ἡ ἐπαρχία· καὶ οἱ ἐλληνοθέτες ἀπαντεῖς πρὸς τὴν διδασκαλίην τοῦ ἀγίου Κλήμεντος ἐπιστρέφοντες⁸⁴⁻⁸⁵ πρὸς τὸν Κύριον· ώστε καθ' ἡμέραν πεντακόσιοι καὶ τεραπέριοι βαπτιζόμενοι ἀνεχώρουν. Ἐντὸς δὲ ἐνδεικνύεται, γερόντασιν ἐκεῖστι παρὰ τῶν πιστῶν ἑδομητοντάπειρας ἐκκλησίαι, καὶ πάντα τὰ εἰδῶλα κατεθρύηνται, πάντες οἱ ναοὶ τῆς περιχώρου καθηρέθησαν, πάντα τὰ ἀλση ἐπὶ τριακόσια μῆλα διδουλοὶ ἐν κύκλῳ κατεκόπτησαν καὶ κατεστρώθησαν.

XXIII. Τηνικαῦτα⁸⁶ ἐπίφθονον διήγημα διέδραμε πρὸς τὸν βασιλέα Τραϊανὸν, ὡς αὐτόθι πρὸς ἀναρίθμητον πλῆθος δὲ τῶν Χριστιανῶν ἐπηρεξθῆναι λαδεῖ· καὶ ἀπεπτάλη⁸⁷ οὐδεὶς διαφίδιανδς δὲ ἡγεμών· διστις, πλειστοὺς τῶν Χριστιανῶν διαφόροις βιασάντοις ἀνέλων⁸⁸, ὅρῶν τε⁸⁹ τὸν πάντας τῷ μαρτυρίῳ μετὰ χαρδὲς προσερχομένους, παραχρήσαντες τῷ πλήθει, μόνον τὸν ἄγιον Κλήμεντα ἐπὶ τὸ θύειν⁹⁰ βιαζόμενος. Καὶ βλέπων οὕτως ἕδρυμένον ἐν Κυρίῳ, καὶ⁹¹ τὸ καθόλου μετατεθῆναι οὐχ οἷόν τε⁹², λέγει⁹³ τοῖς ιδίοις· Ἀπαγθήτω

^a Exod. xvii. ^b Psal. xliv., 5.

VARIE LECTIONES.

⁷⁰ al. ἐωρακώς. ⁷¹ al. τὸν Θεόν. ⁷² al. ἀλλ' ἵνα. ⁷³ al. πρὸς τὸν. ⁷⁴ al. γῆ. ⁷⁵ al. θέαν. ⁷⁶ al. ἐπιτάστα. ⁷⁷ al. ἐννοήσας. ⁷⁸ al. ἐθέασατο. ⁷⁹ idem, κρουσματι. ⁸⁰ τοτ. ⁸¹ al. ἐκρουσεν. ⁸² al. ὑπερβλουόντας. ⁸³ deest in al. ⁸⁴ ⁸⁵ al. ἐπέστρεψον. ⁸⁶ al. inser. οὖν. ⁸⁷ al. inser. παρ' αὐτοῦ. ⁸⁸ al. οὐδεῖσαν. ⁸⁹ al. δεῖ. ⁹⁰ al. ἐπιθύειν. ⁹¹ deest in al. ⁹² Vide n. 3, proxime seq.

A sione Christi. Quos cum cognovisset S. Clemens propter Deum suisse deportatos, ait: Non abs re Dominus me huc perduxit; ut particeps factus permissionum vestrarum, etiam consolationis et patientiae exemplum præberem.

XXI. Didicit autem ab eis, quod de sexto milliariorum aquam suis humeris deportarent. Confestim ergo sanctus Clemens cohortatus est illos, dicens: Oremus Dominum nostrum Jesum Christum, ut sive confessoribus venam aquam aperiat; et qui percussit petram in deserto Sinæ, et fluxerunt aquae in abundantiam^a, ipse nobis copiosum laticem præbeat, quo ipsius suppeditatione latemur. Et vero completa supplicatione, hinc illincque circumspexit; et vidit agnum stantem, qui dexterum pedem levavit, tanquam sancto Clementi locum ostendens. Tunc S. Clemens reputans Dominum esse, quem solus ipse conspexit, et nullus omnino aliis; ad locum profectus est, ac dixit: In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, pulsate in hoc loco. Cumque omnes ligonibus in orbem fodissent, non autem locum ipsum in quo agnus steterat; sanctus accepto parvo sarculo, locum qui erat sub pede agni percussit levi ictu: unde repente fons genis redundantibus pulcherrimus emersit; qui cum impetu effusus effecit fluvium. Tunc sanctus cunctis exultantibus, responsorium dixit: Fluminis impetus latificant civitatem Dei^b.

Tηνικαῦτα δὲ ἄγιος πάντων ἀγαλλιωμένων,⁸³ ὑπακουεῖται τὸν ποταμὸν τὰ ὄρμάτα εὐεργάτουσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ.

XXII. Ob hanc igitur famam, concurrit tota provincia; quiique veniebat ad S. Clementis doctrinam omnes convertebantur ad Dominum; adeo ut quotidie quingenti et amplius recederent baptizati. Intra unum autem aedium, factæ sunt illic a fidelibus septuaginta quinque ecclesiae, et omnia idola confracta sunt, omnia templa circumiacentis regionis diruta sunt, omnes luci usque ad trecenta milliaria in circuitu concisi sunt et solo aequati.

XXIII. Tunc invidiosa narratio pervenit ad imperatorem Trajanum, quod illic ad innumerabilem multitudinem adactus esset populus Christianorum. Et missus est Aufidianus præses: qui multos Christianos diversis suppliciis cum occidisset, videretque omnes ad martyrium cum gaudio accedere, cessit multitudini, solum sanctum Clementem cogens ad sacrificandum. Et videns adeo stabilem in Domino, nec omnino posse a sententia dimoveri, dixit ad suos: Abducatur in medium

δε εις μέσον την θάλασσαν², καὶ δεσμήσατε πρὸς τὸν αὐχένα αὐτοῦ ἀγκυραν, καὶ κάτω κείσθω³, ὅπως μὴ δυνηθεῖεν οἱ Χριστιανοὶ ἀντὶ θεοῦ αὐτὸν σέβεσθαι.

XXIV. Τούτου οὖν γενομένου, ἀπαν τὸ πλῆθος τῶν Χριστιανῶν ἐν τῷ αἰγαλῷ παρέστη καὶ ὕδρετο. Καὶ ἐπὶ τούτοις εἶπον Κορηνήλιος καὶ Φοῖδος οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· Πάντες διμοθυμαδὸν εὑξώμεθα, ἵνα δεῖξῃ ἡμῖν δόκυρος τοῦ μάρτυρος αὐτοῦ τὸ λείψανα. Εὔχομένου τοινύν τοῦ λαοῦ, ὑπεχώρησεν δὲ θάλασσα εἰς τὸν ίδιον κόλπον ἐπὶ τρία σχεδὸν μῆλια· καὶ εἰσελθόντες διὰ Ἑρᾶς φίλασι, εὗρον ἐν σχήματι ναοῦ μαρμαρίνου ὅκημα παρὰ τοῦ θεοῦ εὐτερεπισμένον καὶ αὐτόθι ἐν σορῷ λιθίνῃ ἐτέθη τὸ σῶμα τοῦ ἀγίου Κλήμεντος μαθητοῦ Πέτρου τοῦ ἀποστόλου, ὥστε τὴν ἀγκυραν μεθ' ἣς κατεδιήη πλησίον αὐτοῦ κεῖσθαι⁴.

XXV. Ἀπεκαλύψθη τοιχαροῦν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, τοῦ μὴ λαβεῖν αὐτὸν⁵. οἵτις καὶ τοῦτο ἔχρηματίσθη, διτὶ· ἐκάστη χρόνῳ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀθλήσεως αὐτοῦ ὑποχωρήσει ἡ θάλασσα ἐπὶ ἐπτὸν ἡμέρας, τοῖς ἔρχομένοις ἔηράν πορείαν ποιουμένη· διτερεὶς αἰνον τοῦ ὄντος αὐτοῦ εὑδόκησεν δόκυρος γενέσθαι μέχρι τῆς σῆμερον ἡμέρας. Τούτου δὲ γεγονότος, πάντα τὰ κύκλωθεν ἔθην ἐπίστευσαν τῷ Χριστῷ. "Ἐνθα οὐδεὶς Ἐλλην, οὐδεὶς Ἐβραῖος, οὐδεὶς τὸ παράπαν εὑρίσκεται αἱρετικός. Καὶ γίνονται⁶ ἐκεῖσε πλείσται εὐεργεσταί, τυφλοὶ φωτίζονται ἐν τῇ ἔορτῇ αὐτοῦ, δαίμονες ἀπελαύνονται, πάντες οἱ νοσοῦντες θεραπεύονται⁷ καὶ διαμένει αὐτοῦ ὁ ἐπανίνος εἰς ἀεὶ, διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· δι' οὐ καὶ μεθ' οὐ τῷ⁸ θεῷ καὶ Πατρὶ ἡ δόξα σὺν τῷ παναγίῳ, ἀγράντῳ⁹ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

B XXV. Revelatum ergo fuit discipulis ejus, ne illum tollerent: quibus et hoc oraculum redditum est, fore ut singulis annis die certaminis ejus recessurum sit mare per septem dies, et venientibus siccum profectionem facturum. Quod quidem ad laudem nominis sui Deo placuit fieri usque in hodiernum diem. Hoc autem facto, omnes, quae in amibili sunt, gentes crediderunt Christo. Ubi nullus gentilis, nullus Judæus, nullus omnino invenitur hereticus. Ac illuc multa conceduntur beneficia: cœci illuminantur in illius festo, dæmones expelluntur, curantur omnes ægroti: et permanet laus ejus in æternum, per Dominum nostrum Jesum Christum; per quem et cum quo, Deo ac Patri gloria, cum sanctissimo, immaculato et vivisculo ipsis Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

VARIÆ LECTIONES.

² ή. τῆς θαλάσσης. ³ Alii duo codices: λέγει τοῖς δημίοις. λαβόντες ἀπαγάγετε αὐτὸν μέσον τῆς θαλάσσης, καὶ δῆσατε πρὸς τὸν αὐχένα αὐτοῦ ἀγκυραν σιδηρᾶν, καὶ φύσατε αὐτὸν ἐν τῷ βυθῷ κάτω. *Ait licitoribus: Accipientes abducile eum in medium maris, et ligate ad collum ejus anchoram ferream, atque dejicite illum in imum pelagi. Cot.* ⁴ al. ἀνελέθαι τὸ σῶμα αὐτοῦ, καὶ ἀντὶ. ⁵ al. αὐτῷ κείμενον σῶμα τοῦ ἀγίου μάρτυρος Κλ. καὶ τὴν ἀγκυραν μεθ' ἣς ἐβρίσῃ πλησίον αὐτοῦ κείμενην. ⁶ al. ἐκόδαι τὸ λειψανὸν ἐκ τοῦ τόπου. ⁷ al. ως διτ. ⁸ al. γίνονται γάρ. ⁹ Longe plura ex aliis mss. φίγωντες ὑγιαίνουσιν, οἱ τοῖς νεφροῖς ἐταξόμενοι καὶ λιθιῶντες, μόνη τῇ τοῦ λειψάνου αὐτοῦ προσφαύσει, καὶ ὑδατος ἀγιασθέντος ραντισμῷ καὶ πόσει, τοῦ νοσήματος ἀπολύνονται, ἀλγυνόμενοι τε νόσῳ οἰδηπότε, πρὸς τὴν τοῦ λειψανοῦρος καταφεύγοντες βοηθεταν, λάσεως ἀπολαύσουσι· καὶ διαμένει ἡ δόξα αὐτοῦ καὶ ὁ ἐπανίνος εἰς ἀεὶ. *Febrientes sanantur; renibus et calculo laborantes, per solum corporis ipsius contactum, et sanctificatae aquæ aspersio[n]em ac potum, a morbo liberantur; tum qui qualicunque affliguntur languore, ad sacri martyris consuigentes auxilium, consequuntur medelam: atque permanet gloria ejus et laus in perpetuum. Cot.* ¹⁰ deest in al. ¹¹ deest in al.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΕΦΡΑΙΜ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΧΕΡΣΩΝΟΣ

**ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΘΑΥΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΓΕΓΟΝΟΤΟΣ ΕΙΣ ΗΑΙΔΑ ΥΠΟ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΡΟΣ
ΚΑΙΜΕΝΤΟΣ.**

SANCTI PATRIS NOSTRI

ΕΦΡΑΙΜ

ARCHIEPISCOPI CHERSONIS

DE MIRACULO QUOD IN PUERO FACTUM EST A S. CLEMENTE SACRO MARTYRE.

(COTEL., *Patres apostolici*, I, 815.)

MONITUM.

Quam ex ms. Regio 804, damus Homiliam Ephraimi, vel Ephræmi, Ephræm, et Ephremi, Chersonis archiepiscopi, aiunt, aut episcopi, atque martyris, additur ab aliis, exstat quoque in bibliotheca Augustana, et in Scorialensi, necnon alibi procul dubio : atque Latine edita fuit ex Metaphraste per Surium, ad Novembris diem 23, neque omittitur a Leone Allatio, in Diatriba de Simeonum scriptis. Monet præterea diligentissimus vir de ejusdem Ephræmii Chersonis tractatu Peri τῶν θαυμάτων τοῦ ἀγίου Κλήμεντος, incipiente sic : Ἐξελόντος Φιλίππου τοῦ ἀποστόλου τῆς Γαλιλαίας. Illum ego si potuisset reperire, præsentem, frater fratrem non deseruisse. Cot.

I. Θαυμαστές δὲ Θεός ἐν τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ, εἶκαι· οὐ μετὰ τοῦ Προφήτου^a εἰπεῖν στήμερον· καὶ Ὡς
θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου, Κύριε! καὶ Τίς Θεός μέγας
ἐστιν ὁ Θεός ἡμῶν; καὶ, Σὺ εἶ δὲ Θεός δὲ ποιῶν θαυμάτων μέγας.
Καὶ τί γάρ ἀν δῆλο τι προσέμιον τῷ
τερψάντι λόγῳ προθῆσομαι; Ἀπὸ γάρ τεχνικῶν με-
τάντη τὸ παρόν ὑπέρκειται θαύμα, θαύματος πολλῶν
ἰπρανεστηκότος θαυμάτων, καὶ προφητικῶν αὐτῶν
θαυμάτων ὑπερεξέχοντος, ὡς δὲ λόγος δηλώσειεν.

II. Καὶ οἶδα δὲ ποθεῖτε οὖν καὶ τίνος τὸ θαύμα
μαθεῖν, καὶ εἰπεῖν ἡμᾶς κατεπελγεσθε· τὸ δὲ ἐστιν
τρίτη μὲν Θεοῦ, παρ' οὐ πᾶσα δύσις ἀγράθῃ καὶ
τὸ δύσημα τέλειον· ἐπειτα δὲ Κλήμεντος τοῦ Ῥω-
μαίων, τοῦ μετὰ Πέτρον τῆς ἀληθείας κήρυκος, καὶ
τῆς Ῥώμης θρόνου τούτου διαδόχου πιστοῦ·
Κλήμεντος ἐκείνου, οὐ μέχρι καὶ νῦν τὰ σύμπαντα τὰς

I. Mirabilis Deus in sanctis suis^b, opportunum
est hodie dicere cum Propheta; et, Quam admirabilia opera tua, Domine^c! et, Quis Deus magnus,
sicut Deus noster? et, Tu es Deus qui facis miracula solus^d. Quodnam etenim aliud proœmium præ-
senti orationi præponam? Artificiosas quippe me-
thodos præsens miraculum exsuperat; miraculum
multa excellens miracula, et propheticā ipsa mira-
cula supereminens; quemadmodum declaratura
est oratio.

II. Ac scio cupere vos quodnam et cujus sit mi-
raculum cognoscere; atque nos ut dicamus urgetis.
Illud autem primo quidem est Dei, a quo omnia
datum bonum et omne donum perfectum^e profici-
scitur: postea vero Clementis Romani, qui post
Petrum præaco fuit veritatis, ejusque in Romana

^a Psal. lxvii, 56. ^b Psal. xcii, 6. ^c Psal. lxxvi, 14, 15. ^d Jac. 1, 17.

VARIÆ LECTIONES.

^e Ita unus codex Allianus: alter vero ad hunc modum: Εὐλογητὸς ὁ Θεός ἐν τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ,
μετὰ τοῦ προφήτου Δαυδ εἰπεῖν στήμερον. Principium homiliae Nectarii, de festo S. Theodori: Ως
τριτη τοῦ πλήθος τῆς γηγενείτος σου, Κύριε, δίκαιον τοῦ μετανοήσαντος θαυμαστόν.
Eam homiliam qui contulerit cum nostra, non pauca similia inveniet. Οὐ καὶ παρακατιών δέ λόγος δη-
λόντειν. Vide hic n. 1. Τί τούτον παραδοξότερον εἴργασται ποτε τῷ προφήτῃ, εtc. Πολὺ μὲν τοῦτο ἐκείνου
παρεπέστερον. Hic n. 6. Πρὸ δὲ τούτων, καὶ σύν τούτοις καὶ μετὰ τούτων, τὴν ἐλεημοσύνην κατεργαζό-
μενα. N. 18. Οἶδα γάρ ύμῶν τὰς ψυχρὰς ἀναβολὰς καὶ ματαιάς προφάσεις· παῖδων μοι πλήθος περίεστι.
Idem. Ad finem homiliae Nectarii: Ω μαρτύρων ἀγάλλισμα, καὶ ἄγιων ὀραῖσμός. Noster cap. 17. Ω μαρ-
τύρων ἀγάλλισμα, διών τε ἐγκαλλώπισμα. Cot.

scede successor fidelis : Clementis illius cujus huc-
usque universus orbis salutares suisse doctrinas
vel lacens clamat : Clementis, qui vitis Christi verus
exstitit palmes, per quem nobis doctrinæ uia ma-
turescens, pietatis et salutis mustum stillavit :
Clementis, verae scalæ, quæ non ad collis alicujus
altitudinem nos evehit, sed virtutum ascensionibus,
tanquam gradibus quibusdam, ad coelum et coe-
lestia nos traducit : scalæ, quæ illa a Jacobo visa
nequaquam inferior est * ; nec ostendit nobis an-
gelos per eam ascendentibus ac descendentes, sed ho-
minum animas divinis maxime admonitionibus, velut
e gradibus in gradus per virtutes ad Deum inducit.

III. Cujus quidem miraculum cuum non didiceritis, o pulcherrime et fidelissime coetus, quale sit et quantum audire, tanquam pietatis amantes, contendite, et ad sermonem exsultate, ac aures inclinate, atque nostram accusate tarditatem: etenim de hoc gaudeo: tantum, usque ad finem mihil, queso, sic attentum servate animum, nec sinatis aliquam hujus vitæ rerum cogitationem subire mentem vestram, et alacritatem emollire: verum vigilanti intellectu ac sensu rem fideliter suscipe. Ita autem habet.

IV. Postquam præclarus et beatissimus Clemens doctrinæ atque apostolatus cursum perfecisset, ac e rebus humanis per martyrii consummationem excessisset; sicut et liber glorijs ejus martyrii declarat, quem a vobis non ignorari persuasum habeo; nequaquam justum esse judicavit Dominus, qui glorificantes ipsum glorificat b, non vicissim glorificare illum, qui pro amore erga eum sic decertaverat; imo admodum glorificare et magnum facere, eumque ut in celo angelis, ita hic quoque hominibus clarissimum reddere, per miraculorum demonstrationem, et maxime venerandum: miraculorum, quorum quidem mens magnitudinem comprehendere non valet, nec oratio multitudinem dicere, nec manus exarare infinitatem. Ut ergo ex simbria pannum, juxta proverbium, intra vos reputatis, id quod promisi narrabo.

V. Cum veneratio dignissimum corpus sanctissimi martyris Clementis in profundum maris ab impiis illis idololatris projectum fuisset, illudque excepisset templum in profundo a Deo xpsificatum, hic quoque maximum edit miraculum Deus admirabilium. Hoc enim facto, cum discipuli ejus una cum fidelibus qui illic erant lamentarentur, et ut sanctissimas glorioseissimi Clementis reliquias eis ostenderet, quod et factum est, Deum supplices rogarent: protinus immensum illud pelagus desistens ac retrocedens, effecit ut ipsum etiam profundum a piis adiri posset usque ad tria millaria. Itaque ingressi, invenerunt domum in figura tem-

^a Gen. xxviii, 12. ^b I Reg. ii, 30.

VARIÆ LECTIONES.

^{19, 20} οἱ γεγονέντες νοῦ γεγονυίας. ²⁰ *Oratione de Gregorio Thaumaturgo Gregorius Nyssenus circa medium: Ός δὲ, κατὰ τὴν παροιμίαν, ὅλον ἡμῖν γένηται καταφανές ἐκ τοῦ κρατερέσθου τὸ ὕφασμα. Σοτ.* ²¹ τοὶς ἀκείνοις πιστεῖσθαι.

Α σωτηριώδεις διδαχάς καὶ σιγῶσα βοή γεγονότα 11-19.
Κλήμεντος τοῦ ἀληθοῦς κακίματος τῆς ἀμπέλου
Χριστοῦ, δι' οὐ ἡμίν δὲ τῆς διδασκαλίας βότρυς παρ-
κάστε, γλεῦκος εὐσεβείας καὶ σωτηρίας ἐστάλεν·
Κλήμεντος, τῆς ἀληθοῦς καλύμαχος, τῆς οὐ πρὸς γεώ-
λοφόν τι ὑψος ἐπαναγαγούστης ἡμᾶς, ἀλλὰ ταῖς τῶν
ἀρετῶν ἀναβάσεσιν, ὥσπερ τιοὶ βαθμίστι, πρὸς οὐρα-
νόν τε καὶ τὰ οὐράνια ἡμᾶς διαβιβάζουστις· καλύμαχος,
καὶ τῆς Ἱακώβ ἔραθείστης οὐδὲν ἀποδεούσῃ, οὐδὲ
ἄγγελους δι' αὐτῆς ἀνιόντας καὶ κατιόντας ἡμῖν δει-
κνυστής, ἀλλὰ ἀνθρώπων ψυχάς ταῖς θειοτάταις
παραινέσεσιν, ὡς ἐκ βαθμῶν εἰς βαθμοὺς δι' ἀρετῶν
τῷ Θεῷ συνεισφερούστης.

III. Οὐτεινος δή τὸ θαῦμα μη μαθόντες, ὡς κάλλιστοι
καὶ πιστότατον ἀθροίσμα, καὶ οἶνу ἔστι καὶ δον
Β ἀκηκοέναι, ὡς φιλευσσεῖς, ἀγωνίζεσθε, καὶ προσκρι-
τάτε τοῦ λόγου, καὶ τὴν ἀκοὴν ὑποκλίνετε, καὶ τῆς
βραδυτῆτος ἡμῶν καταμέμφεσθε· χαίρω δὲ οὖν τοῖ-
του ἔνεκα· μόνον, μέχρι τέλους μοι, παρακαλῶ,
οὗτως συντεταμένην τηρήσατε τὴν διάνοιαν, καὶ μή
τινα βιωτικὸν λογισμὸν τῷ νῷ ὑμῶν ὑπεισελθεῖν,
καὶ τὸ πρόθυμον χαυνώσαι εἰσάγητε· ἀλλὰ ἐγρηγορήσι
λογισμῷ καὶ φρονήματι τοῦτο πιστῶς ὑποδέξασθε.
Ἐστιν δὲ οὗτως.

IV. Τοῦ ἀσιδίμου καὶ μακαριωτάτου Κλήμεντος τὸν τῆς διδασκαλίας καὶ ἀποστολῆς δρόμον ἐκτελέσαντος, καὶ τῶν τῆς διὰ τῆς τοῦ μαρτυρίου τελειώσεως μετακεχωρηκότος· ως καὶ ἡ τοῦ ἐνδόξου αὐτοῦ μαρτυρίου βίολος δεδήλωκεν, ἦν μὴ ἀγνοεῖν ὑμᾶς πεισμαῖ· οὐ δίκαιον κέρκικεν ὁ δοξάζων τοὺς δοξάζοντας αὐτὸν Κύριος, μὴ ἀντιδοξάσαι τὸν οὕτως ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης ἀγωνισάμενον· ἀλλὰ καὶ ὑπερδοξάσαι καὶ μεγαλῦναι, καὶ ως ἐν οὐρανῷ τοῖς ἀγγέλοις, οὕτω κάνταῦθα τοῖς ἀνθρώποις λαμπρότατον αὐτὸν καταστῆσαι, διὰ τῆς τῶν θαυματουργῶν ἐπειδίξεως, καὶ αἰδεσιμώτατον· θαυματουργῶν, ὃν νοῦς μὲν τὸ μέγεθος ἐννοήσαι ἀτονεῖ, λόγος δὲ τὸ πλήθις εἰπεῖν, καὶ χείρ διαχαράξαι τὸ ἀπειρον· ἵνα οὖν ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ ὑφασμα ^ῳ μετὰ τὴν παραμίαν γνοίτε ἐν ὅμιν, διὰ τὴν πεισθόμητον διηγήσουμεν.

V. Τοῦ πανσέπτου λειψάνου τοῦ πανοσίου ἱερομάρτυρος Κλήμεντος ἐν τῷ τῆς θαλάσσης ἀποβριφέντος βυθῷ παρὰ τῶν ἀθέων ἔκεινων εἰδωλολατρῶν, καὶ τοῦ D ἐν βυθῷ θεοδόμητον ναοῦ τοῦτο ὑποδέξαμένου, θευματουργεῖ τι μέγιστον κάνταῦθα δὲ τῶν θαυμασίων Θεός. Τούτου γάρ γεγονότος, καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ σὺν τῶν ἔκεισε πιστῶν ¹¹ ὅδυρομένων, δεῖξαι τε τούτοις τὸ πανέρον λειψάνον τοῦ πανενδόξου Κλήμεντος. ὅ τι καὶ γέγονε, πρὸς θεὸν ἰκετευόντων, παρευθὺν ἀπειρον ἔκεινο πέλαγος ὑπολοφῆσαν καὶ εἰς τούτον ἀναποδίσαν, εἰσιτητὸν καὶ αὐτὸν τὸν βυθὸν τοῖς εὐσεβέσι πεποίηκεν, ἔχρι μιᾶς τριῶν. Καὶ δὴ εἰσλθόντες εὖρον ἐν σχήματι ναοῦ μαρμαρίνου οἰκημά,

καὶ αὐτές ἐν σορῷ λιθίνῃ τὸ πανάγιον καὶ ἔνδοξον ἀντεβεμένον τοῦ μάρτυρος λείψανον· Οἵς ἀραι βουλημένοις τὸ πανάγιον ἐκ τοῦ βυθοῦ λείψανον, νύκτωρ ἐπιστάς τούτοις διάγιος, οὐτωσὶ διηγόρευσε· Τὸ μὲν λείψανον ἀραι μὴ δέξητε· χαρίζομαι δὲ ὑμῖν ταύτην τῇ χάριν, ἵνε ἔκάστῳ χρόνῳ ἐν τῇ τῆς ἡμῆς ἀθλήσεως ἡμέρᾳ ἐπὶ ἐπτά τιμέρας ὑποχωρῶν διβύθις, διὰ ἕηρᾶς πεζείν, μέχρις ὧντος παρασκευασθήσεται. Καὶ διλόγος ἔργον ἔγενετο· Ἐκτοτε γάρ μέχρι τῆς σήμερον ἔκάστῳ χρόνῳ τὸ θαυμαστὸν τοῦτο τελεῖται θεουργικῶς μεγαλούργημα.

VII. Τί τούτο τοῦ Μωάτεως θαύματος ἀτιμότερον; Τί δὲ τοῦ Ἐλεισαίου ἀδόξιτερον τε καὶ ταπεινότερον; παλὺ μὲν οὖν γε ἔνδοξιτερον τε καὶ ὑψηλότερον. Ὁ μὲν γάρ βάθος καὶ ζῶν καὶ ἄπαξ τῇν θάλασσαν διασχίσας, τρίβον τὸν βυθὸν ἀπειργάσατο· δὲ ὁ ὥσαύτως τῇ μηλωτῇ τὸν Ἱορδάνην τεμών, ἀπαξ καὶ οὗτος τοῦτο τεθυματούργηκεν· εἰς τὴν προτέραν ἀμφοτέρων τῶν ὑδάτων, μετὰ τὴν διάβασιν, φύσιν κατασάνων, καὶ μηχέτε τοῦτο πεπραχότων ὃντος δὲ τοῖς μετὰ θάνατον, καὶ οὐχ ἄπαξ, ἀλλὰ Ἐκτοτε μέχρι σήμερον. Ως τοῦ θαύματος καὶ τῆς δέξης τοῦ μάρτυρος! οὐς εἰληγένειν ἔκάστῳ χρόνῳ ἐν τῇ τῆς ἔνδοξου αὐτοῦ ἀθλήσεως ἡμέρᾳ! Ἐπὶ ἐπτά γάρ, ὡς προέφημεν, τιμέραις ὑποχωροῦν τὸ ἀπειρον ἐκεῖνο πέλαγος, πορείαν εὑεπίβατον τοῖς εὔσεβεσι παρέχεται.

VIII. Τούτου οὖν οὐτως γνωμένου, πάντες τῶν ἐν τῷριν φιλευσεδῶν ἐγχωρίων καὶ πολιτῶν τῆς Χερσόνης, τούτῳ ἀκηκόστε, πρὸς τὴν τοῦ θαύματος θέαν τελείγοντο. Μεθ' ὧν καὶ τις ἀντρὸς εὐσεβῆς σὺν εὐσεβεῖς γυναικὶ καὶ τέκνῳ δέρφεντι τὴν ἐπὶ τὸν ἄγιον λειρόμάρτυρος ναὸν διήνυσον ὅδον προθυμότατα. Καὶ δὴ τὸν τόπον καταλαβόντες, καὶ τὸ θαῦμα εἰσέτι τελούμενον θεασάμενοι, τῇ χειρὶ τὸν παῖδα λαβόμενοι, εἰς τὸν τῷ βυθῷ θεοδυμητὸν ἐκείνον ναὸν εἰσῆσαν· καὶ τῇ σορῷ παραστάντες, ἴκετικῶς τὸν ἄγιον ἐλιτάνευν, ἀμαρτημάτων συγχώρησιν δι' αὐτοῦ λαβεῖν ἔκαπομνοι, καὶ τῷ παιδὶ δοθῆναι δεόμενοι ζωὴν μαρκάν καὶ ἀπήμονα, βίου τε εὐμάρειαν, καὶ οὐλακὸς γονεῖς ἐπὶ τέκνῳ αἰτεῖσθαι μονογονεῖν.

X. Ως δὲ οὖν τὴν εὐχὴν τετελέκασι, καὶ τὸ τοῦ ἄγιου κατηστάσαντο λείψανον, εἰς τούπισα πάλιν ἔξεσαν. Ὡν ἔξελθόντων, τὸ ὑδωρ πάλιν εἰς τὴν ίδιαν χώραν ἐπέδραμεν. Οἱ δὲ μεταστράψέντες, καὶ πέλαγος τὴν πρὶν θεασάμενοι τρίβον, τῇδε χάκεισε περιστοποῦντες, τὴν τοῦ τέκνου ἔτητσιν ἐπεχειρίζον· τὸ δέκαντὸν τῇ τοῦ ἄγιου λάρνακι καταλειφθέν· καὶ τοῦτο οὐ τῇ τῶν γονέων λήθη, ἀλλὰ τῇ τοῦ Θεοῦ εὐδοκίᾳ ἐγεγένει, ἵνα καὶ ἐνταῦθα μειζόνως θαυμαστώσῃ τὸν μάρτυρα.

XI. Ως δὲ οὖν οἱ γονεῖς τὸ τέκνον οὐχ τὴν τειχον, καὶ διτὶ ἐν τῷ βυθῷ τούτοις ἐτελήσθη διπλὶς ἐνενόησαν, τὶ δεῖ καὶ λέγειν, τούς τε τοῦ παιτρᾶς θρήνους, καὶ τὰς τῆς μητρᾶς οἰμωγάς; Πᾶσαν γάρ τὴν λαμπράν ἐκείνην ἐօρτην εἰς θρῆνον μετεποίησαν. Τι γάρ οὐκ ἔλεγον; τέ δὲ οὐκ ἐπράττον; τῶν δια εἰκός; ἦν

A pli marmorei, et illic in capsula lapidea repositum martyris corpus sanctissimum et gloriosum. Quod cum e profundo vellent tollere, noctu illic se sistens sanctus, ita edixit: Corpus quidem nolite tollere: hanc autem vobis concedo gratiam, ut singulis annis die certaminis mei per septem dies recedens mare, pedestre iter per aridam ad hunc usque locum præparet. Et sermo opere completus fuit. Ab eo siquidem tempore, usque in hodiernum diem, singulis annis magnum hoc miraculum Deo operante perficitur.

VI. Quid istud miraculo Mosis inhonoratus est? Quid vero Elisei ignobilius et humilius? quinimo nobilis et altius. Ille siquidem virga, et vivus, et semel, mari sciso, gurgitem iter effecit ^a: alter vero similiter melote Jordanem secans, semel quoque ipse hoc fecit miraculum ^b: ambabus aquis post transitum redactis ad suam naturam, nec postea idem operatis. Hic autem quid? Post mortem; et non semel, sed ab eo tempore usque in hunc diem. O miraculum et gloriam martyris! Quantam consecutus est singulis annis die gloriosi sui certaminis! Septem enim dies, sicut antea diximus, secedens infinitum illud pelagus, piis præbet iter transitu facile.

VII. Hoc igitur ita facto, cuncti apud nos religiosi incole regionis et cives Chersonis, audita re, ad videndum miraculum properarunt. Cum quibus quidam quoque vir pius una cum pia uxore et prole mascula, viam ad sacrosancti martyris templum ducentem summa alacritate peregerunt. Et vero locum assecuti, et miraculum quod adhuc silebat, intuiti, puerum manu prehendentes, ingressi sunt illud in profundo divinitus ædificatum templum: atque ad loculum accedentes, suppliciter sanctum rogabant, petentes delictorum veniam per ipsum accipere, darique postulantes puero vitam longam et illæsam, cum facilis rerum apparatus, et quæ consentaneum est petere parentes pro filio unico.

VIII. Ut ergo preces finierunt, et sancti reliquias exosculati sunt, retrorsum postea redierunt. Quibus egressis, aqua iterum ad suum locum recurrit. Illi autem conversi, et cernentes pelagus esse quod prius iter erat, huc et illuc circumspiciendo, filii inquisitionem aggrediebantur: at ille in arca sancti relictus fuerat: idque non oblivione parentum, sed Dei voluntate factum est, ut hic quoque martyrem magis reddiceret admirabilem.

IX. Cum ergo parentes natum non invenirent, et cogitassent a se suisce puerum in maris profundo oblivione mandatum, quid opus est dicere et patris lamentationes, et matris ululatus? Omne siquidem illud splendidum festum converterunt in lamentationem. Quid enim non dicebant? quid vero nou

^a Exod. xii. ^b IV Reg. II.

faciebant? ex iis quæ par erat vel ipsum lapidem movere ad lacrymas. Genitrix enim oculis ad mare intensis, et manibus in altum sublatis, hujusmodi voces sancto emisit: Ha sunt, o sancte, tuæ remunerations? Tales tuæ retributions erga eos qui ad te studiose accurrunt? Sic laborem a me ex quo accessi sumptum remetitus, mercedem mihi reddidisti? Ubinam est filius meus? Quænam maris bellua viscera nati mei laceravit? Quis vero vehemens fluctus insurgens, eum vivum, tanquam sepulcrum, operuit? Quem jam oculis aspiciam? Pro quo autem orabo? Quis vero senectutis meæ efficietur baculus? Cur me, sancte, non fecisti sociam esse in morte filii mei; ut quemadmodum ad te accessi manu illum tenens, ita et ulnis eundem ferens ad inferos infelix descenderem? O mare et profundum, quonam tui sinu meum detinebis filium? Quomodo autem et eum ales? Hei mihi, fili miserande, fili ante tempus rapte: fili, qua ratione a meis oculis recessisti? Quibus pedibus revertar? Quemnam autem instar agni exsilem contemplabor?

X. Pater vero rursus manibus os percutiens, lamentabatur his verbis: Quare, o sancte, orbum me liberis repente effecisti? Cur sic filium meum morte miserrima mori permisisti? Qua de causa iis quæ operaveram contraria mihi obtigerunt? Cum hac spe ad te accessimus? Taliæ sunt dona in eos, qui ad martyres cum desiderio adveniunt? Revera non tu, sed peccatorum meorum procelæ puerum mari tradiderunt. O fili mi, quis tui mortui claudet oculos? Quis vero te sepiet? Quisnam ioculus elegantissimum, jucundissimumque tuum teget tabernaculum? Ah! prorsus clausit quidem tuos oculos mare; sepiet vero te gurges; et venter piscium tibi conditorum fuit.

XI. Hoc itaque lamento cum parentes plangerent, quidam ex iis qui illuc convenerant, vix tandem persuaserunt illis ut desisterent lamentatione. Atque ab ejulatu parumper cessantes, domum abiérunt. Tempore ergo procedente, et advenientibus diebus quibus sancti memoria celebratur, hæc inter se dicebant, recordantes filii sui: Agedum profisciscamur ad saeculum, ut si aliquid reliquiarum filii nostri, quod fieri non potest, remanserit, tollamus, et cum sancto contendamus judicio; vel et forte moriamur illic, mortis pueri participes. Hæc itaque dicentes, nondum finito sermone, profactionem inchoarunt. Cumque accessissent, et ad locum pervenissent, atque retrocessisset mare; Deo sic etiam honorante martyrem, primi in profundum insilierunt, stimulante filii desiderio: eosque sequens multitudo pergebat.

XII. Et cum ad omni cultu dignum martyris

VARIÆ LECTIÖNES.

^{22.23} Sic legendum, non exsternalia, ut ediderat Cotelerius, qui verterat *extensis*, neque enim Graece exsternalia ὀφθαλμοὺς dixeris, sed ἔτεντεν, intendere, non extendere oculos. CLE. ²⁴ al. τοῦτον. ²⁵ Ποίοις ποιῶν ἀποστρέψω. Minus commode conversa sunt hæc apud Surium. Sed nos non solemus in fidem Interpretum inquirere: enitimus melius interpretari. COT. ²⁶ al. θενόντος.

A καὶ λίθον αὐτὸν κινῆσαι πρὸς δάκρυον. Ή γὰρ τεκοῦσα, τοὺς ὄφθαλμοὺς τῷ πελάγει ἐντείνασσ^{22.23}, καὶ τὰς χεῖρας πρὸς ὑψός διάρασσα, τιλάσσε τῷ ἀγίῳ ἥριε φωνᾶς· Αύταί σου, ἄγιε, αἱ ἀμυναῖ; τοιαῦται σὺ τῶν πόθῳ πρὸς σὲ προστρεχόντων αἱ ἀνταμεῖψεις; Οὕτω τὸν κόπον ἀντιμετρήσας δὸν ἀφ' ἡς παρεγενθῆ μην ὑπέμεινα, τὴν ἀντιμισθίαν μοι δέδωκας; Ποὺ μου ὁ παῖς; Ποίον τοῦ ἐμοῦ τέκνου τὰ σπλάγχνα θηρίον θαλάττης ἐσπάραξεν; Ποίον δὲ ρόθιον κύμα κατεπαναστάν, ὡς τάχος, ζώντα τοῦτο²⁴ ἐκάλυψεν; Τίνα τοῖς ὄφθαλμοῖς ἄρτι θεάσομαι; Υπὲρ δὲ τίνος προσεύκομαι; Τίς δέ μου τοῦ γήρως καὶ βακτηρία γενήσεται; Τίνα τί με, ὡς ἄγιε, μὴ τῷ τοῦ τέκνου θανάτῳ κοινωνῆσαι πεποιηκας, ὡς ἀν ὕσπερ πρὸς στοῦτο τῇ χειρὶ κατέχουσα παραγέγονα, οὔτωσι καὶ τῷ ἄριστῃ ὄφθαλμοροῦσα τούτῳ ἡ δύστηνος καταβήνηκα. Ωθάλασσα καὶ βυθὲ, ποίκιλη σὺ καλπά τὸν ἐμὸν καθέζεις νιόν; Πώς δὲ καὶ θρέψεις αὐτὸν; οἵμα τέκνον ἐλειπεῖν, τέκνον πρὸς ὥρας ἀναρπασθὲν τέκνον, πῶς ἐδυς τῶν ἐμῶν ὄφθαλμῶν, ποίοις ποσὶν ὑποστρέψω²⁵; Τίνα δὲ ὡς ἀρνα ἐπισκιρῶντα θέάσομαι;

B X. Ό δέ γε πατήρ τοιαῦτα πάλιν, τῷ χειρὶ τὴν δύνιν παίων, ὀδύρετο. Τίνα τί, ὡς ἄγιε, ἔξαρψης ἀπαιδά με κατέστησας; Τίνα τί οὔτως οἰκτίστηθενάτῳ τὸ ἐμὸν τέκνον θανεῖν παρεχώρησας; Τίνα τίτι διναντία ὡν ἡλίπισα μοι συνήντησεν; ἐπὶ τοιαῦταις πρὸς σὲ παραγεγόναμεν; Τοιαῦται τῶν πόθῳ προσερχομένων τοῖς μάρτυσιν αἱ δωρεαί; Οὐτως οὐ σὺ, ἀλλ' αἱ τῶν ἐμῶν ἀμαρτημάτων θύελαι τὸν παῖδα τῇ θαλάσσῃ παραδεδύκασιν. Ωτέκνον ἐμὸν, τίς σου τοὺς ὄφθαλμοὺς θανόντα²⁶ καλύψει; Τίς δὲ ένταφιάσει; Ποία δὲ σορὸς τὸ περικαλλὲς καὶ τερπνότατὸν κατακρύψει σου στήκημα; Η πάνως ἐκάλυψε μέν σου τοὺς ὄφθαλμοὺς θάλασσα· ἐνεταφίσας δὲ βυθός· καὶ γαστήρι ἰχθύων σορός σοι ἐγένετο.

C XI. Οὕτω δούνησον κοπτομένων τῶν τεκόντων τὸν θρῆνον, τῶν ἐκεῖσον συνελθόντων τινὲς, μᾶλις ποτὲ τοῦ θρήνου δινεῖναι τούτους πεπέκασι. Καὶ δὴ τῆς οἰμογῆς καὶ τὸν πρὸς ὀλίγον παυσάμενοι, οἰκαδε ψυχοντο. Τοῦ οὖν χρόνου προοδεύσαντος, καὶ τῶν τῆς τοῦ ἀγίου μνήμης ἡμερῶν καταλαβουσῶν, τοιαῦτα πρὸς ἀλλήλους ἐλεγον, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ιδίου τέκνου γενόμενοι. Δεῦρο δὴ καὶ πορευθῶμεν πρὸς τὸν ἄγιον, ὡς ἀν εἰ πού τι λείψανον, δικεράσαντον, ὑπελείψθη τοῦ τέκνου ἡμῶν λαβώμεθα, καὶ τὸν ἄγιον δικασώμεθα, εἰ ταῦ καὶ θανοῦμεν ἐκεῖσε, τῷ θανάτῳ τοῦ παιδὸς κοινωνήσαντες. Ταῦτ' οὖν εἰπόντες, οἴπω τέλος τοῖς λεγομένοις τεθείκασι, καὶ τὴν πορείαν ἀπήρξαντο. Καὶ δὴ παραγενότες, καὶ τὸν τόπον καταλαβόντες, καὶ τῆς θαλάσσης ὑποχωρησάστης, τιμῶντος τοῦ θεοῦ κάνταῦθα τὸν μάρτυρα, τῷ τοῦ τέκνου πόθῳ δακνύμενοι, πρῶτοι τῷ βυθῷ εἰσεπήδησαν· ἐφεπόμενον τούτοις τὸ πλήθος ἐπήρχετο.

D XII. Καὶ δὴ τὸν πάνεπιτον ναὸν καταλαβόντες τοῦ

μάρτυρος, ὁ τοῦ θαύματος! δρῶσι τὸ δινον τέχνον ζῶν καὶ φαιδρὸν καὶ ἀλόμενον. Ως δὲ ἐν θαύμασι θεῦμα περιτυχόντες, ἐκπλαγέντες τε τῷ ἔξαιστῳ μεγαλυρήματι, πρῶτα μὲν τὸ θεῖον ἐγέραιρον· ἕπεται δὲ τὸ μάρτυρα εὐχαριστηρίος φωναῖς ἐπευφῆμιζον· εἶτα τὸ νέφη ἐπύθοντο, πῶς σέσωσται, τίνος ζωγονῶντος, τίνος φυλάσσοντος, καὶ τίνος τρέφοντος. Οὐ δέ γε πάις, τῇ μὲν μιᾶς χειρὶ κατέχων τὴν λάρνακα, τῇ δὲ ἑτέρᾳ δακτυλοδεικτῶν τὸν Ἑνδοθεν κείμενον, τοῖς ἔρωτῶν δινταπεκρίνετο· Οὐτός μου μετὰ Θεὸν καὶ ζωῇ καὶ τροφῇ, καὶ τῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ θηρίων ἀμυντήσιον ἐγεγόνει· οὗτός με καθ' ἐκάστην ἐτιθέντος λαμπρότατα.

XIII. Οἱ δ' οὖν τεχόντες, θάμβει καὶ χαρῷ συσχέθεντες, τῇ τε πίστει πλέον βεβαιώθέντες τοῦ μάρτυρος, δι' οὐ τὸν νεκρὸν νομισθέντα οὐδὲν ζῶντα ἀπεληγεῖν, τοὺς προτέρους θρήνους εἰς εὐχαριστίαν ἐτρέψαντο, τοιάδε τῷ ὄγκῳ ἐπιβούμενοι· Ως δὲ οὐδηματὸς δὲ Θεὸς ἐτοῖς ἀγέλοις αὐτοῦ, καὶ θέλημα τῷ φοιτουμένῳ αὐτὸν ποιῶν, καὶ τῆς δεήσεως αὐτῷ εἰσαπούντων. Ἔσωσας ἡμῶν, Ἀγε, τὸν οὐδὲν, ἀπέδωκας ἡμῖν τὸν οὐκ ἐλπιζόμενον. Ως οὐρανὲ καὶ τῇ, καὶ σὺ βυθὲ, δὲ πρὶν ὑφ' ἡμῶν ἐπαρώμενος, ἐκστηθεὶς ὑπὲρ φύσιν τούτῳ μεγαλουργήματι. Τιλεως δὲ καὶ αὐτὸς γενοῦ, ἀγιε, ὃν πρὸς σὲ τῇ θλίψει τρυχόμενον ἐπράξαμέν τε καὶ εἰπομέν· μή δινταπόδωσεις ἡμῖν τὴν τῶν βλασφημιῶν ἀνταπόδοσιν. Τὸν οὐδὲν ἀπελάθομεν, τὸν νεκρὸν διὰ σοῦ νῦν ἀναστάντα ἀδεξάμεθα, τὴν τοῦ γῆρας βακτηρίαν σῇ βοηθείᾳ πάλιν ἔχομεν. Τί τὰ πολλὰ λέγομεν; τὸν οὐ τριήμερον ἀλλ' ἐνιαύσιον νεκρὸν, καὶ οὐ λίθῳ ἀλλ' ὑδατὶ καλυπτόμενον, καὶ οὐχ ὑπὸ σκωλήκων, δὲ τῆς τοῦ σώματος ἐστὶ φύσις καὶ δαπανηθέντα, ἀλλὰ τὸν ὑπὸ ιχθύων ὡς ἴνομισαμεν καταβρωθέντα, σῶσον διὸ σὺ ἀπελάθομεν. Εὔγε τῆς χάριτος, εὔγε τῆς δόξης, εὔγε τῆς δυνάμεως καὶ τῆς εὐεργεσίας σου, ἀγιε. Οὕτω τοινυν τὸν διγονον μετὰ δακρύων ἐπευφῆμισαντες, τὸν παιδαράμενον, οἰκαδε παρεγένοντο, πᾶσι τὸ θαῦμα ἐκδηγούμενοι.

XIV. Τὶ οὖν πρὸς ταῦτα καὶ παρισώσαμεν; τὸν Ἡλεῖν φασὶ ποτε τὸν νεκρὸν ζῶντα οὐδὲν τῇ ίδιᾳ ἀποδούναι μητρὶ· δὲ μέγα τε ὑπάρχει καὶ ὑπερθαύμασιν. Άλλὰ καὶ τῷ Ἐλεισσαίου ποτὲ, ὡς Ιστοροῦσι, μημήμει, ὑπὸ τεινῶν ἀνθρόφων φονευθέντα τινά, καὶ ἐν αὐτῷ φιέντα, εὐθὺς ἀνεγερθῆναι τε καὶ ζῆσαι· δὲ μείζον τοῦ προτέρου καὶ ἔξαιστωτερον. Καὶ Πέτρος δὲ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς, ἡ τῶν ἀποστόλων κορεντῖς, τὴν πτωχοτρόφον ἐκείνην χήραν Ταβιθὰν θαυμοῦσαν εἰθωρὸν προσευχῇ ἔξανέστησεν. Ταῦτα μὲν οὖν θαύματά καὶ ὑπέρλαμπρα· τὸ δὲ παρὸν θαῦμα, δισον τούτων ὑπερανέστηκεν!

XV. Καὶ δρα μοι προσέχων τὸ ὑπέροχον τοῦ θαύματος. Ό μὲν Ἡλίας, ὡς προέφημεν, δριτὶ θανόντα τὸν παῖδα καὶ οὐπω καταψυχέντα, ἀλλ' εἰσέτι τὸ θερμὸν τῆς φύσεως διασώζοντα, ἔξανέστησεν. Ή δὲ τοῦ

A templum pervenissent, o miraculum! vident alium suum viventem ac latum atque exsilientem. Ut vero in miraculis miraculum offenderunt, obstupescentes super magno eximioque opere, prium quidem Deo honorem dederunt; deinde vero martyrem acclamationibus et gratiarum actionibus prosecuti sunt. Postea adolescentem interrogarunt, quo pacto servatus fuisset, quonam vitam dante, quonam custodiente, et quonam nutritore. Puer autem, una quidem manu tenens arcum, alia vero indicans digito eum qui intus jacebat, interrogantibus vicissim respondit: Hic mihi post Deum et vita, et alimentum, et adversus marinas bellas propugnaculum existit: hic me quotidie splendissime nutricabat.

B XIII. Parentes autem, admiratione ac latitiz denti, et in fide martyris magis confirmati, per quem filium quem putaverant mortuum, viventem repererant, priores luctus in gratiarum actionem converterunt, taliaque acclamarunt sancto: Quam vere utique mirabilis Deus in sanctis suis ^a, et voluntatem timimenti se faciens, deprecationemque eorum exaudiens ^b. Servasti, sancte, filium nostrum; reddidisti nobis quem non sperabamus. O celum et terra, tuque gurses prius a nobis execratae, obstupesce super hoc naturam excedente magno opere. Esto autem tu quoque, o sancte, propitius, in iis quae contra te afflictione contriti cum fecimus, tum diximus: ne retribuas nobis conviciorum retributionem. Filium recuperavimus, mortuum nunc per te suscitatum accepimus, baculum senectutis tuo auxilio iterum habenius. Quid dicimus multa? non triduanum sed annum mortuum, nec lapide sed aqua obiectum, nec a vermis juxta corporis naturam consumptum, sed a piscibus ut arbitrati sumus devoratum, salvum per te recepimus. Euge gratiam; euge gloriam; euge potentiam et beneficium tuum, o sancte. Hoc igitur modo sanctum cum lacrymis et acclamationibus prosecuti, puerum tollentes, revenere domum, cunctis miraculum enarrantes.

C XIV. Quid ergo cum his conferemus? Eliam aiunt olim filium mortuum matri propriæ viventem reddidisse ^c; quod et magnum est et valde admirabile. Sed et referunt, ad Elisei aliquando sepulcrum quemdam ab aliquibus homicidis intersectum ac in eo projectum, statim resurrexisse ac vixisse ^d: quod priore majus est atque mirabilius. Et vero inter eos qui ad nos pertinent, Petrus apostolorum vertex, illam pauperum altricem viduam Tabitham mortuam, eadem hora precibus suscitavit ad vitam. Hæc equidem miracilia sunt et longe clarissima. At præsens miraculum quantum ea exsuperat!

D XV. Et vide mibi atque considera miraculi excellentiam. Elias quidem, ut ante diximus, modo mortuum puerum, quiique nondum refrixerat, sed adhuc naturæ calorem conservabat, suscitavit. Eli-

^a Psal. lxvii, 36. ^b Psal. cxli, 19. ^c III Reg. xvii. ^d IV Reg. xiii.

sci autem virtus duabus de causis miraculum perfecit; una quidem, ostendens prophetam qui ignorabatur; alia vero, non concedens cædem etiam post mortem. Petrus autem sua virtute, et precibus eorum qui a vidua beneficio fuerant affecti sumptis in auxilium, ipse quoque eam modo defunctam resuscitavit. At sanctus martyr Clemens; o miraculum! non mortuum recentem, sed annum, vel ut melius dicam, eum qui in unoquoque momento ejusque tenuissima parte moriebatur, puerum conservavit. Et scitis omnes qui rei periculum fecistis, quanto tempore verisimile erat puerum in profundo tam vasto conservari.

XVI. Verum mihi diligenter consideranti, non unum mortuum: sed quanto temporis spatio sciimus puerum in aqua suffocari, id tempus repetentes eaque intervalla remetientes, inveniemus tot mortuos a sancto suis suscitatos. Quodque est admirabilius, non ab aquarum duntaxat suffocatione, sed et a bestiarum lesione puerum tutatus est. O gratiam! o virtutem quæ utraque ostendit; et aquæ compedes, et belluarum propulsionem. Ad hæc quid dicitis? Nonne hoc miraculum alia superat? Nisi quis nos male accuset, ut illud super miracula prophætica extollentes. Nulla eam ob rem nos macula attinget. Etenim aperte scitis sacram martyrem in eadem gloria et in iisdem tabernaculis esse cum sanctis martyribus, apostolis, prophætis, ipsisque angelis.

XVII. Sed, o martyrum splendor, et sanctorum decus, primitæ hierarcharum; vide hunc et nunc presentem cœtum, plium et Dei amantem, qui a vita fluctibus quotidie submergitur; tuis precibus illesum custodi et serva incolumem; ac dæmones qui instar ferarum immanium insiliunt, animaque nobilitatem devoraturos se esse minantur, intercessionum tuarum jaculo expellas, o sanctissime. At certe et vos, et fidelissima congregatio, huc agite mihi, obsecro: per bona Deoque grata opera nos dignos sancti gratiis, ac donis efficiamus. Et primo quidem charitatem erga Deum et inter nos ipsos sinceram ac imperturbatam servemus; deinde ab omni maledicto, omni mendacio, omni perjurio, nos repurgemus.

XVIII. Ante hæc vero et post hæc eleemosynam faciamus, quæ et magis scit Deum placare, ac propitiū reddere peccatis nostris. Quis enim ejus oblitus, regnum Dei possederit? Nenō nostrum praetexat paupertatem, nemo viduitatem, nec liberiorum educationem; frigidas has perniciosasque excusationes. Nemo vestrum vidua illa pauperior est, quæ nihil aliud præter pugillum farinæ possidebat, ad hæc alebat liberos, quæ tamen suam aut filii vitam non prætulit misericordiæ^a. Ne excusemus excusationes in peccatis^b. Deus non irridetur^c. Aspiciamus mente ad

^a III Reg. xvii. ^b Psal. cxl., 4. ^c Gal. vi. 7.

^a f. πέδησιν. ^b f. ὑπερβάροντας. ^c I. τὴν.

A Έλισσαίου δύναμις δυοῖν εἰνεκα αἰτιῶν τὸ θαῦμα τετέλεσεν· ἐν μὲν, ἀγνοούμενον προφῆτην δεικνύουσα, ἔτερό δε, μή συγχωροῦτα φόνον καὶ μετὰ θάνατον. Οὐ δέ γε Πέτρος τῇ λίδῃ δυνάμει, καὶ τὴν τῶν εὐεργετουμένων παρὰ τῆς χήρας εὔχην συνεργὸν λαβόμενος, ἄρτι καὶ αὐτὸς ταύτην θανοῦσαν ἔξανεσθεσα. Οὐ δέ γε Ιερομάρτυς Κλήμης, ὁ τοῦ θαύματος! οὐκ ἀρτιθανῆ, ἀλλ' ἐνιαυσιαῖον, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν καθ' ἔκαστην στιγμὴν καὶ ταύτης τῷ λεπτοτάτῳ ἀποθησκοντα παῖδα διέσωζεν. Καὶ ἵστε πάντες οἱ πεπιραμένοι τοῦ πράγματος, πόσον εἰκὸς ἦν παῖδα ἐν οὐρών ἀπλέτῳ βυθῷ διασώζεσθαι χρόνον.

B XVI. Ἄλλα μοι ἀκριβῶς σκοποῦντι, οὐχ ἔνα νεκρὸν, ἀλλ' θσην ὥραν ίσμενην ἐν ὑδατι παῖδα πνήσθαι, τὸν χρόνον ἀναποδίζοντες, καὶ ταύτας ἀναμετροῦντες, τοσούτους νεκροὺς ἀνεστῶνται τὸν ἀγίον ἐφευρόμενον. Καὶ τὸ δὴ θαυμαστότερον, δτι οὐ τῆς τῶν ὑδάτων μόνον πνηγμοτῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς θηρίων βλάστης τὸν παῖδα διέσωζεν. Ω χάριτος, ὁ δυνάμεως ἀμφότερη δεικνυμένης, καὶ τῷ ὑδατι πέδησις^d, καὶ τῶν θηρίων ἀμυντήριον. Πρὸς ταῦτα τέ φατε; Ήντι οὐπέρκειται τὸ θαῦμα τῶν ἀλλοι; Εἰ μή τις ἡμᾶς κακῶς καταμέμψιτο, ὡς προφητικῶν τοῦτο θαυμάτων ὑπεξαιροντας^e. Οὐδεὶς ἡμῶν μῶμος τούτου χάρεν καθάψεται. Καὶ οἰδατε γάρ σαφῶς τὸν Ιερομάρτυρα, καὶ δούλων, καὶ μαρτύρων, καὶ ἀποστόλων, καὶ προφητῶν, καὶ ἀγγέλων αὐτῶν, διμέδοις ὑπάρχειν αὐτὸν καὶ σύσκηνον.

C XVII. Ἄλλ', δι μαρτύρων ἀγλάτοιμα, δούλων τι ἐχαλώπισμα, ιεραρχῶν ἀκροθίνιον, ἐδε τοῦτο καὶ τὰ νῦν τὰ περὶ σύνταγμα, τὸ εὐσεβεῖς καὶ φιλόθεον, καὶ καθ' ἔκαστην ὑπὸ τῶν τοῦθισον κλυδωνισμῶν καταποντιζόμενον ταῖς σαῖς λιταῖς ἀδλιθεῖς φρούρει τε καὶ περισσεῖς καὶ τοὺς ὧσει θῆρας ἀγρίους ἐπιτηδώντας δαίμονας καὶ καταφαγεῖν τὸ τῆς ψυχῆς εὐγενές ἐπαπειλοῦνται, τῷ τῶν σῶν πρεσβειῶν ἀκοντιῷ ἀποδιώκοις, πανόπι. Ἄλλ' οὖν καὶ δι μεῖς, ὁ πιστότατον ἀθροειμα, δεῦτε μοι παρακαλῶ· δι' ἀγαθῶν ἔργων καὶ θεοφιλῶν ἀξιῶν ἔστι τῶν τοῦ ἀγίου χαρίτων καὶ δωρεῶν ἔργων μεθα. Καὶ πρῶτα μὲν τὴν πρὸς Θεὸν καὶ ἀλλήλους ἀγάπην, εἰλικρινῆ καὶ ἀθόλων φυλαξόμεθα· ἐπειδὴ πάσης λοιδορίας, καὶ παντὸς ψεύδους, καὶ πάσης ἐπιορκίας, ἔστι τῶν ἔχκαθάρωμεν.

D XVIII. Πρὸ δὲ τούτων καὶ μετὰ ταῦτα, τὴν ἐλεημοσύνην κατεργασθεία, ἢ καὶ μᾶλλον οἰδε τὸν θεὸν θεραπεύειν, ἰλεών· τε ποιεῖν ταῖς ἀμαρτίαις ἡμῶν. Τις γάρ ταῦτης ἐπιλαθόμενος, βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσειεν; Μηδεὶς ἡμῶν προβαλέσθω πενίαν, μηδεὶς χηρείαν, μήτε παιδοτροφίαν, τὰς ψυχρὰς ταύτας προφάσεις καὶ δλέθρους. Οὐδεὶς δι μῶν τῆς χήρας ἔκειται πενίστερος, τῆς μηδὲν ἔτερον εἰ μή δράκα κεκτημένης ἀλεύου, καὶ ταῦτα παιδοτροφούσης, καὶ μή προμησάσης τὴν ἰδίαν ζωὴν, ἢ τῇ^f τοῦ τέκνου, ὑπὲρ τὸν θεον. Μή προφασίζωμενα προζησεῖς ἐτὸν ἀμφ

VARIÆ LECTIONES.

τιαν. Θεὸς εὐ μυκητηρίζεται. Ἐμβλέψωμεν τῷ νῷ εἰς τὰ ταμεῖα ἡμῶν ἴδωμεν εἰ μηδὲν ἡμῖν τῆς ἐγημέρου τροφῆς περισσεύηται. Μή μηνῶν κύκλους διαμετρήσωμεν, καὶ περιόδους ἐνιαυτῶν· δλλος δ τούτων προνοητῆς καὶ μεριμνητῆς, καὶν ἡμεῖς ἀγνοῶμεν. Ἡμᾶς αὐτοὺς τῶν ἡμετέρων ἔξεταστάς κατατήσωμεν· καὶ εἰ μὲν μηδὲν ἡμῖν, ὡς προέρχημεν, τῆς ἐφημέρου τροφῆς περισσεύει, οἰδεν δ θεὸς συμπαθεῖν τῇ ἐνδέκ δεδουλωμένοις· εἰ δὲ μὴ μόνον βρωτῶν καὶ ποτῶν τὰ ταμεῖα ἡμῶν βρίθοντα θεασώμεθα, δλλα καὶ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, καὶ τῶν δλλων & τοῖς φιλοκτήμονιν ἔπειται, δλλον πεινῶντων καὶ ριγῶντων, γνωσώμενα ὡς τὸ αἰώνιον καὶ ἀτελεύτητον πῦρ ἐκυριεύομεν. Ἱν' οὖν τοῦτο ἐκφύγωμεν, ταῖς ³¹ τοῦ θεοῦ ἑτολαῖς δσῃ δύναμις πορευσώμεθα· ὡς δὲν τῆς τοῦ λερομάρτυρος πρεσβείας κατευμοιρήσωμεν, καὶ τῶν ἀπορήθων καὶ αἰώνιων τοῦ Χριστοῦ ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν χάριτι· καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· φὴ δέξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ δεῖ, καὶ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν (31).

VARIÆ LECTIONES.

³¹ ἐκφύγωμεν, ταῖς. Interserenda præpositio ἐν, quæ excidit ob similem finem verbi præcedentis.

VARIORUM NOTÆ.

(31) Hactenus in Clementina Opera : quæ nūnam omnia haberemus, cum vera, cum ascrip̄tia. Nescio enim quo fato sub uno Clementis nomine tot apocrypha pullulaverint, veteribus, mihiusque a nostra memoria remotis temporibus. Periodi Petri, Recognitiones, Disputatio Petri et Apionis, Clementina, Constitutiones apostolicæ, Canonæ apostolorum, Doctrina Clementis, Sermones de providentia et justo judicio Dei, laudati ab Anastasio Antiocheno, quæstione 96, pag. 526. Ο δὲ Ιερός, inquit, καὶ ἀποστολικὸς διδάσκαλος Κλήμης, ἐν τῷ Περὶ προνοίας καὶ δικαιοχριστας θεοῦ πρώτῳ λόγῳ τοιούτον τι λέγει· "Οστέρ δυνατὸν καὶ νῦν ἀνθρώπον (sensus postulataθεν) πλάττειν ἀνθρώπους, καὶ τὴν προτέραν τοῦ Ἄδαμ διάπλασιν, οὐκ ἔτι τῶν ποιεῖ, διὰ τὸ ἀπαξ χαρίσασθαι τῷ ἀνθρώπῳ ἀνθρώπους γεννᾶν, εἰπαν πρὸς τὴν φύσιν ἡμῶν, τὸ Λύκαρεσθε, καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν τὴν οὔτω, φησι, τῇ παντεξουσίᾳ καὶ προνοητικῇ αὐτοῦ δυνάμει, καὶ τὴν τῶν σωμάτων διάλυσιν καὶ τελευτὴν, οὐσικῇ τινι ἀκολουθίᾳ καὶ τάξι, τῇ τῶν στοιχείων μεταβολῇ ἀφονόμησε γίνεσθαι, κατὰ τὴν ούσιώδην αὐτοῦ θεογνωσίαν καὶ κατάληψιν. "Ηκουος φωνῆς Ιερᾶς Πατρὸς πατέρων, etc. Hoc est, Sanctus autem ei apostolicus doctor Clementis, in primo sermone De providentia et justo judicio Dei, ejusmodi quid ait : Quemadmodum cum fieri possit, ut et nunc Deus formet homines, iusta primam illam Adami formationem, non tamen amplius ita facit, eo quod semel homini generare homines concederet, his verbis ad

A nostra cellaria : vidcamus an nihil nobis quotidiani alimenti redundet. Ne mensium orbes dimetiamur, et annorum ambitus : alius est eorum provisor et curator, etiamsi nos ignoremus. Nos ipsos constitutamus nostrarum rerum inquisitores : et si quidem nihil nobis, ut prius diximus, quotidiani alimenti supersit, novit Deus misericordia affici erga eos qui inopiae subjecti sunt : sin autem conclavia nostra viderimus, non solum cibis et potibus onerata, sed etiam auro et argento, ceterisque quæ opini cupidos comitantur ; cum interim alii esuriant et algant, cognoscamus, quod æternum ac sine carentem ignem nobis in thesauros recondimus. Ut ergo illum effugiamus, in Dei mandatis pro viribus ambulemus : ut et sancti martyris intercessione fruamur, et ineffabilia æternaque Christi consequamur bona : gratia et benignitate Domini nostri Iesu Christi ; cui gloria et imperium, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

naturam nostram prolatis, Crescere, et multiplicamini, et replete terram (Gen. 1, 28). Sic, inquit, omnipotente et provida sua virtute, etiam corporum resolutionem ac finem, naturali quadam conseruantiæ et ordinatione, per mutationem elementorum fieri constituit, secundum substantiam suam cognitionem divinam et comprehensionem. Audiisti sacram vocem Patris patrum, etc. Quibus pseudepigraphis jungendæ Decretales Epistole quinque; necnon Apocalypsis Petri, sive Recognitiones B. Petri apostoli, a discipulo ejus Clemente in uno volumine reductæ, dicitur Epistola Jacobi de Vitriaco episcopi Accensis ad Honorium III, Spicilegii Acheronti t. VIII, p. 382. Uli taceam libros memoratos Recog., 1, 17; iii, 74, 75, et v, ult. Jam vero citatur noster absque certa voluminis indicatione, per Basiliū, cap. 29 libri De Spiritu sancto; Dionysium, De divinis nominibus, cap. 5, n. 9; Anastasium Ὁδηγοῦ cap. 2, et pseudo-Athanasiū tractatu Περὶ δρῶν t. II, p. 42, ac Disputatione adversus Arium tom. I, pag. 135. Denique fragmenta Clementi attributa protulimus in testimonio Veterum, et prima Nota in Constitut. apostol., itemque ad Recognit., lib. 1, cap. 24. Nec dubium est quin Clementina multa Clementis Romani, permista cum Clementinis aliis Clementis Alexandrinī, continent libri Florilegiorum theologicorum. Sed ea discriminare, non opis est nostræ, non instituti, qui ad Ignatianæ cito gressu properamus. Cor.

S. BARNABAS APOSTOLUS

PROLEGOMENA

VETERUM TESTIMONIA DE S. BARNABA ET EJUS EPISTOLA

(GALLAND., *Vet. Patr. Biblioth.*, I, 113. Venet., 1765, in-fol.)

I.

CLEMENS ALEX. Στρωμ. lib. II, cap. 6, pag. 445, edit. Oxon.

Merito igitur Barnabas apostolus, *Ex ea quam accesi, inquit, parte, etc.*, Epist. cap. I. Εἰκόντως οὖν δὲ ἀπόστολος Βαρνάβας· Ἀφ' οὗ, φησίν, Ελαύον μέρους, κ. τ. λ.

IDEM, *ibid.*, cap. 7, pag. 447.

Et Barnabas apostolus: *Vae qui sunt intelligentes apud se ipsos.* Cap. 4. Καὶ Βαρνάβας δὲ ἀπόστολος· Οὐαὶ οἱ συνετοὶ παρ' αὐτοῖς.

IDEM, *ibid.*, cap. 15, pag. 464.

Sed et David, et ante David Moyses, per hæc trium dogmatum ostendunt cognitionem. Hæc quidem Barnabas. Cap. 10.

'Ἄλλὰ καὶ Δαθίδ, καὶ πρὸ Δαθίδ δὲ Μωάνσῆς, τῶν τριῶν δογμάτων τὴν γνῶσιν ἐμφαίνουσιν διὰ τούτων. Ταῦτα μὲν δὲ Βαρνάβας.

IDEM, *ibid.*, cap. 18, pag. 472.

Mystice profecto Barnabas: *Deus qui universo mundo dominatur, inquit, dicit, etc.* Cap. ult.

'Αμέλει μυστικῶς δὲ Βαρνάβας· Ὁ δὲ Θεὸς δὲ τὸν παντὸς κόσμου κυριεύων, φησί, δώῃ, κ. τ. λ.

IDEM, *ibid.*, cap. 20, pag. 489.

Non mihi pluribus verbis opus est, si adduxero testem Barnabam apostolicum (erat autem is ex LXX et Pauli adjutor) his verbis dicentem: *Antequam Deo credamus, etc.* Cap. 16.

Οἱ μοι δεῖ πλειόνων λόγων, παραθεμένῳ μάρτυρι τὸν ἀποστολικὸν Βαρνάβαν· δὲ τῶν ἑβδομήχοντα ἡμέρας, καὶ συνεργὸς τοῦ Παύλου· κατὰ λέξιν ὥδε παῖς λέγοντα· Πρὸ τοῦ ήμᾶς πιστεῦσαι τῷ Θεῷ, κ. τ. λ.

IDEM, *ibid.*, lib. V, cap. 8, pag. 677.

Ex adverso autem permittit vesci iis, quæ habent fissam ungulam et quæ ruminant; significans, inquit Barnabas, oportere adhærere iis qui timent Dominum, etc. Cap. 10.

'Εμπαλιν δὲ ἐπιτρέπει διχοτομοῦν καὶ μηρυκώμενον θειείν· μηρύνων, φησίν δὲ Βαρνάβας, κολλάσθαι διεῖ μετὰ τῶν φοβουμένων τὸν Κύριον, κ. τ. λ.

IDEM, *ibid.*, cap. 10, pag. 685.

Quin etiam Barnabas, qui et ipse prædicavit verbum una cum Apostolo in ministerio gentium: *Simplius, inquit, vobis scribo, ut intelligatis.* Deinde paulo inferius, jam exhibens manifestius traditio-
nis gnostica vestigium, dicit: *Quid eis dicit aliis propheta Moyses? Ecce hæc dicit Dominus Deus: Intrate in terram bonam, etc.* Cap. 6.

'Άλλὰ καὶ Βαρνάβας, δὲ καὶ αὐτὸς συγχηρύξας τῷ Ἀποστόλῳ, κατὰ τὴν διακονίαν τῶν ἑθνῶν τὸν λόγον, *'Απλιούστερον, φησίν, ύμιν τράψω, ίτα συνίγε.* Εἴθ' ὑποδάξ, ἡδη σαφέστερον γνωστικῆς παραδόσεως ἥγνος παρατιθέμενος, λέγει· *Tι λέγεις δὲ οὐλλος προφήτης Μωάνσῆς αὐτοῖς;* Ιδού ταῦτα λέγει Κύριος δὲ Θεοίς· *Eἰσέλθετε εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν, κ. τ. λ.*

II.

Origenes, lib. i, contra Celsum, num. 63, tom. I, pag. 378, edit. Paris. 1733.

Γέγραπται δῆ ἐν τῇ Βαρνάβᾳ καθολικῇ Ἐπιστολῇ ... διι ἐξελέξατο τοὺς ἀδίους ἀποστόλους Ἰησοῦς, οἵτις ὑπὲρ πᾶσαν ἀνομίαν ἀνομωτέρους. *Philocalie, cap. 17.*

Scriptum porro est in Barnabæ catholica Epistola : ... Apostolos a Jesu fuisse electos, qui im- probi erant ut nulli magis. Cap. 5.

IDEM, Περὶ ἀρχῶν, lib. III, cap. 2, num. 4, tom. I, pag. 440.

Eadem quoque Barnabas in Epistola sua declarat, cum duas vias esse dicit, unam lucis, alteram tenebrarum, quibus et præses certos quosque angelos dicit : viæ quidem lucis, angeles Dei; tenebrarum autem viæ, angelos Satanæ. Cap. 18.

Lege sis ejusdem Origenis lib. i Explanat. in Epist. ad Rom. i, 24.

III.

EUSEBIUS, Hist. eccl., lib. III, cap. 25.

Rufino interprete.

Post hæc iam scriptura est, quæ dicitur Actus Pauli ; sed et liberillus qui appellatur Pastoris ; et Revelatio Petri , de quibus quam maxime dubitatur. Fertur etiam Barnabæ epistola.

Ἐν τοῖς νόθοις κατατετάχθω καὶ τῶν Παύλου Πράξεων ἡ γραφή; διτε λεγόμενος Ποιμὴν, καὶ ἡ Ἀποκάλυψις Πέτρου, καὶ πρὸς τούτοις ἡ φερομένη Βαρνάβᾳ ἐπιστολή. *Lege Nicephorum, lib. II, cap. 46.*

Valesio interprete.

Pro spuriis habendi sunt etiam Actus Pauli , et liber Pastoris titulo in scriptus, et Revelatio Petri ; Barnabæ item epistola.

IDEM, ibid., lib. VI, cap. 14.

Rufino interprete.

In libris Informationum, ut breviter dicam, universam pariter Scripturam divinam compendiosis dissertationibus explanavit : in quibus né ea quidem quæ apocrypha a quibusdam habentur præterit; ut est Petri Revelatio

Ἐν δὲ ταῖς Ὑποτυπώσεσι, ἔνυστον εἰπεῖν, πάσης τῆς ἐνδιαθήκου Γραφῆς ἐπιτετμήμαντα πεποίηται διηγήσεις· μή δὲ τὰς ἀναλεγομένας παρελθόντης Ιούδα, λέγω, καὶ τὰς λοιπὰς καθολικὰς ἐπιστολάς· τὴν τε Βαρνάβᾳ καὶ τὴν Πέτρου λεγομένην ἀποκάλυψν. *Lege Nicephorum, lib. IV, cap. 33.*

Idem (Clemens) in libris Ὑποτυπώσεων, omnium, ut uno verbo dicam, utriusque Testamenti Scripturarum compendiosam instituit enarrationem ; ne illis quidem prætermis Scripturis, de quibus inter multos ambigitur : Judæ epistolam et Barnabæ , ac reliquias catholicas epistles intelligo, et Revelationem quæ dicitur Petri.

Alium locum Eusebii ex Hist. Eccl., lib. VI, cap. 43, superius retulimus inter veterum testimonia de Epistolis CLEMENTIS.

IV.

HIERONYMUS, lib. De viris illustribus, cap. 6, cum vetere Graeco interprete.

Βαρνάβας Κύπριος, δὲ καὶ Ιωσήφ Λευίτης, μετὰ Παύλου τῶν ἐθνῶν ἀπόστολος κατασταθεὶς, μίαν πρὸς οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας ἐπιστολὴν συνέταξεν, ἣτις τὰς ἀποκρύφους γραφὰς ἀναγινώσκεται.

Barnabas Cyprus, qui et Joseph Levites, cum Paulo gentium apostolus ordinatus, unam ad ædificationem Ecclesiæ pertinentem Epistolam composuit, quæ inter apocryphas scripturas legitur.

Lege Adonem Viennensem, in libro De festivitatibus, ad. III Idus Jun.; Notkerum, Freculsum, Honorium Augustod.

IDEM, lib. XIII Comment. in Ezechiel. XLIII, 19.

Vitulum autem qui pro nobis immolatus est, et multa Scripturarum loca, et præcipue Barnabæ Epistola quæ habetur in scripturas apocryphas, nominat. Cap. 8.

Idem Hieronymus, adversus Pelagianos, lib. III, cap. 4, locum S. Barnabæ de apostolis, laudatum ab Origene, lib. I costr. Celsum, perperam citat sub nomine B. Ignatii.

NICEPHORUS CP. in fine Chronographie sua Epistolam Barnabæ posuerat inter libros Novi Testamenti, quibus contradicuntur, ut patet ex Anastasii Bibliothecarii versione.

RECENTIORUM JUDICIA

DE EPISTOLA SANCTI BARNABÆ APOSTOLI.

I.

(J. B. COTELERIUS, *Patres Apostolici*, t. I, p. 5, ed. Amstelodami 1724.)

De vita et nomine Barnabæ. Refertur a B. Luca A scribens : *Ab apostolis Barnabas vel filius consolationis* est vocatus, pro eo quod cum haberit agrum, eumque vendiderit, pretium ejus ante pedes apostolorum, ad consolationem pauperum, posuerit; nec non illi qui in Hieronymo, libro *De nominibus Hebraicis*, vertunt *filius consolationis*. Ad posteriorem vero etiam significationem adduci potest expositio sancti Chrysostomi, homilia 11 in Acta : Βαρνάβας, ὁ ἐστιν ὑἱὸς παρακλήσεως, ὅποι τῶν ἀποστόλων ἐπωνυμάσθη· καὶ δοκεῖ μοι ἀπὸ τῆς ἀρτῆς εἰληφέναι τὸ δνομα, ὃς πρὸς τοῦτο ἰκανὸς ὡν καὶ ἐπιτίθετος. *Barnabas, hoc est et filius consolationis ei exhortationis, et ab apostolis cognominatus est.* Et mihi videtur, a virtute nomen assumptissime, quod ad illud aptus esset ac idoneus, ad consolandum, nempe, B ac exhortandum. Accedit luci veriloquium Hieronymianum : *Barnabas, filius prophetæ, aut prophetæ, hoc est propheta.* Prophetarum scilicet sive doctorum est, adhortari et consolari Dei plebem. Quocirca, Act. xv, 32, habetur : Ιούδας δὲ καὶ Σίλας καὶ αὐτοὶ προφῆται δύντες, διὰ λόγου πολλού παρεχόμενον τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ ἐπεστήριξαν. Juxta nostrum interpretem : *Judas autem et Silas, et ipsi cum essent prophetæ, verbo plurimo consolati sunt fratres, et confirmaverunt.* Et I Cor. xiv, 5 : Οὐ δὲ προφητεύων ἀνθρώποις λαλεῖ οἰκοδομὴν καὶ παράλησιν καὶ παραμυθαν. *Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad edificationem, et exhortationem, et consolationem.* Vers. 31 : Δύνασθε γάρ καθ' ἓν πάντες προφητεύειν, ἵνα πάντες μανθάνωσι, καὶ πάντες παρακαλῶνται. Ex eadem versione : *Potestis enim omnes per singulos prophetare, ut omnes discant, et omnes exhortentur.*

Hunc Barnabam exstitisse unum ex LXX Domini discipulis comprobari potest testimonio Clementis Alexandrini, cum lib. ii *Stromateon*, tum in *Hypotyposisibus* apud Eusebium, *Hist. eccl. lib. 1, cap. 12*, et lib. ii, cap. 4; eamque traditionem sequuntur Epiphanius in fine tom. I, lib. 1, *Adversus hæretes*, auctor *Chronici dicti Alexandrini*, Dorotheus in *Synopsi*, et ii qui Barnabæ res gestas conscripserunt. Contra objicit Beda in Act. iv : *Mirum quo modo hunc Barnabam, qui postea cum Paulo gentium est ordinatus apostolus, ac post longum ejus contabernium, denuo Cyprum, unde ortus fuerat, prædi-*

caturus redit, Eusebius, in Historia ecclesiastica, de numero esse LXX discipulorum Domini Salyatoris arbitratur; cum manifeste scribat B. Lucas, eum post ascensionem Domini, ad discipulatum apostolorum venisse: nisi forte putandum est eum prius ita discipulatum Christi secutum, ut necdum renuntiaverit omnibus quæ possidebat: quod utrum evangelicæ doctrinæ convenerit, cuivis facillime patet. Verum pace viri venerabilis, nec Lucas dicit Barnabam post ascensionem Domini cœpsisse credere, nec videtur necesse ut omnes discipuli omnia sua abjecerint: quod quamvis esset, potuit Noster recens hæreditate adeptum agrum vendere, quo pecuniam ad pedes apostolorum poneret.

Ceterum de Barnaba multa narrantur in Novo Testamento: inter alia, Act. xi, 29, 30, quod Christiani Antiocheni miserint eleemosynam ad Hierosolymitanos per manus illius: ex quo factum arbitror, ut Graeci in ordinatione magni œconomii dicarent, εὐχαῖς καὶ πρεσβεῖαις τοῦ ἀγίου καὶ πανευφημού Βαρνάβᾳ τοῦ ἀποστόλου καὶ γεννατομάρτυρις, precibus et intercessionibus sancti et celebratissimi Barnabæ, apostoli et generosi martyris; quemadmodum videre est in Joan. Morini Sacris ordinationibus parte II, pag. 115. Reliqua ad apostolum istum pertinentia, vera, fabulosa, et vulgo cognoscuntur, et ad institutum nostrum non valde faciunt: quare ea missa facimus.

Epistola Barnabæ. Venimus ad Epistolam nomen illius præferentem, veteribus laudatam sæpe, desideratam superioribus sæculis, nostro feliciter editam a viris doctissimis Hugone Menardo et Isaaco Vossio. Dubitatur an sit genuinus fetus, an suppositus. Existimatum quidem Clementi Alexandrino, Origeni ac Hieronymo, summis viris, quibus propterea fides facile abrogari non debet, nihil bic fraudis delitescere. At Eusebius, quando *Hist. eccl.* lib. III, cap. 25, Epistolam collocat inter libros apertos, ἐν νόθοις, dolum videtur suspicatus: nisi si quis nothum volumen eo loci exponat, ut in Amphirochii Epistola iambica ad Seleucum, illud quod non est genuinum sacræ Scripturæ, sive alias auctorem verum titulo præferat, sive ementitum. Certe vix credi potest, quod adeo eximius apostolus, vir plenus Spiritu sancto et fide¹, segregatus una cum Paulo a sancto Spiritu in opus Evangelii, et collega ejusdem apostoli in gentium apostolatu, ea scriperit quæ in opusculo præsenti continentur: coactas dico allegorias, enarrationes Scripturarum minus verisimiles, fabulas de animalibus, aliaque de quibus postea agemus. Hæc tamen, vix credibilia, non remorata sunt prædictos Clementem, Origenem, Hieronymum: sicut pauci nævi qui honestam faciem Epistolæ a Clemente Romano ad Corinthios Romanorum nomine conscriptæ commaculant, non impedierunt quin tanti ea fieret; quamvis magna, meo quidem judicio, differentia

A intercedat ratione auctoritatis, Clementem inter et Barnabam, cujus Epistola tantum famæ non est consecuta ac illa Clementis. Ad hæc argumento, quo utilit sanctus Augustinus, lib. I *Contra adversarium legis et prophetarum*, cap. 20, ut apocrypha sub nominibus Andreae Joannisque scripta exsibilet atque explodat: Si illorum essent, recepta essent ab Ecclesia; eo, inquam, argumento in suspicionem illegitimæ prolis venit Epistola, cum jam diu rejecta et ad apocryphas scripturas amandata fuerit. *Apocrypha*, inquit Hieronymus, epist. 7, ad Lætam, sciat non eorum esse quorum titulis prætentur. Quapropter Origenes, qui putavit opus esse Barnabæ, credidit etiam esse canonicum. Sunt, inquit ad vers. 24, cap. I *Epistolæ ad Romanos*, præterea (sicut in multis Scripturæ locis invenimus) etiam utriusque partis, vel utriusque viæ, sautores quidam et adjutores angelii, etc., ubi quis non videt alludi ad caput 18 nostre Epistolæ, de duabus viis, et de angelis utriusque viæ præpositis? Jam vero lib. I *contra Celsum* idem Adamantius vocem a Barnaba paulo durius in apostolos prolatam, nequaquam rejicit, imo similibus Scripturæ dictis munit ac firmat, insuperque Epistolam sacram esse innuit, et vocat Catholicam: quo quidem nomine etiam indicatur eam saltem a multis Catholicis suis admissam, atque instar catholicarum lectitatem; non solum autem significatur, quod aiunt ex Leontio lib. *De sectis*, actione 2, a cuius opinione nullatenus dissentit OEcumenius, scriptam esse ad omnes generaliter, non vero ad unam gentem. Nam si id tantum declararet ea vox, cui unquam venisset in mentem, Joannis secundam, ad unam domum, et tertiam, ad unum hominem exaratas, in catholicarum censem referre? Prudentius itaque factum ab Isidoro Hispal. lib. VI *Orignum*, cap. 2 (nam confutari non meretur sententia Hebedjesu, auctoris Chaldaici, affirmantis in Catalogo librorum, catholicas ideo vocari Epistolæ Jacobi, Petri, Joannis et Judæ, quod ab iis apostolis omni charactere, et lingua fuerint consignatae), qui cum prædictum vocabulum posteriori sensu usurparet, catholicas nuncupat Epistolæ Petri, non item Jacobi, Joannis, et Judæ: quanquam D Judæ et Jacobi generaliores sint prima Petri: unde notatum fuit a quodam scholiaste ad Epistolam Jacobi, ms. Regio 705: Προτέταχται ἡ τοῦ Ιακώβου Ἐπιστολὴ τῶν δλλων, δτι τε πρῶτος ἐπίσκοπος ἦν, καὶ δτι τῆς Πέτρου καθολικωτέρα· ταὶς γὰρ ἀνὰ πόσαν τὴν γῆν διεσπαρμέναις ἐγράψῃ δώδεκα φυλαῖς. Hoc est: *Postea est ante alias catholicas Epistola Jacobi*; tum quia is primus erat episcopus, tum quia illa universalior est epistola Petri (prima scilicet); duodecim quippe tribubus per universum orbem dispersis scripta est Denique S. Hieronymus, in libro quem *De interpretatione nominum Hebraicorum*, imitatus Philonein ac Origenem,

¹ Act. xi, 24; XIII, 2.

composuit, inter Novi Testamenti libros non statuitisset Epistolam Barnabæ, sicut facit, quam ipse cum apocryphis Scripturis legebat, nisi vidisset ita ab Origene fuisse actitatum. Eamdem quoque sententiam deprehendimus in antiqua Stichometria Latina, quæ exstat in duobus libris mss., altero non pridem Puteanorum Fratrum, nunc Christianissimi regis, altero monachorum Sancti Germani. Illic Epistola Barnabæ collocatur, post Epistolam Judæ, ante Joannis Revelationem et Actus apostolorum.

Verum in omnia diversa abierat præceptor Origenis, Clemens Alexandrinus, quippe qui opus, quod credit esse Barnabæ, impugnat, licet suppresso, honoris causa, nomine; *Pædagogi* ii, cap. 10. Id porro nequaquam commisisset, si ad Canonom pertinere fuisset arbitratus. Ac forte suspicio erit alicui, variasse Clementem, aut se ad multorum opinionem accommodasse, tum cum Scripturarum Canon certos limites nondum acceperat. Si quidem in libris Υποτυπώσεων, referente Eusebio *Hist.* lib. vi, cap. 14, una cum Novi Testimenti libris enarraverat Epistolam Barnabæ; quam fortasse pseudepigrapham rebatur, quando confutabat. Sed et Hieronymus, supra citatus de notione vocis *Apocryphum* pro opere falsi tituli; tamen in locis relatis inter veterum Testimonia, Epistolam apocrypham, non pseudepigrapham vult. Quinetiam a Gelasio apocrypha non pro pseudepigraphis duntaxat sumuntur, vel quorum secreti auctores atque incogniti, verum pro omnibus quæ, quia notam aliquam mereri videntur, sive suppositionis, sive erroris, sive impietatis, abscondi debent atque ignorari (ἀποχρυψῆς μᾶλλον ἢ ἀναγνώσεως ἄξια, dicit auctor *Synopseos sacræ Scripturæ* creditus Athanasius), nec in publica versari notitia, sicut libri canonici Scripturarum, et ii ecclesiastici Patrum, qui infenso pede decurri queunt. Quare inter apocrypha recenset Clementis Alexandrini opuscula, Tertulliani, Cypriani, Arnobii, Lactantii, Eusebii, aliorum, quamvis indubia.

Ex quibus omnibus conficitur, non admodum clarere utrum præsentem Epistolam adjudicare debeamus Barnabæ apostolo, an alteri homini apostolico, qui aut Barnabæ nomen assumpserit, aut Barnabæ fuerit cognominis, prout a primis Christianis nomina apostolorum affectata fuisse docet nos Dionysius Alexandrinus apud Eusebium lib. vii, cap. 25. Eo magis inclino, ut censem non esse apostoli. Quod si quis certiora proferat, gratissimam ille rem faciet. Ego quod nescio, scire me non possum profleri.

Epistola Barnabæ, quando scripta. Dices: Si non est apostoli, quando scripta fuit? quantæ habenda; et habita auctoritatis? De primo, patet ex Epistolæ cap. 16 datam fuisse post excidium Hierosolymitanum. Liquebat etiam ex Clemente Alexandrino, laudatore Epistolæ, ante finem secundi saeculi prodidisse. Sicut autem per primum non bene quis ori-

ginem illius repeteret, a temporibus excidium mox subsequentibus; ita male per secundum concluderetur natales ejusdem contigisse, statim antequam Clemens libros suos componeret. An enim necesse fuit, ut ingenii monumentum apocryphum, simul ac e manibus scriptoris exierat, illico ad communem notitiam perveniret, atque a Patribus citaretur? eo præsertim tempore, quo et scribebant pauci, et qui sua litteris committebant, solos fere in testimonium adhibebant sacros libros: ut non commemorem luctuosissimam voluminum ecclesiasticorum prioribus saeculis exaratorum jacturam. Itaque media via incedendum videtur; et referendum opus ad tempus quod inter utrumque intercedit; ita tamen ut ad primum magis accedat: quam rem character dicendi, apostolicam antiquitatem redolens, non obscure significat.

Quantæ auctoritatis. Quantum ad secundam interrogacionem, de præsenti tempore nulla oritur difficultas. Constat inter omnes, Epistolam in canone locum non habere. Nec minus constare debet, dignam esse magna veneratione, quæ tantum ferat ætatis atque existimationis. Si autem consideremus prima saecula, quando canone diverso utebantur Ecclesie; varia in studia scissi fuerunt Christiani. Id ut intelligatur, observare oportet, Scripturarum, quæ aut sacræ sunt, aut tales sunt habitæ a nonnullis, non unam apud sanctos Patres reperi divisionem. Interdum duplex soluimodo sit Scriptura; canonica, cuius dictator Spiritus sanctus, et apocrypha, cuius auctor homo solus. Ita Hieronymus in *Prologo galeatto*, Augustinus, l. ii *De doctrina Christiana*, cap. 8, et Isidorus, *Originum* lib. vi, cap. 2. Sic etiam duo genera Scripturarum ponuntur in Eusebio, *Hist. eccl.* lib. iii, cap. 3, δυολογουμένων καὶ ἀρτιψήστων et τῶν μὴ τοιούτων, in Athanasii seu alterius *Synopsi*, καροτιζούμενων et μὴ καροτιζούμενων, in Cyrilli Hierosolymitani quarta catechesi, τῆς διαθήκης καὶ παρὰ πάσιν δυολογουμένων et ἀποχρύψων καὶ διφεύγοντων, in Gregorii Nazianzeni carmine 33, θελοῦ seu γρηγορίου seu μητοῦ; apud Hieronymum epistola 129, et in caput ii Epistolæ ad Titum, et Commentario in Psalmos, si tamen hujus libri auctor existimandus est, ad psalmum cxlix, *ecclesiasticarum et apocrypharum*; apud Innocentium papam, epist. 3, cap. 7, *receptarum in canone ac repudiandarum*. Aliquando triplex Scriptura perhibetur; canonica, omnino recipienda: apocrypha, penitus rejicienda; et dubia, inter utramque posita; ab aliquibus videbilet admissa, repudiata ab aliis; mista et media inter genuinam ac notham; veræ proxima, cui contradicunt quidem, honor tamen habetur ut legatur catechumenis; quam demum licet non eodem in pretio habeant Catholici ac canonicam, ut ex ea fidei dogmata confirmant, non ideo quemadmodum apocrypham abominantur, atque e templis eliminant, quinimo cum reverentia excipiunt, ac in ecclesiis ad plebis ædificationem lectitant. Ista edoce-

mor ab Origene ad Joannis iv, 22; Eusebio, *Hist.* lib. iii, cap. 3, 25, 31, et alibi; Athanasio in Epistles Festali, et in *Synopsi divinarum Scripturarum*; Amphilochio in Iambico carmine ad Seleucum, Hieronymo in praefationibus ad Judith, et ad tria Salomonis volumina; Rufino in *Symboli expositione*, et Nicephoro Constantinopolitano in *Canone Scripturarum*. Porro utriusque hujus divisionis membra subdividuntur. In prima, canonicae Scripturarum, juxta sententiam sancti Augustini, loco citato ex *Doctrina Christiana*, vel ab omnibus accipiuntur Ecclesiis catholicis, vel a pluribus et gravioribus, vel a paucioribus minorisque auctoritatis, vel forte a pluribus at non gravioribus, aut denique forsitan a gravioribus sed non pluribus; siveque aut omnimodae, aut majoris, aut æqualis auctoritatis censeri debent. Quam inæqualitatem auctoritatis Judæis non suisse inauditam colligo ex Philone, lib. *De vita contemplativa*; Josepho, libro i *contra Appionem*, atque Hieronymo, in praefationibus ad Reges, ad Tobiam, ad Juditham, ad Opera Salomonis et ad Danieliem. Ab eodem Augustino, lib. xviii *De civitate Dei*, cap. 36, duplex canon Scripturarum Veteris Testamenti statui videtur; earum quas Judæi pro canonis habent, et earum quas Ecclesia: qua de re consulendæ Isidori *Origines*, lib. vi, cap. 1. In eadem prima divisione libri apocryphi gradus simili obtinent, prout ad veritatem ac pietatem, falsitatem et impietatem magis aut minus vergunt. In secunda pariter divisione, dubiæ Scripturarum, apud Eusebium lib. ii, cap. 23; lib. iii, cap. 3 et 25, diversitatem accipiunt ex proximitate ad canonicas vel ad apocryphas; cum a pluribus Ecclesiis publice legitantur, cum ab antiquis doctoribus reperiuntur allegatae, cumque spuriæ videntur ac de quibus quam maxime dubitatur.

Hæc ita positis, evanescit omnis difficultas. Epistola Barnabæ ab Origene et quibusdam Ecclesiis canonica reputata fuit; a Clemente Alexandrino interdum canonica, interdum dubia, interdum non canonica, seu apocrypha in bono sensu primæ divisionis: ab Eusebio dubia, spuria, citata quidem ab antiquis, at melioris notæ apocryphis propinquior:

Versus Scripturarum sacrarum.

Genesis..	Versus	MMMD.	D Regnorum Tertius liber.	MMDC.
Exodus..		MMMDCC.	— Quartus liber.	MMCCCC.
Leviticum..		MMDCCC.	(<i>Excidisse videntur libri Paralipomenon.</i>)	
Numeri..		MMMDCL.	Psalmi Davidici.	MMMM.
Deuteronomium		MMMCCL.	Proverbia.	MDC.
Iesu Nave..		MM.	Ecclesiastes.	DC.
Judicium.		MM.	Cantica cantoricum.	CCC.
Ruth.		CCL.	Sapientia.	M.
Regnorum. Primus liber.		MMD.	Sapientia Jesu.	MMD.
— Secundus liber.		MM.	Duodecim Prophetæ.	MMMCX.
			Osee.	DIX.

(1) Hujuscus Patrologiæ t. I, col. 467.

* Numerus generalis cum particularibus non concordat.

A ab Hieronymo apocrypha, seu extra canonem, ad Ecclesiæ ædificationem pertinens: a Nicephoro Constantinopolitano non canonica, non apocrypha, sed cui contradicitur: a nullo apocrypha deterioris notæ, noxa scilicet, heretica, impia; cuius generis videtur suisse Evangelium inscriptum nomine Barnabæ; quod in concilio Romano opera Gelasii damnatum est. Vide supra initio notarum in *Constitutiones apostolicas* (1), Indiculum Scripturarum, e bibliotheca Regia depromptum.

B Titulus Epistolæ. Restat aliud nihil, nisi de titulo Epistolæ inquirere, ad quos scripta fuerit. Res non magni est momenti. Ut enim præclare Tertullianus: *Nihil de titulis interest, cum ad omnes scripserint apostoli, tum ad quosdam.* Ac forte ἀνεπίγραφος semper exstitit; qualem cernimus Joannis apostoli primam. Quod si aliter se res habeat, conjiciam ex tota orationis serie, ad Christianos Hebreos missam, tenaces nimium antiquitatem legis, ad Hebreos inscriptam suisse. Hincque potuit fieri ut, accepto rumore de Epistola quadam Barnabæ ad Hebreos a se non visa, Tertullianus cap. 20, lib. *De pudicitia*, Epistolam Pauli canonicanam ad Hebreos, de cuius auctore ac auctoritate ambigebatur, putaverit a Barnaba suisse destinatam. Atque hactenus de Epistola.

C Antiqua versio. Vetus autem interpretatio barbarum ubique, ubique negligentiam ostendit, estque imperfecta et mutila, tum passim, tum præcipue ad finem, ubi posteriora capita resecantur, forte quia minus docta videbantur interpreti, atque ad mores magis pertinentia: igitur omissis iis, paucisque vocibus insertis, colophonem per doxologiam imponit. Suum tamen illi versioni pretium: cui debemus priora capita, cum non paucis emendationibus Graeci contextus, ut nihil dicam de antiquitate illius ac simplicitate.

D Stichometria. Cæterum ineditam Stichometriam, cuius memini, placuit hic apponere, tametsi mutilam et corruptam; quia non mediocrem fructum afferet legentibus, atque conferentibus cum illa Nicophori Constantinopolitani, cum mss. Bibliorum codicibus, cumque latereculis Scripturarum.

Amos.	ccccx.	A	— Lucas.	MMDCCC.
Michæas.	cccix.	Epistolæ Pauli.	Ad Romanos.	ML.
Joel.	xc.	—	Ad Corinthios prima.	MLX.
Abdias.	LXX.	—	Ad Corinthios secunda.	LXX.
Jonas.	cl.	—	Ad Galatas.	CCCL.
Nahum.	cxl.	—	Ad Ephesios.	CCCLXXV.
Ambacum.	clx.	(Deest ad Philipp. et ad Thess.)		
Sophonias.	clv.	—	Ad Timotheum prima.	CCVIII.
Aggæus.	cix.	—	Ad Timotheum sec.	CCLXXXIX.
Zacharias.	dclx.	—	Ad Titum.	CXL.
Malachiel.	cc.	—	Ad Colossenses.	CCLI.
Esaias.	MMMDC.	—	Ad Philemonem.	I.
Jeremias.	MMMLXX.	Petri prima.		CC.
Ezechiel.	MMMDC.	Petri secunda..		CXL.
Daniel.	MDC.	Jacobi.		CCXI.
Machabæorum sic : Liber primus.	MMCCC.	Joannis prima.		CCXX.
— Liber secundus.	MMCCC.	Joannis secunda..		XX.
— Liber tertius.	M.	Joannis tertia.		XX.
Judith.	MCCC.	Judæ.		LX.
Esdras.	MD.	Barnabæ Epistola.		DCCCL''.
Esther.	M.	Joannis Revelatio.		MCC.
Job.	MDC.	Actus apostolorum.		MMCC.
Tobias.	M.	Pastoris ***.		MMMM.
Evangelia quatuor. Matthæus.	MMDC.	Actus Pauli.		MMMDLI.
— Joannes. P.	MM.	Revelatio Petri.		MLXX***.
— Marcus.	MDC.			

* Numerus mancus.

** Anastas. Biblioth. ex Niceph. CP. MCCCCVI.

*** Supple liber.

*** At. CCLXX.

II

' Hugo MENARDUS , Praefat. ad Epistolam S. Barnabæ anno 1645 , curante Luca Dacherio, editam.)

Sanctus Barnabas, natione Cyprius, gente Ju-dæus, tribu Levites, qui et Joseph appellatus, unus e septuaginta duobus Christi discipulis fuit, ut docent Clemens Alexandrinus, lib. II Stromatum, et Eusebius, lib. I Hist. eccl., cap. 42, et lib. II, c. 4. Agrum quem habebat vendidit, et attulit pretium, et posuit ante pedes apostolorum, ut scribitur Act. IV ; una cum sancto Paulo gentium apostolus declaratus est a prophetis et doctoribus qui erant Antiochiae, Spiritu sancto revelante, Act. XIII. Multas terras et maria obivit, ad Christi fidem disseminandam, multis ac variis exantlatis laboribus. Multas Ecclesias fundavit, inter quas Mediolanensem. De tempore quo passus est, nihil certi statui potest, cum nullus alius notæ scriptor antiquus suppetat, qui de illius morte scripscerit, ut notat Baroniūs. Ferunt quamdam ab eo scriptam esse epistolam, quæ inter canonicas Scripturas non habetur ; quam etsi citent Clemens Alexandrinus et Origenes, tamen inter scripturas dubias, nothas et apocryphas connumeratur, cum nunquam Ecclesiæ auctoritate pro canonica recepta sit. Quod satis experientia

C constat, et ex Eusebio, lib. III Hist. eccl., cap. 19, qui eam inter scripturas minime germanas recenset. Inter scripturas minime legitimas annumerantur Acta Pauli, et liber qui vocatur Pastor, et Apocalypsis Petri, καὶ πρὸς τούτοις η φερομένη Βαρβάρα Ἐπιστολή, id est, quibus addatur quæ fertur nomine Barnabæ Epistola. Idem censet divus Hieronymus, lib. De scriptoribus ecclesiasticis : Barnabas Cyprius, qui et Joseph Levites, cum Paulo gentium apostolus ordinatus, unam ad ædificationem Ecclesie pertinentem epistolam composuit, quæ inter apocryphas scripturas legitur ; et lib. XIII Commentariorum in Ezechielem, cap. 43 : Barnabe epistola, quæ habetur inter scripturas apocryphas... Ejusdem sententia est Nicephorus Callistus lib. II, c. 46, et lib. IV, cap. 33. Nicephorus patriarcha Constantinopolitanus in Canone Scripturarum eam inter Scripturas Novi Testamenti, δοτι ἀντιλέγονται, id est quibus contradicitur, recenset, non vero inter apocryphas. De illa tacet synodus Romana sub Gelasio papa, sola Barnabæ Evangelii facta mentione, quod inter scripturas apocryphas connumerat.

Illiū s̄epe meminiit Alexandrinus, multosque ex ea profert locos, quemadmodum et Origenes, quos omnes in nostris observationibus notavimus : eamque citat sanctus Gregorius Nazianzenus in *Philocalia*. Sanctus Hieronymus in libro *De interpretatione nominum Hebraicorum*, post explicationem eorum quae reperiuntur in Apocalysi, interpretatur ea quae existant in sancti Barnabæ Epistola, hoc modo : *De Epistola Barnabæ: Abraham, pater videns populum, etc.*

Hi sunt veteres auctores qui de hac epistola scriperunt aut meminerunt. Quæ quidem jure inter scripturas apocryphas a citatis auctoribus connumeratur, tum quia, an Barnabæ sit incertum est, tum quia in ea quædam reperiuntur quæ difficultate minime carent. Siquidem nonnullæ sunt in ea salebra, ad quas minus cauti offendere possint, quas tamen pro modulo explanavi; non eo quidem animo, quasi velim eam ab omni nœvo pertinacius excusare; quemadmodum hodie video nonnullos, qui vetera quædam monumenta a se edita, continentia meras nutricularum nœnias, seu potius ægroti veteris somnia, quæ ad primum intuitum viris doctis nauseam moveant, tanta animi contentione (quamvis sine ratione) defendere conantur, ut velint ea scriptorum omnium veterum ac recentiorum auctoritati præferri. Nec id movere quemquam debet, quod Clemens Alexandrinus, et Origenes, cum hanc citauit epistolam, nunquam eam apocrypham esse dixerint. Siquidem ejusmodi auctores s̄epe utuntur apocryphis : ut libro Enoch, Pastoris, Mauthiz Traditionum libro, Petri Apocalysi, Evangelio Ægyptiorum, et similibus. Unum tamen certum est, hanc epistolam, quæ modo a nobis exit, eam esse quam sanctus Hieronymus, Clemens Alexandrinus, et Origenes olim præ manibus habuerunt; cum omnes locos ab illis ex ea citatos, in hac quam edimus, epistola, reperire liceat. Et ex nostris observationibus manifestum erit : uno excepto, qui profertur a Clemente Alexandrino, lib. vi *Stromatum*, cum exponens hunc Psalmista locum : *Hæc porta Domini, justi intrabunt per eam*, sic ait : *Ἐξηγούμενος τὸ δρόπον τοῦ Προφήτου, Βαρνάβαι ἐπιφέρει· Πολλῶν πυλῶν ἀνεψησῶν, ἡ δικαιοσύνη, αὕτη ἔστιν ἡ ἐν Χριστῷ, ἐν ᾧ οἱ μαχάριοι πάντες οἱ εἰσελθόντες.* Id est : *Enarrans dictum Prophetæ, Barnabas insert : Cum multæ portæ sint aperiæ, quæ est justitia, ea est in Christo, in quam beati sunt omnes, qui sunt ingressi.* Sed puto, aut lapsum esse memoria Clementem Alexandrinum, aut certe locum depravatum, et legendum esse Κλήμην, non Βαρνάβαν. Nam hic locus habetur in epistola sancti Clementis ad Corinthios, ubi idem locus Psalmistæ exponitur : *Αὕτη ἡ πύλη τοῦ Κυρίου, δικαιοι εἰσελεύσονται ἐν αὐτῇ.* » *Πολλῶν οὖν πυλῶν ἀνεψησῶν, ἡ ἐν δικαιοσύνῃ αὕτη ἔστιν ἡ ἐν Χριστῷ ἐν ᾧ μαχάριοι πάντες οἱ εἰσελθόντες.* Id est : *Hæc porta Domini, justi intrabunt in eam.* » *Cum igitur multæ portæ aperiæ sint, quæ in justitia est, eadem et in*

A *Christo est, in quam beati omnes qui intrarunt.* Ex quo loco legendum est apud Clementem Alexandrinum τὴ δικαιοσύνη, et exponendum, ea quæ in justitia est. Id etiam patet ex ipso Clemente Alexandrino, lib. i *Stromatum*, ubi idem locus, sed longior, citatur ex eadem epistola sancti Clementis ad Corinthios, nominato tantum sancto Clemente circa finem contextus, paucis verbis mutatis ; hoc modo : *Εἶδεν ἡ ἡ ἐν Χριστῷ, justi intrabunt in eam :* » *Cum ergo multæ aperiæ sint portæ in justitia, hæc suit in Christo, in quam beati omnes qui intrarunt, et iter suum direxerunt in sanctitate cognoscendi protestate prædicta.* Αὐτίκεν δὲ Κλήμης ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ κατὰ λέξιν φησὶ τὰς διαφορὰς ἐκτιθέμενος τῶν κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν δοκίμων : *Ἡ τώ πιστός, ἡτα δυνατός τις γνῶσιν ἔχειπεν, ἡτα σοφός ἐν διακρίσει λόγων, ἡτα γοργός ἐν ἔργοις.* » Id est : *Jam Clemens in Epistola ad Corinthios his verbis inquit, exponens differentiam eorum qui sunt probati in Ecclesiis : Sit aliquis fidelis, sit potens in explicanda cognitione, sit sapiens in discretione sermonum, sit stupendus in operibus.* » Tandem notandum est quosdam existimasse hæc verba Clementis Alexandrini lib. ii *Stromatum*, δὲ νόμος ἀπαγορεύει διδασκῶ διατελεῖται, id est, *lex prohibet fratri fenerari*, etc., citari ex Epistola Barnabæ, quod non ita est : sed paulo ante citantur hæc verba ex Barnaba, quæ in hac Epistola habentur sub finem illius, *Ἄμελει μυστικῶς δὲ Βαρνάβας.* » Ο δὲ Θεὸς δὲ τοῦ παντὸς κόσμου χυτεύων, φησι, δώῃ καὶ ὑπὸ γνῶσιν, etc., usque ad illa verba, δηδοκτῆς τέκνα καὶ εἰρήνης, etc., quæ sunt ex textu Clementis Alexandrini, qui tandem subjungit, sufficit hoc dicere, quod *lex prohibet fratri fenerari*, quæ quidem verba non existant in hac epistola, quæ sancto Barnabæ ascribitur. Tenuis quædam difficultas restat circa nomina Hebraica, quæ sanctus Hieronymus profert ex Epistola sancti Barnabæ in libro *De nominibus Hebraicis*. Siquidem unum eorum, nempe *Nahum*, in epistola desideratur : sic enim ait sanctus Hieronymus, *Μανασσες, oblitus, Nahum, germen.* Sed error obrepdit, et legendum est, *Nave*, ut habetur in hac Epistola, qui sicut pater Josue, juxta Septuaginta; vel *Nun*, quod idem est secundum textum Hebraicum. Et ratio est, quia *Nahum* non significat germen, sed *consolatorem*, teste eodem Hieronymo, libri citati capite de Jona, et *Nahum*. *Nahum*, inquit, *consolator*, a radice Νῦν, id est *consolari*. At *Nave*, seu *Nun* est germen, juxta eundem Hieronymum, ejusdem lib. cap. 1 : *Nave, semen, germen, vel pulchritudo, a verbo conjugationis Niphal נִפְלָא, id est germinabit.*

Cum autem hæc unica feratur sancti Barnabæ Epistola, notandum tamen esse putavi, Epistolam sancti Pauli ad Hebreos a Tertulliano, libro *De pudicitia*, sancto Barnabæ attribui, ut clarum est ex ejus verbis : *Ezstat enim et Barnabæ titulus ad Hebreos; adeo satis auctoritatis viro, ut quem Paulus juxta se constituerit in abstinentiæ tenore : Aut ego*

solis, aut Barnabas, non habemus hoc operandi potestatem (I Cor. ix) : et utique receptior apud Ecclesias Barnabæ epistola illo apocrypho Pastore mæchorum. Monens itaque discipulos, omissis omnibus initiis, ad perfectionem magis tendere; nec rursus fundamenta penitentiae jacere ab operibus mortuorum: «Impossibile enim est, inquit, eos qui semel illuminati sunt, et donum cœlestis gustaverunt et participaverunt Spiritum sanctum, et verbum Dei dulce gustaverunt», etc., quæ verba legere licet in Epistola Pauli ad Hebreos, cap. vi. Hinc capiendus est Philastrius lib. De hæresibus, cap. 60: Sunt alii qui Epistolam beati Pauli ad Hebreos non asserunt esse; sed dicunt, aut Barnabæ esse beati apostoli, aut Clementis. Ubi haud dubie Tertullianum intelligit. Sed de his sat: nunc restat ut de illius argumento, sive subiecto breviter agam.

Epistolæ argumentum, divisio. Cum Judæi quidam ad fidem Christi conversi galaticarentur (ut cum Tertulliano loquar), hoc est, legem Mosaicam una cum Evangelio retinendam esse putarent, idque multis Christianis persuaderent, sanctus Barnabas, sive quis alias, sanctum Paulum imitatus, eorum doctrinam hac epistola convellere conatur, docetque multis Scripturæ locis, ac figuris, legem Moysis jam abrogatam esse, eique Evangelium succedit. Hic est hujus epistolæ scopus; ad quem nonnulla hic, quæ non sunt προηγουμένου, seu præcipui argumenti, sed veluti secundarii tractatus, ut de adventu Christi, passione, etc., referuntur: nam illius gratia tractantur, cum ad ejus intelligentiam non parum conferant, juxta morem oratorum, qui interdum alio digrediuntur, non inutiliter quidem, cum id plenioris elucidationis gratia facere soleant. Sub finem epistolæ multa docet Christianos, quæ ad vitam recte instituendam plurimum conducunt. Hinc sit, ut haec epistola in duas partes commode distribui possit: quarum altera est didascalica, quæ multis argumentis docet nullum esse amplius legis Mosaicæ, et Judaicarum cæremoniarum usum:

A altera parænetica, in qua præclara et utilia monita salutis et præcepta dantur.

Prior pars epistolæ. Prior pars capita duodecim complectitur. In primo de cessatione sacrificiorum Mosaicæ legis agitur; in secundo de jejuniis ejusdem legis abolitione; in tertio agitur de instantibus calamitatibus, admonenturque fideles ad virtutum studium, quod Judæi suis jejuniis et cæmoniis postponebant; in quarto tractatur de Christi adventu, missione apostolorum, Christi passione et exaltatione; in quinto de hominis reparatione disputatur; in sexto rursus de Christi passione, et de quibusdam illius circumstantiis; in septimo de antiquatione circumcisionis veteris, et de circumcisione aurium et cordis; in octavo de ecclesiis prohibitis in veteri lege, deque illarum mystica interpretatione; in nono de baptismo et cruce; in decimo de reprobatione populi Judaici, et gentilium electione; in undecimo de abrogatione Sabbati Judaici; in duodecimo de templi Judaici repudiatione ac demolitione, et de templi spiritualis ædificatione.

Secunda pars epistolæ. Secunda pars duobus capitibus absolvitur. In primo agitur de via lucis, hoc est, de iis quæ Christiano agenda sunt; in altero de via tenebrarum, hoc est, de iis quæ animæ fideli fugienda ac vitanda sunt: tum demum sequitur epilogus.

C *Hæc autem epistola ab Origene, lib. i contra Celsum sub finem, Catholica, id est universalis appellatur: Exstat sane in Barnabæ catholica epistola scriptum, etc., quia non ad unam certam gentem, aut nationem scripta est, sed ad omnes Christianos: ita enim definitur catholicæ apostolorum epistolæ, ut manifestum est ex Leontio, lib. De sectis, cap. 2: Καθολικαὶ δὲ ἐκλήθησαν, ἐπειδὴ οὐ τρόπος ἐν έθνος ἔγραψησαν, ὡς αἱ τοῦ Παύλου, ἀλλὰ καθέλου τρόπος πάντα, id est, Catholicæ dictæ sunt, quod non ad unam scriptæ sunt gentem, ut Pauli Epistolæ, sed generaliter ad omnes.*

III.

(Isaacus VOSSIUS, Praefatio ad Epistolam S. Barnabæ, Amstelodami anno 1646 ab ipso editam ad calcem Epistolarum S. Ignatii martyris.)

Aliquot jam sunt anni quod hanc Barnabæ Epistolam, quam ab incomparabili Salmasio accepram, in lucem emittere decreveram. Sed iter meum obstitit, quominus institutum illud tum temporis perficere licuerit. Dum vero Angliam lustro, alia sese obtulit occasio, qua scriptum illud, quod jam diu lucem merebatur, tandem aliquando divulgaretur. Parabat tum novam Ignatii editionem reverendissimus Hiberniæ primas, Usserius Armachanus. Illi itaque postulanti et offerenti ut una cum Ignatianis hæc quoque Barnabæ excuderetur epistola, non tantum libenter id concessi, sed etiam

D maximopere gavisus sum, in illas manus incidere antiquissimum istud monumentum, a. quibus immensum quantum splendoris mutuari sibi posset. Et nisi ingens isthoc incendium, quod non exiguum partem urbis Oxoniensis vastavit, omnia quoque exemplaria absumpsisset, pulcherrinam ejus auctoris editionem jamdiu habuissemus. Non defuere tamen in Gallia viri docti, qui indignum putabant, scriptum hoc diutius in tenebris latitare. Itaque nuper Hugo Menardus, monachus ordinis Sancti Mauri, novam nobis editionem adornauit. Quiu plurimum hoc nomine meritus sit de publico, nemo

est, qui inficias iverit. Plus tamen meruisset, si A contigisset illi plura videre exemplaria. Cum enim tota illa editio ex uno promanarit codice, fieri aliter non potuit quin inemendatissima prodiret. Mihi, licet non usque adeo fortuna faverit, ut quisquam invidere debeat, ea tamen contigit felicitas, ut tribus in hoc corrigendo usus sim mss. Primum mihi Florentiae suppeditavit bibliotheca Medicea, altera duo bibliotheca Vaticana et Theatinorum, qui Romæ agunt. Illorum usum acceptum sero Lucæ Holstenio, viro summo et nunquam non infra merita sua laudando. Quid itaque ope istorum trium codicis præstatum sit, videbit is, qui opera preium duxerit, editionem hanc cum altera, quam dixi, committere.

Nescio autem cur quidam opinati sint hanc Epistolam non esse Barnabæ, cum tamen et Clemens, et Origenes, et alii, illam ei tribuant. Offensi sunt, credo, viri docti, quod hic loca quædam S. Scripturæ aliter explicentur, quam explicari debebant. Persuaderi nequeunt, sic potuisse ea capi a viro tanto auctoritatis, cuius toties sacri libri meminerint, quique semper Pauli apostoli comes fuerit individuus, et ipse quoque unus e minoribus apostolis. Sed quis a primis illis Christianis omnigenam scientiam et doctrinam expostulet; quis illos non æque hallucinatos existimet, atque eorum nepotes; præsertim in rebus nihil ad fidem pertinentibus? Nunquid et in epistola Clementis, quam nobis dedit vir maximus Patricius Junius, bibliothecarius regius (cui ego tantum debo, ut plura ei debere non possim), similia occurrunt? Quis enim bono animo concoquere possit fabellam illam, quam de phœnix narrat, deque pluribus ultra Oceanum mundis? Non puto etiam quemquam velle admittere expositionem istam, ut linteum coccineum Raab meretricis, signum fuerit sanguinis Christi, et alia quædam id genus, quæ non est hujus loci referre. Atqui tamen iste Clemens, pari jure atque Barnabas, dictus est apostolus. Non debent itaque

B in hoc reprehendere quod in altero excusat. Notum est cuilibet, quam nimium mystice et superstitione (pene etiam inepte) primi illi Christiani Scripturas sacras sint interpretati. Si itaque et in hoc auctore quædam occurrant quæ eruditis displiceant, dandum id potius moribus veterum Christianorum quam ut putetur scriptum esse suppositum. Sed neque hoc quemquam movere debet, quod Eusebius et Græci posteriores inter ἀπόκρυφα reposuerint Epistolam Barnabæ. Non enim hoc eo factum quod dubitarent de auctore, sed quod non probarent mysticas istas interpretationes multorum S. Scripturarum locorum. Eadem ratione et Clementis Alexandrini, et multa Origenis opera, inter apocrypha relata sunt. Neque tamen unquam dubitatum fuit quin genuina essent illa opera. Et certe: si omnia quæ aliquando inter apocrypha habita sint rejicere velimus, rejicienda quoque esset D. Pauli ad Hebreos Epistola, item Judæ apostoli Epistola, et illa Clementis ad Corinthios. Quod quam absurdum sit, quis est qui non videat.

C Alii ex stylo et scriptioris genere dixerunt, sese reprehendere epistolam hanc esse spuriam. De Ignatii epistolis idem affirmabant. Sed nimium sane acuti volunt videri, qui talia jactant. Non ita facile est spuria scripta a genuinis distinguere, quam sit nativas gemmas dignoscere ab adulterinis. Cum enim veri lapilli cum fictitiis committuntur et comparantur, tum ut plurimum fucus appareat: ita purpura ad purpuram dijudicatur, ita et in aliis mercibus fit. Sed quid est, unde isti, qui negant, epistolas has esse Barnabæ, et Ignatii, isthoc colligere potuerint? Nunquid alia eorum scripta viderunt? Non certe. Unde ergo iis innotuit, quo stylo usi sint Barnabas et Ignatius? At inquit isti scie nihilominus scire vera esse, quæ sentiant. Si ita est, jam verbum non addam. Pergamus, et videamus, ecquid operæ preium fuerit ad hanc Epistolam adnotasse.

IV.

(Ex prefatione Editionis Oxoniensis anni 1680).

Cum in editione Scriptorum veterum ecclesiastico-rum versarer, præterire non licuit S. Barnabæ Epistolam, primævæ antiquitatis, argumenti sacri, et auctoris (quod præsert) nomine pariter sacri, commendatissimam. Hac postquam per plurima saecula in bibliothecarum pluteis delituisse, reverendissimi Usserii, Armachani primatis, studio et auspiciis prelo hoc in loco subjiciebatur an. 1643. Sed urbis Oxoniæ parte magna gravi incendio correpta, typographicum, cum tota supellectile, schedis impressis, et exemplari ipso, conflagravit, ita ut ex clade ista nihil superesset, præter paginas nonnullas, quæ penes correctorem, quantum conjicere datur, fuerant; quasque vir eruditissimus Eduardus Bernardus SS.

theol. doctor, et astronomiæ professor Savilianus redemit, mihiq[ue] benigne communicavit. Paulo post, nempe anno 1645, opus ab Hugone Menardo, monacho congregationis S. Mauri, adnotationibus eruditis illustratum, cura confratris Lucæ Dacherii, Menardo morte prærepto, in lucem Parisiæ prodiit. Porro an. 1646 illustrissimus D. Isaacus Vossius, luculentissimæ ejus Epistolarum S. Ignatii editioni epistolam hanc adjunxit; et notas, breves quidem, sed eruditas addidit. Demum an. 1672 Joan. Bapt. Cotelerius, Societatis Sorbonicae theologus, Bibliothecæ suæ SS. Patrum qui temporibus apostolicis floruerunt, Epistolam hanc inseruit, versionemque novam adornavit, notisque laudatissimas apposuit.

solutus, aut Barnabas, non habemus hoc operandi potestatem (I Cor. ix) : et utique receptior apud Ecclesias Barnabæ epistola illo apocrypho Pastore mæchorum. Monens itaque discipulos, omissis omnibus initiis, ad perfectionem magis tendere; nec rursus fundamenta penitentiae jacere ab operibus mortuorum: « Impossibile enim est, inquit, eos qui semel illuminati sunt, et donum cœlestis gustaverunt et participaverunt Spiritum sanctorum, et verbum Dei dulce gustaverunt, » etc., quæ verba legere licet in Epistola Pauli ad Hebreos, cap. vi. Hinc capiendus est Philastrius lib. De hæresibus, cap. 60 : Sunt alii qui Epistolam beati Pauli ad Hebreos non asserunt esse; sed dicunt, aut Barnabæ esse beati apostoli, aut Clementis. Ubi haud dubie Tertullianum intelligit. Sed de his satis: nunc restat ut de illius argumento, sive subiecto breviter agam.

Epistolæ argumentum, divisio. Cum Judæi quidam ad fidem Christi conversi galaticarentur (ut cum Tertulliano loquar), hoc est, legem Mosaicam una cum Evangelio retinendam esse putarent, idque multis Christianis persuaderent, sanctus Barnabas, sive quis alias, sanctum Paulum imitatus, eorum doctrinam hac epistola convellere conatur, docet que multis Scripturæ locis, ac figuris, legem Moysis jam abrogatam esse, eique Evangelium succedit. Hic est hujus epistole scopus; ad quem nonnulla hic, quæ non sunt προηγουμένου, seu præcipui argumenti, sed veluti secundarii tractatus, ut de adventu Christi, passione, etc., referuntur: nam illius gratia tractantur, cum ad ejus intelligentiam non parum conseruant, juxta morem oratorum, qui interdum alio digrediuntur, non inutiliter quidem, cum id plenioris elucidationis gratia facere soleant. Sub finem epistolæ multa docet Christianos, quæ ad vitam recte instituendam plurimum conducunt. Hinc sit, ut hæc epistola in duas partes commode distribui possit: quarum altera est didascalica, quæ multis argumentis docet nullum esse amplius legis Mosaicæ, et Judaicarum cæremoniarum usum:

A altera parænetica, in qua præclara et utilia monita salutis et præcepta dantur.

Prior pars epistolæ. Prior pars capita duodecim complectitur. In primo de cessatione sacrificiorum Mosaicæ legis agitur; in secundo de jejuniiorum ejusdem legis abolitione; in tertio agitur de instantibus calamitatibus, admonenturque fideles ad virtutum studium, quod Judæi suis jejuniis et cæremouïis postponebant; in quarto tractatur de Christi adventu, missione apostolorum, Christi passione et exaltatione; in quinto de hominis reparatione disputatur; in sexto rursus de Christi passione, et de quibusdam illius circumstantiis; in septimo de antiquatione circumcisionis veteris, et de circumcisione aurium et cordis; in octavo de ecclesiis prohibitis in veteri lege, deque illarum mystica interpretatione; in nono de baptismo et cruce; in decimo de reprobatione populi Judaici, et gentilium electione; in undecimo de abrogatione Sabbati Judaici; in duodecimo de templi Judaici repudiatione ac demolitione, et de templi spiritualis ædificatione.

Secunda pars epistolæ. Secunda pars duobus capitibus absolvitur. In primo agitur de via lucis, hoc est, de iis quæ Christiano agenda sunt; in altero de via tenebrarum, hoc est, de iis quæ animæ fidei fugienda ac vitanda sunt: tum demum sequitur epilogus.

Hæc autem epistola ab Origene, lib. i contra Celsum sub finem, Catholicæ, id est universalis appellatur: Exstat sane in Barnabæ catholicæ epistola scriptum, etc., quia non ad unam certam gentem, aut nationem scripta est, sed ad omnes Christianos: ita enim deliniuntur catholicæ apostolorum epistolæ, ut manifestum est ex Leontio, lib. De seculis, cap. 2: Καθολικαὶ δὲ ἐκλήθησαν, ἐπειδὴ οὐ τρὸς ἐν Εθνοῖς ἐγράφησαν, ὡς αἱ τοῦ Παύλου, ἀλλὰ καθόλου τρὸς πάντα, id est, Catholicæ dictæ sunt, quod non ad unam scriptæ sunt gentem, ut Pauli Epistolæ, sed generaliter ad omnes.

III.

(Isaacus VOSSIUS, Præfatio ad Epistolam S. Barnabæ, Amstelodami anno 1646 ab ipso editam ad calcem Epistolarum S. Ignatii martyris.)

Aliquot jam sunt anni quod hanc Barnabæ Epistolam, quam ab incomparabili Salmasio accepram, in lucem emittere decreveram. Sed iter meum obstitit, quominus institutum illud tum temporis perficere licuerit. Dum vero Angliam lustro, alia sese obtulit occasio, qua scriptum illud, quod jam diu lucem merebatur, tandem aliquando divulgaretur. Parabat tum novam Ignatii editionem reverendissimus fliberniæ primas, Usserius Armachanus. Illi itaque postulanti et offerenti ut una cum Ignatianis hæc quoque Barnabæ excuderetur epistola, non tantum libenter id concessi, sed etiam

D maximopere gavisus sum, in illas manus incidere antiquissimum istud monumentum, a. quibus immensum quantum splendoris mutuari sibi posset. Et nisi ingens isthoc incendium, quod non exiguum partem urbis Oxoniensis vastavit, omnia quoque exemplaria absumpsisset, pulcherrimam ejus auctoris editionem jamdiu habuisset. Non desuere tamen in Gallia viri docti, qui indignum putabant, scriptum hoc diutius in tenebris latitare. Itaque nuper Hugo Menardus, monachus ordinis Sancti Mauri, novam nobis editionem adornavit. Quin plurimum hoc nomine meritus sit de publico, nemo

est, qui inficias iverit. Plus tamen meruisset, si A configisset illi plura videre exemplaria. Cum enim tota illa editio ex uno promanarit codice, fieri aliter non potuit quin inemendatissima prodiret. Mihi, licet non usque adeo fortuna faverit, ut quisquam invidere debeat, ea tamen contigit felicitas, ut tribus in hoc corrigendo usus sim mss. Primum mihi Florentiae suppeditavit bibliotheca Medicea, altera duo bibliotheca Vaticana et Theatinorum, qui Romæ agunt. Illorum usum acceptum fero Lucæ Holstenio, viro summo et nunquam non infra merita sua laudando. Quid itaque ope istorum trium codicis præstatum sit, videbit is, qui operæ pretium duxerit, editionem hanc cum altera, quam dixi, committere.

Nescio autem cur quidam opinati sint hanc Epistolam non esse Barnabæ, cum tamen et Clemens, et Origenes, et alii, illam ei tribuant. Offensi sunt, credo, viri docti, quod bic loca quædam S. Scripturæ aliter explicentur, quam explicari debebant. Persuaderi nequeunt, sic potuisse ea capi a viro tante auctoritatis, cuius toties sacri libri meminissent, quique semper Pauli apostoli comes fuerit individuus, et ipse quoque unus e minoribus apostolis. Sed quis a primis illis Christianis omnigenam scientiam et doctrinam expostulet; quis illos non æque hallucinatos existimet, atque eorum nepotes; præsertim in rebus nihil ad fidem pertinentibus? Nunquid et in epistola Clementis, quam nobis dedit vir maximus Patricius Junius, bibliothecarius regius (cui ego tantum debo, ut plura ei debere non possim), similia occurront? Quis enim bono animo concoquere possit fabellam illam, quam de phœnicio narrat, deque pluribus ultra Oceanum mundis? Non puto etiam quemquam velle admittere expositionem istam, ut linteum coccineum Raab meretricis, signum fuerit sanguinis Christi, et alia quædam id genus, quæ non est hujus loci referre. Atqui tamen iste Clemens, pari jure atque Barnabas, dictus est apostolus. Non debent itaque

B in hoc reprehendere quod in altero excusat. Notum est cuilibet, quam nimium mystice et superstitione (pene etiam inepte) primi illi Christiani Scripturas sacras sint interpretati. Si itaque et in hoc auctore quædam occurrant quæ eruditis displiceant, dandum id potius moribus veterum Christianorum quam ut putetur scriptum esse suppositum. Sed neque hoc quemquam movere debet, quod Eusebius et Græci posteriores inter ἀπόκρυφα reposuerint Epistolam Barnabæ. Non enim hoc eo factum quod dubitarent de auctore, sed quod non probarent mysticas istas interpretationes multorum S. Scripturæ locorum. Eadem ratione et Clementis Alexandrini, et multa Origenis opera, inter apocrypha relata sunt. Neque tamen unquam dubitatum fuit quin genuina essent illa opera. Et certe: si omnia quæ aliquando inter apocrypha habita sint rejicere velimus, rejicienda quoque esset D. Pauli ad Hebræos Epistola, item Judæ apostoli Epistola, et illa Clementis ad Corinthios. Quod quam absurdum sit, quis est qui non videat.

C Alii ex stylo et scriptioris genere dixerunt, sese reprehendere epistolam banc esse spuriam. De Ignatii epistolis idem affirmabant. Sed nimium sane acutum volunt videri, qui talia jactant. Non ita facile est spuria scripta a genuinis distinguere, quam sit nativas gemmas dignoscere ab adulterinis. Cum enim veri lapilli cum fletitiis committuntur et comparantur, tum ut plurimum fucus appareat: ita purpura ad purpuram dijudicatur, ita et in aliis mercibus fit. Sed quid est, unde isti, qui negant, epistolas has esse Barnabæ, et Ignatii, isthuc colligere potuerint? Nunquid alia eorum scripta viderunt? Non certe. Unde ergo iis innotuit, quo stylo usi sint Barnabas et Ignatius? At inquit isti sese nihilominus scire vera esse, quæ sentiant. Si ita est, jam verbum non addam. Pergamus, et videamus, ecquid operæ pretium fuerit ad hanc Epistolam adnotasse.

IV.

(Ex præfatione Editionis Oxoniensis anni 1680).

Cum in editione Scriptorum veterum ecclesiastico-rum versarer, præterire non licuit S. Barnabæ Epistolam, primævæ antiquitatis, argumenti sacri, et auctoris (quod præsert) nomine pariter sacri, commendatissimam. Hæc postquam per plurima saecula in bibliothecarum pluteis delituisse, reverendissimi Usserii, Armachani primatis, studio et auspicio prelo hoc in loco subjiciebatur an. 1643. Sed urbis Oxoniæ parte magna gravi incendio correpta, typographicum, cum tota supellectile, schedis impressis, et exemplari ipso, conflagravit, ita ut ex clade ista nihil superesset, præter paginas nonnullas, quæ perennes correctorem, quantum conjicere datur, fuerant; quasque vir eruditissimus Eduardus Bernardus SS.

D theol. doctor, et astronomiae professor Savilianus redemit, mihiq[ue] benigne communicavit. Paulo post, nempe anno 1645, opus ab Hugone Menardo, monacho congregationis S. Mauri, adnotationibus eruditis illustratum, cura confratris Lucæ Dacherii, Menardo morte prærepto, in lucem Parisiis prodit. Porro an. 1646 illustrissimus D. Isaacus Vossius, luculentissime ejus Epistolarum S. Ignatii editioni epistolam hanc adjunxit; et notas, breves quidem, sed eruditas addidit. Demum an. 1672 Joan. Bapt. Cotelerius, Societas Sorbonicae theologus, Bibliotheca sua SS. Patrum qui temporibus apostolicis floruerunt, Epistolam hanc inseruit, versionemque novam adornavit, notisque laudatissimas apposuit.

Quæ de opere ipso dicenda supersunt, ut viri magni memoriarum litem, verbis illustrissimi primatis prædicti, quæ flamas evaserant, exhibebo.

JACOBI ARMACHANI DE BARNABÆ EPISTOLA PRÆMONITIO.

« Polycarpi ad Philippenses Epistolam, longe prolixiorum illa quæ habetur typis excusa, apud se Græce scriptam exstitisse, Baronio³ persuaserat Franciscus Turrianus, Societatis Jesu presbyter. Sed exemplari illius diligentius inspecto, partem ipsius maximam ad epistolam, quæ Barnabæ apostoli serebatur olim nomine, pertinuisse, deprehendit postea Jacobus Sirmondus, ejusdem Societatis theologus. Neque aliter habuisse, vel bibliotheca Vaticana, vel cardinalis Columnæ codices, ostendit Petrus Halloixius⁴, et ipse jesuita.

« Nempe in primo exemplari, ex quo Columnæ ille codex (qui omnium putatur antiquissimus) et reliqui qui supersunt bodie sunt descripti, librarium vitio quaternio vel omissus vel transpositus est: cuius defectu factum est, ut in Græcis superstibus et finem epistolæ Polycarpi desideremus, et principiū Barnabæ.

« Nam longe antiquioribus etiam temporibus, non Ignatii solum litteras huic Polycarpi Epistolæ (quod ex fine ipsius liquet) subjectas fuisse, sed simul cum eis et istam Barnabæ: ex illo Hieronymi loco, in libro III *adversus Pelagianos*, blandiente conjectura, ut crederem, pene inductus sum: *Ignatius, vir apostolicus et martyr, scribit audacter: Elegit Dominus apostolos, qui super omnes homines peccatores erant.* Ut enim in posteriore Ignatianarum Epistolarum collectione, cum reliquis præfixæ suisserent Mariae Castabalis nomine inscriptæ litteræ, eas etiam ipsius Ignatii inscripto titulo, in Antonii Melissæ⁵ productas fuisse animadvertisimus: ita etiam in priore illa, cum inter Polycarpi et Ignatii eidem subjunctas epistolas, etiam illa Barnabæ interposita legeretur; non mirum si ἀμαρτήματι μηδενικῷ consimili, et eodem modo excusabili, Ignatii nomine citaverit Hieronymus, quod proprie erat tribuendum Barnabæ.

« In ea enim, quam nunc damus, illius Epistola, sententia hæc reperta est: Τοὺς ἰδίους ἀποστόλους τοὺς μέλλοντας κηρύσσειν τὸ Εὐαγγέλιον αὐτοῦ, ἐξελέξατο δύτας ὑπὲρ πᾶσαν ἀμαρτίαν ἀνομωτέρους. Quam et ante Hieronymi tempora in eadem exstitisse, verba illa Origenis⁶ sicut faciunt: « Γέγραπται δὲ ἐν τῇ Βαρνάδα Καθολικῇ ἐπιτολῇ (θεεν δὲ Κέλσος λαβὼν τάχα εἶπεν, εἶναι ἐπιφῆμους καὶ πονηροτάτους τοὺς ἀποστόλους), διτὶ ἐξελέξατο τοὺς ἰδίους ἀποστόλους Ιησοῦς δύτας ὑπὲρ πᾶσαν ἀνομωτέρους. Scriptum est sane in Barnabæ Catholica epistola (unde fortasse Celsus occasionem arripuit, ut apóstolos infames et nequissimos diceret), quod apo-

*A stolos suos elegisset Jesus, qui erant omni iniquitate iniquiores. Ubi Catholicam hanc appellat epistolam, quod nulli particuli vel personæ, vel Ecclesia inscripta ea esset, sed Christianorum fratrum, ubique degentium, ipsi universitat. Neque vero mirabitur, Ignatii nomine productum fuisse ab Hieronymo, quod erat Barnabæ; qui Barnabæ etiam titulo a Clemente Alexandrino laudatum animadverterit, quod Romano Clementi fuerat ascribendum. Is enim citato loco psalmi (*Aperi mihi portas justitiae, in ipse ingressus confiebor Domino; hæc est porta Domini, justi transibunt per eam*⁹), prophetæ dictum hoc a Barnaba sic expositum fuisse ait: Πολλῶν πυλῶν ἀνεῳγούν, ἡ [τὸν] δικαιοσύνης αὐτη̄ ἐστιν ἡ ἐν Χριστῷ, ἡν δὲ μαχαριοὶ πάντες οἱ εἰσελθόντες. Cum multæ portæ sint apertæ; quæ est justitia, ea est in Christo: in quam beati sunt omnes qui sunt ingressi. Quæ quidem, in Barnaba frustra quæsita, in priore Clementis Epistola (ad doctissimo Patricio Junio non ita pridem edita) toludem verbis expressa invenimus.*

« Porro duas hasce imperfectas Polycarpi et Barnabæ Græcas epistolas, ex Andreæ Schotti apographo sua manu descriptas vir clarissimus Claudius Salmasius, una cum antiqua Latina Barnabæ versione, ex vetere Corbeiensis bibliothecæ codice a Joanne Cordesio exscripta, Isaaco Vossio, celebrimi illius Gerardi filio, summæ spei juveni, tradidit: quam cum Græco Barnabæ textu conjunctam, additis etiam eruditis notis, ad prelum ille apparavit. Ut igitur in Sylloges hujus initio, Græcum Polycarpum, posteriore sui parte ex antiqua versione Latina suppletum, exhibuimus: ita et ad ejus finem Barnabam, priore sui parte ex alia veteri interpretatione similiter redintegratum (non sine humanissimi Vossii consensu) repræsentare visum fuit. Ex cujus utriusque collatione mutua est deprehensum, non solum primam Epistolæ partem in exemplari Latino fuisse conservatam, quam defuisse diximus in Græco; sed etiam postremam vice versa retentam fuisse in Græco, quæ aberat a Latino, atque in intermediis præterea, nonnulla habere Græcum quæ desunt in Latino⁷, et Latinum rursus quæ non reperiuntur in Græco; cujus generis ea sunt, quæ in utroque contextu uncis includenta curavimus.

« Ex duobus autem præcipuis membris tota hac constat Epistola: quæ in contextu Græco hac inter se transitione connexa videmus. Ταῦτα μὲν εῖτε μεταλλάσσετε δὲ καὶ ἐπὶ ἔτερα γνῶσιν καὶ διδαχὴν: ubi pro μεταλλάσσετε, aliis μεταβάλλετε, Patricius Junius noster μεταβάλλετε legendum concidit. In priore autem parte sententia hæc longe ante præcesserat: « Ξεις καὶ ἐν τούτῳ τὴν δόξαν τοῦ Ἰησοῦ, διτὶ ἐν αὐτῷ πάντα, καὶ εἰς αὐτὸν, quam

³ Baron., Notat. in Martyrolog. Rom. Januar. 26. Meliss. lib. II, serm. 19. ⁵ Origen. contra Celsum, lib. I, p. 50. ⁶ Psal. cxviii. al. cxvii, v. 19, 20 Inter quæ et illud, a Clemente Alexandr. v. Stromat. citatum: Ἀπλούστερον ὅμιλον γράφω, τοὺς γυνῆτες.

⁷ P. Halloix. Notat. in Vit. Polycarpi, cap. 16, 17, 18

velus Latinus interpres suo loco motam huc trans-
fuit, totius Epistolæ epilogum hunc satis incon-
cinnum statuens. *Hæc autem sic sunt. Habetis inte-
rim de maiestate Christi, quomodo omnia in illum,
et per illum facta sunt. Cui sit honor, virtus, gloria,
nunc et in saecula saeculorum.* Secunda Epistolæ
parte penitus prætermissa: quam idecirco, Latina
eruditissimi Gerardi Langbaini versione, in hac
editione locupletandam curavimus.

i Ab hac vero duarum viarum distinctione pars
ista dicit exordium: *Οδοί δύο εἰσὶ διδαχῆς καὶ
ἔρωσις· ή τε τοῦ φωτὸς, καὶ ή τοῦ σκότους. Δια-
φορὰ δὲ πολλὴ τῶν δύο δόδων ἐφ' οὓς μὲν γάρ εἰσι τετα-
γμένοι φωταγωγοὶ διγγελοὶ τοῦ Θεοῦ, ἐφ' οὓς δὲ διγγε-
λοὶ τοῦ Σατανᾶ.* Ad quæ verba respxisse Origenem
non est dubium, in libro IIII *Περὶ ἀρχῶν*, cap. 2,
ita scribentem: *Eadem quoque Barnabas in Epistola
mea declarat, εἰμὶ διαδεκτὸς τις τινεῖς
τελετῶν τοῦ θεοῦ, εἰμὶ διαδεκτὸς τινεῖς
τελετῶν τοῦ σατανᾶ.* Etsi enim
in priore quoque Epistolæ parte (uti etiam in
pseudo-Clementinis Constitutionibus⁸, quarum au-
torem, ut ex Romano Clemente, Ignatio, et aliis
alii, ita quæ de duabus viis mortisque viis fusius
enarrat, ex hac ipsa Barnabæ epistola intervertisse,
vel prima facie legenti constabit) duarum viarum
facta sit mentio, hoc tamen tantum in loco, ange-
lorum lucis et Satanæ, iisdem præfectorum, occur-
rit commemoratio. Adde quod et Satanæ ipsum no-
men ab Hieronymo, in fine libelli *De nominibus
Hebraicis*, inter ea recensetur, quæ ex Epistola
Barnabæ sunt selecta, nec in priore tamen hujus
Epistolæ parte uspiam exstat, in qua reliqua omnia
sunt reperta: si modo Nave (quo nomine Jesu,
sive Josue patrem Græci indigitant) pro Nahum
repositoris; quem librarii temeritate hic fuisse in-
fultum, germinis adjuncta interpretatio satis evin-
tit. Cum Nahum sit consolator, Nave vero, semen,
germen vel pulchritudo: uti jam prius in eodem
libro exposuerat ipse Hieronymus⁹.

i Longiorem quoque hanc fuisse Epistolam,
Συγμετρίᾳ illa satis indicat, quam Latinis (nam
Græca editio hic est mutila) ex Nicephori patriarchæ
Constantinopolitani *Chronographia* tradidit
Anastasius, Romanæ Ecclesiæ bibliothecarius. In
qua, ut septem Catholicæ (quæ vocantur) Jacobi,
Petri, Joannis et Judæ Epistolæ, 1300 versibus, ita
et hæc Barnabæ, 1306 comprehensa fuisse dicitur.
In posteriore denique Epistolæ parte reperta ista
sunt, a Clemente Alexandrino, in libro II *Stro-
matum*, ex Barnaba citata: *Οἱ δὲ Θεοὶ δὲ τοῦ παν-
τοῦ κόσμου υπειεύων, δύον καὶ ὑμέν σοφίαν καὶ σύνε-
σιν, ἐπιστήμην, γνῶσιν τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ, ὑπο-
μνήσ. Γίνεσθε οὖν θεοδάκτοι, ἐκζητοῦντες τις ζητεῖ δ
Κύριος ἀφ' ὑμῶν. Τινα εὑρήτε ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως τούς*

A τούτων ἐπιβούλους. Ἀγάπης τέκνα καὶ εἰρήνης
γνωστικῶς προσηγόρευε. Ubi postrema illa, ex
Barnabæ nostri contextu, ita sunt restituenda: *Τινα
σωθῆτε ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. Τούτων ἐπιβούλους*
(vel ἐπιβόλους, ut emendat Sylburgius,) *ἀγάπης*
τέκνα καὶ εἰρήνης γνωστικῶς προσηγόρευε, idem
sc. Barnabas; sub ipsius Epistolæ clausulam, paulo
post, eos ad quos scribit, ita salutans: *σώζεσθε,*
ἀγάπης τέκνα καὶ εἰρήνης. Ut tum ex principiis,
tum ex fine manifeste deprehensum appareat, po-
sterius membrum hoc (utcunque a Latino interprete
silentio prætermissum), ejusdem corporis partem
esse, cuius et primum.

B Ad totius vero Epistolæ auctorem et auctorita-
tem quod attinet, idem ille Clemens (ut de discipulo
ipsius Origene nihil dicam) et auctoris Barnabæ, et
auctoritatis apostolicæ, eam fuisse creditit. In libro
enim illo II *Stromatum*, alia postea testimonia ex ea
producens, hac utitur præfatione: *Οπως δὲ ἡμεῖς
τοῦ διαβόλου τὰς ἐνεργειας καὶ τὰ πνεύματα τὰ
ἀκάθαρτα εἰς τὴν τοῦ ἀμφτελοῦ ψυχὴν ἐπισπείρειν
φαμέν, οὗ μοι δεῖ πλειόνων λόγων, παραθεμένῳ μάρτυρι
τὸν ἀποστολικὸν Βαρνάβαν (δὲ τῶν ἔθδομήκοντα ἦν,
καὶ συνεργῆς τοῦ Παύλου) κατὰ Ιερεῖν ὃδε πας
λέγοντα. Quomodo autem nos diaboli operationes,
et spiritus immundos in peccatoris animam seminare
dicamus, non mihi pluribus verbis opus est, si ad-
duxero testem Barnabam apostolicum (erat autem is
ex Septuaginta, et Pauli adjutor¹⁰) his verbis sic
dicentem. Et in v: *Βαρνάβας, οὐ καὶ αὐτὸς συγχρό-
ρηξας τῷ Ἀποστόλῳ κατὰ τὴν διακονιαν τῶν θερῶν
τὸν λόγον. Barnabas, qui ipse quoque in gentium
ministerio prædicavit verbum una cum apostolo Paulo.*
Neque apostolici solum, sed etiam apostoli Barnabæ
nomine, in II *Stromatum* libro, eamdem epistolam
laudat: ejusdemque, non minus quam reliquarum
Scripturarum canonarum, in libris *Hypotypeon*
contractas explicationes exhibuit¹¹.*

C *Barnabas Cyprus, qui et Joseph Levites, cum
Paulo gentium apostolus ordinatus, unam ad ædifi-
cationem Ecclesiæ pertinentem Epistolam com-
posuit, quæ inter apocryphas scripturas legitur, ait in
Ecclesiasticorum scriptorum Catalogo B. Hiero-
nymus, et libro XIII *Commentariorum in Ezechiel*,
cap. 43: *Vitulum, inquit, qui pro nobis immolatus
est, et multa Scripturarum loca, et præcipue Bar-
nabæ Epistola, quæ habetur inter Scripturas apo-
cryphas, nominat. Utrum vero ex propria mente ab
apostolo ad ædificationem Ecclesiæ compositam hauc
fuisse Epistolam ille dixerit, ex aliorum autem
sensu in apocryphon classem conjecterit, exqui-
rant alii: in eam certe sententiam propendisse illum
ali quando, ex *Nominum Hebraicorum* libello colligi
posse videatur; in quo, cum reliquis Novi Testa-
menti Scripturis, etiam Barnabæ istam Epistolam
conjunctionem ab eo fuisse cernimus.**

⁸ *Constitut. apostolic.* lib. VII, cap. 1, 2, et deinceps. ⁹ *Hieron. De nominib. Hebraic., in Exodo.*
Idem etiam affirmit in libro VII *Hypotypeon* (apud Euseb., lib. II *Hist.*, κεφ. α'). ¹⁰ Ἐπιτεμη-
τά; πεποιηται δειγματις. Euseb., lib. VI *Hist.*, κεφ. ιγ', ιδ.

« In illa Nicephori Constantinopolitanus patriarchæ Στυχομετρη, quam Latinis Anastasium Romanæ Ecclesiæ bibliothecarium tradidisse diximus, a Novi Testamenti apocryphis quidem scriptis separatur, sed inter ea quibus contradicitur (ut et Apocalypsis Joannis) recensetur. In altero vero Indiculo, quem Anastasii Nicæni in S. Scripturam Quæstionibus subjectum vidimus, una cum apocryphis simpliciter adnumeratur: et ipsius Hieronymi in Prologo galeato suffragio accende, et universalis Ecclesiæ simul judicio, quæ Barnabæ scriptum nullum in sacrum Canonem unquam admississe comperta est. Mountani enim spiritu afflatus fuit Tertullianus¹², cum epistolæ ad Hebreos Barnabæ affixit titulum: et altera hæc, ἡ γερομένη Baprába ἐπιστολή, ab Eusebio¹³ non solum inter scripturas quibus contradicitur, sed etiam inter nothas collocatur. Ut hic etiam locum habeat, quod de aliis ejusdem generis ab Augustino¹⁴ est dictum. Hæc scripta castitas Canonis non recepit: non quod eorum hominum, qui Deo placuerunt, reprobetur auctoritas; sed quod ista non credantur ipsorum esse.

« Quanquam non longe post ipsius Barnabæ tempora exarata fuisse hanc Epistolam, tot illa a Clemente Alexandrino (qui proximo post apostolos sæculo claruit) ex ea, in Stromatum libris, laudata testimonia, fidem faciunt. Quibus et illa ejusdem in Pædagogo, lib. II, cap. 10, adjungere liceat: Καὶ τὸν μὲν λαγῶν κατ' ἔτος πλεονεκτεῖν φασι τὴν ἀφρόδευσιν, εἰς ἀριθμὸν οὐς βεβλωκεν ἔτεσιν ἵσχουται τρυπάς. Quæ ex istis Epistolæ hujus mutuatum eum fuisse, monuit me D. Petrus Turnerus, Savilianus in Academia Oxoniensi mathesicos professor eruditissimus: "Οτι ἡ λαγῶς κατ' ἔτναυτὸν πλεονεκτεῖ τὴν ἀφρόδευσιν· ὅτα γάρ ἔτη ἔη, τοσαύτας ἔχει τρυπάς. Sed et aliquam hic præferunt vetustatis speciem, ipsarum apocrypharum scripturarum, quarum jam diu in Ecclesia obsolevit memoria, citationes non pauca: inter quas et illam fortasse quis annumeraverit: Regna in terris decem regnabunt: et resurgent retro pusillus, qui deponet tres in unum; licet ea Danielis capitulo VII, ut olim in LXX Interpretum editione legebatur, desumptam fuisse ego quidem existimaverim: cum Theodotionis interpretatione, quam in Daniele, altera illa posthabita, Ecclesiam postea recepisse confirmat Hieronymus¹⁵, hanc nobis hodie lectionem exhibeat: Δέκα βασιλεῖς ἀραστῆσορει, καὶ διώσω...»

Reliqua desiderant: quid autem eruditissimus, Hibernæ juxta et melioris litteraturæ primas, de epistolæ hujus auctore senserit, quanquam non ex dictis liquido appareat, indicia tamen sunt satis clara quæ fidem faciant, propendisse eum in hanc sententiam, ut crederet opus hoc scriptori ignoto deberi. Esto ergo huic operi aliena manu S. Burnabæ

¹² Tertullian. *De pudicitia*, cap. 20, et ex eo, Hieronym., Catalog. script. ecclesiast. in Paulo. ¹³ Euseb., lib. vi *Histor. ecclesiast.*, χεφ. i^o. i^o. Id. *ibid.*, I. III, χεφ. x^e. ¹⁴ Augustin., *De civitat. Dei*, lib. XVIII, c. 38. ¹⁵ Præfat. in Daniel.

A nomen appositum: aut, si libeat, Epistolam hanc consolatoriam (quæ sæpius dicitur ideo scripta, ut lectores lætos faceret), ex argumenti designatione, ab auctore ipso, Barnabas, sive consolator, appellatam; eo sere modo quo liber Salomonis Cobeleth, sive Ecclesiastes, dicitur; aut Hermæ opus Pastor inscribitur. Quidquid sit, necesse est ut fateamur, optima fide scriptorem hunc usum fuisse; non alienos, imo non aliquos, captavisse titulos; hoc vero solum sibi arrogasse, ut ceu e fidelium grege minimus aliquis, unus ex illis, frater fratribus salutaria monita proponeret, per omnia orthodoxus et apostolorum, præsertim S. Pauli, vestigiis insistens: ut si non laborum et itinerum, saltem dogmatum participem ubique agnoscamus. Interea animadvertisendum, Historiam Jobi, Ruth, Estheris, et Paralipomenon, aliosque ex libris in Hebraicum Canonem receptis, quod pariter obtinet in Epistola ad Hebreos, auctorum nomina minime præserre, et tamen de illorum fide nulla est controversia. Interim dispiciendum videtur, an nos hac tempestate rectius de Epistola hujus auctore possimus judicare, quam qui proximo vixerint sæculo, Clemens Alexandrinus, atque Origenes, qui S. Barnabæ ascripsere. Porro adnotandum, scripto alicui non ideo statim fidem omnem abrogari, si de ejus auctore aliquando fuerit dubitatum, aut si ipsum per aliquod tempus deliquerit. Norunt eruditi hæc ipsa scriptis quibusdam in Canonem nunc et olim receptis accidisse; et quæ de S. Barnabæ epistola refert Eusebius, eadem cum non modo de S. Joannis Apocalypsi et S. Judæ et catholicis omnibus Epistolis, sed etiam de illa ad Hebreos, quæ nunc S. Paulo ascribitur, licet olim S. Barnabæ imputaretur, retulisse.

Constat Epistolam hanc, quæ sere tota est in Synagogæ ritibus, et sanctorum Scripturarum mysticis sensibus evolvendis, ad rudis vulgi captum miru accommodatam, et proinde verisimile est a lectione ejus publica Ecclesiam post tempus aliquod abstinuisse: quod et hodie factum de nonnullis reconditionis argumenti periochis quæ in sacro Canone continentur. Hæc vero fidenter dixerim, Epistolam hanc quo penitus intelligetur, eo acceptiorem futuram, et ad sacrarum Litterarum, nec non antiquis simorum Patrum cognitionem plurimum facturam. Quanquam enim perpetuus Veteris Instrumenti ad Messiam respectus nobis quasi per transennam ex Chaldaei Paraphrastis stricturis, scriptorum Talmudicorum, Rabbinorumque malignis interpretamentis compareat: olim tamen quando in omni Synagoga hebdomadaliter non lectæ tantum, sed et enarratæ erant Scripturæ; Midrasch iste mysticus, sive evangelicus Veteris Instrumenti sensus, non minus omnibus innotuit quam ipse sacer textus: et proinde non minus idonea suppeditabat argumenta ad convincendos Judæos, quamea quæ ex disertissimis sacrarum Little-

rarum vocibus fuisse deducta. Hinc factum est, quod Dominus noster et ejus apostoli, sere passim adversus Judæos exinde argumenta depromperint; et si forte aliqua apud auctorem nostrum occurrant que longius petita videntur, illa ipsa, aut eorum salient vestigia in Epistolis Paulinis quis poterit reperi.

Sed nolumus pertinaci nimis patrocinio S. Barnabæ, aut quicunque Epistolæ hujus auctor demum

A fuerit, invidiam facere; ne iniquum petendo, eo quod æquam est excidamus. Modica sunt quæ in ejus gratiam poscimus, nec, ut puto, facile recusanda: ut nimur si non ipsi, saltem annis ejus honoris habeatur: si non apostolum agnoscamus, eum tamen ceu Patrem reveremur: et demum, si non in Canone illum recipiendum ducamus, saltem in classicis scriptoribus, pro dignitate quam olim obtinuit apud Ecclesiæ scriptores antiquissimos, numeremus.

V.

(D. LE NOURRY, *Apparatus ad Bibliothecam maximam vet. Patr.*, Paris. 1703, in-fol., p. 38.)

ARTICULUS PRIMUS.

Analysis Epistolæ S. Barnabæ.

Auctor hujus Epistolæ, præmissa eorum ad quos scribit brevi salutatione, laudat illorum fidem, charitatem, aliaque, quibus repleti erant, Spiritus sancti dona. Nulla vero alia ratione animum se ad scribendum appulisse profitetur, nisi ut fidem illorum perfectiorem redderet, ostenderetque Deum ideo prophetas suo Spiritu afflasse, ut fœdus novum, Incarnatione Filii sui ineundum, omnibus praenuntiarent. Hinc ille argumentum suum aggressus, ex eorumdem prophetarum oraculis Christum Domini jure merito legis Mosaicæ abrogasse sacrificia, nullaque alia, quam spiritus et cordis postulare demonstrat. Quamobrem illos sollicite admonet, ab iis caveant, qui legem Moysis et Christi simul observandam esse docerent. Ideo vero illam rescissam esse probat: *ut dilectio Jesu consignetur in cordibus vestris in spem fidei illius; hisque tribus virtutibus, meditemur timorem Dei, et custodiamus mandata illius.* Subinde aliis prophetarum locis planum utique facit Christum ideo carnem induisse, mortemque obiisse, ut, mortis imperio destructo, mundum sanguine suo redimeret. Quod Judæi cum credere noluerint, voluit ille Evangelium suum omnibus gentibus ab apostolis prædicari. Addit Christum etsi ex Patris præcepto, sicuti prædictum fuerat, lubens mortuus sit, ipsum tamen verum esse Dei Filium. Explicat deinde quomodo prophetæ et verbis et figuris significarint Christum in passione aceto et felle potandum, purpura induendum, spinis coronandum; sed hæc omnia surdis Judæorum auribus decantata. Inde autem colligit aures cordis circumcidendas, docetque circumcisionem Judæorum antiquatam, Mosaiasque leges, quibus cibi nonnulli prohibebantur, spirituali sensu intelligendas. Post hæc ostendit ab iisdem prophetis insuper prænuntiatum fore ut Judæi nec Christi baptismo abluerentur, nec crux ejus agnoscerent, atque ob ejusdem Christi ab illis ejuratam divinitatem exhæredes facti, in eo-

Brum locum adoptati Christiani subrogarentur. Deinde postquam de Sabbati celebratione, Dominicæ diei institutione, templi Hierosolymitani destructione, Deique in cordibus nostris habitatione disseruit, primam claudit Epistolæ partem.

In secunda, quæ brevior est, stylum ad informandos Christianorum mores convertit; duasque eapropter demonstrat esse hominum vias. Et priorem quidem, cui angeli præsunt, quæque via lucis dicitur, cum explicat, ibi quid Christianus agere, quid fugere debeat, omnium oculis subjicit. Posteriorem vero, quæ subest angelis Satanæ, et via tenebrarum cognominatur, explanando palam ille facit quæ sint vitia, et mala opera, quibus inquinata anima pœnis inferni addicitur. Postremo ut imperatis divinis morem gerant, adhortatur, comprecaturque ut sui meminerint apud Deum, cuius in gratia ut semper maneant, expetendo, Epistolæ coronidem imponit.

ARTICULUS II.

Hanc epistolam eamdem esse, quæ ab antiquissimis Ecclesiæ Patribus laudatur.

Constat Epistolam hanc eamdem esse, quam ab antiquissimorum Ecclesiæ temporum Patribus Barnabæ nomine citatam fuisse ex eorumdem testimoniis planum fit. Id autem vel ex sola Clementis Alexandrini auctoritate invictissime demonstratur. Quos enim ex ea locos protulit, ii ex Epistolæ initio, ubi Græca verba deleta, atque ex medio, ac tandem ex fine, ubi Latina interpretatio deficit, excerptos esse manifestissimum est. Erravit igit: r Moynius ¹⁰, Calvinianæ sectæ olim Rothomagi minister, qui posteriorem hujus Epistolæ partem nec ejusdem scriptoris, nec ejusdem styli ac priorem videri arbitratus est. Hanc quippe ipsam partem, præter memoratum Clementem ab Origene Gregorioque Nazianzeno eodem Barnabæ nomine citatam legimus.

ARTICULUS III.

De auctore hujus epistolæ antiquorum scriptorum opiniones.

Tota igitur de hac Epistola difficultas in eo ver-

satur, utrum a Barnaba apostolo, cuius praesert nomen, vere profecta sit. Non una siquidem ea de re antiquorum Ecclesiae Patrum fuit sententia. Postiores vero scriptores in plures magisque diversas opiniones abierunt. Clemens etenim Alexandrinus nullus unquam dubitavit eam verum genuinumque fetum esse Barnabae, quem apostolum, virum apostolicum, unum ex septuaginta, et Pauli adjutorem appellat. Hæc videre est in illius *Stromatum* libris secundo, quinto et sexto¹⁷. Clementi autem præceptoris suo subscrispsit Origenes: ac postea Gregorius Nazianenus Origenis ipsius verba transcribendo, in eadem quoque opinione se fuisse haud obscure significavit.

Verum adversus Clementem pugnare videtur Eusebius¹⁸; quandoquidem ubi de ejusdem Clementis Operibus sermonem instituit: *In iisdem*, inquit, *libris afferit testimonia Scripturarum, quæ a nonnullis repudiantur, nempe ex Sapientia Salomonis, item ex Epistola Clementis ac Barnabæ*. Et paulo post¹⁹: *Idem in libris Ὑποτυπώσεων omnium, ut uno verbo dicam, utriusque Testamenti scripturarum compendiosam instruit narrationem, ne illis quidem prætermisis scripturis, de quibus inter multos ambigitur, Judæ Epistolam, et Barnabæ, ac reliquas catholicas Epistolas intelligo*. Tum denique ex sua sic ipse sententia pronuntiat²⁰: *Pro spuriis habendi sunt etiam Actus Pauli... Barnabæ item Epistola*. Unde intelligas Eusebiūm, quorumdam antiquiorum vestigiis inhærendō, Epistolam Barnabæ pro spuria habuisse. Hieronymus vero²¹ illam *inter Scripturas apocryphas amandat*. Uterque porro Nicephorus, Constantinopolitanus scilicet atque Calixtus, Eusebii verba sensumque expressit: sed quænam sit Eusebii ac Hieronymi de apocryphorum definitione opinio, adhuc est in controversia.

ARTICULUS IV. Sententia recentiorum.

Quantum ad recentiores, Hugo Menardus, Beddictinæ gentis monachus, de hac Epistola sic sentit²²: *Jure, inquit, inter scripturas apocryphas a citatis auctoribus connumeratur; tum quia an Barnabæ sit, incertum est; tum quia quedam reperiuntur, quæ difficultate minime carent; siquidem nonnullæ sunt in ea salebræ, ad quas minus cauti offendere possint*. Nec ulli, subdit, mirum esse debet, quod illa nec a Clemente, nec ab Origene apocrypha censeatur, siquidem hujusmodi auctores utiuntur apocryphis. Fluctuat animo Cotelerius, summisque se ait difficultatibus præpediri quomodo Barnabæ eam attribuat, quam tamen illi omnino abrogare non audet. Re autem perpensa, in hunc concludit modum: *Ego magis inclino, ut censem non esse apostoli; propositeturque se gratias iis habiturum, qui voluerint certiora proferre*. Natalis vero Alexander, memoratusque Moynius illam Bar-

A nabæ penitus abjudicant, et apocrypham atque supposititiam esse contendunt. Contra vero Hamondus, Vossius, Bullus et Dupinius eam non alium quam Barnabam auctorem habere propugnant.

ARTICULUS V. Primum argumentum examinatur.

Qui Epistolam hanc Barnabæ abjudicant, his attuntur argumentis. Et primo quidem ii Eusebii atque Hieronymi, qui eam ad apocrypha et spuria ablegant, auctoritate a nobis superius allata utuntur. Docet quippe idem Hieronymus²³: *Apocrypha eorum non esse quorum titulis prænotantur*: vel, ut addit Gelasius papa, aliquo insciuntur errore. Alii tamen negant Eusebii Hieronymique de Barnabæ Epistola verba debere alterutro sensu accipi. Noa quidem primo, cum Epistolam hanc Barnabæ nomine inscribi non inscientur, ac Hieronymus eam a Barnaba compositam esse affirmet. Neque secundo, cum illam non tantum omnis erroris experiem, sed etiam, ut ait Hieronymus²⁴, *ad ædificationem Ecclesiæ pertinentem agnoscant*. Eo igitur sensu eam uterque spuriam et apocrypham esse dixi, quod inter canonicos divinæ Scripturæ libros non adnumeretur.

Verum ex posita olim ab Augustino regula urgent corum adversarii; ea quæque scripta ab Ecclesia recipi debuisse, quæ a quolibet apostolo prædiisse constiterit. Inde quippe sanctus ille doctor contra adversarium Legis et Prophetarum libros, Andree et Joannis nomen præferentes, apocryphos esse probat²⁵, quia si *illorum essent, recepti essent ab Ecclesia*. Quod si respondeas quosdam putavisse banc Epistolam inter Scripturas canonicas ab Origene computari, atque eo in numero in antiquis earumdem Scripturarum catalogis reperiri: instabunt iisdem in catalogis alios itidem libros reperiri, qui pro canonis nunquam habiti sunt; atque Origenis verbis id quod aiunt, nullo significari modo contendent.

Respondent itaque alii secundum Augustini mentem, non omnia omnino apostolorum, vel potius apostolicorum virorum, sicuti Barnabæ, scripta in canonicorum numerum esse referenda; quandoquidem et liber Hermæ, et Clementis Romani Epistola hunc in numerum minime referuntur. Addunt præterea non eo ipso scriptum aliquod pro canonico habendum, quod ab apostolo quopiam editum sit; sed id insuper Ecclesiæ definitione renuntiari debere asseverant.

Nos autem Augustini mentem ex alia, quam de libris apocryphis statuit, certiori regula explicandam esse censemus. Cum enim ipse accuratius definit quis liber dicendus sit apocryphus²⁶: *Scripturæ apocryphæ, inquit, nuncupantur, eo quo occulta earum origo non claruit Patribus, a quibus*

¹⁷ Vide supra *Testimonia veterum*. ¹⁸ Lib. vi *Hist.*, cap. 43. ¹⁹ lib. iii, cap. 25. ²⁰ Ibid., 14. ²¹ *De script. eccles.* ²² Præfat. in *Epist. Barnab.* ²³ *Epist. 7, ad Lætam.* ²⁴ *De script. eccles.* Lib. i, contra *advers. Legis et Prophet.*, cap. 20. ²⁵ Lib. xv *De civitate Dei*, cap. 23, § 4.

usque ad nos auctoritas veracium Scripturarum certissima et notissima successione pervenit. Ex hac autem libri apocryphi definitione recte adversario suo, libros Andreæ et Joannis objicienti, respondet, eos plane esse apocryphos; quia si ab iis quorum tanta erat apud Ecclesiam auctoritas, vere prodissent, id et Patribus perspectum, et ab Ecclesia suisset receptum. Quapropter cum e contrario origo epistolæ Barnabæ Patribus, nimirum Clementi, Origeni atque aliis claruerit, ex allata Augustini definitione inter apocryphas scripturas annumerari non debet.

ARTICULUS VI.

Secundum argumentum expenditur.

Secundum argumentum, quo hæc Epistola Barnabæ abjudicetur, inde desumptum est, quod videatur incredibile apostolum eas scripsisse, quas ibi legimus, coactas nimirum allegorias, enarrationes Scripturarum minus verisimiles, anilesque de animalibus fabulas. Respondet Hamondus, *Gnosticos, Scripturæ sacræ mystice interpretanda facultatem sibi arrogantes, multa Veteris Testamenti testimonia ad impuros usus accommodasse..... Hinc Barnabas hac fere universa Epistola sua Veteris Instrumenti loca quamplurima mystice, etiam cabalistice exposita, Gnostorum doctrinis opponit.*

Respondent alii Clementem Alexandrinum, Origenem, aliosque qui hanc Epistolam Barnabæ adjudicant, nihil coactum in ejus allegoriis, nihil non verisimile in enarrationibus, nihil denique fabulosum in ea reperisse; imo nihil quod non apostolicum virum, nihil quod a Barnabæ ipsis stylo alienum aliquid, aut illo indignum præ se ferat. Quapropter quosdam nostræ ætatis viros temeritatis audacter incusant, qui de stylo apostolicorum scriptorum melius quam eorumdem discipuli, aliquie suppare, aut ejusdem ætatis homines, se judicare posse confidunt. His adjiciunt illud fuisse Judæorum ad Christianam fidem, sicut ipse Barnabas, noviter conversorum ingenium; ut Scripturas sacras allegoriis ac mysticis enarrationibus interpretarentur, multaque in animalium proprietates observarent.

Addemus, nos paulo post demonstraturos hanc Epistolam si Barnabæ non sit, auctoris esse ejusdem cum illo, aut certæ proximæ ætatis. Nemini autem vero videbitur simile scriptorem pium et doctum, viris apostolicis coæcum, qui quomodo apostoli Scripturas exponerent, apprime noverat, ab eorum stylo, et scribendi interpretandique methodo hac in Epistola penitus descivisse.

ARTICULUS VII.

Tertium argumentum examinatur.

Tertium argumentum est, Barnabam modo tam hyperbolico non vocaturum apostolos iniquissimos hominum, et super omne peccatum peccatores. At

A contrarie sententiae propugnatores ac patroni respondent, hæc verba non omnino ad litteram, sed benignius accipienda, nihilque aliud sonare quam apostolos, quod quidem verum est, ante conversionem suam multa magna peccasse.

Nos vero hoc idem argumentum ab Origene jam olim fuisse dilutum respondemus²⁷. Cum enim fortasse Celsus ex iisdem auctoris nostri verbis occasionem, ipso teste Origene, arripuisse, ut apostolos infames et nequissimos diceret, Jesum ad apostolicam functionem elegisse homines omni iniquitate iniquiores; sic illum, et quidem apposite ad rem nostram confutat: *Quid igitur absurdii, si Jesus ostendere volens humano generi quantum ejus medicina contra pestes animalium polleat, infames et nequissimos elegit, ut morum purissimorum exemplum fierent amplectentibus ejus Evangelium.* Nihil ergo absurdii, nihil Barnaba indigni, nec nimium hyperbolici in his verbis esse vir summæ eruditiois Origenes arbitratus est: Hieronymus autem hanc sententiam viro apostolico ita dignam creditit, ut in libro contra Pelagianos scripto, eamdem Ignatii martyris nomine laudare non dubitaverit.

ARTICULUS VIII.

Moynii conjecturæ discutiuntur.

Moynius alii quibusdam contra eamdem epistolam pugnat conjecturis: quæ quidem quamvis sint levissimæ, tamen cum nullus hactenus iis respondisse legatur, pro more nostro, ne quid relinquamus intactum, illas singillatim examinabimus. Ait itaque: « Hæc epistola si esset Barnabæ, illam non secus ac Evangelium Matthæi tumulo suo condi jussisset. » Verum quis Moynio Barnabam Epistolæ suæ exemplar semper, aut saltem, cum mortem obiit, secum asservasse patefecit? Num moris est apud homines epistolarum suarum sic apud se servare exemplaria? Demus tamen Moynio penes mortuentem Barnabam fuisse Epistolæ suæ exemplar: nunquid ergo lucubrationem suam vir modestissimus eodem in pretio ac Matthæi Evangelium habebat? Si id contendat Moynius, dicemus eum ideo cum hoc Evangelio, non autem cum sua Epistola, sepeliri voluisse; quia illud historiam vitæ, mortis, ac miraculorum Christi, quam semper præ oculis habuerat, complectebatur.

Instat tamen Moynius apocryphos libros ab auctore nostro citari. Quid inde? Nonne et doctissimi viri Paulum et Judam libros itidem apocryphos laudavisse fatentur? Nonne et Paulus ipse ethnicon, quos apocryphis ab auctore nostro citatis præstare nemo dixerit, attulit auctoritatem?

Urget adhuc²⁸ Barnabam Epistolæ ad Hebreos, nomine Pauli prænotatæ, fuisse auctorem. Atqui, inquit ille, non video quare secundis curis argumentum istud iterum pertractasset cum quadam primæ delibetione, quasi in Epistola ad Hebreos materiam istam nimis perfunctorie, minusque feliciter esset

²⁷ Lib. cont. Celsum. ²⁸ Lib. cit.

prosecutus. Neque hoc argumentum priore validius est. Primo quippe falsum est Barnabam hanc ad Hebreos scripsisse Epistolam. Deinde, esto, scripserit. Nunquid non potuit idem auctor duabus ad diversos diversæ regionis homines, quos iisdem doctrinis et præceptis imbuere volebat, datis epistolis, idem tractare argumentum? Denique nonne idem auctor plures de re eadem litteras scribere, eademque in illis repeteret et inculcare quandoque cogitur?

Urget iterum Moynius hanc Epistolam a primi et secundi saeculi scriptoribus, puta Clemente Romano, Polycarpo, Ignatio etiam in suis adversus Iudeos disputationibus nullibi laudatam. Verum quas alias iisdem scriptores aliorum epistolas et scripta citaverint, in medium proferre debuerat. Quid vero, si haec Epistola in eorum manus non venerit? Sed conjecturis non est opus; certum quippe est hanc Epistolam a Clemente Alexandrino saeculi secundi auctore, ut supra vidimus, citari; quod ad vanam objectionem plane diluendam satis superque dictum sit.

Instat denique hanc Epistolam a Barnaba, qui sub Nerone martyrum passus est, scribi non potuisse; quippe quæ post eversam a Tito Hierosolymam data fuerit. Atque hoc illud est quod in notis et observationibus suis argumentum *invictissimum et evidensissimum* appellat. Id itaque paulo prolixiori responsione solvendum est.

ARTICULUS IX.

Quandonam haec epistola scripta sit.

Jam enim quo tempore haec Epistola scripta sit, indagandum. Qui eam Barnabæ tribuunt, hi ante ejus obitum datam esse indubie pronuntiant. Quibus vero res in ambiguo est, ii tamen illius auctorem temporibus apostolorum floruisse vero putant similius. Denique qui a Barnaba profectam negant, eam post excidium Hierosolymitanum, sed ante finem secundi saeculi scriptam esse opinantur. Moynius his addit illam post necem Justini, qui anno 162 aut 163 martyr occubuit, et ante Tertulliani mortem, quæ circa annum 215 contigit, obsignatam fuisse. Neque tamen ille alia ratione opinionem suam confirmat, quam quod nonnullæ de emissario Iudeorum hirci cæremoniæ in hac Epistola memorantur, quas sicut apud Justinum, licet de iis disserat, frustra quæsieris, ita apud Tertullianum tantummodo invenias. Verum a quo didicit Moynius hanc Epistolam penes Justinum unquam fuisse, ipsumque eam legisse? Fac tamen et habuerit et legerit, nunquid ideo omnes hirci emissarii cæremoniæ, ne iis quidem, quæ in Epistola Barnabæ occurront, prætermisisse, debuit commemorare? Nihil igitur hac negativa conjectura magis frivolum, minusque ad rem aliquam asserendum idoneum.

Quo porro tempore Barnabas obierit, incertum est. Unde nescio quid sibi velit Moynius, cum ex communiori opinione asseverat illum sub imperio Neronis martyrio affectum. Qui enim id investiga-

A verunt diligentius hi ingenue fatentur apud antiquos scriptores nihil succurrere, unde quandonam Barnabas ab Cypro insula redierit, vitamque martyrio posuerit, certo definiatur. Constat autem illum post Hierosolymam anno 72, aut juxta doctiores chronologos 70 a Tito destructam, vitam potuisse producere. Petrus siquidem et Paulus anno tantum 66, id est uno aut tribus post excidium Hierosolymitanum annis, martyrii palmam adepti sunt. Nihil ergo velat quominus Barnabas in Epistola sua hujuscemodi fecerit mentionem.

Certo autem certius est hauc eamdem Epistolam non solum ab Origene citari, sed etiam a Clemente Alexandrino, qui, ut ait Eusebius, primis apostolorum temporibus proximum se fuisse testatur. Unde consicitur Clementem, qui Epistolam hanc, sicut ex frequentioribus ejus citationibus liquet, magni aestimare videbatur, ab apostolicis viris, quis verus illius auctor extiterit, curiosius indagasse, nec difficulter didicisse. Deinde idem Clemens circa annum 200 fato functus est, proindeque libros suos, ubi hanc Epistolam laudavit, in lucem prius emiserat. Atqui illam non ut recens aliquid, sed antiquæ auctoritatis scriptum laudat, ideoque quam putabat martyrio Ignatii antiquorem. Quin immo ubique pro certo ponit illam a Barnaba apostolo scriptam, nullumque, quem nosset, huic opinioni refragari. Tanti viri tantæque eruditio, ac temporibus apostolicis adeo vicini auctoritas, maximi certe apud omnes debet esse ponderis; cum in primis nulla firma rationum argumenta, nihilque illi, nisi conjectura quedam, parum valida opponatur.

Cæterum quantumvis Clemens in Epistola auctoris nomine errasse diceretur, ex ejus tamen auctoritate invictissime demonstratur illam vel ab uno ex apostolis, vel saltem ab aliquo ex proximis eorum successoribus fuisse exaratam.

Id quidem ex manuscriptis codicibus Græcis et Latinis confirmari potuisset, si qui omnino incorrupti, ac verum Epistolæ titulum præferentes ad nos pervenissent. At in Græcis codicibus caput ejus amputatum est, et titulus qui in Græca Menardi editione legitur, ex Eusebio videtur desumptus. Latinus vero bibliothecæ nostræ codex, qui omnium procul dubio est antiquissimus, hac tantum epigraphæ inscribitur: *Incipit epistola Barnabæ feliciter, atque demum in fine sic concluditur: Explicit epistola Barnabæ.*

ARTICULUS X.

Ad quos haec epistola scripta sit.

* Integri autem si exstarent manuscripti illi codices, nobis utique non modo Epistolæ hujus titulum indicassent, sed eos etiam ad quos illa directa est. Id enim sua non caret difficultate. Putant siquidem nonnulli ex tota orationis serie conjici posse eam ad Christianos missam Hebreos, tenaces nimiri antiquæ legis, et ad Hebreos esse inscriptam. Verum vel ex ipsa totius Epistolæ, a nobis superioris facta synopsi, exploratum fit, ideo præcipue ad eam

scribendam auctorem ejus impulsu ut eos ad quos scripsit præmuniret, prohiberetque ne ab iis deciperentur qui legem Moysis et Christi simul servandam esse asserebant. Atqui hic error ejusdem fere cum Christiana religione est ætatis : illumque non solum Hebræos, sed etiam hæreticos, quales erant Ebionitæ et Cerinthiani, docuisse certissimum est. Præterea etsi a solis Hebræis error hic disseminatus fuisset, poterant tamen ipsi eo quo flagrant religioñis suæ studio, illum apud omnes cum Hebræos, tum gentiles ad Christianam fidem conversos ubique disseminare. Potuit ergo auctor noster non ad Hebræos tantummodo, sed etiam ad Christianos, quos ab Hebreis vel hæreticis decipi metuebat, suam dirigere epistolam.

Objicitur tamen Tertullianum Epistolam Pauli ad Hebreos citasse Barnabæ nomine; forsitan, inquit, accepto rumore de Epistola quadam Barnabæ ad Hebræos a se non visa? Sed hac objectione levis conjectura alia multo leviori probatur. Verum enimvero si Tertullianus Epistolam ad Hebræos Barnabæ assignat, eamdem alii Luce, alii Clementi adjudicant. Nunquid ergo in hanc sententiam abierunt: forsitan rumore accepto de Epistola quadam Luce vel Clementis ad Hebræos a se non visa? Quid haec conjectura futilius? Dicendum igitur Epistolam ad Hebræos a Tertulliano Barnabæ nomine idcirco laudatam, vel quia eum vere putabat ejus Epistolæ auctorem, seu potius mavis, interpretem; vel quia cum illam ab aliquo Pauli socio et discipulo scriptam crederet, id nulli potiori jure quam Barnabæ tribuendum judicavit: vel denique aliis fretus conjecturis, ex falso auctorum aut codicum manuscriptorum errantium testimonio desumptis, quas jam divinare promptum non est.

Porro si certo definiri non possit qui homines, cuiusve regionis ii fuerint ad quos hanc Barnabæ misit Epistolam, constat tamen eos Christianos fuisse, qui in assequenda vita Christianæ perfectione profectus aliquos jam fecerant, quosque ut magis ac magis in ea proflicerent, adhortatur; quos denique admonet, caveant sedulo ab hæreticis, qui ratiis argutiis et subtilitatibus legem Moysis ac Christi simul observandam aliis suadere conabantur. Quamobrem idem auctor noster eos tota epistola sua contra hæreticorum illorum errores minuit, ac Christianæ pietatis præceptis informat.

ARTICULUS XI.

De hujus Epistolæ fortuna, et variis ejus editionibus.

Epistola hæc fortuam habuit variam, mirumque in modum mutabilem. Cum enim tanto, ut supra diximus, splendore et secundo et duobus, ac forsitan etiam tribus sequentibus Ecclesiæ sœculis misisset, deinceps ita evanuit, ut præter utrumque Nicæporum, qui verba Eusebii aut saltem eorum sensum descriptere, vix alias de ea mentionem ferre reperiatur. Nostro tandem sœculo Græce et Latine variis in Bibliothecis feliciter inventa, e tot sœculorum tenebris emersit.

PATROL. GR. II.

A Usserius quippe archiepiscopus Armachanus primam ejus editionem ex manuscriptis, quæ multo ab aliis accepérat, Oxonii anno 1642 adornavit. Sed, Vossio teste, una urbis hujus parte paulo post igne consumpta, hoc incendio omnia editionis hujus exemplaria perierunt. Unus tamen codex, flammis eruptus, in bibliotheca ejusdem urbis, si qua edito ipsius Catalogo siles habenda sit, asservatur.

Hæc prima Epistole nostræ editio docis ita param innotuit, ut eam ab Hugone Menardo primum editam vix unus aut alter non agnoscat. At certe omnes facile concedent eum primum fuisse, qui illam typis mandatam nostri juris fecerit. Is enim cum incidisset in manuscriptum Latinum bibliothecæ Corbeianæ, annorum plus quam 900 codicem, aliumque Græcum, inter Thuriani scripta Romanæ inventum, a doctissimo Sirmondo accepisset, ex utroque exemplari ad parandam editionem suam totis viribus incubuit. Sed collatis codicibus, altera Epistole parte in Latinum versa, variisque observationibus compositis, priusquam aliquid prelo committi potuerit, immatura morte extinctus est. Quapropter Lucas Dacherius parata ab illo editionis curam in se recepit, eamque præmissa a se præfatione anno 1645 absolvit.

Anno subsequentे Isaac Vossius iterum eamdem Epistolam ex tribus manuscriptis, uno bibliothecæ Florentinæ, altero Vaticanæ, tertio Theatinorum Romanorum, Amstelodami emisit in publicum. In his autem omnibus codicibus manu exaratis Epistola caret initio, atque uni ex Ignatii Epistolis proxime, et absque titulo conjungitur.

Cotelerius anno 1672 ex Sirmondi ms. Græco codice, de quo ante diximus, illam rursus edidit, novaque versione, antiquiore tamen non omissa, donavit; præfixisque Operibus sanctorum Patrum, qui temporibus apostolorum floruerunt. At multa hujus editionis exemplaria incensis bibliopolæ apothecis, igne consumpta sunt.

D Enique Moynius cum Rothomago Leisdam descendæ theologiae causa se contulisset, ibi eamdem Epistolam inter sua *Varia sacra* edi curavit. Ultimam autem hanc editionem ille ex codice manuscripto Florentino, quem in Hollandiam Rullæus attulerat, et in quo hæc Epistola uni ex Ignatianis absque titulo et principio connectitur, se adornasse testatur. Quod sane magno nobis indicio est hunc manu exaratum codicem non alium esse a primo ex iis tribus queis Vossium in accuranda sua editione usum esse diximus. Cæterum utrique Vossius et Moynius non alias versionem Latinam, quam antiquorem, a Menardo inventam et adornatam, atque a Dacherio editam adhibuerunt.

ARTICULUS XII.

De notis et observationibus in hanc Epistolam.

Singuli harum editionum auctores Epistolam illam notis et observationibus suis illustrarunt. Quas edidit Menardus, eæ fere omnes vel ad correctionem explicationemque textus, vel ut illa styli

esse apostolici probetur, conducunt. Nonnullas tam quandoque admiscet eruditio suæ testes, ex quibus facile intelligas multo perfectiorem futuram fuisse ejus editionem, si per mortem viro tam docto ad umbilicum illam perducere licuisset.

Nullus Vossius pauciores brevioresque in hanc Epistolam adnotaciones edidit; nec ille quidem prolixiores facere consueverat. Omnes sere correctio nem textus spectant. Quaedam, sed paucissimæ, quosdam obscuros locos explicant; atque in illarum præcipua observatione disputatur, quo spinarum genere corona Christi patientis compacta fuerit.

His multo plures longioresque in hanc Epistolam animadversiones a Cotelerio compositæ sunt. Sed optandum sane, ut in iis quæ non minus quam septem supra triginta numerantur, vir ille eruditus ab auctoris scopo non ita sæpe digressus fuisset, suisq; non tam facile indulisset conjecturis.

Moynius postremus omnium notas observationesque divulgavit in hanc Epistolam, cæteris omnibus longe diffusiores, tantæque prolixitatis, ut ad solam eruditioñ suæ, præsertim Hebraicæ, ostentationem compositæ videantur. Nulla quippe est observatio, ubi non sint digressiones, et sæpe ex ipsis digressionibus in alia sit iterum digressus, ita ut textus auctoris, notis obrutus, lectorum oculis evanescat. Nec ille quidem alia ratione se tot tamque diffusas animadversiones publicasse innuit; nisi quia prærepta sibi occasione typis mandandi novam Operum Josephi, quam a longo tempore moliebatur editionem, quidquid magis eruditum, magisque curiosum ad eam perficiendam præparaverat, hoc in notas observationesque suas congerendum esse putaverit. Non contemnimus viri docti eruditioñ, sed prudentiori judicio ac locis aptioribus collocanda erat.

ARTICULUS XIII.

Novæ observationes in hanc Epistolam.

Si quid nobis tot tamque diversis observationibus addendum superesset, Christiana libertate cum Moynio aliisque nonnullis de eorum confidentia expostularemus, qua et auctorem nostrum et antiquissimos Ecclesiæ scriptores eo arguunt, quia plures Veteris Testamenti locos de Messia interpretati sint, quos illi ad eum minime respicere arbitrabantur. Nihil enim hac accusatione nobis videtur iniquius, nihil plane absurdius. Constat siquidem Christum apostolis et discipulis suis sensum, ut ait Scriptura ipsa, aperuisse, *ut intelligerent Scripturas*²⁰, maxime vero illos ejusdem Scripturæ locos, qui adventum ejus, mortem, cæteraque ipsius facta prænuntiabant. Atqui apostoli et discipuli Christi eosdem Scripturæ sensus, quos a divino præceptore suo acceperant, suis quoque discipulis, id est auctori nostro, aliisque ejusdem ævi scriptoribus aper-

A ruerunt. Cur ergo in Scripturis sacris, quibus Christus prædicabatur, exponendis tam turpiter errasse criminantur? Nunquid ultimæ nostræ ætatis homines in iis explicandis doctiores sunt et acutiores, quani illi qui ab apostolis vel ab eorum discipulis suscepti et educati, in eorum schola scientiam Scripturarum didicerunt? Caveant inconsiderati Patrum accusatores, ne vano litteralis sensus, quem ubique venditant, prætextu, a littera occidente percussi, in cæcitatibus errorem, quem aliis temere inurunt, ipsimet prolabantur.

Observandum præterea auctorem nostrum quædam utriusque Testimenti citasse testimonia, quæ cum in sacris libris non reperiuntur, illa a Judæorum Christianorumque traditionibus desumpsisse existimandum est. Quædam vero ex quarto libro Esdra protulit: sed illum censoria Moynii nota male inustum ex his, quæ de hoc scripto in nostris ad Ambrosii Opera admonitionibus²¹ disputavimus quivis facile intelligat.

Adnotandum quoque ab auctore nostro antiquos non tantum hæreticos expugnari, sed etiam impios nostri sæculi Socinianos, contra quos Christi divinitas in hac Epistola invictissime asseritur.

Nonne euim ibi Barnabas illum aperte terrarum Dominum appellat, huncque ipsummet esse testatur, cui a Patre suo æternō ante mundi creationem dictum est: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram?* Sed præstat eum verbis suis loquentem audire: *Et ad hoc Dominus sustinuit pati pro anima nostra, cum sit orbis terrarum Dominus, cui dixit die ante constitutionem sæculi: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.*

Quid vero quod idem auctor noster non modo solem *opus manuum ejus*, scilicet Christi, asserit: sed in ipso et propter ipsum esse omnia diserte pronuntiat: *Habes etiam, inquit, in hoc gloriam Jesu, quod in ipso sunt omnia, et in ipsum.*

Denique ne plura alia passim in hacce Epistola simili modo dictata congeramus, id tantum jurat subjugere, quo Christus in cordibus nostris, tamquam in templis Deo consecratis habitare dicitur: *Quia oportebat eum in carne apparere, et habitare in nobis; templum enim sanctum, fratres mei, Domine est habitatio cordis nostri.*

Quis autem, amabo te, nisi jam præjudicata opinione plane obcaecatus homo, negare audeat hæc omnia ab auctore nostro non de alio scribi unquam potuisse, nisi de vero germanoque Dei Filio, qui ejusdem omnino cum Patre suo sit naturæ et substantiæ, ipsique perfecte planeque coæternus?

Animadvertisendum denique hanc auctoris nostri Epistolam ad nos integrum non pervenisse: siquidem Græci codices manuscripti titulo et principio carent, pluribusque scatent erratis, quæ nisi aliorum operis codicum emendari non queunt. In codice Latino

²⁰ Luc. xxiv, 45. ²¹ Admonit. in lib. S. Ambros. *De bon. mort.*

secunda pars Epistolæ deficit; primæ vero additus A est finis, quasi nihil amplius desideretur. Vetus au- ten interpres Latinus non omnia auctoris verba reddidit, et nonnulla aliquibus in locis, quæ in

Græco habentur, ab ipso prætermissa sunt: Quapropter ille vel in mutilum codicem incidit, vel data opera quædam omisit, vel denique auctoris sui sen- sum non assecutus est.

VI.

(*GALLANDIUS, Vet. Patr. Bibliotheca*, t. I, Venetiis, 1765, in-fol., Proleg., p. xxix.)

CAPUT PRIMUM.

Num S. Barnabas auctor sit Epistolæ quæ sub ejus nomine circumfertur. Clemens Alexandrinus et Origenes eam Barnabæ asserunt. Hieronymus item, cuius testimonium edisseritur atque astruitur. Eusebii Cæsarieensis locus expensus.

Inter vetustissima sæculi i ecclesiastica monu- mента, tertium locum occupat Epistola quæ sub S. Barnabæ nomine circumfertur. De auctore haud una est scriptorum tum veterum tum recentiorum sententia.

Ut autem hinc exordiamur, sæculo ii desinente Clemens Alexandrinus plerisque in locis, supra inter veterum testimonia relatis, hanc Epistolam constanter Barnabæ attribuit, et quidem *apostolo, testi apostolico*, uni *ex LXX Domini discipulis et Pauli adjutori*, ut ipsemet eum appellat. Quin et in libris *Τοπωνομασεων*, Eusebio teste ²¹⁻²², compendiosam Novi Testamenti Scripturarum enarrationem insti- tuens idem Clemens, Barnabæ item Epistolam eas in- ter recensuit. Alicubi tamen presbyter Alexandrinus consilium mutasse videtur: dum enim ex eadem Epistola nonnulla delibat ²³, Barnabæ sententiam interdum respuit; quamvis tanti viri reverentia tactus, ejus nomini parcat, ut post Cotelerium Pot- terus admonuit.

Clementem Alexandrinum præceptorem suum secutus Origenes, circa medium sæculi iii, non solum a Barnaba scriptam putavit Epistolam, verum etiam *catholicam* vocitavit, et *Scripturæ nomine insignivit* ²⁴. Sunt, inquit, præterea (*sicut in multis Scripturæ locis invenimus*) etiam utriusque partis vel utriusque vice fautores quidam et adjutores an- geli, etc. Quibus nimirum verbis ad Epistolæ no- stræ caput 48 digitum intendisse Origenem liquet.

In eamdem porro sententiam de Barnaba Epistolæ auctore ivisse quoque S. Hieronymum jure quis dixerit, Clementis fortasse Alexandrini vel potius Origenis sive auctoritate sive exemplo permotum. Siquidem in opere *De interpretatione nominum He- bricorum*, inter Novi Testamenti libros Epistolæ quoque Barnabæ locum ipse dedisse comperitur. Opus illud scribebat doctor maximus anno 383. Deinceps vero, anno scilicet 392, quo librum *De*

viris illustribus edidit, de ejus Epistolæ auctoritate, non autem de auctore, aliter censuisse existimatur. Sic enim ibi ²⁵: *Barnabas Cyprius, qui et Joseph Levites, cum Paulo gentium apostolus ordinatus, unam ad ædificationem Ecclesiae pertinentem Epis- tolam composuit, quæ inter apocryphas scripturas legitur*. Quem in locum scite Pearsonius ²⁶: *Bar- nabæ Epistolam suisse tradit* (S. Hieronyminus) non ipsi supposititiam, aut spuriam; *ad ædificationem Ecclesiae pertinuisse asserit*; non itaque hæreticam putavit: *lectam tamen inter apocryphas scripturas docet, nec ab Ecclesia repudiataam innuit.*

Quod autem Hieronymus Epistolam Barnabæ ad apocryphas scripturas amandet, non usque adeo negotium facessere debet, ut statim adulterina ceu- senda sit, ipsique apostolo aliquidicanda; quam contra fuisse ab eo compositam perspicue tradit sanctus doctor. Idque ut clarius adhuc pateat, exemplo illustrabo. Legitur in Decreto Gelasiano ²⁷: *Historia Eusebii Pamphili apocrypha*. Cedo, statuitne his verbis sanctus pontifex *Historiam Eusebii ec- clesiasticam* episcopo illi Cæsariensi suisse suppo- sitam? Minime omnium: at id solummodo edicere voluit Gelasius, Eusebii *Historiam* non esse publice in Ecclesia legendam, dum *apocrypham* declaravit. Nimirum hujus vocis ἀπόκρυψα vis et notio probe tenenda, ut res ejusmodi rite expediantur. Con- stat enim inter eruditos, vocem istam non uno sensu accipiendam. Rem fuse pertractat inter alios Sickerus ²⁸; sed brevius exactiusque cl. Fontaninus ²⁹: *Apud veteres Patres, inquit, apocrypha ea vere sunt, quæ canonicas opponuntur. Hinc An- narium parentes Baronius* ³⁰, *apocrypha esse ait, quasi non hagiographa; non tamen, ut ea* (Gelasius) *D ab Ecclesia omnino proscribat*. Augustinus tradit ³¹ ea denotari nomine *apocryphorum*, quæ ab auctori- tate canonica diligenti examinatione remota sunt. Duplex enim erat scriptura: *canonica*, cuius au- tor *Spiritus sanctus*; et *apocrypha*, cuius auctor homo solus. Illa publice in Ecclesia; hæc non ita, legi poterat. Quare librum *apocryphum* esse, idem censetur atque auctoritate carere, qua *publice in Ecclesia*, ut *canonica* leguntur, legi possit. Duplicis enim generis apocrypha Gelasius enumerat, ortho-

²¹⁻²² Euseb., *Hist. eccles.*, lib. vi, cap. 14. ²³ Clement. Alex., *Pædag.*, lib. ii, cap. 10, p. 221, edit. Oxon. 1715. ²⁴ Origen., *Explanat. in Epist. ad Rom.* 1, 24. ²⁵ Hieron., *De vir. illustr.*, cap. 6. ²⁶ Pearson., *Vindic. Ignat.*, part. i, cap. 4, pag. 289. ²⁷ Gelas., *Decr.*, cap. 4. ²⁸ Sicker. *Thes. eccl.*, v. Ἀπόκρυψα. tom. I, p. 457. ²⁹ Fontanin., *Hist. Aquil.*, lib. v, cap. 11, § 8, pag. 554. ³⁰ Baron., ad an. 51, § 9. ³¹ Aug., *De Civit. Dei*, lib. xv, cap. 23.

doxorūm et h̄ereticorūm. H̄æc omnino rejiciuntur : illa canonicas opponuntur, et publica tantum, ob nævos quosdam, in Ecclesia lectione privantur. » Hactenus vir eruditus. Itaque dum Hieronymus Epistolam suisse a Barnaba compositam scribit, quæ inter apocryphas scripturas legitur, ejus verba sic sunt accipienda, ut vere a Barnaba compositam Epistolam asseveret, quæ tamen inter canonicas scripturas minime adnumeretur. Frustra enim est Basnagius⁴⁴, dum nobis suadere conatur Hieronymum populariter suisse locutum et tituli habitatione, non pro rei veritate, dum Barnabam composuisse hanc Epistolam litteris tradidit.

Veterum testimoniis *huc usque allatis contraire* videtur Eusebius, qui Barnabæ Epistolam vōθoīs accenset⁴⁵. Verum & improprie, inquit Valesius, hoc nomen usurpat Eusebius, pro libris scilicet qui ambiguae sunt auctoritatis ; cum vōθoī dici debeant libri adulterini, et ab hæreticis conficti. Quod ut manifestius appareat, intelligendum est tres species esse librorum sacrorum. Alii sunt extra controversiam veri : alii extra controversiam falsi : tertii sunt de quibus inter antiquos ambigitur. Hi postremi vōθoī dici non possunt, cum a multis habitu sint pro veris. Restat igitur, ut secundi dicantur vōθoī sive adulterini. » Hæc vir ille doctissimus. *Enimvero postquam ἐν τοῖς νόθοις Actus Pauli, Barnabæ Epistolam aliaque nonnulla retulisset Eusebius, statim subdit : His adjunge, si lubet, Joannis Revelationem, quam nonnulli ex albo Scripturarum expungunt ; alii vero inter libros omnium consensu probatos adnumerant.* Verumtamen certum est, eodem Eusebio teste, Apocalypsim nunquam inter libros vōθouī sive adulterinos suisse relatam, sed tantum inter eos qui ἀντιλεγόμενοī sive dubii habebantur. Cum igitur ἀκυρολογίz hic utatur episcopus Cæsariensis, aliunde sententia ejusdem est repetenda. Quid plura ? Eusebius deinceps seipsum emendat : eamdem enim Barnabæ Epistolam, quam modo vidimus ab eo vōθoī attributam, mox ἀντιλεγομένoīs adjungit in hæc verba⁴⁶ : Κέχρηται δὲ ἐν αὐτοῖς καὶ ταῖς ἀπὸ τῶν ἀντιλεγομένων γραφῶν μαρτυρίαις· τῆς τε λεγομένης Σολομῶντος Σοφίας, καὶ τῆς Ἰησοῦ τοῦ Σιράχ· καὶ τῆς πρὸς Ἐβραίους ἐπιστολῆς· τῆς τε Βαρνάβα, καὶ Κλήμεντος, καὶ Ἰούδα : In iisdem libris (Στρωματῶν) afferit (Clemens) testimonia scripturarum, quæ a nonnullis repudiantur : nempe ex Sapientia Salomonis, et ex ea quæ dicitur Sapientia Jesu filii Sirach : item ex Epistola ad Hebreos, et ex Clementis ac Barnabæ Epistolis. Et paulo post his gemina profert. Ubi cl. Valesius ad rem nostram hæc adnotat : « Inter ἀντιλεγομένas scripturas Eusebius, tum hoc loco, tum

A in præcedenti capite recenset Epistolam Judæ et reliquas alias catholicas, item Epistolam Barnabæ ; quas tamen nemo inter apocryphas scripturas merito recensuerit. »

Non est itaque cur Eusebii auctoritatem tantopere urgeant nonnulli recentiores critici, quo Epistolam nostram Barnabæ abjudicent. Tantum enim abest ut illam Eusebius spuriam, adulterinam, supposititiam esse existimari, ut maxime etiam integrum sinceramque agnovisse dicendus sit ; quippe qui eam recenseat inter libros ἀντιλεγομένους, in quorum albo resert etiam⁴⁷ Epistolam quæ dicitur Jacobi, et quæ Judæ, et secundam Petri ; Joannis item alteram et tertiam, nec non Epistolam ad Hebreos et Apocalypsim. Uno verbo, de Epistolæ tantum B auctoritate, num scilicet in sacrarum Scripturarum canone reponenda esset, cum nonnullis veterum ambigebat Eusebius, ut pluribus evincit Tillemontius⁴⁸. Quibus addas velim, ab auctore quoque Stichometriæ quæ Nicephoro CP. tribuitur, inter eas scripturas quæ ἀντιλέγονται, Barnabæ Epistolam recenseri. Quin et in antiqua Stichometria Latina, in præfatione ad Barnabam a Cotelerio edita, eadem Epistola post Epistolam Judæ atque ante Joannis Revelationem et Actus apostolorum relata conspicitur.

Cum igitur ex vetustissimorum Patrum testimoniis constet, Epistolæ nostræ auctorem suisse Barnabam Cyprium, apostolum, testem apostolicum, unum ex LXX Domini discipulis et Pauli adjutorem; in nihilum abit Christiani Schotani fragmentum, qui duos Barnabas distinguit⁴⁹; quorum & alter fuerit ex evangelistis et comitibus apostolorum, alter vero e sublimioribus apostolis, id est proprie ita appellatis. » Cui quidem eruditio viro hæc Isaaci Vossii verba regerimus⁵⁰ : « Unde habes, inquit, quod duo fuerint Barnabæ inter apostolos aut apostolorum discipulos ? Unde item habes quod unus ex sublimioribus, hoc est e duodecim fuerit apostolis, non autem e LXX discipulis, uti habet Clemens Alexandrinus ? Ego vero quod scripsi, id ipsum confirmat inscriptio hujus Epistolæ, in qua Pauli συνέχημα appellatur : confirmat Hieronymus in Catalogo scriptorum ecclesiasticorum, etc., ut mirer quid te moverit, quamobrem duos finxeris Barnabas. » Neque magis proficit Tentzelius⁵¹; qui nonnullis leibivis conjecturis adductus, in eam sententiam devenit, Epistolam nostram Alexandriæ in Aegypto extremis Adriani temporibus, ab aliquo scholæ catechetice Alexandriæ doctore sub Barnabæ nomine suisse confitam⁵². Moynium prætereo, qui ejusdem Epistolæ auctorem facit S. Polycarpum Smyrnensem antistitem, eo tantum nomine quod in ma-

⁴⁴ Basnag., *Annal. polit. eccl.*, ad an. 50, § 54. lib. vi, cap. 15 et 14. ⁴⁵ Id., *ibid.* lib. iii, cap. 24, not. 6, in S. Barnab., p. 658. ⁴⁶ Schotan., *Diatr. de auctor. Vers. LXX Intt.*, p. 143. ⁴⁷ Tentzel, apud Fabr. Bibl. Eccles. p. 42, § 10. ⁴⁸ Videsis Fabric., Bibl. Gr., tom. III, p. 173, 174.

⁴⁹ Euseb., *Hist. eccl.*, lib. iii, cap. 23. ⁵⁰ Id., *ibid.*, 25, et alibi. ⁵¹ Tillem., *Mémoir. eccl.*, tom. I, Append. ad lib. de LXX Intt., p. 143. ⁵² Is. Voss., *Append. ad lib. de LXX Intt.*, p. 143.

nuscriptis codicibus illa cum Polycarpiana jungatur, neque hujus finem aut ejus initium exemplaria quæ supersunt exhibeant. Quod quidem argumentum quam infirmum sit quamque inane, jamdudum demonstrarunt Caveus, Tentzelius⁵¹, Basnagius⁵² aliisque. Ipseque profecto Moynius ab eo urgendo abstinuisse, si Usserii verba in præmonitione de Barnabæ Epistola, a Joanne Fello edita eo ipso anno quo sua *Varia sacra evulgavit*, legere sibi licuisset: « Nempe, inquit ille, in primo exemplari ex quo Columnæ ille codex (qui omnium putatur antiquissimus) et reliqui qui supersunt bodie sunt descripti, librariorum vitio quaternio vel omissus vel transpositus est: cujus defectu factum est, ut in Græcis superstitionibus et finem Epistolæ Polycarpi desideremus et principium Barnabæ. » Quod si nondum sententia decidere statuisset vir eruditus, ipsi saltem animadvertisendum erat, apud utrumque veterem interpretem etiamnum extare cum Epistolæ Polycarpianæ finem, tum quæ est Barnabæ initium.

CAPUT II.

Potiores objectiones diluuntur, eaque potissimum, qua hujus Epistolæ integritas impeditur.

Verum, his missis, quid insuper adversæ sententiae patroni præcipue objiciant, inspiciamus. Et prius quidem Barnabæ abjudicant Epistolam, quod auctor quædam Veteris Testamenti loca minus apte allegata et mystice nimis exposita, in medium producat. Huic autem objectioni verbis Hammondi occurrere placet, quæ sic se habent⁵³: « Apostoli Barnabæ quæ non ita pridem prodiit Epistola, ex hoc uno Gnosticorum charactere commode explicari poterit; alias, ut complicatum et prolixum ænigma, certissimam lectoribus crucem factura. Isti quippe Simonis asseclæ, γνῶστιν, id est, Scripturæ sacræ mystice interpretandæ facultatem sibi arrogantes, multa Veteris Testimenti mysteria ad impuros usus suis accommodabant.... Hinc Barnabas bac fere universa Epistola sua, Veteris Instrumenti loca quamplurima, mystice etiam et cabalisticæ exposita, Gnosticorum doctrinis opponit. » Hammondi vestigiis insistens Joannes Fellus⁵⁴: « Constat, inquit, Epistolam hanc, quæ fere tota est in Synagogæ ritibus et sacrarum Scripturarum mysticis sensibus evolvendis, ad rūdis vulgi captum minus esse accommodatam; et proinde verisimile est, a lectione ejus publica Ecclesiam post tempus aliquod abstinuisse... Hoc vero fidenter dixerim, Epistolam hanc quo penitus intelligatur, eo acceptiorem futuram, et ad sacrarum litterarum nec non antiquissimorum Patrum cognitionem plurimum facturam. Quanquam enim perpetuus Veteris Instrumenti ad Messiam respectus nobis quasi per transennam ex Chaldæi Paraphrastis stricturis, scriptorum Talmudicorum

A Rabbinorumque malignis interpretamentis compreat, olim tamen quando in omni synagoga hebdomadatim non lectæ tantum, sed et enarratæ erant scripturæ, Midrasch iste mysticus sive evangelicus Veteris Instrumenti sensus, non minus omnibus innotuit quam ipse sacer textus; et proinde non minus idonea suppeditabat argumenta ad convincendos Judæos, quam ea quæ ex disertissimis sacrarum litterarum vocibus fuissent deducta... Et si forte aliqua apud auctorem nostrum occurrent quæ longius petita videntur, illa ipsa aut eorum saltem vestigia in Epistolis Paulinis quis poterit reperire. » Hactenus ille. Hinc factum ut cum viris doctis, concludam, vetustissimos Patrum, Clementem Alexandrinum, Origenem, cæteros qui Epistolam nostram tanquam sincerum Barnabæ fetum agnoscent, nihil absonum in ejus enarrationibus, nihil deterrum, coactum nihil in ejus allegoriis, nihil denique viro apostolico indignum in ea detexisse; adeoque nihil quod ejus ætatem non ferat: ut proinde minime audiendi videantur nonnulli recentiores, qui de stylo scriptorum apostolicorum melius quam eorumdem discipuli, aliisque aut synchroni aut supares homines, se judicare posse confidunt. Qua de re plura satis apposite aliis observata apud Zornium⁵⁵ reperias.

B Pergunt adversarii, eaque regerunt quæ de apostolis Epistolæ auctor his verbis pronuntiat⁵⁶: « Quando autem, ait, apostolos suos qui prædicaturi erant illius Evangelium elegit, homines omni peccato iniquiores, ὅντες ὑπὲρ πάταν ἀμαρτλαν ἀνοματέπους, ut ostenderet quod non venit vocare justos sed peccatores ad pœnitentiam; tunc palam fecit se esse Filium Dei. Quis autem credat, inquiunt, apostolos, hominum iniquissimos et super omne peccatum peccatores, a Barnaba fuisse vocatos? Simplices quidem, rudes, imperitos atque homines interdum malos fuisse illos in sacris litteris legimus; at peccatores omnium maximos eos exstissemus non legimus.

C Quibus primum ex virorum doctissimorum sententia reponimus, nihil in Scripturis occurtere quod huic Barnabæ dicto repugnet. Deinde vero quid obstat quin ejus verba sic accipiatur, ut nihil aliud sonent, quam apostolos antequam vocarentur, plura et gravia quidem peccasse? Id sane de Matthæo publicano constat; id quoque de apostolo Paulo, qui, ut ipsem de se scribit⁵⁷, prius *blasphemus fuit et persecutor et contumeliosus*; quiique seipsum appellat *peccatorum primum*, sic inquiens: Χριστὸς Ἰησοῦς ἤλθεν εἰς τὸν κόσμον ἀμαρτωλὸνς σῶσαι, ὁ πρῶτος εἰμι ἐγώ· quo forte in primis respexit Barnabas, ejusdem Pauli συνέκδημος, dum apostolos priusquam eligerentur, homines vocat ὅντας ὑπὲρ πάταν ἀμαρτλαν ἀνοματέρους: neque enim quidquam nos cogit, ut de omnibus et singulis apostolis id ab eo dictum intelligamus. Quid quæris? Duos lucu-

⁵¹ Tentzel., *Exercit. select.*, part. 1, p. 152. ⁵² Basnag., *Annal. polit. eccl.*, ad an. 50, § 57. ⁵³ Hammondi., *Dissert.* 1, cap. 7, §§ 4, 5, pag. 22, 23. ⁵⁴ Fell., prefat. ad Epist. Barn. ⁵⁵ Zorn., *Opusc. sacr.*, tom. I, p. 648 seqq. ⁵⁶ Barn. Epist., cap. 5. ⁵⁷ 1 Tim. 1, 13, 15.

lentissimos hujus a Barnaba prolate sententiæ patrinos, Origenem et Hieronymum, in promptu habemus. Ille scilicet contra Celsum disputans, Barnabæ dictum fortasse arripiuentem, quo *infames homines fuisse apostolos, publicanos et nautas nequissimos* diceret, haec habet⁸⁸: Tί οὖν ἀτοπον, βουλόμενον παραστῆσαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων τὸν Ἰησοῦν, διπλήκην ἔχει ψυχῶν λατρικὴν, τοὺς ἐπιφρήτους καὶ πονηροτάτους ἐπιλέξασθαι, καὶ τούτους προσαγαγεῖν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστ' αὐτοὺς παράδειγμα εἶναι ἡθους καθαρωτάτου τοῖς δὲ αὐτῶν προσαγομένοις τῷ Χριστῷ Εὐαγγελίῳ. Quid ergo absurdum est, si Jesus ostendere volens humano generi, quam efficacia sint quæ morbis animarum adhibet remedia, infames et nequissimos elegerit, illosque eo provezerit, ut purissimæ vitæ exemplum essent iis, qui eorum ministerio ad Evangelium Christi adducerentur? Vident Origenem, virum illum longe doctissimum, in quo *tanta vis ingenii, tam profundi, tam acris, tam elegantis, ut omnes pene multum longeque superaret*⁸⁹; Origenem, inquam, nihil absoni huic sententiæ inesse, nihil Barnabæ indigni censuisse?

Neque aliter S. Hieronymus, qui Pelagianis objectit eamdem Barnabæ sententiam⁹⁰, licet memoriae lapsu illam Ignatio martyri tribuat; tantumque abest ut eam vel leviter noteat, ut maxime etiam ipsam ex Psalmista⁹¹ confirmans, sic tandem graviter statim concludat: *Quibus testimoniosis si non utearis ad auctoritatem, utere saltem ad antiquitatem, quid omnes ecclesiastici viri senserint.* Porro utriusque testimonio vim addere videtur S. Joannes Chrysostomus; cuius verba licet de solo apostolo Paulo effterantur, mire tamen ad mentem Barnabæ quadrare, nemo, ut opinor, ierit inficias. Sic igitur ille⁹²: "Ἄγ τοινυ λέγῃ τις, δτι πᾶσιν ἀφέναι βουλεται δ βασιλεύς, οὐχ οὕτω πιστεύσουσι τῷ λόγῳ, ἔως ἂν ἰδωσι τὸν πάντων φαυλότερον αὐτῶν τούτου τυχόντα· οὐκ ἔστι γάρ λοιπὸν ἀμφισθήτησι. Τοῦτο καὶ Παῦλος φησιν, δτι βουλόμενος δ Θεὸς πληροφορῆσαι τοὺς ἀνθρώπους, δτι πάντα αὐτοὶς ἀφήσι, τὸν πάντων ἀμφιτολότερον εἴλετο. Si quis ergo dixerit ielle regem omnibus veniam dare, non tam facile credent, donec viderint omnium improbissimum veniam consecutum: nulla enim postea dubitatio supererit. Hoc et Paulus dicit: quod nempe volens Deus homines certiores facere, quod omnia illis condonet, eum qui plus quam omnes peccato obnoxius erat, delegit.

Verum ad alia properantes, unam adhuc objectio-nem breviter solvere nostra interest, qua nimirum impetratur hujus Epistolæ integritas. Nonnullis itaque viris eruditis monumentum istud vetustissimum vel plerisque insitionibus infectum, vel otiosis laci-niis aliunde ascitis adactum videtur. Si autem ab iisdem quereras cur demum istiusmodi judicium fe-

A rant, suas tantum conjectiones nullis rationum momentis innixas tibi obrudunt. In primis vero posteriore Epistolæ partem paræneticam, quatuor postremis capitibus 18-21 constantem, plane subditum esse contendunt. Jamque interpolamenti suspicionem, a coactis allegoriis aliisque capitibus petitam, modo satis diluimus: nunc vero ad illud præcipuum de additamento quod objicitur, stylum convertimus. Nec multis quidem opus, quæ evanida evincatur interpellatio. Clemens namque Alexandrinus locum recitat ex Epistolæ nostræ capite ultimo, descriptum hisce verbis⁹³: "Ἄμελει μυστικῶς δ Βαρνάβας· Ο δὲ Θεὸς δ τοῦ πατρὸς κύσμον κυριεύων, φησι, ἐφη ὑμῖν σογλαρ, κ. τ. λ. Mystice projectio Barnabas: «Deus qui universo mundo dominatur, inquit, dei robis sapientiam, » etc. Origenes item verbis disertissimis, et quidem duobus in locis⁹⁴, Barnabæ sententiam laudat *de duabus riis*, quæ in ejus Epistolæ capite 18 occurrit: *Eadem quoque, inquit, Barnabas in Epistola sua declarat, sum duas vias esse dicit, unam lucis, alteram tenebrarum, quibus et praesesse certos quosque angelos dicit.* Sic et S. Hieronymus in libro quem, Philonem et Origenem imitatus, *De nominum Hebraicorum interpretatione* composuit, inter Hebraica nomina quæ in Barnabæ Epistola exstant, vocem *Satan* recenset, quæ sane non alibi quam in capite 18 ejusdem Epistolæ occurrit. Cum itaque jam inde a saeculis II, III et IV Patrum vetustissimi, Clemens Alexandrinus, Origenes atque Hieronymus, eadem ac nos etiamnum in Barnabæ Epistola perlegerint; immrito enimvero posteriore ejusdem partem subsequitis temporibus fuisse superadditam, nonnulli recentiores suspicuntur. Hinc vero ipse net Dodwellus⁹⁵ veterum auctoritate permotus, quatuor laudata postrema capita Barnabæ abjudicare nou au-det, licet ea pro ejusdem Barnabæ διδαχῇ haberi posse conjiciat. Sed esto: διδαχῆς titulum aliquando præ se tulerint ista; num ideo sequioris manus assumentum esse jure quis dixerit? «Nimirum, ut verbis utar cl. Felli⁹⁶, in primis saeculis nonnulli, ut aduersus haereses præscriberent aut placita sua commendarent, dogmata apostolicorum virorum scriptis mandarunt, et illorum διδαχάς appellavere. Hujus generis videtur fuisse liber quem memorauit Eusebius⁹⁷ et Athanasius⁹⁸, cuius epigraphe erat: τῶν ἀποστόλων διδαχαῖς. Sed præterquam quod numerus versuum, in Stichometriis antiquissimis huic Epistolæ assignatus, suadet hanc accessionem ad ejus molem omnino desiderari; pariter a Clemente Alexandrino et Origene, nec nou auctore Constitutionum laudatur, ac aliae partes hujus Epistolæ. Et si in Latinis exemplaribus desiderari, idoneum sit argumentum unde consilii possit, quidquid sic

⁸⁸ Origen., cont. Cels., lib. I, § 63. ⁸⁹ Vinc. Lirin., Common., cap. 17. ⁹⁰ Hieron., lib. III contr. Pelag., § 2. ⁹¹ Psal. xv. 4. ⁹² Chrysost., hom. 4 in Epist. I ad Tim., § 2, Opp. tom. IX, pag. 569. ⁹³ Clem. Alex., Strom. lib. II, cap. 48, p. 472. ⁹⁴ Origen., Ηερὶ ἀρχῶν, lib. III, cap. 2, § 4, Opp. tom. I, p. 440, et lib. I Explan., in Epist. ad Rom., I, 24. ⁹⁵ Dodw., Dissert. I in Iren., § 51, p. 56. ⁹⁶ Felli. not. ad Barnab. Epist., cap. 18. ⁹⁷ Euseb., Hist. eccl., lib. III, cap. 25. ⁹⁸ Athan. epist. 59.

μανύπον est, genuinum non esse scriptum; periclitabitur prioris Epistolæ partis fides, quandoquidem Græce non compareat. Conclusionem quæ in Latinis exemplaribus hodiernis comparet, librariis debet libenter concesserim; siquidem ii istiusmodi epilogis libros a se conscriptos alibi passim ornarunt. Sed et iteratæ scriptio post solemnem valedictionem non desunt exempla. Sic Epist. II ad Timotheum, post doxologiam, quædam resumpto calamo subnectuntur, ut alia ejus generis præteream. » Hæc ille.

Ad reliquas levioris momenti difficultates quod attinet, illas mira sane dexteritate dissolvit Papebrochius vir doctissimus¹⁰, quem proinde consulete præstat. Eas item, ut tempori parcam, prætermitto quæ a Moynio primum excitatae, deinde a Tentzelio, Basnagio aliisque instauratae fuerunt; eo vel maxime quod Moynianas perstringens potissimum cl. Nourrius¹¹, alias quoque diluisse videatur. Cæterum, quod laudatus Papebrochius ex hujus Epistolæ capite 45 conjecterit, illam forte ab aliquo Chiliastarum post annum 97 fuisse perscriptam; ex ea quidem suspicione ipsum exemissa Menardus in primis et Cotelerius, quorum editiones videre sibi haud contigisse testatur.

CAPUT III.

Quo tempore scripta fuerit, inquiritur.

Sed tandem ad tempus inquirendum accedamus, quo Epistola ipsa exarata fuisse existimatur. Nimirum, ut optime Millius¹², paulo post annum æra vulgaris 70, sive cum jam recens fuisset eversum templum, deleataque urbs Hierosolymitana. Et id quidem ex eadem Epistola satis liquet. Sic enim ibi¹³: Πέρχας γοῦν πάλιν λέγει: « Ίδον οἱ καθελόντες τὸν ναὸν τοῦτον, αὐτὸλ αὐτὸν οἰκοδομήσουσι. FINETAI. Διὰ τὴρ τὸ πολεμεῖν αὐτοὺς, καθηρρέθη ὑπὸ τῶν ἔχθρῶν ΝΥΝ. » Et tandem rursus ait¹⁴: « Ecce qui destruxerunt templum hoc, ipsi illud ædificabunt. Idque EVENIT. Nam quia bellum gerunt, NUNC ab hostibus destructum est. » Ita enim cum Fello et Cotelerio in edito distinguendus hic locus, reclamante licet Menardo, qui τὸν rūr male jungi nominis ἔχθρων autumabat.

Haud equidem ignoro, Moynium et Tentzelium hinc potius Barnabæ abjudicandi Epistolam ausam arripere, eo scilicet nomine quod tempora minime quadrant. Barnabas enim, inquiunt, ex communis sententia Nerone imperante martyrium subiit, adeoque ante quam templum Hierosolymitanum solo æquaretur: quam quidem objectionem tanti ducentii viri critici, ut invictum argumentum appellare non dubitant. Attamen tantum abest ut istiusmodi difficultati vim aliquam iusses alii censeant ut

A maxime etiam eamdem insuper habeant. Et jure quidem. Nam quæ communis fertur sententia de Barnabæ sub Nerone martyrio, nullo idoneo teste, nulla veterum auctoritate firmatur; nullumque apud antiquos scriptores vestigium occurrit, unde quo tempore supremum diem obierit Barnabas, certo statuatur. Contra vero, cum constet ex Eusebio¹⁵ et Hieronymo¹⁶, apostolos Petrum et Paulum ultimo Neronis anno, id est anno 68, martyrii palmam fuisse adeptos: quidni ergo Barnabas post captam a Tito Hierosolymam anno 70, aliquot adhuc annos ab eorum apostolorum martyrio vixisse potuerit; et quidem in primis cum jam e medio sublato Nerone, persecutio desierit; ut proinde circa annum 72 aut 73 Epistolam scripserit?

B At enim ex Alexandri monachi elogio in S. Barnabam perspicuum est ipsum vivente adhuc Paulo apostolo ex hac vita migrasse: idque patet ex ultimis illius verbis ad Joannem Marcum, consobrini suum, quæ sic se habent¹⁷: Ἐν τῇδε τῇ ἡμέρᾳ δὲν με τελειωθῆναι εἰς τὰς χείρας τῶν ἀπειθούντων Ιουδαίων σὺ δὲ ἔξελθὼν ἔξω τῆς πόλεως κατὰ δυσμάς, εὑρήσεις τὸ σῶμά μου· καὶ τούτῳ θάφας, ἔξελθε ἀπὸ Κύπρου· καὶ πορεύου εἰς τὸν Παῦλον, καὶ τοῖς μετ' αὐτῷ, ἔως οὗ ὁ Κύριος οἰκονομήσει τὰ κατὰ σέ· μέλλεις γάρ τὸ δυναμά σου μεγαλυνθῆναι ἐν δῃ τῇ οἰκουμένῃ. *Hodie infidelium Iudeorum manibus me consummari oportet: tu vero extra civitatem, occidentem versus egredere, et corpus meum invenies: quod cum sepelieris, exi e Cypro, et ad Paulum proficiscere; et esto cum illo, quoad Dominus res tuas disposuerit: futurum est enim, ut nomen tuum per totum terrarum urbem divulgetur.* Hæc ibi. Et Barnabæ quidem hortanti morem gessisse Marcum, e Pauli Epistolis patet. Hic enim ad Colossenses scribens¹⁸, eos saluat nomine *Marci consobrini Barnabæ*; qui nempe primum in causa fuerat cur Paulus a Barnaba secesserit, ut habetur in Actis¹⁹; qui deinceps ad officium reversus, Paulo fidus comes adhæsit, eique demum post mortem Barnabæ utilem operam in ministerio apostolico præstitit, ut ad Philemonem²⁰ et ex posterioribus viuulis ad Timotheum²¹ scribens, idem testatur Apostolus. Atqui quæ Colossensis et Philémoni inscriptæ exstant Epistolæ, juxta virorum eruditorum²² sententiam, ab Apostolo exaratae feruntur anno 62; quæ autem secunda est ad Timotheum, anno 67, cum nimis jampridem e vivis excessisset Barnabas, cuius hortatu Joannes Marcus exinde Paulo zese comitem addidit. Ita ferme Tentzelius²³, qui et hanc objectionem tantum ponderis habere arbitratur, ut eidem nihil obverti posse asseveret quam Epistolam

D ¹⁰ Papebr., *Act. SS.*, Jun. tom. II, pag. 459, § 5. ¹¹ Nourr. *App. ad Bibl. PP.*, tom. I, pag. 38 seq. ¹² Mill., *Prolegom. ad N. T.*, § 144. ¹³ Barnab. *Epist. cap. 46.* ¹⁴ Isa. xl ix, 17. ¹⁵ Euseb., *Chron.*, ad an. MMLXXX. ¹⁶ Hieron., *De vir. illustr.*, cap. 4 et 5. ¹⁷ Alex. Mon., apud Bolland., *Act. SS.*, Junii, tom. II, pag. 445. ¹⁸ Coloss. IV, 10. ¹⁹ Act. xv, 37-39. ²⁰ Philem., vers. 24. ²¹ II Tim. IV, 11. ²² Pears., in *Annal. Paul.*, pag. 20, 25; Mill., in *Prolegom. ad N. T.*, §§ 80, 82, 125; Tillein., *Mem. eccl.*, tom. I, p. 292, 505. ²³ Tentz. ad Hieron., *De vir. illustr.*, edit. Fabric., cap. 6, § 5, pag. 40.

nostram; quæ quidem, subdit, cum sit ipsum xp̄i νόμον, non est argumenti loco assumenda. Id sane a viro erudito nolle dictum.

Age nunc videamus num adeo firma sit istiusmodi objectio, ut eam nedum everti, sed ne ullo quidem pacto bebetari liceat. Quod ut præstemos, advertendum primum omnium, totam Tentzelii argumentationem unius Alexandri monachi Cyprii testimonio fulciri, scriptoris nimirum obscuri nominis atque ætatis incertæ. Antiquiorem enimvero saeculo ix ipsum non fuisse constat apud eruditos⁸³: litteris namque consignasse fertur Vitam Nicophori, patriarchæ CP., qui eodem saeculo ix invenit floruisse comperitur. Ecquæ porro fides scriptori huic adhibenda, qui ei laudatorem potius quam historicum agit, et illa quæ multis retro saeculis ante ipsius ævum contigere, nobis enarrat? Neque est quod quis reponat, monachum istum sub Laudationis suæ finem tradidisse⁸⁴, pauca illa quæ de Barnabæ vita et martyrio perhibet, ab auctore Stromatum Clemente aliorumque veterum scriptis, a se collecta fuisse atque exposita. Siquidem in promptu habemus quæ de Barnaba profert Clemens Alexandrinus; quorum tamen vix ullum vestigium apud monachum Cyprium reperias. Reliqua vero quæ ille sive a Theodoro Lectore, sive a Nilo Doxopatrio, aliisque forte sequioris ævi scriptoribus desumpsit, sublestæ nimis fide laborant; perinde ac illa Barnabæ monita Joanni Marco tradita, quæ unus ipsem monachus Laudationi suæ intexit⁸⁵: adeo ut nullaq; omnino vim ad assensum extorquendum habeant, quæ a scriptoribus istiusmodi proferuntur. Graviter enim et vere dixit Baronius noster, vir maximus⁸⁶: *Quod a recentiore auctore in rebus antiquis sine alicujus vetustioris auctoritate profertur, contemnitur.* Illud quoque accedit, absona pleraque ac falsa in ejusdem monachi Laudatione occurrere; quæ sane ad ipsius fidem obtundendam elevandamque non minimum valeant: qua de re in primis consulendi laudatus Baronius⁸⁷ ac Tillemontius⁸⁸.

His vero vix dum ita enarratis, ad manus nostras pervenit viri doctrina et eruditione præstantis pereruditum sane *Commentarium in retus marmoreum S. Neapolitanæ ecclesiæ Kalendarium*, qui Alexandri monachi causam defendendam suscepit, illumque saeculo vi desinente floruisse contendit⁸⁹. Dolemus enimvero serius nobis detectum opus, quo hactenus dicta utcumque temperandi facultas data esset. At illud saltem concedit V. C. hunc monachum Cyprium, et non multum quidem Judicio valuisse, nec raro in paulo antiquioribus rebus a veritate aberrasse; quin et insulanæ narra-

tiones majorem partem scriptas, alicubi forsitan per ora traditas, secutum esse: ut propterea minus fide dignus jure nobis videatur, in iis quæ persequimur investigandis.

Itaque, ut his demum certiora solidioraque objiciamus, quæ ad sententiam nostram confirmandam proprius accedunt: primum quidem ex apostolorum Actis⁹⁰ satis liquet, Paulum inter et Barnabam dissensum, post unum alterumve mensem a coacto Hierosolymitano concilio accidisse. Anno autem Dionysiano 51 habitum fuisse concilium illud, rata est celebriorum chronologorum opinio⁹¹: adeoque hoc ipso anno, sive ut maxime sub initium insequentis 52 Barnabæ a Paulo discessio contigisse videtur. Jam vero quatuor aut quinque post annos ab eo divertio, utrumque iterum convenisse, haud obscure, meo quidem animo, e priore ad Corinthios Epistola colligitur⁹². Ibi enim Barnabæ velut socii fidissimi meminit Apostolus his verbis: *Nunquid non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi, sicut et cæteri apostoli, et fratres Domini, et Cephas?* Aut ego solus et Barnabas non habemus potestatem hoc operandi? Enimvero, aut ego maxime fallor, aut Barnabas Paulo adhærebat, dum de eo hæc scribebat Apostolus. Prior autem ad Corinthios Epistola anno 56 desinente⁹³, vel 57 invenire⁹⁴, scripta perhibetur. Unde pronum est arguere Barnabam, postquam se a Paulo sejunxerat, anno 51, jam inde post quatuor vel quinque annorum spatium, ut modo innuimus, in ejus demum societatem redisse: ut proinde nil mirum, si Joannis Marci Barnabæ consobrini meminerit Apostolus anno 62, dum ad Colossenses et ad Philemonem scriberet; ipsumque in primis recenseat anno 67, quo secundam ad Timotheum scripsit Epistolam, inter eos socios e quibus sibi assistantibus opportunum in suis vinculis solatium Romæ recipere.

Neque tantum desinente anno 56, sed etiam subsequentis 57 finem vel fortasse invenire 58, quo tempore posterior inscripta fuit Corinthiis Epistola⁹⁵, vitam adhuc egisse Barnabam, censuerunt nonnulli ecclesiastici scriptores Joanne Chrysostomo antiquiores. Ad illa enim Apostoli verba⁹⁶: *Misimus etiam cum illo fratrem, cuius laus est in Evangelio per omnes Ecclesias*, hæc adnotat Chrysostomus⁹⁷: *Kai τις αὐτός ἐστιν ὁ ἀδελφός;* Τινὲς, μὲν τὸν Λουκᾶν καὶ φασὶ διὰ τὴν ἴστοριαν ἡγεμόνην. Τινὲς δὲ τὸν Βαρνάβαν καὶ γάρ καὶ τὸ ἀγραφὸν κήρυγμα Εὐαγγέλιον καλεῖ. *Et quisnam est hic frater?* Nonnulli quidem his verbis Lucam significari putant: atque hoc dicunt propter eam historiam quam litteris mandavit. Alii vero Barnabam: etenim prædicationem quoque non scriptam,

⁸³ Fabric., *Bibl. Gr.*, tom. X, pag. 473. ⁸⁴ Alex. Mon., apud Bolland. I. c., num. 8, p. 438. ⁸⁵ Baron., prælocut. ad *Annal. eccl.*, tom. I, § 12. ⁸⁶ Id., *ibid.*, ad an. 51, § 53 et alibi. ⁸⁷ Tillem., *Mem. eccl.*, tom. I, pag. 412, 655 et seqq. ⁸⁸ Mazoch., *Comment.*, vol. II, pag. 555-557. ⁸⁹ Act. xv, 30-36. ⁹⁰ Vid. Tillem., *Mém. eccl.*, tom. I, pag. 543. ⁹¹ I Cor. ix, 5, 6. ⁹² Tillem., I. c., p. 563. ⁹³ Pears. *Annal. Paul.*, p. 15; Mill., *Prolegom. ad N. T.*, § 9. ⁹⁴ Tillem., Pears. et Mill. locis cit. ⁹⁵ II Cor. viii, 18. ⁹⁶ Chrys., loc. 8, in *Epist. II ad Cor.*, § 1, Opp. tom. X, pag. 564.

Erangelium nuncupat. Unde videoas Chrysostomo A stet Barnabam, adeoque Joannem Marcum consobrinum suum, post discessionem a Paulo quæ anno 51 contigisse merito existimatur, Apostolo iterum jam adhæsisse anno 56, quia et in vivis ad hoc egisse anno tum 58, tum 62, neque uspiam apparet, ipsum ante Hierosolymitanum excidium supremum diem obiisse: ut proinde nihil obstet quo minus post annum 70, quo πανολεθρία illa Iudaica contigit, ejus in Epistola sua meminisse auctor potuerit. Verum hac de re Mazochium V. C. adire præstat³, qui ex Actis Joanni Marco tributis copiose satis ac erudite de anno emortuali S. Barnabæ agens, ipsum anno 76 Christi fidem suo sanguine consignasse, longe verisimile censem.
B

Quid quod idem S. Joannes Chrysostomus censisse quoque vietetur, ut viro erudito notatum⁴, Barnabam superstitem adhuc fuisse, dum ad Colossenses Apostolus scriberet. In illa enim verba⁵: *Salutat vos... Marcus consobrinus Barnabæ, hæc habet S. doctor⁶:* *Kai τοῦτον ἐνεκμιλάστε τέως ἀπὸ τῆς συγγενείας· μέγας γάρ ἦν ἀνὴρ δὲ Βαρνάβας.* Περὶ οὐδὲντος ἔτοιλάς, διὸ ξειρήνης κρότου οὐδὲντος, δέξασθε αὐτόν. Τι γάρ; οὐκ ἐδέχοντο καὶ χωρὶς τούτων; ναῦτοι ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς βούλομαι, φησι· καὶ τούτῳ τὸν ἄνδρα δεῖχνυσι μέγαν. *Hinc quoque jam laudavit ex cognitione: erat enim Barnabas vir magnus.* « De quo accepistis mandata: si tenebit ad vos, suscipite illum. » Quid vero? non aliter suscepissent? Maxime. Sed cum magno, inquit, studio: et hoc magnum virum ostendit. Scriptam autem anno 62 fuisse hanc ad Colossenses Epistolam, ex virorum eruditorum sententia superiorius vidimus. Ex quibus ergo, si prioris Epistolæ Corinthiacæ verba in medium adducta probe accipiuntur; si Theodoritum, Joannem Chrysostomum eosque scriptores ecclesiasticos quos idem sanctus doctor collaudat, præ Alexandre monacho, ut par est, audiamus: concludendum profecto erit, inanem esse Tentzelli objectionem, illius tantum monachi Cyprii testimonio innixam; cum satis con-

⁴ Theodor. in Epist. II ad Cor. viii, 18, 19, Opp. tom. III, pag. 243. ⁵ Act. XIII, 3. ⁶ Tillem., I. c., p. 413. ⁷ Coloss. iv, 10. ⁸ Chrysost., hom. 11 in Epist. ad Coloss., § 2, Opp. tom. XI, pag. 406. ⁹ Mazoch., Comment. in vet. marm. Kalend., vol. II, p. 570-572. ¹⁰ Dacher., Epist. nuncup. ad prim. edit. Menardi, Paris. 1645. ¹¹ Bull. Def. fid. Nic., sect. 1, cap. 2, § 2, et sect. 2, cap. 2, § 4. ¹² Græb., Annot. ibid. pag. 21, 44. ¹³ Maran., Divin. D. N. J. C., lib. iv, cap. 2, p. 371-373. ¹⁴ Marech., Concord. des SS. Pères, tom. I, pag. 1 seq. ¹⁵ Is. Voss., De translat. LXX Init., cap. 21, pag. 69. ¹⁶ Humfr. Hod. De Bibl. text. orig.; lib. III, cap. 3, pag. 277. ¹⁷ Barn. Epist., cap. 6.

ἐμβάλλω εἰς τὰ θεμέλια Σῶν ἀληθῶν πολυτελῆ, ἀποργωνιστῶν, ἔργων. Verba tamen proxime subsequentia ex Hebræo sante repetit : *Kal δὲ ἐλαῖσει ἐκ' αὐτὸν, ξήρεται εἰς τὸν αἴραν,* Et qui speraverit in illum, vivet in æternum. Ubi LXX : *Kal δὲ ποιεύων οὐ μὴ κατασχυρθῇ, Et credens non confundetur.* Alibi autem ex Gen. ii, 2, hæc habet ⁱⁱ : *Kal συνετέλεσεν (δὲ Θεὸς) ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑδδυη, καὶ τ. λ. Et consummavit (Deus) in die septima, etc.* At LXX, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑκτῃ, in die sexta. Hinc S. Hieronymus in Traditionibus Hebraicis : *Pro die sexta, in Hebreo diem septimam habet.* Quem in locum plura observat eruditus Grabius ⁱⁱ, digna sane quæ apud ipsum legantur. Alia vero ejusmodi exempla, ex eadem Epistola repetenda.

CAPUT V.

Judicium cl. Mazochii : cuius etiam eruditæ obser-vationes in aliquot ejusdem Epistolæ loca, reliquis editoribus præterita, in medium adducuntur.

Sed ecce tibi vir doctissimus cuius paulo ante meminimus, dum Barnabæ gesta fusa persequitur miraque ingenii dexteritate illustrat, aliquot etiam ejus Epistolæ loca egregie pro more suo edidisset : ut proinde operæ pretium me facturum existemem, si luculentas illius observationes hoc loci describam. Sic autem se habent ⁱⁱ : « Ex quo primum tempore ab Hugone Menardo publicam lucem asperxit Epistola quæ sub Barnabæ apostoli nomine a Clemente Alexandrino, Origene et aliis laudata fuit ; tot jam virorum eruditissimorum animadversionibus patuit, ut supervacaneum sit quidquam in eam novi aggredi. Tamen obiter illam percurrenti inciderunt mihi quædam aliis præterita, quæ hic breviter aspergerem.

« Caput 6 sic incipit : *"Οὐε οὐρ ἐπολησεν ἐρτο-σήν, etc. Cum autem fecit PRÆCEPTUM (Christus), quid dicit? Quis est qui judicetur tecum?" et quæ porro ex Isaiae l, 8, 9, recitat. Hic observatu non indignum est, ἐντολήν, præceptum, absolute et per excellentiam vocari Patris iussionem de Incarnatione et toto humanæ reparationis negotio, quod ἐντολὰς τοῦ Πατρός, præcepta Patris, vocal ipse Christus, Joan. xv, 10. Ac fortassis alluditur a Barnaba ad illud psalmi xxxix, 8, 9 : Tunc dixi : Ecce venio..... ut faciam voluntatem tuam : quam voluntatem mox LEGEM vocat : Deus meus, volui, et legem tuam in medio cordis mei. Omnino hac præceptione divina plenæ sunt utriusque foederis paginæ : hoc tantum hic novum, quod ea hic absolute PRÆCEP-TUM nuncupetur. At vetus interpres Dei præceptum reddidit, ut insolens loquendi genus clarius efficeret.*

« Paulo post, recitato Mosis testimonio de adipiscenda terra fluente lacte et melle, statim hæc

A subdit : *Quid dicat τῇ Γνώσει (Cognitio, sive Scientia) discite : Sperate in eum, qui in carne manifestandus est vobis, Jesum. Γνώσεως, scientie, nomine ævo apostolico intellectas suis arcanae et allegoricas veteris foederis significaciones, nemo ignorat. Ea est Clavis scientie, in qua sibi legis peritos placuisse Christus notavit ⁱⁱ.* At hoc amplius hic animadvertis, Γνώσιν, scientiam, quasi librum citari, et ex eo verba illa proferri : *Sperate, etc.* Quod quidem ex Clemente Alexandrino ⁱⁱ multo est evidenter, ubi hæc verba ex Barnabæ sic recitantur, ut φησίν, quod hic deest, suppletur : *Quid dicat Cognitio, discite : Ἐλπίσατε, φησίν, ἐπὶ τὸν, etc. Sperate, inquit, in eum, etc., ut supra.* Ubi animadvertis, illud φησίν afferri ex ore Barnabæ, utique ex *Cognitionis* sive *Scientie* libro citantis. Plures olim suis hujusmodi *Scientie* libros circumlatos, ab Judæis allegorica sectantibus conscriptos, non est dubium. Ad eos ergo Barnabas plerumque ablegat lectores, ubi ad allegorias digreditur. Scimus hodienum in *Targumim* loca complura ad Messiam referri : quod ex eadem Γνώσει manavit. Notandum est autem in *ascripto* loco, etsi omnia verbis totidem ex Γνώσεi recitentur, illud tamen Ἰησοῦν, *Jesum*, quod ad finem auditur, ex Barnabæ manu profectum, non ab auctore Γνώσεως. Quem quidem Judæum suis necessesse est, alioqui a Barnaba Judæos convicturo minime citandum. Judæus autem Messiam norat, *Jesum* non norat.

« Statim ibidem sequitur : *Homo enim, γῆ τὸν πάτρονα, terra est patiens.* Apparet hic Barnabam, aut quisquis est auctor, philosophis aures admovisse. Nam illud πάτρονα, patiens, ad philosophorum τεχνικὴν γλῶτταν est referendum, qua materiam pati dicebant. Homo, inquit, est ex terra, non quidem agente, sed paciente. Cujus statim rationem reddit his verbis : *Ἄπο προσώπου γὰρ τῆς γῆς η̄ πλάσις τοῦ Ἀδάμ ἐγένετο. Αὐτενὶς τερραις fictio (seu formatio) Αδας exsistit.* Ul̄e pulcherrima Hellenistarum locutio occurrit. Hebraicum enim Ιωνᾶς Mippene (quod Judæi Hellenistæ perpetuo, ἀπὸ προσώπου, h. e. a facie reddunt) quamlibet causam, etiam materialem, uti philosophi locuntur, designat. Ergo tantumdem est, a facie terræ, ac si dixisset, ex terra formatum esse Adam. Et hæc etiam ibidem totidem verbis Clemens refert.

« Cap. 7 ⁱⁱ, sicuti etiam in sequentibus capitibus, pluries illud Προσέχετε, Attendite, intercalatur : quod peculiare est ἀλληγορούντων, ad attentionem acuendam.

« Cap. 9 ⁱⁱ : *'Αλλὰ καὶ πᾶς Σύρος καὶ Ἄραγγες καὶ πάντες οἱ λεπεῖς τῶν εἰδώλων, etc. : Verum et omnis Syrus et Arabs et omnes idolorum sacerdotes*

ⁱⁱ Barn., Epist. cap. 45. ⁱⁱ Grab., Epist. ad J. Mill. de lib. Judic. genuin. LXX Intt. vers., pag. 67. ⁱⁱ Mazoch., ubi supra. ⁱⁱ Luc. xi, 52. ⁱⁱ Clement. Alexandr., Strom. lib. v, cap. 10, p. 685 cdil. Oxon. 1715. ⁱⁱ Barn. Epist. cap. 7. ⁱⁱ Ibid.

circumciduntar Quæ merito difficultatem crearunt. Verum hæc non sunt ad severiore trutinam exigenda, sed παχύτερως, *crassiuscule*, accipienda hunc ferme in modum : Quivis Syrus, quivis Arabs, quivis simulacrorum sacerdos circumcisio nem admittit ; aut : Ne Syri quidem et Arabes, et profani sacerdotes a circumcisione abhorrent. Nam quia inter Syros et Arabes, interque profanos sacerdotes essent, qui illo se modo mundiores præstarent, licuit Barnabæ apostolo dicere, circumcisionem promisebat ab illis usurpari. Quis non in talibus similia loquitur ? Cæterum Arabum plurimos fuisse verpos, sicuti et sacerdotes Ægyptios, non est dubium. Ac ne de Syris quidem est dubitandum, si quidem verum sit quod antiqui crediderunt, Phœnices περιτομὴν admisisse. Origenes *ad Rom. n. 25*, inter cæteros circumcisionis cultores etiam Phœnices numeravit his verbis : *Si replicetis historias vestras, inventielis non solum Ægyptiorum sacerdotes, sed et Arabes et Ægyptios et Phœnices aliosque, quorum studia gratia hujusmodi superstitionis nobilis vigent.*

¶ Cap. 16¹⁰ : *Adhuc et de templo dicam vobis, quomodo errantes miseri, ἐπὶ τὴν ὁδὸν ἡλπίσαν, in viam speraverunt, et non in Deum ipsum qui fecit eos, quasi domus Dei esset. Hic non est dubium quin ὁδός, viæ, nomine templum veniat : nam et in templo totam Judæorum fiduciam fuisse repositam, notat illa celebris concilatio, Templum Domini, templum Domini, et quod initio noster de templo proposuit dicere, et quod mox subdit, Quasi (via scilicet illa) domus Dei esset. Vidit hoc et vetus interpres, qui pro ὁδῷ, viam, posuit *αεδὲν*; sic enim reddidit : In αεδὲν spem habuerunt. Cotelarius quidem ad quædam Seniorum loca allusum suspicatur, in quibus ὁδός similiter pro templo sumi posse videtur. Verum et hic Barnabas, et ibi LXX οὐδόν, limen, scripsisse videntur, consueto schemate utens, quo pars pro toto sumitur, et quo hodieque utimur, ubi *Limina apostolorum* invisere dicimus. Legendum est igitur ἐπὶ τὸν οὐδόν... 'in limine, h. e. templo spem collocantes. Cæterum si Barnabas riam, τὴν ὁδόν, uti nunc legitur, scribere voluisse, ad finem οὐδον posuisse, non δύτα, quod non nisi cum οὐδόν convenit : ὅτι, inquit, δύτα οὐδον Θεοῦ. Item, uti dixi, judicium erit de locis LXViralibus III Reg. VIII, 44-48, in quibus nunc χρονεύξοται... ὁδόν legitur, cum legendum sit οὐδόν. Adorabunt limen, etc. Sicuti etiam II Paral. VI, 34-38. Non inaudita est apud veteres *liminis adoratio*. Scitum est etiam antiquos o pro integrâ diphthongâ ου primitus scripsisse (ut in nummis Συρακοσίων pro Συρακοσίων, et sexcenta ejusdem modi), quod postmodum, descriptoribus fraudi fuisse, non est dubitandum. Dixerit aliquis in modo laudatis Seniorum locis ὁδόν esse retinendum, quia ei He-*

A braice respondet DERECH, via; cum contra οὐδόν respondeat hebraico SAPH, quod est limen. Verum sciendum est hebraicum DERECH, cum a calcando veniat, non tantum viam significare, sed et pavimentum, et in recitatis locis etiam limen, quod statim ab ingredientibus calcatur. Deinde cum Jer. XXXV, 4, γνῶσσον τὴν ὁδόν, custodientis viam, pro τὸν οὐδόν, custodientis limen (nam Heb. est SAPH) meo judicio positum inveniatur; non video quin eadem mutatio locis supra depromptis potuerit accidere. Postremo ne tricemur diutius, si grammaticos audimus, ὁδός, via, et οὐδόν, limen. unum idemque nomen sunt. Nam et Homero οὐδόν pro ὁδός, via, usurpat : et contra Suidas testatur vocem ὁδός, si tenuetur prima syllaba, significare οὐδόν, i. e. limen, allato Sophoclis loco. Paria in Eustathio reperies, et in Sophoclis scholiaste ad celebrem ejus locum a Suida et Eustathio laudatum. De quibus vide H. Stephanum¹¹. Nec te turbet quod hæc antiqua et poetarum peculiaria videantur: nam in LXX et Judæis Hellenistis plurima occurruunt, partim antiquata, partim Alexandrinæ aut aliarum ignotarum dialectorum peculiaria. » Hancenus V. C.

CAPUT VI.

De variis ejusdem Epistolæ editionibus ac versionibus; in primis vero de vetere Latina, ubi et paucula de cura nostra.

Jam vero ne officio nostro penitus deesse videamus, ad varias et quidem potiores Epistolæ hujus editiones ac versiones recensendas accedamus. Illam itaque primus prelo subjicerat Oxonii anno 1643 Jacobus Usserius, « Verum, inquit Fellus¹², ejus urbis parte magna gravi incendio correpta, typographum cum tota supellectile, schedis impressis et exemplari ipso, conflagravit. »

Quo autem ferme tempore Oxonii suam parabat editionem Usserius, de ipsa Epistola Parisiis evulganda cogitabat Hugo Menardus, monachus Benedictinus e congregatione S. Mauri. Jamque typis præsto erat opus, eruditis adnotationibus illustratum; sed anno 1644 ineunte, morte prærepto viro docto, illius edendi curam in se recepit ejus syncellita Lucas Dacherius, qui et auctum prefatione sua, in sequente anno 1645 in lucem emisit. Ut autem primæ hujus editionis ratio lectori utcumque comperta sit, ipsius cl. editoris verba hic describere juverit. Sic igitur ille : « In Philastrii episcopi Brixiensis volumen manu scriptum e Corbeiensi monasterio, cum incidisset aliquando R. P. dominus Hugo Menardus, ibidem proxime post Epistolam Tertulliani *De cibis Judaicis*, Barnabæ nomine insignitam Epistolam una cum Jacobi apostoli Epistola deprehendit : moxque in animum induxit, eam ut ex pulvere et squalore excuteret, appositeque notis dilucidaret. At quia ex primoribus Ecclesiæ Patribus,

¹⁰ Barn. Epist., c. 7. ¹¹ H. Steph., Thes., tom. II, col. 1183. ¹² Fell., præfat. ad Epist. Barnab.

Clemente Alexandrino, Origene, Tertulliano, Gregorio Nazianzeno, Hieronymo aliquis non paucis, hac in Epistola Barnabam, seu quemvis alium, Graece fuisse locutum haud dubie didicerat, hæsit non parum implicatus : nec ejusmodi monumentum, sic imperfectum ac nœvis scatens, ut illa qua codex exscriptus est ætas ferebat, in publicum ausus est inferre. Verum suppetias tandem attulit doctissimus Sirmondus, Societatis Jesu presbyter : is quippe de apographo Graeco, quod Romæ inter mss. et schendas R. P. Turriani eruditione ac rerum multarum scientia clarissimi repererat, libentissime accommodavit Menardo. Unde autem excrisperit apographum Turrianus, res est nobis prorsus ignota. At vero veluti genuinam nomine Barnabæ Epistolam, ab antiquis scriptoribus laudatam atque usurpatam, Versio ipsa Latina, sine dubio ante annum nongentesimum scripta persuadet ; cum ferme continuo textui Graeco respondeat in omnibus..... Mutulum est Græcum, mutila versio Latina. Græcum quidem lacunis et hiaticis initio tantum Epistolæ deformatur..... Versio autem caret parte postrema, cui accessionem nova interpretatione ex Graeco Romano attulit Menardus..... Codicem unicum habuit, cum Græcum tum Latinum, neque sanum ubique satis; ut proinde nunc cura, nunc conjectura illi fuerit adhibenda : quod tamen sic parce et prudenter fecit, ut in linea non facile litteram mutaret, sed ad marginem adnotaret. » Huc usque Dacherius.

Postero anno 1646 Amstelodami typis denuo excudendam curavit eamdem Epistolam Isaacus Vossius ad calcem Epistolarum S. Ignatii M., notis brevibus sed cruditis illustratam : cuius exemplar a Salmasio primo acceptum contulit cum tribus mss. codicibus, ex bibliothecis Medicea Florentina, Vaticana et Theatinorum Romæ degentium repetitis. Quibus subsidiis adjutus vetustissimum hoc monumentum multo castigatus evulgavit : « cum enim Menardi editio, ut ipse net ait, ex uno promanarit codice, fieri aliter non potuit quin inemendatissima prodiret. »

Elapsis vero viginti sex annis a prima Vossii editione, hanc Barnabæ Epistolam rursum in vulgus emisit Parisiis 1672 cum vetere Latina versione, nova insuper interpretatione, notisque luculentis adornatam Joannes Baptista Cotelerius, eamque præclaræ suæ Patrum apostolicorum editioni inseruit. Quam quidem editionem sub finem ejusdem saeculi, anno 1698, Antwerpiae seu potius Amstelodami typis consignavit cum notis variorum Joannes Clericus, iterumque saeculi currentis anno 1724 nounullis Joannis Davisii suisque animadversionibus auctam. Denique, ut Felli, Moynii aliorumque prætereamus editiones, eamdem Epistolam prelo commisit Richardus Russel anno 1746, in sua

A Patrum apostolicorum collectione Londinensi.

Inter versiones autem hujus Epistolæ principem locum sibi vindicat vetus Latina : de qua præter ea quæ sparsim hinc inde attigimus, sic censem cl. Cotelerius²¹ : « Vetus interpretatio barbariem ubique, ubique negligentiam ostendit ; estque imperfecta et mutila, tum passim, tum præcipue ad finem, ubi posteriora capita resecantur ; forte quia minus docta videbantur interpreti, atque ad mores magis pertinentia : igitur omissis iis, colophonem per doxologiam imponit. Suum tamen illi versioni pretium : cui debemus priora capita, cum non paucis emendationibus Græci contextus ; ut nihil dicam de antiquitate illius ac simplicitate. » Auctorem autem hujus versionis fuisse S. Philastrium Brixiensem episcopum conjectit Papebrochius²², eumque secutus Fabricius²³. At immerito sane. Neque enim Menardus, primus veteris illius interpretationis detecto, neque Vossius, neque Cotelerius, neque alii qui deinceps hanc Epistolam vulgarunt, id unquam litteris tradidere. Error autem duumvirum illorum e verbis Dacherii modo relatis fortasse ortus; quibus docemur « Menardum in Philastrii episcopi Brixensis volumen ms. e Corbeensi monasterio incidisse » in quo una cum aliis veterum opusculis, vetustam quoque Baruabe Epistolæ interpretationem deprehendit, quam ex eodem codice descriptis in lucem emissurus. Pluribus egit hac de re Galeardus V. C. in præfatione ad luculentam veterum Patrum Brixianæ Ecclesiæ collectionem; quein, si vacat, lector audeat²⁴.

Recentioribus vero versionibus præstat Anglica Guilielmi Wakii cum Epistolis Clementis, Ignati et Polycarpi, nec non Hermæ Pastore, Londini edita ann. 1693 et 1710. De hac autem versione loquens Joannes Clericus in epistola nuncupatoria posterioris Patrum apostolicorum editionis Coteleriana, ad eumdem Wakium iam archiepiscopum Cantuariensem, hæc habet : « Fuit et alia ratio, eaque majoris ponderis, propter quam existimavi tibi hanc Patrum apostolicorum editionem non displicituran. Nemo nimirum erat, qui minus dignaretur ejusmodi scriptores; quorum plerosque, et eos quidem genitos, S. Barnabam, S. Ignatium, S. Clementem et S. Polycarpum, ad quos accessere Pastor Hermæ et Ignatii Martyrium, in Anglicum sermonem summa fide atque elegantia, quoad res ferebat, convertisti, et proœmiis pereruditis ac judicio summo conserti ornasti. » Ita Clericus. Quæ quidem in primis hic describere placuit, ut constet ipsum mutasse sententiam : siquidem antea in sua Historia ecclesiastica²⁵ sinistrum tulerat de S. Barnabæ Epistola judicium, quam hoc loci deum genuinam appellat.

Reliquum est ut paucis edisseramus qua ratione

²¹ Cotel. Judic. de Epist. S. Barn., sub fin. ²² Papebr. Act. SS. Jun., tom. II, p. 457-460. ²³ Fabric., Bibl. Gr., tom. X, pag. 3, et præfat. ad S. Philastr. p. xx-xxvi. ²⁴ Cler., Hist. eccl., ad ann. 71, § 2, pag. 474.

²⁵ Galeard., præfat. ad collect. vet. PP. Brix. eccl.,

ad novam parandam editionem accesserimus. Nimirum commemoratis hactenus virorum doctorum lucubrationibus instructi, ad Barnabæ textum quod atinet et veterem ejus interpretem exprimendum, editionem Cotelerianam omnium emendatissimam selegimus. Quo autem facilius comparatio institueretur, Græca inter utramque versionem media stitimus, veterisque hiatus juxta nuperum exemplar Londinense Russelianum distinximus: quo quidem ordine alia insuper nonnulla vetustissimorum Patrum opuscula mox subsecutura digessimus. Cll.

(P. Gottfridus LUMPER, *Historia... de vita, scriptis et doctrina SS. Patrum*. Augustæ Vindelic., 1783, in-8°, t. I, p. 149.)

CAPUT PRIMUM.

DE EPISTOLA S. BARNABÆ APOSTOLO TRIBUTA.

(In hoc capite, post allata veterum recentiorumque pro hujus Epistolæ authentia vel contra ejus genuinitatem argumenta, quæ jam satis superque exposita sunt, auctor sic concludit: « *Mea opinione, in re hac adeo incerta nihil certius est quam auctorem Epistolæ hujus omnino incertum esse.* »)

CAPUT II.

DOCTRINA AUCTORIS HUJUS EPISTOLEÆ.

ART. I.—*Observationes dogmaticæ.*

§ I. *De sacra Scriptura.*—Evangelia sanctorum Matthei atque Lucæ apostolicæ originis esse, neque primum post apostolorum obitum a Christianis varias in sectas abeuntibus (quemadmodum Freretus hariolatur atque singit) conficta, ut Christo, ac

A editorum qui nobis prævere adnotationes prolixiores contraximus, earumque in primis delectum fecimus quæ textum Græcum aut veterem interpretem emendarent illustrantve, pauculis etiam intextis, sive nostris sive aliunde petitis. Quæ aliorum sunt, nomine cuiusque subjecto dignoscuntur: quæ autem Anonym. nota signantur, ea sunt quæ ex ora Menardinæ editionis manu ignota desumpta, Clericus in suam transtulit editionem: nostris vere nullibi signum ullum appinximus; quod semel monuisse sufficiat.

VII.

B institutæ ab eo religioni famam quamdam existimationemque conciliarent, invicte hac ex Epistola comprobatur: profert enim ex utroque Evangelio et Matthei (2) et Lucæ aliqua loca (3). Epistolam etiam D. Pauli ad Romanos (4) secundæque ad Timotheum, (5) atque etiam primæ Petri (6) sententias ac phrases est imitatus pseudo-Barnabas. Forsitan etiam ex Apocalypsi protulit ea, quæ habet capite 21, dum ait: *Prope siquidem est dies, in qua omnia cum malo peribunt. Prope est Dominus, et merces ejus* (7). Videtur insuper pseudo-Barnabas senuel usurpasse sententiam Ecclesiastici, dum nimirum adhortatur hominem Christianum ad colendam castitatem, ita scribens: *Quantum potes, et supra quam potes, coles castitatem* (8). Plura non afferri

(2) « *Quia non venit vocare justos, sed peccatores ad poenitentiam.* » *Oti οὐκ ἤθει καλέσαι δικαιούς, διὸ δημαρτυροῦντο εἰς μετάνοιαν.* Barnab., cap. 5, collat. cum Matth. xx, 16. Idem, cap. 6: « *Attendamus ergo, ne forte, sicut scriptum est, multi votati, pauci electi inveniamur.* » Collat. cum Matth. c. xxxii, v. 14.

(3) « *Omni petenti te tribue.* » Barnab., cap. 19: *Πλὴν αὐτοῦ σε δίδου.* Collat. cum Luc. cap. vi, v. 30, et Matth. cap. v, v. 42.

(4) « *Sed videamus utrum hic populus hæres sit, an vero primus; et utrum testamentum ad nos, an ad illos pertineat. Audite nunc quid Scriptura dicat de populo: Orabat Isaacus Rebecca uxoris suæ causa, quod esset steriles: et illa concepit. Postea vero Rebecca egressa est ad interrogandum Dominum, et dixit Dominus ad illam: Duce gentes in utero tuo sunt, ac duo populi in ventre tuo: atque unus populus alterum superabit; et major serviet minori.*

Debetis intelligere, quis sit Isaacus, quæ Rebecca; et de quibusnam declaraverit, quod hic vel ille populus major futurus sit. » *Ἄλλ' Ιωάννην, εἰ οὗτος δὲ λαὸς κληρονόμος, ή δὲ πρῶτος, καὶ εἰ διαθῆκη εἰς ήμᾶς ή εἰς ἔκεινος.* *Ακούσατε νῦν τερπ. τοῦ λαοῦ, τι λέγει ἡ Γραφή.* *Εδέλτο δὲ Isaacus τερπ. Ρεβέκκας τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, διτι στείρα ἦν, καὶ συνέλαβεν. Εἶτα καὶ ἐξῆλθε Ρεβέκκα πυθεύσαται περὶ Κυρίου, καὶ εἶπε Κύριος πρὸς αὐτήν: Δύο διθρη ἐτῇ γαστρὶ σου, καὶ δύο λαοὶ ἐτῇ κοιλᾳ σου, καὶ λαὸς λαοῦ ὑπερέξει, καὶ δὲ μείζων δυνατόν σου, τῷ ἐλάσσονι. Αἰσθάνεσθαι δρεῖτε, τις δὲ Ισαὰκ, τις δὲ Ρεβέκκα καὶ ἐπὶ τίνων δέδειχεν, ἵτι μείζων*

δ λαὸς οὗτος, ή ἔκεινος. Barnab., cap. 13, coll. Rom. ix, 10-12, et Gen. xxv, 23. — Idem, 12: « *Oti ἐν αὐτῷ τὰ πάντα, καὶ εἰς αὐτὸν.* » Coll. Rom. xi, 36.

(5) Idem c. 5: « *Ille autem, ut vacuam ficeret mortem, et de mortuis resurrectionem ostenderet, quia in carne oportebat eum apparere, ut promissum parentibus redderet.* » Collat. II Tim. i, 10 et Rom. xv, 10.

(6) « *Quatenus est in nobis, meditemur timorem Dei, et eis præcepta servare contendamus, ut in illius justificationibus lætemur.* » *Ἐφ' δον ἐστιν ἄφ' ἡμῖν, μελετῶμεν τὸν φόδον τοῦ Θεοῦ, καὶ φυλάσσειν ἀγωνιζόμεθα τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ἵνα ἐν τοῖς δικαιώμασιν αὐτοῦ εὐφρανθῶμεν.* Barnab. Ep., cap. 4, collatum cum prima D. Petri Epistola cap. 1, v. 17. — Idem Barnabas: « *Dominus noui accepta persona judicat mundum. Unusquisque secundum quæ facit, accipiet.* » Idem, c. 4, collat. I Petri 1, 17, et I Cor. iii, 8.

(7) « *Ἔγγις γάρ ἡμέρα, ἐν ᾧ συναπολεῖται πάντα τῷ πονηρῷ.* » *Ἔγγις δὲ Κύριος, καὶ δὲ μισθὸς αὐτοῦ.* Barnabas in Epist. c. 21, collatum cum Apocalypsi, cap. xxii, v. 12.

(8) « *Οσον δύνασαι, ὑπὲρ τὴν ψυχὴν σου ἀγνεύσεις. Quantum potes, et pro anima tua coles castitatem.* » *Cuius loco legendum esse censem Cotelerius ὑπὲρ τῆς ψυχῆς σου ἀγνεύσεις (sic), hoc est, pro tua anima decertabis: quo respiciatur sententia Ecclesiastici cap. iv, v. 33. *Pro justitia agoniza pro anima tua, et usque ad mortem certa pro justitia, et Deus exprimabit pro te inimicos tuos.**

ab auctore Epistolæ, quæ D. Barnabæ apostolo vulgo tribuitur, non est, quod mireris, in tam brevi epistola.

Cæterum quamvis auctor hujus Epistolæ, Judicibus Vossio atque Hodio (9), ex Græca septuagintavirali versione S. Scripturæ loca describere consueverit, plerumque tamen Hebraicam veritatem secutus fuit. Cujus quidem rei quædam exempla in medium proferre juvat. Ex LXX Interpretum versione Isaiae c. xxviii, v. 16, hæc recitat auctor (10): *Ecce immittit in fundamenta Sionis lapidem pretiosum, electum, angularem, honorabilem: Ἰδού ἐμβάλλω εἰς τὰ θεμέλια Σιών λίθον πολυτελῆ, ἐκλεκτὸν, ἀχρογνωταῖον, Ἐντιμόν.* Verba tamen proxime subsequentia ex Hebreo sante repetit (11): *Kαὶ δὲ ἐπίσταις ἐπ' αὐτὸν ζήσεται εἰς τὸν αἰώνα. Εἰ qui speraret in illo, vivet in aeternum, ubi LXX: Καὶ δι ποτέσσων μὴ κατασχυνθῇ: Et credens non confundetur. — Alibi autem ex Genes. ii, 2, hæc habet: Καὶ συνετέλεσεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑξδημῇ, κ. τ. λ. Et consummavit (Deus) in die septima, etc.:* at LXX: *ἐν ἡμέρᾳ τῇ ἔκτῃ, in die sexta.* Hinc S. Hieronymus in Traditionibus Hebraicis: *Pro sexta die, in Hebreo diem septimam habet.* Quem in locum plura observavit eruditus Græbius (12) digna sane, quæ apud ipsum legantur. Alia vero ejusmodi exempla ex Epistola repetenda.

§ II. *De Filii Dei præexistentia, consubstantiaitate, etc.* — Filium a Deo Patre genitum suisce ante jacta mundi fundamenta, perque ipsum condita suisce hæc universa auctor Epistolæ, quæ Barnabæ inscribitur, non longe ab initio Epistolæ, juxta veterem translationem Latinam (nam Græca ibi desiderantur) profitetur de Servatore nostro sic loquens: « *Et ad hoc Dominus sustinuit pati pro anima nostra, cum sit orbis terrarum Dominus; cui dixit Deus ante constitutionem sæculi: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* (13). » Et paulo post, solem dicit « *opus manuum Filii Dei.* » Locus illustris est in eodem capite (14): « *Tunc ostendit se esse Filium Dei. Nisi enim venisset in carne, quomodo homines ipsum*

(9) Joan. Vossius *De translat.* LXX intt., cap. 21, pag. 69. Humfredus Hodius, *De Bibl. textu orig.*, lib. III, cap. 3, pag. 277.

(10) Barnab. Epist., cap. 6.

(11) Ibid., cap. 15.

(12) Græbius, Epist. ad Millium *De lib. Jud. genun.* LXX interpretum versionis, pag. 67.

(13) Epistol. Barnab., capite 5. Luce meridiana clarus pateat ex laudatis verbis auctoris fides quoad divinitatem Verbi; frustraque conatus est Lucas Mellierius seu potius Samuel Crellius vim argumenti eludere: veteres siquidem omnes fere in eodem sensu intellexerunt illa Geneseos verba, iisque usi fuerunt ad comprobandum hoc dogma. Cæterum Crellium egregie ac strenue refutavit Græbius.

(14) Τότε ἐφανέρωσεν ἐαυτὸν Γίδην Θεοῦ εἶναι. Εἰ γάρ μη ἦλθεν ἐν σαρκὶ, πῶς ἂν ἐσώθημεν ἀνθρώποι, βλέποντες αὐτὸν; διτι τὸν μέλλοντα μη εἶναι.

Avidentes salvi esse possent, cum videntes solem, qui aliquando esse desierit, et opus est manuum ejus, non possint radios ejus diutius intueri? Denique capite 12, hæc de Servatore nostro habet: « *Ἐχεις καὶ ἐν τούτῳ τὴν δόξαν τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι ἐγ αὐτῷ πάντα, καὶ εἰς αὐτὸν.* » Habet etiam in hoc gloriam Jesu: quod in ipso sint omnia, et in ipsum. » Pro explicatione hujus textus de creatione ac conservatione omnium rerum per et in ipsum multum valent parallela prorsus S. Pauli verba ad Colossenses (15): « *Οτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, κ. τ. λ.;* et mox: *Τὰ πάντα δὲ αὐτῷ καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτίσται, αἱ τοιαὶ τὰ πάντα τὰ αὐτῷ συνέστηκα.*

B Veram Filii divinitatem non minus egregie declarat hic auctor sua in Epistola. Nam ibi Filium Dni appellat orbistarum Dominum, idque antecedenter (ut loquuntur scholæ) ad oeconomicam illam, quam nostræ salutis causa suscipere dignatus est.

Ait etiam gloriam Jesu tantam esse, ut per ipsum et propter ipsum sint omnia (16); hoc est, ab ipso ut causa efficiente, omnia sunt, et ad ipsum, tanquam finem omnia referantur: quæ certe de creatura sine blasphemia dici non possunt. Quibus ad das illustrem locum in ejusdem Epistola (17) ubi docet Dominum, qui omnia præsciverit, ideo dixisse se populo suo cor lapideum ablaturum, ipsique cor novum et carneum inditurum, διτι ἐμελλεν τὸ σαρκὶ φανερούσθαι, καὶ ἐν ἡμίν κατοικεῖν. Ναὸς γάρ ἄγιος, ἀδελφοὶ μου, τῷ Κυρίῳ, τὸ κατοικητήριον τὸν τῆς καρδίας. Id est, « *quoniam ipse in carne appariturus esset, et in nobis habitaturus. Templum enim sanctum est Domino, fratres mei, cordis nostri domicilium.* » Ubi de Domino, qui in carne sive natura humana se manifestavit, hoc est de Filio Dei, diserte loquiatur, eumque « *Dominum in cordibus sanctorum,* » tanquam in « *templis Deo consecratis, habitare docet.* » Quæ verba tam clare exprimunt divinam Filii majestatem atque omnipræsentiam, ut nostra explicatione non indigant. Notatu quoque digna sunt verba Barnabæ

D ἥλιον, ἔργον γειτοῦντος ἀντοῦ ὑπάρχοντα, βλέποντας, εἰς τούχουσαν εἰς ἀκτίνας αὐτοῦ ἀντοφθαλμῆσαι. Epist. Barn., cap. 5. Fierine potest, ut quis validiora afferat verba, pro divinitate atque præexistentia Filii Dei, Jesu Christi? et simul nobilem hanc ac sublimem Salvatoris ideam, cum notione humanae nostræ naturæ uniat? Cæterum opinor auctorem hunc respxisse hic ad aliquem Scripturæ locum, ubi Spiritus sanctus nos docet, in terris neminem videre posse Deum, quin post hanc visionem illico moriatur. Hoc posito, ex adductis hujus scriptoris verbis ita comprobata remanet orthodoxa ejus circa hoc dogma fides, ut de illa dubitare amplius nemini liceat.

(15) Epist. ad Coloss., cap. 1, vers. 16, 17.

(16) Cap. 42.

(17) Cap. 5 Epist. S. Barnab.

capite 12 : « Ecce iterum Jesus non filius Navae A (Græce melius, οὐδὲ ἀνθρώπου), sed Filius Dei, antequam in carne manifestaretur (18) ; » pergit vero Barnabas, loc cit. « Quoniam ergo dicturi erant Christum esse filium Davidis, reformatans et intelligens errorem sceleratorum, iterum dicit David : « Dixit Dominus Domino meo, » etc. Quo Davidis dicto jam ipse Salvator divinitatem personæ suæ Iudeis insinuaverat, Matthæi xxii, 41. Jesum Christum verum Deum esse et Filium Dei, alio argumento præterea demonstrat, dum ait (19) : Quando autem apostolos suos, qui prædicaturi erant illius Evangelium, elegit, homines omni peccato iniquiores, ut ostenderet quod non venit vocare justos, sed peccatores ad poenitentiam, tunc palam fecit se esse Filium Dei (20) :

Alia etiam in loco sequentia scribit (21) : « Quid iterum dicit Moyses Jesu filio Navae (Josue) cum illi prophetiae gratia prædicto, id nominis imponeret, ideo solum, ut omnis populus intelligeret, Patrem de Filio suo Jesu cuncta manifestasse filio Navae ? imposito igitur eo nomine quando misit eum in exploratorem terræ, dixit : Accipe librum in manus tuas, et scribe quæ dicit Dominus, quoniam in novissimis diebus Filius Dei Jesus excedet a radicibus omnem domum Amaleci.

(18) Græce, ἐν ταρχῇ φανερωθεῖς, quæ cum plane consona sint Pauli verbis I Tim. iii, 16, Θεὸς ἡταν υἱός τὸν ταρχή, ad hæc Barnabam respexisse, vero haud est absimile.

(19) Epist. Barnabæ capite 5.

(20) Offendit hic locus plurimos criticos, isque reprehensione maxima dignus ab iis censetur. Quis enim credit, inquit, apostolos hominum iniquissimos et super omne peccatum peccatores a viro apostolico fuisse vocatos ? Simplices quidem, rudes, imperitos, atque homines interdum malos fuisse illos, in saeris Litteris legimus ; at peccatores omnium maximos eos existisse non legimus. Annon hæc opinio in ipsius Salvatoris nostri detrimentum ac contumeliam redundat ? Si enim Christus Jesus hujusmodi viros ad prædicandum suum Evangelium mittere voluisset, hæc electio scandalum præbueret Hebreis præoccupatis jam et incitatis contra Salvatorem, eisque occasione dedisset, detrahendi de ejus fama ac doctrina, proinde et improvide in tali electione egisset, quod cogitare de summa sapientia blasphemum est. Verum his ratiunculis ex virorum aliorum doctissimorum sententia primum reponimus, nihil in Scripturis occurrente, quod huic Barnabæ dicto repugnet. Deinde vero quid obstat, quin ejus verba sic accipiatur, ut nihil aliud sovent, quam apostolos, antequam vocarentur, plura et gravia quidem peccasse ? Id sane de Matthæo publicano constat : id quoque de apostolo Paulo ; qui, ut ipsem de se scribit I Tim. cap. 1, vers. 13 et 15, primus blasphemus fuit, et persecutor, et contumeliosus, quique seipsum appellat peccatorem primum, sic inquiens : Christus Jesus venit in mundum salvare peccatores, quorum ego primus sum. Quo forte in primis respexit auctor, dum apostolos, priusquam eligerentur, homines vocat omni peccato iniquiores : neque enim quidquam nos cogit, ut de omnibus et singulis apostolis id ab eo dictum intelligamus. Quid quod duos luculentissimos bujus ab auctore nostro prolatæ sententiaz patronos, Origenem et Hieronymum in promptu habemus. Ille

Porro Jesum Christum non solum verum Deum esse, sed et verum hominem fuisse aperte profiteretur hic auctor, dum dicit Christum Dei Filium propter nos passum : « Si ergo, » inquit ille (22), « Dei Filius, qui est Dominus, qui judicaturus est vivos et mortuos, qui passus est, ut plaga illius vividos nos redderet : credamus non potuisse Filium Dei pati, nisi propter nos, sed et cruci affixus, aceto et selle potabatur. »

Postquam hic auctor longum texuerat operum bonorum et præceptorum catalogum, ac omnia pene morum dogmata compendio fuerat complexus, tandem de vita æterna ac resurrectione carnis hæc subdit (23) : « Cognosces autem quis sit bonus mercedeis retrubitor. » De transgressoribus autem mandatorum et studium bonorum operum negligentibus ait (24) : « Non consequentur mercedem justitiae... æquum igitur est ut edocti justifications Domini, quotquot prius scriptæ sunt, in eis ambulemus. Qui enim eas facit, in regno Dei gloria cumulabitur : qui vero alia elegerit, simul cum operibus suis peribit. Propterea resurrectio, propterea retrubutio. »

Hæc sunt quæ animadversione digna in hac Epistola legi quoad dogma.

§ III. De baptismo, justificatione, etc. — Nihil

scilicet contra Celsum lib. 1, § 63, disputans, auctoris nostri dictum forte arripiente, quo infames homines fuisse apostolos, publicanos et nautas nequissimos diceret, hæc habet : « Quid ergo absurdum est, si Jesus ostendere volens humano generi quam efficacia sint, quæ morbis animarum adhibet remedia, infames et nequissimos elegerit, illosque eo provexerit, ut purissimæ vitæ exemplum essent iis qui eorum ministerio ad Evangelium Christi adducerentur » Vide Origenem, virum illum longe doctissimum, in quo tanta vis ingenii, tam profundi, tam acris, tam elegantis, teste Vincentio Lirinensi in Commonit., cap. 17, ut omnes pene multum longeque superaret, Origenem nihil absoluunt huic sententia inesse, nihil Barnaba (quem auctorem illius arbitrabatur) indignum censuisse. Neque aliter S. Hieronymus, qui Pelagianis objicit eandem hujus auctoris sententiam libro III contra Pelag. 5, 2, licet memorie lapsu illam Ignatio martyri tribuit, tantumque abest, ut eam vel leviter notet, ut maxime etiam ipsam ex Psalmista, psalm. xv, v. 4, confirmans, sic tandem graviter concludat : « Quibus testimoniosis si non uteris ad auctoritatem, utere saltem ad antiquitatem, quid omnes viri ecclesiastici senserint. » Porro utriusque testimonio vim addere videtur S. Joannes Chrysostomus ; cuius verba licet de solo apostolo Paulo esserantur, mire tamen ad mentem auctoris nostri quadrare, nemo, ut opinor, erit insicias. Sic igitur ille hom. 4 in Epist. ad Tim. v, 2, opp. t. IX, pag. 569 : « Si quis ergo dixerit velle regem omnibus veniam dare, non tam facile credent, donec viderint omnium improbissimum veniam consecutum : nulla enim postea dubitatio supererit. Hoc et Paulus dicit, quod nempe volens Deus homines certiores facere, quod omnia illis condonet, eum qui plusquam omnes peccato obnoxius erat, delegit. »

(21) Epist. Barnabæ. cap. 12.

(22) Ibid., cap. 7.

(23) Ibid., cap. 19.

(24) Ibid., cap. 20.

pulchritus potest dici iis quæ hic tradit noster auctor de mirifica virtute divini sacramenti baptismatis. Docet enim quod, quando descendimus in aquam, pleni sumus peccatis et sordibus; sed statim ac emergimus, incipimus fructum afferre in cordibus nostris per timorem Dei et spem in Jesum Christum, quam Spiritu sancto afflante habemus: « Nos descendimus quidem in aquam pleni peccatis et sordibus; inde autem emergimus fructum afferentes, in corde timorem et spem in Jesum habentes in spiritu (25). » Ήμεις μὲν καταβανούμεν εἰς τὸ βάπτισμα γέμοντες ἀμαρτιῶν καὶ ρύπου, καὶ ἀναβανούμεν καρποφοροῦντες, ἐν τῇ καρδίᾳ τὸν φόβον καὶ τὴν ἐλπίδα εἰς τὸν Ἰησοῦν ἔχοντες ἐν τῷ πνεύματι. Textum Græcum attuli hic integrum, quia, ut mihi videtur, utilitatem magnam in re theologica præ se fert.

Ostendit nobis hic auctor excellentiam Christiani super Hebræum, dum docet, non Hebræos sed Christianos solummodo introductos esse a Deo in terram semini Abrahæ promissam: « Itaque nos sumus, ait ille egregie (26), quos introduxit in terram bonam. » Deinde postquam explicavit omnia, quæ in Veteri Testamento per figuram significabant mortem Redemptoris, docet, hæc manifesta esse Christianis, Judæis vero, eo quia obdurati, et duræ cervicis, obscura: « Nobis quidem manifesta sunt, Judæis autem obscura, quia non audierunt vocem Domini. » Juxta hunc auctorem igitur causa obsecrationis Judæorum non alia fuit, quam eorum prævaricatio, et quia rebellis fuerant verbo Dei. Tandem dicit Moysen vere accepisse tabulas legis; sed quia Hebræi propter eorum infidelitatem digni non fuerant, Christianis traditæ sunt, qui eas per manus Salvatoris acceperunt, et ob infinita merita passionis ejus: « Accepit itaque Moyses, ipsi vero digni non fuerunt. Quomodo nos habuerimus, discite. Moyses cum esset famulus, eas accepit; nobis autem ipse Dominus, cui sumus in populum hæreditatis, tradidit pro nobis passus (27); loca hæc, et ad pietatem alliciunt, et mentem erudiunt. Fieri nequit, ut serio et attento animo aliquis loca hæc percurrat, quin simul plurimi faciat excellentiam nostræ vocationis, et auctorem hujus diligat. Caveat autem unusquisque nostrum, ne Judæorum calanitatem incurrat et per propriam infidelitatem se indignum reddit magnis his utilitatibus, quæ Christianorum religionem comitantur.

Justificationem per renovationem, ac veram remissionem peccatorum fieri, clarissime etiam docet hic auctor, ita scribens (28): « Ubi ergo nos resormavit, per remissionem peccatorum effecit, ut aliam formam haberemus, animam nempe puerili similem, ipse enim formavit nos. Ecce igitur nos

A denuo formati sumus, quemadmodum rursus in alio propheta dicit: *Ecce, inquit Dominus, aferam ab eis*, hoc est, ab eis quos Domini Spiritus providebat, *corda lapidea, et immittam illis corda carnea* (29); quia oportebat eum in carne apparere, et habitare in nobis: templum enim sanctum, fratres mei, Domino est habitatio cordis nostri. » Et alibi (30): « Antequam Deo crederemus, erat cordis nostri domicilium corruptioni obnoxium, et imbecille, ad modum templi vere per manus ædificati: plenum siquidem erat idolorum cultu, et erat domus dæmoniorum; quo faceret, quæcumque Deo contraria sunt. Ædificabitur autem in nomine Domini. Attendite, ut templum Domini magnifice ædificetur. Quomodo? discite: accepta remissione peccatorum, B et spe habita in nomen Domini, facti sumus novi, iterum ab integro creati: quare in domicilio nostro vere Deus existit; habitat in nobis. Quomodo? verbum ejus fidei, vocatio ejus promissionis, sapientia justificationum, mandata doctriæ: ipse in nobis prophetat; ipse in nobis inhabitat; morti addictis nobis aperit fores templi, id est os; nobis dat poenitentiam, sique introduxit in templum incorruptum. »

De confessione autem hic auctor exponens præcepta vitae moralia, et vitam lucis, sic ait post cœtera: « Confiteberis peccata tua, non accedes ad orationem tuam in conscientia mala (31). »

Disserens noster auctor de duabus viis oppositis, lucis et tenebrarum, dari ait angelos bonos, et malos: quorum primi, qui sunt missi a Deo, ducunt nos per vias lucis; alii vero, qui sunt ministri Satanae, præsunt viæ tenebrarum: « Uni siquidem (via lucis) præpositi sunt lucis consiliarii, angeli Dei; alteri vero (tenebrarum viæ) angeli Satanae (32); locus hic velut indubium fidei testimonium traditionis circa angelorum custodiā suscipi debet. Videbimus infra præter auctorem hujus Epistolæ, alios haberet veteres Ecclesiæ Patres, qui distinctionem hanc ponunt bonos inter et malos angelos, habito respectu ad custodiā quam hominibus præstant.

§ IV. De Veteris Testamenti abrogatione, necessitate in Jesum Christum.— Circa Vetus Testamentum auctor Epistolæ ostendere conatur inutilitatem et inefficacitatem sacrificiorum et ceremoniarum veteris legis; docetque, Deum omnia hæc repulisse, ut locum haberet oblatio humana Jesu Christi, quæ necessitatis jugum non imponit: « Hæc ergo vacui fecit, inquit ille, ut nova lex Domini nostri Jesu Christi, quæ sine jugo necessitatis est, humanam habeat oblationem (33). » Jugum hoc, quo caret lex evangelica, nihil aliud est, juxta hunc auctorem,

(25) Epist. Barnab., cap. 11, sub finem.

(26) Ibid., cap. 6.

(27) Ibid., cap. 6.

(28) Ibidem, cap. 14.

(29) Ezech. II, 19.

(30) Epist. Barn., cap. 16.

(31) Ibid., cap. 19.

(32) Ibid., cap. 14.

(33) Ibid., cap. 2.

quam spiritus servitutis, per quam servitutem, velutum fœdus a novo secernitur, juxta divum Paulum ad Galatas aientem : *State in libertate Evangelii Iesu Christi, et nolite iterum jugo servitutis contineri* (34); quo sane in loco patet, Apostolum loqui de lege Moysis. Addit paulo infra noster hic auctor, Moysen fregisse tabulas lapideas, in quibus lex vetus erat inscripta, non ut ostenderet tantum Hebræis fœdus cum Deo initum per eorum idolatriam solutum esse, sicuti explicat locum bunc Fleury (35), sed ut amor Iesu Christi in cordibus nostris consignaretur, « et projecit Moyses tabulas lapideas de manibus suis, ut dilectio Iesu consignetur in præcordiis vestris (36). » Fieri nequit, quin dignoscatur in hoc, et in supra allato textu diversitas inter duo Testamenta, quæ in timore ac dilectione posita est. Timor Hebræos respicit; dilectio Christianos.

Circa circumcisionem, tradit auctor eam vanam esse sine circumcisione cordis, et sive in Filium Dei. Judeis dein ante oculos ponit Abrahæ exemplum, qui primus, inquit, «circumcisionem dedit, in spiritu prospiciens in Filium, circumcidit accepto trium litterarum documento (37), » etc. Eam autem circumcisionem veram esse demonstrat qua, aures et cor hominis circumciderentur, et taliter dociles, obedientes redderentur; circumcisionem vero corporis illam non esse, quam Deus principaliter mandasset : « Nam, inquit, omnes Syri, Arabes, Ægyptii, idolorum sacrificuli sunt circumcisi; num autem etiam ideo de fœdere divino antiqui, vel novi Testamenti participant? »

Occasione sumpta ab eo, quod refertur in Exodus (38), scilicet quod Hebræi pugnantes contra Amalecitas, vincebant, cum levaret Moyses manus; sin autem paululum remisisset, superabat Amalec, tradit hic auctor, « debuisse Israelitas inde cognoscere salutem consequi non posse nisi per spem in JESUM Christum; et per spem in hunc reportari posse victoriam ab inimicis. Cur hoc? » ait ille loquens de historia modo allata (39), Πρὸς τι; « Ut cognoscent, » illico respondet, « quod non poterant servari, nisi per spem in illum » (Jesum); et paulo

A superius : « Quia, inquit, si in hunc non speravissent, semper debellabantur. » Duo hæc loca maximi sunt momenti, et ex his innescit, quænam esset fidelium mens primo Ecclesiæ ævo circa necessitatem gratiæ medicinalis Salvatoris, sive in ipsum, ejusque mediationis, etiam ante Incarnationem.

Quoad diem Sabbati in lege Moysis præceptum ut Deo sacrum, noster hic auctor docet, Christianorum Sabbathum esse diem octavum, qui est dies resurrectionis Iesu Christi : « Diem octavum in letitia agimus, in quo Jesus resurrexit a mortuis (40); » quod sane pro primo Ecclesiæ sæculo attenta consideratione dignum est. Verum declarat insuper eodem loco, alterum dari Sabbathum omnino spirituale, quod est initium æternæ vitæ, sicuti Sabbathum Christianorum; nos ex hoc Sabbatho ad illud tendere, quando veniens Filius tempus iniqui abolebit, ac judicabit impios, et mutabit solem ac lunam stellasque : quod quidem Sabbathum poterimus nos ipsi sanctum reddere, juxta hunc auctorem, per bona opera in præsenti vita exercita. « Poterimus . . . tunc eundem diem sanctum reddere, ipsi prius sancti effecti. »

Tradit insuper auctor hic, quod in sex annorum millibus consummabuntur universa : sive id probat (41): « Adverte, filii, quid dicat (Scriptura): Consummat (creationem mundi) in sex diebus: hoc dicit, quia omnia consummabit Dominus in sex millibus annorum; apud illum dies æquiparantur mille annis, ut ipsem testatur (in Psalnis), dicens: Ecce hodiernus dies erit tanquam mille anni (42); itaque, filii, in sex annorum millibus consummabuntur universa. » Hæc opinio licet aliquibus singularis videri potest, nihilominus plures Ecclesiæ Patres habuit propugnatores. Autumant etiam nonnulli, opinionem hanc ex Scripturis posse comprobari, et aliqua ejus vestigia haberi in Epistola D. Pauli ad Hebreos. (43), ubi in die septima et in Sabbatho æternam requiem designat. Ego autem optimum duco, nihil hac in quæstione proponere, ac Jesu Christo adhærere et ejus apostolis docentibus, neminem novisse, quæ Pater posuit in potestate, et quomodo extrema dies ventura sit, cuius præcedentia signa

(34) Ad Galat. v, §. 4.

(35) T. I Hist. eccl.

(36) Barnab. Epist., cap. 4.

(37) Ibid., c. 9. Cl. Tillemontio et Marechal nostro reprehensione hic dignus videtur auctor, quod Judeis circumcisionem carnis magis quam cordis jactantibus, reponat : — Omnis Syrus et Arabs, et omnes sacerdotes idolorum, sed et Ægyptii in circumcisione sunt, — quarens, au forte et isti de Testamento sint. Verum non video quidquam erro-neum in hoc. De Pythagora totius idolatriæ apud Græcos mystagogo, legitur, quod fuerit circumcisus, ut abdita ingrediens Ægyptiorum, mysticam disce-ret philosophiam, ritus scilicet sacrificiorum ac consecrationum. Nec pugnat auctor cum seipso et cum Scriptura ab ipso allegata, qua dicitur Ieremias ix: Omnes gentes incircumcisæ sunt carne, omnis autem dominus Israel incircumcisus corde; ibi

enim gentium nomine solum intelliguntur Phili-stæi Syro-Græci atque Alexandrini. Nam immediate præcedit ibidem communatio visitationis divinae super Ægyptum, et super Idumeam, et super Edom, et super filios Ammon. Arabibus, Æthiopibus et Nubianis, aliisque plurimis communem fuisse quædam circumcisionem, scilicet politicam ac profanam, ex causa plane naturali, Jobus Ludolphus demonstrat in Æthiopicis, Judeis autem precepta fuit in signaculum sive de nascituro ex semine Abrahæ Messia; quod auctor noster nullatenus negat.

(38) Cap. xvii, §. 44.

(39) Barn. Epist., cap. 12.

(40) Ibid., c. 15.

(41) Ibid.

(42) Psalm. LXXXIX, 4.

(43) Epist. ad Hebreos, cap. iv.

prænuntiant quidem, tempus autem non determinant, sicuti peregit auctor hujus Epistolæ.

ART. II. — *Observationes morales.*

Videamus modo, quæ circa mores tradat hic auctor. Post distinctionem duarum viarum, quas supra memoravi, utriusque notas exhibet. Insigniora lucis opera sunt: imo diligere proximum nostrum plusquam nos ipsos: «Diliges proximum tuum plusquam animam tuam (44).» Agitur hic, ut unicuique innescit, de dilectione erga proximum, quæ vitam etiam daret pro ejus salute, si quando sese præberebat occasio; et licet gradus hic dilectionis in perfectioribus solum adinveniatur, nihilominus certum est ex Scripturis, et ex traditione, ad hanc dilectionem omnes Christi fideles in genere teneri, et peccare, dum occasiones negligunt ad implendum præceptum, quod naturaliter fluit ex præcepto dilectionis erga Deum. Tenemur diligere proximum propter Deum, et Deum ipsum in nostro proximo diligimus: at quis inficiari audebit, debere nos diligere Deum plusquam nos ipsos, et sanguinem effundere propter ejus amorem?

Oportet secundo communicare in omnibus cum proximo, et nihil proprium retinere: «Communicabis in omnibus cum proximo tuo, nec quidquam dices proprium (45).» Viguit hic mos apud primos fideles, ut constat ex Actis apostolorum (46). Tertio diligere «ut pupillam oculi omnes», qui nobis loquuntur verbum Dei: «Diliges, ut pupillam oculi, omnem qui tibi loquitur verbum Domini.» Quarto C confiteri peccata nostra: «Confiteberis peccata tua.» Tandem cavere, ne unquam in oratione accedamus ad Deum in conscientia mala (47). Præcipue hæ sunt notæ viæ lucis: «Hæc est, dicit auctor, via lucis.»

Inter opera tenebrarum, notabiliora sunt idolorum servitus, temeritas, elatio potestatis, simulatio, cor duplex, homicidium, rapina, dolus, malitia, arrogancia, veneficium, magia, avaritia, nullus Dei timor. In hac tenebrarum via continentur pariter persecutores bonorum, osores veritatis, et amatores mendacii: «In qua tenebrarum via sunt, bonorum persecutores, osores veritatis, amatores mendacii (48).» Quinimo et ii omnes, qui diligunt vania, consequentur reniunerationem, non miseren-
tur in opis, non laborant in gratiam illius, qui labore ac ærumnis confectus est, ad obtrectationem prompti, aversantes egenum, affligentes afflictum, «divitum advocati, pauperum judices iniqui.»

Alio in ejusdem epistolæ loco, quo abuti aliqui

A possent in contemptum religionis, tantum progressur cum allegoria, ut docere videatur, Deum nunquam voluisse qñorumdam ciborum usum Hebreis interdicere; sed solummodo horrorem ingerere de iis vitiis, quæ per diversa illa animalia significantur: «Itaque, ait ille, mandatum Dei non est, ne manducent; sed Moyses in spiritu locutus est (49).» Opinor ego textum hunc non ita stricte et literaliter accipiendum esse, ut non possit in orthodoxo sensu intelligi: si mens enim hujus auctoris recte perpendatur, et finis, quem sibi proponit una cum toto contextu, facile constabit auctorem id unum docere velle, scilicet mandatum Dei Hebreis impostum abstinenti a quibusdam cibis, non tantum obstrinxisse illos, ne vere ac realiter hisce cibis vescentur; verum etiam, ut ea peccata horrent quæ in cibis illis significabantur: hinc immediate post adductum textum, ait, Deum sic præcepisse abstinentiam a carne porcina, quasi si dixisset, homines non debere adbærere iis, qui similes sunt porcis (50). Et infra loquens semper de ciborum distinctione præcepta in lege Moysis, tradit, Judæos accepisse verba illa Moysis, ac si de escis «simpliciter» egisset (51). Adverbium hoc, «simpliciter», omnem enodat difficultatem allati textus; constat enim, hunc auctorem nunquam voluisse Judæos solutos a præcepto abstinenti realiter a cibis in lege vetitis, sed unice intendisse ope hujus abstinentiæ eos retrahere a vitiis ibi connotatis.

ART. III. — *Observationes ad philologiam sacram spectantes.*

Dum Barnabæ gesta fuse prosequitur, miraque ingenui dexteritate illustrat vir doctissimus Mazochius, aliquot etiam ejus epistolæ loca egregie pro more suo edisserit: ut proinde operæ pretium me facturu existimem, si l'uculentas illius observationes sacre philologiæ studio permultum profuturas hoc loco describam (52). Prima observatio respicit caput sextum epistolæ, quod sic incipit (53): «Οὐδὲν ἔτοιησεν ἐντολὴν, etc. Cum autem fecit præceptum (Christus), quid dicit? Quis est, qui judicetur mecum?» Et quæ porro ex Isaiae L, 8, 9 recitat. Hic observatu non indignum est, ἐντολὴν, præceptum, absolute, et per excellentiam vocari Patris iussionem de Incarnatione et toto humanæ reparationis negotio, quod ἔτοιησεν τοῦ Πατρὸς, præcepta Patris, vocat ipse Christus Joau. xv, 10, ac fortassis alluditur a Barnaba ad illud psalmi xxxix, 8, 9: *Tunc dixi: Ecce venio . . . ut faciam voluntatem tuam: quam voluntatem mox legem vocat: Deus*

adhæreibis hominibus talibus, qui similes sunt porcis. IBI.

(51) «Moyses de escis tria decreta locutus est, illi vero Judæi, quasi de escis simpliciter egisset, accepérunt.» IBI.

(52) Mazoch. Commentar. in vet. Marm. Kalend. Vol. II, pag. 572 – 574.

(53) Epist. Barnab., cap. 6, lit. C.

(44) Ep. Barnab., cap. 19.

(45) Ibid.

(46) Actuum cap. II et IV.

(47) «Non accedes ad orationem tuam mala in conscientia.» Ep. Barn., cap. 19.

(48) Ep. Bar., cap. 20.

(49) Ibid. cap. 10.

(50) «Quapropter sic suem ait, quasi diceret, non

meus solui, et legem tuam in medio cordis mei. Omnia hac praeceptione divina plena sunt utriusque Foederis paginae: hoc tantum hic novum, quod ea hic absolute *praeceptum* nuncupetur. At vetus interpres *Dei praeceptum* reddidit, ut insolens loquendi genus clarius efficeret.

Eodem in capite paulo post (54) recitato Moysis testimonio de adipiscenda terra fluente lacte et melle, statim haec subdit Barnabas: « Quid dicat ἡ Γνῶσης (*cognitio*, sive *scientia*), discite: Sperate in eum, qui in carne manifestandus est vobis, Jesum. » Γνῶσης, (*scientiae*) nomine, aeo apostolico intellectas fuisse arcanas et allegoricas veteris Foederis significaciones, nemo ignorat. Ea est clavis scientiae, in qua sibi legis peritos placuisse, Christus notavit (55). At hoc amplius hic animadvertisimus, Γνῶσιν, *scientiam*, quasi librum citari, et ex eo verba illa proferri: Sperate, etc. Quod quidem ex Clemente Alexandrino (56), multo est evidenter, ubi haec verba ex Barnaba sic recitantur, ut φησίν, quod hic deest, suppleatur: Quid dicat cognitio, discite: Ελπίσατε, φησίν, ἐπὶ τὸν etc., Sperate, inquit, in eum, etc., uia supra. Ubi animadvertis, illud φησίν afferri ex ore Barnabae, utique ex Cognitionis, sive Scientiae libro citantis. Plures olim fuisse hujusmodi Scientiae libros circumlatos, ab Iudeis allegorica sectantibus conscriptos, non est dubium. Ad eos ergo Barnabas plerumque ablegat lectores, ubi ad allegorias digreditur. Scimus hodie in *Targum* loca complura ad Messiam referri: quod ex eadem Γνώσει manavit.

Notandum est autem in ascripto loco, etsi omnia verbis totidem ex Γνώσει recitentur, illud tamen Ιησοῦν, *Jesum*, quod ad finem additur, ex Barnabe manu profectum, non ab auctore Γνώσεως, quem quidem Iudeum fuisse necesse est. alioquin a Barnaba Iudeos convicturo minime citandum. Iudeus autem Messiam norat, Jesum non norat. Statim ibidem sequitur: « Homo enim γῆ ἐστι πάσχουσα, terra est patiens. » Apparet hic Barnabam, aut quisquis est auctor, philosophis aures admovisse. Nam illud πάσχουσα, patiens, ad philosophorum τεχνικὴν γλῶτταν (terminum technicum) est referendum, qua materiam pati dicebant. « Homo, inquit, est ex terra, » non quidem agente, sed patiente. Cujus statim rationem reddit his verbis: « Ἀπὸ προσώπου γάρ τῆς γῆς ἡ πλάσις τοῦ ἀλόγου ἐγένετο. A facie enim terræ fictio (seu formatio) Adæ exstitit. » Ubi puleherrima Hellenistarum locutio occurrit. Hebraicū enim ὑπὲρ *Mippe*ne (quod Iudei Hellenistæ perpetuo, ἀπὸ προσώπου, hoc est, a facie reddunt) quamlibet causam, etiam materialem, uti philosophi loquuntur, desinat. Ergo tantumdem est, a facie terræ, ac si di-

A xisset, ex terra formatum esse Adam. Et hæc etiam ibidem totidem verbis Clemens refert cap. VII (57), sicuti eliam in sequentibus capitibus, pluries illud προσέχετε, attendite, intercalatur, quod peculiare est ἀληγορούντων, ad attentionem acuendam. Cap. IX (58): Ἄλλα καὶ ήδες Σύρος καὶ Ἀραβί καὶ πάντες οἱ λεπτοὶ τῶν εἰδώλων, etc., quæ sic Latine vertit vir clarissimus Cotelerius doctor Sorbonicus... « Verum et omnis Syrus et Arabs, et omnes idolorum sacerdotes circumciduntur. » Quæ merito difficultatem crearunt. Verum hæc non sunt ad severiorem trutinam exigenda, sed παχυτέρως, *crassiuscule*, accipienda hunc ferme in modum: Quivis Syrus, quivis Arabs, quivis simulacrorum sacerdos circumcisionem admittit. Aut: B Ne Syri quidem et Arabes et profani sacerdotes a circumcisione abhorrent. Nam quia inter Syros et Arabes, interque profanos sacerdotes essent, qui illo se modo mundiores præstarent; licuit Barnabæ apostolo dicere, circumcisionem promiscue ab illis usurpari. Quis non in talibus similia loquitur? Cæterum Arabum plurimos fuisse verpos, sicuti et sacerdotes Ἐgyptios, non est dubium. Ac ne de Syris quidem est dubitandum, si quidem verum sit, quod antiqui crediderunt, Phœnices περιτομὴν admississe. Origenes ad Rom. II, 25, inter cæteros circumcisionis cultores etiam Phœnices numeravit his verbis: « Si replicetis historias vestras, invenietis non solum Ἐgyptiorum sacerdotes, sed et Arabes, et Ἐgyptios, Phœnices, aliasque, quorum studia gratia hujusmodi superstitionis nobilius vident. »

Cap. XVI: « Adhuc et de templo dicam vobis, quomodo errantes miseri, ἐπὶ τὴν ὁδὸν ἥλπισαν, in viam speraverunt, et non in Deum ipsum, qui fecit eos, quasi domus Dei esset (59). » Hic non est dubium, quin ὁδοῦ, viæ, nomine templum veniat: nam et in templo totam Iudeorum fiduciam fuisse repositam, notat illa celebris concilatio: *Templum Domini*, *templum Domini*, et quod initio noster de templo proposuit dicere et quod mox suhdit: *quasi* (via scilicet illa) *domus Dei esset*. Videlicet hoc vetus interpres, qui pro ὁδόν (viam) posuit *adēm*. Sic enim reddidit: *In adēm spem habuerunt*. Cotelerius quidem ad quædam Seniorum loca allusum suspicatur, in quibus ὁδοῖς similiter pro templo sumi posse videtur. Verum et hic Barnabas, et ibi LXX ὁδόν, *limen*, scripsisse videatur, consueto schema te utentes, quo pars pro toto sumitur, et quo hodie dum utimur, ubi *limina apostolorum* invisiere dicimur. Legendum est igitur ἐπὶ τὸν οὐδόν . . . in *limine*, hoc est, *templo spem collocantes*. Cæterum si Barnabas viam, τὴν ὁδόν, uti nunc legitur, scribere voluisse, ad finem οὐσαν posuisse, non dñe,

Gallandium.

(54) Ep. Barnab., cap. 6, sub lit. B.

(55) Luc. XI, 52.

(56) Strom., lib. v, cap. 10.

(57)

Barnab.

Epist., cap. 7, pag. 122, l. D, apud

Ibidem, p. 125.

Ibidem, p. 135, A.

quod nonnisi τῷ οὐδόν convenit: ἄτοι, inquit, θύτα οἰχονθεοῦ. Idem, ut dixi, judicium erit de locis LXX-virilibus, III Reg.viii, 44, 48, in quibus nunc προσεύχονται . . . οὐδόν legitur, cum legendum sit οὐδόν. Adorabunt limen, etc., sicuti etiam II Paral. vi, 34, 38. Non inaudita est apud veteres liminis adoratio. Scitum est etiam antiquos ὁ προΐγραφος λόγον οὐ πρίμου scripsisse (ut in nummis Συρακούσων pro Συρακούσων, et sexcenta ejusdem modi) quod postmodum descriptoribus fraudi fuisse, non est dubitandum. Dixerit aliquis in modo laudatis Seniorum locis οὐδόν esse retinendum, qua ei Hebraice respondet *derech, via*; cum contra οὐδόν respondeat Hebraico *saph*, quod est *limen*. Verum sciendum est, Hebraicū *derekh*, cum a calcando veniat, non tantum *viam* significare, sed et pavimentum, et in recitatis locis etiam *limen*, quod statim ab ingredientibus calcatur; deinde cum Jer. xxxv, 4, φυλάσσοντος τὴν οὐδόν, *custodientis viam*, pro τὸν

A οὐδόν, *custodientis limen* (nam Hebr. est *saph*) meo judicio positum inveniatur; non video, quin eadem mutatio locis supra depromptis potuerit accidere. Postremo ne tricemur diutius, si grammaticos audiamus, οὐδέ *via*, et οὐδόν *limen*, unum idemque nomen sunt. Nam et Homero οὐδόν pro οὐδέ *via*, usurpat. Et contra Suidas testatur vocem οὐδέ, si tenuetur prima syllaba, significare οὐδόν, οὐ est *limen*, allato Sophoclis loco. Paria in Eustathio reperies, et in Sophoclis *Scholiaste* ad celebrem ejus locum a Suida et Eustathio laudatum. Nec te turbet, quod hæc antiqua et poetarum peculia-
ria videantur: nam in LXX et Judæis Hellenistis plurima occurunt partim antiquata, partim Alexandrīz, aut aliarum ignotarum dialectorum peculia-

B ria. » Hactenus V. C. Mazochius.

ART. IV.—*De diversis S. Barnabæ Epistolaæ editionibus et versionibus.* (Vide Dissertationem D. Le Nourry, art. XI, et Gallandium, cap. 6, supra.)

VIII.

(Carolus Josephus HEFELE, *Patrum Apostolicorum Opera*, Tubingæ, 1842, in-6;
Proleg. p. VII.)

I. Inter S. Pauli socios et coadjutores Joses Barnabas eminet, in Cypro natus, genere Judæus et Levita, qui Christiani amoris fervore motus, agrum suum vendidit, pretiumque ante pedes apostolorum posuit (*Act. iv*, 37).

Numero lxx discipulorum Christi eum fuisse ascriptum veteres non absone tradunt (60), eorumque narrationem ad veritatem accedere recentiores non incaute credunt. Cognomen *Barnabæ*, teste S. Scriptura, ab apostolis Nostro impositum, idem esse quod ΓΑΝΝΑΒΑΣ ἘΦΕΣΟΥ seu *filium orationis inspiratae*, ex versione S. Lucæ, *Act. iv*, 36, υἱὸς παρακλήσως, satis appareat (61). Josen Barnabam a Josepho Barnaba (*Act. i*, 23) non esse distinguendum, et utrumque nomen eamdem denotare personam, nostris temporibus Ullmannus (62) et alii probare studebant, aliorum assensu destituti, beneque reclamantibus viris doctissimis De Wette (63), Olshausen (64) et Winer (65). Plura de vita et laboribus Barnabæ apostolicis nobis tradunt libri sacri :

- a) *Act. ix*, 26, 27. Paulum conversum primus Barnabas circa a. 40 apostolis adhuc illum timentibus, adduxit.
- b) *Act. xi*, 22. Paulo post Barnabas ab apostolis Antiochiam missus est, ut hanc Ecclesiam regeret.

(60) Clem. Alex., *Strom.* I. ii, c. 20, p. 489 ed. Pott. Enseb., *H. E.* I, 42. Epiphani., *Hær.* 20, 4.

(61) De hac re disputavi in libro meo: *Das Sendschreiben des Apostels Barnabas aufs Neue untersucht, übersetzt und erklärt*, etc. Tub. 1840, p. 6-8.

(62) *Studien u. Kritiken.* 1828, p. 377 sqq.

- c) *Act. xi*, 25. Apostolici hujus munericis socium Paulum sibi addidit.
- d) *Act. xi*, 30. Barnabas et Paulus circa a. 44 pecunias Antiochiae collatas Hierosolymam per-
tulerunt.
- e) *Act. xiii* et *xiv*. Ambo annis 45 et 46 p. Ch. nomen Domini prædicantes Cyprum et Asiam Minorem peragrarunt.
- f) *Act. xv*, 2 sq. et *Gal. ii*, 4, 9. Barnabas et Paulus reversi ab Antiochenis, ob seditionem propter Judaistas obortam Hierosolymam missi, concilio apostolorum interfuerunt. A. 50-52.
- g) *Act. xv*, 37 sq. Aliquo tempore præterlapso Barnabas et Paulus secundum iter apostolicum ingredi statuebant, sed dissensione Marci causa oborta Barnabas a Paulo discessit, assumpto que Marco Cyprum navigavit. De fatis ejus subsequentibus liber *Actuum apostolorum* prorsus silet. Sed
- h) *I Cor. ix*, 5, 6, edocemur, Barnabam non minus ac Paulum labore manuum victimum quasi-
visse (juxta Vulgatam et nonnullos Patres: *seminam non secum duxisse*).
- i) *Gal. ii*, 13. Petri simulationem ob metum Ju-
daistarum Barnabas Antiochiae initatus est a.
32 seu a. 55.
- k) Barnabam anno 57 iterum S. Pauli fuisse co-

(63) *Kurze Erklärung d. Apostelgesch.*, p. 12 ad I, 23.

(64) *Bibl. Commentar.*, t. II, p. 574.

(65) *Bibl. Realwörterbuch*, s. v. *Joseph Barsabas*. Cfr. librum meum *Das Sendschreiben*, etc., p. 9-11.

mitem et ab eo in societate Titi ad Corinthios esse missum, Gallandius (66) ex II Cor. viii, 18 sqq., evincere conatus est. Sed erravit vir doctissimus (67).

I) Anno 62 Marcus, Barnabæ consobrinus et itineris comes, iterum in societate Pauli versabatur (Cfr. Coloss. iv, 10); quo sit, ut Barnabam illo anno jam mortuum fuisse putemus. Idem concludi potest ex I Petr. v, 15, et II Tim. iii, 11; nec minus Alexander, monachus Cyprus (sæc. vi vel ix), Barnabæ laudator, tempus martyrii ejus annis 53-57 assignat (68).

Hæc sunt quæ de vita et fatis Barnabæ comperta habemus. Multas alias easque fabulosas narrationes in libello meo supra citato congestas reperies p. 11-15 et p. 31-47.

II. Barnabæ nostro Epistola tribuitur, Græco sermone conscripta, de cuius authentia adhuc sub judice lis est. Defenderunt eam Ludovicus Elias Dupin (69), Nicolaus Nourrius (70), Gallandius (71), et nostris temporibus Henke (72), Rördam (73) et Franke (74); authentiam Epistolæ impugnaverunt Hugo Menardus (75), Tentzelius (76), Natalis Alexander (77), Remi Ceillier (78), Itigius (79), Moshemius (80), Lumperus (81), Hugius (82), Ullmannus (83), Neander (84). Mynster (85) et Wiener (86). Ipse ego in tertio libri mei capite, p. 147-195, pluribus verbis hanc sententiam tueri conatus sum; paucis nunc disputabo.

a) Antiquissimus authentiaæ testis est Clemens Alexandrinus, qui septies Epistolam Barnabæ laudat, quaterque eam apostolo Barnabæ tribuit. (Vide supra, inter veterum testimonia.)

b) Præceptorem suum secutus est Origenes.

Lib. 1 contr. Cels., n. 63, t. I, p. 378 ed. BB.: Γέραπται δὴ ἐπὶ τῷ Βαρνάβᾳ καθολικῆ ἐπιστολῇ· ὅτι ἔξελέστο τοὺς ἰδοὺς ἀποστόλους Ἰησοῦς, ὡραὶ ὑπὲρ κακῶν ἀρωμάτων. Cap. 5.

De princ. III, c. 2, n. 4, t. I, p. 140: Eadem quoque Barnabus in Epistola sua declarat, cum duas rias esse dicit, unam lucis, alteram tenebrarum, quibus ei præesse certos quosque angelos dicit: viæ quidem lucis angelos Dei, tenebrarum autem viæ angelos Satanæ. Cap. 18.

Sacris quoque Scripturis Origenes epistolam no-

A stram adnumerasse videtur lib. 1 Comment. in Ep. ad Rom., 1, 24, t. IV, p. 473: Sunt præterea, sicut in multis Scripturæ locis invenimus, etiam utrinsque partis, vel utriusque viæ fautores quidam et adjutores angeli.

Sed neminem latet, cum Clementem, tum Origenem saepius libros apocryphos et nothos pro genuinis habuisse, ideoque testimonio illorum pro epistolæ nostræ authentia non plenam vim esse tribuendani. Bene Hugius addit Clementem non cum eadem reverentia, quam scriptis vere apostolicis tribuit, de epistola nostra disputare.

c) Eusebium et Hieronymum authentiam Epistolæ nostræ negavisse, multi male credunt.

Legimus quidem in illius Historia ecclesiastica, B III, 25: Ἐτ τοῖς ρόθοις κατατετάχθω καὶ τῷ Παύλῳ Πρᾶξεων ἡ γραφὴ, δὲ τε λεγόμενος Ποιμήν, καὶ ἡ ἀποκάλυψις Πέτρου, καὶ πρὸς τούτοις ἡ φερομένη Βαρνάβᾳ ἐπιστολὴ.

Sed Eusebius, epistolam nostram τοῖς ρόθοις accusens, impropriæ hanc vocem usurpavit, et revera non de libris adulterinis, sed de ἀρτιλεγομένοις, sive dubiis libris, et a nonnullis repudiatis verba fecit, ut ipse paulo post testatur dicens. Ταῦτα μὲν πάρτα (i. e... Acta Pauli, Pastor, etc. et Epistola Barnabæ) τῷ ἀρτιλεγομένῳ ἀρίστῃ.

Non minus Eusebius in sexto Historiæ sue libro, c. 14, epistolam nostram τοῖς ἀρτιλεγομένοις ascribit, docens: Clementem Alexandrinum in libris Hypotypeon omnes libros sacrae Scripturæ enarrasse, ne ἀρτιλεγομένοις quidem libris prætermisis, μηδὲ τὰς ἀρτιλεγομένας παρελθὼν τὴν Ἰούδα, ἀλέτω, καὶ τὰς λοιπὰς παθολυκὰς ἐπιστολὰς, τὴν τε Βαρνάβᾳ καὶ τὴν Πέτρου λεγομένην Ἀποκάλυψιν. Auctoritatem igitur epistolæ, non eius authentiam, Eusebius in dubium vocavit.

Pene eadem dicenda sunt de Hieronymo, scribente: Barnabas Cyprus, qui et Joseph Levites, cum Paulo gentium apostolus ordinatus, unam ad ædificationem Ecclesiæ pertinentem epistolam composuit, que inter apocryphas scripturas legitur (87). Quem in locum scite Pearsonius (88): Barnabæ Epistolam fuisse tradit (Hieronymus), non ipsi suppositam, aut spuriam; et ad ædificationem Ecclesiæ pertinentiisse asserit, non itaque hereticam putavit;

D (66) Bibl. vet. PP., t. I, Proleg. p. xxxiv.
(67) Cfr. Olshausen, Commentar., t. III, p. 783, et libellum meum supra citatum, p. 27 et 28.

(68) Cfr. libellum meum, p. 231 sqq. et 159.

(69) Biblioth. des auteurs, etc., t. I.

(70)

In

apparatu ad Bibl. Max. PP., t. I, diss. III.

(71) Bibl. vet. PP., t. I, Proleg. p. xxix sqq.

(72)

De

Epistola

que

Barnabæ

tribuitur

authentia.

(73) Comment. de authentia Ep. Barnabæ. Hafniæ, 1828.

(74)

In

Guerike

et

Rudelbach

Zeitschrift für luth.

Theol., 1840, fasc. 2.

(75)

In

Epistola

nostræ

editione.

(76) Apud Fabric., Bibl. eccl., p. 42, § 10.

(77) Hist. eccl., sæc. I, c. 12, al. 8.

(78) Histoire générale des auteurs, etc. t. I, p. 498 sqq.

(79) In selectis capitibus Historiæ eccl., sæc. I, t. I, p. 20.

(80) Commentar. de rebus Christ. Const. M., p. 161.

(81) Historia theol. critica, t. I, p. 150.

(82) Zeitschrift für das Erzbisthum Freiburg. Fasc. 2, p. 132; fasc. 3, p. 208 sqq.

(83) Studien u. Kritiken, t. I, p. 381.

(84) Kirchengesch., t. I, 3, p. 733.

(85) Studien und Kritiken, II, 323.

(86) Bibl. Realwörterbuch, s. v. Barnabas

(87) Catal. script. eccl., c. 6.

(88) Vindic. Ignat., p. 1, c. 4, p. 289. Cfr. Gal-land., I. c., p. xxx.

« lecte in tamen inter apocryphas Scripturas docet, nec ab Ecclesia repudiatam innuit. Apocryphi autem libri tum ii vocantur, qui authentici quidem, sed ab auctoritate canonica remoti, et in sacrarum Scripturarum canone non repositi sunt; tum ii, qui non sunt eorum, quorum titulis praenotantur (Ψευδεπτήρα). Hieronymum priori sensu Barnabae epistolam apocrypham appellasse patet, cum eam Barnabae quidem ascribat, et nihilominus inter apocryphas Scripturas eam lectam esse contendat.

Testimonia igitur scriptorum antiquorum authentiae Epistolæ favere nemo negabit. Nihilominus non levibus moti argumentis eam apostolico viro abjudicandam censemus.

1. Si Epistola nostra ab antiquis pro authentica fuisse reputata, certe inter libros canonicos ea legeretur; sicut Augustinus de apocryphis Andree et Joannis dicit: *Si illorum essent, recepta essent ab Ecclesia* (89).

2. Epistolam nostram post eversionem Hierosolymæ exaratam esse, ex cap. 16 facile conjectur. Sed supra lit. I vidimus, Barnabam sine dubio tunc temporis non amplius in vivis degisse.

3. Capite 5 apostoli ὑπέρ πάσας δημοπλαταρ δρομώτεροι vocantur. Talia Barnabam, apostolorum sūcium, dixisse vix putem. Ista autem hyperbola multo magis secundi saeculi rhetorem prodit.

4. Quæ capite 10 incredibilia de lepore, hyæna, etc., proferuntur, magis nugatorem allegorizantem, quam apostolum redolent.

5. Barnabas, qui provincias Asiæ Minoris peragraverat, multosque annos Antiochiae in Syria vixerat, bene compertum habere debuit, falsum id esse, quod capite 9 affirmatur, omnes idolorum sacerdotes Syrosque omnes esse circumcisos.

6. Innumeræ allegoriae nugatoria, præsertim c. 5 — 11, ab illo non possunt esse conscriptæ, qui propter eloquentiae ardorem ab apostolis בָּנָן בְּנָה est appellatus.

7. Quoad sacros Judæorum ritus falsa quædam in epistola nostra c. 7 et 8 leguntur, quæ *Levitam* Barnabam, qui diutius Hierosolymis vixerat, auctorem habere non possunt.

8. Epistola nostra injuste de Judaismo disputat, circumcisionem carnis superstitionem esse, pronuntiat (c. 9), Sabbathum vituperat (c. 15), leges Mosis a Judæis non ad litteram intelligendas fuisse contendit (c. 10), et oeconomicam Veteris Testamenti non Evangelio demum, sed jam illo die, quo Moses tabulas legis de manibus projicit, abolitam esse, Judæosque tunc testamentum in perpetuum perdisse docet (c. 4 et 14). Cuncta hæc non a Barnaba exspectes, qui, ut fidèles e gentibus et e Judæis componeret, Antiochiam est missus; sed secundum saeculum talia sapiunt, similemque contra Judæi-

A smum servorem in epistola ad Diognetum reperies.

III. Revera primis saeculi secundi temporibus 107 - 120 Epistolam nostram exaratam esse putem.

1. Post eversionem templi Hierosolymitani eam scriptam esse, ex capite 16 satis liquet. Sic enim ibi: Διὸς γὰρ τὸ πολεμεῖν αὐτὸς καθηγέσθη (δὲ νῦν) ὅποι τῶν ἔχθρῶν νῦν κ. τ. λ. Qui aliter quam nos distinguunt, et τὸν τοῦ nomini ἔχθρῶν jungunt, statim post annum 70 p. Ch. n. has litteras datas esse contendunt (90).

2. Primis saeculi secundi temporibus, Judaista, Ecclesiam in periculum vocantes, eodem ferventi modo impugnabantur a S. Ignatio Antiocheno et ab auctore epistolæ ad Diognetum.

B 3. Non ante saeculum secundum Christiani Subbatum celebrare desierunt; quod jam evenisse, epistola nostra docet c. 15.

4. Auctor Epistolæ nostræ contra eosdem haereticos, Judaistas et Docetas, verba facit, quæ S. Ignatius vituperat. Ut hic, ita et Noster *incarnationem Christi contra Docetas* (c. 5 et 6) prædicare conatus est.

5. Theologuma multa Epistolæ nostræ, præsumt quoad typologiam, simillima sunt doctrinæ S. Justini et Tertulliani, i. e. scriptorum saeculi secundi.

6. In omnibus codicibus antiquis Epistola Barnabæ *postposita* est epistolæ Polycarpi, fortasse quia junior, certe non multo antiquior putabatur.

7. Non ita multo post annum 120 Epistolam nostram conscriptam esse,

a) ex capite 16 patet, ubi de eversione Hierosolymæ ita disseritur, ut palam sit *Æliam Capitolinam nondum ab Adriano fuisse extactam*.

b) Post annum 137, secundo bello Judaico finito, nullum amplius Judaistarum periculum adesse poterat. Denique

c) Celsus jam circa annum 150 — 160 ex Epistola nostræ cap. 5 (ὑπέρ πάσας δημοπλαταρ δρομώτεροι) convicia contra apostolos hausisse videtur (91).

D IV. Quibusnam lectoribus Epistola fuerit destinata, nullibi, deficiente pleniore salutationis formula, claris verbis expressum est. Origenes epistolam nostram *catholicam* nominat; sed ex capite primo et fine noni patet, ad certos quosdam fideles, arctiori vinculo auctori junctos, litteras has fuisse datas. Argumentum primæ partis epistolæ et totius demonstrationis methodus certiores nos faciunt, auctorem ad *fideles e Judæis*, sine dubio Hellenistas, instantे periculo Judaistarum verba fecisse. Danielem Schenkel Basileensem, certiora de lectoribus proferentem, temere id egisse, alibi demonstravimus (92).

(89) *Contr. adversarium Legis et Prophetarum*, 1, 30.

(90) Galland., l. c., p. xxxiii.

(91) Origen. c. *Cels.*, n. 63, t. I, p. 378.

(92) In libello: *Das Sendschreiben d. A. Barnabas*, etc., p. 132 sq.

V. Idem vir doctus, Daniel Schenkel (93), ut libente authentia Epistolæ componeret, probare conatus est Epistolam Barnabæ genuinam quidem esse, sed non integrum, omnesque ejus partes, viris doctis displicentes, a therapeuta quodam, Christianorum sacra secuto, originem traxisse, qui mystica sua sapientia viri apostolici litteras augere sit ausus. Nos contra alibi integratatem Epistolæ defendere studuimus (94). Paucis nunc rem absolvam.

1. Secunda seu parænetica pars Epistolæ, c. 18—21, quæ jam ante Schenkelium a pluribus in dubium vocabatur, quippe quæ in veteri versione Latina non exstet,

a) jam ab antiquissimis illis scriptoribus, qui primi Epistolæ mentionem faciebant, Clemente et Origene, lecta est, et laudata et citata.

B β) Eadem in omnibus, quos habemus, Græcis codicibus exstat.

γ) Non minus in stichometriis veterum pars hæc secunda numerabatur.

δ) Sancti Pauli quoque Epistolæ parti didacticæ alteram partem paræneticam adjungunt.

ε) In parte secunda de duabus viis disseritur, quarum jam in parte prima cap. 4 et 6 mentio fuerat facta.

ζ) Styli diversitatem ex diversa utriusque partis indole ortam esse facile perspicimus.

2. Prima quoque Epistolæ pars integra et ab interpolationibus libera est reputanda.

a) Singula enim capita unius argumenti sunt partes, eumque habent finem, ut demonstretur, Judaismum esse abolitum, novæque cum œconomia salutis cessisse, quam typis præmonstrare, jam ab initio, Judaismi munus erat.

β) Falsum est, quod Schenkelius contendit, caput sextum non cum septimo, sed demum cum tertio decimo, orationis nexus esse conjunctum. Ea enim capita, quæ Schenkelius delenda putat, c. 7—12 incl., nil aliud, nisi continuationem antecedentis demonstrationis, novam œconomiam a Judaismo typis suis præmonstrandam, continent.

γ) Duo alia quoque capita, 15 et 16, quæ Schenkelio displicant, minime sunt rejicienda, quippe quæ ad demonstrationem necesse pertineant. Quod si enim abolitio Judaismi fuerat demonstranda, etiam de abrogatione *Sabbati* (c. 15) et *templi* (c. 16) verba facienda erant.

δ) Capita Schenkelio displicantia non aliter de Veteri Testamento disputant, ac ea quæ pro

genuinis sunt reputata. Ubique idem servor contra Judaismum nobis occurrit.

ε) Perperam Schenkelius affirmat, de Novo quoque Testamento contraria doceri in diversis capitibus.

ζ) Jam Clemens Alexandrinus, qui primum Epistolæ nostræ meminit, capita ista displicantia legit et laudavit, et ne minimum quidem interpolationis testimonium ullibi exstat.

VI. De doctrina Barnabæ cfr. libellum meum : *Das Sendschreiben d. A. Barnabas*, etc., p. 242—262. De eadem re disputarunt Franke, in *Rüdelbach*. et Guerike : *Zeitschrift für luth. Theol.*, etc., 1840, Fasc. II, et van Gilse, Heyns et Junius in tribus commentationibus de theologia Patrum apostolicorum morali, ab Academia Lugduno-Batava 1833 præmio ornatis.

VII. Post Nicephorum patriarcham Constantiopolitanum († 828) et auctorem antiquæ cujusdam Stichometriæ, a Cotelerio publicatæ, usque ad sæculum XVII nemo Epistolæ nostræ notitiam habuisse videtur.

Primus iterum eam, epistolæ Polycarpi conjunctam, Jacobus Sirmondus S. J. in codice Turriano detegebat. Paulo post in aliis tribus codicibus, Bibliothecæ Vaticanaæ, cardinalis Columnæ et Andreæ Schotti S. J., eadem Epistola reperiebatur. Hugo autem Menardus, e congregatione S. Mauri, antiquam Epistolæ versionem Latinam in codice Corbeiensi (ante sæc. IX) invenerat. Apographon codicis Schottiani et veteris illius versionis Latinæ Claudius Salmasius Isaaco Vossio, Vossius Usserio tradidit. Quo facto Jacobus Usserius, Armachanus, Hiberniæ primas, a. 1643 Oxonii Epistolam Barnabæ prelo subjecit. Sed ingens incendium, quod non exiguum partem urbis Oxoniensis vastavit, omnia quoque exemplaria absumpsit.

Quo autem ferme tempore Usserius suam præparabat editionem, de ipsa Epistola Parisiis evulganda cogitabat Hugo Menardus, monachus Benedictinus. Ipso mortuo 1644, Lucas Dacherius, ejusdem congregationis, Menardi editionem 1645 in lucem emisit, textui Turriano versione Corbeiensi adjecta.

Emendationem Barnabæ Epistolam 1646 Amstelodami edidit Isaacus Vossius, pluribus aliis codicibus usus, Florentino, Vaticano et Romano Theatinarum. Plures deinde secuti sunt editiones, præsertim Cotelerii, Russelii et Gallandii, quam posteriores nos præcipue ducem habuimus, non pedissequi instar eam secuti.

VIII. Notandum denique, in omnibus Græcis codicibus deesse capita 1—4 inclus. et diuidium quinti.

(93) Ir. Ullmanni, etc. : *Studien und Krit.*, 1837, 652—686.

(94) *Tubing. Theolog. Quartalschrift.* 1839, I, p. 60 sqq. et in libello meo supra citato, p. 196 sqq.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΒΑΡΝΑΒΑ

ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΑΘΟΛΙΚΗ

SANCTI BARNABAÆ

APOSTOLI

EPISTOLA CATHOLICA

(GALLAND., *Vet. Patr. Biblio.*, I, 115; HEFELE, *Fat. apostolic. Opera*. Tubingæ 1842, in-8, p. 1. — Initium hujus Epistolæ antiquæ versioni Latinæ codicis Corbeiensis (ante ssec. ix) debemus, cum desint in textu Græco quatuor prima capita cum quinto dimidio. Hanc versionem antiquam, quæ textus Græci lacunam supplet, ex Gallandio mutuamur; ubi autem incipit textus Græcus, quem comitatur versio Cotelerii, editionem cl. viri Hefelii sequimur, subiecta pressioribus typis veteris interpretationis continuatione. Edr.)

I. Salutatio Barnabæ ad fratres.

Ave, filii et filiae (1), in nomine Domini nostri Jesu Christi qui nos (2) dilexit, in pace (3). Magnarum et honestarum Dei æquitatem (4) abundantiam sciens esse in vobis, supra modum exhilaror beatis et præclaris spiritibus vestris; quod sic naturalem gratiam (5) accepistis. Propter quod plurimum gratulor (6) mihi, sperans liberari; quia vere video in vobis infusum spiritum ab honesto (7) fonte Dei. Cum persuasum mihi sit hoc, et plenius (8) sciam, quia dum ad vos alloquor, multa mibi bona successerunt in via æquitatis Domini. Ideo, fratres (9), et ego cogito diligere vos super animam meam: quia magnitudo fidei et dilectionis habitat in illo, et spes vitæ illius. Cogitans ergo hoc (quasi (10) curæ mihi fuerit, ut vobiscum partiar ex eo (11) quod accepi) futurum mihi talibus spiritu serviensi (12) hoc in mercede; appropriavi (13) pauca vobis mittere. ut fidem vestram consummatam habeatis, et scientiam.

VARIORUM NOTÆ.

(1) *Ave, filii et filiae.* — *Ave.* Sica Vulg. interp. A. *Honestus, egregius*: ἀξιόλογος. MEN.
vertitur χαρῆς Matth. xxviii, 9. ANONYM. — *Fili* et *filiæ*. Ita fidèles appellant, quos per Evangelium genuit: ei hic stylus apostolicus est. I Cor. iv, 14; 17. Gal. iv, 19. I Joan. ii, 1. MEN.

(2) *Nos. Vos.* Usserius. FELL.

(3) *In pace.* Magnarum, etc. Mallem sic constitui: *in pace magna.* Rerum honestarum Dei æquitatem abundantiam, etc. ANONYM.

(4) *Æquitate.* Sic ms. At Felli editio Oxon. *æquitatum*. — *Forte qualitatum*, id est δικαιωμάτων. Vide Rom. v, 17. ANONYM.

(5) *Naturalem gratiam.* Naturalis gratia est firma, altius radicata, et plantata in anima justi. Sic infra cap. ix, Vet. interp. reddit τὴν ἐμφυτὸν ἀνθεάν, *naturale donum*. MEN. — Initiatio Iac. 1, 21. Δέξασθε τὸν ἐμφυτὸν λόγον. ANONYM.

(6) *Plurimum gratulor...*, quia video, lis consona, quæ de Barnabæ habentur Act. xi, 23. Qui quum pervenisset (Antiochiam), et vidisset gratiam Dei, garitus est, etc.

(7) *Ab honesto.* Scilicet egregio. Glossæ veteres:

(8) *Plenius.* Sic Felli edit. Oxon. Sic etiam legendum jubet Menardus. At ms. cum editt. *plenus*.

(9) *Frates.* Ita edit. Oxon. Al. cum ms. *fors*. — Vossius quoque legit *frates*, quasi per compendium fuerit scriptum *fors*: quod exscriptor non intelligens, mutavit in *fors*; quæ vox quidem Latina est, sed caret hic sensu. CLER.

(10) *Quasi.* Forte, *quia si*.

(11) Clemens Alex. *Στρωμ. lib. II, cap. 6*, p. 445, edit. Oxon. h. l. laudat: Εἰχόντως οὐν δὲ ἀπόστολος Βαρνάβας· Ἀφ' οὗ, φησιν, Ελαδον μέρους ἐσπούδασαν κατὰ μικρὸν ὑπὸν πέμψαν· ἵνα μετὰ τῆς πίστεως ὑμῶν, τελεῖαν ἔχητε καὶ τὴν γνῶσιν.

(12) *Spiritu serviensi.* Sequor Fellum in edit. Oxon. Ad mentem Menardi. Sic et Potterus ad Clem. Alex. locum mox describendum. Al. cum ms. *spiritus serviens*. Usserius, *spiritibus*.

(13) *Appropriavi.* Imo *appropriavi*. Vide II Tim. iv, 8, 21, Tit. iii, 12 ubi σπουδάσον a Vulg. int. vertitur *festina*, Gloss. vet. *σπουδάζω*, *festino*, *proprio*. CLER.

Tres sunt ergo constitutiones Domini, vitæ spes, initium et consummatio. Propalavit enim Dominus per prophetas, quæ (14) præterierunt; et futurorum dedit nobis initia scire. Sicut ergo locutus est, honestius et altius accedere (15) ad aram illius. Ego autem non tanquam doctor (16), sed unus ex vobis, demonstrabo pauca, per quæ in plurimis lætiores sitis (17).

M. Sacrificia Judaica abolita sunt.

Cum sint ergo dies nequissimi (18), et contrarius (19) habeat hujus sæculi potestatem, debemus attentes inquirere aequitates Domini. (20) Fideli ergo nostræ adjutores (21), timor et sustinentia : quæ autem nobiscum pugnant, patientia est et continentia. Hæc cum apud Dominum permanent casta (22), collætantur illis sapientia et intellectus (23).

Adaperuit enim nobis per omnes prophetas, quia non utitur nostris hostiis, neque victimis, neque oblationibus, hæc dicens : *Quo mihi multitudinem sacrificiorum vestrorum, dicit Dominus? Plenus sum holocausto-matibus arietum, et pinguaminibus agnorum: et sanguinem hircorum et taurorum nolo; nec si veniatis videri mihi (24). Quis enim exquisivit hæc de manibus vestris? calcare aulam meam non adjicietis. Si attuleritis mihi similaginem, vanum: supplicamentum execratio mihi est. Neomenias vestras et diem magnum (25-26) non sustineo: jejunium, et ferias (27), et dies festos vestros odit anima mea*¹. Hæc ergo vacua fecit, ut nova lex Domini nostri Jesu Christi, quæ sine jugo necessitatibus (28) est, humanam habeat oblationem. Dicit Dominus iterum ad illos : *Nunquid ego præcepi parentibus vestris, cum exierunt de terra Ægypti, ut offerant mihi hostias et victimas?*² Sed hoc præcepi illis, dicens : *Unusquisque vestrum adversus proximum non habeat malitiam; et juramentum mendum (29) non habet*³ (30). Intelligere ergo debemus, cum non simus sine intellectu, consilium benignitatis Patris nostri : quia nobis dicit, volens nos similiter errantes quædere, quemadmodum ad illum accedamus; nobis enim dicit : *Sacrificium Deo cor contribulatum; et humiliatum Deus non despicit*⁴. Certius ergo inquirere debemus, fratres, de nostra salute, ut ne quando habeat (31) introitum in nobis, et evertat nos a vita (32) nostra.

III. Jejunia Judæorum non sunt vera nec Deo accepta.

Dicit ergo iterum de his ad illos : *Utquid mihi jejunatis, ut hodie audiatur vox vestra in clamore? Non tale jejunium elegi, dicit Dominus, ut quis humiliet animam suam sine causa. Neque si curvaveris quasi*

¹ Isa. i, 11-14. ² Jer. vii, 22, 23. ³ Zach. viii, 17. ⁴ Psal. L, 19.

VARIORUM NOTÆ.

(14) *Quæ.* Ita edit. Oxon. quam sequitur Wakius in sua Anglica versione. Al. cum ms. qui.

(15) *Accedere.* Menardus, *accedite.* Fellus litteris ministris præmittit, oportet. *¶* Sed in præceptis, inquit Clericus, passim ante infinitum dicit subauditum.

(16) *Non tanquam doctor.* Respxit forte ad illud Mauth. xxiii, 8 : *Vos autem nolite vocari Rabbi: unus est enim Magister vester; omnes autem vos fratres estis.* Et ibid., 10: *Nec vocemini magistri: quia magister vester, unus est Christus.* Vide quoque Jac. iii, 1. Sic in eadem sententiana infra cap. iv: *Hoc rogo vos tanquam unus ex vobis.*

(17) *In plurimis lætiores sitis.* Ita I Joan. i, 4: *Et hæc scribimus vobis ut gaudeatis, et gaudium vestrum sit plenum.* MEN.—Sic in calce hujus Epist., eius rō ἐνθράναι οὐδές. FELL.

(18) *Cum sint dies nequissimi.* Ita Paulus Ephes. v, 16, quoniam dies mali sunt. MEN.

(19) *Contrarius.* Id est Satan. Glossarium vetus ms.: *Satan, adversarius, contrarius.* Quæ subduntur, *Habent hujus sæculi potestatem, respondent Joan. xi, 31; xii, 30; xvi, 11: Princeps hujus mundi; et Ephes. vi, 12: Sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum.* MEN.

(20) Clemens Alex. l. c.: *Τῆς μὲν οὖν πίστεως ἡμῶν εἰσαὶ οἱ συλλήπτορες, φόδος καὶ ὑπομονὴ τὰ δέ συμμαχοῦντα ἡμῖν, μακροθυμία καὶ ἔγχράτεια. Τούτων οὖν, τὰ πρὸς τὸν Κύριον, μενόντων ἀγνῶς, συνευραΐνοντας αὐτοῖς σοφία, σύνεσις, ἐπιστήμη, γνῶσις.* — *Vocem syllæptoræ ita explicat Ileschius: Συλλήπτορα, συναγωνιστὴν id est adjutorem. Et in Glossis veteribus: Σύλληψις, βοήθεια, opitulatio.* MEN.

(21) *Adjutores.* Ms. cum edit. *adjutor est;* si Fellum excipias, apud quem, *adjutores sunt,* ex Clem. Alex. Jamque Menardus statuerat, expuncto verbo substantivo, legendum uno verbo, *adjutores.*

A (22) *Casta. Integra. MEN.* — *Caste. Cot.*

(23) *Intellectus.* Addit Fellus litteris miniatis, *scientia, cognitio;* quas duas voces putat veterem interpres præteruisse, cum exstant apud Clem. Alex.

(24) *Videri mihi.* Ita edit. Oxon. Al. cum ms. *videre mihi.* — Lege videri, ut apud Tertull. lib. *adversus Judæos* cap. 5, pag. 608: *Nec si veniatis videri mihi.* Juxta LXX: Οὐδὲ ἀν ἐρχομένοις οὐδέντας ποι: id est, nec si veniatis apparere mihi. *Videri mihi est videri a me,* phrasis Græca. MEN.—Vidēsis Cl. Sabatieri Bibl. sac. Lat. Vers. ant. ad Isa. ii, 11.

(25-26) *Neomenias vestras et diem magnum.* Edit. Clerici et Russelii, post *Neomenias vestras*, addunt *et Sabbathos.* Habent quidem LXX: *καὶ τὰ Σάββατα.* Habent et Tertullianus, et Hieronymus, aliquie apud Sabatierum l. c. At ea non agnoscit vetus Barnabæ interpres, neque in prima Menardi Paris. edit. neque in altera Felli Oxon.

(27) *Ferias.* Apud LXX: ἀργιτα, otium. Sed interpres legisse videtur ἀργιτα, ferias. MEN.

(28) *Sine jugo necessitatibus.* Non astricta legi Moysæ. Ζυγῷ δουλειας, jugo servitutis. Gal. v, 1. MEN.

(29) *Mendum.* Cave hoc mutes cum Menardo et Oxoniensibus, in mendax: est enim præsca vox Latina, ut docet Charisius lib. 1: *Mendum* in mendacii significatione dicitur; *menda*, in culpa operis aut corporis. Hinc factum mendax. CLER.

(30) *Habet.* Leg. Menardus, *habeat.* Sicque edidit Fellus. Forte amet, sicut Zach. viii, 17: *Juramentum mendax ne diligatis.*

(31) *Habeat.* Videtur deesse vocabulum, *Satan,* vel *Contrarius,* vel quid simile, ante *habeat.* MEN.

(32) *Vita.* Oxon. conjicit via. Sed non opus est: nam vita est pro vita instituto. CLER.

circulum collum tuum, et sacco te circumdederis, et cinerem straveris: nec sic celebrabis jejunium acceptum⁶. Ad nos autem sic dicit: Cum jejunaveris (33), solve omnem nodum injustitiae, et omnem consignationem iniquam dele (34), resolve suffocationes impotentium commerciorum (35), dimite quassatos in remissionem, et omnem cautionem malignam dissipas. Frange esuriens panem tuum, et egenos sine tecto indu in domum tuam: cum videris nudum, vesti; et domesticos seminis tui non despicias (36). Tunc erumpet temporaneum (37) lumen tuum, et vestimenta tua (38) cito orientur (39): et præbit ante te justitia, et claritas Dei circumdabit te. Tunc exclamas (40), et Deus exaudiet te: cum adhuc loqueris, dicet: Ecce adsum; si abstuleris a te nodum et suadelam malorum (41), et verbum murmurationis; et dederis esuriens panem ex animo⁶. In hoc ergo, fratres, providens est misericors Deus, quia in simplicitate crediturus esset populus, quem comparavit dilecto suo; atque ante ostendit omnibus nobis, ut non incurramus tanquam proselyti ad illorum legem.

IV. Antichristus ante portas, ergo fugiamus errores judaizantium et opera malæ viae.

Oportet ergo de histantibus (42) multum scrutantes scribere, quæ nos (43) possint sanare. Fugiamus ergo ab omni opere iniquitatis, et odio habeamus errorem hujus temporis, ut futuro diligamur (44). Nos demus (45) animæ nostræ spatiū, ut possit habere potestatem discurrendi cum nequissimis et peccatoribus; ne quando similemus (46) illis. *Consummata enim tentatio, sicut scriptum est (47), sicut Daniel dicit, appropinquavit⁷.* Propter hoc enim Dominus intercidit (48) tempora et dies, ut acceleraret dilectus (49) illius ad hæreditatem suam. Dicit sic propheta: *Regna (50) in terris decem regnabunt, et resurget retro pusillus, qui deponet tres in unum⁸.* De regnis similiter. De hoc ipso dicit iterum Daniel: *Et vidi quartam bestiam, nequam et fortem, et sæviorem cæteris bestiis marinis: et apparuerunt illi decem cornua: et ascendit aliud cornu breve in medio illorum; et dejecit cornua tria de majoribus cornibus⁹.* Intelligere ergo debemus. Adhuc et hoc rogo vos tanquam unus ex vobis, omnes amans super animam meam, ut attendatis vobis et non simileatis eis qui peccata sua congerunt, et dicunt: Quia testamentum illorum, et non nostrum est (51). Nostrum est autem, quia illi in perpetuum perdiderunt illud quod Moyses accepit. Dicit enim

⁶ Isa. LVIII, 4, 5. ⁶ Isa. LVIII, 6-10. ⁷ Dan. ix, 24-27. ⁸ Dan. vii, 24. ⁹ Dan. vii, 7-8.

VARIORUM NOTÆ.

(33) *Jejunaveris.* Sic Fellus. Al. cum ms. *jejuna-* A pretem nostrum scrisisse, suadelam manuum. Quæ conjectura non est Menardi, ut fertur apud Clericum, sed Ed. Bernardi.

(34) *Et omnem consignationem iniquam dele.* Regari debent ista ad marginem, unde in textum induxit ea nescio quis: sunt quippe alia versio verborum, πάσας συγγραφὴν δόιχον διάσπα, quæ heic redduntur. *Et omnem cautionem malignam dissipas:* a Cypriano autem lib. *De Ora.* Domin. ante finem et lib. III *Ad Quirinum* cap. 1: *Et omnem consignationem injustam dissipas.* Cor.

(35) *Impotentium commerciorum.* *Impotentium*, id est violentorum. *Commerciorum*, in textu Græco, συναλλαγμάτων. nam συνάλλαγμα est commercium. *Glossæ veteres:* συνάλλαγμα, commercium. MEN.

(36) *Et domesticos seminis tui non despicies.* Juxta LXX. At Vulg. juxta textum Heb. *Et carnem tuam ne despereris.* Sed sensus idem esse videtur: nam domestici seminis tui, sunt homines ejusdem tecum naturæ et carnis. Id.

(37) *Temporaneum.* Ita apud Tertullianum, lib. *De resurr. carnis.* In textu Græco πρώτοινον juxta textum Heb., id est, matutinum. Id.

(38) *Vestimenta tua.* Apud LXX. Juxta textum Hebraicum legitur λάματα, sanitates; pro quo quidam legerunt, λαμάτα, vestimenta, ut notat S. Hieronymus. Hinc factum est, ut interpres Barnabæ verterit, *vestimenta*: quod vocabulum sumpsit pro carne Tertullianus, lib. *De res. carnis.* MEN. — Sic legit quoque interpres qui versionem antiquam ab Irenæo, Tertulliano et Cypriano receptam adoravit. FELL.

(39) *Orientur.* Sic leg. Menardus: sicque edidit Fellus. Al. cum ms. oriuntur.

(40) *Exclamas.* Lege, *exclamabis*, ut apud S. Cyprianum lib. III *De testimoniosis.* MEN.

(41) *Suadelam malorum.* Χειροτονία apud LXX redditur hic suadela, quia perorantes extensa manu verba faciebant. FELL. — Opinari quis possit inter-

B — A pretem nostrum scrisisse, suadelam manuum. Quæ conjectura non est Menardi, ut fertur apud Clericum, sed Ed. Bernardi.

(42) *De histantibus.* Volo, *de his statibus:* περὶ τούτων καταστάσεων. BERN. — Al. *de his tanis,* vel instantibus. *Lectio de his talibus,* περὶ τούτων, Fello videtur aliquanto commodior. Usserius vero legebat: *Oportet ergo non de instantibus multum scrutantes scribere vobis, quæ non possint sanare.* Porro quænam has inter lectiones sit seligenda, suadet ipsem vetus Interpres, apud quem infra cap. xvii, sic legas: *Si enim de instantibus ac futuris scribam vobis.*

(43) *Nos.* Ita edit. Oxon. Al. ms. non.

(44) *Futuro diligamur.* Fellus in edit. Oxon. ex conjectura Usserii, *futura diligamus.* Sic legit et Menardus.

(45) *Demus.* Usser. *debemus.* FELL.

(46) *Similemus.* Sic et paulo post, *simileatis:* verbum neutraliter sumitur. MEN.

(47) *Sicut scriptum est, etc.* Usserius, *de qua scriptum est, sicut Daniel dicit.* Fellus autem sic: *Sicut scriptum est a Daniele.*

(48) *Intercidit.* Ms. *interdicit.* Hæc respiciunt Math. xxiv, 22. Vide Isa. x, 23; et Malach. III, 1. FELL.

(49) *Dilectus.* Usser. *dilectos.* FELL.

(50) *Regna.* Ita LXX: βασιλεῖα. At Hebr. ut in Vulg. *reges.* MEN.

(51) *Et non nostrum est.* Editi ad unum omnes: *Et nostrum est.* Locum mutillum adeoque corruptum esse agnovit Cl. Marianus in notis ad S. Justini M. Cohort. ad Græc. cap. 13, p. 17. Itaque illum sic restituit: *Dicunt quia Testamentum illorum, et non nostrum est.* Hanc autem emendationem iusinvent cum hujuscem capitis contextus, cum in primis ipso met S. Barnabæ infra cap. XIII: "Ιδωμεν... εἰ διαθήκη εἰς ἡμᾶς, η εἰς ἐκενούς, Videamus... utrum

Scriptura : *Et fuit Moyses in monte jejunans quadraginta diebus, et quadraginta noctibus : et accepit testamentum a Domino, tabulas lapideas scriptas manu Dei* ¹⁰. Sed conversi in idola, perdidérunt illud : dicit enim Dominus Moysi : *Moyses, descende celerius, quia præteriit legem populus tuus, quem eduxisti de terra Ægypti* ¹¹. *Et projectis Moyses tabulas lapideas de manibus suis* ¹² : et confractum est testamentum eorum ; ut dilectio Jesu consignetur in præcordiis vestris, in spem fidei illius. Propter quod attendantius novissimis diebus. Nihil enim proderit nobis omne tempus vitæ nostræ et fidei, si non odio (52) iniuriam et futuras tentationes habeamus ; sicut dicit Filius Dei : *Resistamus (53) omni iniuriali, et odio habemus eam*. Ergo considerate opera malæ viæ. Non separatim debetis seducere vos tanquam justificati ; sed in unum convenientes (54) inquirite, quod communiter dilectis conveniat et prosit. Dicit enim Scriptura : *Væ illis, qui sibi solis intelligunt, et apud se docti videntur* ¹³. Simus spirituales, simus templum (55) consummatum Deo : in quantum est in nobis, meditemur timorem Dei (56), et custodiamus mandata illius (57).

Dominus non accepta persona judicat mundum. Unusquisque secundum quæ facit accipit (58) : si fuerit bonus, bonitas eum antecedit ; si nequam, merces nequitæ eum sequitur. Attendite, ne (59) quando quiescentes jam vocati addormiamus in peccatis nostris ; et nequam accipiens potestatem nostram, suscitet (60) et excludat a regno Domini. Adhuc et illud intelligite, cum videritis (61) tanta signa et monstra in populo Judæorum, et sic (62) illos dereliquerit Dominus. Attendantius ergo, ne forte, sicut scriptum est, multi vocati, pauci electi, inveniamur ¹⁴.

V. Novum fœdus, passione Christi fundatum, est nobis ad salutem, Judæis ad interitum.

Propter hoc Dominus sustinuit tradere corpus suum in exterminium, ut remissione peccatorum sanctificemur, quod est sparsione sanguinis illius (63). Scriptum est (64) enim de illo, quædam ad populum Judæorum, quædam ad nos. Dicit autem sic : *Vulneratus est propter iniurias nostras, et vexatus est propter peccata nostra : sanguine (65) illius sanati sumus. Tanquam ovis ad victimam adductus est : et sicut agnus coram tendente se, sic non aperuit os suum* ¹⁶. Supergratulari ergo debemus Domino, quia et præterita nobis ostendit, et sapientes fecit ; et de futuris non sumus sine intellectu. Dicit autem : *Non in iustitia tenduntur retia avibus* ¹⁶. Hoc dicit, quia juste perierit (66) homo habens viam veritatis, scientiam (67), et se

¹⁰ Exod. xxxiv, 28. ¹¹ Exod. xxxii, 7, et Deut. ix, 12. ¹² Exod. xxxii, 19. ¹³ Isa. v, 21. ¹⁴ Matth. xx, 16 ; xxii, 14. ¹⁵ Isa liii, 5, 7. ¹⁶ Prov. i, 17.

VARIORUM NOTE.

Testamentum ad nos, an ad illos pertineat. Quam à quidem Barnabæ sententiam S. Justinus l. c. his verbis illustrat : *Εἰ δέ τις φάσκοι τῶν προχειρῶν ἀντιλέγειν εἰθαμένων, μὴ τὴν τὰς βίβλους ταῦτας, ἀλλὰ ιουδαϊκοὺς προστήκειν, διὰ τὸ ἔτι καὶ νῦν ἐν ταῖς συναγαγαῖς αὐτῶν αὐτούς εσθοῦνται, καὶ μάτην τῆς ἑκ τούτων φάσκειν τὴν θεοσέβειαν μεμαθηκέναι λέγοι· γάρ των ἀπ' αὐτῶν τῶν ἐν ταῖς βίβλοις γεγραμμένων, δι τούτων αὐτοῖς, ἀλλήμαν τῇ ἐκ τούτων διαφέρει διδασκαλίᾳ.* *Quod si quis ex iis qui libenter contradicere solent, non nostros hos libros, sed Judæorum proprios esse dicat, eo quod etiamnum in eorum synagogis asserventur, ac frustra religionem his libris acceptam a nobis referri : noverit illi ex iis ipsis quæ his in libris scripta sunt, non Judæorum, sed nostram esse horum librorum doctrinae possessionem.* Ni mirum contendebant Judæi, suum esse, non Christianorum, Vetus Testamentum. Quos ergo hic reliquit S. Barnabas. Hac de re quoque Eusebium consule *Demonstr. evang.*, lib. i, cap. 6.

(52) *Non odio.* Ms. non modo. Usser. non modo animum. FELL.

(53) *Resistamus*, etc. Hanc Christi sententiam in toto Evangelio non repereris : sed Barnabas eam auditiv ab ipso Christo, aut ab aliquo discipulo : qualis est hæc Pauli sententia, Act. xx, 35 : *Et membris verbi Domini Jesu, quoniam ipse dixit : Beatus est magis dare, quam accipere.* MEN.

(54) *In unum convenientes.* His similia Hebr. x, 24, 25. FELL.

(55) *Simus templum.* S. Paulus hac loquendi formula sæpe utitur, I Cor. iii, 16, 17; vi, 19. II Cor. vi, 16; Ephes. ii, 24; II Thess. ii, 4. FELL.

(56) *Meditemur timorem Dei.* Juxta illud Isa. xxix, 18 : *Cor tuum meditabitur timorem.* MEN.

(57) Hunc locum laudat Clemens Alex. *Στρωμ.*, lib. ii, cap. 7, pag. 447 : *Kαὶ Βαρνάβας ὁ ἀπόστο-*

A λος, « Οὐαὶ οἱ συνετοὶ παρ' ἑαυτοῖς, καὶ ἐνώπιον αὐτῶν ἐπιστήμονες, » προστάξας, ἐπήγαγεν. « Πνευματικοὶ γεννώμεθα, ναὸς τέλεος τῷ Θεῷ· ἐφ' ὅσον ἔστι ἐφ' ἡμῖν, μελετούμεν τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, καὶ φιλάσσαν ἀγανακτώμεθα τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ἵνα ἐν τοῖς δικαιώμασιν αὐτοῦ εὑφρανθῶμεν. »

(58) *Accipit.* Edit. Oxon. *accipiet.* Sic I Cor. iii, 8 : *Unusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem.*

(59) *Attendite, ne, etc.* Alludit ad parabolam decem virginum, Matth. xxv. MEN.

(60) *Nostram, suscitet.* *Nostram*, id est nostri, id est in nos. *Suscitet*, lege, *suscitetur*, adversus nos videbit. MEN. — At FELL post *suscitet*, addit litteris *miniatis nos.*

(61) *Cum videritis, etc.* Verbum *videritis* est præteritum hoc loco. Nam infra loquitur de subversione templi Hierosolymitanæ iam facta. MEN.

(62) *Et sic.* Id est. *Quod sic.* MEN.

(63) *Sparsione sanguinis illius.* I Petr. i, 2 : *In aspersione τοῦ σαγκρινοῦ Jesus Christi.* MEN.

(64) *Scriptum est.* Pro mere interpretis, rectius, *scripta sunt.* Sic enim fortasse legit: Γέγραπται γὰρ περὶ αὐτοῦ τὰ μὲν πρὸς τὸν λαὸν τῶν ιουδαίων, τὰ δὲ πρὸς τὴν τῆς.

(65) *Sanguine.* Legisse videtur interpres, τῷ αἷματι. FELL.

(66) *Perierit.* Semel lectorem moneo, me non probare maximam partem lectionum, quas Menardus ad oram veteris hujus interpretationis apposuit. Ita *perierit* correxit pro *perierit*, cum non hoc minus quam alterum, in usu fuerit ævo posteriori. Ita et alibi, *interierit*, *exierit* et *transierit*, etiam apud T. bul. Voss.

(67) *Habens viam veritatis, scientiam.* Felli editio Oxon., *Habens viæ veritatis scientiam.*

a via tenebrosa non continet adhuc. Et ad hoc Dominus sustinuit pati pro anima nostra, cum sit orbis terrarum Dominus; cui dixit die (68) ante constitutio[n]em saeculi (69): *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*¹⁷. Quo modo ergo sustinuit, cum ab hominibus hoc pateretur, discite. Prophetæ ab ipso habentes donum (70), in illum prophetaverunt. Ille autem, ut vacuum ficeret mortem, et de mortuis resurrectionem ostenderet, quia in carne oportebat eum apparere, sustinuit, ut promissum parentibus redderet (71); et ipse sibi

populum novum parans, dum in terris degit, ostendit (72) τὸν λαὸν τὸν κατινὸν (73) ἐτοιμάζων ἐπιδεῖξῃ ἐπὶ δερετ, quod facta resurrectione ipse esset et judicaturus. Porro, docens Israelem, atque tam magna prodigia et signa faciens, prædicavit, ac illum [Israelem] summe dilexit. Quando autem apostolos suos, ipsius Evangelium prædicaturos, elegit, homines omni peccato iniquiores, ut ostenderet, quod non venit *vocare justos, sed peccatores ad paenitentiam*¹⁸, tunc palam fecit, se esse Filium Dei. Nisi vero in carne venisset, quomodo servati suissemus nos homines, videntes eum? quandoquidem illi, qui solem hunc aliquando desitum, opus manuum ejus, aspiciunt, non valent radios illius obtueri. [Porro] igitur Filius Dei ideo in carne venit, ut summam imponeret peccatis eorum, qui ad mortem persecuti sunt prophetas ipsius. Ob hoc igitur pas-

A (72) τὸν λαὸν τὸν κατινὸν (73) ἐτοιμάζων ἐπιδεῖξῃ ἐπὶ τῆς γῆς ὧν, ὅτι τὴν ἀνάστασιν αὐτὸς ποιήσεις κρίνει. Πέρας (74) γέ τοι διδάσκων τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τὴν καῦτα τέρατα καὶ σημεῖα ποιῶν, ἐκτίρυνε, καὶ ὑπεργάπτησεν αὐτὸν (75). Ότε δὲ τοὺς ίδιους ἀποστόλους, μέλλοντας κηρύσσειν τὸ Εὐαγγέλιον αὐτοῦ, ἐξελέξατο (76), διτας ὑπὲρ πᾶσαν ἀμαρτίαν ἀνομωτάρους... ἵνα δεῖξῃ, ὅτι οὐκ ἤλθε καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἀμαρτωλούς εἰκαστάρια... τότε ἐφανέρωσεν ἐαυτὸν Υἱὸν Θεοῦ ἔνται (77). Εἰ γάρ μή ἤλθεν ἐν σαρκὶ, πῶς ἂν ἐσώθημεν ἀνθρώποις, βλέποντες αὐτὸν; ὅτι τὸν μέλλοντα μή εἶναι ἤλιον (78), ἔργον χειρῶν αὐτοῦ ὑπάρχοντα, βλέποντες οὐκ ισχύουσιν εἰς ἀκτίνας αὐτοῦ ἀντοφθαλμῆσαι. Οὐκοῦν δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐς τοῦτο ἤλθεν ἐν σαρκὶ, ἵνα τὸ τέλειον τῶν B ἡμερῶν κεφαλαῖσθαι τοῖς διώξασιν ἐν θανάτῳ τούς;

Sequitur vetus interpretatio.

populum . . . parans . . . resurrectione facta, in terris . . . judicabat (79) illis (80) . . . ad vitam ducens populum Iudeorum, et magna signa et monstra faciens, non crediderunt nec dilexerunt illum (81). Tunc apostolos suos, qui incipiebant prædicare Evangelium suum, elegit, qui erant super omne peccatum peccatores; ut ostenderet, quia non venit *vocare justos, sed peccatores* Tunc ostendit se esse Filiu[m] Dei. Si enim non venisset in carne, quo modo possent homines sanari (82) . . . ? cum resipientes solem, . . . qui est opus manus Dei, non possint radios ejus diutius intueri. Filius ergo Dei ideo in carne venit, ut consummationem peccatorum definiret eis, qui persecuti sunt ad mortem prophetas illius. . . . Dicit autem Isaías: *Plaga corporis illius omnes sanati sumus*. Et alius propheta: *Feriam pastorem, et dispergentur oves gregis*. Ipse autem voluit sic pati Dicit enim qui prophetat de illo:

¹⁷ Gen. i, 26. ¹⁸ Matth. ix, 13.

VARIORUM NOTÆ.

(68) *Cui dixit die*. Post *dixit*, videtur deesse τὸ Pater. Nam inde probare contendit, et Filii excellentiā, quod sit terrarum orbis Dominus, et quod ei dixerit Pater: *Faciamus hominem ad imaginem*, etc. Men. — Quod etiam repetit infra cap. vi, Λέγει γάρ ἡ Γραφὴ περὶ τοῦ ὄντος, ὃς λέγει τῷ Υἱῷ· Πλοήσωμεν κατ' εἰλούρα, etc. Id est: *Dicit enim Scriptura de nobis, sicut dixit Filio* (supple *Deus*, ut ex antecedentibus patet): *Faciamus hominem ad imaginem*, etc. Men. — Mihil magis placet Bulli conjectura, qui hunc locum sic fortasse restituendum censem: *Cui dixit Deus ante constitutionem mundi*. Vides ejus *Defens. Fid. Nic.*, sect. 1, cap. 2, § 2.

(69) *Ante constitutionem saeculi*. Id est, ante plenam et perfectam mundi constitutionem, quia homo nondum creatus, non erat mundus plane perfectus. Men.

(70) *Prophetæ ab ipso habentes donum*, etc. Prophetæ videlicet. Nam prophetæ Dei Spiritu afflati prophetarunt. Men. — Hunc locum strenue defensit Grabius in *Adnot.* ad Bulli *Defens. Fid. Nic.*, § 5, pag. 45 contra Lucam Mellierum, seu Samuelm Crellium. Quin etiam ipsi videtur ex Barnabæ descriptisse Ireneus, quæ habet lib. iv, cap. 20, n. 4: *Prophetæ ab eodem Verbo propheticum accipientes charisma, prædicaverunt ejus secundum carnem adventum*. Quibus paria scripsit lib. iv, cap. 7, n. 2: *Omnes qui ab initio cognitum habuerunt Deum, et adventum Christi prophetaverunt, revelationem acceperunt ab ipse Filio*.

C (71) *Sustinuit, ut promissum parentibus redderet*. Id est, passus est, ut quæ priscis patribus per prophetas prænuntiata sunt, adimpleret. Et τὸ νῦν σεquelam significat, non causam: quasi diceret: *Ila ut promissum parentibus redderet*. Men.

(72) Hic incipit textus Græcus superstes.

(73) Ms. κενόν, male.

(74) Πέρας, porro, ut sëpe apud Barn.

(75) Sc. τὸν Ἰσραὴλ.

(76) H. l. laudat Orig. c. *Cels.* 1, n. 63, t. I, p. 378. Ed. BB. Vide: *Hesele, das Sendschreiben des A. Barn.* p. 160.

(77) Coniunge hæc cum verbis anteced.: *quia in carne oportebat, etc.* Eamdem sententiam reperies in *Oraç. Sibyll.* Proem. v, 10-15

(78) I. e. qui aliquando desinere debet. Men.

(79) *Judicabat*. Al. ex conjectura, *judicabat* vel *judicabit*. Menardus tamen leg. *indicabat*, ut modo vidimus.

(80) *Illis*. Al. forte, *ille ad summam, vel ad finem docens*. Vel: *Finis autem, docens*. Integrum hunc locum sic restituendum Fellus: *Et ipse sibi populum novum parans, resurrectione facta in terris agens, ostendit quod judicabit illos: et ad extremum ad vitam ducens, etc.*

(81) *Non crediderunt, nec dilexerunt illum*. Hæc non sunt in textu Græco. Lege tamen, *sed non crediderunt, etc.* Men. — Legit interpres ἐκτίρυνε, καὶ οὐπέρ τηρησαν. Voss. et FELL.

(82) *Sanari*. Forte *salvari*. Menardus pro τεώθη μεν legit ἐκώθησαν.

προφήτας αὐτοῦ. Οὐκοῦν εἰς τοῦτο ὑπέμεινε (83). Λέγει γάρ ὁ Θεός τὴν (84) πληγὴν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, ὅτι ἐξ αὐτῶν, [καὶ (85):] Ὄταν κατάξω τὸν ποιμένα, τότε σκορπισθήσεται τὰ πρόσωπα τῆς ποιμητῆς. Αὐτὸς ἡθύλησεν οὖτα παθεῖν· ἔδει γάρ, ἵνα ἐπὶ ἕνδου πάθῃ. Λέγει γάρ ὁ προφητεύων ἐπ' αὐτῷ· Φείσαλ μου τῆς γυνχῆς ἀπὸ δρυμφαλας, καθῆλωσόν μου τὰς σάρκας, διτὶ πονηρευομένων συναρωταί ἐπιεύστησάρ μοι· Καὶ πάλιν λέγει (86)· Ἰδού τέθεικα μου τὸν ρώτορ εἰς μάστιγας, καὶ τὰς σιαγόρας εἰς φαστράσματα, τὸ δὲ πρόσωπόν μου θόηκα ὡς στερεὰν πέτραν (87).

VI. Christi passio et novum sacerdotus jam et prophetis annuntiatur.

Οὐτε οὖν ἐποίησεν ἐντολὴν, τι λέγει (88); Τίς δὲ πρόμερός μοι; Ἀρτιστήτω μοι. Ή τίς δὲ δικαιόμενός μοι; Ἐγρισάτω τῷ παιδὶ Κυρίου. Οὐνιὲνδιτι κάντες ὑμεῖς παλαιωθήσεσθε ὡς ἴματοι, καὶ σῆς καταράγεται ὑμᾶς. Καὶ πάλιν λέγει ὁ προφήτης· Ξει ἄς ἀλθός Ισχυρὸς ἐβέθη εἰς συντριβὴν (89). Ήσθν ἐμβαλλὼν εἰς τὰ θεμέλια Σιών ἀλθόν πολυτελῆ, ἐκεκτὸρ, ἀρχογωριαῖον, ἐτιμορ. Εἴτα τι λέγει; Καὶ δὲ ἐπλισει ἐπ' αὐτὸρ, ἔσται εἰς τὸν αἰώνα. Επὶ λίθον οὖν ἡμῶν ἡ ἐλπίς; Μή γένοτο! ἀλλ᾽ ἐπει ἐν τούτῳ εἴθησε τὴν σάρκα (90) αὐτοῦ ὁ Κύριος. Λέγει γάρ Καὶ θηῆκε (91) με ὡς στερεὰν πέτραν. Λέγει δὲ πάλιν ὁ προφήτης· Αλθορ, δι τὰ πεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, ὃντος ἐγενήθη εἰς κεχειλήρ τῷρις. Καὶ πάλιν λέγει· Αὕτη ἔστι τῇ ἡμέρᾳ ἡ μεγάλη καὶ

A sus est. Dicit enim Deus, plagam carnis ejus ab illicis esse¹⁹, [et] : Cum percutiam pastorem, tunc dispergentur oves gregis²⁰. Ipse [autem] sic pati voluit; oportebat quippe, ut in ligno pateretur. Dicit enim, qui de illo prophetavit: Parce animæ meæ a gladio²¹; clavis configere carnes meas²², quia concilia malignantium insurrexerunt in me²³. Et rursus ait: Ecce posui dorsum meum ad flagella, et genas ad alapas; faciem autem meam ρῦσι sicut²⁴ solidam petram²⁵.

Vetus interpretatio.

Parce animæ meæ a gladio. Et: *Configere clavis carnes meas: quia nequissimorum conventus insurrexerunt in me.* Et iterum dicit: *Ecce posui dorsum meum ad flagella, et maxillas meas ad palmas* (92). *Faciem autem meam posui tanquam solidam petram.*

VI. Cum autem fecit Dei præceptum, quid dicit? *Quis est qui contradicit? resistat mihi.* Quis æqualis futurus est (93) mihi? propinquet puero Dei. *Vix vobis, quia vos omnes veterascitis* (94) *tanquam vestimentum;* et linea devorabit vos. Iterum dicit propheta: *Tanquam lapis . . . expositus est in afflictionem.* Ecce mittam in fundamento Sion lapidem pretiosum, electum (95), . . . Et quid dicit? *E: qui crediderit in illum, non confundetur* (96). In lapide ergo fides nostra? Absit! Sed quia in fortitudine posuit corpus suum. Ait namque: *Et posuit me sicut solidam petram* (97). Adhuc autem dicit propheta: *Lapidem quem reprobaverunt adficiantes, hic factus est in caput anguli* (98). Deinde quid loquitur? *Et qui speraverit in illum, vivet in æternum.* In lapide ergo spes nostra? Absit! sed quia Dominus in fortitudine posuit corpus suum. Ait namque: *Et posuit me sicut solidam petram* (98). Adhuc autem dicit propheta: *Lapidem quem reprobaverunt adficiantes, hic factus est in caput anguli.* Hic est dies, . . . quem fecit Dominus. . . . Quid ergo dicit? . . . Circumvenierunt me conventus nequissimorum: vallaverunt me tanquam apes. . . . Et iterum dixit: *Super vestem meam sorties miserunt.* In carne ergo incipiente illo venire, . . . ante ostensa sunt quæ passurus erat. Dicit ergo propheta ad Iudeos: *Vix animæ iniquorum, . . . qui* (97) *dicunt*

¹⁹ Isai. LIII, 8; Zach. XIII, 6. ²⁰ Zach. XIII, 7; Matth. XXVI, 51; Marc. XIV, 27. ²¹ Psal. XXI, 21. ²² Psal. CXVIII, 120. ²³ Psal. XXI, 17. ²⁴ Isai. L, 6, 7. ²⁵ Ibid., 8, 9. ²⁶ Isa. VIII, 14, juxta textum Hebreum, non iuxta LXX. ²⁷ Isa. XXVIII, 16, cfr. Rom. IX, 33, 1 Petr. II, 6. ²⁸ Isa. L, VII. ²⁹ Psal. CXVII, 22.

VARIORUM NOTÆ.

(83) Profert aliam causam adventus Christi, ut consummaretur peccata Iudeorum addita Christi morte. MEN. cfr. Matth. XXIII, 31 sqq.

(84) Ms. πηγὴν. Vet. interpr.: *plaga corporis illius omnes sanati sumus.*

(85) Ita restituimus ex veteri versione Lat., quæ habet: *Et aliis propheta.* Sensus est: Annuntiavit Deus per prophetas, Iudeos Christum esse interfucturos, et hanc necem ipsis interitum fore.

(86) Cfr. Justin. Apol. I, n. 38.

(87) Faciem non avertens.

(88) Sc. Patris jussio de incarnatione et toto humanae incarnationis negotio.

(89) Veterem interpretarem imitati vocem ἐπει in versione nostra negligimus.

(90) Σάρξ Christi proptergoτογύν propheta λόθος votatur.

(91) Τέθηκα. OXON. et LXX.

(92) Palmas. Colaphos palma impactos. Glossæ

C vet. *Depulmare, κολαφίζειν.* CLER.

(93) *Quis æqualis futurus est.* Interpres legebat εἰκασόμενος loco δικασόμενος. MEN.

(94) *Veterascitis.* Al. Forte veterascitis, juxta Græcum. Sic et Felli editio Oxon.

(95) *Ecce mittam in fundamento Sion lapidem pretiosum, electum.* Locus mutulus, et legendus ut apud S. Cyprianum, lib. II, *De testimoniosis:* Ecce immitto in fundamento Sion lapidem pretiosum, electum, summum angularem, honoratum; juxta textum Græcum Barnabæ, ubi in praesenti legitur ἐμβάλλω, ut I Pet. II, 6. ¹⁸ Ιδού τιθημι, x. τ. λ. MEN.

(96) *Non confundetur.* Ita Rom. IX, 33: οὐ κατασχυθήσεται. In textu Græco Isaiæ XXVIII, 16: οὐ μὴ κατασχυθῇ, id est non confundatur. In textu Græco Barnabæ: *Qui sperabit in eum, vivet in æternum.* MEN.

(97) Qui. Al. quia. Felli retinet qui.

a via tenebrosa non continent adhuc. Et ad hoc Dominus sustinuit pati pro anima nostra, cum sit orbis terrarum Dominus; cui dixit die (68) ante constitutibnem saeculi (69): *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*¹⁷. Quo modo ergo sustinuit, cum ab hominibus hoc pateretur, discite. Prophetæ ab ipso habentes donum (70), in illum prophetaverunt. Ille autem, ut vacuum ficeret mortem, et de mortuis resurrectionem ostenderet, quia in carne oportebat eum apparere, sustinuit, ut promissum parentibus redderet (71); et ipse sibi

populum novum parans, dum in terris degit, ostendebat τὸν λαὸν τὸν καινὸν (73) ἐπιδεῖη ἐπὶ τῆς γῆς ὧν, διτὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτὸς ποιήσας κρίνει. Πέρας (74) γέ τοι διδάσκων τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τὴν καῦτα τέρατα καὶ σημεῖα ποιῶν, ἐκήρυξε, καὶ ὑπεργάπτησεν αὐτὸν (75). "Οτε δὲ τοὺς ἰδίους ἀποστόλους, μέλλοντας κηρύσσειν τὸ Εὐαγγέλιον αὐτοῦ, ἔξελέξατο (76), δηνας ὑπὲρ πᾶσαν ἀμαρτίαν ἀνομοτέρους... ἵνα δεῖξῃ, διτὶ οὐκ ἥλθε καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἀμαρτωλούς εἰς μετάτροπαν... εότε ἐφανέρωσεν ἐαυτὸν Υἱὸν Θεοῦ εἶναι (77). Εἰ γάρ μη ἥλθεν ἐν σαρκὶ, πῶς ἀν ἐσώθημεν ἀνθρώποι, βλέποντες αὐτὸν; διτὶ τὸν μέλλοντα μη εἶναι ήλιον (78), Ἐργον χειρῶν αὐτοῦ ὑπάρχοντα, βλέποντες οὐκ ισχύουσαν εἰς ἀκτίνας αὐτοῦ ἀντοφθαλμῆσαι. Οὐκοῦν δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐς τοῦτο ἥλθεν ἐν σαρκὶ, ἵνα τὸ τέλειον τῶν Βαρυτιῶν κεφαλαῖσιν ἐν θανάτῳ τοὺς

Sequitur vetus interpretatio.

populum . . . parans . . . resurrectione facta, in terris . . . judicabat (79) illis (80) . . . ad vitam dicens populum Iudeorum, et magna signa et monstra faciens, non crediderunt nec dilexerunt illum (81). Tunc apostolos suos, qui incipiabant prædicare Evangelium suum, elegit, qui erant super omne peccatum peccatores; ut ostenderet, quia non venit *vocare justos, sed peccatores* Tunc ostendit se esse Filius Dei. Si enim non venisset in carne, quo modo possent homines sanari (82) . . . ? cum respicientes solem, . . . qui est opus manus Dei, non possint radios ejus diutius intueri. Filius ergo Dei ideo in carne venit, ut consummationem peccatorum definiret eis, qui persecuti sunt ad mortem prophetas illos. . . . Dicit autem Isaías: *Plaga corporis illius omnes sanati sumus*. Et alius propheta: *Feriam pastorem, et dispergentur oves gregis*. Ipse autem voluit sic pati Dicit enim qui prophetat de illo:

¹⁷ Gen. i, 26. ¹⁸ Matth. ix, 15.

VARIORUM NOTÆ.

(68) *Cui dixit die*. Post dixit, videtur decesse τὸ Pater. Nam inde probare contendit, et Filii excellentiā, quod sit terrarum orbis Dominus, et quod ei dixerit Pater: *Faciamus hominem ad imaginem*, etc. Men. — Mihi magis placet Bulli conjectura, qui hunc locum sic fortasse restituendum censem: *Cui dixit Deus ante constitutionem mundi*. Videsis ejus *Defens. Fid. Nic.*, sect. 1, cap. 2, § 2.

(69) *Ante constitutionem saeculi*. Id est, ante plenam et perfectam mundi constitutionem, quia homine nondum creato, non erat mundus plene perfectus. Men.

(70) *Prophetæ ab ipso habentes donum*, etc. Prophetæ videlicet. Nam prophetæ Dei Spiritu afflati prophetarunt. Men. — Hunc locum strenue defendit Græbius in *Adnot. ad Bulli Defens. Fid. Nic.*, § 5, pag. 45 contra Lucam Mellierum, seu Samuelem Crelleum. Quin etiam ipsi videtur ex Barnaba descriptisse Ireneus, quæ habet lib. iv, cap. 20, n. 4: *Prophetæ ab eodem Verbo propheticum accipientes charisma, prædicaverunt ejus secundum carnem adventum. Quibus paria scripserat lib. iv, cap. 7, n. 2: Omnes qui ab initio cognitum habuerunt Deum, et adventum Christi prophetaverunt, revelationem acceperunt ab ipso Filio*.

(71) *Sustinuit, ut promissum parentibus redderet*. Id est, passus est, ut quæ priscis patribus per prophetas prænuntiata sunt, adimpleret. Et τοῦ sequelam significat, non causam: quasi dicere: *Ita ut promissum parentibus redderet*. Men.

(72) Hic incipit textus Græcus superstes.

(73) Ms. κενόν, male.

(74) Πέρας, porro, ut saepè apud Barn.

(75) Sc. τὸν Ἰσραὴλ.

(76) H. l. laudat Orig. c. Cels. 1, n. 63, t. I, p. 378. Ed. BB. Vide: Hefele, das Sendschreiben des A. Barn. p. 160.

(77) Coniuge hæc cum verbis antecedet: *quia in carne oportebat*, etc. Eamdem sententiam reperies in *Orac. Sibyll.* Proœm. v, 40-45

(78) I. e. qui aliquando desinere debet. Men.

(79) *Judicabat*. Al. ex conjectura, *judicat vel judicabit*. Menardus tamen leg. *indicabat*, ut modo vidimus.

(80) *Illis*. Al. forte, *ille ad summam, vel ad finem docens*. Vel: *Finis autem, docens*. Integrum hunc locum sic restituit Fellus: *Et ipse sibi populum novum parans, resurrectione facta in terris agens, ostendit quod judicabit illos: et ad extremum ad vitam dicens, etc.*

(81) *Non crediderunt, nec dilexerunt illum*. Hæc non sunt in textu Græco. Lege tamen, *sed non crediderunt*, etc. Men. — Legit interpres τηρηξαν, καὶ οὐπερ ἡγάπτησαν. Voss. et FELL.

(82) *Sanari*. Forte salvare. Menardus pro τιθη μεν legit ἐσώθησαν.

προφήτας αὐτοῦ. Οὐκοῦν εἰς τοῦτο ὑπέμεινε (83). Λέγει γάρ δὲ θεός τὴν (84) πληγὴν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, ὅτι ἐξ αὐτῶν, [καὶ (85)]· Ὄταν κατέξω τὸν ποιμένα, τότε σκορπιοθήσεται τὰ πρόβατα τῆς ποιμηνῆς. Αὐτὸς ἡθίζειν οὖτε παθεῖν· ἔδει γάρ, ἵνα ἐπὶ ξύλου πάθῃ. Λέγει γάρ δὲ προφῆτεύων ἐπ' αὐτῷ· Φείσαλ μου τῆς ψυχῆς ἀπὸ δοματαῖς, καθῆλωσόν μου τὰς σάρκας, ὅτι πονηρούντερων συναγωγαὶ ἐπιτέσσεται μοι. Καὶ πάλιν λέγει (86)· Ἰδού τέθεινά μου τὸν ὥντορ εἰς μάστιγας, καὶ τὰς σιαγόνας εἰς φαλ-σματα, τὸ δὲ πρόσωπό μου θήητα ως στεφεῖτε πέ-τρα (87).

VI. Christi passio et novum fædus jam et prophetis annuntiatur.

Ὅτε οὖν ἐποιήσεν ἐντολὴν, τι λέγει (88); Τίς δὲ πρώτηρός μοι; Ἀντιστήτω μοι. Η τίς δὲ δικαΐος μοι; Ἐγγισάτω τῷ παιδὶ Κυρίον. Οὐδὲ ὑμῶν δεῖ κάρτες ὑμεῖς παλαιωθήσεσθε ως ἴματιον, καὶ σῆς καταράγεται ὑμᾶς. Καὶ πάλιν λέγει δὲ προφῆτης· Ταῖς ἀλθοῖς λευκοῖς ἐτέθη εἰς συντριβὴν (89)- Ήν δὲ ἐμβάλλω εἰς τὰ θεμέλια Σιών ἀλθοὶ πολυτελῆ, ἐκεκτὸν, ἀπροσωπαῖον, ἀγτιμον. Εἶτα τι λέγει; Καὶ δὲ ἐπίστει ἐπ' αὐτῷ, ἔστειται εἰς τὸν αἴωνα. Επὶ λίθον οὖν ἡμῶν ἡ ἐλπίς; Μή γένοιτο! ἀλλ' ἐπει- ἐντοξεύει θύηκε τὴν σάρκα (90) αὐτοῦ δὲ Κύριος. Λέγει γάρ Καὶ θόηκε (91) με ως στεφεῖτε πέτραν. Λέγει δὲ πάλιν δὲ προφῆτης· Λίθος, δὲ ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰ- κοδομῶντες, οὗτος ἐτερήθη εἰς κεφαλὴν γυρίους. Καὶ πάλιν λέγει· Αὕτη ἔστι τὴν ἡμέραν η μεράλη καὶ

Vetus interpretatio.

Parce animæ meæ a gladio. Et: *Confige clavis carnes meas:* quia nequissimorum conventus insurrexerunt in me. Et iterum dicit: *Ecce posui dorsum meum ad flagella, et maxillas meas ad palmas* (92). *Faciem autem meam posui tanquam solidam petram.*

VI. Cum autem fecit Dei præceptum, quid dicit? *Quis est qui contradicit? resistat mihi.* Quis æqualis futurus est (93) mihi? *Propinquet puerο Dei.* *Vae vobis,* quia vos omnes veterascitis (94) tanquam vestimentum; et tinea devorabit vos. Iterum dicit propheta: *Tanquam lapis... expositus est in afflictionem.* Ecce mittam in fundamenta Sion lapidem pretiosum, electum (95). . . . Et quid dicit? *E: qui crediderit in illum, non confundetur* (96). In lapide ergo fides nostra? Absit! Sed quia in fortitudine posuit corpus illius. . . . Dicit iterum propheta: *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.* *Hic est dies, . . . quem fecit Dominus.* Quid ergo dicit? . . . Circumvenerunt me conventus nequissimorum: *vallaverunt me tanquam apes.* . . . El iterum dixit: *Super vestem meam sortes miserunt.* In carne ergo incipiente illo venire, . . . ante ostensa sunt quæ passurus erat. Dicit ergo propheta ad Judæos: *Vae animæ iniquorum, qui* (97) dicunt

¹⁹ Isai. LIII, 8; Zach. XIII, 6. ²⁰ Zach. XIII, 7; Matth. XXVI, 51; Marc. XIV, 27. ²¹ Psal. XXI, 21. ²² Psal. CXVIII, 120. ²³ Psal. XXI, 17. ²⁴ Isai. I, 6, 7. ²⁵ Ibid., 8, 9. ²⁶ Isa. VIII, 14, juxta textum Hebreum, non juxta LXX. ²⁷ Isa. XXVIII, 16, cfr. Rom. IX, 33, 1 Pet. II, 6. ²⁸ Isa. L, VII. ²⁹ Psal. CXVII, 22.

VARIORUM NOTÆ.

(83) Profert aliam causam adventus Christi, ut consummarentur peccata Judæorum addita Christi morte. MEN. cfr. Matth. XXIII, 31 sqq.

(84) Ms. πηγὴν. Vet. interpr.: *plaga corporis illius omnes sanati sumus.*

(85) Ita restituō ex veteri versione Lat., quæ habet: *Et aliis propheta.* Sensus est: Annuntiavit Deus per prophetas, Judæos Christum esse interfucturos, et hanc necem ipsis interitum fore.

(86) Cfr. Justin. Apol. I, n. 38.

(87) Faciem non avertens.

(88) Sc. Patris jussio de incarnatione et toto humanae incarnationis negotio.

(89) Veterem interpretem imitati vocem ἐπει in versione nostra negleximus.

(90) Σάρξ Christi propter λογάν prophetæ λίθος vo- catur.

(91) ΤΕΘΗΧΑ. OXON. et LXX.

(92) *Palmas.* Colaphos palina impactos. Glossæ

A sus est. Dicit enim Deus, plagam carnis ejus ab il- lis esse¹⁹, [et] : *Cum percutiam pastorem, tunc dis- pergentur oves gregis²⁰.* Ipse [autem] sic pati vo- luit; oportebat quippe, ut in ligno pateretur. Dicit enim, qui de illo prophetavit: *Parce animæ meæ a gladio²¹; clavis configere carnes meas²², quia concilia malignantium insurrexerunt in me²³.* Et rursus ait: *Ecce posui dorsum meum ad flagella, et genas ad alapas; faciem autem meam p̄dsui sicut²⁴ solidam petram²⁵.*

Cum autem fecit, quod præceptum ei fuerat, quid ait? *Quis est, qui litiget mecum? Resistat mihi.* Vel quis est, qui judicium ineat adversum me? *Appropinquet puerο Domini.* Vae vobis, quia vobis vos veterascitis quasi vestimentum, et tinea devorabit vos²⁶. Et iterum dicit propheta: *Sicut lapis fortis positus est in contritionem²⁷; ecce immitto in funda- menta Sion lapidem pretiosum, electum, angula- rem, honorabilem²⁸.* Deinde quid loquitur? *Et qui speraverit in illum, vivet in æternum.* In lapide ergo spes nostra? Absit! sed quia Dominus in fortitudi- nine posuit corpus suum. Ait namque: *Et posuit me sicut solidam petram²⁹.* Adhuc autem dicit propheta: *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli³⁰.* Et iterum ait: *Hoc*

C vet. *Depulmare, κολαψίειν.* CLER.

(93) *Quis æqualis futurus est.* Interpres legebat εἰ- καστόμενος loco δικαστόμενος. MEN.

(94) *Veterascitis.* Al. Forte veterascitis, juxta Græ- cum. Sic et Felli editio Oxon.

(95) *Ecce mittam in fundamenta Sion lapidem pre- tiosum, electum.* Locus mutilus, et legendus ut apud S. Cyprianum, lib. II, *De testimonio*: *Ecce immitto in funda- menta Sion lapidem pretiosum, electum, summum angularem, honoratum;* juxta textum Græcum Barnabæ, ubi in praesenti legitur ἐμβά- λω, ut I Pet. II, 6. Ιδού τιθημι, x. τ. λ. MEN.

(96) *Nou confundet.* Ita Rom. IX, 33: οὐ κα- αισχυνθήσεται. In textu Græco Isaiae XXVIII, 16: οὐ μη καταισχυνθῇ, id est non confundatur. In textu Græco Barnabæ: *Qui sperabit in eum, vivet in æter- num.* MEN.

(97) *Qui.* Al. quia. Fellus retinet qui.

est dies magna et mirabilis, quam fecit Dominus ²⁰. *Simplicius vobis scribo, ut intelligatis, ego, purgamentum vestræ charitatis. Quid vero porro dicit propheta? Obsedit me concilium malignantium* ²¹, *circumdederunt me sicut apes favum* ²², *et: Super vestem meam miserunt sortem* ²³. *Cum igitur in carne esset apparitus et passurus, præmonstrata est ipsius passio. Nam in Israelem dicit propheta: Væ animæ eorum, quia pessimum consilium inierunt adversus semetipsos, dicentes: Alligemus justum, quoniam molestus nobis est* ²⁴. *Et vero dicit ad illos Moses: Ecce ista ait Dominus Deus: Intrate in terram bonam* ²⁵, *quam juramento promisit Dominus Abraham et Isaac et Jacob; et ut hereditatem possidete eam, terram fluentem lacte et melle* ²⁶. *Quid dicat cognitio, discite: Sperate [inquit] in Iesum, qui in carne manifestandus est vobis. Homo [enim] est terra quæ patitur; ex substantia enim terræ formatus est Adam. Quid ergo dicit: [in] terram bonam, lacte ac melle fluentem? Benedictus sit Dominus noster, qui sapientiam et intelligentiam occulorum suorum posuit in nobis. Dicit enim propheta: Parabolam Domini quis intelliget, nisi sapiens et peritus, et diligens Dominum suum?*

A θανατηστή, ήτοι ἐποιησερ δ Κύριος (98). Ἀπλούστερον δικτυόν γράφω, ἵνα συνιῆτε (99). ἐγὼ περιψήματης ἀγάπης δικτυόν (100). Γί τον λέγει πάλιν δ προφήτης; Περιέσχε με συνταγὴν πονηρονόμους, ἐκπλωστὴν με ώστε μέλισσαν κηρύκων, καὶ Ἐπὶ τὸν ἴγατον μονούσαν κηρύκων (1). Ἐν σαρκὶ οὐν αὐτοῦ μέλλοντος φανερούσθαι καὶ πάσχειν, προερευνοῦτο τὸ πάθος. Λέγει γάρ δ προφήτης ἐπὶ τὸν Ἱερατή: Οὐαλ τῇ ψυχῇ αὐτῶν, διτι βεβούλευται θουλήρ πονηρὸν καθ' ἐαντῶν, εἰπόντες Δῆμωμεν τὸν δίκαιον, διτι δύσχροντος ημῖν ἔστι (2). Λέγει δὲ καὶ Μωσῆς αὐτοῖς (3). Ἰδον τάδε λέγει Κύριος δ Θεός. Εἰσέλθετε εἰς τὴν γῆν τὴν ἀραθήν, ήτοι ὅμοιος Κύριος τῷ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ, καὶ κατακληρονομήσατε αὐτήν, γῆν δέουσαν γάλα καὶ μέλι. Τί λέγει ἡ γνώσις (4), μάθετε. Ἐξαστατε [φησὶν (5)], ἐπὶ τὸν ἐπι σαρκὶ μέλλοντα φανερούσθαι ημῖν Ἰησοῦν. Ἀρθρωπος [γάρ] τῇ ἐστι πάσχοντος (6). Ἀπὸ προσώπου τῷ τῆς τῆς διάλασις τοῦ Ἀδάμ ἐγένετο. Τι οὖν λέγει (7); [εἰς] τὴν γῆν τὴν ἀραθήν, τὴν δέουσαν γάλα καὶ μέλι; Εὐλογητὸς δ Κύριος ημῶν, δ σοφίαν καὶ νοῦν θέμενος ἐν τῷ μετανοῶντι κρυφίων αὐτοῦ. Λέγει γάρ δ προφήτης Παραβολὴν Κυρίου τις τοῦτοι, εἰ μὴ σοφὸς

Vetus interpretatio.

inter se: *Circumveniamus* (8) *justum, quia insuavis est nobis.* Et Moyses autem dicit ad illos: . . *Hæc dicit Dominus Deus: Intrate in terram bonam, quam promisit Dominus Abraham, Isaac et Jacob; et domini estote illius terræ, quæ trahit lac et mel.* Quid dicat scientia, discite: *Credite, inquit, in eum qui in carne apparebit, Iesum.* Homo enim terra est. . : cum ex terra sit segmentum Adæ. Quid ergo dicit: *In terram bonam, fluentem lac et mel?* Et benedictus Dominus. . , quia (9) sapientiam et sensum posuit in nobis absconditorum suorum. Dicit autem per prophetas parabolam Dominus (10): *Quis intelliget, nisi sapiens, . . . et diligens Dominum suum?* Quia ergo, cum nos cognovit (11) in remissionem peccatorum, fecit nos aliam figuram tanquam pueros habere, ut spiritu figuraret nos. Nos enim, sicut dicit Scriptura (12) . . . : *Fuciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram: et supersit bestias terræ, et avibus cœli, et piscibus maris.* Et Dominus, videns bonam figuram nostram, dixit: *Crescite et multiplicamini, et replete terram.* . . Iterum vobis ostendam, quo modo vobis dicit (13) secundam figu-

²⁰ Psal. cxvii, 24. ²¹ Psal. xxi, 17. ²² Psal. cxvii, 12. ²³ Psal. xxi, 19. ²⁴ Isa. iii, 9; Sap. ii, 12. ²⁵ Exod. xxxiii, 1. ²⁶ Levit. xx, 24.

VARIORUM NOTÆ.

- (98) Loquitur de ea die, qua lapis reprobatus factus est in caput anguli.
 (99) Ἀπλούστε. Συντήτε. Hæc laudat Clem. Alex. Strom. v, c. 10, p. 683.
 (100) I. e. omnia pro vobis et facere et pati paratus. Cfr. I Cor. iv, 13, et Igit. ad Eph. c. 18.
 (1) Cfr. Justin. Apol. i, n. 38.
 (2) Cfr. Justin. Dial. c. Tryph., n. 17.
 (3) Hæc et sequentia usque ad τὸν κύριον αὐτὸν habet Clem. Alex. Strom. v, 10, p. 683.
 (4) I. e. profundior Veteris Test. et antiquæconomiae divinæ cognitio — homini Christiano reclusa. Cfr. Neander R. G. I, 445.
 (5) Φησὶν, γάρ, εἰς, uncis inclusa, restituuo (monente Davisio) ex Clem. Alexandrino, cum et vetus interpres ita legerit.
 (6) Homo quia e terra est creatus, ideo Christus secundum humanam suam naturam terræ potest comparari.
 (7) Hic incipit secunda loci bibliæ Exod. xxxiii, 1, interpretatio allegorica seu gnostica. Terra illa primum humanam Christi naturam denotabat, nunc Christianos, Salvatores renatos pueros Dei innuit.
 (8) *Circumveniamus.* Int. Vet. videtur leguisse ἐνδρεύσωμεν, ut est Sap. ii, 12. Eadem interpretatio habetur apud S. Cyprianum, lib. ii, *De testimoniosis.* Men.
 (9) *Ei benedictus Dominus . . . quia.* Interpres vocem et interponens, videtur ea quæ sequuntur pro sacra Scripturæ sensu laudasse. Fortasse Prov. iii, 33, aut Psal. cxviii, 12, sed Clemens Alex. præsentem lectionem Græci textus confirmat. Ita Fell, qui ex Græcis item supplet *noster* et pro *quia* legit qui.
 (10) *Dicit autem per prophetas parabolam Dominus.* Locus corruptus. Lege, ut in textu Græco, et apud Clementem: *Dicit enim propheta: Parabolam Domini quis intelliget?* Locus habetur Isa. xl, 13, Tlc έγων νοῦν Κυρίου; *Quis novit sensum Domini?* Dicit autem Barnabas *parabolam*, quæ est sermo allegoricus et obscurus, ut divinæ mentis obscuritatem ostenderet. Men. — Hanc Menardi emendationem secutus est Fellus in textu, nihil monens.
 (11) *Cognovit.* Fellus in textu restituit, *recognovit.* Sed in nota: *Rectius, inquit, renovavit.* Quod sane pridem Menardus monuerat.
 (12) *Nos enim, sicut dicit Scriptura.* Locus corruptus. Legendum, ut in textu Græco: *De nobis enim dicit Scriptura, sicut dicit Filio*, Deus videlicet, aut Pater. Men.
 (13) *Vobis dicit.* Forte, *nobis fecit.* — Menardus autem integrum hunc locum corruptum reputans, sic restituit: *Rursus vobis ostendam, quomodo in novissimis temporibus fecit: antecedentibus et intermediis omissis.*

καὶ ἐπιστῆμων καὶ ἀγαπῶν τὸν Κύριον αὐτοῦ (14); Έπει οὖν ἀνακανίσας (15) ἡμᾶς ἐν τῇ ἀφέσει τῶν δικαιών, ἐποίησεν ἡμᾶς ὄλλον τύπον, ὃς παιδιών (16) ἔχειν τὴν ψυχήν, ὃς ἀν καὶ [πνεύματι] ἀναπλασθεὶς (17) αὐτὸς ἡμᾶς. Λέγει γάρ ἡ Γραφὴ περὶ ἡμῶν, ὃς λέγει τῷ Ιησῷ· Ποιήσωμεν κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὅμοιων τὴν ἡμῶν τὸν ἀνθρώπον, καὶ ἀρχέτυπον τῶν θηρῶν τῆς γῆς, καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῶν ιχθύων τῆς θαλάσσης. Καὶ εἶπε Κύριος Ἰδὼν τὸ καλὸν πλάσμα, ἀνθρώπον· Αὕτη σύνθετη, καὶ πληθύνεσθε, καὶ καληδώσατε τὴν γῆν. Ταῦτα πρὸς τὸν Ιησόν (18). Πάλιν εἰς ἐνδεῖξω, πῶς πρὸς ἡμᾶς δευτέραν πλάσιν ἐπ' ἵσχετων ἐποίησε. Λέγει Κύριος· Ἰδού ποιήσω τὰ ἐσχάτα ὡς τὰ πρώτα (19). Εἰς τούτο οὖν ἐκήρυξεν ὁ προφῆτης· Εἰσέλθετε εἰς τὴν βέονταρ γάλα καὶ μέλι, καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς (20). Ἰδού οὖν ἡμεῖς ἀναπτελάσμεθα, καθὼς πάλιν ἐν ἐπέριψι προφῆτῃ λέγει· Ἰδού, λέγει Κύριος, ἐξελῶ τούτων, τουτέστιν ὃν πράσινεπε τὸ Πλεῦνα Κυρίου, τὰς λιθίνας καρδίας, καὶ βαλῶ σαρκίνας αὐτοῖς· δι τοι εὑμέλλεν ἐν σαρκὶ φανεροῦσθαι, καὶ ἐν ἡμῖν κατοικεῖν. Ναὸς γάρ ἡγιος, ἀδελφοὶ μου, τῷ Κυρίῳ τὸ κατοικητήριον τὴν καρδίας. Λέγει γάρ πάλιν Κύριος (21). Καὶ ἐπὶ τίνι ὁρθήσομαι τῷ Κυρίῳ θεῷ μου, καὶ δοξασθήσομαι; Λέγει· Εξουσιογόμοιαν σὺν ἑκατοντάριᾳ ἐρ μέσῳ ἀδελφῶν μου, καὶ γαλῶ ἀραιέσσον ἐκκλησίας ἀγῶναν. Οὐκοῦν ἡμεῖς ἐσμεν, οὓς εἰσήγαγεν εἰς τὴν γῆν ἀγαθήν. Τί οὖν τὸ γάλα καὶ μέλι; Οτι πρώτον τὸ παιδίον μέλιτι, εἶτα γάλακτι· ζωοποιεῖται (22)· οὕτω καὶ ἡμεῖς τῇ πίστει τῆς ἐπαγγελίας καὶ τῷ λόγῳ ζωοποιούμενοι.

A Ubi igitur nos reūnovavit per remissionem peccatorum, effecit, ut aliam formam haberemus, animam nempe puerorum instar, utpote qui et spiritu nos reformavit. Nam de nobis Scriptura dicit, loquente [Patre] ad Filium : *Faciamus hominem ad imaginem et ad similitudinem nostram; et præsent bestiis terræ, et volatilibus celi, et piscibus maris*²⁷. Tum Dominus videns hominem, pulchrum fligmentum suum, ait : *Crescite et multiplicamini, et replete terram*²⁸. Hæc ad Filiū. Iterum autem tibi ostendam, quo modo quoad nos ultimis temporibus secundam creationem peregerit. Dicit [enim] Dominus : *Ecce faciam novissima tanquam priora*. Hoc respiciens prædicavit propheta : *Intrate in terram lacte et melle fluentem, et dominamini ei*. Ecce igitur, nos denuo formati sumus; quemadmodum rursus in alio propheta dicit : *Ecce, inquit Dominus, auferam ab eis, hoc est ab eis quos Spiritus Domini prævidebat, corda lapidea, et immittam illis corda carneæ*²⁹; quia in carne voluit apparere, et habitare in nobis. Templum enim sanctum, fratres mei, Domino est habitatio cordis nostri. Etenim iterum ait Dominus : *Ubinam apparebo coram Domino Deo meo et glorificabor*³⁰? Ait : *Confitebor tibi in ecclesia, in medio fratrum meorum, et canabo in medio ecclesiarum sanctorum*³¹. Itaque nos sumus, quos introduxit in terram bonam. Sed quare lac et mel? Quoniam infans primum melle, tunc lacte viviscit; ita et nos, fide [quam habemus] promissis [Dei] et verbo (prædicationis) vivisicati, C vivemus terram possidentes. Supérius vero prædi-

Vetus interpretatio.

ram in novissimis. Dicit Dominus : *Ecce facio* (23) *novissima tanquam priora*. Propter hoc ergo prædicavit propheta : *Intrate in terram, quæ trahit lac et mel, et dominamini ejus* Quia ipse incipiebat (24) apparere, et in nobis habitare: templum enim Domini, . . . inhabitatio cordis nostri est. Dicit ergo iterum : *Et quo modo apparet Domino Deo meo, et magnificabor?* Inquit : *Confitebor in ecclesia . . . fratrum meorum, et decantabo tibi in Ecclesia sanctorum*. Nos ergo sumus, quos induxit in terram bonam. Quid ergo lac et mel? Quia ab initio infans melle et . . . lacte viviscatur; sicut per fidem promissionis, verbo dum adnutrimur, sic vivisicamur (25), dominatum agentes terræ. Quis est, qui possit modo esse super bestias, aut super aves, aut super pisces? Sentire debetis, quia superesse (26) potestatis est, ut quis imperans domino (27) sit.

²⁷ Gen. i, 26. ²⁸ Ibid., 28. ²⁹ Ezech. xi, 19; xxxvi, 26. ³⁰ Psal. xli, 3. ³¹ Psal. xxi, 23.

VARIORUM NOTÆ.

(14) Hæc verba in libris sacris frustra quærentur. Similia occurunt Isaï. xl, 13. Prov. i, 6. Pott. (15) Particip. pro indicat. ut c. 19 et sæpius apud Patres.

(16) Ms. παιδίων, male. Παιδίου. Davis.

(17) Ms. ἀναπλαστομένους, male. Πνεύματι restituit Fellus ex interpr. Lat.

(18) Sc. jam initio creationis de nobis dixit.

(19) Non est in S. Script., sed f. respxit Barn. ad Ezech. xxxvi, 11, vel Matth. xx, 16.

(20) I. e. respectu secundæ hujus creationis (re-generationis Christianæ) prædicavit propheta : *Intrate, etc.* i. e. renascimini.

(21) Vocem Κύριος, quam et vetus non legit interpres, aut male additam putet, aut non ad Deum, sed ad Prophetam (David) referas. — Notes deinde, quod hisce verbis tertia loci illius biblici explicatio allegorica seu gnostica incipiat, quæ terram illam de Ecclesia Christiana interpretatur. Cfr. Not. 7, sup.

(22) Lac et mel, πίστις καὶ χήρυγμα, quibus Ec-

clesia nos nutrit.

D (23) *Ecce facio*. Rectius, *faciam*. FELL. — Conigit autem Menardus his verbis S. Barnabam respxisse vel ad Isa. xl, 13, 18, vel ad Jerem. xxxiii, 7, vel denique ad Thren. v, 21: *Innova dies nostros sic ut a principio*. Hæc enim precatio, inquit, est futurorum prædictio.

(24) *Incipiebat*. In textu Græco ἐμελλεν, id est debebat, ut supra, et alibi passim. MEN.

(25) *Sicut per fidem... verbo... vivisicamur*. Al. juxta Graeca : *Sic et per fidem... et verbo... vivisicabimur*. Fellus tamen primam tantummodo emendationem admisit.

(26) *Superesse*. Sic sup. *Faciamus hominem... et supersit bestiæ terræ*. Est igitur hic superesse vet. Interp. *dominari, præses, excellere*. Quo sane sensu verbum istud antiquis etiam scriptoribus Latinis interdum usurpatur.

(27) *Domino*. Leg. *dominus*. Hanc lectionem retinuit Fellus in sua edit. Oxon.

xit : Crescent et præsent piscibus. Quis potest nunc præsse bestiis, vel piscibus, vel coeli volucribus? Scire enim debemus præsse potestatem designare, ut quis imperet ac dominetur. Etsi id nunc non contingat, promisit [id] saepe nobis. Quando [sicut]? Cum et ipsi adeo perfecti erimus, ut hæredes simus testamenti Domini.

A ζησομεν κατακυριεύοντες τῆς γῆς. Προείρηκε δὲ ἐπάνω, ὅτι αὐξανέσθωσαρ, καὶ ἀρχέτωσαν τῷ ιχθύῳ. Τις (28) οὖν δύναμενος νῦν ἀρχεῖν θηρῶν, ή ιχθύων, ή πετειών τοῦ οὐρανοῦ; Αἰσθάνεσθαι γάρ φελομέν, ὅτι τὸ ἀρχεῖν ἔξουσια ἔστιν, ἵνα τις ἐπιτάξῃ χυριεύσῃ. Εἰ οὖν οὐ γίνεται τοῦτο νῦν, ἄρα ἡμῖν εἰργε (29). Πόλε; "Οταν καὶ αὐτοὶ τελειωθῶμεν ἀληρονόμοι τῆς διαδήχης Κυρίου γενέσθαι.

VII. Jejunium et Caper — typus Christi.

Intelligite ergo, filii dilectionis ac lætitiae, quod bonus Dominus omnia nobis præmonstravit, ut cognosceremus, cui in omnibus gratias agere ac laudes debemus offerre. Si ergo Dei Filius, qui est Dominus et judicatus est vivos ac mortuos, passus est, ut plaga ipsius vividos nos redderet; credamus, non potuisse Filium Dei pati nisi propter nos. Crucis vero affixus acetum ac felle potabatur. Audite, quomodo de hac re indicia dederint sacerdotes populi [Judaici]. Scriptio præceptio, ut, qui jejunium non jejunaret, morte exterminaretur⁴⁴, præcepit Dominus; quia et ipse pro peccatis nostris vas spiritus sui oblaturus erat in hostiam; ut et impletetur figura facta in Isaac, qui super altare fuit oblatus. Quid igitur dicit apud prophetam? *Et manducent de hirco, qui in die jejunii offertur pro omnibus peccatis.* Attende diligenter: *et manducent soli ac omnes sacerdotes intestinum non lotum, cum acetum.* Ad quid? Quoniam me, inquit, pro novi populi delictis oblatum carnem meam, potaturi estis felle cum acetum; ideo comedite vos soli, dum populus jejunat, et plangit in sacco et cinere. [Hæc] ut ostenderet, quod oportet

Οὐκοῦν νοεῖτε, τέκνα εὐφροσύνης, ὅτι πάντα διάδος Κύριος προεργάζεται ήμεν, ἵνα γνῶμεν φατέ πάντα εὐχαριστῶντες ὀφελομέν αἰνεῖν. Εἰ οὖν δὲ Γίδες τοῦ Θεοῦ, ὧν Κύριος, καὶ μέλλων κρίνεται, Ἔπαθεν, ἵνα ἡ πληγὴ αὐτοῦ ζωτοιστῇ ἡμᾶς πιστεύσωμεν, ὅτι δὲ Γίδες τοῦ Θεοῦ οὐκ ἡδύνατο πεθεῖν, εἰ μὴ διὰ ἡμᾶς. Ἀλλὰ καὶ σταυρωθεὶς ἐποίησε τὸ ζεῖν καὶ χολὴν. Ἀκούσατε, πῶς περὶ τούτου πραγμάτων (30) οἱ λερεῖς τοῦ λαοῦ (31). Γεγραμμένης ἐντολῆς αὐτοῦ, διὰ ἣν μὴ νηστεύσῃ τὴν νηστείαν, βανάτῳ ἐξολοθρευθήσεται, ἐνετείλατο Κύριος, ἐπειὶ καὶ αὐτὸς ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἀμαρτιῶν ἤμελλε σκεῦος τοῦ πνεύματος (32) προσφέρειν θυσίαν, ἵνα καὶ διάπος διενόμενος ἐπὶ Ἰσαάκ, τοῦ προσενεχθέντος ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, τελεσθῇ. Τί οὖν λέγει ἐν τῷ προφήτῃ; *Kai φαγέτωσαρ ἐκ τοῦ τράγου, τοῦ προσφερομένου τῇ νηστείᾳ υπὲρ πασῶν τῶν ἀμαρτιῶν* (33). Προσέχετε ἀχριβῶς. *Kai φαγέτωσαρ οἱ λερεῖς μόροι πάντες τὸ ἔτερον ἀπλιτορ μετὰ δόξους.* Πρὸς τι; Ἐπειδὴ ἐμὲ, εἶπεν, ὑπὲρ ἀμαρτιῶν μέλλοντα τοῦ λαοῦ τοῦ καινοῦ προσφέρειν τὴν σάρκα μου, μέλλετε ποτίζειν χολὴν μετὰ δόξους φάγετε ὑμεῖς μόνοι, τοῦ λαοῦ νηστεύοντος καὶ κοπτομένου ἐπὶ σάκκῳ καὶ

Vetus interpretatio.

VII. Intelligite ergo, filii dilecti, quia omnia bonus Dominus ostendit nobis, ut sciremus, cum per omnia (34) gratias agere debeamus. Si ergo Filius Dei, cum sit Dominus qui incipiet judicare vivos et mortuos, passus est ut plaga illius vivisficeret nos; credamus, quia Filius non poterat pati nisi propter nos. Sed et crucis affixus, potatur acetum et felle. Audite, quemadmodum de hoc significaverint sacerdotes templi. Inscripta legi præcepti, ut si quis non jejunaret jejunium, morte moretur, præcepit Dominus: quia ipse pro peccatis nostris incipiebat vas spiritus sui offerre hostiam; ut et figuram quæ fuerat sub Isaac qui oblatus est ad aram, consummaret. Quid . . . dicit . . . propheta (35)? *Et manducent de hirco, quem oblaturi sunt ad jejunium pro omnibus peccatis.* Attende diligenter: *Et manducent sacerdotes soli . . . intestinum non lotum, cum acetum.* Ad quid? Quoniam me, pro peccatis populi mei (36) incipientem offere corpus meum, potabitis acetum cum felle: manducate vos soli, populo jejunante, et plangite vos (37) in cilicio et cinere. Et ut ostenderet, quia ab illis (38) debet pati, sic præcepit: . . . *Sumite hircos duos bonos,*

⁴⁴ Lev. xxiii, 29.

VARIORUM NOTÆ.

(28) Ms. τι, male.

(29) Sensus: in præsenti quidem imperium illud in volucres, etc., non tenemus, sed promissam hanc dominationem aliquando recuperabimus.

(30) ἀντί pro αὐτ, ut sæpius in N. T. Winer, Gram. p. 72, ed. IV.

(31) Ναοῦ. MEN.

(32) I. e. corpus suum. MEN. Sensus est: mandato de jejunio Dominus typum passionis suæ præbere voluit.

(33) Non est in sacra Scriptura; sed inter Christianos sec. II, traditiones quædam falsæ de ritibus Judaici festi expiationum divulgatae fuisse videntur, quas hic Barnabas, alias Justinus (*Dial. c. Tryph.* n. 40) et Tertull. *Adv. Jud.* cap. 14, *adv. Marc.* III, 7, securi sunt.

(34) Cum per omnia. Leg. cui p. o. juxta Græca.

D — Sic quoque Fellus in sua edit. Oxon.

(35) Propheta. Forte, in propheta, juxta Græcum.

Sic et Felli edit. Oxon.

(36) Populi mei. In textu Græco, λαοῦ τοῦ καινοῦ, id est populi nostri: non ita recte; quia Christus pro universo mundo passus est. MEN. — At Græcam lectionem confirmare fortasse quis posset ei isto Apostoli loco, II Cor. v. 17: Οὐστε εἰ τις ἐν Χριστῷ, καὶ νή κτίσει τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ίδού γέγοντα πάντα καινά.

(37) Plangite vos. Leg. plangente, expuncto pronome vos, ut in textu Græco κοπτομένου. Nam populus illa die debebat affliger animas jejunio, in cinere et cilicio. MEN.

(38) Quia ab illis, etc. Legebat vetus interpres ὑπάντων. Vide sis Grabium in Annot. ad Bulli Defens. Fid. Nic. § 5, pag. 45.

σπωδῶ. Ἡ θνατίζει, διτὶ δεῖ αὐτὸν παθεῖν ὑπὲρ αὐτῶν. Πῶς οὖν ἐνετέλατο; Προσέχετε. Λάβετε δύο τράφρους καλοὺς καὶ δμοὺς, καὶ προσεγέρχατε· καὶ λαβέτω ὁ λερεὺς τὸν ἔνα εἰς δλοκαύτωμα (39). Τὸν δὲ ἔνα τὸν ποιήσουσιν; Ἐπικατάρατος, φηστὸν, δεῖς (40). Προσέχετε, πῶς δὲ τύπος τοῦ Ἰησοῦ φανεροῦται. Καὶ ἐμπτύσατε (41) πάντες, καὶ κατακενθήσατε (42), καὶ περιθεῖτε τὸ ἔριον τὸ κόκκινον περὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ· καὶ οὕτως εἰς ἔρημον βληθῆτω. Καὶ διαν γένηται οὕτως, διεγέρθεται διαστάξων τὸν τράγονον εἰς τὴν ἔρημον, καὶ ἀφαιρεῖ τὸ ἔριον, καὶ ἐπιτίθησιν ἐπὶ φύραγαν τὸ λεγόμενον ράχιη (43), οὐ καὶ τοὺς βλαστούς (44) εἰώθαμεν τρώγειν ἐν τῇ χώρᾳ εὐρίσκοντες· ταύτης μόνης τῆς ράχου (45) οἱ καρποὶ γλυκεῖς εἰσι. Τί οὖν καὶ τοῦτο; Προσέχετε· τὸν μὲν ἔνα ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, τὸν δὲ ἔνα ἐπικατάρατον, καὶ διτὶ (46) τὸν ἐπικατάρατον ἐστεφανωμένον; Τέτοιοι δὲ διαφοραὶ αὐτὸν τότε (47) τῇ ἡμέρῃ (48), τὸν ποδῆρη ἔχοντα τὸν κόκκινον περὶ τὴν σάρκα, καὶ ἐροῦσιν. Οὐχ οὔτες ἔστιν, ὃν ποτε ἡμεῖς ἐσταυρώσαμεν ἵσουθενήσαντες, καὶ κατακενθήσαντες, καὶ ἐμπαίξαντες; Ἀληθῶς οὐτος ἡν, δὲ τότε λέγων ἔαυτὸν Γέλον θεοῦ εἶναι. Πλῆν γάρ δμοὺς; Εἰς τοῦτο δμοὺς (49) τοὺς τράγους καλοὺς καὶ ισούς· ἦν, διαν έδωσιν αὐτὸν τότε ἐρχόμενον, ἐκπλαγήσονται ἐπὶ τῇ δμοιστητῇ τοῦ τράγου. Οὐκοῦν ἦσε (50) τὸν τύπον τοῦ μέλλοντος πάσχειν Ἰησοῦ. Τί δέ, διτὶ τὸ ἔριον εἰς μέσον τῶν

A ret ipsum mori pro illis. Quomodo igitur præcepit? Attendite. Sumite [inquit] duos hircos bonos et similes, et offerte [eos]; et accipiat sacerdos unum in holocaustum. De altero vero quid facient? Maledictus, inquit, unus. Attendite, quo pacto figura Iesu manifestetur. Et conspuite illum omnes, ac lancinate; et imponite lanam coccineam circa caput ejus; et sic in desertum emittatur. Et cum ita factum fuerit, qui portat hircum, abducit eum in eremum, et auferit [ab illo] lanam, et ponit eam super frumentum, qui vocatur rubus, cuius germina in agris reperta solemus manducare; et hujus solius vepbris fructus dulces sunt. Cur vero et hoc? Attendite: Unum quidem super altare; alterum vero maledictum, et quare, qui maledictus est, coronatur? B Quia videbunt eum illa die habentem circa corpus talarem coccineam, et dicent: Nonne hic est, quem nos aliquando despactum, compunctum ac illusum crucifiximus? Vere ille est, qui tunc se dicebat esse Filium Dei. Quantopere enim similis? Ideo ergo similis hircos pulchros et æquales [postulavit]; ut cum viderint eum tunc venientem, percellantur de hirci similitudine. Vide igitur figuram Jesu passuri. Quam ob rem vero lanam in medio spinarum ponunt? Id est figura Jesu, Ecclesiæ proposita. [Ponunt autem lanam in spinis], ut, qui voluerit lanam coccineam auferre, eo, quod

Velut interpretatio.

similes (51), et offerte: et accipiunt sacerdotes unum in holocaustum pro peccatis, . . . alium autem in malo ledictionem. Attendite, quo modo figura Jesu ostendebatur. Exspuite in illum, inquit, omnes, et pungite, ducite (53), qui ferat hircum in eremum, et auferat, . . . et ponat illum in stirpem que dicitur rubus, cuius et fructus in agris adsumus (54) invenientes manducare: . . . hujus stirpis dulces fructus inveniuntur. Ad quid ergo hoc? Attendite: Unum ad aram; alium tangam maledictum. Et quare is qui maledictus. Nonne hic est, quem nos crucifiximus, fastidientes, et conspuentes (55), et compungentes? Vere hic fuit, qui tunc se dicebat esse Filium Dei. Sicut ergo similis, sic similes hircos, . . . et æquales: ut cum viderint unum ex illis (56) tunc pascentem, admirentur in similitudine capri. Ergo videtis figuram ejus, qui passus erat, Jesu. Quare et lanam in medio spinarum ponunt? Figura Jesu, Ecclesiæ posita; quia (57) qui

VARIORUM NOTÆ.

(39) Levit. xvi, 7 sqq. cfr. BAENR, Symb. II, 679.

(40) = ἡττῆγε cfr. BAENR, l. c. p. 668.

(41) Sic Voss. Alii ἐκπτύσατε.

(42) Talia nec S. Scriptura, nec Talmud narrat; sed reperies ea et apud Justinum ac Tertull. ll. cc.

(43) Ita Voss. Ms. ράχη, male.

(44) Germina. Ita Voss. βάτους, MEN. Male. Davidius cum interprete Lat. καρπούς.

(45) Ita Voss. Ms. male: οὕτως μόνης τῆς ράχος, x. τ. λ.

(46) Οτι: = cur? Viger. p. 551 b.

(47) Davis. legit: ἐπεδή δύονται αὐτὸν, ταῦτη, x. τ. λ.

(48) Christum in die judicii. MEN.

(49) Ita Davis. ὡς οὖν δμοὺς, κατὰ τοῦτο δμοὺς, x. τ. λ. Cot. Ms. male: πῶς γάρ δμοὺς, καὶ τοῦτο, x. τ. λ.

(50) Leg. Ιετε FELL. De hoc typo cfr. Justin. Dial. c. Tryph., n. 111.

(51) Bonos, similes. Lege, bonos et similes. In textu Græco, καλοὺς καὶ δμοὺς: correxi δμοὺς. Ubi nota licet Lev. xvi, nihil de hircorum similitudine præcipiatur, tamen apud S. Justinum Martylem Dial. cum Tryph., pag. 259, edit. Paris. dicitur τράγος δύο δμοὶ, id est hirci duo similes:

D et Tertullianus lib. contr. Judæos cap. ult. pares et consimiles. Sed unde sumpserunt, nisi ex hac Epistola? MEN. — Cyrillus Alex. in Glaphyris: Καλοὶ τε καὶ τομεγέθεις ἀλλήλοις διμφω τε λογικεῖς, διμορφοι τε καὶ κατ' οὐδένα τρόπον παθόντες τὴν ἐμπτυσθήσανται. Hoc est, ut tertendum fuit: Pulchri, et ejusdem inter se magnitudinis ambo, et coarctati, item ejusdem coloris, nec ulla omnino affecti membrorum lascione. Cor.

(52) In aram. Vetus interpres videtur legisse εἰς βωμὸν. — Sed in eremum reponi debere, non tantum textus Græco, sed etiam res ipsa satis indicat. FELL.

(53) Adducite. Rectius, adducit qui fert, etc. FELL.

(54) Adsumus. Lege adsuevimus, ut in textu Græco, εἰώθαμεν. MEN. — Sic edidit quoque FELL.

(55) Conspuentes. Ἐκπτύσαντες.

(56) Unum ex illis. Magis distincte reddit interpres, quod in Græco habetur αὐτόν, unum ex illis; caper enim emissarius solus supererat, altero prius mactato. FELL.

(57) Quia. Quod interpres reddit, quia, in Græco est τινα. FELL.

spina formidabilis sit. debeat plurima suscurre, et afflictatus potiri illius. Sic, inquit, qui volunt me videre et ad regnum meum pervenire, debent per afflictiones et tormenta possidere me.
φησάν, οἱ Θελοτές με ἰδεῖν, καὶ ἀγασθαλ μου τῆς θεῖν με (60).

ἀκανθῶν τιθέσαι; Τύπος ἐστὶ τοῦ Ἰησοῦ τῇ Ἐκκλησίᾳ κείμενος. Ινα (58), δς ἐὰν θέλῃ τὸ ἔριον ἀραι τὸ κόκκινον, δει αὐτὸν πολλὰ παθεῖν, διὰ τὸ εἶναι φοβερὸν τὴν ἄκανθαν, καὶ θιβέντα χυρεύειναι (59). Οὗτω, Βασιλείας, ὁρεῖται οὐλιβέρτες καὶ παδότες μι-

VIII. *Vacca rubra* — *typus Christi.*

Quam autem figuram putatis esse, quod præcipitur Israeli, ut homines consummatæ nequitiae juvencam offerant, et eam mactatam comburant; utque tunc pueri tollant cinerem, in vasa mittant; postea [baculo] alligent lanam coccineam cum hysopo; et sic populum singulatum pueri aspergant, ut a peccatis purgetur^{**}? Aspice, quomodo in simplicitate nobis loquatur [Dominus]. Vitulus iste, Jesus est; homines nequam, qui offerunt, sunt ii, qui Dominum ad necem obtulerunt. Sed nunc non amplius sunt viri nequam, nec amplius pro peccatoribus habeantur. Pueri vero aspergentes sunt, qui nuntiaverunt nobis remissionem peccatorum, et purificationem cordis, quibus dedit Evangelii prædicandi potestatem; quique sunt duodecim, in tribuum testimonium, quia apud Israelitas duodecim erant tribus. At cur tres pueri aspergentes? Nempe in testimonium Abrahami et Isaaci et Jacobi; quod ii magni fuerint coram Deo. Cur vero lana in ligno ('baculo)? Quia in ligno Jesus dominium suum tenet, cuius causa, qui in illum sperant, vivent in æternum. Quare autem simul lanam et hyssopum? Quoniam in regno illius erunt dies mali ac sordidi,

Τίνα δὲ δοκεῖτε τύπου εἶναι, ὅτι ἐντέλλεται τῷ Ἰσραὴλ⁴³ προσφέρειν δάμαλιν τοὺς ἄνδρας, ἐν αἷς ἀμαρτίαι τέλειαι, καὶ σφέξαντας κατακαίειν· καὶ αἵρειν τότε τὴν σποδὸν παιδία, καὶ βάλλειν εἰς ἄγρη, καὶ περιτιθέναι τὸ ἔριον (61) τὰ κόκκινον, καὶ τὸν ὑστερῶν· καὶ οὕτω ράντιζειν τὰ παιδία καθ' ἓν τὸν λαόν· ἵνα ἀγνίζωνται· ἀπὸ (62) τῶν ἀμαρτιῶν; Νοεῖτε, πῶς ἀπλότητι (63) λέγει· ὑμῖν· Ὁ μόδος οὗτος ἔστιν δὲ Ἰησοῦς· οἱ προσφέροντες ἄνδρες ἀμαρτιώλοι. Καὶ προσενέγκαντες αὐτὸν ἐπὶ σφαγῆν. Εἴτα οὐκέτι ἄνδρες [ἀμαρτιώλοι (64)], οὐκέτι ἀμαρτιώλων τὴ δάκτυλος (65). Οἱ δὲ ράντιζοντες παιδεῖς, εἰσαγγελίζουμενοι τῷ μὲν τὴν ἄφεσιν τῶν ἀμαρτιῶν καὶ τὸν ἀγνίσμον τῆς χαρδίας· οἵ δὲ δῶκε τοῦ Εὐαγγελίου τὴν ἔξουσίαν — οὓς δεκαδύο εἰς μαρτύριον τῶν φυλῶν, ὅτι δεκαδύο αἱ φυλαὶ τοῦ Ἰσραὴλ — εἰς τὸ κηρύσσειν. Διὰ τὶ δὲ τρεῖς παιδεῖς οἱ ράντιζοντες; Εἰς μαρτύριον Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, ὅτι οὗτοι μεγάλοι τῷ Θεῷ. "Οτις (66) δὲ τὸ ἔριον ἐπὶ τὸ ἔγκλιτον; "Οτις τὴ βασιλεία τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τῷ ἔγκλιτον; διότι οἱ ἐλπίζοντες εἰς αὐτὸν ἤσσονται εἰς τὸν αἰώνα. Διὰ τὶ δὲ ἄμα τὸ ἔριον καὶ τὸν ὑστερῶν; "Οτις ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ τὸ μέρος ἴσονται πονησαὶ καὶ δυπασαὶ, ἐν αἷς τιμεῖς αὐθηστο-

Vetus interpretatio.

voluerit tollere lanam coccineam, oportet illum multa pati propter spinæ nequitiam, et coartatum sic dominari illius (67). Sic, inquit (68), qui volunt me videre et attingere regnum meum, debent compressi et multa passi accipere (69).

68 Num. xix, 2 seq.

VARIORUM NOTÆ.

(58) "Iva c. indic. præs. ut bis in N. T. I Cor. iv, 6. Gal. iv, 17. Winer, Gramm. p. 266.

(59) Ila Davis. Ms. κυριώσαι, male.

(60) Sc. Christus. Non profertur hic certus

quis Evangelii locus. ME

(61) Add. τῷ ξύλῳ. Με

(62) Ita Dav. Ms. υπό.
(63) L. δημοιώτης MEN. cfr. interpr. : *in simili-
tudine*

(14) Hoc addit. Mgr.

(64) Hoc addit MEN.
(65) Elta... δόξα, a metaphorice non agnita, de-
penda sunt DAVIS.

(66) "Oti = cur? Viger., p. 554 b cfr. 'c. 7,
vol. 14.

(67) *Dominari illius*. In textu Graeco, post κυριω-
ταῖς οἱ εἰσιν πάντες ἀλογοί. *Dominari illius* (Janze).

dit deest auto, hempe epco. Dominant minus (tanac),

Did est habere illam in potestate, cum nimirum de spinis sublata fuerit. **MEN.**

(68) Sic, inquit, etc. Hoc saepius ingeminat Dominus noster, Matth. vii, 43; x, 38; xvi, 24. Per multas tribulationes introitum in regnum celorum obtinendum docet Barnabas cum D. Paulo, Act. xiv, 22. FELL.

(69) *Et multa passi accipere. Lege, et multa patientes accipere me, ut in textu Graeco. Men.*

(70) *Judæorum. Reciis, Israelitarum. FELL.*

(71) *Quia qui. Lege, quare qui, ut in textu Graecu.*

(78) *Oribus nas conditum*. Leng. i. 176. In

(72) *Quibus nos sanabimur. Lege, in quibus. In*
textu Graeco additur ἡμέραις, sed leg. ἡμεῖς, id est
nos. Sanabimus forte solabimus. Men.

μεθα· δτι καὶ ἀλγῶν τὴν σάρκα τοῦ βύου δἰς τοῦ
θεσύου που λέται (73). Καὶ δἰς τοῦτο οὕτω γενόμενα
τημὲν μὲν ἔστι φανερά, ἐκείνοις δὲ σκοτεινά· δτι οὐκ
ήκουσαν φωνῆς τοῦ Κυρίου.

in quibus nos servabimur : quandoquidem, qui corpore ægrotat, a sordibus per hyssopum curatur. Et propter hoc, quæ ita se habent, nobis manifesta sunt, illis [Judæis] autem obscura, quia non audierunt vocem Domini.

X. De circumcisione auris et cordis, et de circumcisione typica Abrahami.

Λέγει γάρ πάλιν περὶ τῶν ὡτίων, πῶς περιέτεμεν ἡμῶν, καὶ τὴν καρδίαν (74). Λέγει δὲ Κύριος ἐν τῷ προφήτῃ· Εἰς ἀκοήρωτον ὑπῆκουσάρ μου. Καὶ πάλιν λέγει· Ἀκοῇ ἀκούσοται οἱ πόρρωθε, ἐπιοησα, γράσονται (75)· Καὶ, Περιτμηθήσεσθε, λέγει Κύριος, τὰς καρδίας ὑμῶν. Καὶ πάλιν λέγει· Ἀκούει, Ἰσραὴλ, διτὶ τάδε λέγει δὲ Κύριος δὲ Θεὸς σου. Καὶ πάλιν τὸ πεντάμηνον προφητεύει· Τίς ἔστι οἱ θέλων ἤσσου εἰς τὸν αἰώνα, Ἀκοῇ ἀκοντάτῳ τῆς φωτῆς τοῦ Παιδός μου. Καὶ πάλιν λέγει· Ἀκούει οὐρανεῖ, καὶ ἐνωτίζον η τῆ, διτὶ δὲ Θεός (76) ἐλάλησε. Ταῦτα εἰς μαρτύριον (77). Καὶ πάλιν λέγει· Ἀκούσατε λόγον Κυρίου, δρχοντες τοῦ λαοῦ τούτου. Καὶ πάλιν λέγει· Ἀκούετε, τέκνα, τῆς φωτῆς βοώσης ἐτ τῇ ἐρήμῳ. Οὐκοῦν περιέτεμεν ἡμῶν τὰς ἀκοὰς, ἵνα ἀκούσαντες λόγον πιστεύωμεν· η γάρ περιτομὴ, ἐψ' ή πεποιθασ;, κατήγγηται. Περιτομὴν γάρ εἰρηκεν, οὐ σαρκὸς γεννηῆναι· ἀλλὰ παρέδησαν, διτὶ διγγελος τονηρὸς ἐσδιψισεν αὐτούς. Λέγει πρὸς αὐτούς· Τάδε λέγει Κύριος δὲ Θεός ὑμῶν — ὥδε εὐρίσκω [νέαν (78)] ἐντολὴν — μη σπειρῆτε ἐπ' ἀκάρθαις, περιτμηθῆτε δὲ τῷ Κυρίῳ ὑμῶν. Καὶ τι λέγει; Περιτμηθῆτε τὸ στηληρόν τῆς καρδίας ὑμῶν, καὶ τὸν τράχηλον

Loquitur porro Scriptura de auribus nostris, quomodo eas et cor nostrum circumciderit [Dominus]. Ait Dominus apud Prophetam : *In auditu auris obedierunt mihi*⁴⁴. Et iterum dicit : *Auditu audient, qui longe absunt; quæ feci, scient*⁴⁵. Et : *Circumcidite corda vestra*⁴⁶, ait Dominus. Et rursus ait : *Audi, Israel, hæc dicit Dominus Deus tuus*⁴⁷. Iterumque spiritus Domini prophetat : *Quis est, qui vult vivere in perpetuum? Auditione audiat vocem Filii mei*⁴⁸. Et iterum dicit : *Audi cælum, et aribus percipe, terra, quia Deus locutus est*⁴⁹. Hæc in testimonium. Rursusque ait : *Audite verbum Domini, principes populi hujus*⁵⁰. Et adhuc : *Audite filii, vocem clamantem in deserto*⁵¹. Ergo circumcidit aures nostras, ut auditio verbo credamus; circumcisio enim, in qua [illi] confidebant, abrogata est. Præcepit enim [Dominus], circumcisionem non carnis esse faciendam; illi autem [præceptum hoc] transgressi sunt, quia malus angelus decepit illos. Ait ad eos : *Hæc dicit Dominus Deus vester [in his verbis invenio novam legem]* : *Nolite severare super spinas, circumcidimini Domino vestro*⁵².

Vetus interpretatio.

⁴⁴ Psal. xviii., 45. ⁴⁵ Isa. xxxiii., 13. ⁴⁶ Jer. iv., 4. ⁴⁷ Jer. vii., 2. ⁴⁸ Psal. xxxiii., 13. ⁴⁹ Isai. i., 2.
⁵⁰ Ibid., 10. ⁵¹ Isa xl., 5. ⁵² Jer. iv., 5.

VARIORUM NOTÆ.

(73) *Ma Col. ms. :... Αι& τοῦ βύπου τοῦ ύσσωπου*

lectionem sequitur Fellus in *textu*, licet in nota lectio-
nem *circumcidite* retinendam præcipiat. Verum id
vitio typothetæ vertendum.

(74) Cfr. de circumcisione Ep. ad Diogn. c. 4.
(75) Adhortatio audiendi involvit admonitionem

(83) *Præterierunt.* Id est, prævaricati sunt, transgressi sunt. Et Psalm. cxlviii, 6: *Præceptum posuit, et non præteribit.* MEN. — Apud Fellum, *prætereunt.* Typothetæ mendum.

(76) Al. Kύριος.
(77) Σε circumcisionis Deo accepta

(84) *Va illis qui seminant. Rectius, nolite sorere.*
FELL. Qui ea que mox sequuntur, ita supplet :
Ei quid hoc est quod dicit audire etc.

(77) Sc. circumcisus. Deo precor.
 (78) Add. vœv. MEN. Interpr. novam.
 (79) Et quæ faciet. Leg. et quæ seci.
 (80) Aures vestras. In texto Græco, *corda vestra*,
 male; nam omnes qui sequuntur loci spectant ad
 illas, non solum in iustis, sed etiam in iugis. Men.

(85) *Judæus*. Forte *Idumæus*, vel *Syrus*. — Hinc Felli edit. Oxon.. rejecta vulgata lectione, exhibet *Idumæus*.

(81) *Quia. Rectius, quis est. FELL.*
(82) *Circumcidite. Leg. circumcidit. Hanc quidem*

Journal of Health Politics, Policy and Law, Vol. 35, No. 4, December 2010
DOI 10.1215/03616878-35-4 © 2010 by The University of Chicago

*cidite, [dicit], duritiam cordis vestri, et cervicem
vestrum ne indureatis* ¹³. Atque iterum : *Ecce, dicit
Dominus, omnes gentes incircumcisae sunt, ac præ-
vulsum habent; iste vero populus [Iudeorum] corde
est incircumcisus* ¹⁴. At inquires : Et vero ille po-
pulus in signum [fœderis] circumciditur. Verum
et circumciduntur Syri omnes, ac Arabes, ac omnes
sacerdotes idolorum. Hinc ergo pertinent illi quo-
que ad Domini testamentum ? Sed et Ægyptii cir-
cumcisionem usurpant. Discite igitur, filii, de om-
nibus abunde, quod Abrahamus, qui primus dedit
circumcisionem, in spiritu prospiciens in Jesum,
circumcidit, [arcana] trium litterarum doctrinam
adhibens. Narrat enim [Scriptura] : *Et circumcidit
Abrahamus e domo sua cccxviii viros.* Quæ ergo illi
in hoc data est cognitio ? Discite primo decem et
octo, dein trecentos. Decem autem et octo expri-
muntur, per I decem, per II octo. Habes initium
[nominis] Jesu. Quia vero crux in [figura litteræ]
T gratiam [redemptionis nostræ] erat signatura,
ideo ait trecentos. Ostendit itaque Jesum in duabus
litteris, et crucem in tertia. Scit hoc, qui profu-
magis germanum a me accepit sermonem; sed sci-

X. *Mandata de cibis, male a Judæis intellecta, Christianis sunt aperta.*

Quare autem Moscs dixit : Non manducabis
suem, neque aquilam, neque accipitrem, neque cor-
vum, nec illum pisces, qui non habeat squamam ^{us}?
Tria dogmata in intellectu comprehendit. Porro ait
illis [Dominus] in Deuteronomio : Et disponam ad
populum hunc præcepta mea ^{us}. Nonne ergo man-

Α δύμων οὐ μὴ σκληρύνετε. Καὶ πάλιν · Ἰθον, μέτει
δό Κύριος· πάντα τὰ έθηρα ἀπερίτημητα, ἀνδρῶνστα,
δὸ δὲ λαδὸς οὐτος ἀπερίτημητος καρδίᾳ. Ἀλλὰ ἔτει;
Καὶ μήν περιτέμνεται δὸ λαδὸς εἰς σφραγῖδα. Ἀλλὰ
καὶ πᾶς Σύρος, καὶ Ἀραψ, καὶ πάντες οἱ λεπεῖς τῶν
εἰδώλων. Ἀρα οὖν κάχεινοι ἔχ τῶν διαβηκῶν αὐτοῦ
εἰστον; Ἀλλὰ καὶ Αιγύπτιοι ἐν περιτομῇ εἰσι. Μάθετε
οὖν, τέκνα, περὶ πάντων πλουσίων, διτὶ Ἀβραάμ, ὁ
πρῶτος περιτομὴν δοὺς, ἐν πνεύματι προβλέψας εἰς
τὸν Ἰησοῦν (86), περιέτεμε λαδῶν τριῶν γραμμάτων
δόγματα. Λέγει γάρ · Κυι περιέτεμερ Ἀβραάμ ἐκ
τοῦ οἰκου αὐτοῦ ἀπράς δέκα καὶ ὅκτω καὶ τριακο-
στούς (87). Τίς οὖν ἡ δοθεῖσα τούτη φ (88) γνωσίς; Μά-
θετε τοὺς δεκαοκτώ πρώτους, εἴτα τοὺς τριακοσίους.
Τὸ δὲ δέκα καὶ ὅκτω, Ι δέκα, Η ὅκτώ. Ἐχεις Ἰησοῦν.
Β "Οτι δὲ σταυρὸς ἐν τῷ Τ ἔμελλεν ἔχειν τὴν χάριν, λέ-
γει καὶ τοὺς τριακοσίους. Διτοῖσι οὖν τὸν μὲν Ἰησοῦν
ἐν τοῖς δυσὶ γράμμασι, καὶ ἐν ἐνὶ τὸν σταυρὸν. Οἶδεν
δὸ τὴν ἔμφυτον δωρεὰν τῆς διδαχῆς αὐτοῦ θέμενος ἐν
ἡμῖν. Οὐδὲτος γνησιώτερον ἔμαθεν ἀπ' ἐμοῦ λόγον
ἀλλὰ οἴδα, διτὶ δεξιοῖσι ἐστε ὑμεῖς.

*fundius domum doctrinæ sine posuit in nobis. Nemo
cio, vos dignos esse.*
axis intellecta, Christianis sunt aperta.

"Οτι: (89) δε Μωσῆς είρηκεν· Οὐ φάγεσθε χοῖρο,
οὐδὲ ἀετὸν, οὐδὲ ὁξύπτερον, οὐδὲ κόρακα, οὐδὲ
πάρτα λιθῶν, δούον ἔχει λεπίδα ἐν αὐτῷ; (90) Τρία
Ἐλασεν ἐν τῇ συνέσει δόγματα· Πέρας γέ τοι λέγει
αὐτοῖς; ἐν τῷ Δευτερονόμῳ· Καὶ διαθήσομαι πρὸς
τὸν λαὸν τοῦτον τὰ δικαιώματά μου. 'Αρα οὐκ

Vetus interpretatio.

decim. quia primum (91) trecenti sunt; et distinctione facta, dicit *decem* et *octo*: habes in duabus litteris *Iesum*. In quibus incipiebat habere donum, tunc dicit, *et trecentos*. . . habes in una littera, *T*, crucem. Scitote quia (92) naturale donum doctrinæ suæ posuit in nobis. Nemo artius didicit a me verbum; sed scio quia digni estis.

X. Quare autem Moyses dicit : *Non manducabis porcinam, nec aquilam, nec accipitrem, nec corvum, nec omnem pisces qui non habet in se squamam?* Tres accepit Moyses in conscientia (93) sua constitutiones. Ad summa dicit illis in secunda lege : *Et disponam ad populum hunc æquitates meas.* Ergo non est mandatum Dei, ne manduent; sed Moyses in figura (94) locutus est illis. Porcinæ (95) ergo ad hoc dixit : *Non eris conjunctus hominibus talibus.* qui, cum luxuriant, obliviscuntur Dominum suum. Porcus enim, cum manducat, dominum non novit : cum esurit, tunc clamat ; et cum accepit iterum, tacet. *Non manducabis, inquit, aquilam, aut accipitrem, . . . aut corvum.* Hoc dicit : *non adjunges te nec similibus talibus hominibus, qui descunt per laborem et sudorem sibi acquirere escam, sed rapiunt alienam* (96), *per suam iniquitatem ; et observant, quasi in simplicitate ambulantes, quem dispolient.* Sic aves istæ solez sibi non acquirentes escam (97), sed pigræ sedentes, quærunt quo modo alienas carnes devorent;

⁵³ Jer. vii, 26. ⁵⁴ Jer. ix, 25, 26. ⁵⁵ Lev. xi; Deut. xiv. ⁵⁶ Deut. iv, 1.

VARIORUM NOTÆ.

(86) Ita Davis. Vet. interp. : *Jesum.* Ms. vióv,
male.

(87) Non est in S. Scripto
26, 27, coll. Gen. xiv, 14.

(88) Al. αὐτῷ.

(89) *Ori* = *cur*, ut c. 7 et 8.
(90) Hanc recitat e Barn. Clem. Alex. Strom. u.

(90) Hæc recitat e Barn. Clem. Alex. Strom. II,
c. 15, p. 464, et l. v, c. 8, p. 677.
(91) *Quia primum, etc. Lege cum Fello, primo
octodecim, tum trecenti sunt. Vel cum al. quia primi
octodecim, tum, etc.*

(92) Scitote quia. Forte : Scit hoc qui. Sic quidem adiit. Eamus.

(93) *In conscientia. Legit interpres, ἐν συνειδήσει.*

(94) *In figura*. Rectius, *in' spiritu*, juxta Græcum. FELL. — Ex hoc capite Barnabæ, et a mensa prouincia sancto Petro celitus olim apposita, facinus suum allegorizandi defendit Adamantius homil. viii in *Levit.* BERN.

(95) *Porcinæ. Leg. norcinam. Sic quoque Fellus imedit.* Oxon.

(96) Alienam. Al. mallent *aliena*, ut in textu Græco. Fellus vulgatam retinet lectionem.

(97) *Quem dispolient... non acquirentes escam.*
Hæc desunt in textu Græco, sed restituenda hoc modo : 'Εάν τινα συλώσῃ οὕτω ταῦτα τὰ πετεύω μόνα οὐχ αυτοῖς πορίζοντα τροφήν. **MEN.** — **Paulo** aliter **Fellus** : 'Εάν συλώσιν· οὕτως ταῦτα τὰ δρῦα μόνα οὐ πορίζοντα εαυτοῖς τὴν τροφήν.

ἴστων ἐντολὴ Θεοῦ· τὸ μή τρώγειν; Μωσῆς δὲ ἐν πνεύματι ἐλάλησε. Τότεν οὐν χοῖρον πρὸς τοῦτο εἰρήκεν· Οὐ μή κολληθῆσῃ, φησὶν, ἀνθρώποις τοιούτοις, οἵτινες ὅμοιοι εἰσὶ χοῖροις. Ὄταν γὰρ σπαταλῶσιν, ἐπιλαβόντας τοῦ Κυρίου ἑαυτῶν· ὅταν δὲ ὑστερηθῶσιν, ἐπιγινώσκουσι τὸν Κύριον. Καὶ ὁ χοῖρος, ὅταν τρώγῃ, οὐκ οἶδε τὸν κύριον· ὅταν δὲ πεινᾶσσῃ, κραυγάζει, καὶ λαβὼν πάλιν σιωπᾷ. Οὐδὲ μή φάγῃς, φησὶ, τὸν ἄετόν, οὐδὲ τὸν δέξιον πετερόν, οὐδὲ τὸν ἱετίνα, οὐδὲ τὸν κόρακα. Οὐ μή, φησὶ, κολληθῆσῃ (98) ἀνθρώποις τοιούτοις, οἵτινες οὐκ οἰδασι διὰ κόπου καὶ ἰδρῶτος πορίζειν ἑαυτοῖς τὴν τροφὴν, ἀλλὰ ἀρπάζουσι τὰ ἀλλότρια ἐν ἀνομίᾳ αὐτῶν· καὶ ἐπιτηροῦσιν, ὡς ἐν ἀκεραιούσῃ περιτατοῦντες (99). Καὶ (100) καθήμενα ἀργὰ ταῦτα ἔχοντες, πῶς ἀλλοτρίας σάρκας καταφάγῃ, δοτα λοιμῷ τῇ πονηρίᾳ αὐτῶν. Καὶ οὐ μή φάγῃς, φησὶ, σμύρνων, οὐδὲ πολύποδα, οὐδὲ σηκιλαρ. Οὐ μή, φησὶν, δόμιοι θῆσῃ κολλώμενος ἀνθρώποις τοιούτοις, οἵτινες εἰς τέλος εἰσὶν ἀσεβεῖς, καὶ κεχριμένοι τῷ θανάτῳ· ὡς καὶ ταῦτα τὰ ἰχθύδια μόνα ἐπικατάρατα ἐν τῷ βυθῷ νήχεται, μή κολυμβῶντα, ὡς τὰ λοιπὰ, ἀλλὰ ἐν τῇ γῇ κατὰ τοῦ βυθοῦ κατοικεῖ. Ἀλλὰ καὶ τὸν δασύποδα οὐ φάγῃ, φησὶν. Πρὸς τί; Οὐ μή γένη παιδοφθόρος, οὐδὲ δόμιοι θῆσῃ τοῖς τοιούτοις· οἵτις διαγωδὸς κατ' ἐνιαυτὸν πλεονεκτεῖ τὴν ἀρρόδευσιν. Ὅσα γάρ ἐστιν ζῆται, τοσαύτας ἔχει τρύπας (1). Ἀλλὰ οὐδὲ τὴν ὕαιραν φάγῃ. Οὐ μή, φησὶ, γένη μοιχδος, οὐδὲ φθορεὺς, οὐδὲ δόμιοι θῆσῃ τοῖς τοιούτοις. Πρὸς τί; Τοῦτο γάρ τὸ ζῶον παρ' ἐνιαυτὸν ἀλλάσσεται τὴν φύσιν, καὶ ποτὲ μὲν ἄρρεν, ποτὲ δὲ θῆλυ γίγνεται (2). Ἀλλὰ καὶ τὴν γαλῆν ἐμίσσησε καλῶς. Οὐ μή γάρ, φησὶν, δόμιοι θῆσῃ τοῖς τοιούτοις, οἷονς ἀκούομεν ἀνομίαν ποιοῦντας τῷ στόματι, διὰ ἀκαθάρσιαν· εἰςτε κολληθῆσῃ ταῖς ἀκαθάρσιοις, ταῖς τὴν ἀνομίαν

A datum Ipsi est, ne manducent? [Est:] sed Moses in spiritu locutus est. Quapropter sic suem ait, quasi diceret: Non adhærebis hominibus talibus, qui similes sunt porcis. Nam cum in deliciis vivunt, Domini sui obliscuntur; cum autem destituuntur necessariis, Dominum agnoscent. Et quidem porcus, quando comedit, dominum non novit; quando autem esurit, clamat; et accepta iterum esca, lacet. Nec manducabis, inquit, aquilam, neque accipitrem, neque milvum, neque corrum. Non adhærebis, dicit, iis hominibus, qui nesciunt sibi labore ac sudore parare victimum, sed aliena rapiunt iuique; et cum videantur in simplicitate ambulare, tamen alii insidiantur. Et [aves] istae, dum otiosae sedent, quaerunt, quomodo alienas carnes dearent, suntque in malitia sua pestiferæ. Nec manducabis, inquit, murænam, neque polypum, neque sepiam. Non, inquit, adhærebis, nec similis eris hujusmodi hominibus, qui in perpetuum impii sunt, et ad mortem sunt adjudicati; quemadmodum isti pisciculi, soli maledicti, in profundo voluntur, nec ut reliqui pisces natant, sed in terra, quæ in profundo maris est, degunt. Sed et leporem, inquit, non comedes. Quamobrem? [Id est], nou eris puerorum corruptor, nec similem te talibus efficies; quoniam lepus annis singulis annum multiplicat. Quot enim annos vivit, tot habet foramina. Sed nec hyænam manducabis. Non eris, inquit, adulter, neque corruptor [puerorum], neque talibus assimilaberis. Quare? Quia istud animal annuatim sexum mutat, et modo mas, modo femina est. Sed et mustelam justo odio prosecutus est. Dissimilem, inquit, te præbebis viris illis, quos audimus ore impuro nequitiam patrare; nec adhærebis impuris B

Vetus interpretatio.

cum sint pestilentiosæ per suam nequitiam. Non manducabis, inquit, murænam, nec polypum, nec sepiam. Nou, inquit, similabis adhærens talibus hominibus, qui in perpetuo impii, et judicati jam mortui (3) sunt. Hi enim pisces soli maledicti sunt. . . . non natantes, sicut reliqui, sed in una altitudinis terra inhabitant. Sed nec leporem manducabis. Utquid dicit? Non eris, inquit, corruptor puerorum, nec similabis talibus. Quia lepus singulis annis facit ad adsellandum singula foramina; et quolquod annis vixit, totidem foramina facit: Sed nec belluam (4), inquit, manducabis. Hoc est, non eris incechus aut adulter, nec corruptor, nec similabis talibus. . . . Quia hæc bestia alternis annis mutat naturam, et sit modo masculus, modo semina. Sed et quondam dicit: Mustelam odibis. Non eris, inquit, talis, qui audit inquitatem (5), et loquitur immunditiam: Non, inquit, adhærebis immundis, qui faciunt (6) iniquitatem ore suo

VARIORUM NOTÆ.

(98) Adde ex Clem. Alex. et vet. interprete: Οὐδὲ δόμιοι θῆσῃ.

(99) Davisius conjicit: Ἐπιτηροῦσι τοὺς ἐν ἀκεραιούσῃ περιπατοῦντας, i. e. insidiantur iis, qui in simplicitate ambulant.

(100) Vet. interpr. add.: Sic aves istæ solæ sibi non acquirentes escam.

(1) Cfr. Clem. Alex. Pædag. II, c. 10, p. 220, 221 et 223.

(2) Cfr. Clem. Alex. I. c.

(3) Mortui. Forte morti, ex Græcis.

(4) Belluam. Reddenda ratio, cur pro hyæna nostra interpres belluam posuerit. Ea in promptu est: usus nempe desumptus ex notissima bestiæ feritate. Lexicon Græco-Latinum velut: "Ταῦνα, ζῶον. bellua. Glossæ Labbæi, citatae a Salmasio ad Julii Capitolini Gordianos tres: "Ταῦνα, velua: quod

D idem est cum belua sive bellua: B enim et V særissime inter se commutantur. Isidori Glossæ: Vestiæ, balbæ. Corrigo, belbæ: hoc est, Bestiæ, belua. Julius Capitoninus in fine Gordiani tertii: Belbi, id est hyæna. Belbi, belui, bellui, nequaquam differunt. Nullatenus ergo necessaria est virorum doctorum emendatio, qui in Barnabæ interprete malunt bellum aut belbum. Cot.

(5) Qui audit iniquitatem, etc. Rectius quos audiimus ore impuro nequitiam patrare. Interpres leguisse videtur, δες ἀκούει ἀνομίαν ποιοῦντας, καὶ τῷ στόματι λαλεῖ ἀκαθάρσιαν. FELL. — Non advertens interpres damnari hoc loco nefandam fellatorum et fellatricum nequitiam, alio rem traduxit, nempe ad audentes ac loquentes iniqua et impura. Cot.

(6) Qui faciunt. Rectius, quæ faciunt. Vide Græca. FELL.

Istis femiris, quæ infandum facinus ore perpetrant. Animal enim illud ore concepit. Moses igitur de escis [loquens] tria decreta locutus est in spiritu; illi vero, juxta carnis cupiditatem, quasi de escis [simpliciter] egisset, acceperunt. David vero horum trium mandatorum sensum spiritualem comprehendit, et ait similiter: *Beatus vir, qui non ubiit in concilio impiorum*, sicut ii pisces ambulant in tenebris ac maris profundo; *et in via peccatorum non stetit*, sicut ii, qui videntur timere Dominum, et veluti suis peccant; *et in cathedra pestilentiarum non sedit*⁸⁷, quemadmodum aves, quæ ad rapinam sedent. Habetis [nunc] et sensus spiritualis plenam cognitionem. At Moses [porro] dixit: *Manducabitis omne bifidum ac ruminans*⁸⁸. Quid ait? [Ruminans est is] qui accepta esca meminit nutrientis, et satiatus de eo [nutritore] lætatus conspicitur. Recte dixit [Moses], respiciens ad mandatum. Quid ergo ait? Adhærendum esse ad eos, qui timent Dominum, qui in corde meditantur, quod acceperunt præceptum, qui loquuntur ac servant mandata Domini, qui sciunt, meditationem opus esse lætitiae, et Domini sermonem ruminant. Quid vero sibi vult bifidum? Quod justus in hoc mundo ambulat, et sanctum exspectat sæculum. Videte, quam pulchre sanxerit Moses! Sed undenam illis, hæc intelligere ac comprehendere? Nos vero juste mandata intelligentes loquimur, quomodo Dominus [istis præceptis] sibi voluit. Propterea [enim] aures nostras et corda circumcidit, ut ista animadvertamus.

Αποιούσας τῷ στόματι (7). Τὸ γὰρ ζῶν τοῦτο τῷ στόματι κύει. Περὶ τῶν βρωμάτων μὲν οὖν Μωῆς τρία δογματα ἐν πνεύματι ἐλάλησεν· οἱ δὲ κατ' ἐπιθυμίαν τῆς σαρκὸς ὡς περὶ βρωμάτων προσεδέξαντο. Λαμβάνει· δὲ τριῶν δογμάτων γνῶσιν Δαῦιδ, καὶ λέγει ὅμοιώς (8)· Μακάριος ἀνὴρ, δος οὐκ ἐπορεύθη ἐπὶ βουλῇ δοειδῶν, καθὼς οἱ λιθίνες πορεύονται ἐν σκότει εἰς τὰ βάθη· καὶ ἐπὶ οὐδῷ ἀμαρτιῶν οὐχ δυτη, καθὼς οἱ δοκοῦντες φοβεῖσθαι τὸν Κύριον, ἀμαρτάνουσιν ὡς ὁ χοίρος· καὶ ἐπὶ καθέδρᾳ λοιμῶν οὐκ ἔκαθισε, καθὼς τὰ πετεινὰ τὰ καθήμενα εἰς ἄρπαγην. "Εχετε τελείαν περὶ τῆς βρώσεως γνῶσιν (9). Ἀλλὰ εἴπε Μωῆς (10)· Φάγετε τὸν διγχηλοῦν καὶ μηνούμενον. Τί λέγει; (11) Τὴν τροφὴν λαζαμάνων οἶδε τὸν τρέφοντα αὐτὸν, καὶ ἐπὶ αὐτῷ ἀναπαυσόμενος εὐφραντεσθαί δοκεῖ. Καλῶς εἴπε βλέπων τὴν ἐντολὴν. Τί οὖν λέγει; Κολλᾶται μετὰ τῶν φοδουμένων τὸν Κύριον, μετὰ τῶν μελετῶντων, δὲ Ἐλαβον, διάσταλμα (12) ρήματος ἐν τῇ καρδίᾳ, μετὰ τῶν λαλούντων τὰ δικαιώματα Κυρίου καὶ τηρούντων, μετὰ τῶν εἰδότων, ὅτι ἡ μελέτη Ἑργοντοῖς εὑφροσύνης, καὶ μηρυκωμένων τὸν λόγον Κυρίου. Τί δὲ τὸ διγχηλοῦν; (13) "Οὐτὶ ὁ δίκαιος ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ περιπατεῖ, καὶ τὸν ἄγιον αἰώνα ἐκδέχεται. Βλέπετε, πῶς ἐνομοθέτησε Μωῆς καλῶς. Ἀλλὰ πόθεν ἐκείνοις (14) ταῦτα νοῆσαι, ή συνιέναι; Ἡμεῖς οὖν δικαιώς νοήσαντες τὰς ἐντολὰς, λαλούμεν, ὡς ἡθελήσει Κύριος. Διὰ τοῦτο περιέτεμε τὰς ἀκάδημιὰς καὶ τὰς καρδίας, ἵνα συνιώμεν ταῦτα.

XI. *Banisteriopsis el crucem* Dene nom. in V. T. Bergmonstransit.

Quærapius vero, ap. Domino curæ fuerit premo-

Vetus interpretatio.

XI. Queramus ergo, si curæ fuerit Domino ostendere de aqua et de cruce. De aqua scriptum est ad
⁸⁷ Psal. i. 1. ⁸⁸ Lev. xi. 3.

VARIORUM NOTÆ.

(7) Fellatores et fellatrices Cot.

(8) Cfr. Clem. Alex. Strom. II, c. 15, p. 464.

(9) *Ila Men. Ms.* : ἔχετε τελείως καὶ περὶ τῆς γνώσεως.

(10) H. I. Clem. Alex. *Strom.* v., c. 8. p. 677, et
Pædag. iii, c. 14, p. 298.

(11) *Similia apud Iren.* v, 8.

(12) Δάσταλμα nec apud scriptores classicos, nec in V. et N. T., nec apud Du Cang. reperitur. Derivandum est a διαστέλλομαι, imperare, praecidere.

(13) Clem. Alex. Pædag. I. c.

(13) Great Alex.

(15) *Accepit. Forte, accipit, juxta Græcum. Horum pleraque, nonnullis additis, aliis autem omissis et*

mutatis, desumpsit Clemens Alex. *Strom.* lib. II,
cap. 15, pag. 464, et lib. V, cap. 8, pag. 677. Qua-
dam etiam his similia profert lib. VII, cap. 18, pag.
900, et *Pædag.* lib. III, cap. 11, pag. 297, edit.
Oron.

(16) *Tenebras.* Men. leg. *tenebris.* Sicque edidit Fellus. Ita sane Græca, et Clemens Alex.

(17) *Consummatim*. Ita *Fellus*, quem sequimur.
Ali, consummatam.

(18) In... serrefrigerari. Haec corrupta sunt. Lege ut in texto Graeco : *Et refrigeratus in eo loctari videtur.* MEN. — Alitter Fellus : *Et in eo sublevatus sentit se refrigerari.*

(19) *Providens.* Item quod *prævidens*. Videlur legisse interpres ποιηθέπιων vel προτεθέπιων. FELL.

περὶ τοῦ ὄντος καὶ τοῦ σταυροῦ. Περὶ μὲν ὄντος γέγραπται ἐπὶ τὴν Ἰαραὴλ, πῶς τὸ βάπτισμα, τὸ φέρον εἰς ἀφεσίν (20) ἀμαρτών, οὐ μή προσδέξωνται, ἀλλ' ἔντος οἰκοδομήσουσι (21). Λέγει οὖν ὁ προφήτης: "Ἐστηθεὶς, οὐπαρὲ, καὶ ἐκ τούτῳ φριέστας ἡ γῆ δεῖ δύνι μετάλα καὶ πονηρὰ ἐποιήσεις ὁ λαὸς οὗτος· ἐμὲ ἐγκατέλιπος, πηγὴν ἔωσαν, καὶ ἐαυτοῦς ὅρκιστος ἀλικους συντετριψμένους. Μὴ πέτρα ἐρημός ἔστι τὸ δρυς τὸ ἄγνωμον Σιών (22);" Ἐσεσθε τὴν ὡς πετεινού ρεοσσον, ἀνικτάμενοι (23) ρεοσσαῖς ἀφηρημένης. Καὶ πάλιν λέγει ὁ προφήτης (24): "Ἐρώ χορεύομαι ἐμπροσθέτος σου, καὶ δρη ὀμαλῶ, καὶ θύρας χαλκᾶς συντρίψω, καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συντύλωσω, καὶ δώσω σοι θησαυροὺς σκοτεινοῖς, ἀποκρύψους, δοράτους, ἵρα γράστη (25), δει Κύριος δὲ Θεός. Καὶ Κατοικήσοις ἐν ὑψηλῷ σπηλαῖῳ κέτρας ἰσχυρᾶς (26). Εἴτε τι λέγει ἐν τῷ Ιητῷ; Τὸ ὄντος αὐτοῦ κινούτον· βασιλέα μετὰ δόξης δύνεσθε, καὶ ἡ ψυχὴ ὑμῶν μελετήσει φόβον Κυρίου (27). Καὶ πάλιν ἐν ἀλλῷ προφήτῃ λέγει: "Ἐσται διαντα ποῶν, ὡς τὸ ξύλον τὸ περιτενέμενον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὄντων, δ τὸν παρόντα αὐτοῦ δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ· καὶ τὸ γύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀσφύνεσται, καὶ πάρτα, δοσα ἀν ποιη, κατευδωθήσεται (28). Οὐχ οὕτως οἱ ἀσεβεῖς, οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὥστε χροῖς (29), δὲ ἐκρίπτει δ ἀρεγος ἀπό

A nere de aqua et de cruce. Et quidem de aqua scriptum est in Israëlitas, quo modo baptismum, quod assert peccatorum remissionem, non sunt recepturi sed alium sibi paratur. Dicit itaque propheta: *Obstupes cælum, et super hoc inhorreat terra, quic duo magna et mala fecit populus hic: me dereliquerunt, fontem rivum, et foderunt sibi cisternas contritas*³³. Nunquid petra sterilis [aquarium expers] est mons sanctus meus Sion? Eritis enim velut avis pulli avolantes, nido ablato³⁴. Et rursus ait propheta: *Ego ibo ante te, et montes complanabo, et portas æreas conteram, et vecles ferreos confringam; et dabo tibi thesauros occultos, absconditos, invisibles, ut sciant, quia ego Dominus Deus*³⁵. Et: *Habebitis in excelsa spelunca petra fortissima*³⁶. Deinde quid ait de Filio? *Aqua illius fidelis [perennis]: regem cum gloria videbitis, et anima vestra meditabitur timorem Domini*³⁷. Et iterum in alio propheta dicit: *Erit, qui haec fecerit, tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo; et folium ejus non defuerit et omnia, quæcunque faciet, prosperabuntur. Non sic impii, non sic; sed tanquam palea, quam rentus dispellit a facie terræ. Ideo non stabunt impii in iudicio, neque peccatores in concilio justorum; quoniam novit Dominus viam justorum et iter impi-*

Vetus interpretatio.

populum Judæorum (30), quo modo tunctionem quæ assert remissionem peccatorum, non reeipiant, sed sibi instituant. Dicit ergo propheta: *Sic horruit cælum* (31), *et in hoc plurimum expavit terra. Quia duo... mala fecit populus hic: me dereliquerunt fontem aquæ vitiæ, et foderunt sibi lacus detritos, qui non possunt aquam portare. Nunquid petra renuosa* (32) *est, mons sanctius meus Sina* (33)? *Eritis enim tanquam aliis pusilli ablati* (34). Et iterum dicit Isaïas: . . . *Ego antecedam te, et montes aquabo, et ostia ærea contribulabo, et seras ferreas confringam; et dabo tibi thesauros obscuros... invisos; ut sciant, quia ego sum Dominus Deus, inhabitan in altissima spelunca fortis petrae.* . . . *Et aqua illius fidelis. Regem cum magnitudine ridebitis; et anima vestra meditabitur timorem.* . . . *Et iterum David dicit: Erit, qui haec facere coepirit, tanquam lignum quod plantatum est juxta tractus aquarum, quod fructum suum dabit tempore suo: et*

"Jer. ii, 12, 13. "Isai. xvi, 2. "Isai. xlvi, 2, 3. "Isai. xxxiii, 16. "Ibid. 16-18.

VARIORUM NOTÆ.

(20) Εἰσφέρον ἀφεσίν, MEN.

(21) Non necessum esse puto, ut cum Vossio et Cot. reponamus οἰκοδομήσουσι; nam τῷ οἰκοδομῆι instituendi vel faciendi vis inesse potest, ducta ab ædificiis metaphora. DAV. — Intellig Barn. credra et superstitionis Judæorum baptismata. MEN.

(22) Ita l. cum LXX, Cot., Fell. Ms. Σινᾶ, male.

(23) Al. ἀνιστάμενοι, instabiles, depulsi. Sensus: me reliquentes eritis, sicut pulli nido ablato.

(24) Sensus: Propter prophetam Christus de se nuntiat: *Ego sons virus (ut supra)... beabo vos.*

(25) Γνωστή scias, LXX.

(26) Sensus: Christus est aqua perennis, in cacumine montis fontem habens.

(27) Sensus: in perpetuum gratia Christi vobis affluat; aliquando vero videbitis cum in majestate, et replebitimi reverentia.

(28) Hisce verbis Barnabas larga bona indicat, quæ ex baptismo et cruce nolis affluant.

(29) Χνοῦς, quod Noster cum LXX legit; 1 (languo, 2) tenus palea, gluma. Schleusn. L. Χνοῦς, terra erruta, pulvis. Voss.

(30) *Judæorum*. Observavit lector, vocem Ἰαραὴλ unique ab interprete reddi *Judæus*. FELL.

(31) Horruit cælum, etc. Juxta LXX: Εἴσεσθε τούτῳ, καὶ ἐφρίξεις ἐπὶ πλεῖστον σφόδρα. Sed illeest τι, γῆ: quod tamē vocabulum Maldonata-

tus hunc locum exponens, in quibusdam exemplaribus reperi retestatur. MEN.

(32) Renuosa. Puto legendum ruinosa. MEN. — Oxoniensis editor habet in contextu *eremosa*; in notis vero conjicetur *arenosa*: nam, inquit, loca arenosa in primis deserta, vel *renudosa*. Stephanus le Moine conjiciebat *rimosa*, hoc est, præ siccitate hians. Vide quæ scripsit p. 818, in Barnabam. Crediderim scriptum suisse *eremi*; idque a dorinante librario corruptum; qualium depravationum nulla certa ratio excogitari potest. CLER.

(33) Sina. Oportuit Sion dicere. Sina ergo est erratum, aut memoriæ in Barnaba, aut incuriæ in librariis. Vix enim crediderim, ab eo montes Sina et Sion pro uno eodemque suisse habitos. De distinctione horum montium exstat tractatus antiquus inter opera Cypriano supposita. Cot. — Utrobiusque Sion Fellus restituit. Additique: « Siou scribi omnino debuit. Sed altera lectio interpretis tempore obtinuit: interim inveteratus error tempore non invalescit. »

(34) Aliis pusilli ablati. Apud LXX: "Εστι γῆ ὡς πετεινού ἀνεπταρμένου πεσοῦς ἀφηρημένος. Ex quo facile emendantur verba vet. interpretis hoc modo: Eritis enim tanquam alitis pullus ablati. MEN. — Fellus in contextu, alitis pusillus ablati. Al. alitis pusilli ablati.

rum peribit ⁴¹. *Anijsa overtite*, quomodo aquam et crucem simul descriptis. Illud enim significat: Beati qui, cum sperassent in crucem, descenderunt in aquam; quia mercedem, inquit, in tempore suo [habebunt], id est, tunc retribuam. Nunc vero ait: *folia non defluent*. Hoc significat: Omnis sermo, qui ex ore vestro exierit in spe et charitate, erit in conversionem ac spem multis. Rursum alius propheta dicit: *Et erat terra Jacobi laudata super omnem terram* ⁴². Haec significant vas spiritus ejus, quod [propheta] magnificat. Deinde quid dicit? *Et erat fluvius a dextra fluens, et ex eo emergebant arbores pulchræ; et quicunque ex illis manducaverit, vivet in æternum* ⁴³. Hoc ait, quod nos descendimus quidem in aquam pleni peccatis ac sordibus; inde autem emergimus fructum afferentes, in corde timorem et in spiritu spem in Jesum habentes. *Et quicunque ex illis manducaverit, vivet in æternum*. Id dicit: *Quicunque eos audierit vocantes, et crediderit, vivet in perpetuum.*

Enī tῷ πνεύματι. Καὶ δὲ ἐὰρ φάγη ἀπὸ τούτων, ζήσεται εἰς τὸν αἰώνα. Τοῦτο λέγει τὸ σκεῦος αὐτοῦ, δοξάζει (38). Εἴτα τί λέγει;

XII. Crux Christi sæpe in V. T. annuntiata. — Josue typus Christi.

Similiter et crucem significat in alio propheta dicente: *Et quando hæc consummabuntur? Et dicit Dominus: Cum lignum inclinatum [succisum] denuo erectum constiterit, et cum de ligno sanguis stillaverit* ⁴⁴. *Habes iterum de cruce, et de eo, qui erat*

προσώπου τῆς γῆς. Διὰ τοῦτο οὐκ ἀναστήσοται ἀσεβεῖς ἐν κρίσει, οὐδὲ ἀμαρτωλοὶ ἐν βουλῇ δικαιωτῶν δικαιοσύνης Κύριος δόθει δικαιωτῶν, καὶ ὅδε ἀσεβῶν ἀπολεῖται. Αἰσθάνεσθε, πῶς τὸ θάνατον σταυρὸν ἐπὶ τὸ αὐτὸν ὄρισε. Τοῦτο γάρ λέγει· Μαχάριος, οἱ, ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἐλπίσαντες, κατέβησαν εἰς τὸ θάνατον, διτὶ τὸν μὲν μισθὸν, λέγει (35), ἐν καιρῷ αὐτοῦ, τότε, φησὶν, ἀποδώσω. Νῦν δὲ λέγει· Τὰ φύλλα οὐκ ἀποφύγησεται (36). Τοῦτο λέγει· διτὶ πᾶν δὲ τὸν ἔξθητὸν ὄμῶν διὰ τὸν στόματος, ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ, έσται εἰς ἐπιστροφὴν καὶ ἐλπίδα πολλοὺς. Πάλιν ἔτερος προφήτης λέγει· Καὶ ἦν ἡ γῆ τοῦ Ἰακὼβ ἐπανουμένη παρὰ πάσαν τὴν γῆν. Τοῦτο λέγει τὸ σκεῦος (37) τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, δοξάζει (38). Εἴτα τί λέγει; Καὶ ἦν ποταμὸς ἔλκων ἐν δεξιᾷ, καὶ ἀνέβαινε ἐξ αὐτοῦ δέρδρα ὄφατα· καὶ δὲ ἐὰρ φάγη ἐξ αὐτῶν, ζήσεται εἰς τὸν αἰώνα. Τοῦτο λέγει, διτὶ τὴν μὲν καταβαίνομεν εἰς τὸ θάνατον γέμοντες ἀμαρτῶν καὶ ψύουν, καὶ ἀναβαίνομεν καρποφοροῦντες ἐν τῇ καρδίᾳ τὸν φόνον, καὶ τὴν ἐλπίδα εἰς τὸν Ἰησοῦν ἔχοντες ζήσεται εἰς τὸν αἰώνα. Τοῦτο λέγει, δὲ ἀν., φησὶν, ἀκούσῃ τούτων καλουμένων (39), καὶ πιστεύσῃ, ζήσεται εἰς τὸν αἰώνα.

Vetus interpretatio.

*folia ejus non decadent, sed omnia quæcumque faciet, prosperabuntur. Non sic impii, non sic; sed tanquam pulvis, quem abjecit (42) ventus a facie terræ. Proptereā non resurgunt (43) impii in iudicio, neque peccatores in concilio justorum: quoniam scit Deus viam justorum; et via impiorum peribit. Sentire autem debet, quo modo aquam et crucem in uno dono (44) constituit. Iloc ergo dicit: Felices, qui speraverunt in aquam et in crucem. . . . Mercedem. . . in tempore suo; . . . tunc, inquit, reddam. Modo autem qui dicit (45): *Folia illius non decadent*. Hoc est, quia omnis sermo qui exierit per os vestrum. . . erit in spem et resurrectionem multis. Et iterum alius Propheta dicit: Erit (46) . . . Jacob laudabilis super omnem terram. Terram vas spiritus illius . . . magnificat. Deinde quid dicit? *Erat flumen trahens a dextra; et ascendebant inde arbores speciosæ: et quicunque ex illis manducaverit viret in perpetuum*. Hoc est, quia nos descendimus in aquam pleni peccatis et sordibus, et ascendimus fructibus pleni, in præcordiis nostris timorem et spem habentes in Dominum. . . . Ideo dicit: *Et qui manducaverit . . . , vivet in perpetuum*.*

XIII. Similiter et crucem significat, in alio propheta dicente: *Et quando hæc consummabuntur: et dicit Dominus: Cum lignum inclinatum fuerit et resurrexerit, et cum de ligno sanguis stillaverit. Habes iterum de cruce, et de eo qui incipit crucifigi. Dicit autem iterum in Moyse, cum pugnaret populus Judæorum,*

⁴¹ Psal. 1, 3-6 ⁴² Soph. III, 19. ⁴³ Ezech. XLVII, 12. ⁴⁴ IV Esd. v, 5.

VARIORUM NOTÆ.

(35) Leg. Εξετ., Δαν.

(36) Al. ἀποφύγεται, ut paulo superius.

(37) I. e. *corpus Christi*, ut supra c. 7. Olini τὸ σκεῦος de propheta interpretatus sum, l. c.

(38) Clem. Alex. Strom. III, 12, p. 580: Καὶ ἦν ἡ γῆ τοῦ Ἰακὼβ ἐπανουμένη π. π. τ. γ. φησὶν ὁ προφήτης, τὸ σκεῦος πνεύματος αὐτὸς δοξάζων = *Ipse laudans corpus humanum*. Barnabas dixit: *Hæc verba significant corpus Christi, quod propheta laudibus effert*. Alias τὴν γῆν Ἰακὼβ de novo populo Dei seu de cœtu Christianorum interpretatus sum. Cfr. libellum meum: *Das Sendschreiben d. A. Barnabas*. Tübing. 1840, p. 95.

(39) Al. λαλουμένων.

(40) Ex libro apocrypho. Cfr. Itig., Hist. eccl. p. 151 sqq.

(41) In uno cod. Rom. hic multa interpolata leguntur de filii Sem, etc., arguento Epistole nomine prorsus aliena.

(42) *Abjecit*. Leg. *abjicit*.

(43) *Resurgent*. Lege *resurgent*, ut in Græcis Barnabæ, ερπ LXX, et in textu Hebraico. Hilarius tamē, Ambrosius et Hieronymus legunt, *resurgent*. Men. — Fellus quoque in contextu exhibet *resurgent*.

(44) *In uno dono*. Forte in uno loco. Græca sunt, ἐπὶ τὸ αὐτό. FELL.

(45) Qui dicit. Dele qui cum Menardo, Fello aliisque.

(46) *Erit*. Forte *erat*. Et mox, *Terram secundo locu*, forte vacat. Cot. — Nihil tamē mutat Fellus.

Δέκις οὐ πάλιν ἐν τῷ Μωσῆ, πολεμουμένου τοῦ Ἱσραὴλ ὃντας τὸν ἀλοφύλων (47). Καὶ ἵνα ὑπομνήσῃ αὐτοὺς πολεμουμένους, διὰ διὰ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν παρεδόθησαν εἰς θάνατον, λέγει εἰς τὴν καρδίαν Μωσῆ τὸ Πνεῦμα, ἵνα ποιήσῃ τύπον σταυροῦ, καὶ τοῦ μέλλοντος πάσχειν· διὰ, ἐὰν μὴ ἐπιτίσωσιν ἐπ' αὐτῷ, εἰς τὸν αὐτὸν πολεμηθήσονται (48). Τίθησιν οὖν Μωσῆς ἐν ἑφτῇ ἐν ὅπλον ἐν μέσῳ τῆς πῆγης (49) καὶ σταθεὶς ὑψηλότερος πάντων, ἔκτεινε τὰς χειράς (50), καὶ ὅταν πάλιν ἐνίκα ὁ Ἱσραὴλ. Εἴτα, ὅποταν πάλιν καθέλῃ, πάλιν ἐθανατοῦντο. Πρός τι; Ἶνα γνῶσιν, διὰ οὓς δύνανται σωθῆναι, ἐὰν μὴ ἐπ' αὐτῷ (51) ἐλπίσωσι. Καὶ ἐν ἑτέρῳ προσήγητη λέγει· "Οληρὴ τὴν ἡμέραν ἐκεῖτασι τὰς χειράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα, καὶ ἀτιλέργοντα ὅφε δικαΐᾳ μου" (52). Καὶ πάλιν Μωσῆς ποιεῖ τύπον τοῦ Ἱησοῦ, διὰ διὰ αὐτὸν παθεῖν, καὶ αὐτὸν ζωποιήσαι (53), δηδόξωσιν ἀπολωλεκέναι ἐν σημείῳ (54), πεπτοντος τοῦ Ἱσραὴλ. Ἐποίησε γάρ πάντα δφιν δάκνειν αὐτοὺς, καὶ ἀπέθνησον, ἐπειδὴ ἡ παράβασις διὰ τοῦ δφεως ἐν Εὐφ γέγονεν· ἵνα ἐλέγῃ αὐτοὺς, διὰ διὰ τὴν παράβασιν αὐτῶν ἐν θλίψει θανάτου παραδοθήσονται. Πέρας γέ τοι αὐτὸς Μωσῆς ἐντελέχεινεν· Οὐκ ἔσται ὑμῖν οὔτε τριπλάσιον, οὔτε χωρευτόν εἰς θεόν ὑμῖν, ποιεῖ, ἵνα τύπον τοῦ Ἱησοῦ δεξῆῃ. Ποιεῖ οὖν Μωσῆς χαλκοῦν δφιν, καὶ τίθησιν ἐν δοκῷ (55), καὶ κηρύγματι καλεῖ τὸν λαόν. Ἐλθόντες οὖν ἐπὶ τὸ αὐτό, ἐδέοντο Μωσέως, ἵνα ὑπὲρ αὐτῶν ἀνενέγκῃ δεόμενος περὶ τῆς λάσεως αὐτῶν. Εἶπε δὲ πρὸς αὐτοὺς Μωσῆς· "Οταρ, φησι, δηλοῦντις ὅτις ὑμῶν, ἐλθέτω ἐπὶ τὸν δφιν τὸν ἐκ τοῦ

A cruci affigendus [præsagium]. Adhuc vero [hac de re] dicit in Mose, quando Israel impugnabatur ab alienigenis ⁴⁹. Et ut commonefaceret eos, quod propter peccata sua traderentur ad mortem, ad cor Mosis dicit Spiritus, ut faciat figuram crucis et ejus, qui erat passurus; quia, si in bunc non speraverint, in perpetuum vincentur. Posuit itaque Moses arma super arma in medio aggeris, et omnes supereminens manus extendit; siveque rursus Israelitæ vincebant. Cum autem iterum manus demitterebat, iterum occidebantur. Cur hoc? Ut cognoscerent, quod non possent servari, nisi per spem in illum. Et in alio propheta dicit: Tota die expandi manus meas ad populum incredulum, et contradicentem viæ justæ meæ ⁵⁰. Et iterum Moses facit figuram Jesu, quod passurus esset, et vitam præbiturus ipse, quem putabant necesse in cruce, cadente Israel. Quoniam enim peccatum per serpentem in Eva contigit, effecit Deus, ut cuncti serpentes morderent eos; et moriebantur, ut argueret eos, quod propter peccata sua in angustias mortis essent tradendi ⁵¹. Denique Moses, qui præceperat: Non erit vobis neque sculptile, neque conflatile in deum vestrum ⁵², ipse id facit, ut ostendat figuram Jesu. Facit ergo Moses serpentem æneum, ac collat in trabe atque per præconem convocat populum. Congregati igitur orabant Mosen, ut pro ipsis sacrificaret, deprecans pro sanatione eorum. Dixit autem Moses ad illos: Cum, inquit, aliquis ex vobis moribundus fuerit, veniat ad serpentem in ligno positum, et

Vetus interpretatio.

et ceciderunt Iudei ab alienigenis; ut illos (56) commemoraret, dum oppugnantur, quia propter peccata sua trahuntur in mortem, dixit in præcordiis Moysi Spiritus: Fac figuram crucis . . . : quia si non crediderint in illum, in perpetuo oppugnabuntur (57). Et iterum . . . : ascendit Moyses in . . . aggerem, et stans . . . manus extendebat, et . . . vincebant Iudei: deinde cum deposuerat, vincebat Amalec. Hoc ad quid? Ut scirent quia non possunt liberari, nisi in cruce Christi speraverint. Et iterum dicit in alio propheta: Expandi manus meas tota die ad populum impersuasibilem, et contradicentem viæ justæ hem. Moyses facit figuram Jesu, quia oportebat illum pati, et quia ipse vivificavit (58), quem illi putaverunt perdidisse . . . Cadente enim populo Iudeorum, quia jussérat Dominus, ut morsu colubræ . . . morerentur, quia præteritio Evæ per colubram fuerat (59), voluit illos corripere; et ideo . . . sic morti trahere, qui mandata ejus præterierunt. Ad summam, ut ipse Moyses qui præceperat, dicit (60): Non erit vobis neque conflatile, neque sculptile . . . ; ipse fecit serpentem æreum, ut figuram Jesu ostenderet;

⁴⁷ Exod. xvii, 11. ⁴⁸ Isai. lxv, 2. ⁴⁹ Num. xxi, 6; Joan. iii, 14. ⁵⁰ Deut. xxvii, 15.

VARIORUM NOTÆ.

(47) I. e. Amalec. Cfr. Justin. Dial. c. Tryph. D. 111, p. 204; Tert. adv. Jud. c. 10; adv. Marc. n. 18, ubi iidem typi reperiuntur.

(48) In perpetuum vincentur, ita ut nunquam victorū jugum excutere possint; nam hæc est interdum vis verbī πολεμούμενοι. CLER.

(49) Ηὕτη = πάγη, locus excelsus apud Hesych. Voss. ms. πτγμῆς, male I. πτγματος, tabulatum, MEN.

(50) Stabat igitur in forma crucis.

(51) Επὶ σταυρῷ, DAV. S. Interpr.: In cruce Christi.

(52) Sensus: In cruce pependi ob populum improbum. Eodem modo verba prophetæ interpretatur Justinus Apol. I, n. 35; Dial. c. Tryph. n. 97.

(53) Ita Dav. Ms. male: ζωποήσουσι.

(54) I. e. cruce, ut apud Justin. Dial. c. Tryph., n. 72, n. 94.

(55) Ita Gall., in cruce, vet. interp. ms. ζηδόζως, ζηρος.

(56) Illos. Leg. illis. MEN.—Mox trahuntur, forte traduntur.

(57) In perpetuo oppugnabuntur. Elēs tōv alōvō πολεμηθήσονται: hoc est, in perpetuum vincentur; ita ut nunquam victorū jugum excutere possint: nam hæc est interdum vis verbī πολεμόμενοι. Vertit Cotelarius, semper debellabuntur; quod significat, omnibus bellis inferiores futuros. Sed dēl et elēs alōvō differunt: quod miror virum diligenter, et verba dene in translatione adnumerantem fugisse. CLER.

(58) Vivificavit. Forte vivificabit. Et mox, periisse pro perdidisse.

(59) Præteritio Eræ per colubram fuerat. Præteritio est transgressio, prævaricatio: ut sæpe ponit præterire pro transgredi, prævaricari. Dicit colubrum feminine, priscorum more. Nonius Marcellus cap. 3. Colubra feminine. Lucilius Satyr. lib. xx. MEN.

(60) Ut . . . dicit. Forte leg. et . . . dicens; aut delen diunt ut.

*credat atque speret, quod, licet ille non vivat, potest ritam præstare; et confessim servabitur*⁷¹. Atque ita faciebant. Habes etiam in hoc gloriam Jesu quod in ipso sunt omnia et in ipsum⁷². Quid iterum dicit Moses ad Josue, alium Navæ, cum illi, prophetæ, id nominis [Josue = Jesus] imponeret, ideo solum, ut omnis populus intelligeret, Patrem de Filio suo Jesu cuncta manifestasse filio Navæ? Imposito igitur eo nomine, quando misit eum in exploratorem terræ [Chanaan], dixit: *Accipe librum in manus tuas, et scribe, quæ dicit Dominus: radicibus excisurum esse Filium Dei in novissimis diebus omnem domum Amaleci*⁷³. Ecce rursum: Non filius hominis, sed Dei Filius Jesus, qui in figura et in carne apparuit⁷⁴. Quoniam vero dicti erant, Christum esse filium Davidis, reformidans et intelligens errorem scelerorum, ait [David]: *Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis; donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*⁷⁵. Et Isaías porro ita loquitur: *Dixit Dominus Christo meo Domino, cuius apprehendi dexteram, ut obedient ei gentes, et fortitudinem regum disrumpam*⁷⁶. Ecce, quomodo David eum Dominum vocet et Dei Filium.

A ξύλου πικείμενον, καὶ ἐπισάτω τιτεύσας, οὐτὶ ρεκρός ὡς θύραται ἔωσποιησαι. Καὶ παραχρῆμα σωθήσεται. Καὶ οὕτως ἐποιουν. Ἐχει καὶ ἐν τούτῳ τὴν δόξαν τοῦ Ἰησοῦ, οὐτὶ ἐν αὐτῷ πάντα, καὶ εἰς αὐτὸν (61). Τι λέγει πάλιν Μωϋσῆς τῷ Ἰησοῦ (62), τῷ τοῦ Ναυῆς νιψ, ἐπιθέει αὐτῷ τοῦτο δόνομα δινει τροφήτῃ, ἵνα μόνον ἀκούσῃ πᾶς λαὸς, οὐτὶ πάντα δὲ Πατὴρ φανεροῖ περὶ τοῦ Ιησοῦ [(63) αὐτοῦ] Ἰησοῦ νιψ Ναυῆ. Καὶ ἐπιθέει τοῦτο δόνομα, ὃ πάντες ἐπεμψε κατάσκοπον τῆς γῆς [(64) εἰπε]. Λάβε βιβλιον εἰς τὰς χεῖράς σου, καὶ γράψον, διλέγει Κύριος· οὐτὶ ἐκ φύσης ἐκκρίψει πάντα τὸν οἶκον τοῦ Ἀμαλῆκ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ημερῶν. Ἰδε (65), πάλιν Ἰησοῦς οὐχ ὁ νιψ ἀνθρώπου, ἀλλὰ δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τύπῳ καὶ ἐν σαρκὶ φανερωθεῖς. Ἐπει οὖν μέλλουσι λέγειν (66), οὐτὶ δὲ Χριστὸς υἱὸς ἔστι Δαβὶδ, φοβούμενος καὶ συνιὼν τὴν πλάνην τῶν ἀμαρτωλῶν λέγει· Εἰσει Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἔως ἂν θῶ τὸν ἔχθρον τὸν ὑποτέλειον τῶν αδόνων σου. Καὶ πάλιν λέγει οὕτως Ἡσαΐας· Εἰσει Κύριος τῷ Χριστῷ μου Κυρίῳ (67), οὐ δικάγος τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ, ἐπακούσαι δικροσθεῖ αὐτοῦ θηρη, καὶ ισχὺν βασιλέων διαδρήξω. Ἰδε, πῶς λέγει Δαβὶδ αὐτὸν Κύριον καὶ Υἱὸν Θεοῦ.

Vetus interpretatio.

.... et posuit in cruce (68), et per præcones convocabat populum. Et cum venissent, rogarunt Moysen, ut . . . pro sanitate eorum Dominum rogaret. Et tunc dixit illis Moyses: *Cum aliquis ex vobis morsus fuerit, penit ad colubram, . . . et speret, . . . quoniā cum sit ipsa mortua, potest alias sanare; et sine mora curabitur.* Et ita sciebant. Quid dicit iterum Moyses Ause filio Nave? (69) ut ostenderet Jesum esse Filium Dei, audiente populo, quia oīnna Pater ostendit Filiū suo. Clamat Moyses alium Nave, et imposuit illi nomen Jesus, et dixit: *Accipe librum in manu tua, et scribe quæ dicit Dominus: quia amputabit a radicibus omnem domum Amalec Filius Dei Jesus in novissimis diebus.* Ecce iterum Jesus, non filius Nave, sed Filius Dei, in carne apparuit.

⁷¹ Num. xxi, 9. ⁷² Coloss. i, 16. ⁷³ Exod. xvii, 14. ⁷⁴ 1 Tim. iii, 16. ⁷⁵ Psal. cix, 1; Matth. xxii, 45. ⁷⁶ Isai. xlvi, 1.

VARIORUM NOTÆ.

(61) Ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα. . . καὶ εἰς αὐτῷ ἐκτίσται. Cfr. Hebr. i, 2.

(62) Josue anteā Ause vocabatur, et appellatus est Josue (= Jesus), ut typus esset Christi. Cfr. Num. xiii, 17; Justin. Dial. c. Tryph., n. 113.

(63) Ita ex vet. interp. Lat. restituit Fell.

(64) Ita ex vet. interp. Lat. restituit Col.

(65) Ita Fell. et Gall. ex vet. interp.: ecce. D ms. oī δε, male.

(66) Sc. Judaistæ seu Ebionitæ.

(67) Κύρω, Cyro LXX.

(68) In cruce. Legebat ergo ἐπὶ σημεῖου. At hodie in textu desunt hæc verba, ac tantum legimus, καὶ τίθονται ἐνδέκα: et gloriōse collocat. Eadem habet S. Justinus Dialog. cum Tryph. n. 94. Αὔτες ἐν τῇ ἑρμηῷ διὰ τοῦ Μωάσως τὸν χαλκοῦν δρινὸν ἐνήργησε γενέσθαι, καὶ ἐπὶ σημεῖου ἐστῆσε, δι' οὗ σημεῖου ἐσύνοτο διφόδηχτο: *Ipse (Deus) in solitudine per Mo-sam effecit, ut serpens aneus fieret, eumque signo imposuit; quo signo servabantur qui a serpentibus morsi fuerint.* Ita Maranus ad h. l. Justinī.

(69) Ause filio Nave. Hæc aliter in textu Græco, qui sic videtur castigandus: Τῷ Αὐσῃ τοῦ Ναυῆ νιψ. Josue autem appellatus est Ause, ut videre est ex lib. i Recognit. S. Clementis: *Igitur Moyses his ad-ministratis Ausen auemdam nomine præponens po-*

pulo, etc. Sic Tertullianus Lib. adv. Judæos, et lib. III, contra Marcionem: *Dum Moysi successor destinatur Auses filius Nave, transfertur certe de primo nomine et incipit vocari Jesus.* Idem docet pluribus locis S. Justinus martyr in Dialogo cum Tryphone. Lactantius lib. iv, De vera sapientia cap. 17, etc. Res gesta habetur Num. xiii, 17: ἐπωνύμας Μασῆς τὸν Αὔτην οὐδὲ Ναυῆν, Ἰησοῦν. MEN. — Atqui reprehendit S. Hieronymus lib. 1, adv. Jovin. cap. 12, et initio Comment. in Oseam, nec non ad versum ultimum psalmi lxxvi, codices tum Græcos, tum sui temporis Latinos, quod Num. xiii, 17, Ause, non Osee scriptum exhiberent; cum tamen inter utrumque parva vel nulla videatur esse differentia. Ac forte scripserant LXX Οσρέ. Ita namque nunc etiam legitur apud Philonem lib. De nomi-num mutatione, et oīm legebatur in ejusdem Judei opere De nominibus Hebraicis, sicut patet ex versione Hieronymi, que sectione de Numerorum li-bro, Osee representant, non Ause. At Justinus Η., Origenes, Eusebius, Theodoritus, Tertullianus, Lactantius, Rusinus atque Augustinus, Αὔτη, Αὔση, Ause, Ausen et Auseam vocant. Simile quid versionis LXX notatur ab Origene ad Joan. i, 28. in secundo filio Iudei patriarchæ, Hebreice dictio Onan, Græce Aunan, Αύναν. Cor.

XIII. Christianos, non Judæos, saederis dicit esse hæredes, jam in V. T. annuntiatum est.

'Αλλ' ιδωμεν, ει οὗτος δ λαδς κληρονόμος, ή δ λαδς κληρονόμος, ή δ λαδς κληρονόμος, καὶ ει διαβήκη εἰς ἡμᾶς, ή εἰς ἐκεῖνους. Ἀκούσατε νῦν περὶ τοῦ λαοῦ, τι λέγει ἡ Γραψῆ. Ἐδέστο δὲ Ἰσαὰκ περὶ Ἐρεύκχας τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, διὰ στέρπα ἦν καὶ συνέλαβεν. Εἶτα καὶ ἐξῆλθε Ρεβέκχα πιθέσθαι πάρκ Κυρίου, καὶ εἶπε Κύριος τῷς αὐτῇν· Δύο ἔθνη ἔτ τῇ γαστρὶ σου, καὶ δύο λαοὶ ἔτ τῇ κοιλᾳ σου, καὶ λαδς λαοῦ ὑπερέξει, καὶ δισὶών δουλεύσει τῷ ἐλάσσοντι. Αἰσθάνεσθαι δρεῖτε, τις δ Ἰσαὰκ, τις διαβήκη εἰς τὴν γυναικὸν, καὶ ἐπὶ τίνων δέδειχεν, διὰ μεῖζων δ λαδς οὗτος, ή ἐκεῖνος. Καὶ διὰ διαβήτειας λέγει φανερώτερον δ Ἰακὼν πρὸς τὸν Ἰωσῆφ τὸν οὐδὲν αὐτοῦ, λέγων· Ἰδεὺ, οὐκ ἐπέτρεψε με Κύριος τοῦ προσώπου σου· προσάγαγε μοι τοὺς υἱούς σου, ἵνα εὐλογήσω αὐτούς. Καὶ προσήγαγεν [τὸν Μανασσῆ καὶ] (70) Ἐφραΐτ, τὸν Μανασσῆ θέλων ένα εὐλογηθῆναι (71), διὰ πρεσβύτερος ἡγέτης ἱγάρης Ἰωσῆφ προσήγαγεν εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα τοῦ πατρὸς Ἰακὼβ. Εἶδε δὲ Ἰακὼν τύπον, πνεύματι, τοῦ λαοῦ τοῦ μεταξύ. Καὶ τι λέγει; Καὶ ἐποίησεν Ἰακὼν ἀναλλάξ τὰς χεῖρας αὐτοῦ, καὶ ἔθηκεν [τὴν δεξιὰν] (72) ἐπὶ τὴν χειραλίην Ἐφραΐτον δευτέρου τοῦ ρεωτέρου, καὶ ἡλόγησεν αὐτόν. Καὶ εἶπε Ἰωσῆφ πρὸς Ἰακὼν· Μετάθεσε σου τὴν δεξιὰν ἐπὶ τὴν ψηλὴν Μαρασσῶν, διὰ πρωτότοκος μού ἀστιν νίδης. Καὶ εἶπεν Ἰακὼν πρὸς Ἰωσῆφ· Οἴδα, τέκνον, οἴδα· διὰ δ μεῖζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσοντι, καὶ οὗτος δὲ εὐλογηθήσεται. Βλέπετε, ἐπὶ τίνων τέθεικε, τὸν λαὸν εἶναι τοῦτον πρώτον, καὶ τῆς διαβήκης κληρονόμον. Εἰ οὖν ἔτι καὶ διὰ τοῦ Ἀβραὰμ ἐμνήσθη, ἀπέξχομεν τὸ τέλειον τῆς γνώσεως ἡμῶν. Τι οὖν λέγει τῷ Ἀβραὰμ; "Οτι ἐπίστενσας, ἐτέθη εἰς δικαιοσύνην· Ιδοὺ τέθεικα σε

Vetus interpretatio.

..... iterum dicit David: *Dixit Dominus Domino meo: Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos sub pedibus tuis.* Et iterum dicit Isaías: *Sic dicit Dominus Christo meo, meo (73) Domino, cuius tenui dexteram: exaudient illum gentes, et virtutem regum corrumpam.* Videite, quo modo illum prophetæ Dominum, non tantum Filium dicunt.

XIII. Quæramus igitur, si hic populus hæreditatem capit, et testamentum in illis est, aut in nobis. De hoc audite; sic scriptum est (74): *Rogabat Isuac pro Rebeccâ uxore sua, quia sterilis erat.* Et *Rebecca quærebat a Domino, quid portaret: et dixit illi Dominus: Duæ nationes in utero tuo sunt, et duò populi ex utero tuo nascentur;* *et major serviet minori.* Intelligite: quis sit Isaac, et quæ Rebecca: et qui populus minor, aut major. Iterum. . . . dicit Jacob Joseph filio suo: *Ecce Dominus non fraudavit me ex genere tuo* (75): *perduc ad me filios tuos; et benedic illos.* Et adduxit Manassen et Ephraim. Volens autem Manassen benedici quia major erat, statuit illum ad dexteram patris sui Jacob. Videl autem Jacob in spiritu figuram populi, qui postea futurus erat: et convertit manus, et transstulit dexteram super caput Ephraim minoris; et benedicit illum. *Et dixit Joseph patri suo: Transfer manum tuam dexteram super caput Manassæ, quia primitivus filius meus est.* Et dixit Jacob: *Scio, fili, scio: sed major serviet minori; sed et hic benedicetur.* Videite quem voluerit esse primum. . . . testamenti hæredem. Sic ergo (76) et per Abraham commemoratus est, habemus consummationem scientiæ nostræ. Quid ergo dicit Abram, cum solus credidisset, et positus esset in iustitia? *Ecce posui te, Abram, patrem nationum, quæ credunt Domino non circumcisæ.*

⁷⁰ Gen. xxv, 21; cfr. Rom. ix, 10-12. ⁷¹ Gen. xxv, 23. ⁷² Gen. xlvi, 9, 11. ⁷³ Gen. xlvi, 18.
⁷⁴ Gen. xlvi, 19.

VARIORUM NOTÆ.

(70) Verba uncis inclusa ex interpret. Lat. restituunt Men.

edit. Oxon.

(71) Εὐλογηθῆναι: Dav. benedici, Vet. interp.

(75) *Ex genere tuo. Gr. conspectu tuo: rectius juxta sacram Scripturam. MEN.* — Vet. interpres videtur legisse γένους. FELL.

(72) Ita ex vet. interp. restituendum.

(76) *Sic ergo. Menardus, Si hoc ergo. Al. Si ergo. Sic et Fellus; qui paulo post exhibet, commemoratum est, vulgata lectione rejecta.*

(73) *Meo.* Alterum abundat. Fellus tamen utrinque retinuit.

(74) *Sic scriptum est. Forte, quid scriptum est.* Ita

ecce posui te patrem gentium, quæ in præputio cre- Α πατέρα ἐθνῶν τῶν πιστευόντων διὰ ἀκρονυστίην dunt Domino ⁸³.

XIV. Testamentum quod Moses accepit et contrivit, Dominus nobis dedit.

Sed sane quæramus, an dederit [Dominus] testamentum, quod patribus juravit se populo daturum. Dedit quidem; verum illi propter peccata sua indigni fuerant, qui acciperent. Dicit enim propheta: *Et Moses in monte Sina jejunavit quadraginta diebus et quadraginta noctibus, ut testamentum Domini ad populum acciperet* ⁸⁴. Et accepit a Domino duas tabulas scriptas digito manus Domini, in spiritu; sumpriasque Moses deferebat ad populum, ut tradiret ⁸⁵. Et dixit Dominus ad Mosen: *Moses, Moses, descende celeriter; inique enim se gessit populus tuus, quem de terra Ægypti eduxisti* ⁸⁶. Intellexitque Moses, quod iterum fecerant imagines, et projecit de manibus tabulas, contritæque sunt tabulæ testamenti Dominicæ. Accepit itaque Moses [testamentum]; ipsi vero digni non fuerunt. Quomodo nos [id] acceperimus, discite. Moses, cum esset famulus ⁸⁷, illud accepit; nobis autem ipse Dominus tribuit [esse] in populum hæreditatis, pro nobis passus. Apparuit vero, ut tum illi [Iudei] in peccatis consummarentur, tum nos per ipsum hæredes facti Domini Jesu testamentum acciperemus, qui destinatus erat, ut per adventum suum præcordia nostra, jam a morte assumpta et tradita erroris iniquitati, redimens e tenebris, verbo [suo] disponat in nobis testamentum. Scriptum quippe est, quomodo Pater, redempturus nos a tenebris, illi inandaverit, ut sibi pararet populum sanctum.

Vetus interpretatio.

XIV. Sed testamentum quod juravit parentibus ut daret populo, an dederit quæramus. Dedit; sed illi non fuerunt digni accipere propter peccata sua. Dicit enim propheta: *Et erat Moyses jejunans in monte Sina, ut acciperet testamentum a Domino, quadraginta diebus et quadraginta noctibus.* Et accepit a Deo. . . tabulas scriptas manus Dei. . . Et ut accepit, . . . deferebat ad populum ut illis daret. Et dixit Dominus. . . : *Moses, Moses, descendere celerius, quia populus tuus quem eduxisti de terra Ægypti, præteriit legem.* Et intellexit Moyses, quia fecerunt sibi iterum conflatile: et projecit de manibus tabulas, et confictæ sunt. . . . Moyses. . . accepit; sed illi non fuerunt digni. Quo modo acceperimus nos. discite: cui nos in hæreditatem (83), propter nos omnia sustinens apparuit, ut illi consummati sint in peccatis, et nos per illum hæreditatem testamenti [Domini nostri Jesu Christi (84)] accipiamus. Et iterum propheta dicit (85): *Posui te in lucem nationum, ut sit sanctitas tua (86) usque in*

⁸³ Gen. xv, 6; xvii, 4; Rom. iv, 3. ⁸⁴ Exod. xxiv, 18. ⁸⁵ Exod. xxxi, 18. ⁸⁶ Exod. xxxii, 7; Deut. ix, 12. ⁸⁷ Hebr. iii, 5.

VARIORUM NOTÆ.

(77) Ita ex vet. interp. restit. DAV. Ms. ζητοῦμεν. D
(78) Cfr. supra c. 4.

(79) Ita DAV.

(80) Ms. διὰ τοῦ κληρονομοῦντος, male. Men. : δι' αὐτοῦ κληρονομίαν διαθήκης.

(81) Hic fin ms. et editionibus male transposita leguntur, quæ intra uncis inclus. et a nobis, duce veteri interprete, loco suo restituta sunt. Cfr. libellum ineum: *Das Sendschreib. d. A. Barnabas*, p 106.

(82) Ms. χαρτία, male. VET. interp.: *præcordia*.

(83) *Cui nos in hæreditatem, etc.* Menardus, cui hæc corrupta videntur, sic legit: *Qui nos in hæreditatem elegit, propter, etc.* Fellus nihil mutat: verum ita distinguit: *Cui nos... sustinens Apparuit, etc.* At duabus vocalis subauditis, lectio vulgata rite sibi cohæret. Sic nempe: *Discite: (ille) cui nos in hæreditatem (sumus), propter nos omnia sustinebas appuruit, ut illi, etc.*

(84) *Domini nostri Jesu Christi.* Hæc verba, etiam in textu Græco, uncinis clausa exhibet Menardus, et litteris miniatis Fellus. Aliter edit. Clerici et Russelii.

(85) *Et iterum propheta dicit: Posui te... liberavit Deus.* In codd. hic locus est male transpositus. Nam post verbum *accipiamus* sequitur: *Qui in hoc paratus est, usque ad illa verba liberati sumus.* Quibus statim subduntur ista: *Et iterum propheta dicit: Posui te... liberavit Deus.* Iterum propheta dicit: *Spiritus Domini, etc.* usque ad finem. Ita se habent Menardi et Clerici editi. Nos vero eas sequimur quas Fellus et Russelius curarunt, Græcis inhærentes.

(86) *Sit sanctitas tua.* Gr. Barnabæ et LXX, τὸν εἶναι τὸν εἰς σωτηρίαν: *ut sis tu in salutem.* Expressio ergo vocabulo, *tua, lege: ut sis tu sanctas, id est salus.* MEN. — AL. *ut sis sanctas tua.* Fellus, *ut sit salus tua.*

ῶν ἡ προφῆτης· Ἐγώ Κύριος, ὁ Θεός σου, ἀνάλεσά σε ἐπί δικαιοσύνη, καὶ κρατήσω τὴν γειρὸν σου, καὶ ἐτισχύσω σε, καὶ ἔδωκε σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς γῶς ἑθρῶν, ἀροῖκαι ἐγθαλψίων τιμφλῶν, καὶ ἐξαγαγεῖ ἐκ δεσμῶν πενελέπτους, ἐξ οἶκου φυλακῆς καθημέρους ἐπὶ σκότει (87). Γινώσκετε οὖν, πόθεν ἐλυτρόθημεν. (Καὶ πάλιν ὁ προφῆτης λέγει (88)· Ἰδού, τέθηκά σε εἰς γῶς ἑθρῶν, τοῦ εἰρατοῦ σε εἰς σωτηρίαν ἡώς ἐσχάτου τῆς γῆς, λέτει Κύριος ὁ λυτρωσάμενός σε Θεός (89).) Καὶ πάλιν ὁ προφῆτης λέγει· Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὐ ἔτερος ἔκριτε με, εναγγείλασσοι ταπειροῖς χάριν· ἀπέσταλκε με, ίασασθαι τοὺς συντετριμένους τὴν καρδιὰν, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἀφεσιν, καὶ τυχεῖς ἀράβλεγιν, καὶ καλέσαι ἐριαντὸν Κυρίου (90) δεκτὸν, καὶ ἡμέραν ἀρτυποδόσεως, πανακέσαι πάρτας τοὺς πενθοῦτας (91).

XV. Sabbathum Iudeorum non est rerum; Deo acceptum Sabbathum.

Ἐτι καὶ περὶ τοῦ Σαββάτου γέγραπται ἐν τοῖς δέκα λόγοις, ἐν οἷς ἐλάλησεν ἐν τῷ ὅρε Σινᾶ πρὸς Μωσῆν κατὰ πρώσαπον· Καὶ ἀτάσατε τὸ Σάββατον Κύριου χεροὶ καθαραῖς καὶ καρδιὰ καθαρᾶ. Καὶ ἐντέτρη λέγει· Ἐάν φυλάξωσιν οἱ υἱοὶ μον τὰ Σάββατα, τότε ἐκπιθήσω τὸ έλεος μου ἐπ' αὐτούς. Τὸ Σάββατον λέγει ἐν ἀρχῇ τῆς κτίσεως· Καὶ ἐπολτῶν ὁ Θεὸς ἐπ' ἐξ ημέραις τὰ ἔργα τῶν γειρῶν αὐτοῦ, καὶ συνετέλεσεν ἐπ' τῇ ημέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ, καὶ κατέπανεσεν ἐπ' αὐτῇ, καὶ ἡγίασεν αὐτήν (92). Προστέχετε, τέκνα, τὶ λέγει τὸ συνετέλεσεν ἐπ' ημέραις. Τούτο λέγει δι τοῦ συντελεῖται (93) ὁ Θεός Κύριος

Dicit igitur propheta: Ego Dominus, Deus tuus, vocari te in justitia, et tenebo manum tuam, et corroborabo te; et dedi te in testamentum generis, in lucem gentium, ad aperiendum oculos cæcorum, et ad educendum de vinculis illigatos, de domo carceris sedentes in tenebris⁸⁸. Agnoscite ergo, unde simus redempti. (Et iterum propheta dicit: Ecce posui te in lucem gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terræ; [haec] dicit Dominus Redemptor tuus⁸⁹.) Rursus propheta dicit: Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare humilibus; misit me, sanare contritos corde, prædicare captiuis remissionem et cæcis visum, et nuntiare annum Domini acceptum, et diem retributionis, consolari omnes lugentes⁹⁰.

Vetus interpretatio.

nonissimum terræ, sicut dicit Dominus, qui te liberavit Deus: qui in hoc paratus est, ut adventum (94) ipsius præcordia nostra quæ jam absumpta erant a morte et tradita iniquitatibus, liberaret a tenebris, et testaretur in nobis testimonium servorum (95) suorum. Scriptum est enim quomodo illi Pater mandaverit, ut liberaret nos a tenebris, et pararet sibi populum sanctum. Dicit ergo propheta sic: Ego Dominus Deus tuus, vocari te in aequitate: tenebo manum tuam et forte le faciam: dedi te in testimonium gentibus (96), et in lumen nationum; ut aperias oculos cæcorum, et educas de vinculis alligatos. . . . Scitote ergo, unde liberali sumus. Iterum propheta dicit: Spiritus Domini super me, propter quod unxit me; bene nuntiare hominibus (97) misit me, curare contribulatos corde, prædicare captiuis remissionem, et cæcis visum, et vocare annum Domini acceptabilem.

XV. Adhuc et de Sabbatho scriptum est in decem verbis, quibus locutus est in monte Sina ad Moysen, : Sanctificate Sabbathum Domini manibus mundis, et puro corde. Et alibi dicit: Si custodierint filii mei Sabbathum, tunc faciam misericordiam in illis. Sabbathum dicit initium (98) constitutionis: Et fecit Deus die sexto opera sua, et consummavit in die septimo, et requieavit in illo die, Attendite, filii, quid dicit, consummavit in sex dies. Hoc dicit, quia consummavit (99) Deus omnia in sex millia annorum. Dies enim apud illum, mille anni sunt. Ipse mihi testis est, dicens: Ecce hoidiernus dies erit tanquam mille anni. Unde scire debetis, quia in sex millia annorum consummabuntur omnia. Et quid dicit, Requiebit Deus die septima? Hoc est, cum venerit Filius illius, et amputabit tempus iniquitatis, et judicabit impios, et mutabit solem, lunam et stellas; tunc bene requiescat in die septima. Ad summam hoc dicit: Sanctificabis illum diem manibus mundis, et corde puro. Quem (100) ergo diem sanctificavit Deus, quis potest san-

⁸⁸ Isa. XLII, 6, 7. ⁸⁹ Isa. XLIX, 6. ⁹⁰ Isa. LXI, 1. 2. ⁹¹ Exod. XX, 8; Deut. V, 12. ⁹² Jer. XVII, 24, 25. ⁹³ Gen. II, 2.

VARIORUM NOTÆ.

(87) Hæc per prophetam Deus Pater ad Filium equitor.

(88) Cfr. supra, not. 81.

(89) Iterum hæc Pater ad Filium loquitur.

(90) Al. Κύριψ.

(91) Hæc Filius loquitur per prophetam.

(92) Gen. II, 2, secundum Hebr. non juxta LXX, qui habent: ἔκτη.

(93) Davisius postulat συντελέσται, male; nam συντελεῖ est futurum attic. Bultm. Gramm. § 86, n. 11, 12.

(94) Adventum. Aut suppl. per, aut leg. adventu.

(95) Servorum. Al. sermonum. Fellus: servorum

suorum per verbum.

(96) Gentibus. Al. gentis.

(97) Hominibus. Al. humilibus nihil mutat Fellus.

(98) Initium. Al. malunt initio. Sic edidit Fellus.

(99) Consummavit. Forte consummabit. Ita Fellus editio.

(100) Quem. Al. Si quem, juxta Græcum. Fellus nihil addit.

dies æquiparatur mille annis ¹⁰. Ipsem et enim te-
statur, dicens : *Ecce hodiernus dies erit tanquam
mille anni*¹¹. Itaque, filii, in sex diebus, hoc est, in
sex annorum millibus consummabuntur universa.
Et requievit die septima. Hoc ait : quando veniens
ejus Filius tempus iniqui abolebit, ac judicabit im-
pios, et mutabit solem ac lunam stellasque; tunc
pulchre requiescat die septima. Denique ait : *Sanctifi-
ficabis eam mambus mundis et corde puro.* Si ergo
quam diem Deus sanctificavit, aliquis nunc potest
sanctificare, nisi sit per omnia mundus corde,
erravimus. Vide ergo : certe tunc pulchre quie-
scens sanctificat [aliquis] eam, cum poterimus
ipsi justa [facere], accepta promissione, deleta ini-
quitate, novatis vero cunctis a Domino. Tunc
poterimus diem illam sanctificare, si nos ipsi prius
fuerimus sanctificati. Demum illis dicit : *Novilunia
restra et Sabbath a vestra non fero*¹². Cernite, quo-
modo loquatur : non mihi accepta sunt præsentia
Sabbata, sed illa, quæ ego feci; quando scilicet,
universis finem imponens, octavi diei faciam ini-
tium, hoc est, initium alterius mundi. Idecirco et
diem octavum in letitia agimus; quo et Jesus
resurrexit a mortuis, et cum apparuisset, ascendit ad
caelos.

A ἐν ἔξαισθιλοις ἔτεσι τὰ πάντα· ἡ γὰρ ἡμέρα παρ' αὐτῷ χίλια ἔτη. Αὐτὸς δὲ μαρτυρεῖ, λέγων· Ίδοι, σήμερος ἡμέρα ἔσται ὡς χίλια ἔτη. Οὐκοῦν, τέκνα, ἐν Ἑξ ἡμέραις, ἐν τοῖς ἔξαισθιλοις ἔτεσι, συντελεσθήσεται τὰ πάντα. Καὶ κατέπαυε τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ. Τούτῳ λέγει· ὅταν ἐλθὼν ὁ Γάδες αὐτοῦ καὶ καταργήσει τὸν καιρὸν ἀνόμου (1), καὶ κρινεῖ τοὺς ἀσεβεῖς, καὶ ἀλλάξει τὸν ἥλιον, καὶ τὴν σελήνην, καὶ τοὺς ἀστέρας, τότε καλῶς κατα-
πάυσεται ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ (2). Πέρας γέ τοι λέγει· Ἀγάστεις αὐτὴν ἐτοξονεῖ καρδαρίς, καὶ κυρδία καθαρᾶ (3). Εἰ οὖν, ἦν Θεὸς ἡμέραν ἥγιαστο, νῦν τις δύναται ἀγιάσαι, εἰ μὴ καθαρὸς ὁν τῇ καρδίᾳ ἐν πάσι, πεπλανήμεθα. Τότε οὖν· ἄρα (4) τότε καλῶς καταπαύμενος ἀγιάζει αὐτὴν (5), ὃς δύνηται σύμβατος αὐτοὶ δίκαια, ἀπολαβόντες τὴν ἐπιγέλλιαν, οὐκέτι οὖσης ἀνομίας, γεγονότων δὲ καινῶν πάντων ὑπὸ Κυρίου (6). Τότε δυνησόμεθα αὐτὴν ἀγιάσαι, αὐτοῖς ἀγιασθέντες πρώτον. Πέρας γέ τοι λέγει αὐτοῖς· Τάς τεομητρίας ὑμῶν, καὶ τὰ Σάββατα ὑμῶν οὐκ ἀρέχομαι. Όρατε, πῶς λέγει· Οὐ τὰ νῦν Σάββατα ἐμοὶ δεκτὰ, ἀλλ' ἀ πεποίηκα, ἐν φα-
πάυσας τὰ πάντα, ἀρχὴν ἡμέρας ὅγδοντος ποτίων, ὃ
ἔστι, ἀλλού κόσμου ἀρχὴν (7). (8) Διδούσι καὶ δύο μετὰ τὴν ἡμέραν τὴν ὅγδοντος εἰς εὐφροσύνην, ἐν ᾧ καὶ
ὁ Ἰησοῦς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, καὶ φανερωθεῖς (9)
ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανούς.

XVI. Non templum Judæorum, sed spirituale templum Christianorum Deo placuit.

Adhuc et de templo dicam vobis, quomodo er- C Ἐτι καὶ περὶ τοῦ ναοῦ ἐρῶ ὑμῖν· πῶς πλανώμενοι
Vetus interpretatio.

ctificare modo, nisi qui sit mundo corde in omnibus? Non erravimus (10). Videns ergo qui refrigerans sanctificavit illum; et nos tunc poterimus sanctificare, ipsi sanctificati pri-
mum. Ad summam dicit illis : *Dies solemnes vestros, et Sabbath a non sustineo.* Vide, que modo dicit, nea
hæc Sabbath sibi non accepta (11), sed quæ fecit, et in die suo consummavit omnia, initium octava die
facta (12), qui est alterius saeculi initium. Propter quod agimus diem octavum in legationem; in quem (13)
et Jesus resurrexit a mortuis; et apparuit, et ascendit in caelos.

XVI. Adbuc et de templo dicenus (14), quo modo errantes in ædemi spem habuerunt tanquam in Do-
minum (15), qui illos fecit quasi sit domus Dei : tanquam ethnici (16) conservaverunt (17) illum in templo.
Sed quo modo dicat Dominus, discite, vacuum faciens templum : *Quis mensus est cælum palmo, aut quis
totam terram pugno apprehendit?* Nonne mihi (18), dicit Dominus, cælum thronus est, terra autem secellum
pedum meorum est? Qualem domum mihi ædificabitis, aut quis locus erit requietionis meæ? Unde cognoscis,
quia vanæ spes est illorum. Et iterum: . . . Qui deposuerunt templum hoc, ipsi illud et ædificabunt

¹⁰ Cfr. 2 Petr. iii, 8. ¹¹ Psal. LXXXIX, 4. ¹² Isa. 1, 13.

VARIORUM NOTÆ.

(1) Ita Fell. duce vet. interpr. Ms. αὐτοῦ, male.

(2) I. c. verum Sabbathum a secundo demum ori-
tui Christi adventu. De Chiliasmo Barnabæ vide
libellum meum : *Sendschreiben d. A. Barn.* p. 109
sqq.

(3) I. e. Si Judæorum Sabbathata vera essent, nos a
Deo decepti essemus, qui postulat manus mundas
et cor purum.

(4) Ita Dav. Ms. ει δ' οὐδ' ἄρα. Aliter hunc lo-
cum explicui in *Sendschreiben d. A. Barn.* p. 110.

(5) Sc. τις.

(6) Hic punctum ponendum puto. Aliter distin-
guunt Dav. et Cler.

(7) Illa sex annorum desinunt die ultima
(i. e. septima) ultimæ hebdomadæ. Ergo novum
ævum, Dei regnum, sequenti octava die incipit.

(8) Barnabæ testatur hic celebrationem diei Do-
minica apud antiquos.

(9) Cfr. libellum meum : *Sendschreiben d. A. Barn.* p. 112, 113.

(10) Non erravimus, etc. Menardus ita legit : Nos

erravimus, Vides, etc. Fellus autem sic : Nisi qui sit mundo corde : in omnibus nos erravimus. Vide
ergo, etc. Græca quoque ita distinguit. Al. Vide ergo
quia refrigerans sanctificabit, etc.

(11) Non accepta. Dele non cum Fello aliisque. Et
inxlege: in die quo, aut potius, in die septimo.

(12) Octava die facta. Legit Menardus : octavo
die facturus. Fellus : initium octavæ diei facturus.

(13) In legationem; in quem. Menardus, in letitia.
Fellus sic : in letificationem. Al. in letationem. Mor
omnes, in quo.

(14) Dicemus. Vet. interpres legebat, ἐροῦμεν.

(15) Tanquam in Dominum. Rectius ad contextum
Græcum, et non in Dominum. FELL.

(16) Tanquam ethnici. Adde ex cod. aut forsitan.

(17) Conservaverunt. Leg. ex Græcis, consecraro-
unt. Quam quidem lectionem Fellus in textum in-
tulit.

(18) Nonne mihi. Al. interserunt, ego. Sic autem
Fellus distinguit : Nonne ego? Mihi dicit Dominus

οι ταλαιπωροι επι τὸν δόμον (19) ἔλπισαν, καὶ οὐκ ἦν τὸν θεὸν αὐτὸν, τὸν ποιήσαντα αὐτοὺς, ἀλλ' ὡς ἄντα οἶκον θεοῦ. Σχέδον γάρ, ὡς τὰ ἔθνη, ἀφιέρωσαν αὐτὸν τὸν τῷ ναῷ. Ἀλλὰ πῶς λέγει Κύριος, καταργῶν αὐτὸν, μάθετε· Τίς διμέτρησε τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, καὶ τίς τὴν τρίτην δραπεῖ; Οὐκ ἔγρα; Λέγει Κύριος· Ὁ οὐρανός μοι θρόνος, η δὲ γῆ ὑποσθέτος τῷ ποδῷ μου· ποῖος οἶκος οἰκοδομήσετε (20) μοι, η τίς τόπος τῆς καταπλάσεώς μου; Γνῶτε, ὅτι ματαία ἡ ἐπιτίκη αὐτῶν (21). Πέρας γοῦν πάλιν λέγει· Ἰδού, οἱ καθελόντες τὸν ναὸν τοῦτον αὐτοῖς αὐτὸν αὐτὸν οἰκοδομήσουσι. Γίνεται (22)· Διὰ γάρ τὸ πολεμεῖν αὐτοὺς καθηρέθη ὑπὸ τῶν ἔχθρῶν· νῦν καὶ αὐτοὶ οἱ τῶν ἔχθρῶν ὑπῆρχαν ἀνοικοδομήσουσιν αὐτόν. Πάλιν, ὡς ἤμελλεν ἡ πόλις καὶ δὲ ναὸς καὶ δὲ λαδὸς Ἱερατὴλ παραδίδοσθαι, ἐφανερώθη. Λέγει γάρ ἡ Γραφή· Καὶ ἔσται ἐξ ἑσχάτων ἡμερῶν, παραδώσει Κύριος τὰ πρόβατα τῆς τομῆς, καὶ τὴν μάρδραν καὶ τὸν πύργον αὐτῶν εἰς καταφθοράν (23). Καὶ ἔγενετο καθ' ἀπόλλησης Κύριος. Ζητήσωμεν οὖν, εἰ ἔστι ναὸς θεοῦ (24). Ἐστιν· ὅπου αὐτὸς λέγει ποιεῖν καὶ καταρτίζειν. Γέγραπται γάρ· Καὶ ἔσται, τῆς ἑδδομάδος συντελευτής οἰκοδομηθήσεται ναὸς θεοῦ ἐνδοξός (25) ἐπὶ τῷ ὀνόματι Κυρλού. Εὐρίσκων οὖν, ὅτι ἔστι ναός. Πῶς οὖν οἰκοδομηθήσεται ἐν ὄντοματι Κυρλού; μάθετε (26). Πρὸ τοῦ ἡμᾶς πιστεῦσαι τῷ θεῷ, ἢν ἦμῶν τὸ κατοικητήριον τῆς καρδίας φιλάρτην καὶ ἀσθενὲς, ὡς ἀληθῶς οἰκοδομητὸς ναὸς διὰ χειρός· ὅτι ἡνὶ πλήρης μὲν εἰδωλολατρείας (27), [καὶ] ἡνὶ οἶκος δαιμονίων, διὰ τὸ ποιεῖν, ὅσα ἡνὶ ἐναντία τῷ θεῷ. Οἰκοδομηθήσεται δὲ ἐπὶ τῷ ὄντοματι Κυρλού, προστέχετε, ἵνα δὲ ναὸς Κυρλού ἐνδόξως (28) οἰκοδομηθῇ. Πῶς; μάθετε. Λαβόντες τὴν ἁψεσιν τῶν ἀμφράτων, καὶ ἐλπίσαντες ἐπὶ τῷ ὄντοματι τοῦ Κυρλού, ἰγενμέθα καίνοι, πάλιν τε οἱ ἀρχῆς κτιζόμενοι. Διὸ ἐν

A rantes miseri, non in ipsum Deum, effectorem eorum, spem habuerunt, sed in ædem, quasi domus Dei esset. Nam fere instar gentium illum in templo venerati sunt. Sed quomodo Dominus loquatur, templumque irritum faciat, animadvertisse: *Quis mensus est cælum spithama, et quis terram palma? Nonne ego?*? Dicit. Dominus: *Cælum mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum. Quam mihi domum ædificabis, aut quis locus requietis meæ?*? Cognoscite, quod vana est spes illorum. Et tandem rursus ait: *Ecce, qui destruxerunt templum hoc, ipsi illud ædificabunt*. Idque evenit. Nam quia bellum gesserunt, ab hostibus destructum est templum; nunc et ipsi hostium ministri reædificant illud. Iterum, quod tradenda esset civitas una cum templo et cum populo Israelitico, est declaratum. Ait quippe Scriptura: *Et erit in novissimis diebus, tradet Dominus oves pascui et ovile et turrim eorum in exitium.* Atque contigit, quemadmodum locutus est Dominus. Quæramus itaque, an exstet [adhuc] templum Dei. Exsistit, ubi ipsem se illud facere ac perficere testatur. Scriptum enim est: *Et erit, heddomada completa, ædificabitur magnificum templum Dei, in nomine Domini*¹⁰⁰. Invenio igitur, quod templum exsistit. Qua ratione ergo ædificabitur in nomine Domini, discite. Antequam Deo crederemus, erat cordis nostri domicilium corruptioni obnoxium et imbecille, ad modum templi vere per manus ædificati; plenum siquidem erat idolorum cultu, et erat domus dæmonum, quia fecimus, quæcunque Deo contraria sunt. Ædificabitur autem, attendite, in nomine Domini, ut templum Domini magnifice ædificetur. Quomodo? Discite. Accepta remissione peccatorum et spe habita in nomen Domini, facti sumus novi, iterum ab integro creati. Ideo in nobis,

Vetus interpretatio.

Et fieri (29): dum enim belligerarent, depositum est ab inimicis (30) Iterum sicut incipiebat civilas, et populus totus Judæorum tradi, propalavit. Dicit enim Scriptura: In novissimis diebus tradet Dominus oves pascue, et cubile (31), et turrem eorum in exterritum. Et factum est secundum quæ Dominus locutus est. Quæramus ergo, si est templum Deo. Est: ubi ipse dicit facere et consummare. Scriptum . . . est: *Et erit, septimo die consummato* (32), *ædificabitur templum Deo præclare in nomine Domini.* Invenio, quia templum est. Quo modo ergo ædificabitur in nomine Domini? Discite. Ante quam crederemus Deo, erat habitatio nostra . . . corrupta et infirma, sicut templum quod per manus ædificatur: quia pleni cramus adorationis idolorum, . . . et erat domus dæmoniorum; propter quod facheremus, quæ Deo essent contraria. Ædificabitur autem in nomine Domini, . . . præclare . . . templum Deo. Attende. Et quo modo? Discite: ut accipiat remissionem peccatorum. Cum crediderimus in nomine Domini, non sumus (33) jam tales, quales ab initio creati: propter quod in nobis vere
¹⁰⁰ Isa. xl, 12. ¹⁰⁰ Isa. lxvi, 1. ¹⁰⁰ Isa. xlvi, 17. ¹⁰⁰ Dan. ix, 24, 25, 27; Agg. ii, 10.

VARIORUM NOTÆ.

- (19) Ita Col. οἶκον Men. et Fell. οὐδόν, limen Ma-roch. *ædem* vet. interp. Ms. τὴν ὄδόν, male.
 (20) Ita LXX et vet. interpr. Ms. οἰκοδομήσατε.
 (21) I. e. Judæorum.
 (22) Spiritualiter, ut mox videbitur. Men.
 (23) Hæc, prout hic habentur, non sunt in tota Scriptura. Men. cfr. Jer. xxv. Isa. v.
 (24) Jam destructo templo Hierosol., quærerit an alterum templum successorum sit. Men.
 (25) Vet. interpr. leg. ἐνδόξως, *præclare*.
 (26) Clem. Alex. Strom. II, c. 20, p. 490.
 (27) Ita ex Clem. Alex. et vet. interp. restituo. In ms. post εἰδωλολατρείας, abundant: οἶκος εἰδωλολατρείας.

- (28) Ita Clem. et vet. interp. Ms. ἐνδόξως.
 (29) Et fieri. Leg. Et fit. Ita quoque Felli edit. Oxon.
 (30) Ab inimicis. Add. ex vet. cod. Nunc et ipsi inimicorum ministri ab initio ædificant illud.
 (31) Cubile, etc. Lege *ovile*, ut in textu Græco, μάρδραν. *Et turrem eorum.* Alludit ad turrim illam, de qua in parabola vineæ apud Isaï. v. Men.
 (32) Septimo die consummato. In Græco legitur ex Dauièle, τῆς ἑδδομάδος συντελουμένης, ut intelligatur septimana ex annis constare. FELL.
 (33) Ut accipiat... non sumus. Hunc locum Fellus sic exhibet: *quod accipientes remissionem peccatorum, et cum crediderimus in nomine Domini, nos sumus, e.c.*

in domicilio nostro, vere Deus habitat. Quo modo? Verbum ejus fidei, vocatio ejus promissionis, sapientia mandatorum, præcepta doctrinæ, [imo] ipse in nobis prophetat, ipse in nobis inhabitat; morti addictis nobis aperit fores templi, i. e. os, dedit nobis pœnitentiam, sicque introduxit nos in templum, quod destrui non potest. Quare, qui cupit esse salvus, non in hominem respicit, sed in eum, qui in homine habitat, atque in eo loquitur; admirans, quod nunquam neque audierit eum talia verba ore fundentem, neque ipse [italia] audire desideraverit. Hoc est templum spirituale Domino constructum.

A τῷ κατοικητηρίῳ, ἡμῶν ἀληθῶς ὁ θεὸς κατοικεῖ ἐν ἡμῖν. Πῶς; Ὁ λόγος αὐτοῦ τῆς πίστεως, ἡ κλῆσις αὐτοῦ τῆς ἐπαγγελίας, ἡ σφράγις τῶν δικαιωμάτων, εἰντολαὶ τῆς διδαχῆς, αὐτὸς ἐν ἡμῖν προφητεύων, αἴτης ἐν ἡμῖν κατοικῶν· τοις τῷ θανάτῳ δεδουλωμένοις ἀνθρώποις ἡμῖν θύρας τοῦ ναοῦ, διὰ τοῦ στόματος (34), μετάνοιαν διδοὺς ἡμῖν, εἰσιγγαγεῖς εἰς τὸν ἀφθαρτὸν ναὸν (35). Οὐ καὶ ποθῶν σωθῆναι, βλέπει οὐκεὶ εἰς τὸν ἀνθρώπινον (36), διὰλλεὶς τὸν ἐν αὐτῷ ἐνοικοῦντα, καὶ λαλοῦντα ἐν αὐτῷ (37), ἐκπλησσόμενος ἐπὶ τῷ μηδέποτε, μήτε τῷ λέγοντος τὰ φήματα ἀκηκόεναι ἐκ τοῦ στόματος, μήτε τούτον (38) ποτὲ ἐπιτεθυμηκέναι ἀκούειν. Τούτον πνευματικὸς ναὸς οἰκοδομούμενος τῷ Κυρίῳ.

XVII. Epilogus partis primæ.

Quantum potuit, et sine obscuritate potuit vobis monstrari, spes inibi est, pro studio meo me nihil omisisse eorum, quæ ad vestram salutem spectant, quæque sunt presentia. Si enim de futuris scripsero vobis, non intelligetis; quotiam in abscondito positum est. Et hæc quidem ad hunc modum.

B Ἐφ' ὅσον ἦν ἐν δυνατῷ καὶ ἀπλότητι δηλῶσαι ὑμῖν (39), ἐπλίει μου ἡ ψυχὴ, τῇ ἐπιθυμίᾳ μου μὴ παραλοιπέναι μέ τι τῶν ἀνηκόντων ὅμινον εἰς αὐτηράν ἐνεστώτων (40). Ἐάν γάρ περ τῶν μελλόντων γράφω ὅμινον, οὐ μὴ νοήσῃς, διὰ τὸ ἐν παραβολᾷ κείσθαι. Ταῦτα μὲν οὖτας.

Vetus interpretatio.

Deus inhabitat. Quo modo? Sermo fidei illius, vocatio promissionis illius, sapientia æquitatis, præcepta testamenti illius (41); in nobis prophetans ipse, et in nobis habitans. Quia (42) cum sub servitute mortis eramus, aperiens ostium templi nostri (43), quod est os sapientiæ (44), fecit de nobis domum incorruptam. Qui enim concupiscit liberari, vivit (45) non in hominem, sed in eo qui habitat in illo: miratur quod nunquam tales sermones audierit eum dicentes, neque ipse concupierit audire. Hic est spiritualiter ædificatus.

XVII. Quantum . . . fuerit in simplicitate demonstrandi nobis (46), non intermisi quidquam Si enim de instantibus ac futuris (47) scribam vobis, non intelligetis, quo modo in parabolis (48) posita sunt multa. Hæc autem sic sunt. Habes interim (49) de maiestate Christi, quomodo omnia in illum, et per illum, facta sunt: cui sit honor, virtus, gloria, nunc et in sæcula sæculorum.

EPISTOLÆ PARS SECUNDA.

XVIII. De duabus viis.

Transeamus autem et ad alteram cognitionem C. atque doctrinam. Duæ sunt viæ doctrinæ ac potestatis: una lucis, altera tenebrarum. Differentia

Mεταδῶμεν δὲ καὶ ἐπὶ ἔτεραν γνῶσιν καὶ διδαχὴν. Όδοι δύο εἰσὶ διδαχῆς καὶ ἑξουσίας (50), ή τε τῶν φωτὸς (51), ή τε τοῦ σκότους. Διαφορὰ δὲ πολλὴ τῶν

VARIORUM NOTÆ

(34) Ad annuntiandam gloriam Dei.
 (35) I. e. nos ipsos efficit tale templum.
 (36) Qui est præaco Evangelii.
 (37) Ita Dav. Vet. interp. in illo. Ms. ἐπ' αὐτῷ.
 (38) Ms. αὐτός. Scribendum αὐτόν, quod ipsa syntaxis postulat. DAV.

censuit: *Vidit non in hominem, sed in illum qui in eo habitat et loquitur in illo; miratus, etc.* Et mox: *Hoc est spiritualiter Domino ædificatum templum.*

(46) Nobis. AL. vobis. Fellus utrobius, ἡμῖν, nobis.

(39) Ita Dav., codicibus nisus. Alii ἡμῖν.
 (40) I. e. de quibus nunc disceptatur, e. g. num novum sœdus veteri sit præferendum, num adhuc valeant præcepta Judaica, etc.

D (47) *De instantibus ac futuris.* Ex his patet Graeca sic legenda esse: Ἐάν γάρ περ τῶν ἐνεστώτων καὶ μελλόντων. MEN.— Vocem ἐνεστώτων loco suo dimotam, in sequentem periodum, a Latina versione admoniti, reposuimus. FELL.— Vide not. 42 ad cap. 4, col. 732. Ilinc Usseriana lectio ejus loci confirmari potest. CLER.

(41) *Testamentum illius.* Vet. interpres legebat διαθήκης αὐτοῦ. FELL.

(48) *Quo modo in parabolis.* Legendum forte quoniam: certe sic vertendum fuerat διὰ τὸ. CLER.

(42) *Quia.* Forte, qui. FELL.
 (43) Aperiens ostium templi nostri. Os in sequentibus interpretatur, quod revera est ostium corporis. Sed primum quid significat os aperiere? Deinde quis nexus est inter aperturon oris et quæ sequuntur in Graecis, μετάνοια διδοὺς ἡμῖν, dans nobis pœnitentiam? Alludere videtur ad locum psalmi L, 17, ubi ita David: *Domine, aperi labia moa, et os meum annuntiabit laudem tuam.* CLER.

(49) *Habes interim,* etc. Hæc non sunt in textu Graecæ. Hucusque versio Latina codicis Corbeiensis.

MEN.— Quæ autem desunt, Graecis litteris ita Fellus expressit: "Ἐγεις οὖν περὶ τῆς μεταλείποντος τοῦ Χριστοῦ, ὡς πάντα εἰς αὐτὸν, καὶ δι' αὐτοῦ πειθαταί· ώδε οὖν, κράτος καὶ τιμῆς, νῦν καὶ εἰς αἰώνας τῶν αἰώνων."

(50) *De dupli doctrina,* bona et mala, et de potestatis bonis et malis (angelis et dæmonibus) loquitur.

(51) H. E. I. Origen. *De princ. I. iii. c. 2. n. 4.* et I. i Explor. in Ep. ad Rom. 1, 24.

δύο ὁδῶν. Ἐφ' ἣς μὲν γάρ εἰς τεταγμένοι φωταγω-
γοὶ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ, ἐφ' ἣς δὲ ἄγγελοι τοῦ Σατανᾶ.
Καὶ δὲ μὲν ἔστι Κύριος ἀπ' αἰώνων εἰς τοὺς αἰώνας,
δὲ ἀρχῶν καιροῦ τῆς ἀνομίας.

XIX. De via lucis.

Ἡ οὖν ὁδὸς τοῦ φωτός ἔστιν αὐτη. Ἐάν τις θε-
λων (52) διδέειν ἐπὶ τὸν ὠρισμένον τόπον, σταύσει τοὺς
Ἔργους αὐτοῦ. "Ἐστιν οὖν ἡ δοθεῖσα τῷ μὲν γνῶσις τοῦ
περιπατεῖν ἐν αὐτῇ, τοιαύτῃ. Ἀγαπήσεις τὸν σε
ποιήσαντα, δοξάσεις τὸν σε λυτρωσάμενον ἐκ θανά-
του. Ἐση ἀπλοῦς τῇ καρδίᾳ, καὶ πλούσιος τῷ πνεύ-
ματι. Οὐ κολληθήσῃ μετὰ τῶν πορευομένων ἐν δόῳ
θανάτου. (53) Μισθίσεις ποιεῖν, δὲ οὐκ ἀρεστὸν τῷ Θῷ,
μισθίσεις πάσαν ὑπόκρισιν. Οὐ μὴ ἐγκαταλίπῃς ἐντο-
λὰς Κυρίου. (54) Οὐχ ὑψώσεις σταυτὸν, ἕστη δὲ ταπε-
νόφρων. Οὐκ ἀρεῖς ἐπὶ σταυτὸν δόξαν. Οὐ λαῆψη βου-
λὴ πονηρῶν κατὰ τὸν πληγίον σου. Οὐ δύσεις τῇ ψυ-
χῇ θράσος; (55) Οὐ πορεύεις, οὐ μοιχεύεις, οὐ πα-
νορθορεύεις; (56) Οὐ μὴ σοὶ δὲ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐξέλθῃ
ἐν ἀκαθαρσίᾳ τινῶν. (57) Ήν δὴψη πρόσωπον ἐλέγχας
τινὰ ἐπὶ (58) παραπτώματι. Ἐση πραμέ, ἔσῃ ἡσύχιος.
Ἐση τρέμων τοὺς λόγους, οὓς ἤκουσας. Οὐ μὴ μνη-
ματικήσῃς τῷ ἀδελφῷ σου. (59) Οὐ μὴ διψυχήσῃς, πά-
τερον (60) ἔσται, ή οὐ. Οὐ μὴ λάρνας ἐπὶ ματαίῳ (61)
θνομα Κυρίου. Ἀγαπήσεις τὸν πληγίον σου ὑπέρ τὴν
ψυχήν σου. (62) Οὐ φονεύεις τάκον ἐν φθορᾷ, οὐδὲ
πάλιν γεννηθὲν ἀνελεῖς. (63) Οὐ μὴ ἄρρες τὴν χειρά
σου ἀπὸ τοῦ υἱοῦ σου, ή ἀπὸ τῆς θυγατρός σου, ἀλλ'
ἀπὸ νεθτῆς διδάξεις φόδον Κυρίου. Οὐ μὴ γένη ἐπι-
θυμῶν τὰ τοῦ πληγίον σου (64), οὐδὲ μὴ γένη πλεονέ-
κτης. Οὐδὲ κολληθήσῃ ἐκ ψυχῆς σου μετὰ ὑψηλῶν,
ἄλλα μετὰ δικαιῶν καὶ ταπεινῶν ἀναγραφήσῃ. (65) Τὰ
συμβαίνοντά σοι (66) ἐνεργήματα, ὡς ἀγαθά, πρόσ-
θετα. (67) Οὐκ ἔσῃ δίγνωμος, οὐδὲ δίγλωσσος· παγίς
γάρ θανάτου ἔστιν ἡ διγλωσσία. Ὑποταγήσῃ Κυρίῳ,
κυρίος ὡς τύπῳ Θεοῦ, ἐν αἰσχύνῃ καὶ φόδῳ. (68)
Οὐ μὴ ἐπιτάξῃς παιδίσκῃ ἡ δούλωρ σου ἐν πικρίᾳ, τοῖς
ἐπὶ τὸν αὐτὸν ἐπιτίκουσι, μή ποτε οὐ φοβηθήσῃ τὸν
ἐκ' ἀμφοτέροις Θεόν· διτι ἥλθεν οὐκ ἐπὶ πρόσωπον
καλέσαι, ἀλλ' ἐφ' οὓς τὸ Πνεῦμα ἡτοίμασε. (69) Κοι-
νωνίσεις ἐν πᾶσι τῷ πληγίον σου, οὐκ ἔρεις Ιδίᾳ· εἰ
γάρ ἐν τοῖς ἀφθάρτοις κοινωνοῖς ἔστε, πάσῳ μᾶλλον ἐν
τοῖς φθαρτοῖς; Οὐκ ἔσῃ πρόγλωσσος· παγίς γάρ στό-
μα θανάτου. "Οσου δύνασαι, (70) περὶ τὴν ψυχήν σου

¹ II Cor. XII, 7. ² Isa. LXVI, 2; Philip. II, 12. ³ Ephes. VI, 5. ⁴ Ephes. VI, 9. ⁵ Rom. VIII, 29, 30.
⁶ Act. IV, 32.

VARIORUM NOTÆ.

(52) Participium loco verbi finiti, ut supra c. 6,
not. 15, col. 741.

(53) Eadem in Const. apost., VII, 14.

(54) Const. apost., VII, 8.

(55) Const. ap., VII, 2.

(56) I. e. Evangelium predicans, nulla parte mo-
rum sis impurus.

(57) Const. apost. VII, 10.

(58) Ita restituo ex Const. apost., ms. παραπτώ-
ματα.

(59) Const. apost., VII, 11. Cfr. Epist. I Clem. ad
Cor. c. XI et XXIII, et Juc. I, 8.

PATROL. GR. II.

(60) Sc. quod Deus promisit.

(61) Post ματαίῳ in mis. abundat eti.

(62) Const. ap., VII, 3.

(63) Ibid., 12.

(64) Ibid., 4.

(65) Ibid., 8.

(66) Operatio laboriosa, molestia.

(67) Const. apost. II, 6; VII, 6.

(68) Const. apost., VII, 15.

(69) Const. apost., VII, 12.

(70) Ita Dav., ms. ὑπέρ.

25

S. MATTHIAS APOSTOLUS

FRAGMENTA.

(Ex Clemente Alexandrinō, *Strom.* lib. II, cap. 9; lib. III, cap. 4; Opp. tom. I, ed. Venet. 1757, in-fol.)

I.

Ταύτης δὲ (τῆς ἀληθείας) ἀρχὴ τὸ θαύμασται τὰ πράγματα, ως Πλάτων ἐν Θεατήῳ λέγει· καὶ ΜΑΤΘΙΑΣ· ἐν ταῖς Παραδόσεσι παραινῶν· « θαύμασον τὰ παρόντα (ι), » βαθμὸν τοῦτον πρῶτον τῆς ἐπέκεινα γνώσεως ὑποτιθέμενος.

Ejus autem (veritatis) est principium res admirari, ut dicit Plato in *Theæteto*; et MATTHIAS adhortans in *Traditionibus*: « Admirare præsentia, eum esse primum gradum statuens ulterioris cognitionis.

II.

Λέγουσι τὸν οὐν καὶ τὸν ΜΑΤΘΙΑΝ οὕτως διδάξαι· « Σαρκὶ μὲν μάχεσθαι καὶ παραχρῆσθαι, μηδὲν αὖτις πρὸς ἡδονὴν ἀκελλαστον ἐνδιδόντα. ψυχὴν δὲ αἰξεῖν διὰ πίστεως καὶ γνώσεως. »

Dicunt itaque MATTHIAM quoque sic docuisse, « Cum carne quidem pugnare et ea uti, nihil ei impudicum largiendo ad voluptatem; augere autem animam per fidem et cognitionem. »

AD NOTATIO.

(1) Vetus est apud Clementem Alexandrinum in secundo Stromate apostoli Matthiae dictum, in *Traditionibus*, quod admirari jubet *præsentia*, ac per ea nos gradatim ad ulteriorem, hoc est divinarum rerum, cognitionem attollere. Imo quia vox ipsa θαυμάζειν non *mirari* solum, sed etiam *discere*, ac *discipulam esse* significat, ut grammatici docent, et inter eos Hesychius, his velut magistris ac doctoribus, ad Dei notitiam proficere, ac sic tanquam in ludo quodam et schola divinæ contemplationis, in hac rerum universitate versari nos volebat apostolus. Tritum illud est usu scriptorum omnium, ac sermone communii, quod magnus ille prædicabat Antonius: grandem esse librum mundum hunc, in quo, velut antiquariori periti manu, pulcherrimis litterarum notis auctoris ipsius ornamenta descripta sunt. *In pulchritudine cœli et terræ* (ait auctor Epistolæ ad Demetriadē, quæ est inter Ambrosianas 33): quædam sunt *paginae*, *ad omnium oculos semper patentes*, et *auctorem suum nunquam tacentes*, quarum protestatio doctrinam imitatur magistrorum, et eloquia Scripturarum. Atque, ut Facundus Hermianensis libro XII scribit, *Sicut nobis ad rerum significationem verba sunt data, sic omnipotens Deus, cuius potestati subjecta sunt omnia, et cuius sapientia singulariter novit in usum doctrinæ etiam voluntarios nescientium motus convenienter aptare, quacunque res voluerit, actu creaturez sue significat.* — *Quemadmodum igitur*, ut Augustini verbis absolvam, *si litteras pulchras alicubi inspicremus, non nobis sufficeret laudare scriptoris articulum, quomodo eas pariles, æquales, decorasque fecit, nisi etiam legerimus, quid nobis per illas indicaverit: ita Dei opus quantum inspicit, delectatur pulchritudine operis, ut admiretur artificem; qui autem intelligit, quasi legit. Hoc est: θαυμάζειν τὰ παρόντα. non otiosum spectatorem et admiratorem esse, sed docilem, intelligenter discipulum.* — PETAVIUS, *Theologica Dogmata*, t. III, *De opificio vi dierum*, p. 221.

S. BARTHOLOMÆUS APOSTOLUS.

SENTENTIA BREVIS

QUAM

SUB NOMINE BARTHOLOMÆI APOSTOLI AFFERT S. DIONYSIUS AREOPAGITA.

(*De mystica theologia*, cap. 1, Opp. tom. I, ed. Corderii, Venetiis, 1755, in-folio, pag. 544.)

Οὐτω γοῦν ὁ θεῖος ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ φησι « καὶ πολλὴν τὴν θεολογίαν εἶναι καὶ ἐλαχίστην· καὶ τὸ Εὐαγγέλιον πλατύ καὶ μέγα, καὶ αὐθίς συντετμήμενον. »

Hac utique ratione divus BARTHOLOMÆUS ait « et copiosam esse theogiam et minimam; atque Evangelium amplum et magnum, et rursus concisum. »

CORDERII COMMENTARIUM

Hac utique ratione D. Bartholomæus. Unde colligitur, sanctum Bartholomæum aliqua etiam theologica scripsisse, uti et alios apostolos verosimile est, de rebus ac questionibus divinis per epistolam pro occasione interrogatos, de iisdem verba saltem scripto respondisse, et sublimissima, quæ ex ipso Deo hauserant oracula, tradidisse, quæ aliquandiu, uti solent epistola, asservabantur, et Catholicis communicaabantur, sed postmodum temporum injuriis interciderint. Ait et *copiosam esse theogiam*, id est fusam, qua parte videlicet ex creaturis ut effectis, tanquam a posteriore, ut aiunt philosophi, in creatoris ac causæ primæ notitiam devenirit, quæ quidem pars est theologie demonstrantis, vel certe qua parte symbolica est, quæ teste Dionysio cap. seq. longe fusissima existit: *et minimam*, id est brevissimam, qua parte nimirum mystica est, ut ibidem Dionysius explicat; vel certe quia Deus a priori indemonstrabilis est, ut carent. *Atque Evangelium amplum et magnum*, scilicet propter rerum quas continet amplitudinem et granditatem, *et rursus concisum seu contractum*, id est (ut ego quidem interpretor) mole quidem exiguum, sensu autem et perfectione maximum. Unde Apostolus (*Rom. ix, 28*) appellat verbum abbreviatum. utpote continens brevissimum fidei et dilectionis præceptum, quod pro cunctis sinuosæ legis cæremoniis successit. Ita Anselmus et OEcumenius. Vel quia continet Verbum incarnatum, ad hominis usque naturam abbreviatum et exinanitum, quod salvas fecit reliquias Israhel.

ANACLETUS PAPA

NOTITIA

(Ex libro pontificali Damasi papæ, ap. Mansi, Cencil., I, 597.)

Anacletus (1) natione Græcus² ex patre Antiocho, sedit annos novem, menses tres [cod. Luc. duos], dies decem; fuit autem temporibus Domitiani (2), a consulatu Domitiani decimo et Sabini, usque ad Domitianum decimo septimo (3), et Clementem consules. Hic memoriam beati Petri construxit et composuit (4), dum presbyter factus fuisset a beato Petro, seu alia loca, ubi episcopi reconderentur sepulturæ: ubi autem et ipse sepultus est in pace, juxta corpus beati Petri, tertio Idus Julii. Hic fecit ordinationes duas [juxta Platinam, unam] per mensem Decembrem, presbyteros quinque, diaconos tres, episcopos per diversa loca numero sex. Et cessavit episcopatus dies xiii.

¹ De Athenis.

NOTÆ.

(1) *Anacletus*. Post interregnum quatuor mensium et decem dierum, anno Christi 103 [102], Trajani imperatoris iv, tercia die mensis Aprilis, Anacletus multis rebus præclare gestis celebrissimus, Christianæ religionis summum pontificatum adeptus, Clementi per martyrium sublatu subrogatur. Quod *Liber pontificalis* in Vita Clementis episcopatum Romanæ Ecclesiae viginti diebus et uno cessasse scribit, vix est credibile, cum tam brevi temporis spatio martyrium Clementis, Chersoneso trans Pontum sita, Romam nuntiari non potuerit. Baron. anno 102, num. 2, et seq. anno, num. 2. Unde acciderit quod Anacletus a Tertulliano Clementi anteponatur, ab Epiphanio autem hæresi 27 plane omittatur, supra diximus in annotationibus ad Vitam Clementis. Sev. BINIUS.

(2) *Fuit autem temporibus Domitiani*. Mira Libri *pontificalis* varietas et repugnantia: cum supra Cleuentem Anacleti prædecessorem tertio anno Trajani e vita sublatum esse scriperit, Anacletus non sub Domitiano, sed verius sub Trajano sedisse potuit. *Ib.*

(3) *A consulatu Domitiani x et Sabini usque ad consulatum Domitiani xvii*. Novus error auctoris. Si Anacletus sub adnotatis consulibus pontificatum tenuit, eum Clementem antecessisse, imo simul eum Cleto et Clemente sedisse oportuit. Nam decimus Domitiani consulatus cum anno Christi 86 [84], Domitiani imperatoris iii coincidit. Decimus septimus vero ejusdem consulatus cum anno Christi 94 [92], Domitiani imperatoris xi concurrit.

Cum igitur Clemens, hujus Anacleti prædecessor, anno iii Trajani imperatoris vita simul et pontificatus defunctus sit, ut præter auctorem hujus libri, Hieronym. et Euseb. locis supra dictis testantur, non video qua ratione dici possit Anacletum ante imperium Trajani pontificiam sedem administrasse. *Ib.*

(4) *Hic beati Petri memoriam construxit et compositus*. Per memoriam beati Petri intellige quamdam ædificii structuram ab Anacleto, dum adhuc presbyter esset, in Vaticano exstructam, quam olim antiquitas usitatius ecclesiam nominare consuevit. Nam et August. *De civit. Dei* lib. xxii, c. 10: *Nos, inquit, martyribus nostris non temple, sicut diis, sed memorias, sicut hominibus mortuis, quorum apud Deum vivunt spiritus, fabricamus*. Has merito Caius antiquus theologus, qui tempore Zephyrini pontificis claruit, teste Eusebio lib. iii *Historiarum*, 24, tropæa appellat: quippe quæ vitorias apostolorum de subactis hostibus repræsentent. Verba illius apud Eusebium prædicto loco haec sunt: *Ego apostolorum tropæa perspicue possum ostendere: nam si lubet in Vaticanum proficiisci, aut in viam quæ Ostiensis dicitur, te conferre, tropæa eorum qui istam Ecclesiam suo sermone et virtute stabilierunt, invenies*. Hanc insignem claramque memoriam a turbine persecutionis non fuisse dejecit, sed majore potius in dies singulos gloria auctam, omnem admirationem superat. Baron. anno 106, n. 2 et 3. Magdeburg., qui hanc ob causam Anacletum reprehendunt, a Bellarm. lib. iv *De Roman. pontif.*, c. 8, de calunnia notantur. *Ib.*

ANACLETI ROMANI PONTIFICIS

EPISTOLÆ ET DECRETA⁽¹⁾

(MANSI, Concil., t. I, pag. 598.)

EPISTOLA (2) PRIMA.

³ De oppressione Christianorum et de accusatione episcopi, de ordinatione archiepiscoporum et cæterorum et de primatibus et patriarchis, eorumque ministerio.

ANACLETUS, servus Christi Jesu, in sede apostolica Domino serviens, episcopis omnibus, et cæteris cunctis fidelibus, qui coæqualem nobiscum sortiti sunt fidem, gratia vobis et pax atque consolatio multiplicentur a Domino in sæcula.

Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui secundum magnam misericordiam suam regeneravit nos in spem vivam, per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis, in hereditatem incorruptibilem et incontaminatam, et immarcescibilem conservatam in cælis, in vobis, qui in virtute Dei custodi-mi per fidem in salutem paratam revelari in tempore norissimo: in quo exultabitis, modicum nunc si oportet contristari in variis temptationibus, ut probatio restræ fidei multo pretiosior sit auro, quod per ignem probatur³, si tamen in tribulationibus experti, probati inveniamini. Patientes estote, dilectissimi, quia patientia probationem operatur, probatio vero spem, spes autem non confundit⁴. Ecce agricola exceptat pretiosum fructum terræ, patienter serens, donec accipiat temporaneum et serotinum⁵. Si agricultæ hæc patienter serent pro temporalibus fructibus, quanto magis vos pro æternis patientes esse

A debetis? Estote ergo patientes, et confirmate corda vestra⁶, ut adveniente judice Christo, keti et probati esse valeatis. Nolite ingemiscere in alterutrum, ut non judicemini. Ecce judex ante januam assistit. Exemplum accipite, charissimi, laboris et patientiae prophetas, qui locuti in nomine Domini sunt. En beatificamus eos qui sustinuerunt. Safferentiam Job audistis, et finem Domini vidistis, quoniam misericors et miserator Dominus est⁷. Tribulationes vestras audivimus (3), fratres, tam per nos⁸, quam et per aliorum apocriarios, super quibus valde dolemus, vobisque compatimur, et auxilium ferre (prout ipse largitus fuerit, qui pro nobis non solum tribulatus, sed etiam passus est) parati sumus. Nolite mirari, charissimi, B qui persecutiones patimini, quasi non vobis aliquid contingat: sed communicantes Christi passionibus gaudeate, ut et in revelatione gloriae ejus gaudentis exultantes. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis; quoniam quod est honoris, gloriae et virtutis Dei, et qui est ejus spiritus, super vos requiescit. Nemo autem restrum patiatur quasi homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor. Si autem ut Christianus, non erubescat: glorificet autem Deum in isto nomine: quoniam tempus est ut incipiat judicium a domo Dei. Si autem a nobis primum; quis finis eorum qui non credunt Dei. Evangelio? Et si vix justus salvabitur, impius et peccator ubi parebunt? Itaque et hi qui patiuntur secundum voluntatem Dei, fideli Creatori commendent

¹ De oppressione et laceratione Christianorum; et quid Ecclesia navi comparetur; atque de cæteris ibi insertis negotiis; omnibus episcopis scripta. Ita ms. Collectionis Isidori in bibliotheca collegii Parisiensis Soc. Jesu, e quo sunt hæc variantes lectiones. ² I Petr. r, 3-7. ³ Rom. v, 4, 5. ⁴ Jac. v, 7. ⁵ Ibid., 6. ⁶ Ibid., 9-11. ⁷ vestros. ⁸ notanda vox.

(4) Has epistolæ non ausus est Bellarmus in-dubitas affirmare, nec negat in eas aliquos errores irrepsisse. Eruditis vero catholicis videntur supponita. MANSI

(5) Epistola. Anacletum duas decretales epistolæ, omni sapientia plenas conscripsisse, velutum quoddam exemplarum manuscriptum Libri pontificalis testatur: quod ubi sit, et unde acceptum fuerit, video Turrianum cap. 20, lib. v, contra Magdeburgenses: a novatoribus magna cum injuria redargui, ideo quod Clementem antecessorem suum nominat, patet

C ex iis que de numero ac ordine pontificum sibi succendentium diximus supra in notis ad Vitam Clementis. SEV. BINIUS.

(6) Tribulationes vestras audivimus. Nota contra novatores quod Anacletus de rebus horum temporum, verbi gratia, de persecutionibus patienter exemplo Christi ferendis, scribat; adeoque haec epistolæ decretales immerito reprehendantur ac rejiciantur, quasi in his nulla mentio fiat rerum hoc tempore gestarum. Id.

*animas suas in benefactis*¹⁰. Nam, ut ait beatus Clemens antecessor noster¹¹, similis est omnis Ecclesiæ status navi magnæ, quæ per undosum pelagus diversis e locis et regionibus viros portat¹², ad unam potentis regni urbem properare cupientes. Sit ergo navis auctor hujus, Dominus ipse omnipotens Deus : gubernator vero sit Christus : tum deinde præretæ officiū episcopus implet : presbyteri nautarum, diaconi dispensatorum locum tenent : hi qui catechizant, nautologis conferantur : epibatis autem, tolius fraternitatis multitudo sit similis. Ipsum quoque mare hic mundus habeatur. Ventorum vero varietates et turbinum, diversis tentationibus conferantur : persecutions, tribulations sive pericula, fluctibus exæquentur. Terreni vero spiritus, qui vel de torrentibus, vel de convallibus spirant, pseudopropheticarum et seductorum, seu pravae doctrinæ verba doceantur¹³. Promontoria vero et loca confragosa, hi qui in potestatibus sæculi sunt judices, et qui pericula minantur ac mortes. Dithalassa¹⁴ vero loca, quæ duplicitibus undæ fallacis æstibus verbancerunt, dubius mente, et de reprobationum veritate nutantibus, conferantur, atque his qui irrationali fidem nostram ratione discutiunt. Hypocritæ vero et dolosi, piratis similes habeantur. Jam vero rapidus vortex, et tariarea Charybdis, et saxis illis naufragia, ac mortisæ submersiones, quid aliud æstimanda sunt, quam peccata? Restat igitur, ut hæc navis cursu prospere tuta possit portum desideratæ urbis intrare, ita Deo precem fundere C navigantes, ut mereantur audiri.

I.

De iis qui sacerdotes accusant.

Audimus, fratres, quod quidam detrahunt, et accusant sacerdotes Dei, cupientes eos dominari, non intelligentes forsitan, quod injuria sacerdotum ad Christum pertinet, cuius vice funguntur. Nec hoc aspiciunt, quod B. Petrus princeps apostolorum, instructor noster, ait : *Deponentes igitur omnem malitiam, et omnem dolum, et simulationes, et invidias, et omnes detractiones, sicut modo geniti infantes, rationabile*¹⁵, *sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescat in salutem*¹⁶. Et Dominus per Prophetam inquit : *Qui vult vitam diligere, et videre dies bonos, coerceat linguam suam a malo, et labia ejus ne loquantur dolum*¹⁷, etc. Qui utein ista transgrediuntur, pro-

B A secto transgressores legis Dei et contemptores, alique inobedientes ejus præceptis existunt. Unde et B. Jacobus apostolus ait : *Si diligitis proximos sicut vos ipsos, benefacitis. Si autem personas accipitis, peccatum operamini, redargutis a lege, quasi transgressores*¹⁸, etc. Et beatus prædecessor noster Clemens vir apostolicus, et spiritu Dei plenus, una cum reliquis sanctis collegis suis statuit, dicens¹⁹ : *Accusandi vel testificandi licentia denegetur his qui Christianæ religionis et nominis dignitatem, et sue legis vel sui propositi normam, aut regulariter prohibita neglexerint. Transgressores enim sponte legis suæ, ejusque violatores et recedentes, apostatae nominantur. Omnis enim apostata refutandus est ante reversionem suam, non in accusatione recte agentium, aut testimonio suscipiendus; quia vir duplex animo, inconstans est in omnibus viis suis. Quicunque autem, ut ait apostolus Jacobus, totam legem servaverit, offenderit autem in uno, factus est reus omnium. Qui enim digit : Non mæchaberis; dixit et : Non occides. Quod si non mæchaberis, occidas autem, factus es transgressor legis. Sic logimini, et sic facite, sicut per legem libertatis incipientes judicari. Judicium enim sine misericordia fiet illi, qui non fecit misericordiam. Superezalat autem misericordia judicium*²⁰. Et Dominus ait : *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur, et vivat*²¹. Et multa talia, horumque similia. Nemo enim, inquit Apostolus, nostrum sibi vivit, et nemo sibi moritur. Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus. In hoc enim Christus mortuus est, et revixit, ut et vivorum et mortuorum dominetur. Tu autem quid judicas fratrem tuum? aut tu quare spernis fratrem tuum? Omnes enim stabimus ante tribunal Dei²². Scriptum est enim : *Vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, et omnis lingua confitebitur Deo. Itaque unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo. Non ergo amplius invicem judicemus, sed hoc judicate magis, ne ponatis offendiculum fratris vel scandulum*²³. Scimus enim, quia multum²⁴ derogatio prævalet, quando derogatur creditur fide dignus. Ideo, fratres, variis detractionibus et accusationibus non oportet²⁵ labefactari judges et primates Ecclesie (4), sed magis apostolorum et doctorum regulis informari (5) ac roborari. Unde justum est, omnes in universo Romanorum orbe doctores legis, ea quæ legis sunt recte sapere et operari, et non regulas nascentis Ecclesie con-

¹⁰ I Petr. iv, 12-19. ¹¹ In epistola I ad Jacobum. ¹² verba sunt interpretis Rufini, qui trecentis annis post Anacletum vixit. ¹³ dicantur, ducantur, vocentur. ¹⁴ bithalassa. ¹⁵ ms. rationabiles. ¹⁶ I Petr. ii, 1, 2. ¹⁷ Psal. xxxiii, 13, 14. ¹⁸ Jac. ii, 8, 9. ¹⁹ In epist. sua I, ad Jacobum sententia habet: iii, q. 4, *Beatus prædecessor*. Et in Decr. Ivo, lib. iv. ²⁰ Anianus lib. xvi, const. 1, tit. 7. ²¹ Jac ii, 10-13. ²² Ezech. xviii, 32. ²³ Rom. xiv, 7-10. ²⁴ Ibid., 11-13. ²⁵ Tripartite hist. iii, 8, hæc verba leges. Felix ii, epist. 4, eadem usurpat. ²⁶ Damasus ep. ad episcopos Illyrici, apud Theod. et Soz. scripta ex Romano concilio.

(4) *Accusationibus non oportet labefactari primates Ecclesie*. Vide que dicimus in notis ad canon. apostol. 74. SEV. BINIUS.

(5) *Apostolorum regulis informari*. *Canones apostolorum*, 54, 73 et 74 intelligit. IB.

sundere, aut fidem, aut doctrinam apostolorum variis maculare doctrinis, nec fratres infestare¹⁷. "Si autem omnia in hoc saeculo vindicata essent, locum divina iudicia non haberent."¹⁸ Supervacuis enim ad beneficia laborat impendiis, qui solem certat facibus adjuvare. Ideo si aliquis putat, se Deo in hoc placere, quod servos suos accusat; et ut meliores fiant, dicit se hoc agere; in vanum laborat, et plus invidiae stimulis agitatur, quam charitatis: quoiam gratiae plenitudo adjectione non indiget, nec ulla requirit commendationis augmenta.¹⁹ Erigit ergo doctores conscientia sua, et si quando incertis temporum flatibus opponuntur, sustinent mala, quæ sæculis magis sunt ascribenda, quam meritis.²⁰ Data enim scimus Satanae potestatem, ut servos Christi cribraret: ut quod de tritico inveniri posset, horreis ingereretur: et quod de paleis, ad ignium alimenta transiret. Ad vos specialiter dictum est: *Nolite timere, pusillus gressus, quia complacuit Patri vestro dari robis regnum*²¹. Venit inter vos gladius perfidorum, ut marcida Ecclesiæ membra resecaret, et ad cœlestem gloriam sana perduceret. Quos habeat Christus milites, certamen ostendit: qui triumphum mereantur, per bella cognoscuntur²². Scimus autem multos ob id infestare doctores, ut eos perdant, et propriæ voluntatis placita adimpleant. Non propterea tamen doctores (in quantum vires suppetunt) a recta æmulatione et bona intentione recedere debent, scientes, quia beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam²³. ²⁴ Nihil autem illo est pastore miseriis, qui luporum laudibus gloriat. Quibus si placere voluerit, atque ab his amari delegerit, erit hinc ovibus magna pernicies. Nullus ergo pastorum, placere lupis et gregibus ovium potest.²⁵ Perdit enim laboris memoriam mens terrenis obligata carceribus.²⁶ Sicut artium in suo quoque opere inventur mater instantia, ita noverca eruditio est negligientia. Nullus ergo præjudicium alteri faciat, neque quod sibi fieri non vult, exerceat. Nemo dictam de aliquo inveniat,²⁷ quod in ejus actibus non agnoscat. Ego autem labefactatam non solum quietem meam, sed et salutem, inimicorum valetudine et rumorum procellis agnosco. Potens est Di-

A vinitas immensa²⁸, tempestatis incerta bono serenitatis amovere. Et quid aliud, si Christus passus est pro nobis, nobis relinquens exemplum, et apostoli passi sunt, sequentes ejus exemplum, et reliqui patres, nisi ut sequamur tam doctrinam eorum quam exemplum, et patiamur adversa pro Christo, et cum patribus atque cum fratribus crucem portemus, eorumque tribulationibus compatiamus, ut Christi veri discipuli inveniamur, qui dixit: *Qui vult post me venire, abneget semet ipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me*²⁹ et reliqua?³⁰ Præsumpto est, si dominorum beneficia famuli non sequantur. Obsequium ergo æstimandum puto, quod pariturus impendo. Quid est enim, quod plus creditur filii vocabulum valere, quam obsequium, et non queritur, quid in amoris lance promoveas, sed quale ad præjudicium æstimanti nomen apponas, cum apud prudentes frustra sobolem dicimus, nisi exhibeat quod vocatur? Ego vero nolo errore meo alienas culpas asserere, ut factum, quod doleo³¹, admisisse convincar. *Odisti*, inquit Dominus per Prophetam, *omnes operantes iniuriam, perdes loquentes mendacium. Virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus; ego autem in multitudine misericordiae tuæ introibo in domum tuam, adoraboque in templo sancto tuo in istore tuo. Domine, duc me in justitiam tua propter inimicos meos, dirige ante faciem meam viam tuam. Non est enim in ore eorum rectum*³², *interiora eorum insidia. Sepulcrum patens gultur eorum, linguam suam lenificant. Condemna eos, Deus, decidant a consiliiis suis: juxta multitudinem scelerum eorum expelle eos, quoniam provocaverunt te. Et lætentur omnes qui sperant in te, in eternum laudabunt. Et protege eos, et lætabuntur in te, qui diligunt nomen tuum, quoniam tu benedices justo. Domine, ut hasta*³³ *placabilitatis coronabis eum*³⁴. Deo enim sacrificantes perfecte, non debent vexari, sed portari³⁵, consolari, atque ab omnibus venerari.

II.

Ut episcopus Dco sacrificans testes secum habeat.

D Ipsi autem, quando Domino sacrificant (6), non

¹⁷ Luc. cod. inserit hic hunc titulum: *Item de ea re Anacletus in prima epistola ita ait: Si, etc.* ²⁰ vi, q. 1. Si omnia in. ²⁰ Ennodius 11, 22, et dict. 9. Et hic enim incipiunt Ennodiani centones fraudis atque imposturae manifestissimi indices. ²⁰ Erigunt ergo doctores conscientiam suam; vel Erit ergo doctoris. ²¹ Eun. ii, 14. ²² Luc. xii, 52. ²³ cognoscitur, habet editio Ennodii a Sirmondo accurata, p. 58, dist. 43. Scimus autem multos. ²⁴ Matth. v, 10. ²⁵ Dist. 58. Nihil illo. ²⁶ Eun. dict. 8. ²⁷ Idem et 11. ²⁸ Enn. iv, 9 et 24. ²⁹ immensa tempestatis ita ms. et Sirmondi editio, p. 426. ³⁰ Matth. xvi, 24; Luc. ix, 23. ³¹ Enn. ex libri iv, 4, 8, 19, epistolis. Obiit vero Ticicensis ille ep. an. Chr. 521, Valerio consule. ³² ut quod factum doleo, habet editio Sirmondi, p. 122, atque haec vel sola ex Ennodio fuita imposturam cuivis cordato delegunt. ³³ Ex vers. Hieonymi qui posterior Anacleto trecentis annis. ³⁴ scuto. ³⁵ Psal. v, 7-13. ³⁶ Quam absunt haec a præcedentibus Ennodii lacinii?

(6) Ipsi autem, quando Domino sacrificant. Confir-
matur apostolica constitutio ista, qua præcipitur,
ut episcopi solemnioribus diebus cum ministerio
multorum altari astantium et inservientium so-
lenne sacrificium Deo offerant, ipsique ministri

omnes post absolutum sacrificium coniuncti-
entur, nisi ex rationali et justa causa excusentur. Vide
quæ dicimus in notis ad canones apostolorum 9 et
10. Ib.

soli hoc agere debent, sed testes secum adhibeant, ut Domino perfecte in sacratis Deo sacrificare locis probentur. Ait namque auctoritas legis divinæ: *Vide ne offeras holocausta tua in omni loco quem videris, sed in loco quem elegerebit Dominus Deus tuus*⁴⁷. ⁴⁸ Episcopus Deo sacrificans, testes (ut præfixum est) secum habeat, et plures quam aliud sacerdos. Sicut enim majoris honoris gradu fruatur, sic majoris testimonii incremento indiget. In solemnioribus quippe diebus, aut septem, aut quinque, aut tres diaconos, qui ejus oculi dicuntur, et subdiaconos atque reliquos ministros secum habeat, qui sacris induiti vestimentis, in fronte et a tergo, et presbyteri e regione dextra lœvaeque, contrito corde et humiliato spiritu, ac prono stent vultu, custodientes eum a malevolis hominibus, et consensum ejus præbeant sacrificio. Peracta autem consecratione, omnes communicent, qui noluerint ecclesiasticis carere liminibus. Sic enim et apostoli statuerunt (7), et sancta Romana tenet Ecclesia. Servite, inquit Dominus per prophetam David, *in timore, et exsultate ei cum tremore.* ⁴⁹ Adorate pure, ne forte irascatur, et pereatis de via. ⁵⁰ Ille enim non perit de via, qui recte graditur, et præceptia custodit majorum.

Doceri ergo omnes oportet, qui Domini sacerdotio funguntur, ut et cæteros instruant et sibi proficiant. Scriptum est autem: *Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamentum: et qui ad justitiam erudiant multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates*⁵¹. Et alibi: *Populus autem sciens Deum suum, obtinebit, et faciet, et docti in populo docebunt plurimos*⁵². Ipsa enim Veritas per se infert et dicit: *Beatus est qui non fuerit scandalizatus in me*⁵³. ⁵⁴ Ille procul dubio scandalizatur in Deum, qui recte non docet, et qui ejus scandalizat episcopum vel sacerdotem. Impie namque agentes, sunt impii, neque intelligent omnes impii, porro docti intelligent.. Omnes enim invicem humilitatem insinuante, quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam⁵⁵. Nolite, inquit Joannes apostolus, omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sunt; quoniam pseudoprophetæ exierunt in mundum⁵⁶. Et idem ipse alibi ait: *Vos quod audistis ab initio, in vobis pertinet. Si in vobis permanesarit quod ab initio audistis, et vos in Filio et Putre manebitis. Et haec est reprempta vobis, quam vocem pollicitus est vobis vitam æternam*⁵⁷. *Hac scripsi vobis de his qui seducunt vos. Et unctio quam accessistis ab eo, maneat in vobis. Et non necesse habetis ut aliquis doceat vos; sed sicut unctio ejus docet vos de omnibus, et verum est, et non est mendacium. Et sicut docuit vos, manete in eo. Et nunc, filiolij, manete in eo, ut, cum apparuerit, habeamus fiduciam, et non confundamur ab eo in*

A adventu ejus. Si scitis quoniam justus est, scitis quoniam et omnis qui facit justitiam, ex ipso natus est⁵⁸. Vide qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur et simus. Propter hoc mundus non novit nos, quia non novit eum. Charissimi, nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Et omnis qui habet spem hanc in eo, sanctificat se, sicut et ille sanctus est. Omnis qui facit peccatum, et iniquitatem facit, et peccatum est iniquitas. Et scitis quia ille apparuit, ut peccata tolleret, et peccatum in eo non est. Omnis quæ in eo manet, non peccat: et omnis qui peccat, non videt eum, nec cognovit eum. Filioli, nemo vos seducat. Qui facit justitiam, justus est, sicut et ille justus est. B Qui facit peccatum, ex diabolo est, quoniam ab initio diabolus peccat. In hoc apparuit Filius Dri, ut dissolvat opera diaboli. Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit: quoniam semen ipsius in eo manet, et non potest peccare, quoniam ex Deo natus est. In hoc manifesti sunt filii Dei et filii diaboli. Omnis qui non est justus, non est ex Deo, et qui non diligit fratrem suum: quoniam haec est annuntiatio quam audistis ab initio, ut diligamus alterutrum. Non sicut Cain, qui ex maligno erat, et occidit fratrem suum. Et proprie hoc occidit eum, quoniam operu ejus maligna erant, fratris autem justa. Nolite mirari, fratres, si odit vos mundus. Nos scimus quoniam translati sumus de morte ad vitam, quia diligimus fratres. Qui non diligit, manet in morte: omnis qui odit fratrem suum, homicida est. Et scitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in se manentem. In hoc cognovimus charitatem Dei, quoniam ille pro nobis animam suam posuit, et nos debemus pro fratribus animas ponere. Qui habuerit substantiam hujus mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habere, et clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? Filioli mei, non diligamus verbo neque lingua, sed opere et veritate. In hoc cognoscimus quoniam ex veritate sumus, et in conspectu ejus suademus cordi nostro. Quoniam si reprehenderit nos cor nostrum, major ei Deus corde nostro, et novit omnia. Charissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum: et quidquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata ejus custodimus, et ea que sunt placita coram eo, facimus. Et hoc est mandatum ejus: Ut credamus in nomine Filii ejus Iesu Christi, ut diligamus alterutrum, sicut dedit mandatum nobis. Et qui servat mandata ejus in illo manet, et ipse in eo. Et in hoc scimus, quoniam manet in nobis de spiritu quem dedit nobis⁵⁹. ⁶⁰ Et sicut Deus creator, qui hominem ad similitudinem suam creavit, est charitas, est bonus, justus, patiens, atque

⁴⁷ Deut. xii, 13. ⁴⁸ De consecr. dist. 1, Episcopus Deo sacrificans. ⁴⁹ ex Hieronymiana versione. ⁵⁰ Psal. ii, 11, 12. ⁵¹ Dan. xii, 3. ⁵² Dan. xi, 33. ⁵³ Matth. xi, 6; Luc. vii, 23. ⁵⁴ Distin. 95. Ille procul dubio. ⁵⁵ I Petr. v, 5. ⁵⁶ I Joan. iv, 1. ⁵⁷ nobis, vita æterna. ⁵⁸ I Joan. ii, 24-29. ⁵⁹ I Joan. iii per totum. ⁶⁰ S. Ambr. lib. De dignitate hominis, c. 3.

(7) Sic enim et apostoli statuerunt. Canone 9 et 10. SEV. BINIUS.

mitis et misericors, et cætera sanctorum virtutum insignia, quæ de eo leguntur: ita homo creatus est, ut charitatem haberet, ut bonus esset et justus, ut patiens atque mitis, mundus et misericors foret. Quas virtutes quanto plus quisque in seipso habet, tanto propior est Deo et major est, ac sui conditoris gerit similitudinem. Si vero, quod absit! aliquis per devia vitiorum et divortia criminum, ab hac nobilissima sui conditoris similitudine degeneraberet, tunc flet de eo quod scriptum est: *Et homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis*⁴⁰. Qui major honor potuit homini esse, quam ut ad similitudinem sui factoris conderetur, et eisdem virtutum vestimentis ornaretur, quibus et conditor? De quo legitur: *Dominus regnavit, decorem induitus est*⁴¹; id est omnium virtutum splendore, et totius bonitatis decore ornatus. Vel quod majus homini potest esse dedecus, aut infelior miseria, quam ut hac similitudinis gloria sui conditoris amissa, ad informem et irrationabilem brutorum jumentorumque similitudinem delabatur? Quapropter quisque diligentius attendat primeæ conditionis sua excellentiam, ut venerandam sanctæ Trinitatis in se ipso imaginem agnoscat, honoremque similitudinis divinæ, ad quam creatus est, nobilitatem⁴² morum, execucionem virtutum, dignitatem meritorum habere contendat; ut quando apparuerit qualis sit, tunc similis ei appareat, qui se mirabiliter ad similitudinem suanu in primo Adam condidit, mirabiliusque in secundo resoravit.

Omnis ergo homo, qui ad imaginem Dei factus est, illum debet imitari, cuius ad imaginem conditus est: illius debet sequi vestigia, qui eum ad imaginem sui condidit. Consiliarium vero ac protectorem meliorem reperire non poterit, quam illum qui eum ad imaginem sui condidit, qui eum pretiosos sanguine suo redemit, et propter eum homo fieri non est dignatus. Quem procul dubio inveniet, si in eum totam spem suam, juxta Psalmistæ vocem, projecerit. Ait namque⁴³: *Projice super Dominum charitatem tuam, et ipse te enutriet, nec dabit*

A in æternum fluctuationem justo⁴⁴. ⁴⁵ Omnis enim homo in sua causa deficiens, et in suis hæsitanis consiliis, querit sibi amicum fidelem, in cuius consiliis contidat, qui in suis diffidebat: et talen fiduciam habet in illo, ut omne secretum sui pectoris ei pandat et aperiat. Quid dulcius est quam ut habeas illum⁴⁶, cum quo omnia possis loqui ut tecum? Si ista cum hominibus flunt, quanto magis cum Deo hoc est agendum, qui omnes vult salvos fieri, et neminem perire? ⁴⁷ Nam si veraciter Deum credimus, cumque diligimus ut debemus, et proximos sicut nosmetipsos, in eum quoque totam spem projucerimus nostram; ipse nos eripiet et consolabitur. Et sicut per angelum suum, Habacuc prophetam cum prandio in lacum leonum ad Danielem B vatem misit⁴⁸, et Philippum, unum de septem diaconibus, ad eunuchum⁴⁹, ita dabit nobis consolationem et liberationem. Hæc sectamini, charissimi, et nulli unquam nocete. Fratres estis, invicem vos diligite, ut veri Domini discipuli effici mereamini. Nam qui rancida corda virorum⁵⁰ inficit, malitiam inter homines spargit: et qui detrahit fratri suo, homicida est.⁵¹ Et qui abstulerit aliquid patri vel matri, dicitque hoc peccatum non esse, homicidæ particeps est. Pater noster sine dubio Deus est, qui nos creavit: mater vero nostra Ecclesia, quæ nos in baptismo spiritualiter regeneravit. Ergo qui Christi pecunias et Ecclesiæ rapit, ausert vel fraudat, homicida est, atque homicida ante conspectum justi judicis esse deputabitur. Qui rapit pecuniam proximi sui, iniquitatem operatur: qui autem pecuniam vel res Ecclesiæ abstulerit, sacrilegium facit.⁵² Privilegia enim ecclesiarum et sacerdotum, sancti apostoli, jussu Salvatoris, intemerata et inviolata omnibus decreverunt manere temporibus.

III.

De peregrinis et provinciis judicibus.

Leges Ecclesiæ apostolica firmamus auctoritate, et peregrina judicia submoveamus (8). Unde et Dominus mentionem faciens Lot, per Moysen loquitur,

⁴⁰ Psal. xlviij. 13. ⁴¹ Psal. xcii. 1. ⁴² nobilitate, etc. in ms. Just. et in edit. Ambrosii. ⁴³ ex Hier. ⁴⁴ Psal. liv. 23. ⁴⁵ Eangith. abbatissa in ep. ad S. Bonifacium archiep. Moguntinum qui obiit anno 754. Cicero *De amicitia*, Martinus Bracarensis, et alii. ⁴⁶ Ms. quam habere illum. ⁴⁷ I Tim. ii. 4. ⁴⁸ Dan. xiv. ⁴⁹ Act. viii. ⁵⁰ vivorum. Ita ms. ⁵¹ Bonifacius ep. 15, ad Ethibaldum 12, quæst. 1. Qui abstulerit. Et partim ibidem c. Qui Christi pecunias. Et in decr. Lucii papæ, xvii, quæst. 4. Qui rapit. Et in decr. Lucii papæ xxv, quæstione 2, *Privilegia ecclesiarum et sacerdotum*. Et iii, quæstione 6, *Leges ecclesiarum*. ⁵² Vide Hincm. lib. lv, c. 45, et Dial. de statu Ecclesiæ, ac concil. Carisiacense an. 856.

(8) *Peregrina judicia submoveamus*. Christus Dominus, qui fuit rex et sacerdos secundum ordinem Melchisedech, in Ecclesia regale sacerdotium instituit, apostolis eorumque successoribus episcopis regendi et judicandi potestatem contulit: ideoque hac epistola sua Anacletus pontifex, doctrinam S. Paul. I ad Cor., cap. vi, secutus, recte decernit, ne Christiani ethnici alicuius aut infidelis judicis

tribunal adeant, litiumque suarum discussio- nem, judicium ac definitionem petant. Qua lege politicum imperium a Deo bene institutum non tollitur, sed Ecclesiæ dominio ac potestati sub- jicitur. Vide Baron. an. 57, num. 24 et seqq. usque ad 42. Bellarmi. *De Rom. pont. lib. v, c. 4 et seqq. Id.*

dicens : *Ingressus es quidem, inquit, ut advena, nunquid ut judicees*⁷⁸?⁷⁹ Unaquæque provincia tam juxta Ecclesiæ quam juxta exculi leges, suos debet justos et non iniquos habere judices, et non exterritos, nisi apostolicae sedis hujus decreveris auctoritas, quatenus quicunque causam habuerit, apud suos⁸⁰ judices judicetur; et non ad alienos, ex sua vagandi, stimulante protervia, suam despiciens patriam, transeat, sed ad⁸¹ duodecim ejusdem provinciæ judicees, ad quorum judicium omnes causæ civitatum referuntur, deferatur negotium. Si autem fuerit ecclesiasticum apud episcopos (interveniente primato), siquidem major causa fuerit: si vero minor, metropolitano; si vero fuerit secularis, apud ejusdem ordinis viros, iudicio tamen episcoporum; cum Apostolus privatorum Christianorum causas magis ecclesiæ deferrit, et ibidem sacerdotali iudicio terminari voluit⁸².

IV.

Ut oppressus iudicio secularium appelleret iudicium sacerdotum, et de majoribus causis ad sedem apostolicum referendis.

⁷⁸ Omnis enim oppressus, ⁷⁹ libere sacerdotum (si voluerit) appelleret iudicium, et a nullo prohibetur, sed ab his fulciatur et liberetur. Si autem difficiles causæ, aut majora negotia orta fuerint, ad majorem sedem referantur. Et si illic facile discerni non poterunt, aut juste terminari, ubi fuerit summorum congregata congregatio, quæ per singulos annos bis fieri solet (9), et debet; juste et Deo placite coram patriarcha aut primato ecclesiastico, et coram patricio⁸⁰ seculari⁸¹ judicentur negotia in commune. Quod si difficiliora ortæ fuer-

A rint questiones, aut episcoporum vel majorum iudicia, aut maiores causæ fuerint; ⁸² ad sedem apostolicam (si appellatum fuerit) referantur (10); quoniam apostoli hoc statuerunt (11) iussione Salvatoris, ut maiores et difficiliores questiones, semper ad sedem deferantur apostolicam, super quam Christus universam construxit Ecclesiam, dicente ipso ad beatum principem apostolorum Petrum: *Tu es, inquit, Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*⁸³, et reliqua. Sit ergo, fratres, constantia vestra adversus contentiones eorum qui adversa sapiunt, et non quæ Dei sunt sapientia, et erit fortior petra constantia vestra, sicut scriptum est: *Ne timueritis ab his, neque terreamini a facie eorum qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere*⁸⁴. *Quod antem in aure auditis, prædicite in lumine, illum timentes qui potest animos et corpus occidere et mittere in gehenna*⁸⁵. Fratres mei, in carne ambulantes, non secundum carnem militamus. Arma enim militie nostræ non carnalia, sed potentia Deo, ad destructionem munitionum, consilia destruentes, et omnem exaltationem extollentem se adversus scientiam Dei, et in captivitatem redigentes omnem cogitationem, et in obsequium Christo perducentes⁸⁶. De cetero, fratres, confortamini in Domino, et in potentia fortitudinis ejus⁸⁷, ut pax vobis multa et gratia a Deo et Domino nostro Iesu Christo ministretur. Auplicemur et osculamur, ac si præsentes, charitatem vestram, in unitate spiritus, in vinculo pacis et charitatis Christi. Propter quod, charissimi, expectantes, satagit immaculati et inviolati inventi in pace, et Domini nostri longanimitatem, salutem arbitremini, ⁸⁸ sicut et charissimus frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam scripti re-

⁷⁸ Genes. xix, 9. ⁷⁹ iii, quæst. 6, *Unaquæque* ⁸⁰ Codex. Theod. lib. ii, tit. 4, const. 2, q. 6. ⁸¹ Conc. Carthag. xi, 10. ⁸² 1 Corinth. vi. tit. 4, const. 8 et 9. ⁸³ Conc. Colon. 887. ⁸⁴ Vide Ant. Augustinum in notis ad coll. Hadr. c. 9, ubi præside reponit. ⁸⁵ ms. *secularia*. ⁸⁶ Innoc. I, ep. xi, cap. 3. ⁸⁷ Matth. xvi, 18. ⁸⁸ Luc. xii, 1. ⁸⁹ Matth. x, 28. ⁹⁰ II Cor. x, 3-5. ⁹¹ Ephes. vi, 10. ⁹² Hee similesque passim occurrentes laciniae biblii descriptæ longe absunt a stylo Anacleti, alteriusve Romani pontificis.

provincia. ⁹³ Codex. Theod. lib. ii, tit. 4, const. 2, q. 6, *Omnis oppressus*. ⁹⁴ Lib. i, Col. Ant. Augustinum in notis ad coll. Hadr. c. 9, ubi præside reponit. ⁹⁵ ms. *secularia*. ⁹⁶ Innoc. I, ep. xi, cap. 3. ⁹⁷ Matth. xvi, 18. ⁹⁸ Luc. xii, 1. ⁹⁹ Plura vide apud Bellarm. lib. ii, *De Roman. pontifici*, cap. 21. ¹⁰⁰ Id.

(11) *Quoniam apostoli hoc statuerunt*. Hanc spostorium constitutionem Clemens I. in *Constit.* c. 43, ex interpretatione Turiani, ex Bovii interpretatione autem c. 49, recenset his verbis: *Præclaræ Christiani laus est, cum nullo habere negotium. Quod si ex aliqua vexatione et tentatione alicui illis oriatur, curet ut ea transigatur, etiamsi detrimentum pati debeat; nec ad ethnicum iudicium accedit, sed nec palitur mundanos magistratus de nobis jus dicere: nam per illos diaboli servos Dei vexat, et nobis notam inurit, quasi nos habeamus nos unum sapientem, qui possit inter partes jus administrare et controversias compondere.* ¹⁰¹ Id.

(9) *Quæ per singulos annos bis fieri solet*. Juxta apostolorum legem ac consuetudinem: de qua vide canon. apostol. 38. Sev. Binius.

(10) *Maiores causæ...ad sedem apostolicam referantur*. Hoc Anacleti decretum bene et juste latum esse ex eo patet, quod universale et legitimum Sar-dicense concilium canone 4 et 7, plane idem constituerit: quodque Gelasius in epistolis ad Faustum et ad episcopos Dardanizæ scribat, secundum canones fieri, quod totius Ecclesiæ appellations ad Romanæ sedis examen referantur, ab ipsa autem appellare nemini permititur. Hanc appellandi consuetudinem antiquissimam esse S. Leo, epistola 89, testatur, et antiquissimorum ad sedem Romanam appellantium exempla confirmant. Marcion enim ab episcopo in Ponto excommunicatus, ut a Romano pontifice absolveretur, Romam venit. Epiphanius hæresi f2. Fortunatus et Felix in Africa a Cypriano, Basilius in Hispania, depositi, ad Cornelium et Stephanum Romanæ Ecclesiæ pontifices appellarunt.

bis, sicut et in omnibus epistolis, loquens in eis de A his, in quibus sunt quædam difficulta intellectu, quæ indocti et instabiles depravant, sicut et cæteras Scripturas, ad suam perditionem. Vos ergo, fratres, præsentes custodite: ne insipientium errore traduci, excidatis a propria firmitate. Crescite vero in gratia et cognitione Domini nostri Iesu Christi et Salvatoris¹⁰. Vos autem, charissimi, memores estote verborum, quæ prædicta sunt ab apostolis Domini nostri Iesu Christi, qui dicebant vobis, quoniam in novissimo tempore venient illusores, secundum desideria sua ambulantes in impietate. Hi sunt qui segregant se metipso, animales, Spiritum non habentes. Vos autem, charissimi, superædificantes voemetipso sanctissimæ vestrae fidei, in Spiritu sancto orantes, ipsos vos in dilectione Dei servate, exspectantes misericordiam Domini nostri Iesu Christi in vitam eternam. Et hos quidem arguite iudicatos, illos vero salvate, de igne rapientes. Alii autem miseremini in timore, odientes eam quæ carnalis est, maculatam tunicam. Ei autem qui potens est vos conservare sine peccato, et constituere ante conspectum gloriae suæ immaculatos in exultatione, soli Deo Salvatori nostro per Jesum Christum Dominum nostrum, gloria et magnificencia, imperium et potestas, ante omnia secula, et nunc et in omnia secula seculorum. Amen¹¹.

EPISTOLA II.

De ordinatione archiepiscoporum et reliquorum episcoporum atque sacerdotum et de fide cæterisque causis.

ANACLETUS episcopus, universis episcopis in Italia constitutis.

Quoniam¹² apostolicæ sedis debitam reverentiam erga me charitas vestra distribuit, et quia plurimum venerationis, charissimi filii, præbuitis (nam licet Ecclesiæ, in qua sanctus apostolus residens docuit, quodammodo nos gubernacula teneamus, tamen profitemur nos honore et sanctitate minores esse, et propterea omnino festinamus, ut ad gloriam ejus beatitudinis pervenire possimus); igitur consultationibus vestris plenius respondissemus, si licuisset; sed infirmitatis ac reliquarum oppresionum onere pressi, breviter (prout Dominus tribuit, et ut a beato Petro principe apostolorum sumus instructi, a quo et presbyter sum ordinatus) scribere vobis (sicut petiatis) non denegavimus.

I.

De ordinationibus episcoporum et omnium clericorum.

¹³ Ordinationes episcoporum (12), auctoritate apostolica, ab omnibus qui in eadem fuerint provincia episcopis sunt celebrandæ¹⁴. Qui simul convenientes, scrutinium diligenter agant, jejuniunque cum omnibus celebrant precibus, et manus cum sanctis Evangelii, quæ prædicaturi sunt, impONENTES Dominica die, hora tertia orantes, sacraque unctione, exemplo prophetarum et regum, capita eorum (more apostolorum et Moysis) ungentes, quia B omnis sanctificatio constat in Spiritu sancto, cuius virtus invisibilis sancto chrismati est permista, et hoc ritu solemnem celebrant ordinationem.¹⁵ Quod si simul omnes convenire minime poterunt, assensum tamen suis precibus præbeant, ut ab ipsa ordinatione animo non desint.¹⁶ Porro et Hierosolymitarum primus archiepiscopus beatus Jacobus, qui justus dicebatur, et secundum carnem, Domini nuncupatus est frater, a Petro, Jacobo et Joanne apostolis est ordinatus, successoribus videlicet dantibus formam eorum, ut non minus quam a tribus episcopis, reliquisque omnibus assensum præbentibus, ullenus episcopus ordinetur, et communī voto ordinatio celebretur.¹⁷ Reliqui vert sacerdotes a proprio ordinentur episcopo, ita ut cives et alii sacerdotes assensum præbeant, et jejunantes ordinationem celebrant: similiter et diaconi ordinentur; cæterorum autem graduum distributioni, trium veracium testimonium, cum episcopi scilicet approbatione, sufficere potest.

II.

De accusationibus episcoporum.

¹⁸ Accusatio quoque eorum, super quæ nos consulere voluistis, non nisi ab idoneis, et¹⁹ probatis simis viris, et qui suspicionibus et sceleribus careant, fieri debet; quia Dominus sacri sui corporis tractatores, a vilibus et reprobis ac non idoneis personis infamari noluit, nec calumniari permisit, sed ipse proprio flagello peccantes sacerdotes a templo ejectit. Unde liquet, quod summi sacerdotes, id est episcopi²⁰, a Deo sunt iudicandi, non ab humanis aut prævæ vitæ hominibus lacerandi, sed

¹⁰ Il Petr. iii, 14-18. ¹¹ Jud., 17-25. ¹² Damasi ep. ad Orientales Trip. Historæ c. 15, lib. ix, ex Theodoreti Hist. v, 10. ¹³ Dist. 64, Ordinat. episcoporum. ¹⁴ Concil. Nic. iv, dist. 75, Ordinat. episcoporum: et in Decr. Ieron. lib. iii. ¹⁵ Dist. 64, Ordinat. episcoporum. ¹⁶ In Decr. Ieron. lib. iii, dist. 66, Porro, etc. ¹⁷ Dist. 67, Reliqui sacerdotes. ¹⁸ III, quæst. 7, Accusatio quoque. Et in Decr. Ieron. lib. iv. ¹⁹ Ep. Constantini M. ad Ablavium. ²⁰ Isid. sent. iii, 39.

(12) *Ordinationes episcoporum* De episcoporum ordinatione. vide quæ diximus supra in notis ad canon. apost. I. Sev. BINIUS.

potius ab omnibus ¹⁰⁰ fidelibus portandi, ipso Dominino exemplum dante, quando per seipsum, et non per alium, vendentes, et ementes ejecit de templo, et mensas numamulariorum et cathedras vendentium proprio erexit flagello, et ejecit de templo. Et sicut alibi ait : *Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos¹ decernit²* ; et alibi : *Ego dixi : Dii estis, et filii Excelsi omnes³*. Nullus enim (ut reor) inventur inter nos, qui velit suum servum ab alio, quam a se, judicari : quod si præsumptum fuerit, aut multa ipse indignatione irascitur, aut potius ultiōnem querit super eum. Si vero hoc inter homines agitur, quid putatis faciet Deus deorum, et Dominus dominantium, qui ultiōnem suorum promisit non differre servorum? Unde et ipse per Prophetam loquitur, dicens : *Deus ultiōnum Dominus, Deus ultiōnum libere egit⁴* : et reliqua. Et Apostolus inquit : *Tu quis es, qui judicas servum alienum?* *Suo enim domino stat aut cadit⁵*. Et ipse : *Nolite judicare invicem, sed hoc judicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum⁶*. Et Dominus per prophetam inquit : *Qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei⁷*. Nam si aliquis nunc in malum oculos alicujus ⁸ principis incipit tractare, manifeste reus majestatis judicatur, et infamis efficitur, aut potius capitali sententiæ subjacet. Hæc, fratres, valde cœpendia sunt, et quod homines nolunt sibi fieri, Deo deorum non debent inferre, ne forte irascatur Dominus, et faciat vindictam eorum, etiam in eos qui non peccaverunt; quia perit sæpissime justus pro impiis. Imitandus est etiam Propheta, per quem Dominus ait : *Perambulabam in simplicitate cordis mei, in medio domus meæ : Non ponam coram oculis meis verbum Belial¹⁰*. *Loquentem¹¹ in abscondito contra proximum¹² suum, hunc interficiam¹³⁻¹⁴*. Et hi cœpendia sunt, de quibus Salomon ait : *Sicut noxius est qui mittit lanceas, et sagittas in mortem, sic vir qui fraudulenter nocet amico suo, et cum fuerit deprehensus dicit : Ludens feci. Sicut carbones ad prunas, et ligna ad ignem, sic homo iracundus suscitat rixas. Verba susurrantis quasi simplicia, et ipsa pervenient ad intima ventris¹⁵*. Et si detractores quoru[m]cunque graviter judicantur, et in perditionis laqueum cadunt, multo magis laceratores, et detractores atque accusatores memoratorum Dei famulorum atque persecutorum damnantur, et in barathrum, nisi se correxerint, et per eorum satisfactionem condignam egerint poenitentiam, indubitanter vadunt, et vindicibus flammis exuruntur. Quapropter oportet omnes ab his cœvere, et non solum non facere, sed nec facien-

A tibus consentire; quia non solum qui faciunt, damnantur, sed qui consentiunt facientibus. De talibus et his similibus ipsa Veritas ait : *Vulpes foreas habent, et volucres caeli nidos : Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet¹⁶*, id est in talibus non habitat Dominus, nec ipsi manent in eo. Et Salomon loquitur, dicens : *Qui sodit foream, incidet in eam : et qui volvit lapidem, revertetur ad eum. Lingua fallax non amat veritatem, et os lubricum operatur ruinas¹⁷*. *Grave est saxum, et onerosa arena : sed ira stulti, utroque gravior¹⁸*. Hominem qui calumniatur animæ sanguinem, si usque ad lacum fugerit, nemo sustinet. Qui se jactat et dilatat, jurgia concitat. Qui sperat in Domino, salvabitur. Qui confidit in corde suo, stultus est : qui autem graditur sapienter, ipse laudabitur¹⁹. Qui fortius premitt ubera ad eliciendum lac, exprimit butyrum : qui vehementer emungit, elicet sanguinem : et qui provocat iras, producit discordias²⁰. Hæc et alia periculosa considerantes apostoli statuerunt, ne facile commoverentur, aut lacerarentur, vel accusarentur columnæ sanctæ Dei Ecclesiæ, que apostoli et successores eorum non inuincito dicuntur. *Sed si quis adversus eos vel ecclesiæ eorum commotus fuerit, aut causas habuerit prius ad eos recurrat charitatis studio, ut familiariter colloquio commoniti ea sanent, quæ sananda sunt, et charitable emendent, quæ juste emendanda agnoverint*. Si autem aliqui eos, priusquam hoc egerint, lacerare, accusare, aut infestare præsumperint, excommunicentur, et minime absolvantur, antequam per satisfactionem (ut jam dictum est) condignam egerint poenitentiam, quoniam injuria eorum ad Christum pertinet²¹, cuius legatione funguntur. Nec hoc mirum, quia si quisque nostrum cœdam servorum²² legationem injungeret, et a quoquam impeditur, aut ab aliquo subditorum suorum despiceretur; mox indignatus irascetur, aut talia (prout posset) vindicaret, et ad injuriam ac contumeliam suam hoc factum reputaret et talionem (si in præsenti non posset) futuris temporibus redderet. Nam si in hominis causa hæc flunt, quid putatis Deus faciet de suis, qui vecapillum capitis eorum perire dixerit²³? Unde et Dominus per Nahum prophetam loquitur, dicens : *Deus æmulator, et ulciscens Dominus, et habens furorem, ulciscens Dominus in hostes suos, et irascens ipse inimicis suis ; ante faciem indignationis ejus quis stabit? et quis resistet in ira furoris ejus? Indignatio ejus effusa est sicut ignis, et petrae dissolutæ sunt ab eo. Bonus est Dominus, et consolans*

¹⁰⁰ hominibus. ¹ discernit. ² Psal. lxxxi, 4. ³ ibid., 6. ⁴ Psal. xciii, 1. ⁵ Rom. xiv, 6. ⁶ ibid., 13. ⁷ Zach. ii, 8. ⁸ Not. vox. ⁹ proponebam ante oculos. ¹⁰ Ex citato ins. Collegii Sac. Jesu[n]nas variantes lectiones decerpit Harduin. Ms. coram oculis verbum oris Belial. ¹¹ detrahentem ¹² sodalem. ¹³⁻¹⁴ Psal. c, 2, ex interpr. S. Hieronymi. Ms. Detrahentem in abscondito sodalem suum hunc interficiebam. ¹⁵ Prov. xxvi, 18-22. ¹⁶ Luc. ix, 58. ¹⁷ Prov. xxvi, 27-28. ¹⁸ Prov. xxvii, 5. ¹⁹ Prov. xxviii, 17, 25, 26. ²⁰ Prov. xxx, 33. ²¹ Aurel. v, 17. ²² S. Greg., ep. 52, lib. xiii. ²³ suorum. ²⁴ Luc. xxi, 18.

*in die tribulationis, et sciens sperantes in se¹⁰, et reliqua. Quædam autem ex his, jam aliis fratribus scripsimus, quæ totæ sunt replicanda, quoties fuerint necessaria.¹¹⁻¹² Ejectionem quoque (ut supra memoratum est) summorum sacerdotum sibi Dominus reservavit, licet electionem eorum bonis sacerdotibus et spiritualibus populis concessisset. Electionem enim illorum taliter Apostolus fieri jubet: *Si quis sine crimine est, unius uxoris virum, filios habentem fideles, non in accusatione luxuriae, aut non subditos¹³*, et reliqua. ¹⁴ Si enim sine criminè sacerdos eligi præcipitur, nullatenus ab hominibus criminibus irretitis accusari aut calumniari permittitur, nec ab aliis, quam ab his qui sine criminè sunt, et juxta electionem¹⁵, si necessitas fuerit, aut ipsi volendo Domino servire elegirint, ¹⁶ sacerdotesque sine criminè fieri et ordinari possint, et tales per omnia fuerint, quales eligi sacerdotes jubentur.¹⁷ Porro et Moysi præcipitur, ut eligat presbyteros.¹⁸ Unde et in Proverbii dicitur: *Gloria senum canities¹⁹*. Hæc vero canities sapientiam designat, de qua scriptum est: *Canities hominum prudentia est²⁰*. Cumque nongentos et amplius annos ab Adam usque ad Abraham vixisse homines legerimus, nullus alias prius appellatus est presbyter, id est senior, nisi Abraham, qui multo paucioribus vixisse annis convincitur. Non ergo propter decrepitam senectutem, sed propter sapientiam presbyteri nominantur.²¹ Initium enim sacerdotii Aaron fuit, licet Melchisedec prior obliterit sacrificium²², et post hunc Abraham, Isaac, et Jacob: sed hi spontanea voluntate, non sacerdotali auctoritate, ista fecerunt.²³ Cæterum Aaron primus in lege sacerdotale nomen accepit, primusque pontificali stola indutus victimas obtulit, jubente Domino ac loquente ad Moysen: *Accipe, inquit, Aaron et filios ejus, et applicabis ad ostium tabernaculi testimonii. Cumque laveris patrem cum filiis aqua, indues Aaron vestimentis suis, id est**

A *lineam et tunicam, et superhumerales, et rationales, quod constringes balteo: et pones tiaram in capite ejus, et laminam sanctam super tiaram, et oleum unctionis fundes super caput ejus, atque hoc ritu consecrabitur. Filios quoque illius applicabis, et indues tunicis lineis, cingesque balteo Aaron et liberos ejus, et impones mitras eis, eruntque sacerdotes mihi religione perpetua²⁴*. Quo loco contemplari oportet, Aaron summum sacerdotem, id est episcopum fuisse, porro filios ejus presbyterorum demonstrasse figuram. Hoc enim fuit inter Aaron sumnum sacerdotem, et filios ejus qui sacerdotes erant, quod Aaron super tunicam accipiebat pectoral, stolam sanctam, et coronam auream, mitram, et zonam auream, et superhumerales, et reliqua quæ præfixa sunt: filii autem Aaron, super tunicas lineas cincti taatummodo et tiarati, assistebant sacrificio Domini. ²⁵ In novo autem testamento, post Christum Dominum, a Petro sacerdotialis coepit ordo, quia ipsi primo pontificatus in Ecclesia Christi datus est, dicente Domino ad eum: *Tu es, inquit, Petrus et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam, et tibi dabo claves regni cælorum²⁶*. Hie ergo ligandi atque solvendi potestatem primus accepit a Domino, primusque ad fidem populum virtute suæ prædicationis adduxit. Cæteri vero apostoli cum eodem pari consortio honorem et potestatem acceperunt, ipsumque principem eorum esse voluerunt. Qui etiam, jubente Domino, in toto orbe dispersi Evangelium prædicaverunt: ipsis quoque decedentibus, in locum eorum successerunt episcopi (13), quorum ordinatio prætacto²⁷ fieri debet ordine et modo: quos qui recipit et verba eorum, Deum recipit: qui autem eos spernit, eum a quo missi sunt, et cuius funguntur legatione, spurnit, et ipse indubitate spernetur a Domino²⁸. Videntes autem ipsi apostoli messem esse multam, et operarios paucos, rogarerunt dominum messis, ut

¹⁰ Nahum 1, 2, 6, 7. ¹¹⁻¹² Distin. 79, *Ejectionem vero.* ¹³ Tit. 1, 6. ¹⁴ vi, quæstione 4, *Si sacerdos sine.* ¹⁵ justa electione. ¹⁶ Hadr. coll., c. 19. ¹⁷ Distin. 84, *Porro Mosi.* ¹⁸ Isid. *De off.* xi, 7. ¹⁹ Prov. xx, 29. ²⁰ Job xii, et Sap. iv. ²¹ Idem Isid. cap. 5. ²² Clem. *Const.* vi, 20. ²³ Exod. xxxix, 4-9. ²⁴ 21 dist., *In novo test.*, et in *Decr. Iovon.* lib. iii. ²⁵ Matth. xvi, 18, 19. ²⁶ *prætaxato.* ²⁷ Loc. x, 16.

(15) *In locum eorum successerunt episcopi.* Hoc est quod psal. XLIV, propheta David prædixerat: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii. Nam Augustino prædicti loci interprete, patres apostoli sunt, filii pro patribus nati, apostolorum successores episcopi. Concilium Florentinum in instructione Armenorum et concil. Tridentin. sess. 23, cap. 4, idem asserunt. Dicuntur autem episcopi apostolis succedere, non proprie eo modo quo episcopus episcopo, rex regi succedit, sed duplice alia ratione. Primo, ratione sacri episcopaloris ordinis; secundo, per quamdam similitudinem et proportionem; quia nimis rursum Christo iu terris viventi, primi sub Christo erant apostoli duodecim, deinde septuaginta duo discipuli: ita nunc primi sub Römiano pontifice sunt episcopi, post eos presbyteri, inde diaconi, etc.*

D Non aliter autem episcopos apostolis succedere, inde patet, quod episcopi nullam veræ apostolice auctoritatis partem habeant; apostoli enim, ut constat Matth. et Marc. cap. ultimo, toto terrarum orbe prædicare, alias atque alias Ecclesiæ fundare, canonicos libros scribere poterant: porro nihil horum episcopi poluerunt. Praeterea, donum lingue et miraculorum habuerunt apostoli, non autem omnes episcopi. Apostolis omnibus immediate a Christo universam Ecclesiæ gubernandi potestas ac jurisdictio collata est, Joan. cap. 20, his verbis: *Sicut misit me vivens Pater, et ego mitti vos* (quācumq; ordinaria jurisdictio, quæ in posteros per successionem transferretur, solum Petro, extraordinaria reliquis apostolis concessa sit): omnes autem episcopi a Petri successore Römiano pontifice, cui dictum

mitteret operarios in messem suam ⁴⁴. Inde electi sunt ab eis septuaginta duo ⁴⁵ discipuli, quorum typum gerunt presbyteri (14), atque in eorum locum sunt constituti in Ecclesia, de quorum ordinatione et reliquorum ministrorum, dixisse supra sufficiat.

HL.

Quod minus quam a tribus episcopis episcopus non debeat ordinari.

⁴⁶ Porro quod episcopus non ab uno, sed a cunctis, consensu aut praesentia comprovincialium, est ordinandus, et nullatenus minus quam a tribus, ceteris consentientibus cunctis; idcirco, instituente Domino, fieri jubetur, ne aliquid contra fidem Ecclesiae unius tyrannica auctoritas moliretur, et regula vel fidis confundetur credentium.

IV.

In quibus civitatibus primates, in quibus metropolitani esse debeant.

⁴⁷ Provinciæ autem multo ante Christi adventum tempore divisæ sunt maxima ex parte, et postea ab apostolis et beato Clemente prædecessore nostro ipsa divisio est renovata. ⁴⁸ Et in capite provinciarum, ubi dudum primates legis ⁴⁹ saeculi erant, ac prima judicaria potestas, ad quos qui per reliquas civitates commorabantur, quando eis necesse erat, qui ad aulam imperatoris vel regum consurgere non poterant, vel quibus permisum non erat, consuegabant pro oppressionibus vel injustitiis suis, ipsosque appellabant, quoties opus erat, sicut in lege eorum præceptum erat: ipsis quoque in civitatibus vel locis nostris, patriarchas vel primates, qui unam formam tenent, licet diversa sint nomina, leges divinæ et ecclesiasticæ poni et esse jusserunt, ad quos episcopi (si necesse fuerit) consugerent, eosque appellarent, et ipsi primatum nomine fruerentur, et non alii. Reliquæ vero metropolitanæ

A civitates, quæ minores judices habebant (licet maiores comitibus essent), haberent metropolitanos suos, qui prædictis justæ ⁵⁰ obedirent primatibus, sicut et in legibus sæculi olim ordinatum era, qui non primatum, sed aut metropolitanorum aut archiepiscoporum nomine fruerentur. Et licet singulæ metropoles civitates suas provincias habeant, et suos metropolitanos judices habere debeant episcopos, sicut prius metropolitanos judices habebant sæculares, primates tamen (ut præfixum est) et tunc et nunc habere jussæ sunt, ad quos post se dem apostolicam summa negotia conveniant, ut ibidem, quibus necesse fuerit, releventur et justæ restituantur, et hi qui injuste opprimuntur, justæ reformatur atque fulciantur, episcoporumque B cause, et summorum negotiorum judicia (salva apostolicæ sedis auctoritate) justissime terminentur. Hæc ab antiquis ⁵¹, hæc ab apostolis, hæc a sanctis Patribus accepimus, vobisque (ut postulastis) rimanda, et futuris tenenda temporibus mitimus, et reliquis fratribus prædicanda, ac cunctis fidelibus tradenda mandamus, ne pastorum impietia, ⁵² qui sequuntur, deteriores fiant, dicentes Domino per prophetam: *Ipsi pastores ignoraverunt intelligentiam* ⁵³.

Quos rursus Dominus detestatur, dicens: *Et tenentes legem, necierunt me* ⁵⁴. Nesciri ergo Veritas se ab eis conqueritur, et nescire se principatum nescientium protestatur; quia profecto hi qui ea, quæ sunt Domini, nesciunt, a Domino nesciuntur, Paulo attestante, qui ait: *Si quis ignorat ignorabitur* ⁵⁵. Hinc et Psalmista, non optantis animo, sed prophetantis mysterio denuntiat, dicens: *Obscurantur oculi eorum, ne videant, et dorsum eorum semper incurva* ⁵⁶. Obscuratis ergo oculis, dorsum flexiliter; quoniam cum lumen scientiæ perdunt qui præceperunt, sine dubio ad portandum peccatorum onera inclinantur sequentes. ⁵⁷ Hic ergo inter manus latronum et dentes furentium luporum utcumque veremur. Ideo et docere alios, et nos ipsos (prout

⁴⁴ Matth. ix, 57; Luc. x, 2 ⁴⁵ Iuc. cod. constanter legit *septuaginta*. ⁴⁶ Isid. De off. xi, 5, et quo et superiora. ⁴⁷ Distin. 90, *Prævinciae multo*. Et in *Decr. Ivon.* lib. iv. ⁴⁸ Hincm. cap. 15, lib. 17, *capitulum*. ⁴⁹ πρωτονομοδάσκαλος. ⁵⁰ jure. ⁵¹ A martyrio S. Petri nondum 60 fluxerant anni cum hæc scripsisse fingitur Anacletus. ⁵² S. Greg. *Past. l. i.*, quibusdam pro more interpolatis et prætermissis. ⁵³ Isa. lvi, 11. ⁵⁴ Jerem. ii, 8. ⁵⁵ I Cor. xiv, 38. ⁵⁶ Psal. lxviii, 24. ⁵⁷ S. August. c. 7, lib. vii *pastoribus*.

est: *Pasce oves meas, pasce agnos meos* (*Joan. xxi, 17*), immediate suam jurisdictionem certis limitibus definitam consequuntur. Denique, non succeditur propriæ nisi præcedenti; at simul cum apostolis fuerunt in Ecclesia Timotheus, Titus, Evodius, aliquæ plures episcopi. Si igitur episcopi apostolis succedunt, cui episcopo Titus? cui Timotheus succedit? Patet igitur non aliter hæc Anacleti verba intelligi debere, quam duplice illa ratione, de qua supra. Vide Bellarm. lib. iv, *De Rom. pontif.*, c. 23, 24 et 25. Sev. Binus.

(14) *Septuaginta duo discipuli, quorum typum gerunt presbyteri* Presbyteri septuaginta duobus di-

D scipulis Domini non aliter quam per similitudinem quædam succedere dicuntur, sicut apostolis episcopi. Quod autem non aliter succendant, hæc ratio evidenter probat: Septuaginta duo discipuli non fuerunt presbyteri, nec ullum ordinem aut jurisdictionem a Christo suscepserunt: siquidem Philippus et Stephanus, et alii quinque diaconi ab apostolis, Actor. vi, ordinati erant ex 72 discipulis Domini, ut docet Epiphanius, heresi 20; non fuissent autem diaconi ordinati, si jam ante ordinem presbyteri habuissent. Vide Bellarm. lib. iv *De Rom. pontif.*, cap. 25. Id.

Dominus dederit) providere debemus. ⁴⁶ Sane per A
cussor ille doctor dicitur, qui sermone inutili con-
scientiam percutit infirmorum ⁴⁷. Ideo tenere vos et
omnes fideles oportet eum, qui secundum doctrinam est, fidem sermonem; ut potens sit consolari
in doctrina sana, et contradicentes redarguere ⁴⁸, et
recte viventes, atque rectam fidem tenentes consolari
Illi ergo qui dicunt, quod Filius in eo minor
est, quia propheta inquit: Verbum faciet Dominus
breviatum universo orbi ⁴⁹: ita respondendum est
divinis testimoniis: ⁵⁰ Verbum breviatum quod Do-
minus faciet super terram, non minutionem deitatis
in Filio Dei significat, sed dispensationem susceptae
carnis annuntiat; in quali dispensatione non solum
Patre hominis Filium, sed etiam angelis legimus
minoratum, Paulo attestante apostolo: Eum autem,
inquit, modice minus ab angelis minoratum vidimus
Iesum, propter passionem mortis, gloria et honore
coronatum; et infra: Propter quam causam non con-
funditur fratres eos vocare, dicens: Annuntiabo no-
men tuum fratribus meis, in medio ecclesiae laudabo
te ⁵¹. Et Propheta inquit: Minorasti eum paulo mi-
nus ab angelis, gloria et honore coronasti eum ⁵².
Et ut verbum Dei Patris brevlatum in Filio non
esse doceamus, hanc Isaiae prophetæ volumine approbamus sententiam. Nunquid ⁵³ abbreviatus fa-
ctus est sermo meus, aut ita parvus est, ut non pos-
sim redimere, aut non est in me virtus ad liberandum,
dicit Dominus omnipotens ⁵⁴; et iterum: Haec dicit
Dominus omnipotens: Nunquid abbreviata est ma-
nus mea, ut salvare non possit? Aut non potest vivi-
ficare cor humilium et spiritum contritorum ⁵⁵? Et
ut brachium Patris, quæ manus est, Filium esse do-
ceret, intulit, dicens: Paravit Dominus brachium
sanctum suum in oculis omnium gentium, et vide-
bunt omnes fines terræ salutare ejus ⁵⁶. Nam et in
novissimo tempore hic sensus non inaniter poterit
coaptari; in quo tempore Dominus ⁵⁷ ex cœlesti
aula ac empyreо domicilio pessimi dæmonis jam
ferre dignans tyrannidem, in creaturas suas cru-
delissime sævientem, plasmati condolens, ac suæ
immense charitatis thesaurum reserare volens, in
castissimæ Virginis purissimum uterum, omnis
tori virilis nescium, inenarrabili mysterio, pro re-
demptione nostra carnem suscipiens ⁵⁸, advenit,
ut et illum qui habebat mortis imperium, sua morte

A destrueret, et eos, quos in tenebris et umbra mortis captivos subegerat, virtutis suæ potentia in ipso parvo et exigui temporis spatio liberaret. De hoc etiam exiguo tempore discipulos instruebat, dum eos in lucem, cum adhuc tempus haberent, incendere præmonebat: *Adhuc modicum, inquit, in vobis lumen est. Dum lucem habetis, ambulate in luce, ne vos tenebrae comprehendantur*⁷¹. Et in ⁷² canoniciis apostolorum legitur Epistola: *Filioli, novissima hora quia multi pseudoprophetæ exierunt in hunc mundum*⁷². Et Paulus apostolus: *Tempus enim breve est. Et iterum: Praeterit enim figura ⁷³ hujus mundi*⁷³. Et iterum: *Omnia haec ad correctionem ⁷⁴ nostram facta sunt, in quos ⁷⁵ fines sæculorum obvenierunt*⁷⁴. Näm Dominus in ipsa oratione Dominicâ ⁷⁶ breviavit nobis sermonem, dum nos a multiloquio prohibens, pauca loqui docuerit, quæ pertinent ⁷⁷ ad salutem. *Cum oratis, inquit, nolite multum loqui*⁷⁸. Et infra: *Vos autem cum oratis, dicite: Pater noster, qui es in cœlis*⁷⁹, etc. Non enim propheta Filium Dei in hoc capitulo minoratum designavit in verbo, quoniam ipse in prophetis retro tempore loquebatur, qui etiam nunc per apostolos et apostolicos viros novissimo tempore loquitur: *Ego, inquit, qui loquebar, in servos meos prophetas, ecce adsum*⁸⁰. Et alius propheta: *Sicut est ab initio usque in sæculum, neque adjectum est ei, neque minuetur illi, quoniam ipse est Dominus creaturæ suæ*⁸¹. Ecce quale verbum brevatum fecit Dominus in orbe terrarum. Non quia, ut illi putant, inferiorem Patre ⁸² intimaret hominibus Filium, sed quia novissimum ejus annuntiaret adventum. ⁸³ Si ergo (ut prædictum est) Aaron filii ⁸⁴, presbyterorum figuram gestabant, et Aaron summi sacerdotis, id est episcopi, Moyses indubitanter Christi tenebat formam; quoniam fuit similitudo mediatoris Dei, qui est inter Deum et hominem Jesus Christus, qui est verus dux populorum, et verus princeps sacerdotum, et Dominus pontificum, cui est honor et gloria in æcula sæculorum. Amen.

EPISTOLA III (15).

*De patriarchis et primatibus, ac reliquis episcopis:
et quod Romana Ecclesia cardo sit et caput omnium
Ecclesiarum.*

**ANACLETUS servus Christi Jesu, in apostolica sede
a Domino constitutus, et a sancto Petro apostolo-**

⁴⁴ Distin. 45, Sane percussor. ⁴⁵ S. Hier., ibidem.
quis tandem fuerit lib. Adv. Wari. c. 45. ⁴⁶ Hebr. ii, 9
L. 2. ⁴⁷ Isa. LIX, 1. ⁴⁸ Isa. LVI, 10. ⁴⁹ hæc absun-
xii, 35. ⁵⁰ verba Ithacii notanda quæ imposta-
vii, 29. ⁵¹ Ibid. 51. ⁵² correptionem. ⁵³ ms. fines sa-
ra vox Dominica. ⁵⁴ ms. pertineant. ⁵⁵ Matth. vii,
⁵⁶ Eccl. XLII, 21, 22. ⁵⁷ ms. Patri. ⁵⁸ Isid. I
sero capita descriptis pseudo-Isidorus. ⁵⁹ In
filii, etc.

⁶⁰ Tit. i, 9. ⁶¹ Rom. ix, 28. ⁶² Ithacius Clarus quis-
⁶³, 11, 12. ⁶⁴ Psal. viii, 6. ⁶⁵ ms. abbreviatus. ⁶⁶ Isa.
ant in ms. c. Justelli. ⁶⁷ ms. suscipiendo. ⁶⁸ Joan.
arguunt Mercatoris. ⁶⁹ I Joan. viii, 1. ⁷⁰ I Cor.
eculorum obvenit. ⁷¹ I Cor. x, 41. ⁷² in ms. abest
1, 7. ⁷³ Ibid., 9. ⁷⁴ Isa. liii, 6; Eccli. xxxvi, 17.
⁷⁵ De off. 5, succedit Ithacio, cuius sæpe integra
ms. hæc verba quinque non leguntur, Aaron

(15) *Epistola.* Haec epistola, quod trium patriarchalium sediuum ordinem, ipsumque patriarcharum nonen a Judæis et a gentibus usurpatum, et ab iis cum multis aliis in Ecclesiam feliciter translatum

continet, novatoribus displicet. Vide Baron. anno 112, num. 2. Tres Ecclesiae, Romana, Alexandrina et Antiochenæ, eo quod a Petro apostolorum principice fundate sint, solæ ac semper patriarchales.

rum principe presbyter ordinatus, omnibus episcopis ac reliquis Christi sacerdotibus salutem.

Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in celestibus in Christo, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate, prædestinans nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum, secundum propositum voluntatis suæ, in laudem gloriæ gratiæ suæ, in qua gratificavit nos in dilecto Filio suo, in quo habemus redēptionem per sanguinem ejus, renissionem peccatorum secundum divitias gratiæ ejus, quæ abundavit in nobis in omni sapientia et prudētia, ut notum nobis ficeret sacramentum voluntatis suæ, secundum beneplacitum ejus, quod proposuit in eo, in dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo, quæ in cœlis et quæ in terra sunt in ipso. In quo etiam sorte vocati sumus, prædestinati secundum propositum ejus, qui omnia operatur secundum consilium voluntatis suæ, ut simus nos in laudem gloriæ ejus, qui ante speravimus in Christo ^{av.} *De primatibus, ^{av} charissimi, super quibus me quidam vestrum consuluerunt, et apostolicæ auctoritatis (qua, licet indigni, Domino dispensante, fungimur) decretum postulaverunt, aut si esse deberent, aut non, quantum hactenus de his a beato Petro apostolo, et a reliquo apostolis, ac beato Clemente nostro sancto prædecessore, et martyre, novimus statutum, denegare vobis minime possumus.* ^{av} *Et quis est, qui quæcūtibus fratribus C*

I. De bipartito ordine sacerdotum.

Sacerdotum, fratres, ordo bipartitus est, et sicut Dominus illum constituit, a nullo debet perturbari. Scitis autem a Domino apostolos esse electos et constitutos, et postea per diversas provincias ad prædicandum dispersos. Cum vero messis cœpisset crescere, videns paucos esse operarios, ad eorum adjumentum septuaginta duos ^{av} eligi præcepit discipulos. Episcopi vero, domini apostolorum; presbyteri quoque, septuaginta duorum discipulorum locum tenent.

II.

B. De constitutione seu ordinatione episcoporum ac presbyterorum.

^{av} Episcopi autem non in castellis aut modicis civitatibus debent constitui, sed presbyteri per castella et modicas civitates atque villas debent ab episcopis ordinari et poni; singuli tamen per singulos titulos suos. Et episcopus non ab uno, sed a pluribus debet episcopis ordinari: et, ut dictum est, non ad modicam civitatem, ^{av} ne vilescat nomen episcopi, aut alicubi, sed ad honorabilem urbem titulandus et denominandus est. Presbyter vero ad quemcumque locum vel ecclesiam in eo constitutam, est præficiendus, atque in ea diebus vitæ suæ duraturus. Amplius quam isti duo ^{av} ordines sacerdotum, nec nobis a Deo collati sunt, nec apostoli dominum possimus.

^{av} Et quis est, qui quæcūtibus fratribus C

cuerunt.

^{av} Ephes. 1, 3-12. ^{av} Hincem. op. lv, quæst. c. 15. ^{av} ep. Attici ad PP. Carthaginensis concilii. ^{av} septuaginta; et sic semper. Luc. ^{av} Dist. 80, Episcopi non in. ^{av} Sardicense can. 6, et Laod. 57. ^{av} Haec quoque ex eodem mis. ab Harduino collectæ sunt. Ms. non sunt ordines.

habitæ sunt, ut patet etiam ex conc. Nicæn. canone 6, Chalced. act. 16, item ex epistola 53 Leonis ad Anatolium: ex epistola Gregorii ad Eulogium, quæ est lib. vi, cap. 37. Hierosolymitana per annos fere quingentos, non re sed nomine, non potestate sed honore duntaxat, quarta patriarchalis habita est; ut patet ex Nicæn. concil., canon. 7, ubi decernitur ut Hierosolymitanus, quartum quidem patriarchalis sessionis locum ac honorem habeat; non tamen propter ea a subjectione Cæsariensis, quæ metropolitana erat, eximeretur. Unde beatus Hieronymus in epist. ad Pamphilium, contra Joannem episcopum Hierosolymitanum, sic eum alloquitur: « Tu, inquit, qui regulas quæris ecclesiasticas, et Nicæni concilii canonibus utsris, responde mihi, ad Alexandrinum episcopum Palæstina quid pertinet? ni fallor hoc ibi decernitur, ut Palæstina metropolis Cæsarea sit, et totius orientis Antiochia. Aut igitur ad Cæsariensem archiepiscopum referre debueras, cui spreta communione tua communicare nos noveras, aut si procul expetendum judicium erat, Antiochiam potius littera dirigendæ. Sed novi cur Cæsaream, cur Antiochiam nolueris mittere. Maluisti occupatis auribus molestiam facere, quam debitum metropolitano tuo honorem reddere. » Patriarchatus Constantinopolitanus (quia tempore Nicæni concilii Constantinopolis urbs nondum dedicata fuit) hisce postea tempore Justiniani, post annum Vætinii quingentesimum, opera imperatoris, et Romanorum pontificum permissione accessit.

In concilio quidem Constantinopolitano primo, ac postea in Chalcedonensi, Constantinopolitanus non modo patriarchatum, verum etiam secundum locum obtinere conatus est, sed (pontifice reliquisque reclamantibus primatibus) frustra. Cur tres tantum prædictæ sedes patriarchales isto ordine collocatae fuerint solius Petri apostolorum principis prærogativa, dignitas et primatus, velut propria et immediata causa honoris et potestatis, effect: quanquam Petrum in his sedibus eligendis, quod S. Leo in epistola 64, ad Anastasium docet, quamdam rationem magnitudinis et nobilitatis urbium habuisse negari non possit. Romana sedes primam dignitatem patriarchalem obtinet, quia Petrus apostolus in hac quam fundavit, ut inquit S. Gregorius lib. vi, epist. 37, ad Eulogium Alexandri, quiesceret et vitam finire dignatus est. Alexandriam sede patriarchali decoravit (verba Gregorii sunt) in quam evangelistam Marcum discipulum misit. Tertio, sedem in qua ipse septem annis sedidit, Antiochenam nimurum firmavit, et sedis patriarchalis honore condecoravit; ita Gregorius prædicta epistola, S. Leo epistola 53, ad Anatolium. Sicut ergo major est Petrus apostolus Marco evangelista, et Marcus evangelista Evodio, qui neque apostolus neque evangelista fuit, ita quoque Romana Ecclesia Alexandrinam, et Alexandrina Antiochenam auctoritate et dignitate superat. Vide Bellarm. *De Rom. pontif. lib. i, c. 14.*

III.

De discretione episcoporum et civitatum.

Episcoporum vero ordo unus est, licet sint primates illi qui primas civitates tenent, qui et in quibusdam locis patriarchæ a nonnullis vocantur. Illi autem qui in metropoli a beato Petro apostolo, ordinante Domino, et a prædecessore nostro prædicto sancto Clemente, seu a nobis constituti sunt, non omnes primates vel patriarchæ esse possunt: sed illæ urbes, que præfatis et priscis temporibus ^{ab} primatum tenuere, ^{aut} patriarcharum aut primatum nomine fruantur; reliquæ vero metropoles, archiepiscoporum aut metropolitanorum, et non patriarcharum aut primatum utantur nominibus; quia haec eadem et leges sæculi in suis continent principibus; ^{et} aliæ autem primæ civitates quas vobis conscriptas in quodam tomo mittimus, a sanctis apostolis, et a beato Clemente, sive a nobis, primates prædicatores acceperunt. Hæc vero sacrosancta Romana et apostolica Ecclesia, non ab apostolis, sed ab ipso Domino Salvatore nostro ^{et} primatum obtinuit, et eminentiam potestatis super universas Ecclesias ac totum Christiani populi gregeum assecuta est, sicut ipse B. Petro apostolo dixit: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non pravalebunt aduersus eam: et tibi dabo claves regni cœlorum. Et quæcumque ligaveris super terram, erunt ligata et in cœlo: et quæcumque solveris super terram, erunt soluta et in cœlo* [¶]. Adhibita est etiam societas in eadem Romana urbe beatissimi apostoli Pauli vasis electionis, qui uno die, uno quoque tempore, gloria morte cum Petro, sub principe Nerone agonizans, coronatus est, et ambo sanctam Romanam Ecclesiam consecrarent, aliisque omnibus urbibus in universo mundo eam sua præsentia atque venerando triumpho prætulerunt. [¶] Et licet pro omnibus assidua apud Deum omnium sanctorum effundatur oratio, his tamen verbis Paulus beatissimus apostolus Romanis proprio chirographo pollicetur, dicens: *Tertius enim est mihi Deus, cui servio in spiritu meo in Evangelio Filiij ejus, quod sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis* [¶].

[¶] Prima ergo sedes est coelesti beneficio Romanæ Ecclesiæ, quam (ut memoratum est) beatissimi Petrus et Paulus suo martyrio consecrarent. Roma quæ prius erat cacodæmonis artificio omnium errorum mater ^{et} altrix, excussis tenebris, et vanis superstitionum ritibus abjectis, filiorum Dei, exerto sole justitia, facta est copiosa propagatrix.

A [¶] Secunda antem sedes apud Alexandriam, beati Petri nomine, a Marco ejus discipulo atque evangelista consecrata est; quia ipse et in Ægypto primum verbum veritatis, directus a Petro, prædicavit, et gloriosum suscepit martyrium. Cui venerabilis successit Abilius [¶].

B [¶] Tertia autem sedes a jad Antiochiam, ejusdem (id est beati Petri) apostoli nomine habetur honorabilis: quia illuc, priusquam Romam veniret, habitavit, et Ignatium episcopum ^{constituit}, et illuc primum nomen Christianorum novella gentis exortum est. Reliquas vero ut prædiximus in quodam tomo, prolixitatem vitantes epistolæ, vobis conscriptas direximus. [¶] Inde namque et beati apostoli inter se statuerunt, ut episcopi singularum scirent gentium, [¶] quis inter eos primus esset, quatenus ad eum potior eorum sollicitudo pertineret. [¶] Nam et inter beatos apostolos quædam fuit discretio. Et licet omnes [¶] essent apostoli, Petro tamen a Domino est concessum, et ipsi inter se id ipsum voluerunt, ut reliquis omnibus præcesset apostolis, et Cephas, id est, caput et [¶] principium teneret apostolatus: qui et eamdem formam suis successoribus, et reliqui apostoli episcopis tenendam traxerunt. Et non solum hoc in novo testamento est constitutum, sed etiam in veteri fuit. Unde, scriptum est, *Moyzes et Aaron in sacerdotibus ejus* [¶], id est primi inter eos fuerunt. Et quamvis ita ordinatum fuerit, nemo tamen quod suum est, querat, sed quod alterius. Unde ait beatus apostolus Paulus: *Unusquisque placeat proximo suo in bonum ad ædificationem* [¶]. Et sicut ipse Salvator suis ait discipulis: *Qui major est vestrum, erit minister vestrum* [¶], et reliqua. Et licet super his aliqua dicta fuerint, repetentes tamen ssepius, admonemus, ut semper in omnibus et ab omniibus vitentur elationes mentis et corporis. Et quanto major unusquisque videtur esse, tanto sit humilior, sicut Dominus Salvator noster non venit ministrari, sed ministrare [¶]. Et, si frater aliquis præoccupatus fuerit in aliquo delicto, vos, qui spirituales estis, instruite eum in spiritu lenitatis [¶].

IV.

Ut difficiliores causæ ad sedem apostolicam referantur.

D [¶] Si quæ vero causæ difficiliores [¶] inter vos orte fuerint, ad hujus sanctæ sedis apicem eas, quasi ad caput, referite, ut apostolico terminentur iudicio: quia sic Dominum velle, ab eoque ita constitutum

[¶] ms. primatem. HARD. [¶] Isid. *Etymol.* VII, 12. [¶] Hincmarus citat. cap. 24 *De prædestinatione* p. 451 tom. I, et pag. 429; tom. II, cap. 15, op. Lr. qq., dist. 22, *Sacrosancta Rom.* Et in *Decr. Ivo.* l. iv.
[¶] Conc. Rom. sub Gelasio. [¶] Math. XVI, 18, 19. [¶] hactenus verba Gelasii in conc. Romano.
[¶] Rom. I, 9, 10. [¶] ab his verbis usque ad secundum autem desunt omnia in Luc. [¶] idem conc. sub Gelasio. [¶] ms. *Romanæ Ecclesiæ*. HARD. [¶] absunt a ms. [¶] idem conc. [¶] Anianus, et post hunc Abilius.
[¶] idem conc. [¶] Zacchæum, postea Evodium, post quem Ignatium [¶] dist. 22, *Sacrosancta Rom.* [¶] Can. Ap. 35, ex versione Dion. Exigui clatur. [¶] S. Leo ep. 84, c. 11. [¶] pares essent. [¶] Sir. ep. 4, et Iunac. ep. 2. quasi ἀπὸ τῆς κεφαλῆς. [¶] Psal. xcvi, 6. [¶] Rom. xv, 2. [¶] Matth. xxiii, 11. [¶] Matth. xx, 28. [¶] Psal. vi, 1. [¶] dist. 22. *Sacrosancta Rom.* [¶] S. Len. ep. 84, Vigil. ep. 2.

cōse, antedictis testimonis declaratur. Hęc vero apostolica sedes cardo et caput (ut præactum²¹ est) omnium Ecclesiarum, a Domino, et non ab alio, est constituta. Et sicut cardine ostium regitur, sic hujus sanctae sedis auctoritate omnes Ecclesiæ, Domino disponente, reguntur.

V.

Non admittendos ad accusationem sive ad testimoniū qui anteū inimici fuerunt, et de extremo iudicio.

²² Accusatores autem et testes esse non possunt, qui ante besternum diem aut nudiustertius inimici fuerunt, ne irati, nocere cupiant, vel læsi, se ulcisci velint. ²³ Inoffensus igitur accusatorum et testium affectus quærēndus est, et non suspectus. Causam enim vestram alieno nolite committere iudicio: valde enim iniquum est, ut omissis suis, alii quilibet aliorum se causis immisceant; quoniam nullis in locis spiritualis²⁴ cura deficit, sed se per omnia, quounque nomen Dei prædicatur, extendit. Studendum est omnibus, ne (ut sunt) æmulationes²⁵ malæ, sed piæ sint inter vos dilectiones; quia in hoc vos omnes Domini discipulos esse veros novitatis, si dilectionem habueritis ad invicem. Ex omni ergo genere plurimos Deus dignatur atrahere, quos²⁶ erutos de potestate tenebrarum, transferat in regnum Filii charitatis suæ, et de vasis iræ faciat vasa misericordiæ. Unde nobis summopere studendum est, ut cooperatores simus gratiæ Dei; quia ad hoc vocati sumus, ejusque familiari colloquio sociati, et sacerdotes sacrazi, ut fructuosos illi manipulos reportemus, cooperante gratia ejus. ²⁷ Necessæ est enim, ut rectores a subditis timeantur, ab ipsisque corrigantur, ut humana formidine peccare metuant, qui divina iudicia non formidant. ²⁸ Deteriores quippe sunt, qui doctorum vitam moreque corrumpunt, his qui substantias aliorum prædiaque²⁹ diripiunt. Ipsi enim³⁰ ea quæ extra nos, licet nostra sunt, auferunt: nostri autem³¹ detractores, et morum corruptores nostrorum, sive qui adversus nos armantur, proprie nos ipsos decerpunt³². Et ideo juste infames sunt, et merito ab Ecclesia extorres sunt. ³³ Pro meritis ergo plebis, sæpe pastores depravantur Ecclesiæ, ut proclivius corruant qui sequuntur. Capite videlicet languescēte, facilius reliqua membra corporis insciuntur, ut scriptum est: *Omne caput languidum, et omne cor mærens. A planta pedis usque ad verticem capitatis, non est in eo sanitas³⁴.* Quapropter manifestum est, diabolum (qui sicut leo rugiens circuit quærens quem possit devorare³⁵) cordibus plebiū suadere, ut doctores atque pastores suos detractionibus ac-

cusent, ut³⁶ (plebibus languescentibus³⁷, vel mala agentibus, non tenentibus pastoribus frena eorum) lasciviant, atque in ima ruant. ³⁸ Multum vero distant damna morum a damnis rerum temporalium, cum ista extra nos sint, illa vero in nobis. ³⁹ Sententia quoque Cham filii Noe damnantur qui suorum doctorum vel præpositorum culpam produnt, ceu Cham, qui patris pudenda non operuit, sed magis deridenda monstravit⁴⁰. ⁴¹ Doctor autem vel pastor Ecclesiæ, si a fide exorbitaverit, erit a fidelibus corrigendus: sed pro reprobis moribus magis est tolerandus, quam distingendus, quia⁴² rectores Ecclesiæ a Deo judicandi sunt, sicut ait propheta: *Deus stetit in Synagoga deorum, in medio autem deos dijudicat⁴³.* Unde oportet unumquemque fidem, si viderit aut cognoverit plebes adversus pastorem suum tumescere, aut contra clerum detractionibus vacare, hoc vitium pro viribus extirpare, prudenterque corrigere satagit. Nec eis in quibuscunque negotijs misceri, si incorrigibiles apparuerint, antequam suo reconcilientur doctori, præsumat: quoniam⁴⁴ tam⁴⁵ sacerdotes, quam reliqui fideles omnes, summam curam habere debent de his qui pereunt, quatenus eorum redargutione aut corrigantur a peccatis, aut, si incorrigibiles apparuerint, ab Ecclesia separantur.

⁴⁶ Ita ergo⁴⁶ beatus princeps apostolorum Petrus de sancto prædecessore nostro Clemente plebibus prædicando, quando docebat eas qualiter ei obediere deberent, eumque observare, inter cetera ait⁴⁷: « Si inimicus est alicui pro actibus suis, vos nolite exspectare, ut ipse vobis dicat. Cum illo nolite amici esse: sed prudenter observare debet, et voluntati ejus absque commonitione obsecundare, et avertere vos ab eo, cui ipsum sensitus adversum: sed nec loqui his quibus ipse non loquitur, ut unusquisque qui in culpa est, dum cupid omnium vestrum amicitias ferre, festinet citius reconciliari ei qui omaibus præstet, ut per hoc redeat ad salutem, cum obedire cœperit monitis præsidentis. Si vero quis amicus fuerit his quibus ipse non est, et locutus fuerit his quibus ipse non loquitur, unus est et ipse ex illis qui exterminare Dei Ecclesiæ volunt; » et reliqua. His aliisque quanplurimi documentis, facile unusquisque advertere potest qualiter obediere et obtemperare debet præpositis suis, et qualiter circa eos agendum sit, quibus ipsi aut amici sunt, aut inimici. Si quis enim hæc præcepta non observaverit, hostis est animus suæ: et non tantum infamis, sed et excommunicatus, atque alienus ab Ecclesia efficiatur; quoniam

²¹ ms. factum, forte fatum; et ab eo absunt duas sequentes voces omnium Ecclesiarum. ²² iii, q. 5. ²³ S. Ambr. ep. 64. ²⁴ S. Cœl. ep. 2. ²⁵ ms. si nouæ emulat. ²⁶ Idem ep. 1. c. 11. ²⁷ S. Greg. Past. p. ii, c. 6. ²⁸ vi, q. 1. Deteriores sunt. ²⁹ S. Isid. Sent. vii, 38. ³⁰ ms. autem. ³¹ ms. quoque. ³² decipiunt alias, diripiunt. ³³ S. Isid. sent. iii, 28. ³⁴ Isai. 1, 5, 6. ³⁵ 1 Petr. v, 8. ³⁶ irrogent vel. ³⁷ languentibus. ³⁸ Idem Isid. ³⁹ Psal. lxxxv, 4. ⁴⁰ xxiv, q. 5, Tam sacerdotes. ⁴¹ Isid. Sent. iii, 46. ⁴² Epist. 1, ad Jacobum, ex interpretatione Rufini, et dist. 93, Si inimicus, et in decret. Leonis papæ. ⁴³ ms. Ait ergo. ⁴⁴ ms. ita.

necessæ est ea vitia ferro abscindere quæ aliis me- dicaminibus non sanantur. Parcat unusquisque a laceratione vel ⁴⁸ detractione linguae suæ, caveatque ne aut linguam aut aures habeat pruriens, id est, ne aut aliis deroget, detrahaturque quibuscunque, aut alios audiat derogantes vel detrahentes: custodiaturque quisque sermones suos, et sciat, quia qui- conque de aliis loquitur, sua sententia judicabitur. Caveat etiam omnis fidelis, ne derogando quod in domo cuiusquam agitur, alia domus per eum co- gnoscatur, sed omnium Christianorum domos quasi proprias amet. Nemo enim invito auditori libenter refert. Sitque uniuscujusque studium, non solum oculos castos servare, sed et linguam. Vos autem, charissimi, qui estis sub Domini disciplina consti- tuti, sic vos exhibete, ut veri ministri et ⁴⁹ dispen- satores mysteriorum ejus ⁵⁰, ut non vltuperetur ministerium vestrum, ne fiat in vobis, sicuti scri- ptum est: *Et erit sicut populus, sic sacerdos* ⁵¹. Sic enim vos, vestrosque, et cunctos corripite, ut ne-

A mini noceatis, quatenus et ab hominibus bonam acquiratis famam, et a Deo mercedis præmium in æterna beatitudine percipere mereamini. Et si quid aduersi de unitate Ecclesiæ acciderit, radicitus am- putetur, ut Dei Ecclesia, fructusque servorum ejus maneant inconcussa. *Propter quod, charissimi, ex- spectantes satagite, immaculati ei inveniri in pace,* et Domini nostri Jesu Christi longanimitatem salu- tem arbitramini ⁵². Estote ergo prudentes, et vigi- late in orationibus: ante omnia autem mutuam in vobis metipsis charitatem continuam habestes; quia charitas operit multitudinem peccatorum. *Hospitales invicem sine murmuratione.* Unusquisque, sicut ac- ceperit gratiam, in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei. Si quis loquitur, sicut sermones Dei: si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus, ut in omnibus honorificetur Deus, per Jesum Christum, cui est gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen ⁵³.

DUO DECRETA ANACLETI PAPÆ

EX GRATIANO.

Quare laici in accusatione episcoporum non au- diuntur.

⁵⁰ Laici in accusatione episcoporum audiendi non sunt, quia oppido eis quidam infesti sunt. Et indi- gitatum est ut ab eis accusentur, qui eorum gravita- tem volunta imitari.

Sedentia annis apostolorum limina visitent episcopi, quæ ordinationibus apostolicis subjacent.

⁵¹ Juxta sanctorum Patrum et canonum instituta,

C omnes episcopi, qui hujus apostolicæ sedis ordina- tionis subjacent, et qui propinqui sunt, annue circa Idus Maii sanctorum principum Petri et Pauli limi- nibus præsententur, omni occasione seposita. Qui vero de longinquò sunt, juxta chirographum suum impleant. Qui autem hujusmodi constitutionis contemptor exstiterit, præterquam si ægritudi- ne fuerit detehitus, sciat se canonicis subjacere sententiis.

⁵² In ep. 2 D. Hieron. ad Nepotianum, cuius verba mire deformata mangonio nostri Mercatoris. ⁵³ Zach. cap. 3, pro more interpolata. ⁵⁴ I Cor. iv, 1. ⁵⁵ Isa. xxiv, 2. ⁵⁶ II Petr. iii, 14, 15. ⁵⁷ I Petr. iv, 7, 14. ⁵⁸ II, quæst. 7, *Laici episcoporum*. Eadem sere verba habentur in epistola Eusebii papæ. ⁵⁹ 93, dist. 4. *Juxta sanctorum Patrum*, et in Decr. Zachariæ papæ.

SANCTUS HERMAS

VIR APOSTOLICUS.

VETERUM TESTIMONIA DE S. HERMA.

(GALLAND., Veterum Patrum Bibliotheca, t. I, Venetiis, 1763, in-fol. p. 51.)

I.

S. IRENÆUS, adversus Hæreses, lib. IV, cap. 20, num. 2, edit. Massuet.

Bene ergo pronuntiavit Scriptura, quæ dicit : *Primo omnium crede, quoniam unus est Deus, qui omnis constituit, et consummavit, et fecit ex eo quod non erat, ut essent omnia : omnium capax, et qui a nomine capiatur. Exstat lib. II, mand. I.*

II.

CLEMENS Alex., Στρωμ. lib. I, cap. 17, pag. 369, edit. Oxon.

Dicit autem et Pastor, Angelus penitentiæ, ad Hermam, de pseudopropheta : *Quædam enim verba vera loquitur. Diabolus enim eum implet suo spiritu, si quem possit ex justis frangere.* Lib. II, mand. x, cap. 1.

Λέγει δὲ καὶ ὁ Ποιμὴν, ὁ ἄγγελος τῆς μετανοίας, τῷ Ἐρμῷ, περὶ τοῦ φευδοπροφήτου· *Tιτὰ γὰρ ἥπατα ἀληθῆ λαλεῖ. Ο γὰρ διδόλος αὐτὸν πηροῖ τῷ ἑαυτοῦ πτεύματι, εἰ τινα δυνήσεται βῆκαι τῶν δικαίων.*

IDEI, ibid., cap. 29, pag. 426.

Divine ergo Potestas illa quæ Hermæ loquitur in revelatione : *Visiones, inquit, et revelationes propter eos qui sunt duplice corde, qui disputant in cordibus suis, sint ea, nec ne.* Lib. I, vis. III, cap. 4.

Θείως τοινυι ἡ Δύναμις ἡ τῷ Ἐρμῷ κατὰ ἀποκάλυψιν λαλοῦσα· *Τὰ δράματα, φησί, καὶ τὰ ἀποκάλυμματα, διὰ τοὺς διψύχους, τοὺς διαλογιζούντους ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, εἰ δρα στοι ταῦτα, η οὐκ ἔστιν.*

IDEI, lib. II, cap. 1, pag. 430.

Dicit enim, quæ Hermæ in visione apparuit, Po- testas : *Quod tibi contingit revelari, revelabitur.* Lib. I, vis. III, cap. 3.

Φησὶ γὰρ ἐν τῷ δράματι τῷ Ἐρμῷ ἡ Δύναμις ἡ φανεῖσα· *Ο ἐδήλωτος ἀποκαλυψθῆναι, ἀποκαλυψθήσεται.*

IDEI, ibid., cap. 9, pag. 452.

Pastor autem de iis solis qui dormiissent, verba faciens, novit quosdam justos in gentibus et in Iudeis, non solum ante adventum Domini, sed etiam ante legem, qui Deo grati accepitque fuerint; ut Abel, ut Noe, ut si quis alias justus. Dicit ergo, apostolos et doctores qui prædicarunt nomen Filii Dei, etiam cum dormiissent, potestate ac fide prædicasse iis qui ante dormierant. Deinde subdit : *Ei ipsi, etc.* Lib. III, simil. IX, cap. 16.

Ο Ποιμὴν δὲ, ἀπλῶς ἐπὶ τῶν κεκοιμημένων θεῖς τὴν λέξιν, δικαίους οἶδε τινας ἐν Εθνεσι καὶ ἐν Ιουδαίοις, οὐ μόνον πρὸ τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας, ἀλλὰ καὶ πρὸ νόμου, μετὰ τὴν πρὸς Θεὸν εναρέσσειν, ὡς "Ἄβελ, ὡς Νώε, ὡς εἰ τις ἔτερος δίκαιος. Φησὶ γοῦν τοὺς ἀποστόλους καὶ διδασκάλους, τοὺς κηρυξαντας τὸ δνομα τοῦ Υἱοῦ Θεοῦ, καὶ κοιμηθέντας, τῇ δυνάμει καὶ τῇ πίστει κηρύξαι τοὺς προσκοιμημένους. Είτε ἐπιφέρει· Καὶ αὐτοὶ, κ. τ. λ.

IDEI, ibid., cap. 12, pag. 458.

Quæ ergo continet Ecclesiam, ut Pastor inquit, virtus, fides est, per quam salvi sunt electi Dei : quæ autem viriliter agit, abstinentia. Sequuntur vero eas simplicitas, disciplina, innocentia, modestia, charitas. Illæ autem omnes sunt filiæ fidei. Lib. I, vis. III, cap. 8.

Η τοινυι συνέχουσα τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς φησιν ὁ Ποιμὴν, ἀρετὴ, ἡ πίστις ἐστι, δι' ἣς σώζονται οἱ ἀπελεκτοὶ τοῦ Θεοῦ· ἡ δὲ ἀνδρικόμενη, ἐγκράτεια. Ἔπιτανται δὲ αὐτοῖς ἀπλότης, ἐπιστήμη, ἀκακία, σεμνότης, ἀγάπη. Πέπσαι δὲ αὗται πίστεώς εἰσι θυγατέρες.

IDE^M, *ibid.*, *paulo post.*

Φοβητέον οὖν τὸν Κύριον, λέγει, εἰς οἰκοδομήν, ἀλλὶ οὐ τὸν διάβολον εἰς καταστροφήν. Ἐμπαλιν δὲ, τὰ μὲν ἔργα τοῦ Κυρίου, τοιτέστι τὰς ἐντολὰς, ἀγαπητέον καὶ ποιητέον τὰ δὲ ἔργα τοῦ διαβόλου, φοβητέον καὶ οὐ ποιητέον.

IDE^M, *ibid.*, *paucis interjectis.*

Οἱ δὲ αὐτὸς καὶ τὴν μετάνοιαν σύνεσιν εἶναι φησι μεγάλην. Μετανοῶν γάρ οὐκ' οἵς ἔδρασεν, οὐχ ἔτι ποιεῖ ἡ λέγει. Βασανίζων δὲ ἐφ' οἵς ἤμαρτε τὴν ἐσωτῆρον ψυχὴν, ἀγαθοεργεῖ. Ἀφεσις τοινύν ἀμαρτιῶν μετάνοιας διαφέρει· ἀμφω δὲ δείχνυσι τὰ ἐφ' ἡμῖν. Τὸν οὖν εἰληφότα τὴν ἀφεσιν τῶν ἀμαρτιῶν, οὐχ ἔτι ἀμαρτάνεν χρή· ἐπὶ γάρ τῇ πρώτῃ καὶ μόνῃ μετανοίᾳ τῶν ἀμαρτιῶν (αὗτη ἀν εἴη τῶν προῦπαρξάντων κατὰ τὸν ἔθνικὸν καὶ πρῶτον βίον· τὸν ἐν ἀγνοίᾳ λέγω) αὐτίκα τοῖς κλήθεσι πρόκειται μετάνοια, ἡ καθαίρουσα τὸν τόπον τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῶν πλημμελημάτων, ἵνα ἡ πίστις θεμελιωθῇ. Καρδιογνώστης δὲ ὁ Κύριος, καὶ τὰ μέλλοντα προγινώσκων, τὸ τε εὔμετάβολον τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὸ παλιμβολον καὶ πανούργον τοῦ διαβόλου, δινούεν ἀρχῆν, δικῆς τοῦ διάβολου, προστρίψεται τινας αἰτίας τῶν ἀμαρτημάτων τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ, φρονίμως πονηρευδμενος, δηρις δὴ καὶ αὐτοὶ συνεκπέσοιεν αὐτῷ. "Ἐδωκεν οὖν ἄλλην ἐπὶ τοῖς κάν τῇ πίστει περιπίπτουσι τινὶ πλημμελήματι, πολυέλεος δὲ, μετάνοιαν δευτέραν· ἥν, εἰ τις ἐκπειρασθεὶται μετὰ τὴν κλῆσιν, βιασθεὶς δὲ καὶ κατασφισθεῖς, μίαν ἔτι μετάνοιαν ἀμετανόητον λέθη.

IDE^M, *ibid.*, lib. IV, cap. 9, pagg. 596, 597.

Αὐτίκα δὲ Ποιμὴν φησιν· Ἐκφεύξεσθε τὴν ἑτέρην τοῦ ἀγρίου, διὸς η καρδία ὑμῶν τέρηται καθαρὰ καὶ ἀμωμος.

IDE^M, *ibid.*, lib. VI, cap. 15, pag. 806.

Ηγάρ οὐχὶ καὶ ἐν τῇ δράσει τῷ Ἑρμῇ ἡ Δύναμις ἐν τῷ τύπῳ τῆς Ἐκκλησίας φανεῖσα, ἐδώκεν τὸ βιβλίον εἰς μεταγραφήν, δι τοὺς ἐκλεκτοὺς ἀναγγελῆναι διδούλετο; τοῦτο δὲ μετεγράψατο πρὸς γράμμα, φησι, μή εὑρίσκων τὰς συλλαβὰς τελέσαι.

III.

TERTULLIANUS catholicus, lib. De oratione, cap. 12.

Quod assignata oratione assidendi mos est quibusdam, non perspicio rationem, nisi si Hermas ille, cuius scriptura fere Pastor inscribitur, transacta oratione, non super lectum assedisset, verum aliud quid fecisset, id quoque ad observationem vindicaremus. Utique non. Simpliciter enim et nunc possum est: Cum adorasse et assedisse super lectum: ad ordinem narrationis, non ad instar disciplinæ. Alioquin nusquam erit adorandum, nisi ubi fuerit lectus: imo contra Scripturam fecerit, si quis in cathedra, aut subsellio sederit. Lib. II, in Proem.

Idem TERTULLIANUS (haereticus), lib. De pudicitia, cap. 10.

Deus bonus est: suis, non ethnicis sinum subjicit: secunda te pœnitentia excipiet: eris iterum de mœcho Christianus. Haec tu mihi, benignissime Dei interpres! Sed cederem tibi, si scriptura Pastoris quæ sola mœchos amat, divino instrumento meruisset incidi; si non ab omni concilio Ecclesiarum, etiam vestrarum, inter apocrypha et falsa judicaretur; adultera et ipsa, et inde patrona sociorum; a qua et alias initiaris: cui ille si forte patrocinabitur Pastor quem in calice depingis, prostitutorem et ipsum Christum.

stiani sacramenti; merito et ebrietatis idolum, et mœchiæ asyluin post calicem subsecutore; de quo nihil libentius bibas, quam ovem pœnitentiæ secundæ. At ego ejus Pastoris scripturas baurio, qui non potest frangi. *Lib. II, mand. IV, cap. 3 et 4.*

IDEM ibid., cap. 20.

Et utique receptior apud Ecclesiæ Epistola Barnabæ (id est *Epistola ad Hebreos*) illo apocrypho *Pastore* mœchorum.

IV.

AUCTOR Homiliæ de aleatoribus, sub init. Exstat ad calcem Operum
S. CYPRIANI, pag. 49, edit. Paris., 1726.

Dicit enim Scriptura divina: *Vae erit pastoribus. Quod si ipsi pastores negligentes reperti fuerint, quid respondebunt Domino pro pecoribus?* Quid de Domino pecora dicent? *a pecoribus se esse rexatos? non creditur illis: incredibilis res est, pastores pati posse aliquid a pecore: magis punientur propter mendacium suum.* *Lib. III, simil. IX, cap. 31.*

V.

ORIGENES, *Homil. VIII*, in Numeros, tom. II, pag. 294, B. edit. Paris., 1735.

Quod autem dies peccati in annum poenæ reputetur, non solum in hoc libro, in quo nibil omnino est quod dubitari possit, ostenditur; sed et in libello *Pastoris*, si cui tamen scriptura illa recipienda videtur, similia designantur. *Lib. III, simil. VI, cap. 4.*

IDEM, Homil. X, in Josuam, tom. III, pag. 423, D.

Similis quoque, etiam in libello qui appellatur *Pastoris*, de his figura describitur. Ait enim, quis est arbor quædam quæ ulmus appellatur, quæ fructum non affert, portat tamen vitem quæ affert plurimum fructum; et ex eo quod adminiculum est viti, quæ ejus viribus nitens, vel affirre, vel servare potest plurimum fructum, etiam ulmus quæ infruituosa est, necessaria videtur et utilis, ex hoc ipso quod frugiferæ deserviat viti. *Lib. III, simil. II. Vide Homiliam Cæsarii Arelat. XVII, edit. Basil. (XXIV, in Biblioth. Patrum.)*

IDEM, Homil. I, in Psalmum XXXVII, tom. II, pag. 681, D, E.

Est autem quando erudimur etiam a procuratoribus et actoribus, id est ab his angelis, quibus credimus sunt dispensandæ et regendæ animæ nostræ: quemadmodum describitur in quodam loco Angelus pœnitentiæ, qui nos suscipit castigandos, sicut *Pastor* exponit: si cui tamen libellus ille recipiendum videtur. *Lib. III, simil. VI, cap. 3.*

IDEM, Homil. XIII, in Ezechielém, tom. III, pag. 404, F.

In libro *Pastoris* in quo angelus pœnitentiæ docet, duodecim virgines habent nomina sua: fides, continentia, etc. Potestis quippe legere, si vultis. Deinde quando turris ædificatur cum assumpseris fortitudines virginum, pariter accipies et id quod de portis dicitur. *Lib. III, simil. IX, capp. 2 et 15.*

IDEM, Comment. in Osee ex Philocaliz cap. 8, tom. II, pag. 439, E.

Et in libro qui *Pastor* inscribitur, ædificationem turris ex multis quidem factam lapidibus, ex uno vero lapide factum videri ædificium; quid aliud quam e multis concentum et unitatem, scriptura hæc significat? *Lib. I, vis. III, cap. 2, et lib. III, simil. IX, capp. 9, 15, 18.*

Καὶ ἐν τῷ Ποιμένι δὲ τὴν οἰκοδομήν τοῦ πύργου διὰ πολλῶν μὲν λίθων οἰκοδομουμένην, ἐξ ἑνὸς δὲ λίθου φαινομένην εἶναι τὴν οἰκοδομήν τοῦ δόλο ἢ τὴν ἐκ πολλῶν συμφωνίαν καὶ ἀνθῆτα σημανεῖ ἡ γραφή:

IDEM, Comment. in Matth., cap. XI, Opp. tom. II, pag. 644, D, E.

Sin ad id emolliendum libro uti audebimus, qui in Ecclesia quidem circumfertur, sed ab omnibus pro divino non habetur, illud adhibeamus quod in libro *Pastoris* de quibusdam traditur; qui statim atque fidem amplexi sunt, Michaeli subjiciuntur, sed propter voluptatis studium illius tutela ac patrocinio excidunt, et ei qui luxui et deliciis, deinde vero alteri qui poenæ ac suppliciis, atque ei postmodum, qui pœnitentiæ præfectus est, subduntur. *Lib. III, simil. VIII, cap. 5.*

Ἐτ δὲ χρή τολμήσαντα καὶ ἀπὸ τίνος φερομένης μὲν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ γραφῆς, οὐ παρὰ πέσι δὲ ὀμολογουμένης εἶναι θείας, τὸ τοιοῦτον παραμυθίσασθα: ληφθεὶ ἀν τὸ ἀπὸ τοῦ Ποιμένος περὶ τινῶν ἄμα μὲν τῷ πιστεύειν ὑπὸ τῷ Μιχαὴλ γινομένων, διὸ δὲ φιληδονίαν ἀποπεπτόντων ἔκείνου, καὶ γινομένων ὑπὸ τὸν τῆς τρυφῆς, εἴτα ὑπὸ τὸν τῆς τιμωρίας, μεθ' δὲ ὑπὸ τὸν τῆς μετανοίας.

IDEM, tract. XXX, Comment. in Matth. cap. XXIV, 32. Opp. tom. III, pag. 872, col. 2. A.

Sic et in aliqua parabola refertur *Pastoris*, (si cui placeat etiam illum legere librum,) quoniam sæculum præsens hiems est justis, qui apparent similes proximis suis natura, et arboribus videlicet cæteris siccis, tempore autem opportuno in fructibus suis apparent. *Lib. III, simil. III.*

IDEM, tract. xxxi, Comment. in Math. xxiv, 42. *ibid.*, pag. 877, col. 2, B.

Nam, sicut legimus apud *Pastorem*, vasa plena non cito quis gustat, nec enim mutantur facile: semi-plena autem quia facile creduntur mutari, frequenter gustantur. *Lib. II, mand. XII, cap. 5.*

IDEM, Homil. xxxv, in Lucam cap. xii, 58, *ibid.*, pag. 973, B, C.

Legimus (si tamen cui placet hujusmodi scripturam recipere) justitiae et iniquitatis angelos super Abraham salutem et interitu disceptantes, dum utraque turmæ suo eum volunt cœtui vindicare. Quod si cui displicet, transeat ad volumen quod titulo *Pastoris* scribitur, et inveniet cunctis hominibus duos adesse angelos: malum qui ad perversa exhortatur, et bonum qui ad optimæ quoque persuadet. *Lib. II, mand. VI, cap. 2.*

IDEM, tom. I Comment. in Joan. 1, 1. *Opp. tom. II, pag. 17, E, edit. Huetii.*

'Ἄλλος πατέρας τοὺς τοῖς πειθομένοις δὲ εἶ οὐν
θντων τὰ θντα ἐποίησεν ὁ Θεὸς, ὃς ἡ μήτηρ τῶν ἐπτά
μαρτύρων ἐν Μαχαβαῖοῖς, καὶ ὁ τῆς μετανοίας
ἄγγελος ἐν τῷ Ποιμένι ἐδίδαξε. *Vid. inf. lib. II, Περὶ
ἀρχῶν cap. 1, num. 5.*

Secus vero apud nos est qui credimus, ex nom-
entibus Deum entia fecisse, ut mater illa septem
martyrum in Machabæorum gestis, et poenitentia
Angelus in *Pastore* docuit. *Lib. I, vis. I, cap. 1, et
lib. II, mand. 1.*

IDEM, lib. I, Περὶ ἀρχῶν cap. 3, num. 3, *edit. Paris. nov. tom. I, pag. 61, C.*

Nam et in eo libello qui *Pastoris* dicitur angeli poenitentiae, quem Hermas conscripsit, ita refertur: *Primo omnium crede, quia unus est Deus qui omnia creavit atque composuit: qui, cum nihil esset prius, esse fecit omnia: qui est omnia capiens, ipse vero a nemine capitur.* *Lib. II, mand. I.*

IDEM, *ibid., lib. II, cap. 1, num. 5, l. c. pag. 79, col. 1, B.*

Ut autem etiam ex Scripturarum auctoritate hæc ita se habere credamus, audi quomodo in Macha-
baeorum libris, ubi mater septem martyrum unum ex filiis cohortiatur ad toleranda tormenta, de hoc
dogmate confirmatur: *Rogo te, fili, respice cælum et terram, et ad omnia quæ in eis sunt; et videns hæc
scio, quia Deus hæc omnia cum non essent, fecit.* Sed et in libro *Pastoris* in primo mandato ita ait: *Primo omnium crede, quia unus est Deus qui omnia creavit atque composuit, et fecit ex eo quod nihil erat,
ut essent universa.* *Lib. II, mand. I.*

IDEM, *ibid., lib. III, cap. 2, num. 4, l. c., pag. 140, col. 2, D.*

Sed et *Pastoris* liber hæc eadem declarat dicens, quod bini angeli singulos quoque hominum comi-
tentur: et si quando bona cogitationes cor nostrum ascenderint, a bono angelo suggeri dicit: si vero
contraria, mali angeli dicit esse instinctum. *Lib. II, mand. IV, cap. 2.*

IDEM, *ibid. lib. IV, cap. 2, num. 8, l. c., pag. 168, ex Philocaliæ cap. 1.*

Ex interpretat. Rusini.

Quod nos etiam in libello *Pa-*
storis, qui a nonnullis contemni-
videtur, designatum videmus,
cum jubetur Hermas duos libellos
scribere, et postea denuntiare
presbyteris Ecclesie quæ a Spi-
ritu didicit. Quod his verbis scri-
plum est: *Et scribes, inquit, duos
libellos, et dabis unum Clementi et
unum Grapto. Et Grapto quidem
commoneat viduas et orphanos;
Clemens vero mittat per omnes ci-
vitates quæ foris sunt; tu vero an-
nuntiabis presbyteris Ecclesie.*

Διὰ τοῦτο ἡμεῖς καὶ τὸ ἐν τῷ
ὑπό τινων καταφρονούμενῳ βιβλίῳ
τῷ Ποιμένι, περὶ τοῦ προστάσσο-
θαι τὸν Ἐρμᾶν δύο γράμματα: βιβλία,
καὶ μετὰ ταῦτα αὐτὸν ἀναγγέλλειν
τοῖς πρεσβυτέροις τῆς Ἐκκλησίας
& μεμάθηκεν ὑπὸ τοῦ Πινεύματος,
οὕτω δηγούμεθα, Ἐστὶ δὲ ἡ λέξις
αὐτῇ· *Γράψεις* δύο βιβλία, καὶ
δώσεις ἐτο Κλήμεντι, καὶ ἐτο Γρα-
πτῇ. Καὶ Γραπτὴ μὲν τονετήσει
τὰς χίρις καὶ τοὺς ὄργανούς.
Κλήμης δὲ πέμψει εἰς τὰς ἔξω
πόλεις· σὺ δὲ ἀρρεγεῖς τοῖς
πρεσβυτέροις τῆς Ἐκκλησίας.
Lib. I, vis. II, cap. IV.

Ex interpretat. Delarue:

Proinde nos, quod dicitur in
libro qui inscribitur *Pastor* et a
nonnullis contenitur, *Hermæ*
imperatum esse ut duos libros
scriberet ac postea presbyteris Ec-
clesie annuntiaret quæ didicerat
a Spiritu, ad hunc modum expo-
nimus. Sic autem ad verbum legi-
tur: *Duos libros scribes, dabisque
unum Clementi et alterum Grapto.*
Et Grapto quidem commonebit vi-
duas et pupillas: *Clemens au-
tem mittet ad externas turbes: in
vero annuntiabis presbyteris Eccle-
sie.*

IDEM, lib. x Explanationum in Epist. ad Rom. xvi, 14.

Salutare Asynditum, Phlegontem, Hermen, Patroban, Herman, et qui cum eis sunt fratres. De istis
simplex est salutatio, nec aliquid eis insigne laudis adjungitur. Puto autem quod Hermas iste sit scriptor
libelli illius qui *Pastor* appellatur: quæ scriptura valde milii utilis videtur, et ut puto, divinitus inspi-
rata. Quod vero nihil ei laudis ascripsit, illa, opinor, est causa, quia videtur, sicut scriptura illa declarat,
post multa peccata ad poenitentiam fuisse conversus: et ideo nec opprõrium ei aliquod ascripsit;
didicerat enim scripturam non improperare homini convertenti se a peccato: neque laudis aliquid
tribuit, quia adhuc positus erat sub angelo poenitentiae, a quo, tempore opportuno, Christo rursus
deberet offerri, *Lege Sedulium in Collectaneis ad eundem Apostoli locum, nec non Anselmo tributa com-
mentaria.*

VI.

EUSEBIUS Hist. ecclés., lib. III, cap. 5.

Ex interpret. Rusini.

Et libellus Hermæ qui appellatur *Pastoris*, cuius Paulus in Epistolis suis meminit, a plurimis non est receptus: ab aliis autem necessarius judicatus est, propter eos qui primis ad fidem institutib; imbuuntur: unde et in nonnullis ecclesiis legitur, et multi veterum scriptorum usi sunt testimoniis ejus.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ αὐτὸς ἀπόστολος ἐν ταῖς ἐπὶ τέλει προστήσεις τῆς πρὸς Πωμαίους, μνήμην πεποιηται, μετὰ τῶν ἀλλῶν, καὶ Ἐρμᾶ, οὐ φασιν ὑπάρχειν τὸ τοῦ Ποιμένος βίβλον· ἵστεον ὡς καὶ τοῦτο πρὸς μὲν τινῶν ἀντιλέκεται, δι’ οὓς οὐκ ἐν διμολογούμενοις τεθεὶται· ὥφ’ ἔτερων δὲ ἀναγκαιότατον, οἵς μάλιστα δεῖ στοιχειώσεως εἰσαγωγικῆς, κέχριται· θίνεν δῆδη καὶ ἐν ἐκκλησίαις ἴσμεν αὐτὸν δεδημοσιευμένον, καὶ τῶν παλαιοτάτων δὲ συγγραφέων λεχρημένους τινὰς αὐτῷ κατελη-

Ex interpret. Cotelerii.

Quoniam vero apostolus Paulus in salutationibus illis quæ sub nomine Epistolæ ad Romanos leguntur, inter cæteros mentionem fecit etiam Hermæ, cuius esse fertur liber *Pastoris*; sciendum est eum librum a nonnullis quidem in dubium esse revocatum, ob quos inter receptæ auctoritatis libros ponni noui potest; ab aliis vero maxime necessarius, iis præsentim qui introductorya ad religionem indigent institutione, judicatus est; unde etiam in ecclesiis eum publice lectum scimus, et quosdam ex vetustissimis scriptoribus testimonio ipsius usos fuisse compari. *Lege Nicophorum*, lib. II, cap. 46.

IDEM, ibid., lib. III, cap. 25.

Ex interpret. Rusini.

Post hæc jam scriptura est, quæ dicitur *Actus Pauli*; sed et libellus qui appellatur *Pastoris*, etc., de quibus quam maxime dubitatur.

Ἐν τοῖς νόθοις κατατετάχθω καὶ τῶν Παύλου πράξεων ἡ γραφὴ, δὲ τε λεγόμενος Ποιμήρ.

Ex interpret. Cotelerii.

Inter libros nothos collocetur et *Actuum Pauli* scriptura, et liber qui dicitur *Pastor*.

IDEM, ibid., lib. V, cap. 8.

Ex interpret. Rusini.

Nec non et libellum qui vocatur *Pastoris*, amplectitur (Irenæus), dicens: Bene ergo refert Scriptura, quæ dicit: *Primum omnium credendum est, quia unus est Deus, qui omnia creavit utique compo-suit.*

Οὐ μόνον δὲ οἶδεν, ἀλλὰ καὶ ἀποδέχεται τὴν τοῦ Ποιμένος γραφὴν, λέγων· Καλῶς οὖν εἴπεν ἡ γραφὴ ἡ λέγουσα· Πρῶτος κάρτων πίστευσορ διτὶ εἰς ἀστιν διθεός, δὲ τὰ κάρτα κτεσας καὶ καταρτίσας, καὶ τὰ δέξης.

Ex interpret. Cotelerii.

Non solum autem [Irenæus] novit, sed et recipit *Pastoris* scripturam, dicens: *Recte igitur dixit Scriptura, quæ ait: Primo omnium credere, quod unus est Deus, qui omnia creavit et consummavit, etc.* Lib. II, mand. I, *Lege Nicoph.* lib. IV, cap. 14.

VII.

ATHANASIAS, De Incarnatione Verbi Dei, num. 3, tom. I, pag. 49, D; edit. Paris., 1698.

At divina doctrina et Christi fidès... ait per Moysem quidem... et in utilissimo *Pastoris* libro: *Primum omnium credere unum Deum esse, qui omnia creavit et perfecit, eaque quæ non erant, ut essent fecit.* Lib. II, mand. I.

Ἡ δὲ Ἑνθεος διδασκαλία, καὶ ἡ κατὰ Χριστὸν πίστις — φησὶ διὰ μὲν Μωϋσέως — διὰ δὲ τῆς ὡφελιμωτάτης βίβλου τοῦ Ποιμένος· Πρῶτος κάρτων πίστευσορ, διτὶ εἰς ἀστιν διθεός, δὲ τὰ κάρτα κτεσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ἄτοις εἰς τὸ εἰραι τὰ κάρτα.

IDEM, De Decretis Nicænæ synodi, num. 4, tom. I, pag. 211, D.

Id vero, ut ait *Pastor*, non nisi a diabolo ortum habet. Lib. II, mand. IX.

Τοῦτο δὲ, ὡς ὁ Ποιμήρ εἰρηκεν, Ἐχγονόν ἐστι διabolou.

IDEM, ibidem, num. 18, pag. 223, F.

In *Pastore* autem scriptum est (quandoquidem librum hunc citant, quamvis non sit ex Canone): *Primum omnium credere unum Deum, qui omnia creavit et perfecit, omniaque ex nihilo, ut essent fecit.* Lib. II, mand. I.

Ἐν δὲ τῷ Ποιμένῃ γέγραπται (ἐπειδὴ καὶ τοῦτο, καὶ τοι μὴ δν ἐκ τοῦ κανόνος, προφέρουσα)· Πρῶτος κάρτων πίστευσορ, διτὶ εἰς ἀστιν διθεός, δὲ τὰ κάρτα κτεσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἰραι τὰ κάρτα.

ITEM in Epist. ad Afros episcopos, num. 5, tom. II, pag. 805, B.

Ἐλογίζοντο δὲ καὶ τὸ ἐν τῷ Ποιμένι γραφέν· Πρῶτος αὐτῶν πλοτεύσορ, διὶ εἰς ἐστιν ὁ Θεός, διὰ τὴν πάτησαν καὶ καταπτήσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἴραι.

ITEM in Epistola Festali sub finem, tom. II, pag. 963, A.

Ἐστιν καὶ ἔτερα βιβλία τούτων ἔξωθεν, οὐ κανονιζόμενα μὲν, τετυπωμένα δὲ παρὰ τῶν Πατέρων ἀναγινώσκεσθαι τοῖς ἀρτι προσερχομένοις καὶ βουλομένοις κατηχεῖσθαι τὸν τῆς εὔσεβειας λόγον· Σοφίᾳ Σαλομῶντος... καὶ δὲ Ποιμένη.

Cogitabant quoque illud in *Pastore* scriptum: *Ante omnia crede, unum esse Deum qui creavit et adornavit omnia, et fecit ea ex non existentibus existere.* Lib. II, mand. J.

Sunt nimis alii libri præter istos, non in Canonem quidem redactos, sed quos a Patribus decreatum est, legendos ab iis esse qui nuper ediscendi pietatis verbi gratia accesserint: *Sapientia Salomonis... et Pastor.*

VIII.

DIDYMUS in Catena ad Jobi VIII, 17, 18, pag. 202, edit. Lond., 1637.

Οὐ ἀσεβῆς οὖν ἀπασαν τὴν διαγωγὴν ἐν οἰκῳ κακίᾳ ἔχει, διαλελυμένος, κατὰ τοὺς ἔξω τῆς οἰκοδομῆς λίθους, οὐ διὰ ἀρμόδουσι τῇ οἰκοδομῇ τοῦ πύργου, κατὰ τὸν Ποιμένα.

Omnis igitur dissoluti impii conversatio in domo pravitatis est, non aliter quam lapides extra aedificium, qui aedificandæ turri plane inepti sunt, juxta *Pastorem*. Lib. I, vis. III, capp. 2, 6 et 7, et lib. III, simil. IX, capp. 6, 7, 31.

IX.

HIERONYMUS lib. De viris illustr. cap. x, cum retore Græco interprete.

Ἐρμᾶς οὗ δὲ ἀπόστολος πρὸς Τρωματους γράφων μίμηται: Ἀσπάσασθε Ἀσύγκριτον, Φλέγοντα, Ἐρμᾶν, Πατρόβαν, Ἐρμῆν· λέγεται αὐθέντης γεγενῆσθαι βίσιου ἐπιγραφείσης Ποιμῆν, ήτις ἐν τισιν Ἀνατοικαῖς ἐκκλησίαις δημοσίᾳ ἀναγινώσκεται. Καὶ ἀληθῶς χρήσιμος δὲ λόγος, ἀφ' οὐ πολλοὶ τῶν παλαιῶν συγγραφέων ὑπέκλεψαν μαρτυρίας· ἀλλὰ παρὰ τοὺς Τρωματοῖς ἀγνωστος εἶναι δοκεῖ.

Viennensem lib. De festivitatibus, etc. Freculsum tom. II, lib. II, cap. 4. Honorium Augustodunensem cap. 10, De luminaribus Ecclesiæ.

Herman cuius apostolus Paulus ad Romanos (xvi, 14) scribens meminit: *Salutate Asyncritum, Phlegontem, Herman, Patrobam, Hermen et qui cum eis fratres sunt*: asserunt auctorem esse libri qui appellatur *Pastor*, et apud quasdam Græciæ ecclesias jam publice legitur. Revera utilis liber, multique de eo scriptorum veterum usurpavere testimonia: sed apud Latinos pene ignotus est. *Lege Adonem*

ITEM, in Prologo galeato.

Igitur Sapientia quæ vulgo Salomonis inscribitur, et Iesu. filii Sirach liber, et Judith et Tobias, et *Pastor* non sunt in Canone.

ITEM, lib. II Comment. in Osee ad cap. vii, 9.

Unde et in libro *Pastoris*, si cui tamen placet illius recipere lectionem, Hermæ primum videtur Ecclesia cano capite; deinde adolescentula et sponsa crinibus adornata. Lib. I, vis. I, cap. 2; vis. II, capp. 4, 4; vis. III, capp. 1, 10, et vis. IV, cap. 2.

X.

RUFINUS, Comment. in Symbol. apostol. num. 38, pag. 110, edit. Veron., 1745

Alii libri sunt qui, non canonici, sed ecclesiastici a majoribus appellati sunt. — In Novo Testamento libellus qui dicitur *Pastoris* sive *Hermes*, qui appellatur *Dux viæ*, vel *Judicium Petri*.

XL

AUCTOR Operis imperfecti in Matth. xix; Homil. xxxviii, pag. 142, A. Append. ad tom. VI, Opp. S. Joan. Chrysost., noviss. edit. Paris., 1724.

Adhuc autem audeo et subtiliorem introducere sensum, et sententiam alterius sapientis cuiusdam viri referre. Exponit enim sic: Quoniam sicut Judæorum populus in duodecim tribus fuit divisus; sic et universus populus Christianus divisus est in duodecim tribus, secundum quasdam proprietates animorum et diversitates cordium, quas solus Deus discernere potest; ut quædam animæ sint quasi de tribu Ruben, quædam autem de tribu Simeon, vel Levi, vel Juda. Puto enim, quia omnes sancti quinque virgines prudentes esse dicuntur (*Matth. xxv, 2*), quamvis sint innumerabiles, propter quinque sensus spirituales; et omnes peccatores, quinque virgines fatuæ, quamvis innumerabiles sint, propter quinque sensus carnales. Et sicut omnes Ecclesiæ Christi septem Ecclesiæ dicuntur (*Apoc. 1, 4*) propter septem spiritus, quamvis sint multæ. Omnes enim in quibus præ cæteris virtutibus abundantior est intellectus, altera dicitur Ecclesia: et sic per singulos spiritus tractans, invenies septem Ecclesiæ. Similiter et propter gratas duodecim quas in persona duodecim virginum exponit Angelus in *Pastore*, si tamen placet illa scriitura omnibus Christianis, inveniuntur duodecim esse tribus: ut puta omnes animæ in quibus præ cætere

ris virtutibus præcellit virtus veritatis, una est tribus. Nec enim omnes gratia æquabiliter in omnibus sunt; sed unus quidem amplius præcellit in ista, alter vero in illa. Lib. III, simil. IX, capp. 2 et 15.

XII.

CASSIANUS Collatione VIII, cap. 17.

Nam quod unicuique nostrum duo cohærent angeli, id est bonus et malus, Scriptura testatur: de bonis quidem, etc. De utrisque vero liber *Pastoris* plenissime docet. Lib. II, mand. VI, cap. 2.

IDEM Collatione XIII, cap. 12.

Adjacere autem homini in quamlibet partem arbitrii libertatem, etiam liber ille qui dicitur *Pastoris*, apertissime docet; in quo duo angeli unicuique nostrum adhærere dicuntur, id est bonus ac malus; in hominis vero optione consistere, ut eligat quem sequatur. *Ibidem*.

XIII.

PROSPER, lib. contra Collatorem, cap. 30.

Post illud autem nullius auctoritatis testimonium, quod disputationi sua de libello *Pastoris* inseruit, etc. *Ibidem*.

XIV.

CONCILIO ROMANO, sub Gelasio.

Liber qui appellatur *Pastoris*, apocryphus. *Idem censet Niciphorus Constantiopolitanus*, in fine Chronographie.

XV.

MAXIMUS, lib. De divinis nominibus, cap. IV.

Atque in Pastore Hermam perficiente, sicut ibi legimus in *Pastoris* libro. *Et paulo post*: Sic etiam in *Pastore* legimus.

XVI.

BEDA in Exposit. Actuum apostol., ad cap. XII, 15.

Quod unusquisque nostrum habeat angelum, et in libro *Pastoris* et multis sancte Scriptae locis invenitur. Lib. II, mand. VI, cap. 2.

XVII.

WALAFRIDUS STRABO, in Visionibus Wetini, v. 675.

Cœlicolas hominum custodes esse sacra
Scripta ferunt, Dominusque docens ostendit Iesus,
Ante Patris faciem stantes servire fidèles:
Atque liber *Pastoris* opem demonstrat eamdem. *Ibid.*

XVIII.

LIBER PONTIFICALIS in Vita PII I, num. 2, pag. 29, edid. Rom., 1724, in-4.

Sub hujus episcopatu frater ipsius Hermes librum scripsit, in quo mandatum continetur, quod ei præcepit Angelus Domini, cum venit ad eum in habitu pastoris ut sanctum Pascha die Dominico celebretur. *Lege Martyrologia*, Bedam, Adonem, Reginonem, etc.

XIX.

In Epistola I earum, quas Pio papa falso ascribuntur

Nosse vos volumus, quod Pascha Domini die Dominica annuis solemnitatibus sit celebrandum. Iste ergo temporibus Hermes doctor fidei et Scripturarum effusit inter nos. Et licet nos idem Pascha prædicta die celebremus; quia tamen quidam inde dubitarunt, ad corroborandas animas eorum eidem Hermæ Angelus Domini in habitu pastoris apparuit, et præcepit ei, ut Pascha die Dominico ab omnibus celebraretur.

XX.

PSEUDO-TERTULLIANUS, lib. Adversus Marcionem.

Post hunc deinde Pius; Hermas cui germine frater, Angelicus *Pastor*, quia (qui) tradita verba locutus.

XXI.

NICETAS ad illud Gregorii Nazianzeni orat. IV, circa finem: Πίστες τὸν σύμχωτα κόσμον, δοὺς τις δράδος καὶ δύος δράτος, ἐξ οὐκ ὅτε παρὰ Θεοῦ γενέμενον.

Crede quod, quemadmodum in *Pastoris* libro habetur, *Unus est Deus, qui omnia creavit atque perfecit, et ex nihilo in rerum naturam produxit*. Lib. II, mand. I.

Πίστες δὲ, καθὼς γέγραπται ἐν τῷ Ποιμένι: Εἰς τοὺς θεός, δὲ τὰ πάντα κτίσας καὶ παταρίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα.

XXII.

SCRIPTOR Vitæ S. Genovesæ, cap. iv, num. 15, apud Bollandum, 3 Januarii, tom. I, pag. 139.

Duodecim enim virgines spirituales, quas Hermas, qui et *Pastor* nuncupatus est, in libro suo descripsit, ei individuae comites existente; quæ ita nominantur: Fides, Abstinentia, Patientia, Magnanimitas Simplicitas, Innocentia, Concordia, Charitas, Disciplina, Castitas, Veritas et Prudentia. Lib. III, simil. IX, cap. 2, 15 et seqq.

XXIII.

JOANNES SARISBERIENSIS, *Epistola* 172.

Liber vero Sapientæ et Ecclesiasticus, Judith, Tobias et *Pastor*, ut idem Hieronymus asserit, non reputantur in Canone. — Ille autem qui *Pastor* inscribitur an alicubi sit, nescio: sed certum est, quod Hieronymus et Beda illum vidisse et legisse se testantur.

DISSERTATIO

DE VITA ET SCRIPTIS SANCTI HERMÆ.

(D. Le NOURRY, *Apparatus ad Bibliothec. max.*, p. 47.)

ARTICULUS I.

Analysis operis S. Hermæ cui titulus: PASTOR.

Prinus hujus operis liber in quatuor visiones distribuitur. In prima auctor mulierem in Tiberi lavantem se vidisse ait; cuius quidem forma captus, cum uxorem ei similem concupivisset, inde ab eadem muliere, aliaque seniore corruptus est. Exinde patescit ejusmodi cogitata, quæ minime mala videntur, periculosa esse, nec criminis expertia. Arguitur insuper quod peccantes filios suos, ut parerat, non emendaverit; et quid ad culpam hanc eluendam præstandum foret, docetur. Ædificata denique a Deo Ecclesia ei ostenditur, et quod *omnia plena fient electis ejus*.

In secunda visione oblatus est Hermæ ab eadem B anu liber; quem cum legisset intellexissetque, eo rursus castigatur, quod peccata uxoris suæ ac filiorum non prohibuerit, illique aperitur quid ad obtinendam veniam agere debeat. Atque ibi postquam de penitentia, innocentia et simplicitate sermo instiutus est, præcipitur annuntiare, quod *tribulatio magna renit*. Ipsi deinde declaratur, mulierem, quam viderat, esse Ecclesiam, a qua ut duo memorati libri quæ descripserat exemplaria, unum quidem Graptæ, alterum vero Clementi, per omnes civitates mittendum, ut ipsem et dirigat, mandatum continuo accipit.

In tercia visione eadem mulier turrim, quæ ædificabatur, Hermæ ostendit; illique quomodo, a quibus et quibus lapidibus construeretur; atque ex lapidibus qui assumpti, qui rejecti, qui iterum secti edificioque aplati, clare explicat; ac qua tandem ratione hæc turris Ecclesiæ figura esset, aperit. His ille trium ejusdem Ecclesiæ, quam sub mulieris specie viderat, subjungit apparitionum expositionem.

Quarta ultimæque visione Hermas conspexit bellum, quæ uno haustu, nisi angelus obstitisset, ci-

A vitatem integrum devorare poterat. Hanc autem belli-
lum pressuræ et tribulationis superventuræ figuram
esse, a virgine, quæ Ecclesiam figurabat, didicit,
ab eaque accepit qua arte vinci posset; ac tandem
hæc auribus sanctorum loqui jubetur.

LIBER SECUNDUS duodecim mandata, quæ Pastor
nuntius, et præpositus pœnitentia ab Herma descri-
bi imperat, complectitur. Primum eorum docet quid
de Deo, qui timendum est, credendum. Secundum,
vitam in simplicitate et innocentia ducentam, ele-
emosynas omnibus erogandas, nullius famæ detra-
hendum. Tertium, veritatem semper asserendam et
nunquam mentiendum. Quartum, castitatem corpo-
ris atque animæ servandam, quidque sponso erga
sponsam infidelem agendum sit. Ibi vero quedam de
penitentia obiter perstringuntur. Quintum mandata-
tum *æquanimitatem et patientiam* præcipit. Sexto,
duæ viæ et duo genii, quorum unus justitia, et se-
quendus; alter iniquitia, et expellendus ostendun-
tur. Septimo, Deum timendum, minime vero dæ-
monem. Octavo, omne malum quod fugiendum,
omne bonum quod agendum est. Nono, quæ bona
sint in oratione sine dubitatione et cum perseve-
rantia, a Deo semper postulanda. Decimum prohibet
tristitiam, quæ *filia dubitationis et tracundiae* esse
demonstratur. Undecimum aperit quid discriminis
sit veros inter ac falsos prophetas; de quibus rur-
sus et in duodecimo, ubi de bona malaque cupidi-
tate, altera sequenda, fugienda altera tractatur.
Post hæc Pastor Hermæ imperat, ut diligenter hæc
ounnia servet mandata, hortaturque omnes, ut ea
pariter observent. Denique idem Pastor hanc man-
datorum observationem, proper quam homines
vivent Deo, eis facilissimam esse demonstrat.

Is porro in TERTIO LIBRO ad varias similitudines,
quibus Hermam erudire pergit, convertit sermonem.
Docet itaque non divitiis accumulandis, sed erogan-
dis eleemosynis incumbendum. Quod quidem probus
similitudine vitis cum divite, et ulni cum paupere,

qui nisi divitem, sicut ulmus vitem fulciat, serpit, nec ullum vix unquam fructum referet. Hinc ad alias transit similitudines, planumque primo id facit, quod sicut arbor viridis a secca non hieme sed æstate distinguitur, sic homo justus ab injusto non in hoc mundo, sed in judicio extremo est discernendus. Deinde jejunium cum ea comparat diligentia, qua servus vitem domini sui, magis quam sibi fuerat imperatum, colere studuit. Qua eadem similitudine ostendit quanta pro hominibus Deus patraverit, et quanta illi puritate vitam instituere debeant. Ob oculos portea pastorem juvenem ponit, cuius pecora copiosa in voluptatibus et deliciis, figurabant homines voluptatibus deditos; quorum aliqui corrumpuntur usque ad defectionem, alii usque ad mortem. Non difflitetur tamen quasdam esse voluptates, salutem afferentes. Hinc venit ad similitudinem salicis magnæ, cuius rami absque arboris diminutione abscessi, multisque hominibus distributi, atque variis siccitatibus et viriditatis gradibus ab iisdem restituti, varios observandæ legis divinae modos mystice significabant. Rami autem nonnulli iterum et tertio plantati, et ad varios viriditatis gradus revocati, gerebant peccatorum variis modis penitentiam agentium similitudinem. Post hæc constructionem turris, similitudinem Ecclesiæ præferentis, quam libro primo levius attigerat, fusissime describit: et quidquid ad eam pertinet, singillatim Christianis, maxime vero penitentibus applicando, omnia quæ a singulis quibusque persolvenda erant, religionis et pietatis officia explicat. Debinc narrat Hermas quam sollicitus angelus, qui eum Pastori nuntio penitentiæ tradiderat, ipsimet, ut mandata hacenus exposita observet, aliisque similiter observanda esse nuntiat, imperaverit. Postremo ille angeli memorat pollicitationem, qua fore ut ipsi pastorem et duodecim virgines, id est omnes omnino virtutes, cum eo in æternum permanuras mitteret, ultra sponderat.

ARTICULUS II.

Quis Hermas auctor hujus operis; num sit frater Pii primi, summi pontificis.

Extra controversiam est hoc opus idem esse quod ab antiquissimis Patribus Hermæ nomine laudatur. Id liquido probatur ex eorumdem Patrum libris, ubi non pauca auctoris nostri testimonia ex variis hujuscem operis partibus transcripta occurunt. Auctor vero ipse in hoc opere nomen Hermæ ubique asserit. Quapropter illud tantum venit in controversiam, quis iste sit Hermas, et quo vixerit tempore.

Quidam itaque scriptores illum pii primi summi pontificis fratrem suis indubitanter asserunt. Sic enim sentiebat auctor poematis, Tertulliani nomine inscripti, qui de illo ita cecinit:

Post hunc deinde Pius, Hermas cui nomine frater Angelicus pastor, qui tradita verba locutus.

Eidem sententiæ auctor Pontificalis, qui Damas tribuitur, hunc subscrivit in modum: *Sub hujus,*

¹ In Propylæo mensis Maii.

A scilicet Pii papæ, episcopatu, frater ipsius Hermas librum scripsit, in quo mandatum confirmatur, quod ei præcepit angelus Domini, cum veniret ad eum in habitu pastoris, ut sanctum Pascha die Dominicæ celebraretur. Auctor decretalis, ad universos Christi fideles, quæ ipsimet Pio Pontifici tribuitur, eadem quoque tradidit: *Istis ergo temporibus Hermas doctor fidei et Scripturarum effulsit inter nos..... eidem Hermæ angelus Domini in habitu pastoris apparuit, et præcepit ei ut Pascha die Dominicæ ab omnibus celebraretur.* Ex his porro ultimis verbis alterum et his duobus scriptoribus ab altero id quod scribebat mutuatum esse, aut utrumque ex iisdem hausisse fontibus haud absurde colligas. Hos vero nonnulli, Beda nimirum et Ado, non quidem in citatis a quibusdam eorum Martyrologiis, sed in Chronologiis postea secuti sunt. Ibi siquidem Beda cum scripsisset Justinum philosophum sub Pio papa martyrio vitam finisse, continuo subdidit: *Hermas scripsit librum, qui dicitur Pastoris, in quo præceptum angeli continet, ut Pascha Dominicæ die celebraretur.* Bedæ autem verba sic Ado transcripsit: *Pius episcopus Romæ habetur, sub quo Hermas librum scripsit, qui dicitur Pastoris, in quo præceptum continet angeli, ut semper Pascha die Dominicæ celebretur.* Auctor quoque veteris Romanorum pontificum catalogi, apud Bucherium et Bollandi¹ continuatores, in eadem est sententia: *Sub hujus, Pii, episcopatu frater ejus Hermas librum scripsit, in quo mandatur, contineturque quod ei præcepit angelus, cum venit ad eum in habitu pastoris.* Denique scriptor alterius eorumdem pontificum catalogi apud eodem Bollandi asseclas idem paucioribus verbis dixit: *Pius natione Italus ex patre Rufino, frater Pastoris.*

Verum hæc opinio stare nullo modo potest. Primo enim quidam ex his scriptoribus secum ipsi pugnant. Ado siquidem in suo Martyrologio scribit: *Natale sancti Hermæ cujus apostolus Paulus meminit..... Hunc asserunt auctorem esse libri, qui appellatur PASTOR.* Atqui si Hermas discipulus fuit Pauli, vel Paulus illius meminit, non potuit certe librum suum, sicuti idem Ado in Chronologia sua asserit, sub pontificatu Pii scribere, quippe qui centum ferme post Paulum annis summis pontifex renatus est.

Deinde hi scriptores narrant ex libro Hermæ statutum, ut Pascha die Dominicæ celebretur. At frustra apud nostrum auctorem hujuscemodi decretum quæsieris. Vel ergo auctores illi, qui de libro a se dusquam viso scripsisse videntur, omnino falsi sunt, vel de alio opere, a nostro plane penitusque diverse, loquuntur. Denique manifestum est posteriores scriptores opinionem suam a prioribus sumpsisse, proindeque originem ejusdem opinionis in memoratum poematis, aut Pontificalis auctorem esse refundam. Atqui uterque auctor est apocryphus, nullius nominis nullius diligentiae, nullius auctoritatis.

ARTICULUS III.

Num Hermas fuerit discipulus Pauli apostoli.

Contra vero scriptores, illis omnibus nomine et state longe superiores, putant Hermam auctorem nostrum fuisse discipulum Pauli apostoli, quem ille in Epistola ad Romanos¹ his salutat verbis: *Salutare Ayncritum, Phlegonem, Hermam.* Origenes enimvero in hunc Pauli locum sic scribit: *Puto quod Hermas iste sit scriptor libelli illius, qui Pastor appellatur; quæ scriptura valde mihi utilis videtur, et puto, divinitus inspirata.* Eusebius² autem: *Apostolus Paulus, inquit, in salutationibus illis, quæ sub finem Epistolæ ad Romanos leguntur, mentionem fecit Hermam, cuius esse fertur is liber, qui Pastor inscriptus est.* Hieronymus³ vero id ab aliis assertum esse memorat: *Hermas, inquit, cuius apostolus Paulus ad Romanos scribens meminit..... asserunt auctorem esse libri qui appellatur Pastor.* Possunt iis sub-jungi posteriores scriptores, qui illorum verba transcripserunt, vel eorum subscripterunt sententie. Hos inter Sedulius Origenis verba,⁴ mutuatur, Nicephorus vero Eusebii⁵ vestigiis insistit. In hujus porro sententiae firmamentum illud adduci posset, quod Hermas ipse testatur ex duobus libri sui exemplaribus a se descriptis, unum in exteris civitatibus a Clemente mittendum: *Mittet autem Clemens in exteris civitatibus; illud enim permissum.* Quem enim alium his ille verbis designat, quam Clementem summum pontificem, qui cum Romæ sederet, inde cæteris omnibus facilius poterat hunc librum in exteris mittere civitates?

Porro si hæc sententia, cui nihil adversans et repugnans videtur, sit vera, dicendum profecto hos libros ab auctore nostro ante finem primi Ecclesiæ sæculi editos. Clemens enim, juxta posteriores diligentioresque historia scriptores, Romanam sedem tenebat, intra annos 67 et 76, vel juxta alios, ab anno 93 ad annum 100, quo in Chersonesum exsul missus est.

Nulli etiam dubitamus scriptorum nostrum hunc esse Hermam cuius nomen in sanctorum Martyrologia relatum, in Romano sic notatum legitur: *Rome, sancti Hermæ, cuius apostolus Paulus in Epistola ad Romanos meminit. Hic digne semetipsum sacrificans, acceptabilisque Deo hostia factus, virtutibus clarus cælestia regna petivit.*

Verum contra tantam hujus viri sanctitatem ea dubitationem scrupulunque injiciunt, quæ de semetipso passim in suo libro prædicat, se patrem-familias fuisse, qui nimia in uxorem et filios indulgentia peccatis eorum non obstiterit; seque ipsum multa maguaque peccasse, nec fere unquam ad veritatem locutum.

Responderi tamen potest Hermam non in sua, sed in aliorum persona hæc omnia dixisse; ut illo scri-

A bendi genere omnes ad agendam peccatorum suorum pœnitentiam facilius excitaret, eisque ostenderet quanta a Christianis vitæ morumque sanctitas desideretur. At quidquid sit de auctoris nostri sanctitate, vero videtur satis simile illum ea ætate, quam paulo supra assignavimus, et vixisse, et commentationem suam emisisse in publicum.

ARTICULUS IV.

Quo tempore hos libros scripserit.

Cæterum si argumenta nostra rigidioribus criticiis non satis firma sint et valida, hi tamen Hermæ libros ab eo non modo ante Origenis et Tertulliani, sed etiam Clementis et Irenæi tempora, id est ante sæculi secundi finem, quo saltem Irenæus scripsisse perhibetur, vulgatos fuisse fateantur necesse est. Id quidem ex eorumdem Ecclesiæ Patrum testimonis, quæ supra dedimus, cuivis planum flet. Utrum vero iidem antiquissimi scriptores hanc lucubrationem longe ante ab Herma editam putaverint, inde facile intelliges quod ea ab illis non ut nova et recens edita, sed ut vetus et antiqua passim ubique citata legatur. Irenæus autem, eorum omnium antiquissimus, illius tanquam unius sacræ Scripturæ libri auctoritate his verbis utitur⁶: *Bene ergo Scriptura dicit: Primo omnium crede quod unus est Deus, etc.* Quod certe indicio est in ea fuisse Irenæum opinionem eamdem lucubrationem ab uno ex apostolis, vel saltem aliquo proximo eorum successore, fuisse profectam. Eusebius vero⁷ non solum citata Irenæi verba retulit, verum etiam librum Hermæ ab aliis quoque, quos vetustissimos appellat, laudari testatus est: *Comperimus, inquit, quosdam ex vetustissimis (παλαιώτάτων) scriptoribus ipsius testimonio usos fuisse.* Quibus sane verbis ille quosdam Clemente et Irenæo antiquiores indicasse nonnullis forsitan videbitur. Sed quolibet accipientur sensu, non obscure iis significatur Eusebium sibi persuasum habuisse hos libros primæ post sacras Scripturas fuisse in Ecclesia antiquitatis. Neque tamen dicendum illos primam Ecclesiæ persecutionem praecessisse, quandoquidem in iisdem libris⁸ fit mensio martyrum qui jam perpessi fuerant *feras bestias, flagella, carceres, cruces.* At vero cum in iis quoque alia persecutio, quam probabiliiter eam esse putamus quæ a Domitiano anno 92 excitata est, imminens prænuntietur⁹, inde non absurde colligas hoc opus paulo ante hunc annum, Clemente jam in summum pontificem assumpto, ab Herma scriptis fuisse traditum.

ARTICULUS V.

Num hi libri Græce primum scripti sint.

Hos Pastoris libros a Græco auctore, et Græce primo compositos fuisse, ita procerò omnes posuerunt, ut nullus unquam id in controversiam vocasse

¹ cap. xvi, v. 14. ² Lib. iii Histor., cap. 5. ³ De scriptor. ecclesiast. ⁴ Comment. in Epist. Pauli. ⁵ Lib. ii Histor., cap. 46. ⁶ lib. iv Adver. hæres., c. 57. ⁷ lib. v Histor., cap. 8. ⁸ lib. i, vis. 5. ⁹ vis. 2 et 3.

videatur. Ea tamen cura qua libros bibliothecæ nostræ examinando suscepimus, non sinit ut illud idem omnino intactum relinquamus. Præcipuum itaque quo id probetur, argumentum ex his Hieronymi eruitur verbis¹¹: *Multi, inquit, Scriptorum veterum de eo usurpaverunt testimonia, sed apud Latinos pene ignotus est.* Deinde Origenes in publico, quem apud fideles Christianos habebat, sermone unum aliquod ex his libris testimonium, sed tantummodo dimidiatum, profert¹², auditores ad ipsosmet libros, haud dubie Græcos, ubi reliqua legerent mittere contentus: *Potestis quippe, inquietabat ille, legere si vultis.* Denique hoc opus multo sæpius a Græcis Patribus quam a Latinis laudatum est. At nemo, uti opinor, librum Latinis pene ignotum, Græcis vero non doctis tantum, sed quibusque passim notissimum et usitatissimum, Græce primo scriptum fuisse insciabitur.

Nonnulla tamen contra hæc omnia, quantumvis valida sint argumenta, opponi utique possunt. Et primo quidem, omnia Hermæ visa, uno tantum excepto, Romæ vel in vicinis ejusdem urbis locis data narrantur. Deinde vero Hermas de jejunio sic loquitur¹³: *Video Pastorem.... dicentem mihi: Quid tam mane huc venisti? Respondi: Quoniam, domine, stationem habeo. Quid est, inquit, statio? Et dixi: Jejunium.* At certe quis Græcus auctor ita unquam locutus est: *Statio est jejunium?* Illic profecto loquendi modus non Græcis, sed Latinis proprius peculiarisque est, uti liquido colligitur ex Tertulliano alisque quos in doctissimi Cangii Glossario ad verbum *Statio citatos* reperies. Porro autem minime nos latet ad utramque ratione in responderi posse, et ad primam quidem, ideo Romanum aliaque vicina loca hoc in libro memorari, quia civitas erat totius orbis caput, atque apud omnes celebratissima. Ad secundam vero, objectum loquendi modum solius esse interpretis, qui auctoris Græci verba liberiori paraphrasi audacius vertendi sibi jus arrogavit. An autem hæ responsiones omnibus faciant satis, aliorum esto judicium.

ARTICULUS VI.

Num versio Latina sit barbaræ, et Anastasius illius sit auctor.

Cum hoc opus Græce scriptum perierit, de auctoris illius stylo dicendive charactere nihil certi a nobis statui potest. De ejus autem Latina interpretatione non possumus Barthio penitus assentiri, qui primo ait eam ut pote *mistam barbarismis*, habuisse *semibarbarum translatores*. Secundoquod, *mihi si censio*, verba ejus sunt, *detur, Anastasium Bibliothecarium hujus translationis auctorem dicam*, cuius existant claram palunque similis industriae et scriptiorum monumenta¹⁴.

Quanum enim ad primum, non diffitetur horum translationem librorum non esse Latinitatis omnino

¹¹ De scriptor. eccles. ¹² hom. 43, in Ezechiel. ¹³ Exposit. in Symb. apost. ¹⁴ lib. 11.

A puræ, nec styli elegantioris; sed Barthius plures dictiones inter barbarismos recenset, quas apud scriptores politioris elegantiae reperiuntur. Quod vero ad secundum spectat, inde falsi ille convincitur, quod longe pluribus ante Anastasium sæculis quedam hujus Latinæ interpretationis verba, qualia in ea ipsa habentur, a Tertulliano transcripta legimus. Neque dixeris hunc librum, ut supra monuimus, tempore Hieronymi ignotum fuisse Latinis, idque argumento esse illum nondum tunc Latine redditum. Nam futile et vana est hæc ratiocinatio, quandoquidem hic liber non tantum Tertulliano, qui Hieronymo antiquior est, notissimus fuit; verum etiam Ruslin et Cassiano, eidem Hieronymo coævis et supparibus, qui hunc librum procul dubio Latine interpretatum viderunt.

ARTICULUS VII.

Num sit tantum epitome.

Tertium addit Barthius, cæteris peræque falsum, scilicet hos libros Latine redditos quædam tantummodo esse Græci textus epitomen, in qua interpres multa auctoris Græci verba sciens prudensque prætermiserit. Unde enim id probabit Barthius? Nunquid præ manibus habuit Græcum hujusce operis exemplar, quocum Latinam interpretationem composuerit? minime gentium. Contra vero integrum in illa minimeque mutilem opus contineri eolumenter demonstratur, quod omnia testimonia, quæ sane plura sunt, ab scriptoribus ex ipso eodem prolata, in ea reperiantur.

At, inquires, unum ex hac commentatione locum retulit Clemens Alexandrinus, cuius Latina verba illic frustra quæsieris. Sed id frustra objicitur. Nam Clementem non auctoris verba, sed mentem ac sensum, quod solum intenderat, ibi retulisse planum est et perspicuum.

ARTICULUS VIII.

De titulo hujusce operis.

Hoc opus pluribus variisque titulis ab antiquis scriptoribus prænotatur. Ruslinus etenim ubi eos libros enumerat, qui vocantur *a majoribus non canonici, sed ecclesiastici*, de illo sic loquitur¹⁵: *In Novo Testamento libellus qui dicitur Pastoris sive Hermas. D qui appellatur: Duæ viae vel judicium Petri. Quid sibi his verbis ille velit, attentius perpendendum. Libellus enim Pastoris appellari non potest Duæ viæ, tum quia sexti tantum mandati initio¹⁶ de hoc argumento disseritur, atque plura alia toto in opere tractantur; tum quia aliis omnino est totius operis scopus. Neque etiam inscribi potest judicium Petri: hac quippe de re nihil in his libris invenias. Aliquod igitur mendum in Ruslini textum irrepit, vel illius verbis duo aut tres diversi libri indicantur. Primus quidem libellus qui dicitur Pastoris, de quo jam questio habetur. Secundus est libellus; hæc enim vox libellus forte subaudiri debet; li-*

¹⁵ simil. 5. ¹⁶ Animad. ad Hermæ Pastor. circ. init.

bellus, inquam, qui appellantur Dux Viae, vel Judicium Petri; nisi per τὸ Judicium Petri tertius fortasse liber designetur, cuius Hieronymus his verbis meminit¹⁷: Quintus Judicium Petri inter apocryphas scripturas, de quo alibi nobis erit dicendi locus.

Usitator bujuscem operis epigraphe, quæque apud antiquos scriptores et frequentius et potiori jure occurrit, est *Pastor* vel *Liber Pastoris*. Hermam epimero in secundo et tertio libro Pastor alloquitur et informat, illique visiones libri primi, in primis vero tertiam enucleat et aperit.

Denique idem opus nomine auctoris aliquando appellatur *Hermas*, aut *Hermes*, unius litteræ mutatione a librariis facta; vel, ut observat Labbeus, Ἐρμᾶς, mutata duntaxat dialecte, dictus est Ἐρμῆς. Vero tamen similius est Hermam, cum proprium nomen operi suo præfigere nollet, illud inscribi voluisse. *hac* epigraphe *Pastor* vel *Liber Pastoris*. Tertulliano nihilominus hæc inscriptio non omnino probari videtur. At quippe¹⁸: *Hermas* cuius scriptum fere *Pastor* inscribitur. Verum credibile est illum hanc particulam fere, id est fere semper, ideo addidisse, quia apud nonnullos alias scriptores hoc opus alio quodam titulo, quod quidem non negamus, aliquando prænotabatur.

ARTICULUS IX.

De hujus operis divisione, capitibus et capitum argumentis.

In manuscriptis codicibus S. Germani a Pratis, Colbertino et aliis, nec non in prioribus editis lucubratio ista inscribitur: *Liber Pastoris*, nuntii penitentiae, sed nullibi unquam in tres libros distribuitur. In editione Henrici Stephani, anno 1513, idem ac in manuscriptis est titulus: at libri secundi initio continentur et absque ulla divisione legitur: *De mandatis a Pastore, angelo penitentiae. Visio quinta*, etc. Neque etiam antiquissimi Patres ullam hujuscem operis in tres libros divisionem agnovere. Ab Origene siquidem, Tertulliano, Athanasio, Rufino, Cassiano vocatur *Liber*, vel *Libellus Pastoris*, *Scriptura*, vel *Scriptum*.

Præterea in iisdem manuscriptis libris et antiquioribus editionibus, nulla sunt argumenta seu summaria capitum, sed simpliciter legitur: *Visio prima*, *Visio secunda*, etc. *Mandatum primum*, etc. *Similitudo prima*, etc.

Quapropter divisio operis in tres libros, quemadmodum omnia illius argumenta, non ab Herma, sed ab eis duntaxat qui postremas editiones adoraverant, haud dubie profecta sunt. Hinc nulli mirum videri debet si ex iisdem argumentis aliqua auctoris sensum ac consilium minus bene representent.

ARTICULUS X

Quid de his libris antiqui Patres senserint,

Quæque antiquitatis sint hi libri jam vidimus: quid vero de illis senserint antiqui Patres, quodque de iisdem judicium ferri debeat, nunc diligentius inquirendum. Irenæus itaque¹⁹ videtur illos ut sacrae divinæ Scripturæ codices laudare: *Bene*, inquit, *pronuntiarit Scriptura, quæ dicit: Primo omnium crede*, etc. Unde Eusebius de eodem Ireneo scribit²⁰: *Liber Pastoris non solum ab eo cognitus, sed etiam magnopere approbatus est his verbis: Bene Scriptura*, etc. Nec alia sane fuit Clementis Alexandrini sententia²¹, qui simili modo ait: *Divine ergo virtus illa que Hermæ loquitur in revelatione, Θείως τοντων ἡ δυνάμις τῷ Ἐρμῷ κατὰ ἀποκάλυψι λαλοῦσα*. Origenes autem de eo libro sic pronuntiat²²: *Quæ scriptura mihi valde utilis videtur, et ut puto, divinitus inspirata*. At ille ideo addidit, ut puto, quo id omnino sibi persuasum non suisse significaret. Et vero in quibusdam homiliis unicuique integrum ille facit in alian, si libuerit, ire sententiam. Sic enim in homilia una loqui: ²³ *Sic cui tamen Scriptura illa recipienda videtur. In altera vero*²⁴: *Si cui tamen libellus ille recipiendus videtur.*

Eapropter nobilissimi quidam scriptores hunc eumdem librum extra Canonem sacræ Scripturæ ablegarunt. Primus inter eos annumerandus est Athanasius, qui de hoc libro²⁵: *Etsi, inquit, in Canone non sit. Hunc sequitur Hieronymus*²⁶: *Non sunt, inquit, in Canone. Rusinus quoque*²⁷: *Non sunt canonici, sed ecclesiastici*. Unde ille postea assertit veteres Patres noluisse ex his, sicut ex uno divinae Scripturæ libro, testimonia proferri. Eodem certe sensu Eusebius²⁸ eos in spuriorum et adulterinorum numero ponit: *Pro spuriis, inquit (ἐν τοῖς νόθοις), habendi sunt Actus Pauli et liber Pastoris*. A Gelasio autem papa²⁹ et ab auctore *Stichometriae*, in calce *Chronographiae* Nicephori Constantinopolitanæ editæ, apocryphi vocantur. Non alia denique mens eorum omnium, quorum Eusebius sententiam in hunc modum refert³⁰: *Scendum est eum librum a nonnullis quidem in dubium revocatum, ob quos, δι' οὓς, inter receptæ auctoritatis libros censi non potest.*

ARTICULUS XI.

Quæque sint utilitatis.

Communis Patrum, quæ veritati magis consona videtur, opinio ea est, qua illi hunc librum utilissimum, atque ad hominis recens ad Christianam fidem conversi mores informandos aptissimum esse existimant. Id quidem Eusebius loco jam saepius citato sic aperte docet: *Ab aliis maxime necessariis judicatur, iis præsertim qui primis religionis nostræ elementis instituendi sunt. Unde etiam in Ecclesiis*

¹⁷ *De scriptor. eccles. cap. 2.* ¹⁸ lib. *De orat. cap. 42.* ¹⁹ lib. iv, *Adv. hæres.*, c. 37. ²⁰ lib. v *Hist. cap. 8.* ²¹ lib. i *Strom.* ²² *Comment. in cap. xvi Epist. ad Rom.* ²³ homil. 8, in *Numeros.* ²⁴ homil. i in *prol. xxxvii.* ²⁵ lib. *De decret. synod. Nicæn.* post med. ²⁶ in *Prolog. Galeato.* ²⁷ in *exposit. symb.* ²⁸ lib. iii *Histor., cap. 25.* ²⁹ in *Decret.* ³⁰ lib. iii *Histor., cap. 3.*

*publice legi compertimus, et quosdam ex vetustis-
simis ipsius testimonio usos fuisse.* Ex his quippe Eusebii verbis tria colligimus argumenta, quibus maxima hujus libri utilitas liquido demonstratur. Primum a vetustissimis, qui id asseruere, petitur scriptoribus. Inter eos enim, quorum Eusebius nomen tacuit, forsitan censendus est iam a nobis laudatus Origenes, qui de eo scripsit : *Mihi valde utilis videtur.* Athanasius quoque librum eumdem appellat ²¹ : *Utilissimum Pastoris librum.* His vero Hieronymus ²² a nobis subjungi debet, cuius etiam iudicio est : *Revera utilis liber.*

Alterum summæ ejusdem libri utilitatis argumentum hinc eruimus, quod ille, teste Eusebio, in ecclesiis publice legeretur. Et id quidem non solum ab illo doctissimo viro, sed etiam ab Hieronymo traditur ²³, qui : *Apud quasdam, inquit, Græciae ecclesias etiā publice legitur; et a Rutilio* ²⁴ : *Quæ omnia legi quidem in ecclesiis voluerunt.* At certe episcopi illum in ecclesiis publice legi noluissent, nisi habuissent omnino persuasum, inde plurimam a Christianis percipi posse utilitatem.

Cæterum non in ecclesiis duntaxat liber ille publice legebatur, verum etiam erat in omnium manibus, uti ex Origene vidimus, patetque ex Athanasio, qui illum Catalogo librorum inserit ²⁵ : *Quos Patres sanxerunt legi iis qui ad fidem accedunt, cupiuntque in pietatis verbo institui.* Unde rursus quantum ii ad utilitatem Christianorum hanc lucubrationem conducere crederent, facile intelligitur.

Tertium argumentum ex his Eusebii verbis ²⁶ adhuc elicetur : *Quosdam ex vetustissimis ipsius testimonio usos fuisse.* Ea namque manifeste probant quanto hic liber ipsis aliisque plurimis, qui ex illo pariter testimonia multa protulerunt, fuerit in pretio. Quod sane ex ipsorum verbis, a nobis inter veterum testimonia relatis, clarus patet.

Quartum argumentum his tribus Eusebianis non incongrue forsitan adjicies, utilitatem hujus libri ex ejus lectione, vel etiam ex sola illius, quam dedimus, analysi posse a qualibet facile agnosciri. Ex illa siquidem facile colligitur auctoris nostri scopum esse homines ad agendam peccatorum pœnitentiā, ad indefessam virtutibus omnibus, quarum præstantissima quæque præcepta tradit, dandam operam, ad persecutions tyrannorum, jamjam imminentes, fortissime et ad mortem usque patientissime sustinendas, adhortari, incendere, atque, si fas fuisset, compellere. Quæ profecto quantæ Christianis sint utilitatis, nemo non videt.

Verumtamen si de auctoris nostri libro sententia ex quorundam hujuscem temporis hominum acutiori haud dubie ingenio ferenda sit, pronuntia-

Abitur illico illius dicendi genus ad persuadenda religionis nostræ dogmata, quæ nunquam sicuti somnis et falsis visionibus doceri debent, parum idoneum esse oīnnoque ineptum. Non possumus quidem ire inficias Hermam uti potuisse alia methodo stylaque simpliciori, ideo tamen opus illius vitarendum aut abiciendum esse palam aperteque negamus. Quis enim ob stylum scribendique genus opus illud aspernari audeat, quod Patres, antiquitate et doctrina celeberrimi, tantis laudibus extalere, quodque sanctissimi præsules voluerunt publice in ecclesiis legi, atque in omnium esse manibus? Dicendum itaque Hermam hoc tam singulare scripsisse stylo, quia illum ad alliciendos movendosque hominum animos, atque ad tradendam doctrinam suam aptissimum et efficacissimum judecatabat.

ARTICULUS XII.

Utrum antiqui Patres illos spreverint.

Quid ergo, inquires, negarne potest hunc librum ab antiquis Patribus despici, ac pro nihilo putari? Certe Origenes expressis verbis dixit ²⁷ : *A quibusdam contemnitur.* Tertullianus vero ²⁸ : *Scriptura Pastoris sola mæchos amat... ab omni concilio Ecclesiarum etiam vestrarum inter apocrypha et falsa judicatur.* Hieronymus autem illum non solum contemni, sed et stultizæ argui testatur ²⁹ : *Liber ille, inquit, apocryphus stultizæ condemnandus est, in quo scriptum est, quemdam angelum nomine Tyri præesse repulibus.* Denique Prosper Collatori, auctoritatem Hermae objicienti, respondet ³⁰ : *Post illud autem nullius auctoritatis testimonium, quod disputationi sue de libello Pastoris inseruit.*

Verum si hæc Patrum testimonia diligentius examinentur, planum liquido sicut primo Origenem non dixisse, qui fuerint, cuiusve nominis, vel quibus rationibus sulti, ii qui hunc librum despiciunt habuerunt. At certe ex ipsius mente eos obscuros fuisse, nullius auctoritatis, nullisque rationum momentis munitos, inde colligimus, quod vir ille doctissimus, uti vidimus, doctrinam in hoc eodem libro traditam, *divinitus inspiratum esse* putaverit.

Quod spectat ad Tertullianum, certum est illum, cum hæc scriberet, jam in Montanistarum incidisse hæresim; nullique idcirco mirum esse debere, si tum ille objectam a Catholicis Hermæ auctoritatem, vano contemptu conatuque irrito eludere tentaverit.

Porro si contendas illud verum esse, quod ipse adjecit, hanc scripturam ab Ecclesiis catholicis inter apocrypha et falsa judicari, responsum accipies illum eo tantum sensu sic locutum, ut significaret hanc lucubrationem inter sacros Scripturæ libros non annumerari, vel, ut verbis ejus utamur, *divino instrumento non incidi.* Neque enim potuit af-

²¹ lib. *De Incarnat. Verb.* paulo post init. ²² De scriptor. eccles. ²³ Ibidem. ²⁴ in Symb. apost. ²⁵ in Epist. Pasch. ²⁶ loc. sup. citat. ²⁷ loc. cit. ²⁸ lib. *Dz. pudicit.*, cap. 20. ²⁹ lib. 1 *Comment. in Habac.* ³⁰ lib. cont. *Collat.* cap. 50.

Armare hunc librum ab Ecclesia, ut apocryphum et falsum, id est erroneum, supposititium et fabulosum rejici, quin continuo ipse falsi ab iis omnibus argueretur, quorum testimonia ad ejusdem libri veritatem utilitatemque probandam supra retulimus.

Quantum vero ad Hieronymum, ipse eamdem libri bujus utilitatem in aliis lucubrationibus suis ante et post suum in Habacuc Commentarium divulgatis, praedicat. Non poterat igitur omnem hunc librum stultitiae insimulare. Et re quidem vera unius tantum illius loco, ubi de angelo reptilibus presidente, sermonem fieri putabat, censoriae severitatis notam inussit. Verum ex infra dicendis non obscure demonstratur sanctum doctorem incorruptum quemdam codicem, ex quo auctoris mentem assequi non potuerit, fortuito incidisse.

Ad Prosperi auctoritatem responsum est, hunc librum qui, teste Hieronymo, *apud Latinos*, *pene ignotus* erat, ipsi quoque fuisse incognitum. Nec absurde etiam responderi potest, Prosperum dixisse *testimonium*, non vero librum Hermæ, nullius esse auctoritatis. Quo quidem verbo data opera ille fortasse usus est, ut testimonium ex aliquo hujuscemlibri loco a Collatore prolatum, nihil ad asserendum ejus opinionem conducere ostenderet.

ARTICULUS XIII.

Quam temere hi libri a quibusdam recentioribus contemnuntur?

Cum ergo tot Ecclesiæ Patres, et antiquissimi et doctissimi, utilitatem librorum Hermæ aperie prædicent laudibusque maximis extollant, quis recentiorum quorundam scriptorum temeritatem castigandam non censeat, a quibus hic liber non summantum contemptui habetur, verum etiam audacter repudiatur, tanquam *supposititius*, et, ut verisimile est, ab hereticis depravatus, atque heresibus et fabulis oppletus? Verum enimvero argumentis neutriquam spernendis jam probavimus illum Hermæ verum genuinumque esse fetum, proindeque suppositionis temere accusari.

Falsum autem est illum fabulis oppletum esse, quippe qui visiones tantum contineat, quas etiam non immerito plane jure ab auctore usurpatas paulo ante⁴¹ ostendimus. Falsum est quoque hunc librum ab hereticis depravatum fuisse, ut aperte colligitur ex variis Patrum testimoniis, ex omnibus illius partibus desumptis, quæ ibi prout ab eis prolata sunt, totidem verbis reperiuntur. Neque tamen iidem Patres de hereticorum corruptionibus unquam conquesisti sunt; nec ullus poterit aliquando locus assignari, qui ab hereticis sit depravatus.

ARTICULUS XIV.

Hos libros plenos non esse heresibus, et primo quidem circa angelum bonum et malum singulis hominibus tributum.

Falsum est denique eundem librum heresibus

A oppleri : quod quidem nobis fusius probandum est. Bellarminus etenim et alii quidam Hermam idcirco erroris insimulant, quod ibi disserat⁴², de duobus geniis, sive duobus angelis, uno bono et altero malo, singulis hominibus a Deo tributis... Quem errorem ex hoc auctore accepit Cassianus⁴³, et ante eum Origenes⁴⁴. De hac tamen opinione sic loquitur Cassianus⁴⁵, ac si eam non Hermæ, sed Scripturæ sacrae auctoritate firmatam esse credidisset. Deinde Basilius et Gregorius Nyssenus in eadem de duobus angelis, non secus atque Hermas et Origenes, sunt opinione. Magister vero sententiarum⁴⁶ de illa tanquam nullomodo improbabili disputat. Estius⁴⁷, porro id incertum esse asserit. Hæc igitur opinio immerito ab aliis nonnullis tanquam noxius error rejicitur. Qui plura de hac quæstione scire voluerit, adeat, si lubet, Gazæum in citatum Cassiani locum, et in ejusdem Collat. 43, cap. 12; Maldonat. in cap. 48; Matt. Huet, lib. II *Origenian.*, quæst. 5, § 30 et sequent.

Nec prætermittendum est quosdam autumasse hanc opinionem, *magis ad fabulus falsarum religionum pertinere, quam solidum in doctrina Christiana habere fundamentum*. Sed cui credibile fiet Hermam a paganis potius quam ab apostolicis viris, sibi coœvis, illam accepisse? Si ex Ambrosii aliorumque, de quibus alibi disputandi locus dabitur, quorumdam doctissimorum Patrum principiis argumentemur, dicendum est e contrario paganos ab auctorum nostrorum soutibus omnia hausisse hujuscemodi doctrinæ dogmata.

ARTICULUS XV.

Hos libros non favere Novatianis.

Secundus error cajus Hermas arguitur majoris profecto est momenti. Aiunt enim eum disseruisse de unica pœnitentia secundum errores Novatianorum, quibus hic liber omnino favere videtur. Sed hic mirari subit quam diversum quandoque docti homines de re una atque eadem, nec plane obscura, judgmentum ferant. Tertullianus enim Hermæ opinionem Novatianis et diametro oppositam attribuit. Is quippe cum Montanistarum, eadem cum Novatianis de unica pœnitentia sentientium, errorem amplexatus fuisse, nihil aliud Catholicis Hermæ auctoritatem ipsi objectantibus respondet, quam illum ejusdem cum eis indulgentioris esse sentientia et opinionis: Cederem, inquit⁴⁸, tibi, si scriptura Pastoris, quæ sola manus amat, meruisset... adultera et ipsa, et inde patrona sociorum. Verumtamen utrique a veritate ex æquo aberrant. Et Tertullianus quidem, qui tradit Hermam, eo quod nec Montanista nec Novatianus esset, lenioris remissionisque fuisse opinionis; alii vero qui illum in severiorem et durissimam Novatianorum heresim pedibus ivisse asserunt. Hos etenim plane falsos esse inde profecto evincitur, quod Hermas suis in libris eo præcipue collineat ut pec-

⁴¹sup., art. 11. ⁴²De scriptor. eccles. ⁴³lib. II, mandat. 6. ⁴⁴Collat. vi, c. 27. In Isa. III, 42. ⁴⁵libro *De Vita Moysis*. ⁴⁶lib. II *Sent.* ⁴⁷in eundem *Sent.* lib. II. ⁴⁸lib. *De pudicit.*, cap. 10.

calores ad poenitentiam, cuius ope omnes remissio- A nem peccatorum assecuturos esse pollicetur, agen- dam impellat. Quapropter Pastor ubique ab eo vo- catur, *Nuntius, præpositus paenitentia*, totamque commentationem suam his verbis concludit¹⁰: *Cum- que vidisset Dominus bonam atque puram paeniten- tam eorum, et posse eos in ea permanere, jussit eo- rum peccata deleri.* Quibus sane verbis Novatianorum error funditus evertitur.

Objicitur tamen illum aperte dixisse: *Servis Dei una paenitentia est.* Verum sancti Patres, qui plura, ut superius dictum est, ex hoc libro testimonia ex- scripserunt, nihil in eo Novatiani veneni subesse suspicati sunt. Cur ergo unicam dixerit esse paenitentiam, clarius explicari non potest, quam verbis Ambrosii, adversus ipsosmet Novatianos sic dispu- tanti¹¹: *Merito, inquit, reprehenduntur qui saepius agendam paenitentiam putant... quia sicut unum ba- ptisma, ita una paenitentia quæ tamen publice agi- tur, nam quotidiani nos debet paenitere peccati: sed haec delictorum leviorum, illa graviorum.* Ambrosio concinunt et alii sancti Patres, ut nos aliquando ad hunc doctoris nostri locum observavimus. Hermas igitur eodem ac Ambrosius sensu dixit: *Servis Dei una paenitentia est, nimimum, quæ tamen publice agi- tur.*

Verisimilius forsitan illud objici posset, quod idem Hermas de transfugis, hoc est, a Christiana religione apostatis, tradidit: *Transfugæ, ac nefanda loquentes, et proditores servorum Dei, illis proposita mors est, paenitentia non est.* Idem enim ibi docere videtur quod imitio hæresis suæ Novatiani, nusquam Ecclesia ejusque ministris concessam a Deo pole- statem dimittendi peccata libellaticis, thurificatis, et apostatis Christi nomen ejurantibus. At respondenuis in eo positum semper fuisse errorem Novatianorum, quod pertinaciter contendenter, quæcunque paenitentia horum criminum ageretur, ab iis tamen ab- solvendi ministris Ecclesiæ negatam esse faculta- tem. Verum id nullatenus negavit Hermas, utpote qui tantummodo dixerit: *Illis... paenitentia non est,* hoc est, Deus eis illam, qua veniam absolutionem- que peccatorum consequantur, occasioneum faculta- temque non concedet: vel, ut ipse loquitur¹²: *De- dit spiritum eis, qui digni erant, agere paenitentiam...* At quorum aspergit dolum, et animadvertisit ad se fal- laciter reversuros, negavit eis ad paenitentiam regres- sum. Quod etiam Ambrosius, ubi Novatianos acrius insequitur, et de blasphemia in Spiritum sanctum disputat, simili modo dicit¹³: *Hos ergo qui hoc lo- quuntur, negat Christus ad veniam pertinere.* Et paulo post ubi de hæreticis ac schismaticis disserit: *Quibus, ait, indulgentiam negat.* Quid enim aliud hæc verba sonant, quam quod ait Hermas: *Illis paenitentia non est?*

A Si instes Hermam alibi scrispissime¹⁴: *Hi qui co- gnoverunt Dominum, et mirabilia ejus viderunt, si nequiter vivant, duplo amplius punientur, et ipsi morientur in ærum, responderi quidem posset Hermam ibi de illo peccato loqui, quod nonnulli Patres, si doctissimo Morino¹⁵ fides habenda sit, unquam remitti posse insiciabantur. Nobis autem vero videtur similius, illic sermonem de iis tantum baberi, qui in ipsa peccandi voluntate usque ad mortem per- severantes, in finali, ut aiunt, impenitentia mo- riuntur.*

ARTICULUS XVI.

Eosdem libros immerito aliorum quorundam errorum incusari.

B Rivetus aliisque nonnulli Calvinianæ sectæ homines Hermam aliorum quorundam incusanter errorum, quibus saia potius integraque ejus doctrina probari omnibus debet. Id enim ille arguit¹⁶ quod ab aucto- re nostro, *contra Apostoli consensum astruitur liberum arbitrium, solitudo monastica, et purgatorium ab annis quadam visione tertia revelatum.* Sed quibus in locis duo priora, ut Rivetus loquitur, errorum capita docuerit Hermas, ab eo nullibi indicatum legimus. Quid ergo hisce in libris contra Apostoli consensum de libero arbitrio astruatur, divinare non possumus; nisi forte illud sit, quod Cassianus his verbis refert¹⁷: *Adjacere autem homini in quamlibet partem animi libertatem etiam liber ille, qui dicitur Pastoris, apertissime docet, in quo duo angelii unicuique nostrum adhaerere dicuntur, id est, bonus ac malus; in hominis vero optione consistere, ut eli- gat, quem sequatur.* Ex his quippe Pastoris verbis duo insert Cassianus¹⁸. 1º *Et idcirco manet in ho- mine semper liberum arbitrium, quod gratiam Dei possit vel negligere vel amare,* id est juxta ejus mentem, gratiam Dei absque ulla præveniente gra- tia amare. 2º *Inesse homini omnia animæ naturaliter virtutum semina, beneficio Creatoris inserta.* Sed hac consecaria Cassiani sunt, minimè vero auctoris nostri, qui nec citato loco, nec alibi quidquam de libero arbitrio docet, in quo ab Apostolo doctrina- que orthodoxa transversum unguem discesserit.

D Quid vero Rivetus per solitudinem monasticam sibi velit, non potest facile definiri. Et vero si mo- nasterium, vel monasticum institutum his verbis intelligat, ne hilum quidem ea de re apud Hermam reperiire est. Si autem de Christiani a mundi nego- tiis et tumultibus secessu Rivetus loquatur, hunc ab apostolis omnibusque Ecclesiæ doctoribus commen- dari, negare quis audeat?

Denique si Hermas purgatorium alicubi asserat, ille nihil profecto nisi sanum omnino et plane or- thodoxum statuisse dicendus est. Attamen sincero veritatis amore ducti, libenter fatemur in eo, quem laudat Rivetus, Hermæ loco non de purgatorio, sed

¹⁰ lib. iii, cap. 9. ¹¹ lib. ii *De paenit.*, cap. 10, § 15. ¹² lib. iii, similit. 8. ¹³ lib. sup. cit. cap. 4. Num. xxii et xxiv. ¹⁴ lib. iii, similit. 8. ¹⁵ lib. ix *De administr. paenit.*, cap. 28. ¹⁶ Crit. sac. lib. i, cap. 12. ¹⁷ Collat. 13, c. 12. ¹⁸ lib. ii, mandat. 6.

us paupertia in hoc vitæ cursu agenda, et de pœnis A
qua eodem vitæ tempore hominibus ob eorum pec-
cata infliguntur, disputationem institui.

ARTICULUS XVII.

De variis editionibus et notis in hos libros.

Quamvis hi libri Græco idiomate scripti jam du-
dam perierint, illorum tamen jactura resarciri
necunque potest variis eorumdem fragmentis, quæ
non modo in antiquissimorum Ecclesiæ Patrum lu-
cubrationibus, verum etiam in pseudepigrapho po-
tissimum quodam libello, in novissima Athanasii
Operum editione a nostris adornata⁴⁴, nuper di-
ulgata, Græce Latineque edita habemus. Typis vero
dantaxat Latinis iidem Hermæ libri editi sunt in
Orthodoxographia et *Hæreseologia*, atque in onini-
bus sanctorum Patrum Bibliothecis, nec non apud
Cotelerium inter Opera sanctorum Patrum qui tem-
poribus apostolicis floruerunt. Privatum autem excusi-
sunt, curante Fabro, Parisiis apud Henricum Ste-
phanum anno 1513, atque a Nicolao Herbelio, Ar-
gentorati, anno 1522; deinde curis Gasparis Bar-
thii, Cygneæ, anno 1655, publicam prodierunt in
lucem.

Barthius vero animadversiones in hunc librum
editi, sed ille non immerito a Cotelerio *criticus*
miserum gentium vocatur. Et certe observationes
ejus parum dignæ sunt, quibus legendis tempus
aliquis impendat. Sed lectoris attentione vere dignæ
sunt ipsius Cotelerii adnotationes, varia eruditione
et doctrina referunt. Quædam tamen mihiors sunt
utilitatis, parumque ad Hermam spectant, nec mul-
tam ad illius textos explanationem conducunt.

ARTICULUS XVIII.

*Nova observationes, ac primo de Christi sanctique
Spiritus divinitate.*

Quam sara et ab omni erroris suspicione vacua
et pera fuerit Hermæ de supra Christi divinitate
sententia, his Petavius, tametsi alias Ante-Nicæni
Patribus parum favisse videatur, verbis diserte ex-
plicat⁴⁵: *Ab vetustissimis, inquit, laudatur scriptoriis.... nec ab ullo hæresis falsive, maxime de Tri-
nitate dogmatis, insimulatus est.* An vero nullius
reapse erroris Hermas a quoquam accusatus sit, ex
his quæ a nobis disputata sunt nulli, uti putamus,
obscurum esse debet. Quam recte autem de divina
Christi natura ille senserit, nemo nisi Socinianæ ac
dementissimæ temeritatis homo unquam negaverit.
Quid enim, quæso, ad summam Christi divinitatem
plane declarandam, his auctoris nostri verbis clarius
et dilucidius⁴⁶: *Filius quidem Dei omni creatura
antiquior est, ita ut in consilio Patri suo adfuerit
ad condendam creaturam.* Qui Filium Dei omni
creatura dicit antiquorem, is certe eum extra crea-
turarum omnium numerum, ac supra illarum con-
ditionem et naturam esse aperte pronuntiat. Qui
autem extra creaturarum numerum, et supra illa-

rum constituitur naturam; hic procul dubio incre-
sus, æterna et summus supremusque Deus asseri-
tur. Quis namque creatum inter et increatum, inter
Deum et creaturam nihil omnino medium esse igno-
rat? Denique eundem Dei Filium ad condendam
creaturam Patri suo æterno adfuisse qui tradit, is
profecto illi Patri suo coæternum firmissime asse-
verat.

Eodem plane sensu Hermas superius dixerat⁴⁷:
*In servili conditione non ponitur Filius Dei, sed in
magna potestate et imperio.* Omnes quippe creature
Deo servient, quoniam omnia, ut deo canit Psal-
mista⁴⁸, serviant tibi. Qui ergo in servili conditione
non ponitur⁴⁹, hic creatura nec esse nec dici potest.
Qui autem creatura esse et dici nequit, ille certe
Deus ipse est.

Age vero, si his omnibus et alia adjicias, quæ de
eodem Dei Filio ab auctore nostro scripta legimus⁵⁰:
In magna, inquit, est potestate et imperio; alibi vero:
*Nomen Filii Dei magnum est, et immensum, et totus
ab eo sustentatur orbis;* ac continuo post: *Omnis
Dei creatura per Filium ejus sustentatur, his verbis
summam illius divinitatem aperte renuntiari fatea-
ris, omnino necesse est.* Cui enim, amabo te, ea
omnia convenire possunt, nisi vero Dei Filio, qui
eiusdem cum Patre sit immensitatis, æternitatis,
potestatis et naturæ?

Non audiendus itaque impius nescio quis Soci-
nianus, qui nobis perperam objiciat Filium Dei ibi-
dem ab Herma servum appellari, qui post suam
tantum mortem a Patre super populum suum pote-
statem omnem acceperit. Nunquid enim Hermas
cum ibidein, sicut vidimus, dixit: *In servili con-
ditione non ponitur Filius Dei, sibi ipsi absurde pu-
tideque contradixisse existimandus est?* Quis sanæ
mentis homo id unquam asserere, imo cogitatione
animoque singere audeat? Quis vero si hunc au-
ctoris nostri locum æquis unquam legerit oculis, ibi
continuo non animadvertis utrumque ab illo de du-
plici Christi natura cum humana tum divina recte
traditum et pronuntiatum. Quemadmodum enim
Christus ab ipso secundum divinam suam naturam,
*omni creatura antiquior, in servili conditione non po-
nitur,* ita secundum humanam servus Dei appella-
tus est. Et id quidem clarius quam ipsiusinet Hermæ
verbis explicari non potest: *Hoc ergo, inquit⁵¹,*
*Christi corpus in quod inductus est Spiritus sanctus
servavit illi Spiritui, recte in modestia ambulans, et
caet., neque omnino maculavit Spiritum illum,.....*
Advocavit ergo Filium, et nuntios bonos; ut et huic
scilicet corpori, quod servavit Spiritui sancto sine
querela, locus aliquis consistendi daretur, ne videre-
tur mercedem servitutis sue perdidisse. Accepit au-
tem et post mortem suam idem Christi corpus, hu-
manaque eiusdem natura omnem super populum
potestatem, tametsi ipsem Christus, qui secundum

⁴⁴ tom. II Oper. Athan., pag. 252 et seq. ⁴⁵ Petav. tom. II Theol. dogm., præf. cap. 2, § 6. ⁴⁶ lib. II, si-
mil. 9, § 12. ⁴⁷ lib. III, simil. 5, § 7 ⁴⁸ Psal. cxviii, 91. ⁴⁹ lib. III, simil. 9, § 14. ⁵⁰ lib. III, simil. 7, § 14. ⁵¹ loc. cit.

divinam suam substantiam Patri ad condendam creaturam ad fuerat, ejusdem cum ipso sicut naturæ ita et potestatis semper fuerit.

Cum sarta igitur, tecta integraque sit Hermæ nostri de summa Christi divinitate doctrina, nec quid omnino contra illam nisi insulsum plane, et ineptum effutire potuerint haeretici, unus tamen ex eis pauca quædam ipsius verba arrosit, quibus Spiritus sancti divinitatem ab eo negatam fuisse probare perperam conatus est. Hæc porro sunt, quæ ille nobis objicit : *Neque cum vult, homini loquitur Spiritus sanctus, sed tunc loquitur cum vult Deus*⁶⁶. Sed si hunc Socinianum hominem nefarius errantis sectæ amor penitus non obsecasset, intellexisset utique hanc esse Hermæ nostri mentem, et sensum omnibus facile obvium : *Neque cum homo vult, homini loquitur Spiritus sanctus, sed cum vult Deus*. At quid, obsecro, ex his verbis contra Spiritus sancti divinitatem : imo vero quid ex illis, nisi pro asserenda divina illius natura concludi potest? Ibi enim Hermas veros prophetas divino Spiritu, quando ipsem et voluit, afflatis fuisse asseverat. At quis nesciat strenuos Nicænæ fiduci defensores hoc ad debellandos Arianos, et Spiritus sancti divinitatem adversus Macedonianos invictè propugnandam efficacissimo, uti plane non immerito putabant, usos esse argumento.

ARTICULUS XIX.

Utrum apostoli mortui prædicaverint nomen Filii Dei iis qui apud inferos erant.

His itaque longe difficilior et obscurior Hermæ locus, a Clemente tamen Alexandrino semel atque iterum citatus, sic habetur⁶⁷ : *Apostoli et doctores, qui prædicaverunt nomen Filli Dei, cum habentes fidem ejus et potestatem defuncti essent, prædicaverant his qui ante obierunt et ipsi dederunt eis illum signum. Descenderunt igitur in aquam cum illis, et iterum ascenderunt : sed hi vivi ascenderunt, at illi qui fuerunt ante defuncti, mortui quidem descendenterunt, sed vivi ascenderunt. Per hos igitur vitam accepérunt, et cognoverunt Filium Dei; ideoque ascenderunt cum illis. Hæc vox signum ibi nihil sonat aliud quam baptismum, quandoquidem Hermas continenter subjungit, descenderunt in aquam. Sed cum nullus nisi in hac vita, nec nisi ab hominibus viventibus baptismo possit ablui, illuc vero baptizantes apostoli, atque ab eis baptizati mortui et corpore soluti dicantur; ibi profecto de solo spirituali baptisme agatur necesse est. Quod certe loci hujus difficultatem non minuit, sed auget plurimum.*

Certum est enim Christum post mortem suam ad inferos descendisse. Unde Augustinus⁶⁸ : *Quis nisi infidelis negaverit fuisse apud inferos Christum? Constat etiam Christum tunc patriarchis justisque hominibus ibi degentibus sese manifestum præbuisse, uti ex his Petri apostoli verbis intelligitur : Chri-*

*A stus semel pro peccatis mortuus..... in quo et his qui in carne erant spiritibus veniens prædicavit, qui increduli fuerant⁶⁹, etc. Quo igitur modo Hermas dicere poterat : *Apostoli et doctores prædicaverunt nomen Filii Dei.... his qui ante obierunt.... et cognoverunt Filium Dei?**

Clemens Alexandrinus videtur quidem difficultatis nodum secare, ubi⁷⁰, citatis auctoris nostri verbis, ait Christum apud inferos Hebreis Evangelium annuntiasse, apostolos vero iis qui ex gentibus apti erant ad conversionem. Et recte dictum a Pæstore : « *Descenderunt ergo in aquam*, » etc. Verum si hac explicatione Clemens nodum difficilem expidre videtur, in alium profecto longe difficultiorem incidit. Ille quippe docet Hermam opinatum esse plures ex ethniciis hominibus justis, cum Christum illis apostoli prædicassent, ab inferis liberatos, atque a Christo æterna donatos felicitate. Quæ quidem opinio ab Augustino⁷¹ tanquam omnino erronea repudiatur. Deinde Hermas nullum Hebreos inter et ethnicos ponit discrimen; imo aperte loquitur de Hebreis per lapides x, xxv et xxx adumbrait, quibuscum apostoli, quadragesimo lapide figurati, descendederunt, eisque Filii Dei prædicaverunt nomen.

Quapropter putamus, salva tamen debita Clementi reverentia, locum Hermæ alio sensu exponendum, eo scilicet quo Augustinus superius allata Petri verba interpretatus est. Enimvero cum Evodius, ab eo illa sibi explicari poposcisset, Augustinus⁷² quantè sint ibi difficultates primum exponit. Deinde respondet illis Petri verbis : *His qui in carne erant, spiritibus, eos intelligi posse, qui tunc erant in carne, atque ignorantiae tenebris velut carcere claudebantur Neque tamen hoc sibi idcirco objici posse putabat, quod Christus nondum venerat in carne. Quoniam, inquit sanctus doctor : Ipse utique non in carne, sed in spiritu veniebat visus congruis, colloquens quos solebat, sicut solebat. Eodem igitur atque Augustinus sensu Hermas dicere poterat, quod apostoli et avtores..... prædicaverunt his cui ante obierunt, hoc est, mortui sunt tenebris, ignorantia, infidelitate et incredulitate.*

At, inquires, cur ergo de apostolis Hermas subjunxit : *Prædicaverunt nomen Filii Dei.... cum defuncti essent?* Quidni, inquiemus et nos, hæc apostolorum mors spirituali quoque sensu intelligatur! Quia nimirus vetus eorum homo cum Christo crucifixus et mortuus fuerat, ac destructum corpus peccati, ut loquebatur Paulus⁷³. Et certe hæc verborum Hermæ interpretatio inde confirmatur, quod ille continuo addat : *Sed hi vivi ascenderunt.* Quod quidem de vita spirituali ipsem interpretatus, subdit : *Vitam receperunt; et cognoverunt Filium Dei.* Denique ex jam dictis certum est Hermam seruarem ibi facere de spirituali baptismo, id est cognitione Filii Dei. Cur ergo totus iste locus spirituali

⁶⁶ lib. ii, mandat. 12. ⁶⁷ lib. iii, similit. 9. ⁶⁸ Epist. 464, ad Evod. ⁶⁹ I Petr. iii, 18. ⁷⁰ lib. vi Strom., § 3. ⁷¹ loc. sup. cit. ⁷² Epist. 164, ad Evod. ⁷³ Rom. vi, 6.

sensu non intelligatur, cuius saltem quedam partes alio sensu explicari non possunt? An vero genuinus hic sit verborum Hermæ sensus, sicut assere omnino non audemus, ita nec illius profecto repugnibus explicationi, qui ea litterali sensu, ab omni errore alieno, poterit interpretari.

ARTICULUS XX.

Utrum Hegrin sit nomen angelii.

Alius auctoris nostri locus obscurus et difficilis ibi occurrit, ubi ille narrat se, cum in belluam humanam incidisset, ab una virginem, quæ figura Ecclesiæ erat, audivisse: *Misit Dominus angelum suum super bestiam, cui nomen est Hegrin, et obturavit os ejus, ne dilaniaret te.* Autem enim non nulli Hieronymum sibi in animum induxisse¹⁴ Hegrin nomen esse angelii, quod quidem ipsi adeo ridiculum fatuumque visum est, ut hoc elogio auctoris nostri librum notaverit: *Liber ille apocryphus stultitiae condemnandus est, in quo scriptum est quendam angelum nomine Tyri praesesse reptilibus.* Alii tamen illud ab Hieronymi mente ita abhorreputaverunt, ut illum de quodam libro apocrypho ac perduto ista scripsisse tradiderint. Et re quidem ipsa quid in his verbis deprehenditur quod *stultitiae* argui possit? Num ideo quia eo loquendi modo angelum reptilibus praesesse affirmatur? Verum id docent cum antiqui Patres, in primis Origenes pluribus in locis¹⁵, tum doctores scholastici post divum Thomam¹⁶, qui ait: *Una queque res visibilis in hoc mundo habet potestatem angelicam sibi praepositam.* Num autem ideo quia angelum nomine Tyri appellaverit? Si res ita se habeat, vel erratum est in operum Hieronymi editionibus, vel ipse manuscripto codice corrupto usus est: in aliis siquidem omnibus ac in editi: legimus Hegrin. Cotelerius itaque omnes animi nervos in eo contendit, ut investiget et perscrutetur cur angelus Hegrin vocetur. Sed postquam diu multumque laboravit, tandem ingenue fatetur, *absque melioribus codicibus vix aliquid certi posse proferri.* Ditissima vero illustrissimi Colberti bibliotheca unum non vetustarum quidem manus, quippe qui 300 annos non superet, suppeditavit nobis codicem, qui veram quam Cotelerius frustra quæsierat lectionem, unius litterulae immutatione exhibere videtur. Sic enim in eo legimus: *Misit Dominus angelum suum super bestiam, cuius nomen est Hegrin.* Hinc enim Hegrin non angeli, sed bestie nomen esse colligimus. Cur autem Hermas illam ita vocaverit, recte forsitan conjicies, si attendas vocem Hegrin idem esse ac Græce Ἀγριος, id est immitis, ferox, vel fera, et bestia; ac probabile proinde videri Hermam alluisse ad hæc Psalmistæ verba: *Singularis ferus (μονδς Ἀγριος) depastus est eam*¹⁷, scilicet vineam. Ille quippe ibidem hauc bestiam *pressuræ super-*

venturæ figuram esse declarat. Quamobrem cum illic adjectit, angelum esse *super bestiam*, id est super *pressuram superventuram*, nihil aliud sibi voluit¹⁸, nisi eumdem angelum a Deo esse præpositum, ut Christianos adversus imminentem tyrannorum persecutionem defendere ac tueretur.

ARTICULUS XXI.

Num angelii omnia creaverint.

Tertius Hermæ locus qui enodatione aliqua indiget, ad omnes angelos spectat. Cum enim ille dixisset angelos inter creaturas primos esse quos Deus creaverit, tum subjungit¹⁹: *Hi sunt angelii qui primo constituti sunt, quibus tradidit Dominus universam creaturam suam struendi, aedificandi et dominandi creature illius.* Pro verbo autem *struendi*, in codice Sancti Germani a Pratis, ab annis 800 descripto, nec non in Colbertino supra citato *vox creandi* exhibetur. Quæ quidem lectio, si vera sit, videtur Hermas in eum impingere errorem, quem antiquissimi hæretici a Platone atque Philone Judaõ hauserunt, angelos primos omnium a Deo creatos, ab eoque accepisse cætera omnia deinceps creandi potestatem. Verum Hermas ab hoc errore non difficulter quidem eximitur. Primo enim codices qui verbum *creandi* repræsentant, aliud, scilicet *potestatem*, vel aliquod simile omiserunt. Qua ergo oscitantia amanuenses illud verbum prætermiscent, eadem etiam aliud potuerunt immutare. Deinde vero etiamsi Hermas voce *creandi* usus sit, eam tamen non strictiori acceptione pro creaturæ, ut loquuntur scholastici, ex nihilo productione, sed latiori atque Latinis auctoris magis usitata, pro simplici productione et institutione, ab illo usurpatam fuisse dicendum est. Nec ulti hoc mirum videri debet, cum eodem sensu Ambrosius dixerit²⁰: *Quod autem et factum est, idem est et creatum.* Quod sane multis aliis exemplis facile posset probari.

ARTICULUS XXII.

Qui doctores et praesides ministeriorum dicantur.

Non deerunt fortasse quibus salebrosa videbuntur de sacris Ecclesiæ ministris hæc scriptoris nostri verba²¹: *Episcopi, et doctores, et ministri... episcopatum gesserunt, docuerunt et ministraverunt.* Libro Dautem tertio²²: *Tales sunt qui crediderunt quidam episcopi, id est praesides Ecclesiarum... Et deinde qui praesides sunt ministeriorum, qui inopes et viduas protegerunt, et castam perpetuo conversationem habuerunt.* Qui enim sint illi doctores et praesides ministeriorum, non civis statim occurret. Verum hæc planiora flent, si id quod a nemine vocatur in dubium, observetur, diaconos a sanctis Patribus solo ministrorum nomine passim appellari. Hinc quippe colligitur doctores, qui episcopos inter et ministros medii collocantur, non alios procul dubio esse

¹⁴ lib. i Comment. in Habac. ¹⁵ homil. 14 in Numer. cap. xxiii; hom. 23 in Josue, cap. xviii; homil. 6 in Jerem. cap. xii. ¹⁶ in part., q. 120, art. 1 ad 3. ¹⁷ Psal. lxxix, 14. ¹⁸ lib. iii, vision. 3. ¹⁹ lib. cod., vision. 3. ²⁰ lib. iii, De fid. cap. 21, § 82. ²¹ lib. i, simil. 3. ²² lib. iii, simil. 9.

quam presbyteros seu sacerdotes. Cur vero presbyteri doctores nominentur, si rogaveris, disces a Dionysio Alexandriño, qui eodem plane ac Hermas sensu apud Eusebium dixit ⁴⁴: Συγχαλέσας τοὺς πρεσβυτέρους καὶ διδασκάλους τῶν ἐν ταῖς χώμας ἀδελφῶν. Convocatis presbyteris ac doctoribus, qui per singulos vicos fratribus prædicabant. Quid enim aliud hæc verba sonant, nisi presbyteros per singulos vicos, id est vicorum parochiis præfuisse, atque ibi cum fratribus prædicarent, doctores suisse appellatos. Quod quidem Chrysostomus multo clarius breviusque edisserit ⁴⁵: Nam et presbyteris Ecclesiæ, inquit, cura permissa est et magisterium (διδασκαλία). Quod ad præsides ministeriorum altinet, ii forsitan presbyteri quoque erant. De diaconis etenim Hermas paulo ante dixerat: *Ministri male ministraverunt.* Ab iis autem venit ad presbyteros, qui cum diaconis superiores essent, eos præsides ministeriorum nuncupavit ⁴⁶. Si quis tamen contendat eosdem præsides ministeriorum non alias esse quam diaconos, quia et ipsi ministri erant, et ministeri inopum et viduarum præsse debebant, non omnino repugnabimus.

ARTICULUS XXIII.

De zerophagiis.

Quærent alii cur pastor tam severum jejuniū Hermæ indixerit: *Illa die, inquit ⁴⁷, qua jejunabis, nihil omnino gustabis, nisi panem et aquam.* Hieronymus quidem ⁴⁸ illud cæteris omnibus fortissimum jejuniū esse profitetur. Solebat tamen olim a Christianis ultima Quadragesima hebdomada observari. Nec desunt qui hanc zerophagiā lege aliqua præscriptam censeant; et id quidem probare nituntur ex Tertulliano qui, Montanistarum hæresim amplexatus, de Catholicis dicebat: *Arguunt nos, quod etiam zerophagias observemus*, etc. Sed idem ipse Tertullianus addidit: *Denique respondetis (nempe Catholici) hæc ex arbitrio observanda, non ex imperio.* Nulla igitur lege ejusmodi jejunia, teste Tertulliano, indicta erant, sed ex cujusque arbitrio observabantur. Quapropter Epiphanius isthac ad consuetudinem, non ad præceptum sic refert ⁴⁹: *Præterea sex illos dies zerophagiis, hoc est arido viciu, transire populus omnis assuevit, hoc est panem duntaxat cum aqua sub vesperam adhibere.* Si lege data zerophagiæ constitutæ fuissent, de iis eodem ac de quartæ et sextæ feriæ jejunio scripsisset: *Item quarta et sexta feria jejunium ad horam usque nonum indictum...* Ideo per illos dies jejunandum esse decreverant apostoli. At, inquires, legem hanc ille alibi commemorat ⁵⁰: *Quid si, aiebat, ex apostolorum constitutione repetenda nobis auctoritas est; cur illis quartæ sextæque feriæ jejunium perpetua lege sancitur, excepta Pentecoste?* Cur sex Paschatis dies nihil omnino ad cibum præter pa-

A nem, salem et aquam adhibendum definiunt? Ibi certe utraque jejunia et quartæ sextæque feriæ, et sex dierum Paschatis eadem lege, atque apostolica constitutione sancta esse pronuntiavit. Attamen ubi idem Epiphanius contra Aerianos, jejunia statim damnantes, disputat, cum hoc præceptum maxime urgere deberet, illud in solam consuetudinem ita refundit ⁵¹: *Porro diebus ipsis Paschatis... aridorum ciborum usu, precibus, vigiliis, jejunii... celebrare solemus.* Ex quo non absurde forsitan colligas, verbum παραγέλλουσι, definiunt, quod superius adhibuit, non aliud significare quam admonent vel hortantur, non autem præcipiunt, jubent, inuperant. In hujus autem explicationis firmamentum non illud solum adduci potest, quod historici varia Ecclesiarum de hisce jejunii suis consuetudines narrent, verum etiam quod iisdem testibus, aliquid de severitate hujus jejunii in aliquibus saltem Ecclesiis paulo post remissum sit. Auctor enim Constitutionum apostolicarum pani et aquæ sal et olera superaddi lubens concedit: *In diebus ergo Pasche jejunare incipientes a feria secunda usque ad Parasceven et Sabbatum, per sex dies solo uentes pane, sale, oleribus et aquæ potu.*

ARTICULUS XXIV.

De matrimonii vinculo nunquam solvendo.

Ex obscuris Hermæ locis ad ea progradiamur quæ luce claritateque sua quæstionem de nunquam solvendo connubii nexus, quam obscurissimam, implicatissimam et difficillimam dixit Augustinus ⁵², illustrare possunt. Docet enim Hermas viro quod uxorem suam adulteram dimiserit, ea vivente, alteram ducere in matrimonium fas non esse: *Si permanserit, inquit ⁵³, in vitio suo mulier, dimittat illam vir, et per se maneat. Quod si dimiserit mulierem suam, et aliam duxerit, et ipse mæchatur.* His autem Hermas verbis quidam reselluntur, maxime vero Chemnitius, qui audacter asserit ⁵⁴ quæstionem hanc post Augustini tempora horridius dissipari. Patres vero eodem Augustino antiquiores non adeo, inquit, fuerunt asperi, duri, horridi et immanes, ut conjugi innocentii alterum ineundi connubium facultatem negaverint; sed docuerunt, ait, rectius, præstantius, et perfectius esse, si stiam ille qui ab adultera separatus est, vel maneat sine conjugio, vel reconciliatam uxorem ruraua recipiat. Sed quam falsus sit Chemnitius, ex nostro perspicimus Herma, qui, etsi Augustino longe antiquior, eodem tamen ac ille modo ejusmodi conjugia adulteria esse desinivit. Idem Athenagoras et Justinus, ut suis locis videbimus, nec non et Clemens Alexandrinus ⁵⁵ asseverant. Denique id confirmatur ex Origene ipso, atque Hieronymo, quos in opinionis suæ confirmationem Chemnitius protulit.

Objicit enim hæc Origenis verba ⁵⁶: *Scio quosdam*

⁴⁴ Euseb., *Histor.* lib. vii, cap. 24. ⁴⁵ homil. in *Epist. I ad Timoth.* ⁴⁶ lib. iii, simil. 5, epist. 2 ⁴⁷ lib. iii, simil. 5. ⁴⁸ *Epist. 2.* ⁴⁹ in *Exposit. fidei*, § 22. ⁵⁰ hæres. 75, § 6. ⁵¹ hæres. 75, § 5. ⁵² lib. 1 *De adulter. conjug.*, c. 25, § 32; et lib. II *Retractat.*, c. 57. ⁵³ lib. II, mandat. 4. ⁵⁴ in canon. VII, session. 28, conc. Trident. ⁵⁵ lib. II *Strom.* ⁵⁶ tract. 7 in *Matth.*

qui præcant. Ecclesiis, extra Scripturam permisisse aliquam nubero, priori viro vivente. At ipsemet confessi subdit: Et contra Scripturam quidem fecerant, dicentem: « Mulier ligata est, » etc. Non diffidentur quidem illos aliqua ex parte excusari ab Origene, qui subjunxit continenter: Non tamen omnino sine causa hæc permiserunt; forsitan enim propter hujusmodi infirmitatem incontinentium hominum, pejorum comparatione, quæ mala sunt, permiserunt adversus ea, quæ ab initio fuerunt scripta. Vir autem ille doctissimus a culpa eos, uti vides, non liberat. At in eo tantum excusaōs esse censem, quod minus malum, ut majus devitatur, permiserunt. Hanc tamen permissionem, quantumvis justa videatur, auctorati Scripturae sacræ repugnare asserit; proindeque ejusmodi conubia ab eadem Scriptura proscribi et damnari non obsecure significat.

Hieronymus vero, quem etiam Chemnitius nobis objicit, ipsi adhuc multoque planius quam Origenes adversatur. Ubi quippe ad Oceanum scribit³⁰ Fabiola ideo, priore viro suo vivente, alteri nupisse, quia persuaserat sibi, et putabat virum a se iure dimissum, continuo subjungit: Nec Evangelii rigorem noverat, in quo nubendi universa causatio, inventibus viris, feminis amputatur. Narrat deinde quomodo Fabiola publicam hujuscē secundi conjugii, non secus ac si adulterium commisisset, penitentiam egerit. Non solum autem ibi Hieronymus has nuptias a Scriptura sacra prohibitas esse docet, sed in suis etiam ad Matthæi Evangelium Commentariis³¹ id palam aperteque pronuntiat.

Major sane, ne quid dissimulemus, oritur difficultas ex his Epiphanius verbis³²: Sed cui mortua una non sufficit, cum, occasione aliqua stupri adulteriique aut alterius flagitii (ἢ κακῆς αἰτίας), cum ea divortium fecerit, is si alteram uxorem duxerit, aut alteri viro mulier nupsaerit, sacrarum litterarum auctoritas ab omni culpa illos absolvit.; neque ab Ecclesia aut eterna vita rejicit, sed propter imbecillitatem tolerandos existimat. Eruditissimus itaque Petavius putat hunc Epiphanius locum esse depravatum; fateatur tamen eundem Epiphanium ibi subscriptissus opinioni quorundam veterum scriptorum, quibus D post legitimum divortium permissa innocentibus conjugibus hujusmodi matrimonia videbantur. Verum si corruptus est Epiphanius locus, quid certi ex eo confici poterit! Porro Epiphanius de iis secundis nuptiis disputat, quas non stupri adulteriique tantum, sed cujuslibet flagitii causa (ἢ κακῆς αἰτίας) permisas esse affirmat. At certe Epiphanium conjugi innocentem, ob cujusvis alterius conjugis flagitium, contra Scripturæ auctoritatem, aliud inire matrimonium permisisse nemini unquam, ut arbitror, probabitur. Vero igitur est similius eundem Epi-

phanium illic de nuptiis post conjugis mortem contrahendis disputare; vel nihil certi ex ipsis textu, donec emendetur, posse definiri.

Certum est igitur hanc suisse Patrum etiam ante Augustini etateam sententiam, conjugium nullæ unquam de causa a quoquam solvi posse. Si quid vero contra vel scriptum vel factum proferatur, illud vel minoris alicujus mali, quo aliud majus peccatum evitaretur, tolerantia fuit, vel certe abusus aliquis, a ceteris omnibus improbatus.

Quapropter provocant nos adversarii ad divinam Matthæi auctoritatem, qui expressis verbis statuit: *Omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, faciliter eam mæchari;* et: *Mæchartur; et qui dimissam duxerit, adulterat*³³. Si autem dixeris nec Marcum³⁴, nec Lucam³⁵, nec Pavulum³⁶, qui de hac uxoris dimissione loquuntur, hujus exceptionis ullibi fecisse mentionem, illa:unque tanti esse momenti, ut si quando a Christo posita esset, ab iis nunquam fuisse prætermissa; illud ii illico repouent, nisi a Christo esset addita, nunquam illam Matthæus tam expresse tradidisset. Verum quidquid de sacro eorum textu dicatur, certum est nullam illos inter divinos scriptores esse pugnam, nullumque prorsus dissidium. Cum ergo unus omnium sit consensus, sic eos conciliari posse putamus, ut hæc exceptio Matthæi, *excepta fornicationis causa*, non ad verbum dimiserit, sed ad *aliam duxerit*, referenda sit. Quapropter non aliud erit verborum Matthæi sensus, quam viro illi, cuius uxor est adultera, eam dimittendi, non aliam ducendi, datam a Christo potestate. Quo quidem sensu ille non discrepat a Paulo et aliis, qui plures fatentur esse causas propter quas conjuges a se invicem separari possunt:

Instabis tamen, si exceptio ad verbum dimiserit referatur, nulla alia secundum Matthæum erit divortii causa, nisi fornicatio seu adulterium. Atqui ex Paulo, atque etiam ex nostro Herma, ceterisque Patribus, aliæ et quidem plures sunt causæ, ob quas conjuges a se invicem scjungi possunt. Exceptio igitur Matthæi non ad verbum dimiserit, sed ad *aliam duxerit*, debet necessario referri. Tota vis hujus argumenti in eo sita est quod Matthæus unius tantum exceptionis mentionem fecerit. Sed respondens illum ideo unius tantummodo meminisse, non ut alias, quas Paulus aliique commemorant, omnino excluderet, sed quia illa maxima omnium erat et gravissima. Alias itaque exceptiones prudenti silentio prætermisit, quia leviores erant, quia brevioris temporis separationem poscebant, quia denique mens illi erat unius præcipuæque exceptionis commemoratione arctissimum, atque a nullū unquam homine solendum matrimonii vinculum, omnibus magis magisque commendare.

³⁰ epist. 30. ³¹ In cap. x Matth. ³² Hæres. 59, § 4. ³³ Matth. v, 32, et xix, 9. ³⁴ Marc. x, 11. ³⁵ Luc. xvi, 18. ³⁶ Paul., I Cor. 1 et ad Rom. vii.

ARTICULUS XXV.

De libro apocrypho de Heldam et Modal.

Antequam manum de tabula levemus, paucis monobimus laudari ab Herma librum de *Heldam et Modal*, qui duo viri erant quorum mentio in sacris

A Numerorum libris habetur. Sed hunc eudem librum ad apocrypha amendant *Synopsis Athaniana* et *Stycometria*, *Chronographie* Nicephori superaddita. Porro haec adnotamus, ut bujus libri antiquitas, quæ auctoris nostri ætatem superat, ab omnibus observetur.

J. B. COTELERII JUDICIUM DE S. HERMÆ PASTORE.

(Patres apostolici, edit. Amstelodami, 1724, t. I, p. 73.)

Quod in hominum judiciis solet contingere, ut alii plus quam par est, alii minus tribuant, tertii modum servent ac æquitatem; id si super libro Hermæ factum fuisse pronuntiavero, non verebor ne a veritatis tramite censcar aberrasse. Scilicet, excesserunt recti fines, quotquot *Pastorem* inseruerunt catalogo divinarum Scripturarum: cum hodie ab universa Ecclesia extra Canonem legatur. Fuit autem ea sententia quarumdam Ecclesiarum ex illis Græciæ, apud quas, teste, post Eusebii *Historiam*, lib. III, cap. 3, Hieronymo in tractatu *De viris illustribus*, publice recitabatur. Credibile namque sit partem opus habuisse pro canonico, partem pro ecclesiastico: quo de ultimo dubitare nos non sinunt testimonia Athanasii in Epistola Paschali, et Rutili ad *Symbolum*; sicut primum confirmatur tum per autores qui Hermæ scriptum inter dubia volumina, et ab aliquibus admissa, rejecta ab aliis recensent; tum per antiquos Bibliorum codices manu exaratos, quorum nonnulli *Pastorem* quoque complectuntur, ut ille bibliothecæ Sancti Germani; tum per manu scriptas veteres Stichometrias, quæ similiter Hermam continent; qualis exstat in eadem locupletissima bibliotheca, et in thesauro librario Regis Christianissimi, superius edita in proleg. ad S. Barnabam; tum denique per Ecclesiæ magistros ad eamdem opinionem accedentes. Nam Irenæus ut Scripturam videtur citare. Clemens Alexandrinus divinam esse revelationem innuit. Tertullianus, lib. *De oratione*, cap. 12, venerationem illius non improbat, absit modo superstitione. Catholici apud eudem Tertullianum, libro *De pudicitia*, Montanistis opponunt, ad auctoritatem fiduci confirmandam: quemadmodum, apud Athanasium, Ariani Catholicis. Origenes Scripturam divinitus inspiratam putat, licet alter sentientibus nolit fieri præjudicium. Cassianus denique testimonia inde desumpta cum textibus sacris miscet.

At ex parte adversa multum de honore Hermæ *Pastori* debito detrahitur a Tertulliano ex antiquis. Ille mirum quantum mutatus per Montanistarum præstigias a Tertulliano illo, libri orthodoxy *De oratione* conscriptore, *Pastoris* scripturam in opere

B hæretico *De pudicitia* suggillat, appellans apocrypham, falsam, adulteram; amatricem, patronam et sociam mœchorum: asserensque, ab omni concilio Ecclesiarum, etiam nostrarum Catholicarum, e divino Instrumento expelli. Ubi jocularis est error cuiusdam ad Nonnum, quasi egerit Tertullianus de muliere adultera per Joannem evangelistam initio capituli VIII memorata. Ab illis quoque minus quam satis sit, honorifice sentitur, qui in Origene *Pastoris* librum contemptui habent. Omitto Prosporum, quia mirum non est quod homo vivens inter Latinos suos, quibus pene ignotum fuisse *Pastorem* refert Hieronymus, nullam auctoritatem operi ignorato tribuerit. Eusebium etiam prætero, Hieronymum, Gelasium, Nicephorū CP., qui cum notis et apocryphis numerant. Jam de iis appellationibus quid significent, sententiam meam protuli in notis ad Barnabam. Addi tamen inibi dictis nunc velim, de illa divisione Scripturæ in canoniam, dubiam et apocrypham; opus aliquod nec falsi nominis, nec doctrinæ noxiæ, appellari posse apocryphum, quod extra Canonem ab omnibus Ecclesiis collocetur. Atque ea significatione, opinor, Hermæ *Pastor* Nicephoro CP. apocryphus est. Venio ad recentiores; homines, ut equidem mihi videtur, duræ frontis. Quis enim, queso, non obstupescat, cum legerit nonnullorum judicia de volume a tot tantisque viris tantopere celebrato? Hi librum optimum utilissimumque prædicant. Illi vero infamant atque exagitant, ut Novatianorum et Pelagianorum fontem, Montanisticarum superstitionum gurgitem, insuperque fautorem Ariano rum, ut fabulosum; ut (proh magna crimina!) liberi arbitrii, solitudinis monasticæ, necnon per gatorii auctiorem; ut ruditate Christianismi ac reliquiis gentilitatis conspicuum; ut pseudopigraphum, suppositum; ut alium ab eo quem olim manibus terebant SS. Patres; denique ut barbarum, atque per hæreticos interpolatum, insertis erroribus ac fabellis. Quas accusationes et consimiles, frivolo aut nullo fundamento subnixas, cum ad loca pervenerimus, si necesse visum fuerit, Deo dante, absque confutatione non relinquemus.

Medium itaque beati tenuere, cum olim, tum

noper, quicunque Hermæ *Pastorem* judicavere cōv-
tāγμα non quidem canonicum, sed ecclesiasticum,
ac optimæ note, et propugnaculum fidei catholicae
adversus Montani duritiam; ad hæc setum Hermæ,
apostolici illius viri (nulla quippe ratio contrarium
evincit), quem Paulus in fine Epistolæ ad Romanos
salutari jubet. Nam qui Hermetem seu Hermem in
illius locum substituunt, aut utrumque confundunt,
decepi videntur a fabula *Libri pontificalis*,
ubi ad similitudinem Hermæ singitur quidam Her-
mes, Pii papæ primi frater, scriptor libri quo
continebatur Mandatum angeli, visi in habitu pa-
storis, de Paschate die Dominica celebrando. Quod
commentum multi amplexi sunt, præcipueque ne-
scio quis poeta sub honesto Tertulliani nomine
latens l. iii *adversus Marcionem*, in fine; item epi-
stolarum papæ Pii fabricator, epist. 1; Beda, Ado,
alii, in Chronicis, in Martyrologiis; nec non auctor
Catalogi pontificum romanorum, ab Ægidio Buche-
rio in Commentario ad Victorii Canonem Paschalem
editus, qui forsitan ex pseudo-Damaso debet emendari.
Sed et facile fuit librariis, Hermam mutare in *Her-
mem*, et *Hermem* vice versa in *Hermam*. Sicque fortas-
sis apud Magistrum Sententiarum, lib. iv, dist. 35,
n. 5, ex Herma factus fuerit *Hermes*: similiterque
in Rufiniana Origenis interpretatione, lib. i *De
principiis*, cap. 3, et lib. iv, cap. 2. Postremo sane
loco caput primum *Philocaliae* Hermam ostendit.
Et contra forte prædictus poeta *Hermes* scripsérat,
non *Hermas*; nisi si, quem errorem errasse videtur
pseudo-Pius, Hermem et Hermam pro uno eodem
que habuerit. Nec dissimili, quamvis alia deprava-
tione editiones S. Hieronymi libro *De nominibus
Hebraicis*, capite de Epistola ad Romanos, exhibe-
nt, Ermon, anathematizantes mœrem; cum et
res ipsa, et capita de Numeris, de Actis apostolo-
rum, Ermen reponendum persuadeant; tametsi Er-
mon quoque eodem sensu exponatur in capitibus
de Deuteronomio, de Jesu Nave (ubi perperam
Ermon apparet) et de Psalterio.

Jam vero ex Rufini ad *Symbolum* verbis obscuriori-
bus nascitur quæstio. Quæ si ita distinguantur,
*Libellus qui dicitur Pastoris sive Hermatis, qui ap-
pellatur Dux Viæ vel Judicium Petri*; unus no-
ster liber quatuor geret nomina, *Pastor*, *Hermas*,
Dux Viæ, *Judicium Petri*. Sin autem ubi virgula
conspicitur, major distinctio ponatur, duo puncta
vel punctum cum virgula, duo constituentur libri
binomines, alter *Pastoris*, sive *Hermatis*, alter *Dux
Viæ*, vel *Judicium Petri*. Evidem nullus dubito,
quoniam diversa volumina extiterint: suspicor magis
a Rufino scriptum, *Libellus qui dicitur Pastoris sive
Hermatis*; quique appellatur *Dux Viæ vel Judicium
Petri*. Rationes, cur opera non confundam, hæ-
sent: 1. De uno libello sic locutus fuisset: *Qui di-
citur Pastoris, sive Hermatis, sive Dux Viæ, vel Ju-
dicium Petri*. 2. In toto *Pastore* ne verbum quidem
de Petro. 3. Pauciora de duabus viis profert initio
mandati sexti, quam ut inde nomen acciperet.

A Certe multo plura apud Baruabam et in Constitu-
tionibus apostolorum, hoc denominationis iis scrip-
tis non dedere. 4. Aperte B. Hieronymus in cata-
logo *Judicium Petri* distinguit ab Hermæ *Pastore*:
de primo enim disserit in Petro, de secundo in
Hermæ. Atque hæc ad Rufinum.

B Ex Origenis autem verbis, lib. iv *De principiis*,
cap. 2, in *Philocaliae* cap. 1, p. 22: Διὰ τοῦτο
ἡμεῖς καὶ τὸ ἐν τῷ ὑπό τινων καταφρονουμένῳ βί-
βλῳ τῷ Ποιμένι, περὶ τοῦ προσάσσεσθαι τὸν Ἐρ-
μᾶν δύο γράψατε βιβλία, καὶ μετὰ ταῦτα αὐτὸν ἀναγ-
γέλλειν τοῖς πρεσβυτέροις τῆς Ἑκκλησίας & μεμάθη-
κεν ὑπὲ τοῦ Πνεύματος, οὕτω διηγούμεθα. Hoc est.
*Ideo nos et illud in Pastore, libro qui a quibusdam
contemnitur, cum jubetur Hermas duos libros scri-
bere, ipseque postea annuntiare senioribus Ecclesiae
ea quæ a Spiritu didicerat, sic exponimus.* Ex hoc,
inquam, sermone conjecterunt viri docti *Pastorem*
commentariis ab Origene fuisse illustratum. Quan-
quam loquitur duntaxat de præsentii expositione,
quam nempe eodem loci post Hermæ testimonium
statim subjungit. Est et alias error nonnullorum
adeo crassus, ut nec refutationis indigat. Dicunt
ab Hieronymo, in Prologo galeato, per *Pastorem*
non intelligi librum Hermæ, sed tertium Macha-
bæorum, cōntorta et longe petita utentes deduc-
ctione ἀπὸ τῆς πατάδος sive πατιδος. Cum ex
aliis Hieronymi ceterorumque locis res manife-
stissime pateat.

C Denique, cuius habemus animadversiones multas
ad nostrum auctorem, Barthius, cum passim labi-
tur, tum contra antiquam eam versionem quatuor
committit. Prius, appellando rusticam, semibarba-
ram, semiveterem: quod neutiquam est. Alterum,
temere et absque ulla ratione, imo contra omnem
rationem, affirmando, epitomen magis esse quam
interpretationem. At aliter rem se habere liquet
ex convenientia textuum a veteribus prolatorum.
Evidem videntur ista citari ex *Pastore* a Clemente
Strom. II, pag. 384: Προηγεῖται μὲν πίστις, φέδος
δὲ οἰχοδομεῖ, τελεῖο δὲ ἡ ἀγάπη. *Præcedit quidem
fides, timor vero ædificat, perficit autem charitas;*
quæ ibi non inveniuntur; verum Clementis sunt,
sua *Hermæ* interserentis. Tertium commissum,
D quando futilibus conjecturis hariolatur, scriptam
fuisse post Hieronymi tempora, et ab Anastasio
Bibliothecario. Esto, concedamus barbariem ubi-
que redolere: num eadem de causa antiquissimam
Irenæi interpretationem Anastasio ascribemus?
Sed Hieronymus testatur plerisque sui temporis
Latinis Hermæ volumen ignorari! Quid inde? At
multo antea plebi Africaniæ notissimum exstitit;
utpote ex cuius lectione mos invaluerat *assignata
oratione assidendi*, ut verbis utar Tertulliani. At
a Latinis catholicis, tempore Zephyrini ac ejusdem
Tertulliani, ad jugulandam Montani impietatem ad-
hibebatur. Sane ante Anastasium ab Hieronymo,
Rufino, Cassiano, Gelasio, Beda et Walfrido Strabo,
Latinis scriptoribus, memoratur. An necesse est

ut omnes isti Graece legerint, et non ex nostro interprete? Transeo reliqua Barthii momenta, pulvere ventoque leviora, ut ultimum illius peccatum attingam. In eo autem consistit, quod Joanni Tarino eam assingit opinionem, de qua vir ille eruditissimus oīdē κατ' ὥντα, quasi ad Philocalicæ caput primum Rudino ascriperit Pastoris Latinam translationem. Nos ut nihil certi afferre possumus, ita suspicamur per prima Ecclesiae tempora Latinos non caruisse laudatissimi operis versione: eam vero aliam a nostra fuisse, nihil nos cogit dicere. Ceterum antequam manum hinc tollam, monitum te velim, Lecto, et capitum lemmata abesse a codicibus mss.

B

A quibus usus fuerit: et in notis marginalibus, quas ad textum apponendas curavi, litteram G, significare ms. S. Germani, litteram V, ms. S. Victoria; merito autem asterisco, ante caput 8 Visionis 3 lib. i indicari utrumque codicem, postea solum Victorinum. Adjectæ sunt, in hac editione, variae lectiones ex antiquo codice Carmelitarum Excalceatorum, subrubet Parisiensis; quas ad calcem totius voluminis legere licebat in Paris. Edit. Accesserunt etiam quæ in infima pagina Oxoniensis editionis, anni 1685 leguntur, ex codd. Bodleianæ et Lambethanae bibliothecarum.

GALLANDII PROCÆMIUM

AD S. HERMAM.

(*Veterum Patrum Bibliotheca*, t. I, Venetiis, 1765, in-fol., Proleg., p. xxvi.)

CAP. I. *Quis cujasve fuerit Hermas. Distinguendus tum ab Herme, Dalmatiæ, ut fertur, episcopo, tum ab Hermete Pastore, Pti I fratre.*

Clementem Romanum excipit Hermas, vir et ipse apostolicus, non modo Patrum vetustissimis celebratus, verum etiam ab Apostolo salutatus ad Romanos scribente¹, antequam Romam Paulus ipsem appulisset. Probe autem distinguendus noster Hermas ab Herme seu Hermete, prout sane utrumque cum nominis varietate, tum re ipsa, Patroba interjecto, distinxit idem Apostolus. Siquidem loco citato: *Salute, inquit, Asyngritum, Hermam, Patrobam, Hermen*, etc., quorum ille, si fides Pseudodorotheo atque Hippolyto, Philippopoleos; hic vero Dalmatia episcopus fuisse fertur. Potiore item jure secernendus uterque ab Hermete Pastore, domo Aquileiensi, sancti Pii I fratre, sub cuius pontificatu centum ferme post Paulum annis librum *De Paschate* scripsit, nunc perditum, vel saltem hactenus incomptum. De his autem plura dudum protraherunt viri eruditissimi, Nourrius², Fontaninus³, aliquie; ad quos proinde, ne longius quam par sit excurrat oratio, lectores remittimus. Interim vero, veterum præsertim ac recentiorum scriptorum auctoritate ducti, Hermæ quem Paulus proxime ante Patrobam salutavit, opus *Pastor* inscriptum asserendum existimamus; eo vel maxime quod auctor ubique in ipso libello, *Hermæ*, non autem *Hermis* aut *Hermetis*, nomen assumat.

Italum, quin et Romanum fortasse fuisse scriptorem, vel saltem inter Latinos diu vixisse, plura sua-

dent vestigia in ejus opere passim obvia. Nam statim ab initio haec habet⁴: *Qui enutriversat me, venedit quamdam puellam Romæ. Post multos autem annos hanc visam ego recognovi, et cepi eam diligere ut sororem. Exacto autem tempore aliquo, lavari eam in flumine Tiberi ridi*, etc. Itinera quoque sua et mansiones describens, *Cumarum meminit*⁵; loco enim citato pro cum his legendum Cumis, cl. Cotelierius recte conjectisse videtur. Meminit item via Campanæ⁶, nec non Arcadiæ⁷: unde lux haud modica conjecturæ nostræ accedit; eamdemque pariter confirmare putaverim ejusmodi verba⁸: *Cum, inquit, ambularem in agrum, et considerarem ulnum et vitem... De hac vite et ulmo dispergo. Ad quem Hermæ locum illustrandum apposite a Coteliero adhibita Servii explicatio Virgiliani hemistichii⁹:*

..... ulmisque adjungere vites.

Ecce secundum Italæ situm, ait, locutus est; in qua vites altius elevantur. Sic alibi¹⁰:

Non eadem arboribus pendet vindemia nostris.¹¹ Quibus addas maxime velim, Hermæ Graece scribentem, ad jejuniū indicandum, στάσεως, stationis vocabulum more Latinorum usurpassé¹²: quod eo quidem sensu Græcis vocatum, nuspian se legisse meminit vir eruditus modo laudatus. Neque sane ullum hujus vocis exemplum, eadem significazione apud Græcos acceptæ, profert Cangius¹³, neque ab eo excitatus Petavius¹⁴.

Ceterum divitem præterea fuisse aliquando Hermam¹⁵, uxoremque duxisse ex qua filios suscepit¹⁶, quæ tamen ipsi futura erat soror; ita nempe

¹ Rom. xvi, 4. ² Nourr., Appar. ad bibl. PP., tom. I, pag. 49 seq. ³ Fontan., Hist. littet. Aquil. lib. II, cap. 11, pag. 64 seq. ⁴ Herm. Past. lib. I, vis. 1, cap. 4. ⁵ Id. ibid. vis. II, cap. 4. ⁶ Id. ibid. vis. IV, cap. 4. ⁷ Id. ibid., III, simil. IX, cap. 4. ⁸ Id. ibid., simil. II. ⁹ Virg. Georg. lib. 1, vers. 2. ¹⁰ Id. ibid., lib. II, vers. 89. ¹¹ Herm. Past. lib. III, simil. V, cap. 1. ¹² Cang., Glossar. med. Græc., v. Στάσις. ¹³ Petav. in not. ad Epiphian., pag. 356. ¹⁴ Herm. Past., lib. I, vis. III, cap. 6. ¹⁵ Id. ibid., vis. II, cap. 2 et 3.

sor ut a tori sua dissociata, non amplius uxoris munere funderetur, testatur ipsem auctor. Sed quod rei caput est, Ecclesiae Romanæ presbyter erat master Hermas, eo tempore quo suum *Pastoris opus* scribebat: quod quidem jure collegisse videtur Dodwellus¹⁰. Jubetur enim ipse, inquit vir criticus, duo *Revelationum* snarum exemplaria deseribet¹¹: Clementi alterum ad exteris civitates transmittendum: alterum Graptæ, viduis legendum orphanisque sub viduarum cura institutis: suum vero tertium exemplar, Ecclesiae Romanæ senioribus seu presbyteris, ipsum legere oportebat Hermam. Sicut ergo Clementis Ecclesiae Romanæ episcopi munus erat ad reliquos exterarum Ecclesiæ episcopos mittendi libellum; et Graptæ viduae, legendi collegis viduis et orphanis: sic sane qui Ecclesie Romanae presbyteris rehunitatur erat Hermas, ejusdem pariter Ecclesiae ipsum fuisse presbyterum erat consentaneum. Hactenus vir illæ eruditus. Alia insuper nonnulla de nostro Hermo libuit adnotare Mosheimio¹², quæ tamen haud magis resert recensere.

Cap. II. Opus Hermæ, PASTOR inscriptum. De Græcis ejus laciniis, deque vetere Latina versione.

Illiud potius notatu dignum occurrit, quod Hermas in suis visionibus describendis Zachariam prophetam imitatus videatur; quin et opus suum eo tam singulari exarasce stylo existimatur, quod illum ad allicitos movendosque hominum animos, atque ad tradendam doctrinam suam aptissimum et efficacissimum judicaret, ut conjicit vir doctus¹³. Alter tamen visum eruditio Dodwello¹⁴. Ejus autem liber antiquis Patribus sive Græcis sive Latinis, *Pastor* aut *liber Pastoris* passim appellatur; inde que fortasse derivata denominatio hujusmodi, quod in toto ferme opere *Pastor* inducitur Hermam aliquens et informans. Nunc vero tribus distinguitur libris, quorum primus *Visiones* iv, secundus *Mandata* xii, tertius *Similitudines* x complectitur. Hæc tamen divisio posterioribus editoribus ascribenda; siquidem illam neque mss. exemplaria, neque vestuti scriptores agnoscent; quin et a codicibus qui superant abesse capitum lemmata, Cotelerius aliique observarunt.¹⁵

Hoc autem opus Græce primum fuisse scriptum nemo nescit: dolendum tamen quod textus jam dudum temporum injuria sic exciderit, ut nonnulla tantum loca supersint, vetustiorum Patrum Græcorum operibus intexta. Quibus quidem laciniis, in primis vero fragmentis iis quæ satis multa occurunt in *Doctrina ad Antiochum ducem*, inter Athanasii supposititia primum a doctissimo Montefauconio evulgata, jactura hujusmodi utcunque sanciri potest. Verum de hujus operis pseudo-Athâ-

nasiani pretio et editorem audire juverit¹⁶. *Doctrina*, inquit, ad *Antiochum ducem*, otiosi hominis commentum, eo tamen nomine pretiosa et commendanda est, quod magnam libri *Pastoris* partem, cuius Græca iamdiu interiere, Graece nobis exhibeat; et quidem ita puram, ita Latinis *Hermæ Pastoris* consonam, ut ad verbum ex eo ut plurimum descriptam esse conspicuum sit. Primo namque scriptor iste Antiochum nobis representat adenitem S. Athanasium, infirmitatis corporeæ causa; ut una precibus suis levez ægritudinem, et monitis viam paret ad poenitentiam. Huic Athanasius sanitati restituto, duodecim Mandata tradit, quæ nihil aliud sunt quam duodecim illa *Hermæ Pastoris Mandata*, quibus constat liber secundus, ita tamen ut non integra semper, sed quibusdam ademptis afferat. Deinde multa alia ex eodem libro binc inde consuuntur, ac postremo magnam et prolixam narrat Antiochi visionem, quam item ex tertio *Pastoris* libro mutuatus est. Hoc itaque opusculum licet prima fronte flocci quidem faciendum videatur, maximi tamen est momenti; quippe cum libri illius apostolorum ævo editi, et a tot Patribus nec sine laude memorati, multa et prolixa nobis fragmenta suppeditet. Hactenus V. C.

Quamvis vero textus Hermæ Græcus interciderit, integra tamen exstat interpretatio Latina, cujus auctor penitus incomptus. Sed quisquis deum ille fuerit, ejus tamen versionem vetustissimam esse constat, ut polemiza Tertulliani ætate fuisse videtur Ecclesie Africanæ notissima; quod utique aperte colligitur ex ejus libro *De oratione*, unde locum desumptum inter veterum testimonia retulimus. Merito igitur a viris eruditis explosa Barthii sententia, *Pastoris* versionem Anastasio Bibliothecario aseribentis¹⁷: quæ scilicet longe ante Hieronymo, Rufo, Cassiano aliisque Anastasio antiquioribus Patribus comperta fuisse perhibetur; quaque insuper usus comperitur vetustus auctor homiliæ *De aleatoribus* inter opera Cypriani, ut alios prætereamus. Quæ vero subdit idem censor de hac antiqua versione quibus illam deprimere conatur, levioris sunt momenti quam ut in iis refellendis tempus insamamus.

Cap. III. Quanto in pretio apud Patrum vetustissimos habitum. Valde utile jure existimatum. Hinc immerita a nonnullis reprobatur. Solvuntur aliquot objectiones, ab antiquorum Patrum auctoritate petitæ.

Patrum antiquissimis, Græcis in primis, tanto in pretio fuit Hermæ *Pastor*, tantumque apud ipsos auctoritate valuit, ut ab eorum nonnullis, ut puta Irenæo, Clemente Alexandrino atque Origene¹⁸, fuerit inter canonicas Scripturas recensitus: adeoque nihil mirum, si opus illud in antiquis bibli-

¹⁰ Dodw. in addit. ad Pears. Opp. post. pag. 156, et in *Dissert. sing.*, *ibid.*, pag. 158. ¹¹ Herm. *Past.* lib. i, vis. ii, cap. 4. ¹² Mosheim. *Instit. Hist. Christ.* major., pag. 225. ¹³ Nourr. *Appar. ad Bibl. PP.*, tom. i, pag. 57. ¹⁴ Dodw. *Dissert. II in Iren.*, § xvi, p. 120, et in addit. ad Pears. Opp. post., p. 497. ¹⁵ Moud. Athan. Opp. tom. II, p. 251, Monit., n. 111. ¹⁶ Barb. not in Herm. pag. 855. ¹⁷ videasis Veter. testimon. Hieriæ *Pastori* præmissa.

rum codicibus atque in veterum Stichometriis. Novi Fœderis libris subjectum reperiatur. Athanasius vero, Hieronymus ac Rusinus eundem locum ipsi attribuunt, quem Sapientiæ Salomonis nomine inscriptæ, et Sapientiæ Sirach, nec non libris Esther, Judith, Tobiae atque Machabæorum assignant. Uno verbo, Hermæ *Pastor* vetustis Patribus passim habitus, non quidem veluti liber canonicus, sed veluti ecclesiasticus et optimæ notæ, quin et maxime necessarius ac utilissimus, ad fidei dogmata propugnanda comparatus, atque ad plebis institutionem quammaxime idoneus.

Verum, si quosdam audias, Novatianorum et Pelagianorum sons²⁶, Montanisticarum superstitionum gurges sautorque Arianorum habendus Hermas: impurus insuper dogmatistes, qui scilicet liberum arbitrium²⁷, purgatorium et monasticam solitudinem astruat: denique tanquam larvati prophetæ somnia, ejus scripta reputanda, adeoque inter supposititia et hæresibus fabulisque oppleta rejicienda. Sic nimirum scriptorem apostolicum censores isti morosi exigitant, ejusque *Pastorem*, præstantia et utilitate commendandum, atque a vetustioribus Patribus tantopere celebratum insamant. Attamen eorum criminationes levissimas esse nulliusque ponderis, complures viri doctissimi prodiderunt.

Agesis nunc, ne objectiones ad unam omnes tatei præteriisse dicamur, eas saltem quæ a Patrum auctoritate repetuntur, hic ducimus discutiendas. Inter illas vero præcipua e S. Hieronymo desumpta occurrit, cuius hæc sunt verba: *Liber ille apocryphus, inquit²⁸, stultitiae condemnandus est, in quo scriptum est quendam angelum nomine Tyri præesse reptilibus.* Quo loco nonnullis visus est sanctus doctor Hermæ *Pastori* severioris censuræ notam inussisse, illud nempe viri apostoli*cum dictum respiciebat²⁹*: *Misit Dominus angelum suum qui est super bestias, cui nomen est Hegrin, et obturavit os ejus ne te dilaniaret.* Hinc, inquit, Hermæ *Pastorem* non solum contemnit doctor maximus, verum etiam stultum esse decernit. Næ, a vero longe aberrare videntur, qui sic rationes putant. Fac demum resperxit hunc Hermæ locum S. Hieronymus, num vero eapropter universum *Pastoris* librum ille rejecisse dicendus? Quod enim aliquo in opere quidpiam minus recte aut parvum caute scriptum quis detegat pronuntietve, id vero totius operis auctoritatí plane officere, nemo jure dixerit. Deinde, qui fieri potest, ut sanctus ille doctor acriter adeo in *Pastorem* invectus fuerit, quem *De viris illustribus* scribens³⁰, revera utilium librum appellat, quemque apud quasdam Græciæ Ecclesiæ publice legi testatur, multosque de eo scri-

A ptorum veterum usurpasse testimonia declarat. Nec autem Hieronymus post scribebat, quam suum in Habacuc Commentarium edidisset; hujus enim mentionit in eodem libro³¹, ubi sua scripta recenset: ut propterea si quid in Hermam durius litteris ante tradiderat, illud vero ipsem postea correxiisse ac emendassse videatur.

*B Neque demum res est adeo explorata, ut locum Hieronymianum objectum accipere de opere *Pastoris* cogamur: non enim Tyri, sed Hegrin apud Hermam hodie legimus. Quæ quidem vox inde fortassis enata, ut eruditie satis conjicit cl. Cotelarius, quod in Hermæ textu compendiosa scriptura existet εγρηγοριος; cujus postremæ litteræ inferiore parte excessa, putari vetus interpres legendum εγρηγοριος; hujusque lectionis vim haudquaquam assecutus, litteris Latinis vocem Græcam reddiderit Hegrin: cum tamen legendum fuisset εγρηγορος, ac vertendum Vigil ex Danielis cap. iv, ubi εγρηγορου, seu Vigilis ministerio Babylonis rex ad bestias amandatus legitur: quo forte apostolicus scriptor resperxerit. Alii vero³², ex Colbertini codicis ms. lectio quæ sic se habet: Misit Dominus angelum suum super bestiam cuius nomen est Hegrin, colligunt Hegrin non angeli, sed bestiæ nomen esse. Græce nimirum scripsit Hermas δρυος, illud Psalmistæ spectans³³: Ελυμήνατο αὐτὴν ὁ δρυός, καὶ μονίος δρυος κατενεμήσατο αὐτὴν. Exterminavit eam (vineam) aper de silva, et singulis serus depastus est eam. Cui quidem conjectura contextus favere videtur. Si quidem hanc bestiam pressuræ superventuræ figuram esse, mox ibidem stylo apocalyptico declarat Hermas: ut proinde cum paulo ante scripserit a Domino super bestiam angelum missum fuisse, ipsius sententia de angelis a Deo in auxilium Christianorum immisso sit accipienda; qui eos in pressura superventura, seu imminentie persecutione solaretur atque soveret.*

*C Opponitur insuper ex antiquioribus Tertullianus, qui *Pastorem* dure perstringens³⁴, scripturam vocat apocrypham, falsam, adulteram, adeoque ab omnibus ecclesiasticis conventibus reprobatam. Sed hæc sunt Tertulliani, jampridem in Montanistarum hæresim prolapsi: quod sane in Hermæ laudem vel plurimum cedit. Secus enim Tertullianus orthodoxus alibi sensisse videtur³⁵.*

*D Alli etiam scriptores Origene vetustiores vel eadem suppares, *Pastoris* libellum in contemplationem adduxisse perhibentur, quorum tacito nomine mentionit ipse Adamantius³⁶. Verum cum idem Origenes alibi scribat³⁷, opus Hermæ valde sibi nile visum, tradatque³⁸ simul illud quidem ab omnibus pro divino non habitum, verumtamen in Ecclesiæ circumlatum: hinc jure quis arguat, Patrem docu-*

²⁶ Blondel., *Apolog.* pag. 17. ²⁷ Rivet. *Crit. sac.*, lib. i, cap. 12. ²⁸ Hieron., *Comment. in Habac.*, i, 16. ²⁹ Herm. *Past.* lib. i, vis. iv, cap. 2. ³⁰ Hieron., lib. *De vir. illustr.*, cap. 10. ³¹ Hieron., lib. *De vir. illustr.*, cap. 135. ³² Nourr., *Appar. ad Bibl. PP.*, tom. I, pag. 65. ³³ Psalm. Lxxix, 14. ³⁴ Tertull., lib. *De pudicit.*, cap. 10. ³⁵ Id. lib. *De orat.*, cap. 42. ³⁶ Origen., *De principiis*, lib. iv, cap. 2, § 8. ³⁷ Id. lib. x *Explor.* in *Epist. ad Rom. xvi*, 14. ³⁸ Id. *Comment. in Matth.*, cap. xiv, edit. noviss., tom. II, p. 646.

similius eos scriptores insuper habuisse; adeoque haud nominatim laudasse, quod vel illos nullius esse auctoritatis censuerit, vel immerito nulloque rationum pondere ab iisdem fuisse rejectum ecclesiasticum librum agnoverit. Nisi malis conjicere, hujusmodi scriptores Origeni memoratos eapropter *Pastorem* contemptui habuisse, quod contra non-nulos disceptarent, qui ex eo velut in canonem Scripturarum recepto testimonia depromerent, quibus siles fuerit omnino adhibenda.

Quo etiam sensu fortasse accipiens Prosper, Collatori Hermae auctoritatem objicienti, ejus *testimonium nullius esse auctoritatis* respondens³⁰. Vel potius dicendum cum aliis, Prosperum propterea *Pastoris* auctoritatem detrectasse, quod illum penitus ignorarit: siquidem, Hieronymo teste³¹, liber Hermæ apud Latinos pene ignotus erat. Neque vero ab re conjecterint qui putarint, Prosperum considerate dixisse nullius esse auctoritatis *testimonium quod disputationi sue de libello Pastoris Collator inseruit*; non quod S. Pater Hermæ librum prorsus rejecerit, sed quod *testimonium* ex eodem libro a Collatore in medium prolatum, nihil ad ejus opinionem astraendam conferre perspexerit. Virum doctissimum consule³².

Ceterum cum Eusebius, Hieronymus, Gelasius in *Decreto*, auctor *Stichometriae*, Nicephoro CP. attributæ, aliique Ecclesiæ scriptores, apocryphos inter et nothos libros *Pastorem* recensent, eorum sententia non ita est accipienda, perinde ac si esset Cnoxia doctrinæ vel falsi nominis opus; sed quod ab Ecclesia extra Canonem positum agnosceretur, ut viri docti jamdudum monuerunt, nosque superius attigimus. At de his hactenus: nunc alio excusat oratio.

CAP. IV. Quo tempore scripsit Hermas, disquisitur.

Jam vero, ut ad tempus inquirendum quo scripsit Hermas animum convertamus, illud quidem non adeo exploratum habemus, ut certam ejus notam figere sit in promptu. Verumtamen si quis ejus *Pastorem* rimetur attentius, nonnulla fortasse haud spernenda industria deprehendet, unde opusculum istud litteris consignatum ante Hierosolymorum excidium, sive circa Christi annum 70 merito existimet. Hanc sane sententiam sunt secuti complures viri eruditii, Dodwellus³³ in primis, Millius³⁴, Caveus³⁵, Baraterius³⁶, atque ut alias prætereamus, V. C. Fontaninus³⁷; qui tamen, sui oblitus, deinceps Hermam ecclesiasticum sæculi II scriptorem appellat. Quod quidem judicium hisce rationum momentis innititur: Primum nempe scri-

A psisse perhibetur Hermas sub Clementis pontificatu³⁸; quem, stante adhuc templo, suam misericordiam priorem ad Corinthios Epistolam superius ostendimus³⁹. Deinde persecutionem Neronianam respicere videtur auctor, dum eorum meminit⁴⁰ qui jam meruerunt Deum, et passi sunt causa nominis ejus feras bestias, flagella, carceres, cruces. Eamdemque persecutionem iterum memorat, dum se illam effugisse paulo post profitetur his verbis⁴¹. Occurrit mihi talis bestia, quæ possit populum consumere; sed virtute Dei et singulari ejus misericordia, evasi illam. Et rursus: Magnam, inquit, tribulationem effugisti propter fidem tuam, et qui talem bestiam non dubitasti. Neronem scilicet bestiam vocat, ab Apostolo eductus, cui leo dicitur idem tyrannus, ubi ait⁴²: Dominus autem mihi astitit, et confortavit me: et liberatus sum de ore leonis. Ita Patres et interpres passim. De hac autem persecutione fuisse locutum Hermam tum hic, tum etiam alibi⁴³, vix ea dubitare sinunt quæ superius in eamdem sententiam edisseruimus⁴⁴. Denique pressuræ superventuræ mentionem injicit vir apostolicus⁴⁵: qua phrasι Θλεψιν illam μεγάλην et ὀργήν μέλλουσαν, toties in Novo Testamento prædictas, excidium nimirum Hierosolymorum, respexerit. Qua de re pluribus loco modo citato satis eruditus Dodwellus.

CAP. V. Quid operæ in ejus *Pastorem* nunc denuo evulgatum, impensum.

Permulta quidem circumseruntur *Pastoris* editiones, ex quo primum opus illud anno 1513 Parisis evulgavit Jacobus Faber. Nos vero ex illis potissimum quæ prodierunt ab anno 1672 subsidia nobis comparavimus, quibus exactior nitidiorque, ut par erat, nostra prodiret. Et primum quidem Græca quantacunque supersunt, iu eam compertanda existimavimus, licet secus senserit editor Oxoniensis. Quæ vero Græci textus laciñiæ longe prolixiores ad libros Hermæ II et III pertinent, eas demum ex *Doctrina ad Antiochum ducem* præstantis Athanasianorum editionis Montfauconianæ mutuati sumus, haud rati cum Clerico et Russelio Fabricium sequi: ea namque inde primus ipse describens, ita duxit alicubi conformanda, ut veteri interpreti magis cohærerent; quod suis locis adnotandum curavimus. Aliquot insuper *Pastoris* fragmenta in eodem pseudo-Athanasii opere deteximus, quæ tum cl. editorem, tum alios etiam ipsum secutos, fugerunt, ut in notis subjectis monimus.

Haud minori studio antiquam versionem recensuimus, sedulo collatis variis lectionibus, quas Co-

³⁰ Prosp., lib. contr. Collat., cap. 30. ³¹ Hieron., lib. *De vir. illustr.*, cap. 10. ³² Farlat., *Illyric. sacr.* tom I, pag. 400. ³³ Dodw. in *Dissert. singul.*, cap. 41, § 5, ad Pears. postum. pag. 158, et in addend. ad *Dissert. Iren.*, pag. 158. ³⁴ Mill. *Prolegom. ad Nov. Test.*, n. 143. ³⁵ Cav. *Hist. litter.*, tom. I, p. 31. ³⁶ Barat. *Diagouis. chron.*, cap. 3, § 3, pag. 39. ³⁷ Fontan. *Hist. litter. Aquil.*, lib. II, cap. 4, pag. 64, 93. ³⁸ Herm. *Past.* lib. I, vis. II, cap. 4. ³⁹ Vide Proleg. ad S. Clementem Romanum, hujuscem *Patrologia* t. I. ⁴⁰ Herm. *Past.*, lib. I, vis. III, cap. 1 et 2. ⁴¹ Id. *ibid.*, vis. IV, cap. 2. ⁴² II Tim. iv, 17. ⁴³ Herm. *Past.*, lib. III, simil. VIII, cap. 3. ⁴⁴ Prolegom. cap. 4, sect. 1, § 9. ⁴⁵ Herm. *ibid.* lib. I, vis. IV, cap. 2.

telerius et Fellus e codicibus miss. in medium protulere: quod passim neglexisse Clericum ejusque exscriptorem Russelium sumus experti. Quo quidem in munere peragendo, tanta cum religione interdum versati sumus, ut nimia fortasse cura nostra videri queat. Verum, meo saltem animo, salva res est: siquidem in editore hoc studiorum genus excellente, diligentia potius culpanda quam desideranda existinatur. Denique sacræ Scripturæ loca quæ vir apostolicus respexit perspicitur, subiecere studuimus. Quod quidem consilium jam-

^{ss} Reimar. *Commentar. de vita et script.* J. A. Fabric., pag. 207. ^{ss} Dodw., *Dissert. I ad Iren.*, § 111 pag. 74. ^{ss} Whith., *Disquisit. in Bulli Defens. fid. Nic. lib. I, cap. 2*, pag. 49.

A dudum ceperat Joannes Albertus Fabricius, qui loca Novi Fœderis ad quæ allusisse videtur Hermas congesserat, teste Reimaro ^{ss}: sed cum collectio isthac Fabriciana nondum lucem aspicerit, qualemunque denum hunc laborem subire placuit; tum ut Dodwello iremus obviam, qui Hermam e Novi Testamenti libris ne testimonia quidem adducere consuevisse censuit ^{ss}, tum in primis ut compertum fieret, quam immodica sit Whithii censura, sacras litteras primis vix labris Hermam attigisse, aut easdem insuper habuisse asserentis ^{ss}.

DE DOCTRINA S. HERMÆ.

(LUMPER, *Historia theologico-critica de vita, scriptis et doctrina SS. Patrum*, etc. Augustæ Vindel., 1783, t. I, p. 116
— Quæ de vita et scriptis S. Hermæ assert Lumperus, hæc verbo tenus fere ex Cotelerio et Gallandio hausit, et ioco omittimus.)

OBSERVATIO PRÆVIA.

Cum primum Hermas monita in visionibus, quæ ab ipso describuntur, accepta publici juris fecit, tantam ea in Ecclesiā Græcorum præsertim nacta sunt auctoritatem, ut iis non modo ad veritates libelibus propositas confirmandas, sed et ad hæreticos refellendos atque impugnandos uterentur. Sic S. Irenæus Hermas testimonio sicut in unum Deum omnium creatorem (1) confirmat. Laudatur etiam a Clemente Alexandrino (2) ad comprobandum Deum falsis æque ac veris prophetis in Ecclesiæ utilitatem ad incredulos confutandos (3) ut, qui divinas revelationes fabularum loco habent; atque ad demonstrandum, opera ac verba nostra (4) invicem consentire debere; a Tertulliano etiam adhibebatur, ut ostendat (5), quo corporis habitu orandum sit; postremo ab Origene (6) ut probet unam peccati diem pœnæ anno esse puniendam.

B

ARTICULUS I.

OBSERVATIONES DOGMATIGÆ.

§ I. De S. Scriptura.

Egregium nobis testimonium de reverentia erga libros sacros, qualis isto tempore vigebat, tres Hermæ libri perhibent. Hermas enim, qui ἀπόκρυφον (apocryphum opus) Novi Testamenti nullum adhibuit, e libris canonici permulta hausit, quæ pertinent ad Evangelia Matthæi, Marci, Lucæ et Joannis; ad Acta apostolorum; ad Epistolas Pauli, nimirum ad Romanos, ad Ephesios, ad Hebreos (7); Jacobi (8), Petri primam et secundam (9); divi Joannis secundam (10) ac tertiam (11), atque D. Judæ catholicam (12), nec non et Apocalypsin beati Joannis apostoli, ad cuius exemplum scripsisse videtur. E multis autem locis Hermas, in quibus colligendis etiam diligenter se præbuit V. C. Larderus, hic insigniores duntaxat cum Apocalypsi con-

(1) « Bene ergo pronuntiavit Scriptura, quæ dicit: Primo omnium crede, quoniam unus est Deus. » S. Iren. l. IV, *Advers. hæres.*, c. 37.

(2) Lib. *Stromat.*, pag. 314.

(3) « An non enim et virtus, quæ in visione apparuit Herma in figura Ecclesiæ, dedit librum, ut describeret, quem electis aumontiari volebat. » Clemens Alex. lib. VI *Stromat.*, pag. 679.

(4) Idem, pag. 345.

(5) Tertull., lib. I *De orat.*, cap. 12.

(6) Homilia VIII, in *Numerorum librum*.

(7) Hermas, similitud. VIII, c. 8: His igitur non est locus pœnitentiae. Confer Hebræorum cap. XI, v. 17.

(8) Hermas, similitud. V, c. 3: Quicunque vero inertes sunt, et pigri ad orandum, illi dubitauit petere a Domino, cum sit Dominus tam profundæ bonitatis, ut potentibus q̄ se cuncta sine intermissione tribuat. Collat. Jacobi cap. I, v. 5 et 6. Idem, similit. VIII, v. C: Qui inter reliqua sua delicta nefandis verbis dominorum insectati, nomen ejus negarerunt, quod su-

per eos erat invocatum. Collat. Jacobi II, v. 7. Idem, mandat. XII, c. 1: Spiritus, qui desursum est, quietus est. Collat. Jacobi cap. III, v. 17. Idem, mand. VII, c. 5: Si enim resistitis illi (diabolo), fugiet a vobis confusus. Collat. Jacob. IV, v. 7. Idem, mand. XII, c. 6: Audite ergo me, et timete Dominum omnipotentem qui potest vos salvos facere, et perdere. Collat. Jacobi cap. IV, v. 12.

(9) Hermas, visione III, c. 7: Ii sunt, qui crediderant quidem; dubitatione autem sua reliquæravimus suam veram. Collat. II Petr. c. II, v. 15. Idem, vis. IV, c. 3: Aurea autem pars vos estis, qui effigieis sc̄culum hoc. Collat. II Petr. c. II, v. 20.

(10) Hermas, mandat. III: Oportebat enim te, sicut Dei servum in veritate ambulare. Confer caput quartum Epistolæ secundæ Joannis.

(11) Vide Hermas mandatum tertium totum.

(12) Hermas, visione IV, c. 3: Quoniam immortali ei puri erunt electi Dei in vitam æternam. Confer D. Judæ apostoli c. XXI, v. 26.

spirantes adnotamus. Primus habetur apud Hermam visione II, c. 4 : *Anum illam . . . quam putas esse? . . . Est Ecclesia Dei.* Confer Apocalyps. c. XII. Idem vision. IV, c. 2 : *Bestia hæc figura est pressuræ supervenientis.* Collat. Apoc. c. XII. Idem, ibidem : *Ecce, occurrit mihi virgo quædam exornata, tanquam ex thalamo prodiens tota in albis.* Collat. Apoc. c. XXI, v. 2. Idem vis. III, c. 2 : *Nonne vides contra te turrim magnam, quæ ædificatur super aquas lapidibus quadratis splendidis.* Coll. Apoc. c. XII, v. 19. Idem, ibidem : *In quadrato enim ædificabitur turris.* Collat. Apoc. XXI, v. 16. Idem vis. III, cap. 5 : *Lapides quidem illi quadrati, et albi convenientes in commissuris suis, ii sunt apostoli, et episcopi, et doctores, et ministri.* Confer Apoc. XXI, v. 14. Idem vis. III, c. 4 : *Cum ergo consummata fuerit structura turris, omnes simul epulabuntur juxta turrim, et honorificabunt Deum . . . Dic illis, quod hæc omnia sint vera, et nihil extra veritatem est.* Vide Apocalypsis caput XII, v. 9. Idem similitud. VIII, c. 2 : *Tunc nuntius Domini coronas afferi jussit. Allatæ autem sunt coronae, velut ex palmis factæ, et coronavit eos viros nuntius . . . Et jussit eos ire in turrim.* Collat. Apoc. c. VII, v. 9. Idem simil. IV, c. 12 : *Nemo intrabit in regnum Dei, nisi qui acceperit nomen Filiæ Dei.* Collat. Apoc. c. XXII, v. 4.

E libro insuper Ecclesiastici unus apud Hermam occurrit Ioeus (13). Cæterum nos e libris canonici tantum illis, qui aliquando controversiis subiecti fuerunt, loca hic ascripsimus. Reliquæ conserfi posseunt apud Lardnerum (14). Pro coronide dumtaxat adnotamus Hermam nostrum jure optimo inter testes gravissimos de authentia SS. Evangeliorum a Mattheo, Marco ac Luca conscriptorum, præcipuum locum mereri, utpote qui horum evangelistarum sententias, verbæ phrasesque suis in libris persæpe expressit atque imitatus fuit; quemadmodum id vir eruditissimus Fassio ex ordine D. Dominicano suo in præstantissimo opere *De apostolica Evangeliorum origine luculentissime demonstravit.*

§ II. De SS. Trinitatis mysterio.

Sanctissimum Trinitatis mysterium sub quadam similitudine Hermæ in hoc opere exponit Pastor. *Dominus fundi*, inquit (15), *demonstratur esse is, qui creavit cuncta, et dedit illis virtutem. Filius autem Spiritus sanctus est. Servus vero ille Filius Dei est.* Cur autem Hermas hoc loco Filium Dei dicat servum? nempe ratione humanæ naturæ; et sub qua

^{10:10} Matth. xxviii, 20. ¹⁰ Joan. xiv, 16.

(13) Hermas, similitud. IX, c. 23 : *Homo vero cum sit languidus, mortalis, infirmus, et repletus peccatis, homini perseveranter irascitur.* Confer c. XVIII Ecclesiastici, vers. 24.

(14) Lardner *In der Glaubwürdigkeit der evangelischen Geschichte*, p. II, tom. I, p. 80-101.

(15) Hermas Pastor, similitud. V, c. 5.

(16) *Defensio fidei Nicænæ*, sect. I, c. 2, pag. 18.

A ratione Spiritum sanctum dicat Filium? nimurum τῆς θεᾶς φύσεως, seu divinitatis respectu, quod scilicet ex Deo Patre Spiritu sanctissimo, Spiritus ipse sanctissimus existat, respondet V. C. Bullus (16). Eo siquidem sensu titulus Spiritus sancti singularis personis SS. Trinitatis tribui potest. Nimurum tertiae divinitatis θυροτάσσει Spiritus sancti appellatio tribulatur proprie, non φύσεως; seu naturæ respectu; nam sic et Pater Spiritus sanctus est, et Filius quoque (17); sed ratione ineffabilis spirationis, qua ex Patre per Filium ipse procedit. Hac autem ita se habere, locum insipienti facile patet: scilicet totus ibi Hermæ sermo est de Filio Dei, qui ob nostram salutem servus factus est, et corpus, quod serviliter conservatum fuit, assumpsit.

B Hactenus Bullus. Alter rem exponit Cl. P. Mössel in notis ad hunc locum, et mea quidem opinione multo clarius ac felicius, dum ait: « Haud mirandum, quod Spiritus sanctus eum Filio Domini fundi comparetur, quia ipsa quoque Scriptura tam Filio, quam Spiritu sancto peculiarem Ecclesiae curam atque gubernationem ascribit. » Sic apud Mattheum legimus: « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi ^{18:19}. » Et apud Joannem: « Et ego rogabo Patrem, et alium Peracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis ». Vocal itaque Hermas Spiritum sanctum Filium Patrisfamilias, quod ille quemadmodum et Filius Dei Ecclesiae curam gerat assiduam.

C Quam sana et ab omni erroris suspicione vacua, et pura fuerit Hermæ de supra Christi divinitate sententia, his vir cl. Petavius, tameksi alias ante Nicænæ Patribus parum favisse videatur, verbis diserte explicat (18): « Ab vetustissimis, inquit, scriptoribus . . . nec ab ullo heres, sahique maxime de Trinitate dogmatis insimulatus est. » Quam recte vero de divina Verbi natura ille senserit, nemo nisi Socinianæ ac dementissimæ temeritatis homo unquam negaverit. Quid enim quæso ad summam Verbi divinitatem plane declarandam his auctoris nostri verbis clarus et dilucidius? *Filius quidem Dei omni creatura antiquior est, ita, ut in consilio Patri suo uiderit ad condendam creaturam* (19).

Qui Filium Dei omni creatura dicit antiquorem, D is certe eum extra creaturarum omnium numerum ac supra illarum conditionem et naturam esse aperte pronuntiat. Qui autem extra creaturarum numerum, et supra illarum naturam constituitur, hic procul dubio inereatus, æternus, et summus supremusque Deus asseritur. Quis namque creatum

(17) Τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ κατὰ τὸ λογοῦ ἡ τε τοῦ Πνεύματος, καὶ τὸ Αγίου χάρισις παρὰ τῆς Γραφῆς ἐφαρμόζεται. « Patri et Filio similiter et Spiritus, et Sancti appellatur a Scriptura accommodatur. » S. Gregorius Nyssenius, oratio. I, contra Eunomium.

(18) Petavius, tom. II, *Theolog. dogmat.*, præfat., cap. 2, § 6.

(19) Hermas, similit. IX, lib. III, cap. 12.

inter et increatum, inter Deum et creaturam nihil omnino medium esse ignorat? Denique eumdem Dei Filium ad condendam creaturam Patri suo aeterno adfuisse qui tradit, is profecto illum Patri suo coæternum firmissime asseverat. Eodem plane sensu Hermas paulo superius dixerat: *In servili conditione non ponitur Filius Dei, sed in magna potestate et imperio* (20). Quines quippe creatura Deo servient; quoniam omnia, ut de Deo canit Psaltes regius²¹, serviuunt tibi. Qui ergo in servili conditione non ponitur, hic creature nec esse nec dici potest; qui autem creature esse et dici nequit, ille certe Deus ipse est.

Age vero, si his omnibus et alia adjicias, quæ de eodem Dei Filio ab auctore nostro scripta legimus: *In magna*, inquit (21), *est potestate et imperio; alibi vero ait: Numen Filii Dei magnum est, et immensum, et totus ab eo sustentatur orbis* (22); ac continuo post: *Omnis Dei creatura per Filium ejus sustentatur. His verbis summam illius divinitatem aperte renuntiari fatearis, omnino necesse est. Cui enim, amabo te, ea omnia convenire possunt, nisi vero Dei Filius, qui ejusdem cum Patre sit immensitatis, aeternitatis, potestatis et naturæ. Non audiendum itaque impius nescio quis Socinianus, qui nobis perperam objicit Filium Dei ibidem ab Hermæ seruum appellari, qui post suam tantum mortem a Patre super populum suum potestatem omnem accepit. Nunquid enim Hermas, cum ibidem, sicut vidimus, dixit: *In servili conditione non ponitur Filius Dei, sibi ipsi absurde, patideque contradixisse existimandus est?* Quis saue mentis homo id unquam asserere, imo cogitatione animoque flingere audeat? Quis vero, si hunc auctoris nostri locum sequis unquam legerit oculis, ibi continuo non animadveriat, utrumque ab illo de duplice Christi natura, cum humana, tum divina recte traditum et pronuntiatum. Quemadmodum enim Christus ab ipso secundum divinam suam naturam omni creatura antiquior, in servili conditione non ponitur; ita secundum humanam servus Dei appellatus est. Et id quidem clariss., quam ipsiusmet Hermæ verbis explicari non potest: *Hoc ergo, inquit, Christi corpus, in quod inductus est Spiritus sanctus, servit illi Spiritui, recte in modestia ambulans et caste, neque omnino macularit Spiritum illum.... Advocavit ergo Filium ei nuntios bonos, ut et huic scilicet corpori, quod servit Spiritui sancto sine querela, locus aliquis consistendi daretur, ne videretur mercenari servitutis sue perdidisse. Accipit auctem et post mortem suam idem Christi corpus, humanaque ejusdem natura omnem super populum potestatem; tametsi ipsemet Christus, qui secundum divinam suam substantiam Patri ad condendam creaturam**

²⁰ Psal. cxviii, 91.

(20) Hermas, simil. v, cap. 6.

(21) Idem, lib. iii, similitud. v, cap. 5 et 6.

(22) Idem, lib. iii, similitud. ix, cap. 14.

A adsuerat, ejusdem cum ipso sicut natura ita et potestatis semper fuerit. Cum sarta igitur, tecta, integraque sit Hermæ nostri de summa Christi doctrina, nec quid omnino contra illam nisi insulsum plane et ineptum effutre potuerint haeretici; unus tamen ex illis pauca quedam ipsius verba arrosit, quibus Spiritus sancti divinitatem ab eo negatam fuisse probare perperam conatus est. Hæc porro sunt, quæ ille nobis objicit: *Neque cum vult, homini loquitur Spiritus sanctus, sed tunc loquitur, cum vult Deus* (23). Sed si hunc Socinianum hominem nefarius errantis sectæ amor non penitus obsecrasset, intellexisset utique hanc esse Hermæ nostri mentem, et sensum omnibus facile obvium: *Neque cum homo vult, homini loquitur Spiritus sanctus, sed cum vult Deus*. At quid, obsecro, ex his verbis contra Spiritus sancti divinitatem? imo vero quid ex illis, nisi pro asserenda divina illius natura, concludi potest? Ibi enim Hermas veros prophetas divino Spiritu, quando ipsemet voluit, afflatos fuisse asseverat. At quis nesciat, strenuos Nicænæ fidei defensores hoc ad debellandos Arianos, et Spiritus sancti divinitatem aduersus Macedonianos invictè propugnandam efficacissimo, ut plane non immrito putabant, usos esse argumento.

Hermæ Pastor duas insuper in Christo naturas apertissime distinguit: divinam unam, secundum quam Dei Filius ante omnem creaturam exsistit, ita ut in consilio Patri suo adfuerit ad condendam creaturam. En integrum textum D. Hermæ pro divina natura: *Primum omnium, domine, inquam, hoc mihi demonstra. Petra hæc et porta quid sunt? Audi, inquit, petra hæc et porta Filius Dei est. Quoniam pacto, inquam, domine, petra vetus est, porta autem nova?* Audi, inquit, insipiens et intellige: *Filius quidem Dei omni creatura antiquior est, ita, ut in consilio Patri suo adfuerit ad condendam creaturam; porta autem propriea nova est, quia in consummatione in novissimis diebus apparebit, ut qui assecuti sunt salutem, per eam intrent in regnum Dei* (24). Hoc itaque in loco Pastor Christum exhibet sub imagine tum petræ veteris, quatenus Dei Filius est ante omnem creaturam una cum Patre exsistens; tum portæ novæ, quatenus idem homo factus in novissimis diebus apparuit. Hæc autem cum Hermas nondum intelligeret, neque capere potuisset, qua ratione, qui Filius Dei est, idem et Dei servus sit, Pastorem suum interrogat; quare Filius Dei in similitudine hac, servili loco ponitur? Huic questioni respondet quidem Pastor: *In servili conditione non ponitur Filius Dei, sed in magna potestate et imperio. Sed hæc verba integrum Pastoris responsum non absolvunt; siquidem et alia ab eo mox subjiciuntur, quæ propositæ questionis pleniores*

(23) Idem, mandat. xii, cap. 12.

(24) Idem, simil. ix, cap. 12.

et magis distinctam solutionem continent. Nimirum distinguunt rursus Pastor inter Spiritum sanctum seu ἥπτα in Christo φύσιν, et Christi corpus seu naturam humana; ac servilem conditionem, in qua Filium Dei in similitudine posuerat, ad carnem, seu naturam istam humanam duntaxat referendam esse, disertis verbis docet. Postquam enim de Spiritu isto locutus fuerat, qui *infusus est omnium primus in corpore, in quo inhabitaret Deus, mox hæc subjungit: Hoc ergo corpus in quo inductus est Spiritus sanctus, servivit illi Spiritui, recte in modestia ambulans et caste, neque omnino maculavit Spiritum illum.* Cum igitur corpus illud paruisse omni tempore Spiritui sancto recte atque caste, ac laborasset cum eo, nec succubuisse in omni tempore, fatigatum corpus illud serviliter conversatum est, sed fortiter cum Spiritu sancto comprobatum, Deo receptum est (alludere videtur ad verba Pauli I Timoth. cap. iii, v. 16, ἐπιταῦθη ἐν πνεύματι, καὶ ἀγέληφθε ἐνδέξῃ), in quibus verbis liquido appetit, Pastorem loqui de corpore seu natura Christi humana, deque eo tantum corpore affirmare, quod serviliter conversatum fuerit; quodque post, ac propter peractam in terris servitatem istam cum Spiritu sancto seu τῷ Λόγῳ, in quo subsisteret, comprobatum Deo, fuerit receptum, hoc est, ad dextram divinae majestatis elevatum in *excellissimis.* Hinc Pastor Christi hominis exaltationem adumbraverat in similitudine per servum, quem Dominus fundi, hoc est Deus Pater, propter opus bonum quod præstiterat, Filio suo cohæredem voluit facere. Nempe per servum intelligit corpus, seu humanam Christi naturam; per Filiū vero τὴν οἰκίαν in Christo φύσιν divinam naturam, ut lectorem jam plus semel monuimus. Tunc igitur servus Filio cohæres factus est, cum corpus seu humana natura Iesu Christi post resurrectionem ad dextram Dei collocata, ejusdem gloriae atque honoris, pro captu suo socia fuerit, particepsque facta, quem honorem Filius Dei seu ὁ Λόγος, etiam ante hunc mundum conditum, apud Patrem suum possideret.

Genuinam hic me Pastoris sententiam exhibuisse, facile perspiciet, quisquis similitudinem illam quintam Hermæ cum cura aliqua legerit. Ex his vero omnibus tandem manifestissimum est, docuisse Pastorem Filium Dei, qua Dei Filius et Deus est, servirationem etiam respectu Dei Patris neutiquam habere, neque habuisse unquam; neque aliter servum Dei aliquando fuisse, quam propter incarnationis dispensationem, quam ultro suscepit. Itaenam de Iesu Christi natura divina. Sed humanam insuper Pastor in Christo tradidit naturam, secundum quam servo comparatus (25) Filius Dei et ærumnis multis obnoxius fuit, malaque pluriua ad hominum

A peccata expianda pertulit. Ipse enim eiam vitæ, data lege, quam a Patre acceperat, nobis ostendit; atque ideo in redemptos omnes regnat, potestate in eos a Patre sibi concessa.

Validius nihil tradi potest iis, quæ Pastor in eodem *Similitudinum* libro docet quoad absolutam necessitatem, in qua versamur, mediationis Jesu Christi ad æternam salutem consequendam. Perspicue declarat, neminem intrare posse in regnum Dei, nisi acceperit nomen Filii Dei (26). Explicat gravissimam hanc veritatem paucitate alicujus urbis muro cinctæ, quæ unica donatur porta, per quam necessario ille transeat oportet, qui velit urbem ingredi. *Porta* vero, addit Pastor post quatuor vel quinque lineas, *Filius Dei est, qui solus est accessus ad Deum.* Aliter ergo nemo intrabit ad Deum, nisi per Filiū ejus. Æterna igitur salus obtineri nequit absque fide in JESUM CHRISTUM.

§ III. De baptismio, pœnitentia, ordine ac matrimonio,

C Ex absoluta necessitate mediationis Salvatoris ad æternam salutem consequendam, aliam fiduci veritatem deducit Pastor, quæ ab illa naturaliter fluit, scilicet necessitatem baptismi, ejusque miram efficiacitatem. Antequam enim, ait ille (27), accipiat homo nomen filii Dei, morti destinatus est: at ubi accepit illud sigillum, liberatur a morte, et traditur vitæ. Illud autem sigillum aqua est, in quam descendunt homines morti obligati, ascendunt vero vitæ assignati (28). Pulchrior fortasse non adinvenitur textus ad necessitatem baptismi, ejusque miram efficiaciam comprobandum. Pastor tam vehementer suæ sententiae insistit, ut contendat justos etiam qui ante incarnationem decesserunt, non potuisse in regnum Dei intrare, nisi divino hoc sacramento signati essent. Necesse est, ait ille, loquens de patriarchis, prophetis ac justis ante Salvatoris adventum viventibus, ut per aquam habeant ascendere, ut requiescant: non poterant enim aliter in regnum Dei intrare, quam ut deponerent mortalitatem prioris vitæ. Addit insuper, veteres istos sigillo Filii Dei signatos fuisse, et ita intrasse regnum Dei: illi igitur defuncti sigillo Filiī Dei signati sunt, et intraverunt in regnum Dei; deinde, apostolos et doctores Ecclesiæ, post eorum mortem his præliaisse Evangelium Iesu Christi, et dedisse eis baptismum, qui solus decret, ut essent beati: Quoniam hi apostoli . . . cum defuncti essent, prædicaverunt his qui ante obierant, et ipsi dederunt eis signum illud . . . tantummodo hoc sigillum defuerat eis. Singularis sane hæc esset opinio, si Pastor vellet hic intelligi de baptismo aquæ, puto autem ego cum Cl. Fleurio (29), sermonem hic fieri de gratia baptismi, imo potius sicuti optime advertit Cl. Cotelarius (30) de baptismo metaphorico, et omnino spirituali, pro-

tum alibi inspergit, quæ benignam interpretationem postulant, ut ab errore vindicentur.

(25) *Hermas*, lib. iii, simil. v, c. 5 et 6.

(26) Idem, eodem libe, similitud. ix, cap. 12.

(27) Idem, ibid., cap. 16.

(28) Agnoscit siuul hic Pastor peccatum originale. Nonnulla tamen difficultia et obscura tum hic

(29) *Hist. eccles.*, tom. I, lib. ii, § 46.

(30) Tom. I Operum SS. PP. apostol., p. 417.

uti conveniebat animabus a propriis corporibus separatis. Cæterum non solus Hermas hanc opinionem amplectus est; pro ea S. Clemens Alexandrinus (31) quoque pugnavit, qui adducit in hujus causa patrocinium textus paulo supra recensitos. Quod vero scribit Pastor de prædicatione apostolorum facta animabus justorum, qui ante incarnationem decesserunt, vehementer obtinet apud veteres (32).

Valde terribile est, quod tradit Pastor circa poenitentiam (33). Domine, dicit ei Hermas, audiri a quibusdam doctoribus quod alia poenitentia non est, nisi illa, cum in aquam descendimus, et accipimus remissionem peccatorum nostrorum; ita, ut nos non debeamus ulterius peccare (post receptionem hujus sacramenti). Hoc verum usque est, respondet ei Pastor: recte audisti; sed postea ei demonstrat, baptismum non esse proprie poenitentiam, sed remissionem, et poenitentiam non esse, nisi pro iis, qui postquam vocati sunt, et inter fideles cooptati, a diabolo tentati peccaverunt. Et ideo dico tibi, prosequitur Pastor (34), quod post vocationem illam magnam, et sanctam, si quis tentatus fuerit a diabolo, et peccaverit, unam poenitentiam habet; si autem subinde peccet et poenitentiam agat, non proderit homini talia agenti: difficile enim vivet Deo; tunc enim, ait illi aliquando superius, habetur tantummodo poenitentia pro servis Dei: Servis enim Dei poenitentia una est. Nullam difficultatem quoad dogma in his textibus adinvenio; at timoris et trepidationis argumentum inde sumant oportet ii omnes, qui ob frequentes relapsus valde dubiam redditunt poenitentiam. Dixi primo loco, nullam in his textibus haberi difficultatem quoad dogma; quia in postremo eorum sermo est de poenitentia publica, ut nullo negotio eruitur ex causa, ob quam Pastor illam phrasin adhibet; loquitur enim ibi de adulterii crimen, quo aliquis saepe inquinaretur; at Ecclesia multebat olim crimen hoc poenitentia publica, quæ revera una tantum vice concedebatur. Quoad alium vero textum, nulla nec in ipso difficultas adinvenitur, etiamsi verum esset, Pastorem ibi loqui de poenitentia particulari; nam si res ad examen rigorose revocetur, auctor id solum tradere intendit, frequentes scilicet relapsus esse haud dubia indicia adversus falsam conversionem illorum peccatorum, quorum tota vita continuus texitur

(31) Lib. II *Stromat.*, et lib. VI.

(32) Vide hac super re V. C. Cotelerium in suis notis in hunc locum.

(33) Hermæ *Past.*, mandat. IV, c. 3, apud Galland., tom. I, pag. 71.

(34) *Ibidem*, cap. 4, apud Galland., t. I, pag. 70.

(35) Cyprianus, lib. *De discipl. et habitu virginum*, pag. 162; Clem. Alex., I. II *Strom.*: idem legitur apud S. Ambrosium, I. II *De penit.*, c. 10: Merito, inquit, reprehenduntur, qui sepius poenitentiam agendam putant . . . quia sicut unum baptismum, ita una poenitentia, quæ tamē publice agitur, nani quotidiani nos debet poenitere peccati;

A peccatis, et confessionibus sibi invicem succedentibus. Si post paenitentiam, inquit ille, subinde peccet, et paenitentiam agat, non proderit homini talia agenti; difficile enim vivet Deo. Notandum hic est, Pastorem absolute non asserere, hominem non posse quolibet vitæ suæ tempore veram paenitentiam agere, et in amaritudine cordis sui, et corde contrito et humiliato ad Deum sese convertere; sed solum maximam prædicat difficultatem hujus conversionis in peccatoribus, de quibus est sermo; difficile vivet Deo, quod indubium est. Phrases his simillimas, imo asperiores etiam adinvenimus in aliquibus aliis Ecclesiæ Patribus, puto apud S. Clementem Alexandrinum, D. Cyprianum, et S. Ambrosium (35), quod sane veterum horrorem pro

B frequenti relapsu ostendit. Utinam nostris hisce temporibus, qui ad id tenentur, sanetum hunc horrorem Christianis ingererent! utinam inconsiderata facilitas absolutionum occasionem non preberet peccatoribus facilius prolabendi in peccata! Observat præterea V. C. Cotelerius (36) quod primi Patres dum unam promittunt duntaxat paenitentiam, id œconomia causa scripserint; ut nimurum fideles eo magis efficerent cautos, sollicitos, innocentia baptismatis servandæ studiosos: ubi autem cases emerserit, expressis verbis iteratam etiam poenitentiam commendarunt. Forte etiam ut adverterit V. C. Scholliner (37), poenitentia solemnis, atque canonica, ex Ecclesiæ veteris disciplina, semel tantum concedebarunt; privata autem et sacramentalis toutes quoties peccator serio videbatur dispositus. Cæterum Hermas remissionem peccatorum omnium per veram paenitentiam toto fere opere suo tam clare, et ex instituto docuisse videtur (38) ut eum Tertullianus præterea Pastorem mæchorum per calumniam appellaverit.

C Multis quoque in locis docet Pastor, dimissa culpa nequaquam eo ipso dimitti a Deo omnem penitentiam: sic enim de laboriosis paenitentia, sen satiationis operibus, et paenitentia temporalibus scribit Hermas: Rursum progressi sumus paululum, et ostendit mihi pastorem magnum, et velut agrestem figuram habentem, amictum pelle alba caprina, peram gestantem in humero, et manu virgam nodosam et valde duram, et flagellum in manu; aspectum autem trucem, et sanguinem habebat, ut posset terrere alios; talis erat aspectus ejus. Hic ergo accipiebat ab

sæd hæc delictorum leviorum, illa graviorum.

(36) Cotelerius in notis ad citat. locum Hermæ.

(37) In *Hist. theolog. sæculi I*, pag. 96, n. 35.

(38) Cf. visionem III, cap. 7. Fuere viri quidam docti, qui hunc locum ad purgatorium astruendum produxerunt. Sed, quod pace horum virorum dictum sit, multum sane falluntur. Certum siquidem habeo cum V. C. Cotelerio, hic non agi de purgatorio, sed de paenitentia, ac poenis purgatricibus, sive afflictionibus, quas Deus ex misericordia sua peccatoribus in ipsorum emendationem in hac vita immittere solet.

ito juvene pastore ea pecora, quæ delicias quidem agebant, sea non exultabant; et compellebat ea in precipitem locum quemdam ac spinosum, tribulisque confertum, usque adeo, ut de spinis, et tribulis se non possent explicare; sed implicita ibi pascebantur spinis, et tribulis: et graves cruciatus experiebantur ex verbis ejus; agebat enim ea, et nec consistendi eis locum ante tempus permittebat... Hic, inquit, pastor, pro iustis quidem nuntius est, sed præpositus pœnae: Huic ergo traduntur, qui a Deo aberraverunt, sed servierunt desideriis ac voluptatibus sæculi hujus. Punit ergo eos, sicut meruit unusquisque eorum, sævis variisque pœnis... variæ pœnae atque tormenta hac sunt, quæ homines quotidie in sua vita patientur; alii enim detrimenta patientur, alii inopiam, alii diversas acrimonias; alii injurias ab indignis patientes, multaque alia exercitia et incommoda. Plurimi enim inconstanti consilio multa conantur, nec quidquam conductit eis, et dicunt, in actibus suis successum se non habere; succurrunt eis ea, quæ nequiter fecerunt, et dominum causantur. Cum igitur persippi fuerint omnem vexationem, et omne incommode; tunc traduntur mihi ad bonam admonitionem, et firmantur in fide Domini, et per reliquos dies servint Domino mente pura, et cum coepirint delictorum agere pœnitentiam, tunc ascendunt in præcordia eorum opera sua, in quibus se nequiter exercuerunt, et tunc dant Deo honorem, dicentes. justum judicem esse eum, meritoque se perppersos, secundum facta sua, etc. (39).

De afflictionibus autem cum sponte susceptis, turn a præposito pœnitentiae impositis, ita scribit idem Hermas (40): *Scio, inquit, tutis præcordiis eos agere pœnitentiam. Nunquid ergo, ait, protinus putas aboliri delicia eorum, qui agunt pœnitentiam? Non proinde continuo: sed oportet eum qui agit pœnitentiam, affigere animam suam, et humiliare animo se præstare in omni negotio, et vexationes multas variisque perseverre. Cumque perppersus fuerit omnia, quæ illi instituta fuerunt, tunc forsitan, qui eum creavit, et qui formavit universa, commorebitur erga eum clementia sua, et aliquod remedium dabit; idque ita, si viderit ejus qui pœnitentiam agit cor purum esse ab omni opere nequissimo... et rogabo nuntium illum, qui præpositus est pœnae, ut levius te affigat; sed exiguo tempore patieris adversa, iterum-*

A que tuo loco restitueris: tantummodo in humilitate animi persevera (41).

Utinam haec perpendant non protestantes solum, qui opera satisfactoria explodunt, sed et clementissimi illi confessarii, qui pro peccatis gravissimis atque diuturnis, levissimas nullaque ratione proportionatas injungunt pœnitentias, et hac sua lenitate crudelissimi sunt; cum tanto acerbiora in altera vita istis molliter pœnitentibus perferenda sint supplicia, quæ longe faciliore (comparative) satisfactione hic redimere potuissent; si enim nos ipsos hic judicaremus, non utique judicaremur ibi.

Præminentia episcoporum non obscurum testimonium occurrit in Hermæ Pastore. *De decimo vero monte, inquit l. iii, simil. ix, cap. 27, in quo arbores erant legentes pecora, tales sunt qui crediderunt quidam episcopi, id est præsides Ecclesiarum.* Et alibi jam scripserat (l. iii, simil. ix, c. 9, vide, et visionem in Hermæ). *Nunc itaque vobis dico, qui præestis Ecclesiæ et amatis primos confessus. Ex quibus eruitur, suis tunc primas cathedras, quibus singularis honor, potestasque conjuncta esset, quasque superbi et ambitiosi homines concupiscent.*

Circa matrimonium docet primo Hermas, matrimoniī vinculum propter adulterium alterutrius conjugū haud dissolvi. *Quod si dimiserit (vir) mulierem suam et aliam duxerit, et ipse mœchatur... ergo non debet dimissa conjugue sua vir aliam ducere. Hic actus similis est et in viro et in muliere,* ait Pastor (42).

Dein exponit, quomodo se gerere debeat maritus erga uxorem adulteram. Præcipit marito separationem ab uxore sua adultera (quoad torum seu cohabitationem), secus reus ille peccati ejus, et particeps mœchationis ejus. Si vero mulier dimissa pœnitentiam egerit, et voluerit ad virum suum reverti, Pastor mandat marito, ut eam recipiat; secus peccatum magnum admittit. Quod si mulier post pœnitentiam in eadem peccata prolabatur, in iisque perseveret, et pœnitentiam non agat, debet absolute recedere maritus ab illa, ne particeps sit ejus peccati. Hic casus, juxta Pastoris doctrinam, respicit virum adulterum et mulierem adulteram (43). Hasce regulas semper observandas edixit Ecclesia, utpote SS. Scripturarum ac traditionis

(39) *Past. Herm., l. iii, sim. vi, cap. 2 et 3.*

(40) *Loc. cit., sim. vii.*

(41) *Vide similitud. ix, cap. 6.*

(42) *Idem, mandat. iv, cap. 1.*

(43) En integrum lexum ipsius Pastoris: *Dominus, si quis habuerit uxorem fidelem in Domino, et hanc invenerit in adulterio, nunquid peccat vir, si convivat cum illa? Et dixit mihi: Quandiu nescit peccatum ejus, sine crimine est vir vivens cum illa. Si autem sciret vir uxorem suam delinquisse, et non egerit pœnitentiam mulier, et permaneat in fornicatione sua, et convivat cum illa vir, reus erit peccati ejus, et particeps mœchationis ejus.*

Et dixi illi: Quid ergo si permanerit in vitio suo mulier? Et dixit: Dimittat illam vir; et vir per se maneat. Quod si dimiserit mulierem suam et aliam duxerit, et ipse mœchatur. Et dixi illi: Quid si mulier dimissa pœnitentiam egerit, et voluerit ad virum suum reverti; nonne recipietur a viro suo? Et dixit mihi: Imo, si non receperit eam vir suus, peccat, et magnum peccatum sibi admittit; sed debet recipere peccatricem, quæ pœnitentiam egit, sed non sacer... propter pœnitentiam ergo non debet, dimissa conjugue sua, vir aliam ducere. Hic actus similis est et in viro, et in muliere. Hermæ Pastor, mandat, iv, c. 1,

auctoritate innixas. Adulterium semper habitum est ut legitima divertii causa; nunquam autem dis-solvit vinculum matrimonii legitime contracti.

Declarat tandem polygamiam successivam revera-licitam esse, cœlibem tamen qui vitam ducit, rem Deo gratissimam facere (44).

§ IV. *De mandatorum Dei obserrantia et gratia.*

De divinis præceptis sermonem instituens, ea Deum amantis servatu facilius, neque quidquam illis sanctius aut dulcior esse ait (45). Cuius vero Hermas Pastori obiectum: *Homo cupit quidem mandata Dei custodire, et nemo est, qui non petat a Domino, ut possit mandata ejus servare; sed diabolus durus est, et potentia sua dominatur in Dei servos* (46). Pastor illico ei respondet, non posse diabolum dominari in Dei servos, qui ex totis præcordiis in Dominum credunt. *Potest autem, addit insuper, diabolus luctari, sed vincere non potest; si enim resistitis illi, fugiet a vobis confusus.* His verbis confirmari possunt animæ quædam meticulosæ, quibus terrorum inquietum Christianæ virtutes, easque putant in praxi esse nimis molestas, quinimo et impossibilis eorum naturæ. Velint ipsæ, diligent, et nihil erit difficile; qui diligit, omnia potest. Hac dilectione de Satana victoriam reportabunt, et communes hujus sortis minas contemnent; quæ quidem minæ, inquit Pastor, sine virtute sunt, sicut hominis mortui nervi. *Migas autem illius in totum nolite timere; sine virtute enim sunt, sicut hominis mortui nervi.* Phrasis hæc originalis est, perfectaque habet pulchritudinem; ac pathetice exponit, quod summo contemptu debeamus habere dæmonem: absit vero quod hoc minus nos sollicitos reddat, ac vigilantes adversus ejus fraudes ac insidias.

Quidam locus occurrit in *Pastore*, qui posset morari lectorem, parum de gratia instruere. Quorum, ait Pastor, viderat Dominus puras mentes futuras, et serviturus ei ex totis præcordiis, illis tribuit pænitentiam: et quorum respxerit datum et nequitias, et animadvertisit ad se fallaciter reversuras, negavit iis ad pænitentiam regressum, ne rursum legem ejus nefandis maledicerent verbis (47). Videri, inquam, posset hic Pastor aliquibus Pelagianismum sapere, vel ad minus semi-Pelagianismum, in materia gratiæ, quam primo aspectu videtur concedere ne-ritis, et bonis dispositionibus hominum, minime recognoscendo illam ex parte Dei gratuitam. At uninadvertisendum est primo, primævis temporibus

(44) *Et iterum dixi illi: Si vir vel mulier alicujus decesserit, et nupserit aliquis illorum; nunquid peccat? Qui nubit, non peccat, inquit, sed si per se man-serit, magnum sibi apud Dominum conquirit hono-rem.* Hermæ *Pastor.*, mand. iv, c. 4.

(45) *Ponite robis Deum, Deum vestrum in corde habere, et intelligetis quod nihil facilius sit his man-datis, neque dulcior, neque mansuetius, neque san-ctius.* L. ii, mand. xii, c. 3 et 4.

(46) Idem, *ibid.*, c. 5.

(47) Idem, *Past.*, similitud. viii, cap. 6.

(48) Quinimo Deum anteriori quadam gratia eos

A nemini in mentem venisse disputationem instituere supra mysterium gratiæ, eique gloriam præripere conversionis, ac justificationis peccatoris; atque hac de causa Hermas suum Pastorem perhibet lo-quentem de gratia satis confidenter. Secundo, si recte ad examen revocetur hic textus, nihil in eo adiuvatur, quod multum detinere nos debeat; omne id enim, quod ibi docetur, ad hæc reduci-tur: Deum videlicet concedere gratiam pænitentie hominis sinceritat, ejusque bonis dispositionibus. Hæc phrasis autem nec est Pelagiana, nec Semipela-giana, nisi in sensu eorum, qui tenent, hanc sin-ceritatem, hasque bonas dispositiones unice ex libero arbitrio procedere, et ex viribus naturæ; quod quidem nec hic docet Pastor, nec alibi, quod sciam, in toto opere suo. Quinimo dici etiam potest non absque ratione Pastorem illis vocibus usum esse; quippe pænitentia est una ex iis gratiis, quas Deus non concedit ordinarie loquendo, nisi post multas alias, uti fidei, spei, quæ sunt veluti dispositiones ad istam (48).

§ V. *De angelis.*

Neque prætermittendum a nobis arbitramur, quæ de angelis suis in libris Hermas tradit. Primo qui-dem docet esse quamdam ipso inter angelos sub-ordinationem, ita nimum, ut alii sint aliis excel-lentiores (49). Secundo exponit qualem circa omnes hujus mundi res sollicitudinem habeant. Stetit autem imprimis S. Michael archangelum habere potestatem super populum Christianum, et gubernare illum. *Nuntius autem ille...* (verba sunt Pa-storis) *Michael est, qui populi hujus habet potesta-tem, et gubernat* (50). Hinc peculiaris devotione Ec-clesie catholicae erga S. Michaelem fundatur in doctrina primævæ antiquitatis.

Idem Pastor aperte quoque declarat Filium Dei præposuisse angelos in custodiam eorum quos Pa-stor cœlestis ipsi tradidit: *Eis quos Filio tradidit, Filius eis nuntios præposuit ad conservandos singu-los* (51). Etsi agatur hic de solis predestinatis, certum est nihilominus quod Pastor idem privile-gium concedat ceteris hominibus.

Primo enim illud concedit neophytis ipsis, dum dicit quod illi ab angelis conponentur ad benefi-ciendum (52). Deinde declarat in genere, quod duo genii sive duo angeli sunt cum homine, unus æqui-tatis, et unus iniquitatis (53). Prior ad virtutem, alter ad vitia excitat. Malus ipse genius diabolus

D ad pænitentiam præparasse, inde patet; quia paulo superius angelus ad Hermam dixit: *Vides quod multi egerunt pænitentiam, et assecuti sunt salutem.* Video, inquit Hermas, domine. Ut scius, ait ange-lus, *bonitatem et clementiam Domini magnam, et honorandum esse, qui dedit spiritum eis qui digni-erant pænitentiam agere.*

(49) Hermæ *Past.*, visione iii, cap. 4.

(50) Idem, similit. viii, c. 3.

(51) Idem, similit. iii, c. 6.

(52) Idem, l. i, vis. iii, c. 5.

(53) Idem, l. ii, mand. vi, c. 2.

est, quemadmodum ipse alio loco fatetur (54). Angelum quoque Hermas noster commemorat, qui terribili cuidam belluæ praerat, quam per somnium viderat, atque Hegrin appellat (55). En ipsius Pastoris verba : *Misit Dominus angelum suum, qui est super bestias ; cui nomen est Hegrin, et obturavit os ejus, ne te dilaniaret, etc.* Viri docti circa vexatum hunc locum diversa sunt commenti. Celeberrimus Nonnus eum restituendum putat ex codice Colbertino, qui sic habet : « Misit Dominus angelum suum super bestiam, cuius nomen est Hegrin (56). » Suspicatus jam fuerat doctissimus Cotelerius, Hermam Graecæ hoc fere modo scripsisse : *Ἐπεμψε Κύριος ἄγγελον αὐτῷ, ὃς ἔστιν ἐπὶ θηρίον, φόνομα Ἀγριον.* Nam in sententiam recitat illud psalmi LXXXIX, v. 14 : *Ἐλυμψάτο αὐτὴν σὺς ἐκ δρυμοῦ, καὶ μονῆς ἀγρίος κατενεμήσατο αὐτὴν. Devastavit eam aper de silva, et singularis ferus depastus est eam* (57), cui quidem conjecturæ contextus favere videtur (58). Siquidem hanc bestiam pressuræ superventuræ figuram esse mox ibidem stylo apocalyplico declarat Hermas. Ut proinde cum paulo ante scripsit, a Domino super bestiam angelum missum fuisse, ipsius sententia de angelo a Deo in auxilium Christianorum misso sit accipienda, qui eos in pressura superventura, seu imminente persecutione solaretur atque soveret. Cl. Cotelerius inde enatam conjicit vocem Hegrin, quod in Hermæ textu compendiosa scriptura extaret Ἐγρηγ, cuius postrema litteræ inferiore parte exesæ, putarit vetus interpres legendum Ἐγρηγ; hujus lectionis vim haud quam assecutus, litteris Latinis vocem Graecam reddiderit Hegrin : cum tamen legendum suisset Ἐγρηγος, ac vertendum vigil, ex Danielis capite quarto, ubi Ἐγρηγορου, seu vigilis ministerio Babylonie rex ad bestias amandatus legitur : quo forte apostolicus scriptor respexerit. Hactenus cl. Gallandius ex Nourrio atque Cotelerio. Ad hunc vexatum Hermæ locum respexisse Hieronymum l. i. in *Habacuc* 1, 14, nonnullis visum. Licet alii viri docti aliter senserint.

Hisce addimus alias insuper Hermæ opiniones : « Psal. LXXXIX, 14. » | Petr. iii, 19.

(54) Idem, l. ii, mand. vii, c. 1. Incusant nonnulli hanc de bono et malo cuiusvis hominis angelo sententiam ; eam tamen non solum Origenes hom. 23, super *Josue*, et homil. 1 super *Ezechiel*; S. Basilus *Sup. cap. III Isaiae*; S. Maximus centur. i charit., c. 91; S. Joan. Chrysostom., hom. iii, sup. *Ep. ad Coloss.*; sed etiam S. Gregor. Nys. in dogmatibus versatissimis lib. *De vita Moysis* tenet, ubi ait : « Est sermo ex majorum traditione fidem sibi vindicans, qui dicit, posteaquam natura nostra in peccatum decidit, Deum hunc casum nostrum sua providentia minime destituisse, sed angelum ex iis qui naturam corporis expertem sortiti sunt, adhibuisse ad uniuscuiusque tutelam vite. Ex adverso autem naturæ corruptorem pari machinatione contra niti, et pravo quodam ac malefico demone adjuncto hujus vitae perniciem afferre. Porro hominem in ambo medio constitutum, alterius propositum, alterius proposito contrarium suopote momento valentius reddere. » — Sapienter igitur animadvertisit

A quarum prima est, apostolos post mortem I. su Christi doctrinam sanctis, qui ante obierant, praedicavisse, iisque baptismum contulisse, sine quo bona illorum opera inutilia erant (58). Hoc tamen, judice viro perspicacissimo (59), non de aqua, sed de baptissimi gratia est accipiendo; sicut enim veterum complurium opinio, apostolos mortuis praedicavisse (60), quod S. Petrus ⁶¹ de Jesu Christo affirmat.

Ait præterea revelationes et visiones pro dubitanibus, et veritatem sibi traditorum disquirentibus esse ad infirmiorem eorum fidem confirmandam (61); mundum vero per ignem et sanguinem esse delendum (62).

Postremus Pastoris locus memoratu dignus respicit modum secernendi prophetas veros a falsis. Hoc ut obtineatur, utrumque vita et mores in examen sunt revocandi (63). Verus propheta ille est qui Spiritu sancto repletus est : al divinus iste Spiritus quietus est, humilis, recedit ab omni nequitia et desiderio vano hujus sæculi, nemini respondet, interrogatus, nec singularis respondet; neque cum vult homini loquitur Spiritus Dei, sed tunc loquitur, cum vult Deus. Cum ergo (loquitur semper Pastor) venerit homo, qui habet Spiritum Dei, in Ecclesiam justorum habentium fidem Dei, et oratio fit ad Deum, tunc nuntius sanctus Divinitatis implet hominem illum Spiritu sancto, et loquitur in turba, sicut vult Deus. Ad pseudoprophetam quod spectat, a spiritu moveretur terrestri, vacuo, virtutem non habente. Exaltat se et vult primam cathedram habere : improbus est, verbosus, in deliciis conversatur, et in voluptatibus multis, et mercedem accipit divinationis suæ (64). Hisce characteribus veri a pseudoprophetis discernuntur.

ARTICULUS II.

OBSERVATIONES MORALES ET DISCIPLINARES.

§ I. De paenitentia, oratione, jejunio ac eleemosyna.

Postquam Pastor Hermam de tribulationibus quas in domo sua patiebatur, conquerentem eruditisset, hasce omnes temporales calamitates consecataria esse cum propriorum, tum alienorum peccatorum; eidem ideam veræ paenitentiae proponit, et quinam

D cl. Ceillier, quod sine causa damnaretur Hermas, ac si introduxisset errorem periculi plenum, assignando culibet homini et bonum angelum, et malum. Estius quoque super Magistrum sententiæ, qui æque huic opinioni astipulatur, asserit, quod ad minus hæc sententia ut probabilis admitti possit.

(55) Hermæ *Past.*, l. i, vis. iv, c. 2.

(56) In apparatu ad Bibl. PP. l. i, p. 65.

(57) Quod tamen Fello doctissimo minus videtur admittiendum.

(58) Herm. *Past.*, lib. iii, simil. ix, num. 15.

(59) Fleury tom. I, pag. 341, editionis Augustanae.

(60) Clemens Alexand., l. ii *Strom.*, p. 679, et l. vi, pag. 638.

(61) Herm. *Past.*, vis. iii, c. 4.

(62) Vision. iv, c. 5 : *Oportet sæculum hoc per ignem et sanguinem depere.*

(63) Mandat. xi.

(64) Mandat. xii, cap. 1 et 2.

auctoritate iunixas. Adulterium semper habitum est ut legitima divertii causa; nunquam autem dissolvit vinculum matrimonii legitime contracti.

Declarat tandem polygamiam successivam revera licitam esse, cœlibem tamen qui vitam dicit, rem Deo gratissimam facere (44).

§ IV. De mandatorum Dei obseruantia et gratia.

De divinis præceptis sermonem instituens, ea Deum amantis servatu facillima, neque quidquam illis sanctius aut dulcius esse ait (45). Cum vero Hermas Pastori objiceret: *Homo cupit quidem mandata Dei custodire, et nemo est, qui non petat a Domino, ut possit mandata ejus servare; sed diabolus durus est, et potentia sua dominatur in Dei servos* (46). Pastor illico ei respondet, non posse diabolum dominari in Dei servos, qui ex totis præcordiis in Dominum credunt. *Potest autem, addit insuper, diabolus luctari, sed vincere non potest; si enim resistitis illi, fugiet a vobis confusus.* His verbis confrarii possunt animæ quedam meticulosæ, quibus terrorum inculuent Christianæ virtutes, easque putant in praxi esse nimis molestas, quinimo et impossibilis eorum naturæ. Velint ipsæ, diligent, et nihil erit difficile; qui diligit, omnia potest. Hac dilectione de Satana victoriam reportabunt, et communes hujus sortis minas contemnent; quæ quidem minæ, inquit Pastor, sine virtute sunt, sicut hominis mortui nervi. *Migas autem illius in totum nolite timere; sine virtute enim sunt, sicut hominis mortui nervi.* Phrasis hæc originalis est, perfectaque habet pulchritudinem; ac pathetice exponit, quod summo contemptu debeamus habere dæmonem: absit vero quod hoc minus nos sollicitos reddat, ac vigilantes adversus ejus fraudes ac insidias.

Quidam locus occurrit in *Pastore*, qui posset morari lectorem, parum de gratia instruunt. Quorum, ait Pastor, viderat Dominus puras mentes suturas, et serviturus ei ex tolis præcordiis, illis tribuit pœnitentiam: et quorum respexit datum et nequitias, et animadvertisit ad se fallaciter reversuras, negavit iis ad pœnitentiam regressum, ne rursum legem ejus nefandis maledicerent verbis (47). Videri, inquam, posset hic Pastor aliquibus Pelagianismum sapore, vel ad minus semi-Pelagianismum, in materia gratiæ, quam primo aspectu videtur concedere neutræ, et bonis dispositionibus hominum, minime recognoscendo illam ex parte Dei gratuitam. At unimadvertendum est primo, primævis temporibus

(44) *Et iterum dixi illi: Si vir vel mulier alicujus decesserit, et nupserit aliquis illorum; nunquid peccat? Qui nubit, non peccat, inquit, sed si per se manserit, magnum sibi apud Dominum conquirit honorem.* Hermæ *Pastor.*, mand. iv, c. 4.

(45) *Ponite vobis Deum, Deum vestrum in corde habere, et intelligetis quod nihil facilius sit his mandatis, neque dulcius, neque mansuetius, neque sanctius.* L. II, mand. XII, c. 3 et 4.

(46) Idem, *ibid.*, c. 5.

(47) Idem, *Past.*, similitud. VIII, cap. 6.

(48) Quinimo Deum anteriori quadam gratia eos

A nemini in mentem venisse disputationem instituere supra mysterium gratiæ, eique gloriam præripere conversionis, ac justificationis peccatoris; atque hac de causa Hermas suum Pastorem perhibet loquentem de gratia satis confidenter. Secundo, si recte ad examen revocetur hic textus, nihil in eo adinvenitur, quod multum detinere nos debeat; omne id enim, quod ibi docetur, ad hæc reducitur: Deum videlicet concedere gratiam pœnitentia hominis sinceritatí, ejusque bonis dispositionibus. Hæc phrasis autem nec est Pelagiana, nec Semipelagiana, nisi in sensu eorum, qui tenent, hanc sinceritatem, hasque bonas dispositiones unice ex libero arbitrio procedere, et ex viribus naturæ; quod quidem nec hic docet Pastor, nec alibi, quod sciam, in toto opere suo. Quinimo dici etiam potest non absque ratione Pastorem illis vocibus usum esse; quippe pœnitentia est una ex iis gratiis, quas Deus non concedit ordinarie loquendo, nisi post multas alias, uti fidei, spei, quæ sunt veluti dispositiones ad istam (48).

§ V. De angelis.

Neque prætermittendum a nobis arbitramur, quæ de angelis suis in libris Hermas tradit. Primo quidem docet esse quamdam ipsos inter angelos subordinationem, ita nimium, ut alii sint aliis excellentes (49). Secundo exponit qualē circa omnes hujus mundi res sollicitudinem habeant. Stetit autem imprimis S. Michaelem archangelum habere potestat super populum Christianum, et gubernare illum. *Nuntius autem ille...* (verba sunt Pastoris) *Michael est, qui populi hujus habet potestatem, et gubernat* (50). Hinc peculiaris devotione Ecclesie catholicæ erga S. Michaelem fundatur in doctrina primævæ antiquitatis.

Idem Pastor aperte quoque declarat Filium Dei præposuisse angeles in custodiā eorum quos Pastor cœlestis ipsi tradidit: *Eis quos Filio tradidit, Filius eis nuntios præposuit ad conservandos singulos* (51). Etsi agatur hic de solis prædestinaliis, certum est nihilominus quod Pastor idem privilegium concedat ceteris hominibus.

Primo enim illud concedit neophytis ipsis, dum dicit quod illi ab angelis conomonentur ad beneficium (52). Deinde declarat in genere, quod duo genii sive duo angeli sunt cum homine, unus æquitatis, et unus iniquitatis (53). Prior ad virtutem, alter ad vitia excitat. Malus ipse genius diabolus

D ad pœnitentiam præparasse, inde patet; quia paulo superioris angelus ad Hermam dixit: *Vides quod multi egerunt pœnitentiam, et assecuti sunt salutem.* Video, inquit Hermas, domine. Ut scias, ait angelus, *bonitatem et clementiam Domini magnam, et honorandum esse, qui dedit spiritum eis qui dignerant pœnitentiam agere.*

(49) Hermæ *Past.*, visione III, cap. 4.

(50) Idem, similit. VIII, c. 3.

(51) Idem, similit. III, c. 6.

(52) Idem, I. I, vis. III, c. 5.

(53) Idem, I. II, mand. VI, c. 2.

est, quemadmodum ipse alio loco fatetur (54). Angelum quoque Hermas noster commemorat, qui terribili citudam belluæ præterat, quam per somnum viderat, atque Hegrin appellat (55). En ipsius Pastoris verba : *Misit Dominus angelum suum, qui est super bestias ; cui nomen est Hegrin, et obturavit os ejus, ne te dilaniaret*, etc. Viri docti circa vexatum hunc locum diversa sunt commenti. Celeberrimus Nourrius eum restituendum putat ex codice Colbertino, qui sic habet : « Misit Dominus angelum suum super bestiam, cuius nomen est Hegrin (56). » Suspicatus jam fuerat doctissimus Cotelerius, Hermam Græce hoc fere modo scripsisse : Ἐγεμψέ Κύριος ἄγγελον αὐτοῦ, ὃς ἐστιν ἐπὶ θηρίον, φόνομα Ἀγριον. Nam in sententiam recitat illud psalmi LXXIX, v. 14 : Ἐλυμψήσθω αὐτὴν σὺς ἐκ δρυμοῦ, καὶ μονὸς ἄγριος κατενεμήσατο αὐτὴν. *Devastavit eam aper de silva, et singularis ferus depastus est eam* “, cui quidem conjecturæ contextus favere videtur (57). Siquidem hanc bestiam pressuræ superventuræ figuram esse mox ibidem stylo apocalyptic declarat Hermas. Ut proinde cum paulo ante scripterit, a Domino super bestiam angelum missum fuisse, ipsius sententia de angelo a Deo in auxilium Christianorum misso sit accipienda, qui eos in pressura superventura, seu imminente persecutione solaretur atque soveret. Cl. Cotelerius inde enatam conjicit vocem Hegrin, quod in Hermæ textu compendiosa scriptura extaret Ἐγρηγ, cuius postremæ litteræ inferiore parte exessæ, putarit vetus interpres legendum Ἐγρηγ; hujus lectionis vim haud quam assecutus, litteris Latinis vocem Græcam reddiderit Hegrin : cum tamen legendum fuisse Ἐγρηγος, ac vertendum *vigil*, ex Danielis capite quarto, ubi Ἐγρηγόρου, seu *vigilis* ministerio Babylonie rex ad bestias amandatus legitur : quo forte apostolicus scriptor respexerit. Hactenus cl. Gallandius ex Nourrio atque Cotelerio. Ad hunc vexatum Hermæ locum respexisse Hieronymum l. i. in *Hebæcuc* 1, 14, nonnullis visum. Licet alii viri docti aliter senserint.

Hicce addimus alias insuper Hermæ opiniones : “¹ Psal. LXXIX, 14. “² I Petr. iii, 19.

(54) Item, l. ii, mand. vi, c. 1. Incusant nonnulli hanc de bono et malo cuiusvis hominis angelo sententiam ; eam tamen non solum Origenez hom. 25, super Josue, et homil. 1 super Ezechiel.; S. Basilius Sup. cap. iii Isaæ; S. Maximus centur. i charit., c. 91; S. Joan. Chrysostom., hom. iii, sup. Ep. ad Colos.; sed etiam S. Gregor. Nys. in dogmatibus versatissimus lib. *De vita Moysis* tenet, ubi ait : « Est sermo ex majorum traditione fidem sibi vindicans, qui dicit, posteaquam natura nostra in peccatum decidit, Deum hunc casum nostrum sua providentia minime destituisse, sed angelum ex iis qui naturam corporis expertem sortiti sunt, adhucuisse ad uniuscujusque tutelam vite. Ex adverso autem naturae corruptorem pari machinatione contra nisi, et pravo quodam ac malefico demone adjuncto hujus vitae perniciem asserre. Porro hominem in amborum medio constitutum, alterius propositum, alterius proposito contrarium suopote momento valentes reddere. » — Sapienter igitur animadvertis

A quarum prima est, apostolos post mortem J. su Christi doctrinam sanctis, qui ante obierant, predicavisse. iisque baptismum contulisse, sine quo bona illorum opera inutilia erant (58). Hoc tamen, judice viro perspicacissimo (59), non de aqua, sed de baptismo gratia est accipiendum ; fuit enim veterum complurium opinio, apostolos mortuis predicavisse (60), quod S. Petrus [“] de Jesu Christo affirmat.

Ait præterea revelationes et visiones pro dubitibus, et veritatem sibi traditorum disquirentibus esse ad infirmiorem eorum fidem conformatam (61); mundum vero per ignem et sanguinem esse decendum (62).

Postremus Pastoris locus memoratu dignus respicit modum secernendi prophetas veros a falsis. Hoc ut oblineatur, utrumque vita et mores in examen sunt revocandi (63). Verus propheta ille est qui Spiritu sancto repletus est ; at divinus iste Spiritus quietus est, humilis, recedit ab omni inequitia et desiderio vano hujus sæculi, nemini respondet, interrogatus, nec singulis respondet ; neque cum vult homini loquitur Spiritus Dei, sed tunc loquitur, cum vult Deus. Cum ergo (loquitur semper Pastor) renerrit homo, qui habet Spiritum Dei, in Ecclesiam iustorum habentium fidem Dei, et oratio fit ad Deum, tunc nuntius sanctus Divinitatis implet hominem illum Spiritu sancto, et loquitur in turba, sicut vult Deus. Ad pseudoprophetam quod spectat, a spiritu moveatur terrestri, vacuo, virtutem non habente. Exaltat se et vult primam cathedram habere : improbus est, verbosus, in deliciis conversatur, et in voluptatibus multis, et mercedem accipit divinationis sue (64). Hisce characteribus veri a pseudoprophetis discernuntur.

ARTICULUS II.

OBSERVATIONES MORALES ET DISCIPLINARES.

§ I. De paenitentia, oratione, jejunio ac elemosyna.

Postquam Pastor Hermam de tribulationibus quas in domo sua patiebatur, conquerentem eruditset, hasce omnes temporales calamitates consecutaria esse cum propriorum, tum alienorum peccatorum; eidem ideam veræ paenitentiae proponit, et quinam

D cl. Ceillier, quod sine causa damnaretur Hermas, ac si introduxisset errorem periculi plenum, assignando cuiilibet homini et bonum angelum, et malum. Estius quoque super Magistrum sententiæ, qui æque huic opinioni astipulatur, asserit, quod ad minus hæc sententia ut probabilis admitti possit.

(55) Hermæ Past., l. i, vis. iv, c. 2.

(56) In apparatu ad Bibl. PP. l. i, p. 65.

(57) Quod tamen Fello doctissimo minus videtur admittendum.

(58) Herm. Past., lib. iii, simil. ix, num. 15.

(59) Fleury tom. I, pag. 341, editionis Augustanae.

(60) Clemens Alexand., l. ii Strom., p. 679, et l. vi, pag. 638.

(61) Herm. Past., vis. iii, c. 4.

(62) Vision. iv, c. 5 : *Oportet sæculum hoc per ignem et sanguinem perire.*

(63) Mandat. xi.

(64) Mandat. xii, cap. 1 et 2.

peccatoribus revera pœnitentibus sint fructus pœnitentiae faciendi. Oportet eum, inquit (65), qui agit pœnitentiam, affigere animam suam, humilem se præstare, animose vexationes multas, variasque perferrere, et præcipue cor purum gerere ab omni opere malo. Hæc sunt quæ tradit vetustus hic scriptor circa veram pœnitentiam, quæque toto cœlo a doctrina hæreticorum et theologorum laxiorum nostræ ætatis differunt.

Nec minori animadversione dignum, quod de jejunio Pastor Hermæ exponit. Siquidem cum instruit, quid sit jejunium Deo acceptum, quæve stationes, ejusque apud Deum mercedem ostendit. *Nihil in vita tua nequieras facias*, inquit Pastor (66), sed mente pura servi Deo, et in præceptis ejus ingrediens; neque admiseris desiderium nocens in animo tuo... *Hoc si feceris, jejunium magnum consummabis acceptumque Domino. Domini autem promissis credere, si hoc feceris, Deo te victurum. Quia die jejunabitis, nihil gustabis, nisi panem et aquam, et computata quantitate cibi, quem ceteris diebus comes sturis eras, sumptum diei illius, quem facturus eras, sepones, et dubis viduæ, pupillo, aut inopis...* Hæc statio (67) sic acta est bona et accepta Domino. Constat igitur primo adversus novatores jejunii, et abstinentiae hostes, mortificationes corporis in usu suis primævis jam temporibus in Ecclesia: secundo id quod sensualitati detrahebatur, erogau-

A dum pauperibus, atque in charitatis opera impendendum ab ipsis erat, secus veri jejunii remunerationem non recepturis; constat tertio, Hermæ saeculo dies jejunio destinatos stationes appellatos; quarto qui jejunabat, summo mane ad orandum secedebat, atque per diem nihil nisi panem, et aquam gustabat (68). Quinto ad jejunium rite peragendum aliorum dierum sumptum computandum esse existimabant, atque in pauperum usus sepundum. Sexto bona opera præterea superaddenda, a peccatis abstinendum, atque Dei præceptis servanda censebant.

De eleemosyna verba faciens Pastor, æque instruit illos qui eam erogant, ac illos qui eam recipiunt (69). Monet primos ut simpliciter dent, et sine distinctione omnibus qui mendicant; secundos adhortatur ut ex vera necessitate duntaxat mendicatum eant, secus rationem reddituri rigorosam. Sub similitudine vitis, et ulmi, quæ sit eleemosynæ utilitas, exponit Pastor (70). Nam sicuti vitis ulmo sustentatur, ut fructum afferat, sic dives a paupere adjuvatur, cui eleemosynam erogat; quia pauper orat ad Dominum pro divite.

De oratione dum agit Pastor, exigit præcipue, ut assidue huic sancto exercitio vacemus, et ad Deum accedamus. cum omni possibili fiducia in ejus misericordiam, etsi innumeræ ac enormæ sint peccata, quibus detinemur. *Nou est enim Deus*, ait Pa-

(65) Herm. *Past.*, simil. vii.

(66) Idem, simil. v. c. 1, 2 et 3.

(67) Vocat hic jejunium more Latinorum, inter quos Romæ vivebat Hermas, stationem. *Statio* autem de militari exemplo nomen accepit, teste Tertulliano, *De orat.* Cum enim Christiani prioribus istis seculis, certis quibusdam, et præsertim Mercurii ac Veneris diebus summo mane in ecclesiam jejunii convenienter, ibique ad horam nonam in oratione, aliisque pietatis officiis persolarent; hinc factum, ut illos conuentus, et illorum etiam dierum jejunium a militaribus forte stationibus translato stationis nomine donarent. Nam quemadmodum excubiae militum, et eorum pro foribus palati standi excubandique functio, statio vocabantur, ita verosimile est Christianos moram illam, atque officium illud, quod jejunii in Ecclesia usurpabant, excubias et stationem vocasse, uti insinuat Tertullianus primum commemoratus. Vide Albaspinæcum D obser. 4; Thomassin. c. 21, p. 1. *Tractat. de jejunio; Muratorium, disquisit.* 4, tom. II *Anecdot. Latin.*

(68) D. Hieronymus in Epistola 2 hoc jejunium in pane et aqua, ceteris omnibus fortissime esse protestatur. Solebat tantum olim a Christianis ultima Quadragesimæ hebdomada observari. Nec desunt, qui hanc xerophagiæ lege aliqua præscriptam censemunt; et id quidem probare nituntur ex Tertulliano l. i. c. 1, qui Montanistarum hæresi amplexatus, de Catholicis dicebat: « Arguant nos, quod etiam xerophagiæ observemus. » Sed idem ipso Tertullianus addidit: « Denique respondetis (cumne Catholici) haec ex arbitrio observanda, non ex imperio. » Nulla igitur lege ejusmodi jejunia, teste Tertulliano, indicta erant; sed ex eisque arbitrio observabantur. Quapropter Epiphanius iste ad consuetudinem, non ad præceptum sic refert: « Præterea sex illos dies xerophagiis, hoc est

arido rictu, transire populus omnis assuevit, hoc est, panem duntaxat cum aqua sub vesperam adhibere. » Epiphanius, in *Exposit. fidei. Ps. xxii.* Si lege data xerophagiæ constituta fuissent, de his eodem modo, ac de quartæ et sextæ foris jejunio scripsisset: « Item quarta et sexta seria jejunium ad horam usque nonam indicturn. » ideo jejunandum esse decreverunt apostoli. » At inquis, legem hanc alibi commemorat Epiphanius, *haeres. 75, s. 6:* « Quid si, aiebat, ex apostolorum constitutione repeienda nobis auctoritas est, cur illis quartæ sextæque serie jejunium perpetua lege sancitur, excepta Pentecoste? cur sex Paschatis diebus nihil omnino ad cibum præter panem, salēm, et aquam adhibendum definiunt? » Ibi certe ultraque jejunia, et quartæ sextæque serie, et sex dierum Paschatis eadem lege, atque apostolica constitutione sancita esse pronuntiavit. Attamen ubi idem Epiphanius contra Actianos, jejunia stata damnantes, disputat, cum hoc præceptum maxime urgere deberet, illud in solam consuetudinem ita refundit: « Porro diebus ipsis Paschatis, aridorum ciborum usu, precibus, » vigilii, jejunii celebrare solemus: Epiph. *ibid., s. 3:* ex quo non absurde forsitan colliges, verbum παραγγέλλοντο definitum, quod superius adhibuit, non aliud significare, quam admonent, vel hortantur, non autem præcipiunt, jubent, imperant. In hujus autem explanationis firmamentum non illud solum adduci potest, quod historici varias Ecclesiarum de hisce jejuniiisse consuetudines narrant: verum etiam, quod iisdem testibus, aliquid de severitate hujus jejunii in aliquibus saltē Ecclesiis paulo post remissum sit. Auctor enim *Constitutionum apostolicarum* pani et aquæ sal et olera superaddi lumbens concedit.

(69) Herm. *Past.*, l. ii, mandat. ii.

(70) Idem, l. iii, simil. ii.

stor (71), sicut homines memores injuriarum; sed et immemor injuriarum, et miseretur figmenti sui. Peccatores vero, antequam ad Deum accedant per orationem, cor subducere debent ab omnibus vitiis, que in seipsis adinveniunt, et sincero animo ad Deum reverti; secus esset præsumptio qualibet venia indigna, exspectare a Deo effectum illarum precum, quas his non præmissis dispositionibus su-dissent. *Erga purifica cor tuum... et accipies omnia bona, quæ petis... qui ergo tales non sunt, omnino nihil impetrant eorum, quæ petunt.* Si contingat nihilominus quod, præviis etiam bonis dispositionibus, non accipiamus petitionem nostram, dubitare non debemus, sed magis magisque orare, et nullas de Deo ingeminare querelas, sed solum de nobis ipsis; Deus enim semper paratus est ad impertendam misericordiam: *De te queraris, non de Deo, quod non dederit tibi.* Ex hisce ediscimus duo inter cæteræ, quæ æque necessaria sunt: primum est, nos ob multitudinem, et enormitatem etiam nostrorum peccatorum deflectere non debere ab orationis semita; secundum, oportere, priusquam quidquam a Deo petamus, dimittere saltem affectum ad peccatum, et ad veram poenitentiam nosmetipsos determinare: si hæc negligantur, omnes nostras processanas, ac sine fructu experiemur, ne quid ulteriorum dicam.

§ II. De timore Domini, negotiis secularibus, patientia, iracundia, tristitia, et impuritate.

In primis sententia est Pastoris: *Timens Dominum omnia bona operaberis* (72). Ergo per timorem Domini omnia possumus opera justitiae peragere. Tradit insuper, timorem hunc necessarium esse ad salutem, per illum nos reportare victoriam de diabolo et dominium super illum exercere, quia re ipsa super servos Dei nulla virtus illi inest: *Timens enim Dominum dominaberis illius, scilicet diaboli, quia virtus in illo nulla est.* Per hunc timorem (ut uno verbo omnia complectar) a peccato recedimus, justitiam exercemus, et pie vivimus. *Time igitur Deum,* concludit Pastor, *et rives.* Extra omnem controversiam est, sermonem hic haberi de timore supernaturali, de illo scilicet timore, quem semper aliquis amor comitatur; quippe agitur de timore, ope cuius mandata Dei observamus, et justitiae operibus inhaberemus.

Duplici ex capite monet Pastor, a negotiorum temporalium multitudine esse abstinendum, inordinatamque eorumdem sollicitudinem esse moderandam, quia multa negotia agentes, multa peccant, atque ægre Deo servire possunt. *Abstine te, ait ad illum, a multis negotiis, et nihil delinques; quicunque enim multa negotia ugunt, multa delinquunt; quia*

A constricti sunt circa negotia sua, et non serviant Deo (73).

O felix hominum a mundo segregatorum vita! O beatæ solitudines in quibus homo perfecta illa perficitur quiete, qua in Dei famulatu se exercet, et maximo æternæ salutis negotio serio incumbit! sanctum hoc otium, quidquid blaterent amatores sæculi, in immensum superat vanitates et ineptias quibus detinentur.

Alterum motivum, quod afferit Pastor, cur terrenis rebus minime nobis esset inhærendum, rationi status nostri innititur. Principii loco enim ponit, nos civitatem permanentem hic non habere, sed aliam (futuram scilicet) nobis esse inquirendam: *Scitis vos Domini servos, inquit, in peregrinatione morari? Civitas enim restra longe est ab hac civitate. Si ergo scitis civitatem vestram in qua habitaturi estis, quid hic amatis agros et apparatis lautias et adiicia et habitationes superflueas?* Hæc enim, addit insuper, qui comparat in hac civitate, non cogitat in suam ciritatem redire (74). Doctrina hæc pia ac religiosa est; parum autem nostris hisce diebus probatur. Pluribus posset insuper hæc doctrina larvam detrahere, qui maximo versantur in errore, dum sibi metipsis persuadere conantur, conditionem hominis viatoris, hospitis et exsul's, in qua proprie veri Christiani idea ac character consistit; cura conditione hominis, qui negotiis incumbit; voluntatibus indulget, ac ducit in bonis dies suos, simul posse conjungi.

Pastoris ratiocinatio contra talē vivendi modum utique differt toto cœlo a plurimorum nostræ ætatis Christianorum sensu, sermone et praxi, sed non ideo minus recta, minus valida, minus concludens.

Vult igitur angelus iste quod Christiani pro agris, quos emere volunt, pro palatiis domibusque, quas volunt adiicare, suas opes insument in erogandis elemosynis, et in viduis ac orphanis sublevandia in hos usus, juxta Pastorem (75) ac Veritatem ipsam, temporalia bona impendi debent.

Pastor super patientiam, et vitium oppositum eas nobis communicat institutiones, quæ negligi haudquaquam possunt. De patientia tradit, quod homo per patientiam omnium operum nequissimum etiam dominatur, videlicet, quod ab hisce patientia hominem avertit, quod patientes operantur omnem justitiam, Spiritus sanctus in ipsis habitat in pace magna; quod virtus hæc est valida, et fortis et habet virtutem magnam, et honorificat Dominum in omni tempore; uno verbo, quod qui vere patientes sunt, facile observant omnia mandata.

(76) Quoad iracundiam vero docet, quod ipsa Spiritualium sanctum constristat, et corde expellit, malum

(71) Herm. Past., l. ii, mandat. ix.
(72) Idem, l. ii, mand. vii.
(73) Idem, l. iii, simil. iv.
(74) Idem, l. iii, similitud. i.
(75) Pro agris ergo, quos emere volueritis, redi-

mite animas de necessitatibus, prout quisque potest; et viduas absolvite, orphanis judicate; et opes, ac divitias vestras in hujusmodi operibus conseruite. Idem, loco cit.

(76) Idem, lib. ii, man. l. v, capit. 1 et 2.

spiritum in animam admittit; nostrarum precum A impedit effectum, furorem parit, et innumera mala producit. Paulo post eadem dicit de tristitia, et inter cætera, quod *cruciat Spiritum sanctum... facit iracundiam spiritus.* Ait tandem : *Oratio tristis hominis non habet virtutem, ut ascendat ad altare Dei* (77).

Inter plura, quæ animadvertisit Pastor contra impuritatem, hæc potissimum fidelium ædificationi peropportuna erunt. Imprimis vocat *magnum peccatum omnem cogitationem de alieno matrimonio, et de fornicatione* (78). Deinde docet, in corde puro cogitationem impuram inhabitare haud posse (79); quod quidem intelligendum non de simplicibus cogitationibus, sed de illis, quas morales theologi morosas appellant, sive in iis delectemur, sive non. Medium insuper efficacissimum, quo a nobis malas has cogitationes avertamus, et nunquam peccemus, assignat non intermissam Dei memoriam (80).

Alibi subjungit (81) aliud motivum, quo ad mi-

citetur, penam peccati scilicet a nobis subeundam, quæ multum excedit dulcedinem in eo perpetuando perceptam. *Dulcedinis una hora,* ait ille suo spatio terminatur; *pæna vero una hora tristitia dierum vim possidet...* vide igitur, concludit, exiguum, esse tempus mundanæ dulcedinis ac voluptatis; pæna vero tormentorumque amplius. Itaque te bene perpensa, si nosmetipsos diligeremus, capitali odio haberemus sensus voluptates.

Circa mendacium et obstrectationem mandat Pastor ne de aliquo male loquamur, nec minus rigorose prohibet audire male loquentes, præcipue si id fiat deliberate et libenter (82). Addit insuper, B quod *detractio sit perniciosa, inconstans demum, nunquam in pace consistens, sed semper in discordiis manens;* et : *Qui mentiuntur, ait ipse, abnegant Dominum, non reddentes ei depositum quod acceperunt; acceperunt enim spiritum sine mendacio* (83).

(77) Herin. *Past.*, mand. x, cap. 2.

(78) Idem, l. ii, mandat. iv, c. 1.

(79) *Ibidem*, vide etiam l. i, visione 1, cap. 4.

(80) *Ibidem*.

(81) Idem, simil. vi, c. 5.

(82) Idem, l. ii, mand. ii.

(83) Idem, l. ii, mand. iii.

SANCTI HERMÆ PASTOR.

(GALLAND., *Veterum Patrum Bibliotheca*, t. I, Venet. 1765, in-fol., p. 59. — In notis. Axcl. denotat mss. Anglicane B et L; Bodl., ms. bibl. Bodleianæ; CARM., ms. Carmelitarum excalceatorum suburbii Parisiensis; GERM., ms. S. Germani; LAMB., ms. bibliothecæ Lambethanæ; VICT., ms. S. Victoris. — Capitum lemmata absunt a codd. ms. Gallicanis.)

LIBER PRIMUS

QUI INSCRIBITUR

VISIONES.

VISIO 1.

Contra turpes et elatas cogitationes, et negligentem Hermæ filiorum castigationem.

CAPUT PRIMUM.

Qui enutrioverat me, vendidit quamdam puellam Romæ. Post multos autem annos hanc visam ego recognovi; et cœpi eam diligere ut sororem. Exactio autem tempore aliquo (84), lavari eam in flumine Tiberi vidi; et porrexii ei manum, et eduxi eam e flumine. Visaque ea, cogitabam in corde meo, dicens : Felix essem, si tales uxorem et specie et moribus sortitus essem. Hoc solum, nec ultra quidquam cogitavi (85). Post tempus autem aliquod cum iis cogitationibus prolicisciens, honorificabam creaturam

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(84) MSS. Bodl. et Lamb. *Post tempus aliquod.*

(85) MSS. S. Germ., Carm., Bodl. et Lanib. *Visaque ea dixi : Felix essem, si tales uxorem haberem. Et speciem cum vidisset. cogitabam in corde meo*

dicens : Felix essem, si tales uxorem haberem et specie et moribus. Hoc solum cogitavi, nec ultra aliquid cogitavi.

Dei (86), cogitans quam magnifica et pulchra sit. Et dum ambulasse in, obdormivi. Et spiritus me rapuit et tulit me per quemdam locum ad dexteram, per quem non poterat homo iter facere. Erat autem locus ille in rupibus, et abruptus (87), et invius ab aquis. Cumque transisset locum illum, veni ad planitiem, et genibus positis coepi orare Dominum, et confiteri peccata mea. Et orante me, apertum est cœlum; et video mulierem quam concupiveram, salutantem me de cœlo, et dicentem: Herma, ave. Et ego prospiciens illam, dico ei (88): Domina, quid tu hic facis? At illa respondit mihi: Recepta sum (89) hoc (90) ut peccata tua arguam apud Dominum. Domina, inquam, num tu me argues? Non, inquit. Sed audi verba, quæ tibi dicta sum (91). Deus qui in cœlis habitat, et condidit ex nihilo ea quæ sunt (92), et multiplicavit propter sanctam Ecclesiam suam, irascitur tibi quoniam peccasti in me. Respondens dico ei: Domina, si in te ego peccavi, ubi, aut quo in loco, aut quando tibi turpe verbum aliquod locutus sum? Nonne semper te quasi dominam arbitratus sum (93)? Nonne semper te reveritus sum velut sororem? Quid in me communisceris (94) hæc tam nefanda? Tunc illa arridens mihi, ait: In corde tuo ascendit concupiscentia nequitiae. Annon (95) videtur tibi, viro justo rem iniquam (96) esse, si ascenderit in corde (97) mala concupiscentia? Peccatum est ei, et quidem grande. Justus enim vir justa cogitat. Cogitante ergo illo quæ justa sunt, et recte eo incidente, in cœlis propitium habebit Dominum in omni negotio suo. Qui autem nefanda cogitant in cordibus suis, mortem et captivitatem assumunt (98); maxime ii qui sæculum hoc diligunt, et gloriabantur in divitiis suis; et qui non exspectant futura bona, vacuantur (99) animæ eorum. Hæc autem faciunt dubii (100), qui non habent spem in Domino (1), et contemnunt et negligunt vitam suam. Sed tu, ora ad Dominum; et sanabit peccata tua, totiusque domus tue et omnium sanctorum.

CAPUT II.

Postquam autem locuta est verba hæc, clausi sunt cœli. Et ego totus eram in mœrore et metu, et dicebam intra me: Si hoc mihi peccatum ascribitur, quomodo potero salvus esse? Aut quomodo exorabo Dominum pro peccatis meis abundantissimis? Quibus (2) verbis rogabo Dominum, ut mihi propitiis sit? Hæc me recogitante et discernente in corde meo; video contra me cathedram de lanis candidis, sicut nix, factam magnam. Et venit mulier anus (3) in veste splendida (4), habens librum in manu; et sedet sola, et salutavit me: Herma, ave. Et ego mœstus et plorans, dixi: Domina, ave. Et illa dixit mihi: Quid mœstus es, Herma, qui eras patiens, et modestus, et semper hilaris? Respondens dico ei: Domina, contumelia (5) mihi objecta est a muliere optima dicente, quod peccavi in eam. At illa dixit mihi: Absit a servo Dei res ista. Sed forte in corde tuo ascendit illius concupiscentia (6). Est quidem in servis Dei talis cogitatio, peccatum inferens. Non enim debet hæc cogitatio abhorrenda, esse in servo Dei; neque spiritus (7) probatus, concupiscere malum opus; et præcipue Hermas qui est continens ab omni concupiscentia (8) seculista, et est omni simplicitate plenus, et innocentia magna.

CAPUT III.

Verumtamen non causa tui irascitur Dominus; sed propter domum tuam, quæ nefas admisit in Dominum et in parentes suos. Et tu cum sis amator filiorum, non commonuisti domum tuam, sed dimisisti illos conversari violenter (9); propter hoc enim irascitur tibi Dominus: sed sanabit omnia (10)

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(86) Desunt ista in mss. S. Germ. et S. Vict.

(87) Hæc item desunt in utroque cod.

(88) Sic ms. Lamb.: *Domina mea, quid heic? Præcepta sum a Domino, ut peccata tua arguam. Domina, nunc tu me arguis?*(89) Ms. Carm. *Præcepta, sicut modo Lamb.*(90) Deest *huc* in cod. S. Germ. et S. Vict.(91) Lamb. et Carm. *incipio dicere.*(92) Vide infra lib. II, mand. I. Laudat hunc locum Origenes tom. I *Comment. in Joann.* 1, 1. Græca Origeniana protalus supra inter Veterum testimonia, ex edit. Cl. Huetii a præcedentibus editoribus *Pastoris omissa.*(93) Lamb. *Num semper te ac si deam. Mox autem pro reveritus, Fellus exhibet veritus in sua edit. Oxon.*(94) Lamb. *Quid mei commemoraris.*(95) Lamb. *Aut non.*(96) MSS. Carm. et Lamb. *særam.*(97) Lamb. addit. *illius. Sic et Fellus. Et mos item ms. ei equidem magnum.*(98) Lamb. *sibi assumunt.*(99) MSS. Angl. *vagantur.*(100) Διψυχοτ. Hanc vocem auctorem scripsisse ex Clein. Alex. discimus. Vid. S. Jac. 1, 8. FELLUS. — Locus Alex. existat Στρῶμ. lib. I, cap. 29, p. 426, sed respicit vis. III, cap. 4. Videsis etiam lib. II, mand. IX. Eadem. quoque vox usurpatur a Clemente Romano, Epist. I ad Cor. cap. 23, et Epist. II, cap. 11. Cæterum hunc Hernæ locum illustrat Dodwellus in dissert. *De Rom. pontif. success.*, cap. 11, § 6, pag. 460.(1) Lamb. *Deo.*(2) Lamb. *pessimis? Quantis.*(3) Hieron. in Osee VII, 9. *Hermæ primum videtur Ecclesia cuno capite.*(4) Lamb. *candida. Et mox, singularis pro sola.*(5) MSS. Angl. *luscivia.*(6) Ms. S. Germ. *illa, omissa voce concupiscentia.*(7) Ms. Carm. *spiritu.*(8) Lamb. *pollutione.*(9) Lamb. et Carm. *conviolari sæve.*(10) Lamb. *sanabit omnia quæ ante gesta sunt in domo tua mala.*

quæ ante gesta sunt mala in domo tua (11). Propter illorum enim peccata et iniquitates, consumplu (12) es a sacerdotalibus negotiis. Jam enim misericordia Dei misera est tui et dominus tuæ, et conservavit (13) te in gloria. Tu tantum noli vagari; sed animæquus esto, et conforta domum tuam. Tanquam serarius producens opus suum, exponit (14) ei cui vult¹²: sic et tu verbum quotidianum justum (15) docens, abscondes grande peccatum. Ne (16) desinas ergo commonere natos tuos; scit enim Dominus quod pœnitentiam agent ex toto corde suo; et scribet te (17) in libro vita. Cumque finisset verba haec, ait mihi: Vis audire me legentem? Dico ei (18): Domina, volo. Esto ergo auditor. Et revoluto libro, legebat gloriose; magnifice et mirifice, quæ (19) non poteram in memoria retinere. Erant enim verba terrifica, quæ non poterat homo sustinere. Novissima tamen verba memorie mandavi; erant enim pauca et utilia nobis. Ecce Deus virtutum, qui invisibili virtute, et magno sensu suo condidit mundum, et honorifice consilio circumdedit decorem creaturæ suæ, et fortissimo (20) suo verbo confixit cœlum, et fundavit terram super aquas¹³, et virtute sua potenti condidit sanctam Ecclesiam suam, quam benedixit; ecce transferet cœlos ac montes, colles ac maria; et omnia planæ (21) fient electis ejus, ut reddat illis recompensationem quam repromisit cum multo honore et gaudio, si servaverint (22) legitima Dei, quæ accepérunt in magna fide.

CAPUT IV.

Cumque consummasset legendō, exsurrexit de cathedra: et venerunt quatuor juvenes, et tulerunt cathedram ad orientem. Et vocavit me ad se, et tetigit pecus meum aitque mihi: Placuit tibi lectio mea? Dico ei: Domina, haec mihi novissima placent; priora autem sœva et dura sunt. At illa ait mihi: Haec novissima justis (23); priora autem refugis et ethniciis. Et cum loqueretur tecum, duo quidam viri apparuerunt; et sustulerunt illam humeris (24), et abiérunt, ubi et cathedra erat, ad orientem. His fari autem discessit. Et cum abiaret, ait mihi: Confortare, Herma.

VISIO II.

Rursum de negligenti uxoris loquacis et filiorum libidinosorum castigatione, et ejus moribus.

CAPUT PRIMUM.

Cum vero proficiserer cum his (25) circa illud tempus quo et anno priore, ambulans (26) commemoratus sum anni prioris visionem. Rursumque me abstulit spiritus, et duxit (27) me in eundem locum, quo anno primo. Cumque venissem ad illum locum, positis genibus coepi orare Dominum, et honorificare (28) nomen ejus, quod dignum me arbitratus sit, et manifestaverit mihi peccata pristina. Et cum surrexissem ab oratione, video (29) contra me anum illum quam et anno superiore videram, ambulantem et legentem libellum aliquem. Et ait mihi: Potes haec electis Dei renuntiare? Dico ei: Domina, tanta in memoria retinere non possum; da autem mihi libellum, et describam. Accipe, inquit, et restituas mihi illum. Ut autem (30) acceperī, in quemdam locum agri secedens (31), descripsi omnia ad litteram; non inventebam enim syllabas (32). Cumque consummassem scripturam libelli, subito de manu mea raptus est libellus; a quo autem non vidi.

¹² Matth. xiii, 52; xxv, 27; Luc. ix, 43. ¹³ Il Petr. iii, 5.

VARIE LECTIOINES ET NOTÆ.

(11) Sic mss. S. Germ. et Carm. præter Lamb. Editi, in te. Fellus tamen sic: quæ ante patrata sunt mala a domo tua.

(12) Ita mss. Angl. apud Fellum: cuius tamen editio exhibet, contritus.

(13) MSS. S. Germ. et Lamb. confortavit.

(14) MSS. Vict. et Germ. obtingit. Fellus autem omittit, ei.

(15) Lamb. juste. Carm. optimum.

(16) Sic Lamb. sic et Fellus. Al. non.

(17) Alii scribent in?

(18) Carm. ms. et ego.

(19) Lamb. glorias... quas, pro gloriose... quas. Fellus autem omittit et mirifice, quod varia ipsi videatur lectio.

(20) Quinque haec verba, circumdedit... fortissimo, desunt in Lamb.

(21) Ita mss. Vict., Carm., Bodl. et Lamb. Ita et Fellus Editi, plena.

(22) MSS. codd. Vict., Carm. Lamb. et vet., impressi, repromisit... si servaverint. Fellus secuti, hanc retinuimus lectionem. Al. repromisit, cum... gaudio servaverint.

(23) Sic Lamb. Sic et Fellus. Editi, istis

(24) Lamb. in humerum.

(25) Quidni forte legendum cum cl. Coteleio, Cumis? Infra enim vis. iv, cap. 1. Proficietur in illa via Campana.

(26) Ms. S. Germ. videram ambulans.

(27) Lamb. eduxit. Sic et Fellus.

(28) Haec omnia, Cumque venissem... et honorificare restituimus ex ms. Carm. Sic et Fellus. Et recte quidem, ut videtur. Mox namque subdit: Et cum surrexissem ab oratione. Al. vero, anno primo; et honorificavi.

(29) MSS. Carm. et Lamb. audiui.

(30) Lamb. Ut eum autem.

(31) MSS. S. Germ., Carm., et Lamb. sedens.

(32) Clemens Alex. Στρωμ. lib. vi, cap. 15, pag. 800, huc respiciens, haec habet: Τοῦτο δὲ περιγράφατο πρὸς γράμμα, φησι, μὴ εὑρίσκων τὰς συλλαβὰς τελέσατ. Id est: Eum autem inquit se transcripsisse ad litteram, cum non inventaret quomodo syllabas perficeret. Ubi notat Cl. Potterus, hoc modo cum marmora et nummos, tum etiam libros velutissimos scriptos conspicí, perpetua scilicet litterarum serie, nulla vocum distinctione fæctæ. Jamque idem monuerat Fellus ad hunc locum.

CAPUT II.

Post quindecim autem dies cum jejunassem, multumque rogassem Dominum, revèlata est mihi scientia scripture. Erat autem scriptura hæc: Semen tuum, Herma, deliquit in Dominum, et prodierebunt parentes suos in nequitia magna. Et audierunt proditores parentum, et prudentes (33) profecerunt. Sed etiam nunc adjecerunt peccatis (34) suis libidines, et commaculations nequitiae, et sic impleverunt iniquitates suas. Sed impropta verba hæc filii tuis omnibus, et conjugi tuae quæ futura est soror tua (35). Et ipsa enim (36) compescat linguam suam, in qua malignatur: et (37) auditis verbis his, continebit se, et consequetur (38) misericordiam. Erudietur enim, postquam improperaveris illi (39) hæc verba, quæ mandavit ille (40) Dominator, ut tibi revelentur. Tunc remittentur illis peccata quæ (41) jampridem peccaverunt, et omnibus sanctis qui peccaverunt usque in hodiernum diem, si ex toto corde suo egerint penitentiam, et abstulerint a cordibus suis dubitationes. Juravit enim Dominator ille per gloriam suam super electos suos, præfinita ista dicitur, etiam nunc si peccaverit aliquis, non habiturum illum (42) salutem. Pœnitentiae enim justorum habent fines. Impleti sunt, dies pœnitentiae omnibus sanctis: gentibus autem pœnitentia usque in novissimo die. Dices ergo eis qui præsunt Ecclesiæ, ut dirigant vias suas in justitia; ut recipiant in pleno reprobationem cum multa gloria. Permanete ergo qui operamini justitiam, et sic facite, ut sit (43) transitus vester cum sanctis angelis. Felices vos, quicunque sustinetis pressuram supervenientem magnam, et quicunque non negaverit vitam suam. Juravit enim Dominus per Filium suum: Qui denegaverit Filium et se, spondentes se vitam illius, et ipsi denegaturi sunt illum (44) in advenientibus diebus ⁴⁵. Ii autem, qui nunquam denegaverint, ob nimiam (45) misericordiam propitius factus est illis.

CAPUT III.

Tu autem, Herma, noli meminisse injuriarum (46) filiorum tuorum, sed nec sororem tuam negligas (47); sed cura ut emendeatur a pristinis peccatis. Erudientur enim doctrina ista, si tu jam non fueris memor injuriæ (48) illorum. Memoria enim injuriarum (49) mortem operatur; oblivio vero earum (50) vitam æternam. Tu autem, Herma, magnas tribulationes sacerdetales sustinuisti, propter prævaricationes domus tuae; quoniam illas ut ad te nihil pertinentes, neglexisti; et in negotiationibus tuis malignis (51) implicitus es: Sed illud te salvum faciet, quod non discesseris a Deo vivo; et simplicitas tua, et singularis (52) continentia salvum facient te, si permanseris. Et omnes salvos facient, quicunque hujuscemodi operantur, et ingrediuntur in innocentia et simplicitate. Hi qui hujusmodi sunt, invalescent adversus omnes nequitias, et permanebunt in vitam æternam. Felices omnes qui operantur justitiam: non absumentur usque in vitam æternam (53). Dices autem: Ecce magna tribulatio venit. Si tibi videtur, iterum nega. Prope est Dominus convertentibus, sicut scriptum est in Helden et Modal (54), qui vaticinati sunt in solitudine populo ⁴⁶.

CAPUT IV.

Revelatum autem est mihi, fratres, dormienti a juvete specioso, et dicente mihi: Anum illam a qua acceperisti libellum, quam putas esse? Et ego dixi: Sibylam (55). Erras, inquit, non est. Quæ est ergo,

⁴⁵ Matth. x, 33. ⁴⁶ Num. xi, 26, 27.

VARIAE LECTIOINES ET NOTÆ.

(33) Sic Fellus ex mss. Lamb. et S. Germ. Sic et Carm. Editi, prudentes.

(34) Ms. S. Germ. peccata peccatis.

(35) Videsis h. l. cl. Cotelerium. Hinc ouvalzaxtor. His consona mox infra reperies, cap. seq. et lib. iii, simil. ix, cap. 41.

(36) Lamb. etiam.

(37) MSS. S. Germ. et Carm. sed.

(38) Lamb. habebit.

(39) Ms. S. Vict. Erudientur.... illis.

(40) Sic mss. Angl. Fello tamen magis placuit, illi. Mox ms. S. Germ. ut revelentur, absque tibi.

(41) Lamb. qui.

(42) Ms. S. Vict. illam.

(43) MSS. Vict. et Germ. fiat.

(44) Fellus ex Bodl. et Lamb. sic in sua edit. Oxon. Qui denegaverit Filium et se, despontens vitam illius, et ipse denegaturus est illum. Quæ lectio male redditur in edit. Clerici et Russelii. At ms. Carm. Qui denegaverint Filium sequit despondentes vitam suum, qui nunc denegaturi sunt in, etc. Huic loco congruent quæ infra habentur, lib. iii, simil. ix, cap. 28.

(45) Si Fellum audias, nimiam idem valet quod summam. Huic loco consonat cum hoc Gen. xv, 1.

Noli timere, Abraham: ego protector tuus sum, et merces tua magna nimis; tum illud in primis Ephes. ii, 4: Propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos (Deus).

(46) Ms. Carm. malorum. Sic et Fellus. In eamdem sententian, monente Fabricio, auctor Testamenti XII patriarch. in Testam. Zabulon, sect. vii, cap. 8: Μή λογίζεσθε ἐκαστος τῆς κακίας τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ne unimadūrtatis unusquisque malitiam fructis sui.

(47) Lamb. sinas.

(48) MSS. S. Germ., Carm. et Lamb. malitie. Sic et Fellus.

(49) Idem cum Fello, malorum.

(50) Idem, malorum. Fellus, evrum.

(51) Ms. S. Germ. magnis.

(52) Lamb. quem sequitur Fellus, nimia.

(53) Ms. S. Germ. in æternum. Edit. Oxon. absconur in æternum.

(54) Lamb. Holda et Meda. Sive potius Eldad et Modad, ut exhibet codex biblioth. Coislin, apud cl. Monitaconium pag. 194, ubi in recensione apocryphorum Vet. Test. librorum occurrit ε', Ελδαδ καὶ Μοδάδ

(55) Putat cl. Cotelerius, in Graeco existuisse

domine? Et dixi mihi: Ecclesia Dei est. Et dixi ad illum: Quare ergo anus est? Quoniam, inquit, omnium prima creata est, ideo anus; et propter illum mundus factus est. Post haec autem visionem vidi in domo mea; et venit illa anus, et interrogavit me, si jam libellum (56) dedissem senioribus? Et respondi: Adhuc non. At illa dixit: Bene fecisti; habeo enim quædam verba edicere tibi. Cum autem consummavero omnia verba, aperte scientur ab electis (57). Scribes ergo duos libellos, et mittes unum Clementi, et unum Graptae (58). Mittet autem Clemens in exteris civitatis; illi enim permissum est: Grapte autem commonebit viduas et orphanos. Tu autem leges in hac civitate cum senioribus qui præsunt Ecclesie.

Ista sic leguntur apud Origenem, Philocaliæ cap. 1, ex lib. iv, cap. 2, De principiis, interprete Rufino.

Et scribes duos libellos, et dabis unum Clementi, et unum Graptae. Et Grapte quidem commoneat vi-duas et orphanos. Clemens vero mittat per omnes civitates quæ foris sunt. Tu vero annuntabis presbyteris Ecclesie.

Γράψεις δύο βιβλία, καὶ δώσεις ἐν Κλήμεντι, καὶ ἐν Γραπτῇ. Καὶ Γραπτῇ μὲν νουθετήσει τὰς χρήσις καὶ τοὺς ὄρφανούς. Κλήμης δὲ πέμψει εἰς τὰς ἑπτὰ πόλεις. Σὺ δὲ ἀναγγελεῖς τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας.

VISIO III.

De triumphantis Ecclesie structura, et variis hominum reproborum ordinibus.

CAPUT I.

Visio quam vidi, fratres, visio talis erat. Cum jejunassem frequenter, et precatus essem Dominum, ut mihi ostenderet revelatiōnem, quam pollicitus est ostendere per annum illam; eadem nocte apparuit mihi anus illa, et dixit mihi: Quoniam sic langues (59), et sollicitus es ad sciendum omnia; veni in agrum, ubi vis; et circa horam sextam manifestabo me tibi, et ostendam tibi quæ oporteat te videre. Rugavi illam, dicens: Domina, in quem locum agri? Ubi, inquit, vis, elige locum bonum, secretum. Antequam autem loqui (60) coepisse, et dicere ei locum, ait mihi: Veniam ubi vis. Fui ergo, fratres, in agro, et observavi (61) horas; et veni in locum ubi constitueram ei venire. Et video subsellium positum. Erat cervical lineum (62); et super linteum expansum carbasinum. Videns haec posita, et neminem esse in loco; superē cœpi, et capilli mei exsurrexerunt (63), et quasi horror (64) me comprehendit, cum essem solus. Ad me (65) autem reversus, et memoratus gloriam (66) Dei, et accepta audacia, positis genibus, confitebar Deo iterum peccata quæ prius. Ecce venit illuc cum juvenibus sex, quos et ante videram; et stetit post me orantem, et audiebat me orantem et confidentem Doinino peccata mea. Et tangens me, dixit: Desine jam pro peccatis tuis tantum orare. Ora et pro justitia, ut accipias partem ex ea in domo tua. Et erexit me de loco, et apprehendit manum meam, et adduxit (67) me ad subsellium, et ait illis juvenibus: Ite, et adiuvate. Postquam autem discesserunt juvenes, et nos soli suimus (68), ait mihi: Sede hic. Dico ei: Domina, sine seniores ante sedere. Quod tibi dico, inquit, sede. Cumque vellem sedere ad dexteram partem, non est passa; sed annuebat mihi manu, ut ad sinistram partem sedarem. Cogitante (69) autem me, et moestio existente, quod non sivit me ad dexteram partem sedere, ait mihi: Quid moestus es, Herma? Locus qui est ad dexteram, illorum est qui jam me uerunt Deum, et passi sunt causa nominis ejus (70). Tali autem superest multum, ut cum illis sedreas. Sicut manes, in simplicitate tua permane, et sedebis cum illis, et quicunque fuerint operati illoruin opera, et sustinuerint quæ illi sustinuerunt.

CAPUT II.

Dico ei: Domina, vellem scire quæ sustinuerunt. Audi, inquit: Feras bestias, flagella, carcera, cruces, causa nominis ejus (71). Propter hoc, illorum sunt dextræ partes sanctitatis, et quisquis patitur (72) propter nomen Dei (73); reliquorum autem sinistraiæ partes sunt. Sed utrisque eis (74), et qui ad dexteram, et qui ad sinistram sedent, sunt dona et promissiones; tantum quod ad dexteram sedentes habent gloriam quanidam. Tu autem cupidus es sedere ad dextram cum eis; sed exiguitates tuæ multæ sunt. Emundaberis autem ab exiguitatibus tuis. Sed et omnes qui dubii non fuerint, emundabuntur ab omnibus.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

προφῆτιν, quam Latinus interpres verterit *Sibyllam*.
Sicut infra lib. II, mand. VI, ἀγγέλους et ἀγγελον,
genios ac genium reddidit.

(65) Bodl. et Lamb. *Ayud me.*

(66) Lamb. *gloria.*

(67) Lamb. *eduxit.*

(56) Lamb. *libellum suum.*
(57) MSS. S. Germ. et Lamb. *scient alerti.*

(68) Lamb. *cum Fello faci sumus.*

(58) Lamb. *Grappatae.* Sic inox, *Grappate.*

(69) Lamb. *Recognitante. Fellus, Cogitante ergo.*

(59) Ms. S. Germ. *pro langues, habet jejunus.*

(70) Bodl. *Domini. At Victor. deest ejus.*

Bodl. *egens es. Lamb. egenuis es.*

(71) Rursus, ut modo, Bodl. *Domini. Vict. dersi.*

(60) Lamb. *ei loqui. Fellus, loqui ei.... dicerrim.*

(72) Lamb. *quicunque passus fuerit. Bodl. quis-*

(61) Lamb. *astimari.*

quin p. f.

(62) Lamb. *linteum.* Sic et Fellus.

(73) Deest Dei in Lamb.

(63) Bodl. *exstruxerunt. Fellus, erecti s. n.*

(74) MSS. Carm. et S. Germ. *utrisque et ei.*

(64) Bodl., Lamb. et Carm. *horripilatio.*

Lamb. utrisque ex eis qui ad dexteram sedent, ad sinistram sedent.

peccatis in hunc diem. Et cum haec dixisset, volebat abire. Et procidens illi ad pedes, rogavi illam per Dominum, ut mihi demonstraret quod reprobaverat visum. At illa rursus apprehendit manum meam, et erexit me, et fecit sedere super subsellium ad sinistram; et elevata virga quadam splendida, dixit mihi: Vides rem magnam? Dico ei: Domina, nihil video. Ecce (75) non vides contra te turrim magnam, que aedificatur super aquas, lapidibus quadris (76) splendidis? In quadrato enim aedificabatur turris ab illis sex juvenibus, qui venerant cum illa. Alia autem multa millia virorum apportabant lapides. Quidam autem de profundo trahebant lapides; alii de terra transferebant, et porrigebant illis sex juvenibus. Porro illi accipiebant, et aedificabant. Eos autem qui de profundo extrahabant lapides, omnes sic ponebantur (77) in structuram: politi enim erant, et convenientes commissuræ cum illis (78) lapidibus; sive conjugabantur aliis ad alium, ita ut commissuræ eorum non paterent (79). Et in hunc modum apparebat (80) structura turris, tanquam ex uno lapide aedificata. Cæteros autem lapides qui afferebantur de terra, quosdam quidem rejiciebant, quosdam vero adaptabant (81) in structuram. Alios excidebant, et projiciebant longe a turri. Alii autem lapides multi circa turrim positi erant (82); et non utebantur illis ad structuram. Erant enim quidam ex illis scabrosi, alii autem scissuras habebant, alii vero candidi et rotundi, non convenientes in structuram turris. Videbam autem alios lapides projici longe a turri, et incidentes in viam (83), et non manentes in via, sed volvi de via in locum desertum; alios autem in ignem incidentes, et ardentes; alios cadentes secus aquam, nec posse volvi in aquam, volentibus quidem eis intrare in aquam.

CAPUT III.

Et cum haec mihi demonstrasset, volebat recedere (84). Dico ei: Domina, quid mihi prodest haec vidisse, et non scire quae sint haec res? Respondens dixit mihi: Versutus es homo, volens scire ea quae circa turrim sunt. Ita, inquam, domina, ut fratribus annuntiem, et hilariores flant; et haec audientes honorificent Dominum cum multa gloria. Et illa ait: Audient quidem multi; et cum audierint, quidam ex eis gaudebunt, quidam autem flegunt. Sed et isti (85) audientes, si poenitentiam egerint, et ipsi gaudebunt. Audi nunc de similitudine turris omnia haec, et hactenus mihi de revelatione molestior esse noli. Revelationes enim istæ finem habent: implete sunt enim. Sed tu non desinis in petendo revelationes, improbus (86) enim es. Turris quidem quam vides aedificari, ego sum Ecclesia, quae tibi apparui et modo et prius. Quocunque igitur volueris, interroga de turri; et revelabo tibi, ut gaudeas cum sanctis. Dico ei: Domina, quoniam me semel dignum arbitrata es ut omnia mihi reveles, revela. Ait mihi: Quocunque oportuerit tibi revelari, revelabitur; tantum ut cor tuum apud Dominum sit, et ne dubites, quocunque videris. Interrogavi (87) illam: Quare turris aedificata est super aquas, domina? Respondit: Dixeram tibi et prius, versutum te esse circa structuras diligenter inquirentem; igitur invenies veritatem. Quare ergo super (88) aquas aedificatur turris, audi: Quoniam vita vestra per aquam salva facta est, et fiet ^{et}. Fundata est enim verbo omnipotentis et honorifici nominis: continetur autem (89) ab invisibili virtute Dei.

CAPUT IV.

Respondens dico ei: Magnifice habent se res haec. Illi autem juvenes sex qui aedificant, qui sunt, domina? Illi (90) sunt angeli (91) Dei qui primo constituti sunt, quibus tradidit Dominus universam creaturam suam, struendi (92), aedificant et dominandi creaturæ illius. Per hos enim (93) consummabitur structura turris. Cæteri autem qui apportant (94) lapides qui sunt? Et ipsi sancti (95) angeli Domini: sed illi

⁹⁰ I Petr. iii, 20, 21.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(75) Bodl. add. Ait mihi: Ecce, etc.

(76) MSS. S. Germ., Carm. et Lamb. quadratis. Sic et Fellus.

(77) MSS. Carm. et Lamb. imponebant. Bodl. ponabant.

(78) Ita quatuor mss. S. Germ., Vict., Bodl. et Lamb. Editi, *alii*.

(79) Lamb., Carm. et S. Germ. parerent. Sic et Fellus, qui tamen legendum conjicit, patarent. Hunc locum describit Origenes, *Philocalia* cap. viii.

(80) Bodl. et Lamb. Et sic parebat. Ita et Fellus, e quo tamen ms. lectionem minus recte reddunt editi.

(81) Lamb. ponebant.

(82) Sic Bodl. et Lamb. ex Fello. Editi jacebant. Apud Russelium invertitur lectio. Monet cl. Cotelarius hoc respexisse Didymum in *Catena ad Job* viii, 17, 18, p. 202. Ejus verba inter Veterum testimonia superius relata. His affinia mox infra capp. 6 et 7, et lib. iii, simil. ix, capp. 6, 7, 51.

(83) Lamb. venientes in ria.

(84) Ms. S. Germ., Carm. et Lamb. recurrere.

(85) Ita mss. S. Germ., Carm. et Lamb. Editi, illi.

(86) Sic Bodl. et Lamb. Editi importunus.

(87) Ms. Lamb.: Revela mihi quocunque oportuerit tibi rev-lare. Revelabitur a te, tantum ut cor tuum apud Dominum sit, et ne dubites quod eum rideris. Interrogavi, etc. Laudat hunc locum Clemens Alex. *Ecclesiast. lib. ii, cap. 1, pag. 430.*

(88) Bodl., Lamb. et Carm. circa scripturas Dilegenter inquirens igitur. Sic Fellus. Addit Clericus in his. Lamb. ita legi: scripturas, et inquirentem. Igitur inveniens veritatem quare super, etc.

(89) Sic ms. Carm. Editi, enim.

(90) Bodl. add. Ait mihi: Hi, etc. Sic et Fellus.

(91) Addit Fellus ex Lamb. sancti.

(92) Ms. S. Germ., Carm. et Lamb. creandi. Fellus autem: ut struerent, aedificant et dominarentur.

(93) Bodl. et Lamb. ergo.

(94) Bodl. apportabant. Fellus, deportant.

(95) Ms. S. Germ. et Vict. et ipsi sunt sancti.

sunt his excellentiores (96). Cum ergo consummata fuerit structura turris, omnes simul epulabuntur juxta turrim, et honorisicabunt Dominum, quoniam consummata erit structura turris. Interrogavi eam dicens: Velle scire exitum lapidum, et vim eorum qualis sit. Respondens autem, dixit mihi: Nunquid tu pre omnibus melior es, ut tibi id reveletur? Alii enim priores te sunt et meliores te, quibus oportebat revelari visiones haec; sed ut honorisicetur nomen Dei, tibi revelatum est (97); et revelabitur propter dubios, qui cogitant in cordibus suis, utrumque sint haec, an non (98) sint. Dic illis, quod haec omnia sunt vera, et nihil extra veritatem est; sed omnia firma, certeque (99) fundata sunt.

CAPUT V.

Audi nunc et de lapidibus qui sunt in structura. Lapidès quidem illi quadrati et albi, convenientes in commissuris suis, ii sunt (100) apostoli, et episcopi, et doctores, et ministri, qui ingressi sunt (1) in clementia Dei, et episcopatum gesserunt, et docuerunt, et ministraverunt sancte et modeſte electis Dei, qui dormierunt, quique adhuc sunt; et semper cum illis convenerunt, et in se pacem habuerunt, et se invicem (2) auferunt. Propter hoc et in structuram turris convenientiū commissuræ eorum cum ceteris lapidibus qui jam ædificati sunt; ii sunt qui jam dormierunt, et passi sunt causa nominis Domini. Ceteri autem lapides qui apportabantur (4) a terra, volo scire (5) qui sunt, domina. Ait: Eos quidem qui in terram vadunt, et non sunt politi, illos Deus probavit, quoniam (6) ingressi sunt in æquitatem Domini, et direxerunt vias in mandatis ejus. Qui autem afferuntur et ponuntur in structura turris, ii sunt (7) novelli in fide et fideles. Commonentur autem ab angelis ad beneficium, propter ea quod non est inventa nequitas in illis. Quos autem rejiciebant et ponebant (8) juxta turrim, qui sunt illi (9)? Ait mihi: Hi sunt qui peccaverunt, et voluerunt poenitentiam agere; propter hoc non sunt longe projecti a turri, quoniam utiles erunt in structura (10), si poenitentiam egerint. Qui ergo poenitentiam acturi sunt, si egerint poenitentiam, fortes erunt in fide; si nunc poenitentiam egerint, dum ædificatur turris. Nam si consummata fuerit structura, jam quis non habet locum ubi ponatur, sed erit reprobus; solummodo autem hoc habebit, qui jam (11) ad turrim positus est.

CAPUT VI.

Qui autem recidebantur, et longe projiciebantur a turri, vis scire qui sunt? Volo, inquam, domina (12). Ii sunt filii iniquitatis, et qui crediderunt in simulatione, et omnis nequitia non discessit (13) ab eis: propter hoc non habent salutem; quoniam non sunt utiles in structura (14), propter nequitas suas. Quapropter excisi sunt et loage projecti propter iram Domini; quia exacerbaverunt eum. Ceteros autem lapides quos vidisti complures positos, non euntes in structuram; ii quidem qui se abrosi erant (15), hi sunt qui cognoverunt veritatem, et nec permanserunt in ea, nec conjuncti sunt sanctis; propter hoc inutiles sunt. Qui autem scissuras habebant, hi sunt qui (16) alius adversus alium in cordibus discordiam habent, et non habent (17) pacem inter se: in praesentia (18) quidem pacem habentes, cum autem unus ab alio discesserit, nequitia eorum in cordibus permanet. Haec sunt ergo scissuræ, quas habent lapides. Qui vero curti sunt, ii sunt qui crediderunt quidem, plurimam partem habentes iniquitatis (19); propter hoc curti, et non integri sunt. Candidi autem et rotundi, et non convenientes in structuram turris, qui sunt, domina? Respondens mihi, dixit: Usquequo stultus es et insensatus; et omnia interrogas, et nihil intelligis? Hi sunt habentes quidem fidem, habentes autem et divitias hujus saeculi. Cum ergo venerit

VARIAE LECTIONES ET NOTÆ.

(96) Ms. S. Germ. et Carm. *hi autem præcellentes illos*. Lamb. *præcellentes illis*.

(97) Clemens Alex. Στρωμ., lib. i, cap. 29, pag. 426, hinc locum hisce verbis describit: Θελὼς τοὺς ἡ δύναμις ἡ τὸ Ἔρυθρὰ κατὰ ἀποκαλύψυσα λαλοῦσα· Τὰ ὄρδατα, φράται, καὶ τὰ ἀποκαλύψυσα, διὰ τοὺς ἐγχύους, τοὺς διαλογίζομένους ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, εἰ δράται ἐστι ταῦτα, η οὐκ ἐστιν. Sequitur Clemens: Όμολως δὲ ἡς νεών φρένες ἡρεύονται. Quae postrema verba cum sint Alexandrinii, miror hactenus ab editoribus Heraclæ suisse hic in medium proposita, tunquam ab Alexandrinio ex Herma descripta. Jamque id probe novisse videntur Potterus ad h. l. et Wottonus in notis ad Clementis Rom. Epist. I, cap. 25.

(98) Ms. S. Germ. et Lamb. *aut non*. Sic et Clemens Alex. l. c.

(99) Lamb., Carm. et Germ. *et certa quoæ*.

(100) Bodl. *in commissura, hi sunt*.

(1) Lamb. *ingrediuntur*.

(2) Lamb. *alterutrum*.

(3) Bodl. *structuram*.

(4) Lamb. *apportantur*. Fellus, *portabantur*.

(5) Bodl. *scire, inquam*.

(6) Bodl. *qui, pro quoniam*.

(7) Lamb. *in structuram turris, qui sunt?* *ii sunt*.

(8) MSS. S. Germ., Carm. et Lamb. *projiciebant*. Sic et Fellus.

(9) Bodl. *qui sunt?* Ita Lamb. *tantum qui sunt?*

(10) Bodl. *structuram*.

(11) MSS. S. Germ., Carm. et Lamb. *quoniam*. Fellus: *habet, qui*.

(12) Editi omittunt ista: *Volo, inquam, domina*: que Fellus ex mss. Bodl. et Lamb. restituit.

(13) Lamb. *abcessit*.

(14) Bodl. *structuram*.

(15) Ita mss. S. Germ., Carm. et Lamb. *Ita et Felli editio*. Al. omittunt *qui*.

(16) Sic Fellus ex Bodl. Al. omittunt, *hi sunt*. Lamb. *pro qui exhibet quia*.

(17) Bodl. *habentes*.

(18) MSS. S. Germ., Vict. et Lamb. *persona*. Sic et Fellus.

(19) Bodl. *hi crediderunt quidem, sed plurimam partem habent iniquitatis*.

tribulatio, propter divitias suas et negotiationes abnegant Dominum (20). Respondens, dico ei : Domina, quando ergo utiles erunt Domino? Cum circumcisæ, inquit, fuerint divitiae eorum, quæ eos delectant; tunc erunt utiles Domino, ad ædificium. Sicut enim lapis rotundus, nisi decisus fuerit, et abjecerit ab se aliquid, non potest quadratus fieri : sic et qui divites sunt in hoc sæculo, nisi circumcisæ fuerint divitiae eorum, non possunt Domino utiles esse. A te (21) primum scito : Quando dives fuisti, inutilis eras; nunc vero utilis es, et aptus vitæ tuæ; nam et tu ipse ex eis lapidibus fuisti.

CAPUT VII.

Cæteros autem lapides quos vidisti longe projectos a turri, et currentes in via, et volvi de via in loca deserta; ii sunt qui crediderunt quidem, dubitatione autem sua reliquerunt (22) viam suam veram, putantes se meliorem viam posse invenire. Errant autem et miseri sunt, ingredientes in desertas vias. Qui autem calebant in ignem, et ardebat, ii sunt qui in perpetuum abscesserunt (23) a Deo vivo, nec amplius illis ascendit in corda pœnitentiam agere, propter desideria libidinum suarum et scelerum quæ operantur. Cæteri vero qui calebant juxta aquas, et non poterant volvi in aquas, qui sunt? II sunt qui verbum audierunt, volentes baptizari in nomine Domini; quibus cum venit in memoriam sanctitas veritatis, retrabunt se, ambulantque rursus post desideria sua scelestæ. Consummavit igitur enarrationem turris.. Ego vero, cum adhuc essem improbus (24), interrogavi illam : An iis omnibus lapidibus (25) qui projecti sunt, nec conveniebant in structuram turris, an est pœnitentia; et habebunt (26) locum in turre hac? Habent, inquit, pœnitentiam, sed in hac turre non possunt convenire; alio autem loco ponentur multo inferiore; et hoc (27), cum cruciali fuerint, et impleverint dies peccatorum suorum. Et propter hoc transferentur, quoniam percepérunt verbum justum (28). Et tunc illis continget transferri de pœnis, si ascenderint in corda ipsorum, opera quæ operati sunt scelestæ. Quod si non ascenderint in corda ipsorum, non erunt salvi propter duritiam cordis sui.

CAPUT VIII.

Cum ergo destiti interrogare (29) illam de omnibus istis, ait mihi : Vis aliud videre? Cumque cupidus essem ad videndum, hilaris factus sum vultu. Respiciens me subrisit, et ait mihi : Vides septem mulieres circa turram? Video, inquam, domina. Turris hæc, inquit, ab iis (30) supportatur secundum præceptum Domini. Audi nunc effectus earum : Prima quidem earum quæ continent manu (31), Fides vocatur; per hanc salvi fient electi Dei. Alia vero quæ succincta est, et viriliter agit, Abstinentia (32) vocatur; hæc filia est Fidei. Quisquis ergo secutus fuerit illam, felix fiet in vita sua, quoniam ab omnibus operibus malis absolvebit (33); credens quod, si se continuerit ab omni concupiscentia, hæres erit vitæ æternæ. Cæteræ autem, inquam, domina, quinque quæ sunt? Filiae, inquit, invicem sunt. Vocatur autem quædam Simplicitas, alia Innocentia, alia Modestia, alia Disciplina, alia autem Charitas. Cum ergo servaveris opera matris earum, omnia poteris custodire. Volebam scire, domina, quam quæque earum habeat (34) virtutem? Audi, inquit : Virtutes æquales habent; connexæ autem ad invicem sunt virtutes earum, et sequuntur se invicem sicut natæ sunt. Ex Fide nascitur Abstinentia, de Abstinentia Simplicitas, de Simplicitate Innocentia, de Innocentia Modestia, de Modestia Disciplina et Charitas (35). Harum ergo opera sancta, et pudica, et recta sunt. Quicunque ergo servierit his, et invaluerit (36) tenere opera earum, in turri habebit habitaculum cum sanctis Dei. Interrogavi illam de temporibus, si jam consummatio est (37)? Illa autem exclamavit voce magna, dicens : Insensate homo! nonne vides turrim semper ædificari (38)? Quando ergo consummata fuerit turris et ædificata, habet finem; sed et cito consummabitur. Noli me amplius interrogare quidquam. Sufficiat tibi et omnibus sanctis commemoratione ista, et renovatio spirituum vestrorum. Sed non tibi hæc soli reve-

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(20) Bodl. add. suum.

(21) Lamb. Ad te.

(22) Ms. S. Germ. et Lamb. relinquent.

(23) Bodl. et Lamb. in fine abscesserunt.

(24) Lamb. ego qui, cum improbus essem. Fellus: Ego vero, qui cum.

(25) Bodl. et Lamb. An ii omnes lapides... si est illis. Editt. Fell. et Russel. omittunt an secundum, quod al. exhibent. Et quidem redundare videtur, nisi malis : an est, inquam.

(26) Lamb. habebuntur in. Quæ varia lectio mendose apud Fabric. habetur.

(27) Ms. S. Germ. hoc loco.

(28) Lamb. istud.

(29) Lamb. desivi interrogando. Bodl. quoque, de-

(30) Ms. S. Vict. his albis.

(31) Manus contracta, inquit hic Fellus, rectissime fidem repræsentat, qua divina pronissa apprehendimus. Magis tamen ad rem, ut videtur, Cle-

mens Alex. qui Στρωμ. lib. II, cap. 12, sic Hermann supplet et interpretatur : Ἡ τοινυ πνεύχουσα τὴν Ἐκκλησίαν.

(32) Lamb. Continentia. Sic et Clemens Alex. I. c. ἐγχράτεα.

(33) Lamb. add. se : et paulo post, abstinerit pro continuerit.

(34) Lamb. Volo.... quæque quam vim habeat illarum et virtutem. Fellus addit : Et dixi : Volo.

(35) Sensum hujus loci putat Cl. Potterus expressisse Clementem Alex. I. c. hisce verbis : Καὶ πάλιν· Προγένεται μὲν πτώτης φόβος δὲ οἰχοδομεῖται τελεῖος δὲ ἡ γάγρη. Id est : Et rursus (inquit Hermas) : Præcedit quidem fides, timor vero ædificat, perficit autem charitas.

(36) Sic mss. S. Vict., Carm., Bodl. et Lamb. Editu voluerit.

(37) Lamb. esset.

(38) Lamb. Insensate autem homo! num vides turrim super ædificari.

fata sunt; sed ut omnibus demonstres ea. Post triduum enim intelligere te oportet, Herma, verba hæc quæ tibi incipio dicere, ut loquaris ea in auribus (39) sanctorum, ut audientes ea cum fecerint, emundentur a nequitis suis; sed et tu cum illis.

CAPUT IX.

Audite me ergo, filii: Ego vos enutrixi in multa simplicitate, et innocentia, et modestia, propter misericordiam Dei quæ super vos stillavit in justitia; ut sanctificemini et justificemini (40) ab omni nequitia et omni pravitate; vos autem non vultis requiescere a nequitis vestris. Nunc ergo audite me, et pacem habete alius cum alio (41), et visitate vos alterutrum, et suscipite vos invicem, et nolite soli creaturas Dei percipere⁴²; abundantius etiam impertite egentibus. Quidam enim compluribus eibis infirmitatem carnis suæ contrahunt, et violent carnem suam (42). Aliorum autem qui non habent escas, marcescit caro ipsorum, propter id quod non habent sufficientem cibum; et consumitur corpus eorum. Haec igitur intemperantia nociva est vobis, habentibus et non communicantibus iis qui egent. Attendite judicium superveniens. Qui eminentiores estis, inquirite esurientes, dum adhuc turris non est consummata. Postquam enim consummata fuerit turris, voletis benefacere, et non habebitis locum. Videte ergo vos, qui gloriamini in divitiis vestris, ne forte ingemiscant ii qui egent, et gemitus eorum ascendet ad Dominum⁴³, et excludamini cum bonis vestris extra januam turris. Nunc itaque vobis dico, qui prætestis Ecclesiæ, et amatis primos confessus⁴⁴ (43): nolite similes fieri malefici. Et malefici quidem venena sua in pyxidibus bajulant (44); vos autem venenum vestrum et pharmacum (45) in corde continetis, et non vultis purgare corda vestra, et permiscere sensum vestrum puro cordi, ut habeatis misericordiam a Rege magno. Vide ergo, filii, ne forte hæ dissensiones vestræ fraudent vitam vestram. Quomodo vos erudire vultis electos Dei, cum ipsis non habeatis disciplinam? Commonete ergo vos invicem⁴⁵, pacatique estote inter vos (46), ut et ego coram Patre vestro astans, rationem reddam pro vobis Domino.

CAPUT X.

Cumque desisset mecum loqui, venerunt illi sex juvenes, qui sediscabant, et tulerunt illam ad turrim (47); et alii quatuor sustulerunt subsellium, et abiérunt ipsi iterum in turrim. Horum faciem non vidi, quoniam aversi erant. Euntem illam rogabam, ut mihi revelaret de tribus figuris, in quibus mihi apparuit. Respondens autem mihi, dixit: De his aliis te oportet interrogare, ut tibi reveletur. Apparuit autem mihi, fratres (48), prima visione anno superiore valde anus, et in cathedra sedens. Alia autem visione, faciem quidem juvenilem habebat, carnem autem et capillos aniles; et stans mihi loquebatur. hilarior autem erat quam (49) primum. Tertia autem visione, tota junior erat, et aspectu decora; tantum quod (50) capillos aniles habebat; hilaris autem facie erat, et super subsellium sedens. De his ipsis modestus eram valde, donec cognoscerem visionem (51) hanc. Video anum illam in visu noctis dicentem mihi: Omnis rogatio humilitate eget (52). Jejuna ergo, et percipies a Domino quod postulas. Jejunavi ergo diem unam. Eadem nocte apparuit mihi juvenis, et ait: Quid tu frequenter petis revelationes in oratione? Vide, ne multa postulans noceas carni tuæ. Sufficient tibi revelationes hæ. Nunquid poteris fortiores revelationes videre, quam quas vidisti? Respondens ei dico: Domina, hoc solum peto pro tribus figuris illius anus, ut integra fiat revelatio. Respondit mihi: Vos non insensati estis; sed dubitationes vestræ vos insensatos faciunt, eo quod (53) non habeatis cor vestrum ad Dominum. Respondi illi, et dixi: Sed a te ea diligentius cognoscemus (54).

CAPUT XI.

Audi, inquit, de figuris quas inquiris (55). In prima quidem visione, quare anus tibi apparuit super cathedram sedens; quoniam spiritus vester antiquior, etiam marcidus est, et non habens vim a vestris infirmitatibus, et dubitatione cordis. Sicut enim seniores qui non habent spem renovandi, et nihil aliud exspectant (56) nisi dormitionem suam: sic et vos infirmati a sæcularibus negotiis tradidistis vos in

⁴⁸ Job. xxxi, 47. ⁴⁹ Jac. v, 4. ⁵⁰ Matth. xxiii, 6; Marc. xii, 39; Luc. xi, 43 et xx, 46. ⁵¹ Coloss. iii, 16.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

- (39) Lamb. add. omnibus.
- (40) Bodl. deest et justificemini.
- (41) Lamb. pro cum alio habet in alium.
- (42) Lamb. assumunt, sed et cumulant, et conrio-
lant.
- (43) Lamb. recubitus. Vulgata lectio pressius in-
hæret locis Nov. Test. excitatis.
- (44) Lamb. in pyxides portant.
- (45) Bodl. et Lamb. medicamentum.
- (46) Ita mss. S. Vict., Carm., Lamb. et Fellus. Al.
inter eos.
- (47) Lamb. et Carm. a turri.
- (48) Lamb. deest fratres: et mox cum Bodl.
- habet, anno priore.
- (49) Lamb. desunt. erat quam.
- (50) Lamb. quidem. Mox, in facie.
- (51) Bodl. et Lamb. revelationem.
- (52) Antiochus homil. 106: Χωρὶς δὲ ταπεινοφρο-
σύνης οὐκ ἔστιν εὐπρόσδεκτον γενέσθαι προστυχίν.
Neque vero sine humilitate accepta esse potest oratio.
- FABRIC.
- (53) Ms. S. Vict. et quod.
- (54) Lamb. cognoscamus.
- (55) Bodl. de quibus. Fellus: requiriſ.
- (56) Lamb. expetunt.

secordiam (57), et non projecistiis a vobis sollicitudinem in Domino; et contusus (58) est sensus vester, et inveterastiis in tristitiis vestris. Quare ergo super cathedram sedebat, volebam cognoscere, domina? Respondit: Quoniam omnis infirmus super cathedram sedet propter infirmitatem suam, ut contineatur infirmitas ejus. Ecce habes figuram primæ visionis.

CAPUT XII.

Secunda autem visione, vidisti illam stantem, et juvenilem faciem habentem, et hilariorem quam pristinam; carnem autem et capillos aniles. Audi, inquit, et hanc parabolam. Cum senior jam fuerit aliquis, desperat de se ipso (60) propter infirmitatem suam et paupertatem, et nihil aliud exspectat, nisi diem extremum vite sue. Deinde subito illi relicta est hereditas; et audiens exsurgit, hilarisque factus induit virtutem; et jam non discubbit, sed stat, et liberatus est (61) a prioribus mœroribus; et jam non sedet, sed viriliter agit. Ita et vos (62), audita revelatione, quam Deus vobis revelavit; quia misertus est Dominus vestri et renovavit spiritum vestrum, et deposuitis infirmitates vestras; accessit vobis fortitudo, et invaliustis in fide; et visa Deus fortitudine vestra, gavisus est. Propter hoc demonstravit vobis structuram turris: et alia ostendet, si ex toto corde pacem habueritis inter vos.

CAPUT XIII.

Tertia autem visione vidisti illam adolescentiorem, honestam et hilarem, et serenum (63) vultum ejus. Sicut enim, si alicui moesto supervenerit nuntius bonus aliquis, statim oblitus est mœroris, nihilque aliud exspectat, nisi annuntiationem quam audivit; et confortatur de cætero, et renovatur spiritus ejus propter gaudium quod accepit: sic et vos renovationem accepistis spirituum vestrorum, videntes haec bona. Et quia super subsellium vidisti (64) sedentem; fortis positio est; quoniam quatuor pedes habet subsellium, et fortiter stat. Nam et mundus per quatuor elementa continetur. Qui ergo poenitentiam egerint integre (65), juniores erunt; et qui ex toto corde poenitentiam egerint, erunt fundati. Habet in pleno (66) revelationem: nihil amplius postules de revelandis (67). Si quid autem oportuerit, revelabitur tibi.

VISIO IV.

De tentatione et tribulatione hominibus superventura.

CAPUT PRIMUM.

Visionem vidi, fratres, post dies viginti pristinæ visionis, figuram tribulationis superventuræ. Proficisciabar (68) in illa via Campana: a via autem publica in villam sunt fere stadia decem. Raro autem iter fit per locum illum. Et solus ambulans rogabam Dominum, ut revelationes ejus quas mibi ostendit per sanctam Ecclesiam suam, confirmaret, et daret poenitentiam omnibus servis suis qui scandalizati sunt; ut honorificetur nomen ejus magnum et honorificum, et quia me dignum existimavit ut ostenderet mihi mirabilia sua, et eum honorificarem et gratias agerem. Tanquam (69) vox mihi respondit: Ne dubites, Herma. Intra me ergo cœpi cogitare et dicere: Ego quid habeo dubitare, sic fundatus a Domino, et qui vidi honorificas res? Progressus sum paululum, fratres: et ecce video pulverem usque ad cœlum. Cœpi dicere intra me: Nunquid jumenta veniunt, et pulverem excitant? Distabat (70) autem a me tanquam stadium. Et ecce video magis magisque pulverem exsurgentem, adeo ut suspicarer esse aliquid (71) divinitus. Pusillum autem resplenduit sol: et ecce video bestiam magnam veluti cetum, et ex ore ejus locustæ igneæ procedebant⁷². Erat autem statura bestiæ illius pedes fere centum: caput autem habebat tanquam vas urnale (72). Cœpi flere et invocare Dominum, ut me liberaret ab illa. Deinde recordatus sum verbi quod audieram: Ne dubites, Herma. Indutus ergo, fratres, fidem Dei; et memoratus quis docuit (73) me magnalia; audenter in bestiam me tradidi. Sic autem veniebat bestia illa, ita ut posset in ietu civitatem

⁷² Apoc. xi et xii.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(57) Ita editi. Fellus vero ex mss. Angl. *acedias*.

(58) Sic mss. S. Vict., Carm., Bodl. et Lamb. Editi, *confusus*.

(59) Lamb. *prioris*. Id. sub initium hujus cap. in *priore*.

(60) Lamb. *se ipsum*.

(61) Lamb. *sumptus*. Editt. Paris. an. 1644, Cler. et Fabric. post *liberatus* omitt. *est*, quod exhibent Fell. et Russel.

(62) Sic emendavit Fabricius ex ms. S. Victor. Hanc tamen lectionem jam antea exhibuerat Fellus in sua edit. Oxon. Al. *audite revelationem*.

(63) Bodl. *bonam*. Lamb. *in bonam et hilarem, et bene serenum*.

(64) Sic leg. ex mss. S. Germ. et Lamb. pro *vi-*
distis, quod habent editi. Addit. Carin. *tanquam ur-*

nalem. Vide mox *infra vis. iv, cap. 4*.

(65) Lamb. *deest integræ*. Et recte, ut videtur: nam paulo post, ad distinctionem: *ex toto corde*.

(66) Ita mss. Bodl. et Lamb. Ita et Fellus in sua edit. Oxon. Al. *Habet enim in pleno*

(67) Lamb. *revelatione*.

(68) Bodl. et Lamb. hic omittunt *enim* quod habent editi.

(69) Fellus. *Et cum honorificarem et gratias age-*
rem, tanquam, etc., quod magis placet.

(70) Lamb. *Sic erat*.

(71) Bodl. *hoc aliquid*.

(72) Ms. Vict. *deest tanquam*. Lamb. *sumalem*.

(73) Lamb. *quæ quis docuit.... memoratus, id est*
memor. Sic supra *vis. iii, cap. 4*.

delere. Veni prope illam, et tam grandis bestia extendit se in terram, et nihil nisi linguam profrebat, et in totum (74) non movit se, donec pertransisset (75) illam totam. Habebat autem bestia illa super caput colores quatuor : nigrum, deinde rubeum et sanguinolentum, inde aureum, deinde album.

CAPUT II.

Postquam autem pertransivi illem, progressus sum fere pedes triginta ; et ecce occurrit mihi virgo⁽⁷⁶⁾ quedam exornata tanquani de thalamo prodiens (77)⁷⁷, tota in albis, et calcamentis albis circumdata, et usque ad faciem mitram habens ; pro tegumento autem habebat capillos nitidos. Cognovi ergo a pristinis visionibus, quoniam Ecclesia est ; et hilarior factus sum. Salutavit autem me, dicens : Ave tu, homo. Et illam resalutavi (78), dicens : Domina, ave. Respondens autem dixit mihi : Nihil tibi occurrit, homo ? Dico ei : Domina, occurrit mihi (79) talis bestia, quæ posset populum consumere : sed virtute Dei et singulari (80)eius misericordia, evasi illam. Bene effugisti, inquit ; quoniam solitudinem et sollicitudinem tuam ad Dominum projecisti⁽⁸¹⁾, et cor tuum aperuisti ad eum, eredens quod per nullum alium poteris salvis esse, nisi per magnum et honorificum nomen ejus (81). Propter hoc misit Dominus angelum suum qui est super bestias, cui nomen est Hegrin (82), et obturavit os ejus, ne te dilaniaret. Magnam tribulationem effugisti propter fidem tuam, et qui taalem bestiam non dubitasti. Vade ergo, et enarras electis Dei magnalia ipsius. Et dices illis, quod bestia hæc (83) figura est pressuræ superventuræ. Si ergo (84) præparaveritis vos, poteritis effugere illam ; si cor vestrum fuerit purum ac sine macula, et reliquos dies vite vestræ (85) servieritis Deo sine querela. Immittite sollicitudines vestras super Dominum, et ipse diriget eas (86)⁷⁸. Credite Deo, qui estis dubii ; quoniam omnia potest, et avertire (87) iram suam a vobis, et mittere vobis præsidia (88). Væ dubiis iis, qui audierint verba hæc, et contempserint : melius erat illis non nasci⁷⁹.

CAPUT III.

Interrogavi eam de illis quatuor coloribus, quos habebat bestia in capite. At illa respondit mihi, dicens : Iterum tu curiosus es, de rebus hujusmodi interrogans (89). Et dixi : Domina, demonstra mihi quid sint illa ? Audi, inquit : Illud nigrum mundus est, in quo commoramini : igneum autem et sanguinolentum (90), quoniam oportet sæculum hoc per sanguinem et ignem deperire ; aurea autem pars, vos estis qui effugistis sæculum hoc. Sicut enim per ignem aurum probatur, et utile fit⁷⁹ : sic et vos probamini, qui habitatis in illis. Qui igitur permanerint, et perseveraverint (91), et probati fuerint ab eis, purgabuntur. Et sicut aurum emundatur (92), et remittit sororem suam : sic et vos abicietis omnem tristitiam et angustiam et emundabitimini in structuram (93) turris. Alba autem (94) pars, superventuri est sæculi, in quo habitabunt electi Dei ; quoniam immaculati et puri erunt electi Dei in vitam æternam. Tu ergo ne desinas loqui (95) hæc auribus sanctorum. Habetis et figuram tribulationis superventuræ magna. Nam si vos volueritis (96), nihil erit. In mente habete (97) ista quæ prescripta sunt. Hæc cum dixisset, discessit. Non vidi autem quem in locum abierit (98). Strepitus autem factus est, et aversus sum retrorsum, metuens ; et putabam bestiam illam advenire (99).

⁷³ Apoc. xxi, 2. ⁷⁴ I Petr. v, 7. ⁷⁵ Psal. liv, 23; Matth. vi, 25; Luc. xii, 22; Philipp. iv, 6. ⁷⁶ Matth. xxvi, 24; Marc. xiv, 21. ⁷⁷ I Petr. i, 7.

VARIAE LECTIONES ET NOTÆ.

- (74) Lamb. in tantum. Sic et Fellus.
 (75) Bodl. et Lamb. transirem.
 (76) Hieronymus in Ose. vii, 9. Hermæ videtur Ecclesia adolescentula, et sponsa crinibus adornata.
 (77) Lamb. progredivi.
 (78) Lamb. Et ego salutavi eam. Fellus : Et e. resalutavi eam.
 (79) Bodl. et Lamb. omitt. occurrit mihi.
 (80) Lamb. nimia. Sic et Fellus.
 (81) Deest ejus ms. S. Vict.
 (82) Ms. Carm. Egrin. Cl. Nourryus in Appar. ad Bibl. PP., tom. I, col. 65, vexatum hunc locum restituendum putat ex cod. Colb. qui sic se habet : Misit Dominus angelum suum super bestiam, cuius nomen est Hegrin. Suspicatus jam fuerat doctissimus Cotelarius, Herinam Græce hoc fere modo scriptissime : Ἐπειδὴ Κύριος ἄγγελον αὐτοῦ, ὃς ἔστε ἐπὶ θηρίον, φόνομα Ἀγριον. Quam in sententiam excitat illud psal. lxxix, 14. Ἐλυμήνατο αὐτὴν σὺς ἐκ δρυμοῦ, καὶ μονὸς ἀγριος κατενεμήσατο αὐτὴν. Devastavit eam aper de silva, et singularis ferus depastus est eam. Quod tamen Fello minus videtur admittendum. Huc autem respexisse Hieronymum lib. 1, in Habacuc 1, 14, nonnullis visum, nec alii viri docti aliter senserint.
- (83) Lamb. talis hæc.
 (84) Recitat hunc locum Clemens Alex. Στρωτ. lib. iv, cap. 9, pag. 596.
 (85) Sic Fellus. Al. dies vestros. Fellus nota minus recte redditur in posterioribus editionibus.
 (86) Ita ms. Lamb. Editi dirigat.
 (87) Bodl. et Lamb. quoniam potest avertire. Quam lectionem secutus est Fellus.
 (88) Al. suffragia.
 (89) Lamb. interrogas ?
 (90) Lamb. Ille niger... igneus... sanguinolentus.
 (91) Ista, et perseveraverint, omittunt editi, que Fellus restituit ex Bodl. et Lamb.
 (92) Ita ms. S. Germ. Carm. et Lamb. Ita et Fellus. Hanc vero, non autem illam quam habent editi, emendatur, veram esse lectionem, id suadet quod mox addit : sic et vos... emundabitimini.
 (93) Lamb. structura.
 (94) Ms. S. Vict. Album autem.
 (95) Bodl. et Lamb. loquendo.
 (96) Lamb. etsi volueritis.
 (97) Ms. Lamb. apud Clericum, In mente habeto. Editio tamen Oxon. sic : In mente habet.
 (98) Lamb. quo loco abiit.
 (99) Bodl. et Lamb. renire.

LIBER SECUNDUS

QUI INSCRIBITUR

M A N D A T A.

PROOEMIUM.

Cum orassem domi, et consedisse (100) supra lectum, intravit vir quidam reverenda facie, habitu pastorali, pallio albo amictus (1), peram in bumeris (2) et virgam in manu gestans, et salutavit me. Et ego resalutavi eum. Protinusque consedit juxta me, et ait mihi: Missus sum ab eo venerabili nuntio, ut habitem tecum reliquos dies vita tuæ. Et ego putabam, ipsum ad tentandum me venisse. Et dico ei: Tu enim quis es? Ego enim novi cui traditus sum. Ait mihi: Non cognoscis me? Non, inquam (3). Ego, inquit, sum pastor ille cui traditus es. Adhuc loquente eo, figura ejus mutata est. Cumque cognovissem, esse eum cui traditus fueram, confuses sum, protinusque metus me subiit (4), et totus mœrore confessus sum, quia sic ei responderam insipienter (5). Ait mihi: Noli confundi, sed virtutem concipe animo in mandatis meis, quæ daturus sum tibi. Missus sum enim, inquit, ut quæ vidisti superius, omnia tibi rursus ostendam; præcipue quæ ex eis utilia sunt vobis. Primum omnium, mandata (6) mea et species similitudinum scribe. Reliqua autem, sicut ostendero tibi, sic ea scribes. Ideo autem præcipio tibi, primum mandata mea et similitudines scribere, ut subinde legendo facilius ea custodire possis. Scripsi igitur mandata et similitudines, ita ut præcepit mihi. Quæ audita si custodieritis, atque in his ambulaveritis, et exercueritis ea mente pura, recipietis a Domino quæ (7) pollicitus est vobis. Sin autem, iis auditis, non egeritis pœnitentiam, sed adhuc adjeceritis ad delicta vestra a Domino adversa recipietis. Hæc omnia præcepit mihi scribere pastor ille, nuntius pœnitentiae.

MANDATUM I.

De fide in unum Deum.

CAPUT UNICUM.

(8) Πρῶτον πάντων πίστευσον, ὅτι ἐίς ἔστιν ὁ Θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ δυνός εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα.

Primum omnium, crede quod unus est Deus qui omnia creavit et consummavit, et ex nihilo omnia fecit.

(9) Ipse capax universorum, solus immensus est. Qui nec verbo deilniri, nec mente concipi potest. Crede igitur in eum, et time eum, et timens habe abstinentiam. Hæc custodi, et abjee abs te omnem

VARIAE LECTIONES ET NOTÆ.

(100) *Mss. Carm. crrt sedissem.* Notat hunc locum Tertullianus lib. *De orat.*, cap. 42.

brant vetustiores Patres: Irenæus lib. iv, cap. 20, num. 2; Origenes tom. 1 *Comment. in Joann.* 1, 1, item *De principiis* lib. 1, cap. 3, num. 3, et lib. 11, cap. 1, num. 5. Quibus addit Nicetam ad Nazianz. orat. 4. Neque hic omittit Philastrium, qui hæresi 123 hæc habet: *Cum anima facta sit a Domino, ex nihilo scilicet, ut scriptum est: Qui fecit ex nihilo omnia, ut essent que non erant; anima itaque,* etc. Id sane visum Fabricio, qui hunc Philastrii locum inter Veterum testimonia de Herma descripsit. At quominus Fabricio adhæream prohibet ipsem Philastrius, quicadem verbare recitat hæc. 80, velut e Salomone desumpta, nimurum Sap. 1, 14, ubi sic: *Ἐκτος γάρ εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα: quo forte respexit noster Hermas.*

(9) Auctor *Doctrinæ ad Antiochum ducem*, a Cl. Monisauc. editæ tom. III Opp. S. Athanasii; plurima exhibet Græca Hermæ fragmenta, identidem infra notanda. Ad hunc itaque locum quod attinet, sic illæ pag. 252, num. 4. Εἰς Θεός μόνος ὁ πάντα χωρῶν, μόνος δὲ ἀχύρητος ἐν. *Unus Deus solus qui omnia*

(1) Lamb. *dignitosam faciem.... pallium album.*

(2) Lamb. *humerum.*

(3) Lamb. *Nequaquam. Fellus: Non, inquam.*

Ait: *Ego, etc.*

(4) Bodl. *confusus sum protinus, metusque in me intravit.*

(5) Bodl. et Lamb. *nequierer et insipienter.*

(6) Lamb. *omnia Mandata.*

(7) Bodl. et Lamb. *quæcumque.*

(8) Græca ista desumpta sunt ex S. Athanasii lib. *De decret. Nic. syn.*, num. 4, tom. I, pag. 211, edit. BB, qui et illa exhibet lib. *De incarn.* num. 3, tom. I, pag. 49, et in *Epist. ad episc. Africe*, num. 5, tom. II, pag. 895. Eadem recitat Eusebius *Hist. Eccl.* lib. v, cap. 8, demptis ultimis verbis, καὶ τοῦτος. Nonnulla his similia scripserat Hermas lib. I, vis. 1, cap. 1: *Deus qui in cœlis habitat, et condidit ex nihilo ea quæ sunt.* Hoc autem illustre Mandatum, præter Athanasium et Eusebium, cele-

concupiscentiam (10) et nequitiam, et induit virtutem justitiae : et vivet Deo, si custodieris mandatum hoc.

MANDATUM II.

De fugienda obtrectatione, et eleemosynu facienda in simplicitate.

CAPUT UNICUM.

Dixit mihi : Simplicitatem habeo, et innocens es tu; et eris sicut infans qui nescit (13) malitiam, quæ perdidit (14) vitam hominum. Primum, de (15) nullo male loquaris, neque libenter audias male loquentem. Si vero et tu audieris, particeps eris peccati male loquentis; et credens, tu quoque peccatum habebis, quia credidisti male loquenti de fratre tuo. Perniciosa est detractio; inconstans dæmonium est; nunquam in pace consistit, sed semper in discordia manet.

Hinc etiam Antiochus, homilia 29, ista habet.

Bonum itaque est, de nullo male loqui, neque libenter audire male loquentem. Si vero, et qui audierit, reus erit peccati hominis male loquentis, si crediderit oblocutioni. Qui enim credebat, habebit adversus fratrem suum. Hic ergo reus est peccati hominis obloquentis. Neque enim oportet aliquid dicere contra fratrem absentem calumniandi intentione, quod est oblocutio, licet vera sint quæ dicuntur; sed potius oblocutorem aversari. O quantum perniciosa est detractio, inconstans dæmonium, nunquam in pace consistens, sed semper in discordia manens!

Contine te ab illa (16), et semper pacem habe cum fratre tuo. Indue constantiam sanctam, in qua nulla sunt peccata, sed omnia læta sunt.

Et benefac de laboribus (17) tuis. Omnibus inopibus da simpliciter, nihil dubitans, cui des. Sed omnibus da: omnibus enim Deus dari vult de suis bonis. Qui ergo accipiunt, reddent rationem Deo, quare acceperunt, et ad quid. Qui autem accipiunt dicta necessitate, reddent rationem; qui autem dat, innocens erit. Sicut enim accepit a Domino, ministerium consummavit, nihil dubitando cui daret, et cui non daret (18); et fecit hoc ministerium simpliciter et gloriose ad Deum. Custodi ergo mandatum hoc, sicut tibi locutus sum; ut poenitentia tua simplex inveniatur, et possit domui tuae bene fieri; et cor mundum habe.

Antiochus, homilia 98.

Bonum igitur est, de propriis laboribus quæ suppeditavit Deus, omnibus inopibus dare simpliciter; nihil dubitando, cui des, cui non des. Omnibus enim Deus dari vult de suis donis: non autem quemquam dubitare, cui det, vel cui non det. Hoc quippe ministerium simpliciter factum, gloriosum est apud Deum: et qui ita simpliciter ministrat, vivet Deo.

VARIÆ LECTIÖNES ET NOTÆ.

continet, cum solus ipse contineri nequeat. Paulo aliter auctor Prædicationis Petri apud Clementem Alex. Στρωμ. lib. vi, cap. 5, pag. 759: Ἀχώρητος, δε τὰ πάντα γνωρεῖται.

(10) Ita Fellus ex Bodl. et Lamb. Editi omnem nequitiam.

(11) Sic recte Lamb. et Vict. Sic quoque Fellus et Fabric. Al. inde.

(12) Ex Doctr. ad Antioch., num. 2, pag. 253.

(13) MSS. Angl. infantes qui nesciunt; sicut et Graeca.

(12) Ἀπλότητα ἔχει, καὶ ἀκακος γενοῦ, καὶ οὐδὲ τὰ νήπια τὰ μὴ γινώσκοντα πονηρίαν, τὴν ἀπολούσαν τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Πρῶτον μὲν μηδένς καταλάβει, μηδὲ ἡδέως ἀκούει τοῦ καταλαλούντος· εἰ δὲ μή, καὶ σὺ ἀκούων, ἐνοχος ἐστι τῆς ἀμαρτίας τοῦ καταλαλούντος. Πονηρὸν γάρ πνεῦμα ἐστιν ἡ καταλαλία, καὶ ἀκατάστατον δαιμόνιον, μηδέποτε εἰρηγεῖν, ἀλλὰ πάντοτε ἐν διχοστασίαις κατοικοῦν.

Καλὸν οὖν ἐστιν, ἐπὶ μηδενὸς καταλαλεῖν, μηδὲ ἡδέως ἀκούειν καταλαλούντος. Εἰ δὲ μή, καὶ σὺ ἀκούων ἐνοχος ἐσται τῆς ἀμαρτίας τοῦ καταλαλούντος, ἐὰν πιστεύῃ τῇ καταλαλίᾳ. Οὐ γάρ πιστεύεις, ἐξει μετὰ [Ισ. κατὰ] τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Οὐτος οὖν ἐνοχός ἐστι τῆς ἀμαρτίας τοῦ καταλαλούντος. Οὐ δει γάρ μετὰ ἀπόντος ἀδελφοῦ λέγειν τι, σκοτῷ τοῦ διαβάλλειν αὐτὸν, ὅπερ ἐστιν ἡ καταλαλία, καὶ ἀληθῆ τὰ λεγόμενα· ἀλλὰ μᾶλλον ἀποστρέψειν τὸν καταλαλούντα. "Ο πόσον πονηρά ἐστιν ἡ καταλαλία, ἀκατάστατον δαιμόνιον, μηδέποτε εἰρηγεῖν, ἀλλὰ πάντοτε ἐν διχοστασίαις κατοικοῦν!"

"Ἀπεχε οὖν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ εἰρήνην ἔχεις μετὰ πάντων. Ἐνδυσαι δὲ τὴν ἀπλότητα, καὶ τὴν σεμνότητα, ἐν οἷς οὐδέν ἐστι πρόσκομμα πονηρὸν, ἀλλὰ πάντα δημάλα καὶ λαρά.

Καλὸν οὖν ἐστιν, ἐκ τῶν Ιδίων χόπων, ὃν δὲ θεὸς ἐπιχορηγεῖ, πάσιν ὑστερουμένοις παρέχειν ἀπλῶν, μηδὲν διστάζοντα, τίνι μὴ δῆς, τίνι μὴ δῆς. Πάσι γάρ δὲ θεὸς δίδοσθαι θέλει ἐκ τῶν Ιδίων δωρημάτων, καὶ μηδὲ διακρίνει, τίνι δῆ, ή τίνι μὴ δῆ. Η γάρ διακονία αὐτῇ ἀπλῶς τελεσθεῖσα, ἐνδοξός ὑπάρχει παρὰ τῷ θεῷ· καὶ οὐτις ἀπλῶς διακονῶν, τῷ θεῷ ζήσεται.

(14) Lamb. perdit.

(15) Ista delibat et exaggerat Antiochus homil. 29. ut mox infra.

(16) MSS. Angl. Abstine te ab illo (dæmonio.) Graeca Doctr. ad Antioch. sic: Abstine te igitur ab eo, et pacem habebis cum omnibus. Indue autem simplicitatem et honestatem, in quibus nullum est offendiculum malum, sed omnia plana et jucunda.

(17) Bodl. delatoribus. Haec item Antiochus homil. 98.

(18) Lamb. cui dare, cui non dare.

MANDATUM III.

De fugiendo mendacio, et Hermæ pænitentia ob simulationem.

CAPUT UNICUM.

(19) Ἀλήθειαν ἀγάπα, καὶ πᾶσα ἀλήθεια ἐκ τοῦ στόματος σου ἐκπορεύεσθω, ἵνα τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοικῇ σοι. — Οἱ γὰρ ψευδόμενοι ἀθετοῦσι τὸν Θεόν. — Ἐλαβον γὰρ πνεῦμα ἀληθείας, καὶ ἐγένοντο οἰκητοὶ τοῦ ἀληθινοῦ πνεύματος.

verax est in omni verbo, et non est mendacium in ipso. Qui ergo mentiuntur, abnegant Dominum, non reddentes Deo depositum quod acceperunt (22). Acceperunt enim spiritum sine mendacio. Hunc si mendacem reddunt, coinquianτ mandatum Domini, et fraudatores fiunt.

ANTIOCHUS, homilia 66.

Χρή οὖν πᾶσαν ἀληθείαν ἐπ τοῦ στόματος τοῦ ἀνθρώπου ἐκπορεύεσθαι, ἵνα τὸ πνεῦμα, δὸς θεός κατέχῃσεν ἐν τῇ σαρκὶ ταύτῃ, ἀληθὲς ἐδρεθῆ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις, καὶ οὐτως δοξασθῆ δόκιμος, δὲ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ κατοικῶν· ὅτι δόκιμος ἀληθινός εἰναι πάντι φήματι, καὶ οὐδὲν παρ' αὐτῷ ψεῦδος. Οἱ οὖν ψευδόμενοι ἀθετοῦσι τὸν Κύριον, καὶ γίνονται ἀποστερηταὶ τοῦ Κύριου, μηδ ἀποδιδόντες αὐτῷ τὴν παραθήκην ἢν Ελαδον. Ἐλαδον γὰρ πνεῦμα διψευστον· τοῦτο ἐὰν ψεῦδες ἀποδισσοσιν, ἐμίλεαν τὴν τοῦ Θεοῦ παραθήκην, καὶ ἐγένοντο ἀποστερηταί.

Iterum mihi dixit : Veritatem diligere, et omnis sermo verus (20) ex ore tuo procedat; ut spiritus quem Dominus constituit in carne tua, verax inveniatur apud cunctos homines; et Dominus magnificetur, qui dedit spiritum in te (21); quia Deus verax est in omni verbo, et non est mendacium in ipso. Qui ergo mentiuntur, abnegant Dominum, non reddentes ei depositum quod acceperunt. Acceperunt enim spiritum sine mendacio : hunc si mendacem reddunt, coinquianτ mandatum seu depositum Dei, et fraudatores fiunt.

Oportet ergo, ut omnis veritas ex ore hominis procedat : ut spiritus quem Deus constituit in carne hac, verax inveniatur apud cunctos homines; et sic Dominus magnificetur, qui in homine habitat : quia Dominus verax est in omni verbo, et non est mendacium in ipso. Qui ergo mentiuntur, abnegant Dominum, et fiunt fraudatores Domini, non reddentes ei depositum quod acceperunt. Acceperunt enim spiritum sine mendacio : hunc si mendacem reddunt, coinquianτ mandatum seu depositum Dei, et fraudatores fiunt.

His auditis, ego vehementer (23) flevi. Qui cum flentem me videret, dixit mihi : Quid ploras? Et dixi : Quoniam, domine, nescio an possim salvus esse. Quare, inquit? Et dixi : Quia nunquam, domine, verum locutus sum verbum in vita mea, sed semper in (24) simulatione vixi, et mendacium pro veritate affirmavi (25) omnibus; et non mihi quisquam contradixit, sed fides habita est verbo meo. Quo modo ergo potero vivere, cum sic egerim? Et dixit mihi : Tu quidem bene et vere sentis. Oportebat enim te, sicut Dei servum, in veritate ambulare, et malam conscientiam cum spiritu veritatis non conjungere, nec tristitiam Spiritui Deli sancto et vero facere ¹⁸. Et dixi illi : Nunquam, domine, hæc verba tam diligenter audivi. Et dixit mihi : Nunc audis. Cura deinceps (26), ut et illa quæ prius locutus es falsa pro negotiis tuis, his verbis et illa fidem recipiant (27). Possunt enim et illa fidem recipere, si vera locutus ἐάν οὖν τὴν ἀληθείαν φυλάξῃς, δυνήσῃ σεαυτῷ fueris deinceps : et si veritatem servaveris, poteris ζωὴν περιποιήσασθαι.

vitam consequi. Et quicunque audierit hoc mandatum, et lecerit, et recesserit a mendacio, vivet Deo.

MANDATUM IV.

De dimittenda adultera.

CAPUT I.

(28) Φύλασσε τὴν ἀγνείαν, καὶ μηδ ἀναμενέτω ἐπ τὴν καρδίαν σου περὶ γυναικὸς ἀλλοτρίας, ή περὶ πορνείας τινὸς, ή περὶ τοιούτων ὄνομάτων· τοῦτο γὰρ πνῶν ἀμαρτίαν μεγάλην ἔργαζῃ. Βλέπε οὖν· ἀπέχου ἀπὸ τῆς ἐνθυμήσεως ταύτης.

cogitatio in cor tuum ascenderit tam mala, magnum sequuntur. Vide ergo tu; abstine te ab hac cogitatione. Ubi enim castitas manet in corde hominis justi, nunquam (30) ibi ascendere debet cogitatio mala. Et dixi illi : Domine, permitte me pauca verba tecum

¹⁸ Ephes. iv, 30.

VARIAE LECTIONES ET NOTÆ.

(19) *Doctr. ad Antioch.* num. 3, ex hoc Hermæ mandato, sed hinc inde petitæ.

(20) Bodl. et Lamb. verax. Hæc laudat Antiochus, homil. 66.

(21) Lamb. spiritum vitæ.

(22) Vide infra lib. III, simil. ix, cap. 32.

(23) Bodl. Ergo auditis, vehementer.

(24) Lamb. cum.

(25) Lamb. firmavi.

(26) Lamb. Custodi amodo. Sic et mox, amodo pro deinceps.

(27) Bodl. et Lamb. percipiāt; et mox percipere.

(28) *Doctr. ad Antioch.* num. 4, Φύλασσε... ἀναμενέτω. Sic legit Cl. Montfauconus, veritique : maneat. Al. ἀναβανέτω : ut Graeca versioni antiquæ cohaerant.

(29) Lamb. quia hoc facit.

(30) Lamb. non pro nunquam.

loqui (31). Dic, inquit. Et dixi illi : Domine, si quis habuerit uxorem fidem in Domino, et hanc inveniret in adulterio, nunquid peccat vir, si convivat cum illa? Et dixit mihi : Quandiu nescit peccatum ejus, sine crimine est vir vivens cum illa. Si autem scierit vir uxorem (32) suam delinquisse, et non egerit penitentiam mulier, et permaneat in fornicatione sua, et convivit cum illa vir; reus erit peccati ejus, et particeps moechationis ejus. Et dixi illi : Quid ergo, si permanserit in vitio suo mulier? Et dixit : Dimittat illam vir; et vir per se (33) maneat. Quod si dimiserit mulierem suam et aliam duxerit, et ipse moechatur¹⁹. Et dixi illi : Quid si mulier dimissa penitentiam egerit, et voluerit ad virum suum reverti; nonne recipietur a viro suo? Et dixit mihi : Imo, si non receperit eam vir suus, peccat, et magnum peccatum sibi admittit; sed debet recipere peccatricem quæ penitentiam egit; sed non semper. Servis enim Dei penitentia una est. Propter penitentiam ergo non debet, dimissa conjugi sua, vir aliam ducere. Hic actus similis est, et in viro, et in muliere. Non solum moechatio est illis, qui carnem suam coinquant (34); sed et is qui simulacrum facit, moechatur. Quod si in his factis perseverat, et penitentiam non agit, recede ab illa, et noli convivere cum illa; alioquin et tu particeps eris peccati ejus. Propter hoc præceptum est vobis, ut caelibus maneatis, tum vir, tum mulier (35); potest enim in hujusmodi penitentia esse. Sed et ego non do occasionem, ut haec ita agantur; sed ne amplius, qui peccaverit, peccet. De prioribus autem peccatis ejus, Deus qui potestatem habet sanitatem dandi (36), dabit remedium; quia ipse est qui habet potestatem omnium.

CAPUT II.

Iterum interrogavi, et dixi: Quoniam Dominus existimavit me dignum esse, ut tecum habites semper, pauca verba mihi edissere, quia non intelligo quidquam, et cor meum obturatum (37) est a pristina conversatione (38); et sensum mihi aperi, quia vehementer obtusus (39) sum, et in totum (40) nihil intelligo. Et respondens dixit mihi : Ego præpositus sum penitentiæ, et omnibus penitentiam agentibus sensum do. Annon tibi videtur, penitentiam agere, magnam sapientiam (41) esse; quoniam qui penitentiam agit, sensum magnum adipiscitur? Sentit enim se pecasse, et fecisse nequiter in conspectu (42) Domini; et recordatur intellectu quod deliquerit, et penitentiam agit, et (43) amplius non operatur nequiter; sed operatur bene, et humiliat animam suam et torquet eam, quia peccavit. Vides ergo, quod penitentia sensus est magnus. Et dixi illi : Propter hoc, domine, diligenter iniquo omnia, quoniam, peccator sum; ut sciām quæ operer, et vivam (44); quia multa sunt peccata mea. Et dixit mihi : Vives, si haec mandata mea custodieris : et quicunque audierit et fecerit mandata haec, vivet Deo.

CAPUT III.

Et dixi illi : Etiam nunc, domine, audivi a quibusdam doctoribus, quod alia penitentia non est, nisi illa, cum in aquam descendimus et (45) accipimus remissionem peccatorum nostrorum; ulterius non peccare, sed in castitate permanere. Et ait mihi : Recte audisti. Nunc autem, quia diligenter omnia queris (46), et hoc tibi demonstro; non dans occasionem illis qui credituri sunt, aut qui (47) crediderunt Domino. Qui enim jam crediderunt aut qui credituri sunt, (48) penitentiam peccatorum non habent, sed remissionem. Illis (49) enim qui vocati sunt ante hos dies, posuit Dominus penitentiam; quoniam cogitationes omnium præcordiorum novit Deus, et scit infirmitatem hominum, et multiplicem nequitiam diaboli, qua molitur (50) aliquid sinistri servis Dei, et maligne insidiatur illis. Misericors ergo Dominus misertus est segmenti sui (51), et posuit penitentiam istam, et potestatem penitentie hujus mihi dedit. Et ideo dico tibi, quod post vocationem illam magnam et sanctam, si quis tentatus fuerit a diabolo, et peccaverit, unam penitentiam habet. Si autem subinde peccet, et penitentiam agat,

¹⁹ Matth. v, 32; xix, 9; Marc. x, 11; I Cor. vii, 11.

VARIE LECTINES ET NOTÆ.

(31) Lamb. mihi pauca verba dicere tibi.

(42) Bodl. ante conspectum.

(32) Bodl. mulierem.

(43) Lamb. add. jam.

(33) Ms. S. Vict. super se. Vide mox infra.

(44) Lamb. quibus operer ut vivam. Habent quoque

(34) Bodl. illi.... coinquat.

ut vivam mss. S. Germ. et Carin.

(35) MSS. Vict. Carm. et Lamb. super vos manere. sive viro sive mulieri.

(45) Lamb. add. jam.

(36) Lamb. sanandi, dabit.

(46) Lamb. inquiris.

(37) Lamb. obduratum.

(47) Lamb. add. modo.

(38) Lamb. add. mea.

(48) Clemens Alex. l. c.: Ἀφεσις τοῖνυν διαρ-

(39) Bodl. stultus.

τιῶν, μετανοίας διαφέρει· διμφω δὲ δείχνεις τὰ ζῷα

(40) Carm. intomitus.

ήμιν.

(41) Lamb. sapientia magna. Recitat hunc locum

(49) Bodl. Talibus. Huc respicit Tertull. lib. De

Clemens Alex. Στρωμ. lib. ii, cap. 12, pag. 458 : Ο δὲ αὐτὸς καὶ τὴν μετάνοιαν σύνεσι εἶναι φησι;

pudicitia cap. 10.

μαζί διῆγε.

(50) Lamb. et Bodl. facit. Sic Fellus. At apud

Clericum, ita Lamb. qua molitur aliquid maligni.

(51) Lamb. et Bodl. segmento suo.

non proderit homini *talia agensi*; difficile enim vivet Deo. Et ego dixi: Domine, revixi, ubi tam diligenter audivi hæc mandata. Scio enim, si postea nihil (52) adjecero peccatis meis, salvus ero. Et dixit: Salvus eris, inquam; et omnes quicunque fecerint hæc mandata, salvi erunt.

CAPUT IV.

Et iterum dixi illi: Domine, quoniam patienter me audis, etiam hoc mihi demonstra. Dic, inquit. Et dixi: Si vir vel mulier alicujus decesserit (53), et nupserit aliquis illorum; nunquid peccat? Qui nubil, non peccat, inquit; sed si per se manserit, magnum sibi conquerit (54) honorem apud Dominum. Serra ergo castitatem et pudicitiam; et vives Deo. Hæc quæ tecum loquor et mando tibi, custodi deinceps, ex quo tibi traditus sum (55), et in domo tua habito; et prioribus peccatis tuis erit remissio, si hæc mandata mea custodieris. Sed et omnibus erit remissio, qui (56) mandata mea custodierint.

MANDATUM V.

De tristitia cordis, et patientia.

CAPUT I.

Φιλασσε τὴν ἀνειαν, καὶ μαχροθυμίαν, καὶ γίνου συντές, καὶ πάντων τῶν πονηρῶν ἔργων κατακυρίεις, καὶ ἐργάζου πᾶσαν δικαιοσύνην. Έδν γὰρ μαχροθυμὸς ἐσῃ, τὸ Πνεῦμα τὸ δγιον κατοικοῦν ἐν σοι καθαρὸν ἔσται, μὴ σκότονμενον ὑπὸ πονηροῦ πνεύματος, μὴ μιούμενον ὑπὸ τῆς δέυχολίας. Έν γὰρ τῇ μαχροθυμίᾳ ὁ Κύριος κατοικεῖ, ἐν δὲ τῇ δέυχολίᾳ ὁ θιάσιος.

Ἄμφοτερα οὖν τὰ πνεύματα ἀσύμφορον ἔστιν ἐν ταύτῳ κατοικεῖν. Έδν γὰρ λαβὼν ἀψινθίου μικρὸν, εἰς χεράμιον μέλιτος ἐπιχέης, οὐχὶ δλον τὸ μέλι ἀπαντέσται; καὶ τασσοῦντον μέλι ὑπὸ τοῦ ἀλαχίστου ἀψινθίου ἀπόλλωται;

Ἐδν δὲ εἰς τὸ μέλι οὐ βληθῇ τὸ ἀψινθίον, γλυκὺν εὑρίσκεται τὸ μέλι, καὶ εὐχρηστὸν πάντως γίνεται τῷ δεσπότῃ. Βλέπε οὖν, δτι ἡ μαχροθυμία γλυκυτάτη ἔστιν ὑπὲρ τὸ μέλι, καὶ εὐχρηστὸς ἔστι τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐν αὐτῇ κατοικεῖ· ἡ δὲ δέυχολία τὴν μαχροθυμίαν μιανεῖ.

Æquanimis (57), inquit, esto, et patiens; et omnium operum nequissimorum dominaberis, et operaberis omnem justitiam. Quod si patiens fueris, Spiritus sanctus qui habitat in te, mundus erit, et non obscurabitur ab aliquo nequissimo spiritu; sed gaudens dilatabitur (58) et epulabitur in vase in quo inhabitat (59), et apparebit Domino hilaris in pace magna. Quod si iracundia aliqua supervenerit, continuo Spiritus sanctus qui in te est, angustiabitur, et queret discedere. Suffocatur enim a spiritu (60) nequissimo, et non habet locum apparendi (61), sicut vult: tribulatur enim ab iracundia. Utrique ergo spiritus cum pariter inhabitant, perniciosum est homini. Si quis eum assumat absinthii pusillum, et mittat in amphoram mellis, nonne totum mel exterminabitur? et tantum mellis a modico absinthio disperit, et perdit dulcedinem mellis; et jam non (62) habet gratiam apud dominum suum, quoniam totum mel (63) ainarum factum est et usum perdidit. Sed si in mel non mittatur absinthium, dulce erit, et in usu (64) domino suo. Vide enim, quam sit æquanimitas (65) dulcior melle; et utilis erit Domino qui in ipsa commoratur; nam iracundia inutilis est. Si ergo mista fuerit iracundia æquanimati, contribulatur animus (66), et non est utilis Deo oratio illius.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(52) Carm: *si fecero ea, et nihil. Mox Fellus omitt. inquam.*

(53) Bodl. *uxor aut vir decesserit alicui.*

(54) Bodl. *acquirit. Lamb. facit.*

(55) Lamb. *mihi traditus es, et.*

(56) Lamb. *add. hæc. Sic et Fellus.*

(57) Lamb. *Animæquus. Græca desumpta ex Doctr. ad Antioch. num. 5. Ubi vero ex edit. Montfaucon. occurrit μιούμενον, forte leg. μειούμενον, vel μιανόμενον. Paulo post sane: ἡ δὲ δέυχολία... μιανεῖ. Sic et Antiochus, qui paucis exceptis hæc eadem exhibet θιονιλ. 110, habet μιανεῖ.*

(58) Al. *lætitia exsultabit. Bodl. pro dilatabitur habet spatiose habitat. Lamb. spatiose habet.*

(59) Lamb. *cum vase, cum quo habitat. Exhibit quoque cum vase ms. Carm. et Antiochus mox infra.*

(60) *Sic mss. Carm. et Lamb. Sic et Felli edit.*

Al. *aspectu.*

(61) *Fellus add. Domino.*

(62) *Ms. Carm. mel, et non.*

(63) *Deest mel mss. Carm. et Lamb. Mox Fellus. usum suum.*

(64) *Lamb. usum.*

(65) *Bodl. et Lamb. animæquitas, ut et infra. Vict. animæquitas dulcissima est plus quam mel. Quæ sane lectio Græco pressius inheret. Hunc autem locum describit et illustrat Clemens Alex. suppresso Hermæ nomine, in Eclog. ex script. prophet. cap. 45, pag. 1000, ubi sic: 'Η μαχροθυμία γλυκύτερη ἔστιν ὑπὲρ τὸ μέλι· οὐχ δτι μαχροθυμίᾳ, ἀλλὰ κατὰ τὸν καρπὸν τῆς μαχροθυμίας, Ιλικε με detexisse profiteor, præente Cl. Fabricia Bibl. Gr. vol. V, pag. 108.*

(66) *Lamb. anima.*

ANTIOCHUS, homilia 110.

Quod si quis patiens fuerit, Spiritus sanctus in eo habitat mundus, et non obscuratur ab alio nequam spiritu; sed in lato loco habitans, laetatur cum vase in quo inhabitat, et apparel [seu minister] Domino in hilariate magna. Quod si iracundia aliqua supervenerit, continuo Spiritus sanctus angustatur, non habens locum mundum, et querit discedere; quia non habet locum apparendi [ac serviendi] Dominio, sicut vult. Deus enim in patientia habitat; in iracundia vero, diabolus. Utrique ergo spiritus cum pariter inhabitant, perniciosum est ac malum homini, in quo ambo habitant. Si enim assumas absinthii pusillum, et mittas in amphoram mellis, nonne totum mel exterminabitur? et tantum mellis a modico absinthio disperit? Perdit enim dulcedinem, et amarum fit; et non habet gratiam apud dominum suum, quoniam amarum factum est. Vide, quod æquanimitas dulcior sit melle, et utilis Domino. at iracundia, et amara et inutilis est. Si ergo mista fuerit iracundia æquanimitati, polluitur æquanimitas, et non est utilis Deo oratio illius.

Et dixi illi: Velle (68) scire, domine, nequitiam iracundiæ, ut custodiā me ab illa. Et dixit mihi (69): Scies; et si non custodieris te ab illa, perdes spem tuam cum tota domo tua. Sed recede ab illa. Ego enim tecum sum nuntius æquitatis: et omnes qui ab ea recedunt, quicunque poenitentiam egerint ex totis præcordiis suis, vivent Deo (70); sed et cum illis ero, et conservabo omnes: justificati enim sunt omnes qui poenitentiam egerint, a sanctissimo nuntio (71).

CAPUT II.

Audi nunc, inquit, nequitiam iracundiæ, quam prava (72) quamque noxia est, et quo pacto servos Dei evertit. Qui enim pleni sunt fidei (74), non potest nocere (75) illis, quoniam virtus Dei est cum illis; evertit enim dubios et vacuos. Quoties autem viderit tales homines, injicit se in corda eorum (76), et de nihilo aut vir aut mulier amaritudinem percipit, propter res quæ sunt in usu, aut pro convictu, aut pro aliquo verbo (77), si quod forte incidit, supervacuo; aut pro amico aliquo, aut debito, aut pro his similibus rebus supervacuis. Hæc enim stulta sunt et supervacua, et vana servis Dei. Æquanimitas autem valida est et fortis, et habet virtutem magnam, et sedet (78) in amplitudine magna: hilaris, in pace gaudens, et honorificans Dominum in omni tempore mansuete. Hæc enim æquanimitas habitat cum bene fidentibus. Nam (79) iracundia stulta est, et levis et fatua.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(67) Forte leg. εὐχρηστος. Sic enim auctor *Doctr. ad Antioch.* Quin et ipsem Antiochus mox habet εὐχρηστος et ἀχρηστος.

(68) Lamb. *Volebam.*

(69) Lamb. omitt. *Et dixit mihi, sicut et mox, tota.*

(70) *Mss. Angl. desunt, vivent Deo.*

(71) *Fellus: omnes ex salutifero nuntio, q. p. e.*

(72) Bodl. *pessima.* Lamb. *pessima est, et quando.*

(73) Græca ista ex *Doctr. ad Antioch.* num. 5,

'Ἐὰν γάρ τις μακρόθυμος γένηται, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον κατοικεῖ ἐν αὐτῷ καθαρὸν, μή ἐπισκοτύμενον ὑπὸ ἑτέρου πονηροῦ πνεύματος· ἀλλ' ἐν εὔρυχώφῳ κατοικούν εὐφράντεις μετά τοῦ σκεύους οὐ κατοικεῖ, καὶ λειτουργεῖ τῷ Κυρίῳ ἐν ἱλαρότητι πολλῇ. 'Ἐὰν δὲ τις δέξιολια ἐπέλθῃ, εὐθέως τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον στενοχωρεῖται, μή ἔχον τόπον καθαρὸν, καὶ ζητεῖ ἀποστῆναι, διὰ τὸ μὴ ἔχειν τόπον λειτουργῆσαι τῷ Κυρίῳ καθὼς βούλεται. 'Ἐν γάρ τῇ μακροθύμᾳ διὰ τὸ Κύριος κατοικεῖ· ἐν δὲ τῇ δέξιολιᾳ, διὰ δύολος. 'Αμφότερα οὖν τὰ πνεύματα ἐπὶ τὸ αὐτὸν κατοικοῦντα, ἀσύμφορον ἔστι: καὶ πονηρὸν τῷ ἀνθρώπῳ, οὐ κατοικοῦσιν ἀμφότερα. 'Ἐὰν γάρ λαβὼν ἀψινθιον μικρὸν εἰς κεράμιον μέλιτας ἐπικέχεις, οὐδὲ δόλον τὸ μέλι ἀψανθίζεται; καὶ τοσοῦτον μέλι οὐδὲ διαβολος. Χίστου ἀψινθίου ἀπόλλυται; ἀπόλλυσι γάρ τὴν γινούτητα, καὶ πικρὸν γίνεται· καὶ οὐκ ἔχει κάριν παρὰ τοῦ δεσπότου αὐτοῦ, διὰ τὸ πικράνθη. Βλέπεις, διὰ τὴν μακροθύμια γλυκυτάτην ἔστιν ὑπὲρ τὸ μέλι, καὶ εὐχάριστος (67) τῷ Κυρίῳ· ἡ δὲ δέξιολια, καὶ πικρὰ καὶ ἀχρηστός ἔστιν. 'Ἐὰν οὖν μηδὲ δέξιολια καὶ τὴν μακροθύμια, μιαντεῖται τῇ μακροθύμᾳ, καὶ οὐκ ἔστιν εὐχρηστος τῷ Θεῷ ἡ ἔντευξις αὐτῆς.

C (73) "Ἄκουε δὲ καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς δέξιολιας, πῶς πονηρὰ ἔστιν, καὶ πλανᾷ τοὺς δούλους τῷ Θεῷ, καὶ καταστρέφει τῇ ἐαυτῆς ἐνέργειᾳ. Οὐκ ἀποπλανᾷ δὲ τοὺς δούλας πλήρεις ἐν τῇ πόστε, οὐδὲ ἐνέργησαι δύναται εἰς αὐτοὺς, διὰ τὸ δύναμις τῶν Κυρίου μετ' αὐτῶν ἔστιν· ἀλλὰ ἀποπλανᾷ τοὺς ἀψινθίους. "Οταν γάρ τοὺς τοιωτούς ἀνθρώπους εὐσταθοῦντας, παρεμβάλλει ἐαυτὴν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου· καὶ οὕτως πικραίνεται ἀνθρώπος ἐνεκεν βιωτικῶν πραγμάτων, τῇ φρίου τινδε, τῇ περὶ δόσεως καὶ λήψεως, τῇ περὶ τοιωτῶν μιαρῶν πραγμάτων. Ταῦτα πάντα μωρά ἔστιν καὶ κενά, καὶ ἀσύμφορα τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. 'Η δὲ μακροθύμια μεγάλη ἔστι καὶ δύχυρδ, ἔχουσα τὴν δύναμιν ἰσχυρήν καὶ καθημένην ἐν πλατυσμῷ μεγάλῳ· ὑπάρ, ἀγαλλιαμένη, καὶ ἀμέριμνος οὖσα δοξάζει τὸν Κύριον· παντὶ κατρῷ, μηδὲν ἔχουσα ἐν ἐαυτῇ πικρὸν, εραμένουσα διὰ παντὸς [ἐν] πραβήτης καὶ ἥσυχη.

pag. 253 et seq.

(74) Sic *Fellus* ex *mss. Angl. Edili* in *fide. Vide Græca.*

(75) Lamb. *facere. Propius ad Græcum ἐνεργεῖται. Fell. aliquid n.*

(76) Bodl. et Lamb. *hominum. Gr. ἀνθρώπου.*

(77) Lamb. omitt. *verbō.*

(78) *Vetus interpres legit καθημένην. Forte recens quām καθημένην, quod exhibet exemplar *Doctr. ad Antioch.**

(79) *Hinc Antiochus homil. 110, ut infra.*

Ἄντη ὡν ἡ μακροθυμία κατοικεῖ μετὰ τῶν πίστεων. Ή δὲ ὁμοιόλια πρώτων μὲν μαρτυρίας εἰσὶν καὶ ἐλαφρία φρενῶν. Εἴτα ἐκ τῆς ἀφροσύνης γίνεται πικρία, [ἐκ δὲ τῆς πικρίας (80)] θυμὸς, ἐκ δὲ τοῦ θυμοῦ ὄργη, ἐκ δὲ τῆς ὄργης μῆνις. Εἴτα ἡ μῆνις ἐκ τοσσύτων κακῶν συνισταμένη, γίνεται ἀμαρτία μεγάλη καὶ ἀνίατος. "Οταν γάρ πάντα τὰ ἀνθρώπινα ταῦτα ἐν ἑνὶ ἀγγειῷ κατοικεῖ, διου καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, οὐ χωρεῖ ἐκεῖνο τὸ δόγμα, ἀλλ' ὑπερπλεονάει τὸ τροφερὸν πνεῦμα, μή ἔχον συνθειαν μετὰ πονηροῦ πνεύματος, καὶ στιληρότητος κατοικεῖν. Ὅπωρει οὖν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου τούτου, καὶ ζητεῖ κατοικεῖν μετὰ πραστητος καὶ ἡσυχίας. Εἴτα δταν ἀποστῇ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου οὐ κατοικεῖ, γίνεται ὁ ἀνθρωπὸς ἐκεῖνος κενὸς ἀπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἄγιου, καὶ λοιπὸν πεπληρωμένος τῶν πνεύμάτων τῶν πονηρῶν ... καὶ δῶς ἀποτυφλοῦται ἀπὸ τῆς διανοίας τῆς ἀγαθῆς. Οὗτως οὖν συμβαίνει πᾶσι τοῖς ὁμοιόλιοις. Ἀπέχουν οὖν ἀπὸ τῆς ὁμοιόλιας τοῦ πονηροῦ δαιμονος. Ἐνδυσαι δὲ τὴν μακροθυμίαν, καὶ ἀντιστηθεὶς τῇ ὁμοιόλιᾳ, καὶ ἐστη ἐπαινούμενος. Βλέπε οὖν μή παραλογήσῃ τὴν ἐντολὴν ταύτην· ἐὰν τις. Ἰσχεις οὖν ἐν αὐταῖς καὶ ἐνδυναμοῦ, καὶ νικήσεις, καὶ ζήσεις.

ANTIOCHUS, homilia 110.

Ἡ γάρ ὁμοιόλια, πονηρὰ οὖσα, κατατρέψει τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ τῇ ἐαυτῆς ἐνεργείᾳ. "Οταν γάρ ἰδῃ τοὺς ἀνθρώπους εὐσταθοῦντας (86), παραβάλει ἐαυτήν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐκ τοῦ μηδενὸς πικραίνεται, ἔνεκεν βιωτικῶν πραγμάτων ἡ περὶ ἑδεσμάτων, ἢ διτις μικρολογία τις ἐνέπεσεν μάταια, ἢ περὶ δόσεως. Ταῦτα γάρ πάντα μωρά ἔστι, καὶ κενὰ τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. Ἡ δὲ μακροθυμία μεγάλη ἐστὶν καὶ ἴσχυρά, ἔχουσα δύναμιν στιλβάνην, καὶ εὐθύνει, καὶ ἀγαλλιώμενή ἀμέριμνος οὖσα δοξάζει τὸν Κύριον, μηδὲν ἐν αὐτῇ ἔχουσα πικρόν, διότι πρᾶν ἔστι καὶ ἡσύχιος. Αὕτη οὖν ἡ μακροθυμία κατοικεῖ μετὰ τῶν τὴν πίστειν ἔχοντων δλόκληρον. Ἡ δὲ ὁμοιόλια ἀγρων ἔστιν· εἴτα, ἐκ τῆς ἀφροσύνης γίνεται πικρία, ἐκ δὲ τῆς πικρίας θυμὸς, ἐκ δὲ τῆς ὄργης μῆνις. Τὸ οὖν ἄγιον Πνεῦμα, ὡς τρυφερὸν δν, καὶ μή ἔχον συνθειαν μετὰ τοῦ στιληροῦ καὶ πονηροῦ πνεύματος; ἀποχωρεῖ ἀπὸ τοῦ τοιούτου ἀνθρώπου, καὶ ζητεῖ τοῦ κατοικῆσαι μετὰ τοῦ μακροθύμου, καὶ γίνεται ὁ ἀνθρωπὸς ἐκεῖνος κενὸς τοῦ πνεύματος τοῦ ἀγαθῆς.

MANDATUM VI.

De agnoscendis uniuscujusque hominis duobus geniis, et utriusque inspirationibus.

CAPUT I.

(87) Ἐνετειλάμην σοι ἐν τῇ πρώτῃ ἐντολῇ, ἵνα

Præceperam, inquit, tibi in primo Mandato, ut

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(80) Cl. Montfauconus hæc, ἐκ δὲ τῆς πικρίας, quæ deerant in suo codice, supplevit ex Antiochi homil. 110.

matur lectio ms. Vict. Sic legit et Antiochus.

(84) Fellus, aequanimitatem.

(85) Bodl. et Lamb. dominationem egeris.

(82) Sic Fellus. Al. hos, ms. Carm. hoc. Ita et Lamb. ab alia manu.

(86) Eustathoūntas. Tranquillo statu utentes. Cotelierius mavult δυστατοῦντας vel ἐνστατοῦντας. Addit tamen in nota aliam ms. Reg. lectionem, εὐσταθμοῦντας.

(83) Ita Fellus ex mss. Angl. Ita et Carm. At Vict. bona. Sic, etc. Editi, malu. Recede, omissis vocibus intermediis. Videsis Graeca, quibus confir-

(87) Ex Doctr. ad Antioch., num. 6, pag. 254.

custodires fidem, et timorem, et poenitentiam (88). *Etiam, inquam, domine. Et dixit : Sed nunc tibi volo monstrare virtutes horum mandatorum, ut scias effectus illorum, quomodo (89) ipsa posita sunt ad justum pariter et injustum. Tu itaque crede justo ; injusto autem nihil crede. Justitia enim reclam viam habet ; at iniquitatis pravam. Sed tu reclam viam custodi, pravam autem relinque. Prava autem via non habet exitum bonum, sed offendicula multa ; aspera est, et spinosa, et dicit ad interitum, et noxia est hominibus ambulantibus in illa. Qui autem viam rectam petunt, aequaliter ambulant sine offensione ; quia non est aspera, neque spinosa. Vides igitur, quod melius est per hanc viam incedere. Ibis enim, inquit ; et quicunque ex toto corde crediderint in Domino, ibunt per illam.*

CAPUT II.

Audi nunc, inquit, primum de fide. Duo sunt genii (91) cum homine ; unus æquitatis, et unus iniquitatis. Et ego dixi illi : Quo modo, domine, scire potero, quod duo sunt genii cum homine ? Audi, inquit, et intellige. Æquitatis genius lenis (93) est et verecundus, mansuetus et quietus (94). Cum ergo in cor tuum ascenderit, continuo loquitur tecum de justitia, de pudicitia, de castitate, de benignitate, de venia (95), de charitate et de pietate. Hæc omnia cum ascenderint in cor tuum, scito quod genius æquitatis tecum est : huic ergo genio crede et operibus ejus. Accipe nunc et genii iniquitatis opera. Primum amarus, iracundus et stolidus est, et opera illius perniciosa sunt, et evertunt servos Dei. Cum ergo in cor tuum ascenderint haec, intelliges ab operibus ejus, hunc esse genium iniquitatis (96). Et dixi ei : Quo modo, domine, intelligam ? Audi, inquit, et intellige. Cum iracundia tibi accesserit aut amaritudo, intellige eum in te esse (97) : deinde cupiditas multorum operum (98) et optimorum ciborum et ebrietatum (99), et appetentia (100) multarum rerum alienarum, et superbia, et multiloquia, et ambitio (1), et quæcumque iis similia sunt. Hæc ergo cum in cor tuum ascenderint, intellige genium iniquitatis tecum esse. Tu ergo cum cognoveris opera illius, recede ab illis omnibus, et nihil illi crede ; quia mala sunt opera illius, et non convenient servu Dei. Habes ergo utrorumque genitorum opera (2). Intellige nunc, et crede genio æquitatis,

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

AA

BB

CC

DD

EE

FF

GG

HH

II

JJ

KK

LL

MM

NN

OO

PP

QQ

RR

SS

TT

UU

VV

WW

XX

YY

ZZ

AA

BB

CC

DD

EE

FF

GG

HH

II

JJ

KK

LL

MM

NN

OO

PP

QQ

RR

SS

TT

UU

VV

WW

XX

YY

ZZ

AA

BB

CC

DD

EE

FF

GG

HH

II

JJ

KK

LL

MM

NN

OO

PP

QQ

RR

SS

TT

UU

VV

WW

XX

YY

ZZ

AA

BB

CC

DD

EE

FF

GG

HH

II

JJ

KK

LL

MM

NN

OO

PP

QQ

RR

SS

TT

UU

VV

WW

XX

YY

ZZ

AA

BB

CC

DD

EE

FF

GG

HH

II

JJ

KK

LL

MM

NN

OO

PP

QQ

RR

SS

TT

UU

VV

WW

XX

YY

ZZ

AA

BB

CC

DD

EE

FF

GG

HH

II

JJ

KK

LL

MM

NN

OO

PP

QQ

RR

SS

TT

UU

VV

WW

XX

YY

ZZ

AA

BB

CC

DD

EE

FF

GG

HH

II

JJ

KK

LL

MM

NN

OO

PP

QQ

RR

SS

TT

UU

VV

WW

XX

YY

ZZ

AA

BB

CC

DD

EE

FF

GG

HH

II

JJ

KK

LL

MM

NN

OO

PP

QQ

RR

SS

TT

UU

VV

WW

XX

YY

ZZ

AA

BB

CC

DD

EE

FF

GG

HH

II

JJ

KK

LL

MM

NN

OO

PP

QQ

RR

SS

TT

UU

VV

WW

XX

YY

ZZ

AA

BB

CC

DD

EE

FF

GG

HH

II

JJ

KK

LL

MM

NN

OO

PP

QQ

RR

SS

TT

UU

VV

WW

XX

YY

ZZ

AA

BB

CC

DD

EE

FF

GG

HH

II

JJ

KK

LL

MM

NN

OO

PP

QQ

RR

SS

TT

UU

VV

WW

XX

YY

ZZ

AA

BB

CC

DD

EE

FF

GG

HH

II

JJ

KK

LL

MM

NN

OO

PP

QQ

RR

SS

TT

UU

VV

WW

XX

YY

ZZ

AA

BB

CC

DD

EE

FF

GG

HH

II

JJ

KK

LL

MM

NN

OO

PP

QQ

RR

SS

TT

UU

VV

quia doctrina illius bona est. Licet enim sit felicissimus homo, et cogitatio alterius genii ascendat in cor illius; oportet illum virum aut mulierem peccare. Si autem etiam nequissimus vir fuerit aut mulier, et ascenderint in cor illius opera genii aequitatis, necesse est, illum aut illam aliquid boni facere. Vides ergo, quod bonum est, genium aequitatis sequi. Si ergo illum secutus fueris, et credideris operibus illius, vives Deo: et qui crediderint operibus illius, vivent Deo.

ANTIOCHUS, homilia 61.

Διὸς γάρ εἰσιν ἀγγελοι μετὰ τοῦ ἀνθρώπου· εἰς τῆς δικαιοσύνης, εἰς τῆς πονηρίας. Καὶ δὲ μὲν τῆς δικαιοσύνης ἀγγελος, αἰσχυντήρδος, καὶ πρᾶτος, καὶ ἡσύχιος ἐστιν. Ὁταν οὖν οὗτος ἐπὶ τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβῇ, εὐθέως λαλεῖ μετ' αὐτοῦ περὶ δικαιοσύνης, περὶ ἀγνείας, περὶ σεμνότητος, περὶ αὐταρκείας, περὶ παντὸς ἔργου δικαίου, περὶ πάσης ἀρετῆς ἐνδόξου. Ὁταν οὖν ταῦτα πάντα ἐπὶ τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβῇ, ἀριδηλόν ἐστιν, διτε ἀγγελος τῆς δικαιοσύνης μετ' αὐτοῦ ἐστι. Τοῦ δὲ ἀγγέλου τῆς πονηρίας τὰ ἔργα· Πρῶτον πάντων ὁργολός ἐστι, καὶ πικρός, καὶ ἀφρων, καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρά, κατεστρέφοντα τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ. Ὁταν οὖν οὗτος ἐπὶ τὴν καρδίαν ἀνθρώπου ἀναβῇ, διτε γνῶναι αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ. Ὁταν γάρ ὁργολός τις τινι προσελθῃ, ή πικρία, φανερῶς δὲ τοιοῦτος ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐστιν· εἰτα ἐπιθυμίᾳ πράξεων πολλῶν, καὶ πολυτέλετα ἐδεσμάτων πολλῶν, καὶ ποικίλων τρυφῶν, καὶ ἐπιθυμίᾳ γυναικῶν καὶ πλεονεξίῶν, καὶ ὑπερηφάνεια, καὶ ἀλαζονεία, καὶ δοσα τούτοις ἐστι παραπλήσια καὶ δομος. Ἀλλὰ καὶ αἱ πονηραὶ ἐνθυμήσεις αὐτοῦ εἰσι πᾶσαι. Προσχώμενοι οὖν ἀκριβῶς ἑαυτοῖς, καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῷ πονηρῷ ἀποταξώμεθα, τῷ ἀγγέλῳ τῆς δικαιοσύνης ἀκολουθήσωμεν.

A Duo enim sunt angeli cum homine: unus aequitatis; unus iniquitatis. Et aequitatis quidem angelus, verecundus est, mansuetus et quietus. Cum ergo hic in cor hominis ascenderit, continuo loquitur cum eo de justitia, de pudicitia, de castitate, de frugalitate, de omni opere justo, de omni virtute honorifica. Hæc ergo omnia cum ascenderint in cor hominis, manifestum est, quod angelus aequitatis cum eo est. Angeli autem iniquitatis opera sunt: primo omnium, iracundus est, et amarus, et stolidus; et opera illius perniciosa sunt, et evertunt servos Dei. Cum ergo hic in cor hominis ascenderit, oportet intelligere eum ab operibus ejus. Cum enim quedam iracundia cuidam accesserit, aut amaritudo; intellige, eum in homine esse: deinde cupiditas multorum operum, et profusio multorum et opismorum ciborum ac variarum deliciarum, et appetentia mulierum ac rerum alienarum, et superbia, et ambitio, et quæcunque iis paria sunt ac similia. Sed et malæ cogitationes ipsius sunt omnes. Nobis ergo diligenter attendamus, et angelum iniquo renuntiemus; angelum vero justitiae sequamur.

B

MANDATUM VII.

De timendo Deo, et dæmone non metuendo.

CAPUT UNICUM.

(4) Φοβοῦ τὸν Κύριον, καὶ φύλασσε τὰς ἄντολὰς αὐτοῦ· καὶ ἵσῃ δυνατὸς ἐν πράξει, καὶ ἡ πρᾶξις σου ἀσύγχριτος ἐσται. Φοβούμενος τὸν Κύριον, πάντα καλά ἔργάσῃ. Οὗτος ἐστιν ὁ φόβος δὲν δεῖ σε φοβηθῆναι. Τὸν διάβατον μὴ φοβηθῆς, διτε δύναμις ἐν αὐτῷ οὐκ ἐστιν, οὐδὲ φόβος. Ἐνῷ δὲ ἡ δύναμις ἢ ἐνδοξος, καὶ φόβος ἐν αὐτῷ. Πάξ γάρ δὲ δύναμιν ἔχων, καὶ φόβον ἔχει· δὲ δὲ μὴ ἔχων δύναμιν, ύπο πάντων καταφρονεῖται.. ὁ δοῦλος οὖν τοῦ Κυρίου Ισχυρός ἐστι καὶ [ἐνδοξος]. Φοβήθητε οὖν τὸν Κύριον, καὶ ζήσῃ αὐτῷ, φυλάσσων τὰς ἄντολὰς αὐτοῦ, εἰς τοὺς αἰώνας.

non habet, ab omnibus contemnitur. Time plane facta diaboli, quoniam maligna sunt: metuens enim Dominum, timebis, et opera diaboli non facies, sed (10) abstinebis te ab eis. Duplex enim timor est. Si enim malum operari volueris (11), timens Dominum, ne id quidem facies (12). Si autem bonum operari volueris, timor utique (13) Domini validus, et ingens, et gloriosus est. Time igitur Deum, et vives. Et

• Eccl. XII, 13.

VARIÆ LECTIÖNES ET NOTÆ.

(4) Ex Doctr. ad Antioch. num. 7, pag. 255. Ista etiam Græca desunt in editis Pastoris. Exhibit et Antiochus homil. 127. Huc autem respxit Clemens Alex. Στρομ., lib. II, cap. 12, pag. 458.

(5) Sic Bodl. At Feijt edit. Oxon. consilium.

(6) Lamb. operabitur.

(7) Bodl. et Lamb. quem. Sic Fellus. Hic men-
dum apud Fabricium et Clericum.

(8) Ibid. illi. Fellum consule.

(9) Lamb. est, nec timor in ipso.

(10) Lamb. timebis et opera diaboli. Nec facies ea, sed.

(11) Fellus mallet, nolueris. Sic et Antiochus. At Cotelerius censet corrigenda potius Graeca quam Latina, scribendo: Εἰ οὖν Θελῆς τὸ πονηρὸν ἔργά-
ζεσθαι. Veteres libri: Εἴ τοι Θελῆς τὸ πονηρὸν ἔργά-
ζεσθαι.

(12) Bodl. et Lamb. non id facies.

(13) MSS. Lamb. et Vict. itaque. Videsis Antio-
chi Graeca.

quicunque eum metuerint, custodientes mandata ejus, eorum vita est apud Dominum: non custodiens autem, nec vita in illis est.

ANTIOCHUS, homilia 127.

Time enim, inquit, Dominum, et mandata ejus A custodi. Servans autem præcepta Dei, eris potens in omni actu, et negotium tuum erit incomparabile. Timens enim Dominum, omnia bene operaberis. Hic est timor, quo oportet ut timeas et salvus eris. Diabolum autem ne timeas. Timens enim Dominum dominaberis diaboli; quia virtus in illo nulla est. In quo autem virtus non est, is ne timendus quidem est: in quo vero virtus gloria est, etiam timendus est. Omnis enim virtutem habens, etiam timendus est. Nam qui virtutem non habet, ab omnibus contemnitur. Time plane facta diaboli, quoniam maligna sunt. Metuens autem Dominum, non timebis opera diaboli, et non facies ea; sed abstinebis te ab eis. Duplex ergo timor est. Si malum operari volueris, time Dominum, et id non facies. Si autem adhuc bonum operari volueris, time Dominum et facies illud. Timor itaque Domini validus et gloriatus est. Et quicunque eum metuerint, et custodierint mandata ejus, vivent Deo.

Φοβήθητε γάρ, φησι, τὸν Κύριον, καὶ σύλλασσε τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ. Φυλάσσων δὲ τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ, οὐση δυνατός εἰν πάσῃ πράξει· καὶ τὴ πρᾶξης σου ἀσύγκριτος ἔσται. Φοβούμενος γάρ τὸν Κύριον, πάντα καλῶς ἐργάζει. Οὐνός ἔστιν δὲ φόβος, δὸν δὲν σε φοβηθῆναι, καὶ σωθῆσθαι. Τὸν δὲ διάδολον μὴ φοβηθῆς. Φοβούμενος γάρ τὸν Κύριον, καταχυριεύεις τοῦ διαδόλου, διτε δύναμις οὐκέτιν εἰν αὐτῷ. Εἴ δὲ δύναμις οὐκέτιν εἰν αὐτῷ· οὐδὲ φόβος· εἰν φῇ δύναμις; Ή δύναξ, καὶ δὲ φόβος εἰν αὐτῷ. Πλέος γάρ δὲ δύναμιν έχων, καὶ φόβον ἔχει· δὲ μὴ έχων δύναμιν, ὑπὸ πάντων καταφρονεῖται. Φοβήθητε δὲ τὰ ἔργα τοῦ διαδόλου, διτε πονηρά εἰσι. Φοβούμενος δὲ τὸν Κύριον, οὐ φοβηθῆσθαι τὰ ἔργα τοῦ διαδόλου, καὶ οὐκέτιστε αὐτά· ἀλλὰ φεύγει ἀπ' αὐτῶν. Δισσοί οὖν εἰσιν δὲ φόβοι. Εἰ οὐ θέλῃς τὸ πονηρὸν ἐργάζεσθαι, φοβήθητε τὸν Κύριον, καὶ οὐκέτιστε αὐτό. Εάν δὲ θέλῃς πάλιν τὸ ἀγαθὸν ἐργάσασθαι, φοβήθητε τὸν Κύριον, καὶ ἐργάζει αὐτό. Ποτε δὲ φόβος τοῦ Κυρίου ισχυρότερός ἔστι, καὶ ἔνδοξος. Καὶ δοὺς δὲν φοβηθῶσιν αὐτὸν, καὶ τηρήσωσι τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ζήσονται τῷ Θεῷ.

MANDATUM VIII.

Declinandum est a malo, et facienda bona.

Dixi tibi, inquit, quod creaturæ (14) Domini duplices sunt, et abstinentia duplex est. A quibusdam ergo abstinere oportet, a quibusdam vero non. Manifesta, inquam, mibi, domine, a quibus abstinenre oportet, et a quibus non. Audi, inquit: A malo abstine, et noli illud facere. A bono autem abstineres noli, sed fac illud. Si enim abstinueris a bono, et non id feceris, peccabis. Abstine igitur ab omni malo, et scies (16) omnem justitiam. Quales, inquam, malignitates sunt hæc, a quibus abstinerere oportet? Audi (17), inquit: Ab adulteriis (18), ebrietatibus et commissationibus (19) malignis, ab esca nimia, a lautitia et inhonestate, ab abnegatione (20), a mendacio, a detractione (21), a nequitia ficta, a recordatione injuriæ (22) et a fama pessima (23). Hæc enim sunt opera iniquitatum, a D quibus abstinerere oportet servum Dei. Qui enim ab iis abstinere non potest, vivere Deo non potest. Audi nunc, inquit, et sequentia eorum (24). Et quidem multa sunt adhuc, a quibus abstinerere debet servus Dei. A furto, ab abnegatione (25), a falso

(15) Ή ἐγκράτεια διπλῆ ἔστι. Ἐπί τινων γάρ δει σε ἐγκρατεύεσθαι, ἐπί τινων δὲ οὐ δει.

Τὸ πονηρὸν ἐγκρατεύεσθαι, καὶ μὴ ποιεῖν αὐτό· τὸ δὲ ἀγαθὸν μὴ ἐγκρατεύου, ἀλλὰ ποιεῖ αὐτό.

Ἐγκρατεύοντα ἀπὸ πάσης πονηρίας, ἀπὸ μεθύσματος, ἀνομίας, ἀπὸ τροφῆς πονηρᾶς, ἀπὸ ἐδεσμάτων πολλῶν καὶ πολυτελῶν, πλούτου, καυχήσεως, ὑψηλοφροσύνης καὶ ὑπερηφανίας, καὶ φεύδους καὶ λαταλαῖς, καὶ υποχρίσεως, καὶ μνησικακίας, καὶ πάσης βλασφημίας.

Ταῦτα τὰ ἔργα πονηρά ἔστι τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων· τούτων οὖν τῶν ἔργων δει ἐγκρατεύεσθαι τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ. Ό γάρ μὴ ἐγκρατεύομέν τούτων, οὐ δύναται ζῆσαι τῷ Θεῷ. "Ἄκουε δὲ καὶ τὰ ἀκόλουθα τούτων. Καὶ πολλά εἰσιν ἀφ' ὧν δει τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ ἐγκρατεύεσθαι, κλοπὴ, φεύδος, ἀποστέρησις.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ

- (14) Bodl. *creationes*. Lamb. *orationes*.
- (15) Ex *Doctr. ad Antioch.* num. 8. Eudem habet Antiochus homil. 79.
- (16) Forte *facies*. Antiochus, ἐργάζομενος.
- (17) Sic Bodl., Lamb. et Cotel. Al. addunt: *Responsum mihi*.
- (18) Aut legehat ἀπὸ μορχείας, πονηρίας, μεθύσματος, aut μεθύσματος jungerbat cum voce quæ sequitur ἀνομίας, sicut exhibent duo codices Regis. Cott.

(19) Bodl. et Lamb. *convitiis*.

(20) Lamb. *abnegantia*.

(21) Lamb. *omittit detractione*.

(22) Lamb. *memoria malignitatis*.

(23) Græca pseudo-Athanasi et Antioch., etc. πάσης βλασφημίας.

(24) MSS. Carni. et Vict. horum. Adhuc ergo sunt sequentia horum, a quibus, etc.

(25) Lamb. apud Clericum, *negatione*. Fellus tamen in sua edit. Oxon. a *defraudatione*, a *falso*

ψευδομαρτυρίᾳ, πλεονεξίᾳ, ἀλαζονείᾳ καὶ δσα τούτοις δροια. Εἰ οὖν δοκεῖ σοι πονηρὰ εἶναι ταῦτα (26); Καὶ λαν πονηρὰ τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. Ἐγκράτευσαι οὖν ἀπὸ πάντων, ἵνα ζήσῃς τῷ Θεῷ, καὶ ἐγγραφήσῃ μετὰ τῶν ἐγκρατεομένων. "Α μὲν οὖν δεῖ ἐγκρατεύεσθαι, ταῦτά ἔστιν. "Α δὲ δεῖ σε μὴ ἐγκρατεύεσθαι, ἀλλὰ ποιεῖν, ἄκουε· πάντων πρώτων πίστις, φόβος Κυρίου, ὁμοίως, ἀγάπη, ρήματα δικαιοσύνης, ἀληθεία, ὑπομονή. Τούτων ἀγαθώτερον οὐδέν ἔστιν ἐν τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων· ταῦτα ἔαν τις φυλάσσει, καὶ μὴ ἐγκρατεύεται ἀπὸ αὐτῶν, μακάριός ἔστιν ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ. Είτα τούτων τὰ ἀκόλουθα ἄκουε· χήρας ὑπηρετεῖν, καὶ ὁρφανούς ὑστερουμένους ἐπιτικέπτεσθαι, ἐξ ἀνάγκης λυτρώσασθαι τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ, φιλόκενον εἶναι, ἐν γάρ τῇ φιλοκενίᾳ εὐρίσκεται ἀγαθοποίησις· ἥσυχον εἶναι, ἐνδεέστερον γενέσθαι, πάντα δινθραπον πρεσβύτην σέβεσθαι, ἀσκεῖν δικαιοσύνην, ἀδελφότητα συντηρεῖν, ὑδρίαν ὑποφέρειν, μακρόθυμον εἶναι; ἀμνησίκακον, κάμμοντας τῇ ψυχῇ παρακαλεῖν, ἐσκανδαλισμένους ἀπὸ τῆς πίστεως μὴ ἀποβαλέσθαι, ἀλλ᾽ ἐπιστρέψειν καὶ ἐνθύμους ποιεῖν, ἀμαρτάνοντας νουθετεῖν, χρεώστας μὴ θλίβειν, ἐνδεῖς μὴ λυπεῖν, καὶ δσα τούτοις δμοίᾳ ἔστιν. Δοκεῖ σοι ταῦτα ἀγαθά εἶναι; Τί γάρ δύναται τούτων ἀγαθώτερον εἶναι; Γύμναζε σεαυτὸν ἐν τούτοις, καὶ μὴ ἐγκρατεύου πάντων, καὶ ζήσῃ τῷ Θεῷ.

in his mandatis, et noli ab eis recedere. Si enim custodierint hæc mandata, vivent Deo.

A testimonio, a cupiditate, a superbia, et quæcunque iis similia sunt. Videntur ergo tibi hæc mala esse, an non? Evidem valde mala sunt servis Dei. Ab his ergo omnibus (27) debet abstinere servus Dei. Abstine ergo ab omnibus his, ut vivas Deo, et (28) scribaris cum abstinentibus. A quibus ergo debebas abstinere, illa sunt. A quibus autem non debebas abstinere, audi. Ab omnibus bonis operibus noli abstinere, sed fac illa. Audi, inquit, virtutem bonorum operum quæ debebas operari, ut salvis esse possis. Primum omnium est fides, timor Domini, charitas, concordia, æquitas (29), veritas, patientia, castitas. Iis nihil est melius in vita hominum, qui hæc custodierint et fecerint in vita sua (30). Deinde horum sequentia audi. Viduis administrare, orphanos et pauperes non despicer, et servos Dei ex necessitate redimere, hospitalem esse; hospitalitate (31) enim invenitur aliquando fructus bonus: non contradicere, quietum esse, humillimum (32) fieri omnium hominum, majores natu colere, studere iustitiae, fraternalitatem conservare, contumelias sufferre, æquanimem esse; lapsos a fide non projicere, sed æquanimes facere; peccantes admonere, debitores non premere; et si qua iis similia. Videntur tibi hæc esse bona, an non? Quid enim melius est, inquam, verbis istis (33)? Vive ergo, inquit,

B in his mandatis, et noli ab eis recedere. Si enim custodierint hæc mandata, vivent Deo; et omnes qui custodierint hæc mandata, vivent Deo.

ANTIOCHUS, homilia 79.

"Η οὖν ἐγκράτεια διπλῇ ἔστιν· ἐπὶ τινῶν γάρ δεῖ ἐγκρατεύεσθαι, ἐπὶ τινῶν δὲ οὐ δεῖ. Τὸ πονηρὸν γάρ δεῖ ἐγκρατεύεσθαι, καὶ μὴ ποιεῖν αὐτό· τὸ δὲ ἀγαθὸν μὴ ἐγκρατεύεσθαι, ἀλλὰ ποιεῖν. Ἐγκράτευσαι οὖν ἀπὸ πάσης πονηρίας, ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθόν· ἐγκράτευσαι ἀπὸ μοιχείας, πορνείας, μεθύσματος, ἀνομίας, ἀπὸ τρυφῆς, ἀπὸ πονηρίας, ἀπὸ τῆς ἐδεσμάτων πολλῶν καὶ πολυτελείας, πλούτου, καὶ καυχήσεως, ὑψηλοφροσύνης, καὶ ὑπερηφανίας, καὶ ἀπὸ φεύσματος, καὶ καταλαλίας, καὶ ὑποκρίσεως, καὶ μνησικαΐας, καὶ πάσης βλασφημίας, κλέμματος, ἀποστερήσεως, φευδομαρτυρίας, πλεονεξίας, ἐπιθυμίας πονηρᾶς, ἀπάτης, κενδοξίας, ἀλαζονείας, καὶ δσα τούτοις δμοίᾳ ἔστι. Τούτων δὴ τῶν ἔργων δεῖ ἐγκρατεύεσθαι τὸν ἀγωνιστὴν καὶ δοῦλον τοῦ Θεοῦ. Εἰσὶ καὶ ἔργα ἀγαθά, ἀ-

C Igitur abstinentia duplex est: a quibusdam enim abstinere oportet; a quibusdam vero non oportet. A malo enim abstinere oportet, et id non facere: a bono autem non abstinere, sed facere. Abstine igitur ab omni malo, faciens quod bonum est: abstine ab adulterio, fornicatione, ebrietate, malitia seu inhonestate, a deliciis, ab esca nimia et lauitia, divitiis et gloriatione, et elatione animi et superbìa, et a mendacio ac detractione, et nequilia ficta, et recordatione injuriæ, et omni blasphemia [seu fama pessima] furto, fraude seu abnegatione, falso testimonio, avaritia, cupiditate mula, dolo, inani gloria, superbìa, et quæcunque iis similia sunt. Ab his ergo operibus oportet abstinere pugilem ac servum Dei. Sunt autem et opera bona, quæ oportet facere, et a quibus non

VARIÆ LECTIÖNES ET NOTÆ.

testimonio, a cupiditate, a jactantia, et quæcunque, etc. Sic autem ille, licet agnoscat editi. et mss. exhibere abnegatione, et statim superbìa: « Sed, inquit, voces istæ paulo superius habentur, nec ab auctore repetitæ per ταῦτολογίαν credi debent. Voces ergo alias ex Græco Antiochi repetendas duxi. »

(26) In editis Græca sic: εἶναι ταῦτα; Ἀπεκρίθη· Καὶ λαν, x. τ. λ. Ubi vult Clericus leg. ἀπεκρίθην. At pseudo-Athanasius unde ista desumpta, habet ἀπεκρίθη; et quidem recte; ejus enim oratio ita postulat, Hermæ non item. Ex eo igitur illa tantum petenda quæ ex Herma descripsit: cetera omitenda, ut sæpe alias. Neque enim conformanda videatur pseudo-Athanasiā, ut veteri interpreti respondeant: quod tamen passim a Fabricio factum video, atque a Clerico et Russelio Fabricium securis.

(27) Conject Cotelarius hic addendum operibus,

D quod in Græco legatur ἔργων. Neque fallitur vir Cl. contra ac scribit Clericus, qui putavit ipsum locutum de his Græcis pseudo-Athanasiis, ubi sane deest ἔργων. Verum Cotelarius Antiochi Græca respexit, et hic quidem homil. 79, ut mox infra. Neque enim in ista pseudo-Athanasiis Græca digitum intendere poterat, quæ nondum edita fuerant, cum ille suam Patrum apostolicorum editionem in vulgus emisit.

(28) Lamb. desunt, vivas Deo et.

(29) Lamb. pietas, æquitas.

(30) Lamb. et Carmi. in vita hominum. Qui hæc custodierit et fecerit in vita sua, viret Deo.

(31) Lamb. In hospitio.

(32) Bodl. et Lamb. humiliorem. Vetus interpres forte leg. ἐνδεέστερον γενέσθαι πάντων ἀνθρώπων. Sic et Antiochus. Aliter pseudo-Athanasius.

(33) Bodl. et Lamb. horum verborum.

*debes abstinere. Primum vero omnium est fides, si-
mor Domini, charitas, concordia, verba aequitatis,
veritas, patientia, viduis administrare, orphanos
pauperes et solatio destitutos visitare, servos Dei ex
necessitate redimere, hospitalem esse, quietum, hu-
millimum fieri omnium hominum, majores natu colere,
studere justitiae, fraternitatem conservare, aequani-
mem esse, contumelias sufferre [seu non habere me-
moriā injuriarum], animo laborantes consolari;
lapsos a fide non projicere, sed convertere ac aequa-
nimes facere; peccantes admonere, debitores inopes
non præmere; et si qua iis similia. Si enim quis
custodierit hæc, et non ab eis recesserit ac abstinerit,
vivet Deo.*

A δεὶ ἐργάζεσθαι, καὶ μὴ ἐγκρατεύεσθαι. Πρὸ δὲ πάν-
των, πίστις, φόβος Κυρίου, ἀγάπη, δύναμις, ἡμέτε-
δικαιοσύνης, ἀλήθεια, προμονή, χήρας ὑπηρετεῖν,
ὅρφανοὺς ὑστερούμενους ἐπισκέπτεσθαι, ἐξ ἀναγκῶν
λυτροῦσθαι τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ, φύλαξεν εἶναι,
ἥσυχον, ἐνδεξτερον γίνεσθαι πάντων ἀνθρώπων,
πρεσβύτας σέβεσθαι, ἀσκεῖν δικαιοσύνην, ἀδελφῆτα
συντηρεῖν, μακρόθυμον εἶναι, μηδιστικαῖς μὴ ἔχειν,
κάμνοντας τῇ ψυχῇ παρακαλεῖν, ἐσκανδαλισμένους
ἀπὸ πίστεως μὴ ἀποδάλεσθαι, ἀλλ' ἐπιστρέψειν καὶ
εὐθύμους ποιεῖν, ἀμαρτάνοντας νουθετεῖν, χρεώτας
μὴ θίλειν ἐνδείξεις, καὶ εἰ τίνα τούτοις ὅμοιά ἔστι.
Ταῦτα γὰρ οὖν τις φυλάξῃ, καὶ μὴ ἐγκρατεύεσθαι
ἀπὸ αὐτῶν, ζήσεται τῷ Θεῷ.

MANDATUM IX.

Postulandum a Deo assidue, et sine hasitatione.

CAPUT UNICUM.

Iterum dixit mihi: Tolle a te dubitationem, et nihil omnino dubites. Petens aliquid a Domino, ne dicas intra te: Quomodo (36) vero possum aliquid petere a Domino, et obtinere (38), cum sim peccator tantorum malorum in Dominum? Noli hoc cogitare; sed ex totis præcordiis convertere ad Dominum. Pete sine dubitatione, et scies misericordiam Domini; quod non te derelinquet, sed petitionem animæ tuæ adimplebit (41). Non est enim Deus sicut homines, memores (42) injuriarum; sed est immemor injuriarum, et miseretur fragmenti sui (44). Ergo purisca cor tuum ab omnibus vitiis hujus saeculi (45), et observa predicta verba tibi a Deo data (46); et accipies omnia bona quæ petis: et ex omniis petitionibus tuis nihil deerit tibi, si sine dubitatione petieris a Domino. Qui ergo tales non sunt (47), omnino nihil impetrant eorum quæ petunt (48). Nam qui pleni sunt fidei, omnia petunt fidentes, et accipiunt a Domino, quia sine dubitatione petunt. Omnis enim dubitans homo, si non penitentiam egerit, difficile Deo vivet. Purisca ergo cor tuum a dubitatione, et inde fidei, et crede Deo; et omnia quæ petieris, accipies. Sed si petas aliquando petitionem, et non accipias (49), noli dubitare, quia non cito acceperis petitionem animæ tuæ. Forsitan enim propter tentationem, aut pro peccato tuo, quod tu

(34) Ἄρον ἀπὸ σοῦ τὴν διψυχίαν, καὶ μηδενὸς (35)
δλῶς διψυχήσῃς, αἰτήσασθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ, λέγω
ἐν σεαυτῷ· Ὁπως δυνησομαι αἰτήσασθαι (37) παρὰ
τοῦ Κυρίου (καὶ) λαβεῖν, ἡμαρτηκὼς τοσαῦτα εἰς αὐ-
τὸν; Μή διαλογίζου ταῦτα, ἀλλ' ἐξ δλῆς καρδίας το-
ἐπίστρεψον πρὸς Κύριον (39), καὶ αἰτοῦ περ' αὐτῷ
ἀδιστάκτως, καὶ γνώσῃ τὴν πολυευτελαγχύναν (40)
αὐτοῦ, διτὶ οὐ μὴ σε ἐγκαταλείπῃ, ἀλλὰ τὸ αἰτημάτης
ψυχῆς σου πληροφορήσει. Οὐδέξ εστι γάρ δ Θεός ὁς ἂ
δινθρωποι μηδιστικαῦντες, ἀλλ' αὐτὸς (43) ἀμησικά-
κός εστι, καὶ σπλαγχνίζεται ἐπὶ τὴν ποίησιν αὐτοῦ.
Σὺ οὖν καθάρισον τὴν καρδίαν σου ἀπὸ πάντων τῶν
ματαίων τούτων, καὶ τῶν προειρημένων σοι δημά-
των, καὶ αἰτοῦ παρὰ τοῦ Κυρίου, καὶ λήψῃ, καὶ ἀπὸ
πάντων τῶν αἰτημάτων σου ἀστέρητος ἔσονται, ἐπὶ δὲ
στάκτως αἰτήσεις. Εάν δὲ διστάσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ
σου, οὐδὲν οὐ μὴ λήψῃ τῶν αἰτημάτων σου. Οἱ γάρ
διστάζοντες εἰς τὸν Θεόν, οὗτοι εἰσιν ὡς δίψυχοι, καὶ
οὐδὲν δλῶς λαμβάνουσι τῶν αἰτημάτων αὐτῶν. Οἱ δὲ
δλοτελεῖς δύντες ἐν τῇ πίστει πάντα αἰτοῦνται, πεπο-
θότες ἐπὶ τὸν Θεόν, καὶ λαμβάνουσιν, διτὶ ἀδιστάκτως
αἰτοῦνται, μηδὲν διψυχοῦντες. Πίδες γάρ διψυχοῖς ἀνήρ,
εάν μὴ μετανοήσει, δυσκάλως σωθήσεται. Καθάρισον
οὖν τὴν καρδίαν σου ἀπὸ τῆς διψυχίας, ἐνδυσαι δὲ τὴν
πίστιν, διτὶ Ισχυρά εστι, καὶ πίστευε τῷ Θεῷ, διτὶ πάντα
τὰ αἰτηματά σου, διατί, λήψῃ. Καὶ ἐάν αἰτησάψῃ-

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(34) Ex Doctr. ad Antioch. num. 9, pag. 256. D
Eadem exscrispsit Antiochus homil. 85. Hujus man-
dati fragmentum edidit Grabius in Spicileg. Patrum
tom. I, pag. 303, ex ms. Catena Graecorum Patrum
in Acta apostolorum et Epistolas catholicas, ubi ad
explicationem verborum S. Jacobi II, 6, ista Hermæ
adducuntur. Latuit sane Grabium hoc pseudo-Atha-
nasii opus, licet tunc jam editum, ex quo alia ple-
raque bausisset. Nos fragmentum Grabiani variantes
lectiones adnotabimus. Sic autem incipit: Ἄρον
σταυτοῦ, abeque ἀπό. Al. ἀπὸ σεαυτοῦ.

(35) Grab. cum al. xxi μηδέν.

(36) Lamb. Quoniam quo modo.

(37) Grab. aliique δύναμαι αἰτήσασθαι τι.

(38) Lamb. accipere, ut habent Graeca.

(39) Grab. πρὸς τὸν Κύριον.

(40) Grab. cum al. πολυσπλαγχνίαν.

(41) Bodl. et Lamb. replebit.

(42) Lamb. homo memor. Bodl. malorum pro in-
juriarum.

(43) Grab. et μηδιστικαῦντες ἀλλήλους. In exem-
plari pseudo-Athanasii excidit forte ἀλλήλους ob
ἀλλ' continuo sequens. Hic autem mendosa et hiulka
editio Clerici, ubi sic: οἱ μηδιστικοὶ εἰσι, καὶ
σπλαγχνίζεται. Idem mendosa apud Russelium.
Utraque item editio insida est supra Mand. v, cap.
2, ubi pro συνισταμένῃ γίνεται, legitur συνιστᾶται.

(44) Lamb. figmento suo. Hucusque fragmentum
Grabianum.

(45) Bodl. a malis cogitationibus, et ab omnibus
hujus saeculi negotiis.

(46) Lamb. deest, data.

(47) Ms. Vict. desunt, non sunt.

(48) Lamb. ex petitionibus suis.

(49) Lamb. et tardius accipius petitionem suam.

τὸς ποτε παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτημά τι, καὶ [μή ἀπο-
λήψῃ,] μή διψυχήσεις, διτάχιον οὐκ Ἐλαβεῖς τὸ α-
ιτημα τῆς ψυχῆς σου· πάντως γάρ διὰ πειρασμόν
τινα, η παράπτωμά τι δὲ σὺ ἀγνοεῖς, οὐκ Ἐλαβεῖς. Σὺ
οὖν μὴ διαλίπτῃς εὐχόμενος τὸ αἰτημα τῆς ψυχῆς σου,

A ignoras, tardius accipies petitionem tuam. Sed tu
noli desinere (50) petendo petitionem animæ tuæ:
et accipies. Si autem cessaveris petendo, de te que-
raris, non de Deo, quod non dederit tibi.
ἴκεις οὐκ ἀπολήψῃ αὐτό. Ἐὰν δὲ ἐκκακήσῃς καὶ διψυ-
χήσῃς αἰτούμενος, έστιν αἰτιῶ, καὶ μή τὸν διδόντα σοι.

Βλέπε οὖν τὴν διψυχίαν· πονηρά γάρ ἔστι καὶ ἀσύν-
ετος, καὶ πολλοὺς ἔκρεζος ἀπὸ τῆς πίστεως, καὶ γε
λαν πιστούς καὶ ισχυρούς.

Καταφρόνησον οὖν αὐτῆς ἐν πάντι πράγματι, ἐνδυ-
σάμενος τὴν πίστιν τὴν Ισχυράν καὶ δυνατήν. Η
γάρ πίστις πάντα ἐπαγγέλλεται, πάντα τελειοῖ· ή δὲ
διψυχία, μή καταπιστεύουσα έστιν, πάντων ἀπο-
τυγχάνει ἕργων αὐτῆς, ὡν πράσσει.

Σὺ οὖν δούλευε τῇ εὐχῇ σου, τῇ δυνάμει τῆς πίστεως,
καὶ ζήσῃ τῷ Θεῷ· καὶ πάντες οἱ καταφρόνησα-
τες (55).

Vide ergo dubitationem hanc, quam perniciosa
sit et sœva, et multos radicibus eveillat a fide, etiam
valde fideles et firmos. Etenim (51) hæc dubitatio
filia est diaboli, et valde nequiter agit cum ser-
vis (52) Dei. Contemne ergo dubitationem: et do-
minaberis illius in omni re. Indue firmam fidem et
potentem. Fides enim omnia répromitit, et omnia
consummat; dubitatio autem non credit se aliquid
imperaturam omnibus operibus suis quæ agit (53).

B Vides ergo, inquit, quod fides desursum est a Deo,
et habet virtutem magnam; dubitatio autem terre-
nus spiritus est, et a diabolo, virtutem non habens.
Tu igitur serva virtutem fidei (54): a dubitatione
autem recede, quæ non habet virtutem; et vives
Deo. Et omnes vivent Deo, quicunque hæc egerint.

ANTIOCHUS, homilia 85.

"Ἄρωμεν οὖν ἀφ' ἡμῶν τὴν διψυχίαν καὶ διψυχύ-
γίαν, καὶ μηδὲ ὅλως διψυχίσαμεν αἰτησαθεὶς τι παρὰ
τοῦ Θεοῦ, λέγοντες ἐν ἔστιντος: "Οὐτὶ πᾶς δύναμαι
αἰτησασθαι παρὰ Κυρίου, καὶ λαβεῖν, ἡμαρτηκώς τοσ-
αῦτα εἰς αὐτόν; ἀλλ' ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου ἐπίστρε-
ψον ἐπὶ τὸν Κύριον καὶ αἰτοῦν παρ' αὐτοῦ ἀδιστάκτως,
καὶ γνώσεις τῆς πολλὴν αὐτοῦ εὐσπλαγχνίαν, διτὶ οὐ
μή σε ἐγκαταλίπῃ, ἀλλὰ τὸ αἰτημα τῆς ψυχῆς σου
πληροφορήσει. Οὐκ ἔστι γάρ δὸς θεδεῖς, ὡς οἱ ἀνθρώποι,
μνησικακοῦντες, ἀλλ' αὐτὸς ἀμνησικάκος ἔστι, καὶ
επιλαγχνίζεται ἐπὶ τὴν ποίησιν αὐτοῦ. Σὺ οὖν καθαρί-
σον τὴν καρδίαν σου ἀπὸ τοῦ διστάζειν, καὶ αἰτοῦν παρ'
αὐτῷ, καὶ λήψῃ τὸ αἰτημά σου. Ἐπάν δὲ διστάζεις,
οὐ λήψῃ. Οἱ γάρ διστάζοντες εἰς τὸν Θεόν, οὗτοί
εἰσιν οἱ διψυχοί, καὶ οὐδὲν ὅλως ἐπιτυγχάνουσι τῶν
αἰτημάτων αὐτῶν. Οἱ δὲ διλοτελεῖς διτεῖς ἐν τῇ πίστει,
πάντα αἰτοῦνται, πεποιθότες ἐπὶ τὸν Κύριον, καὶ
λαμβάνουσιν, διτὶ ἀδιστάκτως αἰτοῦνται. Ἐὰν δὲ καὶ
θρασύτερον λαμβάνεις, μή διψυχήσῃς, διτὶ οὐκ Ἐλαβεῖς
ταχὺ τὸ αἰτημα τῆς ψυχῆς σου. Πάντως γάρ διὰ πει-
ρασμὸν τινα, η παράπτωμά τι, δὲ σὺ ἀγνοεῖς, βραδύ-
σερον λαμβάνεις. Σὺ οὖν μὴ διαλίπτης αἰτούμενος τὸ
αἰτημα τῆς ψυχῆς σου, καὶ λήψῃ αὐτό. Ἐὰν δὲ ἐκ-
κακήσῃς αἰτούμενος, σεαυτὸν αἰτιῶ, καὶ μή τὸν δι-
δόντα σοι. Η γάρ διψυχία θυγάτηρ ἔστι τοῦ διαβό-
λου, καὶ λίαν πονηρεύεται εἰς τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ.
Σὺ οὖν ἐνδυσατὴ τὴν πίστιν τὴν Ισχυράν.

C Tollamus ergo a nobis dubitationem et pusilli-
mitatem, et nihil omnino dubitemus petere aliquid a
Deo, dicentes intra nos: Quomodo possum aliquid
petere a Domino et obtinere, cum sim peccator tan-
torum malorum in eum? Sed ex. totis præcordiis
convertere ad Dominum, et pete ab eo sine dubita-
tione; et scies magnam ejus misericordiam, quod
non te ierere inquiet, sed petitionem animæ tuæ adim-
plebit. Non est enim Deus, sicut homines, memores ir-
juriarum; sed est immemor injuriarum, et miseretur
figmentis sui. Ergo purifica cor tuum a dubitatione,
et pete ab eo, et accipies petitionem tuam. Cum autem
dubitaveris, non accipies. Qui enim dubitant de Deo,
hi sunt dubii, et omnino nihil impetrant eorum quæ
petunt. Nam qui pleni sunt fidei, omnia petunt fiden-
tes Domino, et accipiunt, quia sine dubitatione pe-
tunt. Sed si tardius accipias, noti dubitare, quia non
cito acceperis petitionem animæ tuæ. Omnino enim
propter tentationem, aut pro peccato, quod tu ignoras,
D tardius accipis. Sed tu noli desinere petendo peti-
tionem animæ tuæ, et accipies. Si autem cessaveris
petendo, de te queraris, non de eo qui non dederit
tibi. Etenim dubitatio filia est diaboli, et valde ne-
quiter agit cum servis Dei. Tu ergo indue firmam
fidem et potentem.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(50) Lamb. deserere.

(51) Laudat hunc locum Athanasius lib. De de-
cretis Nic. syn. num. 4, tom. I, pag. 211, edit. BB.

(52) Lamb. ad servos.

(53) Lamb. sibi omnium impetrare operum suorum
quæ agit.

(54) Ms. Vict. servi virtutem habenti fidei. Sed
ms. Carim. servu fidem habentem virtutem. Lamb.

autem, serva virtutem habitæ fidei.

(55) Vetus interpres videtur legisse οἱ ταῦτα φρ-
νήσαντες. Si vera est lectio καταφρόνησαντες, in-
tellige τῆς διψυχίας, de qua paulo ante: Καταφρό-
νησον οὖν αὐτῆς [τῆς διψυχίας]. Ita Fabricius Bibl.
Gr. vol. V, pag. 18. Quam in sententiam præiverat
Cl. Montfauconus: sic enim verit: Et Deo vivea,
atque omnes qui [dubitacionem] contempserint.

MANDATUM X.

De animi tristitia, et non contristando Spiritu Dei qui in nobis est.

CAPUT PRIMUM.

Longe fac a te omnem tristitiam: etenim haec soror est dubitationis, et iracundiae. Quomodo, inquam, domine, soror est harum? Aliud mihi videtur tristitia, aliud dubitatio. Et ait: Sine sensu non intelligis. Tristitia enim omnium spirituum nequissimus est, et pessimus (57) servis Dei; et omnium spiritus exterminat, et cruciat (58) Spiritum sanctum; et iterum salvum facit. Ego, inquam, domine, insipiens sum, et non intelligo quæstiones istas: quo modo possit cruciare, et iterum salvum facere, non intelligo. Audi, inquit, et intellige. Hi qui (59) nunquam exquisierunt veritatem, neque inquisierunt de maiestate, sed tantum crediderunt, sunt (60) involuti in negotiis (61) hominum ethnicorum. Et alias mendax prophetes est, qui perdit sensus servorum Dei, dubiorum autem, non illorum qui fidunt in Domino plene. Illi ergo dubii quasi ad divinum Spiritum veniunt, et interrogant illum, quid illis futurum sit. Et ille mendax prophetes, nullam habens in se virtutem Spiritus divini (62), loquitur illis secundum interrogationem illorum, et implet animas illorum promissis, sicut illi volunt. Ille autem prophetes inanis est, et inania respondet inanibus. Quidquid enim interrogatur a vanis hominibus, vana respondet illis. Quædam autem verba vera loquitur. Diabolus enim implet (63) eum spiritu suo, ut dejiciat aliquem ex justis (64).

CAPUT II.

Quicunque ergo fortis sunt in fide Domini, et induiti sunt veritatem, talibus spiritibus non junguntur, sed discedunt ab illis. Quotquot autem dubii sunt, et subinde pœnitentiam agunt, consulunt tanquam ethnici, et permagnum sibi peccatum congerunt (65), idolis servientes. Quicunque ergo tales sunt, interrogant pro negotio quolibet, simulacula colunt, et stulti sunt, et inanes a veritate. Omnis enim spiritus a Deo datus non interrogatur; sed habens virtutem (66) divinitatis, a se omnia loquitur; quia desursum est a virtute divini Spiritus. Qui autem interrogatus, loquitur secundum desiderium, et aliis (67) multis rebus hujus sæculi. Hujusmodi (68) non intelligunt quæstiones divinitatis; obscurantur enim (69) iis negotiis, et corrumpuntur, et confringuntur. Sicut vites bonæ quæ negliguntur, ab herbis et spinis premitur et necantur (70): sic et homines qui talibus crediderunt, ii negotiis et actionibus multis inciderunt, et evanescunt (71) a sensu suo, et nihil omnino intelligunt, de divitiis cogitantes (72). Sed si quando audierint de Domino, sensus eorum in negotiis ipsorum est.

Qui autem timorem Domini habent, et scrutan-

B (73) Οἱ δὲ φόβον ἔχοντες Θεοῦ, καὶ ἐρευνῶντες περὶ Θεοῦ Ἑργῶν καὶ ἀληθείας, καὶ τὴν καρδίαν ἔχοντες πρὸς Κύριον, πάντα τὰ λεγόμενα αὐτοῖς τάχιον νοοῦσι καὶ συνιοῦσιν, οἵτι... τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς. "Οπου γάρ ὁ Κύριος κατοικεῖ,

VARIAE LECTIÖNES ET NOTÆ.

(56) Ex *Doctr. ad Antioch.* num. 44, pag. 257. Hic ordinem invertit pseudo-Athanasius. Ipsi enim est mandatum undecimum, quod in veteri Hermæ versione est decimum. Id non advertit cl. Montfauconus.

(57) Lamb. *nequior et pessima.* Græca sic: *An non intelligis omnium affectum pessimum esse tristitiam, Deique servis durissimam; quæ plus quam alii omnes [nequitæ] spiritus hominem corrumpit?* Hic bene multa omisit pseudo-Athanasius nam post ἄνθρωπον, ea statim sequuntur, ut mox infra: Οἱ δὲ φόβον ἔχοντες, x. τ. λ.

(58) Lamb. *contribulat, et mox contribulare.*

(59) Lamb. *deest qui.*

(60) Vict. Carm. et Lamb. *et sunt.*

(61) Vict. Carm. et Lamb. *negotiis et divitiis.*

(62) Lamb. *veritatem in se spiritu divino.* Laudatur hic locus a Clem. Alex. Στρωμ. lib. 1, cap. 17, pag. 369. Ejus verba inter Veterum testimonia superioris relata.

(63) Lamb. *autem adimpleret.*

(64) Bodl. et Lamb. *illis.*

(65) Lamb. *conferunt.*

(66) Lamb. *veritatem.*

(67) *Fortasse de aliis. Fellus: et de aliis...; hujusmodi.*

(68) Lamb. et Bodl. deest *hujusmodi.* Pseudo-Athanasius verbis modo recitat, post λεγόμενα σοι, haec addit: Καὶ γάρ ἔχεινοι οὖν νοοῦσιν, οἱ βάλλοντες ἑαυτοὺς εἰς τὰ σαρκικὰ καὶ κορμικὰ πράγματα

(69) Lamb. *ex pro enim.*

(70) Carm. et Vict. *nocentur.*

(71) Vict. *erocantur.*

(72) Lamb. *ageentes.*

(73) Hic habet pseudo-Athanasius post καθολεῖται τὸν ἄνθρωπον modo relata.

(74) Sic Vict. et Carm. Sic quoque Græca. Editi præter Oxon. intelliguntur. Pro sequente *quia*, Vict. et Lamb. *qui.*

(75) Bodl. et Vict. *Dominus.* Sic et Græca, ubi mendose in edit. Russellii, Χριστᾶς.

ἐκεῖ καὶ σύνεσις πολλή. Κολλήθητι οὖν τοῦ Κυρίου, A lat, ibi et sensus multus adjungitur. Adjunge ergo καὶ πάντων (76) νοήσεις.

CAPUT III.

"Ακουε ούν πῶς ή λύπη ἔκτριβε τὸ Πνεῦμα, καὶ πάλιν σώζει. "Οταν δὲ δίψυχος ἐπιβαλῆται πρᾶξαι τι, καὶ ἀποτύχῃ διὰ τὴν δύψυχίαν αὐτοῦ, ή λύπη ἔκπο-
ρεύεται εἰς τὸν ἀνθρωπὸν, καὶ λυτεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ
ἄγιον, καὶ στενοχωρεῖ αὐτό. Εἴτα πάλιν δέψυχολα
ὅταν κολλήθῃ τῷ ἀνθρώπῳ περὶ πράγματός τινος,
καὶ λίαν πικρανθῇ καὶ ποιήσῃ τι κακὸν, πάλιν ἡ
λύπη εἰσπορεύεται εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου
τοῦ δέψυχολήσαντος, καὶ λυπεῖται ἐπὶ τῇ πράξει αὐ-
τοῦ, ἢ Ἐπραξεν, καὶ μετανοεῖ ὅτι πονηρὸν εἰργάσασ-
αυτὴ οὖν ἡ λύπη δοκεῖ σωτηρίαν ἔχειν, ὅτι τὸ πονη-
ρὸν πράξας μετενόησεν. [Άμφοτεραι δὲ τῶν] πρά-
ξεων λυποῦσι τὸν ἀνθρωπὸν. [ἢ μὲν λύπη, ὅτι] ἀπέ-
τυχε τῆς πράξεως, ἢ δὲ δέψυχολα, ὅτι Ἐπραξεῖ τὸ
πονηρὸν. Ἀμφότερα οὖν λυπηρά ἔστι τῷ Πνεύματι
τῷ ἄγιῳ (78). Ἄρον οὖν ἀπὸ σοῦ τὴν λύπην, καὶ μὴ
λίθες τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, τὸ ἐν σοὶ κατοικοῦν, μή-
των ἐντεύξεται τῷ θεῷ, καὶ ἀποστῇ ἀπὸ σοῦ. Τὸ
γάρ πνεῦμα τοῦ θεοῦ τὸ δοileν εἰς τὴν σάρκα ταύτην,
λύπην σαρκικήν οὐχ ὑποφέρει, οὐδὲ στενοχωρίαν...
Ἐνδυσαι οὖν τὴν ἀλαράτητα, τὴν πάντοτε ἔχουσαν
χάριν παρὰ τῷ θεῷ, καὶ εὐπρόσδεκτον οὔσαν αὐτῷ,
καὶ ἐντρύμητον ἐν αὐτῇ. Πιδές γάρ ἀλαρδὸς ἀνὴρ ὁγαθά
ἐργάζεται, καὶ ἀγαθὰ φρονεῖ, καὶ καταφρονεῖ τῆς
μάτατας λύπης. Οὐ δέ λυπηρὸς ἀνὴρ πάντοτε ὁργί-
ζεται καὶ ἀνομίαν ἐργάζεται, μὴ ἐντυγχάνων μηδὲ
ἔξομολογούμενος τῷ θεῷ. Πάντοτε γάρ λυπηροῖς ἀν-
δροῖς ἡ ἐντεύξις οὐκ ἔχει δύναμιν τοῦ ἀναβῆναι ἐπὶ
τοῦ θυσιαστήριον τῷ θεοῦ.
Οτι δὲ λύπη ἔγκαθθηται εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ. Μεμι-
γμένη οὖν ἡ λύπη ἡ κοσμικὴ μετὰ τῆς ἐντεύξεως,
ὧν ἀφίσαι τὴν ἐντεύξιν ἀναβῆναι καθαράν εἰς τὸ
θυσιαστήριον. Μόσπερ γάρ δέος οἰνοῦ μεμιγμένον
τὴν αὐτὴν ἥδοντὴν οὐκ ἔχουσιν οὐτως καὶ λύπη μεμι-
γμένη μετὰ τοῦ ἄγιου Πνεύματος, τὴν αὐτὴν ἐντεύ-
ξιν [οὐκ ἔχει].] Καθάρισον οὖν ἐαυτὸν ἀπὸ τῆς λύπης
κοντρὰς ταύτης, καὶ ζήσῃ τῷ θεῷ.

B res laudum Spiritum sanctum ; dubitatio, et tristitia : dubitatio, quia non successit actus ejus ; et tristitia, quia fecit iracundiam Spiritui (78). Aufer ergo tristitiam a te, et noli offendere Spiritum sanctum qui in te habitat ; ne roget Dominum, et discedat a te. Spiritus enim Dei qui datus est in carnem (79), tristitiam non sustinet. Indue te ergo hilaritate, quæ semper habet gratiam apud Dominum ; et lætaberis in ea. Omnis enim hilaris vir bene operatur, et bona sapit, et contemnit injustitiam (80). Vir autem tristis male facit ; quia tristem facit Spiritum sanctum, qui datus est homini hilari (81). Et iterum male facit, quod tristis orat Dominum, et non ante facit exomologesin, et non impetrat a Deo quod petit. Semper enim oratio tristis hominis non habet virtutem, ut accedat (82) ad altare Dei. Et dixi illi : Domine, quare non habet virtutem oratio tristis hominis, ut ascendat ad altare Domini ? Quoniam, inquit, tristitia sedet in corde ejus. Cum ergo mista fuerit oratio viri cum tristitia, non patietur orationem mundam ascendere ad altare Dei. Sicut enim vinum aceto mistum eamdem suavitatem non habet : sic et tristitia Spiritui sancto mista eamdem orationem mundam non habet. Munda ergo te a tristitia mala, et vives Deo : et omnes vivent Deo, qui projecerint a se tristitiam, et induerint hilaritatem.

ANTIOCHIUS, *homilia* 25.

Ἄρον οὖν ἀπὸ σοῦ ταῦτην τὴν λύπην, καὶ μὴ λύ-
πει τὸ Πλεῦνυμα τὸ ἄγιον, τὸ κατοικοῦν ἐν σοὶ: μή-
ποτε ἐντείχηται τῷ Θεῷ, καὶ ἀποστῇ ἀπὸ σοῦ. Τὸ
γάρ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, τὸ δοθὲν εἰς τὴν σάρκα ταύ-
την, λύπην οὐχ ὑποφέρει, οὐδὲ στενοχωρίαν. Ἔνδυ-
σαι οὖν τὴν Ἰλαρότητα, τὴν πάντοτε ἔχουσαν χάριν
παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ ἐντείχυφα ἐν αὐτῇ. Ὁ γάρ Ἰλαρὸς
ἄνθροι ἀγαθῶς ἐτράξεται, καὶ καταφρονεῖ τῆς λύπης·

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(76) Sic, refragante grammatica, pro τῷ Κυρίῳ,
καὶ πάντα. Ed. PATROL.

(76°) Lamb. scies.

(77) Lamb. *evenit.*

(78) Hæc item habet Antiochus homil. 25.
(79) Deinde Athanasius et Antiochus.

(79) Pseudo-Athanasius et Antiochus addunt ταῦτα, in carnem hunc: quod Spiritum datum hominibus designat, ut recte interpretatur Fellus;

Auser ergo hanc tristitiam a te, et noli offendere Spiritum sanctum qui in te habitat, ne roget Dominum, et recedat a te. Spiritus enim Dei qui datus est in hanc carnem, tristitium non sustinet, neque anxietatem. Indue te ergo hilaritate, quæ semper habet gratiam apud Deum; et latare in ea. Hilaris enim vir bene operatur, et contemnit tristitiam: vir autem tristis semper male facit. Primo quidem male

mox enim : *Spiritum sanctum, qui datus est homini.*
(80) *Forte tristitiam Ita Graeca : quod sane cop-*

(80) Forte *irritans*. Ita Græca : quod sane contextus postulare videtur.

(82) Fortasse asceri

(82) *Forasce ascensu. Sane pseudo-Atheniasius et Antiochus, ἀναβῆνται. Quin et mox ipse vetus Interpres, ascendit ad altare Domini. Et iterum, ascendere ad altare Dei.*

sicut, quia tristem facit Spiritum sanctum, qui datus est homini hilaris; et iterum male facit, quod non facit exomologesin Domino. Nam oratio tristis hominis non habet virtutem ut ascendat ad altare Dei: tristitia enim sedet in corde ejus. Cum ergo mista fuerit oratio cum tristitia, non patietur orationem mundam ascendere ad altare. Sicut enim vinum aceto mistum eamdem suavitatem non habet: sic et tristitia Spiritui sancto mista eamdem orationem non habet. Bonum itaque est projicere a se tristitiam, et induere omnem hilaritatem.

μεμιγμένη μετά τοῦ Πνεύματος τοῦ ἀγίου, τὴν αὐτὴν ἐντευξιν οὐκ ἔχει δύναμιν ἀναβῆναι: ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ ἐγκληθῆται γάρ ἡ λύπη εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ. Μεμιγμένη οὖν λύπη μετὰ τῆς ἐντεύξεως, οὐκ ἀφίστησιν ἐντευξιν ἀναβῆναι καθαρὰν πρὸς τὸ θυσιαστήριον. Οὐσιαρά τοι δέξος καὶ οἶνος μεμιγμένος ἐπὶ τὸ αὐτό, τὴν αὐτὴν ἤδονὴν οὐκ ἔχει. Καλὸν οὖν ἔστιν ἀποθάλλειν ἀφ' ἑαυτῶν τὴν λύπην, καὶ ἐνδύσασθαι πᾶσαν Ιλαρτητα.

MANDATUM XI (84).

Spiritus et prophetas probari ex operibus; et de duplice spiritu.

CAPUT UNICUM.

Ostendit mihi sedentes in subselliis homines, et unum (85) sedentem in cathedra. Et dixit mihi: Vides illos qui in scaenis sedent? Video, inquam, domine. Illi, inquit, sunt fidices: et ille qui in cathedra sedet, spiritus terrestris (86) est. Nam in ecclesiam vivorum non accedit, sed refugit; applicat (87) autem se dubiis et vacuis, et in angulis et abditis locis divinat illis, et delectat illos, loquendo secundum omnia desideria cordis eorum (88). Vacuis enim vasis quod committitur (89), non effluit; sed convenientur alias ad alium. Cum autem venerit in turbam virorum justorum habentium spiritum divinitatis, et oratio illorum sit ad Dominum (90), exinanitur homo ille; quoniam spiritus ille terrestris fugit ab illo, et obmutescit, nec quidquam potest loqui. Sicut in apotechea, si obturaveris (91) vinum vel oleum; et inter illa vasa posueris amphoram vacuam, et rursum obturamentum deponere volueris; amphoram illam quam posuisti, vacuum invenies: sic et prophetæ vacui, cum venerint (92) inter spiritus justorum, quales veniunt, tales inveniuntur. Habes utrorumque prophetarum vitam. Proba ergo de vita et operibus hominem, qui dicit se Spiritum sanctum habere. Tu autem crede spiritui venienti (93) a Deo, habenti virtutem. Spiritui autem terrestri vacuo qui a diabolo est, in quo fides non est neque virtus, credere noli. Audi ergo similitudinem, quam tibi dicturus (94) sum. Accipe lapidem, et mitte in cœlum: aut iterum accipe siphonem (95) aquæ, et ejacula (96) in cœlum; et vide si possis pertundere cœlum. Quo modo, inquam, dominc, hæc fieri possent? Ultraque enim quæ dixisti, fieri non possunt. Sicut ergo, inquit, hæc fieri non possunt, sic spiritus terrestris sine virtute est, et sine effectu. Accipe nunc virtutem desursum venientem, in hac similitudine (97). Grandio minimum granum est; et cum cadit super caput hominis, quomodo dolores præstat? Aut iterum, vide stillicidium quod a tegula cadit in terram, et cavit lapidem. Sic igitur minima quæ desursum cadunt super terram, magnam habent virtutem. Adjunge te ergo haec habenti virtutem; et ab illo vacuo recede.

MANDATUM XII.

De duplice cupiditate. Dei mandata non esse impossibilia, et diabolum non mecum non credentibus.

CAPUT PRIMUM.

Iterum dixit mihi: Tolle a te omnem cupiditatem

VARIA LECTIOINES ET NOTÆ.

(83) Leg. ἐξομολογούμενος.

(84) Putat Fabricius non esse divellendum hoc mandatum a præcedente, sed cum ipso cohædere: atque ultimum potius mandatum in duo esse dividendum. Alter Wakius: conjicit enim in hoc mandato, post verba *tales inveniuntur circa medium, ea omnia inserenda quæ existant cap. 1 mandati sequentis, ab iis verbis: Spiritus omnium hominum,* usque ad ea cap. 2: *Non convenit hoc facere Dei prophetam.* Idque colligit tuum ex Graeco pseudo-Athanasiu, tum ex cod. Lamb. in quibus illa omnia omituntur. Utriusque sane loci contextus id non postulare tantum, sed et flagitare videtur. Vide mox infra, pag. seq. not. 4.

(85) MSS. Angl. alterum.

(86) Ibid. *sicut spiritus terrestres.*

(87) Lamb. *replicat.*

(88) MSS. Angl. *desideria illorum.*

(89) Lamb. *quod compositum.* Hanc lectionem se-

cutus est Fellus; qui statim pro effusis, habet frangitur.

(90) Sic mss. Carm. et Lamb. Sic et editio Oxon. Al. sit.

(91) MSS. Angl. *stipareris, et mox stipationem.*

(92) Lamb. *vacui convenienti.*

(93) Al. leg. *virenti.*

(94) Lamb. *daturus.*

(95) Lamb. *fontem.*

(96) MSS. Angl. *siphonisa.* Carm. *sifoniza.* Lamb. *isti fonsa.* Άπο τοῦ σφραγὸς factum est σφραγῖσμα, hoc est siphone transmittere. Quam vocem legere nescivit librarius antiquus, a quo codicem Lambethanum etiamiam habemus. Vide Pollucem et Suidam. CLER. — Quibus adde quæ habet Cangius in Glossar. Græc. v. Σίφων et Σιφωνάτωρ: et in Append.

(97) MSS. Angl. *hanc similitudinem.*

(98) Ex Doctr. ad Antioch. num. 10, pag. 256. Pseudo-Athanasiu est δεκάτη ἐντολή. Hæc item descripsit Antiochus homil. 74.

Ενδουσι τὴν ἐπιθυμίαν τὴν ἀγαθὴν καὶ αερινὴν. Ἐνδιδύμονος γάρ τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην, μεσήσεις τὴν πονηρὸν ἐπιθυμίαν. Ἀγρια γάρ ἐπιθυμία εἰς τάδε ἀνεκπεστή, εἰς λύπην [...] ἐὰν μὴ ή] συνετός, δαπανῶται ύπ' αὐτῆς δεινῶς δαπανᾷ δὲ τούτους μὴ ἔχοντας ἐνδυματαὶ ἀγαθῆς, ἀλλ' ἐμπεφυρμένους τῷ αἰώνι τούτῳ τούτους οὖν παραδίδωσιν εἰς θάνατον. ... Ποῖα, χύριε, εἰσὶ τῆς ἐπιθυμίας τῆς πονηρᾶς, τὰ παραδίδοντα τοὺς ἀνθρώπους εἰς θάνατον; Γνωρίσον μοι, ἵνα φύγω ἀπ' αὐτῶν. "Ἄχουσσον Πρώτων πάντων, κ. τ. λ. Vide mox infra, cap. 2.

Audi, inquit, in quibus operibus cupiditas mala morti tradit servos Dei. [Spiritus omnium (4) hominum irrestris est et levis, et virtutem non habet in totum, et multa loquitur. Et dixit : Quo modo igitur scire potest aliquis eos ? Audi, inquit, de utrisque vasis : et sicut dico tibi, sic probabis prophetam Dei, et falsum prophetam. Primum itaque (5) proba hominem, qui habet Spiritum Dei : quia Spiritus qui desursum est (6), quietus est et humilis, et recedit ab omni nequitia et desiderio vano hujus saeculi ; et omni homine (7) se facit humiliorem ; et nemini respondet interrogatus (8) ; nec singulis respondet : neque cum vult, homini loquitur Spiritus Dei ; sed tunc loquitur cum vult Deus. Cum ergo venerit homo qui habet Spiritum Dei, in Ecclesiam justorum habentium fidem Dei, et oratio fit ad Dominum ; tunc numerius (9) sanctus divinitatis implet hominem illum Spiritu sancto (10) ; et loquitur in turba sicut Deus vult. Sic ergo dignoscitur Spiritus divinitatis, in quocunque Spiritus divinitatis loquitur (11).

CAPUT II.

Audi nunc et de spiritu terrestri, vacuo et fatuo, virtutem non habente. Primum autem hunc homo patitur spiritum habere; exaltat enim se (12), et vult primam cathedram habere; et improbus est, et verbosus; et in deliciis conversatur, et in voluptatibus multis; et mercedem accipit divinationis suae. Quod si non acceperit, non divinat. Itane (13) Spiritus Dei potest mercedes accipere et divinare ? Non convenit haec facere Dei prophetam.]

Πρώτον πάντων ἐπιθυμία γυναικῶς, καὶ πολυτέλεια πλούτου, ἥ ἔστι φιλαργυρία, καὶ ἐδεσμάτων πολλῶν καὶ ματαίων, καὶ μεθύσματος πολλοῦ, διαφόρων γεύσεων, καὶ ἔτερων τρυφῶν πολλῶν, καὶ μωρῶν, καὶ δᾶξης ἀνθρωπίνης καὶ ματαίας. Πλέσα τρυφὴ μωρά ἔστι καὶ κενή τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ.

Hæc ergo cupiditas mala est et perniciosa, quæ mortificat (15) servos Dei. Hæc enim cupiditas a diabolo est. Quicunque ergo recesserint a cupiditate mala, vivent Deo. Nān quicunque subiectū fuerint cupiditati malæ, in perpetuum morientur. Mortifera enim est hæc cupiditas mala. Tu ergo indue cupiditatem justitiae; et armatus timore Domini, resistere cupiditati malæ. Timor enim habitat in cupiditate bona. Et cupiditas mala, cum viderit te armatum timore Domini resistente (16) sibi, fugiet a te longe, et non cosap-

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(99) Lamb. *cupiditate bona, odies.*

(100) In editis hic incipiunt Græca sic : Μάλιστα εἴ ἦν ἐμπεσεῖτε εἰς αὐτὴν ὁ δούλος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐὰν μὴ ή] συνετός, κ. τ. λ., quæ, si vocem ultimam demas, nullibi existant, neque apud pseudo-Athanasium neque apud Antiochum. Efficta igitur a Fabricio ex vetere Interpretate, Clericus et Russelius excipserunt. Nos vero verba pseudo-Athanasii, licet Pastoris textum exacte non exprimant, exhibemus, Montfaconianam editionem secuti, supplendata tamen ex iis quæ habet Antiochus.

(1) Lamb. *consumitur.* Ita sane Græca.

(2) In quibusdam codicibus implicat eos, pro quibus Wakius legit implicatos.

(3) Lamb. *tradet.* Sic mox tradent, et tradet. Mane lectionem sequitur Fellus in sua edit. Oxon. I. editis Clerici et Russelii omittitur coniunctio et, quam al. exhibent.

(4) MSS. Angl. *Primum omnium.* Hæc autem et reliqua hujus capitii aliaque cap. seq., uncis inclusa,

C hinc removenda, et in mandatum precedens immittenda, ex Wakio mondimus ad mand. xi, not. 84.

(5) Sic Fellii edit. Oxon. Al. ita.

(6) Lamb. *Spiritus desursum, omissis, qui est.*

(7) MSS. Angl. *omnium hominum.*

(8) Lamb. deest, *interrogatus.*

(9) Al. *angelus.*

(10) Lamb. *Spiritus sanctus.*

(11) Bodl. et Lamb. *quia quicunque spiritu divinitatis loquitur, loquitur sicut Dominus vult.* Hanc lectionem retinuit Fellus in sua edit. Oxon.

(12) Lamb. *Primum enim homo putatur spiritum habere exaltantem se.* Bodl. autem sic : *Primum enim homo qui putetur spiritum habere, exaltat se.*

(13) Lamb. et Carm. *Ita nunc.* Et mox : *Sed non convenit.*

(14) *An divitiae?*

(15) MSS. Angl. *morti dat.*

(16) Bodl. *resistentem.*

rebit (17) ante te, timens arma tua : et obtinebis (18) victoriam, et coronaberis ob illam (19), et per-
venies ad cupiditatem bonam, et trades victoriam Deo quam acceperis, et servies ei operando sic!
ipse volueris.

Si autem servieris cupiditati bonæ, et subditus (20) A
ei fueris, poteris dominari super cupiditatem ma-
lam, et erit subdita tibi, sicut volueris.

Ἐὰν δὲ δουλεύσῃς τῇ ἐπιθυμίᾳ τῇ ἀγαθῇ, καὶ θω-
ταγῆς αὐτῇ, δύνασαι κατακυριεῦσαι τῆς ἐπιθυμίας;
τῆς πονηρᾶς, καὶ ὑποτάξαι αὐτὴν καθὼς βούλει.

CAPUT III.

Vellem (21) scire, domine, quo modo servire de-
beam cupiditati bonæ. Audi, inquit : Habe timorem Dei, et fidem (22) in Deo, et veritatem aīa, et iu-
stitiam diligē, et fac honum (23). Haec operando,
probatus eris servus Domini, et servies Deo : et
omnes quicunque servierint cupiditati bonæ, vivent
Deo. Consummatis his mandatis duodecim, dixit
mihi : Habes hæc mandata, ambula in his ; et au-
diētes homines hortare, ut pœnitentiam agant, et
pœnitentia eorum munda fiat (25) reliquis diebus
vite eorum.

Et ministerium hoc quod tibi do, explica diligenter, et multum consequeris fructum (26), et invenies
gratiam apud omnes, qui pœnitentiam agent et credent verbis tuis. Ego enim tecum sum, et cogam illos
credere.

Et dixi illi : Domine, hæc mandata magna et præ-
clara sunt, et exbilarare cor hominis possunt, qui
potuerit custodire mandata hæc. Sed nescio, do-
mine, an possint mandata hæc ab homine custodiri.
Ait mihi : Hæc mandata facile custodies, et non
erunt dura : sed si tamen in cor tuum posueris, non
posse ab homine custodiri, non custodies ea. Nunc
autem dico tibi : Si non custodieris hæc mandata,
et omiseris (28), non salvus, neque filius tui,
neque donus tua ; quia ipse judicaveris, quod non
possint hæc mandata ab homine custodiri.

(27) Κύριε, αἱ ἐντολαὶ αἵται μεγάλαι καὶ καλαὶ^B
καὶ δύναται εἰσιν, δυνάμεναι εὐφράται τὴν καρδίαν
τοῦ δυναμένου τηρῆσαι αὐτάς. Οὐκ οἶδα, κύριε, εἰ
δύνανται αἱ ἐντολαὶ αἵται ὑπὸ πολλῶν φυλαχθῆναι,
διότι σκληραὶ εἰσιν. Ἐμβλέψας δὲ αὐτὸν ὁ δοῦλος τοῦ
Θεοῦ μετὰ πολλῆς αὐστηρίας εἶπεν : Ἀνανδρε, ἀκτι-
διαστά, βάθυμε, καὶ διλγόθυμε, οὐκ οἶδας, διτέ ἐν
σοὶ ἔαυτῷ προθῆ διτέ δύνανται φυλαχθῆναι, εὐκάλως
αὐτάς φυλάξεις, καὶ οὐκ ἔσωνται σκληραὶ; Εἰ δὲ
ἀναβῆ ἐπὶ τὴν καρδίαν σου, οὐ δύνασθαι αὐτὰς ἵπ-
ανθρώπων φυλαχθῆναι, οὐ φυλάξεις αὐτάς.

CAPUT IV.

Hæc mihi vehementer iracunde locutus est, ita ut contereret me valde. Vultum enim suum mutaverat,
ita ut non posset homo sustinere iram ejus. Et cum vidisset me conturbatum totum et confusum, cœpit
loqui moderatus et hilarius, dicens :

Stulte et insensate (29), inconstans et ignorans (30) C
majestatem Dei, quam magnus (31) quamque mira-
bilis sit, qui orbem creavit propter hominem, et
omnem creaturam subjecit homini, et omnem pote-
statem dedit illi, ut dominetur horum mandatorum.
Dominari, inquit, potest omnium horum mandato-
rum, qui habet Dominum in corde suo. Qui autem
habent Dominum in labiis suis (32), et cor illorum
obtusum est, et longe sunt a Domino ³¹; illis man-

οῦ νοεῖς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, πῶς μεγάλη ἐστι καὶ
ἰσχυρό καὶ θαυμαστή· διτέ ἔκτισεν τὸν κόσμον διτέ
τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὴν ἔξουσίαν ἀπασαν ἐδωκεν
αὐτῷ κυριεύειν πάντων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς; Εἰ οὖν πάντων
τούτων διτέ ἄνθρωπος κύριος ἐστι, καὶ πάντων
δύναται κατακυριεῦσαι, πῶς οὐ δυνήσεται καὶ τού-
των τῶν ἐντολῶν κατακυριεῦσαι; ... Ωστε πάντων
τῶν ἐντολῶν τούτων κατακυριεῦσαι διτέ ἄνθρωπος, δι-
ἔχων τὸν Κύριον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· οἱ δὲ ἐπὶ τὰ

³¹ Isa. xxix, 43; Joan. xii, 40; II Cor. iii, 14.

VARIÆ LECTIÖNES ET NOTÆ.

(17) Lamb. parebit.

Græca, ἵνα ... γένηται. Editi, fieri.

(18) Lamb. accipies.

(26) MSS. Angl. deest fructum.

(19) MSS. Angl. ab illa.

(27) Ex Doctr. ad Antioch., num. 21, pag. 263.

(20) Apud Fellum vulgata lectio confirmatur ex
Mss. Bodl. Sic et mox, subdita. Ipse tamen maluit,
subjectus ... subjecta.

(28) Lamb. dissimulaveris. In editis Græca hic
mutila.

(21) Lamb. Volebam. Et mox : possem servire.

(29) MSS. Angl. fatue. Sequitur pseudo-Athanasi-
sius l. c. præcedentibus omisis.

(22) MSS. Angl. confide. Sic et edit. Felli Oxon.

(30) Carm. Victor. et Lamb. ignoras. Vide Græca.

Al. fide.

(31) MSS. Angl., Carm. et Victor. magna. Sic et
Græca. Hic mendum irrepsit in edit. Oxon. ubi sic:
quam magnus, quamque miserabilis sit.

(23) MSS. Angl. bene.

(32) Carm. et Lamb. deest, suis. Ita et Græca,
nec non sacer codex quem reapicit Hermas.

259.

(25) Ita mss. Vict., Carm. et Lamb. Ita et Fellus.

χειλη ἔχοντες τὸν Κύριον, τὴν δὲ καρδίαν πεπωρεῖ-
μένην, καὶ μακρὰν δυντες ἀπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τὴν
ἔνυπτον φρεσμάτων, ἐκείνοις αἱ ἐντολαὶ αὐταὶ σκληραὶ
εἰσιν, καὶ δυσκατόρθωτοι. Θέσθε οὖν, διεῖς οἱ διλγό-
φυχοι, καὶ ἐλαφροὶ τῇ πίστει, τὸν Κύριον ἀδιαλείπτως
εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ γνώσεσθε ὅτι οὐδέν εστιν
εὔχολώτερον τῶν ἐντολῶν τούτων, οὗτε γλυκύτερον,
οὔτε ἡμερώτερον..... (35) Βλέπε στερεῶς, καὶ ἐξ ὅλης
τῆς καρδίας ἐπίστρεψε πρὸς Κύριον, καὶ μή φοβηθῆς
τὸν διάβολον· δύναμις γάρ ἐν αὐτῷ οὐκέτι εστιν κατὰ
τῶν δύσλων τοῦ Θεοῦ· ὁ Θεός γάρ εστιν ὁ παρέχων
τὴν ζήτην. 'Ο διάβολος μάνον φόβον ἔχει· δὲ φόβος
αὐτοῦ τόνους οὐκέτι ἔχει. Μή φοβηθῆς οὖν αὐτὸν, καὶ
φεύγεται ἀπὸ σοῦ.'

CAPUT V.

*Ei dixi illi : Domine, audi me pauca verba dicentem (36) tibi. Dic, inquit. Homo, inquam, cupit qui-
dem mandata Dei custodire ; et nemo est qui non petat a Dominino, ut possit mandata ejus servare. Sed
diabolus durus est ; et potentia sua dominatur in Dei servos.*

(37) Οὐ δύναται γάρ καταδυναστεύειν τῶν δύο λων τοῦ Θεοῦ, τῶν ἐξ ὅλης καρδίας ἐλπίζοντων ἐπ' αὐτόν. Δύναται οὖν ὁ διάβολος παλαίσαι, καταπαλάσαι δὲ οὐ δύναται. Εάν οὖν ἀντιστῆται αὐτὸν, νικηθεῖται, φεύγεται ἀπὸ σοῦ κατηγορημένος. quasi potestatem habentem. Diabolus enim tentat servos Dei, et, si invenerit vacuos, exterminat. Sic ut (39) enim homo, cum implevit amphoras bono vino, et inter illas amphoras paucas semiplenas posuit, et venit ut tentet et gustet amphoras ; non tentat plenas ; scit enim quod bonae sunt ; semiplenas autem gustat, ne sint acidæ factæ : cito enim semiplenæ amphoræ aescunt, et perdunt saporem vini. Sic et diabolus venit ad homines servos Dei, ut tentet illos. Quicunque autem pleni sunt fide, resistunt ei fortiter ; et ille recedit ab eis, quia non habet locum intrandi. Tunc vadit ad illos qui non sunt fide pleni, et quoniam habet locum, inde intrat in illos ; et quæcumque vult, facit illis, et fiunt famuli ejus.

CAPUT VI.

Sed vobis dico ego nuntius poenitentiae : Ne timeatis diabolum. Missus enim sum, ut vobiscum sis, quicunque ex totis præcordiis egeritis poenitentiam, ut confirmem vos in fide. Credite ergo (40), qui propter delicta vestra obliti estis Deum, et qui salutem vestram objicentes (41) peccatis vestris, gravatis vitam vestram, quod si conversi fueritis ad Dominum ex totis præcordiis vestris, et servieritis ei secundum voluntatem ipsius, dabit remedium animabus vestris (42), posthabitis peccatis vestris prioribus ; et habebitis potestatem dominandi omnibus operibus (43) diaboli.

(44) Μή δὲ τὴν ἀπειλὴν αὐτοῦ δειλιάσῃς. Λέτονος C Μinas autem illius in totum timere nolite : sine γάρ ὡς νεκροῦ νεῦρα. ... Μᾶλλον φοβηθῆτε τὸν Κύριον τὸν δυνάμενον σῶσαι καὶ ἀπολέσαι. qui potest vos salvos facere (45) et perdere ^{εἰς} ; et custodite mandata ejus, ut vivatis Deo. Et dixi illi : Domine, modo confirmatus sum in omnibus mandatis Domini, quandiu necum es ; et scio quod confringes omnem virtutem diaboli (46). Sed et nos exsuperabimus illum, si possumus (47) mandata hæc quæ præcepisti, Domino confirmante, custodire. Custodies, inquit, si cor tuum purificaveris ad Dominum. Sed et omnes custodient, qui purificaverint corda sua a vanis cupiditatibus hujus saeculi, et vivent Deo.

^{εἰς} Jac. iv, 7. ^{εἰς} Matth. x, 28 ; Luc. xii, 5.

VARIAE LECTIIONES ET NOTÆ.

(33) Al. *vestrum et in corde habere*. Felti edit. Oxon. et in corde habete.

(34) Ms. Victor. voluntates. Et mox Lamb. quæ pro quia.

(35) Hactenus pseudo-Athanasius num. 21, pag. 264. Quæ autem sequuntur exhibet auctor num. 12, pag. 258, aliquantum diversa, ut assolet.

(36) Sic Bodl. Fellus autem, loquentem.

(37) Ex pseudo-Athanasius num. 12, pag. 258.

(38) Ms. Vict. in *Deum sperant*. Exhibet sperant etiam Bodl. Ita et Græca.

(39) Hunc locum laudat Origenes, tract. 31, Comment. in Matth. xxiv, 42.

A data hæc dura sunt et difficilia. Ponite ergo vobis, qui vacui et leves estis in fide, Dominum Deum vestrum in corde habere (33) ; et intelligetis, quod nihil facilius est his mandatis, neque dulcior, neque mansuetius, neque sanctius : et convertite vos ad Dominum Deum, et relinquite diabolum et volupitates (34) ejus ; quia malæ sunt, et amara, et inumidae. Et nolite timere diabolum, quia in vobis potestatem non habet. Ego enim vobiscum sum nuntius poenitentiae, qui dominor illius. Diabolus, autem timorem facit ; sed timor illius vanus est. Nolite ergo timere eum, et fugiet a vobis.

B Et dixit : Non potest dominari in Dei servos, qui ex totis præcordiis in Dominum credunt (38). Potest autem diabolus luciari ; sed vincere non potest. Si enim resistitis illi, fugiet a vobis consesus ^{εἰς}. Nam quicunque fide pleni non sunt, timent diabolum, quasi potestatem habentem. Diabolus enim tentat servos Dei, et, si invenerit vacuos, exterminat. Sic ut (39) enim homo, cum implevit amphoras bono vino, et inter illas amphoras paucas semiplenas posuit, et venit ut tentet et gustet amphoras ; non tentat plenas ; scit enim quod bonae sunt ; semiplenas autem gustat, ne sint acidæ factæ : cito enim semiplenæ amphoræ aescunt, et perdunt saporem vini. Sic et diabolus venit ad homines servos Dei, ut tentet illos. Quicunque autem pleni sunt fide, resistunt ei fortiter ; et ille recedit ab eis, quia non habet locum intrandi. Tunc vadit ad illos qui non sunt fide pleni, et quoniam habet locum, inde intrat in illos ; et quæcumque vult, facit illis, et fiunt famuli ejus.

CAPUT VI.

Sed vobis dico ego nuntius poenitentiae : Ne timeatis diabolum. Missus enim sum, ut vobiscum sis,

quicunque ex totis præcordiis egeritis poenitentiam, ut confirmem vos in fide. Credite ergo (40), qui

propter delicta vestra obliti estis Deum, et qui salutem vestram objicentes (41) peccatis vestris, gravatis

vitam vestram, quod si conversi fueritis ad Dominum ex totis præcordiis vestris, et servieritis ei secun-

dum voluntatem ipsius, dabit remedium animabus vestris (42), posthabitis peccatis vestris prioribus ; et

habebitis potestatem dominandi omnibus operibus (43) diaboli.

C Minas autem illius in totum timere nolite : sine virtute enim sunt, sicut hominis mortui nervi. Audit ergo me ; et timete Dominum omnipotentem :

qui potest vos salvos facere (45) et perdere ^{εἰς} ; et custodite mandata ejus, ut vivatis Deo. Et dixi illi :

Domine, modo confirmatus sum in omnibus mandatis Domini, quandiu necum es ; et scio quod con-

fringes omnem virtutem diaboli (46). Sed et nos exsuperabimus illum, si possumus (47) mandata hæc quæ

præcepisti, Domino confirmante, custodire. Custodies, inquit, si cor tuum purificaveris ad Dominum.

Sed et omnes custodient, qui purificaverint corda sua a vanis cupiditatibus hujus saeculi, et vivent Deo.

(40) Ista exscripsit Antiochus homil. 72

(41) Ms. Angl. et *salutem vestram adjicietis*. Wakius autem ita hunc locum restituit : *Obliti estis Deum et salutem vestram ; et qui adjicientes peccatis vestris, gravatis vitam vestram*.

(42) Ita Fellus in sua edit. Oxon. ex mss. Angl. *Al. remedium peccatis*.

(43) Ms. Angl., *omnium operum*.

(44) Hæc pseudo-Athanasius num. 12, sub init. pag. 258, quorum quidem priora ab aliis omissa.

(45) Bodl. *potes salvum facere*.

(46) Lamb. *inimici*.

(47) Ms. Angl. et *possumus*.

ANTIOCHUS, homilia 74, ex cap. 1, hujus mand. XII.

Dicit enim : Tolle a te omnem cupiditatem malam, Aet inde cupiditatem bonam et sanctam. Indutus enim cupiditatem hanc, oderis malam cupiditatem, et refrenabis eam, sicut volueris. Fera enim est cupiditas mala, et difficile mitigatur. Horribilis enim est, et valde feritate sua consumit homines. Cum autem dicit, Fera est cupiditas mala, significat, quod, etc. Quænam vero et qualis sit, non solum mala, sed et bona cupiditas in sequenti sermone diligenter exponit.

Φησὶ γάρ· Ἀρον & πὸ σοῦ πᾶσαν ἐπιθυμίαν πονηράν· ἔνδευσαι δὲ ἐπιθυμίαν ἀγαθήν καὶ σεμνήν· ἔνδευσμένος (48) γάρ τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην, μισήσις τὴν πονηράν ἐπιθυμίαν, καὶ χαλιναγωγήσεις αὐτῆν, καθὼς βούλει. Ἀγρίᾳ γάρ ἔστιν ἡ ἐπιθυμία ἡ πονηρά, καὶ δυσκόλως ἡμεροῦται. Φοβεράτερα γάρ εἰτιν, καὶ λίαν τῇ ἑαυτῆς ἀγριότητι δαπανᾷ τοὺς ἀνθρώπους. Εν δὲ τῷ λέγεν, Ἀχρίᾳ ἔστιν ἡ ἐπιθυμία ἡ πονηρά, σημαίνει, διτ., χ. τ. λ. Τίς δὲ καὶ ποταπή ἔστιν, οὐ μόνον ἡ πονηρά, ἀλλὰ καὶ ἀγαθὴ ἐπιθυμία (49), ἐν τῷ καθεξῆς διαλόγῳ ἀκριβῶς ἐκπιθεται.

Idem ANTIOCHUS, homilia 77, ex cap. 6 hujus mand.

Credamus ergo Deo, qui propter delicta nostra despondimus vitam nostram : et convertamur ad Dominum nostrum Deum nostrum ex totis præcordiis nostris : et operemur justitiam reliquis diebus vite nostræ : et serviamus ei recte, secundum voluntatem ipsius. Et dabit remedium peccatis nostris prioribus : et habebimus potestatem dominandi operibus diaboli. Minas autem illius in totum timere nolimus : sine virtute enim sunt, sicut hominis mortui nervi. Sed timeamus Dominum omnipotentem, et custodiamus mandata ejus : et vivemus in eo.

Πιστεύσωμεν οὖν τῷ Θεῷ, οἱ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἀπεγωγότες τῆς ζωῆς ἡμῶν· καὶ ἐπιστρέψωμεν πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν ἐξ ὀλης τῆς καρδιας ἡμῶν· καὶ ἐργασθεία τὴν δικαιοσύνην τὰς λοιπὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν· καὶ δουλεύσωμεν αὐτῷ ὅρθως κατά τὸ θέλημα αὐτοῦ. Καὶ ποιήσεις θαντὸν τοῦ προτέρους ἡμῶν παραπτώματος· καὶ ἔργομεν δύναμιν τοῦ κατακυριεύσαι τῶν ἔργων τοῦ διαβόλου. Τὴν δὲ ἀπειλὴν αὐτοῦ διώς μη φοβηθῶμεν· ἔτονος γάρ εἰτιν, ὥσπερ νεκροῦ νεῦρα. Ἀλλὰ φοβηθῶμεν τὸν πανταδύναμον Κύριον, καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ φύλάξωμεν· καὶ ζήσωμεν ἐν αὐτῷ.

LIBER TERTIUS

QUI INSCRIBITUR

SIMILITUDINES.

SIMILITUDO I.

*Nos, quia in hoc mundo permanentem civitatem non habemus, debemus inquirere futuram.
CAPUT UNICUM.*

Et dixit mihi : Scitis vos Domini servos in peregrinatione (50) morari ? Civitas enim vestra longe est ab haec civitate. Si ergo scitis civitatem vestram in qua habitaturi (51) estis, quid hic emitis agros, et apparatus lauitias et aedificia, et habitationes (52) supervacuas ? Hæc enim qui comparat in hac civitate, non cogitat in suam civitatem redire. O stulte, o dubie et miser homo, qui non intelligis hæc omnia aliena esse, et sub alterius potestate. Dicit enim tibi (53) Dominus civitatis hujus : Aut legibus utere meis, aut recede de civitate mea. Tu ergo quid facies, qui habes legem in civitate tua (54) ? Numquid propter agros tuos, aut propter aliquos apparatus tuos, poteris negare legem tuam ? Quod si negaveris, et volueris redire in civitatem tuam, non recipieris, sed excluderis inde. Vide ergo tu (55) sicut peregre consistens, nihil amplius compares tibi, quam (56) sit necessarium et sufficiens tibi ; et paratus esto, ne (57) cum voluerit Dominus (58) civitatis hujus expellere te, contradicas legi ejus ; et eas in civitatem tuam. ut utaris lego

VARIÆ LEGIONES ET NOTÆ.

(48) Sic editio Paris., an. 1644. Ediit. Hermæ, ἔνδευσμένος. Pseudo-Athan. ἔνδευσμένος.

(49) Edit. Paris. cit. ἡ πονηρία..... ἡ ἐκθυμία. At Ediit. Hermæ ad unum omnes, ἡ ἐπιθυμία : maluntque, duce Cotelerio, leg. οὐ μόνον ἡ πονηρά, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀγαθὴ ἐπιθυμία.

(50) Lamb. peregre. Et mox : Civitas vestra, omisso enim. Hæc laudat Antiochus homil. 45.

(51) MSS. Angl. habituri.

(52) Lamb. aedificationes.

(53) Lamb. deest tibi.

(54) Lamb. civitatem tuam.

(55) Ita mss. Carm., Vict. et Lamb. pro ut, quod habent editi, præter Oxon.

(56) MSS. Angl. nisi quod. Sic et Fellus.

(57) Carm., Vict. et Angl. ut pro ne. Nam mss. lectionem sequitur Fellus.

(58) Lamb. Deus ut Dominus. At Fellus editio Oxon. Deus vel Dominus : quod non adverit Cle-
ricus.

tua, sine *injuria* hilaris. Vos igitur videte qui servitis Deo, et habetis eum in cordibus vestris : operamini opera Dei, memores mandatorum et promissorum ejus quae (59) promisit ; et credite ei, quod faciet vobis, si mandata ejus custodieritis. Pro agris ergo quos emere volueritis, redimite animas de necessitatibus, prout quisque potest ; et viduas ^a absolvite, orphanis (60) judicate, et opes ac divitias vestras in hujusmodi operibus (61) consumite. In hoc enim vos Dominus locupletavit, ut hujusmodi ministeria expletatis. Multo melius est haec facere, quam agros aut domos emere ; quoniam haec omnia peribunt in saeculo : at (62) quae pro nomine Dei feceris, invenies in civitate tua, et habebis gaudium sine tristitia et timore. Divitias ergo gentium nolite cupere, perniciosae sunt enim servis Dei ; de propriis autem quas habetis, ea agite, quibus possitis consequi gaudium. Et nolite adulterare, nec alterius (63) uxorem tangere, neque concupiscere. Concupisces tuum opus, et salvus eris.

Ex ista similitudine haec verba facit ANTIOCOPUS, homilia 15.

Ει οὖν ἐπὶ ξένης κατοικοῦμεν, καὶ ἡ πόλις ἡμῶν Ἀ μαρκῆν ἀπέχει ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης, καὶ οἴδαμεν τὴν πόλιν ἡμῶν ἐν ἣ μέλλομεν κατοικεῖν· τι εἰς τὴν ἀλλοτρίαν ἔτοιμάσθομεν ἄγρους, καὶ οἰκοδομάς, καὶ οἰκήματα μάταια, καὶ παρατάξεις πολυτελεῖς; Ταῦτα οὖν ἔτοιμάζων εἰς ἀλλοτρίαν πόλιν, δῆλος ἐστιν, ὅτι οὐ προσδοκᾷ ἐπανακάμψαι εἰς τὴν Ιδίαν πόλιν, τουτέστιν, εἰς τὴν δινῶν Ἱερουσαλήμ. Ὁ γάρ λογισμὸς οὗτος ἀρρώνων, καὶ διψύχων, καὶ ταλαιπώρων ἀνθρώπων ἴστιν. Οὐ γάρ συνίει, διτι ταῦτα πάντα ἀλλότριά εἰσι, καὶ οὐδὲ ἔκουσας ἐτέρους εἰσι, τουτέστι τοῦ ἀρχοντος τοῦ αἰῶνος τούτου. Οὐκοῦν ὁ φειλομεν, ὃς ἐπὶ ξένης κατοικοῦντες, μηδὲν πλέον ἔτοιμάζειν ἔσυτοις, εἰ μὴ τὴν αὐτάρκειαν τὴν ἀρχετήν. Οἱ γάρ ἀγαπῶντες τὸν Ἰαννὸν Κύριον, καὶ ἔχοντες αὐτὸν ἀεὶ ἐν τῇ ἔσυτῶν καρδίᾳ, ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ πορεύσονται, καὶ ταῖς ἐπαγγελίαις αὐτοῦ πιστεύσονται, καὶ καρδούσονται. Καὶ δὴ οὖν ἐστιν ἀντὶ τῶν κτισμάτων καὶ χρημάτων, τῶν σήμερον μὲν ἡμετέρων, αὐτιον δὲ ἀλλοτρίων, ὑπήσασθαι φυχὰς θιενομένας, καθὼς τις δύναται· καὶ χήρας καὶ ὀρφανὸς ἐπισκέπτεσθαι, καὶ μὴ παραβλέπειν αὐτοὺς· ὡσαύτως καὶ ἐν μοναστηρίοις, καὶ οὕτω καλῶς διοικεῖν τὰ καθ' ἔσυτούς· καὶ τὸν πλούτον, δην παρὰ Θεοῦ εἰλήφαμεν ἐν τῷδε τῷ βίῳ, εἰς αὐτοὺς ἀναλίσκειν. Εἰς τοῦτο γάρ καὶ παρέχεν ἡμῖν αὐτὰ διὰ γαθὸς ἡμῶν Δεσπότης, ἵνα εἰς τὴν διακονίαν ταύτην δαπανήθωσι, καὶ ἀντ' αὐτῶν κομισάμεθα θησαυρὸν ἀνέκλειπτον. Πολὺ οὖν βέλτιόν ἐστι, τοιώτους ἄγρους, καὶ κτήματα (64) ἀγροάζειν, ἀτίνα καὶ παράμονά εἰσι, καὶ προάγουσιν εἰς τὴν ἡμῶν ^b C possimus consequi.

Si ergo in peregrinatione moramur, et civitas nostra longe est ab hac civitate, et scimus civitatem nostram in qua habitatui sumus, quid in aliena apparamus agros, et aedificia, et habitationes supervacuas, et lautas constructiones? Haec ergo qui comparat in aliena civitate, palam est, quod non cogitat in suam civitatem redire, hoc est in supernam Hierosolymam. Est enim haec consideratio stultorum et dubiorum, et miserorum hominum. Non enim intelligit, haec omnia aliena esse, et sub alterius protestate, hoc est principis saeculi hujus. Debemus igitur, sicut peregre consistentes, nihil amplius comparare nobis, quam sit necessarium et sufficiens. Qui enim amant Dominum suum, et habent eum semper in cordibus suis, in mandatis ejus incident, et in promissa ejus credunt, atque exspectant. Bonum igitur est, pro domibus et pecunias, hodie quidem nostris, cras vero alienis, redimere animas de necessitatibus, prout quisque potest ; et viduas ac orphanos visitare, nec despicer : similiter et in monasteriis, sicque recte sua administrare ; et divitias, quas a Deo accepimus in hac vita, in hujusmodi homines consumere. In hoc enim et præbuit nobis ea bonus noster Dominus, ut in ejusmodi ministeria insumentur ; et pro iis reportemus thesaurum non deficientem. Multo itaque melius est, tales villas et domos emere, quae stabiles sunt et deducunt in nostram metropolim, quando in eam migrabimus. Negligamus ergo [seu nolimus cupere], charissimi, temporalia, ut alterna

μητρόπολιν, δταν ἀποδημήσωμεν εἰς αὐτὴν. Ἀμεριμνήσωμεν οὖν, ἀγαπητοι, τῶν προσκαίρων, ἵνα τῶν ἀδίλων ἐπιτύχωμεν.

SIMILITUDO II.

Ut vitis ulmo fulcitur, sic dives oratione pauperis juvat.

CAPUT UNICUM.

Cum ambularem in agrum et considerarem ulmum et vitam, et cogilarem (65) intra me de fructibus eorum, apparuit mihi angelus, et dixit mihi : Quid diu (66) intra te cogitas? Et dixi illi : De hac vite et ul-

^a Isa. 1, 17.

VARIAE LECTIONES ET NOTÆ.

(59) Al. *promissionum ejus, quas.*

(60) Carm. Vict. et Lamb. *justificate, orphanos.*

(61) Carm. Vict. et Lamb. *deest operibus.*

(62) Lamb. *nam. Et mox, civitatem tuam.*

(63) Lamb. *adulterari, et alterius aliquid. At Vict. et Carm. alterius rem.*

(64) Forte κτίσματα, ut paulo superius κτισμά-

των. Idque insinuat vetus Hermæ interpres.

(65) MSS. Angl. *disputarem.* Et mox infra, dispu-

tas et disputo. Quem in locum Cler. : c Ciceronianum temporis est, inquit, vox disputare, pro eo quod est agere de re quapiam ; quæ legitur in codd. Anglicanis, et passim mutata est in cogitare ; quod excipitores non intelligenter eam vocem alio sensu, quam altercandi. »

(66) Ita ms. Vict. Ita et edit. Oxon. Al. omittunt diu.

mo dispuo, domine, quoniam fructus illarum decori sunt. Et dixit mihi : Hæ duæ arbores in exemplum posite sunt servis Dei. Et dixi illi : Velle scire, domine, harum arborum exemplum quod dicis. Audi, inquit : Vides hanc vitem et hanc ulmum : Video, inquam, domine. Haec (67) vitis, inquit, fructifera est; ulmus autem, lignum sine fructu est; sed vitis haec, nisi applicata fuerit ulmo et super illam requieverit (68), non potest multum fructum facere. Jacens enim in terra, malos fructus dat, quia non pendet super ulmum : et pro se et pro ulmo fructum dat. Vide ergo, quod (69) ulmus fructum dat non minorem, quam vitis, sed potius maiorem. Quomodo, inquam, domine, maiorem quam vitis? Suspensa, inquit, ad ulmum (70), fructum multum et bonum dat; jacens autem in terra, exiguum et pessimum fructum dat (71). Haec igitur similitudo posita est servis Dei, pauperi et diviti (72). Respondi, inquiens : Domine, demonstra mihi. Audi, inquit : Dives habet opes, a Domino vero pauper est; distractitur enim circa divitias suas, et valde exiguum habet orationem ad Dominum; et quam habet, inertem habet, et non habentem virtutem. Cum igitur dives præstat pauperi, quæ illi (73) opus sunt, pauper orat ad Dominum pro divite, et Deus præstat diviti omnia bona; quia pauper dives est in oratione, et virtutem magnam habet apud Dominum oratio ejus. Tunc ergo dives præstat omnia pauperi, quia sentit illum exaudiri a Domino; et libentius ac sine dubitatione præstat ei omnia, et curat n. quid ei desit. Pauper Deo gratias agit pro divite, quia opus faciunt a Domino. Apud homines ergo ulmus non putatur dare fructum (74); et nesciunt, neque intelligunt, quod si societas advenerit (75) viti; et vitis duplum dat fructum (76), et pro se et pro ulmo. Sic et pauperes pro locupletibus (77) orantes ad Dominum, exaudiuntur; et augentur opes eorum, quoniam pertinet pauperibus ex opibus suis. Sunt igitur amio consortes bonorum operum suorum. Quicunque igitur haec fecerit, non deseretur a Domino, ac erit scriptus in libro vitae. Felices igitur qui possident, et sentiunt se locupletari; qui hoc enim senserit, poterit aliquid administrare.

SIMILITUDO III.

Ut hieme virides arbores ab aridis, sic in hoc sæculo justi ab injustis internosci non possunt.

CAPUT UNICUM.

Ostendit mihi arbores multas abjectis foliis, quæ mihi velut aridae videbantur; omnes enim similes erant. Et dixit mihi : Vides arbores has? Video, inquam, domine, similes aridis. Respondens dixit mihi : haec (78) arbores in similitudinem sunt (79) horuinum, qui in sæculo morantur. Respondi, inquiens : Domine, cur velut aridis similes sunt? Quoniam, inquit, nec justi nec injusti cognoscuntur, sed similes sunt in hoc (80) sæculo. (81) Hoc enim sæculum justis hiems est; qui (82) non agnoscantur, cum peccatoribus habitantes. Sicut in hieme omnes arbores, abjectis foliis, aridis similes sunt, nec potest cognosci quæ sunt aridae, aut quæ virides: sic et in hoc sæculo, nec justi nec injusti cognoscuntur; sed similes sunt omnes.

SIMILITUDO IV.

Ut æstate vividæ arbores ab aridis, fructu et virentibus foliis internoscuntur: sic in futuro sæculo justi ab injustis beatitudine different.

CAPUT UNICUM.

Ostendit mihi iterum arbores multas, quarum aliæ frondes emittebant, aliæ aridae erant. Et dixit mihi : Videsne has (83) arbores? Respondi : Video, Domine, alias aridas, et alias frondentes (84). Haec arbores, inquit, quæ virides sunt, justi sunt qui habitaturi sunt in futuro sæculo (85). Illud enim futurum sæculum æstas est justis; peccatoribus autem hiems. Cum ergo illuxerit misericordia Domini, tunc abundabunt qui servient Deo, et omnibus (86) perspicui erunt. Sicut enim in æstate fructus arboris cuiuscunq; declaratur, et patet (87) : sic et justorum factum declarabitur, et patebit; et omnes hilares et

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(67) Laudat hunc locum Origenes homil. 10, in *Josuam*, edit. noviss. BB. tom. III, pag. 423.

(68) MSS. Angl. ut super illam refrigeret. Fellus paulo superioris exhibet *applicata*, rejiciens editorum *applicata*.

(69) MSS. Angl. *quia, et.*

(70) Ita Fellus ex mss. Angl. Al. *in ulmo.*

(71) Ms. Lamb. haec omittit : *jacens autem in terra, exiguum et pessimum fructum dat.*

(72) MSS. Angl. *in servos Dei, in pauperem et divitem.* Haec lectionem sequitur Fellus, vulgatam respuens.

(73) MSS. Angl. deest illi.

(74) MSS. Angl. *fructus dare.*

(75) Bodl. *siccitas; non advenicit.* Lamb. *siccitas venit.*

(76) Lamb. *abundat fructu.*

(77) Lamb. *locupletantibus.*

(78) Lamb. *al. dit aridae.*

(79) Ita Lamb. Ita et Fellus. Al. *arorum.*

(80) MSS. Angl. *huic.*

(81) Laudat hanc similitudinem Origenes tract. 50. *Comment. in Matth. xxiv, 32, noviss. edit., l. II,* pag. 872.

(82) MSS. Vict. et Carm. *quia.* Felli editio Oxon. quoniam.

(83) Lamb. deest has.

(84) MSS. Angl. *frondescere.*

(85) Lamb. *habitu sunt futurum sæculum.*

(86) Ita mss. Angl. et Carm. Ita quoque editio Fell. Oxon. Al. *omnes.*

(87) MSS. Carm. et Lamb. *paret.* Et mox, *paret* omnes pro pat..it; et omnes.

gaudentes in illo saeculo restituentur. Nam ceterae (88) gentes, peccatores scilicet (89), sicut arbores quas vidisti aridas, tales invenientur aridi et sine fructu in illo saeculo; et sicut arida ligna, comburentur: et palam fiet (90), quoniam male fecerunt in omni tempore vita sua; et comburentur ideo, quia peccaverunt et peccatorum suorum non egerunt penitentiam ^{as}. Sed et ceterae gentes comburentur, quia non agnoverunt Deum creatorem suum. Tu ergo fac fructum bonum, ut in estate (91) cognoscatur fructus tuus; et abstine te a multis negotiis, et nihil delinques. Quicunque enim multa negotia agunt, multa delinquunt; quia constricti sunt circa negotia sua, et non serviunt Deo. Nam quomodo potest homo qui non servit Deo, aliquid petere et accipere a Deo? Qui enim serviunt Deo, petunt et accipiunt sua desideria. Quod si unum negotium tractat aliquis, poterit servire Deo; quoniam non alienatur animus ejus a Domino, sed pura mente servit Deo. Hoc ergo si feceris, poteris in venturo saeculo habere fructum; sed et omnes qui fecerint haec, fructum ferent.

SIMILITUDO V.

De vero jejunio, et ejus mercede; tum et de corporis munditia.

CAPUT PRIMUM.

Cum jejunarem et sederem in monte quodam, et gratias agerem Deo pro omnibus quae fecerat mecum; video pastorem illum sedentem juxta me, ac (92) dicentem mihi: Quid tam mane huc venisti? Responde: Quoniam, domine, stationem habeo. Quid est, inquit, statio? Et dixi: Jejunium. Et dixit: Quid est illud jejunium? Sicut solebam, inquam, sic jejunio. Nescitis, inquit, Deo jejunare; neque est jejunium hoc quod jejunatis, Deo nihil proficientes. Quare, inquam, domine, ita dicis? Dico certe, inquit, non esse (93) jejunium hoc, quod putatis vos jejunare; sed ego te docebo quod sit jejunium plenum acceptumque Deo. Audi, inquit: Dominus non desiderat tale jejunium supervacuum; sic enim jejunando nihil praestas aequitati. Jejuna certe verum jejunium tale (94). Nihil in vita tua nequiter facias; sed mente pura servi Deo, custodiens mandata ejus, et in pracepta ejus (95) ingrediaris, neque admiseris desiderium nocens in animo tuo. Crede autem Domino, si haec feceris, timoremque ejus habueris, atque abstineris ab omni negotio malo, Deo te victurum. Haec si feceris, jejunium magnum consummabis acceptumque Domino.

CAPUT II.

Audi similitudinem quam dicturus sum tibi ad jejunium pertinentem. Quidam cum haberet fundum seruosque multos, in quadam parte fundi sui posuit vineam successoribus (96); deinde peregre proiectus, elegit servum quem habebat fidelissimum ac sibi probatum; eique assignavit vineam, præcipiens ut vitiis jungeret palos; quod si fecisset et mandatum suum consummasset, libertatem eidem se daturum promisit. Nec præterea quidquam aliud præcepit illi, quod in ea faceret (97), atque ita peregre proiectus est. Postquam autem servus ille curam apprehendit (98), fecit quæcumque præceperat dominus. Cumque depalasset vineam illam, et animadvertisset eam herbis repletam, coepit secum ita cogitare (99), dicens: Peregi quod mihi præceperat dominus; fodiam nunc vineam hanc, et erit formosior cum fuerit fossa (100); et extractis herbis, majorem dabit fructum, et non suffocabitur ab herbis. Aggressus deinde fodit, et omnes herbas quae in ea erant, extractit; atque ita evasit vinea speciosissima ac lœta, non suffocata ab herbis. Post aliquantum vero temporis venit dominus ejus, et ingressus est vineam: quam cum depalatam vidisset decenter, ac circumfossam (1), et extractas herbas ab ea, et ketas esse vites; ex facto hoc servi sui gaudium cepit. Adhibito itaque filio quem charum et hæredem habebat, et amicis quos in consilio advocabat, indicat ea quae servo suo facienda mandasset, quae præterea ille fecisset. At illi protinus gratulati sunt servo illi, quod tam plenum testimonium domini sui assecutus fuisset. Ait deinde illis: Ego quidem huic servo libertatem promisi, si custodisset mandatum meum quod dederam; et custodivit illud, et præterea opus bonum adjecit in vineam, quod mihi quamplurimum (2) placuit. Pro hoc igitur

^{as} Matth. iii, 10; vii, 19.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(88) MSS. Angl. et Carm. *exteræ*.

(89) Lamb. *deest scilicet*.

(90) Ita mss. Angl. Ita et Felli edit. Oxon. Al. *fe. nt.*

(91) Lamb. *in eo stare*.

(92) Bodl. *addit hæc*.

(93) Lamb. *enim quia non est*. Sic et Felli edit. Oxon. quae tamen habet quoniam pro quia. Hinc nonnulla excerptis pseudo-Athanasius in *Doctr. ad Antioch.* num. 16, pag. 260, quorum pars proferenda mox infra cap. 3.

(94) Lamb. *Leve enim jejunium tale est*. Habet quoque enim pro certe Felli edit. Oxon.

(95) Sic Felius ex mss. Angl. ubi monet Bodl.

exhibere in præceptis ejus. Al. in præceptis ejus ingredients.

(96) MSS. Angl. *adsuturis*. Sic et Vict. At Lamb. *futuris*.

(97) MSS. Angl. *facere deberet*. Sic et edit. Oxon. Apud Clericum vero ms. Lamb. sic se habet: quidquam præcepit illi, ut quid in ea facere deberet.

(98) Al. Codd. addunt *cœpit, et*.

(99) MSS. Angl. *disputare*, ut modo sup. cap. 1, notatum.

(100) MSS. Angl. *formosior fossa*.

(1) Lamb. *fossam*.

(2) MSS. Angl. *validissime*.

opere quod fecit, volo eum filio meo facere cohæredem; quoniam cum sensisset quid esset bonum, non omisit (3), sed fecit illud. Hoc consilium domini, et filius (4) et amici ejus comprobaverunt; ut fieret scilicet hic servus cohæres filio. Post dies deinde non multos (5), convocatis amicis, patrifamilias misit (6) de coena sua servo illi cibos complures. Quos cum accepisset ille, sustulit ex eis quod sufficiat (7) sibi; reliquin autem conservis suis distribuit. Quibus acceptis, illi letati sunt, et cœperunt illi optare, ut majorem gratiam apud dominum inveniret, ob ea quæ fecerat ipsis. Hæc omnia cum audisset dominus ejus, percepit iterum maximum gaudium; et convocatis rursum amicis et filio, exponit factum servi sui de cibis suis quos ei miserat. Illi itaque tanto magis assenserunt patrifamilias, ipsum servum cohæredem filio debere fieri.

CAPUT III.

Dico ei: Domine, has similitudines non novi, neque intelligere possum, nisi eas tu mihi exponas. Omnia, inquit, exponam tibi quæcumque locutus fuero tecum, aut ostendero tibi. Mandata Domini custodi, et eris probatus, et scriberis in numero eorum qui custodiunt mandata ejus. Si autem præter ea quæ (8) mandavit Dominus, aliquid boni adjeceris (9), majorem dignitatem tibi conquires (10), et honoratior (11) apud Dominum eris, quam eras futurus. Igitur si custodieris mandata Domini, et adjeceris etiam ad ea stationes has, gaudebis; maxime, si secundum inmandatum meum servaveris ea. Dico ei: Quidquid mihi præceperis, domine, servabo; scio enim te mecum futurum. Ero, inquit, tecum, qui tale propositum habes. Sed et cum omnibus ero, quicunque idem propositum habuerint (12). Jejunium hoc, inquit, custoditis mandatis Domini, valde bonum est. Sic igitur servabis illud (13).

Primum omnium cave ab omni probro, et turpi verbo, et ab omni noxia cupiditate; et purisca sensum tuum ab omni vanitate saeculi huius. Si haec custodieris, erit hoc jejunium justum. Sic ergo facies. Peractis quæ supra scripta sunt, illo die quo jejunabis, nihil omnino gustabis, nisi panem et aquam; et computata quantitate cibi quem cæteris diebus comedetur eras, sumptum diei illius quem facturus eras, repones, et dabis (15) viduæ, pupillo, aut inopi: et sic consummabis humilitatem animæ tuæ; ut qui ex eo acceperit, satiet animam suam, et pro te adeat Dominum Deum oratio ejus. Si igitur sic consummaveris jejunium tuum, quemadmodum præcipio tibi, erit hostia tua accepta Domino, et scribetur hoc jejunium tuum. Hæc statio sic acta (16) est bona, hilaris et accepta Demino.

(14) Πρῶτον πάντων φύλαξι νηστεύειν ἀπὸ παντὸς δῆματος πονηροῦ, καὶ ἀκοῆς πονηρᾶς· καὶ θάρισμὸν σου τὴν καρδίαν ἀπὸ παντὸς μαλυσμοῦ, καὶ μηνησιακίας, καὶ αἰσχροκερδίας. Καὶ ἐν ἡμέρῃ η νηστεύειν, ἀρκέσθητι ἀρτῷ καὶ λαχάνοις καὶ ὑδατι, εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ· συμψήγιας δὲ τὴν ποσότητα τῆς δαπάνης τοῦ ἀρίστου, οὐ ἔμελλες ἕσθιειν καὶ ἐκείνην τὴν ἡμέραν, δός χήρᾳ, ή δραφανῷ ή στερουμένῳ, πρὸς δὲ δὴ σαφῶς ἐμπλήσθεις τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, εἴκεσται: ὑπὲρ σοῦ πρὸς Κύριον. Ἐὰν οὖν τελέσῃς τὴν νηστείαν, ὡς ἐνετελάμην σοι, ἔσται ή θυσία σου δεκτή ἐνώπιον Κυρίου, καὶ ἐγγεγραμμένη ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐν ἡμέρῃ τῆς ἀνταποδόσεως τῶν ήτοι μαζεμένων ἀγῶνων τοῖς δικαιοῖς.

Domino, et scribetur hoc jejunium tuum. Hæc statio sic acta (16) est bona, hilaris et accepta Demino.

Hinc ANTIOCHUS, homilia 7.

Jejunium enim verum est, non modo se.tabidum sucere, sed et quantitatem sumptus quem comedetur erat, dare viduæ et inopi: ut qui acceperit, satiates, oret pro eo, et accepta fiat Deo hostia ejus.

Νηστεῖα γάρ ἀληθινῇ ἔστιν, οὐ μόνον τὸ ἐστον ἔκτησιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ποσότητα τῆς δαπάνης, ἥ ἔμελλεν ἕσθιειν, δοῦναι χήρᾳ, ή πτωχῷ· ἵνα δὲ εὐηφανῶς, ἐμπλησθεῖς, εὐέξται ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ δεκτή γένηται ή θυσία αὐτοῦ παρὰ τῷ Θεῷ.

Haec tu si servaveris cum uberis tuis et tota domo tua, custoditis his, felix (17) eris. Et quicunque haec audita custodierint, felices erunt; et quidquid petierint a Domino, obtinebunt.

CAPUT IV.

Et precatus (18) sum cum, ut mihi explauaret hanc similitudinem de fundo et domino, ac vinea et servo qui depalaverat vineam; et herbis quæ extractæ de vinea erant; et de filio et de amicis, quos in cor-

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(3) Lamb. dissimulavit.

(4) Lamb. et fecit filius.

(5) MSS. Augl. dies paucos.

(6) Lamb. convocatis patrifamilias amicis antiquis, misit.

(7) Lamb. sufficeret.

(8) Lamb. Sin autem præter ea quam quod.

(9) Lamb. feceris.

(10) MSS. Augl. acquires.

(11) Lamb. honestior. Sic et Fellus.

(12) Sic mss. Vict. Carm. et Lamb. Sic et edit. Oxon. Al. habent.

(13) Lamb. Si igitur servaveris illud, primum.

(14) Pseudo-Athanasius num. 16, pag. 261.

(15) Lamb. apud Fellum sic: cibi, cæteris diebus que comedetur... reponens, dabis. Apud Clericum autem ita: cibi, cæterisque que editurus eras... reponis et dabis. At edit. Oxon. repones et dabis. Hunc locum respicit Antiochus homil. 7.

(16) Lamb. gesta.

(17) Lamb. salvus. Et paulo post, salvi pro felices.

(18) MSS. Augl. deprecatus.

silio adhibuerat. Intellexi enim, esse illud similitudinem. Ait mihi : Valde audax es ad interrogandum. Nihil enim debes interrogare : nam si oportuerit demonstrari, demonstrabitur tibi. Dico ei : Domine, quæcumque ostenderis mihi, nec declaraveris, frustra video (19) illa, si non intellexero quidnam sint, et similitudines si quas proposueris, et non exposueris, frustra audiero (20) eas. Respondit mihi rursus, dicens : Quicunque Dei servus est, Dominumque (21) habet in p̄ecordiis suis, petit ab eo intellectum, et obtinet ; et omnem similitudinem explicat (22); et intelligit verba Domini, quæ inquisitione eagent (23). Quicunque vero inertes sunt et pigri ad orandum, illi dubitant petere a Domino ; cum sit Dominus tam profundæ bonitatis, ut potentibus a se cuncta (24) sine intermissione tribuat. Tu ergo, qui confirmatus es ab illo venerabili nuntio (25), et acceperisti orationem tam potentem, cum piger non sis, cur jam a Domino intellectum non petis, et accipis? Dico ei : Cum te præsentem habeam, necesse est ut a te petam, et interrogem ; tu enim omnia mihi ostendis, et loqueris, cum ades. Nam (26) si sine te ea viderein, vel audirem, tunc Dominum rogarem, ut ostenderet (27) mihi.

CAPUT V.

Et respondit : Dixeram tibi paulo ante, callidum te esse et audacem, qui solutiones similitudinem interrogas. Sed quia (28) ita es pertinax, solvam tibi hanc quam desideras similitudinem, ut omnibus notam facias eam. Audi nunc, inquit, et percipe animo. Orbem terrarum fundus ille significat, qui in similitudinem est positus. Dominus autem fundi demonstratur esse is, qui creavit cuncta et consummavit, et virtutem illis dedit. Filius autem, Spiritus sanctus est; servus vero ihesu, Filius Dei est; vinea autem, populus est quem servat ipse; pali vero, nuntii sunt, qui a Domino præpositi sunt ad continendum populum ejus; herbare autem quæ evulsæ sunt de vinea, admissa (29) sunt servorum Dei : cibi vero quos de cena misit illi, mandata sunt quæ per Filium dedit populo suo; amici autem illi quos in consilio advocavit, angeli (30) sunt sancti quos primo (31) creavit. Absentia vero illius patrisfamilias, tempus est quod in adventum ejus restat. Dico ei : Domine, magnilice et mire omnia hæc se habent, alique honeste, numquid ergo, domine, inquam, hæc poteram intelligere? Ne quidem quispiam præterea homo, tametsi valde prudens sit, poterit (32) intelligere ea. Sed nunc nihil demonstra, domine, quod quæro. Quare quod vis (33), inquit. Quare, inquam, Filius Dei in similitudine hæc, servili loco ponitur?

CAPUT VI.

Audi, inquit : in servili conditione non ponitur Filius Dei, sed in magna potestate et imperio (34). Ei dixi : Quomodo (35), inquam, domine? Non intelligo. Quoniam, inquit, eis quos (36) Filio suo tradidit, Filius ejus nuntios præposuit, ad conservandos (37) singulos; ipse autem plurimum laboravit, plurimumque percessus est, ut aboleret delicta eorum. Nulla enim vinea potest fodi sine labore ac dolore. Delictis igitur peccatis populi sui, ipse eisdem monstravit itinera vitæ, data eis lege quam a Patre accepit. Vides igitur, esse Dominum populi, accepta a Patre suo omni potestate. Quare autem Dominus in consilio adhibuerit Filium de hæreditate, et bonos (38) angelos? Quia nuntius audit illum (39) Spiritum sanctum, qui infusus (40) est omnium primus in corpore, in quo habitaret Deus. Collocavit enimeum intellectus in corpore, ut ei videbatur (41). Hoc ergo corpus, in quod inductus (42) est Spiritus sanctus, servivit illi Spiritui, recte in modestia ambulans et caste, neque omnino maculavit Spiritum illum. Cum igitur corpus illud paruisse omni tempore Spiritui sancto, recteque et caste laborasset cum eo, nec succubuisse in omni tempore; fatigatum corpus illud serviliter conversatum (43) est, sed fortiter cum Spiritu sancto comprobatum Deo receptum (44) est. Placuit igitur Deo hujusmodi (45) potens cursus; quia ma-

VARIE LECTIÖNES ET NOTÆ.

(19) Lamb. demonstraveris, frustra video.

(20) Lamb. exposueris et non absolveris, frus̄ira assidam.

(21) Lamb. Dominum quem.

(22) Lamb. exsolvit.

(23) MSS. Angl. questionem ferunt.

(24) Lamb. et Vict. cunctis.

(25) Sic mss. Angl. et Carm. Sic et edit. Oxon.

Ali. ab illius nuntio.

(26) Lamb. loqueris mihi. Ades. Nam, etc.

(27) Bodl. demonstraret. Lamb. demonstraretur.

(28) Lamb. quamvis.

(29) Lamb. commissa.

(30) MSS. Angl. nuntii. Sic et edit. Oxon.

(31) Lamb. primos.

(32) Lamb. qui possit.

(33) MSS. Angl. Dic, si quid vis.

(34) MSS. Angl. magnum potestatem et imperium.

(35) Lamb. Et dixi : Quemadmodum.

(36) Lamb. cum quem. Et mox : ei Filius ejus nuntius.

(37) Lamb. confirmados. Et paulo post : ut abo-

leret peccata.

(38) MSS. Angl. honestosque. Fell. et bonos nuntios?

Audi : Quia.

(39) Lamb. deest illum.

(40) MSS. Angl. et Carm. creatus.

(41) Lamb. in corpore quod ei videbatur. Hoc ergo corpus in quo habitaret Deus, collocavit intellectus scilicet corpore quod ei videbatur. At ms. Vict. intellectu scilicet corpore quod ei videbatur. — Hunc locum valde corruptum, ex mss. et editionum collatione sic corrigit doctissimus Grabius : Quare autem Dominus in consilio adhibuerit Filium de hæreditate, honestosque nuntios, audi : Spiritum sanctum qui creatus est omnium primus, in corpore in quo habitaret Deus, collocari; in delecto corpore, quod ei videbatur. WAK.

(42) MSS. Angl. in quo deductus. Sic et Vict. absque in.

(43) Lamb. conservatum.

(44) MSS. Germ. et Vict. receptumque. At Carm. conservatum.

(45) Ms. Vict. hujus esse.

culatus non esset in terra, possidens in se Spiritum sanctum. In consilio advocavit ergo Filium, et nuntios bonos (46), ut et huic scilicet corpori quod servivit (47) Spiritui sancto sine querela, locus aliquis consistendi daretur, ne videretur mercedem servitutis suæ perdidisse. Accipiet enim mercedem omne corpus purum ac sine macula repertum, in quo habitandi gratia constitutus fuerit Spiritus sanctus. Habes et hujus similitudinis expositionem (48).

CAPUT VII.

Percepi, inquam, domine, tuam voluntatem, audita hac expositione. Audi ulterius, inquit: Corpus hoc tuum custodi mundum atque purum; ut Spiritus ille qui inhabitabit in eo, testimonium referat illi, et tecum fuisse judicetur. Atque etiam vide, ne quando persuadeatur tibi, interire corpus hoc, et abutar eo in libidine aliqua. Si enim corpus tuum maculaveris, maculabis etiam eodem tempore et Spiritum sanctum; et si maculaveris Spiritum sanctum, non (49) vives. Et dixi: Quid si per ignorantiam aliquam id admissum (50) est, antequam audirentur verba haec? Quo pacto assequitur salutem is qui maculavit corpus suum? Prioribus, inquit, rebus, qui (51) per ignorantiam admiserunt, remedium tribuere solus Deus potest: ejus enim est omnis potestas. Sed nunc custodi te: et cum sit Dominus omnipotens et misericors, prioribus admissis remedium dabit, si in (52) futurum non maculaveris corpus tuum, et Spiritum. Consortes sunt enim ambo, et alteruter sine altero (53) non coquinatur. Utrunque ergo serva mundum; et vives Deo.

SIMILITUDO VI.

De dupli genere hominum voluptariorum, et eorum morte, defectione, et paenarum duratione.

CAPUT PRIMUM.

Cum sederem domi, et glorificarem Dominum (54) pro omnibus quæ videram, et de mandatis cogitarem (55), ea valde bona esse et magna, et honesta ac lata, et quæ possint salutem hominum (56) afferre; intra me ipsum haec dicebam: Felix ero, si in his mandatis ambulavero; et quicunque in his ambulaverit, vivet Deo. Dum haec loquerer (57) mecum, video eum quem et prius (58), sedentem juxta me, et haec mihi dicentem: Quid dubitas de mandatis meis, quæ tibi præcepisti? Bona sunt: nihil omnino dubilaveris; sed indue fidem Domini, et ambulabis in eis. Ego enim in illis dabo tibi vires. Haec mandata utilia sunt his, qui delictorum suorum ante admissionem acturi sunt poenitentiam, si in futurum in iis ambulaverint. Quicunque igitur agitis poenitentiam, abjecite a vobis nequitiam hujus saeculi. Induite vero (59) omnem virtutem et aequitatem, et poteritis custodire haec mandata; neque deinceps peccetis. Si enim deinceps non peccaveritis, plurimum (60) ex prioribus recidetis. In mandatis meis ambulate, et vivetis Deo. Haec a me dicta sunt vobis. Postquam haec mecum locutus est, ait mihi: Eamus in agrum, et pastores (61) pecorum tibi ostendam. Eamus, inquam, domine.

(62) Ἡλθον εἰς πεδίον· καὶ [δεῖχνυσί μοι] παῖδας νεανίσκον ἐνδεδυμένον (63) σύνθεσιν ἐνδυμάτων χρονιάν, βόσκοντα πρόβατα πολλὰ λίαν· καὶ τὰ πρόβατα ταῦτα ἦν ὡσεὶ τρυφῶντα, καὶ λίαν σπαταλῶντα, καὶ θλαρά, σκιρτῶντα ὥδε κάκει. Καὶ αὐτὸς ὁ ποιμὴν πάνυ ἴλαρὸς ἐπὶ τῷ ποιμνίῳ αὐτῷ ἦν, καὶ περιέτρεχε τὰ πρόβατα. Καὶ δῆλα πρόβατα σπαταλῶντα καὶ τρυφῶντα ἐν τόπῳ ἐνι, οὐ μέντοι σκιρτῶντα (64).

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

- (46) Bodl. *honestos.*
- (47) Lamb. *serviūset.* Sic et edit. Oxon.
- (48) Lamb. *exsolutiones.* Et mox, *exsolutione.*
- (49) Sic Fellus in suaedit. Oxon. ex mss. Angl. Al. *corpus tuum, non.*
- (50) Bodl. *aliquid admissum.*
- (51) Lamb. et Carm. *qua.* Sic et Fellus.
- (52) Sic mss. Carm et Lamb. Sic et edit. Oxon. Al. *omittunt in.*
- (53) Lamb. *ambo alterutrum, et alter sine altero.* Fellus autem editio Oxon. sic: *et alterutrum sine altero non inquinatur.*
- (54) Lamb. *Deum. Alteruant Deus et Dominus in codd.*
- (55) MSS. Angl. *disputarem, ut alibi notatum.*
- (56) Lamb. *homini.* Sic etiam Fellus.
- (57) Lamb. *loquor.*
- (58) MSS. Angl. *eum sedentem, omissis, quem et prius.*

(59) Lamb. *ergo.*

(60) Lamb. *nec post hoc adjiciatis.* *Nihil ergo adjicientes, plurimum.* Ita Clericus. Fellus autem sic: *Alii, post hoc adjiciatis.* *Nihil enim adjicientes.*

(61) Quia hisce in visionibus multi pastores apparent, eapropter Hermæ opus Origenes appellat liberum *De pastoribus*, lib. III. *Περὶ ἀρχῶν* 2. Hac Cotelerius. At nuperus editor Parisiensis opp. Origenis tom. I, pag. 140, col. 2, D, locum ex missa, sic restituit: *Sed et Pastor liber, rejiciens hanc edit. lectionem: Sed et De pastoribus liber.*

(62) Haec pseudo-Athanasius in *Doctr. ad Antioch.* num. 18, 19, pag. 261, 262.

(63) Præter ea quæ hic habet Cotelerius, Graeca hujuscem loci illustrat cl. Montfaconus in *Hexapl. Origen.*, tom. II, pag. 181, ad Isa. LVI, 9.

(64) Ista pseudo-Athanasius: *Aliasque vidi oves, luxuriantes et delicantes uno in loco, nec tamen exsultantes, veteri Interpreti restituenda, e cuius ver-*

CAPUT II.

Καὶ λέγει μοι: Βλέπεις τὸν ποιμένα τοῦτον; Βλέ-
πω, φημι, κύριε. Οὗτος, φησίν, διγγελος τρυφῆς καὶ
ἀπάτης ἐστιν. Οὗτος ἔκτριβει τὰς ψυχάς τῶν δού-
λων τοῦ θεοῦ, καὶ καταστρέψει ἀπὸ τῆς ἀληθείας,
ἀπὸ τῶν αὐτάς ταῖς ἐπιθυμίαις ταῖς πονηραῖς, ἐν αἷς
ἀπόλλυνται ἐπιλανθανόμενοι τῶν ἐντολῶν τοῦ ζῶντος
τοῦ θεοῦ, καὶ πορεύμενοι (ἐν) ταῖς ματαίαις τρυφαῖς
καὶ ἀπάταις τοῦ βίου τούτου. Διὸ καὶ ἀπόλλυνται ὑπὸ^A
τοῦ ἄγγελου τούτου εἰς θάνατον καὶ καταφθοράν. Λέγω
τοῦ: Οὐ γινώσκω, κύριε, τί ἐστιν εἰς οὐδετέρον
καὶ καταφθοράν. Καὶ λέγει μοι: "Ακούε, φησίν. "Α εἰ-
δεῖς πρόβατα ἰλαρά καὶ σκιρτῶντα, οὗτοι εἰστιν οἱ ἀπε-
πτασμένοι ἀπὸ τοῦ θεοῦ εἰς τέλος, καὶ παραδεδωκό-
τες ἐαυτοὺς ταῖς ἐπιθυμίαις τοῦ αἰώνος τούτου. 'Ἐν
τούτοις μετάνοιας ζωῆς οὐκέτι ἐστιν· ὅτι καὶ τὸ δυνομα
τοῦ θεοῦ δι' αὐτοὺς βλασφημεῖται. Τῶν τοιούτων ἡ
ζωὴ θάνατος ἐστιν. "Α δὲ εἰδεῖς μή σκιρτῶντα, ἀλλὰ
καὶ ἐν τόπῳ βοσκόμενα, οὗτοι εἰστιν οἱ παραδεδωκό-
τες μὲν τῇ τρυφῇ καὶ ἀπάτῃ ἐαυτούς, εἰς δὲ τὸν Κύ-
ριον μή βλασφημῆσαντες· οὗτοι οὖν κατεφθαρμένοι εἰ-
σιν ἀπὸ τῆς ἀληθείας· ἐν τούτοις ἐλπίς ἐστι μετα-
νοίας, ἐν δὲ δύνανται ζῆσαι. 'Η καταφθορὰ οὖν ἐλ-
πίδα ἔχει ἀναστάτεως ἔως τινός· ὁ δὲ θάνατος ἀπώ-
λαντινός ἔχει αἰώνιον. Πάλιν προέβημεν μικρὸν, καὶ
δείκνυσι μοι Ἐπερον ποιμένα μέγαν, ὡς ἄγριον τῇ
ἰδέᾳ, περικέμενον δέρμα αἰγάλον λευκόν, καὶ πήραν
τινὰ εἶχεν ἐπὶ τὸν ὕμνον, καὶ βάδιον σκληρὸν λίαν,
καὶ ἥξος ἔχουσαν, καὶ τὸ βλέμμα εἶχεν πικρὸν, ὡστε
ροθῆγα με αὐτόν. Οὗτος οὖν δὲ ποιμὴν παρελάμ-
πει τὰ πρόβατα ἀπὸ τοῦ ποιμένος τοῦ πρώτου τεῦ
κανίσκου, ἔκεινα τὰ σπαταλῶντα, καὶ τρυφῶντα, μή
σκιρτῶντα δὲ, καὶ ἔβαλλεν αὐτὰς εἰς τινὰ τόπον κρη-
μώη, καὶ ἀκανθώη, καὶ τριβολώη· ὡστε ἀπὸ τῶν
ἰκανθῶν καὶ τριβόλων μήδύνασθαι ἐκπλέξαι τὰ πρό-
βατα, ἀλλὰ ἐμπλέκεσθαι ταῖς ἀκάνθαις καὶ τριβόλοις,
καὶ λίαν ἐταλαιπώρουν δερόμενα ὑπὸ αὐτῶν· καὶ ὡς
κάκει περιέλασυνεν αὐτά· καὶ δλῶς ἀνάπαυσιν αὐτοῖς
οὐκέτιδουν, οὐδὲ ζισταντο.

οὐσ: agebat enim ea, et nec consistendi eis locum aut

Ait mihi angelus : Vides autem (65) hunc pastorem?
Video, inquam, domine. Et dixit mihi : Hic nun-
tius dulcedinis ac voluptatis est (66). Hic ergo cor-
rumpit mentes servorum Dei, et avertit eos a veri-
tate, oblectans cupiditatibus ; et pereunt. Oblivi-
scuntur enim mandata Dei vivi, et in luxuriis con-
versantur et deliciis vanis, et corrumpuntur ab hoc
nuntio malo (67) aliqui usque ad mortem, aliqui vero
usque ad defectionem (68). Dico ei : Domine, non in-
telligo, quid sit ad mortem, et quid ad defectionem.
Audi, inquit : Quæcunque pecora vidisti valde læta
et exsultantia, ii sunt qui in perpetuum (69) a Deo
discesserunt, et tradiderunt se desideriis hujus sæ-
culi. Iis ergo non est per prenitentiam regressus ad
vitam ; quoniam quidem adiecerunt ad reliqua de-
licta sua, et nomen (70) Domini nefandis insectati (71)
sunt verbis. Hujusmodi homines morti sunt desti-
nati. Quæ vero vidisti pecora non exsultantia, sed
uno loco vescientia; ii sunt, qui tradiderunt se qui-
dem deliciis ac voluptatibus, nihil vero nefandum
in Dominum locuti sunt. Hi igitur non (72) defecserunt
a veritate, ideoque repositam adhuc habent spem
vitæ in poenitentia. Defectio enim habet spem aliquam
redintegrationis ; mors vero perpetuo tenetur inter-
itu. Rursus progressi sumus paululum : et ostendit
mihi pastorem magnum, et velut agrestem figu-
ram habentem (73), amictum pelle alba caprina,
peram gestantem in humero, et manu virgam nodo-
sam et valde duram, et flagellum (74) in manu ; aspe-
ctum autem trucem (75) et sævum habebat, ut pos-
set terrere aliquos (76) : talis erat aspectus ejus.
Hic ergo accipiebat ab illo juvēne pastore ea pecora,
quæ delicias (77) quidem agebant, sed non exulta-
bant; et compellebat ea in præcipitem locum quem-
dam, ac spinosum tribulisque consertum, usque ad-
eo ut de spinis et tribulis se non possent explicare;
sed implicita ibi pascerantur spinis et tribulis ; et
graves (78) cruciatus experiebantur ex verberibus (79)
tempus (80) permittebat.

CAPUT III.

Βλέπων οὖν αὐτὰ ἔγὼ οὕτως μαστιζόμενα καὶ τα-
καπωροῦντα, ἐλπούμην ἐπ' αὐτοῖς, ὅτι οὕτως ἐβα-
σινόντο, καὶ ἀνοχὴν δλῶς οὐκέτι εἶχον. Καὶ λέγω τῷ
D ἄγγελῳ τῷ μετ' ἐμοῦ λαλοῦντι· Κύριε, τίς ἐστιν οὐ-

VARIA LECTIÖNES ET NOTÆ.

sione librarii incuria violentur excidissem. Apud ipsum
namque paulo post hæc leguntur : Quæ vero vidisti
pecora non exsultantia, sed uno loco vescientia; quæ
sane omissa præcedentia arguunt. Cll. Pastoris edi-
tores id fugisse miror.

(65) Lamb. desunt angelus et autem. Sic et
Graeca.

(66) Ita Fellus ex mss. Angl. quibus deest ille-
cutorum, quod addunt editi.

edit. Oxon. Graeca : Hi quidem corrupti et a veritate
seducti sunt.

(73) Lamb. deest habentem.

(74) Lamb. et vehementer durum flagellum.

(75) Lamb. umarum. Sic et edit. Oxon. quæ etiam
severum pro sævum habet.

(76) Lamb. horrere aliquis. Al. exhorrere ali-
quis.

(77) Lamb. cum edit. Oxon. deliciis.

(78) Lamb. pascerentur. Spinas et tribulos et gra-
ves.

(79) Sic mss. Angl. et Carm. Sic et edit. Oxon
Al. verbis.

(80) Ita Fellus ex mss. Bodl. et Lamb. Al. ante
tempus.

(70) Lamb. sua, etiam hoc quod nomen. Sic et
Fellus.

(71) MSS. Angl. insecuri.

(72) MSS. Angl. deest non : neque illud, agnoscit

tam implacabilis et tam amarus, qui nullo modo miserazione (81) movetur adversus hæc pecora? Ilic, inquit, pastor, pro justis (82) quidem punius est, sed præpositus poenæ. Huic ergo traduntur qui a Deo aberraverunt, et servierunt desideriis ac voluptatibus sæculi hujus. Punit ergo eos, sicut meruit unusquisque eorum, sævis variisque poenis. Vellem, inquam, nosse, Domine, varias has poenas, cujusmodi sunt? Audi, inquit: Varia poenæ atque tormenta hæc sunt, quæ homines quotidie in vita sua patiuntur. Alii enim detrimента patiuntur; alii inopiam; alii diversas acrimonias (83). Quidam inconstantiam; alii injurias ab indignis patientes, multaque alia exercitia et incommoda (84). Plurimi enim inconstanti consilio multa conantur, nec quidquam conductit (85) eis; et dicunt in actibus suis, successum se non habere. Succurrunt iis, ea quæ nequiter fecerunt, et Dominum causantur. Cum igitur perpessi fuerint omnem vexationem et omne incommodum; tunc traduntur mihi ad bonam admonitionem, et firmantur in fide Domini, et per reliquos dies vitæ (86) serviunt Domino mente pura. Et cum cœperint delictorum agere pénitentiam, tunc ascendunt in præcordia eorum opera sua, in quibus se nequiter exercuerunt (88); et tunc dant Deo honorem, justum judicem eum esse, meritoque se omnia esse perpessos secundum facta et successum habent in negotiis suis omnibus, accipientes a Domino quæcumque poscent. Et tunc gratias agunt Domino, quod sint mihi traditi; nec jam quidquam crudelitatis (90) patiuntur.

CAPUT IV.

Dico illi: Etiam nunc, domine, demonstra mihi. Quid inquiris, inquit? Dixi ei: An per idem tempus crucientur, qui discedunt a timore Dei, quantum usi fuerint falsa dulcedine ac voluptatibus? Ait mihi: Per idem tempus etiam cruciantur. Et dixi ei: Exiguum igitur cruciantur: oportebat autem eos qui sic percipiunt voluptates ut Dominum obliviscantur, septies tantum pati poenarum. Ait mihi: Fatuus es, nec intelligis hujus poenæ virtutem. Et dixi: Si enim intelligerem, domine, noui interrogare in ut demonstrares mihi.

Audi, inquit, quanta sit vis utriusque, dulcedinis C ac poena. Dulcedinis una hora suo spatio terminatur: poenæ vero una hora (91) triginta dierum vim possidet. Quicunque igitur uno die percepit fallacem (92) dulcedinem ac voluptatem, unoque (93) die cruciatus sit, anni spatium dies ille cruciatus ejus valebit. Ita, quot dies percepit quisque voluptatem, tolidem annis cruciatur. Vides igitur, inquit, exiguum esse tempus mundanæ (94) dulcedinis ac voluptatis; poenæ vero tormentorumque amplius.

VARIA LECTIÖNES ET NOTÆ.

(81) MSS. Angl. deest, *miseratione*.

(82) Lamb. et Carm. *de justis*. Sic et Græca. Ad hunc locum respicit Origenes homil. 1, in psal. xxxvii, edit. nov. tom. II, pag. 681.

(83) MSS. Angl. *detrimenis puniuntur, alii inopia, alii diversis agrimonias*. Et mox pro *acrimonias*, ali. *agrimonias*. Fellii tamen editio Oxon. *agritudines*. Sic sane Græca, διθενεῖας.

(84) Lamb. *multisque aliis exercitiis et incommodis*. At Fellii editio sic: *aliis multis aliis exercitiis incommodisque afficiuntur*.

(85) MSS. Angl. *provenit*.

(86) Lamb. *desunt per et vitæ*. Fellius: *vitæ suæ*.

"Ακούε οὖν ἀμφοτέρων τὴν δύναμιν, τῆς τρυφῆς καὶ τοῦ βασάνου. Τῆς τρυφῆς καὶ τῆς ἀπάτης ὁ χρόνος ὡραί ἐστι μία· τῆς δὲ βασάνου ὥραι, τριάκοντα ἡμερῶν δύναμιν ἔχουσαι. Εάν οὖν μίαν τήμεραν τις τρυφῆσῃ, καὶ ἀπατηθῇ, μίαν δὲ τήμεραν βασανισθῇ. ἐνιαυτοῦ ὀλοκλήρου Ισχὺν ἔχει ἡ τήμερα ἐκείνη τῆς βασάνου. "Οσας οὖν τήμερας τρυφήσῃ τις, τοσούτους ἐνιαυτοὺς βασανισθεῖσαι. Βλέπεις οὖν, ὅτι τῆς τρυφῆς καὶ ἀπάτης ὁ χρόνος οὐδέν ἐστιν, τῆς δὲ τιμωρίας καὶ βασάνου πολὺς.

(87) Pseudo-Athanasius p̄st̄ πράξεις αὐτῶν, intermedii omissis, continuo subdit: "Ακούε, κ. τ. Λ., ut mox infra.

(88) MSS. Angl. *gesserunt*.

(89) MSS. Angl. *passos secundum facta sua; scilicet quisque eorum*. In, etc.

(90) Bodl. *crudeli*.

(91) Lamb. *poena vero unius horæ*.

(92) Lamb. deest *fallacem*. Laudat hunc locum Origenes homil. 8, in *Numeros*, edit. nov. tom. II, pag. 294.

(93) Al. si uno.

(94) Lamb. deest *mundanæ*.

CAPUT V.

Dixi ei : Domine, quoniam non intelligo omnia (95) tempora bæc dulcedinis voluptatis ac pœnæ, lucidius mihi de his expone. Respondit mihi, dicens : Insipientia (96) tua tibi perseveranter inhæret. Nonne vis potius mentem tuam purificare, et Deo servire ? Vide, ne forte (97) tempore exacto, tu insipiens reperiaris. Audi nunc, quemadmodum vis, quo facilius intelligas.

(98) Ὁ τρυφῶν καὶ ἀπατώμενος, οὐ
βούλεται, πολλήν ἀφροσύνην ἐνδέδυ-
της τρυφῆς καὶ ἀπάτης ἔκάστης ἦμ-
βάσανον μεγάλην, ἐνιαυτὸν τῇ ἡμέρᾳ.

et voluptas mundana (100) nullam m
uno die accesserit homini cruciatu
pena. Toto igitur anno dolens mem
sent propterea se penas pati. Quic
tur (2); quoniam vitam habentes, ip

Καὶ λέγω τῷ ἄγγελῳ· Ποιήσι τρυφαὶ εἰσι βλαβεραὶ; λέγε μοι. Πᾶσα πρᾶξις σαρκικὴ τρυφῇ ἐστιν, νῦν (3) τὸ δέως ποιεῖ αὐτήν. [Οὐ γάρ] δεύχολος τῷ φαντοῦ πάθει τὸ ίκανόν ποιῶν τρυφῇ· δμοίως καὶ δμοιχός, καὶ δ μέθυσος, καὶ δ κατάλαος, καὶ δ ψεύστης, καὶ δ πλεονέκτης, καὶ δ ἀποτερητής, καὶ δσαταιτάς· τρυφῶσι γάρ ἐν τῇ αὐτῶν πράξει. Αὗται δὲ αἱ πράξεις βλαβεραὶ εἰσι τοῖς δυόλοις τοῦ Θεοῦ. Εἰσι δὲ καὶ τρυφαὶ σώζουσαι τοὺς ἀνθρώπους. Πολλοὶ γάρ ἀγαθὰ ἐργάζομεν τρυφῶσιν. Αὕτη οὖν ἡ τρυφὴ τοῖς δυόλοις τοῦ Θεοῦ περιποιεῖται ζωῆν· αἱ δὲ τρεις ἐρμένες τρυφαὶ βάσανον.

ergo voluntas utilis est servis Dei, et vitam parat hujusmodi hominibus. Illæ vero noxiæ quæ supra dictæ sunt, tormenta et pœnas pariunt. Quicunque vero permanescint in illis, nec admissorum suorum egerint penitentiam, mortem sibi acquirent.

Qui uno die commiserit se voluptatibus, et fecerit
quidquid appetit animus ejus, plurima repletur
stultitia, nec intelligit quid admittat; ac die postero
obliviscitur, quid fecerit (99) pridie; dulcedo enim
propter stultitiam quæ insita est illis. Cum vero
anno torquetur; magnam enim memoriam possidet
recordatur dulcedinis illius vanæ (!) ac voluptatis, et
dulcedini et voluptati tali tradiderint, sic puniun-
noxios morti.

Dixi ei : Quæ sunt, domine, voluptates noxiæ? Omni, inquit, homini voluptas est quodcumque libenter facit. Etenim iracundus satisfaciens moribus suis percipit voluptatem suam ; et adulter, et ebriosus (4), et detractor, et mendax et cupidus, et fraudator, et quicunque iis simile aliquid admittit, morbo suo parens, percipit ex ea re voluptatem. Ilæ omnes dulcedines ac voluptates noxiæ sunt servis Dei. Propter has itaque cruciantur et patiuntur penas. Sunt etiam voluntates, salutem hominibus afferentes. Multi enim opera bonitatis facientes, percipiunt voluptatem, dulcedine sua tracti. Ilæ

SIMILITUDO VII.

Penitentibus faciendo esse penitentia dignos fructus.

CAPUT UNICUM.

Post dies paucos video illum in eo campo, in quo pastores illos ante videram (5). Et ait mihi : Quid inquiris ? Veni, inquam, rogare te, domine, ut pastorem illum prepositum pœnæ jubeas de mea domo exire, quia vehementer me afflit. Et respondens : Necesse est, inquit, patiaris incommoda et vexationes (6); sic enim præcepit de te ille nuntius bonus (7) : quia tentare te vult. Quod, inquam, domine, tam grave peccatum admisi, ut huic nuntio traderer ? Adverte, inquit. Complura quidem habes peccata ; sed nou tam multa, ut huic nuntio debeas tradi (8); sed multa delicta et scelera domus tua commisit, ideoque factis eorum ille bonus nuntius exacerbatus, jussit te aliquantum temporis vexationem experiri ; ut et illi admissorum suorum agant pœnitentiam, et abluant se ab omni cupiditate hujus sæculi. Cum itaque egerint pœnitentiam et purificati fuerint, tunc discedet a te nuntius ille qui præpositus est pœnæ. Dico ei : Domine, si ita illi se gesserunt, ut exasperarint nuntium bonum ; ego quid feci ? Respondens : Alter, inquit, non possunt illi vexationem pati, nisi tu qui caput es totius domus, labores. Quidquid enim tu passus fueris, necesse est ut et illi sentiant ; quandiu vero tu bene stabilitus fueris, illi nullam vexationem possunt experiri. Et dixi : Sed ecce iam nunc, domine, agunt pœnitentiam totis præcordiis suis. Et ego scio, inquit, totis præcordiis eos agere pœnitentiam. Nunquid ergo, ait, protinus putas aboleri delicia eorum qui agunt pœnitentiam ? Non proinde continuo ; sed oportet eum qui agit pœnitentiam

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(95) Lamb. deest, *omnia. Mox Fellus : d. ac voluptatis, et.*

(97) Lamb. quando. Sic et edit. Oxon.

(98) Post verba βασάνου πολὺς, modo relata, hæc statim subdit pseudo-Athanasius, paululum variata, ceteris interim omissione. Sic et mox infra, post τῇ θύμρᾳ, continuo sequitur : Καὶ λέγω τῷ ἀγγέλῳ.

(99) Lamb. fuerit.
(100) Sic Ellus in

(100) Sic Fellus in edit. Oxon. ex mss. Angl. Al.
omittant mundana.

(1) Miss. Angl. deest, vanæ.
 (2) Lamb, valiumur.

(2) *Lamia pantherina*.

(3) Ita Graeca edita a cl. Montfaucono. Fabricius tamen pro vob legit öt, veteri interpreti inh. rens. Clericus autem omisit vob, nec recepit öt. Sic et Russelius ipsum securus.

(4) Lamb. ebrius. Et mox cum Bodl. insamator
pro detractor.

(5) Lamb. *pastorem illum videram*. Editio autem Felli Oxon. omisit illos.

(7) Bodl. *honestus*. Sic et infra.

(7) Bod. *honestus*. Sic et infra.

(8) LAMP. desunt, sea ad tract. Videatur libra
excidisse ob sequens sed.

affligere (9) animam suam, et humilem animo se praestare (10) in omni negotio, et vexationes multas variasque (11) perferre; cumque perpessus fuerit omnia quæ illi instituta fuerint (12), tunc forsitan qui eum creavit et qui formavit universa (13), commovebitur erga eum clementia sua, et aliquid remedium dabit; idque ita, si viderit ejus qui pœnitentiam agit, cor purum esse ab omni opere nequissimo. Tibi autem et domui tuae vexari nunc expedit, et multam vexationem pati necesse est (14); sicut præcepit nuntius Domini qui te mihi tradidit. Quin potius gratias agas Domino; quod præciosus futuri (15) dignum te habuit, cui prædiceret tribulationem instare valentibus eam sustinere. Dico ei: Et tu, domine, mecum esto; et facile omnem vexationem sustinebo. Ego, inquit, ero tecum: sed et rogabo nuntium illum qui præpositus est poenæ, ut levius te affligat; sed et exiguo tempore patieris adversa, iterumque tuo loco restitueris; tantummodo in humilitate persevera. Pare Domino mente pura, domusque tua ac nati (16); et in mandatis ejus ambula, quæ præcepit (17) tibi: et pœnitentia poterit esse firma atque pura. Et si hæc custodieris cum domo tua, incommoda a te recedent: sed et ab omnibus quicunque in his mandatis ambulaverint omnis vexatio recedet.

SIMILITUDO VIII.

Electorum, et pœnitentium peccatorum multa sunt genera: omnes autem, pro pœnitentie et bonorum operum suorum modo, habebunt mercedem.

CAPUT PRIMUM.

Ostendit mihi salicem tegentem campos ac montes, sub cuius umbram venerunt omnes qui vocati erant in nomine Domini. Et juxta salicem stabat nuntius Domini valde præclarus et sublimis; et secabat cum falce magna ab illa salice (18) ramos; et populo illi qui erat sub umbra salicis illsus, exiguae et quasi cubitales virgas porrigebat. Postquam autem accepissent universi, depositus falcem; et arbor illa integræ permanxit, sicut antea videram eam: quam ego rem mirabar (19), atque intra me disputabam (20) Ait ad me pastor ille: Decine mirari quod arbor illa tot (21) ramis præcisis permanserit integra; sed exspecta: nunc demonstrabit tibi quod significet angelus ille qui populo porrexit virgas. Et rursus eas ab his reposcebat (22); et quo quisque eas perceperat ordine, eodem etiam vocabatur ad illum, virgisque (23) reddebat; quas cum acceperat ille, considerabat. A quibusdam enim accipiebat aridas et putridas, velut a tinea tactas: et jubebat eos qui hujusmodi virgas tradiderant, secerni et seorsum statui. Alii porrigebant aridas quidem, sed non tactas a tinea: et hos seorsum statui jubebat. Alii porrigebant semi-aridas virgas: et hi quoque seorsum statuebantur. Quidam autem dabant virgas suas semiaridas et scissuras habentes: et hi seorsum statuebantur. Alii virgas suas (24) afferebant, quarum dimidia pars arida erat, dimidia (25) vero viridis: et hi seorsum statuebantur. Alii virgas suas afferebant; quarum duæ partes viridæ erant, tertia vero arida: et hi seorsum statuebantur. Alii virgas suas afferebant, quarum duæ partes erant aridæ, tertia vero viridis: et hi seorsum statuebantur. Quidam porrigebant virgas suas paululum (26) aridas (exiguissimum enim aridum erat in virgis eorum, id est ipsarum cacumen [27]), scissuras vero habebant: et hi seorsum statuebantur. Aliorum autem in virgis exiguum erat viride, reliquum vero aridum: et hi seorsum statuebantur. Alii veniebant afferentes virgas suas sicut acceperant virides, maximaque pars populi hujusmodi virgas porrigebat; et magnum ex his nuntius ille gaudium cepit: et hi seorsum statuebantur. Alii afferebant virgas suas virides et pampinos habentes: et hi seorsum statuebantur; et hos quoque nuntius ille magna cum hilaritate excipiebat (28). Alii afferebant virgas suas virides, ex quibus excreverant pampini earum (29); qui pampini quosdam fructus afferebant. Qui hujusmodi (30) virgas porrigebant valde hilares erant vultu; sed et nuntius ipse quidem ex eo

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(9) MSS. Angl. *cruciare.*

(10) Sic Fellus Lamb. *animo se habere.* Bodl. *animo se gerere.* Carin. et Vict. *animam agere.* Al. *animose agere.* Exhibit quoque *animose* edit. Cler. et Russel. minus recite, ut quidem videtur.

(11) Al. *sæpiusque pro variasque.*

(12) Lamb. *quæ instituerit.*

(13) Lamb. *qui creavit omnia et formavit universa.*

(14) Edit. Oxon. et *quod multam vexationem patiaris necesse est.*

(15) MSS. Angl. *quod dignum te habuit, cum prædiceret incommodum tibi instare valenti id sustinere, præciosus futuri.*

(16) Lamb. *desunt, ac nati.*

(17) MSS. Angl. *in mandatis meis ambula, quæ præcepi.* Sic et edit. Oxon.

(18) Lamb. *cum falce de ea salice.*

(19) MSS. Angl. *quo nomine mirabar.* Editio Fellus Oxon. *Ex quo opere mirabar.*

(20) Al. *cogitabam.* Sic et Fellus.

(21) Ita Fellus ex mss. Editi., tota.

(22) Sic editio Felli Oxon. ex Lamb. AL illis reponscit.

(23) Lamb. ista quæ acceperat ordine, eodem recabatur ad illum, virgisque.

(24) Conjicit cl. Wakius, ante ista verba: Alii virgas suas, etc., excidisse librario sequentia: Alii virgas afferebant, virides quidem, sed scissuras habentes. Hæc enim memorat Hermas in hac ipsa Similit., capp. 5 et 7.

(25) Lamb. *alia vero dimidia.*

(26) MSS. Angl. paulo minus. Sic et editio Oxon.

(27) Sic Fellus. Al. *ipsum cacumen.* Ita et Bodl. Hermas ipse sub init. cap. 10 hujus similit. hæc habet: *Exceptis cacuminibus earum.* Sic rursus cap. 11. Hinc confirmatur lectio quam sequimur.

(28) Lamb. *magna hilaritate capiebat.*

(29) Bodl. *earumque pampini.*

(30) Lamb. *quemdam fructum afferebant: eorum virorum qui hujusmodi.*

magnam lēticiam percipiebat; nec minus pastor ille cum eo (31) ex eadem causa hilaritatem capiebat.

CAPUT II.

Tunc nuntius Domini coronas jussit afferri. Allatæ sunt autem coronæ velut ex palmis factæ; et coronavit eos viros nuntius, in quorum virgis pampinos invenerat et fructum (32); et jussit eos ire in turrim. Sed et illos viros misit in turrim, in quorum virgis sine fructu (33) invenerat pampinos, dato eis sigillo. Nam vestem eamdem habebant, id est candidam sicut nivem; cum qua jubebat ipsos ire (34) in turrim. Nec minus et eos qui reddiderant virgas suas, sicuti acceperant virides, data eis veste candida; et sic eos dimisit ire (35) in turrim. His consummatis, sit ad pastorem illum: Ego vado; tu vero dimitte hos intra muros, in eo loco quo quisque metuit habitare, consideratis prius virgis eorum diligenter: tamen, ne quis te fallat, considera. Sed et si quis te præterierit, inquit, ego eos super aram probabo. His ad pastorem dictis, recessit. Postquam ille discesserat, ait mihi pastor: Accipiamus ab omnibus virgas; et plantemus illas, si possint revirescere (36). Dico ei: Domine, istæ quæ sunt aridæ virgæ, quo modo possunt revirescere? (37) Ait mihi: Arbor ista salix est, et semper amat vitam. Si plantate ergo fuerint hæc virgæ, exiguumque humoris acceperint (38), plurimæ ex eis revirescent. Tentabo enim, et suffundam (39) eis aquam: et si qua earum potuerit vivere, gratulabor ei; quod si non, certe non videbor ego negligens fuisse. Jussit deinde me vocare eos. Et sicut steterunt quisque eorum, venerunt ordine suo, virgasque suas tradiderunt: quas acceptas ille singulas plantavit ordinibus suis. Et postquam plantasset omnes, aquam multam supereffudit (40) illis; ita ut tegerentur ab aqua, neque ab ea existarent. Deinde cum irrigasset illas, ait mihi: Eamus; et post paucos dies revertamur, et visitemus eas. Qui creavit enim hanc arborem, vivere vult (41) omnes eos, qui ex ea acceperunt virgas. Ego autem spero, cum sint aqua superinfusæ hæc (42) virgæ, plurimas victuras humore capio (43).

CAPUT III.

Dico ei: Arbor hæc, Domine, demonstra mihi, quid sit: valde enim moveor, quod tot ramis recisis (44) integra videatur esse; nec omnino quidquam de ea minus videtur esse; quo maxime (45) stupeo. Audi, inquit: Arbor hæc magna quæ campos tegit ac montes totamque terram, lex est Dei in totum orbem terrarum data. Hac autem lege Filius Dei prædictus (46) est in omnibus finibus orbis terræ. Populi vero stantes sub umbra, ii sunt qui audierunt prædicationes ejus, et crediderunt. Nuntius autem ille magnificus et bonus (47) Michael est, qui populi hujus habet potestatem et gubernat eos. Hic enim in corde eorum qui crediderunt, inserit legem (48). Visitat igitur eos, quibus dedit legem, si eam custodierunt. Videt autem uniuscujusque virgam, et ex eis multas labefactas. Illæ enim virgæ, Domini lex sunt. Cognoscit autem (49) deinde omnes eos, qui non servaverunt legem; sciens sedem uniuscujusque eorum. Dico ei: Quare, inquam, Domine, alios dimisit in turrim, alios tibi hic reliquit? Hi, inquit, quicunque supergressi sunt legem quam ab eo acceperunt, in mea relictæ sunt potestate; ut admissorum (50) suorum agant pœnitentiam; qui autem satisfecerunt legi et servaverunt eam, sub illius potestate sunt. Qui sunt ergo, Domine, inquam, in turrim euntes coronati? Ait mihi: Quicunque luctati cum diabolo vicerunt eum, illi sunt coronati. Illi autem sunt, qui ut servarent legem, perpessi sunt iniqua (51). Illi vero, qui virides virgas pampinosque sine fructu habentes tradiderunt, propter eamdem quidem legem vexationem sustinuerunt, non obierunt autem mortem (52); sed nec abnegaverunt sanctam (53) legem. Hi vero, qui virides, sicut acceperant, tradiderunt; modesti sunt atque justi, et qui valde pura mente vixerunt et custodierunt mandata Dei. Reliqua autem scies, cum consideravero illas virgas quas plantavi et irrigavi.

CAPUT IV.

Post paucos vero dies reversi sumus; eodemque loco consedit nuntius ille magnificus; ego autem astiti

VARIAE LECTIONES ET NOTÆ.

(31) Sic Fellus ex Lamb. Al. omittunt, *cum eo*.

(43) Lamb. *humo receptas*. Bodl. *humore perceptio*.

(32) Lamb. *eos viros, in quorum virgis pampino-*
rum invenerat fructum: omissio, *nuntius*.

(44) MSS. Angl. *præcisus*. Sic et edit. Oxon.

(33) Lamb. *desunt, sine fructu*.

(45) MSS. Angl. *nomine*.

(34) Lamb. *quibus jubebat ire*. At Vict. *habebant*
pro jubebat.

(46) Lamb. *Hæc autem lex Filius Dei est, præ-*

(35) Lamb. *deest, ire*.

dicatus.

(36) Bodl. et Lamb. *reviuiscere*. Ia sepe. Sic et
mss. Vict. et Carm. Fellus autem in edit. Oxon. si
forte possint revirescere.

(47) MSS. Angl. *magnus et honestus*. Ita quoque
Felli edit. Oxon. Hunc locum laudat Origenes Com-

(37) Lamb. *desunt: Dico ei... revirescere*.

ment. in Mauth. tom. XIV, edit. nov. tom. II,
pag. 644.

(38) Lamb. *humorem*.

(48) Lamb. *legem suam*.

(39) Lamb. *effundam*.

(49) Lamb. *ex iis multas vexatas*. Illæ enim virgæ

(40) Lamb. *effudit*. Bodl. *suffudit*.

lex est. Cognoscens deinde.

(41) Lamb. *jussit*.

(50) Lamb. *commissorum*.

(42) MSS. Angl. *adaquatæ hæc*.

(51) Bodl. *injusta*.

(52) Lamb. *oderunt vero legem*.

(53) MSS. Angl., Vict. et Carm. *suam*.

ej. Tunc ait mihi : Succinge (54) te sabano, et ministra mibi. Succinxi me sabano mundo, quod erat factum ex sacco. Ut autem vidi me cinctum, et paratum illi (55) ministrare, ait : Voca viros illos, quorum virgæ plantatae sunt, suo quemque ordine, sicut porrexerunt illas. Et duxit me in campum; et vocavi (56) omnes; qui etiam universi constiterunt ordinibus (57) suis. Ait deinde ad illos : Quisque virgam suam extrahat, et ad me afferat. Et primo tradiderunt, qui aridas et putridas habuerunt. Et quorum (58) putridæ et aridæ repertæ sunt virgæ, jussit eos stare seorsum. Deinde porrexerunt qui aridas quidem, sed non putridas habuerunt. Aliqui eorum tradiderunt virgas (59) virides : quidam vero aridas et putridas, velut a linea tactas. Eos qui virides tradiderunt, jussit seorsum stare : illos vero qui aridas et putridas tradiderunt, cum primis stare (60) jussit. Porrexerunt deinde illi qui semiaridas habuerant, et scissuras habentes : multi ex illis virides porrexerunt, nec scissuras habentes ; quidam vero virides, pampinos habentes, et in pampinis fructum, sicut illi qui in turrim iverunt coronati. Alii porrexerunt aridas, et non putridas. Quidam vero sicut fuerant, semiaridas et scissuras habentes. Jussit unumquenque eorum seorsum stare; alios suo quemque ordine (61), alios seorsum.

CAPUT V.

Deinde porrexerunt qui babuerant (62) virides quidem virgas, sed scissuras habentes. Hi omnes virides tradiderunt, suoque ordine steterunt. Gaudium autem ex his percepit hic Pastor, quod omnes politæ (63) essent, et deposuissent scissuras suas. Deinde porrexerunt, qui dimidiari viridem, et dimidiari aridam habuerant : quorumdam vero inventæ sunt totæ virides; aliorum semiaridas: aliorum virides et pampinos habentes (64). Hi omnes dimissi sunt unusquisque in suum ordinem (65). Tradiderunt (66) deinde qui habuerant duas partes virgarum suarum virides, tertiamque aridam : multi ex eis virides porrexerunt; multi semiaridas; cæteri vero aridas et non putridas. Hi omnes dimissi sunt in suum quisque ordinem. Deinde porrigeant, qui habuerant in virgis suis duas partes aridas, tertiamque viridem : multi quoque ex eis porrexerunt semiaridas; quidam vero aridas et putridas; alii autem semiaridas et scissuras habentes : pauci vero virides. Hi igitur omnes constiterunt in suo quisque ordine (67). Deinde porrexerunt, qui tertium (68) habuerant viride, reliquum vero aridum : horum virgæ majori ex parte inventæ sunt virides, ramusculos habentes, et in eis ramusculis fructum; et reliquæ virides totæ. Ex his virgis gaudium vehementer percepit pastor ille, quia sic invenerat eas. Abierunt et illi in ordines suos.

CAPUT VI.

Postquam autem omnium (69) virgas considerasset, ait mihi : Dixeram tibi, arborem hanc diligere vitam. Vides, quod (70) multi egerunt pœnitentiam, et assecuti sunt salutem. Video, inquam, domine. Ut scias, inquit, bonitatem et clementiam Domini magnam, et honorandam (71) esse, qui dedit spiritum iis qui digni erant agere (72) pœnitentiam. Et dixi : Quare ergo, Domine, non omnes egerunt pœnitentiam? Ait mihi : Quorum viderat (73) Dominus puras mentes futuras, et servituros ei ex totis præcordiis; illi tribuit pœnitentiam. At quorum aspergit dolum et nequicias, et animadvertisit ad se fallaciter reversos (74), negavit iis ad pœnitentiam regressum, ne rursus legem ejus nefandis maledicerent verbis. Dico ci : Nunc mihi, domine, demonstra, qualis sit (75) locus eorum qui virgas reddiderunt, et sedes eorum (76) : ut auditis his et creditis, ii qui non custodierunt integrum, sed dissipaverunt sigillum quod acceperunt, agnitis suis factis, pœnitentiam agant; et accepto a te sigillo, Domine dent honorem (77), quod sit super (78) eos motus clementia sua, et miserit te, ut spiritus eorum renoves. Audi, inquit : Quorum virgæ aridæ et putridæ repertæ sunt, et velut a linea tactæ; hi sunt transfigæ, et (79) Ecclesia pro-

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(54) MSS. Angl. *incinge*. Et mox *incinxi*. Usitatum autem Græcis vocem *sabavov*, quæ linteum sive linteamen denotat, vetus interpres hic in sua versione retinuit.

(55) Lamb. *sibi*.

(56) Lamb. *Et eduxit in campo, et vocavit*.

(57) MSS. Angl. *agminibus*.

(58) Lamb. *quæ*.

(59) Lamb. addit *suis*. Et mox omittit *aridas et*.

(60) Lamb. *primariis tradere*. Bodl. *primartis stare*.

(61) Ms. Angl. *suo quoque agmine*. Ita sæpe. Habent etiam *agmine* Vict. et Carm.

(62) Lamb. *habuerunt*. Sic et paulo post, et passim.

(63) Quidam ex impressis habent *imitatæ*. Al. *imitatæ*. At ms. Lamb. *mutati*. Sic et Victor.

(64) MSS. Angl. *aliorum pampinos habebant*.

(65) Al. *unusquisque in suo ordine steterunt*. Deinde.

(66) Ita Felli editio Oxon. ex Lamb. Al. omit-

tunt *Tradiderunt*.

(67) Conjurit Wakius, librarii incuria hic fuisse omissa sequentia : *Quidam porrigeant virgas suas paululum aridas; (aridum enim erat ipsum cacumen) scissuras vero habebant*. De his enim fit meatio in hujus similit. cap. 4 et 10.

(68) Ex Fello miss. Angl. *minimum pro tertium*. Sic et Victor.

(69) Lamb. *omnes*.

(70) MSS. Angl. *quam*.

(71) Ms. Angl. *honestam*.

(72) Lamb. *diligunt agere*.

(73) Ms. Angl. *vidit*.

(74) Lamb. *reversos*.

(75) Sic mss. Angl. et Vict. Sic et edit. Oxon. At edit. Paris. *quis, quid is*.

(76) Lamb. *sederunt seorsim*.

(77) Lamb. *accepto ait sigillo, Domine, dent honorem*.

(78) Ms. Angl. *in pro super*.

(79) Al. *omitunt et, quod exhibet edit. Oxon.*

ditores, qui inter reliqua sua delicta, nefandis verbis Dominum insectati (80), nomen ejus negaverunt, quod super eos erat invocatum. Hi igitur omnes mortui sunt Deo; aique etiam neminem eorum vides egisse pœnitentiam, tametsi audierint mandata mea, quæ tu eis protulisti: ab hujusmodi ergo hominibus abest vita (81). Hi quoque qui aridas et non putridas tradiderunt, non procul ab (82) illis fuerunt, sicut enim erant, et doctrinas pravas intulerunt, et perverterunt servos Dei; præcipue eos qui peccassent: non sinentes eos ad pœnitentiam redire, sed doctrinis fatuis detinentes. Hi ergo habent ad spem regressum: atque etiam multos vides agere pœnitentiam, ex quo eis mandata mea protulisti; et adhuc agent pœnitentiam. Quicunque vero non egerint pœnitentiam, ille et patientiam perdiderunt, et vitam (83) suam amittent. At his qui egerint, murus in primis cœpit esse sedes (84) eorum; quidam vero etiam (85) in turrim ascenderunt. Vides igitur, inquit, in pœnitentia, peccantium inesse vitam; non agentium vero pœnitentiam, mortem paratam.

CAPUT VII.

De his vero qui semiaridas virgas porreverunt, et scissuras habuerunt, audi. Quorum tantummodo semiaridae erant virgæ; hi dubii sunt; nec enim vivi sunt, nec mortui. At hi qui semiaridas et scissuras habentes tradiderunt; et dubii sunt, et maledici, de absentibus detrahentes, et nunquam inter se pacem habentes, et inter se (86) invidentes. Et iis quidem proposita est pœnitentia: vides enim ex his aliquos pœnitere. Quicunque vero eorum cito egerunt (87) pœnitentiam, hi in turri habent sedem: at ii qui tardie egerunt, in muris habitant (88). Qui vero non egerunt pœnitentiam, sed in suis permanserunt factis, morte morientur. At vero hi qui virides quidem virgas, sed scissuras habentes tradiderunt; fideles semper fuerunt et boni, sed habentes inter se quamdam invidiam et zelum (89) de principatu et dignitate. Verum omnes hujusmodi insipientes (90) sunt et fatui, qui habent inter se æmulationem de principatu. Attamen hi, cum sint alioqui boni, si auditis mandatis istis (91) emendaverint se, et cito per suasionem meam (92) egerint pœnitentiam; in turri denique incipient habitare, sicut et hi qui egerunt digne (93) pœnitentiam. Quod si quis eorum rursus ad dissensionem redierit, repelletur (94) a turri, et vitam suam perdet. Vita enim eorum qui custodiunt mandata Domini, in mandatis consistit; non in principatu aut aliqua dignitate. Per patientiam enim et humilitatem animæ vitam homines consequentur; per seditiones vero et contemptum legis mortem sibi acquirent.

CAPUT VIII.

Qui vero in virgis suis dimidium aridum habebant, et dimidium viride; hi sunt negotiationibus involuti, neque appliciti sanctis: ideoque etiam dimidium eorum vivit, dimidium vero mortuum est. Multi igitur ex illis, auditis mandatis, egerunt pœnitentiam, et in turri habitare cœperunt; quidam vero eorum in totum destiterunt. His igitur non est locus pœnitentia: a negotiatione enim sua, nefanda in Dominum locuti sunt, et eum abnegaverunt. Propter hanc igitur nequitiam amiserunt vitam. Multi vero ex his dubiam mentem induerunt. Adhuc et iis est regressus; qui si cito pœnitentiam egerint, in turri sedem habebunt; si vero tardius egerint, in muris habitabunt; si autem non egerint (95), mortem sibi acquirent. At hi qui duas partes virgarum suarum virides habuerunt, et tertiam aridam; compluribus modis depravati (96), negaverunt Dominum. Ex his igitur multi egerunt pœnitentiam, atque ita in turri habitare cœperunt; et multi a Deo in perpetuum recesserunt: illi igitur in totum amiserunt vitam (97). Quidam vero dubia mente concepta, dissensiones concitaverunt: iis adhuc regressus est, si cito egerint pœnitentiam, nec voluntatibus (98) suis remorati fuerint; si autem permanserint in factis suis, mortem sibi acquirent.

CAPUT IX.

Qui vero porreverunt virgas suas, quarum duæ partes aridae fuerant, et tertia viridis; fideles quidem fuerunt, sed locupletati et exsaturati (99) bonis, apud exteriores celebriores esse cupierunt (100),

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(80) Ms. Angl. *insecuti*.(81) Lamb. *tu habes ita*.(82) MSS. Angl. *prope ab*.

(83) Sic Lamb. Sic et Felli edit. Oxon. Al. ii et pœnitentiam, et vitam.

(84) Lamb. *hi qui egerint; murus erit sedes*. At Victor. *mutis pro murus*. Felli autem edit. Oxon. sic: *At ii qui egerint, in primis muris cœpit*, etc.(85) Ita mss. Angl., Victor. et Carm. Ita et Felli edit. Oxon. Al. *etiam qui non*.(86) Bodl. desunt *inter se*. Lamb. *intra se*.(87) MSS. Angl. *gesserunt*.(88) Lamb. *habitabunt*.(89) Sic Fellus ex Lamb. Al. *contentionem*.(90) Lamb. desunt, *insipientes et*.(91) MSS. Angl. *meis*.(92) MSS. Angl. *persuasionis suæ*. Edit. Paris. et Clerici *persuasionem*, mendose. Fabricii quoque editio hypothæsi incuria hic male se habet.(93) Lamb. *deest, digne*.(94) Al. *expelletur*.(95) Lamb. add. *pœnitentiam*.(96) MSS. Angl. *quamplurimis generibus inficiati*.(97) Bodl. *pœnitentiam*.(98) Lamb. *in voluntatibus*.(99) Lamb. *exacti*.(100) MSS. Angl. *honestiores esse cupiere*.

et in superbiam magnam inciderynt (1), et sublimia cœperunt sp̄are (2), et veritatem deserere (3); neque appliciti sunt justis, sed (4) cum exteris gentibus convixerunt; et hæc illis vita dulcior visa est: a Deo tamen non recesserunt, et in fide perseveraverunt (5); sed opera fidei non exercuerunt. Multi igitur ex illis egerunt pœnitentiam; et sedes eorum in turri esse cœperunt. Alii vero viventes cum exteris gentibus, et elati vanitatibus suis (6), in perpetuum a Deo defecerunt (7), nationum facinoribus et operibus servientes. Hujusmodi ergo homines adnumerati sunt exteris nationibus. Alii ex his dubiam mentem habere cœperunt, non sperantes se propter facta sua assequi posse (8) salutem: alii dubii facti, dissensiones excitaverunt. His igitur et illis qui propter facta sua dubii esse cœperunt, adhuc est regressus: sed hæc pœnitentia cita (9) esse debet, ut sit in turri sedes eorum. His vero qui non agunt pœnitentiam, sed permanent in voluptatibus suis, mors prope est.

CAPUT X.

At hi qui virgas virides porrexerunt, exceptis cacuminibus earum quæ sola arida (10) erant, et scissuras habebant; semper boni atque fideles et probi erga Deum (11) fuerunt; sed parumper deliquerunt propter inanes voluptates, et minutæ cogitationes (12), quas intra (13) se habuerunt. Auditis ergo verbis meis, plurimi egerunt pœnitentiam celeriter; et in turri habitare cœperunt. Quidam autem ex his evaserunt dubii; quidam adjecerunt ad dubiam mentem, etiam dissensiones moveare. In his igitur etiam nunc spes est regressus, quia boni semper fuerunt; difficile autem movebuntur (14). Qui vero virgas suas aridas porrexerunt, exceptis cacuminibus earum quæ sola erant viridia (15), crediderunt quidem Deo, in sceleribus vero conversati sunt (16); nunquam tamen a Deo recesserunt, sed semper nomen Domini libenter tulerunt, et libenter in hospitiis suis Dei servos suscepserunt (17). Audito igitur hoc, regressi (18), sine mora egerunt pœnitentiam, et omnem virtutis æquitatem (19) exercuerunt. Aliqui vero eorum mortem obierunt; et alii libenter adversa passi sunt, memores (20) factorum suorum.

CAPUT XI.

Postquam finisset omnium virgarum explanationes (21), ait mihi: Vade, et dic omnibus, ut agant pœnitentiam; et vivent Deo, quia motus Dominus magna clementia sua (22), misit me ut pœnitentiam nuntiarem omnibus, his etiam qui non merentur (23) propter facta sua assequi salutem. Sed patientia est Dominus, et invitationem per Filium suum factam vult conservare. Dico ei: Spero, Domine, fore ut auditis his universi agant (24) pœnitentiam. Credo enim, unumquemque agnitis (25) suis factis et accepto Dei timore, ad pœnitentiam regressurum. Ait mihi: Quicunque toto corde egerint pœnitentiam, et purificaverint se ab omni nequitia quæ supra dicta est (26), et non adjecerint adhuc ad delicta sua quidquam; accipient a Domino remedium priorum (27) peccatorum suorum, si nihil dubitaverint de mandatis his (28); et vivent Deo. Qui vero adjecerint, inquit, ad delicta sua, et conversari fuerint in cupiditatibus (29) sæculi hujus; damnabunt seipso ad mortem. Tu vero ambula in mandatis istis; et vives Deo: et quicunque ambulaverint in his, et recte ea exercuerint, vivent Deo. Postquam vero hæc omnia mihi ostendit, ait mihi: Reliqua post dies paucos tibi ostendam.

*SIMILITUDO IX.

Ædificandæ militantis et triumphantis Ecclesiæ mysteria maxima.

CAPUT PRIMUM.

Postquam scripsi Mandata et Similitudines pastoris illius, nuntius pœnitentiae venit ad me, et dixit mihi: Volo ostendere tibi quæcumque Spiritus tibi ostendit, qui in effigie Ecclesiæ locutus est tecum. Ille enim Spiritus, Filius Dei est. Et quia infirmior eras corpore, non ante per nuntium declaratum est.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(1) Lamb. <i>superbiam magnam induerunt.</i>	(17) MSS. Angl. <i>recepérunt.</i>
(2) Ita Bodl. Lamb. et Vict. Editi, <i>sperare.</i>	(18) MSS. Angl. <i>hoc regressu.</i>
(3) MSS. Angl. <i>deseruerunt.</i>	(19) Victor. <i>virtutem æquitatis.</i>
(4) Sic mss. Vict. et Carm. Sic et edit. Oxon. Al. <i>omittunt, sed.</i>	(20) Lamb. et libenter patiuntur, <i>memores.</i>
(5) Lamb. <i>fideles perseveraverunt esse.</i>	(21) Al. <i>exsolutiones.</i>
(6) MSS. Angl. <i>evecti vanitatibus eorum.</i>	(22) Lamb. <i>mortis Dominus in multa sua clementia.</i>
(7) MSS. Angl. <i>destiterunt.</i>	(23) MSS. Angl. <i>omnibus darem, et quidem quibusdam non merentibus.</i>
(8) Lamb. <i>deest. posse.</i>	(24) Al. <i>quoniam, auditis his, universi agent. Edit Paris. quoniam, eruditis his.</i>
(9) Bodl. <i>citata.</i>	(25) Lamb. <i>auditis.</i>
(10) Lamb. <i>solidæ aridæ.</i>	(26) Lamb. <i>desunt, quæ supra dicta est.</i>
(11) Lamb. <i>honesti erga Dominum.</i>	(27) MSS. Angl. <i>priorum.</i>
(12) Lamb. <i>inaneſ et minimas disputationes.</i>	(28) Lamb. <i>meis. Sic et edit. Felli Oxon.</i>
(13) Bodl. in. Lamb. <i>inter.</i>	(29) Al. <i>desideriis.</i>
(14) Lamb. <i>boni semper difficile movebuntur.</i>	
(15) Lamb. <i>quæ solæ erant virides.</i>	
(16) Al. <i>etsi ad scelera aliqua prolapsi sunt.</i>	

tibi, quam firmatus es a Spiritu, auctusque viribus, ut etiam nuntium possis videre. Tunc enim bene quidem ac magnifice (30) ædificatio turris ab Ecclesia tibi ostensa est; sed ut a virginе (31) monstrata, cuncta vidisti. Nunc autem per nuntium illustraris, per eumdem quidem Spiritum. Sed oportet te omnia diligenter videre: idcirco enim in domum tuam missus sum habitare ab illo nuntio venerando (32); ut cum omnia potenter videris, nihil ut prius expavescas. Et duxit me in ascensum montis Arcadiæ (33); et consedimus in cacumine ejus. Et ostendit mihi campum magnum; et cirra eum duodecim montes alia atque alia figura. Quorum primus niger erat sicut fuligo. Secundus glabrus, sine herbis. Tertius spinis et tribulis plenus. Quartus habebat semiaridas herbas; quarum superior pars erat viridis, proxima autem a radicibus arida; quædam etiam herbæ, cum sol incanduisset, aridæ siebant. Quintus mons asperimus erat; sed herbas virides habebat. Sextus mons scissuris erat plenus, quibusdam minoribus, qui busdam vero majoribus; sed in illis scissuris erant herbæ, non valde quidem latæ (34), sed velut marcidæ esse videbantur. Septimus vero mons delectabiles (35) habebat herbas, et totus fertilis erat; et omne genus pecudum et volucrum (36) cœli pabulum (37) carpebant ex illo: et quantum vescebantur ex illo (38), tanto latiores herbæ crescebant. Octavus mons fontibus erat repletus; et ex illis fontibus adaquabatur omne genus creaturæ Dei. Nonus mons nullam omnino aquam habebat, et totus destitutus erat; sed et mortiferos serpentes alebat (39), et hominibus perniciosos. Decimus mons proceras arbores continebat (40), totusque erat umbrosus (41); et sub umbra pecudes jacebant requiescentes ac ruminantes. Undecimus mons densissimis arboribus repletus erat: et arbores illæ aliis atque aliis oneratæ videbantur (42) fructibus; ut quisquis videret, cuperet (43) edere de fructibus earum. Duodecimus mons candidus erat totus, et aspectum habebat delectabilissimum (44), et ipse sibi summum præstebat decorem.

CAPUT II.

In medio vero campo candidam et ingentem petram mihi ostendit, quæ de ipso campo surrexerat; et petra illa altior montibus illis erat, et quadrata erat, ita ut posset totum orbem sustinere. Vetus autem mihi videbatur esse; sed habebat novam portam, quæ nuper videbatur exsculpta. Et porta illa clariorem splendorem quam sol habebat; ita ut mirarer vehementer lumen ejus. Circa vero portam illam stabant virgines duodecim (45): ex quibus quatuor quæ obtinebant angulos portæ, digniores (46) mihi videbantur esse; sed et ceteræ dignæ erant; stabant autem in quatuor partibus portæ. Erat autem et id ad gratiam illarum virginum, quod illæ binæ et binæ vestitæ erant linteis (47) tunicis, et decenter succinctæ exertis brachiis (48) dextris, tanquam fascem aliquem levaturæ; sic erant paratæ: vehementer enim hilares erant, atque promptæ. Hæc cum vidi sem, mecum ipse mirabar, quod tam magnas et præclaras res viderem. Et rursus mirabar (49) propter virgines illas, quod tam decoræ et (50) delicatæ essent, et ita constanter ac fortiter starent tanquam totum cœlum portaturæ (51). Et cum hæc intra me cogitarem (52), ait ad me Pastor ille: Quid intra te disputas atque torqueris, et ipse tibi sollicitudinem adjicis (53)? Quæcumque non potes intelligere, noli attendere (54), tanquam si sapiens sis; sed roga Dominum, ut accepto sensu intelligas ea. Quæcumque post te sunt, non potes videre; quæ vero sunt ante te, vides. In his igitur quæ non potes videre, noli torqueri; et eorum intelligentiam cape (55), quæ tu vides. Desine

VARÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(30) MSS. Angl. *modeste.*(31) Lamb. *ad virginem.*(32) MSS. Angl. *dignissimo.*(33) Lamb. *Arcadiæ montem.*(34) Ita mss. Lamb. Vict. et Carm. Ita quoque Fellii edit. Oxon. et Hamb. Fabricii. Al. *latæ.*(35) MSS. Angl. *hilares.*(36) MSS. Angl. *volucres.*(37) Lamb. *pabula.*(38) MSS. Angl. *inde.* Lamb. *inde, tanto amplius latiores.*(39) MSS. Angl. *habebat.* Addit Lamb. et *homines pro hominibus.*(40) MSS. Angl. *habebat arbores magnas.*(41) Lamb. *tenebrosus.*(42) Bodl. *ordinatæ erant.* Lamb. *ornatæ erant.*(43) MSS. Angl. *si quis vidisset, concupisceret.* Fellii edit. Oxon. *quis retinuit pro quis-*(44) MSS. Angl. *hilarissimum.*(45) Laudant hunc locum Origenes homil. 13, in Ezech., auctor *Operis imperfecti in Matth. xix.*, 28, et scriptor *Vita S. Genovefæ cap. 4.* Horum verba inter Veter. Testim. superius reperies.(46) Lamb. *dignitosores.* Et mox, *dignosæ.* Sic etiam infra cap. 6 sub initium, *dignitosos pro dignitate splendidos.* Atque ita legendum statuit Clericus e ms. optimæ notæ Lambethano. « Vox enim dignosus, inquit, non avi quidem Ciceronianus est, sed nec infirmi. Veteres Glossæ: *Dignitosus, δέκαματος.* » Vide item de hac voce Dugangium in *Glossario.*(47) MSS. Angl. apud Fellum: *Inerat autem inter genera earum virginum et hæ binæ vestitæ linteis.* Apud Clericum vero Lamb. sic se habet: *Inerat autem inter gratiam earum virginum hæ binæ vestitæ linteis tunicis, et decem incinctæ exertis.*(48) Ita mss. Angl. Ita et Vict. et Carm. Horum mss. lectionem sequuntur quoque Fellus et Fabricius. Al. *exterius brachiis.*(49) Lamb. *movebar.*(50) MSS. Angl. *desunt, decoræ et.* Et mox Lamb. omittit, *constanter ac.*(51) MSS. Angl. *portandum haberent.*(52) MSS. Angl. *disputarem.* Et mox, *disputas;* ubi Fellii edit. Oxon. *habet cogitas.*(53) MSS. Angl. *adducis.*(54) Lamb. *perpendere.*(55) MSS. Angl. *dominare.*

esse curiosus. Ego autem demonstrabo tibi cuncta, quæcumque debeo (56) ostendere: nunc autem reliqua considera.

CAPUT III.

Et cum hæc dixisset mibi, suspexi (57): et ecce vidi venisse sex viros excelsos ac venerandos, et omnes similes (58) vultu; et vocasse quamdam multitudinem virorum; et hi qui venerant vocati ab illis, et ipsi quoque excelsi et fortes erant. Jusserunt autem illi sex eos turrim quamdam (59) super eam portam ædificare. Magnus vero tunc fremitus cœpit esse decurrentium circa portam huc atque illuc (60), eorum virorum qui ad ædificationem turris accelerare (61). Virgines vero illæ quæ stabant circa portam, jubebant eis ædificationem turris accelerare (62). Ipsæ autem exporrexerunt manus suas, tanquam aliquid acceptum ab illis. Tunc illi sex jusserunt, ut (63) ex quadam profundo lapides attollerent, et in ædificationem turris præpararent. Et elevati sunt decem lapides candidi, quadrati (64), circumcisi. Postquam vero sex illi advocaverunt has virginis, jusserunt eas universos lapides, quicunque in turris ædificationem mittendi essent, portare (65); et translatos per portam tradere (66) eis qui ædificaturi erant turrim illam. Continuo hæc virginis eosdem lapides qui prius elevati erant (67) de profundo, inter se elevare (68) ceperunt pariter omnes.

CAPUT IV.

Qui autem steterunt circa portam, sic etiam portabant; ut qui videbantur esse fortiores, ad angulos ponerentur; cæteri vero lapides ad latera subjiciebantur (69): atque ita universos lapides pertulerunt, eosque per portam (70) translatos ædificantibus, sicut jussæ erant (71), tradiderunt. Illi vero excipientes, extruxerunt illos. Hæc autem ædificatione super illam petram magnam et portam siebat; atque ab illis tota turris sustentabatur. Horum autem decem lapidum structura totam portam illam replevit, qua in fundamento turris illius esse cœpit. Post illos vero decem lapides, alii viginti quinque elevati sunt (72) de profundo; et hi structi sunt in ædificationem turris ejusdem, per illas virginis levati, sicut priores. Post hos, alii triginta quinque elevati sunt, et hi similiter in eodem opere aptati sunt. Post hos, quadraginta lapides ascenderunt; et hi omnes adjecti sunt in structuram turris illius. Quatuor ergo ordines coepérunt esse in fundamento turris illius (73); desierunt enim lapides extrahi de (74) profundo: paulisper et hi qui ædificabant, quieverunt. Iterum illi sex viri multititudini illi imperaverunt, ut de illis duodecim montibus apportarent (75) lapides ad ædificationem turris ejusdem. Illi autem excidebant de universis montibus variorum colorum lapides (76); et deferentes eos (77) porrigebant virginibus: quos illæ accipientes transferebant (78), et in ædificationem turris porrigebant. In qua cum structi essent (79) illi, candidi, variique siebant: et similiter omnes priores (80) mutabant colores. Quidam vero ab ipsis viris porrigebantur; qui cum in eam ædificationem venissent, quales ponebantur, tales et permanebant. Hi nec candidi siebant, nec varii; quoniam non erant a virginibus per portam translati. Hi ergo lapides deformes erant in ædificatione (81); quos cum animadvertisserint illi sex viri, jusserunt tolli et suo loco reponi unde delati fuerant (82). Et dicunt ad illos qui lapides illos afferebant: Omnino vos nobis ad ædificationem banc lapides porrige nolite; sed juxta turrim ponite eos, ut hæc virginis translatos porrigan: nisi enim ab his virginibus translati fuerint per hanc portam, colores suos mutare non possunt: nolite igit frustra laborare.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

- (56) Lamb. potueris pro debo.
- (57) Lamb. inspxi.
- (58) Lamb. venisse viros excelsos, dignitosos et similes.
- (59) Lamb. eos illi ex turre quamdam.
- (60) Bodl. discurrentium circa portam hinc atque illinc. Lamb. quoque habet hinc atque illinc.
- (61) Sic Lamb. Sic et Felli edit. Oxon. Al. venerant.
- (62) Lamb. videbant ædificationem turris accelerari opore. Felli autem edit. Oxon. sic: Agnoverunt ab eis ædificationem turris accelerari opore.
- (63) MSS. Angl. deest, ut. Et mox pro attollerent et præpararent, habent ascendere et aptari. Statimque: Et ascenderunt decem.
- (64) Lamb. quidem et quadrati. Sic et Felli. Voci autem sequenti, circumcisi, præmittendum nec jubet Cotelerius ex cap. 5 et 16.
- (65) Lamb. ejus ædificationem ituri essent portare.
- (66) Lamb. cum Fello: itidem tradere.
- (67) MSS. Angl. primi ascenderunt.
- (68) MSS. Angl. allebare.
- (69) Bodl. a lateribus subibant. Sic et Lamb. præpositione tamen a in e mutata.
- (70) Lamb. portas. Et paulo post, porta pro portam.
- (71) MSS. Angl. jusserant.
- (72) MSS. Angl. ascenderunt, ut szep.
- (73) Lamb. fundamentis turris hujus.
- (74) Lamb. ergo lapides ascendere de.
- (75) De quibus mentio cap. 1 hujus similis. Felli autem statim, deferent pro apportarent, quod exhibent mss. Angl.
- (76) MSS. Angl. lapides variis coloribus.
- (77) MSS. Angl. apportatos.
- (78) MSS. Angl. porrigebant, et mox transferebant. Sic et Felli edit. Oxon.
- (79) Lanib. quam cum instructi.
- (80) Lamb. et similes omnes et priores. MSS. quoque Vici. et Carm. habent, et priores.
- (81) Lamb. ædificationem.
- (82) MSS. Angl. referri unde deportati.

CAPUT V.

Effecta est autem structura illo die; sed turris consummata non est; futurum enim erat, ut ædificaretur (83); propterea etiam nunc et quædam dilatio facta est. Et jusserunt illi sex, eos qui ædificabant abire et veluti aliquandiu quiescere (84); illis vero virginibus præceperunt, ne a turri discederent (85); propterea autem videbant mihi relicta, ut custodirent turrim illam. Postquam autem recesserunt, dico (86) ad pastorem illum: Quare, domine, non est peracta ædificatio turris? Non enim, inquit, ante consummari potest, quam veniat dominus ejus, et structuram hanc probet; ut si quos lapides non bonus in ea invenierit, mutentur: ad voluntatem enim ejus ædificatur (87) hæc turris. Velle, inquam, Domine, scire, quid significet ædificatio turris hujus, et de hac petra, et de hac porta cognoscere, et de montibus, et de virginibus, et de lapidibus qui extracti sunt (88) de profundo, nec circumcisi sunt, sed sicut ascenderunt, sic missi sunt (89) in structuram; et quare primum lapides decem in fundamento structi sunt (90), deinde viginti quinque, deinde trigesita quinque, deinde quadraginta: item de illis lapidibus qui positi sunt in structuram, iterumque sublati, et in locum suum (91) relati. De omnibus his, domine, desiderium animæ mee comple, et omnia mihi demonstra. Et dixit mihi: Si arduus (92) non fueris, omnia cognosces (93), et videbis reliqua quæ futura sunt huic turri; et omnes similitudines diligenter cognosces. Et venimus post dies paucos in eundem locum, ubi sederamus, et dixit mihi: Perveniamus ad turrim: Dominus enim ejus venturus est, ut consideret eam. Venimus igitur illuc, et neminem alium quam virgines illas invenimus. Et interrogavit eas, an adfuissest ibi dominus turris illius? Et responderunt, continuo eum adfuturu (94), ut consideret structuram illam.

CAPUT VI.

Post pusillum vero video multitudinem virorum magnam venientem, et in medio eorum ita excelsum virum, ut magnitudine sua ipsam turrim superaret; et circa eum sex illos quos in ædificatione imperare videram, et eos omnes qui ædificaverunt turrim illam, et præterea alios quamplures dignitate (95) splendidos viros. Virgines vero illæ quæ custodiebant turrim illam, accurrerunt et osculata sunt eum (96), et prope eum (97) cœperunt ambulare. Ille autem tam diligenter considerabat structuram illam ut singulos lapides contrectaret (98); quinetiam singulos virga quam in manu tenebat (99), scriebat. Ex quibus quidam cum essent percussi, nigri flebant velut fuligo; quidam autem tanquam scabri; quidam quasi scissuras habentes; quidam curti; quidam nec nigri nec albi (100); quidam æsperi, nec cum cæteris lapidibus convenientes; quidam plurimas maculas habentes. Hæ sunt varietates lapidum illorum, qui in structura illa non idonei (1) reperti sunt. Jussit eos dominus omnes de turri deponi, et juxta eam relinqui; et alios lapides afferri, et loco eorum reponi. Et interrogaverunt eum qui ædificabant, ex quo monte vellet afferri, et reponi in locum ejectorum? De montibus quidem vetuit afferri; sed ex campo quodam qui prope erat, jussit afferri (2). Foderunt enim campum illum, et invenerunt lapides splendidos, quadratos; quosdam vero etiam rotundos. Quicunque autem erant in illo campo, omnes allati sunt, et per (3) portam transportati (4) a virginibus illis: et qui ex eis quadrati erant, deformati (5) sunt, et positi in loco (6) ejectorum. At vero qui rotundi, non sunt adjecti in structuram; quoniam duri erant (7), et longum esse videbatur circumcidere eos: sed positi sunt circa turrim, tanquam futurum esset, ut circumcidarentur, et in structuram mitterentur (8); valde enim splendidi erant.

CAPUT VII.

Hæ cum vidisset vir ille dignitate (9) præcipuus, et dominus totius turris, vocavit hunc pastorem; et tradidit ei lapides qui reprobati erant, et positi circa turri; et ait ad illum: Communda diligenter lapides hos, et apta in structuram (10) turris, ut cum cæteris possint convenire; eos autem qui non convenient,

VARIAE LECTIONES ET NOTÆ.

(83) Lamb. *suit*: *futurum enim, ut ædificetur.*(94) MSS. Angl. *venturum*. Lamb. add. *esse.*(84) MSS. Angl. *recedere et veluti quiescere aliquid.*(95) MSS. Angl. *dignitosos, ut passim.*(85) Lamb. *recederent.*(96) Lamb. *accurrerunt osculari eum.*(86) Lamb. *omnes recesserunt, dixi.*(97) Lamb. *deest eum.*(87) Ita Fellus in edit. Oxon. ex Lamb. Al. *ædificabatur.*(98) MSS. Angl. *pertractaret.*(88) MSS. Angl. *ascenderunt, ut sæpe alias.*(99) Lamb. *manu gerebat.*(89) MSS. Angl. *ierunt.*(100) Lamb. *desunt quidam.... albi.*(90) Ms. Vict. *fundamentis structuræ.* Lamb. *quoque habet, fundamentis.*(1) MSS. Angl. *boni.*(91) Lamb. *loco suo.*(2) MSS. Angl. *apporturi.*(92) Ita mss. Angl. Vict. et Carm. Editi, *tardus.*(3) Lamb. *illati sunt per. Felli autem editio*(93) Ita Lamb. Ita et Felli edit. Oxon. Al. *non**Omittunt quoque non, mss. Vict. et**Carm. At Vict. sic: *omnia cognoscis; post videbis.**(4) Lamb. *translati.**Carm. vero; o. cognoscet; p. v. Quas mss. lectiones*(5) Ita Lamb. Editi, *formati. Vide infra not. 30.**Clericus invertit. Neque aliter Russelius. Recte Fa-*(6) Sic Lamb. et Felli edit. Oxon. Al. *locum.**bricius.*(7) Lamb. *et durum erat, et tardum esse.*(8) MSS. Angl. *irent.*(9) MSS. Angl. *dignitosus.*(10) Lamb. *pone in structura.*

longe a turri projicies. Hæc cum præcepisset ei, cum omnibus cum quibus venerat ad turrim, abiit : virgines autem illæ steterunt circa turrim, custodientes eam. Et dixi ad pastorem illum : Quoniam modo possunt lapides hi in structuram hujus turris, cum reprobati sint, redire ? Et dixit mihi : Ego de lapidibus istis majorem partem circumcidam et adjiciam in structuram, et convenient cum cæteris. Et dixi : Quo modo, domine, possunt circumcisi eumdem locum implere (11) ? Quicunque, inquit, minores inventi fuerint, in medium structuram ibunt (12); majores vero de foris ponentur, et continebunt eos. Hæc cum dixisset mihi : Eamus, inquit, et post triduum revertamur ; et emundatos hos lapides in structuram adjiciam. Ea enim quæ sunt circa turrim, commundari debent omnia; ne forte subito paterfamilias superveniat, et immunda ea quæ circa turrim sunt, inveniat, et ita aspernetur (13); et hi lapides non militantur (14) in structuram turris hujus, et ego negligens paterfamilias (15) videar esse. Post triduum (16) autem cum venissemus ad eamdem turrim, ait mihi : Consideremus hos lapides omnes, et videamus qui ex eis possunt in structuram ire (17). Dico ei : Consideremus, domine.

CAPUT VIII.

Primum omnium cœpimus considerare eos qui nigri fuerant. Quales enim a structura depositi fuerant, tales sunt reperti. Jussit eos a turri moveri, et seorsum reponi (18). Deinde consideravit eos qui scabrosi fuerant : et multos ex eis circumcidi jussit, et per virgines eos in structuram turris aptari : illæ autem sublatos eos aptaverunt in media structura. Reliquos autem jussit cum illis nigris reponi ; nam et hi evaserunt nigri. Deinde considerabat eos qui scissuras habebant : et ex illis multos circumcidi jussit, et per illas virgines adjici in structuram. Hi de foris positi sunt, quoniam (19) integri inventi sunt : reliqui autem propter multitudinem scissurarum non potuerunt afformari (20), propterea projecti sunt ab adiunctione turris. Deinde considerabat eos qui curti facti erant : multi ex illis scissuras habebant, et nigri evaserant ; alii vero scissuras magnas habebant, quos jussit apponi cum illis (21) qui rejecti erant : reliquos autem commundatos et afformatos adjici jussit in structuram, quos sublatos virgines illæ in media structura aptaverunt ; infirmiores enim erant. Deinde considerabat eos, qui dimidii quidem albi, dimidii autem nigri fuerant reperti ; et multi ex illis nigri inventi sunt : jussit et hos transferri ad illos qui rejecti erant. Reliqui vero toti candidi inventi sunt : et hi sublati sunt a virginibus, et aptati in eadem turri ; exteriores autem positi sunt qui (22) integri inventi sunt, ita ut possent continere eos qui in medio costructi erant ; nihil enim eis (23) recisum est. Deinde considerabat eos qui duri et asperi fuerant (24) ; pauci ex his adjecti (25) sunt, quoniam non poterant circumcidi ; valde enim duri reperti sunt : reliqui autem formati (26) sunt, et in media structura a virginibus aptati ; infirmiores enim erant. Deinde considerabat illos qui maculas habebant ; et ex eis pauci reperti sunt nigri, et hi ad cæteros adjecti sunt. Qui vero superfuerant, candidi et integri inventi sunt ; et hi a virginibus in structuram aptati sunt, et de foris positi, propter fortitudinem suam.

CAPUT IX.

Venit deinde, ut consideraret (27) eos lapides, qui candidi et rotundi erant ; et ait mihi : Quid faciemus de his lapidibus ? Et ego dixi : Domine, nescio. Nihil ergo, inquit, excogitas de his ? Ego, inquam, artem hanc, domine, non novi, nec lapidarius sum, nec possum intelligere quidquam. Et dixit : Non vides eos valde rotundos esse ? Quod si voluero eos quadratos redigere, plurimum mihi ex his recidendum est ; sed necesse est aliquos ex his in structuram turris transire (28). Et dixi : Si necesse est, quid igitur te implicas (29), et non eligis, si quos habes eligere, et aptas in structuram illam ? Et elegit quos vedit maximos et splendidissimos, et afformavit (30) eos, quos sublatos virgines illæ in exterioribus partibus structura posuerunt. Reliqui vero qui superfuerunt, repositi sunt in eumdem campum (31) unde sumpti erant ; abiecti

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(11) MSS. Angl. *explere*.(12) Ita mss. Angl. Fellus tamen in sua edit. Oxon. *mittentur*.(13) MSS. Angl. *exasperetur*.(14) Lamb. *ut et hi lapides non sint*.(15) Lamb. *patrifamilias*. Forte, *patrifamilias*, ut legendum censem Cotelarius.(16) Lamb. *biduum*. At modo legebamus : *post triduum revertamur*.(17) Lamb. *convenire*.(18) Lamb. *poni*. Sic et paulo post.(19) Felli edit. Oxon. *qui pro quoniam*.(20) Lamb. *deformari*. Edit. Paris. *afformari*. Sic mox idem Lamb. *deformatos adjici*. Vide mox not. 30.(21) Lamb. *habentes jussit eos poni cum iis*.(22) Sic et edit. Paris. et Oxon. At Lamb. Vict. et Carm. *quoniam*, ut modo sup'a.(23) Lamb. *instructi erant*; *nihil enim ex eis*.(24) Lamb. *fuerant*.(25) MSS. Lamb. Vict. et Carm. *abjecti*.(26) MSS. Angl. *deformati*.(27) Lamb. *deinde considerare*.(28) MSS. Angl. *ire*.(29) Bodl. *tristar. Lamb. te tricas*.(30) Lamb. *deformari*. Hæc recta est lectio, non inepta et inusitata vox *afformare*. Sic et supra cap. 8, *deformari* perperam mutatum in *afformari*, et *deformatos* in *afformatos*, et *deformati* in *formati*. Nimirum, exscriptores existimarent *deformare* esse tantum *deformem* et turpem reddere, cum sit etiam simpliciter *mutare formam* in quanvis aliis. Venerabiles Glossæ : *Deformato*, μεταμορφῶ, μετατυπῶ. *Deformato* (sic legendum), ἀποτελέω : quæ significatio optime hic convenit, ubi forma rotunda lapidum resectione in quadram mutatur. **Cler.**(31) Lamb. *eodem campo*.

vero non sunt. Quoniam, inquit, adhuc exiguum deest huic turri, quod ædificandum erit; et forsitan vult dominus hos lapides aptari in ea structura, quia valde candi sunt (32). Vocatæ sunt deinde mulieres speciosissimæ duodecim, nigra ueste vestitæ, incinctæ, et exertis humeris, capillisque solutis (33). Videbantur autem mihi hæ mulieres agrestes esse. Et jussit eas pastor ille tollere lapides illos qui de structura ejecti erant (34), et eos referri in montes unde ablati fuerant. Et illæ gaudentes sustulerunt omnes, et reportaverunt eos unde extracti fuerant. Postquam autem nullus lapis circa turrim jaceret, ait mihi: Circumeamus banc turrim, et videamus nunquid aliquid desit (35) illi. Cœpimus ergo circumire eam. Et ut videt eam decenter ædificatam, cœpit valde hilarius esse: ita enim decenter ædificata fuerat, ut qui vidisset, concupisceret structuram ejus; quoniam quasi de uno lapide videbatur esse, nec usquam commissura apparebat, sed ex petra una (36) videbatur exculpsa.

CAPUT X.

Ego autem hujusmodi turrim attente considerans, valde lætabar (37). Et ait mihi: Affer calcem et testas minutæ, ut formas eorum lapidum qui sublati sunt de structura et iterum repositi, expleam (38); ea enim quæ circa turrim sunt omnia, æquari debent. Et feci sicut jussit mihi, et attuli ad eum. Et ait mihi: Præsto ad sis mihi; et cito (39) hoc opus pericletur. Complevit ergo formas illorum lapidum, et jussit locum mundari circa turrim. Tunc virgines illæ apprehenderunt scopas, et mundaverunt totum, et sustulerunt excrementa (40), et sparserunt aquam: quo completo, factus est locus delectabilis (41), et turris decora. Ait deinde mihi: Omnia commundata sunt: si venerit dominus hanc turrim consummare, nihil inveniet quod de nobis queratur. Hæc cum dixisset, volebat abire. At ego apprehendi peram ejus, et cœpi rogare eum per Dominum, ut mihi omnia quæ ostenderat, explicaret (42). Ait mihi: Habeo modicam occupationem; at omnia tibi explicabo: exspecta autem me hic, dum venio. Dico ei: Domine, quid hic solus faciam? Respondit: Non es solus; omnes enim virgines tecum sunt. Et dixi: Trade me, domine, ergo eis. At ille vocavit illas, et dixit (43) eis: Commendo vobis hunc, donec venio. Remansi igitur cum virginibus illis. Illæ autem hilares erant, et affabiles mihi; præcipue tamen quatuor, quæ cæteras præcedebant dignitate.

CAPUT XI.

Dicunt mihi deinde virgines illæ: Hodie pastor ille huc venturus non est. Et ego dixi: Quid ergo ego faciam? Et dicunt mihi: Usque in vesperam exspecta, si forsan venerit et loquetur (44) tecum; sin minus, nobiscum dum veniat, manebis (45). Dixi eis: Exspectabo eum usque ad vesperam: quod si non venerit, domum ibo, et revertar mane. Responderunt mihi: Nobis assignatus es: non potes recedere (46) a nobis. Et dixi: Ubi manebo? Dicunt mihi: Nobiscum dormies ut frater, non ut maritus: frater enim noster es, et de cætero tecum habitare paratæ sumus (47); valde enim charum te habemus. Ego autem erubescerebam cum eis manere (48). Ea vero quæ ex illis prima esse videbatur, amplexata me est, et osculari me cœpit. Cæteræ vero cum vidissent me amplexari (49) ab illa, et ipsæ cooperunt me ut fratrem osculari, et ducre (50) circa turrim, et ludere mecum. Quædam autem ex illis psalmos canebant (51); quædam choros duebant. Ego autem circa (52) turrim in silentio lætus cum eis ambulabam, et videbar mihi junior factus esse (53). Postquam vero vespera esse cœpit, domum repente (54) abire volebam; illæ autem retinuerunt (55) me, et non permiserunt abire. Mansi ergo illa nocte cum eis juxta eamdem turrim (56). Straverunt autem tunicas suas linteas in terram, et me in medio collocaverunt: nec quidquam aliud faciebant, nisi quod orabant. Sed et ego cum illis sine intermissione orabam, neque minus quam illæ. Quæcum me sic orantem vidissent, ingens gaudium percepserunt; et cum eis illic sui usque ad diem posterum.

VARIAE LECTIONES ET NOTÆ.

(32) Lamb. *qua valde candida est.*(33) MSS. Angl. *capillis vero dissolutis.*(34) Lamb. *leg. abjecti erant, et omittit omnia quæ sequuntur, usque ad Postquam autem.*(35) MSS. Angl. *ne quid desit.* Sic et Felli edit. Oxon.(36) Lamb. *illa.* At vulgatam lectionem confirmat Origenes, qui hunc locum laudat *Comment. in Osee ex Philocalizæ cap. 8, noviss. edit. BB. tom. II, pag. 439.*(37) MSS. Angl. *ejusmodi considerans bene, valde letus eram.*(38) Editt. Clerici et Russel. omitt. *de. Ms. Lamb. uestitura, repositos expleam.*(39) Lamb. *Præsto sis mihi; et cito. Al. mihi, inquit.*(40) MSS. Angl. *stercus.*(41) MSS. Angl. *hilaris.*(42) Fellus in edit. Oxon. *exsolveret; monetque*mss. exhibere, *explicaret*, ut sæpe. Aliter hic Clericus, cuius adnotacionem videsis mox infra not. 62.(43) Lamb. *vocat, et dixit.*(44) MSS. Angl. *si venerit, forsitan loquetur.*(45) Felli edit. Oxon. *moraberis.*(46) MSS. Angl. *consignatus es: non potes discedere.*(47) Bodl. *habitaturæ sumus.*(48) Lamb. *habitare.*(49) MSS. Angl. *amplexum.*(50) MSS. Angl. *ducebant; et mox ludebant.* Sic et Felli edit. Oxon.(51) Lamb. *enim ex his psalmos cantabant.* Habet enim et Felli edit. Oxon.(52) Sic Felli edit. Oxon. Al. addunt *eam.*(53) Lamb. *veluti juniores esse factum.*(54) MSS. Angl. *deest, repente.*(55) Lamb. *detinuerunt; et mox, me ire proabire.*(56) Lamb. *ad eam turrim.*

Et cum adorassemus Dominum, tunc venit pastor ille, et ait ad illas : Nullam ei fecistis (57) injuriam? Et dixerunt ei : Ipsum interroga. Dico ei : Domine, magna voluptas me cœpit (58), quod mansi cum eis. Et dixit mihi : Quid cœnasti? Et dixi : Cœnavi, domine, tota nocte verba (59) Domini. Bene, inquit, te accepterunt? Et dixi : Bene (60), domine. Nunquid vis nunc audire? Et dixi : Volo, domine (61) : et primum, sicut te interrogavero, rogo ut sic mihi demonstres. Quemadmodum vis, inquit, sic tibi rem explanabo (62), nec quidquam te celabo.

CAPUT XII.

Primus omnium, domine, inquam, hoc (63) mihi demonstra : Petra hæc, et porta quid sunt? Audi, inquit : Petra hæc et porta (64), Filius Dei est. Quonam pacto, inquam, domine, petra vetus est, porta autem nova? Audi, inquit, insipiens, et intellige. Filius quidem Dei omni creatura antiquior est, ita ut in consilio Patri suo ausuerit ad condendam (65) creataram. Porta autem propterea nova est, quia in consummatione in novissimis diebus apparebit (66), ut qui assecuturi sunt salutem, per eam intrent in regnum Dei. Vidisti, inquit, lapides illos qui per portam translati sunt, in structuram turris colloca-tos (67); eos vero qui non erant translati per portam, abjectos in locum suum (68)? Et dixi : Vidi, domine. Sic, inquit, nemo intrabit in regnum Dei, nisi qui acceperit nomen Filii Dei. Si enim in civitatem aliquam volueris intrare, et civitas illa cincta sit muro, et unam habuerit tantummodo portam; nunquid poteris aliunde (69) intrare civitatem illam, nisi per portam quam habet? Et quonam modo, inquam, domine, aliter fieri potest? Sicut ergo, inquit, in illam urbem non potest intrari (70), quam per portam ejus: ita nec in regnum Dei potest aliter intrari (71), nisi per nomen Filii ejus qui est ei charissimus. Et dixit mihi : Vidisti turbam eorum qui ædificabant turrim illam? Vidi, inquam, domine. Et dixi : Illi omnes nuntii sunt dignitate (72) venerandi. His igitur veluti muro cinctus est Dominus. Porta vero Filius Dei est, qui solus est accessus ad Deum. Aliter ergo nemo intrabit ad Deum, nisi per Filium ejus. Vidisti, inquit, illos sex viros, et in medio eorum præcelsum virum illum ac magnum (73), qui circa turrim ambulavit, et lapides de structura reprobavit (74)? Vidi, inquam, domine. Ille, inquit, præcelsus (75), Filius Dei est; et illi sex, nuntii sunt dignitate (76) conspicui, dextra lævaque eum circumstantes (77). Ex his, inquit, excellentibus (78) nuntiis, nemo sine eo intrabit ad Deum. Et dixi : Quicunque ergo nomen ejus non acceperit, non intrabit in regnum Dei.

CAPUT XIII.

Et dixi : Quid est deinde hæc turris? Hæc, inquit, Ecclesia est. Et virgines hæc, quæ sunt, domine? Et dixit mihi : Hæc, inquit, Spiritus sancti sunt: non aliter enim (79) homo potest in regnum Dei intrare, nisi hæc induerint eum ueste sua. Etenim nihil proderit tibi accipere nomen Filii Dei, nisi etiam et uestem earum acceperis ab eis. Hæc namque virgines, potestates sunt Filii Dei. Ita frustra nomen ejus portabit quis (80), nisi etiam potestates ejus portaverit (81). Et dixit mihi : Vidisti lapides illos qui abjecti sunt? Illi enim nomen quidem portarunt (82); uestem autem illarum non induerunt. Et dixi: Quæ est uestis earum, domine? Ipsa, inquit, nomina (83), uestis earum est. Quicunque ergo, inquit, nomen Filii (84) Dei portat, harum quoque nomina portare debet: nam et Filius nomina portat earum. Quoscunque (85),

VARIÆ LECTIÖNES ET NOTÆ.

(57) *Mss. Angl. Ne forte fecistis.*

(58) *Mss. Angl. magnam voluptatem percepit.*

(59) *Lamb. verbum.*

(60) *Lamb. Ita.*

(61) *Lamb. desunt, Nunquid, usque ad Domine:*

et.

(62) *Ms. Lamb. cum Fello : exsolvam.* Sic et alibi, ubi verbum *explanare* alii codd. præ se ferunt. Fuit nimis Graece ἐξλύσων, *expedium* vel *interpretabor*. Glossæ : ἐξλύω, *reservo*, *endo*. Vid. capp. 13 et 16, in fine, ubi *exsolutionem* habemus pro ἐξλύσι. CLER.

(63) *Lamb. desunt, inquam, hoc.* Quo in cod. passim omittuntur *inquam* et *inquit*. Hæc enim Graeci dialogista supplenda lectori permittunt, ut apud Platonem passim. CLER.

(64) *Sic in sacris litteris, Dominus petra et jana dicuntur. Ita Fellus.* Et alterum quidem *I Cor. x, 4*; alterum vero *Joan. x, 7, 9*.

(65) *Lamb. constituendo.* Bodl. *constituendi*. Sic apud Fellum. Aliter Clericus.

(66) *Mss. Angl. et Carm. apparuit.* Ita et Felli edit. Oxon. Vulgata lectio confirmari potest ex Hebr. x, 28, quo forte respexit Hermas. Altera vero inss. ex Hebr. i, 1, 2.

(67) *Lamb. collatos.*

(68) *Lamb. loco suo.*

(69) *Sic Lamb. Sic et Felli edit. Oxon. Al. alia.*

(70) *Lamb. omisso, inquit, sic : in eadem urbe non potes aliter intrare.* Hinc Fellus : *in illam urbem non potest aliter intrari.*

(71) *Lamb. aliquis intrare.*

(72) *Mss. Angl. dignitosi.*

(73) *Mss. Angl. honestum virum atque magnum*

(74) *Lamb. portavit.*

(75) *Mss. Angl. honestus.*

(76) *Mss. Angl. dignitosi.*

(77) *Mss. Angl. continentes.*

(78) *Mss. Angl. dignitosis.*

(79) *Lamb. autem pro enim.* Et mox : *nisi has induerit cum.*

(80) *Lamb. Itaque sine causa quis portabit nomen, nisi etiam et potestates ejus induerit.*

(81) *Mss. Angl. induerint.*

(82) *Mss. Angl. tulerunt.*

(83) *Lamb. Ipsum, inquit, nomen.*

(84) *Lamb. deest Fili.* De nomine Filii Dei ab electis gestato, vide Apoc. ii, 17; iii, 12; xiv, 1, et de ueste nuptiali Matth. xxii, 14. Porro apostolus Paulus jubet Christum induere, Rom. xiii, 14. FELL.

(85) *Lamb. Filius enim Dei ipsa nomina portat.* Quoscunque. Habet quoque *Filius Dei* Felli ed. Ox.

inquit, lapides videti in structura remansisse per manus harum traditos, earum potestate vestiti sunt. Ideoque totam turrim concordem (86) vides cum petra, et velut ex uno lapide factam. Sic quoque ii qui crediderunt Deo per Filium ejus, induiti sunt Spiritum hunc (87). Ecce unus erit spiritus, et unum corpus, et unus color vestium eorum (88); sed et illi assequentur ista, qui portaverint (89) nomina virginum harum. Et dixi: Quare ergo, domine, abjecti sunt lapides qui reprobati fuerunt, cum ipsi per portam (90) translati fuerint, et traditi per manus virginum harum in structuram turris hujus? Quoniam, inquit, cura tibi est omnia diligenter inquirere, audi de iis lapidibus qui abjecti sunt. Hi omnes nomen Filii Dei accepunt, sed et potestatem virginum harum. His ergo spiritibus acceptis, consummati fuerunt, et in numerum servorum Dei redacti, et unum corpus eorum esse coepit atque una vestis; eamdem (91) enim sentiebant æquitatem, quam pariter exercebant. At vero postquam viderunt mulieres illas, quas adverstisti nigra ueste vestitas, exeritis humeris et solutis (92) crinibus, concupiverunt sollicitare illas ob pulchritudinem (93) earum, et induiti sunt potestate earum; virginum vero projecerunt amictum (94). Hi igitur abjecti sunt a domo Dei, et traditi mulieribus illis. At hi qui non sunt corrupti pulchritudine earum, in domo Dei remanserunt. Habes, inquit, horum lapidum qui abjecti sunt, explicationem (95).

CAPUT XIV.

Et dixi: Si qui ergo, domine, hominum qui hujusmodi sunt, egerint pœnitentiam, et abjecerint cupiditatem mulierum illarum, et conversi redierint ad virgines, et eārum potestatem induerint; nonne intrabunt in domum Dei? Intrabunt, inquit, si abjecerint omnia opera mulierum illarum, et harum virginum resumpserint potestatem, et in operibus earum ambulaverint. Et ideo intermissione facta est struendi, ut si hi egerint pœnitentiam, adjiciantur in structuram turris: si autem (96) non egerint pœnitentiam, alii struantur loco eorum; et illi tunc abjiciantur in toto (97). Ad hæc omnia (98) gratias egi Domino, quod in omnes in quibus invocatum est nomen ejus, motus clementia miserit præsidem nuntium pœnitentiae ad nos, qui delinquimus ei; et quod renovaverit spiritus nostros jam certe deficientes, neque habentes spem salutis; nunc vero recreatos (99) ad redintegrationem vitæ. Et dixi: Nunc, domine, demonstra mihi, quare non in terra ædificatur hæc turris, sed supra petram et portam? Quoniam, inquit, insipiens et sine intellectu es, ideo interrogas. Et dixi: Necesse habeo, domine, omnia te interrogare; quoniam nihil omnino intelligo: responsa enim omnia (100) magna et præclara sunt, et quæ homines vix intelligere possunt. Audi, inquit: Nomen Filii Dei magnum et immensum est, et totus ab eo sustentatur orbis ^æ. Si ergo, inquam, omnis (1) Dei creatura per Filium ejus sustentatur; cur non et eos sustinet qui invitati sunt ab eo, et nomen ejus ferunt, et in præceptis ejus ambulant? Nonne etiam vides, inquit, quod sustinet (2) eos, qui ex totis præcordiis portant nomen ejus? Ipse igitur fundamentum est eorum, et libenter portat eos qui (3) non negant nomen ejus, sed libenter sustinent illum (4).

CAPUT XV.

Et dixi: Demonstra mibi, domine, nomina virginum harum et mulierum illarum, quæ nigra ueste sunt induitæ (5). Audi, inquit: Nomina virginum quæ potentiores sunt, quæ obtinuerunt angulos portæ, hæc sunt (6): Prima vocatur Fides, secunda Abstinencia, tercia Potestas, quarta Patientia; cæteræ autem quæ infra has consistunt (7), his nominibus vocantur: Simplicitas, Innocentia, Castitas, Hilaritas, Veritas, Intelligentia, Concordia, Charitas. Quicunque itaque portant hæc nomina et nomen Filii Dei, in regnum Dei poterunt intrare. Audi nunc mulierum nomina, quæ nigra ueste vestitæ sunt. Ex his (8) quatuor potentiores sunt: quarum prima Perfidia, secunda Intemperantia, tercia Incredulitas, quarta Voluptas (9) nominatur. Sequentes vero harum sic nominantur: Tristitia, Malitia, Libido, Iracundia, Mendacium, Stultitia, Inflatio, Odium. Hos spiritus qui portat Dei servus, regnum Dei videbit quidem,

⁽⁵⁾ Heb. 1, 3.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(86) Bodl. *consimilem*. Fellus in sua edit. Oxon. *concolorum*. Vide Origenis *Philocal.* cap. 8.

(87) Lamb. *Dominum per Filium ejus, hoc spiritus induiti sunt.*

(88) Lamb. *odor vestium earum.*

(89) MSS. Angl. *tulerint.*

(90) Lamb. *desunt, per portam.*

(91) Lamb. *ad eamdem.*

(92) Lamb. *dissolutis.* Vide supra cap. 2 hujus simil.

(93) MSS. Angl. *concupierunt enim eas, sollicitati pulchritudine.*

(94) Lamb. *amicitiam.*

(95) Lamb. *exsolutionem.* Sic et Fellus edit. Oxon.

(96) Lamb. *desunt, egerint.... si autem.*

(97) Lamb. *totum.*

(98) Lamb. *singula.* Et mox deest, egi.

(99) Ita mss. Angl. et Vict. Ita et edit. Fellus Oxon. Al. *recreat.*

(100) Lamb. *responsis. Omnia enim.*

(1) Lamb. *Sic ergo omnis.*

(2) Lamb. *Atque etiam vides eos quos sustinet.*

(3) Lamb. *quoniam.*

(4) Lamb. *illud.* Fellus edit. Oxon. *sed sustinent ipsum libenter.*

(5) MSS. Angl. *vestitæ, ut infra.*

(6) MSS. Lamb. Vict. et Carm. *Hæc sunt nomina earum.* Sic et Fellus edit. Oxon. Laudant hunc locum Origenes homil. 13, in Ezech. Auctor Operis imp. in Math. xix, 28, et scriptor Vitæ S. Genovesæ cap. 4.

(7) Lamb. *inter has constituerunt.*

(8) Ita ms. Vict. ita quoque Fellus et Russel. edit. Al. et his.

(9) MSS. Angl. *Dulcedo.*

sed (10) non intrabit in illud. Læpides vero illi, domine, qui de profundo in structura aptati (11) sunt qui sunt? Decem, inquit, qui in fundamentis collocati sunt, primum sæculum est: sequentes viginti quinque, secundum sæculum est justorum virorum. Illi autem trigesima (12) quinque, prophetæ Domini ac ministri sunt. Quadraginta vero, apostoli et doctores sunt prædicationis Filii Dei. Et dixi: Cur ergo, domine, virgines illæ etiam hos lapides in structuram turris porrexerunt, translatos per portam? Et dixit: Hi enim primi spiritus illos portaverunt, et omnino alias ab alio non (13) recesserunt, nec spiritus ab hominibus, nec homines a spiritibus; sed juncti fuerunt hi spiritus eis (14) usque ad diem quietis: qui nisi hos spiritus secum habuissent, non fuissent utiles structuræ turris hujus.

CAPUT XVI.

Et dixi: Etiam nunc, domine, demonstra mihi. Quid queris? inquit. Quare, inquam, de profundo hi lapides ascenderunt, et positi sunt in structuram turris hujus; cum jam pridem portaverint spiritus justos? Necesse est, inquit, ut per aquam habeant ascendere, ut requiescant. Non poterant enim in regnum Dei aliter intrare, quam ut deponerent mortalitatem prioris vitæ. Illi igitur defuncti, sigillo Filii Dei (15) signati sunt, et intraverunt in regnum Dei (16). Antequam enim accipiat homo nomen Filii Dei, morti destinatus est: at ubi accipit illud sigillum, liberatur a morte, et traditur vita (17). Illud autem sigillum aqua est, in quam descendunt homines morti obligati; ascendunt vero vita assignati: et illis igitur prædicatum est illud sigillum, et usi sunt eo ut intrarent in regnum Dei. Et dixi: Quare ergo, domine, et illi quadraginta lapides ascenderunt cum illis de profundo, jam habentes illud sigillum? Et dixit: Quoniam (18) hi apostoli et doctores qui prædicaverunt nomen Filii Dei, cum habentes fidem ejus et protestatem defuncti essent, prædicaverunt illis qui ante obierunt; et ipsi dederunt eis illud signum (19). Descenderunt igitur in aquam cum illis, et iterum ascenderunt. Sed hi vivi ascenderunt (20): at illi qui fuerunt ante defuncti, mortui quidem descenderunt; sed vivi ascenderunt. Per hos igitur vitam receperunt, et cognoverunt Filium Dei: ideoque ascenderunt cum eis, et convenerunt in structuram turris; nec circumcisio, sed integri coædificati sunt: quoniam æquitate pleni cum (21) summa castitate defuncti sunt; sed tantummodo hoc sigillum defuerat eis.

CLEMENS ALEX., *Στρωμ.*, lib. II, cap. 9, pag. 452, edit. OXON.

Et ipsi dederunt eis signum prædicationis. Descenderunt igitur in aquam cum illis, et iterum ascenderunt. Sed hi vivi descenderunt, et iterum vivi ascenderunt: at illi qui fuerunt ante defuncti, mortui descenderunt, sed vivi ascenderunt. Per hos igitur vitam receperunt, et cognoverunt nomen Filii Dei: ideoque ascenderunt cum eis, et convenerunt in structuram turris; nec circumcisio, coædificati sunt: in æquitate defuncti sunt, et in summa castitate: sed tantummodo hoc sigillum defuerat eis.

IDEI, *Στρωμ.* lib. VI, cap. 6, pag. 764.

Et recte dictum est a Pastore: *Descenderunt igitur in aquam cum illis. Sed hi quidem, vivi descenderunt, et vivi ascenderunt: at illi qui fuerunt ante defuncti, mortui descenderunt, sed vivi ascenderunt.* Habes horum explanationem (23).

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(10) Lamb. *Hos spiritus qui portat, Dei servus videbit quidem, et regnum Dei videbit, sed.*

(11) Lamb. *structuram apti.* Vide Origen. *Comment. in Osee ex Philocal.* cap. 8.

(12) Ita ms. Carm. Ita et Fellus. Sic sane legendum ex super. cap. 5. Al. *triginta.* Lamb. autem habet *prophetarum*, loco *prophetæ*; et omittit sequens ac.

(13) Lamb. *deest, non.*

(14) MSS. Angl. addunt *hominibus:* quam lectio nem retinuit Fellus in sua edit. OXON. Apud Clericum autem sic se habet Lamb. *hi spiritus usque ad diem quietis.* *Quod nisi hi spiritus hos spiritus.*

(15) Lamb. *sigillo fidei Filii Dei.*

(16) Lamb. *deest, Dei.*

(17) Lamb. *ubi ceperit hoc sigillum, liberatus a*

Kai autοι έδωκαν αύτοις τὴν σφραγίδα τοῦ κηρύγματος. Κατέβησαν οὖν μετ' αὐτῶν εἰς τὸ θάρος, καὶ πάλιν ἀνέβησαν. Ἄλλ' οὗτοι ζῶντες κατέβησαν, καὶ πάλιν ζῶντες ἀνέβησαν· ἐκεῖνοι δὲ, οἱ προκεχοιμένοι, νεκροὶ κατέβησαν, ζῶντες δὲ ἀνέβησαν. Διὰ τούτων οὖν ἐζωκοιρήθησαν, καὶ ἐπέγνωσαν τὸ θώρακα τοῦ Υἱοῦ Θεοῦ· διὰ τούτο καὶ συνανέδησαν μετ' αὐτῶν, καὶ συνήρισσαν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου, καὶ ὀλατόμητοι συνψκοδομήθησαν· ἐν δικαιοσύνῃ ἐξοικισθησαν, καὶ ἐν μεγάλῃ ἀγνείᾳ· μάνον δὲ τὴν σφραγίδα ταύτην οὐχ ἔσχον.

Kai καλῶς εἴρηται τῷ Ποιμένι· Κατέβησαν οὖν αὐτῶν εἰς τὸ θάρος (22). Ἄλλ' οὗτοι μὲν, ζῶντες κατέβησαν, καὶ ζῶντες ἀνέβησαν· ἐκεῖνοι δὲ, οἱ προκεχοιμένοι, νεκροὶ κατέβησαν, ζῶντες δὲ ἀνέβησαν.

morte traditur vita.

(18) Laudat hunc locum Clemens Alex. *Στρωμ.* lib. II, cap. 9, pag. 452. Eiusdem quoque meminit lib. VI, cap. 6, pag. 764.

(19) Bodl. et Lamb. *sigillum.* Sic et Felli edit. OXON.

(20) Forte sic legendum: *Sed hi vivi descenderunt, et iterum vivi ascenderunt.* Haec lectionem suadet Clemens Alex. ut mox infra. Fellus autem editio OXON. ita se habet: *Sed hi vivi descenderunt: at illi, etc.*

(21) Lamb. *in pro cum.* Sic et Clemens Alex.

(22) Scribendum ex superioribus, μετ' αὐτῶν εἰς τὸ θάρος, καὶ πάλιν ἀνέβησαν.

(23) Lamb. *exsolutionem,* ut sæpe alibi. Sic et edit. OXON.

CAPUT XVII.

Et dixi : Nunc iterum, domine, et de montibus illis mihi demonstra, quare varii, et alia atque alia sunt figura. Audi, inquit : Hi duodecim montes quos vides, duodecim sunt gentes quæ totum obtinent orbem (24). Prædicatus est ergo in eis Filius Dei, per eos quos ipse ad illos misit. Quare autem, inquam, varii sunt, et alia atque alia figura? Audi : Hæ duodecim gentes quæ totum obtinent orbem, duodecim nationes sunt : et sicut eos montes vidisti varios; ita et hæ gentes. Sensus quoque et actus uniuscujusque montis te docebo. Prius, inquam, domine, hoc mihi demonstra : cum sint tam varii (25) hi montes, quoniam pacto instructuram hujus turris convenerint, unoque redigantur colore, et non minus splendidi sint, quam qui ascenderunt ex profundo? Quoniam, inquit, universæ nationes quæ sub cœlo sunt, auerterunt et crediderunt, et uno nomine Filii Dei, vocati sunt (26). Accepto igitur ejus sigillo, eamdem omnes prudentiam eundemque sensum accepserunt; et una fides atque charitas eorum fuit, et spiritus virginum harum cuin ejus nomine ferebant. Ideoque structura turris hujus concolor videbatur, et fulgebat usque ad solis claritatem. At vero postquam ita senserunt (27); unum corpus eorum cœpit esse omnium. Quidam tamen ex eis maculaverunt se, et projecti sunt de genere justorum, et iterum redierunt ad statum pristinum, atque etiam deteriores quam prius (28) evaserunt.

CAPUT XVIII.

Quo modo, inquam, domine (29), deteriores qui cognoverunt Dominum? Et dixit : Is quidem qui non novit Dominum, si nequiter vivit, manet in eo (30) nequitiae suæ pœna. At qui novit Dominum, omnino abstinere se debet ab omni nequitia, et magis magisque servire bonitati³⁷. Nonne ergo ille qui bonitatem sequi debebat, si nequitiae præferat partes, plus peccare videtur, quam is qui deliquit ignorans Dei virtutem? Ideoque, hi quidem morti destinati sunt : at vero hi qui cognoverunt Dominum, atque ejus mirabilia opera viderunt, si nequiter vivunt, duplo (31) amplius punientur, et ipsi morientur in ævum. Sicut ergo vidisti, postquam ejecti sunt lapides de turri qui reprobati erant, traditi sunt spiritibus perniciosis atque saevis; et ita purificata turrim vidisti (32), ut crederetur ex uno lapide esse tota : ita et Ecclesia Dei cum purificata fuerit, ejectis ex ea malis atque fictis, scelestis et dubiis, et quicunque nequiter in ea se gesserunt, ac variis nequitiae peccatorum generibus erit unum corpus ejus, unus intellectus (33), unus sensus, una fides, eademque charitas : et tunc Filius Dei lætabitur (34) inter illos, et recipiet voluntate pura populum suum (35). Et dixi : Domine, magnifice et honorifice (36) se habent cuncta. Nunc mihi demonstra effectum et vim uniuscujusque montis; ut omnis anima in Domino fidens, auditis his, honoret magnum ac mirabile et sanctum (37) nomen ejus. Audi, inquit, varietatem (38) horum montium, id est duodecim gentium.

CAPUT XIX.

De primo monte nigro : qui crediderunt, transfugæ sunt, ac nefanda in Dominum loquentes et proditores (39) servorum Dei. Illis proposita mors est, poenitentia non est, ideoque nigri sunt; quia genus eorum scelestum est. De secundo vero monte glabroso (40) : ficti sunt qui crediderunt, et doctores sunt nequitiae; et hi proximi sunt superioribus, non habentes inter se fructum æquitatis. Sicut enim mons eorum sterilis est (41), ac sine fructu; ita et hujusmodi homines habent quidem nomen, fide vero inanes sunt, neque est in eis ullus fructus veritatis. His tamen data est poenitentia, si cito eam sequuntur : sin autem tardant, erunt et ipsi mortis priorum consortes. Quare, inquam, domine, iis quidem aditus est ad poenitentiam, prioribus vero non est? pene enim eorum eadem sunt admissa. Ideo, inquit, est his per poenitentiam (42) regressus ad vitam, quia (43) nihil in Dominum suum locuti sunt nefandum neque proditores servorum Dei fuerunt : sed per quamdam habendi (44) cupiditatem sefellerunt homines,

³⁷ II Tim. ii, 19.

VARIA LECTIONES ET NOTÆ.

(24) Auctor Operis imperf. in Matth. xix, 28 : Quoniam, inquit, Judæorum populus in duodecim tribus fuit divisus; sic et universus populus Christianus divisus est in duodecim tribus, secundum quasdam proprietates animorum, etc. FELL.

(25) Lamb. tanquam aqua varii.

(26) Ms. Vict. et in nomine Filiæ Dei, a quo vocati sunt. Felli edit. Oxon. omissa conjunctione, in uno nomine.

(27) Lamb. intra se, Bodl. inter se consenserunt.

(28) Lamb. quam polius. Bodl. desunt quam prius.

(29) Lamb. deest, Domine.

(30) Lamb. cum eb.

(31) Lamb. duplicitus.

(32) Lamb. deest, vidisti. Huc respicit Origenes Philocal. cap. 8.

(33) Lamb. et erit corpus ejus unus intellectus.

(34) Lamb. laudabilior.

(35) Bodl. voluntatem puram, recepto populo suo.

Sic et Lamb. omissa tamen voce, recepto.

(36) Lamb. honeste.

(37) Lamb. desunt, et sanctum.

(38) Ita mss. Lamb., Carm. et Victor. Sic et Felli edit. Oxon. Al. veritatem.

(39) Lamb. tradidores.

(40) MSS. Lamb. et Vict. scabroso.

(41) Lamb. desunt mons et est. Fellus quoque omittit est in edit. Oxon.

(42) Lamb. poenitentia.

(43) Sic mss. Carm. et Vict. Sic et edit. Oxon. Al. qui.

(44) MSS. Angl. accipiendo.

ducentes eos secundum cupiditates (45) peccantium; ideo dabunt quamdam ejus rei poenam; sed tamen (46) iis proposita est pœnitentia, quia (47) nihil in Dominum suum dixerunt nefandum.

CAPUT XX.

De tertio vero monte qui spinas et tribulos habebat: tales sunt qui crediderunt, divites quidam, quidam autem plurimis obstricti negotiis (48): tribuli enim divitiae sunt⁴⁹; spinæ vero, qui multis obligati sunt negotiis. Hi ergo (49) qui plurimis obligati sunt negotiis variisque rebus, non adjungunt se servis Dei, sed aberrant, ab his negotiis revocati (50) a quibus suffocantur. Etiam et hi qui divites sunt, ipsi difficiles se ad conversationem (51) servorum Dei præbent, metuentes ne quid poscatur ab illis: bi ergo difficile in regnum Dei intrabunt⁵⁰. Sicut enim excalceatis pedibus, difficile in tribulis ambulatur: sic et hujusmodi homines difficile est in regnum Dei intrare. Sed et eis omnibus datur ad pœnitentiam regressus, si tamen cito redierint ad illam; ut quia prioribus diebus cessaverunt ab opere, repetitum tempore aliquid boni facere possint. Acta igitur pœnitentia, si fecerint opera bonitatis, vivent: si autem in admissis suis permanserint, tradentur mulieribus illis quæ eis auferent vitam.

CAPUT XXI.

De quarto vero monte habente plurimam herbam (52), cuius superior pars viridis erat, ipsæ vero radices aridae; quædam etiam a solis ardore (53) tactæ arescebant: hujusmodi sunt quidam dubii qui crediderunt, et quidam alii in labiis Dominum, non in corde ferentes. Ideoque aridae sunt, et nullum fundamentum (54) habentes herbae eorum: verbis euim tantummodo vivunt, opera vero eorum mortua sunt. Hi ergo nec mortui sunt nec vivi, et dubii similiter sunt. Ipsi enim dubii, nec virides sunt neque aridi; id est nec vivi nec mortui. Sicut enim herbae eorum, sole viso, aruerunt: ita et dubii, simul ut audierunt persecutionem, incommoda (55) metuentes, redierunt ad simulacra, et rursus servierunt eis, et erubuerunt Domini sui ferre nomen. Hujusmodi ergo homines, nec vivi nec mortui sunt; sed et hi possunt vivere, si cito egerint pœnitentiam; sin minus jam traditi sunt mulieribus illis quæ auferat vitam eorum.

CAPUT XXII.

De quinto vero monte aspero et virides herbas habente: hujusmodi sunt qui crediderunt fidèles quidem, sed difficile credentes, et audaces ac sibi placentes; volentes videri (56) cuncta scire nihilque omnino scientes. Propter hanc igitur audaciam, sensus discessit ab illis, et intravit in eos temeraria arrogantia (57). Sublimes autem se gerunt, et veluti prudentes; et cum sint stulti, cupiunt doctores videri. Propter hanc stultitiam, dum se maguificant, multi eorum exinaniti sunt. Magnum enim damnationis est audacia et confidentia inanis. Ex his igitur multi abjecti sunt. Alii autem agnito (58) errore suo, pœnitentiam egerunt, et subdiderunt se habentibus sensum. Sed et cæteris horum similibus proposita est pœnitentia; neque enim mali fuerunt, sed insipientes potius et stulti. Hi ergo, si egerint pœnitentiam, vivent Deo: si minus, habitabunt cum mulieribus illis, quæ nequitias suas exercebunt in eis (59).

CAPUT XXIII.

De sexto vero monte habente scissuras majores et minores: hujusmodi sunt qui crediderunt. Et hi in quibus scissuræ minores erant, hi sunt qui inter se habent lites, et propter querelas suas in fide languent; sed multi ex iis egerunt pœnitentiam: idemque cæteri facient (60), auditis mandatis meis; exiguae enim sunt lites eorum, ac facile ad pœnitentiam recurrent (61). At hi qui majores habent, sicut lapides pertinaces erunt, simultatum (62) et offendarum sunt memores, iracundiam inter se exercentes. Hi ergo abjecti sunt a turri, et a structura ejus reprobati: hujusmodi ergo homines difficile vivent. Deus et Dominus noster qui dominatur omnium rerum, et creaturæ suæ universæ habet (63) potestatem, offensus meminisse non vult; sed ab his qui peccata sua confitentur, facile placatur. Homo vero cum sit languidus, mortal is, infirmus et repletus peccatis, homini perseveranter irascitur⁵⁰, tanquam conservare eum possit aut perdere⁵¹. Ego autem vos moneo, nuntius et præpositus pœnitentie, ut quicunque propo-

⁴⁸ Matth. xiii, 22. ⁴⁹ Matth. xix, 23, 24; Marc. x, 23; Luc. xviii, 24. ⁵⁰ Eccli. xxviii, 3. ⁵¹ Jac. iv, 12.

VARIE LECTIOINES ET NOTÆ.

(45) MSS. Angl. <i>desideria</i> . Sic et edit. Oxon.	(55) Lamb. <i>simul audientes persecutionem et incommoda</i> .
(46) Lamb. <i>tormenti</i> .	(56) Lamb. <i>deest, videri</i> .
(47) Sic. mss. Vict. et Carm. <i>pro quia</i> . Sic et edit. Oxon. Al. <i>qui</i> .	(57) MSS. Angl. <i>salua præsumptio</i> . Felli edit. Oxon. <i>temeraria præsumptio</i> .
(48) Lamb. <i>qui plurimis obstricti sunt negotiis</i> .	(58) MSS. Angl. <i>cognito</i> .
(49) MSS. Angl. <i>It vero</i> . Sic et Felli edit. Oxon.	(59) MSS. Angl. <i>exercent</i> .
(50) MSS. Angl. <i>vocati</i> .	(60) Lamb. <i>ideoque cætera faciunt</i> .
(51) Al. <i>conversionem</i> .	(61) Lamb. <i>recurrent</i> .
(52) Al. <i>plurimas herbas, quarum</i> .	(62) Lamb. <i>deest, simultatum</i> . Al. <i>in similitibus, et</i> .
(53) MSS. Angl. <i>calore</i> .	(63) Lamb. <i>habens</i> .
(54) Lamb. <i>nulla fundamenta</i> . Sic et Felli edit. Oxon.	

situm tale (64) habetis, deponatis illud, et ad poenitentiam recurratis : et Dominus medebitur prioribus delictis vestris (65), si ab hoc dæmonio vos purificaveritis; sin minus, ad mortem trademini illi.

CAPUT XXIV.

De monte vero septimo in quo virides et hilares erant herbæ, et totus mons fertilis erat, omneque genus pecudum carpebant pabulum ex herbis montis ejusdem; et quanto magis herbæ illæ carpebantur, tanto latiores revirebant (66) : hujusmodi sunt qui crediderunt, simplices et boni semper, et nullas habentes inter se dissensiones; sed letantes semper de servis Dei, induiti spiritum virginum harum; et semper in omnes homines (67) ad faciendam misericordiam prompti, et de laboribus suis cunctis hominibus facile tribuentes sine improposito et deliberatione. Visa igitur Dominus simplicitate et omni infantia eorum, auxit eos in laboribus manuum suarum, et dedit eis in omni opere (68) gratiam. Ego autem hortor vos, præpositorum poenitentiaz nuntius, in eodem proposito permanere, quicunque estis hujusmodi, ne eradicetur semen vestrum in ævum. Dominus enim vos probavit, et conscripsit in nostrum numerum; et omne semen (69) vestrum cum Filio Dei ditavit (70); de Spiritu enim (71) ejus estis omnes.

CAPUT XXV.

De octavo vero monte, in quo plurimi erant fontes, in quibus (72) adaquabatur omne genus creaturæ Dei: tales sunt qui crediderunt apostolis, quos misit Dominus in totum orbem prædicare; et quidam doctores, qui (73) caste et sincere prædicaverunt ac docuerunt, nec quidquam omnino subscripserunt malæ cupiditatib;: sed assidue in æquitate et (74) veritate ambulaverunt. Hi ergo inter angelos conversationem habent.

CAPUT XXVI.

De nono autem monte deserto, ac serpentes habente (75) : hujusmodi sunt qui crediderunt; sed et (76) maculas habebant. Hi sunt ministri male ministerium agentes, diripientes viduarum bona et pupillorum; sibi, non aliis, ex his quæ acceperunt, ministrantes. Hi, si (77) permanserint in eadem cupiditate, morti se tradiderunt, nec ulla erit in eis spes vitæ; quod si conversi fuerint, et caste consummaverint ministerium suum, poterunt vivere. Qui vero scabrosi reperti sunt, ii sunt qui nomen Domini abnegaverunt, nec (78) ad Dominum rursus redierunt, sed agrestes evaserunt atque deserti, non applicantes se ad Dei servos; sed separati ab eis, pro parva sollicitudine vitam suam amiserunt. Sicut enim vitis aliqua dere lieta in sepe, cui nulla cultura contingit, disperit ac suffocatur ab herbis, et agrestis tempore efficitur (desinit enim utilis esse domino suo): sic et hujusmodi homines de seipsis desperantes (79), exacerbati, Domino suo inutiles esse cœperunt. His ergo demum datur (80) poenitentia, si non ex præcordiis inventi fuerint denegasse: quod si quis ex præcordiis inventus fuerit denegasse, an (81) vitam assequi possit, ignoro. Ideoque dico, ut in his diebus, si quis negavit, ad (82) poenitentiam revertatur; nam fieri non potest ut nunc Dominum suum quis abnegans (83) postea assequi possit salutem; sed illis reputatur proposita poenitentia, qui olim abnegaverunt. Accelerare enim qui acturus est poenitentiam debet, antequam peragatur ædificatio turris hujus; sin minus, a mulieribus illis trahetur (84) ad mortem. Qui vero (85) curti, dolosi sunt, et alius in alium comuiniscentes; hi sunt serpentes in eo monte misti. Sicut enim mortiferum est hominibus serpentum venenum, ita et verba talium insciunt (86) homines atque perdunt. Curti sunt igitur (87) a fide sua, propter hoc genus vite suæ in quo morantur (88). Aliqui vero eorum, accepta poenitentia, assecuti sunt salutem; sed et cæteri hujusmodi homines æque assequuntur, si egerint poenitentiam: sin minus, morientur cum mulieribus (89) illis, quarum vim possident ac potestate.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(64) Lamb. *hujusmodi*.

Fellus autem in sua edit. Oxon. *remedia pro-
debit*.

(66) MSS. Angl. *recrescabant*.

(67) Lamb. *omnibus hominibus*.

(68) Lamb. *tempore*.

(69) Lamb. *genus*.

(70) Lamb. *deest, ditavit*. Bodl. *habitabit*: quam lectionem secutus est Fellus in edit. Oxon. At ms. Vict. *deputavit*.

(71) Lamb. *deest enim*.

(72) Lamb. *ex quibus*.

(73) MSS. Angl. *deest qui*.

(74) Lamb. *desunt dignitate et*.

(75) Bodl. *serpentibus habitato*.

(76) MSS. Angl. *qui et*.

(77) Lamb. *sibi alias ex ministerio quod accep-
tul, ministrare cogentes: si*.

(78) Lamb. *desunt, ii... nec*.

(79) Bodl. *despondentes*.

(80) Ita mss. Angl. et Vict. Ita et Felli edit. Oxon. Al. *demandatur*.

(81) Sic mss. Angl., Vict. et Carm. Sic quoque Felli edit. Oxon. Al. *inventi fuerint negasse: an*, intermediius omissis: quæ sane contextus requirit, videnturque ob nonnullas repetitas voces excidisse.

(82) Lamb. *insatiatus aliquis ad poenit.* Fellus, *ai
quis denegavit*.

(83) Lamb. *Ecclesia abnegans.* Fellus, *si quis ab-
negans*.

(84) Lamb. *tradetur*.

(85) Lamb. *hi vero*.

(86) Lamb. *decipiunt*.

(87) Lamb. *enim*.

(88) Lamb. *in quo moriantur.* Bodl. *in quo morem
sunt*.

(89) Lamb. *a mulieribus*.

CAPUT XXVII.

De decimo vero monte, in quo arbores erant tegentes pecora : tales sunt qui crediderunt quidam episcopi, id est præsides Ecclesiarum (90). Alii vero, hi lapides, qui non ficto, sed alacri (91) animo semper in domos suas servos Dei receperunt : et deinde qui præsides sunt ministeriorum, qui et inopes et viduas protexerunt (92), et castam perpetua conversationem habuerunt. Ergo hi homines a Domino proteguntur. Hæc quicunque egerint (93), honorati sumi apud Dominum : et inter nuntios locus eorum est, si perseveraverint usque in consummationem parere Domino.

CAPUT XXVIII.

De undecimo monte, in quo erant arbores aliis atque aliis fructibus oneratae (94) : hi sunt qui crediderat, et propter nomen Domini mortem obierunt, et animo prompto passi sunt, et ex toto corde suo animas suas tradiderunt. Et dixi : Quare ergo, domine, omnes hæc arbores habent quidem fructus, sed eorum quidam pulchriores? Audi, inquit : Quicunque propter nomen Domini passi sunt, honorati apud Dominum habentur : et omnium eorum delicta (95) sunt delicta, quia propter nomen Filii Dei mortem obierunt. Quare autem fructus earum dispares sint, et excellant quidam inter illos, audi (96) : Quicunque enim perducti ad potestates, interrogati non negaverunt Dominum (97), sed prompto animo passi sunt; honoratores sunt apud Deum : qui excellunt igitur fructus, eorum sunt. Qui vero timidi et dubii fuerunt, et deliberaverunt in corde suo, utrumne faterentur an negarent, et (98) passi sunt; horum fructus exiguires sunt, quoniam hæc cogitatio ascendit in corda eorum : mala enim ac nequam est hujusmodi cogitatio, perinde (99) ac si quis servus neget dominum. Cavete igitur, vos qui hujusmodi cogitationes habetis, ne permaneat hæc mens in vobis (100), et Deo moriamini. Vos igitur quicunque propter hoc nomen mortem obitis, Dominum honorare (1) debetis; quod dignos vos habet Dominus, ut nomen ejus seruit, et omnia peccata vestra redimantur (2). Nonne ergo vos potius felices existimatis? Putate (3) potius, si quis ex vobis patitur, magnum opus perficere. Vitam enim vobis donat Dominus, nec intelligitis. Delicta enim vestra vos gravabant; et nisi passi essetis hujus nominis causa, propter peccata certe (4) vestra mortui eratis Deo. Hæc igitur vobis dico, quicunque deliberatis de confessione aut de abnegatione. Confitamini igitur vos habere Dominum Deum, ne forte (5) negantes, tradamini in vincula. Si omnes enim gentes servos suos puniunt, quicunque dominum suum negaverunt; quid putatis vos Dominum vobis facturum, qui universorum habet potestatem. Removete igitur de præcordiis vestris has disputationes (6), ut in perpetuum vivatis Deo.

CAPUT XXIX.

De duodecimo vero monte candido (7) : tales sunt qui crediderunt sicut infantes sinceri, quibus nulla malitia ascendit in sensum, nec sciverunt quid sit malitia, sed semper in sinceritate manserunt. Hujusmodi ergo homines (8) sine ulla dubitatione inhabitabunt regnum Dei (9) : quoniam in nullo negotio mandata Dei maculaverunt (10), sed cum sinceritate permanserunt omnes dies vitæ suæ, eodem sensu tenore. Quicunque ergo permanerint (11), inquit, sicut infantes, non habentes malitiam, honoratores erunt omnibus illis quos jam dixi. Omnes enim infantes honorati sunt apud Dominum, et primi habentur. Felices ergo vos, quicunque removeritis malitiam a vobis, et indueritis innocentiam; quia primi (12) videbitis Deum. Postquam finivit omnium montium explanationem (13), dico ei : Domine, nunc expone mihi de lapidibus his qui allati ex campo in locum reprobatorum (14), ad structuram turris missi sunt (15): item de lapidibus illis rotundis, qui in structuram turris adjecti sunt, et de his qui adhuc rotundi remanserunt.

VARIAE LECTIONES ET NOTÆ.

(90) Bodl. *episcopis, id est præsibus Ecclesiæ.* Lamb. quoque habet, *Ecclesiæ : cætera, ut in vulgaris.*

(91) MSS. Angl. *libenti.*

(92) MSS. Angl. *ministerio, inopes et viduas porreverunt.*

(93) Lamb. *gesserint. Fellus : egerint, honorantur.*

(94) MSS. Angl. *plœvæ.*

(95) MSS. Angl. *abolita.*

(96) Lamb. *sunt et excellunt... nunc audi.* Sic et Fell. edit. Oxon.

(97) Lamb. *doest, Dominum.*

(98) Bodl. add. *tamen.*

(99) Lamb. *doest, perinde.* Sic et edit. Oxon. Al. mss. *ut quis.*

(100) Lamb. *desunt, in vobis ; et post moriamini,* add. *vos.*

(1) Lamb. *orare ; et mox, habeat.*

(2) Ms. Vict. *remedientur. At Carm. redimentur.* Habent quoque *remedientur* mss. Angl. apud Fellum; quam lectionem Clericus aliquie omiserunt.

(3) Lamb. *existimatis. Sed portate.*

(4) Lamb. *deest, certe. Fellus : vestra certe.*

(5) Lamb. *Dominum ; ne quando.*

(6) Sic et Bodl. At Felli edit. Oxon. *dubitacione.*

(7) MSS. Angl. *candidato. Leg. infra cap. 31.*

(8) Lamb. *hi homines.*

(9) MSS. Angl. *habitabunt in regno Dei.*

(10) Bodl. *Dominum maculaverunt.*

(11) MSS. Angl. *permaneritis. Et mox, honoratores eritis.* Quibus statim add. Lamb. *sicut jam dixi.*

(12) Lamb. *quicunque habetis innocentiam : primi.*

(13) Lamb. *solutionem.* Sic et Fellus.

(14) Felli edit. Oxon. *allati ex campo, et reprobatorum loco.*

(15) MSS. Angl. *ierunt.*

CAPUT XXX.

Audi nunc, inquit, de lapidibus. Qui allati (16) de campo in structuram turris positi sunt eorum loco qui (17) reprobati erant, radices sunt illius candidi montis. Cum igitur hi qui de illo monte crediderunt, facti sunt innocentes; jussit Dominus ejus turris, eos qui de radicibus montis essent, in structuram collocari. Intellexit (18) enim, si ad ædificationem iissent (19), splendidos illos permansuros, nec ullum debis amplius denigrandum (20). Quod si ita (21) de cæteris montibus adjecisset, non necesse habuisset rursus visitare eam turrim atque purgare. Hi autem omnes candidi, juvenes (22) sunt qui crediderunt, et qui credituri sunt; ex eodem enim genere sunt. Felix hoc genus, quia innocuum est. Audi nunc et de illis rotundis lapidibus et splendidis. Hi omnes de hoc candido monte sunt. Quare (23) autem rotundi sunt reperti, causa est quia divitiae suæ illos pusillum a veritate obscuraverunt atque obfuscaverunt; sed a Deo nunquam recesserunt, nec ullum verbum malum processit de ore eorum; sed omnis æquitas, virtus et veritas (24). Horum ergo mentem cum vidisset Dominus, et posse eos veritati favere; jussit bonos quoque permanere, et opes eorum circumcidi; non enim voluit in totum illas tolli (25), ut possent boni aliquid facere (26) de eo quod eis relatum est; et vivent (27) Deo, quoniam et ipsi de genere bono sunt. Ideo ergo pusillum circumcisi sunt, et positi in structuram turris hujus.

CAPUT XXXI.

Cæteri vero qui adhuc rotundi permanserunt, neque apti reperti (28) sunt in eam structuram, quia nondum acceperunt sigillum, repositi sunt in loco suo; valde enim rotundi reperti sunt. Oportet autem circumcidi hoc sæculum ab illis, et vanitates opum suarum; et tunc convenient in regno Dei. Necesse est enim eos intrare in regnum Dei; hoc enim genus innocuum benedixit Dominus. Ex hoc ergo genere non intercidet quisquam; etenim licet quis eorum tentatus a nequissimo diabolo, aliquid deliquerit, cito recurret ad Dominum Deum suum. Felices vos (29) judico ego nuntius pœnitentiæ, quieunque innocentes estis sicut infantes, quoniam pars vestra bona est et honorata apud Dominum. Dico autem omnibus vobis, quicunque sigillum hoc accepistis: simplicitatem habete, neque offensarum memores estote, neque in malitia permanete (30); neque in memoria offensarum amaritudines in uniuscujusque spiritu flant (31); sed his malis scissuris (32) remedia procurate, atque tollite illas a vobis: ut dominus pecorum gaudeat de vobis (33); gaudebit autem, si omnia invenerit sana. Si autem pecus aliquod ex talibus invenerit dissipatum; vœ erit pastoribus. Quod si ipsi pastores dissipati fuerint, quid respondebunt etiam ei (34) pro pecoribus? Nunquid dicent, a pecore se vexatos? (35) Non credetur illis. Incredibilis enim res est, pastorem pati posse a pecore; et magis punitur (36) propter mendacium suum. Et ego sum pastor; et validissime oportet me de vobis rationem reddere.

ANTIOCHUS, homilia 98.

Καλὸν ἔστι χρατεῖν τὴν ἀπόλογητα καὶ τὴν ἀκακίαν, καὶ εἶναι ὡς τὰ νῆπια τὰ μὴ γινώσκοντα τὴν πονηρίαν, τὴν ἀπολύουσαν τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων· καὶ μὴ εἶναι μνησικάκους, μήτε παρανόμους (37) τῇ κακίᾳ· ἀλλ' ἀποθέσθαι τὰς κακίας καὶ τὰς πονηρίας, καὶ τὰς πικρίας τὰς παρανόμους, καὶ γενέσθαι ἐν πνεύμα, καὶ τὰ σχῆματα (38) τὰ πονηρὰ ἀνατρέψαι.

ANTIOCHUS, homilia 122.

Τίνα δὲ τὸν Θεὸν δοκύοις τῶν προδότων, χαρῇ

Bonum est habere simplicitatem et innocentiam, et esse sicut infantes, qui nesciunt malitiam, quæ vitam hominum perdit; neque esse offensarum memores, neque in malitia permanere; sed removere malitias et malignitates, et amaritudines permanentes; et fieri unum spiritum; et malas scissuras tollere ac extirpare.

Ut cum venerit dominus pecorum, gaudeat de

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(16) MSS. Angl. *ejecti*. Editio Fellii Oxon. hunc locum ita exhibet: *De his lapidibus qui allati de campo in structuram turris positi sunt eorum loco qui reprobati erant, etc.*

(17) Lamb. *de his qui*.

(18) Lamb. *intellexi*.

(19) Fellus ita in sua edit. Oxon. si in illa ædificatione missi essent; testaturque mss. Angl. *deesse, missi*.

(20) Lamb. *de his nigriculturum*.

(21) Lamb. *omisso ita, post adjecisset add. tandem*.

(22) Sic Lamb. Sic et edit. Oxon. Al. *candidi sunt, omisso juvenes*.

(23) Lamb. *audi autem quare. Et mox omittit, causa est quia*.

(24) MSS. Angl. et *virtus veritatis*.

(25) Lamb. *non enim in totum eorum tolli*.

(26) Fellus in edit. Oxon. *operari. Al. facere*.

(27) Ita mss. Lamb., Victor. et Carm. Editi, vivere.

(28) Lamb. *deest, reperiiri*.

(29) Sic mss. Vict., Carm. et Lamb. Sic et Fellii edit. Oxon. Al. *vero pro vos. Leg. supra, cap. 29.*

(30) MSS. Angl. *habere, neque offensarum memores esse, neque in malitia vestra permanere*.

(31) MSS. Angl. *fieri, et has malas scissuras permadicare, et tollere a vobis*.

(32) *Scissuris. Gr. σχῆματα. In uno cod. Regis membranaceo, σχῆματα. Cor.*

(33) Ms. Carm. *de his*.

(34) Lamb. *desunt, etiam ei*.

(35) Hunc locum laudat auctor homiliæ *De aleatoribus, ad calcem opp. Cypriani*.

(36) MSS. Carm. et Lamb. *punietur*.

(37) Leg. *παρανόμους. Sic et mox infra*.

(38) Leg. *σχῆματα*.

eo, et de pecoribus læteatur. Gaudet autem, si omnia invenierit sana, et non quædam ex illis dissipata. Si autem aliqua ex talibus invenierit dissipata, ne erit pastoribus. Quod si pastores ipsi dissipati inventi fuerint, quid dicent domino gregis? an a pecore se vexatos? Non creditur illis. Incredibilis enim res est, pastorem pati posse aliquid a pecore. Magis vero punientur propter mendacium suum. Scientes ergo, quod valde oportet de eis reddere rationem, etc.

A ἐπ' αὐτῷ, καὶ ἐπὶ τοῖς προδάτοις εὐφρανθῇ. Χαρέσται δὲ ἐδύ πάντα ὑγιῆ εὑρεθῆ, καὶ μὴ διαπεπτώχτα τινὰ ἔξ αὐτῶν. Τέλος δὲ εὑρεθῆ τινα ἔξ αὐτῶν διαπεπτώχτα, οὐαὶ τοῖς ποιμέσιν ἔσται. Τέλος δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ ποιμένες εὑρεθῶσι διαπεπτώχτας, τί ἐροῦσι τῷ δεσπότῃ τοῦ ποιμνίου; δὲ ἀπὸ τῶν προδάτων διέπεσαν; Οὐ πιστευθήσονται. Ἀπιστον γάρ πρᾶγμά ἔστι, ποιμένα ὑπὲρ προδάτων παθεῖν τι. Μᾶλλον δὲ κολασθήσονται διὰ τὸ φεῦδος αὐτῶν. Εἰδότες οὖν ὅτι λαν δι' αὐτοὺς ἀποδοῦναι λόγον δεῖ, κ. τ. λ.

CAPUT XXXII.

Consulte ergo vobis (39), dám adhuc turris ædificatur. Dominus habitat in viris amantibus pacem, etenim vera (40) pax chara est; a contentiosis (41) vero et perditis malitia, longe abest. Reddite igitur ei spiritum integrum, sicut accepistis. Si enim dederis fulloni vestimentum integrum, idque integrum vis denuo recipere; fullo autem scissum tibi illud reddat; recipies illud? Nonne statim excandescet, et eum convicio prosequeris, dicens: Vestimentum meum (42) integrum tibi dedi; quare scidisti illud, et inutile fecisti? Nunc propter scissuram quam in eo fecisti, usui (43) esse non potest. Nonne ἡσα omnia verba dices fulloni, et de scissura quam in vestimento tuo fecerit? Si igitur tu doles de vestimento tuo, et quereris (44) quod non illud integrum recipias; quid putas (45) dominum tibi facturum, qui spiritum integrum tibi dedit, et tu eum totum inutile reddidisti (46), ita ut nullo usui (47) esse possit domino suo? Inutilis enim cœpit esse usus ejus, cum sit corruptus a te. Nonne igitur Dominus de spiritu suo propter hoc factum tuum idem faciet? Plane, inquam: omnibus iis, quoscumque invenierit in memoria offenditorum permanere, idem faciet (48). Clementiam, inquit, ejus nolite calcare; sed potius honorificate (49) eum quod tam patiens est ad delicta vestra, et nou est sicut vos. Agite pœnitentiam; utile (50) enim id est vobis.

ANTIOCHUS, homilia 94.

Ut Dominus pacis habitet in omnibus, quo et spiritus integer fiat, sicut illum accepit homo. Si enim aliquis dederit fulloni vestimentum novum et integrum, atque illud velit denuo recipere; fullo autem scissum vestimentum reddat; an recipiet illud? Nonne statim excandescet, et eum convicio persecuetur dicens: Vestimentum integrum tibi dedi; quare scidisti illud, et inutile fecisti? Si igitur ita dolet aliquis de vestimento, et queritur quod non illud integrum reperit; quid putamus Dominum nobis facturum, qui spiritum integrum accepimus, et illum molestia affecimus, et inutilem reddidimus, non viventes cum honestate; ita ut nullo usui esse possit domino suo? nam usus spiritus a nobis corruptus est.

B "Οπως δὲ Κύριος τῆς εἰρήνης κατοκήσῃ ἐν πᾶσιν, ήνα καὶ τὸ πνεῦμα ὑγιὲς γένηται, ὥσπερ αὐτὸς Ελαῖνος ὁ ἄνθρωπος. Τέλον γάρ τις κναψεῖ δώσῃ ἴματον καινὸν καὶ ὑγιὲς, καὶ τοῦτο θέλει κομίσασθαι, δὲ κναψεὺς σχίσας τὸ ἴματον ἀποδώσει, δρα λίγεται αὐτός; οὐχὶ μαχήσεται, καὶ ὑδρότει, λέγων αὐτῷ: Ἰμάτιόν σοι ὑγιὲς ἔδωκα, διὰ τὸν ἄπειληφεν ὑγιὲς τὸ ἴματον, τὸ δοκοῦμεν παθεῖν ὑπὸ τοῦ Κυρίου, τὸ πνεῦμα λαβόντες ὑγιὲς, καὶ τοῦτο λυπήσαντες, καὶ ἀγρεύσαντες, μὴ ἐν σεμνήτητι πολιτευτάμενοι; καὶ εἰς οὐδεμίᾳν χρῆσιν δύναται εἶναι τῷ Κυρίῳ διατοῦ; Ηγάρ χρῆσις τοῦ πνεύματος ὑγιὲς τρέπει κατεψύχει.

CAPUT XXXIII.

Hæc omnia quæ supra scripta sunt, ego pastor nuntius pœnitentie ostendi, et locutus sum servis Dei. Si ergo credideritis, et audieritis verba mea, et ambulaveritis in ipsis, et correxeritis itinera vestra; vivere poteritis. Sin autem permanseritis (51) in malitia et memoria offenditorum, nullus ex hujusmodi peccatoribus vivet (52) Deo. Hæc omnia a me dicenda, dicta sunt vobis (53). Ait mihi ille

VARIAE LECTIIONES ET NOTÆ.

- (39) Lamb. *Remediate ergo vos.*
- (40) Lamb. *et eminero. Forte, ei enim vera. Sic et mss. Carm.*
- (41) Lamb. *litigiosi.*
- (42) Lamb. *deest, meum.*
- (43) Lamb. *in usum.*
- (44) Ms. Carm. *fulloni?* Ergo et de scissura quam in vestimento tuo fecerit, si doles tu et quereris, quod non reddidisti: quid putas.
- (45) Lamb. *doles et quereris.*
- (46) Ita ex Lamb. Fellus in sua edit. Oxon. At pedagogi.

- (47) Lamb. *in nullo usu.*

(48) Lamb. *Dominum spiritum ejus, propter factum tuum hoc a facie plane, inquam, omnes eos quoscumque invenierit in memoria offenditorum permanere, afficiet. Nullo sensu: eoque nomine hanc lectiōnē a Fello omissam putē.*

- (49) Lamb. *honorate.*

- (50) Lamb. *pœnitentiam utilem.*

- (51) Lamb. *desunt, Sin autem permanseritis.*

- (52) Lamb. *ex hujusmodi vivit.*

- (53) Lamb. *me docente vobis dicta.*

pastor : Omnia a me interrogasti? Et dixi: Ita, domine. Quare ergo non interrogasti me, inquit, de forma lapidum in structura repositorum; ut tibi explicarem (54) formas? Et dixi: Oblitus sum, domine. Audi nunc ergo, inquit, et de illis. Hi sunt qui nunc mandata haec (55) audierunt, et ex totis præcordiis egerunt poenitentiam: cumque vidisset Dominus bonam atque puram (56) poenitentiam eorum, et posse eos in ea permanere; jussit priora peccata eorum deleri. Haec enim formæ peccata (57) eorum erant; et exæquata sunt, ne apparerent.

SIMILITUDO X.

De pœnitentia et eleemosyna.

CAPUT I.

Postquam perscripsiceram librum hunc, venit nuntius ille qui me tradiderat illi (58) pastori, in domum in qua (59) eram, et consedit supra lectum; et astitit in dextera ejus ille pastor. Deinde vocavit me, et haec mibi dixit: Tradidi te, inquit, et domum tuam huic pastori, ut ab eo protegi possis. Ita, inquam, domine. Si vis ergo protegi, inquit, ab omni vexatione et ab omni saevitia; successum autem habere in omni opere bono atque verbo, et omnem virtutem æquitatis; in mandatis iis ingredere quæ dedit (60) tibi, et poteris dominari omni nequitiae. Custodienti enim tibi mandata illa, subjecta erit omnis cupiditas et dulcedo hujus sæculi; successus vero in omni bono negotio te sequetur. Maturitatem hujus et modestiam suscipe in te (61); et dic omnibus, in magno honore esse eum et dignitate apud Deum, et magnæ potestatis eum præsidem esse, et potenter in officio suo. Huic soli per totum orbem pœnitentia potestas tributa est. Potens ne tibi videtur esse? Sed vos maturitatem hujus et modestiam (62) quam in vos habet, despiciatis.

CAPUT II.

Dico ei: Interroga ipsum, domine, ex quo in domo mea est, anne (63) aliquid extra ordinem fecerim, aut in aliquo eum offenderim. Et ego, inquit, scio, nihil extra ordinem fecisse te neque esse facturum; et ideo haec loquor tecum, ut perseveres; bene enim hic de te apud me existimavit. Tu autem cæteris haec verba dices; ut et illi qui egerunt aut acturi sunt pœnitentiam, eadem quæ tu sentiant; et hic apud me de iis (64) interpretetur; et ego apud Dominum. Et ego, inquam, domine, omni homini indico magnalia Dei, spero autem eos omnes qui amant ea, et ante peccaverunt, his auditis acturos esse pœnitentiam (65), vitam recuperantes. Permane ergo, inquit, in hoc ministerio, et consumma illud. Quicunque autem mandata hujus exsequuntur, habebunt vitam, et hic (66) et apud Dominum magnum honorem. Quicunque vero hujus mandata non servant, fugiunt a vita sua et adversantur illi: et qui mandata ejus non sequuntur (67), mortui se tradunt (68); et unusquisque eorum reus erit sanguinis sui. Tibi autem dico, ut serves mandata haec (69), et remedium peccatorum tuorum omnium (70) habebitis.

CAPUT III.

Misi autem tibi has virgines (71), ut habitent tecum; vidi enim eas valde affabiles tibi esse. Habebis igitur (72) tu eas adjutrices, quo magis possis hujus mandata servare; non potest enim fieri, ut sine his virginibus haec mandata serventur. Vides (73) autem eas libenter esse tecum; sed et ego præcipiam eis, ut omnino a domo tua non discedant. Tu tantum communica (74) domum tuam: in munda enim domo libenter habitabunt: mundæ sunt enim, atque castæ et industriae, et omnes habentes gratiam apud Dominum. Igitur si habueris (75) domum tuam puram, tecum permanebunt. Si autem pusillum aliquid inquinationis acciderit, protinus a domo tua recedent; haec enim virgines nullam omnino diligunt inquinationem. Dico ei: Spero me, domine, placitum eis, ita ut in domo mea libenter inhabitent semper. Et sicut is cui me tradidisti, nihil de me queritur; ita neque illæ querentur. Ait ad

VARIAE LECTIIONES ET NOTÆ.

(54) MSS. Vict. et Carm. quod expluvimus. Lamb. quod explicavimus, formas.

nec mandata ejus sequuntur.

(55) Lamb. mea.

(68) Felli edit. Oxon. tradens. Sic forte leg. ob-

sequens, erit.

(56) Lamb. add. esse.

(69) MSS. Vict., Carm. et Lamb. servias mandatis

his. Sic et Felli edit. Oxon.

(57) Lamb. peccati. Et mox, exæquata.

(70) Lamb. desunt, tuorum omnium. Omitit

quoque tuorum, sed retinet omnium, Fellus in sua

edit. Oxon.

(58) Lamb. huic.

(71) Lamb. turbas virginum.

(59) Lamb. domo in quam.

(72) Lamb. deest igitur. Fellus autem sic: Ha-

bebis ergo eas adjutrices.

(60) MSS. Vict., Carm. et Lamb. Video. Haec le-

ctione magis placuit Fabricio in edit. Hamb.

(61) Lamb. de his bene.

(73) Lamb. emunda.

(62) Lamb. qui tam ante peccaverunt, et haec au-

(74) Lamb. hubuerint.

(63) Lamb. libenter acturi sunt paenit.

(75) Lamb. id est.

(64) Lamb. fugant a se vitam, et adversus illum,

pastorem illum : Video servum Dei velle videre (76) et custodire haec mandata ; et virgines has munda habitacione collocaturum (77). Haec cum dixisset, iterum pastori illi me tradidit, et vocavit virginem et dixit eis (78) : Quoniam video vos libenter in domo hujus habitare, commando eum vobis et domum ejus ; ut a domo ejus non recedatis omnino. Illæ vero libenter haec verba audierunt.

CAPUT IV.

Ait deinde mihi : Viriliter in ministerio hoc conversare : omni homini indica (79) magnalia Dei ; et habebis gratiam in hoc ministerio. Quicunque ergo in his mandatis ambulaverit, vivet et felix erit in vita sua : quicunque vero neglexerit, non vivet et erit infelix in vita sua. Dic omnibus, ut non cessent (quicunque recte facere possunt) bona opera exercere : utile est illis. Dico autem, omnem hominem de incommodis eripi oportere. Is enim qui eget (80), et in quotidiana vita patitur incommoda; in magno tormento est ac necessitate (81). Quisquis igitur hujuscemodi animam eripit de necessitate; magnum gaudium sibi acquirit. Nam is qui hujusmodi vexatur incommodo, pari tormento cruciat, atque se torquet is (82) qui in vinculis est. Multi enim propter hujusmodi calamitates, cum eas sustinere (83) non possunt, mortem sibi consiscunt (84). Qui novit igitur calamitatem hujusmodi hominis, et non eripit eum; magnum peccatum admittit, et fit reus sanguinis ejus. Facite igitur opera bona, quicunque accepistis a Domino ; ne dum moramini (85) facere, consummetur structura turris; proper vos enim intermissum est opus ædificationis ejus. Nisi igitur festinaveritis facere recte, consummabitur turris, et excludemini. Postquam vero locutus est tecum, surrexit de lecto; et apprehenso pastore et virginibus, abiit (86). Dixit autem mihi remissum se pastorem (87) illum, et virginem illas (88) in domum meam (89).

VARIAE LECTIONES ET NOTÆ.

(76) Fellus aliquique conjiciunt legendum, vivere.

(84) Lamb. adducunt.

(77) Lamb. collaturum.

(85) Bodl. tardat. Lamb. tardamini.

(78) Lamb. ad eas. Sic et Fellus.

(86) MSS. Angl. abiit, dicens mihi remansurum pastorem.

(79) Lamb. omnino indica.

(87) Ms. Carm. remansurum pastorem.

(80) Lamb. Et his enim quia eget.

(88) Lamb. deest, illas.

(81) Lamb. hac necess.

(89) MSS. Carm. post meam, addit Amen. Sic quoque Fellus in edit. Oxon.

(82) Lamb. quia.

(83) Lamb. sufferre.

APPENDIX AD S. HERMAM

SANCTARUM VIRGINUM

PUDENTIANÆ SEU POTENTIANÆ ET PRAXEDIS

ACTA

AUCTORE S. PASTORE PRESBYTERO

NOTITIA IN S. PASTOREM.

(Acta sanctorum Bolland., Julii tom. VI, die 27, p. 299.)

¶. Sanctum hunc exhibet hodie nobis Martyrologium Romanum his verbis : « Item Romæ, sancti Pastoris presbyteri, cuius nomine titulus exstat in Viminali apud Sanctam Pudentianam. » Baronius in annotationibus ad textum Martyrologii citatum hæc subdit inter alia : « Non tantum in veteri Romano Martyrologio, sed et in antiquis manuscriptis de eo agitur hac die. » At quodnam hic appellat vetus Ro-

manum Martyrologium ? An Belinianum anni 1498 ? Hoc certum, non agi hoc loco de Romano parvo seu veteri, quod Rosweydis edidit : istud enim secundum a Baronio fuit, neque de S. Pastore meminit uspiam. Imo nec admodum vetus esse Romanum illud, quod in observatione Baroniana citatur, inde licet conjicere, quod annuntiatio S. Pastoris moderna, ibi, ut asseritur, expressa, veterum mar-

tyrologorum nulli innotuerit. Altum certe ad hunc diem in exemplaribus Hieronymianis, etiam saepius auctis, de Pastore silentium; tacent ad eumdem Beda, Florus, Wandelbertus, Rabanus, Ado, Usuardus, Notkerus: ut adeo non videatur hac die ante sæculum x S. Pastoris nomen ecclesiasticis coepisse Pastoris ascribi; si tamen etiam tum coepit: neque enim satis perspecta nobis est ætas sive codicis Vaticani, quem in auctariis Bedæ ac Flori citavimus hodie ante tomum secundum Martii, sive appendiculum Usuardi a nobis editi, in quibus hoc dia S. Pastoris presbyteri et confessoris memoria celebratur; Florarium vero sauctorum ms., quod eum hodie sic annuntiat, « Romæ, Pastoris presbyteri et confessoris, » medio circiter sæculo xv exaratum est.

2. Sed neque antiqua illa manuscripta novimus, in quibus de S. Pastore agi hac die dicitur; nisi vel auctaria jam laudata intelligentur; vel unum illud manuscriptum, de quo in iisdem annotationibus Baronius asserit: « Habenius in nostra bibliotheca res gestas sancti Pastoris, seu potius panegyrim, in die natali ejus alicubi in ecclesia legi solitam. Est ejus exordium: *Sauctorum vestigia*, etc. Hoc enim nobis Romæ e bibliotheca Vallicellensi describi rogavimus, quod a tanto viro laudatum esset: sed adeo misere descriptum accepimus, ut mutando nonnumquam aliqua aut addendo compleri per conjecturam sententiae debeat. Tum vero stylus, fallo, si longam sapit antiquitatem. Ipsa vero hujus panegyricæ orationis materia historiam sancti modice ac raro attingit; neque vel sic tamen satis feliciter. Dispescitur ad usum ecclesiasticum in lectiones novem; quarum duæ priores prologum continent; omni, ut dici solet, et nulli convenientem: tertia hortatur ad imitanda B. Pastoris exempla, docetque, hunc fuisse nobili Romæ prosopæ oriundum; deinde apostoli Pauli discipulum, una cum Timotheo; tum ab eodem Apostolo consecratum presbyterum; multa passum sub Antonino imp., eruditum, animarum pastorem sedulum; quod postremum amplificatur enumeratione virtutum ad veri pastori officium pertinentium, quæ simul omnes Pastoris nostro tribuantur, ne unius quidem facti singularis aut historicæ facta mentione, usque ad lectionem nonam: de quibus proinde hæc monuisse sufficiat, cum ad Acta illustranda nihil conferant. Nona autem lectio sic habet:

3. « Igitur decet tanti confessoris ac sacerdotis Altissimi præclarum festum cum summa reverentia celebrare, fratres charissimi; per quem Deus multa fecit miracula, ut pro nobis existat intercessor pius: quem pia devotione Paulo apostolo adeo charum et unicum coniunxit, quod in vico, qui dicitur Latericius, ecclesiam sui nominis consecravit. Hie vir beatissimus multa corpora sanctorum clanculo rapuit et sepelivit, fretus consilio et adjutorio SS. virginum Pudentianæ pariter et Praxedis: quarum corpora virginum honorisca tradidit sepulturæ, et earum Vitam decenter con-

A scripsit. Totum ergo tempus dum in hoc sæculo vixit beatus Pastor, Deo se dicavit, et incessanter in illius obsequio perseverans, cunctis Romæ Christianis speculum se præbuit, illud adimplens quod Dominus ait: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorifcent Patrem vestrum, qui in cælis est* (Matth. v, 16). Igitur egregius Christi Pastor migravit ad gaudia polorum: septimo Kalendas Augusti, sanctorum omnium remunerazione illum ita vocante: *Euge, serve bone et fidelis; quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam: intra in gaudium Domini tui* (Matth. xxv, 21). Cujus corpus conditum est in supradicto titulo cum aromatibus: ubi usque in hodiernum diem Deus impertitur multa pro suis meritis ac precibus beneficia; regnante Domino nostro Jesu Christo, cui laus, et honor, et virtus, et potestas cum Patre sanctoque Flamine per infinita sæcula sæculorum. Amen. »

4. Quod hic dicitur S. Paulus apostolus titulum Pastoris consecrasse, id, ipsomet Pastore teste, falsum est; hoc enim S. Pio papa, non Paulo apostolo, ascribitur in Actis SS. Pudentianæ et Praxedis. Conditum vero fuisse S. Pastorem in ecclesia tituli sui, ex hac forsitan historia, affirmat etiam Aringhus in *Roma subterranea* tom. II, lib. iv, cap. 43, num. 4; uti et Piazza in *Sanctuario Romano* ad hunc diem xxvi Julii. Videtur ergo aliud esse sancti cuiusdam Pastoris, et quidem martyris, corpus, quod cum aliis recens inventum cum inscriptione nominis, Roma Bononiam ad nos translatum fuit anno 1614, die xx Aprilis. Nostri autem Pastoris nescio quid reliquiarum esse in monasterio, seu ecclesia, S. Silvestri de Capite Romæ, asserit Giacchettus in *Historia Italica ecclesiæ ac monasterii ejusdem* cap. 13 ad diem xxvi Julii. Porro ad publicam S. Pastoris nostri venerationem, non item ad hodiernam ejus celebritatem, asserendam facit etiam sigillum illud expressum in *Commentario ad Acta SS. Pudentianæ et Praxedis*, cum subjectis hisce versiculis:

*Sanote, precor, Pastor, pro nobis esto rogator.
Hic cunctis vitæ Pastor dat dogmata sacrae.*

Ea Papebrochius noster ibidem referenda censuit ad sæculum xi. Eodem facit inscriptio vetustissima, quam exhibet Aringhus loco citato, num. 3, in qua sit mentio sacelli sancti hujus nostri Pastoris. Quid, quod et Ado illum hoc nomine beatum agnovit? Sane de nostro agit in elogio SS. Praxedis et sororis ejus die xxii Julii, sic notans: « In titulo vero, quem pater earum Pudens nomine BEATI PASTORIS dedicavit, » etc. Natalem illius tamen sub eo nomine neque hoc loco, neque xxvi ejusdem mensis, ut jam diximus, neque alio ullo die commemorat.

5. Id vero mirum nemini videri debet; cum eorum opinioni adhæserit Ado, qui S. Pastorem cum S. Herma illo considerint, eujus apostolus Paulus ad Romanos scribens meminit, quicunque auctor esse creditur libri, qui *Paster* inscribuntur.

Confusionem hanc aperte prodit in libello *De festis virtutibus apostolorum*, quem Martyrologio ejus praefixum habes, pag. 36; ubi ad diem ix Maii, quem S. Hermæ natalem statuit, « Titulus, inquit, nomine ipsius, juxta quod baptisterium ex facultatibus sanctæ Praxedis est exstructum, et beato Pio, discipulo apostolorum, operante studio consecratum, venerabiliter ei statutus est. » Eadem hæc est ecclesia sive titulus, quem paulo ante Beati Pastoris nuncupabat: beatum ergo Pastorem cum S. Hermæ eumdem facit, eumdemque adeo diem utriusque natalem; quanquam in natali solum nomen Hermæ diserte exprimat, non Pastoris. Adonis exemplo eosdem sanctos in *Annalibus* ad annum Christi 159 confudit Baronius; non item diem utriusque natalem in Martyrologio aut notis ad illud: cum tamen alterum ex altero consequi debeat; ut idem sit dies obitus, si sanctus est idem; aut sancti diversi, si diversi natales.

6. Nimurum S. Pastoris nomen nusquam vir maximus consignatum legerat die ix Maii; sed constanter Hermæ; sicut nec die xxvi Julii uspiam apud martyrologos occurrerat nomen Hermæ, sed Pastoris tantummodo; non ausus est ergo in moderno Martyrologio concinnando a priorum exemplarium consensu ac fide, per usum ipsum Ecclesiæ Romanæ haud dubie antiquum firmata, recedere: atque ita S. Hermæ natalem a natali S. Pastoris discrevit non in ipso Martyrologio solum, sed etiam in annotationibus ad utrumque natalem adjectis; in quibus neque de Pastore meminit die ix Maii, neque xxvi Julii de Hermæ. Cur igitur eodem argumento non est usus in *Annalibus*? Maxime cum ad illud etiam aliud accederet, haudquaquam profecto levius, quod a S. Pastoris ætate desumitur, qui saltem juxta eminentissimum *Anualium* conditorem, annum Christi 164 vivendo prætergressus est. Quis vero sine evidenti demonstratione credat, S. Hermam, qui jam utique maturæ vir ætatis suis censendus est, cum eum Apostolus per Epistolam ad Romanos juberet salutari, solido post Pauli obitum saeculo superfuisse? Hæc certe una de causis est, ob quas Hermen, S. Pii papæ I, ut est in Catalogo Pontificum Bucheriano, fratrem ac S. Pastoris æqualem, distinguendum putavit card. Bellarminus, eumque secuti deinceps eruditus, a S. Hermæ Apostoli discipulo, et libelli, qui *Pastor* appellatur, auctore. Denique non videtur ipsi Hermæ nomen Pastoris suisce proprium, sed libro ejus, ut modo dicimus: fac tamen, ex libro cognomentum Pastoris adhaesisse scriptori; an credi tandem poterit idem deinde auctor tantopere Pastoris cognomento delectatus suisce, ut proprium Hermæ, quod esset ab Apostolo consecratum, abjiceret? Valere hæc ratio debet, apud Baronium: quidem, qui epistolam probat, exhibetque ad annum 162, solo Pastoris nomine inscriptam.

7. Alium ergo S. Pastorem, alium S. Hermam suisce censemus, et hunc illo seniorem; tollendam-

A que proinde utriusque confusionem, ab Adone prefectam; quam is forsitan ex ambiguis Eusebii verbis arripuerit, qui de S. Herma loquens *Hist. eccl.* lib. iii, cap. 3, Οὐ φασιν ὑπάρχειν, inquit, τὸ τῷ Ποιμένος βιβλίον, cuius aiunt esse librum Pastoris; unde pronum est colligere, Pastoris non libri nomen, sed auctoris esse: sic Ado facile Hermam et Pastorem pro eodem acceperit. At enim amphiboliam hanc tollere debuerat tum ipsius libri adhuc extantis inscriptio, tum S. Hieronymi, eodem prorsus modo illum inscribentis, testimonium lib. *De scriptoribus eccles.*, cap. 10: « Hermam... asserunt auctorem esse libri, qui appellatur *Pastor*; » quæ proinde genuina censeri potest Eusebiani textus interpretatio, quam recte secutus est Valesius, cum adducta Eusebii verba sic verit: « Cujus esse fertur is liber, qui *Pastor* inscriptus est. » Pastor igitur appellatur non Hermas, sed Hermæ liber, quod angeli sub habitu pastoritio apparentis revelationes contineat. Quid igitur S. Pastoris cum S. Herma commune? Ne nomen quidem: quanquam et hoc pluribus idem esse possit; qui haec sola ratione minime confundiri possunt: ut nemini hæc tenus in mentem venit. B. Pastorem nostrum presbyterum, eumdem cum illo statuere, de quo fit mentio in *Actis SS. Marii, Martha et filiorum* ad diem xix Januarii, pag. 216; tametsi et Romæ is fuerit, et beatus Pastor presbyter nuncupetur, centum tamen circiter annis nostro junior.

C 8. Propendit eo insuper idem doctissimus auctor *Annalium*, ad annum Christi 159, ut eumdem quoque cum sancto Herma et Pastore Hermetem esse crederet, S. Pii pontificis Romanani fratrem: tametsi de illo se fateatur ambigere. Opinionis hujus fundamentum duplex putavit esse; alterum, quod voces Hermas et Hermes parum adeo differre videbentur, ut nonnunquam eidem viro legerentur attributæ; alterum vero, quod apud Anastasium Bibliothecarium sub S. Pio papa I de Hermete referatur: « Hermes librum scripsit, in quo mandatum continetur, quod ei præcepit angelus Domini, cum veniret ad eum in habitu pastoris, et præcepit ei, ut sanctum Pascha die Dominico celebraretur. » Similitudo nominis, et apparitio angelii, sub habitu D pastoritio librum dictantis, eumdem Baronio visa sunt scriptorem arguere Hermam et Hermetem, atque adeo et Pastorem, quem cum Herma confundit. Tantum in eo hæsit, quod in Hermæ Pastore non agatur de Pascha die Dominica celebrando; tum, quod scriptus is fuerit dudum ante tempora Pii papæ. Itaque eo tandem delabitur; « ut dicere necesse sit (si velimus unum eumdemque esse auctorem) diversos hos inter se suisce commentarios, diversis temporibus scriptos. » Sed quoniam S. Pastor noster eatenus tantum cum Hermete confunditur, quatenus ipse Hermes cum S. Herma: nihil opus est diremptam jam diu controversiam hic denuo suscitare. Eumdem non esse S. Hermam et hunc Hermetem, ostendit, ut monui, Bellarmius

alique post illum, quos inter consuli possunt Tillemontius tom. II *Monum. eccles.*, pag. 521; Nicolaus le Noury in *Apparatu ad Bibliothecam maximam veterum Patrum*, dissert. 4, art. 2; Ambrosius Gardeboe in *historiæ ecclesiasticae Synopsi* tom. I, part. v, lib. iii, dissert. 1, quæst. 1.

9. Quod ad Acta pertinet S. Pastoris, nihil admodum certi superest. Continentur ea præcipue in Actis SS. Pudentianæ et Praxedis, infra. Scripta sunt ipsius Pastoris nomine (Pastoris, inquam, non Hernæ Pastoris, ut habet Baronius an. 459, n. 8); neque sane recentia sunt; quando et in codicibus mss. perantiquis, iisque bene multis, leguntur; imo jam lecta sunt olim sæculo nono ab Adone, ut in ejus Martyrologio videre est die xix Maii, xx Junii, xxi Julii in elogiis S. Pudentianæ, S. Novati et S. Praxedis. Cæterum sincera prorsus ea non esse, sed hic illuc interpolata, ultro nos ipsi haud obscure in Commentario prævio, et adnotatis confessi sumus; at omni omnino fide indigna reputari debere, nondum nobis persuasit Tillemontius tom. II, nota 5 in S. Pium papam: ut enim minutias præteream, quas ibi congerit, ut voces Actorum alias et phrases carpat, tanquam sæculo secundo non usitatas, vel tempori, quo scripta feruntur Acta, nequaquam accommodatas (nam quid illæ, tametsi adulterinas omnes esse demonstraret Tillemontius, quod non facit, Actorum substantiæ usque adeo incommodarent?) ut illas, inquam, omittam, argumenta ejus præcipua, et in totam Actorum illorum fabricam fidemque directa, id nequaquam, quod jactat, evincunt. Quod ut perspicias, Acta ipsa consule: invenies, ea fere contineri duabus epistolis, quarum prior est Pastoris ad Timotheum, altera Timothei ad Pastorem. Utramque suppositam auctoribus inscriptis, imo vero ineptam esse, contendit adversarius.

10. Priorem hoc imprimis telo subverti putat, quod a scopo propositoque Pastoris toto cœlo ablutat: Christianus enim, inquit, quidam obierat, Novatus nomine, qui facultates suas paulo ante commiserat Pastori nostro, et virginis Praxedi, se mortuo dispensandas. Scribit id Timotheo, Novati defuncti germano, Pastor; eumque consulit, quid de bonis relictis faciendum censeat. Esto sane. Quid tum postea? Hoc autem, inquit, verbo tantum uno postulat Pastor, idque in duobus extremis epistolæ satis longæ versiculis; reliqua vera omnia non eo solum tendunt, ut morbum ac mortem explicitent Novati (id quod rationi consonum videri poterat); sed etiam eo, ut in medium proferant quidquid post obitum SS. Pudentianæ et Pudentis Praxedes a biennio gesserat. Quid hæc ad Timotheum; quid ad litteras attinebant, quibus frater de fratri obitu docendus erat? Ita ille. Respondeo, apollissima mibi videri ad rem præsentem quæcumque de S. Praxede Timotheo narrat Pastor; ineptam vero, quæ iis objicitur, Tillemontii crism. Quid eam? Hæredes Novatus Pastorem scriperat et

A Praxedem, externos, ut ponimus, homines, in consulto ac præterito fratre Timotheo. Nihil esse poterat obnoxia difficultatibus, nisi cum bona fratris gratia cerneretur hæreditas: hujus igitur assensu hæredibus opus erat. Cedo ergo, quo pacio is ex Timotheo, qui presbyter erat et vir sanctissimus, extundi fortius poterat, quam si tales ei natalibus, vita, virtutibus, rbusque gestis depingerentur hæredes, ut prorsus intelligeret, quidquid iis relictum esset, id ita collocatum videri oportere, quasi in ipsius Dei, ut ita loquar, vel Ecclesiæ manus consignatum esset? Hoc ergo agit Pastor, cum S. Praxedis gesta S. Timotheo explicat, tantoque id agit ad rem suam opportunius. quanto copiosius. De se enim dicere nihil debuit, qui B Timotheo dudum esset notissimus; quanquam neque de se, quoad ferebat modestia, tacuit.

11. Leviora sunt quæ subjicit Tillemontius et in eamdem intorquet epistolam: Neque hoc, inquit, video, cur Pastor Timotheo narret res ante annum præteritas non solum de S. Pudente et ultraque ejus filia (de qua re jam satis, opinor, diximus); sed etiam de fratre ejus Novato: nam si vel in extremis imperii finibus egisset Timotheus, an per annum totum nihil de familia rescivisset? Respondeo, id rarum non esse, ut fratres, etiam parum inter se habitatione distantes, a frequenti litterarum commercio alieni sint. Concedamus his tamen aliquid Tillemontio: sciverit vel ex Novati, vel ex aliorum litteris Timotheus pleraque omnia, quæ frater egisset. Annon sæpe eadem nuntiari possunt a diversis? Annon hic justissima Pastori causa erat eorum saltem refricandi memoriam, quæ Novatum inter et Praxedem intercesserant, unde disceret Timotheus, munificum fratris in illam animum non aliunde extitisse, quam ex sanctissimis officiis divinisque rationibus? Quod addit adversarius, mirum videri, nullam huic epistolæ præmitti urbaniæ liberalis officii significationem, nullum prologum, sed ab ipsis statim rebus ordiri sermonem; id vero ne refutatione quidem dignum appareat. Nimirum ea queritur abesse, quæ parerga prorsus fuissent; ea vero abundare contendit, quæ ad rem, quam agebat Pastor, unice faciunt. Urbana est hæc et sufficiens in epistola gravi præfatio: « Pastor presbyter Timotheo presbytero salutem. » Atque hæc sunt, quibus Pastoris epistolam universim impedit acutus hic censor.

12. Alteram epistolam, quæ Timothei est, his tantum verbis aggreditur: « Litteræ, quibus Pastori respondit Timotheus, nihil etiam eorum habent, quæ quis illi diceret, a quo sibi de fratris obitu renuntiatum esset. » Requirit hic, opinor, lamenta fratris, aut aliquid certe ejusmodi. Sed quæro, unde constet, hæc a Timotheo in eadem epistola non fuisse scripta, tametsi prætermissa hic sint a Pastore, ac studio potius rescissa, quod ad historiam SS. Pudentianæ et Praxedis nihil quidquam conferrent? Id quod etiam in priori epistola fieri ex industria potuit.

Suadet id mihi vel maxime, quod neutra hæc epistola seorsim scripta reperitur, sed conjuncta tantummodo cum Actis sanctorum, quas dixi, virginum; ita ut eorum partem longe maximam faciant, et paucula iis ab ipso Pastore ad complendam Actorum narrationem adjiciantur. Historici enim vero scriptoris est, non integra ubi vis instrumenta proferre, sed reseculis parergis, eos tantum ex illis textus, qui in rem suam sint, fideliter exhibere. At enim, inquis, si epistola mutilata est, ut quid ei praesigit totius epistolæ inscriptio, *Timotheus presbyter*, etc. ? Respondeo, ut lectori constet, ex quo monumento narratio de prompta sit. Et ita in variis codicibus nostris membraneis, in quibus Acta S. Praxedis, non item Pudentianæ, traduntur, posterior tantum et minor pars assertur epistolæ Pastoris cum ceteris quæ sequuntur in Actis nobis editis a num. 5: cum tamen isti lacuiæ totius epistolæ præmittatur inscriptio; id quod etiam observare licet apud Emin. Baronium ad annum Christi 162; quanquam, ut ipse eam dedit, videri possit epistola absoluta et integra; cum in omnibus codicibus nostris mss. appareat, partem tantum esse a precedenti textu avulsam, et ad illum referendam: alii sic ordiuntur: « Virgo Christi Praxedes habitavit in eodem titulo, vehementer affligenſ se, » etc. Alii sic: Virgo venerabilis Praxedes habitavit in titulo *supradicto* afflictæ propter transitum germanæ sue, » etc. Sed quid ego hic plura? Patet hinc satis, ut arbitror, quam debiles Tillemontii

sint insultus, ut Acta jam dicta non modo interpolata ostendat esse, quod ulti admiseramus, sed « omni etiam omnino fide indigna. »

13. Nescio, an priores sint fontes, unde cetera, quæ de S. Pastore pauca dici possunt, hauriuntur. Fratrem suis S. Pii papæ, docet Anastasius Bibliothecarius, Actis jam citatis, ex quibus contrarium potius videtur posse colligi, recentior: sequuntur hic illum interea Martyrologii codices unus et alter, inter Usuardi nostri auctaria relati. Vereor, ne sit hallucinatio Anastasii, inde nata, quod Pastorem confuderit cum Hermete, qui in vetustissimo Pontificum catalogo Pii frater appellatur. De ætate sancti nostri nihil invenimus. In epistola secunda Pii papæ I ad Justum episcopum Viennensem legitur: « Presbyter Pastor titulum condidit, et digne in Domino obiit. » Dicendum ergo esset obiisse sub S. Pii pontificatu, adeoque versus medium saeculi secundi; si stari posset bujus epistolæ auctoritate; quod addo, quia quantumvis Baronius sinceram illam esse judicet in Annalibus ad annum 166, id tamen alii quidam non probant, teste Labbeo nostro tom. I *Conciliorum* col. 576; Tillemontius supposititiam esse multis rationibus conatur ostendere *Monum. eccl.* tom. II, nota 4 in S. Pium; et ut alias plures omittam, inter adulterinas Pontificum Romanorum epistolas eam retulit nuper Petrus Constant in appendice ad tomum I Epistolarum Romanorum Pontificum col. 48 et sequenti.

SANCTARUM VIRGINUM PUDENTIANÆ ET PRAXEDIS ACTA AUCTORE S. PASTORE OCULATO TESTE

(Acta SS. Boll., Maii t. IV, p. 299.)

4. Pastor presbyter Timotheo presbytero salutem (90). Pudens, frater noster et amicus (91), apo-

(90) In aliis antiquis mss. et apud Mombritium hoc exordium collocatur: « Omnia quæ a sanctis gesta sunt vel geruntur, si quis voluerit studiouse conquerire, et sibi et plurimis ædificationis exhibet fructum; et quasi arbor fructifera non sine causa probatur occupare terram dum vivit, cum et ipse suis potis ornatur, et omnis qui ex eo fructum percepit saginatur. Scribimus, ut in gestis invenimus, quid egerint, quid locuti sint, quid passi sint sancti. Ostendite vos esse catholicos, qui Christi victorias semper libenter auditis, et interrogate vos, quas tamen [an quare tandem?] inter apocryphas litteras hæc vocando censemus, per quas (laudatur) Pudens, frater noster et amicus apostolorum, quia cultor et susceptor sanctorum peregrinorum summa ambitione fuit. Qui contempno mundo et parentum facultate, Christo semper paratus, in omnibus Domini præceptis, » etc., ut supra. Hoc autem exordium videri posget ætate Gelasii papæ concinnatum, quando multus Romæ sermo de apocryphis discernendis, causa certe suppetebat de his actis dubitandi propter insertam mentionem apostolorum et B.

Panli, et hinc existentem parachronismum. Aringhes *Romæ subterraneæ* lib. IV, cap. 27, alia mss. Vaticana allegat, sub numeris 4 et 9, quorum initio agitur de Antonino imperatore; et subditur: Hujus temporibus vir fuit in urbe Roma, nomine Podens, genere nobilis, cuius pater vocabatur Punicus, mater autem Priscilla; quorum quidem arbitrio duxerat conjugem, nomine Sabinellam, illustribus æque ortam natalibus, de qua duas suscepit filias, pulchras specie, sed moribus pulchriorres. Hæc autem genuini stylî simplicitatem non sapiunt, maleque tribuuntur Pastori. Minus alteratus textus est, alteratus tamen, in codice 1188, ejusdem Vaticana bibliotheca, cuius eecraphum nobis sua manu descripsit R. P. Joannes Franciscus Vannius hoc exordio: « Sanctissimo ac venerabili presbytero Timotheo fratri Pastor presbyter. Noverit fraternalis tua, quoniam Pultens frater noster et amicus, apostolorum cultor, et susceptor peregrinorum et contemptor mundi, in omnibus præceptis Domini eruditus fuit. »

(91) Ita omnino conjugenda hæc puto, « Frater

stolorum (cultur) et susceptor peregrinorum summo studio suit. Qui post mortem conjugis suæ Savinillæ et parentum, id est patris Punici et matris Priscillæ, qui eum uxori junxerant, mundi facultate contempta in omnibus Domini præceptis eruditus est. Defuncta autem uxor reliquerat ei duas filias, Praxedem et Potentianam, quas idem Pudens in omni castitate nutrit, et nimio Christianitatis amore, omnem legem divinam edocuit. Hic itaque a B. Pio (92) doctus, qui et te docuit, domum suam post mortem uxoris suæ ecclesiam Christi consecrari cupiens, per nos peccatores ad effectum perduxit; ubi et titulum nomini nostro constituit in urbe Romana, in loco scilicet qui appellatur Vicus Patricii. De hoc ergo Pudente notum tibi facio quia migravit ad omnium Dominum, et reliquit prædictas filias, castitate sultas, omnique lege divina eruditas.

2. Porro ipsæ beatæ virgines, omnes facultates suas vendentes, erogaverunt pauperibus; ac sine dolo in Christi amore permanentes integræ, in virginitatis flore omni modo gloriantur, in vigiliis, jejuniis orationibus jugiter perdurantes. In eodem vero loco, ubi titulum meo nomini pater earum bonæ recordationis Pudens dedicavit, hoc consilium inter me et famulas Christi Praxedem et Potentianam convenit, ut in die sancto Paschæ (quia desiderium earum nimio fidei amoreurgebat) propter familiam communem, quæ gentilis erat, in eodem titulo fontem baptismi construere studiissemus. Super quo consilio cum consuluissemus Pium, sedis apostolicæ sanctum episcopum, tanto desiderio placuit ei, ut summo studio hortaretur fieri baptisterium prout conveneramus: ipse etiam manu propria spontem designavit et construxit. Et cum Dei adjutorio omnibus perfectis, convocaverunt famulæ Christi familiam suam, tam de urbe quam de possessionibus, et facientes discussionem quescunque invenerunt Christianos, donaverunt ingenuitati; quos gentiles applicuerunt ad credulitatem legis sanctæ Christi (93). Ubi tunc, inito consilio cum beato Pio episcopo, in eodem titulo secundum normam antiqui-

post et amicus, » vocem autem « apostolorum » vel expungendam, vel ex Aringo et ms. Vaticano addendam ei vocem « cultor, » interpunctione correcta.

(92) Pauli nomen in Pii commutamus, ob ratios jam dictas: nec enim Pauli nomine puto hic posse intelligi ejus epistolas, quarum lectio Pudenti et Timotheo pro magisterio fuerit: et Pius, etiam diu antequam anno 146 episcopus consecraretur, potuit adhuc presbyter utrumque instituisse, et totius familie suis pater spiritualis. Nisi velimus opinari, aliquem revera Paulum, non apostolum, sed presbyterum, uno post illum saeculo floruisse, qui familiam catechizarat et baptizarit. Res liquida foret, si talis presbyteri aliquid alibi reperiretur indicium.

(93) Ms. Bodecense: « Quos paganos associaverunt fidei; » sed vox « paganus » in hac significatione multo posterior est ætate Pastoris.

(94) Ms. idem, « concludens se 12 annis, » sed suspectus est numerus alibi semper expressus ad longum, hoc autem solo loco litteraliter: magis etiam

tatis manumissio celebrata est. Ad diem vero sanctum Paschæ baptizati sunt promiscui sexus numero nonaginta sex: et cum omnia consummata fuissent, factus esse cœpit conventus in eodem titulo, ita ut diebus ac noctibus vox hymnorum non cessaret, et multitudo paganorum ad fidem concurret, et cum omni gaudio baptizarentur.

3. De qua re suggestio facta est Antonino imperatori. Qui Antoninus piissimus Augustus auctoritate sua præcepit, ut quicunque Christum colerent, scirent sufficere sibi in habitaculis suis vivere; et ut nulla conjunctione reliquo populo jungerentur, nome publice emerent, nec in thermis publicis habent, sed tantum in domibus suis manerent. Hoc præceptum cum custodiretur ab universis Christianis, filias nostras Deo dicatas, et in virginitate bono testimonio confirmatas, in domo sua in titulo supra dicto orationibus, vigiliis ac jejunis, cum populo Dei, qui per eas crediderat, vacantes et in Christi laudibus diu noctuque insistentes, habentes necessaria sufficenter, plurimis diebus custodivimus. Sed et ipse beatissimus Pius episcopus exultans frequenter nos visitabat, et sacrificia Domino pro nobis offerebat.

4. Concludens autem sedecim annos (94) virgo Domini Potentiana migravit ad Dominum. Cujus corpus nos una cum germana ejus involvimus cum omni diligentia aromatibus, et habuimus occultum in titulo supradicto. Post dies autem viginti et octo, detulimus noctu corpus, et posuimus juxta patrem suum Pudentem, in cœmeterio Priscillæ via Salaria xiv Kalend. Junii (95).

5. Post eius mortem virgo Christi Praxedes habitavit in eodem titulo (96), vehementer affligens se propter transitum germanæ suæ. Ad quam cum multi nobiles Christiani consolandi gratia venirent, una cum sancto Pio episcopo; venerat etiam ad eam germanus vester Novatus (97), qui est frater noster in Domino, consolans eam, et multos Christianos pauperes suis facultatibus reficiebat, et ministrabat omnibus de facultatibus suis in honorem ejusdem

displacet reclusio intra vel juxta ecclesiam, quæ vereor ut possit ea ætate usurpata credi; et denique nihil est causæ cur formidemus adeo tenera ætate mortuam dicere.

(95) Ms. Bodec. : « Obitus ejus celebratur xxiv Kalendas Junii. » Sed potius dicenda esset depositio.

(96) Hinc incipiunt Acta S. Praxedis in variis mss. hoc modo: « Virgo venerabilis Praxedis habitabat in Titulo supradicto, » alii: « In Titulo patris sui Pudentis; » aut: « in Titulo Lateranensi. »

(97) Colitur S. Novatus 20 Junii, etiam *Martyrologio Romano* ascriptus, et dicitur « filius S. Pudentis senatoris et frater S. Timothei presbyteri, et sanctorum Christi virginum Praxedis et Pudentianæ: qui apostolis eruditæ sunt in fide, » quorum nihil probamus, præter fraternalitatem Timothei. Dies autem 28 quibus supra annum unum a sepultura Pudentianæ, ex Actis nuntiatum est ægrotare Novatum, mutavi in 23, ut haberentur mox nominati dies 8, quibus infirmo antequam moreretur, Pius et Praxedis astiterunt.

virginis Praxedis, petens ut orationibus suis indulgentiam mereretur; qui et vos frequenter beatissimo Pio episcopo, ad altare Domini accessuro, commendabat. Accidit post hæc post annum et dies vinti tres, ut ægritudine detentus Novatus, absens esset a conspectu beatæ virginis Praxedis. Pio itaque episcopo cogitante de omnibus Christianis una cum virgine Praxede, requiritur inter eos et Novatus: de quo cum auditum fuisset quia ægritudine detinatur, contristati sumus omnes.

6. Tunc dicit B. Praxedis ad patrem nostrum sanctum Pium episcopum: « Jubeat sanctitas vestra ut eamus ad eum, si forte visitatione nostra et orationibus vestris salvet eum Dominus. Quod dictum cum placuisset omnibus nobis, et nocte surgentes perrexissemus ad eum; videns vir Dei Novatus nos omnes congregatos ad se venisse, gratias agere coepit Deo quia meruit a sancto Pio episcopo, et virgine Domini una cum nostra devotione visitari. Et suimus in domo ejus diebus ac noctibus octo. In quibus diebus placuit ei, ut nobis ac beatæ virgini omnem substantiam suam derelinqueret. Hoc ita ordinato, tertio decimo die migravit ad Dominum. De quo facio litteras hujus textus ad vos direximus, una cum auctoritate beati Pii sedis apostolicæ episcopi et virginis Christi Praxedis; ut quod vobis placuit de substantia germani vestri nos faciat scire: quatenus ordinatio vestra in omnibus custodiatur. Missa per Eusebium Romanæ Ecclesie subdiaconum (98).

Rescripta Timothei presbyteri.

7. « Timotheus presbyter sancto fratri Pastori presbytero, et sanctissimæ sorori Praxedi, in Domino salutem. Famulatum vobis ubique nostro indigeritis libentissime exhibentes, oramus sanctitatem vestram, ut et nos humiles commendare dignemini memorie sanctorum apostolorum, sanctoquo Pio sedis apostolicæ præsuli, et omnibus sanctis. Ego humilis gaudio repletus sum magno, audiens quid mihi scribere dignati estis. Unde neverit sanctitas vestra, meam in hac re pro qua scrisistis votivam esse conscientiam: et quod germano meo placuit, placet et nobis famulis vestris; hoc est, ut

(98) Hactenus epistola Pastoris ad Timotheum: quæ sequuntur deinde ipse etiam Pastor ad posterorum memoriam adjunxit.

(99) Alia mss. *Praxedis*: sed utramque nominandam fuisse jam docuimus.

(100) Antoninum his intelligimus: eumdem qui supra Pium, non vero ejus filium Marcum Aurelium Antoninum (qui ab Eusebio in Chronico et antiquo Catalogo pontificio in Eleutherio etiam Antoninus simpliciter vocatur, et sub quo gravem persecutionem motam esse constat anno ejus 7, Christi 168), et hoc quia nullam mutati imperii vel pontificatus mentionem facit Pastor; quod tamen hic locus exegisset, si post utriusque mutationem mota primum esset persecutio, de qua sermo est.

A in arbitrio tuo sit et sanctæ virginis quidquid dereliquerit; et secundum quod vobis placuerit dispensare ea, potestatem habeatis. »

Hac epistola gaudio repleti sumus: et tradidimus eam legendam sancto Pio episcopo. Qua illæ lecta gratias egit Deo.

8. Eodem tempore virgo Domini Praxedis accepta potestate rogavit beatum Pium episcopum, ut thermas Novati, quæ jam tunc in usu non erant, ecclesiam consecraret; quia ædificium magnum in iisdem et spatiis esse videbatur. Quod et placuit sancto Pio episcopo, thermasque Novati dedicavit ecclesiam, sub nomine beatæ virginis Potentianæ (99) (in vicino Patricius. Dedicavit autem et alias sub nomine sanctæ virginis Praxedis) infra urbem Romanam, in vicino qui appellatur Lateranus, ubi constituit et titulum Romanum; in quo loco consecravit baptisterium sub die iv Idus Maii. Post duos annos facta persecutio magna Christianorum: et multi martyrio coronati sunt. Quo tempore virgo Domini Praxedis multos Christianos occultabat in prefato titulo, quos et cibo pascebat et Dei verbo. Tunc divulgatum est Antonino (100) imperatori, quod conventus fierent Christianorum in titulo Praxedis. Misitque statim et tenuit multos ex illis; inter quos tenuit Simetrium presbyterum cum aliis viginti duobus; et eos sine audientia gladio puniri præcepit. Quorum corpora noctu beata Praxedis collegit, et in cemeterio Priscillæ sub die vii Kalendas Junii sepelivit (1). Deinde virgo Domini, nimia corporis afflictione constricta, cum intimis suspiriis ad Dominum ingenuit, et ut ex hoc mundo tutius auferri mereretur, oravit. Cujus orationes et lacrymæ perseverant ad cœlum. Nam post dies quinquaginta quinque (2) passionis prædictorum sanctorum, die videlicet xii Kalendas Augusti, migravit ad Dominum. Cujus corpus ego Pastor presbyter sepelivi juxta patrem Pudentem, via Salaria, in cemeterio Priscillæ. Ubi florent orationes eorum (3) (usque hodie); præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et imperium per æterna sæcula sæculorum. Amen.

(1) In mss. Romanus apud Aringhum ita legitur: « Quorum corpora noctu B. Praxedis colligens, sanguinem quoque spongia, quæ hactenus exstat, de pavimento exhauriens, sepelivit juxta patrem suum ac sororem in cemeterio Priscillæ, sub die vii Kalendas Junias; quo die memoria eorum celebratur.

(2) Totidem scilicet dies numerantur a 26 Maii ad 21 Julii; ideoque corrimus mss. in quibus solum legebantur triginta quatuor.

(3) Si tota clausa ab signo 'non est alterius auctoris, quod suspicor; Pastoris certe non est illud, usque hodie, longiorem præcriti temporis intercapidinem denotans.

TESTAMENTA XIIII PATRIARCHARUM.

VETERUM TESTIMONIA

(GALLAND., *Veterum Patrum Bibliotheca*, t. I, p. 241, Venetiis 1765, in-fol.)

I.

ORIGENES homil. xv in Josue. Ex edit. noviss. BB. Paris. 1733, tom. II, pag. 433 C.

Sed et in aliquo quodam libello, qui appellatur *Testamentum duodecim patriarcharum*, quamvis non habeatur in Canone, talem tamen quemdam sensum invenimus, quod per singulos peccantes singuli ~~se~~ tanx intelligi debeant. *Testam. I, Ruben cap. 3.*

II.

PROCOPIUS Comment. in Genes., cap. 38.

Ille (*Judas*), uxore defuncta, quarebat sobolem. In Testamento (aiunt) attestatur ei Deus, quod dix eam (*Thamarem*), cum adhuc esset virgo, *Judas* habuerit : luxitque iniuriam ejus. *Vide Testament. Jude, capp. 10 et 12.*

III.

ANASTASIES SINAITA *Anagogit. Contemplatt. in Hexaemeron lib. viii*, ex edit. *Biblioth. PP. Lvgd. tom. IX*, pag. 895, D.

Unde Hebræi ex libro qui non est redactus in Canonem, qui quidem dicitur *Testamentum protoplastorum*, dicunt quadragesima die ingressum esse Adam in paradiſo, sicut etiam videtur cuidam historico chrono-grapho Pyrrhoni, et quibusdam expositoriis.

DISSERTATIO

De libro qui *De duodecim Patriarcharum testamentis* inscribitur.

(D. LE NOUAY, *Apparatus ad Biblioth. max.*, t. I, p. 235.)

ARTICULUS PRIMUS.

Analysis hujus libri.

In hoc libro exhibentur ultima duodecim patriarcharum, filiorum Jacob, verba, quæ ipsi jamjam morituri ad filios, atque ex eisdem nonnulli, nimirum Ruben et Joseph ad fratres quoque suos habuisse dicuntur. In his autem Ruben major natu, omnium primus testamentum suum a confessione incesti, quod ipse cum Bala, concubina patris sui commiserat, orditnr. Tum deinde ostendit quas inde paenas Deo dederit, et quam ad eluendum scelus suum egerit poenitentiam. Quamobrem filios suos ad mulierum aspectum vitandum, et fugiendam fornicationem adhucratus, nonnulla de Christo venturo obiter perstringit.

Simeon vero aperit quanta in Joseph fratrem suum exarserit invidia, quantumque idcirco fuerit punitus, ac peccati sui ipsum poenituerit. Eapropter admonet filios suos, ut ab invidia sedulo caveant, atque in simplicitate cordis, et fraterna charitate

A constantissime perseverent. Denique ex libro Enoch futura eorum peccata, et Christum venturum prænuntiat.

Levi tradit se a Deo duabus donatum fuisse visionibus, quarum prima celos, in quibus justi præmiis, injusti vero suppliciis afficiuntur, se vidisse proficeret : in secunda se sacerdotalibus vestibus induitum et sacerdotem in æternum constitutum fuisse declarat. Post hæc ex libro Enoch filii suis annuntiat in quæ lapsuri essent peccata, pluraque de Christo, ac de eorumdem filiorum suorum dispersione, exilio et captivitate prædictit.

Judas narrat quantum valuerit corporis viribus ac robore, et quam præclara in prælijs facinora ediderit. Addit Esau in prælio a Jacob occisum, et B se non solum cum Thamar nuru sua concubuisse, verum uxorem quoque duxisse Chenanæam : at se utriusque criminis egisse poenitentiam. Inde filios componeret, ut fugiant ebrietatem et fornicationem, eisque subinde narrat quo pacto angelica ratione didicerit, quantum mulieres viris essent noxiæ.

Postremo ipsis quæ peccaturi essent, et futurum A et futuram tribulationem, et Christum fore venturum haud dubitanter asserit.

Postquam Issachar plura de nativitate sua edisseruit, se ita et in simplicitate ambulasse et coluisse agriculturam fatetur; ut nullum unquam peccatum ad mortem admiserit. Quapropter filios suos ad simplicitatem et agriculturam plurimum adhortatur.

Zabulon se etiam non peccasse asserit, et plura de venditione Joseph commentus, ostendit se venditionis illius, et peccati fratrum suorum nou fuisse reum. Subdit vero se primum fecisse scapham navigare in mari, atque ex variis, quos ipse ceperat, piscibus se egenis stipem erogasse. Quamobrem filios suos excitat ad misericordiam, concordiam, et perfectam inter se charitatem. Tandem futura eorum scelera, et futuram Christi Domini incarnationem, adductis ex libro Enoch pluribus testimoniis, annuntiat.

Dan fatetur se de venditione et morte Joseph, cui manus afferre voluerat, gaudio fuisse perfusum. Idcirco docet filios ab ira esse cavendum, atque ibi nonnulla de mendacio fugiendo leviter attingit. Denique quæ ipsi perpetraturi essent scelera, et fore ut Christus homo fieret, ex libro Enoch vaticinatur.

Nephthali multa quidem de parentibus Balæ fabulatur; ac filios suos deinde monet, ut Deum collant et in bono perseverent. Ex libro autem Enoch, atque ex visionibus suis prædictit fore ut in peccata ipsi prolaberentur, coorirenturque tempestates, ac Christus tandem assumpta humana carne nasceretur.

Gad ubi plura de venditione Joseph commentitia tradidit, constitetur se eum odio habuisse tam implacabili, ut ipsi necem consiscere voluerit, sed de his et pœnituisse et luisse pœnas. Quocirca filios suos ad odium fugiendum, et fovendam fraternam charitatem incitat, ac nonnullas deum de Christo fundit vaticinationes.

Aser filios suos duas esse vias docet, unam boni, mali alteram; hanc reliquendam, illam carpendam. Testatum deinde facit, se in illa boni via semper ambulasse, atque filios suos ut idem iter ineant, serio commonet. Denique his annuntiat fore D ut ipsi peccarent, ac dispersi vagarentur, Christusque postea veniret.

Joseph explicat quo pacto a fratribus suis, qui eum perdere decreverant, sit venditus, et postmodum emptus a Putiphare. Ponit etiam ob oculos quantis artibus, blanditiis, minisque, ante et postquam in carcерem fuisset conjectus, uxor Putiphari castitatem ejus tentaverit: quanta denique suis ipse fratribus etiam post Jacobi mortem impertiret bona. Filios itaque suos ad sobrietatem, castitatem, longanimitatem, et fraternam dilectionem plurimum excitat, ac tandem ex somniorum visis

Postremo Benjamin hortatur filios suos, ut Iosephi, viri sancti, insistant vestigis, Deum timeant, diligent proximum, præceptis Dei obedient, ac puram et immaculatam conservent suam mentem. Illis autem ipsis ex libro Enoch prædictit futura eorum crima, Christum venturum, velum templi scindendum, omnes a mortuis excitandos homines, et in judicio universalis sistendos. Denique sicut et alii patriarchæ filii suis mandaverant, ita et ille suis præcipit ut ex Ægypto in Hebron ossa sua, quæ ibi cum patribus suis sepeliantur, asportent et condant in tumulo.

ARTICULUS II.

B Demonstratur hunc librum suppositum esse et adulterinum.

Hic liber, nullius auctoris nomine inscriptus, proscribitur ab omnibus, asseriturque eum fignantis, fabulis erroribusque plenum esse, et scaturire mendaciis. Quin imo plura cum sacro Scriptura textu pugnantia in illo deprehendimus.

Primum enim id textui divino adversatur, quod Ruben de suo cum Bala, et Judas cum Thamar incestu fabulantur. Illud item quod de quorundam patriarcharum, Simeonis, verbâ gratia, et Zabulonis statuitur æstate. Ea denique quæ Simeon et Levi de pœnis, quas ob Dinæ sororis suæ raptum a Siehimitis repetiere, et quæ Gad de venditione Joseph C finxisse legimus.

Præterea omnes fere patriarchæ ibidem inducuntur apocryphum librum Enoch, eumque corruptum citantes. Augustino enim fidem si habeas, codices libri Enoch duplicis generis fuerunt, alii veri et genuini, alii corrupti et adulterati. Atqui auctorem nostrum in hos tantummodo incidisse nemini certe dubium videbitur, qui hæc de hisdem audierit Augustini verba¹: *Scripsisse quidem nonnulla dirina Enoch, illum septimum ab Adam, negare non possumus, cum hoc in Epistola canonica Judas apostolus dicat. Sed non frustra sunt in eo canone Scripturarum, qui servabantur in templo Hebrei populi, succedentium diligentia sacerdotum; nisi quia ob antiquitatem suspectæ fidei judicata sunt, nec utrum hæc essent, quæ ille scripsisset, poterat inveniri... Unde et illa quæ sub ejus nomine proferuntur, et continent istas de gigantibus fabulas, quod non habuerint homines patres, recte a prudentibus non judicantr ipsius esse credenda; sicut multa sub nominibus aliorum prophetarum, et recentiora sub nominibus apostolorum ab hereticis proferuntur. Auctor quippe noster istas de gigantibus fabulas, mira fiducia semel atque iterum tanquam verum quid et certum profert et venditat. Hinc ergo et illum corruptum libri Enoch codices citasse, et librum ejus falsum esse et suppositum non obscure colligitur.*

ARTICULUS III.

De antiquitate hujus libri, et utrum a quodam Christiano scriptore profectus sit.

Constat itaque opus illud adulterinum esse, et ab ignoto parente, qui nomen suum edere ausus non est, in vulgus emissum. Porro autem illud antiquissimum censeri debet, si ab Origene, ut quidam arbitrantur, his verbis laudetur¹: *In libello qui appellatur Testamentum duodecim patriarcharum, quamvis non habeatur in canone, talem quemdam sensum invenimus, quod per peccantes singuli Satanæ intelligi debeant.* Et rursus circa initium sæculi sexti a Procopio Gazeo citatur²: *Testamento, aiunt, attestatur ei Deus, quod diu eam, cum adhuc esset virgo, Judas habuerit, luxeritque iniquitatem ejus.* At porro opus tantæ antiquitatis notum esse et spurium nulli certe mirum videbitur; quandoquidem ab antiquissimis temporibus, ut paulo ante ex Augustino³ vidimus, exstiterunt male seriat scri-
ptorum librorumque corruptores et adulteratores.

Illud autem a Christiano quodam compositum esse ea plane evincunt, quæ singuli fere omnes patriarchæ de Christo venturo, humana carne induendo, et pro hominum salute cruci affigendo prædicant. Cæterum scriptor ille librum hunc non ea solu-
mente composuit, ut Christum celebraret: sed in primis ut lectores suos ab iis peccatis in quæ patriarchas lapsos esse dicit, omnino deterret, atque eos ad omnem eorumdem patriarcharum comme-
moratis a se virtutibus dandam operam adhorta-
re tur.

A

ARTICULUS IV.

De hujus libri, Græce primum scripti, codicibus, versione et editionibus.

Fic liber Græce primum scriptus est, atque in bibliotheca Regia duo illius codices Græca manu exarati asservantur. Horum alter pergamineus est ab annis 500 vel 600 descriptus: alter papyraceus priore longe recentior.

Robertius vero a *Grossa Testa*, vulgari lingua *Crokede*, episcopus Lincolniensis, hunc librum circa annum 1242 Latine reddidit. Hujus autem versionis codicem manuscriptum invenimus in bibliotheca Colbertina, sed recenti manu exaratum. Alium quoque ibidem offendimus, in quo fragmenta ejusdem libri sub hoc titulo exhibentur: *Hæc sunt testa-
menta XII patriarcharum, in quibus sunt apertissimæ atque pulcherrimæ prophetæ de Christo, quas transstulit magister Robertus, dictus Grossa Testa, vel Grossum caput, Lincolniensis episcopus, de Greco in Latinum.* Post hæc autem Latina illa versio typis excusa est anno 1541, et rursus Parisiis apud Martinum Juvenem anno 1549, atque iterum ibidem anno 1575, 1589 et 1610. Basileæ vero, anno 1550, ac tandem in omnibus Patrum Bibliothecis. Utrum autem liber ille ex typographia Græce prodierit, nobis incompertum. Et certe id scire parum aut nihil interest, cum hujuscemodi libri fragmentis fabulisque anilibus, ac Scripturæ sacrae contrariis C appleti, in lucem nunquam emitte debuerint, vel perpetuis tenebris sint dammandi (1).

GALLANDII:

DE EODEM LIBRO DISSERTATIO PROOEMIALIS.

(*Vet. Patr. Biblio, I, Proleg., p. LI.*)

I. *Horum Testamentorum auctor Christianus suis, illaque Græce scripsisse demonstratur.*

Haud mihi profecto incompertum nonnullos estimasse Judæum, non Christianum suis horum *Testamentorum* auctorem; neque illa Græce, sed Hebraice primitus esse perscripta; nullum denique istiusmodi opusculo pretium statuendum: quæ itaque omnia si constent, immerito enim vero illud inter vetusta Ecclesiæ monumenta locaretur. In aliam tamen sententiam alii complures eruditii viri jure abiisse perhibentur. Et primum quidem, Christianum suis auctorem multa palam produnt, Warthono (1) potissimum et Nourrio (2) notata: adeo namque aperie ac perspicue de Christo loqui-

D tur, ut ipsum tantum non digito monstrare nosca-
tur; eaque de sacris Novi Testamenti litteris passim profert, quæ scriptorem Christianorum mysteriis initiatum luculenter evincunt. Hinc itaque minus recte conjectisse videntur e stylo aliisque de causis, Grabius (3) et Sgambatus (4), Hebraico primum idiomate scriptum fuisse opusculum; deinde Græce redditum atque a Christiana manu interpolatum. Quamvis enim, ut apposite Wolfius' (5), scribendi ratio quæ in Græco contextu observatur, multis referat Hebraismos; inde tamen non magis effe-
ris, Hebraice primum exaratum esse libellum, quam idem de codice Novi Testamenti ad Hebraismum proxime accidente, temere affirmaris. Cui quidem

¹ *Homil. 15, in Josue.* ² *Comment. in cap. xxxviii Genes.* ³ *Loco cit.*

(1) De hoc aspero nimis D. Nourrii judicio vide quæ adnotat Gallandius, infra, col. 1034. Edit.

(1') Warth. *Auctar. Hist. dogmat. Jac. Usser.*, cap. 2, pag. 321 seq.

(2) Nourr. *Appar. ad bibl. PP.*, tom. I, p. 238.

(3) Grab. *Spicil. SS. PP.*, tom. I, pag. 134.

(4) Sgamb Archiv. *Vet. Test.*, lib. II, tit. VI, pag. 206 seq.

(5) Wolf. *Bibl. Hebr.*, tom. I, p. 250.

sententiae de horum Testamentorum Christiano auctore, subscrississe quoque Joannem Clericum postea intellexi (6).

Oppositæ autem opinioni ansam præbuisse videatur Matthæus Paris, qui de hujusmodi opusculo verba faciens, hæc habet (7) : *Ipsis quoque temporibus* (ann. 1242) *episcopus Lincolniensis Robertus, vir in Latino et Græco peritissimus, Testamenta duodecim patriarcharum de Græco fideli interpretatione transtulit in Latinum. Quæ per multa tempora incognita et abscondita fuerunt per invidiam Judæorum, proprier prophetias de Salvatore in eis contentas. Sed Græci, omnium scriptorum diligentissimi investigatores, primi in notitiam illius scripti devenientes, illud de Hebræo in Græcum transtulerunt, et penes eos usque in nostra tempora reservarunt. Nec tempore beati Hieronymi vel alicujus sancti interpretis ad notitiam Christianorum, machinante Judæorum antiquorum malitia, potuit quomodolibet devenire. Illum igitur gloriosum tractatum, ad robur fidei Christianæ et ad majorem Judæorum confusionem, transtulit plene et evidenter episcopus memoratus de Græco, verbo ad verbum, in Latinum, coadjuvante magistro Nicolao Græco, clero abbatis Sancti Albani. Hæc ille. Qui quidem locus paulo aliter immutatus, in nonnullis sive in ss. sive editis antiquæ versionis exemplaribus ad calcem habetur, ut videre est ex Thomae Tenisonii Cantuariensis archiepiscopi notis mss. ad Historiam Cavei litterariam, quæ sub finem voluminis II ejusdem Historiæ nuper evulgatae comparent pag. 4. Sed tum Matthæi Paris narrationem quam iisdem pene verbis repetit inferius idem scriptor historicus (8) ad annum 1252, tum quæ in fine quorumdam exemplariorum ex ipso excerpta verba leguntur, merito ridet Simonius (9), qui et ea deesse in ms. codice Colbertino testatur : ut proinde nibili ducenda sit inscriptio alterius codicis ms. bibliothecæ Bodleianæ a Grabio relata (10), hisque verbis expressa : *Testamenta duodecim patriarcharum filiorum Jacob, secundum translationem Joannis Chrysostomi de Hebræo in Græcum* : satis enim sive ex hac tenuis dictis, sive ex mox dicendis refellitur.*

II. *Ipsiæ ætas inquiritur, ejusque scriptioris consilium paucis aperitur.*

Quo autem tempore Testamenta hæc scripserit Christianus auctor anonymus, haud ita exploratum habetur, ut ea de re firmi aliquid statui posse videatur. Verum si quæstio admodum implexa ex

(6) Cleric. *Hist. eccl.*, ad ann. 191, § 2, p. 796.

(7) Matth. Par. *Hist. major*, ad ann. 1248, p. 528 edit. Lond. 1686.

(8) Id. *ibid.*, pag. 720 seq.

(9) Simon. *Bibl. crit.*, tom. II, pag. 286 seq.

(10) Grab. *Spicil. SS. PP.*, tom. I, p. 143.

(11) Dodw. *apud Grab. Spicil. SS. PP.*, tom. I, p. 132.

(12) Wolf. *Bibl. Hebr.*, tom. I, p. 250.

(13) Ruchat. *Lettres de trois Pères apostoliques*, tom. I, pagg. 135, 194.

A conjecturis expedienda sit, nos cum Dodwello (11) in primis, Wolfio (12), Ruchato (13) aliquis censemus, saeculo I desinente scriptorem floruisse; qui nimirus Hellenisticum plane stylum adhibuerit, qualis ineunte saeculo II in desuetudinem abiisse comperitur : licet Mazochius V. C. paulo aliter senserit (14). Neque alia præterea desunt argumenta, vel ipso Grabio suggeste (15), quibus sententia hujusmodi magis adhuc confirmari queat. Scilicet, non ante annum ævæ vulgaris 52 Testamenta hæc elucubrata fuisse perhibentur, quo Epistolam I ad Thessalonicenses fuisse scriptam existimant viri eruditæ, Pearsonius (16), Millius (17), alii : hæc enim in testamento Levi leguntur (18) : Ἐρθασε ἐτὴ δρῆτη Κυπροῦ ἐπὶ αὐτοὺς εἰς τέλος. Venit autem ira Domini super eos in finem : quæ quidem verba contra Judæos prolata, ex laudata Thessalonicensibus inscripta Epistola (19) desumpta fuisse noscuntur. Neque ante annum 64, quo liber Actuum apostolorum fertur a sancto Luca litteris consignatus (20), opusculum illud exarasce auctorem ex iis constat, quibus imaginem apostoli Pauli ex iisdem Actis graphicè descriptam exhibet (21), Benjaminum illa loquentem inducens : *Et non amplius vocabor lupus rapax..... Et suscitabitur ex semine meo in extremis temporibus dilectus Domini, audiens vocem ejus, cognitione nova illuminans omnes gentes, lucem cognitionis accendens Israeli in salutem, et rapiens ut lupus ab ipsis, et dans synagogæ gentium : et usque C in consummationem sæculorum erit in synagogis gentium et in principibus eorum, sicut musicum metos in ore omnium : et in libris sanctis erit inscriptus, et opus et sermo ejus : opus quidem, ut optimæ Grabius, in Actis apostolorum ; sermo autem, tum in iisdem Actis, tum in ipsius Pauli Epistolis : ut proinde post omnes etiam Paulinas Epistolas, id est post annum 67 scripsisse auctor videatur.*

Quinimo post annum 70 Testamenta illa fuisse composita, ea satis produnt quæ de Hierosolymorum excidio, deque calamitatibus in cædis Christi prænam Judæis inflictis, loquitur auctor his verbis (22) : *Virum renovantem legem in virtute Altissimi, impostorem appellabitis ; et in fine, ut aestimabitis, occidetis eum, nescientes ipsius resurrectionem, innocentem sanguinem in malitia super capita vestra recepturi. Et propter ipsum erunt sancta vestra deserta, usque ad pavimentum profanata. Et paulo ante : Propter hæc, templum quod utique eliget Dominus, desolabitur in immunditia ; et vos capti eritis in omnes gentes, et abominatione inter eas ; et*

(14) Mazoch. *Comment. in vet. marm. Kalend.*, vol. I, p. 247 ; et vol. II, p. 536.

(15) Grab. I. c., pagg. 138, 140.

(16) Pears. *Annal. Paul.*, inter ejus opp. posth., pag. 12.

(17) Mill. *Prolegom. ad N. T. Gr.*, § 4.

(18) *Testam. XII Patr.*, cap. 3, § 6.

(19) *I Thess.* II, 16.

(20) Mill. I. c. § 118.

(21) *Testam. XII patriarch.*, cap. 11, 12.

(22) *Ibid.* cap. 3, §§ 15 et 16.

accipietis opprobrium et confusione sempernam a justo iudicio Dei. Haec quidem alio detorquet Grabius, interserataque patriarcharum Testamentis a cuiusdam Christiani manu sub saeculi finem vel sub initium insequentis existimat (23) : at virum criticum locis allatis vim inferre, quo suam de Judæo scriptore stabiliat hypothesis, nemo non dixerit qui rem penitus intropiciat : loca enim quæ ad Novum Testamentum spectant, de Christi divinitate deque aliis Christianæ religiouis capitibus, si e medio tollantur, concidat opusculum illud necesse est. Quid quod ab una manu omnia in hoc opere perscripta esse vel inde liquet, judge Simonio (24), quod eadem styli ratio ubique spiret, cunctaque uno tenore æquabiliter fluant ? Iostat insuper idem vir eruditus (25), aliqua in his Testamentis occurrere, quæ ab homine Christiano tradita litteris fuisse, absonum videtur. Haud equidem repugnaverim : at nihil mirum, si more Judaico subinde loquatur scriptor iste Christianus; quem opus suum eo consilio confecisse constat, quo Judæi facilius exciperent quæ de Christo ejusque doctrina passim inculcat.

Verum ne in his diutius immoremur, ad statem scriptoris hujus quod attinet, unus adhuc audiendus Caveus. Existimat ille nimirum (26), fieri vix potuisse quin aliquis antiquorum ante Origenem ejus operis meminisset ; adeoque saeculo apostolico haud esse ascribendum opinatur. Hunc tamen scrupulom si evelli sibi ex animo postulet, id unum subdimus, ut alia prætereamus, scriptorum ecclesiasticorum monumenta qui duobus primis saeculis floruerere, maximam partem esse desperdita ; nobisque ex eorum operibus, paucis exceptis, aliqua tantum superesse fragmenta : ut propterea, illorum vetustissimorum Patrum silentium immerito nobis objiciatur.

III. *Operis pretium expenditur : ex quo in primis a Grabio deprompta pro vera Christi deitate testimonia describuntur. Hinc sententia de scriptore Christiano iterum confirmatur.*

Jam vero pretium operis atque utilitatem expondere rite perfunctus comperitur. Primum itaque omnium observat vir eruditus (27), Jacobum patriarcham aliosque sanctos homines, morti proximos, sive futurorum præsagia sive egregia vitae bene agendæ monita edidisse : quæ proinde magno in pretio haberi ab audientibus litterisque mandari coauseverunt. Hunc igitur morem imitatus auctor noster, non tam animo decipiendi, quam Judæos religione ac disciplina imbuendi studio, in his Te-

stamentis patriarcha ; duodecim filios Jacob loquentes inducit ; qui jamjam morituri, et futura prænuntient, et optimis institutis filios ac nepotes erudiant. Prædictiones quidem Messiam potissimum ac statum Synagogæ et Ecclesie gentium sub Novo Testamento respiciunt : in historia vero patriarcharum, plura de his enarrantur quæ in Genesi aliis canonice libris haud occurrunt, sed ex apocryphis desumpta censentur : eorum tamen pleraque neque incongrua veritati, neque fortasse ad sacræ historiæ illustrationem inutilia esse videntur.

Verum magis interest huc afferre insignia pro Christi divinitate testimonia, quæ contra Unitarios ex his Testamentis collecta eidem V. C. alibi sistere placuit. Sicigitur ille (28) : « In Testamento Simonis haec legimus verba (29) : Κύριος, ὁ Θεὸς μέγας τοῦ Ἰσραὴλ, φωνόμενος ἐπὶ γῆς ὡς ἀνθρώπος, καὶ σῶζων ἐν αὐτῷ τὸν Ἀδάμ. Dominus, Deus MAGNUS Israel, apparebit in terra ut homo, et salvabit in ipso Adam. Et mox (30) : Ὁ Θεὸς σῶμα λαβὼν, καὶ συνεσθίων ἀνθρώποις, ἔσωσεν αὐτούς. Deus corpus assumens, et comedens cum hominibus, salvavit eos. Paucisque interjectis (31), Messiam vocat Θεὸν καὶ ἀνθρώπον, Deum et hominem.

« In Testamento Levi, patriarcham istum angelus his alloquitur verbis (32) : Διὰ σοῦ καὶ Ιούδᾳ δρθήσεται Κύριος ἐν ἀνθρώποις, σῶζων ἐν αὐτοῖς πᾶν γένος ἀνθρώπων. Per te et Judam apparebit Dominus in hominibus, salvans in ipsis omne genus hominum. Deinde Levi ait (33), infernum spoliatum iri ἐπὶ τῷ πάθει τοῦ Ὑψίστου, in passione Altissimi.

« In Testamento Judæ mentio fit (34) παρουσίας τοῦ Θεοῦ τῆς δικαιοσύνης, adventus Dei justitiae : mi fallor, ex Jerem. xxiii, 6, et xxxiii, 16. Et paulo post de Messia dicitur (35) : Οὗτος ὁ βλαστὸς Θεοῦ ὑψίστου. Hic est germe Del altissimi : ex Isaiae IV, 2.

« In Testamento Zabulon (36) : Καὶ μετὰ ταῦτα ἀνατελεῖ ὑμῖν αὐτὸς Κύριος, φῶς δικαιοσύνης καὶ ἔλεσθε Θεὸν ἐν σχήματι ἀνθρώπου. Et post haec orientur vobis ipse Dominus, lux justitiae, ... et videbitis DEUM in forma hominis.

« In Testamento Iordan (37) : Οὐκ ἔτι ὑπομενεῖ Ἱερουσαλήμ ἐρήμωσιν, οὐδὲ αἰχμαλωτίσεται Ἰσραὴλ. ἔτι Κύριος ἔσται ἐμπέισας αὐτῆς, τοῖς ἀνθρώποις συναναστρεφόμενος, καὶ Ἀγιος Ἰσραὴλ βασιλεύων ἐπὶ αὐτοὺς ἐν ταπεινώσει καὶ πτωχείᾳ. Non amplius sustinebit Hierusalem desolationem, neque captivus ducetur Israel ; quoniam Dominus erit in medio ejus, cum hominibus conversatus, et Sanctus Israel regnans super ipso in humilitate et paupertate.

(23) Grab. l. c., pagg. 139, 140.

(24) Simon. Bibl. crit., tom. II, p. 228.

(25) Grab. l. c., pag. 133.

(26) Cav. Hist. litter., tom. I, p. 51.

(27) Grab. l. c. pagg. 129, 141.

(28) Grab. Annal. ad G. Bulli Defens. fid. Nic. sect. II, cap. 3, pag. 64.

(29) Testam. XII Patriarch., cap. 2, § 6.

(30) Ibid. § 6.

(31) Ibid. cap. 2, § 7.

(32) Ibid. 3, § 2.

(33) Ibid. § 4.

(34) Ibid. cap. 4, § 22.

(35) Ibid. § 24.

(36) Ibid. cap. 6, § 9.

(37) Ibid. cap. 7, § 5.

« In Testamento Nephthalim (38) : Διὰ τοῦ Ἰούδα A ἀντεῖλε σωτηρία τῷ Ἱσραὴλ, καὶ ἐν αὐτῷ εὐλογηθῆσται Ἰακὼβ. Διὰ γὰρ τοῦ σκῆπτρου αὐτοῦ ὁ φθῆσται Θεὸς, κατοικῶν ἐν ἀνθρώποις ἐπὶ τῆς γῆς, σῶσαι τὸ γένος Ἱσραὴλ. Per Judam orietur salus Israel, et in ipso benedicetur Jacob. Per sceptrum enim ejus apparebit Deus, habitans inter homines in terra, ut salvet genus Israel.

« In Testamento Aser (39) : Οὐ γένεστος ἐπισκέψεται τὴν γῆν, καὶ αὐτὸς ἐλόων ὡς ἀνθρώπος, ἐσθίων καὶ πίνων μετὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐν ἡσυχίᾳ συντρίβων τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος δι' ὑδατος. Οὗτος σώσει τὸν Ἱσραὴλ καὶ πάντα τὰ ἔθνη, Θεὸς εἰς ἄνδρα ὑποκρινόμενος. ALTISSIMUS visitabit terram; et ipse veniens ut homo, cum hominibus manducans et bibens, et in silentio conterens caput draconis per aquam. Hic salvabit Israel et omnes gentes, Deus in virum absconditus.

« Denique in Testamento Benjamin (40) : Τότε καὶ ἡμεῖς ἀγαστήσομεθα, ἔκαστος ἐπὶ σκῆπτρον ἡμῶν, προσκυνοῦντες τὸν βασιλέα τῶν οὐρανῶν, τὸν ἐπὶ γῆς φανέντα ἐν μορφῇ ἀνθρώπου (ἀνθρωπίνης) ταπεινώσως. Tunc et nos resurgemus, unusquisque in scriptum nostrum, adorantes regem cælorum, qui in terra apparuit in forma hominis (humane) humilitatis. Moxque addit Israëlitas judicandos, διὰ παραγενόμενον Θεὸν ἐν σαρκὶ ἐλευθερωτὴν οὐκ ἐπίστευσαν: quoniam advenientem Deum in carne liberatorem non crediderunt.

« Ecce Christum, Dominum, Deum, magnum Deum, Altissimum, Sanctum Israel, etc., appellatum. » Hactenus eruditus Grabius: a quo hæc eadem contracta mutuatus est Prudentius Maranus in præstanti opere inscripto: *Divinitas D. N. J. C. manifesta in Scripturis et traditione* (41). Cujus viri doctissimi judicium de horum Testamentorum auctore in medium proferre libet, quo magis illa firmentur quæ de ipsius opere disserimus. « Nunc scriptorem, inquit, Judæum fuisse declarat plurimus Judaicarum fabularum usus: Christianum vero, nimirum apertæ de Christo prædictiones, quanæ ut ex eventis fictæ non fuerint. Senioreni sæculo II nonnulli faciunt, nemo juniorum, quippe cum ab Origene homil. xv in Josue citatus fuerit. Grabius hunc librum olim a Judæo scriptum ante Christi ortum, et a Christiano sæculo I exeunte aut II ineunte interpolatum putat. Sed hæc eruditæ viri opinio levissimis conjecturis nititur. Nihil enim in hoc opere insincerum et interlitum apparet, nihil quod non proposito conducat. Quare non est cur vereamur hæc Testamenta patriarchis supposita, ut germanissimum opus Judæi in Christum creden-

tis citare. » Excerptis deinde productis quæ superius recitavimus, sententiam suam claudit his verbis: « Hæc clariora et expressiora sunt, quam ut detorqueri possint. Quod si assuta et insincera dicent (adversarii), non est quod cum eis litigemus. Sic enim scriptores omnes ecclesiasticos eludere licebit. Nulla enim hic styli varietas, nulla rerum aut verborum discrepantia, nihil non simplex et unius formæ. Videtur autem iste scriptor, consilio ille quidem non malo, sed fraude non laudabili, hæc vaticinia patriarchis subjecisse, ut Judæos suos ad fidem alliceret, et magnum illud nascentis Dei mysterium a quo abhorrebant, in ore duodecim patriarcharum minus eis invisum accideret. » Huc usque Maranus V. C. Ex quibus liquet nimis abjecte sensisse Nourrium ejus sodalem, virum cætera doctum, cum de his Testimentis illud pronuntiavit: « in lucem nunquam emitte ea debuisse, vel perpetuis tenebris fuisse damnanda (42) »: quo quidem nomine vel ab ipso Simonio notatur (43).

IV. De variis mss. exemplaribus Græcis, deque antiqua Roberti Lincolniensis episcopi versione agitur.

Hujus operis varia circumferuntur mss. exemplaria Græca, viris eruditis laudata, Monfauconio (44) in primis, Nourrio, Simonio, Warthono II. et aliisque. Ms. Cantabrigiensis meminit Fabricius (45), ejusque titulos seu capitulum summaria Græce recitat, nihil tamen ab edito Grabiano diversa. De codicibus autem Anglicanis mox infra, ubi de editione Oxoniensi. Primum vero Græcum exemplar, si fides Matthæo Paris (46), detectum ita fuisse prohibetur. Magister, inquit, Joannes de Basingstokes, archidiaconus Legriæ, vir in trivio et quadrivio experientissimus, Græcis ac Latinis litteris ad plenam eruditus,.... intimaverat episcopo Lincolniensi Roberto, quod quando studuit Athenis, viderat et audierat ab peritis Græcorum doctoribus quædam Latinus incognita. Inter quæ reperit XII Patriarcharum, filiorum videlicet Jacob, Testamenta: quæ constat esse de substantia bibliothecæ; sed per invidiam Judæorum dudum fuisse incognita, propter manifestas quæ in eisdem patent, de Christo prophetias. Unde idem episcopus misit in Græciam; et cum ea habuisse, transtulit de Græco in Latinum sermonem. Hac ille monachus Anglus, ubi nihil de textu Hebræo, ut alibi, quem etiam superius vidimus enarrantem, ab eodem quidem Lincolniensi episcopo hæc Testamenta e Græco Latine fuisse redditæ, coadjuvante tamen magistro Nicolao Græco, clero abbatis S. Albani. De utroque interprete distinctius agit Balæus (47).

(44) Montf. Bibl. biblioth., tom. I, pag. 14, 685, 685, etc.

(45) Fabric. Cod. pseud. V. T., tom. II, pag. 84.

(46) Mauth. Par. Hist. major, ad ann. 1252, p. 720 seqq.

(47) Bal. Hist. de script. Britann., centur. XIII, p. 33.

(38) *Testam. XII patriarch., cap. 8, § 8.*

(39) *Ibid. cap. 10, § 7.*

(40) *Ibid. cap. 12, § 10.*

(41) Maran. *Divin. D. N. J. C. lib. II, cap. 1, § 4.* p. 203.

(42) Nourr. *Appar. at bibl PP. tom. I, pag. 240.*

(43) Simon. *Bibl. crit., tom. II, p. 225.*

V. De editione Grabiana hic typis expressa.

Hanc autem Roberti antiquam versionem Latinam subinde typis fuisse consignatam norunt eruditii; dignaque in primis existimarent viri docti quæ in veterum Patrum Bibliothecis locum obtinebat. Verum in omnibus editionibus quæ ab ann. 1483 usque ad annum 1677 in vulgus prodierunt, tot tantisque mendis foedata est antiqua isthæc versio, ut sepe vix sensum extundere valeas. Quod secum reputans Joannes Ernestus Grabius, collatis editis cum duobus bibliothecæ Bodleianæ mss. codicibus, plurimos sustulit errores, correctis quoque aliis pene innumeris ab interprete ipso commissis. Hanc itaque versionem sic emaculatam, cum textu Græco ad duos codices exacto, alterum Academiæ Cantabrigiensis, bibliothecæ Bodleianæ alterum, publici juris fecit Oxonii 1698 in volumine I *Spicilegii SS. Patrum*. Exinde vero editionem suam recensens idein vir eruditus, textum Græcum iterum contulit cum duobus mss. collegii Trinitatis Can-

A tabrigiensis. Latinam quoque Roberti Lincolniensis versionem perpetuis emendationibus limavit; aliis quidem quas e duobus mss. bibliothecæ Bodleianæ hauserat et prius ad oras paginarum posuerat, in textum assumptis; aliis vero a se ipso adjunctis: ut ex præfatione ad secundam *Spicilegii* Oxoniensem editionem anni 1714 colligitur.

Priorem Grabianam secutus est Fabricius in *Codice pseudepigrapho Veteris Testamenti*, vcl. I, semel iterumque typis excuso Hamburgi ann. 1713-1722, quanquam memoria lapsus aliter alicubi (48) asserat: quod utique, ut cætera omittamus, compertum flet, secundæ Grabianæ notam p. 224 cum secunda item Fabriciana p. 687 conseruenti. Non vero posteriorem Oxoniensem, uti par erat, selegimus: editoris annotationes quæ textui emendandæ inserviunt, retinuumus: alias longiores contraximus, paucis interim additis quæ auctoris mentem in primis respiciunt.

ΑΙ ΔΙΑΘΗΚΑΙ ΤΩΝ ΙΒ' ΠΑΤΡΙΑΡΧΩΝ

ΤΩΝ ΥΙΩΝ ΙΑΚΩΒ
ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΥΙΟΥΣ ΑΥΤΩΝ.

TESTAMENTA DUODECIM PATRIARCHARUM

FILIORUM JACOB

AD FILIOS SUOS

INTERPRETE ROBERTO LINCOLNIENSI EPISCOPO.

(GALLAND., *Vet. Patr. Biblioth.*, I, 195.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Διαθήκη 'Ρουβῆμ περὶ ἐρρωῶν.

Α'. Ἀντέγραφον διαθήκης 'Ρουβῆμ, ὃς ἐνετείλατο τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, πρὸν ἀποθανεῖν αὐτὸν, ἐν ἔκαστοτῷ εἰκοστῷ πέμπτῳ ἔτει: τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Μετὰ ἔτη δύο τῆς τελευτῆς Ἰωσῆφ, ἀρρώστοῦντι ουνήχθησαν ἐπιστέψασθαι αὐτὸν οἱ υἱοὶ καὶ υἱοὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ. Κατεῖπεν αὐτοῖς: « Τεχνία μου, ἐγὼ ἀποθνήσκω, καὶ πορεύο-

C

CAPUT I.

Testamentum Ruben, de iis quæ moriturus in mente (49) habuit.

I. Transcriptum testamenti Ruben, quæcumque mandavit filiis suis, priusquam moreretur, in 123 anno vite ipsius. Post annos duos mortis Josephi, ad ægrotantem congregati sunt, ut visitarent eum, filii et filii filiorum ejus. Et dixit eis: « Filioli mei, ego morior, et vado viam patrum meorum. » Et videns canticante, habet Robertus episcopus Lincolniensis. GRAB.

(48) *Fabric. Cod. pseud. V. Testam. tom. II, p. 86.*

(49) *In mente. In mente spiritu prægnostico di-*

illuc Judam, et Gad, et Aser, fratres suos, dixit eis : « Erigit me, fratres, ut dicam fratribus meis et filiis meis, quæcumque habeo in corde meo abscondita : jam enim deficio. » Et erectus osculatus est eos, et plorans dixit : « Audite, fratres mei et filii, auri- bus percipite Ruben patrem vestrum (51), quæcumque mando vobis. Ecce, testis cor vobis Deum cœli hodie, ut non ambuletis in ignorantia juventutis, et fornicatione in qua effusus sum ego, et iniquina- vi lectum patris mei Jacob. Dico enim vobis, quoniam percussit me (*Dominus*) plaga magna in illis meis per menses septem ; et nisi Jacob pater noster orasset pro me ad Dominum, voluit Dominus occidere me. Eram enim annorum triginta, quando feci hoc malum coram Domino; et septem mensibus infirmatus sum usque ad mortem; et ex proposito animæ meæ septem annis paenitui coram Domino. Vinum et siceram non bibi, et caro non intravit os meum; et omnem panem desiderii non gustavi lugens pro peccato meo, magnum enim erat. Et ne fiat in Israel ita.

II. « Et nunc audite me, filii, ut manifestem vobis (58), quæ vidi de septem spiritibus erroris in poenitentia mea. Septem spiritus dati sunt adversus hominem a Beliar; et ipsi sunt caput operum juven- tuts : et septem spiritus dati sunt ei in creatione, ut sit in eis omne opus hominis. Primus spiritus est vita, cum qua consistentia creatur. Secundus spiritus est visus, cum quo fit desiderium. Tertius spiritus est auditus, cum quo fit doctrina. Quartus spiritus est olfactus, cum quo est gustus datus in attractionem aeris et spirationis. Quintus spiritus est locutionis, cum qua fit cognitio. Sextus spiritus est gustus, cum quo fit cibatio comedibilium et potabilium, et fortitudo in ipsis creatur; quoniam in cibis substantia est fortitudinis. Septimus spiritus est seminis et coitus, cum quo coingreditur per concupiscentiam voluptatis peccatum. Propter hoc ultimus est creationis, et primus juventutis, quo- niam ignorantia plenus est; et ipsa juniores ducit ut cœcum in soveam, et ut jumentum in præcipitum.

III. « In omnibus his octavus spiritus somni est,

(50) Ἐκπλάνεται γὰρ ἐγώ εἰμι ἀπὸ τοῦ νῦν. Ιδού γὰρ ἐκδεῖται ἀπὸ τοῦ νῦν ἐγώ. GRAB.

(51) *Ruben patrem vestrum. Verba Ruben Patri vestri.* Prior Grabii editio, apud FABRIC.

(52) Ἐρωτίσασθε. Addendum, καὶ utol. GRAB.

(53) Οὐαὶ ἐντέλλομαι. Οὐαὶ ἐγώ ἐντέλλ. melius. Ibid. apud FABRIC.

(54) Ἐξεχύθητε ἐγώ. Ήσαΐ conveniunt cum ultimi patriarchæ Jacobi verbis, quæ de Ruben pro- tulit. Gen. XLIX, 4. GRAB.

(55) Ἐρέπληξε με πληγὴν μεγάλην ἐν ταῖς λα- γόσι μου. Ἐξέπληξε με πληγὴν μεγάλη ἐπὶ τῆς λαγό- νος μου. IDEM.

(56) Οἶνος καὶ σίκερα, χ. τ. λ. Idem tempore paenitentiae sua se fecit Ruben, quod propheta Daniel de semetipso iisdem ferc verbis testatur, cap. χ, γ

Α μαὶ δόδον πατέρων μου. » Καὶ ίδων ἔκει Ιούδαν, καὶ Γαδ, καὶ Ἀσήρ, τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς : « Ἀναστῆσατε με, ἀδελφοί, ὅπως εἴπω τοῖς ἀδελφοῖς μου, καὶ τοῖς τέκνοις μου, ὃσα ἔχω ἐν τῇ καρδίᾳ μου κρυπτά· ἐκλιπῶν γάρ ἐγώ εἰμι ἀπὸ τοῦ νῦν (50). » Καὶ ἀναστάς κατεψήσαν αὐτούς, καὶ κλαύσας εἶπεν « Ἀκούσατε, ἀδελφοί μου, ἐνωπίσασθε (52) Ρουθῆμ τοῦ πατρὸς ὑμῶν, ὃσα ἐντέλλομαι (53) ὑμῖν. Καὶ ίδού ἐπιμαρτύρομαι ὑμῖν τὸν Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ σῆμα- ρον τοῦ μὴ παρευθῆναι ἐν ἀγνοίᾳ νεότητος, καὶ πο- νεῖται, ἐν ἥ ἐξεχύθη ἐγώ (54), καὶ ἐμίανα τὴν κοιτὴν τοῦ πατρός μου Ἰακὼβ. Λέγω γάρ ὑμῖν, ὃς ἐνέπληξε με πληγὴν μεγάλην ἐν ταῖς λαγόσι μου (55) ἐπὶ μῆ- νας ἑπτά· καὶ εἰ μὴ Ἰακὼβ ὁ πατήρ ἡμῶν προσῆ- ξατο περὶ ἐμοῦ πόδες Κύριον, ήθελε Κύριος ἀνελεῖν με. « Ήμηρη γάρ ἐτῶν τριάκοντα, ὅτε ἐπράξα τὸ πο- νηρὸν ἐνώπιον Κυρίου· καὶ ἑπτὰ μῆνας ἐμαλακ- οῦσῃ ἔως θανάτου· καὶ ἐν προαιρέσει ψυχῆς μου ἑπτὰ ἔτη μετενήσας ἐνώπιον Κυρίου. Οὖν καὶ σίκερα (56) οὐκ ἐπιον, καὶ χρέας οὐκ εἰσῆλθεν εἰς τὸ σόμα μου· καὶ πᾶν (57) ἀρτον ἐπιθυμίας οὐκ ἐγενούμην, πενθῶν ἐπὶ τῇ ἀμαρτίᾳ μου, μεγάλη γάρ ἦν. Καὶ μὴ γένηται ἐν τῷ Ἱερατὴλ οὕτως.

B' « Καὶ νῦν ἀκούσατε μου, τέκνα, οἱ εἶδον περὶ τῶν ἑπτὰ πνευμάτων τῆς πλάνης (59) ἐν τῇ μετα- νοίᾳ μου. Ἐπτὰ πνεύματα ἐδόθη κατὰ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοῦ Βελιάρ, καὶ αὐτά εἰσι κεφαλὴ τῶν ἔργων τοῦ νεωτερισμοῦ· καὶ ἐπτὰ πνεύματα ἐδόθη ὡς ἐπὶ τῆς κτίσεως, τοῦ εἶναι ἐν αὐτοῖς πᾶν ἔργον ἀν- θρώπου. Πρῶτον πνεῦμα ζωῆς, μεθ' ἣς ἡ σύστασις (60) κτίζεται. Δεύτερον πνεῦμα ὀράσεως, μεθ' ἣς γί- νεται ἐπιθυμία. Τρίτον πνεῦμα ἀκοῆς, μεθ' ἣς γίνε- ται διδασκαλία. Τέταρτον πνεῦμα διστρήσεως, μεθ' ἣς ἔστιν γεύσις δεδομένη εἰς συνολοκήν (61) ἀέρος καὶ πνοῆς. Πέμπτον πνεῦμα λαλίας, μεθ' ἣς γίνεται γλώ- σις. « Εκτὸν πνεῦμα γεύσεως, μεθ' ἣς γίνεται βρώσις βρωτῶν καὶ ποτῶν (62), καὶ λογής ἐν αὐτοῖς κτίζεται διτι ἐν βρώμασιν ἔστιν ἡ ὑπόστασις τῆς λογίας. « Εδδομόν πνεῦμα σπορᾶς καὶ συνουσίας, μεθ' ἣς συ- εισέρχεται διὰ τῆς φιλοθυνίας ἡ ἀμαρτία. Διὰ τούτο ἔσχατον ἔστι τῆς κτίσεως, καὶ πρῶτον τῆς νεότητος, διτι ἀγνοίας πεπλήρωται, καὶ αὐτὴ τὸν νεώτερον (63) δηθεγεῖ ὡς τυφλὸν ἐπὶ βρύθρον, καὶ ὡς κτῆνος ἐπὶ κρή- μνον.

C' « Ἐπὶ πᾶσι τούτοις δηθον πνεῦμα τοῦ θεοῦ

3, juxta LXX: Εν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐγώ δαντὶλ ἡμην πενθῶν τρεῖς ἐδδομάδας ἡμερῶν ἀρτον ἐπιθυ- μῶν οὐκ ἔφαγον, καὶ χρέας καὶ οἶνος οὐκ εἰσῆλθεν εἰς τὸ σόμα μου. Id.

(57) Πατ. Πάντα melius. Id.

(58) Οὐ manifestem vobis. Omissa sunt. Ibid., apud FABRIC.

(59) Πνευμάτων τῆς πλάνης. Vide quæ de spiri- tibus erroris, et dæmoniis vitiorum crudite, ut solet, congesst Cotelarius in Notis ad Herwæ lib. II, mandat. 2. GRAB.

(60) Σύστασις. Κληνησις. Id.

(61) Συνολοκήν. Ολοχήν. Id.

(62) Βρωτῶν καὶ ποτῶν. Βρωμάτων τε καὶ πομ- τῶν. Id.

(63) Νεώτερον. Νεωτερισμόν. Id.

ἔτι, μεθ' οὐ ἔκτισθη (64) ἔκστασις φύσεως, καὶ εἰ-
χῶν τοῦ θανάτου. Τούτοις τοῖς πνεύμασι συμμίγνυ-
ται τὸ πνεῦμα (65) τῆς πλάνης. Πρῶτον τὸ τῆς πορ-
νείας ἐν τῇ φύσει καὶ ταῖς αἰσθήσεσιν ἔγκειται. Δεύ-
τερον πνεῦμα ἀπληστίας ἐν τῇ γαστρί. Τρίτον πνεῦ-
μα μάχης ἐν τῷ ἥπατι καὶ τῇ χολῇ. Τέταρτον πνεῦ-
μα ἀρεσκείας καὶ μαγγανείας, ἵνα διὰ περιεργίας
ὑραίσ οὐτισθῇ. Πέμπτον πνεῦμα ὑπερηφανίας, ἵνα κι-
νήται (66), καὶ μεγαλοφρονῇ. Ἐγκον πνεῦμα φεύ-
δους, ἐν ἀπωλείᾳ καὶ ζήλῳ τοῦ πλάτετον λόγους, καὶ
χρύστειν λόγους αὐτοῦ ἀπὸ γένους καὶ οἰκείων. Ἐδό-
μον πνεῦμα ἀδικίας, μεθ' ής κλοπὴ καὶ γρυπίσματα,
ἵνα ποιήσῃ φιληδόνιαν καρδίας αὐτοῦ. Ἡ γάρ ἀδικία
συνεργεῖ τοῖς λοιποῖς πνεύμασι διὰ τῆς δολοληψίας.
Ἐπὶ πᾶσι τούτοις τὸ πνεῦμα τοῦ ὑπνου, τὸ δγδον
πνεῦμα, συνάπτεται πλάνη (67) καὶ φαντασία. Καὶ
οὕτως ἀπόδινται πᾶς νεώτερος, σκοτίζων τὸν νοῦν
ἀπὸ τῆς ἀληθείας, καὶ μὴ συνιών ἐν τῷ νόμῳ τοῦ
Θεοῦ, μήτε ὑπακούων νοοθεσίας πατέρων αὐτοῦ, ὁσπερ
κάγῳ ἐπαθον ἐν τῷ νεωτερισμῷ μου. Καὶ νῦν, τέκνα,
τὴν ἀλήθειαν ἀγαπήσατε, καὶ αὗτη φυλάξεται ὑμᾶς.
Διδάσκω ὑμᾶς, ἀκούσατε 'Ρουθῆμ τοῦ πατρὸς ὑμῶν.
Μή προσέχετε ἐν ἕκει γυναικός (68), μηδὲ ιδιάζετε
μετὰ θηλείας ὑπάνδρου, μηδὲ περιεργάζεσθε πρᾶξιν
γυναικῶν. Εἰ μὴ γάρ εἶδον ἐγὼ Βάλλαν λουομένην ἐν
σκεπτηῷ τόπῳ, οὐκ ἐνέπιπτον εἰς τὴν ἀνομίαν τὴν με-
γάλην. Συλλαβοῦσα γάρ τη διάνοιά μου τὴν γυναικείαν
τύμωντιν, οὐκ εἴσασε μὲν ὑπνῶσαι, ἔως οὐ ἐπράξα τὸ
βδέλυγμα. Ἀπόντος γάρ Ἰακὼβ τοῦ πατρὸς ἡμῶν
πρὸς Ἰσαὰκ τὸν πατέρα αὐτῶν, ὅταν ἡμῶν ἐν Γαδὲ,
πείτησον Ἐφραΐδα (69) οἰκον. Βηθλεέμ (70), Βάλλα ἦν
μεθύσουσα καὶ κοιμωμένη, καὶ ἀκαλύπτως κατέκειτο
ἐν τῷ κοιτῶντι κάγῳ, εἰσελθών, καὶ ἴδων τὴν γύμνω-
σιν αὐτῆς, ἐπράξα τὴν ἀσέβειαν, καὶ καταλιπών αὐ-
τὴν κοιμωμένην, ἐξῆλθον. Καὶ εὐθέως ἀγγελος τοῦ
Θεοῦ ἀπεκάλυψε τῷ πατρὶ μου Ἰακὼβ περὶ τῆς ἀσ-
εβείας μου· καὶ ἐλθὼν ἐπένθει ἐπ' ἐμὲ, μηχετί ἀψάμε-
νος εὐτῆς.

Δ'. « Μή οὖν προσέχετε κάλλος γυναικῶν, μηδὲ ἐν-
νοεῖσθε τὰς πράξεις αὐτῶν· ἀλλὰ πορεύεσθε ἐν ἀπλό-
τητι καρδίας, ἐν φόνῳ Κυρίου, καὶ μοχθοῦντες τὸν
Ἐργος, καὶ ἀποτλανόμενοι ἐν γράμμασι, καὶ ἐν τοῖς
ποιμνίοις ὑμῶν, ἔως ὁ Κύριος δῶῃ ὑμῖν σύζυγον, ἢν
αὐτὸς θέλει, ἵνα μὴ πάθητε, ὡς κάγω. » Αχρι (72) τε-
λευτῆς τοῦ πατρὸς ἡμῶν οὐκ εἶχον παρέβοταν ἀτενί-
σαι εἰς πρόσωπον Ἰακὼβ, ηλαλήσατε τινὲς τῶν ἀδελφῶν,
διὰ τοὺς ὀνειδισμούς. Καὶ ἔως νῦν ἡ συνείδησίς μου
συνέχει με περὶ τῆς ἀμαρτίας μου. Κατέγε παρεχάλεσέ
με δὲ πατήρ μου, διτι ηδέσατο περὶ ἐμοῦ πρὸς τὸν Κύ-

A cum quo creata est extasis naturæ, et imago mor-
tis. His spiritibus commiscetur spiritus erroris. Prī-
mus fornicationis in natura et sensibus insidet. Se-
cundus spiritus insatiabilitatis in ventre. Tertius
spiritus pugnæ in hepate et bile. Quartus spiritus
placentiae et imposturæ, ut per superfluitatem deco-
rus appareat. Quintus spiritus superbia, ut moveat-
tur, et magna sapiat. Sextus spiritus mendacii, in
perditione et zelo fingendi sermones, eosque celan-
di a genere et familiaribus. Septimus spiritus inju-
sticie, cum qua fiunt furtum et distortiones, ut fa-
ciat concupiscentiam voluptatis cordis sui. Injusti-
tia enim cooperatur reliquis spiritibus per doli as-
sumptionem. In omnibus his spiritus somni, octavus
spiritus, copulatur errore et phantasia. Et ita perit
omnis junior, obtenebrans mentem a veritate, et
non intelligens legem Dei, neque obediens doctrinæ
patrum suorum, quemadmodum et ego passus sum
in juventute mea. Et nunc, filii, veritatem diligite,
et ipsa custodiet vos. Doceo vos, audite Ruben pa-
trim vestrum. Ne attendatis visioni mulieris, ne-
que in secreto sitis cum femina quæ est sub viro,
neque circumscrutemini operationem mulierum.
Nisi enim vidisset Ballam balneantem in cooperio
loco, non incidissem in iniquitatem magnam. Con-
cipiens enim mens mea muliebrem nuditatem, non
sivit me dormire, donec operatus sum abominatio-
nem. Absente enim Jacob patre nostro apud Isaac
patrem suum, existentibus nobis in Gader, prope
Ephrata domus Bethlehem, Balla erat cibria, et dor-
mientes revelata jacebat in cubiculo: et ego ingrediens,
et videns nuditatem ipsius, operatus sum impie-
tatem, et derelinquens eam dormientem, egressus
sum. Et confessim angelus Dei revelavit patri meo
Jacob de impietate mea; et veniens lugebat super
me, non amplius tangens eam.

D IV. « Ne igitur attendatis pulchritudini mulierum,
neque cogitatis operationes earum; sed ambulate
in simplicitate cordis, in timore Domini, et laboran-
tes in operibus, et exercitantes (71) (vosmet) in lit-
teris, et in gregibus vestris, donec Dominus det vo-
bis conjugem quam ipse vult, ut non patiamini sicut
et ego. Usque ad mortem patris nostri non habebam
fiduciam aspiciendi in faciem Jacob, vel loquendi
alicui fratribus, propter opprobria. Et usque nunc
conscientia mea cruciat me de peccato meo. Et con-
solatus est me pater meus, quoniam oravit pro me

hius lib. vii Demonstrationis evangel., pag. 347, ex
allegato loco Geneseos idem docet. Contra auctor
Testamenti Ruben in citatis verbis videtur hæc duo
distinguere, et Ephratam facere domum in urbe
Bethlehem: nisi forte aliquis ad marginem inter-
pretationis gratia ascripserit οἰκον δρπον, et prior
vox inde in textum irrepperit, quem correcetur
postea, sive explanaturus is qui Oxoniensem codi-
cem scripsit, ex loco οἰκον ρο-uit. Id.

(70) Οἰκον Βηθλεέμ. Ἐν Βηθλεέμ. Id.

(71) Exercitantes. In Graeco errantes. Id.

(72) Αγρι. Ὄτι ἄχρι. Id.

ταντον: Ἐφραΐδα autem mentio fit precedentem v. 19,
ubi Hebreus textus de ea ait: ΕΠΤΑΝΙΓΡΑ ΝΤΑ. Ησε ει
Bethlehem. Similiter LXX: Αὔτη ἐστι Βηθλεέμ. Sed
et Demetrius apud Euseb. lib. ix Praeparat. evang.,
cap. 21, consentit his verbis: Ἐνθεν παραγενέσθα:
εἰς Ἐφραΐδα, ἣν εἶναι Βηθλεέμ. Indeque ipse Euseb-

ad Dominum, ut transeat a me ira Domini, sicut ostendit mihi Dominus. Ex eo igitur tempore custoditus sum, et non peccavi. Propter hoc, filii mei, custodite omnia quæcumque mando vobis, et non peccabitis. Perditio enim animæ est fornicatio, dividens a Deo, et appropinquare faciens idolis; quoniam ipsa in errorem dicit intellectum et mentem, et deducit juvenes ad infernum ante tempus (74) ipsorum. Nam multos perdidit fornicatio; quoniam etsi sit aliquis senex, vel nobilis, opprobrium ipsum facit apud Beliar et filios hominum. Quia enim custodivit seipsum Joseph ab omni muliere, et cogitationes purgavit ab omni fornicatione, invenit gratiam coram Domino et hominibus. Etenim multa fecit ei Ægyptia, et magos advocavit, et pharmaca ei obtulit; et non suscepit consilium animæ ejus desiderium perniciendum. Propter hoc Deus patrum meorum eruit eum ab omni visibili et abscondita morte. Si enim non prævaleat fornicatio menti, neque Beliar prævalebit vobis.

V. « Pernicioræ sunt mulieres, filii mei; quoniam non habentes potestatem vel virtutem super hominem, dolose agunt in formis, quomodo eum ad ipsas attrahant; et quem per fortitudinem non possunt vincere, hunc per deceptionem vincunt. Quoniam et de eis dixit mihi angelus Dei, et docuit me, quod mulieres vincuntur a spiritu fornicationis supra hominem, et in corde machinantur adversus homines, et per ornatum errare faciunt primo eorum mentes, et per visum venenum inserunt, et tunc opere captivant: non enim potest mulier hominem cogere. *Fugite ergo fornicationem* ⁸, filii mei, et præcipite mulieribus vestris et filiabus ut non ornent capita et visus earum ⁹; quoniam omnis mulier dolose agens in his, in punitionem sæculi reservata est. Ita enim seduxerunt Vigiles ante diluvium; et illi assidue videntes eas, affecti sunt desiderio ad invicem, et conceperunt mente operationem, et transfigurati sunt in homines, et in coitu virorum suorum coapparuerunt eis; et illæ desiderantes mente imaginationes eorum, pepere runt gigantes. Apparuerunt enim eis Vigiles usque ad cælum attingentes.

VI. « Custodite igitur vos a fornicatione; et si vultis purgari mente, custodite sensus vestros ab omni semina. Et illis etiam præcipite non communicare cum hominibus, ut et ipsæ purgentur mente.

⁸ I. Cor. vi, 18. ⁹ I Tim. ii, 8, 9.

(73) Τότε οὖν. Τότε ἔως ἐννοιῶν. GRAB.

(74) Η σορεία. Η ἀμαρτία, ή διὰ τῆς πορνείας. ID.

(75) Textus Græcius habet: *non in tempore, merus hebraismus, οὐσὶ οὐκ, ut Eccles. vii, 18: Ne moriaris in tempore non tuo.* DRACH.

(76) Οὐρέοδος αὐτῶν. Οὐειδισμὸν έχωντο. ID.

(77) Τὴν ἔρροιαν. Τῆς ἐννοίας. ID.

(78) Εγρήγοροι. De Egregorius plura ex Georgio

A prior, ἵνα παρέλθῃ ἀπ' ἐμοῦ ἡ ὥρη Κυρίου, ὡς ἔδειξε μοι Κύριος. Ἀπὸ τότε οὖν (75) παρεφύλαξάμην, καὶ οὐχ ἥμαρτον. Διὰ τοῦτο, τέκνα μου, φυλάξασθε πάντα, δσα ἐντέλλομαι: υἱόν, καὶ οὐ μή ἀμαρτήσετε. Ὁλοθρος γάρ ψυχῆς ἐστιν ἡ πορνεία (74), χωρίουσα θεῖον, καὶ προσεγγίζουσα τοὺς εἰδώλους, ὅτι αὐτὴ ἐστι πλάνωσα τὸν νοῦν καὶ τὴν διάνοιαν, καὶ κατάγει νεανίσκους εἰς ἄδην οὐκ ἐν καιρῷ αὐτῶν. Καὶ γάρ πολλοὶ ἀπώλεσεν ἡ πορνεία: ὅτι καὶ η τις γέρων, η εὐγενής, θνετός αὐτὸν (75) ποιεῖ παρὰ τῷ Βελιάρ, καὶ ταῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων. Ἐπειδὴ γάρ ἐφύλαξεν ἑαυτὴν Ἰωσήφ ἀπὸ πάσης γυναικός, καὶ ταῖς ἐννοίαις ἐκαθίρισεν ἀπὸ πάσης πορνείας, εὑρεν χάριν ἐνώπιον Κυρίου καὶ ἀνθρώπων. Καὶ γάρ πολλὰ ἐποίησεν αὐτῷ ἡ Ἀγύπτια, καὶ μάγους παρεχάλετε, καὶ φάρμακα αὐτῷ προσήνεγκε: καὶ οὐκ ἐδέξατο τὸ διαβούλιον τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἐπιθυμίαν πονηράν. Διὰ τοῦτο δὲ θεῖος τῶν πατέρων μου ἐρρύσατο αὐτὸν ἀπὸ παντὸς ὀρεᾶς καὶ κεχρυμμένου θανάτου. Ἐὰν γάρ μή κατιστήσῃ ἡ πορνεία τὴν ἐννοίαν (76), οὐδὲ δὲ θεῖος Βελιάρ κατισθύει ὑμῶν.

B C Ε'. « Πονηραὶ εἰσιν αἱ γυναικεῖς, τέκνα μου, ὅτι μὴ ἔχουσαι ἔξουσίαν ἡ δύναμιν ἐπὶ τὸν ἀνθρώπον, διλέγονται ἐν σχήμασι, πῶς αὐτὸν πρὸς αὐτάς ἐπιστάσανται· καὶ δὴ διὰ δυνάμεως οὐκ ἰσχύουσι καταργεῖσθαι, τοῦτον δὲ ἀπάτης καταγνίζονται. Οἳ κατέγε περὶ αὐτῶν εἰπέ μοι δὲ δγγελος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐδάξε με, ὅτι αἱ γυναικεῖς ἤτεραι τῷ πνεύματι τῆς πορνείας ὑπὲρ τὸν ἀνθρώπον, καὶ ἐν καρδίᾳ μηχανῶνται κατὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ διὰ τῆς κοσμήσεως πλανῶσιν αὐτῶν πρῶτον τὰς διανοίας, καὶ διὰ τοῦ βλέμματος τὸν Ιησούν πειρῶνται, καὶ τότε τῷ Ἐρῆμῳ αἰχμαλωτίζουσιν· οὐ γάρ δύναται γυνὴ ἀνθρώπον βίβασθαι. Φεύγετε δὲ τὴν πορνείαν, τέκνα μου, καὶ προτάσσετε ταῖς γυναικὶν ὑμῶν, καὶ ταῖς θυγατρέσιν, ἵνα μὴ κοσμῶνται τὰς κεφαλὰς καὶ τὰς ὁδεῖς αὐτῶν (77), ὅτι πᾶσα γυνὴ, δολευομένη ἐν τούτοις, εἰς κόλασιν τοῦ αἰώνος τετήρηται. Οὕτω γάρ ἔλεῖσαν τοὺς Ἔγρηγόρους πρὸ τοῦ καταχλυσμοῦ· κάκειν συνεχῶς ὀρῶντες αὐτάς, ἐγένοντο ἐν ἐπιθυμίᾳ ἀλιτηλῶν, καὶ συνέλαβον τῇ διανοίᾳ τὴν πρᾶξιν, καὶ μετασχηματίζοντο εἰς ἀνθρώπους, καὶ ἐν τῇ συνουσίᾳ τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν συνεφαίνοντο αὐτάς· κάκειναι, ἐπιθυμοῦσαι τῇ διανοίᾳ τὰς φαντασίας αὐτῶν, ἔτεκον D γίγαντας. Εφαίνοντο γάρ αὐταῖς Ἔγρηγοροι (78) ἵνα τοῦ οὐρανοῦ φθάνοντες.

Ε'. « Φυλάξασθε οὖν ἀπὸ τῆς πορνείας· καὶ εἰ θέλετε καθαρεύειν τῇ διανοίᾳ, φυλάξασθε τὰς αἰσθήσεις ἀπὸ πάσης θηλείας. Κάκειναι δὲ ἐντείλασθε μὴ συνδιάζειν ἀνθρώπων, ἵνα καὶ αὐταὶ καθαρεύωσι τῇ ἀν-

Syncello describit Græbius hic, in Notis ad tom. I Spicileg. pag. 347, seq., ex coquæ Fabricius in Cod. Pseud. Vet. Test. tom. I, pag. 179, seq. De Egregorius item in scripto quodam φευδεπιγράψῳ Henochi patriarchæ commemoratis, eruditam instituit disquisitionem Jo. Henricus Schulzius cap. I, Historia medicinæ a rerum initio ad annum urbis Romæ DXXXV deductæ, editæ Lipsiæ 1723.

νοίσ. Αἱ γάρ συνεχεῖς συντυχίαι, καὶ μὴ πραχθῇ τὸ ἀσθῆμα, αὐταῖς μέν εἰσι νόσοι ἀνίστοις, ὑμῖν δὲ ὑπερδος τοῦ Βελιάρ αἰώνιον· ὅτι τὴ πορνεία οὔτε σύνειν οὔτε εὐσέβειαν ἔχει ἐν ἑαυτῇ, καὶ πᾶς ζῆλος κατεικεῖ ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ αὐτῆς. Διὰ τοῦτο ζηλώσετε τοὺς οἰνὸς Λευΐ (79), καὶ ζητήσετε ὑψωθῆναι ὑπὲρ αὐτοὺς, ἀλλ' οὐ δυνήσεσθε. Ὁ γάρ Θεὸς ποιήσει τὴν ἐκδίκησιν αὐτῶν, καὶ ἀποθανεῖσθε θανάτῳ πονηρῷ. Τῷ γάρ Λευΐ ἔδωκε Κύριος τὴν ἀρχὴν, καὶ τῷ Ιούδᾳ, μετ' αὐτῶν κάμοι, καὶ Δάν, καὶ Ἰωσῆφ, τοῦ εἶναι ἐπὶ ἀρχοντας. Διὰ τοῦτο ἐντέλομαι ὑμῖν ἀκούειν τῷ Λευΐ, ὅτι αὐτὸς γάρ σεται νόμον Κυρίου, καὶ διαστελεῖ εἰς κρίσιν καὶ θυσίας (80) ὑπὲρ παντὸς Ἰσραὴλ, μέχρι τελειώσεως χρόνων ἀρχιερέως Χριστοῦ. ὃν εἴπει Κύριος. Ὁρχῳ ὑμᾶς τὸν Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ ποιῆσαι διλήθειαν ἔκαστον πρὸς τὸν πλήσιον εὗτοῦ, καὶ πρὸς τὸν (82) Λευΐ ἐγγίσατε ἐν ταπεινώσει καρδίας, ἵνα δεξῆσθε εὐλογίαν ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ. Αὕτης γάρ εὐλογήσει τὸν Ἰσραὴλ καὶ τὸν Ιούδαν· ὅτι ἐν αὐτῷ ἐξελέξατο Κύριος βασιλεῦσαι πάντων τῶν λαῶν. Καὶ προσκυνήσετε τῷ σπέρματι αὐτοῦ, ὅτι ὑπὲρ ὑμῶν ἀποθανεῖται ἐν πολέμοις ὁρατοῖς καὶ ἀόρατοις, καὶ ἔσται ἐν ὑμῖν βασιλεὺς αἰώνων. »

Z'. Καὶ ἀπέθανε Τρουθῆμ, ἐντειλάμενος ταῦτα τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ· καὶ ἔθεντο αὐτὸν ἐν σορῷ, ἔως ὅτε ἀνενέγκαντες αὐτὸν ἐξ Αἰγύπτου, ἔθαψαν ἐν Χερούλων, ἐν τῷ σπηλαίῳ τῷ διπλῷ, δηνοὶ οἱ πατέρες αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Διαθήκη Συμεὼν, περὶ φθόνου.

A'. Ἀντίγραφον λόγων Συμεὼν, ἀκάλλησε τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, πρὸ τοῦ θανεῖν αὐτὸν ἐν ρχ' ἔτει τῆς ζωῆς αὐτοῦ, ἐνῷ ἔτει ἀπέθανεν Ἰωσῆφ. Ἡλθον τὰρ ἐπισκέψασθαι αὐτὸν ἀρθρωτοῦντα· καὶ ἐντιχύσας ἐκάθισε, καὶ κατεψήλησεν αὐτὸν, καὶ εἶπεν αὐτοῖς·

B'. « Ἄκούσατε, τέκνα, ἀκούσατε Συμεὼν τοῦ πατρὸς ὑμῶν, δοσα ἔχω ἐν τῇ καρδίᾳ μου. Ἔγὼ ἐγενήθην ἐξ Ἰακὼβ τοῦ πατρός μου υἱὸς δεύτερος, καὶ Λία ἡ μήτηρ μου ἐκάλεσε με Συμεὼν, ὅτι ἤκουσε Κύριος τῆς δεήσεως αὐτῆς. Δυνατὸς ἐγένομην σφόδρα, οὐκ ἐδειλισα πρᾶξιν, οὐδὲ ἐφοδήθην ἀπὸ παντὸς πράγματος. Ἡ γάρ καρδία μου ἦν σκληρά, καὶ τὰ ἥπατά μου ἀκίνητα, καὶ τὰ σπλάγχνα μου ἀσυμπαθῆ· διει: καὶ τὸ ἀνδρεῖα ἀπὸ Ὑψίστου δέδοται τοῖς ἀνθρώποις ἐν ψυχαῖς καὶ ἐν σώμασι. Καὶ ἐν τῷ καιρῷ νεότητος ἐζήλωσα τὸν Ἰωσῆφ, ὅτι ἤγαπα αὐτὸν ὁ πατήρ τῆμῶν· καὶ ἐστήρισα ἐπ' αὐτὸν τὰ ἥπατά μου τὸν ἀνελεῖν αὐτὸν, ὅτι ὁ ἀρχων τῆς πλάνης, ἀποστέλλας τὸ πνεῦμα τοῦ ζῆλου, ἐπύφλωσέ μου τὸν νοῦν, μὴ προσέχειν αὐτῷ ὡς ἀδελφῷ, καὶ μὴ φέσασθαι Ἰακὼβ τοῦ πατρὸς μου. Ἀλλ' ὁ Θεὸς αὐτοῦ, καὶ ὁ Θεὸς τῶν πατέρων αὐτοῦ, ἀποστέλλας τὸν ἄγγελον αὐτοῦ, αὐτὸν

(79) Ζηλώσετε τοὺς υἱοὺς Λευΐ, etc. Respiciat ad rebellionem Dathan, Abiron et Ηou, aliquo ratiōnam iis inflictam, de qua Num. xvi, 1, seqq. Σπλ. B.

(80) Θυσίας. Θυμιάσει. Id.

(81) Diridet iudicia. Discernet in judicium. Id.

A Continua enim consortia, et si non peracta fuerit impietas, tamen ipsis sunt ægritudo insanabilis, vobis vero opprobrium Beliar sempiternum; quoniam fornicatio neque intellectum neque pietatem habet in seipsa, et omnis zelus habitat in desiderio ejus. Propter hoc invidebitis filiis Levi, et queretis exaltari super eos, sed non poteritis. Deus enim faciet vindictam eorum, et moriēmini morte perniciosa. Levi enim dedit Dominus principatum et Iudeæ, cum his et mihi et Dan et Joseph, ut essemus principes. Propter hoc mando vobis audire Levi, quoniam ipse noscet legem Domini, et dividet iudicia (81) et sacrificia pro omni Israel, usque ad consummationem temporum principis sacerdotum Christi, quem dixit Dominus. Adjuro vos per Deum cœli, ut faciatis veritatem unusquisque proximo suo, et ad Levi appropinquate in humilitate cordis, ut recipiatis benedictionem ex ore ipsius. Ipse enim benedicet Israeli et Iudeæ; quoniam eum elegit Deus regem (83) super omnes populos. Et adorabitis semen ipsius (84), quoniam pro vobis morietur in bellis visibilibus et invisibilibus, et erit in vobis rex sæculorum. »

C

CAPUT II.

Testamentum Simeonis, de invidia.

I. Transcriptum verborum Simeon, quæ locutus est filiis suis, antequam inderetur centesimo vicesimo anno vite suæ, in quo mortuus est Joseph. Venerunt enim visitare ipsum ægrotantem: et enīxus sedet in lecto, et osculatus est eos, et dixit eis:

II. « Audite, filii, audite Simeonem patrem vestrum, quæcumque habeo in corde meo. Ego genitus sum ex Jacob patre meo filius secundus; et Lia mater mea vocavit me Simeonem, quoniam audiuit Dominus orationem ipsius. Potens effectus sum valde; non formidavi operationem, neque timui ab omni re. Cor enim meum erat durum, et hepata mea imminibilia, et viscera mea non compatiens; quoniam et fortitudo ab Altissimo datur hominibus in animabus et corporibus. Et in tempore juventutis invidi Joseph, quoniam dilexit eum pater noster; et firmavi super eum hepata mea ad occidendum eum, quoniam princeps erroris, mittens spiritum zeli, excavavī mentem meam, ut non attenderem ei sicut fratri, nec parcerem Jacob patri meo. Sed Deus eis et Deus patrum eis, mittens angelum suum, eruit eum ex manibus

(82) Καὶ πρὸς τὸν. Καὶ ἀγάπην ἔκαστον πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. Id.

(83) Elegit eum Deus regem. In eo elegit Dominus regnare. Id.

(84) Semen ipsius. Ipsum. Id.

meis. Ut enim ego ieram in Sichimis afferre unguentum gregibus, et Ruben in Dothaim ubi erant necessaria nobis et omnis penus, Judas frater meus vendidit eum Ismaelitis. Et veniens Ruben tristatus est; voluit enim ipsum salvum reducere ad patrem. Ego vero iratus eram Judæ, quoniam viventem ipsum dimisi; et sui menses quinque iratus ei; impedivit autem me Deus, et prohibuit a me operationem manuum, quoniam manus mea dextra semisicca erat per dies septem. Et cognovi, filii, quod propter Joseph hoc mihi accidit; et pœnitens flevi, et oravi Dominum ut restitueret manum meam, et abstinere ab omni inquinamento et invidia, et ab omni insipientia. Cognovi enim quod perniciosa rem cogitaveram coram Domino et Jacob patre meo, contra Joseph fratrem meum, invidens ei.

A ἐκ τῶν χειρῶν μου ἐφύσατο. Ός γάρ ἦγώ ἐπορεύθην ἐν Σικήμοις, ἐνέγκαι ἀλειφμα τοῖς ποιμνίοις, καὶ Τρουῆμ εἰς Δοδαΐμ, ὃπου τὰ ἑγχρῖσσα τῇσι, καὶ πᾶσα ἡ ἀπόθεσις, Ἰούδας δὲ ἀδελφός μου ἐπώλησεν αὐτὸν τοῖς Ἱσμαηλίταις. Καὶ ἐλθὼν Τρουῆμ ἐλυτήθη· ήδελε γάρ αὐτὸν διασώσαι πρὸς τὸν πατέρα. Ἐγὼ δὲ ὠργίσθην τῷ Ἰούδᾳ, ὅτι ζῶντα αὐτὸν ἀπέλυσα· καὶ ἐποίησα μῆνας πέντε ὀργιζόμενος αὐτῷ· καίγε συνεπόδισε με ὁ Θεὸς, καὶ ἐκώλυσεν ἀπὸ ἐμῶν δράσιν χειρῶν· ὅτι ἡ χείρ μου ἡ δεξιὰ τιμίῃρος ἦν ἐπὶ τιμέρας ζ. Καὶ ἔγνων, τέκνα, ὅτι περὶ Ἰωσῆ τοῦτο μοι συνέδη· καὶ μετανοήσας ἐκλαυσα, καὶ ηὔξημόν Κυρίῳ, ἵνα ἀποκαταστήσῃ τὴν χειρά μου, καὶ ἀπόσχωμαί ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ, καὶ φθόνου, καὶ ἀπὸ πάσης ἀφροσύνης. Ἐγὼν γάρ, ὅτι πονηρὰ πρᾶγμα ἐνεθυμήθην ἐνώπιον Κυρίου, καὶ ἰακὼν τοῦ πατρός μου, διὰ Ἰωσῆ τὸν ἀδελφὸν μου, φθονήσας αὐτῷ.

B Γ'. « Καὶ νῦν, τέκνα, φυλάξασθε ἀπὸ τῶν πνευμάτων τῆς πλάνης καὶ τοῦ φθόνου. Καὶ γάρ ὁ φθόνος κυριεύει πάσης τῆς διανοίας τοῦ ἀνθρώπου, καὶ οὐδὲ ἀφίσιν αὐτὸν οὔτε φαγεῖν, οὔτε πιεῖν, οὔτε ποτίσαι τι ἀγαθόν· ἀλλὰ πάντοτε ὑποβάλλει ἀνελεῖν τὸν φθονούμενον· καὶ δὲ μὲν φθονούμενος πάντοτε ἀνθεῖ, δὲ δὲ φθονῶν μαραντεῖται. Δύο ἔτη τὴν ἡμερών ἐν φθῷ Κυρίου ἐκάκωσα τὴν ψυχήν μου ἐν νηστείᾳ· καὶ ἔγνων ὅτι ἡ λύσις τοῦ φθόνου διὰ φθόνου Θεοῦ γίνεται. Εάν τις ἐπὶ Κύριον καταφεύγῃ, ἀποτρέψει τὸ πονηρὸν πνεύμα αὐτῷ· αὐτὸν, καὶ γίνεται ἡ διάνοια κούφη· καὶ λοιπὸν συμπτεθεὶ τῷ φθονούμενῷ, καὶ οὐ καταγίνοσκει τῶν ἀγαπῶντων (85) αὐτὸν, καὶ οὕτως πάντες τοῦ φθόνου.

C Δ'. « Καὶ ἡνὶ ἐρωτῶν δι πατήρ περὶ ἐμοῦ, ὅτι ἐώρεται σκυθρωπὸν, καὶ ἐλέγον· « Τὰ ἡπατά μου κακοῦμα ἦγώ. Ἐπένθουν γάρ παρὰ πάντας, ὅτι ἔγω ἡμηρεῖτος τῆς πράξεως Ἰωσῆφ. Καὶ ὅτε κατέβημεν εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἐδησέ με ὡς κατάτοπον, ἔγνων δὲ δικαίως πάσχω, καὶ οὐκ ἐλυπούμην. Ἰωσῆφ δὲ ἦν ἀνήρ ἀγαθός, καὶ ἔχων πνεῦμα Θεοῦ ἐν αὐτῷ, εὐ-σπλαγχνός καὶ ἐλεήμων, οὐκέτι ἐμνησικάκησε μοι, ἀλλὰ καὶ ἡγάπησε με, ὡς τοὺς δλλους ἀδελφούς. Φυλάξας δὲ οὖν, τέκνα μου, ἀπὸ παντὸς ζῆλου καὶ φθόνου, καὶ πορεύεσθε ἐν ἀπλότητι ψυχῆς, καὶ ἐν ἀγαθῇ καρδίᾳ. ἐννοοῦντες τὸν πατράδελφον ὑμῶν (86), ἵνα δῶρον καὶ δύνιν δι Θεος χάριν, καὶ δόξαν, καὶ εὐλογίαν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ὑμῶν, καθὼς εἰδεῖτε ἐν αὐτῷ. Πάσας τὰς ἡμέρας οὐκ ὀνειδίσσεις ἡμᾶς περὶ τοῦ λόγου τούτου, ἀλλὰ ἡγάπησεν ἡμᾶς ὡς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ἐδόξασεν ἡμᾶς, καὶ πλούτον, καὶ κτήμα, καὶ καρποὺς ἔχαρισατο πᾶσιν ἡμῖν. Καὶ ὑμεῖς οὖν, τέκνα μου ἀγαπητά, ἀγαπησάτε ἔκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἐν ἀγαθῇ καρδίᾳ, καὶ ἀποστήσατε ἀφ' ὑμῶν τὸ πνεῦμα τοῦ φθόνου, ὅτι ἀγριοὶ τοῦτο τὴν ψυχήν, καὶ φθείρετε τὸ σῶμα, ὀργήν καὶ πόλεμον παρέχετε διαβούλιον (87), καὶ εἰς αἷματα παροξύνετε, καὶ εἰς ἔκτασιν ἄγετε τὴν διάνοιαν, καὶ οὐκ ἐξ τὴν σύνεσιν

(85) Καὶ οὐ καταγίνοσκει τῶν ἀγαπῶντων. Συγγάγεται τοῖς ἀγαπῶσιν. GRAB.

(86) Εἰρροῦντες τὸν πατράδελφον ὑμῶν. Ηας

omissa sunt in ms. cod. Oxon. Id.

(87) Τὸ διαιτεύοντος. Τῷ διαβούλῳ. Id.

δν ἀνθρώποις ἐνεργεῖν· ἀλλὰ καὶ τὸν ὑπνον ἀφαι-
ρεῖ (88), καὶ κλόνον παρέχει τῇ ψυχῇ, καὶ τρόμον τῷ
σῶματι· διὰ τοῦτο καί γε ἐν ὑπνῷ τις ζῆλος κακίας αὐτὸν
φαντάζεται κατεσθίει, καὶ πνεύματι πονηροῖς διατα-
ράσσει τὴν ψυχήν αὐτοῦ, καὶ ἐκθροεῖσθαι τὸ σῶμα
ποιεῖ, καὶ ἐν ταραχῇ διέπνιγεται τὸν νοῦν, καὶ ὡς
πνεῦμα πονηρὸν καὶ τοβδόλον ἔχων, οὕτως φαίνεται
τοὺς ἀνθρώπους.

Ε'. « Διὰ τοῦτο Ἰωσήφ ἦν ὁραῖος τῷ εἶδει, καὶ
καίδες τῇ δψει, διὰ οὐκ ἐνώκησεν ἐν αὐτῷ οὐδὲν πονη-
ρόν· τὴν γάρ ταραχὴν τοῦ πνεύματος τὸ πρόσωπον
δηλοῖ. Καὶ νῦν, τέκνα μου, ἀγαθούνατε τὰς καρδίας
ὑμῶν ἐκώπιον Κυρίου, καὶ εὐθύνατε τὰς δόους ὑμῶν
ἐκώπιον τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἔσεσθε εὐρίσκοντες χάριν
ἐκώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Καὶ φυλάσσεσθε τοῦ μῆ-
πορνεύειν· διὰ τὸ πορνεία μήτηρ ἐστι πάντων τῶν
κακῶν, γιωρίζουσα Θεοῦ, καὶ προσεγγίζουσα τῷ Ιε-
λιάρῳ. Τέωρα καὶ γάρ ἐν χαρακτήρι γραφῆς Ἐνώχ,
διὰ τοῦτο οὐλόν μεθ' ὑμῶν ἐν πορνείᾳ φθαρήσονται,
καὶ ἐν Λευτὶ ἀδίκησονται ἐν φομφαΐ. Ἀλλ' οὐ δυνή-
σονται πρὸς Λευτὴν, διὰ τὸ πόλεμον Κυρίου πολεμήσει, καὶ
νικήσει πᾶσαν παρεμβολὴν ὑμῶν, καὶ ἔσονται δλίγο-
τοις ἐπιμεριζόμενοι ἐν τῷ Λευτὶ καὶ Ἰούδᾳ· καὶ
ἔσται (89) ἐξ ὑμῶν εἰς ἡγεμονίαν, καθὼν καὶ ὁ πατὴρ
Ἰακὼβ προεφήτευσεν ἐν εὐλογίαις (90).

Γ'. « Ίδου προείρηκα ὑμῖν πάντα, ὅπως δικαιωθῶ
ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας τῶν ψυχῶν ὑμῶν. Ἐάν δὲ ἀφέ-
λητε ἀφ' ὑμῶν τὸν φθόνον, καὶ πᾶσαν σκληροτραχη-
λίαν, ὡς ρόδον ἀνθήσει τὰ δστά (91) μου ἐν Ἱερατῇ,
καὶ ὡς κρίνον ἡ σάρξ μου ἐν Ἰακὼβ, καὶ ἔσται ἡ
δοῦμη μου ὡς ὁσμὴ Λιβάνου, καὶ πλήθυνθήσονται ὡς
κέδροι ἄγιοι ἐξ ἐμοῦ ἔως αἰώνος, καὶ οἱ κλάδοι αὐ-
τῶν ἔως εἰς μακρὸν ἔσονται. Τότε ἀπολεῖται στέρμα
Χανάνων, καὶ ἐγκαταλειμμα ὡς ἔσται τῷ Ἀμαλῆχ,
καὶ ἀπολοῦνται πάντες οἱ Καππάδοχες, καὶ πάντες
οἱ Χετταῖοι ἐξολοθρευθήσονται. Τότε ἔχλειψει ἡ γῆ
Χάρη, καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἀπολεῖται. Τότε καταπαύσει

(88) Ἀλλὰ καὶ τὸν ὄπτον ἀφαιρεῖ. Ηὕτη omissa
sunt in ms. cod. Oxon. Ii.

(89) Εσται. Οὐκ additum est, quod sensum prorsus
contrarium facit. Vide notam sequentem. Id.

(90) Εἰ εὐλογίαις. Dum hic de posteris Simeonis
dicitur: Καὶ ἔσονται ὀλγυτοί, ἐπιμεριζόμενοι
ἐν τῷ Λευτὶ καὶ Ἰούδᾳ, alluditur ad vaticinium Ja-
cobi de tribu Simeon, Gen. xlvi, 7: Διαμεριῶ αἴ-
τοντος ἐν Ἰακὼβ, καὶ διαπεριῶ αὐτονός ἐν Ἱερατῇ.
Quod in Simeone impletum esse patet ex Josue xix,
et I Paralip. iv. Sequentia quod altius: Καὶ οὐκ
ἔσται ἐξ ὑμῶν εἰς ἡγεμονίαν (ut recte in codice Oxo-
niensi legitur), difficilius est conjectare, quibus Jacobi
verbis ista intimetur. Dicerem auctorem re-
spexisse hæc Jacobi verba: Καὶ τοι εορτον non jun-
gatur gloria mea, id est in tribu eorum non existat
regnum Israeliticum, si aliquem ex veteribus pro
hac expositione adducere possem. Verum hi longe
diversum horum verborum sensum tradunt; ideo-
que dicendum, vel citationem benedictionum Jacobi
ad hæc non pertinere, sed ad ea quæ præcesserunt;
vel auctorem Testamenti Levi non allegasse bene-
dictiones Jacobi in canonico libro Geneseos descri-
ptas, sed apocryphum Jacobi testamentum inter-
διατήκας τριῶν Πατριαρχῶν, quarum mentionem et
ego in præsat, ad hæc Testamenta feci, et ipse
mostrator auctor in Testamento Benjamin § x, injecti.
Ceterum si quisquam lectionem codicis Cantabri-

A somnum aufert, et turbationem tribuit animæ, et
tremorem corpori; quoniam et in somno aliquis
zelus malitia imaginationi insidens ipsum corredit.
et spiritibus perniciosis conturbat animam ipsius,
et expavescere corpus facit, et conturbatione exci-
tari mentem; et sicut spiritum perniciosum et ve-
nenum fundentem habens, ita appetet hominibus.

V. « Propterea Joseph erat pulcher facie et decou-
rus aspectu, quoniam non habitavit in ipso quid-
quam perniciōsum; conturbationem enim spiritus
facies manifestat. Et nunc, filii mei, benigna facite
corda vestra coram Domino, et rectas facite vias
vestras eoram hominibus, et invenietis gratiam co-
ram Deo et hominibus. Et cavete, ne fornicemini;
B quoniam fornicatio mater est omnium malorum,
dividens a Deo, et appropinquare faciens ad Beliar.
Vidi enim in charactere scripturæ Enoch, quod filii
vestri vobiscum in fornicatione corruptentur, et
Levi injustitiam facient in gladio. Sed non præva-
lebunt contra Levi, quoniam bellum Domini bella-
bit, et vincet omne castrum vestrum, et erunt pau-
eissimi divisi in Levi et Juda; et erit e vobis dux,
quemadmodum pater meus Jacob prophetavit in
benedictionibus.

VI. Ecce prædicti vobis omnia, ut justificer a
peccato animalium vestrarum. Si autem auferatis a
vobis invidiam et omnem cervicis duritiem, ut rosa
florebunt ossa mea in Israel, et ut lilium caro mea
in Jacob; et erit odor meus sicut odor Libani, et
multiplicabuntur ut cedri, sancti ex me usque in sa-
culum, et rami eorum usque in longitudinem dierum
eruant (92). Tunc peribit seamen Chanaan, et resi-
duum non erit Amalech, et peribunt omnes Cappa-
doces, et omnes Cethæi perdentur. Tunc desiccat
terra Cham, et omnis populus peribit. Tunc requie-
scet omnis terra a perturbatione, et omnis quæ sub

giensis et Roberti Lincolniensis præferre vellet,
juxta quam Simeon affirmavit, ex posteris ejus
fore dicunt; neque hunc sensum ex ultimis Jacobi
verbis, Gen. lxx, elicere, nec facile cum præce-
dentiibus in Simeonis Testamento verbis conciliare
poterit. Id.

(91) Ως ρόδον ἀρθήσει τὰ δστά, x. τ. λ. Respi-
cit fortasse auctor ad Ecclesi. xlvi, 14: Τὰ δστά αὐ-
τῶν ἀράδλοι ἐκ τοῦ τόπου αὐτῶν: Οssa eorum
(justorum) pullulent de loco suo. Ubi vir summus
Jacobus Benignus Bossuetus hæc adnotat: « Οssa
eorum pullulent, formula bene apprecandi mortuis,
ut patet infra xlvi, 12: Καὶ τοι δώδεκα προφη-
τῶν τὰ δστά ἀράδλοι ἐκ τοῦ τόπου αὐτῶν: Εἰ
duodecim prophetarum ossa pullulent de loco suo.
Quasi diceret: Eorum memoria reflorescat. Alludit
autem ad consuetudinem collocandi sepulcra in
amoenis et virentibus locis, puta hortis (IV Reg.
xxi, 18, 26), Christi quoque monumento in horto
quodam posito (Joun. xix, 41). Credo ad commen-
dandum piorum perennem ac semper virentem me-
moriam ac spem resurrectionis: qui horti cum vi-
rescerent, ipsa ossa de loco suo, id est de sepulcro
veluti germinare, et suo quodam modo reviviscere
videbantur. Neque aliud innuere videtur hic Si-
meon, ad mentem auctoris horum Testamentorum.

(92) Εγκινε. Id est, latissime se diffundent. GRAB.

celo est, a bello. Tunc Sem glorificabitur, quando Dominus Deus Magnus Israel apparebit in terra ut homo, et salvabit in ipso Adam. Tunc dabuntur omnes spiritus erroris in conculationem, et homines regnabunt super perniciosos spiritus. Tunc resurgam in letitia, et benedicam Altissimo in mirabilibus ipsis; quoniam Deus corpus assumens, et comedens cum hominibus, salvavit eos.

VII. Et nunc, filioi mei, obedite Levi, et in Juda liberabitini; et ne esferamini super duas tribus has, quoniam ex ipsis orietur vobis salus Dei. Suscitabit enim Dominus ex Levi pontificem, et ex Juda regem, Deum et hominem. Hic salvabit omnes gentes, et genus Israel. Propter hoc omnia mando vobis, ut et vos mandetis filiis vestris, ut custodiant illa in generationes eorum.)

VIII. Et Sim^{on} consummavit sermones, quos mandavit filiis suis, et dormivit cum patribus suis, cuni esset centum et viginti annorum. Et posuerunt eum in thecam lignorum non putrescentium, ut reducerent ossa ejus in Hebron. Et reduxerunt ea clam in bello Ægyptiorum. Ossa enim Joseph custodiebant Ægyptii in ærariis regum. Dicebant enim eis incantatores, quod si deportentur ossa Joseph, forent in omni Ægypto tenebræ et caligo et plaga magna valde Ægyptiis, ut cum lucerna quoque non cognoscat unusquisque fratrem suum.

IX. Et slevunt filii Simeon patrem suum secundum legem tristitiae; et erant in Aegypto usque ad dies exitus eorum ab Aegypto in manu Moysis.

CAPUT III.

Testamentum Levi - de sacerdotio et superbia.

I. Transcriptum verborum Levi, quæcunque dispositus filii suis, secundum omnia quæ facient, et quæcunque contingent eis usque ad diem judicii. Sanus erat, quando vocavit eos ad seipsum: prævidebat enim quod moriturus erat. Cum autem congregati essent, dixit eis:

II. «Ego Levi in Charran conceptus sum, et natus illie; et post hæc veni cum patre in Sichima. Eram vero junior quasi annorum viginti, quando feci cum Simcone vindictam sororis nostræ Dinæ de Emmor. Ut autem pavimus greges in Abelinaul, Spiritus intellectus Domini venit super me, et videbam omnes homines occultantes viam suam, et quod muros ædificavit sibi ipsi injustitia¹, et super turres ini-

⁷ Psal. LIV, 11, 12.

(93) Φαιρόμενος ἐπὶ τῆς, ὡς ἀνθρωπος. Quæ hic et paulo post, de magno Deo in forma hominis super terram apparente et cum hominibus comedente dicuntur, non Judæi, sed Christiani hominis sunt verba. GRAB.

(94) Ὡς ἄνθρωπος. Omissa sunt. Id.

(95) Εγ. Επι. II

(96) Ἀρχιερέα, κα

Α πᾶσα ἡ γῆ ἀπὸ ταραχῆς⁵, καὶ πᾶσα ἡ ὥρα ὡραῖν
ἀπὸ πολέμου. Τότε Σῆμη ἐνδοξασθήσεται, ὅτε Κύρος
ὁ Θεὸς μέγας τοῦ Ἰσραὴλ φαινόμενος ἐπὶ γῆς (93)
ώς δινθρωπος; (94), καὶ σώζων ἐν εὐτῷ τὸν Ἀδάμ.
Τότε δοθήσονται πάντα τὰ πνεύματα τῆς πλάνης εἰς
καταπάτησιν, καὶ οἱ δινθρωποι βασιλεύσουσι τῶν πο-
νηρῶν πνευμάτων. Τότε ἀναστήσομαι ἐν ὑφροσύῃ,
καὶ εὐλογήσω τὸν Ὑψιστὸν ἐν (95) τοῖς θαυμασίοις
αὐτοῦ· δτ: ὁ Θεὸς σῶμα λαβὼν, καὶ συνεσθίων ἀν-
θρώποις, ἔσωσεν αὐτούς.

Z'. Καὶ νῦν, τεκνία μου, ὑπακούετε Λευΐ, καὶ ἐν Ἰουδά λυτρωθήσεσθε· καὶ μὴ ἐπιέρσθε ἐπὶ τὰς δύο φυλὰς ταύτας, ὅτι ἔξ αὐτῶν ἀνατελέσθη ὑμῖν τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ. Ἀναστήσει γὰρ Κύριος ἐκ τῶν Λευΐ ἀρχιερέα, καὶ ἐκ τοῦ Ἰουδά βασιλέα (96). Β Θεδὼν καὶ ἀνθρώπων. Οὗτος σώσει πάντα τὰ ἔθνη, καὶ τὸ γένος τῶν Ἰσραὴλ. Διὰ τοῦτο πάντα (97) ἐνελλομαί ὑμῖν, ἵνα καὶ ὑμεῖς ἐντελῆσθε τοῖς τέκνοις ὑμῶν, ὅπως φυλάξωσιν αὐτὰ εἰς τὰς γενέας αὐτῶν.

Η'. Καὶ συνετέλεσε Συμεὼν ἐντελλόμενος τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, καὶ ἔκοψε μῆθη μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ, ἐτῶν ρχ'. Καὶ Ἐθήκαν αὐτὸν ἐν θύρῃ ἔστιν ἀστηπιών, τοῦ ἀναγαγεῖν τὰ δοτά αὐτοῦ ἐν Χεδρόν. Καὶ ἀν- νεγκαν αὐτὰ ἐν πολέμῳ Αἰγυπτίων χρυσῷ. Τὰ γὰρ δοτά Ἰωσήφ ἐφύλασσον οἱ Αἰγύπτιοι ἐν τοῖς τα- μείοις (98) τῶν βασιλέων. Ἔλεγον γὰρ αὐτοῖς οἱ ἐπανοδοί, ὅτι ἐν ἔξοδῳ δοτέων Ἰωσήφ ἔσται ἐν πάσῃ τῇ γῇ Αἰγύπτου σκότος, καὶ πληγὴ μεγάλη σφόδρᾳ τοῖς Αἰγυπτίοις, ὥστε μετὰ λύχνου μὴ ἐπιγινώσκειν ἔκσατος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ.

Θ. Καὶ ἔκλαυσαν υἱοὶ Συμεὼν τὸν πατέρα αὐτῶν κατὰ τὸν νόμον τοῦ πένθους· καὶ ἤσαν εἰς Αἴγυπτον ὡς ἡμέρας ἐξόδου αὐτῶν ἀπ' (99) Αἴγυπτου ἐν χειρὶ Μωϋσοῦ (100).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Διαθήκη Λευτή, περὶ ιερωσύνης καὶ ὑπερηφανίας.

Α'. Αντίγραφον λόγων Λευτή, δσα διέθετο τοις νισά αὐτοῦ, κατὰ πάντα δι ποιήσουσι, καὶ δσα συναντήσεις αὐτοῖς ἔως ήμέρας κρίσεως. Ὑγιαίνων δὲν, δὲ εκλεσεν αὐτοὺς πρὸς ἐμπόρον· διφθη γάρ αὐτῷ, δι μέλλει ἀποθνήσκειν. "Οτε δὲ συνήκθησαν, εἴπε πρὸς αὐτούς·

Β'. ε Ἐγώ Λειτούργος την Χαράδραν συνελήφθην, καὶ έπει
θήντον ἐκεῖ, καὶ μετὰ ταῦτα ἤλθον σὺν τῷ πατέρι εἰς
Σίκημα. Ἡμην δὲ νεώτερος, ὥσεται (!) ἑτῶν χ', δει-
έποιησα μετὰ Συμεὼν τὴν ἐκδίκησιν τῆς ἀδελφῆς
ἡμῶν Δίνας ἀπὸ τοῦ Ἐμμώρου. Ως δὲ ἐποιμαίνομεν (?)
ἐν Ἀβελιμαούλ, πνεῦμα συνέσεως Κυρίου ἤλθεν ἐπ'-
ἡμὲς, καὶ πάντας ἀνθρώπους ἔωραν ἀφανίζοντας τὴν
ὅδον αὐτῶν, καὶ ὅτι τετύπω ὡκυδόμωντες ἔκαντι ή ἀδίκη.

www.oxfordtext.com www.BagchiBooks.In

(97) Πάρτα, Ταῦτα, Ιρ.

98 Ταμείοις. Ταμιείοις. Id.

(99) 'Απ'. 'Εξ. Id.

(100) Μωθσοῦ. Γρ. Μωυσῆ. Ιδ.

(2) *Ezousaios*. *E-*

(2) Εποιητομεν. Εποιητων. Id.

καὶ δὲ πῦγος ἡ ἀνομία κάθηται· καὶ ἐλυπούμην περὶ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, καὶ εὐξάμην Κυρίῳ, δότῳ σωθῶ. Τότε ἐπέπεσεν ἐπ' ἐμὲ ὑπεριός, καὶ ἐθεασάμην δρος ὑψηλὸν· τοῦτο δρος Ἀστεῖδος ἐν Ἀβελμασῷ (3). Καὶ ἵδον ἀνεψήθησαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ ἀγγελος Κυρίου εἶπε πρός με· « Λευΐ, εἰσελθε. » Καὶ εἰσῆλθον ἐκ τοῦ πρώτου οὐρανοῦ εἰς τὸν δεύτερον, καὶ εἶδον ἐκεῖ ὅνωρ κρεμάμενον ἀνὰ μέσον τούτου κάκενου. Καὶ εἶδον (4) τρίτον οὐρανὸν πολὺ φωτεινότερον παρὰ τοὺς δύο· καὶ γὰρ ὑψος ἦν ἐν αὐτῷ ἀπειρον. Καὶ εἶπον τῷ ἀγγέλῳ· « Διατί οὗτος; » Καὶ εἶπεν ὁ ἀγγελος πρός με· « Μή θαύμασῃ ἐπὶ τούτοις, διλούς γάρ τέσσαρας οὐρανοὺς ἔχει φαιδροτέρους καὶ ἀσυγκρίτους, δταν ἀνέλθης ἐκεῖ· διεὶς σὺ ἐγγὺς Κυρίου στήσῃ, καὶ λειτουργὸς αὐτοῦ ἔσῃ, καὶ μυστήρια εὗτοῦ ἔξαγγελεῖς τοῖς ἀνθρώποις, καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος λυτροῦσθαι τὸν Ἱεραὴλ χηρύζεις· καὶ διὰ σοῦ καὶ Ἰούδᾳ ὀφήγεσται Κύριος ἐν ἀνθρώποις, σώζων ἐν αὐτοῖς πᾶν γένος ἀνθρώπων· καὶ ἐκ μερίδος Κυρίου ἡ ζωὴ σου, καὶ αὐτὸς ἔσται σου ἀγρός, ἀμπελῶν, καρποῦ, χρυσοῦν καὶ ἀργύριον.

Γ'. « Ἀκούσον οὖν περὶ τῶν ἐπτὰ οὐρανῶν. Ὁ κατώτερος διὲ τοῦτο στυγνότερος ἔστιν, ἐπειδὴ οὗτος παρὰ πάσας ἀδικίας ἀνθρώπων. Ὁ δεύτερος ἔχει πῦρ, χιόνα, κρύσταλλον, ἔτοιμα εἰς ἡμέραν προστάγματος Κυρίου, ἐν τῇ δικαιοκρισίᾳ τοῦ Θεοῦ· ἐν αὐτῷ εἰσι πάντα τὰ πνεύματα (5) τῶν ἐπαγωγῶν εἰς ἐκδίκησιν τῶν ἀνθρώπων. Ἐν τῷ τρίτῳ εἰσὶν αἱ δυνάμεις τῶν παρεμβολῶν, ταχθεῖσαι (6) εἰς ἡμέραν κρίσεως, ποιησαὶ ἐκδίκησιν ἐν τοῖς πνεύμασι τῆς πλάνης καὶ τοῦ Βελιάρ. Οἱ δὲ εἰς τέτερον ἐπάνω τούτων ζητοῦ εἰσὶν· διεὶς ἀνωτέρῳ πάντων καταλύει ἡ μεγάλη δόξα ἐν Ἀγίᾳ ἀγίων, ὑπεράνω πάσης ἀγιότητος. Ἐν αὐτῷ (7) οἱ ἄγγελοι εἰσὶ τοῦ προσώπου Κυρίου, οἱ λειτουργοῦντες καὶ ἔξιλασκόμενοι πρὸς Κύριον ἐπὶ πάσαις ταῖς ἀγνοίαις τῶν δικαίων. Προσφέρουστε δὲ Κυρίῳ (8) δομῆν εὐώδιας λογικήν, καὶ ἀναίμακτον προσφοράν. Ἐν δὲ τῷ ὑποκάτω εἰσὶν οἱ ἄγγελοι οἱ φέροντες τὰς ἀποκρίσεις τοῖς ἀγγέλοις τοῦ προσώπου Κυρίου. Ἐν δὲ τῷ μετ' αὐτὸν, εἰσὶ θύροι, ἔξουσιαι, ἐν ψᾶσιν ὑποκάτω τῷ Θεῷ προσφέρονται. « Οταν οὖν ἐπιθέψῃ ὁ Κύριος (9) ἐφ' ἡμῖς, πάντες ἡμεῖς σαλευθερία· καὶ οἱ οὐρανοὶ, καὶ ἡ γῆ, καὶ αἱ ἀδυσσοί, ἀπὸ προσώπου τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ σαλεύονται (10)· οἱ δὲ νῖοι τῶν ἀνθρώπων, ἐπὶ τούτοις ἀναισθητοῦντες, ἀμαρτάνονται, καὶ παροργίζουσι τὸν Ὑψιστον.

Δ'. « Νῦν οὖν γινώσκετε, διεὶς ποιήσει Κύριος κρίσιν ἐπὶ τοὺς οἰοὺς τῶν ἀνθρώπων, διεὶς, τῶν πετρῶν σχιζομένων, καὶ τοῦ ἥλιου σθεννυμένου, καὶ τῶν ὄδατων ἡτραινομένων, καὶ τοῦ πυρὸς καταπήσοντος, καὶ πάσης κτίσεως κλονούμενης, καὶ τῶν ἀօράτων

(5) Καὶ ἐλυπούμην . . . ἐν Ἀβελμασῷ. Ητοι omnia omissa sunt, procul dubio per incuriam scribere. Id.

(6) Eldor. Ετι additum. Id.

(7) Τὰ πνεύματα. De his Ecclesiastici xxxix, 33. Εστι πνεύματα, δι εἰς ἐκδίκησιν ἔκτισται. Id.

(8) Ταχθεῖσαι. Οἱ ταχθεῖσαι. Id.

(7) Αὐτῷ. Τῷ μετ' αὐτὸν. Id.

(10) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(9) Οταν οὖρ ἐπιθέψῃ ὁ Κύριος, etc. Respxit ad prophetiam Habacuci iii, 6: « Εστη, καὶ ἐσαλεύθη ἡ γῆ, ἐπέβλεψε, καὶ διετάκη ἐθρη. Id.

(10) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(11) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(12) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(13) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(14) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(15) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(16) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(17) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(18) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(19) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(20) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(21) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(22) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(23) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(24) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(25) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(26) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(27) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(28) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(29) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(30) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(31) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(32) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(33) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(34) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(35) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(36) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(37) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(38) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(39) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(40) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(41) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(42) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(43) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(44) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(45) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(46) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(47) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(48) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(49) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(50) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(51) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(52) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(53) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(54) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(55) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(56) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(57) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(58) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(59) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(60) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(61) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(62) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(63) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(64) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(65) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(66) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(67) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(68) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(69) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(70) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(71) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(72) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(73) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(74) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(75) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(76) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(77) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(78) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(79) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(80) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(81) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(82) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(83) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(84) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(85) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(86) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(87) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(88) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(89) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(90) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(91) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(92) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(93) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(94) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(95) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(96) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(97) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(98) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(99) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(100) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(101) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(102) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(103) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(104) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(105) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(106) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(107) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(108) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(109) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(110) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(111) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(112) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(113) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(114) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(115) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(116) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(117) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(118) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(119) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(120) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(121) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(122) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(123) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(124) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(125) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(126) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(127) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(128) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(129) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(130) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(131) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(132) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(133) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(134) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(135) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(136) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(137) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(138) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(139) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(140) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(141) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(142) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(143) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(144) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(145) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(146) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(147) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(148) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(149) Σαλεύονται. Σαλευθεροῦνται. Id.

(150) Σαλεύονται. Σα

Altissimi⁸, homines non credentes permanebunt in injustitia: propter hoc in punitionem judicabuntur. Audivit igitur Altissimus orationem tuam, ut separaret te ab injustitia, et ut essicereris ei filius, et famulus, et minister faciei ejus. Lumen cognitionis illuminans illuminabis in Jacob, et ut sol eris omni semini Israel, tibique dabitur benedictio ac omni semini tuo, usquequo visitet Deus omnes gentes in visceribus misericordiae. Filii ejus usque in sacerdotum⁹. Verumtamen filii tui injicient manus in ipsum, ad crucifigendum ipsum. Et propter hoc datum est tibi consilium et intellectus, ut notum facias filiis tuis de ipso; quoniam qui benedit ipsi, benedictus erit; qui vero male dicunt ipsi, peribunt.

V. « Et aperuit mihi angelus portas cœli; et vidi templum sanctum, et in throno gloriae Altissimum. Et dixit mihi: « Levi, tibi dedi benedictiones sacerdotii, usquequo veniens habitabo in medio Israel. » Tunc duxit me angelus in terram, et dedit mihi scutum et gladium, et dixit: « Fac vindictam in Sichem pro Dina, et ego ero tecum, quoniam Deus misit me. » Et occidi in tempore illo filios Emmor, sicut scriptum est in tabulis coelorum. Dicebam autem ei: « Oro, Domine, dic mihi nomen tuum, ut invocem te in die tribulationis. » Et dixit: « Ego sum angelus excusans genus Israel, ut non percutiatur in finem¹⁰, quoniam omnis spiritus perniciosus ei insidiatur. » Et post haec velut ex somno excitatus, benedixi Altissimo, et angelo excusanti genus Israel, et omnes justos.

VI. « Ubi vero veni ad patrem meum, inveni aspidem æneum, unde etiam nomen monti est Aspis, quoniam prope Gehal est, a dextris Abila: et conservavi sermones hos in corde meo. Ego suasi patri meo et Ruben fratri meo, ut dicerent filiis Emmor, ut circumcidenterent; quoniam zelo movebar propter abominationem, quam fecerant in Israel. Et ego interfeci Sichem in primis, et Simeon Emmor. Et postea venientes fratres percutserunt civitatem in ore gladii. Et audivit pater, et iratus est, et contristatus est, quoniam suscepserant circumci-

⁸ Coloss. II, 15. ⁹ Luc. I, 78. ¹⁰ Dan. XII, 78.

(11) Εώς αἰώνος. Elēs aiōna. GRAB.

(11') Αποσκολοπίσαι. Leg. ἀνασκολοπίσαι. DRACI.

(12) Παροικήσων. Κατοικήσων. GRAB.

(13) Εδωκέ μοι δύλον καὶ ρομφαλάρ. Ita quoque Judith in oratione sua cap. ix, vers. 2: Κύριε ὁ Θεός τοῦ πατρός μου Συμεὼν, φέδωνας ἐν χειρὶ ρομφαλάρ εἰς ἔκδικησιν ἀλλογενῶν, etc. Id.

(14) Ταῖς πλαξὶ τῷ οὐρανῷ. Ad hunc locum illustrandum exhibet hic Graecus Henr. Dodwelli prolixam æque ac eruditam Dissertationem *De tabulis coelorum*, quæ in hisce XII patriarcharum Testamentis passim laudantur. Cujus viri sagacissimi sententia statim patet ab initio, his verbis ex-

A πνευμάτων τηχομένων, καὶ τοῦ ὅδου σκυλευμένου ἐπὶ τῷ πάθει τοῦ Ὑψίστου, οἱ ἀνθρώποι ἀπιστοῦντες ἐπιμεγούσιν ἐν ταῖς ἀδικίαις· διὰ τοῦτο ἐν κοίδαις κριθοῦνται. Εἰσήκουσεν οὖν ὁ Ὑψίστος τῆς προσεκῆς σου, τοῦ διελεῖν σε ἀπὸ τῆς ἀδικίας, καὶ γνένθαι αὐτῷ νίδην, καὶ θεράποντα, καὶ λειτουργὸν τοῦ προσώπου αὐτοῦ. Φῶς γνώσεως φωτεινὸν φωτειὲς ἐν Ιακώῳ, καὶ ὡς ὁ ἥλιος ἕστη πάντες στέρματι Ιερατὴ. Καὶ δοθήσεται σοι εὐλογία, καὶ πάντες στέρματι σου, ἔως ἐπισκέψηται Κύριος πάντα τὰ Ἐθνά ἐν σπλάχνης στόματος σου αὐτοῦ ζῶντας (11). Πλὴν οἱ νιόι σου ἐπιβαλοῦσι χειρας ἐπ' αὐτὸν, τοῦ ἀποσκολοπίσαι (11') αὐτόν. Καὶ διὰ τοῦτο δέδοται σοι βουλὴ καὶ σύνεσις, τοῦ συνετίσαι τοὺς νιούς σου περὶ αὐτοῦ· ὅτι ὁ εὐλογῶν αὐτὸν εὐλογημένος ἔσται, οἱ δὲ καταράμενοι αὐτὸν ἀπολοῦνται.

E'. « Καὶ ἡνοίξε μοι ὁ διγγελος τὰς πύλας τοῦ οὐρανοῦ· καὶ εἰδὼν τὸν ναὸν τὸν ἄγιον, καὶ ἐπὶ θρόνου δόξης τὸν Ὑψίστον. Καὶ εἶπε μοι· « Λεῦ, σοι δέδωκα τὰς εὐλογίας τῆς ἱερατείας, ἔως οὗ ἐλθὼν παρακήσω (12) ἐν μέσῳ τοῦ Ἱερατῆλος. » Τότε ὁ διγγελος ἤγαγε μὲν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐδωκέ μοι ὅπλον καὶ ρομφαλαν (13), καὶ εἶπε· « Ποιήσον ἐκδίκησιν ἐν Συχεὶ ὑπὲρ Δίνας, κάγγω ἔσομαι μετὰ σου, ὅτι Κύριος ἀπέσταλκε με. » Καὶ συνετέλεσα ἐν τῷ καιρῷ ἔκεινον τοὺς νιοὺς Ἐμμώρ, καθὼς γέγραπται ἐν ταῖς πλαξὶ τῶν οὐρανῶν (14). Εἰπον δὲ αὐτῷ· « Δέοματ, Κύριε, εἰπέ μοι τὸ δονομά σου, ἵνα ἐπικαλοῦμαι σε ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως. » Καὶ εἶπεν· « Ἔγρι εἴμι ὁ διγγελος ὁ παραιτούμενος τὸ γένος Ἱερατῆλος, του μητέρας αὐτοὺς εἰς τέλος, ὅτι πᾶν (15) πνεῦμα πονηρὸν εἰς αὐτοὺς προσβάλλει. » Καὶ μετὰ ταῦτα, ὡσπερ (16) ἔξυπνος γενόμενος, εὐλόγησα τὸν Ὑψίστον, καὶ τὸν ἡγελὸν τὸν παραιτούμενον τοῦ γένους τοῦ Ἱερατῆλος, καὶ πάντων τῶν δικαίων.

G'. « Καὶ ὡς ἡρχόμην πρὸς τὸν πατέρα μου, εἴρην ἀσπίδα χαλκῆν, διὸ καὶ τὸ δυνομα τοῦ ἔρους Ἀστις, ὅτι ἔγγὺς Γεβᾶλ, ἐκ δεξιῶν Ἀσιλᾶ· καὶ συνετήρων τοὺς λόγους τούτους ἐν τῇ καρδίᾳ μου. Ἐγὼ συνεδούλευσα τῷ πατρὶ μου καὶ Ρουθῆμι τῷ ἀδελφῷ μου, ἵνα εἴπωσι τοῖς νιοῖς Ἐμμώρ, τοῦ περιτμῆναι αὐτοὺς, ὅτι ἐξήλωσα διὰ τὸ βδέλυγμα, ὃ ἐποίησαν ἐν Ἱερατῇ. Κάγγω ἀνείλον τὸν Συχεῖν πρώτοις, καὶ Συμεών τὸν Ἐμμώρ. Καὶ μετὰ ταῦτα ἐλθόντες ἀδελφῷ ἐπάταξαν τὴν πόλιν ἐν στόματι ρομφαλαν. Καὶ ἤκουσεν ὁ πατήρ, καὶ ὠργίσθη, καὶ ἐλυπήθη, ὅτι

pressa: « Πλάκες τοῦ οὐρανοῦ, inquit, non aliud, opinor, denotant, quem legem in cælis archetypam. Lex enim Mosaica tabulis lapideis a Deo ipso exaratata est. Quæ quidem Tabulæ, πλάκες λιθοι, apellantur in sacris litteris, pro sermone apud Hellenistas recepto, qua quidem opponuntur πλάκαι σαρκίναις, Legique cordibus humanis inscriptæ (Il Cor. III, 3). » Hæc aliaque plura vir doctus. In aliam autem sententiam hac de re ab illi celebris criticus Richardus Simonius in Biblioth. critiq. Tom. II, cap. 45, pag. 254, quem consulens velim.

(15) Πᾶρ. Omissum. GRAB.

(16) Οὐσιερ. Omissum. Id.

πατέδεξαντο τὴν περιτομήν, καὶ μετὰ τοῦτο ἀπέθανον· καὶ ἐν ταῖς εὐλογίαις ἅλως ἐποίησεν. Ἡμάρτομεν γάρ, ὅτι παρὰ γνώμην αὐτοῦ πεποίκημεν τοῦτο· καί γε ἐμαλακίσθη ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. Ἀλλ' ἔγω εἰδον, ὅτι ἀπόφασις Θεοῦ ἦν εἰς κακὰ ἐπὶ Σί-
κημα· διότι ἥθελον εἰς τὴν Σάρδαν ποιῆσαι, διὸ τρό-
πον ἐποίησαν Δίναν τὴν ἀδελφὴν ἡμῶν· καὶ Κύ-
ρος ἐκώλυσεν αὐτούς. Καὶ οὕτως ἐδίλαξαν Ἀδραὸν τὸν πατέρα ἡμῶν, ἔνον δυτα, καὶ κατεπάτησαν
(17) τὰ ποιμνια ὧγκωμένα δυτα ἐπ' αὐτὸν· καὶ ἱ-
θελατ, τὸν οἰκογενῆ αὐτοῦ, σφόδρα αἰχίσαντο. Καί γε
οὕτως ἐποίουν πάντας τοὺς ἔνον (18), ἐν δυναστείᾳ
ἀρπάζοντες τὰς γυναικας αὐτῶν, καὶ ἔνηλατοῦντες
αὐτούς. Ἐφθασε δὲ ἡ ὁργὴ Κυρίου ἐπ' αὐτοὺς εἰς τέλος.

Z. « Καὶ εἶπον τῷ πατέρι· Μή ὁργίζου, κύρε, διτι ἐν σοι ἐξουδενώσει Κύριος τοὺς Χαναναίους, καὶ δύσει τὴν γῆν αὐτῶν σοι, καὶ σπέρματι σου μετά σε. » Εσται γάρ ἀπὸ σῆμερον Σικήμη λεγομένη πόλις ἀσυνέτων· διτι ὥστε τις χλεύσει μωρὸν, οὕτως ἔχεινά-
σαμεν αὐτούς· διτι καί γε ἀφροσύνην ἐπράξαν ἐν Ιερατῇ, μάναι (19) τὴν ἀδελφὴν ἡμῶν. Καὶ λαβόντες ἐκείθεν τὴν ἀδελφὴν ἡμῶν, ἀπάροντες (20) ἤλθομεν εἰς Βεθέλ.

H. « Κάκει πάλιν εἴδον πρᾶγμα, ὥστε τὸ πρότε-
ρον, μετὰ τὸ ποιῆσαι ἡμέρας σ' (21). Καὶ εἴδον ἐπτὰ
ἀνθρώπους ἐν ἐσθῆται λευκῇ, λέγοντάς μοι· « Ἄναστάς
ἐνδυσαί τὴν στολὴν τῆς ιερατείας, καὶ τὸν στέφανον
τῆς δικαιοσύνης, καὶ τὸ λόγιον τῆς συνέσεως, καὶ τὸν
ποδῆρη τῆς ἀληθείας, καὶ τὸ πέταλον τῆς πίστεως,
καὶ τὴν μίτραν τοῦ σημείου, καὶ τὸ ἄφοιδ τῆς προφη-
τείας. » Καὶ εἰς ἔχαστος αὐτῶν ἔκαστον βαστάζοντες,
ἐπέθηκάν μοι, καὶ εἶπον· « Απὸ τοῦ νῦν γίνου εἰς ιε-
ρά Κυρίου, σὺ καὶ σπέρμα σου ἔως αἰώνος. Καὶ ὁ
πρώτος (22) ἡλείψε με ἐλαϊκὸν ἀγέιων, καὶ ἔδωκέ μοι ῥά-
δον κρίσεως. Ὁ δεύτερος ἔλουσε με ὑδατα καθαρόν,
καὶ ἔκψισε ἀρτον (23) καὶ οἶνον, « Αγια ἀγίων (24),
καὶ περιέθηκε μοι στολὴν ἀγίων καὶ ἔνδοξον. Ὁ τρί-
τος βυσσίνην με περιέβαλεν, ὅμοιαν ἔφούδ. Ὁ τέ-
ταρτος ζώνην μοι περιέθηκεν, ὅμοιαν πορφύρα. Ὁ
πέμπτος κλάδον μοι ἐλαῖας ἔδωκε πιστήτος. Ὁ ἔκτος
στέφανον μοι τῇ κεφαλῇ περιέθηκεν. Ὁ ἔβδομος διά-
δημα τῇ κεφαλῇ μοι ιερατείας περιέθηκε, καὶ ἐπλή-
ρωσε τὰς χειράς μου θυμιάματος, ὥστε ιερατεύειν
με Κυρίῳ. Εἶπαν δὲ πρός με· « Λευτ εἰς τρεῖς ἀρχὰς
διαιρεθήσεται τὸ σπέρμα σου, εἰς σημεῖον δέκτης Κυ-
ρίου ἐπερχομένου· καὶ ὁ πιστεύσας (25) πρώτος κλή-
ρος ἔσται, καὶ μέγας ὑπὲρ αὐτὸν οὐ γενήσεται. Ὁ
δεύτερος ἔσται ἐν ιερωσύνῃ. Ὁ τρίτος, ἐπικληθήσεται

(17) Κατεπάτησαν. Κατεπόνθαν, πίμητis labori-
bus defatigariunt, sive conſecerunt. GRAB.

(18) Πάρτας τοὺς ἔξτρους. Πάσι τοῖς ἔνοις. Id.

(19) Μιάναι. Μιάναντες Δίναν. Id.

(20) Ἀπάροντες. Ἐπάραντες, ms. Oxon. Sed le-
gendum puto ἀπάραντες. Id.

(21) Ἡμέρας. Insertae sunt duæ voces ἡμᾶς ἔκει. Id.

(22) Ὁ ἀρώτος. Ἐτι additum. Id.

(23) Ἀρτον. Me. Id.

(24) Αγια ἀγίων. Minus placent quæ in hunc
locum adnotat Grabius; ea enim in alienum sen-
sum detorta videntur. Tὰ « Αγια τῶν ἀγίων occur-
runt passim in sacris litteris, in primis vero Levi,
respondentque illis præcipue, quæ sponte oblata

A sionem, et post hoc mortui sunt; et in benedictio-
nibus aliter fecit. Peccavimus enim, quoniam præ-
ter consilium ejus hoc fecimus; et infirmatus est
in die illa. Sed ego novi, quod sententia Dei era; in
mala super Sichima; quoniam voluerunt Saræ
facere, quemadmodum fecerunt Dinæ sorori no-
stræ: et Dominus prohibuit eos. Et sic persecuti
sunt Abraham patrem nostrum, peregrinum exi-
stentem, et conculcaverunt greges ejus, turgidos
existentes apud ipsum; et Jeblai, in domo ipsius
genitum, valde verberaverunt. Et ita faciebant in
omnes peregrinos, vi rapientes uxores eorum, et
in exsilio impellentes eos. Venit autem ira Do-
mini super eos in finem.

VII. « Et dicebam patri: « Ne irascaris, domine,
quoniam in te ad nihil redigit Deus Chananeos,
et dabit terram ipsorum tibi, et semini tuo post
te. » Erit enim ab hoc die Sichem dicta civitas
stultorum; quoniam ut quis deridet fatum, ita de-
risimus eos; quoniam insipientiam operati sunt in Is-
rael, inquinantes sororem nostram. Et accipientes il-
linc sororem nostram, auferentes venimus in Bethel.

VIII. « Et ibi rursus videbam rem, quemadmo-
dum prius, postquam feci dies septuaginta. Et vidi
septem homines in veste alba, dicentes mihi: « Ex-
surgens, indue stolam sacerdotii, et coronam justi-
tiae, et rationale intellectus, et poderem veritatis,
et petalum fidei, et mitram signi, et ephod prophe-
tiæ. » Et unusquisque ipsorum unumquodque por-
tantes, imposuerunt mihi, et dixerunt: « Ab hoc
tempore esto sacerdos Domini, tu et semen tuum
usque in sæculum. » Et primus unxit me oleo san-
cto, et dedit mihi virgam judicii. Secundus lavit
me aqua munda, et cibavit (dans) panem et vinum,
scilicet Sancta sanctorum, et circumdedit me stola
sancta et gloria. Tertius hyssina me induit, simili
ephod. Quartus zonam mihi circunposuit, simili-
lem purpuræ. Quintus ramum olive mihi dedit pin-
guedinis. Sextus coronam capiti meo circumpo-
suit. Septimus diadema capiti meo sacerdotii cir-
cumposuit, et implevit manus meas thymiamate, ut
sacerdotio lungerer Domino. Dixerunt autem mibi:
« Levi, in tria principia dividetur semen tuum, in
signum gloriae Domini supervenientis; et qui cre-
diderit, prima sors erit, et major super ipsum non
fiet. Secundus erit in sacerdotio. Tertius, ei voca-
bitur nomen novum, quoniam Rex ex Iuda exsur-

Domino, sicut Sanctorum, cedebarique in
usum sacerdotum et levitarum. Néque aliter sane
sensisse auctorem Testumentorum puto, dum hic
Levi sic loquentem inducit. — Recete consideranti
hac visio potius videtur referri ad christianum et
divinum altaris sacramentum sub utraque specie;
cujus et hinc quoque primæa fides contra haereticos
Protestantes comprobari potest. DRACH.

(25) Καὶ ὁ πιστεύσας. Καὶ ἐπίστευσε, ita ut
πρώτος novam inchoet periodum. GRAB. — Græca
verbo tenus ita sonant: « Et qui crediderit, magna
sors erit, et magnus super ipsum non fiet: hoc est
nemo major ipso. »

Altissimi⁸, homines non credentes permanebunt in injustitia: propter hoc in punitionem judicabuntur. Audivit igitur Altissimus orationem tuam, ut separaret te ab injustitia, et ut efficereris ei filius, et famulus, et minister faciei ejus. Lumen cognitionis illuminans illuminabis in Jacob, et ut sol eris omni semini Israel, tibique dabitur benedictio ac omni semini tuo, usquequo visitet Deus omnes gentes in visceribus misericordiae. Filii ejus usque in sacerdotalium⁹. Verumtamen filii tui injicient manus in ipsum, ad crucifigendum ipsum. Et propter hoc datum est tibi consilium et intellectus, ut notum facias filiis tuis de ipso; quoniam qui benedicit ipsis, benedictus erit; qui vero male dicunt ipsis, peribunt.

V. « Et aperuit mihi angelus portas cœli; et vidi templum sanctum, et in throno glorie Altissimum. Et dixit mihi: « Levi, tibi dedi benedictiones sacerdotii, usquequo veniens habitabo in medio Israel. » Tunc duxit me angelus in terram, et dedit mihi scutum et gladium, et dixit: « Fac vindictam in Sichem pro Dina, et ego ero tecum, quoniam Deus misit me. » Et occidi in tempore illo filios Emmor, sicut scriptum est in tabulis celorum. Dicebam autem ei: « Oro, Domine, dic mihi nomen tuum, ut invocem te in die tribulationis. » Et dixit: « Ego sum angelus excusans genus Israel, ut non percutiatur in finem¹⁰, quoniam omnis spiritus perniciosus ei insidiatur. » Et post hæc velut ex somno excitatus, benedixi Altissimo, et angelo excusanti genus Israel, et omnes justos.

VI. « Ubi vero veni ad patrem meum, inveni aspidem æneum, unde etiam nomen monti est Aspis, quoniam prope Gehal est, a dextris Abila: et conservavi sermones hos in corde meo. Ego suavi patri meo et Ruben fratri meo, ut dicerent filiis Emmor, ut circumcidarentur; quoniam zelo movebar propter abominationem, quam fecerant in Israel. Et ego interfeci Sichem in primis, et Simeon Emmor. Et postea venientes fratres percusserunt civitatem in ore gladii. Et audivit pater, et iratus est, et contrastatus est, quoniam suscepserant circumci-

⁸ Coloss. ii, 15. ⁹ Luc. i, 78. ¹⁰ Dan. xii, 78.

(11) Εως αἰώνος. Εἰς αἰῶνα. GRAB.

(14) Ἀποσκολοπίσαι. Leg. ἀνασκολοπίσαι. DRACI.

(12) Παροικήσω. Κατοικήσω. GRAB.

(13) Ἐδωκέ μοι δύλοι καὶ ρομφαλαρ. Ita quoque Judith in oratione sua cap. ix, vers. 2: Κύριε ὁ θεός τοῦ πατρός μου Συμέων, φέδωκας ἐν χειρὶ ρομφαλαρ εἰς ἔκδικησιν δύλογεων, etc. Id.

(14) Ταῖς πλαξὶ τῷρις οἴρων. Ad hunc locum illustrandum exhibet hic Graecius Henr. Dodwelli prolixam æque ac eruditam Dissertationem *De tabulis celorum*, quæ in hisce XIIII patriarcharum Testamentis passim laudantur. Cujus viri sagacissimi sententia statim patet ab initio, his verbis ex-

A πνευμάτων τηχομένων, καὶ τοῦ δόου σκολεομένου ἐπὶ τῷ πάθει τοῦ Ὑψίστου, οἱ δινθρωποὶ ἀπιστῶντες ἐπιμεγούσιν ἐν ταῖς ἀδικίαις· διὰ τοῦτο ἐν κοίᾳσι κριθῆσονται. Εἰσήκουσεν οὖν δὲ Ὑψίστος τῆς προσεκῆς σου, τοῦ διελεῖν σε ἀπὸ τῆς ἀδικίας, καὶ γνέσθαι αὐτῷ νίδην, καὶ θεράποντα, καὶ λειτουργὸν τοῦ προσώπου αὐτοῦ. Φῶς γνώσεως φωτεινὸν φωτεινὲς ἐν λαχῶν, καὶ ὡς δὲ λιος ἐστὶ πάντι στέρματι Ιερατὴ. Καὶ δοθῆσεται σοι εὐλογία, καὶ πάντι στέρματι σου, ἔως ἐπισκέψηται Κύριος πάντα τὰ Ἔθνα ἐν σπλάχνησιν νιῶν αὐτοῦ ζωῆς αἰώνος (11). Πλὴν οἱ νιῶν ἐπιβαλοῦσι χείρας ἐπ' αὐτὸν, τοῦ ἀποσκολοπίσαι (11') αὐτόν. Καὶ διὰ τοῦτο δέδοται σοι βουλὴ καὶ σύνεσις, τοῦ συνετίσαι τοὺς νιῶν σου περὶ αὐτοῦ· ὅτι δὲ εὐλόγων αὐτὸν εὐλογημένος ἐσται, οἱ δὲ καταρώμενοι αὐτὸν ἀπολοῦνται.

E'. « Καὶ ἤνοιξέ μοι δὲ ἄγγελος τὰς πύλας τοῦ οὐρανοῦ· καὶ εἶδον τὸν ναὸν τὸν ἄγιον, καὶ ἐπὶ θρόνου δόξης τὸν Ὑψίστον. Καὶ εἶπε μοι: « Λευτ., σοι δέδειχα τὰς εὐλογίας τῆς Ἱερατείας, ἔως οὗ ἐλθὼν παρακήσω (12) ἐν μέσῳ τοῦ Ἱερατῆλ. » Τότε δὲ ἄγγελος ἤγαγέ με ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐδωκέ μοι ὅπλον καὶ ρομφαλαν (13), καὶ εἶπε· « Ποιησον ἑκδίκησιν τὸν Συχέμ ωπέρ Δίνας, καγὼ ἐσομαι μετὰ σου, ὅτι Κύριος ἀπέσταλκε με. » Καὶ συνετέλεσα ἐν τῷ καιρῷ ἔκεινων τοὺς νιῶν Ἐμμώρ, καθὼς γέγραπται ἐν ταῖς πλαξὶ τῶν οὐρανῶν (14). Εἶπον δὲ αὐτῷ· « Δέομαι, Κύριε, εἰπέ μοι τὸ δυνάμα σου, ἵνα ἐπικαλῷμαι σε ἐν τῷ μέρει θλίψεως. » Καὶ εἶπεν· « Ἐγώ εἰμι δὲ γελος δὲ παραιτούμενος τὸ γένος Ἱερατῆλ, τοῦ μὴ πατάξαι αὐτοὺς εἰς τέλος, ὅτι πᾶν (15) πνεύμα πονηρὸν εἰς αὐτοὺς προσβάλλει. » Καὶ μετὰ ταῦτα, ὥσπερ (16) ἔξυπνος γενόμενος, εὐλόγησα τὸν Ὑψίστον, καὶ τὸν ἀγέλην τὸν παραιτούμενον τοῦ γένους τοῦ Ἱερατῆλ, καὶ πάντων τῶν δικαίων.

G'. « Καὶ ὡς ἡρχόμην πρὸς τὸν πατέρα μου, εὑρὼν ἀσπίδα χαλκῆην, διδ καὶ τὸ δυνόμα τοῦ δρους Ἀστερί, ὅτι ἐγγὺς Γεβάλ, ἐκ δεξιῶν Ἀβιλά· καὶ συνετήρων τοὺς λόγους τούτους ἐν τῇ καρδίᾳ μου. Ἐγὼ συνεδούλευσα τῷ πατέρι μου καὶ Ρουθήμ τῷ ἀδελφῷ μου, ἵνα εἴπωσι τοῖς νιῶσι Ἐμμώρ, τοῦ περιτμῆναι αὐτούς, ὅτι ἐξήλωσα διὰ τὸ βδέλυγμα, δὲ ἐποίησαν τὸν Ἱερατῆλ. Καγὼ ἀνείλον τὸν Συχέμ ἐν πρώτοις, καὶ Συμεών τὸν Ἐμμώρ. Καὶ μετὰ ταῦτα ἐλθόντες ὁ ἀδελφός ἐπάταξαν τὴν πόλιν ἐν στόματι ρομφαλαρ. Καὶ ἤκουσεν ὁ πατήρ, καὶ ὠργίσθη, καὶ ἐλυπήθη, ὅτι

pressa: « Πλάκες τοῦ οὐρανοῦ, inquit, non aliud, opinor, denotant, quam legem in cœlis archetypam. Lex enim Mosaica tabulis lapideis a Deo ipso exarata est. Quæ quidem Tabulae, πλάκες λίθων appellantur in sacris litteris, pro sermone apud Helenistis recepto, qua quidem opponuntur πλάκαι σαρκίναις, Legique cordibus humanis inscripta (Il Cor. iii, 5). » Hæc aliaque plura vir doctus. In aliam autem sententiam hac de re abiit celebris criticus Richardus Simonius in *Biblioth. critiq.* tom. II, cap. 15, pag. 254, quem consulas velim.

(15) Πᾶν. Omissum. GRAB.

(16) Οσπερ. Omissum. Id.

κατεδέξαντο τὴν περιτομήν, καὶ μετὰ τοῦτο ἀπέθανον· καὶ ἐν ταῖς εὐλογίαις ἀλλως ἐποίησεν. Ὡμάρτομεν γάρ, ὅτι παρὰ γνώμην αὐτοῦ πεποιήκαμεν τοῦτο· καί γε ἐμαλακίσθη ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. Ἀλλ' ἐγὼ εἰδον, ὅτι ἀπόφρασις Θεοῦ ἡν διεῖ τὴν Σάρφαν ποιῆσαι, διὸ τρόπον ἐποίησαν Δίναν τὴν ἀδελφήν ἡμῶν· καὶ Κύριος ἐκώλυσεν αὐτούς. Καὶ οὕτως ἐδίναν Ἀβραὰμ τὸν πατέρα ἡμῶν, ἔνον δυτα, καὶ κατεπάτησαν (17) τὰ ποίμνια ὥγκωμένα δυτα ἐπ' αὐτὸν· καὶ Ἰεθναῖ, τὸν οἰκογενῆ αὐτοῦ, σφόδρα αἰκίσαντο. Καί γε οὕτως ἐποίουν πάντας τοὺς ξένους (18), ἐν δυναστείᾳ ἀπάροντες τὰς γυναικας αὐτῶν, καὶ ξενηλατοῦντες αὐτούς. Ἔφθασε δὲ ἡ ὁργὴ Κυρίου ἐπ' αὐτοὺς εἰς τέλος.

Z. « Καὶ εἶπον τῷ πατέρι· « Μή ὀργίζου, κύρε, διτε ἐν σοὶ ἔξουδενώσει Κύριος τοὺς Χαναναίους, καὶ δώσεις τὴν γῆν αὐτῶν σοι, καὶ στέρματι σου μετὰ σε. » Τοσαὶ γάρ ἀπὸ σῆμερον Σικῆμ λεγομένη πόλις ἀσυνέτων· διτε ὕστει τις χλευάστει μωρὸν, οὕτως ἔχλευάσαμεν αὐτούς· διτε καί γε ἀφροσύνην ἐπράξαν ἐν Ἰσραὴλ, μιᾶν (19) τὴν ἀδελφὴν ἡμῶν. Καὶ λαδόντες ἐκείνην τὴν ἀδελφὴν ἡμῶν, ἀπάροντες (20) ἡλθομεν εἰς Βεθέλ.

H. « Κάκει πάλιν εἶδον πρᾶγμα, ὥστερ τὸ πρότερον, μετὰ τὸ ποιῆσαι ἡμέρας σ' (21). Καὶ εἶδον ἐπὶ τὰ ἀνθρώπους ἐν ἐσθῆτι λευκῇ, λέγοντάς μοι· « Αναστὰς ἐνδυσαι τὴν στολὴν τῆς ἱερατείας, καὶ τὸν στέφανον τῆς δικαιοσύνης, καὶ τὸ λόγιον τῆς συνέσεως, καὶ τὸν ποδήρη τῆς ἀληθείας, καὶ τὸ πέταλον τῆς πίστεως, καὶ τὴν μίτραν τοῦ σημείου, καὶ τὸ ἐφούδ τῆς προφητείας. » Καὶ εἰς ἔκαστος αὐτῶν ἔκαστον βαστάζοντες, ἐπέθηκάν μοι, καὶ εἶπον· « Απὸ τοῦ νῦν γίνου εἰς ἵερα Κυρίου, σὺ καὶ σπέρμα σου ἔως αἰώνος. Καὶ ὁ πρώτος (22) ἡλεκτρός με ἐλαίῳ ἀγίῳ, καὶ ἔδωκε μοι ῥάβδον πρίστεως. Ὁ δεύτερος ἔλουστ με ὅπατις καθαρός, καὶ ἔψημισε δόρτον (23) καὶ οἶνον, « Αγια ἀγίων (24), καὶ περιέθηκε μοι στολὴν ἀγίων καὶ ἔνδοξον. Ὁ τρίτος βισσίνην με περιέβαλεν, ὁμοίαν ἔφούδ. Ὁ τέταρτος ζώνην μοι περιέθηκεν, ὁμοίαν πορφύρα. Ὁ πέμπτος κλάδον μοι ἐλαίας ἔδωκε πιθητος. Ὁ ἔκτος στέφανον μοι τῇ κεφαλῇ περιέθηκεν. Ὁ ἔβδομος διάδημα τῇ κεφαλῇ μοι ἱερατείας περιέθηκε, καὶ ἐπλήρωσε τὰς χειράς μου θυμιάματος, ὥστε ἱερατεύειν με Κυρίῳ. Εἴπαν δὲ πρός με· « Λευτ εἰς τρεῖς ἀρχὰς διαιρεθήσεται τὸ σπέρμα σου, εἰς σημεῖον δόξης Κυρίου ἐπερχομένου· καὶ ὁ πιστεύσας (25) πρώτος κλήρος ἔσται, καὶ μέγας ὑπὲρ αὐτὸν οὐ γενήσεται. Ὁ δεύτερος ἔσται ἐν ἱερωσύνῃ. Ὁ τρίτος, ἐπικληθήσεται

(17) *Katekōtēσατ*. Κατεπόνησαν, nimiis laboribus desatigantur, sive conserunt. GRAB.

(18) *Πάρτας* τοὺς ξένους. Πέστοι τοῖς ξένοις. Id.

(19) *Μιάραι*. Μιάναντες Δίναν. Id.

(20) *Ἀπάροντες*. Ἐπάραντες, ms. Oxon. Sed legendum prius ἀπάραντες. Id.

(21) *Ἡμέρας*. Insertae sunt duas voces ἡμᾶς ἐκεῖ. Id.

(22) *Ο πρώτος*. Et aditum. Id.

(23) *Ἄρτον*. Me. Id.

(24) *Ἄγια ἀγίων*. Minus placent quæ in hunc locum adnotat Grabiū; ea enim in alienum sensum detorta videntur. Tὰ *Ἄγια τῶν ἀγίων* occurserunt passim in sacris litteris, in primis vero Levi, respondentique ihs præcipue, quæ sponte oblata

A sionem, et post hoc mortui sunt; et in benedictiōnibus aliter fecit. Peccavimus enim, quoniam præter consilium ejus hoc fecimus; et infirmatus est in die illa. Sed ego novi, quod sententia Dei erat in mala super Sichima; quoniam voluerunt Saræ facere, quemadmodum fecerunt Dinæ sorori nostræ: et Dominus prohibuit eos. Et sic persecuti sunt Abraham patrem nostrum, peregrinum existentem, et conculcaverunt greges ejus, turgidos existentes apud ipsum; et Jeblai, in domo ipsius genitum, valde verberaverunt. Et ita faciebant in omnes peregrinos, vi rapientes uxores eorum, et in exsilium impellentes eos. Venit autem ira Domini super eos in finem.

VII. « Et dicebam patri: « Ne irascaris, domine, quoniam in te ad nihil redigit Deus Chananæos, et dabit terram ipsorum tibi, et semen tuo post te. » Erit enim ab hoc die Sichem dicta civitas stultorum; quoniam ut quis deridet fatuum, ita derisimus eos; quoniam insipientiam operati sunt in Israel, inquinantes sororem nostram. Et accipientes illic sororem nostram, auferentes venimus in Bethel.

VIII. « Et ibi rursus videbam rem, quemadmodum prius, postquam feci dies septuaginta. Et vidi septem homines in veste alba, dicentes mihi: « Exsurgens, indue stolam sacerdotii, et coronam justitiae, et rationale intellectus, et poderem veritatis, et petalum fidei, et mitram signi, et ephod prophetiae. » Et unusquisque ipsorum unumquodque portantes, imposuerunt mihi, et dixerunt: « Ab hoc tempore esto sacerdos Domini, tu et semen tuum usque in sæculum. » Et primus unxit me oleo sancto, et dedit mihi virgam judicii. Secundus lavit me aqua munda, et cibavit (dans) panem et vinum, scilicet Sancta sanctorum, et circumdedit me stola sancta et gloria. Tertius hyssina me induit, simili ephod. Quartus zonam mihi circumposuit, similem purpuræ. Quintus ramum olive mihi dedit pinquedini. Sextus coronam capiti meo circumposuit. Septimus diadema capiti meo sacerdotii circumposuit, et implevit manus meas thymiamate, ut sacerdotio fungerer Domino. Dixerunt autem mihi: « Levi, in tria principia dividetur semen tuum, in signum gloriae Domini supervenientis; et qui crederit, prima sors erit, et major super ipsum non fiet. Secundus erit in sacerdotio. Tertius, ei vocabitur nomen novum, quoniam Rex ex Juda exsur-

D domino, siebant Sancta sanctorum, cedebantque in usum sacerdotum et levitarum. Neque aliter sane sensisse auctorem Testamentorum puto, dum hic Levi sic loquentem inducit. — Recete consideranti hæc visio potius videtur referri ad christianum et divinum altaris sacramentum sub utraque specie; cuius et hinc quoque primæva fides contra haereticos Protestantes comprobari potest. DRACH.

(25) *Kai ὁ πιστεύσας*. Kai ἐπίστευσα, ita ut πιστεύσα novam inchoet periodum. GRAB. — Graeca verbo tenus ita sonant: *Et qui crediderit, magna sors erit, et magnus super ipsum non fiet*: hoc est nemo major ipso.

get, et faciet sacerdotium novum, secundum typum gentium, in omnes gentes. Adventus autem ipsius ineffabilis, ut propheta Altissimi ex semine Abraham patris nostri. Omne desiderabile in Israel tibi erit, et semini tuo; et comedetis omne pulchrum visu, et mensam Domini distribuet semen tuum, et ex ipsis erunt pontifices et judices, et scribæ; quoniam in ore eorum custodietur sanctum. » Et ex pergesfactus intellexi, quoniam hoc simile illius est. Abscondi vero hoc in corde meo, et non annuntiavi hoc cuiquam homini in terra.

IX. « Et post duos dies ascendimus ego et Judas ad Isaac cum patre nostro; et benedixit mihi pater patris mei, secundum sermones visionum mearum quas videram; et non voluit ire nobiscum in Bethel. Ut autem venimus in Bethel, vidi pater meus Jacob in visione de me, quod futurus essem eis sacerdos ad Deum. Et exsurgens mane decimavit omnia per me Domino. Et venimus in Hebron ad habitandum; et Isaac vocavit me continuo, ut memoraret mihi legem Domini, sicut monstravit mihi angelus Dei. Et docuit me legem sacerdotii, sacrificiorum, holocaustum, primitiarum, voluntariorum, salutarium. Singulis diebus docuit me intelligere, et perseverabat in me coram Domino. Et dixit mihi: «Cave, fili, a spiritu fornicationis; hic enim permanebit, et per semen tuum inquinabit sancta. Accipe ergo tibi uxorem, adhuc juvenis existens, maculam non habentem neque inquinatam, neque de genere alienigenarum vel gentium. Et antequam intres in sancta, lavare; et in sacrificando, lavare; et complens sacrificium, rursus lavare. Duodecim arborum semper habentium folia (fructus) offer Domino, ut etiam me Abraham docuit. Et omnis animalis mundi, et volatilis mundi offer sacrificium Domino. Et omnis primi germinis tui et vini offer primitias, sacrificium Domino; et omne sacrificium sale consperges. »

X. « Nunc igitur custodite, quæcumque mando vobis, filii; quoniam quæcumque audivi a patribus meis, annuntiavi vobis. Innocens sum ab omni impietate vestra et transgressione, quam facietis in consummatione sæculorum in Salvatorem mundi impie facientes, seducentes Israel, et suscitantes ei mala magna a Domino. Et inique facietis cum Israel, ut non sustineat se Jerusalem a facie malitia vestra; sed scindatur velum templi, ut non velet deformitatem vestram. Et dispergemi captivi in gentibus, et eritis in opprobrium, et maledictionem, et conculationem; domus enim quam eliget Dominus, Jerusalem vocabitur, quemadmodum continet liber Enoch justi.

(26) Ἀφρωστος, ὡς προφήτου ὑψηλοῦ. Ἄγαπητή, ὡς προφήτης Ὑψιστού. GRAB.

(27) Φυλαχθῆσθαι. Ληφθῆσθαι. Id.

(28) Τό. Ἀπό. Id.

(29) Ὑπομηματίσατ. Ὑπομνηματίσατ. Id.

A αὐτῷ δονομα καινὸν, δι τοῦ ιούδα ἀναστήσεται, καὶ ποιήσει ἵερατελν νέαν, μιτὰ τὸν τόπον τῶν ἐθνῶν, εἰς πάντα τὰ ἔθνη. Ἡ δὲ παρουσία αὐτοῦ διφραστος, ὡς προφήτου ὑψηλοῦ (26) ἐν σπέρματος Ἀβραδύ πατρός ἡμῶν. Πᾶν ἐπιθυμητὸν ἐν Ἰεραχῇ σοι ἔσται, καὶ τῷ σπέρματι σου· καὶ ἔσεσθαι πᾶν ὥραῖσι δράσει, καὶ τὴν τράπεζαν Κυρίου διανυμήσεται τὸ σπέρμα σου, καὶ ἐξ αὐτῶν ἔσονται ἀρχερεῖς, κριταὶ, γραμματεῖς· δι τὸ στόματος αὐτῶν φυλαχθῆσται (27) τὸ ἄγιον. » Καὶ ἔχυπνισθεὶς συνῆκα, ἔτι τοῦτο δομοιον ἔκεινον ἔσται. Κατέχει ἔχρυψα τοῦτο ἐν τῇ καρδίᾳ μου, καὶ οὐκ ἀνήγγειλα αὐτὸν παντὶ ἀνθρώπῳ ἐπὶ τῆς γῆς.

B Θρ. « Καὶ μεθ' ἡμέρας δύο ἀνέβην ἐγὼ καὶ ιούδα πρὸς Ἰσαάκ μετὰ τὸν πατέρα ἡμῶν· καὶ εὐλόγησε με δι πατήρ τοῦ πατρός μου, κατὰ τὸν λόγους τῶν δράσεων μου, ὃν εἶδον· καὶ οὐκ ἤθελε πορευθῆναι μεθ' ἡμῶν εἰς Βεθλέμ. Ὅς δὲ ἤλθομεν εἰς Βεθλέμ, εἶδεν δι πατήρ μου Ἰακὼν ἐν ὅραματι περὶ ἐμοῦ, ὃτι ἔσομαι αὐτοῖς εἰς ιερέα πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ ἀναστὰς τὸ (28) πρῶτη ἀπεδεκάτωσε πάντα δι ἐμοῦ τῷ Κυρίῳ. Καὶ ἤλθομεν εἰς Χερεβών, τοῦ καταλύσας· καὶ ιούδης ἐκάλει με συνεχῶς τοῦ ὑπομνήσαι (29) με νόμον Κυρίου, καθὼς ἔδειξε μοι δι γῆγελος τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐδιδασκε με νόμον ιερωσύνης, θυσίῶν, δλοκαυτωμάτων, ἀπαρχῶν, ἔκουσιών, σωτηρίων. Καὶ ἦν καθ' ἑκάστην ἡμέραν συνετέλειως με, καὶ εἰς ἐμὲ ἀσχολούμενος ἦν ἐνώπιον Κυρίου. Καὶ ἐλέγει μοι· « Πρόσσχε, εἰ χνον (30), ἀπὸ τοῦ πνεύματος τῆς παρνείας· τούτο γάρ ἐνδελεχεῖ, καὶ μέλλει μιαύνειν διὰ τοῦ σπέρματός σου ἄγια. Λάβε οὖν σεαυτῷ γυναῖκα, ἔτι νέας ὃν, μὴ ἔχουσαν μῶμον, μηδὲ βεβηλωμένην, μήτε ἀπὸ τένους ἀλλοφύλων ἢ ἐθνῶν. Καὶ πρὸ τοῦ εἰσελθεῖν εἰς τὸ ἄγιον, λούσον· καὶ ἐν τῷ θύειν, νίπτου· καὶ ἀπαρτίζων πάλιν τὴν θυσίαν, νίπτου. Δώδεκα δένδρων ἀπὸ ἔχοντων φύλλα ἀνάγαγε τῷ Κυρίῳ, ὡς κάμετος Ἀβραδύ ἐδίδαξε. Καὶ παντὸς ζώου καθαροῦ, καὶ πετειών καθαροῦ πρόσφερε θυσίαν τῷ Κυρίῳ. Καὶ παντὶ πρωτογενήματός σου, καὶ οἶκων πρόσφερε ἀπαρχής, θυσίαν τῷ Κυρίῳ· καὶ πάσσαν θυσίαν ἀλατὶ ἀλειφεῖ. »

C D Ι'. « Νῦν οὖν φυλάξατε, δοσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ὑμῖν, τέκνα· δι τοῦ δοσα ἤκουσα παρὰ τῶν πατέρων μου· ἀνήγγειλα δομῖν. Ἀθώδεις εἰμι ἀπὸ πάστης ἀστεβεῖς δομῶν καὶ παραβάσεως, ἣν ποιήσετε ἐπὶ συντελεῖς τῶν αἰώνων εἰς τὸν Σωτῆρα τοῦ κόσμου ἀστεβούντες, πλανῶντες τὸν Ἰεραχήλ, καὶ ἐπεγείροντες αὐτῷ κακὸν μεγάλα παρὰ Κυρίῳ. Καὶ ἀνομήσετε σὺν τῷ Ἰεραχήλ, ὃστε μή βαστάσαι Ἱερουσαλήμ ἀπὸ προσώπου πνηραῖς δομῶν· ἀλλὰ σχίσαι τὸ ἔνδυμα τοῦ ναοῦ, ὃς μή κατακαλύπτειν ἀσχημοσύνην δομῶν. Καὶ διασκρήσεσθε αἰχμάλωτοι ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἔστεθε εἰς (31) δονειδισμὸν, καὶ κατάραν, καὶ καταπάτημα· δι γάρ σίκος, δι ἀντιτίθενται Κύριος, Ἱερουσαλήμ κληρίζεται, καθὼς περιέχει βίθλος Ἐνώχ τοῦ δικαίου (32).

(30) Τέκνον. Σεαυτῷ. Id.

(31) Εἰς. Ἐκεῖ additum. Id.

(32) Βίθλος Ἐνώχ τοῦ δικαίου. Jam supra in Testamento Simeonis § 5, citaverat aliqua ex χαρτηρίᾳ γραφῆς Ἐνώχ, et jam in Testamento Levi

ΙΑ'. « Ότε ούν Ἐλαδον γυναικα, κή ἔτων ἡμην, ἦ A δυνομα Μέλχα. Καὶ συλλαβούσα ἔτεκε, καὶ ἐκάλεσε τὸ δυνομα αὐτοῦ Γηροάμ (33)· διτὶ ἐν τῇ γῇ ἡμῶν πάροικοι ἡμεν· Γηροάμ γάρ παροικα γράφεται. Εἶδον δὲ περι αὐτοῦ, διτὶ οὐκ ἔσται ἐν πρώτῃ τάξει. Καὶ δὲ Καθό ἐγεννήθη τριακοστῷ τέμπτῳ ἔτει, πρὸς ἀνατολὰς ἤλιου. Εἶδον δὲ ἐν ὁράματι, διτὶ μέσος ἐν ὑψηλοῖς ἴστατο πάστης τῆς συναγωγῆς. Διτὶ τούτῳ ἐκάλεσε τὸ δυνομα αὐτοῦ Καθό, δὲ στιν, ἀρχὴ μεταλείου, καὶ συμβιβασμός. Καὶ τρίτον ἔτεκε μοι τὸν Μεραρί τεσσαρακοστῷ ἔτει ζωῆς μου. Καὶ ἐπειδὴ ἐδύστοχησεν ἡ μήτηρ αὐτοῦ, ἐκάλεσεν αὐτὸν Μεραρί (34), δὲ στι, πικρα μου· διτὶ καίγε αὐτὸς ἀπέθανεν. Ή δὲ Ἰοχαδὴ δέξ ἔτει ἐτέχθη ἐν Αἰγύπτῳ (35). Ἐνδοξος δὲ ἡμην τότε ἐν μέσῳ τῶν ἀδελφῶν μου.

ΙΒ'. « Καὶ Ἐλαδεν δ Γηροάμ γυναικα, καὶ ἔτεκεν αὐτῷ τὸν Λορνί (36), καὶ Σεμεϊ. Καὶ οἰοτι Καθό· Ἀβράμ (37), Ισαάρ (38), Χεδρών, Ὁζειλ. Καὶ οἰοτι Μεραρί· Μολθῆ (39) καὶ Ὄμοιση. Καὶ τῷ ἐννενηκοστῷ τετάρτῳ ἔτει μου Ἐλαδεν Ἀβράμ τὴν Ἰοχαδὴν θυγατέρα μοι ἔσωτῷ εἰς γυναικα· διτὶ ἐν μιδ ἡμέρᾳ ἐγεννήθησαν αὐτὸς καὶ ἡ θυγάτηρ μου. Ὁχτὼ ἔτῶν ἡμην, διτὶ εἰσῆλθον εἰς Χαναάν· καὶ ὀκτωκαΐδεκα ἔτῶν, διτὶ ἀπέκτεινα τὸν Συχέμ· καὶ ἐννεακαΐδεκα ἔτη ιεράτευσα (40)· καὶ είχοσιν ὀκτὼ ἔτῶν, Ἐλαδον γυναικα· καὶ τεσσαράκοντα ἔτῶν, εἰσῆλθον εἰς Αἴγυπτον. Καὶ ίδοι, τέκνα μού ἔστε, τρίτη γενεά. Ἰωσήφ ἐκαστοτῷ ὅγδῳ καὶ δεκάτῳ μου ἔτει ἀπέθανε.

ΙΓ'. « Καὶ νῦν (41), τέκνα μου, ἐντέλλομαι ὑμῖν φο-
non solum hoc § x, sed et postea § xiv et xvi, sub
titulo γραφῆς et βιβλίου allegat: in Testamento Iudee
autem § xviii, in plurali numero βιβλίοις Ἐνώχ τοῦ
δικαίου quædam adducit. In Zabulon § iii, γραφὴν
νόμου Ἐνώχ appellat: in Nephthali § iv, γραφὴν
ἄγιαν vocat juxta codicem Cantabrigiensem, quan-
tis in codice Oxon. vox ἄγιαν sit omisa: denique
in Benjamin § ix, λόγους Ἐνώχ τοῦ δικαίου memorat.
Ib.

(33) *Γηροάμ*. Eodem, quo Levi primogenitum siliuum vocavit nomine, et Moyses pronepos Levi primam prolem appellavit, et ob eamdem rationem. Nam uti hoc loco dicitur de filio Levi: Καὶ ἐκάλεσε τὸ δυνομα αὐτοῦ Γηροάμ· διτὶ ἐν τῇ γῇ ἡμῶν πάροικοι ἡμεν· ita quoque de filio Mosis scriptum est (Exod. ii, 22): Καὶ ἐπωνόμασεν τὸ δυνομα αὐτοῦ Γηροάμ, λέγων, διτὶ πάροικος εἰμι ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ, uti versio τῶν Ο' sonat, qui tamēn Gen. xlvi, 11 posuerunt Γηροάμ, non Γηροάμ, adeo ut utrovis modo recte dicatur. Vitio autem librariorum merito attribuit aliām huius nominis lectionem Origenes. tom. VIII Comment. in Joan. p. 132: Εἰς τῶν οὐών Λευτ., δι πρώτος, Γεσών ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ἀντιγράφων ὠνόμασται, ἀντὶ τοῦ Γηροάμ, δύωνυμος τογχάνων τῷ πρωτοτόκῳ Μωάεως, ἐκατέρων διτὶ τὴν παροικὴν ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ γεννηθέντων, τοῦ δυνοματος ἐτοίμως κειμένου. Unus filiorum Levi, primus, in pluribus exemplaribus Geson nominatus est pro eo quod est Gerson, ejusdem nominis existens cum pri-
mogenito Moysis, nomine apte utrisque imposito, quod geniti suissent in terra aliena. Ib.

(34) *Μεραρί*. Μεραρήν. Ib.

(35) Ή δὲ Ἰοχαδὴ δέξ ἔτει ἐτέχθη ἐν Αἴγυ-
πτῳ. Hunc locum nativitatis Jochabedae assignauit ipse ejus filius Moyses (Num. xxvi, 59). Ratione

XI. « Quando igitur accepi uxorem, eram annorum 28, cui nomen erat Melcha. Et concipiens perperit (filium), et vocavit nomen ejus Gersam; quoniam in terra nostra advenæ eramus; Gersam enim incolatum significat. Sciebam autem de ipso, quod non erit in primo ordine. Secundo Kaath genitus est, in tricesimo quinto anno, ad orientem solis. Videbam autem in visione, quod medius in excelsis stabat omnis synagogæ. Propter hoc vocavi nomen ejus Kaat, quod est, principium magnitudinis, et instructio. Et tertio peperit mihi Merari quadragesimo anno vite meæ. Et quia difficulter peperit mater ejus, vocavit eum Merari, quod est, amaritudo mea; quoniam ei ipse mortuus est. Jochabed vero sexagesimo quarto anno nata est in Ægypto: B gloriosus vero eram tunc in medio fratrum meorum.

XII. « Et accepit Gersam uxorem, et peperit ei Lomni, et Seinei. Et filii Kaath; Abram, Isaar, Chebron et Oziel. Et filii Merari; Mooli, et Onusi. Et in nonagesimo quarto anno meo, accepit Abram Jochabed filiam meam sibi in uxorem; quoniam in una die nati sunt, ipse et filia mea. Octo annorum eram, quando ingressus sum terram Chanaan; et octodecim annorum, quando interfeci Sichem; et novem decim annorum sacerdotio functus sum; et viginti octo annorum, accepi uxorem; et quadraginta annorum, ingressus sum in Ægyptum. Et ecce, filii mei estis, tertia generatio. Joseph centesimo et decimo octavo anno ætatis meæ mortuus est.

C XIII. Et nunc, filii mei, mando vobis ut timeatis temporis autem contrarius quidem est auctori nostro R. Salomo Jarchi, qui eam vult natam inter muros in ipso ingressu in Ægyptum: ast antea conceptam, adeoque inter triginta tres animas numerat, quia cum Jacobo Ægyptum ingressae dicuntur (Gen. xlvi, 15). Quam opinionem etiam aliis rabbini placuisse testular Manasses Conciliat. quest. 62, in Genesim. Verum merito his contradixit Abenezra, urgens hac ratione Jochabedam fuisse centum et triginta annorum, quando Moysen peperit; cum tamen Scriptura miraculi instar referat, Sarah nonagenariam peperisse Isaacum. Quapropter existimat ipsum Jacobum inter istos triginta tres numeranduin, Jochabedam autem diu post in Ægypto natain esse. Eadem cum Abenezra R. Levi Ben Gerson et Abarbanel sentire, refert Manasses D loco citato. Atque sic etiam noster auctor, qui insuper annum ætatis Levi quo Jochabed nata est, designat, recentioribus rabbini plane ignotum. Ib.

(36) *Λορνί*. Λορνήν. Ib.

(37) *Ἀβράμ*. Sive auctor Testamentorum, sive scriba in Apographo erravit, dum Ἀβράμ posuit pro Ἀμέραμ, commutatis perperam litteris β et μ; sicut et paulo ante Λορνί pro Λονβί scriptum est. Cæterum de his nominibus posterorum Levi, tota que ejus genealogia lege Exod. vi, 16, seqq., unde auctor noster sua descriptissime videtur. Ib.

(38) *Ισαάρ*. Ισαχάρ. Ib.

(39) *Μολθῆ*. Μολθῆ. Ib.

(40) *Ιεράτευσα*. Τῷ Κυρίῳ add. Ib.

(41) Καὶ νῦν, x. τ. λ. Hunc locum, sed parum emendate, recitat ex ms. archiepiscopi Cantuariensis, Henricus Wharton in Auctario Historiæ do-
matica J. Usserii De Scripturis et sacris vernacu-
lis, cap. 2, pag. 522.

Dominum Deum nostrum ex toto corde; et ambulate in simplicitate cordis secundum omnem legem ipsius. Docete autem et vos filios vestros litteras, ut habeant intellectum in omni vita eorum, legentes indesinenter legem Dei; quoniam omnis qui cognoscit legem Dei, honorabitur et non est peregrinus, quocunque vadit. Amicos quoque multo plures suis genitoribus habebit, et desiderabunt multi hominum servire ei, atque audire legem ex ore ipsius. Facite justitiam, filii mei, in terra, ut inveniatis in celis; et seminate in animabus vestris bona, ut inveniatis ea in vita vestra. Si enim seminetis mala, omnem turbationem et tribulationem metetis. Sapientiam possidete in timore Dei cum studio; quoniam si sita captivitas, et civitates disperdantur, et regiones, et aurum, et argentum, et omnis possessio pereat, sapientis sapientiam nullus potest auferre, nisi cæcitas impietatis et obsecratio peccati; quoniam erit ei haec et apud hostes clara, et in terra aliena patria, et in medio inimicorum invenietur amicus. Si doceat haec et faciat, sedebit in throno cum rege, sicut et Joseph frater noster.

XIV. Et nunc, filii, cognovi ex Scriptura Enoch quod in fine impie agetis, in Dominum manus injicientes in omni malitia; et confundentur in vobis fratres vestri, et omnibus gentibus sicut illusio. Et enim pater noster Israel mundus erit ab impietate principum sacerdotum, qui injicient manus suas in Salvatorem mundi. Mundum est cœlum supra terram, et vos estis luminaria cœli, ut sol et luna. Quid facient omnes gentes, si vos obtenebrescatis in impietate, et inducatis maledictionem super genus vestrum, super quos (exortum est) lumen mundi, datum in vobis ad illuminationem omnis hominis? hoc volentes extinguere, contraria mandata docentes Dei justificationibus, oblationes Domini latrociniabimini, et de partibus ipsius furabimini; et antequam sacrificetis Domino, assumetis electa; et in contemptu comedentes cum meretricibus, in avaritia mandata Domini docelitis; eas quæ sub viris sunt, coquinabitis; et virgines Jerusalem violabitis; et meretricibus et adulteris copulabimini; filias gentium accipietis in uxores, purisantes eas purificatione iniqua; et efficietur mistio vestra ut Sodoma et Gomorrha in impietate, et inflabimini in sacerdotio, adversus homines elati; nec eos solum,

τεσθει: Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν ἐξ ὀλης τῆς καρδίας· καὶ πορεύεσθε ἐν ἀπλότητι καρδίας κατὰ τάντα τὸν νόμον αὐτῷ. Διδάξατε δὲ καὶ ὑμεῖς τὰ τέκνα ὑμῶν γράμματα, ἵνα ἔχωσι σύνετον ἐν πάσῃ τῇ ζωῇ αὐτῶν, ἀναγινώσκοντες ἀδιαλείπτως τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ· διτὶ πᾶς, δις γνώσεται νόμον Θεοῦ, τιμηθήσεται, καὶ οὐκ ἔσται ἔνος, ὅπου ὑπάγει. Καί γε πολλοὺς φίλους ὑπὲρ γονεῖς κτήσεται, καὶ ἐπιθυμήσουσι πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων δουλεῦσαι αὐτῷ, καὶ ἀκοῦσαι νόμον ἐκ τῶν στόματος αὐτοῦ. Ποιήσατε δικαιοσύνην, τέκνα μου, ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα εὑρητε ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ σπερρατε ἐν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν ἀγαθὸν, ἵνα εὑρητε αὐτὰ ἐν τῇ ζωῇ ὑμῶν. Ἐδώ γάρ σπερρητε κακά, πάσαν ταραχὴν καὶ θλίψιν θερίσετε. Σοφίαν κτήσασθε ἐν φύσι βούτη μετὰ σπουδῆς· διτὶ ἐδῶ γένηται αἰχμαλωσία, καὶ πόλεις διλοθρευθῶσι, καὶ χῶραι, καὶ χρυσός, καὶ δρυγος, καὶ πᾶσα κτήσις ἀπολεῖται, τοῦ σοφοῦ τὴν σοφίαν οὐδεὶς δύναται ἀφελέσθαι, εἰ μὴ τύφλωσις ἀσεβείας καὶ πήρωσις ἀμαρτίας· διτὶ γενήσεται αὐτῷ καὶ παρὰ τοῖς παλεμίοις λαμπρός, καὶ ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας πατρίς, καὶ ἐν μέσῳ ἔθνων εὑρεθήσεται φίλος. Ἐδώ διδάσκῃ ταῦτα, καὶ πράσσῃ, σύνθρονος ἔσται βασιλέως, ὃς καὶ Ἰωσήφ ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν.

ΙΔ'. « Καὶ νῦν, τέκνα, Ἕγων ἀπὸ γραφῆς Ἐνέκ, διτὶ ἐπὶ τέλει ἀσεβήσετε, ἐπὶ Κύριον χείρας ἐπιδιλλούστες ἐν πάσῃ κακίᾳ, καὶ αἰσχυνθήσονται ἐφ' ὑμῖν οἱ ἀδελφοὶ ὑμῶν, καὶ πᾶσα τοῖς ἕθνεσι γενήσεται (42) χλευασμός. Καὶ γάρ ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἰσραὴλ καθαρός ἔσται ἀπὸ τῆς ἀσεβείας τῶν ἀρχιερέων, οἵτινες ἐπιβαλοῦσι τὰς χειρας αὐτῶν ἐπὶ τὸν Συντῆρα τοῦ κτισμοῦ. Καθαρὸς ὁ οὐρανὸς (43) ὑπὲρ τὴν γῆν· καὶ ὑμεῖς οἱ φωτιῆρες τοῦ οὐρανοῦ (44), ὡς ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη. Τί ποιήσουσι πάντα τὰ ἔθνη, ἐδῶ ὑμεῖς σκοτισθήσετε ἐν ἀσεβείᾳ, καὶ ἐπάξητε κατάραν ἐπὶ τὸ γένος ὑμῶν, ὑπὲρ ὧν (45) τὸ φῶς τοῦ κόσμου, τὸ δόθεν ἐν ὑμῖν εἰς φωτισμὸν παντὸς ἀνθρώπου; τοῦτο θέλοντες ἀνέλειν (46), ἐναντίας ἐντολὰς διδάσκοντες τοῖς τοῦ Θεοῦ δικαιούμασι, τὰς προσφορὰς Κυρίου ληστεύσετε· καὶ ἀπὸ τῶν μεριδῶν αὐτοῦ (47) κλέψετε, καὶ πρὸ τοῦ θυσιάσαι Κυρίῳ λήψεσθε τὰ ἔκλεκτά· ἐν καταφρονήσει ἐσθίοντες μετὰ πορνῶν, ἐν πλεονεξίᾳ τὰς ἐντολὰς Κυρίου διδάξετε· τὰς ὑκάνδρους βεβηλώσετε, καὶ παρθένους Ἱερουσαλήμ μανεῖτε, καὶ πόρνας καὶ μοιχαλίσσαντες, θυγατέρας ἔθνων λήψεσθε εἰς γυναικας, καθαρίζοντες αὐτὰς καθαρισμῷ παρανόμῳ, καὶ γενήσεται ἡ μῆτρα ὑμῶν ὡς Σόδομα καὶ Γέρμορφα ἐν ἀσεβείᾳ, καὶ φυσω-

(42) Γενήσεται. Γενήσεσθε, φειτις, rectius. GRAB.

(43) Οὐρανός. Οὐρανός.

(44) Τοῦ οὐρανοῦ. Τοῦ Ισραὴλ. Id.

(45) Οὐ. Οὐ. In.

(46) Θελούτες ἀτελεῖν, etc. Paulo ante dixerat Iudeos manus violentas illaturos in Dominum Salvatorem mundi; et jam iterum repetens quod cædem ejus sint facturi, aliud jungit crimen, nempe quod sacrificia Deo haud debite sint oblati. Ob utrumque simul Iudeos reprehendit quoque Deus per os Malachiae 1, 13, his notatu dignis verbis: Μαλαχια 1, 13, ην οὐτεπιτελη πανταπο τατα. Et dixistis, ecce qualis vi-

litas (sacrificium, de quo prolixus ibi sermo) et me expirare fecistis. Scio jam in codice Masoretico pro γένεν me legi γένεν illud, quasi ad sacrificium, non ad Deum referatur. Sed Iudeorum doctores γένεν transformasse in γένεν, ipse R. Salomo Jarchi commentans super hunc locum satetur: « Ista, inquit, est una d^r dictio correctionis scribarum Scriptum ei at: γένεν μητρατη. Et expirare fecisti me; sed scriptura scribarum pro γένεν me, posuit γένεν ipsum. » Conf. idem Raschi super Hadac. 1, 19. Id.— Cf. Masoram ad Ps. cvi, 20. DRACH.

(47) Αὐτοῦ. Αὐτῶν. GRAB.

Θήσεσθε ἐπὶ τῇ Ιερωσύνῃ, κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπαι-
ρέμενοι· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ἐντολῶν
τοῦ Θεοῦ φυσιούμενοι, κατακαίξετε τὰ ἄγια (48), ἐν
καταφρονήσει γελοιάζοντες.

IE'. « Διὰ ταῦτα δὲ ναὸς, δὲν ἀν ἔκλεξηται Κύριος,
Ἐρημος ἔσται ἐν ἀκαθαρσίᾳ, καὶ ὑμεῖς αἰχμάλωτοι
ἔσεσθε (49) εἰς πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἔσεσθε βδέλυγμα
ἐν αὐτοῖς, καὶ λήψεσθε δνειδος καὶ αἰσχύνην αἰώνιον
παρὰ τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ· καὶ πάντες οἱ θεω-
ροῦντες ὑμᾶς φεύγονται ἀφ' ὑμῶν. Καὶ εἰ μὴ δι'
Ἄβραὰμ, καὶ Ιασάκ, καὶ Ιακὼβ, τοὺς πατέρας
ἡμῶν, εἰς ἔκ τοῦ σπέρματός μου οὐ μὴ καταλειφθῇ
ἐπὶ τῆς γῆς.

ΙΓ'. « Καὶ νῦν ἔγνων ἐν βιβλίῳ Ἐνώχ, διτι ἔδο-
μήκοντα ἔδομάδας πλανηθήσεσθε, καὶ τὴν ιερωσύ-
νην βεβηλώσετε, καὶ τὰς θυσίας μιανεῖτε, καὶ τὸν Β
νόμον ἀφανίσετε, καὶ λόγους προφητῶν ἔξουδενώσετε,
ἐν διαστροφῇ δώξετε ἄνδρας δικαιούς, καὶ εὐσεβεῖς
μιστήσετε, ἀληθινῶν λόγους βδέλυξεσθε, καὶ ἄνδρας
ἀνακαίνοιούντα τὸν νόμον ἐν δυνάμει· Ὅψιστου πλά-
νον προσαγγεύσετε, καὶ τέλος, ὡς νομίσετε, ἀπο-
κτενεῖτε αὐτὸν, οὐκ εἰδότες αὐτοῦ τὸ ἀνάστημα, τὸ
ἀθώων αἷμα ἐν κακίᾳ ἐπὶ χεφαλάς ὑμῶν ἀναδεχόμε-
νοι. Καὶ δι' αὐτὸν ἔσται τὰ ἄγια ὑμῶν ἔρημα, ἔως
ἔδάρφους μεμιαμένα· καὶ οὐκ ἔσται τόπος ὑμῶν κα-
θαρὸς, ἀλλ' ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἔσεσθε εἰς κατάραν καὶ
εἰς διασκορπισμὸν, ἔως αὐτὸς πάλιν ἐπισκέψηται,
καὶ οὐκτειρήσας προσδέξηται ὑμᾶς ἐν πίστει καὶ
νόστῳ.

ΙΖ'. « Καὶ διτι ἤκουσατε περὶ τῶν σ' ἔδομάδῶν, C
ἀκούσατε καὶ περὶ τῆς ιερωσύνης. Καθ' ἔκαστον γάρ
Ἰωνῆλαιον ἔσται ιερωσύνη. Καὶ ἐν τῷ πρώτῳ Ἰωνῆ-
λαιῷ δι πρώτος χρισμένος εἰς ιερωσύνην μέγας ἔσται,
καὶ λαλήσει θεῷ ὡς πατρί· καὶ ἡ ιερωσύνη αὐτοῦ
πλήρης μετα φόδου Κυρίου· καὶ ἐν τῷ μέρᾳ χαρᾶς αὐ-
τοῦ ἐπὶ σωτηρίᾳ κόσμου αὐτὸς ἀναστήσεται. Ἐν τῷ
δευτέρῳ Ἰωνῆλαιῷ δι χρισμένος ἐν πένθει ἀγαπητῶν
συλληγθήσεται, καὶ ἔσται ἡ ιερωσύνη αὐτοῦ τιμία,
καὶ παρὰ πᾶσι δοξασθήσεται. Ὁ δὲ τρίτος ιερεὺς ἐν
λύπῃ παραληφθήσεται. Καὶ δι τέταρτος ἐν δδύναις
ἔσται· διτι προσθήσει ἐπ' αὐτὸν ἡ ἀδικία εἰς πλῆθος·
καὶ πᾶς Ἰσραὴλ μισήσουσιν ἔκαστος τὸν πλησίον
αὐτοῦ. Ὁ πέμπτος ἐν σκότει παραληφθήσεται· ὡσ-
αύτως καὶ δι ἔκτος, καὶ δι ἔδομαος. Ἐν δὲ τῷ ἔδομῷ
ἔσται μιασμός, δὲν οὐ δύναμαι εἰπεῖν, ἐγώπιον Κυρίου
καὶ ἀνθρώπων· διτι αὐτοὶ γνώσονται οἱ ποιοῦντες
αὐτό. Διὰ τοῦτο ἐν αἰχμαλωσίᾳ, καὶ ἐν προνομῇ
ἔσονται· καὶ ἡ γῆ, καὶ ἡ Νπαρξίς αὐτῶν ἀφανισθή-
σεται. Καὶ ἐν πέμπτῃ ἔδομάδι ἐπιστρέψουσιν εἰς
τὴν Ἐρημῶσεως αὐτῶν, καὶ ἀνακαίνοιοήσουσιν οἶκον
Κυρίου. Ἐν δὲ τῷ ἔδομῷ ἔδοματικῷ ἕξουσιν ιερεῖς
εἰδωλολατροῦντες, μάχιμοι, φιλάργυροι, ὑπερήφανοι,
σκοιμοι, δαελγεῖ, παιδοφθόροι, κτηνοφθόροι.

ΙΗ'. « Καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι τὴν ἐκδίκησιν αὐτῶν

(48) Κατακαίξετε τὰ ἄγια. Καταφρονήσετε τῶν
ἄγιων. Id.

(49) Υμεῖς αἰχμάλωτοι ἔσεσθε. Judæorum placi-
tus adversa omniuo videtur predictio captivitatis

PATROL. GR. II.

A sed et adversus mandata Dei inflati, illudetis sancta,
in contemptu deridentes.

XV. « Propter hæc templum quod utique eliget
Dominus, desolabitur in immunditia, et vos captivi
eritis in omnes gentes, et abominatio inter eas; et
accipietis opprobrium et confusione sempiter-
nam a justo iudicio Dei; et omnes qui viderint vos,
fugient a vobis. Et nisi esset propter Abraham,
Isaac et Jacob, patres nostros, unus ex semine
meo non relinquaretur in terra.

XVI. « Et nunc cognovi in libro Enoch, quoj se-
ptuaginta hebdomadas errabitis, et sacerdotium in-
quinabitis, et sacrificia polluetis, et legem extermini-
nabitis, et sermones prophetarum contemnetis, in
pervertitate persequemini viros justos, et pios odio
habebitis, veracium sermones abominabimini, et
virum renovantem legem in virtute Altissimi, im-
postorem appellabitis; et in fine, ut aestimabitis, oc-
cidetis eum, nescientes ipsius resurrectionem, inno-
centem sanguinem in malitia super capita vestra
receptiuri. Et propter ipsum erunt sancta vestra de-
serita, usque ad pavimentum profanata; et non erit
locus vester mundus, sed in gentibus eritis in ma-
ledictionem et in dispersionem, donec ipse rursus
visitabit, et miserens recipiet vos in fide et aqua.

XVII. « Et quoniam audistis de septuaginta heb-
domadibus, audite etiā de sacerdotio. Secundum
unumquemque enim jubilæum erit sacerdotium. In
primo jubilæo primus unctus in sacerdotium magnus
erit, et loquetur Deo ut patri; et sacerdotium ipsius
plenum erit cum timore Domini; et in die gaudi
ipsius in salute mundi ipse resurget. In secundo
jubilæo unctus, in tristitia dilectorum concipietur,
et erit sacerdotium ejus honorabile, et apud omnes
glorificabitur. Tertius vero sacerdos in tristitia a3.
sumetur. Et quartus in dolore erit; quoniam appo-
net super ipsum iniquitatem in multitudinem: et
omnis Israel odio habebit unusquisque proximum
suum. Quintus in tenebris comprehendetur: simi-
liter et sextus et septimus. In septimo vero erit
abominatio, quam non possum dicere, coram Do-
mino et hominibus; quoniam ipsi cognoscent, qui
facient ea. Propter hoc in captivitate et in dire-
ptione erunt; et terra et substantia eorum extermini-
nabitur. Et in quinta hebdomade revertentur in
terram desolationis ipsorum, et renovabunt domum
Domini. In septima vero hebdomade venient sacer-
dotes idololatrantes, bellatores, avari, superbi, ini-
qui, impudici, puerorum corruptores, pecorum cor-
ruptores.

XVIII. « Et postquam facta fuerit vindicta ipso-

atque afflictionis tempore Messiae, sub quo omnia
sibi prospera pollicentur. Attamen priscos rabbinos
male genii suæ, etiam post adventum Messie, omi-
natos esse, ex traditionibus eorum constat. Id.

runi a Domino, deficiet sacerdotium; et tunc suscitabit Deus sacerdotem novum, cui omnes sermones Domini revelabuntur; et ipse faciet judicium veritatis in terra in multitudine dierum. Et orientur astrum ipsius in celo, sicut rex, illuminans lumen cognitionis in sole diei; et magnificabitur in orbe terrarum, usque ad assumptionem ipsius. Ipse resplendet sicut sol in terra, et tollit omnes tenebras quae sunt sub celo, et erit pax in omni terra. Cœli exsultabunt in diebus ipsius, et terra gaudebit, et nubes letabuntur, et cognitio Domini fundetur in terra, ut aqua marium; et angeli gloriae et faciei Domini gaudebunt in eo. Cœli aperientur¹¹, et ex templo gloriae veniet super illum sanctificationem cum voce paterna, sicut ab Abraham patre Isaac. Et gloria Altissimi super ipsum dicetur, et Spiritus intellectus et sanctificationis requiescat super ipsum in aqua¹². Ipse dabit magnificentiam Domini filiis suis in veritate in sæculum; et non erit successio ipsi in generationes et generationes usque in sæculum. Et in sacerdotio ipsius deficiet omne peccatum, et iniqui requiescent in malis: justi vero requiescent in ipso. Et ipse aperiet portas paradisi, statuetque (33) minante gladium adversus Adam, et dabit sanctis comedere de ligno vitae, et spiritus sanctificationis erit in eis. Et Beliar ligabitur ab ipso, et dabit potestatem filii suis ad calcandum super perniciosos spiritus. Et letabitur Dominus in filiis ejus, et acquiescat Dominus in dilectis ejus usque in sæcula. Tunc exsultabit Abraham, et Isaac, et Jacob; et ego gaudebo, et omnes sancti induentur laetitia.

XIX. « Et nunc, filii mei, omnia audistis: elige igitur vobis metipsis vel tenebras vel lucem, vel legem Domini vel opera Beliar. » Et respondimus nos patri, dicentes: « Coram Domino ambulabimus, secundum legem ipsius. » Et dixit pater noster: « Testis est Dominus et testes angeli ejus, et testis ego et testes vos de sermone oris vestri. » Et diximus: « Testes (sumus). » Et sic requievit Levi, hæc mandans filii suis, et extendit pedes suos, et appositus est ad patres suos, eum vixisset centum et triginta septem annos. Et posuerunt eum in theca; et postea sepelierunt eum in Hebron, iuxta Abraham, et Isaac, et Jacob.

¹¹ Mauth. xvii, 5. ¹² Matth. iii, 16, 17; Luc. iii, 22.

(50) Αὐτὸριστον ἐτοιούρων. Hisce auctoris postri verbis gemina scripsit S. Ignatius aliqui Patres, quorum verba recitavit Pearsonus, part. II, Vindic. Epist. Ignatii, cap. 10. GRAB.

(51) Καὶ ἐπὶ τῆς, χ. τ. λ. Hic inserta sunt sequentia in Cantab. exemplari, ob eadem verba initialia per incuriam scribax omissa: Καὶ ἐπὶ τῆς λεπωσύνης αὐτοῦ τὰ ἔννη πληθυνθήσονται ἐν γνώσει ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ φωτισθήσονται διὰ χάριτος Κυρίου· ὃ δὲ Ἰσραὴλ ἐλαττωθήσεται ἐν ἀγνωστι, καὶ σκοτισθήσεται ἐν πλεύσι. Id.

(52) Στήσει. Ἀποστήσει. Id.

A παρὰ Κυρίου, ἐκλείψει ἡ λεπωσύνη· καὶ τότε ἐγερεται Κύριος λεπέα καινὸν, φά πάντες οἱ λόγοι Κυρίου ἀποκαλυφθήσονται· καὶ αὐτὸς ποιήσει χρίσιν ἀληθείας ἐπὶ τῆς γῆς ἐν πλήθει ἡμερῶν. Καὶ ἀνατελεῖ ἀστρον αὐτοῦ ἐν οὐρανῷ (50), ὡς βασιλεὺς, φωτίζων τὰς γνώσεως ἐν τῇ λαλῷ ἡμέρας· καὶ μεγαλυνθήσεται ἐν τῇ οἰκουμένῃ, ἡώς ἀναλήψεως αὐτοῦ. Οὗτος ἀναλάμψει ὡς δῆλος ἐν τῇ γῇ, καὶ ἔξαρει πᾶν σκότος ἐκ τῆς ὑπὸ οὐρανὸν, καὶ ἔσται εἰρήνη ἐν πάσῃ τῇ γῇ. Οἱ οὐρανοὶ ἀγαλλιάσονται ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ, καὶ ἡ γῆ χαρήσεται, καὶ αἱ νεφέλαι εὐφρανθήσονται, καὶ ἡ γνώσης Κυρίου ἐκχυθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς ὑδωρ θαλασσῶν· καὶ οἱ ἄγγελοι τῆς δόξης καὶ τοῦ προσώπου Κυρίου χαρήσονται ἐν αὐτῷ. Οἱ οὐρανοὶ ἀνεγκούσονται, καὶ ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς δόξης ἥξει ἐπ’ αὐτὸν ἀγίασμα μετὰ φωνῆς πατρικῆς, ὡς ἀπὸ Ἀδράρη πατρὸς Ἰσαάκ. Καὶ δόξα Υψίστου ἐπ’ αὐτὸν φθῆσεται, καὶ πνεῦμα συνέσεως καὶ ἀγιασμοῦ καταπεύθει ἐπ’ αὐτὸν ἐν τῷ ὅντι. Αὐτὸς δύνεται τὴν μεγαλοσύνην Κυρίου τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ ἐν ἀληθείᾳ εἰς τὸν αἰώνα· καὶ οὐκ ἔσται διαδοχὴ αὐτῷ εἰς γενέας καὶ γενέας ἡώς αἰώνος. Καὶ ἐπὶ τῆς (51) λεπωσύνης αὐτοῦ ἐκλείψει πᾶσα ἀμάρτια, καὶ οἱ ἁνόμοι καταπαύσουσιν εἰς κακά· οἱ δὲ δίκαιοι καταπαύσουσιν ἐν αὐτῷ. Καὶ γένεται ἀνοίξει τὰς θύρας τοῦ παραδείσου, καὶ στήσει (52) τὴν ἀπειλούσαν ρομφαλαν κατὰ τῶν Ἀδάμ, καὶ δύνεται τοῖς ἀγίοις φαγεῖν ἐκ τοῦ ἔντελου τῆς ζωῆς, καὶ πνεῦμα ἀγιωσύνης ἔσται ἐπ’ αὐτούς. Καὶ ὁ Βελιάρδεθήσεται ὑπὸ αὐτοῦ, καὶ δύνεται ἔξουσίαν τοῖς τέκνοις αὐτοῦ πατεῖν ἐπὶ τὰ πονηρὰ πνεύματα. Καὶ εὐφρανθήσεται Κύριος ἐπὶ τοῖς τέκνοις αὐτοῦ, καὶ εὑδοκήσει Κύριος ἐπὶ τοῖς ἀγαπητοῖς αὐτοῦ ἡώς τῶν αἰώνων. Τότε ἀγαλλιάσεται Ἀδράρη, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακὼβ· καὶ γὰρ χαρήσομαι, καὶ πάντες οἱ ἄγιοι ἐνδύσονται εὐφροσύνην (54).

ΙΘ'. « Καὶ νῦν, τέκνα μου, πάντα τρούσατε Ελεούση οὖν ἑαυτοῖς ἢ τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς, ἢ νόμον τοῦ Κυρίου ή ἔργα τοῦ Βελιάρ. » Καὶ ἀπεκρίθημεν ἡμᾶς τῷ πατρὶ, λέγοντες· « Ἐνώπιον Κυρίου πορευούμεθα, κατὰ τὸν νόμον αὐτοῦ. » Καὶ εἶπεν ὁ πατὴρ ἡμῶν· « Μάρτυς Κύριος, καὶ μάρτυρες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ, καὶ μάρτυς ἐγώ, καὶ μάρτυρες ὑμεῖς περὶ τοῦ λόγου τοῦ στόματος ὑμῶν. » Καὶ εἶπαμεν « Μάρτυρες. » Καὶ οὗτος ἐπαύσατο Λευΐ, ἐντελλόμενος τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, καὶ ἔξετενε τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ προσετέθη πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ, ζῆσας ρῦλον ἐτη. Καὶ θήκαν αὐτὸν ἐν σορῷ· καὶ ὑστερον ἔθαψαν αὐτὸν ἐν Χερσών, ἀνὰ χεῖρα (55) Ἀδράρη, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακὼβ.

(53) Statuelque. Scire faciet, habet uterque manuscripius codex in Biblioth. Bodl. Ita queque C. C. adeo ut vix dubium sit, Robertum in versione sua hunc sensum expressisse, eo quod in Graeco legeret στήσει, uti habet codex Cantabrigiensis. Verum hoc δεῖτο, indeque nata versio, antecedentibus pariter ac sequentibus verbis, ipsique rei natura repugnat. Optime vero cuncta sibi invicem consonant, si ex Oxoniensi codice Graeco repertas ἀντιστήσει, abscendere faciet, amovebit. Id.

(54) Εὐφροσύνη. Δικαιοσύνη. Id.
(55) Χεῖρα. Χεῖρας. Id.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Διαθήκη Ἰούδα περὶ ἀνδρεῖς, καὶ γυλαργυρᾶς, καὶ πορνεῖς.

A. Ἀντίγραφον λόγων Ἰούδα, δσα ἐλάλησ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ πρὸ τοῦ ἀποθανεῖν αὐτὸν. Συναχθέντες ἡλθον πρὸς αὐτὸν, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· « Τέταρτος υἱὸς ἔγενον ἐγὼ τῷ πατέρι μου, καὶ ἡ μήτηρ μου (56) ὠνόμασέ με Ἰούδαν, λέγουσα· Ἐνθομολογοῦμαι τῷ Κυρίῳ, διτὶ δόδωκε μοι καὶ τέταρτον υἱόν. Ὁξὺς ἦμην καὶ σπουδαῖος ἐν νεοτητὶ μου, καὶ ὑπακούων τῷ πατέρι κατὰ πάντα λόγον· καὶ εἰλόγουν (57) τὴν μητέρα μου, καὶ τὴν ἀδελφήν τῆς μητρός μου. Καὶ ἐγένετο, ὡς ἡδρώθην (58), καὶ ὁ πατέρης μου Ἰακὼβ ἦνετο μοι (59), λέγων· *Βασιλεὺς θυγατέρων*, καὶ πατεροδούμενος ἐν πᾶσι.

B. « Καὶ ἐδωκε μοι Κύριος χάριν ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις μου, ἐν τῷ ἀγρῷ, καὶ ἐν τῷ οἴκῳ. Ὡς εἰδον (60), διτὶ συνέδραμον τῇ ἐλάφῳ, καὶ πιάσας αὐτὴν, ἐποίησα τῷ πατέρι μου βρῶμα. Τὰς δορκάδας ἐκράτουν διὰ τοῦ δρόμου, καὶ πάντα, δὴ ἐν τοῖς πεδίοις, κατελάμβανον. Φοράδα ἀγροὺς κατέλαβον, καὶ πιάσας ἡμέρωσα (61)· καὶ λέοντα διπέκτεινα, καὶ ἀφειλόμητην ἔριφον ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ. Ἀρκτον λαθὼν ἀπὸ τοῦ ποδὸς, ἀπεκύλισα εἰς χρημανόν· καὶ πᾶν θηρίον, εἰ ἐπέστρεψεν ἐπ' ἐμὲ, διέσπων αὐτὸν, ὡς κύνον. Ἀτρίψα χούρψα συνέδραμον, καὶ προλαβὼν ἐν τῷ τρέχειν με, κατεσπάραξα αὐτὸν. Πλάρδαις ἐν Λεβρών προσεπήδησεν ἐπὶ τὸν κύνα· καὶ πιάσας αὐτὴν ἀπὸ τῆς οὐρᾶς, ἀπηκόντισα αὐτὴν, καὶ ἐρήγη ἐν τοῖς δροῖς Γάζης. Βοῦν δρύον ἐν χώρᾳ νεμόμενον ἐκράτησα (62) τῶν χεράτων, καὶ ἐν κύκλῳ συστείσας, καὶ σκοτίσας, βίψας ἀνεῖλον αὐτὸν.

C. « Καὶ διτὶ ἡλθον οἱ δύο βασιλεῖς τῶν Λανανάζων τεθωρακισμένοι ἐπὶ τὰ ποιμνία, καὶ πολὺς λαὸς μετ' αὐτῶν, κάγω μόνος δραμῶν ἐπὶ τὸν βασιλέα Σούρη, συνέσχον (63) αὐτὸν, καὶ ἐπὶ τὰς κνημίδας κρούστας, κατέσπασα, καὶ οὗτος ἀνεῖλον αὐτὸν. Καὶ τὸν ἕτερον βασιλέα Ταφούε, καθήμενον ἐπὶ τοῦ ἵππου, ἀνεῖλον αὐτὸν, καὶ οὗτος πάντα τὸν λαὸν (64) διεσκόρπισε. Τὸν Ἀχώρα βασιλέα, ἄνδρα γιγάντων, βέλλοντα τόξα ἐμπροσθεν καὶ ὅπισθεν, ἐφ' ἵππου ἀνέλμενος, λίθοις ἐξήκοντα λιτρῶν ἀκοντίσας, δέδωκε τῷ ἵππῳ καὶ ἀπέκτεινα αὐτὸν. Καὶ πολεμήσας τὸν Ἀχώρα ἐπὶ ὥρας δύο, ἀπέκτεινα αὐτὸν, καὶ εἰς δύο μέρη ποιήσας τὴν ἀπίδια αὐτοῦ, συνέκοψα τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ἐν δὲ τῷ ἐκδύειν με αὐτὸν τὸν θώρακα, ἰδού ἔνθρες ὀχτώ, ἐταίροι αὐτοῦ, ἤρξαντο πολεμεῖν πρός με. Ἔνειλήσας οὖν τὴν στολὴν μου ἐν τῇ χειρὶ μου, λίθοις σφενδονήσας αὐτοὺς, τέσσαρας ἐξ αὐτῶν ἀνεῖλον· οἱ δὲ ἄλλοι ἐψυγόν. Καὶ Ἰακὼβ ὁ πατέρης ἡμῶν ἀνεῖλε τὸν Βεελιάσθ, βασιλέα πάντων τῶν βασιλέων, γίγαντα τῇ ἴσχυΐ, πτηχέων δύνεκα. Καὶ ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτοὺς τρόμος, καὶ ἐπαύσαντο

A

CAPUT IV.

Testamentum Judæ, de fortitudine, et avaritia, et fornicatione.

I. Transcriptum sermonum Judæ, quæcumque locutus est filiis suis, antequam moreretur. Congregati venerunt ad ipsum, et dixit eis: « Quartus filius effectus sum patri meo, et mater mea vocavit me Judam, dicens: « Confiteor Domino, quoniam dedit mihi et quartum filium. » Velox eram et studiosus in juventute mea, et obediens patri meo secundum omne verbum; et benedicebam matri meæ, et sorori matris meæ. Et factum est, ut effectus sum vir, et pater meus Jacob oravit super me, dicens: « Rex eris, prosperatus in omnibus. »

B

H. « Et dedit mihi Dominus gratiam in omnibus operibus meis, et in agro et in domo. Ut videbam, quod concurrebam cervæ; et apprehendens ipsam, feci cibum patri meo. Capras superabam per cursum, et omne quod erat in campis, capiebam. Equum agrestem capiebam, et apprehendens mansuefeci; et leonem interfeci, et eripiebam hædum ex ore ejus. Ursum capiens per pedem, volvebam in præcipitum; et omnem feram, si reversa est in me, dilacerabam eam, ut canis. Porco silvestri concurrebam, et præoccupans in currendo, dilaceravi eum. Pardalis in Hebron insiluit super canem; et apprehendens eam per caudam, abjieciebam eam, et disrupta est in terminis Gazæ. C Bovem silvestrem in regione pastum tenui cornibus, et in circulum volvens et obtenebrans, jaciens occidi eum.

III. « Et quando veniebant duo reges Chananaeorum loricati super greges, et multus populus cum ipsis, et ego solus currens in regem Sur, continuui eum et in tibias percutiens, prostravi, et ita occidi eum. Et alium regem Taphue, sedentem in equo occidi, atque ita omnem populum dispersi. Achor regem, virum gigantum, sagittantem ante et retro, in equo apprehendens, lapidem sexaginta librarum conterquens, projeci in equum, et ipsum interfeci. Et expugnans Achor horis duabus, occidi eum, et dissiccans clypeum ejus, considi pedes ejus. In exundo autem ejus thoracem, ecce octo viri, amici ejus incepserunt pugnare adversus me. Involverens ergo stolam meam in manu mea, lapidibus e funda percutiens ipsis, quatuor eorum occidi; cæteri autem fugerunt. Et Jacob pater noster occidit Beelisa, regem omnium regum, gigantem fortitudine, cubitorum duodecim. Et cecidit super ipsis tremor, et cessaverunt pugnare contra nos. Propter hoc securus erat pater meus in præliis, quoniam ego eram cum fratribus meis. Videl enim in visione de me,

D. **(61)** Φοράδα ἀγροὺς κατέλαβον, καὶ πιάσας ἡμέρα. Desunt. **Id.**
(62) Εὔρατησα. Κρατείσας. **Id.**
(63) Σούρη, συνέσχον. Ἄσσούρη, συνέχον. **Id.**
(64) Λεστρ. Αὐτῶν. **Id.**

(56) Μήτηρ μου. Λία. **Id.**

(57) Εὐλόγουν. Ετίμων. **Id.**

(58) Ἡδρώθητ. Ἡδρύθην. **Id.**

(59) Ἠξέτο μοι. Ἠπηρέατο. **Id.**

(60) Ὡς εἰδον. Οίδα. **Id.**

(61) Φοράδα ἀγροὺς κατέλαβον, καὶ πιάσας ἡμέρα. Desunt. **Id.**

(62) Εὔρατησα. Κρατείσας. **Id.**

(63) Σούρη, συνέσχον. Ἄσσούρη, συνέχον. **Id.**

(64) Λεστρ. Αὐτῶν. **Id.**

quoniam angelus virtutis sequebatur me in omnibus, ut non vincererat. A πολεμοῦντες ἐφ' ἡμᾶς. Διὸ τὸντο ἀμέριμνος ἦν πατήρ μου ἐν τοῖς πολέμοις, ὅτι ἐγώ ἤμην σὺν τοῖς ἀδελφοῖς μου. Εἶδε γὰρ ἐν δράματι περὶ ἔμοι, ὅτι ἀγγελος δυνάμεως ἔπειται μοι ἐν πᾶσι, τοῦ μὴ ἡτοῖσθαι.

IV. « Et ad austrum factum est nobis prælium magnum, quam quod in Sichimis; et instructus in acie cum fratribus meis, persecutus sum mille viros, et occidi ex eis ducentos viros, et quatuor reges. Et ascendi super ipsos in murum, et alios duos reges occidi: et ita liberavimus Hebron, et abduximus omnem regum captivitatem.

V. « Et postero die abivimus in Aretam, civitatem potentem et muratam, et nobis inaccessibilem, mortem minantem. Ego igitur et Gad advenimus ab oriente civitatis; Ruben vero et Levi ab occidente et austro. Et existimantes qui super muros erant, quod nos soli essemus, attracti sunt in nos; et ita latentes fratres mei ex utraque parte paxillis ascenderunt murum, et intraverunt civitatem, ignorantibus ipsis. Et cepimus eam in ore gladii, et refugientes in turrim, incendentes eam, cum ipsis cepimus. Et cum recederemus, viri Thaphue invadebant prædam nostram; et cum acceperissent eam cum filiis nostris, congressi sumus cum eis usque ad Thaphue; eosque occidimus, et civitatem incendimus, postquam omnia quæ in ipsis erant, spoliassimus.

VI. « Et ut eram in aquis Chuzeba, ii qui a Jobel, veniebant adversus nos in prælium; et congressi sumus cum eis, ipsosque occidimus, eosque qui a Selon auxiliarii ipsorum erant; et non dedimus eis egressum, ut venirent ad nos. Et qui sunt a Mechtir supervenerunt nobis quinto die, ut captivos abducerent, et agressi eos forti pugna invasimus, quoniam erant multitudine potentes; et occidimus eos, antequam ascenderunt ascensionem. Ut autem venimus ad civitatem eorum, mulieres eorum volvebant super nos lapides a vertice montis, in quo erat civitas. Et latitantes ego et Simeon a tergo, apprehendimus excelsa, et totam civitatem perdidimus.

VII. « Et sequenti die dictum est nobis, quod ciuitates duorum regum cum populo gravi venirent ad nos. Ego igitur et Dan, singentes nos Amorites, ut auxiliarii venimus in civitatem eorum. Nocte autem profunda venientibus fratribus apere ruimus portas, et omnes eos perdidimus, et omnia quæ eorum erant, deprædantes, tres muros eorum prostravimus. Et Thamna appropinquavimus, ubi erat omne refugium bellantium regum. Tunc injuriam passus iratus sum, et impetum feci in ipsis

A. « Καὶ κατὰ νότον γέγονεν ἡμῖν πόλεμος μετ' αὐτὸν ἐν Σικῆμοις· καὶ παραταξάμενος μετὰ τῶν ἀδελφῶν μου, ἐδίωκα χιλίους ἄνδρας, καὶ ἀπέκτεινα ἄντον διακοσίους ἄνδρας, καὶ τέσσαρας βασιλεῖς. Καὶ ἀνῆλθον ἐπ' αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ τείχους, καὶ ἀλλού δύο βασιλεῖς ἀνελον· καὶ οὕτως τὴλευθερώσαμεν τὴν Χεβρόν, καὶ ἐλάδομεν πάσαν τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν βασιλέων.

B. « Καὶ τῇ ἑξῆς ἀπῆλθομεν εἰς Ἀρέταν, πόλιν κραταίαν καὶ τειχήρη, καὶ ἀπροσέγγιστον ἦμιν, θεατῶν ἀπειλούσαν. Ἐγώ οὖν καὶ Γάδ προσῆσαμεν ἀπὸ ἀνατολῶν τῆς πόλεως· Τουθῆμ δὲ καὶ Λαζ ἀπὸ δυσμῶν καὶ νότου. Καὶ νομίζοντες οἱ ἀπὸ τοῦ τείχους, ὅτι ἡμεῖς μόνοι ἐσμὲν, ἐφειλκύσθησαν τῷ ἡμέραν (65) πασπάλοις ἐπανέβησαν τῷ τείχει, καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, ἀγνοούντων αὐτῶν. Καὶ ἐλάδομεν αὐτὴν ἐν στόματι μαχαίρας, καὶ τοὺς ἐπὶ πύργῳ καταψυγόντας, ἐμπρήσαντες τὸν πύργον, σὺν αὐτοῖς ἐλάδομεν. Καὶ ἐν τῷ ἀπιέναι ἡμᾶς, ἀνέρες Θαφουὲ ἐπέβαλον τῇ αἰχμαλωσίᾳ τὴν ἥμαν, καὶ παρέδοντες αὐτὴν σὺν (66) τοῖς οἰοῖς ἡμῶν, συνήψαμεν πρὸς αὐτοὺς ἔως Θαφουέ (67)· κάκεινους ἀπεκτείναμεν, καὶ τὴν πόλιν ἐνεπρήσαμεν, πάντα τὰ ἐν αὐτῇ σκυλεύσαντες.

C. « Καὶ ὡς ἤμην ἐν τοῖς ὄδασι Χουῆρδ, οἱ ἀπὸ Ιωνὴλ ἥλθον πρὸς ἡμᾶς εἰς πόλεμον· καὶ συνήψαμεν αὐτοὺς (68), κάκεινους ἀπεκτείναμεν· καὶ τοὺς ἀπὸ Σηλῶμ συμμάχους αὐτῶν ἀπεκτείναμεν καὶ εἰς ἐδώκαμεν αὐτοῖς διέξοδον, τοῦ εἰσελθεῖν πρὸς ἡμᾶς. Καὶ οἱ ἀπὸ Μεχτὴρ ἐπῆλθον ἡμῖν τῇ πέμπτῃ ἡμέρᾳ, λαβεῖν τὴν αἰχμαλωσίαν· καὶ προσάξαντες αὐτοὺς ἐν κρατερῷ μάχῃ περιεγενόμεθα, ὅτι ἡσαν πλήθες δυνατοί ἐν αὐτοῖς· καὶ ἀπεκτείναμεν αὐτοὺς πρὸς ἀναβῆναι τὴν ἀνάβασιν. Ὡς δὲ ἥλθομεν τῇ πόλει αὐτῶν, αἱ γυναῖκες αὐτῶν ἐκύλιον ἐφ' ἡμᾶς λίθους ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ δρούς, ἐν δὲ ἦν ἡ πόλις. Καὶ ὑποκρύβεντες ἐγώ καὶ Συμεὼν ἐξόπισθεν, ἐπελεύθερα τῶν ψῆλῶν, καὶ ὅλην τὴν πόλιν ὠλοθρεύσαμεν.

D. « Καὶ τῇ ἑξῆς ἐρήθη πρὸς ἡμᾶς, ὅτι αἱ πόλεις τῶν δύο βασιλέων (69) ἐν δχλῷ βαρεῖ ἔρχονται (70) πρὸς ἡμᾶς. Ἐγώ οὖν καὶ Δάν, προσποιησάμενοι ἀμφράσους, ὡς σύμμαχοι ἥλθομεν εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν. Νυκτὶ δὲ βαθείᾳ ἐλθοῦσι τοῖς ἀδελφοῖς (71) ἡνοίξαμεν τὰς πύλας (72), καὶ πάντας αὐτοὺς ὠλοθρεύσαμεν, καὶ πάντα τὰ αὐτῶν προνομεύσαντες, τὰ τρία τείχη αὐτῶν καθείλομεν. Καὶ ἐν τῇ θύρᾳ προσηγγίσαμεν, οὐ δέ τι πᾶσα τῇ ἀποφυγῇ (73) τῶν πολεμίων βασιλέων. Τότε ὑδριζόμενος ἐθυμώθη,

βασιλέων. **Id.**

(65) Ἐκατέρω. Τῶν μερῶν. **GRAB.**

(66) Καὶ πυραλαβόντες αὐτὴν. Καὶ πράσσοντες αὐτὴν. **Id.**

(67) Ἐώς Θαφουέ. Ἐν τῷ Θαφουέ. **Id.**

(68) Συνήψαμεν αὐτούς. Καὶ συνάψαντες ἐτρέψαμεν αὐτούς. **Id.**

(69) Αἱ πόλεις τῶν δύο βασιλέων. Γαδς πόλις

(70) Ἐρχονται. **Erχεται. Id.**

(71) Εἴθούσι τοῖς ἀδελφοῖς. Ελθόντων εὖς ἀδελφῶν ἥμῶν. **Id.**

(72) Πύλας. Αὐτοῖς. **Id.**

(73) Ἀποφυγῇ. **Ἀποσκευῇ. Id.**

καὶ ὥρμησα ἐπ' αὐτοὺς ἐπὶ τὴν κορυφὴν· κάκεινοι ἀσφενδόνων ἐπ' ἐμὲ λίθοις καὶ τόξοις· καὶ εἰ μὴ Δὲν ὁ ἀδελφὸς μου συνεμάχησε μοι, εἶχόν με ἀνελεῖν. Ἐπήλθομεν οὖν ἐπ' αὐτοὺς μετὰ θυμοῦ, καὶ πάντες ἔψυχον· καὶ διελθόντες δι' ἀλλῆς ὁδοῦ, ἐδεήθησαν τοῦ πατρὸς μου, καὶ ἐποίησεν εἰρήνην μετ' αὐτῶν (74), καὶ οὐκ ἐποίησαμεν αὐτοῖς οὐδὲν κακὸν, ἀλλ' ἐποίησαμεν αὐτοὺς ὑποσπόνδους, καὶ ἀπεδώκαμεν αὐτοῖς πᾶσαν τὴν αἰχμαλωσίαν. Καὶ φύσοδημα σέγω τὴν Θάμναν, καὶ ὁ πατήρ μου τὴν Ἀρμαβῆλ. Εἰχοις ἐτῶν ἡμην, ὅτε ἐγένετο ὁ πόλεμος οὗτος· καὶ ἤσαν εἰς Χαναναῖοι φοβούμενοί με, καὶ τοὺς ἀδελφούς μου.

H.. « Ἡν δέ μοι καὶ κτήνη πολλὰ, καὶ εἶχον ἀρχιπούμενα Ἰρδάν τὸν Ὀδολαμίτην· πρὸς δὲν ἐλθὼν, εἶδον Βάρσαν (75) βασιλέα Ὀδολάμ. Καὶ ἐποίησεν ἡμῖν πότον· καὶ παρακαλέσας δίδωσι μοι τὴν θυγατέραν αὐτοῦ Βησσούν εἰς γυναῖκα. Αὕτη ἐτεκέ μοι τὸν Εἰρ (75*), καὶ τὸν Αὔναν (76), καὶ Σιλώμ· ὃν τοὺς δύο ἀτέκνους ἀνεῖλε Κύριος· δὲ γάρ Σιλώμ έζησε, καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ ὑμεῖς ἔστε.

O.. « Δεκαοκτὼ ἔτη ἐποίησαμεν εἰρήνην, δι πατήρ ἡμῶν καὶ ἡμεῖς, μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἡσαῦ, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ μεθ' ἡμῶν, μετὰ τοῦ ἐλθεῖν ἡμᾶς ἐκ Μεσοποταμίας ἀπὸ Λάδαν. Καὶ πληρωθέντων τῶν δεκαοκτὼν ἔτῶν, ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ ἔτει τῆς ζωῆς μου, ἐπῆλθεν ἡμῖν Ἡσαῦ, δὲ ἀδελφὸς τοῦ πατρὸς μου, ἐν λαῷ θαρεὶ καὶ ἰσχυρῷ· καὶ ἐπεσεν (77) ἐν τόξῳ Ἰακὼβ (78), καὶ ἤρθη νεκρὸς ἐν δρεὶ Σιερ· καὶ πορευόμενος ἐπάνω Εἰρθαμνῷ (80) ἀπέθανεν. Ἡμεῖς δὲ ἐδιώξαμεν ἐπὶ τοὺς υἱοὺς Ἡσαῦ. Ἡν δὲ τούτοις πόλεις, καὶ τεῖχος σιδηροῦν, καὶ πύλαι χαλκαῖ· καὶ εὐκ τὸ δυνήθημεν εἰσελθεῖν ἐν αὐτῇ, καὶ περικαθίσαντες ἐποιούρχούμεν αὐτούς. Καὶ ὡς οὐκ ἤνοιγον, μετὰ εἰκοσιν ἡμέρας, ὀρώντων αὐτῶν, προσάγων κλίμακα, καὶ τὴν ἀσπίδα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μου· καὶ ἀνῆλθον ἀποδεχόμενος λίθους ἔως ταλάντων τριῶν· καὶ ἀνελθὼν (81) τέσσαρας τοὺς δυνατοὺς, ἐξ αὐτῶν. Καὶ τῇ ἔξῆς ἐμβάντες Ὦνυθημ καὶ Γάδ ἀνελον ἐτέρους ζεξ (82). Τότε αἰτούσιν ἡμᾶς τὰ πρὸς εἰρήνην· καὶ γενόμενοι τῆς βουλῆς τοῦ πατρὸς ἡμῶν, ἐδεξάμεθα αὐτοὺς ὑπόφροσους. Καὶ ἤσαν διδόντες ἡμῖν πυροῦ κόρους σ', ἐλαίου Βέθ (83) φ', οἴνου μέτρα, α φ', ἔως ὅτε κατήλθομεν εἰς Αἴγυπτον.

P.. « Μετὰ δὲ ταῦτα Εἰρ διέβη μου ἄγεται τὴν Θάμαρ ἐκ Μεσοποταμίας, θυγατέρα Ἀράμ. Ἡν δὲ Εἰρ ποντῆρος, καὶ τὸ πόρει περὶ τῆς Θάμαρ, ὅτι οὐκ ἦν τῆς Χαναάν. Καὶ ἀγγελος Κυρίου ἀνεῖλεν αὐτὸν τῇ ερίτῃ ἡμέρᾳ τῇ νυκτὶ, καὶ αὐτὸς οὐκ ἔγνω αὐτὴν, κατὰ πανουργίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ· οὐ γάρ ἤθελεν ἔχειν τέκνα ἀπ' αὐτῆς· καί γε οὗτος ἀπέθανεν ἐν ποντῆρι. Ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ θαλάμου ἐπεγάμειρευσα

(74) Αὔτων. Αὔτοῦ. *Id.*

(75) Βάρσαν. Βαρσανά. *Id.*

(75*) Septuag. Ἡρ. DRACH.

(76) Αύραρ. Origenes, tom. viii Comment. in Joannem, p. 132. Τῷ Ιούδᾳ παρ' ἡμῖν μὲν ὁ δεύτερος Αὔναν εἶναι λέγεται, παρὰ δὲ Ἐβραϊοῖς Ὁνᾶν εἰστι. *Judæus secundus* (filius) *apud nos quidem Aunan esse dicitur, apud Hebreos vero Onan. GRAB.*

(77) Ἄπεσεν. *Id.*

(78) Ιακὼβ. Τὸν Ἡσαῦ αὐτὸς. *Id.*

A super verticem : et illi fundis jaciebant super me lapides, et jaculabantur arcibus ; et nisi Dan frater meus suppetias mihi tulisset, interfecissent me. Supervenimus igitur ipsis cum furore, et omnes fugerunt ; et transeuntes per aliam viam deprecabantur patrem meum, et fecit pacem cum eis, et non fecimus eis quidquam mali, sed data fide, recepimus eos in societatem, et reddidimus eis orines captivos. Et adiiscavi ego Thamnam, et pater meus Rambabel. Viginti annorum eram, quando factum est istud bellum ; et Chananai timuerunt me, et fratres meos.

VIII. « Erant autem mihi et pecora multa, et habebam principem pastorum Iran Odolamitem; ad quem cum veni, vidi Barsan regem Odolam. Et fecit nobis convivium, et deprecans dedit mihi filiam suam Bessue in uxorem. Haec peperit mihi Her, et Aunan, et Silom; quorum duos sine filiis occidit Dominus; Silom enim vixit, et filii ejus vos estis.

IX. « Octodecim annis fecimus pacem, pater noster et nos, cum fratre ejus Esau, et filii ejus nobiscum, postquam venimus ex Mesopotamia a Laban. Et impletis octodecim annis, in quadragesimo anno vitæ meæ, supervenit nobis Esau frater patris mei, in populo gravi et forti; et cecidit in arcu Jacob, et latu est mortuus in montem Seir (79). Nos autem persecuti sumus filios Esau. Erat autem eis civitas, et murus σφρέους, et portæ σφρέων, et non potuimus intrare in eam, obsidentes vero conclusimus eos; et cum non aperirent, post dies vinti, videntibus eis, adduxi scalam, et clypeum super caput meum; et ascendit, accipiens lapides usque ad pondus talentorum trium; et eum ascendiisse, occidi quatuor potentes ex ipsis. Et die sequenti intrantes Ruben et Gad occiderunt alios sex. Tunc petiverunt a nobis conditions pacis; et ducti consilio patris nostri receperimus eos tributarios. Et dederunt nobis frumenti coros ducentos, et olei Bes quingentos, vini mensuras mille et quingentas, donec descendimus in Αἴγυπτον.

X. « Post hoc Her filius meus duxit uxorem Thamar ex Mesopotamia, filiam Aram. Erat autem Her perniciosus, et dubitavit de Thamar, quoniam non erat ex terra Chanaan. Et angelus Domini occidit eum tertia die in nocte, et ipse non cognovit eam, per astutiam matris suæ; non enim voluit habere filios ex ipsa; et hic in nequitia mortuus est. In diebus thalami dedi ei virum Aunan; et iste

(79) Montem Seir. Additum in Græco textu, vi-
tiose : εἰ radens super Iramna, mortuus est. *Id.*

(80) Επάρω Εἰρθαμνᾶ. Ἐν Ανονιράμ. *Id.*

(81) Αρεθώρ. Add. ἀνελον, propter similitudinem vocis precedentis incuria scribit omittit. *Id.*

(82) Ζεξ. Εξήκοντα, ms. Coll., Trin., Cantab. *Id.*

(83) Βέθ. Suspicio legendum βάτους. Βάτος enim est mensura liquidorum, ut docet Joseph. lib. An-
tiquit. *Jud.* viii, cap. 2. *Id.*

in malitia non cognovit eam, vivens cum ea annum. Et quando minatus sum ei, coivit quidem cum illa, semen vero corruit (85) in terram, secundum mandatum matris suæ; et hic in malitia mortuus est. Volebam autem et Silom dare ei, sed uxor mea Bessue non permisit; malitiosa enim erat in Thamar, quoniam non erat ex filiabus Chanaan, sicut ipsa.

XI. Et ego sciebam, quod perniciosum erat genus Chanaan, sed consilium juventutis excaecavit cor meum. Et videns eam vinum fundentem, in ebrietate vini deceptus sum, et concidi ad eam. Ipsa, me absente, abiit, et accepit Silom uxorem ex terra Chanaan. At cum cognovissem quid fecerat, maledixi ei in dolore animæ meæ : et ipsa mortua est in malitia filiorum suorum.

XII. *e* Post hos autem sermones (87), vidua existente Thamar, post duos annos audiens, quod ascendo tondere oves, ornata sponsalibus ornamentiis, sedet ante civitatem ad portam. Lex enim Amorrhæorum est, nupiam præsidere in fornicatione per sep' em dies juxta portam. Inebriatus igitur ego in aquis Chozeb, non agnovi eam præ vino; et decepit me pulchritudo ipsius per formam ornatus. Et declinans ad ipsam, dicebam: Ingredior ad te. Et dixit mihi: Quid mihi dabis? Et dedi ei virgam meam, et zonam, et diadema regni: et cum coirem cum illa, concepit. Ignorans autem quid fecit, volui occidere eam; ipsa autem mittens in abscondito pignora, pudore suffudit me. Vocans vero eam, audivi et mysticos sermones, quos locutus sum, dormiens cum ea, in ebrietate mea; et non potui occidere eam, quoniam a Domino erat. Dicebam autem: Ne forte dolo mecum agat, ab alia accipiens pignus. Sed neque appropinquavi ei amplius usque ad mortem meam, quoniam abominationem feci hanc in omni Israel. Et qui erant in civitate, dicebant non esse in civitate desponsata*m*; quoniam ex alio loco veniens ad breve tempus sedit in porta; et existimavit, quod nullus cognovit me intravisse ad eam. Et post hæc venimus in Ægyptum ad Joseph propter famem. Quadraginta sex annorum eram, et septuaginta tres annos vixi illic.

XIII. Et nunc quæcunque ego vobis mando, audite filii mei, Judam patrem vestrum, et custodite omnes sermones meos, ad faciendum omnes justificationes Domini, et ad obediendum mandatis Dei. Et non ambuletis post desideria vestra, neque in cogitationibus consiliorum vestrorum, in superbia cordis vestri, et ne gloriemini in operibus fortitudi-

(84) Οὐ γάρ οἵδεισεν ἔχει τέκνα αὐτὸν παῖς οὗτος ἀπέβαντες εἰς πονηρῷ. Εἰς ταῖς Ημέραις τοῦ θαλάμου ἐπειγόμενος αὐτὴν τὸν Αὔραν παῖς οὗτος εἰς πονηρὰ οὐκ ἔγρα αὐτὴν, ποιήσας τὸν αὐτὴν στιαντόν. Καὶ διε τελέσθω αὐτῷ, συνηῆλθε μὲν αὐτῇ, διερρέει δὲ τὸ σκέρμα ἐπὶ τὴν γῆν, κατὰ τὴν ἐποιησίαν τῆς μηρός αὐτοῦ. Ήσαὶ οὖν Οξωνίους κοιλία male sunt omissa : existant vero in eo sequentia : Κατέ οὗτος ἀπέβαντεν εἰς πονηρά, όπως οἱ Σαταληριγεῖοι δεσμοι. ΕΓΔΕ.

Α αὐτῇ τὸν Αὔναν· καί γε οὗτος ἐν πονηρίᾳ οὐκ ἦν αὐτήν, ποιήσας σύν αὐτῇ ἔκιναυτόν. Καὶ ὅτε ἤπειρον αὐτῷ, συνῆλθε μὲν αὐτῇ, διέφειρε δὲ τὸ στόρχα ἐπὶ τὴν γῆν, μετὰ τὴν ἐντολὴν τῆς μητρὸς αὐτοῦ (84). καί γε οὗτος ἀπέθανεν ἐν πονηρίᾳ. Ἡθελον δὲ καὶ τὸν Σιλώμ δοῦναι αὐτῇ, ἀλλ' ἡ γυνὴ μου Βησσοῦν οὐκ ἀφῆκεν· ἐπονηρεύετο γάρ πρὸς τὴν Θάμαρ, διό οὐκ ἦν ἐκ θυγατέρων Χαναὰν, ὡς αὐτῇ.

ΙΑ'. « Κάγγιαν δεινού, δτι πονηρὸν τὸ γένος Χανάν,
ἀλλὰ τὸ διαβούλιον τῆς νεότητος (86) ἐπύφλωσε τὴν
χαρδίαν μου. Καὶ ίδιαν αὐτὴν οἰνοχοοῦσαν, ἐν μήτρῃ
οῖνου ἡπατήθην, καὶ συνέπεσα πρὸς αὐτὴν. Αὔτη,
ἀπόντος μου, ἐπαρεύθη, καὶ ἔλαβε τῷ Σιδώμ ρυαῖς
ἐκ γῆς Χαναάν. Γνοὺς δὲ δὲποτήσε, κατερράψατο,
αὐτῇ ἐν δύδην ψυχῆς μου· καίγε αὐτῇ ἀπέθανεν τὸ
πονηρὸν μιῶν αὐτῆς.

ΙΒ'. « Μετά δὲ τοὺς λόγους τούτους, χρησύσ-
της Θάμαρ, μετά δύο ἔτη ἀκούσασα, δι τὸνέργον
κεῖραι τὰ πρόδατα, κοσμηθείσα κόσμῳ νυμφικῷ,
ἐκάθισεν ἀπέναντι τῇ πόλει πρὸς τὴν πύλην. Νόμος
γάρ Ἀμορδαίων, τὴν γαμοῦσαν προκαθίσαι ἐν πο-
νείᾳ ἐπτά ἡμέρας παρὰ τὴν πύλην. Μεθισθὲν ἀν-
τὶ ἑώραν σεβαστήρας, οὐχ ἐπέγνων αὐτὴν ἀπὸ τοῦ
οἴνου· καὶ ἡ πάτησε με τὸ κάλλος αὐτῆς διὰ τοῦ οἴ-
νατος τῆς κοσμήσεως. Καὶ ἐκκλίνας πρὸς αὐτήν,
εἶπον· « Εἰσέλθω πρὸς σέ. » Καὶ εἰπέ μοι· « Τί μη
δώσεις; » Καὶ ἐδώκα αὐτῇ τὴν βάσιλειας· καὶ ὡς τυγ-
χώνην, καὶ τὸ διάδημα τῆς βασιλείας· καὶ ὡς τυγ-
χώνην, καὶ τὸ συνεληφθεῖν. Ἀγνοῶν δὲ δὲποίησεν, φθείρει
C αὐτὴν ἀνελεῖν· πέμψασα δὲ ἐν κρυπτῇ τοὺς ἀράβανας,
κατήσχυνε με. Καλέσας δὲ αὐτήν, ἤκουσα καὶ τοὺς
ἐν μυστηρίῳ λόγους, οὓς, καθεύδων σὺν αὐτῇ, ἐν τῇ
μέθῃ μου ἐλάλησα· καὶ οὐκ τὸ δυνατὸν φνελεῖν αὐτήν,
ὅτι παρὰ Κυρίου ἦν. « Ελεγον γάρ· « Μήποτε ἐν Ἰ-
λιόντης ἐποίησε, παρὰ ἄλλης λαδούσα τὸν ἀράβαναν·
« Άλλος οὐδὲ ἥγγισα αὐτῇ ἔτι ξενόντου μου, ὅτι μέ-
λυγμα ἐποίησε τοῦτο ἐν παντὶ Ἰσραὴλ. Καίγε οἱ το-
τῇ πόλεις Ελεγον, μή εἰναι ἐν τῇ πόλει τελικομη-
νην (88). δι τοῦτον πρὸς Ιωσήφ διὰ τὸν λιμόν μού ἐπει-
δημην, καὶ οὐκ ἔξησα ἀκεὶ ἔτη.

ΠΓ. « Καὶ νῦν δσα ἔγω ὑμῖν ἐντέλλομαι, ἀκούστε.
τέκνα μου, Ἰούδα τοῦ πατρὸς ὑμῶν, καὶ φιλάρχης
πάντας τοὺς λόγους μου, τοῦ ποιεῖν πάντα τὰ δικαίω-
ματα Κυρίου, καὶ ὑπακούειν ἐντολὰς Θεοῦ. Καὶ μὴ
πορεύεσθε δόπισσα τῶν ἐπιθυμιῶν ὑμῶν, μηδὲ ἐνθυμί-
σσεσι διαβούλιών ὑμῶν, ἐν ὑπερηφανίᾳ καρδίας ὑμῶν,
καὶ μὴ καυχᾶσθε ἐν ἔργοις Ισχύος νεδήτησον ὑμέν.

(85) *Corruit*. In Græco, *corrupit*. Id.

(86) Νεότητος. Ψυχῆς καὶ τῆς νεότητος. Id.

(87) Post hos autem sermones. Posthæc. Iu.

(88) Πόλει τελισκομένηρ. Πύλῃ τελωνουμένην. Ιδ.

— Τελισχομένη, non est *desponsata*, ut reddit *ir-
upsum Latum*, sed *coartum*. *Samel legitima in S.*

e pres Latine, sed scortum. Semel legitur in S. I. et deinceps de septe pasculo. Deuter. xxiij. 18. Alex.

ερπτ. de scorlo nasculo. Deuter. xiii, 18. Ares.

(89) Καὶ ἐξώισεν. Νομίσω. Γερά.

(89) *Kai erogiser. Nördl. schw. Gras.*

τοῦ καίγε τοῦτο πονηρὸν ἐν δρθαλμοῖς Κυρίου. Ἐπειδὴ γάρ καὶ γὰρ καυχησάμενος, διτὶ ἐν πολέμοις οὐκ ἡτάτησε με πρόσωπον γυναικὸς εδμόρφου, ὥνεδις·ον Τρούθημ τὸν ἀδελφὸν μου περὶ Βάλλας γυναικὸς πατρὸς μου· καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ζῆλου καὶ τῆς πορνείας παρετάξατο ἐν ἐμοὶ, ἔως συνέπεσα εἰς Βησσαρίαν τὴν Χαναναίαν, καὶ εἰς Θάμαρ τὴν νυμφευθεῖσαν τοὺς υἱοὺς μου. Καὶ ἐλεγον τῷ πενθερῷ μου· « Συμβολεύσω τῷ πατρὶ μου, καὶ οὕτως λήψομαι τὴν θυγατέρα σου. » Καὶ ἐδειξέ μοι ἐπ' ὀνόματι τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ χρυσοῦ πλῆθος ἀπειρον· ἦν γάρ βασιλεύς. Καὶ αὐτὴν κοσμήσας ἐν χρυσῷ καὶ μαργαρίταις, ἐποίησεν τὴν οἰνοχοῖν ἐν τῷ δείπνῳ, ἐν κάλλει γυναικῶν. Καὶ διοίνως διέστρεψέ μοι τοὺς δρθαλμοὺς, καὶ ἡμαρτώστε τὴν καρδίαν μου τῇ ἡδονῇ. Καὶ ἐρασθεὶς αὐτῆς συνέπεσα, καὶ παρέβην ἐντολὴν Κυρίου, καὶ ἐντολὴν πατέρων μου, καὶ ἐλαβον αὐτὴν εἰς γυναικα. Καὶ θντατέδωκέ μοι Κύριος κατὰ τὸ διαβούλιον τῆς καρδίας μου, διτὶ οὐκ εὐφράνθην ἐν τοῖς τέκνοις αὐτῆς.

ΙΑ. « Καὶ νῦν, τέκνα μου, μὴ μεθύσκετε οἶνῳ· διτὶ οἰνος διαστρέψει τὸν νοῦν ἀπὸ τῆς ἀληθείας, καὶ ἐμβάλλει δρῆτην (90). ἐπιθυμίας, καὶ ὀδηγεῖ εἰς πλάνην τοὺς δρθαλμούς. Τὸ γάρ πνεῦμα τῆς πορνείας τὸν οἶνον, ὃς διάκονον πρὸς τὰς ἡδονὰς ἔχει τοῦ νοὸς· διτὶ καίγε τὰ δύο ταῦτα ἀφιστῶσι τὴν δύναμιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐχει γάρ τις πίῃ οἶνον εἰς μέθην, ἐν διαιλογίσμοις ρυπαροῖς συνταράσσει τὸν νοῦν εἰς πορνείαν, καὶ ἐκθερμαίνει τὸ σῶμα εἰς μίξιν· καὶ εἰ πάρεστι τὸ τῆς ἐπιθυμίας αἴτιον, πράσσει τὴν ἀμαρτίαν (91), καὶ οὐκ αἰσχύνεται. Τοιοῦτος ἐστιν διοίνως, τέκνα μου, διτὶ διεθύνει τὸ μεθύσαντον αἰδεῖται. Ἰδοὺ γάρ καὶ μὲν ἐτλάνησε, μὴ ἀσχυνθῆναι πλῆθος ἐν τῇ πόλει· διτὶ ἐν δρθαλμοῖς πάντων ἔξεχειν πρὸς τὴν Θάμαρ, καὶ ἐποίησα ἀκαρπίαν μεγάλην, καὶ ἀνεκάλυψα κάλυμμα ἀκαθαρσίας υἱῶν μου. Πιῶν οἶνον, οὐκ τὴν θυγατέραν τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐλαβον γυναικα Χαναναίαν. Συνέσεως γάρ χρῆσει δι πιῶν οἶνον, τέκνα μου· καὶ αὗτη ἐστὶν ἡ σύνεσις τῆς οἰνοποσίας, ἵνα ἔως ὅτου ἔχει αἰδὼ, πίῃ· ἐὰν δὲ παρέλθῃ τὸν δρον τοῦτον, ἐμβάλλει εἰς τὸν νοῦν τὸ πνεῦμα τῆς πλάνης, καὶ ποιεῖ τὸν μέθυσον αἰσχρορρήμονεῖν, καὶ παρανομεῖν, καὶ μὴ αἰσχύνεσθαι, ἀλλ' ἐγκαυχᾶσθαι τῇ ἀτιμίᾳ, νομίζοντα εἶναι καλόν.

ΙΒ. « Οὐ πορνεύων, καὶ γυμνούμενος τῆς βασιλείας (92), ἔξερχεται (93), δουλωθεὶς τῇ πορνείᾳ, ὃς καὶ γὰρ γυμνωθεὶς. « Εἶδοκα γάρ τὴν φάδον μου, τουτέστι, τὸ στήριγμα τῆς ἐμῆς φυλῆς· καὶ τὴν ζώνην μου, τουτέστι, δύναμιν· καὶ τὸ διάδημα, τουτέστι, τὴν δόξαν τῆς βασιλείας μου. Καίγε μετανοήσας ἐπὶ τούτοις, οἶνον καὶ κρέας οὐκ ἔλαβον ἔως γῆρας, καὶ πάσαν εὐφροσύνην οὐκ εἶδον. Καὶ ἐδειξέ μοι ὁ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ, διτὶ ζῶ τοῦ αἰῶνος, καὶ βασιλεῖ, καὶ πτωχῷ, αἱ γυναῖκες κατακυριεύουσι, καὶ τοῦ μὲν βασιλέως ἀροῦνται τὴν δόξαν, τοῦ δὲ ἀνδρέου τὴν δύναμιν, καὶ τοῦ πτωχοῦ τὸ τῆς πτωχείας ἐλάχιστον στήριγμα.

(90) Ὁρτήν. Suspicio legendum δρμήν, imperium.
Σελβ.

(91) Ἀμαρτίαν. ἐπιθυμίαν. Id.

(92) Καὶ γυμνούμενος τῆς βασιλείας. Ζημιού-

A uis juventutis vestræ, quoiam et hoc est perniciōsum in oculis Domini. Quia enim et ego gloriatus sum, quod in bellis non decepit me facies mulieris formosæ, probro affeci Ruben fratrem meum de Balla uxore patris mei: et spiritus zeli et fornicationis constituit in me, donec incidi in Bessue Chananeam, et in Thamar nuptam filii meis. Et dicebam socero meo: Persuadebo patri meo, et ita accipiam filiam tuam. Et ostendit mihi nomine filie suæ auri multitudinem infinitam; erat enim rex. Et cum ornasset eam auro et margaritis, fecit nobis vinum effundi in coena, in pulchritudine mulierum. Et vinum pervertit oculos meos, et obscuravit cor meum voluptas. Et desiderans eam concidi, et transgressus sum mandatum Domini et mandatum patrum meorum, et accepi eam in uxorem. Et secundum consilium cordis mei retribuit mihi Dominus, quoniam non iustatus sum in filiis ejus.

XIV. « Et nunc, filii mei, ne ineberiemini vino; quoniam vinum avertit intellectum a veritate, et impiavit iram desiderii, et ducit in errorem oculos. Spiritus enim fornicationis vinum ut ministrum adulitates habet mentis; quoniam et duo haec auferunt potentiam hominis. Si enim aliquis biberit vinum in ebrietatem, cogitationibus sordidis conturbat intellectum in fornicationem, et accedit corpus ad inistionem; et si adest desiderii causa, operatur peccatum, et non suffunditur pudore. Tale est vinum, filii mei, quoniam ebrios nihil erubescit. Ecce enim et me errare fecit, ut non erubescerem ob multitudinem in civitate; quoniam in oculis omnium declinavi ad Thamar, et feci peccatum magnum, et revelavi velamen immunditiae filiorum meorum. Cum biberem vinum, non verecundatus sum mandatum Dei, et accepi uxorem Chananeam. Propter quod intellectu opus habet, qui bibit vīnum, filii mei; et is est intellectus vini potationis, ut quandiu habet erubesceriam, bibat; si vero transeat terminus hunc, immittit in intellectum spiritum erroris, qui facit ebrium turpia loqui, et iniqua agere, et non verecundari, sed et gloriari in ignominia, existimantem esse bonum.

XV. « Qui fornicatur, et nudatus regno, egreditur, servus effectus fornicationi, sicut et ego nudatus sum. Dedi enim (aliis) virgam meam, hoc est, firmamentum meæ tribus; et zonam meam, hoc est, potentiam; et diadema, hoc est gloriam regni mei. Et penitens de his, vinum et carnes non assumpi usque ad senectutem, et omnem laetitiam nescivi. Et ostendit mihi angelus Dei, quod usque in sæculum, et regi, et pauperi, mulieres dominabuntur; et regis quidem tollent gloriam et virilis potentiam, et pauperis paupertatis minimum firmamentum.

μενος οὐκ αἰσχύνεται, καὶ ἀδοξον οὐκ αἰσχύνεται. Καὶ γάρ τις βασιλεύσῃ, πορνεύων γυμνούμενος. Ιω.

(93) Έξερχεται. Οὐκ. Id.

XVI. « Custodite ergo, filii mei, terminum vini. A Sunt enim in eo quatuor spiritus perniciosi; concupiscentiae, inflammationis, luxuriae, et turpis lucri. Si bibatis vinum in latititia, cum timore Dei erubescentes, vivetis. Si enim bibatis non erubescentes, et recedat Dei timor, jam efficitur ebrietas, et subinfrat inverecundia. Si vero neque omniino bibetis (95), ut non peccetis in verbis contumeliae, et pugnae, et calumniæ, et transgressionis mandatorum Dei, et pereatis ante tempus vestrum. Nam mysteria Dei et hominum alienis revelat vinum (ut et ego mandata Dei et mysteria Jacob patris mei revelavi Chananiti Bessue) quibus vetuit Deus revealare. Sed et belli et conturbationis causa efficitur vinum.

XVII. « Mando igitur vobis, filii mei, ut non diligatis argentum, neque inspiciatis in pulchritudinem mulierum; quia et propter argentum et formositatem erravi in Bessue Chananaem. Novi enim, quod propter duo haec erit genus meum in nequitia; quoniam et sapientes viros aliorum meorum alienabunt, et regnum Judæ minuent, quod dedit mihi Dominus in obedientia patris. Nunquam enim contristavi verbum patris mei Jacob, quoniam omnia quæ dixit, faciebam. Et Abraham pater patris mei benedixit mihi, ut regnarem in Israel; et Isaac benedixit mihi simili modo. Et ego novi, quæ ex me stabit regnum.

XVIII. « Et legi in libris Enoch justi, quanta mala facietis in extremis diebus. Cavete igitur, filii mei, a fornicatione et avaritia; audite Judam patrem vestrum, quoniam ista separant a lege Dei, et excusat consilium animæ, et superbiam docent, et non patiuntur hominem misericordiam exhibere proximo suo, privant animam ipsius omni honestate, et continent ipsum in laboribus et doloribus, et amovent somnum ab eo, consumunt carnes ipsius, et sacrificia Dei impediunt, et benedictiones non memorant, et prophetæ loquenti non obediunt, et verbo pietatis offenduntur. Duabus enim passionibus contrariis mandatis Dei serviens, Deo obediens non potest, quoniam excœaverunt animam ejus, et in die, sicut in nocte ambulat.

XIX. « Filii mei, avaritia ad idola ducit, quoniam in errore per argentum, eos qui non sunt, deos nominant; et facit habentem eam in extasis incidere. Propter argentum (98) ego perdidis filios meos; et nisi penitentia carnis meæ, et humilitas animæ meæ et orationes Jacob patris mei (obstisissent), sine liberis morerer. Sed Deus patrum meorum, misericors et clemens, cognovit quod in ignorantia feci. Execavit enim me princeps erroris, et ignoravi, sicut homo, et sicut caro, in peccatis corruptus. Et co-

(94) *Et δὲ μηδὲ δλως πλήτε.* Corrige ex Oxon. col. τι δὲ λέγω, μηδὲ δλως πλήτε. GRAB.

(95) *Si vero neque omniino bibetis. Quid vero dicam? ne omniino bibatis.* Ib.

(96) Λόγον Ἰακὼβ τοῦ πατρὸς. Ἰακὼβ τὸν πάτερα. Ib.

(97) Οὐ μεμνηται. Θεού σὺ μνημονεύει. Ib.

IG'. « Φυλάσσεσθε οὖν, τέκνα μου, τὸν δρόν τοῦ εἰνου. « Εστι γάρ ἐν αὐτῷ τέσσαρα πνεύματα τοντρὰς ἐπιθυμίας, πυρώσεως, δαστίας, αἰσχροκεφελας. Έάν πάνητε δίον ἐν εὐφροσύνῃ, μετὰ φόνου Θεού αἰδούμενοι, ζῆσεσθε. Έάν γάρ πάνητε μὴ αἰδούμενοι, καὶ ἀποστῇ δι τοῦ Θεού φόνος, λοιπὸν γίνεται μῆτη, καὶ παρεισέρχεται ἡ ἀναισχυντία. Εἰ δὲ μηδὲ δλως πλήτε (96), ίνα μὴ διμάρτητε ἐν λόγοις θύμρων, καὶ μάχης, καὶ συκοφαντίας, καὶ παραβάσεως ἐντολῶν Θεού, καὶ ἀπολεῖσθε οὐκ ἐν καιρῷ θύμων. Καί γε μυστήρια Θεού καὶ ἀνθρώπων ἀλλοτρίοις ἀποκαλύπτεται δι οἴνος (ώς κατὰς ἐντολὰς Θεού καὶ μυστήρια Ιακὼβ τοῦ πατρὸς μου ἀπεκάλυψε τῇ Χανανίτιδι Βησσού) οἵς εἰπεν δι Θεος μὴ ἀποκαλύψαι. Καὶ δὲ πολέμου καὶ ταραχῆς αἵτιος γίνεται δι οἴνος.

B 12'. « Εντέλλομαι οὖν θύμιν, τέκνα μου, μὴ ἀπᾶν ἀργύριον, μηδὲ ἐμβλέπετε εἰς κάλλος γυναικῶν διτι κατέδι' ἀργύριον, καὶ δι' εὐμορφῶν ἐπιλανθρήνετε Βησσούς τὴν Χανανατίαν. « Ότι οἶδα ἔγω, διτι διτι δύο ταῦτα έσται τὸ γένος μου ἐν πονηρίᾳ· διτι κατέσφοντις ἀνδράς τῶν ιερῶν μου ἀλλοιώσουσι, καὶ βασιλεῖαν Ίουδα συμφυρούσθησαν· ποιήσουσιν, ἢν έβοκε μακριός ἐν ὑπακοῇ πατρός. Οὐδέποτε γάρ θύμηται λόγον Ιακὼβ τοῦ πατρὸς (96) μου, διτι πάντα, διτι εἰπεν, ἐποιεύν. Καὶ Ἀθραὰμ δι πατήρ τοῦ πατρὸς μου εὐλόγησέ με, βασιλεύειν ἐν Ἰσραὴλ· καὶ Ἰσαὰκ εὐλόγησέ με δομοίως. Καὶ ἔγω οἶδα, διτι εἴξημον στήκατε τὸ βασιλείον.

C III'. « Καί γε ἔγνων ἐν βιβλίοις Ἐνώχ τοῦ δικαιου, δισα κακὰ ποιήσετε ἐν ἐχάταις τῆς ἡμέρας. Φυλάξαθε οὖν, τέκνα μου, ἀπὸ τῆς πορνείας καὶ τῆς φιλαργυρίας· ἀκούσατε Ίουδα τοῦ πατρὸς θύμων, διτι τεῦται ἀφιστῇ νόμου Θεού, καὶ τυφλοὶ τὸ διαβούλιον τῆς ψυχῆς, καὶ ὑπερηφραγίαν ἐκδιδάσκει, καὶ οὐκ ἀφίσται ἄνδρα ἐλεῖσας· τοῦ πλησίον ἀντοῦ, στερεόκει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπὸ πάσης ἀγαθωσύνης, καὶ συνέχει αἴτην ἐν μρχθοῖς καὶ πόνοις, καὶ ἀφιστᾷ ὑπνον αὐτοῦ, καταδαπανῇ σάρκας αὐτοῦ, καὶ θυσίας Θεού ἐμποδίζει, καὶ εὐλογήτας οὐ μέμνηται (97), καὶ προφήτη λαλῶνται οὐχ ὑπακούει, καὶ λόγῳ εὐσεβείας προσοχθίζει. Διτι γάρ πάθεσιν ἐναντοῖς τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεού δουλεύων, Θεῷ ὑπακούειν οὐ δύναται, διτι ἐπύφλωσαν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ ἐν ἡμέρᾳ, ὡς ἐν νυκτὶ, πορεύεται.

D IV'. « Τέκνα μου, ἡ φιλαργυρία πρὸς εἰδῶλα θύητη, διτι ἐν π ἀνή δι' ἀργυρίου τοὺς μὴ θντατας θεούς θνομάζουσι· καὶ ποιεῖ τὸν ἔχοντα αὐτήν εἰς ἔκστασιν ἐμπιστεύν. Δι' ἀργυρίου ἔγω ἀπώλεστος τὰ τέκνα μου, καὶ εἰ μὴ ἡ μετάνοια τῆς σαρκὸς μου, καὶ ἡ ταπείνωσις τῆς ψυχῆς μου, καὶ αἱ εὐχαὶ Ιακὼβ τοῦ πατρὸς μου, ἀπεκνος εἴχον ἀποθανεῖν. Ἀλλ' δι Θεος τῶν πατέρων μου, δι οἰκτήρων καὶ ἐλεήμων, συνέγνω διτι ἐν ἀρνοῖς ἐποίησα. Ἐπύφλωσε γάρ με δι ἀρχῶν τῆς πλάνης, καὶ ἡγνότσα, ὡς ἀνθρώπος, καὶ ὡς σάρκη (99), ἐν ἀμφι-

(98) *Propter argentum.* Duo verba ista ad precedentem periodum sunt referenda, si Graeciū lexūtum sequi velimus, in cuius utroque exemplari, tam Oxon. quam Cantab. post δι' ἀργυρίου est punctum melius vero, iuxta hanc versionem. Ib.

(99) *Σάρξ.* Omissum. Ib.

τίαις φθαρεῖς. Καὶ ἐπέγνων τὴν ἐμαυτοῦ ἀσθένειαν, Α gnoscebam tandem mei ipsius infirmitatem, qui existimassem me inexpugnabilem esse.

Κ'. «Ἐπίγνωτε οὖν (100), τέκνα μου, ὅτι δύο πνεύματα σχολάζουσι τῷ ἀνθρώπῳ, τὸ τῆς ἀληθείας, καὶ τὸ τῆς πλάνης· καὶ μέσον ἔστι τὸ τῆς συνέσεως τοῦ νοός, οὗ ἐὰν θέλῃ κλίνειν. Καί γε τὰ τῆς ἀληθείας, καὶ τὰ τῆς πλάνης, γέγραπται ἐπὶ τὸ στήθος τοῦ ἀνθρώπου· καὶ ἐν ἔκαστον αὐτῶν γνωρίζει Κύριος. Καὶ οὐκ ἔστι καίρος, ἐνῷ δυνήσεται λαθεῖν ἀνθρώπων ἔργα, ὅτι ἐν στήθει ὅστεών αὐτὰ ἐγγέγραπται ἐνώπιον Κυρίου. Καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας μαρτυρεῖ πάντα, καὶ κατηγορεῖ πάνταν, καὶ ἐμπεπύρισται ὁ ἀμαρτησές ἐκ τῆς ἴδιας καρδίας, καὶ ἀραι πρόσωπον οὐ δύναται πρᾶξ τὸν χριτήν.

ΚΑ'. «Καὶ νῦν, τέκνα μου, ἀγαπήσατε τὸν Λευΐ, ἵνα διαιμένητε· καὶ μή ἐπαίρεσθε ἐπ' αὐτὸν, ἵνα μή ἔχοδοθευθῆτε. Ἐμοὶ γάρ ἔδωκε Κύριος τὴν βασιλείαν, κάκείνων τὴν ιερατείαν, καὶ ὑπέταξε τὴν βασιλείαν τῇ ιερωσύνῃ. Ἐμοὶ ἔδωκε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, κάκείνων τὰ ἐν οὐρανοῖς. Ως ὑπερέχει οὐρανὸς τῆς γῆς, οὐτως ὑπερέχει Θεοῦ ιερατεία τῆς ἐπὶ γῆς βασιλείας (1). Καὶ γάρ αὐτὸν ὑπὲρ σὲ ἔξελέξατο Κύριος ἔγγιζεν αὐτῷ, καὶ ἐσθίειν τράπεζαν αὐτοῦ, καὶ ἀπαρχάς ἐντρυφημάτων οἰων 'Ισραὴλ· καὶ ἐσῇ αὐτοῖς (2) ὡς τῇ θάλασσᾳ. Ποστερ γάρ ἐν αὐτῇ δίκαιοι καὶ δίκαιοι χειμάζονται, οἱ μὲν αἰχμαλωτιζόμενοι, οἱ δὲ πλουτοῦντες· οὐτες καὶ ἐν σοὶ πάντα γένος ἀνθρώπων, οἱ μὲν κινδυκεύοντες αἰχμαλωτιζόμενοι, οἱ δὲ πλουτοῦντες ἀρπάζοντες. Οτι οἱ βασιλεύοντες ἔσονται, ὡς κῆτη, καταπίνοντες ἀνθρώπους, ὡς ἰχθύας· θυγατέρας καὶ ιεροὺς ἐλευθέρους καταδουλώσουσιν· οἰκους, ἀγροὺς, ποιμνια, χρήματα ἀρπάζουσι· καὶ πολλῶν εάρκας ἀδίκως κόρακες καὶ Ἰβεῖς χορτάσουσι, καὶ προκόψουσιν ἐπὶ τὸ κακὸν ἐν πλεονεξίᾳ ὑψούμενοι. Καὶ ἔσονται ὡς καταγίδες φευδοπροφῆται, καὶ πάντας δίκαιους δώξονται.

ΚΒ'. «Ἐπάξει δὲ αὐτοῖς Κύριος διαιρέσεις κατ' ἀλλήλων, καὶ πόλεμοι συνεχεῖς ἔσονται ἐν 'Ισραὴλ, καὶ ἐν ἀλλοφύλοις συντελεσθήσεται τῇ βασιλείᾳ μου, ἕως τοῦ ἐλθεῖν τὸ σωτήριον τῷ Ισραὴλ, ἕως παρουσίας τοῦ Θεοῦ τῆς δικαιοσύνης, τοῦ ἡσυχάσαι τὸν Ιακώδην εἰρήνην, καὶ πάντα τὰ ἔθνη. Καὶ αὐτὸς φυλάξει χρέας βασιλείας μου ἕως τοῦ αἰώνος. Ὁρκω γάρ ἔμοσε μοι Κύριος, μή ἐκλείψῃ τὸ βασιλεῖόν μου ἐκ τοῦ σπέρματός μου, πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τοῦ αἰώνος.

ΚΓ'. «Πολλὴ δὲ λύπη μοὶ ἔστι, τέκνα μου, διὰ τὰς ἀσελγείας καὶ γοντείας, καὶ εἰδωλολατρείας, διὰ ποιήσετε εἰς τὸ βασιλεῖον, ἐγγαστριμύθους ἀκολουθούντες, κληρόδοτοι (3), καὶ δαίμονις πλάνης. Τὰς θυγατέρας ὅμων μουσικὰς καὶ δημοσιὰς ποιήσετε, καὶ ἐπιμηγήσεσθε ἐν βδελύγμασιν ἔθνων· ἀνθ' ὧν δέξει Κύριος δόφ' ὑμᾶς λιμὸν, θάνατον καὶ ρομπαλαν, ἐκδικοῦσαν πολιορκίαν, καὶ κύνας εἰς διασπασμὸν, ἐχθρῶν καὶ φριλῶν δνειδισμοὺς, ἀπώλειαν καὶ (4) σφακελισμὸν

⁽²⁾ Rom. ii, 14, 15.

(100) Ἐπίγνωτε οὖν. Omissa integra hæc periodus. Id

(1) Βασιλείας. Βασιλείας, ἐὰν μὴ δι' ἀμαρτίας ἀπέστη Κύριος, καὶ κυριεύσθη ὑπὸ ἐπιγείας, addit syllepsis Οχον.

X. «Cognoscite igitur, filii mei, quod duo spiritus vaneant homini, spiritus veritatis, et spiritus erroris; et medius est spiritus intellectus mentis, cuius est, quo vult inclinare. Et quæ sunt veritatis, et quæ sunt erroris, scripta sunt super pectus hominis¹⁸, et unumquodque eorum cognoscit Dominus. Et non est tempus, in quo poterunt latere hominum opera; quoniam ea in pectore ossium inscripta sunt coram Domino. Et spiritus veritatis testimonium perhibet de omnibus, et accusat omnia; et adiustus est qui peccat ex proprio corde, et levare faciem non potest ad judicem.

B XI. «Et nunc, filii mei, diligite Levi, ut permaneatis; et non effaramini super ipsum, ut non disperatis. Mihi enim dedit Dominus regnum, et illi sacerdotium, et subjecit regnum sacerdotio. Mihi dedit quæ in terra; illi vero, quæ sunt in cœlis. Ut supereminet cœlum terræ, ita supereminet Dei sacerdotium regno quod est in terra. Etenim ipsum supra te elegit Dominus appropinquare ipsi, et comedere mensam ipsius, et primitias deliciarum filiorum Israel: et eris eis ut mare. Quemadmodum enim in mari justi et injusti hieuant, hi quidem captivi facti, hi vero ditati: ita et in te omne genus hominum, hi quidem periclitantur in captitatem acti, hi vero ditantur rapientes. Quoniam qui regnant erunt sicut eete, deglutientes homines velut pisces: filias et filios liberos in servitutem redigent; domos, agros, greges, pecunias rapient; et multorum carnibus injuste corvos et ibices saturabunt, et proficiunt in malum in avaritia exaltati. Et erunt ut procellæ pseudoprophetae, et omnes justos persequentur.

C XII. «Inducet autem eis Dominus divisiones inter se, et bella continua erunt in Israel, et in alienigenis consummabitur regnum meum, donec veniet salutare Israel, usque ad adventum Dei iustitiae, ut quiescat Jacob in pace, et omnes gentes. Et ipse custodiet potestatem regni mei usque in sæculum. Juramento enim juravit mihi Dominus, non defecturum regnum meum e semine meo, omnibus diebus, usque in sæculum.

D XIII. «Multa autem tristitia mihi est, filii mei, propter impudicitias, et sortilegia, et idolatrias, quas facietis in regnum, ventriloquos sequentes, divinationes et dæmonas erroris. Filias vestras cantatrices et publicas facietis, et inimiscebimini abominationibus gentium; pro quibus ducet Dominus super vos famem et pestilētiā, mortem et gladium, ulciscentem obsidionem, et canes in dilaniationem, inimicorum et amicorum opprobria,

(2) Καὶ ἔσῃ αὐτοῖς. Add. σὺ δὲ ἐσῇ βασιλεὺς Ιακώβ. GRAB.

(3) Ἀκολουθούντες, κληρόδοτοι. Εξακολουθούντες, omissa sequenti voce κληρόδοτοι. Id.

(4) Καὶ κύνας εἰς διασπασμὸν, ἐγχρῶν καὶ φί-

perditionem et tabem oculorum, puerorum occisionem, et uxorum ablationem, possessionum rapinam, terrae desolationem, templi Dei incendium, vestri ipsorum servitatem in gentibus; et excusant eis vobis eunuchos uxoris suis, donec revertamini ad Dominum in integra corde, paenitentes, et ambulantes in omnibus mandatis Dei, et visitet vos Dominus in misericordia, et reducat a captivitate inimicorum vestrorum.

XXIV. « Et post haec orietur vobis astrum ex Jacob in pace, et exsurget homo ex semine meo, ut sol justitiae, ambulans cum filiis hominum in mansuetudine et justitia, et quidquam peccati non invenietur in eo. Et aperientur super ipsum cœli, ad effundendum Spiritum, benedictionem Patris sancti: et ipse effundet spiritum gratiae super vos, et eritis ei filii in veritate, et ambulabitis in præceptis illius primis et ultimis. Hic est germanus Dei Altissimi, et hic est fons in vitam omnis carnis. Tunc resulgebis sceptrum regni mei, et a radice vestra nascetur propago; et in eo ascendet virga justitiae gentibus, ut judicet et salvet omnes invocantes Dominum.

XXV. « Et post haec resurget Abraham, et Isaac, et Jacob in vitam; et ego, et fratres mei principes, sceptrum vestrum in Israel erimus. Levi primus, secundus ego, tertius Joseph, quartus Benjamin, quintus Simeon, sextus Isachar, et ita deinceps omnes. Et Dominus benedixit Levi; angelus facie me; virtutes gloriae Simeon; cœlum Ruben; Isachar terra; mare Zabulon; montes Joseph; tabernaculum Benjamin; luminaria Dan; deliciae Nephthalim; sol Gad; oliva Aser: et erit unus populus Domini, et lingua una; et non erit amplius spiritus erroris Beliar, quoniam mittetur in ignem in sæcum. Et qui in tristitia mortui sunt, resurgent in gaudio; et qui in paupertate propter Dominum, diligabuntur; et qui in inopia, saturabuntur; et qui in infirmitate, fortificabuntur; et qui propter Dominum mortui sunt, evigilabunt in vita. Et cervi Jacob current in exultatione, et aquila Israel volabunt in gaudio; impii vero tristabuntur, et peccatores lugebunt, et omnes populi glorificabunt Dominum in sæcula.

XXVI. « Custodite igitur, filii mei, omnem legem Domini, quoniam spes est omnibus dirigenibus viam ejus. » Et dixit eis: « Centum decem et novem annorum ego morior hodie in oculis vestris. Nemo me sepeliat in pretiosa ueste, vel ventrem meum

λωρ ὀτειδισμούς, ἀπώλειαν καὶ. Desunt omnia, et loco sequentis vocis σφακελισμόν posita vox λήμην.

GRAB. (5) Ὑπαρχόντων ἀρπαγὴν. Desunt. *Id.*

(6) Ἀναγάπη. Ἀναγάπη, quæ lectio multo melior est, altera prorsus vitiosa. Neque enim ἀναγάπη uspiam alibi legitur; nec sequens ἀπὸ ad aliquam vocem præcedentem referri potest. *Id.*

A δρθαλμῶν, νηπίων ἀναιρέσιν, καὶ συμβίων ἀφαιρέσιν, ὑπαρχόντων ἀρπαγὴν (5), γῆς ἐρήμωσιν, ναοῦ Θεοῦ ἐμπυρισμὸν, ὅμῶν αὐτῶν δουλείαν ἐν ἔθνεσι· καὶ ἐκτεμοῦσιν ἐξ ὅμῶν εἰς εἰνούχους ταῖς γυναιξὶν αὐτῶν, ἵνα ἀν ἐπιστρέψῃτε πρὸς Κύριον ἐν τελείᾳ καρδίᾳ, μεταμελούμενοι, καὶ πορευόμενοι ἐν πάσαις ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπιστρέψῃται ὅμᾶς Κύρος ἐν ἐλέει, καὶ ἀναγάπη (6) ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἕως ἐχθρῶν ὅμῶν.

ΚΔ'. « Καὶ μετὰ ταῦτα ἀνατελεῖ ὑμῖν ἀστρον ἐξ Ἰακὼβ ἐν εἰρήνῃ, καὶ ἀναστήσεται ἀνθρώπος ἐκ τῶν σπέρματός μου, ὃς ὁ ἥλιος δικαιοσύνης, συμπορεύμενος τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων ἐν πραότητι καὶ δικαιοσύνῃ, καὶ πᾶσα ἀμαρτία οὐχ εὑρεθήσεται ἐν αὐτῷ. Καὶ ἀνοιγήσονται ἐπ' αὐτὸν οἱ οὐρανοὶ, ἔχειται Πνεῦμα, εὐλογίαν Πατρὸς ἀγίου· καὶ αὐτὸς ἔχει πνεῦμα χάριτος ἐφ' ὅμᾶς, καὶ ἔστεσθε αὐτῷ εἰς τὸν ἡν ἀληθείᾳ, καὶ πορεύεσθε ἐν προστάγματι αὐτοῦ πρώτοις καὶ ἐσχάτοις (7). Οὗτος ὁ βλαστὸς Θεοῦ ὑφίστου, καὶ αὐτὴ ἡ πηγὴ εἰς ζωὴν πάσης σαρκός. Τέτοιος ἀναλάμψει (8) σκῆπτρον βασιλείας μου, καὶ ἀπὸ τῆς ἥζης ὑμῶν γενενήσεται πυθμῆν· καὶ ἐν αὐτῷ ἀναβήσεται ῥάδος δικαιοσύνης τοῖς ἔθνεσι, κρίναι καὶ οὐκανά πάντας τοὺς ἐπικαλούμενους Κύριον.

ΚΕ'. « Καὶ μετὰ ταῦτα ἀναστήσεται Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, εἰς ζωὴν· καὶ ἐγὼ, καὶ οἱ ἀδερφοί μου ἔξαρχοι, σκῆπτρον ἡμῶν (9) ἐν Ἱερατὴλ ισθμεθα. Λευτὶ πρώτοι, δεύτεροι ἐγὼ, τρίτος Ἰωσὴφ, τέταρτος Βενιαμίν, πέμπτος Συμεὼν, ἕκτος Ἰακὼβ, καὶ οὗτος καθεξῆς πάντες. Καὶ Κύριος εὐλόγησε τὸν Λευτὸν· ὁ διγγελός τοῦ προσώπου ἐμέ· αἱ δυνάμεις τῆς δόξης τὸν Συμεὼν· ὁ οὐρανὸς τὸν Ρουβήμ· τὸν Ἰακὼβ ἡ γῆ· ἡ θάλασσα τὸν Ζαδούλων· τὰ δρῦα τὸν Ἰωσὴφ· ἡ σκηνὴ τὸν Βενιαμίν· οἱ φωτῆρες τὸν Δάνη· ἡ τρυφὴ τὸν Νεφαλεύμ· ὁ ἥλιος τὸν Γέλασα τὸν Ἀστὴρ· καὶ ἔσται εἰς λαὸς Κύριον, καὶ γλώσσα μία· καὶ οὐκ ἔσται ἐτί πνεῦμα πλάνης τὸν Βελιάρ, ὃτι ἐμβοληθήσεται ἐν τῷ πυρὶ εἰς τὸν αἰώνα. Καὶ οἱ ἐν λύπῃ τελευτήσαντες ἀναστήσονται ἐν χαρᾷ, καὶ οἱ ἐν πτωχείᾳ διὰ Κύριον, πλούτισθήσονται, καὶ οἱ ἐν πενίᾳ, χορτασθήσονται, καὶ οἱ ἐν ἀσθετᾷ, Ισχύσουσι, καὶ οἱ διὰ Κύριον ἀποθανόντες ἐκνητοθήσονται ἐν ζωῇ. Καὶ οἱ ἀδερφοί Ἰακὼβ δραμοῦνται ἐν ἀγαλλίᾳσει, καὶ οἱ ἀετοὶ Ἱερατὴλ πετασθήσονται ἐν χαρῇ· οἱ δὲ ἀσθετεῖς πενθήσουσι, καὶ ἀμαρτιαὶ κλαύσονται, καὶ πάντες οἱ λαοὶ δοξάσουσι Κύριον τὸν αἰώνας.

ΚΖ'. « Φυλάξατε οὖν, τέκνα μου, πάντα τὸν νόμον Κύριον, διτὶ ἐλπίς ἔστιν πᾶσι τοῖς κατευθύνουσι τὴν ὁδὸν αὐτοῦ. » Καὶ εἶπεν πρὸς αὐτούς· « ρῦθ ἐπὼν ἐποθήσω ἐγὼ σήμερον ἐν δρθαλμοῖς ὅμῶν. Μηδεὶς μὲν ταφιάση πολυτελεῖ ἐσθῆτι, η ἀναρρήξοι τὴν κο-

(7) Καὶ πορεύεσθε ἐν προστάγματι αὐτοῦ πρώτοις καὶ ἐσχάτοις. Desunt in Oxoniensi. Puto vero pro προστάγματι, legendum pluraliter προστάγματι, ut sequentia verba indicant. *Id.*

(8) Τότε ἀράλαμψει. Omissa omnia usque ad δοξάσουσι Κύριον εἰς αἰώνας, sive usque ad finem sequentis paragraphi. *Id.*

(9) Ἡμῶν. Legō potius ὅμῶν. *Id.*

λαν μου, διτι ταῦτα μέλλουσι ποιεῖν οι βασιλεύοντες. » Καὶ ἀναγάγετε με εἰς Χεράων μεθ' ὑμῶν. » Καὶ ταῦτα εἶπὼν, ἐκοιμήθη Ἰουδας· καὶ ἐποίησαν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ κατὰ πάντα, δσα ἐντείλατο αὐτοῖς, καὶ θαύμαν αὐτὸν ἐν Χεράων μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Διαθήκη Ἰσαχάρ, περὶ ἀπλότητος.

Α'. Ἀντίγραφον λόγων Ἰσαχάρ. Καλέσας τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς· « Ἀκούσατε, τέκνα, Ἰσαχάρ τοῦ πατρὸς ὑμῶν, ἐνωπίσασθε ρήματα ἡγαπημένοι (10) ὑπὸ Κυρίου. Ἐγὼ ἐτέχθην πέμπτος υἱὸς τῷ Ἰακώῳ, ἐν μισθῷ τῶν μανδραγόρων. Ἰακὼς (11) γάρ ἤνεγκε μανδραγόρους (12) ἐκ τοῦ ἄγρου, καὶ προσπαντήσασα Ῥαχὴλ ἔλαβεν αὐτούς (13). Ἐκλαύεις δὲ Ρουθῆμ, καὶ ἐπὶ τῇ φωνῇ αὐτοῦ ἐξῆλθε Λία ἡ μῆτηρ μου. Ταῦτα δὲ ἡσαν μῆλα εἰνώδημα (14), ἀποιεῖς ἡ γῆ Ἀράδιον ἐν ὑψεις ὑποκάτω φάραγγος ὑδάτων. Εἶπε δὲ Ῥαχὴλ· « Οὐδὲν σοι αὐτά, διτι ἔσονται μοι ἀντὶ τέκνων. » Ἡσαν δὲ μῆλα δύο. Καὶ εἶπε Λία· « Ἰκανούσθω σοι, διτι ἔλαβες τὸν δύνδρα παρθενεῖας μου· μή καὶ ταῦτα λήψῃ; » Ἡν δὲ εἶπεν· « Ἰδού, ἔστω σοι Ἰακὼς τὴν νύκτα ταύτην ἀντὶ τῶν μανδραγόρων τοῦ υιοῦ σου. » Εἶπε δὲ Λία πρὸς αὐτήν· « Μή καυχῶ, καὶ μή δοξάσου· ἐμδὲς γάρ ἔστιν δὲ Ἰακὼς, καγὼ γυνὴ νεότητος αὐτοῦ. » Ἡν δὲ Ῥαχὴλ εἶπε· « Τί οὖν; διτι ἐμοὶ πρῶτον (15) ἥρμοσται, καὶ διτι ἐμὲ ἐδούλευσε τῷ πατέρι τὴν ἡμέν. Τί σοι ποιήσω, ἔτι ἐπλήθυνεν δὲ δόλος καὶ ἡ πανουργία τῶν ἀνθρώπων, καὶ δὲ δόλος προχωρεῖ ἐπὶ τῆς γῆς; Εἰ δὲ μή, οὐκ ἀντὶ τούτου σὺν δρῶσι πρόσωπον Ἰακὼς· οὐδὲ γυνὴ αὐτοῦ εἰ σὺ, ἀλλ' ἐν δόλῳ ἀντ' ἐμοῦ εἰσῆχθης. Καὶ ἐπλάνησε με δὲ πατήρ μου, καὶ μετασήσας με τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ, οὐκ εἰσέστη με ἀδεῖν· διτι εἰ ἤμην ἐκεῖ, οὐκ ἐγίνετο τοῦτο. » Καὶ εἶπε Ῥαχὴλ· « Λάδε ἔνα (16) μανδραγόραν, καὶ ἀντὶ τοῦ ἐνδές ἐκμισθῶ (17) σοι αὐτὸν ἐν μιᾷ νυκτὶ. » Καὶ ἤγνω Ἰακὼς τὴν Λίαν, καὶ συλλαδούσά με ἐτεκε· καὶ διὰ τὸν μισθὸν ἐλέγηθην Ἰσαχάρ.

Β'. «Τότε ὥρη τῷ Ἰακὼῳ ἀγγελος Κύριον, λέγων, διτι δύο τέκνα Ῥαχὴλ τέξεται, διτι διέπτυσε συνουσιαν ἀνδρὸς, καὶ ἐξελέξατο ἐγκράτειαν. Καὶ εἰ μή Λία ἡ μῆτηρ μου ἀπέδω ἀντὶ συνουσιας τὰ δύο μῆλα, ὅπτω υἱοὺς εἴχε τεχεῖν· διὰ τοῦτο ἔξι ἐτεκε, τοὺς δὲ δύο Ῥαχὴλ, διτι ἐν μανδραγόραις ἐπεσκέψατο αὐτήν δὲ Κύριος. Εἶδε γάρ, διτι διὰ τέκνα ἥθελε συνεῖναι τῷ Ἰακὼῳ, καὶ οὐ διὰ φιλιδονίαν. Προσθεῖσα γάρ καὶ τῇ ἐπαύριον ἀπέδοτο τὸν Ἰακὼν, ἵνα λάβῃ καὶ τὸν διλόν μανδραγόραν (18). Διὰ τοῦτο ἐν τοῖς μανδραγόραις (19) ἐπέκουσε Κύριος τῆς Ῥαχὴλ· διτι, καγίε ποθήσασα αὐτούς (20), οὐκ ἔφαγεν, ἀλλ' ἀνέθηκεν

(10) Ἡγαπημέροι. Ἡγαπημένου. GRAB.

(11) Ἰακὼς. Ρουθῆμ: et quidem recie, unde et Latinam versionem correxi. Id.

(12) Μανδραγόρους. Μανδραγόραν. Id. — *Mandragorūn et mandragorōn*, nominum instar simplicium in os desinentium; sed paulo inferius leges *mandragorūn* et *mandragorōn*. In Vet. Test. et apud profanos scriptores solummodo δὲ μανδραγόρες καὶ μανδραγόρης vel ἡ μανδραγόρα inveniuntur. Unde hoc in loco corrigendum puto: μανδρογόρων et μανδραγόρας. DRAC.

A rescindat, quoniam hæc facturi sunt regnantes. Et reducite me in Hebron vobiscum. » Et cum hæc dixisset, obdormivit Judas; et fecerunt filii ejus secundum omnia quæ mandavit eis, et sepelierunt eum in Hebron cum patribus suis.

CAPUT V.

Testamentum Isachar, de simplicitate.

I. Transcriptum verborum Isachar. Cum vocas et nios suos, dixit eis: « Audite filii Isachar patrem vestrum, auribus percipite verba dilecti a Domino. Ego sum natus quintus filius Jacob, in mercede mandragorarum. Ruben enim attulit mandragoras ex agro, et præorbvians Rachel accepit eas. Flevit autem Ruben, et in voce ipsius exivit Lia mater mea. Mandragoræ autem erant mala odorifera, quæ producit terra Aram in excelso sub valle aquarum. Dixit autem Rachel: « Non dabo hæc tibi, quoniam erunt mihi pro filiis. » Erant autem mala duo. Et dixit Lia: « Sufficiat tibi, quoniam accepisti virum virginitatis meæ; num et hæc accipies? » Illa vero dixit: « Ecce, sit Jacob tibi nocte hac pro mandragoris filii tui. » Dixit autem ei Lia: « Ne jacies, et ne glorieris; meus enim est Jacob, et ego uxor juventutis ejus. » Rachel vero dixit: « Quid igitur? quoniam mihi primo copulatus est, et propter me servivit patri nostro annis quatuordecim. Quid tibi faciam, quoniam multiplicatus est dolus et astutia hominum, et dolus procedit in terra? Si autem secus esset, non utique tu videres faciem Jacob; non enim uxor ipsius tu es, sed in dolo pro me inducta es. Et seduxit me pater meus, et transferens me nocte illa, non permisit me videre; quoniam si fuisse illic, non factum fuisse hoc. » Et dixit Rachel: « Accipe unam mandragoram, et pro una in mercedem do tibi eum in una nocte. » Et cognovit Jacob Liam, et concipiens me peperit; et propter mercedem vocatus sum Isachar.

II. « Tunc apparuit Jacob angelus Domini, dicens, quod duos filios Rachel pariet, quoniam respuit coitum viri, et elegit continentiam. Et nisi Lia mater mea pro coitu reddidisset duo mala, octo filios paritura fuisset; propter hoc sex peperit, duos vero Rachel, quoniam in mandragoris visitavit eam Dominus. Scivit enim, quod propter filios voluit coire cum Jacob, et non propter desiderium voluptatis. Apponens enim et in crastino reddidit Jacob, ut acciperet et aliam mandragoram. Propter hoc in mandragoris exaudivit Dominus Rachel; quoniam et desiderans eas, non comedit, sed

(13) Αὐτούς. Αὐτήν. GRAB.

(14) Ταῦτα δὲ ἡσαν μῆλα εἰνώδημα. Αὐτη δὲ ἦν μῆλα εἰσομα. Id.

(15) Πρώτον. Πρότερόν σου. Id.

(16) Ἐρα. Λίαν. Id.

(17) Τοῦ ἑρός ἐκμισθῶ. Ταύτης ἐκμισθώσω. Id.

(18) Τὸν διλόν μανδραγόραν. Τὴν διλήν μανδραγόραν. Id.

(19) Τοῖς μανδραγόραις. Ταῖς μανδραγόραις. Id.

(20) Αὐτούς. Αὐτάς. Sic et paulo post. Id.

repositus eas in domo Domini, offerens sacerdoti Altisiam, qui erat in tempore illo.

III. « Quando igitur factus sum vir, filii mei, ambulavi in rectitudine cordis, et factus sum agricultor patrum meorum, et fratum meorum, et attuli fructus ex agris secundum tempus eorum, et benedixit mihi pater meus, videns quod in simplicitate ambulabam. Et non eram perscrutator in actibus meis, neque perniciosus et invidens proximo meo; non oblocutus sum alicui, neque vituperavi vitam hominis ambulans in simplicitate oculorum. Propter hoc triginta annorum accepi mihimet uxorem, quoniam labor devoraverat fortitudinem meam. Et non animadvertebam voluptatem mulieris, sed per laborem somnus meus circumdedit me, et semper gavisus est in simplicitate mea pater natus. Si quid enim laborabam, omnem fructum et omne primum germen primum per sacerdotem Domino offerebam, deinde patri meo, et tunc ego (24). Et Dominus duplicavit bona in manibus meis. Scivit autem et Jacob, quod Deus cooperatur simplicitati meæ: omni enim pauperi et omni afflito tribuebam terræ bona in simplicitate cordis.

IV. « Et nunc audite me, filii, et ambulate in simplicitate cordis, quoniam novi in ipsa omni beneplacitum Domini. Simplex aurum non concupiscit, proximum non circumvenit, cibos varios non appetit, vestem diversam non vult, tempora longa sibi non præscribit vivere, sed solum recipit voluntatem Dei; et spiritus erroris nil valebunt adversus eum. Non enim novit recipere pulchritudinem mulieris, ut non in perversione coiquinet mentem suam; non zelus in consiliis ejus superveniet; non invidia liquefacit animam ejus, neque lucrum in insatiabilitate excogitat; sed ambulat in rectitudine vitae, et omnia videt in simplicitate, non recipiens oculis malignitates ab errore mundi, ut non videat perverse aliquod mandatorum Dei.

V. « Custodite igitur, filii mei, legem Dei, et simplicitatem possidete, et in innocentia ambulate, non nimis curiose scrutantes mandata Domini, et proximi actiones; sed diligit Dominum et proximum, pauperis et infirmi miseremini. Supponite dorsum vestrum ad agrum colendum, et laborandum in operibus terræ, secundum unamquamque agriculturam dona cum gratiarum actione Domino offerentes; quoniam in primis germinibus fructuum terræ benedixit tibi Dominus, sicut benedixit omnibus sanctis, ab Abel usque ad hoc tempus. Non enim datur tibi alia pars, quam pinguedinis terræ, cuius in doloribus sunt fructus; quoniam et pater noster Jacob in benedictionibus terræ et primitiaturum fructum benedixit mihi. Et Levi et Judas

A αὐτοὺς ἐν οἰκῳ Κυρίου, προσενέγκασσα τῷ ιερεῖ Ὑψηλοῖς, τῷ δικαιῷ ἐν τῷ καιρῷ ἔκεινῳ.

Γ'. « Οτε οὖν ἡδρύνθην, τέκνα μου, ἐπορευόμαν ἐν εὐθύτητι καρδίας, καὶ ἐγενόμην γεωργὸς τῶν πατέρων μου, καὶ τῶν ἀδελφῶν μου, καὶ ἐφερον καρποὺς ἃς ἀγρῶν κατὰ καιρὸν αὐτῶν, καὶ εὐλόγησέ με ὁ πατὴρ μου, βλέπων διτὶ ἐν ἀπλότητι πορεύομαι. Καὶ σὲ ἡμην περιέργος ἐν ταῖς πράξεσί μου, οὐδὲ πονηρὸς (21) καὶ βάσκανος τῷ πλησίον μου· οὐ κατελάλησά τινος, οὐδὲ ἔβεξα βίον ἀνθρώπου, πορευόμενος ἐν ἀπλότητι ὄφθαλμῶν. Διὰ τοῦτο τριάκοντα (22) ἑτῶν Ἐλαδον ἐμαυτῷ γυναικα, διτὶ ὁ κάματος κατήσθιε τὴν Ισχύν μου· καὶ οὐκ ἐνενθουν ἥδονὴν γυναικός, ἀλλὰ διὰ τοῦ κόπου ὑπνος μοι περιεγένετο, καὶ πάντοτε ἔχαιρεν ἐπὶ τῇ ἀπλότητι μου ὁ πατὴρ μου. Εἴτε γάρ ἔκαμνον, πᾶσαν ὄπώραν (23), καὶ πᾶν πρωτογέννημα πρῶτον διὰ τοῦ ιερέως Κυρίου προσέφερον, ἐπειτα τῷ πατέρι μου, καὶ τότε ἐγὼ. Καὶ Κύριος ἐδιπλασίασε τὰ ἀγαθὰ ἐν χερσὶ μου. Ἡδεὶ δὲ καὶ Ἰακὼν, διτὶ ὁ Θεὸς συνεργεῖ τῇ ἀπλότητι μου· παντὶ γάρ πένητι καὶ παντὶ θλιβομένῳ παρείχον τῆς γῆς τὰ ἀγαθά ἐν ἀπλότητι καρδίας.

Δ'. « Καὶ νῦν ἀκούσατε μου, τέκνα, καὶ πορεύεσθε ἐν ἀπλότητι καρδίας, διτὶ εἰδόν ἐν αὐτῇ πᾶσαν εὐαρέστησιν Κυρίου. Ὁ ἀπλοῦς χρυσός οὐκ ἐπιθυμεῖ, τὸν πλησίον οὐ πλεονεκτεῖ, βρωμάτων ποικιλῶν οὐκ ἐφίεται, ἐσθῆτα διάφορον οὐ θέλει, χρόνους μαχρούς οὐχ ὑπογράφει ζῆν, ἀλλὰ μόνον ἐκδέχεται τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ· καίγε τὰ πνεύματα τῆς πλάνης οὐκ (25) Ισχύσουσι πρὸς αὐτόν. Οὐ γάρ εἰδεν ἐπιδέξασθαι κάλλος θηλείας, ἵνα μὴ ἐν διαστροφῇ μιάνῃ τὸν νοῦν αὐτοῦ· οὐ ζῆλος ἐν διαβουλίοις αὐτοῦ ἐπελύσεται· οὐ βασκενία ἐκτήκει ψυχὴν αὐτοῦ, οὐδὲ ποριειδὸν (26) ἐν ἀπλότητι ἐνονεῖ· πορεύεται δὲ ἐν εὐθύτητι ζωῆς (27), καὶ πάντα δρᾶ ἐν ἀπλότητι, μὴ ἐπιδεχόμενος ὄφθαλμούς πονηρίας ἀπὸ τῆς πλάνης τοῦ κόσμου, ἵνα μὴ ίδῃ διεστραμμένως τι τῶν ἐντολῶν (28) τοῦ Κυρίου.

Ε'. « Φυλάξατε οὖν, τέκνα μου, νόμον Θεοῦ, καὶ τὴν ἀπλότητα κτήσασθε, καὶ ἐν ἀκακίᾳ πορεύεσθε, μὴ περιεργάζομενοι ἐντολάς Κυρίου, καὶ τοῦ πλησίον τὰς πράξεις ἀλλ' ἀγαπάτε Κύριον καὶ τὸν πλησίον, πάντα καὶ ἀσθενῆ ἐλέησατε. Ὅποτεβε τὸν νῶτον ὑμῶν εἰς τὸ γεωργεῖν, καὶ ἐργάζεσθαι ἐν ἔργοις γῆς, καθ' ἔκστην γεωργίαν δῶρα μετ' εὐχαριστίας Κυρίῳ προσφέροντες· διτὶ ἐν πρωτογεννήμασι καρπῶν γῆς εὐλόγησέ σε Κύριος, καθὼς εὐλόγησε πάντας τοὺς ἀγίους, ἀπὸ Ἀβελ ἱως τοῦ νῦν. Οὐ γάρ δέσποται σοι ἀλλὰ μερίς, η τῆς πιετήτος τῆς γῆς. ής ἐν πόνοις οἱ καρποί· διτὶ καὶ ὁ πατὴρ τὴν ιακών ἐν εὐλογίαις γῆς καὶ ἀπαρχῶν καρπῶν εὐλόγησέ με. Καὶ ὁ Λευΐ καὶ ὁ Ιούδα ἐδοξάσθησαν παρὰ Κυρίῳ ἐν υἱοῖς Ἰακώβ. Καὶ γάρ ὁ Κύριος ἐκλήρωσεν ἐν αὐτοῖς, καὶ τῷ μὲν ἑδωκε

(21) Πορηρός. Φθονερός. GRAB.

(22) Τριάκοντα. Πέντε, add. GRAB.

(23) ὄπώραν. Όραν. Id.

(24) Et tunc ego. Hic aliquid deesse videtur.

15.

(25) Οὐκ. Οὐδέν. Id.

(26) Πορισμόν. Περισπασμόν. Id.

(27) Ζωῆς. Ψυχῆς. Id.

(28) Διεστραμμένως τι τῶν ἐντολῶν. Διεστραγμένας τῆς ἐντολᾶς. Id.

τὴν ἱερατείαν, τῷ δὲ βασιλείαν. Αὐτοῖς ὑπακούσατε, καὶ τῇ ἀπλότητῃ τοῦ πατρὸς ὑμῶν περιπατήσατε· ὅτι καὶ τῷ Γάδ ἐδόθη ἀπολέσαι τὰ πειρατηρία τὰ ἐπερχόμενα Ἰσραὴλ.

Γ'. « Οἶδα δὲ, τέκνα μου, ὅτι ἐν ἐσχάτοις καιροῖς καταλείψουσιν οἱ υἱοὶ ἡμῶν (29) τὴν ἀπλότητα, καὶ κολληθήσονται τῇ ἀπληστῇ· καὶ ἀφέντες τὴν ἀκαλανή, προσπελάσουσι τῇ κακουργίᾳ, καὶ καταλιπόντες (30) τὰς ἐντολὰς Κυρίου, κολληθήσονται τῷ Βελιάρῳ· καὶ ἀφέντες τὸ γεωργιόν, ἔξακελουθήσουσι τοῖς πονηρίος διαβουλοῖς αὐτῶν, καὶ διασπαρήσονται ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ δουλεύσουσι τοῖς ἔχθροῖς αὐτῶν. Καὶ ὑμεῖς οὖν εἰπατε ταῦτα τοῖς τέκνοις ὑμῶν, δπως, ἐὰν ἀμαρτήσωσι (31), τάχιον ἐπιστρέψωσι πρὸς Κύριον· διτὶ ἐλεήμων ἔστι, καὶ ἔξελεῖται αὐτὸν, τοῦ ἐπιστρέψαι εἰς τὴν γῆν αὐτῶν (32).

Ζ'. « Ρκδ' ἐτῶν εἰμι ἔγώ· καὶ οὐκ ἔγνων ἐπ' ἐμὲ ἀμαρτίαν εἰς θάνατον. Πλὴν τῆς γυναικός μου, οὐκ ἔγνων ἄλλην· οὐκ ἐπόρευεσα ἐν μετεωρισμῷ ὁφελαμῶν· οἶνον εἰς ἀποπλάνησιν οὐκ ἐπιον· πᾶν ἐπιθύμημα τοῦ πλησίον οὐκ ἐπόθησα· δόλος οὐκ ἔγένετο ἐν καρδίᾳ μου· φεῦδος οὐκ ἀνήλθε διὰ τῶν χειλέων μου. Παντὶ ἀνθρώπῳ δύσνωμένῳ συνεστέναξα, καὶ πτωχῷ πετέδωκα τὸν ἀρτον μου. Οὐκ ἔφαγον μόνος· δριον οὐκ ἔλεσα, εὐσέβειαν ἐποίησα ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις ἐμοῦ, καὶ ἀλήθειαν (33). Τὸν Κύριον ἡγάπησα ἐν τάσῃ τῇ Ισχύi μου· δόμοις καὶ πάντα ἀνθρωπον ἡγάπησα, ὡς (34) τὰ τέκνα μου. Ταῦτα ποιήσατε καὶ ὑμεῖς, τέκνα μου, καὶ πᾶν πνεύμα τοῦ Βελιάρου φεύξεται ἀρ' ὑμῶν, καὶ πᾶσα πρᾶξις πονηρῶν ἀνθρώπων οὐ χυριεύσεις ὑμῶν· καὶ πάντα ἀγριον ἡῆρα καταδουλώσεσθε, ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν θεον τοῦ οὐρανοῦ· συμπορεύσμενοι τοῖς ἀνθρώποις ἐν ἀπλότητι καρδίας. » Καὶ ἐνετέλατο αὐτοῖς, δπως ἀνάγωσιν αὐτὸν ἐν Χερον, κάκει αὐτὸν θάψωσιν ἐν τῷ σπηλαίῳ μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ. Καὶ ἔξετειν τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ ἀπέθανεν πέμπτος (35) ἐν γῆραις καλῷ, πᾶν μέλος ἔχων ὑγίειαν, καὶ Ισχύων ὑπνωσεν ὑπνον αἰώνιον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Διαθήκη Ζαβουλῶν, περὶ εὐσπλαγχνίας καὶ ἔλεους.

Α'. Ἀντίγραφον Ζαβουλῶν, ὃ διέθετο τοῖς τέκνοις αὐτοῦ ἐκαστοτῷ τεσσαρακοστῷ (36) καὶ δεκάτῳ ἔτει τῆς ζωῆς αὐτοῦ, μετὰ δύο ἔτη τοῦ θανάτου Ἰωσῆφ. Καὶ εἰπεν αὐτοῖς· « Ἀκούσατέ μου, υἱοί Ζαβου-

(29) Ἡμῶν. Ὅμων puto legendum, ut Robertus legisse videatur; licet Oxoniensis pariter ac Cantabrigiensis codex habeat ἡμῶν. Id.

(30) Καταλιπότες. Καταλιμπάνοντες. Id.

(31) Ἀμαρτήσωσι. Ἀμάρτωσι. Id.

(32) Τοῦ ἐπιστρέψαι εἰς τὴν γῆν αὐτῶν. Desunt. Id.

(33) Εὐσέβειαν ἐποίησα ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις ἐμοῦ, καὶ ἀλήθειαν. Εὐσέβειαν ἐποίησα, ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις μου ἀλήθειαν ἐποίησα. Id.

(34) Δρ. Υπέρ. Id.

(35) Πέμπτος. Decim. Id.

(36) Τεσσαρακοστῷ. Τετάρτῳ legendum, licet

A glorificati sunt a Domino in filiis Jacob. Etenim Deus hæreditatem assumpsit ex illis; et huic quidem dedit sacerdotium, huic vero regnum. Eis ergo obedite, et in simplicitate patris vestri ambulate; quoniam et Gad datum est perdere tentationes supervenientes Israel.

VI. « Novi vero, filii mei, quod in extremis temporibus derelinquent filii vestri simplicitatem et adhærebunt avaritiæ; et dimittentes innocentiam, appropinquabunt malignitati; et derelinquentes mandata Dei, adhærebunt Beliar; et dimittentes agriculturam, sequentur perniciosa consilia sua, et dispergentur in gentibus, et servient inimicis suis. Et vos igitur hæc dicite filiis vestris, ut si peccent, velociter revertantur ad Dominum; quoniam misericors est, et eripiet eos, ut revertantur in terram suam.

VII. « Centum viginti duo annorum sum ego; et non cognovi super me peccatum in mortem. Præter uxorem meam, non cognovi aliam; non fornicatus sum in elatione oculorum; vinum in aberrationem non bibi; omne desiderabile proximi non desideravi; dolus non factus est in corde meo; mendacium non ascendit per labia mea. Omni homini dolore cruciato congemui, et pauperi dedi panem meum. Non comedи solus; terminum non solvi; pietatem feci in omnibus diebus meis, et veritatem. Dominum dilexi in tota fortitudine mea; similiter et omnem hominem dilexi, ut filios meos. Hæc et vos faciatis, filii mei, et omnis spiritus Beliar fugiet a vobis; et omnis actio perniciosorum hominum non dominabitur vobis; et omnem agrestem feram servituti subjicietis, habentes vobiscum Deum coeli; ambulantes cum hominibus in simplicitate cordis. » Et mandavit eis, ut reducant eum in Hebron, et illic eum sepeliant in spelunca cum patribus suis. Et extendit pedes suos, et mortuus est quintus (filius Liæ), in senectute bona, omne membrum habens sanum, et potens dormivit somnum perpetuum.

CAPUT VI.

Testamentum Zabulon, de commiseratione et misericordia.

D I. Transcriptum Zabulon, quod dispositus filii suis centesimo decimo quarto anno vitæ suæ, post duos annos mortis Joseph. Et dixit eis: « Audite me, filii Zabulon, attendite verbis patris vestri. Ego

tam in Oxoniensi, quam Cantabrigensi codice habetur τεσσαρακοστῷ, quamvis in illo ultima pars hujus vocis delecta sit, quod error chronologicus deprehenderetur. Ruben enim frater natu maximus, eodem quo Zabulon anno, secundo scilicet post mortem Josephi, defunctus dicitur supra *Testam.* I, § 1. Atqui is ibidem mortuus dicitur 125 anno vitæ ipsius. Non igitur Zabulon, frater junior, annum 150 attingere potuit, sed utique 114 anno mortuus est, ut Latini codices, manuscripti pariter ac impressi, habent. Sed in his male 32, pro duabus annis positi sunt. Id.

sum Zabulon, datio bona genitoribus meis. Cum enim genitus essem, valde auctus est pater noster et gregibus et armentis, quando in variis virgis habuit sortem. Non novi, filii mei, quod peccavi in diebus meis, præterquam mente; neque recordor, quod iniquitatem feci, præter ignorantiam quam feci in Joseph, quoniam celavi cum fratribus meis, ut non dicerem patri meo quod factum erat. Et flevi multum in abscondito: timui enim fratres meos, quoniam conspirabant omnes simul, ut si quis revelaret mysterium, occiderent eum gladio. Verumtamen, quando volebant occidere eum, multa testificatus sum eis cum lacrymis, ut non facerent iniquitatem hanc.

II. « Venerunt enim Simeon et Gad in Joseph, ut occiderent eum; et cadens super faciem Joseph, dixit eis: « Miseremini mei, fratres mei, misere-
mini viscerum Jacob patris nostri. Ne injiciatis in
me manus vestras, ad effundendum sanguinem in-
nocentem, quoniam non peccavi in vos. Si vero
peccavi, in disciplina erudite me; manum autem
vestram ne inferalis propter Jacob patrem no-
strum. » Ut autem dixit verba haec, miseratione
commotus sum, et incepit flere, et hepata mea re-
soluta sunt in me, et omnis subsistentia viscerum
meorum laxata est super animam meam. Flevit
autem et Joseph, et ego cum ipsis, et intremuit cor
meum, et juncturae corporis mei expaverunt, et
non potui stare. Et videns me flentem cum eo, et
illos supervenientes ad occidendum eum, refugit
post me, deprecans ipsis. Exsurgens autem Ruben
dixit: « Fratres, ne occidamus eum, sed projiciamus
eum in unum lacuum horum sicciorum, quos fode-
runt patres nostri, et non invenerunt aquam. » Pro-
pter hoc enim prohibuit Dominus ascendere aquam
in eis, ut fieret protectio Joseph. Et fecit Dominus
ita, donec vendiderunt eum Ismaelites.

III. « Etenim in pretio Joseph ego non commu-
nicavi (42), filii; sed Simeon, et Gad, et alii sex
fratres nostri accipientes pretium Joseph, emerunt
calceamenta sibi ipsis, et uxoribus suis, et filiis
suis, dicentes: « Quoniam pretium sanguinis est
fratris nostri hoc, ne comedamus ipsum, sed con-
culatione conculcemus ipsum, pro eo quod dixit,
se regnaturum super nos; et videamus quid por-
tendant sonnia ejus. » Propter hoc in scripturis
legis Enoch scriptum est, non volenti suscitare

(37) Υἱοὶ Ζαβουλὼν. Λόγων add. GRAB.

(38) Δόσις ἀραθή. Alludit ad verba matris Liæ, quæ protulisse dicitur, quando eum enixa erat, Genes. xxx, 20: *Bonam portionem largitus est mihi Deus: etiam hac vice habitabui maritus meus tecum, eo quod genuerim ei sex filios: et idcirco appellavit nomen ejus Zabulon.* Consule interpretes in hunc locum. Id.

(39) Ἐσκέπασα. Εθεβαίωσα. Id.

(40) Καὶ ἐκλαιον πολλὰ ἐτρυφῆ ἐφοδούμητ
ὑάρ τούς. Ἀλλ ἐκλαιον χρυψῇ ἡμέρας πολλὰς περὶ Ιωσῆφ. καὶ ἐφοδούμην τούς. Id.

(41) Τῆς τιμῆς. Τὸ τίμημα. Id.

A λέν (37), προσέχετε δῆμασι πατρὸς ὑμῶν. Ἔγώ εἰμι Ζαβουλὼν, δόσις ἀραθή (38) τοῖς γονεῦσι μου. Ἐν γάρ τῷ γεννηθῆναι με τὴν ἡγέθη δὲ πατήρ ἡμῶν ἦν αὐτὸς, καὶ τὰ ποιήματα, καὶ τὰ βουκόλια, δὲ ἐν ταῖς ποικίλαις φάνδοις εἶχε τὸν κλῆρον. Οὐκ ἔγνων, τέκνα μου, δὲ τι ἡμαρτον ἐν ταῖς ἡμέραις, παρεκτὸς ἐννοίας οὐδὲ μιμησκομαι, δὲ τι παρανομίαν ἐποίησα, πλὴν τὴν ἄγνοιαν, ἣν ἐποίησα ἐπὶ Ἰωσῆφ, δὲ τις ἐσκέπασα (39) ἐπὶ τοῖς ἀδελφοῖς μου, μή εἰτεν τῷ πατρὶ μου τὸ γεννέμενον. Καὶ ἐκλαιον πολλὰ ἐν χρυψῇ ἐφοδούμην γάρ τοὺς (40) ἀδελφούς μου, δὲ τις συνέθεντο πάντες δόμου, εἰτις ἐκείνῃ τὸ μαστῆριον, ἀναιρεθῆναι αὐτὸν μαχαίρᾳ. Πλὴν δὲ, δὲ τις ἐδύλοντο ἀνελεῖν αὐτὸν, πολλὰ διεμαρτυράμην αὐτοῖς μετὰ δακρύων, τοῦ μή ποιῆσαι τὴν ἀνομίαν ταῦτην.

B. « Ηλθον γάρ Συμεὼν καὶ Γᾶδ ἐπὶ τὸν Ἰωσῆφ, τοῦ ἀνελεῖν αὐτὸν καὶ πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον Ἰωσῆφ, ἐλεγεν αὐτοῖς: « Ἐλέησατε με, ἀδελφοί μου, οἰκτειρήσατε σπλάγχνα Ἰακὼβ τοῦ πατρὸς ἡμῶν. Μή ἐπαγάγητε ἐπ’ ἐμὲ τὰς χεῖρας ὑμῶν, τοῦ ἐκεῖσας αἷμα ἀθώων, δὲ οὐχ ἡμαρτον εἰς ὑμᾶς. Εἰ δὲ ἡμαρτον, ἐν παιδείᾳ παιδεύσατε με· τὴν δὲ χεῖρα ὑμῶν μή ἐπενέγκατε διὰ Ἰακὼβ τὸν πατέρα ἡμῶν. » Ός δὲ ἐλεγετε τὰ δῆματα ταῦτα, εἰς οἰκτον ἥλθον ἄγω, καὶ ἡρέμην κλαίειν, καὶ τὰ ἡπατά μου ἐξελύθησαν ἐπ’ ἐμὲ, καὶ πᾶσα η ὑπόστασις τῶν σπλάγχνων ἔχαυνοῦτο ἐπὶ τὴν ψυχήν μου. « Εκλαιεις δὲ καὶ Ἰωσῆφ, κάγω σὺν αὐτῷ, καὶ ἐδύμεις τὴν καρδία μου, καὶ οἱ ἀρμοὶ τοῦ σώματός μου ἐξέστησαν, καὶ οὐκ ἡδυνάμην στῆναι. Καὶ ίδων με συγκλαίοντα αὐτῷ, κάκεινος ἐπερχομένους ἀνελεῖν αὐτὸν, κατέφυγεν ὀπίσω μου, δεσμενὸς αὐτῶν. Ἀναστάς δὲ Τουρῆμι εἶπεν· « Ἀδελφοί, μή ἀποκτείνωμεν αὐτὸν, ἀλλὰ φίψωμεν αὐτὸν εἰς ἓν τῶν λάκκων τῶν ἡρῷων τούτων, ὃν ὕριξαν οἱ πατέρες ἡμῶν, καὶ οὐχ εὔρον ὄνδρο. » Διὰ γάρ τούτο ἐκάλυψε Κύριος ὄνδρο ἀναδῆναι ἐν αὐτοῖς, ἵνα γένηται περιποίησις τῷ Ἰωσῆφ. Καὶ ἐποίησε Κύριος οὗτως, ἵνα οὐλατὸν τοῖς Ἰσμαηλίταις ἐπώλησαν.

C. « Καὶ γάρ τῆς τιμῆς (41) τοῦ Ἰωσῆφ ἄγω σὲ καὶ ἐκοινωνήσα, τέκνα, ἀλλὰ Συμεὼν, καὶ Γᾶδ, καὶ οἱ ἀδελφοὶ ἔξ (42) ἀλλοι ἡμῶν λαβόντες τὴν τιμὴν τοῦ Ἰωσῆφ, ἐπειάσαντο ὑποδήματα ἑαυτοῖς, καὶ ταῖς γυναικεὶν αὐτῶν, καὶ τοῖς τέκνοις αὐτῶν, εἰπόντες· « Οτι τιμὴ αἰματός ἐστιν ἀδελφοῦ ἡμῶν αὐτῆς, οὐ φαγώμεθα αὐτήν, ἀλλὰ καταπατήσεις καταπατήσωμεν αὐτήν, ἀνθ’ ὃν εἴτε βασιλεύειν (44) ἐφ’ ἡμᾶς· καὶ θωμαίνειν, τι ἐστι τὰ ἐνύπνια αὐτοῦ. » Διὰ τούτο ἐν γραψῇ νόμῳ Ἐνώχ γέγραπται (45), τὸν μή θάλωντα σπέρμα

D. (42) Communicari. Id est nullam partem ejus accepit. Id.

(43) Ἀδελφοὶ ἔξ. Ἐξ ἀδελφοῖς. Id.

(44) Βασιλεύειν. Οτι βασιλεύεις. Id.

(45) Ἐρ γραψῇ νόμῳ Ἐνώχ γέγραπται. Idem legitur Deuteronomii xxv, 7 seq. ac proinde no-tanda convenientia inter legem Moysis, et eam quæ Enoch auctori ascripta est. Cæterum quod Christus de circumcisione dixit Joan. vii, 22, eam non ex Moysi, sed ex patribus esse, id de præcepto quoque suscitandi fratri semini verum esse cotigitur ex Genes. xxxviii, 9; adeoque nec vero est absimile ritum calcii detrahendi et exspnadi in

ἀναστῆσαι τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, ὑπαλυθήσεσθαι (46) τὸ οὐράνιον, καὶ ἐμπένεσθαι εἰς τὸ πρόσωπον. Καὶ οἱ ἀδελφοὶ Ἰωσῆφ οὐκ ἡθέλησαν εἰς (47) ζωὴν ἀδελφῷ αὐτῶν· καὶ Κύριος ὑπέλισσεν αὐτοῖς τὸ ὑπόδημα Ἰωσῆφ (48). Καὶ γάρ ἐλθόντες ἐν Αἴγυπτῳ, ὑπελύθησαν ὑπὸ τῶν παιδῶν Ἰωσῆφ, κατὰ τὸν τύπον τοῦ Φαραὼ (50). Οὐ μόνον δὲ προσεκύνησαν αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ ἐνεπένθησαν, παραχρῆμα πεσόντες ἐμπροσθεν αὐτοῦ· καὶ οὕτως ἡσχύνθησαν ἐμπροσθεν τῶν Αἰγυπτίων. Μετὰ ταῦτα γάρ ἤκουσαν οἱ Αἰγύπτιοι πάντα τὰ κακὰ ἢ ἐποίησαμεν τῷ Ἰωσῆφ.

Δ'. « Μετὰ ταῦτα ἔβαλον ἑσθίειν ἔκεινοι. Ἐγὼ γάρ δύο ἡμέρας καὶ δύο νύκτας οὐκ ἀγευσάμην, σπλαγχνίζομενος ἐπὶ Ἰωσῆφ. Καὶ Ἰουδᾶς οὐ συντράγηται αὐτοῖς· προσείληγε δὲ τῷ λάκκῳ, ὅτι ἐφοδεῖτο, μὴ ἀποπτῆσαντες Συμεὼν καὶ Γᾶδα ἀνέλωσιν αὐτὸν. Καὶ ὀρῶντες κάμε μῇ ἑσθίοντα, ἔθεντό με τηρεῖν αὐτὸν, ἵνας οὐκ ἐπράθη. Ἐποίησε δὲ ἐν τῷ λάκκῳ τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, καὶ οὕτως ἐπράθη ἀστετος. Καὶ ἀκούσας Ρουθῆμ, ὅτι ἐπράθη ἀπόντος αὐτοῦ, περισχιάσμενος ἀθρήνει, λέγων· Πῶς θύμοις τὸ πρόσωπον Ἰακὼβ τοῦ πατρός μου; Καὶ λαβὼν τὸ ἄργύριον, κατέδραμε (51) τοῖς ἐμπόροις, καὶ εὗδεν (52) εὑρεν· ἀφέντες γάρ τὴν δόδην τὴν μεγάλην, ἐπορεύθησαν διὰ τρωγλοκολπητῶν (53) ἐν τῇ συντεμψίᾳ· καὶ οὐκ ἔφαγε Ῥουθῆμ (54) ἀρτὸν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἔκεινη. Προσελθὼν οὖν ὁ Δάν εἶπεν αὐτῷ· «Μή κλαίε, μηδὲ πάνθει· εὔρον γάρ τι εἰπώμεν τῷ πατρὶ ἡμῶν Ἰακὼβ. Θύσομεν (55) χιμαρρὸν αἰγῶν, καὶ ἐμβάλομεν τὸν χιτῶνα Ἰωσῆφ, καὶ ἐροῦμεν· Ἐπίγυνθι, εἰ χιτὼν τοῦ ιεροῦ σού ἔστιν οὗτος (56)·» τὸν γάρ χιτῶνα τοῦ πατέρος ἡμῶν ἔξεδυσαν τὸν Ἰωσῆφ ἐν τῷ μέλλειν πιπράσκειν αὐτὸν, καὶ ἐνέδυσαν αὐτὸν ἴμάτιον παλαιὸν δούλου. Τὸν δὲ χιτῶνα εἶχε Συμεὼν, καὶ οὐκ ἤθελε δοῦναι αὐτὸν, θάλων τῇ δομφαῖς αὐτῷ κατακέφαι αὐτὸν, ὀργιζόμενος, ὅτι ἔζησε, καὶ οὐκ ἀνελειν αὐτὸν. Ἀναστάντες δὲ κατ' αὐτοῦ πάντες ὅμοι, εἶπομεν· «Οτι ἐὰν μὴ δῆς, ἐροῦμεν, ὅτι οὐ μόνος ἐποίησαν τὸ πονηρὸν ἐν Ἰσραὴλ (57).» Καὶ οὕτως δίδωσιν αὐτὸν, καὶ ἐποίησαν, καθὼς εἶπεν ὁ Δάν.

Ε'. « Καὶ νῦν, τέκνα μου, ἀναγγέλλω ὑμῖν τοῦ φυλάσσοντος τὰς ἐντολὰς Κυρίου, καὶ ποιεῖν ἔλεος ἐπὶ τὸν πλησίον, καὶ εὐσπλαγχνίαν ἔχειν πρὸς πάντας, οὐ μόνον εἰς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλογα. Διὰ γάρ ταῦτα εὐλόγησέ με Κύριος, καὶ, πάντων τῶν ἀδελφῶν μου ἀσθενούντων, ἐγὼ ἀνοσος παρῆλθον· οἵδε γάρ Κύριος ἐκάστου τὴν προσάλεσιν. Ἐχετε οὖν ἔλεος ἐν τοῖς σπλαγχνοῖς ὑμῶν, τέκνα μου, ὅτι ὡς ἄν τις ποιήσῃ τῷ πλησίον αὐτοῦ, οὕτως καὶ διασιεμενος, qui fratris nomen propagare recusaverit, jam olim usitatum fuisse; sicut alia excalecatio, qua propinquus alteri suo cedebat, mox antiqius in Israel fuisse dicitur, Ruth. iv, 7. Id.

(46) Ὑπολυθήσεσθαι. Ὑποδήσεσθαι male. Id.

(47) Εἰς. Omissum. Id.

(48) Ἰωσῆφ. Οἱ ἐφέρεσαν κατὰ Ἰωσῆφ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῶν. Id.

(49) Portam. Atrium, Josephi scilicet; hoc enim νοι τοῦ πατέρος denotat. Id.—Vide notam sequentem.

(50) Κατὰ τὸν τύπον τοῦ Φαραὼ. Additum ex Oxon.

A semen fratri suo, solvendum calceamentum, et conspuendum in faciem. Et fratres Joseph non voluerunt vitam fratris eorum: et Dominus solvit eis calceamentum Joseph. Etenim venientes in Aegyptum, soluti sunt a pueris Joseph ante portam (49), et ita adoraverunt Joseph, secundum typum Pharaonis. Non solum autem adoraverunt eum, sed etiam consputi sunt, confestim procidentes coram eo: et sic confusi sunt coram Aegyptiis. Post haec enim audierunt Aegyptii omnia mala quae fecimus Joseph.

B IV. « Post haec apposuerunt illi (fratres) cibum, ut comedenter. Ego enim per duos dies et duas noctes non gustavi (cibum), miseratus Joseph. Et Judas non comedit cum eis; intendebat autem in lacum, quoniam timebat, ne resilientes Simeon et Gad interficerent eum. Et videntes me non comedentem, posuerunt me custodire ipsum, quo usque venditus est. Fuit autem in lacu tres dies et tres noctes, et ita venditus est impastus. Et audiens Ruben, quod venditus esset absente eo, circumscissus plorabat, dicens: Quomodo videbo faciem Jacob patris mei? Et accipiens argentum cacurrit ad mercatores, et neminem invenit: dimittentes enim viam magnam, ambulaverunt per asperos sinus in via compendiaria: et non comededit Ruben panem in die illa. Accedens igitur Dan dixit ei: « Ne fleas, neque tristes; inveni enim quid dicamus patri nostro Jacob. Occidemus hircum caprorum, et tingemus tunicam Joseph, et dicemus: Cognosce, si tunica filii tui sit ista; » tunica enim patris nostri exuerunt Joseph, cum vendituri essent eum, et induerunt eum vestimentum vetus servi. Tunicam vero habuit Simeon, et noluit dare eam, volens gladio suo discindere eam, iratus quod viveret, et non occidisset eum. Exsurgentem autem adversus eum omnes simul diximus: « Quod si non des, dicemus, quod tu solus fecisti hoc malum in Israel. » Et ita dedit eam; et fecerunt, sicut dixit Dan.

C V. « Et nunc, filii mei, annuntio vobis custodire mandata Domini, et facere misericordiam in proximum, et viscera commiserationis ad omnes habere, non solum ad homines, sed et ad irrationalia. Propter haec enim benedixit mihi Dominus, et, omnibus fratribus meis agrotantibus, ego sine aegritudine evasi; novit enim Dominus uniuscujusque propositum. Habete ergo misericordiam in visceribus vestris, filii mei, quoniam ut aliquis

ἐμπροσθεν τοῦ πατέρος, καὶ οὕτως προσεκύνησαν τῷ Ἰωσῆφ. Id.

(51) Κατέδραμε. Καὶ κατέδραμών. Id.

(52) Οὐδέν. Forte οὐδένα, quamvis et Oxoniensis codex habeat οὐδέν. Ms. Trin. οὐδένα. Id.

(53) Τρωγλοκολπητῶν. Τρωγλοδοντῶν. Id.

(54) Ἐφαγε Ῥουθῆμ. Ἐφαγον, omisso Ῥουθῆμ. Id.

(55) Θύσομεν. Μαγαίρας add. Id.

(56) Οὗτος. Add. Καὶ ἐποίησαν οὕτως. Id.

(57) Ἐρ Ἰσραὴλ. Ενέπιον Κυρίου. Id.

faciet proximo suo, ita et Dominus faciet ei. Elenim filii fratrum meorum ægrotabant, moriebantur propter Joseph, quoniam non fecerunt misericordiam in visceribus suis; filii autem mei sine ægritudine custodi sunt, sicut novistis. Et quando eram in Chanaan, in littore venatus sum venatione piscium Jacob patri meo; et multis suffocatis in mari, ego illæsus permansi.

VI. « Primus ego feci scapham in mari navigare, quoniam Dominus dedit mihi intellectum et sapientiam in ipsa: et demisi lignum post ipsam, et velum extendi in ligno recto, in medio; et in ipsa perambulans littora, piscabar pisces domui patris mei, usquequo venimus in Ægyptum: et ex venatione mea omni homini peregrino miseratus dabam. Si vero erat peregrinus, vel ægrotans, vel senex, coquens pisces, et bene ea (cos) apparans, secundum uniuscujusque necessitatem afferebam omnibus, colligens et compatiens. Propter hoc et Dominus multos pisces fecit me venari. Qui enim tribuit proximo, accipit multiplicata a Domino. Quinque annis piscatus sum, omni homini quem videram tribuens, et omni domui patris mei sufficiens. In æstate piscabar; in hieme autem pascebam gregem cum fratribus meis.

VII. « Nunc annuntiabo vobis quæ feci. Videbam afflictum in nuditate hiemis; et ipsius misertus, suratus vestimentum ex domo mea abscondite, dedi afflito. Et vos igitur, filii mei, ex his quæ triluit vobis Deus, indifferenter omnium miserentes, misericordiam facite, et tribuite omni homini in bono corde. Si vero non habetis in occasione dare indigenti, compatiamini in visceribus misericordia. Novi quod manus mea non invenit in praesens tribuere indigenti, et amplius septem stadiis ambulans cum ipso, siebam; et viscera mea versa sunt super ipsum in compassionem.

VIII. « Et vos igitur, filii mei, habete viscera compassionis in omnem hominem in misericordia, ut et Deus vobis propitius misereatur vestri, quoniam et in extremis diebus Deus mittet misericordiam suam in terram: et ubi invenerit viscera misericordia, in ipso habitabit. Quantum enim homo miseretur proximi, tantum Deus ipsius. Quando enim descendimus in Ægyptum, Joseph non recordatus est mali in nos; me vero videns, misertus est. In quem insipientes et vos, immemores malorum efficiamini, filii mei, et diligite vosmet invicem, et ne animadvertisatis unusquisque mali-

A Kύριος ποιήσει αὐτῷ. Καὶ γάρ οἱ οὐλοὶ τῶν ἀδελφῶν μου ἡσθένουν, ἀπέθνησκον διὰ Ἰωαὴφ, ὅτι οὐκ ἐποίησαν Ελεος ἐν σπλάγχνοις αὐτῶν· οἱ δὲ οὐλοὶ μηδοσοι διεφυλάχθησαν, ὡς οἰδατε. Καὶ ὅτε ἤμην τῇ (58) Χανάν, εἰς παράλιον ἔθηρεν θέρα ἰχθύων (59) Ἱακὼν τῷ πατρὶ μου· καὶ πολλῶν ἀγγομένων ἐν τῇ θαλάσσῃ, ἐγὼ ἀδλαθῆς διέμενα.

ζ. « Πρῶτος ἦρώ ἀποίησα σκάφος (60) ἐπιπλέων ἐν τῇ θαλάσσῃ, ὅτι Κύριος ἑδωκέ μοι σύνεσιν καὶ σοφίαν ἐν αὐτῷ· καὶ καθῆκα ἔύλον ὅρθῳ ἐπισθεν αὐτοῦ, καὶ θόνην ἐξέτενα ἐν ἔυλῳ ὅρθῳ ἐν μέσῳ· καὶ ἐν αὐτῷ διαπορεύμενος τοὺς αἰγαλούς, ἥλευσον ἰχθύας οἷκα πατρός μου, ἵνας ἤλθομεν εἰς Αἴγυπτον· καὶ ἐν τῇ θήρᾳ μου παντὶ ἀνθρώπῳ ἔντικη σπλαγχνίζμενος ἐδίδουν. Εἰ δὲ ἦν ἔνος, ή νοσῶν, ή γηράσας, ἐψασες τοὺς ἰχθύας, καὶ ποιήσας αὐτὰ ἀγαθῶς, κατὰ τὴν ἐκάστου χρεῖαν προσέφερον πᾶσι, συνάγων καὶ συμπάσχων. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος πολὺν ἰχθύν ἐποίησε με θηρᾶν. Ὁ γάρ μεταδίδοντις τῷ πλησίον λαμβάνει πολλαπλασίαν παρὰ Κυρίου. Πέντε ἑτη ἥλευσα, παντὶ ἀνθρώπῳ, δην ἐωράκειν, μεταδίδοντις, καὶ παντὶ τῷ οἶκῳ τοῦ πατρός μου ἐξαρκῶν Τὸ θέρος ἥλευσον, καὶ ἐν χειμῶνι ἐποίμαινον μετὰ τῶν ἀδελφῶν μου.

η. « Νῦν ἀναγγελῶ ὑμῖν (61), & ἐποίησα. Εἴδον θλιβόμενον ἐν γυμνοτητὶ χειμῶνος, καὶ σπλαγχνίσθεις ἐπ' αὐτὸν, κλέψας ἱμάτιον ἐκ τοῦ οἴκου μου χρυφαίως, ἑδωκα τῷ θλιβομένῳ. Καὶ ὑμεῖς οὖν, τέκνα μου, ἐξ ὧν παρέχει ὑμῖν ὁ Θεὸς, ἀδιακρίτως πᾶσι σπλαγχνίζμενοι ἐλεεῖτε (62), καὶ παρέχετε παντὶ ἀνθρώπῳ ἐν ἀγαθῇ καρδίᾳ. Εἰ δὲ μὴ ἔχετε πρὸς καιρὸν δοῦναι τῷ χρήσοντι, συμπάσχετε ἐν σπλαγχνοῖς ἐλέους. Οἶδα ὅτι ἡ χειρὶ μου οὐχ εὑρε πρὸς τὸ παρόν ἐπιδοῦναι τῷ χρήσοντι, καὶ ἐπὶ σταδίους συμπορεύμενος αὐτῷ, ἔκλαιον· καὶ τὰ σπλαγχνα μου ἐτρέφετο (63) ἐπ' αὐτῷ εἰς συμπάθειαν.

η'. « Καὶ ὑμεῖς οὖν, τέκνα μου, ἔχετε εὐσπλαγχνίν κατὰ παντὸς ἀνθρώπου ἐν ἐλέει, ἵνα καὶ ὁ Κύριος εἰς ὑμᾶς σπλαγχνίσθεις ἐλεήσῃ ὑμᾶς· ὅτι καὶ ἐπ' ἄστρων τῆς μερῶν ὁ Θεὸς ἀποστέλλει τὸ σπλαγχνὸν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ δους εὐρῇ σπλαγχνα ἐλέους, ἐν αὐτῷ κατοικεῖ. «Οσον γάρ ἀνθρώπος σπλαγχνίζεται εἰς τὸ πλησίον, τοσοῦτον Κύριος εἰς αὐτὸν. «Οτε γάρ κατήθομεν εἰς Αἴγυπτον, Τιστὴ οὐχ ἐμησικάκησεν εἰς ἡμᾶς· ἐμὲ δὲ ἴδων, ἐσπλαγχνίσθη. Εἰς δὲ ἐμβλέποντες καὶ ὑμεῖς, ἀμνησίκακοι γίνεσθε, τέκνα μου, καὶ ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καὶ μὴ λογίζεσθε ἐκαστος τὴν κακίαν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ (64).

nominarunt. Ex quibus patebit, Zabulone antiquorem esse artem nauticam, ejusque originem ad Nos saltem referendam esse. Id.

(58) Τῇ. Γῇ. GRAB.
(59) Θύρα ἰχθύων. Θέραν. Id.

(60) Πρῶτος ἦρώ ἀποίησα σκάφος. Zabulon itaque connumerandus variis heroibus, qui se inventores artis nauticæ fuisse jactarunt, vel ab aliis tales crediti sunt; et addendum iis, quos Polydorus Vergilius lib. iii *De inventoribus rerum*, cap. 15, Salmuthus in Pancirolum tit. xi *De Pyxidecula nantica*, et Cornelius a Lapide aliisque commentatores in *Sapientiae Salomonis cap. xiv*, v. 4 seqq.

(61) Nur ἀρχαὶ ὑμῶν. Hæc omnia omissa sunt in codice Oxoniensi usque ad ista sequentis paragraphi verba: τοσοῦτον Κύριος εἰς αὐτὸν. Id.

(62) Ελεεῖτε. Ms. ἐλέετε. Id.

(63) Έτρέφετο. Legendum ἐτρέφετο. Id.

(64) Μὴ λογίζεσθε ἐκαστος κακίαν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, etc. Item monitum Hermæ dabatur

ὅτι τοῦτο χωρίζει ἐνότητα, καὶ πᾶσαν συγγένειαν διασκορπίζει, καὶ τὴν ψυχὴν ταράσσει (65). Ὡς γὰρ μνησίκακος σπλάγχνα ἔλεους οὐκ ἔχει.

Θ. « Προσέχετε τὰ ὄντα (66), ὅτι ὅταν ἐπὶ τὸ αὐτὸν πορεύεται, λίθους, ἔνδια, τὴν δύμους κατασύρει (67). ἂν δὲ εἰς πολλὰ διαιρεθῇ, ἡ γῆ ἀφανίζει αὐτὰ, καὶ γίνεται εὔκαταφρόνητα. Καὶ ὑμεῖς, ἂν διαιρεθῆτε, ἔσταθε οὕτως. Μή σχισθῆτε εἰς δύο κεφαλάς, ὅτι πᾶν δὲ ἐποίησε Κύριος, κεφαλὴν μίαν ἔχει. Ἐδώκε δύο δύμους, ποδάς, χείρας· ἀλλὰ πάντα τὰ μέλη τῇ μίᾳ κεφαλῇ ὑπακούει. Ἐγνωτε ἐν γραφῇ πατέρων μου, ὅτι ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἀποστῆσθε ἀπὸ Κυρίου, καὶ διαιρεθῆσθε ἐν Ἰσραὴλ (68), καὶ δύοις βασιλεῦσιν ἔξακολούθηστε, καὶ πᾶν βαδίλυγμα ποιήσετε, καὶ γε πᾶν εἰδῶλον προσκυνήσετε, καὶ αἰχμαλωτεύσουσιν ὑμᾶς οἱ ἔχθροι ὑμῶν, καὶ καθίσεσθε (69) ἐν θίνεσι ἐν πάσαις ἀσθενείαις, καὶ θλίψεις, καὶ δύναις ψυχῆς. Καὶ μετὰ ταῦτα μνησθῆσθε Κυρίου, καὶ μετανοήσετε, καὶ ἐπιστρέψετε ὑμᾶς, ὅτι ἐλεήμων ἔστι καὶ εὐσπλαγχνός, μή λογιζόμενος κακίαν τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, δύτις ἀρέξειτο, καὶ τὰ πνεύματα τῆς τλάνης ἀπετρέψῃ αὐτοὺς ἐπὶ πάσαις ταῖς πράξεσιν αὐτῶν. Καὶ μετὰ ταῦτα ἀνατελεῖ ὑμίν αὐτὸς ὁ Κύριος (70), φῶς δικαιοσύνης, καὶ λασίας καὶ εὐσπλαγχνία ἐπὶ ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ. Αὐτὸς ἀντράσται πάσαν αἰχμαλωσίαν υἱῶν ἀνθρώπου ἐκ τοῦ Βελιάρ, καὶ πᾶν πνεῦμα τλάνης πατηθῆσται· καὶ ἐπιστρέψεται πάντα τὰ θίνη τοῖς παραξήλωστον αὐτοῦ· καὶ δύσθεσθε θεον ἐν σχήματι ἀνθρώπου, δν ἀν ἐκλέγηται Κύριος, Ἰερουσαλήμ δυομά αὐτῷ (71). Καὶ πάλιν ἐν πονηρίᾳ λόγων ὑμῶν παροργίστετε αὐτὸν, καὶ ἀπορρίψθετε ἔως καιροῦ συντελείας.

Ι. « Καὶ νῦν, τέκνα μου, μηδὲ λυπεῖσθε, ὅτι ἀποδημήσκω ἄγω, μηδὲ συμπίπτετε, ὅτι ἀπολείπω ὑμῶν. Ἀναστῆσομαι γάρ πάλιν ἐν μέσῳ ὑμῶν, ὡς ἥγούμενος ἐν μέσῳ τῆς φυλῆς μου, δοσοὶ ἐφύλαξαν νόμον Κυρίου, καὶ ἀνταλάς Σαβουλὼν πατρὸς αὐτῶν. Ἐπὶ δὲ τοὺς ἀσεβεῖς ἐπάκει Κύριος πῦρ αἰώνιον, καὶ ἀπολέσει αὐτοὺς ζῶς γενεῶν. Ἐγὼ εἰς τὴν ἀνάπτωσιν μου ἀποτρέχω, ὡς οἱ πατέρες μου· ὑμεῖς δὲ φοβεῖσθε Κύριον τὸν Θεον ὑμῶν, ἐν πάσῃ ἰσχύi, πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ὑμῶν.» Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐκοιμήθη ὑπὼν καλῷ, καὶ ἔθηκεν αὐτὸν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἐν θήκῃ· οὐτερον δὲ ἀναγγαγόντες αὐτὸν εἰς Χεδρών, θήσαν μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Διαθήκη Δάτω, περὶ θυμοῦ καὶ ψεύδους.

Α. Ἄντεγραφον λόγων Δάν, ὃν εἶπε τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ. Ἐκαστοτῷ εἰποτῷ πέμπτῳ ἔτει τῆς ζωῆς αὐτοῦ, καλέσας τὴν

Visione II, § 3, his verbis: « Tu autem, Herma, noli meminisse injuriarum filiorum tuorum. Memoria enim injuriarum mortem operatur, oblivio vero eorum vitam aeternam. GRAB.

(65) Τύρδοσσει. Καὶ τὴν ὑπερβούν ἀφανίζει, addit codex Oxon. Id.

(66) Τὰ ὄντα. Ἐπὶ add. Id.

(67) Κατασύρει. Καταφέρει. Id.

PATROL. Gr. II.

A tiam fratris sui; quoniam hoc dividit unitatem, et omnem consanguinitatem dispergit, et animum perturbat. Memor enim mali viscera misericordiae non habet.

B IX. « Attendite aquis, quoniam cum simul metiventur, lapides, ligna, arenam detrahunt; si vero in multas dividantur, terra exterminat eas, et fiunt neglectae. Et vos, si dividamini, eritis ita. Ne scindamini in duo capita, quia omne quod fecit Deus, caput unum habet. Dedit duos humeros, pedes, manus; sed omnia membra uni capitii obediunt. Novi in scriptura patrum meorum, quod in ultimis diebus recedetis a Domino, et divisi eritis in Israel, et duos reges sequemini, et omnem abominationem facietis, et omne idolum adorabitis, et captivos abducere vos iniurici vestri, et sedebitis in nationibus in omnibus infirmitatibus, et tribulationibus, et doloribus animæ. Et post hæc recordabimini Domini, et resipiscetis, et convertet vos, quoniam clemens est et misericors, non imputans malitiam filiis hominum; quoniam caro sunt, et spiritus erroris seducunt eos in omnibus actionibus suis. Et post hæc oritur vobis ipse Dominus, lumen justitiae, et sanitatis et misericordia in pennis ejus. Ipse redimet omnem captivitatem filiorum hominis a Beliar, et omnis spiritus erroris concupiscit ab eo; et convertet omnes gentes in emulationem ejus; et videbitis Deum in forma hominis, quem elegerit Dominus: Jerusalem nomen ei. Et rursus in malitia sermonum vestrorum ad iracundiam provocabitis eum, et abjecti eritis usque ad tempus consummationis.

X. « Et nunc, filii nisi, ne contristemini, quoniam morior ego; neque concidatis, quoniam relinquam vos. Resurgam enim in medio vestri, velut dux in medio filiorum suorum, et latabor in medio tribus meæ, quotquot custodierunt legem Domini, et mandata Zabulon patris eorum. Super impios vero inducit Dominus ignem aeternum, et perdet eos usque in generationes. Ego in requiem meam confugio, sicut patres mei: vos autem timete Dominum Deum vestrum, in omni fortitudine, omnibus diebus viæ vestrae. » Et cum hæc dixisset, dormivit somno bono, et posuerunt eum filii ejus in theca; postea vero reducentes eum in Hebron, sepelierunt eum cum patribus ejus.

CAPUT VII.

Testamentum Dan, de ira et mendacio.

I. Transcriptum verborum Dan, quæ dixit filii suis in ultimis diebus suis. Centesimo vicesimo quinto anno viæ suæ vocans tribum suam, dixit:

(68) Ἰσραὴλ. Ἰερουσαλήμ. Id.

(69) Καθίσεσθε. Κακωθίσεσθε. Id.

(70) Ἀρατελεῖ ὑπὸ αὐτὸς ὁ Κύριος, etc. Alludit ad Malachiæ IV, 2. Id.

(71) Καὶ λασίς..... Ιερουσαλήμ δυομά αὐτῷ. Καὶ ἐπιστρέψετε ἐκ τῆς γῆς ὑμῶν, καὶ θεσθε Κύριον ἐν Ιερουσαλήμ διὰ τὸ δυομά αὐτοῦ, habet canticum Oxon. multo concisius. Id.

I. Audite, filii Dan, sermones meos, attendite verbis oris patris vestri. Probavi in corde meo et in omni vita mea, quod res bona est et Deo grata, veritas cum justa actione; et quod perniciosum est mendacium, et ira, quoniam omnem malitiam hominem edocent. Confiteor vobis hodie, filii mei, quod in corde meo lætatus sum de morte Joseph, viri veracis et boni, et gaudebam in venditione Joseph, quoniam supra nos pater eum diligebat. Spiritus enim zeli et elationis dixit mihi: « Et tu es filius ejus. » Et unus spirituum Beliar cooperabatur mihi, dicens: « Accipe gladium hunc, et cum eo occide Joseph; et diligit te pater tuus, mortuo eo. » Hic est spiritus iræ, suadens mihi, ut sicut pardalis devorat herbum, ita devorarem Joseph. Sed Deus Jacob patris mei non immisit eum in manus inreas, ut invenirem eum solum; neque permisit iniquitatem hanc facere, ut (73) solvantur duo scetra in Israel.

II. « Et nunc, filii mei, ego morior, et in veritate dico vobis, quod si non custodiatis vosmetipsos a spiritu mendacii et iræ, et diligatis veritatem et longanimitatem, desperibitis. Cæcitas est in ira, filii mei, et nemo iracundus videt faciem in veritate; quoniam scilicet pater, sive mater sit, ut hostibus attendit eis; si sit frater, non novit; si propheta Domini, non obedit; si justus, non aspicit; amicum non cognoscit. Circumponit enim ei spiritus iræ retia erroris, et excœcat naturales oculos ejus, et per mendacium obtenebrat mentem ejus, et propriam visionem tribuit ei. In quo autem circumponit oculos ejus? In odio cordis, et dat ei cor proprium adversus fratrem in invidiam.

III. « Perniciosa est ira, filii mei; etenim ipsi animæ ipsa sit anima; et corpus quidem iracundi proprium sibi facit, animæ autem dominatur, et tribuit corpori potentiam propriam, ut faciat omnem iniquitatem; et cum jam operata fuerit anima, justificat quod operatum est, quia non videt. Propter hoc qui iratus est, si quidem sit potens, triplicem habet potentiam in ira: unam quidem per potentiam et auxilium ministrantium; secundam autem per divitias, persuadens et vincens in iniustitia; tertiam naturalem habens corporis, et per seipsum operans malum. Si autem debilis sit qui irascitur, duplum habet potestatem, præter eam quam est naturæ; adjuvat enim eis ira semper in ini-

(72) Θυμὸς, ὅτι κᾶσαν κακῶν ἀνθρώπων ἐκδιδάσκει. Θυμὸς πᾶσαν κακῶν ἐκδιδάσκει, οινόσσο ὅτι, et ἀνθρώπων, sive potius δινθρωπον. GRAB.

(73) Ut. Ne, potius legendum juxta Græc. Oxon. Id. — Huic loco lux affunditur in not. 3 ad Clementis Rom. Epist. 1, cap. 31. Patrol. Gr. t. I col. 271.

(74) Λυθῶσι δύο σκῆπτρα ἐν Ἰεραḥ. Mή add. GRAB.

(74*) Quid est hoc δρῶν πρόσωπον, videns fa-

A πατριὰν αὐτοῦ, εἶπεν· « Ἀκούσατε, υἱοί Δατὰ, λόγων μου, προσέχετε φῆμασι στόματος πατρὸς ὑμῶν. Ἐπειτασσ ἐν καρδίᾳ μου, καὶ ἐν πάσῃ τῇ ζωῇ μετοῖται καλὸν καὶ θερ εὐάρεστον, τὸ ἀληθεῖα μετὰ δικαιοπραγίας· καὶ ὅτι πονηρὸν τὸ φεῦδος, καὶ ὁ θυμὸς. ὅτι πᾶσαν κακῶν ἀνθρώπων ἐκδιδάσκει (72). Ὁμαλγῶ στήμερον ὑμῖν, τέκνα μου, ὅτι ἐν καρδίᾳ μου ἔχει μην περὶ τοῦ θαυμάτου Ἰωσῆφ, τοῦ ἀνδρὸς τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἀληθινοῦ, καὶ ἔχαιρον ἐπὶ τῇ πράξει Ἰωσῆφ, ὅτι ὑπὲρ ἡμᾶς ὁ πατὴρ αὐτὸν ἤγαπα. Τὸ γάρ πνεῦμα τοῦ ζῆλου καὶ τῆς ἀλαζονείας ἐλεγέ μοι· « Καὶ γε σὺ αὐτὸς αὐτοῦ. » Καὶ ἐν τῶν πνευμάτων τοῦ Βελιδρού συνήργει μοι, λέγον· « Λαβὲ τὸ ξίφος τοῦτο, καὶ ἐν αὐτῷ δινέλε τὸν Ἰωσῆφ, καὶ ἀγαπήσει σε ὁ πατὴρ σου, ἀποθανόντος αὐτοῦ. » Τοῦτο ἔστι τὸ πνεῦμα τοῦ θυμοῦ, τὸ πεῖθον με, ἵνα ὡς πάρδαλις ἐκμύει ἐριψών, οὕτως ἐκμαζήσων τὸν Ἰωσῆφ. Ἄλλ' οὐδεὶς Ἰακὼβ τοῦ πατέρος μου οὐκ ἐνέβαλεν αὐτὸν εἰς τὰς χεῖρας μου, ἵνα εἴρω αὐτὸν μάρνον οὐδὲ εἰσει τοῦτο τὸ ἀνόητο μα ποιήσαι, ἵνα λυθῶσι δύο σκῆπτρα ἐν Ἰεραḥ (74).

B. « Καὶ νῦν, τέκνα μου, ἐγὼ ἀποθνήσκω, καὶ ἐν ἀληθεῖται λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν μή φυλάξῃς ἑαυτὸς ἀπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ φεῦδος καὶ τοῦ θυμοῦ, καὶ ἀγαπήσῃς τὴν ἀληθειαν καὶ τὴν μακροθυμίαν, ἀπολεῖσθε. Τύφλωσίς ἔστιν ἐν τῷ θυμῷ, τέκνα μου, καὶ οὐκ ἔστι τις θυμώδης δρῶν πρόσωπον (74*) ἐν ἀληθεῖται: ὅτι κανὶς πατὴρ, κανὶς μήτηρ ἔστιν, ὡς πολεμίας προστρέψει αὐτοὺς· ἐὰν δὲ ἀδελφός, οὐκ οἰδεν· ἐὰν προσῆγῃς Κυρίου, παρακούει· ἐὰν δίκαιος, οὐ βλέπει· φίλος οὐ γνωρίζει. Πειριθάλλει γάρ αὐτὸν τὸ πνεῦμα τοῦ θυμοῦ τὰ δίκτυα τῆς πλάνης, καὶ τυφλὸς τοὺς οὐσιούς διφθαλμοὺς αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦ φεῦδος σκοτᾷ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἰδίαν δρασίν παρέχει εὐτῷ. Ἐν τίνι δὲ πειριθάλλει τοὺς διφθαλμοὺς αὐτοῦ: «Ἐν μίσει καρδίας, καὶ δίδωσιν αὐτῷ καρδίαν ἴσλεν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ εἰς φθόνον. »

G. « Πονηρὸς δὲ θυμὸς, τέκνα μου, καὶ γάρ αὐτῇ τῇ ψυχῇ αὐτὸς γίνεται ψυχὴ (75)· καὶ τὸ μὲν σῶμα ἰδιοποιεῖται (76) τοῦ θυμάδους, τῆς δὲ ψυχῆς κατακυρίει, καὶ παρέχει τῷ σώματι δύναμιν ἴδιαν, ἵνα ποιήσῃ πᾶσαν ἀνομίαν· καὶ ἐταν πράξῃ ψυχὴ, δικαῖοι τὸ πραχθὲν, ἐπειδὴ οὐ βλέπει. Διὰ τοῦτο δὲ θυμούμενος, ἐὰν μὲν δὲ δυνατός, τριπλὴν ἔχει δύναμιν ἐν τῷ θυμῷ· μιαν μὲν διὰ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς βοηθείας (77) τῶν ὑπουργούντων· δευτέραν δὲ διὰ τοῦ πλούτου, παραπετθῶν καὶ νικῶν ἐν ἀδίκῳ· τρίτην τὴν φυσικὴν ἔχων τοῦ σώματος, καὶ διὰ τοῦτο δρῶν τὸ κακόν. Ἐὰν δὲ ἀστενήσῃ δὲ θυμούμενος, διπλὴν ἔχει τὴν δύναμιν παρὰ τῆς φύσεως· βοηθεῖ γάρ αὐτοὺς δὲ θυμοὺς πάντοτε ἐν παρανομίᾳ. Τοῦτο δὲ

ciem? Hebraice dicitur *videre faciem* pro familiariter et amice, aut submisse, aliquem adire, vel cum eo colloqui. Cf. text. Hebr. xxxii, 21, et *Clementii Thesaurum* ad vocem ηγεμονίας n° 1, h. Draca.

(75) Καὶ γάρ αὐτῇ τῇ ψυχῇ αὐτὸς γίνεται ψυχὴ οἱ οινόσσοι sunt. GRAB.

(76) Ιδιοποιεῖται. Ιδιον ποιεῖται. ID.

(77) Διὰ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς βοηθείας. Αὐτὴ βοηθείας. ID.

πνεῦμα δὲ μετὰ τοῦ φεύδους ἐκ δεξιῶν τοῦ Σατανᾶ πνερεύεται, ἵνα ἐν ὥμοτητι καὶ φεύδει γίνωνται αἱ πράξεις αὐτοῦ.

Δ'. « Οὐκοῦν συνίετε τὴν δύναμιν τοῦ θυμοῦ, ὅτι ματαία ἔστιν. Ἐν γάρ λόγῳ παροξύνει (78) πρώτον εἶτα ἐν Ἐργοῖς δυνατοῖ τὸν ἑρεθιζόμενον (79), καὶ ἐν ζημιαῖς πικραῖς (80) ταράσσει τὸ διαβούλιον αὐτοῦ· καὶ οὕτως διεγέρει ἐν θυμῷ μεγάλῳ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. «Οτε οὖν λαλεῖ τις καθ' ὑμῶν, ὑμεῖς μὴ κινεῖσθε εἰς τοὺς θυμούς (81), μὴ ἐπαίρεσθε, μήτε μεταβάλλεσθε, μήτε εἰς τέρψιν, μήτε εἰς ἀστίδαν (82). Πρῶτον γάρ τέρπει τὴν ἀκοήν, καὶ οὕτως δέχεται τὸν νοῦν, νοῆσαι τὸ ἑρεθισμένον· καὶ τότε θυμωθεὶς νομίζει δικαίως ὅργιζεσθαι. «Ἐὰν δὲ ζημιαῖς η̄ ἀπολείξ τινι περιπέσητε (83), τέκνα, μὴ θροεῖσθε· ὅτι αὐτὸν τὸ πνεῦμα ἐπιθυμήσαι ποιεῖ τοῦ ἀπολογέμενον, ἵνα θυμωθῇ διὰ τοῦ πλούτου. «Ἐὰν δὲ ζημιαθῆτε (84) ἔκουσις, μὴ λυπεῖσθε· ἀπὸ γάρ λύπης ἐγείρεται θυμὸς μετὰ φεύδους. «Ἐστι δὲ διπρόσωπον κακὸν, θυμὸς μετὰ φεύδους, καὶ συνεργῶνται ἀλλήλοις, ἵνα ταράξωσι τὸ διαβούλιον· ταρασσομένης δὲ τῆς ψυχῆς συνεχῶς, ἀφίσταται Κύριος ἀπ' αὐτῆς, καὶ κυριεύει αὐτῆς δὲ Βελιάρ.

Ε'. « Φυλάξατε οὖν, τέκνα μου, τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου, καὶ τὸν νόμον αὐτοῦ τηρήσατε· ἀπόστητε δὲ ἀπὸ θυμοῦ, καὶ μισήσατε τὸ φεύδος, ἵνα Κύριος κατατικῆσῃ ἐν ὑμῖν. (85) Ἀλήθειαν λαλεῖτε ἵσταστος πόδες τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ ἐμπέσητε εἰς μῆνιν καὶ ταραχάς, ἀλλ' ἐσεσθε ἐν εἰρήνῃ, ἔχοντες τὸν Θεὸν τῆς εἰρήνης, καὶ οὐ μὴ κατισχύσῃ (86) ὑμῶν πόλεμος. Ἀγαπάτε τὸν Κύριον ἐν πάσῃ τῇ ζωῇ ὑμῶν, καὶ ἀλλήλους ἐν ἀληθινῇ καρδίᾳ. Οἶδα γάρ, ὅτι ἐν ἐχθραῖς ἡμέραις ἀποστήσεσθε τοῦ Κυρίου, καὶ προσοχθεῖτε τὸν ·Λευΐ, καὶ πρὸς Ἰούδαν ἀντιτάξεσθε· ἀλλ' οὐ δυνήσεσθε πρὸς αὐτούς. «Ἄγγελος γάρ Κυρίου ὁδηγεῖ ἔκατέρους, ὅτι ἐν αὐτοῖς στήσεται Ἰσραὴλ. Καὶ ὡς ἀν ἀποστῆτε ἀπὸ Κυρίου, ἐν πάσῃ κακᾷ πορεύεσθε, ποιοῦντες βδελύγματα ἐθνῶν, ἔκπορνεύοντες ἐν γυναικὶν ἀνδρῶν, καὶ ἐν πάσῃ πονηρίᾳ ἐνεργούντων ἐν ὑμῖν τῶν πνευμάτων τῆς πλάνης. «Ανέγνων γάρ ἐν βίῳ· Ἐνώχ τοῦ δικαίου, ὅτι δὲ δρῶν ὑμῶν ἔστιν δὲ Σατανᾶς, καὶ ὅτι πάντα τὰ πνεῦματα τῆς πορνείας καὶ τῆς ὑπερφωνείας τῷ Λευΐ ὑπακούσονται, τοῦ παρεδρεύειν τοῖς υἱοῖς Λευΐ, τοῦ ποιεῖν αὐτοὺς ἔξαμαρτάνειν ἐνώπιον Κυρίου. Καὶ υἱοί μου ἐγγίζοντες εἰσι τῷ Λευΐ, καὶ συνεξαμαρτάνοντες αὐτοῖς ἐν πᾶσι· καὶ υἱοί Ιούδα ἔσονται ἐν πλεονεξίᾳ, ἀρπάζοντες τὰ ἀλλότρια ὡς λέοντες. Διὰ τοῦτο ἀπαρχήσεσθε σὸν αὐτοῖς ἐν αἰχμαλωσίᾳ, κακεῖ ἀπολήγουσθε πάσας τὰς πληγὰς Αἰγύπτου, καὶ πάσας πονηρίας τῶν ἐθνῶν· καὶ οὕτως ἐπιστρέψαντες πρὸς Κύρ.·ον, ἐλεηθήσεσθε, καὶ δέξει ὑμᾶς εἰς τὸ ἀγίασμα αὐτοῦ, βοῶν ὑμῖν εἰρήνην. Καὶ ἀνατελεῖ ὑμῖν ἐκ τῆς

(78) Παροξύνει. Παροξύνεται. GRAB.

(79) Ἐρεθιζόμενον. Ὁργιζόμενον. Id.

(80) Πικραῖς. Μίκραις. Id.

(81) Ἀγαθοῖς. Ἀγίους. Id.

(82) Αειδίαν. Ἀγδίαν. Id.

(83) Περικέσσητε. Περιπέτη. Id.

(84) Εἳστε ζημιαθῆτε. Νεσunt omnia usque ad

A quitate. Hic spiritus semper cum mendacio a dextris Satanæ ambulat, ut in crudelitate et mendacio fiant actus ejus.

B IV. « Quapropter intelligite potentiam iræ, quoniam vana est. In sermone enim exacerbat primum; deinde in operibus fortificat stimulatum, et in damnis amaris conturbat consilium ejus : et ita exscitata in ira magna animam ejus. Quando igitur loquitur aliquis adversum vos, ne moveamini in iram ; et si quis laudet vos ut bonus, ne elevemini, neque transmutemini vel in delectationem, vel in rigorem vultus. Primum enim delectat auditum, et ita excauit mentem, ut intelligat quod exprobratum est : et tunc iratus existimat juste irasci. Si in jacturam aut perditionem aliquam incideritis, filii, ne tumultuomini; quoniam hic spiritus concupiscere facit quod perditum est, ut irascatur per desiderium. Si autem jacturam patiemini voluntarie, ne contristemini; a tristitia enim suscitatur ira cum mendacio. Est autem malum duplēcē habens faciem, ira cum mendacio, et colloquuntur mutuo, ut conturbent consilium : turbata autem anima continue recedit Dominus ab ipsa, et dominatur ei Beliar.

V. « Custodite ergo, filii mei, mandata Domini, et legem ejus servate; recedite autem ab ira, et odio habete mendacium, ut Dominus habitet in vobis, et fugiat a vobis Beliar. Veritatem loquamini unusquisque ad proximum suum, et non incidetis in iram et turbationes; sed eritis in pace, habentes Deum pacis; et non prævalebit adversum vos bellum. Diligite Dominum in omni vita vestra, et vosmet invicem in veraci corde. Novi enim, quod in ultimis diebus recedetis a Domino, et offendetis Levi, et Judæ resistetis; sed non superabit eos. Angelus enim Domini ducit utrosque, quoniam in ipsis stabit Israel. Et cum recedetis a Domino, in omni malitia ambulabitis, facientes abominationes gentium, scortantes cum mulieribus iniquorum, et in omni malitia spirituum erroris operantium in vobis. Legi enim in libro Enoch justi, quod princeps vester est Satanas, et quod omnes spiritus fornicationis et superbiciæ Levi obedient, ut insidentur filiis Levi, et faciant eos peccare coram Domino. Et filii mei appropinquant Levi, et simul peccant cum eis in omnibus : et filii Judæ erunt in avaritia, rapientes aliena ut leones. Propter hoc abducemini cum eis in captivitatem, et illic recipietis omnes plagas Ægypti, et omnes pravitates gentium : et ita revertentes ad Dominum misericordiam consequemini, et ducet vos in sanctificationem ejus, claimans vobis pacem. Et orietur vobis ex tribu Juda et Levi salutare Domini : et ipse faciet adversus Beliar prælium, et ultionem victorice dabit terminis ve-

finem hujus paragraphi. Id.

(85) Αλήθειαν. Hinc in Oxon. et Cantab. codice clausula deesse videtur. Id.

(86) Καὶ οὐ μὴ κατισχύσῃ. Omnia in Ox. cod. desunt usque ad ista sequentis paragraphi verba : καὶ ἐν τοῖς θθεοῖς Σωτῆρ. Id.

stris. Et animas sanctorum captivas liberabit a Belliar, et convertet corda incredula ad Dominum, et dabit invocantibus eum pacem aeternam, et requiescent in Eden sancti, et in nova Jerusalem letabuntur justi, quae erit in glorificationem Dei usque in saeculum. Et non amplius sustinebit Jerusalem desolationem, neque captivus ducetur Israel; quoniam Dominus erit in medio ejus, cum hominibus conversatus, et sanctus Israel regnans super ipsos in humilitate et paupertate: et qui credit in eum, regnabit in veritate in celis.

μενος (87), καὶ ἄγιος Ἰσραὴλ βασιλεύων ἐπ' αὐτοὺς ἐν ταπεινώσει καὶ ἐν ἀληθείᾳ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

VI. « Et nunc timete Dominum, filii mei, et attendite vobis metipsos a Satana et spiritibus ejus. Appropinquate autem Deo, et angelo excusanti vos; quoniam hic est mediator Dei et hominum, in pacem Israel. Contra regnum inimici stabit; quapropter studet inimicus subvertere omnes invocantes Dominum. Novit enim, quod in qua die crediderit Israel, consummabitur regnum inimici. Ipse angelus pacis fortificabit Israel, ne incidat in finem matorum. In tempore autem iniquitatis Israel recedet ab eis Dominus, transibit post facientem voluntatem ipsius, quoniam nulli angelorum erit ut ei. Nomen ejus erit in omni loco Israel et in gentibus Salvator. Conserve itur vos metipsos, filii mei, ab omni opere perniciose, et abjicite iram et omnina mendaclum, et diligite veritatem et longanimitatem, et quae audivistis a patre vestro, tradite et vos filii vestris, et recipiat vos Pater gentium: erit enim verax et longanimis, mansuetus et humilis, et docens per opera legem Dei. Discedite ergo ab omni injustitia, et adhaerete justitia legis Domini. Et se-pelite me prope patres meos. »

τῶν Ἱργῶν νόμον Θεοῦ. Ἀπόστοτε οὖν ἀπὸ πάσης τοῦ Κυρίου. Καὶ θάψατε με (89) ἐγγὺς τῶν πατέρων μου.

VII. Et cum hæc dixisset, osculatus est eos, et dormivit somnum perpetuum. Et sepelierunt eum filii ejus; et post hæc reduxerunt ossa ejus prope Abraham, Isaac et Jacob. Quemadmodum vero prophetavit eis Dan, quod legem Dei sui neglecturi essent, et ab alienati forent a terra hereditatis ipsorum, et a genere Israel, et patria ipsorum; ita et factum est.

CAPUT VIII.

Testamentum Nephthalim, de naturali bonitate.

I. Transcriptum testamenti Nephthalim de his, quæ disposuit in tempore filii sui, in anno centesimo tricesimo vite suæ. Convenientibus filii suis in septimo mense, quarta die mensis, ipso sauo exsidente, fecit coenam ipsis et potum magnificum.

(87) Τοῖς ἀνθρώποις συναντερερόμενος. Sic Baruch, iii, 38. Μετὰ τούτῳ ἐπὶ γῆς ὥρθη, καὶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις συναντεράφη: Vulg. Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est. Quo sane horum Testamento auctorem respexit nihil dubito.

(88) Ἐν ἡμέρᾳ. Adde Ἡ. GRAB.

Τούδα καὶ Λεῦ τὸ σωτήριον Κυρίου· καὶ εἰτὸς ποιήσει πρὸς τὸν Βελιάρ πολέμον, καὶ τὴν ἐκδίκησην τοῦ νίκους δώσει πέρασιν ὑμῶν. Καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν λάβῃ ἀπὸ τοῦ Βελιάρ ψυχὰς ἀγίων, καὶ ἐπιτρέψει καρδίας ἀπειθεῖς πρὸς Κύριον, καὶ δώσει τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτὸν εἰρήνην αἰώνιον, καὶ ἀναποστοται ἐν Ἑδὲ διγοι, καὶ ἐπὶ τῆς νέας Ἱερουσαλήμ εὐφρανθήσονται δίκαιοι, ἢτις ἔσται εἰς δέξασμα Θεοῦ ἔως τοῦ αἰώνος. Καὶ οὐκ ἔτι ὑπομένει Ἱερουσαλήμ ἐρήμωσιν, οὐδὲ αἰχμαλωτίσεται Ἰσραὴλ, διό Κύρος ἔσται ἐν μέτω πάντῃ, τοῖς ἀνθρώποις συναντερερέμενος (87), καὶ ἀληθεύσεται ἐν ταπεινώσει καὶ ἐν πτωχείᾳ· καὶ ὁ πιστεύων ἐν αὐτῷ βασιλεύσει ἐν ἀληθείᾳ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

C. « Καὶ νῦν φοβήθητε τὸν Κύριον, τέκνα μου, καὶ προσέχετε ἐαυτοῖς ἀπὸ τοῦ Σατανᾶ, καὶ τῶν πνευμάτων αὐτοῦ. Ἐγγίζετε δὲ τῷ Θεῷ, καὶ τῷ ἀγγελῷ τῷ παρατομένῳ ὑμᾶς· διό τοις ἔστι μεστής Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἐπὶ τῆς εἰρήνης Ἰσραὴλ. Κατέναντι τῆς βασιλείας τοῦ ἔχθρου στήσεται· διὰ τοῦτο σπουδάζει ὁ ἔχθρος ὑποσκελίζειν πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους τὸν Κύριον. Οὐδέ γάρ, διό ἐν ἡμέρᾳ (88) πιστεύεις Ἰσραὴλ, συντελεσθήσεται ἡ βασιλεία τοῦ ἔχθρου. Αὐτὸς ὁ ἀγγελος τῆς εἰρήνης ἐνισχύσει τὸν Ἰσραὴλ, μή ἐμποιεῖν αὐτὸν εἰς τέλος κακῶν. Ἐσται· δέ ἐν καιρῷ ἐνομίζει τοῦ Ἰσραὴλ ἀφιστάμενος ἀπὸ αὐτῶν Κύριος, μεταλεύσεται διπισθεν ποιοῦντα τὸ θέλημα αὐτοῦ, διό αδεντοῦ τῶν ἀγγέλων ἔσται ὡς αὐτῷ. Τὸ δυνατὸν αὐτοῦ ἔσται ἐν παντὶ τόπῳ Ἰσραὴλ, καὶ ἐν τοῖς ἔθνοσι, Σατῆρ. Διατηρήσατε οὖν ἐαυτοὺς, τέκνα μου, ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ, καὶ ἀπορρίψατε τὸν θυμὸν καὶ πᾶν φεῦδος, καὶ ἀγαπήσατε τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν μακροθυμίαν, καὶ δὲ ἡρούσατε παρὰ τοῦ πατρὸς ὑμῶν, μετάδοτε καὶ ὑμεῖς τοῖς τέκνοις ὑμῶν, ἵνα δέξηται ὑμᾶς ὁ Πατήρ τῶν ἔθνων ἔσται γάρ ἀληθῆς καὶ μακροθυμος, πρόσος καὶ ταπεινός, καὶ ἀκοδέσσων δὲ ἀδικίας, καὶ κολλήθητε τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ νόμου μου. »

Z. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, κατεφίλησεν αὐτοὺς, καὶ ὑπνωσεν ὑπνὸν αἰώνιον. Καὶ θάψαν αὐτὸν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ· καὶ μετὰ ταῦτα ἀνήγειραν τὰ δυτερά αὐτοῦ σύγγυς Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ. Πλὴν ὡς ἐπροφήτευσεν αὐτοῖς Δάν, διό ἐπιλάθωνται νόμοι (90) Θεοῦ αὐτῶν, καὶ ἀλλοτριωθήσονται τῆς κλήρου αὐτῶν, καὶ γένους Ἰσραὴλ, καὶ πατριδὸς αὐτῶν, οἵτας καὶ γέγονεν (91).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η^η.

Διαθήκη Νεφθαλείου, καὶρι φυσικῆς ἀραδίτηος.

A'. Ἀντίγραφον διαθήκης Νεφθαλείου, ὃν δέθετο τὸν καιρῷ τέλους αὐτοῦ, ἐν ἦτε ρι' ζωῆς αὐτοῦ (92). Συνελθόντων τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἐν ἑδδόμῳ μηνὶ, τετάρτῃ (93) τοῦ μηνὸς, ὑγιαίνοντος αὐτοῦ, ἐποίει δεῖπνον αὐτοῖς καὶ κώδωνα. Καὶ μετὰ τοῦ ἔξιπνου

(89) Καὶ θάψατε με. Καὶ ἔσται τὸ γένος μου εἰς σωτηρίαν ἔως τοῦ αἰώνος, addit. cod. Ουχι. Id.

(90) Νόμος deest. Id.

(91) Οὐτως καὶ γέροντες. Καὶ τοῦ σπέρματος αὐτῶν, omissis οὖτας καὶ γέγονεν. Id.

(92) Ζωῆς αὐτοῦ. Δευτέρη add. in ms. Trin. Id.

(93) Τετάρτη. Μισ. Id.

συῆραι αὐτὸν τὸ πρωΐ, εἶπεν αὐτοῖς, διτὶ· « Ἀποθνή-
σκω» καὶ οὐδὲ ἐπίστευον αὐτῷ. Καὶ εὐλογῶν Κύριον,
ἐκραταίσαντεν, διτὶ μετὰ τὸ δεῖπνον τὸ γέλες ἀποθανεῖ-
ται. Ἐρχατο σὺν λέγειν τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ· « Ἀκούσα-
τε, τέκνα μου, υἱοὶ Νεφθαλείμ, ἀκούσατε λόγους πα-
τρὸς ὑμῶν. Ἐγὼ ἐγεννήθην ἀπὸ Βάλλας· καὶ διτὶ ἐν
πανούργῳ ἐποίησεν ἡ Ῥαχὴλ, καὶ ἔδωκεν ἀνθ' ἐκα-
τῆς τὴν Βάλλαν τῷ Ἰακώβῳ, καὶ ἐπὶ τῶν μηρῶν Ῥαχὴλ
ἔτεκέ με διὰ τοῦτο ἐκλήθην Νεφθαλείμ (94). Καὶ
τηγάπτησε με Ῥαχὴλ, διτὶ ἐπὶ τῶν μηρῶν αὐτῆς ἐγεν-
νήθην· καὶ εἰδει ἀπαλὸν δυτα κατεψίλει με, λέγουσα·
« Ἰδοιμι ἀδελφόν σου ἐκ τῆς κοιλίας μου κατὰ τέ·».
Οὐθεν καὶ δμοίς μοι ἦν ἐν πάσιν Ἰωσῆφ, κατὰ τὰς
εὐχὰς (95) Ῥαχὴλ. Ἡ δὲ μῆτηρ μού ἐστι Βάλλα, θυ-
γάτηρ Ῥουθέου (96), ἀδελφοῦ Δεδόρφας (97), τῆς
τροφοῦ Τερένκας· ἥτις ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἐτέλθη, ἐν τῇ
καὶ Ῥαχὴλ. Οὐ δὲ Ῥουθέος (98) ἐκ τοῦ γένους
Ἀδραδύμ, Χαλδαῖος, θεοσεβής, ἐλεύθερος καὶ εὐγενής.
Καὶ αἰχμαλωτισθεὶς ἡγοράσθη ὑπὸ Λάδαν· καὶ ἔδωκεν
αὐτῷ Αἰγανὸν τὴν παιδίσκην αὐτοῦ εἰς γυναῖκα· ἥτις
ἔτεκε θυγατέρα, καὶ ἐκάλεσεν αὐτὴν Ζελφάν, ἐπ'
νόμρατι τῆς κώμης, ἐν τῇ ἡχμαλωτεύθη (99). Καὶ
εὗτις ἔτεκε τὴν Βάλλαν, λέγων· Καινότοποδός μου
ἡ θυγάτηρ. Εὐθὺς γάρ τεχθεῖσα ἐσπευδε δηθλά-
ζειν (100).

B. « Καὶ ἐπειδὴ κοῦφος ἤμητον τοῖς ποσὶν, ὡς ἔλα-
φος, ἵστηξε μὲ δ πατήρ μου Ἰακὼβος εἰς πᾶσαν ἀποστο-
λὴν καὶ (1) ἀγγελιῶν· καὶ γε, ὡς ἔλαφον με εύλογησε.
Καθὼς γάρ διεραμένος οἴδε τὸ σκεῦος, πόσον χωρεῖ,
καὶ πρὸς αὐτὸν φέρει τὸν πηλόν· οὕτως καὶ δι Κύριος
πρὸς δμοίωσιν τοῦ πνεύματος ποιεῖ τὸ σῶμα, καὶ
πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ σώματος τὸ πνεῦμα ἐντίθησται, καὶ
οὐκ ἔστι λοιπὸν (2) ἐν τοῦ ἑνὸς τριτον τριχός (3).
σταθμῷ γάρ καὶ μέτρῳ καὶ κανόνι πάσα κτίσις Ὑψί-
στου. Καὶ καθάπερ οἴδεν διεραμένος ἑνὸς ἐκάστου
τὴν χρῆσιν, ὡς ἴκναῖ· οὕτως καὶ δι Κύριος οἴδε τὸ
σῶμα, ἔως τίνος διαρκέσει ἐν ἀγαθῷ, καὶ πότε δρχε-
ται ἐν κακῷ. Οτι οὐκ ἔστι πᾶν πλάσμα, καὶ πᾶσα
ἔννοια, ἢν οὐκ ἔγνω Κύριος· πάντα γάρ ἀνθρωπὸν
Ἐκτισται κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ. Ὡς τῇ Ισχύῃ αὐτοῦ, οὕτω
καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ· καὶ ὡς δι νοῦς αὐτοῦ, οὕτω καὶ
τὸ ἔργον αὐτοῦ· καὶ ὡς ἡ προαίρεσις αὐτοῦ, οὕτω καὶ
ἡ πρᾶξις αὐτοῦ· ὡς ἡ καρδία αὐτοῦ, οὕτω καὶ τὸ
στόμα αὐτοῦ· ὡς δι φθιναλμὸς αὐτοῦ, οὕτω καὶ δι ὑπνος
αὐτοῦ· ὡς ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, οὕτω καὶ δι λόγος αὐτοῦ, ἢ
ἐν νόμῳ Κυρίου, ἢ ἐν νόμῳ Βελιάρ. Καὶ ὡς κεχωρί-
σται ἀνάμεσον φωτὸς καὶ σκότους, ὁράσεως καὶ ἀκοῆς·
οὕτω κεχώρισται ἀνάμεσον ἀνδρὸς καὶ ἀνδρὸς, καὶ
ἀνδρόμεσον γυναικὸς καὶ γυναικός· καὶ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν,

¹⁴ Sap. xi, 21. ¹⁵ Sap. xv, 7. ¹⁶ Hebr. iv, 15.

(94) Ἐκλήθηρ Νεφθαλείμ. Peculiarem rationem nominis Nepthalim assignat auctor noster, diversam ab ea quae a Moyse, Genes. xxx, 8, traditur, ac proinde haud approbatam. Genuinum autem sensum hujus nominis, et verborum Moysis de eo, dabunt commentatores in citatum locum Gene-
ses. GRAB.

(95) Εὐχάρις. Εὐλογίας. Id.

(96) Ρουθέου. Ρουθαλου. Id.

A Et postquam excitatus est a somno mane, dixit il-
lis: « Morior: » et non crediderunt ei. Et benedi-
cens Domino, confirmavit, quod post besternam
coenam moreretur. Incepit igitur dicere filiis suis:
« Audite, filii mei, filii Nepthalim, audite sermones
patris vestri. » Ego natus sum a Balla: et quoniam
astute fecit Rachel, et dedit pro seipsa Ballam Ja-
cob, et super femora Rachel peperit me; propter
hoc vocatus sum Nepthalim. Et dilexit me Rachel,
quoniam super femora sua natus sum; et specie
tenerum existentem osculata est me, dicens:
« Videam fratrem tuum ex ventre meo secundum
te. » Unde et similis mei erat in omnibus Joseph,
secundum petitiones Rachel. Mater autem mea est
Balla, filia Ruthæ, fratris Deboræ, nutricis Rebec-
cae; quæ Balla in una die nata est, in qua et Ra-
chel. Ruthæ vero ex genere Abraham erat, Chal-
daeus, Deum venerans, liber et nobilis. Et cum esset
captivus, emptus est a Laban; et dedit ei Enam an-
cillam suam in uxorem; quæ peperit filiam, et vo-
cavit eam Zelpbam, cognomine castelli in quo ca-
ptivus erat. Deinde peperit Ballam, dicens: Noviter
festinans filia mea. Confestim enim nata festinavit
lac sugere.

C II. « Et quia pedibus levis eram, ut cervus, ordi-
nauit me pater meus Jacob in omnem missionem et
annuntiationem; et ut cervo mihi benedixit. Quem-
admodum enim sigulus novit vas, quantum capit, et
ad ipsum fert lutum; ita et Dominus ad similitu-
dinem spiritus facit corpus, et ad potentiam corpo-
ris spiritum imponit, et non est iam una tertia ex
uno capillo; pondere enim et mensura et regula¹⁴,
omnis creatura Altissimi (consistit). Et sicut novit
sigulus uniuscuiusque usum, quibus rebus sufficere
queat¹⁵; ita et Dominus novit corpus, usquequo
sufficiat in bono, et quando incipit in malo. Quo-
niam non est ulla creatura, nec ulla cogitatio, quam
non cognovit Dominus¹⁶; omnem enim hominem
creavit ad imaginem suam. Sicut fortitudo ejus,
ita et opus ejus; et sicut mens ejus, ita et opus
ejus; et sicut præelectio ejus, ita et actus ejus;
sicut cor ejus, ita et os ejus; sicut oculus ejus, ita
et somnus ejus; sicut anima ejus, ita et sermo ejus,
vel in lege Domini, vel in lege Beliar. Et sicut di-
visum est intermedium lucis et tenebrarum, visus
et auditus: ita divisum est intermedium viri et
viri, et intermedium mulieris et mulieris; et non
est dicendum, quod ulla in re faciei vel similiūm

(97) Δεδόρφας. Δεδόρφας. Id.

(98) Ρουθέος. Ρουθαίος. Id.

(99) Ἀχμαλωτεύθη. Ἀχμαλωτισθη. Id.

(100) Λέπων. Καινότοποδός μου ἢ θηλάζειν desunt. Id.

(1) Ἀκοστολήν καὶ omissa. Id.

(2) Λοιπόν. Ἐλλείπον. Id.

(3) Τρίτον τριχός. Omnia omissa usque ad ἡ τῶ
δμοιων. Id.

quid præstet (4). Omnia enim in ordine fecit Deus bona : quinque sensus in capite, et collum copulavit capiti, et capillos ad gloriam (5); deinde cor ad prudenteriam, ventrem ad secretionem stomachi (6), cælamum ad sanitatem, hepar ad iram, fel ad amaritudinem, ad risum splenem, renes ad astutiam, lumbos ad virtutem, costas ad positionem, spinam ad fortitudinem, et quæ deinceps. Ita igitur, filii mei, in ordine sitis in bona, in timore Dei (7), et nibil inordinatum facite in contemptu, neque extra tempus suum. Quoniam si dicas oculo, audire non potest (8): ita neque in tenebris poteritis facere opera lucis.

III. « Ne igitur festinate in avaritia corrumpere actus vestros, vel in sermonibus vanis seducere animas vestras, quoniam tacentes in munditia cordis poteritis voluntatem Dei tenere, et abjicere voluntatem diaboli. Sol et luna et stellæ non mutant ordinem suum (9): ita et vos ne mutetis legem Dei in inordinatione actuum vestrorum. Gentes errantes et derelinquentes Dominum, mutaverunt ordinem suum, et secuti sunt lapides et ligna, sequentes spiritus erroris. Vos autem non sic, filii mei, cognoscentes in firmamento, in terra, et in mari, et in omnibus creaturis, Dominum qui fecit hæc omnia, ut non efficiamini sicut Sodoma, quæ immutavit ordinem naturæ suæ (10). Similiter autem et Vigiles immutaverunt ordinem naturæ ipsorum, quibus maledixit Dominus in diluvio, propter ipsos ab habitatione et fructibus ordinans terram inhabitablem.

(7) I Cor. xi, 7. (8) Eccl. xii, 3, seq. (9) I Cor. xiv, 40. (10) I Cor. xii, 16, seq. (11) Judic. v, 20; Job xxxviii, 33; Jer. xxxi, 35. (12) Judæ v, 7.

(4) *Ulla in re facie vel similiū quid præstet.* Ita sonat antiqua versio Roberti, quam hic loci nefas est emendare. GRAB.

(5) Ομολωρ. Hic Græcus textus est corruptus, et unum alterumve verbum deest. Id.

(6) Πάντα . . . ἐξῆς. Hæc omnia usque ad τὰ ἔξης, in Oxiensi codice transposita sunt et sequuntur post μηδὲ δέκα χαιροῦ αὐτοῦ. Id.

(7) Συνάπτει. Συνάψας. Id.

(8) Καὶ τρίχας πρὸς δόξαν. Καὶ προσθεῖς αὐτῇ καὶ τρίχας εἰς εὐπρέπειαν καὶ δόξαν. Id.

(9) Διάκρισις στομάχου, κάλαμος. Διάκρισιν, στομάχου κάλαμον. Id. — Minime placet altera haec lectio ms. aliter distincta ea quam præ se fert textus Græcus a Grabio exhibitus. Optime vero illam se habere puto, quam præ oculis habuisse Robertum, indicat ejus versio. Nimurum κάλαμος, non ad precedentem vocem στομάχου, sed ad sequentem υδρεῖαν, ut recte legit Grabius, referendum.

(10) Υγείας. L. ὑδρεῖαν. GRAB.

(11) Εὐ τὰξις ἔστε. Εστω πάντα τὰ ἔργα ὑμῶν. Id.

(12) Ἀγαθός. Ἀγαθόν. Id.

(13) Οὐ deest. Id.

(14) Ποιεῖν. Δυνήσθε, add. Id.

(15) Ήτις ἐνήλλαξε τάξις φύσεως αὐτῆς. Ομολως δέ desunt. Id.

(16) Εγρήγορες. Jam supra horum mentionem fecit auctor in *Testamento Ruben*, § v, per eos intelligens angelos: de quibus quæ utroque loco dixit, ex libro I Enoch et ista quidem parte desumpsit,

δι: ἐν τῷ ἐν τοῖς προσώποις, ἢ τῶν δμοίων (5). Πάντα (6) γάρ ἐν τάξις ἐποίησεν ὁ Θεὸς καλά: τὰς πέντε αισθήσεις τῇ κεφαλῇ, καὶ τὸν τράχηλον συάπτει (7) τῇ κεφαλῇ, καὶ τρίχας πρὸς δόξαν (8): εἰς καρδιάν εἰς φρόνησιν, κοιλίαν εἰς διάκρισιν στομάχῳ, κάλαμον (9) πρὸς ὑγείαν (10), ἢπαρ πρὸς θυμὸν, γλὴν πρὸς πικρίαν, εἰς γέλωτα σπλήνα, νεφρὸς εἰς πανουργίαν, ψύχας εἰς δύναμιν, πλευρᾶς εἰς θήκην, δσφὺν εἰς ισχὺν, καὶ τὰ ἔξης. Οὕτως οὖν, τέκνα μου, ἐν τάξις ἔστε (11) εἰς ἀγαθά (12) ἐν φρῷρι θεοῦ, καὶ μηδὲν ἀτακτὸν ποιεῖτε ἐν καταφρονήσεις, μηδὲ ἔξιν καιροῦ αὐτοῦ. Οὐ δύναται οὖν, δι: (13) ἐὰν εἴπῃς τῷ δοφιθαλῷ, ἀκούσαις οὗτως οὐδὲ ἐν σκότει ποιεῖν (14) ἔργα φωτός.

B Γ'. « Μή οὖν σπουδάζετε ἐν πλεονεξίᾳ διεψθεῖραι τὰς πράξεις ὑμῶν, ἢ ἐν λόγοις κενοῖς ἀπατᾷν τὰς ψυχὰς ὑμῶν, δι: σιωπῶντες ἐν καθαρότητι καρδίας δυνήσθε τὸ θέλημα τοῦ θεατῆλου. Ἡλιος καὶ σελήνη καὶ ἀστέρες οὐκ ἀλλοιοῦσι τάξιν αὐτῶν· οὔτως καὶ ὑμεῖς μὴ ἀλλοιώστε τὸν θεοῦ· ἐν ἀταξίᾳ πράξεων ὑμῶν. Ἐθνη πλανηθεῖστα, καὶ ἀφέντα τὸν Κύριον τὸν θεόν ταξιν αὐτῶν, καὶ ἐπηκολούθησαν λίθοις καὶ ἔνθλοις ἔξακολουθήσαντες πνεύμασι πλάνης. Τοιούτοις μὴ οὔτως, τέκνα μου, γνόντες ἐν στερεώματι, ἐν γῇ, καὶ θαλάσσῃ, καὶ πάσι τοῖς δημιουργήμασι, Κύριον τὸν ποιήσαντα τὰ πάντα, ἵνα μὴ γένησθε ὡς Σέδομα, ἃς ἐνήλλαξε τάξιν φύσεως αὐτῆς. Οὐμοίως δὲ (15) καὶ οἱ Εγρήγορες (16) ἐνήλλαξαν τάξιν φύσεως αὐτῶν (17), οὓς κατηράσσετο Κύριος ἐπὶ τοῦ καταλυσμοῦ, δι: αὐτοὺς ἀπὸ κατοικησίας καὶ καρπῶν τάξεις τὴν γῆν ἀσκήσαν (18).

quam Georgius Syncellus, sacer. viii scriptor, in suam *Chronographiam* pag. 11 seqq., et 24 seqq. optimæ editionis Jacobi Goar, verbo tenus translatis, amplissimis duobus fragmentis recitatis. Placet autem hic indicare plures, qui hanc pseudo-Enochi sententiam de angelorum cum mulieribus commercio amplexisunt. Accipe clarissima nomina Judeorum, Philonis lib. *De gigantibus*, et Josephi lib. *Antiq. Jud.* cap. 4, nec non *Christianorum*, Justini Martyris *Apol.* I (uti vulgo dicitur), p. 44, A, et *Apol.* II (quæ revera fuit prima), p. 55, D; Athenagoris in *Legatione pro Christianis*, p. 27 et seq.; Clementis Alex. lib. iii *Stromat.*, p. 450, D, et lib. v, p. 550, B; Tertulliani lib. *De idolatria*, cap. 9; *De habitu muliebri*, cap. 2; *De cultu seminarum*, cap. 10; *De velandis virginibus*, cap. 7, et lib. v *adversus Marcionem*, cap. 18; Cypriani lib. *De disciplina et habitu virginum*, § 54, etc. Id. — Lectorem suum Grabius hic remittit ad pag. 347 seqq. ubi ex editione Goari emendata et illustrata recitat fragmenta illa duo libri i pseudo-Enochi, quæ posteritati Syncellus servavit. Nos brevitati studentes ea consulta præterimus. Adeat lector, si placet, Grabium i. e. vel Fabricium qui ea ex Grabio descripsit in *Cod. pseudopigr.* Vet. Test. tom. I, pag. 179 seq. Quibus addas velim observata Rich. Simonio *Biblioth. Crit.* tom. II, p. 229 seq.

(17) Ενήλλαξε τάξις φύσεως αὐτῶν. Omissa. GRAB.

(18) Δι: αὐτοὺς ἀπὸ κατοικησίας καὶ καρπῶν τάξις τὴν γῆν ἀσκήσαν. Desunt. Id.

A'. « Ταῦτα λέγω, τέκνα μου, ὅτι ἀνέγκων ἐν Γραψῇ Δγίᾳ (19) Ἐνώχ, ὅτι καὶ γε ὑμεῖς ἀποστῆσεσθε ἀπὸ Κύριου, πορευόμενοι κατὰ πᾶσαν πονηρίαν ἀθνῶν, καὶ ποιήσετε κατὰ πᾶσαν ἀνομίαν Σοδόμων. Καὶ ἐπάξει ὑμῖν Κύριος αἰχμαλωσταν, καὶ δουλεύσετε ἐκεῖ τοῖς ἔχθροῖς ὑμῶν, καὶ πάσῃ κακῷσι καὶ θλίψι συγκαλυφθήσεσθε (20), ἵνα ἀνἀναλώσῃ Κύριος πάντας ὑμᾶς. Καὶ μετὰ τὸ ὀλιγωθῆναι ὑμᾶς καὶ σμικρυνθῆναι, ἐπιστρέψετε καὶ ἐπιγνωσθετε Κύριον τὸν Θεὸν ὑμῶν· καὶ ἐπιστρέψετε ὑμᾶς εἰς τὴν γῆν ὑμῶν, κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος. Καὶ ἔσται, ὅτι ἐν ἥξουσιν ἐν γῇ πατρῷ ἡ αὐτῶν, πάλιν ἐπιλάθωται Κύριον, καὶ ἀσεβήσουσι, καὶ διασπερεται αὐτοὺς Κύριος ἐπὶ προσώπου πάσσης τῆς γῆς, δχρι τοῦ ἐλθεντὸς σπλάγχνον Κύριον, ἀνθρώπος ποιῶν δικαιοιστύνην, καὶ ποιῶν ἔλεος εἰς πάντας τοὺς μακράν, καὶ τοὺς ἐγγύς (21).

E'. « Ἐν γάρ ἔτει τεσσαρακοστῷ ζωῆς μου, εἶδον ἐν δρεστοῖς (22) Ἑλαῖον (23) κατὰ ἀνατολὰς Ἱερουσαλήμ, ὅτι ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη ἔστηκαν. Καὶ ἴδοι Ἰσαὰκ ὁ πατήρ τοῦ πατρός μου λέγει ἡμῖν· « Προσδραμόντες κρατήσατε ἔκαστος κατὰ δύναμιν· καὶ τοῦ πιάσαντος ἔσται ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη. » Καὶ πάντες ὅμοι ἐπεξέραμομεν· καὶ ὁ Λευΐ ἐκράτησε τὸν ἥλιον, καὶ ὁ Ἰούδας φθάσας ἐπίσαε τὴν σελήνην· καὶ ὑψώθησαν ἀμφότεροι σὺν αὐτοῖς. Καὶ ὅντος τοῦ Λευΐ ὡς ἥλιον, νεανίας τις ἐπιδίδωσιν αὐτῷ βάτια φοινίκων ἵνα, καὶ Ἰούδας ἡνὶ λαμπρός, ὡς ἡ σελήνη, καὶ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ ἡσαν ἕτερης. Καὶ προσδραμόντες ἀλλήλοις ὁ Λευΐ καὶ ὁ Ἰούδας, ἐκράτησαν ἑαυτούς. Καὶ ἴδοι ταῦρος ἐπὶ τῆς γῆς, ἔχων δύο κέρατα μεγάλα, καὶ πτέρυγας ἀετοῦ ἐπὶ τοῦ νώτου αὐτοῦ· καὶ θέλοντες αὐτὸν πιάσαι, οὐκ τὸ δυνήθημεν. Φθάσας δὲ Ἰωάννης ἐλασσεν αὐτὸν, καὶ συνῆθεν αὐτῷ εἰς ὄψος. Καὶ εἶδον (ὅτι ἡμην πατέρων ἐκεῖ) καὶ ἴδοι Γραψή ἀγλα ὡρθη ἡμῖν, λέγουσα· « Ἀσσύριοι, Μῆδοι, Πέρσαι, Ἐλυμαῖοι (24), Γελαχαῖοι (25), Χαλδαῖοι, Σύροι, κληρονομῆσουσιν αἰχμαλωστὰ τὰ ἕτη σκήπτρα τοῦ Ἰσραὴλ. »

G'. « Καὶ πάλιν μετὰ μῆνας ἐπτὰ εἴδον τὸν πατέρα ἡμῶν Ἰακὼν, ἐστηκότα ἐν τῇ θαλάσσῃ Ἰαμνέ (26)· καὶ τημεῖς οἱ υἱοὶ αὐτοῦ σὺν αὐτῷ. Καὶ ἴδοι πλοίον ἡρχετο ἀρμενίζον, μεστὸν ταρίχων, ἐκτὸς ναυτῶν καὶ κυνηρητού· ἐπεγέγραπτο δὲ, τὸ πλοῖον Ἰακὼν. Καὶ λέγει ἡμῖν ὁ πατήρ ἡμῶν· « Ἐμδῶμεν εἰς τὸ πλοῖον ἡμῶν. » Ως δὲ εἰσῆθομεν, γίνεται χειρῶν σφρόδρος, καὶ λαῖλαψ ἀνέμου μεγάλου, καὶ ἐφεπτάται (27) ὁ

²² Ephes. ii. 17. ²⁴ Habac. iii. 11.

(19) Ἀττία. Vox ἀγίᾳ non legitur in ms. Cantabrig. GRAB.

(20) Συγκαλυψθήσεσθε. Ἀναστραφήσεσθε. Id.

(21) Καὶ ἔσται καὶ τοὺς ἐγγύς. Omisso omnia. Id.

(22) Ἐρ δρεστιν. Add. ἐν ὀνείρῳ, δττ. Id.

(23) Ἑλαῖον. Ἑλαῶν. Id.

(24) Ἐλυμαῖον deest. Id.

(25) Γελαχαῖοι. Χελχαῖοι. Id.

(26) Ιαμνέ. Ιαμναῖς. Id.—Richardus Simonius, qui hæc Testamenta contulit cum ms. bibliothecæ legiæ, testatur Bibliothe. crit. tom. II., pag. 231, codicem exhibere ἐν τῇ θαλάσσῃ Ιαμναῖς. Sed præstat, inquit, legere Ιάμμας: sic enim proculdubio legit episcopus Lincolniensis, cuius versio ita se

A IV. « Hæc dico, filii mei, quoniam legi in Scriptura sancta Enoch, quod et vos recedetis a Domino, ambulantes secundum omnem malitiam gentium, et facietis secundum omnem iniquitatem Sodomorum. Et inducit vobis Dominus captivitatem, et servietis illic inimicis vestris, et omni poena et tribulatione comprehendemini, usquequo consumat Dominus omnes vos. Et postquam pauci effecti fueritis et minorati, revertemini et cognoscetis Dominum Deum vestrum; et convertet vos in terram vestram, secundum multam misericordiam suam. Et erit, cum venerint in terram patrum suorum, rursus obliscentur Domini, et impie agent, et disperget eos Dominus super faciem universæ terræ, usquequo venerit misericordia Domini, homo faciens justitiam et faciens misericordiam in omnes, qui longe sunt, et qui prope sunt ²³.

C V. « In anno enim quadragesimo vitæ meæ, vidi in montibus olei versus orientem Jerusalem, quod sol et luna steterunt ²⁴. Et ecce Isaac pater patris mei dicit nobis: « Accurrentes tenete unusquisque secundum virtutem suam; et apprehendentis erit sol et luna. » Et omnes simul accurrebamus; et Levi tenuit solem, et Judas præveniens apprehendit lunam; et exaltati sunt ambo cum eis. Et cum esset Levi sicut sol, juvenis quidam tradidit ei ramos palmarum duodecim: et Judas erat splendens ut luna, et sub pedibus ejus erant 12 radii. Et accurrentes ad se invicem Judas et Levi, tenuerunt seipso. Et ecce taurus in terra, habens duo cornua magna, et alas aquilæ in dorso ejus; et volentes apprehendere eum, non potuimus. Præveniens autem Joseph cepit eum, et ascendit cum ipso in excelsum. Et vidi (quoniam aderam illuc), et ecce Scriptura sancta apparuit nobis, dicens: « Assyri, Medi, Persæ, Elymæi, Gelachæi, Chaldaei, Syri, hæreditatem obtinebunt in captivitate 12 sceptra Israel. »

D VI. « Et rursus post menses septem vidi patrem nostrum Jacob, stantem in mari Jammæ; et nos filii ejus cum eo. Et ecce navis venit velificans, plena siccis carnibus, sine nautis et gubernatore: inscribebatur autem, Navis Jacob. Et dixit nobis pater noster: « Ascendamus in navem nostram. » Ut autem intravimus, facta est tempestas vehemens, et turbo venti magni; et avolat pater noster a nobis,

habet: In mari Jammæ. Hinc conjicit vir χριτικωτας, hæc Testamen'a scripta primum fuisse Chaldaice; vox enim Jamma Chaldaica est, idemque sonat quod θαλάσση Græce, et mare Latine. At, inquit, si hæc ita se habeant, ταυτολόγος erit auctor noster. Ut quid enim scripserit ἐν τῇ θαλάσσῃ Ιάμμας, cum Jamma idem sit ac θαλάσση? Quidni vero, inquam ego, Ιάμμας in textu scripserit auctor; aliusque deinceps hanc vocem exoticam explicatus, θαλάσση margini adleverit: quod postea glossa in textum irrepperit? Hactenus Simonius. Videsis Bochartum in Geograph. sacr. lib. i, cap. 35, pag. 634 seq.

(27) Ἐγεντάται. Lege ἀφίππαται, sed in cod. Oxon. est ἀφίσταται. GRAB.

tenens gubernacula. Et nos tempestate quassati in pelagus ferebamur; et impleta est navis aquis, procellis undique quassata, ita ut contrita esset. Joseph autem in cymba fugit; dividimur autem et nos in tabulis decem. Levi autem et Judas erant insimul. Dispergimur igitur omnes, usque in terminos. Levi autem indutus sacco, pro omnibus nobis deprecabatur Dominum. Ut autem quievit tempestas, scapha attigit terram, velut in pace. Et ecce venit pater noster Jacob, et unanimiter exultavimus.

VII. « Hæc duo somnia dicebam patri meo; et dixit mihi: « Oportet hæc impleri secundum tempus ipsorum, cum multa Israel sustinuerit. » Tunc dixit pater meus: « Credo, quoniam vivit Joseph: video enim semper, quod Dominus connumerat eum vobiscum. » Et flens dixit: « Vivis, Joseph fili mi, et non te video, et tu non vides Jacob, qui genuit te. » Fecit autem et nos lacrymari in his sermonibus. Et accendebar in visceribus, ut palam facerem, quod venditus esset; sed timui fratres meos.

VIII. « Ecce, filii mei, ostendi vobis temporalia extrema, quoniam omnia tenuerunt in Israel. Et vos igitur mandate filiis vestris, ut uniantur Levi et Iudeæ. Per Judam enim orietur salus Israel, et in ipso benedicetur Jacob. Per sceptrum enim ejus apparabit Dens, habitans inter homines in terra, ut salvet genus Israel; et congregabit justos ex gentibus. Si operemini bonum, filii mei, benedicent vobis et homines et angeli; et Deus glorificabitur per vos in gentibus, et diabolus fugiet a vobis, et bestie timebunt vos, et angeli suscipient vos. Sicut enim si quis filium nutriat bene, perpetuo gratus et memor est: ita et in bono opere memoria est apud Deum bona. Qui vero non fecerit bonum, huic maledicunt et angeli et homines, et Deus contumelia afflicietur per ipsum in gentibus, et diabolus sibi vindicat hunc tanquam proprium vas, et omnis bestia dominabitur ei, et Dominus odio habebit eum. Etenim mandata legis duplicita sunt, et cum arte implentur. « Tempus enim est coeundi cum uxore sua²⁸, et tempus abstinendi ab ea ad orationem suam²⁹. Et duo mandata sunt, quæ, nisi flant in ordine suo, peccatum tribuunt. Ita est et in reliquis mandatis. Efficiamini ergo sapientes in Deo et prudentes, scientes ordinem mandatorum ejus, et leges omnis rei, ut Dominus diligit vos. »

IX. Et cum multa talia mandasset eis, precatus est, ut transferant ossa ejus in Hebron, et sepeliant eum cum patribus ejus. Et comedens et bibens in hilaritate animæ, velavit faciem suam, et mortuus

²⁸ Eccle. iii, 5. ²⁹ I Cor. vii, 5.

(28) Ποιοῦται τι. Ὁντα. GRAB.

(29) Αὐτὲρ ὡς Ἰδιος σκεῦος. Αὐτῷ, ὡς Ἰδιῷ σκεῦε. Id.

A πατήρ ἀφ' ἡμῶν, ὁ χρατῶν τοὺς αὐχένας. Καὶ ἡμεῖς χειμαζόμενοι ἐπὶ τὸ πέλαγος ἐφερόμεθα· καὶ ἐπὶ τῇ ρώθῃ τὸ πλοῖον ὑδάτων, τρικυμίας περιφρέσσουν, ὥστε καὶ συντρίβεσθαι αὐτό. Καὶ Ἰωσῆς ἐπέλαστο φεύγει· χωρίζομεθα δὲ καὶ ἡμεῖς ἐπὶ σανίδων δέκα. Λευΐς δὲ καὶ Ἰουδας ἤσαν ἐπὶ τὸ αὐτό. Διεσπάρημεν οὖν πάντες, ἔως εἰς τὰ πέρατα. Οἱ δὲ Λευΐς περιβαλλόμενος σάκχον, περὶ πάντων ἡμῶν ἐδέστο τοῦ Κυρίου. Οὓς δὲ ἐπαύσατο ὁ χειμών, τὸ σκάφος ἐφθασεν ἐπὶ τὴν γῆν, ὡς ἐν εἰρήνῃ. Καὶ ἰδοὺ ἥλθεν Ἰακὼβ ὁ πατήρ ἡμῶν, καὶ δύοισι μαδὸν ἡγαλλιώμενα.

Z'. « Τὰ δύο ἐνύπνια εἶπον τῷ πατέρι μου· καὶ εἴπει μοι· « Δεῖ αὐτὰ πληρωθῆναι κατὰ καιρὸς αὐτῶν, πολλὰ τοῦ Ἱσραὴλ ὑπομείναντος. » Τότε λέγει ὁ πατήρ μου· « Πιστεύω, διτὶ ἡζη Ἰωσῆφ· ὅρω γάρ πάντας, διτὶ ὁ Κύριος συγχαταρίθμει αὐτῶν μεθ' ὑμῶν. » Καὶ κλαίων Ἐλεγε· « Ζῆς, τέκνον μου Ἰωσῆφ, καὶ οὐ βλέπω σε, καὶ οὐχ ὅρξες Ἰακὼβ τὸν γεννήσαντά σε. » Καὶ ἐποίησε καὶ ἡμᾶς δακρύσσεις ἐν τοῖς λόγοις τούτοις. Καὶ ἐκαίδημην τοὺς σπλάγχνοις ἀναγγεῖλαι διτὶ πέπραται· ἀλλ' ἐφοδούμην τοὺς ἀδελφούς μου.

H'. « Ἰδού, τέκνα μου, ὑπέδεξα ὑμῖν καιροὺς ἐγάδους, διτὶ πάντα γενήσεται ἐν Ἱσραὴλ. Καὶ ὑμεῖς οὖν ἐντείλασθε τοῖς τέκνοις ὑμῶν, ἵνα ἐνῶνται τῷ Λευΐς καὶ τῷ Ἰουδᾷ. Διτὶ γάρ τοι Ἰουδᾷ ἀνατελεῖ σωτηρία τῷ Ἱσραὴλ, καὶ ἐν αὐτῷ εὐλογηθήσεται Ἰακὼβ. Διτὶ γάρ τοῦ σκήπτρου αὐτοῦ διφθήσεται θεός, κατοικῶν ἐν ἀνθρώποις ἐπὶ τῆς γῆς, σῶσαι τὸ γένος Ἱσραὴλ· καὶ ἐπισυνάξεις δικαίους ἐκ τῶν ἑνῶν. Εὖν ἐργάζησθε τὸ καλὸν, τέκνα μου, εὐλογήσουσιν ὑμᾶς καὶ οἱ ἀνθρώποι, καὶ οἱ ἄγγελοι· καὶ ὁ Θεὸς δοξασθήσεται ἐν τοῖς ἔθνεσι δι' ὑμῶν, καὶ ὁ διάβολος φεύγεται ἀφ' ὑμῶν, καὶ τὰ θηρία φοδηθήσονται ὑμᾶς, καὶ οἱ ἄγγελοι ἀνθέξονται ὑμῶν. Οὓς διν τις τέκνον ἐκθρέψῃ καλῶς, μνείαν ἔχει ἀγαθήν· οὗτος καὶ ἐπὶ τοῦ καλοῦ ἔργου μνήμη παρὰ Θεοῦ ἀγαθή. Τὸν δὲ μὴ ποιοῦντα τὸ (28) καλὸν, καταράσσονται καὶ οἱ ἄγγελοι, καὶ οἱ ἀνθρώποι, καὶ ὁ Θεὸς ἀδεξίεστι τὸν τοῖς ἔθνεσι δι' αὐτοῦ, καὶ ὁ διάβολος οἰκεῖούται αὐτὸν ὡς Ἰδιον σκεῦος (29), καὶ πᾶν θηρίον κατακυρεῖται αὐτοῦ, καὶ ὁ Κύριος μισήσει αὐτόν. Καὶ γάρ τι ἐντολὴ τοῦ νόμου διπλαῖς εἰσι, καὶ μετὰ τέλχης πληρῶται. Καιρὸς γάρ συνουσίας γυναικῶν αὐτοῦ (30), καὶ καιρὸς ἐγχρατελας εἰς προσευχὴν αὐτοῦ. Καὶ διοιντολαῖς εἰσι· καὶ εἰ μὴ γένενται ἐν τάξεις αὐτῶν, ἀμαρτίαν παρέχουσι. Οὗτος ἐστι καὶ ἐπὶ τῶν λαπῶν ἐντολῶν (31). Γίνεσθε οὖν σοφοί ἐν Θεῷ καὶ φρόνιμοι, εἰδότες τάξιν ἐντολῶν αὐτοῦ, καὶ θεσμοὺς παντὸς πράγματος, διτὰς ἀγαπήσῃς ὑμᾶς ὁ Κύριος. »

Θ'. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἐντειλάμενος αὐτοῖς, παρεκάλεσεν, ἵνα μετακομίσωσι τὰ δοτέδι αὐτοῦ εἰς Ιερούσαλην, καὶ θάψωσιν αὐτὸν μετά τῶν πατέρων αὐτοῦ. Καὶ φαγὼν καὶ πιὼν ἐν Ἰλαρότητι ψυχῆς, συνεκάλυψε

(30) Αὐτοῦ deest. Id.

(31) Οὐτως ἐστι καὶ ἐπὶ τῶν λαπῶν ἐντολῶν desunt. Id.

τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ ἀπέθανε. Καὶ ἐποίησαν οἱ
υἱοὶ αὐτοῦ κατὰ πάντα, ὅσα ἐνετεῖλατο αὐτοῖς Νεφθα-
λεὺμ δι πατήρ αὐτῶν.

est. Et fecerunt filii ejus secundum omnia, quæ cuncte mandavit eis Nephtalim pater eorum.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Διαθήκη Γάδ, περὶ μίσους.

Α'. Άντιγραφον διαθήκης Γάδ, ἢ ἐλάλησ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, ἐν ἦτε ρχε' τῆς ζωῆς αὐτοῦ. «Ἐδόμοις (33) υἱὸς ἔγενόμην τῷ Ἰακὼβ, καὶ ἤμην ἀνδρεῖος ἐπὶ τῶν ποιμνίων. Ἐγὼ ἐφύλαξσαν ἐν νυκτὶ τὸ ποιμνιον, καὶ ὅταν ἤρχετο ὁ λύκος, οἱ λέων, οἱ πάρδαλις, οἱ ἄρκτος (34) ἐπὶ τὴν ποιμνήν, κατεδίωκον αὐτὸν, καὶ πιάζων τὸν πόδα αὐτοῦ τῇ χειρὶ μου, καὶ γυρεύων ἐπιστόυν, καὶ ἀκοντίζων αὐτὸν ἐπὶ δύο σταδίους, οἵτες ἀνήρουν. Οἱ οὖν Ἰωσήφ ἐποίμανε μεθ' ἡμῶν ὡς ἡμερῶν λ', καὶ τριφερδὸς ὄν, ἐμαλακίσθη ἀπὸ τοῦ καύματος (35). καὶ ὑπέστρεψεν εἰς Χεδρών πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ· καὶ ἀνέκλινεν αὐτὸν πλησίον αὐτοῦ, ὅτι ἡγάπαι αὐτόν. Καὶ εἶπεν Ἰωσήφ τῷ πατρὶ ἡμῶν, δτι οἱ οὐεὶς Ζελφᾶς καὶ Βαλλάς θύουσι τὰ καλά, καὶ κατεσθίουσιν αὐτά γε, παρὰ γνώμην Ἰούδα καὶ Ρουθῆμ. Εἰδε γάρ διε ἀμύνην ἐξελόμην ἐκ τοῦ στόματος τῆς ἄρκτου, κάκενην ἀθανάτωσα, καὶ τὸν ἀμύνην θύσα, (περὶ οὐλὴν πούμην, δτι οὐκ ἔδύνατο ζῆν), καὶ ἐφάγομεν αὐτὸν· καὶ εἶπε τῷ πατρὶ ἡμῶν (36). Καὶ ἐνεκάτουν τῷ Ἰωσήφ περὶ τοῦ λόγου τούτου, ἵως ἡμέρας διαπράσεως αὐτοῦ εἰς Αἴγυπτον. Καὶ τὸ πινεῦμα τοῦ μίσους ἦν ἐν ἐμοῖ· καὶ οὐκ θίθελον, οἵτε δι' ὅφθαλμῶν, οἵτε δι' ἀκοῆς ἰδεῖν τὸν Ἰωσήφ. Καὶ πεπτὰ πρόσωπον ἡμῶν ἡλεγχεῖν ἦμαδ, δτι ἀνεψιούδας ἐθίομεν τὰ θρέμματα· ναὶ πάντα, δσα Μεγε τῷ πατρὶ, ἐπειθετο αὐτῷ.

Β'. ε Όμοιογῶν τὴν ἀμαρτίαν μου, τέκνα, διτὶ πλειστάχις ἥθελον ἀνέλειν αὐτὸν, διτὶ ἔως ψυχῆς ἐμίσουν αὐτὸν, καὶ ὅλως οὐκ ἦν ἐμοὶ ἡ πατὰ ἐλέους εἰς αὐτὸν (37). Καὶ γε διτὶ τὰ ἐνύπνια προσεθέμην μῆσος, καὶ ἥθελον αὐτὸν ἐκλεῖξαι ἐκ γῆς ζώντων, δι τρόπον ἔχειγει δι μόσχος τὰ χλωρὰ ἀπὸ τῆς γῆς (38). Διὸ ἔγώ καὶ Ιούδας (39) πεπράχαμεν αὐτὸν τοὺς Ἰσμαηλίτας λ' χρυσίν (40)· καὶ τὰ δέκα μποκρύφαντες, τὰ κ' ἐδείξαμεν τοῖς ἀδελφοῖς ἡμῶν. Καὶ αὕτας τῇ πλεονεκτίᾳ ἐπληροφορήθην τῆς ἀναιρέσεως αὐτοῦ. Καὶ δι Θεὸς τῶν πατέρων μου ἐβρύσαστο αὐτὸν τῶν χειρῶν μου, ἵνα μὴ ποιήσω ἀνόμημα ἐν Ἰσραὴλ.

(32) *Vicesimo septimo.* Sic exstat in utroque codice Latino. Sed uteque Græcus habet pxe', adeoque in alterum est vitium. Difficile autem est dicere, in quo : ac parum refert.—Ita Grabius apud Fabriicum.

(33) Ἔδδομος. Ἐννατος habet codex Oxoniale, ut ex Genes. xxx constat. Id.

(34) *"Η πάρδαλις, η δρυτος.* Desunt. In.
(35) *'Εμαλαχίσθη απὸ τοῦ καύματος.* Ἐκανμα-
τίσθη ὑπὸ τοῦ καύματος, habet Oxoniensis codex.
Cui licet quoad priorem vocem præferendum video-
tur Cantabrigiensis, in quo est ἐμαλαχίσθη: quoad
posteriorem tamen ipse mihi magis placet. Καύ-
μων quippe significat formalem morbum, febrim
scilicet ardenteum, in quam Josephus incidisse dici-
tur. In.

(36) *Eπε τῷ πατρὶ ἡμῶν.* Declarat auctor his verbis, qua de re Josephus fratres apud patrem accusaverit: accusasse enim expresse ait Scriptura Genes. xxxvii, 2; sed capita accusationis non desi-

CAPUT IX.

Testamentum Gad, de odio.

I. Transcrip̄tum testamenti Gad, quæcunque locu-
tus est filii suis in anno centesimo vicesimo septi-
mo (32) vitæ suæ, dicens : « Septimus filius natus
sum Jacob, et eram fortis in gregibus. Ego custodivī
in nocte gregem; et quando venit lupus, vel leo, vel
pardus, vel ursus super gregem, perseguebar eum, et
apprehendens pedem ejus manu mea et in gyrum vol-
vens obtenebrabam, et projiciens eum duo stadia,
ita interficiebam. Joseph igitur pascebat gregem no-
biscum circiter dies triginta; et cum tener esset, in-
firmatus est ab æstu; et reversus est in Hebron ad
patrem suum : et reclinavit eum juxta se, quo-
niam diligebat eum. Et dixit Joseph patri nostro,
quod filii Zelphæ et Balaæ mactant bona, et devo-
rant ipsa, insciis Juda et Ruben. Sciebat enim quod
agnum eruebam ex ore ursæ, et illam interfeci, et
agnum mactavi, (de quo contristabar, quoniam non
potuit vivere) et comedebamus ipsum : et dixit patri
nostro. Et moleste ferebam istud verbum Joseph,
usque in diem venditionis ejus in Ægyptum. Et
spiritus odii erat in me; et nolui Joseph aut audire
aut videre. Et coram facie nostra redarguit nos,
quoniam sine Juda comedimus pecora : et omnia,
quæcunque dixit patri, persuasit ei.

II. Confiteor nunc peccatum meum, filii, quod
sepe volui occidere eum, quoniam usque ad ani-
mam odio habui eum, et omnino non erant in me
viscera misericordiae erga ipsum. Et propter som-
nia ipsius concepi odium, et volui ipsum delingere
e terra viventium, quemadmodum delingit vitulus
herbas a terra. Propter quod ego et Judas vendidi-
mus eum Ismaelitis triginta aureis; et decem abe-
condentes, viginti ostendimus fratribus nostris. Et
ita avaritia animum in cædem ejus obsfirmaveram.
Deus autem patrum meorum eripuit eum de mani-
bus meis, ut non facerem iniuriam in Israel.

Dgnat. Unde variæ Rabbinorum conjecturæ. Contrarius est nostro auctori R. Salomo, dum non filios Balæ et Zelphæ, sed Leæ, a Josepho accusatos fligit, et quidem ob devoratum membrum de vivo animante; quod erat contra legem Dei Noæ datam, Gen. ix. 4. Sed nolo hisce incertis immorari. GRAB.

(37) Καὶ ὅλως οὐκέ τι ἐμοὶ ἡπατα ἐλέσους εἰς αὐτόν. Desunt. Id.

(38) Ὁρ τρόπον ἐκλείχει ὁ μόσχος τὰ χλωρὰ ἀπὸ τῆς γῆς. Omissa sunt. Id. — Audit ad lexum Num. xxi. 4: Νῦν ἐκλείσει ἡ συναγωγὴ αὕτη (Ἱσραὴλ) πάντας τοὺς κύκλῳ ἥμαν, ὃσει ἐκλείξαι ὁ μόσχος τὰ γλωρᾶ ἐποντος. DRACH.

(39) Ιούδας. Συμεών perperam habet cod. Oxon.
GBAB

(40) *Xpoviar. Aureos* dicit auctor ex versione Graeca tñv O'. *Triginta numeratum Latino vulgato interprete*, iuxta quasdam editiones; in utroque

III. « Et nunc audite, filii mei, sermones veritatis, ut faciatis justitiam, et omnem legem Altissimi; et ne erretis spiritu odii, quoniam malus est in omnibus actibus hominum. Omne quodcunque fecerit (homo), qui odit abominatur; si faciat legem Domini, non laudat eum; si timeat Dominum, et velit justa, hunc non diligit; veritatem vituperat, dirigeni prospere res suas invidet, obtrectationem amplectitur, arrogantiam amat; quoniam odium excœavit animam ejus, sicut et ego respiciebam in Joseph.

IV. « Cavete igitur, filii mei, ab odio, quoniam in ipsum Dominum iniuritatem facit. Non enim vult audire verba mandatorum ejus de dilectione proximi, et in Deum peccat. Si enim delinquat frater, statim vult annuntiare omnibus, et festinat ut judicetur pro hoc delicto, et punitus moriatur. Si autem fuerit servus, accusat eum apud dominum ejus, et in omni tribulatione aggreditur eum, si quo modo interficiat eum. Odium enim operatur cum homicidio, et secundum bene operantium profectum, audiens aut videns semper lauguescit. Quemadmodum enim dilectio etiam mortuos cupit vitæ restituere, et illos qui sunt in sententia mortis, vult a morte revocare: ita odium viventes vult occidere, et eos qui paululum quiddam peccaverint, indignos vita judicat. Spiritus enim odii per pusillanimitatem cooperatur Satanæ in omnibus in mortem hominum: spiritus autem dilectionis in longanimitate cooperatur legi Dei in salutem hominum.

V. « Malum est odium, quoniam permanet continue cum mendacio, loquens adversus veritatem, et parva magna facit, tenebris lucem adhibet, dulce amarum dicit, et calumniam edocet, et bellum, et injuriam, et omnem abundantiam malorum, et veneno diabolico cor implet. Hæc eductus experientia dico vobis, ut fugiatis odium, et adhæreatis dilectioni Domini. Justitia ejicit odium, humilitas occidit odium. Justus enim et humili erubescit facere injuste, non ab alio reprehensus, sed a proprio corde, quoniam Dominus protegit (49) consilium ejus. Non obtrectat viro, quia timor Altissimi vincit odium. Timens enim non offendit Dominum; non vult omnino, ne cogitatione quidem, injusta facere adversus hominem. Hæc ego ultimo cognovi, posteaquam pœnitui de Joseph. Quæ enim autem discedit ab Hebreo textu, qui habet viginti argenteos. Gen. xxxviii, 28. GRAB. — Apud Hieronymum tamen in *Quæst. Hebraic.* tom. II, p. 540, A, edit. Paris., versio antiqua præ se ferebat, *viginti aureis.* Vulgata autem nova *viginti argenteis.* Hinc ipsem Hieronymus in *Matt. xxvi*, tom. IV, pag. 126, F: « Joseph, ait, non ut multi putant juxta LXX Interpretes, viginti aureis venditus est; sed juxta Hebraicam veritatem, viginti argenteis.» Qua de re Ambrosius lib. *De Joseph*, cap. 3, pag. 488: « Ideo, inquit, alibi viginti, alibi viginti et quinque aureis, alibi trigesita invenimus emptum Joseph. — Ita hic quoque diversitas: vel viginti, vel triginta aureorum vel argenteorum, etc. »

(41) Ὅτι τὸ μῆνες. ἐπὶ τῷ Ἰωακήσ. Omissa. GRAB.

A. **G.** « Καὶ νῦν ἀκούσατε, τέκνα μου, λόγους ἀληθείας, τοῦ ποιεῖν δικαιούντος, καὶ πάντα νόμον ὑψίστου· καὶ μὴ πλανᾶσθε τῷ πνεύματι τοῦ μίσους, διτι κακὸν ἔστι ἐπὶ πάσαις πράξεσιν ἀνθρώπων. Πᾶν δὲ ἐὰν ποιῇ, δὲ μισῶν βδελύσσεται· ἐὰν ποιῇ νόμον Κύριου, οὐκ ἐπαινεῖ τοῦτον· ἐὰν φοβηταὶ Κύριον, καὶ θέλῃ δίκαια, τοῦτον οὐκ ἀγαπᾷ· τὴν ἀληθείαν φέγει, τῷ κατορθοῦντι φθονεῖ, καταλαλεῖ ἀσπάζεται, ὑπερηφανίαν ἀγαπᾷ· ὅτι τὸ μίσος ἐπύλωσε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καθὼς κάγκῳ ἐδλεπον ἐν τῷ Ἱερῷ (41).

B. **D.** « Φυλάξασθε οὖν, τέκνα μου, ἀπὸ τοῦ μίσους, διτι ἐπ' αὐτὸν τὸν Κύριον ἀνομίαν ποιεῖ. Οὐ γάρ θέλει ἀκούειν λόγων ἐντολῶν αὐτοῦ περὶ ἀγάπης τοῦ πλησίου, καὶ εἰς τὸν Θεὸν ἀμαρτάνει. Ἐὰν γάρ πταισῃ (42) ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, εὐθὺς θέλει ἀναγγεῖλαι πάσι, καὶ σπεύσει, ἵνα κριθῇ περὶ αὐτοῦ, καὶ καλεθεὶς ἀποθάνῃ. Ἐὰν δὲ δοῦλος ἦ, συμβάλλει αὐτὸν πρὸς τὸν κύριον αὐτοῦ, καὶ ἐν πάσῃ θλίψει ἐπικερεῖ κατ' αὐτοῦ, εἰ πως θνατώσει αὐτόν (43). Τὸ γάρ μίσος (44) συνεργεῖ τῷ φόνῳ (45), καὶ κατὰ τὸν εὐπραγούντων τὴν προκοπὴν, ἀκούων ἡ ὄρουν, πάντοτε ἀσθενεῖ. Ποτέρε πάρ τὴν ἀγάπην καὶ τοὺς νεκροὺς θέλει ζωοποιῆσαι, καὶ τοὺς ἐν ἀποφάσει θανάτου θέλει ἀνακαλέσασθαι· οὕτως τὸ μίσος τοὺς ζῶντας θέλει ἀποκτεῖναι, καὶ τοὺς ἐν ὀλίγῳ ἀμαρτήσαντας οὐθὲν ζῆν. Τὸ γάρ πνεῦμα τοῦ μίσους διὰ τῆς διηγουχίας συνεργεῖ τῷ Σατανῇ ἐν πᾶσι εἰς θάνατον τὸν ἀνθρώπων· τὸ δὲ πνεῦμα τῆς ἀγάπης ἐν μαρτυρικῇ συνεργεῖ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ εἰς οὐτερίαν ἀνθρώπων.

C. **E.** « Κακὸν τὸ μίσος, διτι ἐνδελεχεῖ συνεχῶς τῷ φύδει, λαλοῦν κατὰ τῆς ἀληθείας, καὶ τὰ μικρὰ μῆλα ποιεῖ, τὸ σκότος φῶς προσέχει (46), τὸ γλυκὸν πικρὸν λέγει, καὶ συκοφαντεῖν ἐκδιδάσκει, καὶ πλημμον, καὶ θύριν, καὶ πᾶσαν πλεονεξίαν κακῶν, καὶ λοι διαβολικοῦ τὴν καρδίαν πληροῖ (47). Ταῦτα εἰς πείρας λέγω ὅμιν δηπαρτεῖ τὸ μίσος (48), καὶ κολληθῆτε τῇ ἀγάπῃ τοῦ Κύριου. Ή δικαιούντη ἀδέλλει τὸ μίσος, ἡ ταπεινωσίς ἀναιρεῖ τὸ μίσος. Ή γάρ δίκαιος καὶ ταπεινὸς αἰδεῖται ποιῆσαι δίκαιον, οὐχ ὅπο δόλου καταγινωσκόμενος, δίλλα διπλά τῆς θείας καρδίας, διτι Κύριος ἐπισκέπτει (50) τὸ διαβολικὸν αὐτοῦ. Οὐ καταλαλεῖ ἀνδρὸς (51), ἐπειδὴ δόθος τοῦ ὑψίστου νικᾷ τὸ μίσος. Φοβούμενος γάρ μὴ προσκρούσει Κυρίῳ οὐ θέλει τὸ καθ' δόλον (52), οὐδὲ ἐκ οὐνοῶν, ἀδικῆσαι ἀνθρώπων. Ταῦτα δέ γε ἴσχεται

(42) Πταισῃ. Πέσῃ. Id.

(43) Κατ' αὐτὸν, εἰ πως θνατώσει αὐτόν. Αἴτῳ, εἰπώς θανατώσῃ. Id.

(44) Τὸ γάρ μίσος. Ο γάρ φθόνος. Id.

(45) Φόνῳ. Φθόνῳ, invidia, ins. Trin. Id.

(46) Τὸ σκότος φῶς προσέχει. Desunt. Id.

(47) Καὶ πάσαν πλεονεξίαν κακῶν, καὶ λοι διαβολικοῦ τὴν καρδίαν πληροῖ. Omissa sunf. Id.

(48) Φεύγεσθε τὸ μίσος. Ἐξώστε τὸ μίσος τοῦ διαβόλου. Id.

(49) Protegit. Inspicit juxta Ox. Gr. Id.

(50) Ἐπισκέπτει. Ἐπισκοπεῖ rectius. Id.

(51) Ἀνδρός. Οστού add. Id.

(52) Καθ' δ. Ier. Καθόλου. Id.

έγρων μετά τὸ μετανοῆσαί με περὶ τοῦ Ἰωσῆφ. Ἡ γὰρ κατὰ Θεὸν ἀληθῆς μετάνοια ἀναιρεῖ τὴν ἀπειλήσιαν (53), καὶ φυγαδεύει τὸ σκότος, καὶ φωτίζει τοὺς δραμαλούς, καὶ γνῶσιν παρέχει τῇ ψυχῇ, καὶ ὁδηγεῖ τὸ διαβούλιον πρὸς σωτηρίαν, καὶ ἂν οὐκ ἔμαθεν ἀπὸ ἀνθρώπων, οἶδε διὰ τῆς μετανοίας. Ἐπήγαγε (54) γάρ μοι ὁ Θεὸς νόσον ἥπατος, καὶ εἰ μὴ εὔχατο τοῦ πατρὸς μου Ἰακὼν, ὀλίγου διεψώνησεν (56) ἀπ' ἐμοῦ τὸ πνεῦμά μου. Δι' ὧν (57) γὰρ ἀνθρωπος παρανοεῖ, δι' ἐκείνων καὶ κολάζεται. Ἐπει οὖν ἀνέκειτο τὰ ἥπατά μου ἀνηλεῶς κατὰ τοῦ Ἰωσῆφ, τῷ ἥπατι πάσχων ἀνηλεῶς, ἐκρινόμην ἐπὶ μῆτρας ἐνδέχα, καθ' ὃν χρόνον ἐνεῖχον τῷ Ἰωσῆφ, ἔως ἴνα πρα-

θῇ (58).
G. « Καὶ νῦν, τέκνα μου, ἀγαπήσατε ἔκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ἔξαρτε τὸ μίσος ἀπὸ τῶν καρδιῶν ὑμῶν, ἀγαπῶντες ἀλλήλους ἐν Ἑργῷ, καὶ λόγῳ, καὶ διανοίᾳ ψυχῆς. Ἐγὼ γάρ κατὰ πρόσωπον τοῦ πατρὸς ἡμῶν εἰρηνικὰ ἐλάλουν τῷ Ἰωσῆφ (59), καὶ ἔξαλθόντος μου, τὸ πνεῦμα τοῦ μίσους ἐσκότιζε μου τὴν ιοῦν, καὶ ἐτάραπτέ μου τὴν ψυχήν, τοῦ ἀνελεῖν τὸν. Ἀγαπᾶτε (60) οὖν ἀλλήλους ἀπὸ καρδίας· καὶ ἐὰν ἀμάρτητε εἰς σὲ, εἰπὲ αὐτῷ ἐν εἰρήνῃ, ἐξορίσας τὸν ἰὸν τοῦ μίσους, καὶ ἐν ψυχῇ σου μὴ κρατήσῃς δόλου· καὶ ἐὰν ὅμολογήσας μετανοήσῃ, ἀφες αὐτῷ· ἐάν τε ἀρνεῖται, μὴ φιλονείξει αὐτῷ, μήποτε ὅμοσαντος αὐτοῦ, δισταῖς ἀμαρτήσῃς. Μή ἀκούσῃ ἐν μάχῃ ἀλλότριος μυστήριον ὑμῶν· ἵνα μὴ μισήσας σε ἐχθράῃ, καὶ μεγάλην ἀμφοτελῶν ἐργάστηται κατὰ σοῦ· διτο πολλάκις δοληροῦνται· (61), η̄ περιεργάσται σε ἐν κακῷ, λα-

δὼν ἀπὸ σοῦ τὸν ἴσν. Ἐάν οὖν ἀρνεῖται, καὶ αἰδεσθῇ ἐλεγχόμενος, ἡσυχασθῇ (62), μὴ ἔξαρτης αὐτὸν. Ὁ γάρ ἀρνούμενος μετανοεῖ, τοῦ μηκέτι πλημμελῆσαι εἰς σὲ· ἀλλὰ καὶ τιμήσει σε, καὶ φοβηθήσεται, καὶ εἰρηνεύσει. Ἐάν δὲ ἀναιδῆς ἐστι, καὶ ἐνίσταται τῇ κακῷ, καὶ οὕτως ἀφες αὐτῷ ἀπὸ καρδίας, καὶ δὸς τῷ θεῷ τὴν ἔκδικην.

Z. « Ἐάν τις ὑπὲρ ὑμᾶς εὐδοῦται, μὴ λυπεῖσθε· ἀλλὰ καὶ εὐχεσθε ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα τελείως εὐδοῦται. Ἰως γάρ ὑμέν συμφέρει σύτως· καὶ ἐὰν ἐπὶ πλεῖον ὑψισται, μὴ φθονεῖτε, μημονεύοντες, διτο πᾶσα σάρξ ἀποθανεῖται. Κυρίῳ δὲ ὑμνον προσφέρετε, τῷ παρέχοντι τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα πᾶσιν ἀνθρώποις. D

^π II Cor. vii, 10. ^π Sap. xi, 17. ^π Matth. xviii, 15; Luc. xvii, 3; ^π Rom. xii, 19. ^π I soi. 1, 5

(53) Ἀκείθειαν. Ἀγνοιαν. GRAB.

(54) Ἐπήγαγε. Τοὺς ἀπιστρέφοντας δέχεσθαι addit codex Oxon. Quæ alium pro rursus sensum faciunt, quasi hæc verba ad Deum essent referenda; sed præfero lectionem Cantabrigensem. Id.

(55) Desiisset in me. Dissoluisset a me. Graeca vox occurrit. Exod. xxiv, ii; Jos. xxiii, 14, etc.

(56) Οὐλιγον διεψώνησεν. Εφθασαν, add. in col. Oxon. Id.

(57) Δι' ὦν, x. τ. λ. Hanc sententiam exscripsit auctor ex Sap. xi, 17, ubi ipsissima pene verba occurunt: Δι' ὠν τις ἀμαρτᾷται, διὰ τοιτωρ κολάζεται. Vulg.: Per quæ quis peccat, per hæc et torqueatur.

(58) Καθ' ἔσον χρέον ἐτείχον τῷ Ἰωσῆφ, ἔως ἵνα πραθῇ. Desunt. GRAB.

(59) Εἰρηνικὰ ἐλάτον τῷ Ἰωσῆφ. Moses, Genes. xxxviii, v. 4, de fratribus Josephi ait: Oderant

eum, nec poterant quidquam pacifice ad eum loqui. Auctor vero Testamentorum hæc verba non universè intelligi voluit, sed ad colloquia fratrum inter se restrinxit, indeque Gadum coram patre Jacob pacifica cum Josepho verba miscuisse dixit. Id.

(60) Ἀγαπᾶτε, x. τ. λ. Omissa omnia usque ad περιστασμή τῷ ἀνθρώπῳ. Id.

(61) Δολοφονῆσαι. Legendum puto δολοφονῆσαι, idque Latine reddendum doleo occidet te. Id quippe significat verbum δολοφονεῖν, non autem dolose loqui, ut Robertus transtulit, legens forte δολοφωνεῖν; quam tamen vocem in nullo auctore legisse memini. Accedit, quod cades per dolum facta antecedentibus magis congruat, quam colloquium dolosum: quippe grandis peccati mentio facta erat, quale est utique homicidium. Id.

(62) Ἰστιχασθῇ. Hic inserendum videtur κατ.

tare judicia Domini, et ita dimittet (64), et quiesceret consilium tuum. Si vero et ex malis quis ditatus fuerit, sicut Esau frater patris mei, nolite aemulari; terminum enim Domini suscipietis. Vel enim auferat haec in malis, vel poenitentibus dimittit, vel impoenitenti servat in æternum (66) punitionem. Nam pauper, et invidia carens (67), in omnibus Domino gratias agens, ipse apud omnes ditatur, quoniam non habet perniciosa deprædationem (68) hominum. Auferte igitur odium ab animabus vestris, et diligite vosmet invicem in rectitudine cordis.

VIII. « Dicite autem et vos hæc filii vestris, ut honorent Judam et Levi: quoniam ex eis orietur vobis Dominus, Salvator Israeli. Cognovi enim quod in fine recedent filii vestri ab eis, et in omni pernicie, et malignitate, et corruptione erunt coram Domino. » Et paululum quiescens, rursus dixit eis: « Filii mei, obedite patri vestro, et sepelite me prope patres meos. » Et elevans pedes suos, dormivit in pace. Et post quinque annos reduxerunt eum, et posuerunt eum in Hebron cum patribus ipsius.

CAPUT X.

Testamentum Aser, de duabus faciebus malitia et virtutis.

I. Transcriptum testamenti Aser, quem locutus est filiis suis centesimo vicesimo anno (72) vita sua. Adhuc sanus existens, dixit eis: « Audite, filii Aser, patrem vestrum, et omne rectum coram Deo ostendam vobis. Duas vias dedit Dominus filiis hominum, duo consilia, et duos actus, et duo loca, et duos fines. Ideoque omnia duo sunt, unum contra unum. Viæ duas, boni et mali; in quibus sunt duo consilia in pectoribus nostris, dijudicantia eas. Si igitur anima velit in bono, [ad bonum ducitur homo] (73), omnis actus ipsius est in justitia; et si peccet, illicet resipiscit. Justa enim cogitans, et abiciens malitiam, statim evertit malum, et eradicit peccatum. Si vero ad malum declinat consilium, omnis actus ejus est in malitia, et repellens bonum assumit malum; et constitutus sub dominio Beliar, etsi bonum aliquod operetur, in malitiam hoc convertit. Cum enim incepit quasi bonum faciens, finem actionis ejus in malum opus perducit. Quia tressaurus diaboli veneno perniciosi spiritus impletus est.

II. « Dicit igitur anima ipsius, bonum supra malum esse, et finem rei in malitiam ducit. Est homo,

(63) *Kυριφ.* Forte *Kυριου.* GRAB.

(64) *Dimittet.* Add. te. Id.

(65) *Ησυχάζει.* Forte *ησυχάσει.* Id.

(66) *Æternum sacrum habent codices mss.* Id.

(67) *Et invidia carens.* Et qui est abundans 62. Atqui vox ἄφθονος habet quidem hanc significacionem; verum tam propria ejus notio hic magis locum habet, eaque reddenda potius videtur *Invidia carens*, qualis character pauperi optime convenit. Id.

(68) *Deprædationem.* *Distractionem*, qualis ex mendicorum importunitate oritur. Id.

« Έξέτασον κρίματα Κυρίων (63), καὶ οὕτως κατελέγεις καὶ ήσυχάζεις (65) τὸ διαβούλιόν σου. Εἳν δὲ καὶ ἔκ κακῶν τις πλούτισῃ, ὡς Ἡσαῦ ὁ πατράδελφος μου, μή ἤλωστε. Δρον γάρ Κυρίου ἐκδέξασθε. Ή γάρ ἀφαιρεῖται αὐτὰ ἐν κακοῖς, ἢ μετανοοῦσιν ἀφίξιοι, ἢ ἀμετανοήτω τηρεῖ εἰς αἰώνα τὴν κόλασιν. Οὐ γάρ πάντης, καὶ ἀφθονος, ἐπὶ πάσι Κυρίῳ εὐχαριστῶν, αὐτὸς παρὰ πᾶσι πλούτει, διτι οὐκέτι τὸν πονηρόν περισπασμὸν τῶν ἀνθρώπων. Έξάρατε οὖν τὸ μίσος ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, καὶ ἀγαπήσατε ἀλλήλους ἐν εἰδύτητι καρδίας.

H. « Εἴπατε δὲ καὶ ὑμεῖς ταῦτα τοῖς τέκνοις ὑμῶν, ὅπως τιμήσωσιν Ἰούδαν καὶ Λευ· διτι οὐκέτι αὐτῶν ἀνατελεῖ ὑμὶν Κύριος, αὐτήρ τῷ Ἱερατῇ. Τέκνων γάρ διτι οὐπὶ τέλει (69) ἀποστήσονται τὰ τέκνα ὑμῶν ἀπὸ αὐτῶν (70), καὶ ἐν πάσῃ πονηρίᾳ, καὶ κακώσει, καὶ διαφθορᾷ ἔσονται ἐνώπιον Κυρίου. » Καὶ ὅλην ἡσυχίας, πάλιν εἰπεν αὐτοῖς. « Τέκνα μου, ἐπακούσατε τοῦ πατρὸς ὑμῶν, καὶ θάψατε με σύνεγγυς τῶν πατέρων μου. » Καὶ ἔξάρας τοὺς πόδας αὐτοῦ, ἐκοιμήθη ἐν εἰρήνῃ. Καὶ μετὰ πέντε ἡτη ἀνήγαγον αὐτὸν, καὶ ἔθηκαν αὐτὸν εἰς Χειρὸν μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ (71).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Διαθήκη Ἄστρο, περὶ δύο χροοσώπων κακῶν καὶ ἀρετῆς.

A'. Ἀντίγραφον διαθήκης Ἄστρο, ἀλλάζοντος τοῖς νιόις αὐτοῦ ἐν ρχς' εἶται τῆς ζωῆς αὐτοῦ. « Εἰς ὅγιαν, εἰπε πρὸς αὐτούς. « Ἀκούσατε, τέκνα Ἄστρο, τοῦ πατρὸς ὑμῶν, καὶ πᾶν τὸ εὐθές ἐνώπιον τοῦ θεοῦ ὑποδέξα ύμεν. Δύο δόδοις ἔδωκεν δὲ θεὸς τοῖς νιόις τῶν ἀνθρώπων, δύο διαβούλια, καὶ δύο πράξεις, καὶ δύο τόπους, καὶ δύο τέλη. Διὰ τοῦτο πάντα δύο εἰσὶν, ἐν κατέναντι τοῦ ἐνός (73). Οὐδοί δύο, καλοῦ καὶ κακοῦ· ἐν οἷς εἰσὶ τὰ δύο διαβούλια ἐν στέρνοις ἡμῶν, διακρίνοντα αὐτάς. Εάν οὖν ἡ ψυχὴ θέλῃ ἐν καλῷ, πᾶσα πρᾶξις αὐτῆς ἔστιν ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ἀμάρτῃ, εὔθυς μετανοεῖ. Δίκαια γάρ λογιζόμενος, καὶ ἀποφίπτων τὴν πονηρίαν, ἀνατρέπει εὐθὺς τὸ κακόν, καὶ ἔχριζο τὴν ἀμαρτίαν. Εάν δὲ ἐν πονηρῷ κλίνεις τὸ διαβούλιον, πᾶσα πρᾶξις αὐτῆς ἔστιν ἐν πονηρίᾳ, καὶ ἀπωθούμενος τὸ ἀγαθὸν προσλαμβάνει τὸ κακόν, καὶ κυριεύθεις ὑπὸ τοῦ Βελιάρ, καὶ ἀγαθὸν τι πράξῃ, τὸ πονηρόν αὐτὸν μεταστρέψει. « Οτε γάρ ἐνάργησει ὡς δύαθρον ποιῶν, τὸ τέλος τῆς πράξεως αὐτοῦ εἰς κακὸν ποιεῖται ἀνελαύνει (74). Ἐπειδὴ δὲ θεσαυρὸς τοῦ διαβόλου (75) ίοῦ πονηροῦ πεπλήρωται πνεύματος.

B'. « Εστιν οὖν ψυχὴ λέγουσα, φησι, τὸ καλὸν διὰ τοῦ κακοῦ, καὶ τὸ τέλος τοῦ πράξης εἰς κακὸν

(69) *Τέλει.* Τοῦτο habet Oxon. Id.

(70) *Αὐτῶν.* Αὐτοῦ. Id.

(71) *Μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ.* Καὶ θεατὴν αὐτὸν ἔκτι, omissis ultimis. Id.

(72) *Anno.* Addenda vox sexto, si Graecum codicem tam Oxon. quam Cantab. sequi velimus; quod tamen deest in ms. Græc., Coll., Trin., Cantab. Id.

(73) *Ἐρ κατέρτι τοῦ ἑρός.* Desunt. Id.

(75) *Uncinis inclusa desunt in Græco.* Ed. PATR. (74) *Κακὸν ποιεῖται ἀρετάντει.* Εἰς κακοπότην ἐλαύνει. Id.

(75) *Τοῦ διαβόλου.* Διαβούλιον. Id.

μιγει. Ἐστιν ἄνθρωπος (76), δότις οὐκ οἰκτεῖται λει- τουργοῦντα αὐτῷ ἐν κακῷ· καὶ γε τοῦτο διπρόσωπον, ἀλλὰ τὸ δόλον πονηρόν ἔστι. Καὶ ἔστιν ἄνθρωπος ἀγα- τῶν τὸν πονηρεύμενον, ὡταύτως ἔστιν ἐν πονηρά· δῆται καὶ ἀποθανεῖν αἱρεῖται ἐν κακῷ δι' αὐτόν. Καὶ περὶ τούτου φανερὸν, δῆτι διπρόσωπόν ἔστι· τὸ δὲ πᾶν, κακὴ πρᾶξις. Καὶ γε ἀγάπη οὖσα, πονηρία ἔστι, συγχρυπτουσα τὸ κακόν· ὥστερ ἔστι τῷ ὄνδρι τοῦ πονηροῦ ἀποθανεῖν αἱρεῖται εἰς κακόν. Ἀλλος κλέπτει, ἀδικεῖ, ἀρπάζει, πλεονεκτεῖ, καὶ ἐλεῖ τοὺς πτωχούς· διπρόσωπον μὲν καὶ τοῦτο, τὸ δὲ δόλον πονηρὸν ἔστιν. Ὁ πλεονεκτῶν τὸν πλησίον παρ- οργίζει τὸν Θεὸν, καὶ τὸν Ὑψιστὸν ἐπιορκεῖ, καὶ τὸν πτωχὸν ἐλεῖ· τὸν ἐντολέας τοῦ νόμου Κυρίου ἀθε- τεῖ καὶ παροξύνει, καὶ τὸν πένητα ἀναπαύει (77)· τὴν ψυχὴν σπιλεῖ, καὶ τὸ σῶμα λαμπρύνει· πολλοὺς ἀνατρέπει, καὶ ὀλίγους ἐλεῖ· καὶ τοῦτο διπρόσωπον ἔστι. Ἀλλος μοιχεύει, πορνεύει, καὶ ἀπέχεται ἐδε- σμάτων· καὶ νηστεύους κακοποιεῖ, καὶ τῇ δύναστελῷ, τῷ πλούτῳ (78), πολλοὺς παρασύρει, καὶ ἐκ τῆς ὑπερ- δύχου κακίας ποιεῖ ἐντολάς. Καὶ τοῦτο διπρόσω- πόν ἔστι· τὸ δὲ δόλον κακόν ἔστι. Οἱ τοιοῦτοι διτοι (79) εἰσι δασύποδες (80), δῆτι εἰς ἡμισείας εἰσὶ καθαροί, τὸ δὲ ἀληθεῖς ἀκάθαρτοι εἰσι. Καὶ γάρ Θεὸς ἐν ταῖς πλα- τῶν οὐρανῶν εἶπεν οὕτως.

Γ'. « Τιμεῖς οὖν, τέκνα μου, μή γίνεσθε κατ' αὐ- τοὺς διπρόσωποι, ἀγαθότητος καὶ κακίας· ἀλλὰ τῇ ἀγαθότητι μόνῃ κολλήθητε, δῆτι δὲ Θεὸς ἀναπαύεται εἰς αὐτὴν, καὶ οἱ ἄνθρωποι ποδούσιν αὐτὴν· τὴν δὲ κα- κίαν ἀποδράσατε (81), ἀναιροῦντες τὸν διάβολον ἐν ταῖς ἀγαθαῖς ὅμῶν πράξεισιν· δῆτι οἱ διπρόσωποι οὐ θεῷ, ἀλλὰ ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῶν δουλεύουσιν, ἵνα τῷ Βελιάρ ἀρέσωσι, καὶ τοῖς ὅμοιοις αὐτῶν ἄνθρώ- ποις.

Δ'. « Οἱ γάρ ἀγαθοὶ ἀνθρώποι, καὶ μονοπρόσωποι, κανὸν νομισθῶσι παρὰ τῶν διπρόσωπῶν ἀμαρτάνειν, δίκαιοι εἰσι παρὰ τῷ Θεῷ. Πολλοὶ γάρ ἀναιροῦντες πονηρούς, δύο ποιοῦσιν ἔργα, κακὸν διὰ καλοῦ (82), δόλον δὲ ἔστι καλόν· δῆτι τὸ κακὸν ἐκριζώσας ἀπώλεσεν. Ἐστι τις μισῶν τὸν ἐλεήμονα, καὶ ἀδικῶν (83) τὸν μοιχύν καὶ ληστεύοντα (84)· καὶ αὐτὸς ἔστι διπρόσω- πον· ἀλλὰ τὸ πᾶν ἔργον ἀγαθόν ἔστιν, δῆτι μιμεῖται Κύριον, μή προσδεχόμενος τὸ δοκοῦν καλὸν μετὰ τοῦ ἀληθινοῦ κακοῦ. Ἐτερος οὐ θέλει ἀγαθὴν ἡμέραν ἰδεῖν μετὰ ἀσώτων, ἵνα μή χράνῃ τὸ στόμα (85), καὶ μολύνῃ τὴν ψυχὴν· καὶ γε τοῦτο διπρόσωπον ἔστιν, δόλον δὲ καλόν ἔστιν, δῆτι οἱ τοιοῦτοι δόρκοις καὶ ἐλά- φως δημοιοὶ εἰσιν, δῆτι ἐν ἡθεῖ ἀγρίῳ δοκοῦσιν ἀκά- θαρτος εἶναι· τὸ δὲ πᾶν καθαροὶ εἰσιν, δῆτι ἐν ζήλῳ

(76) Ἐστιν ἄνθρωπος ἀραταύσι. Ομοία omissa. GRAB.

(77) Τὸν ἐντολέα ἀραταύσι. Desunt. Id.

(78) Τῷ πλούτῳ. Τοῦ πλούτου. Id.

(79) Οσιοί. Interpres legit ὡς σύες. Id.

(80) Δασύποδες. Hanc vocem auctor a LXX. In- terpretibus mutuatus est, qui eam Levit. xi, 6 et Deut. xiv, 7, usurparunt; illuc pro cuniculo, hic pro lepore. Utrumque autem animal mundum ex parte, ex parte immundum apud Iudeos habebatur; mun- dum quatenus ruminabat quidem, sed immundum quatenus ungulam non findebat: uti contra, sus un-

A qui non miseretur ministrantis ei in malum; et hoc duplice faciem habet, sed totum perniciosum est. Et cib homo diligens malignanter, similiter est in malitia; quoniam et mori desiderat in malo propter ipsum. Et de hoc manifestum, quod duplicitas faciei est; totum vero, malus actus est. Et amor existens, malitia est, abscondens malum; sicut est nomine quasi bono, finis vero actus venit in malum. Alius furatur, injuste agit, rapit, avarus existit, et miseretur pauperum; duplicitem quidem faciem habet et hoc, totum vero perniciosum est. Qui defraudat proximum, ad iracundiam provocat Deum, et per Altissimum falso dejerat, et pauperis miseretur; praece- ptem legi Domini spernit et exacerbat, et pau- perem requiescere facit; animam inquiaat, et cor- pus splendidum reddit; multos occidit, et paucorum miseretur; et hoc quidem duplicitas faciei est. Alius adulteratur, et fornicatur, et abstinet a cibis; et jejunans malefacit, et potentia et divitiis multos misere vexat, et ex tumida malitia facit mandata. Et hoc duplicitas faciei est, totum autem malum est. Tales ut sues sunt et lepores, quia ex medietate sunt mundi, revera autem sunt immundi. Etenim Deus in tabulis cœlorum dixit ita.

III. « Vos igitur, filii mei, ne efficiamini secun- dum ipsos duplices habentes faciem, bonitatis et malitiae; sed bonitati soli adhærete, quoniam Deus requiescit in ipsa, et homines desiderant eam; ma- litiam autem fugite, occidentes diabolum in bonis vestris actibus; quoniam qui duplicitas faciei sunt, non Deo, sed concupiscentiis suis serviunt, ut Be- liar placeant, et similibus sibi hominibus.

IV. « Boni enim viri, et qui sunt unius faciei, etsi existimentur ab eis qui duplicitas faciei sunt, peccare, justi sunt apud Deum. Multi enim occi- dentes perniciosos, duo faciunt opera, malum pro- pter bonum, totum vero est bonum; quoniam qui malum eradicavit, perdidit illud. Est aliquis, qui odit misericordem, et injuria afficit adulterum et latrouem; et hoc est duplicitas faciei; sed totum opus bonum est, quia imitatur Dominum, non ac- cipiens quod videtur bonum cum vero malo. Al- ter non vult diem bonum videre cum luxuriosis, ut non maculet os, et inquiet animam; et hoc duplicitas faciei est, totum autem bonum est, quo- niam tales capreolis et cervis similes sunt; quoniam in consuetudine agresti videntur immundi esse, ex

gulam quidem findit, sed non ruminat, et ipsa pro- inde immunda. Talibus itaque animalibus merito ab auctore nostro comparantur homines εἰς ἡμισείας καθαροί, id est, ex parte boni, et ex parte mali, in quibus mistura est virtutum et vitiiorum, ut Tac- ius loquitur.

(81) Ἀποδράσυτε. Φεύγετε. GRAB.

(82) Καλὸν διὰ καλοῦ. Καλὸν διὰ κακοῦ. Id.

(83) Ἄδικον. Ἄδικον. Id.

(84) Ληστεύοντα. Νηστεύοντα. Id.

(85) Στόμα. Στόμα. Id.

toto aulem mundi sunt; quoniam in zelo Dei ambulant, abstinentes ab his a quibus Deus per mandata odio habens prohibet, arcens malum a bono.

V. « Videte igitur, filii, qualiter duo sunt in omnibus, unum contra unum, et unum sub uno absconditur. Vix mors succedit, gloriae ignominia, diei nox, et luci tenebræ; omnia vero sub die sunt, et sub vita quæ justa sunt; propterea et mortem æterna vita præstolatur; et non licet dicere veritatem mendacium, neque justum injustum²²; quoniam omnis veritas sub luce est²³; quemadmodum omnia sub Deo. Hæc omnia probavi in vita mea, et non erravi a veritate Domini; et mandata Altissimi exquisivi, secundum omnem fortitudinem meam ambulans secundum unam faciem in bonum.

VI. « Attendite igitur et vos, filii mei, mandatis Domini, secundum unam faciem sequentes veritatem; quoniam qui duplicitis faciei sunt, dupliciter puniuntur. Spiritus erroris odio habete, adversus hominem contendentes. Legem Domini custodite; et ne attendite malo, ut bono; sed in vere bonum respicite, et observate illud in omnibus mandatis Domini, ad eum reversi, et in eo quiæscientes (quoniam fines hominum ostendunt justitiam eorum), cognoscentes angelos Domini et Satanæ. Quando enim turbata anima abit, torquetur a perniciose spiritu, cui et serviyit in concupiscentiis et operibus perniciosis; si autem quiete in gaudio cognovit angelum pacis, consolabitur eum in vita.

VII. « Ne efficiamini, filii, ut Sodoma quæ igne ravit angelos Domini, et periit usque in sæculum. Novi enim, quod peccabilis, et trademini in manus inimicorum vestrorum; et terra vestra desolabitur, et vos dispergemini in quatuor angulos terræ, et eritis in dispersione despicii, velut aqua inutilis, usquequo Altissimus visitaverit terram; et ipse veniens ut honio, cum hominibus manducans et bibens²⁴, et in silentio conterens caput draconis. Per aquam (95) hic salvabit Israel et omnes gentes, Deus in virum absconditus²⁵. Dicite igitur hæc filiis vestris, ut credant in eum. Legi enim in tabulis cœlorum, quod increduli non creditis in eum, et impie agentes ini-

²² Isa. v. 20. ²³ Joan. iii. 21. ²⁴ Matth. xi. 19.

(86) Ἀκελργω τὸ κακὸν τοῦ ἀγαθοῦ. Desunt. GRAB.

(87) Τὴν ζωὴν. Ἐν τῇ εὐφροσύνῃ ἡ μέθη, ἐν τῷ γέλωτι τὸ πένθος, ἐν τῷ γάμῳ ἡ ἀκρασία, αἰδ. cod. Oxon. Id.

(88) Καὶ τὸ φῶς τὸ σπότος. Omissa sunt. Id.

(89) Κολαζοῦται. Ὄτι καὶ πράσσουσι τὸ κακὸν, καὶ συνεδοκοῦσι τοὺς πράσσουσι, add. codex Oxon. Id.

(90) Μισήσατε τὰ κατὰ τὸν ἀνθρώπον. Μιμούμενοι, κατὰ τῶν ἀνθρώπων. Id.

(91) Τὸ κακὸν, ὡς καλόν. Τῷ κακῷ, ὡς καλῷ. Id.

(92) Παρακαλέσει. Παρχρυθεῖται. Id.

(93) Ήτις ἡγιέστης τοὺς ἀγγέλους Κυρίου, καὶ

Θεοῦ πορεύονται, ἀπεχόμενοι ὁν καὶ ὁ Θεός δὲ τῶν ἑντολῶν μεσῶν ἀπαγορεύει, ἀπείργων τὸ κακὸν τοῦ ἀγαθοῦ (86).

E'. « Ὁράτε οὖν, τέκνα, πῶς δύο εἰσὶν ἐν πᾶσι, ἐν κατέναντι ἔνδος, καὶ ἐν ὑπὸ τοῦ ἔνδος κέχρυπται. Τὴν ζωὴν (87) ὁ θάνατος διαδέχεται, τὴν δέξιαν ἡ ἀτιμία, τὴν ἡμέραν ἡ νῦν, καὶ τὸ φῶς τὸ σπότος (88). τὸ δὲ πάντα ὑπὸ ἡμέραν εἰσὶ, καὶ ὑπὸ ζωῆς τὰ δίκαια· διὸ καὶ τὸν θάνατον ἡ αἰώνιος ζωὴ ἀναμένει· καὶ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν τὴν ἀλήθειαν ψεύδος, οὐδὲ τὸ δίκαιον δῶσιν· ὅτι πᾶσα ἀλήθεια ὑπὸ τοῦ φωτός ἐστι· καθὼς τὰ πάντα ὑπὸ τὸν Θεόν. Ταῦτα πάντα ἐδοκίμαστο ἐν τῇ ζωῇ μου, καὶ οὐκ ἐπλανήθη ἀπὸ τῆς ἀλήθειας Κυρίου, καὶ τὰς ἑντολὰς τοῦ Ὑψιστοῦ ἔξεχτησα, B κατὰ πᾶσαν ἰσχύν μου πορεύομενος μονοπροσώπως εἰς τὸ ἀγαθόν.

G'. « Προσέχετε οὖν καὶ ὑμεῖς, τέκνα μου, ταῖς ἑντολαῖς Κυρίου, μονοπροσώπως ἀκαλούθουντες τῇ ἀλήθειᾳ· ὅτι οἱ διπρόσωποι δισῶς κολάζονται (89). Τὰ πνεύματα τῆς πλάνης μισήσατε, τὰ κατὰ τὸν ἀνθρώπων (90) ἀγνοιζόμενα. Τὸν νόμον Κυρίου φιλέσατε, καὶ μὴ προσέχετε τὸ κακὸν, ὡς καλὸν (91). Ὅτι εἰς τὸ δυντὸς καλὸν ἀποβλέπετε, καὶ διατηρεῖτε αὐτὸν ἐν πάσαις ἑντολαῖς Κυρίου, εἰς αὐτὸν ἀναστρέψομεν, καὶ ἐν αὐτῷ καταπαύοντες (ὅτι τὰ τέλη τῶν ἀνθρώπων δεῖχνουσι τὴν δικαιοσύνην αὐτῶν), γνωρίζοντες τοὺς ἀγγέλους Κυρίου, καὶ τοῦ Σατανᾶ. Ὄτε γάρ τε παραγένηται ψυχὴ ἀπέρχεται, βασανίζεται· ὑπὸ τοῦ πνηροῦ πνεύματος, ὃ καὶ ἐδούλευσεν ἐν ἐπιθυμίαις καὶ ἔργοις πονηροῖς· ἐὰν δὲ ἡ σύχως ἐν χαρῇ ἐγνώριστον διγγελον τῆς εἰρήνης, παρακαλέσει (92) αὐτὸν ἐν ζωῇ.

Z'. « Μή γίνεσθε, τέκνα, ὡς Σόδομα, ἢτις ἡγήσεται τοὺς ἀγγέλους Κυρίου, καὶ ἀπώλετο ἔως αἰώνος (93). Οἶδα γάρ, ὅτι ἀμαρτήσατε, καὶ παραδοθήσεσθε εἰς χεῖρας ἔχθρῶν ὑμῶν· καὶ ἡ γῆ ὑμῶν ἐρημωθήσεται (94), καὶ ὑμεῖς διασκορπισθήσεσθε εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τῆς γῆς, καὶ ἔσεσθε ἐν διασπορᾷ ἔξουθενούμενοι, ὡς ὅνδωρ ἀχρηστον, ἔως οὗ δὲ Ὑψιστος ἐπιστήται τὴν γῆν, καὶ αὐτὸς ἐλθὼν ὡς δινθρώπος, θεῖνας καὶ πίνων μετὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐν ἡγεμονίᾳ συγράπων τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος· δι' ὅντας. Οὗτος αὐτεῖ τὸν Ἱσραὴλ, καὶ πάντα τὰ Εθνη, Θεὸς εἰς ἀνδρὰ ὑποκριτόμενος (96). Εἴπατε οὖν ταῦτα τοῖς τέκνοις ὑμῶν μὴ ἀπειθεῖν αὐτῷ. Ἀνέγνων γάρ ἐν ταῖς πλα-

²² Isa. xlvi. 15.

ἀπώλετο ἔως αἰώνος. Desunt. Id.

(94) ἐρημωθήσεται. Καὶ τὰ ἄγια ὑμῶν καταφθαρήσεται, add. cod. Oxon. Id.

(95) Per aquam. Duæ istæ voces in codice 75, si nem præcedentis periodi faciunt, non vero novam inchoant, ut in Græco codice. Id.

(96) Θεὸς εἰς ἀνδρὰ υποκριτόμενος. Desunt. b. — Warthonus tamén in Auctar. Histor. dogmat. J. Usserii, pag. 322, hac verba legit in ms. archiep. Cantuar. eaque sic recitat: Δι' ὅντας ὁντος εὐσεβεῖ τὸν Ἱσραὴλ καὶ πάντα τὰ Εθνη, Θεὸς εἰς ἀνδρὰ υποκριτόμενος. Hinc Roberti versio confirmatur, apud quem duabus istis vocibus, per aquam, nova periodus inchoatur, ut modo monebat Græcus. Neque prætereundum censeo, quod apud Simonium ex-

τῶν οὐρανῶν, ὅτι ἀπειθοῦντες ἐπειθήσετε (97) αὐτῷ, καὶ ἀσεβοῦντες ἀσεβήσετε εἰς αὐτὸν, μὴ προσέχοντες τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐντολαῖς ἀνθρώπων. Διὰ τούτο διεπορπισθήσεσθε, ὡς Γάδ καὶ Δάν, οἱ ἀδέλφοι μου, οἱ χώρας αὐτῶν ἀγνοήσουσι, καὶ φυλήν καὶ γλώσσαν αὐτῶν. Ἀλλ' ἐπισυνάξει ὑμᾶς Κύριος ἐν πίστει δι' ἐλπίδα εὑσπλαγχνίας αὐτοῦ, διὰ Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ. »

H'. Καὶ εἰπὼν αὐτοῖς ταῦτα, ἐνετείλατο αὐτοῖς, λέγων· « Θάψατέ με εἰς Χεβρών·» καὶ ἀπέθανεν, ὅπου καλῶ κοιμηθεῖς. Καὶ μετὰ ταῦτα ἐποίησαν οἱ μισιοὶ αὐτοῦ, ὡς ἐνετείλατο αὐτοῖς, καὶ ἀναγαγόντες αὐτὸν, θεαύσαν μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Διαθήκη Ἰωσῆψ, κερὶ σωροσύνης.

A'. Ἀντίγραφον διαθήκης Ἰωσῆψ. Ἐν τῷ μέλλειν αὐτὸν ἀποθνήσκειν, καλέσας τοὺς γιοὺς αὐτοῦ, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς· « Τέκνα μου καὶ ἀδελφοί, ἀκούσατε Ἰωσῆψ, τοῦ ἡγαπημένου ὑπὸ Ἰσραὴλ· ἐνωτίσασθε, οὐσιοί, πατέρδος ὑμῶν. Ἔγὼ εἰδον ἐν τῇ ζωῇ μου τὸν φθόνον καὶ τὸν θάνατον, καὶ οὐκ ἐπλανήθην ἐν τῇ ἀληθείᾳ Κυρίου. Οἱ ἀδελφοί μου οὗτοι ἐμίστησάν με, καὶ ὁ Κύριος ἡγάπησέ με· αὐτοὶ ήθελόν με ἀνελεῖν, καὶ ὁ Θεὸς τῶν πατέρων μου ἐφύλαξέ με. Εἰς λάκκον με ἔχαλασσαν, καὶ ὁ Ὑψιστος ἀνθραγάγε με. Ἐπράθην εἰς δοῦλον, καὶ ὁ Κύριος ἡλευθέρωτέ με. Εἰς αἰχμαλωσίαν ἐλήφθην, καὶ ἡ κραταικὴ χεὶρ αὐτοῦ ἐδοθῆσε μοι. Ἐν λεμῷ συνεσχέθην, καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος διέθρεψέ με. Μόνος ήμην, καὶ ὁ Θεὸς παρεκάλεσε με. Ἐν ἀσθενεἴῃ ἦμην, καὶ ὁ Ὑψιστος ἐπεσκέψατό με. Ἐν φυλακῇ ἦμην, καὶ ὁ Σωτὴρ ἐχαρίτωσε με (98)· ἐν δεσμοῖς, καὶ ἔλυσέ με· ἐν διαδολαῖς, καὶ συνηγόρησέ μοι· ἐν λόγοις Αἰγυπτίων πικροῖς, καὶ ἐρρύσατό με· ἐν φύδνοις σὺν δόλοις, καὶ ὑψώσατέ με (1).

B'. « Καὶ οὕτως Φωτιμάρ (2), ὁ ἀρχιμάγειρος (3) Φαραὼ, ἐπίστευσε μοι ὃν οἶκον αὐτοῦ. Καὶ ἡγωνιάσαμην πρὸς γυναῖκα ἀναιδῆ ἐπειγούση (4) με παρανομεῖν μετ' αὐτῆς. Ἀλλ' ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ (5) τοῦ πατέρος μου ἐφύλαξε με ἐκ φλογὸς καιομένης. Ἐφυλακίσθην, ἐτυπίσθην, ἐμυκητηρίσθην (6)· καὶ ἐδωκέ με Κύριος εἰς οἰκτηροὺς ἐνύπιον τοῦ δεσμοφύλακος. Οὐ μὴ γάρ ἐγκαταλείψει Κύριος τοὺς φοβουμένους αὐτὸν,

currit *Biblioth. crit. tom. II.*, p. 232, ms. scilicet bibliotheca Regiae, pro Θεός hic exhibere ζητεῖ, mendose procul dubio, nullaque plane sensu. Quid enim boni extundes ex hac lectione ἑως εἰς ἀνδρα ὑποκρινόμενος, si eam cum praecedentibus conferas? Arguit ibidem ipse Simonius tanquam minus recte Latine redditia ab episcopo Lincolnensi, quæ statim sequuntur: *Dicite, etc.*, jure ne autem, an injuria, post emendationem Grabii, viderint eruditii.

(97) Ἐπιθήσετε. Ἀπειθήσετε, quæ genuina est lectio. GRAB.

(98) Ἐρ φυλακῇ ἦμην, καὶ ὁ Σωτὴρ ἐχαρίτωσε με. Omit-sa sunt. ID.

(99) Λετισθάνει me. Charum me sibi habuit, sive gratia sua me complexus est. Neque enim derivatur a χαρᾷ, sed a χάρις. ID.

(100) Protexit me. Id est, causam meam egit. ID.

(1) Ἐρ διαβολαῖς.... καὶ ὑψώσε με. Desunt. ID.

A pie agitis in eum, non attendentes legē Dei, sed mandatis hominū. Propter hoc dispergēminī, ut Gad et Dan, fratres mei, qui regiones eorum ignorabunt, et tribum et linguam eorum. Sed congregabit vos Deus in fide propter spem misericordiæ suæ, propter Abraham, Isaac et Jacob. »

VIII. « Et cum hæc eis dixisset, mandavit eis, dicens: « Sepelite me in Hebron; » et mortuus est, somno bono dormiens. Et post hæc fecerunt filii ejus, sicut mandaverat eis; et reducentes eum, sepelierunt eum patribus ejus.

CAPUT XI.

Testamentum Joseph, de castitate.

B. I. Transcriptum testamenti Joseph. Cum moriturus esset, vocans filios suos et fratres suos, dixit eis: « Filii mei et fratres, audite Joseph, dilectum ab Israel; auribus percipite, filii, patrem vestrum. Ego vidi in vita mea invidiam et mortem, et non erravi in veritate Domini. Fratres mei isti oderunt me, et Dominus dilexit me: isti voluerunt occidere me, et Deus patrum meorum custodivit me. In lacum me demiserunt, et Altissimus reduxit me. Venditus sum in servum, et Dominus liberum me fecit. In captivitatem assumptus sum, et fortis manus ejus adjuvit me. In fame detentus sum, et ipse Dominus nutriti me. Solus eram, et Deus consolatus est me. In infirmitate eram, et Altissimus visitavit me. In carcere eram, et Salvator kætislicavit me (99); in vinculis, et solvit me; in accusationibus, et protexit me (100); in verbis Ægyptiorum amaris, et liberavit me; in invidia cum dolis, et exaltavit me.

II. « Et ita Photimar, princeps coquorum Pharaonis, credidit mihi domum suam. Et luctatus sum contra mulierem inverecundam, sollicitantem me, ut iniqua agerem cum ipsa. Sed Deus Israel patris mei custodivit me a flamma urente. In carcere conjectus, verberibus cæsus, subsannatus sum; et fecit Dominus, ut misericordia commotus esset erga me custos carceris. Non enim derelinquet Do-

(2) Καὶ οὕτως Φωτιμάρ. Ο εὐνοῦχος Φαραὼ. ID.

(3) Ἀρχιμάγειρος. Vocem hanc auctor iterum accepit ex LXX Interpretum versione Genes. xxxvii, 36. Notanda vero observatio Hieronymi in *Traditionibus Hebraicis* ad hunc locum: « In plerisque locis archimagiros, id est, coquorum principes, pro magistris exercitus Scriptura commemorat; μαγεύεταις quippe Græce interpretatur occidere. Venditus est igitur Joseph principi exercitus et bellatorum. » Mihi maxime placet Targum Jonathan et Hierosolymitanum, quæ ambo reddiderunt, נִתְּקַבֵּד בָּה Principi speculatorum. Quæ vox occurrit quoque Mare. vi, 27. ID.

(4) Ἐπειγούση. Ἐπειγούση habet codex Oxon. Sed mallem legi ἐπειγούσαν. ID.

(5) Ἰσραὴλ. Ιακὼβ. ID.

(6) Ἐτυπίσθην, ἐμυκητηρίσθην. Ετύφθην, omisso ἐμυκητηρίσθην. ID.

minus timentes cum, non in tenebris, nec in vin-
cuis, nec in tribulationibus, nec in necessitatibus.
Non enim ut homo confunditur Deus, nec ut si-
lius hominis formidat, neque ut terrenus infirma-
tur, vel repellitur; in omnibus vero locis præsens
est, et in modis differentibus consolatur, in brevi
recedens ad probandum animæ consilium. In decen-
tentationibus probatum me monstravit, et in omni-
bus his longanimitis sui; quoniam magna medicina
est longanimitas, et multa bona dat sustinentia.

III. « Quoties *Ægyptia* minata est mihi mortem?
quoties penitus tradens revocavit me mulier, et
minata est mihi, cum recusare rem habere cum
ea? Dicebat autem mihi: « Dominaberis mihi et
omnibus quæ mea sunt, si tradideris te ipsum mihi,
et eris sicut dominator nostri. » Ego igitur re-
cordatus sum sermonum patrum patris mei Jacob,
et ingrediens in cubile adoravi Dominum, et je-
junavi septem annis illis, et apparui *Ægyptio* quasi
in deliciis vivens; quoniam propter Deum jeju-
nantes faciei gratiam accipiunt. Cumque dabatur
mihi vinum, non bibebam; et in triduano jeju-
nio accepi meam diætam, et tribui eam egentibus
et infirmis. Et mane evigilavi ad Dominum, et flevi
pro Memphitica *Ægyptia*, quoniam valde indesi-
nenter molesta erat mihi; et noctu intravit ad me,
quasi quæ me invisiere vellet; et primo quidem,
quoniam filius masculus non erat ei, singebat ha-
bere me ut filium. Et oravi ad Dominum, et pepe-
rit marem. Usque ad hoc tempus ut filium me am-
plexa est; et ego ignorabam; denique me ad for-
nicationem attrahebat. Et intelligens tristatus sum
usque ad mortem; et exente ipsa redii ad mei-
psum, et tristabar illius causa per dies multos,
quia cognovi dolum ejus et errorem. Et dicebam ei
verba Altissimi, si forte averteretur a concupis-
tia sua perniciosa.

IV. « Quoties ut viro sancto in verbis blandita
est mihi, cum dolo per verba laudans castitatem
meam coram marito suo, volens seorsum supplan-
tare me? Glorificavit me ut castum in manifesto,
et in abscondito dixit mihi: « Ne timeas virum
meum; nam persuasum est ei de castitate tua; adeo
ut quamvis dixerit aliquis ei de nobis, non cre-
deret. » Propter hæc omnia in terra jacebam ego
sacco induitus, et deprecabar Dominum, ut libera-
ret me ab *Ægyptia*. Ut vero nihil valuit, rursus sub
prætextu instructionis capienda venit ad me, ut
discret verbum Domini; et dixit mihi: « Si vis
ut relinquam idola, obtempera mihi; et *Ægyptum*
persuadebo recedere ab idolis, et in lege Domini

(7) Ἀνθρωπος. Ήδες ἀνθρώπου habet cod. Oxon. Græc.

(8) Τόκοις. Τούτοις. Id.

(9) Διαφρόνοις τρόποις. Διαφρόνοις τόποις. Id.

(10) Παραδοῦσα. Παραδοῦναι, subintell. ἡπε-
λησ. Id.

(11) Ἀνθρακάστο με, καὶ ἡπελήσθω μοι μὴ
θελοτι συνελθεῖν αὐτῇ. 'Αλλ' ὁ Θεὸς ἐρέσατο
με. Id.

(12) Επεδίου. Ms. ἡπεδῆ. Id.

οὐκ ἐν σκότει, ηδεσμοῖς, ηδολκεσιν, ηδιάγκαιος
Οὐ γάρ ᾧ δινθρωπος ἐπαισχύνεται ὁ Θεός, οὔτε ᾧ
δινθρωπος (7) δειλιδη, οὔτε ᾧ γηγενῆς ἀσθενεῖ, η
ἀπωθεῖται· ἐν πᾶσι δὲ τόποις (8) παρίσταται, καὶ ἐν
δικρόφοις τρόποις (9) παραχαλεῖ, ἐν βραχεῖ ἀποτέ-
μενος εἰς τὸ δοκιμάσαι τῆς ψυχῆς τὸ διασδούλιον. Ἐν
δέκα πειρασμοῖς δόκιμον με ἀνέδειξε, καὶ ἐν πᾶσιν αὐ-
τοῖς ἐμακροθύμησα· ὅτι μέγα φάρμακον ἔστιν ἡ
μακροθυμία, καὶ πολλὰ ἀγαθὰ δίδωσιν ἡ ὑπομονή.

Γ'. « Ποσάκις ἡ Αἰγυπτία ἡπελῆσθε μοι θάνατον,
ποσάκις τιμωρίας παραδοῦσα (10) ἀνθρακάστο με,
καὶ ἡπελῆσθε μοι μὴ θέλοντι συνελθεῖν αὐτῇ (11); Ε-
λεγε δὲ μοι· « Κυριεύσσεις μου καὶ πάντων τῶν ἡμῶν,
ἐὰν ἐπιδῆς σεαυτὸν εἰς ἡμές, καὶ ἔσῃ ἡδεσπότης ἡ
μῶν. » Ἐγὼ οὖν ἐμιμηνούσθην λόγων πατέρων πατρός
μου Ἰακὼβ, καὶ εἰσερχόμενος εἰς τὸ ταμεῖον, προ-
τηνόδημην Κυρίῳ, καὶ ἐνήστευον ἐν τοῖς ἐπτὰ ἑτ-
σιν ἑκατοντας, καὶ ἐφανιόμην τῷ Αἰγυπτίῳ ὡς ἐν τρυγῷ
διάγων· ὅτι οἱ διὰ τὸν Θεὸν νηστεύοντες τοῦ προσώ-
που τὴν χάριν προσολαμβάνουσιν. « Εὖν δὲ ἐπεί-
δου (12) μοι οἶνον, οὐκ ἔπινον καὶ τριημερίουν (13)
ἐλάμβανον μου τὴν διαιταν, καὶ ἐδίδουν αὐτὴν πάντα
καὶ ἀσθενοῦσιν. Καὶ ὥρθηζον πρὸς Κύριον, καὶ ἐκλαϊον
περὶ Μεμφίας (14) τῆς Αἰγυπτίας, ὅτι σφέδρα διδι-
λείπτως ἐνώχλει μοι· καὶ ἐν νυκτὶ εἰσήσει πρός με, λό-
γων ἐπισκέψεως· καὶ τὰ μὲν πρῶτα (15) ὅτι τάκων
ἀρρενικὸν οὐκ ἦν αὐτῇ, προσεποιεῖτο μὲν ἔχειν ὡς
υιόν. Καὶ ἡγέμανην πρὸς Κύριον, καὶ ἐτεκνεύ ἀφένει.
« Εὐς χρόνου ὡς υἱὸν περιεπτύσσεστο με· κατόν τριή-
σθαν (16) εἰς παρνείαν με ἐφειλκύσατο (17).
Καὶ νοῆσας ἐλυπήθην ἡώς θανάτου· καὶ ἐξελθούσῃς
αὐτῇς, ἥλθον εἰς ἐμαυτὸν, καὶ ἐπένθησα περὶ αὐ-
τῆς ἡμέρας πολλάς, ὅτι ἔγων τὸν δόλον αὐτῆς καὶ
τὴν πλάνην. Καὶ Ελεγον αὐτῇ ῥήματα Τύποιον,
εἰ δρα ἀποστρέψει ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας αὐτῆς τῆς πο-
νηρᾶς.

Δ'. « Ποσάκις ὡς ἄγκων ἀνδρὶ ἐν λόγοις ἐκαλ-
κευσε με, μετὰ δόλου διὰ δρῆμάτων ἐπαινοῦσα τὴν
σωφροσύνην μου ἐνώπιον τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς, βουλο-
μένη καταμόνας ὑποσκελίσαι με (18); Εδόξαστ με
ὡς σώφρονα φανερῶς, καὶ ἐν κρυψῃ ἐλεγέ μοι· « Μή
φορηθῆς τὸν δῆνδρα μου· καὶ γάρ πέπεισται πε-
ρὶ τῆς σωφροσύνης σου· ὅτι κανεὶς εἴπη τις αὐτῷ περὶ
ἡμῶν, οὐ μὴ πιστεύσῃ. » Εν τούτοις πάσι ἐχαμαι-
κούτοντι ἔγω (19), καὶ ἐδέμανην τοῦ θεοῦ, δπως ῥί-
σηται με ἐκ τῆς Αἰγυπτίας. « Ως δὲ οὐδὲν ισχεῖ,
πάλιν ἐπὶ λόγῳ κατηγήσεως ἡρχετο πρός με, μα-
θεῖν λόγον Κυρίου· καὶ Ελεγέ μοι· « Εἰ θέλεις, ἵνα
καταλίπω τὰ εἰδώλα, συμπεισθῇτι (20) μοι· καὶ τὸν
Αἰγύπτιον πείσω ἀποστῆναι τῶν εἰδώλων, τὸν νόμο-

(13) Τριημερίων. Deest. Id.

(14) Μεμφίας. Ομισσοῦν εστι. Id.

(15) Τὰ μέρη πρώτα δευτερ. Id.

(16) Εσχατος. Οὐτι habet cod. Oxon. que lecio

melior mihi videtur. Id.

(17) Εφειλκύσατο. Εφειλκύστο. Id.

(18) Ποσάκις..... ὑποσκελίσαι με. Desant. Id.

(19) Εἰ τούτοις πάσι ἐχαμαικούτοντι ἔγω. Νε-
σάκων add. Id.

(20) Συμπεισθῇτι. Συγγένου. Id.

Κυρίου σου πορευόμενοι. » Λέγω (21) δὲ πρὸς αὐτὴν· « Οὐκ ἐν ἀκαθαρσίᾳ λέγει (22) Κύριος σεβομένους αὐτὸν, οὐδὲ ἐν τοῖς μοιχεύουσιν εὐδοκεῖ. » Κάκεινη ἑστάπησε (23) ποθοῦσα ἔκτελέσαι (24) τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῆς. Κάγὼ προσετίθουν νηστείαν καὶ προσευχήν, δῶς τις βύστηαι με ὁ Κύριος ἀπ' αὐτῆς.

Ε'. « Πάλιν δὲ ἐν ἑτέρῳ χρόνῳ λέγει μοι· « Εἰ μοιχεῦσαι οὐ θέλεις, ἐγὼ ἀναιρῶ τὸν Αἴγυπτον, καὶ οὐτας ὑδρίαν (25) λήψομαι σε εἰς ἄνδρα. » Ἐγὼ οὖν, ὡς ἤκουσα τοῦτο, διέρθησα τὴν στολὴν μου, καὶ εἶπον· « Γύναι, αἰδέσθητι τὸν Κύριον, καὶ μὴ ποιήσῃς τὴν πρᾶξιν ταύτην τὴν πονηρὰν, ἵνα μὴ ἔξολοθρευθῆς· διει καὶ γε ἐγὼ ἔξαγγελῶ τὴν ἐπίνοιαν τῆς ἀσεβείας σου πᾶσι. » Φοβήθείσα οὖν ἐκείνη, ἥξειν, ἵνα μηδὲν ἀναγγελῶ τὴν κακίαν αὐτῆς· καὶ ἀνέχώρησε, θελπούσα (26) με δύροις, καὶ πέμπουσα πᾶσαν ἀπόδαυσιν τινῶν ἀνθρώπων.

Γ'. « Καὶ ἀποτέλλει μοι βρῶμα ἐν γοητείᾳ πεφυρμένον. Καὶ ὡς ἤλθεν ὁ εὐνοῦχος ὁ κομίζων αὐτὸν, ἐνέδλεψα, καὶ εἰδον φοβερὸν ἄνδρα, ἐπιδιδόντα μοι μετὰ τοῦ τρυπίλου μάχαιραν. Καὶ συνῆκα, διει περιεργία αὕτη εἰς ἀποκλάνησιν ψυχῆς ἔστι. Καὶ, ἔξελθοντος αὐτοῦ, ἔκλαιον, μήτε ἐκείνου, μήτε ἄλλου γενεαμένους ἀδεσμάτων αὐτῆς. Μετὰ δὲ μίαν ἡμέραν ἐλθοῦσα πρὸς μὲ, ἐπέτρων τὸ βρῶμα, καὶ λέγει πρὸς με· « Τί τούτο, διει οὐκ ἔφαγες ἀπὸ τοῦ βρώματος; » Καὶ εἶπον πρὸς αὐτὴν· « Ότι ἐπλήρωσας αὐτὸν θανάτου. Καὶ πῶς εἶπας, διεi οὐκ ἔγγιζω τοῖς εἰδώλοις, ἀλλὰ Κυρίῳ μόνῳ (27); Νῦν οὖν γνῶθι, διεi ὁ Θεὸς τοῦ πατρὸς μου δι' ἄγγελου ἀπεκάλυψέ μοι τὴν κακίαν σου, καὶ ἐτήρησα αὐτὸν εἰς Ελεγχόν σου, εἰς δρά Ιδούσα αὐτὸν μετανοήσεις. Ἰνα δὲ μάθης, διεi τῶν ἐν σωφροσύνῃ Θεὸν σεβόντων οὐ κατιτάχει κακία ἀσεβούντων, λαβὼν ἐνώπιον αὐτῆς ἔφαγον, εἰπών· « Ο Θεὸς τῶν πατέρων μου, καὶ ὁ ἄγγελος Ἀβραὰμ ἔσται μετ' ἐμοῦ. » Ή δὲ ἐπεσεν ἐπὶ πρόσωπον εἰς τοὺς πόδας μου, καὶ ἔκλαυσε· καὶ ἀναστῆσας αὐτὴν ἐνουθέτησα· καὶ συνέθετο τοῦ μή ποιῆσαι ἔτι τὴν ἀσεβείαν ταύτην.

Ζ'. « Ότι (28) δὲ ἡ καρδία αὐτῆς ἐνέχειτο εἰς ἐμὲ πρὸς ἀκολασίαν, καὶ (29) στενάζουσα προσέπιπτεν (30). Ήών δὲ ὁ Αἴγυπτος, λέγει πρὸς αὐτὴν· « Τί συνέπεσε τὸ πρόσωπόν σου; » Ἡ δὲ εἶπε· « Πόνον καρδίας ἀλγὸν ἐγὼ, καὶ οἱ στεναγμοὶ τοῦ πνεύματός μου συνέχουσι με. » Καὶ ἐθεράπευσεν αὐτὴν μὴ ἀσθενοῦσαν. Τότε εἰσεπήδησε πρὸς μὲ, ἔτι ἔξω δυτος τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς, καὶ λέγει μοι· « Ἀγχομα, ή εἰς ψρέαρ, ή εἰς κρημνὸν ἐπίτω ἐμαυτὴν, ἐδάν μή συμπεισθῆς (31) μοι. » Καὶ νοήσας, διεi τὸ πνεῦμα τοῦ Βελιάρ αὐτὴν (32) ἐνοχλεῖ, προσευξάμενος Κυρίῳ, εἶπον αὐτῇ· « Ίνα τί ταράσσῃ καὶ θορυβῇ, ἐν ἀμαρτίαις τυφλώ-

A Dei tui amulabimur. » His ergo respondi: « In immunditia non vult Dominus esse venerantes ipsum, neque in adulterantibus bene placitum est ei. » Et illa siluit, desiderans explere concupiscentiam suam. Et ego addidi jejunium et orationem, ut liberaret me Dominus ab ipsa.

V. « Rursus vero alio tempore dicit mihi: « Si adulterare non vis, ego occidam Aegyptum, et ita lege accipiam te in virum. » Ego igitur, ut audivi hoc, scidi stolam meam, et dicebam: « Mulier, reverere Deum, et ne facias hauc perniciem rem, ut non dispereas; quoniam et ego annuntiabo cogitationem impietatis tuæ omnibus. » Timens igitur illa, rogabat, ut nulli annuntiarem malitiam ejus; et recessit, tentans me donis, et B intulens mihi omnia, quæ sunt in usum filiorum hominum.

VI. « Et misit mihi cibum incantatione commixtum. Et ut venit eunuchus ferens illum, respesi, et vidi virum terribilem, tradentem mihi cum asco gladium. Et intellexi, quod hæc curiosa sedulitas in seductionem esset animæ meæ. Et egresso eo, flebam, neque illum, neque aliū ciborum ἱψιον (mulieris) gustans. Post unum igitur diem ipsa veniens ad me, cognovit cibum, et dixit mihi: « Quid hoc est, quod non comedisti de cibo? » Et dicebam ei: « Quoniam implesti illum morte. Et quomodo dixisti, quod non appropinquas idolis, sed Domino soli? Nunc igitur cognosce, quod Deus patris mei per angelum revelavit mihi malitiam tuam, et servavi cibum in redargutionem tui, si forte videns illum poeniteas. Ut vero discas, quod his qui in castitate Dominum venerantur, non prævalet malitia impiæ agentium, accipiens coram ipsa comedì, dicens: « Deus patrum meorum, et angelus Abraham, erit tecum. » Illa vero cecidit in faciem ad pedes meos, et flevit: et erigens illam admouui; et promisi se non esse facturam amplius impietatem hanc.

VII. « Adhuc vero cor ipsius in me exarserat ad adulterium, et ingemiscens cecidit. Videns vero eam Aegyptius, dicit ei: « Quid concidit facies tua? » Illa vero dixit: « Dolore cordis ego doleo, et gemitus spiritus mei constringunt me. Et curabat eam non ægrotantem. Tunc insiluit ad me, adhuc foris existente viro suo, et dicit mihi: « Suffocor, vel in puteum, vel præcipitum projicio meipsam, nisi mihi obtemperaveris. » Et intelligens, quod spiritus Beliar ipsam conturbat, orans Dominum, dixi ei: « Quid turbaris et tumultuaris, in peccatis excœata? Memento quod si occidas te-

minæ sunt sorores, ut alii ante me prolixe per exempla docuerunt. Ipse Spiritus S. Babeli una cum idolatria incantationes ascribit et veneficia, Isaiae XLVII, et Apocalyp. XVIII. Id.

(28) Οτι. Ετι. Id.

(29) Καλ. Deest in ms. Trin. Id.

(30) Προσέπιπτεν. Συνέπιπτεν. Id.

(31) Συμπεισθῆς. Συγγένη. Id.

(32) Αὐτή. Αὐτῇ. Id.

(21) Λέγω. Ελέγον. GRAB.
 (22) Λέγει. Θέλει, recte legit cod. Oxon. Id.
 (23) Εσιώπησε. Εφιλοείχει, quod plane contrarium sonat. Id.
 (24) ἔκτελέσαι. Τελέσαι. Id.
 (25) Νόμῳ. Νομίσας. Id.
 (26) Θελκούσα. Λεγε θέλγοντα. Id.
 (27) Κυρίῳ μόνῳ. Ex veneficio idolorum cultum colligit Josephus. Idolatria quippe et magia ge-

ipsam, Sethon, concubina viri tui, rivalis tua, colaphos infringet filii tuis, et perdet memoriam tuam de terra. » Et dicit mihi : « Num igitur diligis me? sufficit mihi solum, quod protegis vitam meam, et filiorum meorum; et habeo exspectationem potundi desiderio meo. » Et non cognovit, quod propter Deum meum ita dixi, et non propter ipsam. Si enim aliquis passioni succumbat desiderii perniciosi, et huic servus efficiatur, ut et illa; etsi bonum aliquid audierit, in passionem qua vincitur, accipit illud ad desiderium perniciosum.

VIII. « Dico vobis, filii, quod hora erat quasi sexta, quando exivit a me; et ego genu flectens (oravi) ad Dominum totum diem, et totam noctem conjungens, circa diluculum surrexi lacrymans, et petens liberationem ab Aegyptia. In fine igitur apprehendit mea vestimenta, violenter attrahens me ad concubitum. Ut igitur vidi quod insaniens tenuit vestimenta mea, nudus effugi. Illa vero calumniata est me apud virum suum: et injectit me in carcerem qui erat in domo sua Aegyptius; et sequenti die, cum flagellasset me, misit me in carcerem Pharaonis. Et cum vincitus jacerem in compedibus, Aegyptia infirmata est dolore, et auscultabat mihi, qualiter hymnis laudabam Dominum in domo tenebrarum, et hilari voce gaudens glorificabam Deum meum solum, quod per (hanc) occasionem amovebar ab Aegyptia.

IX. « Multoties misit ad me, dicens : « Digneris C implere desiderium (meum), et liberabo te a vinculis, et eripiam te ex tenebris: » et neque usque ad cogitationes inclinavi ad eam. Diligit enim Deus eum magis, qui in lacu tenebrarum jejunat in castitate, quam eum qui in cellis penitentiis opipare luxuriatur. Qui autem in castitate vivit et vult gloriam, et si noverit Altissimus, quod expediatur, tribuit ei et haec, quemadmodum et mihi. Quoties, quamvis infirmata, descendit ad me immature, et audivit vocem mei orantis? intelligens vero ego suspiria ejus, silui. Etenim cum eram in domo ejus, nudavit brachia sua, et pectora, et tibias, ut inciderem in eam: valde enim erat pulchra, maximeque ornata, ut me deciperet. Et Dominus custodivit me a conatibus ejus.

X. « Videte igitur, filii mei, quanta operatur sustinentia, et oratio cum jejunio. Et vos igitur, si sobrietatem et castitatem transeat in sustentia et humilitate cordis, Dominus habitabit in vobis, quoniam dilexit sobrietatem. Ubi vero habitat Altissimus, etsi aliquis incidat in invidiam, vel ser-

(33) Ἡ Σηθῶν. Omis. GRAB.

(34) Κολαυρίσει, Κονδύλισει, pugnos impinget. Id.

(35) Οτι ἀντιποιη. Αντιποιησαι. Id.

(36) Ω ηττάται. Deest. Id.

(37) Τὴν εἰρκτὴν τοῦ Φαραώ. Ita emendo, ex ms. cod. Oxon. pro quibus antehac legebatur iterum: Φυλαχήν ἐν οἷς αὐτοῦ ὁ Αἰγύπτιος. Id.—

A τουσα; Μνήσθητι δι: ἐὰν ἀνέλῃς σαυτὴν, ἡ Σηθῶν (33), ἡ παλλαχὴ τοῦ ἀνδρός σου, ἡ ἀντιποιησα, καὶ ἀπολέσει τὸ μνημόσυνόν σου ἀπὸ τῆς γῆς. » Καὶ λέγει πρὸς με· « Εἰ σὺ ἀγαπᾷς με; ἀρκεῖ μοι μόνον, διτι ἀντιποιη (35) τῆς ζωῆς μου, καὶ τῶν τέκνων μου· καὶ ἔχω προσδοκίαν ἀπολαῦσαι τῆς ἐπιθυμίας μου. » Καὶ οὐκ ἔγνω, διτι δὲ τὸν Θεόν μου εἶπον οὕτως, καὶ οὐχὶ δὲ αὐτήν. Εἰν γάρ τις πάθει ὑποπέσῃ ἐπιθυμίας πονηρᾶς, καὶ τοιῷ δουλευθῆ, ὡς κάκειν· καὶ ἄγαθόν τι ἀκούσῃ, εἰς τὸ πάθος ψήταται (36), ἐκλαμβάνει αὐτὸς πρὸς ἐπιθυμίαν πονηρᾶν.

B ΙΙ. « Λέγω ὑμῖν, τέκνα, διτι ὡρα ἥν ώστε ἔκτη, διτι ἐξῆλθεν ἀπὸ ἑμοῦ· κάγὼ γόνοι κύλνας πρὸς Κύριον ὅλην τὴν ἡμέραν, καὶ δὴ τὴν νύκτα συνέλαβε περὶ τὸν δρθρὸν ἀνέστην δακρύων καὶ αἰτῶν λυτρώσιν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτιας. Τέλος οὖν ἐπιλαμβάνεται μου τῶν Ιματίων, μετὰ βίας ἐφελκομένη με εἰς συνουσίαν. Ότι οὖν εἶδον διτι μαινομένη χρατεῖ τὰ Ιματία μου, γυμνὸς ἐφυγον. Κάκεινη ἐσυκρότησε με πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς· καὶ ἐνέβαλ με εἰς φυλαχήν ἐν οἷς αὐτοῦ ὁ Αἰγύπτιος· καὶ τῇ ἐξῆς μαστίξας με, ἐπεμψέ με εἰς τὴν εἰρκτὴν τοῦ Φαραώ (37). Ότι οὖν ἤμην ἐν πέδαις, ἡ Αἰγύπτια ἰσθένει ἀπὸ τῆς λύπης, καὶ ἐπτρχρότο μου, πᾶς θυμονύν τὸν Κύριον ἐν οἷς σκότους, καὶ ἐν θαρρῷ φωνῇ χαίρων ἐδόξαζον τὸν Θεόν μου μόνον, διτι δὲ προφάσεως ἀπηλλάγην τῆς Αἰγύπτιας.

C Θ. « Πολλάκις ἐπεμψέ πρὸς με, λέγουσα· « Εἴδης κήσον πληρῶσαι τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ λυτρώσω (38) σε τῶν δεσμῶν, καὶ ἀπαλλάξω σε τοῦ σκότους. » Καὶ οὐδὲ ἔως ἐννοιῶν ἐκλινα πρὸς αὐτήν. Ἀγαπᾷ γάρ ὁ Θεός μᾶλλον τὸν ἐν λάκκῳ σκότους νηστεύοντα (39) ἐν σωφροσύνῃ, ἡ τὸν ἐν ταμείοις τρυφῶντα (40) μετὰ ἀκολασίας. Ὁ δὲ ἐν σωφροσύνῃ διάγων θεῖαι καὶ δόξαι, καὶ εἰ οἰδεν ὁ Γύψιστος, διτι συμφέρει παρέχει αὐτῷ καὶ ταῦτα (41), ὡς κάροι. Ποσάκις, καὶ περ ἀσθενοῦσα, κατησει πρὸς με ἐν ἀστρι, καὶ ἤκουσε τῆς φωνῆς μου προσευχομένου; συνὼν ἐγὼ τοὺς στεναγμοὺς αὐτῆς, ἐσιώπουν. Καὶ γάρ ἐν ἤμην ἐν τῷ οἷς αὐτῆς, ἐγύμνου τοὺς βραχίωνας αὐτῆς, καὶ τὰ στέρνα, καὶ τὰς κνήμας, ἵνα συμπέσει εἰς αὐτήν· πάνι γάρ ἥν ὡραῖα, μάλιστα κοσμουμένη πρὸς ἀπάτησιν μου. Καὶ ὁ Κύριος ἐφύλαξε με ἀπὸ τῶν ἐγχειρημάτων αὐτῆς.

D Ι. « Όρατε οὖν, τέκνα μου, πόσα κατεργάζεται ἡ ὑπομονὴ, καὶ ἡ προσευχὴ μετὰ νηστείας. Καὶ οὐκέοντα, ἐὰν τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν ἀγνείαν μετεῖδῃς ἐν ὑπομονῇ καὶ ταπεινώσεις καρδίας, Κύριος κατακήσει ἐν θυμῷ, διτι ἡγάπησε τὴν σωφροσύνην. Όπου δὲ κατοικεῖ ὁ Γύψιστος, καὶ τις περιπέσῃ φθόνῳ, δι-

Emendatio minime forte admittenda, si cum iis quas de Aegyptia statim subduntur, conseratur.

(38) Λυτρώσω. Λύσω. GRAB.

(39) Νηστεύοντα. Νηστεύοντα περπεραμ habet cod. Oxon. Id.

(40) Τρυφῶντα. Βασιλέων add. cod. Oxon. Id.

(41) Ταῦτα. Ταῦτην. Id.

δούεις, ἢ συκοφαντίᾳ (42), Κύριος δὲ ἐν αὐτῷ κατοικῶν, διὰ τὴν σωφροσύνην οὐ μόνον ἐκ τῶν κακῶν ῥέει, ἀλλὰ καὶ ὑψοῦ, καὶ διξάζει αὐτὸν, ὡς κάμε. Πάντας γάρ δὲ ἀνθρώπος, ἢ ἐν Ἐργῳ, ἢ ἐν λόγῳ, ἢ ἐν διανοΐᾳ συνέρχεται (43). Γινώσκουσιν οἱ ἀδελφοὶ μου, πᾶς ἡγάπησε με δὲ πατήρ μου· καὶ οὐχ ὑψούμην ἐν τῇ καρδίᾳ μου· καὶ περ νῆπιος ἦν, εἶχον τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ διανοΐᾳ μου· οἵδειν γάρ, διε τὰ πάντα παρελένεται, καὶ ἐμέτρουν ἐμαυτὸν, καὶ ἐπίμουν τοὺς ἀδελφούς μου. Καὶ διὰ τὸν φόβον αὐτῶν ἔστιν πιπρασκόμενος, μή εἰπεῖν τοὺς Ἰσμαηλίτας τὸ γένος μου, διεισίδει λαβεῖν τὸν Ιακὼν, ἀνδρὸς μεγάλου καὶ δυνατοῦ.

IA'. « Καὶ ὑμεῖς οὖν ἔχετε ἐν πράξει ὑμῶν τὸν (44) τοῦ Θεοῦ φόβον, καὶ τιμῆτε τοὺς ἀδελφούς ὑμῶν. Πᾶς γάρ δὲ ποιῶν νόμον Κυρίου, ἀγαπηθήσεται ὑπὸ αὐτοῦ. Ἐλθὼν οὖν εἰς Ἰνδοκοπίτας μετὰ τῶν Ἰσμαηλίτων, ἤρωτουν με· κάγω εἶπον, διε τοῦ δοῦλος εἰμι ἐξ οἴκου, ἵνα μὴ αἰσχύνω τοὺς ἀδελφούς μου. Λέγει δέ μοι δὲ μείζων αὐτῶν· « Οὐ εἰ δοῦλος, διε καὶ ἡ δύσις σου δηλοῖ περὶ σου»· καὶ ἡπειρεὶ μοι ἔως θανάτου. Ἔγὼ δὲ ἐλεγον, διε τοῦ δοῦλος αὐτῶν εἰμι. Ός δὲ ἤθιμεν εἰς Αἴγυπτον, περὶ ἐμοῦ ἐμάρχοντο, τις προσδούς χρυσὸν λάβη με. Διότι πᾶσιν ἔδοξεν εἶναι με εἰς Αἴγυπτον πρὸς μετάβολον ἐμπορίας αὐτῶν, ἕως ἐπιστρέψωσι φέροντες ἐμπορίαν. Καὶ δὲ Κύριος ἐδωκέ μοι κάριν ἐν δρυθαλμοῖς τοῦ μεταβόλου, καὶ ἐπίστευσέ μοι τὸν οἶκον αὐτοῦ. Καὶ εὐλόγησεν αὐτὸν δὲ Κύριος ἐν χειρὶ μου, καὶ ἐπλήθυνεν αὐτὸν ἐν ἀργυρῷ καὶ χρυσῷ· καὶ ἤμην μετ' αὐτοῦ μῆνας C τρεῖς, καὶ ἡμέρας πέντε.

IB'. « Καὶ ἐκεῖνον δὲ τὸν καιρὸν παρῆι τῇ Μεμφίᾳ (45) γυνὴ τοῦ Πετεφρὶ (46) μετὰ δόξης πολλῆς, καὶ ἐπέβαλεν ἐπὶ ἐμὲ τὸν δρυθαλμὸν αὐτῆς· διε εἶπον αὐτῇ οἱ εὐνοῦχοι περὶ ἐμοῦ. Καὶ λέγει τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς περὶ τοῦ μεταβόλου, διε ἐπλούτησεν ἐν χειρὶ νέου τινὸς Ἐβραίου· λέγουσι δὲ, διε καὶ κλοπὴν ἐκλεψάν αὐτὸν ἐκ γῆς Χαναάν. Νῦν οὖν ποίησον μετ' αὐτοῦ χρίσιν, καὶ ἀφελοῦ τὸν νεανίαν εἰς οἰκονόμον (47) σου· καὶ εὐλογήσει σε δὲ τὸν Ἐβραίων Θεόν, διε κάρις ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ ἔστιν ἐπὶ αὐτῷ.

II'. « Ό δὲ Πετεφρὶς (48) πεισθεὶς τοῖς λόγοις αὐτῆς, ἐκέλευσεν ἀχθῆναι τὸν μετάβολον, καὶ λέγει αὐτῷ· « Τί ταῦτα ἀκούω, διε κλέπτεις ψυχὰς ἐκ γῆς Ἐβραίων (49) εἰς παιδίας μετεμπολῶν (50); » Πεσὼν οὖν ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ δὲ μετάβολος, ἐδέετο λέγων· « Δέομαί σου, κύριε, οὐκ οἶδα δὲ λέγεις. » Ό δὲ ἔρη· « Πόθεν οὖν δὲ παις σοι δὲ Ἐβραῖος; » Καὶ εἶπεν· « Οἱ Ἰσμαηλῖται παρέθεντο μοι αὐτὸν, ἕως

(42) Ἡ συκοφαντίᾳ. Ἡ σκήτει, addit end. Οτοι. omissis sequentibus a Κύριος usque σωφροσύνην. GRAB.

(43) Συνέρχεται. Συνέχεται ms. Trin. Id.

(44) Πράξει ὑμῶν τὸν. Πάσῃ πράξει ὑμῶν πρὸ δρυθαλμῶν τὸν. Id.

(45) Μεμφία. Μεμφίς ἡ Ἑλλακτίνη· τοῦ πεντεφρῆ. ID.

(46) Πετεφρὶ. Ita is, qui in Hebræo dicitur Petrophar, vocatur a LXX juxta exemplar Vaticanum,

A vitutem, vel calumniam, Dominus qui in ipso habitat, propter castitatem non solum a malis liberat, sed et exaltat et glorificat ipsum, sicut et me. Omnino enim homo, vel in opere, vel in verbo, vel in cogitatione continetur. Cognoscunt fratres mei, qualiter dilexit me pater meus: et non exaltatus sum in corde meo; quamvis puer existens, habebam timorem Dei in mente mea. Scivi enim, quod omnia transibunt, et moderabar meipsum, et honorabam fratres meos; et propter timorem eorum silui venditus, ut non dicerem Ismaelitis genus meum, quod filius essem Jacob, viri magni et potentis.

XI. « Et vos igitur habete in actu vestro Dei timorem, et honorate fratres vestros. Omnis enim qui facit legem Dei, diligitur ab ipso. Veniens igitur ad Indocilpitas cum Ismaelitis, interrogabant me: et ego dicebam, quod servus essem ex domo, ut non confundarem fratres meos. Dicit vero mihi major eorum: « Non es servus, quoniam et aspectus tuus ostendit de te; » et minatus est mihi usque ad mortem. Ego vero dicebam, quod servus ipsorum essem. Ut autem venimus in Aegyptum, de me decertabant, quis addens thesaurum acciperet me. Ideo placuit omnibus, ut essem in Aegypto apud negotiatorem negotiationis ipsorum, usquequo revertentur ferentes negotiationem. Et Dominus dedit mihi gratiam in oculis negotiatoris, et credidit mihi dominum suam. Et benedixit ei Dominus in manu mea, et implevit eum argento et auro; et eram cum ipso mensibus tribus, et diebus quinque.

XII. « Secundum illud tempus transivit Memphitica mulier Petephri cum gloria multa, et injecit super me oculos suos; quoniam dixerant ei eunuchi de me. Et dicit viro suo de negotiatore, quod ditatus esset in manu juvenis cuiusdam Hebræi: dicunt vero, quod furto furati essent eum de terra Chanaan. Nunc ergo fac cum eo judicium, et aufer juvenem in dispensatorem tuum; et benedic tibi Deus Hebræorum, quoniam gratia ex cœlo est in ipso.

XIII. « Petephris vero persuasus verbis ipsius, jussit adduci negotiatorem, et dicit ei: « Quid hæc audio, quod furaris animas ex terra Hebræorum, in pueris vendendis (50)? » Cadens igitur negotiator in faciem suam, precabatur dicens: « Precor te, domine, non novi quid dicas. » Ille vero ait: « Unde igitur tibi puer Hebræus? » Et dixit: « Ismaelites commendaverunt mihi ipsum, usquequo revertan-

nisi quod ἢ loco ἱκετεῖ. Id.

(47) Οἰκορόμορ. Οἴκον. Id.

(48) Πετεφρὶς. Πεντεφρῆς. Id.

(49) Ἐβραῖος. Χαναάν. Id.

(50) In pueris vendendis. In pueros vendens, id est in servos sive famulos. Id.

(51) Μετεμπολῶν. Απεμπολῶν rectius legitur in cod. Oxon. Neque enim verbiū μετεμπολῶν in ullo scriptore legisse memini. Id.

tur. » Et non credidit ei; sed jussit nudum flagellari eum. Sustinente vero eo, dixit Petephris: « Adducatur juvenis. » Et inductus supplicavi principi eunuchorum; tertius enim erat in dignitate apud Pharaonem, princeps omnium eunuchorum, habens uxores, et concubinas, et filios. Et cum me seorsum duxisset, dixit: « Servus es, an liber? » et dicebam: « Servus. » Et dicit mihi: « Cujus es servus? » Et dico ei: « Ismaelitarum. » Et rursus dixit mihi: « Qualiter ipsorum factus es servus? » Et dicebam: « Quoniam ex terra Chanaan emerunt me. » Ille vero non credidit, dicens: « Mentiris; » et nudum jussit me flagellari.

XIV. « Memphitica vero vidit per fenestram me flagellatum, et mitit ad virum suum, dicens: « Injustum est judicium tuum, quoniam et surto abruptum liberum punis, ut injuste agentem. » Ubi autem non commutavi verbum flagellatus, jussit custodiri me, usquequo veniant, ait, domini pueri. Et uxor ejus dicit ei: « Propter quid detines captivum nobilem puerum, quem oportuit magis solvi, et famulari tibi? » Voluit enim me videre in desiderio peccati; et ignorabam de omnibus his. Ille vero dixit Memphitica: « Non licet apud Aegyptios, ante ostensionem auferri aliena. » Hoc dixit de negotiato; et de me, quoniam debui inclusus teneri.

XV. « Post viginti vero et quatuor dies venerunt Ismaelitas; et quia audiverant, quod Jacob pater meus tristatur de me, dixerunt mihi: « Quid est, quod dixisti te ipsum servum esse? et erce cognovimus, quod filius es viri magni in terra Chanaan; et tristatur de te pater tuus in sacco. » Et rursus volui lacrymari, et continui me ipsum, ut non confunderem fratres meos. Et dixi: « Ego istud non novi; servus sum. » Tunc inibant consilium vendendi me, ne inveniret in manibus eorum. Timuerunt enim Jacob, ne faceret in eis vindictam periculi. Auditum est enim, quod magnus esset apud Dominum et homines. Tunc dicit negotiator eis: « Solvite me a iudicio Petephri. » Accedentes igitur petebant me, dicentes: « Dic quod argento emptus es a nobis, et ille absolvet nos. »

XVI. « Memphitica vero ostendit viro suo, ut emeret me: « Audio enim, ait, quod vendunt eum. Et misit eunuchum ad Ismaelitas, (et) petuit me in venditionem; et non volens facere cum eis (60),

A οὐ ἐπιστρέψωσι. » Καὶ οὐκ ἐπίστευσεν αὐτῷ· ἀλλ' ἔκλευσε γυμνὸν τύπτεσθαι αὐτὸν. Ἐπιμένοντος δὲ αὐτοῦ, λέγει δὲ Πετεφρίς: « Ἀχύτω (52) ὁ νεανίσκος. » Καὶ εἰσαχθεὶς προσεκύνησα τῷ ἀρχευούχῳ· τρίτος γάρ ἦν ἐν ἀξίᾳ παρὰ τῷ Φαραὼ, ἀρχὺν πάντων τῶν εὐνούχων, ἔχων γυναῖκας, καὶ παλλακές, καὶ τέκνα. Καὶ διαχωρίσας με ἀπὸ αὐτοῦ, εἶπε· « Δοῦλος εἰ, ή ἐλεύθερος; » καὶ εἶπον· « Δοῦλος. » Καὶ λέγει πρὸς με· « Τίνος εἰ δοῦλος; » καὶ λέγω αὐτῷ· « Τὸν Ἰσμαηλίτων. » Καὶ πάλιν λέγει μοι· « Πώς αὐτῶν ἔγενον δοῦλος; » καὶ εἶπον· « Οτι ἐκ γῆς Χανάν ἐπέβαντο με. » Οὐ δὲ ἡπίστησε, λέγων, διει: « Φεύγει· καὶ γυμνὸν ἔκλευσε με τύπτεσθαι.

B ΙΔ'. « Ή δὲ Μέμφις ἐώρα διὰ θυρίδος τυπορίνων μου, καὶ ἀποστέλλει πρὸς τὸν ἀνδρὰ αὐτῆς, λέγουσα· « Ἀδικός ἐστιν ἡ κρίσις σου, διει καὶ τὸν κλαπάνα ἐλεύθερον τιμωρεῖς, ὡς ἀδικήσαντα. » Ός δὲ οὐκ ηλλαξα τὸν λόγον τυπόβενος, ἔκλευσε φυλακοθήνατ (53) με, ἔκσι οὐλθώσας, φησίν, οἱ κύριοι τῶν παιδίσκων εἰς τὸν αἰχμάλωτον εὔγενη παιδία, διὸ έδει μᾶλλον δικετον εἶναι, καὶ ὑπηρετεῖν σου; » ήδε τοι γάρ με δράψαν ἐν πόθῳ ἀμαρτίας· καὶ ἡγνόνου ἐν πᾶσι τούτοις. Οὐ δὲ εἶπε πρὸς τὴν Μέμφιν· « Οὐκ ἐστι παρ' Αιγυπτίοις, πρὸς ἀποδείξεως ἀφαιρεῖσθαι τὰ ἀλλατρία. » Ταῦτα εἶπε περὶ τοῦ μεταβόλου, καὶ περὶ ἐμοῦ, διει (54) διεβιλα ἐγκατάκλειστος εἶναι.

C ΙΕ'. « Μετὰ δὲ εἰκοσι τέσσαρας ἡμέρας ἤλθον οἱ Ἰσμαηλίται· καὶ ἀκούσαντες, διει Ἰακὼν ὁ πατὴρ μου πενθεῖ περὶ ἐμοῦ, εἴπασι πρὸς με· « Τί δὲ εἴπας σεαυτὸν, διει δοῦλός εἰμι; καὶ ίδού ἔγνωμεν, διει υἱός εἰ ἀνδρὸς μεγάλου ἐν τῇ γῇ Χανάν, καὶ πενθεῖ περὶ σου ὁ πατήρ σου ἐν σάκχῳ. » Καὶ πάλιν θύελον (55) δακρύσας, ἐπέσχον ἐμαυτὸν, ἵνα μὴ αἰσχύνων τοὺς ἀδελφούς μου. Καὶ εἶπον· « Εγώ οὐκ οἶδα· δοῦλός εἰμι. » Τότε βούλευονται πωλῆσαι με, ἵνα μὴ εὑρεθῶ ἐν χεροῖν αὐτῶν. « Εφοδοῦντο γάρ τὸν Ἰακὼν, ἵνα μὴ ποιήσῃ ἐν αὐτοῖς ἐκδίκησιν κινδύνου. Ἡκούσθη γάρ, διει μέγας ἐστὶ παρὰ Κυρίῳ καὶ ἀνθρώπους. Τότε λέγει δ ὁ μετάβολος αὐτοῖς· « Λύσατε με ἀπὸ τῆς κρίσεως Πετεφρί. » Προσελθόντες οὖν ἔστουν με, λέγοντες· « Εἰπέ, διει ἐν ἀργυρῷ τῷ γορδόσθη (56) ἡμῖν, κάκενος ἀπέλυσεν (57) ἡμᾶς. »

D ΙΓ'. « Ἐδήλωσε δὲ ἡ Μέμφις τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς, πρι- ασθαί με· « Ακούω γάρ, φησίν, διει πωλοῦσιν αὐτὸν. » Καὶ ἀπέστειλεν εὐνούχον ταῖς Ἰσμαηλί- ταις (58), τητέτο εἰς πράσιν (59)· καὶ μὴ θελήσε-

ris stat̄ Moyses, Genes. xxxix, 4. Raschi autem erravit, dum Ismaelitas et Madianitas ambos, Genes. xxxvii, 28, nominatos, distinctos a se invicem populos suisse putavit, quos eosdem, diversis locis nominibus, appellatos suisse, ex Judic. viii, 24 bene probavit Abenezra in locum cit. Genesesis. b.

(52) Ἀχύτω. Ἀποχρήτω. GRAB.

(53) Φυλακισθῆναι. Φυλαγθῆναι. Id.

(54) Οτι. Cod. Oxon. hic inserit: Καὶ δ ταῖς οὖν δρεῖσθαι. Id.

(55) Πάλιν ἡθελορ. Πάλιν θέλων. Id.

(56) Ἡγοράσθη. Ἐπράθης, venditus es. Id.

(57) Ἀπέλυσεν. Ἀπολύσθαι. Id.

(58) Ἰσμαηλίταις. Statuit auctor noster, Josephum Putiphari ab Ismaelitis venditum esse. Contra R. Salomo Jarchi Josephum vult sapis venditum, primum Ismaelitis, inde Madianitis, et ab his tandem Putipharo. Verum a partibus nostri aucto-

ris

παῖςας μετ' αὐτῶν, ἀνεχώρησεν· ὁ δὲ εὐνοῦχος (61) παιρασθεὶς αὐτῶν. Δῆλοι δὲ τῇ δεσποινῇ, διὰ πολλῆς αἰτοῦσι τιμὴν τοῦ παιδός. Ἡ δὲ ἀπέστειλεν ἔτερον εὐνόυχον, λέγοντα· « Εὖν καὶ δύο μνᾶς χρυσού αἰτῶσι, πρόσεχε (62), μή φεισασθε χρυσού, μόνον πράμενος (64) τὸν παῖδα ἀγάγετε. Καὶ δίδει αὐτοῖς π' χρυσούς (66) ἀντ' ἔμου, ἔκαπον εἰπών τῇ Αἴγυπτῃ δεδόσθαι ἀντ' ἔμου. Καὶ ἰδὼν ἡγώ ἐστιν πησα, ἵνα μὴ ἀτασθῇ (67) ὁ εὐνοῦχος.

ΙΖ'. « Όράτε, τέκνα μου, πόσα ὑπέμεινα, ἵνα μὴ καταισχύνει τοὺς ἀδελφούς μου. Καὶ ὑμεῖς οὖν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους· ἐν μαχροθυμίᾳ συγχρύπτετε ἀλλήλων τὰ ἀλαττώματα. Τέρπεται γάρ δὲ Θεὸς ἐπὶ δόμονοις ἀδελφῶν, καὶ ἐπὶ προαιρέσει καρδίας εὐδοκιμούσης εἰς ἀγάπην (69). Καὶ διε τῇ ἥλιθον οἱ ἀδελφοί μου εἰς Αἴγυπτον, ὡς ἔγνωσαν διε τὴν ἀπέστρεψα τὸ ἀργύριον αὐτοῖς, καὶ οὐκ ὠνείδισα, ἀλλὰ παρεκάλεσα αὐτοὺς (70), καὶ μετὰ θάνατον Ἱακὼβ περισσοτέρως ἡγάπησα αὐτοὺς, καὶ πάντα, δοσα ἐκέλευσεν (71), ἀλλὰ περισσοῦ ἐποίησα, καὶ ἐθαύμαζον. Οὐκ ἀφῆκα γάρ αὐτοῖς (73) θλιβήναι, ἔως μικροῦ πράγματος. Καί γε τοῖς, δὴν ἐν χειρὶ μου, αὐτοῖς δέδωκα. Οἱ νιοὶ αὐτῶν, νιοὶ μου, καὶ οἱ νιοὶ μου, ὡς δοῦλοι αὐτῶν. Ἡ ψυχὴ αὐτῶν, ψυχὴ μου· καὶ πᾶν ἀληγμα αὐτῶν, ἀληγμά μου· καὶ πᾶσα μαλακία αὐτῶν, δοθενέα μου. Ἡ γῆ μου, γῆ αὐτῶν· ἡ βουλὴ μου, βουλὴ αὐτῶν· καὶ οὐχ ὑψώσα ἐμαυτὸν ἐν αὐτοῖς ἐν ἀλαζονείᾳ, διὰ τὴν κοσμικὴν δόξιν μου, ἀλλ' ἤμην ἐν αὐτοῖς ὡς εἰς τῶν ἐλαχίστων (74).

ΙΗ'. « Εὖν οὖν καὶ ὑμεῖς πορευθῆτε ἐν ταῖς ἀντολαῖς Κυρίου, τέκνα μου, ὑψώσει ὑμᾶς ἐνταῦθα (75), καὶ εὐλογήσει ἐν ἀγαθοῖς εἰς αἰώνας. Καὶ ἐὰν θέλῃ τις κάκοποιῆσαι ὑμᾶς, ὑμεῖς ἐν ἀγαθοποιΐᾳ εἰχεσθε ὑπὲρ αὐτοῦ· καὶ ἀπὸ παντὸς κακοῦ λυτρωθῆσθε διὰ Κυρίου. Ἰδού (76) γάρ ὅρατε, διὰ διὰ τὴν μαχροθυμίαν, καὶ θυγατέρα κυρίων μου (77) Ἑλαθον εἰς γυναῖκα· καὶ ἔκαπον τάλαντά μοι χρυσού δέδοται σὺν αὐτῇ· διὰ τοῦ Κύριος μοι αὐτὸς ἐδούλευσε (78). Καὶ

²⁶ Eccli. xxv, 2.

(61) Ἀνεχώρησεν· ὁ δὲ εὐνοῦχος. Ἀνεχώρησεν δὲ εὐνοῦχος habet cod. Oxon. omisso δέ, ita ut periodus non in duo cola distinguitur. Quae lectio melior est, præsertim si punctum post αὐτῶν ponatur, ut in Oxon. pariter et Cantab. codice scilicet. GRAR.

(62) Πρόσεχε. Παρέχετε. Id.

(63) Vide ne parcas auro. Date, nec parcite auro, etc., juxta Græcum Oxon. Id.

(64) Πριάμενος. Πριάμενον. Id.

(65) Dux ad me. Adducite. Id.

(66) Δίδει αὐτοῖς π' χρυσούς. Δοὺς αὐτοῖς π' χρυσούς. Id.

(67) Ἐτισθῆ. Αἰκισθή, vapularet. Id.

(68) Exquireretur. Flagris cæderetur, juxta Græc. Ox. Id.

(69) Ἀτάπηρ. Ἀγαθόν. Id.

(70) Παρεκάλεσα αὐτούς. Καὶ add. Id.

(71) Ἐκέλευσεν. Ηθέλησαν. Lege Genes. I, 16 seqq., et hæc bene intelliges. Id.

(72) Jussit. Scilicet pater Jacob. Sed si Græcum Oxoni, sequamur, loco jussit reponendum voluerunt, nemppe fratres. Id.

A reversus est eunuchus cum tentasset eos; ostendit autem dominæ, quod ingens petant pretium pro puer. Illa vero misit alterum eunuchum, dicens: « Etsi duas minas auri petiverint, vide ne parcas auro (63); tantum emens puerum, duc ad me (65). » Ille vero dedit octoginta aureos pro me, centum dicens Αἴγυπτιæ datos esse pro me. Et videns ego silui, ut non exquireretur (68) eunuchus.

XVII. « Videte, filii mei, quanta sustinui, ut non confunderem fratres meos. Et vos igitur diligitе vosmet invicem; in longanimitate abscondite alii aliorum defectus. Delectatur enim Deus in concordia fratrum ²⁶, et in electione cordis probati in dilectione. Quando autem venerunt fratres mei in Αἴγυπτum, postquam cognoverunt, quod reddidi argentum eis, et non exprobravi; sed et consolatus sum eos, et post mortem Jacob abundantius dilexi eos, et omnia quæcunque jussit (72), feci abundantius, et admirabantur. Non enim permisi eos affligi, usque ad parvam rem. Et omne quod erat in manu mea, eis dedi. Filii eorum, filii mei, (apud me habitū sunt); et filii mei, ut servi eorum. Anima eorum, anima mea; et omnis dolor eorum, dolor meus; et omnis infirmitas eorum, infirmitas mea. Terra mea, terra eorum; consilium meum, consilium eorum: et non exaltavi me ipsum in eis in superbia, propter mundanam gloriam meam, sed eram in eis sicut unus minimorum.

C

XVIII. « Si igitur et vos ambuletis in mandatis Domini, filii mei, exaltabit vos hic, et benedicet in bonis in sæcula. Et si voluerit quis malefacere vobis, vos in benignitate orate pro eo; et ab omni malo liberabitini per Dominum. Ecce enim videotis, quod propter longanimitatem, etiam filiam dominorum meorum accepi in uxorem; et centum talenta auri mihi data sunt cum ea; quoniam eos Dominus mihi servire fecit. Et pulchritudinem

(73) Αὐτοῖς. Αὐτούς. Id.

(74) Ἡ γῆ μον, τῷ ἐλαχίστῳ, omissa sunt. Id.

(75) Ἐγταῦθα. Deest. Id.

(76) Ἰδού. Desunt omnia usque ad ἐν πᾶσι τῷ Ἱακὼβ. Id.

(77) Θυγατέρα κυρίων μον. Ex his verbis patet, auctorem nostram per Putipharem, cuius filiam Asenath Josephus in uxorem accepisse dicitur, Genesis. xli, 45, intellexisse ipsum Putipharem, qui Josephum emerat, adeo ut ex servo gener ejus factus fuerit. In qua sententia etiam fuit ex Judeis R. Salonio Jarchi; ex Christianis Hieronymus in h. i. Ast recentiores commentatores quos legisse mihi contigit, omnes fere Putipharem sacerorum Josephi, a Putiphare domino ejus, diversum suisse volunt. Mibi jam non vacat accuratius inquirere, cuius filia fuerit virgo Asenath uxor Josephi, quia ad aliam magis necessariam adnotationem me vocat melioris notæ virgo, B. Maria mater Domini, cuius Josephus in eadem pagina mentionem facit. Id.

(78) Αὐτὸς ἐδούλευσε. Lege αὐτοὺς ἐνώπιοι. Id.

dedit mihi, ut florem supra pulchros Israel : et custodivit me usque ad senectutem in robore et in pulchritudine, quoniam ego similis Jacob in omnibus eram.

XIX. « Audite, filii mei, et quae vidi somnia. Duodecim cervi pascebantur, et novem divisi erant et dispersi in terra : similiter et tres. Et vidi, quod ex Juda nata est virgo, habens stolam byssinam ; et ex ipsa prodidit Agnus immaculatus, et a sinistris ejus, ut leo : et omnes bestiae impetum fecerunt adversus eum, et vicit eas Agnus, et perdidit eas in conculationem. Et gaudebant in eo angeli, et homines, et omnis terra. Haec autem sicut in tempore suo, in ultimis diebus. Vos igitur, filii mei, custodite mandata Domini, et honorate Judam et Levi ; quoniam ex ipsis orietur vobis Agnus Dei, gratia salvans omnes gentes, et Israel. Regnum enim ejus regnum aeternum, quod non commovebitur. Meum vero regnum in vobis consummatur, ut pomorum custodia³⁷, quoniam post messem non apparebit.

XX. « Novi, quod post mortem meam Aegyptii tribulabunt vos ; sed Deus faciet ultiōrem vestram, et inducit vos in promissionem patrum vestrorum. Sed comportate ossa mea vobiscum, quoniam reductis ossibus meis, Dominus in luce erit vobiscum, et Beliar in tenebris erit cum Aegyptiis. Et Zelpham matrem vestram reducite, et prope Ballam juxta Hippodromum, proximam Rachel, ponite eam. » Et cum haec dixisset, extensis pedibus suis, dormivit somnum perpetuum. Et planxerunt eum

³⁷ Psal. LXXXVII, 1.

(79) Διαιρέθησαν κατ. Desunt. GRAB.

(80) Τῇ γῇ. Elī πάσαν τὴν γῆν. Id.

(81) Παρθένος ἐξ αὐτῆς προπλόθειρ ἀμυνός. Hæc nativitatem Messiae ex virgine spectare, quilibet videt. Ad redarguendos autem carcos Judæos, qui hanc tanquam absurdam rejiciunt, Turcis eam admittentibus pejores, multum facit illustre dictum Rabbi Berachia, in R. Moysis Haddarschan Bereschith Rabba, sive Commentario super Genes. xxxvii, 22 (ubi de ipso Josepho male a fratribus suis tractato agitur) citatum, quod est hujus tenoris : « Dixit Deus sanctus benedictus Israel : Vos dixistis coram me : Pupilli facti sumus sine patre. Redemptor quoque quem ego excitabo ex vobis, sine patre erit, sicut dictum est (Zachar. vi, 12) : Ecce vir, germen nomen ejus, et de sub se germinabit. Et sic dicit (Isai. liii, 3) : Et ascendet sicut virgultum coram eo. Super illo David quoque dicit (Psal. cx, 5) : Ex matrice ante auroram tibi ros juventutis tuus. » Id.

(82) Elī. Aut̄a add. Id.

(83) Αὐτῷ. Aut̄a. Id.

(84) Τιμᾶτε ... τὸν Ἰσραὴλ. Hæc verba ex cod. Cantuar. recitat quoque Whartonius in Auctario s̄e laudato. Ubi adnotare præstat, auctorem nostrum, postquam modo dixisset quod ex Juda nata est Virgo (Maria), nunc docere, quod ex Juda et Levi orietur Agnus Dei. Idemque clarius adhuc superioris docuerat, cap. 2, Testam. Simeon., §.7. Dominum suscitaturum ex Levi Pontificem, et ex Juda Regem, Deum et hominem. Illud etiam inculcat, cap. 3 Testam. Levi, § 2 bisce verbis : Per te (Levi) et Judam apparebit Dominus inter homines, salvans, etc. Sic et cap. 7 Testam. Dan, § 5: Ori-

A γε ὥραιότητα Ἑδωκέ μοι, ὡς δινός ὑπὲρ ὥρων Ἰσραὴλ καὶ διεφύλαξε με ἔως γῆρας ἐν δινάμει καὶ ἐν κάλλει, ὅτι ἐγὼ δομοιος ἐν πᾶσι τῷ Ιακώ.

10. « Ἀκούσατε, τέκνα μου, καὶ ὃν εἰδον ἐν πίσιν. Διώδεκα Ἐλαφοὶ ἐνέμοντο, καὶ οἱ ἐννέα διαιρέθησαν³⁸ καὶ (79) διεσπάρησαν τῇ γῇ (80) ὅμοιως καὶ οἱ τρεῖς. Καὶ εἶδον, ὅτι ἐκ τοῦ ἰούδα ἐγενήθη παρθένος, ἔχουσα στολὴν βυσσίνην³⁹ καὶ ἐξ αὐτῆς προῆθεν ἀμυνός (81), καὶ ἐξ ἀριστερῶν αὐτοῦ, ὡς λέων· καὶ πάντα τὰ θηρία ὥρμουν κατ' αὐτοῦ, καὶ ἐνίκησεν αὐτὰ δ' ἀμυνός, καὶ ἀπώλεσεν εἰς (82) κατάπτησιν. Καὶ ἔχοντον ἐπ' αὐτῷ (83) οἱ ἄγγελοι, καὶ οἱ ἀνθρώποι, καὶ πᾶσα τῇ γῇ. Ταῦτα δὲ γενήσεται ἐν καιρῷ αὐτῶν, ἐν ἐσχάταις ἡμέραις. Ὕμεις οὖν, τέκνα μου, φυλάξατε τὰς ἐντολὰς Κυρίου, καὶ τιμάτε τὸν Ἱούδαν καὶ τὸν Λευΐ. ὅτι ἐξ αὐτῶν ἀνάτελεν υἱὸν δ' ἀμυνός τοῦ Θεοῦ, χάριτι σώζων πάντα τὰ θεῖη, καὶ τὸν Ἰσραὴλ (84). Ή γάρ βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία αἰώνιος, ητίς οὐ παρασαλεύσεται. Ή δὲ ἐμὴ βασιλεία ἐν ὑμῖν ἐπιτελεῖται, ὡς ὀπωροφυλάκιον (85), ὅτι μετὰ τὸ θέρος οὐ φανήσεται.

K. « Οἶδα, ὅτι μετὰ τὴν τελευτὴν μου οἱ Αἰγύπτιοι θλίψουσιν ὑμᾶς· ἀλλ' ὁ Θεὸς ποιήσει τὴν ἐκδικήσιν ὑμῶν (86), καὶ εἰσάξει ὑμᾶς εἰς τὴν ἐπαγγελίαν τῶν πατέρων ὑμῶν. Ἄλλα συνενόσετε τὰ δοῦλα μου μεοῦ ὑμῶν, ὅτι ἀναγομένων τῶν δοτέω μου, Κύρος ἐν φυτῷ ἔσται μεθ' ὑμῶν (87), καὶ Βελιάρ ἐν σύντει μετὰ τῶν Αἰγυπτίων. Καὶ Ζελφάν τὴν μητέρα ὑμῶν ἀναγάγετε, καὶ ἐγγὺς Βάλλας παρὰ τὸν Ἰππόδρομον, πλησίον Ταχήλ, θέτε αὐτὴν. » Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐκτείνας τοὺς πόδας αὐτοῦ, ἔχουμέθη ὅπον αἰώνιον.

tur vobis ex tribu Juda et Levi salutare Domini. At parum sibi constans, cap. 3 Testam. Levi, § 8 rectius ita scribit : Rex ex Juda exsurget, et faciet sacerdotium novum. Et cap. 4 Testam. Jude, § 16: Exsurget homo ex semine meo, ut sol justitia. Illud me latet quidem plerosque ex antiquis scriptoribus, ex eo quod Maria cognata esset Elisabeth quæ erat de filiis Aaron, credidisse Mariam suisse quoque de genere sacerdotali : adeo ut juxta Matthæi genealogiam, et regibus stirpis Davidice ortus fuerit Jesus; et sacerdotibus vero juxta Lucam. Hanc tamen quæstionem solvit ipsamēt Apostolus scribens ad Hebreos vii, 14 : Manifestum est, inquit, quod ex Juda ortus sit Dominus noster, in qua tribu nūkl de sacerdotibus Moyses locutus est.

(85) Οὓς ὀπωροφυλάκιον. Desumpta hæc phrasis ex psalm. LXXXVIII, 1: Εἴθετο Ἰερουσαλήμ εἰς ὀπωροφυλάκιον: Posuerunt Jerusalem in pomorum custodiā. Id est Hieronymo Epist. ad Sun. interprete : « Palatiis ipsaque urbe velut in tugurium versata. »

(86) Υἱῶν. Desunt usque θέτε αὐτὴν. Id.

(87) Κύριος ἐρ γωτὶ ἔσται μεθ' ὑμῶν. Introduxit auctor Josephum, deportationi ossium suorum hoc quasi præmium promittentem, quod Deus dux illineris eorum in luce sit futurus. Cujus assertionis occasionem cepit, uti coniicio, ex Exodi xiii, ubi versu 49 dicitur : Tulit quoque Moyses ossa Josephi secum, eo quod adjurasset filios Israel, dicens: Visibit vos Deus, efferte ossa mea hinc vobiscum. Et mox vers. 21 additur : Dominus autem præcedebat eos ad ostendendam viam, per diem in columna nubis, et per noctem in columna ignis, ut dux itineris esset utroque tempore. Id.

Καὶ ἐπένθησεν αὐτὸν πᾶς Ἰσραὴλ, καὶ πᾶσα ἡ Αἴγυπτος, πένθος μέγα. Καὶ γάρ καὶ τοῖς Αἰγυπτίοις, ὡς ιδίοις μέλεσι, συνέπασχε, καὶ εὐήργετει, παντὶ ἔργῳ, καὶ βουλῇ, καὶ πράγματι παριστάμενος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Διαθήκη Βενιαμίν, περὶ διαρολας καθημάτων.

Α'. Ἀντίγραφον λόγων Βενιαμίν, ὃν διέθετο τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, ζῆσας ἐτη ρχ' (88). Καὶ φιλήσας αὐτοὺς εἶπεν· « Μης Ἰσαὰκ ἔκατον ἔτει ἐτέθη τῷ Ἀβραὰμ, οὐτως κάγὼ τῷ Ἰακώβ. Καὶ ἐπειδὴ Παχτὴλ τέθνηκε γεννῶσά με, γάλα οὐκ ἔσχον. Βάλαν οὖν τὴν πατερικὴν αὐτῆς ἐθήλασα. Ἡ γάρ Παχτὴλ, μετὰ τὸ τεκεῖν αὐτὴν τὸν Ἰωσῆφ, δώδεκα ἔτη ἐστείρευσε· καὶ προσηγένετο Κύριος μετὰ νηστείας δώδεκα ἡμέρας· καὶ συλλαβοῦσας ἤτεκε με. Σφόδρα γάρ δὲ πατήρ ἡμῶν ἤγαπα τὴν Παχτὴλ, καὶ ηὔχετο δύο υἱοὺς ἰδεῖν ἀπ' αὐτῆς. Διὰ τοῦτο ἐκλήθην νιδὸς ἡμερῶν, δὲ ἐστι Βενιαμίν (89).

Β'. « Ότε οὖν εἰσῆλθον εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἀνεγνώρισε με Ἰωσῆφ ὁ ἀδελφός μου, λέγει μοι· « Τί εἶπον τῷ πατρὶ μου, ὅτε ἐπώλησάν με; » Καὶ εἶπον αὐτῷ, δὲ· Ἐφύρον τὸν χιτῶνά σου αἷματι, καὶ πέμψαντες εἶπον· « Ἐπίγνωθι, εἰ χιτὼν τοῦ υιοῦ σου ἐστὶν οὗτος. » Καὶ λέγει μοι· « Ναὶ ἀδελφέ. Καὶ γάρ ὅτε ἐλαβόν με οἱ Ἰσμαηλῖται, εἰς ἐξ αὐτῶν, ἀποδύσας με τὸν χιτῶνα, ἔδωκέ μοι περίζωμα, καὶ φραγελλώσας με, εἶπε τρέχειν. Ἐν δὲ τῷ ὑπάρχειν αὐτῶν κρύψαι τὸ ἴματιόν μου, ὑπήντησεν αὐτῷ λέων, καὶ ἀνειλεν αὐτόν. Καὶ οὐτως οἱ μέτοχοι φοβηθέντες διαπωλοῦσι με τοῖς ἐταροῖς αὐτῶν. »

Γ'. « Καὶ ὑμεῖς οὖν, τέκνα μου, ἀγαπήσατε τὸν Θεόν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ φυλάξατε τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, μημονεύον τὸν ἀγαθὸν καὶ δισιον ὄνδρα Ἰωσῆφ. Καὶ ἐστα τῇ διάνοια ὑμῶν εἰς τὸ ἀγαθὸν, ὡς κάμε (90) οἶδατε. Ὁ ἔχων τὴν διάνοιαν ἀγαθὴν, πάντα βλέπει δρθῖσ. Φοβεῖσθε Κύριον, καὶ ἀγαπᾶτε τὸν πλησίον· καὶ ἐάν τὰ πνεύματα τοῦ Βελιάρ εἰς πᾶσαν πονηρίαν θλίψεως ἔξαιτησωνται ὑμᾶς, οὐ μὴ κατακυριεύσῃ ὑμῶν πᾶσα πονηρία θλίψεως, ὡς οὐδὲ Ἰωσῆφ τοῦ ἀδελφοῦ μου. Πόσοις τῶν ἀνθρώπων ἥθελησαν ἀνελεῖν αὐτὸν, καὶ δὲ γάρ ἐσκέπασεν αὐτόν; Ὁ γάρ φοβούμενος τὸν Θεόν, καὶ ἀγαπῶν τὸν πλησίον αὐτοῦ, ὑπὸ τοῦ ἀερίου πνεύματος τοῦ Βελιάρ οὐ δύναται πληγῆναι, σκεπαζόμενος ὑπὸ τοῦ φόδου τοῦ Θεοῦ· καὶ ἀπὸ ἐπιβούλησις ἀνθρώπων, ἢ θηρίων, οὐ δύναται κυριεύθηναι, βοηθούμενος ὑπὸ τῆς τοῦ Κύρου ἀγάπης, ἡς ἔχει πρὸς τὸν πλησίον. Καὶ γάρ ἐδεήθην (91) τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἰακώβ, ἵνα προσεύξηται περὶ τῶν ἀδελ-

(88) *Px. Cod. Oxon. habet, p x e. GRAB.*

(89) *Beriaul.* Auctor Benjamin interpretatur *filium dierum*, quia a Jacob jam centenario genitus erat; quæ interpretatio confirmari videtur Genes. XLIV, 20, ubi Benjamin vocatur *filius senectutum*. Rejicit tamen eam Hieronymus in *Traditionibus Hebraicis* ad h. l. scribens: « Errant, qui putant Benjamin filium dierum interpretari. Cum enim dextera appelletur Jamin et littera in n litteram, dies quidem appellantur et ipsi Jamin, sed in m litteram terminatur. Si jam interpretationem auctoris *Testamenti Benjamin* defendantem susciperem, responderem Jamin pro Jamim acceptum esse dia-

A omnis Israel, et omnis *Ægyptus*, planetu magno. Etenim et *Ægyptiis*, ut propriis membris, compasus est, et beneficet, omni opere et consilio et re assistens.

CAPUT XII.

Testamentum Benjamin, de mente munda.

I. Transcriptum verborum Benjamin, quæ dispositus sibi suis, vivens annos centum viginti. Et osculans eos, dixit: « Sicut Isaac centesimo anno natus est Abraham, ita et ego Jacob. Quia igitur Rachel mortua est cum parceret me, lac non babui. Ballam igitur ancillam ejus suxi. Rachel enim, postquam peperit Joseph, duodecim annos sterilis fuit; et oravit Dominum cum jejunio duodecim diebus; et concipiens peperit me. Valde enim pater noster dilexit Rachel, et optavit duos filios videre ex ipsa. Propter hoc vocatus sum *filius dierum*, quod est Benjamin.

II. « Quando igitur intravi in *Ægyptum*, et recognovit me frater meus Joseph, dixit mihi: « Quid dixerunt patri meo, quando vendiderunt me? » Et dicebam ei, quod consperserunt tunicam tuam sanguine, et mittentes dixerunt: « Cognosce, si tunica filii tui est ista. » Et dicit mihi: « Etiam frater. Etenim quando accipiebat me Ismaelita, unus ex eis, exuens me tunicam, dedit mihi perizoma, et flagellans me dixit, ut currerem. Cum vero abiret ipse, ut absconderet vestimentum meum, occurrit ei leo, et occidit eum. Et ita participes timentes vendunt me sociis suis. »

III. « Et vos igitur, filii mei, diligite Dominum Deum cœli, et custodite mandata ejus, imitantes bonum et sanctum virum Joseph. Et sit mens vestra in bonum, ut et me nolis. Qui habet mentem bonam, omnia videt recte. Timete Dominum, et diligite proximum; et si spiritus Beliar in omnem malitiam tribulationis sollicitaverint vos, non dominabitur vobis omnis malitia tribulationis, sicut nec Joseph fratri meo. Quam multi homines voluerunt occidere eum, et Deus protexit eum? Qui enim timet Deum, et diligit proximum suum, ab aereo spiritu Beliar non potest vulnerari, protectus timore Dei; et ab insidiis hominum aut bestiarum non potest subjugari, adjutus Domini dilectione quam habet erga proximum. Etenim deprecatus sum patrem nostrum Jacob, ut oraret pro fratribus nostris, ut non imputaret eis Dominus quod excogitaverunt malum de ipso. Et ita clamavit Jacob: « O fili

lecto Syriaca, qua Jacobus modo e Syria adveniens bene uti poterat. Sed non est tanti huic rei immorari. In — Quod perperam impugnet S. Hier. interpretationem auctoris nostri, patet e textu mere Hebraico cap. xii, vers. ult. libri Danielis, ubi expresse legere est, absque variatione codicum: יְמִינָה גַּדְעֹן DRACH.

(90) *Ως κάμε.* Desunt, usque ad *Kύριον*. GRAB.

(91) *Ἐδεήθηρ.* Statuit auctor noster, ut ex hoc loco patet, mala Josepho a fratribus illata, Jacobo patri tandem detecta esse, quod et Genes. L. vers. 46, claris verbis asseritur, ac proinde a *Rambam* male negatur.

Joseph, vicisti viscera Jacob patris tui. » Et amplexans eum; per duas horas osculabatur eum, dicens : « Adimplebitur in te prophetia cœli de Agno Dei et Salvatore mundi, quod immaculatus pro iniquis tradetur; et qui sine peccato est pro impiis morietur in sanguine Testamenti, in salutem Israël et gentium, et destruet Beliar et ministrantes ei. »

Θανεῖται ἐν αἰματι διαθήκης, ἐπὶ σωτηρίᾳ Ἰεραὴλ καὶ ὑπηρετοῦντας αὐτῷ. »

IV. « Videite, filii, boni viri sūnem; imitamini in bona mente misericordiam ipsius, ut et vos coronis glorie induamini. Bonus homo non habet tenebrosum oculum; miseretur enim omnibus, etiamsi sint peccatores, quamvis inierint consilia de ipso mala. Hic benefaciens vincit malum, protectus a bono, justos vero diligit, ut animam suam. Si quis glorificatur, non invidet; si quis ditatur, non zelo movetur; si quis fortis est, hunc laudat; castum credens, laudat; pauperi miseretur; infirmo compatisit; Deum laudat; eum qui habet Dei timorem, protegit; diligenti Deum cooperatur; reprobantem Altissimum, admonens convertit; et habentem gratiam spiritus boni, diligit secundum animam suam.

V. « Si habeatis bonam mentem, filii, et mali homines pacificabuntur vobis; et luxuriosi reverentes vos, convertentur in bonum; et avari non solum recedent a passione, sed quæ superabundant, dabunt afflictis. Si benefaciatis, et immundi spiritus fugient a vobis, et ipsæ bestiæ timebunt vos. Ubi enim est honorum operum timor (1) in mente, tenebrae fugient ab eo. Si enim injuria afficiat quis sanctum virum, pœnitit; miseretur enim sanctus injurio, et silet. Et si quis animam justam prodat, et justus orans ad modicum humilietur, postea multo clarior apparel, qualis factus est Joseph frater meus.

VI. « Consilium boni viri non est in manu spiritus erroris Beliar. Angelus enim pacis ducit animam ipsius. Non aspicit cum affectu corruptibiliæ, neque congregat divitias in desiderium voluptatis; non delectatur voluptate, non contristat proximum, non impletur cibo, non errat in elationibus oculorum; Dominus enim pars est ejus. Bonum consilium non recipit gloriæ et dedecoris hominum, et ullum dolum vel mendacium, pugnam vel contum.

(92) Ότε. Ότι. GRAB.

(93) Ἰωσήφ. Χρηστόν. Id.

(94) Καταρρήσει. Καταλύσει. Id.

(95) Εἰς. Desit. Id.

(96) Σκεπάζεμενος. Σκεπάζεμενος. Id.

(97) Έδρ τις ἀρδρεῖος, ἐπαιρεῖ τὸν σώφρον πιστεύων, ώμει. Desunt. Id.

(98) Τῷ ἀσθενεῖ συμπαθεῖ. Desunt. Id.

(99) Τὸν ἔχοντα φόβον. Omissa sunt omnia usque ad finem hujus periodi. Id.

(100) Τά. Tītū habet cod. Oxon. quæ vox significat pœnam; adeo ut secundum istam lectionem

Α φῶν ἡμῶν, ἵνα μὴ λογίσηται αὐτοῖς Κύριος, ὃς (92) ἐνεθυμήθησαν πονηρὸν περὶ αὐτοῦ. Καὶ οὕτως Ἱακὼδ. « Ω τέκνον Ἰωσῆφ (93), ἐνίκησας τὰ σπλάγχνα Ἱακὼδ τοῦ πατρὸς σου. » Καὶ περιλαβὼν αὐτὸν, δύο ὥρας κατεψίλει, λέγων. « Πληρωθήσεται ἐπὶ σοὶ προφητεία οὐρανοῦ περὶ τοῦ Ἀμνοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος τοῦ κόσμου, ὃς τις δύμωμος ὑπὲρ ἀνόμων παραδοθήσεται, καὶ ἀναμάρτητος ὑπὲρ ἀσεβῶν ἀποκλεῖται, καὶ καταργήσει (94) Βελιάρ καὶ τοὺς ὑπηρετοῦντας αὐτῷ. »

Δ'. « Εἶδετε, τέκνα, τοῦ ἀγαθοῦ ἀνδρὸς τὸ τέλος· μιμήσαντες ἐν ἀγαθῇ διανοίᾳ τὴν εὐστλαγγηλαν αὐτοῦ, ἵνα καὶ ὑμεῖς στεφάνους δόξῃς φορέσητε. Οἱ ἀγαθὸς ἀνθρώπος οὓς ἔχει σκοτεινὸν ὄψιθαλμόν· ἔλει-

B γάρ πάντας, καὶ ὧντις ἀμαρτωλοί, καὶ βούλευνται περὶ αὐτοῦ εἰς (95) κακά. Οὗτος ἀγαθοποιῶν νικᾷ τὸ κακόν, σκεπάζεμενος (96) ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ· τοὺς δὲ δικαιούς ἀγαπᾷ, ὡς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Έάν τις δοξάζηται, οὐ ψυνεῖ· ἔάν τις πλουτεῖ, οὐ ζηλοῖ· ἔάν τις ἀνδρεῖος, ἐπαιρεῖ· τὸν σύφρονα πιστεύειν, ὑμεῖς (97) τὸν πάντα τις ἐλεεῖ· τῷ ἀσθενεῖ συμπαθεῖ (98) τὸν Θεὸν ἀνυμνεῖ· τὸν ἔχοντα φόβον (99) Θεοῦ, ὑπερασπίζει αὐτοῦ· τῷ ἀγαπῶντι τὸν Θεὸν συνεργεῖ· τὸν ἀθετοῦντα τὸν Ὑψιστον, νουθετῶν ἐπιστρέψει· καὶ τὸν ἔχοντα χάριν πνεύματος ἀγαθοῦ, ἀγαπᾷ κατὰ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ.

C **E'.** « Έάν ἔχητε ἀγαθὴν διάνοιαν, τέκνα, καὶ οἱ πονηροὶ ἀνθρώποι εἰρήνεύσουσιν ὅμιν, καὶ οἱ δισταϊδεσθέντες ὑμᾶς, ἐπιστρέψουσιν εἰς ἀγαθὸν, καὶ οἱ πλεονέκται οὐ μόνον ἀποστήσονται τοῦ πάθους, ἀλλὰ καὶ τὰ (100) τῆς πλεονεξίας δώσουσι τοῖς θλιβομένοις. Έάν ήτε ἀγαθοποιοῦντες, καὶ τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα φεύγεται ἀφ' ὑμῶν, καὶ αὐτὰ τὰ θηρία φοβηθήσονται ὑμᾶς. « Όπου γάρ ἔνι φόβος (2) ἀγαθῶν Ἔργων εἰς διάνοιαν, τὸ σκότος ἀποδιδράσκει αὐτοῦ (3). Έάν γάρ ὑδρίσῃ τις ἀνδρα δσιον, μετανοεῖ· ἐλεεῖ γάρ δοὺς τὸν λοιδόρον, καὶ σωπᾶ. Καν τις ψυχὴν δικαίων προδοῖ, καὶ δεῖκαιος προσευχήμενος πρὸς δίλογον ταπεινωθῆ, μετ' οὐ πολὺ φαιδρότερος ἀναφαίνεται, οὐς γέγονεν Ἰωσῆφ ὁ ἀδελφός μου (4).

D **G'.** « Τὸ διαβούλιον τοῦ ἀγαθοῦ ἀνδρὸς οὓς ἔστιν τὸν ἔχειρι πλάνης πνεύματος Βελιάρ. Οἱ γάρ στρατεῖς τῆς εἰρήνης δόγματι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Οὐχ ὁρᾷ ἐμπαθῶν τοὺς φθαρτοῖς (5), οὐδὲ συνάγει πλοῦτον εἰς φιλοθεοὺς οὐ τέρπεται ἥδονη, οὐ λυπεῖ πόνον πλησίον, οὐκ ἐμπιπλεῖται τροφῆς (6), οὐ πλανᾶται μετεωρισμοῖς ὄφειλαντος Κύριος γάρ ἔστι μερὶς αὐτοῦ. Τὸ ἀγαθὸν διαβούλιον οὐκ ἐπιδέχεται δόξης καὶ ἀτιμίας ἀνθρώπων, καὶ πάντα δόλον τὴν φεῦδος (7), μάχην καὶ λοιδόριαν οὐκ οἴει.

bic significetur, avaros, ubi pœnituerint, in pœnam, sive ut voce ecclesiastica utar, satisfactionem, pro pristica habendi cupidine eleemosynas erogare. Id.

(1) Timor. Lumen, juxta GRAC. Oxon. Id.

(2) Φόβος. Φῶς in Oxon. melius. Id.

(3) Αὐτὸν. Ἀπ' additum. Id.

(4) Κάν τις... ἀδελφός μου. Desunt. Id.

(5) Τοῖς φθαρτοῖς. Τὸ φθαρτά. Id.

(6) Τροφῆς. Τρυψῆς. Id.

(7) Τὸ ἀγαθὸν.... τὴν φεῦδος. Desunt. Id.

Κύριος γάρ ἐν αὐτῷ κατοικεῖ, καὶ φωτίζει ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ χαιρεῖ πρὸς πάντας ἐν παντὶ καιρῷ. Ἡ ἀγαθὴ διάνοια οὐκ ἔχει δύο γλώσσας, εὐλογίας καὶ κατάρας, ὑβρεως καὶ τιμῆς, λύπης καὶ χαρᾶς, ἡσυχίας καὶ ταραχῆς, ὑποκρίσεως καὶ ἀληθείας (8), πεντας καὶ πλούτου· ἀλλὰ μίαν ἔχει περὶ πάντας εἰλικρινῆ καὶ καθαρὸν διάθεσιν. Οὐκ ἔχει ὄρασιν, οὐδὲ ἀκοήν διπλῆν γάρ, διποιεῖ, η λαλεῖ, η ὁρᾷ, οἶδεν ὅτι Κύριος ἐπιτικέπτει ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ καθαίρει τὴν διάνοιαν αὐτοῦ, πρὸς τὸ μὴ καταγνωσθῆναι ὑπὸ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων· καὶ τοῦ Βελιάρ δὲ πᾶν ἔργον διπλοῦν ἔστι, καὶ οὐκ ἔχει ἀπλότητα (9).

Z. « Διὰ τοῦτο, τέκνα μου, φεύγετε τὴν κακίαν τοῦ Βελιάρ, ὅτι μάχαιραν δίδωσι τοῖς πειθομένοις αὐτῇ. Ἡ δὲ μάχαιρα ἐπτά κακῶν μήτηρ ἔστι. Πρῶτον συλλαμβάνει ἡ διάνοια διὰ τοῦ Βελιάρ. Ἔστι δὲ πρῶτον, φθόνος· δεύτερον, ἀπώλεια· τρίτον, θλίψις· τέταρτον, αἰχμαλωσία· πέμπτον, ἐνδεια· ἕκτον, ταραχή· ἕβδομον, ἐρήμωσις (10). Διὰ τοῦτο καὶ διὰ τοῦ Βελιάρ διεργάτης παραδίδοται (11) ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Κατὰ γάρ ἐκατὸν ἑτη μίαν πληγὴν ἐπῆγαγεν αὐτῷ διὰ τοῦ Βελιάρ. Διακοσίων ἑτῶν πάσχει, καὶ ἐννακοσιστῷ ἔτει ἐρημοῦται· ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ (12) διὰ Ἀδηλοῦ τὸν διλακτὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. Ἐν τοῖς ἐπτακοσίοις ἔτεσιν (13) διὰ τοῦ Βελιάρ διεργάτης παραδίδοται (14), δὲ Λαμέχ ἐν τοῖς ἐνδομηχοντάκις ἐπτά· ὅτι ἔως τοῦ αἰώνος οἱ δομοιούμενοι τῷ Κάτιν ἐν φθόνῳ εἰς τὴν μισαδελφίαν, τῇ αὐτῇ κολάσει κριθήσονται (15).

H. « Καὶ δμεῖς οὖν, τέκνα μου, ἀποδράσατε τὴν κακίαν, φθόνον τε καὶ τὴν μισαδελφίαν, καὶ προσκολλάσθε τῇ ἀγαθότητῃ καὶ τῇ ἀγάπῃ. Ὁ ἔχων διάνοιαν καθαρὸν ἐν ἀγάπῃ, οὐχ ὁρᾷ γυναῖκα εἰς πορνείαν· οὐ γάρ ἔχει μιασμὸν ἐν τῇ καρδίᾳ, ὅτι ἀναπαύεται ἐν αὐτῷ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Οὐσπερ γάρ δὲ λίος οὐδεὶς μιανεται προσέχων ἐπὶ κόρπον καὶ βρέρον (16), ἀλλὰ μᾶλλον ἀμφεπερά φύχει, καὶ ἀπελαύνει τὴν δυσωδίαν· οὕτως καὶ διὰ τοῦ Βελιάρδος νοῦς ἐν τοῖς μιασμασι τῆς γῆς συνεχόμενος, μᾶλλον οἰκοδομεῖ αὐτὸς, καὶ (17) οὐ μιανεται.

Θ. « Ὑπονοῶ δὲ καὶ πράξεις ἐν ὑμῖν οὐ καλὰς ἔσεσθαι, ἀπὸ λόγων Ἐνώχ τοῦ δικαίου. Πορνεύετε γάρ πορνείαν Σοδόμων, καὶ ἀπολείσθε ἔως βραχὺ, καὶ ἀνανεώσεσθε ἐν γυναιξὶ στρήνους (18), καὶ ἡ βασιλεία Κυρίου οὐκ ἔσται ἐν ὑμῖν· ὅτι εὐθὺς αὐτὸς λήψεται αὐτὴν. Πλὴν ἐν μερίδι οὐμῶν γενήσεται δι-

(8) Ἡσυχίας καὶ ταραχῆς, ὑποκρίσεως καὶ ἀληθείας. Desunt. GRAB.

(9) Ἐπισκέπτεται.... ἀπλότητα. « Επισκοπεύει, omisso reliquias usque ἀπλότητα. Id.

(10) Πρῶτον.... ἐρήμωσις. « Ότε τίκτει πρῶτον φθόνον, δεύτερον ἀπώλειαν, τρίτον θλίψιν, τέταρτον αἰχμαλωσίαν, πέμπτον ἐνδειαν, ἕκτον ταραχήν, ἕβδομον ἐρήμωσιν. Id.

(11) Ἐκδικάσις παραδίδοται. Ἀδικίας παρεδόθη. Id.

(12) Εἰπι τοῦ κατακλυσμοῦ. Desunt, et quidem merito. Id.

(13) Ἐπτακοσίοις ἔτεσιν. Επτά, omisso ἔτεσιν. Id.

(14) Κάτιν ἐκρίνετο. Cum eis quæ auctor noster dicit, satis convenienter veterum et recentiorum quo-

A meliam non novit; Dominus enim in eo habitat, et illuminat animam ejus, et gaudet coram omnibus in omni tempore. Bona mens non habet duas linguas, benedictionis et maledictionis, contumeliae et honoris, tristitia et gaudii, quietis et turbationis, simulationis et veritatis, inopiae et divitiarum; sed unam habet circa omnes sinceram et puram dispositionem. Non habet visum, neque auditum duplum; in omni enim quod facit, vel loquitur, vel videt, novit quod Deus visitat animam ejus, et parcat animum ejus, ut non reprehendatur a Deo et hominibus; sed omne opus Beliar duplex est, et non habet simplicitatem.

VII. « Propter hoc, filii mei, fugite malitiam Beliar, quoniam gladium dat obedientibus ei. Gladius

B autem septem malorum mater est. Primum concipit mens per Beliar. Est autem primum, invidia; secundum, perditio; tertium, tribulatio; quartum, captivitas; quintum, indigentia; sextum, turbatio; septimum, desolatio, propter hoc et Cain septem vindictis traditur a Deo. Nam secundum centum annos unam plagam induxit ei Dominus. Ducentis annis patitur, et nongentesimo anno desolatur in diluvio propter Abel justum fratrem ejus. In septingentis annis Cain judicabatur, Lamech vero in septuagies septem; quoniam usque in seculum assimilati Cain in invidia in odium fraternum, eadem punitione judicabuntur.

VIII. « Et vos igitur, filii mei, fugite malitiam, invidiamque et odium fraternum, et adhærete bonitati et dilectioni. Qui habet mentem puram in dilectione, non videt mulierem in fornicationem: non enim habet inquinationem in corde, quoniam requiescit in eo spiritus Dei. Quemadmodum enim sol non inquinatur altingens stercus vel gurgitem, sed magis ambo siccat et abigit fetorem; ita et pura mens in inquinationibus terræ detenta magis sedificat, ipsa vero non inquinatur.

IX. « Intelligo autem et actiones in vobis non bona fore, a sermonibus Enoch justi. Fornicabimini enim fornicatione Sodomorum, et peribitis usque ad breve (paucos), et renovabitis in mulieribus motus inordinatos, et regnum Domini non erit in vobis; quoniam confessim ille accipiet illud. Verumtamen

rumdam Judæorum sententiæ, de quibus vide Fa-gium, Cartwrightum, aliasque in Genes. iv, 15. Sed bene Cartwrightus notavit Scripturam loc. cit. aperte loqui de pœna, non ipsi Caino, sed ei qui eum occiderit, infligenda. Grandis quoque est error chronologicus nostri auctoris, diluvium ad annum nongentesimum Caini referentis, dummodo ipsem ita scripsit; nam voces ἐτι τοῦ κατακλυσμοῦ in Oxoniensi exemplari Graeco haud leguntur, ut modo notavi. Id.

(15) Οτι.... κριθήσονται. Desunt. Id.

(16) Βόρβορον. Βόθυνον. Id.

(17) Οἰκοδομεῖ αὐτὸς, καὶ. Οἰκοδομεῖ, αὐτὸς. Id.

(18) Καὶ ἀραιώσεσθε ἐρ γυναιξὶ στρήνους. Desunt. Id.

in parte vestra siet templum Dei, et gloriosum erit in vobis. Quoniam ipse Dominus accipiet regnum, et duodecim tribus illic congregabuntur, et omnes gentes; usquequo Altissimus mittat salutare suum in visitatione Unigeniti. Et ingredietur in primum templum, et illic Dominus injuria afficietur, et contemnetur, et ligno exaltabitur. Et erit velum templi scissum, et descendet Spiritus Dei super gentes, ut ignis effusus. Et ascendeus ex inferno, ascendet a terra in cœlum. Cognovit autem quam fuerit humiliis in terra, et quam gloriosus in cœlo.

X. « Quando autem Joseph erat in Aegypto, desiderabam videre speciem ejus, et formam aspectus ejus; et per orationes Jacob patris mei vidi eum, in die vigilans, secundum quod erat omnis species ejus. Cognoscite igitur, filii mei, quod morior. Facite igitur veritatem et justitiam unusquisque cum proximo suo, et judicium in fidei operationem, et legem Domini et mandata ejus custodite. Hæc enim vos pro omni hæreditate doceo. Et vos igitur date hæc filius vestris in possessionem semperternam. Hoc enim fecerunt Abraham, Isaac et Jacob. Omnia hæc dederunt nobis hæreditatem, dicentes: « Custodite mandata Dei, usquequo revelet Dominus salutare suum omnibus gentibus. Tunc videbilis Enoch, Noe, et Sem, et Abraham, et Isaac et Jacob resurgentes a dextris in exultatione. Tunc et nos resurrexi, unusquisque in sceptrum nostrum, adorantes Regem cœlorum, qui in terra apparuit in forma humanæ humilitatis. Et quotquot crediderunt ei in terra, congaudebunt ei, quando et omnes resurgent, hi quidem in gloriam, isti vero in ignominiam. Et judicabit Dominus in primis Israel, de ea quæ in ipsum, injustitia, quoniam advenientem Deum in carne liberatorem non crediderunt. Et tunc judicabit omnes gentes, quotquot non crediderunt ei in terra apparenti; et arguet in electis gentium Israel, quemadmodum redarguit Esau in Madinæis, sed centibus ut frater eorum fieret per fornicationem et idolatriam; et abalienati sunt a Deo, excidentes ab hæreditate filiorum, qui non timent Deum (31). Vos autem si ambuletis in sanctificatione secundum

Aνδρὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνδοξὸς ἔσται ἐν ὑμῖν (19). Ὅτι αὐτὸς λήψεται αὐτὴν (20), καὶ δώδεκα φυλαὶ ἐκεῖ σὺν αὐτῷ συντάσσεται, καὶ πάντα τὰ δύνη· ἔως οὗ ὁ Υἱὸς τῆς ἀποστολῆς (21) τὸ σωτήριον αὐτοῦ, ἐν ἐπισκοπῇ Μονογενοῦς (22). Καὶ εἰσέλεύσεται εἰς τὸν πρῶτον ναὸν (23), καὶ ἐκεῖ Κύριος ὑδρισθήσεται, καὶ ἔξουθενωθήσεται (24), καὶ ἐπὶ ξύλου ὑψωθήσεται. Καὶ ἔσται τὸ ἄπλωμα τοῦ ναοῦ σχιζόμενον, καὶ καταβήσεται τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὰ δύνη (25), ὡς πῦρ ἐκχυνόμενον. Καὶ ἀνελθὼν ἐκ τοῦ ξύλου ἔσται ἀναβάνων ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανόν. Ἐγνω δὲ, οἶος ἔσται ταπεινὸς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ οἶος ἐνδοξὸς ἐν οὐρανῷ.

I. « Οτε δὲ Ιωσὴφ ἐν Αἴγυπτῳ ἦν, ἐπειθύμουν Ιδεῖν τὴν Ιδέαν αὐτοῦ καὶ τὴν μόρφωσιν τῆς Ἁγίας αὐτοῦ· καὶ δι' εὐχῶν τοῦ πατρὸς Ἰακὼβ εἰδον αὐτὸν. ἐν τῷ μέρᾳ γρηγορῶν, καθ' ὃ ἦν πάσα τῇ Ιδέᾳ αὐτοῦ Γινώσκετε οὖν, τέκνα μου, ὅτι ἀποθνήσκω. Ποιήσετε οὖν ἀλήθειαν καὶ δικαιοσύνην ἔκαστος μετὰ τοῦ τάπτοντος αὐτοῦ, καὶ χρῆμα εἰς πιστοποίησιν (26), καὶ τὸν νόμον Κυρίου καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ φυλάξατε. Τίνα γάρ ὑμᾶς ἀντὶ πάσης κληρονομίας διδάσκω. Καὶ ὑμεῖς οὖν δότε αὐτὰ τοῖς τέκνοις ὑμῶν εἰς κατάσχειν αἰώνιον. Τοῦτο γάρ ἐποίησαν Ἀβραὰμ, καὶ Ισαὰ, καὶ Ἰακὼβ. Ταῦτα πάντα τῇμας κατεκληρονόμησαν, εἰπόντες· « Φυλάξθε τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ, ἵνα διο τὸ δικαίον Κύριος ἀποκαλύψῃ τὸ σωτήριον αὐτοῦ πάτητος τῆς θύνεσι. Τότε δύσθε Ένώχ, Νώε, καὶ Σήμη, καὶ Ἀβραὰμ, καὶ Ισαὰκ, καὶ Ἰακὼβ ἀνισταμένους ἐν δεξιῶν ἐν ἀγαλλίασει. (27) Τότε καὶ τῇμεις ἀναστήσομεθα, ἔκαστος ἐπὶ σκῆπτρον τῇμον, προσκυνοῦντες τὸν Βασιλέα τῶν οὐρανῶν, τὸν ἐπὶ γῆς φανέντα ἐν μορφῇ ἀνθρώπου ταπεινώσεως (28). Καὶ οὐαὶ ἐπιστευσαν αὐτῷ ἐπὶ γῆς, συγχαρήσονται αὐτῷ, ὅτε (29) καὶ πάντες ἀναστήσονται, οἱ μὲν εἰς δόξαν, οἱ δὲ εἰς ἀτιμίαν. Καὶ κρινεῖ Κύριος ἐν πρώτοις τὸν Ισραὴλ, περὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀδικίας, ὅτι παραγενόμενον θεῖν ἐν σαρκὶ ἐλευθερωτὴν οὐκ ἐπίστευσαν. Καὶ τότε κρινεῖ πάντα τὰ δύνη, οἵσα οὐκ ἐπίστευσαν αὐτῷ ἐπὶ τῆς φανέντος· καὶ ἐλέγχει ἐν τοῖς ἐκλεκτοῖς τῶν δύνων τὸν Ισραὴλ, ὡς περ ἡλεγκεῖ τὸν Ἡσαῦ ἐν τοῖς Μαδησίαις, τοῖς ἀπατήσασιν (30) ἀδελφὸν αὐτῶν γενέσθαι διὰ τῆς πορνείας, καὶ τῆς εἰδωλολατρείας· καὶ ἀπτλοστοῦ θησαυροῦ Θεοῦ. Γενέμενοι οὖν, τέκνα, ἐν μερίδι φοβου-

(19) Ὑμῖν. Υπὲρ τὸν πρῶτον add. cod. Oxon. GRAB.

(20) Οτι αὐτὸς λήψεται αὐτὴν. Desunt. Id.

(21) Ἀποστολὴ. Ανατέλλεται. Id.

(22) Μορογεροῦς. Προφήτου add. cod. Oxon. Id.

(23) Πρῶτον ταῦτα. Vox πρῶτος non de tempore, sed loco est explicanda; neque enim auctor templum primum a Salomone conditum hic intelligere potuit, sed ad priuam partem templi quæ dicebatur Sanctum, digitum intendisse videtur. Cedam tamen hac expositione, ubi aliam meliorem allatum videro. Id.

(24) Καὶ ἔξουθενωθήσεται. Desunt in Graeco Oxon. Id.

(25) Καταδησεται πρεῦμα Θεοῦ ἐκ τὰ δύνη. Inuit auctor verbo καταδησεται, fore ut Spiritus sanctus a Synagoga Iudeorum auferatur, et detur Ecclesiæ gentium. Id.

(26) Καὶ χρῆμα εἰς πιστοποίησιν. Omissa sunt ib.

(27) Τότε καὶ τῇμεις ἀναστησόμεθα.... καὶ ςτρετες ἀναστησοται, εἰ μὲν εἰς δόξαν, οἱ δὲ εἰς ἀτιμίαν. Ultima verba desumpta sunt ex Dan. xi., 2, quibus hanc in rem citatus quoque in Midras Tiliim super psalm. xciii, v. 2, idem de resuscitatione mortuorum per Messiam docetur quod auctor docto dixit. Verba ibi se habent sequentem in modum: « Futurum est ut nasci faciat (Messias) omnes dormientes in pulvere. Dixit R. Nachman: Dormientes in pulvere sunt mortui, sicut dictum est: Et multi de his qui dormiunt in terræ pulvere, » etc. Id.

(28) Ταπεινώσεως. Deest. Id.

(29) Οτε. Τότε ms. Trin. Id.

(30) Ἀπατήσασιν. Απιστησαν habet cod. Oxon. Id.

(31) Excidentes ab hæreditate filiorum, qui non

μένων τὸν Κύριον· ὅμελς δὲ ἐὰν πορεύσθε ἐν ἀγίᾳ· A faciem Domini, rursus habitabitis in spe in me : εἰ σμῷ κατὰ πρόσωπον Κυρίου, πάλιν κατοικήσετε ἐν θητίδι ἐν ἡμών· καὶ συνανθήσεται πρὸς Κύριον πᾶς Ιεράχ.

IA'. « Καὶ οὐκ ἔτι κληθῆσομαι λύκος δρπαξ, διὰ τὰς ἀρπαγὰς ὑμῶν, ἀλλ᾽ ἐργάτης Κυρίου, διαδιδὼν τροφὴν τοῖς ἐργαζομένοις τὸ ἄγαθόν. Καὶ ἀναστήσεται ἐκ τοῦ σπέρματός μου ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀγαπητὸς Κυρίου, ἀκούων τὴν (32) φωνὴν αὐτοῦ, γνῶσιν (33) καινὴν φωτίζων πάντα τὰ ἔθνη, φῶς γνώσεως ἐπεμβάνων (34) ἐν συντηρετῷ τῷ Ἰερατῇ, καὶ ἀρπάξων ὡς λύκος ἀπ' αὐτῶν· καὶ διδοὺς τῇ Συναγαγῆ τῶν ἔθνων· καὶ ἥως συντελεῖας τῶν αἰώνων ἔσται ἐν ταῖς συναγωγαῖς τῶν ἔθνων, καὶ ἐν τοῖς ἀρχούσιν αὐτῶν ὡς μουσικὸν μέλος ἐν στόματι πάντων· καὶ ἐν βίβλοις ταῖς ἀγίαις ἔσται ἀναγραψόμενος, καὶ τὸ ἔργον, καὶ ὁ λόγος αὐτῶν· καὶ ἔσται ἔκλεκτὸς Θεοῦ ἥως τοῦ αἰώνος· καὶ δι' αὐτὸν συνέτισέ με Ἰακὼβ ὁ πατήρ μου, λέγων· « Αὐτὸς ἀναπληρώσει τὰ ὑστερήματα τῆς φυλῆς σου. »

IB'. Καὶ ὡς ἐπλήρωσε τοὺς λόγους αὐτοῦ, εἶπεν· « Εντέλλομαι ὑμῖν, τέκνα μου, ἀνενέγκατε τὰ δοτά μου ἐξ Αἴγυπτου, καὶ θάψατε με εἰς Χερόδων ἑγγὺς τῶν πατέρων μου. » Καὶ ἀπέθανε Βενιαμὸν ρκε' ἐτῶν, ἐν τρίτῃς καλῷ, καὶ ἔθηκαν αὐτὸν ἐν παραθήκῃ (35). Καὶ ἐν τῷ ἐνενήκοστῷ ἔτει τῆς ἔξδου (36) τῶν υἱῶν Ἰερατὴ ἐξ Αἴγυπτου, αὐτὸν καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτῶν, ἀνήγαγον τὰ δοτά τῶν πατέρων αὐτῶν ἐν χρυφῇ, ἐν τῷ φερεγομένῳ (37) Χαναάν· καὶ ἔθαψαν αὐτὸν ἐν Χερόδων, παρὰ τοὺς πόδας τῶν πατέρων αὐτῶν. Καὶ αὐτὸν ἐπέστρεψαν ἐκ γῆς Χαναάν, καὶ ὠκησαν ἐν Αἴγυπτῳ, ἥως ἡμέρας ἔξδου αὐτῶν ἐκ γῆς Αἴγυπτου.

Τέλος τῶν ιστοριῶν τῶν υἱῶν Ἰακώβ.

timent Deum. « Facti non filii in parte timentium Dominum, » habet uterque codex ms. adeo ut Robertus pro oīn, quod in Græco Oxon. habetur, legisse videatur oī (ut legitur in ms. cod. Trin.) cunctaque hæc verba ad præcedentem periodum retulerit. Sed in Græco codice Oxon. a voce γενόμενοι nova incipit periodus, cuius primum colon ita Latine est reddendum: Estis itaque, filii, in parte timentium Dominum. GRAB.

(32) Τήρ. Έπι γῆς add. in ms. Trin. Id.

(33) Γρῶσσην. Καὶ τοιῶν εὐδοκίαν θελήματος αὐτοῦ, add. cod. Oxon. Id.

(34) Ἐπεμβαίνων. Λάμπων. Id.

(35) Παραθήκη. Παρακαταθήκη. In

XI. « Et non amplius vocabor lupus rapax, propter rapinas vestras, sed operator Domini, tribuens cibum operantibus bonum. Et suscitabitur ex semine meo in extremis temporibus dilectus Domini, audiens vocem ejus, cognitione nova illuminans omnes gentes, lucem cognitionis accendens Israeli in salutem, et rapiens ut lupus ab ipsis, et datus Synagogæ gentium; et usque in consummationem sæculorum erit in synagogis gentium, et in principiis earum sicut musicum melos in ore omnium; et in libris sanctis erit inscriptus, et opus, et sermo ejus; et erit electus Dei usque in sæculum: et propter ipsum instruxit me pater meus Jacob, dicens: « Ipse replebit defectus tribus tuis. »

XII. Et ut implevit sermones suos, dixit: « Mando vobis, filii mei, reserte ossa mea ex Αἴγυπτῳ, et sepelite me in Hebron prope patres meos. » Et mortuus est Benjamin centum viginti annorum et quinque in senectute bona; et posuerunt eum in theca. Et in nonagesimo primo anno ante exitum filiorum Israel ex Αἴγυπτῳ, ipsi et fratres eorum reduxerunt ossa patrum suorum in abscondito, in locum dictum Chanaan; et sepeliverunt eos in Hebron, juxta pedes patrum suorum. Et ipsi reveri sunt ex terra Chanaan, et habitaverunt in Αἴγυπτῳ usque ad diem exitus eorum de terra Αἴγυπτi.

(38) Finis Testamentorum XII filiorum Jacob.

(36) Καὶ ἐτῷ ἐρεγηκοστῷ ἔτει τῆς ἔξδου. Ms. Trin. ἐν τῷ ἐνενήκοστῷ πρώτῳ. Hæc autem bene corrixit doctissimus Dn. Dodwellus. Id. — In Tabulis scilicet chronologicis, ad mentem auctoris XII Testamento exaratis, quas consulat lector, si lubet, apud ipsum Grabium Spicil. tom. I, pagg. 366 seqq. Easdem tabulas contractas exhibet Fabricius Cod. Pseudopigr. Vet. Test. tom. I, pagg. 749 seqq.

(37) Τόπῳ λεγομένῳ. Τῷ πολέμῳ. Id.

(38) In codice b2 hæc ad finem sunt ascripta: Explicitum Testamento XII patriarcharum secundum translationem domini Roberti Grosseteste, Lincoln. episcopi. Id.

Ab an. 75	RUBENIS.	SIMEONIS.	LEVI.	JUDÆ.	ISSACHAR.	ZABULON.	DAN.	NEPHTHAL.	GAD.	ASER.	JOSEPH.	BENJAMIN.
236	76	73	71	68	66	63	67	66	66	65	63	51
237	77	74	72	69	67	66	68	67	67	66	64	52
238	78	75	73	70	68	67	69	68	68	67	65	53
239	79	76	74	71	69	68	70	69	69	68	66	54
240	80	77	75	72	70	69	71	70	70	69	67	55
241	81	78	76	73	71	70	72	71	71	70	68	56
242	82	79	77	74	72	71	73	72	72	71	69	57
243	83	80	78	75	73	72	74	73	73	72	70	58
244	84	81	79	76	74	73	75	74	74	73	71	59
245	85	82	80	77	75	74	76	75	75	74	72	60
246	86	83	84	78	76	75	77	76	76	75	73	61
247	87	84	82	79	77	76	78	77	77	76	74	62
248	88	85	83	80	78	77	79	78	78	77	75	63
249	89	86	84	81	79	78	80	79	79	78	76	64
250	90	87	85	82	80	79	81	80	80	79	77	65
251	91	88	86	83	81	80	82	81	81	80	78	66
252	92	89	87	84	82	81	83	82	82	81	79	67
253	93	90	88	85	83	82	84	83	83	82	80	68
254	94	91	89	86	84	83	85	84	84	83	81	69
255	95	92	90	87	85	84	86	85	85	84	82	70
256	96	93	91	88	86	85	87	86	86	85	83	71
257	97	94	92	89	87	86	88	87	87	86	84	72
258	98	95	93	90	88	87	89	88	88	87	85	73
259	99	96	94 ^a	91	89	88	90	89	89	88	86	74
260	100	97	95	92	90	89	91	90	90	89	87	75
261	101	98	96	93	91	90	92	91	91	90	88	76
262	102	99	97	94	92	91	93	92	92	91	89	77
263	103	100	98	95	93	92	94	93	93	92	90	78
264	104	101	99	96	94	93	95	94	94	93	91	79
265	105	102	100	97	95	94	96	95	95	94	92	80
266	106	103	101	98	96	95	97	96	96	95	93	81
267	107	104	102	99	97	96	98	97	97	96	94	82
268	108	105	103	100	98	97	99	98	98	97	95	83
269	109	106	104	101	99	98	100	99	99	98	96	84
270	110	107	105	102	100	99	101	100	100	99	97	85
271	111	108	106	103	101	100	102	101	101	100	98	86
272	112	109	107	104	102	101	103	102	102	101	99	87
273	113	110	108	105	103	102	104	103	103	102	100	88
274	114	111	109	106	104	103	105	104	104	103	101	89
275	115	112	110	107	105	104	106	105	105	104	102	90
276	116	113	111	108	106	105	107	106	106	105	103	91
277	117	114	112	109	107	106	108	107	107	106	104	92
278	118	115	113	110	108	107	109	108	108	107	105	93
279	119	116	114	111	109	108	110	109	109	108	106	94
280	120	117	115	112	110	109	111	110	110	109	107	95
281	121	118	116	113	111	110	112	111	111	110	108	96
282	122	119	117	114	112	111	113	112	112	111	109	97
283	123	120 ^b	115	113	112	114	115	113	113	112	110 ^c	98
284	124	119	116	114	113	115	116	114	114	113	99	
285	125 ^d	120	117	115	114 ^e	114 ^e	116	115	115	114	100	
286		121	118	116		116	117	116	116	115	101	
287		122	119 ^f	117		117	118	117	117	116	102	
288		123	118		119	119	118	118	117	117	103	
289		124	119		120	120	119	119	118	104		
290		125	120		121	121	121	121	120	119	105	
291		126	121		122	122	122	122	121	120	106	
292		127	122 ^g		123	123	122	122	121	121	107	
293		128			124	124	123	123	122	122	108	
294		129			125 ^h	124	124	124	123	123	109	

* Levi anno XCIV, nupsit Jochabed Amramo.
Lev. 12.

^b Simeon mortuus ann. vii. CXX, eodem quo
mortuus est Joseph. Sim. 1, 8. Josephi ossa custo-
diebant Aegyptii, quo minus deportarentur in He-
bron, cum sepeliretur Simeon. Sim. 1. Hinc etiam
constat, eodem anno utrumque mortuum esse, pro-
liuius auctoris rationibus.

^c Anno Levi CXVIII mortuus Josephus. Lev. 12.

^d Ruben mortuus anno viii. CXXV, post duos
annos a morte Josephi. Rub. 1.

* Zabulon mortuus an. CXIV Lat.; in Grec
ἐκατοστῷ τεσσαροστῷ καὶ δεκάτῳ. Inepte, pro ἐκ-
τοστῷ τεσσαρεσκαιδεκάτῳ. Vicissim rectius in Graec
2 annis post mortem Josephi, quam in Latino 32.
Zab. 1.

^e Judas mortuus anno CXIX. Jud. 42, 26. Post

Rubenem. Rub. 1.

^f Issachar mortuus anno xxi. CXXII. Issach. 7.

^g Dan mortuus anno xxi. CXXV. Dan 1. Met-
tauτα ἀνήνεγκαν τὰ δοτὰ αὐτοῦ.

1.

Situm patriarcharum plerorumque ex anno emortuali Josephi elicivimus. Josephi autem natalem distinximus e natali Benjamini, et quo pacto fuerit cum Jacobi ætate, promissionis que a Deo Abraham factæ æra committendus. Hac invicem collata docent quem situm patriarchæ illi teneant in annis 430 a promissione illa numerandis. Si minus vere, at saltem pro hujus auctoris hypothesisibus. Desunt autem, facteur, in aliis patriarchis notæ temporum accurate, et in harum defectu ratiociniis indulgendum est, quæ tamen e propriis ejusdem rationibus arcessenda sunt. Sic fuerit necessario Issacharis natalis ad annum aliquem medium inter Judæ Zabulonisque natales referendus. Est autem obscurissimum, quid senserit noster de filiis ancillarum. Sic autem sunt collocandi, ut juniores fuerint Juda, et Josephi tamen omnes ætate superarint. Nam post natum Judam Rachel ancillam marito dedit, suo tamen ipsi nomine paritum; cum scilicet Lia parere desisset. Genes. XXIX, 35. Inuit profecto Liam uno saltem anno partum intermisso. Itaque illo ipso anno, quem internisit Lia, primum filium Rachel e Balla suscepit, nempe Danem, et sequenti secundum Nephthalimum. Sic duos habuerit Rachel filios eo spatio quo unicum pepererit Lia Issacharem. Inde gloriatur victam a se in puerperii lucta illa sororem. Mox tamen sororis exemplum æmulata Lia, ipsa quoque Zelpham ancillam marito collocavit; adeo ut ille primus Zelphæ filius Gadus in eundem cum Nephthalimo annum concurrerit, sic tamen, ut fuerit Nephthalimo paulo junior. Referentur ad sequentes annos Aser et Dina, quos Josepho majores fuisse docet textus Geneseos. Nec ullus supererit hiatus inter Judam et Josephum. Sic annum egerit Dina, cum raperetur, XIII, cum Levi frater ageret, pro nostri Auctoris mente, XX. Uno nimirum anno major ætate nubili, pro more Romanorum. Sic incidet mors Gadi in annum Promissionis CCXCV. Annū scilicet ante reliquiarum translationem XLV. Credidit enim Auctor, post mortem Josephi, reliquias Josephi, ne transferrentur in Hebronem, ab Ægyptis fuisse custoditas, propter quoddam, quod communisicitur, Oraculum: nec inde licuisse Patriarchas alios, qui post illum obierunt, in Hebron sepelire. Sic legimus in Testamento Simeonis, c. 8. Patriarchas ergo illi superstites thecis reconditos fuisse ait, donec otium esset ab Ægyptiis, quo illos liceret in Hebronem deportare. Sic in Testamento Rubenis, cap. ult.: *Et posuerunt eum in thecam, usque quo referentes eum ex Ægypto, sepelierunt in Hebron in spelunca dupli, ubi patres ejus dormierunt.* Et in Simeone, cap. 8: *Et posuerunt eum in thecam lignorum, quæ non putrescant, ut reducerent ossa ejus in Hebron.* In Levi c. ult.: *Et posuerunt eum in thecam, et postea sepelierunt eum in Hebron, etc.* Videmus hic unam eamdemque operam fuisse in plurimum Patriarcharum funeribus procurandis. Itaque hinc intelligenda sunt aliorum Testamentorum loca, in quibus idem innuitur, sed obscurius. Tempus docemur in Testamento Beniamini, quo Patriarchas omnes, excepto Josepho, in Hebronem transluxerint Israëlitæ: nempe annum fuisse ante exitum filiorum Israel ex Ægypto nonagesimum. Sic euim Codex uterque Græcus. Male ergo codices Latini, qui unum præterea addunt annum. Est enim sane verisimilimum, Robertum Lincolnensem non alio usum esse codice ad versionem suam conciunandam, quam antabrigiens, vel qui ei admodum similis fuerit. Sed vicissim et Latinis corrigenda Græca: Καὶ τῷ ἑτερού της ἔξοδου. Legendum πρὸ τῆς ἔξοδου. Annus ille ante Exodum nonagesimus, idem erat a Promissione Abraham facta et quadragesimus. Tum ergo translate fuerint, si huic Auctori fidet, Patriarcha-

a Gad mortuus anno æt. CXXV. Gad. 1. At juxta
codd. Lat. CXXVII; vixit autem certe, pro nostri
auctoris rationibus, post Josephum. Monet enim ille
maiores de Zelpha matre, prope Ballam et Rache-
lem sepelienda, Zelphæ, ut videtur, filios, iam Ga-
dum quam Aserum. Imo etiam post Rubenem vixit.
Utrumque enim alloquitur moribundus. Rub. 1.

Mortuus Aser anno vit. CXXVI Gr. As. 1. Nec enim fidendum exemplari Roberti Lincoln, qua discrepat a cod. Cantabrig. Certe post Josephum et Rubenem vixit, ut ex supra dictis patet.

c Nephthalim mortuus anno CXXX Græc. Oxon. CXXXII. Ms. Trin. Neph. 4.

^d Levi in mortuis anno vita CXXXVII. Lev. 49. Exod. VI. 16. Adhuc posteri ejus tertiae dunt exat generationis erant, Lev. f2. Nondum ergo nati li-

beri e conjugio Amrami cum Jochabed, pro hujus auctoris hypothesibus. Ne quidem nata Miriam, quæ, cum nasceretur Moses, erat adolescentula.

• Benjamin mortuus anno vita CXXV. Benj. I.
12. Gr. Oxon. Deest in Latinis codicibus numerus
postremus loco tantummodo priori.

¹ Anno promissionis 340 Patriarcharum reliquias in Hebronem transtulerunt Israelitæ, præterquam Josephi : Pro hujus nimirum auctoris rationibus. Moses natus est anno Promissionis 350. Nam annum regit 80 anno promissionis 430, quo dissegit ex **Ægypto**. Sic fuerit Amramus annorum 121 cum nasceretur Moses, pro hujus auctoris rationibus. Alia omnia de Amrano Demetrius, et profecto verisimili.

rum reliquiae. Reversos enim e Canaam Israelitas habuisse tradit in *Egypto* usque ad diem exitus eorum. Ita Testamentum ejusdem Benjamini. Tum bello aliquo occupatis *Egyptis*, occasionem capuisse refert Israelitas. Patriarchas suos ad Hebronem transferendi, opera tamen, ut vel ita *Egyptios* laterent, clancularia. Ita Test. Simeonis loc. cit.: *Et reducerunt ea clavis in bello Egyptiorum.* Hunc annum cum anno a morte Gadi V committit illius Testamentum. Sic enim habet: *Kat μετά πέντε ἔτη ἀνθραγον αὐτὸν εἰς Χερσόν.* Ita sentire ne quidem potuit Auctor. Sic enim natus fuisset post venditum Josephum, quem tamen noster facit Josepho infensissimum. Facile inde constat, deesse numerum majorem. Rescribendum ergo, *Μετὰ τεσσάρων πέντε, vel, μετὰ μὲν πέντε.* Ita procedunt omnia, pro nostris calculis, rectissime. Olivierit enim Pan anno Promissionis 225, qui erat annus ante reliquiarum deportationem XLV. Inde situs ille, quem Gado assignavimus, mirifice confirmatur. Ita ergo sensit noster Auctor, si quid senserit sibi consentaneum. Non tamen proinde pro vero mox habendum est, quod verum ipse crediderit. Id potius colligerem, Chronologiam illam de his temporibus omnem, quae sacro Textu non nititur, vel e ratiociniis hominum, vel fide mala oriundam esse. Noster certe alia omnia sentit a Demetrio apud Eusebium lib. ix *De præparat. evangel.* c. 21. Quod sane fieri vix potuit, si fuerint utrvis coeva, quæ nescimus, præter sacras litteras, monumenta. Hoc itaque operam dedimus, ut Auctori, qualescumque fuerint, suæ saltem constare rationes; non autem, ut pro illis fide nostra juberemus. Erit autem ne quidem hoc inutile, ut intelligentur veteres, nostro tamen juniores, si qui forte venerandis Patriarcharum nominibus hallucinati illum secuti fuerint, etiam errantem. Est autem admodum receptus apud nuperos Chronologos error, errorumque aliorum fous, quod ne quidem in veteribus satis accurate distinguant Historica de rebus sibi exploratis Testimonia ab eorundem veterum conjecturis atque ratiociniis. Haec enim si internoscerentur, non quælibet effata pro Historicis haberent Testimoniis.

ANONYMI VIRI APOSTOLICI EPISTOLA AD DIOGNETUM

DISSERTATIO PROÆMIALIS

(GALLARD., *Vet. Patr. Biblioth.*, I, Proleg., LXVIII.)

I. De Anonymi viri apostolici Epistola ad Diognetum, cuius editiones enuntiantur. Minus recte Justino M. ascripta censetur. Idque variis argumentis evincitur, e scriptoris charactere, temporum notatione ac stylis discrimine sumptis.

Dum Epistolæ Ignatianæ prelo committebantur, mentem subiit cogitatio de insignis Epistolæ ad Diognetum auctore, qui saeculo i floruisse comperitur. Verum cum ab Ignatii societate neque Polycarpus neque Papias essent omnino disjungendi, Anonymo demum viro illi apostolico locum dare saltem post sanctum Hieropolitanum episcopum, opportunum duximus.

Præstantissimam itaque hanc Epistolam primas Græce iu lucem extulit, Latine vertit notisque illustravit Henricus Stephanus anno 1592, quæ deinceps S. Justini M. operibus addita, prodit in editionibus Heidelbergensi 1593, Parisiensibus 1615 et 1636, Coloniensi seu Witchbergensi 1686, atque in nupera Parisiensi 1742, omnium sane luculentissima, opera et studio V. C. Prudentii Marani con-

A cinnata; cujus tandem exemplar quinque post annos, sed minus emendata, Veneta expressit: quæ proinde posthabita, nostram ad præcedentis normam exegimus; eaque insuper suis locis restitutus, quæ sive addenda sive emendanda moneral doctissimus editor.

Quamvis autem eamdem Epistolam complures haud incelestes scriptores, saeculo in primis superiore, S. Justino absque ulla hæsitatione adjudicant; non desuere tamen alii, neque pauci, cum ingenio tum doctrina præstantes viri, qui ejus auctorem Justino multo antiquorem esse existimant. Hos inter primas tenet Tillemontius (1); quem deinde secuti sunt Nourrius (2), Baraterius (3) et nuper demum Orsius (4), vir et litteris et dignitate conspicuus.

B Neque sane levia esse videntur, quæ ad hanc sententiam astruendam in medium proferuntur argumenta, e scribentis potissimum charactere, & temporum stylique discriminē elicta.

(1) Tillem. *Mém. eccl.*, tom. II, pag. 493, not. 1, sur la persécut. de Néron.

(2) Nourr. *Appar. ad Bibl. PP.*, tom. I, pag. 445 seqq.

(3) Barat. *Disquis. chon.*, cap. 6, § 4, pag. 76 seq.

(4) Orsi, *Istor. eccl.*, lib. II, § 26, tom. I, pagi. 378-582.

Et primum quidem satis aperte prodit auctor (5), apostolorum disciplinæ sese addixisse, eorumque exstitisse auditorem. Ἀποστόλων γενόμενος μαθητής, γνώμα: διδάσκαλος θηνῶν. « Cum fuerim apostolorum discipulus, fio gentium doctor. » Quod sane non nisi admodum improprie de Justino quis dixerit.

Deinde Christianam religionem recens exortam sibi inculcat noster Anonymus. Alloquens enim Diognetum sub initium Epistolæ (6): « Video te, inquit, acerrimo studio teneri discendi, quis sit divinus Christianorum cultus, et cur novum hoc genus aut institutum in consuetudinem venire nunc cœperit, et non prius... » Τί δῆ ποτε καὶ νῦν τοῦτο γένος ἡ ἐπιτίθεμα εἰσῆλθεν εἰς τὸν βίον νῦν, καὶ οὐ πρότερον. Et mox in eamidem sententiam (7): « Postquam factus fueris, velut ab initio, novus homo, utpote sermonis novi, sicut et ipse confessus es, auditor futurus ».... λόγου καὶ νοῦ ἀκροατὴς ἐσόμενος. Nonnullisque interjectis, clarius adhuc idem confirmat his verbis (8): « Cum superiori tempore Deus nos convicisset, non posse vitam consequi naturam nostram, nunc autem Servatorem ostendisset, qui servare posset ea etiam quæ servari non poterant, etc. » Nῦν τὸν Σωτῆρα δεῖξας, δυνατὸν σύζειν καὶ τὰ δύνατα, x. τ. λ. Et paulo post (9): « Hic qui semper, bodie Filius habitus, per quem Ecclesia dicitur. » Οὗτος δὲ, σῆμερον Υἱὸς λογισθεὶς δι' οὐ πλούτεσται ἡ Ἐκκλησία. Quæ quidem omnia rite perpensa, ælati Justini quadrare vix ac ne vix quidem putaverim.

Quid quod, templo Hierosolymitano adhuc stante, hanc ab se scriptam Epistolam auctor haud obscure declarat? De Judæis namque verba faciens, eosque cum ethnicis conferens et Christianis, hec habet (10): « Judæi.... qui per sanguinem et nidorem et holocausta, facere se Deo sacrificia putant, nihil mihi differre videntur ab iis, qui sensu parentia eodem honore studiose prosequuntur. » Subditque statim: « At eorum circa cibos meticulosam cautionem et superstitionem circa Sabbathum, et jactantiam de circumcisione, et quæ de jejunio ac noviluniis simulant, quæ ridicula sunt et relatu indigna, te a me discere necesse habere non arbitror. » Mox vero: « Communi igitur (gentium) vanitate et impostura, et Judæorum curiositate atque jactantia, jure Christianos abstinere, te abunde didicisse arbitror. » Ιουδαῖοι... ἀπέχονται.... ἀξιοῦσι.... τὴν θρησκείαν προσάγουσι τῷ Θεῷ ταύτην... διαμαρτάνουσι.... δοκοῦσι. Viden hic omnia ita efferti, ut eo tempore quo scribebat Anonymus, cultus Judaicus adhuc viguisse oportuerit? Loquitur enim haud secus ac Clemens Romanus in Epistola I Corinthiis inscri-

A pta (11); ut proinde argumentum illud quod ex eo Clementino loco ad temporis notationem definientem superius erimus (12), idem quoque, ad nostri Anonymi ætatem quod attinet, urgendum videatur: adeoque ipsius Epistola ut maxime Christi anno 69, illiganja, aut ocios etiam fortasse, quod magis placet, ut ex mox dicendis compertum fiet.

Aliud insuper, et meo quidem animo, haud leve indicium suppetit ex eadem Epistola, nemini quod sciām hactenus animadversum, quo conjectura proposita de ipsius auctore viro apostolico magis magisque astruitur. Belli nimirum quod tunc temporis Judæi simul et Græci adversus Christians gerabant, meminit noster Anonymus hisce verbis (13): « Υπὸ Ιουδαίων ὡς ἀλλόφυλοι πολεμοῦται, καὶ ὑπὸ Ελλήνων διώχονται· καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἔχθρας εἰπεῖν οἱ μισοῦντες οὐκ ἔχουσιν. » Adversus eos (Christians) tanquam alienigenas Judæi bellum gerunt, et Græci eos persecuntur: et osores eorum causam inimicitarum dicere nequeunt. » Paucisque interpositis (14): (Οὐχ ὅρδες) παραβαλλομένους θηρίοις, ίνα ἀρνήσωνται τὸν Κύριον, καὶ μὴ νικωμένους; Οὐχ ὅρδες, δισφ πλείονες κολάζοντες, τοσούτῳ πλεονάζοντας ἄλλους; « Non vides objectos feris; ut abnegent Dominum, et non vinci? Non vides, quo plures qui suppliciis afficiunt, eo majorem aliorum esse numerum? » Quibus in verbis duo potissimum notanda putaverim. Et primum quidem loquitur auctor de Christianis exjudæis, sive de iis qui postquam exiissent ad Jesum extra castra, impropperium ejus portabant, ut phrasi utar Paulina¹: testatur namque, adversus eos tanquam alienigenas a Judæis bellum geri. Scilicet, inquit, qui exagitantur Christians, *Hebrei sunt, Israelitæ sunt, semen Abrahæ sunt*², eodemque sanguine sati quo et eorum persecutores Judæi; qui tamen eos insectantur ac bello lassent, perinde ac si alienigenæ, ἀλλόφυλοι, essent. Et hoc sane sensu illam auctoris nostri sententiam esse accipiendam, nemo, ut equidem opinor, inficias ierit. Hic jam quæro, quid aliud iis verbis innuisse putandus noster Anonymus, præterquam turbas illas ac seditiones quas ab Ecclesiæ incunabulis adversus fidèles ex circumcisione ciebant incessanter Judæi quemadmodum tum ex Actis apostolorum passim³, tum ex Apocalypsi⁴, plane constat; quas item deinceps nonnunquam excitasse perhibentur, ut ex Ecclesiæ Smyrnensis epistola in primis liquet (15)? Ilarum igitur Judæicarum persecutionum αὐτόπτης scriptor ipsemēt apostolicus, ea litteris consignavit quæ modo retulimus; quæque proinde haud equidem intelligo qua ratione Justini temporibus aptari possint.

¹ Hebr. xiii, 13. ² II Cor xi, 22. ³ Act. XIII, 50; XIV, 2; XVIII, 42; XXI, XXII, XXIII, XXIV, XXV.
• Apoc. II, 9; III, 9.

(5) Anon. *Epist. ad Diognet.*, cap. 11.

(6) *Ibid.*, cap. 1.

(7) *Ibid.*, cap. 2.

(8) *Ibid.*, cap. 9.

(9) *Ibid.*, cap. 11.

(10) *Ibid.*, capp. 3 et 4.

(11) Clem. *Epist. I ad Cor.*, cap. xli.

(12) *Prolegom.*, cap. 1, § 9.

(13) Anon. *Epist. ad Diognet.*, cap. 5.

(14) *Ibid.*, cap. 7.

(15) Eccl. Smyrn. *Epist. de S. Polycarp. martyr.*, cap. 12, 13, 17.

Alterum vero duobus in locis allatis notatu di-
gnū illud occurrit, quod eodem tempore quo Judæi,
Græci quoque adversus Christianos pugnabant;
quos et *feris objectos* asserit Epistolæ auctor, et eo
majorem illorum esse numerum pronuntiat, quo plu-
res qui eos suppliciis afficiunt. Equis porro perse-
cutionem Neronianam his characteribus apprime
designatam non videat? Primum siquidem eamdem
persecutionem respiciens Hermas, scriptor alter
apostolicus eademque tempestate florens qua scri-
psisse censemur noster Anonymus, ut superius ostendimus (16), eorum meminit (17) qui *jam meruerunt*
Deum, et passi sunt causa nominis ejus feras bestias,
flagella, carceres, cruces. Deinde ex Tacito erudi-
mur (18), religionem Christianam sub eodem Ne-
rone quo magis vexatam, eo majora in dies incre-
menta cepisse. *Repressa, inquit, in præsens exitia-*
bilis superstitione, rursus erumpet, non modo per
Judæam originem hujus mali, sed per Urbem etiam,
quo cuncta undique atrocia aut pudenda confluent
celebranturque: ut proinde locutus esse de illa ipsa
persecutione jure ac merito existimetur Epistolæ
auctor.

Nis demum accedit ejusdem Epistolæ stylus, mul-
to floridior eo et elegantior, quo S. martyr in suis
quotquot circumferuntur sinceris operibus usus
comperitur. De stylo siquidem Justini summus cri-
ticus Photius ita censuit (19): *Τηγορικαὶ τέχναις*
οὐχ ἔσχε σπουδὴν ἐπιχρῶσαι τὸ ἔμφυτον αὐτοῦ τῆς
ψιλοσοφίας κάλλος. Διὸ καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ δόλως ἤγειρ-
θύναται, καὶ τὸ ἐπιστημονικὸν διασώζονται, τῶν ἐκείνων
οὐκ εἰσὶν ἀποστάζονται τὸν σμάτων, οὐδὲ τῷ
ἐπιγραφῷ καὶ θελκτηρίᾳ τῶν πολλοὺς τῶν ἀκρο-
τῶν ἐφελκόμενοι. « Rethorico artificio, inquit, nativam
philosophiæ suæ pulchritudinem colorare nihil
pensi habuit. Quamobrem etiam ejus oratio, pollens
alioqui ac valida, scientificumque servans stylum,
rhetorica illa condimenta non spirat, nec illecebris
et blandimentis vulgus auditorum attrahit. » Quod
sane judicium si quis conferre velit cum illa præ-
stanti eloquence qua utitur auctor Epistolæ, quam-
vis fortasse reliqua deessent argumenta, illam ta-
men Justino abjudicandam vel invitus fateatur
oportet. Et hac quidem difficultate adeo permotus
fuit doctus editor Benedictinus, ut inter certissima
Sæ martyris opera eodem epistolam eo loco haud
collocarit, quem alioquin ipsi assignasset, nisi
dubitatio pectore infixa viro clarissimo hæsis-
set (20).

« Neque vero, ut optime Nourrius (21), inde con-
tinuo quis arguat, stylum tanto studio elaboratum,
ab summa orationis apostolicæ simplicitate magis
abhorrente, quam ut alicui eorum discipulo possit

(16) *Prolegom.* cap. 2, § 4.

(17) *Herm. Past.*, lib. I, vis. 3, capp. 1 et 3.

(18) *Tacit. Annal.* lib. xv, cap. 44.

(19) *Phot. Bibl.*, cod. 125.

(20) *Maran. Præf.*, part. iii, cap. 3, § 5, pag. 75.

(21) *Nourr. Appar. ad bibl. PP.*, tom. I, pag. 446.

A attribui. Enimvero post divinos scriptores, a quibus
sancto afflante Spiritu edita sunt sacra Scriptura-
rum volumina, ingenio quisque indulxit suo, atque
lucubrationes suas stylo alii elegantiori, alii simpli-
ciori exararuut. Fatendum tamen est, eos sepius
simplicitati studuisse; nec auctor noster absque
gravi aliqua causa, fortassis ut veritatem Diogeno
facilius persuaderet, his eloquentiae artificiis atque
ornamentis usus fuerit. » Hactenus vir eruditus.
Qua de re pleraque habes, solertissimo Fabricio
scite observata (22).

II. Nonnullis objectionib⁹ occurritur.

Quæ autem hic usque animadvertisimus, si cui
æquo animo expendere libeat, vix dubito quin eo-
rum sententiam amplectatur, qui hujus epistola
auctorem Justino M. multo vetustiorem esse defi-
niunt. Nonnullis quidem viris criticis ex iis locis
unum vel alterum aliter accipere placet, quo Justino
epistolam asserant; sed vim inferre verbis viden-
tur, ut ea sensum illum effundant quem intendunt;
cum contra æquabilius fluant omnia, ubi ad ea re-
ferantur tempora quæ ex ipso contextu extudimus.
Neque demum quis Jure sibi persuadeat Justinum
M. aut alium quemvis ipso recentiorem, eam lo-
quendi rationem in tota illa epistola usurpare vo-
luisse, quæ ultimam antiquitatem sapiat, ut viris
eruditis recte notatum (23).

C At enim auctor, tacito nomine Pauli, antonomas-
tice Apostoli titulo ipsum designat, quo non nisi post
priora Ecclesiæ æcula insignitus fuisse compierunt.
Quam facultatem, (24) inquit, cum perspezisset Apo-
stolus, δ' Ἀπόστολος.... dicit: *Cognitio inflat, dilectio*
autem ædificat. Atqui ad hanc difficultatem tollen-
dam non eo sane utar effugio, quo extremam Epis-
tolæ partem, ab his verbis οὗτος δ' ἀπ' ἀρχῆς ad
finem usque, ab alio fortasse assutam cum Ste-
phano et Sylburgio (25) suspicer. Leve namque ad-
modum illud est quod prætexunt, « Epistolæ auctori
rem non fuisse cum Christiano, qui eiς τοιύτα
τῶν λόγων βάθη penetrare posset; sed cum Dio-
geno, Christianæ doctrinæ adhuc rudi. » Siquidem
viro illi Christianæ religionis cognoscendæ cupi-
dissimo, pleraque iis astinia quæ sub Epistolæ finem
occurrunt, in superioribus proponit auctor: cuius-
modi sunt ea, quod Deus non rem creatam miserit,
sed proprium Filium; quod sero missus fuerit Filius,
quo cognoscerent homines ex peccatis suis se vila
indignos esse; quod in alio quam in Christo justifi-
cari homo non poterat, etc., ut proinde hujusmodi
mystera edocetus Diogenetus, illis quoque ipsum im-
bui haud incongruum erat, quæ subdititia gratis
existimantur.

D His itaque missis, illud potius cum viro docto di-

(22) *Fabr. Salut. lux Evang.* cap. 9, § 10,
pag. 192.

(23) *Barat. Disquis. chron.* cap. vi, §. 4, pag. 76.
Orsi Istor. eccl. lib. II, § 26, tom. II, p. 382.

(24) *Anon. Epist. ad Diogenet.* cap. 12.
(25) *Steph. in not. et Sylburg. in adnot.*, pag. 45.

cendum putaverim (26) « quod cum in tota Epistola varii occurrant hiatus variæque lacunæ, aliæ breviores, longiores aliae; propterea non ita certo definiri potest, quænam ibidem desint, quæ aliorum mss. ope poterunt aliquando suppleri. Et vero ibi forsitan abrasa, vel omissa est, aut evanuit vox *Paulus*, quæ omnem procul dubio solvit hujuscemodi difficultatis nodum. » Quibus addas maxime velim, cur demum autonomasia illa uti haud potuerit noster *Anonymous*? Quod posterioribus Patribus Ecclesiæque scriptoribus sive licuit sive libuit, quidni et viro apostolico? Denique quid obstat quoniam minus ejusmodi loquendi morem ab eo primum invectum reliquos usurpasse putemus? Vere namque ac sapienter *Chrysostomus* (27) : « Οταν Ἀπόστολον εἰπῆς, εὐθέως τάντες αὐτὸν ἐννοοῦσιν· ὀστερό δὲν Βαπτιστὴν, εὐθέως τὸν Ἰωάννην. » Quando Apostolum dixeris, statim omnibus ille (*Paulus*) in mentem venit: quemadmodum si Baptistam, statim Joannem intellegunt. » Quid quod *Apostolum* simpliciter nominat *Athenagoras De Resurr.* § xviii, pag. 53.

III. Quis ejusdem Epistolæ auctor fuerit, inquiritur.
An Clemens Romanus? Fortasse potius Apollo, vel Alexandrinus, eloquens ac disertus: cuius in Actis apostolorum et in Epistolis Paulinis frequens mentio. De Diogneto cui Epistola inscribitur, deque ipsis Epistolæ præstantia, observavit.

Hæc vero de quibus hactenus edisseruimus, animum allicit et quodammodo impellunt ad inquendum, quisnam sit auctor Epistolæ: quo semel forte detecto, jam dictis lux major accedit. Unus Baraterius Clementem Romanum hanc prescripsisse conjectit (28), eo potissimum nomine, quod ille iis temporibus vitam egisse compertum sit, quibus floruisse perhibetur noster *Anonymous*. Vereor tamen, ut illud satis firmum ratumque sit quod censuit vir eruditus, epistolam nempe qua de agimus, stylum Paulinum ita referre ut Pauli esse videatur; adeoque Clementem auctorem præ se ferre, cuius stylum cum Paulino magnam habere affinitatem plane constat. At ego, si quid sapio, in eam potius sententiam iverim, Apollo ejus scriptorem esse agnoscendum, de quo hæc *Lucas in Actis* : « Ἀπολῶς... ἀνήρ λόγιος... δυνατὸς ὁν ἐν ταῖς Γραφαῖς. Οὗτος δὲν κατηχημένος τὴν δόδον τοῦ Κυρίου, καὶ ζῶν τῷ πνεύματι, ἐλάλει καὶ ἐδίδασκεν ἀκριβῶς τὰ περὶ τοῦ Κυρίου.... δέ... συνεβάλετο πολὺ τοῖς πεπιστευκόσι.... Εὐτὸνας γάρ τοῖς Ιουδαιοῖς διακατηλέγχετο δημοσίᾳ, ἐπιδεικνὺς διὰ τῶν Γραφῶν, εἶναι τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν. Apollo... vir eloquens... potens in Scripturis. Hic erat edocetus viam Domini, et fer-

A vens spiritu loquebatur, et docebat diligenter ea quæ sunt de Domino.... qui... contulit multum his qui crediderant... Vehementer enim Judeos redarguebat publice, ostendens per Scripturas esse Christum Jesum. Itaque si tantus vir erat Apollo, cum adhuc solis Christianæ fidei rudimentis esset imbutus, et Joannis baptismate duntaxat intinctus; quantus porro evasisse putandus, postquam deinceps altioribus religionis mysteriis a discipulis Domini, atque in primis ab ipso gentium doctore fuit instituta? De eo sane testatur *Apostolus* ⁶, Ecclesiam Corinthiacam a se plantatam, illum copioso sapientiæ ac eloquentiæ suæ imbre adeo irrigasse, ut uberrimam segemem referens, schismatis occasio fuerit, Corinthiorum aliis dictitantibus: *Ego quidem sum Pauli*; B aliis vero: *Ego autem Apollo*. Quidni ergo luculentissimam scripserit epistolam vir *Alexandrinus*, eloquens, potens in Scripturis, servens spiritu et viam Domini edocitus? Quidni vir ille apostolicus, scientia, fide ac pietate præstans; qui ea diligenter docebat quæ sunt de Domino, per Scripturas ostendens ipsum esse Christum; quique erat λόγιος ὁ ποτισθῆς τὸν Χριστὸν μαθητῶν; eloquens rigator discipulorum Christi, ut S. Nili verba usurpem (29); sublimia illa mysteria de Filio Dei edisseruerit, quæ suavissimo eloquio Diognetum ea in epistola edocet (30)? Apollo enimvero cætera omnia congruunt, quæ modo ex ipsis Epistolæ contextu deprompta illustravimus; illudque potissimum, quod Paulum suppresso nomine *Apostolum* simpliciter appellari; quem unum scilicet Ephesi conveniens⁷ cum eoque amicissime agens, illius sollicitudinem omnium Ecclesiarum⁸ probe tenebat.

Neque illud omittas velim ad temporis notationem magis adhuc astruendam virum hunc apostolicum in vivis egisse anno 64 (31), vel potius 65, de-sinente (32), quo suam scripsit *Paulus* ad *Titum Epistolam*: in ea enim dat ipsi mandatum de Apollo Creta Nicopolim præmittendo, ubi hiemare statuerat; ut proinde ineunte anno insequente 66, comitem sese adjunxerit apostolo ipsem Apollo, adeoque suam Diogneto Epistolam sub idem tempus aut paulo serius inscriperit.

Quis porro fuerit Diognetus ille, plane incomptum. Neque enim, si quid pretii habeant quæ modo expendimus, suisce is existimandus quem apud M. Aurelium Antoninum plurimum valuisse testatur *Capitolinus* (33). Id unum novimus ex Epistolæ auctore (34), filium suisce virum χράτιστον, præstantissimum, qui magno Christianæ religionis cognoscendæ desiderio flagrabat. Et plures quidem

⁵ Act. xviii, 24-28 ⁶ I Cor. i, 12; iii, 4-6.

⁷ I Cor. xvi, 12. ⁸ II Cor. xi, 27; Tu. iii, 13.

(26) *Nourr. Appar. ad bibl. PP.*, tom. I, pag. 446.
 (27) *Chrysost. Hom. lv in Acta*, opp. nov. edit. tom. IX, pag. 415.

(28) *Barat. Disquis. chron.*, cap. 6, §. 5, pag. 77.

(29) *Nil.*, lib. ii, epist. 43, pag. 140.

(30) *Anon. Epist. ad Diognet.*, cap. 7-12.

(31) *Mill. Prolegom. ad N. T.*, § 122, p. 1;
 (32) *Pears. Annal. Paul.*, p. 22, et *Opp. posthum*, p. 77 seq.

(33) *Capitol. in Antonin. vit.*, cap. 4.

(34) *Anon. Epist. ad Diognet.*, cap. 1.

eiusdem nominis viros illustres existitisse, ex veterum monumentis perspicuum sit, ut videre est apud Fabricium (35); quibus etiam alii duo addendi cognomines, Archontes Athenienses, cl. Corsinio memorati (36). Sed nullum uspici adhuc detegere licuit, cui tempora et reliqua superius adnotata congruere noscuntur.

A Ceterum plurimi ducenda potissimum hæc Epistola, quod ejus auctor quisque demum fuerit, complura loca omni observatione dignissima proferat, quibus haud pauca Christianæ fidei summa capita tradat, illustret atque confirmet; ut viris doctis, Nourrio in primis (37) et Bullo (38), animadversum.

ANONYMI

VIRI APOSTOLICI

EPISTOLA AD DIOGNETUM.

Ex interpretatione Henrici Stephani, pluribus locis emendata.

(GALLAND., Vet. Patr. Biblioth., I, 320.)

CAP. I. Occasio Epistolæ. Diogneti quaestiones proponuntur: 1. In quo Deo scilicet fiduciam habentes Christiani, mundum et mortem contemnunt. 2. Cur Græcorum et Judæorum sacris abjectis, novam religionem sectentur. 3. Unde ille amor, quo se mutuo prosequuntur. 4. Cur tam sero in orbem terrarum induatum sit hoc institutum.

Quandoquidem video te, Diognete, vir præstans, acerrimo studio tenui discendi quis sit divinus cultus Christianorum, ac valde aperte accurateque percontari de illis, in quo Deo fiduciam collocantes, et quam religionem coientes, et mundum ipsum aspernentur omnes, et mortem contemnunt; ac neque eos qui a Græcis dii existimantur, pro diis habeant; neque Judæorum superstitionem obseruent, et quis sit ille amor quo se mutuo prosequuntur, et cur novum hoc genus aut institutum in consuetudinem venire nunc cœperit, ac non prius; acceptum habeo tuum hoc desiderium, et puto a Deo, qui et loquendi et audiendi nobis facultatem suppeditat, ut ab eo detur, mihi quidem, ita verba facere ut in primis contingat, te, postquam audieris, meliorem evadere; et tibi, ita audire, ut tristitia non afflictiatur is qui verba fecerit.

B 'Επειδὴ δρῶ, κράτιστε Διδγηῆς, ὑπερεσπουδαῖται (39) σε τὴν θεοσέβειαν τῶν Χριστιανῶν μαθεῖν, καὶ πάνυ σαφῶς καὶ ἐπιμελῶς πυνθανόμενον περὶ αὐτῶν, τίνι τε Θεῷ πεποιθότες, καὶ πῶς θρησκεύοντες, αὐτὸν τε κόσμον (40) ὑπερορῶσι πάντες, καὶ θαύματα παταρφροῦνται· καὶ οὗτε τοὺς νομιζομένους ὑπὸ τῶν Ἑλλήγων θεοὺς λογίζονται, οὗτε τὴν Τουθανώδειαν μονίαν φυλάσσουσι· καὶ τίνα τὴν φιλοσοφίαν ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους· καὶ τί δὴ ποτὲ καινὸν τοῦτο γένος ή ἐπιτίθεμα εἰσῆλθεν εἰς τὸν βίον νῦν, καὶ οὐ πρότερον· ἀποδέχομαι γε τῆς προδυμίας εἰ ταῦτης, καὶ πάρα τοῦ Θεοῦ, τοῦ καὶ τὸ λέγειν καὶ τὸ ἀκούειν ἡμῖν χορηγοῦντος, αἰτούμας δοθῆναι, ἐμοὶ μὲν, εἰπεῖν οὕτως ὡς μάλιστα ἀν ἀκούσαι (41) αἱ βελτίω γενέσθαι· οοί τε, οὕτως ἀκούσαι, ὡς μὴ λυπηθῆναι τὸν εἰπόντα.

CAP. II. Exponit auctor Epistolæ, cur Christiani simulacra non colant, ut Græci.

Age igitur, postquam te ipsum a cunctis cogitationibus mentem tuam præoccupantibus purgaveris, et consuetudinem quæ te decepit, tanquam im-

clissimus grammaticus, dum in hoc scripto emendando sic versatur, quasi Platonis esset aut Demosthenis opus.

(41) Ἀκούσαι.. Legit Stephan. ἀκούσαντα, ει paulo post tum ipse tum Sylburgius sol δέ pro τοι τι. Non tamen repugnat illud ἀκοῦσαι, et miror Stephano displicuisse. Mihi quidem ita detur loqui, si audiam in primis meliorem te esse factum. Similis precatio in exordio Cohortationis Justini ad Grecos.

(35) Fabric. Bibl. Gr., tom. II, pag. 226.
(36) Corsin. Fast. Attic., vol. III, p. 146, et IV, l. 88.

(37) Nourr. Appar. ad bibl. PP., tom. I, pag. 447.
(38) Bull. Defens. fid. Nic., sect. II, cap. 4, § 8, et sect. III, cap. 2, § 2, pagg. 69, 188.

(39) Υπερεσπουδαῖται. Ante hanc vocem legebatur οἷς in Beueri exemplari, quod ut prorsus inutile, videtur Stephanus expunxisse.

(40) Αὔτοί τε κόσμοι. Mallet Stephanus αὐτὸν τα τὸν κόσμον. Sed haud scio an operam ludat do-

(42) Ὑκοστάσεως. Verit Stephan. *subsistentie*; sed melius, opinor, reddidisset, *substantie*. Paulo post ἐρέτε recte dici contendit, videlicet ab ἐρών; quo quidem de themate disseruisse se monet in Thesauro suo.

(45) Φυλάξοντος. Sic posuit Stephanus pro eo quod erat in cod. mss. φυλάξαντος.

(44) *Ob πρίν*, etc. Sic totum hunc locum immutat Stephanus: *Kαὶ οὐ πρίν, ἢ ταῖς τέχναις τούτων εἰς τὴν μορφὴν τούτων ἐκπιπλήσαι, ἢν ἔκαστον αὐτῶν ἔχαστι εἰδεῖς ὡς καὶ νῦν μεταμεμφωμένον.* Sed prorsus inutile revertit tot voces addere et immutare, ubi unius litteræ emendatio commodam assert sententiam. Nam si legas ἔκαστον pro ἔκαστος, sic locus reddi poterit: *Nonne prius quam horum artib⁹ in has formas effingerentur, unumquodque ab unoquoque artifice vario modis, idque etiam hactenus, immutabatur? Videbantur simulacra*

A pedimentum aliquod , rejaceris , et factus fueris ,
velut ab initio , novus homo , utpote sermonis novi
(sicut et ipse confessus es) auditor futurus ; vide
non solum oculis , sed etiam prudentia , cuius sint
substantiae , aut cuius formae , ii quos vocatis et
existimatis deos . Nonne eorum alias quidem est
lapis , ei qui calcatur similis ? alias autem est æs , ni-
hilo melius quam qua in usum nostrum fabricata
sunt vasa ? alias lignum , et quidem etiam putridum ?
alias , argentum , cui opus est homine custodituro ,
ne furto auferatur ? alias , ferrum rubigine corru-
plum ? alias testa , nihil speciosior ea quæ ad ab-
jectissimum ministerium facta est ? Nonne ex mate-
ria corruptioni obnoxia sunt hæc omnia ? nonne ferri
et ignis ope fabricata ? nonne eorum aliud sculptor
læpidum , aliud faber ærarius , aliud argentarius fa-
ber , aliud sigulus finxit ? minimeque in talem for-
mam unumquodque mutatum erat , priusquam arte
alicujus horum hæc impressa ei fuissest ? Nonne
quæ nunc eadem e materia sunt vasa , similia his
reddi queant , si eosdem artifices nanciscantur ?
nonne hæc quæ a vobis adorantur , ab hominibus
vasa reliquis similia fieri rursum possint ? nonne
surga sunt omnia ? nonne cæca ? nonne inanima ? nonne
sensus omnis expertia ? nonne immobilia ? nonne
omnia putrescant ? nonne omnia corrumpuntur ?
Hæc deos vocatis , his servitis , hæc adoratis ; et
omnino similes istis reddimini . Idcirco sunt vobis
odio Christiani , quoniam hos esse deos non arbitra-
tur . Atqui vos qui esse deos .nunc existimatis , an-
non multo magis quam illi contemptui habetis ? an-
non multo magis quam illi , irritetis et injuria af-
ficitis ? dum lapideos quidem et testaceos venera-
mini , custodibus carentes ; argenteos autem et au-
reos includitis noctu , ac interdiu custodes apponi-
tis , ne furto auferantur . Et vero illis honoribus qui-
bus vos prosequi eos existimatis , potius supplicio
afficitis , si quidem sensu prædicti sunt ; sin expertes
sunt sensus , (hujus rei) convincentes , sanguine et
nidoribus eos colitis . Quis vestrum hæc sufferat ?
quis hæc sibi fieri patiatur ? sed nullus quidem ho-
minum hoc supplicium nisi invitus , patietur ; (sensu
enim et ratione est prædictus :) at lapis patitur ,
sensu enim caret . Quamobrem illos sensus expertes

Dcra stabilitatem quamdam, utpote diis consecrata, acquisivisse. Quare observat auctor epistolæ hoc beneficium esse artificum, quibus quandiu caruerunt simulacra, tandiu iisdem mutationibus obnoxia fuerunt ac aliae res eadem ex materia constantes.

(45) Τοιούτοις. Stephanus legendum monet τούτοις. Quod quidein minime necessarium existimataverim.

(46) Τέλεος τε. In Beureri apographo additur αὐτὸς; atque ita legit Stephanus. In eodem Beureri exemplari alia manu legebatur τέλεον δι. (47) Ἀγνώστους. In Beureri apographo ἀφύ-

λάχτως.
(48) *Αἰσθησιν.* In Beureri apographo αὐτοῦ
ἐλέγχετε. Conjicit Stephanus scriptum suisse, τὴν
αἴσθησιν οὐκ ἔγειν ἐλέγγετε.

esse convincitis. Ac de eo quod Christiani diis hujusmodi in servitatem addicti non sunt, multa quidem et alia habeam quae dicam; si cui tamen vel haec ipsa sufficere non videantur, supervacaneum arbitror et plura dicere.

CAP. III. Negat ipsos etiam Judæos a superstitione immunes esse, dum iis Deum indigere putant, quæ ethnici rebus sensu parentibus donabant.

Deinceps autem de eo quod non est illis idem cultus divinus qui Judæis, te maxime cupidum esse audiendi puto. Judæi igitur, quamvis abstineant eo de quo verba feci cultu, et Deum unum venerari, Dominumque omnium existimare velint; si tamen eodem quo ii de quibus dictum est modo, cultu illo eum prosequuntur, in errore versabuntur. Nam quæ Græci sensus expertibus et surdis offrarentes, dementiæ dant argumentum; hi dum se Deo præbent ea cogitant, tanquam iis indigenti, stultitiam potius quam cultum divinum merito existimant (id quod faciunt.) Qui enim cœlum et terram, atque omnia quæ in iis sunt condidit, et nobis omnibus ea suppeditat quibus indigemus, fieri non possit ut illo eorum indigeat quæ ipse iis præbet qui se illi dare existimant. At ii qui per sanguinem et nidorem et holocausta facere se illi sacrificia putant, atque his eum honoribus ornare, mihi videntur, dum putant se aliqua præbent ei, qui nullius rei indigens est, nihil differre ab iis qui sensu parentia eodem honore studiose prosequuntur, quæ percipere honorem hunc non possunt.

Α στινούς τοιούτοις θεοῖς, πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα εἰπεῖν ἔχομεν· εἰ δέ τινι μὴ δοκοῦται ταῦτα λακανά, περισσὸν ἤγουμαι καὶ τὰ πλεῖα (49) λέγειν.

Ἐξῆς δὲ, περὶ τοῦ μὴ κατὰ τὰ αὐτὰ Ιουδαίους θεοσεβεῖν αὐτοὺς, οἷμα σε μάλιστα ποθεῖν ἀκούσαι. Ιουδαῖοι τοινύν εἰ μὲν ἀπέχονται ταύτης τῆς προερημένης λατρείας, καὶ εἰς Θεὸν ἵνα τῶν πάντων σέβειν καὶ δεσπότην ἀξιοῦσι φρονεῖν (50). εἰ δὲ τοῖς προειρημένοις δμοιοτρόπως τὴν θρησκείαν προσδιογυστιν αὐτῷ ταύτην, διαμαρτάνουσιν· Α γέρ τοῖς ἀναισθῆτοις καὶ κωφοῖς προσφέροντες οἱ Ἑλληνες ἀφροσύνης δεῖγμα παρέχουσι, ταῦθ' οὕτοι καθέπερ προσδεομένῳ τῷ Θεῷ λογιζόμενοι παρέχουν, μωράντιν εἰκός (51) μᾶλλον ἤγοντ' ἀν, οὐ θεοσέβειαν. Ο γέρ τοις παισίας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, καὶ πᾶσιν ἡμῖν χορηγῶν ὃν προσδέμενα, οὐδενὸς δὲν αὐτὸς προσδέοιτο τούτον ἐν τοῖς οἰομένοις διδόναι παρέχει αὐτός. Οἱ δὲ γι θυτίας αὐτῷ δι' αἰματος καὶ κνήσσης καὶ δλοκαυτωμάτων ἐπιτελεῖν οἰόμενοι, καὶ ταύταις ταῖς τιμαῖς αὐτὸν γεραίρειν, οὐδέν μοι δοκοῦσι διαφέρειν τῶν εἰς τὰ καφά (52) τὴν αὐτήν ἐνδεικνυμένοις φιλοτιμίαν, τῶν μὴ δυναμένων τῆς τιμῆς μεταλεμόντεν, τὸ δὲ δοκεῖν (53) τινὰ παρέχειν τῷ μηδένι προσδεομένῳ.

CAP. IV. Cetera Judæorum instituta non aptiora ad Deum colendum evincit.

At eorum circa cibos meticulosam cautionem, et superstitionem circa Sabbata, et jactantiam de circumcisione, et quæ de jejunio ac noviluniis simulant, quæ ridicula sunt et relatu indigna, te a me discere necesse habere arbitror. Nam eorum quæ a Deo in usum hominum creata sunt, alia quidem tanquam recte creata admittere; alia vero ut inutilia et supervacanea, recusare, quomodo fas est? De Deo autem hoc mentiri, eum vetare aliquid quod honestum sit facere die Sabbati, quomodo impium non sit? jam vero et de carnis imminutione, tanquam electionis testimonium sit, D

Ἄλλὰ μήν τόγε περὶ τὰς βρώσεις αὐτῶν φοβοῦταις, καὶ τὴν περὶ τὰ Σάββατα δεισιδαιμονίαν, καὶ τὴν τῆς νηστείας καὶ νουμηνίας εἰρωνείαν, καταγελαστα καὶ οὐδὲν ἀξια λόγου, νομίζω σε χρῆσειν παρ' ἐμοὶ μαθεῖν. Τό τε γέρ τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κτισθέντων εἰς χρῆσιν ἀνθρώπων, οὐ μὲν ὡς καλῶς κτισθέντα παραδέχεσθαι, οὐ δέ, ὡς ἀχρηστα καὶ τεριστά, παραιτεῖσθαι, πῶς οὐ θέμις (55) ἔστι; Τὸ δὲ καταψεύδεσθαι Θεοῦ, ὡς καλύνοντος ἐν τῇ τῶν Σαββάτων ἡμέρᾳ καλὸν τι ποιεῖν, πῶς οὐδὲν; τὸ δὲ καὶ τὴν μείωσιν τῆς σαρκὸς μαρτί-

(49) Πλατων. Hanc vocem addit Beureri apographum, sicutque legendum vidit Stephanus ex litteris π et λ, quarum vestigia in cod. mss. supererant.

(50) Φρογεῖν. Post hanc vocem aliquid decesse existimat Stephanus, vel figuram esse quæ vocatur ἀνταπόδοτον. Sylburgius addendum putat ὅρθως φρονοῦσι. Sed nihil desiderabimus si illud εἰ μὲν eodem modo accipiamus, ac εἰ καὶ, et si, quamvis, ut in interpretatione emendavimus. Similem habemus verborum constructionem initio Apologiae primæ Justini. Ibidem pro εἰς Θεὸν ἵνα malunt Stephanus et Sylb. et. Sed φρονεῖν hoc loco idem est ac πιστεύειν.

(51) Εἰκός. Legendum censem Stephanus ὡς εἰκόνα vel εἰκόνως. Ibidem ἢ pro οὐ legendum conjicit. Sed hæc minime necessaria.

(52) Εἰς τὰ καφά. Hanc præpositionem addendum monent Stephanus, Beur. et Sylburg. Paulo post legendum, ut idem monent, ἐνδεικνυμένων τὰ μὴ δυνάμενα.

(53) Τὴν τῆς περιτομῆς. Stephanus addendum existimat οὐδὲν vel οὐδενὸς ἀξια λόγου εἰ νομίζω. Frustra hic lacunam suscipiantur Stephanus et Sylburgius. Satis est legere τῷ δὲ δοκεῖν, vel subaudire κατὰ ante hæc verba, quorum is est sensus: æque stultum esse, rebus sensu parentibus sacrificia offerre, et Deo qui nulla re indiget, putare se aliquid præbere. Ipse Stephanus fatetur legi posse τῷ δὲ δοκεῖν, hæc verba co jungendo cum præcedentibus.

(54) Τὴν τῆς περιτομῆς. Stephanus addendum existimat οὐδὲν vel οὐδενὸς ἀξια λόγου εἰ νομίζω.

(55) Πῶς οὐ θέμις. Dicit οὐ Sylph. vel legit ἀδικιον.

ριον (56) ἀκλονῆς ἀλαζονεύεσθαι, ὡς διὰ τοῦτο ἔξαι-
ρεταις ἡγαπημένους ὑπὸ Θεοῦ, πῶς οὐ χλεύης ἔξιον;
τὸ δὲ περεδρεύοντας αὐτοὺς ἀστροῖς καὶ σελήνῃ πα-
ρατήρησιν τῶν μηνῶν (57) καὶ τῶν ἡμερῶν ποιεῖ-
σθαι, καὶ τὰς οἰκονομίας Θεοῦ καὶ τὰς τῶν καιρῶν
ἀλλαγάς κατά (58)..... πρὸς τὰς αὐτῶν ὁρμάς, ἃς μὲν,
εἰς ἕορτάς, ἃς δὲ, εἰς πένθη· τίς δὲν θεοσεβείας
καὶ οὐκ ἀφροσύνης πολὺ πλέον ἡγήσεται τὸ δεῖγ-
μα; τῆς μὲν οὖν κοινῆς εἰκαίσθητος καὶ ἀπάτης, καὶ
τῆς Ἰουδαίων πολυπραγμοσύνης καὶ ἀλαζονείας δὲ
ὅρθως ἀπέχονται Χριστιανοί, ἀρκούντως σε νομί-
ζω μεμαθηκέναι. Τὸ δὲ τῆς Ἰδίας ἀντῶν θεοσεβείας
μυστήριον μὴ προσδοκήσῃς δύνασθαι παρὰ ἀνθρώ-
που μαθεῖν.

CAP. V. Christianorum
mores graphice depingit.

Χριστιανοί γάρ οὗτε γῇ, οὗτε φωνῇ, οὗτε ἔθει B
Γιακεκριμένοι τῶν λοιπῶν εἰστιν ἀνθρώπων. Οὗτε γάρ
που πολεις Ἰδίας κατοικοῦσιν, οὗτε διαλέκτῳ τι-
νὶ παρηλλαγμένῃ χρῶνται, οὗτε βίον παράσημον
ἀσκοῦσιν· οὐδὲ μήνιον τινὶ καὶ φροντίδι πο-
λυπραγμόνων ἀνθρώπων μαθήματι (59) τοῦτ' (60)
αὐτοῖς ἐστιν εἰρημένον· οὐδὲ δόγματος ἀνθρωπίνου
προεστῶτον, ὥσπερ ἔνοι· κατοικοῦντες δὲ πό-
λεις Ἐλληνίδας τε καὶ βαρδάρους, ὡς ἔκαστος
ἔκληρωθη, καὶ ἐν τοῖς (61) ἔγχωροις ἔθεσιν ἀκο-
λουθοῦντες ἐν τε ἐσθῆτι καὶ διατῇ καὶ τῷ λοιπῷ
βίῳ, θαυμαστὴν καὶ ὀμολογουμένων παράδοξον ἐν-
δείκνυνται τὴν κατάστασιν τῆς ἑαυτῶν πολιτείας.
Πατέρίδας οἰκοῦσιν Ἰδίας, ἀλλ' ὡς πάροικοι· με-
τέχουσι πάντων, ὡς πολῖται, καὶ πάνθ' ὑπομέ-
νουσιν ὡς ἔνοι. Πᾶσα ἔνη, πατέρις ἐστιν αὐ-
τῶν· καὶ πᾶσα πατέρις, ἔνη. Γαμοῦσιν ὡς πάν-
τες· τεκνογονοῦσιν, ἀλλ' οὐ φίπτουσι τὰ γεννώ-
μενα. Τράπεζαν κοινὴν παρατίθενται, ἀλλ' (62).....
κοινὴν. Ἐν σαρκὶ τυγχάνουσιν, ἀλλ' οὐ κατὰ
σάρκα ζῶσιν. Ἐπὶ γῆς διατρίβουσιν, ἀλλ' ἐν οὐ-
ρανῷ πολιτεύονται. Πειθόνται τοῖς ὥρισμένοις νό-
μοις, καὶ τοῖς Ἰδίοις βίοις νικῶνται τοὺς νόμους.
Ἄγαπῶσι πάντας, καὶ ὑπὸ πάντων διώχονται.
Ἄγνοοῦνται, καὶ κατακρίνονται. Θανατοῦνται, καὶ
ζωοποιοῦνται· πτωχεύονται (63), καὶ πλουτίζουσι παλ-
λούς. Πάντων ὑστεροῦνται, καὶ ἐν πᾶσι περισ-

(56) *Μαρτύριον.* In cod. ms. erat tantum μαρ-
τύριον, quemadmodum etiam paulo post χ. Utramque
vocein explevit Stephanus. legendo μαρτύριον et
χλεύειν.

(57) *Μηρῶν.* Sic pro μ Stephanus, Beur. et Sylb.
emendant.

(58) *Kard.* In apographo Beureri erat καταδιαι-
ρεῖν. Legit Steph. καταρρυθμίζειν; ὅτι additum ex
Stephano et Beur. Mox Judæorum curiositas intel-
ligenda est: Curiosum studium varia ad Dei cultum,
qualem sibi fingebant pertinentia acervandi; sic ipse
explicat Stephanus.

(59) *Μαθήματι.* Idem legunt μάθημά τι, et paulo
post εὐρημένον pro εἰρημένον. Non displicet Syl-
burgio ἡρμένον, elecītum. Legendū crediderim
μάθημα τούτο. Illud μάθημα ortum videtur ex si-
mili casu vocum præcedentium.

(60) *Μαθήματι τοῦτο.* Legendo μάθημα τοῦτο,
ut legendū monui, sic reddendus hic locus: Ne-

A gloriari, et tanquam eam ob rem Deus eximio illos
amore prosequatur, quomodo subsannatione non
sit dignum? Quinetiam eos, (tanquam) assidentes
astris et lunæ, observationi mensium et dierum de-
ditos esse, et Dei œconomias ac tempestatum muta-
tiones ad ea accommodare ad quæ mentes suæ pro-
pensæ sint, alias quidem ad festos dies, alias vero
ad luctus; quis divini cultus et non dementia: multo
magis indicium existimabit? Communi igitur va-
nitate et impostura, et Judæorum curiositate atque
jactantia, jure Christianos abstinere, te abunde di-
dicisse existimo. Sed divini cultus illis proprii my-
sterium ne te ab homine ullo doceri posse spes.

Christianiani enim neque regione, neque sermone,
neque politicis vitæ institutis a cæteris hominibus
sunt distincti. Nam neque proprias civitates inco-
lunt, neque sermone utuntur qui ab aliorum ser-
mone differat, neque vitæ genus habent quod de re
aliqua sibi peculiari sit notabile; neque aliquid a
curiosis hominibus excogitatum proponunt sibi di-
scendum: neque alicui dogmati humano patroci-
nuntur, sicut nonnulli: sed incolentes partim Græ-
cas, partim barbaras civitates, prout cujusque sors
tulit, et indigenarum instituta sequentes in vestitu
victuque, et cæteris quæ ad vitam pertinent, mira-
bilem et haud dubie incredibilem suæ politiæ sta-
tum oculis nostris proponunt. Patrias proprias ha-
bitant; sed tanquam inquilini. Omnia cum aliis
C communia habent, tanquam cives; et omnia pa-
tiuntur, tanquam peregrini. Omnis peregrina regio,
patria est eorum; et omnis patria, est peregrina.
Uxores ducunt, ut omnes, et liberos procreant;
sed non abjiciunt fetus. Mensam communem apponunt;
minime vero cubile. In carne sunt; sed non
secundum carnem vivunt. In terra degunt; sed in
celo politiam suam habent. Obsequuntur legibus
quæ sanctæ sunt, et suo vitæ genere leges superant.
Amant omnes, et omnes illos persecuntur. Ignor-
rantur et condemnantur; morte afficiuntur et vivi-
flicantur. Mendici sunt, et multis ditant. Rebus omni-

D que investigatione quadam et hominum curiosorum
sollicitudine hæc disciplina ab eis inventa. MARAN.
in Emendandis.

(61) Ἐρ τοῖς. Delet Stephan. præpositionem.

(62) Αλλ'... Stephanus et Beurerus legunt ἀλλ' οὐ κοινὴν. Mallei Sylburius ἀλλ' οὐ πάντη κοινὴν vel ἀλλ' ὅσιος κοινὴν. Sed frigida prorsus hæc ejusdem voois repetitio, et hoc perpolito scriptore prorsus indigna. Quamobrem, ni fallor, legendum ἀλλ' οὐ κοινὴν: mensam communem apponimus, at cubile nequaquam. Quibus verbis et iniquos ite Christianis rumores repellit, et quantum ab ethnico moribus discrepant, demonstrat. Simili prorsus sententia Tertullianus: Omnia, inquit Apol. 39, indiscreta sunt apud nos præster uxores. In tuto solo consortium solvimus, in quo solo cæteri homines consortium exercent.

(63) Πτωχεύονται. Dicere malum de Christianis:
Pauperes sunt et multis ditant, quam, ut redditus

bus indigent, et omnia illis redundant. Dedeclarantur, et inter dedecora gloria afficiuntur. Eorum fama laceratur, et justitiae eorum testimonium perhibetur. Maledictis ac convicis incessuntur, et bonis verbis prosequuntur. Injuria afficiuntur, et honore prosequuntur. Cum se gerant ut probos deceat, tanquam improbi puniuntur: dum puniuntur, gaudent tanquam vivificantur. Adversus eos, tanquam alienigenas, Iudei bellum gerunt, et Graeci eos persequuntur; ei osores eorum causam inimicitarum dicere nequeunt.

CAP. VI. *Velut animam in corpore, Christianos in mundo versari probat.*

Atque ut semel omnia complectar, quod est in corpore anima, hoc sunt in mundo Christiani. Dispersa est per omnia corporis membra anima; et Christiani per mundi civitates (dispersi sunt.) Habitat quidem in corpore anima, sed non est ex corpore: (sic) et Christiani in mundo habitant, sed ex mundo non sunt⁹. Invisibilis anima in visibili corpore, tanquam in praesidio, constituta est: (sic) et Christiani cognoscuntur, dum in mundo commorantur; sed invisibilis est eorum cultus divinus. Odio prosequitur animam caro, et bellum ei movet nulla affecta injuria, quod voluptatibus frui prohibeatur: odio prosequitur et mundus Christianos, nulla affectus injuria, quoniam voluptatibus repugnat. Anima carnem amat, quae ipsam odit, et (amat) membra: (sic) etiam Christiani amant osores. Inclusa quidem est anima corpore, sed ipsa corpus conservat: (sic) et Christiani detinentur quidem in mundo, tanquam in custodia, sed ipsi mundum conservant. Immortalis anima in mortali tabernaculo habitat: et Christiani illa quae corruptioni sunt obnoxia tanquam inquilini incolunt, incorruptibilitatem coelestem exspectantes. Anima, dum cibo et potu male tractatur, sit melior: et dum Christiani suppliciis afficiuntur quotidie, numerus eorum crescit. Deus illos tam insignem tenere locum voluit, quem illi nefas est desugere.

CAP. VII. *Hæc religio a Deo instituta, qui non rem creatam, sed proprium Filium misit ut salraret homines. Manifesta Filiī adventus indicia.*

Non enim terrenum, ut dixi, inventum hoc illis traditum est; neque mortalis est commentatio, quam adeo accurate custodiendam sibi censem; neque humanorum mysteriorum œconomia illis commissa est; sed ipse vere Deus, qui est omnipotens, et omnium conditor, ac invisibilis, ex celis Veritatem et Verbum factum ac incomprehensibile inter homines locavit, et in cordibus eorum firmam habere sedem voluit: non, quemadmodum aliquis conjicere possit, missis hominibus ministro

⁹ Joan. xvii, 11, 14, 16.

*Stephanus, Mendici sunt. MARAN. ibid. — Hæc scribens auctor epistolæ respergit ad II Cor. vi, 10: ὡς πτυχολ., πολλοὺς δὲ πλουτίζονται: quæ verba Vulg. interpres ita reddit: *Sicut egentes, multos autem locupletantes.* Sic mox infra præ oculis habuit idem auctor I Cor. iv, 12, λοιδορούμενοι, εὐλογοῦμεν: *Maledicimus, et benedicimus.**

A σεύσουσιν. Ἀτιμοῦνται, καὶ ἐν ταῖς ἀτιμίαις δηξάζονται· βλασφημοῦνται, καὶ δικαιοῦνται· λοιδοροῦνται, καὶ εὐλογοῦσιν· ὑβρίζονται, καὶ τιμωσιν. Ἀγαθοποιοῦντες, ὡς κακοὶ κολάζονται· κολαζόμενοι χαίρουσιν, ὡς ζωτοιούμενοι. Ὅποι Τουδαλών ὡς ἄλλοφυλοι πολεμοῦνται, καὶ ὑπὸ Ἑλλήνων διώκονται· καὶ τὴν αἰτιαν τῆς ἔχθρας εἰπεῖν μεροῦντες οὐκ ἔχουσιν.

'Απλῶς δὲ εἰπεῖν, διπερ ἔστιν ἐν σώματι ψυχὴ. Β τοῦτ' εἰστιν ἐν κόσμῳ Χριστιανοί. Ἐσπαρται κατὰ πάντων τῶν τοῦ σώματος μελῶν ἡ ψυχὴ, καὶ Χριστιανοί κατὰ τὰς τοῦ κόσμου πόλεις. Οἶκει μὲν ἐν τῷ σώματι ψυχὴ, οὐκ ἔστι δὲ ἐκ τοῦ σώματος· καὶ Χριστιανοί ἐν κόσμῳ οἰκοῦσιν, οὐκ εἰσὶ δὲ ἐκ τοῦ κόσμου. Ἀόρατος ἡ ψυχὴ ἐν δρατῷ φρουρεῖται τῷ σώματι· καὶ Χριστιανοί γινώσκονται μένοντες (64) ἐν τῷ κόσμῳ, ἀόρατος δὲ αὐτῶν ἡ θεοσέβεια μένει. Μισεῖ τὴν ψυχὴν ἡ σάρξ, καὶ παλεμεῖ, μηδὲν ἀδικούμενη, διδτὶ ταῖς ἡδοναῖς κωλύεται χρήσθαι· μισεῖ καὶ Χριστιανοὺς δὲ κόσμος μηδὲν ἀδικούμενος, διτὶ ταῖς ἡδοναῖς ἀντιτάσσονται. Ἡ ψυχὴ τὴν μασῶσαν ἀγαπᾷ σάρκα, καὶ τὰ μέλη· καὶ Χριστιανοί τοὺς μισοῦντας ἀγαπῶσιν. Ἐγκέκλεισται μὲν ἡ ψυχὴ τῷ σώματι, συνέχει δὲ αὐτὸς τὸ σώμα· καὶ Χριστιανοί κατέχονται μὲν ὡς ἐν φρουρῷ τῷ κόσμῳ, αὐτὸς δὲ συνέχουσι (65) τὸν κόσμον. Ἀθάνατος ἡ ψυχὴ ἐν θητῷ σκηνώματι κατοικεῖ· καὶ Χριστιανοὶ παροικοῦσιν ἐν φθαρτοῖς, τὴν ἐν οὐρανοῖς ἀφθαρτοῖς προσδεχόμενοι. Κακουργουμένη σιτίαις καὶ ποταῖς ἡ ψυχὴ, βελτιοῦται· καὶ Χριστιανοὶ κολαζόμενα καθ' ἡμέραν, πλεονάζουσι μᾶλλον. Εἰς τοσάντην αὐτῶν τάξιν ἔθετο ὁ Θεὸς, ἢν οὐ θεμέτων αὐτοῖς παρατίσσασθαι.

Oὐ γάρ ἐπίγειον, ὡς ἔφην, εὐρημα τοῦτ' αὐτοῖς παρεδόθη· οὐδὲ θνητὴν ἐπίνοιαν φυλάσσειν οὐτικά δέξιούσιν ἐπιμελῶς, οὐδὲ ἀνθρωπίνων οἰκονομίαν μυστηρίων πεπίστευνται· ἀλλ' αὐτὸς δὲ παντοκράτωρ καὶ παντοκτίστης καὶ ἀόρατος Θεὸς, αὐτὸς ἀπ' οὐρανῶν τὴν Ἀλήθειαν καὶ τὸν Λόγον τὸν ἀγίον (66) καὶ ἀπερινότον ἀνθρώποις ἐνίδρυται, καὶ ἐγκαταστήρικε ταῖς καρδίαις αὐτῶν· οὐ, καθάπερ ἀν τις εἰκάσειν, ἀνθρώποις ὑπηρέτην τινὰ πέμψας, ἡ ἀγγελον, ἡ δροντα, ἡ τινὰ τῶν διεπόντων τὰ ἐπίγεια.

(64) Μέροντες. Steph. mavult μὲν δυτες.

(65) Συνέχουσι. Eadem habemus in Justini Apol. II, n. 7.

(66) Τὸν ἄγιον. Monet Stephanus in cod. ms. vix aliud quam primam hujus vocis litteras deprehendi.

ἡ τινὲς τῶν πεπιστευμένων τὰς ἐν σύρανοῖς διοικήσεις, ἀλλ' αὐτὸν τὸν τεχνίτην καὶ δημιουργὸν τῶν ὀλῶν· φότοὺς οὐρανοὺς ἔκτισεν, φότην ὅλασσαν ἰδοῖς δροῖς ἐνέκλεισεν· οὐ τὰ μυστήρια πιστῶς πάντα φυλάσσει τὰ στοιχεῖα· πάρ' οὐ τὰ μέτρα τῶν τῆς ἡμέρας δρόμων εἰληφε φυλάσσειν (67)· φότειθαρχεῖ σελήνη νυκτὶ φαίνειν κελεύοντι· φότειθαρχεῖ τὰ θετρα, τῷ τῆς σελήνης ἀκολουθοῦντα δρόμῳ· φότει πάντα διατέτακται καὶ διώρισται· καὶ ὑποτέτακται, οὐρανοὶ καὶ τὰ ἐν οὐρανοῖς, γῆ καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ, θάλασσα καὶ τὰ ἐν τῇ θαλάσσῃ· πῦρ, ἀτρ., ἀδυστος· τὰ ἐν ὑψεσι, τὰ ἐν βάθεσι, τὰ ἐν τῷ μεταξύ. Τοῦτον πρὸς αὐτοὺς ἀπέστειλεν, ἄρα γε, ὡς ἀνθρώπων ἄντις λογίσαιτο, ἐπὶ τυραννίδι καὶ φόνῳ καὶ καταπλήξει; Οὐδενον, ἀλλ' ἐν ἐπιεικεῖ, πραῦτης (68)· ὡς βασιλεὺς πέμπων υἱὸν βασιλέα ἐπεμψεν· ὡς Θεὸν ἐπεμψεν, ὡς πρὸς ἀνθρώπους ἐπεμψεν, ὡς σῶζων ἐπεμψεν· ὡς πειθῶν, οὐ βιαζόμενος· βίᾳ γάρ οὐ πρόσεστι τῷ Θεῷ. ἐπεμψεν ὡς καλῶν, οὐ διωκῶν· ἐπεμψεν ὡς ἀγαπῶν, οὐ κρίνων. Πέμψει γάρ αὐτὸν κρίνοντα, καὶ τις αὐτοῦ τὴν παρουσίαν ὑποστήσεται (69);

παραβαλλομένους θηρίοις, ἵνα ἀρνήσωνται τὸν Κόριον, καὶ μὴ νικωμένους; Οὐχ ὁρᾶς, δοσφ πλείονες κολάζοντες (70), τοσούτῳ πλεονάζοντας δλλους; Ταῦτα ἀνθρώπους οὐ δοκεῖ (71) τὰ ἔργα, ταῦτα δύναμις ἔστι Θεοῦ· ταῦτα τῆς παρουσίας αὐτοῦ δείγματα.

CAP. VIII. Quam miser hominum status ante Verbi adventum.

Τις γάρ δλως ἀνθρώπων ἡπίστατο τι ποτ' ἔστι θεός, πρὸς κύτον ἐλθεῖν; Ή τοὺς κενοὺς καὶ ληρώδεις ἔχειγων λόγους ἀποδέχῃ τῶν ἀξιωπίστων φιλοσόφων; ὃν οἱ μὲν πῦρ (72) ἐφασαν εἶναι τὸν Θεὸν (οἱ μέλλουσι χωρήσειν αὐτὸν, τοῦτο καλοῦσι Θεὸν·) οἱ δὲ, ὕδωρ· οἱ δ', δλλο τι τῶν στοιχείων τῶν ἐκτιμένων ὑπὸ Θεοῦ. Καὶ τοι γε εἰ τις τούτων τῶν λόγων ἀποδέχεταις ἔστι, δύναται δὲ καὶ τῶν λοιπῶν κτισμάτων ἐν ἔκαστον δμοιως ἀποφανεσθαι Θεόν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τερατεῖα καὶ πλάνη τῶν γοήτων ἔστιν· ἀνθρώπων δὲ οὐδεὶς οὔτε εἶδεν οὔτε ἐγνώρισεν· αὐτὸς δὲ ἔστιν ἐπέδειξεν. Ἐπέδειξε δὲ διὰ πίστεως·

(67) *Φυλάσσειν.* Post hanc vocem vel post εἰληφε non dubitat Stephanus quin ἥλιος vel δόλιος a librario omissum fuerit. Στοιχεῖα hoc loco non quatuor elementa, sed astra intelligi debent, quae postea enumerantur, nimirum, sol, luna et stellæ. Vid. not. in 1 Theophili librum, num. 44.

(68) *Πραῦτης.* Stephanus observat addendum esse κατ.

(69) *Υκοστήσεται.* Perantiqua hæc lacuna; si quidem librarius, a quo scriptum exemplar Stephanus, ad marginem monet se eam in antiquissimo codice invenisse. Non pauca deesse putat Stephanus, quibus et præcedens sermo finiebatur, et aliis inchoabatur. Legendum putat οὐχ ὁρᾶς παραβαλλομένως. Hujus loci sensum explere potest decerpta ex Justiniano dialogo, num. 121 sententia, ubi S. martyris, ex eo quod inglorio et informi et despecto Christi primo adventu, tantus fuerit illius splendor

A aliquo, aut angelo, aut principe, aut aliquo corum qui terrena gubernant, aut quopiam eorum quibus commissa est rerum in cœlis administrandarum cura; sed ipso opifice et creatore omnium; quo cœlos condidit, quo mare suis terminis conclusit; cuius mysteria fideliter ab omnibus elementis observantur, a quo certa spatia diurnorum cursuum (sol) observanda accepit, cui paret luna, jubenti eam lucere nocti: cui astra obtemperant, lunæ cursu sequenti; a quo omnia disposita sunt, et suis limitibus circumscripta; et cui sunt supposita cœli et quæ in cœlis sunt, terra et quæ in terra sunt, mare et quæ in mari; ignis, aer, abyssus; quæ in altitudinibus, quæ in profunditatibus, quæ in medio (locata sunt). Hunc ad eos misit: an, ut aliquis hominum cogitare possit, tyranndis exercendæ et terrorem incutiendi causa? Minime vero; sed in clementia, in lenitate, tanquam rex mittens ūlum regem, misit; tanquam Deum misit, tanquam ad homines misit, tanquam servans misit: tanquam cum obsequentibus agens, non tanquam violentiam adhibens; violentia enim Deo non inest. Misit ut vocans, non persequens; misit ut amans, non iudicans; mittet enim eum condemnaturum; et quis ejus adventum sustinebit?..... Non vides objectos feris, ut abnegent Dominum, et non vinci? Non vides, quo plures qui suppliciis afficiunt, tanto maiorem aliorum esse numerum? Hæc non videntur ab homine fieri, hæc sunt Dei potentia, hæc adventus ejus sunt indicia.

C

Nam quis ex omnibus hominibus norat quid esset Deus, priusquam ipse venisset? An vana et nugacia dicta illorum sive scilicet dignorum philosophorum approbas? quorum aliqui ignem esse Deum dixerunt (id ad quod prolecturi sunt ipsi, Deum vocantes); alii aquam, alii aliud ex elementis quæ a Deo sunt creata. Atqui si horum dictorum aliquod approbatione dignum est, possint et ceterarum rerum quæ sunt creatae, unamquamque similiter pronuntiare Deum esse. Verum hi sermones sunt prodigiosa mendacia et imposturas præstigiatorum; ac hominum quisquam neque vi-

D et tanta potentia, ut nulla in gente ignoretur et ex omni genere homines penitentiam agant, concludit quanta sit futura secundi adventus majestas.

(70) *Κολάζονται.* Observat Sylburgius non minus commode dici posse κολάζονται. Quo plures supplicio afficiuntur.

(71) Οὐ δοκεῖ. Delet Stephanus οὐ, et sic restituendum hunc locum existimat: Hæc videntur ab hominibus fieri? Necesse non videtur quidquam mutare. Hæc quoque in eorum numerum veniunt, quæ Justiniani sententiis gemella sunt; simillima enim occurruunt Apol. II. num. 10.

(72) Οὐ μέρ σιν. Nulla erat in Beureri apographo lacuna, sed Stephanus ait nonnullas litteras in ms. exemplari ante ultimam vocem legi non potuisse. Quapropter scriptum fuisse putat οὐ μέρ σιν. Mox Stephanus legit δύναται.

dit ipsum, neque aliquam ipsius notitiam habuit; sed ipse ipsum ostendit. Ostendit autem per fidem, cui soli Deum videre concessum est, nam Dominus et opifex omnium Deus, qui omnia fecit et suo quaque ordine disposuit, non solum hominum amator, sed patiens etiam fuit. Sed hic fuit quidem semper talis, estque, et erit, benignus et bonus, et iræ expers, ac versæ, et solus bonus; concepit autem mente aliquid magnum et ineffabile, de quo cum solo Filio communicavit. Quandiu igitur suum prudens consilium in mysterio retinebat, neglectui nos habere, nullamque nostri curam gerere videbatur; at postquam per dilectum Filium revelavit et patefecit quæ jam inde ab initio erant præparata, omnia simul præbuit nobis: et frui suis beneficis, et videre. Quæ quisnam nostrum exspectavisset? Omnia igitur apud se sciebat una cum Filio, aconomia sua scientia.

CAP. IX. *Filius sero missus, quia oportebat ut homines ex peccatis suis cognoscerent se vita indigna esse: nec in alio quam in Filio Dei justificari posse.*

Cæterum usque ad superius tempus sivit nos pro libito incertis motibus agitari, dum a voluptatibus et cupiditatibus transversi raperemur; non quidem quod ullo modo peccatis nostris gauderet, sed ea tolerans; neque illud quo injustitia exercebatur tempus approbans, sed mentem iustitiae creans: ut cum eo tempore convicti essemus e propriis operibus, vita esse indigni, nunc Dei benignitas nos ea dignaretur; et cum manifestum fecissemus, non posse ex eo quod in nobis situm est regnum Dei ingredi, per potentiam Dei nobis id posse daretur. Cum autem ad cumulum malitia nostra pervenisset, et plene manifestum factum foret, mercedem peccati esse supplicium, et mors exspectaretur: advenissetque tempus a Deo præstitutum ad suam deinceps benignitatem ac potentiam declarandam, et quomodo præ immenso quo homines prosequitur amore, nos odio non habuerit, neque rejecerit, neque improbitatis nostræ memorem se ostenderit, sed patienter eam tulerit ac sustinuerit; ipse peccata nostra suscepit, proprium ipse Filium pretium redēptionis pro nobis dedit, sanctum pro iis qui legem transgressi

(73) Καὶ ἀγάθος. Has voces expungendas putat Stephanus, quia mox sequitur καὶ μόνος ἀγάθος, sed, ut observat Sylburgius, nihil mutandum.

(74) Ἐξει δὲ ἀπεκάλυψε. E regione horum verborum ascriptum erat ad marginem ms. codicis: "Oti ἐκρύπτετο τοσύτους χρόνους τὸ μωτήριον τῆς ἀγίας Τριάδος μέχρι τοῦ βαπτίσματος τοῦ ἐν Ἰορδάνῃ.

(75) Καὶ ιδεῖτο. Beurerus legit ιδεῖν καὶ ποιῆσαι. Melius cum Sylburgio legemus κατανοῆσαι. Ibidem Beureri apographum præsedita, ei mox ἐπιθυμίας ἀπαλλομένους.

(76) Ἀλλὰ τὸν ρῦτην τῆς δικαιοσύνης δημιουργῶν. Sed mentem iustitiae creans. Id est, præparans illam iustitiam, quæ non littera sed spiritu continetur, quaque est iustitia Dei (ut ait Apostolus Rom. iii, 22) per fidem Jesu Christi in omnes et super omnes cui credunt in eum. MARAN. in Addend.

καὶ μόνη Θεὸν ιδεῖν συγκεχώρηται· ὁ γάρ δεσπότης καὶ δημιουργὸς τῶν ὅλων Θεὸς, ὁ ποιήσας τὰ πάντα καὶ κατὰ τάξιν διακρίνας, οὐ μόνον φιλάνθρωπος ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ μακρόδυμος. 'Ἄλλ' οὗτος ἦν μὲν ἀεὶ τοιούτος, καὶ ἔστι, καὶ ἔσται, χρηστὸς καὶ ἀγαθὸς (73) καὶ ἀδργητὸς καὶ ἀληθῆς· καὶ μόνος ἀγαθὸς ἔστιν· ἐννοήσας δὲ μεγάλην καὶ ἀφραστὸν ἐννοιᾷ, ἦν ἐκοινώσατο μόνῳ τῷ παιδὶ. Ἐν δοψὶ μὲν οὖν κατεῖχεν ἐν μυστηρὶψ καὶ διετήρει τὴν σοφὴν αὐτοῦ βουλὴν, ἀμελεῖν ἡμῶν καὶ ἀφροντιστεῖν ἐδόκει· ἐπειδὴ δὲ ἀπεκάλυψε (74) διὰ τοῦ ἀγαπητοῦ παιδὸς, καὶ ἐφανέρωσε τὰ ἐξ ἀρχῆς ἡτοιμασμένα, πάντα ἄμα παρέσχεν ἡμῖν, καὶ μετασχεῖν εὐεργεσιῶν αὐτοῦ, καὶ ιδεῖν (75).... ἥσσα. Τίς δὲ πάποτε προσεδέχεται ἡμῶν; Πάντ' οὖν ἥδει παρ' ἐκαντῷ σὺν τῷ πατὶ οἰκονομικῶς.

B apud se sciebat una cum Filio, aconomia sua

Mέχρι μὲν οὖν τοῦ πρόσθεν χρόνου εἶσαν ἡμῖς ὡς ἑδουλόμεθα ἀτάκτοις φοραῖς φέρεσθαι, ἕδονται; καὶ ἐπιθυμίαις ἀγομένους· οὐ πάντως ἐφηδόμενος τοῖς ἀμαρτήμασιν ἡμῶν, ἀλλὰ ἀνεχόμενος· οὐδὲ τῷ τότε τῆς ἀδικίας καιρῷ συνευδοκών, ἀλλὰ τὸν νοῦν τῆς δικαιοσύνης δημιουργῶν (76)· ἵνα ἐν τῷ τότε χρόνῳ ἐλεγχθέντες ἐκ τῶν ιδίων Ἑργῶν ἀνάξαιοι ζωῆς, νῦν C ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ χρηστότητος ἀξιωθῶμεν· καὶ τὸ καθ' ἐαυτοὺς φανερώσαντες ἀδύνατον εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, τῇ δυνάμει τοῦ Θεοῦ δυνατού γενηθῶμεν. Ἐπειδὴ δὲ πεπλήρωτο μὲν ἡ ἡμετέρα ἀδικία, καὶ τελείως πεφανέρωτο ἐτί δι μισθὸς (77).... κόλασις, καὶ θάνατος προσδοκάτο· ἥδη δὲ ὁ καιρὸς δν Θεὸς προθέτεο λοιπὸν φανερῶσαι τὴν ἐαυτοῦ χρηστότητα καὶ δύναμιν, ὡς... ὑπερβαλλούστης (78) φιλανθρωπίας μία ἀγάπη.... οὐκέτι μίστησεν ἡμᾶς, οὐδὲ ἀπώσατο, οὐδὲ ἐμνησικάκησεν. Ἀλλὰ ἐμακρούμπτειν, ἡνέσχετο, λέγων αὐτὸς (79), τὰς ἡμετέρας ἀμαρτίας ἀνεδέξατο· αὐτὸς τὸν ίδιον ὑπέδοτο λύτρον ὑπὲρ ἡμῶν, τὸν διγιον ὑπὲρ ἀνδρῶν, τὸν ἀκακον ὑπὲρ τῶν κακῶν, τὸν δίκαιον ὑπὲρ τῶν ἀδίκων, τὸν διφθερωτὸν τῶν φθερτῶν, τὸν ἀθάνατον ὑπὲρ τῶν θνητῶν. D Tί δὲ ἀλλο τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἡδυνθῆται καλύπτει;

(77) Μισθός. Addit Stephanus τῆς ἀμαρτίας, sed melius in apographo Beureri μισθὸς αὐτῆς nempe iustitiae, de qua paulo ante loculus est auctor Epistolæ.

(78) Ήρ. . . ὑπερβαλλούσης. Legit Stephanus ὡς ὑπὸ τῆς ὑπερβαλλούσης φιλανθρωπίας καὶ ἀπὸ τῆς, melius quam Beureri apographon, ὡς τῆς ὑπερβαλλούσης φιλανθρωπίας μία ἀγάπη τοῦ Θεοῦ εἰς ἐμίσησεν. Libenter legerem ὡς ὑπερβαλλούσης φιλανθρωπίας εἰς ἀγάπην.

(79) Λέγων. Videtur hoc verbum additum suisse ab aliquo existimante verba Isaiae citari ex cap. liii. Sed manifestum est non de Filio hic agi, sed de Patre, qui peccata nostra ipse suscepisse dicitur, minus accurate id quidein, sed tamen eo sensu, quod Filium suum pro nobis tradendo, ipse nobis victimam suppeditavil quæ peccata nostra expireruntur.

τεκείνου δικαιοισύνη; ἐν τίνι δικαιαθήναις (80) δυνατόν
τοὺς ἀνόμους ἥμας καὶ ἀσεβεῖς, οὐ ἐν μόνῳ τῷ Υἱῷ
τοῦ Θεοῦ; ὁ τῆς γλυκείας ἀνταλλαγῆς, ὁ τῆς ἀνεξ-
ιχνιαστοῦ δημιουργίας, ὁ τῶν ἀπροσδοκήτων εὐ-
εργεσιῶν! Ήνα δινομία μὲν πολλῶν ἐν δικαίῳ ἐν
χριστῷ, δικαιοισύνη δὲ ἐνὸς πολλοὺς ἀνόμους δικαιώσῃ.
Ἐλέγχεις οὖν ἐν μὲν τῷ πρόσθεν χρόνῳ τὸ ἀδύνατον
τῆς ἡμετέρας φύσεως εἰς τὸ τυχεῖν ζωῆς, νῦν δὲ
τὸν Σωτῆρα δείξας, δυνατὸν σώζειν καὶ τὰ ἀδύνατα,
ὅς ἀμφοτέρων ἐδουλήθη πιστεύειν ἥμας τῇ χρηστό-
της αὐτοῦ, αὐτὸν τὴν εἰσθίαν τροφέα, πατέρα, διδά-
σκαλον, σύμβουλον, λατρὸν, νοῦν, φῶς, τιμήν, δό-
ξαν, ισχὺν, ζωήν· περὶ ἐνδύσεως καὶ τροφῆς μή
μεριμνᾶν.

poterant; utrinque nos benignitati suæ fidem
tem, magistrum, consiliarium, medicum, mentem
et victu sollicitos non esse.

CAP. X. Diogneto ostendit auctor, quo et quanta ad eum ventura sint bona, si fidem suscipiat.

(80) Δικαιωθῆται. Satis apte ad Calviniana commentaria reddiderat Stephanus, pro justis haberi: et paulo post δικαιώσῃ, faciat ut pro justis habeantur.

(81) Ποθῆς. Dubitat Stephanus utrum legatur in ms. ποθῆς, απ ποθήσης.

(82) Ἐπίγραστον. Addit Sylburgius πατέρος σοι παρέξει. Mox Stephanus πάντα τὰ ἐν κόσμῳ vel ἐν τῷ οὐρανῷ. Sylburgius ἐν τῇ ὑπ' οὐρανῷ.

(85) Móroic. Post hanc vocem erat in ms. codice littera, quam Stephanus initium esse putat vocis ἄγω

Aerant; nihil minus quam malum pro malis, iustum pro injustis, corruptionis nescium pro obnoxiiis corruptioni, immortalem pro mortalibus. Quid enim aliud peccata nostra potuit tegere quam ejus justitia? in quo alio nos iniqui et impii justificari possumus quam in solo Dei Filio? O dulcem permutationem! o impervestigabile artifcium! o beneficia exspectationem omnem superantia! ut iniquitas quidem multorum in justo uno abscondatur, justitia autem unius faciat ut multi injusti justificantur. Cum igitur superiori tempore (hujus) nos (rei) convicisset, non posse nostram naturam vitam consequi, nunc autem Servatorem ostendis-
Bet, qui servare posset ea etiam quae servari non

B vitamin consequit, nunc autem Servatores ostendis-
set, qui servare posset ea etiam quæ servari non
habere voluit, ipsum existimare altorem, paren-
tum, lucem, honorem, gloriam, robur, vitam : de vestitu

Hujus etiam tu fidei si desiderio tenearis, et illam accipias, primum quidem cognoscere Patrem. Deus enim homines dilexit, propter quos mundum creavit, quibus omnia subjecit quae in mundo sunt, quibus rationem, quibus mentem dedit, quibus solis ad ipsum oculos attollere permisit, quos ad imaginem suam formavit, ad quos Filium suum unigenitum misit, quibus celeste regnum promisit, et dabit, quod ipsum dilexerint. Postquam autem illum cognoveris, quanta te impletum iri laetitia existimas? aut quantum diliges eum qui prior te ita dilexerit? Cum autem diligere coepерis, imitator benignitatis ejus eris. Ac ne mireris posse hominem esse imitatorem Dei. Potest, eo volente. Non enim imperium in proximos obtainere, neque velle potiore conditione esse quam ii qui sunt infirmiores, neque divitiae esse, et vim inferre inferioribus, est beatum esse: neque in his Deum imitari quisquam potest; sed haec extra ejus maiestatem sunt. At qui proximi onus in se recipit; qui qua in re superior est, alium qui est inferior, beneficio vult afficere: qui quacunque habet, a Deo accepta, ea indignis suppeditans, Deus fit eorum qui accipiunt: is Dei est imitator. Tunc perspicies, in terra degens, Deum in caelis mundum, velut aliquam rem publicam, gubernare, tum mysteria Dei loqui incipes; tunc eos qui puniuntur quod abnegare Deum nolunt et diliges et miraberis; tunc imposturam mundi et errorem damnabilis, cum vere in caelo vivere didiceris: cum ejus quae hic mors esse censetur, contemptor esse; et mortem, quae revera est

aut ἀτενές. Habebat ἄνω apographon Beureri.

(84) Ἀλλὰ ταῦτα ἔκτος, κ. τ. Ι. Sed hec extra ejus maiestatem sunt. Id est, contraria illius ditissime beneficentia, quam imitari debemus. MARANUS, in Emendandis.

(85) Ἐν τῷ οὐρανῷ. In hac voce librarios lapsos esse putat Stephanus ob scripturæ similitudinem, et legendum εἰναι ἀνθρώποις. Nam brevitalis causa scribi solet εἰναι ἄνθρωποις pro εἰναι ἀνθρώποις.

mors, formidare cœperis, quæ servatur iis qui ad ignem æternum damnabuntur, qui sibi traditos afficit suppicio ad finem usque. Tunc admirationi tibi erunt qui pro justitia ignem patiuntur; tunc beatos prædicabis, cum ignem illum cognoveris.

CAP. XI. *Quanti sint momenti ea cognoscere, quæ Verbum incarnatum docuit.*

Non facio verba de rebus peregrinis, neque secus quam rationi consentaneum sit, quæro; sed cum apostolorum fuerim discipulus, fio gentium doctor; quæ tradita sunt (mihi), subministro iis qui discipuli sunt digni veritate. Quis enim recte edocutus, et ab amico Verbo generatus, non studet discereaperte quæ per sermonem clare ostensa sunt discipulis, quibus declaravit sermo conspicuus factus: libere loquens, cum ab incredulis non intelligeretur, sed discipulis enarraret: qui fideles ab eo existimati, cognoverunt Patris mysteria. Cujus rei gratia sermonem misit, ut a mundo conspiceretur: qui a populo contemptus, apostolorum præconio promulgatus, a gentibus est creditus. Hic ab initio erat, qui novus apparuit, et . . . inventus, et semper novus in sanctorum cordibus nascens. Hic qui semper, hodie Filius habitus; per quem Ecclesia datur; et gratia expansa, in sanctis incrementum accipit, præbens mentem, patescens mysteria, annuntians tempora, gaudens super fidelibus, quærentibus donans; quibus limites fidei non perfringuntur, neque limites patrum transiliuntur. Deinde metus legis decantatur, et prophetarum gratia cognoscitur, et Evangeliorum fides stabilitur, et apostolorum traditio custoditur, et Ecclesiæ gratia exsultat. Quam gratiam molestia non afficiens, cognoscet ea de quibus sermo instruit, per quos vult cum ei libet. Quæcumque enim voluntate jubentis sermonis excitati sumus ad eloquendum, cum labore, ex dilectione eorum quæ revelata sunt nobis sumus vobiscum participes.

CAP. XII. *Véhementer interest hominibus veram scientiam percipere, quæ in Ecclesia non sine uile et charitate comparatur.*

Quæ cum legeritis et audieritis studiose, scietis quæcumque præbet Deus diligentibus recie; facti paradisus deliciarum, lignum genus omne fructus

(86) *Tὸ κῦρον.* Ad oram codicis, quo usus est Stephanus ascriptum erat: Καὶ ὅδε ἔγχοτην εἶχε τὸ ἀντίγραφον. Sic emendat Stephanus, τότε τοὺς ὑπομένοντας ὑπὲρ δικαιοσύνης τὸ πῦρ θαυμάσεις καὶ μαχαρίσεις ὅταν, εἰτ. Legere mallei Sylburgius sine transcriptione, τὸ πῦρ τὸ ἐπίγειον καὶ τότε αὐτοὺς μαχαρίσεις ὅταν.

(87) *Προσφιλεῖ.* Sic habebat Beureri apographon: sed quia spatiū erat in ms. inter προσφιλ. et εἰ, addendum putat Sylburgius καὶ ἀλιθεῖ.

(88) *Προσφιλής γενῆθεις.* Legi etiam posset προσφιλής γενῆθεις. Et Verbo amicus factus. MARAN. in Addend.

(89) *Διηγούμενος.* Scriptum fuisse putat Stephanus ἐκδιηγούμενος in codice ms.

(90) *Ἐγνωσαν πατρὸς μυστήρια, κ. τ. λ.* Sic etiam videtur scribi et intelligi posse: ἐγνωσαν πα-

νατον φοβηθῆς, δειπνάσσεται τοῖς κατακριθοῖς μένοις εἰς πῦρ τὸ αἰώνιον, δ τοὺς παραδοθέντας αὐτῷ μέχρι τέλους κολάσει - τότε τοὺς ὑπομένοντας ὑπὲρ δικαιοσύνης θαυμάσεις τὸ πῦρ (86), τὸ... μαχαρίσεις ὅταν ἐκεῖνο τὸ πῦρ ἐπιγνῶς.

Οὗ ξένα δημιῶ, οὐδὲ παραλόγως ζητῶ· ἄλλα ἀποστόλων γενόμενος μαθητής, γίνομαι διδάσκαλος ἐθῶν· τὰ παραδοθέντα ἀξιοίς ὑπηρετῶ γνομένοις ἀληθείας μαθηταῖς· τίς γάρ ὅρμῶς διδαχθεῖς, καὶ λόγῳ προσφιλεῖ (87) γεννηθεῖς (88). Οὐδὲν ἐπιζητεῖ σαφῶς μαθεῖν τὰ διὰ λόρου δειγθέντα φανερῶς μαθηταῖς, οἵς ἐφανέρωσεν δὲ Λόγος φανερεῖς παρέρχοιται λαλῶν, ὑπὸ ἀπίστων μὴ νοούμενος, μαθηταῖς δὲ διηγούμενος (89)· οἱ πιστοὶ λογισθέντες τὸν αὐτοῦ, ἐγνωσαν Πατρὸς μυστήρια (90). Οὐ χάριν ἀπέστειλε Λόγον, ἵνα κόσμῳ φανῇ· δε, ἡ πολὺ λαοῦ ἀτιμασθεῖς, διὰ ἀποστόλων κηρυχθέντες ὑπὸ ἐθῶν ἐπιστεύθη. Οὕτος δὲ ἀπ' ἀρχῆς, διὰ νόσος φανεῖς (91), καὶ . . . εὑρεθεῖς (92), καὶ πάντοτε νέος ἐν ἀγίων καρδίαις γεννώμενος. Οὗτος δὲ ἀστ., σήμερον γίνεται λογισθεῖς· δι' οὐ πλοτεῖται ἡ Ἐκκλησία. Καὶ χάρις ἀπλουμένη, ἐν ἀγίοις πληθύνεται, παρέχουσα νοῦν, φανεροῦσα μυστήρια, διαγγέλλουσα καιρούς, χαίρουσα ἐπὶ πιστοῖς, ἐπιζητοῦσα δωρουμένη (93)· οἵς δρις πιστεῖς οὐδὲ θραύσεται, οὐδὲ δρις πατέρων παρορίζεται. Εἴτη φόδος νόμου φένεται, καὶ προφητῶν χάρις τηνώσκεται, καὶ Εὐαγγελίων πιστεῖς θρύπεται, καὶ ἀποστόλων παράδοσις φυλάσσεται, καὶ Ἐκκλησίας χάρις σκιρτᾷ. Ἡν χάριν οὐ λυτῶν, ἐπιγνῶσης δέ τοις διάδοθαι, δι' ὧν βούλεται, διτε θέλει. Οσα γάρ θελήματα τοῦ κελεύοντος λόρου ἐκινήθημεν ἐξειπάν, μετὰ πόνου, ἐξ ἀγάπης τῶν ἀποκαλυψθέντων ἦμαν γινόμενα θύμην κοινωνοί.

Οἵς ἐντυχόντες, καὶ ἀκούσαντες μετὰ σπουδῆς, εἰσεσθε ὅσα παρέχει δὲ θεός τοῖς ἀγαπῶσιν ὄρθως, οἱ γενόμενοι (94) παράδεισος τρυφῆ, τὴν τρόπον μυστήρια, οὐ χάριν ἀπέστειλε Λόγον: *Cognovimus Patris mysteria, nimirum qua de causa sermonem miserit.* MARAN. ibid.

(91) Οὕτος δὲ ἀπ' ἀρχῆς, διὰ καιρὸς φανεῖς. *Littere malimi, οὗτος δὲ ἀπ' ἀρχῆς, καινὸς φανεῖς.* Ήταν αἱ initio erat, novus apparuit. MARAN. ibid.

(92) *Εὑρεθεῖς.* Legit Stephanus καὶ ἀρχαῖος εὑρεθεῖς. Beurerus καὶ παλαιός. Mallem καὶ ἐν χρόνῳ εὑρεθεῖς, et in tempore inventus, aut aliquid simile, quod naturæ divinæ aeternitati opponatur.

(93) *Δωρουμένην.* Verti etiam posset, *donata,* ut observat Stephanus.

(94) *Oἱ γερομέροι.* Miror doctissimum interpres Stephanum reddidisse, qui suis istis, et mox qui produxit istis, cum nihil magis sententia contraria esse possit. Haec enim ad gentiles dicuntur. Non incommodo delectetur articulus ante γενόμενοι.

καρπον ἔύλον, εὐθαλοῦν, ἀνατείλαντες ἐν ἑαυτοῖς, τοιχίοις καρποῖς κεκοσμημένοι. Ἐν γάρ τούτῳ τῷ χωρὶς ἔύλον γνώσεως καὶ ἔύλον ζωῆς πεφύτευται· ἀλλ' οὐ τὸ τῆς γνώσεως (95) ἀναιρεῖ, ἀλλ' ἡ παρακοή ἀναιρεῖ. Οὐδὲ γάρ δῆμα τὰ γεγραμμένα, ὡς θεὸς ἀπ' ἀρχῆς ἔύλον ζωῆς ἐν μέσῳ παραδείσου ἐφύτευσε, διὸ γνώσεως ζωὴν ἐπιδεικνύει· μηδὲ καθαρῶς χρησάμενοι οἱ ἀπ' ἀρχῆς, πλάνη τοῦ διόφεως γεγύμνωνται. Οὐδὲ γάρ ζωὴ ἀνεύ γνώσεως, οὐδὲ γνώσις ἀσφαλής ἀνεύ ζωῆς ἀληθοῦς. Διὸ πλησίον ἔκάτερον πεφύτευται. "Ὕν δύναμιν ἐντὸν δὲ Ἀποστόλος (96), τὴν τε ἀνεύ ἀληθείας προστάγματος εἰς ζωὴν ἀσκουμένην γνῶσιν μεμφόμενος, λέγει· Ἡ τρῶσις φυσιοῖ, η δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ. Οὐ γάρ τοι μίζων εἰδέναι τε ἀνεύ γνώσεως ἀληθοῦς καὶ μαρτυρουμένης ὑπὸ τῆς ζωῆς, οὐκ ἔγνω, ὑπὸ τοῦ διόφεως (97) πλανᾶται, μηδὲ ἀγαπήσας (98) τὸ ζῆν. Οὐ δὲ μετὰ φόβου ἐπιγνοὺς, καὶ ζωὴν ἐπιζητῶν, ἐπ' ἀλπίδι φυτεύει, καρπὸν προσδοκῶν. "Ἔτω σοι καρδία, γνῶσις· ζωὴ δὲ, λόγος ἀληθῆς, χορούμενος· οὐ διύλον φέρων, καὶ καρπὸν (99). . . ρῶν, τρυγήσις δὲ τὰ παρὰ θεῷ ποθούμενα· ὃν δφις οὐχ ἀπτεται, οὐδὲ πλάνη συγχρωτίεται· οὐδὲ Εἶνα φθείρεται (99'), ἀλλὰ παρθένος πιστεύεται, καὶ σωτήριον δείκνυται, καὶ ἀπόστολοι συνετίκονται, καὶ τὸ Κυρίου πάσχα προέρχεται, καὶ κηρός (100) συνάγονται, καὶ μετὰ κόσμου ἀρμόζεται· καὶ διδάσκων ἀγίους δόλγος εὑφραίνεται· δι' οὐ Πατήρ δοξάζεται. Ω η δόξα εἰς τοὺς αἰώνας. Ἀμήν.

A ferens, belle germinans, in vobis ipsis productentes, variis fructibus ornati. In hoc enim loco lignum cognitionis et lignum vitae plantatum fuit. Verum non quod est cognitionis, id est quod e medio tollit; sed inobedientia e medio tollit. Neque enim ea sunt obscura quae scripta sunt, Deum ab initio lignum vitae in medio paradisi plantasse, per cognitionem vitam ostendentem; qua cum pure usi non essent qui ab initio fuerunt, impostura serpentis nudati fuerunt. Neque enim vita sine cognitione, neque cognitionis tuta sine vita vera. Ideo in propinquuo utrumque plantatum fuit. Quam facultatem cum perspexisset Apostolus, reprehendens cognitionem quae sine veritate mandati in vitam exercetur, dicit: *Cognitionis inflat, dilectio autem aedificat*¹⁰. Qui enim putat se scire aliquid sine cognitione vera et cui testimonium perhibetur a vita, non cognoscit, a serpente decipitur, quia vitam non dilexit. At qui cum timore cognitionem est adeptus, et vitam quaerit, in spe plantat, fructum exspectans. Esto tibi cor, cognitionis: vita autem, sermo verus qui recipitur. Eius lignum ferens, et fructum, percipies semper quae apud Deum desiderantur, quae serpens non attingit, neque impostura se illi applicat; neque Eva corruptitur, sed virgo creditur; et Salutare ostenditur, et apostoli intelligentia instruuntur, et Domini pascha progreditur, et chori congregantur, et decenter ordinantur: ac docens sanctos sermo laetatur; per quem Pater glorificatur. Cui C gloria in saecula. Amen.

(95) Ἄλλ' οὐ τὸ τῆς τρώσεως, κ. τ. λ. Sic redditum crediderim: *Verum non cognitionis lignum occidit, sed inobedientia.* MARAN. in Emendund.

(96) Ἡ δύναμις ἐνιδὼν δὲ Ἀπόστολος. Id est: cum perspexisset Apostolus quam vim habeat illa natriusque ligni, nempe cognitionis et vite, coniunctio. Obscura Stephani interpretatio: *Quam facultatem cum perspexisset Apostolus.* MARAN. ibid.

(97) Ὑπὸ τοῦ διόφεως. Præmittit καὶ Beurerus.

(98) Μὴ ἀγαπήσας. Ita Beurerus et Sylburgius: posterior littera hujus vocula μὴ legi non potuit in ms. codice, sed tantum μ. Stephanus reddidit ob amorem ritæ. Mox idem Beurerus ἤτω οὕν τοι.

(99) Καὶ καρπός. Stephanus et Beurerus καὶ καρποῦ ἔρων. Melius Sylburgius καὶ καρπὸν ἐκεληρῶν.

(99') Οὐδὲ Εἶνα φθείρεται. Clarius erit interpretatio, si sic reddamus: *Ubi neque Era corruptitur.* MARAN., ibid.

(100) Κηρός. Vox corrupta, nec evidenter lecta in ms. codice. Non sanabitur vulnus, si legamus cum Sylburgio καρπό. Sed si ponamus χορό, nihil puto supersuratrum difficultatis. Stephanus vox et sequentes sic reddit, et cum mundo coaptatur. Videtur legendum ἀρμόζονται.

PRESBYTERORUM ET DIACONORUM ACHAIÆ

EPISTOLA DE MARTYRO S. ANDREÆ APOSTOLI

VETERUM TESTIMONIA

(GALLAND., *Veterum Patronum Biblioth.*, t. I. Venetis, 1765, in-fol., p. 145.)

I.

DAMASUS, vel quisquis auctor sit, Carm. iv, ex edit. Sarazanii, Romæ 1638.

Andrea, Christi apostole,
Hoc ipso jam vocabule
Signaris isto nomine,
Decorus idem mystice.

Quem crux ad alta provehit,
Crux quem beata diligit,
Cui crux amara præparat
Lucis futuræ gaudia.

In te crucis mysterium
Cluit gemello stigmate,
Dum probra vincis per crucem,
Crucisque pandis sanguinem. Epist. cap. x.

II.

HIERONYMUS, epist. LIX ad. XLVIII ad Marcellam, num. 5, tom. I, pag. 328, edit. Veron. 1734.

In omnibus locis versabatur (Jesus) : cum Thoma in India, cum Petro Romæ, cum Paulo in Illyrico, cum Tito in Creta, cum Andrea in Achaia. Cap. II, etc.

III.

GAUDENTIUS Brix., in serm. habito in Dedicat. eccles.

Joannes in Sebastena urbe provinciæ Palæstinæ, Thomas apud Iudos, Andreas et Lucas apud Patras Achaïæ civitatem, consummati referuntur. Cap. XII.

IV.

PAULINUS NOLANUS, de S. Felice, Natal. IX, vers. 406, pag. 637, edit. Veron. 1736.

Heic pater Andreas, heic qui piscator ad Argos
Missus, vaniloquas docuit mutescere linguis :
Qui postquam populos ruptis erroris iniqui
Retibus explicuit, traxitque ad retia Christi,
Thessalicas fuso damnavit sanguine Patras. Cap. x.

IDEM, ibid., Natal. XI, vers. 76-356, pag. 449, 468 et 659.

Sic Deus et reliquis tribuens pia munera terris,
Sparsit ubique loci magnas sua membra per urbes.
Sic dedit Andream Patris. tunc Andream devexit Achivis.

V.

PETRUS CHRYSOLOGUS, serm. CXXXIII.

Crucem quam refugerant (Petrus et Andreas), postea conjunctis viribus ardenter invadunt. — Petrus namque crucem, arborem cossendit Andreas. Cap. x.

VI.

AUCTOR INCERTUS, lib. De vera et falsa pœnitentia, cap. 8, num. 22, in Append. ad tom. VI Opp. S. Augustini, pag. 236, edit. BB. Paris. 1685.

In hoc desiderio erat Andreas, qui in cruce positus a Domino requirebat: *Tempus est ut commendes terræ corpus meum.* Volebat enim eum plebs de cruce deponere. Ipse autem cœpit Dominum rogare: Ne me permittas, Domine, descendere vivum, sed tempus est ut commendes terræ corpus meum: tantiū enim jam portavi, tantiū super commendatum vigilavi, quod vellem jam ipsa obedientia liberari, et isto gravissimo indumento exsoliari. Recordor quantum in portando onerosum, in sovendo infirmum, in coercendo lœtum, in domando superbum laboravi. Scis, Domine, quoties a puritate contemplationis me retrahere conabatur, quoties a dulcissimæ quietis somno me excitare contendebat, quantum et quoties dolorem ingerebat. Qui igitur tantiū, Pater benignissime, pugnanti restiti et tua ope superavi, a te pio et justo remuneratore posco, ne mihi ultra commendes, sed depositum reddo. Commenda alii quem illud ultra non impediatur, et resurrecturum servet et reddat, ut et ipsum quoque meritum sui laboris recipiat. Terræ me commenda, ut me amplius vigilare non oporteat, et libere ad te fontem indeficientis gaudii tendere anxiantem me nou retrahat, nec impediatur. Cap. xi.

VII.

Ex lib. Sacramentorum, inter opp. S. GREGORII M. tom. III, pag. 143, edit. BB. Paris. 1705.

Adest nobis (Pater omnipotens) dies magnifici votiva mysterii, qua venerandus Andreas apostolus germanum se gloriōsi apostoli tui Petri, tam prædicatione Christi tui, quam conversatione monstravit: ut id quod libera prædicaverat voce, nec pendens taceret in cruce. Cap. x.

Videsis et *Librum Responsalem*, sive *Antiphonarium*, inter opp. ejusdem S. GREGORII M. tom. III, pag. 843.

VIII.

Ex Missali Gothicō apud Mabillonum Liturg. Gallic. lib. III, num. 17, pag. 221, 222.

Dignum et justum est, æquum et justum est, pietati tuæ ineffabiles gratias referre. Omnipotens, semperne Deus, et inestimabili gaudio passionem tuorum prædicare sanctorum, per Christum Dominum nostrum. Qui beato Andreas in prima vocatione dedit fidem, et in passione donavit victoriam. Accepit hæc utraque beatus Andreas; ideo habebat et in prædicatione constantiam, et in passione tolerantiam. Qui post iniqua verbera, post carceris septa, alligatus suspendio se purum sacrificium tibi obtulit Deo. Extendit mitissimum brachia ad celos, amplectitur crucis vexillum, defligit in osculis ora, Agni cognoscit arcana. Denique dum ad patibulum duceretur, in cruce suspenderetur, carne patiebatur et spiritu loquebatur. Obliviscitur crucis tormenta, dum de cruce Christum præconat. Quantum enim corpus ejus in ligno extendebatur, tantum in lingua ejus Christus exaltabatur: quia pendens in ligno, sociari se ei gratulabatur. Absolvi se non patitur de cruce, ne tepeſcat certamen in tempore. Turba circumspicit, et lamentat; demitti a vinculo cupit, quem Reparator mente intelligit. Laxari postulat justum, ne pereat populus hoc delicto. Interea fundit martyr spiritum, possessurus sempiterni Judicis regnum. Cap. ix, x, xi, xii.

IX.

VERANTIUS FORTUNATUS, *Carmen. lib. vii, De senatu curiæ coelestis. Ex Biblioth. Patrum. Paris. tom. VIII, pag. 817, E.*

Culmen apostolicum radianti luce coruscum,
Nobilis Andream mittit Achaia suum.

X.

GREGORIUS TURON., *De gloria martyrum, lib. II, cap. xxxi, pag. 754, edit. Paris. 1699.*

Andreas apostolus magnum miraculum in die solemnitatis suæ profert, hoc est manna in modum farinæ, vel oleum cum odore nectareo, quod de tumulo ejus exundat. — Hæc autem aguntur apud provinciam Achaiam in civitate Patras, in qua beatus apostolus sive martyr, pro Redemptoris nomine crucifixus, præsentem vitam gloriosa morte finivit. Cap. x.

XI.

AUCTOR INCERTUS, lib. De miraculis B. Andreæ apostoli, cap. xxxvi, in Append. opp. GREGORII TURON., pag. 1264.

Post hæc comprehensus beatus apostolus ab Egea proconsule, positus est in carcere, ad quem omnes conveniebant ut audirent verbum salutis. At ille non cessabat prædicare nocte et die verbum Dei. Paucis vero diebus interpositis, eductus de carcere et gravissime cæsus, cruce suspensus est: in qua cum per triduum vivens penderet, non cessabat prædicare Dominum Salvatorem, donec tertia die populis fluentibus spiritum exhalaret: quod lectio Passionis etiam ejus plenissime declarat. Cujus beatum corpus Maximilla accipiens, conditum aromatibus recondidit in sepulcro: assidue autem super illum deprecans Dominum, ut ejus beatus apostolus memor esset, exorabat. Cap. vii, ix, x, xii, xiii.

Libellus *De miraculis sancti Andreæ* laudatur in *Chronici Fontanellensis cap. xiv.*

XII.

Menologium Græcorum, jussu Basiliï imperatoris Græce editum, ad d. xxx Novembris. Part. I, pag. 221, edit. Urbin. 1727.

Ἄθλησις τοῦ ἀγίου καὶ πανευφήμου ἀποστόλου Ἀνδρέα, δέκα, διδελφοῦ τοῦ μεγάλου Πέτρου. Certamen sancti et clarissimi apostoli Andreas, fratri magni Petri.

Ούτος ἀδελφὸς γνήσιος ὑπάρχων τοῦ μεγάλου ἀπο-
στόλου Πέτρου, μετὰ τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐκήρυξεν εἰς πᾶσαν τὴν πα-
ράλιον τῆς Βιθυνίας, καὶ τοῦ Πόντου, καὶ τῆς Θρά-
κης, καὶ τῆς Σκυθίας. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀπῆλθεν ἐν
Σεβαστούπολει τῇ μεγάλῃ. — Εἶτα ἀπῆλθεν ἐν Πά-
τραις τῆς Ἀχαΐας εἰς Πελοπόννησον. Καὶ ἐσταυρώθη
ὑπὸ Αἰγέα τοῦ ἀνθυπάτου· καὶ οὕτως ἐτελεώθη.

Hic germanus magni apostoli Petri, post Ascen-
sionem Domini nostri Iesu Christi, prædicavit in
tota maritima ora Bithyniæ, Ponti, Thracia et
Scythia: deinde magnam Sebastopolim lustravit.
— Postremo Patras Achaiæ in Peloponnesum mi-
gravit, ubi ab Aegea proconsule in crucem sub-
latus est: atque ita mortem obiit. Capp. II,
X, XII.

XIII.

ETHERIUS Uxamensis et BEATUS presbyter, lib. I, adversus Elipandum archiepiscopum Toletanum. Ex
Bibliotheca Patrum Parisiensi, tom. IV, part. II, pag. 526, A.

Agnus iste prædam quam tenebas, excussit, et argumentationes philosophiæ tuæ, simplicitatis sue
innocentia omnino delebit. Iste est Agnus immaculatus, qui quotidie, ut beatus Andreas ait, in altare
crucis sanctificatur: *Cujus carnes posteaquam omnis populus credentium manducarerit et ejus sanguinem
biberit, Agnus qui sacrificatus est, integer perseverat et vivus: et cum vere sacrificatus sit, et vere carnes
ejus sint manducatae a populo, et vere sanguis ejus sit haustus; tamen, ut dixi, integer manet, et immac-
ulatus, et vivus.* Cap. VI.

XIV.

FLORUS, in Auctar. ad Martyrolog. BEDE. Ex Actis Sanctorum Bolland. Mart. tom. II, pag. XL.

In Achaiâ, civitate Patras, passio S. Andreæ apostoli: qui crucifixus pro Christi nomine, suum com-
plevit martyrium. Cap. X.

XV.

MILIO, monachus Elnonensis, in Vita S. Amandi episc. Traject. lib. I, cap. I. Ex Bolland. Febr. tom. I,
pag. 874.

Hinc petit Andreas properando virilis Achaiam,
Ac nomen proprium patrando viriliter impler.

XVI.

WALAFRIDUS STRABO, Carm. de S. Andrea. Ex Thesauro Canisii tom. II, part. II, pag. 258.

Protinus Andreas compunctus voce Tonantis,
Credidit æternum salvantem sæcula regem:
Pendula capturæ contempnens retia spretæ,
Et dicto citius Christi præcepta facessit.
Quis numerare valet populosis oppida turmis
Illi eloquio, quæ fana profana fricabant,
Credula pandentes regi præcordia Christo?
Nempe vicem Domino solvebat calce cruenta,
Dum crucis in patulo suspensus stipte martyr
Ultima mortalis clausit spiracula vitæ,
Purpureas sumens Christo regnante coronas.

XVII.

RHABANUS, in Martyrol. ad d. 30 Nov. Ex Thesauro Canisii tom. II, part. II, pag. 348.

Natale sancti Andreæ apostoli. — Hic prædicavit Scythiam et Achaiam, ibique in civitate Patras cruci
suspensus occubuit. Cap. X.

XVIII.

USUARDUS, in Martyrologe ad d. 30 Novemb., pag. 195, edit. BB. Paris. 1718.

In civitate Patras provinciæ Achaiæ, natalis sancti Andreæ apostoli, qui etiam apud Scythiam prædi-
cavit. Hic beatissimus ab Egea proconsule comprehensus, primo in carcere est clausus, ac deinde gra-
vissime cæsus; ad ultimum vero in cruce appensus, biduo inibi supervixit. Capp. VIII, IX, X, XII.

XIX.

REMICIUS, monachus ANTISIODORENSIS, Comment. in psalmum XXI. Extat in Bibliotheca Patrum Lugde-
nensi, tom. XVI.

Quævis hoc sacramentum a pluribus accipiatur, non tamen, ut videtur, in partes est divisum, sed
totum singulis est indivisum, Andrea apostolo sic testante: *Agnus, quanquam sacrificatus est, integer
perseverat et vivus.* Cap. VI.

XX.

JOANNES EUCHAITENSIS, in Poematibus, pag. 70, edit. Etonæ, 1610.

Σταυροῦσι τε τρεῖς ἄνδρες δμῶς Ἀνθρέαν.
Tres simul viri crucifigunt Andream

XXI.

MARTYROLOGIUM metricum Ecclesiae Græcæ, ad d. 50 Nov., ex edit. Siberi, Lipsia, 1727.

Ἄντιστροφὸν σταύρωσιν Ἀνδρέας φέρει,
Φανεῖς ἀληθῶς, οὐ σκιαδῶς, ὃν μύστης.
Antistrophæ fixus cruci fuit Andreas,
Sacerdos Christi verus, non umbratilis.

XXII.

LANFRANCUS archiep. Cantuar., lib. De corpore et sanguine Domini, cap. x, pag. 259, edit. Paris., 1648.

Est igitur sacramentum et res sacramenti, id est corpus Christi. Christus tamen resurgens *ex mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur* (Rom. vi, 9). Sed sicut dicit Andreas apostolus: *Cum vere in terris carnes ejus sint comedere, et vere sanguis ejus sit bibitus; ipse tamen usque in tempora restitutionis omnium, in cœlestibus ad dexterum Patris integer perseverat et vivus.* Cap. vi.

XXIII.

WOLFGELMIUS abbas Brunvillerensis in Epistola ad Meginhardum abbem Gladebacensem, de sacramento Eucharistiae contra errores Berengarii. Exstat apud Mabillonum sœculo vi, Benedict. part. II, pag. 682.

Hoc autem corpus, post explectam more catholico communionem, sanum et incolume, vivum et integrum se recipit ad Patrem. Sic enim testatur Ecclesia Achaiæ, beatum Andream apostolum dicere: *Postquam omnis populus credentium Agni carnem comedet et sanguinem bibet, Agnus qui sacrificatus est, integer perseverat et vivus: et cum vere sacrificatus sit, et vere carnes ejus comedere a populo, et vere sanguis ejus sit bibitus, tamen, ut dixi, et integer permanet, et immaculatus, et virus.* Cap. viii.

XXIV.

IO. CARNOTENSIS Serm. De convenientia veteris et novi sacrificii. Ex Biblioth. Patrum Parisiensi, tom. X, pag. 806, A.

Ece ad memoriam veniunt verba beati Andreæ apostoli, quibus asserit et in cœlis esse corpus Domini, et de altari posse sumi corpus Domini: *Cujas, inquit, carnes cum sint comedere in terris a populo, et sanguis ejus bibitus; ipse tamen usque in tempora restitutionis omnium, in cœlestibus ad dexteram Patris integer perseverat et vivus.* Cap. vi.

XXV.

BERNARDUS abbas Claræ-vall., Serm. in Vigilia S. Andreæ apostoli, num. 3, opp. vol. I, pag. 4064, edit. Paris. 1719.

Andreas homo erat similis nobis, passibilis, et tam vehementi ardore spiritus crucem sitiebat, tam audito a sæculis gaudio tripudiat, ut cum paratum sibi eminus patibulum conspexisset: *O crux, inquit, diu desiderata, et jam concupiscenti animo præparata! Securus et gaudens venio ad te, ita ut et tu exsultans suscias me.* Et paulo post, num. 4: Terrendum eum putat Ægeas, crncis supplicium minitans: sed non est ita. Accenditur magis in verbo hoc, et liberè clamat: *Ego si patibulum crucis expavescerem, crucis gloriam non prædicarem.* At ubi paratum sibi lignum intuitus est, ex hoc jam plane totus ignescens applaudebat, et blandiebatur illi amatæ sue, officiosissime salutabat, devotissime suscipiebat, magnifice attollebat eam, et in ipsis præconio gloriabatur, clamans magis affectione quam voce: *Salve, crux pretiosa, quæ decorum et pulchritudinem de membris Dominicis accepisti! Salve, crux, quæ in corpore Christi dedicata es, et ex membris ejus tanquam margaritis ornatæ.* Cap. viii, x.

IDEA, serm. 1, in festo S. Andreæ, num. 4, pag. 1065.

Cum duceretur ipse beatus Andreas ad crucem, populus qui sanctum et justum dolebat injuste damnari, prohibere voluit ne puniteretur; sed magis ipse instantissima prece prohibuit eos, ne non coronaretur, immo ne non pateretur. Desiderabat siquidem dissolvi, et cum Christo esse, sed in cruce quam semper amaverat: desiderabat regnum intrare, sed per patibulum. Quid enim dicit illi amatæ sue? *Per te, inquit, me suscipias, qui per te me redemisti.* Cap. vii.

IDEA, serm. II, num. 3, ibidem, pag. 1069.

Auditis certe, cum pervenisset beatus Andreas ad locum ubi crux parata erat, quomodo confortatus sit ab Domino; et per Spiritum, quem una cum cæteris apostolis in igneis linguis acceperat, verba vere ignea inqueretur. — Ex abundantia cordis os locutum est; et charitas quæ servebat in corde, quasi seindillas quædam ardentissimas emittebat in voce. Quod enim beatus Andreas cum sibi paratam, ut dixi, crucem eminus cerneret, loquebatur? *O crux, inquit, diu desiderata, et jam concupiscenti animo præparata!* Securus et gaudens venio ad te; ita ut et tu exsultans suscias me, discipulum ejus qui peperdid in te: quin tuor tuus semper fui, et desiderari amplecti te. Cap. x.

IDEA, in serm. XVI, de diversis, num. 6; ibidem. pag. 1122.

Nanquid non supra naturam beatus iste Andreas apostolus, cuius solemnitas præ manibus est, transfiguratus, qui dicebat: *O bona crux, diu desiderata, et jam concupiscenti animo præparata!* Securus et gaudens venio ad te. Cap. x.

PATROL. GR. II.

XXVI.

GAUFRIDUS abbas, in *Declamat. lviii*, exst. in volum. II Opp. S. BERNARDI, pag. 324, A.

Gaudium sane non modo in spe glorie, sed etiam in tribulationibus. — Hæc virtus ex alto, quæ Andream fecit amplecti crucem. Cap. x.

XXVII.

NICOLAUS Claræ-vallensis, serm. in festo S. ANDREÆ. *Exstat in volum. II Opp. S. BERNARDI*, pag. 728, A.

Dominus noster, cuius schola est in terris et cathedra in cœlo, ex his omnibus quos elegit et prælegit, Andream elegit apostolum, cuius solemnitatem et vocibus et cordibus inclamamus. O dulcis apostolis, et primitiva vocatio Domini Salvatoris : — cuius passio tanta spiritus devotione distillat, ut mentes audientium adipie et pinguedine replere videatur. Unde non immerito in singularem auctoritatis aream suscepta est, quam qui viderunt scripsierunt orbi, et ministri fuere sermonis. Cap. 1.

Hic sermo, quem Mabillonius aliquique tribuunt NICOLAO Claræ-vallensi, occurrit etiam inter sermones B. PETRI DAMIANI, estque num. LVIII, tom. II, pag. 138, edit. Paris. 1642.

XXVIII.

PETRUS BLESENSIS, serm. IV, in festo S. Andreæ, pag. 174, edit. Paris. 1657.

Andreas quasi suæ conditionis oblitus, summopere prædicabat suavitatem et dulcedinem crucis. — Præ nimio ardore fidei et amoris, crucem salutat, et dicit : *Securus et gaudens venio ad te*. Andreas præcipuum reputat voluptatem, si dimittatur in patibulo, donec in eo consummetur : et quod omnem fortitudinem facultatis humanae transcendit, quasi jam a corpore peregrinus cruciatum in cruce non sentit. — Andreas clamat : *Salve, crux speciosa ! Securus et gaudens ad te venio : suscipe discipulum ejus qui pendit in te magister meus Christus*. — Ardentissime affectat Andreas ascendere crucem : ut intra eam mundus et principem muni. despiciat; ut inde quasi de eminentissima turre jacula inimici securus excipiat. Cap. x.

XXIX.

AUCTOR incertus, lib. Soliloquiorum animæ ad Deum, cap. xxii. In Append. Opp. S. Augustini, tom. VI, pag. 95.

Ibat Andreas securus ad erucem et gaudens, quoniam ad suam dulcedinem properabat. Cap. x.

XXX.

LUCAS Tudensis, contra Albigenses lib. III, cap. xxi. Ex Biblio. Patrum Parisiensi, tom. IV, part. II, pag. 710, B.

Quamvis multos martyrum legamus in sua passione gaudere, ut legitur de beato apostolo Andrea, qui cum duceretur ad mortem, dicebat : *Securus et gaudens venio ad te*; hoc de gaudio spiritus intelligendum est, non de gaudio corporeo. Cap. x.

XXXI.

THOMAS AQUINAS, serm. II, de S. Andrea. Ex edit. Romana 1570, tom. XVI, sub finem, pag. 48.

Septem sunt gradus ascendi in palmam, id est in erucem. Primus gradus, persecutoris aggressus. Secundus, devota martyrii processio ; de his duobus, in vita sua (S. Andr.). Tertius, devota de cruce prædicatio ; in Legenda, ibi : *O si scires virtutem crucis ! etc.* Quartus, carceris toleratio, ibi : *Jussit enim in carcere de studi*. Quintus, populorum eum liberare voluntum prohibitus, ibi : *Nolite sanctum, etc.* Sextus, funium procellatio, ibi : *Jussit enim funibus cœdi*. Septimus, devota ut pati mereceretur oratio, ibi : *O beata crux*. — Circa passionem notandum quod passus est desideranter, ibi : *Jam concupiscenti animo præparata*; confidenter, ibi : *Securus*; latenter, ibi : *Gaudens venio ad te*; constanter, quia non quin a prædicatione cessabat; longanimiter, ibi : *Biduo*; gratanter, gratias agendo; perseveranter, quis nunquam nisi mortuus descendere voluit. Capp. II, VII, IX, X, XI, XII.

XXXII.

BONAVENTURA, serm. II, de S. Andrea apostolo. Ex ejus Opp. edit. Lugdun. 1668, tom. III, pagy. 223, 224.

Beatus Andreas, sicut ejus Legenda dicit, materialem erucem in corpore passus fuit. — Sic cum erucæ ascenderet, hanc humilitatem sanctus apostolus se habere ostendit, cum Ægeæ de cruce sic ait : *Ego crux Christi servus sum, et crucis tropæum diligere potius debeo quam timere*. — Unde dicitur in Legenda, quod expoliavit se, et testimenta sua tradidit carnificibus. — Quod apostolus dum attendit, mori pro Christo non timuit, sed pleno gudio cordis ad erucem accessit. Unde videns erucem non timuit, non fugit, non oculos ab ea avertit, sed exclamavit et dixit : *O bona crux, diu desiderata, sollicite quæsita, et ideo conspicenti animo præparata ! tuus et gaudens venio ad te, ita ut tu gaudens suscipias me, discipulum ejus quæ peperit in te*. Salva me, inquit, erux pretiosa, etc. Capp. IV, V.

IDE^M, serm. III, ibidem, pag. 225.

Hac compassionè fraterna transfossus apostolus dicebat Ægeæ : *Ego de tuo interitu doleo, non de mea passione conturbor. Meus enim dolor unius diei, vel duorum, vel trium ; sed tuus interitus nec per nullas nostras poterit pervenire ad finem*. Cap. IX.

XXXIII.

SOPHRONIUS, ut fertur, De vitis apostolorum, cap. 1. *Apud Fabricium in Biblioth. Eccles. pag. 224.*

'Ανδρέας δὲ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ὡς οἱ πρὸ τῷ μῶν πάρα-
δεδίκασιν, Σκύθαις καὶ Σογδιανοῖς καὶ Σάχαις ἐκή-
ρυξε τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
καὶ ἐν Σεβαστοπόλει ἐκήρυξε τῇ μεγάλῃ, διποὺ ἐστὶν
ἡ παρεμβολὴ Ἀλύρου καὶ Φάσις; δὲ ποταμὸς, ἐνθα
οικοῦσιν Αἰθιοπες οἱ ἐσωτέροι. Θάπτεται ἐν Πάτραις
τῆς Ἀχαΐας σταυρῷ παραδοθεὶς ὑπὸ Αἴγεα τοῦ βασι-
λέως Ἑδεσσηνῶν.

Eadem ferme habet **Anonymous apud OECUMENIUM** in *Acta apostol. et Epistolas Pauli*: apud quem tamen postrema verba rectius sic s.: habent : ὑπὸ Αἴγεα τοῦ ἀνθυπάτου σταυρωθεῖς.

XXXIV.

HIPPOLYTUS, seu quisquis sit auctor, Dc duodecim apostolis. *Apud Combeſiſum. Auctar. nov. tom. II,*
pag. 831.

'Ανδρέας, Σκύθαις, Θράκαις κηρύξας, ἐσταυρώθη
ἐν Πάτραις τῆς Ἀχαΐας ἐπὶ ἔλατος δρυός, καὶ θά-
πτεται ἐκεῖ.

Andreas frater hujus (Simonis Petri), ut majores
noſtri prodiderunt, Scythis, et Sogdianis, et Saccis
prædicavit Evangelium Domini noſtri Jesu Christi,
et in Sebastopoli prædicavit quæ cognominatur
Magna, ubi est irruption Apsari, et Phasis fluvius :
illuc incolunt Aethiopes interiores. Sepultus est au-
tem Patris civitate Achaiæ, cruci suffixus ab Aegae
præfecto Edessenorum.

XXXV.

PSEUDO-DOROTHEUS TYRIUS, in Synopsi, etc. Ex edit. Fabricii *De vita et morte Moysis*, pag. 471.

'Ανδρέας ... ἐτάφη ἐν Πάτραις τῆς Ἀχαΐας σταυ-
ρωθεὶς ὑπὸ Αἴγεατου.

Andreas ... sepultus est Patris Achaiæ urbe, cum
ab Aegae in crucem actus fuisset. Cap. x.

Quibus aldesis pseudo-Abdiam in *Histor. apostol.* lib. III, num. 59 et seq. pag. 507, edit. J. A. Fabricii
in *Cod. apocr. Nov. Test. tom. II*, et Isidorum Hispalensem Juniores, ut perhibent, apud laudatum Fabri-
cium *De vita et morte Moysis*, pag. 545.

Consulendum item **NICETAS PAPILAGO**, Orat. in *S. ANDREAM*, apud Combeſiſum, tom. I Auctar. noviss.,
pag. 53.

XXXVI.

NICEPHORUS, Hist. Eccles. lib. II, cap. xxxix, pagg. 199 et 200 edit. Paris. 1630.

'Ανδρέας δὲ τοῦ κορυφαίου Πέτρου κατίγνητος
ὑπὸ τοῦ ἀνθυπάτου Αἴγαιάτου τῷ σταυρῷ καὶ οὗτος
προσήλωται, ἔγκλημά οἱ ἐπαγαγόντος, ὅτι περὶ τὴν
γαμετὴν αὐτοῦ Μαξιμίλιαν καὶ τὸν ἀδελφὸν Στρατο-
κλέα, Χριστῷ προσαγάγοι, τὴν ἐκείνου βδελυξαμένους
δυσσέβειαν.

Andreas, coryphæ Petri frater, ... a proconsule
Aegaeo in crucem quoque est actus : illo ei erimine
objecto, quod conjugem ejus Maximillam fratrem-
que Stratoclem, impietatem ejus detestari docui-
set, et ad Christi fidem adduxisset. Cap. x.

XXXVII.

LAURENTIUS JUSTINIANUS, serm. in festo S. Andreæ apostoli, ex edit. Venet. 1606, pag. 294, col. 4.

Magnanimitatem hujus robustissimi ducis, imperterritam mentem, passionis desiderium, spiritualeque
lumen ipsius, ex sermonibus ejus attende. Cum enim duceretur ut crucis imponeretur patibulo, eamdem a
longe prospiciens exclamavit, dicens : *O bona crux, diu desiderata, et iam concupiscenti animo præparata!*
securus et gaudens venio ad te, ita ut tu exultantis suspicias me, discipulum ejus qui peperit in te. Salte,
o bona crux, quæ in corpore Christi dedicata es, et ex ejus membris tanquam margaritis ornata, accipe me
ab hominibus, et redde me magistro meo, ut per te me recipiat, qui per te me redemit. Cap. x.

DIONYSIUS quoque **CLATHSIANUS**, serm. I et IV, de laudibus S. Andreæ, plura describit ex Epistola pre-
sbyterorum et diaconorum Achaiæ.

GALLANDII PRÆFATIO

In Epistolam Presbyterorum et Diaconorum Achaiæ de martyrio S. Andreæ.

(Vet. Patr. Biblioth., I, Proleg., p. xxxviii.)

SYNOPSIS.

- I. Cur huic Epistolæ inter vetusta Ecclesiæ monumenta locus assignatus.
- II. De variis ejus editionibus, Mombritiana potissimum et Lipomaniana.
- III. De antiqua ejusdem Epistolæ versione.
- IV. Hujus Epistolæ sineceritas variis nominibus agnoscenda videtur. Chrysostomi locus expensis.
- V. Solvitur objectio, ex voce τριάδος desumpta, quam fuisse usurpatam tertio, quin et secundo sæculo, evincitur ex Patrum vetustissimis tum Græcis tum Latinis.
- VI. Objectus locus de processione Spiritus sancti expenditur. Eadem phrasis in Græca Dialogorum S. Gregorii versione, cuius auctor Zacharias papa. Samuel Basnagijs notatus.
- VII. Quæstio de Ægea memorato in epistola Ecclesiæ Achæiæ discussa. Locus Sophronio ascriptus, vindicatur. Ejus interpres Erasmus defendit. Duplex Edessa distinguenda; quarum altera recentior Osrhoenica, antiquior altera Macedonia, primitus Ægea dicta: cuius nominis occasione nonnullæ de Ægea proconsule, ut fertur, Achæiæ, propositæ conjectura.
- VIII. De tempore quo scripta censetur Epistola: simulque varia de Vespasiano persecutore.

I. Quod superius in præfatione generali anti-quitatum ecclæsiasticarum studiosis recepimus, Acta martyrum nos esse collecturos, pro temporum ratione digerenda; id quidem præstare nunc incipimus, Epistolam encyclicam presbyterorum et diaconorum Achæiæ de S. Andreæ apostoli martyrio, in medium proferentes. Liect enim inter Acta martyrum sincera, virorum eruditorum judicio haud fuerit hactenus hæc Epistola recensita; eam tamen omnino prætermittere religioni habuimus: sive quod ab antiquis temporibus Ecclesiæ catholice sententia, digna fuerit existimata quæ in divinis officiis celebrandis publice usurparetur; quod in prienis spectandum erat: sive quod nuper demum in lucem prodierit textus Græcus, quo magis magisque vetustissima versio, Ecclesiæ jamdiu probata, confirmatur: sive quod tandem viri eruditæ studio quamvis a catholica communione alieni, eadem Epistola paucis abbinc annis Græce ac Latine in vulgus emissæ, velut sincerus sacrae antiquitatis fetus fuerit propugnata. Quod si vero hanc Epistolam minus recte inter Acta martyrum nobis repositam quis arbitretur; illam saltem tanquam vetustum opus ecclæsiasticum esse habendam, haud ierit inficias: adeoque vel eo nomine in nostram bibliothecam jure inferendam existimavimus.

II. Illam autem primus in lucem emisso comperitur Boninus Mombritius patricius Mediolanensis, in Vitæ sanctorum, sub finem sæculi xv typis consignatis; loci enim ac temporis nota nuspianam comparet. Quandoquidem vero inter rarissima recensetur opus ejusmodi, duobus in-fol. volumi-

(1) Lipom. Vit. SS., tom. VI, pag. 197, a tergo edit. Venet. 1581, fol. qua utor. Prinæ autem editionis, quam etiam præ manibus habeo, sed mutuam, quinque priora volumina in-4, prodiere iti-

A nibus distinctum, haud incongruum putamus, ex eo Epistolæ nostræ initium hic describere, ut quod a reliquis editis, quin et ab ipso Græco exemplari aliquantulum discrepat. Sic autem se habet:

PASSIO BEATI ANDREÆ APOSTOLI.

Diacones ecclesiæ Achæiæ (sic) scripsimus universis Ecclesiæ, quæ sunt in oriente et occidente, et meridie et septentrione in Christi nomine constitutæ: Pax robis et universis qui credunt in unum eum (I. Deum) et in Trinitatem perfectam: verum Patrem ingenitum, et verum Filium unigenitum, et verum Spiritum sanctum, procedentem ex Patre et Filio: et hoc esse unigenitum Filium, quod est et ille qui genuit. Hanc fidem didicimus, etc. Ubi meminerit lector horum verborum, procedentem ex Patre et Filio, de quibus inferius disserendum.

Sæculo postero xvi currente, eamdem Epistolam iterum evulgavit Aloysius Lipomanus episcopus Veronensis, in opere Vitæ sanctorum præcorum Patrum; sed alio a Mombritiano exemplari usus, ad Epistolæ initium saltem quod attinet. Estque hujusmodi (1): Passionem sancti apostoli Andreæ quam oculis nostris vidimus, omnes presbyteri et diacones Ecclesiæ Achæiæ, scribimus universis Ecclesiæ, quæ sunt in oriente et occidente, et meridiano et septentrione, in Christi nomine constitutis: Pax robis et universis qui credunt unum Deum in Trinitatem perfectum,.... verum Spiritum sanctum, procedentem ex Patre, in Filio permanentem, ut ostendatur unus Spiritus esse in Patre et Filio: et hoc esse, etc. Omnia penè ad Græci contextus amussim.

Eodem sæculo xvi, Laurentius Surius Carthaginiensis Venetiis ad signum spei ann. 1551-1556, tria vero posteriora Romæ apud Antonium Bladum, ann. 1558-1560.

nus, in suis collectis undique *tam ex mss. codicibus quam ex editis auctoribus, probatis sanctorum Vitis, ut fert operis inscriptio, atque per anni seriem digestis, editionem Lipomanianam secutus est* (2). Eamdem quoque typis deinceps consignavit post medium in sequentis saeculi xvii, Andreas du Saussay episcopus Tullensis, in opere haud obvio ita inscripto: *Andreas frater Simonis Petri; seu De gloria S. Andrew apostoli libri xii* (3). Neque tantum Epistolam nostram exhibuit scriptor Gallus, ut reliqui praecedentes editores, sed eam insuper et tam patenter assertam dedit, quam accurate vindicatam adversus varias novatorum argutationes; quas concessit et auxit Edmundus Aubertinus in libro Genevæ anno 1633, Gallice edito, cui titulus est: *Eucharistia veteris Ecclesie.* Sic in fronte operis auctor.

Tum vero saeculi currentis anno 1731, eamdem Epistolam Romæ recudendam curavit Ludovicus Andruzzii Santandrea (4); qui Lipomaniano exemplari præterito, Mombritianum describere maluit: quin et Saussayum plerunque assectatus, « Epistolæ sinceritatem gravissimis testimoniis comprobavit

(5).
Quinque autem hactenus recensitis editionibus Latine tantum evulgatis, sexta demum accessit G. L., quæ anno 1749 Caroli Christiani Woog cura et studio Lipsiæ lucem aspergit. Textum Græcum descriptis cl. editor e codice Huntingdoniano 457, bibliothecæ Bodleianæ; cum quo item Grabius *Martyrium S. Theclæ* contulerat, ejusque ope curis secundis perpoliverat, ut ex anonymi præfatione ad novam *Spiegelii SS. Patrum* Oxoniensem editionem eruditur. In hoc porro egregio sacrae antiquitatis monumento edendo atque adornando, sedulam operam sibi adhibitam proficitur vir eruditus. Nimirum, ne litteræ quidem apicem mutavit, nisi ubi dicendorum nexus, librarii oscitantia, et recta construendi scribendiisque ratio id expostulat; ubi vero vocabulum aliquod unius alteriusve litteræ mutatione, adjectione vel detractione corruptum invenit, suas emendationes in textum intulit, omnes tamen ms. codicis lectiones mendosag subjiciens. Textui Græco novam versionem apposuit, ipsumque notis uberioribus illustravit. Reliqua omittimus recensere, quæ V. C. sive in operi limine, sive in calce reposuit; ea siquidem ad nostrum institutum haud spectant. Hanc itaque Lipsiensem editionem potissimum secuti sumus. Novo interpreti veterem adjecimus, non Mombritianum quidem, sed Lipomanianum, qui profecto

(2) Sur. *Vit. SS.*, tom. VI, pag. 633, Colon. 1618. Haec est tertia editio Coloniensis, omnium optima; prima enim prodit ann. 1569, fol.

(3) Saussay, *De gloria S. Andr.*, post pag. 676, Paris. 1656, fol.

(4) Andruz. *Stater. verit.*, pag. 170.

* Editio nostra novam et auctiorem textus Actorum S. Andreæ recensionem exhibet quam Lipsiæ nuper ex codicibus mss. evulgavit vir cl. Constantius Tischendorf; sed cum Græce tantum hæc Acta ediderit, versionem Latinam novæ recensioni accommodandam curavimus. EDIT. PATR.

A Græcis pressius inhærere comperitur. Nuper editoris notas textum in primis respicientes sclegimus, prolixioresque contraximus; quibus etiam nonnullas observationes atteximus, plures fortasse haud contennendas addituri, si opportunius codicem ms. nobis evolvere licuisset, quem sero tandem deteximus. Est autem codex Græcus Bombycinus num. clxxv, 4, saeculo xiv exaratus, inscriptusque: *Heortologiu, seu Sermones et homiliae in annua festa; quem nobis suppeditavit locuples Bernardi Nani senatoris quondam amplissimi bibliotheca*.

III. Jam vero ut de antiqua hujus Epistolæ versione verba faciamus, nullus profecto suppetit character satis firmus, quo rite definire possimus,

B quam dudum fuerit illa confecta. At eam esse voluntiorem quam ut vulgo censeatur, quisque arguere valet ex scriptoribus ecclesiasticis, quorum testimonia Epistolæ ipsi præmisimus. Alii enim ex ea vel locum passionis vel genus mortis eruuisse haud obscure videntur. Alii vero locum aliquem verbenerus describunt, sive ipsam Actorum historiam excitantes, sive etiam quandoque tacito ejus nomine ad illam respicientes; quod scilicet tanquam certum et exploratum monumentum passim haberetur, ut recte Saussayus (6). Neque tamen inficiari velim, nonnullos ex allatis scriptoribus Græcum potius textum quam veterem ejus interpretem consulere potuisse. Sed, ut ut est, eorum testimonia jam inde a saeculo iv usque ad xv, continuo temporis ordine servato deducta, sive ad versionis antiquitatem sive ad ipsius Epistolæ sinceritatem astraendam, haud parum conferre existimantur.

D IV. De auctoritate autem hujus Epistolæ, varias esse vitorum eruditiorum sententias nemo nescit. Alii namque velut suppositiam atque conflictum prorsus rejiciunt; alii vero ejus auctoritatem in dubium revocant: alii denique tanquam sincerum sacræ antiquitatis fetum agnoscent. Plura sunt enim vero, neque levia, quæ ad infringendam ejus γνησιότητα objici solent. Potiora tamen huc ad examen revocare animus est; eaque potissimum quæ ab aliis vel omnino prætermissa. vel molli brachio discussa noscuntur.

Primum itaque, an re vera in Achæia et in Patrarum urbe martyrium passus fuerit S. Andreas apostolus, dubitationem movit Florentinius (7); Joannis Chrysostomi nimirum auctoritate permotus, apud quem sic legimus (8): « Petri quidem, et Pauli, et Joannis, et Thomæ manifesta sunt sepulcræ;

(5) Id. *ibid.*, pag. 190 seqq.

(6) Sauss. *De glor. S. Andr.*, sub fin. in *Vindic.* pag. 23.

(7) Florent. *Vet. occid. Eccl. martyr.*, pag. 117.

(8) Joan. Chrys. in *Epist. ad Hebr.*, hom. 26, § 2, opp. tom. XII, p. 237.

aliorum autem cum sint tam multi, nusquam sunt nota. » Hinc vero quis conjectaret, inquit vir eruditus, festum Andreæ apud Patras fuisse potius ejus prædicationis memoriam, seu episcopatus institutionem aut natale, quam ejusdem martyrii celebritatem in eadem urbe consummati; siquidem Andreæ sepulcrum, quod adeo perulgatum esset in Achæa, vix ignorare potuisse Chrysostomus, qui non longius a Græcia positus, imo Græcorum fuerit patriarcha. Haec Florentinius, cujus profecto dubitatio si vim aliquam habeat, corruat penitus Epistole nostræ auctoritas necesse est.

Hanc autem difficultatem quam Tillemontium in primis ac Woogum præterisse mirari subit, facili negotio tolli existimavit Lequienius (9), si dicamus, Andreæ cuius corpus a Constantio imperatore fuerat Constantinopolim translatum, propterea mentionem haud fecisse Chrysostomum, quod utique non in urbe regia, sed Antiochiae habuerit homilias in Epistolam ad Hebreos. Verum minus apposite id conjectisse vir doctus videtur, adeoque viget adhuc objectio. Illes enim homilias Constantinopoli habuisse Chrysostomum, cum jam esset episcopus, post Tillemontium (10) Montfauconius evincit (11). Existimamus itaque potius vel locum esse corruptum, vel memoria lapsum sanctum doctorem. Et prior quidem conjectura in eo ininititur, quod eadem homiliæ, ἀπὸ σημείων, ex notis eductæ, post obitum demum Chrysostomi fuerint evulgatae: ἀπὸ σημείων, inquam, seu ex ductibus calami brevioribus, quibus voces et verba tachigraphi describabant, ut norunt eruditæ; ex quibus ergo notis plano et vulgari modo litteris traditum opus, in lucem exinde fuit prolatum. His accedit, varia fuisse harum homiliarum exemplaria, in quibus colligendis describendisque alii tunc temporis feliciorum quam Constantinus operam posuisse feruntur; qua de re plura doctissimus Chrysostomi operum editor (12): ut proinde haud absuna videatur suspicio, textum allatum librariorum culpa in mendo cubare; eo in primis nomine, quod de Petri quidem et Pauli et Joannis sepulcris dubitet nemo; de Thomæ autem sepulcro non ita certum, ut ad eum locum recte adnotat Montfauconius.

Quod si cui sententia isthac minus arrideat, memoria hic lapsus S. Patrem opinari fas erit: cuius rei exempla in aliis ejus operibus haud raro deprehendas (13). Quæ quidem conjectatio magis placet. Quomodo enim Andreæ apostoli sepulcrum potuit ignorasse Chrysostomus; quem nimur corporis ejus translationem ex Achæa Constantinopolim a Constantio anno 357 peractam, haud latuisse demum liquet? Sic enim ille (14): « Christi ser-

A rum splendida sunt etiam sepultra, ut qua urbem præstantissimam ac regiam occuparint; et dies nati atque clari, qui festi a toto orbe celebrantur... Atque id non Romæ solum fieri quispiam viderit, sed etiam Constantinopoli. Nam et hic quoque Constantiūm Magnum filius (Constantius) ita demum ingenti honore se affecturum existimavit, si eum in piscatoris (Andreæ) vestibulo conderet; » in vestibulo scilicet ecclesiæ Apostolorum, ubi sanctorum Andreæ, Lucæ ac Timothei corpora recondita prohibentur. Quo saepe respiciens vetustus auctor homiliæ in illud, *In principio erat Verbum*, inter opera ipsius Chrysostomi (15), habitæ ut videtur anno 381, hæc habet: « Trinitas apostolorum (Andreæ, Lucæ ac Timothei) testis est coelestis Trinitatis. » Eodem plane sensu atque in eamdem sententiam, Gregorius quoque Nazianzenus (16):

Μόνορ δ' ἀλητος ἐμειρετέμοι, καὶ τῆς πατρὸς.

Ο μοι ἐμῆς τριάδος.

Ac mihi dυntaxat mansit dolor atque senectus molesta.

Heu mea trias.

Qui et alibi (17), ad eorumdem sanctorum corporum translationem digitum intendens, eleganter dixit: « Valete, apostoli, præclara colonia certaminis mei magistri. » Quæ cum ita sint, quis ergo rite dixerit ignorasse Chrysostomum, quod Gregorius Nazianzenus, quod Paulinus, quod Hieronymus, quod reliqui antiqui scriptores ecclesiastici, de S. Andreæ apostoli corpore, Patris Achæa in urbem regiam translato, litteris tradiderunt? Superest igitur, quod modo dicebamus, ut suspicemur vel mendosum esse locum nobis objectum; vel si mavis, memoria lapsus sanctum doctorem, dum ea verba e suggesto proferret.

V. Inter objectiones vero gravioris momenti et potior existimatur, quæ ex voce τριάδος desumuntur sub Epistolæ initium occurrente; quam, inquit censores, in vetustissimis ecclesiasticis monumentis vix ac ne vix quidem fortasse invenias; perinde ac si omnia scripta nobis superessent, que scriptores apostolici aut ævo apostolico proximi, Papias, Quadratus, Aristides, Agrippa Castor, Aristo Peltæus aliique litteris tradidere. Atqui antiquios est nomen τριάδος, quam ut passim existimetur; tertio enim, quin et secundo Ecclesiæ sæculo usurpatum comperitur; quod sane miror fugisse Sincerum (18). Dionysius Alexandrinus (19): Οὐα μὲν ἡμεῖς εἰς τε τὴν Τριάδα τὴν μονάδα πλεύσαντες ἀδιατετονοῦμεθα. Sic quidem nos indivisiabilem unitatem in Trinitatem dilatamus; et Trinitatem iterum quæ immixtui nequit, in unitalem con-

tom. X, p. 625.

(15) Chrys. opp. tom. XII, p. 421.

(16) Greg. Naz., carm. 9, tom. II, p. 79.

(17) Id. orat. 52, tom. I, p. 327.

(18) Sicer., Thes. eccl., tom. II, p. 4288.

(19) Apud Athan., Epist. de scut. Dionys., tom. I, p. 255.

(9) Lequien., *Or. Christ.*, tom. II, p. 954.
 (10) Tillem. *Mém. eccl.*, tom. XI, p. 378.
 (11) Montf., *Præfat. ad opp. Chrys.*, tom. XII, p. 5, § 9.
 (12) Ibid., § 5 seqq.
 (13) Montf., *Præf. ad tom. X*, § 5 et alibi.
 (14) Chrys., hom. 26, in *epist. II ad Cor.*, n. 5,

trahimus. Quo insuper vocabulo apud Basiliūm (20) iterum atque iterum utitur idem Dionysius. Illic episcopo Alexandrinō σύγχρονος Gregorius Neocassariensis (21) : Τριάς τελεία, δόξῃ καὶ ἀδιότητι καὶ βασιλείᾳ, μή μεριζομένῃ, κ. τ. λ. *Trinitas perfecta, quae gloria et aeternitate ac regno non dividitur, etc.* Origenes utroque antiquior (22) : Τάχα γάρ καὶ τοι τῶν μακαρίων δυνάμεων, καὶ ἐπαναθένηκυῶν, συγχρίεται τῶν πολλῶν γενητῶν, τὰ κάτω τῆς ἀρχικῆς Τριάδος, λόγον ἔχει διὸς δὲ ἐνεστῶς αἰώνων ὡς πρὸς τὴν ζωὴν αὐτῶν, διὸν λόγον ἔχει τὴν ἀνθρώποις ἡμέρα πρὸς διὸν τὸν δυνατὸν ἀνθρώπῳ ζῆν χρόνον. *Siquidem præsens ætas eamdem fortasse rationem habet ad vitam beatarum quarundam potestatum, quæque genitio compluribus collatæ, superiores his evaserunt quæ infra rerum omnium moderatricem Trinitatem posita sunt; quam humanæ vitæ dies ad totum tempus rationem habet, ad quod hominis vita progrederi potest.* Neque hic solum, sed alibi quoque vocem eandem ab eo subinde usurpatam videas (23). Venustior adhuc Origene Clemens Alexandrinus (24) : Οὐκ ἄλλως ἔγωγε ἔξακούω, ἃ τὴν ἀγίαν Τριάδα μηνύεσθαι τρίτον μὲν γάρ εἶναι, τὸ διցιον Πνεῦμα· τὸν Υἱὸν δὲ, δεύτερον, δι' οὐ πάντα ἐγένετο κατὰ βούλησιν τοῦ Πατρός. *Equidem ista non nisi de sancta Trinitate accipio: et tertii quidem nomine, Spiritum sanctum; secundi vero, Filium intelligo, per quem ex Patris voluntate facta sunt omnia.* Clementinum hunc locum exscripsit item Eusebius (25). His denique accedit Theophilus Antiochenus, qui ceteros zetate anteit (26) : Άσταύτως καὶ αἱ τρεῖς ἡμέραι [πρὸς] τῶν φωτιστῶν γεγονοῦται, τύποι εἰσὶν τῆς Τριάδος, τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ Λόγου αὐτοῦ, καὶ τῆς Σεφίας αὐτοῦ. *Similiter tres illi dies qui ante luminaria fuerunt, imago sunt Trinitatis; Dei, ejus Verbi, ejusque Sapientiæ.*

Quid vero prohibet quin Ecclesiæ Græcæ scriptoribus hactenus recensissemus, duos etiam Latinorum Patrum vetustissimos adjungamus? Tertullianus (27) : *Custodiatur œconomia sacramentum, quæ unitatem in Trinitatem disponit, tres dirigens, Patrem et Filium et Spiritum sanctum...* Numerum et dispositionem Trinitatis, divisionem præsumunt unitatis: quando unitas ex semelipsa derivans Trinitatem, non destruatur ab illa, sed administretur. *Paucisque interjectis: et Trinitas per consertos et connexos gradus a Patre decurrens, et monarchia nihil obstrepit, et œconomia statum protegit.* En alterum Ecclesiæ Africaniæ lumen, Cyprianus (28) : *In orationibus celebrandis invenimus observasse*

(20) Basil. lib. *De Spir. S.*, cap. 29. Opp. tom. III, p. 61, edit. noviss.

(21) Greg. Neoc., *Expos. fid.*, p. 1.

(22) Origen., *Comment. in Matth.*, tom. xv, n. 31, edit. noviss., tom. iii, p. 698.

(23) Idem, hom. 9 in *Exod.*, n. 3, hom. 11 in *Num.* n. 8, in *psal. CXLIV*, et lib. iii, in *Cant. cant.*. Vid. Opp. tom. ii, p. 163, 310, 843, et tom. iii, p. 84.

(24) Clem. Al., *Strom.*, lib. v, p. 710, edit. Oxon. 1715.

A cum Daniele tres pueros in fide fortes et in captivitate victores, horam tertiam, sextam, nonam; sacramento scilicet Trinitatis, quæ in novissimis temporibus manifestari habebat. *Quibus demum addere libet aliud illustre testimonium ex Actis sinceris sanctorum martyrum Fructuosi, Augurii et Eulogii, ævo Cypriani memoriae traditis. Sic autem se habet* (29) : *et Similes Ananias, Azarias et Misaeli extiterunt, ut etiam in illis Trinitas divina cernetur.*

Habes igitur tum Græcos, tum Latinos Ecclesiæ Patres quibus τριάδος vocabulum jam inde a sæculo ii desinente, usurpatum comperitur. Quod si adhuc superarent vetustiorum scriptorum monumenta, non ad Theophili solum aut Tertulliani ætatem, sed altius etiam assurgendi nobis fortasse facultas suppeteret, ad antiquiorem ejusdem vocis usum asserendum.

VI. Jam vero ad Græci textus integritatem astruendam, illud quoque objectionis genus expendere interest quod ex verbis sub initium Epistole constitutis repetitur, prout exstant in versione Lipomaniana quæ hic exhibetur, ubi de sancti Spiritus processione professio enuntiatur. Locum superiorius § 2 protulimus. Magnus quidem Baronius habet quam rem acu tetigisse videtur, dum conjectit in (30) illam versionem Græcismum irrepisse de Spiritu sancto, procedente ex Patre et in Filio permanente; adeoque ei præferendam esse Mombritanæ editionis lectionem, qua effertur Spiritus sanctus procedere ex Patre et Filio. Verum hanc in sententiā profecto non descendisset eximius Annalium ecclesiasticorum parens, si oculis lustrare ipsi litiguisse duo illa quorū supra memipimus Græca exemplaria, Huntingdonianum et Nanianum, quæ hoc loci corrupta et vitiata, ut asseramus, nulla nobis ratio suppetit. Porro utrumque istud exemplar Lipomanianam lectionem firmat, exhibens Spiritum sanctum, ἐκπορεύμενον ἐν Πατρῷ, καὶ τὸν Υἱὸν διαμένον. Quod si Mombritanæ lectioni vetusta exemplaria, eodem Baronio teste, astipulantur, non de-sunt sane, quibus et Lipomaniana innititur. Exstat enimvero in nostra bibliotheca (31) insignis codex membranaceus, elegantissime descriptus, atque auro picturisque affabre delineatis exornatus: est que *Breviarium secundum consuetudinem Romanæ curiæ*. In eo autem post medium, ubi incipiunt festivitates sanctorum, in festo S. Andreæ apostoli sex lectiones habentur, ex Epistola Ecclesiæ Achaiæ verbottenus desumptæ; in quarum prima, lectio Lipomaniana occurrit,

(25) Euseb., *Præp. evang.*, lib. xiii, cap. 13, p. 675.

(26) Theoph., *ad Autol.*, lib. ii, § 15.

(27) Tertull. *adv. Prax.*, capp. 2, 3, 8.

(28) Cypr., lib. *De orat. Dom.*, pag. 214, 215, ed. noviss. Paris.

(29) Ruinart, *Acta martyrum*, pag. 192, § 4.

(30) Baron., *ad Martyr. d. 30 Nov.*, not. A.

(31) Bibl. PP. *Congr. Orat. Venet.*, plur. V, nqt. E, 2.

Quid quæris? Lectio isthæc sensum sanum omnino et catholicum habet; quippe quæ tametsi Latinum de sancti Spiritus processione a Patre et Filio dogma non exprimat; altamen neque Græcorum errorem de Spiritu sancto a solo Patre procedente allo pacto insinuat. Quamobrem Patres Græci complures ejusdem modi aut aīlini loquendi ratione usi quandoque comperiuntur, quorum testimonia pleraque congesit in suis Epigraphis Joannes Veccus (32). Neque aliter Græci orthodoxi recentiores, ut ex Constantini Meliteniote *Orationibus* vel maxime in promptu est colligere (33). Quin et nonnulli Patres Latini locutionem eamdem usurpasse noscuntur; ut inter cæteros Gregorius Magnus, qui *Dialogorum* lib. II, cap. 38, juxta Grecam Zachariæ papæ versionem sic ait: Φανερὸν οὐν ὑπάρχει, ὅτι Παράκλητον Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς προέρχεται, καὶ ἐν τῷ Υἱῷ διαμένει. Id est, si verbum verbo reddatur: *Manifestum est igitur quod Paracletus Spiritus a Patre procedit, et in Filiō permanet.* Quæ est ipsissima Epistolæ Achaicæ sententia, de qua agimus: quod quidem nemini hactenus animadversum.

Neque vero ullo modo audiendus hic est (ut id obiter moneam) Jacobus Basnagius, qui Zachariam pontificem Latina Gregorii I Græce redditem, successoris sui sententiam penitus immutasse contendit; quique, quod gravius adhuc est, ipsum etiam, si diis placet, Græcorum contribulum suorum opinionem de sancti Spiritus a solo Patre processione, Gregorio Magno contra ejus mentem adjudicasse asseverat (34). At quis demum de sanctissimo pontifice atque gravissimo, sibi hoc in animum inducat? Illud potius dicendum foret, si re vera Græca ejus versio a Latino Gregorii textu discrepasset, eam a Græcorum aliquo fuisse olim corruptam; præsertim cum eo nomine Joannes diaconus jam dudum conquestus esse noscatur (35). At verisimilior mibi videtur hac de re cl. Lequienii sententia, cuius proinde verba huic afferre operæ pretium duco (36): « Quod spectat, inquit, ad Gregorii locum, qui habetur lib. II *Dialog.* cap. 38, sincerus dicam, magis arridere lectionem quam præfert Græca translatio. Latinus contextus habet: *Cum enim constet, quia Paracletus Spiritus a Patre semper procedat et Filiō; cur se Filius recessurum dicit, ut ille veniat qui a Filiō nunquam recedit?* Græca vero translatio: Φανερὸν οὐν ὑπάρχει, ὅτι τὸ Παράκλητον Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς προέρχεται, καὶ ἐν τῷ Υἱῷ διαμένει. Constat igitur quod Spiritus Paracletus ex Patre procedit, et in Filiō manet. Cum Gregorius mox inferendo sub-

(32) Vec. apud *Allat.* *Græc. orth.*, tom. II, pag. 550 et seqq.

(33) Meliten., *ibid.*, p. 78³ seqq.

(34) Basnag., in *Observ. ad Canisii Thes.*, tom. II, part. I, p. 88.

(35) Joan. Diac., *Vit. S. Greg. PP.*, lib. IV, cap. 75.

(36) Lequien., *Dissert. Damasc.* I, § 25, p. 11.

(37) Sophr. apud Fabric. *Bibl. eccles.*, pag. 225.

(38) Scalig. *Animad. in Chron. Euseb.* ad ann. MCCCCCLXXIV, pag. 256.

A jungat Spiritum a Filio nunquam recedere; ut consentanea sit illatio, videtur omnino dixisse Spiritum manere in Filio; velut nimirum lib. III *Moral.*, n. 92, ubi loquitur de modo quo Spiritus sanctus in justis habitat, concludendo ait: *Diessimiliter ergo in illo (Filio) manet, a quo per naturam non recedit.* Quocirca dicendo in *Dialogis*, Spiritum ex Patre procedere et in Filio manere, nullatenus dissentierit a Vigilio Tapsensi, qui lib. XI *De Trinit.*, hæc omnia complexus fuerat: *Ego credo Filium in Patre, inquit, et Patrem in Filiō; Spiritum quoque sanctum Paracletum qui procedit a Patre, et Filii esse et Patris, quia et a Filiō procedit.* Et paulo post: *Quod idem Spiritus Filiī sit, multis Scripturarum testimoniis probavimus, et quod totus maneat in Filiō; et sicut procedit a Deo Patre, ita procedit a Filiō, ut tota Trinitas unus credatur Deus.* Hactenus vir doctissimus.

VII. Age nunc, ad unam adhuc digrediamur difficultatem enodandam, super *Ægeæ officio ac dignitate institutam*: qua demum excussa, de reliquis levioribus lector eruditus judicium ferat. Scribit Sophronius (37), ut fertur, S. Andream cruci suisus suffixum ὑπὸ τοῦ Αἰγαία τοῦ βασιλέως Ἐδεσσῆῶν, ad *Ægea praefecto Edessenorum*, interprete Erasmo. Scaliger, quantus vir! miratur (38), *Ægeam proconsulē Edessenorum regem Sophronio dictum, magisque miratur βασιλέα praefectum reddi ab Erasmo.* Blondellus item in omnimodæ antiquitatib[us] indagatione rimator acerrimus, satis fidenter suggestat auctorem, quem etiam aliud agens putat esse Pseudo-Dorotheum, dum scribit (39) ipsum nugari, Andream Patris ab *Ægea Edessenorum rege* (quasi ex ultimo oriente in Achiam momento transvolaverit) crucifixum. Scaligero adhæsit etiam accertissimus Tillemontius (40): eoque nomine Woogis insuper eundem Sophronium ridet (41). Cæteros si qui sunt, idem sentientes, præterimus.

Dolet enimvero viros eruditissimos alia multa cum animo agitantes, illud demum quo de agimus, adeo perfunctorie expendisse. Nimirum, una tantum Edessa Mesopotamiæ urbs, haud longe ab Euphrate sita, ipsis obversabatur; ut proinde Sophronium de illa finisse locutum existimaret; neque alterius Edessæ meminere, Macedonia regum sepulcris claræ, celebrataeque in primis Joanni Catacuzeno (42). De utraque plura præ cæteris Spanhemius (43), Lequienius (44) et Bayerus (45). Vetusior est autem, saltem nomine tenus, Macedonia Edessa: ex hac enim nuncupata fuit altera

(39) Blond. *Lib. de episc. et presb. apud Fabr. De rit. et mort. Moysis*, pag. 496.

(40) Tillem. *Mém. eccl.*, tom. I, pag. 320, not. 1.

(41) Woog. *exercit.* II, pag. 101.

(42) Cantac. *Hist.* lib. I, cap. 54, lib. IV, cap. 19 et alibi.

(43) Spanh. *De præst. numism..* tom. I, cap. 127, 128.

(44) Lequien. *Or. Chr.*, tom. II, pagg. 79, 953.

(45) Bayer. *Hist. Osrhoen.*, pag. 43 seq.

in regione Osrhoenica posita quæ, teste Plinio (46), quondam Antiochia dicebatur, atque a fonte per lucidis undis illuc fluente, Callirrhoe: nomenque Edessæ inditum eidem fuisse perhibetur a Macedonibus postquam ab Alexandri M. temporibus sunt illa potiti. Non est igitur cur in ultimum orientem cum Blondello transmigrare cogamur, ut Sophronii Ægeam Edessenorum regem invisamus. Discimus enim ex Tacito (47) Achiam et Macedoniam imperio proconsulari fuisse subjectas. Hinc itaque mirari haud subit Ægam, qui fertur proconsul Achiae, censeri et Edessæ Macedonicæ regem; adeoque ab hac urbe digressum, Patras Achæas perrexisse, ut perhibet Epistola nostra. Proconsulis namque sedes Edessa fortasse fuerit eamque respexerit Sophronius: Ecclesia vero Achaica in Epistola, non sedis quidem locum, sed munus quo et in Achiae provincia fungebatur proconsul, attenderit.

Neque vero quis putet anxiò animo nos esse aut sollicito, quod Ægam βασιλέα Sophronius appellat. Haud enim una esse hujus vocis significatio compertitur; neque illa demum abutuntur vetusti scriptores, quo regem constanter exprimere velint, ut ex antiquis Lexicographis liquet. Hesychius: Βασιλεῖς, οἱ δικασταὶ παρὰ Ἡρόδηψ, οἱ βασιλεῖς καράμονος ἐργαζομένων ἐργατιούμενοι. Ad quem locum plura eruditæ Joannes Alberti (48). Phavorinus item: Βασιλῆς λέγεις Ἡσίδος τοὺς δικαστὰς σταὶ τοὺς δρχοντας. Οὐτω γάρ αὐτὸς ἐκάλουν οἱ παλαιοί, ὡς ὑμῆρος· Ἄλλοι δὲ τοις βασιλῆσις Ἀχαιῶν στοι καὶ διλοι. Quæ quidem Homeri verba (49) loco de quo agimus, mire quadrare nemo non videt. Eamdem in sententiam Maussacu quoqæ ad Harpocrationem v. Βασιλεὴ διαδρομή, unum e novem magistratibus Atheniensibus βασιλέα fuisse vocatum, se latius doctorum promiserat vv. Θεοφοθεταὶ et Πολέμαρχος, quod tamēt sui oblitus, haud præstitit. Ninc ergo liquido apparet immerito argui Erasmus eo nomine, quod βασιλέα Sophronii præfectum reddiderit.

Verum in isto Sophroniano loco enucleando immorari adhuc parumper liceat. Nobis nimurum discentibus Sophronii verba, deque Macedonica Edessa illa esse accienda probe intelligentibus, illud etiam Trogi Pompeii apud Justinum (50) opportune succurrit: e Caranus, inquit, cum magna multitudine Græcorum, sedes in Macedonia responso oraculi jussu querere, cum in Emathiam venisset, urbem Edessam occupavit. Hanc autem urbem ob memoriam muneris, Ægas; populum, Ægeatas

A vocavit. • Justino concinit Plinius, apud quem occurrit (51): e oppidum Æge, in quo mos sepeliri reges Macedonum. Edessam itaque habemus in Macedonia sitam, primitusque vocatam Ægeam. Quæ quidem urbs, Vossio monente (52), scriptoribus Græcis dicitur Alγα, Alγαῖα et Alγεῖα: unde ἔθνος est Alγαῖατης, vel Alγεῖατης. Hæc vero dum recolo, variæ mihi subortæ suspicione. Cum enim noverim proprium proconsulis nomen sub quo passus perhibetur S. Andreas, diversimode apud Ecclesiæ scriptores efferti; aliis namque vocatur Alγέας (53), aliis vero Αἰγαῖατης (54): quid demum ea de varietate augurabar dicere lubet. Sophronium nimurum, sive scriptorem vetustiorem quem ipsem met secutus fuerit, nomine proconsulis proprio B præterito, hujusmodi verba, οὐδὲ τοῦ βασιλέως Ἐδεστηνῶν, tantummodo litteris primo tradidisse putabam; quem quidem locum ne quis acciperet de Osrhoenica Edessa, vir aliquis eruditus codicis Sophroniani oræ alleverit vetus urbis nomen Alγαῖα, indeque formatum gentile Alγαῖατης quoruim unum alterumve postea librarius indoctus e textu excidisse conjiciens, adeoque ipsi intexendum existimans, exscriperit suoque exemplari inseruerit: atque ita deinceps velut proprium præfecti urbis nomen habitum, a reliquis deinceps scriptoribus fuerit subinde usurpatum; unde tandem in nostræ quoque Epistolæ Achaica exemplaria dimanarit.

C At hoc demum est hariohari. Illud potius fortæ dicendum, Ægam quidem fuisse vocatum qui Edessæ ac Patris præfuerit; verumtamen non ideo statim colligas velim ipsum ipsum gente fuisse Græcum, non Romanum; adeoque proconsulis aut consulis munus eidem rite conferri haud potuisse. Romanos enim quandoque ab urbibus et populis nomina usurpare, neque etiam a cognominibus Græcis sibi asciscendis abhoruisse, viri doctissimi Ursinus (55), Panvinius (56) et Sagonius prodiderunt: ut proinde ab Ægea sive ab Ægeatis, Macedonicorum Edessenorum urbe ac populo, Ægas item noster appellari potuerit. Si quis vero eum fuisse origine Græcum contendat; quod sane fratris ejus nomen qui Stratocles audit, suadere videtur; haud equidem repugnaverim. Neque enim demum insolens urbium D regimen et Græcis tradidisse Romanos, ut e nummis antiquis liquet: e quibus discimus (57) Aristarchum Damonis, Metrodorum Meneclis, Nicostratum Callistrati et Æschriōnem Lysię filios, Patrenium prætores fuisse. Qui ergo præferat Edessæ noster Ægas, Patrarum quoque præfector fuerit, non

(46) Plin. *Hist.*, lib. iv, cap. 24.

(47) Tacit. *Annat.*, lib. i, capp. 76, 80.

(48) Alb. *ad Hesych.*, tom. I, pag. 699.

(49) Hom. *Odyss.*, A, 394.

(50) Justin. *Hist.*, lib. vii, cap. 1.

(51) Plin. *Hist.*, lib. iv, cap. 9.

(52) Voss. *ad Pomp. Hel.*, lib. ii, cap. 5, pag. 440, edit. 1.

(53) Sophron., apud Fabric. *Bibl. eccles.*, pag.

225, alii.

(54) Menol. *Græc. Basil.*, part. i, pag. 221; Pseudo-Doroth. apud Cang., *Chron. Pasch.*, pag. 435; Niceph. *Hist. eccl.*, lib. ii, cap. 59.

(55) F. Ursin. *De famili. Rom.*, v. *Pinariam gent.*, tom. VII *Thes. Antiq. Rom.*, pag. 1297.

(56) Panv. et Sagon. *De nom. Rom.*, tom. II, *Thes. Antiq. Rom.*, pagg. 976, 1015.

(57) Hard. *Opp. select.*, pag. 152.

dignitate proconsulari, sed consulis titulo insignitus, ut ex nostra Epistola constat; ubi non ἀνύπτος, sed ὑπάτος tantum vocatur: quo quidem nomine viri primarii et proceres quandoque designantur: hisque passim, maxime urbium et civitatum præfectis, consularis dignitas ab imperatoriis concessa legitur, ut videtur est apud Cangium in utroque Glossario (58). At de his hactenus. Cætera enim leviora quæ sive ad minuendam Epistolæ nostræ auctoritatem, sive ad ejus integritatem evertendam objici solent, consulto præterimus; ne scilicet minutiora persequi, neve nihil omittere velle videamur: si quis autem ea nosse cupit, nuperum editorem Lipsiensem aeat.

VIII. Quod superest, in tempore inquisitorum quo scripta fuit hæc Epistola Ecclesiæ Achiaæ, nobis primum esset definiendum, quo denum anno B. Andreas apostolus martyrium passus censeatur; hoc enim scinel explorato, illud etiam levi negotio statui posse intelligitur: siquidem ex eadem Epistola constat ab Achiaæ presbyteris et diaconis illam fuisse perscriptam, qui sancti apostoli certamini spectatores interfuisse perhibentur. Verum deficientibus penitus solidioris antiquitatis monumentis, conjecturis tantum rem transigunt criticorum filii. Alii siquidem (59) anno æræ Christianæ 66, aut 70 B. Andream passum existimant. Alii vero (60) anno imperii Vespasiani primo, vel saltem ipso adhuc imperante. Alii denum (61) sub Domitione. Cum autem omnino inexplorata res habeatur, recentioresque pro animi arbitrio huic vel illi sententiae adhærent; nos itaque, donec in obscuro trahite dux tutior præbeat, cunctabundi licet, circa Christi annum 80 cruci affixum S. Andream apostolum martyrium consummasse, adeoque mox fuisse perscriptam circumlati inque Ecclesiæ Achiaæ Epistolam existimamus.

Mirabitur fortasse quispiam nos vel longius quam par sit B. apostoli vitam protrahere, vel potius ipsum imperio Vespasiani desinente, martyrio sublatum asserere, quem tamen Christianorum persecutorem fuisse nemo dixerit. Ad primum vero quod attinet, objectioni occurrit magnum Barouium assetati; qui de novissimo lustro, et quidem sub Vespasiano peracto verba faciens (62), locum ex Plinio recitat ex quo plane comperimus, his ipsis temporibus complures ultra centesimum annum vitam duxisse; ut proinde pro monstru haberi nequeat, si ea tempestate nonnulli ex apostolis, ut de Joanne evangelista deque aliquot apostolorum discipulis saltem liquet, longæva ætate decessisse dicantur: eo in primis nomine, quod divina etiam

A genite dispensatione id accidisse potuerit; ut scilicet Evangelii prædicatio latius pateret in dies, Christianaque fides in animis credentium altiores aget radices, atque ita demum nascenti Christi Ecclesiæ satis consultum foret.

Neque magis urget altera objectio, ab imperio Vespasiani nomini Christiano haud infesto petita. Nullum quidem in Ecclesiam ab eo latum edictum uspiam occurrit, accedente in primis teste locupletissimo Tertulliano (63): « Quales, inquit, leges istæ quas adversus nos, soli exequuntur impii?... quas nullus Vespasianus, quanquam Judæorum debellator... impressit? » quo sane sensu accipiens etiam videtur Eusebius, ubi scribit (64) « Vespasianum μηδὲν καθ' ἡμῶν ἔτοπον animo agitasse. »

B Hinc tamen haud colligendum arbitror nunquam inferno atque inimico animo in Christianos fuisse Vespasianum, neque ulla omnino injuria eos aliquando affecisse. Contrarium docet Hilarius (65): « Anne, ait... Paulus... Nerone se, credo, Vespasiano aut Decio patrocinantibus tuebatur, quorum in nos odiis confessio divinæ prædicationis effluit? » Hilario astipulatur Theodoritus (66): Τῶν δὲ ἀλέων καὶ τελωνῶν καὶ σκηνοβάραφου τοὺς νόμους, οὐ Γάιος ἐσχεσεν, οὐ Κλαύδιος καταλύσας, οὐ Νέρων ὁ μετ' ἐκείνους· καὶ ταῦτα, δύο τῶν νομοθετῶν τοὺς ἀριστούς κατακοντίσας· καὶ γὰρ τὸν Πλέτρον ἐκεῖνος καὶ τὸν Πλαύλον ἀνεῖλεν ἀλλ' οὐ ἔναντει τοῖς νομοθεταῖς τοὺς νόμους, οὐκ Οὐεσπασιανὸς, οὐ Τίτος, οὐ Δομήτιανδς, καὶ ταῦτα, πολλοὶς κατ' αὐτῶν, καὶ παντοδαποῖς χρησάμενος μηχανῆματι. Id est: Piscatorum autem et publicanorum tentoriorumque sutoris leges, non Caius, non Claudius dissolvere potuerunt, neque illorum successor Nero: hic enim tametsi duos optimos legislatores sustulerit; Petrum namque ac Paulum interfici jussit; at certe leges cum legislatoribus haud sustulit. Non Vespasianus, non Titus, non Domitianus; quanquam multis ac omnigenis machinationibus eas oppugnare contenterit.

C Neque denum putas laudatos Patres sibi invicem adversari; convenient enim, ut recte Havercampus (67), si dixeris id quod res est, Ecclesiæ persecutores ab Hilario ac Theodorito memoratos, tecte quidem omnes, non vero aperta vi, ut Nero, ut Domitianus, fuisse grassatos. Ad Vespasianum sane quod attinet, magis adhuc in ea sententia confirmor ei Hegesippo; qui apud Eusebium testatur (68), eundem imperatorem post expugnatam Hierosolymorum civitatem, eos qui a Davide genus ducerent perquiri jussisse, ne quisquam apud Judæos ex regis stirpe superasset, eaque ex causa gravissimam rursus persecutionem Judæis illatam fuisse. » Quod

(58) Cang. Glos. Græc., v. "Ὑπάτοι, et Latin. v. Hypatus.

(59) Tillerm. Mem. eccl., tom. I, pag. 593.

(60) Baill. Vies des Saints, tom. III, pag. 461; Woog., exercit. II, pag. 109.

(61) Florentin. Vet. occid. eccl. Martyr., pag. 119.

(62) Baron. ad ann. 76, § 2.

(63) Tertull. Apolog., cap. 5.

(64) Euseb. Hist. eccl., lib. III, cap. 17.

(65) Hilari. lib. contr. Arian., n. 3.

(66) Theodor. Græc. affect. curat., dial. IX, tom. IV, p. 611.

(67) Haverc. Ad Tertull. Apolog., pag. 63, not. 30.

(68) Euseb. Hist. eccl., lib. II, cap. 12.

quidem iterum atque iterum a Domitiano atque Trajanus factitatum scribit idem Eusebius (69). Cum autem persecutio contra Judæos sub his duobus postremis imperatoribus, in Christianos etiam invaserit; quidni porro in Vespasianea quoque id acciderit? In primis vero si attendas, tunc temporis et deinceps, Judæorum nomine fuisse vocatos qui Christiana professione censerentur. Quibus addas maxime velim, Vespasianum propterea de Davidis progenie tollenda cogitasse, ut cum Baronio loquar (70), quia ex Josepho aliisque rescribet, oraculis prophetarum fuisse prædictum, ex illius regis familia hominem regnaturum, cuius imperium esset æternum. Hinc ergo sibi suisque prospiciens idem imperator, ex Davidica stirpe prognatos fuit persecutus: adeoque ne apostolis quidem qui ex Judæa erant, quique Christum regem a prophetis prænuntiatum prædicabant ubique, ipsem pepercisse putandus.

Quid quod nonnulla in vetustis monumentis suppersunt adhuc vestigia, unde coniicere jure liceat, a Vespasiano aliquando in Christianos sevitum? Exstat apud Gruterum (71) inscriptio hujusmodi:

IMP. VESPASIANO. AVG. PONT. MAX. TRIB. POT.
III I. COS. VIII. DESIG. VIII I. P. P.

SACRARVM AEDIVM
RESTITVTORI
ET . RITVVM . ANTIQVOR
CONSERVATORI
SODALES . TITII

Huic geminæ ibidem aliæ duæ occurruunt (72). «Quarum inscriptionum sententia ut pateat, verbis utor erudit Walchii (73), probe sciendum est, veteres plurimum numinum cultores eam potissimum ob causam de strage cruenta Christianorum gloriosos fuisse, quod illa patriam religionem optime conservari sibi persuadebant: ut, si majorum sacra ab injuryia et contemptu defendere eorumque dignitatem tueri quis vellet, id sine Christianorum oppressione eorumque religionis eversione, nullo modo rite fieri posset.... Hæc vero cum ita sint, qui non videat, arbitror, fore neminem, saxa in quibus propter conservationem antiqui numinum cultus, gratiae imperatoribus ea tempestate peracte sunt, ab illis quæ diserte de deleto nomine Christiano loquuntur, quatenus eorum argumentum ac sententiam cogitamus, nulla ratione diversa fuisse; quoniam ipsa hæc profanæ religionis defensio, in oppugnatione Christianæ maxime posita erat. — Quare licet Vespasianus in lapide modo adducto non Christianorum hostis, sed antiquo-

(69) Euseb. *Hist. eccl.*, lib. II, capp. 19, 22.

(70) Baron. ad ann. 73, §. x.

(71) Grut. p. CCXLIII, inscript. 5.

(72) Ibid. p. CCLIV, inscript. 7, et p. CCLXX, inscript. 2.

(73) Walch. *Explan. persec. Neron.* cap. 3, § 6, pag. 77 seqq.

(74) Aring. *Rom. subterr.*, I. III, c. 22, p. 102.

A rum rituum conservator fuerit appellatus; attamen tantum abest ut saxum hoc ad Christianos haud respiciat, ut potius ob eamdem causam propter quam et Neroni et Diocletiano tropæ posita sunt, ob conservationem nimirum superstitiosi numinum cultus, insculptum illud esse definiam. Hæc aliaque plura in eamdem sententiam V. C. Quæ quidem magis magisque confirmat iste sepulcralis lapis, a nostro Aringo evulgatus (74):

SIC PREMIA SERVAS VESPASIANE DIRE
CIVITAS UBI GLORIE TUE AUTORI
PREMIATUS ES MORTE GAUDENTI LETARE
PROMISIT ISTE DAT KRISTUS OMNIA TIBI
QUI ALIUM PARAVIT THEATRUM IN CELO.

B ubi consulesis eruditum editorem. Neque fortasse alienum erit, aliud in hanc rem testimonium petere ab Actis S. Apollinaris, non illis quidem interpolatis aut confictis, sed iis quæ medio saeculo vii, Maurus archiepiscopus Ravennas laminis argenteis inscribi curavit, ut refert Agnellus (75). Rem enarrat anonymous auctor *Spicilegii Ravennatis historiæ* hisce verbis (76): «Dux in eodem sepulcro inventiuntur argenteæ laminæ (anno 1175 detectæ).... In prima legebantur ista: ORTUS AB ANTIOCHIA BEATUS APOLLINARIS. — HIC FUSTIBUS CÆSUS EST. DIUTIUS SUPER PRUNAS STETIT NUDIS PEDIBUS. EQUELEO APPENSUS, DENUO VERBERATUS, SUPER PLAGAS AQUAM RECEPIT FERVIDAM.... DEFUNCTUS EST SUB VESPASIANO CÆSARE AUGUSTO X KALENDARUM AUGUSTARUM. »

C haud equidem nescio Mamachium V. C. cum apud Hilarium loco superius adducto, tum in his S. Apollinaris Actis, Vespasiani vocabulo Domitianum designatum censere (77); quem quidem persecutorem fuisse, non item Vespasianum constat: eo vel maxime, inquit, quod in antiquis monumentis Domitianus quandoque Vespasianus etiam vocetur, ut patet ex inscriptione apud Hermolaum Barbarum *Ad Plinii præf.*, quæ sic se habet: IMP. CÆS. DOMITIANUS. VESP. AUG. GERM. JOVI. VICTORI. Ejusdem item sententiae sectator fuerat Aringus, titulum sepulcrealem mox allatum exponens. Quid loquar? Esto: patris nomen assumpserit suoque addiderit Domitianus, adeoque Domitianus Vespasianus fuerit aliquando appellatus; quod sane tum ex marmoribus, tum ex numinis de Tito etiam liquet. Verum ut rem tandem conficiat vir doctus, vimque auctoritatum atque inscriptionum quas in medium modo protulimus prorsus infringat, monumentum aliquod meo quidem judicio excitet necesse est indubitanter Domitianeum; quo nimis numrum compertum fiat Domitianum, proprio nomine

(75) Agnell. *Lib. pontif. inter Scriptor. rer. Ital.*, tom. II, part. I, p. 441.

(76) Anon. *Spicil. Ravenn. hist.*, *ibid.*, tom. I, part. II, p. 541. Videsis quæ de Vespasiani jussione refert idem auctor. I. c. pag. 333.

(77) Mamach. *Origin. et antiqu. Christ.*, tom. I, p. 121, not. 6.

omisso, Vespasianum simpliciter fuisse vocatum. Interim vero donec id praeceps, Vespasianum patrem allatis in locis accipere nobis per ipsum licent.

Vix dum haec scripseram, cum elegantem Laurentii Pataroli epistolam legere contigit (78), quia vir eruditus singulare numisma illustrans hujusmodi inscriptione signatum, ΟΥΕΣΠΑΣΙΑΝΟΣ ΝΕΩΤΕΡΟΣ, Tito Vespasiani filio ipsum asserit. Aliter tamen statuerat doctissimus Harduin, qui primus idem numisma vulgavit (79); cautius vero Frelichius, vir in re nummaria facile princeps (80). Verum utecumque demum res se habeat, bujuscum munismatis auctoritate neque sententiam nostram de Christianorum persecutore Vespasiano everti, neque oppositam Mamachii conjecturam fulciri nemo non videt: siquidem in monumentis quae attulimus, nullus character nullaque peculiaris nota perhibetur, ut hic sane vox ΝΕΩΤΕΡΟΣ, cuius vi alium a Vespasiano patre agnoscere jure cogamur.

Sed ecce tibi alium obicem, hunc ipsum locum attingentem de quo agimus, haud sane praetergreendiendum. Observat nimirum Florentinus (81), quem deinde secutus est Tillemontius (82), Aegeam proconsulēm ita sanctum apostolum fuisse allocutum (83): « Tu es Andreas, qui.... suades hominibus superstitionem illam sectam quam nuper detectum Romani principes exterminari jusserunt? » Unde viro eruditio verba illa in numero multitudinis Romani principes, Domitianum respicere omnino videntur, qui secundam post Neronem persecutionem movit: cunique haud verisimile censeat ad tam longevam ætatem pervenisse sanctum apostolem, ut saeculo i. exente, sub eo imperatore passus existinetur: hinc Epistolæ Ecclesiæ Achæacæ sinceritatem in dubium revocandi occasionem captat. At isthaec demum objecio tanti non est, ut negotium nobis facessere videatur. Quo enim verbia illis « Romani principes, » sive ut in textu oī ἀρ-

χοῦται, sua veritas constet; nihil nos cogit, ut ad Domitianus usque tempus excurramus. Imo vero nihil nos prohibet quin eadem verba sive de Vespasiano ejusque filiis Tito et Domitiano accipiamus; quorum hic usque ab anno 69 imperio Cesareo exornatus, ille vero ann. 71 imperii collega fuerat renuntiatus; quosque præterea junctum inter persecutores a Theodorito recensitos superius vidimus: sive illa, quod fortasse magis placet, de praefectis in urbe intelligamus, quorum summa erat auctoritas. Qua de re locus exstat insignis apud Clementem Romanum (84), qui Paulum apostolum ἡ τῶν Ἑγγύεσθαι μάρτυρα sublatum memorie tradidit: licet ex vetustis monumentis eum sub Neroni passum certo constet. Neque aliter S. Cyprianus (85): « Huic, inquit, persecutioni quotidie insistunt praefecti in urbe, ut si qui sibi oblati fuerint, animadvertantur, et bona eorum fisco adjudicentur. » Quibus insuper addere libertatis Dionis verba, digna plane quæ in eamdem sententiam pennisentur. Sic autem ille (86): Οὐτω μὲν δὴ τὸν Ἡ τῶν Ρωματῶν ἀρχὴ δύο αὐτοκράτορων ἅμα ἐδιέλασε, Νέρωνι καὶ Ἡλίῳ. Viden' Helium sive summa potestate, sive nominius dignitate Neroni comparatum? Quorsum vero haec, inquires? Nimirum, ut evincamus, ex Epistolæ nostræ verbis, Romani principes jusserunt, minus recte colligi Neronem et Domitianum iis necessario indicatos, cum et praefecti urbis in primis significari posse videantur; qui vel ab uno imperatore de vexandis Christianis latae leges edictis suis executioni mandandas indicerent, vel novas etiam ferendi potestatem sibi sumerent, ut de Helio compertum. Cætera præterimus quæ alias præsto essent ad sententiam nostram magis magisque astruendam; ne videlicet Tullianum illud nobis jure fortasse quis objiciat (87): « Utitur in re noui dubia testibus non necessariis. » Et haec quidem de Ecclesiæ Achæacæ Epistola sati- sunto.

EXCERPTUM

Ex Præfatione clarissimi viri Constantini TISCHENDORF.

(Acta apostolorum apocrypha, Lipsiae 1831, in-8.)

De nova recensione textus Actorum sancti Andreae.

Fluxit editio nostra ex duobus potissimum codicibus Græcis Parisiensibus. Alter (qui nobis est A) Regius est, nunc nationalis, num. 881, saeculi undecimi, fol. 282-291; alter (apud nos est B) Coislinianus num. 121, anno 1545 scriptus, fol. 37-41.

Huc accedit tertius (nobis est C) codex Baroccianus num. 180, quem ex Woogio, qui eo solo usus est, hausimus. Quanto vero opere codicum nostrorum Parisiensium textus Oxoniensi codici Woogii præstet, nemini

(78) Diar. crud. Ital., tom. XXVIII, pag. 510 sequ.

(79) Hard., Hist. Aug. inter opp. set., pag. 755.

(80) Frcl. Quat. tentam. Dissertat. de utilit. rei numm. vet., cap. 5, pag. 45.

(81) Florent. Vetust. occid. Eccl. Martyr., pag. 119.

(82) Tillem., Mém. eccl., tom. I, pag. 594.

(83) Epist. presb. Ach., cap. 2.

(84) Clem. R. Epist. I ad Cor., cap. 5.

(85) Cypr. epist. 80, pag. 238, edit. Oxon. 1682.

(86) Dio lib. xiii, pag. 720.

(87) Cic. De offic., lib. II, cap. 2.

potest dubium esse: quod cum de toto libello, tum maxime de ultimis partibus valet, quarum in eo codice imperfectissima ratio est. Quia in re videndum est ne quis fallatur brevitate textus in cod. Barocciano conspicua. Illud enim plerumque in hujus generis scriptis accidit ut a pleniori textu, in quo hereticæ originis frequentiora vestigia esse solent, ad breviorem procederet catholicorum emendatorum studium. Præterea Woogius Græco suo textui versionem Latinam a se factam addidit, subjectis insuper in fine extremitatibus que apud Surium leguntur inde a verbis: Et subinde alii et alii ingenerent se, quippe quibus in Græcis suis nihil plane respondere vidisset. Commentarius historicus criticus, quem præpositus editioni suæ, egregie facit ad cognoscendas atque illustrandas traditiones quæ de Andrea apostolo apud antiquos circumferebantur. Explavit vero etiam ipsum textum adnotatione uberrima variis generis.

Denique ad editionem nostram adhibuimus Latinum textum a Laur. Surio editum, apud quem legitur in Vitis SS. Colon. 1617, tom. VI, pag. 653 sqq., ad diem 30 mens. Novembris (88); nec non ex Pseudo-Abdias historiis contulimus, si quid apte cum Græcis componi poterat. Ibidem præterea plura inde a sectione XXXV (apud Fabric. Cod. apocr. II, p. 502), aliquem cum nostrorum Actuum historiis necunt habent.

(88) Laur. Surius (primum prodiit opus ejus 1569, quartum 1617) secutus est Alo. Lipomannum in Vitis SS. 1551 sqq. tom. I, p. 1, pag. 367. Editio vero princeps Latini textus debetur Bonino Mombritio in Legendario s. Actis SS. 1474.

ΠΡΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΙΟΝ

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΑΝΔΡΕΟΥ¹

ACTA ET MARTYRIUM S. ANDREÆ APOSTOLI

(TISCHENDORF, *Acta apost. apocr.*, Lipsiae 1851, in-8, p. 105.)

"Απερ⁸ τοῖς δρθαλμοῖς ἡμῶν ἐθεασάμεθα⁹ πάντες Α οἱ τε¹⁰ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς¹¹ Ἀχαΐας, γεγραφήκαμεν¹² πάσαις¹³ ταῖς Ἐκκλησίαις ταῖς¹⁴ ἐν τῷ τοῦ Χριστοῦ ὄντας ταῖς¹⁵ ἀνταπόδοσις¹⁶ καὶ δύσει, ἀρκτιῳ¹⁷ καὶ μεσημβρίᾳ. Εἰρήνη ὑμῖν καὶ πᾶσιν¹⁸ τοῖς πιστεύουσιν εἰς Ἑνα Θεὸν. Τριάδα τελείαν¹⁹, ἀληθινὴν Τιδίν μονογενῆ, ἀληθινὸν Πνεῦμα θείου τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ ἐν τῷ Τιτὶ διαμένον²⁰, δπως δειχθῇ²¹ ἐν Πνεῦμα διγιον τὸ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ Τιτῷ²² ὑπάρχον ἐν θεστητι τιμῇ²³. Ταύτην τὴν πίστιν μεμαθήκαμεν παρὰ τοῦ μαχαρίου²⁴ Ἀνδρέου τοῦ ἀποστόλου τοῦ²⁵ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐτεινος²⁶ καὶ τὴν πάθησιν²⁷ κατενάπτων ἡμῶν προκειμένην ἔωραχτες²⁸ καθ' ὅσον δυνάμεως ἔχομεν ἀναγράψασθαι οὐκ ὥκνήσαμεν²⁹.

VARIÆ LECTIONES.

³ Ita A; B: Περιώδος (sic) καὶ τελείωσις τοῦ ἀγίου ἀποστόλου καὶ πρωτοκλήτου Ἀνδρέου. C: Μαρτύριον τοῦ ἀγίου ἀποστόλου Ἀνδρέου. D: *Passio S. Andreæ apostoli, per presbyteros et diaconos Ecclesiarum Achaiæ scripta.* ⁴ "Απερ εἰς ΑΒ; C "Α. ⁵ ἐθεασάμεθα τοῦ AB (i.e. Leonis Allatio); C ίδωμεν. ⁶ οἱ τε cum B; A εἰ τε; C οἱ. ⁷ τῆς: BC om. ⁸ γεγραφήκαμεν cum AB sed B add. καὶ ἀποστέλλωμεν. C γεγράφαμεν. ⁹ Β ἀπάσας. ¹⁰ Ἐκκλησ. ταῖς: B add. οὐταῖς. ¹¹ ἐν τῷ τοῦ Χρ. ὄν. καθισταμέναις: h. I. cum A; BD (in Christi nomine constitutis) post μεσημβρίᾳ. C post μεσημβρ. habet ἐν ὄντας τοῦ Χριστοῦ διακειμέναις. ¹² ἐν τε: BC om. τε. ¹³ ἀρκτιῳ: C ἀρκτρῷ, Β ἀρκτῷ. Præterea C πρεμ. καὶ, Β καὶ τῇ. ¹⁴ καὶ πᾶσιν cum BCD. A om. καὶ. ¹⁵ Τριάδα (Β εἰς τρ.) τελ. εἰς ΑΒ. CD τελεῖον τὸ Τριάδι, in Trinitate perfecte. ¹⁶ ἀληθινὸν τερ: C bis ἀληθή, tertio loco ἀληθές. ¹⁷ ἀγέννητον (D ingenitum): C γεννήτορα, Β μονογενῆ. ¹⁸ τὸ ἐκ usque διαμένον (AC -νων): C ἐκπορευόμενον ἐκ Πατρὸς καὶ ἐν Τιτῷ δαιμ. ¹⁹ Β δπως δειχθεῖται, C ἵνα γνωσθῇ. ²⁰ τὸ (Β Εσεσθαι, C ελναι) ἐν τῷ (C οὐν.) Πατρ. καὶ (B add. τῷ) Τιτῷ. ²¹ ὑπάρχον (codex-ρχων) ἐν θε. τιμ. cum A. BCD καὶ τούτον (C τοσοῦτον, D hoc) είναι τὸν (Β οὐν.) μονογενῆ (Β -γενῆ) υἱὸν δπερ ἐστιν ἐκεῖνος ὁ γεννήσας (D quod est ei ille qui genuit); C δοσον δ γεννήσας οἰδεν [Woog emendat εἴη]]. ²² μαχαρίου: CD ἀγίου. ²³ Β παρὰ τῷ μαχαρίῳ Ἀνδρέῳ τῷ ἀποστόλῳ τοῦ. ²⁴ οὐτεινος: C οὐ. BCD om. καὶ sequens. ²⁵ πάθησιν cum ABD (passionem): C μαρτυρίαν. ²⁶ κατενάπτων. usque ἔωραχτες cum A: B ἥντερ κατεν. ἥμ. προκειμένων ἔωράχαμεν: C παρθέτες ίδωμεν: D quam coram οὐσίᾳ vidimus. ²⁷ καθ' ὅσον usque ὥκνήσαμεν: B καθ' ὅσον δυνησώμεθα ἔκπληρωσαμεν: C ἔνοι (Woog vertit in annuam commemorationem)καὶ ἀφηγούμεθα:Dprout possuntus (Woog ἐνόν his expressum putat) explicamus.

Proconsul itaque *Ægeates*, Patras civitatem ingressus, cœpit compellere credentes Christo ad sacrificia idolorum. Cui occurrens beatus Andreas dixit : Oportebat ut tu, qui judex esse hominum comprobaris, judicem tuum qui est in celo cognosceres, et agnatum coleres ; et colendo eum qui verus Deus est, ab his qui veri dii non sunt, animum revocares.

Cui *Ægeas* dixit : Tu es Andreas, qui destruis tempa deorum, et suades hominibus illum cultum, quem nuper exortum Romani principes exterminare jusserunt ?

Beatus Andreas dixit : Romani principes nunquam cognoverunt veritatem ; et hoc pro salute hominum veniens Dei Filius manifeste docuit, ista scilicet idola non solum deos non esse, sed esse dæmonia pessima et inimica humano generi ; que hoc docent homines, unde offendatur Deus, ut, dum offensus fuerit, avertatur et non exaudiatur : et cum aversus fuerit et non exaudierit, habeantur a diabolo ipsi captivi, et adeo eos deludat, ut, quando exierint de corpore, inveniantur deserti et nudi, nihil secum praeter peccata portantes.

Ægeates dixit : Ista superflua et vana verba sunt. Jesus enim vester dum talia prædiearet Judæis, illum crucis patibulo affixerunt.

Οἱ ἀνθύπατος τοῖν Αἰγαίτης εἰς Πάτρας τὴν πόλιν εἰσεληγυθώς²⁶ ἥρξατο²⁷ συνωθεῖν²⁸ τοὺς πιστεῦοντας τῷ Χριστῷ²⁹ εἰς τὴν τῶν εἰδώλων θρησκίαν³⁰. Φτινὶ δὲ μακάριος³¹ Ἀνδρέας προσδραμὼν εἶπεν³². Ἐδει τε καὶ κριτὴν ὄντα ἀνθρώπων³³ τὸν κριτὴν σου ἐπιγνῶναι τὸν ὑπάρχοντα ἐν τῷ οὐρανῷ³⁴, καὶ ἐπιγνῶντα³⁵ σεβασθῆναι³⁶, σεβόμενον δὲ³⁷ αὐτὸν³⁸ θεὸν ὄντα ἀληθίνον³⁹ ἀπὸ τούτων τῶν μή τυχανόντων ἀληθινῶν θεῶν⁴⁰ τὸν λογισμὸν σου ἀναστείλαι⁴¹.

Πρός δὲν δὲ Αἰγαίτης εἶπεν⁴². Σὺ εἰ Ἀνδρέας δὲ⁴³ καταλύων⁴⁴ τοὺς ναοὺς τῶν θεῶν⁴⁵ καὶ ἀντεπίκου⁴⁶ τοὺς ἀνθρώπους περὶ τὴν θρησκίαν⁴⁷ ἥντερ πειραγγῆς⁴⁸ φανεῖσαν⁴⁹ οἱ Ρωμαίων βασιλεῖς⁵⁰ ἔξαφανίσαι⁵¹ ἐκλευσαν;

Οἱ μακάριος⁵² Ἀνδρέας εἶπεν. Οἱ Ρωμαίων βασιλεῖς οὐδέποτε ἐπέγνωσαν⁵³ τὴν ἀλήθειαν, καὶ τοῦ σαφῶς διδάσκεις δὲ Γίδες τοῦ θεοῦ δὲ διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων ἐλθὼν⁵⁴, ταῦτα τὰ εἰδώλα οὐ μόνον μή εἶναι θεοὺς⁵⁵, ἀλλὰ καὶ⁵⁶ δαιμόνια αἴγιστα καὶ τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει⁵⁷ ἐχθραίνοντα, διδάσκοντα τοὺς ἀνθρώπους⁵⁸ προσκρούειν τῷ θεῷ⁵⁹, ὡς ἐν τῷ προσκρούεσθαι αὐτὸν ἀποστρέψθαι καὶ μή εἰσαχούειν⁶⁰. ἐν τῷ οὖν ἀποστρέψθαις καὶ μή εἰσαχούειν⁶¹ ἐχέσθωσαν αὐτοὶ τῷ διαβόλῳ⁶² αἴχμαλωτοι, καὶ ἐπὶ τοσούτον αὐτοὺς διαπαίξοτεν⁶³ ὥστε, ἐξερχομένων τοῦ σώματος, εὑρεθῆναι εἰρήμονες⁶⁴, μηδὲν μέθειστων πλὴν τῶν ἀμαρτιῶν βαστάζοντας.

Οἱ Αἰγαίτης⁶⁵ εἶπεν. Ταῦτα περιττά καὶ μάταια δήματα⁶⁶ τυγχάνουσιν. Οἱ γάρ οὐμέτεροι θησαύροις⁶⁷ τῷ ταῦτα κηρύττειν⁶⁸ τοῖς Ιουδαίοις, τῷ τοῦ σταυροῦ ξύλῳ αὐτὸν προσήλωσαν⁶⁹.

VARIE LECTIONES.

²⁶ Οἱ ἀνθύπατος τοῖν Αἰγαίτης usque εἰσεληγυθώς cum AB; C Αἰγαίας (sed alibi semper Αἰγαῖς) οὖν δὲ ὑπατος τῇ τῶν Πατρῶν πόλει εἰσελθών. D Proconsul itaque *Ægeates* Patras civitatem ingressus. ²⁷ Β ἥρξαντο. ²⁸ συνωθεῖν : C κρατεῖν καὶ συνωθ. ²⁹ C τοὺς τῷ Χρ. πιστ. ³⁰ τὴν τ. εἰδώλ. θρησκίαν cum A : B τὰς τ. εἰδ. θρησκείας : C τὰς θυσίας τ. εἰδ. : D *sacrificia idolorum*. ³¹ μακάριος : CD ἄγιος. ³² προσδραμὼν : B εἰσελθωμάν, D *occurrens*, uterque post φτινὶ : C om. ³³ καὶ κριτὴν ὄντα (corrigē δητα) καὶ δικαστὴν : A ἀρχοντα δητα. ³⁴ τὸν θεόν ταῦτα ἐν τῷ οὐρανῷ. ³⁵ ἐπιγνῶσκειν : C τὸν ἐπουράνιον χρ. σοῦ ἐπιγν. usque οὐρανούς cum A : B τὸν χρ. σοῦ τὸν δητα ἐν τῷ οὐρ. ἐπιγνῶσκειν : C τὸν ἐπουράνιον χρ. σοῦ ἐπιγν. ³⁶ ἐπιγνῶντα (codex γνῶντα) cum A; B ἐπιγνούς; C ἐγνωκότα. ³⁷ C σέβεσθαι. ³⁸ σεβόμενον δὲ cum A; BC καὶ σεβόμενον (B νος). ³⁹ αὐτὸν : C om. ⁴⁰ θεὸν δητα ἀληθ. cum A; B ὁς (corrigē δης) ἐστιν θεὸς ἀληθίνος; C τὸν ἀληθίν. θεόν. ⁴¹ ἀπὸ τούτων usque θεῶν cum AB; C ἐκ τῶν μή δητων ἀληθίνων. ⁴² τὸν λογ. α. ἀναστείλαι (B ἀνανεώσαι) cum ABD (*animūm rēvocārē*) : C ἀπιστρέψαι. ⁴³ Πρός δὲν (B ἕτερον, D εἰ) δὲ Αἰγ. A (*Ægeas*) εἰπ. cum ABD : C Αἰγαῖς εἶπεν. ⁴⁴ Β δὲ Ανδρέας. ⁴⁵ καταλύων : C καταστρέψων. ⁴⁶ τοὺς να. τ. θε. cum CD (*tempora deorum*): AB τὰ ιερὰ τῶν εἰδώλων. ⁴⁷ ἀναπτίθεν : C πλανῶν. ⁴⁸ περὶ τ. θρ. cum A; C τρῆς ἀναπτόν θρησκείαν; D *superstitionem illam sectam*: B καταλιπεῖν τὴν θρησκ. ⁴⁹ Ἔναγχος (Α -γχως) cum AB; C ἀρτίως. ⁵⁰ φανεῖσαν cum AD (*detectam*): B θρησκεύειν : C om. ⁵¹ C οἱ τῶν Ρωμ. δρόγοντες. ⁵² ἔξαφανίσαι (C ἔξελειφθῆναι), ἐκδ. cum ABCD; sed B πρεμ. προσέταξαν, τὴν δὲ σήν. ⁵³ μακάριος : C ἄγιος; D om. ⁵⁴ C οἱ τῶν Ρωμ. δρόγοντες οὗτοι (B οὐδέπω) ἔγνωσαν. ⁵⁵ καὶ τοῦτο usque ἐλθών cum A : B καὶ τοῦτο διπερ διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν ἀνῆλθεν ὁ τοῦ θεοῦ Γίδες δηάσκων : C καὶ δητα ὑπὲρ σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων ἐλθῶν δ τοῦ θεοῦ Γίδες ἐδίδειν, item D sed om. τὴν ἀληθίειαν καὶ. C οὐχι μόνον. ⁵⁶ Κ θεοὺς μή εἶναι, B μή εἶναι αὐτὰ δηθούς. ⁵⁷ διλέ καὶ BC om. καὶ. ⁵⁸ C δαιμόνια δλέθρια, ἐχθραίνοντα (Α ἐχθραίν), τῷ ἀληθ. γέν. ⁵⁹ διδάσκοντα τ. ἀληθ. cum A : C οἱ τοιαῦτα δηάσκουσιν τ. ἀληθ. : B διπερ τοῦτο διδάσκων (corrigē ύπ' ὧν τοῦτο διδάσκων?) αἱ ἀνθρώποι. ⁶⁰ προσκρούειν τῷ θεῷ cum A : B δητεν προσκρούεται θεός : C δηπας τῷ θεῷ προσκρούσωται. ⁶¹ ὡς (uterque codex δης) usque εἰσαχούειν cum AB : C τὰ ἐν τῷ προσκρούσαι αὐτοὺς αὐτῷ ἀποστραφῆ καὶ μή εἰσακούσῃ. ⁶² ἐν τῷ οὖν usque εἰσαχούειν cum A (R per incuriam omi.) : C καὶ ἀποστραφέντος αὐτοῦ καὶ μή εἰσαχούοντος. ⁶³ ἐχέσθωσαν αὐτοὶ τῷ διαβ. (B τῷ διαβ. αὐτοὶ) αἴχμ. cum AB : C καταχεύσων (Woog emendat κατασχεθ.) ὑπὸ τοῦ διαβόλου αἴχμ. ⁶⁴ διαπαίξοτεν (Α -ξεν) cum AB : C ἐμπατέξι (Woog emendat -ξη). ⁶⁵ ὥστε usque γυμνούς cum A : B Λ ἐφ' δσον (C έως οὐ) ἐκ τοῦ σώματος ἔξελθωσιν ένοχοι (C καταχεύμενοι) καὶ γυμνοί, iidem postea βαστάζοντες. D sic : *Ista idola non solum deos non esse, sed esse dæmonia pessima et inimica humano generi : quez hoc docent homines unde offendatur Deus, ut, dum offensus fuerit, avertatur et non exaudiatur ; et cum aversus fuerit et non exaudiatur, habeantur a diabolo ipsi captivi, et tandem eos deludat quandiu de corpore exeat rei et nudi, etc.* ⁶⁶ Οἱ Αἰγαίτης : CD Αἰγαῖς. ⁶⁷ Β περὶ τ. μάτ. εἰσαν δήματα, C ὑπέροχα δήμα. καὶ μάτ. εἰσαν. ⁶⁸ Οἱ γάρ (B ἕτεροι δη) οὐμέτεροι θησαύροις (Α θεος) cum AB(D); C δὲ Χριστός οὐμῶν. ⁶⁹ C κηρύσσειν. ⁷⁰ C (D) οἱ Ιουδαῖοι αὐτὸν ἐν τῷ σταυρῷ προσῆλ.

Ο μακάριος⁷⁰ Ἀνδρέας ἀποκριθεὶς εἶπεν⁷¹ Ω⁷² Α εἰ βούλεις ἐπιγινωναι⁷³ τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ, ποίξ εὐλόγῳ⁷⁴ ἀγάπῃ ὁ ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς⁷⁵ τοῦ ἀνθρώπου γένους⁷⁶ ὑπὲρ τῆς ἀνακλήσεως⁷⁷ ἡμῶν τοῦτο τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ⁷⁸ οὐχὶ ἀκουσίως δὲλλ’ ἔκουσίως⁷⁹ ὑπεδέξατο⁸⁰;

Ο Λιγεάτης⁸¹ εἶπεν· Ὄπόταν παρὰ τοῦ ἔαυτοῦ μαθητοῦ προδοθεὶς καὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων συσχεθεὶς τῷ ἡγεμόνι προστήθη καὶ πρὸς τὴν αἰτησιν αὐτῶν ὑπὲρ τῶν τοῦ ἡγεμόνος στρατιωτῶν προστηλώθη⁸², ποιῶ⁸³ τρόπῳ σὺ λέγεις ἔκουσίως αὐτὸν τοῦ σταυροῦ τὸ ξύλον ὑποδέξασθαι⁸⁴;

Ο ἄγιος Ἀνδρέας εἶπεν⁸⁵. Διὰ τοῦτο ἐγὼ⁸⁶ λέγω ἔκουσίως⁸⁷ ἐπειδὴ σὺν αὐτῷ ἥμην⁸⁸ ἐν τῷ παραδίσῳ σὺ αὐτὸν παρὰ τοῦ αὐτοῦ μαθητοῦ πρὶν γάρ παραδοθῆ ἐπεν ἥμεν⁸⁹ ὡς οἴα παραδοθῆσεται καὶ σταυρωθῆσεται ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας, καὶ⁹⁰ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀραστησμένορ τεσσαρι προειρηκεν⁹¹. Πρὸς δὲ⁹² ὁ ἐμὸς ἀδελφὸς Πέτρος⁹³ λέλεχεν⁹⁴. "Ιλεός σοι ἔσται⁹⁵, Κύριε· σὺ μὴ γένηται τοῦτο⁹⁶. Καὶ ἀγανακτήσας οὕτως ἔφη τῷ Πέτρῳ· Ὑπαγε δύσιος μον⁹⁷, Σατανᾶ, διτ⁹⁸ οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ⁹⁹⁻¹⁰⁰. Καὶ ἵνα πληρέστατα ἔξαρτισε¹⁰¹ διτ¹⁰² ἔκουσίως¹⁰³ τὸ πάθος αὐτοῦ, ἔλεγεν ἥμην¹⁰⁴. Ἐξουσιαρ ἔχω θῆραι¹⁰⁵ τὴν ψυχήν μου, καὶ ἔξουσιαρ ἔχω πάλιν λαβεῖν¹⁰⁶ αὐτήν. Ἐσχατον δὲ¹⁰⁷ ἐν τῷ δειπνήσαι αὐτὸν¹⁰⁸ μεθ¹⁰⁹ ἡμῶν εἶπεν¹¹⁰ διτ¹¹¹. Εἰς δὲ ὑμῶν παραδώσει με. Πρὸς ταῦτην οὖν τὴν φωνὴν πάντων περιλύκων γεγονότων¹¹², ἵνα δὲ ὑποψία ἀναμφίβολος γένηται¹¹³, ἀπεφήνατο εἶπών¹¹⁴. Ὁτι τοῦτο στιθώσω τὸ κλάσμα τοῦ

Beatus Andreas respondit: O si velles scire mysterium crucis, quam rationabili charitate auctor vita humani generis pro restauratione nostra hoc crucis patibulum non invite, sed sponte suscepit:

Ἄρχατε dixit: Cum traditus a suo discipulo, et a Judaeis tentus praesidi adductus sit, et ad petitioinem Judaeorum a militibus praesidis crucifixus: quomodo tu dicis eum sponte crucis suscepisse patibulum?

Sanctus Andreas dixit: Ideo ego dico sponte, quoniam simul cum ipso fui, cum a suo discipulo tradiceretur; antequam enim tradiceretur, dixit nobis quod tradendus esset, et crucifigendus pro salute hominum, et die tertia resurrecturum se esse praedixit. Cui frater meus Petrus dixit: Propitius erit tibi, Domine; non fiet istud: et indignatus sic ait Petro: Vade retro, Satana, quia non sapis ea quae sunt Dei. Et ut plenius demonstraret quod sponte passionem susciperet, dicebat nobis: Protestarem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam. Ad ultimum, dum cœnaret nobiscum, dixit: Unus vestrum me traditurus est; igitur ad istam vocem cum omnes contristaremur, ut suspicio omni dubio vacaret, revelavit, dicens: Cui dedero panis fragmentum de manu mea, ipse est qui tradit me. Cum igitur dedisset uni ex cœniscipulis nostris, et futura quasi iam præterita

^a Matth. xx. 17, 48; Marc. x. 32, 33; Luc. xviii, 34, 32. ^b Matth. xvi, 22, 23; Marc. viii, 33, 33. ^c Joann. i, 17. ^d Matth. xxvi, 2; Marc. xiv, 18; Luc. xxii, 21; Joann. xiii, 21, 26

VARIÆ LECTIÖNES.

⁷⁰ μακάριος: Ο ἄγιος, Β οι. ⁷¹ ἀποκριθεὶς (C οι.) εἶπεν: Β ἀπεκρίνατο. ⁷² Ω⁷³ ουμ AD; Β add. Λιγεάτη, Κ ἀνθρώπε. ⁷⁴ εἰ βούλεις ἐπιγινωναι. cum ABD; C εἰ διθελεις εἰδέναι. ⁷⁵ ποια (B δποία) εὐλόγῳ (D quam rationabili) cum ABD; C δν [τρόπον, ut videtur] ἐπιθυμητῇ. ⁷⁶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς (B οι. τ. ζω.) ειμ AB; C δι τιστής, D auctor. ⁷⁷ Τοῦ γένους⁷⁸ τῶν ἀνθρώπων. ⁷⁹ ὑπὲρ τῆς ἀνακλήσεως (B ἀνανεώσεως) ἡμῶν ειμ AB: C ὑπὲρ συστάσεως ἡμετέρας: D pro restauratione nostra. ⁸⁰ Β τούτῳ τοῦ σταυροῦ ξύλῳ, C τούτον τὸν σταυρὸν. ⁸¹ Οὐκέτις ἀκούσιος (in margine ἰσως ἀκούσιος) ἀλλὰ ἔκών. ⁸² ὑπεδέξατο (ειμ A; Κ δέξατο; Β προστηλώθη). B add. ἔγω σοι ἔρω, C ἐπιστευασάς διν αὐτῷ: sed AD nil add. ⁸³ Ο Λιγεάτης: ΚΩ Λιγέας. ⁸⁴ Όπόταν παρά ισημει προστηλώθη ει A: B Εν τῷ παραδίσῳσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ ίδου μαθητοῦ καὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων συσχεθῆναι καὶ τῷ ἡγεμόνι προσαρθῆναι καὶ πρὸς τὴν αἰτησιν τῶν Ἰουδαίων παρὰ τῶν τοῦ ἡγεμόνος στρατιωτῶν σταυρωθῆναι: C Τοῦ παραδοθῆναι αὐτὸν παρὰ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων κρατηθῆναι καὶ τῷ ἡγεμόνι προσενεχῆναι καὶ τῇ αἰτίᾳ τῶν Ἰουδαίων παρὰ τῶν στρατιωτῶν τοῦ ἡγεμόνος σταυρωθῆναι καὶ κελεύσαντος: D Cum traditus a suo discipulo, etc. ⁸⁵ ποιω (B δποίω): C πως. ⁸⁶ Β ἔκουσίως τῷ τοῦ σταυροῦ αὐτὸν ὑποκείσθαι ξύλῳ: C αὐτὸν προβέσται (codex προσθέσται) ὑπομεῖναι σταυρὸν. ⁸⁷ Ο ἄγ. Ἀνδρέας εἶπεν (B ἀπεκρίνατο): C nil nisi Ἀνδρέας. ⁸⁸ ἐγώ ειμι BCD; A οι. ⁸⁹ ἔκουσίως: C αὐτὸν προβέσται. ⁹⁰ ἐπειδὴ σὺν (B ἅμα) α. ἥμην: C διτ⁹¹ αὐτοῦ ἥμην. ⁹¹ ἐν τῷ παραδίσῳ. (B -διδῶν, corrige -δοθῆναι) α. π. τοῦ (B τῷ) αὐτοῦ μαθητοῦ (B τῇ). Πρὸς γάρ (sic B: Α πριν τοιγαρού). D ει αιτεωμι παρὰ παραδίσου (codex -διδῶναι) ὑπὸ τοῦ ίδου μαθητοῦ καὶ σταυρούσθαι, προειπεν ἥμην. ⁹² C οι. ώς οὐα παραδ. καὶ σταυρ. ὑπὲρ τ. τ. α. σωτηρίας, καὶ. ⁹³ τῇ τρ. ἥμ. ἀναστ. έσεσθ. προειρηκεν ειμ B (D): A διτ⁹⁴ τῇ τρ. ἥμ. ἀναστῆσεται. Ταῦτα πάντα προειρηκεν ἥμην: C διτ⁹⁵ μετά τρεις ἡμέρας ἔγειρομαι. ⁹⁶ πρὸς δν: B φινι. ⁹⁷ Β οι. Ηέτρος. ⁹⁸ λέλεχεν ειμ B; A έλεχεν (sic). ⁹⁹ B οι. έσται. ¹⁰⁰ B οὐ μὴ έσται σοι τούτο. ¹⁰¹ C post ἐγείρομαι sic pergit: δθεν (codex δτεν) τῷ ἀδελφῷ μον Πέτρῳ εἰπόντι Ιλεός σοι κύριε, οὐ μὴ έσται σοι τούτο, ἀγανακτῶν εἶπεν Οτίσιος μον. ¹⁰² διτ¹⁰³ οὐ: B διότι. ¹⁰⁴⁻¹⁰⁵ τὰ τοῦ Θεοῦ ειμ BCD: A add. ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων. ¹⁰⁶ ίνα πληρέστ. (B addl. μὴ) ἔξαρτισε (A addl. μοι) ειμ A; B ίνα πλ. μὴ ἔξαρτ. D ut plenius nos instrueret; C πως τελείως ἡμᾶς ὑπεστηρίξεν. ¹⁰⁷ διτ¹⁰⁸ (B διότι) ἔκουσίως: C ει ἀκων. ¹⁰⁹ έλεγεν ἥμην ειμ ABD: C πρατη. οὐκ ἀν. ¹¹⁰ ἐν τῷ δ. αὐτὸν: C ἐν δηψη εἰπόντι. ¹¹¹ εἶπεν: B καὶ λέγει. ¹¹² BC οι. δτι. ¹¹³ Β καὶ πρὸς ταῦτη. τ. φωνὴν πάντων συμπερίλυτοι γεγονότες: C καὶ ταῦτη τῇ φωνῇ θιεῖσθαι πάντας ἐποιησεν. ¹¹⁴ ίνα δὲ ὑπ. ἀναμφ. γεν. ειμ A; B ίνα παμφίλος (sic corrupte) γεν. δὲ ὑπ.; D ne suspensos cogitatiois trucidaret: C οι. ¹¹⁵ ἀπεφήν. εἶπών ειμ A; B ἀποτεμών ἔζη: C καὶ εἰρηκεν πάλιν.

narraret, docuit se voluntarie tradendum fore; cum A ἀρτον ἐκ τῆς χειρός μου¹³; αὐτὸς ἐστιν δ παρα-
non traditorem fugiendo deseruit, sed in locum ubi illum sciebat esse, veniens permanavit.

διηγησαμένου¹⁴ ἐδίδαξεν¹⁵ ἔκουσις ἑαυτὸν¹⁶ παραδοθησάμενον¹⁷ οὐδὲ γάρ τὸν προδότην ἀποδράσας ἐγκατέλειπεν¹⁸, ἀλλ' ἐν τῷ τόπῳ ἐν φ¹⁹ αὐτὸν ἐγίνωσκεν εἶναι παραγενόμενος²⁰ διέμενεν²¹.

Ægeates dixit : Miror te prudentem virum, istum velle quocunque pacto tueri; sive enim sponte sive invitum, cruci tamen consideris affixum.

Beatus Andreas dixit : Hoc est, quod dixi, si jam memor es, nempe quod magnum est mysterium crucis; quod si forte volueris audire, resume mecum.

Ægeates dixit : Mysterium non potest dici, sed B supplicium.

Beatus Andreas dixit : Ipsum supplicium, mysterium redemptionis humanæ, si patienter audias, comprobabis.

Ægeates dixit : Ego quidem patienter te audiam: sed tu si me obtemperanter non audieris, ipsum crucis mysterium in te ipso excipies.

Beatus Andreas respondit : Ego si crucis pati-
bulum expavescerem, crucis gloriam non prædi-
carem.

Ægeates dixit : Insanus sermo tuus, quia pre-
dicas crucem non esse supplicium, et per audaciam,
pœnam mortis non times.

Sanctus Andreas dixit : Non per audaciam, sed
per fidem, pœnam non times mortis; mors enim

διδούς με²². Ἐν τῷ οὖν ἐπιδῦναι ἐν τῷ συμμα-
θητῶν ἡμῶν²³ καὶ τὰ μέλλοντα ὡς ἡδη παραφρήσα-
ται²⁴.

Οἱ Αἰγαῖτης²⁵ εἶπεν· Θαυμάζω σε, ἀνδρα φρόν-
μον δυτα²⁶, τούτον ἐθέλειν σε ἐρεσασθαι²⁷ τῷ οὐκδι-
ποτε²⁸ συμφώνῳ εἴτε γάρ ἔκουσις εἴτε ἄκουσις²⁹, ὅμως καθομολογεῖς αὐτὸν τῷ σταυρῷ προσπαγέν-
τα³⁰.

Οἱ μαχάριος³¹ Ἀνδρέας εἶπεν³². Τοῦτο ἐστιν ὅπερ
λέλεχα, εἰ ἡδη κατέχεις³³, ὅτι³⁴ μέγα ταῦτα τὸ μα-
στήριον τοῦ σταυροῦ³⁵. ὅπερ εἰ θέλεις ὡς εἰδὼς ἀκού-
σαι, ἐπανάλαβε μοι³⁶.

Οἱ Αἰγαῖτης εἶπεν· Μυστήριον οὐ δύναται λέγεσθαι,
ἀλλὰ κόλασις³⁷.

Οἱ μαχάριος³⁸ Ἀνδρέας εἶπεν· Αὐτὴ τῇ κόλασι;³⁹
μυστήριον ἐστιν τῆς ἀνθρωπίνης ἀνακτήσεως εἰ σο-
φιστέρως ἀκούσῃ, συνδοκιμάσεις⁴⁰.

Οἱ Αἰγαῖτης εἶπεν· Ἐγὼ μὲν⁴¹ μαχροδύμω⁴²
ἀκούσωμαι· σὺ δὲ⁴³ εἰ μὴ ἐμοὶ πειθαρχῶν⁴⁴ ὑπα-
κούσῃς⁴⁵, αὐτὸν τὸ τοῦ σταυροῦ μυστήριον⁴⁶ ἐν σευ-
τῷ ἀναδέξει⁴⁷.

Οἱ μαχάριος⁴⁸ Ἀνδρέας ἀπεκρίνατο⁴⁹. Ἐγὼ εἰ⁵⁰
τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ⁵¹ ἐδεδοκείναι⁵². τὴν δέξαν τῶν
σταυροῦ οὐκ ἄν⁵³ ἐκήρυξτον.

Οἱ Αἰγαῖτης εἶπεν· Μανιάδης δ λόγος⁵⁴ στο, θε-
κηρύττεις τὸν σταυρὸν μὴ εἰναι κόλασιν καὶ διὰ τῆς
C θρασύτητος σου τὴν τιμωρίαν οὐ δέδοικας τοῦ θα-
νάτου⁵⁵.

Οἱ ἄγιοι⁵⁶ Ἀνδρέας εἶπεν· Οὐχὶ⁵⁷ διὰ τῆς θρα-
τητος, ἀλλὰ διὰ τῆς πίστεως οὐ δέδοικας τοῦ θανάτου⁵⁸

VARIÆ LECTIONES.

¹³ ὥτινι usque ἐκ τῆς χειρός (B ἐπὶ τῶν χειρῶν) μου: C διτι μεθ' οὗ ἐγὼ βάψω ἐν τῷ τρυπλίῳ τὴν χειρά μου.
¹⁴ B om. δ παραδιδ. με. ¹⁵ ἐν τῷ οὖν (B καὶ ἐν τῷ) ἐπιδ. ἐν (B add. ἐκ) τῶν συμμ. ἡμῶν: C om. ὡς ἡδη παροχή. διηγησ. ειμ; A; B ὧδε παρεσχόχτα ἡδη διηγεῖσθαι; C καθάπερ παρελθόντα εἰπών.¹⁶ ἐδίδαξεν (C ἐδείξεν) ειμ; BCD; A πρα. σαρώς. ¹⁷ ἔκουσις αὐτ. (B a. ἐκ.): C ἑαυτὸν προθέσει. ¹⁸ παραδοθησάμενον ειμ; A; B ἔσεσθαι παραδιδόμενον; C παραδιδόντα.¹⁹ Β ὅποταν οὐδὲ τὸν προδ. ἀποδιδράσκων ἐνεγκατέλε-
πεν (sic); C οὐδὲ γάρ τὸν προδ. ἐψυγεν. ²⁰ C ἀλλ' εἰς τὸν τόπον δου. ²¹ Β αὐτ. ἐγνώκει εἶναι παραγ-
νόμενον, C ἐγίνωσκε. αὐτὸν ἐληλυθέναι. ²² C ἐπέμεινεν. ²³ Οἱ Αἰγαῖτης: CD Αἰγαῖας. Ιαιιούμε. ²⁴ σε
δίδρα (Α ἀνδρέας) φρ. δυτα ειμ; (A) BD: C τὸν φρόνιμον ἀνδρα. ²⁵ τοῦτ. έθ. σε (B σε θελειν) ἐρεισθ. (sic B; A ορήσασθαι) ειμ; AB; D istum velle sociari: C τοῦτον διν λέγεις. ²⁶ Ε ἐν οὐρ δηποτα. ²⁷ εἰτε γάρ (B om.) ἐκ. εἰτε ἀλλ. : C ή ἔκδυτα δι καὶ μὲ ἔκδυτα. ²⁸ Β δύμας τῷ στ. καθορ. αὐτ. προσταγ. ; C δύμας δὲ τῷ στ. διμολογεῖς προσηλωσθαι. ²⁹ Cι om. Οἱ μαχάριος. ³⁰ εἶπεν: BD ἀπεκρίνατο. ³¹ Τοῦτο ἐστ. usque κατέχεις ειμ; A; BD T. ἐστ. διπερ κάμε λεκέχεναι διδη κατέχεις (Hoc est quod eiōtā me dixisse jam relatis); C Τοῦτο ἐστον δ προείπον. ³² BC (D; om. δι.). ³³ C μέγα μιστ. τὸ τοῦ σταυροῦ. ³⁴ διπερ usque μοι ειμ; AB (D quod si forte voulueris audire, retezam): C δ ἐν θελήσις (θελήσει; Woog θελήση) ἀκούσαι, λέξω. ³⁵ κόλασις: C τιμωρία. ³⁶ Οἱ μαχάριος: C Ό ἄγιος : D om. ³⁷ Αὐτὴ (ιερεγμε εοδεις αὐτή) δικαστις (Ipsum supplicium) ειμ; ABD: C Αὐτὴν τὴν τιμωρίαν. ³⁸ μυστήριον usque σοφωτέρως (B -τερος) ἀκούσῃ(B -σαι, A -σας) συνδοξ. (Α οὖν δοχ.) ειμ; AB: C μυστήριονσαν καὶ ἀνάπλασιν τῆς ἀνθρω-
τητος, ἐπιγνώσκωμεν δὲν νῦν ἔχων ἀκούσας (Woog εμεναιτι επιγνωσμεθα, ἐδὲ νουνεχῶν ἀκούσῃ). D mysterium restorationis humanae, si patienter audias, comprobabis. ³⁹ Β om. Έγὼ μέν. ⁴⁰ μαχρο-
θύμως : C νουνεχῶς (codex νῦν ἔχως). ⁴¹ σὺ δέ : B ἀλλά σύ. ⁴² C δὲν μὴ συγκαιρίως (ια Woog; ειδεις συνκεραστικῶς) ἀκούσῃς. ⁴³ B ἐπακούστας (sic). ⁴⁴ A αὐτὸν τοῦ στ. τὸ μυστ. ⁴⁵ ἀναδέξει ειμ; AB; C -ην. ⁴⁶ Οἱ μαχάριος: C Ό ἄγιος : D om. ⁴⁷ ἀπεκρίν. : C εἶπεν. ⁴⁸ Έγὼ εἰ: C δικ, Woog εμεναιτι ει (scribe ἐγὼ ει). ⁴⁹ Ε τὸν σταυρὸν. ⁵⁰ διδοκείναι (B -δείξειν): C δειλίουν. ⁵¹ οὐκ δικ h. l. ειμ; BC; A απε τὴν δέξαν. ⁵² Ε ἐστιν δικηρύττεις, καὶ τὸν σταυρὸν μὴ εἰναι κόλασιν, διτι διὰ τῆς θρασύτ. σου τὴν τιμω-
ρίαν δέδεικας τοῦ θανάτου : C κηρύττει σοι σταυρὸν κόλασεως, διτι διὰ κακοτεχνίας κόλασιν οὐ φοβεσαι θανάτου : D πραδιτα gloriai supplicii, qui per audaciam pœnam non times mortis. ⁵³ Οἱ ἄγιοι: CD om. ⁵⁴ Οὐχὶ: A Οὐ. ⁵⁵ C διὰ κακοτεχνίας; ἀλλὰ διὰ πίστεως οὐ φοβούμαι κόλασιν θανάτου.

τὴν τιμωρίαν ὁ γάρ τῶν ἀμαρτωῶν θάνατος δοτεῖ. Καὶ ^{οὐ} διὰ τοῦτο ἀκούσαι σε βούλομεν ^{οὐ} τὸ τοῦ σταυροῦ ^{οὐ} μυστήριον, ἵνα ^{οὐ} ίσως ἐπιγινώσκων πιστεύσῃς, πιστεύων δὲ εἰς ἀνανέωσιν τῆς σῆς ψυχῆς -τοῦδηποτοῦν τρόπῳ καταντήσῃς ^{οὐ}.

Οὐ Αἰγαῖτης εἶπεν· Εἰς ἀνανέωσιν τοῦτο διπερ ἀπόλλυσθαι διδάσκεται ^{οὐ}. Μήτητε ἡ ψυχὴ μου ἀπόλλυται ἵνα πρὸς τὴν αὐτῆς ^{οὐ} με ἀνανέωσιν πιστεῖς ^{οὐ} ἔλθειν διὰ τῆς, οὐκ οἴδα ποιας, πιστεῖς ἡς σὺν Ἐφῆς ^{οὐ}.

Ο μακάριος ^{οὐ} Ἀνδρέας ἀπεκρίνατο ^{οὐ}. Τοῦτο ἐστιν διπερ σε ^{οὐ} μαζεῖν ἐπεθύμουν, διὰ διδάξας φανερώσω, ὅτι ἐν τῷ ἀπολέσθαι τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθράπων διὰ τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ ἀνακαίνισθαις ^{οὐ}. Ο γάρ πρῶτος ἀνθρωπὸς διὰ τῆς τοῦ ἔντου παραβάσεως ^{τὸν θάνατον} ^{οὐ} ἐπήγαγεν ^{οὐ}, καὶ χρεία ἦτοῦτο τῷ ἀνθρωπίνῳ γένεται ἵνα διὰ τῆς τοῦ ἔντου παθήσεως ^{οὐ} ἐθάνατος ἐξαπλῆ ^{οὐ} δὲ εἰς τὸν κόσμον εἰσεληλυθεῖς καὶ ἐπειδὴ ἐκ τῆς ἀμωμήτου γῆς ἐγεγόνει ὁ πρῶτος ἀνθρωπὸς διὰ τῆς τοῦ ἔντου παραβάσεως τὸν θάνατον εἰς τὸν κόσμον εἰσαγαγὼν, ἀναγκαῖον ὑπῆρχεν ἵνα ἐκ τῆς ἀμωμήτου παρθένου διὰ τοῦ Θεοῦ Γέδες τέλειος ἀνθρωπὸς γεννηθῇ ^{οὐ}, ζωὴν αἰώνιον ^{οὐ} ἥγνετερ ἀπολαλέκεισαν ^{οὐ} οἱ ἀνθρώποι διὰ τοῦ Ἀδάμ ^{οὐ} αὐτὸς ἀνακαίνισθαις ^{οὐ} καὶ διὰ τοῦ ^{οὐ} ἔντου τοῦ σταυροῦ τὸ ἔντον τῆς ἀποκλείσης ^{οὐ}: χρεμάμενος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὰς ἀμωμήτους χείρας ἐξέτεινεν ὑπὲρ τῶν χειρῶν τῶν ἀκράτων ἐκταθεισῶν ^{οὐ}, ὑπὲρ τῆς ἡδυτάτης βρύσεως τοῦ κωλυτικοῦ δένθρου χολῆν ^{οὐ} εἰς βρῶσιν δέξατο ^{οὐ}, καὶ τὸ θυητὸν τὸ ἡμέτερον ^{οὐ} εἰς ἑαυτὸν ἀναδεξάμενος τὴν αὐτοῦ ἀθενασίαν ἡμῖν, διδωρίσατο ^{οὐ}.

Οὐ Αἰγαῖτης εἶπεν· Ταῦτα τὰ βῆματα ἔκεινοις Άργεατε dixit: Ista verba illis narrare poteris

• Psal. xxxiii, 22. ¹ Gen. iii, 19; Rom. v, 12, 14, 17, 21.

VARIÆ LECTIONES.

^{οὐ} δὲ γάρ οὐδεποτε πονηρὸς: cum A; BC δὲ γάρ οὐδὲν. τῶν ἀμαρτωῶν πονηρός (B add. ἐστίν): D Mors enim justorum preliosa est, mors vero peccatorum pessima. ^{οὐ} C om. καὶ. ^{οὐ} Β ἀκουστόν σοι θέλω ποιῆσαι. ^{οὐ} Β βούλωμα εἰ τὸ μυστ. τοῦ σταυρ. ^{οὐ} ήν: A om. (sed postea habet εἰ πιστεύσῃς εἰ καταντήσῃς); C διπλ. ^{οὐ} Β ἀπειροῦς ίσως πιστ., καὶ πιστεύειν εἰς ἀνακενταλαίστιν τ. σ. ψ. οἰώδηποτε συμφώνη καταντ. : C διορθωσάμενός σε (Woog τε) καὶ πιστεύεις πρὸς οἰκοδομήν τῆς σ. ψ. οὐκ δῆποτε τρόπῳ καταλάβῃς τούτο. ^{οὐ} C om. Εἰς ἀναν. τ. δὲ ἀπόλλυσθαι (Β ἀπολεῖσθαι) δ. δ.: D Restauratur hoc quod periisse docetur. ^{οὐ} αὐτῆς: AB αὐτοῦ. ^{οὐ} B om. πιστεῖς, et post ἐλθεῖν περgit corrupte τις οὐκ οἴδα πιστεῖς παρασκεύασεν ή σὺ έφης (A υφης corrupte). ^{οὐ} C μὴ γάρ ή ψ. μ. ἀπώλετο ἵνα πρὸς οἰκοδομήν αὐτῆς ἐθεῖν πειρασθῶ διὰ πιστεῖς η λέγεις; D periit ut ad ejus me restorationem venire per fidem nescio quam tu asseras. ^{οὐ} Ο μακάριος: CD om. ^{οὐ} ἀπεκρ. : C εἶπεν. ^{οὐ} Β διερχένται σε (Woog σοι): D quod te discere. ^{οὐ} δὲ καὶ διδάξας οὐδεποτε ανακαίνισθαις εἰς Α: Βλωστε ἀπολεῖσθαι τὰς ψυχὰς πάντων ἀνθρώπων διδάξω, καὶ τὸν ἀνακαίνισται αὐτὰς μέλλοντα διὰ τοῦ μαρτυρίου τοῦ σταυροῦ φανερώσω: Κ ἵνα ἐν τῷ ἀπόλωλεκτικῷ (ita vel -κάνει: Woog. codex ἀπόλελοκας) τὰς παντῶν ἀνθρώπων ψυχὰς διδάξω δικαίων τὴν οἰκοδομήν αὐτῶν καὶ διὰ τοῦ μαρτυρίου τοῦ σταυροῦ ἐφαπτώντα ταῦτην: D ut dum perditas animas hominum docuerit, istam restorationem eorum per crucis mysterium pandam. ^{οὐ} Κ διὰ τοῦ ἔντου τῆς παραβ., D per lignum prævaricationis. ^{οὐ} τὸν θάνατον: C om. τὸν. ^{οὐ} ἐπήγαγεν cum BC; A εἰσήγαγεν; D induxit. ^{οὐ} Κ καὶ ἀναγκαῖον ἥν ἵνα διὰ τοῦ ἔντου τοῦ πάθους, D et necessarium hoc erat generi humano ut per lignum passionis. ^{οὐ} Β δὲ θάνατος εἰσεληλυθός ἐξανθεῖται (codex -σθεῖται): Κ ὁ εἰσελθὼν θάνατος ἐκβλῆθῃ: Β mors quae ingressa fuerit pelleretur. ^{οὐ} καὶ ἐπειδὴ ἐκ... δὲ (Β δὲ) διὰ τῆς... σὸν θάν. εἰς τ. κόσμον. (Β τῷ κόσμῳ τὸν θάν.) εἰσαγαγὼν (Β εἰσήγαγεν), ἀναγκ. ὑπὲρ ἵνα ἐκ οὐδεποτε γεννηθῇ (Β ἀναγκαῖος διὰ τῆς ἀμωμ. παρθ. γεννηθεῖς τάλειος ἀνθρωπὸς δὲ τοῦ Θε. Πίδες δὲ τὸν πρῶτον ἀνθρωπὸν πεποιηκάς) cum A(B): C καὶ ὅτι ἐξ χώμου γῆς γέγονεν δὲ πρῶτος ἀνθρωπός, ἀναγκαῖον ἥν ἐξ ἀμωμῶν παρθένου κυνηθῆναι τὸν τέλειον ἀνθρωπὸν, ἵνα δὲ τοῦ Θεοῦ Γέδες δὲ πρώτην ποιήσας τὸν ἀνθρωπὸν: D et quomodo de immaculata terra factus fuerat homo primus, qui per lignum prævaricationis mundu mortalem intulerat, necessarium fuit ut de immaculata Virgine natus Christus perfectus homo, qui est Dei Filius, qui primam hominem fecerat. ^{οὐ} BC ζω. τὴν αἰώνιον. ^{οὐ} Κ ήν ἀπόλεσαν. ^{οὐ} Β ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ οἱ θύρ. ^{οὐ} Β ἀνακαίνισθαις, C ἐτοιμάσει, D repararet. ^{οὐ} καὶ διὰ (Β ἀπὸ) τοῦ: C εἰθ' οὐτως διὰ τοῦ. ^{οὐ} C ἀποκλείσει, Β ἀναπολεῖσει. ^{οὐ} Β χρεμάμμενος (sic) ἐπὶ τοῦ ἔντου τοῦ σταυροῦ τὰς ἀμ. χείρας ὑπὲρ χειρῶν ἔκουσίων ἐκταθειμένον. ^{οὐ} ὑπὲρ τῆς... κωλυτ. δένθρου (Β ἔντου)... δέξατο (Β δέξαται) cum AB: C διὰ τηδυτάτης τροφῆς τροφῆς τροφῆς χολῆς ἔλασε. ^{οὐ} Β καὶ εἰς ἑαυτὸν δέξαμενος τὸ θανατοφόρον ήμῶν: C καὶ ἐν έαυτῷ δέξαμενος τὸ θυητὸν ήμῶν. ^{οὐ} διδωρίσατο cum A: B προσκομίσει: C ἔχαρ-εστο: D repararet... excluderet... panderet... acciperet... offerret.

qui tibi carent : mihi autem nisi hoc consentias,
ut sacrificium diis omnipotentibus offeras, in ipsa
cruce quam laudas, te fustigatum affligi præcipiam.
σταυρῷ δπερ ἐπαινεῖς μαστιχθέντα σε προσπαγῆναι

Α ἀφγεισθαι δυνήσει οἰτινές σοι πιστεύουσιν⁴⁰. ἐμοὶ δὲ εἰ μὴ τοῦτο συναινέσαι Εὐθῆς ὅπως⁴¹ τοῖς παντοδυνάμοις θεοῖς τὰς θυσίας προσενέγκης, ἐν αὐτῷ τῷ προστάξω⁴².

Beatus Andreas dixit : Omnipotenti Deo qui solitus verus est, ego omni die offero hostiam, non charis sumum, nec laevorum mugientium carnes, nec hircorum sanguinem, sed immaculatum agnum quotidie in altare crucis sacrificans; cuius corpus posteaquam omnis populus credentium manducaverit, et ejus sanguinem biberit : agnus qui sacrificatus est, integer perseverat et vivus. Vere igitur sacrificatur, et vere corpus ejus manducatur a populo, et sanguis ejus similiter bibitur ; tamen, ut dixi, integer permanet, et immaculatus, et vivus.

Ο μαχάριος⁵¹ Ἀνδρέας είπεν· Ἐγώ τῷ πανοκράτορι θεώ τῷ μόνῳ ἀληθινῷ ὑπάρχοντι καὶ ἐκστηγῇ ἡμέραν θυσίαν προσκομίζω⁵², οὐ λιβάνου καπνὸν⁵³ οὐδὲ μυκωμένους ταύρων τὰς σάρκας οὐδὲ αἴμα τράγων, ἀλλ᾽ ἀμυμόν⁵⁴ ἀμυνὸν καθ' ἐκάστην⁵⁵ ἡμέραν ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ⁵⁶ τοῦ σταυροῦ⁵⁷ ἱερουργῶν⁵⁸. οὗτοις τὸ σῶμα πᾶς δ τῶν πιστῶν λαὸς μεταλαμβάνων καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ πίνων, διερουργήσεις ἀμνὸς μετὰ τοῦτο ὀδλκληρος διαιρένει καὶ ζῶν^{59,60}. Ἀλληλῶς οὖν ἱερουργεῖται, καὶ ἀληθῶς τὸ σῶμα αὐτοῦ παρὰ τοὺς λαοὺς βιβρώσκεται, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ διοικίως πίνεται, διμιας καθῶς Ἐφην ὀδλκληρος διαιρένει καὶ ἀμώμητος καὶ ζῶν⁶¹.

Ægeates dixit : Quomodo potest hoc fieri ?

Beatus Andreas dixit : Si vis discere, assume formam discipuli, ut possis doceri quod quæris.

‘Ο Αἰγαίατης εἶπεν· Ποίω τρόπῳ τοῦτο δύναται
γενέσθαι;

Ægeates dixit : Ego a te tormentis exigam hujus rei notitiam.

Ο μακάριος⁴ Ἀνδρέας εἶπεν⁵. Εἰ βούλεις⁶ γῶναι⁷, ἀνάλαβε μορφὴν⁸ μαθητοῦ δπως δυνήσει⁹ μαθεῖν δπερ ἐπεζήτεις¹⁰.

Beatus Andreas regessit : Miror te hominem prudentem, eo usque insipientiae delapsum esse, ut credas te mihi per tua tormenta persuadere posse ut tibi exponam divina sacrificia. Audisti mysterium crucis, audisti mysterium sacrificii. Si credideris in Christum Filium Dei qui crucifixus est, pandam tibi quo ordine occisus vivat agnus : qui cum sacrificatus fuerit et comestus, integer tamen et immaculatus in suo regno permanet.

·Ο Αιγεάτης εἶπεν· Έγώ σε ¹¹ διὰ βασάνων ¹² ἀπαι-
τήσω χάριν ¹³ τῆς τοιαύτης γνώσεως.

δόλοκληρος καὶ ἀμώμητος ἐν τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ²⁶ διαμένων.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸ ἐξείνως οὐσκε πιστεύουσιν : Κ τοῖς πιστεύουσι τοι δυνήσει λαλεῖν. ⁸⁹ εἰ μὴ τοῦτο (codex το τοῦ) συναινέσαι Ἐλθης ὅπως cum B; D nisi hoc consentias ut : Α εἰ μὴ πειθαρχῶν. Σ εἰ μὴ πειθη (codex πιθεῖ) ἐπως εἰ περγίτ θυσιαν τοις παντοκράτορος θεοῖς προσενέγκης. ⁹⁰ Σ ω̄ ἐπαινεῖς δαδιστέντα σε προστλων ⁹¹ Ὁ μαχάριος : C 'Ο ἄγιος : D ομ. ⁹² Β Τῷ παντοκρ. Θεώς δὲ μόνος ἀληθινὸς θεὸς πάρχει ἦν καθ' ἓτα. ⁹³ Π. πο. : Ε Τῷ παντοκρ. Ε γάρ πλασταν ἡμέραν θυσιαν ζωσαν ἀναφέρω. ⁹⁴ οὐ λί. καπνόν (Α καρπόν), ει. : Σ οὐχὶ θυμιάματος καπνὸν οὐδὲ ταύρ. μυκ. σάρκας οὐτε τράγων αἴμα. ⁹⁵ Β ἀλλ ἀμώμητον. ⁹⁶ καθ' ἔκτο (C ομ.) ήμ. cum BCD: A ομ. ⁹⁷ Κ ἐν θυσιαστριώ. ⁹⁸ Α τοι σταυρ. αύτοῦ. ⁹⁹ ιερουργῶν : Σ Θεῷ ἀναζέρει. ¹⁰⁰-¹⁰¹ οὐτεινος τὸ σῶμα οὐσκε διαμένει κατ' ζῶν cum A : Β corrupie οὐτον τὰς σάρκας ας μετά το ἀπαντὸς οὐλές τῶν πιστευθητων φάγει κατ ποιει αὐτοῦ το ἀλμα, ὁ ἀμυνὸς ὁ ιερουργ. ζῶν κατ δόλκη. διαμένει : Σ ον τὰς σάρκας μετά το πιστὸν λαὸν φαγεῖν κατ το ἀλμα αὐτοῦ πιεῖν, ὁ θυσεῖς (codex τυθεῖς) ἀμυνὸς ἀκαίρεος διαμένει κατ ζῶν. D cuius carnes postquam omnis populus credentium manducaverit et ejus sanguinem bibet, agnus qui sacrificatus est integer perseverat et vivus. ¹ ἀληθῶς οὖν οὐσκε ἀμώμητος κατ ζῶν (ει cum vere sacrificatus sit et vere carnes ejus manducatae sint a populo et vere sanguis ejus sit haecstus, tamen ut dixi integer permanet et immaculatus et vivus) cum AD : BC ομ. ² Ποιω τρόπ. : C Πώς. ³ Κ δύν. τοῦτο, Β δυνήσει τοῦτο. ⁴ Ὁ μαχάριος : C 'Ο ἄγιος : D ομ. ⁵ εἶπεν : BD ἀπεκρίνατο. ⁶ βούλεις cum B; Α βούλης : Σ θελεῖς: ⁷ γνωναι ειναι A : BC εἰδέναι. ⁸ μορφὴν cum B; D formam; Α τάξιν; Σ πρόσωπον. ⁹ δι- δυνήσει (Α -ση) μαθ. cum AB; C ίνα διδαχθῆσ. ¹⁰ ὅπερ (Α δ) ἐπεζήτεις (Α -ζητησας) cum BA; CD ὅπερ ζητεῖς. ¹¹ ος : C παρά του. ¹² διὰ βασάνων ειναι A; B βασανισμοῖς; C βασάνους (Woog τούτου) χάριν ἀπ. : Α ἀπ. τῆς τοι. γν. φανέρωσιν; D exigim huius rei notitiam. ¹³ ου μαχάριος : C 'Ο ἄγιος : D ομ. ¹⁴ ἀπειρην. ειναι A; Β δε- ερπλατο; C εἶπεν. ¹⁵ Κ ἀνθρωπὸν δυτα συνετόν. ¹⁶ εἰς : Β πρός. ¹⁷ μωρίαν (Α τιμωρίαν) προσκ. : Σ δουνσιαν ἔξοχειλαντα (codex ἔξωχῇ). ¹⁸ ίνα δυν. οὐσκε ιερουργ. ειναι B; Α ίνα δυν. διὰ βασάνω με ἔκφαναι τοι τὸ θ. ιερουργ. Σ τοι νομίζενται σε διὰ βασάνων ἔφατλῶσαι τὰς θειας θυσιας; D Ergo in πιτασις putas me divina tibi pandere my steria? ¹⁹ ἀκήκ. το μ. τον σταυρον cum AD : BC ομ. ²⁰ Κ ηκουσας τὸ μυστ. τῆς θυσιας. ²¹ εἰ (Β πρωτ. λειπον;) πιστ. εἰς Χριστ. (Α ομ. τὸν... σταυρωθέντα cum AB; C έξι πιστεύητης τὸν Χρ. Ιην τοῦ θεοῦ είναι τὸν σταυρωθέντα. ²² σταυρωθέντα: BCD add. υπὸ (C αὐτὸν) Ιουδαιων ἀληθινὸν (C-θῆ) θεὸν είναι. ²³ ἔκφανοι ποιά πάντων cum B; C τα- πλώνται τοι; D pandam tibi : A (corrupre) nil habet. ²⁴ οὐτοις τάξει (Α corrupie ὅπως τάξῃ) : Σ οὐ λι. παρ. ²⁵ Α δ ἀμυνὸς σφαγιαζμενος δε μετά το ιερουργηθῆναι κατ βρωθηναι αὐτὸν δόλκη. κατ αμυνα διαμένει τῇ αὐτον βασιλεια. Β σφαγιαζθεις ζήσει (πιθιδ το?) δ ἀμυνὸς ὁ μετά το ιερουργ. δια- κατ αμώμ. ἐν τῇ αὐτοῦ βαζ. διαμένων, C ζη ὁ ἀμυν.; δε (codex δ) μετά το τυθηναι (Woog θρ-

‘Ο Αλγετής εἰπεν· Καὶ ποιώ τρόπῳ ὁ ἀμυντὸς ἐν τῇ
εὐτῷ βασιλείᾳ διαμένει;²⁷ ἐν τῷ σφραγισθῆναι αὐτὸν
καὶ ὑπὸ χαντὸς τοῦ λαοῦ, ὡς σὺ ἔψης, βασιλῆναι²⁸·

Ο μακάριος¹⁹ Ἀνδρέας εἶπεν· Εἰ πιστεύεις ἐξ
ὅλης σου τῆς καρδίας, μαθεῖν δυνήσει²⁰. εἰ δὲ μή πι-
στεύεις²¹, εὑδέποτε²² σὺ πρὸς τὴν εἰκόνα τῆς τοιαύ-
της κατανήσεις ἀληθείας²³.

Τότε δργίσθεις ὁ Αἰγαέτης ἐκέλευσεν αὐτὸν ἐν φυ-
λακῇ καθειρχθῆναι³⁴. Ἐνθα δύτος αὐτοῦ κατακλείστων.
συνῆλθεν πλήθος λαοῦ περδὸς αὐτὸν σχεδὸν ἀπὸ πάσης
τῆς ἐπαρχίας³⁵ ὃςτε τὸν Αἰγαέτην βουλεύεσσαμις ἀπο-
κτεῖναι, τὸν δὲ μακάριον Ἀνδρέαν τὸν ἀεόσταλον τῶν
θυρῶν τῆς συλαχῆς συνθλασθέντων λυτρώσασθαι³⁶.

Ούς δικαίως²⁷ Ἀνδρέας τοιούτους²⁸ φήμασιν²⁹
ἐνουσιέτησεν³⁰ λέγων· Μή θελήσῃ τὴν ἡσυχίαν τοῦ
Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς στασιάθη καὶ³¹ διαβο-
λεκήτην ταραχῆν ἔπειτα³². Ὁ γάρ Κύριός μου παραδο-
θεὶς³³ μετὰ πάσης μακροθυμίας ἤνεγκεν³⁴. Οὐκ
ἔκιλονειχεν, οὐκ ἐκραύγασεν³⁵, οὐδὲ ἐν ταῖς
πλατείαις τις³⁶ αὐτὸν κραυγάζοντος ἀκίκοσεν³⁷.
Ἐγεγένετο³⁸ οὖν καὶ ὅμεις³⁹ συκῆν, ἥσυχαν καὶ εἰρή-
νην⁴⁰, καὶ μή τὸ ἔμδην⁴¹ μαρτύριον ἐμποδίσητε⁴²,
μᾶλλον δὲ⁴³ καὶ ὑμᾶς ἁυτοὺς ὡς ἀθλητὰς τῷ Κυ-
ρίῳ προετοιμάσατε⁴⁴, διποιαὶ τὰς ἀπειλὰς ἀδειλάνδρῳ
τῇ ψυχῇ⁴⁵ νικήσῃτε, τοὺς δὲ αἰκισμούς διὰ τῆς ὑπο-
μονῆς τοῦ σώματος ὑπερβάλητε⁴⁶. Ἡ γάρ πρόσκαι-
ρος⁴⁷ αὗτη πτώσεις φοβητέα οὐ τυγχάνει· ἐκείνην
χρή φοβηθῆναι τὴν τέλος μή ἔχουσαν. Ὁ τῶν ἀν-
θρώπων οὖν φόδος⁴⁸ ἐπικιάς τινις καπνῷ, διτις ἐν διψῃ
ἀθρόον διεγέρεται, ἀφανίζεται⁴⁹. Καὶ δύνας⁵⁰ ἐκείνας
χρή φοβηθῆναι τὰς μηδέποτε τέλος ἔχουσας. Αὗται

A Ægeates dixit : Cum sit occisus, et ab omni populo, ut asseris, devoratus, quomodo agnus integer perseverat in regno suo ?

Beatus Andreas dixit : Si credideris ex toto corde tuo, discere poteris ; si non credideris, penitus tu nnuquam ad imaginem hujus veritatis attinges.

Tunc iratus *Ægeates* jussit eum in carcерem re-trudi. Ubi cum esset clausus, venit ad eum multi-tudo populi pene ex *tota* provincia; ita ut *Ægeatem* vellent occidere, et beatum Andream apostolum fra-clis januis carcерis liberare.

Quos beatus Andreas his verbis admonuit : Nolite
quietem Domini nostri Jesu Christi in seditiosum et
diabolicum tumultum excitare. Nam traditus Domi-
nus meus cum omni patientia sustinuit : non con-
tendit, neque clamavit, neque in plateis aliquis eum
clamantem audivit. Habete ergo et vos silentium,
quietem et pacem : et martyrium meum nolite im-
pedire ; sed potius vos ipsos quasi athletas Domini
præparate, ut vincatis minas intrepido animo, pla-
gas autem per tolerantiam corporis supereritis. Tem-
poraneum enim hoc exitium non timendum est, sed
illud timere oportet quod sinem non habet : nam
humanus timor fumo similis est ; et subito cum ex-
citatus fuerit, evanescit. Et dolores illi sunt formi-
dandi, qui nunquam finiuntur. Isti enim dolores
aut leves sunt, et tolerabiles ; aut graves sunt, et
cito animam ejiciunt. Illi autem dolores, æterni
sunt ; ubi est quotidianus fletus, et mugitus, et lu-

8 Isa. XLII, 2.

VARIÆ LECTIONES.

θηνατ) καὶ βρωθῆναι ως ἀκαλέος καὶ ἀμωμός ἐν τῇ αὐτῇ βασι. διαμένῃ (Woog -νε). D vivas agnis φυῖς cum sacrificatus fuerit et comedus, integer tamen et immaculatus in suo regno permanet. ²⁷ Καὶ πάντας ἀμύνεται βασιλείᾳ σταμενεῖ. ²⁸ σφαγ. αὐτὸν usque βρωθῆναι cum B; A εἶναι αὐτῷ σφαγιασθεντα... καθώς σι... καταβρωθέντα; C σφαγήναι καὶ παρὰ παντ. τ. λ. καθώς λέγεται βρωθῆναι. ²⁹ Ὁ μαχάριος : C Ὁ διηγος : D om. ³⁰ El. etc. cum B : C Ἐδν πιστεύεσις ἐξ δηλητικῶν μεθεῖν : A Εἰ π. δὲ διλ. τ. κ. του. δινασται μαθήναι. ³¹ πιστεύεις cum A : BC πιστεύεις (B-σης). ³² οὐδέποτε cum AC; B πριτεπ. τὸ καθόλον; D penitus nonquam. ³³ πρὸς... καταντ. ἀληθείας : (B ἀλ. κατ.): C δυνήσῃ καταλαβεῖν περὶ τελειωτιν τῆς ἀληθείας. D tu ad indaginem (AB imaginem, εἰκόνα) huius veritatis attinges. ³⁴ Καὶ ἐν φυλακῇ φρουροθήναι, Β πρὸς εἰρκτὴν καθειρηθέντα. ³⁵ Β ἐνθα ὡς εἶναι αὐτὸν κατακλείστον ἐληθυνέται πρὸς αὐτὸν τὸ πλήθος πολὺ σχενδόν (ιλι) ἀπὸ π. τ. ἐπ.. : C ἐν ἣ κατακλείστον (inoplo editum est κατακλεῖς, τοῦ) αὐτούν δηντος ἥλθε πρ. αὐτόν τὸ πλήθος πάστης τῆς χώρας : D ubi cum esset clausus, venit ad eum multisudo pene totius provinciae. ³⁶ ὡστε τὸν (B add. μὲν) Ατγ. βουλεύσασθαι (B-εύσαθαι) ἀποκτ. (Β φονεύειν), τὸν δὲ... τῶν θυρ. τῆς φ. συνθλ. (Β θλασθέντων τῶν θυρῶν) λυτρ. cum AB, iten D (ita ut Αγεατεν vellent eccidere, et Andream apost. fractis januis carceris liberare): C ὡστε θελῆσαι τὸν Αἰγαίαν ἀποκτ. καὶ Ἀνδρ. τὸν ἄπ. τῶν θυρῶν κακεπιμένων (ειπεντα κακλασμ. ut iam Woogio videbatur) διδῶσται. ³⁷ μακάριοις : CD ἀγιοι. ³⁸ τοιούτοις : BD τούτοις τοῖς. ³⁹ ὅρμαστον : C λόγοις. ⁴⁰ Β ἐνουθέτει, Κ παρεκάλει. ⁴¹ εἰς στασ. καὶ (B om.) διαβ. τρε. (B om.) cum A(B); C εἰς ἀνασοῦθην (Woog. : i forte ἀνασοῦθησιν) διαβολικήν; D in seditionem diabolicam. ⁴² Κ διεγέραι. ⁴³ Κ καὶ γάρ δούλιος παραδοθεῖς, Β ἐπειδὴν παραδοθεῖ δούλιος (corrigere χύρως) μν. ⁴⁴ Β πάσχων μακρούμιαν παρέσχεν, Κ πάσ. οὐ πομονήν ενεξίζατο. ⁴⁵ Κ οὐκ ἔκραξεν. ⁴⁶ οὐδὲ (A adl. τις) ἐν τ. π. τις (Α om.) επιπ (Α)BCD. ⁴⁷ αὐτοῦ κραυγάς-ἄστηκ. (C ήκουσεν κράζοντος) cum BCD: Α τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἤκουσεν. ⁴⁸ διέτε : C ἐσχῆτε. ⁴⁹ CD om. καὶ οὐ μείς. ⁵⁰ Κ σωπ. καὶ εἰρ. καὶ ἡσυχ. ⁵¹ Β καὶ μή μύνων. ⁵² Α ἐνποδήσταται. ⁵³ μᾶλλον δέ : C δὲλλά, Β δὲλλά γάρ. ⁵⁴ ὅμδες (Α οὐμέτις, Κ om.) ἐκαυτοὺς (Β om.) ὡς (C καθάπερ) ἀθλητὰς (Α-τα) τῶν (Β αὐτοὺς τῷ) κυρ. προετοιμ. (C έτοιμ.). ⁵⁵ BC δπως νικήσ. τάς (C om.) ἀπ. ἀδ. τῇ ψυχ. (C ἐν ἀφοβίᾳ ψυχῆς). ⁵⁶ τοὺς δὲ... ίπερβράλτε (ita B; Α φάλλητε) ειπην B. C τὰς δὲ πληγὰς διὰ τῆς ρύσεως τοῦ οὐρῶν υπενέγκητε. ⁵⁷ ἡ γάρ πρόσω. (B om.) αὐτή (Β τοιαύτη) πτ. φοβ. οὐ (AB om.; supplere) τυγχ. (Β ἐστιν)... ἔκεινην... ἔχουσαν (Β ἔκεινος οὖν, ἔτρ. φοβητέος, δούλων τοῦ τέλους μη ἔχων) cum A(B); C εἰ γάρ δούλως ἔκφοβει, ἔκεινος δούλως μη ἔχων; D si enim terror timendus est, ille est utique timendus qui finem nos habet. ⁵⁸ δ τῶν ἐνθρ. οὖν φρδ. cum A : BC ἐπειδὸν ἀνθρώπων φρδ. ⁵⁹ Β ἐοικώς ἐστιν κάπτων, δοτις... αῦθις ἀφανίζεται : C καταπονούμοιος ἐστιν. καὶ αἰφνίς (Woog. αἴγνης) διεγερθεῖς καταπρανεταῖ. ⁶⁰ Β καὶ οὖντας (x. id. supplev.) ἔκεινας... ἔκούσας cum B. Κ καὶ αἱ οὖνται φοβητέαι εἰσον αἱ οὖτως ὑπάρχονται, αἵτινες οὐδέποτε πεποτούνται; C καὶ αἱ εἰσ πόνοι, ἔκεινον εἰσον οἱ οὖτως ἀργόμενοι ως μηδέποτε τέλος ἔχειν; D et si dolores timendi sunt, illi sunt formidandi qui sic incipiunt ut πανηγυρι μειαν:ur.

ctus, et sine fine cruciatus; ad quos proconsul **A** γάρ αἱ δόδυναι εἰ μὲν κουφότεραι τύχωντιν εἶναι, καὶ ὑπε-
Ægeates ire non timet. Estote ergo magis parati ad
hoc, ut per tribulationes temporales ad æternam
quietem pertingatis, semperque florealis et cum
Christo regnetis.

ἀνθύπατος Αἰγαῖτης ἀπίεναι οὐ δέδοικεν⁴². Γίνεσθε οὖν
θλίψαν πρὸς τὰς αἰώνιους ἀναπαύσεις κατανήστητε⁴³

Hæc et his similia sancto Andrea apostolo per to-
tam noctem populum admonente, dum lux diei in
matutino prorumperet, misit Ægeates, et adduci ad
se beatum Andream jussit, ac sedens pro tribunalí,
dixit: Existimavi te nocturna cogitatione revocare
animum a stultitia, et a Christi tui laude cessare, ut
possis nobiscum esse et non amittere gaudia vita;
stultum est enim, ultro velle ad passionem crucis
are, et peinis ac flammis se ipsum pessimis destinare.
B διὰ τοῦ θεοῦ χαρίεντα μωρά γάρ ἐστιν προθέσει τινὰ πρὸς τὸ τοῦ σταυροῦ πάθημα ἐλθεῖν καὶ ποιαῖς καὶ φλογαῖς
αἰσχύσταις ἔστων παραπέμψαι⁴⁴.

Sanctus Andreas respondit: Gaudia tecum ha-
bere potero, si credens Christo dimittas culturas
idolorum. Christus enim me misit ad istam provin-
ciā; in qua non parvum populum ei acqui-
sivi.

Ægeates dixit: Ideo te sacrificare compello, ut
isti qui per te decepti sunt populi, relinquant vani-
tatem tuę doctrinę, et ipsi diis offerant grata liba-
mina; nulla enim remansit in Achaea civitas, in
qua templo deorum derelicta non sint et deserta.
Nunc ergo per te restituantur culturæ deorum, ut

Α γάρ αἱ δόδυναι εἰ μὲν κουφότεραι τύχωντιν εἶναι, καὶ ὑπε-
νάγκαιτις αὐτῆς δύναται· εἰ δὲ βαρελεῖσιν, ταχέωντι
ψυχὴν ἐκβάλλουσιν⁴⁵. Ἐκεῖναι δὲ αἱ δόδυναι αἰώνιοι
τυγχάνουσιν, Ἐνθα καθημερενοὶ κλαυθμοὶ καὶ οἰκμογοὶ
καὶ ὀλούγμοι καὶ ἀτελεύτητος βάσανος⁴⁶, πρὸς δὲ διὰ
ἀνθύπατον ἔτοιμοι⁴⁷ πρὸς τοῦτο, διποὺς διὰ τῶν ἐπικαίρων
θλίψων πρὸς τοῦτο⁴⁸.

Τάντα καὶ τὰ τούτοις δμοια τοῦ ἄγιου ἀποστόλου
Ἀνδρέου δι’ δῆλης τῆς νυκτὸς τὸν λαὸν νοοθετοῦντος,
ἐν τῷ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας⁴⁹ διαυγάζειν, μεταπεμψά-
μενος δὲ Αἰγαῖτης ἀχθῆναι πρὸς αὐτὸν τὸν μακάριον

Ἀνδρέαν προστέαξεν, καὶ καθίσας ἐπὶ τοῦ βῆματος
εἶπεν⁵⁰. Ἐλογισάμην σε διὰ τῆς νυκτερινῆς μερίμνης
ἐπιστρέψαι τὸν λογισμὸν σου ἀπὸ τῆς μωρίας, καὶ
ἀπὸ τοῦ ἐπαίνου τοῦ Χριστοῦ σου ἐνδοῦναι⁵¹, διποὺς δὲ
δυνήσῃ μεθ’ ἡμῶν εἶναι καὶ μὴ ἀποδάλλεσθαι τὰ τοῦ

θίου χαρίεντα μωρά γάρ ἐστιν προθέσει τινὰ πρὸς τὸ τοῦ σταυροῦ πάθημα ἐλθεῖν καὶ ποιαῖς καὶ φλογαῖς
αἰσχύσταις ἔστων παραπέμψαι⁵².

Ο Διγιος⁵³ Ανδρέας ἀπεκρίθη⁵⁴. Τὴν χαρὰν μετὰ
σοῦ ἔχειν δυνήσομαι ἐὰν πιστεύσῃς τῷ Χριστῷ καὶ
ἀποδάλλεται τὴν τῶν εἰδώλων θρησκίαν. Ἀπέστειλεν γάρ
με δὲ Χριστὸς εἰς ταύτην τὴν ἐπαρχίαν, εἰς δὲ οὐκ
ἔλαχιστον δῆμον τῷ Χριστῷ περιεποιησάμην⁵⁵.

Ο Αἰγαῖτης εἶπεν. Διὰ γάρ τοῦτο σπεῖσαί σε συ-
νωθῶ, διποὺς οὗτοι οἱ ὑπὸ σοῦ ἀπατηθέντες λαοὶ ἐκτα-
λεῖψουσιν τὴν ματαύτητα τῆς σῆς διδασκαλίας καὶ
αὐτοὶ προσκομίωσιν τοὺς θεοὺς χαρίεντας σπουδᾶς⁵⁶.
Οὐδὲ γάρ μια πολις ἀπέμεινεν ἐν τῇ Ἀχαιᾳ ἐν⁵⁷
τὰ λεπάντα αὐτῶν οὐκ ἐγκατελείψθησαν καὶ ἡρήμω-

VARIÆ LECTIONES.

“αὗται γάρ... ἐκβάλλουσιν **cum A.** B corruptissime sic: αὗται δὲ αἱ ὕδυναι ή κουφότεραι ἡσαν καὶ ὑπο-
μαίνεσθαι δύνανται· εἴται βαριάτραι καὶ ταχέως τὴν ψυχὴν ἐκβαλοῦσται. C οὗτοι γάρ οἱ πόνοι ἐλαφροὶ εἰσὶ⁵⁸
καὶ ὑπομονητικοὶ· εἰ δεινοί, καὶ ταχιόν τὰς ψυχὰς ἐκφέρουσιν. D *isti enim dolores aut̄ leves sunt et tolerantur, aut̄ graves sunt et cito apertam ejiciunt.*⁵⁹ εἴκεναι δὲ αἱ δόδυναι αἰώνιοι (B -νιαι) τυγχ. (B εἰσιν) Ἐνθα⁶⁰ (B add. ἐστιν) καθημ. (B ἡμερούσιος) κλαυθμοὶ (- μορὸς B) x. οἰμωγοὶ (B οἰμογεῖ, i. e. οἰμωγή) x. ὀλούγμοι (B -σμὸς) x. ἀτ. βασ. cum A(B): C. εἴκενοι δὲ αἰώνιοι εἰσιν, διποὺς καθημερινὸς δύδυμος καὶ αἰμωγοὶ (Woog αἰμωδία) καὶ ὀλούγμοις καὶ ἀτελ. χρίσις: D illi autem dolores æterni sunt, ubi est quotidianus fleus et
mugitus et lucitus et sine fine crucinatus. **“B πρὸς δὲ Αἰγ. δὲ ἀνθ. ἀπ. οὐ δέδεικεν:** C Ενθα δὲ Αἰγαῖς δὲ
ὑπατος πορευθῆναι οὐ πτοῦται. **“C έτοιμοι μᾶλλον.** **“δπως... ἀναπαύσεις** (B χαράς, D gaudia) κατ-
cum ABD: C Ενα δ. τ. προσκαίρων θλ. εἰς τὴν αἰώνιον χαράν ποτε. **“δει τε ἐπανθήσητε (codex corrup-**
rupte πενθήσηται)... συμβάσις cum A. B Ενθα διὰ παντὸς εὐρωπανθῆτε, δει τε ἐπανθήσητε, δῆμα σὺν Χρ. βασι-
λεύσητε. C Ενθα πάντοτε εὐφρανθῆτε, πάντοτε ἔξανθήσητε, δει σὺν Χρ. βασιλεύσητε. D ubi semper legemini,
semper floreutis semperque cum Christo regnetis. **“Tauta... ἀποστ.** Ανδρέου (B Ανδρ. τοῦ ἀποστ...) τοῦ
τὸ φῶς τῆς ἡμέρας (ita B; A τὴν ἡμέραν τὸ φῶς; D dum lux diei in matutino prorumperet) διαυγ. cum AB(D):
C Ταῦτα τοῦ ἄγιου Ανδρέου δι’ δῆλης τ. ν. τῷ λαῷ παρανοῦντος, ἐν τῷ αὐγάζειν πρὸς ἡμέραν. **“μεταπεμψά-**
νος... εἰπεν cum AB; CD ἀπέστειλεν Αἰγαῖας καὶ ἤγαγεν πρὸς ἔστων τὸν ἄγιον Ανδρ. καὶ καθίσας εἰπεν.
“Ελογισάμην... μωράς (A add. ἔκεντος)... ἔνδουναι cum AB. C Δοκῶ διὰ τῆς νυκτὸς ἐσκέψων (Woog
ἐπιτεκμένως) ἀποστρέψαι τὸν λογισμὸν σου ἐν τῆς ἀπαιδεύσας σου καὶ τῆς τοῦ Χρ. σου αἰνέσεως πάντοτον.
D Existimavi te nocturna cogitatione revocare animum tuum a stultitia et a Christi tui laude cessare.
“δπως δυνήσῃ (B δυνηθεῖσι) μεθ’ ἡμ. εἰν. καὶ (B om. μ. ἡ. ε. καὶ) μὴ ἀποτ. τὰ τοῦ β. γαρ. (hæc corrupta in
B τὰ τοῦ β. ἀποκαλεσθαι χαρίενται) μωρά (B μωρὸν) γ. ἐποθέτ. τινὰ (B τὸ λοιπὸν [codex lepton] σε
οὐδεῖν) πρὸς. ἐλθεῖν (B ἐπένται). αἰλυχτοῖς (codex στοῖς) ἔστω. (B ἔστω. αἰλυχντοῖς) παρατ. cum AB.
C(D) δπως δυνήσῃ μεθ’ ἡμῶν τὰς (codex τὰ) τῆς ὥντος μὴ καταλείψαι χάριτας. ἀδελτερον (codex ἀδελ-
τερον) γάρ ἐστεν τοῦ λοιποῦ θελῆσαι (D stultum est enim ultra velle) εἰς τὸ τοῦ σταυροῦ πάθος πορευθῆναι
καὶ πυράς καὶ φλογὶς καταλεῖταις (ita Woog; codex ἐπυράς κατατοπτῆς) ἔστων παραστῆσαι (D ei ignibus ac
flamnis te ipsum pessimis destinate.) **“O Διγιος D οιν.** **“B ἀπεκρίθη.** **“B Τὰς χάριτας μετὰ σοῦ**
ἔχειν δυνήσωμαι εἰ πιστεύεις; τῷ Χρ. μον καὶ... θρησκείαν, ἀπέστ. αὐτήν τὴν ἐπαρχ... τῷ Κυριῳ παρ-
ποτήσωμαι: C Χάριτας ἔχειν σὺν σοι δυνήσομαι ἐὰν τῷ Χρ. πιστεύωντας καταλείψεις (-πτεις Woog) τὸ σέβας
τῶν εἰδώλων. ὅ γάρ Χρ. με ἀπέσταλκεν εἰς ταύτην τὴν χώραν, εἰς δὲ οὐντοι οἱ ὑ. σ. πλανηθέντες
λ. καταλείψωσι τὴν διδασκαλίαν καὶ θύσωσι τοῖς θεοῖς: D **Ideo te sacrificare compello ut isti qui per te**
decepti sunt populi relinquant vanitatem tuę doctrinę et ipsi diis offerant grata libamina. **“δπδε γ. μ.** (B μ. γ.) πολ. (C post Αχ. punil) ἀπέμ. (B ἐνέμ., C ἐγκατελείψθη) ἐν (Δ οιν.) τ. Αχ. ἐν δι (B οἱ οἱ η).

ται⁷⁶. Καὶ νῦν δεῖ σοῦ πάλιν ἀνανεῳδώσιν τῇ τῶν εἰ-
δώλων θρησκίᾳ⁷⁷, ὅπως καὶ οἱ θεοὶ, οἱ κατὰ σοῦ θυ-
μούμενοι, ἐπὶ τούτῳ ἀρεσθέντες⁷⁸ ποιήσωσιν ἵνα καὶ
εἰς τὴν αὐτῶν καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν φιλίαν δυνηθῆς
ἐπανακάμψαι⁷⁹. Εἰ δὲ μή γε⁸⁰, διάφορα ὑπὲρ τῆς
τῶν θεῶν ἔκδικτσεως ὑπομενεῖς κολαστήρια⁸¹, καὶ μετὰ ταῦτα τῷ τοῦ σταυροῦ⁸² ξύλῳ ψῆπαντες⁸³ ἀναρ-
τηθεῖς ἔκλείψει⁸⁴.

Οἱ ὄγιοι⁸⁵ Ἀνδρέας εἶπεν⁸⁶. "Ἄκουε, υἱὲ τοῦ θα-
νάτου⁸⁷ καὶ διχυροὺς τοῖς αἰώνιοις ἑτοιμασθὲν ἐμπυ-
ρισμοῖς⁸⁸, ἐμοὶ τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ καὶ ἀποστόλου
Ἴησοῦ Χριστοῦ⁸⁹. Ἑως τοῦ νῦν μειλιχίως μετὰ σοῦ
συνέτυχον περὶ τῆς ἀκριβείας τῆς πίστεως⁹⁰, ὅπως τῆς
ἀπολογίας δεκτικός, τῆς ἀληθείας ἔκδικος ἀποτελε-
σθεῖς, τὰ μάταια εἰδῶλα καταφρονήσῃς⁹¹ καὶ θεὸν
τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὅντα προσκυνήσῃς⁹². ἐπειδὸν δὲ
τῇ ἀναιδείᾳ τῇ αὐτῇ μένεις διατελῶν καὶ ἐμὲ οἵτινες διὰ
τῶν ἀπειλῶν σου ἐκφοβεῖν, εἰ τοὶ σοὶ δοκεῖ ἐν κολα-
στηρίοις μεῖζον ὑπάρχειν, προσσάγαγέ μοι⁹³. Τοσοῦ-
τον γάρ ἔσομαι τῷ ἐμῷ βασιλεῖ εὐαρεστῶν, δοσον ὑπὲρ τῆς τοῦ σταυροῦ
διακαρτερήσω⁹⁴.

Τότε ὄργισθεις ὁ ἀνθύπατος Ἀλγεάτης ἔκλευσεν
τὸν ἀπόστολον τοῦ Χριστοῦ ταῖς βασάνοις κακωθῆναι.
Ἐκταθεὶς οὖν ὑπὸ στρατιωτῶν ἐπτάκις τρισὶν καὶ
εὐτόνων τυπτηθεὶς, κουφισθεὶς προσῆκθη ἐμπροσθεν
τοῦ ἀσεβοῦς Ἀλγέατου⁹⁵. πρὸς δὲ⁹⁶ δειλέχθη ὥντως⁹⁷.
"Ἀκουσόν μου, Ἀνδρέα⁹⁸, καὶ ἀπὸ^{99.100} τῆς ἔκχύσεως
τοῦ αἵματός¹ σου τὸν λογισμόν σου² ἀνάστειλον³.
εἰ δὲ οὐ βούλεις μοι ὑπακοῦσαι, ἐντῷ τοῦ σταυροῦ
ξύλῳ ποιήσω σε ἀπολέσθαι⁴.

A et dii qui contra te irati sunt placari possint, et tu-
orum amicitiam nostramque possis recuperare.
Sin alias, diversa pro ultione deorum patieris sup-
plicia; et post omnia, crucis quam laudasti patibulo
suspensus deficies.

Sanctus Andreas dixit : Audi, fili mortis, et sti-
pula æternis parata incendiis, audi me servum Do-
mini et apostolum Jesu Christi; nunc usq[ue] mitius
tecum egi de veritate fidei, ut rationis capax et ve-
ritatis defensor effectus, idola vana contemneres, et
B Deum qui in cœlis est adorares; sed quia in impu-
dentia tua perseveras, et putas per minas tuas ter-
rere me, si quid tibi videtur in suppliciis majus,
hoc mihi inflige. Tanto enim in eo Regi ero ac-
ceptior, quanto pro confessione nominis ejus in
tormentis constanter perseveravero.

Tunc iratus proconsul Ἀργεατες jussit apostolum
tormentis affligi. Extensus igitur et per septem ter-
niones militum violenter verberatus, elevatus est at-
que adductus coram impio Ἀργεate. Qui dixit illi :
Audi me, Andrea, et ab effusione sanguinis tui con-
silium revoca : quod si mili obtemperare nolueris,
crucis te faciam interire patibulo.

VARIE LECTIOMES.

⁷⁶ τὰ Iερ. α... ἡρήμωνται (Α ἡρήμωνται) (Β εἱρήμωνται cum AB(D)) : C οὐκ ἀπεύχτει (Woog -κταῖα) καὶ
κατεστραμμένα εἰσὶ τὰ τῶν θεῶν τὸ σέβας. ⁷⁷ καὶ νῦν...θρησκίᾳ (B-σκείᾳ) cum AB(D) : C male om. ἀβεβατεῖν
illa ferē scribi (vide quae modo ex C alīata sunt).. εἰσὶ τὰ τῶν θεῶν Iερά. καὶ νῦν διὰ σοῦ πάλιν ἀνανεῳδῆ
τῶν θεῶν τὸ σέβας. ⁷⁸ ὅπως... οἱ (Α om.) x. σ. θυμούμενοι (Α θυμῶμ.) ἐπὶ τούτῳ (Β om.) ἀρεσθ. cum AB :
C δῶπος x. οἱ θε. κατὰ σοῦ ὄργισθέντες. ⁷⁹ ποιήσωσιν... ἐπανακάμψαι cum A : B δυνηθῶσιν καὶ εἰς τὴν
ἐμὴν φιλίαν ἐμείναι, καὶ αὐτὸς διὰ πάλιν εἰς τὴν αὐτῶν διαμεῖναι : C εὐμενισθῶσι, καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ δυνήσῃ
φιλίαν διαμεῖναι : D placari possint, εἰ in nosira possis amicitia permanere. ⁸⁰ εἰ δὲ μή γε (C om.) cum
BCD : A εἰ δὲ μή βουληθῆς μοι ἐπακοῦσαι. ⁸¹ διάφορα... ἔκδικοι. ὑπομενεῖς (Α -μενης) κολ. (Β ὑπομενῆς
κολ. ἔκδικ.) cum AB(D) : C διαφόρους ὑποτήσῃ ἔκδικτσεως βασάνους. ⁸² C καὶ τέλος ἐν τῷ σταυρῷ.
εἰ φ. (Α δ, B add. σύτερ) ἐπινείς cum ABC; C quam laudasti. ⁸³ ἀνάρτ. (C χρεμάμενος) ἔκλείψεις (Α
-φοις) : Dispersus deficies. ⁸⁴ Όδγιος : D om. ⁸⁵ εἶπεν : BD ἀπεκρίνατο. ⁸⁶ Κ' Ακουσόν υὲ διαβόλου.
τότε εἰτοι. ἐμπύρ. (æternis para incendiis) cum BD : A τῷ αἰώνιῳ πυρὶ ἐτοι. : Στρέπετισμένον τῷ αἰώνιῳ
ἐμπυρισμῷ. ⁸⁷ ἐμοὶ (B ἀκουσον ἐμοὶ) τοῦ δ. τ. θ. (Β τῷ τοῦ Κυρίου δούλῳ) x. ἀποστόλου (B-λφ., A adl. τοῦ Κυρίου
θημῶν) I. Xρ. cum AB : C ἐμοὶ τοῦ δούλου Χριστοῦ : D audi me servum Domini et apostolum Jesu Christi.
⁸⁸ Ἑως τ. ν. μειλιχίως (codex corrugile με εγή ος) μετὰ... πίστεως cum A : B νῦν ἡώς πότε μηλιχίως μετὰ
σου πέπραχα τῇ ἀκριδίᾳ τῆς πίστεως : C ἔως πότε πράεις μετὰ σου διαλεγθήσομαι περὶ τῆς πίστεως : D
πιπεις usque milites tecum egi censura fidei. ⁸⁹ ὅπως... καταφρονήσῃς cum B : A ἴσος δεκτικῶς (corrigē
Ἑως δεκτικός) τῆς ἀληθείας γενόμενος τῆς ματαίστητος τῶν εἰδῶλων καταφρ. : C καθάπερ, τέλος τῆς
ἀληθείας ἔκδικος γενόμενος, ἐδει σε καταφρονήσαι τῶν ματαίων εἰδῶλων : D ut rationis capax ei veritatis
defensor effectus idola vana contemneres. ⁹⁰ καὶ θεὸν... προσκυνήσῃς cum ABD : C καὶ θεὸν τὸν δοντα
προσκυνήσαι. ⁹¹ ἐπειδὸν... καὶ ἐμὲ οἴει (coidec επειδὲ διά) προσάρ. μοι cum A : B δὲλ' ἐν τῇ ἀναιδείᾳ σου
διατελῶν ἐμοὶ εἰ (ἐμὲ? οὐδὲ οἴει?) δύνασθαι τὰς ἀπειλάς σου διειλανδρίσαι ἐπινοεῖς: εἰ τοὶ οὖν σοι φαντεῖται ἐν
κολαστηρίοις μεῖζον (codex μεῖζονα) διαλόγισαι : C δὲλ' ἐπειδὴ ἐν τῇ ἀκαθαρτοῖ σου ἐπιμένεις καὶ νομί-
ζεις με τὰς ἀπειλάς σου πτοεῖσθαι, δοκεῖ σοι πρᾶς τιμωριῶν μερίμνησον : D sed quia in impudentia tua
perdurans me pucas minas iwas posse formidare, quidquid tibi videtur in suppliciis majus, excogita.
⁹² τοσοῦτον... δοσον (codex add. ἐνή πλεον) ὑπέρ... διακαρτ. cum A : B τοσοῦτον γάρ τῷ ἐμῷ βασιλεῖ ἔσομαι
δεκτέος, δοσον ὑπὲρ τοῦ δύναμος αὐτοῦ ἔσομαι διαμενων εἰς τὰς βασάνους (codex add. οὐ) διμολογητής. C
τοσοῦτον (Woog τοσοῦτον) γάρ τῷ ἐ. β. γενήσομαι εὐπρόδοξετος, δοσον ὑπὲρ τοῦ δύ. αὐτ. διαμενων ἐν βασά-
νοις διμολογητής : D tanto enim meo regi ero acceptior, quanto pro ejus nomine fuero permanens in tormentis
confessor. ⁹³ Τότε ὄργ. δ. ἀνθ. ΑΙγ. (B ΑΙγ. ἀνθ.) ἔκέλ. (B add. ὅπως). κακωθῆναι (B κακώσει, corrige κακώσω-
σει). ἔκταθεις (Α ἔκτανθ.) οὖν ὑπὸ στρ. ἐπτ. τρ. (B ὑπὸ ἐπτ. τρισὶν στρατιωταις) x. εύτ. (B om.) τυπτ..
κουφ. (B add. τε καὶ) προσῆκθη (B προσαχθεὶς) ἐμπρ. τοῦ ἀσεβοῦς ΑΙγέατου (B ἐμπρ. αὐτοῦ) cum AB : CD
Τότε δ ΑΙγέας ἔκλευσεν αὐτὸν βασανίζεσθαι τεταμένον (flagellis cardi extensem: Woog πιανούτ τετασμένον),
καὶ ἐν τῷ ἀπαλλαγῆναι ἐπέτει τετραδις τοὺς τύπτοντας αὐτὸν (Qui cum septem terniones transisset), ἀνέστη
καὶ ἡνέχθη ἐμπρ. αὐτοῦ. ⁹⁴ πρὸς δὲν: B φτιν. ⁹⁵ διελ. οὐτως cum A : B οὐτως διελάησεν δ ἀνθύπατος : CD
ΑΙγέας εἶπεν. ⁹⁶ Ἀνδρέα cum BCD : A add. συμβούλευοντος σου. ⁹⁷ 100 ἀπό: C ἔκ. ⁹⁸ Β τοῦ σοῦ αἵματος.
τὸ ζῶν λογ. σου (C υπ.): B τὴν συμβούλειαν : D consilium. ⁹⁹ C ἀπότρεψον: B ἀνακάλεσαι : D revoca. ¹⁰⁰ εἰ

Sanctus Andreas dixit : Ego crucis Christi ser- A
vus sum, et crucis tropæum optare potius debeo, quam timere; tibi autem cruciatus æternus reser-
vatur, quem poteris evadere, si postquam probaveris perseverantiam meam, credideris Christo meo. Ego enim propter tuum interitum angustior: non de mea passione conturbor. Passio enim mea, aut unius diei spatium occupat, aut duorum ut multum: tuus autem cruciatus, per infinita sæcula non accipiet terminum. Unde desine jam miseras tuas au-
gmentare, et ignem æternum tibimetipsi accen-
dere.

Tunc indignatus Ægeates, cruci beatum An-
dreas affligi præcepit.

Ile autem, omnibus relicitis, ad crucem venit, eamque sic est voce magna allocutus: Salve, crux, que in corpore Christi dedicata es, et ex membra-
rum ejus quasi margaritis ornata. Evidem prius-
quam te ascenderet Dominus meus, timorem ma-
gnum terrenum habebas: modo vero cœlesti amore plena erectionis tuae desiderium excitasti. Didici enim a credentibus, quantas in te gratias habebas, quanta munera præparata. Securus er-
go et gaudens venio ad te, ita ut et tu exsili-
tans suscipias me, discipulum ejus qui pependit

Χριστοῦ δοῦλος τυγχάνω⁶, καὶ μᾶλλον ὄφελον εἴ-
σθαι ἐντυχεῖν τῷ τροπαίῳ τοῦ σταυροῦ ἥπερ θειλά-
σται⁷. οὐδὲ ἀκύνιος ἀπόκεται βάτανος, ἥπερ καὶ
ἐκφυγεῖν δονήσει μετὰ τὸ δοκιμάσαι σε τὴν ὑπομο-
νὴν μου, ἐὰν πιστεύσῃς τῷ Χριστῷ μου⁸. Ἐγὼ γάρ
περ τῆς σῆς ἀπωλείας θλίβομαι, καὶ οὐ περ τῆς
ἐμῆς παθήσεως συνταράσσομαι⁹. Ἡ γάρ πάθησίς
μου ἡ μιᾶς ἡμέρας διάστημα καταλαμβάνει¹⁰ ἡ δύο
τὸ πολὺ¹¹. δὲ δὲ σὸς βασανισμὸς¹² εἰς ἀτελευτήτους
αιῶνας οὐ καταλήψεται πέρας¹³. Ὁθεν τοῦ λοιποῦ
παῦσαι ταὶς ταλαιπωρίαις σου προστιθῶν καὶ τὸ αἰώ-
νιον πῦρ σεαυτῷ ἀνέπτων¹⁴.

Τηνικαῦτα οὖν ἀγανακτήσας ὁ Ἀγέας τὸν μακ-
ριὸν Ἀνδρέαν τῷ σταυρῷ προσπαγῆναι προσέταξεν¹⁵.
Οὐ δὲ ἀπολιτῶν πάντας πρόσεισται τῷ σταυρῷ καὶ φῆ-
σιν αὐτῷ μετὰ λαμπρᾶς φωνῆς¹⁶. Χαροῖς ὡς σταυρὸν
ἐν τῷ σώματι¹⁷ τοῦ Χριστοῦ ἐγκαινιζεῖς καὶ ἐκ
τῶν μελῶν αὐτοῦ ὥσει μαργαρίταις¹⁸ κοσμηθεῖς¹⁹
καὶ μήν πρὶν ἡ εἰς σὲ ἀνελθεῖν τὸν Κύριόν μου πολὺν
φόδον ἐπίγειον ἐσχήκεις²⁰, ἀρτίως²¹ δὲ πόθον οὐρί-
νιον κατέχων²² ὑπὲρ εὐχῆς ἀνήρτησαι²³. Οἶδα γάρ
ἀπὸ τῶν πιστευόντων πόσας εἰς αὐτὸν χάριτας ἔχει,
πόσα δόματα προητομασμένα²⁴. Ἀμέριμνος οὖν καὶ

VARIÆ LECTIONES.

δὲ ... ἀπολέσθαις cum A: B διπερ εἰ μὴ ποιήσῃς, τῷ τοῦ σταυροῦ ἕδιξει σε ποιήσαιμι ἀπόλλυσθαι: C εἰ δὲ μὴ, ἐν τῷ σταυρῷ σε ποιήσω τελειωθῆναι: D quod si non feceris, crucis te faciam interire patibulo.¹ C Ἐγὼ τῷ σταυρῷ τ. Χρ. δεδούλωμαι.² καὶ μᾶλλον ... τῷ τροπαίῳ (codex τὸ τρόποιαν) ... ἥπερ (codex εἰπερ) δειλίσσαι (codex δηλεῖδες) cum A: B καὶ τῷ τροπαίῳ τοῦ στ. εὑνέσθαι μᾶλλον. ὄφελον εἰπερ δειλίσαι (corrige ἥπερ δεδέναι): C καὶ τοῦ στ. τὸ τρόπαιον μᾶλλον ἐπιθυμήσαις ὄφελον ἡ πτοησθαι.³ οὐδὲ ... τῷ Χρ. μου cum A: B σὺ (corrige σὺ) δὲ αἰώνιος βασανισμός· ὥτινι (sic) χρεωστούμενος δυνήσει ἐκφράσει, εἰ μετὰ τὸ δοκιμάσαι τὴν ὑπομονὴν μου πιστεύσεις (codex — σῆς) δὲ αἰώνια κόλασις⁴ ἡ χρεωστημένη ὑπόδεξεται, ἐὰν μετὰ δοκιμάσαι σε τὴν ἐμὴν ὑπομονὴν καὶ οὐτας μὴ πιστεύεσις τῷ Χρ.: D tibi autem crucialis æternus qui debetur, poteris evadere si postquam probaveris perseverantiam meam rei sic credideris Christo.⁵ Ἐγὼ γάρ ... θλίβομαι καὶ οὐ (B δέδικα, οὐ)... συνταράσσω. (B νῦν ταράσσω.) cum AB: C Ἐγὼ γάρ διὰ τὸν σὸν διεθρόν φοδούμαι: D ego enim de tuo interitu timeo, non de mea passione con-
turbor.⁶ C om. καταλαμβάνει.⁷ δὲ δύο τὸ πολὺ (A τὸ πλεῖστον) cum AB: C η δὲ πολὺ δύο.⁸ Εἰ δὲ στολασίς.⁹ εἰς ἀτελευτήτους ... πέρας cum A: B οὐδὲ καταλαμβάνειν (sic) πέρας: C οὐδὲ διὰ κιλῶν ἐτῶν δυνήσται τελειωθῆναι: D nec per millia αποκορυντος πολει περνεινται ατ fine.¹⁰ οὐδὲ ... προστιθών (codex προστέθων, sic) καὶ ... ἀνάπτων cum A: B δοεν παῦσαι λειπόν τη τῇ ταλαιπωρίᾳ σου προσθῦσαι (sic) καὶ τὸ ... ἀνάψαι: C θεον παῦσαι λοιπόν ταὶς ταλαιπωρίαις μὴ (scribo τι?) προσθῦναι καὶ πυρ σαυτῷ αἰώνιον διάλιπαι: D unde desine iam miseras tuas augmentare, et ignem tibi æternum ac-
cendere noli.¹¹ Τηνικαῦτα ... ὁ Ἀγέας (A δ ἀνδράπατος) τὸν ... προσέταξεν cum AB: CD Τότε θυμωθεῖς (D indigatus) ὁ Ἀγέας τῷ σταυρῷ αὐτὸν προστηλωθῆναι ἐκέλευσεν. Post hanc CD, in quibus Tότε θυμωθεῖς etc. ad sectionem nonam trahuntur, sic pergitur: οὐτες δηλώσας τοὺς κεντητοὺς (sic codex: Woog & vel κεν-
τυροις) ἵνα τεθεῖ τὰς κειράς καὶ τοὺς πόδας ὡς εἰς τριπάσσαλονθυ, δπας μή πολὺ ἐμπαρεθεῖς (codex ἐμπα-
ρεῖς) τάχον ἐδείται (Woog-πτ), ἀλλὰ μᾶλλον κριθῆν μακράν κρίσιν. Ἐν τοισ τὸν αὐτὸν ἀποφέρεται τοὺς ὑπάρχας ἐγένετο συνδρομή, καὶ Ελεγον. Δίκαιος ἀνθρώπος καὶ φίλος Θεοῦ τι ἐποίησεν ἵνα ἐπενεγῇ ἐν τῷ σταυρῷ:
Ο δὲ ἄγιος Ἀνδρέας παρεχάλει τὸν λαβὸν λέγων ἵνα μὴ ἐμπιθώσων αὐτῷ κατέρωτο καὶ μή παυδμενος τῆς διατακαλλας. (mandans hoc quæstionariis ut ligatis pedibus et manibus
quasi in equuleo tenderetur, ne clavis affixus cito deficeret sed cruciaretur potius longo cruciali. Cumque eam
carnifices dicerent ut crucifigeretur, concursus factus est populus clamantium: Justus homo et amicus
Dei quid fecit ut ducatur ad crucem? Andreas vero rogabat populum ut non impeditarent passionem ejus. Gau-
dens enim et exultans ibat et a doctrina non cessans.) Apud Abdiam lib. III, XL. (Fabric. Cod. apocr. I,
p. 520 sq.) similiter sic legitur: Sic proconsul septem eum ternionibus flagellorum cassum crucifi grecipit,
mandans nominatum quæstionariis ut ligatis manibus et pedibus et non claris affixus suspenderetur, quo diu-
tino cruciali deficeret.¹² δὲ ἀπολείτων δὲ πάντας (A add. ὁ ἀπόστολος) πρόσεισι . . . λαμπρᾶς
(A om.) φωνῆς cum AB: CD (incipiunt h. l. sectionem 10.) οὐς δὲ ἥλθεν τὸ ποτον (ad locum ubi) δ σταυρῷ ἦ-
τοι μος, ίδων αὐτὸν μακρόθεν ἀνέκραγε φωνῇ μεγάλῃ (voce magna dicens).¹³ ἐν τῷ σώματι: A εἰς τὸ σώ-
ματι (sic).¹⁴ ώσει μαργαρίταις (A -ρίτας) cum AB: C καθάπερ μαργαριτῶν.¹⁵ C κατακοσμηθεῖς.¹⁶ καὶ
μήν ... ἀνελθεῖν (B ἀνέναι) ... ἐσχήκεις (A -κις, B -κης): C πρὸ τοῦ ἀνελθεῖν ἐν σοι τὸν Κύρ. μου φόδον ἐπί-
ληξ.¹⁷ B ἀρτί.¹⁸ πόδ. οὐρ. κατέχων (C ἐπέκ.) cum AC: B διὰ πόθον οὐρ. κατέχων σε.¹⁹ οὐτέ εὐχῆς
ἀνήρτησαι cum A: D pro rito suscipiteris; C ἀντὶ δύον (Woog ἀντιδώρων) κρέμασαι (Woog-ασθαι); B οὐτέ εὐχῆς
ἀνήρτησαι εἰς σε.²⁰ οὐδὲ ... προποιμασμένα cum AB; C ἐγνωσθεῖς (scribe ἐγνώσθη;) παρὰ τῶν
πιστῶν διας ἔχεις ἐν σοι χάριτας, πόσα δύρα ἔτοιμα; D sciris enim credentibus quoniam; etc.

χαῖρων ἡκὼν ^{καὶ} πρὸς οὐκ, ὅπως καὶ σὺ ἀγαλλιώμενος ^{καὶ} ὑποδέξῃ ^{με} με τὸν μαθητὴν τοῦ χρεμασθέντος ^{εἰς} εἰς σέ· διότι πιστός μοι δεῖ ἐγένου ^{τούτον}, καὶ ἐπειθύμησα περιπλακῆναι σε ^{τούτον}. ^Ω ἀγαθὲ ^{τούτον} σταυρὲ, ὁ εὐπρέπειαν καὶ ὠραιότητα ^{τούτον} ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Κυρίου δεξάμενος ^{τούτον}, ἐπὶ πολὺ ἐπιπόθητε καὶ σπουδαῖς ἐπιθυμῆτε καὶ ἔκτενᾶς ἐπιζητούμενε ^{τούτον}, καὶ ἥδη ἐπιποθούσης σε τῆς ψυχῆς μου προτοιμασμένε ^{τούτον}, λάβε με ἀπὸ ^{τούτου} τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀπόδος με ^{τούτον} τῷ Διδασκάλῳ μου, ἵνα διὰ σοῦ ἀπολάθῃ με ὁ διὰ σοῦ με λυτρωσάμενος ^{τούτον}.

Καὶ ταῦτα εἰπὼν ὁ μαχάριος Ἀνδρέας ἐστὼς ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἀτενὲς ὄρῶν εἰς τὸν σταυρὸν ἔξεδουσεν ἐκυρῶν, καὶ δέδωκεν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ τοῖς δημίοις, τοῖς ἀδελφοῖς παρακελευσάμενος τοῦ ἡκειν τοὺς δημίους καὶ ποιεῖν τὰ ἐγκελευσθέντα αὐτοῖς· πόδρω γάρ εἰστήκεισαν. Οἵτινες προσελθόντες ἐκούψισαν αὐτὸν ἐν τῷ σταυρῷ καὶ διατείναντες τοὺς σχοινίους τὸ σῶμα αὐτοῦ μόνον ἀπέδησαν τοὺς πόδας αὐτοῦ, οὐκ ἀπέτεμον δὲ αὐτοῦ τὰς ἄγκυλας ^{τούτον}, ταῦτην τὴν ἐντολὴν ἐσχηκότες παρὰ τοῦ ἀνθυπάτου· ἀνιάσαι γάρ αὐτὸν ἐβούλετο ἀνηρτημένον, καὶ ἐν τῇ νυκτὶ ζῶντα αὐτὸν ὑπὸ χυνῶν κρεμάμενον βραθρῆναι ^{τούτον}.

⁴⁰ Παρισταμένου ^{τούτον} δὲ ὅχλου πολλοῦ τῶν ἀδελφῶν σχεδὸν ὧσει χιλιάδων εἰκοσι ^{τούτον}, καὶ θεασάμενοι ^{τούτον} δημίους ἀποστάντας καὶ μηδὲν πεποιηκότας περὶ τὸν μαχάριον ὃν ^{τούτον} οἱ ἀνάκρεμαν πάσχουσιν, προσεδόκουν τι ^{τούτον} πάλιν ἀκούσεσθαι παρ’ αὐτοῦ· καὶ γάρ κρεμάμενος ἐκνείει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ μειδιῶν. Καὶ δὲ Στρατόκλης ἐπύνετο αὐτοῦ· Τί μειδίας, δοῦλε τοῦ Θεοῦ, Ἀνδρέα; δὲ γέλως σου ἡμᾶς πενθεῖν καὶ κλαίειν ποιεῖ, διτὶ σοῦ στερούμεθα ^{τούτον}. Καὶ δὲ μαχάριος Ἀνδρέας αὐτῷ ἀπεκρίνατο· Οὐ ^{τούτον} μή γελάσω, τέκνον μου Στρατόκλη, τὴν κενήν ἐνέδραν τοῦ Αιγαίου ^{τούτον}, διτὶ τῆς οἰεται τῆς ἡμᾶς ^{τούτον} τιμωρεῖσθαι; ἀλλότριοι αὐτοῦ

A in te; quia fidelis mihi semper fuisti, et desideravi amplecti te. O bona crux, quæ decorem et pulchritudinem de membris Domini suscepisti, diu optata, sollicite desiderata, sine intermissione quiesita, et aliquando jam concupiscenti animo præparata! Suscipe me ab hominibus, et redde me Magistro meo, ut per te me recipiat, qui per te redemit me.

μου, ἵνα διὰ σοῦ ἀπολάθῃ με ὁ διὰ σοῦ με λυτρωσάμενος ^{τούτον}.

Cum hæc dixisset beatus Andreas, stans oculis in crucem defixis, exscoliavit se, et vestimenta sua tradidit carnificibus; fratres discedere hortatus, ut carnifices venirent sacerdentes quod jussi fuerant: longe enim steterant. Qui accedentes, levaverunt eum in crucem; et extendentes funibus corpus ejus, pedes ejus tantum ligaverunt, non fregerunt autem ipsius genua: sic enim præceptum fuerat a proconsule, qui eum etiam crucifixum torqueri volebat, et per noctem vivum a canibus devorari.

Astabat autem multitudo magna fratrum, quasi viginti millium, qui cum animadvertisserent carnifices abscedere, nihil horum in beatum perpetrantes quæ crucifixi pati solent, aliquid ab ipso rursus audire sperabant; equidem crucifixus caput movebat subridens. Stratocles autem interrogabat eum, dicens: Quid subrides, serve Dei, Andrea? Risus tuus luctum nobis et gemitum parit, quia te orbamus. Cui beatus Andreas respondit: Quomodo non rideam, fili mi Stratocles, malitiam Ægeatis qui nos punire credit? non ab ipso pendemus, neque sumus insidiis ejus obnoxii. Non potest me

VARIAE ILECTIONES.

²² ἡκὼν: Σεΐρχομαι. ²³ ἀγαλλιώμενος (Β - λαϊων: C πρæm. χαῖρων καὶ. ²⁴ C δέξῃ. B ὑποδέξεσε. ²⁵ B τοῦ Χριστοῦ τοῦ χρεμασθ., C τοῦ ἐνσοὶ σταυρωθέντος, D ejus qui pependit in te. ²⁶ πιστός μοι δεῖ ἐγένου εἰπειν Λ: Β ποθητός σου δεῖ ἐγενόμην: C ἀγαπητός σου (omissum δεῖ?) ἐγενόμην: D amatorius semper fui. ²⁷ B ἐπειδ. τού περιπλακ. σε. ²⁸ ἀγαθὲ: C μαχάριο. ²⁹ B ὠραιότητα καὶ εὐπρέπειαν καὶ ὠραιότητα, D decorum ei pulchritudinem. ³⁰ B ὑποδέξαμενος (Β ζητούμενος) cum AB (D): C πλειστάκεις ἐπιθυμητὲ καὶ ἀγρύπνως ἐκζητούμενε. ³¹ B καὶ ποτε ἥδη ἐπιποθούμενη τῇ ψυχῇ προτοιμασμένε, D et aliquando jam concupiscenti animo præparata: C om. ³² ἀπό: C ἔχ. δὲ καὶ ἀπόδος με: B οπι. καὶ, C οπι. με. ³³ λυτρωσάμενος: ita ABCD; sed AB add. χαῖροις ὡ σταυρὲ· καὶ γάρ γαίροις δυντως (Β δυντος)· εὐ (Β σε) οἴδα· τὸ οἰδόν σὺν ἀναπταύομαι (Β οἴδα καὶ ἀναπταύομενόν σε λειτόν) καὶ (Β ἐκ) καὶ ἀναπταύομαι (Β οἴδα τοῦ περιπλακήσως (Β τεμπτήστα) πεπτυγμένος (Β -μένον τε) καὶ ἀναμένον (Β -νοντα) με. Ita prorsus. ³⁴ Καὶ ταῦτα ... δρόν (Β ηνορῶν) ... τοῖς δημίοις (B add. τοῦτο τ. ἀδελφ.) παραχ. (Β παραχ. τ. ἀδ.) τοῦ ... τὰ ἐγκελευσθ. αὐτ. (Β ἀ· ἐκελευσθησαν)· πόδια (Β -ωθεν) γάρ... διατείναντες (Α διέτειναν) τοῖς (Β οις) σχοιν. ... τοὺς πόδ. αὐτ. (Β αὐτ. τ. πόδ.) οὐκ ἀπέτ. δὲ αὐτ. τ. ἀγκ. (Β μήτε μήν τὰς ἄγκ. αὐτ. ἀποτεμόντες) cum AB: CD Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἀπεδύσατο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ καὶ παρέδωκεν αὐτὸν (D exscoliat et se et vestimenta sua tradidit) τοῖς ἑτασταῖς (D carnificibus) οἱ δὲ προσελθόντες ἡραν (D levaverunt) αὐτὸν ἐν τῷ σταυρῷ, καὶ τανύσαντες τοῖς σχοινίοις δπαν τὸ σῶμα αὐτοῦ, καθὼς ἦν αὐτοῖς κελευσθέν, ἐκρέμασαν αὐτὸν. ³⁵ ταῦτην τὴν ... ἐβούλετο (Β ήβούλ.) ... ἐν τῇ νυκτὶ (Β νυκτὸς) ζ. αὐτὸν (Β οι.) ὑ. χ. χρεμάμενον (Β οι.) βρωθ. cum AB: CD om. ³⁶ Pro tota sectione 11, quemadmodum ex AB exscripsi, CD hæc habent eaque ad sect. 10 trahunt: Προσέδραμεν δὲ ὅχλος ικανὸς ὡς εἰκοσι χιλιάδων (Astantes vero erant turbæ ad viginti millia hominum), ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ ἀδελφὸς Αιγέα τονομα Στρατόκλης, καὶ ἔκραξε (qui simul clamabat) μετὰ τοῦ λαοῦ· Ἄδικος χρόνος (injusto iudicio sanctum virum hoc pati). Οἱ δὲ ἄγιοι νῦσσων τοὺς λογισμοὺς τῶν πιστῶν (Sancti vero Andreas confortabat mentes credentium Christo) ἐνουθέτει (et hortabatur) ὑπομεῖναι τὸν πρόσκαιρον πειρασμὸν (ad tolerantiam temporalem), μηδενὸς εἶναι λέγων δῖκον τὸ πάθος (codex τοῦ πάθους) πρὸς ἀντάρκειάν τῆς αἰγῶν ἀναπταύωσας (sic; D docens nihil esse dignum passionis ad eternam remunerationis compensationem). Apud Abdiam l. l., sectio XII, sic incipit: Astante vero turba ingenti, viginti serme millium hominum, inter quos etiam stabat frater Ægeatis Stratocles. ³⁷ Παρισταμένου: B παραστάντος. ³⁸ B τ. ἀδελφ. αὐτοῦ ὧσει εἰχ. χιλιάδων, καὶ πρὸς δν τάχα τὸν ἀριθμὸν δυνατὸν ἐκπαθιμῆσαι. ³⁹ καὶ θεασάμενοι: B θεασ. δέ. ⁴⁰ ὡν: B ἐξ ὡν. ⁴¹ τι: Α τε. ⁴² B στερικόμεθα (corrige στερισκ.). ⁴³ Οὐ: B οι. ⁴⁴ Αιγέατου: Α ἀνθυπάτου. ⁴⁵ ἡμᾶς: B ὑμᾶς.

audire; si enim audire posset, intelligeret, factisque
discretus supplicia nihil posse in Jesu Christi ho-
minem.

His dictis, sermonem ad omnes astantes con-
vertit: concurrent enim populi de iniqua sen-
tentia Ægeatis indignabundi: O vos, inquit, qui
me circumstatis, viri, feminæ, pueri, senes, liberi,
servi, et quicunque me audire vultis, oro vos, qui
propter me huc convenistis, omnibus vita præsen-
tis valedicite, et festinate animam meam suscipere
ad coelestia tendentem, universa umnino tempora-
lia contemnite, confirmantes propositum eredem-
tium Christo. Et exhortabatur omnes prædicans
quod non sunt condigne passiones hujus temporalis
vitæ, si ad retributionem futuram æternæ vita
conferantur.^b

Populus autem, verba ejus excipiens, non rece-
debat, beatusque Andreas pluribus eos alioquin
satagebat, sermonibusque ejus tanta inerat gratia
et sublimitas ut, tribus diebus totidemque nocti-
bus præterlapsi, nullus fatigatus abscesserit.
Quarta autem die, admirantes martyris fortitudi-
nem, inflexam voluntatem, miram eloquentiam,
exhortationes salutares, animum adeo constantem,
prudentem, firmum, siacerundique sermonem, subito
in Ægeatim ira accensi, uanimi impetu procon-
sulis tribunal omnes invadunt, in quo eum seden-
tem clamoribus impelunt, dicentes: Qualis est
sententia tua, proconsul? male judicasti, scelestum
est tuum tribunal. Cujus iniquitatis reus est vir?
quid mali fecit? conturbata est civitas, omnes nos
affligis. Noli civitatis Cæsarianæ fieri traditor, con-
donna Achivis virum justum, condona nobis virum
Dei cultorem, cave ne virum amicum Dei occidas.
Quatriduanus in eruce suspensus vivit; nihil ipse

^a Rom. viii, 18.

A ἐσμεν καὶ τῶν ἐπιδουλῶν αὐτοῦ. Οὐκ ἔχει τὸ ἀκούειν
ἔπι τι εἰχειν, συνῆκεν^c ἀν δι τοῦ Ἰησοῦ^d ἀνθρω-
πος ἀτιμώρητος ἐστιν^e, διὰ τῆς πέρας τοῦτο μα-
θών^f.

Καὶ ταῦτα εἰπὼν κοινὸν λόγον τοὺς πάτερας εἰλέχθη^g,
καὶ γάρ ἔθνη συνέτρεχον ἀγανακτοῦντα^h ἐπὶ τῇ
ἀδίκῳ κρίσει τοῦ Αἰγαίουⁱ. Ἀνδρες, οἱ παρεστώ-
τες μοι καὶ γυναῖκες, καὶ πάτερες καὶ πρεσβύτεροι, δού-
λοι καὶ ἐλεύθεροι^j, καὶ δοσοί^k μὲλλετε ἀκούεν^l,
δέομαι ὑμῶν, πάντα τὸν βίον τοῦτον^m ἀπολίπετεⁿ,
οἱ ἔνεκεν ἡμοῦ συνεληυθέτας ἐνταῦθα, καὶ σπένσατε
καταλαβεῖν τὴν ἐμὴν ψυχὴν ἀπαγομένην^o πρὸς τὰ
οὐράνια, καὶ πάντων ἀπεξατέλων τῶν προσκαίρων
καταφρονήσατε^p, ἐπιστηρίζοντες^q τὰς διανοίας
τῶν ποτεσύντων τῷ Χριστῷ. Καὶ προστέπετο
πάντας^r διδάσκων δι τοῦ ὕψους τὰ παθήματα τῆς
προσκαίρου ζωῆς^s ταῦτης πρὸς τὴν μελλουσαν ἀπ-
άμεικτην τῆς αἰώνιου ζωῆς.

^c Ή δὲ ὅλος ἀκούοντες^t τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ λεγομέ-
νων^u οὐκ ἀφίσταντο τοῦ τόπου, καὶ δι μακάριος
Ἀνδρέας μᾶλλον προστείθει τοῦ λέγειν πρὸς εἰτεῖς
πλείστα ἄν εἰρήκει. Τοσαῦτα δὲ ἦν τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ λε-
γάμενα ὥστε τριῶν νυκθημέρων ἀναλαθῆναι διά-
στημα^v, καὶ οὐδεὶς καμών^w ἔχωρίζετο αὐτοῦ. Ή;
δὲ καὶ τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ τὸ γενναῖον αὐτοῦ ἔθε-
σαντο, καὶ τὸ ἀκαμπὲς τῆς διανοίας καὶ τὸ πολὺ τῶν
λόγων καὶ τὸ χρηστὸν τῆς προτροπῆς καὶ τὸ εὐτε-
θές τῆς ψυχῆς^x καὶ τὸ σῶφρον τοῦ πνεύματος καὶ
τὸ ἐδραῖον τοῦ νοῦ καὶ τὸ εἰλικρινὲς τοῦ λόγου^y,
ἀγανακτήσαντες κατὰ τοῦ Αἰγαίουτοῦ διαθυμαλὸν
ἄπαντες^z. Ἐσπεύδοντο ἐπὶ τὸ βῆμα, καὶ καθεῖσμένου
τοῦ Αἰγαίουτοῦ κατεβόντων λέγοντες^{aa}. Τίς τι κρίσις
σου, ἀνθύπατε; κακῶς ἔκρινας, ἀνόσια τὰ δικαστήρια
σου^{bb}. Τί δίκησεν ὁ ἀνὴρ; τί κακῶν ἐποίησεν^{cc}? ή πόλις
τεθορύβηται· πάντας ἡμᾶς λυπεῖς· μή πρόδη
τὴν Καίσαρος πόλιν. Χάρισαι Ἀχαιοῖς^{dd} ἀνδρά δί-
καιον, χάρισαι ἡμῖν ἀνδρά θεοσεβῆ, μή ἀποκτείνῃς

VARIÆ LECTIONES.

^c συνῆκεν: Β ἀκηκόη. ^d τοῦ Ἰησοῦ: Β Ἰησοῦς. ^e ἐστιν: Α ἐσται. ^f διὰ τ. π. τ. μαθών: Β λεπτὸν
αὐτῷ γνωριαθῆς (sic). ^g Β ἀπεκρίνατο κοιν. λόγον, omiss. τ. πάτο. διελέχθη. ^h ἀγανακτοῦντα: Α
ἀκούεις τά. ⁱ Αἰγαίουτο: Α ἀνθυπάτου. ^j Β καὶ δούλοι: x. ἐλεύθ. ^k Β καὶ πάντες δοσοι. ^l μὲλλετε
ἀκούειν: Α με καλεῖτε ἀκούειν. ^m πάντα τ. β. τούτον: Β π. β. ὑμῶν. ⁿ ἀπολίπετε (Α - λείπεται): Β-
λύπτεσθαι. ^o ἀπαγομένην: Β ἐπιγωμένην. ^p καταφρονήσατε: Β πεφεύγετε. ^q ἐπιστηρίζεις: Β ἐπικρα-
τεῖνται. ^r Β οι. πάντας. ^s Β τὰ παρθύματα (corrige παθήματα) τοῦ καὶ ποὺ ταῦτας τῆς ζωῆς.
^t Ή δὲ ὅλος usque κηρύσσειν οὐ καύεται εἰς AB. Comparanda eum eiis sunt quia in CD inuenitis sectione
XI, sic leguntur: Καὶ ἐν τούτοις ἀπέρχεται πᾶς ὁ λαὸς μετὰ κραυγῆς εἰς τὸν οἶκον τοῦ Αἴγαζ καὶ πάντες
ἔλεγον (Interea ruid... ad domum Ægealē, et omnes pariter clamantes dicebant) Τὸν ἄγιον Ἀνδρέαν, νησί-
λον (codex νηφάλιον), τὸν ἐνάρετον, τὸν καλὸν διδάσκαλον (D add.pium, modestum, rationabilem), μή ἐψη
τούτο παθεῖν, ἀλλ' φρελεῖ (non hoc debere pati, sed debere) ἐκ τοῦ σταυροῦ πατενεχθῆναι, διωτι
ἡμέραν ἔχων ἐν αὐτῷ (in cruce positus) τὴν ἀλθείαν κηρύσσειν οὐ παύεται. Apud Abdiam I. l. KLI conser-
hiac: Sequenti igitur die videntes ejus toleratiā et animi constantiam, denique spiritus prudentiam et
mentis robur, venerunt turbæ ad Ægeatim, ac sedente eo pro tribunali vociferantes dixerunt: Quae ista ina
est tam crudelis sententia, proconsul, ut hominem probum, qui nihil mali commisit, crucis supplicio velis
condemnari? Perturbata est tota civitas, et aīmul cum eo omnes perimus. Quæsumus te ne Cæsarι tam ce-
lebrèm perdas ciuitatem. Concede nobis hominem justum, redde nobis hominem sanctum, ne interficias ho-
minem Deo charum, ne perdas hominem mansuetum et pium. Biduo enim suspensus vivit, quæ res miraculo
non caret, et, quod plus est, loquitur adhuc et nō sermonibus reficit. Quare reddas nobis hunc virum, ut rite-
mus; solve pudicum, et omnes patria (Patriæ? patria?) erunt in pace. ^u ἀκούοντες: Β - σαντες. ^v λεγομέ-
νων: Β εἰρημάνων. ^w τοσαῦτα usque διάστημα: Β (corrupte) καὶ τοσαῦτα ἦν ὡς ἐστιν τεμάρασθαι τῶς
ἀκούοντας τριῶν νυκθ. αὐτοῖς δμιλῶν. ^x Β οὐδεὶς καμών οἶος. ^y ψυχῆς: Β εὐγῆς. ^z Β οι. καὶ τὸ
εἰλ. τ. λόγου. ^{aa} Β ἀγανακτ. πρὸς τὸν Αἰγαίουτον σὺν ἐνὶ πάντες. ^{cc} Ἐσπεύδον .. κατεβόντων (sic λ: Β-
δων) λέγοντες εἰς Β: Α μετὰ σπουδῆς τὸ βῆμα κατέλαβον, ἐκεῖστι αὐτοῦ καθεῖσμένου, καὶ κατεβ. αὐτῷ λέγο-
ντες. ^{dd} Β καὶ κακῶς ἐδίκασας, ἀδίκως ἔκρινας, ἀνοσιωτατον τὸ δικαστήριον σου. ^{ee} Β τί κακ. ἐπράξα-
^{ff} Β Ἀχαιεύσιν.

δινόρα Ἐνθεον⁷⁰. Τέσσερας ἡμέρας⁷¹ χρεμάμενος
ζῆ⁷²: μηδὲν φαγὼν πάντας ἡμᾶς ἔχορτασεν· κάθελε
τὸν δινόρα ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πάντες φιλοσοφήσω-
μεν· λύσον τὸν δινόρα⁷³, καὶ πέσας ἡ⁷⁴ Ἀγαλα ἐλεη-
θήσεται· οὐ δέον ἐστὶν αὐτὸν τοῦτο παθεῖν⁷⁵, οὐτε
χρεμάμενος⁷⁶ τὴν ἀλήθειαν κηρύξτειν οὐ πάντεται.

^{εγ} Ής δὲ παρήκουσεν ὁ ἀνθύπατος, τὰ μὲν πρῶτα τῇ χειρὶ τῷ ὅχλῳ δινεύειν τοῦ ἀναχωρεῖν αὐτὸν, ἐπάλμων τι εἰς αὐτὸν, δυτες τὸν ἀριθμὸν ὡς δισμύριοι. Οὓς θεασάμενος ὁ ἀνθύπατος τρόπῳ τινὶ ἐμμανεῖς γεγενημένους, νεδοικώς μῆτι δεινὸν πάθοι, ἀναστὰς ἀπὸ τοῦ βήματος συναπίει σὺν αὐτοῖς, ὑποσχόμενος ἀπολύσιν τὸν μακάριον Ἀνδρέαν. Ἔφθασαν οὖν τινες τῷ ἀποστόλῳ δηλοῦντες, καὶ τὴν αἰτίαν δὲ ἦν ἐπὶ τὸν τόπον παραγίνονται ^{εο}.

Παντὸς οὐν τοῦ δχλου ἀγαλλιώμασθαι διεῖ διημέλλεν δ
μακάριος Ἀνδρέας ἀπολύεσθαι, παραγεναμένου· τοῦ
ἀνθυπάτου καὶ πάντων τῶν ἀδελφῶν χαιρόντων ἀμα
τῇ Μαξιμίλῃ, δι μακάριος Ἀνδρέας ταῦτα ἀκούσας
εἶπεν τοῖς παρεστῶσιν ἀδελφοῖς· "Α δεῖ με πρὸς αὐ-
τὸν εἰπεῖν, ἀναλύοντος μου πρὸς Κύριον, ταῦτα καὶ
ἐρω. Τίνος χάριν πάλιν ἡκεις πρὸς ἡμᾶς, Αἰγαίατα;
τίνος ἔνεκεν ἀλλότριος ἡμῶν προσέρχει ἡμῖν; τί
τολμῆσαι πάλιν θέλων, τί τεχνάσασθαι; εἰπέ. Λῦσαι
ἡμᾶς ἥλθες ὡς μετεγνωκώς; οὐδὲ ἐν σοι συνθήσο-
μαι, ὡς ἀλτηώς σου μετεγνωκότος. Οὐδὲ ἐν σοι πι-
στεύσω, τίδιν μου σταυτὸν λέγοντά σε. Λύεις δὲ, ἀνθύ-
πτε, τὸν δεθέντα; οὐδαμῶς· ἔχω γάρ φορούσα
εἰς τὸ διηγεῖται, ἔχω φορούσα σταυτὸν λέγοντας· εἰς ἀναρι-
θμήτους αἰώνας· πρὸς ἐκεῖνον διπειρει, πρὸς ἐκεῖνον
ἐπείγομαι, τὸν καὶ σέ μοι γνωρίσαντα, τὸν εἰρηκότα
μοι. Μή σε ἐκφρεδεῖτω ὁ δεινὸς ἔκινος· μή σε κρατεῖν
νομιζέτω ἐμὸν δόντα· ἔχθρός σου γάρ ἔστιν. Τοι γαροῦν
ἐπιγνούς· σε διὰ τοῦ ἐπιτρέψαντός μοι ἀπαλλάξομαι
σου. Εἰ δὲ καὶ βούλει πιστεῦσαι τῷ Χριστῷ, ἀνεψιθή-
σεται σοι, καθὼς ὑπεσχόμην σοι, ὅδες συγχωρήσεως·
εἰ δὲ πρὸς τὸ λῦσαι με μόνον ἐλήλυθας, ἐγὼ τοῦ λοιποῦ
ἔχοντος σταυροῦ τούτου ζῶντιν τῷ σώματι κατενεγχθῆναι
οὐ δυνήσομαι. Έγὼ γάρ καὶ οἱ συγγενεῖς μου ἐπὶ τῷ
ἡμέτερᾳ ἐπειγόμεθα, ἔνωντες σὲ εἴναι ὅπερ εἰ καὶ
δι μὴ ἐπιστεκται αὐτὸς περὶ σεαυτοῦ. Ήδη γάρ τὸν
βασιλέα μου δρῶ, ήδη προσκυνῶ, ήδη ἐνώπιον αὐ-
τοῦ παρισταμαι, ἔνθα εἰσίν αἱ τῶν ἀγγέλων ὄμβ-
νοιαι, ἔνθα αὐτὸς δι μόνος αὐτοκράτωρ βασιλεύει,
ἔνθα τὸ φῶς ἀνευ νυκτὸς ὑπάρχει, ἔνθα τὰ ἀνθη οὐ-
δέ ποτε μαρανονται. ἔνθα ὀδόντη οὐδέποτε γινώσκε-

A comedens nos saturavit. Tolle de cruce virum hunc,
et omnes sapientiam amplectimur; solve illum, et
universa Achaia misericordiam consequetur. Non
debet talia pati vir qui in cruce suspensus verita-
tem praedicare non cessat.

Proconsule autem talia negligente, manuque
turbae innuente ut discederet, grassabatur in eum
audacia multititudinis; erant enim viginti millia ho-
minum. Quos animadvertis proconsul quasi fu-
rore insanientes, timuit ne quid mali pataretur,
surgensque e tribunali exivit sequens illos pro-
mittensque se beatum Andream liberaturum. Quidau-
igit præcurrentes ad apostolum veuerunt, cau-
sam adventus sui significantes.

Exsultabaut igitur turbæ de futura liberatione
beati Andreae; adveniente autem proconsule et
omnibus fratribus cum Maximilla gaudentibus,
cum haec audisset beatus Andreas, fratribus assistenti-
bus dixit: Quod oportet me illi dicere, abeuntem
ad Dominum, hoc dicam. Quamobrem iterum venis
ad nos, Ægeates? Ad quid, tu a nobis alienus, ad
nos accedis? quid novi ausurus, quid machinatu-
rus? Dic. Venisne solvere nos quasi resipiscens?
neque sic tibi conciliabor, ceu sincere penitenti;
non tibi credere, etiam si te mihi amicissimum
diceres. Num me vincunt solvis, o proconsul? mi-
nime. Habeo enim cum quo ero in perpetuum, ha-
beo cum quo conversabor per infinita secula. Ad
illum vado, ad illum propero, qui te mihi notum
fecit, qui mihi dixit: Nihil te exterreat serus ille
homo; non credit te qui meus es, a se vincendum;
tibi enim inimicatur. Te igitur per illum cognos-
cens, tuam potestatem effugio. Si tamen Christo
credere velis, patet tibi, sicut jam pollicitus sum,
misericordiæ via. Si autem ideo solum venisti ut
me solveres, te scire velim me ex hac cruce viven-
tem in corpore tolli non posse. Ego enim et pro-
ximi mei ad patriam nostram festinamus, te esse
sinentes quod es, circa te ipsum cæcutiens. Jam
enim regem meum video, jam adoro, jam in con-
spectu ejus adsum, ubi existunt angelorum chorii
unanimes, ubi ipse solus supremus Dominator re-
gnat, ubi lux est sine nocte, ubi flores nunquam
marcescant, ubi dolor semper ignoratur, neque
ipsum mororis auditur nomen, ubi latititia et ex-

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁰ ἔνθεον: Β αὐτ. μή ἀνελεῖς ἄνδρα εὐσεβῆ. ⁷⁰ Β τέτσαρον ἡμέραις. ⁷¹ Β οι. ἀπὸ τοῦ σταυροῦ usque ἄνδρα. ⁷² πᾶσα ἡ: Α οι. ἡ. ⁷³ Β αὐτῶν τοῦτο παθεῖν. ⁷⁴ Β χρεμάμψενος Ita plerumque habet. ⁷⁵ Ὡς δὲ usque ultima δταν οὐ δύνασαι ex AB. ⁷⁶ In CD cuncti prioribus Ὡς δὲ... παραγίνονται conser quae illa: κηρύττων οὐ πάντα, excipiunt. Sunt autem hæc: Tōto Aἰγαῖας φοβηθεὶς τὸν λαὸν ὑπέσχετο κατενγχεῖν αὐτὸν τοῦ σταυροῦ (codex τῷ σταυρῷ), ἥκα δὲ τοῦ ἀρχασθαι αὐτὸν πορνεύοντα (sic; viiiος). Tunc *Ægeales pavescens populum et promittens se eum deponere simul cœpit ire.* Apud Albiolum l. l., ineunte sectione XLII, conser hæc: *His commotus proconsul, cum et minas ac tumultum populi metueret, surgens de tribunali Andrenm solvere cogitabat: prosecutusque ad locum crucis, læto populo quod famulus Dei liberaretur et frequenti comitauite, tristis et facta paenitens Andrea suspenso appropinquarebat.* Ὡς δὲ... τὰ μὲν πρώτα (Α. τ. μ. πρ. posl. Ὡς δὲ πον.)... τῷ δῆλῳ (Α οι. τ. δ.) διαν. τ. ἀναγ. αὔτ. (Α διαν. ἀνεχώρησεν τὸν δηλον· et add. θυμοῦ γάρ πλησθέντες)... εἰς αὐτὸν (Β add. πρᾶξαι)... εἴς (Β ὠστ.). γεγενέμένους (Α γενομένους)... δεινοὶ πάθοι (Β δεινότερον πάθη), ἀν. ἀπὸ (Α οι.). τ. β. συναπ. σὺν αὔτ. (Α σ. αὐτ. ἐπιπρέψατο), ὑποσχ. (Α add. καθελεῖν ἥγουν) ἀπό. (Α add. αὐτοὶς) τὸν... οὖν τινες τῶν (Α οὖν τούτο αὐτῷ τῷ)... δι': ἦν (Α add. δ ἀνθύπατος)... παραγίνονται (Α-γίνεται).

sultatio sempiterna. O beata crux, sine tui amore
nemo ad illam patriam pervenit. Sed misericordia
tuarum misereor, o Ægeates, quia tibi instat æterna
pernicies; curre igitur pro te ipso, miserande,
donec potes, ne tum velis quando jam non po-
teris.

ταὶ οὐδὲ τὴν οὐσίην δύναμα λύπτεις, ἔνθα εὐχροστών καὶ ἀγαλλίασις τέλος οὐκ ἔχουσα. Ὡς σταυρὲ μαχάριε, χωρὶς τοῦ σου πόθου εἰς ἔκεινην τὴν χώραν οὐδὲς εἰσπορεύεται· ἀλλὰ περὶ τῶν αὐν, Αἴγαστα, ταλαιπωριῶν δύνανται, διότι ἔτοιμος σε ἐκδέχεται αἰωνία ἀπώλεια. Δράμε οὖν ὑπὲρ σεαυτοῦ, ἔλειψε, ἐν ὅσῃ ἔτι δύνασαι, μή πως τότε θελήσῃς δεῖν οὐ δυνασσαι ^{εγ}.

Cum autem proconsul ad crucem accedere ausus esset, beatum Andream soluturus, quia tota civitas illum conturbabat, tunc voce magna sanctus Andreas dixit : Ne permittas, Domine, me Andream ligno tuo vinctum, solvi ; noli me, mysterii tui particeps, impudenti tradere detractori; Jesu Christe, me propter te crucifixum inimicus tuus non solvat : Pater, illum qui cognovit magnitudinem tuam, miser ille non humiliet. Mittentes autem manus ad crucem carnilices, non poterant penitus contingere eum. Et subinde alii et alii ingerebant se ut solverent eum, et nullus poterat pertingere ad eum : stupebant enim brachia eorum.

Β ξύλου δεσμέντα Ἀνδρέαν μή επετερψύξις λυθῆναι, οε-
σποτα· τὸν ἐπὶ τοῦ σοῦ μυστήριου ὄντα, μὴ δύς με
ἀναιδεῖ διαβόλῳ. Ἰησοῦν Χριστὲ, τὸν ἐπὶ τῆς σῆς χά-
ριτος κρεμασθέντα, δ ἀντιδικός σου μὴ λυέντα με.
Πάτερ, τὸν ἔγνωκότα σου τὸ μέγεθος δ μικρὸς οὐτος
μηρέκτι ταπεινούτω. Βάλλοντες οὖν τὰς χεράς οἱ
δῆμιοι οὐκ τὸ δύναντο τὸ παράπαν προσδικούσι αὐτῷ.
Ἄλλοι: οὖν καὶ ἀλλοι ἐπετήδευσον τοῦ λύσαι αὐτὸν,
καὶ οὐδεὶς ὅλως τὸ δύναντο προσειγγίσαι αὐτῷ· ἐνέρ-
χουν γάρ οἱ βραχίονες αὐτῶν ^{α'}.

Tum beatus Andreas, contestans populum, dixit : Deprecor vos, fratres, ut sinatis me unam Domino meo supplicationem offerre, deinde solvite me. Sic igitur contestanti obtemperans populus, quietivit. Tum beatus Andreas, magna voce exclamans, dixit: Non permissas, Domine, famulum tuum ex hac hora a te separari. Tempus enim est ut corpus meum terræ reddatur, me autem ad te venire jubeas. O Domine, vita æterna dispensator, Magister mens quem dilexi, quem in hac cruce consteoir, quem novi ,

Τότε διακάριος Ἀνδρέας ἐνορκωσάμενος τὸν λαόν
εἶπεν· Διυσπῶν ὑμᾶς, ἀδελφοί, ἵνα πρῶτον πρὸς τὸν
Κύριόν μου μίλαν εὐχήν ποιήσω· εἰδί· οὗτος μὲν λύσι
ἐπιτηδεύνατε. Πέδις σύν δὲ λαὸς διὰ τὴν ὄρον ἡγύα-
σεν. Τότε διακάριος Ἀνδρέας σύν μεγίστῃ κραυγῇ
εἶπεν· Μή παραχωρήσῃς, Κύριε, τὸν σὸν θεράποντο
ἐκ ταύτης τῆς ὥρας ἀπὸ σοῦ χωρισθῆναι· καρφὶ^ς
γάρ ἔστιν ἵνα ἀποδοθῇ τῇ γῇ τὸ σῶμά μου, καί με
πρὸς σὲ ἐλθεῖν προστάξεις. Ὁ ζωὴν αἰώνιον διδόνει,
σὺ δὲ διδάσκαλός μου δὲν ἡγάπησα, δὲν ἐν τούτῳ τῷ

VARIÆ LECTIONES.

^α Πανδός οὖν . . παραγεναμένου (B. νομένου). . . ἀδελφοῖς "Α δει. . ἐρῶ (B corrupit) "Εδει με πρ. εἰπόντα ἀναλύσαις ω δει τάῦτα ἐρῶ). . . πάλιν (B om.) ἡκες πρ. ἡμ. (B πρ. ἡμ. ἥx.). . ἀλλότρ. (B ὁ ἄλλος;ρ) . . τεχνάσθω. (B add. τί μεταπέψυθασθαι). . . λαταρίας ἡμ. ἥλης ὡς (B λύσας ἡμ. προσήσεις) μ. οὐδὲ ἀνισχει με τεγνώκτος (B corruptio οὐ γάρ ἀληθῶς Αἰγεάτα ἐπὶ συνθύσαμας προσήγωνας οὐδὲ δὲν ισχει λέγοντα σε (pri his B οὐ γάρ ίδιοι μοι λέγης σαυτον, πεπίστευκα σοι); λύεις . . δεθέντα (B add. λύεις τὸν περευγόντα λύεις τὸν δλευθερωθέντα); οὐδαμώς (B om.): ἔχω ισχει διηγεχές (B νόμον ἔχω ϕ συνήσσαμα εἰς ἀει), ἔχω ϕ συμπολιτεύσομαι (B -σωματι) . . . ἔχθρ. σ. γάρ (B om.). . . ἐπιγνούς (B ἐπέγνων). . . ἐπιτρέψαντός μοι (sic de conjectura scripsi. Β ἐπιτρέψαντός με, Α ἐπιγράμντος μοι). . πιστεύσαι (B -ευει). . πρόδε τὸ λ. με ϕ. ἐλήλυθας (B ἐλήλυθ. πρόδε τοῦτο μόνον τὸν λύσαλ με) Ε. τοι λοιπον ἔκ. τ. στ. τ. ζῶν (B τὸ λοιπὸν ἔνθεν ζῶν). . . κατενεκθ. (B καθελέσθαι) οὐ δυνασμαι (B -σωματι). . . διπερ ει (B Δ δ.). . αὐτός (Α om.). . . ὁ μόνος αὐτοχρ. (B μόν. ὁ αὐτ.). . . ὑπάρχει (B ἔστιν) . . . εἰσπορεύεται. (B πρόστειν οὐδὲ εἰσελεύεται). . . αἰνιγλα (B -νιος). . οὖν (B om.). . . ἐτι (Α ει τι). . . τότε θ. δτ. οὐ δύν. (B τηνικαῦτα ἀρ- κεις θέλειν ἐν τὸ τότε μῇ δύνασθαι σε). Cuni posterioribus in CD confer (præcessit πορεύεσθαι, εφειτ ire): θεασάμενος αὐτὸν δ ὅγιος (D add. Andreas) εἶπεν· Τί (Quid tu) πρόδε τῆμας Αἰγέας ήλθες; ει μεταμελθεῖς πιστεύεσαι (Si vis credere) τῷ ξριτο, καθών ὑπετχυνούμην (codex ὑπέσχου μοι) ἀνεγκαθίστασι σοι η τῆς συγχωρήσεως θύρα (via indulgentiae). Ει δὲ ἐπὶ τούτῳ μόνον (codex μένω) ήλθες τοῦ λύσαλ με, ἐγώ ἐκ του σταυρου τούτου (ego penitus hinc de ista cruce) ζῶν ἐν τούτῳ τῷ σώματι κατενεκθῆναι οὐ θέλω (non potero). Τὸν γάρ (junt enim) βασιλέα μου θεωρῶ καὶ προσκυνῶ, καὶ λοιπὸν ἔνώπιον αὐτοῦ παρίσταμαι. "Αλλ' ἐκ τῶν σταυρου τούτου, ταλαπώνε, έως ἀν δύνη, ἵνα καὶ τότε δρκαις θελήσῃς (incipitias relle) δτε οὐ δυνηση (poteris). Pauciora ex Abdia l. l., luc quadrant. Pergit si post appropinquabat sic: Ad quem ille: Quid ad nos, inquit, Μέγας, venisti? nunquid solvere me cupis et paenitentia dactus cedere (corrigere credere) desideras? non mihi, crede, persuadebis ut ex ista cruce recedam. ^{οὐδὲ} Tota sectio 14, ex AB sumpta est. ^{οὐδὲ} οὖν (B Kai ὡς) . . Ανδρέαν (B om.). . μετὰ μεγάλης (de conjectura addidi: om. AB). . τοῦ σου (τ. σ. B om.) ξύλου . . ἐπιτρέψῃς (B -ψεις) λυθῆναι (B add. πάλιν), δέσπ. τὸν ἐπι. . . θυτα (B om. τὸν ἐπι ισχει δντα). . . δ ἀντιτο. σου (Α μου). . . βάλλοντες (uterque codex βαλλόντες) . . προσαῦνται (B καθ- ψασθαι). . ἀλ. οὖν x. ἀλ. (B καὶ ἀλλοι μὲν καὶ ἀλλοι) ἐπετήδευον (Α ἐπιτήδευον, B ἐπιτηδεύοντες). . καὶ (B om.) οὐδ. ὅλως (B om.) ήδ. προσεγγ. (B προσκάυσαι) αὐτῷ (B αὐτοῦ): ἐνάρκουν (B ἐναρκών) γ. οι βρ. αὐτῶν. Αδ ἡσε spectant quas in CD sic leguntur (post δυνηση, poteris): Βάλλοντες δὲ τὰς χειρας τὸν σταυρῷ οἱ ὑπῆρχαι οὐκ ἦδυντο φύσαι αὐτῷ. Miltentes autem manus ad crucem carnifices non poterant paenitū contingere eum. Et subinde alii et alii iugentes se ut solverent eum, et nullus poterat perlingere ad eum. Stupebant enim brachia eorum, quicunq;ue se extendisset ad solvendum cum.

σταυρῷ καθομολογῶ, δν οἶδα, δν ἔχω, δέξαι με, δέ-
σποτα, καὶ καθὼς ἔγὼ διμολογῶν ὑπῆκουσά σοι, οὐ-
τῶς δρτὶ ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ ἐπάκουσόν μου, καὶ πρὸν
ἡ τὸ σῶμά μν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ καταδῆ, προσλαβοῦ
με πρὸς σὲ, ὅπως διὸ τῆς ἐμῆς ἔξοδου ἡ τῶν πολ-
λῶν μου συγγενῶν σύνοδος πρὸς σὲ γένηται, ἀν-
παυομένων ἐν τῇ σῇ μεγαλειότητῃ ⁸⁰.

Ὦς οὖν ταῦτα εἰρήκεν, δρώτων πάντων ἐγένετο
χαίρων καὶ ἀγαλλιώμενος· λαμπτηδῶν γάρ σφροτά-
τη ὡς ἀστραπὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐξελθοῦσα κατηγά-
σεν αὐτὸν, καὶ οὐτως αὐτὸν περιεκύκλωσεν ὥστε τὸ
παράπαν ἐκ τῆς τοιαύτης λαμπρότητος μὴ δύνασθαι
ἀρθαλμούς ἀνθρωπίνους βλέψαι αὐτόν. Διέμεινεν οὖν
ἡ αἰγάλη ὡς ἡμιαἱρέου διάστημα. Ταῦτα δὲ αὐτοῦ εἰ-
πόντος καὶ τὸν Κύριον ἐπὶ πλείον δοξάσαντος, ὑπο-
χωροῦντος τοῦ φωτὸς παρέδωκεν τὸ πνεῦμα, καὶ σὺν
αὐτῇ τῇ λαμπηδόνι ὕχετο πρὸς Κύριον ἐπὶ τῇ εὐχα-
ριστίᾳ αὐτοῦ ⁸¹.

⁸² Μετὰ δὲ τὴν ἔξοδον τοῦ μακαριωτάτου Ἀνδρέου
τοῦ ἀπόστολου ἡ Μαξιμίλλα, δυνατωτάτη οὖσα τῶν
ἐπιστήμων θηλειῶν καὶ ἐν τοῖς ἐλησθέσιν διάγουσα,
παραυτίκα ὡς ἔμαθεν τὸν ἀπόστολον πρὸς Κύριον πο-
ρευθέντα, παραγεναμένη προσέκειτο τῷ σταυρῷ ἄμα
τῷ Στρατόκλει, μηδὲν δὲλως τῶν παρεστῶν ψρον-
τίσσα, καὶ μιτ' εὐλαβείας καθεῖλεν τὸ σῶμα τοῦ
μακαριωτάτου ἀπόστολου ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. Ὅψιας δὲ
γενομένης τὴν ἀναγκαλαναύτῳ ἐπιμέλειαν προσάγουσα
ἐκθέευσεν μετὰ ἀρθμάτων πολυτίμων, καὶ ἐν τῷ ἴδιῳ
αὐτῆς κατέθετο μνήματι. Ἡν γάρ κεχωρισμένη τοῦ
Αἴγεατου διὰ τὴν θηριώδη αὐτοῦ γνώμην καὶ ἀνομον
πολιτείαν, ἐλομένη δὲ βίον σεμνὸν καὶ ἡσύχιον καὶ τῇ
τοῦ Χριστοῦ ἀγάπῃ κεχολλημένη, μακαρίως ἄμα τοῖς
ἀδελφοῖς διῆγεν ⁸².

B

C

C

A quem possideo, suscipe me, Domine; et quia ego,
confessor tuus tibi obtemperavi, ideo hanc oratio-
nem meam exaudi, et antequam corpus meum ab
hac cruce deponatur, suscipe me apud te, ut per
meum exitum, consanguineis meis, qui multi sunt,
via sternatur ad te, sub protectione magnitudinis
tuæ quiescentibus.

Et cum hæc dixisset, in conspectu omnium gau-
dio et exultatione repletus apparuit. Splendor enim
nimius sicut fulgor de cœlo veniens illuminavit
eum, atque ita circumdedit, ut penitus præ ipso
splendore oculi eum humani non possent aspicere:
permansit autem splendor diuinæ horæ spatio.
Cumque ille sic orasset, Dominum valde glorificans,
abcedente lumine, emisit spiritum, et cum ipso
splendore ad Domum abiit, inter gratiarum actiones.

Post exitum vero beatissimi Andreæ apostoli,
Maximilla potentissima inter nobiles feminas, quæ
inter eos qui ad martyrem concurrerant permæ-
serat, statim ut cognovit apostolum perrexisse ad Do-
minum, accessit ad crucem cum Stratocle, circum-
stantium præsentiam nihil curans, corpusque beatissimi
apostoli de cruce cum omnini reverentia depo-
suit. Vespere autem facto, suprema illi officia exhibens
sepelivit, cum aromatibus eximiis, et in pro-
prio sepulcro depositus. Adversata enim Ægeati
propter efferratum illius animum et iniquam agendi
rationem, Christo autem charitate vehementer ad-
hærens, vitam quietam et austera feliciter inter
fratres agebat.

VARIE LECTIOMES.

⁸⁰ Τότε . . Ἄνδρεας (Α add. δ ἀπόστολος) ἐνορκωσ. (Β δρκίσας) . . ίνα πρῶτον ισημερίας ἐπιτιγδεύσατε (Ικετεύετε) Β sunt. A sic: παραχωρῆσατο μοι μικρὸν πρότερον μίαν εὐχὴν προσενέγκαι τῷ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, καὶ εἴθι οὐτως ἐπιτρέψασι τοῦ λασίτι με). πᾶς οὖν ισημερίας (pro his Β sic: αὐτοῦ μὲν αὐτοὺς ἐνορκύσαντος (iiia) ἡρέμησεν τὸ λαός). τότε . . σὺν (Α σύμ.) . . ίνα παραδοῦθη (Β παραθύσιν) . . προστάξεις (Β πρόταξιν) . . αἰών. διδ. (Β διδ. αἰών.) . . μου δὲ τὴν ἡγάπησα (Β δὲ ἐνθεασάμην, φήκολούθησα, δὲ ἐπέγνων), δν ἐν τ. τ. στ. καθομολογῶ (Β καθαυμολόγησα, δὲ τὴν ἡγάπησα). . . ἔχω (Β add. δὲ φιλῶ, σοῦ εἰμί), δέξαι με δέσποτα (Β om.), καθ. ἔγω δμ. ὑπ. σοι (Β καθ. σοι ἐν λόγῳ ἐπήκουσα), οὐτως . . . ἀπὸ (Α ἐκ) τ. στ. καταδῆ (Α κατενεγκῆ) . . πρὸς σέ (Β om. πρ. σ.), . . ἔξοδου (Β add. τῆς ἐπὶ σέ) . . μου (Α om.) . . γένηται (Β ἐπιστρέψει), ἀναπ. (Β add. αὐτῶν) ἐν τ. σ. μεγαλειότητι. Ad hæc cf. D qui post solendum eum sic pergit: Tunc voce magna sanctius Andreas dixit: Ne permittas, Domine Jesu Christe, me famulum tuum qui propter nomen tuum pendeo in cruce solvi; nec permittas eum qui jam per crucem tuam cognovit magnitudinem tuam ab Ægeate homine corruptibili humiliari; sed suscipe me tu, magister meus Christe, quem dilexi, quem cognovi, quem confiteor, quem cernere desidero, in quo sum quod sum. Suscipe. Domine Jesu Christe, spiritum meum in pace; quia jam tempus est ut veniam, desiderans te videre. Suscipe me, Domine Jesu Christe, magister bone, et jube me de ista cruce non deponi, nisi prius spiritum meum suscepferis. In C vero nihil ejusmodi legitur. Apud Abdiam l. I, XLII, (post recedam) hæc lue pertinent: Et cum populus ut solveret hominem jubaret, sanctus Andreas exclamavit voce magna et dixit: Ne permittas famulum tuum, Domine Jesu Christe, qui propter nomen tuum pendet in ligno solvi; neque permittas, quæso, Deus misericors, secretis tuis inhærentem (cf. supra) humanis amplius conversationibus tradi. Sed suscipe tu magister me, quem dilexi, quem cognovi, quem retineo, quem videre desidero. in quo sum quod sum. Suscipe exitum meum, Jesu bone et misericors. ⁸¹ Ό ζον τ. εἰρήκεν (-κει) Β . . ὡς ἀστραπή (Β om. ὡς διπτροῦ) . . ἐξελθοῦσα (Α ἐλθοῦσα) . . καὶ οὐτως α. πτερεκ. (Β ων. κ. οὐτ. α. πε.) . . δέμεντον οὖν (Β ὡς δὲ δέμεντον) τῇ . . ταῦτα δὲ ισημερίας (Β om. τα. δὲ ισημερίας δοξ.) υποχωροῦντος (Β -ριζομένου) τ. φωτὸς (Α add. ἐκείνου) παρέδωκεν (Β præm. δέξα-
ταις ἐπὶ πλείῳ τὸν Κύριον) τὸ . . ἐπὶ (Β σύν) τῇ εὐχῇ αὐτοῦ. Cum istis tantum non conveniunt quae D post suscepferis habet: Et cum hæc dixisset, videntibus cunctis splendor nimius, sicut fulgor de cœlo veniens, ita circumdedit eum ut penitus præ ipso splendore oculi eum humani non possent aspicere. Cumque permanisset splendor fere dimidiò horæ spatio, abcedente lumine, emisit spiritum, simul cum ipso lumine pargens ad Domum, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen. C vero brevissime sic pergit: ξέλαπτο έτη τῷ φωτὶ πορευόμενος πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, φήδος εἰς τοὺς αἰωνας, ἀμήν. Item Alijias l. I.: Et hæc dicens, diuissime Dominum clarificans et gaudens, nobis flentibus, reddidil spiritum. ⁸² Hæc quoique sectio petita est tota ex codicibus AB. Plura consimilia habet D Latinus; item aliqua Abdiae historiæ paucissima codex C. ⁸³ Μετὰ . . Μαξιμίλλα (Δ - μιλη) . . καὶ ἐν (Β om.) τοῖς . . ἀπόστολον (Β

Quam *Ægeates* instanter sollicitans, ipsam omnium que possibilebat dominam constitutum pollicitus est. Cum autem illam seducere non valeret, vehementer iratus, etiam contra populum disponebat contestationem publicam facere et ad Cæsarem accusationem contra Maximillam et populum destinare. At vero inter haec machinanda, in conspectu officii sui, media nocte surgebat, suis omnino insciis, a diabolo correptus, ab excessissimo loco præcipitatus est, et in medio foro civitatis volutatus expiravit.

Nuntiatum est hoc fratri ejus Stratocli, qui misit servos suos dixitque eis ut inter biothanatos sepelirent eum. Ipse autem de facultatibus ejus nihil quæsivit, dicens: Non mihi permittat Jesus Christus Dominus meus, cui credidi, ut ego de bonis fratris mei aliquid contingam, ne polluat me crimen ejus, quia apostolum Domini natus est occidere.

Hæc autem gesta sunt apud Achiam-provinciam, civitate Patras, pridie Kalendas Decembri, ubi etiam prestantur ejus beneficia usque in præsentem diem ad gloriam et laudem Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

VARIÆ LECTIONES.

add. τοῦ Χριστοῦ). . . παραγεναμ. (B om.) προσέκειτο (B πρόσειτο) δῆμα (B add. σύν) τῷ . . παρεστ. (B add. αὐτῇ) φροντ. καὶ μετ' (B μετὰ πάσῃς) εὐλ. . . ἀπὸ τ. σταυρ. (B om. ἡ. τ. στ.) δύψις δὲ (B αὐτῷ) γενομ. (B γεναμ.) . . προσάγουσα (B προσαγάγουσα) ἔκτδ. μ. ἀρ. πολ. (B ἔκτηδ. ἀρώμασιν παντιτοις), . . τῷ ίδιῳ usque μνήματι (B τῷ τόπῳ ἐν ψάμμῳ καὶ δινομον (B δινόσιον)). . . τησυχιον (B θρεμον) x. τῇ (B τῇ) . . ἀγάπῃ (B - πνη) κεκολ. (B κεκωργμάνῃ) . . δηγην. Istorum loco *D* sic habet: *Quædam vero semina, nomine Maximilla, senatrix, in specie posita, diligens pudicitiam et sanctitudinem, statim ut cognovit apostolum perrexisse ad Dominum, accessit ad crucem, et suorum solatio cum omni reverentia depositum corpus, et condidit aromatibus, et in loco quo se constituerat sepeliendam, illic eum sepelivit. Item Abdias l. l.: Cujus corpus Maximilla proconsulis uxor accipiens conditum aromatibus celebri in loco sepelit, et ex illius tempore pudicitiam et castitatem serrans, in fide quoque accepta consans permansit.* ¹⁰ Ἡν πολὺ λιπαρήσας . . μὴ δυν. δὲ (B καὶ μὴ δυν.) αὐτ. πετσ. (B om. α. π.) ὁργίσθη (sic utequer) καὶ (A om. δῆμου διετ. διαισ. ποιησ. δημοσ.). (A δῆμου κατηγορίαν δημοσ.) καὶ πρ. Κατο. κατηγ. (A om. κ. πρ. Κ. κατ.) κατά τ. Μαξιμιλλῆς (Α.-μιλῆς) . . λαοῦ (A add. πρὸς Καλσαρα) πέμψαι (A ἀποστεῖλαι ἐπιγγελατο). . νυκτὸς (B add. τε) ἀναρίζ. . . διαλαθόν (B λαθόν) . . όπο (B καὶ όπο) . . κατηνέθη καὶ (B κατηγελε) ἐν . . κυλιμένος (Α.-ώμενος) ἐξέπνευσεν. *D* sic: *Ægeates vero iratus contra populum disponebat contestationem publicam facere et ad Cæsarem accusationem contra Maximillam et populum destinare. Sed dum oī dinat, in conspectu officii sui a diabolo arreptus est et in medio foro civitatis volutatus expiravit. Item Abdias l. l.: Ægeates vero maritus illius, urreptus ea nocte a demonio, de loco alto se præcipitavit et mortuus est. Item C (prætergressis illis εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν): 'Ο οὖν Αἴγεας ληφθεὶς ὄπο διάλιμονος ἐνώπιον πάντων ράγεις ἐξέπνευσεν. ο δὲ ἀδελφὸς αὐτοῦ Στρατόκλεις (corrigere - κλῆς) κρατῶν τὸ σῶμα τοῦ ἀγίου Ἀνδρέου διέλαβεν.* ¹¹ Ἐνηγγέλθη. εἰργάνως (B λέγων) αὐτοῖς (B om.).. βιοθανάτων (utequie βιωθαν.). δέμοις (B καθάρωματ), ίνα μὴ (B μὴ πως) μολύνῃ με (μολύνομαι) .. ἐπόλιμησεν (B add. ὀπέρ φιλαργυρωτας) ἀνελεῖν. Cum istis consentaneis hunc in modum: *Nuntiatum est fratri ejus, cui nomen erat Stratocles, et misit servos suos dixitque eis ut iater biothanatos sepelirent eum. Ipse autem de facultatibus ejus nihil quæsivit, dicens: Non mihi permittat Dominus meus Jesus Christus, cui credidi, ut ego de bonis fratris mei aliquid contingam, ne polluat me crimen ejus, quia apostolum Domini natus fuit pro amore pecunia occidere. Cf. Abdias l. l., qui sic habet: Stratocles porro frater ejus cum haec audivisset, de bonis proconsulis nihil contingere voluit, dicens: Quæ tua sunt, tecum pereant; mihi sufficit Dominus Jesus, quem cognovi per famulum ejus Andream.* ¹² Ταῦτα (B add. δὲ) ἐποάχθη (-θησαν B) εν τῇ usque Πάτρας (B εν τῇ Αχαΐᾳ τῇ ἐπαρχίᾳ τῇ πόλεως Πάτρας) . . Δεκαμέρων (Α.-βρίων), σπου usque παρέχονται (B εν ψάμνονται λάματα). . σημερον (B add. ήμέρας) εἰς δόξη. καὶ usque ψή δέξα (A εἰς δόξη. τοῦ Πατρός καὶ τοῦ Ιησοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Ιησούματος, νῦν καὶ δεῖ καὶ εἰς τ. αἰών. τ. αἱ. ἀμήν). Exeunt haec acta in U: *Hæc autem gesta sunt apud Achiam præficiam civitate Patras pridie Kalendas Decembri: ubi etiam prestantur gloria ejus beneficia usque in præsentem diem. Tantus autem timor invasit omnes ut nullus remaneret qui non crederet Salvatori nostro Deo, qui enīt omnes saluos fieri et ad cognitionem veritatis venire. Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen. C illa habet: Τοσοῦτος δὲ φόβος κατέσχεν ἀπαντας ὅποια μηδενία ἀπομεῖναν τῶν μῆτ ποτενούσαντων τῷ Κυρῷ τῷ θελοντι πάντας ἀνθρώπους αυθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθεῖας ἐλθεῖν. Τελεῖται δὲ ἡ ήμέρα τῆς τελεόστως αὐτοῦ μηνὶ Νοεμβρίῳ Λ, βασιλεύοντος τοῦ Κυρίου ήμέν Ιησού Χριστοῦ, ψή δέξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Αμήν. Apud Abdiam denique hic actorum finis est: *Est autem passus venerabilis et sanctus Dei Andreas apostolus apud Achiam in civitate Patris sub Ægeate proconsule pridie Kalendas Decembri, regnante Domino Iesu Christo, cui sit gloria in sæcula sæculorum. Amen.**

^A Ἡν πολλὰ λιπαρήσας διαίγεατης καὶ ὑποχύμανος τῶν πραγμάτων αὐτοῦ δεσπόζειν αὐτήν μὴ δυνθεῖς δὲ αὐτήν πειστει μεγάλως ὡργίσθη, καὶ κατὰ παντὸς τοῦ δῆμου διετίθετο διαμαρτυρίαν ποιῆσαι δημοσίαν καὶ πρὸς Καλσαρα κατηγορίαν κατά τε τῆς Μαξιμιλλῆς καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ πέμψαι. Ἐν δὲ τῷ ταῦτα διατάσσεσθαι αὐτὸν κατενώπιον τῇ; τέλεις αὐτοῦ, νυκτὸς ἀναρίζεις καὶ διαλαθόν πάντας τοὺς αὐτοῦ, ὑπὸ τοῦ διαβόλου ἐνοχληθεῖς ἀπὸ δικούς μεγάλους κατηνέθη, καὶ ἐν μέσῳ τῇ ἀγορᾷ τῇ; πλάνες κυλιμένος ἐξέπνευσεν ¹³.

^B . Ἀνηγγέλθη δὲ τοῦτο τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ Στρατόκλει, καὶ ἀπέστειλεν τοὺς παῖδας αὐτοῦ εἰργάνως αἵτις δημος μεταξὺ τῶν βιοθανάτων αὐτὸν θάψασιν. Λέγεται δὲ ἐκ τῆς ὑπάρχειας αὐτοῦ οὐδὲν ἐξήτησεν, λέγεται Μή μοι παραχωρήσατε δικύριος μου Ιησοῦς Κριστός, φτινει πεπίστευκα, ίνα ἐγὼ ἐκ τῶν ἀγαθῶν τοῦ ἀδελφοῦ μού τί ποτε δύομαι, ίνα μὴ μολύνῃ με τὸ κατάκριμα αὐτοῦ, δοτις τὸν ἀπόστολον τοῦ Κυρίου ἐτόλμησεν ἀνελεῖν ¹⁴.

Ταῦτα ἐπράχθη ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Ἀγαθᾶς εἰς Πάτρας τὴν πόλιν πρὸς μιᾶς Καλανδῶν Δεκεμβρίων δηπου εὐεργεσταί παρέχονται μέχρι τῆς σῆμαρον εἰς δέξιαν καὶ ἐπιπονον τοῦ Κυρίου ήμέν Ιησοῦ Χριστοῦ, φή δέξια εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Αμήν ¹⁵.

INDEX ANALYTICUS

RERUM ET VERBORUM

In S. Clementem Romanum et alios apostolicos Patres quorum scripta hicce tomus II complectitur.

Prior numerus tomum, posterior columnas editionis nostræ significat.

A

Aaron chrismate natus ad sacerdotium, II, 293, 806.
Aaron, figura episcoporum, et filii ejus, sacerdotum, II, 806.

Abel. Istius nominis significatio, ejus et posteriorum virtutes, II, 127.

Abortio severe prohibetur, I, 999.

Accusationes potius a spiritu iuvidæ, quam charitatis procedunt, II, 794.

Accusatoribus omnibus non credendum est, I, 690.

Quantum sit crimen accusandi falso sacerdotes, II, 792, 795.

Adultera impenitens dimittatur a viro suo; sed vir non ducat aliam, II, 919.

Adulterium, crimen horrendum, I, 270, 987.

Adulterii consecratio, I, 467; II, 171.

Adventus Christi necessarius erat ad errorem e mundo depellendum, I, 1213. Sine vero propheta, impossibile erat philosophos detegere veritatem, II, 83. *Vide* Jesus Christus.

Adificatio. Debemus fratribus nostris et ethnicis bono exemplo esse, I, 432, 434.

Ægyptii, Ægyptiorum errores circa Divinitatem, I, 1339.

Æmulatio (scilicet invidia). Istius effectus: efficit ut Cain occidatur Abelum; ut Joseph a fratribus suis venditus fuerit. Invidia perdidit Dathan et Abiron. Davidem alienigenis et etiam Saulum reddidit invisus. Invidia fuit causa persecutionum contra Christianos, I, 218. Principium est divisionis inter conjuges, et gentium subversio, I, 222. Ad mortem æternam dicit, I, 227. Enumerantur effectus invidie iterum, II, 1047, 1050.

Æones. De æonibus, juxta Simonem Magum, I, 934.

Æquanimitas. Cum aquanimitate gaudet Spiritus sanctus II, 923, 926.

Ævum. Vocatur femina ærum præsens; mas nominatur ærum futurum, II, 87.

Agapes primorum Christianorum. Qualis ordo servandus in agapibus, I, 674.

Allegoria quædam gentilium, I, 1441.

Altercationes inter Christianos vitandas sunt, I, 706, 707.

Amor tristis exitus, I, 651.

Anacletus. Anacleli papa epistola, II, 790. Ejusdem duo decreta de accusationibus episcoporum et de eorumdem peregrinatione ad limina SS. Apostolorum Petri et Pauli, II, 817, 818.

Andreas, unus ex duodecim Apostolis, interrogatiouem subit, et cum Christi doctrinam abnegare renuit, ad mortem damnatur, et cruci affligitur, II, 1226.

Anubion philosophus, discipulus Simonis Magi, II, 162.

Antiochæ cives primum decepti a Simone Petrum cum gaudio suscipiunt, I, 1452. Plus quam decem milia hominum a S. Petro Antiochæ baptizantur, I, 1453. Antiochæ, discipuli Christi primum Christiani appellantur, II, 814. *Vid. Petrus.*

Apostasia magnum crimen, I, 834, 833, 838.

Apostolorum doctrina contra primos hereticos plane exponitur, I, 935, 938. Expertes artis dialecticas, simpliciter quæ viderant, quæ audierant, exponebant apostoli, II, 66.

Appion, Judgeorum osor, fit discipulus Simonis Magi, II, 162. Plures libros contra Judeos conscribit, II, 175. Quomodo per allegorianum, ex nominibus, gestis, origine deorum explicabat creationem, II, 195.

Aqua. Ex antiquis philosophis virtus aquæ, I, 1385. S. Clemens, quod ex aquis omnia provenirent, opinabatur, I, 504. De benedictione aquæ, I, 1126. *Vid. Baptismus.*

(1) Nondum definita erat ab Ecclesia doctrina opposita.

Aquila. Quomodo cum fratre Niceta emittitur a vido Syrophenissa, a Domino sanata, et Simonis fit auditor, II, 91. *Vid. Clemens.*

Arbitrium liberum. Definitur liberum arbitrium, I, 1293. Homo fruatur libero arbitrio, I, 1353; quod constat ex legibus institutis apud omnes populos, ex agendi modo Dei, qui remunerat virtutem et peccatum punxit, I, 1415, 1416. Istiusce veritatis negationis consecrata, I, 1292, 1294.

Ascensio Domini. De tempore et modo hujus festi celebrationis, I, 893.

Aser testamentum, II, 1119. Redarguit homines duplicitis faciei; ad operandum recte et in simplicitate bonum hortatur filios, II, 1119, 1122, 1123. Preuentiat suorum crimina, captivitatem Israel, adventum Jesu Christi, incredulitatem et ad consummationem sæculi, conversionem Iudeorum, II, 1121, 1126. Moritur centesimo vicesimo anno vita, II, 1126.

Astrologia. Astrologorum falsa est et deceptrix scientia, I, 1428, 1427. Constat ex diversis populorum moribus qui non sequuntur illa quæ a constellatione sub qua natu sunt, inspirantur; qui mores suos sub eadem constellazione mutant, qui sub diversa mores antiquos servant, I, 1405, 1408.

Athenodorus, unus e primis hereticis, Simoni adhaerens, II, 162.

Audifidianus præses mittitur ad Chersonem; martyrium S. Clementis jubet, II, 593.

Augurium ei divinatio prohibentur, I, 1003.

Avaritia damnatur in pluribus Scripturarum locis, I, 539.

Effectus avaritiae, I, 539; II, 1079. De avaro, I, 810.

B

Baptismus necessarius est ad salutem, sive justis, sive injustis, I, 504, 505, 1212, 1214, 1352, 1355. Non differendus est baptismus, I, 980. Martyrio suppletur baptismus, I, 838. Necessaria est ad baptismum preparatio, I, 1768. Quinque sunt admittiendi ad baptismum, quinam sunt arcendi, ex S. Paulo, I, 1127, 1130, 1131, 1134. Preparatione proxima ad baptismum, I, 1011, 1014, 1511. De administratione baptismi primis seculis, I, 493. Baptismus, nec alla sacramenta a nulliberis administrari debent, I, 782, 783, 786, 787; sed a solis episcopis et presbyteris, I, 787. Suscipere baptismum ab hereticis non licet; baptismus iste nullus est, I, 947 (1). Rebaptizare non licet, I, 947. Baptismi ceremonia, I, 798, 1011, 1311; earum significatio, I, 799, 1000. Significatio aquæ in baptismo adhibetur, I, 504, 505, 1332, 1403. Aqua baptismi sepe in veteri lege prænuntiata, II, 753, 758, 759.

Barnabæ. Barnabæ prædictio, I, 1210, 1211, 1212. S. Barnabæ epistola catholica, II, 727.

Basilides, unus e primis hereticis, I, 926.

Beneficia, tum naturalia, tum supernaturalia Domini erga nos, I, 350, 351.

Benjamin testamentum, II, 1142. Hortatur filios ad imitandum castum Joseph; dicit puram mentem nihil mali excogitare, nihil mali concipere, II, 1142, 1143, 1146. Preuentiat suorum fornicationes, adventum, passionem mortem, et resurrectionem Filiij Dei, Spiritum sanctum descendentem, carnis resurrectionem, judicium ultimum, II, 1146, 1147. Moritur anno centesimo vicesimo vita sua, II, 1149.

Benjamin adjutor creator Zacchæo, episcopo Cæsareæ a S. Petro instituto, I, 1512.

Berenices suscipit Tyri Clementem et duos fratres, qui ad observandum Simonem veniebant, II, 159, 162.

Blestitalis crimen execrandum, I, 983, 999.
Bonum. Est aliiquid intrinsece bonum, I, 121. Omne
 bonum venit a Deo, I, 1395.

C

Cæremoniæ. Quomodo celebabantur tempore S. Clementis sacræ Cæremoniæ, I, 723, 726.

Caïn, primus homicida, II, 126, 127. Istius nominis si-
 gnificatio, II, 127.

Calumniator. Calumniatori quenam est imponenda
 pena, I, 699. *Vid.* Detracatio.

Caper erat typus Christi, II, 743, 746, 747.

Caro qui de carne est, carnalia loquitur, carnalia facit,
 et non est bonum in carne, I, 398. De omni carne uten-
 dum est, I, 1011. Sensus spiritualis legum Moysis quibus
 esus quorundam animalium prohibebatur, II, 731, 754,
 755.

Castigatio. Castigationis et disciplinae fructus, si quis
 forte in culpam inciderit, I, 322, 323, 326.

Castitas. Debemus castum corpus servare, quia vocati
 sumus in carne, et venimus in carne, I, 312. Castitas
 commendatur, I, 303, 306, presertim uxoribus, I, 225;
 mulieribus, 1353, 1354. Cautiones adhibendæ ad servandam
 castitatem, I, 422, 424, 426, 430, 1370. Castitas servatur
 iugunio et orationibus, II, 1130, 1131. Castitatis remue-
 ratio, I, 1370. *Vid.* Virginitas.

Catechumeni, quæ scire debebant, antequam ad bapti-
 sum accederent, I, 1039. Quæ ediscere debebant, imme-
 diate antequam baptizarentur, I, 1039. Conscientiam suam
 prius emendare debebant, I, 1042. Formula renuntiationis
 dæmonibus et ascriptionis ad Christum, a catechume-
 nis pronuntianda, I, 1042. Variæ cæremoniæ adhibendæ
 in baptismō catechumentorum, I, 1043, 1046, 1047. Cum
 catechumenis, vel cum hæreticis communicatio in cibis
 non permittebatur, I, 1181, 1182, 1367.

Charitas erga Deum, excellētia charitatis, I, 311, 314.
 Necessaria est ad salutem, I, 474. Charakteres et effectus
 charitatis erga Deum, I, 310. Qui charitate Dei babel, ser-
 vat mandata, I, 310. Fructus charitatis Christi erga nos, I,
 311.

Charitas erga proximum in qua consistit : primum ut
 caret laedere, secundo ut bonum praesert, I, 474. Quæ
 cunque aliquis sibi desiderat bona, alteri indigenti pari-
 ter tribuat, II, 278. Necessaria est ad salutem charitas erga
 proximum, I, 474. Exempla charitatis desumpta tum e
 Scriptura sacra, tum ex annalibus gentium, I, 315, 318,
 319, 322. Nosmetipos invicem adjuvemus, I, 283, 467.
 Commendatur ordo in charitate erga proximum, I, 408.
 Eleemosynæ pigro, ebrioso, voraci non sunt praesenda, I,
 399. Humanitatem inter et charitatem discrimen, II, 322.

Cerithius, unus e primis hæreticis, I, 926.

Certamen. Brevis arbitratio ad certamen spirituale su-
 stinendum, et punitio eorum qui fortiter illud non susti-
 nuerunt, I, 338, 339.

Christiani. Christianorum mores : Non, quoad res hu-
 manas, ab alteris sunt distincti, II, 1174. Leges regionis
 in qua vivunt, observant, omnes amant et ab omnibus
 abhorrent, et osores eorum non possunt indicare cau-
 sam invidie, II, 1174, 1175. Sunt in mundo, ut anima in
 corpore, II, 1175. A Creatore ipso, a Verbo, a Sapientia
 edicti fuerunt Christiani, II, 1175, 1178. Circumcisioni
 Iudeorum substituitur circumcisio auris et cordis, II, 750,
 751.

Claves. Data fuit potestas clavium Petro et successori-
 bus, I, 464.

Clemens. Natus e matre Matthidia, quæ erat de familia
 Cesari, et e patre Faustiniano, I, 1359. Quomodo Mat-
 thidia, cum duobus suis geminis, ad Athenas missa fuit,
 I, 1359, 1366. Quomodo pater, ad illos quærendos, relicto
 Clemente sub procuratoribus, profectus fuit, I, 1359, 1360.
 Studet Roma philosophia : ejus dubia et fluctuationes,
 I, 1207, 1208, 1209. Apud se ducit et audit Barnabam,
 I, 1212. Enavigat in Iudeam, I, 1213. Vei juxta allam
 versionem appulit Alexandriam ubi Barnabæ occurrit, II,
 65. Hic contra philosophos Barnabam protegit, II, 67.
 Occurrat Barnabæ et Petro, I, 1213. Edocetur a S. Petro,
 de Deo, de vero propheta, de creatione, de diluvio, de
 idolatria nascente, de vocatione Abrahami, de Moyse,
 de veteri lege, de historia populi Dei, de adventu Christi,
 de electione apostolorum, de prædicatione veritatis, de
 Iudeorum induratione, de unctione sacerdotali, de du-
 plici adventu Iesu Christi, de errore Iudeorum, de
 vita æterna, de salute viventium ante Christum, de dis-
 putatione apostolorum cum Iudeis, de seditione orta
 post prædicationem Jacobi Hierosolymæ, et de aliis reli-
 gionis veritatibus, I, 1214. Clemens conscribit librum de
 vero propheta, I, 1216. S. Petrus declarat Clementem

semper apud se remansurum, I, 1312. Jubete Petru, Clemens conscribit quæ Petrus Cesarea docebat, I, 1314. Quæ isti libri continebant, I, 1314, 1315, 1316. Clemens baptizatur a S. Petro, I, 1355. Cum Sancto Petro profici-
 scitur Antiochiam, I, 1355, 1356. Juxta aliam versionem,
 Tyrum proficiuntur, ubi cum Appione disputat, II, 163.
 Confundit Græcorum opinionem circa Divinitatem; dicti
 ethnici exemplis deorum ad stupra incitari, et extollit
 unum Deum remuneratorem virtutis, et criminis vindicem,
 II, 167... Deinde sequitur S. Petrus gressus diri
 gentem ad Sidonem, ad Berytum, ad Byblum, ad Tripoli... *Vid.* Petrus. Quomodo mater Clementis Matthidia in insula Arado a sancto Petro inventur; naufragii
 matris relatio, I, 1361, 1362, 1363. Agnoscentur quoque
 fratres S. Clementis, I, 1366, 1367. Quomodo a fluctibus
 s. lii facti sunt; eorum vita et conversio; baptizatur mater
 S. Clementis, I, 1370. Laodicea reperitur pater S. Cle-
 mentis, II, 347. S. Clemens una cum matre et suis fratrebus
 recognoscunt patrem, I, 1419. Clemens cum sancto
 Petro Antiochias suscipitur a civilibus, I, 1452. Constitui-
 tur Romanus episcopus a S. Petro, II, 373, 378.

De zelo, de charitate S. Clementis, episcopi Roma, II,
 582, 583. Et insidias ponit Sisennius, et vult eum capi-
 vum ducere, II, 586, 587. In urbe Roma oritur seditio
 contra Clementem sub duce Publio Tarquino, II, 591.
 Clemens trans Pontum ablegatur, iubente Trajano et bre-
 adveniens mille Christianos reperit in marmoris lapidi-
 ni, II, 594. Quomodo hic vivebant, II, 594, 595. S. Cle-
 mens fontem aquæ detegit, II, 595. Invidiāl contra se
 ipsum movet multis conversionibus, II, 595. Aufdiuers
 preses mittitur ad Chersonem et jubet Clementem in
 mare projici, II, 595, 598. Miracula quæ ad tumulum S. Clementis siebant, II, 598.

Cleobius, unus e primis hæreticis, I, 923.

Clerici, omnes sint unius uxoris, I, 936, 938. Clerici in
 suo ordine stare debent, I, 1150, 1151, 1154, 1155. Crim-
 en et punitio eorum qui superioris gradus functiones
 usurparunt, I, 1151, 1154, 1155. *Vid.* Episcopus, Presby-
 ter, Diaconus.

Cœtus infidelium fugiendi, I, 730, 731. Cœtus fideli-
 um cum episcopo commandantur; punitio eorum qui eos ne-
 gligunt, II, 133.

Communicatio cum sceleratis prohibetur, I, 851; cum
 infidelibus, I, 939, 962.

Communio, necessaria est ad salutem participatio cor-
 poris et sanguinis Christi, I, 1242. Cum qua reverentia
 suscipienda est communio, I, 484. Ad communionem non
 sunt omnes admittendi, I, 1019.

Communis vita utilis est ad perfectionem, I, 506, 507.
 Tempore apostolorum omnia erant communia inter fide-
 les, I, 507.

Complexus impudici vitandi sunt, I, 270.

Concordia in eis fratres commendatur, I, 471.

Concupiscentia. Etiam concupiscentia mulieris interdi-
 cit et ut percutat imputatur, II, 893, 894, 918.

Conditionum diversitas est necessaria et probat sapientiam
 Dei, I, 1402, 1403.

Condonatio injuriarum commendatur, I, 715, 718, 998.

Confessio peccatorum Deo jucunda, I, 315.

Confessores noui usurpent functiones ecclesiasticas, I,
 1119.

Confirmatio. Ad confirmationem recipiendam hortatio, I,
 505. Agitur quoque de confirmatione, I, 693, 922.

Conjugatio. Conjugationis doctrina : Ex ista doctrina,
 mundo inanimi priora meliora sunt, posteriora autem de-
 teriora; hominibus autem, pejora sunt priora, et meliora
 posteriora; sic S. Petrus probat Simonem deceplorem
 esse, quia venit prius, se autem esse legatum veri pro-
 pheta, quia postea venit, II, 87, 88, 100.

Consuetudo. Discrimen inter consuetudinem et veriu-
 tem, I, 163.

Contemptus. Imprudentia eorum qui ex contem-
 peccati, I, 680, 681.

Contentiones devitent; uxor præsentim cum manu
 contentionis devit, I, 587.

Controversia. Vitent fideles controversias cum infidel-
 bus, I, 706.

Convicia omnibus prohibentur, I, 791.

Cor. Non induremus cor nostrum, sed potius eradi-
 carum de peccatis : eradietur cordis punitio, I, 314, 315.

Cornelius, discipulus S. Clementis, II, 598.

Cornelius centurio esilic ut Antiochiam fugiat Simo-
 Magus, I, 1447.

Corpus servetur mundum, quia templum est Spiritus
 sancti, II, 963, 964.

Correptione. Diversus modus corripiendi et admonescendi,
 I, 615, 616. Ordo servandus in correptionibus ex Scr-
 platura, I, 690, 691.

Creatio. Omnia propter hominem creata sunt, I, 503, 1331. Quomodo Deus potuerit creare eos quos prævidebat peccatores, I, 1521. Creationis varietas probat potentiam et sapientiam divinam, II, 151, 154. Tota creatio se se extollit contra hominem in gratianum erga Deum, H, 282, 283.

Crux in veteri lege multæ figuræ crucis, et Christi ab ea pendentis, II, 759, 762, 763.

Cultus. Deus exigit tum cultum internum, tum cultum externum, I, 534. Quid ingrati sunt, qui non Deo cultum præbent, I, 1531. Cultus dolorum infusa defendaque consecratio, II, 287.

Cupiditas. Duplex est cupiditas, boni et mali, II, 946. Utriusque effectus, II, 917. Cupiditatis bona opera faciamus, et mala opera fugiamus, II, 917, 950.

D

Dæmon. Doctrina singularis circa originem dæmonum, II, 238. Cur dæmones intrare in corpus hominum gaueant, II, 247, 250.

Dan. Testamentum Dan, II, 1098. Ira et mendacis effectus assignat, II, 1099, 1102. Premitat tribus suæ sceleris, cum tribu Levi et Iudea luctationem, captivitatem Israel et adventum Filii Dei, qui in omni loco regnabit, II, 1102, 1103. Moritur anno vita sua centesimo vicesimo quinto, II, 1103.

Dapes communes inter fideles commendantur, I, 467.

Decimæ. Clerici ex decimis a fidelibus oblati vivere debent, et reliquias pauperibus distribuere, I, 659, 662, 663, 666. De obligatione solvendi decimas, I, 682, 683. De benedictione decimarum, I, 1126.

Deus unus est, ingenitus, creator, iudex, I, 1265, 1267, 1268, 1269, 1270, 1285; II, 373, 378, 379. Quo sensu audienda sunt haec verba: *Faciamus hominem*, II, 374, 375. Deus est immensus: de immensitate Dei magnifica descriptio, II, 391, 394. Deus non tantum est bonus, sed ut justus agnosci debet, I, 1299. Plane evolvitur doctrina justitiae Dei, I, 84, 87; II, 404, 406. Si Deus non esset justus, non esset bonus, I, 1299. Deus est dominus coeli et terræ, I, 1356. Quoniam sensu, illud quod vult Deus, est, I, 1293. Deus solus est adorandus, I, 1337, 1338, 1339. Incommunicable est nomen Dei, I, 1340, 1341. Nemo in carne potest videre Deum, II, 399. Non indiget laudibus nostris, sed eas exigit ad nos retinendum in bona via, I, 1343; II, 1171. Non statim priuit post peccatum, expectans peccatores ad penitentiam, et quia tolleret liberum arbitrium, I, 1342. Non suggestit menti omnia quae cogitat, I, 1342. Si quis vult invenire Deum, necesse est ut primum justitiam querat, I, 1393. Sine vero propheta, nullus potest cognoscere Deum, I, 1399. Nullum malum de Deo affirmari potest, II, 106, 107. Deus formam habet ex Scripturis, sed non potest comparari cum loco in quo residet, II, 390, 391. Tribus modis Deus quis dicuntur, I, 1268, 1269, 1339.

Deorum gentilium origo ridicula, I, 1430, 1431. Stultitia eorum qui talibus diis veneracionem præbent, I, 1434, 1436. Gentiles adorationem præbent etiam hominibus, quasi diis, quos mortales cognoscebant, et quorum sepulcra monstrabantur, I, 144, 1455. Di gentium persepe erant homines, tempore vita sua magie dediti, II, 214. Quod si homines falsos deos imitati fuissent, aut regibus temporalibus ea tribuissent que diis imputabant, supplicium solvisserent, II, 215. Insanus deorum cultus: I, 1435, 1436. Detractionis malitia, II, 815, 816. A detractionibus abstinentem est, et vitandi sunt detractores, II, 816, 817, 915. Detractio cum patientia ferenda est, II, 793, 794.

Diaconus. De ordinatione diaconorum, ex constitutione Philippi, I, 1115. Dignitas diaconi, I, 678. Quales esse debent diaconi, I, 794, 802. Submittantur in omnibus episcopis, I, 678, 679. Diaconorum officium, I, 468, 469, 492, 667, 703, 1126. Resumitur officium diaconorum in ministrando, I, 802. Cuiusque zelo officio vacare debent, Jesus Christum imitantes, I, 802, 803.

Diaconissa. De constitutione diaconisse, ex Bartholomaeo, I, 1115. Diaconissæ officium, I, 667, 793, 798, 1126.

Dilatio. Ne differamus conversionem nostram, I, 487, 488, 1347, 1348. Nec senes, nec juvenes conversionem differant, I, 1442, 1443.

Diluvium ad puniendas hominum iniquitates evenit, I, 1320. Systema circa causam et modum corruptionis hominum ante diluvium, II, 231, 234, 235.

Dissensiones vitande, I, 468. Qui dissensionibus faverint inter fidèles, distrahit membra Christi, I, 306. Dissensiones inter fratres sunt causa ruinæ, II, 1098. Punitio hominis dissensionibus faveritis, I, 306.

Divitias temporales negligamus, ut cœlestium curiam habeamus, II, 952, 954.

Divorvum condemnatur, I, 946, 947.

Doctor. Falsorum doctorum doctrinæ vanitas, I, 406. Falsorum doctorum condemnatio ex Scriptura; judicium durissimum fiet eis, I, 406.

Doctrina. Necesitas doctrinam Christi ediscendi, I, 493. Ut ediscatur, doctrina Christi, ordo servandus est in questionibus, I, 129, 1298. Jesus Christus misit apostolos ad gentes docendos, II, 390. Oportet docere quæ Jesus Christus docuit; sine eorum scientia, nulla charitas, nulla vita, fl., 1183, 1186. Evidentia doctrinæ Christi, I, 1216, 1217. Effectus doctrinæ Christi, in hominibus honesta voluntatis, I, 1333, 1334. Cura ut doctrina tua fidelibus inserviat, I, 408. Qui malas doctrinas docent, duplum condemnationem patiuntur, I, 343. Juventus quæ in mala doctrina alitur, corrumperit, et difficile ad meliores mores reddit, II, 170.

Dominus scrutator cordis, I, 258. Sustinet justos, peccatores flagellat, I, 258. Officia dominorum erga famulos et vice versa, I, 823, 1007.

Dominicum diem celebrare debemus, I, 906. De modo istam diem celebrandi, I, 1022. In veteri lege prænumerabatur Sabbato Dominicam diem substituendam esse, II, 771.

Dositheus, II, 92, 96.

E

Ebrietas vitanda, II, 1078, 1079. Effectus ebrietatis, II, 1078, 1079.

Ecclesia vocatur sponsa Christi, I, 467. Comparatur navi, I, 469, 470, 471. Officia episcoporum, presbyterorum, diaconorum in hacce navi, I, 469, 470, 471. Ecclesia comparatur turri aedificata in medio campi, super portam et petram, sex virginibus custodita, ab innumerabilibus operariis astricta, montibus duodecim circumdata. Vir excelsus aedificationem dirigit cum aliis viris sublimibus. Significatio turris, petras et portæ: quæ sunt sex virginis, qui sunt operarii, qui est vir excelsus, sublinea inter viros: significatio montium et lapidum juxta colorem et formam, II, 981. Extra Ecclesiam nulla salua cibari potest, II, 222.

Eleemosyna. Commendatur e'elemosyna, I, 683, 766, 767, 819, 822; II, 915, 1011. Quomodo facienda est eleemosyna, I, 791. Eleemosynarum dispensatio creditur episcopis, I, 686, 671. A quibusdam peccatoribus publicis eleemosynæ non sunt accipienda, I, 811, 814, 815, 818, 819. Melius est ecclesiæ perire, quam recipere ex talibus dona; dona ista mittantur ad carbones, I, 819, 822. Eleemosynæ remuneratio, I, 766, 767.

Elementa mundi non possunt esse Deus, II, 213.

Ephraim, Chersonsi archiepiscopus, miracula ad tumulum S. Clementis patrata testatur, II, 634.

Episcoporum et diaconorum antiquissima institutio, I, 291, 294. Apostoli tradunt ordinem successionis in episcopatu ut vitentur contentiones, I, 298. Ceremonia alhibenda in ordinatione episcoporum, I, 1070, 1071, 1073, 1123. De ordinatione episcoporum ex Anaceto, II, 503. Non ordinantur nisi a tribus episcopis, II, 807. Non ad modicam civitatem episcopus ordinari debet, II, 812. Prima sedes episcoporum erat sedes Romæ, secunda, Alexandriæ, tertia, Antiochiae, II, 813. Episcopus debet esse moribus irreprehensibilis, doctus, sermonis peritus, I, 534, 535. Ornari debet omnibus virtutibus Christianis. Et sapientis esse administrator, conjux unius uxoris, I, 598, 603. Non sit irascibilis, avarus, I, 599. Sit justus, sobrius, clemens, assiduus lector Scripturæ, I, 602, liber ab omnibus curis secularibus, I, 602, 603. Episcopus non debet munieribus corrupti, I, 608, 610. Laicus seditiosus non adhæret, I, 622. Ut possit peccatores castigare, sine peccato esse debet, I, 627, 628. Non ignorat facilis peccatori, I, 610, 611. Et tamen misericorditer tractet peccatores, I, 615, 617. Cum qua diligentia debet populum curare, tum justos, tum peccatores, I, 630. Qualitates episcoli enumerantur in toto libro secundo Constitutionum apostolicarum.

Episcoporum dignitas et potestis, I, 611, 615, 678, 679, 1123. Sunt claves ecclesie, I, 478. Episcopi sunt lux mundi, I, 478. Vocantur Thronus Dei, II, 155. Locum tenent duodecim apostolorum, H, 806, 807. Officia episcoporum, I, 470 et in tota prima epistola S. Clementis, I, 634, 638, 638, 639, 632, 663, 668, et passim in toto libro secundo Constitutionum apostolicarum, I, 1123. Officia episcoporum indicantur, II, 151, 154. Cum quibus ceremoniis celebrare debet episcopus, II, 793, 797. Quales esse debent qui sacrificio intersunt, II, 796, 797. Onus grave episcoporum, I, 606, 631; II, 154. Qualem rationem depositetur a negligenteribus episcopis, I, 631, 634. Indigni episcopi punitur, I, 1067, 1070. Non accusandus sunt episcopi, sed judicium eorum Deo relinquendum est,

Itestinalitas crimen exsecrandum, I, 983, 999.
 Bonum. Est aliquid intrinsece bonum, I, 121. Omne bonum venit a Deo, I, 1393.

C

Cæremoniæ. Quomodo celebabantur tempore S. Clementis sacrae Cæremoniæ, I, 723, 726.

Caïn, primus homicida, II, 126, 127. Istius nominis significatio, II, 127.

Calumniator. Calumniatori quænam est imponenda pena, I, 699. *Vid.* Detracio.

Caper erat typus Christi, II, 743, 746, 747.

Caro qui de carne est, carnalia loquitor, carnalia facit, et non est bonum in carne, I, 398. De omni carne utendum est, I, 1011. Sensus spiritualis legum Moysis quibus eis quorundam animalium prohibebatur, II, 731, 754, 755.

Castigatio. Castigationis et disciplinæ fructus, si quis forte in culparem occiderit, I, 323, 323, 326.

Cætitas. Debemus castum corpus servare, quia vocati sumus in carne, et venientius in carne, I, 312. Castitas commendatur, I, 503, 506, præsentim uxoribus, I, 225; omnibus, 1353, 1354. Cautiones adhibendæ ad servandam castitatem, I, 422, 424, 426, 430, 1370. Castitas servatur jejunio et orationibus, II, 1130, 1131. Castitatis remunratio, I, 1370. *Vid.* Virginitas.

Catechumeni, quæ scire debebant, antequam ad baptismum accederent, I, 1039. Quæ ediscere debebant, immediate antequam baptizarentur, I, 1039. Conscientiam suam prius emendare debebant, I, 1042. Formula renuntiationis dæmonibus et ascriptionis ad Christum, a catechumenis pronuntianda, I, 1042. Variæ cæremoniæ adhibendæ in baptismo catechumentorum, I, 1043, 1046, 1047. Cum catechumenis, vel cum hæreticis communicatio in cibis non permittetur, I, 1181, 1182, 1367.

Charitas erga Deum, excellentia charitatis, I, 311, 314. Necessaria est ad salutem, I, 474. Characteres et effectus charitatis erga Deum, I, 310. Qui charitatem Dei habet, servat mandata, I, 310. Fructus charitatis Christi erga nos, I, 511.

Charitas erga proximum in qua consistit : primum ut caret lædere, secundo ut bonum prestat, I, 474. Quæ cuncte aliquis sibi desiderat bona, alteri indigenti pariter tribuat, II, 278. Necessaria est ad salutem charitas erga proximum, I, 474. Exempla charitatis desumpta tum e Scriptura sacra, tum ex annalibus gentium, I, 315, 318, 519, 522. Nosmetipos invicem adjuvemus, I, 285, 467. Commendatur ordo in charitate erga proximum, I, 408. Eleemosynæ pigro, ebrioso, voraci non sunt praebenda, I, 399. Humanitatem inter et charitatem discrimen, II, 322.

Cerithius, unus e primis hæreticis, I, 926.

Certamen. Brevis adhortatio ad certamen spirituale sustinendum, et punitio eorum qui fortiter illud non sustinuerunt, I, 336, 339.

Christiani. Christianorum mores : Non, quoad res humanas, ab aliis sunt distincti, II, 1174. Leges regionis in qua vivunt, observant, omnes amant et ab omnibus abhorreunt, et osores eorum non possunt indicare causam invidiae, II, 1174, 1175. Sunt in mundo, ut anima in corpore, II, 1175. A Creatore ipso, a Verbo, a Sapientia edociti fuerunt Christiani, II, 1175, 1178. Circumcisioni Judæorum substituitur circumcisio auris et cordis, II, 750, 751.

Claves. Data fuit potestas clavium Petro et successoribus, I, 464.

Clemens. Natus e matre Matthidia, quæ erat de familia Caesaris, et e patre Faustiniano, I, 1359. Quomodo Matthidia, cum duobus suis geminis, ad Athenas missa fuit, I, 1359, 1366. Quomodo pater, ad illos quærendos, relitto Clemente sub procuratoribus, profectus fuit, I, 1359, 1360. Studet Roma philosophia : ejus dubia et fluctuationes, I, 1207, 1208, 1209. Apud se ducit et audit Barnabam, I, 1212. Enavigat in Judeam, I, 1213. Vel juxta aliam versionem appulit Alexandriam ubi Barnabæ occurrit, II, 65. Hic contra philosophos Barnabam protegit, II, 67. Occurrit Barnabæ et Petro, I, 1213. Edocetur a S. Petro, de Deo, de vero propheta, de creatione, de diluvio, de idolatria nascente, de vocacione Abrahami, de Moysi, de veteri lege, de historia populi Dei, de adventu Christi, de electione apostolorum, de prædicatione veritatis, de Judæorum induratione, de unctione sacerdotali, de duplicitate adventu Jesu Christi, de errore Judæorum, de vita aeterna, de salute viventium ante Christum, de disputatione apostolorum cum Judæis, de seditione orta post prædicationem Jacobi Hierosolymæ, et de aliis reliquo veritatibus, I, 1214. Clemens conscribit librum de vero propheta, I, 1216. S. Petrus declarat Clementem

semper apud se remansurum, I, 1312. Jubestate Petro, Clemens conscribit quæ Petrus Cesarea docebat, I, 1311. Quæ isti libri continebant, I, 1311, 1313, 1316. Clemens baptizatur a S. Petro, I, 1355. Cum Sancto Petro prædicto Antiochiam, I, 1355, 1356. Juxta aliam versionem, Tyrum proficisciatur, ubi cum Appione disputat, II, 161. Confundi Graecorum opinionem circa Divinitatem; dicit ethnicos exemplis deorum ad stupra incitari, et extollit unum Deum remuneratorem virtutis, et criminis vindicem, II, 167... Deinde sequitur S. Petrum gressus dirigen tem a Sidonem, ad Berytum, ad Byblum, ad Tripoli... *Vid.* Petrus. Quomodo mater Clementis Matthidia in insula Arado a sancto Petro inventitur; naufragii matris relatio, I, 1561, 1362, 1363. Agnoscentur quoque fratres S. Clementis, I, 1366, 1367. Quomodo a fluctibus s. vii facti sunt ; eorum vita et conversio; baptizatur mater S. Clementis, I, 1370. Laodiceæ repperitur pater S. Clementis, II, 347. S. Clemens una cum matre et suis fratribus recognoscunt patrem, I, 1419. Clemens cum sancto Petro Antiochiae suscipitur a civibus, I, 1452. Constitutus Romanus episcopus a S. Petro, II, 373, 578.

De zelo, de charitate S. Clementis, episcopi Rome, II, 582, 583. Et insidias ponit Sisennius, et vult eum caputum ducere, II, 586, 587. In urbe Roma oritur seditio contra Clementem sub duce Publio Tarquitiano, II, 591. Clemens trans Pontum ablegatur, jubente Trajano et hoc adveniens mille Christianos reperit in marmoris lapidinibus, II, 594. Quomodo hic vivebant, II, 594, 595. S. Clemens fonte aqua detegit, II, 595. Invidiam contra se ipsum movet multis conversionibus, II, 595. Ausdiatus preses mittitur ad Chersonem et jubet Clementem in mare proponi, II, 595, 598. Miracula quæ ad tumulum S. Clementis liebant, II, 598.

Cleobius, unus e primis hæreticis, I, 923.

Clerici, omnes sint unius uxoris, I, 956, 958. Clerici in suo ordine stare debent, I, 1150, 1151, 1154, 1155. Clerici et punitio eorum qui superioris gradus functiones usurparunt, I, 1151, 1154, 1155. *Vid.* Episcopus, Presbyter, Diaconus.

Cœlus infidelium fugiendi, I, 750, 751. Cœlus fideliem cum episcopo commendatur; punitio eorum qui eos negligunt, II, 133.

Communicatio cum sceleratis prohibetur, I, 851; cum infidelibus, I, 939, 962.

Communio, necessaria est ad salutem participatio corporis et sanguinis Christi, I, 1242. Cum qua reverentia suscipienda est communio, I, 484. Ad communionem non sunt omnes admittendi, I, 1019.

Communis vita utilis est ad perfectionem, I, 506, 507. Tempore apostolorum omnia erant communia inter fidèles, I, 307.

Complexus impudici vitandi sunt, I, 270.

Concordia in eis fratres commendatur, I, 471.

Concupiscentia. Etiam concupiscentia mulieris interdicitur et ut perccatum imputatur, II, 893, 894, 918.

Conditionum diversitas est necessaria et probat sapientiam Dei, I, 1402, 1403.

Condonatio injuriarum commendatur, I, 715, 718, 998.

Confessio peccatorum Deo jucunda, I, 315.

Confessores non usurpent functiones ecclesiasticas, I, 1119.

Confirmatio. Ad confirmationem recipiendam hortatio, I, 505. Agitur quoque de confirmatione, I, 693, 922.

Conjugatio. Conjugationis doctrina : Ex ista doctrina, mundo inanimi priora meliora sunt, posteriora autem deteriora; hominibus autem, pejora sunt priora, et meliora posteriora; sic S. Petrus probat Simonem deceptorem esse, quia venit prius, se autem esse legalium veri probat, quia postea venit, II, 87, 88, 100.

Consuetudo. Discrimen inter consuetudinem et veritatem, I, 163.

Contemptus. Imprudentia eorum qui ex contemptu peccant, I, 680, 681.

Contentiones devitentur; uxor præsentim cum marito contentiones devit, I, 587.

Controversia. Vitent fideles controversias cum infidelibus, I, 706.

Convicia omnibus prohibentur, I, 794.

Cor. Non induremus cor nostrum, sed potius enarretur de peccatis : indurati corda paupiri, I, 314, 315.

Cornelius, discipulus S. Clementis, II, 588.

Cornelius centurius efficit ut Antiochiam fugiat Simon Magus, I, 1447.

Corpus servetur mundum, quia templum est Spiritus sancti, II, 963, 964.

Correptio. Diversus modus corripiendi et admonescendi, I, 615, 616. Ordo servandus in correptionibus ex Scriptura, I, 690, 691.

Creatio. Omnia propter hominem creata sunt, I, 505, 1351. Quomodo Deus potuerit creare eos quos prævidebat peccatores, I, 1321. Creationis varietas probat potentiam et sapientiam divinam, II, 131, 134. Tota creatio sese extollit contra hominem ingrati animi erga Deum, II, 282, 283.

Crux in veteri lege multæ figuræ crucis, et Christi ab ea pendentis, II, 759, 762, 763.

Cultus. Deus exigit tum cultum internum, tum cultum externum, I, 334. Quod ingrat sunt, qui non Deo cultum præbent, I, 1351. Cultus idolorum infanda deflendaque consecratio, II, 287.

Cupiditas. Duplex est cupiditas, boni et mali, II, 946. Utruis effectus, II, 917. Cupiditatis bona opera faciliæ, et mala opera fugiamus, II, 917, 950.

D

Dæmon. Doctrina singularis circa originem dæmonum, II, 258. Cur dæmones intrare in corpus hominum gaudent, II, 247, 250.

Dan. Testamentum Dan, II, 1098. Iræ et mendacit effectus assignat, II, 1099, 1102. Preuentio tribus sue sceleris, cum tribu Levi et Judæ luctationem, captivitatem Israel et adventum Filii Dei, qui in omni loco regnabit, II, 1102, 1103. Moritur anno vitæ sua centesimo vicesimo quinto, II, 1103.

Dapes communes inter fideles commendantur, I, 467.

Decimæ. Clerici ex decimis a fidelibus oblatis vivere debent, et reliquias pauperibus distribuere, I, 639, 662, 663, 666. De obligatione solvendi decimas, I, 682, 683. De benedictione decimaru[m], I, 1126.

Deus unus est, ingenitus, creator, judex, I, 1263, 1267, 1268, 1269, 1270, 1285; II, 373, 378, 379. Quo sensu audienda sunt hæc verba: *Fuiamus hominem*, II, 374, 375. Deus est immensus: de immensitate Dei magnifica descriptio, II, 391, 394. Deus non tantum est bonus, sed ut justus agnoscit debet, I, 1299. Plane evolvitur doctrina justitiae Dei, I, 84, 87; II, 404, 406. Si Deus non esset justus, non esset bonus, I, 1299. Deus est dominus cœli et terre, I, 1356. Quoniam sensu, illud quod vult Deus, est, I, 1293. Deus solus est adorandus, I, 1337, 1338, 1339. Incommunicabile est nomen Dei, I, 1340, 1341. Nemo in carne potest videre Deum, II, 399. Non indiget iaudibus nostris, sed eas exigit ad nos retinendum in bona via, I, 1343; II, 1171. Non statim punit post percutatum, expectans peccatores ad punientiam, et quia tolleret liberum arbitrium, I, 1342. Non suggerit menti omnia quæ cogitat, I, 1342. Si quis vult invenire Deum, necesse est ut primum justitiam querat, I, 1393. Sine vero propheta, nullus potest cognoscere Deum, I, 1399. Nullum malum de Deo affirmari potest, II, 106, 107. Deus formam habet ex Scripturis, sed non potest comparari cum loco in quo residet, II, 390, 391. Tribus modis Deus quis dicatur, I, 1268, 1269, 1339.

Deorum gentilium origo ridicula, I, 1430, 1431. Stoltitia eorum qui talibus deis venerationem præbent, I, 1334, 1436. Gentiles adorationem præbent etiam hominibus, quasi deis, quos mortales cognoscebant, et quorum sepulcra monstrabantur, I, 1434, 1435. Dei gentium persæpe erant homines, tempore vita sua magis dediti, II, 214. Quod si homines falsos deos imitati fuissent, aut regibus temporalibus ea tribuissent quae deis impulabant, supplicium solvissent, II, 215. Insanus deorum cultus: I, 1435, 1436. Detractionis malitia, II, 815, 816. A detractionibus abstinentia est, et vitandi sunt detractores, II, 816, 817, 915. Detractio cum patientia ferenda est, II, 793, 794.

Diaconus. De ordinatione diaconorum, ex constitutione Philippi, I, 1113. Dignitas diaconi, I, 678. Quales esse debent diaconi, I, 794, 802. Submittantur in omnibus episcopis, I, 678, 679. Diaconorum officium, I, 468, 469, 492, 667, 703, 1126. Resumitur officium diaconorum in ministrando, I, 802. Cum quali zelo officio vacare debent, Jesum Christum imitantes, I, 802, 803.

Diacaonissa. De constitutione diaconissæ, ex Bartholomeo, I, 1113. Diaconissa officium, I, 667, 793, 798, 1126.

Didatio. Ne differamus conversionem nostram, I, 487, 488, 1347, 1348. Nec senes, nec juvenes conversionem differant, I, 1442, 1443.

Diluvium ad puniendas hominum iniquitates evenit, I, 1320. Systema circa causam et modum corruptionis hominum ante diluvium, II, 231, 234, 235.

Dissensiones vitæ, I, 468. Qui dissensionibus favet inter fideles, distringit membra Christi, I, 506. Dissensiones inter fratres sunt causa ruinæ, II, 1098. Punitio hominis dissensionibus faventis, I, 306.

Divitias temporales negligamus, ut cœlestium curam habeamus, II, 932, 934.

Divortium condemnatur, I, 916, 917.

Doctor. Falsorum doctorum doctrinæ vanitas, I, 406. Falsorum doctorum condemnatio ex Scriptura; judicium durissimum flet eis, I, 406.

Doctrina. Necesita doctrinam Christi ediscendi, I, 493. Ut ediscatur, doctrina Christi, ordo servandus est in questionibus, I, 129, 1298. Jesus Christus misit apostolos ad gentes docendas, II, 390. Oportet docere quæ Jesus Christus docuit; sine eorum scientia, nulla charitas, nulla vita, II, 1183, 1186. Evidentia doctrinæ Christi, I, 1216, 1217. Effectus doctrinæ Christi, in hominibus honesta voluntatis, I, 1333, 1334. Cura ut doctrina tua fidelibus inserviat, I, 408. Qui malas doctrinas docent, duplum condemnationem patiuntur, I, 313. Juventus quæ in mala doctrina alitur, corrumptur, et difficile ad meliores mores reddit, II, 170.

Dominus scrutator cordis, I, 258. Sustinet iustos, peccatores flagellat, I, 258. Officia dominorum erga famulos et vice versa, I, 825, 1007.

Dominiram diem celebrare debemus, I, 906. De modo istam diem celebrandi, I, 1022. In veteri lege prænuntiatur Sabbato Dominicam diem substituendam esse, II, 771.

Dositheus, II, 92, 96.

E

Ebrietas vitæ, II, 1078, 1079. Effectus ebrietatis, II, 1078, 1079.

Ecclesia vocatur sponsa Christi, I, 467. Comparatur navi, I, 469, 470, 471. Officia episcoporum, presbyterorum, diaconorum in hacce navi, I, 469, 470, 471. Ecclesia comparatur turri ædificata in medio campi, super portam et petram, sex virginibus custoditis, ad innumerabilibus operariis astrictæ, montibus duodecim circumdataæ. Vir excelsus ædificationem dirigit cum aliis viris sublimibus. Significatio turris, petra et portæ: quæ sunt sex virginis; qui sunt operarii, qui est vir excelsus, sublineas inter viris: significatio montium et lapidum juxta contrem et formam, II, 981. Extra Ecclesiam nulla salus ciborum potest, II, 222.

Eleemosyna. Commendatur e'eleemosyna, I, 683, 766, 767, 819, 822; II, 915, 1011. Quomodo factientia est eleemosyna, I, 791. Eleemosynarum dispensatio creditur episcopis, I, 686, 671. A quibusdam peccatoribus publicis eleemosynæ non sunt accipientia, I, 811, 814, 815, 818, 819. Melius est ecclesiam perire, quam recipere ex talibus dona; dona ista militant ad carbones, I, 819, 822. Eleemosyna remuneratio, I, 766, 767.

Elementa mundi non possunt esse Deus, II, 213.

Ephralm, Chersonis archiepiscopus, miracula ad tumulum S. Clementis patrata testatur, II, 634.

Episcoporum et diaconorum antiquissima institutio, I, 291, 294. Apostoli tradunt ordinem successione in episcopatu ut vitentur contentionis, I, 298. Ceremonia alhibenda in ordinatione episcoporum, I, 1070, 1071, 1074, 1123. De ordinatione episcoporum ex Anaceto, II, 802. Non ordinantur nisi a tribus episcopis, II, 807. Non sed modicum civitatem episcopus ordinari debet, II, 812. Prima sedes episcoporum erat sedes Romæ, secunda, Alexandriae, tertia, Antiochiae, II, 812. Episcopus debet esse moribus irreprehensibilis, doctus, sermonis peritus, I, 591, 595. Ornatus debet omnibus virtutibus Christianis, et sapientia esse administrator, conjux unius uxoris, I, 598, 603. Non sit iracundus, avarus, I, 599. Sit justus, sobrius, clemens, assiduus lector Scripturae, I, 602, liber ab omnibus curis secularibus, I, 602, 603. Episcopus non debet muneribus corrupti, I, 608, 610. Laicus seditionis non adhæreat, I, 622. Ut possit peccatores castigare, sine peccato esse debet, I, 627, 628. Non ignorat facilius peccatores, I, 610, 611. Et tamen misericorditer tractet peccatores, I, 615, 617. Cum qua diligentia debet populum curare, tum justos, tum peccatores, I, 630. Qualitates episcopi enumerantur in toto libro secundo Constitutionum apostolicarum.

Episcoporum dignitas et potestas, I, 611, 615, 678, 679, 1125. Sunt claves ecclesiæ, I, 478. Episcopi sunt lux mundi, I, 478. Vocant Thronus Dei, II, 155. Locum tenent duodecim apostolorum, II, 806, 807. Officia episcoporum, I, 470 et in tota prima epistola S. Clementis, I, 634, 635, 638, 639, 632, 665, 666, et passim in toto libro secundo Constitutionum apostolicarum, I, 1125. Officia episcoporum indicantur, II, 151, 154. Cum quibus cæremoniis celebrare debet episcopus, II, 793, 796. Quales esse debent qui sacrificio intersunt, II, 796, 797. Onus grave episcoporum, I, 606, 631; II, 154. Qualem rationem depositetur a negligentibus episcopis, I, 631, 634. Indigni episcopi puniuntur, I, 1067, 1070. Non accusandi sunt episcopi, sed iudicium eorum Deo relinquendum est,

H. 803, 84, 805. Quia Deus ut pupillam oculi eos considerat, II, 803.

Ethnicorum vitandum commercium, I, 471, 487. In die judicii virtutibus suis nos condemnabunt ethnici, I, 500; II, 298. Ethnicis annuntiandum erat verbum Dei, II, 539. Multis prophetis e veteri lege desumptis, prænuntiabantur ethiæcos, non Judæos, hæredes futuros novi fœderis, II, 766. Ethnicorum conversio, prædicta a prophetis, I, 913, 918. Vocatio gentilium figurata, I, 939, 942.

Exemplum sanctorum penitentium in nobis spem injicit, I, 612.

Exhortatio. Quomodo debemus exhortari fratres, I, 418.

Exorcismus. Quomodo exorcismi fieri debent, I, 410.

Exorcistæ non ordinantur, sed simpliciter eliguntur, I, 1122.

F

Facies. Duplicis faciei arguuntur homines, II, 1122, 1123.

Famem experiuntur homines, ut ad artes sese convertant, I, 1402.

Faustinianus, pater S. Clementis edocetur a filiis suis et a Petro, I, 1450. Juxta aliam versionem Simon disputat cum S. Petro coram Faustiniano, et iste convincitur audiens, II, 567. Arte Simonis Magi ejus facies vertitur in faciem Simonis, I, 1446. Antiochianus profiscitur cum sua uxore, geminis filiis, sub specie Simonis, I, 1450. Antiochianus cibibus persuadet se esse Simonem et deceptorem, Petrum vero missum fuisse a vero propheta, I, 1451, 1452. Recuperat suam faciem et baptizatur a S. Petro, I, 1453. Faustinianus, imperante Tiberio, ad Romanum pergit, cum uxore sua; hic honoribus cumulatur, et longo tempore pie vivit, II, 575.

Femina, tota seductio, II, 127. Eeminæ dolî ad capiendos homines, II, 1043.

Festorum observatio commendatur, I, 833. Quales dies festi observari debent, I, 1134, 1135.

Fides ex Deo venit; libere non per vim infunditur, I, 1420, 1421; II, 227. Ratio firmat fidem, I, 1280. Fides futurorum datur ex his quæ jam gestæ sunt, I, 1393. Predestinatis semper præbet occasionem acquirendæ fidei Deus, I, 1421, 1422. Fides in Deum Patrem, in Deum Filium, necessaria est ad salutem, I, 473. Fides nostra firma sit in Dei promissionibus, I, 343, 346, 1007. Quisnam in fide sit ordo, I, 1213. Methodus testimonii, non inquisitionis adhibenda est in fide, II, 83, 84. Qualis felicitas his qui suscipiunt fidem, II, 1182, 1183.

Filiorum erga parentes officia, I, 1007.

Firmamentum, cur factum fuerit a Deo, I, 1298. Cur resolvendum sit, I, 1295.

Fodus. Novum fodus a prophetis prædictum fuerat, II, 738, 739, 742, 745. Fodus novum nobis est ad salutem, Judæis ad inferitum, II, 733, 734, 735, 736, 738.

G

Gad testamentum. Odium suum revocat contra Joseph, II, 1111. Detestatur odium, ejus enumerat effectus, et liberos suos ad fugiendum odium hortatur, II, 1115, 1118, 1119. Prænuntiat salvatoris nativitatem ex Juda. Mortuit anno viæ sua centesimo vicesimo septimo, II, 1119.

Gamaliel aliquatenus comprimit fruorem Judæorum adversus apostolos, I, 1241. Secreto inservit apostolis, I, 1243, 1244, 1246.

Generatio. Quid sit in Deo generatio, I, 1286, 1287.

Genius. Duo sunt in homine genii, genius æquitatis et genus iniquitatis... Cujuscunque suggestions, II, 927, 930.

Gigantes, I, 1223. Ex quibus nati, II, 234.

Grecorum, circa originem deorum et formationem hominis, varia systemata, I, 1438, 1459.

Gratiarum actionis formula, I, 1013, 1018; post communionem, I, 1018.

H

Hæresis. Hæreses vitandas sunt, I, 910; quia, quamvis inter se differentes, una ad eversionem morum tendunt, I, 927, 975, 978. Hærescon quisnam fuerit pater, I, 919, 922, 923. Tempore S. Clementis hæreses, I, 918, 919, 927, 975, 978.

Helena, semina, qua in magis utebatur Simon Magus, II, 93.

Hermas. Hermas, viri apostolici. Pastor, II, 891.

Hesiodus. Hesiodi sistema circa creationem mundi, formationem hominis et originem deorum, I, 1437.

Hierarchia ecclesiastica, ut nunc est inter nos, instituta, I, 475, 476; II, 807, 808.

Homicidium. Tria sunt homicidia: proprie dictum; destractio; edium, I, 480.

Homo. Stultæ opiniones philosophorum circa creatiōnem hominis, I, 1429. Hominis structura demonstrat Dei providentiam et sapientiam, I, 1386, 1387. Io. homini colenda est imago Dei, I, 1341; II, 379. Homo factus ad imaginem Dei debet eum imitari, et ab eo omnia exspectare, II, 797, 798, 799. Homo debet agere id ad quod destinatus fuit, et non mutare ordinem diuinum, II, 1106, 1107. Homo est parvus in alio mundus, I, 1386. Homini regeneratio a Christo, II, 742.

Honor. Commendatur honor erga seniores, I, 233.

Hospitalitas. Quomodo celebatur hospitalitas tempore S. Clementis, I, 420, 422. Hospitalitatæ fructus: proper hospitalitatem Rahab meretrix servatur, I, 251.

Humilitatis definitio ex Spiritu sancto, I, 233. Commendatur humilitas in presertim quibus Deus largit dona, I, 243, 246. Quo maior quis esse videtur, eo humilior, I, 310. Humilitatis exempla in Abrahamo, Moysi, Job, Davide, I, 243, 246, in adventu, in laboribus, in morte Iesu Christi, I, 259, 242.

I

Idolatria. Impietas est idolatria ei maxima impietas, I, 834; II, 242. Impotenta idola sunt, I, 1357; II, 110; quoniam neque æs, neque aqua, neque ignis Deus sunt, I, 503, ergo absurdæ est, I, 1336; II, 267, 270, 271, 274.

Deus permisit ut idolatria fuerit absurdæ, ut faciūt homines ab ea averterentur, I, 1440. Ingrati sunt erga Deum idolorum cultores, I, 1345. Quomodo in idolatriam prolapsi sunt homines, I, 1519. Quomodo post diuinum denuo in idolatriam prolapsi sunt homines, II, 243, 246. Astra et ignis fuerunt prima idola, I, 1327, 1328. Apostoli missi sunt ad evertendam idolatriam, I, 1320, 1321. Cultui idolorum dediti fuerunt homines, propter festorum ludos et ebrietates, I, 1320. Insane cærenomia cultus idolorum, I, 1345. Cultus idorum prava consecraria, I, 1343, 1346, 1329.

Idolatria confunditur, I, 303. Idolatriæ varia positiones, I, 1319.

Idolothytis abstinentum est, I, 1011.

Ignatus (S.) a S. Petro Antiochiae episcopus constitutus, II, 814.

Ignorantia quid sit, I, 491. Triplicis generis ignorantia, I, 1416. Effectus ignorantiae, I, 494, 1533, 1334. Est fors omnimali, I, 1333. Per se perniciosa et causa damnationis, I, 1338. Inter ignorantiam et errorem discrimen, II, 239.

Imaginationis phantasie et vanæ fictiones eradicanda sunt, I, 1278. Omne quod concipitur absolute possibile est, sed non existit semper, I, 1279.

Immortalitas animæ probatur a justitia Dei, I, 1500. Doctrinæ oppositæ consecraria sunt omnium perturbatione et morum eversio, I, 1501.

Impietas est unica malorum quæ in mundo eveniant causa, I, 1393, 1394.

Impius. Elementa mundi adversus impios indignant, I, 1243. Persæpe impii in hoc mundo non puniuntur, quia ad agnum æternum reservantur, I, 1406. Punitio impii in impietate morientis, I, 1245.

Infirmates, morbi, mors subita ex intemperantia horum proveniunt, I, 1403, 1401.

Inimicos diligere debemus, I, 562; eis ignorare et libenter ferre eorum injurias, quia qui nobis nocet potius sibi ipsi nocet, II, 338, 362. Quomodo Deus condonat inimicorum remunerat, II, 1138.

Intentio. Ad valorem et imputationem actus requiriunt intentio, II, 337.

Involuntarium non coquinat hominem, sed sola implatas, I, 979, 982.

Ira Dei, quomodo justa est, I, 1444. Iram contra se ipsos concipere debent qui in peccatis et ignorantia diu versati sunt, I, 502. Ira quale est peccatum, II, 1039. Ira conscientia, II, 1099, 1102. Ira fugit spiritum sanctum, II, 922.

Irrisor. Arguuntur irrisores, I, 414.

Issachar testamentum, II, 1086. Revocat nativitatem sue circumstantias, II, 1086. Dicit se semper in simplicitate vivisse et sine peccato; prænuntiat peccata sue gentis; simplicem vitam laudat et moritur in anno vita sua centesimo vicesimo secundo, II, 1087, 1090.

J

Jejunium præsertim consistit in abstinentia a malo, et in bonis operibus, II, 937, 958. Jejunium bonis operibus et elemosyna comitetur, II, 731. Jejunium quadragesimale commendatur, I, 839, 862; in quo consistebat I, 862, 891. Jejunium Paschale commendatur; in quo consistebat, I, 867. De modo illud observandi, I, 890, 891.

Octavo die post Pentecosten, novum commendatur jejunium, I, 902. Jejunium suadetur feria quarta et sexta et diversis diebus, I, 904, 1014, 1015. Afferuntur exempla jejunii, I, 902, 903.

Jesus Christus. Cur vocatur Christus, I, 1233, 1234. Consecratio Christi multo melior est quam consecratio Aaronis, I, 1234. Jesus Christus natus et genitus a Patre, I, 1234. Est Messias, quod probatur prophetis de tempore adventus, de vita, de morte, in illo adimpliebat, et miraculis ab ipso factis, I, 886, 1245, 1334, 1345. Jesus Christus cœlum ipsum reddit testimonium, I, 146. Variæ prophetiæ de potestate, de misericordia Jesu Christi, I, 895, 898, 899. A prophetis multis prædicta fuerat passio Jesu Christi, II, 738, 739. Narratur passio Jesu Christi, I, 874, 875, 878, 879. Jesus Christus passus est pro nostra salute, et etiam ut ad exemplum ejus similia patiamur, II, 125. Doctrina Jesu Christi circa veteres scripturas, II, 143, 146, 147. Jesus Christus non citius apparuit, ut homines integerer, se non posse consequi veritatem, sine ejus præsidio, II, 1179, 1183.

Joseph testamentum, II, 1126. Revocat vitæ sue præcipuos eventus, II, 1126... Sollicitationes uxoris Putiphar ad fornicationem, II, 1127, 1130, 1131. Dicit se castitatem servavisse orationibus et jejunio, II, 1150, 1151. Memor omnia quæ sustinuit ut non confundaret fratres suos, II, 1134, 1135, 1138. Eius signovit, postquam eos recognovisset, II, 1138. Prænuntiat agnum ortum esse ex Iuda, forte ut leo, et omnes feras devorantem, agnum, gaudium omnis terra, II, 1139. Prædicit Ægyptiorum persecutioem et moritur, II, 1139.

Josue nomine suo prænuntiabat Christum, II, 763.

Iudei, ex prophetiæ, post Jesum Christum iam non populus Dei remanere debebant, I, 915, 918. Desenda est Iudeorum obsecratio et pro eis precandum, I, 883, 886. Iudei a Romanis oppressi, I, 974, 975.

Jude testamentum, II, 1070. Commemorat fortitudinem suam, prælia quæ sustinuit, matrimonium cum Bessue, e qua suscepit Silom, II, 1070, 1071, 1074. Loquitur de Her, de Aunan, de Thamar, et eorum detestatur scelerâ, II, 1074, 1075. Deflet incestum suum cum Thamar, II, 1073. Ebrietatis consecraria assignat, II, 1078; avaritiam condemnat, II, 1079. Prænuntiat principatum tribus sue et Levi sacerdotium, posterorum abominationes, II, 1082. Adventum Filii Dei predicit et doctrinæ ejus propagatioem, et moritur centesimo decimo nono anno vitæ sua, II, 1083, 1086.

Judas qui et Barsabas, ad Ecclesiam Antiochiae mittitur, I, 943.

Judicium. Quisque ex actibus suis judicabitur, I, 622, 623. In iudicio non debet esse acceptio personarum, I, 711, 713. Severi iudicii requiretur ratio, I, 640, 642. Injusti iudicii tristes effectus I, 639. De iudiciis ecclesiastici, II, 799, 800. Cum qua prudenter ferenda sunt iudicia ecclesiastica, I, 638, 639, 710, 711. Causæ difficiles ad S. Sedem ultimo referendæ sunt, II, 800, 801, 815. Judicium temerarium prohibetur, I, 489, 687, 690. Judicium generalis ignoratur tempus, I, 346. Quæ precedent judicium generale, I, 1022, 1025. Judicium ultimi memoria cupiditates comprimit, I, 1406. Peccant homines, quia iudicium ultimum non timent, II, 451.

Jupiter. Ejus flagitiosa acta, I, 1430, 1431, 1432, 1433, 1434.

Juramentum probabetur, I, 858. Formula juramenti pronuntiata ab iis qui libros prædicationum apostolorum accepiebant, II, 30.

Justificationem non per nosmetipos obtinere possumus, sed per fidem et bona opera, I, 271.

Justus in terra sæpe ab injusto non potest secerni, II, 933, 936, sed in venturo sæculo agnoscentur, II, 936, 957, 968.

L

Lectores. De ordinatione lectorum, ex constitutione S. Matthæi, I, 1118.

Levi testamentum: Visio quam habuit de sacerdotio tribus sue et de principatu Jude, II, 1084. Ordo septem cœlorum quos vidit Levi, II, 1084. Prænuntiatur ei semen suum illuminationem esse Israel usquedum veniat Filius Dei; tunc in illum Judei manus injicient, II, 1053, 1063, 1066. Revocat trucidationem filiorum Émmor, propter Dinnam, II, 1033. Quonodo per visionem Levi consecratus fuit sacerdos, II, 1058, 1059. Prænuntiat impietatem et dispersionem Iudeorum, II, 1059. Indicat nepotes, aunos sacerdotii, II, 1069. Tribus sue omnia nefanda prænuntiat, II, 1063, 1066. Prophetæ de sacerdotio usque ad adventum Christi, II, 1066; captivitatem Iudeorum et extorsionem templi prædicti, II, 1066; novi sacerdotii con-

stitutionem per totum orbem, II, 1067. Moritur centesimo tricentesimo septimo anno vitæ sua, II, 1067.

Lex. Legi naturali præcepta positiva, ritus et cæremonia addita fuerunt a Deo, ad idolatriam, et impietatim preveniendas, I, 963, 966, 967, 1320. Legi antiquæ Jesus Christus reddidit testimonium, I, 963. Jesus Christus legem antiquam, quod ritualis et judicialia, abolevit ut perfectionem stabiliret, I, 971, 974. Lex Domini comparatur arbori magnæ quæ legit omnem terram, II, 971, 972, 973, 974, et cuius quisque fidelis arcepit ramum; significatio cujusque rami prout redditur, aut viridis, aut aridus, aut scissus, aut integer, aut ferens fructum, aut non ferens, II, 971.... Scientia completa legis resumitur in cognitione Moysis et Jesu Christi, II, 250.

Libri. Cum qua cautione tradendi erant libri prædicacionum apostolorum, II, 26, 27; et servandi ab his qui eos acceperant, II, 30. Abstinendum a libris gentilium qui detrahunt a fide, I, 570, 571. Cavendi libri apocryphi, I, 950, 951, 953. Postquam Moyses tradidisset libros legis septuaginta electis, scripta lex recipere potuit quedam falsa contra Deum, II, 103, 106. In libris veteris legis Jesus Christus admittit quædam esse falsa, II, 145.

Liturgia S. Clementis, II, 606...

Loquacitas reprehenditur in uxore Hermæ, II, 898.

Lux. De luce incomprehensibili a Simone Mago admissa, I, 1271, 1272. Absurda est ista doctrina, I, 1274, 1273, 1276, 1277.

M

Magia. Mesraim, filius Cham, post diluvium tradit disciplinam artis magice, I, 1326. Sic magia fuit exordium idolatriæ, I, 1325. Magia condemnatur, I, 999. Artis magice in justitia, II, 178.

Malum. Est aliquid intrinsece malum, I, 1424. Malum non venit a Deo, I, 1397, nec malæ hominum cogitationes, II, 279. Malum ab homine provenit, I, 1393, 1394, 1395. De origine mali, II, 435, 438. Quonodo Deus in utilitatem vergit malum, I, 1324, 1325. Jesus Christus docuit malum esse diabolum, II, 423. A malis actibus abstinentiam est, II, 931, 934, 935.

Mamertinus, praefectus Romæ, vult Clementem inducere ad sacrificandum diis, II, 394.

Manasses rex in Deum peccat; ejus captivitas, conversionis et liberatio, I, 642, 643, 646, 647, 650.

Mansuetudo commendatur, II, 1099.

Marcus, unus et primus haereticus, I, 926.

Maro ordinatur Tripolis episcopus, I, 1336.

Martyrum dignitas et sanctitas, I, 827, 850. Martyres in honore apud nos sint, I, 854. Ex substantia nostra martyribus subvenire debemus, I, 850. Eis subveniendum est; etiam cum periculo vite, I, 832, 834.

Matrimonium est legitimum, I, 986. Varia regulæ circa commercium viri cum femina, I, 986. Juvenes matrimonium contrahant ad vitandam fornicationem, II, 154.

Menander, unus et primus haereticus, I, 926.

Mendacium essentialiter malum, impossibile Deo, I, 267. Quale sit peccatum mendacium, II, 918.

Mendacii consecraria, II, 1099, 1102.

Meretricis fallaciae timendæ et vitandæ sunt, I, 575, 578.

Mesraim filius Cham ex quo descendunt Ægyptii, Babylonii, Persæ, II, 245.

Metamorphoseon stultitia, I, 1435.

Methodus. De methodo adhibenda in inquisitione veritatis circa Christum, I, 1264, 1265.

Ministri Ecclesie. Adhibenda sunt cautiones in eligendis ministris Ecclesie, I, 487. *Vid.* episcopus, presbyter, diaconus, clericus... Subjiciantur episcopis in omnibus, I, 497. Ecclesie ministri fugere debent seminarum frequentationem, I, 486. Varia dispositiones circa ministros conjugatos, I, 486.

Miracula. Omnes non habent donum miraculorum, I, 1062, 1063, 1066. Propter quam causam Deus concedit donum miraculorum, I, 1062. Non oportet sese extoliere, ob hoc donum acceptum, I, 1066, 1067, 1070. Modus discernendi vera a falsis miraculis: falsa nulli prosunt, vera hominibus prosunt, I, 1308; II, 100, 102.

Misericordia commendatur, I, 238. Misericordia laudes, I, 1027... Misericordia Domini erga peccatores, I, 654, 655, 658. Misericordia fructus, II, 1094, 1095.

Missio. Jesus Christus missus a Patre; apostoli missi a Jesu Christo, I, 291.

Modestia commendatur, I, 573, præsentim mulieribus, I, 586, 587.

Morum corruptio impedit quin convertat cor ad veritatem, I, 1298, 1300.

Moyses erat figura Christi, II, 810.

Munditia exterior commendatur, I, 503.

Mundus non est æternus, I, 1376, 1377, ergo demon-

strat Conditoris existentiam, I, 1379. Variæ opiniones philosoporum circa principia mundi, I, 1379. Non potuit formari, occurribus atomis, I, 1379. Systemata philosophorum circa structuram mundi, I, 1379, 1380, 1381, 1429. Munera a pravis non sunt accipienda, I, 779, 782. Munia ecclesiastica quale sit crimen usurpandi, I, 670, 671, 787. Mysteria. Ad celebranda sacra mysteria constitutio Joannis, fratris Zebedæi, I, 1091...
N

Natura nomen saepe pro Deo accipitur, I, 1338. Natura falsa prophetissa depingitur, II, 126. Dicitur prophetia eius semine, II, 126.

Necessariis contentus vivere debet Christianus, I, 1338. Nephali testamentum, II, 1103, natus ex Ballo quam per fraudem Rachel Jacob imposuit, II, 1106. Dicit omne hominem a Deo accepisse destinationem a qua non recedere licet, II, 1106, 1107. Preannunti tribus suis criminis, captivitatem, sacerdotium Levi, et principatum Iudeæ, calamitatis quibus probabantur Iudeæ, advenitum Filii Dei, II, 1110, 1111. Moritur anno vita sua centesimo tricesimo, II, 1111.

Nicæta, frater S. Clementis, emitur a vidua et fit Simonis auditor, II, 91. Vide Aquila et Clemens.

Nicolaïtae. Quænam fuit eorum doctrina, I, 927.

Nius vel Nemrod arti magice deditus, I, 1327.

Noe e diluvio propter justitiam salvus, I, 1320.

Nuptiae secundæ concedebantur, tertias condemnabantur, I, 762, 763.

O

Obedientia. Obedientium est voluntati divina, I, 283, 1315. Obedientia character quam Deus a nobis exigit, I, 1315. Quia obediverunt Deo, Enoch transfert ad cœlum, Noe conservatur, Abraham vocatur, I, 227, 230. Lot salvus evadit, I, 231. Commendatur obedientia erga episcopos, I, 471, 498; ita ut quisque inimicum habeat qui detrahit episcopo, II, 186; erga sacerdotes, I, 482, 488, 492; erga præpositos temporales, I, 235; erga superiores generalium, I, 477.

Obsecratio eorum qui anteponunt voluptates mundi, promissionibus Christi, I, 343.

Oblationum constitutio, I, 1019, 1022.

Obtrectatio vitetur, I, 270. Severe redarguantur obtristatores, I, 478.

Odium prohibetur, I, 718.

Officium laicorum erga episcopos, I, 634, erga omnes ministros Ecclesie, I, 682, 683. De vespertino officio, ex Jacobo, fratre Domini, I, 1138. Olei significatio, et quomodo benedici debet, I, 1126.

Opera necessaria sunt ad obtinendam benedictionem Dei, I, 271; ad salutem, I, 334, 333, 484, 505, 1259; II, 227, 230. Hortatio ad bona opera facienda, exemplo Dei qui tot et tanta creavit, et exultat in operibus suis, I, 274. Opera faciamus, quia reddit unicuique Deus, iuxta opera sua, I, 275; II, 733, 734. Opera nostra bona sunt lux quæ nos in hoc mundo illuminat, et fratres nostros, 382, 384.

Operarii. Quænam sint doles operariorum messis Domini, I, 416.

Oratio. Ad orandum, oportet esse purus, I, 1010. Quænam esse debet oratio fidelium, I, 1015. In orando, non multoloquio utendum est, II, 810. Orandum est sine dubitatione, firma fide, et accipietur quod petitur, II, 933, 938. Orationis variæ formulæ, I, 1023; I, 1035, 1038; I, 1138. Qua hora precandum est, I, 1135, 1158. Pro parentibus intidelibus orandum est, I, 503. Orationis virtus, I, 478.

Ordinatio antiquissimis temporibus usitata, a Jesu Christo instituta, I, 475. Tempore apostolorum, ordinatio fiebat auctoritate, I, 492. Solis episcopis fieri debet, I, 788, 790, 803, 806. Episcopi ordinantur tribus, aut saltem duobus episcopis, I, 803. Qualitates ordinandorum, I, 1022.

Ornamenta ecclesiastica. Cum qua reverentia habendi sunt vestes, et vasa sacra, etiam antiqua, I, 483.

Ornatæ vitandi sunt ex Scriptura, I, 563, et nullius relinquenti, I, 566, 567, quia ad luxuriam trahunt, I, 563. Occasio scandali proximo sunt, I, 563.

Orphanos quomodo considerare debemus, I, 667. Orphanos colligere est opus Deo gratum, I, 807. Carent orphanos episcopi, I, 807.

Orphæi sistema circa creationem mundi et formationem hominis, I, 1456, 1457.

Otiositas fugienda est; gressus otiositatis sequitur sterilitas, I, 754, 753, 758.

P

Pascha. De modo et tempore celebrationis Pasche, I, 887, 894.

Parentes. Officia parentum erga filios, I, 823. Educandi sunt et castigandi nati, II, 825, 826. Sepe pro filiis castigantur patres, II, 970, 971, 972. Quod affectio parentum non debet nos arcere a severitate discipline, I, 1370.

Pastores Ecclesiæ studio Scripturae et doctrinae sacre debent, I, 466. Fideles debent pastoribus præbere victimam, II, 153, 158. Fugiendi sunt pastores falsi, I, 466. Vide Episcopus, Presbyter.

Paulus persecutor, I, 1246.

Pauperes, quando eleemosynam recipiunt, Creatoris agere debent, et orare pro benefactoribus, I, 810, 811. Pauper divitem orationibus adjuvat, II, 935.

Pax. Dominus est Deus pacis, I, 1261, 1262. Evolvit doctrina pacis a Jesu Christo stabilite, I, 1262, 1263. Quo sensu Christus ad pacem perturbandum venit, I, 1348. Inter fidèles pax regnare debet, I, 1343.

Peccatores. Jesus Christus venit ad vocandos peccatores, I, 534. Qui convertere volunt ad Dominum adjuvandi sunt peccatores, I, 622, 694. Peccatores, quamvis iterum percaverint, non sunt arcendi, I, 694. Quomodo ad penitentiam recipiendi sunt peccatores, I, 693, 698, 699. Cum peccatoribus sermonum communicatio non prohibetur, sed tantum actuum, I, 618, 619, 622. Non tamen cum peccatoribus publicis frequentandum est, I, 659, 662.

Peccati originalis consecratio, I, 1319. Fugiendum est peccatum, I, 613, 617.

Pentecostes dies celebrari debet, in honorem Spiritus sancti, super apostolos descendenter, I, 889.

Perfectio. Ad perfectionem tendere debemus, I, 1336.

Perjurii condemnatio, I, 1003.

Persecutio. Ab iniquis semper venit persecutio, I, 304. Persecutionum commoda, I, 607. Beati estis, qui propter Christum persecutionem patimini, I, 831. Sicat Christus, persecutionem et tormenta pati debemus, I, 834, 835; II, 791, 792. Sub figura magnæ bestie persecutio apparent. Quid significant quatuor colores, nigrum, sanguinolentum, aureum et album, istius bestia capitilis, II, 911, 912.

Petrus mittitur Cæsaream a Jacobo, ut confundat Simonem, I, 1247. Suscipitur a Zacheo, I, 1247, 1248. Sese preparat ad disputandum cum Simone, I, 1256, 1257, 1258. Disputatio Petri contra Simonem, I, 1329.... Mittit discipulos Petrus ad observandum Simonem, I, 1312. Decem milia hominum Cæsarea baptizat, I, 1314. Tripolim proficisciuntur, I, 1314. Tripolim advenit cum suis adjutoribus, et civibus gaudentibus suscipitur, I, 1313, 1316. Populum alloquitur, I, 1319.... Antiochiam proficisciuntur, I, 1336. In plurimis locis, Petrus sancti infirmos, vexatos a dæmonibus liberat, I, 1296, 1318, 1347, 1445, 1451, 1452, 1453. In insula Arado paralyticum sanat, I, 1564. Laodiceam advenit: quod actum est in ista urbe; sanat filiam hospitis a dæmons vexatam, I, 1420. Demum Antiochiam tangit, I, 1452. Juxta aliam versionem, sic S. Petri ordinantur peregrinations et prædications. Tyrum petit et populum istiusce urbanum alloquitur. Liberat quosdam a morbis, in epulis cum Simone contractis, docet veritatem, multos baptizat; Tyri constitutus episcopum, et ad Sidonem dirigit gressus, II, 219. Hic eadem facit et Berytum proficisciuntur; fugit Simonem hic cum suis commorante; sicut docet, baptizat multos, constitutus episcopum, adit Byblum, deinde ad Tripolim procedit, vestigia Simonis sequens, II, 223, 226. Deinde pergit ad Antharadum, II, 302. Et Antharadum ad Laodiceam vadit, ubi cum Simon Magno agit disputationem, II, 368. In tota ferè disputatione, agitur de origine malorum, II, 368.... Deinde Antiochiam advenit, II, 467. Ex Antiochia, urbibus finitimi perigratis, ad Romanum dirigit gressus, ingentique ad veram religionem adducta multitudine, morte sua predicta, constitutus episcopum Romæ Clementem, II, 575, 578. Ultima S. Petri sermo ad populum, II, 578, 579. S. Petrus vocatur fundamentum seu basis Ecclesia, II, 34. Ejus jurisdictione et successorum per totum orbem aperte declaratur, II, 35. De primatu S. Petri, et episcoporum Roma, II, 814.

Philosophorum antiquorum vana et incerta doctrina, I, 1207, 1208, 1209; circa Deum, II, 1178, 1179. Philosophi, vel negando providentiam, vel Dei existentiam, vel ascribendo omnium fato, vel cultum falsorum deorum introducendo, mores sustulerunt, I, 1444. Philosophi non possunt ad virtutem incitare animas, quia doctrinam de remuneracione et de penitentia non profertur, I, 1445, 1444. Fabulis circa originem et facta deorum philosophi præbellant fidem, I, 1459. Quod si, ad veram originem rerum legendum, philosophi

sapientes antiqui, deorum, per allegoriam, supposuerunt originem ridiculam, et immania facta, sunt potius morum eversores, quam sapientes, II, 210, 211.

Phoebus, discipulus S. Clementis, II, 598.

Pietas. In pietate perseverandum est, I, 1010.

Platonis testimonium circa creationem mundi, I, 1381.

Poena accommodata sit culpe, I, 710.

Ponitentia. In omni tempore, Deus vocavit homines ad penitentiam, I, 718, 732. Absolute necessaria est pro enitentia ad salutem, II, 113. Agamus penitentiam, dum vivimus, I, 342. De modo penitentiae observato in Ecclesia primitiva, I, 626. Exempla penitentiae, I, 642, 643, 646, 647, 692, 694. Effectus et fructus penitentiae, I, 226, 612, 643, 646, 647, 650. Peccatori relapsio penitentia difficillima, II, 919. Non uno instanti periclitur penitentia, II, 970, 971, 972.

Possessio daemonum, quomodo evenit, I, 1321, 1322; II, 247. Possessionis variae species, II, 250, 251. Causa possessionis est infidelitas et peccatum, I, 1332. Quomodo fugantur daemones, I, 1321, 1322. Non ideo gloria datum est quod a nobis fugantur daemones, II, 258.

Potentia et sapientia divina magnifica descriptio et laudes, I, 247.... I, 1026.

Potentiana et Praxes, filia Pudentis et Savinillae, in castitate et lege divina eruditæ, bona sua erogant pauperibus, II, 1021. Fontem baptismi dedicant, et in hoc fonte, in die sancto Pasche, baptizantur nonagiusta et sex, II, 1022. Migrat Potentiana ad dominum sexdecim annos nata, II, 1023. Ejus corpus transfertur in coemeterio Priscillæ, via Salaria, II, 1022. Reliquum vitæ suæ tempus in pietate transit Praxes, II, 1022.

Præceptum. Qui diligit Deum præcepta servat, I, 474. Minima præcepta servanda sunt, I, 542. Præcepta Dei non sunt impossibilia, H, 947, 950. Quod si quis ultra præcepta facit quid boni ad perfectionem ei computabitur, II, 959.

Præsidium spirituale. Nocentes sunt qui negligunt præbere præsidia spirituallia, his quos diligunt, I, 1369.

Præsumptio quale sit vitium, I, 1333.

Presbyteri quomodo ordinantur, ex constitutione Joannis a Domino dilecti, I, 1114, 1115. Presbyteri locum tenent septuaginta duorum discipulorum, II, 807. Presbyteri debent servare castitatem, I, 466; colere omnes virtutes, I, 492; edocere populum, I, 492; administrare sacramenta, I, 466, 467; II, 154. Presbyteri indigni puniuntur, I, 1067.

Principibus obediens oportet, I, 826.

Principium unum est non duplex, I, 1285.

Propheta verus. Omnia nos edocuit circa veritatis agnitionem, I, 1399, 1400. Characteres veri prophetæ, II, 80, 83, 119, 122, 123. Facilis inventu est propheta, II, 83. Quando invenitur, ei credendum est, II, 84. Distinguuntur veri a falsis prophetis, spiritu et operibus, II, 943, 944.

Pseudoprophetæ venient ad consummationem sæculi, I, 962. A pseudoprophetis et falsis doctoribus cavendum est, I, 1350; II, 731, 732, 733, 734, 801.

Purgatorium. Oratio profectus commendatur, I, 481. Oratio pro mortuis, I, 1145. In quibus diebus et quomodo oporteat mortuorum facere commemorationem, I, 1146, 1147.

Purificationes externæ commendantur, ut signum purificationis internæ, I, 1353. A purificationibus et observantiis vanis Judæorum et paganorum abstinentum est, I, 979, 982, 990.

Q

Quæstio. Abstinendum est a vanis quæstionibus, I, 1299; præsertim circa Deum, I, 1398, 1399.

R

Ratio. Quod sola ratione veritates circa Deum, circa cultum et mores non dignoscit possunt, I, 1399, 1400, 1401.

Regni cœlorum possessio acquiritur fide et operibus, I, 392. Duo regna sunt, unum terrestre, alterum cœlestis, II, 450. Qui regi terrestri obedient, perfibunt, qui vero cœlesti, vitam aternam consequentur, II, 450.

Religio. Vana excusatio eorum qui dicunt se tenere parentum religionem, II, 290, 291.

Remuneratio. Ad obtainendam remunerationem vita aternæ, devitanda vita, colendæque virtutes, I, 278.

Resurreccio insinuat die et nocte sibi invicem succeditibus, I, 239; seminatione grani, quod germinat, I, 262; resurrectione quadam avis, qua vocatur phoenix, I, 263, 843, ex libris sybillæ, I, 843. Probatur Scriptura

diversis locis, miraculis et ratione, I, 266. Jesus Christus est pignus resurrectionis nostræ, I, 894. Qualitates corporum post resurrectionem, I, 839.

Reverentia erga parentes commendatur, I, 488. Erga episcopos et sacerdotes etiam malos, I, 471, 476, 478, 479, 480. Erga proximum generatum, I, 414.

Ritus Judaici, post Jesu Christi adventum, jam non obligant, I, 939, 942, 943.

Ruben testamentum, II, 1038. Deflet peccata et præsertim incestum, fornicationem detestatur, II, 1043. Filiis commendat ut audiant Levi, ut subjiciantur Iudeæ, cujus principatum preannuntiat, II, 1046. Moritur anno centesimo vicesimo quinto vita sua, II, 1046.

S

Sacerdotes. De ordinatione sacerdotum ex Anacleto, II, 803. Sacerdotes præseferre debent scientiam et bonam vitam, I, 471. Debent edocere populos legem Domini, I, 491, 492, corripere fideles, I, 488, adhortari peccatores, I, 623, 626. Sacerdotum laudes, I, 479. Contra sacerdotes non insurgendum est etiam malos, sed potius Deo iudicium eorum relinquendum est, II, 815, 816. Vid. Presbyteri.

Sacerdotium. Quomodo sacerdotium in tribu Levi stabilitum fuit, I, 295.

Sacrifici antiquæ legis, jam ante Christum Deo odiosa, abolevit Jesus Christus ut cor mundum repeleat, I, 967, 970, 971; II, 729, 730. Novæ legis sacrificia a recte ordinatis, et in locis ab episcopis permisis sollemmodo offerri debent, I, 498. Sine sacerdotibus, nullum sacrificium offeratur, I, 675.

Sadducei negabant resurrectionem, I, 1237.

Salus. Per Jesum Christum salvi sumus, I, 279, 282. Salutem consequimur per exercitium bonorum operum, I, 335, 338.

Samaritani negabant resurrectionem, I, 1237.

Saturninus, unus e primis hæreticis, I, 926.

Scandalum. Cavendum est ne scandalizentur infirmi, vel vita nostra, vel verbis, I, 428, 430. Scandali pœna, I, 478. Quoniam sensu audienda sunt verba: Si oculus tuus dexter... I, 1370.

Schismata. Auctores habent schismata spiritum nequitie, I, 918. Fugienda sunt schismata, I, 910, 1006. Auctores schismatum vitentur, I, 915. In Veteri Testamento punitiones schismaticorum, I, 910, 911, 914. Puniuntur qui sese insurgunt adversus temporalem potestatem, a fortiori, qui contra ecclesiasticam, I, 911.

Scientiam universalem homo non habet, I, 1427, 1428.

Scripturam sacram oportet legere, I, 570, 571, 574, 575. Non est explicanda juxta sensum uniuscuiusque, sed ex traditione, I, 508, 1441, 1442. Sunt in Scripturis quædam obscura, ut, qui ingratu querantur veritatem, non inveniantur. Scriptura autem sunt satis claræ hominibus bonæ voluntatis, II, 118, 374. Loca Scripturarum quæ aliquam in Deo imperfectionem supponunt, falsa sunt, II, 139.

Sermones impii severe redarguntur, I, 478.

Serpentis antiqui seditiones, I, 1338. Persuadet homini ut non querat veritatem, I, 1338; ut colat plures deos, I, 1341, 1342. Vid. Spiritus immundi, Dæmon.

Servi. Officia servorum erga dominos suos, I, 1007. Verus servus Dei a malis liberatur, I, 1346, 1347. Cur aliquando servus Dei a Deo probatur, I, 1346. Quod, exemplo Christi, non debemus erubescere fratrum servi esse, I, 1338.

Servitium. Servianus Deo qui nos populum fecit electionis sue, I, 270. Servitium Dei preferendum servitio hominum, I, 270.

Silas militit ab apostolis ad Ecclesiam Antiochias regendam, I, 943.

Simeonis testamentum, II, 1346. Punitur a Deo propter invidiam erga Joseph, fratrem suum: detestatur invidiam, II, 1047, 1050. Prædicti filiorum luctationem contra filios Levi, destructionem Chananaeorum et aliorum populorum, Christi adventum, et idolatriæ eversionem, I. evi sacerdotium, et Iudeæ principatum, II, 1050, 1051. Moritur anno vita sua centesimo vicesimo, II, 1051.

Simon Magus primus hæreticus, I, 922, 923. Confunditur a sancto Petro, I, 1238. Simon orator, dialectica nutritus, magus, I, 1250; sceleratus, 1251. Eius vita, errores et crimina, I, 1231.... II, 91, 92, 95, 96, 99, 100, 218. Simonis hæresis, I, 1246, 1247, 1303; II, 91, 92, 95, 96, 99, 100. Simonis Magi errores erga Deum. Romanum proficisciunt et suorum scelerum offusciam in mare projicit, I, 1310. Per provinciam Romanam Simonis prædicatio mendax, I, 1314. Astante Petro,

Simon proficiscitur Syriam, I, 1316. Antiochiae cives adversus S. Petrum concitat, I, 1446. Juxta aliam versionem sic ordinatur peregrinatio Simonis : Simon Tyri cives adversus Petrum concitat, et Clemens in hacce urbe S. Petrum praecedit cum suis geminis fratribus Aquila et Niceta, II, 138, 139, 162. E Tyro ad Sidonem aufugit, et e Sidone, instante Petro ad Berytum, II, 219. Berytum relinquunt cum suis discipulis, fustibus depulsus, II, 223 et ad Tripolim vadit, II, 226. E Tripoli ad Syriam aufugit, II, 227, et ex Antiochia venit ad disputandum cum S. Petre Laodiceæ, II, 368. Fugit ad Iudeam, II, 467. Ex Antiochia profici cogitur, I, 1447 et Iudeam tangit, I, 1447. Adversus seipsum vertuntur insidiæ Simonis, I, 1449, 1450.

Simplicitas. Simplicis vita laudes, II, 1087, 1090.

Sisinnius, amicus Tiberii, a S. Clemente adducitur ad veram religionem, et baptizatur cum tota sua domo, et multis illustrioribus civibus Romæ, II, 390, 391.

Sodomia crimen execrandum, I, 983, 999.

Sobrietas commendatur præsertim clericis et omnibus, I, 1147, 1150.

Somnia non sunt certitudinis regula, II, 398, 399. Non soli justi visiones vident, II, 399.

Spiritus sanctus tenet ab Unigenito, quod iste ab Ingente. Expositio illius processionis, I, 1287, 1288. Duplex spiritus ju homine, malus et bonus. Operibus secernendi sunt, II, 946. Ex septem spiritibus homini datis a Creatore ad opus bonum, procedunt ad opus malum septem alii spiritus a Belial dati, II, 1039, 1042.

Spiritus immundi, non sic a Deo creati fuerunt, I, 1397. Deo permittente aliquando prophetant, I, 1323, 1324; quia sepe cognoscunt quod ignorant homines, I, 1323, II, 254; sed non ideo sunt dii. Tentant homines, I, 1321, 1322, sed nullam habent potestatem in homines, nisi ex eorum consensu, I, 1330; II, 238. Non timendi sunt, sed contempnendi, II, 930, 931, 930.

Sponsa. Homo illuminatus doctrina veritatis vocatur sponsa Christi, II, 130.

Suavitatis servit Domini, I, 1443.

Subdiaconi. De ordinatione subdiaconorum ex constitutione S. Thomæ, I, 1118. Officium subdiaconorum, I, 1126.

Subjectorum officia erga regem et magistratus, I, 1010.

Superbiam vitare debemus et vanam laudem, I, 270, 271.

Symbolum. Ad salutem consequendum, necessaria est fides omnium, qui continentur in Symbolo, articulorum, I, 472, 473.

T

Templum Hierosolymitanum destruendum erat, ut in iugundum Deo. Sumus Dei templum, II, 774, 775. Ad sacrificanda templo compellit fideles S. Clemens, I, 489. De structura templorum, I, 725. Templa sunt a fidelibus frequentanda, I, 743, 746, 747, 750.

Tentationes. Deus permittit bonos tentari a malis, I, 1306. Deus hic probat et punit fideles, ut devitentur poena æternæ, II, 287, 363. Insidiæ et tentationes a dæmonib[us] suggestæ, II, 251.

Testamentum quod fuerat a Moyse contritum, recuperavimus a morte Jesu Christi, II, 767. Testamentum duodecim patriarcharum, II, 1038.

Testes. Quales esse debent, I, 710, 711. Pro testibus non admittendi sunt antea inimici, II, 815.

Theodora, conjux Sisinnii, sancta mulier, mariti conversionem a Domino petit, II, 587.

Theophilus Antiochiae suscipit S. Petrum, I, 1434.

Timor. Timeamus Deum criminis vindicem, I, 267, 270. Nulla est voluptas quæ non resectetur a timore Dei, I, 1403, 1406. Timoris Domini salutares effectus, II, 593, nos a malo detorquet et ad bonum impellit, II, 930, 931. Rejiciatur vanus timor hominum, et solus Deus timeatur, I, 1336.

Tribulatio. Tribulationum commoda, I, 489. In vera religione quod ad aliquid inserviant, I, 1360.

Tristitia contristat Spiritum sanctum in nobis habitantem, et nihil boni inspirat, H, 939, 942, 943.

U

Ultio prohibita, I, 562. Ultionem sepe differt Deus, ad expectandam peccatorum conversionem, I, 1444.

Uxor debet diligere et venerari marium, I, 578, 579, 586, 587. Ornata vanos meretricibus reliquit, I, 582, 583. Premium bona uxoris, I, 579, 582. Uxor pudica laudes, II, 539, 542. Uxor mala quam intolerabilis, I, 583.

V

Vaccæ. Sacrificium vaccæ erat typus Christi. II, 747, 750. Vanitas. Vani sunt qui Deo resistunt, I, 286.

Verbum Dei annuntiandum est, I, 703; sed ab omnibus non est expileandum neque annuntiandum, I, 667, 773. Non ante impios habendum est, ad devitandum profanationem, I, 499. Cum qua reverentia suscipiendum est verbum Dei; colendus est qui annuntiat verbum divinum, I, 1006. Accurrunt omnes populi (ex prophetis) ad audiendum verbum Dei; sed isti soli possunt illud cum fructu audire qui diligunt animam suam, I, 1509, 1517, 1518. Requiritur libertas mentis ad audiendum cum fructu verbum Dei, II, 78. Punientur qui audiunt verbum Dei et non afferunt fructum, I, 1534.

Veritas. Quam nocens est ille qui negligit inquirere veritatem, I, 1305.

Via. Dux sunt viæ : via vita, via mortis, I, 936, 998. Qualis sit via vita, I, 998, 999. Qualis sit via mortis, I, 1010; II, 222. Dux sunt viæ : via lucis, via tenebrarum, II, 775. Via lucis est via boni, II, 778, 779. Via tenebrarum est via mali, II, 779, 927.

Viduas quomodo considerare debemus, I, 667. Quemadmodum esse debent viduæ, I, 766, 767, 769. Non sunt admittenda in gradu viduarum juniores, I, 759, 762. Peccat vidua quæ secundum matrimonium contrahit, I, 759. Landes viduitatis, I, 762. Exaudiuntur preces viduarum, I, 778, 779. Defectus quos viduae vitare debent, I, 775, 790, 791. Obligationes viduarum, I, 790.

Vir. Quomodo vir debet agere cum uxore pudica, II, 542.

Non temere emittendum est votum virginitatis, I, 390, 826. Excellentia virginitatis, I, 588, 590, 400. Vocantur virgines civitas Dei, luminaria mundi, semen cubenerum dixit Dominus, I, 400. Jesus Christus præstulit virginitatem aliis statibus, et commendavit ut perfectiore, I, 592, 594.

Bonis operibus vacare debent virgines, I, 582, quia sine operibus bonis ad nihil utilis est virginitas, I, 584, 586. Semper Deum habeat presentem virgo, I, 588; sicut matrona Christi, I, 392. Virgines visitent orphanos, viduas, exigitas a spiritibus malis, et generatio proximum aliquo dolore laboratum, fraternitatem hospitalitatemque colant, I, 408, 410, 412. Virginitas abdicavit istud verbum : *Creacite et multiplicamini...* omnes curas et cogitationes mundi pariter abdicavit, I, 386; concupiscentias carnis a se removere debet, I, 396. Vitare debent virgines frequentationem diversi sexus, dapes, otium, colloquia vanæ, curiositatem, I, 402, 418, 422, 436, 438, 440, 441.

Causa que ruinam virginitatis procurat est frequentatio diversi sexus; qui talēm frequentationem devitarunt, perseveraverunt; qui neglexerunt hanc cautionem adhiberunt, virginitatem amiserunt, quod probatur exemplo Joseph, I, 436, 438; Samsonis, I, 438; Davidis, I, 438, 440; Salomonis, I, 442; duorum seniorum qui Susannam constuprare tentarunt, I, 442. Exempla afferuntur ex vita Moysis, Aaron, Josue, prophetarum, Jesu Christi et apostolorum desumpta, qui devitarunt diversi sexus personas, et usque ad finem perseveraverunt, I, 444, 446, 450. Virginitas remuneratio, I, 388, 590, 400.

Voluptarius. Duplex genus voluptariorum: priores ad perniciem destinati, posteriores ad penitentiam. Quomodo isti tractantur, II, 964, 963, 966, 967.

Voluptas. Memoria voluptatis longas peccatori infligit poenas, II, 967, 970.

Z

Zacchæus Cæsareæ episcopus ordinatur, I, 1511.

Zabulon testamentum, II, 1090. Revocat circumstantia venditionis Joseph, II, 1091, 1094, 1095. Piscator fuit, II, 1893. Divisiones fugiendas esse dicit, quæ sunt cassi ruiniæ. Praenuntiat suorum sceleræ et conversionem, adventum Jesu Christi et moritur in vita centesimo decimo quarto anno, II, 1098.

Zoroastres artem magicanam docet; concrematur, I, 1336, 1327. Ut sidus adoratur, I, 1327; II, 243.

INDEX VERBORUM NOTABILIORUM

Quæ in *Clementinis* leguntur.

Revocatur Lector ad notas numerales crassiori charactere in textu positas.

A

- Ἄαρών 66, 350, 405.
- Ἄεδηρος 145.
- Ἄελ 53, 91, 102, 379.
- Ἄειμέλεχ 349.
- Ἄεράραι 54, 76, 100, 102, 108, 143, 335, 349, 363, 402.
- Ἄγγατος 45.
- Ἄγγαρεύειν 276, 310, 311.
- Ἄγχίνιος (?) 143.
- Ἄγχίνος (?) 143 adnot.
- ἀγωγὴ modus agendi 3, 4, 5, 6, 7.
- ἀγωγὴν επραεσκε 9 adnot., 257, contendere 120.
- ἀγωνίζεσθαι 9.
- Ἄδαν 53, 76, 99, 101, 102, 320, 335, 335, 363, 400.
- ἀδελφογαμεῖν 120 adnot.
- ἀδελφοχοιτεῖν *ibid.*
- ἀδελφοκτονεῖν *ibid.*
- ἀδελφοφθορεῖν 128.
- ἀδημονεῖν 409.
- ἀδιαφόρως 283, 315.
- Ἄδημος 145.
- ἀδρανής (—ἀσθενῆς) 16.
- ἀδυσώπητος 37.
- Ἄδωνις 162.
- ἀθανασία 390.
- ἀθανατοτοίος 81.
- Ἄθηνδ 156, 161, 165.
- Ἄθηναι 261, 266, 302,
- Ἄθηναις 122.
- Ἄθηνάρως ὁ Ἐπικούρειος 122, 154, 173, 179, 316, 408, 411, 414.
- Ἀλακός 143.
- Ἀλίνη 143.
- Ἀτίγνωτος 28, 59, 170, 356.
- Ἀτίγντιοι 66, 136, 170, 198, 200, 222, 223, 305, 392.
- Ἀίμων 145.
- Ἀινείας 45.
- αἰτία per, ob 14, 79, 87, 112, 175, 204, 209, 247, 344, 362, 376, 385, 390, 392, 406.
- Ἀιτην 143 adnot.
- ἀκαταλήπτος 34, 342.
- ἀκαταπλήκτως 33.
- ἀκατάσκοπος non observatus 296.
- Ἀκρίσιος 143.
- Ἀκύλας 45, 57, 62, 119, 183, 255, 281, 285, 289.
- ἀκυρούν 104.
- ἄλας; ἄλες 9, 16, 122, 173, 252, 287, 289, 303, 315, 395, 410.
- Ἀλεξανδρεία 32, 46, 57.
- Ἀλεξανδρεύς 122.
- Ἀλέξανδρος 170.
- Ἀλκιβιάδης 147.
- Ἀλκμήνη 143, 146.
- Ἀμάθεια 143.
- ἀμεταμέλητος 103, 104.
- Ἀμηνον 45 adnot.

Ἄ

- Ἄμορδαῖος 103.
- Ἄμυτελος 145.
- ἄμυντος 49, 133, 147.
- Ἄμυχα 145.
- Ἄμφιτριτη 146.
- Ἄμφιτρών 143.
- Ἄμφιων 143.
- ἀναγεννᾶν 6, 178, 247.
- ἀναγέννητες 6, 253.
- ἀναγνωρισμένοι 271, 289, 306.
- ἀνάλιτος 313.
- Ἄναντας 45.
- ἀνάπαυσις 19, 22, 88, 92, 118, 236, 342.
- ἀναπολεῖν in memoriam revocare 333.
- ἀναρμοστεῖν 390.
- ἀνατυποῦσθαι 304.
- Ἄνδρεας 259.
- ἀνδριάς πτήλινος βασιλέως 350.
- ἀνελλιπῶν 96.
- ἀνενδοιάστως 50, 210.
- ἀνεπισχέτως 132.
- ἀνθρωπότης huminum genus 209, 390.
- ἀνθρώπων σάρκας ἐσθίοντες 388.
- ἀνθυποφέρειν 27.
- Ἄννουβιν 192, 154, 173, 179, 305, 306, 406, 409, 410, 411, 414.
- ἀνοικονόμητος 58.
- ἀνομος 4, 211.
- Ἄνταραδος 255, 272.
- ἀντεξετάσθαι τινὶ certare cum aliquo 122.
- Ἄντιόπη 142.
- Ἄντιόχεια 254, 271, 306, 316, 406, 407, 408, 412, 414, 415, 416.
- Ἄντιοχεύς 415.
- ἀντεπάθεια 97.
- ἀντίπιναι 20.
- ἀντιπυνθάνομαι 70.
- Ἄντισθένης 147.
- ἀντισυγγρα 95.
- ἀντιτυπία 343.
- Ἄντιχριστος 54.
- Ἄντωνος 57.
- ἀνυπερβέτως 288.
- ἀνώτατος 57, 60 adnot. 78, 164, 214, 332, 335, 352, 353.
- ἀνώτατος 60, 353 adnot.
- ἀνωφέλτα 30.
- ἀπανούργος 34.
- ἀπανουργῶς 32.
- ἀπαξιπλῶς 251, 279.
- ἀπαραθίτως 71, 338, 369.
- ἀπαρασκευάστως 32.
- ἀπαρχή 10.
- ἀπασχολεῖν τινὰ τινος detinere aliquem aliqua re 14, 283.
- ἀπεμπολῶν 16.
- Ἄπις 222.
- ἀπόγειος 20.
- ἀποκύμα 158.
- Ἄπολλων 127, 144, 162.
- ἀποναρκᾶν 37.
- ἀποσχολεῖν τινα εἰς τι, avocare aliquem ad aliquid 25, 36.
- ἀποτελεστικός 300.
- Ἄππιάν 122, 123, 132, 133, 134, 135, 152, 153, 154, 167, 172, 173, 177, 406, 409, 411, 414, 415.
- ἀπρόγνωστος 98.
- ἀπροσδεής 73.
- ἄραδος 263.
- Ἄργος 147.
- Ἄρης 150, 170.
- Ἄριάδην 146.
- Ἄριστιππος 147.
- Ἄρκας 143, 146.
- Ἄρπη 128, 155.
- ἄρρενοθηλυς 159, 163.
- ἄρρενομηξία 167.
- ἄρρητουρτεν 128.
- ἄρρητουρτία 167.
- Ἄρτεμις 162.
- ἄρχων ὁ καθεστὼς ἐν ἡδῃ 236.
- Ἄσκληπιος 143 adnot. 145, 170.
- Ἄστρα 150.
- ἀστρολόγος 300, 301, 305, 414.
- ἄσυλα 116.
- ἀσχολεῖν 14, 34, 45, 46, 333, 338.
- ἀσχολημα 14.
- ἀσχολία negotia 13, 242.
- Ἄσωπός 143.
- ἄτλας 149.
- Ἄτρα 150 adnot. 170.
- Ἄτυμνιος 143 adnot.
- ἀθέντης 362.
- ἀτεκουσίος 52, 234, 385, 396, 406.
- ἀυτογέννητος 328.
- ἀφελλήνιζεσθαι 288 adnot.
- Ἄφροδίτη 127, 147, 150, 156, 162, 164, 165, 166, 170.
- Ἄχελῶς 143.
- Ἄχερουσία λίμνη 150.
- Ἄχιλλεύς 145, 165, 170.
- ἀψευστεῖν 91.

B

- Βαδυλών 328.
- Βαδυλώνιοι 198, 200.
- Βαλανίαι 281.
- Βαρνάβας, 32, 36, 38, 39, 46, 47.
- βεδαῖον τι εἰς νοῦν 26.
- Βινιαμίν 45.
- Βερνίκη 119, 120, 122.
- Βηρύτιος 181.
- Βηρυνός 177, 179, 181.
- βιθλος 181.
- βόθυνος, 5.
- Βουκολεῖσθαι ἐλπίσιν 262.
- Βράγχος 145.
- Βρεταννοὶ 388.
- Βρύγειν δόντας 395.
- Βύσλος 181 adnot.

Γ

- Γάδαλα 281.
- Γανυμήδης 144, 146.

Γαρζίν 58.
γέεννα 356.
γένεσις (— ειμαρμένη) 126, 298,
299, 305, 414.
γενικός 89.
γεννητοί γυναικῶν 54, 89, 107.
Γετσάλ 57 adnot.
Γῆ 155.
γίγαντες 190, 192.
Γιτθαί 38, 57.
γλάχεσται 38, 86, 202, 274.
γνωφος 73, 103.
Γομφόρα 94.
γονυκλής 77.
γυμνητεύειν 24.

Δ

Δαδίδ 365.
δαιμονῶν 34, 228, 315, 334, 407.
Δανάη 143, 146.
Δαναός 137.
Δάφνης 145.
δεκάδαρχος 221.
δελφίς 146.
Δευκαλίων 53.
δευτερεία 15.
Δημήτηρ 128, 147, 153, 162.
δημιουργεῖν 40, 69, 168, 398.
Δημούργητα 158.
δημιουργία 34, 168.
δημιουργός 73, 99, 101, 127, 218,
236, 311, 332, 335, 337, 341,
352, 353, 361, 363, 364, 365,
366, 369, 371, 386, 387.
διάθεμα τῆς γενέσεως 304.
διάκονοι 10, 14, 18, 20, 115, 118,
254.
διαλεκτική τέχνη 32.
διαμαρτυρία 8.
διατάξεις, liber citatus 15 adnot.
16 adnot. 17 adnot. 19 adnot.
διαφωνεῖν evanescere, extinguiri
208, 209, 257, 285 adnot. 285,
304.
διάλασσος 20.
Δίκη 146.
Διογένης 147.
διοικητής 221.
Διονύσιος citatus 341 adnot.
Διόνυσος 127, 144, 145, 146, 147,
150, 156, 162, 170.
Διοσπολίτης 129.
διπρόσωπος 65.
διχόνιοι 18.
Διώνη 128 adnot.
δοκιμή 78, 79.
δονούμενος ἐλπίσιν 31.
Δοσίθεος 59, 60.
Δρύοψ 145.
δύτικώς 66.
δυνατεῖα 122.
δυσαρέρχωστα 134.
δυσέχλυτος 31.
δυσμετάβλητος 129.
δυσυνειδήσια 84.
δυσυνειδήτως 29, 69.
Δωδώνη (?) 128, 142.
Δωσίθεος 59 adnot.

Ε

ἐαρινή τροπή 29.
ἔδομάδος τὸ μυστήριον 342.
ἔδομήκοντα, αἱ γλωσσαι 356.
ἔδομήκοντα οἱ 3, 4, 5, 69, 104,
356.
Ἐεράτιοι 10, 32, 184, 229, 253,

356.
ἐγγρονίζειν 111.
εἰδέα 61 adnot.
Εἰλεύθια 142.
εἰλεῖθα 96.
Εἴμα (?) 143.
εἰμαρμένη 126.
εἰσαγήγη 40.
ἐκατόνταρχος 221, 407.
ἐκδικεῖν τι propugnare pro atqua
re 26, 41, 94, 336, 339, 360,
361.
ἐκδίκησις 336.
εἰσερύσκειν 82.
ἐκβαθύεύειν 334, 343.
ἐκβράζειν 192, 245, 261.
ἐκκλησία 3, 10, 11, 15, 17, 19, 23,
24, 114, 115, 116, 118, 177,
179, 253, 254, 291, 351.
ἐκνυμφεύειν 144.
ἐκπερινοστεῖν 166.
Ἐκτωρ 170.
ἐλευθεροπρεπεία 123.
ἐλευθεροπροπεία 123 adnot.
Ἐλένη 58, 60, 144, 146, 156.
Ἐλιξέρος 45.
Ἐλλάς 146.
Ἐλληνες 48, 124, 125, 130, 132,
190, 198, 233, 241, 309, 313.
Ἐληνικός 35, 57, 123, 128, 318.
Ἐλισταῖος 45.
Ἐμμανουὴλ 327.
ἐμπερίτομος 6.
ἐμπρόθεσμος 85, 87.
ἐνάργεια 337, 345, 346, 352.
ἐναργής 352.
ἐναργῶς 63, 345.
ἐνδεμοιχεῖν 233, adnot. 242 adnot.
324 adnot.
ἐνδομυχεῖν 202, 204, 210, 222, 233,
237, 240, 242, 324.
Ἐνδύμιλον 144.
ἐνεργητικός 89.
Ἐνώχ 335, 367.
ἐξεταστικός 42.
ἐξεδεύειν 4.
ἐπαδεῖν 237, 242.
ἐπαναφορά 149.
Ἐπακρος 22 adnot.
Ἐπανατρεῖθαι 7.
ἐπαναχέω 158.
ἐπαυιδή 97.
ἐπαρχία 255, 407.
Ἐπαρχος 226.
ἐπάστησις 59.
ἐπειγμοὶ inductiones (?) 225.
ἐπιγράφειν τινά referre aliquid ad
aliquid 208, 235, 262, ἐπιγρ.
τι 209.
Ἐπιδαυρος 170.
ἐπιδικάζειθαι τινος appetere ali-
quid 23, 234.
ἐπιθολοῦν 40.
Ἐπικούρειος 316.
Ἐπίκουρος 122, 147, 286.
ἐπιμορφώθαι 144.
ἐπισκοπος 7, 8, 9, 11, 18, 20, 21,
115, 117, 177, 179, 181, 254,
416.
ἐπισκοπος ἐπισκόπων 10.
ἐπιτεταμένως 35.
ἐπιτιμένεσθαι τινα invisere aliquem
17, 19, 231, 279.
ἐπιχορηγεῖν 86, 220.
ἐπτά στύλοι 364.
ἐπυρδή 405.
Ἐρις 156, 165, 166.

Ἐρμαφρόδιτος 145.
Ἐρμῆς 144, 145, 150, 156, 165,
170.
Ἐρμούπολις 150.
Ἐρσαῖος (?) 143.
Ἐρως 139, 140, 141, 142, 148, 151.
Ἐστερίδες 156, 166.
Ἐστάως 57, 59, 60, 362, 364.
Ἐτεροκλινία 20.
εὐριπιστος 130.
Ἐδρυάλη 146.
Ἐύρυμέδουσα 143.
Ἐύρυσθεύς 145.
Ἐύρώπη 143, 146.
εύσυνειδήσια 343.
εύσυνειδήτως 68.
εύφραστία 15.
εύχρηστείν 83, 238.
Ἐφαπλοῦν 73, 245.
Ἐφέσιος 268.
ἐφοδιάζειν instruere aliquem 4, 14,
69, 261, 327.

Z

Ζάκυνθος 144.
Ζανχαῖος 45, 56, 67, 93, 112, 113,
117, 118, 333, 337.
Ζαχαρίας 45.
Ζευς, Διός, Ζῆνα 127, 128, 133,
141, 144, 145, 146, 150, 155,
156, 160, 161, 162, 164, 168,
169, 170, 171.
Ζῆθος 143.
Ζήνων 147.
Ζωροάστρης 198, 199.

H

Ἡδη 142.
Ἡλίας 54.
Ἡλιος 161, 170.
Ἥμεροβαπτιστής 58.
Ἡρα 128, 142, 147, 156, 161, 165,
166.
Ἡρακλῆς 128, 143, 145, 146, 166,
170.
Ἡσαΐας 365, 366.
Ἡσαῦ 54.
Ἡσίοδος 157.
Ἡφαιστος 142, 145, 200.

Θ

Θάλασσα 142.
Θεά 155.
Θεάτρα 130.
Θεία 155 adnot.
Θεμέλιος 10, 351.
Θέμις 146, 155.
Θεοδύλητος 11.
Θεογονία Ἡσίδου 157.
Θεολογίαι 79.
Θέρστης 145.
Θέστιος 144.
Θετίς 156, 164.
Θῆραι 150.
Θολοτικός 162 adnot.
Θολωτικός 162.
Θράκη 150, 170.
Θρυλλεῖν τινά 53.
Θρύλλος 36.
Θωμᾶς 45.

I

Ἰακώβ 54, 76, 108, 184, 327, 336,
363, 366, 402.
Ἰάκωβος 3, 6, 9, 24, 253, ἐπισκόπων
τος 3, 9; ἐπίσκοπος ἐπισκόπων
11.
Ἰάμμηνος 45.

- Τάμνηνος 45 adnot.
Ταπετός 155.
Θέα 61, 206, 207, 324, 330, 334, 334.
θιλολογεῖσθαι 124.
Θεώτης 49, 129, 317.
θερεῖς τῶν ἀναθημάτων πολλὰ ὑφαι-
ρουνται 227.
“Ιερεμίας ἐν τοῖς Θρήνοις 356.
“Ιερουσαλήμ 58 252.
τεροφάντης 20.
Τῆσσος 3, 10, 11, 55, 106, 108,
122, 184, 185, 336, 337, 346,
351, 353, 356, 361, 364, 365.
Τειγές 20, 158.
Τίλιης 142 adnot.
Τίλιον 170.
Τιμαλία 143 adnot.
Τινδαλμα 121.
Τίξιων 27, 145.
Τούδα 105.
Τουδαία 29, 31, 32, 37, 38, 286,
409, 411, 415.
Τουδαῖον 29, 98, 127, 132, 133, 135,
152, 176, 207, 241, 286 adnot.,
317, 319, 321, 322, 327, 363,
415.
Τούστα 55, 119, 120, 286.
Τιπτόλυτος 145.
Τισάκι 54, 108, 184, 326, 363.
τιστάγγελος 348.
Τισμάτη 54.
τισθύναμος 383, 386, 387, 403.
Τισραήλ 109, 322, 356, 366, 367,
402.
ἰστορεῖν τινάδει aliiquid, interesse
allicui rei 32, 37, 62, 63, 66, 114,
182, 196, 221, 270, 271 adnot.,
301, 318, 376.
ἰστορία inspectio 263.
Τιώδηνης 58, 59.
Τιωνᾶς 252.
Τιωνήρης 349, 405.
Τιώσφος 45.
ἴωτα 5, 106.
- K**
- Κάδμος 144.
καθέδρα 3, 5, 11, 12, 22, 23, 24,
87, 111, 113, 117, 249.
Κατὸν 53, 90, 102, 379.
Καῖσαρ 29, 123, 210, 211, 221,
227, 235, 260, 301, 304, 407,
408.
Καισάρεια Στράτωνος 38, 42, 120,
172, 258, 286, 407.
κακοπραξία 17, 18.
κακουχεῖν 51, 277, 278, 280. Κακου-
χία 66, 203, 259, 276 adnot., 284.
Καλλιστώ 143, 145, 146.
κάνθαρος 248.
κανὼν τῆς συζῆγιας 55, 66.
κανὼν προφητικός 53.
Κάραι 150 adnot., 170.
καρδία, ἡ τοῦ ἄνω καὶ κάτω 341,
342.
Καρκά (?) 150.
Κάρφαι 150 adnot.
Καστιόπεια 143.
Κάστωρ 144, 146.
καταγοητεύειν 120.
κατάθεμα 8.
καταγίας 97.
κατατικτόν ad silentium redigere
34.
καταστερίζειν 145, 149
κατεγωσμένος 351.
- κατενεγυράζειν 194.
κατηχητής 118.
κατηχουντες οι 19.
Καυκάσια δρη 150.
κεραία 5, 106.
κήρυγμα 4, 51, 252, 253, 255, 351;
κηρύγματα 3, 4, 5, 6, 7, 8, 24.
Κινύρας 144.
Κλήμης 10, 11, 13, 16, 19, 21, 24,
25, 38, 40, 45, 46, 55, 62, 65, 70,
73, 74, 77, 79, 119, 123, 135,
154, 183, 256, 258, 269, 270,
280, 281, 296, 303, 309, 406,
412, 415.
Κοῖος 155.
Κόρη 162.
Κορνήλιος 407.
κρανιαῖος 159.
Κρίτος 155.
Κρήτες 170.
Κρήτη 150.
κρόμμυον 222, 223.
Κρόνιος 143.
Κρόνος 128, 133, 142, 150, 151,
155, 159, 160, 163, 164, 169.
κυνόσουρα 145.
κυνοφορεῖν 76, 86, 88.
κυπάρισσος 145.
Κύπρις 142.
Κύπρος 150, 170.
κύνες 389.
κύτος 143.
κύνη 33, 34.
- L**
- Λάζαρος 45, 404, 405.
λαϊκός 14.
Λαζ 147.
Λαζεδαιμων 146.
Λαμία 144.
λαμπτήρες 159.
Λασδίκεια 253, 281, 410, 414, 416.
Λασδίκεια 170.
Λάσδα 144, 146, 171.
λῆμα 100.
λῆμμα 26.
λιθοδολεῖν 326.
λιποτακτεῖν 241.
λογιστεύειν 97.
Λυκάων 143.
Λυκοῦργος 147 adnot.
λύσσα 46, 115, 130, 131, 247.
λυσσοῦν 131.
λυσσώδης 226.
- M**
- Μαχεδών 170.
μάνδρα 117.
Μαριάμ 350.
Μαρόνης 182, 186, 254.
ματαιωτονεῖν 27.
Ματθίδια 260 adnot., 280 adnot.,
294 adnot., 303 adnot., 413,
adnot.
Ματτιδία 260, 280, 294, 303, 413.
μαφόριον 310.
μέθυσος 76.
Μεσοποταμία 170.
Μεσράιμ 198 adnot.
Μεστρέμ 198.
μεταρθυμίζειν 4.
μετασύγχραστος 405 adnot.
μετουσία 89, 341, 343.
- Μῆτις 128, 142, 150, 156, 161, 169.
Μήθρας 162.
Μίνως 141, 143, 146.
μισοῖουδαίος 135.
Μιγαίας 45, 399, 403.
Μνημοσύνη 144, 155.
μοναρχία 3, 78, 82, 110, 112, 198,
219, 222, 316, 386.
μοναρχική θρησκεία 181, μοναρχι-
κὸν φρόνημα 153, μοναρχικὴ
ψυχή 72.
μονοειδής 95.
Μούσαι 144.
Μυρμιδών 143.
μυστάρδος 88, 88, 388.
Μωάσῆς 3, 76, 103, 104, 107, 108,
245, 327, 392, 402; Μωάσέως 5,
6, 66, 69, 87, 104, 105, 117,
185, 249, 354, 392, 401; Μωάσει
103, 184; Μωάσῃ 336, 350;
Μωάσεια 104, 105, 184, 185, 366.
- N**
- Ναδουχοδονθορ 105, 339.
ναοί, νεκρῶν ἀνδρῶν μνήματα 218.
ναρξάν 4.
ναυάγιον 262, 266, 272, 309.
ναυτοπόλις 20.
ναυτιζόν 21.
ναυφράγιον 261, 262 adnot. 266,
adnot., 272 adnot., 281, 309,
adnot.
Νεδρώδ 198, 199.
Νείλος 402.
νεκρομαντεῖα 28,
νεκυομαντεῖα 28 adnot.
Νέμεσις 143.
νεοκηνία 392,
Νηρεῖς 164.
Νικήτης 45, 62, 64, 65, 120, 183,
255, 281, 282, 285, 286.
Νινευίται 252.
νομῆη λαβεῖν 15.
νόμιμος 4, 56, 347.
νοσοποίος 21.
Νυκτεύς 142.
νύμφη 13, 15, 92, 119, 280.
νυμφίος 15, 92, 280, 292.
Νώε 76, 198, 335, 363.
- E**
- ξδανον 78, 200, 201, 206, 207, 227.
- O**
- ‘Οδρύσης 145.
δλκότερος 207; δλκότατος 164.
δλκότης 170.
δλοκαυτωμα 109.
‘Ομηρος 157.
δμιλαι 11, 20, 23, 24, 42.
δμοδιαιτος 175, 194, 307.
δμοεθνής 3, 37.
δμάεθνος 3 adnot.
δμοτράπεζος 174.
δμδρυλος 3, 5.
‘Οπούντιοι 170.
δπτασία 337, 345, 346.
δράματα καὶ ἐνύπνια 345, 368.
‘Ορθωσία 254.
δρμάδσθαι ἀπὸ τῶν αὐτῶν 8; δρμώ-
μενος ἐκ παιδείας κοσμικῆς 33,
128, 129.
‘Ορφεύς 145, 157, 159.
‘Οσιρις 162, 204.
‘Οσπία (?) 143 adnot.
Ούρανός 128, 142, 155.
ούσια τέσσαρες 381, 382,
ούσιωδῶς 374, 378.

δρωθείς 66.
δχετοί 222.

II

παγίδευμα (— παγίς) 15.
Παλικοί 143 adnot.
παλιός 161.
Παλλάς 161.
πάλλεσθαι 161, 268, 282.
Πάλτος 281.
παμμήτωρ 60.
Πάν 145.
πανδοχεῖον 256.
παντοπαθής 126, 127, 153.
παράδεισος 99, 320.
παρακαταθήη 8, 17.
παρακαταθίεσθαι 8.
Παργάϊος (?) 143.
παρεδρίαι 64.
παρεμβολή castrum 211.
παρεμπεπλεγμένος 14; παρεμπλέκειν 169.
 (sidus Virginis) 146.
 6, 165.
 31.
 5.
πάροχος largitor 218.
Παρταῖος (?) 143 adnot.
Πάτραι (?) 150 adnot., 170 adnot.
Πάτροκλος 170.
Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολῇ 341 adnot.
πεπρησμένος δογῆ 317.
Πέλοψ 144, 151.
πεπρωμένη 298, 299.
περιβόλαιον 312.
περιέχειν λόγον 393.
περιστήριγμα 165.
περιγαρακούν 85.
Πέρσαι 198, 199, 200, 388.
Παρσεύς 143, 145, 146.
Περσεφόνη 128, 144.
Πέτρος 3, 6, 10, 38, 43, 66, 67, 68,
 71, 74, 75, 76, 77, 120, 122,
 173, 174, 176, 177, 179, 180,
 182, 183, 186, 229, 237, 262,
 263, 264, 267, 268, 269, 270,
 271, 272, 273, 274, 275, 276,
 278, 279, 280, 281, 311, 353,
 384, 385, 386, 387, 388, 389,
 390, 391, 393, 394, 395, 396,
 399, 401, 403, 404, 405, 406,
 407, 408, 409, 410, 411, 412,
 413, 414, 415, 416.
πεντίς 33.
Πηλεύς 145, 156, 164, 165.
Πλάτων 148 adnot. citatur 313.
πλειστονίκης 122, 406.
Πλούτων 127, 144, 150, 155, 160,
 163.
πολέμαρχος 93.
πολιτεῖα vii: institutio 3, 48, 56,
 95, 195, 212, 283, 366.
Πολυδεύκης 144, 146.
πολυθεομανία 78.
πολυλαλία 361.
Πολυξένη 165.
πολυπλασίως 117.
πολύσημος 4.
Πολύφημος 145.
πολυχανδής 159.
πομφράνξ 158.
Πόρτος 261, 262.
Ποσειδῶν 127, 144, 146, 150, 155,
 160, 163.
Ποτνιεύς 145.
πρεσβύτεροι 9, 10, 15, 17, 20, 21,

INDEX GRÆCITATIS.

115, 118, 177, 179, 181, 185,
 253, 254.
προαπαντῶν 35.
προσάστεια 182.
προσασφαλίζεσθαι 15.
προβολαέν 381.
προεκφύναι 115.
προεναλείρεσθαι 410.
προεφοδιάζειν 70.
προκαθεύδμενος τῆς ἀληθείας 42,
 22.
προκατάλημμα 58 adnot. 5.
προκατάλυμμα 58.
προκατασκοπεύν 297.
πρόλημμα 196.
Προμηθεύς 153, 165.
προσεκλύειν 78 adnot.
προσεντυπού 152.
πρόστακιρος κόσμος 397.
προσκατορθούν 29 adnot.
πρόσρηγμα 20.
πρόφασις occasio, causa, adjumentum, subsidium 16, 83, 90, 112,
 174, 198, 201, 203, 244, 252,
 290, 291, 292, 372.
προφάσις per, ob 17, 56, 71, 90,
 94, 115, 116, 117, 149, 154, 166,
 174, 182, 201, 205, 240, 291,
 295, 391.
προφήτης ὁ ἀληθής, ὁ τῆς ἀληθείας
 18, 41, 42, 47, 49, 54, 83,
 84, 85, 88, 92, 107, 177, 178,
 187, 195, 214, 243, 276, 311,
 337, 358, 412; προφήτης πρόφωνιν ἔχων 275.
πρωρεύς 20, 21.
πρωτεῖα 15.
πρωτοσύστατος 159.
πρωτότοκος 54.
πύθωνες 207.
Πυριφλεγέθων 27.
Πύρρων 286.

P
 Παδάμανθυς 141, 143.
 Πάχηλ 57.
 Πέα 133, 155, 159, 163.
 ρέμβεσθαι, 18, 240.
 Ρόδος 170.
 Ρόδος 143.
 ρόπαλ 17.
 Ρούβιλος 43.
 Ρωμαῖοι 25, 30, 260, 261, 268,
 302.
 Ρώμη 11, 32, 39, 135, 153, 154,
 262, 295, 301, 302.

Σ
 Σαδδουκαῖοι 106, 108.
 Σαμαρέύς 38, 51, 57, 135.
 Σαρπηδὼν 143.
 Σαφρᾶς 45.
 Σελεύκεια 302.
 Σελήνη 150, 170.
 Σεμέλη 144.
 σήμειν θάλασσαν 97.
 Σιδών 122, 173, 176, 177, 179, 181.
 Σικελία 143.
 Σικελός 268.
 σικύα 61.
 Σίμων (Πέτρος) 10.
 Σίμων (ὁ Σαμαρέύς) 58, 44, 54, 54,
 55, 56, 57, 59, 77, 120, 121, 122,
 135, 173, 174, 177, 179, 180, 181,
 182, 183, 186, 253, 286, 287,
 316, 318, 319, 323, 333, 337,
 371, 373, 385, 386, 387, 406,
 407, 409, 410, 411, 412, 413,
 414, 415, 416.
 Σίσυφος 27, 137, 149.
 σκύλλειν, 29.
 σκυλμός 45.
 σκύλσις 259.
 Σέδομα 94, 99.
 Σολομῶν 251.
 σοφία ἡ Θεοῦ 325.
 σοφισμός 49.
 Σοφονίας 45 adnot.
 Σοφωνίας 45, 395, 396, 399, 400,
 401.
 Σπαρταῖος 143 adnot.
 σπερματικῶς 350.
 σταγῶν 86, 88, 405.
 σταθμὸν 17.
 στασιάζειν 137.
 στενοχωρεῖν 21.
 στερέωμα 95, 323.
 στοχασμοὶ 5, 48, 49, 96, 510, 404.
 στύλοι ἀμτελίνοι ἐν Ἀράδῳ 263.
 συγκαταβάλλειν 60.
 συγκατανοεῖν 40 adnot.
 συγνύαται 52, 53, 54, 55, 58, 66, 85,
 89, 110.
 σύνυγος 89.
 συλλογισμοὶ 33, 43.
 συναλίζεσθαι 21 adnot.
 συναυλίζεσθαι 21.
 συνδιαπορεῖν 75, 377.
 συνενθυμεῖν 82.
 συνενθύδοκεῖν 13.
 Συρία 183, 254, 302.
 Συροφονίκισσα 55.
 σύστημα cœtus, conventus 30,
 255; σύστημα τῆς Ἐκκλησίας 15.
 συτηματίζεσθαι τινὶ 171.
 Σωκράτης 146, 148 adnot. 147.
 Σωκρατικός 147.

T
 ταλανίζειν deplorare 27.
 Τάνταλος 27, 137, 149.
 ταξίαρχος 22.
 ταρτάρειος 20.
 Τάρταρος 27, 96, 128, 405.
 ταῦ 159.
 τεθαρρήσθωτος 84.
 τεκνοδόρος 150.
 τετραγενής 158.
 Τήθυς 155.
 Τήνος 150 adnot.
 Τιβέριος 29, 123, 260.
 Τιτάνες 156.
 Τιτυός 27, 137, 149.
 τοίχαρχος 20.
 τόμος 42.
 τραπεζίτης 76, 106, 112, 368.
 τριακοντάς 58.
 τρίβων 124, 147.
 τριβώνιον 258.
 τρικυμία 20.
 Τρίπολης 181, 229, 254.
 τρισμαχάριος 210, 212, 247, 283.
 τροπὴ ἑαριή 29; τροπὴ φθινοπωρίη 30, τροπαὶ 97, 246, 400, 401.
 Τρώλος 145.
 τυμδωρύχοι 227.
 Τύμναιος 145.
 Τύρος 119, 134, 154, 173, 176, 183.
 τῶν πρός τι εἰναι 387.
 Υάκινθος 145.
 ὑδροχοεῖν 213, 229.
 Ὑδροχόος 146.
 Ὑλας 145.

ὑλάσσειν 36.
γέμέναος 145.
ὑπαρκτός 390.
ὑπατικός 221.
γέπεριων 155.
ὑπέχεσθαι εἰπεῖν idem significans
ας εἰπεῖν 372, cfr. adnot.
ὑπόδησις (— ὑπόδημα) 258.
ὑποιασθάλλειν 59.
ὑπόδεσις 10, 41, 42, 43, 125, ad-
not., 126, 159, 237, 362; ὑπο-
θέσεις 26, 27, 41, 49, 167, 234.
ὑπόνοια 59, 60, 124, 230, 232,
237, 357.
ὑπονόστησις 160.
ὑποπόδιον 109.
ὑποστάθμη 160, 163, 171.
ὑποσυλφή 58, 92.
ὑποσχέσθαι 92 adnot.

Φ

Φάνης 159, 163.
Φαράω 327, 349.
Φαρισαῖοι 87, 249, 355.
Φαυστινιανός 260, 281, 285, 296,
303, 304, 412.
Φαυστίνος 260, 281, 285, 286, 287,

289, 296, 303, 304, 402.
Φαῦστος 260, 303, 304, 316, 406,
407, 408, 409, 414.
Φειδίας 265.
Φθαέ 200, cfr. tamen adnot.
φύινοπωρή τροπή 30.
φιλανθρωπία 272, 273.
φιλοκαθεδρεῖν 12.
φιλοκρινεῖσθαι separatis existere
381.
Φιλοκτῆτης 145.
φιλόλογος opp. φιλόσοφος 35, 49,
cfr. 310.
φιλαρώδης 4.
Φογδρ 104.
Φοῖδος 146.
Φοινίκη 110, 119, 254.
Φοῖνιξ 143.
Φόρδας 145.
φιλοκρινεῖσθαι 403.
Φώκος 143.
φωστήρ 73.

X

Χάρη 198.
Χανανάντις 119, 120.
Χανανάντις 55, 119 adnot. 120. ad-
not.

Ψευδαπόστολος 332.

Ψευδοπροφήτης 20.

Ψωρός 30.

Ψ

Ὥρεανός 155.
Ὥριαν 146.
Ὥροσκοπεῖν 199.
Ὥρονομεῖν 199 adn.

Ω

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. CLEMENS I PONTIFEX ROMANUS.

CLEMENTINA.

Testimonia veterum de Clementinis.	9
Dissertatio proœmialis Gallandii de Clementinis	11
HOMILIAE VIGINTI CLEMENTIS ROMANI nunc pri-	
mm integræ.	
Monitum ad Lectorem.	19
Epistola Petri ad Jacobum.	25
Epistola Clementis ad Jacobum.	31
Homilia prima.	57
Homilia II.	78
Homilia III.	112
Homilia IV.	158
Homilia V.	174
Homilia VI.	193
Homilia VII.	218
Homilia VIII.	226
Homilia IX.	242
Homilia X.	259
Homilia XI.	275
Homilia XII.	302
Homilia XIII.	330
Homilia XIV.	346
Homilia XV.	353
Homilia XVI.	366
Homilia XVII.	383
Homilia XVIII.	403
Homilia XIX.	422
Homilia XX.	447
EPITOME CLEMENTIS DE GESTIS S. PETRI.	
LITURGIA S. CLEMENTIS ROMANI.	469
APPENDIX AD S. CLEMENTEM.	603
Martyrium S. Clementis papæ Romani.	617
Ephraim arch'episcopi Chersonis narratio de miraculo quod in puer factum est a S. Clemente martyre.	633

S. BARNABAS APOSTOLUS.

Prolegomena.	647
Testimonia veterum de S. Barnaba et ejus epistola.	647
Judicium Cotelerii de epistola S. Barnabæ apostoli	651
Dissertatio D. Le Nourry de epistola S. Barnabæ.	673
Articulus primus. — Analysis epistola S. Barnabæ.	673
Articulus II. — Hanc epistolam eamdem esse, quæ ab antiquissimis Ecclesiæ Patribus laudatur.	674
Articulus III. — De auctore hujus epistola antiquorum scriptorum opinione.	674
Articulus IV. — Sententia recentiorum.	675
Articulus V. — Primum argumentum examinatur	676
Articulus VI. — Secundum argumentum expenditur.	677
Articulus VII. — Tertium argumentum examinatur.	677
Articulus VIII. — Movnii conjecturæ discutiuntur.	678
Articulus IX. — Quandonam hæc epistola scripta sit.	679
Articulus X. — Ad quos hæc epistola scripta sit.	680
Articulus XI. — De hujus epistola fortuna, et variis ejus editionibus.	681
Articulus XII. — De notis et observationibus in hanc epistolam.	682
Articulus XIII. — Novæ observationes in hanc epistola.	683
Dissertatio Gallandii de eadem epistola.	683
Caput primum. — Num S. Barnabas auctor sit epistola quæ sub ejus nomine circumferuntur.	685
Cap. II. — Potiores objections diluuntur, eaque po- tissimum, qua hujus epistola integritas impetratur.	689

CAP. III. — Quo tempore scripta fuerit, inquiritur.	693	III. — De discretione episcoporum et civitatum.	813
CAP. IV. — Quantæ sit auctoritatis, et quanti testimonia.	698	IV. — Ut difficiliores causæ ad sedem apostolicam referantur.	814
CAP. V. — Judicium Cl. Mazochit; cuius etiam eruditæ observations in aliquot ejusdem epistolæ loca, reliquis editoribus præterita, in medium adducuntur.	699	V. — Non admittendos ad accusationem sive ad testimonium qui antea inimici fuerunt, et de extremo iudicio.	815
CAP. VI. — De variis ejusdem epistola editionibus ac versionibus; in primis vero de Latina vetere, ubi è partula de cura Gallandii.	702	Duo decreta Anacleti pape.	
EPISTOLA CATHOLICA S. BARNABÆ APOSTOLI.		I. — Quare laici in accusatione episcoporum non audiuntur.	817
	727	II. — Singulis annis apostolorum limina visitent episcoli, qui ordinationibus apostolicis subjacent.	817
I. — Salutatio Barnabæ ad fratres.	727	SANCTUS HERMAS.	
II. — Sacrificia Judaica abolita sunt.	729	Testimonia veterum de S. Hermo.	819
III. — Jejunia Judæorum non sunt vera nec Deo accepta.	729	Dissertatio de vita et scriptis S. Hermo a D. Ie Noury.	833
IV. — Antichristus ante portas: ergo lugiamus errores judaizantium et opera malæ viae.	731	Articulus primus. — Analysis operis S. Hermo cui titulus: <i>Pastor</i> .	833
V. — Novum fœdus, passione Christi fundatum, est nobis ad salutem, Judæis ad interitum.	733	Articulus II. — Quis Hermo auctor hujus operis; num sit frater Pii primi, summi pontificis.	833
VI. — Christi passio et novum fœdus jam et prophetis annuntiatur.	737	Articulus III. — Num Hermo fuerit discipulus Pauli apostoli.	837
VII. — Jejunium et caper typus Christi.	743	Articulus IV. — Quo tempore hos libros scripsit.	838
VIII. — Vacca rubra typus Christi.	747	Articulus V. — Num hi libri Graece primum scripti sunt.	838
IX. — De circumcisione auris et cordis, et de circumcisione typica Abrahami.	749	Articulus VI. — Num versio latina sit barbara, et Anastasius illius sit auctor.	839
X. — Mandata de cibis, male a Judæis intellecta, Christians sunt aperta.	751	Articulus VII. — Num sit tantum epitome.	840
XI. — Baptismum et crucem Deus jam in Vet. Test. præmonstravit.	753	Articulus VIII. — De titulo hujus operis.	840
XII. — Crux Christi sœpe in Vet. Test. annuntiata.	759	Articulus IX. — De hujus operis divisione, capitibus et capitum argumentis.	841
Josue typus Christi.	759	Articulus X. — Quid de his libris antiqui Patres sentiunt.	842
XIII. — Christianos, non Judæos, fœderis divini esse heredes, jam in Vet. Test. annuntiatum est.	765	Articulus XI. — Quantæ sint utilitatis.	842
XIV. — Testamentum quod Moyses accepit et contrivit, Dominus nobis dedit.	767	Articulus XII. — Utrum antiqui Patres illos spreverint.	844
XV. — Sabbatum Judæorum non est verum; Deo acepimus Sabbathum.	769	Articulus XIII. — Quam temere hi libri a quibusdam recentioribus contemnuntur.	845
XVI. — Non templum Judæorum, sed spirituale plenum Christianorum Deo placuit.	771	Articulus XIV. — Hos libros plenos non esse heresibus, et primo quidem circa angelum bonum et malum singulis hominibus tributum.	845
XVII. — Epilogus partis primæ.	775	Articulus XV. — Hos libros non favere Novatianis.	846
XVIII. — De duabus viis.	775	Articulus XVI. — Eosdem libros immerito aliorum querundam errorum incusari.	848
XIX. — De via lucis.	777	Articulus XVII. — De variis editionibus et notis in his libris.	849
XX. — De via tenebrarum.	779	Articulus XVIII. — Nova observationes, ac primo de Christi sancti Spiritus divinitate.	849
XXI. — Conclusio admonitoria.	779	Articulus XIX. — Utrum apostoli mortui prædicaverint nomen Filii Dei iis qui apud inferos erant.	854
Dictum S. Barnabæ apostoli, quod in ejus catholica epistola non reperitur.	781	Articulus XX. — Utrum Hegren sit nomen angeli.	853
S. MATTHIAS APOSTOLUS.		Articulus XXI. — Num angeli omnia creaverint.	854
Fragmenta.	785	Articulus XXII. — Qui doctores et presides ministeriorum dicantur.	854
S. BARTHOLOMEUS APOSTOLUS.		Articulus XXIII. — De xerophagiis.	855
Sententia brevis.	785	Articulus XXIV. — De matrimonii vinculo nunquam solvendo.	856
ANACLETUS PAPA.		Articulus XXV. — De libro apocrypho de Heldam et Modal.	859
Notitia.	787	Judicium Cotelerii de S. Hermo <i>Pastore</i> .	859
EPISTOLÆ ET DECRETA.		Proemium Gallandii ad S. Hermam.	865
Epistola prima. — De oppressione Christianorum et de accusatione episcopi, de ordinatione archiepiscoporum et ceterorum, et de primatibus et patriarchis, eorumque ministerio.	789	CAPUT PRIMUM. — Quis cujasve fuerit Hermo. Distinguendus tum ab Herme, Dalmatiae, ut fertur, episcopo, tum ab Hermete pastore, Pii I fratre.	865
I. — De iis qui sacerdotes accusant.	791	CAP. II. — Opus Hermo <i>Pastor</i> inscriptum. De Gracis ejus laciniis, deque vetere Latina versione.	865
II. — Ut episcopus Deo sacrificans testes secum habeat.	794	CAP. III. — Quanto in pretio apud Patrum velutissimos habitum. Valde utile jure existimatum. Hinc immerito a nonnullis reprobator. Solvuntur aliquot objectiones, ab antiquorum Patrum auctoritate petitæ.	866
III. — De peregrinis et provincialibus judicibus.	798	CAP. IV. — Quo tempore scripsit Hermo disquiritur.	869
IV. — Ut oppressus judicio secularium appellaret judicium sacerdotum, et de majoribus causis ad sedem apostolicam referendis.	799	CAP. V. — Quid operæ in ejus <i>Pastorem</i> nunc denovo evulgatum, impensum.	870
Epist. II. — De ordinatione archiepiscoporum et reliquorum episcoporum atque sacerdotum, et de fide cœtrisque causis.	801	De doctrina S. Hermo, auctore Lumper.	871
I. — De ordinationibus episcoporum et omnium clericorum.	803	SANCTI HERMÆ PASTOR.	
II. — De accusationibus episcoporum.	803	LIBER PRIMUS , qui inscribitur <i>Visiones</i> .	
III. — Quod minus quam a tribus episcopis episcopus non debet ordinari.	807	Visio I. — Contra turpes et elatas cogitationes, et intelligentem Hermo filiorum castigationem.	891
IV. — In quibus civitatibus primates, in quibus metropolitani esse debeant.	807	Visio II. — Rursum de negligenti uxoris loquacis et filiorum libidinosorum castigatione, et ejus moribus.	893
Epist. III. — De patriarchis et primatibus, ac reliquis episcopis; et quod Romana Ecclesia cardo sit et caput omnium ecclesiæ.	810	Visio III. — De triumphantis Ecclesiæ structura, et variis hominum reproborum ordinibus.	899
I. — De bipartito ordine sacerdotum.	812	Visio IV. — De tentatione et tribulatione hominibus superventura.	900
II. — De constitutione seu ordinatione episcoporum ac presbyterorum.	812		

LIBER SECUNDUS, qui inscribitur *Mandata*.

Proemium.	913
Mandatum I. — De fide in unum Deum.	913
Mandatum II. — De fugienda obtrrectatione, et eleemosyna facienda in simplicitate.	915
Mandatum III. — De fugiendo mendacio, et Hermæ nomine simulationem.	917
Mandatum IV. — De dimittenda adulteria.	917
Mandatum V. — De tristitia cordis, et patientia.	921
Mandatum VI. — De agnoscendis unusquisque hominis duobus genitis, et nrius inspirationibus.	925
Mandatum VII. — De timendo Deo, et dæmone non metuendo.	929
Mandatum VIII. — Declinandum est a malo, et facienda bona.	931
Mandatum IX. — Postulandum a Deo assidue, et sine hæsitatione.	933
Mandatum X. — De animi tristitia, et non contrastando Spiritu Dei qui in nobis est.	939
Mandatum XI. — Spiritus et prophetas probari ex operibus, et de duplice spiritu.	943
Mandatum XII. — De duplice cupiditate. Dei mandata non esse impossibilia, et diabolum non metuendum credentibus.	945

LIBER TERTIUS, qui inscribitur *Similitudines*.

Similitudo I. — Nos quia in hoc mundo permanentem civitatem non habemus, debere inquirere futuram.	931
Similitudo II. — Ut vitis ulmo fulcitur, sic dives oratione pauperis iuvatur.	933
Similitudo III. — Ut hieme virides arbores ab aridis, sic in hoc seculo justi ab injustis internosci non possunt.	935
Similitudo IV. — Ut æstate arbores ab aridis, fructu et virentibus foliis internoscuntur, sic in futuro seculo justi ab injustis beatitudine different.	935
Similitudo V. — De vero jejuno, et ejus mercede; tum et de corporis munditia.	937
Similitudo VI. — De duplice genere hominum volupteriorum, et eorum morte, defectione, et pœnarum duratione.	963
Similitudo VII. — Pœnitentibus faciendos esse penitentia dignos fructus.	969
Similitudo VIII. — Electorum, et pœnitentium peccatorum multa sunt genera; omnes autem, pro pœnitentia et bonorum operum suorum modo, habebunt mercedem.	979
Similitudo IX. — Aedificandæ militantis et triumphantis Ecclesiæ mysteria maxima.	979
Similitudo X. — De pœnitentia et eleemosyna.	1009

APPENDIX AD S. HERMAM.

Acta SS. Pudentianæ seu Potentianæ et Praxedis, auctore S. Pastore presbytero. Notitia in S. Pastorem.	1011
Acta Sanctorum virginum Pudentianæ et Praxedis.	1019

ANONYMI TESTAMENTA XII PATRIARCHARUM.

Testimonia veterum	1025
Dissertatio D. Le Nourry.	1025
Dissertatio procemialis Gallandii.	1029
I. — Horum Testamentorum auctor Christianus fuisse, illaque Graece scripsisse demonstratur.	1029
II. — Ipsius ætas inquiritur, ejusque scriptioris consilium paucis aperitur.	1031
III. — Operis pretium expenditor; ex quo in primis a Gradio de prompta pro vera Christi deitate testimonia describuntur. Hinc sententia de scriptore Christiano iterum confirmatur.	1033
IV. — De variis mss. exemplaribus Græcis, deque antiqua Roberti Lincolniensis episcopi versione agitur.	1036
V. — De editione Grabiæ hic typis expressa.	1037

TESTAMENTA XII PATRIARCHARUM filiorum Jacob ad filios suos, interprete Roberto Lincolnensi episcopo.

CAPUT PRIMUM. — Testamentum Ruben, de iis quæ morituras in mente habuit.	1038
CAP. II. — Testamentum Simeonis, de invidia.	1046
CAP. III. — Testamentum Levi, de sacerdotio et superbia.	1051
CAP. IV. — Testamentum Judæ, de fortitudine, et avaritia et fornicatione.	1070
CAP. V. — Testamentum Issachar, de simplicitate.	1086
CAP. VI. — Testamentum Zabulon, de commiseratione et misericordia.	1090
CAP. VII. — Testamentum Dan, de ira et mendacio.	1098
CAP. VIII. — Testamentum Nephthalim, de naturali bonitate.	1103
CAP. IX. — Testamentum Gad, de odio.	1114
CAP. X. — Testamentum Aser, de duabus faciebus malitiae et virtutis.	1119
CAP. XI. — Testamentum Joseph, de castitate.	1126
CAP. XII. — Testamentum Benjamin, de mente munda.	1142
Tabula chronologica Testam. XII patriarcharum.	1151

ANONYMI EPISTOLA AD DIOGNETUM.

Gallandii proemia.	1159
--------------------	------

EPISTOLA AD DIOGETUM.

1167

PRESBYTERORUM ET DIACONORUM
ACHAIÆ

EPISTOLA DE MARTYRIO S. ANDREÆ.

Veterum testimonia.	1187
Gallandii Praefatio.	1199
Acta et Martyrium S. Andreæ apostoli.	1217
Addenda.	1277

ADDENDA.

I.

Variæ Lectiones ad *Constitutiones apostolicas*, ex codicibus mss. (1).

In codice bibliothecæ montis Sinaïtici, saeculi fere decimi tertii, plura leguntur quæ ad *Constitutiones apostolicas* pertinent. Descripsi inde libri VIII caput 32 et quæ sequuntur. Scripturam codicis ita affram ut quæ a textu Cotelieri quemadmodum recognovit doctissimus Ueltzenius differant, :ypis cursivis distinguam.

ΠΑΥΛΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΔΙΑ- Α

χόνων προσαγέσθωσαν τῷ ἐπισκόπῳ ἢ τοῖς πρεσβύτεροις, καὶ τὰς αἰτίας ἔξεταζέσθωσαν οὐ χάριν προσῆλθον τῷ κυριακῷ λόγῳ. Οἱ δὲ προσενέγκαντες μαρτυρεῖσθωσαν (Cot. add. αὐτοῖς) ἀκριβώσαντες τὰ κατ'

Οἱ (plura præcedunt apud Cot. et Ue.) πρώτως προσιόντες τῷ μυστηρὶῳ τῆς εὐσεβείας διὰ τῶν δια-

(1) Hæc, ut quæ sub numm. II et III sequuntur, ex libro cui titulus : *Anecdota sacra et profana ex Oriente et Occidente allata*. . . Edidit Const. Tischendorf, phil. et theol. Doctor, etc. Lipsiae 1855, in-4.

αὐτούς. Ἐξετάζεσθω δὲ ἀκριβῶς δὲ τρόπος καὶ δὲ ἀκριβῶς δὲ τρόπος καὶ εἰ δοῦλοι εἰσιν ή̄ ἐλεύθεροι. 2. Καὶ ἐὰν ή̄ τις δοῦλος, ἐρωτάσθω δὲ τεσπότης αὐτοῦ εἰ μαρτυρεῖ αὐτῷ· εἰ δὲ μή, ἀποβαλέσθω, ἔως ἂν ἀξιορέαντες ἐπιδείξῃ τῷ δεσπότῃ· εἰ δὲ μαρτυρεῖ αὐτῷ, προσδεχέσθω. Ἐθρικοῦ οἰκέτης διδασκέσθω εὐαρεστεῖν τῷ δεσπότῃ, ἵνα μὴ βλασφημεῖται δὲ λόγος. 3. Εἰ μὲν οὖν ἔχει γυναῖκα ή̄ η̄ γυνὴ ἀνδρα, διδασκέσθωσαν ἀρκεῖσθαι ἑαυτοῖς· εἰ δὲ ἀγαποῦ εἰσι, μανθανέτωσαν μὴ πορνεύειν, ἀλλὰ γαμεῖν ἐν νόμῳ. Εἰ δὲ δὲ τεσπότης αὐτοῦ πιστὸς ὁν καὶ εἰδὼς διτε πορνεύειν, οὐδὲ διδωσιν αὐτῷ γυναῖκα ή̄ τῇ γυναικὶ ἀνδρα, ἀφοριζέσθωσαν. 4. Έάν (Col. add. δέ) τις δαίμονα ἔχῃ, διδασκέσθω μὲν τῇ εὐεξεῖσιν, μὴ προσδεχέσθω δὲ εἰς κοινωνίαν πρὸν ἀνθαρισθῆ· εἰ δὲ θάνατος κατεπέίσῃ, προσδεχέσθω. 5. Εἴ τις πορνοβοσκός, ή̄ παυσάσθω (Col. add. τοῦ) μαστροπεύειν ή̄ ἀποβαλέσθω (sequuntur plura apud Col.). Τῶν ἐπὶ σκηνῆς ἐάν τις προσείη (sic) ἀνήρ ή̄ γυνὴ ή̄ ἡγεμός ή̄ μονομάχος ή̄ σταδιοδόρος ή̄ λουδεμπιστής (codex -στῆς) ή̄ ὀλυμπικὸς ή̄ χοραύλης ή̄ κιθαριστής (seq. alia apud Col.) ή̄ αὐληστρίνη ἐπιδεικνύμενος, ή̄ παυσάσθωσαν ή̄ ἀποβαλέσθωσαν. 6. Στρατώτης προσών διδασκέσθω μὴ ἀδικεῖν, μὴ συκοφαντεῖν, ἀρκεῖσθαι δὲ τοῖς διδομένοις δύκωντος· πειθόμενος προσδεχέσθω, ἀντειλέγων δὲ ἀποβαλέσθω. Ἀρρήτοποιδες, κλενίδος, βλάξ, μάγος, δχλαιστής, ἐπαοιδός, λωταξ, περιάμματα ποιῶν, οιωνιστής, συμβολοδείκτης, παλμῶν ἐρμηνεύς, φυλαττόμενος ἐν συναντήσει λωδᾶς (sic) δύκεων ή̄ ποδῶν ή̄ ὅρνιῶν ή̄ γαλῶν ή̄ ἐπιφωνήσεων ή̄ παραχροαμάτων συμβολικῶν, χρόνῳ δοκιμα-ζέσθωσαν· δισέκνιπτος ... ἀποβαλέσθωσαν. 7. Παλλακή ... ἀποβαλέσθω ... εἰ μὲν δούλῃ ἐστίν ... εἰ δὲ ἐλευθέρᾳ, γαμείτῳ ... δὲ μή, ἀποδιελέσθω. 8. Ἐλληνικοῖς ... μετατιθέσθω ή̄ ἀποβαλέσθω ... ἱπποδρομικοῖς ἀγῶσιν ... ἀποβαλέσθω. 9. Ὁ μὲλλων ... εἴνοισαν (codex δινοιαν) ἔχῃ (Col. add. περὶ τὸ πρᾶγμα) ... 10. ... λαικὸς εἰη. 11. Πάς πιστὸς ... πρὸ τοῦ τὸ ἔργον κείρον ἐπιτελέσαι ... εἰ δὲ τις λόγος κατηχήσεως γίνεται, προτιμησάτωσαν ... εἰσεβείας. 12. Πιστὸς ή̄ πιστὴ ... ἐπιστολαῖς διετάξαμεν.

Inscriptum est Πέτρου καὶ Παύλου τῶν ἀγίων (67).

XXXIII, 1. Ἔγώ Πέτρος καὶ (Col. add. ἐγώ) Θεὸς ἐμὲ ἀθετῶν, etc.

A Παῦλ. διατάσσομεν ἐργάζεσθαι τοὺς λαοὺς πάντας ήμέρας, σάββ. δὲ κ. κυρ. σχολαζέτωσαν (Col. add. ἐν) τῇ ἐκκλησίᾳ ... δημιουργ. τρόποι ἔχειν ... 2. Τὴν ... ὁ συγχωρήσας (Col. add. ή̄) καὶ ἀναστήσας ... πνεύματος τὴν δοθεῖσαν ... ἐν αὐτῇ (Col. add. τῇ) ἀπροσδόκητον χάριν τοῖς ἀνθρώποις δεδόσθαι ... λόγον (Col. add. Ἰησοῦν Χριστὸν) ἐκ ... τὴν τῶν ἀγίων θεοφαρίων ἐκρήν ... 3. Τάς ήμέρας ... ἡξιώσειν ἀγίου.

XXXIV, 1 (68). Εὑχάς ἐπιτ. δρόμως πρώτη ὁρα, πρίτη τε καὶ ἔκτη κ. ἐνν. καὶ ἑπτέρας καὶ ἀλεκτοροφωρίας. Ὁρθροι μὲν (Col. add. εὐχαριστοῦντες) διτε ἐφ. ἡμέρας (Col. διην., non Ue.) ... νύκτας ... διτε ἀντεῆς ἀπόφυσιν ἀπὸ Πιλάτου Ἐλασην δικύριος ... ἑσταυρώθη δικύριος· ἐννάτη (Col. add. δέ) B τίταντα ἐκεκλήνητο ... ἐφ' ἐσπέρας δὲ εύχ. διτε ἡμέραν (Col. διην., Ue. om.) ἐδωκεν ἀράπαντος (Col. add. τῶν) καθημερινῶν ... τῆς παρουσίας ... 2. Εἰ μή ... προσείναι ... φευκτέος ... οὐτως καὶ οἱ ἐναγεῖς μιανούσιν. 3. Εἰ δὲ μήτε ἐν οὐκανάμα μήτε ἐν ἐκκλ. (Col. add. συναθροισθῆναι) δινατῶν, ἐκαστος (Col. add. παρ') ἐαυτῷ φαλέτω ... ἐὰν διτε (ita recte etiam Ue. contra Col. εἰσι) φησιν δικύριος (item Ue., Col. om.) ... 4. ... κατ' οὐκ. προστεχέσθω (ab hoc προσευχ. scriba transiluit ad alterum) ... 5. ... δούλοις (ita recte Ue., Col. δοῦλοι) ... ἀποβαλέσθωσαν. Jam sequitur εαριτοντα, nullo titulo aut nota interposita. Ἐπιτελέσθω (Col. add. δέ) τρίτα ... ἐν φαλμ. (Col. add. καὶ ἐναγκάντεσι) καὶ προσευχαῖς ... καὶ τριακοστὰ ... διπ. μνεῖας αὐτῶν διδόσθω ἐκ τ. ὑπ. αὐτοῖς εἰς ἀν. αὐτῶν.

XLIII, XLIV, 1. Ἐν δὲ ταῖς μητήμασι ... προσύπεροι γάρ ... λέγει γάρ ... οἶνον (Col. add. δέ) μή ... οὐ (Col. add. μή) δύνωνται ... μετὰ τὸν Θεὸν ... οὐχ ἵνα μή πίλωσιν · δλως γάρ οὐκ (ita etiam Ue., Col. καὶ) ... μή πίλεται οἶνον εἰς ... τοῦ μεθύσου. 2. ... τὸ δνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησ. Χρ. ... εἰρηκε Τίνι ... οὐ τῶν χρονίκ. ἐν οὐνῷ καὶ κατασκοπούστων π. π. γίν. XLV. ... προσίενται ... ἐφ' ἐαυτοῖς ... XLVI, 1. Τούτο δὲ κοινῇ κάσι ... τῇ αὐτῷ δοθεῖσῃ τάξει ... δ ἀκούων γάρ οὐδὲν, φησιν δικύριος, ἐμοῦ ... καὶ

II.

Variæ Lectiones ad Clementis Homilias et Epitomen.

Inter viros doctos constat Clementis Romani quæ feruntur Homiliarum duo tantam hueusque codices inventos esse. Alter est Parisinus, ad finem mutilus, desinens in verba Homil. XIX, 14, ή̄ ὅλη διπότε (cf. ed. Dressel. pag. 383', 12). Eo solo nitebatur editio Cotelerii et qui totum ejus de patribus apostolicis opus emendatius repetiit Clerici, item nupera Schwiegleri editio. Nuperrime autem alter accessit, Ottobonianus Vaticanus, ab Alberto Dressel inventus, et anno 1853 ad novam homiliarum editionem,

(67) Proximus titulus in tabula (πίναξ) est: περὶ τοῦ φυλάττειν ἐκαστον τάξιν καὶ λειτουργίαν.

(68) Nulla textui inscriptio præposita est.

* Haec sunt apud nos numerales notæ typis grandioribus expressæ quæ textui intermiscentur. Ed. PATA.

adhibitus. Is et integer est nec raro lectionis bonitate Parisino praestat. Nihilominus multum abest ut his duobus codicibus acquiescendum videatur aut editione Dresselii criticis rationibus jam sit satisfactum. Habent enim critica circa textum Homiliarum Clementinarum studia eo plus gravitatis quo magis nostra etate intellectum est librum illum Clementis apocryphum in historia primae ecclesie inaganda maximi faciendum esse. Quæ cum ita sint, magnopere gaudeo codices alios duo a me repertos esse, alterum in Italia, alterum in oriente. Quos quantopere sperandum sit valituros esse, cum ad restituendum textum antiquissimum tum ad historiam ejus libri illustrandam, satis apparebit ex prioribus primæ Homiliæ sectionibus locisque aliquot selectis. Dabimus autem ipsum continuum textum quemadmodum et in orientali et in Italico legitur codice, lectiones Homiliarum ex editionibus Cotelerii et Dresselii unaque Epitomes quæ plerumque dicitur textum, ubi ad comparandum aptus est, sub textu notantes.

Titulus libri in orientali codice hunc in modum scriptus est: Βίος καὶ πολιτεία καὶ μαρτύριον τοῦ ἀγίου ἐνδέξου ἱερομάρτυρος Κλήμεντος, ἀρχιεπισκόπου Ῥώμης, μαθητοῦ τοῦ ἀγίου ἀποστόλου Πέτρου. Ad hanc propriis reliquis libris scriptis accedit scriptura quatuor Epitomes codicum, in quibus est, teste Cotelerio: Βίος τοῦ ἀγίου ἱερομάρτυρος (μάρτυρος) Κλήμ. ἐπισκ. Ῥώμ. μαθ. τ. ἄγ. ἀποστ. Πέτρ. Satis differunt reliqui tres apud Cotelerium Epitomes codices, quorum unus addita hanc habet: Κλήμεντος τῶν Πέτρου ἐπιδημῶν χρημάτων ἐπιτομή, quæ quidem sola, quod mireris, titulo loco, præmissis duabus epistolis, Homiliarum codices et Parisinus et Vaticanus habent.

Κλήμης Ἰακώβῳ τῷ κυρίῳ καὶ ἐπισκόπῳ (1) καὶ Α εἰ μὴ τάχα σιγῇ καὶ λήθῃ· ή καὶ (13) τάχα ἔσται τι ἐπισκόπων ἐπισκόπῳ, διέποντι δὲ τὴν ἐκ (2) Ἱερου- δῦν (Ital. τι οὖν) νοῆσαι οὐδὲ δυνατόν. II. Ταῦτα τε σαλήμ ἀγίαν τῶν Χριστιανῶν (3) ἐκκλησίαν καὶ τὰς πανταχῇ Θεοῦ προνοιάς ἰδρυθεῖσας καλῶς Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐκκλησίας (4), σύν τε πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις καὶ τοῖς λοιποῖς (orient. λυποῖς) διπατιν ἀδελφοῖς· εἰρήνη εἴη πάντοτε.

Γνώριμον ἔστω σοι, κύριε μου, ὅτι ἐγὼ (5) Κλήμης Ῥωμαίων πολιτης ὁν, καὶ τὴν πρώτην ἡλικίαν σωφρόνως ζῆσαι δυνηθεὶς (6), τῆς ἐννοιας μου ἐκ παιδὸς ἀπασχολούστης (7) τὴν ἐνέμοι ἐπιθυμίαν εἰς τε ἀθυμίας καὶ πόνους· συνῆν γάρ μοι λογισμὸς, οὐκ οἶδα πόθεν τὴν ἀρχὴν λαβὼν, περὶ θανάτου πυκνάς ποιούμενος ὑπομνήσεις, ὅτι ἄρα (8) θυνῶν οὐκ εἰμὶ, καὶ οὐδὲ μνήμην τις ποιήσει μου ποτέ (9), τοῦ ἀπέροντος χρόνου πάντων τὰ πάντα εἰς λήθην φέροντος· ἔσομαι δὲ οὐκ ὁν, οὐκέντας εἰδὼς, οὐ γινώσκων, οὐ γινωσκόμενος, οὐ γερονῶς, οὐ γινόμενος (10)· καὶ ἄρα πότε (11) γέγονεν ὁ κόσμος, καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι τί ἄρα (12) ἦν. Εἰ γάρ ἦν ἀεὶ, καὶ ἔσται· εἰ δὲ γέγονεν, καὶ μετὰ (orient. addit. τὴν) λύσιν τί ἄρα ἔσται πάλιν,

(1) Καὶ ἐπισκόπῳ· ita etiam Epitome; codd. vero Cot. et Dr. — in inscriptione epistolæ Clementis ad Jacobum — omittunt.

(2) Ita etiam unus cod. Epitomes; textus vero Epit. apud Cot. τῷ τὴν Ἱερ. ἄγ. τῶν Χρ. ἐκκλ. διέποντι. Codd. Cot. et Dr. omittunt ἐν.

(3) Τῷ Χριστιανῷ· ita cum Epitome; cod. vero Cot. Ἐβραϊων (absque articulo); cod. Dr. plane omitti, quod idem ex Epitomes codice Cotelerius adnotavit.

(4) Χριστοῦ usque ἐκκλησίας· hæc cum Epitome; in Cot. et Dr. codicibus desunt.

(5) Hæc prorsus convenienter primis verbis Epitomes; in Homiliis vero initium sit ab Ἔγώ Κλήμῃ, omisis prioribus.

(6) Cotelerius δεδυνηματι; Dressel. notat: « Scripturam cum Ottoboni, δεδυνημένος, sed obstat καὶ ιοπula præcedens. » Epit. consentit in hac forma δυνηθεῖς, sed singula verba contra Homiliarum cod. sic collocata habet: δον. ζῆσαι σωφρόνως. Ceterum ab his inde verbis Epitome discedit ab Homiliarum textu, pergens λογισμὸν τε δεξάμενος οὐκ οἶδα πόθεν ἐπεισελθόντα μοι καὶ περὶ θανάτου πυκνάς ποιούμενον ὑπομνήσεις, πόνοις τὸ λοιπὸν καὶ ἀθυμίας συνέσσων, etc.

(7) Ita uterque codex noster; Cot. et Dr. ἀποσχολουστος.

(8) Sic libri mei; Cot. et Dr. ἄρα.

(9) Hunc libri accentum habent; non μού ποτε.

(10) Ital. om. οὐ γερον. οὐ γινόμ.

(11) Ita rursus cum libris scripsi; Cot. et Dr. ἄρα ποτε.

B Καὶ οὐδὲν έπειγνων καὶ θεῷ πάντων δεσπότῃ τοῦ χαριστησα· ὑπὸ γάρ της κατ' ἀρχὰς θιεδούσης με ἐννοιας εἰς τὴν τῶν πραγμάτων ζῆτησιν καὶ εὑρεσιν ἡγαγκάσθην ἐλθεῖν, καὶ τότε ἐταλάνιζον οὖς τὴν ἀρχὴν δι' ἀγνοιαν μακαρίειν ἐκινδύνευον (20). III. Ἐκ παιδεῖς οὐν ηλικίας ὃν ἐν τοῖς (21) τοιούτοις λογισμοῖς, χάριν τοῦ παθεντὸν τι βέβαιον εἰς τὰς τῶν φιλοσόφων ἐφοίτειν διατριβάς· καὶ οὐδὲν ἐτερον ἔχων· ή δογμάτων ἀνασκευάς καὶ κατασκευάς καὶ ἔρεις καὶ φιλονεικίας καὶ συλλογισμῶν τέχνας καὶ λημμάτων ἐπινοιας (22). Καὶ ποτὲ μὲν (23) ἐπεχράτει, φέρε λέγειν, ὅτι ἀθάνα-

(12) Sic uterque noster cum Cotelerio; item Epit. τι ἄρα καὶ ἥν. Contra Dress. τι ἔτος ἥν.

(13) Ή κατ· sic rectissime uterque noster. Cot. om. ἥ; cod. Ottob. κατ ἥ.

(14) Ita omnes Homiliarum codices, contra Epitome, per cætera satis consonans, διενυμούμενος.

(15) Ita rursus omnes Homil. codd. contra Epit. διανοστον εἰγον δὲ τὴν λύπην, καὶ τοσοῦτον.

(16) Consentaneum Homil. codices; contra Epit. τὴν περὶ τούτων φροντίδα οὐκ ματίστας ἐλογισάμην.

(17) Ἀχραιστερον — ἔρρουρ· in his prorsus convenientiū Homil. et Epit.

(18) Ἀγαθῆς· ita mei cum Cotelerio; Ottob. ἀγαθῆς. Epit. omittit.

(19) Γιρούρην· ita orientalis; Italicus cum Cot. γενομένην; Dress. γενησομένη.

(20) Cum his, in quibus consentiunt Homil. codices, conferre juvat textum Epitomes qui sic habet: οὐδὲν έπειτησα πάντων ἀπὸ τοῦ τέλους, καὶ θεῷ τῷ πάντων τοῦ χαριστησα ποιητῇ· ὑπὸ γάρ της κατ' ἀρχὰς με πιεζουστης ἐννοιας τηναγκάσθην εἰς τὴν τῶν πραγμάτων ἐλθεῖν ζῆτησιν· καὶ οὖς τὴν ἀρχὴν δι' ἔγνοιαν μακαρίειν ἐκινδύνευον, ὑπερον ταλανίζειν οὐκ ἐπανέμην.

(21) Τοῖς· ita uterque meus; Cot. et Dr. omitunt, item Epitome.

(22) Καὶ οὐδὲν — ἐπιτολας· rursus in his plena codicūm Homil. consensio; Epit. vero sic: ἀλλὰ καὶ οὐτως οὐδὲν ἐτερον παρ' αὐτοῖς τὸ σπουδαζόμενον ἔισιν ή, δογμ. ἀνασκ. κ. κατασκ. ἐριδάς τε κ. συλλ. τίχν. καὶ δῆ καὶ λημμ. ἐπεν.

(23) Ποτὲ μέτρ... πετε δέ· ita rectissime uter-

τος (orient. addit. ἥν) ἡ ψυχή, ποτὲ δὲ ὅτι θνητή. Καὶ Α εῶς, καὶ παραδοθῆσομαι (44) κατ' ἐνίναν φύλακέρων λόγους Πυριφλεγέθοντι καὶ Ταρτάρῳ, ὡς Σίσυφος ἢ Τίτος (42) ἢ Ἱέλιον ἢ Τάνταλος, καὶ ἔσομαι τὸ ἔσω τὸν αἰώνα κολαζόμενος; πάλιν τε (45) ἀνθυπέρερον λέγων· Ἡ ἀδήλου δυνάς τοῦ πράγματος (46), ἀκίνδυντερόν (45) ἔστιν μᾶλλον εὐσεβῶς βιώσαι με. Καὶ πάλιν (46) Πῶς δυνήσομαι τοῦ δικαίου χάριν εἰς ἀδηλον ἐλπίδα ἀφορῶν τῶν τοῦ σώματος κρατεῖν ἡδονήν; ἀλλ' οὐδὲ ὅτι (47) ποτὲ ἔστι δίκαιον καὶ (48) ἀρέσκει Θεῷ πεπληροφόρημαι, οὔτε εἰ τὴ ψυχὴ ἀθάνατος ἢ θνητὴ γινώσκω· οὔτε τις λόγος βέβαιος εὑρίσκεται, οὔτε τῶν τοιούτων λογισμῶν ἡσυχάζειν δύναμαι. V. Τί οὖν χρή ποιεῖν ἢ τούτο (49)· εἰς Αἴγυπτον τορεύσομαι, καὶ τοῖς τῶν ἀδύτων λεροφάνταις τε (50) καὶ προφήταις φιλιαθήσομαι, καὶ μάγον ζητήσας καὶ εύρων χρήματα πολλοῖς πείσω διπλῶς ψυχῆς ἀναπομπὴν τὴν λεγομένην νεκυομαντίαν (51) ποιήσῃ, ἐμοῦ ὡς περὶ πράγματος τινος πυνθανομένου (52); ἡ δὲ πεῦσις ἔσται περὶ τοῦ μαθεῖν εἰς ἀθάνατος τὴ ψυχῆς· Ἡ δὲ τὴς ψυχῆς ἀπόδρισις, ὅτι ἀθάνατος ἔστιν, οὐκ ἐκ τοῦ λαλῆσαι ἢ καὶ ἀκοῦσαι ἔσται (53) μοι γνῶναι, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὀφθῆναι μόνον, ἵνα αὐτοὶς ὀφθαλμοῖς ἰδὼν αὐτὴν αὐτάρκη καὶ Ικανὴν ἀπόφασιν ἔχω ἐκ τοῦ μόνον φανῆναι ὅτι ἔστεν· καὶ οὐκέτι δυνήσεται τὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἴδια τὰ τῆς ἀκοῆς ἀνατρέψαι ἀδηλα ήματα (54). "Ομως καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν σκέψιν ἀντι δαλλόν (55) τινες συνήθει φιλοσόφων, δες συνεδουλεύειν μοι τούτο μή τολμῆσαι (56) κατὰ παλλόὺς τρό-

que meus cum Epitome; Cot. δε μήν ει ὅτε δέ, Ottob. δὲ μέν ει ὅτε δέ.

(24) Ήαστ prestante videtur lectioni vulgata: εἰ ποτὲ οὖν, item lectioni Epitomes καὶ ὅτι μέν (pergit λόγος ἐπικρατῶν ἥν).

(25) Ita nostri codd. cum Epitome; Cot. et Dr. omitunt ἡ ψυχῆ.

(26) In cod. Cotelerii desunt ὅτι θνητή usque ἡδύμον. Nostri vero cum Ottobon. consentiunt, quorum ad scripturam prope accedit Epitome.

(27) Etiam ήαστ, quibuscum Epit. consentit, omnino prstant lectioni Cot. et Dr. quaε sic habet: ὅτι οὐδὲ διόπτερον εἰς τὸν ἔμδον βεβ. νοῦν ἡδυνάμην.

(28) Ἔτερον· ita adhibita Rufini versione (sed hoc tantum intelligebam) scripsi pro eo quod in meis codd. pariterque a Cot. in Epitome editum est, ἐνερδουν. In Homil. Cot. et Dr. ediderunt συνένουν.

(29) Ήαστ Epitomator sic mutavit ut pro ὑπολαμβ. scriberet ἀποφαντονται, ac pergeret καὶ οὐχ ὡς ἔχ. αὐταὶ ἐφ' εαυτῶν ἀληθεῖας καταλαμβάνονται, reliqua vero quaε in Homiliis sequuntur: ἐπιστήσας usque ἀποφαντονται ομιλλετερ. Quem ad locum cf. Rufini versio.

(30) Ita nostri, in eundemque modum legendum esse censuit Cotelerius; codd. vero Paris. et Vatic. ἀποφέρονται.

(31) Τε· ita mei cum Parisino; Ottobon. τ'; idem οὐδὲ τὴν pro οὖτε τὴν.

(32) In his et iis quaε sequuntur ab Homiliarum textu satis differt Epitome.

(33) Ός· ita nostri cum Parisino; Ottobon. omittit.

(34) Sic uterque noster; Cot. et Dr. ἐπιτάσσοντος. Vide infra ad μοτ.

(35) Ita nostri et Ottob.; Cot. οἶδά πως.

(36) Μοτ· ita nostri et Parisinus; Ottob. με.

(37) Ita omnes Homil. codices; Epitome προσήχει.

(38) Ita rursus omnes; Epitome vero τηνικαῦτα πρε εἰς τ. τ.

B Καὶ πάλιν (46) Πῶς δυνήσομαι τοῦ πράγματος (47), ἀκίνδυντερόν (45) ἔστιν μᾶλλον εὐσεβῶς βιώσαι με. Καὶ πάλιν (46) Πῶς δυνήσομαι τοῦ δικαίου χάριν εἰς ἀδηλον ἐλπίδα ἀφορῶν τῶν τοῦ σώματος κρατεῖν ἡδονήν; ἀλλ' οὐδὲ ὅτι (47) ποτὲ ἔστι δίκαιον καὶ (48) ἀρέσκει Θεῷ πεπληροφόρημαι, οὔτε εἰ τὴ ψυχὴ ἀθάνατος ἢ θνητὴ γινώσκω· οὔτε τις λόγος βέβαιος εὑρίσκεται, οὔτε τῶν τοιούτων λογισμῶν ἡσυχάζειν δύναμαι. V. Τί οὖν χρή ποιεῖν ἢ τούτο (49)· εἰς Αἴγυπτον τορεύσομαι, καὶ τοῖς τῶν ἀδύτων λεροφάνταις τε (50) καὶ προφήταις φιλιαθήσομαι, καὶ μάγον ζητήσας καὶ εύρων χρήματα πολλοῖς πείσω διπλῶς ψυχῆς ἀναπομπὴν τὴν λεγομένην νεκυομαντίαν (51) ποιήσῃ, ἐμοῦ ὡς περὶ πράγματος τινος πυνθανομένου (52); ἡ δὲ πεῦσις ἔσται περὶ τοῦ μαθεῖν εἰς ἀθάνατος τὴ ψυχῆς· Ἡ δὲ τὴς ψυχῆς ἀπόδρισις, ὅτι ἀθάνατος ἔστιν, οὐκ ἐκ τοῦ λαλῆσαι ἢ καὶ ἀκοῦσαι ἔσται (53) μοι γνῶναι, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὀφθῆναι μόνον, ἵνα αὐτοὶς ὀφθαλμοῖς ἰδὼν αὐτὴν αὐτάρκη καὶ Ικανὴν ἀπόφασιν ἔχω ἐκ τοῦ μόνον φανῆναι ὅτι ἔστεν· καὶ οὐκέτι δυνήσεται τὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἴδια τὰ τῆς ἀκοῆς ἀνατρέψαι ἀδηλα ήματα (54). "Ομως καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν σκέψιν ἀντι δαλλόν (55) τινες συνήθει φιλοσόφων, δες συνεδουλεύειν μοι τούτο μή τολμῆσαι (56) κατὰ παλλόὺς τρό-

(39) Hanc Homiliarum lectionem mutavit Epitomator hunc in modum: Στερος ἐπειτῇει μοι μαγισμός.

(40) Μή τι τε· ita nostri cum Ottoboniano, as sentiente Epitome; Cot. vero Εἰ μή.

(41) Ab hoc inde loco Italicum tantum textum exscripsi.

(42) Mirum in modum accentus hujus nominis fluctuat. Secuti sumus Italicum codicem nostrum; Cot. vero edidit Tίτος, Dress. Tίτος.

(43) Ita cum Cotelerio; Ottobon. codex καὶ τί λιν τε.

(44) Ita sere cum Epitome, nisi quod ὡς προ ἔχει. Cot. vero et Dr. sic: λέγων Ἀλλ' οὐκ ἔτι ταῦτα· καὶ πάλιν ἐλεγον· Εἰ δὲ ἔστεν; ἀδηλον (Cot. οὐ δηλού) οὖν δυνάς τοῦ πράγματος. Ελεγον Ἀκνό.

(45) Ita codex ut passim libri scripti. Cot. et Dr. ἀκινδυνότερον.

(46) Cot. et Dr. omittunt πάλιν. Epit. omittit omnia inter βιῶσαι (Εpit. βιῶντα) με, καὶ ει τῶν τοῦ σώματος.

(47) Cot. et Dr. οὐδὲ τι.

(48) Ita cum Parisino; Ottob. om. καὶ.

(49) Ita omnino ex auctoritate codicum scribendūm est ut non distinguatur post ποιεῖν. Aliter Cot.

(50) Τε Ital. cum Ottob. addit; Par. om.

(51) Ita cum Ottoboniano et codice Epitomes. Parisinus vero cum plerisque codd. Epitomes νεκρο μαντεῖαν.

(52) Ήαστ Epitomator sic reddidit: — πείσω παλλοῖς ψυχῆς ἀναπομπὴν... ἐργάσσονται, ἐμοῦ δηθεν ὡς περὶ πρ. τιν. πυνθάνεσθαι βουλομένου.

(53) Ita cum Parisino; Ottobon. Εστι cum Epitomes codd.

(54) Ήαστ Epitome sic habet: τοῦτο δὲ πάντως οὐκ ἐκ τοῦ ἀποκρίνανται ὅτι ἀθ. ἔστιν, Εστι μοι γν. ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ὀφθῆναι μόνον ὅτι ἔστιν· ίδων γάρ αὐτὴν αὐτοὶς δημασιν Ικανὴν ἔχω πληροφορίαν, καὶ οὐκέτι πιστότερα ὀφθαλμῶν ὥτα ποιεῖσθαι.

(55) Ita cum Parisino; Ottobon. ἀντέβαλον.

(56) Cot. et Dr. τολμᾶν.

'Ἐπεινὴ δὲ νῦν τῆς ἀντοῦ βουλήσεως κήρυκες ἔξαπε- στάλησαν, οὐ γραμματικὴν ἐπαγγελλόμενος τέχνην, ἀλλὰ (90) ἀπολοὶ καὶ ἀπανούργοις λόγοις (91) τὴν αὐτοῦ βουλὴν ἐκφαίνοντες, ὡς πάντα (92) νοεῖν τὰ λογόμενα, καὶ οὐ μετὰ ἔξεως τίνος φθονερᾶς, παρέχοντες πᾶσιν ἑαυτὴν μὴ βουλομένης (93). πάρεστε δικεῖς πρὸς τὸ (94) μὴ νοεῖν τὸ ὑμῖν συμφέρον ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ βλάβῃ γελάν τὴν εἰς τὴν, εtc.

Homil. I. 12. sūp. (cf. ed. Dress. pag. 36.) "Ἄδικοι καὶ θεοστυγεῖς καὶ τὸν σώζοντα λογισμὸν εἰς ἀπίστοις. . . (95) ἀπασχολοῦντες (96). Πῶς συγγνώμης τυχεῖν δυνήσεσθε, τὸν τὴν θεότητα (97) τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελλόμενον ὑμᾶν εἰπεῖν ὑδρίζοντες, καὶ ταῦτα ἀνθρώπων [θν] (98) ἔχορην, εἰ καὶ μηδὲν ἀληθές λέγοντα (99), [διὰ] τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς (1) ἀποδέξασθαι προσαρτεῖν (2).

Homil. I. 14. (cf. ed. Dress. p. 37.) Τάχα δὲ καὶ συνοικήσων ὑμῖν τὸν πάντα μου τῆς ζωῆς χρόνον (3)· αὐτὸς (4) ταῦτα ἀκούσας ἀπεκρίνατο· Σὺ εἰ μὲν ίστορῆσαι τὰ ἡμέτερα καὶ μαθεῖν τὸ συμφέρον θελεῖς, ἔξαυτῆς μοι (cod. με) σύμπλευσον· εἰ δὲ οὐ (5) βούλει (6), ἐλθὼν ἐπιστῆς ἡμῖν; ἐγὼ γάρ αὐτοις πορεύομαι (7) ἐπὶ τὰ ἔμαυτοῦ. Καὶ δὴ ἀδυσώπητον ἰδῶν συνῆθον αὐτῷ μέχρι τοῦ λιμένος, εtc.

Homil. I. 17. (cf. ed. Dress. pag. 40.) Καὶ εἰ, τί ποτε ἔστιν δίκαιον καὶ ἀρέσκον (8) θεῷ· καὶ εἰ γέγονεν δὲ κόσμος (9), καὶ διὰ τί γέγονε· καὶ εἰ οὐ λυθήσεται, καὶ εἰ λυθήσεται· καὶ εἰ κρείττων ἔσται; ἢ

(90) *Cot. et Dr. ἀλλ'.*

(91) *Λόγιος· ita cum Ottoboniano; apud Cotol. omisso-* *mentum est.*

(92) *Cot. πάντα ὄντινακοῦν τὸν ἀκούσαντα, Dr. τάνῳ ὄντινακοῦν ἀκούσαντα, item Epit. πάντα ὄντι-* *νακοῦν τὸν ἀκούσαντα.*

(93) *Ita cum Par. et Ottob. cuius in margine est* *βουλόμενον.*

(94) *Πρὸς τὸν cum Cotelerio; Dr. cum Epit.* *πρὸς τῷ.*

(95) *Cot. et Dr. ἀπιστλαν.*

(96) *Ita ut supra; Cot. vero et Dr. rursus ἀπο-* *σχολοῦντες.*

(97) *Ita cum Ottoboniano; Cotol. θεότητα.*

(98) *"Or in nostro cod. omisso-* *mentum est.*

(99) *Ita cum Ottoboniano; Cotol. ἀληθεύοντα.* Illud δὲ quod sequitur, nec in nostro nec in reli- quis codd. legitur.

(1) *Cotol. et Dr. πρὸς ὑμᾶς.*

(2) *Hæc omnia longe alteri Epitome habet: Extrema sic: ὡς μεγάλης ἀδικίας, διὰ μέχρι φθόνου (φθόνου) κινδύνευσον εἰ τοῦ Θεοῦ κήρυκες, καὶ ταῦτα ὑπὸ τῶν εἰς σωτηρίαν καλούμενων ἀνδρῶν.*

(3) *Sic codex noster, addita nota in margine: γρ. βίον. Cot. et Dr. βίον, sed ex Epit. χρόνον assu-* *midum esse jam Davisius monuerat.*

(4) *Cot. et Dr. δὲ pro αὐτός.*

(5) *Cot. et Dr. μὴ. Item Epitome XIII.*

(6) *Αἱ βούλεις priore ad βούλεις alterum librarius transiliuisse videtur, si videmus leximum Cotelerii et Dresselii. Ibi enim sequitur: τὰ δὲ σημεῖα τῆς οἰκήσεως μου καὶ ὧν θέλεις ἐγὼ σοι σημειον ἐρω,* *ἴνα δὲτ βούλεις.*

(7) *Ω suprascriptum habet o. Cot. et Dr. πορεύ-* *σουαι.*

(8) *Καὶ ἀρέσκον (hoc accentu ipse codex): Cot.* *et Dr. ἢ ἀρέσκον (Dr. ἀρεσκ.).*

(9) *Cot. et Dr. γέγονε κόσμος*

(10) *Ita cum Ottoboniano; Paris. om. τι.*

A οὐδὲ ἔσται· καὶ ἵνα μὴ τὸ κατ' εἶδος λέγω, ταῦτα (10) καὶ τὰ τούτοις ἐπόμενα μαθεῖν θεοὺς (11). 'Ο δὲ Πέτρος (12) πρὸς ταῦτα ἀπεκρίνατο· Συνθυ-

μας σοι, ὡς Κλήμη (13), τὴν τῶν δυτῶν γνῶσιν παρέξομαι· καὶ τὰ νῦν ἔξαυτῆς ἀκούσουν. XVIII. Η τοῦ Θεοῦ βουλὴ ἐν ἀδίκῳ γέγονε κατὰ πολλοὺς τρόπους τοῖς ἀνθρώποις (14). Τὰ μὲν πρῶτα διὰ τὸ κρατῆσαι αὐτοὺς (15) εἰσαγωγῇ κακῇ, συντροφίᾳ πονηρῇ, συνηθείᾳ δεινῇ, δυμιλιᾳ οὐ καλῇ, προλήψει οὐκ ὅρῃ· καὶ (16) διὰ ταῦτα πλάνη, Ἑπειτα (17) ἀροβία, ἀπο-

B στία, πορνεία, φιλαργυρία, κενοδοξία καὶ διὰ τοιάντα κακὰ μυρία (18).

Homil. II. 1. (cf. ed. Dress. pag. 45.) Καὶ μαθὼν τὸν Πέτρον ἐγρηγορότα καὶ τοῖς συνοῦσι περὶ θεολο-

γίας (19) διαλεγόμενον, οὐ ήσαν δέκα καὶ ἕξ (20), ὃν καὶ τὰ ὄντα (21) ἐκθῆναι ἐδουλευσάμην (22)... καὶ Λάζαρος διερεύνει, ὃν ἀνέστησεν ἐκ νεκρῶν τετραήμερον δι Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς δι Χριστός (23).

Homil. II. 21 sūp. (cf. ed. Dress. p. 57.) Οἱ δὲ τὸν

Θεόν μαρτυράμενοι μηδὲν φεύσασθαι ἔξειτενο.

"Ων (24) πρῶτοι, δι Ακύλας ἥρξατο λέγειν οὐτισμόν.

Homil. II. 27. (cf. ed. Dress. pag. 62.) Ταῦτα τοῦ Ακύλα εἰπόντος, διὰδελφὸς αὐτοῦ Νικήτης ἔφη:

"Αναγκαῖόν ἔστιν, ἀδελφὲ δημῶν Κλήμη (25), τὰ παραλειφθέντα τῷ Ακύλᾳ ἐμὲ ὑπομνήσαι (26).

Homil. III. 40. (cf. ed. Dress. p. 100.) Εἰ δὲ δι' ἑτέρας δυνάμεως, ζητητέον καὶ παντὶ σθένει ἔξει-

tστέον (ipse cod. ἔξειτασθαλον, sed καὶ π. σθ. ἔξ. se-

C (11) *Ila cum Epit.; Cot. et Dr. μαθεῖν εἰπον θέλειν.*

(12) *Nomen Πέτρος apud Cot. et Dr. deest. Cf. va-* *riantes lectiones ad Epit. 16 notatas.*

(13) *Ila cum Epitome; Cot. et Dr. ὡς Κλήμης.*

(14) *Toῖς ἀνθρώποις· ita cum Epitome; Cot. et Dr. omittunt.*

(15) *Ila rursus cum Epitome, nisi quod πρῶτα μὲν pro τῷ μ. πρ. habet. Cot. vero et Dr. omittunt διὰ τὸ κρ. αὐτ. Αἴτιον ille quidem pergit εἰσαγωγῇ κακῇ usque πρόληψις οὐκ ὅρῃ; in cod. vero Ottoboniano pergit εἰσαγωγῇ κακῇ συντροφίας πονηρᾶς, συνηθείᾳ δεινῇ, δημ. οὐ καλῇ, προλήψει οὐκ ὅρῃ.*

(16) *Kal cum Epitome; Cot. et Dr. omittunt.*

(17) *"Ἐπειτα cum Epitome; Cot. et Dr. omittunt.*

D (18) *Cot. et Dr. μυρ. κακά. Epitome vero, possum pro nominativis πλάνη ἀροβία, εtc., dativos habuit πλάνη ἀφοβίᾳ, etc., pergit: καὶ διλοὶς τοιούτοις, & δὴ καθάπερ.*

(19) *Ila cum Ottoboniano; Paris. θεοσεβείας, quod in nostri codicis margine in hunc modum ascribitur: γρ. καὶ θεοσεβείας. Etiam Epit. 20. θεοσεβείας tuetur.*

(20) *Cot. et Dr. omittunt καὶ. Epit. ἔχαστεκα τὸν ἀριθμὸν.*

(21) *Cot. et Dr. addunt ὡς ἔκαστον (Ottob. ἔκά-* *στου) ἔξεις χρόνου μαθών. Tum iisdem ἔκθειναι.*

(22) *Pro his Epitome: ὃν καὶ τὰ δύν. εἰσι ταῦτα. Ζαχαρίας, etc.*

(23) *Hæc admodum convenienter cum Epitome 20, nisi quod ē ante Χριστὸς omittit. Cot. vero et Dr. ad Λάζαρος nihil addunt præter ol. ἴστεται.*

(24) *Ωρ. Cot. et Dr. ὡς Κατερίνη ab his Epito-* *me satis differt, habet enim ol. & τ. δ. μ. μηδὲν παρεκκλίνει τῆς ἀληθείας, οὐτω τὰ κατ' αὐτὸν ἔξει-* *τοντο. καὶ πρῶτος, etc.*

(25) *Codex Κλήμη. Cot. et Dr. Κλήμην.*

(26) *Cf. ad hanc Epit. 28.*

cunda manu addita sunt), μή τις αύτὸν μόνον ἀγάθὸν δυνατὸν ἐπὶ πᾶσι τοῖς κακοῖς ὑπέλαβεν (27). XL. Καὶ δὲ Σίμων· Ἡρόδηος εἰ φεύγων ἀπὸ τ. γρ. ... καὶ δὲ Πέτρος· Αὐτὸς μοι φαίνει (28) τοῦτο ποιῶν· ὃ γάρ τάξιν ἡγήσεως φεύγων ἔξτασιν ἀλλοθῇ γενέσθαι οὐ βούλεται. Ὁθεν ἐγὼ ... (XLII.) Καὶ δὲ Πέτρος· Πῶς καὶ τὸν νοῦν τυφλὸς εἶναι ἐδύνατο (29)· δὲ πρὸ τοῦ γεύσασθαι τοῦ φυτοῦ συμφώνως τῷ κτίσαντι αὐτὸν, etc.

Hom. IV, 21. (cf. ed. Dress. p. 131.) "Ματέρ γάρ δὲ λυσσῶν κύνων τούτους ἀναιρεῖ ὅνπερ ἄν φαντί, τῆς ἀφανεστάτης λύστης μεταδιδοὺς, οὐτες (30) καὶ τῆς μοιχείας τὸ χρύψιον κακόν (31). XXII. Ἐκεῖνο δὲ πάντες (32) ἴσμεν, ὡς ἐπίπτων ἐπὶ τούτῳ τοὺς ἄνδρας ἀνεπισχέτως δυνηχεράνοντας, πολέμους τε (33) ἐπὶ τούτων (34) ἐγγεγρέμοντος, καὶ οὕτων γενομένας ἀντροπάς, καὶ πάλεων ἀλώσεις, καὶ ἄλλα μυρία (35).

Hom. VII, 1. (cf. ed. Dress. pag. 174.) Τῇ δὲ ἐπαύριον (36) προεληυθέτε τῷ Πέτρῳ ἀπήγνων πλησιόχωροι τε οὐκ ὀλίγοι καὶ αὐτῆς Τύρου πάμπολοι (37), καὶ ἐπεφύγουν λέγοντες· Ὁ Θεός, διὰ σοῦ ἡμᾶς ἐλέάτω (38), διὰ σοῦ θεραπεύετώ· Ὁ δὲ Πέτρος ἔστη ἐπὶ λίθῳ τινὸς ὑψηλοῦ πρὸς τὸ δύνασθαι πάσιν ὁρδούσαι, καὶ προσαγορέυσας θεοσεβεῖ νόμῳ οὗτως ἡρέσατο (39).

Hom. VII, 12. Κατορθώσας (40) καὶ βαπτίσας ἀπὸ τῶν ἐπομένων αὐτῷ πρεσβυτέρων ἕνα ἐπίσκοπον αὐτοῖς καταστήσας, εἰς τὴν Βύζαντον (41) ἐξῆι. Καὶ γενόμενος ἐκεῖ, καὶ μαθὼν διτὶ Σίμων εἰς Τρίπολιν ὥρ-

α μησεν (42), δι᾽ ὀλίγων ἡμερῶν αὐτοῖς (ἔρετος codex ἀστοῖς) ἐπιμείνας (43) καὶ θεραπεύσας πολλοὺς καὶ ταῖς βίβλοις αὐτοὺς ἐναστήσας, κατ᾽ ἔχον τοῦ Σίμωνος εἰς τὴν Τρίπολιν ἐπορεύετο.

Hom. VIII, 8. (cf. ed. Dress. pag. 186.) Τοῦ δὲ (44) Μαρούνου εἰς τὴν Νικαιάνην κεκηπευμένον τόπον (45) προάγοντος (46) εἰπόντο οἱ δῆλοι. Ὁ δὲ Πέτρος ἐπὶ τίνος βάσεως ἀνδριάντος οὐ πάνυ ὑψηλῆς (47) ἐπιστάς, δῆμα τῷ (cod. τὸ) τὸν δῆλον θεοσεβεῖ ἔθετο προσαγορεύει, etc.

Hom. IX, 19. (cf. ed. Dress. pag. 209 sq.) Καὶ (48) τὸν δεδωκότι εὐχαριστήσετε (49), εἰς δὲ τῶν ἀπορρήτων ἀπολαύοντες (50) ἀγαθῶν, ἀπολουσάμενοι (51) ἐπὶ τῇ τρισμακαρίᾳ ἐπονομασίᾳ (52)· καὶ (53) οὐ μόνον τὰ ἐνδομυχοῦντα ὑμῖν πνεύματα ἀπελάσαι δυνήσετε, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄδιλων δαιμόνια χαλεπά (54) σὺν τοῖς δεινοῖς πάθεσιν ἀπελάσετε.

Hom. XI, 25. (cf. ed. Dress. pag. 246.) Ἐλπίδος τυχεῖν δυνήσῃ ποτέ. Ταύτη γάρ μᾶλλον πλείστα ὑφέξεις τὴν (55) κολασίν, διτὶ καλὰ ἔργα οὐκ ἐποίησας καλῶς. Κατὴ γάρ ἡ (56) εὐποία ὁπότ’ ἀν ὡς δ Θεός ἐκέλευσεν γίνηται· σὺ δὲ εἰ οὐ θέλεις ὡς ἐκείνης ἔδοξεν βαπτισθῆναι, τῷ σῷ θελήματι ὑπηρετῶν ἐχθραίνεις τῇ ἐκείνου βουλῇ (57).

Hom. XI, 26. (apud Dress. pag. 247.) Ἄμην λέγω οὐμῖν (58), ἐὰν μὴ ἀναγεννηθῆτε δι’ ὑδατος καὶ πνεύματος (59), εἰς τὸ διομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Ὑιοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος (60), οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν

(27) Ita cum Epit. 58 fin. Cot. et Dr. ediderunt ὑπέβαλεν.

(28) Ita codex; Cot. et Dr. φανη.

(29) Ita omnes Homiliarum codices; Epitome vero τὸ δύνατο.

(30) Οὐτῶς cum Parisinū; Ottob. οὗτο.

(31) Apud Cot. et Dr. post κακόν additur: καν δηγοῦσται, τῆς διαδοχῆς τὴν ἐκκοπὴν ἐξεργάσεται. XXII. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν νῦν ἡμῖν παραλείφθω.

(32) Πάντες εἰμι Ottobonianio, Paris. ἀπαντες.

(33) Τε εἰμι Ottobonianio, Paris. omittit.

(34) Ita cum Parisino; Ottobon. ἐπὶ τούτῳ.

(35) Hæc omnia cum antecedentibus et sequentibus pluribus in Epit. prætermis sunt. Cf. epit. 51.

(36) Ita cum Epit. 53; Cot. et Dr. sic: Τῇ (Cot. om.) τετάρτῃ δὲ ἡμέρᾳ τῆς ἐν Τύρῳ ἡμῶν ἐπιδημίας, ὑπὸ τὴν (Ottob. τὸν) δρόμου.

(37) Pro his Epitome: καὶ αὐτῆς δὲ τῆς Τύρου πολλοῦ.

(38) Cot. et Dr. ἐλεεῖτω, item Epitome.

(39) Ab his sic discedit Epitome: στάς οὖν δὲ Πέτρος ... πάσι καταφανής εἶναι, καὶ προσαγ., etc.

(40) Paris. συνεθίσας, Ottob. συνεθίσας. Epit. 58. καταρτίσας.

(41) Sic cum Epitome; Cot. et Dr. Βίζαντον.

(42) Ita rursum cum Epitome. Cot. et Dr. διτὶ Σίμωνος μιᾶς ἡμέρας αὐτοῖς προσέμεινεν· ἀλλὰ εὐθέως εἰς Τρίπολιν ὥρμ.

(43) Διτὶ Παρισ. et Ottob. omittunt. Epitome sic: αὐτὸς βραχὺ παραμεινάς αὐτοῖς, et pergit καὶ θερώντων ἐν Βύζαντο πολλούς καὶ τὴν εὐσέβειαν αὐτοὺς ἐδιδάξας.

(44) Δέ εἰ μιᾷ Παρισ. et Epit. 62; Ottob. omittit. Μαρούνου eodem modo in Epitome editum est; apud Cot. et Dr. Μαρούνου.

(45) Ita codex noster. Παρισ. et Ottob. εἰς τὸν (ex Epit. corrigi voluerunt τόπον) Νικαιάνην κεκηπευμένον; Epit. vero εἰς κεκηπευμένον τόπον καὶ οὐ πατιθρόν.

C (46) Προσάτοντος · Ita cum Ottobonianio; Paris. C addit. αὐτὸν, quod Epit. præmittit.

(47) Omnino sic; Epitome μετεώρου ει στάς.

(48) Kal cum Epitome; Cot. et Dr. ἀλλά.

(49) Ita cum Epitome; Cot. et Dr. εὐχαριστήσετε, additis μετα τοῦ τῆς εἰρήνης βασιλέως.

(50) Ita cum Epitome; Parisin. βασιλευοῦντες, Ottobon. et conjectura Cot. βασιλεύοντες.

(51) Cot. et Dr. præmittunt: ἐν δὲ τῷ παρόντι, δεννάν ποταμῷ η πηγῇ ἐπὶ γε καν θαλάσσῃ. Ηορυμ nibil cum nostro codice Epitome.

(52) Ita noster cum reliquis. Sed Epitome sic: τῇ μακαρίᾳ τῆς Τριάδος ἐπικλήσει πρότερον, εἰ τις κηλίς, εἰ τις σπλος ταῖς ὑμετέραις ἐπιπολάζεις φυκαῖς.

(53) Kal · Cot. et Dr. omittunt; Epit. οὗτον γάρ.

(54) Cot. et Dr. ἀλλὰ αὐτοὶ μηχάτι ἀμαρτάνοντες καὶ θεῷ ἀνενδοάστως πιστεύοντες τὰ ἄδιλων κακά πνεύματα καὶ δαιμονία λαβεπά. Epitome: ἀλλὰ καὶ τὰ ἔπειρος δινολοῦντα δαιμόνια.

(55) Cot. et Dr. omittunt. Habet vero cum nostro codice Epitome, in qua totus locus sic legitur: ἐλπίδας της Τριάδος ἐπικλήσει πρότερον, εἰ τις κηλίς, εἰ τις σπλος ταῖς ὑμετέραις ἐπιπολάζεις φυκαῖς. Cf. Epit. 18.

(56) Cot. et Dr. omittunt, item var. lect. Epitomes.

(57) Epit. σὺ δὲ ... ὡς τῷ θεῷ δοκοῦν βαπτ. τῷ σῷ μαδλον ὑπηρετῶν θελήματι, ἐχθρ. πάντως τῇ ἔκ. β.

(58) Ita cum Epitome; Cot. et Dr. οὐδὲν λέγω.

(59) Διτὶ οὐδ. π. πνεύματος · ita cum Epitome Cot. et Dr. οὐδατι ζῶντι.

(60) Cot. et Dr. sic: εἰς διομα Πατρός, Υιοῦ, ἀγίου Πνεύματος, ψαμ verbā omnia Epitome omittit, cl. 18 sub finem.

βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διὸ πρόσελθε τῷ ὄντας (61). Αἱ ἀκούσας σύντρομος ἐγενόμην καὶ ἐπίδακρυς· αὐτὸν λόγον εἶπεν ἀνὴρ, οὗ πάντες οἱ τῆς νῦν γενᾶς ἀνθρώποι τῷ τῆς γνώσεως καὶ εὐσέβειας λόγῳ (cod. λόγοι) ἤππονες (62) τυγχάνουσιν. Οὐ δὲ Ιδὼν με σύνδακρυν, τῶν δακρύων ἐπύθετο τὴν αἰτίαν. Κάγω ἐφῆρ· Τί τοιοῦτον ἡμαρτόν ἵνα (63) τοιοῦτον εἶπες λόγον (64);

Hom. XII, 7. (cf. ed. Dress. pag. 259). Ἐγὼ δὲ

III.

Fragmenta ex Chronico Georgii monachi, cognomento *Hamartoli*, ex *Clementinis*, ut videatur, hausta.

Apud Fabricium Harlessiumque Bibliothecæ Græcæ tomo XII, legitur « Leonis Allatii diatriba *De Georgii*, hinc inde contracta, cum notis Fabricii et G. C. Harless. » Ibi pag. 30. de Georgio monacho nomine *Hamartoli* claro hæc scripta sunt: « Chronicon et ipse scripsit ab exordio mundi ad Michaelem Theophilum filium (imperio præfuit ab a. C. 844 ad 867), quando ipse vitam agebat, ex variis et diversis chronographis et interpretibus sacris contextum; historia quidem non admodum opulentum, sed ad firmanda fidei capita dissertationibus et sanctorum patrum auctoritatibus longiusculum. Pleraque sunt in eo quæ in Cedreno, Theophane, Glyca aliisque iisdem pene verbis ac sententiis, paucissimis tamen exceptis descripta: ex hoc autem illos veluti e fonte suo, cum posteriores sint, hausisse nemo ambiget. Historiam ad aliorum scriptorum loca obscura et ardua explananda apprime necessariam nos e Græca lingua multis abhinc annis vertimus in Latinam. Quæ utinam aliquando bono reipublicæ litterariori lucem videat! » (Nota editorum ad hæc sic habet: « Nec dum, quod dolendum, lucem vidit, neque Allatio neque alio editore, licet manu exarata in variis bibliothecis, ut Cæsarea, apud Lambec. VIII, p. 462. »)

Hæc quo jure dicta et adnotata sint, apparebit ex aliquot ejus chronicorum exemplis, desumptis ex codice Coisl. 305. sæculi fere decimi (ipse chronici auctor vixit nono sæculo), collato passim cod. Reg. sive Imper. 1706 aliquot sæculis recentiori. Primo loco quæ dabimus, eo gratioria theologicis fore spes est cum maximam parem ex *Clementinis* hausta esse appareat. Conferenda autem sunt cum iis quæ Cedrenus utpote a Georgio Hamartolo mutuata habet editionis Parisinæ pag. (205.) 206 seqq. (edit. Bonn. pag. 360 seqq.

Μετὰ δὲ Κλαύδιον ἀναστέλλεται Νέρων (1706 add. δ), πονηρότατος καὶ λάργος ὡν τὴν μητέρα καὶ τὴν μνηστήν ἀνελῶν εὐνοῦχον ἔγημεν· οὗτος ἀνελε τοὺς ἀποστόλους Πέτρον καὶ Παῦλον, εtc.) Ἐφ' οὐ Σίμων ὁ Μάγος ἐλθὼν ἐν Ῥώμῃ καὶ πολλὰ σημεῖα διὰ γονητείας καὶ φαντασίας τινὰς ἐπιτελῶν (1706 ἐκτελῶν) καὶ ἐστύνθη Θεὸν ὄνομάζων. Καὶ τοῦ μεγάλου Πέτρου τὴν Ῥώμην τότε καταλαβόντος καὶ πρὸς τὸν μάγον ἀπελθόντος, εὑρε κύνα παμμεγέθη δεδεμένον ἀλύσεσιν ἐν τῷ πυλῶνι· δὲ Σίμων δεσμῆσας ἐκώλυσεν (1706 ἐκώλυσεν) πάντας οὓς οὐκ ἥθελε πρὸς αὐτὸν εἰσέναι. Καὶ τούτο ἦν πρώτον θαῦμα τῷ (1706 add. Πέτρῳ τῷ) μέλλοντι πρὸς Σίμωνα εἰσέρχεσθαι. Οὐ δὲ Πέτρος ἰδὼν τὸν κύνα οὐτω μέγαν καὶ ἀπηγρωμένον, καὶ μαθὼν δὲ τὸ πολλοῦς ἀνελεν ἐπιχειρήσαντας εἰσελθεῖν πρὸ τῆς ἐπιτροπῆς Σίμωνος, κρατήσας ἐλυσεν αὐτὸν λέγων, Εἰσελθε πρὸς Σίμωνα καὶ εἰπὲ αὐτῷ ἀνθρωπίνη φωνῇ· Πέτρος, δὲ δύσλος Χριστοῦ, εἰσελθεῖν σε θέλει. Καὶ τοῦ κυνὸς εὐθὺς δρομαῖον εἰσελθόντος καὶ οὐτω λαλήσαντος, κατεπλάγησαν οἱ μετὰ Σίμωνος, λέγοντες. Τίς ἐστι. Πέτρος, καὶ τίς ἡ τοσαύτη δύναμις αὐτοῦ; Πρὸς οὓς φησιν δὲ Σίμων. Τοῦτο δύτες μὴ ξενίζετω· διπερ κάγω ποιήσω. Καὶ προσκαλεσάμενος τὸν κύνα,

(61) Cot. et Dr. διὸ προσέλθετε absque τῷ ὄντας. Epit. διὸ πρόσελθε τῷ βαπτίσματι.

(62) Ita cum Ottobon. et Epit. 68; Parisinus δύποις.

(63) Ita sere etiam Epit. 68, nisi quod τὸ ἔξω πρὸ τὸ ἔξωθεν habet. Cot. vero et Dr. extrema sic ediderunt. Ήντα γένηται καὶ τὰ ἔξω αὐτῶν (Ottobon. αὐτῶν) καθαρά.

καὶ ὠσαύτως προστάξας εἶπεν ἀνθρωπίνῃ φωνῇ τῷ Πέτρῳ εἰσελθεῖν. Καὶ τοῦτο τοιήσας πάλιν δὲ κύνον, εἰσῆλθε Πέτρος πρὸς Σίμωνα· καὶ συμβαλὼν μετ' αὐτοῦ Σίμων εἰς θαυματουργίας, ἐνίκησε Πέτρος λάσιες ποιῶν, καὶ πολλοὶ πιστεύσαντες ἐβαπτίσθησαν. Καὶ ἦν ἐν τῇ Ῥώμῃ ταραχὴ πολλή (1706 μεγάλη) καὶ σύγχυσις ἐνεκεν Πέτρου καὶ Σίμωνος, διεικάντας ἀλλήλων ἐποίουν (1706 add. τὰς θαύματα. Ἀπερ μαθὼν Ἀγρίππας δὲ ἐπαρχος ἀνήγαγε τῷ βασιλεῖ Νέρωνι λέγων· Δύο τινές εἰσιν ἀνδρεῖς ἐν τῇ πόλει θαύματα ποιοῦντες ἀπέναντι ἀλλήλων· δὲ μὲν λέγει ἐστύνθη τὸν Χριστόν· δὲ δὲ δόλον εἶναι τὸν καὶ (1706 om.) ἐταυρωμένον Ιησοῦν, οὐ (1706 om.) καὶ μάθητην ἐστύνθη εἶναι διεσχυρίζεται. Οὓς κελεύσας δὲ Νέρων ἀχθῆναι κατενώπιον αὐτοῦ, λέγει πρὸς Σίμωνα· Σὺ εἰ δὲ λέγουσας Χριστόν; Οὐ δὲ φησὶν Ἐγὼ εἰμι. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸν Πέτρον ἐπερωτήσας εἰ δὲλθεῖς οὗτος ἐστιν δὲ Χριστός· Οὐκ ἐστιν οὗτος, ἐφη Πέτρος μη γένοιτο· Ἐγὼ γάρ ἐκείνου μαθητῆς εἰμι τοῦ στρυγμάτος, καὶ ἀναστάντος καὶ εἰς οὐρανὸν ἀναληφθέντος· Οὐ δὲ Νέρων ὡς τερατολόγους ἀμφοτέρους εἴθεις ἀτίμως ἐκ προσώπου αὐτοῦ θάττον ἐξήλασεν. Οἱ δὲ διάγοντες ἐν Ῥώμῃ ἐποίουν ἐτι θαύματα κατέκαντι ἀλλήλων. Καὶ δὲ μὲν Σίμων προστάξας καὶ ἀγέντος

(64) Ηττορες· ita cum cod. Epitomes; Paris. ηττον; Ottobon. et Epit. ed. ηττους.

(65) Cot. et Dr. addunt μοι.

(66) Epitome extrema ita habet: σύνδακρυν, εἰτονθάνετο τὴν αἰτίαν. Κάγω πρὸς αὐτὸν Καὶ τὶ τοιοῦτον, ἡμαρτόν, φημι, Ήντα καὶ τοιοῦτον ἀκούσαι με λόγον,

μεγάλου ταύρου είπεν λόγον εις τὸ ὡτίον αὐτοῦ, (1706 A μιᾶς οὖν τῶν ἡμερῶν προστάξαντος τοῦ Σίμωνος ἀχθῆναι αὐτῷ ταύρον παμμεγέθη, ἐλάλησεν εἰς τὸ εὗς αὐτοῦ), καὶ παραχρῆμα (1706 παρευθὺς) τέθνηκεν ὁ ταῦρος. Ο δὲ Πέτρος εὐξάμενος καὶ ἀναστῆσας αὐτὸν, πάντες μᾶλλον ἐθαύμαζον, λέγοντες· Τὸ ζωγονῆσαι ὑπὲρ τοῦ θανατῶσαι μεῖζόν ἐστι (1706 add. τὸ) θαῦμα. Καὶ μέντοι καὶ δὲλλα σημεῖα πολλὰ ἐποίησαν, καὶ λόγους δογματικοὺς ἐλάλησαν ἀπέναντι ἀλλήλων, οὐ μόνον ἐν Τρώμῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν Συρίᾳ πρότερον, ἀτινα Κλίμης ὁ Ρωμαῖος καὶ πάνσοφός τε καὶ μαθητὴς Πέτρου (1706 καὶ πάντα. μαθ. Πέτρου) καὶ συνέκδημος ἐπειργαστικώτερον (1706 ἐπειργαστικ.) διηγησάμενος (1706 διηγούμενος) οὕτως ἔφη.

Τοῦ γάρ Πέτρου (67) ποτὲ διδάσκοντος ἐπὶ λαοῦ περὶ τοῦ μόνου Θεοῦ, δὲ Σίμων (1706 Τοῦ μακαρίου Πτ.). τοῦ ἀποστόλου διδάσκοντος τὸν λαὸν σέβεσθαι καὶ προσκυνεῖν τὸν ἐπὶ πάντων μόνον ἀληθινὸν Θεὸν, δὲ Σίμ. (Εἴχα τοῦ δηλου βοῇ μεγάλῃ χρησάμενος πρὸς τὸν Πέτρον εἶπεν· (1706 Εἴχα τ. δηλ. ἐστώς ἐδόησε· Τί) Τί φευδόμενος ἀπατᾶν θέλεις τὸν παρεστῶτά σοι Ιδιώτην δηλον, πειθῶν αὐτὸν θεοὺς μήτε νομίζειν μήτε εἶναι, καίτερον τῶν πατέρων Εβραίοις βίβλοιν λεγουσῶν πολλοὺς θεοὺς εἶναι; Πλὴν οὖν περὶ οὐ ἔφης Θεοῦ, δείξας ἐγὼ μὴ αὐτὸν εἶναι τὸν ἀνώτατον καὶ παντοδύναμον Θεόν, καθὸ διπρήγνωστός ἐστι καὶ ἀτελῆς καὶ ἐνδεής καὶ οὐκ ἄγαθός, καὶ πολλοῖς ὑποκείμενος πάθεστις κατὰ τὴν ὑμετέραν γραψήν, ἔτερος πάντως περιείπεται προγνωστικός, τέλειος, ἀγνεδής, ἀγαθός, καὶ παντὸς πίθεος ἀπηλαγμένος. "Ον δὲ σὺ φῆς δημιουργὸν καὶ ὑπέρθεον, τοῖς ἐναντίοις ἀντικείμενος ὑπάρχει.

Αὐτίκα γοῦν ὁ καθ' ὅμοιώσιν (68)... θανάτῳ καταδικάζεται... ἐπει μὴ παντοχοῦ βλέπεις ἐπὶ τῇ τῶν Σοδόμων καταστροφῇ, λέγει· Καταβάς δύομαι εἰ κατά... καὶ τὸ εἰπεῖν περὶ τοῦ Ἀδάμ... μήπως... καὶ φαγὼν ζήσεσαι εἰς τ. αἰώνα, ἀγνοοῦντος κ. φθ. ἐστι σύμβολον."Ωστερ καὶ τὸ Ἐνεθυμήθη... καὶ τῷ Ὁυσγράνθῃ... καὶ τὸ τέλος τῆς ὑπομ. μῆτροιδότος.

"Ο δὲ Πέτρος ἔφη πρὸς αὐτὸν (1706 πρ. τὸν Σίμωνα)· Εἰ τυφλὸς... πῶς ἐντελόμενος ὁ Θεὸς ἐδείχνειν εὔτῷ λέγων· Απὸ δὲ τοῦ [69])... καὶ ὁ Πέτρος· Πῶς... εἰχον ἀνεῳγότας... δῆλον ἐντεῦθεν· εἰδεν (1706 δῆλον. ίδούσα) ... καὶ (1706 ομ.) ὠραίον ἐστι τοῦ κατανοεῖσθαι (1706 -νοῆσαι) ... καὶ ἔδωκε (1706 add. καὶ) τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς μετ' αὐτῆς (1706 ομ. μετ' αὐτ.). Εἰ οὖν... γνῶσιν εἶχον καλοῦ τε καὶ κακοῦ, δύνι δὲ (1706 καὶ δεις δύνι) ἔκαστον (1706 -στα) ... γνῶσιν ἀδιάφορον παρέσχεν... τυφλοῦ δίκην (1706 δίκ. τυφλ.) ... καὶ τὸ (1706 τὸν) πάνυ γνώριμον... οὕτως οὖν καὶ δ' Ἀδάμ... διεγέρθησαν (1706 διηγ.) τὸ γάρ· Διηγούχος αὐτῶν οἱ ὄφθαλμοι... ἐγγενομένη (1706 ἐγγνωμ.) ... παρεύθυντο... πλήττεται.

(67) Cf. ad hæc Homil. III, 38.

(68) Incipit h. l. Homil. III, 39. Convenit autem hæc textus pars tantopere cum Cedreni libro ut ea tantum exscribere præstet quæ aliquo modo difserant vel ad corrigendum Hymiliarum textum valere videantur.

C Καὶ δὲ Σίμων φησιν· Εἰ πρόγνωσιν εἶχεν (70)... Καὶ δὲ Πέτρος (1706 add. εἶπεν) ... φησι πρὸς τὸν (1706 φησι τῷ) Ἀδρ.· Γινώσκων γίνωσκε... δουλώσουσιν αὐτῷ (ita etiam 1706) ἔτη γ' (1706 τῷ)... ἀποστραφήσονται ὥδε (71). Οὐπω γάρ ἀναπεπλήρωνται αἱ ἀμαρτίαι τῶν Ἀμοράτων ἔως τοῦ νῦν. Οὐτω δὴ καὶ πρὸς Μωϋσέα φησιν· Ἰδοὺ σὺ κοιμᾶσαι μετὰ τῶν πατέρων σου, καὶ ἀναστάς δὲ λαὸς ὑπὸ τοῦ ἐκπονεύσει ὀπίσω θεῶν ἀλλοτρίων τῆς γῆς εἰς ἣν εἰσπορεύεται ἐκεῖ, καὶ ἐγκαταλείψουσί με, καὶ διασκεδάσουσιν τὴν διαθήκην μου ἢν διεθέμην αὐτοῖς. Καὶ δργισθήσομαι θυμῷ καὶ καταλείψω αὐτούς καὶ ἀποστρέψω τὸ πρόσωπόν μου ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἐσται κατάβρυμα, καὶ εὑρήσουσιν αὐτὸν κακά πολλά. Οἶδα γάρ τὴν πονηρίαν αὐτῶν, ὅσα ποιοῦσιν ὥδε σήμερον πρὸ τοῦ εἰσαγαγεῖν μα ἀυτούς εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν ἢν δωματα τοῖς πατράσιν αὐτῶν δοῦναι, τὴν ρέουσαν γάλα καὶ μέλι. Καὶ φαγόντες καὶ ἐμπλησθέντες ἐγκαταλείψουσί με. Τί δέ; οὐχὶ καὶ Μωϋσῆς (1706 Μωσ.) ... εἰς τὸ Ἐθνη πάντα διασπορὰν ... δὲ Μωϋσῆς καὶ οἱ (1706 ομ.) ἄλλοι ... προφῆτες (1706 προεγκωνοκον)· ταῦς ... τὰ ἐσόμενα (1706 τὰ μέλλοντα) ... καὶ μέν (1706 μέντοι) γε καὶ τό· Ἐπειραζε τ. Ἀδρ. καὶ τό· Ὁυσγράνθῃ ("ει 1706 ὡσφρ.") καὶ ὅσα τοιαῦτα, συγκαταβατικῶς (1706 σωματικῶς) διὰ... Μή φάγομαι... πίομαι; "Οθεν δὲ ἐξ αὐτοῦ (1706 εξ αὐτ. δὲ) πρὸ τῶν... δὲ Πατήρ ὑμῶν δὲ οὐρ. δὲ τρ. τούτ. πάντων (1706 ἀπάντ.) πρὶν αὐτὸν αἰτησθῆσε (1706 -σασθαι). Καὶ τοῖς (1706 add. μῆτ.) νομίζουσιν δὲ μή (1706 ομ.) πάντα... ἀποδύονται (1706 add. ὑμῖν) ἐν... διηγόρευεν (1706-ρευσεν) δι Θεὸς Ἐλεος (1706 -ον) θέλει (1706 θέλων) καὶ οὐ θύσιας. (1706 -λαν μι videtur)... οἰκτίρμονες ὡς δὲ Πατήρ ὑμῶν (nec 1706 add. δὲ) οὐράνιος. Διὰ δὲ τοὺς ἀπατ. (1706 add. καὶ ὑπολαμβάνοντας) πολλοὺς... ἵνα γινώσκωσι (1706 -σκουσι) σὲ... πρὸς τὸν ἐπερωτήσαντα (1706 ἐρωτ.) Ποία ἐστὶ πρὸς (corrigē πρώτη?) πάντων (1706 ἐστ. πρώτη, ομίσσο πάντων) ἐντολή, ἀπεκρίθη (1706 ἔφη) Πρώτη πάντων ἐντολή ἐστιν· "Ἄκουε Τοραή, Κύριος....

D "Ο δὲ Σίμ. συν. δὲ Πέτρος αὐτὸν (1706 ἁυτὸν) συνάγει (1706 add. ἐν) ταῖς γραφαῖς εἰς... οὕτως ἢν ἔχησημένος ἐν ταῖς μαγείαις καὶ μεθοδείαις τοῦ Σατανᾶ, ὡς (1706 ἐν ταῖς διαδολικαῖς ἐνεργείαις καὶ μαγ. κ. μεθ. ὡς) . . . σχεδὸν ἐπὶ ταῖς... ἴππατο καὶ ἐκ... δράκων ἐγίνετο καὶ εἰς ἔτερα ζῶα μετεμφροῦστο· διπρόσωπος ἐγίνετο καὶ εἰς (1706 ομ.) ἔτερα ζῶα usque κ. εἰς) χρ. μετεβάλλετο· θύρας... ἤνοιγε καὶ σιδηρός (1706 σιδηρῶν) δεσμά... εἰδεῶν (1706 ιδεῶν) παριστῶν (1706 παρίστα) . . . φερόμενα (1706 φέρεσθαι) πρ. υπ. ἐποιεῖς βλέπεσθαι (1706 ομ.) . . . τῶν τεθηκότων . . . πολλοὺς δὲ γόντα . . . πειρωμένους διαλλάξας . . . διαφόροις καὶ δυσιτάτοις . . . πλεῖστα (1706 add. ειργάσατο) καθυπουργ. αὐτῷ

(69) Cf. ad hæc Homil. III, 42.

(70) Cf. ad hæc Hom. III, 42.

(71) Sequentia usque dum est Tι δέ; in Cedreno non leguntur; desunt etiam in cod. Imp. 1706. Prima : οὐπω...τοῦ νῦν cum Homil. I. I. conveniunt. Cætera cf. cum Deuter. 31, 16 - 21.

(1706 αὐτῶν) τῶν δαιμ. εἰργάζετο (1706 om.)· καὶ τεῦθεν οὐ μόνον ἐστὸν εἰς ἑτέρας μορφὰς ἀνθρώπων τε καὶ ἀλγῶν, ὡς ἔφην, μετεσχημάτιζεν, ἀλλὰ καὶ οὓς θύελεν οὕτως ἐποίει. Καὶ γοῦν . . . περιθεὶς τῷ μαθητῇ Πέτρου Φαύστῳ (1706 Φεύστ. τῷ μαθ. Πέ.) . . . πρὸς Πέτρον ἐνώπιον ἡμῶν ἔχων τὴν μορφὴν Σίμωνος, καὶ (1706 pro ἐνώπιον) ισque καὶ ήτεται εἰδίκετο) ὑπὸ πάντων ἀποσειρμένος καὶ μισούμενος (1706 om. ἀπο. κ. μισ.) διὰ τ. ἀν. εἰδέαν τοῦ Σίμωνος (1706 ίδεαν ἦν περιέκειτο) ἐμβλέψας (1706 add. δὲ) δ. Πέ. . . ίδων (1706 add. τοῦτον) λυπούμενον καὶ δάκρυσι συνεχόμενον ἔφη . . . παραλλαγὴ (1706 ὑπαλλαγὴ) . . . γέγονε διὸ κακομηχαίας καὶ σατανικῆς ἐπινοίας τοῦ γόντος (1706 om. διὸ ισquie γόντος)· ὑπὸ γάρ Καϊσαρος ζητούμενος . . . ίνα (1706 add. τοῦ) συσχ. κ. ἀναιρ. σου (1706 om.) λύπην . . . λαοπλάνου (1706 add. καὶ ἔχθρον τῆς ἀληθείας) Σίμωνος . . . ίδειν σου (1706 om.) παρέξεις (1706 add. σοι) τάχιον· ὅπερ δὴ καὶ (1706 add. σὺν τῷ λόγῳ) γέγονεν (1706 add. πάντων ἡμῶν θεωρούντων). Καὶ ταῦτα μάντοι . . . γεγράφηκεν, ὡς ἔφην, Κλήμης ἐν Συρίᾳ (1706 om. ἐ. Συρ.) λεχθῆναι καὶ διαπραχθῆναι (1706 add. ἐν Συρ.).

'Ἐν δὲ τῇ ᾧ μη μετὰ τὸ . . . ως εἰρηται . . . Σὺ ἔφης . . . καὶ ίδων αὐτὸν Πέτρος . . . ἀπέθανεν. Τοῦ δὲ μιαροῦ αὐτοῦ σώματος τεθέντος ἔνθα καὶ πέπισθεν, ἐκλήθη ὁ τόπος ἐκτοτε Σιμώνιον (1706 δὲ τόπος ἐκτοτε δεξιάμενος αὐτοῦ τὸ βένθον καὶ παμμιάρον σῶμα ἐκλήθη Σιμώνιον). Περὶ οὐ καὶ ἐν ταῖς ἀποστολικαῖς διατάξεις (72) δὲ αὐτὸς (1706 δὲ μέγας ἀπόστολος) Πέτρος . . . ἐσκύλευσε . . . ἐμπειρίας καὶ ἐνεργείας . . . διαστρέφειν τὸν λόγον (1706 λαὸν) τ. Θε. συμπαρ. (1706 add. μοι) . . . Ζαχχαίου τοῦ ποτὲ τελώνου κ. Βαρν. (1706 add. καὶ Νικήτα) καὶ Ἀκύλα, ἀδελφῶν Κλήμεντος, τ. ᾧ μη. (1706 add. ἐπισκόπου τε καὶ πολίτου) . . . διαλεχθεὶς αὐτῷ εἰς τὸν περὶ τοῦ Εὐαγγελίου λόγον καὶ τῶν προφ. καὶ . . . ἡττήσας (1706 ἡττησα) αὐτ. δυν. τοῦ Κυρίου (1706 add. ἡμῶν Ἰησ. Χρ.) καὶ εἰς ἄφ. κατεβάλλων φυγ. κατέστησα, εἰς τὴν Ἰταλίαν . . . πολλοὺς ἀνατρέπων . . . τὰ τε ἔθνη ἐκστάνων (1706 ἐξιστάνων) . . . ἐνεργεία (1706 -γειαῖς)· ως (1706 om.) καὶ ποτε . . . πάντων δὲ θυσμαζόντων . . . ὑπὸ δαιμόνων (1706 -νιών) εἰς ιοὺς (1706 om.) οὐρανοὺς . . . ἐπιχορηγήσειν (1706 -γεῖν)· τῶν δὲ δῆμων ἐπευφ. αὐτὸν (1706 om.) . . . ικέτευον (1706 -τευσα) . . . καταρράξαι (1706 καταρράξει)· τὸν λυμαῖνα (1706 λυμεῖνα) καὶ τὴν Ισχὺν τῶν δαιμόνων περικάψαι. Καὶ (1706 om.) ἀτενίσας (1706 add. οὖν) τῷ Σίμ. εἰπον. Εἰ . . . μετὰ τίχου . . . καὶ (1706 om.) τοῦ δηλου . . . δν (1706 add. δ. Πέτρος) . . . ἀπέσδη (1706 ἀπεσδέσθη) . . . δημέραν ἐκείνην τοῦ . . . οἱ ᾧ μη.

Quæ jam sequuntur in chronicis Georgii Hamartoli, ea apud Cedrenum non leguntur. Σάββατον γάρ ἦν ὃ καὶ προσευχὴ καὶ νηστεῖα τοῖς πιστοῖς. "Εθος γάρ ἦν τὸ προσεύχεσθαι τὴν ἐκκλησίαν ὑπὲρ

(72) Cf. Constit. apost. VI, 7, 8, 9.

(73) Nonnulla quæ hic spectant vide apud So-

A τῶν διδασκάλων ἀγωνιζομένων ή θλιβομένων, ὡς ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων γέγραπται διὰ προσευχῆς ἢντος γενομένην (1706 γινομ.) ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ὑπὲρ τοῦ Πέτρου. Ός οὖν ἐν (1706 om.) εκείνη τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου γενομένης τῆς Χριστοῦ νίκης καὶ τῆς πτώσεως τοῦ ἀντιχρίστου (codex Coisl. ἀντιχρήστου) Σίμωνος, ἐπιφωνερῶς (ita 1706; Coisl.-rois) σάββατοι τὸ μηνιδόθιαν ἐκτελοῦντες ᾧ μαῖς νηστεύουσι καὶ συνάξεις φαιδράς ποιοῦσι, μέχρι τῆς παράδοσιν ἐκείνην φυλάττοντες. Καὶ γάρ καὶ διλατιτεῖντες ἐκκλησίας διάφορα παραφύλαττουσιν Εθη, καθὼς οἱ τὰς ἐκκλησιαστικὰς ιστορίας [γραφάμενοι?] ἀνεγράψαντο. Παρὰ Σκύθαις μὲν γάρ, φησιν, εἰ πλειστοὶ εἴποσιν ἔνα καὶ μόνον. Παρὰ δὲ Κυπρίοις καὶ Ἀράβιν καὶ ἐν ταῖς κώμαις εἰσὶν εἴποσιν. Ωστέρ οὖν καὶ παρὰ τοῖς ἐν Φρυγίᾳ Ναυαγίανοις καὶ Μοντανισταῖς καὶ παρὰ μὲν τῇ Ἐκκλησίᾳ ᾧ μη πέπλα μόνον διάκονοι γίνονται· παρὰ δὲ τοῖς τοῖς ἄλλοις ἀδιάφορος δ τούτων δριβόμενοι εἰσὶ. Καὶ ἐν ᾧ μη πάλιν ἄπαξ μὲν (1706 om.) τοῦ ἐναυτοῦ λιγεται τὸ διλληλούτα, ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ πάσχα ἡμέρᾳ, καὶ οὐδεὶς ἐπ' ἐκκλησίας διδάσκει ποτὲ, οὐδὲ αὐτὸς ἐπίσκοπος. Ἐν δὲ Ἀλεξανδρεῖ διδάσκει μὲν ὁ επίσκοπος ἐπ' ἐκκλησίας, τῶν δὲ Εὐαγγελίων ἀναγνωσκομένων οὐκ ἀνίσταται τοῦ θρόνου. Καὶ τὴν τεσσαρακοστήν τῶν νηστειῶν οἱ μὲν ἐνδομάδας σ' νηστεύουσιν, ως οἱ (1706 om.) ἐν τῷ Ἰλυρικῷ καὶ Λιβύῃ καὶ Αιγαίῳ περὶ τῇ δύσεις καὶ Παλαιστίνῃ· τὸ δὲ (1706 add. τῇ) Κωνσταντινουπόλει καὶ πέρι δέρη Φοινίκης ἐνδομάδας ζ' νηστεύουσιν· διλοι δὲ τρεῖς μόνας ἡμέρας ἐν ταῖς ζεῖ ἐπτά σποράδην νηστεύουσιν, ζετοι δὲ τρεῖς ἐνδομάδας ἐφεξῆς πρὸ τοῦ πάσχα συνάπτουσιν· (1706 add. διλοι δὲ δύο, ως οἱ τὰ Μοντανοῦ φρονοῦντες) ἐν τοῖς δὲ πόλεσι τῆς Αιγαίου πρὸς ἐπέραν τριστηχότες τῶν μυστηρίων μεταλλαγόντων. Καὶ ταῦτα μὲν διωκράτης (73) ιστορησεν ως εἰκὸς τότε φυλαττόμενα πάντα· νῦν δὲ πλείστη καὶ κατὰ μέρος ἐναλλαγὴ γέγονεν ἐν (1706 om.) τοῖς εἰρημένοις (1706 om.) Εθεσιν.

Ista excipiunt ea quæ apud Cedrenum statim post ἐπίσημον ἄγουσι ᾧ μη posita sunt, ad historiam de Simone Mago et Petri pertinentia. Οἱ μέντοι Νέρων ἀκούσας ὅτι πεφύνεται Σίμων ὑπὸ Πέτρου, καὶ ἀγανακτήσας, ἐκέλευσεν αὐτὸν σταυρωθῆναι. Οἱ δὲ Πέτρος, παρακαλέσας τὸν Ἐπαρχὸν ἵνα μὴ δρθιος σταυρωθῇ ως δ. Κύριος, κατὰ κεφαλῆς ἐσταυρώθη, καθὼς τξίωσεν ἐκ πολλῆς μετριοφροσύνης. Μετὰ δὲ γε τὴν Ηέτρου τελευτὴν ἐν τῷ δευτέρῳ ἐτεί (1706 om. ἐν τ. δ. Ε.) καθὼς φησιν Εὐσένιος, Παῦλος δὲ ἀπόστολος κατὰ μὲν τὴν πρώτην ἀπολογίαν ἐλθὼν ἀπὸ τῆς Ίουδαίας δέσμιος καὶ ἀπολογησάμενος Νέρωνι ἐπὶ τὴν διακονίαν τοῦ κηρύγματος ἐστάλη (1706 ἀπεστάλη). Κάντεῦθεν ως διεισέν ταῖς τῶν ἀποστόλων Πράξεις ἐπ' ἐκείνον τὸν χρόνον Λουκᾶς περιέγραψε, μέχρις δτε (1706 ὅτου) συνὴ τῷ Παύλῳ· καθ' ὃν δὲ κατέρρην ἐμαρτύρησεν, οὐ συ-

erat. Hist. eccl. v, 22. Sed non ex uno certo Socratis loco hæc omnia exscripta sunt.

ταρῆν αὐτῷ, τοῦ ἀποστόλου σαφῶς καὶ τοῦτο (1706 κ. τ. σαφ.) λέγοντος δὲ οὐδεὶς μοι ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογίᾳ συμπεργένετο, ἀλλὰ πάντες με ἐγκατέλειπον (1706 -λιπον)· μή αὐτοῖς λογισθεῖ. Ἡν (corrigendum videtur, ut apud Cedrenum editum est, τὴν, aut ἀιο mode locus sanandus est) δὴ πρὸς Τιμόθεον δευτέραν ἐπιστολὴν δεσμοῖς κατεχομένος Ἑγράψεν, ὅμοι σημαίνων τὴν τε προτέραν αὐτῷ γενομένην ἀπολογίαν πρὸς Νέρωνα, δὲν καὶ λέοντα διὰ τὸ ἀπάνθρωπον καὶ θηριῶδες τοῦ τρόπου καλῶς ὄντα μασάεις· καὶ τὴν παρὰ πόδας τελείωσιν ἐπάγεις φάσκων· Ἐρρύσθην ἐκ στόματος λέοντος. Ἀλλὰ καὶ ρύσται με Κύριος ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ, καὶ σώσεις εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τὴν ἐπουράνιον, ὑπεμφαίνων τὸ παραυτίκα μαρτύριον, δὲ καὶ σαφέστερον ἐν τῇ αὐτῇ προσαγορεύει γραφῇ, λέγων· Ἔγὼ γάρ ἡδη σπένδομαι, καὶ δὲ καὶ πρὸς τῆς ἡμῆς ἀναλύσεως ἐφέστηκεν. Ἀπολογησάμενος τοίνυν τὴν πρώτην ἀπολογίαν, καὶ αὖθις ἐπὶ τὴν τοῦ κηρύγματος διακονίαν στειλάμενος, εἴτα πάλιν τὸ δεύτερον ἐπιδέξας τῇ Ἀρμῇ δέσμοις, καὶ ὠστάτως Νέρωνι παραδοθεῖς, τὸν διὰ ἔργους τοῦ μαρτυρίου στέφανον ἀνεδήσατο, μηνὶ Ιουνὶῳ καθ'. Καθ' ἣν ἡμέραν καὶ Πέτρος ἐσταυρώθη, καθάπερ καὶ Μάρκος καὶ Λουκᾶς οἱ εὐαγγελισταί, καὶ Ἱάκωβος ὁ ἀδελφόθεος. Οἱ οὖν Λουκᾶς ἐπὶ ἐλαίας καρποφόρου σταυρωθεὶς, μὴ εὐρισκομένου ἕχουν ἕρων πρὸς τὸ γενέσθαι σταυρὸν ἐν τῷ τόπῳ, λαβὼν τις τὸ σῶμα καὶ μεταξὺ πολλῶν μνημείων θάκας ἀδηλον ἐποίησε τὸν τάφον. Τῶν δὲ μαθητῶν ἀναζητούντων μετέπειτα καὶ μὴ εὑρισκόντων αὐτοῦ τὸν τάφον διὰ τὸ πλῆθος τῶν μνημάτων, καὶ προσευξάμενών αὐτῶν (Coisl. προσευξάμενοι) τῇ νυκτὶ (1706 add. ἀκενή) κουλούρια (1706 κουλούρη) βρέξας (1706 ἔδρεξεν) ὁ Θεὸς ἵστρικά ἐπάνω τοῦ τάφου, σύμβολα τῆς ἐπιστήμης αὐτοῦ, δῆλον ἐποίησε τὸν τάφον (1706 pro δῆλον, etc., καὶ ἐκ τούτου τοῦ σημείου γέγονε τνώριμος ὁ τάφος)· οὐ τὸ λεψάνον Κωνστάντιος οὐδὲ Κωνσταντίνου ἀνακομίσας ἐν Κωνσταντινούπολει κατέθηκεν ἐν τῷ ναῷ τῶν ἀποστόλων, διπέρ ϕωδόμησεν ὁ πατήρ αὐτοῦ μέγας Κωνσταντίνος (hoc accentu). Incidentur hæc extrema in ed. Cedreni Paris. pag. 212; in editionis Bonnensis pag. 373. Quæ vero in codice de Jacobo justo sequuntur, ea Cedrenus paulo ante (cf. ed. Paris. p. 205 C; ed. Bonn. pag. 360) in rem suam convertit, scriptura sære mutata, omnibusque omissis quæ ex Jobi libro aliisque afferuntur. Scripta vero sunt in chronico hunc in modum:

'Ο δέ γε (1706 μέγας) Ἱάκωβος ἀγνὸς ὑπάρχων ἐξ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ, οἶνον μὲν καὶ σίκερα οὐκ ἔπειν οὐδὲ ἐμψυχον ἐφαγεν, οὐδὲ βαλανεὺς ἐχρήσατο· τὸ δὲ γόνατα αὐτοῦ ἀπεσκληκότα δίκην καμῆλον γεγόνασιν ἐκ τοῦ ἀεὶ κάμπτειν ἐπὶ γόνῳ καὶ τῷ Θεῷ προσκυνεῖν.' Οθεν διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ καὶ θαυμαστῆς πολιτείας ἐκαλεῖτο δίκαιος καὶ διελίτις (ita Coisl., διλ. 1706), δὲ τοις περιοχῇ τοῦ

(74) Cf. Job. cap. xi et xli. Textus aronici plura habet digna notatione critica.

(75) Ita codex habet, sed, ut clarum est, vitiōse. In textu Vaticano legitur: καιομένης πωρὶ ἀνθράκων,

Δ λαοῦ καὶ δικαιοσύνη. 'Ος (ab hac inde νοειεν. 1706 οπινια οπικιιιι usque verba ἐπει οὖν αἰδέσιμος καὶ σεβάσμιος) γε μεγάλων καὶ θείων δράστων ἀξιούμενος ἐνώπιον ποτε προφανῶς τὸν διάδολον τὴν κατ' αὐτοῦ γενησομένην μανίαν καὶ μιαφονίαν τῶν Ιουδαίων ἀπειλοῦντα (cod. -λῶν) ἐν ἔξαισιψ καὶ φονερότατῷ σχῆματι, περὶ οὐ φησιν πρὸς τὸν Ἰωάννην (74) ὁ Θεὸς· 'Ιδοὺ δὴ τὴν ισχὺν αὐτοῦ ἐπ' ὁσφύτ· τὴν δὲ δύναμις αὐτοῦ ἐπ' ὁμφαλοῦ γαστρός. 'Εστησεν οὐράνων ὡς κυπάρισσον, τὰ δὲ νεῦρα συμπέπλεχται· αἱ πλευραὶ αὐτοῦ χάλκειαι, τὴν δὲ φράγξαντα αὐτοῦ σιδηρόχυτος. Τοῦτο δυτινὸν ἀρχή πλάσματος Κυρίου, πεποιημένον ἐγκαταπλέσθαι υπὸ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ. Πέποιθεν δὲ δὲ τοις προσκρύπεις ιοεδάνης εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ, ἐν δὲ τῷ ὁρθαλμῷ αὐτοῦ δέξεται αὐτὸν. Πλέν δὲ πλωτὸν συνβλήσθαι τὸν οὐ μὴ ἐνέγκωσι βύρσαν μίαν οὐράδις αὐτοῦ, καὶ ἐμ (sic codex) πλοιοῖς ἀλιέων κεφαλὴν αὐτοῦ. Τις ἀποκαλύψει πρόσωπον ἐνδύσεως αὐτοῦ; εἰς δὲ πτύξιν θύρακος αὐτοῦ τίς δὲν εἰσέλθοι; πύλας δὲ προσώπου αὐτοῦ τίς ἀνοίξει; κύκλῳ δέδοντων αὐτοῦ φύδος. Τὰ δὲ ἐγκαταστατεῖς αὐτοῦ ἀσπίδες χαλκαῖ· ἐν πταρμῷ αὐτοῦ ἐπιφράσκεται (descripsi ἐπιφάσκ.) φέγγος· οἱ δὲ ὄφεις αὐτοῦ εἰδος ἀντρόρου, ἐκ στόματος αὐτοῦ ἐκτορεύονται λαμπτάδες καιόμεναι, καὶ διαριπούνται ἐσχάραι πυρός. Ἐκ μυκτήρων αὐτοῦ ἐκπορεύεται καπνὸς καρμνού καιομένης, καὶ πυρὶ ἀνθράκων τὴν ψυχὴν (cod. -χὶ) αὐτοῦ (75) φλέξ δὲ ἐκ στόματος αὐτοῦ ἐξέρχεται. Ἐν δὲ τῷ τραχήλῳ αὐλίζεται δύναμις· ἐμπροσθεν αὐτοῦ τρέχει ἀπόλεια. 'Εστηκε δὲ ὡσπερ ἄκμαν ἀνήλατος. Ἐδὲ συναντήσεων αὐτῷ λόγχαι, οὐδὲν οὐ μὴ ποιήσων. Ἡγηται μὲν γάρ σιδηρον ἔχυρον, χαλκὸν δὲ ὡσπερ ἔλον σαθρὸν. Καὶ οὐ μὴ τρώσει αὐτὸν τόξον χάλκειον· Ἡγηται μὲν πετροβόλον χόρτον. Ός καλάμη δὲ λογισθεῖσαν σφυραί· παταγελῆ μὲν σιεισμοῦ πυρφόρου. Ή δὲ στρωμνή αὐτοῦ ὀδελεύσκοι δέξεις. 'Ηγηται μὲν τὴν θάλασσαν ὡσπερ ἐξάλειπτρον, τὸν δὲ τάρταρον τῆς ἀδύσου ὡσπερ αἰχμάλωτον. Οὐκ ἔστιν ἐπὶ τῆς γῆς ὅμοιον αὐτῷ. Οἱ γάρ δοῦλοι τοῦ θεοῦ ἀγγελοι πολλάκις ὀνομάζονται ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς διὰ τὸ ἀκούειν αὐτοὺς λόγους παρὰ θεοῦ καὶ ἀναγγέλλειν τοῖς λοιποῖς ἀνθρώποις. Φησι γάρ 'Εσθρας· 'Απέστειλεν ὁ Θεὸς πρὸς αὐτοὺς τοὺς δύλους αὐτοῦ τοὺς προφήτας· αὐτοὶ δὲ ἐξεμυκτήριζον τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ. Ήσαύτως καὶ περὶ τοῦ περοδρόμου λέγει Κύριος· Οὐτός ἔστιν περὶ οὐ γέγραπται· 'Ιδοὺ ἐγὼ ἀποτέλλω τὸν ἀγγελόν μου πρὸ προσώπου σου. Καὶ οὐ μόνον ἀγγελοι λέγονται οἱ δικαιοι, ἀλλὰ καὶ θεοί, κατὰ τὸν λέγοντα· 'Ἐγὼ εἰπα· Θεοὶ ζῶτε καὶ οὐδὲν ἔψιστο πάντες. Επει οὖν αἰδέσιμος καὶ σεβάσμιος καὶ σφόδρα περιδότος ὑπῆρχεν διαγέγειος Ἱάκωβος, ὑποτῆς γενομένης τοῦ Πάσχα καὶ πολλῶν μυριάδων συνελθόντων ἐν τῷ ναῷ τῶν Ιουδαίων, καὶ τοῦτο ἀνενέγκαντες οἱ ἱερεῖς (in margine γραμματεῖς) ἐπὶ τὸ πτερύγιον τοῦ Ιεροῦ διεσκεδάσαι βουλόμενοι τὸ κήρυγμα Χριστοῦ, εἰπον

ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἀνθράκες.

(76) Ab his inde rursus cum Coisl. 305 Imper. 1706 facit; item Cedrenus textus rursus conferendus est, cf. ed. Paris. pag. 205. D.

μεγάλη τῇ φωνῇ Ἀξιοῦμέν σε, δίκαιε, εἰπεῖν τῷ λαῷ γάρ πάντες πειθόμεθα, γινώσκοντές σε δίκαιον δῆτα καὶ ἀπροσωπόληπτον. Οὐ δὲ ἀποκριθεὶς ἔφη· Τί με ἐπερωτᾶτε περὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτὸς καθέζεται ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ. Οἱ δὲ παράνομοι ἀρχιερεῖς καὶ Φαρισαῖοι ἔκραξαν· Ω ω (hoc accentui) καὶ δὲ δίκαιος ἐπλανήθη. Καὶ εἶπαν πρὸς ἄλληλοις· Κακῶς ἐποιήσαμεν τοιάτην μαρτυρίαν καθ' ἐστιν τὸν ὑπὲρ τοῦ Ἰησοῦ παρασχόντες. Καὶ πολλὸν ἐκ τοῦ λαοῦ ἀκούσαντες ἐπίστευσαν. Καὶ δὴ μανέντες οἱ ἔξαγνοι στοι καὶ τούτον καταχρημίσαντες, κλίνας τὰ γόνατα ὑπὲρ αὐτῶν προσηύχετο. Καὶ προσεγγίσας τις τῶν υἱῶν Πτιχᾶδος καὶ ἁκούσας αὐτοῦ λέγει αὐτοῖς· Τί ποιεῖτε; Οὐ δίκαιος μᾶλλον ὑπὲρ ὑμῶν (1706 ἡμῶν) εὑνέται. Καὶ δραμών τις κναφεύς ἔδωκεν εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἕγουλου ἐν ϕ τὰ ἱμάτια ἐκπίζει (1706 -ζειν εἰωθε), καὶ παραχρῆμα ἐτελεύτησεν δὲ δίκαιος. Θάψαντες δὲ αὐτὸν παρὰ τῷ ναῷ ἀνήγειραν αὐτοῦ τὴν στήλην· μετὰ δὲ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ παρὰ πόδας Ἱερουσαλήμ πολιορκεῖται. Φησὶ γάρ Ἰάσηπος· Ταῦτα δὲ συμβένηκεν Ἰουδαῖοις κατ' ἐκδίκησιν Ἰακώβου τοῦ δίκαιου, δὲ ἡν ἀδελφὸς Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ· ἐπειδὴ περ δικαιώταν αὐτὸν δῆτα Ἰουδαῖοι ἀπέκτειναν. Οἱ (77) τοινυν Ἰουδαῖοι μετὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἀνάληψιν ἀπολέμητοι ἦσαν μὲν διέμειναν, τοῦ Χριστοῦ μαρκοθυμοῦντος ἐπὶ τῇ παρανομῇ καὶ θεομαχίᾳ αὐτῶν, διὰς γνωστομάχησαντες ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ πλημμελεῖᾳ ἰσχυράν ποιήσανται τὴν μετάνοιαν. Οὐδὲν αὐτοῖς φορερὰ σημεῖα ἐπεδείκνυε τὴν μέλλουσαν καταλαμβάνειν αὐτοὺς διλωσιν προμηνύοντα. Ἐν γάρ τῇ τῶν ἀξύμων ἐορτῇ περὶ ὥραν ἐνάτην τῆς νυκτὸς τοσοῦτον φῶς τὸν ναὸν καὶ τὸν βωμὸν περιέλαμψεν ἐπὶ ὥραν μίαν, ὡς δοκεῖν ἡμέραν γενέσθαι. Μετὰ δὲ ταῦτο ἐφάνη ἀστρον ὑπὲρ τὴν τολμὴν φομφαῖς παραπλήσιον.

Quæ apud veteres de epistolis Abgari, regis Edesæni, et Christi circumferebantur, ea a Cedreno relatæ sunt historia Christi exposita, cf. ed. Paris. pag. 175; ed. Bonn. pag. 308. A quibus cum satis differat textus chronicæ, etiam hunc ascribere placet, præmissis iis quæ eadem Cedrenus alio nexus (cf. ed. Paris. pag. 191 D; ed. Bonn. pag. 336) et scriptura passim differente de Tiberio circa Christi honorem studio narrat. Διὸ καὶ Πιλάτος (hoc accentui ipse codex) εἰδὼς αὐτοῦ τὸ φιλάληθες καὶ φιλοδικιῶν τὰ τεράστια Χριστοῦ πάντα καὶ τὰ τῆς εὐσεβείας αὐτοῦ δύγματα δι' ἐπιτομῆς ἀνεκτινώσατο αὐτῷ, καθὼς ἴστορει Τερτιλιανὸς, δὲ τῶν Ῥωμαϊκῶν νόμων ἐπιστήμων, ἐν τῇ ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν ἀπολογίᾳ, διεξιῶν καὶ δὲτι μετὰ θάνατον δινεῖσθαι καὶ ἡδη παρὰ πᾶσι Θεὸς εἶναι πιστεύεται, καὶ δὲτι Τιβέριος καταπλαγεὶς ἀνήγειλε πάντα ἐπὶ τὴν σύγκλητον. Η δὲ οὐ προσήκατο πειθαρχεῖν, νόμῳ παλαιῷ λέγουσα μὴ πρότερον θεοποιεῖσθαι τινὰ εἰ μὴ φήμω καὶ δύγματα παρ' αὐτῆς ἐγχριθεῖη. Οὐ δὲ τὸν μὲν νόμον

(77) Quæ ab hoc inde loco sequuntur, apud Cedrenum excipiunt eam quam supra vidimus de Luca historiam, desinentei verbis δι πατήρ αὐτοῦ μέζης Κωνσταντίνῳ.

A τοῦτον ἐδέξατο, ἐκάλευσε δὲ μηδένα ἐμπόδιον γίνεσθαι τοῦ Χριστοῦ τῷ κηρύγματι, καὶ μέν γε καὶ θάνατον προσηπέλησε τοῖς κατηγορείν τολμῶσι τοῦ κηρύγματος. Οὗτω γοῦν τῇ θείᾳ Χριστοῦ δυνάμει ἀδρός ἡ σύμπασα οἰκουμένη τῆς Ἱερᾶς (sic) τοῦ κηρύγματος διὰ τῆς τῶν ἀποστολῶν διδασκαλίας τεπλήρωται. Εἴ δὲ θαδδαῖον ἐν Ἐδέσσῃ τῇ πόλει κηρύσσοντος τὸν λόγον (78), καὶ δὲ ἐκεῖσε τοπάρχης, Ἀβγαρος τούνομα, δεινῷ πάθει κατεχόμενος καὶ φθειρόμενος, ἀκούσας εἰδομα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰς δυνάμεις συμφώνων ὑπὸ πάντων μαρτυρούμενας, ἵκετης Χριστοῦ διὰ γραμματηφόρου γίνεται, ἀξιῶν τῆς νόσου τυχεῖν ἀταλλαγὴν, γράψας διὰ τίνος Ἀνανίου ταχυδρόμου εἰς Ἱερουσαλήμ τάδε· Ἀβγαρος τοπάρχης, Ιησοῦ σωτῆρι ἀγαθῷ ἀναφανέντι ἐν Ἱερουσαλήμ, χαίρειν. Πικουσταὶ μοι περὶ σοῦ καὶ τῶν σῶν λαμπάτων ὡς δίνει φαρμακῶν καὶ βοτάνων ὑπὸ σοῦ γινομένων. Άς γάρ λόγος, τυφλοὺς ἀναβλέπειν ποιεῖς καὶ χωλοὺς περιπατεῖν, καὶ λεπροὺς καθαρίζεις, καὶ ἀκάθαρτα πιεύματα ἐκβάλλεις, καὶ τοὺς ἐν μαχρονοστάτῃ βασανίζουμενος βεραπεύεις, καὶ νεκροὺς ἐγείρεις. Ἀπερ ἀκούσας, κατένοῦν ἐθέμην τῶν δύο τὸ ἔτερον· ἡ δὲ σὺ εἰ δὲ θεὸς ἀπ' οὐρανοῦ καταβὰς, ή Υἱὸς ὑπάρχεις τοῦ θεοῦ ποιῶν ταῦτα. Διὰ τούτο οὖν γράψας ἀξιῶν ἐθέλειν εἰ πρὸς με (ita codex) καὶ τὸ συνέχον με πάθος βεραπεύει. Καὶ γάρ ἡκουσα στις καταγογύζουσιν [σου?] Ἰουδαῖοι καὶ βούλονται σε κακῶσαι· πόλις δὲ μοι μικροτάτη ἔστιν, ήτις ἐξαρκέσει ἀμφοτέροις. Ἀ οὐδὲ Κύριος ἀναγονὸς ταῦτα ἀντιγράψει πρὸς αὐτὸν οὔτω· Ι Μακάριος δὲ πιστεύεις ἐν ἡμῖν, καὶ μὴ ἐώρακέν με. Περὶ δὲ οὐδὲ γραφαῖς ἐλθεῖν με πρὸς σέ (ita), δέντι ἔστι πληρώσαι πάντα δι' ἀποστάλην ἐνταῦθα, καὶ ἀναληφθῆναι πρὸς τὸν ἀποστελλεῖντά με. Καὶ οὐτις ἀποστελῶ σοι τινὰ (sic) τῶν μαθητῶν μου, καὶ λάσται σου τὸ πάθος, καὶ ζωὴν σοι καὶ τοῖς σὺν σοὶ παρέξει. Ταῦταις οὖν ταῖς ἐπιστολαῖς ἔτι καὶ ταῦτα συνηπτο τῇ τῶν Σύρων φωνῇ, θαδδαῖον πράξαντος μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου. Ο τοινυν Ἀβγαρος ἀκούσας τὴν ἐπιστολὴν Κυρίου μᾶλλον εἰς πόθον καὶ πίστιν ἐξήρθη μείζονα, καὶ καὶ ἐν εἰκόνι τὸν Χριστὸν μόνον θέασασθαι λίαν ἐφιέμενος, ἀποστέλλεις ζωγράφον, ὃστε τὸ θεῖον εἶδος ἐκείνου διαχαράσσαντα πρὸς αὐτὸν κομιζεῖν ὡς τάχιστα. Τοῦ δὲ διαμαρτῶντος (sic) τοῦ σκοποῦ διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν τοῦ προώπου χάριν τε καὶ λαμπρότητα, αὐτὸς τῷ αἰκεῖῳ πρέστη πόθον διθύρην ἐπιθεῖς ἐναπομάττει τὸ ξαυτοῦ δόμοιώμα καὶ ἐκπέμπει τῷ ἐρῶντι τὸ ποθούμενον. Καὶ μέντοι καὶ πρὸ τούτου πάλιν ιστόρηται ὡσαύτως, διτι περ τοῦ Κυρίου τεχθέντος ἐν Βηθλεὲμ, δὲ τῶν Περσῶν βασιλεὺς εὐφυῆ τινὰ ζωγράφον ἐξέπεμψεν, δι τὴν τε τοῦ τεχθέντος καὶ τῆς τεκούσης εἰκόνα διαγράψας πρὸς αὐτὸν ἤγαγεν. Εἰ δὲ οὐ πάντα κατὰ τὴν Εὐαγγελικὴν ιστορίαν ἀναγέγραπται, οὐ πάντως ταρά τούτο καὶ διπίστα. Οὐδέ γάρ ταλλα σημεῖα δι ποιήσειν δὲ Ιησοῦς ἀθετητόν, πολλά γε δῆτα ὡς μηδὲ χωρεῖν τὸν κόσμον καθ' ἐν γραφόμενα.

D (78) Ηας rerum conjunctio vulgatae veterum traditioni parum convenit. Ipsum enim Thaddæum Christus ad Abgarum legasse dicitur.

Aliquot Joannis Henrici NOLTE conjecturæ, emendationes, adnotationes in incerti auctoris epistolam, quæ ad Diognetum quendam data est.

Hanc epistolam bis edidit J. Th. C. Otto : prius A team publicavit in tertio Corporis apologetar. Christianor. sæculi secundi volumine a p. 156-207, ed. II. Denuo eam nimiis et sèpius sat vulgaribus explicacionibus instructam edidit Lips. 1852. De qua editione quid sentiendum sit, uberius explicuimus in Annal. Theolog. Vindobon. vol. VI, fasc. 1, p. 150 seqq.

Col. 1168, l. 21 mala est Steph. coniectura τὸν χόσμον. Cf. Krueger ad Dionys. Halicar. De comp. verb. p. 454 seqq. et Kueh. Gr. Gr. § 454 Anmerk. t. II, p. 129.

l. 27 emenda : ἀποδέχομαι τε; nam γε h. l. nihil significare potest. Et cum ne bruta quidem sonos nihil significantes edere verissime alicubi God. Hermannus dixerit, τε rescribendum est, quod sequenti καὶ respondeat.

ibid. male nonnulli genit. προθ. ab omissa præpos. ξεναὶ repeatunt : tu cf. lexica in v. ἀποδέχομαι.

l. 30 de ὡς cum infinit. constructio cf. Winer p. 376 ed. V. Otto pro ἀκούσαι σε scripsit τὸν ἀκούσαντα ; ἀκούσαντα iam Steph. coniecit. Dein λυτηροῦ Hoffmannus apud Hefel. Pat. ap. xcii, ed. IV, piena affici transfert.

Col. 1169, l. 18 ἔκαστον ita Boehl., Hefel., Otto.

l. 19 Post ἔκαστω excidisse ob homoeoteleuton ὡς l. l. suspicati sumus ; sed non opus est ea particula.

l. 28 τέλεον δὲ αὐτοῖς restitue ex codd. Argent. a Cunitzio in Ottonis usum collato.

l. 33 vulgo male ἀργυρέους.

l. 39 scribe : τις cf. Kueh. l. I. II, p. 56.

Pen. οὐκοῦν cf. Kuchneri excurs. III ad Xenoph. Memorabil.

Col. 1172 l. 2 καὶ pro καὶ recte apogr. Beur. et cod. Argent.

l. 12 φρονοῖν ἀν coniec. Hoffm., sed ἀνταπόδοτον h. l. esse iam vedit Steph. Glossemata esse καὶ positi σάβειν et φρονεῖν h. l. diximus ; ὡς pro εἰς ante νέῳ coniecit Otto.

l. 26 emendavimus l. l. τῶν τοῖς κωφοῖς τὴν αὐτὴν ἐρδεικνυμένων φ. τῶν μὴ δυναμένων (cf. Winer p. 236 Anmerk. ed. V.) τ. τ. μεταλαμβάνειν... τῷ (ita iam Steph.) δὴ (hoc et Otto) etc.

l. 30 lege δὲ μήν τὸ τε περι . . . οὐδενὸς (ita cod. Argent.) ἀξιαλόγου, οὐ (quod propter homoeoteleuton excidisse iam vedit Stephan.) νομίζω. Quod si cui non placuerit, leget μὴ (quæ est particula interrogativa) loco μήν et ponet post μαθεῖν signum interrogationis.

l. 38 emendas nobis præeuntibus πῶς οὖν θεῖς ἐστι; quod et Ottinem conieccisse videmus.

Col. 1173, l. 20 emendandum est μάθημα τοιοῦτ', — lam excellens, egregium, præclarum, in quo d. van Hengel incidit.

l. 32 verissima est Marani coniectura; perfrigidum et nimis longe quæsitum est quod Ottoni in mentem venit.

Col. 1176, l. 33 πλεονάζουσι de Christianis interne crescentibus, sc. virtutibus, explicat Otto.

l. 43 ἀληθῶς quod post αὐτὸν typographorum incuria ex editionibus excidit, ex codice Argent. Otto in textu recte reposuit.

l. 44 Rectius ἐρίθρους apog. Beur. et cod. Argent. exhibent.

Col. 1177, l. 15 οὐ μεροῦν rescribas cum Hefeleo.

B l. 19 Quæ typographorum incuria exciderant verba : Ἐπεμψε — διωκών, recte nunc in sedem suam restituta sunt. Dein χρινοῦντα recte coniecit Stephanus. Mox πλεονάζοντας, eodem modo, ut supra col. 1176, l. 33, explicare voluit Otto. Infra in initio cap. viii ἀξιοπίστων ironice dictum esse recte videunt interpretes.

Col. 1180, l. 5 καὶ διπαρδς (= mitis) καὶ ἀδργ. Hoffmannum conieccisse Hefele ad hl. dixit.

l. 8 loco ἦ Otto velit ταῦτην scriptum esse.

l. 23 ἀπαγομένους ex cod. Argent. recte rescripsit Otto, cum et Beur. apogr. ἀταλομένους habeat.

l. 25 τὸν τῦν recte Hefele rescripsit.

C l. 35 scribas nobiscum. . . δύναμιν . . . ὡς (= quoniam) τῆς ὑπερ. φιλ. μία ἀγάπη (subiectum est verbi ἐμίσθην, etc.) τοῦ θ. οὐκ ἐμίσ. ἡμᾶς, οὐδὲ ἀπ., οὐδὲ ἐμν. (attendas ad 'polysyndeton'), ἀλλ' ἐμπαρ., ἡνεσχ., ἐκών vel ἐθέλων (cf. Just. Expos. rect. fid. c. 11; codd. et edd. λέγων, male) αὐτὸς (attendas ad subitam subiecti mutationem) τ. ή. δ. ἀνεδέξατο αὐτὸς (fortasse ex antecedentibus male hic repetitum) τὸν, etc.

Col. 1181 l. 20 ἐπίγνωστν πατρὸς (hoc vocab. habent apogr. Beur. et cod. Argent.). Ο γάρ, etc.

l. 23 τὰ ἐν τῇ τῇ, ita præeunte Bochl., qui et τὸ αὐτῷ coniecit, textum constituerunt Otto et Hefele. Mox ex errore typograph. λόγιον loco λόγον in Marani editionem irrepserat, quod iure correctum est.

D l. 40 loco δσα iam anno 1843, cum primum hanc epistolam legissimus, δς, d emendandum esse vidimus ; quam coniecturam nobis præcepit van Hengel, vir nobis carissimus et maxime amicus. Verba ταῦτα ἐπιδ. x. incuria typograph. in edit. Marani omissa recte in sedem suam restituta sunt.

Col. 1184 l. 2 εἰς τὸ (τὸ habet recte cod. Argent.) πῦρ τὸ αἰώνιον.

I. 4 cum in codice Argent. aliquat vocabuli πρὸς A sitam ὑπὸ τε τοῦ recepit in textum Heselē. Denique. vestigia adhuc apparent, recte Otto τὸ πῦρ τὸ πρόσταυπον in textu collocavit.

I. 21 παλαιός et cod. Argent. exhibet.

I. ult. male oīdeletum voluit Maranus : tu transferas, quippe qui facti sitis. Verba : παγχ. . . ταυτοῖς quo modo ποικίλοις x. Kex. facti sint ostendunt; quae duæ sententiæ participiales causam ostendunt, ex qua illud οἱ γεν. . . τρ. procedat. Loco σημερῆς Hoffmannum ερύγης (= messis) coniecssisse refert Heselē.

Col. 1185 l. 17 emendationem a nobis I. 1. propo-

L. 21 αἰρῶν quod et nos oīlim, cum Beur. apog. ἐρῶν exhiberet, conieciimus, Otto quoque conieciura assecutes est, quia πῶν in cod. Argent. adhuc superesse et duas tantum litteras ante πῶν evanidas esse ipsi nuntiatum erat.

Hac paucâ, quæ ab honesto et reverendo huic libri editore rogati, ipsi, nonnullis in ipsa editione correctis in eamque additis, Imprimenda tradidimus. in præsens sufficient. Nam quo minus plura eaque uberiora nunc dare possimus, multis aliis negotiis prohibemur.

FINIS TOMI SECUNDI.

6574 022

Ex typis MIGNE, au Petit-Montrouge.

Digitized by Google

3 2044 073 501 249

✓ THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

